NAZ. CENTR.
R. BIBLIOTECA
204
1 D
22
VITT. EMAN. II
ROMA

COMMENTARII

COLLEGII CONIMBRICENSIS

SOCIETATIS IESV,

In octo libros Phyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ:

QVI NVNC PRIMVM GRÆCO ARISTOTELIS contextu, latino è regione reſpondenti aucti, duas in partes ob ſtudioſorum commoditatem ſunt diuiſi.

PRIOR PARS IN TRES PRIMOS ARISTOTELIS libros de Phyſico auditu complectitur expoſitionem.

ACCESSIT ETIAM QVÆSTIONVM Index, quæ in hac prima parte operis diſputantur.

Domus Polon: Scholar. Piar.

LVGDVNI,

SVMPTIBVS IOANNIS BAPTISTÆ BVYSSON.

SVPERIORVM PERMISSV.

M. D. XCIIII.

PRIVILEGIVM P. PROVINCIALIS LVGDVNENSIS PROVINCIÆ Societatis IESV, Ioanni Baptiſtæ Buyſſon conceſſum.

BErnardinus Caſtorius, Prouincialis Collegiorum ſocietatis IESV, in prouincia Lugdunenſi, iuxta priuilegium eidem ſocietati à Chriſtianiſsimo Galliarum Rege die decima menſis Maij anni M. D. LXXXII. conceſſum (quo Bibliopolis omnibus prohibetur ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque illorum permiſsione imprimant) permittit Ioanni Baptiſtæ Buyſſon Lugdunenſi bibliopolæ, vt opus cui Titulus eſt, Cōmentarij Collegij Conimbricenſis ſocietatis IESV, In octo libros Phyſicorum Ariſtotelis Stagiritæ, Ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſsit. Datum Lugduni XVII. Auguſti, M. D. XCIII.

Bernardinus Caſtorius.

INDEX QVAESTIONVM ET ARTICVLORVM QVÆ IN HOC PRIMO VOLVMINE CONTINENTVR.

Vol 1 D22

PROOEMIVM.

De nomine & definitione Philoſophiæ, déque duplici eius diſtributione. *pag* 1

Quæſt. I. NVm cõtemplatrix Philoſophia in Metaphyſicã Phyſiol. & Mathe. rectè diuidatur. 4

Articul. 1 Non videri rectè diuidi. ibid.

2 Referuntur diuerſę auctorum ſententię & quænam earum vera ſit ſtatuitur. 6

3 Rectè diſtigui inſpectricis philoſophię partes pro varietate abſtractionum à materia, & motu. 7

4 Quod in Mathematicis diſciplinis vna tātum ſit abſtractio à materia. 8

5 Aliquot dubitationum enodatio, quæ ſuperius dictis maiorem lucem affert. 10.

6 Diluūtur argumēta initio quæſtionis propoſita. 12

Quæſt. II. Sitne Philoſophia naturalis verè, ac propriè ſcientia, an non. 14

Articul. 1 Quid veterum nonnulli in propoſita quæſtione ſenſerint, & argumenta pro eorum opinione. ibi.

2 Phyſicam eſſe verè ac propriè ſcientiam. 16.

3 Confutantur Academici, quibus tā in phyſica quam in cæteris rebus, dubia & incerta erant omnia. 18

4 Diſſoluuntur primi articuli argumenta. 19

Quæſt. III. Sitne Philoſophia naturalis contēplatrix ſcientia an practica. 22

Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur eſſe practicam. ibid.

2 Statuitur vera ſententia, diſſoluunturque tria argumenta aduerſariæ partis. 24

3 Diluitur vltimum primi articuli argumentū, & an ars medendi contemplatiua ſit, exquiritur. 25

Quæſt. IIII. Sitne Phyſiologiæ ſubiectum, ens mobile, an non? 27

Articul. 1. Quæſtionis diſſolutio. ibid.

2 Argumentum aduerſus ea, quæ ſuperiori articulo concluſa ſunt. 29

3 Occurritur proximi articuli argumētis. 31

Quæſt. V. Quem ordinem locumve naturalis philoſophia īter cęteras diſciplinas obtineat. 33

Articul. 1. De doctrinæ ordine. ibid.

2 Quibus argumentis articuli proximi concluſiones oppugnantur. 35

3 Superiorum argumentorum explicatio. 36

4 De ordine dignitatis inter Phyſicā, & reliquas partes Philoſophiæ: de diſtributione Phyſiologiæ apud Ariſtotelem, & cur libri Phyſicorum περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt, de naturali auſcultatione inſcribantur, & de ordine, materiáque librorum Phyſicæ auſcultationis. 38

LIBER PRIMVS.

In Caput primum.

Quæſt. I. [illegible]cta cuiuſque rei cognitio omnium [illegible] intelligentiam depoſcat. 50

Articul. 1. Quæſtionis diſſolutio. 50

2 Argumenta, quibus, ea, quæ proximè aſſerta ſunt oppugnari poſſunt. 52

3 Superiora argumenta nihil conferre aduerſus ea quæ articuli primi aſſertionib. cōtinentur. 54

Quæſt. II. Quænam ſint nobis notiora cognitione diſtincta. 56

Articul. 1. Quid, & Quotuplex ſit nobis cognitio diſtincta, & confuſa, & quo pacto vtraque ad alteram ſe habeat. 56

2 Poſſe cognitionem diſtinctam vno ſimplici conceptu haberi.

3 Etiam naturas ſimplices ſub cognitionem confuſam actualem cadere poſſe. 60

4 Explicatio quæſtionis initio propoſitæ, & quorundam obiectorum dilutio. 60

Quo ſenſu verum ſit non eadem eſſe nobis nota, & ſimpliciter nota. 63

Quæſt. III. Suntne maximè vniuerſalia notiora nobis cognitione confuſa actuali, an non? 64

Articul. 1 Prima opinio, eiuſque argumenta. 64

2 Secunda opinio, eiuſque confirmatio. 66

3 Explicatio Quæſtionis. 67

4 Dilutio quarundam obiectionum. 69

5 Diſſoluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita 70

Quæſt. IIII. Sitne ſingulare primo cognitum à noſtro intellectu, an non? 73

Articul. 1. Quæ argumenta ſuadere videantur

** 2 prius

prius vniuerſale, quam ſingulare, à nobis intelligi. 73
2 Concluditur ſingularia prius, faciliuſque à nobis intelligi, quam vniuerſalia. 74
3 Diluuntur aduerſariæ partis argumenta. 76
Quæſt. V. Vtrum ſingulare ſubſtantiæ an accidentia à nobis primo intelligatur. 78
Articul. 1. Quibus argumentis videatur primò intelligi ſingulare ſubſtantię. 78
2 Quæſtionis explicatio. 78
3 Occurritur primi articuli argumentis. 79

In Caput 2.

Quæſt. I. Diſtinguatur ne totum reipſa à ſuis partibus ſimul ſumptis, an non. 86
Articul. 1. Quæ argumenta affirmatiuam quæſtionis partem oſtendere videantur. 86
2 Argumenta pro negatiua parte quæſtio. 88
3 Vtramque partem cōtrouerſiæ videri probabilē, veriorem tamen affirmatiuā. 90
4 Dilutio argumētorum probantium diſtingui totum à ſuis partibus. 91
5 Explicatio argumentorum quibus oſtendebatur totum à ſuis partibus re ipſa non differre. 92
Quæſt. II. Sit ne materia prima ex ſe diuidua & extēſa, an non. 94
Articul. 1. Quibus argumentis pars affirmatiua attēdi videatur. 94
2 Materiam primam non niſi beneficio quātitatis extenſam, ac diuiduam eſſe. 95
3 Diluuntur aduerſariæ partis argumenta. 96

In Caput 3. & 4.

Quæ. vnica. Vtrum res naturales ad maximum, & minimum diffinitæ ſint nec ne. 104
Articul. 1. Iaciuntur inſtitutæ diſputationis fundamēta. 105
2 Statuuntur nonnullæ aſſertiones primum de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium. 107
3 Dilutio obiectorum contra ea, quæ proximè dicta ſunt. 109
4 De rerum inanimatarum terminis quoad magnitudinem. 111
5 Argumenta contra ſuperiores aſſertiones. 112
6 Explicatio argumentorum ſuperioris articuli. 112
7 Aſſertiones de terminis paruitatis corporū vitæ expertium. 114
8 Argumenta, quibus proximi articuli aſſertiones oppugnantur. 115
9 Diluuntur ſuperiora argumenta. 116

In Caput 5.

Quæſt. I. Vtrū principia recte ab Ariſtoteles definita ſint, an non? 121
Articul. 1. Prænotantur quædam ad explicandā principiorum definitionem. 121
2 Particulari enodat' pīcipiorū definitio. 123
3 Obiecta aduerſus proximè dicta. 124
4 Dilutio obiectorum. 124
Quæſt. II. Vtrum prima contraria ſint rerum naturalium principia, an non. 126
Articul. 1. Argumenta pro parte negatiua. 126
2 Enodatio propoſitæ difficultatis, & argumentorum dilutio. 127

In Caput 6. & 7.

Quęſt. vnic. Sint ne tria principia rerum naturalium an non?
Articul. 1. Eorum ſententia, qui omnia vnum eſſe crediderunt. 136
2 Opinio eorum, qui vnum duntaxat rerum naturalium principium inuexere. 138
3 Eorum placita, qui multa principia, partim infinita, partim finita ſtatuerunt. 139
4 Ariſtotelis ſententia de principiis à rerum naturalium, eiuſque confirmatio. 141
5 Argumenta aduerſus ea quæ proximè concluſa ſunt. 143
6 Argumentorum diſſolutio. 144

In Caput 8. & 9.

Quæſt. I. Inſit ne rebus Phyſicis materia.
Articul. 1. Quibus potiſſimum argumentis philoſophi in reb. phyſicis materiā aſtrinxerint. 150
2 Materiam à Deo fuiſſe creatam: & generationis atque interitus expertem eſſe. 151
Quæſt. II. Vtrum materia appoſitè definiatur, cognoſcatur, appelletur. 152
Articul. 1. Explicatur materię definitio. 152
2 Quo pacto materia ſub ītelligētiā cadat. 153
3 Quibus nominibus materia à philoſophia nuncupetur. 154
Quæſt. III. Quonam pacto ſeſe habeat materia ad potentiam. 156
Articul. 1. Quæſtionis explicatio. 156
2 Argumenta quibus probari videtur materiam non eſſe puram potentiam. 158
3 Superiorum argumentorum dilutio. ibid.
Quæſt. IIII. Vtrum materia formam appetat? 160.
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2 Refellitur opinio Auicennæ negantis conuenire materię appetitum formæ. ibid.
Quæſt. V. Vtrum materia ad compoſiti naturalis eſſentiam pertineat, an non? 161
Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur non pertinere. 162
2 Expli-

Articul.2 Explicatio totius controuerſiæ. 163
3 Soluuntur argumenta primi articuli. 165
Quæſt. VI. Vtrumne materia diuina virtute abſque omni forma ſubſtantiali cohærere poſſit, an non? 167
Articul.1. Quæſtionis in vtramque partem diſputatio. ibid.
2 Accuratius explicatur vtriuſque opinionis fundamentum, diſſeritur de cauſa exiſtentiæ. Statuitur materiam non capere exiſtentiam à forma. 169
3 Concluditur pars affirmatiua quæſtionis. 171
4 Reſponſio ad argumenta quibus oſtendi videbatur nõ poſſe materiam diuina virtute abſque forma conſiſtere. 172
Quæſt. VII. Sit ne priuatio ens, an non. 174
Articul.1. Quæſtionis diſſolutio. ibid.
2 Solutio argumentorum quæ probare videbantur Priuationem eſſe ens. 175
Quæſt. VIII. Vtrum Priuatio verè principium rerum naturalium ſit, an non? 176
Articul.1. Quæ argumenta oſtendere videantur non eſſe. ibid.
2 Priuationem eſſe verè principium, nec ſuperiora argumenta oppoſitum cõcludere. 177
Quæſt. IX. Num in qualibet re naturali præter materiam danda ſit forma ſubſtantialis, nec ne. 178
Articul.1. Formam ſubſtantialem antiquioribus Philoſophis magna ex parte ignotam, poſterioribus notam fuiſſe. ibid.
2 Affirmatiuam quæſtionis partem omnino veram eſſe. 179
Quæſt. X. Vtrum apta, idoneáque ſit formæ ſubſtantialis definitio. 180
Articul.1. Solutio propoſitæ dubitationis. ibid.
2 Quibus nominibus ſubſtantialis forma via, & præſtantia à Philoſophis deſcribatur. 181
Quæſt. XI. Vtrum, ex forma ſubſtantiali & materia vnum fiat?
Articul.1. Argumenta in negatiuam partem controuerſiæ. 182
2 Concluditur pars affirmatiua quæſtionis. 183
3 Dubij cuiuſdam enodatio. 185
4 Reſponſio ad argumenta primi articuli. 186
Quæſt. XII. Vtrum omnes ac ſolæ formæ ordinis naturalis è materia, ſubiectiuè potentia educantur. 18
Articul.1. Videri partem negatiuam veram quoad formas naturalis ordinis. ibid.
2 Quibus argumentis videatur oppoſitum oſtendi de formis non naturalis ordinis & de anima rationali. 189
3 Refutantur falſæ quorundam ſententiæ. 190
4 Approbatur Ariſtotelis opinio, traduntur que variæ potentiarum notiones, quæ ad rem præſentem faciunt. 192
5 Quid ſit formam educi de potentia materiæ, & quibus id formis competat. 193
6 Diluuntur argumenta primi articuli. 194
7 Reſpõdetur ſecundi articuli argumẽtis. 195

LIBER SECVNDVS.

In Caput primum.

Quæſt I. Quam naturam hoc loco Ariſtoteles definierit. 203
Articul.1. De multiplici naturæ ſignificatu. ibid.
2 Reſponſio ad propoſitam dubitationẽ. 204
Quæſt. II. Vtrum natura rectè ab Ariſtotele definita ſit, nec ne? 205
Articul.1. Approbatur, enodaturque naturæ definitio ab Ariſtotele tradita. ibid.
2 Argumẽta aduerſus naturæ definitionẽ. 206
3 Reſponſio ad ſuperiora argumenta. 207
Quæſt. III. Vtrum definitio naturæ principio duntaxat paſſiuo conueniat, an non? 209
Articul.1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ, & earum confutatio. ibid.
2 Explicatio veræ opinionis, & argumentorum aduerſarum partium dilutio. 210
Quæſt. IIII. Vtrum anima in naturæ definitione contineatur. 212
Articul.1. Opinio exiſtimantium non contineri, eiuſque refutatio. ibid.
2 Solutio argumentorum primi articuli. 213
Quæſt. V. Vtrum ars, & natura ſimilitudinis inter ſe rationem habeant? ibid.
Articul.1. Quibus inter ſe rebus conueniant. 214
2 Quibus rebus inter ſe diffideant. 216
Quæſt. VI. Poſſit ne ars opera naturæ moliri, an nõ? 217
Articul.1. Quibus argumentis videatur poſſe. ibid.
2 Propoſitæ Controuerſiæ explicatio. 218
3 Primi articuli argumentis nihil contra proximè dicta concludi. 219
Quæſt. VII. Num Chymicæ artis induſtria verum aurum efficiat. 220
Articul.1. Qui negatiuam partem ſequantur & quibus argumentis. ibid.
Solutio propoſitæ quæſtionis. 221

In Caput ſecundum.

Quæſt. vnic. Vtrum Mathematicæ, quæ mediæ appellantur, magis naturales, quàm Mathematicæ ſint, an non? 225
Articul.1. Videri magis naturales eſſe. ibid.
2 Magis eſſe Mathematicas quam naturales. 226

In Caput 3.4.5. & 6.

Quæſt. I. Sit ne fortuna, & fatum in rebus, an non? 227
Articul.1. Veræ de fortuna ſententiæ explicatio. ibid.
2 Quo ſenſu admitti aut negari fatum debeat.

beat. 238

In Caput ſeptimum.

Quæſt.I. Vtrum cauſa rectè à Philoſophia definiatur an non? 240
Articul.1. Traduntur variæ cauſæ definitionis è quibus vna maximè probatur. ibid.
2 Obiecta contra definitionem cauſæ. 241
3 Dilutio obiectorum.
Quæſt.II. Vtrum ne cauſarum genera quatuor ſint, an non? 243
Articul.1. Conſtituitur cauſarum numerus. ibid.
2 Obiecta quædam. 244
3 Dilutio obiectorum. ibid.
Quæſt.III. Quidnam ſit exemplar. 245
Articul.1. Enodatur exemplaris, ſeu ideæ definitio. ibidem.
2 Exemplar non eſſe rationem formalem, ſed obiectiuam. 246
Quæſt. IIII. Vtrum exemplar verè, ac propriè cauſa ſit ad genus formalis pertinens. 284
Articul.1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2 Exemplar non reductiuè, ſed directo ad formalis cauſæ genus pertinere. 250
Quæſt.V. Sit ne omnis cauſa effectu ſuo nobilior? ibidem.
Articul.1. Quo ſenſu omnis cauſa dici poſſit ſuo effectu nobilior, itemque de nobilitate materiæ, formæ, & exemplaris. 251
2 De finalis & effectricis cauſæ præſtātiæ. 252
Quæſt.VI. In quonam cauſalitas ſeu cauſandi ratio conſiſtat. 254
Articul.1. Cauſalitatem neque eſſe relationem cauſæ, neque rem denominatur cauſa abſolutè ſumptam. ibid.
Articul.2. Cauſalitatem in cæteris cauſis, excepta efficiente, eſſe modum quendam rei, quę denominatur cauſa. 255
Quæſt. VII. Quæ ſit ratio cauſandi efficiētis cauſæ. 256
Articul.1. Videri modum rei, quæ cauſa dicitur, non verò actionem. ibid.
2 Efficientis cauſalitatem re vera in actione conſiſtere. 257
3 Occurritur aduerſariæ partis argumentis. 258
Quæſt.VIII. Vtrum ſingulæ cauſæ peculiares ſibi cauſſalitates vendicent, an non? 259
Articul.1. Vendicare, & Quænam eæ ſint? ibid.
2 Aliquot dubia, eorúmque explicatio. 261
Quæſt.IX. Vtrum cauſſæ ſibi mutuo cauſſæ ſint, an non? 262
Articul.1. Negatiuæ partis argumenta. ibid.
2 Quæſtionis diſſolutio. ibid.
3 Dilutio argumentorum primi articuli. 264
Quæſt.X. Vtrum Deus res omnes in ſuo eſſe conſeruet, an non? 265
Articul.1. Argumenta in partem negatiuam. ibid.
2 Aſtruitur affirmatiua pars quæſtionis. 266
3 Argumentis quæ pro negatiua parte adducta ſunt, nihil confici. 268
Quæſt.XI. Vtrum cauſſæ ſecundæ reuera aliquid agāt, an non? 270
Articul.1. Qui ad negatiuam partem deflexerint, & quibus argumentis. ibid.
2 Errare eos, qui cauſis ſecundis actiones adimunt. 271
3 Solutio argumentorum, quæ in aduerſam partem adducta ſunt. 272
Quæſt. XII. Vtrum Deus cum cauſis ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat? 273
Articul.1. Negatiuæ partis aſſertores, eorumque argumenta. ibid.
2 Veræ ſententiæ explicatio. 275
3 Occurritur primi articuli argumentis. 276
Quęſt.XIII. Vtrumne Deꝰ aliqua præuia motione cauſſas ſecundas ad agendum excitet. 278
Articul.1. Quæ argumenta affirmatiuam partem aſtruere videantur. ibid.
2 Confutatio ſuperioris ſententiæ, & argumentorũ, quibꝰ nitebatur diſſolutio. 279
Quæ.XIIII. Vtrum Deus immediatione virtutis, & ſuppoſiti cum omni agente creato operetur. 281
Articul.1. Quid ſit agere immediatione virtutis, & ſuppoſiti. ibid.
2 Deũ vtroq; modo immediatè operari. ibid.
Quæſt. XV. Vtrum cauſſa prima actionem ſecundæ, an ſecunda actionem primæ determinet? 282
Articul.1. Quibus argumentis videatur neutram ab altera determinari. ibid.
2 Quæſtionis enodatio. 284
3 Solutio rationum, quæ initio propoſitę fuerant. 286
Quæſt.XVI. Vtrumne rectè concedatur, aliquid eſſe, quod diuina potētia fieri non poſſit. 287
Articul.1. Multa effugere potentiam Dei ordinariam, nihil abſolutam, niſi quod contradictionis repugnantiam inuoluit. ibid.
2 Alia quædam ad eandem ſententiam ſpectantia. 288
Quæ.XVII. Vnde proueniat, vt aliquid diuina virtute poſſit, aut non poſſit fieri. 289
Articul. 1. Enodatio propoſitæ difficultatis. ibid.
2 Dubitationes circa ſuperius dicta. 290
3 Superiorum dubitationum explicatio. 292
Quæ.XVIII. Vtrum accidens attingat productionē ſubſtantialis formæ an non? 293
Articul.1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ. ibid.
2 Stabiliuntur duæ aſſertiones, quibus proximi articuli ſententia refutantur. 294

3 Aliæ

3. Aliæ aſſertiones,quibus tota quęſtio profligatur. 196
4. Reſponſio ad argumenta quibus prima opinio initio quæſtionis propoſita,nitebatur. 298
5. Enodatio dubij circa actionem caloris extra ſubiectum. ibid.
6. Explicatio argumentorum pro ſecūda opinione. 299
Quæ. XIX. Vtrum ex omnibus accidentibus ſolæ qualitates agendi vim habeant. 300
Articu.1. Quæ argumenta oſtendere videntur aliis quoque accidentibus eam vim ineſſe. ib.
2. Explicatio quæſtionis. 301
3. Reſpondetur ad primi articuli argumenta. 303
Quæſt. XX. Vtrum finis verè ac propriè cauſa ſit,an nō? 304
Articul.1. Videri non eſſe. ibid.
2. Eſſe verè,ac propriè cauſſam, omniumque primam. 305
Quæ. XXI. Vtrū cauſſaliter finis in Metaphorica motione conſiſtat,an non? 307
Articul.1. Videri non in ea conuſtere. ibid.
2. Quæſtionis enodatio. 308
3. Dilutio argumentorum primi articuli. 310
Quæ.XXII. Vtrum omnis operatio cauſſæ agentis ſit effectus finis;an non? 311
Articu.1. Solutio quæſtionis. ibid.
2. Obiecta contra ſuperius dicta. 313
Quę.XXIII. Cauſſetne finis ſecundum eſſe intelligibile, an ſecundum exiſtētiam,quam in rebus habet. 314
Articul.1. Quibus argumentis videatur cauſare ſecūdum eſſe intelligibile. ibid.
2. Solutio quæſtionis. 315
3. Refelluntur primi articuli argumenta. 317.
In Caput octauum & 9.
Quæſt.I. Vtrum natura, alicuius gratia quod facit efficiat. 323
Articul. 1. Affirmatiuæ partis aſſertio,& illuſtratio. ibid.
2. Rationes quibus oſtendi videtur naturam nullius gratia operari. 324
3. Reſponſio ad argumenta proximi artic. 325
Quæſt. II. Vtrum natura ad vnum tantum finem,& vna duntaxat modo feratur,an non? 327
Articul.1. Varij fines,in quos natura contendit. ibid.
2. Diuerſi modi quibus res in ſuos fines ferūtur. 328
2. Confutatur quorundam ſententia iis, quæ proximè concluſa ſunt,aduerſaria. 329
Quæſt. III. An brutæ animantes ſolo naturæ inſtinctu in ſuos fines ferantur. 331
Articul.1. Eorum dogma,qui brutis vim rationis tribuerunt,& quibus argumentis. Ibid.
2. Longè abeſſe à ratione eam ſententiā quæ brutis rationem dat,cum illa,ſolo naturę inſtinctu operentur. 333
3. Reſponſio ad argumenta primi articuli. 334
Quæſt. IIII. Quidnam ſit brutorum animantium inſtinctus. 336
Articul.1. Diuerſæ Philoſophorum ſententiæ. ibi.
1. Quid in propoſita controuerſia ſentiēdum ſit. 337
2. Refutantur aduerſariorum opiniones, eorumque argumenta. 338
Quæſt.V. Quid ſit Monſtrum & quibus modis accidat. 339
Articul.1. Explicatur Monſtri definitio. ibid.
2. Diuerſi modi & rationes, quibus monſtra accidunt. 340
3. Aliquot dubiorum enodatio. 341
Quæſt.VI. Vtrum natura intendat monſtrum. 344
Articul.1. Controuerſiæ explicatio. ibid.
2. Monſtra non euenire præter intentionem primæ cauſſæ. 346
LIBER TERTIVS.
In Caput primum & ſecundum.
Quæſt.I. Rectè ne Ariſtoteles motum definierit. 332
Articul.1. Explicatur definitio motus. ibi.
2. Obiectorum quorundam dilutio. 333
Quæſt.II. Vtrum ſucceſſio, & continuitas ad eſſentiā motus pertineant. 335
Articu.1. Omnem motum cōtinuum, & ſucceſſiuum eſſe. ibid.
2. Succeſſionem pertinere ad eſſentiam motus. 336
3. Continuitatem non pertinere ad eſſentiam motus. 337
Quæſt.III. An motus à termino in quem tendit, & à mobili re ipſa diſtinguatur, nec ne? 340
Articul.1. Videri diſtingui à termino, non videri diſtingui à mobili. ibid.
2. Totius Controuerſiæ enodatio. 341
3. Explicatio argumentorū primi articuli. 343
In Cap tertium.
Quæſt.I. An actio tranſiens in agente an in patiente inſit. pag 347
Articul.1. Opinio exiſtimātiū in agente ineſſe p. 347
2. Concludit actionē ineſſe in patiente,ſimulque inter actionem,& paſſionē & motū diſcrimen conſtituitur. pag.348
3. Soluuntur argumenta, contendentium actionem in agente recipi. pa.349
Quæſt.II. Vtrum latio in mobili, an in corpore circumiacente inhæreat. pag.350.
Articul.1. Opinio exiſtimantiū non inhærere in mobili. pag 350
2. Lationem ineſſe in mobili nec aduerſariorum

rum argumenta concludere. pag. 351

In Caput quartum, §. 6. 7. & 8.

Quæſt. I. Poſſit-nè viribus naturæ dari in rebus infinitum, an non? pag 374

Articul. 1. Infiniti nomen multiplicato accipi pa. 374

2. Quibus argumentis probari videatur poſſe naturæ viribus dari infinitum. pa. 376

3. Quæſtionis diſſolutio. pag 377

4. Diluuntur aliquot obiectiones circa ea quę proximo articulo continentur. pag 379

5. Explicatio argumẽtorum quæ aſtruere nitebantur dari vi naturæ infinitum actu. pag 380.

Quæſt. II. Poſſit-ne infinitum actu diuina virtute produci, an non? pag. 382

Articul. 1. Partis affirmatiuæ argumenta. pag 382

2 Argumenta partis negatiuæ. pag 383

3 Pars negatiua præfertur, & diſſoluuntur argumenta affirmatiuæ, licet ea quoque probabilis iudicetur. pag. 386

4 Reſpondetur argumentis pro negatiua parte. pag. 388

Quæſt. III. Vtram quacunque ſpecie poſſit alia perfectior à Deo in infinitum creari. pag 390

Articul. 1. Quæ argumenta probare videantur n[illegible] poſſe. pag. 39[illegible]

2 Qualibet ſpecie, & or[illegible]o quauis re creata poſſe à Deo aliam nobiliorem procreari, nec aduerſariorum a[r]gumenta cõcludere. pag 39[illegible]

Quæſt. IIII. Num quodlibet infinitũ à Deo cognoſca[tur]. pag. 39[illegible]

Articul. 1. Omne infinitum cognoſci à Deo, nullum tamen ſucceſſiuè poſſe cognoſci. pag. 39[illegible]

2 Obiecta contra ſuperius dicta, eorumque confutatio. pag. 39[illegible]

Quæſt. V. Poſſit-nè Intellectus creatus propriis viribus infinita cognoſcere. pag. 39[illegible]

Articul. 1. Concluditur non poſſe. pag. 39[illegible]

2 Reſpondetur argumentis quorundam exiſtimantium poſſe angelum vi naturæ infinita cognoſcere. pag. 39[illegible]

Quæſt. VI. An intellectus creatus ad infinita ſimul co[g]noſcenda diuinitus excitari queat. pag 399.

Articul. 1. Statuitur poſſe. pag. 39[illegible]

2 Satiſfit argumentis quorũdam proximi articuli aſſertiones oppugnantium. pa. 40[illegible]

IVDICIVM DOCTORVM, QVIBVS HOC OPVS PERLEgendi cura demandata eſt à Sereniſſimo Principe Cardinale Alberto, ſupremo in Luſitania Inquiſitore.

PErlegimus hanc partẽ Curſus Conimbricenſis, id eſt cõmentarios in octo libros Phyſicorum Ariſtotelis, nihilq́; in eis inuenimus, quod fidei, aut bonis moribus repugnet. Quin verò cẽſuimus eſſe opus & doctrinę ſubtilitate, & ſtyli nitore, & rerũ, quę in eo tractantur, copia & varietate inſigne, nec Philoſophis tantũ, ſed Theologis quoque perquam vtile futurum. Quod proinde nõ modo typis excudi, ſed immortalitati cõmendari debeat.

D. Gabriel à Coſta. *D. F. Ægydius à præſentatione.*

FACVLTAS GENERALIS PRÆpoſiti Societatis Ieſu.

QVod iam pridem optabant multi, vt communes Philoſophiæ commentarij manu ſcripti, qui in Conimbricenſi liberalium artium Academia Societatis noſtræ commiſſa quotidiano excipientium labore dictabantur recognoſcerentur, auctique & locupletati mandarentur typis: id vt fieret, aliquot ante annos à Reuerendo admodum Patre noſtro Generali Claudio Aquauiua conſtitutum erat. Sed cùm res longiùs protraheretur, eius cura nobis demandata, cum prouinciam eius nomine luſtraremus, non iudicauimus tantum ſcholaſticorum leuamen diutius eſſe differendum. Itaque maiori diligentia adhibita, cùm pars ea, quæ libris de naturali auſcultatione exponuntur, opera & induſtria, examine etiam & correctione præſtantis ingenio Magiſtrorum parata eſſet ad prælum, & reliqui deinceps commentarij diligentiùs perficerentur, non fuit cur expectarentur ij, qui ad Dialecticam pertinent, vt ab eis typographica editio totius Philoſophiæ curriculi initium ſumeret: dum enim illi excuduntur, hi recognoſcentur, complementumque accipient. Cùm igitur in hac commentariorum parte nihil reperiatur, quod ſanæ doctrinæ aduerſetur, opusque ipſum perutile ſit, & ad rem accommodatum, eiuſdem Patris noſtri Generalis ſpeciali facultate nobis communicata concedimus, vt typographorum opera in lucem emittatur. Olisipone X. Kal. Nouembris anno Domini 1591.

Petrus Fonſeca.

PROOE

PROOEMIVM

IN OCTO LIBROS PHYSICORVM ARISTOTELIS.

DE NOMINE DEFINITIONÉQUE PHILOSOPHIÆ.

Horum principes enumerat Plato in Protagora.

QVI olim magnarum rerum intelligentia, & doctrina, cæteris præſtare videbantur, eos Græci σοφοὺς, ideſt, ſapientes nuncupabant. Verum hoc nomen, quod ſpeciem arrogantiæ præ ſe ferebat, ac multis erat inuidioſum, auctore Pythagora mutatum eſt, qui & ſe philoſophum dici voluit, & philoſophiam primus appellauit. Cum enim apud Leótium regem Phliaſiorum doctè, & copioſè diſſeruiſſet; rogatus ab eo quidnam artis profiteretur, aut qua potiſsimũ in re ſapiens eſſet; reſpondiſſe fertur, ſe neque artem ſcire vllam, neque eſſe σοφὸν, ideſt, ſapientem; ſed φιλόσοφον, ideſt, amicum ſapientiæ. Placuit nouitas eius vocabuli, quod & veterem ſapientum minueret inuidiam, & ſingularem teſtaretur ſapientiæ dignitatem. Atque hinc Philoſophi, Philoſophiæque nomen latè increbuit; nec ſolum à Pythagoreis, ſed etiam à Platonicis, & eorũ æqualibus, poſteriſque omnibus communi fuit approbatione vſitatum. Cuius rei meminit D. Auguſtinus 14. de Trinit. cap. 1. Clemens Alexandrinus. 1. Stromatum, Iamblichus 1. de ſecta Pythagorica, alijque non pauci.

Philoſophi, & Philoſophiæ nomen à Pythag. inuétum.

Lactantius lib. 4. c. 2. Plutar. 1. de plac. c. 3. Cicer. 1. & 5. Tuſc. quæſt.

Porrò Philoſophiam non vno omnes modo definiere. Quidam ita, Philoſophia eſt amor ſapientiæ. Hæc tamen explicatio, vt aduertit Hugo Victorius 2. Didaſcalon cap. 1. nominis etymologiam, non rei ſubiectæ naturam aperit: ſiquidem ſapientia non in voluntate inſidet, cuius eſt amare; ſed in intellectu, cuius eſt intelligere, & ſapere. Quanquam & illud dici poteſt, idcirco Philoſophiam amorem definiri ſapientiæ, quod excellens rerum cognitio haudquaquam ſine amore conſtet. Quò pertinet illud ex libro de ſecretiore ſapientia ſecundum Ægyptios, Amor intelligentem comitatur, quia ſine hoc intellectus quaſi in ſolitudine, atque ſilentio poſitus nihil comprehendit.

1. philoſophiæ definitio.

D. Damaſ. 1. phy. Senec. epiſt. 15. Cice. 2. Offi.

Alij Philoſophiam eſſe dixerunt, humanarum, diuinarúmque rerum cognitionem, & ſcientiam. Qui nomine rerum humanarum, corporum con-

2. definitio.

 cretioni

cretioni obnoxias,ac nobis familiares; diuinarũ verò, nullo materiæ nexu cohærentes, & in receſſu naturæ abſconditas intellexere. Vel, vt eſt aliorum ſententia, per res humanas, eas,quæ ad tuenda vitæ officia,& ciuilem ſocietatem pertinent, ſignificarunt: per diuinas autem, cæteras, quarum contemplatio Philoſophum à communi cœtu auocat, & reliquis mortalibus diuiniorem reddit. Et hæc quidem definitio, ſiue in Zenonis porticu, ſiue in Platonis Academia,orta fuerit, Philoſophantium ſcholas maximè peruagata eſt;eamque refert Plato in Theæteto,& Phędone,Cicero lib. 4. Tuſculanarum quæſt. Philo Iudæus in libro de congreſſu quærendæ eruditionis gratia.Verum illa non ſingulis Philoſophiæ partibus;ſed omnibus ſimul ſumptis conuenit. Non enim quælibet pars Philoſophiæ humana ſimul & diuina conſiderat.

3. definitio. Rurſus Plato in dialogo de ſapientia, hanc aliam inculcat deſcriptionem, quam ex Pythagoræ diſciplina manaſſe teſtatur. D. Hieronymus in Apologia aduerſus Rufinum; Philoſophia eſt mortis contemplatio.Ea verò vt intelligatur ſciendum eſt duplicem eſſe mortem;vnam,quę in abſceſſu animi à corpore conſiſtit: alteram,qua mens in corpore adhuc manens,à mortalis cupiditatibus abducitur,vt vitiorum ſoluta vinculis cæleſtia,& diuina meditetur. Enimuero, vt eſt à Socrate in Phædone diſputatũ,nihil tam eſt homini veritatis lucem cernere cupienti inimicum,quam corporis contagio,& voluptatis illecebra, quæ mentem concreta caligine offuſam, falſis decipit imaginibus,nec à ſenſuum turba & colluuione ad mundi ſpectaculum, & ad rerum naturam perluſtrandam egredi ſinit. Vndè Mercurius ille,cui multiplex rerum ſciẽtia Triſmegiſti nomen dedit, eum,qui ad Philoſophiam aſpirat, in Aſclepio hortatur, vt corpus,quo ad fieri poſſit,quaſi veſtem deponat, exuatque hoc inſcitiæ indumentum, interitus vinculum, viuam mortem,ſentiens cadauer,ductile ſepulchrum, domeſticum furem; qui dum blanditur, odit; dum odit, mentem ad terrenam fæcem deprimit, cænoq; illigat ne intelligentiam cæliius hauriat. Quoniam igitur hanc à corpore ſecretionem,quaſi mortem,appetere docet,eaq; maximè gloriatur Philoſophia; ab hoc tam præclaro munere,nũc mortis contemplatio;nunc ſolutio animi à corpore; alias mortis affectus, ſeu conſuetudo moriendi dicitur. Plura in hanc ſententiam Xenophon libro 4. de dictis Socratis, Proclus in libro de anima & dæmone, Alcinous in lib. de doctrina Platonis, Apuleius in lib.de Philoſophia.

De hac de finit. Clemens Alex. 4. Stromatum. Philo Iud. in lib. de mundi opif. Cic. 1. Tuſc.

duplex mors.

Mercurij Triſmegiſti ſententia, quo pacto philoſophandum ſit.

Philoſophia cur mortis contemplatio.

Alias præterea definitiones tradunt Philoſophiæ Lactantius lib. 4. ca. 2. Iuſtinus Philoſophus & martyr in dialogo cum Tryphone, & alij. Sed ea nobis maximè probatur, quam D. Damaſcenus lib. 4. ſuæ Dialecticæ, & Ammonius initio prædicabilium ex veteribus,potiſsimumque ex Ariſtotele 10.Metaph.cap.3.referunt,videlicet, Philoſophia eſt cognitio rerum, vt ſunt. Verba illa,vt ſunt,idem valent,atque per ſuas cauſſas,ſi eas habuerint. Sicut enim res, quarum cauſſæ inueſtigantur, per cauſſas eſſe obtinent;ita percipi tunc dicuntur, vt ſunt; cum per eaſdem cognoſcuntur.Debere autem Philoſophiam cauſſas tenere inde conſtat; quia quemadmodum ex admiratione, ideſt, ex notitia effectuum, & ignoratione cauſſarum, cæperunt

4. definitio ex Ariſtotele potiſſimum deſumpta.

runt homines philoſophari, hoc eſt, cauſſas inquirere, vt Plato in Theæteto,& 1.Metaph.cap.2. Ariſtoteles docet; ita par eſt eum perfectè Philoſophum, ſeu ſapientem iudicare, qui cauſſarum cognitionem ſit aſſecutus. Accipitur tamen interdum Philoſophia pro adumbrata, & imperfecta rerum intelligentia,vt apud Platonem in Conuiuio,alias pro ſola prima philoſophia,vt apud Ariſtotelem.4.Metaph.cap.2.tex.5. A nobis verò in progreſſu ſub ea notione, qua poſtremo definita eſt, quaque dicitur cognitio rerum,vt ſunt,potiſsimum conſiderabitur.

DE DVPLICI PHILOſophiæ diſtributione.

Refert hanc diuiſionem D. Aug. 8. de ciu. cap.4. Lactant. lib.3.c.13. Alcinous in lib. de doctrina. Plat. Iſidorus in lib. de dial.

VAriæ traditæ ſunt apud antiquos Philoſophiæ diuiſiones, ex quibus duas,quæ celebriores habentur, quæque ad præſens inſtitutum magis faciunt.pertractabimus. Prima eſt, qua Philoſophia diſtribuitur in Naturalem, Moralem, & Dialecticam. Comprehendit autem hoc loco Naturalis (fuſo videlicet naturæ ſignificatu, vnde nomen habet)non ſolum Phyſiologiam,ſed etiam Metaphyſicã,& Mathematicas diſciplinas. Porrò huiuſmodi ſectio, de cuius auctore inter ſcriptores non ſatis conuenit, commendata fuit à Platone,vt teſtatur Alcinous in lib. de eius doctrina c. 3. & Euſebius Cæſarienſis initio lib.11.de præparatione Euãgelica; eandemq; ſecutus eſt Ariſtoteles,1.Top.c.12.Chryſippus,Eudromus,Xenocrates,& alij quorum meminit Laertius in vita Zenonis poſt Plutarchũ 1. de placitis c.1. — 1.philoſophiæ partitio. — A quibus celebrata.

Quod verò hæc partiendæ Philoſophiæ ratio apta ſit, & perfecta; hunc in modum oſtendi poteſt. Philoſophia ad humanam felicitatem dirigitur. (Vt enim D.Auguſtinus lib.19. de Ciuit. Dei cap.1. ex Platone aſſerit, Philoſophandi cauſſa nulla eſt homini,niſi vt beatus ſit)humana autem felicitas,teſte Ariſtotele cap.7. & 8.primi lib. Eth. ad Nicomachum., partim in actione virtuti conſentanea; partim in contemplatione veritatis ſita eſt. Oportet ergo aliquam dari ſcientiam,quæ honeſti rationem contineat, & ad virtuté,morumq; probitaté erudiat; hæc verò, Moralis eſt Philoſophia: item aliam,quæ abdita naturæ myſteria ſcrutetur, & in ſolius veritatis cognoſcendæ ſtudium incumbat;atq; hæc, Phyſica dicitur. Deinde huiuſmodi ſcientiarum adeptio, & vſus differendo cõſtant, qua in re ſæpe mens errore decepta hallucinatur. Statuenda eſt igitur tertia quædã ars,quæ lucem præferat,ſolerterq; prouideat ne veritatis locum falſitas obtineat; hæc autem Dialectica nuncupatur. Tot igitur numero ſunt Philoſophiæ partes. — Qua ratione comprobetur. — Lege Plat. in Gorgia, & Theæteto.

Confirmatur.

Idem confirmat D.Tho.initio Eth. ad Nicom. hac fermè ratione. Præcipua cura ſapientis circa ordinem verſatur;ſiquidem, vt ex cap.2. libri primi Metaph. conſtat,ad ſapienté maximè pertinet ordinare; ordo autem rerum, quæ in Philoſophiæ conſiderationem veniunt, triplex eſt. Primus, quem ratio non efficit, ſed inſpicit tantùm, atque expendit, cuiuſmodi eſt rerum Phyſicarum ordo. Secundus, quem ratio ſibimet ipſa exhibet, cùm notiones ſuas, & effata inter ſe ordinatim diſponit. Tertius, quem ratio voluntati præſcribit, vt illa probè inſtituta rectum, — Triplex ordo rerum.

 atque

atque honeſtum proſequatur. Primus Naturalem, Secundus Rationalem, tertius Moralem ſcientiam requirit. Non igitur aut pluribus eget, aut paucioribus partibus contenta eſſe poteſt Philoſophia.

Illuſtratur ſimilitudine.

Eiuſdem tripartitæ varietatis rationem ſimilitudine quadam D. Auguſtinus explicat, partim lib. 8. de Ciuit. Dei. cap. 4. partim lib. 11. c. 25. ad hunc ferè modum. Quemadmodum tria ſunt, quæ in quolibet artifice, vt aliquid efficiat, ſpectantur; Natura, doctrina, vſus; quorum primum ingenio; ſecundum ſcientia; tertium fructu dijudicatur: ſic triplex à Philoſophis inueniri debuit diſciplina. Naturalis, propter naturam; Rationalis, propter doctrinam; Moralis, propter vſum. Et quoniam homo ita procreatus à Deo eſt, vt per id, quod in ipſo præcellit, attingat ad id, quod cunctis excellit: per huiuſmodi tripartitam ſcientiam attingit ad vnum, verum, optimum Deum, ſine quo nulla natura ſubſiſtit, nulla doctrina inſtruit, nullus vſus expedit. Sunt itaque, ex D. Auguſtini ſententia, hæ tres partes Philoſophiæ, tres veluti gradus, quibus perfectè ſapiens, aſpirante cæleſti aura ſumma petit, & ad Dei ſimilitudinem propiùs euadit. Eaſdem quoque appoſitè quis dixerit tria dona ſingularia; quibus humanæ mentes ad exemplum cæleſtis Hierarchiæ illuminantur, purgantur, perficiuntur. Enim verò Dialectica dum artificio diſſerendi vera à falſis diſtinguit, animum affuſa luce veritatis illuſtrat: Moralis Philoſophia, dum mores componit, & vitiorum fibras euellit, purgat: Naturalis dum altiori abditarum rerum intelligentia, mentem exornat, perficit. Alias ad hanc rem adumbrandam ſimilitudines, ac rationes habes apud Philonem Iudæum in libro de Agricultura, & Laertium in Zenone Cittico. Vide etiam Plotinum libro 3. Enneadis 1. de triplici aſcenſu ad mundum intelligibilem.

Ex doctrina. D. Dionyſij. 1. c. cæleſtis Hierar. quam explicat D. Tho. 1. p. q. 106. art. 1.

2. partitio.

Poſterior Philoſophiæ diſtributio eſt, qua Philoſophia, non vniuerſa, ſed ea tantùm, quæ in contemplatione poſita eſt diuiditur; videlicet in Metaphyſicam, Phyſiologiam, & Mathematicas diſciplinas. Quia verò hæc partitio multas continet difficultates, quarum erit vtilis & iucunda explicatio, de illa articulatim, & vberiori filo diſſeramus.

QVÆSTIO I.

NVM CONTEMPLATRIX PHILOſophia in Metaphyſicam, Phyſiologiam, & Mathematicam rectè diuidatur.

ARTICVLVS I.

Non videri rectè diuidi.

QVod tripartita illa contemplantis Philoſophiæ diſtributio haud probè tradita ſit, hunc in modum videtur oſtendi poſſe. Primùm, Ariſtoteles. ca. 2. libr. 4. Methaphy. affirmat tot eſſe partes Philoſophiæ, quot ſubſtantiarum genera: cùm igitur Mathematica non ſubſtantiam, ſed

1. arg. ex Ariſt.

quantita

quantitatem conſideret, conſtat non numerari eam ab Ariſtotele in parti-
& Platone. bus Philoſophiæ. Deindè Plato in Amatoribus, vbi veri legitimique philoſophi adumbrat imaginem, eum tantùm Philoſophi nomine dignum cenſet, qui in quæſtionibus de communis vitæ, & morum diſciplina, pertractandis excellat; ſolam ergo Moralem doctrinam, veram eſſe Philoſophiam arbitratur.

2 Secundò. Quemadmodum in quantitate, eiuſque affectionibus cognoſcendis Mathematica verſatur; ita aliquam dari ſcientiam oportet, quæ relationem, qualitatem, cæteráque accidentia ſcrutetur: cùm hæc non minus ſint intellectu difficilia, nec minus ob naturarum diſsimilitudinem, peculiarem explicationē depoſcant. Sūt igitur multò plures philoſophię partes.

3 Tertiò. Eſſentia entis mobilis ſicuti motum, cęteraſque proprietates, quæ ipſam conſequuntur, origine antecedit; ita abſque ijs cognoſci poteſt: atqui eo modo ſpectata non pertinet ad Mathematicum, qui in ſola quantitate occupatur; neque ad primum Philoſophum, qui abſtrahit conſiderationem à materia; ſed neque ad Phyſicum; cum is non ſpeculetur naturam ſine motu. Quærenda eſt ergo alia ſcientia, quæ eſſentiam entis mobilis ita ſumptam conſideret.

4 Quartò. E contrariò. Sufficit vna ſcientia ad ens in commune, omneſque eius partes contemplandas. Igitur ſuperuacanea eſt ſcientiarum multitudo. Antecedens ſuadetur bifariam. Primùm, quia ſicut omnia, quæ diuinæ reuelationis lumine cognoſcimus, ad vnam Tranſnaturalem ſcientiam, nempè Theologiam, ſpectant; ita vniuerſa, quæ natiui luminis inſtinctu à nobis ſciuntur, ad vnam, eandemque naturalem ſcientiam reduci poſſunt; cùm vtrobique ſit par ratio. Secundò, quia cum omnia, analoga vnitate, in ente vnum ſint; nihil impediet quominus vnius ſcientiæ modum cūcta ſortiantur. Quod ſi quiſpiam occurrat; ad fundandam arguendámve vnius ſcientię rationem, non ſat eſſe analogam vnitatem, propterea quòd ſcientiarum vnitas ab vnitate abſtractionum petenda ſit, quæ abſtractiones, minimùm, tres numerantur; contra id argumentis infrà poſitis iam ſic obiicitur.

5 Quintò. Tres illæ principes Philoſophiæ partes, Mathematica, Phyſica,
Tres philoſophiæ abſtractiones. & prima Philoſophia, vel duę earum interdum, conſiderant vnam, eandemque rem. Non ergo reſpiciunt diuerſas illas abſtractiones à materia, penes quas diſtinguantur tanquam ſcientiæ diuerſæ; cùm res eadem triplicem illam varietatem abſtractionum nequaquam ſortiri poſſe videatur. Antecedens oſtenditur. Namque Mathematicus conſiderat quantitatem, vt no-
Metaphyſicus conſiderat ſumma genera. tum eſt; eandem verò contemplari debet Metaphyſicus; cùm ſumma genera, quę primaria ſectione ens diuidunt, contempletur: eandem & Phyſicus, ſiquidem eſt vna è præcipuis entis mobilis affectionibus. Prętereà Phyſicus diſſerit de motu, deque omni ſubſtātia, quæ ortum, & occaſum ſubit; de eiſdem verò agit primus philoſophus, vt videre eſt apud Ariſtotelem. lib. 7. 8. & 12. Metaphyſ. Denique primus philoſophus conſiderat mentes à materię 7.Metaph.c.2. 6 7 8 12.17 8.
ſocietate abiunctas, de quibus etiam Naturalis diſceptat, vt patet in 8. huius Metaph.a ca.1.
operis libro. Perſpicuum ergo manet res eaſdem in diuerſis contemplantis 12.Metaph.c.2.
Philoſophiæ partibus conſiderari, atque adeò ſub eadem abſtractione.

 Sextò

Sextò, Pluribus modis contingit abſtractio à materia, quam tribus: ergo ſi per eius modi abſtractionem ſcientiæ diſtinguuntur; plura erunt Philoſophiæ membra, quàm tria. Probatur antecedens. Enimuero communia rerum omnium attributa, quæ vocant tranſcendentia, itemque ſumma genera, partim re ipſa in materia ſunt, partim extra illam; quæ abſtractio à tribus vulgatis differt, vt conſideranti patet. Deinde intelligentiæ, & ſi materia Phyſica prorſus vacent; cùm tamen poſsint in ſe noua accidentia recipere, haud dubiè participant adhuc poteſtate, ſeu, vt vocant, potentialitate, quæ genus quoddam eſt materiæ impropriè ſumptæ; vnde libro de cauſis propoſitione 9. dicuntur intelligentiæ habere ſuam ὕλην: At Deus, Optimus, Max. vt qui ſit actus omnino purus, ab omni prorſus materiæ ratione ſeiunctus eſt: Aliam igitur vendicat abſtractionem ab ea, quæ intelligentijs conuenit, omnino diuerſam. Quare alia de tranſcendentibus, ſummiſque generibus, alia de Deo, alia de cæteris mentibus ſtatuenda erit ſcientia, neque hæc omnia in vnam includi Metaphyſicam poterunt; niſi ea, ſub vno nomine, multiplici trium ſcientiarum varietate diſtinguatur.

Materia proportione quadam, etiam rebus immaterialibus ineſt.

ARTICVLVS II.

REFERVNTVR DIVERSAE AVCTORVM ſententiæ, & quænam earum vera ſit, ſtatuitur.

Opinio.

IN hac quæſtione nulla ferè apud veteres Peripateticos diſſenſio fuit. Sed enim quorundam recentium Philoſophorum opinionibus agitata res eſt, & in contrarias partes diſtracta. Sunt enim qui contendant vnam duntaxat eſſe ſcientiam, quæ totam entis regionem peruagetur, omneſque eius partes ſpeciatim, ac diſtinctè conſideret, à Philoſophis tamen in tria illa vulgata membra diſpertitam fuiſſe propter addiſcentium commoditatem; quia tam multa, tamque varia rerum genera in vnum complicata ſimul addiſci non poterãt. Et his quidem ſuffragatur quartum ſuperioris articuli argumentum. Verum hæc ſententia & quia noua, & quia perexiguam probabilitatis ſpeciem præſe fert, non placet. Eſt vero noua; quia nulli vnquam Philoſophorum in mentem venit ſcientias omnes ad vnam reuocare. Qui vbicunque de ſcientiarum varietate diſſerunt; de illis, vt de rebus natura, ſpeciéque diſtinctis loquuntur. Id quod tum apud cæteros videre eſt, tum maximè apud Platonem in dialogo de regno, in Philebo, in Sophiſta, & 10. de Repub. Itemque apud Ariſtotelem 1. Poſterioris Analyticæ cap. 19. & 23. lib. 8. Top. cap. 2. Primo de anima cap. 1. & lib. 3. ca. 8. ac ſæpe alibi. Eſt etiam huiuſmodi placitum per ſe minus probabile, vt pote quod Philoſophiæ ſplẽdorem non mediocriter obſcurat, dum eam in vnius confuſi corporis concretionem, quaſi in ὁμοιο μερίαν Anaxagoræ conijcit, atque illigat. Deinde quî fieri poteſt vt tam ampla rerum ſylua, & tanta diſsidentium naturarum varietas in vnius ſcientiæ comprehẽſionem veniat? Sane quidem pari ratione dixerit quiſpiam virtutum omnium materiam, ſiue obiecta, ad vnam tantum virtutem pertinere. Quo quid in Morali doctrina abſurdius?

De his eſt, Mirandulanus, lib. 13. de ſingul. cert. ſect. 6. & 7. & initio lib. 14.

Eius confutatio.

Obſcurat Philoſophiæ ſplendorem.

Tollit diſcretam & conſpicuam notitiam rerũ ſub ſcientias cadẽtium.

Præte

Præterea quod ſcientiarum diſtinctio non à ſola commoditate, ſed ab ipſa natura orta ſit, ex eo oſtendi poteſt, quia vt Ariſtoteles 1.Poſt.cap.23. & Plato in dialogo de furore Poëtico, cæterique Philoſophi paſſim docent ſcientiæ per res ſibi ſubiectas & attributas, quæ attributionis ſubiecta vocant inter ſe diſtinguuntur; ad eum modum, quo potentiæ per obiecta. Cum igitur, vt eſt etiam communis Philoſophantium vox potentiæ, v. g. alendi, ſentiendi, intelligendi, eſſentiali inter ſe differant diſcrimine, haud dubiè eodem inter ſe mutuo ſcientiæ diſsidebunt. Denique intrinſecam eſſe & naturalem hanc ſcientiarum diſtinctionem palam teſtantur, & principiorum, quibus ſingulæ vtuntur, diſsimilitudo; & modi contemplandi, attigendique obiecta prorſus diuerſi.

Altera eſt opinio quorundam aientium præter illas tres Philoſophiæ partes dandas eſſe plures alias, ita vt Metaphyſica tres, minimum, ſcientias genere diuerſas ſuo nomine, & amplexu coerceat; vnam, quæ Deum complectitur; alteram, quæ de intelligentiis agat; tertiam, quę de tranſcendentibus & generibus ſummis diſſerat. His fauet ſextum proximi atticuli argumentum. Sed neque verè, neque Ariſtotelicè loquûtur, vt in diſputationis progreſſu planum fiet. — 2. opinio, quæ etiā reiicitur.

Tertia igitur ſententia à nobis amplectenda, eſt eorum, qui cenſent nec vnam dumtaxat eſſe ſcientiam; nec plures Metaphyſicas: ſed vnam Metaphyſicam, Phyſiologiam vnam, Mathematicas plures; atque has omnes ſic eſſe inter ſe, & natura diſsimiles, & amplitudine diffuſas, vt ex earum diſtinctione vniuerſa Philoſophia, quæ in contemplatione verſatur, efflореſcat. Hanc aſſertionem confirmat in primis authoritas Platonis apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. ca.6. tum complura Ariſtotelis teſtimonia, vt 6.Metaphy.cap.1.tex.2.& lib.11.cap.6. quem ſequitur D.Damaſcenus.1.cap. ſuæ Phyſiol. Boëtius in lib.de Trinit.cap.2. Auicenna 1.Metaph. cap. 1. Algazellus initio ſuæ Phil. Ptolemæus in Almageſto lib.1.cap.1.& communis ſchola Peripateticorum. — 3. opinio veritati conſona. — Philoſophorū aſſenſu cōprobata. — Themiſtius, & Philoponus hoc loc. Euſtratius initio Eth. D.Thomas 11. Metaph.lect.7. M.Albert.1.Metaph.c.1. Scotus 6.metaph.q.1

ARTICVLVS III.

RECTE DISTINGVI INSPECTRICIS *Philoſophiæ partes pro varietate abſtractionum à materia, & à motu.*

VT autem veritas liquido appareat obſeruandum eſt ex D. Thoma opuſc.70.quæſt.3.art.1.aliiſque in locis, rei, quæ ſub ſcientię ſpeculationem venit, duo quaſi attributa conuenire; vnum merito intellectricis potentiæ, quam excolit, ac perficit; alterum ratione habitus ſcientiæ, quo attingitur. Ob priorem cauſam competit ei immateriale quidpiam eſſe; quia intelligendi vis expers eſt materiæ. Ob poſteriorem, non poteſt non certitudinem, & immobilitatem obtinere, quia ſcientia eſt de rebus neceſſariis; omne autem neceſſarium, firmum atque immobile eſſe oportet; ſiquidem id, quod motum ſubit, qua tale, & eſſe & non eſſe poteſt, vt lib.9. Metaph. cap.9. — Quæ ſit ratio abſtractionum in ſcientiis. — In quæſt.de veri. qu.2.ar.6.ad 1.in Prolog. Metaph & lib. 6 lect.1 & initio huius operis.

cap.9.tex.17.Ariſtoteles ait. Ita verò neceſſe eſt vt omne id ꝙ ſub ſcientiæ contẽplationem cadit,aliquã ſibi à materia, & à motu abſtractionẽ vẽdicet.

Artium contẽplantium numerus quo pacto aſſeruatur.

His animaduerſis iam hoc modo inſtitutum probabitur. Tot ſunt ſcientiæ contemplatiuæ,quot abſtractiones à materia & à motu : hæ verò tres omnino ſunt;ergo totidem erunt contemplatiuæ ſcientiæ. Maior propoſitio ſuadetur,quia haſce abſtractiones neceſſario comitantur diuerſi modi (ſcibilitates vocant) ſub quibus ſcientiæ res ſubiectas per ſe attingunt, quique ſcientiis ipſis diſtinctionem pariunt. Vnde Ariſtoteles libro.6. Metaphyſicæ,cap.1.tex.2.& lib.12.cap.6.& primo de anima cap.1.tex.17. aliiſque in locis pro abſtractionum varietate,ſcientiarum numerum conſtituit; quod etiam feciſſe Platonem conſtat ex iis,quæ tradit Alcinous in libro de eius doctrina cap.7.Minor verò propoſitio ex eo oſtenditur, quia datur vna abſtractio à materia ſenſibili ſingulari tantum ; altera à materia ſenſibili etiã cõmuni,non re,ſed ratione:tertia ab omni materia & re , & ratione ſimul.Quarũ prima ad Philoſophũ Naturalẽ pertinet,ſecũda ad Mathematicũ,poſtrema ad Metaphyſicũ.Enimuero Philoſoph⁹ Naturalis cõſiderat, v. g. hominẽ vt ex animo cõſtat,& corpore affecto qualitatibus ſub ſenſũ cadẽtibus quod materia ſenſibilis dicitur;nec tamẽ materiã ſingularẽ ſcrutatur,cũ ſingularia nõ per ſe ſpectent ad ſcientiã. Mathematicus affectiones triangulorum,aliáque id genus contemplatur, quæ licet re ipſa in materia ſenſibili hæreant;non ea tamen quatenus in eiuſmodi materia ſunt, expendit.Metaphyſicus in cognitione primæ cauſæ,& intelligentiarum,atque aliarum rerum,quæ neque in materia conſiſtunt,neque illam in ſuo conceptu includunt, verſatur.Porrò quod de abſtractione à materia diximus,ſimiliter de ſeparatione à motu intelligi debet.Liquet igitur tres eſſe abſtractiones,atque adeò totidem inſpectricis Philoſophiæ partes ; neque alias præterea inuehere opus eſſe ; cum omnia, quæ in ſcientiæ contemplationem veniunt;ſub aliqua è tribus prædictis notionibus ab intellectu percipiãtur. Atque hæc ratio à D. Thoma loco citato breuiter perſtringitur. Porrò autem in prædictis abſtractionibus licet interdum quod re ipſa mobile eſt , aut materiæ coniunctum , non vt mobile , neque vt materiale expendatur ; non proinde tamen falſitas interuenit: ſiquidem neque rei,quod non habet aſcribitur,neque quod habet denegatur ; ſed eam cogitatio dumtaxat auocat,atque abſtrahit ab eo, cui re ipſa coniungitur:in abſtrahendo autem,vt 2.huius operis lib.cap.2.tex.18. & 7. Metaph.cap.11. tex.3.Ariſtoteles docet,nec mendaciũ ineſt, nec error; quãtúmlibet vis abſtrahẽs,vnita diuiſim,materialia ſine materia , mobile ſine motu cõſideret.

Quæ abſtractiones,quibus ſcientiis accõmodentur.

Lege D. Tho. 1.p.q.85.a.1.ad 1.

ARTICVLVS IIII.

QVOD IN MATHEMATICIS DISCIPLInis non vna tantùm ſit abſtractio à materia.

SEd nos cum triplicem à materia abſtractionem inculcamus , triplicem intelligimus,partim ſpecie,partim genere.Nãque tametſi Phyſiologia, abſtractio

abſtractionem ſpecie vnam; vnam item ſpecie Metaphyſica habeat, Mathematicæ tamen vnam genere, ſpecie duplicem vendicant. Quod vt planum fiat haud ignorandum eſt bipartitam eſſe materiam; ſenſibilem nimirum, & intelligibilem. Materia ſenſibilis eſt materia prima induta accidentibus, quæ ſenſum mouent. Intelligibilis verò quænam dicatur controuerſum eſt. D.Tho.1.p. q.85. art. 1. credit eſſe eandem materiam primam ſpectatam prout ſoli quantitati ſubeſt. Cum D. Tho. ſentit Ferr. lib. 2. huius ope. q.2. Socin. 6. Meta. q.11. Aliis hæc opinio non probatur. Nam cũ Geometra communi Philoſophorum voce dicatur nõ abſtrahere cognitionem à materia intelligibili; ſi materia intelligibilis, eſſet materia prima; iam cõſideratio Mathematica ſubſtantiam attingeret, quod negat Ariſto. 12. Metaphy. c. 8. tex. 44. omneſque Græci interpretes partim 2. huius operis à tex. 18. partim 1. de anima tex. 17. poteſtq; id ex eo oſtendi, quia Mathematici ſiue definiant, ſiue demonſtrent, nullam materiæ, aut alterius ſubſtantiæ mentionem faciũt. Et quidem meritò, cum Mathematicæ affectiones, eiuſmodi mentione haud quaquam indigeant, vt pote, quæ quantitati per ſe ſumptæ, abſque vllo ordine ad ſubſtantiam, conueniunt, vt eſſe æquale, vel inæquale, eſſe diuiſibile, habere proportionem, aliáque eiuſmodi. Aſſerunt igitur hi auctores intelligibilem materiam eſſe magnitudinem, hoc eſt lineam, ſuperficiem, corpus; dicique materiam, propter ſimilitudinem, ſiue analogiam, quam cum materia prima habet: vt enim hæc, ſubſtantiales formas; ſic illa, accidentarias ſuo modo recipit; intelligibilem verò appellari, quia prout ad Mathematicum ſpectat: non ſenſu, ſed intellectu percipi poteſt. Hæc poſterior ſententia veriſimilior videtur, quam ſecutus eſt Alex. Aphrod. 7. Metaph. c. 10. ad tex. 55. imo & D.Tho.1. Poſt. c. 23. alijq; nõnulli.

Materia [illegible] ori ſignifica[illegible] quo pacto diuidatur.

Lege Vicomercatum c. 2. lib. 1. huius operis Theophilum Zimaram 1. de anima ad tex. 17. Antoniũ Zimaram propoſ. 8. theorematis.

Opinio Alexandri.

Mathematica abſtractio duplex.

Quibus ita explicatis ſtatuimus Mathematicam abſtractionem non ſpecie vnam, ſed duplicem eſſe. Namque res Mathematicæ vel cogitatione abiunguntur à materia ſenſibili tantùm; vel ſimul etiam ab intelligibili. Si priori modo, ad Geometram pertinẽt; ſi poſteriori, ad Arithmeticum. Geometra enim, teſte Ariſtotele 2. lib. huius oper. cap. 2. tex. 20. & 1. Rhet. ad Theodectem cap. 2. contemplatur affectiones magnitudinis; Arithmeticus autem circa numeri proprietates occupatur. Ex quo planũ euadit cur Mathematicæ plures ſint, Phyſiologia verò vna, itemque vna Metaphyſica; videlicet quia harum quælibet vnam duntaxat; illæ duplicem vendicant abſtractionem. Ac nos hactenus de iis tantum Mathematicis egimus, quę ſynceræ, puræq; Mathematicæ dicuntur. Sunt verò præter has aliæ, quæ mixtæ nuncupantur, propterea quòd inter Phyſiologiam, & purè Mathematicas mediæ ſint, eorumque obiecta partim ad Naturalem Philoſophum; partim ad Arithmeticum, vel Geometram ſpectent; vt Muſica & Perſpectiua. Numerus enim Sonorus, circa quem Muſica verſatur, ex parte quidem numeri, Arithmeticum quidpiam eſt; ex parte Sonori, Phyſicum. Qua de re Ariſtoteles lib. 2. huius operis cap. 2. ibidémque eius interpretes, ad tex. 18. & 19. & lib. 3. ad tex. 71. De tota etiam diſtributione Mathematicarum artium agit Proclus in 1. Euclidis, Alcinous in libro de doctrina Platonis cap. 6. Hugo Victorius 2. Didaſc. à cap. 7.

Cur Mathematicæ plures, vna vero Phyſica, & vna item Metaph.

Lege etiã Scaligerum in exercitationibus. Exot. exer. 321 & 322.

ARTICVLVS V.

ALIQVOT DVBITATIONVM enodatio, quæ ſuperiùs dictis maiorem lucem affert.

VT ea,quæ de abſtractionũ varietate,& diſtinctione diſſeruimus,apertiora fiant,dubia quædã explicanda à nobis ſunt, quę multis,recẽtium præſertim Philoſophorũ,in noſtra ſentẽtia inexplicabilia videntur. In primis enim intelligere ſe negant quo pacto Metaphyſicus & re & ratione conſiderationem auocet à materia,cum non ſolùm ea tractet,quæ omninò extra materiam conſiſtunt; ſed etiam tranſcendentia, ſummáque genera, quorum nonnulla partim inſunt;partim non inſunt in materia,vt ſubſtantia, & qualitas; alia penitus in materiam ſunt immerſa, vt ſitus & habitus: imo cùm ipſam quoque materiam primam contempletur, vt ex lib. 7. Metaphy.cap.3. conſtat.

Hanc difficultatem vt expediamus compertum eſſe debet inter ea prædicata,quæ ad primæ Philoſophiæ ſubiectũ directò,ac per ſe ſpectant,quędam eſſe purè Metaphyſica,ideſt,quorum nulla pars ſubiecta ab alio artifice per ſe tractatur,vt intelligentias: alia nõ purè Metaphyſica,qualia ſunt, quæ in aliquibus inferioribus materia implicãtur,in quibuſdã non, vt ſubſtantia,bonũ,vnũ,aliáq; id genus.Porrò autẽ vniuerſa hæc in Primæ Philoſophiæ tribunali re ipſa abiuncta à materia cẽſentur,non eodẽ tamẽ modo; ſed priora,quia nullã prorſus habẽt cum materia coniunctionẽ; poſteriora quia & illã in ſuo conceptu nõ includunt,& ſecundùm ſe ſpectata,indifferentiã habent,vt re ipſa extra eã reperiantur.Quam abſtractionem.D.Tho. 6.Metaphy.c.1.alijq; nonnulli, ex Auicenna 1.ſuæ Metaph. c. 2.vocant abſtractionem ſecũdum indifferentiã. Quærunt tamen aduerſæ opinionis aſſertores,quid tandẽ cauſæ ſit,cur ea,quæ partim inſunt, partim non inſunt in materia,ab illa potius abſtracta, quàm cũ ea coniuncta cenſeantur; cum nulla videatur idonea ratio afferri poſſe cur illud potius,quàm hoc dicatur. Quibus reſponſum volumus id non ſinè optima ratione à nobis dici.Namque idẽ valet prædicto modo eſſe aliquid abſtractum à materia, atq; eſſe ad illam indifferens,ſeu non eam ſibi ex ſe vẽdicare,vt loco citato D.Tho.explicát. Quare vti verè affirmamus animal ſecundùm ſe indifferens eſſe ad gradum rationalis,& ſi re ipſa partim cum eo iunctum ſit, quatenus in homine continetur;partim ab illo ſeparatum, prout in bellua includitur: ita probè aſſerimus ſubſtantiam, abſtractam, ſeparatámve eſſe à materia, hoc eſt indeterminatam,atque indifferentem ad illam;licet quadã ex parte materia vacet,prout videlicet in intelligentiis continetur; ex altera in eam ſit immerſa,quatenus in ſubſtantiis corpore præditis inuenitur.

Prædicata Metaphyſica quędam, partim ſunt à materia abſoluta, partim materiæ coniugata.

Lege Soncin. 12. Metaphy. q. 1.

Quæſitum.

Reſponſio

Quod verò ad alia ſumma genera attinet,quæ neque ſimpliciter, neque ſecundùm indifferentiã à materia ſeparata ſunt;ea non abſolutè,ſed quoad diuiſiuam cognitionem duntaxat,ad Metaphyſicum ſpectant, quatenus ad eum

eum pertinet ens in ſuas partes generatim diſtribuere. Quo fit vt, quia in ea partitione eiuſmodi quoq; genera occurrunt, de illis itidem cognoſcat, quatenus ea ad entis amplitudinē percipiēdā requirit, quæ cognitio imperfecta eſt, & quaſi perfunctoria. Eodem pacto conſiderat etiam Primus Philoſophus materiam, quia in eam incidit, dum ens in actū, & potētiam, cuius præcipuū ſignificatum materia eſt, diſpertitur. Itaq; ea, quæ nulla ex parte extra materiam cohærēt, non niſi obiter & quaſi ex accidēte tractat Metaphyſicus, niſi fortè prout ei, vt communi omnium artificum præſidi ex officio incūbit ſcientiarū Rempub. conſtituere, ac tueri, & vnicuiq; diſciplinæ propriam, ac peculiarē materiam, in qua inſiſtat, deſignare. Hac enim ratione pro ſuo iure, & dignitate extra metas proprij obiecti formalis liberè excurrit, vt alibi explicatiùs dicetur. Ex dictis perſpicua relinquitur propoſitæ difficultatis ſolutio, quæ ſi præ oculis habeatur, ad complura dubia, quæ hac in re paſsim occurrunt, diluenda vſui erit.

Materia quo pacto à Metaphyſico conſideretur.

Quo pacto Metaphy. materiam cōſideret, diſquirit Auerroes in digreſſ. ad tex. 9. lib. 7. Metaph. AEgidius in proœm huius ope. Sōcin. 4. Meta. q. 15. Laudunus 12. Meta. q. 1.

Dubitatio circa abſtractiones Mathematicas.

Alia quoque dubitatio circa Mathematicæ abſtractiones exiſtit, quæ non eſt a nobis ſilentio inuoluenda; videlicet qui fieri poſsit vt Arithmeticus, & Geometra non adhibeant in contemplationem materiam primam; cum quantitas, teſte Ariſtotele. 6. libro Metaph. ca. 1. tex. 1. aliiſque in locis, pendeat quo ad ſuum eſſe à ſubſtantia corporea, atque adeò ſine materia intelligi non poſsit. Sed occurrendum, non poſſe quidem quantitatem ſecundum ſuam eſſentiam, cognitione omnibus numeris perfecta, abſq; explicito conceptu naturæ corporeæ intelligi: Verum ad Arithmeticam, & Geometricam diſciplinā non pertinere eiuſmodi quantitatis cognitionem. Non enim illæ numerorum, & magnitudinum affectiones eo vſque perſequuntur, vt eorum naturam enucleatè explorent, atque adeò vt eſſentialem ipſorum habitudinem ad materiam ſcrutentur. Id quod præter alios aduertunt Philoponus, Themiſtius, Simplicius, & Auerroes tum in 1. de anima ad tex. 35. tu aliis in locis; itemque Alenſis in proœmio Metaphyſicæ, ſi eius eſt illud opus.

Explicatio dub.

Lege de hac re diſſerentem M. Albertum 5. Metaph tract. 5. c. 2. Antoniū Andr. 6. Metaph. q. 5. Theophilum Zimaram. 3. de anima ad tex. 17. Antoniū Zim. Theor. 7.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA

initio quæſtionis propoſita.

NVnc tandem argumenta, quæ initio quæſtionis adduximus, diſſoluenda ſunt. Ad primum dicendum, Ariſtotelem paulò preſsiùs eo loco Philoſophiæ nomen vſurpaſſe, nimirum pro ea tantùm ſcientia, quæ de rebus per ſe ſubſiſtentibus diſputat. Platonem verò in Amatoribus vel augendæ rei gratia per hyperbolem locutū; vel non ex ſuo ſenſu, ſed Socratis, quem in eo dialogo loquentem facit. Conſtat autem Socratem vniuerſam Philoſophiā ad benè viuendi inſtitutum, moreſque formandos inflexiſſe. Quod certè non illius tantùm, ſed aliorū quoque fuit de Morali Philoſophia iudiciū. Stoici namq; eam duntaxat Philoſophiæ titulo ornabant. Vnde & ſapientiam, bonorum, ac malorum ſcientiam, vitæque degendę artem definiebant. Qua de re lege, ſi placet, Epictetum in Enchirid. cap.

Socrates vniuerſam philoſophiam ad mores inflexit.

67.& Plutarchum in opuſculo an ſeni gerenda ſit Reſpub.

Ad 2. Reſpondemus qualitatem, relationem, cæteràque accidentia non niſi ſub aliqua è tribus illis abſtractionibus à Philoſopho conſiderari, ideoque ad aliquam trium ſcientiarum neceſſariò pertinere. Exempli gratia colores, quia non niſi cum ordine ad ſenſibilem materiam ſpectantur, ad Phyſicum pertinent; trianguli, quia à materia ſenſibili, non verò intelligibili abſtrahuntur, ad Geometram; ſcientiæ, quia ſunt liberæ à materia, ad Metaphyſicum. Quod pari etiam modo de relationibus dicendum eſt. Nam verbi cau. inæqualitas inter duas angelorum ſpecies, negotij eſt Metaphyſici; proportio inter duos numeros, Arithmetici; relatio calefacientis, ad rem, quæ calefit, Phyſici. Atque ita inſpectis ijs, quæ ſuperius diſſeruimus, non erit difficile ea, quæ in ſingulis categorijs continentur, vnicuique ſcientiæ adiudicare. Si quis tamen argumento non dum ſatisfactum putet, contendátque præter quantitatem alia quoque eſſe materialia accidentia, quorum, non ſecus ac quantitatis, cognitionem Philoſophus à materia ſenſibili auocare queat, atque adeò poſſe deberéque circa illa nouam ſcientiam à Phyſiologia, & Mathematicis diſtinctam verſari ſis intelligat, eſto eiuſmodi accidentia eo pacto conſiderari poſſe admittamus; eam tamen conſiderationem non tanti eſſe, vt vna aliqua ſcientia cum dignitate occupari in ea debeat. Secus verò in quantitate res habet, quæ ob reconditam fæcunditatem multiplicium affectionum, quas ſibi, prout a materia ſenſibili abſtrahitur, vendicauit, non vnam tantùm, ſed plures peperit diſciplinas.

Contemplatio relationũ quorum ſit artificum.

Vberior eiuſdẽ arg. explicatio.

Ad 3. Negandum eſt eſſentiam entis mobilis in ſe ſpectatam, & vt ſuas omnes proprietates origine antecedit, non pertinere ad Phyſicum. Nec enim is propterea dicitur non ſpeculari naturam ſine motu, quod ipſam entis mobilis eſſentiam in ſe ſumptam non etiam contempletur; ſed quia motum, qua motus eſt, à ſua conſideratione non excludit, vti reliquæ ſcientiæ; quin potiùs in eo inueſtigando, & explicando magnam ſtudij ſui partem collocat.

Ens mobile in ſe ſpectatum Phyſicæ conſiderationis eſt.

Ad 4. Negari debet antecedens propoſitio, & ad priorem eius confirmationem dicendum, ideò cognita diuinæ reuelationis, fideique lumine, ad vnicam tranſnaturalem ſcientiam pertinere; cognita verò lumine naturali humanæ rationis, ad vnicam ſcientiam naturalem ſpectare non poſſe; quia naturale lumen intellectus nihil aliud eſt, quàm ipſa facultas, viſque intelligendi, quæ ad actus ſcientiæ efficienter tantùm influit, nec magis ad hoc, quàm ad illud intelligibile, ad vnam quàm ad aliam intellectionem ex ſe determinatur. Quo fit, vt ab eo ſcientiarum vnitatem ritè arguere nequeamus: at diuinæ reuelationis lumen haud ita ſe habet. In primis enim non eſt ipſa potentia, ſed cæleſti dono potentiæ infunditur, eamq́ue ad certos actus inclinat. Deinde non efficienter ſolùm, ſed obiectiuè etiam, atque adeò formaliter, ad aſſentiendum concurrit, quatenus formalis ratio obiecti Theologiæ, quod dicitur reuelabile, ab eo lumine deſumitur, vt ab illo quod eſt ratio attingendi ea, quibus aſſentimur. Quia verò ſcientiarum vnitas, & diſtinctio à ratione formali obiecti peti debet; ea verò ratio formalis in ijs omnibus, quæ hoc vitæ ſtatu diuinæ reuelationis luce ſciuntur, vna eſt,

Cur à natiuo lumine intellectus non petatur ſciẽtiarum diſtinctio.

Conſule Capr. in prologo ſenten q. 3. ad finem Caiet. 1. p. q. 1. art. 3.

vna eſt, ſicuti & vnum lumen à quo ducitur; fit vt vnam tantùm ſupernaturalem ſcientiam habeamus; Naturales verò plures. Ita liquet priori ratione, qua antecedens propoſitio confirmabatur, nihil concludi. Poſteriori verò rectè occurſum eſt.

Qui artifices, qua varietate, quantitatem expendant.

Iādunus 6 Metap. y. q. 3.

Ad 5. Negandum eſt prius pronunciatum, & ad eius confirmationem dicendum Mathematicam, Phyſiologiam, & Metaphyſicam cõſiderare quantitatem, vnamquamque pro rata parte ſui iuris, hoc eſt ſub propria abſtractione. Videlicet Mathematicam quoad nonnullas affectiones, quæ quantitati abſolutè & vt quantitas eſt, conueniunt; cuiuſmodi ſunt æquale & inæquale, exuperantia & defectus, commenſuratio & proportio, atque aliæ, quæ lib. 4. Metaphyſicæ cap. 2. tex. 5. ab Ariſtotele numerantur. Phyſiologiã, prout eſt entis mobilis proprietas, & omnium ſenſibilium accidentium fundamentum. Metaphyſicam, quia primus Philoſophus, ſaltem dum ens per decem genera partitur, in quantitatem incurrat neceſſe eſt. Ad reliquam partem eiuſdem argumenti pari ratione admitti debet Metaphyſicum agere de ſubſtantia, quæ ortui, & interitui ſubiacet, itémque de motu, non quaſi harum rerum naturas, vt propriam ac peculiarem ſibi materiam contempletur, ſed vel prout ad diuiſiuam cognitionem ſubſtantiæ, actúsve in commune pertinent; vel (quod etiam de quantitate dici poterit) ſecundum conceptus quoſdam generales: vel denique quia ita fert communis cura, qua Prima Philoſophia cæteris artibus præſidet, vti ſuperius monuimus. Admittendum quoque eſt Phyſicum nonnihil de ſubſtantijs materialibus attingere; non quaſi earum naturam in ſe ſpectatam ſcrutetur, ſed vt earum circa cœleſtium corporum motus efficientiam declaret, probétque non dari progreſſum infinitum in ijs, quæ ita mouent, vt etiam moueantur. Itaque licet ea, quæ in argumento adducuntur, non in vnam tantùm Philoſophiæ partem cadant; haud propterea exiſtimandum eſt id ſub eadem abſtractione, contingere, aut confundi, per miſceriue in ſcientijs abſtractiones à materia; vt ea, quæ diximus, attendenti manifeſtum erit.

D. Thom 12. q. 66. ar. 5. ad 1. & lib 5. Metaph. lect. 4.

Subſtantias à materiæ ſocietate abiunctas quatenus Phyſiologia conſideret.

Hac de re Auice. 1. Met. cap. 1. AEgid. 1. de gene. q. 14. Iauel. 12. Metaphyſ. Sonc. 12. Met. quæ. 1 Zimara. Theoremate 53. Scaliger exercit. 6. n. 5. Auerroes. 12 Meta. ad tex 5.

Ad 6. quid reſpondendum ſit quod ad ſumma genera, & tranſcendentia ſpectat, ſatis iam conſtat. Quod tamen de Deo, & intelligentijs obiicitur difficiorem habet explicatum. Sed hunc in modum enodari poteſt. Cum abſtractio à materia diſtinctionem ſcientijs præſtare dicitur, materiæ nomen non tam amplè ſumi debet, vt ad omnia, quæ quoquo modo materiam ſapiunt, ſe ſe fundat; ſed ita vt materiam duntaxat ſenſibilem, & intelligibilem cõprehendat. Cuius rei cauſa eſt; quia, vti ſuperius diſſeruimus, ideò ſcientiæ per abſtractiones à materia diſtinguũtur, quia non feruntur per ſe in ſua obiecta, niſi prout illa à materia, aliqua ex parte, abiuncta ſunt: ea verò propterea abiuncta eſſe debent à materia, vt cum intellectu, quem perficiunt, ſuo modo conueniant. At clarè patet ad iſtiuſmodi conuenientiam conciliandam non oportere obiectum ſcientiæ à potentialitate, quæ aliquo modo materia dicitur, vindicari; cum intellectus ab ea neutiquam alienus ſit, vt pote, qui ex ſua primæua ratione totus eſt in potentia, non ſecus ac tabula, in quam nullum adhuc artificis manus colorem induxit, nullam imaginem impreſsit. Sic verò perſpicuum euadit etſi Deus ita à materia liber

Animus noſter à prima origine tabella non ſcripta.

ſit:vt etiã potentialitatẽ,quã Metaphyſicã materiam vocant, ab ſe reſpuat; huiuſce tamen maioris abſtractionis gradum nõ ſat eſſe,vt alia de Deo,alia de intelligentijs inſtituatur Philoſophia, cum eiuſmodi abſtractio non per ſe faciat ad ſcientiam.

Ex dictis nemo colligat ſcientiam, quæ de Deo habetur, prout ad eius contemplationẽ Theologus aſcẽdit, id eſt,ſacram Theologiam non eſſe à prima Philoſophia diſtinctã. Re enim vera diſtincta eſt, ſicuti & ratio formalis,quam illius obiectum induit,& lumen, quo attingitur; quod lumen ſicuti cæleſtis numinis afflatu noſtris mentibus infunditur, ita abſtractionem à rebus,circa quas verſatur, minimè curat. Sed enim hæc diuina Philoſophia quemadmodum antiquis Philoſophis nondum affulſerat, ita ab eis in ſcientiarum partitione omiſſa fuit.

Hac de re D. Thom. 1. p. q. 1. ar. 1. & 1. 1. q. 1. ar. 1. Henr. c. Gand. 1. par. ſum. ar. 7. q. 3. & 4. A'enſis. 1. par. q. 1. mẽb. 2. reliqui dd in prol.

QVÆSTIO II.

SIT-NE PHILOSOPHIA NATVRALIS verè, ac propriè ſcientia, an non.

ARTICVLVS I.

QVID VETERVM NONNVLLI IN propoſita quæſtione ſenſerint,& argumenta pro eorum opinione.

VEtus opinio fuit Heracliti Epheſij, & Cratyli eius diſcipuli (vt Plato in Theæteto & 4.lib. Metaphy. cap. 4. teſtatur Ariſtoteles) Philoſophiam Naturalem non eſſe ſcientiam; Idémque cenſuit Pythagoras, qui omnem ſubtilitatis Phyſicæ comprehenſionem opinionibus contineri aſſeuerabat. Socrates etiam cum prius ad arcana naturæ inueſtiganda animum appuliſſet, rerum naturalium, vt ille aiebat, mutabilitate, & inconſtantia deterritus,ac quòd in ijs nihil certò ſciri poſſe apud ſe ſtatuiſſet, ad Moralem Philoſophiam ſe conuertit.Iam verò nouæ Academiæ profeſſores non modò rerum Phyſicarum ſcientiam negabant; ſed aiebant etiam res omnes incertas eſſe,& dubias,veritatémque ipſam,ſiue propter naturæ tenebras quaſdam,ſiue propter ſimilitudinem rerum,vel obrutam,vel confuſam latitare,adeo vt nihil verum cognoſci poſſet,ſed id tantùm, quod eſt veriſimile.Atque huiuſmodi placitum,vt D.Auguſtinus libr.3.contra Academicos ait è Platonis fontibus Academici hauſerunt, ipſe verò Plato partim ab alijs antiquioribus accepit,partim à Socrate præceptore ſuo;qui primùm in naturæ obſcuritate, vti diximus,deinde in ijs etiam quæſtionibus, quæ ad cõmunem vitam,& mores pertinent, eos, qui ſe ſcire aliquid dicerent, acuta vrbanitate irridebat. Docebat igitur Plato duos eſſe mundos, vnum intelligibilem, in quo ipſa veritas habitaret; alterum ſenſibilem, quem nos viſu, tactúque percipimus, & in cuius contemplatione Phyſici verſantur illum verum, hunc veriſimilem de illo veritatem, de hoc opinionem

De Pythago. Laertius in eius vita. Tertullianus in li. de anima.

De Socra Theodoret. in lib. de materia, & mundo. Xenoph. libr. 1. de factis & dict. Socr.

De Academicis Cice. in Acad. quæſt. D. Auguſt. 19 de ciuit. Dei ca 4. & in lib. contra Acad.

Mundi Platonici.

De hiſce mundis Plotinus l. 4 Enn. 6. Ficinus ibidem & in conuiuium

opinionem generari. Quibus ſanè verbis videtur Plato ſolam opinionem Naturali Philoſopho conceſsiſſe. *Plat. Eugubinus i. de peren. phil. c. 8. Clemens Alex. lib. 1. Strom. Eus. l. 5. Cæſ. lib. 1. præb. Eu. c. 12.*

Denique fuit hæc apud veteres peruagata de veritate querimonia, quòd ita humanæ mentis commercium effugiſſe videretur, vt eã mortales nullo modo inuenirent, & in ea quærenda operam perderent. Hinc Democritus, *Puteus Democriticus* vt cap. 3. lib. 3. ſcribit Lactantius, ipſam in puteo cui fundus non eſſet, demerſam querebatur; Anaxagoras circumfuſam caligine pronuntiabat; Empedocles anguſtas aiebat eſſe ſenſuum vias, quibus cognitio animum intrat. Sic demum nonnulli antiquitatis Philoſophi ſuos non tàm ſcire, quã neſcire docebant auditores, eiſque ſuadere nitebantur nihil certi, aut perſpecti haberi poſſe præſertim in inueſtigatione Phyſicæ veritatis. Nec verò deſunt argumenta, quibus hæc ſententia probari videatur. *Philoſophorũ quidam inſcitiæ magiſtri.* *De his plura ſatis Mirandula. lib. 2. de Exam.*

1. argumen. Primum ſit. Scientia eſt habitus omnino certus, atq; adeò de rebus certis & perpetuis, vt docet Plato in Charmide, fateturq; Ariſtoteles 1. Poſt. ca. 2. & 6. Eth. cap. 3. alijſque in locis: ſed Philoſophia Naturalis non ita ſe habet. Non eſt igitur ſcientia. Probatur aſſumptio, quia Naturalis Philoſophia conſiderat elementa, & ex iis concreta corpora, quæ paſsim gignuntur & intereunt; contemplatur etiam cœleſtium ſphærarum motus, ſyderum tactus ſolis, & lunæ eclypſim, atque alia generis eiuſdem, quæ neque perpetua ſunt, neque dum exiſtunt, eundem ſemper ſtatum retinent. Corroboratur etiam vis argumenti ex eo, quia noſter intellectus in comparanda rerum ſcientia dicitur conſiderationem abſtrahere à materiæ conditionibus, & à tempore; at ea, quæ oriuntur, & occidunt, ſunt in materiam immerſa, & ſub temporis menſuram cadunt, ab eóque dependent, vt in 4. huius operis Ariſtoteles docebit.

2. argumen. Secundum. Omnis vera perfectáque ſcientia rei ſibi ſubiectæ naturam exploratam habet, alioqui neque proprietates, quæ ab illa dimanant, pernoſcet, vt Ariſtoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. aſſerit: ſed rerum natura conſtãtium de quibus Naturalis Philoſophus agit, ſolus Metaphyſicus eſſentiam penetrat, vt idem ait tum loco cit. tum 4. eiuſdem operis lib. cap. 2. tex. 5. Nõ eſt igitur Naturalis Philoſophia vera perfectáque ſcientia. Dixerit fortaſſe quiſpiã loqui iis in locis Ariſtotelẽ vel de eſſentia in cõmune, qua eſſentia eſt, quæ conſideratio ad Metaphyſicum pertinet; vel de eſſentia rerũ materialium, nõ tota, ſed quoad prędicata quædam tam rebus materialibus, quã materiæ expertibus communia; qualia ſunt ens, & ſubſtantia abſolutè ſpectata. Horum nãque prędicatorũ cognitio Metaphyſici eſt propria. Verùm hoc qui dixerit non adhuc argumenti vim effugiet. Nam ſi ſubſtantię conceptum ſibi Metaphyſicus vindicauit, cum nemo rei alicuius ad categoriam ſubſtantiæ pertinentis eſſentiam ſine conceptu ſubſtantiæ perfectè cognoſcat, fit vt nullius entis naturalis eſſentiam Phyſicus perfectè aſſequi valeat, dum ſe intra ſuos limites continuerit. *Ita D. Thom. opuſcul. 70. Sco. in prol. ſẽ. qu. 1. Sonci. 4 Metaph. qu. 18. Iauellus ſo 1. item Met. qu. 9. Iandunus 6. Metaph. qu. 5.*

Tertium. Philoſophus Naturalis contemplatur materiam ſenſibilem (vt Ariſtoteles aſſerit lib. 2. de ortu, & interitu cap. 1. tex. 6. & ex toto diſciplinæ Phyſicę progreſſu cõſtat) atqui materia ſẽſibilis eſt ens per accidẽs; cũ non ſit aliud, quàm materia prima affecta accidentibus, quæ ſenſum mouent; *3. argumen.*

de ente

de ente verò per accidens non eſt ſcientia, vt ex cap.2.lib.6. Metaphy. tex. 4.& ex cap.7.lib.11.patet. Igitur Philoſophia Naturalis, ſaltem quoad hanc partem, non poteſt eſſe ſcientia.

Quartum. Magia eſt pars Phyſicæ, & tamen non eſt ſcientia; ergo neque Phyſica ſimpliciter ſcientia appellanda eſt. Maior propoſitio probatur ex ipſa Magiæ definitione, quæ ita ſe habet; Magia eſt pars Phyſiologiæ, quæ ex mutua, & opportuna naturalium virium copulatione, docet opera edere extra omnem admirationis captum. Minor ſuadetur, quia vt Ariſtoteles 1. Magnorum Moralium cap.1.& 1.Eth.cap.1.& 4.edocet, omnis doctrina eſt gratia boni alicuius; at Magia ad hominum perniciem inuenta eſt. 4 argumen.

Pro hac Magiæ definitione cõſule Victoriam in relect. de arte Mag. q.3. Cælium lib.6. lect. antiq. c.12 Iul Scalig. in Exercit. Exote. Exercit.327.

Quintum. Phyſiologia, vt Philoſophorum libros euoluenti planum eſt, multis erroribus ſcatet, multáque fidei Catholicæ repugnantia paſsim docet, vnde eſt illud Tertulliani in lib. de hæreticorum præſcriptionibus; hæreſes à Philoſophia ſubornantur; & illud D. Hieronymi in lib. aduerſus Pelagianos; omnia hæreticorum venena de philoſophorum fontibus emanarunt, ac pulchrè quidam noſtrorum ait, Philoſophi patriarchę hęreticorum. Cum igitur ſcientiam à falſitate, & errore maxime alienam eſſe oporteat non videtur quo pacto Phyſiologia ſcientia dici poſsit. 5. arg.

Tertullianus lib. contra Hermogenem.

Sextum. Pro Academicis hoc eſto. Omnis noſtra cognitio initium capit à ſenſibus; ſenſus autem, vt experientia docet, inani rerum ſpecie deluſi frequenter errant. Igitur nulla certa cognitio ad intellectum peruenire poteſt; atque adeo nulla eſt omninò ſcientia. Negant Peripatetici conſecutionem; ſed probant Academici. Nam ſi ſenſus, qui nuntij ſunt, & interpretes veritatis, falſa denuntiant, quo pacto intellectus verum à falſo diſcernet? aut quem veritatis iudicem adhibebit? Nũquid ſe? at ipſe omnis ſcientiæ à primæua ſua origine inops eſt, nec vllam habet à natura inditam veritatis notionem. Num alium? at aliorum omnium par conditio eſt. Multò igitur ſatius erit à rebus omnibus aſſenſionem cohibere, quàm cum erroris periculo quicquam aſſeueranter dicere; multóque erit ſapientius nihil exiſtimare quàm falſæ opinionis naufragio animum committere ſapientis, præſertim in doctrina Phyſica, cuius cognitio non ſolum à rebus, quæ in ſenſus cadũt, proficiſcitur; ſed ad eaſdem reciproca viciſsitudine redit, & terminatur. 6. arg.

ARTICVLVS II.

PHYSICAM ESSE vere, ac proprie ſcientiam.

Balbutientis Philoſophiæ incunabula. Status iam cõfirmatæ.

ETſi Phyſicæ dignitas, & ad obtinendam ſcientiæ rationem perfectio, non ſatis olim in conſeſso fuerit, ſiue rudiori ſeculo, infante adhuc & balbutiente Philoſophia, ſiue etiam poſtea, adeò inter ſe diſsidentibus & pugnantibus Philoſophantium ſectis, vt nihil ferè inter eos vlla de re conueniret; tamen poſtea quam emortua illorum temporum peruicacia, Philoſophia quaſi è fluctibus emerſa portum tenuit; plana omninò res habita fuit,

De hoc philoſophantium diſsidio Plato in Sophiſta. Eu

fult,& omnium confeſsione conſenſuque firmata,Phyſicam in cœtu ſcientiarum eſſe collocandam..

Euſeb. lib. 14. de præpa. Euang. D Augu. lib. 8. de ciu. Dei.c 4: Tertullia.in lib.de anima.

Cõcluſio quæſtionis.

Sit igitur concluſio,Phyſicam eſſe verè,ac propriè ſcientiā.Quæ probatur primùm ex vulgata illa diuiſione,cuius ſuprà mentionem fecimus, qua Philoſophia,ſeu Sophia in Phyſicam,Dialecticam, & Moralem ſcientiam diſtribuitur. Confirmatur etiam teſtimonio Ariſtotelis 3. libro huius operis cap.4.tex.24.& 1.de partibus animalium cap.1.& 2.Metaph.cap.3.tex.3. vbi Philoſophiam Naturalem ſcientiam appellat;& 4.item Metaph. cap.5. tex.23.quo in loco Heraclitum , & Cratylum contrariæ partis defenſores inſcitiæ coarguit,ac planè confutat.

Neque aliud fortaſsis opinati ſunt magni illi Philoſophi , quorum ſuprà mentionem fecimus,præſertim Pythagoras,Socrates,& Plato. Veriſimile eſt enim cùm priores duo nihil,in Phyſica ſaltem diſciplina,ſciri poſſe dictitabant,ſignificare eos voluiſſe tàm eſſe arduam ſapientiæ adeptionem, vt id,quod ſcimus,præ iis,quę ignoramus,nihil penè ſit.Vel etiam non tàm ignorantiā fateri,quam ſcientiā modeſtè diſsimulare cupiebāt, vt eorū inſolentiam coercerēt,qui cùm à vera & expreſſa ſapientia lōgè abeſſent,ſibi ſapientis nomē inaniter arrogabant.Quo in genere & Socratica modeſtia in primis cōmendata fuit,& illud Pythagoræ laudatū,quod eius auctoritate, vt ſuperius retulimus, Sophi nomē in Philoſophi commutatum fuerit.

Teſtatur id ex Heraclide Pontico Cic. 5. Tuſc quæſ.

Socratis modeſtia aientis ſe nihil ſcire, cū cæteri nihil ſe neſcire profiterentur.

De Platone verò,vt eius ſcripta teſtantur , haud dubium eſt quin ſenſerit dari multarum rerum ſciētiam, & Naturalem Philoſophiam in ſcientiis eſſe numerandam.Quanquā in hac aſſertione tùm alia errata inſeruit, tùm illud,quod noſtris animis priuſquam cōcreti huius & terreni corporis domicilium ſubirent,innatas eſſe dixit omnium rerum intelligibiles formas, & quaſi conſignatas notiones , eáſque corporis ſocietate , tanquam hauſto obliuionis poculo,ſopiri,deinde accedente ſtudio , atq; ope phātaſmatum excitari.Itaque nullam denuò à nobis acquiri ſcientiam,nec quicquā aliud eſſe diſcere,niſi recordari;vt conſtat ex Menone , & Phædro, aliiſq; eius libris.Nam quod in Philebo,& 7.de repub.ſolùm Dialecticam(cuius nomine,vt Alcinous,alijq; Platonici aduertunt,primā intelligit Philoſophiam) quòd inquam ſolam Dialecticā appellatione ſciētiæ dignatur, non iccircò Phyſiologiam inter ſcientias connumerandā negat.Loquitur enim eo loco de ſcientia admodum preſsè,vt in eam tantū conuenit facultatem,quæ cæteris patrocinatur,& tanquam è ſuperiori loco præſidet, quod primæ Philoſophiæ proprium eſt.Illa verò eius de duplici mundo ſententia, alia quędam ſecretioris diſciplinæ arcana continebat, quæ alibi opportunius reſeranda ſunt. Sed quicquid illi exiſtimatint, aſſertionis noſtræ veritas hiſce argumentis aſtruitur.

Præſertim in Epinomide.

Hunc errorem cōfutat Ariſt. 1. Metaph. c. 7. & alibi D. Irenæus lib. 2. cont. hær. à cap. 60. D. Auguſt. 12. de Trinit. cap. 15. D. Thom. 1. p. q. 84. art. 3. & lib. 2. contra gent. c. 83. Mag. Alber. 1. Meta. tract. 1.c.8.

Platonis commentū de ſciētiis ingenitis & reminiſcentia.

Nonnunquam Plato Metaphi. dialecticæ nomine ſignificat.

Lege Alcinoū in lib. de doctrina Pla. c. 6. Ficinum in 7. de Rep. Theophilum ad 3. c. 1.de anima.

Primò , Quicunque neceſſarium effectum per neceſſariam cauſam cognoſcit, is ſcire dicitur; ſed Naturalis Philoſophus cognoſcit plurimos effectus per neceſſarias cauſas, dicetur igitur ſcire. Maior propoſitio in confeſſo eſt , conſtárque ex definitione ſcientiæ tradita ab Ariſtotele 1. Poſt. cap. 2. Minor probatur. Naturalis enim Philoſophus cognoſcit,verbi gra. omne corpus eſſe diuiduum ; quia eſt continuum , materiam non poſſe vi

Prima ratio propoſitę concluſ.

naturæ abſque omni forma cohærere; quia eſt pura potentia: hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas; quia præditus eſt animo rationis compote; aliaque eius generis complura. Nam quòd hæc cognitio ſit effectuum, ſiue affectionum per cauſſas; nemo inficias ierit. Quòd verò in iis neceſsitas reperiatur; etſi negant aduerſarij, ex eo planè conuincitur, quia vbi res aliter ſe habere nequit, ibi immutabilitas, ac neceſsitas ineſt. Non poſſe autem hæc aliter ſe habere, facilè deprehendet, qui quid continuum, quid pura potentia ſit, animaduertet.

Secundò, Non minus certum neceſſariúmve eſt hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas, quàm triangulum habere tres angulos duobus rectis æquales: ſed hoc in Mathematicis diſciplinis demonſtratur, & vera, perfectáque ſcientia comprehéditur; ergo & illud in Phyſica; cum in vtroque par côditio ſit; nec idonea ratio afferri queat, cur à natura potius trianguli, quàm hominis, certa aliqua paſsio neceſſariò dimanet. 2. Ratio.

Eucl. lib. 1 Elē. prop. 32.

Tertiò, Si quid obſtaret quominus de rebus Naturalibus ſcientia haberi poſſet; eſſet eorum mutabilitas, & inconſtantia; at hæc non obſtat; ergo nihil. Probatur aſſumptio. Primùm, quia non omnes res naturales fluxæ ſunt, & mutabiles; ſiquidem ſphæras cæleſtes ipſarum natura ab interitu defendit. Deinde, quia eſto corpora ſublunaria diſſoluantur, nunquam tamen de naturæ ſuæ, & eſſentiæ gradu deiiciûtur, nec eas proprietates amittunt, quas ſibi perpetuo, & inuariabili nexu vendicant. Quare poterunt eiuſmodi proprietates de illis per ipſarum eſſentiam, definitionémve, tanquam per cauſſam, demonſtratione oſtendi; ea verò demonſtratio veram, perfectámque ſcientiam pariet. Negari igitur non poteſt Philoſophiam Naturalem verè ac propriè ſcientiam eſſe. 3. Ratio.

4. Ratio.

Poſtremò. Etſi res Phyſicæ tàm eſſent mutabiles, quàm putabat Heraclitus, adhuc de illis ſcientia haberetur: poſſet namque vel hoc vnum de illis demonſtrari, eas nempe mutabiles eſſe, ſtabilémq; ſeruare in ſua mutabilitate conſtantiam. Immeritò igitur omnem ſcientiæ rationem Naturali Philoſopho denegabant. Lege D. Thom. 1. part. q. 84. vbi ex Ariſtotelis doctrina in 4. Metaph. c. 5. tex. 22. Heraclitici erroris fontem aperit.

ARTICVLVS III.

CONFVTANTVR ACADEMICI, QVIbus tàm in Phyſicis, quàm in cæteris rebus, dubia & incerta erant omnia.

Prima ratio qua Academicæ philoſophiæ abſurditas côuincitur.

QVod verò ad Academicos attinet, qui omnem approbationem, quam Græci συγκατάθεσιν vocant, è medio tollebant, nihilque ſciri à nobis poſſe aſſeuerabant; (Quod item aſſeruerunt Pyrrhonij philoſophi, quos Græci σκεπτικὰς, quaſi conſideratores appellabant) breuiter eorum dogma hunc in modum refellitur. Natura, vt in ſe quiſque experitur, cunctis hominibus veri inueniendi, & cognoſcendi appetitum indidit. Poteſt igitur aliquod verum ab iis cognoſci. Nam alioqui eiuſmodi appetitus fruſtrà eſſet;

De his Cic. 2. de fin. & 2. Acad. quæſt. Laertius l. 9. Sextus Pompeius Pyrrhonic. 1.

ſet;cùm tamen,vt eſt commune Philoſophiæ placitum,neque Deus,neque natura quicquam fruſtrà moliantur.

2.Ratio. Deinde. Vnumquodque attingere valet eam perfectionem,ad quam dirigitur à natura;atqui ſcire eſt perfectio,ad quam natura,vel potius naturæ auctor Deus,hominem direxit; cùm humana felicitas, vt ſapienter docet Ariſtoteles lib. 10.Eth.c.7.& 8.in cognitione,& cõtemplatione poſita ſit. Aliqua ergo ſcientia ab homine obtineri poteſt.

3. Ratio. Rurſus. Ex eo potiſsimũ tempore,quo homines à vaga, & agreſti vita in ciuilem cultum,& ſocietatẽ coierunt,ſingulis penè ſeculis,nonnulli excellenti ingenio viri,omne vitæ ſtudiũ in tractandis ingenuis artibus collocarunt,& ad exquirendam,aſſerendámq; veritatem incubuerunt:at veriſimile non eſt irritos,& inanes fuiſſe tot hominum conatus. Aliqua igitur veræ,& expreſſæ diſciplinæ ratio ab iis exercita,ac poſteris tradita eſt.

Præterea, Vt in lib.de vera religione D.Auguſtinus argumentatur; Qui dubitat an aliquid ſciri contingat, ſe dubitare non dubitat; ſed certus eſt: Non eſt autem certus niſi de eo,quod ſcit; ergo ipſum, qui ſe ſcire dubitat, neceſſe eſt concedere ſe aliquid ſcire. Non igitur nihil ſcit. 4. Ratio.

Item,vt idem lib. 2.contra Academicos animaduertit; Cùm Academici nihil nos verum,ſed id tantùm quod veriſimile eſt, cognoſcere autumant; quid dicant non attendunt. Si enim verum ipſum quid ſit neſcimus; conſequens fit, vt id,quod veriſimile eſt,ignoremus; quemadmodum fieri nequit, vt Chryſippum Socrati ſimilem eſſe quis ſciat,ſi Socratem ipſe nullo modo agnoſcat. 5. Ratio.

Amplius,Ait nouæ Academiæ præcipuus auctor,& ignorantiæ magiſter Arceſilas, ſapiẽtẽ nihil approbare ne ſe falſæ aſſertionis periculo cõmittat? oportet ergo dormientem ſemper,atq;officiorũ omnium deſertorẽ eſſe ſapientem.Si enim quid amplectendũ,fugiẽdúmve ſit, humana ratio ſine temeritatis nota ſtatuere non valet; certè neque voluntas, quæ rationem ſequitur,quicquã amare, aut odiſſe ſine cadẽ temeritate poterit.Ne igitur ſapiens quicquam temerè agat, ab omnibus vitæ communis actionibus ceſſabit.Quo quid inſipientius,aut conſilio magis inimicum fingi poteſt? 6. Ratio.

Denique,hunc errorem,cùm omnem certitudinem,& veritatis conſtantiam,ac honeſtæ vitæ ſtatum labefactet, Eccleſia Dei, cæleſtis diſciplinæ præceptis erudita ,] tanquam dementiam deteſtatur , vt D. Auguſtinus. 19.de ciuit. Dei cap. 18. monet. Qui etiam hac de re vberius diſputat lib.3. contra Academ.itémque D. Damaſcenus in ſua Dialecticac. 3. D.Epiphanius lib.1.to.1. & lib.3.to.2. Tertullianus in lib. de anima. 7. Ratio.

Item Scotus in 1.d.1.q.4.

Academicorũ ſectam deteſtatur Orthodoxa fides.

ARTICVLVS IIII.

DISSOLVVNTVR PRIMI

articuli argumenta.

Reliquum eſt vt argumentis initio propoſitis occurramus. Ac primi quidem difficultate victus Plato , vt nihilominus Phyſicæ dignitatem aſtrueret , eámque ſcientiam eſſe tueretur; in Timæo , in

Platonis ideæ. Phædro,aliiſque in locis ideas inuexit,id eſt,formas quaſdam à materię ſocietate, & naſcentium atque intereuntium rerum multitudine abiunctas, de quibus haberi ſcientia poſſet. Hæc tamen ſententia procul à vero abeſt. Non enim eiuſmodi ideæ dantur, vt non ſemel demonſtratum eſt ab Ariſtotele: niſi fortè Plato, (quod alibi expendemus) de ideis illis loquatur, quas Theologi in mente diuina, vt æterna rerum faciendarum exemplaria eſſe docent. Sed neque ad has confugere Philoſophum neceſſe eſt, cùm demonſtrationes conficit, vt patet ex lib.7.Metaph.c.6.tex.20.& ex doctrina librorum de poſteriori reſolut.ac dilucidè oſtendit D. Thom.1.part.quæſt. 84. articulo 1.

Solu.1.argu. Ad argumentum igitur conceſſa Mai.propoſitione, quod ad Minorẽ attinet:negãdum eſtPhyſicã de rebus certis,& perpetuis nõ agere. Primùm, quia connectiones inter ſubiecta phyſica,& pręedicata eſſentialia,atque eas affectiones,quæ cum ſubiectorum natura indiſſolubili nexu cohærẽt,certæ ſunt & perpetuæ.Deinde,quia tametſi elementa,& omninò ea,quę ex ſubcœleſti materia coaluere,corrumpantur;eam tamen corruptionem ſola ſingularia per ſe ſubeunt; naturæ verò communes,de quibus propriè ſcientia eſt,non niſi per accidens,ratione ſingularium,in quibus inſunt. Quo fit vt eiuſmodi naturæ vi ſua,in ſeque ſpectatæ,ſtabiles ſint & firmæ;ea videlicet firmitate,quam Philoſophi negatiuam vocant,quia,vt lib.1. Poſt.cap.7.explicari ſolet,ex ſeſe nõ intereunt,aut mutantur.Quod præter alios ediſſerit D.Thom.1.part.q.86.art.3.& in quęſt.de veritate q.1.art.5.Alexander lib.1. Naturalium quæſt.cap.3.Sed aduertendum præterea,quaſdam eſſe naturalium rerũ affectiones,quæ neque ex contingenti;neque prorſus neceſſariò, ſed medio quodam modo competũt;nimirum neceſsitate, quam phyſicam appellant; quia ita cum rerum naturis cohærent, vt earum exiſtentiam requirant quo pacto ſe habet motus comparatione cœleſtium ſphærarum, & ecclypſis reſpectu Lunę,aliaque id genus,quæ rebus non niſi in certo ſtatu,

Pro conditione rei propoſitæ exigenda certitudo. vel maiori ex parte, ſublatiſve impedimentis inſunt. Ea igitur fatemur in demonſtrationẽ omnibus numeris perfectã non cadere. Verum non in omnibus eadem ſubtilitas,& abſolutio depoſcenda eſt; ſed quatenus fert ſubiectæ rei natura vt Lynconienſis,Iandunus,aliique hoc loco animaduertũt ex Ariſtotele lib.1.Eth.cap.3.& 7.& lib.2.Metaph.cap.3.tex.16.

Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum cum D.Tho.3.contra gen.c.84.iccirco intellectum dici à tempore, atque etiam à loco conſiderationem abſtrahere, quia conſiderat naturas communes, quæ neque ad certum tempus,neque ad certum locum definiuntur,vt ait Plato in Parmenide,& Ariſtoteles 1.Poſt.c.24.tex.43.Dici item abſtrahere à materia, propterea quòd ſcientia non verſatur circa materiam ſingularem. De ſenſu illius effati,intellectus abſtrahit à materia, latè diſputat Zimara in theore. propo.99.

Sol.2 arg. Ad 2.Conceſſa Maiori propoſitione negetur aſſumptio, cuius probatio rectè diluebatur. Ad improbationem verò dilutionis reſponderi debet, poſſe Philoſophum Naturalem res phyſicas perfectè cognoſcere in ſuo genere, id eſt, in genere phyſico: ſiquidem intelligit materiam, & formam, atque omnia prædicata, quæ in ſuo conceptu materiam includunt. Cæterùm non poſſe eas omnibus numeris abſoluta cognitione aſſequi, ſi ignoret

ignoret quid ens, quid ſubſtantia ſit; vt rectè probat argumentum, quorum tamen prædicatorum cognitio re vera ad Metaphyſicum pertinet. Quocirca, qui naturalium rerum definitiones vſque ad vltima prædicata perſequi voluerit, eorum intelligentiam à Metaphyſico mutuabitur; vel potius hac in re Metaphyſici perſonam aſſumet. Nec putandum eſt Naturalem Philoſophiam vllum facere dignitatis ſuæ diſpendium, quod hac re à prima Philoſophia opem efflagitet, eique, vtpote omnium ſcientiarum reginæ, faſces ſubmittat.

Ad 3. dicito philoſophum Naturalem non ſolùm contemplari materiam, vt eſt affecta accidétibus; ſed etiam vt eſt altera pars compoſiti phyſici, quomodo eſt ens per ſe, ſicuti & ipſum compoſitum, quod ex ea coaleſcit. Adde non omnia entia per accidens remoueri omninò à ſcientiis (vt patet in numero harmonico, & linea viſuali, quæ Muſicæ, & Perſpectiuæ ſubiecta ſunt) ſed ea duntaxat, quę nec in determinatas cauſſas reſolui queunt, nec paſsiones, quæ in ſcientiis conſiderantur, ex ſe patiunt; vt muſicus albus, theſaurus caſu inueutus, aliáque eiuſmodi. Solut. 3.

De hiſce Magiis O. Thom. q.16. de malo. & 3. côtra gen. cap.104. Alenſis 3.p. q.16.m. 5. Victoria in relect. de arte Mag.

Ad 4. Vt quid reſpondendum ſit pateat, aduertendum eſt duplicem eſſe Magiam, alteram maleficam, quam Græci γοητείαν vocant, quæ ſcilicet præſtigiis, & veneficiis ad ementiendam veritatem, hominéſque à ſtatu mentis deiciendos, atque alia eiuſmodi ſcelera patranda, magna ex parte conſtat, ac dæmonum commerciis inauſpicata eſt: alteram peculiari nomine à Græcis μαγείαν appellatam, cuius pars illa, quam Phyſicam vocanr, eo differt à Phyſiologia, quòd ex ea, quam hęc tradit, naturalium rerum notitia, mutuos naturæ conſenſus, & reconditas vires aptè copulãdo, doceat opera efficere, quæ admirationem excitent. Cuius rei nonnulla exempla ſcripſit D. Bonauentura in 2.d.9.q.3. & Guillielmus Pariſienſis in ſuo opere de vniuerſo corporeo & ſpirituali c.21. ac multa ex eo genere edidiſſe Apollonium aſſerit D. Iuſtinus in quæſtionibus, quas gentes proponebant q.24. Priorem igitur Magiam concedendum eſt neque partem eſſe Phyſicæ diſciplinæ, neque artem; ſed artis abuſum, vt argumento côcluditur, docétque D. Tho. quodlib.4.q.9.art.1. & M. Albertus 1. Eth. tract.3. cap.2. Vnde in hanc iuris prudentia tum lege duodecim tabularum, tum ſæpe aliâs pœnam ſanxit. Poſteriorem verò aſſerendum & artem eſſe, & ſcientiam ab antiquis Philoſophis in magno pretio habitam, vt conſtat ex iis, quæ docet Plato in Alcibiade primo. Cicero lib.1. de diuinatione. Plinius initio 30. libri. Tertullianus in lib. de Idolat. Philo in lib. de ſpecialibus legibus. Eſt autem hæc, practica ſcientia; quia praxim reſpicit, tanquam finem, vt ex dictis conſtat; vnde non eſt propriè, & intrinſecè pars Phyſiologiæ, quam ſpeculatricem ſcientiam eſſe quæſtione ſequenti oſtendemus: ſed quidam quaſi riuulus ex illius fontibus deriuatus. Quare in illa definitione, quæ in argumento ex nonnullis afferebatur, ſi vſurpetur, aut nomen partis, aut ipſa Phyſiologia, nimis amplè accipienda eſt. Solut. 4.

In iure ciuili Codice de maleficis. L. Nemo. L. Nullus. L. Culpa. Item iure Cano 26 q.6. lege etiam decretum Tiberij in Magos apud Dionem lib.57 de hiſt. Rom.

Ad 5. dicendum, errores, quibus Philoſophorum libri aſperſi ſunt, non philoſophiæ, ſed malè philoſophantium vitio, aut ignoratione fuiſſe inuectos. Vnde pręclarè monet D. Grego. Nyſſenus in vita Moſeos, philoſophię Solut. 5.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

naturalis fœtus haud abſimiles eſſe filiis à Moſe ex alienigena vxore ſuſceptis, quos Deus vrgente, ac premente Angelo circũcidi priùs curauit, quàm Moſes diuinum legatum in Ægypto ageret. Non multò ſecus, inquit ille, reſecanda ſunt ab inſtitutis philoſophiæ naturalis ea, quæ non ex ipſius artis principiis, quæ vera eſt; ſed ex hominum fidei lumine carentium opinionibus, falſa, ac fidei repugnantia, quaſi quædam infidelitatis præputia orta fuere.

sq.ar.6. Ad 6. fatendum eſt noſtram cognitionem à ſenſibus proficiſci, nóſque ab iis nonnunquam in errorem induci: verum id non obſtare quominus certam multarum rerum comprehẽſionem, ac ſcientiam habere poſsimus. Nam primùm, vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis 2. de anima, cap. 6. text. 63. multa ſunt, in quibus ſenſus nunquam decipiuntur. Neque enim falli poſſunt circa proprium inſenſibile, ſecundum communem rationem ſpectatum. Deinde eſto nonnunquam errent, ſæpè ab intellectu corriguntur; qui licet nullam habeat à natura ingenitam ſpeciem, vel ſcientiam, habet tamen inditum lumẽ, quo communiſsimis principiis ſine vllo erroris, aut temeritatis periculo aſſentiatur, & quo alia ex aliis interdum perſpicuè, ac certò; interdum probabiliter ratiocinando deducat; interdum etiam ſine diſcurſu quædam percipiat, atque intueatur. Qua de re D. Thomas 1. p. q. 84. art. 6. & Scotus in 1. ſentent. dict. 3. q. 4. Lege etiam Tertullianum in libro de anima, vbi Academicorum cæcitatem coarguit, quòd ſenſibus fidem omnem denegando, naturæ ordinem turbarint, ipſiúſque Dei prouidentiam reprehenderint, quaſi rebus intelligendis, & diſpenſandis fallaces ac mendaces internuncios præfecerit.

Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores.

QVÆSTIO III.

SIT-NE PHILOSOPHIA NATVRALIS contemplatrix ſcientia, an practica.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PRObare videantur eſſe practicam.

NAturalem Philoſophiam non contemplatricem; ſed practicam ſcientiam eſſe conabitur quiſpiam hiſce rationibus perſuadere. Primùm, ſcientia contemplatrix ſola rerum inſpectione contenta eſt; ſed Naturalis Philoſophia non ita ſe habet: non eſt igitur contemplatrix. Maior propoſitio eſt apud Ariſtotelem 1. Metaphyſic. capit. 1. & 3. de anima, capit. 10. text. 49. Minor probatur. Naturalis námque Philoſophia inclinat ad amorem Dei: ſiquidem vt Alcinous in libro de doctrina Platonis, capit. 30. & D. Thomas 1. contra Gentiles, capite ſecundo ediſſerunt, omnis abditarum rerum intelligentia humanam mentem ad naturæ Diuinæ ſimilitudinem propius euehit: ſimilitudo autem, teſte Ariſtotele tertio Magnorum

Moralium cap.11.aliiſque in locis,magna eſt amoris conciliatrix. Quamobrem Salomon Sapien.7.multos in Dei amicitiam ſapientiæ beneficio receptos fuiſſe teſtatur.Igitur Philoſophia Naturalis inclinat ad Dei amorē: at amor actio quędam eſt,ſiue opus noſtri animi:inclinat ergo ad opus.Huc pertinet quòd philoſophia tacita vi ad rerum humanarum deſpectionem allicit,vt & experientia docet, & præclara multorum philoſophorum exēpla,quos ex ſapientiæ ſtudio,tantum humanarum rerum tædium cepit, vt omnibus diuitiis,vitæque voluptatibus nuntium remiſerint; velut de Socrate,Diogene,Empedocle,Anaxarcho & Heraclito Epheſio, aliiſque non paucis multi ſcriptores memoriæ prodiderunt. Quare non videtur Naturalis Philoſophia in ſola inſpectione veritatis conquieſcere.

Similitudo magna amoris cōciliatrix.

Plutarchus in libello de Exilio. Laertius in Socrate,Cælius lib.19.lect. antiquit. Phil. Iudæus in lib. de vita contēplatiua, Theodoretus ſer. 6. de prouidētia.

Deinde,Naturalis Philoſophia non eſt libera; ergo neque contemplatrix.Concluſio videtur aptè colligi;liberum enim in genere diſciplinarum, id dicitur,quod ſui ipſius gratia quæritur;quo pacto ſe habet omnis contēplatiua ſcientia,vt conſtat ex cap. 2. libri primi Metaphy. Aſſumptum probatur.Nam ſi Philoſophia Naturalis eſſet ars libera, eſſet vtique liberalis: Non eſſe autem liberalem ex eo oſtenditur;quia non eſt aliqua ex illis ſeptem,quæ in vulgata liberalium artium diuiſione recenſentur. 2.argu.

Prætereà,ſcientia,quam Deus de rebus Phyſicis habet, eſt tùm practica, tùm ſpeculatiua;vt D.Thomas in 1.par.q.14.art.16.oſtendit;ergo & ea, quā nos de iiſdem rebus habemus, non ſpeculatiua tantum erit; ſed etiam practica. 3.argu.

Adde,quod ea ſaltem Phyſiologiæ pars, quæ humanæ voluntatis actiones conſiderat,non minus videtur in practicis numeranda, quàm pars illa Ethicæ doctrinæ,quæ in eiſdem pertractandis verſatur; cùm vtraque circa operationem,quæ ratione dirigitur,atque adeò circa praxim,occupetur. 4.argu.

In libris de anima cum agitur de potentiis & earum functionibus.

Tandem,Ars medendi eſt pars ſcientiæ Phyſicæ,quandoquidem agit de corpore humano prout eſt ſanitati,morbíſque obnoxium, quod pars quædam eſt ſubiecta enti mobili:atqui ars medendi eſt practica,vt pote quę dādis curandorum corporum præceptionibus incubet, totamque vim ſuam ad conſeruandam recuperandamve ſanitatem cōferat.ergo & Phyſica practica erit:Nec enim ad vnum genus pars ſubiecta,ad aliud, totum pertinere poteſt. 5.argu.

Accedit quòd Ariſtoteles Philoſophiam,& Medicinam ſorores appellabat,alteramque per alteram definiendam cenſebat, aiens Medicinam eſſe corporis Philoſophiam;Philoſophiam verò animi medicinā. Quod & ante Ariſtotelem cenſuiſſe Democritum refert Clemens Alexandrinus in Pædagogo.cap.2.& D.Iſidorus Peluſiota epiſtolarum lib. 1. epiſtola 437. Quare vidētur Philoſophi haſce duas diſciplinas naturę ſocietate, & communione iunxiſſe.Quò fit vt ſi Medicina in practicis artibus numeretur, inter eaſdem Phyſiologia reponi debeat. 6.argu.

AR

ARTICVLVS II.

STATVITVR VERA SENTENTIA, DIſſoluunturque tria argumenta aduerſariæ partis.

Phyſiologia contemplatiua ſcientia.

ASſerendum tamen eſt Philoſophiam Naturalem contemplatricem eſſe, vt ſentit Ariſtoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. & vndecimo item Metaphy. cap. 6. Plato apud Alcinoum in libro de doctr. Plat. cap. 7. D. Auguſtinus 8. de ciuit. Dei cap. 4. Boëtius in opere de Trinit. Hugo Victorius 2. Didaſcalon cap. 2. cæterique Philoſophi vno conſenſu. Accedit ad auctoritatem ratio. Nam contemplatrices diſciplinæ eo à practicis differunt, quod practicæ, vt ipſum praxeos nomen indicat, opus aliquod ſuapte natura reſpiciant, proindéque ad eiuſmodi opus obeundum potentiam dirigant, tradantque regulas, & præcepta operandi: at verò contemplatrices ſolam veritatem, hoc eſt, ipſam duntaxat rerum, de quibus diſputant, inſpectionem ſibi tanquam finem proponant. Hinc verò facilè quiuis intelliget Naturalē Philoſophiam contemplatricem eſſe; quandoquidem in ſola rerum Phyſicarum natura explicanda verſatur, nec vllas operis faciūdi regulas exhibet vt ipſius inſtitutum, ac progreſſum intuentibus conſpicuum eſt. Nec refert quod eam nonnulli ſicuti & alias ſpeculatrices ſciētias, honoris, aut pecuniæ gratia quærant. Non enim artium, ſcientiarúmve diſtinctio ex fine, quē ſibi quiſque arbitratu ſuo conſtituit; ſed ex eo, ad quem ipſæ per ſe referuntur, ſumenda eſt.

Solutio 1 argumenti pro aduerſaria parte.

Ad primū igitur argumentum eorū, quibus noſtra aſſertio impugnabatur, conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor; & ad eius probationem dicendum Philoſophiam inclinare ad amorem Dei, & voluptatum, honorumque deſpicientiam, non tamen practicè, quaſi ad id præceptiones det, ſed tùm ob eam cauſam, quæ in argumento adducitur; tùm quia diuina bonitas in rebus creatis elucēs à philoſopho cognoſcitur, cognita amatur; & inanium rerum fucata vanitas ab eodem deprehenditur, deprehenſa contemnitur.

Solutio 2.

Ad 2. Negāda eſt antecedēs propoſitio; cuius cōfirmatio refellitur dicēdo Phyſicam eſſe quidem liberalē, ſiue ingenuam; cùm animum excolat; liberā, & ingenuā hominis partem: non contineri tamen in trita illa artium liberaliū partitione; quia vt aduertit Hugo Victor. lib. 3. Didaſcalon, non omnes liberales diſciplinæ in ea recenſentur: ſed illæ dumtaxat, quas Encyclopedias, ſiue in circulo poſitas, ac populares vocabant, quibus adoleſcentes priúſquam ad Phyſicam accederent, erudiri mos erat, quæque ſæpius artes quàm ſcientiæ dici conſueuerūt, vt teſtatur D. Thomas in 1. 2. q. 57. ar. 3.

Ad 3. dicito cum eodem D. Thoma in 1. part. quæſtio. 15. art. 3. & in Quæſtionibus de veritate, quæſtio. 3. art. 3. Deum tùm ſpeculatiuè, tùm practicè res Phyſicas intelligere. Speculatiuè, prout earum naturas, & affectiones abſolutè conſiderat. Practicè, qua ratione eaſdem expendit, vt ſub ipſius regulam Sol. 3.

regulam, ac praxim, ſiue actu, ſiue poteſtate recidunt. Qua propter diuina cognitio, licet in ſe vna, & ſimplicisſima ſit; tamen prout in res Phyſicas tendit, tùm ob ſuam ipſius eminentiam, & excellentem dignitatem; tùm verò ob diuerſum illum modum, atque ordinem, quem eiuſmodi res, illius comparatione ſortiuntur; ſimul & practicæ, & contemplatiuæ ſcientiæ rationem obtinet. At noſtra Phyſiologia multo aliter ſe habet. Nam cùm res naturales haudquaquam ab ipſius regula, praxique dependeant; ſit vt vno duntaxat modo, idest, contemplando in eas feratur, proindéque ſpeculatiua tantùm ſit. Neque verò id, quod de voluntatis actionibus obiicitur, momentum habet. Non enim quælibet actiones à voluntate profectæ rationem praxis habere putandæ ſunt; ſed illæ, quæ practici intellectus iudicio gubernantur. Harum verò conſideratio non per ſe ad Phyſiologiam ſpectat, ſed ad eas artes, quarum id iudicium, ſiue dictamen proprium eſt; vt ad Moralem doctrinam, quæ rectè viuendi normam tradit; ſimilitérque ad cæteras artes, quæ quo pacto ipſarum materia tractanda ſit, præſcribunt.

Scientiam diuinam de rebus Phy. eſſe tum practicam, tum ſpeculat.

Noſtram non item.

Lege Capre. q. 1. Prologi in Solu arg. Gregor. contro. 1. concluſ.

Sol 4

Quæ actiones rationem praxeos obtineat.

ARTICVLVS III.

DILVITVR VLTIMVM PRIMI articuli argumentum, & an ars medendi contemplatiua ſit, exquiritur.

VT vltimo argumento planè ſatisfiat, expendendum hoc loco erit, ſit ne Medicina in practicis, an in cõtemplatiuis ſcientiis ponenda. Qua in re duæ ſe offerunt ſententiæ. Altera exiſtimantium neque practicam, neque contemplatiuã ſimpliciter dicendam; ſed partim hoc, partim illud. Primùm, quia celebre eſt apud Medicos diſtribui Medicinam in practicam, & theoricam, cuius diuiſionis mentionem facit Auicenna initio ſuæ Metaphyſicæ, & Galenus in finitionibus medicis. Deinde, quia medendi ars non ſolum docet quibus morbis, quæ medicamenta adhibenda ſint, in quo genere verſatur doctrina Aphoriſmorum Hippocratis, quæ tota ad praxim ſpectat; ſed etiam humani corporis ſtructuram, temperamentum, aliáque eiuſmodi ſpeculando conſiderat. Quare videtur ars medendi tùm practica, tùm ſpeculatiua eſſe.

1. opinio.

Eius confirm.

Vt Lemoſij 1. ſuorum cõmẽ. in Gale. de morb. med. item Aponenſis differ. 4. etſi indicat totam Medicinam poſſe dici ſpeculatiuam.

Aliam opinionem, quę nobis magis probatur, amplexus eſt Hugo Victorius, 2. lib. Didaſcalon cap. 21. D. Tho. in Boëtium de Trinit. quæſt. 5. art. 1. Scotus q. 4. in Prologo ſentent. Iſidorus 1. Ethic. Auerroes Collect. lib. 6. cap. 1. & 1. de Anima Comm. 17. aliíque complures, videlicet Medicinã ſimpliciter cenſendam practicam. Quod hunc in modum oſtẽdi poteſt. Scientia non à particularibus obiectis ſingulorum habituum, quibus conſtat, ſed ab eo, quod ſubiectum attributionis nominant, & à fine totius artis, contemplatiua, ſeu practica exiſtimari debet; at ſubiectum attributionis Medicinæ eſt humanum corpus, quatenus proſperæ, & aduerſæ ſubeſt valetudini; finis verò eſt ſanitatem reſtituere, ſi amiſſa ſit; conſeruare, ſi amiſſa

2. opinio.

Vt Thuriſanus in Micr. Galen. lib 1 Fernelius initio ſuę Phyſio. Ammo. in proœm. ad 5. voces Porphyrij Galenus Epidem. 6.

Eius cõfirmatio.

Materia ſubiecta arti medic. & eius finis.

non ſit;quæ omnia,vt notum eſt,ad praxim ſpectant.Igitur ars medica ſimpliciter practica cenſenda eſt.Minor propoſitio eſt medicorum, & Ariſtotelis 1.Eth.c.7.& 1.Rhetor.ad Theod. c. 2. Maior probatur, Primùm quia par eſt quamlibet artem,& ſciētiam ab eo nomen,& rationem capere,quò veluti ad ſcopum ſua omnia cogitata,ac totum progreſſum dirigit. Deindè, quia alioqui multæ artes ſimpliciter practicæ,haud ſimpliciter tales dicendæ forent. Verbi gratia Moralis doctrina,niſi ad principé eius finem, quod opus quoddam eſt,videlicet recta vitæ inſtitutio, ac morum conformatio, attendendum ſit;nemo eam abſolutè practicā dixerit, cùm non pauci in ea ſint habitus contemplatiui, ideſt, qui in ſe ſpectati nullam tradunt operandi regulam; vt ij,qui circa effata iſta verſantur,iuſtitia eſt præſtantior fortitudine;virtutes ſunt inter ſe connexæ,alijque complures. Idem quoque in Dialectica planum eſt,in qua conſimiles habitus paſsim occurrunt; vt quibus:hiſce pronunciatis aſſentimur, enunciatio eſt oratio verum, vel falſum ſignificans; demonſtratio eſt ſyllogiſmus conſtans ex veris,primis & cæt. Cum igitur hoc nihil obſtet,quominus & doctrina Moralis,vt 2. Eth. ca. 2. Ariſtoteles edocet,& Dialectica,vt idem 6.Metaph.c.1.tex. 2. innuit: Cum inquā hoc nihil obſtet, quominus hæ artes abſolutè in practicis numerentur,conſentaneum eſt,vt Medicina inter eaſdem ſimpliciter haberi debeat.

Lege Gale. 1. Aphor. apho. 1 & 1. de ingenio ſanit. c. 2. Auerro. 1. colliget. ca. 1. Halia. 1.Theoricæ.

Lege Capr. in 1.d.35.q.2.ar.2.

Moralis ſcientia, & Dialectica ſimpliciter practicæ.

Quæ verò in contrariam partem adducta ſunt, facilem habent explicatum. Nam quod ad partitionem illam Medicinæ in practicam, & theoricam attinet, reſpondendum eſt cum D. Thom.& Auicenna loco cit. aliter practicum, & ſpeculatiuum ſumi, cùm ſcientias ab ſe mutuò diſtinguunt; aliter cùm ars medica in practicam & theoricam diuiditur. Priori enim conſideratione, ab vltimo ſcientiæ fine diſtinctio petitur; ita vt ea practica cenſeatur,quæ in opus, vt in vltimum, ac principem finem tendit. Poſteriori, non vltimus,ac primarius finis totius artis ſpectatur; ſed perinde res habet,ac ſi dicamus vnam Medicinæ partem ab opere, atque à praxi remotiorem eſſe,quæ nimirum theoremata quædam è fontibus hauſta Naturalis Philoſophiæ pertractat,ac interim medendi regulas proximè non curat,& hanc poſſe vtcunque theoricam appellari : alteram opus vrgere, & è propinquo in ipſam praxim incumbere, quæ videlicet in dandis præceptis diſertè,atque explicitè occupatur, & hanc practicam eſſe. At quod Medicina hoc modo in theoricam,& practicam diuidatur, nihil impedit quominus abſolutè practica dicēda ſit,vt ex iis,quę paulò antè diſſeruimus,liquet.

Dilutio argu. pro contraria opinione.

Quibus ita explicatis in promptu iam erit quid reſpondendum ſit ad vltimum primi articuli argumentum, cuius diluendi gratia hæc præfati ſumus. Negandum quippe eſt medendi artem, Phyſiologiæ partem eſſe; & ad probationem dicendum, licet corpus humanum, circa quod medicus occupatur, pars ſit ſubiecta enti mobili,ſi vtrumque materialiter, ſeu vt res quædam eſt, ſumatur; non tamen eſſe partem illi ſubiectam, ſi formalem vtriuſque rationem, ac modum, quo in ſui artificis conſiderationem veniunt, expendamus. Medicus enim ad humanum corpus attendit, quatenus artis beneficio & induſtria aduerſam valetudinem propulſare, ſecundam tueri poteſt; Phyſiologus entis mobilis eſſentiam, & affectiones, atque

Explicatio 5. arg. ſuperioris a ti.

Lege Zimaram in theorematis propoſit. 22 vbi Conciliatorem refellit.

que etiam (teſte Ariſtotele initio lib. de ſenſu & ſenſili) ſanitatis & ægritudinis cauſſas, vt à natura profectas, ſolo veritatis inquirendæ ſtudio, contemplatur. Quæ rationes inter ſe diuerſæ ſunt.

Ex dictis etiam perſpicuum relinquitur, nec eam partem artis medicæ, quæ nonnulla conſiderat theoremata è Naturali Philoſophia petita, vt ea in rem ſuam accommodet, partem eſſe Naturalis Philoſophiæ; cùm hæc ipſa conſideratio inſtituto, atque intentione totius artis ad praxim referatur, niſi quiſpiam malit dicere effata illa Naturalis Philoſophiæ, non tractari à Medico, qua Medicus eſt; ſed aſſumpta perſona Phyſiologi; atque ita nec per ſe in arte Medica includi, nec ex illius præſcripto, atque ordine ad praxim ſpectare. Nobis tamen prior ſententia, quæ eſt D. Thomæ, & Auicennæ, magis arridet.

Sol 6.

Quo ſenſu Philoſophia & Medicina ſorores dicantur.

Lege Cic. ad finem primæ Tuſc. Plura: cum in lib. de tuenda bona valetudine.

Ad id, quod ex Democriti & Ariſtotelis dicto obiiciebatur, reſpondendum eos Medicinam & Philoſophiam, ideſt, ſapientiam ſorores vocaſſe, non quod praxeos, aut contemplationis cognatione inter ſe conueniant; ſed quod vtraque medeatur; hæc animo, illa corpori. Adde quòd priuatim inter Phyſiologiam, & artem Medicam non parua eſt affinitas quatenus illa naturam contéplatur; hæc è naturæ legibus medendi pręceptiones eruit: illa circa magnum, hæc circa paruum mundum verſatur: ac denique vbi illa deſinit, hæc incipit, vt initio lib. de ſenſu, & ſenſili Ariſtoteles ait.

QVÆSTIO IIII.

SIT-NE PHYSIOLOGIAE ſubiectum ens mobile, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

Opiniones de ſubiecto Phyſi.

Has opiniones recenſet partim Caie. in opuſc. de ſubiecto Phi. partim Iādun. hoc loco q. 2.

NOuem circiter de materia, ſubiectóve huius doctrinæ in ſcholis Philoſophorum ſententiæ verſantur; è quibus tres celebriores ſunt. Prima eſt Auicennæ primo ſufficientiæ, Algazellis in libro de ſcientiarum diuiſione, Magni Alberti initio huius operis, Lynconienſis, AEgidij, & complurium arbitrantium eſſe corpus mobile, ſeu corpus naturale. Secunda eſt Franciſci Toleti, & Maioris hoc loco, aliorumque aſſerentium eſſe ens naturale. Tertia Auerrois, Simplicij, & D. Tho. quem ſecuti ſunt Ferrarienſis q. 2. huius libri, Soncinas 4. Metaph. q. 10. & Caietanus in opuſculo, quo hac de re ſatis luculentè diſſeruit. Hi ſtatuunt eſſe ens mobile. Sanè verò licet harum partium auctores ſeſe mutuò oppugnent, neutiquam tamen expugnant. Nam ſi æquis animis attendere voluerimus, facilè apparebit hoc non tàm eſſe rerum, quàm verborum diſsidium, cum re ipſa idem ſint ens mobile, corpus mobile, ſeu naturale & ens naturale. Quocirca Auerroes nõ tàm ad verba, quàm ad ſentẽtiæ veritatem

1. opinio. 2. opinio. 3. opinio.

Philoſophi in hac quæſt. rebus conueniunt, verbis diſſident.

attendens, rem ſubiectam phyſicæ nunc ens mobile vocat, vt loco cit. & in 4. Metaphyſ. comm. 1. nunc corpus mobile, vt 12. eiuſdem operis, commento 5. alias etiam corpus naturale, vt lib. 7. comm. 5.

Mobile, nomē varij vſus.

Vt autem veritas magis eluceat, annotandum eſt ex M. Alberto quæſt. 2. huius libri vocabulum, mobile, bifariam vſurpari à Philoſophis; vno modo, vt deſignat aptitudinem ad motum, quæ proprietas quædam eſt entis naturalis: altero, vt ſignificat principium à quo eiuſmodi aptitudo oritur, hoc eſt, materiam, & formam ſubſtantialem, quæ principia ſunt motus, latè accepto eius nomine, vt ſex illas ſpecies, quas Ariſtoteles in libro Categoriarum, capite de ſpeciebus motus recenſuit, notione ſua comprehendit.

Quid intersit inter ens naturale & ens secundum naturam.

Illud præthereà ignorandum non eſt, quod traditum fuit ab Ariſtotele 2. huius operis. c. 1. tex. 4. ens naturale dici quod ex materia, & forma conſtat: ens verò ſecundum naturam latius fundi, complectique non modo ens naturale, ſed quamcumque illius affectionem, vt moueri, quantum eſſe, contineri loco, aliàque eiuſmodi.

Corpus trifariam dicitur.

Denique ſciendum ex D. Thom. in 1. ſent. d. 25. q. vnica. art. 1. & Henrico Gandauenſi quodlib. 4. q. 14. corpus triplex eſſe, Mathematicum, Metaphyſicum, Phyſicum. Mathematicum, eſt vna è ſpeciebus quantitatis continuæ tergeminam habens dimenſionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem. Metaphyſicum, eſt, quod, quà tale, compoſitione metaphyſica ex genere, & differentia, nempè ex ſubſtantia & corporeo conſtat: cæteroquin Phyſica compoſitione ex materia, & forma coaleſcit, ponitúrque in Categoria ſubſtantiæ. Denique Phyſicum, eſt materia prima, altera pars compoſiti naturalis: tametſi obtinuit iam vſus, vt non quæuis materia prima corpus dicatur; ſed ea duntaxat, quæ inſtrumentis ad functiones vitæ obeundas diſtincta eſt, ſeu quæ eſt altera pars viuentis. Lege Caiet. art. 5. q. 7. 1. p.

Quo ſenſu ens mobile dicatur Phyſiologis ſubiectum.

His ita conſtitutis, cùm ens mobile, corpus mobile, ſiue naturale, & ens, naturale, idem valere dicimus: mobile in poſteriori ſignificato vſurpamus; corpus verò mobile, prout corpus ſecundò modo ſumptum circumſcribit. Ex quo patet, neque materiam primam; licet generationis ſubiectum ſit; neque mentes corporeæ molis expertes; etſi loco moueantur, entis mobilis appellatione comprehendi; cùm ex materia & forma non conſtent. Liquet etiam, nō rectè quoſdam Scoti ſectatores opinionem D. Thomæ inſectari, quaſi Phyſiologiæ ſubiectum ſtatuerit compoſitū per accidens. Nec enim ens mobile, compoſitum per accidens eſt, aut complexum re; ſed vocabulo tantum; cùm idem valeat atque corpus categoriæ ſubſtantiæ.

Concluſio. 1. ratio.

Sit igitur concluſio, Ens mobile eſſe ſubiectum Philoſophiæ naturalis. Quæ ita probatur: Ens mobile, cùm humanæ rationis lumine cognoſcatur, ac nonnullæ de illo proprietates demonſtrentur, vtique ad aliquam ſcientiam neceſſariò pertinebit; non ad aliam, vt inductione perſpicuum eſt. Ad naturalem ergo Philoſophiam.

2. ratio.

Secundò, Id eſt, ſubiectum cuiuſque ſcientiæ, cuius natura & affectiones per ſe in ea explicantur, vt conſtat ex iis, quæ in 1. lib. de poſteriori reſol. cap. 8. & 9. Ariſtoteles tradit: atqui ita ſe habet ens mobile ad hanc ſcientiam,

tiam,

tiam,vt eius inſtitutum, & doctrinæ progreſſum intuenti patet. Eſt igitur illius ſubiectum.

3. ratio. Tertiò, Omnes conditiones, quæ ex philoſophantium conſenſu in artium ſubiectis requiruntur, conueniunt in ens mobile comparatione Phyſiologiæ. Igitur neceſſariò illi vti proprium ſubiectum attribuetur. Probatur aſſumptum. In primis namque eam à cæteris ſcientiis diſtinguit, vt ex iis, quæ ſuperiùs diſputauimus, facilè quiuis intelliget. Deinde eſt vnius naturæ, cùm per ſe ad categoriam ſubſtantiæ pertineat. Denique omnia, quæ in Phyſicam diſputationem veniunt, ad illud referuntur. Quæſtione 1. huius proœmij.

4. ratio. Confirmatur deinde eadem aſſertio, quia id ſubiectum cuiuſque ſcientiæ ritè habetur, quod in definitione propriæ, ac præcipuæ affectionis, quæ in ea conſideratur, poni ſolet: at in definitione motus, qui præcipua eſt earum proprietatum, quæ à Phyſico conſiderantur, ponitur ens mobile. Sic enim definitur motus tertio huius operis. c. 2. tex. 16. Motus eſt actus entis mobilis, vt mobile eſt.

5. ratio. Poſtremò hanc ſententiam non obſcurè approbaſſe videtur Ariſtoteles 6. Metaph. cap. 1. tex. 1. hiſce verbis (Naturalis profectò facultas contemplatrix quædam ſcientia eſt eius, quod motu cieri poteſt.) At ne quis vim in verbo faciens colligere ex hoc loco velit aliorum ſententiam, quam initio quæſtionis ab hac noſtra, re ipſa neutiquam diſcrepare aſſeruimus, Ariſtotelicæ doctrinæ aduerſari; ibidem Ariſtoteles Phyſicã ait incumbere in agnitionem ſubſtantiæ, quæ in ſe principium motus, & quietis habet, id eſt, ſubſtantiæ mobilis: vt facilè appareat, quod antea monuimus, in Peripatetica diſciplina, ens mobile, ſubſtantiam mobilem, ac ſimilia idem omninò valere. Vnde indiſcriminatim vſurpantur lib. 10. Metaph. ſumm. 2. c. 2. & lib. 11. ſum. 7. c. 1. & 1. lib. de cœlo, cap. 1. tex. 1. & lib. 3. capite, & tex. 1. Quare non eſt quod explorata, & conſtituta re, longiorem hoc loco de vocabulis, vt nonnulli perperam faciunt, quęſtionem texamus. Rectè enim dictum eſt illud à Platone; ſi verba, vbi opus eſt, contemneremus, rebus ditiores eſſemus; & illud à Galeno: Tunc cœpere homines res ipſas contemnere; cùm nimis curioſè ad nomina controuerſias traduxerunt.

Occurritur obiectioni.

Philoſophicũ ingenium rerũ eſſe oportet, non verborũ.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS EA, *quæ ſuperiori articulo concluſa ſunt.*

NOnnulla tamen ſeſe offerũt, quæ hactenùs à nobis explicatam de ſubiecto Phyſicæ opinionem labefactare videantur. In primis enim ſic licebit argumentari. Eodem pacto ſe habet in Phyſica ens ſecundum naturam ad ens naturale, quo in prima Philoſophia ens in commune ad ſubſtantiam: atqui primæ Philoſophiæ ſubiectum non eſt ſubſtantia, ſed ens in commune, vt ſtatuit Ariſtoteles initio lib. 4. Metaphyſicorum; ergo neque ſubiectum Phyſicæ erit ens naturale; ſed ens ſecundum naturam.

1. argum.

2. argum. Secundo, Si nullæ eſſent ſubſtantiæ expertes materiæ, vt veteres Phyſici arbitrabantur, Phyſiologia eſſet prima Philoſophia, teſte Ariſtotele lib. 6.

Metaphy.cap.1.tex.3.& lib.11.cap.6. ergo prima Philoſophia ſola immaterialium ſubſtantiarum conſideratione à Phyſiologia diſtinguitur; proindeque Metaphyſicus neque accidens, neque ſubſtantiam in communi ſumptam contemplatur. Quare cùm hæc incognita relinqui non debeant; nec verò præter Phyſicum alius ſit artifex, cui eorum cognitio iure demandanda ſit; planè ſequitur in iis etiam Phyſicum verſari; atque adeo Phyſiologiæ ſubiectum haudquaquam naturalium rerum terminis circumſcribi.

3. argum. Tertiò, Nulla ſcientia probat ſubiectum ſuum eſſe, ſed id tanquam notũ ſumit, vt conſtat ex 1.Poſter.cap.1. vbi Ariſtoteles ſupponendam eſſe ait de ſubiecto prænotionem quod ſit. At in 6.lib.huius operis, cap.3.tex.32. probatur corpus mobile eſſe. Nullo igitur pacto corpus mobile ſubiectũ Phyſicæ dici poteſt. Quòd ſi quiſpiam occurrat, non probari loco citato corpus mobile eſſe; ſed omne mobile eſſe corpus; inſtat, atque vrget Caietanus in ſua illa diſceptatione de ſubiecto naturalis Philoſophiæ in hunc modum. Nulla omninò ars, cuius ſubiectum complexum eſt, complexéve ſignificatum, probat coniunctionem partium, è quibus ſubiectum ipſum coaleſcit; alioqui iam ipſa ſibi ſubiectum conderet, ac definiret, quod nulli particulari ſcientiæ conceditur; (omnes enim id traditum ſibi à communi ſcientia, artiumque omnium regina accipiunt) ſed Phyſicus, vt aduerſarij fatentur, probat coniunctionem mobilis cum corpore. Igitur nõ poteſt ſibi corpus mobile tanquam ſubiectum vendicare.

Præoccupatio.

Metaphyſicæ eſt cæteris diſciplinis ſubiecta diſtribuere.

4. argum. Quartò, Si ens mobile eſſet ſubiectũ Phyſicæ, ſequeretur Philoſophum Naturalem non abſtrahere conſiderationem à materia, atqui abſtrahit; cum in libris de anima contempletur naturam animæ rationalis, quæ non dependet à materia. Aliud igitur phyſicæ quærendum eſt ſubiectum, quod videlicet partim à materiæ concretione liberum ſit, partim eidem neceſſariò cohæreat.

5. argum. Quintò, Aſtrologus diſſerit de ente mobili, vt mobile eſt; ergo ens mobile nõ determinat phyſicam ab aliis diſciplinis. Probatur aſſumptum; quia vt conſtat tum ex iis, quæ in Aſtrologia docentur, tum ex Ariſtotele 1. Metaph.c.7.tex.19.& 10.Metaph.c.2.tex.4.&ex Proclo in primum librum Euclidis; Aſtrologus non ſolùm contemplatur cæleſtium corporum figuram, à terráque diſtantiam, ſed etiam motum. Quare etiam Aſtrologus ens mobile, qua mobile, licet non totum, ſaltem ex parte conſiderat.

6. argum. Sextò, Motus non eſt propria entis mobilis affectio; falſum eſt igitur, quod in confirmanda concluſione ſuperius diximus. Probatur antecedens, quia quantitas extra materiam diuinitus cohærens mouetur, vt patet in diuina Euchariſtia; & Angeli etiam locum mutant; cùm tamen hęc non contineantur ſub ente mobili, vtpote, quæ ex materia, & forma non conſtent.

7. argum. Septimò, Quantitas, & quies videntur eſſe potiores entis mobilis proprietates: ſiquidem illa eſt fundamentum reliquorum materialium accidẽtium; hæc verò, eſt finis motus, ſaltem localis: omnis autem finis præſtãtior eſt eo, quod ad finem dirigitur, vt liquet ex iis, quæ docet Ariſtoteles 2. huius operis, cap.3.tex.31. adde quod Pythagorei in bonorum genere ſtatum ſeu quietem, in malis verò motum poſuerunt. Non rectè igitur aſſeruimus

motum

motum præcipuam eſſe entis mobilis affectionem.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PROXIMI *articuli argumentis.*

Sol.1. HÆc tamen argumenta haudquaquam nos debent à ſuſcepta de Phyſiologiæ ſubiecto opinione reuocare. Quare ad primum reſpondemus tametſi ens in commune reſpectu ſubſtantiæ, & ens ſecundum naturam collatum ad ens mobile, aliquam inter ſe habeant ſimilitudinis rationem prout vtrumlibet ſuperius quidpiam eſt eo, cui comparatur: tamen quod ad propoſitum argumenti attinet, plurimùm inter ſe differre. Enimuerò præcipuæ affectiones Metaphyſicæ, vt vnum, verum, cæteraque eiuſmodi, non ſubſtantiæ, ſed enti in communè primò competunt: at Phyſicæ proprietates, vt eſſe motui obnoxium, eſſe affectum quantitate, circumſcribi loco, cæteraque id genus, enti naturali, non verò enti ſecundum naturam, primò conueniunt. Quapropter cum id ſcientiæ cuiuſque ſubiectum exiſtimari debeat, in quod primò cadunt præcipuæ, quæ in ea tractantur, affectiones; conſequens eſt, vt ſubiectum primæ Philoſophiæ rectè conſtitutũ ſit ens in cõmune; Phyſiologię vero ẽs naturale, nõ ens ſecũdũ naturã.

Sol.2. Ad 2. Fatendum eſt cum Ariſt. loco cit. ſi nullæ omnino forent immateriales ſubſtantiæ, nullam futuram primam Philoſophiam; verum non ex eo, quia Metaphyſicus ſolas ſubſtantias à materia liberas contempletur; aut quòd earum duntaxat conſideratione à Naturali Philoſopho diſtinguatur; ſed quia eiuſmodi ſubſtantiis è natura rerum omnino ſublatis, ens mobile reciprocaretur cum ſubſtantia in commune, omniáque accidentia, ac totam entis amplitudinem in ſe vno cohiberet. Quo dato nihil iam primæ Philoſophiæ conſiderationi reliquum eſſet, vnde apud veteres Phyſicos, qui nihil niſi materia concretum agnouerant, Philoſophia Naturalis dicebatur prima Philoſophia. Patet ergo ex dictis nequaquam cenſuiſſe Ariſtotelem generalem ſubſtantiæ, entis-ve conceptum ad Naturalem Philoſophum pertinere.

Veteres naturę interpretes Phyſiologiam à Metaphy. nõ diſiunxerunt.

Sol.3. Ad 3. Conceſſa maiori propoſitione (cuius vberior explicatio eſt apud Scotum 1. Metaph. qu. 1. & Ferrarienſem ad cap. 12. lib. 1. contra gent. (Negandum eſt probari ab Ariſt. lib. 6. vel dari in rerum natura corpus mobile vel omne, quod mouetur, eſſe corpus; ſed dumtaxat omne mobile partibus conſtare, ac diuiduum eſſe; quod fuerat ab antiquis negatum. Leucippus enim, & Democritus corpuſcula quædam inſectilia ſimul, & mobilia, è quibus res omnes coagmentatæ eſſent, inuexerunt. Eſſe autem loco cit. hunc, quem dicimus, non quem aduerſarij contendunt, Ariſtotelicæ probationis ſcopum facilè videbit, qui illius diſputationis filum perpenderit, vbi Ariſt. longam argumentorum ſeriem hiſce verbis concludit. φανερὸν οὖν ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσαι διαιρετὸν. idest, Patet igitur omne quod mutatur, ſectile eſſe.

Item apud Antonium Andream 1. Metaphy. Zimmaram in theor. propo. 53 Auerroem hoc libr. comm. vlt.

Obiectio. Si quis verò hîc opponat (quod contra omnes ferè de ſubiecto Phyſiologiæ ſententias afferri poteſt) Ariſtotelem primo huius operis oſtendere, in quo

in quolibet compoſito Phyſico dari duo principia componentia, videlicet, materiam & formam; atque adeò probare partes entis mobilis, ſiue entis naturalis; & quod inde conſequens eſt non ſupponere eſſe ens mobile ſiue ens naturale. Quod tamen cæteri artifices in ſuarum artium ſubiectis faciunt: occurrendum erit probare quidem Ariſt. loco citato dari materiã, & formam, è quibus ens mobile conſtituitur; eóſque oppugnare, qui naturæ principia demoliebantur; verum aſſumpta Metaphyſici perſona, vt ipſe admonet tex.8.cap.2.& Auicenna 1.ſuffici.cap. 2. Quo pacto neque Ariſt. negat fieri debere, neque eſt à Philoſophorum conſuetudine alienum, demonſtrare, eius ſcientię, in qua verſantur, ſubiectum eſſe; vt præter alios aduertit Caiet. in commentariis 1.par.ad art.3.qu.2. Solutio.

Ad 4. Vt reſpondeamus, obſeruandum eſt in ſpeculatione animæ rationalis tria occurrere, ſcilicet ipsã animæ eſſentiã abſolutè ſpectatã; eius ſtatũ in corpore ſtatũ eiuſdẽ extra corpus. Reiecta verò lõgiori huius rei diſceptatione in primũ librũ de anima; paucis interim reſpõdemus, cognitionẽ animæ rationalis tertio modo ſumptæ propriã eſſe primi Philoſophi, cuius eſt contemplari intelligentias, in quarum illa ſtatum, ſuo modo, tranſit cũ abſcedit à corpore. Primam verò, & ſecundam conſiderationem propriè atque ex officio ad Naturalem Philoſophum pertinere. Primam quidem, tum quia anima, etiam rationalis, habet ſecundum ſuam quidditatem, reſpectum ad materiam; tum quia ad Phyſicum ſpectat ſcrutari hominis eſſentiam, quæ, niſi cognita animæ natura, intelligi non poteſt. Secundam verò, quia anima in hoc vitæ ſtatu eſt actu pars hominis, egétque materia; tùm ad officium informandi, tùm ad actiones ſuas obeundas. Ad arg. igitur conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor; & ad eius probationem dicendum, eſto anima rationalis poſſit per ſe, ac ſeorſim conſiſtere; pendere tamen à materia eo modo, quo diximus, itemque ſecundum ſuam naturã habere ordinem, ac reſpectum ad corpus, cuius eſt forma. Quod ſatis eſt, vt Philoſophus Naturalis non dicatur abſtrahere à materia, dum in animi cõtemplationem incumbit; cum re vera conſideret materiam; ad quam ille animæ reſpectus terminatur.

Solu 4. — *Lege Auerroẽ de anima cõ. 17. M. Alb. de ani. tract. 1. Iandunum ibidem quæſt. 2.* — *Multiplex animæ rationalis conſideratio.*

Ad 5. Negandũ eſt, quod aſſumit. Nã licet Aſtrologus cæleſtẽ motũ ſpeculetur, nõ proinde ẽs mobile qua mobile eſt cõſiderat; primùm quia cæleſtium corporum eſſentiã, & cauſas minimè curat: deinde, quia neque motũ expendit, vt eſt actus entis in potentia; ſed ſecundum mathematicas rationes, vt ſecundũ numeros, æqualitatẽ, menſurã, propinquitatẽ, æqualitatem, aliaque eiuſmodi attributa. Qua de re lege Simplicium 2. huius oper. ad tex.16. Alcinoum in libro de doctr. Plat. c.6. Auerroem 2. de cælo cõm.57.& 1. Metaphy. comm. 9. Gregorium in 1. d. 24. quæſt. 2. articul.2.

Solu 5. — *Cæleſtis motus theoria cuius ſit artificis.* — *Aſtrologus nõ contemplatur motum, vt eſt actus entis in potentia.*

Ad 6. Dicendum quantitatem extra corpus diuina virtute cohærentem; moueri per ſe, & vt quod id tamen non ex natura ſua habere; ſed vi antecedentis miraculi, quo obtinuit vt per ſe eſſet. Nos verò cùm motum enti mobili duntaxat conuenire dicimus, de naturali tantùm loquimur conuenientia. Quod autem ad Angelorum ſpectat lationem, dicendum eam non eſſe motum phyſicum, de quo hic agitur; cum angeli expertes ſint molis corporeæ Solu.6.

corporeæ, ſine qua nihil Phyſicè moueri poſſe docet Ariſtoteles 6. huius operis.

Ad 7. Reſpondendum eſt, etſi quantitas permanens in ſe ſumpta motu præſtantior ſit, nihilominus motui inter affectiones entis naturalis principem locum tribui à Philoſophis, propterea quòd (vt videre eſt in 8. huius operis cap. 3. tex. 22.) ſit paſsio magis Phyſica, vt pote per quam rerum naturalium eſſentia, gradus, & ſpecies diſquiri, atque explicari conſueuerunt; adeò vt motus, omnis penè Philoſophicæ cognitionis magiſter habeatur. Ad id verò, quod de quiete obiicitur, dicendum quietis nomen, vt annotarunt Scotus in 4. ſent. d. 48. q. 2. & Durandus ibidem quæſt. 3. bifariam vſurpari, vno modo, pro ſola motus priuatione: altero, pro exiſtentia mobilis in patria, ac naturali ſede; & quadam veluti fruitione & tranquillitate, quam in ea obtinet, dum illic ſeſe melius tuetur, & in ſuo eſſe æquabilitatem habet, atque ordinem, pulchritudinémque vniuerſi, quoad eius fieri poteſt, conſeruat. Si igitur quies in hunc poſteriorem ſenſum (ſic de illa Pythagoræi loquebantur) capiatur, admittendum eſt eam finem eſſe motus, eóque perfectiorem: ſed enim id neutiquam obſtare, quominus adhuc motus, affectio ſit magis Phyſica, ob eam cauſam, quam paulo ante retulimus. Atque hinc eſt quòd Phyſiologiæ ſubiecto non quantitas, non quies, non locus, non tempus, non alia eiuſmodi affectio; ſed motus duntaxat, appellationem dedit. Solu. 7.

QVAESTIO V.

QVEM OEDINEM LOCVMve Naturalis Philoſophia inter cæteras diſciplinas obtineat.

ARTICVLVS I.

DE DOCTRINAE ORDINE.

QVoniam Naturalis Philoſophia tùm doctrinæ, tùm dignitatis ordine cum reliquis ſcientiis conferri poteſt; cuius comparationis intelligentia ad ritè Philoſophandum non parùm conducit, minimè erit ab inſtituto alienum, hac etiam de re in præſentia diſputare. Omiſsis autem cæteris artibus, Philoſophiam Naturalem cum Mathematica, Morali, & Metaphyſica ſolummodò conferemus.

De ordine tradendi diſciplinas ſcripſit Boëtius in lib. de doctr. ſcholarium. Plutarch. in lib. de contrarietatibus Stoic. Philo Iudæus in lib. de agricul. D. Auguſtinus lib. de ordine.

1. conclu. Prima Concl. ſit. Mathematica doctrinæ ordine eſt prior Philoſophia Naturali. Hæc eſt Hugonis Victorij in prologo cæleſtis Hierarchiæ, & lib. 2. Didaſcalon cap. 18. D. Tho. in opuſc. 70. q. 5. art. 1. & 8. cap. lib. 6. Ethic. Eſt etiam Henrici Gandauenſis in ſumma art. 7. q. 7. Simplici hoc loco, & aliorum complurium; videturq; Ariſtotelis 6. Eth. cap. 8. vbi ait puerum poſſe fieri Mathematicum, ſapientem, vel Phyſicum non poſſe. Idem confirmat veterum in tradendis diſciplinis conſuetudo. Plato enim (vt de cæteris taceamus) eos, qui Mathematicis imbuti non eſſent, ac præſertim qui ſe

priùs in Geometrico puluere non exercuiſſent, à gymnaſio arcebat inſcriptis Academiæ foribus hiſce verbis μηδεὶς ἀγεωμέτρητος εἰσίτω, ideſt nemo huc ingrediatur ignarus Geometriæ. Atq; inde etiam eſt, quod idem Plato 7. lib. de Repu. Mathematicas vocat προπαιδείας quaſi priores inſtitutiones, quibus adoleſcentum animi ad reliquos doctrinæ ſatus præexercentur, & excoluntur. Stabilitur poſtremò concluſio ex eo, quia in comparandis Mathematicis minus negotij eſt; vnde & propter addiſcendi facilitatem commune diſciplinarum nomen apud Græcos fecere ſuum. At Phyſica cum reconditam naturæ vim ſcrutetur, & à vaga, atque errabunda ſenſuum notitia, magna ex parte pendeat, longi temporis obſeruationem, ac experientiam requirit, proindéque multo eſt difficilior, & operoſior.

Mathematicæ ignaros arcebat Pla. à Muſæo.

Mathematicæ iuuant ad perceptioné aliarum artium.

Secunda Concl. ſit. Phyſica doctrinæ ordine eſt prior, quã Moralis Philoſophia. Hanc amplexi ſunt Chryſippus, Archedemus, Boethus, Sidonius, & Eudemus referente Laertio in vita Zenonis, & Ammonio in Proœmio ad Categorias. Item D. Tho. ad cap. 8. lib. 6. Eth. lect. 7. Suadetur verò primùm ea ratione, quia in iis, quæ ad vitæ diſciplinam, & regendas, ac moderandas hominum voluntates pertinent, fallacior eſt, & incertior, ac magis ardua experientia; quam in Phyſicis, multoque maturiori iudicio opus eſt ad eorum intelligentiam, quibus componendi ſunt mores, regenda familia, inſtituenda Reſpublica. Quò ſpectat illud Ariſtotelis 1. Ethic. cap. 3. iuuenem haudquaquam idoneum eſſe Moralis diſciplinæ auditorem: quia nimirum in perturbationum regno non poteſt eſſe firmum de rebus agendis iudicium; dúmque reciprocante cupiditatum æſtu animus fluctuat, quo pacto vitiis imperandum ſit, non capit; ſed poſt adeptam quietem prudens fit, ac ſciens, vt in 7. huius operis lib. c. 3. tex. 20. docuit Ariſtoteles imitatus Platonem in Cratylo. Confirmatur etiam concluſio ex eo, quia vt Alexander, Simplicius, & Auerroes initio huius operis, imo & Ariſtoteles cap. vltimo libri primi Eth. admonent, multa ex naturæ fontibus, & Phyſicæ veritatis contemplatione ad Moralem diſciplinam neceſſariò petenda ſunt, vt quid ſit anima. Nec enim, vt Plato ait in Alcibiade primo, ſcire poſſumus quomodo aliquid curandum ſit, niſi eius naturam cognitam atque exploratam priùs habemus; at Moralis Philoſophia animæ medicatrix eſt. Præterea oportet Moralem Philoſophum à Naturali ſumere quæ ſint animæ facultates; vt quæ, quibus ſubditæ eſſe debeant, & in quarum actione beatitudo poſita ſit, edoceat. Quocirca Ariſtoteles in formanda morum ſcientia, Phyſiologiam tanquam illius parentem ſæpe adhibet, & Plato loco proximè citato, ſtatuit à Philoſophia ad iuris prudentiam incedendum eſſe.

2. concl.

Maturiori iudicio opus eſt ad Moralem doctrinã, quã ad Phyſicam.

Moralis philoſophia animi medicina eſt.

Tertia Concl. Metaphyſica doctrinæ ordine omnium ſcientiarum poſtrema eſt. Hæc concluſio de iis tantùm ſcientiis, quæ humani ingenij facultate comparantur, intelligi debet. Eam verò tradidit Auicenna primo ſuæ Metaph. cap. 3. D. Thom. 1. contra gent. cap. 4. AEgidius in proœmio huius operis, M. Albertus 1. Metaph. tract. 2. cap. 10. ac cæteri ferè Peripatetici communi aſſenſu; faciléque ex eo comprobatur, quia doctrinæ ordo poſtulat, vt quæ ſcientia res maximè abſtruſas, & à ſenſuum conſuetudine

3. conclu.

Confirmatio.

ſuetudine remotas conſiderat; ea poſtremo loco addiſcatur: ita verò ſeſe habere Metaphyſicam nemo ignorat; cum circa tranſnaturalium rerum contemplationem occupetur, vt vel ipſum eius nomen indicat, teſtaturque Ariſtoteles 1.Metaph.cap.2. & 1. de partibus animalium cap. 5. Adde quod eorum, quæ in aliis ſcientiis pertractantur, notitia ad diuinam Philoſophiam animum præparat, & acuit, vt D.Auguſtinus 2.lib. de ordine edifferit, aiens humanam rationem, cùm ad ea, quæ ſupra naturam ſunt agnoſcenda aſpiraret, ne aſcenſum fruſtrà moliretur, neve de alto caderet, inferiores diſciplinas ſibi tanquam gradus paraſſe.

Philoſophus per alias ſcientias gradatim ad Metaphyſicam aſcendit.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROXIMI articuli concluſiones oppugnentur.

VNaquæque earum concluſionum, quas proximè ſtatuimus, ſuos habet oppugnatores. Prima Albertum Magnum hoc loco, Ammonium initio prædicabilium, & his antiquiores Plotinum, & Boethum, contendentes Mathematicam doctrinę ordine Naturali Philoſophia poſteriorem eſſe. Quorum placitum hiſce argumentis ſuadetur. Ab vno extremo ad aliud non poteſt eſſe tranſitus niſi per medium: ſed Mathematica eſt media inter Phyſiologiam, & Metaphyſicam: ergo inter vtramque perdiſcenda eſt. Probatur aſſumptio; quia Mathematica vendicat ſibi mediam abſtractionem; ſiquidem Phyſiologus conſiderat ea, quæ nec re, nec ratione; Metaphyſicus, quæ ratione & re; Mathematicus, quæ non re, ſed ratione abſtrahuntur à materia: atque ita Mathematicę abſtractio partim duabus aliis diſsidet, partim cum iiſdem, vti medium cum extremis, conuenit. Huc pertinet quod Pythagorici, & eorum doctrinæ æmulus Plato, Mathematicas diſciplinas medio diuinarum & Naturalium interſtitio collocarunt.

1. obiectio cõtra 1. conclu.

2. obiectio. Deinde ita diſputant. Cùm omnis noſtra cognitio à ſenſibus oriatur, ea ſcientia priùs acquiretur, quæ de rebus ſenſui vicinioribus agit: ſed Phyſica eſt eiuſmodi; quandoquidem tractat ea, quæ primò ſub ſenſum cadunt. Igitur ante ſcientias Mathematicas comparanda erit.

Secundam etiam concluſionem improbarunt Themiſtius initio huius operis, Euſtratius 1.lib. commentariorum in Ethica Ariſt. & ante hos Zeno, & Diogenes Babylonicus, rati minimè conuenire, vt qui Philoſophiæ ſtudia ſequuntur, priùs ad naturæ, quàm ad morum ſcientiam animum accommodent. Poterit verò pro hac ſententia huiuſmodi confici argumentum. Nemo rectè philoſophatur niſi morum honeſtate præditus ſit; ſed ad hanc erudit, atque informat Moralis diſciplina. Ea igitur priùs quærenda eſt. Maior propoſitio oſtenditur, quia, vt experientia docet, & Philoſophi communi aſſenſu dicunt, vitia menti cæcitatem, ac tenebras offundunt; & ne veritatis lucem cernat, impedimento ſunt. Vnde Plato in Phædone affirmat philoſophari neminem poſſe, niſi ſe quam maximè fieri poſsit, ab affectibus ſeiungat. Et Seneca eum, qui dum

Contra 2. concl. obiect.

literis nauat operam; cupiditatibus, ac vitiis ſeruit, ait non Philoſophum euadere; ſed philologum, id eſt, ſophiſtam, & popularis auręvile mancipiũ.

Vt Mirandulanus lib. 20. de ſingular. cert. ſect. 2.

Contra 3. obiectio. 1.

Poſtremò, tertiam concluſionem reiiciunt è Neotericis Philoſophis nonnulli, aſſerentes Metaphyſicam doctrinæ ordine abſolutè, ac ſimpliciter priorem eſſe reliquis diſciplinis. Primùm, quia conſiderat ſupremas rerum cauſas, nempè Deum, & intelligentias, itemque genera ſumma, & tráſcendentia, quorum omnium cognitio ad ſubiecta aliarum ſcientiarum diſtinctè percipienda neceſſaria eſt; cum nemo perfectam alicuius rei intelligentiam habere dicatur, niſi cauſas, à quibus pendet, & communia eius prędicata, intelligat. Deinde, quia reliquæ ſcientiæ ſubalternantur Metaphyſicæ, vt ſentit Plato 7. de Rep. Proclus lib. 1. comment. in Euclidem, & tùm alij graues Peripatetici, tùm D. Thomas in tractatu de natura generis, ſi tamen eius eſt illud opus. Quare cùm ſcientia ſubalternans ordine acquiſitionis ſimpliciter prior ſit, quam ſubalternata; ſiquidem huius principia, ab illius principijs dependent; conſpicuum videtur Metaphyſicam doctrinæ ordine omnium ſcientiarum primam eſſe.

2. obiect.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARgumentorum explicatio.

Solu. 1. contra 1. conclu.

TAmetſi propoſita argumenta in ſpeciem probabilia ſint; re vera tamen non concludunt. Quare ad primum dicendum Mathematicæ abſtractionem mediam eſſe, quatenus cum abſtractione Phyſicæ, & Metaphyſicę, tanquam medium cum extremis conuenit, vt probat argumentum: non proinde tamen effici, vt diſciplina Mathematica ordine acquiſitionis inter Phyſicam, & primam Philoſophiam conſtituenda ſit; quemadmodum ex eo, quod puniceus color inter candidum & atrum interiaceat; haud continuò ſequitur antequam corpus puniceo colore perfundatur, debere prius albeſcere. Itaque poſſunt Mathematicæ artes, quoad abſtractionem dici mediæ; quo pacto eas Plato, & Pythagorei medias vocarunt; non tamen ſecundum doctrinæ ordinem, de quo agitur.

Solu. 2.

Ad 2. Dicendum ſi ea, quæ prius ſenſui occurrunt, explicatu difficiliora ſint, ac plus experientiæ requirant, quo pacto ſe habent res Phyſicę comparatæ cum Mathematicis, tunc eiuſmodi rerum doctrinam non priùs, imò poſteriùs acquirendam eſſe, quàm earum, quæ à ſenſu longiùs abſunt. Adde non omnia entia Phyſica ſenſui viciniora eſſe, quam Mathematica: ſiquidem eſſentia entis mobilis, vt quantitatem origine antecedit, res Phyſica eſt: & tamen à ſenſuum notione magis diſtat, magiſque in receſſu naturæ latet, quàm Mathematica quantitas.

Solu. obiect. cótra 2. concl.

Ad argumentum verò, quod ſecundam concluſionem oppugnabat; reſpondendum eſt, licet negari non debeat vitæ probitatem ad capeſſendas diſciplinas multum conferre, dum ſedandis animi affectibus mentem purgat ad contemplandum; non ex eo tamen neceſſariò colligi Moralẽ doctrinam

nam Phyſiologię præire:tùm quia nõ pauci vitijs infecti ſcientias cõparant; tùm quia morum probitas non ſolùm Philoſophantium præceptis; ſed etiam,ac multò magis,priuato ſtudio,domeſtica diſciplina & aliorum exemplo,alijſque ad id appoſitis medijs,accedente diuina ope,adipiſcitur.

Solu.1. argum. aduerſus 3. concluſ.

Quæ verò contra tertiam concluſionem obiecta ſunt, ita diluentur. Ad primum reſpondendum eſt perfectam ſcientiæ adeptionem duplicem eſſe; vnam in ſuo dunraxat genere perfectam; alteram omnibus numeris vndique abſolutam,& exquiſitam.Si igitur de hoc poſteriori ſciendi genere loquamur,concedimus Metaphyſicam doctrinæ ordine, tàm Phyſicæ, quàm cæteris Philoſophiæ partibus anteire, vt probat argumentum, fatetúrque D.Thomas ad initium huius operis: ſi de priori, quod noſtra concluſio intelligebat,negamus;Ad cuius rei maiorem explicationem lege quæ in prima quæſtione huiuſce proœmij diſſeruimus. At enim cum Metaphyſica, poſteriori illa conſideratione,omnium diſciplinarũ prima ſit, meritò quiſpiam roget cur non eam primam,ſed vltimam eſſe noſtra concluſio abſolutè pronuntiarit. Cui dubitationi occurrendum eſt, eius rei cauſſam fuiſſe, quia philoſophi de priori doctrinæ genere, quod communius ac frequentius eſt, ferè loquuntur. Deinde quia ea ſcientia doctrinæ ordine abſolutè prior cenſetur,quæ tractat res nobis ſimpliciter promptiores, magiſque ad intelligendum faciles,quarum cognitio ad ſequentium cognitionem præparet,& quaſi viam muniat;ita verò ſe habere Mathematicam,& Phyſicam comparatione primæ Philoſophiæ conſtat ex dictis.

Occurritur dubitationi.

Lege Scot.in 1. d. 3. q. 2. §. 2. probo.

Solu 2. argu. aduerſus 3. concluſ.

Ad 2.Contra eandem conclu.ſi de germana,& perfecta ſubalternatione, qualis 10.cap.lib.1.poſteriorum deſcribi ſolet,ſermo ſit; dicendum eſt Metaphyſicã non ſubalternare ſibi alias ſcientias.Vt enim rectè diſputat Ægidius hoc loco,Herueus in prolog.ſent.q.6.& Soncinas 4.Metaph.q.9.Omnis ſcientia propriè,ac perfectè ſubalternata, capit à ſubalternante ſuarum concluſionum principia,teſte Ariſtotele 1.Poſt.loco citato: at nemo neſcit reliquas diſciplinas multa habere ſibi propria,ac peculiaria principia,quæque à prima Philoſophia non deſumant.Secundò idem ex eo concluditur, quia principia, quibus ſubalternatæ ſcientiæ vtuntur, demonſtrati ſolent oſtenſiua demonſtratione, & per cauſam in ſubalternantibus; at in cæteris diſciplinis non pauca ſunt principia immediata;quæ proinde eiuſmodi demonſtrationẽ haudquaquã ſubeunt.Non inficiamur tamen reliquas ſcientias,Metaphyſicæ imperfectè ſubalternari; tùm merito finis, quatenus primus Philoſophus diſſerit de ſupremo fine,ad quem omnes inferiores ſcientiæ tandem reſpiciunt:tùm etiam,vtcunque, ratione principiorum, prout eidem incumbit eos,qui ſophyſticę contẽtionis ſtudio diſciplinarum principia negant,coarguere, & ipſa principia demonſtratione ducente ad incommodum,ſi opus ſit, demonſtrare. Ac de huiuſmodi ſubalternatione locuti ſunt auctores in argumento citati. Quæ tamen non ſic reliquas ſcientias primæ Philoſophiæ ſubiicit,vt earum principia ab illius principijs abſolutè dependere exiſtimanda ſint. Quo fit vt ex prædicta ſubalternatione concludi nequeat Metaphyſicam ordine doctrinę reliquas diſciplinas ſimpliciter anteire.

Hanc etiam rationem affert Trombeta 11. Metaph. q. 1. Niphus in prolog huius operis, Iauellus 1. Metaph.q.2.

Reliquas ſcientias imperfectè ſubalternari Metaphyſicæ.

E 3 ARTI

ARTICVLVS IIII.

DE ORDINE DIGNITATIS INTER Phyſicam, & reliquas partes Philoſophiæ.

QVonam modo Phyſica,ſi doctrinę ordinem,ac methodum ſpectemus, cæteras Philoſophiæ partes antecedat,ſequatúrve,ſuperiori diſceptatione planum fecimus; proximum eſt, vt quem dignitatis locum inter eaſdem obtineat,explicemus. Porrò cõtemplatricis dignitas ſcientiæ, ex comparatione tam ad eas, quæ in opus feruntur, quàm quæ in contemplatione conſiſtunt, dignoſcitur. Et ipſæ contemplatrices inter ſeſe, tùm propter ſubiectæ, materiæ præſtantiam; tùm ob demonſtrandi certitudinem,& euidentiam,alię alijs excellunt,vt 8.Topic.cap.2.& initio librorum de anima Ariſtoteles docet.

Sit igitur 1.concl. Si Phyſica cum practicis diſciplinis comparetur, ſimpliciter eis dignitate præferenda eſt.Probatur, primùm, quia contemplatiuæ ſcientiæ,è quarum numero Phyſica eſt; cum in ſola rerum inſpectione verſentur, propter ſe expetuntur, vt conſtat ex 1. Metaphyſ.cap. 2. id autem, quod ſui gratia expetitur, vt etiam liquet ex 1.Eth.cap.7.præſtantius, honorabiliúſque eſt; vt pote quod non habet aliunde pendentem dignitatis ſuę rationem.Deinde,quia ſcientię inſpectrices proximè attingunt ſpeculatiuam hominis felicitatem, quam optimo iure practicæ anteponit Ariſt.1.Eth.c.6.7.& 8.Et verò 12.Meta.c.7.tex.39.alijſque in locis poſt Platonem in Philebo,& 5.de Rep.contemplationem actioni præferendam admonet;& diſertis verbis 6.Metaph. ca. 1. & 2. cum diuiſionem ſcientiarum in contemplantes,agentes,& effectrices tradidiſſet,contemplantibus principem locum dedit. 1.conclu

Quod ſi quis obiiciat, Moralem ſcientiam incumbere ad vitæ diſciplinam corrigendam, quod munus tanto eſt contemplatione vtilius ac magis neceſſarium; quanto noſtra magis intereſt probè viuere, quam rectè contemplari.Præterea Politicã teſte Ariſt.1.Eth.c.2.ordinare reliquas artes;ordinare autem ſuperioris eſſe facultatis.Occurrendum erit munus doctrinę Moralis,vt probat argumentum,fatetúrque Ariſt.6.Eth.c. 7. hominum ſocietati vtilius eſſe, magiſque vitæ neceſſarium; non proinde tamen honorabilius,vel ad ſcientiæ rationem abſolutè præſtantius.Honor enim, dignitáſque ſcientiæ, qua ſcientia eſt,non ex fructu, aut neceſsitate, ſed ex modo,quo rem ſibi obiectam,finemque attingit,æſtimari debet;quem modum eminentiorem eſſe in contemplatiuis, quam in practicis ſcientijs, ex dictis conſtat. Quòd verò ad Politicam attinet, dicendum non ſic eam reliquas ſcientias ordinare, quaſi eis vel materiam, in qua verſentur,vel ſpeculandi methodum præfiniat, (id enim ſupremæ Philoſophiæ proprium eſt) ſed quatenus ad ciuilem vſum,& vtilitatem eas accommodat, ſtatuens quæ artes,quo tempore,à quibus perdiſcẽdæ,aut exercendæ ſint, vt ibidem explicat Ariſt.Hæc autẽ ordinandi prærogatiua,non tanti eſt,vt ob eam Politica cæteris

Obiectio. Dilutio.

cęteris diſciplinis nobilior cenſeri debeat: cum ei ratio attigendi finem & obiectum, præponderet. Atque hęc de comparatione Phyſicæ cum practicis artibus in præſenti ſatis ſint. Nunc eandẽ cũ ſpeculatricibus cõferamus.

2. Conclu. Sit 2. Concl. Si rei ſubiectæ pręſtantiam ſpectemus, dignitate prima eſt Metaphyſica: ſecunda Philoſophia naturalis: extrema Mathematica. Huic aſſertioni, quatenus comparat Phyſicam cum Metaphyſica, fidem facit Ariſtotelicum illud è lib. 6. Metaphyſicę, cap. 1. text. 3. ſi ſubſtantię ſeparatę non eſſent, Phyſica eſſet prima Philoſophia: itemque illud è ſeptimo eiuſdem operis lib. cap. 11. tex. 39. Phyſica eſt ſecũda Philoſophia. Deinde vniuerſim probatur concluſio hac ratione. Nam cùm ſubſtantia in rebus primas teneat, præſtantiores habentur eę ſcientiæ, quæ circa ſubſtantiam, quam quæ circa accidẽtia, verſantur: & inter ſcientias prioris generis, illæ magis eminent, quæ ſubſtantias à materia liberas, vt pote in altiſsimo rerum gradu collocatas, quàm quę materię permixtas cõſiderant: at Mathematica quãtitatem, Phyſica materiales ſubſtantias, prima Philoſophia ſubſtantias materiæ expertes contemplatur.

De excellentia Metaphyſic. inter alias ſcientias Plato in Philebo, & in 7 de Rep. Ariſtoteles cap. 2. libr 1. Metap. Proclus cap 4. libr. 1. comm. in Eucl. Simplicius ad tex. 8. lib. 1. Phy. Auerro. 1. de ani. comm. 1.

3 Conclu. Sit 3. cõcl. Si demõſtrandi certitudinẽ, & euidentiã expendamus, primus dignitatis locus Mathematicę, ſecũdus naturali Philoſophię, tertius Metaph. debetur. Hæc aſſertio eſt D. Thom. opuſ. 70. in Boëtiũ de Trinit. q. vlti. arti. 1. & complurium aliorum. Intelligenda verò eſt de certitudine comparatione noſtri intellectus. Ac priorem quidem eius partem ſatis confirmat communis Philoſophorum vox, aſſerentium Mathematicas demonſtrationes omnium eſſe firmiſsimas, quod teſtatur Ariſt. 1. Eth. cap. 3. & 2. Metaph. cap. 3. Auerroes eodem loco, & Ptolemęus in prooemio magnę compoſitionis. Corroboratur item ex eo tota concluſio, quia conſideratio Mathematica pręterquam quod difficultatem non habet, ac nullius propemodum eget experientię; eſt à materia ſenſibili, motuque abſoluta, atque ita minùs incerta. Naturalis verò totum ſtudium ponit in rebus materia conſtantibus mutationique obnoxijs, quarum affectiones magis reconditæ ſunt, nec ita citra opinionum ambiguitatem, à nobis percipi ſolent. Quod verò Metaphyſica, prout in nobis eſt, (ſic enim de illa in pręſentia loquimur,) minorem, quàm priores duę, certitudinem habeat; ex eo concluditur, quia res, quę ſub illius contemplationem veniunt, licet in ſe ſpectatę altiorem certitudinis gradũ obtineãt, videlicet materię, atq; omnis mutationis expertes: tamẽ in hoc vitæ ſtatu vix lõgo ſtudio percipiũtur; earũq; nõnullæ adeo excellentis naturę ſunt, vt in iis mentis noſtrę acies perinde ac noctuę oculus in ſolis ſplendore hebeſcat. Quod 2. Metaphy. cap. 1. tex. 1. & primo de partibus animalium capit. 5. Ariſtoteles ait, luculentèrque oſtendit Plato in Phædone & Thęeteto.

Eſt etiam Panphili in quæſt. de certitudi. ſcient. & partim AEgidij in prologo huius operis & quæſt. 24. libro 1. Met. partim Soncinat. 4 Meta. quæſt. 14. Lincolnienſis in poſteriora cap. 21.

Humanæ mentis acies ſublimium rerum fulgore hebeſcit.

Hic ſi quis roget, è duabus Mathematicis, Arithmetica, & Geometria, quęnam excellat? Reſpondemus Arithmeticam. Nam ſi demonſtrandi certitudinem ſpectemus, certior eſt, vt probat Ariſto. 1. Metaph. cap. 2. quia diſputat de iis, quę priora, ac ſimpliciora ſunt, hoc eſt de numeris, qui abſque partium ſitu percipiuntur: Geometria verò de magnitudine, quę ſine eiuſmodi ſitu non cognoſcitur. Si verò ad rei ſubiectę nobilitatem attẽdamus; inde

Solutio dubitationis.

Lege Beſſarionem libro 2. contra Calum. Plat. cap. 8. vbi Geometriam omnibus Mathematicis certitudine anteponit, non rectè. vt probat etiam Scaliger exercit. 331. in Card.

inde maior Arithmeticæ excellentia perſpicitur, quia verſatur circa numerum, qui vt eſt abſtractior à materia, ita nobilitate magnitudinem vincit; tũ quia numerorum ſubtilitates, proportiones, ac myſteria noſſe præclarum eſt humani ingenij opus, adeò vt Plato in Epinomide, & in 7. de rep. dixerit prudentiam, atque humanitatem omnem è medio eos tollere, qui Arithmeticam è medio tollunt. Lege quę in hanc ſententiam ſcripſit Ariſtoteles in Problem. ſect. 30. Problem. 5.

Explicatio alterius dubitationis.

Illud poſtremò in hac diſputatione explicandum ſupereſt, cum ſcientiæ contemplatrices diuerſo nobilitatis ordine ſeſe mutuò præcedant, & aliæ præ aliis ſuam quandam habeant gratiam & pulchritudinem, quæ, quibus abſolutè præferendę ſint? Dicendum verò Metaphyſicam ſplendore dignitatis ſupra omnes abſolutè eminere; hàc ſubſequi Phyſiologiam; infra ſubſidere Mathematicas; propterea quòd ſubiectę rei præſtantia ſolidior eſt, & illuſtrior, ac certitudini ſuapte natura præponderat, vt conſtat ex iis, quæ docet Ariſt. lib. 6. Metaphy. cap. 1. tex. 2. & lib. 11. cap. 6. alioqui, ſi ex demonſtrandi certitudine nobilitas ſcientiæ abſolutè colligenda foret, certa notitia rei deſpicatiſsimæ in maiori pretio, & admiratione habenda eſſet, quàm cognitio minus certa rei nobiliſsimæ; quod abſurdum dictu eſt, & alienũ à ſententia Ariſt. qui primo de partibus Anim. ca. 1. aſſerit ſcientiam de rebus caducis, magis certam eſſe, ſed minus dignam, quam eam, quæ de rebus æternis eſt.

DE DISTRIBVTIONE PHILOSOPHIAE apud Ariſtotelem.

OMnes penè Philoſophi, qui ante Ariſtotelis tempora & ingenij, & ſcientiæ laude floruerũt, ad vnam duntaxat, aut alteram Philoſophię partem, in qua excellerent, animum intenderunt. Thaletem enim, Anaximenem, atque Anaxagoram ſolius contemplatio naturę detinuit. Pittacus, Periander, Solon, Lychurgus, cæterique his ſimiles, de Repub. gubernanda ſcripſere. Zeno omniſque Eleatica diſciplina, in Dialecticę præcepta incubuit. At Ariſtoteles nullam ferè omiſit partem Philoſophiæ, quam nõ ſummo ſtudio quæſierit, cõprehenderit, ſcriptis ſuis illuſtrarit. Itaque antiquiores longo interuallo poſt ſe reliquit, & Socratem etiam, ac Platonem pręceptores ſuos, quos & ſua ſecula, & omnis deinde poſteritas admirata eſt, ſuperauit. Socrates enim (magnus alioqui Philoſophus, & in quem omnes ferè philoſophantium ſectę initium ſuę diſciplinæ retulerint, Platonici, Academici, Cyrenaici, Cynici, Peripatetici, Megarenſes, Stoici) nullo diſciplinarũ ordine, vt Plutar. in Ariſtotele refert, modò huc, modò illuc diſcurrebat; nec tàm quid ipſe ſentiret, dicere; quàm aliorũ ſententias refellere viſus eſt. Plato etiam, vir alioqui ſingulari, ac diuino ingenio, & multa, reconditáque doctrina; cum alios plerumque faciat differentes, Socraticam diſsimulandę ſcientię conſuetudinem ſeruat, & ambiguitate lectorum animos diſtrahit. Quo fit, vt quid ipſe ſenſerit (quemadmodum D. Auguſtinus 8. de ciuitate Dei capite 4. ait (non facilè à quo

Zeno.

Socrates.

Plato.

De præſtantia doctrinę & ingenij Ariſtotelis Laertius in eius vita Cic. 2. de orat. Auerroes in procemio Phyſ. Plinius lib. 8 cap. 16. & lib. 18. cap. 34. Appollodo. in Chro. Lucretius lib. 3. Cælius lib. 17. ca. 17. lectionum antiquarum & lib. 29 cap. 8. Fonſeca in procemio Metaphyſ. à ca 3.

quam

quam diiudicari poſsit. Ita prorſus neque Socrates, neque Plato, certum aliquod diſciplinę genus, vel omnibus numeris vndique perfectum & abſolutum; vel certa, & conſtanti aſſeueratione explicatum reliquit. Ariſtoteles verò ſeu Logicam, ſeu Phyſicam, ſeu Ethicem, aut aliam quamuis facultatẽ aggrediatur, ab ipſis rerũ primordiis ad finem vſque perducta doctrinæ ſerie, mira ordinis elegantia, in ſuo quemque genere auditorem perfectè inſtituit, vt iure optimo bonarum artium parens, & Lapis lydius Philoſophorum, dicatur.

Ariſtoteles.

Libros verò Ariſtotelis recenſet Laertius in eius vita, eorumque ſummã ad quadringentos producit, de quibus nulla ſit dubitatio; ſed horum maior pars iniuria temporũ intercidit; adeo vt non plus centum viginti nunc extent. Quæ autem in iis tractātur, ad quinque genera, ſeu capita reduci poſſunt. Pars vna, epiſtolarum, Poëticæ, & Rhetoricæ ſcriptionẽ continet. Altera, diſſerendi præcepta. Tertia, Ciuilẽ, Moralémque doctrinã. Quarta, rerũ Naturalium. Quinta, Tranſnaturaliũ ſcientiam. Cæteris autem hoc loco prætermiſsis; ea, quæ Phyſiologiæ propria ſunt, breuiter comprehenſa ſub vnum aſpectum ponemus. Quam partem tanta diligentia, tam incredibili inuentionis copia, perſecutus eſt Ariſtoteles; vt nihil ab eo terra, mari, cœlo omiſſum fuiſſe videatur. Vnde, etſi diuinarum rerum intelligentia à multis Platone inferior iudicetur; in naturæ tamen ratione omniũ calculis primas obtinuit. Quod in cauſſa fuit, vt eum tam Platonici, quã Peripatetici dæmonium vocarint; videlicet quòd res naturales orbi lunæ ſubiectas, in quibus Dæmonum genus verſari aiebant, optimè, & accuratiſsimè tractarit.

Opera Ariſtotelis.

De libris Ariſtotelis Plutarchus in ei9 vita. de eiuſdem bibliotheca Strabo 15. lib. ſuę Geograph.

Breuis eorum partitio.

Ariſtotelis acerrim9 naturæ indagator.

Lege Beſſarionem lib. 1. contra Calũn. Plat. c. 1. & 7. Carpẽtarium in Alcinoum. Cęlium Rhod. lib. 2. cap. 11.

Ariſtotelẽ cur dæmoniũ vocarint.

Eius ergo Phyſiologia in decem circiter partes diſtribuitur. Prima, quæ octo Phyſicorum libris continetur, generatim diſſerit de principiis, cauſiſque rerum Naturalium, & communibus earum affectionibus. Secunda, libris de cœlo comprehenſa, ad partes enti mobili ſubiectas deſcendit; agitque de totius vniuerſitatis ſtructura, & cõpoſitione, & de quinque corporibus ſimplicibus, cœlo nimirum, & quatuor vulgaris elementis, prout loci mutationem ſubeunt, definitámque in mundo ſedem vẽdicant. Tertia, quę in libris de generatione traditur, explicat ea, quæ diſſolubilibus, & caducis rebus vniuersè conueniũt; cuiuſmodi ſunt generatio, corruptio, alteratio, accretio, mixtio. Quarta, quam libri Meteororũ complectuntur, doctrinam exhibet de mixtis imperfectis, quæ Meteora vocantur, vt de niue, glacie, grandine, cometa, & iis, quæ repercuſſu lucis apparent, vt iris. Huic annectenda erat tractatio de metallis, lapidibus, ac cæteris, quæ terræ ſinu progignuntur, ſed ea non extat, licet partim in libris Meteororum, partim alibi, huius argumenti nonnulla ſparſim legãtur. Scripſit verò de metallis Teophraſtus libros duos, de lapidibus vnum, Item de metallis Plinius lib. 33. & 34. Naturalis hiſtoriæ, & de lapidibus lib. 36. & 37. eademque pertractat M. Albertus in ſuo opere de Mineralibus. Quinta, in libris de anima inquirit cauſas, & rationes tùm animæ in commune; tùm eius, quæ ratione, & intelligentia prædita eſt. Sexta, quæ eſt quædam veluti acceſsio ad libros de anima, diſputat de generalibus partim omnium, partim quorumdã viuentium affectionibus, vt de ſenſu, & ſenſili, de ſomno & vigilia, de vita, &

Diſtributio Phyſiologiæ Ariſtotelis.
Lib. phyſi.
Lib. de cœl.

Lib. de gen.

Lib. Mete.

Inter opera Ariſtot. enumerat Laertius librum vnum de lapidibus.

Lib. Theophraſti de lapidibus, & de Metallis.

Lib. de ani.

Lib. paruorum naturalium.

De hac re Plin. lib.8. nat. hiſt. cap. 16. & Budæus libr. 2. de aſſe.

Libr. de hiſtoria anim.

morte, deque aliis id genus. Septima, quæ dicitur Animali hiſtoria, de animã- riũ varietate, & ingenio multa cõmemorat. Quod opus quia nõ ſubtiliũ demonſtrationum aculeis; ſed ſimplici narrationis filo cõtextum eſt; ad hiſtoriæ magis, quam ad ſcientiæ rationem ſpectat. Sequuntur poſtremò tres aliæ partes, quarum vna differit, inſcribitúrque de partibus animalium: altera de animalium generatione: tertia de animalium inceſſu; & de animalium motu eodem fere ſtylo. Vniuerſam verò doctrinam de animalibus, libros octoginta talentorum Græci nominant; quod tantum Alexander impenderit ad obſeruationem eorum, quæ in iis pertractantur. Promiſerat autem Ariſtoteles initio Meteororum acturum ſe de plantis, quod & ſe præſtitiſſe. 5. libr. de hiſt. anim. cap. 1. ait; ſed hi libri, temporum iniuria, ad nos non peruenêre; imò neque ad Alexandrum Aphrodiſienſem, vt ipſe cap. 4. libri de ſenſu & ſenſili teſtatur. Nam qui vulgò ſub Ariſtotelis nomine circunferuntur, Ariſtotelici fontis aquas non ſapiunt, ipſáque ratio doctrinæ, tituli prodit falſitatem. Perſecutus verò eſt hanc partem Theophraſtus nouem, qui nunc integri habeantur, libris, de hiſtoria plantarum; & ſex aliis, de plantarum cauſsis; itemque Plinius à libro 12. vſque ad vigeſimum.

Lib. de partib. anim.

Lib. generat. animal.

De inceſſu anim.

De motu ani.

Lib. de plantis.

Liber de mundo ad Alexan.

Quod verò attinet ad librum de mundo ad Alexandrum, illud monuerimus, non conſtare Ariſtotelis ne ſit, an non. Multi eum pro Ariſtotelico citant, vt Iuſtinus Philoſophus in ſua Parænesi, Beſſatio libro 3. contra Calumniatorem Platonis capit. 10. Fernelius lib. 1. de abditis rerum cauſsis, Eugubinus libro 4 de perenni Philoſophia, Ioan. Pic. Mirandula libro 4. de Exã. vanit. capi. 1. Alij, etſi Peripateticum fateantur, Ariſtotelicũ tamẽ eſſe negãt, tum ob alias cauſſas; tum quod eius dictio comptior ſit, & floridior; adeo vt interdum ad poëticas delicias progrediatur; quod ab Ariſtotelis grauitate, & breuitate maximè eſt alienum. Et ex his quidem P. Victorius eius auctorẽ putat eſſe Nicolaum Damaſcenum; ſed apertè errat. Nicolaus enim Auguſti temporibus vixit; at liber ille multò antè ad Alexandrum Macedonem ſcriptus eſt. Alij à Theophraſto ſcriptum putant. Nobis viſum eſt in re omninò dubia potius ſententiam ſuſpendere, quam aliquid aſſeuerare.

Hac de re Theophilus Zima. in proœm. a lib. de anima.

Denique illud etiam aduertimus, non paruam eſſe inter Ariſtotelis interpretes de nexu, ordinéque librorum, quos enumerauimus, diſſenſionem; de qua tamen nihil in præſentia dicere ſatius exiſtimauimus.

CVR LIBRI PHYSICORVM, περὶ τῆς φυσικῆς ἀκροάσεως, ideſt, de Naturali auſcultatione inſcribantur.

Varia Inſcriptio horum librorum.

ADraſtus in ſuis libris de ordine Ariſtotelicarum commentationum, tradit hoc opus à nonnullis de principiis nũcupatum, ab aliis de Phyſico auditu, aliquos priora quinque volumina de principiis inſcripſiſſe, reliqua tria de motu. Qua appellationis varietate, & diſtinctione nonnunquam

quam Ariſtotelem vſum fuiſſe liquet. Totius tamen huiuſce operis communior, ac vulgatior titulus eſt, de Phyſico auditu, ſeu de Naturali auſcultatione.

Vt 1. de cœlo ca. 5. tex. 38. & c. 6 tex. 54. & in 3. eiuſdem ope. cap. 1. tex. 5.

Porrò autem, cur tractatio hæc, Phyſica dicatur, planũ eſt, videlicet quia doctrinam, & explicationem eorum, quę ad vniuerſam naturam communiter attinent, complexa eſt. Vnde verò Auſcultationis nomen acceperit, non conuenit inter expoſitores, vt videre licet apud Auerroem, Philoponũ, & AEgidium in hoc procemio, & Albertum tract. 1. c. 4. Omiſsis tamen cõtrouerſiis, obſeruatum eſt, tũ ab aliis, tum à Simplicio hoc loco, à Plutarcho in vita Alexandri, à Cicerone 5. de finibus, à Clemente Alexandrino 5. Strom. Ariſtotelem duo edidiſſe librorum genera (quam etiã ſcribendi rationem ſecutum fuiſſe Theophraſtũ refert Cicero loco proximè citato, & Galenus in fragmento Natural. facult.) vnum eorum, quos ἐξωτερικοὺς, id eſt, extraneos, ſeu populares nuncupauit, quorum ipſe mentionem facit 1. de moribus ad Eudemum. cap. 5. & primo de Anima cap. 4. tex. 54. Alterum eorum; quos vocauit ἀκροαματικοὺς, ideſt Auſcultatorios, quorum item meminit in epiſtola ad Alexandrum, quã refert Gellius li. 20. c. 4. addens morẽ fuiſſe Ariſtoteli, Acroamaticæ diſciplinæ exercendæ matutinũ tẽpus in lyceo dare; Exotericę autẽ, veſpertinũ. Et verò priores libri faciliorẽ, ac min⁹ elaboratam ſcribendi rationẽ continent, quales ſunt ij, in quibus Poëſeos, & Rhetoricæ præcepta, aut animaliũ hiſtoria traditur. Ideoq; Exoterici, ſeu extranei nuncupantur, quòd ad vulgi ſenſum, captũque accõmodati ſint, & interpretis vocẽ minus requirant. Poſteriores autem ſubtilioris Philoſophiæ doctrinã à vulgari genere philoſophandi, & popularibus ſententijs abhorrentẽ cõplectuntur: atque ita Auſcultatorij vocantur, propterea quòd & à diſcipulis maiori ſtudio, attentioneq; audiendi, & à magiſtris accuratius enarrandi ſint. Ex hoc autẽ numero habentur libri omnes Metaphyſici, & de anima, alijque nõnulli, & hi, quorũ nunc explicationẽ aggredimur. Ex quo iã prædictæ inſcriptionis ratio plana relinquitur. Cur autẽ hi potiſsimũ inter cęteros Acroamaticos, hoc titulo prænotentur, cauſſa eſſe videtur, quòd ad totã Phyſicã introducant, eiuſque prima fundamenta, & multas, ac difficiles quæſtiones in ſe contineant, proindeque, vt hoc loco aduertit Pſellus, peculiariter de magiſtro audiendi ſint.

De his libris Ammonius in præfatione ad categ. Euſtratius 1. Eth. c. vl. ex recentioribus Vicomercatus hoc loco & initio Mete. Carpentarius in diſputatione de ordine partiũ Phil. & ad cap. 5. lib. de ſap. ci. AEgypt. Ludouicus Viues in cenſura de Ariſto. oper.

Libri Ariſtotelis exoterici

Libri eiuſdem Acroamatici.

Eorum diſcrimen.

Cur Phyſicorũ libri po[illegible] Acroamatici nuncupentur.

Putat autem Simplicius hos eſſe libros, de quorum editione Alexander Macedo cũ Ariſt. per literas expoſtulauit, cum non imperio tantùm, & rei bellicæ gloria, ſed ſcientia quoque cæteris mortalibus anteire cuperet, quã laudem ademptam ſibi exiſtimabat euulgata abditiſsimarum rerum, quæ in hoc opere continentur, explicatione. Plutarchus tamen in vita Alexandri non de his, ſed de Metaphyſicis, Regis querimoniam interpretatur.

Lege Themiſtium h[illegible] lo Gel li[illegible] cita. [illegible] in præfa[illegible] ad Metaphi.

Expoſtulatio Alexãdri cum Ariſtotele.

DE ORDINE, MATERIAQVE librorum Phyſicæ auſcultationis.

Antonius Mirandulanus lib. 15. Monomachiæ ſect. 1.

Opinio exiſtimantium 8. libros Phyſic. Metaph. eſſe.

NOn defuêre è recentioribus Philoſophis, qui contenderent Phyſicam à libris de cœlo inchoari, octo verò libros Phyſicorũ, Primæ Philoſo-

phiæ attr.buendos eſſe;fuiſſeque in Philoſophiæ veſtibulo poſitos, non vt partem per ſe Phyſicæ cohærentem,ſed vt Naturali diſciplinæ in primis vtiles,ac neceſſarios. Eorũ præcipua argumenta ſunt, quia in hoc opere agitur de ſubſtãtia,& de natura,de quibus prima diſſerit Philoſophia. Deinde, quia Metaphyſici negotij eſt demonſtrare nõ dari Platonicas formas, quæ per ſe extra ſingularia cohæreant,ſed alias à materia quidem abiunctas, veruntamen ſingulares:hoc autem demonſtrat Ariſtoteles in 8.huius operis, dum oſtendit perueniendum eſſe ad ſubſtantiam vnã mutationis,& corporeæ molis expertẽ,à qua mot⁹ omnis deriuetur. Poſtremò quia initiũ librorum de cœlo illuſtre continet exordium toti Phyſiologiæ planè commune.

Eorũ rationes.

Improbatio ſuperioris ſententię.

Aduerſaria tamen ſententia omnino vera eſt, quam omnes tam Græci, quam Latini interpretes, & communis ſchola Peripateticorum amplectũtur, poteſtque abundè confirmari teſtimonio Ariſt. qui in primo aditu huius operis diſſerendum ſibi ait de Phyſiologię principiis, quod in progreſſu li.1.diſertè facit. Itẽ quia tex.8.& 12.docet nõ eſſe huius diſciplinæ, dogmata Parmenidis,& Meliſsi coarguere,ſed alterius ſuperioris,ideſt,primæ, & diuinę Philoſophię. Accedit plana ratio,quia in toto hoc opere de principiis,& affectionibus entis mobilis potiſsimũ diſſeritur. Quę verò pro cõtraria parte afferuntur,momentũ non habent. Ac primæ quidẽ, & ſecundæ rationis explicatio ſatis liquet ex iis,quę ſuperius quęſt.1.arti.5. & 6.docuimus. Summa eſt interdum Phyſicum,& Metaphyſicum in eandem rem tractandam concurrere,vnumquemque tamen ſub propria abſtractione.

Rationum dilutio.

Ad 3. verò dicendum iccirco Ariſt. præclarum illud exordium libris de cœlo appoſuiſſe,quia explicato ente mobili in commune,nouam ingrediebatur tractationem,quam ex abrupto inchoare non debuit.

Itaque ſtatuẽdum hoſce octo libros,Phyſicæ auſcultationis eſſe,cæteriſque Phyſiologicis doctrinæ ordine præire. Continent enim cõmunia principia,quibus tota Naturalis Philoſophia innititur,explicationẽq; entis mobilis abſolutè ſũpti. Is autẽ in tradẽdis diſciplinis ordo eſſe debet,(ſicuti in Prooemio hui⁹ operis & initio lib.de partibus animaliũ Ariſt.docet) vt ea primùm,quæ maximè cõmunia ſunt pertractẽtur,deinde ſingula particulatim ſuis locis exponantur. Vnde facile iã erit intelligere materiã huic operi ſubiectã,eſſe ens mobile in commune, in ſuppoſitione ſimplici,ideſt,à ſuis partibus præciſum,atque in ſe dũtaxat ſpectatum. Qua ratione diſtinguitur à ſubiecto toti⁹ Phyſicæ,quod eſt ens mobile in ſuppoſitione abſoluta,hoc eſt tam ſecundum ſe,quam ſecundum ſuas partes conſideratum,vt D.Thomas,alijque interpretes animaduertunt.

Res ſubiecta octo Phyſicorum libris.

Partitio huius operis.

Quæ autẽ vnicuiq; lib.ſubiecta res ſit,paucis habeto. In primo,agitur de trib⁹ rerũ Phyſicarũ principiis,materia,forma,& priuatione. In ſecũdo, de natura & naturaliũ rerũ cauſsis. In 3.de motu,& infinito. In 4. de loco , vacuo,& tẽpore. In 5.de ſpecieb⁹,vnitate,& cõtrarietate motuũ. In 6.de diuiſione motus in partes, ex quibus conſtat. In 7.denique & 8. inueſtigatur primus motor eiuſque attributa.

IN PRIMVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

Lege D. Auguſt. in lib. de natura boni c. 3. & in libris de ordine.

QVEMADMODVM in naturæ vniuerſitate nihil ordine vel diuinius, vel ad ſpeciem pulchrius inuenitur; ita nihil eſt, quod cuiq; doctrinę maioré afferat ſplẽdorem, & dignitatem, quam rerum, quæ in ea tradũtur, ordo, & diſpoſitio. Cui' deceſsione omnia quaſi artus ſine neruis, nexúque iacent, & in futilem, ac turbatam confuſionem diſſoluuntur. Hinc illa in Ariſtotelis Phyſiologia continuata ſeries, atque omnium partium ſeſe mutuò, & decenter excipiẽtium, quaſi in vnius corporis ſtructuram, conſpiratio. Quo certè Philoſophus, alioqui, in Acroamaticis præſertim libris minimè perſpicuitatis affectator, illud eſt aſſecutus, vt rerũ difficultatem artificioſa tractandi commoditate mirificè condierit, & quaſi affuſo lumine colluſtrarit. Hanc igitur doctrinæ ſuæ methodum, & ſeriẽ proponit Ariſtoteles in prima huius libri parte; quæ præfationem cõtinet, & vno capite abſoluitur. Secundam verò, quæ reliquis octo capitibus cõprehenditur, totam ad rerum Phyſicarum principia inueſtiganda confert: ita vt veterum ea de re placitis in medium adductis, principiorum numerum primò exquirat; deinde quæ tandem illa ſint, explicet. Porrò Alexãder Aphrodiſienſis, initio libri ſecundi Metaphyſicorum, opinatus eſt eum librum eſſe roti contẽplatrici Philoſophię commune prooemium: atque adeò ad hunc locum attinere. Nobis tamen contraria ſententia, quam omnes Græci, Latinique interpretes amplexi ſunt, omninò probatur; maximè cum ea, de quibus Ariſtoteles eo libro differit, non ad Phyſicam, ſed ad primam Philoſophiam ſpectent, vt erit legenti perſpicuum.

Ariſtoteles diligentiſsimus ordinis obſeruator.

Methodus doctrinę.

* * *

ARISTOTELIS STAGIRITAE PHYSICÆ AVSCVLTATIONIS LIBER PRIMVS.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙΔΗ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι συμβαίνει περὶ πάσας τὰς μεθόδους, ὧν εἰσὶν ἀρχαὶ, ἢ αἴτια, ἢ στοιχεῖα, ἐκ τοῦ ταῦτα γνωρίζειν· τότε γὰρ οἰόμεθα γινώσκειν ἕκαστον, ὅταν τὰ αἴτια γνωρίσωμεν τὰ πρῶτα, καὶ τὰς ἀρχὰς τὰς πρώτας, καὶ μέχρι τῶν στοιχείων· δῆλον ὅτι καὶ τῆς περὶ φύσεως ἐπιστήμης πειρατέον πρῶτον διορίσασθαι τὰ περὶ τὰς ἀρχάς.

πέφ

CAPVT I.

CVM [a] *in omnibus doctrinis, quarum ſunt* [b] *principia, aut cauſſæ, aut elementa,* [c] *cognitio, & ſciẽtia ex horum cognitione oriatur,* [d] *(ſi quidem vnũquodque tum noſſe arbitramur, cùm cauſſas primas nouerimus, & principia prima, & vſque ad elementa) patet Naturalis quoque ſcientia ea primùm definire enitendum eſſe, quæ ad principia attinent,* Textus 1.

c *Inſita*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

CVM in omnibus doctrinis [a] Adhibet hoc cap. quoddam futuri ordinis præludium, & quam doctrinæ methodum in conſcribenda Naturali Philoſophia ſequi debeat, duobus pronunciatis declarat, quorum vtrumque accuratè confirmat. Primum pronunciatum eſt. In hac ſcientia à principiis ad ea, quæ principiis conſtant, progredi oportet. Secundum, quod tradit tex. 4. ita habet. A communioribus ad minus communia incedẽdum eſt. Prioris pronunciati confirmationem ita ferè cõcludit. In omni doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, vel elementa rerum, de quibus agitur, ex horum perceptione cognitio proficiſcitur, ac ſcientia: ſed Phyſiologia eſt doctrina, in qua ſunt principia, cauſſæ, aut elementa naturalium rerum, de quibus in ipſa diſſeritur. In ea igitur ex horum perceptione cognitio, ac ſcientia comparari debet; proindéque ab his initium capere neceſſe eſt.

1. Pronunciatũ.

2. Pronũciatũ.

b *Principia, aut cauſſa.* Eſt hoc loco non parua inter Latinos, Græcos, Arabéſque diſſentio quid ſibi velint, quóue diſſideant tria illa, principium, cauſſa, & elementum. Alexander Eudemum ſecutus, & D. Thomas per principium, cauſſam agentem ſignificari putant: per cauſſam, formam & finem, per elementa, materiam Auerroes & Albertus

bertus per principia, cauſſam efficientem: per cauſſas, finem: per elementa, formam & materiam intelligunt. Alij tria hæc eam dicunt inter ſe rationem habere, vt primum latius pateat ſecundo; ſecundum tertio. In quo ſenſu interdum ſumi apud Ariſtotelem patet ex capite primo, ſecundo & 3. libro quinto Metaphyſic. Sub hac verò notione acceptum principium definitur tum aliter in libro Poëticæ cap. 7. & libro quinto de generatione animalium, capite ſeptimo: tum hoc modo, libr. 5. Metaphy. cap. 1. Principiũ

Definitio principij. eſt id, vnde aliquid eſt, fit, aut cognoſcitur, ſicque non modò omnes cauſſæ, ſed alia etiã multa, quæ cauſſæ non ſunt, principia nuncupantur; veluti terminus, à quo generatio progreditur, qui principium eſt generationis, non cauſſa: item principium viæ, aliáque

Cauſſa quid. id genus complura. Cauſſa verò eſt, quæ confert eſſe rei, vel fouendo, & ſuſcipiendo, vt materia, vel informando, atque actuando, vt forma: vel efficiendo, vt agens: vel

Elemẽtũ quid. finalizando (liceat enim ita loqui) vt finis. Elementũ autem eſt ipſa materia. Denique recentium interpretũ nõnulli aſſerunt, etſi horum vocabulorum vnũ ad vnum genus cauſſæ; aliud ad aliud interdum accõmodetur; hoc tamen loco minimè id fieri, neque vt fiat, vllam eſſe rationem. Itaque idem ſingula, & vniuerſa ſignificare; nec niſi ornatus, vel maioris explicationis gratia, tria pariter adhibita fuiſſe; ac ſi diceret Ariſtoteles, quomodocunque cauſſæ nominentur, ſeu cauſſæ, ſeu principia, ſeu elementa: ab ipſarum cognitione reliquorum intelligentiam pendere. Nam quod illa pro eodem interdum vſurpentur, conſtat ex Timæo Platonis, & ex libro 6. Metaph. capit. 1. text. 1. vbi Ariſtoteles docet in Mathematicis, & vniuerſim in qualibet ſciẽtia contemplatrice principia eſſe, cauſſas & elementa, id eſt, initia quædam doctrinæ; qualia ſunt prima, & notiſſima effata, quæ dignitates appellantur, quibus cætera tanquam fundamentis innituntur. Non deſignari autem eo loci omnia cauſſarum genera triplici illo vocabulo, inde perſpicuum eſt, quod non omnes ſcientię cauſſas omnes pertractant, aut ex omnibus demonſtrant, vt annotauit hoc loco D. Thomas. Mathematicæ enim ſolam formam in demonſtratione aſſumunt, Metaphyſica, finem, formam & agens, Phyſiologia, omnia genera cauſſarum. Harum explicationum poſtremæ duæ magis placent, etſi reliquas minimè contemnendas opinemur.

Cognitio & ſcientia quo differant. c *Cognitio & ſcientia.* Nonnulli hoc loco per cognitionem, definitiuam notitiam, per ſcientiam verò demonſtratiuam ſignificari putant; quod vtraque harum ex cauſſis habeatur. Hæc tamen interpretatio, ſi Græci contextus verba expendantur, parum idonea, ac liberè excogitata deprehenditur. Verba enim *εἰδέναι καὶ ἐπίστασθαι* quæ etiã 1. Metaph. cap. 2. repetuntur, vel ambo ſignificant ſcientiam, quæ habetur per cauſſas, nec niſi ad maiorem explicationem ſimul ponuntur, vt Simplicius & Philoponus aiũt. Vel, vt putant Auerroes, & Themiſtius, (quod tamen nobis minus probatur) primũ, hoc ſaltem loco, ad plura ſe fundit; quam ſecundum: quia nimirum illud omnẽ prorſus cognitionem, ſiue per cauſam, ſiue alio quouis modo partam comprehendit: hoc verò iſtam dumtaxat, quæ propriè ſcientia vocatur: ac ſi diceret Ariſt. ex horum perceptione cognitionem fieri, ac ſcientiam, id eſt gigni cognitionem, nõ quamlibet, ſed per[illegible] & quæ ſcientia [illegible] appellatur.

Cõmunis hominum exiſtimatio, quaſi naturæ vox. d Siquidem vnumquodque. Maiorem propoſitionem ſyllogiſmi, quo primum effatũ probare cœperat, confirmat ex communi hominum ſenſu, & opinione, quæ veluti quædam tacite loquentis naturæ vox eſt. Tũc enim inquit, nos aliquid ſcire exiſtimamus, cum cauſſas primas primaque principia vſque ad elementa cognoſcimus. Aſſumptionem non probat, cuius rei cauſſam a[illegible] aliam reddunt. Simplicius putat iccirco eam Ariſtotelem hoc loco non probaſſe, quòd in huius libri decurſu multum operæ in ea ſtabilienda collocaturus eſſet. Theophraſtus tamen Ariſtotelicæ ſcholæ auditor, & ſucceſſor eam in hunc modum cõfirmaſſe dicitur. Omne corpus eſt compoſitum: quod autem compoſitum eſt, neceſſariò habet principia, & partes, ex quibus oritur, aut coaleſcit: atqui entia naturalia, quæ Phyſiologia ſcrutatur, ſunt corpora, vt manifeſtum eſt. ſunt igitur compoſita, conſtantque principijs, & cauſſis. Ex quo tandem ſequitur Phyſiologiam, doctrinam eſſe, in qua ſunt principia, cauſſæ &c.

e *Inſita*

πέφυκε δὲ ἐκ τῶν γνωριμωτέρων ἡμῖν ἡ ὁδὸς καὶ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· οὐ γὰρ ταὐτὰ ἡμῖν τε γνώριμα, καὶ ἁπλῶς. διόπερ ἀνάγκη τὸν τρόπον τοῦτον προάγειν, ἐκ τῶν ἀσαφεστέρων μὲν τῇ φύσει, ἡμῖν δὲ σαφεστέρων, ἐπὶ τὰ σαφέστερα τῇ φύσει καὶ γνωριμώτερα· ἔστι δ' ἡμῖν τὸ πρῶτον δῆλα καὶ σαφῆ τὰ συγκεχυμένα μᾶλλον· ὕστερον δὲ ἐκ τούτων γίνεται γνώριμα τὰ στοιχεῖα, καὶ αἱ ἀρχαί, διαιροῦσι ταῦτα.

Διὸ

Textus 2. e *Inſita verò naturaliter via eſt ex his, quæ nobis magis ſunt nota, & manifeſta ad ea, quæ natura ſunt notiora, ac manifeſtiora. Non enim nobis, atque ſimpliciter eadē nota. Quapropter neceſſe eſt, vt hoc modo progrediamur, nēpe ex his, quæ natura minus ſunt manifeſta, nobis autem manifeſtiora, ad ea quæ naturaliter magis ſunt manifeſta, & notiora.*

Textus 3. f *Quæ autē ſunt magis cōfuſa, primū nobis nota ſūt & manifeſta: poſt verò hæc diuidentib⁹ elementa, & principia ex ipſis innoteſcunt.*

Quo

e *Inſita verò*] Hic etiam locus cōttouerſus eſt, & in quo plerique interpretum dubia hærent ſententia. Dicendum tamen probari nunc ab Ariſtotele poſterius pronunciatū, nempe, à communioribus ad minus communia procedendum eſſe. Quæ eſt D. Thomę, & Philoponi expoſitio; licet aliter ſentiant Auerroes, Themiſtius, & Theophraſtus. Vt autem probationis vis eluceat, aduertendum eſt inſtitutum Ariſtotelis eſſe explicare à quibusnā principiis exordiri velit. Quia nāque paulò ante à principiis progrediēdū ſibi eſſe dixerat, poſſet alicui in dubiū venire, eſſet ne à principiis rerum cōmuniorū an minus cōmuniū initia ductutus. Ait igitur conſiliū ſibi eſſe, à rerū magis communiū initiis auſpicari. Oportere autem ita fieri, ex eo probat cap. 1. & 4. lib. 1. de partibus animalium: quia magnum in docēdo vitium eſt ſæpius idem dicere; hoc verò effugere nemo poteſt, niſi à maximè communibus ad ima per intermedia proficiſcatur. Idem verò in præſentia oſtendit conglobata quadam argumentatione, quæ tribus continetur ſyllogiſmis, in quorum vltimo propoſitum colligitur. Primus in hunc fere modum ſeſe habet. A quibus inſitum eſt à natura, vt progrediamur; ab iiſdem progrediendum eſt, hæc autem ratio, & via à natura nobis eſt inſita, vt à notioribus nobis ad notiora natura progrediamur; ab iis igitur progrediendum. Suppreſſa maiori propoſitione, minorem, & concluſionem exprimit, eam vtriuſque cauſſam reddens, quia nō ſunt, inquit, eadem nobis, & ſimpliciter nota. Hoc verò effatum, in quo ſenſu verum ſit, excutiemus poſtea. A communioribus cur incipiendum.

f *Quæ autem ſunt magis*] Aſſumptionē effert ſecundi ſyllogiſmi, qui in hanc formulā aptari poteſt. A notioribus nobis ad ea, quæ natura ſunt notiora, incedendū eſt, ſed nobis primū ea, quæ confuſa ſunt, notiora exiſtūt; à cōfuſis ergo incedere oportet. Maior propoſitio eſt prioris ſyllogiſmi concluſio. Minor ſuadetur, quoniam elementa, & principia, ideſt partes, quas totum in ſe confuſè cohibet, ex diuiſione totius innoteſcunt. Quod planè indicat rem totam prius ſeſe exhibere cognoſcendam, nobiſque magis eſſe manifeſtam; quam partes, ex quibus conſtat. Nemo enim totum, quod ignorat, diuidit.

Textus 4. *Διὸ ἐκ τῶν καθόλου ἐπὶ τὰ καθ' ἕκαστα δεῖ προϊέναι. τὸ γὰρ ὅλον κατὰ τὴν αἴσθησιν γνωριμώτερον. τὸ δὲ καθόλου, ὅλον τί ἐστι. πολλὰ γὰρ περιλαμβάνει ὡς μέρη, τὸ καθόλου. πέπονθε δὲ ταὐτὸ τοῦτο τρόπον τινὰ καὶ τὰ ὀνόματα πρὸς* Textus 5. *τὸν λόγον. ὅλον γάρ τι καὶ ἀδιορίστως σημαίνει, οἷον ὁ κύκλος. ὁ δὲ ὁρισμὸς αὐτοῦ διαιρεῖ εἰς τὰ καθ' ἕκαστα. καὶ τὰ παιδία τὸ μὲν πρῶτον προσαγορεύει πάντας τοὺς ἄνδρας πατέρας, καὶ μητέρας τὰς γυναῖκας. ὕστερον δὲ διορίζει τούτων ἑκάτερον.*

g *Quocirca ex vniuerſis ad ſingula progredi oportet:* h *etenim totū ſenſu eſt notius. Vniuerſum autem totum eſt quoddam: ſiquidē multa, vt partes, comprehendit.*

i *Sic autem & nomina, quodammodo affecta ſunt ad definitionem. Totū enim quoddam, & non diſtinctè ſignificant, vt circulus, at eius definitio diuidit in ſingula.* k *Pueri quoque principio viros omnes nuncupant patres, & mulieres matres, ſed horum vtrumque poſtea diſcernunt.*

g *Quocirca ex vniuerſis*] Concluſionem proponit tertij ſyllogiſmi, qui hoc modo concludi debet. A confuſis proficiſcendum eſt, communiora ſunt confuſa; ſi videlicet cum ſingularibus, ſeu partibus, quas ſuo complexu continent, conferantur: à communioribus igitur ad ſingularia, ſeu minus communia eſt proficiſcendum. Maior eſt concluſio poſterioris ſyllogiſmi. Minorem non expreſſit, quia ſatis perſpicuum erat vniuerſaliora tota quędā eſſe, quę ſub ſe partes cōprehendūt, alioqui vniuerſalia nō eſſent.

h *Etenim*

Tria indicia.

h *Etenim totum*]Sequuntur tria indicia, ſeu ſimilitudines, quas Ariſtoteles quorſum afferat, inter expoſitores non ſatis conuenit. Dicendum tamen eò ſpectare, vt probet magis vniuerſalia notiora nobis eſſe. Primum indicium capitur à toto, quod ſub ſenſus notionem cadit; hoc modo. Vt ſe habet ſenſus ad totum ſenſibile; ſic proportione quadam intellectus ad totum intelligibile, totum autem ſenſibile notius ſenſui eſt, quam ſingulæ partes; ergo & totum intelligibile intellectui: Atqui vniuerſale reſpectu ſingularium eſt totum quoddam intelligibile, eſt igitur notius, quam ſingularia, ſeu quam minus vniuerſalia.

i *Sic autem & nomina.*]Secundum indicium petitur à toto, cuius natura definitione explicatur; ita ferè. Quo pacto afficitur intellectus ad rem definitam, dum eã ſimplici modo ſignificatam, & inuolutam adhuc percipit, & ad partes, quæ naturam definiendo exprimunt, eodem afficitur ad totum vniuerſale, & ad partes ei ſubiectas, ſiquidem vnumquodque eorum totum quoddam eſt: ſed id, quod definitur, notius eſt intellectui, quam partes definientes: ergo & totum vniuerſale, quam partes ſubiectæ. Minor propoſitio liquet ex eo, quod nihil in definitione promptius, priúſve menti occurrit, quam res ipſa, quæ definitur.

k *Pueri quoque*]Tertium affert indicium à progreſſu puerorum in cognoſcendo; quaſi ita argumentetur. Ea ſunt nobis notiora, quæ pueri ductu, inſtinctúque naturæ prius apprehendunt, ſed pueri prius apprehendunt magis; quàm minus communia: ergo & nobis magis communia notiora erunt. Aſſumptionem probat, quia pueri prius ſub vaga, & confuſa mentis notitia viros omnes patres appellant, & mulieres matres; deinde verò, cum iam ætatis acceſſu ſeſe exerit, atque elucet vis rationis, ad diſtinctã procedunt cognitionem, reſque ſigillatim dignoſcunt, & parentes appellant ſuos.

Lege hæc de re Ari. in Probl. ſect. 30. prob. 4. Galenum in lib. de form. fœtus.

Dubitatio.

Hic fortaſſe quærat aliquis cur Ariſtoteles à principiis, & cauſſis, non autem ab effectis progrediendum ſibi eſſe dixerit, maximè cum in rebus phyſicis notiora nobis ſint effecta quam cauſſæ? Vnde & qui primi Phyſiologiam inuenere, ab effectis ad cauſas progreſſi ſunt, cum enim effecta contemplarentur, eorumque latentes cauſſas ignorarent, in admirationem adducti ad cauſſarum indagationem animum intenderunt. Sed

Reſponſio.

occurrendum in naturalium rerum ſcientia comparãda alteram è duabus viis iniri poſſe, nimirum inuentionis, vel auſcultationis. Priorem tenuêre Phyſicæ inuentores: poſteriorem conſectari ſolent, qui partã iam, traditamve ab aliis ſcientiam ediſcunt. Si igitur Phyſiologia primo modo acquirenda ſit, haud dubiè ab effectis initium capere oportebit, ſiquidem qui Phyſicam veritatem inuentione propria inueſtigant, primo aggreſſu in effecta incurrũt, vtpote quæ ſe vltro ſenſibus ingerunt, ac fere ſemper notiora ſunt, quàm ipſorum cauſſæ, quæ plerũque abditis naturæ receſſibus occultãtur. Quod ſi eadem diſciplina poſteriori modo perfectè atque abſolutè comparari debeat, à cauſſis ducenda erunt exordia; propterea, quòd qui alios rerum cognitione perfectè inſtituunt, ea prius explicant à quibus cætera pendent, hæc autem ſunt principia & cauſſæ. Patet ergo cur Ariſtoteles in hoc Auſcultatorio opere in quo exquiſitæ doctrinæ ordinem ſequitur, à cauſſis, non ab effectis auſpicandum ſibi eſſe profiteatur.

***

QVÆSTIO I.

AN PERFECTA CVIVSQVE rei cognitio omnium cauſſarum intelligentiam depoſcat.

ARTICVLVS I.

Quæſtionis diſſolutio.

HVius excitandæ controuerſiæ occaſionem dedit Ariſt. initio ſuperioris capitis, cùm docuit tùm denique nos aliquid ſcire, cùm cauſſas primas, primaque principia, etiam vſque ad elementa, cognita habemus. Vt autem quid ſentiendum ſit dilucidè aperiamus, priùs à nobis varia cognitionum genera, quæ ad propoſiti explicationem attinent, in medium afferenda ſunt.

Cognitionum igitur alia definitiua eſt, alia demonſtratiua. Definitiua dicitur, quæ definitione comparatur; demonſtratiua, quæ demonſtratione acquiritur. Non ſumitur autem à nobis hoc loco definitio, & demonſtratio ſuo nominis ſignificatu; ſed ita vt eam dumtaxat definitionem, quæ ſubiectæ rei naturam declarat, & eam ſolùm demõſtrationem, quæ ex cauſis procedit complectamur. Enim verò demonſtrationes ab effectis, imperfectæ ſunt, & quaſi inchoatæ; item verò definitiones, quæ rei eſſentiam non attingunt, quædam potius ſunt adumbrationes rerum; quam definitiones. Deinde harum cognitionum vnaquæque bipartitò diſtribuitur, nimirum in ſimpliciter perfectam; & in eam, quæ in certo genere ſiue cauſſæ, ſiue ſcientiæ, perfecta nuncupatur. Rurſus cognitio vniuerſim accepta, aut eſt comprehenſiua rei; aut non comprehenſiua. Comprehenſiua, vt explicat D. Tho. 1. part. q. 12. art. 7. & 3. contra gentes cap. 55. dicitur, qua res cognoſcitur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt. Non comprehenſiua verò, quæ non ita ſe habet. *[Quæ ſit cognitio definitiua. Quæ demonſtratiua.] [Quæ comprehenſiua.] [Quæ nõ comprehenſiua.]*

Illud præterea obſeruandum eſt ex Ariſtotele 2. libr. huius operis capit. 5. text. 50. & 5. Metaph. cap. 2. text. 3. cauſſarum alias eſſe per ſe, alias per accidens. Cauſſæ per ſe vocantur, a quibus per ſe effecta pendent, quo pacto homo progenitii ab ſe hominis cauſſa eſt; & pictor eius imaginis, quam depinxit. Cauſſæ per accidens dicuntur, à quibus non per ſe pendent effecta; quo modo grammaticum Sophroniſci, eſt cauſa Socratis; & muſicum Apellis, cauſa picturæ. *[Modos alios cauſarum per ſe & per accidens habes apud Ariſt. locis ha[c] cit. lege etiam D. Tho. in lib. de cauſſis cap. 1.] [Cauſſæ aliæ per ſe. Aliæ per accidens.]*

His poſitis ſit prima aſſertio. Nec demonſtratiua, nec definitiua rei cognitio, cauſſarum per accidens intelligentiam requirit. Hæc aſſertio eſt philoſophorum communis. Probatur verò ex eo, quia teſte Ariſtotele 2. Metaph. cap. 1. text. 4. vt ſe habet eſſe cuiuſque rei, ita & eius cognitio; nullius autem rei eſſe pẽdet ſimpliciter à cauſis per accidens. Accedit quod eiuſmodi cauſſæ, cùm pro circunſtantiarum occurſu varientur, & earum complures in *[Prima aſſer.]*

vtram

vtramque partem eueniant; nequeunt ſub certam mentis notionem cadere; proindéque nec ad definiendum, nec ad demonſtrandum aſſumi debent.

2. aſſertio. Secunda aſſertio. Ad definitiuam cognitionem abſolutè perfectam exigitur, ſufficitque omnium cauſſarum internarum perceptio: ad demonſtratiuam verò abſolutè perfectam, omnium tam internarum, quàm externarum cauſſarum notitia neceſſaria eſt. Huius aſſertionis prior pars, etſi à quibuſdam negetur; omnibus tamen melioris notæ philoſophis probatur. Suadetur verò ex eo, quia cognitio defi nitiua eſt, qua rei natura cognoſcitur: rei autem natura omnibus, ac ſolis internis cauſis continetur. Poſterior, quæ inter philoſophos communior eſt, traditúrque ab Auerroe in procemio huius libr. text. 1. & à Iand. hoc loco quæſt. 3. ea ratione oſtenditur; quia cognitio demonſtratiua eſt, qua cognoſcimus cauſſam, ob quam res eſt; vnumquodque autem nō ob ſolas internas cauſſas eſt; ſed ob externas etiam. Vnde Ariſtoteles 2. huius operis lib. cap. 7. text. 70. & 8. Metaphy. cap. 4. tex. 12. docuit Phyſicum per omnia cauſſarum genera demonſtrare: & 1. poſterioris Analyticæ cap. 11. tex. 11. nullum cauſſæ genus à demonſtratione excludit.

Idem aſtruit Auerroes & Ægid. Rom.

3. aſſertio. Tertia aſſertio. Cognitio definitiua in certo ſcientiæ genere perfecta, ſola cauſſarum internarum, quæ ad eiuſmodi ſcientiam attineant, perceptione contenta eſt: demonſtratiua verò, etiam externas; quæ tamen alterius facultatis non ſint, expoſcit. Hæc aſſertio perſpicua videtur; ſiquidem à qualibet ſcientia, eæ dumtaxat cauſſæ, quæ ad eam ſpectant, poſtulandæ ſunt; alioquin cogerentur artifices extra res ſibi ſubiectas vagari, & in alienos terminos irrumpere. Ex quo intelliges poſſe Phyſicum perfectam rerum naturalium obtinere ſcientiam, perfectam, inquam, in ſuo genere; eſto communia quædam earum attributa, quorum conceptus materiam non includunt; atque adeò phyſicæ conſiderationis metam excedunt, non pernoſcat: vt quid ſubſtantia ſit, quid ens, aliáque id genus, quæ tametſi ad rerum naturalium eſſentiam pertineant; ſunt tamen Metaphyſici negotij, vt fuit à nobis alibi explicatum. Id, quod diximus de cognitione in certo ſcientiæ genere perfecta, ſimiliter de cognitione perfecta, in certo cauſſæ genere accipiendum erit. Nec enim vt quis, verbi gratia, obtineat hominis cognitionem perfectam in genere cauſſæ materialis, oportet formalem cauſſam aſciſcere, vt ſatis patet.

In procemio huius operis q. 2. art. 4 & 3. Metaph. q 3. art. 1.

4. aſſertio. Quarta aſſertio. Cognitio comprehenſiua rei non ſolùm perceptionem omnium eius cauſſarum, ſed etiam effectuum, quos poſsit edere, & proprietatum ac virium, quæ eſſentiam conſequuntur, & denique omnium perfectionum, quæ in naturali eius potentia continentur, efflagitat. Hæc aſſertio aſtruitur à D. Thom. 1. part. quæſt. 12. art. 7. & 2. libr. contra gentes cap. 1. aliiſque in locis; poteſtque ex eo probari, quia cognitio comprehenſiua, vti diximus, eſt ea, qua res cognoſcitur, quantum ex ſe cognoſcibilis eſt; vnumquodque autem ex iis omnibus cognoſci poteſt, ac debet: ſiquidem dùm aliquid horum nos latet, non circunſpicimus fines rei; quos tamen circunſpicere debere eum, qui rem comprehendit, affirmat D. Auguſtinus in lib. de videndo Deum ad Paulinam capit. 9. Intellige autem (quod aduertit Durandus in 1. diſt. 35. quæſt. 1.) debere à comprehendente, fines circunſpici;

Pro hac concl. lege Dur. in 1. d. 35. q. 1. Alia. cenſem item in 3. q. 3. art. 1 Gabri. q 7. & in 3. d. 14 q 3. art 3. dub. 2. Ochamum in 4. qu. 13. Capr. in prol. q. 1.

D. Auguſt.

 vel

vel poſitiuè, modum terminúmve ſtatuendo, vti accidit in comprehenſione rei creatæ; vel negatiuè, remouendo exceſſum; quo pacto res habet in comprehenſione, qua ſe ipſum Deus comprehendit, qui eſſentiæ ſuæ metam non attingit; cùm illa nullis perfectionum limitibus definita ſit, & actus, perfectióque diuinæ eſſentiæ, diuinæ cognitionis actum non excedit; ſed vtraque alteri ex æquo reſpondet.

Diximus porrò ad comprehenſionem exigi notitiam perfectionum; non omnium; ſed quæ in naturali rei potentia continentur; quia quæ ad potentiam, quæ obedientiæ dicitur, ſpectant, vt vnio Verbi diuini reſpectu humanitatis, lumen gloriæ comparatione intellectus creati, aliaque eiuſmodi, quemadmodum ſupra naturam eminent, ſic ad comprehenſiuam eius notionem, non requiruntur. Imò neque ad illam depoſcenda eſt cognitio omnium effectorum naturalium ſingulatim; ſed eorum duntaxat, quæ ſunt ſpecie diſtincta; quia indiuidua ſub qualibet ſpecie, poſſunt eſſe non tot, quin plura; ideoque ſub ſcientiam non cadunt: atque omnia eiuſdem ſpeciei ſunt perfectione eſſentiali æqualia; proindéque in cauſſa non requiritur ad vnum virtus diuerſa ab ea, quæ ad alia: at ſpecies ſub eodem genere nec in infinitum multiplicari poſſunt; ſaltem hoc mundi ſtatu, ſemperque alia eſſentiali perfectione, aliam excedit, iuxta illud Ariſtotelis 8. Metaph. cap. 3. tex. 10. ſpecies ſunt veluti numeri. Quare quo plures fuerunt, eo maiorem diuerſamque in ſua cauſſa arguent perfectionem; atque adeo earum cognitio ad illius vim comprehendendam exigetur. In ſingularibus verò non ita res habet.

Lege d. Tho. 1. p. q. 12. ar. 8.

Comprehenſiua cognitio nõ requirit notitiam omnium effectorũ ſingulatim.

Lege Fõſecam 5 Metaphy. ca 28. q. 16. ſect. 2.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS, EA, quæ proximè aſſerta ſunt, oppugnari poſſunt.

SEd aduerſus ea, quæ articulo proximo ſtatuimus, nonnulla ſeſe offerunt argumenta. Primum eſt. Accidens, teſte Ariſtotele 7. lib. Metaph. c. 1. nequit ſine ſubſtantia perfectè definiri, ſicuti nec ſine illa perfectè intelligi: & tamen ſubſtantia non eſt interna; ſed externa cauſſa accidentis. Non igitur definitiua cognitio ſola cauſſarum internarum perceptione contenta eſt. 1. argument.

Secundum. Quemadmodum multò perfectiùs ex demonſtratione cognoſcimus affectionem ſubiecto cõuenire, cùm non ſolùm internas, ſed externas etiã cauſſas penetramus; ita multò abſolutiùs quid res ſit per definitionẽ intelligimus, cũ eius nõ modò internas cauſſas; ſed externas ſimul comprehendimus; alioqui ſuperuacaneum eſſet externas cauſſas internis in definitione adiungere; quod tamen philoſophi non rarò faciunt. Vnde Ariſtoteles ipſe 1. poſteriorum c. 2. demonſtrationem, per finem; & in lib. 2. de anima c. 8. tex. 90. vocẽ, per cauſſam efficiẽtem definit. Nõ minus igitur ad definitiuam, quam ad demonſtratiuam cognitionem, externæ cauſſæ requiruntur. 2. argument.

Tertium, Nulla cauſſa externa vendicat ſibi nexum indiſſolubilẽ, ac neceſſariũ cum affectione, quæ demonſtratur: igitur nulla earum adhibẽda erit in pro 3. argument.

in propoſitione æternæ veritatis. Quare cùm demonſtratio ex neceſſarijs conſtet, docēte Ariſtotele 1.poſteriorum c.6.planè ſequitur nullam cauſſam externam in demonſtratione aſſumi poſſe.Primum pronuntiatum ſuadetur ex eo,quia omnis cauſſa externa, aut eſt finis,aut efficiēs,aut exemplar; quorū omnium cauſſalitas exiſtētiam rei ſpectat;nec ab illa abſolui poteſt: ſiquidem efficiēs eſt à quo oritur actio,qua res producitur;finis eſt,cuius gratia fit aliquid ; denique exemplar definitur id,quod efficiens imitatur.

4 argumen. Quartum,Tam definitio,quam demonſtratio,ingenerant mēti notitiam neceſſariæ connexionis inter prædicatū, & ſubiectum.Hæc autem cōnexio non videtur eſſe aliud.quam relatio quædam rationis,quæ proinde in natura rerum propriè cauſſam non habet.Nulla igitur prædictarū cognitionum ex cauſis comparari poteſt.

5 argumen. Quintum,Vt eſt commune philoſophantium proloquium ,eſſentiæ non habent cauſſas;ergo cognitio,qua rei eſſentia cognoſcitur;cuiuſmodi eſt definitiua;non poterit per cauſſas obtineri. Albert. 1. de cauſſis vbi citat Auicennam Algazellem & Alpharabium. d.Thomæ 1. contra gent.c. 52. Capreoli in 1.d.8.q.1. art. 1. Socinatis 5. Metaph. q.10.

6. argumen. Sextum,Nihil cōprehenditur,niſi quod quantum ex ſe cognoſcibile eſt, cognoſcitur?Nulla igitur omninò res eſt,quę ſub intellectus creati comprehenſionem recidat.Probatur cōſecutio;quia nihil,vel à noſtra, vel ab angelica mente tam perfectè intelligitur;quin à Deo infinitè perfectius intelligatur.

7. argumen. Septimum,Si ad perfectam rei comprehenſionem oporteret omnes eius cauſſas percipere, ſequeretur materiam primam à nullo intellectu creato comprehendi:quod tamen falſum eſſe ex eo conſtat; quia alioqui proprium Dei non eſſet,comprehenſionem effugere.Conſecutio oſtenditur;quia nullus intellectus creatus naturæ viribus intelligit infinita:at materia prima habet eſſentialem ordinem ad infinitas formas ſpecie differentes,à quibus per ſe pendet.Nec enim eas tantùm reſpicit,quas vſitato naturæ curriculo ſuſcipit;ſed illas etiam,quæ in eam diuina virtute induci queunt; ſiquidem cum qualibet earum,vt cum ſuo proprio actu,non ſecus ac cum iis,quas nunc recipit,in vnius compoſiti naturam coire poteſt.

Octauum,In diſciplina Ariſtotelis,qui mundum finxit ab æterno , Bucephalus Alexādri habuit infinitos progenitores;atqui non ſolùm ab eo,à quo proximè fuit genitus;ſed ab illis omnibus pēdet,vt à cauſis per ſe; quandoquidem id,quod eſt per ſe cauſſa cauſſæ,eſt etiam per ſe cauſſa effectus; ergo ſi ad comprehendendum Bucephalum requiritur notitia omniū cauſſarum per ſe;cùm illæ infinitæ ſint;à nullo creato intellectum comprehendi poterit,vt proximè argumentabamur. 8. argumen.

Lege D.Tho.3. p.q.10.art.2. & 3. Nonum,Ex eo D.Thomas,alijque Theologi probant,animā Chriſti omnia effecta(non excipiendo ſingularia)quæ in poteſtate cuiuſlibet rei creatę ſunt,cognoſcere,quia alioqui non omnes res creatas comprehenderet.Igitur ad comprehenſionem, neceſſaria eſt perceptio omnium effectorum, non ſolùm in ſpecie,ſed in ſingulari etiam , quod negabamus. 9. argumen.

ARTICVLVS III.

SVPERIORA ARGVMENTA NIHIL conficere aduerſus ea, quæ articuli primi aſſertionibus continentur.

HIſce argumentis hoc modo occurrendum erit. Primo quidem admittendo cauſſas externas nonnunquam ad definitiuam cognitionem depoſci; non quidem per ſe; ſed qua ex parte rei definitæ eſſentiam terminant; quo pacto ſe habet ſubſtantia comparatione accidentis. Vnde huiuſmodi cauſſæ à nonnullis, externæ quidem rei; ſed internæ definitionibus, dici cõſueuerũt. Quod verò de ſubſtantia reſpectu accidentis dicimus; pari ratione intelligi debet de actibus, & obiectis reſpectu potentiarũ; itemque de relatis, quorum vnum reciproca viciſsitudine altero ad ſui definitionem & notitiam indiget. Solutio 1. Cauſſæ quædã externæ rei, internæ definitionibus.

Ad ſecundum, ſunt qui propoſitum admittant, fateanturque definitiuam cognitionem externas etiam cauſſas requirere. Sed nõ rectè iudicãt. Etenim cùm eſſentia cuiuſque rei ſolis internis cauſsis contineatur; non eſt cur ad ſui notitiam externarum cauſſarum opem aſciſcat. Nec verò quod hæ ad illas cognoſcendas adiumento eſſe ſoleant; ideóque pariter nonnunquam in definitione aſſumantur; iccirco earum perceptio ad definitiuam cognitionem abſolutè neceſſaria cenſeri debet. Alioqui proprietatum quoque & effectorum obſeruatio, ac notitia (quod iidem tamen auctores negant) ad eandem poſceretur: cùm hæc, teſte Ariſtotele 1. de anima c. 1. tex. 11. ad rerum eſſentias inueſtigandas, & peruidendas multum conferant. Videlicet cùm hoc loco de cognitione definitiua diſputamus, nõ ea, quæ nos ad inueniendam, vel adumbrandam rei eſſentiam ſubſidiaria ope iuuent, aut quoquo modo manu ducant, inquirimus; hæc enim latiſsimè patent; ſed quæ nam illa ſint, in quorum perceptione cognitio definitiua, ſiue eſſentiæ notio per ſe conſiſtat; quę profectò ſunt cauſſæ internæ duntaxat. Nam qui has perſpectas habet, nihil eſſentiæ inexploratum reliquit. Itaque negandum eſt perfectiùs, hoc eſt, plus eſſentiæ comprehendere, qui etiam extraneas cauſſas cõplectitur; ſiquidem extraneæ, extra eſſentiam ſunt. At in demonſtratiua cognitione ſecus accidit; cùm enim demonſtrationis munus ſit explicare propter quid prædicatũ ſubiectæ rei cõueniat; cùmque illud tum ob internas, tum ob externas cauſſas conuenire poſsit; debuit ſanè demonſtratio, & quam ipſa gignit, demonſtratiua cognitio, nullum cauſſæ genus, à quo prædicatum per ſe pendeat, aſpernari. Solutio 2. Munus demõſtrationis.

Ad tertium, dicendum in primis dubium non eſſe, quin per cauſſam etiam efficientem, finem, & exemplar demonſtrari poſsint enuntiationes, in quibus Phyſica tantum neceſsitas inſit, cuiuſmodi ſunt in Naturali philoſophia, & Medicina non paucæ, vt æſtiuo tempore magnum eſſe calorem, morbos Autumni difficilè curari. Deinde addendum, pronuntiata etiam abſolutæ neceſsitatis haud dubiè demonſtrari poſſe per cauſſam Solutio 3. An cauſſæ externæ requirantur ad cognitionem demonſtratiuã.

cauſſam formalem externam, quæ menſurat eſſentiam rei, vt antecedit omnem exiſtentiam, cuiuſmodi ſũt obiecta reſpectu potentiarum, & habituum, ideæque diuinæ, quas ſpeculatrices vocant, præintelliguntur que ipſi diuinæ arti reſpectu creaturarum. Denique per efficientem, & finem demonſtrari poſſe de quauis re, quæ creari poteſt, ipſam creabilem eſſe, factibilem-ve à Deo propter ipſum. Præterea, vt in totum argumento ſatisfaciamus, dicimus ſi cauſſæ externæ ſpectentur non prout actu exercent cauſſalitates ſuas ſub actu exiſtentiæ, quo pacto ab Ariſtotele definiuntur; ſed ſecundum ſe; poſſe tunc effecta etiam abſolutè neceſſaria obtinere ad illas (ſi itē ſimpliciter neceſſariæ ſint) ordinem neceſſariæ dependentiæ, perpetuamque cōnexionem cum eiſdem; atque adeò per eas demonſtratione perfecta oſtendi.

Ad quartum, omiſſa maiori propoſitione, dicendum eſt cum Sōcinate 6. Metaphyſ. quæſt. 19. illam neceſſarij prædicati cum ſubiecto connexionem (quando neceſsitas eſt abſoluta) formaliter quidem eſſe relationem rationis quæ in rebus propriè cauſſam non habet; materialiter verò eſſe ipſa extrema, vt vnum alteri connectitur; quæ extrema, vt cauſſas habere poſſunt; ita & per eas demonſtrari. Cùm igitur connexionum cauſſas ex demōſtratione tenere dicimur; connexio non formaliter, ſed materialiter accipienda eſt.

5. Ad quintum dicito, effatum illud philoſophorum negantium eſſentias habere cauſſas, non eſſe intelligendum de cauſsis internis, ſed de externis; imo neque de ijs in vniuerſum, vt ex tertij argumenti ſolutione conſtat, huius & ſuo loco explicatiùs dicetur.

Sextum, cui ſuccubuit Ochamus in 4. diſtinctione 13. aiens creaturam à ſolo Deo comprehendi, facilè à nobis diluetur, ſi priùs aduerterimus rem quamlibet ab vno intellectu cognitam, dupliciter magis cognoſcibilem dici. Nimirum, vel quod adhuc ab alio perfectiori intelligi poſsit, quod vocant magis cognoſcibile ab extrinſeco; quo pacto leo cognoſcibilior eſt ab angelo, quam ab homine, & à Deo quam ab angelo; vel quia perfectio ipſa, modusve rei cognitæ, non abſolutè attingitur, & penetratur à facultate intellectrici, ſiue quod eius captum exuperet, ſiue alia de cauſſa: quod cognoſcibilius ab intrinſeco appellari conſueuit; ſicque diuina natura, ob infinitam ſuæ dignitatis amplitudinem, amplius ex ſe intellectilis eſt, quam à re vlla creata percipi queat. Vnde eſt illud D. Gregorij libro 1. in Ezechielem homil. 8. quamtuncunque mens in contemplatione Dei profecerit, non ad illud, quod ipſe eſt; ſed ad illud, quod ſub ipſo eſt, attinget. Hoc poſito reſpondetur argumento, ſat eſſe ad comprehenſionem, ſi res, quantum ab intrinſeco cognoſcibilis eſt, percipiatur; ſic enim comprehenſionis definitio intelligi debet, atque hoc modo poſſe creaturam vnam quantum cognoſcibilis eſt, ab alia cognoſci.

Ad ſeptimum, omiſſa longiori diſputatione, dicendum, vt quis naturali comprehenſione, de qua hìc agitur, materiam comprehendat, ſat eſſe percipere formas omnes, quæ hoc mundi ſtatu viribus agentium naturalium in eam induci poſſunt, quas definito numero contineri communis eſt philoſophorum ſententia tradita ab Ariſtotele 2. lib. Metaph. capite 2. & à Platone in Philebo. Neque officit, quod materia, vt argumentum concludit naturali

[Margin notes, left: ...ijs mo... ibus res ... us con... di Gabr. ... 7. & ... 14. q. 3. — ... natura plu..., quà quod ... cit, facere ſpe... eſquead per... ractat Ægidi' quodl. 6. q. 8. ... cotus in 1. d. ... q. 2. Bargius ... q. 2.]

[Margin notes, right: Solu. 6 — Bifariam aliquid comprehenditur. — Vel ſumma cognitione, quæ eſſe poteſt. — Vel ſōma quá res poſciț. — Solu. 7.]

naturali propenſione eas etiam formas phyſicas reſpiciat, quas ab alijs agentibus naturalibus, quæ à Deo crearentur, recipere poſsit. Vt enim illæ ad ordinem, curſúmque vniuerſi, prout nunc ſe habet, non pertinent: ita neque earum cognitio ad materiam, pro hoc ſtatu, comprehendendam exigenda eſt. Quod ſi quis preſsius vrgeat, ſaltem ſi materia abſolutè ſpectetur, abſtrahendo eius conſiderationem ab hoc, aut illo rerum ſtatu (quo pacto, vt omnes naturales formas ſine exceptione æquè reſpicit; ita omnes ad perfectam ſui notitiam requirit) ſi quis inquam vrgeat, materiam ita ſumptam non poſſe vi naturæ ab intellectu creato omnibus numeris abſoluta comprehenſione intelligi. Occurrendum erit verum id quidem eſſe, neque debere abſurdum videri, quod aliqua creatura eomodo non comprehendatur. Non enim proprium Dei eſt naturali vi intellectus creati non poſſe comprehendi; ſed neque naturali, neque ſupernaturali vi ab vllo, præterquam à ſe comprehendi poſſe. Atque huic etiam argumento tanquam corollarium damus non poſſe magnitudinem perfectiſſima illa notione ab intellectu creato comprehendi, cum per ſe pendeat ab infinitis partibus, ex quibus coaleſcit. Quanquã vt humano more comprehendatur ſatis ſit cognoſcere eas partes, in quas vi naturæ ſecari poteſt, ita vt peracta diuiſione maneant, quæ haud dubiè certo numero continentur.

Solutio 8. Ad octauum, dicendum equos contentos in illa ſerie progenitorum Bucephali ante eius parentem, licet ſint cauſſæ per ſe; non tamen eſſe per ſe, ſiue eſſentialiter ſubordinatas, ſed per accidens; quandoquidem independenter omninò ab actuali eorum concurſu, qui tunc minimè extabat, Bucephalus à ſuo parente genitus eſt, perinde ac ſi ipſi nunquam præceſsiſſent. Ad perfectam verò rei cognitionem non requiri notitiam cauſſarum per accidens ſubordinatarum; licet alioqui ſint cauſſæ per ſe.

Solutio 9. Ad nonum, reſpondendum eſt D. Thomam, cæteroſque Theologos, dum probatione illa vtuntur, non loqui de communi, & quaſi vulgari comprehenſione, quam diximus omnium ſingularium notitiam non requirere; ſed de alia multò nobiliori; quæ eminentem animæ Chriſti dignitatem, & excellentiam decet.

QVÆSTIO II.

QVAE-NAM SINT NOBIS notiora cognitione diſtincta.

ARTICVLVS I.

QVID, ET QVOTVPLEX SIT cognitio diſtincta, & confuſa, & quo pacto vtraque ad alteram ſe habeat.

QVẽadmodũ poëtę fabulis, Pythagorei philoſophi ſymbolis, Platonici mathematicis, ſic Ariſtoteles orationis breuitate arcana Philoſophię obtexit, Teſtatur Iamblichus initio lib. de myſte.

obtexit,& obſcurauit; id verò tum ſæpe aliàs, tum, vt interpretes aduertunt, in hoc proœmio, cùm de ordine ſingularia & vniuerſalia cognoſcendi, diſſeruit. Quocirca de iis erit à nobis in præſentia paulo fuſius agendum. Vt autem tota hæc diſceptatio explicatior ſit, priùs de cognitione diſtincta & confuſa vniuerſè, ac generatim diſputabimus. Totum igitur, vt de eo quidem nunc agimus, duplex eſt, vniuerſale, & eſſentiale. Totum vniuerſale eſt, quod ad partes ſubiectas refertur, vt animal ad hominem & belluam: dicitur verò à Proclo propoſitione 67. totum in partibus; ab aliis totum potentiale, eo quod partes in ſua poteſtate cohibeat. Totum eſſentiale eſt, quod refertur ad partes eſſentiæ, vt homo ad materiam & formam; vocaturque à Proclo, loco citato, totum ex partibus; ab aliis totum actuale; quod partes in ſe actu comprehendat. Nomine partium intellige hoc loco non eas tantum, quæ propriè partes dicuntur, ſed etiam, quæ vtcunque modum partium habent, quo pacto genera ſumma partes eſſentiæ habere dicuntur. Qua de re poſtea.

rij. Cic. t. de na d·or. Laertius in Pythagora. Bellario libr. 2. contra Calum. Platonis cap 2.

Quia verò totum in cognoſcentis potentiæ notionem dupliciter cadit; diſtinctè videlicet & confusè, fit vt notitia totius bipartita ſit, diſtincta vna, confuſa altera. Diſtincta eſt, qua totum omnibus, quæ in eo continentur, enucleatè inſpectis, cognoſcimus; veluti cum hominem ſic intelligimus, vt explicita perceptione cuncta eius eſſentialia prædicata teneamus. Confuſa eſt, qua totum iis, quæ in eo continentur, promiſcuè tantum ac permixtim cognitis, apprehendimus. Deinde cognitio diſtincta, aut eſt, qua totum actuale; aut qua totum vniuerſale dearticulatè & diſtinctè cognoſcitur. Illam diſtinctam actualem; hanc diſtinctam potentialem, philoſophorum vſus vocat: totidemque modis confuſa cognitio diſpertiri debet. Ita fit, vt quatuor hoc loco ſtatuenda ſint cognitionum genera. Confuſa actualis, & confuſa potentialis; diſtincta actualis, & diſtincta potentialis.

Duplex cognitio. *Diſtincta.* *Confuſa.*

Eſt autem inter huiuſmodi cognitiones non parum diſcriminis. Nam confuſa diſtinctam præit, vt aſſeruit Ariſtoteles cap. 1. huius libri text. 2. D. Auguſtinus ſexto Muſicæ, Dexippus lib. 2. quæſtionum in categorias cap. 6. cæterique philoſophi communi aſſenſu. Id verò inde confirmat Scotus in 2. diſtinctione 3. quæſt. 2. quia progreſſus naturæ eſt ab imperfecto ad perfectum per medium; confuſa autem cognitio quaſi medium eſt inter ignorationem & inter notitiam diſtinctam. Denique idem teſtatur experientia; ſiquidem prius in quolibet totum incurrimus, quam ea, quæ in ipſo continentur, particulatim diſtinguamus; ſicque naturæ exploratores prius compoſita naturalia ſub adumbrata & imperfecta notione intellexere; deinde ex eorundem ſectione ad partes & elementa progreſsi ſunt.

Diſcrimen inter cognitionē confuſam, & diſtinctam.

Differunt præterea, quia cognitio diſtincta actualis poteſt cum confuſa potentiali conſiſtere; itemque diſtincta potentialis cum confuſa actuali; ſi quis enim animalis definitionem calleat, & interim ſpecies, quæ ſub illo ſunt, ignoret; is & cognitionem diſtinctam actualem, & confuſam potentialem animalis pariter obtinebit. Contrà verò ſi omnes animalis ſpecies cognitas habeat, & eius definitionem neſciat, habebit vtique cognitionem diſtinctam potentialem, & confuſam actualem eiuſdem. At neque confuſa

Aliud diſcrimen.

actualis cum diſtincta actuali; neque confuſa potentialis cum diſtincta potentiali ſimul cohærere poſſunt; vt præter alios aduertit Scotus in 1. diſt.2. quæſt.7. Quod tamen de vno eodemque mentis actu intelligi debet; in diuerſis enim ſimul reperiri nihil vetat. Nam, qui huiuſmodi enuntiationem, Homo eſt animal rationale, animo effingit; hominis conceptum & confuſum & diſtinctum vna elicit. Confuſum, prout hominem ex parte ſubiecti per ſe apprehendit; diſtinctum, quatenus eius partes, nempe animal, rationale, ex parte prædicati expreſsè concipit.

Quorundam ſententia de cognitione diſtincta & confuſa.

Sunt tamen, qui in his, aliiſque id genus pronuntiatis rem nullo modo confusè, ſed diſtinctè percipi arbitrentur, propterea quod illis ita res percipiatur, vt eius partes animo luſtrentur: cognitionem autem confuſam talem eſſe volunt, vt partium notitiam non ab eodem ſolum, ſed à quocunque alio conceptu, qui tunc menti inſideat, prorſus excludat. Id quod etiam ex eo videtur confirmari poſſe, quia ſi cognitio diſtincta in eodem intellectu confuſam admitteret, æqua ratione actus ſcientiæ, opinionis actum ſecum etiam pateretur; cùm vtrobique par diſsidium occurrat. Sicut enim ex eo quod Socrates idem ſimul opinaretur & ſciret, ſequeretur eum eidem rei vt poteſt, & vt non poteſt aliter ſe habere, aſſenſum dare: ita ſi idem pariter diſtinctè & confusè percipiat, fiat vt idem luſtrando ac non luſtrando partes ſimul apprehendat; quæ non minus ſibi aduerſantur.

Ratio.

Reſponſio.

Verùm etſi non multum omninò referat vtrum in hac controuerſia dicatur; cùm vtrumlibet æqua ferè probabilitate dici poſsit; hæc tamen ratio propoſitum non euincit, vtpote, quæ neque verum aſſumit, neque aſſumptum probat. Non enim eodem modo ſe habet cognitio diſtincta ad confuſam, quo ſcientia ad opinionem; vt iam hinc perſpicuum erit. Nam ex eo quod Socrates partes, verbi gratia, hominis vno conceptu penetret, alio non; conſequens ideo non eſt, vt exiſtimet hominem habere, & non habere partes; ſiquidem ea exiſtimatio in eiuſmodi cognitione confuſa, & diſtincta nec expreſsè, nec implicitè continetur.

Actus ſcientiæ & opinionis cur ſimul non cohæreant.

At ſi vno actu pariter ſciret, altero opinaretur hominem eſſe riſibilem; ſimul, ſaltem virtute & implicitè, putaret hominem non poſſe non eſſe, & poſſe non eſſe riſibilem. Ea eſt enim opinionis & ſcientiæ vis, ac natura; vt conſtat ex iis, quæ primo libr. poſterioris Analyticæ cap.26. docuit Ariſtoteles. Vnde iam videre licet ex actu opinionis & ſcientiæ, non autem ex cognitione diſtincta & confuſa in eodem intellectu cohærentibus, ſequi pugnantia.

Eſt & alia diſsimilitudinis ratio in prædictis. Nam cùm quis actum elicit ſcientiæ, medium demonſtratiuum, quo vtitur, iure nobilitatis trahit ad ſe rationem probabilem, ſi qua tunc menti occurrit, eamque, tanquam aduentitiam opem, ſibi adiungit, vt ambo ad vnum actum ſcientiæ conſpirent. Atque ita fit vt ratio probabilis à medio demonſtratiuo cohibita, in proprium effectum non erumpat; ac denique vt, vel ob hanc cauſſam, actus ſcientiæ & opinionis vna conſtare in eadem mente non poſsint. In cognitione autem confuſa & diſtincta ſecus accidit; quia cùm animal, verbi gratia, per ſe intelligimus, & eius iidem partes ſigillatim contuemur; ad huiuſmodi perceptiones non aſſumimus (ſicuti cum ex neceſſariis, & probabilibus argumentamur)

aliqua

aliqua media præcurrentia, quorum vnum aſciſcere ſibi alterum poſsit, & ad ſuum duntaxat effectum producendum transferre.

ARTICVLVS II.

POSSE COGNITIONEM diſtinctam vno ſimplici conceptu haberi.

ILlud præterea in hac diſceptatione à nonnullis in dubium vocatur; Nam diſtincta rei cognitio vnico ſimplici conceptu haberi poſsit, an plures neceſſario requirat? Ac ſanè quidem ſi de angelorum cognitione agamus, citra ambiguitatem eſt non exigere plures; cùm angeli perſpicaci ſimplicitate cuncta intelligant, eodemque intuitu hominem, verbi gratia, & eſſentialia eius prædicata comprehendant; vt ex D. Dionyſio 7. capite de diuinis nominibus, præter alios, edisſerit D. Thomas 1. par. q. 58. art. 4. Quod item dicendum eſſe de illa cognitione, qua beatæ mentes omnia diuina naturæ attributa intuentur, communis eſt Theologorum ſententia. Dubitatio. D. Dionyſius.

Cæterum num idem homini in hoc vitæ ſtatu interdum accidat, haud ſatis liquet. Nobis tamen pars affirmatiua magis placet, quam amplectitur Herueus quodlib. 7. qu. 12. Et Caietanus ad cap. 3. libri de ente & eſſentia. Nam cùm ſenſus videndi (vt ait Henricus Gandauenſis quodlibeto 8. q. 33. & quodlibeto 15. q. 6.) vnico obtutu multa diſtinctè percipiat, veluti cùm duos lapides propè intuemur; quid cauſæ erit, cur non idem intellectrici potentiæ cócedatur? Prꝺterea, cur animal rationis particeps, prout eſt hominis definitio, non vno mentis actu diſtinctè concipiemus? an quia, quæ diſtinctè cognoſcimus neceſſariò vt plura concipimus, cùm illa particulatim explorèmus? quæ verò vno actu complectimur, non vt plura, ſed vt vnum apprehendimus; quia plura, qua plura, neque ſimul intelligi, neque ſimplicem actum terminare queunt? At ſi huiuſmodi ratio concluderet, neque in angelicam mentem diſtincta cognitio ſub vno actu caderet. Occurrendum igitur eſt, ea, quæ conceptum ſimplicem diſtinctum terminant, & vt plura & vt vnum ſumi; vt plura, in ſe ipſis; vt vnum, quatenus vnius obiecti rationem habent. Ita verò præſtari eidem conceptui, tum ſimplicitatem, tum diſtinctionem; illam ab vnitate obiecti; hanc à multitudine rerum, quas enucleatè cognoſcimus. Eſt autem vnitas obiecti, prout à nobis hoc loco ſumitur, vnitas quædam ordinis, quam habere neceſſe eſt, quæcunque menti per vnum actum ſimul obiiciuntur. Reſponſio. Senſus videndi vno ſimplici aggreſſu multa diſtinctè percipit.

Ex dictis patet cognitionem diſtinctam nunc vno duntaxat conceptu, nunc pluribus ſimul contineri. Quod ſi diſtinctæ cognitionis varietatem colligamus, inueniemus tribus ferè modis accidere, vt totum aliquod actuale diſtinctè cognoſcatur. Primò ſiquis hominem, verbi gratia, vno conceptu, & duobus animal rationale ſimul, apprehendat. Secundò, ſi duobus animal rationale tantum. Tertiò, ſi vno animal rationale tantùm. Atque hæ omnes cognitiones, quæque ſuo modo, conceptus quidditatiui, ſeu definitiui dicuntur.

ARTICVLVS III.

ETIAM NATVRAS SIMPLICES ſub cognitionem confuſam actualem cadere poſſe.

QVæri etiam hoc loco ſolet, num genera ſumma, aliæque ſimplices naturæ cognitione cõfuſa actuali percipi queant. Scotus in 1. diſt. 3. q. 2. Ochamus & Gabriel eadem diſt. q. 5. alijque non pauci negant: quia ea duntaxat prædictam cognitionem ſubire opinãtur, quorũ eſſentia ſimplex non ſit: ſed eiuſmodi, vt conſtet partibus, quæ dum totum concipitur, latere concipientem poſsint. Idem etiam Scotus, eiuſque ſectatores aſſerendum putãt de ente, quod ſimplex quiddam & vniuocum, non analogum eſſe magna cõtentione defendunt. Verior tamen eſt contraria ſententia aientium poſſe hęc omnia cognitione confuſa actuali percipi. Sat eſt enim ad huiuſmodi notitiam qualiſcunque ratio totius, & partium; quæ ratio in prædictis naturis inuenitur. Nam ſubſtantia, verbi cauſa, vt patet ex ipſius definitione, quę eſt ens per ſe ſubſiſtens, ſuo modo, & ſi impropriè, conſtat partibus; quatenus ens concipitur ad modum generis, per ſe ſubſiſtens, ad modum differentiæ. Qui igitur ſubſtantiam hac adhibita diſtinctione perceperit, dicetur eã diſtinctè cognoſcere; qui verò aliter, confuſè. Item genera ſumma, omneſque differentiæ ſpecierum, tam quæ iam extant, quam quæ diuina virtute produci queunt; & denique omnia proxima entis ſignificata, ſunt quodammodo partes eſſentiales entis, cùm ſint ipſa ratio, ſeu potius rationes entis diſtinctè ſumpti, vt alibi fuſius dicetur. Hæc ergo ſi quis particulatim complecti poſſet, (quod tamen ſoli Deo competit) is diſtinctam haberet entis notionem; alioqui confuſam tantùm; qualis eſt ea, quam formant, qui audito entis nomine abſolutè concipiunt id quod eſt, quæ à quibuſdam vocabuli notio appellatur; propterea quod nullum immediatum entis ſignificatum particulatim attingat.

Quo pacto ens & ſumma genera poſſint cõcipi cognitione confuſ. actuali.

Rationes entis diſtinctè ſumpti ſoli deo cognitæ.

ARTICVLVS IIII.

EXPLICATIO QVAESTIONIS INITIO propoſitæ, & quorundam obiectorum dilutio.

1. aſſertio. HIs ita conſtitutis propoſitæ controuerſiæ duabus aſſertionibus fiet ſatis. Prima ſit cognitione diſtincta actuali magis vniuerſalia notiora nobis ſunt, quã minùs vniuerſalia. Hæc aſſertio eſt omnium philoſophorum firmata conſenſu, aſtruiturque ab Ariſtotele 6. Topicorum ca. 3. & eam tradit Auerroes commento 1. huius libri; D. Thomas 1. p. q. 85. art. 3. & Scotus in 1. ſententiarum diſt. 3. quæſt. 2.

2. aſſertio. Secunda aſſertio, Cognitione diſtincta potentiali minùs vniuerſalia notiora nobis ſunt, quàm magis vniuerſalia. Hæc etiam philoſophorum omnium cõmunis eſt. Poteſt autem vtraque aſſertio ex eo oſtendi, quia ea nobis notiora

notiora dicuntur,quorũ cognitio ad aliorũ intelligentiam requiritur;non è cõuerſo:at ita ſeſe habẽt,quoad diſtinctam cognitionẽ actualem,magis vniuerſalia comparatione minùs vniuerſalium,quorum ſunt partes eſſentiales; itẽque quoad diſtinctam potẽtialem minùs,vniuerſalia reſpectu magis vniuerſaliũ,quorum partes ſubiectæ ſunt.Siquidem id quod partes habet, abſque omnium partium notione dilucidè,& enodatè cognoſci non poteſt, vt conſtat ex iis,quę ſuperiori articulo docuimus.

Obiiciet tamen aliquis.Inter hominem,& ſubſtantiam interfuſa ſunt infinita genera;ergo ſi diſtincta hominis cognitio ſuperiorum intelligentiam depoſcit; vel aliquis intellectus creatus propria vi infinita comprehendet; vel nullus diſtinctè hominẽ cognoſcet; quorum vtrumque abſurdum eſt. Probatur antecedens; quia ſicuti Deus inter hominem, & leonem concipit infinitas ſpecies,quas producere ſubinde poſſet,ſi vellet;ita ſupra hominem & infra ſubſtantiam cognoſcit infinita genera intermedia ; cùm vtrobique infinitatis concipiendæ æqua ratio videatur. Quod ſi eiuſmodi genera cognoſcit,haud dubiè omnia ad eſſentiam hominis pertinent; proindéque ad diſtinctam eius notitiam requirentur. Obiectio 1.

Secundò,ſi ad cognoſcenda diſtinctè inferiora,oporteret ſuperiora omnia cognoſcere,nihil abſque diſtincta entis notitia à nobis diſtinctè intelligi poſſet;quod tamen falſum eſſe ex eo deprehenditur, quia diſtincta entis notio in ſolum Deum cadere poteſt,vt ſuperius diximus. Obiectio 2. Deinde,Ariſtoteles 2.Poſterioris Analyticæ c.14.& 15.tradens viam,ac methodum inueſtigandi definitiones,docet à minùs vniuerſalibus ad magis vniuerſalia gradatim aſcendere;ſtatuitque promptiùs & faciliùs eſſe rerum minùs vniuerſalium, quàm magis vniuerſalium naturam definiẽdo explicare;putat igitur cognitione diſtincta actuali priùs,faciliúſque minùs vniuerſalia , quàm vniuerſaliora à nobis intelligi. Obiectio 3.

Præterea,non eadem ſunt nobis & ſimpliciter,ſeu natura nota ; vt conſtat ex proœmio huius operis;ſed magis vniuerſalia collata cũ partibus ſibi ſubiectis ſunt natura nota,cùm eas origine,& natura antecedant. Non igitur ſunt nota nobis,& ex conſequenti nec magis ſunt nobis manifeſta cognitione diſtincta actuali. Obiectio 4.

Hæc ita diluenda ſunt.Ad primum neganda eſt antecedens propoſitio,& ad eius confirmationem dicendum,nec re ipſa intereſſe,nec à diuino intellectu concipi infinita prædicata inter hominem & ſubſtantiam;alioqui cùm eorũ quodlibet deorſum verſus nouum perfectionis gradũm ſuperiori adiungat,& ij omnes in hominis naturam coeant ; ſequeretur competere homini infinitos grad⁹ perfectionis. At neq; hoc neq; aliud eiuſmodi abſurdũ exiſtit,& ſi fateamur(vt fatẽdum re vera eſt)concipi à Deo inter hominẽ & leonem infinitas ſpecies,quæ ab ipſo ſucceſsione produci queunt. Nam ex eo,quod homo infinitis ſpeciebus naturæ dignitate præluceat; non ſequitur (quod aliquis fortaſſe putaret)ineſſe homini infinitam perfectionem. Primùm,quia ſpecies non habent inter ſe eſſentialem ordinem, quo aliæ aliis ſubordinentur, ſicut ea, quæ in eadem categoria ordinatim diſponuntur. Deinde,quia ſpecies dum ſe excedunt,non ſeruant inter ſeſe proportionem Dilutio primæ obiect.

Species nō habent inter ſe ordinem eſſentialem.

Hæc de re Nouocaſtrēſis in 1 d. 44. q. 1. Gregor. in 2. d. 11. q. vnica. Sonc. 12 Metaph. q. 5.

Quo ſenſu ſpecies nō ſint vt numeri.

Arithmeticam;ſed(vt quidam loquuntur) Geometricam;id eſt, non ſunt, quoad hoc,veluti numeri;quorum maiores per determinata incremēta, minores ſubinde exuperant neq; poteſt infinitos excedere, niſi, qui ex infinitis vnitatibus coaluerit:ſed ſunt veluti figuræ, inter quas rotunda ita ſe habet, vt infinitæ figuræ deſcribi poſsint,quarum nulla ad eam pertingat, quamuis ipſa per actualem partium infinitudinem eas non vincat.Sic nimirū non excedit homo elephantem duplò, leonem triplò,equum quadruplò, atque ita infinitas ſpecies,vnamquamque certi gradus adiectione;iam enim in ſeſe infinitos perfectionis gradus cohiberet,ſed ſola naturæ nobilioris, & innatæ præſtantiæ diuerſitate,ad quam præſtantiam infinitæ ſpecies inferioris notæ pertingunt. Ita patet quomodo primum argumentum diſſoluendū ſit.

Dilutio.2.

Analoga ſecūdum omnia ſua diſtincta ſignificata non pertinent ad eſſentiam alicuius inferioris.

Secundo verò occurrendum eſt ad cognitionem diſtinctam inferiorum non requiri notitiam diſtinctam analogorum,ſub quibus continentur, ſed vniuocorum dūtaxat.Cuius rei cauſa eſt,quia analoga ſecūdū omnia ſua diſtincta ſignificata ſimul ſumpta ad nullius inferioris determinatè accepti eſſentiā pertinent.Nec enim v.g.decem genera ſumma,quę ſunt diſtincta entis ſignificata in hominis,aut belluæ eſſentia continentur: at quicquid naturæ ſuperiores vniuocæ, vti animal, aut viuens, diſtinctè ſignificant: id totum in quidditate inferiorum neceſſariò includitur, vt perſpicuum eſt.

Dilutio.3.

Duplex ratio definiendi.

Ad tertium, vt quid reſpondendum ſit conſtet, ſciendum ex Platone in Phædro duplicem eſſe,quod ad rem præſentem attinet,inueſtigandæ definitionis viā:vnā,qua à ſummis ad ima:alterā,qua ab imis ad ſumma itur. Priorem tenent,qui ſuperiora genera per differentias diſpertiunt,donec pertingant ad illud,in quo ſolum eſt id,quod definitur,ſicuti ij,qui ſigna formant, maiorem deligunt lapidē:deinde paulatim minuendo,& abſcindēdo ſuperflua,ad formandos vultus,& mēbra perueniūt.Alterā viā ſequūtur, qui partes generi ſubiectas inſpiciunt,atque inter ſe cōparant,& differētias, in quibus eas conuenire deprehenderit,in communem generis definitionem accōmodāt. Verùm neutri cognitionem diſtinctam alicuius inferioris perfectè aſſequūtur,quin ſuperiora prius intelligāt.Nam eos,qui ſubſtātiam,deinde corpus,tum viuens,ac tandem animal per differentias diuidunt, vt hominis definitionem colligant:ſatis liquet priùs ſuperiora genera, quàm hominis naturam cognoſcere.Sed neque etiam de poſterioribus dubium eſſe poteſt.Qui enim ad animalis definitionem conſtituendam ab homine, & bellua ſenſitiuum excerpit,nō cognoſcit hominem omnino diſtinctè niſi priùs animal etiam diſtinctè percipiat.His poſitis dicendum eſt ad argumentum, cùm Ariſtoteles loco citato ait facilius eſſe ſpecierum,quàm generū definitionem inuenire,loqui de definitione,iuxta hunc ſecūdum modū procedendi.Deinde non agere de definitione,quæ cognitionē diſtinctā omnibus numeris abſolutam parit;hæc enim omnium ſuperiorum generum & differentiarum expreſsionem requirit;ſed de alia minùs perfecta,quæ reciproca differentia & proximo genere contenta eſt. Nos verò cùm omnia ſuperiora cognitione diſtincta actuali notiora eſſe, & ad inferiorum notitiam requiri pronunciauimus,de perfectiſsima cognitione locuti fuimus.

Quo pacto dixerit Ariſtoteles facilius eſſe ſpecierum quàm generū definitionem.

ARTICVLVS V.

QVO SENSV VERVM SIT non eadem eſſe nobis nota, & ſimpliciter nota.

ſtote-
h. c. 4.
h. c. 4.
. Meta
ex. 15. t.
. tex. 5.
c. cap. 2.

PRo explicatione quarti argumenti aduertendum eſt bifariam dici aliquid natura notius, ſicuti & natura prius; videlicet ordine perfectionis, vel generationis. Reiecta verò Stoicorum ſententia, qui cùm naturæ prouidentiam, ac rationem per omnia commeantem darent; iccirco aliquid natura notum dici putarunt, quod illud natura ipſa cognoſceret; ea nos ordine perfectionis priora ac notiora dicimus, quæ naturam magis intellectilem habent, ſeu quæ impenſiùs à natura illuſtrantur, ac perficiuntur; quo pacto ſubſtantiæ à materia ſeiunctæ, priores ac notiores ſunt, quam materia concretæ, & ſpecies, quam ſua genera, & totum, quam partes, ex quibus coaleſcit. Ordine verò generationis priora ac notiora vocamus, à quibus alia dependent, & omnino, quæ ab alijs ſupponuntur, quo modo cauſæ omnes priores, & notiores ſunt effectis; & naturæ communes ijs, quas ſub ſe cohibent. His animaduerſis, cùm aſſerit Ariſtoteles non eadem nobis eſſe & natura, ſiue ſimpliciter nota; imprimis natura nota vocat ea, quæ perfectiora ſunt. Nec verò perfectiora vniuerſim, ac ſimpliciter accipit, ſed ea duntaxat, quæ in eadem ſerie talia ſunt; id eſt minus vniuerſalia comparatione magis vniuerſalium, ſub quibus continentur, hæc enim eo in loco inter ſe comparabat. Deinde nota nobis appellat ea, quæ cognitione diſtincta actuali, atque adeò accuratæ doctrinæ & auſcultationis ordine, quem ſequi propoſuerat, illuſtriora exiſtunt. Ita demum propoſiti loci, quem multi opinionis ſuæ tuendæ ſtudio aliò detorquent, ſententia eſt ea, quæ inter magis & minùs vniuerſalia notiora natura & priora, id eſt, perfectiora ſunt, non poſſe eſſe nota nobis cognitione diſtincta actuali. Quod certè veriſsimum eſt, quandoquidem minus vniuerſalia perfectiora ſunt, quàm magis vniuerſalia, & ab illis quoad cognitionem diſtinctam actualem pendent; non contrà. Ex quo iam perſpicua relinquitur ſolutio quarti argumenti; maior enim propoſitio vera eſt, ſi per notiora, ſiue priora natura intelligantur, quæ ſunt perfectiora in eadem ſerie; & per notiora nobis ea, quę cognitione diſtincta actuali magis illuſtria ſunt, & conſpicua; ſed tunc minor propoſitio falſum aſſumit.

Stoici naturæ prouidentiam, & rationem dabant.

Quænam apud Ariſtotelem nota natura. Quæ nota nobis.

lutio obiect. ſuperioris ar.

Duo tamen hic explicanda ſuperſunt. Alterum, qui fieri poſsit vt Ariſtoteles in eo pronunciato vniuerſaliora accipiat, prout cognitione diſtincta notiora nobis ſunt; cùm ea ibidem appellet confuſa, & à confuſis progrediendum ſibi eſſe dicat? Alterum, an illa propoſitio, Non ſunt eadem nobis, & ſimpliciter nota, in quouis rerum genere abſolutè, ac ſine diſcrimine vera ſit? Priori dubitationi occurrendum eſt, quæſiti cauſſam eſſe; quia

Dub.

Dub.

Reſponſio ad pri. dub.

quia in tradenda Phyſiologia eam Ariſtoteles inijt rationem, vt à cognitione diſtincta actuali, & confuſa potentiali ad notitiam vtroque modo diſtinctam paulatim incederet. Id, quod eius doctrinæ ſeriem intuenti perſpicuum erit. Enimuerò prius naturā entis mobilis generatim ſumpti, & communium principiorum rationem enodauit, relictis intereà ſub confuſa notitia potentiali, partibus ſubiectis; tunc ad partes ipſas ſingulatim illuſtrandas acceſsit; quarum explicatione perfunctus vtramque notitiam, diſtinctam ſcilicet actualem & potentialem, abſolutam nobis reliquit.

Reſponſio ad poſter. dub.

Ad id, quod ſecundo loco quærebatur, dicendum eſt, ſi per notiora natura accipiamus ea, quæ in eadem ſerie perfectiora ſunt, & per notiora nobis, ea duntaxat, quæ in eadem ſerie quoad cognitionem diſtinctam actualem magis ſunt manifeſta, ſicuti Ariſtotelem intellexiſſe paulò antè aſſeruimus; tunc eiuſmodi enuntiatum in materia ſubiecta vniuerſim, atque abſolutè verum eſſe, vt conſideranti patebit. Quòd ſi per notiora nobis intelligantur quæcunque accuratæ doctrinæ ordine notiora ſunt; & per notiota, ſeu priota natura, quæcunque magis à natura perficiuntur, ita vt non fiat tantummodo comparatio inter magis & minus vniuerſalia eiuſdem categoriæ; tunc prædictum enuntiatum non vniuerſim, ſed indefinitè verum eſſe. Multæ enim cauſæ ſuis effectis nobiliores cùm ſint; iiſdem nihilominus accuratæ doctrinę ordine notiores exiſtūt, vt tàm in Phyſicis, quàm in Mathematicis videre licet. Atque ita in ijs idem ſimul & nobis, & ſimpliciter notū eſt; quod præter alios aduertit Commentator in 1. de anima comm. 11. cuius obſeruationem, quod ad Mathematicas diſciplinas attinet, refellere conatus eſt Ambroſius Nolanus, ſed non obtinuit.

Cauſſæ ordine accuratæ doctrinæ notiores effectis.

Conſule Themyſtiū in 1. de anima com. 12. Theophiljum. de anima tex. 12.

QVÆSTIO III.

SINT-NE MAXIME VNIVERſalia notiora nobis cognitione confuſa actuali, an non?

ALTICVLVS I.

PRIMA OPINIO, eiuſque argumenta.

HAnc quæſtionem Peripatetici omnes, præcipuè Latini diſsidentium opinionum varietate dubiam reddiderunt. Nam D. Thomas in proœmio huius operis, & in 1. parte q. 85. art. 3. alijſque in locis putat primum cognitum ab intellectu noſtro cognitione confuſa actuali, eſſe ens? Quod etiam videtur ſenſiſſe Auicenna 2. libro ſuæ Metaph. capite 1. Eandemque ſententiam amplexi ſunt alij ex Arabum diſciplina, vt Auen Pace,

Aſſertores partis affirmatiuę.

Enim D. Tho. ſeatiunt Ægid. 7. Metaph.

& Alga

q. 1. Alfonſus Toletanus 3. de anima q. 1. ar. 3. Tarenen. hoc loco q. 5. Victomercatus ad tex. proœm. Theophilus Zimara 2. de anima ad tex. 22.

& Algazellus. Præterea Alenſis in 1. & 5. Metaph. ſi eius eſt illud opus, Iandunus q. 5. huius libri, Aureolus apud Viguerium in 1. d. 2. q. 2. & vt videtur Richardus in 2. d. 24. q. 4. circa 3. princ. Caietanus ad 1. cap. lib. de ente & eſſentia, cæterique Thomiſticæ ſcholæ alumni; quanquam hi D. Thomæ ſententiam nec eodem modo intelligunt, nec eadem ratione tuentur. Quidam enim eſſentialem ordinem in communibus naturis concipiendis ponunt. Ita vt neceſſariò intellectus primò concipiat ens, deinde ſubſtãtiam, tertiò corpus, ac cætera deinde prædicata ordinatim vſque ad hominem; idque potiſsimum aiunt prouenire ex ipſa intelligibili ſpecie, quæ eiuſmodi naturas nõ æquè primò, ſed ordine quodam repræſentat. Alij inter entis duntaxat perceptionem, & quancunque aliam notitiam, eſſentialem ordinem ſtatuunt, ita videlicet vt ens neceſſariò priùs concipiatur; quid verò poſt illud concipi debeat, non poſsit ſtata lege definiri.

Diſſidium inter Thomiſtas de ordine cognoſcẽdi prius vniuerſaliora.

1. argumen.

Quod igitur ens primò à nobis intelligatur, his argumentis probari videtur. Natura in iis, quæ promouet de potentia ad actum, incedit ab imperfectis ad perfectiora; vnde illud in 8. huius operis lib. c. 7. tex. 58. dignitate prius, eſt origine poſterius; quod certè in hominis procreatione videre eſt. Fœtus namque vt conſtat ex 2. de generatione animalium cap. 3. in vtero matris primùm accipit animam vegetatricem, tum ſentientem, poſtremò rationis compotem. Imò & idem liquet in iis, quæ artis induſtria elaborantur; ſemper enim ars naturæ æmula ſuſceptum opus principiis leuioribus prætexit, & adumbrat; tum ſenſim expollit & perficit. Atqui noſter intellectus, cùm à principio ſit veluti tabula, in qua nihil re ipſa depictum eſt, vt docet Ariſtoteles 3. de anima cap. 4. tex. 14. procedit de pura potẽtia ad actũ intelligendi; ergo progreditur ab imperfectis ad perfectiora; atq; adeò prius exprimit cõceptũ entis, qui omniũ imperfectiſsimus eſt.

In generatione ab imperfecto ad perfectum promotio eſt.

Ars naturæ æmula.

2. argumen.

Secundo, Ens in qualibet inferiori natura concretum, eſt cauſa cur eiuſmodi natura ſub intellectum cadat; ſiquidem vnumquodque intelligitur qua ens; ergo ipſum ens priùs cognoſcetur, ſi verum eſt illud Ariſtotelis 1. poſteriorum cap. 2. ſemper, quod cuique rei vt ſit, cauſa eſt, id potius eſt. Corroboraturque argumentum ex eo, quia eſſe intelligibile eſt vna è primariis affectionibus, ſeu proprietatibus, quæ naturam entis conſequuntur. Quare cùm proprietates ſuperiorum priùs in ſuperiora ipſa competant, quàm in partes ſubiectas decidant; priùs enti conueniet intelligibile eſſe, quàm ſpeciebus infimis. Ex quo fiet vt illius cognitio harum conceptus neceſſariò antecedat.

3. argumen.

Tertio, Ea notitia, quam vnaquæque potentia cognoſcens primum elicit, eſt ſui adæquati obiecti, vt id, in quod primùm aſpectus fertur, eſt color; ſed obiectum adæquatum intellectus, vt colligitur ex iis, quæ Ariſtoteles docet 9. Metaph. cap. 11. tex. 20. eſt ens in commune, ergo id primùm à nobis cognoſcetur.

4. argumen.

Quarto, Primum cognitum complexum eſt illud principium, impoſsibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe; ergo & primum cognitum incomplexum eſt ens. Probatur antecedens, quia illud principium eſt certiſsimum & veluti norma cæterorum, vt conſtat ex Ariſtotele 4. Metaph. cap. 3. tex. 9.

Certiſsimum principium, & velut norma cæterorum.

atque ità neceſſe eſt, vt eius nobis intelligentiam primo loco natura inſerat, idque veluti oſtium ad aliarum rerum notiones aperiat; Conſecutio oſtenditur, quia ens, & non ens ſunt termini, ex quibus principium illud conſtat; principio autem non niſi apprehenſis terminis aſſentiri poſſumus.

5. argumen. Quinto, Eo ordine progreditur intellectus, dum vniuerſalia intelligit, quo ſenſus dum apprehendit ſingularia; atqui ſenſus priùs apprehendit ſingularia magis vniuerſalium; ergo & intellectus magis vniuerſalia priùs intelliget. Maior propoſitio confirmatur, quia ſicuti noſter intellectus in hoc vitæ ſtatu cognitionis ſuæ primordia à ſenſu capit, ita ſenſum præeuntem ſequi debet, & id primùm intelligere, quod ille prius obtulerit, ac renunciarit. Minor probatur; quoniam ſi videam procul venientem Socratem, primùm quidem aliquod animal eſſe coniector; hinc aliquem hominem, tandem Socratem; videlicet, quia priùs offeruntur cognitioni noſtræ communium proprietates, hinc minus communium, quoad ventum ſit ad proprietates indiuiduorum.

Senſuum beneficio notiones rerum noſtris animis imprimuntur.

6 argumen. Sexto, Naturæ communiores ſunt quædam tota comparatione minus communium; ſed totum prius innoteſcit, quam eius partes, vt conſtat, ex iis, quæ Ariſtoteles in proœmio huius operis docuit; ergo priùs naturæ communiores, quam minus communes à nobis intelligentur.

Septimo, Ea prius cognoſcimus, quæ ad ſui cognitionem pauciora requirunt; ſed magis vniuerſalia, ſicuti pauciora prædicata ſibi vendicant, ita pauciora requirunt ad ſui cognitionem; ergo ea prius cognoſcimus. 7. argumen.

Octauo, Cuilibet promptum eſt communiſsima prædicara de inferioribus naturis enuntiare; cùm tamen de illorum infimis ſpeciebus frequenter etiam inter ſapientes magnæ quæſtiones verſentur, vt de lapidibus & herbis, quæ ſub quo genere collocentur, ſcimus; ad quam verò ſpeciẽ pertineant, ſæpe ignoramus. Igitur notiora nobis ſunt communiora, quàm minus communia prædicata; atque adeò ſpecies non ſunt primò cognitæ. 8. argumen.

ARTICVLVS II.

SECVNDA OPINIO, *eiuſque confirmatio.*

F. Malsonius, Lichetus, & Bargius in 1. d. 1 q. 2 Antonius Andreas 1. Metap. q. 10. Achillinus 1. ſuæ Phyſic. Fracaſtorius 1. de intellectione ſub finem.

Opinio Scoti de primo cognito.

SCotus in 1. d. 3. q. 2. & in 1. Metaph. q. 10. arbitratur id, quod ſub noſtram intelligentiam primò cadit, eſſe ſpeciem infimam, & quò naturæ communiores ſunt eò à nobis difficilius apprehendi cognitione confuſa actuali, de qua inſtituta hæc quæſtio eſt. Cum Scoto ſentiunt non ij tantùm, qui eius doctrinam profitentur; ſed alij etiam complures. Solet verò hæc opinio hiſce ferè rationibus ſtabiliri. Ea priùs cognoſcimus, quæ ſenſibus viciniora ſunt, & à ſingularibus faciliùs abſtrahuntur; atqui ita ſe habent ſpecies infimæ, cæteræque naturæ minùs communes; igitur eas primò cognoſcimus. Maior propoſitio conſpicua videtur, ſiquidem noſter intellectus rerum notitiam non niſi per ſenſus aucupatur, nec vniuerſalia niſi abſtrahendo percipit. Minor oſtenditur; nam quòd naturæ minus communes ſenſui propinquiores ſint, nemo inficias ierit; cùm illę magis cohæreant cum

cum ſingularibus, quæ non ex accidenti, vt vniuerſales naturæ; ſed per ſe, ac primaria ratione ſenſus afficiunt, vt eſt apud Ariſtotelem 1. Poſterioris Analyticæ c. 24. Quod item naturæ minus vniuerſales faciliùs abſtrahantur ex eo conuinci poteſt; quia illæ maiorem cum ſingularibus cognationem & ſimilitudinem gerunt; proindeque à paucioribus liberantur differentiis, veluti qui hominem & animal à Socrate euocat; hominem ſingulari duntaxat; animal verò & ſingulari & ſpecifica exuit differentia.

Secunda ratio. Deinde, Metaphyſica, & ſi inter omnes diſciplinas naturali lumine inuentas, dignitate prima ſit; ordine tamen acquiſitionis vltimum locum habet, nec niſi poſt alias ſcientias reperta eſt, igitur termini Metaphyſicæ, qui omnium communiſsimi ſunt, veluti ens, bonum, ſubſtantia, cæterique eiuſmodi vltimò in noſtram cognitionem deuenêre. Ex quo ſequitur maximè vniuerſalia non primò à nobis apprehendi.

3. ratio. Poſtremò, Idem confirmatur hac ratione, qua potiſsimum Scoti ſententia nititur & illuſtratur. Cauſæ naturales non impeditæ edunt primò nobiliſsimum, quem poſſunt, effectum; ſed ea, quæ ad primum actum intelligendi concurrunt, ſunt cauſæ naturales: igitur ſi nihil impedimenti adſit, producent effectum nobiliſsimum, ideſt, conceptum ſpeciei infimæ, qui inter omnes communium naturarum conceptus, excellit. Propoſitio liquet. Nam cùm cauſæ naturales, vt eſt apud Ariſtotelem 8. cap. ſecundi libri huius operis, naturæ neceſsitate agant, vtique totam vim ſuam agendo expromunt; quod philoſophi vocant agere ſecundum vltimum potentiæ. *Cauſæ naturales totam ſuam vim agẽdo expromunt.* Aſſumptio probatur, quia intellectionis cauſæ, præcurrentes quidem, ſunt phantaſmata, & intellectus agẽs; proximè verò effectrices ſunt intellectus patiens & ſpecies intelligibilis, quorum omnium concurſus actum voluntatis antecedit. Eſſe verò conceptum ſpeciei infimæ, ſuperiorum naturarum conceptibus nobiliorem, ex eo patet quia præſtantiorem naturam repræſentat. *Præſtantia rei communis vnde æſtimanda.* Namque licet naturæ ſuperiores plura ſub ſe, & in ſua poteſtate cohibeant; ſpecies tamen infimæ plura in ſe actu cõtinent; cùm omnes gradus ſuperiorum in ſua eſſentia includant: at rei cuiuſque præſtantia non ex iis, quæ poteſtate ſub ſe habet; ſed quæ in ſe actu poſsidet, æſtimanda eſt.

Aduerſariorũ ſubterfugium. Nec huius argumenti vim effugiunt, qui dicunt intellectum in primo actu impediri à cognitione ſpeciei infimæ, propterea quod cùm mortali hoc, craſſoq; corpore, quaſi cæno, vt Plato ait, obrutus ſit, non eſt ita expeditus vt ſyncerum illum intelligendi actum, qui circa ſpeciem infimam eſt, elicere poſsit. *Zimara 2. de anima tex. 12.* *Tollitur.* Non, inquam, effugiunt; quia conceptus ſpeciei non eſt adeò nobilis, vt ab eo propter coniunctionem corporis retardari intellectus debeat: quin verò, vt in progreſſu dicemus, experientia teſtatur priùs intelligi à nobis rem ſingularẽ, cuius tamen conceptus nobilior eſt, quam ſpeciei.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO QVAESTIONIS.

ANtequam propoſitæ quæſtioni ſatisfaciamus, breuiter præmittimus; bifariam nos de cognitione magis & minùs vniuerſalium

loqui poſſe. Vno modo, poſitis impedimentis ex parte diſtantiæ, medij, potentiæ, & ſiquæ prætereа eſſe poſſunt; de quibus Themiſtius 2. de anima c. 21. ad tex. 63. (Nam viſus exempli gratia ad manifeſtam diſcretionem quatuor opus habet, iuſto ſpatio, aëre puro, illęſo oculo, motu moderato) altero, remotis omnino impedimentis; quo pacto philoſophi cùm de re quapiam abſolutè quærunt, loqui ſolent. Hoc conſtituto duabus aſſertionibus res tota explicabitur.

Prima, Si nihil ſit, quod impedimentum inferat, id quod ex communibus naturis à noſtro intellectu primùm concipitur, eſt ſpecies infima. Hanc aſſertionem planè confirmant eæ rationes, quas articulo proximo pro opinione Scoti adduximus; eique non pauca Ariſtotelis teſtimonia ſuffragantur. Namque 1. Metaph. cap. 2. & 1. poſteriorum cap. 2. tex. 5. palam docet, ea, quæ ſenſui propinquiora ſunt, notiora nobis eſſe; natura verò notiora illa, quæ longiùs abſunt à ſenſu; & vt quicquam generale & vniuerſum eſt maximè, ita eſſe à ſenſu remotiſsimum. Item lib. 2. poſter. c. 18. tex. 27. aſſerit intellectum abſtrahendo progredi ab inferioribus, donec ad ea perueniat, quæ in partes diuidi non poſſunt, id eſt, donec euadat ad genera ſumma, quæ extra generis & differentiæ compoſitionem conſiſtunt. Putat igitur Ariſtoteles non communiores naturas, vt genera, & ens; ſed minus communes atque adeò ſpecies infimas à noſtro intellectu priùs concipi; & ita eum interpretantur, defenduntque Auerroes 3. de anima com. 36. & 12. Metaphyſicæ com. 4. Philoponus, & Themiſtius tùm hoc loco, tùm ad finem 2. lib. poſt. & Ammonius in præfatione ſuper Iſagogem Porphyrij. Denique eadem ſententia placuit D. Auguſtino lib. 8. de Trinitate c. 5. & lib. 9. cap. 6.

Prima aſſertio.

Propinquiora ſenſui, notiora.

Auctorum teſtimonijs comprobatur.

Sciendum tamen eſt, cùm aſſerimus primum intellectus noſtri conceptum eſſe ſpeciei infimæ, id non ita accipiendum quaſi velimus intellectum cùm primò recipit imaginem intelligibilem, neceſſariò conceptum naturæ ſpecificæ confeſtim elicere. Haud enim ita res habet, quia vt paulo poſt liquebit, cùm aliqua ſingularis ſenſui occurrit; id quod primò apprehendimus, eſt ipſamet res ſingularis. Non eſt autem neceſſe, vt tunc duplicem pariter conceptum eliciamus, vnum indiuidui, alterum ſpeciei. Imo experientia ipſa teſtis eſt plerunque ſolam tunc rei ſingularis notitiam à nobis exprimi. Tantùm igitur volumus ſiquem naturæ communis conceptum in puncto illo temporis, atque in primo illo occurſu, intellectus gignat, eum neceſſariò fore ſpeciei infimæ; non autem naturæ communioris. Addimus tamen neque repugnare, neque difficile omninò eſſe vtrunque conceptum vnà interdum elici, ab hominibus præſertim celeri, & acuto præditis ingenio; maximè cùm negari non debeat poſſe à nobis multa ſimul apprehendi, vt probat Scotus in 1. d. 3. q. 6. Ochamus in 2. d. 21. Gregorius in 1. d. 1. art. 3. & nos alibi ex profeſſo oſtendemus.

Explicatio aſſertionis.

Primus conceptus naturę cõmunis eſt infimæ ſpeciei.

Noſter intellectus plura ſimul cognoſcit.

Item Lic[h]etus in 1. d. 3. q. 2. Bargius d. 3. q. 4. Mair. d. 3. q. 11. Gabriel. d. 3. q. 1. corol. 6.

Secunda aſſertio, Si non amoueantur impedimenta, magis vniuerſalia priùs à nobis concipientur, quàm minùs vniuerſalia. In hac aſſertione impedimentorum nomine ea duntaxat intelligenda ſunt, quæ obſtant ne ex imagine ſenſu percepta efformari poſſit notitia indiuidui ſpeciei, ſicuti accidit, cùm v. g. obiectum extra debitam diſtantiam occurrit; tunc enim prius illud

2. aſſertio.

illud ſub notitia indiuidui generis quam ſpeciei ſenſu dignoſcimus, & quod inde conſequens eſt, priùs genus, ſub quo ipſum continetur, quàm ſpeciem infimam intellectu apprehendimus, vt quintum primi articuli argumentum concludebat.

Vnde probetur.

ARTICVLVS IIII.

IDLVTIO QVARVNDAM obiectionum.

Obiectio 1.

SEd contra primam aſſertionem ſuperioris articuli ſic aliquis opponet. Si conceptus rei communis, quem intellectus poſt acceptam rei imaginem primò elicit neceſſariò eſſet ſpeciei infimæ, ſequeretur reliquos item conceptus, quos poſtea naturaliter gignit, infimarum ſpecierum eſſe; cùm in vtriſque æqua ratio eſſe videatur: atqui oppoſitum docet experientia; ſæpe enim non modò liberis, ſed neceſſarijs quoque intellectionibus communiores naturas priùs intelligimus. Non igitur inter naturas communes ſpecies infima à noſtro intellectu primùm cognoſcitur.

Obiectio 2.

Deinde contra ſecundam concluſionem ita obiicitur ex Scoto in 1. ſent. loco cit. Id quod è loco remotiori ſenſum ferit, cùm non poſſit non eſſe ſingulare alicuius ſpeciei infimę, cumque agat quãtum poteſt, neceſſariò mittet imaginem, quę ipſummet ſingulare definitè exprimat. Deinde ea imago, quia vna & homogenea eſt, vtique in qualibet parte ſpatij habebit vim repræſentandi idem; licet quò longius funditur, eò hebeſcat magis & obſcuriùs repræſentet; igitur ſenſus ea affectus adhuc eliciet expreſſam ſimilitudinem eiuſdem ſingularis determinati, eamque tranſmittet ad phantaſiam; & ex conſequenti, etiam poſitis impedimentis, priùs ſpecifica natura, quam generica concipietur.

Imago obiecti in traiectione ſenſim vaneſcit.

Sol. 1. obi.

Hiſce obiectionibus ita occurres. Priori quidem negando eandem eſſe rationem primarię notitię, quam nimirum format intellectus, cum primùm rei imaginem recipit, & aliarũ, quas genitis antea imaginibus educit. Nam cùm primò imaginem recipit, excitatur determinaturque tum ab imagine ipſa recens producta, tũ à ſingulari ſenſibili interuentu phantaſmatis, quod intelligentem ſpeculari neceſſe eſt. Quo fit vt ſiquem in eo temporis momento conceptum rei communis elicuerit, is neceſſariò eſſe debeat naturæ ſpecificæ, cuius illud ſingulare eſt. Poſtquam verò intellectus ſpeciebus intelligibilibus conſignatus fuit, ea promptiùs apprehendit, ad quæ ipſum acriùs excitari contingit; excitatur verò acriùs ad ea, quorum memoriam identidem repetiuit, quorum ſunt expreſſiora in ſenſu phantaſmata; ac denique ad quæ is, qui intelligit quoquo modo magis afficitur, aut ab aliqua latenti cauſa ducitur, quę, vt docet experientia, interdum ſunt ſingularia; interdum minùs, aut magis vniuerſalia. Lege, ſi placet, quæ in hâc ſententiam ſcripſit Fracaſtorius in 1. lib. de intellectione. Et Carpentarius in digreſ. de methodo Anal. ſuper Alcin.

Operatio phantaſiæ actum intellectus ſuſcitat, ac prouocat.

Lege Scotum in quolib. q. 11.

Poſteriori, omiſsis controuerſijs, hunc in modum ſatisfiet. Concedimus ſpeciem quę è remotiori loco ſenſui imprimitur referre adhuc determinatè

Solu. 2. obie.

totum ſingulare, à quo effluxit, v.g. hoc album. Negamus tamen potentiam videndi Socratis poſſe cum illa huius albi viſionem elicere; quanuis huius colorati poſsit. Nam ſicuti perceptio indiuidui ſpeciei, quia perfectioris eſt obiecti, nobilior eſt, quam indiuidui generis; ita expreſsiorem requirit imaginem. Ac quemadmodum hoc coloratum minùs perfectum eſt, quàm hoc album (quia videlicet hoc coloratum importat genus cum differentia ſingulari, hoc verò album ſpeciem, quæ genere perfectior eſt, cum eadem differentia) ita hoc coloratum ad ſui expreſsionem non tam perfectam imaginem depoſcit, atque adeo per illam etiam euaneſcentem, abundè potentiæ repræſentatur.

Perceptio individui ſpeciei expreſsiorem imaginem requirit.

Dubitauit tamen quiſpiam hoc loco qui fieri poſsit, vt viſio huius albi oriatur ab imagine, quæ eiuſdem ſpeciei ſit cum ea, à qua huius colorati viſio proficiſcitur; ſi huius albi, & huius colorati, viſio, vt eſt communis philoſophantium vox, inter ſe ſpecie differunt. Huic dubitationi occurrendum nihil mirum eſſe, quod ex vnius ſpeciei imagine ſpecierum diuerſarum apprehenſiones educantur. Non enim quælibet ſpecie diſtinctæ apprehenſiones ſpecificam diſtinctionem imaginum, à quibus oriuntur, arguunt; ſed adæquatæ duntaxat, ſpecie diuerſæ; ita videlicet, vt ea imago, ſiue ſenſilis, ſiue intelligibilis cenſeatur ab alia, diſtingui ſpecie, quæ ſic ſe habet, vt notitia, quæ ab ipſa adæquatè proficiſcitur, ab alia adæquatè oriri nequeat. Eam verò notitiam ab imagine adæquatè oriri dicimus, qua quicquid imago expreſsè ac primariò repræſentat, concipimus. Sicque intelligibilis imago propria hominis ſpecie differt, ab ea, quæ propria eſt animalis; quia conceptus ab illa adæquatè elicitus, ab hac adæquatè elici non poteſt; cùm illa hominem, hæc animal expreſſa, ac primaria repræſentatione menti obiiciat.

Dubitatio.

Reſponſio.

ARTICVLVS V.

DISSOLVVNTVR ARGVmenta initio quæſtionis propoſita.

Reliquum eſt, vt primi articuli argumenta explicemus. Ac maior quidem propoſitio eius, quod initio adductum eſt, explicatione indiget. Si enim ſignificet omnia minùs perfecta neceſſariò anteire perfectioribus, apertè falſa eſt. Nam cor in animalium procreatione priùs effingitur & cohæret; quàm partes aliæ minùs nobiles, & intellectus ipſe in comparanda ſcientia progreditur ab aſſenſu principiorum, qui aſſenſui concluſionum excellit. Quod ſi maior propoſitio intelligatur de imperfectioribus, quæ ad alia tanquam præcurrentes diſpoſitiones requiruntur; tunc vera quidem eſt; ſed probandum fuit conceptum entis neceſſariam eſſe diſpoſitionem ad conceptum ſpeciei infimæ, quod negamus. Addimus etiam in eliciendis conceptibus proficiſci intellectum ab imperfectioribus, quatenus procedit à conceptu confuſo ſpeciei ad diſtinctum eiuſdem.

Quo pacto in generatione priora poſterioribus imperfectiora ſint.

Solutio ſecundi, Ens concretum in qualibet natura inferiori, id eſt, natura entis analoga, quæ per omnia particularia entia funditur, cauſſa eſt, cur vnumquodque ſub intellectum cadat, quatenus eſſe intelligibile, enti vt

propria

propria ipſius paſsio, primò conuenit, ab illoque in naturas inferiores quaſi dilabitur. Verùm hinc non colligitur ens priùs actu cognoſci, quàm ſpecies infimas: ſicuti ex eo, quod potentia ad riſum priùs homini, quàm Socrati conueniat, non ſequitur riſum priùs homini, quàm Socrati ineſſe. Illud verò Ariſtotelicum effatum ex primo poſteriorum, ſic deberet ritè aptari, vt eo loco docuimus, ens in cauſa eſt cur ſpecies infimas concipiamus; ſiue ex conceptu entis venimus in cognitionem ſpecierum infimarum; igitur ens manifeſtius nobis eſt, quàm ſpecies infimę. At enim antecedēs propoſitio tunc falſa erit. Concluditur tamen hoc argumento ens ſuapte natura priùs cognoſcibile eſſe, quàm inferiores naturas, licet non priùs cognoſcatur à nobis, quorum cognitio, vt potè à ſenſu orta, ab inferioribus ad ſuperiora paulatim euadit.

Explicatur effatum Ariſtotelicum.

Solutio tertij, Si nomine adęquati obiecti ſignificetur obiectum commune ab inferioribus abſtractū cōtinens ſub ſe omnia, quæ à potētia attingūtur, maior propoſitio perſpicuè falſa eſt; ſiquidē potentiæ ſenſitiuæ, neq; primario, neq; ſecundario actu rem communem attingunt; ſed ſingularem duntaxat. Si verò ſignificetur ratio, ſub qua res in potentiam cadit; ita vt ſententia ſit, primam notitiam cuiuſque potentiæ eſſe eius, quod participat rationem obiecti adæquati; tunc maior propoſitio admittenda eſt; ſed in eo ſenſu dicendum ad minorem, non ſolùm ens in cōmune, ſed quodlibet particulare ens eſſe obiectum adæquatum intellectus; ſiquidem omnia entia rationem cognoſcibilitatis ſibi vendicant: Ariſtoteles autem cùm docet ens in commune eſſe obiectum intellectus, non ſumit ens in commune etiam priori modo, ſed prout inferiora comprehendit.

Potentiæ ſenſitiuæ non attingunt rem communem.

Solutio quarti, Principium illud impoſsibile eſt idem ſimul eſſe, & non eſſe, non eſt primum cognitum complexum, quaſi ex omnibus principiis complexis primò occurrat. Nam ſicut termini minùs communes cognitu priores ſunt; ita principia, quæ ex illis conſtant intellectui ſe priùs ingerunt. Dicitur tamen principium illud, primum, ob nobilitatem perſpicuæ certitudinis, quæ tanta eſt, vt nemo illud, modò compos rationis ſit, mente inficiari poſsit. Appellatur quoque cæterorum principiorum norma; quod cætera eius veritate innitantur, & à priori per illud confirmari poſsint, vt alibi diximus. Atque hæc cauſæ ſunt, ob quas natura illius principij intelligētiam nobis primùm enodaſſe perhibetur; non autem quòd eius vel apprehenſio, vel aſſenſus, ordine inuentionis in noſtro intellectu priùs gignatur.

Quæ principia intellectui priùs occurrãt.

Solutio quinti, Hoc argumentum confirmat ſecundam tertij articuli concluſionem, nimirum ſi obiectum ſit extra debitam diſtantiam, priùs à nobis magis vniuerſalia apprehendi. Aduertimus tamen cum Scoto in 1. ſent. loco cit. eſto ſingularia magis vniuerſalium è longiori diſtantia priùs dignoſcantur; non proinde tamen exiſtimandum acriùs ab iis ſenſum moueri, quam à ſingularibus minùs vniuerſalium. Id enim acriùs mouet, quod actuoſius eſt, ſeu, quod magis actum participat; hoc autem eſſe ſingulare minus vniuerſalium, nemo negarit. Quo fit vt cauſa, ob quam prædicta ſingularia magis vniuerſalium faciliùs dignoſcantur, non ad maiorem ipſorū in agendo efficacitatem; ſed imperfectionem potiùs referenda ſit; quia videlicet

Singularia magis vniuerſaliū non agunt efficacius.

delicet ad ſui notitiam, minus expreſſam imaginem depoſcunt vti ſuperiùs diſſeruimus.

Solutio ſexti, Cùm naturæ communiores ſumuntur; vt tota quædam ſunt, reſpectu minus communium; non vt tota actualia, ſed vt tota potentialia ſpectantur, ſicque non iam in cognitionem confuſam actualem, ſed in potentialē cadunt. Quo liquet ſextum argumentum à propoſitę diſceptationis, in qua de cognitione confuſa actuali agitur, ſcopo aberrare. Erit tamen operæpretium decernere hoc loco quinam ordo ſit cognitionis cōfuſæ potentialis. Sunt, qui aſſerant magis vniuerſalia ſecundum eiuſmodi cognitionem interdum nobis notiora eſſe; videlicet cùm cognitio confuſa potentialis, & diſtincta actualis in eandem incidunt; veluti cùm animalis eſſentiam ignoratis ſpeciebus, quæ ſub eo continentur, penetramus. Sed non rectè ſentiunt. Nam cognitio diſtincta actualis magis vniuerſalium, ſublatis impedimentis, ſemper eſt poſterior confuſa actuali minùs vniuerſalium, vt ex dictis conſtat. Quare ſemper confuſa potentialis minùs vniuerſalium erit prior confuſa potentiali magis vniuerſalium; proindeque abſolutè ſtatuendum eſt cognitionem confuſam potentialem minùs vniuerſalium ſemper antecedere cognitionem eiuſdem generis circa magis vniuerſalia. Hoc poſito reſpondetur ad argumentum non omne totum via inuentionis priùs à nobis concipi; quàm partes; ſed id tantùm; quod ſenſui magis appropinquat; hoc autem è communibus naturis eſt ſpecies infima. Neque oppoſitum docet Ariſtoteles in prooemio, vbi de progreſſu cognoſcendi auſcultatorio, accuratæque doctrinę, diſputat.

Quid à nobis primò intelligatur notitia cōfuſa potentiali.

Solutio ſeptimi, Ex eo, quod naturæ magis vniuerſales pauciora in ſe prædicata cohibent, rectè colligitur eas ad notitiam diſtinctam actualem paucioribus egere, atq; ita eo cognitionis genere priùs à nobis concipi. Verùm eædem ad notionem confuſam actualem plura requirunt, quatenus à pluribus abſtrahendæ ſunt, quā naturæ minùs communes.

Naturæ magis vniuerſales plura exigunt ad confuſam ſui notitiam.

Solutio octaui, Receptis iam intellectu ſpeciebus plerumque magis vnicuique in promptu eſt communiora prædicata apprehēdere, & de inferioribus enunciare, propterea quod illa, vt in pluribus inſunt, ita frequentius occurrunt, atque adeò magis innoteſcunt. Sed enim hoc non impedit quominùs cùm rei imago in intellectu primùm gignitur, priùs ſpecies infima, quàm vlla natura ſuperior, ſublatis impedimentis concipiatur, quæ fuit noſtra prima concluſio in tertio huiuſce diſputationis articulo; quam etiam ſolam argumenta Scoti, & ex mente ipſius, & re ipſa colligunt; vnde non eſt, quòd à nobis ſoluantur.

Communiora magis in promptu ſunt, quā differentia.

* * *

Quæſtio.

QVÆSTIO IIII.

SIT-NE SINGVLARE PRIMO cognitum à noſtro intellectu, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA SVAdere videantur priùs vniuerſale, quàm ſingulare à nobis intelligi.

SVperiori quæſtione comparauimus naturas vniuerſales inter ſeſe; nunc eaſdem cum ſingularibus conferemus. Quod igitur vniuerſales cognitione confuſa priùs ab intellectu noſtro percipiantur, defendunt Thomiſtæ propè omnes, & ex Scoti ſectatoribus non pauci; idque hiſce ferè argumentis ſtabilire nituntur. (Hos retulimus ſuperius art. 2. quæſt. 3.)

(Primum argu.) Primum, Cum omnis noſtra cognitio per ſpecies fiat, ea priùs cognoſcere intellectus debet, quæ ipſi directò priùs & clariùs ab ſpecie intelligibili repræſentantur; ſed ita ſe habent naturæ communes. (Ex d. Thom. 1. contra gent. cap. 48.) Nam eæ primaria & formali expreſsione in ſpecie continentur; ſingularia verò non niſi implicitè & virtute: igitur priùs naturæ communes, quàm ſingulares à nobis percipiuntur.

(2. argument.) Deinde, Materia eſt in cauſa, cur res materiales minùs facilè à nobis intelligantur; ergo ea, quæ maximè ſunt in materiam demerſa, vti ſingularia, difficiliùs ac poſteriùs ab intellectu noſtro percipientur. Probatur aſſumptum, primùm, quia vnumquodque intelligitur ex ſuo actu, vt Ariſtoteles docet 9. Metaph. cap. 11. text. 20. at materia non actus eſt, ſed potentia. Secundò, (Plotinus.) quia vt aduertit Plotinus Ennead. 5. lib. 5. c. 1. cognitũ debet eſſe cognoſcenti cognatum, vnde omnis cognitio, vt eſt communis philoſophorum ſententia, tradita in opere de ſecretiore ſapientia ſecundum Ægyptios cap. 3. libr. 2. fit per aſsimilationem inter vim cognoſcentem, & rem cognitam; at intellectus cùm immaterialis ſit admodum eſt materiæ diſsimilis. (Omnis cognitio ſimilitudine fit cognoſcentis cum cognito.)

(3. argument.) Item, pueri, quorum vox, naturæ ipſius vox eſſe videtur, principiò quemlibet virum vocant patrem, quamlibet fœminam matrem. Igitur naturæ ductu priùs communem rationem patris, quàm huius patris apprehendunt; atque adeò non priùs ſingulare, quàm vniuerſale intelligunt. Quare & Ariſtoteles in proœmio huius operis ab hoc puerorum exemplo argumentum duxit ad comprobandum vniuerſalia tum magis, tum priùs nobis eſſe manifeſta.

(4. argument.) Ad hæc, Vniuerſale eſt obiectum intellectus, ſingulare obiectum ſenſus, vt teſtatur Ariſtoteles hoc in libro cap. 5. text. 49. ergo intellectus priùs vniuerſale cognoſcit, quàm ſingulare; alioqui priùs tenderet in non ſuum, quàm in ſuum obiectum. Huc pertinet, quod etiam Ariſtoteles eodem loco

ait, repetitque in 5.lib. Metaph.cap.11.text.16. nimirum ſingulare eſſe primò notum ſenſui, vniuerſale verò intellectui.

5. argument. Poſtremo, ſingulare intelligitur à nobis reflexè, vt aſſeruiſſe videtur Ariſtoteles 3.de anima cap.4.text.10. ergo eius cognitio poſterior eſt, quàm rei vniuerſalis. Conſecutio patet, quia omne reflexum eſt poſterius directo. Liquet etiam priuatim ex ipſo progreſſu cognitionis reflexè, quam D. Thomas in diſputatis, quæſt. de anima art. 20. & alibi, ac nonnulli eius ſectatores in hunc ferè modum explicant. Cùm rei alicuius notitia mentem ſubit, ducitur primùm à phantaſmate & intellectu agente quaſi intelligibilis quædam linea, quæ deinde procurrit ad intellectum patientem; inde ad rem vniuerſalem ſpecie repræſentatam, tum à re vniuerſali inflectitur ad phantaſma, & ad rem ſingularem, quæ illius quaſi inuolucro obtegitur, hoc eſt, vt planiùs dicamus, imprimitur à phantaſmate, & intellectu agente in patientem ſpecies intelligibilis, tunc intellectus patiens ea informatus gignit conceptum rei vniuerſalis, mox attendens ad ſuum actum, aduertit illum genitum fuiſſe ab ſpecie, ſpeciem à phantaſmate, phantaſma à re ſingulari, atque ita tandem in hoc flexu deprehendit rem ſingularem, & exiſtit in mente quidam veluti circulus intellectualis, quem Ariſtoteles ſignificauit ſimilitudine lineæ inflexæ, quæ in ſeipſam veluti recurrit, cùm ex recta inflectitur in orbem.

D. Thom. opuſc.cap. 29. & 41. & 2. de anima lect. 13. & 1 part q.81.art. 3. & q 86.art.1. Ferrarienſis. 3. de anima q. 13. Hiſpalenſis in 1.d.39.quæſt.2. art. 3. Capre.in 1.d.35.q.2.

Progreſſus ad cognitionem reflexã rei ſingularis ex quorundam ſententia.

Intellectualis circulus.

Alij verò cognitionem reflexam ſingularis hoc modo fieri arbitrantur. Percipit intellectus naturam communem v. g. hominis; tunc quia aduertit illam non ſeparatim ac per ſe cohærere; ſed neceſſariò in aliquo ſingulari exiſtere, colligit dari aliquod ſingulare, in quo ſit, atque ita dicitur ſingulare ipſum arguendo, ac reflectendo cognoſcere. Patet igitur notitiam reflexam ſingularis, ſiue hoc, ſiue illo modo contingat, poſteriorem eſſe, quàm conceptum naturæ communis; quandoquidem ſemper intellectus extremo loco naturam ſingularem apprehendit.

Vt Caietanus 1. par.q. 86. art.1.

Alia ratio explicandi modum cognitionis reflexæ.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR SINGVLARIA *priùs, faciliùſque à nobis intelligi, quàm vniuerſalia.*

Concluſio. Aſſerendum tamen eſt priùs à nobis ſingularia, quàm vniuerſalia intelligi. Quod præter alios ſentit Durandus in 2.d.3.q.7. Ochamus in 1.d. 3.q.5. Gregorius ibidem q.7. Apollinaris 3. de anima q. 13. Burlæus, & Marſilius hoc loco. Hanc ſententiam, qui ſpecies proprias rerum ſingularium in intellectu dari arbitrantur ex eo maximè comprobare poſſunt, quòd intellectus priùs conſignetur ſpecie rei ſingularis, quam vniuerſalis, faciliúſque ac promptiùs excitetur ad eliciendum conceptum adæquatum tali ſpeciei, exprimentem ſcilicet totum id, quod ſpecies repræſentat, hoc eſt, ipſam rem ſingularem, quàm ad formandum conceptum naturæ communioris, ad quam ea ſpecies nec primariò, nec adæquatè inclinet. Verùm quia illuſtrior, magiſque Peripatetica eſt contraria opinio prorſus negans intellectui eiuſmodi ſpecies intelligibiles, quæ adæquatè repræſentent ſingularia (qua de re 3.

Eius aſſertores.

Eandē ſequuntur Ioannes Maior in 1.d.3. qu.4. Baconus ibidem quæ.1. Niphus 1. Metaph.diſput.11. Trombeta 7. Metaph. qu.7. Antonius Andreas quæſt.14. Ioannes Canonicus 1.phyſ. quæſt. 2.

te 3. de anima) nos illi modò inſiſtentes ea probatione non vtemur. Nec verò deſunt aliæ ſatis firmæ ad propoſitum concludendum.

Thienenſis 3. de anima ad text. 11. Piccolomineus in ſua Phil. Moral. gradu. 5. cap 18.

Quod igitur conceptus rei ſingularis priùs, faciliúſque à nobis eliciatur, quàm rei vniuerſalis oſtendi poteſt, primò; quia ſingulare eſt propinquum ſenſui, à quo intellectus hoc ſtatu cognitionem mutuatur, & in actu ſuo pendet. Quare priùs fertur intellectus ad ſingulare ipſum, quàm ad vniuerſale concipiendum.

Opinio magis Peripatetica nō dari ſpecies rerum ſingularium.

Secundò, Conceptus rei ſingularis, cùm ſit notitia præſtantioris naturæ, perfectior eſt, quàm conceptus rei communis in eadem ſerie: ergo priùs, ſaltem origine, ab intellectu noſtro gignetur. Probatur conſecutio, quia, vt Scotus rectè argumentabatur, cauſſæ naturales, cùm nihil impedimenti ſubeſt, mox producunt nobiliſsimum effectum, quem poſſunt: at verò cum primùm ex phantaſmate rei ſingularis tranſmittitur ſpecies rei communis in intellectum, dantur cauſſæ, quæ ſufficiunt ad productionem conceptus rei ſingularis; nimirum eiuſmodi ſpecies, & phantaſma; nec quicquam eſt quod impediat. Quare is conceptus priùs omnino elicietur.

Experientia dux philoſophiæ.

Tertiò, Experientia ipſa dux philoſophiæ ac magiſtra veritatis palam teſtatur, cùm res aliqua ſingularis ſenſum ferit, nihil priùs à nobis concipi, quàm rem ipſam ſingularem: aduerſatur ergo experientiæ, qui negat ſingularia priùs à nobis intelligi.

Impugnatur prior modus cognitionis reflexæ ſupra explicatus.

Refellitur poſterior.

Poſtremò, Si intellectus non intelligeret ſingularia niſi reflexè, & eo præſertim modo, quem aduerſariæ partis auctores tradunt, ſequeretur in primis nullum ſingulare à nobis determinatè concipi, ſub notitia vaga duntaxat. Nam ſi nullum hominis, v.g. indiuiduum apprehendimus niſi ſcrutando ſingulare, à quo ſpecies hominis in commune genita eſt(qui erat prior modus explicandi cognitionem reflexam) cum eiuſmodi ſpecies à Socrate, vel à Platone, & alio quouis homine ſine diſcrimine emitti potuerit, certè ea ratione ad nullum hominis indiuiduum definitè perueniemus. Idemque accidet, ſi ſingulare non percipiamus, niſi dum arguendo aduertimus communem hominis v. g. naturam neceſſariò re ipſa in aliquo ſingulari exiſtere, quo pacto alij cognitionem reflexam explicabant. Etenim cùm hominis natura in omnibus ſuis inferioribus contineatur, non magis ad hoc ſingulare, quàm ad illud eo pacto ducemur. Rurſus ſi prior ille modus cognitionis reflexæ verus eſſet, ſequeretur conceptum rei ſingularis efformari non poſſe, niſi interpoſita longiori mora, dum ſcilicet intellectus eiuſmodi recurſus obit; imò nec elici niſi ab homine exercitato, quique priùs ab alio edoctus fuerit, quo modo quaſi filo, vt in Dædali labyrintho, viam regens per circuitus illos, & ambages, ad phantaſma redeat. Quare minùs fuiſſet à natura homini conſultum, cui tam perplexa & difficilis via data eſſet ad intelligenda ſingularia, in quibus tractandis omnis eius vita verſatur.

* * *

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE *partis argumenta.*

NVnc eorum argumentis occurramus,qui oſtendere nituntur priùs vniuerſalia, quàm ſingularia in noſtrum intellectum cadere. Ad primum dicendum non oportere priùs intelligi id,quod ſpecies primariò repræſentat;ſed id,ad quod magis excitatur intellectus;magis autem excitatur, ac ducitur ad intelligendũ ſingulare,licet inadæquatè,& implicitè in ſpecie intelligibili repræſentatum;quia phantaſma,quod in ſenſu interno intellectui aſsiſtit,eſt ipſius ſingularis, præualetque ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus noſtri à ſenſu,hoc rerũ ſtatu ; quantumuis ſpecies intelligibilis ex ſe magis ferat ad rem vniuerſalem.

Ex Henrico Gandauenſi 1. par ſum. arti. 36. q. 1. lege etiã pro cadẽre Auerroem diſput. 3. contra Algazellem D. Tho. 1. ſent. d. 35 q. vnica, art. 1. & 2. contra gent. c. 44. Zimarã in theor. propoſ 1.

Quo pacto materiam impedit cognitionem.

Secũdi argumẽti explicatio vt illuſtrior ſit,aduertendum eſt duobus modis dici poſſe cognitionem impediri à materia;vno ex parte ſubiecti; altero ex parte obiecti.Ex parte ſubiecti;quia quò illud magis materiale eſt; eo minùs idoneum ad vim cognoſcendi;cum ſemper hæc nonnihil abſtractionis à materia deſideret.Vnde Ariſtoteles 2.de anima c.12. tex. 124. cauſam cur plantæ cognitione prorſus careant(etſi eis Plato quaſi dormientem ſenſum dederit)ad ipſarũ cõcretionem,& vt vocant,materialitatem refert. Contrà verò quò res magis à materia emergunt , eò perfectiorem obtinent cognoſcendi gradum,vt videre eſt in bellua,homine,& angelo: hominis enim cognitio perfectior eſt,quã belluę , quia forma hominis poteſt extra materiam cohærere,non autem belluæ:& angeli item cognitio nobilior , quàm hominis,quia angelus prorſus materia vacat,non homo,qui ex corpore & animo cõſtat.Iam verò ex parte obiecti dicitur materia impedire,ſeu retardare cognitionẽ ob eas potiſsimùm cauſas,quæ in propoſito argumento continentur.Verùm ſi quis animũ aduertat facilè videbit ex nulla earum colligi poſſe intellectionẽ plus à materia rei ſingularis, quã vniuerſalis impediri.Non enim materia rei ſingularis,aut magis potẽtia eſt,aut intellectui diſsimilior, quàm materia rei vniuerſalis.Nam quod obiiciũt naturam ſingularem magis eſſe materia demerſam,ideſt,conſtitui ex materia magis contracta; id nihil momenti habet.Non enim cõtractio illa difficiliorem reddit apprehenſionem rei ſingularis;quin verò naturę communes non niſi beneficio ſingularium,quę primò in ſenſus,deinde in intellectum ſpecies imprimũt,intelligi à nobis poſſunt.Quo fit vt materia indiuidua non modò non impediat, aut retardet cognitionem;ſed pro ſua etiam parte iuuet,ac promoueat , quatenus eſt in re ſingulari,à qua omnis noſtra cognitio ortum habet.

Plantæ ob nimis terreſtrem corporis cõpagẽ ſenſu carent.

Intellectio non magis à materia rei ſingularis quã vniuerſalis impeditur.

Ad tertiũ,dicẽdum cum Gregor.in 1.d.3.quęſt.4.ar.3.& Ochamo d.3.quę. 6.pueros nõ iccirco primùm omnes viros patres appellare,quod communẽ patris,aut viri rationẽ primò cõcipiant,ſed quia humore,& ea,quam humor exhalat,nebula cerebrũ occupante,adeò in illis interior ſenſus obductus eſt, adeoq; imperfectè & quaſi per vmbrã operatur, vt ſingularia illa nõ niſi ſub imperfe

Cerebri humiditas intelligẽdi actum interturbat.

Lege d. Th. 1 p. q. 101. ar. 2 & in 2. ſent. d. 21 q. 2. art. 2. Galenũ li. 3. de loc. affe.

imperfecta & vaga notione percipiant,nec parentes ab aliis dignoſcãt, donec vi diſcernendi polleant,quæ ætate procedente ſenſim emergit. Quòd ſi aduerſariorum ratio concluderet,eodẽ modo,vt auctores citati animaduertunt,probari poſſet belluas primùm naturã communem apprehendere, quã ne apprehendunt quidem. Videmus ſiquidem agnos recèns natos quamlibet ouem,quaſi matrem ſequi;nimirum quia dũ vegetiori carent ſenſu, omnes oues tanquam matres apprehendunt. At enim quia vaga illa, & confuſa ſingularium notitia,quatenus circa nullum ſingulare definitè verſatur, conceptui cõfuſo rei vniuerſalis admodũ cognata eſt;ideò Ariſtoteles ab ea ſumpſit argumentum,quo vniuerſalia prius à nobis intelligi comprobauit.

Notitia vaga ſingularium.

Ad quartum,reſpondẽdum eſt adæquatum obiectum intellectus, vt ex 9. Metaph.c.11.tex.20.colligitur,nõ eſſe vniuerſale;ſed ens in tota ſuæ ſignificationis amplitudine,quo pacto tam vniuerſalia, quàm ſingularia complectitur:dici tamen interdum vniuerſale,obiectum intellectus; quia cognitio vniuerſalis,propria illi eſt,vt pote,quæ ſoli intellectui competit, & ſi nõ ſola;ſeu(quod eodẽ redit)quia intellectus per vniuerſaliũ cognitionẽ præſtat ſenſui,qui licet ſingularia percipiat,vltra ea tamen nõ aſcendit. Reliqua verò Ariſtotelis teſtimonia intelligenda ſunt de cognitione ſcientiæ, qua intellectus,vt ex 1.lib. poſterioris Analyticæ conſtat,vniuerſalia per ſe ac primò contemplatur; ſingularia verò non niſi ex accidente & ſecundaria ratione.

Obiectum adæquatum intellectus.

Quinti argumenti ſolutio plus habet difficultatis;illo namque Ariſtotelis teſtimonio ex c.4.li.3.de anima,tanquam gladio Delphico variè vtuntur Peripatetici. Nonnulli,è quibus eſt Henricus Gandauenſis quodlib. 5. q. 15. D.Thomas,eiuſq; ſectatores & plerique alij,quorum explicationem in argumento retulimus,elicere ex eo conãtur ſingulare poſteriùs à nobis intelligi;alij intelligi priùs. Atque ex hiſce poſterioribus eſt Gregorius Ariminenſis in 1.d.3.q.3.ar.2.& Burlæus initio huius libri. Reiecta tamen huiuſce rei pleniori diſceptatione ad eum locum tertij de anima,breuiter hic dicẽdum Ariſtotelem vel nihil ibi de diſcrimine inter directam, & reflexam cognitionem tradere voluiſſe,ſed docere duntaxat animam percipere vniuerſale alia facultate diſtincta à ſenſu,quo ſingulare percipit;diſtincta quidem, vel re ipſa,vel ſola ratione;ſicuti linea flexa ſola ratione differt à ſe ipſa protenſa;quod admodum probabile eſt. Vel,ſi etiam directę,& reflexæ cognitionis diſcrimẽ indicare voluit,haud obſcurè cognitionem reflexam,quam ſingulari attribuit,priorem feciſſe directa,quam aſsignat vniuerſali. Hęc eſt enim eius loci ſententia;Anima percipit vniuerſale ſicuti cùm extenſa fuerit linea flexa;quaſi videlicet mens in cognoſcẽdo ſingulari priùs ſe inflectat ad ſenſum,poſtea verò recto intuitu ſeſe ad percipiendum vniuerſale conuertat. At neque iuxta hanc expoſitionem dici debet ſingulare cognoſci reflexè, ſed inflexè potiùs, vt ex contextu Græco planum eſt. Vnde patet Ariſtotelem eo loco, aut neutri parti præſentis controuerſiæ, aut noſtræ potiùs fauiſſe. Lege etiam Fonſecam lib.1. Metaphyſ.cap.2 q.3.ſect.5.

Explicatur locus Ariſt. in 3. de anima.

Singulare non tam reflexè, quam inflexè à nobis intelligi.

QVÆSTIO V.

VTRVM SINGVLARE SVBSTANTIÆ, an accidentis à nobis primò intelligatur.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur primò intelligi ſingulare ſubſtantiæ.

SVperiori diſputatione ſtatuimus priùs à nobis ſingulare, quã vniuerſale intellig.;ſequitur vt quod nam illud ſingulare ſit, accidentis ne, an ſubſtantiæ videamus. Quod igitur ſingulare ſubſtantiæ in noſtrum intellectum primò cadat, ſuaderi poteſt in primis teſtimonio Ariſtotelis 7. Metaphyſicæ capit. 1. textu 4. vbi ait ſubſtantiam eſſe cognitione priorem accidentibus. Deinde hac ratione. Id intellectus primò concipit, quod primò cogitatiua apprehẽdit; nam & cum hac primò coniungitur intellectus agens; ſed cogitatiua primò apprehendit ſubſtantiam ſingularem, ergo & intellectus. Maior propoſitio ſuadetur, quia ex doctrina D. Dionyſij c. 4. de diuinis nominibus, infimum ſummi coniungitur ſummo infimi; ſummum autem inter potentias cognoſcentes eſt intellectus; infimum verò facultas ſenſitiua; itemque omnium intellectuum, humanus infimus eſt, & inter omnes ſenſitrices facultates cogitatiua ſumma habetur. Minor probatur, quia cùm ſubſtantiæ cognitio, accidentium perceptione nobilior ſit, illam priùs, quam hanc cogitatiua eliciet, ſi cauſa naturalis non impedita edit primò nobiliſsimum effectum, quem poteſt.

Ariſtot.

Parte.

D. Dionyſ. Infimum ſummi coniungitur ſummo infimi.

Item, Anima nihil priùs, quàm ſe ipſam intelligit. Non ergo priùs accidẽs quàm ſubſtantiam percipit. Probatur antecedens, nãque id anima priùs intelligit, quod ipſi maximè præſens eſt; nihil autem illi, magis quàm ipſa ſibi cohæret, ac præſto adeſt.

Denique, Quod ſaltem Deus in hominis intellectum primò cadat hunc in modum oſtenditur. Id, in quo cætera cognoſcimus, & quo de aliis iudicamus, primò nobis perſpectum eſſe oportet; vnde priùs lucem, quàm colores ſentimus, & principiis, quã concluſioni, priùs aſſenſum damus; ſed quicquid cognoſcimus, non niſi in luce primæ veritatis cognoſcimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt ſcripſit Plato in Timæo, & D. Auguſtinus 12. libro de Trinitate ca. 2. Igitur primò cognitum à nobis eſt veritas prima, ideſt, Deus.

Plato.
D. Auguſtinus.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

IN hac quæſtione diuerſi diuerſa, atque aduerſa ſentiunt. Etenim ſunt, qui putent ſubſtantiam non modò non intelligi à nobis primò, ſed ne intelli

Variæ ſententiæ de ſingulari primo cognito.

intelligi quidem, noſtramque omnem perſcrutationem circa ſubſtantiarum inuolucra, ideſt, accidentia, immorari, nec ad ipſam rei eſſentiā, aut ſubſtantiam peruenire. Qua de re lege, ſi placet, Nicolaum Cuſam in libris de docta ignorantia, & in 3. Idiotæ dialogo copiosè diſſerentem. Alij cenſent priùs concipi à nobis ſubſtantiam, quàm accidens; & ex his quidam priùs vniuerſale, alij ſingulare; rurſumque ex his poſtremis quidam ſingulare vagum, alij determinatum.

Lege Herueum quodl. 3. q. 12.

Conclusio.

Sit tamen concluſio. Singulare, quod à nobis primò concipitur, eſt ſingulare ſenſibile, determinatum, non ſubſtantiæ, (ſi eius formale ſpectetur) ſed accidētis concretè ſumpti. Hæc concluſio intelligi debet ſublatis impedimentis. Probaturque ſigillatim. Nam cùm noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu, eoque vtatur velut præuio ſatellite, id primò mentem ſubit, quod primò ſui ſpeciem in ſenſus imprimit: hoc autem, vt ex ſuperioribus conſtat, ſi nihil obſit, eſt ſingulare ſenſibile determinatum. Eſſe verò huiuſmodi ſingulare nō ſubſtantiæ, ſed accidentis, inde ſuadetur, quia ſubſtantia non mittit ſui ſimilitudinem ad ſenſum, alioqui eſſet ſenſibilis per ſe, quod negat Ariſtoteles 2. de anima cap. 6. tex. 65. Denique debere id eſſe ſingulare accidentis concretè, non abſtractè ſumpti, ex eo oſtenditur, quia vnaquæque res ita ſenſu percipitur, vt in eum agit. Quare cùm ſingulare ſenſibile non niſi concretè ſumptum agat. (Neque enim id, quod calefacit eſt hic calor, ſed hoc calidum, docente Ariſtotele in lib. de ſenſu & ſēſili, c. 6. quia actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium) fit vt ſingulare ſenſibile concretum primò ſub ſenſum cadat, & ex conſequenti primùm ab intellectu percipiatur. Adiecimus verba illa, ſi eius formale ſpectetur, quia cùm concreta accidentium, quæ ſui ſpeciem in ſenſus mittunt, ſubſtantias connotent, neceſſe eſt, vt tam ipſa, quam ſubſtantiæ, eodem actu apprehendantur; ſed hæ vt connotatæ, & accidentibus inuolutæ, ac proinde ſecundaria ratione, & implicitè; illa vt formaliter ſignificata, atque adeo primò & per ſe.

Actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium.

Ex his, quæ hactenus docuimus, licebit colligere id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur, eſſe naturam ſpecificam eius accidentis, quod amotis impedimentis priùs ſub ſenſum cadit; quod aſſerit Scotus 7. Metaph. q. 1. & Iandunus ibidem, alijque non pauci.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI

articuli argumentis.

Solu. 1. argu.

AD primum argumentum initio quæſtionis propoſitum dic Ariſtotelem eo loco ſeptimi Metaph. loqui de accidente ſecundum accuratam & diſtinctam cognitionem, quæ per auſcultationē habetur, quo pacto ſubſtantia cognitione prior eſt; cùm ſine illa accidens nec abſolutè intelligi, nec perfectè definiri poſsit. Nos verò in præſentia agere de accidente ſecundum notitiam confuſam via inuentionis.

Quo pacto ſubſtantia ſit cognitione prior accidente.

Solutio 2. argumenti.

Ad ſecundum, Suppoſita nunc illa ſententia quæ præter ſenſum communē, plures ſenſus internos facit; quod an ita ſit in libris de anima diſquiritur; reſpon

reſpondemus in primis negando maiorem propoſitionem. Non enim intellectus agens cum ſola cogitatrice potentia iungitur; ſed cum phantaſia quoque, imò & cum ſenſu communi, vt quidam putant. Quare cùm hæ facultates ſola accidentia percipiant, ſolam accidẽtis ſimilitudinem vnà cum intellectu agente in patientem primò inferent. Quod verò ad illud D. Dionyſij effatum ſpectat, dicendum erit omnes internos ſenſus reputari ſummum inter potentias cognoſcitiuas organicas. Aliter etiam eidem argumento occurri poteſt, videlicet admittendo maiorem propoſitionem cum Ianduno 1. de anima q. 10. & Caiet. 1. p. q. 85. art. 1. ſed negando minorem. Licet enim cogitatiua ex accidentis ſimilitudine imaginem ſubſtantiæ effingat; tamen ſaltem priùs natura apprehendit accidens, cuius ſpeciem à phantaſia recipit, eſto illius, quàm huius, apprehenſio nobilior ſit. Eſt enim rata naturæ lex, vt quælibet potentia id, ſaltem priùs origine, concipiat, cuius ſimilitudine primò excitatur. Adde etiam cogitatricem vim non niſi arguendo, & quodã veluti diſcurſu, vt plerique arbitrantur, ad apprehẽſionem ſubſtantiæ deuenire, proindeque non poſſe non imaginem accidentis, cum qua intellectus agens mox concurrat, ſibi priùs efformare. Denique Richardus in 2. di. 24. quæſt. 3. circa 3. principale, Heruæus quodl. 3. quæ. 12. negant ſubſtantiam ab vllo ſenſu percipi. Quæ ſententia in vtramque partem probabilis eſt: placuit autem affirmatiua D. Thomæ in 4. d. 49. q. 2. art. 2. & in opuſc. 26. Auerroi, 2. lib. de anima comm. 63. Caiet. 3. p. q. 76. art. 7. alijsque compluribus. Qua de re luculenter ſcripſit Mirandula lib. 5. de examine vanitatis cap. 10.

Altera ſolutio eiuſdem argu.

Cogitatiua priꝰ ſaltem natura, apprehendit accidens, quàm ſubſtantiam.

3. ſolutio aliorum.

Ad tertium, dicito ex doctrina D. Auguſtini lib. 14. de Trin. ca. 6. dupliciter intelligi poſſe mentem noſtram ſibi præſentem eſſe, videlicet præſentia eſſentiali; quia nimirum à ſe ipſa non abeſt: vel obiectiua, quia ſibimet conceptu aliquo obiicitur. Priori modo non poſſe quicquam priùs, aut magis præſens illi eſſe, quàm ipſa ſibi eſt: poſteriori priùs ſeſe illi exhibere rem ſingularẽ ſenſibilem, cuius ſpeciem recipit, maximè cùm ſe non niſi actu reflexo intelligat, poſtquam videlicet ad alia protenſa in ſe ipſam recurrit. Quod Ariſtoteles ſignificauit 3. de anima capite 4. tex. 8. aiens cùm intellectus ſingula intelligibilia effectus fuerit, tunc demum ſui ipſius capere notionem.

Sol. 3. argu.

Anima non niſi actu reflexo ſe ipſam intelligit.

Quo pacto anima in ſe recipro cet lege D. Thomam 1. p. q. 87. art. 1.

Ad quartum, omiſſa longiori diſputatione, quam perſequitur Henricus Gand. 1. p. ſummæ art. 24. q. 7. & D. Tho. opuſc. 70. q. 1. art. 3. & 1. p. q. 88. art. 3. & Scotus in 1. ſent. d. 3. q. 4. reſpondendum eſt ea, quæ intelligimus, non dici apud Platonem & D. Aug. percipi à nobis in luce primæ veritatis tanquam in re cognita; ſed tanquam in ratione cognoſcendi, ideſt, non quaſi dum quidpiam intelligimus ipſam primam veritatem priùs cognoſcamus: ſed quia nihil in noſtrum intellectum cadit, niſi quatenus in eo prima veritas elucet, & participatur, & ſacrum illud ac diuinum lumen vt rebus ipſis veritatem, ita nobis vim eius percipiendæ, tuendæque largitur, vt ex eodem Platone D. Gregorius Nazianzenus inquit. Enimuerò quod ipſa prima veritas in ſe ſumpta à nobis haud primò cognoſcatur ex eo planum eſt, quia in hoc vitæ ſtatu ad naturalem Dei cognitionem non niſi ex

Solutio 4. argumenti.

Nihil intelligimus niſi lumine è diuinæ lucis fonte ad nos defluente.

Hac de re D. Gregorius Naz. in ſanctũ lauacrum orat. 3.

non niſi ex antecedente ſenſibilium rerum notitia prouehimur. Atque hæc de ordine vniuerſalia, & ſingularia à nobis intelligendi ſatis ſint.

Κεφάλαιον β.

Ἀνάγκη δ' ἤτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἢ πλείους· καὶ εἰ μίαν, ἤτοι ἀκίνητον, ὥσπερ φησὶ Παρμενίδης καὶ Μέλισσος· ἢ κινουμένην, ὥσπερ οἱ φυσικοὶ, οἱ μὲν ἀέρα φάσκοντες εἶναι· οἱ δὲ ὕδωρ, τὴν πρώτην ἀρχήν. εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας, ἢ ἀπείρους. καὶ εἰ πεπερασμένας, πλείους δὲ μιᾶς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέτταρας, ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν· καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὥσπερ Δημόκριτος, τὸ γένος ἕν, σχήματι ἢ καὶ εἴδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας. ὁμοίως δὲ ζητοῦσι καὶ οἱ τὰ ὄντα ζητοῦντες, πόσα· ἐξ ὧν γὰρ τὰ ὄντα ἐστὶ, ζητοῦσι πρῶτον ταῦτα πότερον ἓν, ἢ πολλά· καὶ εἰ πολλά, ἢ πεπερασμένα, ἢ ἄπειρα. ὥστε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον ζητοῦσι, πότερον ἕν, ἢ πολλά. τὸ μὲν οὖν εἰ ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ ὂν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεώς ἐστι σκοπεῖν. ὥσπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκ ἔτι λόγος ἐστὶ πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ πασῶν κοινῆς. οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν.

CAPVT II.

Neceſſe [a] *eſt itaque aut vnum eſſe principium, aut plura: atque ſi vnum, aut immobile, vt Parmenides, & Meliſſus inquiūt; aut quod moueatur vt naturales philoſophi; quorum alij primum principium ignem ſtatuunt, alij aquam. at ſi plura, aut finita, aut infinita: & ſi finita, vno autem plura; aut duo, aut tria, aut quatuor, aut numero quopiam alio: ſi infinita, aut generis eiuſdem, ſpecie differentia, vt Democritus, aut etiam contraria* [b] *Non aliter inquirunt, qui ea quæ ſunt quot ſint ſcrutantur. Nā de his primùm quærunt è quibus ſunt entia, vtrū vnum an plura: & ſi plura an finita, an infinita. Quare inquirunt an principiū, & elementū vnū ſit, an multa.* [c] *Conſideratio igitur de eo quod eſt, an vnū ſit, & immobile, Naturalis nō eſt. Nam vt Geometræ nulla cōtra eū remanet ratio, qui principia tollit; ſed aut alterius eſt ſciētia, aut omniū cōmunis: ſic neq; ei, qui de principijs diſſerit.* Textus 6. Textus 7. Textus 8.

[d] *Quan-*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Methodus Ariſtotelicæ doctrinæ.

ABſoluto huiuſce diſciplinæ prooemio, ſequitur tractatio ipſa, in qua Ariſtoteles imitatus naturam, quæ à principiis opus inchoat, diſputationem rerum naturaliū ab earum principiis orditur. Seruat autem in horum peruestigatione eum ordinem, ac methodum, quam ipſe ante præſcripſerat. Nam prius quam de ſingulis principiis particularim diſſerat, communes, ac generales eorum quæſtiones pertractat, & ante omnia veterum ſententias commemorat, vt ex earum diiudicatione firmior, atque illuſtrior ſit veritatis explicatio.

Modi, quibus principia videntur poſſe ſtatui.

[a] *Neceſſe eſt itaque*] Tradit modos, quibus principia ſtatui poſſe videantur, vt ex iis omnibus eos, quos probarit, excerpat, & principiorum numerum ſtatuat: non omnes tamen recenſet, vt annotarunt D. Thomas, Auerroes, & Simplicius; ſed qui magis ad rē præſentem faciunt. Poſſunt verò ij ad hanc ſummam, partitionemque redigi. Oportet, aut vnum eſſe principium, aut plura: ſi vnum, aut motus expers, aut mobile, ſi motus expers, aut finitum, aut infinitum. Similiter ſi mobile. Rurſum, ſi plura, aut finita, aut infinita. ſi finita, aut duo, aut tria, aut alio certo numero comprehenſa. Si infinita, aut generis eiuſdem, ſed ſpecie, & figura, ſituque diuerſa, aut genere etiam differentia, & inter ſe pugnantia. Igitur Parmenides, & Meliſſus vnum duntaxat principium, idque motus expers inuexere, infinitum Meliſſus, Parmenides finitum. Diogenes Apolloniates, Anaximenes, Anaximander, & Thales vnum etiam, ſed infinitum, & mobile. Hippaſus, & Heraclitus vnum quoque, veruntamen finitum & mobile. Plura verò certo numero comprehenſa conſtituerunt Plato, Empedocles, & Pythagoræi. Plato tria, Empedocles quatuor, Pythagoræi decem. Infinita generis eiuſdem, ſpecie & figura diſcrepātia Leucippus, & Democritus: generis diuerſi, & inter ſe contraria, Anaxagoras. Quo autem modo ſinguli ſua dogmata intellexerint, ac defenderint, patebit in progreſſu, noſque id in quæſtione de numero principiorum locupletius exponemus.

Qui vnum principiū fecēre.

Qui plura finita.

Qui infinita.

[b] *Non aliter inquirunt*] Variè hunc locum explicant Alexander, Simplicius & Auerroes. Videtur tamen ſignificaſſe Ariſtoteles hanc, quam ſequitur, philoſophandi ratio-

 nem,

nem,ſcrutando nimirùm Phyſicarum rerum principia,nequaquam nouam eſſe,cùm eā alij ante ipſum vſurparint:qui cùm eorum,quibus vniuerſitas conſtat, numerum,ſeu multitudinem inueſtigarent, re ipſa nihil aliud, quàm quot eſſent rerum initia diſquirebant.

c *Conſideratio igitur*]Antequam eorum placitum confutet, qui vnum immobile fecère principium, oſtendit non eſſe Phyſici negotij contra eos, qui ita ſenſerint,diſputationem inire;ſed ad aliam id facultatem, altioremve ſcientiam attinere; eo quod Phyſiologiæ tollant principia, quibus ſublatis omnis Phyſica diſputatio collabitur, & euaneſcit.

οὐ γὰρ ἔτι ἀρχή ἐστιν, εἰ ἓν μόνον, καὶ οὕτως ἓν ἐστιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ, τινὸς ἢ τινῶν. ὅμοιον δὲ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἓν, καὶ πρὸς ἄλλην θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι, τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων, οἷον τὴν Ἡρακλείτειον· ἢ εἴ τις φαίη ἄνθρωπον ἓν τὸ ὂν εἶναι· ἢ λύειν λόγον ἐριστικὸν, ὅπερ ἀμφότεροι μὲν ἔχουσιν οἱ λόγοι, καὶ ὁ Μελίσσου καὶ ὁ Παρμενίδου· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι. μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν. ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ἡμῖν δ' ὑποκείσθω, τὰ φύσει ἢ πάντα, ἢ ἔνια κινούμενα εἶναι. δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἅμα δ' οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνὺς ψεύδεται· ὅσα δὲ μὴ, οὔ. οἷον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων, γεωμετρικοῦ διαλῦσαι· τὸν δ' Ἀντιφῶντος οὐ γεωμετρικοῦ. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὔ, φυσικὰς δ' ἀπορίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. ἔχει γὰρ φιλοσοφίαν ἡ σκέψις.

ἀρχ

d *Quando principiū non eſt,ſi vnū tantū eſt, hocque modo vnū. Alicuius enim eſt, aut aliquorū id,quod eſt principiū. Conſiderare itaq; an hoc modo vnū ſit,perinde eſt atq; cōtra aliā quāuis poſitionē,quæ ſermonis gratia affirmetur,qualis eſt Heracliti,aut ſi quis id quod eſt, hominē vnū eſſe dixerit diſſerere; aut cōtētioſā rationē diluere,quales quidē Parmenidis,& Meliſsi ābæ ſunt rationes;quippe quæ, & falſa aſſumāt,& nō rectè cōcludant.* Textus 9. *Magis tamen Meliſsi ratio importuna eſt,& dubitationē nō habet;ſed abſurdo vno dato cætera accidūt. In hoc verò nulla ineſt difficultas.* Textus 10. e *Nos autē ponamus quæ natura cōſtant aut oīa,aut quædā moueri;quod quidem inductione eſt manifeſtū. At neque omnia diluere conuenit;ſed ea tātùm quæ ex principiis demōſtrādo falſa cōcludunt: quæ autē ſic nō cōcluduntur,minimè:* Textus 11. f *ut quadrationem,quæ per ſegmenta fit,Geometræ eſt diſſoluere;at eā,quæ Antiphōtis haudquaquā.* g *Sed quāquā naturæ cōſideratio hæc non ſit; quia tamē,quod dicūt, naturales dubitationes habere accidit, benè res fortaſsis ſe habuerit,ſi de eis aliquantiſper diſſeruerimus. Nam philoſophiam habet conſideratio.* Textus 12.

Prin-

d *Quando principium non eſt*]Oſtendit eos,qui vnum duntaxat principium,idque motus expers faciunt Philoſophiæ Naturalis principia tollere. Primùm, quia ita vnum faciunt principium,vt aſſerant vnum tātum eſſe in natura ens;cùm tamen ratio principij multitudinem arguat;ſiquidem omne principium refertur ad id, quod ab eo dependet,aut aliquo modo originem capit. Deinde,quia negant motum, atque adeò totam euertunt naturam, quæ principium motus,& quietis dicitur. Quare perinde eſſe cum his philoſophis diſputare,atque cum Heraclito,aut alio,qui omne, quod eſt vnū hominem eſſe diceret. Porrò Heraclitus cognomento tenebricoſus, vnus fuit ex antiquioribus Philoſophis,de quo illud narrant memorabile, quod quoties domo egrediebatur,flebat,ſicuti & Democritus ridebat:quod alteri omnia,quæ agimus, miſeriæ: alteri ineptiæ videbātur. Aiebat quoque Heraclitus rem nullam. ob perennem agitationem,qua voluuntur omnia,magis,hoc quàm ſuum oppoſitum eſſe; negabatque,vt quidam tradidere(etſi non tam animi aſſenſu,quàm concertandi ſtudio)communiſsimum,ac notiſsimum illud axioma, Impoſsibile eſt idem eſſe & non eſſe. Lege Ariſtotelem 4.Metaph.cap.3.

Qui motum negant, naturā tollunt. Heraclitus. σκοτεινός.

e *Nos autem ponamus*]Oſtenſurus Plato lib.10.de legibus eſſe Deos, ſumit priùs.vti rem omnium oculis peruiam, datam naturæ vniuerſitate motum. Hunc locum imitatus Ariſtoteles eadem hypotheſi vtitur. Statuendum, inquit, eſt hoc Phyſiologię principium ſatis manifeſtum, videlicet, res Phyſicas motu cieri, ſiue omnes

Plato.

omnes

omnes in vniuerſum, ſiue earum ſaltem aliquas; alterutrum namque ad rem propoſitã ſufficit, & tamen hoc principium inficiantur Parmenides, & Meliſſus, cum omne quod eſt vnum tantum, idque à motu liberum faciant. Quare cùm tam longo itinere à Phyſiologia deflexerint, non erit Philoſophi Naturalis cum iis diſceptare, & eorum rationes coarguere, ſed eas, quæ ſeruatis naturæ principiis non rectè colligunt.

Quadratura circuli. f *Vt quadraturam quæ*] Quemadmodum, inquit, Geometræ eſt diſſoluere rationes, quæ, per ſegmẽta circulum quadrare nitebantur, non autẽ rationes quibus ad id Antiphon vtebatur, ita nec Phyſico incumbit Parmenidi, & Meliſſo reſpondere. Hunc locum vt intelligas aduertere quadrare circulum eſſe reperire aream quadrati æqualẽ areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Ariſtotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atque inter alios Antiphon, & Hippocrates Chius, quorum meminit Ariſtoteles 1. libro poſterioris Analyticæ cap. 7. tex. 23. & 1. Meteororum cap. 6. & 1. Elenchorum cap. 10. ſed neuter eorum circulum quadrauit tametſi peius Antiphoni res proceſſerit, qui inter argumẽtandũ nonnulla Geometricis principiis repugnantia ſumpſit. Qua ob cauſſa nõ attinet ad Geometrã ei⁹ diſſoluere rationes. (Antiphon. Hippocrates.)

Hac de re luculenter ſcripſit hoc loco Simplicius ad tex. 11. & ex recentioribus Petrus Nonius, & Ioannes Buteon in libellis, quibus accuratè demonſtrant fruſtra Orõtium conatum fuiſſe prædictam quadraturam oſtendere. Vtrum verò ab antiquis inuenta iam fuerit quæſtio eſt Nam Boëtius in categoria relationum affirmat inuentam, quod etiam Iamblicho viſum fuit, vt teſtatur Simplicius hoc loco. Alij tamen id pernegant. Sanè hiſce proximis annis poſt diuturnam eius rei commentationem, eam tradidiſſe putatur Clauius in ſuis commentariis ſuper Euclidem ad calcem libri ſexti. Et vero ſiue ita res habeat, ſiue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert. Iamblichus.

g *Sed quanquam*] Tametſi ad Phyſicum non ſpectat aduerſus Parmenidem & Meliſſum diſſerere init tamen cum his Ariſtoteles diſputationem, propterea quod hæc perſcrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia quædam, etſi à Phyſico, non tamen à Philoſopho aliena. Ita hunc locum interpretati ſunt Themiſtius & Simplici⁹, etſi Alexander, Porphyrius, & Auerroes aliter contextus verba diſtinguentes putarint ſignificari ab Ariſtotele Parmenidem & Meliſſum de natura dicere, ſed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati conſona, & germanior habetur.

ἀρχὴ δ' οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἓν τὰ πάντα; πότερον οὐσίαν τὰ πάντα, ἢ ποσὰ (τὰ πάντα,) ἢ ποιὰ; καὶ πάλιν πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, οἷον ἄνθρωπον ἕνα, ἢ ἵππον ἕνα, ἢ ψυχὴν μίαν; ἢ ποιὸν ἓν δὲ καὶ τοῦτο, οἷον λευκὸν, ἢ θερμὸν, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων· ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τε πολὺ, καὶ ἀδύνατα λέγειν. εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία, καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ ταῦτα εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων, εἴτε μὴ, πολλὰ τὰ ὄντα· εἰ δὲ πάντα ποιὸν, ἢ ποσὸν, εἴτ' οὔσης οὐσίας, εἴτε μὴ οὔσης, ἄτοπον· εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. οὐθὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν. πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου λέγεται τῆς οὐσίας. Μέλισσος δὲ φησι τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι. ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ· οὐσίαν δὲ ἄπειρον εἶναι, ἢ ποιότητα, ἢ πάθος, οὐκ ἐνδέχεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, εἰ ἅμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν. ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίᾳ, οὐδὲ τῷ ποιῷ. εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστὶ, καὶ ποσὸν, δύο, καὶ οὐχ ἓν, τὸ ὄν. εἰ

Principiũ autẽ omniũ accõmodatiſsimũ eſt, quonã modo qui omnia vnũ eſſe inquiunt, b(cũ ens multis modis dicatur) id inquiãt. Vtrũ omnia ſubſtãtiã, an quãtitatẽ, an qualitatẽ. Rurſus verũ omnia ſubſtãtiã vnã, ceu hominẽ vnũ, aut equũ vnũ, aut animã vnã: an qualitatẽ: hãc verò vnã, vt albedinẽ, aut calorẽ, aut eius generis aliquid. Hæc nanque omnia inter ſe plurimũ differũt, & dici nõ poſſunt. Nã ſi ſubſtãtia, & quãtitas & qualitas ſunt, & hæc quidẽ ſeu ſeparata, ab inuicem, ſeu non ſeparata entia ſunt multa: ſin verò omnia ſint qualitas, aut quantitas (ſeu ſubſtantia ſit, ſeu non ſit) abſurdũ eſt, ſi tamẽ quod eſſe nõ poteſt, abſurdũ dicẽdũ eſt aliorũ etenim nullũ præter ſubſtantiam eſt ſeparatũ, quãdo omnia de ſubiecta ſubſtãtia dicuntur Sed Meliſſus id, quod eſt, infinitũ eſſe ait. Quapropter id, quod eſt, quãtũ eſt quoddã, cùm in quãtitate ſit infinitũ. Subſtãtia verò aut qualitas, aut affectio infinita eſſe nõ poteſt, niſi ex accidẽti: ſi quanta quædã ſint ſimul. Nã infiniti ratio quantitate vtitur, non ſubſtãtia, aut qualitate. Si igitur & ſubſtãtia, & quãtitas ſint, duo ſunt entia, non vnum.

Textus 13. Textus 14. Textus 15.

h *Cum ens*] Aſſumpta, vt Alexander ait, Metaphyſici perſona duobus argumentis procedit Ariſtoteles contra Parmenidem & Meliſſum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius ſignificatu ducitur, ita ſe habet. Cum ens multifariam, ac de multis dicatur nempe de ſubſtantia, de quãtitate, deque aliis primis rerum generibus, quærimus quonam pacto entis nomen vſurpent, cùm omnia vnum eſſe dicunt? aut enim vnum duntaxat entis ſignificatum ſumunt, nempe ſubſtantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia ſint vel ſubſtantia, vel quantitas; aut omnia ſimul ita vt non inficientur dari ſubſtantiam, & quantitatem, cæteraque entia; ſed tamen aſſerant ea non eſſe plura. Si priori modò accipiant, vel eiuſmodi ens erit aliquid commune, vel ſingulare. Si commune, neceſſariò multa ſub ſe comprehendit, atque ita plura iam admittere cogentur. Si ſingulare, aut illud eſt ſubſtantia ſine accidentibus, aut accidens ſine ſubſtantia; ſi primum non poterit eſſe quid finitum, vel infinitum, vt ipſi appellant, cùm finitum & infinitum ſint affectiones quantitatis: ſi verò ſecundum, ſequitur dari accidens extra ſubiectum, quod fieri nequit. Iam verò ſi poſteriori modo capiant, ſecũ ipſi pugnant, dum enim ſubſtantiam, dum quãtitatem, dum qualitatem dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia. quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum eſſe aſſerunt. Nullo igitur modo Parmenides & Meliſſus ſuam tueri ſententiam poſſunt.

εἰ δ' οὐσία μόνον, οὐκ ἄπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἕξει οὐδέν· ποσὸν γάρ τι ἔσται. ἔτι ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἓν πολλαχῶς λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν ἓν εἶναι τὸ πᾶν. λέγεται δ' ἓν, ἢ τὸ συνεχὲς, ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. εἰ μὲν τοίνυν συνεχὲς, πολλὰ τὸ ἕν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρετὸν τὸ συνεχές. ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους, καὶ τοῦ ὅλου· ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὴν καθ' αὑτήν, πότερον ἓν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον· καὶ πῶς ἓν, ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω· καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὅλῳ ἓν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὑτοῖς. ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲν ποσὸν, οὐδὲ ποιὸν, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὂν, ὥσπερ Μέλισσός φησιν· οὐδὲ πεπερασμένον, ὥσπερ Παρμενίδης. τὸ γὰρ πέρας, ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ λόγῳ ἓν τὰ ὄντα πάντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταὐτὸν γὰρ ἔσται καὶ ἀγαθῷ καὶ κακῷ, καὶ μὴ ἀγαθῷ εἶναι καὶ ἀγαθῷ.

ὥστε

Si ſola ſubſtantia infinitum non erit, nec vllam habebit magnitudinem, quandoquidem eſſet quantum quoddam. i *Præterea cùm ipſum quoque vnum perinde atque ens multis modis dicatur, quonam modo ipſum vniuerſum inquiant vnum eſſe conſiderãdum eſt.* Textus 16. *Dicitur autem vnum, aut continuum, aut indiuiduum aut quorum eſſentiæ ratio vna eſt, & eadem. Si igitur id, quod eſt, continuum eſt, multa profectò eſt, cùm infinitè diuidi cõtinuũ poſſit* Textus 17. k *Eſt autem de parte, & toto dubitatio fortaſſis ad rationem nõ pertinens, ſed ipſa per ſe, vtrum pars & totum vnum ſint, an plura, & quo pacto vnum aut plura etſi plura, quomodo plura, quæ eadem ratio de partibus non continuis. Etſi vtraque pars cum toto vnum ſint, vt indiuiduum, quod ipſa quoque inter ſe vnum erunt At verò ſi vt indiuiduum, nihil quantum erit, aut quale, neque igitur infinitum id quod eſt, vt ait Meliſſus, neque finitum, vt Parmenides, cùm finis indiuiduus ſit, non id quod eſt finitum.* Textus 18. l *Sed ſi entia omnia ratione ſunt vnum, vt veſtimentũ, & tunica, fit vt eundem, atque Heraclitus, ſermonem pronuntient. Boni enim, & mali, atque etiam non boni, & boni eadẽ erit eſſẽtia.* Textus 19.

Qua-

2 argum. i *Præterea cùm ipſum quoque vnum*] Eoſdem inſectatur, & premit ratione deſumpta ex varia ſignificatione, vnius, hunc in modum. Cùm Parmenides & Meliſſus omnia vnum eſſe autumant, vel intelligunt vnum continuum, vt magnitudinem; vel vnũ quid diuiſionis expers, vt punctum, vel ratione omnino vnum, qualia ſunt gladius & enſis (quod enim intelligere nequeant vnum analogia, vel genere, aut ſpecie paulò ante demonſtratum fuit) ſi vnum continuum, iam concedunt plura actu, vel poteſtate; cùm omne continuum infinitè ſecari poſſit. Si vnum diuiſionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhærentes. atque adeò finitum, & infinitum; quod ipſorũ poſitionem planè euertit. Oſtendit verò Ariſtoteles finitum non eſſe indiuiſibile: quia finitum eſt, quod finem obtinet, hoc verò indiuiſibili non competit, cùm ſit ipſe finis.

Omne continuum infinitè ſecari poteſt.

k *Eſt*

Quæſtio de toto, & partibus. k *Eſt autem de parte*] Quia continuum, quod dixit poteſtate plura eſſe, totum quoddã eſt, dubitationẽ inſerit de toto, & partibus vtrũ ſint vnũ, an plura, & quonã modo? Ac quod nõ ſint vnũ probari poſſe inquit ex eo, quia ſi totũ eſt idẽ, quod pars, iã partes idẽ inter ſe erũt; videlicet quia quæ ſunt idẽ in vno aliquo tertio, inter ſe quoq; idẽ ſũt.

l *Sed ſi entia*] Accedit ad aliud propoſitæ diuiſionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnum eſſe, iam Heracliticì dogmatis rei tenentur, coguntur enim fateri eandem prorſus eſſe contrariorum rationem, vt atri, & candidi; imò & contradicentium, vt candidi, & non candidi; proindéque idem eſſe ens, & non eſſe ens. Ex quo tandem ſequitur omnia eſſe nihil. Sic enim licebit argumentari. Eadem eſt ratio atri, & candidi; ſed atrũ eſt non candidũ, & non candidũ non ens nõ ens; autem nihil; candidũ igitur nihil eſt. Quod etiam de cæteris pari ratione concludi poterit. Hic aduerte huiuſmodi conſecutiones non ſimpliciter; ſed ex hypotheſi vim habere, ſi videlicet demus omnia vnum quid omnino eſſe, vt Parmenides & Meliſſus ponere videbantur. Quorum tamen dogma an ita ſe habuerit ſuo loco expendemus.

ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἵππος· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἓν εἶναι τὰ ὄντα, ὁ λόγος ἔσται· ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδέν· καὶ τὸ τοιῳδὶ εἶναι, καὶ τὸ τοσῳδὶ ἐκεῖνο. ἐθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι, καθάπερ οἱ ἀρχαῖοι, μή ποτε συμβαίνῃ αὐτοῖς ἅμα τὸ αὐτὸ ἓν εἶναι καὶ πολλά. διὸ οἱ μὲν τὸ ἐστὶν ἀφεῖλον, ὥσπερ Λυκόφρων· οἱ δὲ τὴν λέξιν μετερρύθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λελεύκωται· οὐδὲ βαδίζων ἐστὶν, ἀλλὰ βαδίζει· ἵνα μή ποτε τὸ ἐστὶ προσάπτοντες, πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἕν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἑνὸς, ἢ τοῦ ὄντος. πολλὰ δὲ τὰ ὄντα, ἢ λόγῳ· οἷον ἄλλο τὸ λευκῷ εἶναι καὶ μουσικῷ, τὸ δ᾽ αὐτὸ, ἄμφω· πολλὰ ἄρα τὸ ἕν· ἢ διαιρέσει, ὥσπερ τὸ ὅλον, καὶ τὰ μέρη. ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὡμολόγουν τὸ ἓν πολλὰ εἶναι· ὥσπερ οὐκ ἐνδεχόμενον ταὐτὸ ἕν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τἀντικείμενα δέ· ἔστι γὰρ ἓν καὶ δυνάμει, καὶ ἐντελεχείᾳ. τὸν τρόπον δὲ τοῦτον ἐπιοῦσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι.

Quapropter bonum, & non bonum idem erunt, & homo itidem, & equus: ac ferme de eo non erit, quòd vnum ſint entia, ſed de eo, quòd nihil ſint. Quin etiam id erit, tale eſſe, ac tantum. m *Sed poſteri queque perinde, ac veteres, turbati ſunt, timentes ne ipſis eueniret, vt eos eadem vnum eſſet, & multa. Quapropter alij ipſum, eſt, auferebant, vt Lycophron, alij dictionem immutabant, vt hominem albere dicerent, non autem album eſſe, ne ipſum, eſt, adijcientes, multa id facerent, quod vnum eſt,* n *quaſi ipſum vnum, aut ipſum ens vno modo diceretur. Multa verò ſunt entia, aut ratione, vt exempli gratia, & alia eſt albi eſſentia, alia muſici, atque res eadem vtrumque eſt, aut diuiſione, vt totum & partes; quò ſanè in loco haſitabant, & vnum multa eſſe fatebantur, perinde quaſi res eadem vnum, multa (quanquam non oppoſita) eſſe non poſſet. Eſt verò ipſum vnum, & poteſtate, & actu. His igitur, qui hoc modo aggrediuntur, videtur fieri nõ poſſe, vt ea quæ ſunt, vnum ſint.* Textus 20. Textus 21. Textus 22.

m *Sed poſteri quoque*] Reprehenſionis aculeos conuertit in quoſdam Philoſophos, qui ne eandem rem & vnum, & multa eſſe dicerent, atque ita Parmenidi, & Meliſſo cõſentire viderentur, non audebant pronuntiare Socratem eſſe album, aut Philoſophum; ſed alij quidem, vt Lycophron, verbum, eſt, è medio tollebant, appellantes Socratem album, Socratem Philoſophum. Alij amoto verbo, eſt, alia verba vſurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philoſophari.

n *Quaſi ipſum*] Ait Lycophronem, & alios ideò in eam incidiſſe turbationem, quod ignorarent ens, & vnum dici multifariam; docetque perperam eos verbum, eſt, è ſermone tollere. Enim vero licet Socratem album & muſicũ eſſe pronuntiemus; non proinde concedimus idem eodem modo ſumptum vnum & plura eſſe; ſed album, & muſicum, quatenus in Socrate inſunt, eſſe vnum quid ſubiecto; ratione verò, & eſſentia plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipſe, de quo ea enuntiantur non eodem modo vnum & plura dici debeat. Sicuti magnitudinem aſſerimus vnum eſſe & plura: ſed vnum actu; poteſtate verò plura. Porrò non conuenit hoc loco inter expoſitores quinam ij fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabant inuehi verbo, eſt, ipſum in aliud commutabant. Aphrodiſienſis credit fuiſſe Platonem, cuius ſententia non probatur Simplicio, & quidem meritò. Conſtat enim ex Philebo, Sophiſta, & Parmenide Platonẽ neque vſum verbi, eſt, ab eiuſmodi enuntiatis ſuſtuliſſe, neque ignoraſſe eandem rem vnum quid & plura alio, & alio modo dici poſſe. Ens & vnum multifariã dici

ARTICVLVS III.

DILVVNTVR ADVERSARIAE partis argumenta.

NVnc eorum argumentis occurramus, qui oſtendere nituntur priùs vniuerſalia, quàm ſingularia in noſtrum intellectum cadere. Ad primum dicendum non oportere priùs intelligi id, quod ſpecies primariò repræſentat; ſed id, ad quod magis excitatur intellectus; magis autem excitatur, ac ducitur ad intelligendũ ſingulare, licet inadæquatè, & implicitè in ſpecie intelligibili repræſentatum; quia phantaſma, quod in ſenſu interno intellectui aſsiſtit, eſt ipſius ſingularis, præualetque ad determinandam ad illud intellectionem ob dependentiam intellectus noſtri à ſenſu, hoc rerũ ſtatu; quantumuis ſpecies intelligibilis ex ſe magis ferat ad rem vniuerſalem.

Ex Henrico Gandauenſi 1. par ſummæ, art. 36. q. 1. lege etiã pro, cadẽ re Auerroem diſput. 1. contra Algazellem D. Tho. 1. ſent. d. 35 q. vnica, art. 1. & 2. contra gent. c. 44. Zimarã in theor. propoſ. 1.

Quo pacto materiam impedit cognitionem.

Secũdi argumẽti explicatio vt illuſtrior ſit, aduertendum eſt duobus modis dici poſſe cognitionem impediri à materia; vno ex parte ſubiecti; altero ex parte obiecti. Ex parte ſubiecti; quia quò illud magis materiale eſt; eo minùs idoneum ad vim cognoſcendi; cum ſemper hæc nonnihil abſtractionis à materia deſideret. Vnde Ariſtoteles 2. de anima c. 12. tex. 124. cauſam cur plantæ cognitione prorſus careant (etſi eis Plato quaſi dormientem ſenſum dederit) ad ipſarũ cõcretionem, & vt vocant, materialitatem refert. Contra verò quò res magis à materia emergunt, eò perfectiorem obtinent cognoſcendi gradum, vt videre eſt in bellua, homine, & angelo: hominis enim cognitio perfectior eſt, quã belluę, quia forma hominis poteſt extra materiam cohærere, non autem belluæ: & angeli item cognitio nobilior, quàm hominis, quia angelus prorſus materia vacat, non homo, qui ex corpore & animo cõſtat. Iam verò ex parte obiecti dicitur materia impedire, ſeu retardare cognitionẽ ob eas potiſsimùm cauſas, quæ in propoſito argumento continentur. Verùm ſi quis animũ aduertat facilè videbit ex nulla earum colligi poſſe intellectionẽ plus à materia rei ſingularis, quã vniuerſalis impediri. Non enim materia rei ſingularis, aut magis potẽtia eſt, aut intellectui diſsimilior, quàm materia rei vniuerſalis. Nam quod obiiciũt naturam ſingularem magis eſſe materia demerſam, id eſt, conſtitui ex materia magis contracta; id nihil momenti habet. Non enim cõtractio illa difficiliorem reddit apprehenſionem rei ſingularis; quin verò naturę communes non niſi beneficio ſingularium, quę primò in ſenſus, deinde in intellectum ſpecies imprimũt, intelligi à nobis poſſunt. Quo fit vt materia indiuidua non modò non impediat, aut retardet cognitionem; ſed pro ſua etiam parte iuuet, ac promoueat, quatenus eſt in re ſingulari, à qua omnis noſtra cognitio ortum habet.

Plantæ ob nimis terreſtrem corporis cõpagẽ ſenſu carent.

Intellectio non magis à materia rei ſingularis quã vniuerſalis impeditur.

Ad tertiũ, dicẽdum cum Gregor. in 1. d. 3. quęſt. 4. ar. 3. & Ochamo d. 3. quę. 6. pueros nõ iccirco primùm omnes viros patres appellare, quod communẽ patris, aut viri rationẽ primò cõcipiant, ſed quia humore, & ea, quam humor exhalat, nebula cerebrũ occupante, adeò in illis interior ſenſus obductus eſt, adeoq; imperfectè & quaſi per vmbrã operatur, vt ſingularia illa nõ niſi ſub imperfe

Cerebri humiditas intelligẽdi actu m interturbat.

Lege d. Th. 1 p. q. 101. ar. 2. & in 2. ſent. d. 25 q. 2. ar. 2. Galenũ li. 3. de loc. affe.

imperfecta & vaga notione percipiant,nec parentes ab aliis dignoſcāt, donec vi diſcernendi polleant,quæ ætate procedente ſenſim emergit. Quòd ſi aduerſariorum ratio concluderet,eodē modo,vt auctores citati animaduertunt,probari poſſet belluas primùm naturā communem apprehendere, quā ne apprehendunt quidem. Videmus ſiquidem agnos recēns natos quamlibet ouem,quaſi matrem ſequi;nimirum quia dū vegetiori carent ſenſu, omnes oues tanquam matres apprehendunt. At enim quia vaga illa, & confuſa ſingularium notitia,quatenus circa nullum ſingulare definitè verſatur, conceptui cōfuſo rei vniuerſalis admodū cognata eſt;ideò Ariſtoteles ab ea ſumpſit argumentum,quo vniuerſalia prius à nobis intelligi comprobauit.

Notitia vaga ſingularium.

Ad quartum,reſpondēdum eſt adæquatum obiectum intellectus, vt ex 9. Metaph.c.11.tex.20.colligitur,nō eſſe vniuerſale;ſed ens in tota ſuæ ſignificationis amplitudine,quo pacto tam vniuerſalia, quàm ſingularia complectitur:dici tamen interdum vniuerſale,obiectum intellectus; quia cognitio vniuerſalis,propria illi eſt,vt pote,quæ ſoli intellectui competit, & ſi nō ſola;ſeu(quod eodē redit)quia intellectus per vniuerſaliū cognitionē præſtat ſenſui,qui licet ſingularia percipiat,vltra ea tamen nō aſcendit. Reliqua verò Ariſtotelis teſtimonia intelligenda ſunt de cognitione ſcientiæ, qua intellectus,vt ex 1.lib. poſterioris Analyticæ conſtat,vniuerſalia per ſe ac primò contemplatur; ſingularia verò non niſi ex accidente & ſecundaria ratione.

Obiectum adæquatum intellectus.

Quinti argumenti ſolutio plus habet difficultatis;illo namque Ariſtotelis teſtimonio ex c.4.li.3.de anima,tanquam gladio Delphico variè vtuntur Peripatetici. Nonnulli,è quibus eſt Henricus Gandauenſis quodlib. 5. q. 15. D.Thomas,eiuſq; ſectatores & plerique alij,quorum explicationem in argumento retulimus,elicere ex eo conātur ſingulare poſteriùs à nobis intelligi;alij intelligi priùs. Atque ex hiſce poſterioribus eſt Gregorius Ariminenſis in 1.d.3.q.3.ar.2.& Burlæus initio huius libri. Reiecta tamen huiuſce rei pleniori diſceptatione ad eum locum tertij de anima,breuiter hic dicēdum Ariſtotelem vel nihil ibi de diſcrimine inter directam, & reflexam cognitionem tradere voluiſſe;ſed docere duntaxat animam percipere vniuerſale alia facultate diſtincta à ſenſu,quo ſingulare percipit;diſtincta quidem, vel re ipſa,vel ſola ratione;ſicuti linea flexa ſola ratione differt à ſe ipſa protenſa;quod admodum probabile eſt. Vel,ſi etiam directę,& reflexæ cognitionis diſcrimē indicare voluit,haud obſcurè cognitionem reflexam,quam ſingulari attribuit,priorem feciſſe directa,quam aſsignat vniuerſali. Hęc eſt enim eius loci ſententia; Anima percipit vniuerſale ſicuti cùm extenſa fuerit linea flexa;quaſi videlicet mens in cognoſcēdo ſingulari priùs ſe inflectat ad ſenſum,poſtea verò recto intuitu ſeſe ad percipiendum vniuerſale conuertat. At neque iuxta hanc expoſitionem dici debet ſingulare cognoſci reflexè, ſed inflexè potiùs, vt ex contextu Græco planum eſt. Vnde patet Ariſtotelem eo loco, aut neutri parti præſentis controuerſiæ, aut noſtræ potiùs fauiſſe. Lege etiam Fonſecam lib.1.Metaphyſ.cap.2.q.3.ſect.5.

Explicatur locus Ariſt. in 3. de anima.

Singulare non tam reflexè, quam inflexè à nobis intelligi.

QVÆSTIO V.

VTRVM SINGVLARE SVBSTANTIÆ, AN ACCIDENTIS À NOBIS PRIMÒ INTELLIGATUR.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur primò intelligi ſingulare ſubſtantiæ.

SVperiori diſputatione ſtatuimus priùs à nobis ſingulare, quã vniuerſale intelligi; ſequitur vt quod nam illud ſingulare ſit, accidentis ne, an ſubſtantiæ videamus. Quod igitur ſingulare ſubſtantiæ in noſtrum intellectum primò cadat, ſuaderi poteſt in primis teſtimonio Ariſtotelis 7. Metaphyſicæ capit. 1. textu 4. vbi ait ſubſtantiam eſſe cognitione priorem accidentibus. Deinde hac ratione. Id intellectus primò concipit, quod primò cogitatiua apprehẽdit; nam & cum hac primò coniungitur intellectus agens; ſed cogitatiua primò apprehendit ſubſtantiam ſingularem, ergo & intellectus. Maior propoſitio ſuadetur, quia ex doctrina D. Dionyſij c. 4. de diuinis nominibus, infimum ſummi coniungitur ſummo infimi; ſummum autem inter potentias cognoſcentes eſt intellectus; infimum verò facultas ſenſitiua; itemque omnium intellectuum, humanus infimus eſt, & inter omnes ſenſitrices facultates cogitatiua ſumma habetur. Minor probatur, quia cùm ſubſtantiæ cognitio, accidentium perceptione nobilior ſit, illam priùs, quàm hanc cogitatiua eliciet, ſi cauſa naturalis non impedita edit primò nobiliſsimum effectum, quem poteſt.

Ariſtot.

Parte.

D. Dionyſ. In ſimum ſummi coniungitur ſummo infimi.

Item, Anima nihil priùs, quàm ſe ipſam intelligit. Non ergo priùs accidẽs quàm ſubſtantiam percipit. Probatur antecedens, nãque id anima priùs intelligit, quod ipſi maximè præſens eſt; nihil autem illi, magis quàm ipſa ſibi cohæret, ac præſto adeſt.

Denique, Quod ſaltem Deus in hominis intellectum primò cadat hunc in modum oſtenditur. Id, in quo cætera cognoſcimus, & quo de aliis iudicamus, primò nobis perſpectum eſſe oportet; vnde priùs lucem, quàm colores ſentimus, & principiis, quã concluſioni, priùs aſſenſum damus; ſed quicquid cognoſcimus, non niſi in luce primæ veritatis cognoſcimus, & per eam de cæteris iudicamus, vt ſcripſit Plato in Timæo, & D. Auguſtinus 12. libro de Trinitate ca. 2. Igitur primò cognitum à nobis eſt veritas prima, ideſt, Deus.

Plato.
D. Auguſtinus.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

IN hac quæſtione diuerſi diuerſa, atque aduerſa ſentiunt. Etenim ſunt, qui putent ſubſtantiam nonmodò non intelligi à nobis primò, ſed ne intelli

Variæ ſententiæ de ſingulari primo cogni to.

intelligi quidem, noſtramque omnem perſcrutationem circa ſubſtantiarum inuolucra,ideſt,accidentia, immorari,nec ad ipſam rei eſſentiã,aut ſubſtantiam peruenire. Qua de re lege, ſi placet, Nicolaum Cuſam in libris de docta ignorantia,& in 3.Idiotæ dialogo copioſè diſſerentem. Alij cenſent priùs concipi à nobis ſubſtantiam, quàm accidens; & ex his quidam priùs vniuerſale,alij ſingulare; rurſumque ex his poſtremis quidam ſingulare vagum,alij determinatum.

Lege Herueum quodl 1.q.11.

Concluſio.

Sit tamen concluſio. Singulare,quod à nobis primò concipitur, eſt ſingulare ſenſibile,determinatum,non ſubſtantiæ,(ſi eius formale ſpectetur) ſed accidẽtis concretè ſumpti. Hæc concluſio intelligi debet ſublatis impedimentis. Probaturque ſigillatim. Nam cùm noſtra cognitio ortum habeat à ſenſu, eoque vtatur velut præuio ſatellite, id primò mentem ſubit, quod primò ſui ſpeciem in ſenſus imprimit:hoc autem, vt ex ſuperioribus conſtat, ſi nihil obſit, eſt ſingulare ſenſibile determinatum. Eſſe verò huiuſmodi ſingulare nõ ſubſtantiæ;ſed accidentis, inde ſuadetur,quia ſubſtantia non mittit ſui ſimilitudinem ad ſenſum, alioqui eſſet ſenſibilis per ſe, quod negat Ariſtoteles 2.de anima cap.6.tex.65. Denique debere id eſſe ſingulare accidentis concretè,non abſtractè ſumpti,ex eo oſtenditur,quia vnaquæque res ita ſenſu percipitur,vt in eum agit. Quare cùm ſingulare ſenſibile non niſi concretè ſumptum agat. (Neque enim id,quod calefacit eſt hic calor,ſed hoc calidum,docente Ariſtotele in l.de ſenſu & ſẽſil',c.6.quia actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium) fit vt ſingulare ſenſibile concretum primò ſub ſenſum cadat, & ex conſequenti primùm ab intellectu percipiatur. Adiecimus verba illa, ſi eius formale ſpectetur,quia cùm concreta accidentium,quæ ſui ſpeciem in ſenſus mittunt,ſubſtantias connotent, neceſſe eſt,vt tam ipſa,quam ſubſtantiæ,eodem actu apprehendantur;ſed hæ vt connotatæ,& accidentibus inuolutæ, ac proinde ſecundaria ratione, & implicitè;illa vt formaliter ſignificata, atque adeo primò & per ſe.

Actiones ſunt ſingularium per ſe exiſtentium.

Ex his,quæ hactenus docuimus, licebit colligere id, quod inter naturas communes à nobis primo loco intelligitur,eſſe naturam ſpecificam eius accidentis, quod amotis impedimentis priùs ſub ſenſum cadit; quod aſſerit Scotus 7.Metaph.q.1.& Iandunus ibidem,alijque non pauci.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI articuli argumentis.

Solu.1.argu.

AD primum argumentum initio quæſtionis propoſitum dic Ariſtotelem eo loco ſeptimi Metaph. loqui de accidente ſecundum accuratam & diſtinctam cognitionem,quæ per auſcultationẽ habetur, quo pacto ſubſtantia cognitione prior eſt;cùm ſine illa accidens nec abſolutè intelligi, nec perfectè definiri poſſit.Nos verò in præſentia agere de accidente ſecundum notitiam confuſam via inuentionis.

Quo pacto ſubſtantia ſit cognitione prior accidente.

Solutio 2.argumenti.

Ad ſecundum,Suppoſita nunc illa ſententia quæ præter ſenſum communẽ,plures ſenſus internos facit;quod an ita ſit in libris de anima diſquiritur; reſpon

reſpondemus in primis negando maiorem propoſitionem. Non enim intellectus agens cum ſola cogitatrice potentia iungitur; ſed cum phantaſia quoque, imò & cum ſenſu communi, vt quidam putant. Quare cùm hæ facultates ſola accidentia percipiant, ſolam accidẽtis ſimilitudinem vnà cum intellectu agente in patientem primò inferent. Quod verò ad illud D. Dionyſij effatum ſpectat, dicendum erit omnes internos ſenſus reputari ſummum inter potentias cognoſcitiuas organicas. Aliter etiam eidem argumento occurri poteſt, videlicet admittendo maiorem propoſitionem cum Ianduno 1. de anima q. 10. & Caiet. 1. p. q. 85. art. 1. ſed negando minorem. Licet enim cogitatiua ex accidentis ſimilitudine imaginem ſubſtantiæ effingat; tamen ſaltem priùs natura apprehendit accidens, cuius ſpeciem à phantaſia recipit, eſto illius, quàm huius, apprehenſio nobilior ſit. Eſt enim rata naturæ lex, vt qualibet potentia id, ſaltem priùs origine, concipiat, cuius ſimilitudine primò excitatur. Adde etiam cogitatricem vim non niſi arguendo, & quodã veluti diſcurſu, vt plerique arbitrantur, ad apprehẽſionem ſubſtantiæ deuenire, proindeque non poſſe non imaginem accidentis, cum qua intellectus agens mox concurrat, ſibi priùs efformare. Denique Richardus in 2. di. 24. quæſt. 3. circa 3. principale, Heruæus quodl. 3. quæ. 12. negant ſubſtantiam ab vllo ſenſu percipi. Quæ ſententia in vtramque partem probabilis eſt: placuit autem affirmatiua D. Thomæ in 4. d. 49. q. 2. art. 2. & in opuſc. 26. Auerroi, 2. lib. de anima comm. 63. Caiet. 3. p. q. 76. art. 7. alijsque complutibus. Qua de re luculenter ſcripſit Mirandula lib. 5. de examine vanitatis cap. 10.

Altera ſolutio eiuſdem argu.

Cogitatiua priùs ſaltem natura, apprehendit accidens, quàm ſubſtantiam.

3. ſolutio aliorum.

Ad tertium, dicito ex doctrina D. Auguſtini lib. 14. de Trin. ca. 6. dupliciter intelligi poſſe mentem noſtram ſibi præſentem eſſe, videlicet præſentia eſſentiali; quia nimirum à ſe ipſa non abeſt: vel obiectiua, quia ſibimet conceptu aliquo obiicitur. Priori modo non poſſe quicquam priùs, aut magis præſens illi eſſe, quàm ipſa ſibi eſt: poſteriori priùs ſeſe illi exhibere rem ſingularẽ ſenſibilem, cuius ſpeciem recipit, maximè cùm ſe non niſi actu reflexo intelligat, poſtquam videlicet ad alia protenſa in ſe ipſam recurrit. Quod Ariſtoteles ſignificauit 3. de anima capite 4. tex. 8. aiens cùm intellectus ſingula intelligibilia effectus fuerit, tunc demum ſui ipſius capere notionem.

Sol. 3. argu.

Anima non niſi actu reflexo ſe ipſam intelligit.

Quo pacto anima in ſe recipro cet lege D. Thomam 1. p. q. 87. art. 1.

Ad quartum, omiſſa longiori diſputatione, quam perſequitur Henricus Gand. 1. p. ſummæ art. 24. q. 7. & D. Tho. opuſc. 70. q. 1. art. 3. & 1. p. q. 88. art. 3. & Scotus in 1. ſent. d. 3. q. 4. reſpondendum eſt ea, quæ intelligimus, non dici apud Platonem & D. Aug. percipi à nobis in luce primæ veritatis tanquam in re cognita; ſed tanquam in ratione cognoſcendi, id eſt, non quaſi dum quidpiam intelligimus ipſam primam veritatem priùs cognoſcamus: ſed quia nihil in noſtrum intellectum cadit, niſi quatenus in eo prima veritas elucet, & participatur, & ſacrum illud ac diuinum lumen vt rebus ipſis veritatem, ita nobis vim eius percipiendæ, tuendæque largitur, vt ex eodem Platone D. Gregorius Nazianzenus inquit. Enimuerò quod ipſa prima veritas in ſe ſumpta à nobis haud primò cognoſcatur ex eo planum eſt, quia in hoc vitæ ſtatu ad naturalem Dei cognitionem non niſi ex

Solutio 4. argumenti.

Nihil intelligimus niſi lumine è diuino lucis fonte ad nos defluente.

Hac de re D. Gregorius Naz. in ſanctũ lauacrum orat. 3.

non niſi ex antecedente ſenſibilium rerum notitia prouehimur. Atque hæc de ordine vniuerſalia,& ſingularia à nobis intelligendi ſatis ſint.

Κεφάλαιον β.

Ἀνάγκη δ' ἤτοι μίαν εἶναι τὴν ἀρχὴν, ἢ πλείους· καὶ εἰ μίαν, ἤτοι ἀκίνητον, ὥσπερ φησὶ Παρμενίδης καὶ Μέλισσος· ἢ κινουμένην, ὥσπερ οἱ φυσικοί, οἱ μὲν ἀέρα φάσκοντες εἶναι· οἱ δὲ ὕδωρ, τὴν πρώτην ἀρχήν. εἰ δὲ πλείους, ἢ πεπερασμένας, ἢ ἀπείρους. καὶ εἰ πεπερασμένας, πλείους δὲ μιᾶς, ἢ δύο, ἢ τρεῖς, ἢ τέτταρας, ἢ ἄλλον τινὰ ἀριθμόν· καὶ εἰ ἀπείρους, ἢ οὕτως ὥσπερ Δημόκριτος, τὸ γένος ἕν, σχήματι ἢ καὶ εἴδει διαφερούσας, ἢ καὶ ἐναντίας. ὁμοίως δὲ ζητοῦσι καὶ οἱ τὰ ὄντα ζητοῦντες, πόσα· ἐξ ὧν γὰρ τὰ ὄντα ἐστί, ζητοῦσι πρῶτον ταῦτα πότερον ἕν, ἢ πολλά· καὶ εἰ πολλά, ἢ πεπερασμένα, ἢ ἄπειρα. ὥστε τὴν ἀρχὴν καὶ τὸ στοιχεῖον ζητοῦσι, πότερον ἕν, ἢ πολλά. τὸ μὲν οὖν εἰ ἓν καὶ ἀκίνητον τὸ ὂν σκοπεῖν, οὐ περὶ φύσεώς ἐστι σκοπεῖν. ὥσπερ γὰρ καὶ τῷ γεωμέτρῃ οὐκ ἔστι λόγος ἔτι πρὸς τὸν ἀναιροῦντα τὰς ἀρχάς, ἀλλ' ἤτοι ἑτέρας ἐπιστήμης, ἢ πασῶν κοινῆς. οὕτως οὐδὲ τῷ περὶ ἀρχῶν.

CAPVT II.

Neceſſe [a] eſt itaque aut vnum eſſe principium, aut plura: atque ſi vnum, aut immobile, vt Parmenides, & Meliſſus inquiũt; aut quod moueatur vt naturales philoſophi; quorum alij primum principium ignem ſtatuunt, alij aquam. at ſi plura, aut finita, aut infinita: & ſi finita, vno autem plura; aut duo, aut tria, aut quatuor, aut numero quopiam alio ſi infinita, aut generis eiuſdem, ſpecie differentia, vt Democritus, aut etiam contraria [b] Non aliter inquirunt, qui ea quæ ſunt quot ſint ſcrutantur. Nã de his primùm quærunt è quibus ſunt entia, vtrũ vnum an plura: & ſi plura an finita, an infinita. Quare inquirunt an principiũ, & elementũ vnũ ſit, an multa. [c] Conſideratio igitur de eo quod eſt, an vnũ ſit, & immobile, Naturalis nõ eſt. Nam vt Geometræ nulla cõtra eũ remanet ratio, qui principia tollit; ſed aut alterius eſt ſciẽtia, aut omniũ communis. ſic neq; ei, qui de principijs diſſerit. Textus 6. Textus 7. Textus 8.

[d] *Quan-*

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Methodus Ariſtotelicæ doctrinæ. ABſoluto huiuſce diſciplinæ prooemio, ſequitur tractatio ipſa, in qua Ariſtoteles imitatus naturam, quæ à principijs opus inchoat, diſputationem rerum naturaliũ ab earum principiis orditur. Seruat autem in horum peruestigatione eum ordinem, ac methodum, quam ipſe ante præſcripſerat. Nam prius quam de ſingulis principiis particulatim diſſerat, communes, ac generales eorum quæſtiones pertractat, & ante omnia veterum ſententias commemorat, vt ex earum diiudicatione firmior, atque illuſtrior ſit veritatis explicatio.

Modi, quibus princip. a videntur poſſe ſtatui. [a] *Neceſſe eſt itaque*] Tradit modos, quibus principia ſtatui poſſe videantur, vt ex iis omnibus eos, quos probarit, excerpat, & principiorum numerum ſtatuat: non omnes tamen recenſet, vt annotarunt D. Thomas, Auerroes, & Simplicius; ſed qui magis ad rẽ præſentem faciunt. Poſſunt verò ij ad hanc ſummam, partitionemque redigi. Oportet, aut vnum eſſe principium, aut plura: ſi vnum, aut motus expers, aut mobile; ſi motus expers, aut finitum, aut infinitum. Similiter ſi mobile. Rurſum, ſi plura, aut finita, aut infinita. ſi finita, aut duo, aut tria, aut alio certo numero comprehenſa. Si infinita, aut generis eiuſdem, ſed ſpecie & figura, ſituque diuerſa, aut genere etiam differentia, & inter ſe pugnantia. Igitur Parmenides, & Meliſſus vnum duntaxat principium, idque motus expers inuexere, infinitum Meliſſus, Parmenides finitum. Diogenes Apolloniates, Anaximenes, Anaximander, & Thales vnum etiam, ſed infinitum, & mobile. Hippaſus, & Heraclitus vnum quoque, veruntamen finitum & mobile. Plura verò certo numero comprehenſa conſtituerunt Plato, Empedocles, & Pythagoræi. Plato tria, Empedocles quatuor, Pythagoræi decem. Infinita generis eiuſdem, ſpecie & figura diſcrepãtia Leucippus, & Democritus: generis diuerſi, & inter ſe contraria, Anaxagoras. Quo autem modo ſinguli ſua dogmata intellexerint, ac defenderint, patebit in progreſſu, noſque id in quæſtione de numero principiorum locupletius exponemus.

Qui vnum principium fecere. Qui plura finita. Qui infinita.

[b] *Non aliter inquirunt* Variè hunc locum explicant Alexander, Simplicius & Auerroes. Videtur tamen ſignificaſſe Ariſtoteles hanc, quam ſequitur, philoſophandi ratio-

 nem,

nem, ſcrutando nimirùm Phyſicarum rerum principia, nequaquam nouam eſſe, cùm eã alij ante ipſum vſurparint: qui cùm eorum, quibus vniuerſitas conſtat, numerum, ſeu multitudinem inueſtigarent, re ipſa nihil aliud, quàm quot eſſent rerum initia diſquirebant.

c *Conſideratio igitur*]Antequam eorum placitum confutet, qui vnum immobile fecêre principium, oſtendit non eſſe Phyſici negotij contra eos, qui ita ſenſerint, diſputationem inire; ſed ad aliam id facultatem, altioremve ſcientiam attinere; eo quod Phyſiologiæ tollant principia, quibus ſublatis omnis Phyſica diſputatio collabitur, & euaneſcit.

οὐ γὰρ ἔτι ἀρχή ἐστιν, εἰ ἓν μόνον, καὶ οὕτως ἕν ἐστιν. ἡ γὰρ ἀρχὴ, τινὸς ἢ τινῶν. ὅμοιον δὴ τὸ σκοπεῖν εἰ οὕτως ἓν, καὶ πρὸς ἄλλην θέσιν ὁποιανοῦν διαλέγεσθαι, τῶν λόγου ἕνεκα λεγομένων, οἷον τὴν Ἡρακλείτειον· ἢ εἴ τις φαίη ἄνθρωπον ἓν τὸ ὂν εἶναι· ἢ λύειν λόγον ἐριστικόν, ὅπερ ἀμφότεροι μὲν ἔχουσιν οἱ λόγοι, καὶ ὁ Μελίσσου καὶ ὁ Παρμενίδου· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι. μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικός, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν. ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐδὲν χαλεπόν. ἡμῖν δ' ὑποκείσθω, τὰ φύσει ἢ πάντα, ἢ ἔνια κινούμενα εἶναι. δῆλον δ' ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἅμα δ' οὐδὲ λύειν ἅπαντα προσήκει, ἀλλ' ἢ ὅσα ἐκ τῶν ἀρχῶν τις ἐπιδεικνὺς ψεύδεται· ὅσα δὲ μή, οὔ. οἷον τὸν τετραγωνισμὸν τὸν μὲν διὰ τῶν τμημάτων, γεωμετρικοῦ διαλῦσαι· τὸν δ' Ἀντιφῶντος, οὐ γεωμετρικοῦ. οὐ μὴν ἀλλ' ἐπειδὴ περὶ φύσεως μὲν οὔ, φυσικὰς δ' ἀπορίας συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς, ἴσως ἔχει καλῶς ἐπὶ μικρὸν διαλεχθῆναι περὶ αὐτῶν. ἔχει γὰρ φιλοσοφίαν ἡ σκέψις.

ἀρχ

d *Quando principiũ non eſt, ſi vnũ tantũ eſt, hocque modo vnũ. Alicuius enim eſt, aut aliquorũ id, quod eſt principiũ. Conſiderare itaq;* Textus 9. *an hoc modo vnũ ſit, perinde eſt atq; cõtra aliã quãuis poſitionẽ, quæ ſermonis gratia affirmetur, qualis eſt Heracliti, aut ſi quis id quod eſt, hominẽ vnũ eſſe dixerit diſſerere; aut cõtẽtioſã rationẽ diluere, quales quidẽ Parmenidis, & Meliſſi ãbæ ſunt rationes; quippe quæ, & falſa aſſumãt, & nõ rectè cõcludant. Magis tamen* Textus 10. *Meliſſi ratio importuna eſt, & dubitationẽ nõ habet; ſed abſurdo vno dato cætera accidũt. In hoc verò nulla ineſt difficultas.* e *Nos autẽ ponamus quæ natura cõſiant aut oia, aut quædã moueri; quod quidem inductione eſt manifeſtũ.* Textus 11. *At neque omnia diluere conuenit; ſed ea tãtùm quæ ex principiis demõſtrãdõ falſa cõcludunt: quæ autẽ ſic nõ cõcluduntur, minimè:* f *vt quadrationem, quæ per ſegmenta fit, Geometræ eſt diſſoluere; at eã, quæ Antiphõtis haudquaquã.* g *Sed quãquã naturæ cõſideratio hæc non ſit;* Textus 12. *quia tamẽ, quod dicũt, naturales dubitationes habere accidit, benè res fortaſsis ſe habuerit, ſi de eis aliquantiſper diſſeruerimus. Nam philoſophiam habet conſideratio.*

Prin-

d *Quando principium non eſt*]Oſtendit eos, qui vnum duntaxat principium, idque motus expers faciunt Philoſophiæ Naturalis principia tollere. Primùm, quia ita vnum faciunt principium, vt aſſerant vnum tãtum eſſe in natura ens; cùm tamen ratio principij multitudinem arguat; ſiquidem omne principium refertur ad id, quod ab eo dependet, aut aliquo modo originem capit. Deinde, quia negant motum, atque adeò totam euertunt naturam, quæ principium motus, & quietis dicitur. Quare perinde eſſe cum his philoſophis diſputare, atque cum Heraclito, aut alio, qui omne, quod eſt vnũ hominem eſſe diceret. Porrò Heraclitus cognomento tenebricoſus, vnus fuit ex antiquioribus Philoſophis, de quo illud narrant memorabile, quod quoties domo egrediebatur, flebat, ſicuti & Democritus ridebat: quod alteri omnia, quæ agimus, miſeriæ: alteri ineptiæ videbãtur. Aiebat quoque Heraclitus rem nullam, ob perennem agitationem, qua voluuntur omnia, magis, hoc quàm ſuum oppoſitum eſſe; negabatque, vt quidam tradidere (etſi non tam animi aſſenſu, quàm concertandi ſtudio) communiſsimum, ac notiſsimum illud axioma, Impoſsibile eſt idem eſſe & non eſſe. Lege Ariſtotelem 4. Metaph. cap. 3.

Qui motum negant, naturã tollunt.

Heraclitus. *σκοτεινός.*

Plato.

e *Nos autem ponamus*]Oſtenſurus Plato lib. 10. de legibus eſſe Deos, ſumit priùs vti rem omnium oculis peruiam, dari in naturæ vniuerſitate motum. Hunc locum imitatus Ariſtoteles eadem hypotheſi vtitur. Statuendum, inquit, eſt hoc Phyſiologię principium ſatis manifeſtum, videlicet, res Phyſicas motu cieri, ſiue omnes

omnes in vniuerſum, ſiue earum ſaltem aliquas; alterutrum namque ad rem propoſitã ſufficit, & tamen hoc principium inficiantur Parmenides, & Meliſſus, cum omne quod eſt vnum tantum, idque à motu liberum faciant. Quare cùm tam longo itinere à Phyſiologia deflexerint, non erit Philoſophi Naturalis cum iis diſceptare, & eorum rationes coarguere, ſed eas, quæ ſeruatis naturæ principiis non rectè colligunt.

Quadratura circuli.

f *Vt quadraturam quæ*] Quemadmodum, inquit, Geometræ eſt diſſoluere rationes, quæ per ſegmẽta circulum quadrare nitebantur, non autẽ rationes quibus ad id Antiphon vtebatur, ita nec Phyſico incumbit Parmenidi, & Meliſſo reſpondere. Hunc locum vt intelligas aduertere quadrare circulum eſſe reperire aream quadrati æqualẽ areæ circuli. In huius autem rei peruestigatione diu elaborarunt ante Ariſtotelis tempora multi excellenti ingenio Mathematici, atque inter alios Antiphon, & Hippocrates Chius, quorum meminit Ariſtoteles 1. libro poſterioris Analyticæ cap. 7. tex. 23. & 1. Meteororum cap. 6. & 1. Elenchorum cap. 10. ſed neuter eorum circulum quadrauit tametſi peius Antiphonti res proceſſerit, qui inter argumẽtandũ nonnulla Geometricis principiis repugnantia ſumpſit. Qua ob cauſſa nõ attinet ad Geometrã eius diluere rationes.

Antiphon. Hippocrates.

Hac de re luculenter ſcripſit hoc loco Simplicius ad tex. 11. & ex recentioribus Petrus Nonius, & Ioannes Buteon in libellis, quibus accuratè demonſtrant fruſtra Orõtium conatum fuiſſe prædictam quadraturam oſtendere. Vtrum verò ab aliis inuenta iam fuerit quæſtio eſt. Nam Boëtius in categoria relationum affirmat inuentam, quod etiam Iamblicho viſum fuit, vt teſtatur Simplicius hoc loco. Alij tamen id pernegant. Sanè hiſce proximis annis poſt diuturnam eius rei commentationem, eam tradidiſſe putatur Clauius in ſuis commentariis ſuper Euclidem ad calcem libri ſexti. Et vero ſiue ita res habeat, ſiue non, parum omnino ad huius loci explicationem refert. Iamblichus.

g *Sed quanquam*] Tametſi ad Phyſicum non ſpectat aduerſus Parmenidem & Meliſſum diſſerere, init tamen cum his Ariſtoteles diſputationem, propterea quod hæc perſcrutatio aliquot naturales dubitationes attingat, & alia quædam, etſi à Phyſico, non tamen à Philoſopho aliena. Ita hunc locum interpretati ſunt Themiſtius & Simplicius, etſi Alexander, Porphyrius, & Auerroes aliter contextus verba diſtinguentes putarint ſignificari ab Ariſtotele Parmenidem & Meliſſum de natura dicere, ſed quæ afferunt, non continere naturales dubitationes. Prior tamen interpretatio & veritati conſona, & germanior habetur.

ἀρχὴ δὲ οἰκειοτάτη πασῶν, ἐπειδὴ πολλαχῶς λέγεται τὸ ὄν, πῶς λέγουσιν οἱ λέγοντες εἶναι ἓν τὰ πάντα· πότερον οὐσίαν τὰ πάντα, ἢ ποσὰ (τὰ πάντα,) ἢ ποιά; καὶ πάλιν, πότερον οὐσίαν μίαν τὰ πάντα, οἷον ἄνθρωπον ἕνα, ἢ ἵππον ἕνα, ἢ ψυχὴν μίαν; ἢ ποιὸν ἓν καὶ τοῦτο, οἷον λευκόν, ἢ θερμόν, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν τοιούτων· ταῦτα γὰρ πάντα διαφέρει τι πολύ, καὶ ἀδύνατα λέγειν. εἰ μὲν γὰρ ἔσται καὶ οὐσία, καὶ ποσόν, καὶ ποιόν· καὶ ταῦτα εἴτ' ἀπολελυμένα ἀπ' ἀλλήλων, εἴτε μή, πολλὰ τὰ ὄντα. εἰ δὲ ἅπαντα ποιόν, ἢ ποσόν, εἴτ' οὔσης οὐσίας, εἴτε μὴ οὔσης, ἄτοπον, εἰ δεῖ ἄτοπον λέγειν τὸ ἀδύνατον. οὐθὲν γὰρ τῶν ἄλλων χωριστόν ἐστι παρὰ τὴν οὐσίαν. πάντα γὰρ καθ' ὑποκειμένου λέγεται τῆς οὐσίας. Μέλισσος δὲ φησι τὸ ὂν ἄπειρον εἶναι. ποσὸν ἄρα τι τὸ ὄν. τὸ γὰρ ἄπειρον ἐν τῷ ποσῷ· οὐσίαν δὲ ἄπειρον εἶναι, ἢ ποιότητα, ἢ πάθος, οὐκ ἐνδέχεται, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκός, εἰ ἅμα καὶ ποσὰ ἄττα εἶεν. ὁ γὰρ τοῦ ἀπείρου λόγος τῷ ποσῷ προσχρῆται, ἀλλ' οὐκ οὐσίᾳ, οὐδὲ τῷ ποιῷ. εἰ μὲν τοίνυν καὶ οὐσία ἐστί, καὶ ποσόν, δύο, καὶ οὐχ ἓν, τὸ ὄν. εἰ

Principiũ autẽ omniũ accõmodatiſſimũ eſt, quonã modo qui omnia vnũ eſſe inquiunt, b(cũ ens multis modis dicatur) id inquiũt. Verũ omnia ſubſtãtiã, an quãtitatẽ, an qualitatẽ. Rurſus verũ omnia ſubſtãtiã vnã, ceu hominẽ vnũ, aut equũ vnũ, aut animã vnã, ã qualitatẽ: hãc verò vnã, vt alborẽ, aut calorẽ, aut eius generis aliquid. Hæc nãque omnia inter ſe plurimũ differũt, & dici nõ poſſunt. Nã ſi ſubſtãtia, & quãtitas & qualitas ſunt, & hæc quidẽ ſeu ſeparata, ab inuicem, ſeu non ſeparata entia ſunt multa: ſin verò omnia ſint qualitas, aut quantitas (ſeu ſubſtantia ſit, ſeu nõ ſit) abſurdũ eſt, ſi tamẽ quod eſſe nõ poteſt, abſurdũ dicẽdũ eſt. aliorũ etenim nullũ præter ſubſtantiam eſt ſeparatũ, quãdo oĩa de ſubiecta ſubſtãtia dicũtur. Sed Meliſſus id, quod eſt, infinitũ eſſe ait. Quapropter id, quod eſt, quãtũ eſt quoddã, cũm in quãtitate ſit infinitũ. Subſtãtia verò aut qualitas, aut affectio infinita eſſe nõ poteſt, niſi ex accidẽti ſi quanta quædã ſint ſimul. Nã infiniti ratio quantitate vtitur, non ſubſtãtia, aut qualitate. Si igitur & ſubſtãtia, & quãtitas ſint, duo ſunt entia, non vnum.

Textus 13. Textus 14. Textus 15.

h *Cum ens*] Aſſumpta, vt Alexander ait, Metaphyſici perſona duobus argumentis procedit Ariſtoteles contra Parmenidem, & Meliſſum. Primum, quod ab amplitudine entis & multiplici eius ſignificatu ducitur, ita ſe habet. Cum ens multifariam, ac de multis dicatur nempe de ſubſtantia, de quãtitate, deque aliis primis rerum generibus, quærimus quo nam pacto entis nomen vſurpent, cùm omnia vnum eſſe dicunt? aut enim vnum duntaxat entis ſignificatum ſumunt, nempe ſubſtantiam, aut quantitatem, ita vt ex eorum placito omnia ſint vel ſubſtantia, vel quantitas; aut omnia ſimul, ita vt non inficientur dari ſubſtantiam, & quantitatem, cæteraque entia; ſed tamen aſſerant ea non eſſe plura. Si priori modò accipiant, vel eiuſmodi ens erit aliquid commune, vel ſingulare. Si commune, neceſſariò multa ſub ſe comprehendit, atque ita plura iam admittere cogentur. Si ſingulare, aut illud eſt ſubſtantia ſine accidentibus, aut accidens ſine ſubſtantia; ſi primum non poterit eſſe quid finitum, vel infinitum, vt ipſi appellant, cùm finitum & infinitum ſint affectiones quantitatis: ſi verò ſecundum, ſequitur dari accidens extra ſubiectum, quod fieri nequit. Iam verò ſi poſteriori modo capiant, ſecũ ipſi pugnant, dum enim ſubſtantiam, dum quãtitatem, dum qualitatem dari in rerum natura inquiunt, plura concedunt entia, quæ tamen alioqui negant, dum omnia vnum eſſe aſſerunt. Nullo igitur modo Parmenides & Meliſſus ſuam tueri ſententiam poſſunt. 1. Ariſtotelis argum. contra Parmé. & Mel.

εἰ δ' οὐσία μόνον, οὐκ ἄπειρον, οὐδὲ μέγεθος ἕξει οὐδέν· ποσὸν γάρ τι ἔσται. ἔτι ἐπεὶ καὶ αὐτὸ τὸ ἓν πολλαχῶς λέγεται, ὥσπερ τὸ ὄν, σκεπτέον τίνα τρόπον λέγουσιν ἓν εἶναι τὸ πᾶν. λέγεται δ' ἓν, ἢ τὸ συνεχὲς, ἢ τὸ ἀδιαίρετον, ἢ ὧν ὁ λόγος ὁ αὐτὸς καὶ εἷς ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, ὥσπερ μέθυ καὶ οἶνος. εἰ μὲν τοίνυν συνεχὲς, πολλὰ τὸ ἕν· εἰς ἄπειρον γὰρ διαιρετὸν τὸ συνεχές. ἔχει δ' ἀπορίαν περὶ τοῦ μέρους, καὶ τοῦ ὅλου· ἴσως δὲ οὐ πρὸς τὸν λόγον, ἀλλ' αὐτὴν καθ' αὑτήν· πότερον ἓν ἢ πλείω τὸ μέρος καὶ τὸ ὅλον· καὶ πῶς ἓν, ἢ πλείω, καὶ εἰ πλείω, πῶς πλείω· καὶ περὶ τῶν μερῶν τῶν μὴ συνεχῶν· καὶ εἰ τῷ ὅλῳ ἓν ἑκάτερον ὡς ἀδιαίρετον, ὅτι καὶ αὐτὰ αὑτοῖς. ἀλλὰ μὴν εἰ ὡς ἀδιαίρετον, οὐδὲ ποσὸν, οὐδὲ ποιὸν, οὐδὲ δὴ ἄπειρον τὸ ὂν, ὥσπερ Μέλισσός φησιν· οὐδὲ πεπερασμένον, ὥσπερ Παρμενίδης. τὸ γὰρ πέρας, ἀδιαίρετον, οὐ τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν εἰ τῷ λόγῳ ἓν τὰ ὄντα πάντα, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον, τὸν Ἡρακλείτου λόγον συμβαίνει λέγειν αὐτοῖς· ταὐτὸν γὰρ ἔσται ἀγαθῷ καὶ κακῷ, καὶ μὴ ἀγαθῷ εἶναι καὶ ἀγαθῷ.

ἔτι

Si ſola ſubſtantia infinitum non erit, nec vllam habebit magnitudinem, quandoquidem eſſet quantum quoddam. i *Præterea cùm ipſum quoque vnum perinde atque ens multis modis dicatur, quonam modo ipſum vniuerſum inquiant vnum eſſe conſiderãdum eſt.* Textus 16. *Dicitur autem vnum, aut continuum, aut indiuiduum, aut quorum eſſentiæ ratio vna eſt, & eadem. Si igitur id, quod eſt, continuum eſt, multa profectò eſt, cùm infinitè diuidi cõtinuũ poſſit* Textus 17. k *Eſt autem de parte, & toto dubitatio fortaſſis ad rationem nõ pertinens, ſed ipſa per ſe, vtrum pars & totum vnum ſint, an plura, & quo pacto vnum aut plura etſi plura, quomodo plura, quæ eadem ratio de partibus non continuis. Etſi vtraque pars cum toto vnum ſint, vt indiuiduum, quod ipſa quoque inter ſe vnum erunt.* Textus 18. *At verò ſi vt indiuiduum, nihil quantum erit, aut quale, neque igitur infinitum id quod eſt, vt ait Meliſſus, neque finitum, vt Parmenides, cùm finis indiuiduus ſit, non id quod eſt finitum.* l *Sed ſi entia omnia ratione ſunt vnum, vt veſtimentũ, & tunica, fit vt eundem, atque Heraclitus, ſermonem pronuntient. Boni enim, & mali, atque etiam non boni, & boni eadẽ erit eſſẽtia.* Textus 19.

Qua-

2. argum. i *Præterea cùm ipſum quoque vnum*] Eoſdem inſectatur, & premit ratione deſumpta ex varia ſignificatione, vnius, hunc in modum. Cùm Parmenides & Meliſſus omnia vnum eſſe autumant, vel intelligunt vnum continuum, vt magnitudinem; vel vnũ quid diuiſionis expers, vt punctum, vel ratione omnino vnum, qualia ſunt gladius & enſis (quod enim intelligere nequeant vnum analogia, vel genere, aut ſpecie paulò ante demonſtratum fuit) ſi vnum continuum, iam concedunt plura actu, vel poteſtate; cùm omne continuum infinitè ſecari poſſit. Si vnum diuiſionis expers; tollunt igitur quantitatem, & qualitates eidem inhærentes, atque adeò finitum, & infinitum; quod ipſorũ poſitionem planè euertit. Oſtendit vero Ariſtoteles finitum non eſſe indiuiſibile: quia finitum eſt, quod finem obtinet, hoc verò indiuiſibili non competit, cum ſit ipſe finis. Omne continuum infinitè ſecari poteſt.

k *Eſt*

Quæſtio de toto, & partibus. k *Eſt autem de parte*] Quia continuum, quod dixit poteſtate plura eſſe, totum quodda̅ eſt, dubitatione̅ inſerit de toto, & partibus vtru̅ ſint vnu̅, an plura, & quona̅ modo? Ac quod no̅ ſint vnu̅ probari poſſe inquit ex eo, quia ſi totu̅ eſt ide̅, quod pars, ia̅ partes ide̅ inter ſe eru̅t; videlicet quia quæ ſunt ide̅ in vno aliquo tertio, inter ſe quoq; ide̅ ſu̅t.

l *Sed ſi entia*] Accedit ad aliud propoſitæ diuiſionis membrum. Si velint, inquit, omnia ratione vnum eſſe, iam Heraclitiei dogmatis rei tenentur, coguntur enim fateri eandem prorſus eſſe contrariorum rationem, vt atri, & candidi; imò & contradicentium, vt candidi, & non candidi, proindéque idem eſſe ens, & non eſſe ens. Ex quo tandem ſequitur omnia eſſe nihil. Sic enim licebit argumentari Eadem eſt ratio atri, & candidi, ſed atru̅ eſt non candidu̅, & non candidu̅ non ens no̅ ens, autem nihil; candidu̅ igitur nihil eſt. Quod etiam de cæteris pari ratione concludi poterit Hic aduerte huiuſmodi conſecutiones non ſimpliciter; ſed ex hypotheſi vim habere, ſi videlicet demus omnia vnum quid omnino eſſe, vt Parmenides & Meliſſus ponere videbantur. Quorum tamen dogma an ita ſe habuerit ſuo loco expendemus.

ὥστε τὸ αὐτὸ ἔσται ἀγαθὸν καὶ οὐκ ἀγαθόν, καὶ ἄνθρωπος, καὶ ἵππος· καὶ οὐ περὶ τοῦ ἓν εἶναι τὰ ὄντα, ὁ λόγος ἔσται· ἀλλὰ περὶ τοῦ μηδέν· καὶ τὸ τοιῳδὶ εἶναι, καὶ τὸ τοσῳδὶ ταὐτόν. ἐθορυβοῦντο δὲ καὶ οἱ ὕστεροι, καθάπερ οἱ ἀρχαῖοι, μή ποτε συμβαίνῃ αὐτοῖς ἅμα τὸ αὐτὸ ἓν εἶναι καὶ πολλά. διὸ οἱ μὲν τὸ ἔστιν ἀφεῖλον, ὥσπερ Λυκόφρων· οἱ δὲ τὴν λέξιν μετερρύθμιζον, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ λευκός ἐστιν, ἀλλὰ λελεύκωται· οὐδὲ βαδίζων ἐστίν, ἀλλὰ βαδίζει· ἵνα μή ποτε τὸ ἔστι προσάπτοντες, πολλὰ εἶναι ποιῶσι τὸ ἕν, ὡς μοναχῶς λεγομένου τοῦ ἑνός, ἢ τοῦ ὄντος. πολλὰ δὲ τὰ ὄντα, ἢ λόγῳ· οἷον ἄλλο τὸ λευκῷ εἶναι καὶ μουσικῷ, τὸ δ᾽ αὐτὸ, ἄμφω· πολλὰ ἄρα τὸ ἕν· ἢ διαιρέσει, ὥσπερ τὸ ὅλον, καὶ τὰ μέρη. ἐνταῦθα δὲ ἤδη ἠπόρουν, καὶ ὡμολόγουν τὸ ἓν πολλὰ εἶναι· ὥσπερ οὐκ ἐνδεχόμενον ταὐτὸ ἕν τε καὶ πολλὰ εἶναι, μὴ τὰ ἀντικείμενα δέ· ἔστι γὰρ τὸ ἓν καὶ δυνάμει, καὶ ἐντελεχείᾳ. τὸν μὲν οὖν τρόπον τοῦτον ἐπιοῦσιν ἀδύνατον φαίνεται τὰ ὄντα ἓν εἶναι.

Quapropter bonum, & non bonum idem erunt, & homo itidem, & equus: ac ſermo de ee non erit, quòd vnum ſint entia, ſed de ee, quòd nihil ſint. Quin etiam id erit, tale eſſe, at tantum. m *Sed poſteri quoque perinde, ac veteres, turbati ſunt, timentes ne ipſis eueniret, vt res eadem vnum eſſet, & multa. Quapropter alij ipſum, eſt, auferebant, vt Lycophron, alij dictionem immutabant, vt hominem albere dicerent, non autem album eſſe, ne ipſum, eſt, adijcientes, multa id facerent, quod vnum eſt,* n *quaſi ipſum vnum, aut ipſum ens vno modo diceretur Multa verò ſunt entia, aut ratione, vt exempli gratia, & alia eſt albi eſſentia, alia muſici, atque res eadem vtrumque eſt, aut diuiſione, vt totum & partes; quò ſanè in loco haſitabant, & vnum multa eſſe fatebantur, perinde quaſi res eadem vnum, multa (quanquam non oppoſita) eſſe non poſſet. Eſt verò ipſum vnum, & poteſtate, & actu. His igitur, qui hoc modo aggrediuntur, videtur fieri no̅ poſſe, vt ea quæ ſunt, vnum ſint.* Textus 20. Textus 21. Textus 22.

m *Sed poſteri quoque*] Reprehenſionis aculeos conuertit in quoſdam Philoſophos, qui ne eandem rem & vnum, & multa eſſe dicerent, atque ita Parmenidi, & Meliſſo co̅ſentire viderentur, non audebant pronuntiare Socratem eſſe album, aut Philoſophum; ſed alij quidem, vt Lycophron, verbum, eſt, è medio tollebant, appellantes Socratem album, Socratem Philoſophum. Alij amoto verbo, eſt, alia verba vſurpabant, aientes Socratem albere, Socratem philoſophari.

n *Quaſi ipſum*] Ait Lycophronem, & alios ideo in eam incidiſſe turbationem, quod ignorarent ens, & vnum dici multifariam, docetque perperam eos verbum, eſt, è ſermone tollere. Enim vero licet Socratem album & muſicu̅ eſſe pronuntiemus; non proinde concedimus idem eodem modo ſumptum vnum & plura eſſe; ſed album, & muſicum, quatenus in Socrate inſunt, eſſe vnum quid ſubiecto; ratione verò, & eſſentia plura. Ex quo etiam fit, vt Socrates ipſe, de quo ea enuntiantur, non eodem modo vnum & plura dici debeat. Sicuti magnitudinem aſſerimus vnum eſſe & plura; ſed vnum actu; poteſtate verò plura. Porrò non conuenit hoc loco inter expoſitores quinam ij fuerint, qui ad tollendam multitudinem, quam putabant inuehi verbo, eſt, ipſum in aliud commutabant. Aphrodiſienſis credit fuiſſe Platonem, cuius ſententia non probatur Simplicio, & quidem meritò. Conſtat enim ex Philebo, Sophiſta, & Parmenide Platone̅ neque vſum verbi, eſt, ab eiuſmodi enuntiatis ſuſtuliſſe, neque ignoraſſe eandem rem vnum quid & plura alio, & alio modo dici poſſe. Ens & vnum multifariàm dici.

M 3 Habes

Philoſophicū axioma.

Habes hoc ca.ad tex.8. tritum illud Philoſophorum axioma: Contra eos,qui principia negant non eſſe diſputandum.Quod etiam ante Ariſt.vſurpauit Hippocrates in li. de hominis natura. Eſt autem huius axiomatis ea ratio, quia pronunciata cuiuſque ſcientię innituntur principiis,quæ ſi negentur,pro: ari in eadem ſcientia non poſſunt. Vel enim per alia principia oſtenderentur, vel per effect . Non per a ia principia,cum ponamus ea etiam negari. Non p. r effecta; quia qui ita eſt alicui ſcientiæ infenſus, vt manifeſta eius principia inficietur,etiam rationes ab effectis ductas inficiabitur. Nullo igitur pacto principia ſciētiæ ·robari in eadē ſciētia poſſunt.Quid igitur?Nū ſi principia neg·tur,diſputatio omnis cōtinuò ſilebit,& aduerſariorū peruicacia impune abibit?Minimè. Sed ſi ea ſciētia,cui' principia aduerſarij inficiatur ſubalternata ſit, à ſubalternāte opem requiret. Si nō ſit,ad primā Philoſophiā prouocabit,vt cū illa ſuppetiis cōmuniū principiorū à ca'umnia vēdicet.Poſcet quo..ue opem à Dialectica,vti ſibi ad rem propoſitam vtcunque confirmandam probabilia ſuggerat argumenta. Sunt enim hæc primæ Philoſophiæ, vt diſciplinarum omnium Reginæ, itemque Dialecticæ, vt communi earūdem adminiſtræ commiſſa munera Quod ex iis,quæ primo libro prioris Analyticæ capit.8.text. 27. & 1. Topicorum capit. 2. apud Ariſtotelem leguntur, manifeſtum eſt.

Dub.

Reſp.

Primæ Phil.& Dialecticę munia.

QVÆSTIO I.

DISTINGVATVR NE TOTVM reipſa à ſuis partibus ſimul ſumptis, an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMATIVAM quæſtionis partem oſtendere videantur.

Palam eſſe totū diſtingui re ipſa à qualibet parte.

PROXIMO cap. text. 17.inſeruit Ariſtoteles quæſtionem de diſtinctione totius,& partium; quæ ſi de partibus ſingulatim ſpectatis intelligatur,facilem habet explicatum,ſicuti difficilē ea,quæ eſt de diſtinctione totius à partibus ſimul ſumptis. Nam quòd totum à qualibet parte re ipſa differat, ex eo perſpicuè patet;quia alioqui,vt Ariſtoteles loco citato diſputat, vna pars eſſet idem re cum altera,ſiquidem,quæ vni & eidem ſunt eadem, inter ſe quoq; eadem ſunt.

De quo toto ſit quæſtio.

Num verò totum re ipſa à partibus ſimul ſumptis diſsideat,anceps omnino quæſtio eſt;eaque à nobis in præſentia diſcutietur.Non quærimus autem de toto per accidēs aut ex aggregatione,cuiuſmodi ſunt homo albus, lapidum aceruus;nec de toto Metaphyſico,veluti de animali, prout ex genere & differentia conſtat;nec etiam de toto vniuerſali, vt de eodem animali,quatenus habet ſub ſe ſpecies.Namque Philoſophorum prope omniū conſentiens opinio eſt hæc à ſuis partibus non diſtingui.Tantùm igitur in controuerſiam vocamus,an totum phyſicum,verbi gratia,homo, quatenus eſt corpore & animo coaleſcit; aut totum integrum,ſeu, vti vocant, integrale,vt magnitudo,à ſuis partibus ſimul ſumptis re ipſa differat.

Aff. par. is aſſertores.

Partem affirmatiuam tuentur Auicenna lib.3.Metaph. cap. 4. Scotus 8. Metaph.

Metaph.q.4.& in 3.ſententiarum diſt.2.q.2.eiuſque ſectatores eodem loco, Heruæus quodlibeto 2.quæſt.14. Caietanus in comment.3.partis,ad articulum quintum quæſtionis ſextæ,Capreolus in 3. diſt.2.quæſt. vnica, artic.1. Burlæus hoc loco,Ferrarienſis tum quæſt.5. huius libri, tum 4.contra gentes,ad cap. 81. Zimara in theorematis propoſitione 75. & alij; quanquam duo hi poſteriores de quolibet toto integrali, ſicuti & Ioannes à Neapoli quodlib.2.quæſt. 7. de toto homogeneo contrariè opinantur. Porro cùm multis modis vnum ab alio re ipſa differre poſsit,non aſſerunt huiuſce opinionis auctores diſtingui totum à collectione partium ſe toto, id eſt, per quamlibet ſui partem;nec per aliquid ſui,ideſt per aliquam ſui partem; ſed ſe toto, ideſt, naturę ſuæ integritate;vel(quod eodem recidit) quia totum ſit tertia quædam res,atque vnum quid per ſe;partes verò nō niſi plura, etſi incompleta, vt pote,ex quibus totum ipſum concreſcit & coagmentatur. Probatur verò hæc ſententia his argumentis.

Inter eos diſſidium.

Maironius in 3.d.1.q.10. Lichetus d.2 qu. 2. Baſſolius in 2.diſt.12.qu.2. Argentinas di. 15.q.vnic.ar.4. Antonius And. 7.Metaph. qu. 18. Iauelius qu. vlt.

1.argumen.

Primùm,Generatio eſt mutatio vna;habet ergo vnum ſimplicem terminum:ſed is non eſt relatio vnionis,ſiue nexus materiæ & formæ; tum quia alioqui nulla eſſet generatio ſubſtantialis,ſiquidem non ſubſtantia,ſed accidens gigneretur,tum quia,vt Ariſtoteles docet 5. lib. huius operis cap. 2. tex.10.ad relationem non fit per ſe vlla mutatio:nec etiam eſt forma,vt cōſtat ex 7.Metaph.cap.8.tex.26.& 27.& multò minùs materia;cùm generationi ſupponatur, & ab ortu interituque libera ſit;nec denique poteſt eſſe materia,& forma vnitæ;quandoquidem quocunque modo accipiantur nō ſunt vnum,ſed plura. Erit igitur aliquid aliud ab his re ipſa diſtinctum, ideſt totum.Corroboratur verò eiuſdē argumenti vis,primùm quia aliquando nulla parte intereunte totum corrumpitur,vt patet in interitu hominis: deinde quia in morte Chriſti ſeruatoris noſtri retēta vnione partium humanitatis cum Verbo diſſoluta eſt vnio Verbi cum humanitate; quod fieri nō potuiſſet,niſi alia eſſet vnio inter Verbū,& humanitatē;alia inter Verbū & partes ſimul ſumptas.Ex quo ſequitur humanitatē.& partes, nō eſſe idē.

2.argumen.

Secundò,Nihil poteſt ſe ipſum realiter componere;alioqui idem ſibi ipſi cauſa eſſet,quod fieri poſſe negant,omniū philoſophorum aſſenſu, Plato in Hippia Maiori,& D.Aug.1.de Trin. cap. 1. ſed partes realiter componūt totum;non ſunt igitur ipſum totū.Nec ſatisfaciet qui dicet partes non collectim,ſed ſigillatim acceptas totum conficere. Enimuerò totum non ex partibus diuulſis,ſed in vnum collectis,fit.

3.argumen.

Tertiò,Si totum per ſe non diſtingueretur re ipſa à ſuis partibus,ſequeretur contra commune philoſophorum placitum nihil eſſe diſcriminis inter totum per ſe,& totum ex aggregatione. Probatur ſequi. Nam ſi totū per ſe eſt ſuæ partes:cùm partes ſint plura entia,& omne totū,quod eſt plura,ſit totū ex aggregatione,planè fit,vt totū p ſe, ſit totū ex aggregatione.

4.argumen. ex Ariſtotelis teſtimoniis.

Quartò,Accedunt ad hanc ſententiam confirmandam Ariſtotelis teſtimonia.Nam initio 2.de anima tex.2.& lib.7.Metaph.cap.3.tex.7.& lib.12. cap.3. tex. 14. Archytam Tarentinum imitatus diuidit ſubſtantiam in materiam,formam,& compoſitum;aſſeritque hæc eſſe tres ſubſtantias.Item 5. lib.Metaph.cap.14.tex.19.ait ſex non eſſe bis tria;ſed ſemel ſex.& lib.7.ca.

17.tex.vltimo ſyllabam,Ba,non eſſe B,& A,& eodem libro & capi. carnem non ſolum ignem ac terram,aut calidum frigidumque;ſed etiã aliud quidpiam eſſe;& apertiùs 8.lib.cap.6.tex.15.omnium,quæ partibus conſtant,totum non eſſe aceruo ſimile,ſed aliquid preter partes. Videtur igitur Ariſtotelicæ doctrinæ prorſus conſentaneum, totum re ipſa à partibus ſuis diſtingui.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PRO NEgatiua parte quæſtionis.

Qui auctores negatiuã partẽ tuentur.

Contrariam opinionem amplexi ſunt de Græcis Themiſtius,Philoponus,Simplicius,Alexander,& Eudemus.Ex Latinis Dur.in 3.ſent.d. 2. quæſt.2.Ægid.Rom.hoc loco,Gregorius Arim.in 1.diſt.24.quæſt.1. artic.1. cæterique è ſchola Nominalium.Idem etiam videtur ſentire Boëtius in lib. de Trinit.cap.3. & Plato in dialogo de vno omnium principio. Suadetur autem hæc ſententia hunc in modum.Primùm,quæcunque ex eiſdem conſtant partibus,re ipſa idem ſunt;ſed totum,& formæ,ac materiæ collectio, conſtant ex iiſdem partibus;ergo re ipſa idem ſunt.Maior propoſitio conſpicua eſt & ab aduerſariis in hac ipſa diſputatione inculcata.Aſſumptio oſtenditur. Nam quòd illa collectio per ſe ſumpta, ſemota tertia entitate, conſtet ex partibus;non videtur quo pacto negari poſſit. Cur enim homo albus,cæteraque id genus compoſita,conſtare partibus dicentur, non verò collectio illa formæ & materiæ? At quod conſtet ex iiſdem,quibus totum, luce clarius eſt.Quòd ſi quiſpiam ex eo velit huiuſce argumenti robur infringere;quia pari ratione oſtendi etiam poſſet totum non diſtingui à partibus ſeparatis;ſiquidẽ tã diſiũctarũ, quàm coeũtiũ inter ſe partiũ collectio ex iiſdem fit partibus:is facilè reuincetur, propterea quòd ſatis pateat non eandem eſſe vtrobique rationem;quandoquidem partibus diſiunctis deeſt vnio,ſine qua totum per ſe non cohæret,quæ non deeſt partibus coniũctis, à quibus duntaxat hæc opinio totum non diſtinguit.

Boëtius. Plato. — 1. ratio. — Refellitur reſponſio.

Item Paludanus in 3.d. 2. q. 2. Niphus 7. Metaph.qu.19. Achillinus lib. 1 de elementis q. 24. Sotus & Toletus hoc loco vtranque vero partem auctor Socin. 7 Metaph. qu. 12.

2. ratio.

Deinde ſi totum phyſicum re ipſa differret à ſuis partibus, quia ab illis componitur;ſequeretur totum ex aggregatione, vt aceruum lapidum, re ipſa quoque à ſuis diſtingui,quod aduerſarij negant. Probatur ſequi. Etenim ſicut homo v.g.ex materia & forma, ita aceruus lapidum ex lapidibus coaleſcit:alioquin totum non eſſet.Quòd ſi quis occurrat aceruum lapidũ componi ex partibus non collectim,ſic enim ab illis non differt; ſed ſigulatim ſumptis;idem de toto per ſe dicetur.

3. ratio.

Rurſus,quæcunque in rebus creatis realiter differunt, eſſentia quoque diſtinguuntur: atqui totum & partes non diſtinguuntur eſſentia;ergo nec realiter.Maior probatur,quia cùm realitas deferat ſecum eſſentiam,vbicũque alia fuerit realitas, aliam dari eſſentiam oportebit, excepto myſterio Trinitatis,cui id proprium ac peculiare eſt,vt vnitas identitaſque eiuſdem numero eſſentiæ non impediat realem perſonarum diſtinctionem. Minor autem ex eo ſuadetur,quia eſſentia totius nihil eſt aliud quàm ſuæ partes, vt

vt eſſentia hominis phyſicè conſiderati, materia & forma. Vnde & homo definitione phyſica eſſentiali per nihil aliud, quàm per ſuam materiam & formam, à Philoſophis definiri conſueuit.

4. ratio. Præterea, quidquid aduenit enti conſtituto iam in actu, eſt accidens, vt conſtat ex iis, quæ tradit Ariſtoteles hoc in libro c.8 à tex.75. atqui tertia illa entitas totius, ſi datur, aduenit materiæ copulatæ cum forma, quæ eſt actus: igitur tertia illa entitas eſt accidens, nō ſubſtantia: ſed accidens eſſe non poteſt, vt nemo non videt; quis enim dicat humanitatem eſſe accidens? ponenda igitur non eſt. Ex D. Thom. 4. contra gent. cap. 81.

5. ratio. Item, ſi totum non eſſet res eadē cum ſuis partibus, poſſent diuina virtute conſeruari partes ſimul ſumptæ, atque vnitæ ſine toto; quod nequaquam videtur admittendum. Probatur aſſumptum. Nam etſi totum nullo modo ſine partibus cohærere poſsit, propterea quòd illius eſſentia ex partibus conſtat: tamen cùm partes non conſtituantur ex toto, quid obſtabit, (ſi illud origine antecedunt, réque ab illo diſtinguuntur) quominùs ſine ipſo conſeruentur? At quòd hoc admittendum non ſit, ex eo ſuadetur; quia ſi anima Socratis informet materiam quantitate, cæteriſque accidentibus inſtructam; ſanè coniunctum illud ex materia & forma, ſecluſa tertia entitate, intelliget, loquetur, loco mouebitur; denique omnes vitæ actiones adminiſtrabit; & ex conſequenti erit quoddam hominis indiuiduum, atque adeò totum; ſimulque totum non erit, quia ita volunt aduerſarij.

Ad hæc, ea potiſsimùm ratione ducuntur, qui totum à partib. diſtinguunt, quòd pro certo habeant partes non eſſe vnum; totum verò per ſe, vnum eſſe: at partes ſimul ſumptæ reuera vnum ſunt. Non eſt igitur cur ab iis totum diſtinguant. Probatur aſſumptio. Namque ideo homo v.g. vnum quid eſt, quia conſtat ex pura potentia & forma ſubſtantiali, vt aſſerit Ariſtoteles 2. lib. de anima cap.1. text. 7. & 8. Metaph. cap. vlt. text. 15. ſed illa materiæ & formæ collectio, dempta quacunque alia tertia entitate, coaleſcit ex pura potentia & forma ſubſtantiali: eſt igitur vnum quid per ſe. Corroboraturque iterum argumentum, quia ſi vnio imperfecta, ac ſecundum quid, huiuſmodi eſt, quæ reperitur inter partes alicuius compoſiti per artem, veluti domus, aut nauigij, reddit partes vnum ſecundum quid: certè vnio ſimpliciter perfecta, qualis inter materiam & formam cernitur, reddet eas vnum ſimpliciter. 6. Ratio. Eiuſdem confirmatio.

7. Ratio. Accedit commune illud, & tritum argumentum, quòd res non ſunt multiplicandæ abſque neceſsitate: nulla verò neceſsitas cogit ponere tertiam illam entitatem à partibus diſtinctam.

8. Ex Ariſt. Tandem, huic parti fauet id, quod ait Ariſtoteles in 2. lib. de anima cap. 1. text. 9. quemadmodum pupilla & aſpectus eſt oculus, ita anima & corpus animal, & illud D. Auguſt. 7. de Trin. cap. 4. Homo nihil aliud eſt, quàm anima & corpus. Item illud ex ſymbolo D. Athanaſij, Sicut anima & caro vnus eſt homo; ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. D. Auguſt. Symbol. Athanaſij.

ARTICVLVS III.

VTRANQVE PARTEM CONTROuerſiæ videri probabilem, veriorem tamen affirmatiuam.

IN hac diſceptatione difficile eſt, quid ſentias decernere; cùm vtraque opinio pro ſe magni nominis Philoſophos,& rationes penè pares habeat. Quare in re prorſus ambigua,vtriuſque partis argumenta diluemus,vt quam quiſque magis probarit,amplectatur.Et verò nos in decurſu harũ in Ariſtotelem cõmentationum,partem ſequemur affirmatiuã, quæ aliquanto verior, & ad alios Philoſophiæ locos explicandos,tuendoſque expeditior videtur.

Plenioris autem doctrinæ gratia quædam obſeruãda erunt. Quorum primum eſt nonnullos adductos ſuperioribus argumentis ex aduerſo pugnantibus mediam viam tenuiſſe, aſſerentes totum & partes nec re ipſa differre, nec idem omninò eſſe;ſed ratione diſtingui. Quorum placitum,etſi quibuſdam arrideat;nobis tamen non probatur. Videtur enim in hac controuerſia, ſi rem accuratè expendamus, aut innitendum prioris ſententiæ fundamentis,ſicque ponendam tertiam illam entitatem: aut poſterioris,ac non ſolùm eiuſmodi entitatem,vti ſuperfluam,à toto ablegandam;ſed & modum illum realem, qui exigitur ad diſtinctionem rationis, ſi ſermo ſit de diſtinctione non in ſola mentis notione exiſtente, ſed in rebus ipſis reperta. Namque is etiam modus in tanta partium ſimul ſumptarum, & totius identitate minimè neceſſarius exiſtimari debet. Siquis verò obiiciat Socratem habet in ſe modum quendam entitatiuum, in quo ſita eſt ratio ſuppoſiti, cuius merito dicitur per ſe ſubſiſtere, qui modus neque illius humanitati per ſe ſumptæ, neque materiæ & formæ in ſe ſpectatis conuenit: atque adeò Socratem differre à partibus ſimul ſumptis ratione concepta. Occurrendum eſt non conferri hoc loco partes phyſicas cum ſuppoſito, ſed cum natura: Quod ſi cum ſuppoſito comparentur, negandum non eſſe differre illas, vti argumentum comprobat. Sed de diſtinctione naturæ à ſuppoſito alibi.

Media quædam opinio aliorum.

Partes non diſtingui à toto ſola ratione concepta.

Obiectio.

Diluitio.

Secundum eſt,ſi quis roget quonam modo in ea ſententia,quæ totum non diſtinguit à partibus,collectio partium vnitarũ ab earundem non vnitarum collectione diſsideat, per aliquid ſui, an ſe tota? Reſpondendum, nec per quamlibet,nec per aliquam ſui partem diſtingui; cùm vtraque collectio eiſdem conſtet partibus:ſed diſtingui ipſa vnione,vt vnum quid per ſe à pluribus,quæ non ſunt illud vnum: ſed tamen erunt, ſi mutuò iungantur.

Collectio partium vnitarum quo pacto differat à collectione earundẽ non vnitarum.

Tertium eſt, quoſdam ex iis,qui totum phyſicum à partibus diſtinguunt, cenſuiſſe non differre totum continuum, vt lineam, & ſuperficiem à ſuis. Quod ob id non ſine probabilitate dictum exiſtimari poſſet, quia ratio, ob quam prædicta diſtinctio inducitur,ea potiſsimùm videtur eſſe,quòd totum phyſicum, vnum ſimpliciter ſit,eius verò partes abſolutè plura entia,videlicet materia, & forma: quod quia in partibus totius continui non cernitur; quandoquidem non ſunt actu plura entia,ſed vnum quid actu, poteſtate verò plura; ſuperfluum erit inter continuum & eius partes realem ſtatuere diſtinctio

Quoſdam excipere totum continuum.

Sed pará conuenienter ſuæ ſententiæ.

diſtinctionem. Verùm hæc ſententia non videtur aptè cohærere cum ea, quæ totum phyſicum à partibus re ipſa diſtinguit. Nec enim illa eo tantùm argumento, quod à totius vnitate deſumitur, ſtabilienda eſt: ſed alia quoque ratione, quæ non minorem habet efficacitatem, & in toto etiam continuo vim obtinet; nimirum quòd nihil ex ſe ipſo conſtare, aut cauſari queat: totum verò continuum ex ſuis partibus cauſetur, & conſtet, vt in primo articulo diſputabamus.

ARTICVLVS IIII.

DILVTIO ARGVMENTORVM probantium diſtingui totum à ſuis partibus.

Diſſoluamus nunc rationes primi articuli in eorum gratiam, quibus totum à partibus non diſtingui magis placuerit. Ad primam reſpondendum eſt ex doctrina Ariſtotelis 2 huius operis cap. 1. text. 14.& 7. Metaph. c.8.text.26.& 27. in generatione cuiuſque rei duplicem terminum reperiri, vtrunque ſuo modo ſimplicem: vnum minùs præcipuum, id eſt, formam, quæ in materiam inducitur: alterum præcipuum, nempe ipſum cõpoſitum, quod etſi à partibus collectiuè ſumptis non diſtinguitur, nihilominus vnum quippiam eſt; quia eiuſmodi partes, cùm ſint pura potentia & actus ſubſtantialis, eo ſunt ingenio, vt in vnam naturam coëant, vti ſuperiùs dictum fuit. Neque obſtat quod vtrâque parte incolumi totum corrumpatur: non enim partes diſiitæ; ſed in vnum collectæ rationem totius obtinent. Quo fit vt licet vtraque maneat, iis tamen diſiunctis totum nihilominùs intereat, videlicet pereunte, non ſolum vnione, ſed etiam integritate totius, quod citra vnionem minimè cohæret. Atque hinc etiam perſpicua eſt ſolutio alterius partis eiuſdem argumenti. Dicimus enim in morte Chriſti diſſolutam fuiſſe vnionem Verbi cum humanitate; non autem cum anima & corpore inuicem diſiunctis: propterea quòd ſeparata anima à corpore deſiit eſſe humanitas, quæ non niſi vnitis partibus exiſtit: atque ita nõ potuit Verbum vnitum eſſe humanitati, vt quæ nõ iam exiſtẽti; potuit tamẽ vnitũ eſſe partibus, quæ licet toto intereunte diuulſæ fuerint, in ſe tamen integræ, ac ſuperſtites manſère.

Sol. 1. rationis 1 art.

& cõfirmationum eiuſdem.

In morte Chriſti non fuit diſſoluta vnio Verbi cum anima & corpore diſiunctis.

Secundæ verò rationi faciebat ſatis adhibita ibidem reſponſio. Nec quod deinde obiicitur quicquam efficit. Enim verò partes vnitæ; ſed tamen diuiſiuè ſumptæ, conflant totum v. g. materia Socratis, cùm eſt copulata formæ, & eiuſdem forma, cùm eſt adiuncta materiæ, componunt Socratem: non autem collectiuè ſumptæ, quaſi collectio ipſa materiæ & formæ Socratem conſtituat. Atqui totum idem re cum partibus vnitis eſſe inquiunt, partes in vnum aſſociatas: non tamen collectiuè, ſed diuiſiuè accipiunt. Atque hæc reſponſio valet ad infringenda alia complura iacula, quæ aduerſarij eundem ad ſcopum torquent: quale eſt illud, partes eſſe in toto, vt inquit Art. 4. huius operis c.3.tex.23. nihil autem in ſe ipſo eſſe poſſe. Item illud, partes antecedere origine ipſum totũ; ordinari ad totũ, & ab illo perfici: cùm tamen nihil ſe ipsũ antecedat, nihil ad ſe ordinetur, aut à ſe perficiatur. Hęc enim omnia vera ſunt, ſi de partib⁹ vnitis diuiſiuè, non autẽ collectiuè ſumptis, intelligãtur.

Sol. 2.

Quomodo ſũptæ partes cõſtituãt totum.

Explicatio aliarum rationum eodem ſpectantium.

Sol.3. Tertia ratio conſecutionem haud rectè infert. Licet enim totum per ſe, & totum ex aggregatione in eo conueniant, quòd vtrunq; ſit ſuæ partes ſimul acceptæ; differunt, nihilominùs; quia partes totius per ſe conſtituunt abſolutè vnum ob cauſam ante explicatam; partes verò totius ex aggregatione cõſtituunt abſolutè plura; vnum verò ſecundum quid dũtaxat; cùm ſimpliciter, actuque plura ſint, & ita ſe habeant vt nec inter ſe continuentur, nec ſit in eis vna pars, quæ alteram tanquam actus ſuam potentiam ſubiectiuam eiuſdem generis, hoc eſt, ſubſtantialem, informet.

Diſcrimen inter totum per ſe, & totum per aggregationem.

Sol.4. Ariſtotelis verò teſtimonia facilem habent explicatum. Namque in illa ſubſtantiæ partitione non accipit materiam & formam collectiuè; ſed diuiſiuè. Cęteris verò ibidem citatis locis tantùm ſignificat partes nec abiũctas, nec diuiſiuè acceptas, totũ eſſe. Quanquã verba illa ex c. vltimo libri. 7. Metaph. aliam attingunt difficultatem circa rei mixtæ è quatuor elementis concretionem, de qua in lib. de ortu & interitu.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quibus oſtendebatur totum à ſuis partibus re ipſa non differre.

Sol primi Ar. 2. art. AD primum alterius partis argumentum dicendum eſt, quæ ex eiſdem conſtant partibus, idem eſſe; dummodò ex ijs eodem pacto conſtent, quod in re propoſita non accidit. Nam totum conficitur ex partibus, vt vnũ quid per ſe; collectio verò partium non item; quia partes ſiue vnionem inter ſe habeant, ſiue non, & vtcunque accipiantur, non poſſunt non eſſe plura; & ex cõſequenti nequit earum complexio, vt vnumquid per ſe, ex ipſis cõſtare.

Non poſſunt partes nõ eſſe plura.

Sol.2. Ad ſecundum ſimiliter dicendum non eodem modo totum ex aggregatione & totum per ſe è partibus confici. Hoc enim conficitur è ſuis, vt vnumquid ſimpliciter; illud, vt ſimpliciter plura. Atque adeò quàm aptè è poſteriori compoſitione; tam ineptè è priori realis diſtinctio habetur.

Ad tertium, dicendum quemadmodum in toto, vt in homine, ſunt duæ realitates partiales, nempe realitas formæ & realitas materiæ, & vna totalis videlicet integritas totius: ita dari vnam eſſentiam totalem & integram diſtinctam ab eſſentia partium, vt argumentũ concludit: quia tamen definitiones traduntur ad enodandam aperiendamq; rei naturam, quæ non niſi per partes, quibus cõſtat, explicitè & diſtinctè traditas innoteſcit; inde eſſe quòd illa totalis eſſentia per materiam, & formam definiatur. Præter illas tamen ſemper loco generis ponitur aliud in definitione, quod ſit idem cum ipſo toto, vt cùm dicimus, homo eſt ſubſtantia conſtans corpore, & animo rationali.

Diſtincta cognitio totius quo pacto habeatur.

Ad quartum, dicito omnem formam informantem, quæ aduenit enti in actu, eſſe accidens: integritatem verò totius non eſſe formam informantem; Solut.4.

etſi ha

etſi habeat modum formæ comparatione ſuppoſiti. Qua de re lege, ſi placet, Heruæum in tract. de vnitate formarum q. 18. in ſolutione argumenti quadrageſimi primi.

Prima ſol. 5.

Ad quintum; neganda eſt antecedens propoſitio. Ad eius verò confirmationem ſunt qui reſpondeant ideò partes vnitas non poſſe abſque toto conſeruari, quia nõ niſi in ipſo toto vniuntur. Verùm non ſatisfaciunt, quia perperam ſtatuunt non vniri partes niſi in toto; cùm reuera, ſiue detur tertia entitas diſtincta ab entitate partiũ, ſiue non detur, negari minimè poſsit partes inter ſe quoq; aſſociari, & mutui amoris nexu coniungi. Quo fit vt nulla iam ab eis idonea ratio afferatur cur materia & forma cum hac vnione abſq; toto conſeruari nequeant: præſertim cùm hæc origine antecedat eam, quam in toto habent, quatenus in ipſo cõcurrunt. Quanquam & illud multò eſt veriſimilius, materiam & formam præter relationem mutuæ vnionis, quam inter ſe obtinent, non habere aliam erga totum, quæ propriè relatio vnionis dicatur; ſed geminum duntaxat reſpectum, quo, prout partes ſunt, ad totum, quà totum eſt referuntur.

Refutatio ſolutionis.

Secunda ſolutio.

Eſt igitur aliorum reſponſio, producta forma confeſtim reſultare totum, idque non per aliam actionem diſtinctã ab ea, qua forma producitur; atque ita fieri non poſſe, vt productione formæ non ſimul etiam totum gignatur. Sed neque hi nodum expediunt; ſiue enim reſultantia illa totius, ſit dicenda diſtincta actio, ſiue non; rationem non reddunt, quare à Deo non poſsit impediri.

Non ſatisfacit.

Legitima ſolutio.

Dicendum ergo potiùs non omnia, quæ realiter differunt, poſſe diuina virtute ſeparatim exiſtere; cùm nimirum vel vnum ex altero componitur, vt totum ex materia & forma, vel alterum continet totam alterius eſſentiam; vt materia & forma eſſentiam compoſiti phyſici; quia vtrunque ſatis videtur impoſsibile, ſiue dari rem ſine partibus continentibus eius eſſentiam, ſiue partes ſine re, cuius eſſentiam continent.

Cur partes vnitæ nequeant abſque toto conſeruari.

Ad ſextum, admiſſa maiori propoſitione neganda eſt minor, & ad eius probationem dicendum hominem nõ iccirco dũtaxat eſſe vnũ quid per ſe, quia ex pura potentia, ſuoque actu ſubſtantiali conſtat; ſed quia fit vt tertium quidpiam ex iis per ſe conſurgens; quo pacto non ſe habet collectio formæ & materiæ, quę non eſt aliquid tertium; ſed forma ipſa & materia. Adde noluiſſe Ariſtotelem loco citato puram potentiam & formam ſubſtantialem eſſe vnum ſimpliciter; ſed ex ijs vnum condi. Ad argumenti verò confirmationem reſpondendum erit, licet vnio, quæ eſt inter materiam & formam, maior ſit, quàm quæ inter partes domus, aut cuiuſlibet alterius rei arte factæ, conſpicitur: non proinde tamen vnionem illam efficere poſſe, vt materia & forma ſimpliciter vnum euadant: ſed eo maiorem eſſe, quòd ita partes iungat, vt ex ipſis vnum quid per ſe coaleſcat.

Refutatio cõfirmationis.

Solu. 7.

Ad ſeptimum, dicito verum quidem eſſe philoſophicum illud pronũtiatum, neque ab eo deflexiſſe huius ſententiæ auctores. Nec enim tertiam illam entitatem innexere niſi cogẽte neceſsitate, quam propoſitis argumentis explicarunt.

Solu. 8.

Ad vltimum reſpondendum eſt effatum illud, Anima & corpus eſt animal,

cæteraque id genus, vera eſſe in ſenſu non identitatem, ſed cauſam indicante: ac ſi diceremus, animal conſtitui ex anima & corpore, vt ex ſua forma & materia.

Ita patet haud magno negotio vtriuſque partis argumenta dilui. A qua verò D. Thomas ſteterit, controuerſum eſt; nec inter eius ſectatores conuenit. Nam & ipſi, alij in priorem, alij in poſteriorem iuēte ſentētiam, & vtrique eam, quam ſequuntur, illius eſſe volunt.

QVÆSTIO II.

SIT-NE MATERIA PRIMA ex ſe diuidua, & extenſa, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS pars affirmatiua oſtendi videatur.

QVoniam Ariſtoteles aduerſus Parmenidē, & Meliſſum aſſeuerauit ſubſtantiam, ex ſe omni prorſus magnitudine, & extenſione carere; id an vere dictum ſit pręſertim de materia, vbi maior occurrit difficultas, breuiter hoc loco expendemus. Non defuere, è recētioribus præſertim philoſophis, qui partem quæſt. affirmantem ſequerentur; quibus hæc potiſsimum argumenta ſuppetunt.

Primùm, materia ita ſub quantitate oblitescit, vt diuerſæ eius partes diuerſis partibus quantitatis reſpondeant: ergo ipſa materia in ſe partes, atque extenſionem poſsidet. Etenim quòd eiuſmodi partes materiæ à partibus quantitatis diuerſæ ſint, ea ratio probat; quia ſi à materia omnem prorſus quantitatem cogitatione ſeparemus, adhuc occurrent animo partes illę ſubſtantiales materiæ, & à quantitate & inter ſe re ipſa diſtinctæ. Primum Arg.

Item, ſubſtantia corporea ſpectata prout naturæ ordine antecedit quantitatem, eſt actu quoddam totum integrum, conſtans partibus ſubſtantialibus ſibi intrinſecis: hæ autem partes, quoad ipſam ſubſtantiam, non adueniūt toti quantitatis beneficio: alioqui quantitas conferret eſſe ſubſtātiale, quod nemo dixerit: igitur ſubſtantia corporea ante omnem quātitatem vēdicat actu partes, è quibus integratur, & coaleſcit: atqui huiuſmodi partes nec eſſe, nec intelligi poſſunt abſque extenſione, cuius miniſterio pluralitatem, ſeu multitudinem ſortiantur: habent ergo ſecundum ſe propriam ac peculiarem ſibi extenſionem. 2. Argu.

Deinde, quidquid eſt cauſa antecedentis, eſt etiam cauſa conſequentis: ſed materia, ex cōmuni Philoſophorū conſenſu, eſt cauſa quantitatis, & hanc ſequitur diuiſibilitas. Igitur materia eſt cauſa diuiſibilitatis: atque adeò non à quantitate materia; ſed à materia quantitas diuiſibilitatem obtinet. 3. Argu.

Præterea, ſi materia non eſt ſuopte ingenio, vique propria, extenſa, 4. Argu.

vel ita

vel ita ſe habet,quia ſua natura indiuiſibilitatē poſtulat:vel quia ex ſe eſt indifferens, vt diuidua,aut indiuidua ſit. Si detur primũ,ſequitur materiam nullo pacto diuiduã reddi poſſe;alioqui à natura propria deciderer:ſi poſterius, nihil obſtabit quominùs materia aliquas partes inextenſas, & inſectiles habeat,quod Philoſophi negant. Quare non videtur inficiandum materiam primam ſecluſa quantitate extenſionem,ac diuiſibilitatem ſortiri.

ARTICVLVS II.

MATERIAM PRIMAM NON niſi beneficio quantitatis extenſam, ac diuiduam eſſe.

Conclusio quæſtionis.

Eius auctores.

Vt Bernard. Genacu apud Capr. in 3 d. 19.q. vnica a. 3. Baſſ. in 4.d.12.q.1. Iandunus q. 9. nu ius lib. 2. in theor. prop. 98. Ferrar. 5. nu ius op.q.4.

Confirmatio.

CONtraria tamen ſententia vera eſt, & Ariſtotelicæ doctrinæ conſentanea,eamque tuetur maior ac melior Philoſophorum pars. Plotinus cap.17.lib.6.Enneadi.3. Auerroes in lib.de ſubſtantia orbis, M. Albertus hoc loco tract.2.cap.4. D. Thomas 1.p.q.50.a.2. Dur.in 1.Sent.d.34.q.1. Herueus quodl. 1.q.15. Capreolus in 2.d.18.q.1.ar.3.&d.9.q.vnica.ar.3.alijque complures. Suadetur verò hiſce rationibus. Si materia citra quãtitatem per ſe extenſa, & diuidua foret, ſequeretur in quolibet compoſito phyſico plures ſimul extenſiones reperiri, vnam quantitatis, alteram materiæ; imo plures dimenſiones corporis quanti, trifariam dimenſas: cum illa materiæ extenſio,ſi detur, nihil aliud reuera,ſit,quam trina dimenſio è genere quantitatis. At enim hoc nequaquam admitti debere ex eo patet, quia alioqui nihil impediret, quominus facultate naturæ plures ſubſtantiæ corporeæ mole præditæ in eodem loco ſimul exiſterent, ſeque inuicem penetrarent: ſiquidem cauſa, ob quam repugnat eas ſimul eſſe non eſt earum ſubſtantia; cum duo Angeli in eodem loco pariter conſiſtant; ſed quãtitas,quæ proprium locum ſitumque vendicat, vt teſtatur Ariſtoteles 4.huius operis cap.5.tex.45. Quare ſi in vno compoſito multæ trinæ dimenſiones in eodem ſitu per naturam cohæreant,quæ iam ratio ſupererit cur duas ſubſtantias corporeas eiuſdem naturæ vi ſimul eſſe,ac ſe mutuò penetrare poſſe,inficiemur?

Cur duo corpora non poſſint eſſe ſimul.

Natura neque auara, neque prodiga.

Secundò, Natura ſicuti neceſſaria nõ denegat,ita neque ſuperfluum quicquam facit,nec efficere pluribus conſueuit,quod præſtare æquè benè paucioribus poteſt,atqui per ſolam quantitatis extenſionem potuit extendere & diuiduam reddere materiam,omniaque accidentia,quæ in ipſa magnitudine expanſa ſunt. Non igitur aliam extenſionem præter eam, quæ à quantitate inducitur,corporeis ſubſtantijs natura attribuit.

Accedit auctoritas Ariſtotelis, qui cap.2.huius libri tex. 15. docuit ſubſtantiam ſolius quantitatis merito extendi, & 5. Metaph. cap. 13. tex. 18. inter affectiones quantitati proprias recenſuit diuiſibile eſſe.

* * *

ARTI

Κεφάλαιον γ.

Καὶ ἐξ ὧν ἐπιδεικνύουσι, λύειν οὐ χαλεπόν· ἀμφότεροι γὰρ ἐριστικῶς συλλογίζονται, καὶ Μέλισσος καὶ Παρμενίδης· καὶ γὰρ ψευδῆ λαμβάνουσι, καὶ ἀσυλλόγιστοί εἰσι· μᾶλλον δ' ὁ Μελίσσου φορτικὸς λόγος, καὶ οὐκ ἔχων ἀπορίαν· ἀλλ' ἑνὸς ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. τοῦτο δ' οὐθὲν χαλεπόν. ὅτι μὲν οὖν παραλογίζεται Μέλισσος, δῆλον· οἴεται γὰρ εἰληφέναι, εἰ τὸ γενόμενον ἀρχὴν ἔχει ἅπαν, ὅτι καὶ τὸ μὴ γενόμενον οὐκ ἔχει.

CAPVT III.

Ea etiam a ſoluere, quibus id monſtrant, non eſt difficile. Vterque enim & Meliſſus, & Parmenides contentioſè ratiocinantur. Nā falſa aſſumunt, nec rectè cōcludunt. Quinimò quā Meliſſi ratio magis eſt importuna, ac dubitationē non habet. Sed abſurdo vno dato cætera ſequuntur, quod quidem difficultatē non habet. Captioſè itaque Meliſſū ratiocinari manifeſtū eſt: ſumpſiſſe enim arbitratur, ſi quidquid ortum eſt principium habeat, id nō habere quod ortum non eſt. b *Deinde* Textus 23.

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Ea a *Etiam ſoluere*] Ingreditur ad diſſoluendas Parmenidis, & Meliſſi rationes, etſi nullum habeant momentum, adeóque ſint captioſæ, & ſophiſticæ, vt non modò falſum aſſumant; ſed & formulam ipſam argumentandi nequaquam ſeruent. Priùs tamen Meliſſi diluit rationem, quod futilior ſit, ac magis inepta, nullamque habeat difficultatem. Erat autem illa in hunc penè modum concluſa, vt Simplicius, aliįque interpretes colligunt. Quidquid genitum eſt habet principium; ergo quidquid genitum non eſt, non habet principium; ſed id quod eſt, genitum non eſt; ergo principium non habet, quod autem non habet principium, neque habet finem; ergo id, quod eſt, finem non habet: atque adeò infinitum eſt; ſed id, quod eſt infinitum, neceſſariò eſt vnum, quia multa ſimul infinita eſſe non poſſunt; iam enim terminis definirentur; eſt igitur vnum: quare & immobile Etenim cùm ſibi ſemper ſimile ſit, omnemque occupet locum, aliò ferri nequaquam poterit Iam vero id quod eſt, non eſſe genitum ex eo probatur, quia vel ex ente, vel è nihilo eſſet gēitum, quorum neutrum rectè dicitur, cùm ex nihilo fieri aliquid non poſſit: ex ente autē ſi quid fiat, antequam gignatur neceſſe ſit eſſe, quod contradictionem inuoluit. (Meliſſi ratio futilior.)

Hæc eſt Meliſſi ratiocinatio, quam Ariſtoteles magis importunam vocat, quia veritatem apertiùs oppugnat Eam igitur refellit negando primam conſequutionem, quod ex oppoſito antecedentis oppoſitum conſequentis inferat, quæ concludendi ratio, vt patet ex cap. 4 libri primi Elenchorum, niſi conſtet terminis reciprocantibus, omnino vitioſa eſt. Neque enim valet; Quidquid homo eſt, animal eſt. igitur quidquid homo nō eſt animal non eſt. Quod verò termini, ex quibus Meliſsi argumentatio componitur, non reciprocentur, ſatis patet. Namque ſi principium pro principio magnitudinis ſumatur; genitum vero pro eo, quod generatione phyſica productum fuit, aliquid habet principium, quod genitum non fuit, nempe corpus cæleſte. (Meliſſi ratio cur magis importuna.)

ἔπειτα καὶ τοῦτο ἄτοπον, τὸ παντὸς εἶναι ἀρχὴν τοῦ πράγματος, καὶ μὴ τοῦ χρόνου, καὶ γενέσεως μὴ τῆς ἁπλῆς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσεως, ὥσπερ οὐκ ἀθρόας γινομένης μεταβολῆς. ἔπειτα καὶ διὰ τί ἀκίνητον, εἰ ἕν; ὥσπερ γὰρ καὶ τὸ μόριον ἓν ὄν, τοδὶ τὸ ὕδωρ, κινεῖται ἐν αὑτῷ, διὰ τί οὐ καὶ τὸ πᾶν; ἔπειτα ἀλλοίωσις διὰ τί οὐκ ἂν εἴη; ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τῷ εἴδει οἷόν τε ἓν εἶναι, πλὴν τῷ ἐξ οὗ. οὕτως δὲ ἓν καὶ τῶν φυσικῶν τινες λέγουσιν, ἐκείνως δ' οὔ· ἄνθρωπος γὰρ ἵππου ἕτερον τῷ εἴδει, καὶ τἀναντία ἀλλήλων. καὶ πρὸς Παρμενίδην δὲ, ὁ αὐ-

b *Deinde hoc quoque abſurdum eſt, cuiuslibet rei, & generationis, non ſolum ſimplicis, ſed etiam alterationis principium, non quidem temporis, ſed rei eſſe, exiſtimare; perinde quaſi mutatio nulla ſimul fieret.* c *Quā verò ob cauſſam ſi vnum eſt immobile eſt? Cur etenim, vt pars, quæ vna cùm ſit, vt hæc aqua, in loco eodem mouetur, non & ipſum vniuerſum? Alteratio deinde qua de cauſſa non erit?* d *Sed neque vnum ſpecie eſſe poteſt, niſi eo, ex quo. Quo quidē modo Naturales quoque nonnulli vnum aiunt eſſe, ille autem non aiūt Nam & homo ab equo, & cōtraria inter ſe ſpecie differunt.* e *Idem contra Parmenidem rationū eſt* Textus 24. Textus 25.

τος τρόπος τῶν λόγων, καὶ εἴ τινες ἄλλοι ἴδιοί εἰσι, καὶ ἡ λύσις, τῇ μὲν ὅτι ψευδὴς, τῇ δὲ ὅτι οὐ συμπεραίνεται· ψευδὴς μὲν, ᾗ ἁπλῶς λαμβάνει τὸ ὂν λέγεσθαι, λεγομένου πολλαχῶς· ἀσυμπέραντος δὲ, ὅτι εἰ μόνα τὰ λευκὰ ληφθείη, σημαίνοντος ἓν τοῦ λευκοῦ, οὐθὲν ἧττον πολλὰ τὰ λευκὰ, καὶ οὐχ ἕν. οὔτε γὰρ τῇ συνεχείᾳ ἓν ἔσται τὸ λευκὸν, οὔτε τῷ λόγῳ. ἄλλο γὰρ ἔσται τὸ εἶναι λευκῷ, καὶ τῷ δεδεγμένῳ, καὶ οὐκ ἔσται παρὰ τὸ λευκὸν οὐθὲν χωριστόν· οὐ γὰρ ᾗ χωριστὸν, ἀλλὰ τῷ εἶναι ἕτερον τὸ λευκὸν, καὶ ᾧ ὑπάρχει. ἀλλὰ τοῦτο Παρμενίδης οὔπω συνεώρα. ἀνάγκη δὴ λαβεῖν τοῖς λέγουσιν ἓν τὸ ὂν εἶναι, μὴ μόνον ἓν σημαίνειν τὸ ὂν, καθ' οὗ ἂν κατηγορηθῇ, ἀλλὰ καὶ ὅπερ ὂν, καὶ ὅπερ ἕν. τὸ γὰρ συμβεβηκὸς καθ' ὑποκειμένου τινὸς λέγεται. ὥστε ᾧ συμβέβηκε τὸ ὂν, οὐκ ἔσται· ἕτερον γὰρ τοῦ ὄντος.

ἔσται

modus, & ſi qui alij ſunt proprij. ſolutioq́; eſt, partim quòd falſa ſumit, partim quòd non concludit. Falſa quidem ſumit, quatenus id, quod eſt, vno modo ſumit dici, cū multis dicatur; f non autē concludit. Nam ſi ſola alba ſumantur, ipſumq́; albū vnum ſignificet: plura alba, & non vnū, nihil minus erunt. g Neq; enim quod albū eſt cōtinuatione erit vnū, neq; ratione cū alia albi ſit ratio, alia eiꝰ, quod excipit. Nec ſeparatꝰ vllꝰ albor erit: nō enim vt ſeparatꝰ; ſed alia alboris eſſentia eſt, alia eiꝰ, in quo eſt. Ad quā rem Parmenides animū nendum aduerterat.

h Eos igitur, qui ens vnū eſſe inquiunt, neceſſe eſt ſumere non ſolū ipſum ens, vnū, de quo dicatur, ſignificare; ſed quod propriè eſt, & quod propriè eſt vnum. Accidens namq; de ſubiecto aliquo dicitur; quare id nō erit, cui id, quod eſt, accidit; quādoquidē ab eo, quod eſt, diuerſū eſt. Textus 26.

Ali

b *Deinde hoc quoque*] Meliſſum inſectatur, quod collegerit id quod eſt, conſtare infinita mole, eo quod careat principio; videlicet temporis; cùm tamen multa eiuſmodi principium non habeant, quæ infinita non ſunt, nimirum ponebat non dari principium temporis, aut generationis, ſiue ſubſtantialis, ſiue accidētariæ, ſed rei idest magnitudinis duntaxat, quod apertè veritati repugnat.

c *Quam item*] Negat Meliſſo hanc conſecutionem. Id, quod eſt, habet infinitam molem; ergo eſt expers motus. Nam eſto aliò demigrare nequiret, cur eodē loco cieri nō poſſet, vti cœlum, quod irrequieta vertigine circumuoluitur, tametſi nunquam ſecundum ſe totum ſedem mutet? Deinde licet motu ad locum agitari impoſsibile foret cur alterationem non ſubiret, ſaltem ratione ſuarum partium? Hoc poſterius mēbrum idcirco videtur Ariſtoteles adiecisse, quia vt ipſe 1. de cælo cap. 5. & 6. demonſtrat, corpus infinitum moueri loco non poteſt.

Infinitum corpus moueri loco non poſſe.

d *Sed neque vnum*] Poſtremò Meliſſum impugnat, quia intulerit id quod eſt, eſſe vnum cum fieri nequeat, vt omnia ſint vnum ſpecie; ſiquidē palam eſt hominem ab equo ſpecie diſtingui. Ac licet, inquit, nō omnino abſurdū videatur aſſerere omnia eo, quod eſt, id eſt ſubiecto, ſeu materia vnū eſſe, vt veteres Phyſici Thales, Anaximenes, Heraclitus, alijque nonnulli arbitrati ſunt, aſſerentes nihilominus res naturales differre accidentibus, haberéque rationes diuerſas: affirmare tamen omnia eiuſdem eſſe rationis, extremæ dementiæ eſt. Aduerte non admitti hic ab Ariſtotele omnia entia ex materiæ permixtione conſtare; cum multis in locis, vt 8. libr. huius operis, & 12. Metaphyſ. res aliquas à materiæ fæce abſolutas in vniuerſo dari concedat. Loquitur ergo de iis tantùm, quæ à veteribus perueſtigatæ, & inuentæ fuerant, hoc eſt, de rebus phyſicis. Neq; verò harum omnium eandem ſpecie materiam eſſe opinatur, vt in primo libro de cœlo oſtendemus; ſed earum duntaxat, quæ ſub lunæ orbe continentur, in quarum inſpectione omnis penè antiquorum cura, & ſtudium conſumebatur.

Concedit Ariſtot. res materiæ expertes.

e *Idem contra Parmenidem.*] Confutat rationem Parmenidis, quam aſſerit & captiosè colligere, & à falſo petitam eſſe. Etenim ſic ille argumentabatur. Quidquid eſt præter ens, eſt non ens, ſed non ens nihil eſt; ergo quidquid eſt præter ens, nihil eſt; id autem quod eſt, vnum eſt: ergo quidquid eſt præter vnum, eſt nihil; ac proinde omnia vnum ſunt. Hanc rationem ait Ariſtoteles falſum aſſumere; quia cùm ens multis modis dici ſoleat; de ſubſtantia videlicet, & accidentibus; à Parmenide tamen ſumebatur, perinde ac ſi vno duntaxat modo, ſeu vniuocè diceretur. Vnde maior propoſitio prioris ſyllogiſmi vera eſt accepto ente pro ſubſtantia, & accidentibus, ſed tunc minor poſterioris, ſcilicet ens eſt vnum, à veritate aberrat, quia ſubſtantia, & accidens, non vnū omnino ſunt, vt illi volebant, ſed plura ſimpliciter, atque vnum aliquo modo; vtpote analogica vnitate.

f *Non*

Ratio Parmenidis vitioſè concludit.

f *Non autem concludit.*] Oſtendit rationem illam vitioſè concludere, quia ſeruata eadem argumentandi formula, re que alia ſumpta, antecedens verum erit, & conſequẽs falſum. Si enim ponamus omnia eſſe alba, & album ſignificare vnum, id eſt vniuocam obtinere rationem, vt re vera obtinet, ſic licebit argumentari. Quidquid eſt præter album, eſt non album, at non albũ nihil eſt, vt ex hypotheſi conſtat; ergo quidquid eſt præter album nihil eſt; ſed album eſt vnum, cùm ſit vniuocum: ergo alba vnum tantum erunt, non verò plura; in qua argumentatione id, quod antecedit, verum eſt; quod poſtremò colligitur, falſum

Definitio accidentis.

g *Neque vnum*] Oſtendit futura adhuc nihilominùs plura alba, quia alba non erunt continuatione vnum; ſiquidem albor niuis, & lactis diſcreta erunt. Nec verò eandem habebunt rationem, quia natura alboris diſtincta erit à natura ſubiecti recipiẽtis. Erit, inquit, diſtincta, non quaſi dandus ſit albor aliquis à ſubiecto abiunctus, ſed quia non eandem vendicabit eſſentiam, quam ſubiectum, in quo inhæret.

h *Est igitur*) Iterum Parmenidem incuſat alia ex aliis texens prolixa quadam diſputatione, quæ ad hunc ſyllogiſmum redigi poteſt. Neceſſe eſt Parmenidem (ſi ſibi conſtet) nomen entis pro ſola ſubſtantia accipere: ex alia verò parte fieri nequit, vt ita ſumat; vana eſt igitur, & inepta eius argumentatio. maiorem, & minorem propoſitionem multis modis illuſtrat, tandemque concludit nullum Parmenidi effugium relinqui, niſi vt fateatur accipi à ſe ens pro ſubſtantia, quæ nulla ex parte diuidi poſſit, aſſeratque vniuerſum ex indiuiduis partibus conſtare, quod Zeno Eleates eius diſcipulus concedere minimè recuſabat.

ἔσται τι ἄρα οὐκ ὄν. οὐ γὰρ δὴ ἔσται ἄλλῳ ὑπάρχον τὸ ὅπερ ὄν. οὐ γὰρ ἔσται ὄν τι αὐτῷ εἶναι, εἰ μὴ πολλὰ τὸ ὂν σημαίνει οὕτως, ὥστε εἶναί τι ἕκαστον. ἀλλὰ ὑπόκειται τὸ ὂν σημαίνειν ἕν. εἰ οὖν τὸ ὅπερ ὂν μηδενὶ συμβέβηκεν ἀλλ' ἐκείνῳ, τί μᾶλλον τὸ ὅπερ ὂν σημαίνει τὸ ὄν, ἢ μὴ ὄν; εἰ γὰρ ἔσται τι ὅπερ ὂν τὸ αὐτὸ καὶ λευκόν, τὸ λευκῷ δ' εἶναι μὴ ἔστιν ὅπερ ὄν· οὐδὲν γὰρ οὐδὲ συμβεβηκέναι αὐτῷ οἷόν τε τὸ ὄν. οὐδὲν γὰρ ὂν ὃ οὐχ ὅπερ ὄν. οὐκ ἄρα ὂν τὸ λευκόν· οὐχ οὕτω δὲ, ὥσπερ τι μὴ ὄν, ἀλλ' ὅλως μὴ ὄν. τὸ ἄρα ὅπερ ὂν, οὐκ ὄν· ἀληθὲς γὰρ εἰπεῖν, τὸ ὅτι λευκόν. τοῦτο δὲ οὐκ ὂν ἐσήμαινεν· ὥστε εἰ καὶ τὸ λευκὸν σημαίνει ὅπερ ὄν, πλείω ἄρα σημαίνει τὸ ὄν. οὐ τοίνυν οὐδὲ μέγεθος ἕξει τὸ ὄν, εἴπερ ὅπερ ὂν τὸ ὄν· ἑκατέρῳ γὰρ ἕτερον τὸ εἶναι τῶν μορίων. ὅτι δὲ διαιρεῖται τὸ ὅπερ ὂν εἰς ὅπερ ὄν τι ἄλλο, καὶ τῷ λόγῳ φανερόν· οἷον ὁ ἄνθρωπος εἰ ἔστιν ὅπερ ὄν τι, ἀνάγκη καὶ τὸ ζῷον, ὅπερ ὄν τι εἶναι, καὶ τὸ δίπουν· εἰ γὰρ μὴ ὅπερ ὄντα, συμβεβηκότα ἔσται· ἢ οὖν τῷ ἀνθρώπῳ, ἢ ἄλλῳ τινὶ ὑποκειμένῳ· ἀλλ' ἀδύνατον· συμβεβηκός τε γὰρ ἔσται, καὶ λέγεται τοῦτο, ἢ ὃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν, καὶ μὴ ὑπάρχειν· ἢ οὗ ἐν τῷ λόγῳ ὑπάρχει τοῦτο ᾧ συμβέβηκεν, οἷον τὸ μὲν καθῆσθαι, ὡς χωριζόμενον· ἐν δὲ τῷ σιμῷ ὑπάρχει ὁ λόγος ὁ τῆς ῥινός, ᾗ φαμὲν συμβεβηκέναι τὸ σιμόν.

ἔτι, ὅσα ἐν τῷ ὁριστικῷ λόγῳ ἔνεστιν, ἢ ἐξ ὧν ἐστιν, ἐν τῷ λόγῳ τῷ τούτων οὐκ ἐνυπάρχει ὁ λόγος ὁ τοῦ ὅλου, οἷον ἐν τῷ δίποδι ὁ τοῦ ἀνθρώπου

Aliquid igitur, quod nõ eſt, erit. Quãobrẽ alii nõ inerit id, quod propriè eſt; nõ n. ens in eſſẽtiã habebit, niſi ens multa ſignificet, ita vt vnũquodq; quidpiã ſit: ſed id, quod eſt ſignificare vnũ, eſt poſitũ. Si ergo quod propriè eſt nulli accidit, ſed illi aliquid aliud, cur id quod eſt, id potius, quod propriè eſt, quã non quod eſt ſignificat? Nã ſi id, quod propriè eſt, idẽ et ã ſit albũ, albi autẽ eſſẽtia no eſt, vt propriè ſit (ſiquidẽ id quod eſt, accidere ei nõ poteſt, cũ nihil ſit, quod propriè nõ eſt) ipſũ albũ profectò non erit, nõ ſic aũt veluti aliquod nõ ẽs, ſed omnino nõ erit. Itemq; id, quod propriè eſt, non erit, cũ id, quod propriè eſt, albũ eſſe verè affirmetur, quod quidẽ albũ, id quod nõ eſt ſignificabat: quare ſi albũ quoq; id, quod propriè eſt ſignificat, id quod eſt, plura ſignificabit. Neq; igitur magnitudinẽ id, quod eſt, habebit, ſiquidẽ ipſum propriè eſt. Nã vtriuſq; partis ratio alia eſt. Id autẽ quod propriè eſt, in aliud quidpiã, quod propriè eſt, diuidi, ratione etiã manifeſtum eſt, veluti ſi homo ex his ſit, quæ propriè ſunt, neceſſe eſt & animal aliquid, quod propriè ſit, eſſe, & itidẽ bipes. Nã ſi entia propriè nõ fuerint, erũt accidẽtia. Aut igitur homini, aut cuipiam alteri ſubiecto. At eſſe nõ poſſũt. Accidens.n. aut id dicitur, quod ineſſe põt, ac nõ ineſſe; aut id, in cuius ratione id ineſt cui accidit: vt ſeſſio quidẽ eſt: vt id quod ſeparatur, in ſimo autem, naris, cui ſimũ accidiſſe dicimus ineſt ratio. Textus 27. Textus 29.

Totius præterea ratio in eorum definitione non ineſt, quæ aut in eius ratione aſſumuntur, aut ipſum componunt, vt in bipede, hominis Textus 29.

ποδος, ἢ ἐν τῷ λευκῷ, ὁ τοῦ λευκοῦ ἀνθρώπου. εἰ τοίνυν ταῦτα τοῦτον ἔχει τὸν τρόπον, καὶ τῷ ἀνθρώπῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, ἀνάγκη χωριστὸν εἶναι αὐτό, ὥστε ἐνδέχοιτο ἂν μὴ δίπουν εἶναι τὸν ἄνθρωπον, ἢ ἐν τῷ λόγῳ τῷ τοῦ δίποδος ἐνυπάρξει ὁ τοῦ ἀνθρώπου λόγος· ἀλλὰ ἀδύνατον· ἐκεῖνο γὰρ ἐν τῷ ἐκείνου λόγῳ ἔνεστιν. εἰ δ' ἄλλῳ συμβέβηκε τὸ δίπουν, καὶ τὸ ζῷον, καὶ μὴ ἔστιν ἑκάτερον ὅπερ ὄν τι, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἂν εἴη τῶν συμβεβηκότων ἑτέρῳ. ἀλλὰ τὸ ὅπερ ὄν τι, ἔστω μηδενὶ συμβεβηκός· καὶ καθ' οὗ ἄμφω, καὶ ἑκάτερον, καὶ τὸ ἐκ τούτων λεγέσθω· ἐξ ἀδιαιρέτων ἄρα τὸ πᾶν. ἔνιοι δ' ἐνέδοσαν τοῖς λόγοις ἀμφοτέροις· τῷ μὲν, ὅτι πάντα ἕν, εἰ τὸ ὂν ἓν σημαίνει, ὅτι ἔστι καὶ τὸ μὴ ὄν· τῷ δ' ἐκ τῆς διχοτομίας, ἄτομα ποιήσαντες μεγέθη. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ ἓν σημαίνει τὸ ὄν, καὶ μὴ οἷόν τε ἅμα τὴν ἀντίφασιν εἶναι, οὐκ ἔσται οὐθὲν μὴ ὄν· οὐθὲν γὰρ κωλύει μὴ ἁπλῶς εἶναι, ἀλλὰ μὴ ὄν τι εἶναι τὸ μὴ ὄν. τὸ δὲ φάναι παρ' αὐτὸ τὸ ὄν, ὡς εἰ μή τι ἔσται ἄλλο, ἓν πάντα ἔσεσθαι, ἄτοπον. τίς γὰρ μανθάνει αὐτὸ τὸ ὄν, εἰ μὴ τὸ ὅπερ ὄν τι εἶναι. εἰ δὲ τοῦτο, οὐδὲν οὕτω κωλύει πολλὰ τὰ ὄντα εἶναι, ὥσπερ εἴρηται. ὅτι μὲν οὖν οὕτως ἓν εἶναι τὸ ὂν ἀδύνατον, δῆλον.

Κεφά

nis ratio, aut in albo ea, quæ eſt hominis albi. Itaq; ſi hæc hũc in modũ ſe habẽt, bipedemq; eſſe homini accidit, aut ſeparari ipſũ neceſſe eſt, vt homo non bipes eſſe poſſit, aut in bipedis ratione hõis ineſſe rationẽ: quod eſſe nõ põt, quãdoquidẽ illud in hominis ineſt ratione. Verum ſi alij cuipiã bipes & animal accidãt, neutrumq; eorũ ꝓpriè eſt, hõ quoq; ex his erit, quæ alij accidũt. Sed quod propriè aliquid eſt, nulli ſit accidens, & de quo ambo, & vtrũq; id etiã, quod ex his eſt dicatur. Ex idiuiduis itaq; vniuerſũ. Textus 30.

i Vtriq; autẽ rationi nonnulli aſſẽſere, ei quidẽ, quæ cõcluditur vnũ eſſe oĩa, ſi ens vnũ ſignificat; quoniã id ſit, quod nõ eſt: alteri verò, quæ ex diuiſione eſt in partes duas æquales, indiuiduas magnitudines faciẽdo. Cõſtat aũt & verũ nõ eſſe, ſi ens vnũ ſignificet, & cõtradictio ſimul eſſe nõ poſſit, id quod nõ eſt, nihil eſſe. Nã nihil prohibet id quod nõ eſt, eſſe, nõ omnino quidẽ, ſed aliquod, quod nõ eſt. At verò affirmare, niſi aliud quid ſit præter id, quod eſt, oĩa vnũ eſſe abſurdum eſt. Quis enim id, quod eſt, aliud eſſe intelligit, quã id quod propriè eſt? Quod ſi hoc ſit nihil ſic prohibet, id quod eſt, multa eſſe, quemadmodũ dictum eſt. Id igitur, quod eſt, nõ poſſe hoc modo vnum eſſe, eſt manifeſtum. Textus 31.

CAP.

Plato & Xenocrates ſegniter Parmenidi, & Zenoni reſtiterunt.

i *Vtrique autem rationi*] Plato eiuſque auditor Xenocrates, vt conſtat partim ex Sophiſta Platonis, partim ex libro de lineis indiuiduis (ſiue Ariſtoteles ſiue Theophraſtus, ſiue alius quiſpiam eius libri auctor fuerit) aduerſus Parmenidem, & Zenonem diſputationem iniecunt. Verùm ea pronuntiarunt, quæ reprehenſione haud minùs indigeãt, atque ita ſegniter reſtiterunt, vt manus dare viderentur: Plato quidem Parmenidi, Xenocrates autem Zenoni. Nam cùm Parmenides colligeret ſi ens vnum ſignificet, omni eſſe vnum, negabat Plato concluſionem, inquiens poſſe ens ſignificare vnum: nec ſequi proinde ea quæ ſunt, vnum eſſe; cùm etiam id quod non eſt, ſit, quod ab ente diuerſum eſt. Itaque aiebat Plato non ens, ideſt, materiam primam (vt Porphyrius, & Philoponus exponunt) non eſſe ens, ſed re vera non ens; negabat autem Parmenidi nõ ens nihil eſſe, quia materia prima aliquid eſt. Xenocrates verò Zenoni cõcedebat poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari, ne ſectiones aut in infinitum progrederentur, aut in nihilum deſinerent. Hos igitur ob hanc cauſſam coarguit hoc loco Ariſtoteles, plura in hanc ſententiam ſcripturus, præſertim aduerſus Xenocratem 6. huius operis libro.

Κεφάλαιον δ.

Ὡς δ' οἱ φυσικοὶ λέγουσι, δύο τρόποι εἰσίν. οἱ μὲν γὰρ ἓν ποιήσαντες τὸ ὂν σῶμα τὸ ὑποκείμενον, ἢ τῶν τριῶν τι, ἢ ἄλλο ὅ ἐστι πυρὸς μὲν πυκνότερον, ἀέρος δὲ λεπτότερον, τἄλλα γεννῶσι, πυκνότητι καὶ μανότητι πολλὰ ποιοῦντες. ταῦτα δ' ἐστὶν ἐναντία, καθόλου δ' ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ τὸ μέγα φησὶ Πλάτων καὶ τὸ μικρόν, πλὴν ὅτι ὁ μὲν ταῦτα ποιεῖ ὕλην, τὸ δὲ ἓν, τὸ εἶδος· οἱ δὲ τὸ μὲν

ὢ

CAP. IIII.

VT autẽ dicunt Phyſici, duo ſunt modi. Quidã enim cùm id quod eſt corpus vnũ, quod ſubiectum ſit, fecerint, aut trium aliquid, aut aliud, quod igne denſius ſit, aëre verò rarius, deſitate, & raritate reliqua generãt, multa faciẽdo. Hæc autẽ ſunt contraria. Vniuerſim verò exuperãtia, & defectio, vt magnũ, & paruum tradit Plato. Sed hic quidẽ materiã hæc facit, & ipſũ vnũ formã: ille verò ipſum vnũ, Textus 32.

quod

ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, ὕλην· τὰ δ' ἐναντία, διαφορὰς καὶ εἴδη· οἱ δ' ἐκ τοῦ ἑνὸς ἐνούσας τὰς ἐναντιότητας ἐκκρίνεσθαι, ὥσπερ Ἀναξίμανδρός φησι· καὶ ὅσοι δὲ ἓν καὶ πολλά φασιν εἶναι, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς καὶ Ἀναξαγόρας· ἐκ τοῦ μίγματος γὰρ καὶ οὗτοι ἐκκρίνουσι τἆλλα. διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τὸν μὲν περίοδον ποιεῖν τούτων· τὸν δ', ἅπαξ· καὶ τὸν μὲν, ἄπειρα, τά τε ὁμοιομερῆ, καὶ τἀναντία· τὸν δὲ, τὰ καλούμενα στοιχεῖα μόνον. ἔοικε δὲ Ἀναξαγόρας οὕτως ἄπειρα οἰηθῆναι τὰ στοιχεῖα, διὰ τὸ ὑπολαμβάνειν τὴν κοινὴν δόξαν τῶν φυσικῶν εἶναι ἀληθῆ, ὡς οὐ γινομένου οὐδενὸς ἐκ τοῦ μὴ ὄντος· διὰ τοῦτο γὰρ οὕτω λέγουσιν, ἦν ὁμοῦ τὰ πάντα, καὶ τὸ γίνεσθαι τοιόνδε καθέστηκεν ἀλλοιοῦσθαι. οἱ δὲ, σύγκρισιν καὶ διάκρισιν· ἔτι δ', ἐκ τοῦ γίνεσθαι ἐξ ἀλλήλων τἀναντία· ἐνυπῆρχεν ἄρα· εἰ γὰρ πᾶν μὲν τὸ γινόμενον ἀνάγκη γίνεσθαι ἢ ἐξ ὄντων, ἢ ἐκ μὴ ὄντων· τούτων δὲ, τὸ μὲν ἐκ μὴ ὄντων γίνεσθαι, ἀδύνατον· περὶ γὰρ ταύτης ὁμογνωμονοῦσι τῆς δόξης ἅπαντες οἱ περὶ φύσεως· τὸ λοιπὸν ἤδη συμβαίνειν ἐξ ἀνάγκης ἐνόμισαν, ἐξ ὄντων μὲν καὶ ἐνυπαρχόντων γίνεσθαι. διὰ δὲ σμικρότητα τῶν ὄγκων, ἐξ ἀναισθήτων ἡμῖν. Διὸ

quod ſubiectũ eſt, materiam: cõtraria autem differẽtias, & formas. Alij ex vno, quæ inſunt contrarietates, excernũt, vt Anaximãder ait, & quotquot vnum, & multa, ea quæ ſunt, eſſe inquiunt, vt Empedocles, & Anaxagoras: hi etenim ex permiſtione reliqua fecerũt, ſed differunt, inter ſe, quod ille horum circuitum ſtatuat, hic ſemel: & hic quidem infinita, partiúmque ſimilium, & contraria; ille ea duntaxat, quæ nuncupantur elementa. [b] *Sic* Textus 33. *autẽ eſſe infinita videtur Anaxagoras ſenſiſſe, quod Phyſicorum cõmunem opinionem, ex eo, quod non eſt, nihil fieri, verã eſſe exiſtimaret. Hanc enim ob cauſſam ſic dicunt, erant omnia ſimul, ac fieri tale eſt alterari. Alij verò confuſionem, & ſecretionem. Præterea ex eo quòd contraria viciſſim gignantur; quapropter inerant.* [c] *Nam ſi quidquid fit, aut ex his, quæ* Textus 34. *ſunt, aut ex his, quæ non ſunt, neceſſe eſt fieri; ex his autem, quæ nulla ſunt, fieri non poteſt (conſentientẽ enim hãc naturæ omnes ſcrutatores habẽt opinionem) reliquũ ex neceſſitate accidere cenſuerũt, ex his quidẽ, quæ ſunt, & quæ inſunt; ſed quæ ob molis paruitatem ſenſu à nobis non perciperentur, generari. Quæ*

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

VT [a] *autem dicunt Phyſici*] Poſtquam aduerſus eos depugnauit, qui vnum immobile fecère principium, & eorum opinionem, vt à Phyſicæ principiis deflectentẽ euertit. Nunc diſputationem aggreditur cum iis, qui vel vnum, vel plura principia mobilia ſtatuerunt, quos Phyſicos appellat, propterea quod naturam ſicuti priores Philoſophi non ſuſtulerint, ſed magis ad eam accommodatè locuti ſint. Commemorat autem initio huius capitis duo philoſophantium genera, quorum alij vnum poſuere materiale principium rerum Phyſicarum, vt vnum è tribus ſuperioribus elementis, aut tale quid medium, duo verò contraria vice formæ, vt raritatem & dẽſitatem, & vt vno verbo complectamur, exuperantiam, & defectionem (hiſce enim vocabulis omnia cõtrariorum genera notat Ariſtoteles) atque ita cum Platone quadam ex parte conſenſerũt, nempe quoad principiorum numerum. Alij verò permiſtione, aut coitione in quodam ſphæro, ſiue Caho, & item ſecretione res fieri opinati ſunt. In quibus fuerunt Anaximander, Empedocles, & Anaxagoras, quorum tamen placitum, vt ipſe exponit, conſentiens non fuit. Empedocles enim ſecretionem illam, & permiſtionem perpetuam eſſe; Anaxagoras ſemel tantùm ſecretionem fieri aiebat. Præterea Anaxagoras in illa congerie, infinita ſimilium partium, atque inter ſe contraria collocabat; Empedocles quatuor tantum vulgata elementa; Anaximander verò admixtionem quandam infinitam faciebat, ab eaque res ad aliorum generationem ſecerni pronuntiabat. Ex quo patet cur iidem, & vnum & plura inuexiſſe dicantur. Nempe vnum, quia vnum Chaos, ſeu cõfuſionem ponebant, plura; quia plures partes in eodem Chao ineſſe, vel ab eo ſecerni affirmabant.

[b] *Sic autem eſſe infinita.*] Quoniam Anaxagoras ſententiã ſuam veriſimili ratione cõfirmabat, eã refellere inſtituit Ariſtoteles, proponitq; imprimis duo quædã illius fundamenta. Quorũ primũ erat, id quod omniũ philoſophorũ conſenſu ratum habebatur, Ex nihilo nihil. nempe ex nihilo nihil fieri. Vnde concludebat nihil denuo gigni, ſed generationes eſſe

N 3 com

cõmutationes accidentarias,ſiue alterationes Alterũ fundamentũ erat, cõtraria vt vel ſenſibus ipſis notũ eſt,ex contrariis fieri, vti calida ex frigidis, humida è ſiccis.Ex quo arguebat omnia omnibus ineſſe.

e *Nam ſi quidquid fit.*] Ex infinita,& indigeſta rerũ omnium congerie, quam vocãt Homœomeriã,in qua res antea confuſæ iacuiſſent; progigni omnia oſtẽdebat Anaxagoras hũc ĩ modũ.Id quod fit,aut ex ente fit,aut è nõ ente,id eſt è nihilo:ex nihilo aũt, vt ex prima ſuppoſitione manifeſtũ eſt,nihil fit:qdquid ergo fit,ex ente fit:fit aũt ex cõtrario, vt itẽ ex 2.hypotheſi liquet:aut ergo ex contrario manẽte in ipſa re,quę gignitur,aut ex aliquo,quod inerat in cõtrario,ex quo gignitur.Non ex cõtrario manẽte,vt experientia docet,ergo ex eo, quod inerat in contrario: hoc autem non videtur eſſe quidquam aliud,quàm multitudo infinitarum partium ſimilium rei, quæ producitur, quæ quidem partes deliteſcebant in re,ex qua ipſum genitum emergit. Principia igitur rerum Phyſicarum ſunt infinita illa corpuſcula.

Ita verò quia rem vnam ex alia gigni videmus intulit Anaxagoras innexa eſſe ſingulis omnia,ita vt in qualibet re infinitæ eſſent rerum omnium, quæ ex ea fieri poſſunt,particulæ.Aiebat tamen rem ab eo tantum, quod in ipſa abundaret, & emineret, nomen accipere,v.g.dici aquam ſi plures in ea eſſent aquulæ Porro hanc rationem ideo non diluit hoc loco Ariſtoteles,quia ex iis,quę in progreſſu dicenda ſunt,paruo negotio confutari poteſt.Breuiter autem diſſoluetur ab eo,qui dixerit quidquid fit ex ente actu,vel ente potentia fieri.hoc eſt,vel ex ente forma aliqua prædito,vt ignem è ligno, vel ex materia prima, vt eundem ignem ex materia, quæ in ligno inerat. Sic demum quidquid oritur fieri ex ente actu, tanquam è contrario,quod in genito non manet,ex ente vero potentia,vt è ſubiecto, quod ſtabile, & conſtans eſt Itaque generari vnumquodque,vt Anaxagoras aiebat,ex eo quod in contrario præfuit,id tamen non eſſe infinitam illam corporum ſtruem,ſed materiam primam.Ex quo perſpicuum relinquitur non oportere omnibus cuncta ineſſe: oportere tamen formas naturales contineri virtute in materia,è cuius potentia euocantur,vt ſuo loco patebit.

Διὸ φασὶ πᾶν ἐν παντὶ μεμῖχθαι, διότι πᾶν ἐκ παντὸς ἑώρων γινόμενον. φαίνεσθαι δὲ διαφέροντα, καὶ προσαγορεύεσθαι ἕτερα ἀλλήλων, ἐκ τοῦ μάλιστα ὑπερέχοντος, διὰ τὸ πλῆθος ἐν τῇ μίξει τῶν ἀπείρων· εἰλικρινῶς μὲν γὰρ ὅλον λευκὸν ἢ μέλαν, ἢ σάρκα ἢ ὀστοῦν, οὐκ εἶναι. ὅτου δὲ πλεῖστον ἕκαστον ἔχει, τοῦτο δοκεῖν εἶναι τὴν φύσιν τοῦ πράγματος. εἰ δὴ τὸ μὲν ἄπειρον, ᾗ ἄπειρον, ἄγνωστον, τὸ μὲν κατὰ τὸ πλῆθος ἢ μέγεθος ἄπειρον, ἄγνωστον ποσόν τι· τὸ δὲ κατ' εἶδος ἄπειρον, ἄγνωστον ποιόν τι. τῶν δ' ἀρχῶν ἀπείρων οὐσῶν καὶ κατὰ πλῆθος καὶ κατ' εἶδος, ἀδύνατον εἰδέναι τὰ ἐκ τούτων. οὕτω γὰρ εἰδέναι τὸ σύνθετον ὑπολαμβάνομεν, ὅταν εἰδῶμεν ἐκ τίνων καὶ πόσων ἐστίν. ἔτι δ', εἰ ἀνάγκη, οὗ τὸ μόριον ἐνδέχεται ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ σμικρότητα, καὶ αὐτὸ ἐνδέχεσθαι· λέγω δὲ τῶν τοιούτων τι μορίων, εἰς ὃ ἐνυπάρχον διαιρεῖται τὸ ὅλον· εἰ δ' ἀδύνατον ζῷον ἢ φυτὸν ὁπηλικονοῦν εἶναι κατὰ μέγεθος καὶ μικρότητα, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τῶν μορίων ὁτιοῦν. ἔσται γὰρ καὶ τὸ ὅλον ὁμοίως. σὰρξ δὲ καὶ ὀστοῦν, καὶ τὰ τοιαῦτα, μόρια ζῴου· καὶ οἱ καρποί, τῶν φυτῶν. δῆλον τοίνυν ὅτι ἀδύνατον σάρκα, ἢ ὀστοῦν, ἢ ἄλλο τι ὁπηλικονοῦν εἶναι τὸ μέγεθος, ἢ ἐπὶ τὸ μεῖζον, ἢ ἐπὶ τὸ ἔλαττον. ἔτι, εἰ ἅπαντα μὲν ἐνυπάρχει τὰ τοιαῦτα ἐν ἀλλήλοις, καὶ μὴ γίνεται, ἀλλ' ἐκκρίνεται ἐνόντα, λέ-

Quare cũ quodcunq; ex quocunq; fieri viderint, quodcunq; cuiq; inquiunt eſſe admiſtũ; ex eo autem, quod in infinitorũ admiſtione ob multitudinẽ maximè exuperat, videri ab inuicẽ differentia, atq; diuerſa nominari. Nã totũ ſyncerè albũ, aut nigrũ, aut dulce, aut carnem, aut os non eſſe, ſed cuius plurimũ vnũquodque obtinet, id rei naturam videri eſſe. d *Porro ſi infinitũ, vt infinitũ, incognitũ eſt, id certè, quod* Textus 35. *multitudine, aut magnitudine eſt infinitũ, quantũ quoddam incognitum eſt, quod verò ſpecie eſt infinitum, quale quiddam incognitũ. Cùm autẽ principia aut multitudine, aut ſpecie ſint infinita, ea, quæ ex eis cõſtãt, ſciri non poſſunt. Siquidem quod cõpoſitum eſt tũ ſcire exiſtimamus, cum ex quibus, & quot eſt cognoſcimus.* e Textus 36. *Præterea ſi neceſſe eſt cuius pars magnitudine & paruitate quantauis eſſe poteſt, id etiã poſſe, (earũ autẽ partium aliquã dico, in quã cũ inſit totũ diuiditur) eſſe autẽ animal, aut plantam magnitudine, & paruitate quantauis non põe, partiũ quoq; nullã eſſe poſſe manifeſtũ eſt. Simili nanq; modo & totũ erit. At os, & caro, & quæ ſunt eiuſmodi, animaliũ, & fructus plãtarũ ſunt partes Carnem itaq; aut os, aut aliud quippiã magnitudine quãtumuis, aut ad maius, aut ad minus eſſe nõ poſſe perſpicuũ eſt.* f *Quin etiam ſi eius generis omnia in ſeſe inſunt vi-* Textus 37. *ciſſim*

γίνεται δ' ἀπὸ τοῦ πλείονος, γίνεται δ' ἐξ ἐνόντος ἕκαστον (οἷον ἐκ σαρκὸς ὕδωρ ἐκκρινόμενον, καὶ σὰρξ ἐξ ὕδατος) ἅπαν δὲ σῶμα πεπερασμένον ἀναιρεῖται ὑπὸ σώματος πεπερασμένου. φανερὸν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἐν ἑκάστῳ ἕκαστον ὑπάρχειν.

ἀφαι

ciſſim, & non fiunt, ſed cùm inſint, ſecernũtur, & ab eo, cuius amplior ineſt copia, dicũtur; gignuntur autem ex quolibet, vt ex carne, aqua per ſecretionem, & ex aqua, caro; quodcumq; item finitum corpus à finito corpore conſumitur, vnumquodque in vnoquoque ineſſe non poſſe manifeſtum eſt.

Eto

d *Porro ſi infinitum.*] Incuſat imprimis Anaxagoram, quod rerum Phyſicarum principia non ſol m numero, ſed etiam ſpecie, nec tantùm mole, ſed etiam qualitatibus infinita poſuerit. Si enim nos tunc ſcire cuiuſque rei naturam putamus, cum illius principia cognita habemus, infinitum vero noſtri intellectus aciẽ effugit, nimirum qui infinita dicit eſſe principia, rei quam tractat, intelligentiam adimit. Infinitũ ignotum.

e *Praterea ſi neceſſe eſt.*] Quia Anaxagoras in qualibet re naturali non ſolum partes infinitas poſuit, ſed eas nullo termino, ſiue ad maius, ſiue ad minus definitas eſſe ſtatuit hanc eius poſitionem confutat Ariſtoteles ratione ducta è definita animalium, & ſtirpium magnitudine. Nam ſi horum partes quantæcunque magnitudinis eſſe poſſent, ipſa quoque termino carerẽt, quod tamen vel ipſo Anaxagora teſte falſum eſſe cõſtat.

f *Quia etiam ſi eius*] Oſtendit non in qualibet re ineſſe omnia, argumentatúrque in hunc modum. Sumatur certa quantitas aquæ, & ex ea carnis portio decidatur, aut igitur perpetuo ex aqua illa certæ magnitudinis caro adhuc extrahi poterit, aut excretio abſumpta carne, deficiet Primum dici non poteſt, tum quia omne finitum corpus, ſi ab eo definitas partes ſecueris, neceſſe eſt deſinat, tum quia in re finita eſſent actu infinitę partes æquales, quod eſt impoſſibile. Si autem detur ſecundum ſequitur nõ iam quodcunque in quolibet ineſſe. At enim quia occurreret fortaſſe Anaxagoras poſſe quidem ſecretionem illam in infinitum abire ſi minores, non verò ſi æquales ſubinde partes auferrentur, id etiã confutat Ariſtoteles, quia licet aliquando minores eximi poſſent, neceſſariò tamen dandus eſt exitus, deueniendúmque ad caruneulam ita exiguã, vt minor gigni vlla non poſſit.

Quærunt hoc loco Aphrodiſæus, Simplicius, aliique interpretes recténe Ariſtoteles Anaxagoræ obiecerit fore infinitas partes æquales in magnitudine finita, quandoquidem partes, quæ in infinitum è magnitudine auferuntur, æquales non ſunt; ſed ſubinde minores. Occurrendum tamen eſt rectè obieciſſe. Cum enim Anaxagoras è qualibet magnitudine omnia educi poſſe aſſereret, conſequens erat, vt fateretur excerpta minima carne, quæ generari poteſt, manere nihilominus in eadem magnitudine infinitas caruneulas minimæ illi æquales: cuius rei cauſſa in progreſſu fiet conſpicua.

ἀφαιρεθείσης γὰρ ἐκ τοῦ ὕδατος σαρκὸς, καὶ πάλιν ἄλλης γενομένης ἐκ τοῦ λοιποῦ ἀποκρίσει, εἰ καὶ ἀεὶ ἐλάττων ἔσται ἡ ἐκκρινομένη, ἀλλ' ὅμως οὐχ ὑπερβαλεῖ μέγεθός τι τῇ σμικρότητι. ὥστ', εἰ μὲν στήσεται ἡ ἔκκρισις, οὐχ ἅπαν ἐν παντὶ ἐνέσται· ἐν γὰρ τῷ λοιπῷ ὕδατι οὐκ ἐνυπάρξει σάρξ. εἰ δὲ μὴ στήσεται, ἀλλ' ἀεὶ ἕξει ἀφαίρεσιν, ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἴσα πεπερασμένα ἐνέσται, ἄπειρα τὸ πλῆθος· τοῦτο δ' ἀδύνατον. πρὸς δὲ τούτοις, εἰ ἅπαν μὲν σῶμα ἀφαιρεθέντος τινὸς ἔλαττον ἀνάγκη γίνεσθαι, τῆς δὲ σαρκὸς ὥρισται τὸ ποσὸν καὶ μεγέθει καὶ σμικρότητι· φανερὸν ὅτι ἐκ τῆς ἐλαχίστης σαρκὸς οὐδὲν ἐκκριθήσεται σῶμα. ἔσται γὰρ ἔλαττον τῆς ἐλαχίστης. ἔτι δ', ἐν τοῖς ἀπείροις σώμασιν ἐνυπάρχοι ἂν ἤδη σὰρξ ἄπειρος, καὶ αἷμα, καὶ ἐγκέφαλος, κεχωρισμένα μέντοι ἀπ' ἀλλήλων· οὐθὲν δὲ ἧττον ὄντα, καὶ ἄπειρον ἕκαστον. τοῦτο δ' ἄλογον. τὸ δὲ μηδέποτε διακριθήσεσθαι,

οὐκ

Etenim ablata ex aqua carne, & rurſum alia ex ea, quæ reſtat, per ſecretionem facta, tametſi minor ea, quæ ſecernitur, ſemper ſit, non tamen paruitate magnitudinẽ aliquã exuperabit. Si itáq; ſtabit ſecretio, quodcumq; in quocumque nõ inerit; nã in reliqua aqua nihil carnis manebit, at ſi nõ ſtabit, ſed ablatio ſẽper fiat, in magnitudine finita æquales partes inerunt finitæ, multitudine infinitæ, quod eſſe nõ põt. g *Ad hæc,* Textus 38. *ſi omne corpus aliquo ablato neceſſe eſt minus fieri, & carnis quantitas tũ magnitudine, tum paruitate eſt definita conſtat è minima carne nullũ corpus ſecretũ iri: nã minima minor ſecerneretur. Præterea in infinitis corporib' caro infinita, & ſanguis, & cerebrũ poſſent profectè ineſſe ſeparata quidẽ ab inuicem, ſed quæ nihil minus eſſẽt: & vnumquodq; infinitũ; quod à ratione eſt alienum.* h *At verò ſecretionem* Textus 39. *finẽ nunquã habiturã, non ſcitè quidẽ dicitur,*

ſed

ὀκ ἀληθῶς μὲν λέγεται, ὀρθῶς δὲ λέγεται· τὰ γὰρ πάθη ἀχώριστα. εἰ οὖν μέμικται τὰ χρώματα καὶ αἱ ἕξεις, ἐὰν διακριθῶσι, ἔσται τι λευκὸν, ἢ ὑγιεινὸν, οὐχ ἕτερόν τι ὄν, οὐδὲ καθ' ὑποκειμένου. ὥστ' ἄτοπος τὰ ἀδύνατα ζητῶν ὁ νοῦς, εἴπερ βούλεται μὲν διακρῖναι· τοῦτο δὲ ποιῆσαι ἀδύνατον, καὶ κατὰ τὸ ποσὸν καὶ κατὰ τὸ ποιόν. καὶ κατὰ μὲν τὸ ποσὸν, ὅτι οὐκ ἔστιν ἐλάχιστον μέγεθος· κατὰ δὲ τὸ ποιὸν, ὅτι ἀχώριστα τὰ πάθη. οὐκ ὀρθῶς δὲ οὐδὲ τὴν γένεσιν λαμβάνει τῶν ὁμοιομερῶν. ἔστι γὰρ ὡς ὁ πηλὸς εἰς πηλοὺς διαιρεῖται, ἔστι δ' ὡς οὔ. καὶ οὐχ ὁ αὐτὸς τρόπος, ὡς πλίνθοι ἐξ οἰκίας, καὶ οἰκία ἐκ πλίνθων. οὕτω δὲ καὶ ὕδωρ καὶ ἀὴρ ἐξ ἀλλήλων καὶ εἰσὶ καὶ γίνονται. βέλτιον δ' ἐλάττω καὶ πεπερασμένα λαβεῖν, ὅπερ ποιεῖ Ἐμπεδοκλῆς. Κρά

ſed tamē rectè, cùm affectiones ſeparari nō poſſint. Porrò habitibus, atq; coloribus admiſtis, ſi ſeparentur, albū quippiā erit, aut ſanum, quod nō aliud quiddā erit, nec in ſubiecto. Abſurda itaque erit mens, quæ ea moliatur, quæ fieri nequeunt; ſiquidem ſegregare inſtituit, quod facere non poteſt, tum quantitatis ratione habita, tum qualitatis: quātitatis quidē cùm minima non ſit magnitudo; qualitatis verò, quòd ſeiungi affectiones non poſſint. k At Textus 40 *neq; eorū, quæ eiuſdē ſunt formæ, generationē rectè ſumit. Lutum enim partim in lutū diuiditur, partim non diuiditur: nec quemadmodum lateres ex domo, & domus ex lateribus, ſic & aqua, & aer ex ſe viciſſim & ſunt & fiunt. Præſtat autem pauciora ſumere, ac finita, quod quidem facit Empedocles.*

g *Adhæc, ſi*] Iterum bipartita ratione demonſtrat non in quouis corpore ita ineſſe cūcta, vt ex eo omnia per ſecretionē gigni poſſint. Primùm quia cùm quantitas carnis, tum quoad magnitudinem, tum quoad paruitatem definita ſit, neceſſariò dabitur minima caro, ex qua non iam alia ſecerni queat, alioqui daretur minor minima. Deinde quia ſi omnia fieri ex omnibus poſſent, non ſolum infinita; ſed infinitics infinita corpora in eadem re ineſſent, vt in qualibet parte cerebri infinitus ſanguis, in qualibet parte ſanguinis infinita caro. Ex quo fieret, vt quælibet res infinitam molem cohiberet.

h *At verò ſecretionem.*] Aſſerebat Anaxagoras ſecretionem rerum nullum vnquam finem habituram. Hoc ait Ariſtoteles verè dictum, ſed non ſcitè. Verè, quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari: ſi enim habitus, & affectiones à ſubiecto poſſent abiungi, iam daretur aliquod album, aut ſanum, quod non eſſet hoc aliquid, vt lapis, aut homo, quodque non diceretur de ſubiecto, nec ei ineſſet, quod fieri non poteſt. Non ſcitè verò hoc pronuntiauit Anaxagoras: quia non de accidentibus loquutus fuit, ſed de aliis omnibus, quæ in infinita congerie iacebant.

i *Abſurda itaque*] Pergit eundem exagitare quod mentem imprudentiæ tacitè inſimularit, cùm eam aſſeruit è chao cuncta ſegregare voluiſſe, atque adeo operam perdere in ea re, quæ conferri ad exitum non poteſt. ſiquidem ſecretionem illam abſolui (vt ipſe aiebat) impoſſibile eſt; tum quia datur minima caro, è qua alia vlterius excerni non poteſt, tum quia accidentia nequeunt à ſubiecto ſeparari.

k *At neque.*] Leui admodum argumento in eam opinionem incidit Anaxagoras, vt aſſereret nihil aliud eſſe generationem, quam compoſitionem ex ſimilium partium coalitu, nimirum quia videbat lutum ex luto, aliaque id genus ex ſimilibus coagmentari. Namque licet multa eo modo fiant, plurima tamen ſunt, quæ aliter compoſita coaleſcunt, vt idem lutum ex terra, & humore. Deinde explicat modos alios, quibus res effici conſueuerunt. Aliter enim lateres fiunt ex domo, & domus ex lateribus; aliter ex ſe inuicem gignuntur elementa. Tandem confutata his duobus capitibus eorum ſententia, qui vel vnum tantum, vel infinita fecère rerum naturalium principia, mediam amplectitur opinionem, quæ nimirum plura, ſed numero finita principia conſtituit.

QVAESTIO VNICA.

VTRVM RES NATVRALES ad maximum, & ad minimum definitæ ſint, nec ne?

ARTI

ARTICVLVS I.

IACIVNTVR INSTITVTAE *Diſputationis fundamenta.*

EST huius controuerſiæ diſceptatio tum per ſe grauis, & Philoſopho digna; tum huic loco propria, & ad ea, quæ ab Ariſtotele ſuperiori capite dicta ſunt, planius intelligenda in primis accommodata. Vt autem res tota dilucidè, & explicatè à nobis tractetur, nonnulla præmittenda ſunt.

Duo termini magnitudinis, duo item paruitatis. Terminus internus magnitudinis.

Primum illud eſto. Quatuor terminos, vt interim in commune loquamur, conſtituere oportet, quibus definiri res naturales queant; duos magnitudinis, duos item paruitatis; vtrobique vnum internum, externum alterum. Terminus internus magnitudinis, quem iampridem Philoſophorum vſus maximum quod ſic vocat, eſt ille terminus quantitatis, ſub quo res eſſe poteſt, & ſub maiori non poteſt; veluti ſi homo ſub quinque cubitorum magnitudine eſſe queat, ſub maiori verò nequeat, magnitudo quinque cubitorum erit terminus internus magnitudinis humanæ.

Terminus externus magnitudinis.

Terminus externus magnitudinis, quem minimum quod non appellant, eſt ille, ſub quo res eſſe non poteſt, ſub minori verò poteſt; vt ſi homo conſtare nequeat ſub quantitate ſex cubitorum, ſed ſub quauis minori; quantitas ſex cubitorum erit terminus externus magnitudinis humanæ.

Terminus internus paruitatis.

Terminus internus paruitatis, qui minimum quod ſic dicitur, eſt ille, ſub quo res eſſe poteſt, & ſub minori non poteſt; vt ſi homo queat ſub vnius palmi quantitate conſiſtere, non autem ſub minore, quantitas vnius palmi terminus erit humanæ paruitatis internus.

Terminus externus paruitatis.

Terminus externus paruitatis, qui nuncupatur maximum quod non, eſt ille, ſub quo res eſſe non valet, valet tamen ſub quouis maiori. Verbi gratia, ſi homo ſub magnitudine dimidiati palmi cohærere nequeat, & ſub quauis maiori queat, tunc quantitas dimidiati palmi erit terminus externus paruitatis humanæ.

Secundum ſit, vt aduertit D. Thomas in 4. ſententiarum d. 12. q. 1. & 3. p. q. 77. art. 2. & Scotus in 4. d. 12. q. 2. Duo ſunt accidentia, quæ ſubſtantiam ſubiectam ſenſibus primò conſequuntur, eiuſque duobus intimis principiis, materiæ, & formæ, reſpondent; quantitas nimirum, & qualitas.

Cur quantitas materiam ſequi, eique reſpondere dicatur.

Quantitas reſpondet materiæ, primùm quia nunquam abſcedit, neque accedit noua materia ſine abſceſſu, & acceſſu nouæ quantitatis. Secundò, quia ſicuti materia eſt ſubiectum accidentium, quæ in ſenſus cadunt, ita & quantitas ſuo modo. Tertiò quia quantitas eſt prima diſpoſitio materiæ ad excipiendas formas. Vnde effectum eſt, vt Plato, magno, & paruo, quæ ſunt quantitatis affectiones, materiam ſignificarit.

Cur formæ reſpódeat qualitas.

Qualitas autem reſpondet formæ, quia omnem formæ varietatem neceſſariò mutatio alicuius qualitatis conſequitur. Item quia qualitati conuenit eſſe principium agendi, ſicut & formæ; & nobiliores formas nobiliores qualitates ſequuntur. Deinde quia qualitas, vt docet etiam D. Thomas in 12. q. 49. art. 2. eſt modus quidam ſubſtantiæ. Quare cùm modus, teſte D. Auguſtino cap. 3.

libri 4. ſuper Geneſim ad literam, deuehat ſecum menſuram, ac determinationem; determinare autem, & finire proprium formæ ſit, (vnde vetus Philoſophia formam finitum nuncupabat; materiã, infinitum) conſequens eſt, vt qualitas peculiari ratione ſequi formam dicatur.

Varij modi, quibus res incipiunt & deſinunt.

Tertium ſit, Rerum quædam incipiunt per primum ſui eſſe; aliæ per vltimum ſui non eſſe. Priori modo incipit id, quod verè enuntiamus nunc eſſe, & immediatè ante non fuiſſe; quo pacto incipiunt ſubſtantiæ, quæ de integro gignuntur, & alia, quæ momento fiunt. Namque vt primùm forma Socratis materiæ iungitur, licebit dicere, nunc eſt Socrates, & immediatè ante non fuit. Id vero incipit per vltimum ſui non eſſe, quod verè affirmamus in hoc temporis momento non eſſe; ſed immediatè poſt futurum; quo pacto incipit motus, & ea, quæ per motum efficiuntur, vt calor, qui per calefactionem, & albor, qui per albefactionem acquiritur. Deinde rerum quædam per primum ſui non eſſe; aliæ per vltimum ſui eſſe deſinunt. Id per primum ſui non eſſe deſinit, quod verè dicimus in hoc momento non eſſe; ſed immediatè ante fuiſſe; qua ratione deſinunt ſubſtantiæ, & motus. Nam Socrates, verbi gratia, deſinit per primum ſui non eſſe, quia vt primùm eius anima deſiit corpus informare, verè dicimus, nunc non eſt Socrates, qui immediatè antea fuit. Denique id per vltimum ſui eſſe deſinit, quod verè affirmamus nunc eſſe, & immediatè poſt non futurum; quem deſinendi modum ſibi vendicant indiuiſibilia rerum ſucceſſiuarum, vt momentum, & mutatum eſſe. Nam de quolibet horum verè dicimus nunc eſt, & immediatè poſt non erit. Atque hæc tota doctrina de rerum inceptione, & deſitione, quam hic ſupponimus, octauo libro huius operis à nobis accuratè tradetur.

Quam variè rerum naturalium termini in quæſtionem veniant.

Quartum ſit, Rerum Phyſicarum termini multis modis in quæſtionem cadunt. Aut enim de iis quærimus ſumptis rebus in ſingulari; aut in ſpecie; aut ſpectatis quoad generationem; aut quoad conſeruationem. Poteſt enim diſceptatio eſſe, vtrum hic, & ille ignis, & vtrum ignis abſolutè conſideratus ſtato limite circunſcribatur; itemque num res naturales in tanta quantitatè progigni poſſint, vel etiam poſtquam genitæ ſunt, conſeruari; quæ ſanè quæſtiones non parum inter ſe habent diſcriminis. Conſtat enim, ordinariè, plura ad cuiuſque rei ortum, quam ad eius conſeruationem depoſci, (ſicuti ad figuram excipiendam requiritur in cera mollitudo, non tamen ad eam retinendam,) præſertim cùm res quælibet, vbi iam in lucem prodiit, ipſa ſe tueri, & contrariis reſiſtere propria vi nitatur.

Poſtremum ſit, In hac controuerſia non inquirimus detur nè in tota rerum vniuerſitate corpus aliquod omnium maximum, itemque aliud minimum. Liquet enim vltimum corporum cæleſtium cætera corpora magnitudine ſuperare; cùm omnia ſuo amplexu coerceat. Patet etiam in qualibet rerum ſpecie dari actu corpus aliquod maximum, quod nimirum vel cætera eiuſdem ſpeciei amplitudine vincat, vel ſaltem à nullo eiuſdem ſpeciei vincatur; quod item de minimo eadem ratione dicendum erit.

ARTICVLVS II.

STATVVNTVR NONNVLLAE Aſſertiones, Primùm de terminis rerum naturalium in commune, deinde de terminis viuentium.

1. Aſſertio. HIS ita explicatis ſit prima aſſertio. Res naturales ſpectato ordine vniuerſi, quocunque modo ſumantur, non poſſunt eſſe quantæcunque magnitudinis. Ratio huius in promptu eſt; ſiquidem extra cœleſtem mundum nullum corpus refundi poteſt; in ſublunaris verò nullum valet eſſe maius eo, quod ex tota inferiorum rerum materia concreſceret.

2. Aſſertio. Secunda aſſertio, Res viuentes, tum quoad generationem, tum quoad conſeruationem, aliquem habent ſuæ paruitatis, & magnitudinis terminum. Hæc aſſertio perſpicua erit ei, qui ſingulas rerum viuentium ſpecies decurret. Nam neque homo, verbi cauſa, magnitudinem vnquam montis attingit, nec ad formicæ corpuſculum contrahitur; neque mus ad equi magnitudinem exereſcit, aut equus ad muris exiguitatem minuitur. Confirmatur quoque id teſtimonio Ariſtotelis, qui cap. 4. huius lib. text. 36. docuit, neque ſtirpes, neque animalia, aut horum partes quantæcunque magnitudinis, aut paruitatis eſſe poſſe; quod item de animantibus affirmat lib. 4. de generatione animalium cap. 4. & vniuerſim de viuentibus. 2. de anima cap. 4. text. 41. & 7. Politicorum, cap. 4.

3. Aſſertio. Tertia aſſertio, Cuilibet ſpeciei viuentium, quoad generationem, intrinſecum paruitatis, & magnitudinis terminum natura præfiniit. Hanc aſſertionem cõmuni conſenſu approbãt Philoſophi, D. Thomas in 4. d. 44. q. 1. art. 3. & 2. de anima ad tex. 45. & in 2. d. 14. q. 2. ar. 1. & d. 36. q. 2. & 1. par. q. 7. art. 3. Caietanus eodẽ loco, Capreolus in 2. d. 19. q. 2. art. 5. Gregorius in 1. d. 11. q. 2. art. 3. Durãdus in 2. d. 18. q. 1. Eam verò ſic intelligendã eſſe volumus, vt in qualibet ſpecie alter ſit magnitudinis, alter paruitatis terminus ita præſcriptus, vt nullũ ſingulare illius ſpeciei gigni poſsit ſub quãtitate, quę aut exuperet eũ terminũ magnitudinis, aut maneat infra eum terminũ paruitatis, verbi gratia, ſi maxima quãtitas, in qua homo generari poſsit, ſit triũ palmorum; minima verò vnius digiti, nullus ſupra illã, aut infra hanc gigni poterit; ſed vel in alterutra harũ, vel in intermedia, vt in magnitudine duũ palmorum, vel duũ & dimidij, & triũ digitorum, vel denique in alia huiuſmodi. Nam ſicuti indiuidua cuiuſq; ſpeciei non omnia ad eandẽ magnitudinem euadunt; ita neq; omnia in eadem quantitate procreantur. Qua de re D. Thomas in 4. ſentent. loco citato, & Ferrarienſis 4. contra gentes c. 16. Probatur igitur tertia hæc aſſertio hunc in modũ. Res viuentes nõ poſſunt gigni ſub qualibet quantitate, vt ex ſecunda aſſertione patet; ſumatur igitur quãtitas, in qua propter eius magnitudinẽ viuens generari non poſsit, minuaturq; cõtinuè, quoſque ad viuentis generationẽ apta ſit: in ea imminutione dabitur punctũ aliquod tẽporis, in quo liceat verè dicere, nunc eſt viuens, & immediatè ante non fuit; vt articulo proximo ſuppoſuimus; ergo

Quos auctores habeat.

Termini indiuiduorum cuiuſque ſpeciei.

quantitas illa, in qua genitum eſt eiuſmodi viuens, eſt terminus internus magnitudinis ipſius; ſub ea namque generari potuit, non ſub maiori; quia ſi ſub maiori potuiſſet, vtique in ea prius fuiſſet genitum. Eodem modo oſtendere licebit viuentia, quoad generationem, intrinſecum habere paruitatis terminum; ſumpta nimirum quantitate, in qua propter eius exiguitatem generari viuens non poſsit, quæ deinde augeſcat &c.

Quarta aſſertio, Res viuentes quoad conſeruationem in ſua conſtitutione naturali vendicant terminum magnitudinis & paruitatis internum: ſimpliciter tamen, hoc eſt, non ſpectata conſtitutione naturæ ipſorum congruente, vtrunque terminum externum habent. Vt hæc aſſertio intelligatur, ſciendum eſt eam quantitatem & extenſionem dici competere rei viuenti ſecundum naturalem diſpoſitionem, quam facultatis altricis rectè ſe habentis opera obtinere poteſt; ita vt ſi collecto v.c. intra cutē humore noxio, intumeſcat, magiſque extendatur, eiuſmodi maior extenſio non ei ſecundum naturalem conſtitutionem aduenire cenſeatur. Probatur autem prior aſſertionis pars, quia ſicuti anima intrinſecus definitam eſſentiam, & perfectionem habet, ita, & vis nutriendi, quæ ab illa dimanat, certo ac præfixo limite circunſcripta eſt. Quare deſignari poterit certa quantitas, ad quam viuens miniſterio potentiæ nutrientis rectè ad operandum diſpoſitę prouehi queat; non verò ad maiorem. Quod item viuentia verſus minimum prædicto modo terminentur, ex eo oſtenditur, quia cùm anima, vt eſt apud Ariſtotelem 2. libro de anima cap. 4. text. 37. ſit actus corporis organici, atque adeò ad vitæ functiones obeundas certa organa requirat, conſequens ſit, vt ad eum modum, quo ipſa determinata eſt, ita quantitatem, etiam verſus minimum definitam exigat.

4. aſſertio.

Prior pars aſſertionis confirmatur.

Cur anima requirat quantitatem definitā verſus minimum.

Deinde confirmatur ſecunda pars concluſionis in hunc modum; fundatur viuens ad eam vſque molem, in qua (vt in ſecunda aſſertione diximus) conſeruari nequeat; in eo euentu dandum erit punctum aliquod temporis, in quo verè dici poſsit, nunc non eſt viuēs, & immediatè ante fuit, ſiquidem vt ex articulo ſuperiori conſtat, viuentia deſinunt per primum non eſſe; ergo in eo momento dabitur quantitas, quæ ſit terminus externus magnitudinis eiuſmodi viuentis; nam ſub ea eſſe non poteſt, & ſub qualibet minore poteſt, vt perſpicuum eſt.

Poſterior pars aſſertionis oſtenditur.

Idem de minimo oſtendere licebit; nempe, contrahatur viuens ad eam vſque paruitatem, in qua ſeruari nequeat, in hac imminutione dabitur momentum, in quo &c. Præterea ſi viuentia quoad conſeruationem abſolutè ſpectatam, non extrinſecum, ſed intrinſecum haberent terminum; ſequeretur poſſe ea deſinere per vltimum ſui eſſe, quod falſum eſt. Probatur conſecutio, tunc enim daretur quantitas, ſeu extenſio, in qua conſeruari poſſent, non verò in maiori. Qua data, ita fas erit argumentari. Augeſcat illa extenſio per continuam tumefactionem; cùm huiuſmodi incrementum per vltimum non eſſe incipiat, quia per motum fit, dabitur inſtans, in quo verum ſit dicere, nunc nō eſt maior extenſio, ſed tēpore proximè ſequenti erit maior, ac proinde dabitur momentum, in quo verè affirmari poſsit, nunc eſt hoc viuens, & immediatè poſt non erit; quod eſt deſinere per vltimum ſui eſſe.

Similis

Similis probatio adduci poterit ad oſtendendum viuentia quoad conſeruationem abſolutè ſpectatam non definiri interno limite verſus minimum: minuatur enim illa quantitas immediatè poſt, vel ergo tempore proximè ſequenti manebit adhuc viuens; vel non. Si manebit, non ergo ille, qui ante aſsignabatur, erat terminus internus conſeruationis ſimpliciter: ſi non manebit; definet per vltimum ſui eſſe, quod fieri non poteſt.

Termini partium diſsimilarium rerum viuentium.

Ex ijs, quæ diximus facile erit intelligere idem de partibus diſsimilaribus rerum viuentium, quod de ipſis viuentibus, tum quoad generationem, tum quoad conſeruationem, dicendum fore; ſiquidem viuentium quantitas ex partium quantitate coaleſcit; quod & ratio ipſa conuincit, & Ariſt. monuit in diſputatione capitis quarti aduerſus Anaxagoram.

ARTICVLVS III.
DILVTIO OBIECTORVM
contra ea, quæ proximè dicta ſunt.

VErùm contra ea, quę articulo ſuperiori ſtatuimus, ita quiſpiam obiecerit. Potentia nutriendi non terminatur intrinſecè verſus maximum; ergo neque ipſa viuentia, quoad conſeruationem in ſua naturali conſtitutione intrinſeco magnitudinis termino definientur. Probatur aſſumptum, quia potentia nutriendi aliquando rem extra ſtatum naturæ congruentem educit, veluti cùm aliquis ad gigantis exceſcit magnitudinem. Nam cùm illa extraordinaria moles deerrantis naturæ vitium ſit, imo & monſtrum, negari non poterit, rem eo pacto extra ſtatum ſuæ ſpeciei debitum, atque adeò extra naturalem diſpoſitionem collocari. 1. obiectio.

Item conſtituatur Socrates in quanta maxima quantitate, ſecundum ſtatum naturæ ſuæ conuenientem eſſe poſsit: tum alimentum capiat, cuius ipſe repugnantiam natiuo calore facilè exuperet; cùm igitur à maiori vi poſſit actio procedere, adhuc eiuſmodi alimentum decoquet, & in ſe conuertet; ac proinde ad ampliorem euadet quantitatem: non ergo quantitas Socratis prædicto modo terminabatur. 2. obiectio.

Præterea, ferunt Crocodilum quandiu viuit nullum facere creſcendi finem; ergo non vendicat ſibi certam incrementi magnitudinem. 3. obiectio.

Ad hæc, Ariſtoteles cap. 4. huius libri tex. 38. aduerſus Anaxagoram diſputans aſſeruit è minima carne nullo modo aliam extrahi poſſe; cenſet igitur viuentia abſolutè ſpectata intrinſeco termino quoad conſeruationem circunſcribi. 4. obiectio.

Poſtremò, aut terminus ille externus, in quo propter immodicam eius magnitudinem viuens interit, excedit quantitatem, ſub qua idem viuens ſuperſtes fuit, vel non; ſi non excedit, ergo in eo nihilominus conſeruabitur: ſi excedit, cùm ille exceſſus neceſſariò diuiduus ſit, auferatur ab eo pars aliqua; ea dempta adhuc dabitur quantitas minor termino illo extrinſeco, in quo viuens conſeruari nequeat. Non ergo terminus primo loco deſignatus, erat ille, in quo primò viuens conſtare non poterat. 5. obiectio.

Hæc argumenta non difficilem habent explicatum. Ad primũ reſponderi à qui Dilutio 1. obiect.

à quibuſdam ſolet; cùm viuens natiua & intrinſeca vi exereſcit, quantumlibet ad prodigioſam corporis molem euadat, nunquam ob id extra ſtatum naturæ conuenientem collocari, propterea quod ſi altricis facultatis, quam ei natura elargita eſt, ratio habeatur, tota illa quantitas ei iure debetur, ſicuti & cuicunque alteri ſua maximè cùm viuens, quãtumuis magna, aut parua conſtet quantitate, ſuæ ſpeciei terminos nunquam exeat, vt ſupra diximus. Quo fit, vt horum ſententia gigantes nec naturæ vitio proueniant, nec ſimpliciter monſtra habenda ſint. Hæc tamen ſolutio non placet; ſed potius gigantes debere ſimpliciter monſtra iudicari, vt ſuo loco patebit, atque adeò eſſe illos extra naturalem conſtitutionem humanæ ſpeciei, ſiue extra quantitatem competentem humanæ naturæ ordinatè ſe habenti, eſto ea quantitas non excedat molem, in qua homo abſolutè conſeruari queat. *Improbatio.*

Germana ſolutio. Reſpondemus igitur vim nutriendi, ſi ad functiones ſuas obeundas probè affecta ſit, quo pacto à nobis ſumitur, cum eam interno limite definiri dicimus, neutiquam extra ſtatum naturæ congruentem ſubiectum conſtituere; ſecus verò rem habere cùm aliqua exuberandi, & maligna qualitate vtitur; tunc enim debitum, conſuetumque naturæ ordinem præterit, atque ita interdum corpora aut ipſorum partes extra prædictos fines in immodicam & monſtroſam quantitatem profundit.

Dilutio 2. obi. Ad ſecundum dicendum in eo euentu altricem facultatem non conuerſuram niſi quantum alia ex parte vi caloris humidum continẽter abſumentis effluxerit. Neque interim dum ſumma illa quantitas manet, vincere ſimpliciter reſiſtentiam alimenti; alioqui vinceret, & non ageret, quod perinde eſſet, ac ſi ignis ſtupam appoſitã non cõbureret, ſed ſubſiſtere non vincendo re ipſa, neque agendo, donec reſolutio aliqua fiat. Conſtat enim eius actiuitatem in alimentum pendere ex eo, quod res, quæ augeſcit, maximam ſuam quantitatem obtineat, vel non obtineat; & denique ex vario ſtatu ſubiecti. Quare neutiquam eueniet, vt corpus in molem maiorem maxima porrigatur.

Dilutio 3. obi. Ad tertium reſpondetur, licet Crocodilus perpetuò creſceret, habiturum nihilominus crementi finem, eundem ſcilicet, quem vitę: negandum tamen eum perpetuò creſcere. Nam cùm vita conſiſtat in calido & humido, à quibus viuentia augeſcunt, neceſſe eſt horum defectu, & imminutione Crocodilum mori; quare non creſcet iam Crocodilus antequam moriatur, in deterius vergente coctrice facultate, nec valente plus reſarcire, quàm defluat, alioqui nunquam morte naturali Crocodilus ſolueretur. *Etiam Crocodilo ſuam eſſe incrementi metam.*

Dilutio 4. obi. Ad quartum omiſsis aliorum ſolutionibus, dic locutum fuiſſe Ariſtotelem eo loco de carne minima quoad generationem; diſputabat enim contra Anaxagoram, qui res per ſecretionem gigni opinabatur; eumque incuſabat quòd ex ipſius poſitione ſequeretur, poſſe carnem minorem minima generari.

Dilutio 5. obi. Ad quintum reſpondeto, extrinſecum terminum, in quo viuens interit, excedere quantitatem, in qua idem ſupereſſe poteſt, non collectim, ſed diuiſim ſumptam, id eſt, quamlibet quantitatem deſignatam; non tamen totam partium collectionem. Sumpta enim quacunque parte, in qua viuens

viuens conſeruatur, dantur infinitæ maiores, in quibus conſeruari adhuc poterit; ſi tamen tota partium collectio ſumatur, vltra illam iam cōſiſtere nequibit. Imo nec in tota illa: ſiquidē tota illa collectio nec ſumi, nec deſignari poteſt: niſi in ipſo inſtanti, quo ad terminum extrinſecū, in quo viuens interit, peruenitur, nec illo minor, aut maior eſt.

ARTICVLVS IV.

DE RERVM INANIMATARVM TERminis quoad magnitudinem.

QVid verò de rerū non viuentiū terminis ſentiēdū ſit, ſuis quoq; aſſertionibus explicemus. Prima eſto. Nō viuētia, quæ ex viuētibus gignūtur, obtinēt quoad generationē terminū magnitudinis internū; ita vt minimū quod nō viuētiū, ſit maximū quod ſic nō viuētiū; quoad cōſeruationē verò, externo limite continentur. Hæc aſſertio intelligenda eſt de hiſce non viuentibus ſpectatis prout à corruptione viuentium dependent. Probatur autem facili negotio vtraque pars concluſionis. Prima hunc in modum. Datur quantitas aliqua, in qua, exempli gratia, hominis cadauer progigni poſsit, & in maiori non poſsit; ergo hominis cadauer vendicat ſibi quoad generationem intrinſecum magnitudinis terminum. Confirmatur aſſumptum: nam in ea quantitate, quæ ob exceſſum, homini interitum affert, neceſſe eſt cadauer hominis generari; nec verò ſub ampliori poterit, (cùm primum non eſſe hominis neceſſariò ſit primum eſſe cadaueris.) Quare illa erit maximum quod ſic cadaueris. Secunda pars ſuadetur, quia eiuſmodi non viuentia non habent vim conuertendi in ſe alia corpora, quin potius ipſa per ſe extabeſcunt, & in alia ſoluuntur; atque adeò fateri neceſſe eſt non poſſe illa, vel per tumorem, vel alio quouis modo infinitè porrigi; ſed potius circumſcriptione aliqua definiri, non interna tamen, ne per vltimū ſui eſſe deſinant. 1. Aſſertio. De terminis cadauerum. Suadetur prior pars aſſertionis. Suadetur poſterior pars.

Secunda aſſertio. Reliqua non viuentia tam quoad generationem, quā quoad conſeruationem, nullum vendicant magnitudinis terminum. Huic aſſertioni illud fidem facit, primum quòd ignis, cæteraque eiuſmodi, quò molem obtinent ampliorem, eo magis vigent, contrariorum vim acrius depellunt, ſeque melius tuentur; ac demum cùm ad actiones ſuas obeundas certa organa non requirant nihil obſtat ex vi formæ, quominus in quātumuis ampla materia & generentur, & conſiſtant. Deinde quia ſi igni aliquam incrementi metam natura poſuiſſet, ſequeretur maximum ignem non fore admotam ſtupam inflammaturum, quaſi iam faſtidio non poſsit alimenta capeſſere, quod ridiculum eſt, refelliturque verbis illis Prouerbiorum 30. ignis nunquam dicit, ſufficit. Item quia ſi aquæ quantumlibet magnæ noua pars aquæ accedat, certè excreſcet aquæ moles; neque veriſimile eſt repugnatum iri à natura ne noua illa aquæ pars priori copuletur, cùm id neque ratio, neque experientia perſuadeat. Accedit teſtimonium Ariſtotelis 2. de anima, 2. Aſſertio de cæteroū nō viuentiū terminis. Ridiculū nō concepturū iri ſtupam à maximo igni.

anima, cap. 4. tex. 41. vbi ex eo probat ignem non eſſe cauſam accretionis viuentium, quòd nullis incrementi finibus, vltra quos excurrere non poſsit, coerceatur; cùm tamen viuentibus ſtata, ac certa magnitudo conſtituta ſit. Porro noſtram hãc aſſertionem tuetur D. Thomas 2. de anima ad tex. proxime citatum, AEgidius, & alij ibidem, Scotus in 2. d. 2. quæſt. 9. Albertus Magnus 2. de anima tractatu 2. cap. 4. Ochamus, & Gabriel in 3. quæſt. 7.

ARTICVLVS V.
ARGVMENTA CONTRA
Superiores Aſſertiones.

Opinio attribuens nõ viuentibus terminũ magnitudinis.

SVnt tamen, qui contra ſentiant, affirmentque non viuentia aliquem habere magnitudinis terminum à natura definitum, quorum ſententia his argumentis videtur comprobari. Etſi quantitas abſolutè ſpectata materiam ſequatur; nihilominùs quoad determinationem, formam ſequitur, eique proportione reſpondet, cùm ſit eius actus; ſed ignis, & cuiuſque non viuentis forma certam habet circũſcriptamque naturam; ergo eius quantitas certa, & circũſcripta erit. Huc pertinet quòd nulla cauſa reddi poſsit, cur non idem de quantitate dicatur, quod de calore, & frigore aliiſque huiuſmodi qualitatibus, quas tamen palam eſt, etiam in non viuentibus certo termino definiri: nec enim ignis, verbi gratia, calorem, aut aqua frigus vltra certam menſuram, quam deſignare ſolemus per octo decem-ve gradus, obtinere poſſunt.

Vt Iandunus hoc in lib. q. 16. Ferrar. q. 7. Achilinus 2. ſuæ Phyſicæ.

2. Argum. 2. Sicut intenſio perfectio eſt qualitatis; ita & extenſio quantitatis; ſed qualitates, ſaltem quæ naturalis ordinis ſunt, vendicant certam graduũ intenſionẽ, quam naturæ viribus prætergredi non poſſunt; ergo & quantitas certam habebit extenſionem, vltra quam progredi nequeat.

3. Argum. 3. Quemadmodum forma ignis per totam materiam ſparſa eſt, & diuidua in partes, augeſcitque appulſu nouæ materiæ; ita & forma cuiuſque viuentis imperfecti, veluti lacertę; niſi quòd viuentia alimento intus attracto, ac propria nutritione increſcunt; cætera verò non item: atqui etiam viuentia imperfecta certis limitibus continentur (vt fuit à nobis ſuperius dictũ) ergo & ignis; atque alia huiuſmodi corpora vitę expertia.

4. Argum. 4. Huius ſententiæ videtur Ariſtoteles. Namque in libro primo de generatione animalium capite primo ait naturam effugere infinitum, quia vbique finem quærit; & 8. huius operis cap. 2. tex. 15. aſſerit nihil eorum, quæ natura fiunt, eſſe indeterminatum; cenſet igitur Ariſtoteles non viuentia terminata eſſe.

ARTICVLVS VI.
EXPLICATIO ARGVMENTORVM
ſuperioris articuli.

VErùm hiſce argumentis hunc in modum fiet ſatis. Ei, quod primo loco obiectum eſt, dicendo quantitatem non modò ſequi materiam, vt initio

Solutio primi argum.

initio huius quæſtionis præfati ſumus; ſed etiam formam;alio tamen, atque alio modo. Materiam namque ſequitur abſolutè, formam verò tanquam id, à quo modum & terminum accipit,vt Simplicius aduertit hoc in libro text. 69.Itaque præfinitur quantitas à forma,etiam in non viuentibus,hoc pacto; quòd forma huius ignis ſingularis dum perſeuerat ſimpliciter eadem,id eſt, dum ei non detrahitur neque adiungitur noua pars formæ (quæ adiunctio, detractiove neceſſariò efficit vt non omnino & abſolutè, ſed ex parte, eadem forma maneat) hãc certam, & deſignatam quantitatem obtinet. Quòd ſi eadem forma conuertendo in ſe ſe aliquod combuſtibile,extendatur; tunc pro ratione ſui incrementi,aliam iam quantitatem vendicabit. Ad hunc igitur ſenſum determinatio quantitatis ſequitur modum formæ. Verùm ſicuti formæ non viuentium,de quibus hîc agimus, ſine vlla meta extendi poſſunt acceſſu nouarum partium,vt ſuperiùs oſtendimus; ita ſi abſolutè ſpectentur, non vendicant ſibi certam quantitatem verſus maximum.

Quantitas alio modo materiam, alio formam ſequitur.

Sed iam vrget altera argumenti pars, quærendo videlicet cur non viuentia abſolutè ſpectata quoad gradus ſuarum qualitatum definiantur,non verò quoad quantitatis extenſionem. Occurrendum tamen eſt, aliam eſſe rationem in calore, ac frigore,cæteriſque qualitatibus, aliam in quantitate. Nam calor, verbi gratia, conſequitur formam quoad eius perfectionem intenſiuam, quæ cùm certa ſit, certa etiam poſtulat accidentia quoad intenſionem; item calor eſt vis inſtrumentaria ignis, & principium agendi ipſius. Quare cùm natura comparatum ſit, vt id, quod definitam habet eſſentiam, definitè operetur, planè ſequitur calorem ignis, etiam abſolutè ſumpti, certo graduum termino contineri, vt ipſa quoque ignis actio definita ſit. At quantitas ſequitur formam quoad eius quaſi extenſiuam perfectionem: deinde non eſt principium agendi;ſed recipiendi duntaxat.Vnde ex maiore illius amplitudine ſimpliciter maior formæ perfectio non arguitur.

Aliter quantitatem, aliter qualitates finiti.

Quod ad ſecundum attinet argumentum, iam ex proximè dictis conſtat, cur naturales qualitates magis ac magis ſine limite intendi nequeant. Solùm igitur explicandum ſupereſt, cur non idem de quantitatis extenſione dicatur. Eſt igitur ratio diſſimilitudinis,quia amplitudo illa non ſimpliciter per ſe, ſed ex accidente quantitati aduenit, nempe ratione nouæ materiæ aduenientis. Cùm enim appoſito combuſtibili augeſcit ignis, quælibet materiæ portio nouam ſecum inuehit quantitatem, cuius acceſſu prior quantitas excreſcit. Neque abſurdum eſt admittere hanc qualemcunque quantitatis perfectionem limitatam non eſſe. At maior qualitatis intenſio, cùm ſuprà eandem materiæ partem replicetur, ſimulque qualitatem, ſi actiua ſit, ad agendum fortiorem reddat, maiorem ſimpliciter in ea perfectionem arguit.

Sol. 2. argum.

Extẽſio quantitatis ex ſe nullis terminis coercetur.

Ad tertium negandum eſt, eodem modo ſe rem habere in viuentibus, & in non viuentibus.Namque viuentia certam habent à natura ſibi deſtinatam ſedem (quæ in animantibus eſt ventriculus,in arboribus medium quid inter caudicem & radicem) in qua alimentum decoquant, & vnde cæteris membris materiam ad accretionem tranſmittant. In qua parte tanquam in foco ad concoctionem præſtandam acrior vis natiui caloris inſidet. At enim huiuſmodi calor,& quia certæ intẽſionis eſt,& quia cum alimẽto depugnat,

Sol. 3. argum. Alia lex viuẽtium etiã imperfectorum, alia non viuẽtium quoad terminos.

in eoque congreſſu aliquid diſpendij neceſſariò accipit, & progrediente tempore ſenſim langueſcit; fit vt nequeat quantumlibet magnam alimenti portionem parare; ſed certam, & quæ in extremas corporis partes, ſi longo tractu diſtent, peruenire non poſsit. Quare cùm viuens ſine alimento non cōſiſtat; planè ſequitur viuentium incremēta aliquo termino definiri. In rebus verò inanimis multò ſecus accidit. Nec enim habent certam aliquam partem, quæ aduentitiam materiam diſponat; ac ſi quid detrimenti ab aduerſario accipiunt, id parta victoria confeſtim reſarciunt, vt videre eſt in igne.

Sol. 4. argum. Ad quartum dicendum eſt Ariſtotelem priori loco tantummodò docere, non poſſe naturam alia animantia ex aliis generando infinitas ſpecies moliri. Poſteriori verò negare infinitum, quod in rerum procreatione Empedocles, & Anaxagoras poſuere: ille enim infinitas vices mouendi & quieſcendi elementis attribuit; hic aſſeruit mentem innumerabilibus ſeculis obtorpuiſſe, deinde manum admouiſſe operi.

Non poteſt natura infinitas animantium ſpecies moliri.

Improbatur quorundam recentiorum opinio. Ex dictis colligi poteſt, non rectè quoſdam noſtræ ætatis Philoſophos aſſeruiſſe viuentia, quæ formam extenſam habent, non habere definitam incrementi legem, poſſeque, niſi externo impedimento cohibeantur, in immenſum luxuriare, & grandeſcere; quibus & experientia ipſa refragatur, & ea Ariſtotelis teſtimonia, quæ articulo ſecundo huius quæſtionis ad aſſertionem ſecundam retulimus. Neque obſtat quod vitis in terram defoſſa, & iterum, ac ſæpius emerſa ſine termino propagari poſsit. Nam ea, quæ diuerſis in locis alias atque alias radices agit, non vnius, ſed plurium vitium rationem obtinet; ſicuti etiam hedera, quæ erratico lapſu paſsim fibras emittit. Quanquam neque de his conſpicuè oſtendi poteſt non habere illa præſcriptam extenſionis ſuæ menſuram.

De incremento vitis & hederæ.

ARTICVLVS VII.

ASSERTIONES DE TERMINO paruitatis corporum vita expertium.

QVod ad terminum paruitatis corporum non viuentium ſpectat; non libet omnes omnium ſententias in medium afferre, ſed duas duntaxat celebriores. Prima eſt Scoti in 2. ſententiarum. d. 2. q. 9. & 5. Metaph. q. item. 9. Ochami in 2. d. 8. & aliorum, quam etiam probabilem cenſet Ioannes Maior in 1. d. 17. q. 16. Hi putant inanima homogenea neutiquam terminari verſus minimum. 1. opinio.

Secunda eſt Auerrois, 6. huius operis lib. com. 32. & 99. Diui Thomæ. 1. p. q. 7. art. 3. & in 2. d. 30. q. 2. art. 2. Durandi in eodem 2. d. 18. q. 1. Capreoli, & Hiſpalenſis d. 19. q. 1. Soncinatis 8. Metaph. q. 3. Ferrarienſis hoc in libro, q. 7. Richardi quodlibeto 3. q. 5. Gregorij in 1. d. 17. q. 2. art. 3. aliorumque aſſerentium terminari; quam opinionem aſſerit Themiſti⁹ amplexum fuiſſe Theophraſtum Ariſtotelicæ doctrinæ alumnum, & ſcholæ ſucceſſorem. 2. opinio.

Nos

Nos hanc controuerſiam duplici concluſione dirimemus. Prima ſit, Homogenea inanima quoad partes, quæ toti inhæreſcunt, nullo paruitatis termino continentur. Hæc deſumpta eſt ex Ariſtotele in libro de ſenſu & ſenſili, cap. 3. eiuſque veritas inde patet; quia in quantitate ignis, verbi cauſa, nulla eſt tam exigua pars, qua non ſit alia minor; quælibet autem pars quantitatis hæret in materia, quam neceſſe eſt forma ignis indutam eſſe; inſuper verò quælibet pars ignis, eſt ignis, quod in compoſitis heterogeneis non accidit. Itaque in quolibet igni nulla eſt tam exigua ignis portio, qua non exiſtat alia minor in eodem igne. 1. Concluſio.

Secunda ſit. Quælibet non viuentia quoad generationem intrinſecus terminantur verſus minimum; quo ad conſeruationem autem ſimpliciter externo paruitatis limite clauduntur. Hæc aſſertio ita ſuaderi poteſt. In primis, quòd non viuentia aliquem habeant paruitatis terminum docet experientia mater Philoſophiæ. Videmus enim ſi ignis in minutas partes abeat illico extingui. Deinde quia, cùm vnumquodque ſit propter ſuam operationem, vt teſtatur Ariſtoteles ſecundo de cœlo, cap. 3. text. 17. & primo Ethic. cap. 7. non conſueuit natura aut generare, aut conſeruare corpora niſi ſub ea quantitate, in qua functiones ſuas obire queant, poteſt verò eſſe tam exigua quantitas; in qua id præſtare non valeant. Iam verò quòd huiuſmodi paruitatis terminus etiam in non viuentibus debeat eſſe intrinſecè definitus quoad generationem, ita probatur. Non viuentia nequeunt in quãtumuis parua quantitate generari, vt proxima ratio oſtendit; augeſcat igitur ea quantitas, in qua, verbi gratia, terra progigni non poſsit; neceſſariò deueniendum erit ad punctum aliquod temporis, in quo forma terræ eam materiam, quæ continuè increuit, ſubire poſsit; ſed materia ſub ea quantitate eſt minimum quod ſit terræ quoad generationem; igitur terra (quod de cæteris inanimis pari ratione dici debet) intrinſeco termino definitur quoad generationem. Secunda verò pars aſſertionis ex eo confirmatur, quia ſi non viuentia quoad conſeruationem ſimpliciter terminata eſſent intrinſecè, ſequeretur ignem, verbi gratia, poſſe per vltimum ſui eſſe deſinere; videlicet ſi minimus ignis immediatè poſt aliquod momentum in denſitatem coëat. 2. Concluſio. Vnum quodque eſt propter ſuam operationem.

Terminus cõſeruationis minor termino generationis. Hinc collige poſſe ignem conſeruari infra minimũ quod ſit generationis, cùm admittamus poſſe minimum ignem aliquãtulum addenſari. Neque id mirandum eſt, cùm plura ad cuiuſque rei generationem, quàm ad cõſeruationẽ natura ipſa requirat; vt articulo primo huiuſce quæſtionis aſtruximus.

ARTICVLVS VIII.

ARGVMENTA, QVIBVS *proximi articuli aſſertiones oppugnantur.*

NVnc ad ea argumenta veniamus, quibus probari videtur, non viuentia, ſaltem homogenea, vt elementa, omni paruitatis termino carere. Primum ita habet. Nulla eſt in re combuſtibili tam exigua pars materiæ, qua non ſit alia minor, quæ priùs excipiat calorem ſummum, Primum argu.

cæteraſq; diſpoſitiones ad formam ignis;ſiquidē ignis agit vniformiter, difformiter, ac priùs in viciniores,quā in remotiores partes vim ſuam explicat; ergo nulla eſt tam minuta materiæ pars,in quam nō ipſa quoque forma ignis induci queat.Probatur cōſecutio, quia ſi diſpoſita ea parte materię,non cōfeſtim in eam induceretur forma ignis,ſequeretur formam rei interiturę cōſiſtere aliquādiu in materia affecta diſpoſitionibus ſibi repugnantibus, & alteri formæ propriis, quod eſt abſurdum.

2 Secundum.Quemadmodum alimentum continuè in rem alitā cōuertitur ita continuè corrūpitur;igitur in ea corruptione nunquā ſupererit cōuertenda tam exigua pars, quin minor adhuc ſuperſit;Ex quo planè colligitur alimentum non vendicare certum terminum quoad conſeruationem.

3 Tertiū.Eſſe diuiduum in partes,eſt affectio rei quātę,vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis quinto Metaphy.c.13.tex.18.ergo cùm quilibet ignis quantitate præditus ſit,quilibet in minutiores ignes,qui ſeparatim cohæreant, diſpertiri poterit;atque adeò ignis verſus minimum caret termino.

Diuiſibilitas affectio quantitatis.

Quartum. Sumatur ignis, cuius dimidia pars ſit infra eam,in qua dicunt poſſe eius formam conſeruari.Tum conſtituatur diuinitus in vacuo,ibiq; ab Angelo in duas æquales partes diſpertiatur;vel huiuſmodi ignis in nihilum interibit,vel diuidetur in partes alterius naturæ,vel in ignes. Primū admitti non debet,quia ſicuti creare,ita in nihilū redigere, ſolius diuinæ virtutis eſt.Secūdum etiam dici nō poteſt,quia vnum quodque ſecatur in ea,ex quibus componitur;dandum eſt igitur tertium;ex quo ſequitur ignē nunquam eſſe in tam exigua quantitate,quin adhuc in minori ſine vllo termino poſſit conſiſtere.

ARTICVLVS IX.

DILVVNTVR SVPERIORA ARGVMENTA.

NOn imus infićias hæc argumēta admodū probabilem reddere opinionem Scoti,eiuſq; ſectatorum.Verùm poſſunt illa à nobis nō ita magno negotio dilui.Quod ad primū attinet,nonnulli,è quorum numero eſt Soncinas 8.Metaph.q.23.Capreolus in primo,d.17.q.2.art.2.& in 2.d.19.q. vnica,art.3.Ægidius 1.de generatione,q.25.Auerroes li.8.huius operis cōmento 23.eiuſque aſſecla Iandunus,li.6.q.15.arbitrantur qualitates habere minimum quoad extenſionem,ita vt diſpoſitiones,quas quæque forma ad ſui introductionem poſtulat,non poſſint ſuſcipi in quātūlibet parua quantitate; ſed in præfinita ac certa,quæque nōn ſit minor illa,quam forma ſubſtantialis rei generandæ expoſcit.Quare ſi ignis infra acari magnitudinē progigni nequeat,aiūt cōplexionē illā qualitatū,quā ignis poſtulat,nō poſſe infra acari magnitudinē coaleſcere.Itaque negāt primum argumēti pronuntiatum.

Qualitates habere minimū quoad extenſionem multorum opinio.

Nos tamen cōtra opinamur,nimirū qualitates ſicuti nullo quoad intēſionē, ita nullo quoad extēſionē paruitatis termino finiri, quod probat argumētū. Dādū eſt igitur prius pronūtiatū;ſed negādū poſterius;& ad eius confirmationem

Qualitates n[illegible] habēt terminū paruitatis quoad extenſionē. Sol.1.arg.

tionem reſpōdēdū nihil incōmodi ſequi ex eo,quod forma perſiſtat in materia,cuius aliqua pars imbuta ſit qualitatibus alterius formæ,interim dū eæ qualitates ſeſe extēdūt per quātitatē aduenienti formæ cōgruentē, quā vbi primùm occupabūt,hoc eſt,in ipſo momēto,quo diſpoſitiones fuerint in ea quātitate,quę ſit minimū quod ſic comparatione formę aduenie̅tis,cōſeſtim priori forma intereūte,noua ſuccedet.Hęc tamē intelligēda ſunt cū totū aliquod cōpoſitū,exēpli gratia,totus aliquis ignis ſeorſim ꝓducitur,vt is, qui ſolariū radiorū coitu excitatur.Nā cùm ab altero viciná materiam corripie̅te gignitur,nō oportet expectare dū igneę qualitates ad certā extēſionem ſe proferant, quia noua pars ignis ſimul inhęreſcit,& cōtinuatur toti:atque ita non ſequitur dari ignem per ſe conſiſtentem minorem minimo.Id quod etiam in viuentium nutritione accidit , in qua nulla eſt tam exigua alimenti pars,cuius materia non accipiat formam viuentis;non tamen per ſe, ſed ita vt toti continuè agglutinetur. Alia ratio in generatione integra, alia in partiali quo ad paruitatis terminum.

Sol. 2. Solutio ſecūdi hæc in primis eſſe poteſt.Ne cibus cōtinuā cōuerſionē ſubeūdo ita decreſcat,vt cogatur manere infra minorē quantitatē,quā ſit ea,ſub qua ei' forma cohęrere valeat,antequā id cōtingat,natura,vt eſt in eiuſmodi rebus prouida,quò immine̅s incōmodū aduertat,cùm ad eas anguſtias ventū fuerit totum apparatum diſpoſitionum,quæ ad formam viuentis requirūtur,ſimul cū ipſa forma,& ad conſequentiam illius,ſubitò inferet ex vi præuiæ diſpoſitionis,quamuis imperfectæ in ea parte materiæ.

Dubitatio. Iure tamen petierit aliquis quādo id præſtādū ſit à natura?Nā ſi id pręſtare debeat in eo inſtāti,in quo cibus attigerit certā illam quātitatē, infra quàm nullo modo cōſeruari iam poſsit;ſequitur cibū claudi ſimpliciter intrinſeco termino paruitatis quoad cōſeruationē, quod ſupra negauimus aſſerētes nō viuētia quoad cōſeruationem abſolutè loquendo non niſi externis limitibus

Reſponſio. finiri.Dicendum eſt igitur prædictas diſpoſitiones introducēdas ſimul cum forma in eo inſtanti,in quo peruentum fuerit ad maximum quod nō cibi,hoc eſt,ad eam quantitatem, in qua iam præ exiguitate nequeat manere forma cibi,in qualibet autem maiori queat.

Alia reſpōſio, quæ magis placet. Atque hāc ſolutionē vberioris doctrinæ gratia propoſuimus;magis tamen placet ſentētia,quę decernit in ea cōtinua cōuerſione,cùm ventum fuerit ad maximū quod nō cibi,inducēdā ſubitò in illud eſſe formā rei viuentis abſq; perfectis diſpoſitionibus.Maius enim incōmodū eſt perfectas diſpoſitiones momento inferri in materiam occupatam adhuc contrario repugnante , & ſucceſsiuè vincēdo,quàm formam,quæ ſerpebat,induci in materiam,in qua nondum diſpoſitiones ad gradum perfectum euaſerint,ad quem ipſa forma paulò poſt ſe ſe prouehet.Quemadmodum è contrario ponimus formam ligni , verbi cauſa, manere ſub perfectis diſpoſitionibus ad formam ignis, quouſque illæ per quantitatem ſufficientem ad introductionem formæ ignis ſe ſe extendant.

Dubit. Maior tamē exiſtit dubitatio quid dicēdū ſi accipiatur corpus, quod non per cōuerſionē in ſubſtātiā alterius;ſed per condēſationē paulatim ad minorē extenſionē cōtrahatur,vt aqua in loco perfrigido;nec enim tūc apparet,

Quorundam reſponſio. in quo termino debeat cōſiſtere,ſi in infinitū diminui non poteſt. Sunt qui

dicāt debere eiuſmodi corpus ſe ſe cōtinere in termino intrinſeco cōſeruationis ſecūdū naturalē diſpoſitionē,obnitēte videlicet forma communi conatu, & repugnātia totius naturę,nō ſecus, ac depugnare ſolet,ne vacuū detur. Alij dicūt tale corpus aliquantulū infra eiuſmodi terminū deſcenſurum. Nec enim natura, vt experientia paſsim docet,ſimilibus diſpendiis naturalium diſpoſitionum vſque adeò obſiſtit: ſub quo verò termino manere debeat,quia non eſt maior ratio,cur ſub hoc,quam ſub illo ſtet;pręfiniet ipſius naturę auctor,& parens Deus,cuius eſt naturæ impotentiā,& inopiam in iis, aliisque eiuſmodi euentis ordinaria,ſtataque lege ſupplere.

Alia ratio in generatione integra, alia in partiali quo ad paruitatis terminum.

Reſponſio alio rum.

Neutrum tamen ex iis perfugiis neceſſarium videtur,cùm facilè dici poſſit conuenienter iis,quæ proximè afferta ſunt,& mox dicētur, tātulam illam aquā in loco perfrigido addenſandam eſſe,quovſque perueniat ad maximum quod non,& in eo pūcto conuertendam in circūiectum corpus;ſicuti etiam mox in ſolutione quarti argumenti de ſectione minimi ignis in pleno ex D. Thoma dicetur.Si autem corpus aliquod ponatur in vacuo,quod occupare, ac replere non poſsit,quantumuis rareſiat,quęraturque in quonam termino ſubſiſtere debeat rarefactio;tunc alter ex illis modis,quos attulimus,ſequendus erit.

Legitima explicatio dubit.

Solutio tertij.Nō eſt affectio rei quātę ſecari poſſe in partes,quarū quælibet ſeparatim cōſiſtat,ſed habere aptitudinē,vt in eas ex vi quātitatis ſecari poſsit;licet interdū eā diuiſionē fieri aliūde repugnet,vt in re propoſita accidit.Nā quòd hęc quātitatis,ſiue rei quātæ affectio hoc modo intelligenda ſit,ex eo patet;quia alioqui,vt Gregorius in 1.d.17.q.2.art.3.& Caietanus 1.p. ad articulum tertium quæſtionis ſeptimæ aduertunt, dicendum foret ſubſtantiam cœli,quia quantitate prædita eſt,diuidi poſſe,cùm tamen cœlum, vt ab interitu,ita à ſectione prorſus immune ſit.

Sol. 3.

Solutio quarti,Putat Caietanus fore in eo euētu vt materia in nihilū cedat; quod etiā probabile exiſtimāt Gregorius,Ferrariēſis,& Soncinas. Alij verò opinātur māſuram ſine omni forma ſubſtātiali materiam. Quòd ſi quis obiiciat,iſthæc miracula cùm totius naturæ facultatem excedant, non poſſe ab angelo præſtari;occurrent ea non ad vim ſecantis angeli,ſed Dei, qui inanitatem illam ſpatij prius induxit, referenda eſſe. Aliter quoque ad argumentum reſpondet Ferrarienſis,nimirum ſicuti eiuſmodi ſectio,nō niſi poſito miraculo,ac præter naturæ ordinem fit;ita ad naturæ auctorem pertinere partes ignis in id,quod volet conuertere.

Prima ſol. 4.

Secunda ſol.

Quę reſpōſio magis ſatisfacit admiſſa ipſa diuiſione.Potiùs tamen dicendū tn eo euētu,ſi res naturæ ſuæ reliquārur,nō ſectū iri illū ignem ab angelo tota renitēte,ac repugnāte natura,vt paulò ante de corpore ſe ſe addenſante,iuxta priorem modum ſoluendi propoſitam difficultatem,dicebamus.

3. ſolutio.

Quid verò ſi ignis in ſpatio pleno diuidatur? Multi hypotheſim nō admittūt,aiētes nō minùs etiā tunc à natura depugnatū iri,ne q̄d ignē illū diſpertiat,quā ne aliquod inane ſpatiū in mūdo fit.Sed melius D.Thomas,Iādun⁹, Capreolus,& pleriq; alij cēſent eas partes in vicina corpora cōuertēdas, ita videlicet vt eo tēporis momento,in quo diuiſio abſoluta fuerit, abiecta forma ignis induant formam circunfuſi corporis,illique inhæreſcant.

Dubium.

Explicatio.

CAPVT

Κεφάλαιον ε.

Πάντες δὴ τἀναντία ἀρχὰς ποιοῦσιν, οἵ τε λέγοντες ὅτι ἓν τὸ πᾶν, καὶ μὴ κινούμενον· καὶ γὰρ Παρμενίδης θερμὸν καὶ ψυχρὸν ἀρχὰς ποιεῖ, ταῦτα δὲ προσαγορεύει πῦρ καὶ γῆν· καὶ οἱ, μανὸν καὶ πυκνόν· καὶ Δημόκριτος τὸ στερεὸν καὶ κενόν. ὧν τὸ μὲν ὡς ὄν, τὸ δ' ὡς οὐκ ὂν εἶναί φησιν· ἔτι θέσει, σχήματι, τάξει. ταῦτα δὲ γένη ἐναντίων. θέσει, ὡς ἄνω, κάτω, πρόσθεν, ὄπισθεν· σχήματι, γεγωνιωμένον, ἀγώνιον, εὐθύ, περιφερές. ὅτι μὲν οὖν τἀναντία πῶς πάντες ποιοῦσι τὰς ἀρχάς, δῆλον. καὶ τοῦτο εὐλόγως· δεῖ γὰρ τὰς ἀρχὰς μήτε ἐξ ἀλλήλων εἶναι, μήτε ἐξ ἄλλων· καὶ ἐκ τούτων πάντα· τοῖς δὲ ἐναντίοις τοῖς πρώτοις ὑπάρχει ταῦτα, διὰ μὲν τὸ πρῶτα εἶναι, μὴ ἐξ ἄλλων· διὰ δὲ τὸ ἐναντία, μὴ ἐξ ἀλλήλων. ἀλλὰ δεῖ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου σκέψασθαι, πῶς συμβαίνει. ληπτέον δὲ πρῶτον, ὅτι ἁπάντων τῶν ὄντων οὐθὲν οὔτε ποιεῖν πέφυκεν, οὔτε πάσχειν τὸ τυχὸν ὑπὸ τοῦ τυχόντος· οὐδὲ γίγνεται ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν, ἂν μή τις λαμβάνῃ κατὰ συμβεβηκός· πῶς γὰρ ἂν γένοιτο τὸ λευκὸν ἐκ μουσικοῦ, πλὴν εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς εἴη τῷ λευκῷ, ἢ τῷ μέλανι τὸ μουσικόν· ἀλλὰ λευκὸν μὲν γίγνεται ἐξ οὐ λευκοῦ, καὶ τούτου οὐκ ἐκ παντὸς ἀλλ' ἐκ μέλανος, ἢ τῶν μεταξύ· καὶ μουσικὸν, ἐξ οὐ μουσικοῦ, πλὴν οὐκ ἐκ παντός, ἀλλ' ἐξ ἀμούσου, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστὶ μεταξύ. οὐδὲ δὲ φθείρεται εἰς τὸ τυχὸν πρῶτον, οἷον τὸ λευκὸν, οὐκ εἰς μουσικὸν, πλὴν εἰ μή ποτε κατὰ συμβεβηκός, ἀλλ' εἰς τὸ μὴ λευκόν· καὶ τὸ μὴ λευκὸν, οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ μέλαν, ἢ τὸ μεταξύ· ὡσαύτως δὲ καὶ τὸ μουσικὸν εἰς τὸ μὴ μουσικόν, καὶ τοῦτο οὐκ εἰς τὸ τυχόν, ἀλλ' εἰς τὸ ἄμουσον, ἢ εἴ τι αὐτῶν ἐστὶ μεταξύ· ὁμοίως δὲ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· ἐπεὶ καὶ τὰ μὴ ἁπλᾶ τῶν ὄντων, ἀλλὰ σύνθετα κατὰ τὸν αὐτὸν ἔχει λόγον· ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ τὰς ἀντικειμένας διαθέσεις ὠνομάσθαι, λανθάνει τοῦτο συμβαῖνον·

ἀναγ

CAP. V.

Porro ^a omnes contraria principia faciunt, tum hi ^b qui vniuerſum vnum & immobile dicunt eſſe (quandoquidem Parmenides frigidum, & calidum principia facit, ignemque & terram hæc nominat) tum qui rarum & denſum. Democritus quoque ſolidum & inane, quorum alterum vt id quod eſt, eſſe ait; alterum vt id, quod non eſt. Quin etiam ſitum, figuram, & ordinem, quæ contrariorum ſunt genera. ſitum, vt ſurſum & deorſum, ante & retro; figuram, vt angulos habens, & non habens, rectum & circulare. Quæ igitur contraria ſunt principia omnes ſtatuere manifeſtum eſt. ^c Idque optima ratione. Namque principia nec ex ſeſe vicißim eſſe, nec ex aliis, & ex his omnia oportet. Contrariis autem primis hæc inſunt. Quod enim ſint prima, ex aliis non ſunt; quod verò contraria, non vicißim ex ſeſe. Atqui & ratione quonam modo hoc accidat conſiderandũ eſt. ^d Sumendum itaque primum eſt, omnium, quæ ſunt, nihil in quoduis agere, in quouis pati neque ex quouis quoduis fieri, niſi ex accidenti quis ſumpſerit. Quonamque pacto album ex muſico poſſit fieri, niſi albo, aut nigro muſicum eſſe acciderit? Sed album quidem fit è non albo, atque eo non quouis, verùm ex nigro, aut intermedio, & muſicum è non muſico, ſed non è quolibet, verùm ex eo, in quo muſica eſt priuatio, aut è medio, ſi aliquod ſit inter ipſa. Neque igitur in quoduis primum interit, vt album non in muſicum niſi interdum ex accidenti: ſed in non album; non tamen in nõ album quoduis, ſed in nigrum, aut intermedium. ſimiliter & muſicum non in quoduis, ſed in id, quod muſica priuatum eſt, aut ſi aliquid inter hæc locatum eſt. ^e Nec ſecus res habet in cæteris. Nam & eorum, quæ ſimplicia non ſunt, ſed compoſita eadem eſt ratio: ſed quod diſpoſitiones oppoſita nomen non habeant, accidere id latet.

Textus 42.

Textus 43.

Textus 44.

Textus 45.

Ne

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Porro ^a omnes] Reiectis eorum opinionibus, qui vnum duntaxat, vel infinita poſuerė rerum naturalium principia, mediam approbaturus Ariſtoteles ſtatuit hoc capite aliqua ſaltem principia contraria eſſe, idque probat ex communi omnium Philoſophorum aſſenſu. Omnes enim contraria fecère principia, quanquam non optima aliqua ratione ductiſed veritate ipſa cogente. Namque, vt ſcripſit Menander, venit in lucem veritas vel non quæſita; & vt D. Thomas hoc loco ait, quemadmodũ lapis nulla antecedente cognitione ſuopte impetu in centrum vergit, ita humana mens interdum ſine vlla exquiſita ratione tacita quadam vi, & impulſu veritatis ipſius, in veritatem quaſi in ſuum centrum pergit.

Admiranda vis veritatis.

^b *Tum*

b *Tum hi qui*] Tria recenſet opinionum genera, vt oſtendat omnes antiquitatis Philoſophos ad inducendam principiorum contrarietatem cõſpiraſſe. Prima eſt Parmenidis, qui tametſi vnum immobile finxiſſet, coactus tamen ea concedere, quę ſenſui patent, calidum, frigidumque adiecit, quorum alterum ignẽ & ens; alterum terrã & non ens eſſe aiebat. Secunda eſt Meliſſi, qui etiam non ſolum vnum mobile, ſed raritatem quoque, & denſitatem, vti principia, inuexit. Tertia eſt eorum, qui plura, quam vnum conſtituerunt, inter quos Democritus duplici de cauſſa contrarietatem admiſit. Primùm quia arbitrabatur omnia ex inani, & atomis, quæ inter ſe pugnant coaluiſſe, deinde quia aſſeruit ſua illa indiuidua corpuſcula, ordine, figura, ſituque differre.

Opinio Parmenidis.

Opinio Meliſſi.

Aliorum ſententia.

c *Idque optima ratione*] Principia eſſe inter ſe contraria hunc in modũ cõfirmat. Principia dicuntur, quæ nec ex ſeſe mutuò, neque ex alijs ſunt, ſed ex ipſis ſunt omnia; prima contraria ita ſe habent; ergo prima contraria ſunt principia; atque adeò quædam principia ſunt contraria Probat aſſumptionem, ac prima contraria non fieri ex alijs ſuadet; quia ſi fierent, non eſſent prima. Nam cùm omne quod fit, è contrario fiat tanquam termino, à quo actio proficiſcitur, vt inductione patet, neceſſe eſt ea, quæ ex alijs fiunt, prima non eſſe, cùm ſint alia priora, ex quibus ipſa emergant Deinde oſtendit neq; ex ſe ſe mutuò fieri; quia ſunt contraria, quorũ ea eſt natura, vt ſe mutuò interimant.

Principia eſſe inter ſe contraria.

d *Sumendum itaque*] Vt pateat è contrarijs omnia effici, aliquot pronunciata ſumit, eaque varijs exemplis confirmat. Videlicet nihil in quoduis agere aptum eſſe. Nihil è quouis pati poſſe. Item quoduis nõ è quouis effici, neque in quoduis interire; ſeu diſſolui, ſed vnum quodque in contrarium agere: à contrario perpeti: ex cõtrario fieri: & in contrarium diſſolui. Intellige per ſe: nam per accidens quiduis in quoduis agit: à quouis patitur; ex quouis fit; in quoduis interit

Omnia è contrarijs fieri.

e *Nec ſecus res habet*] Effatum illud, non quodlibet fit è quolibet, veritatem habere inquit in omnibus tam ſimplicibus, quàm non ſimplicibus, & in ijs, quæ harmonia, ordine, aut compoſitione conſtant: fiunt enim hæc ex priuatiuè oppoſitis, vt muſicum è non muſico, habente tamen priuationem muſicæ: ſimiliterque exercitus è non exercitu, & ex inordinato, apto, tamen, vt redigatur in ordinem: domus è non domo, & ex incompoſito, quod tamen ad compoſitionem ſubeundam idoneum ſit.

Non quoduis fieri è quolibet.

ἀνάγκη γὰρ πᾶν τὸ ἡρμοσμένον ἐξ ἀναρμόστου γίνεσθαι, καὶ τὸ ἀνάρμοστον ἐξ ἡρμοσμένου, καὶ φθείρεσθαι τὸ ἡρμοσμένον εἰς ἀναρμοστίαν, καὶ ταύτην οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ τὴν ἀντικειμένην. διαφέρει δ' οὐδὲν ἐπὶ ἁρμονίας εἰπεῖν, ἢ τάξεως, ἢ συνθέσεως· φανερὸν γὰρ ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος ἐστίν. ἀλλὰ μὴν καὶ οἰκία, καὶ ἀνδριάς, καὶ ὁτιοῦν ἄλλο γίνεται ὁμοίως· ἥ τε γὰρ οἰκία γίνεται ἐκ τοῦ μὴ συγκεῖσθαι, ἀλλὰ διῃρῆσθαι ταδὶ ὡδί· καὶ ὁ ἀνδριάς, καὶ τῶν ἐσχηματισμένων τι ἐξ ἀσχημοσύνης. καὶ ἕκαστον τούτων, τὰ μὲν τάξις, τὰ δὲ σύνθεσίς τις ἐστίν. εἰ τοίνυν τοῦτ' ἔστιν ἀληθές, ἅπαν ἂν γίγνοιτο τὸ γιγνόμενον, καὶ φθείροιτο τὰ φθειρόμενον, ἢ ἐξ ἐναντίων, ἢ εἰς ἐναντία, καὶ τὰ τούτων μεταξύ. τὰ δὲ μεταξύ, ἐκ τῶν ἐναντίων ἐστίν, οἷον χρώματα ἐκ λευκοῦ καὶ μέλανος. ὥστε πάντα ἂν εἴη τὰ φύσει γινόμενα, ἢ ἐναντία, ἢ ἐξ ἐναντίων. μέχρι μὲν οὖν τούτου, σχεδὸν συνηκολουθήκασι καὶ τῶν ἄλλων οἱ πλεῖστοι, καθάπερ εἴπομεν πρότερον· πάντες γὰρ τὰ στοιχεῖα, καὶ τὰς ὑπ' αὐτῶν καλουμένας ἀρχάς, καίπερ ἄνευ λόγου τιθέντες, ὅμως τἀναντία λέγουσιν, ὥσπερ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀναγκασθέντες· διαφέρουσι δ' ἀλλήλων, τῷ τοὺς μὲν πρότερα, τοὺς δ' ὕστερα λαμ-

Neceſſe enim eſt quidquid conſtat harmonia ex eo fieri, quod harmoniam non habet, & quod caret harmonia ex eo fieri, quod illam obtinet, atque hoc ipſum, quod harmonia eſt præditum, in harmoniæ vacuitatem interire, non in quamlibet, ſed in oppoſitam. Nihil autem intereſt de harmonia hoc Textus 46.
dicere, an de ordine, ſeu compoſitione, cùm eandem eſſe rationem ſit manifeſtum. Atqui & domus & ſtatua, & aliud quiduis eodem fiunt modo. Nam & domus ex eo fit, quod hoc modo compoſita hæc non eſſent, ſed diuiſa, & ſtatua, & quæ forma ſunt figurata, ex figuræ priuatione. Ac vnum quodque horum partim ordo eſt, partim compoſitio. Quod ſi ita Textus 47.
res habet, quidquid gignitur, è contrariis profecto gignitur, & quidquid interit, in contraria interit, atque in ea, quæ inter hæc locata ſunt. E contrariis autem ea fiunt, quæ in illorum medio locata ſunt, vt colores ex albo, & nigro. Quæcunque igitur fiunt natura, aut contraria ſunt, aut ex contrariis. Et alio- Textus 48.
rum quidem plurimi, huculque ferè (vt ante diximus) vna profecti ſũt Omnes enim elemẽta, & quæ ab ipſis principia nuncupãtur, quanquam

βάνειν· καὶ τοὺς μὲν γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, τοὺς δὲ κατὰ τὴν αἴσθησιν· οἱ μὲν γὰρ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, οἱ δ' ὑγρὸν καὶ ξηρὸν, ἕτεροι δὲ περιττὸν καὶ ἄρτιον, οἱ δὲ νεῖκος καὶ φιλίαν, αἰτίας τίθενται τῆς γενέσεως. ταῦτα δ' ἀλλήλων διαφέρει κατὰ τὴν εἰρημένην τάξιν. ὥστε ταὐτὰ λέγειν πως, καὶ ἕτερα ἀλλήλων· ἕτερα μὲν, ὥσπερ καὶ δοκεῖ τοῖς πλείστοις, ταὐτὰ δὲ ᾗ ἀνάλογον· λαμβάνουσι γὰρ ἐκ τῆς αὐτῆς συστοιχίας. τὰ μὲν γὰρ περιέχει, τὰ δὲ περιέχεται τῶν ἐναντίων. ταύτῃ δὲ ὡσαύτως λέγουσι καὶ ἑτέρως, καὶ χεῖρον, καὶ βέλτιον. καὶ οἱ μὲν, γνωριμώτερα κατὰ τὸν λόγον, ὥσπερ εἴρηται πρότερον· οἱ δὲ, κατὰ τὴν αἴσθησιν· τὸ μὲν γὰρ καθόλου, κατὰ τὸν λόγον γνώριμον· τὸ δὲ καθ' ἕκαστον, κατὰ τὴν αἴσθησιν· ὁ μὲν γὰρ λόγος, τοῦ καθόλου· ἡ δ' αἴσθησις, τοῦ κατὰ μέρος· οἷον τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν κατὰ τὸν λόγον, τὸ δὲ μανὸν καὶ τὸ πυκνὸν κατὰ τὴν αἴσθησιν. ὅτι μὲν οὖν ἐναντίας δεῖ τὰς ἀρχὰς εἶναι, φανερόν.

Κεφά

quamſine ratione ponunt, contraria tamen quaſi ab ipſa coacti veritate ſtatuunt, [f] *ſed differunt inter ſe, quod alij priora, alij poſteriora, & nonnulli ratione, alij ſenſu notiora accipiunt. Quidam enim calidum & frigidum; alij humidum & ſiccum; alij par & impar; nonnulli concordiam, atque diſcordiã generationis cauſſas ponunt, quæ quidem inter ſe ſe eo modo, qui dictus eſt, differunt.* [g] *Vt eadẽ quodammodo, & diuerſa dicant, diuerſa quidem, quemadmodum & plurimis videtur, eadem verò proportione, cùm ex eadẽ ſerie accipiant.* Textus 49. *Namque contrariorum alia continent, alia cõtinentur. Sic igitur eodẽ, & diuerſo modo, meliúſque & deterius enunciãt. Et alij quidẽ ratione (vt antea dictum eſt) alij ſenſu notiora. Vniuerſum enim ratione eſt notũ, ſingula autẽ ſenſu: nam rei vniuerſæ ratio, eius verò, quæ in parte eſt, ſenſus. Ceu magnum, & paruum ratione, rarum & denſum ſenſu. Principia igitur contraria eſſe oportere manifeſtum eſt.* Textus 50.

[f] *Differunt inter ſe*] Oſtendit veterum Philoſophorum in aſſignandis contrariis principiis diſcrepantiam. Nam quidam pro principiis accipiebant priora cõtraria, alij poſteriora: quidam notiora ſenſui, alij notiora intellectui: & ex prioribus alij calidum & frigidum, alij humidum & ſiccum: ex poſterioribus alij numeros, parem & imparem, videlicet Pythagorici, alij litem & amicitiam, nimirum Empedocles, eiuſque ſectatores.

Diſſidium & conuenientia inter Veteres de principiorũ contrarietate.

[g] *Vt eadem quodammodo, & diuerſa*] Fuit inter priſcæ Philoſophiæ auctores circa principiorum contrarietatem diſſidium, & conuenientia. Diſſidium, quia alij alia contraria poſuère. Conuenientia, quia omnia contraria ab eis tradita, proportionẽ habent inter ſe: idque multas ob cauſſas, videlicet quia è contrariorum ſerie vniuerſa deſumuntur: quia ea, quæ cõmuniora ſunt, vt exuperantia, & defectio continent ſub ſe alia v.g. calidum & frigidum. (Enim verò omnia cõtraria ad priuationem, & habitum, exuperantiam, & defectionem quodammodo pertinent, prout vnum perfectione, & dignitate aliud exuperat, vt docet Ariſtoteles 10. Metaphyſ. cap. 7. tex. 16.) Poſtremò quia omnia priora ſunt, alia ſecundum ſenſum, alia ſecundum intellectum.

QVÆSTIO I.

VTRVM PRINCIPIA RECTE ab Ariſtotele definita ſint, an non?

ARTICVLVS I.

PRAENOTANTVR QVAEDAM AD explicandam principiorum definitionem.

Definitio principiorum.

PRoximo capite hunc in modum Ariſtoteles principia definiit. Principia ſunt quæ nec ex ſe ſe, nec ex aliis; ſed omnia ex ipſis ſunt. Vt autem huiuſce definitionis intelligentia illuſtrior euadat, animaduertendũ in primis erit principiũ varias habere apud Theologos & Philoſophos notiones, quas tradit D. Damaſcenus in lib. aduerſus Manichæos, Ariſtoteles lib. 5. de generatione animaliũ c. 7. lib. poëticæ c. 7. lib. 5. Metaph. ca. 1. tex. 1. & cap. 5. huius libri tex. 42. Cæteris verò in præſentia omiſsis, de vltima, quæ huius

Multiplex acceptio principij.

Principium latius patere quã cauſſam.

inſtituti propria eſt, differemus. Sciendũ verò principium, ſi propriè ſumatur, latiùs patere, quàm cauſſam; quia ad rationem principij ſat eſt, ſi ex eo tanquam ex primo aliquid ſit, fiat, aut cognoſcatur: vt verò cauſſa dicatur opus eſt, vt ab illo accipiat eſſe, ab eoque depẽdeat. Vnde locus, è quo quiſque proficiſcitur, principium eſt viæ, non tamen cauſſa viæ; & priuatio eſt principium generationis, non tamen generationis cauſſa.

Diſcrimen inter cauſſam & principium.

Lege d. Tho. opuſ.1.c.3.

Rurſus autem, quia nihil niſi à diuerſo pendere propriè dicitur, fit vt omne, quod reſpectu alicuius rationẽ cauſſæ obtinet, neceſſariò ab illo, & eſſentia, & virtute differat, ita videlicet, vt aut omnino extra eſſentiam eius ſit, quo pacto ſe habẽt finis, & efficiens cõparatione ſui effectus; aut ſaltem nõ ſit tota eius eſſentia, ſicuti materia, & forma reſpectu cõpoſiti, etiã ſimul ſumptæ, & vnitę, ſi totũ ab illis etiã ita conſtitutis diſtinguatur, quod magis probauimus. Atq; hæc ratio eſt, vt annotauit D. Tho. 1. p. q. 33. ar. 1. cur Pater in diuinis principiũ Filij dicatur; & Pater ac Filius principiũ Spiritus ſancti, non tamẽ cauſſæ; quia nimirum ita Filius à Patre, & Spiritus ſanctus ab vtroq; procedit, vt nihilominus eandẽ numero eſſentiã communẽ habeant.

Non eodem modo apud Græcos, & Latinos cauſſa vſurpatur.

Nec obſtat quod Græci doctores, vt D. Chryſoſtomus & Theodoretus in cõmentariis epiſtolæ ad Hebræos, & D. Damaſcenus lib. 1. fidei orthodoxæ c. 11. & in lib. aduerſus Manichæos, & D. Athanaſius in actis Nicenæ ſynodi Patrẽ cauſſam Filij; & D. Baſilius Patrẽ Spiritus ſancti cauſſam appellant. Namq; nomen græcũ αἰτία, quod cauſſam ſignificat, non eandem apud Græcos, quam apud Latinos, energiam habet: ſignificato enim vocis, cauſſa, vt etiã aduertit D. Tho. q. 10. de pot. ar. 1. reſpondet ex aduerſo apud Latinos effectus, qui, vt diximus, diuerſam à ſua cauſſa eſſentiã obtinet. Apud Græcos verò ſignificato nominis αἰτία reſpondet ab alio procedẽs, quod latius patet quam effectus; vt perſpicuũ eſt. Itaque doctores citati nomen cauſſæ non ad aliquã dependentiã, ſed ad ſolam originẽ ſignificandam vſurparunt.

Obiectio.

Quòd ſi quis obiiciat etiã Latinos cauſſæ nomine in diuinis vti; ſiquidem D. Auguſtinus 7. de Trinit. cap. 1. & in lib. 83. quæſt. q. 16. ſcribit Deum ſuæ ſapientiæ cauſam eſſe, & D. Hieronymus ad caput 3. epiſtolæ ad Epheſios aſſerit Patrem ſui originem eſſe, ſuæq; cauſſam ſubſtantiæ.

Reſponſio.

Occurrendum erit, horum patrum dicta interpretanda eſſe in ſenſu negante; quaſi dixerint Dei ſcientiam ſubſtantiamque non aliunde pendere, ſicuti rerum creatarum ſubſtantia, ſcientiaque pendet.

Principiũ bifariam ſumitur.

Secundò aduertendum eſt principium duobus modis ſumi poſſe, vno denominatiuè, ideſt, pro re, cui relatio principij aduenit, verbi gratia, pro materia: altero formaliter, hoc eſt, pro ipſa relatione principij ad principiatum, quæ relatio in commune ſumpta vniuoca eſſe non poteſt; cùm comprehendat ſub ſe quaſdam relationes reales, cuiuſmodi eſt relatio principij, quæ dicitur de patre reſpectu filij; alias rationis, qualis eſt ea, quæ conuenit priuationi reſpectu generationis: hæc enim realis eſſe nõ poteſt; cùm non ſit inter extrema vtrinque realia.

Relatio principij non eſt quid vniuocũ.

Nec principiũ denominatiuè ſumptum.

Quin etiam nec principium denominatiuè ſumptum vniuocam habet rationem; ſiquidem ens, & non ens in vnam, eandemque communem naturam conuenire nequeunt: at materia, & forma ſunt vera & poſitiua entia; priuatio verò non item. Quapropter

rectè

rectè annotauit Mag. Albertus ex Auerroe & Auicenna, rationem principij competere his tribus ſecundum prius & poſterius: primùm quidem dici de forma, vt pote quæ ſit præcipua pars quidditatis rei genitæ; ſecundò de materia, quæ cùm ſit pura potentia, naturæ dignitate & in ratione principiandi minus præſtans eſt, quàm forma; præſtantior tamen, quàm priuatio, quæ neque in re genita manet, neq; vllum entis gradum obtinet. Quo fit vt priuatio inter principia tertium ac poſtremum dignitatis locum ſortiatur.

Quo ordine principiũ dicatur de tribus principiis rerũ naturalium.

Quam latè pateat definitio principiorum.

Tertio, neque illud ignorandum eſt, Ariſtotelem in definitione principiorum non omnia, ſed ſola rerum naturalium principia, de quibus diſſerebat, complexum fuiſſe; quo pacto nomen principij quadam ex parte minùs latè manat, quàm cauſſæ; cùm non omnes cauſſas, ſed ſolam materiam & formam comprehendat; ex altera verò latiùs funditur; ſiquidem complectitur etiam priuationem, quæ non eſt cauſſa. Nec obſtat quod Ariſtoteles 12. Metaph. cap. 2. tex. 12. priuationem cauſſam vocat; vſurpat enim eo loco nomen cauſſæ non philoſophicè & propriè; ſed ad ſenſum & conſuetudinem vulgi appellãtis cauſſam quidquid ad aliud quoquo modo requiritur, ſiue id ab eo dependeat, vt ab impertiente aliquod eſſe; ſiue non.

Cauſſa cũ populariter ſumitur, reciprocatur cum principio.

ARTICVLVS II.

PARTICVLATIM ENODATUR principiorum definitio.

Prima conditio principiorum.

HIs ita explicatis, vt ad ipſam principiorum definitionẽ veniamus, tres in ea conditiones exprimuntur: Prima, vt principia non ſint ex ſe ſe mutuo: ſecunda, ne ſint ex aliis: tertia, vt ex ipſis ſint, hoc eſt conſtent, aut fiant omnia. Prima ex eo ſuadetur, quia principia ſunt prima contraria: hæc autem ita ſe habent, vt vnũ ex altero eſſe non poſsit; quod in progreſſu planum fiet. Secunda inde probatur, quia ſi principia eſſent ex aliis, eſſent ex prioribus, atq; ita non eſſent prima, nec principij, ſed principiati haberent rationem, vt ſcripſit Plato in Timæo. Tertia oſtenditur, quia cùm principiata ex ſemetipſis eſſe nequeant, vtiq; neceſſariò erunt ex aliis; nõ ex principiatis, ergo ex principiis. Atque adeò rectè principia dicuntur, ex quibus omnia ſunt, omnia inquam entia naturalia, quæ primò, ac ſimpliciter fiunt.

Secunda.

Tertia.

Vt principia rerum naturalium differant ab externis cauſſis.

Sanè verò particula, ex, diſcrimen ponit inter principia rerum naturalium, & inter cauſſas externas, quæ ſunt finis, efficiens, & exemplar. Nec enim ex his, ſi propriè ac philoſophicè loquamur, vlla res conſtat, aut fit: ſed efficiens eſt, à quo; finis, propter quem; exemplar, ad cuius imitationem res efficitur. At principium eſt id, ex quo res conſtat, vel oritur.

Quid per ſingulas particulas excludatur.

Porro autem per primam definitionis particulam excluduntur quatuor vulgata elementa, & alia compoſita, quæ ex ſe viciſsim fieri ſolent: per ſecundam ea, quæ licet non ex ſe mutuò fiant, aut conſtent; conficiuntur tamen ipſa ex aliis, vt corpora cœleſtia ex materia & forma: per tertiam ſubſtantiæ ſeparatæ, figmenta, accidentiaq; omnia, & vniuerſim ea, ex quibus nullum compoſitũ naturale oritur, aut coaleſcit. Sed hæc diſputatione

proxime ſequentis articuli clariora euadent.

ARTICVLVS III.

OBIECTA ADVERSVS PROXIME DICTA.

Verùm contra ea, quæ nunc aſſeruimus, hunc in modum licebit obiicere. Cùm ex principijs eſſe omnia dicuntur, vel particula, ex, ſignificat habitudinem termini à quo, vel habitudinem partis componentis. Si primum, falsò igitur principia dicuntur non ex ſe eſſe; cùm aliqua principia ſint prima contraria, quę proinde ex ſe inuicem, vt ex termino fieri debent. Si ſecundum, ſequitur priuationem non eſſe principium; cùm priuatio non ſit pars compoſiti. Quare non rectè ea particula videtur addita. 1. obiectio.

Secundò, forma æqui fit ex materia; ſiquidem de illius potentia excitatur; fit item ex ſui priuatione; cùm generatio ſit progreſsio à priuatione formæ ad formam. Ergo principia fiunt ex ſe. 2. obiectio.

Deinde, materia & forma, cùm ſint ſpecies quædam, habent ſuum genus & differentiam, ex quibus compoſitione metaphyſica conſtituuntur. Ergo aliqua principia fiunt ex alijs. 3. obiectio.

Præterea, corpora cœleſtia non oriuntur ex tribus illis principijs: non igitur omnia ex ipſis fiunt. Probatur aſſumptum; quia in corpora cœleſtia non cadit priuatio, neque cœleſtis forma contrarium habet, vt docet Ariſtoteles 1. de cœlo cap. 3. tex. 25. 4. obiectio.

Poſtremò, in definitione principiorum non definiuntur ſola principia ſingularia; ſed neque principia in commune ſumpta: igitur nulla principia in ea definiuntur. Probatur antecedens quoad priorem partem, quia ſingularia non cadunt ſub ſcientiam. Suadetur item quoad poſteriorem, quia definitio rei communioris, ſecundaria ſaltem ratione, conuenire debet ſingularibus: at hæc ſingularibus principijs non conuenit: ſi quidem ex principijs Socratis, vel Platonis non fiunt omnia, vt luce clarius eſt. 5. obiectio.

ARTICVLVS IIII.

DILVTIO OBIECTORVM.

Non erit tamen difficile hæc diſſoluere. Ac quod ad primum attinet, diſsidium eſt inter expoſitores quo pacto in definitione principiorum particula, ex, ab Ariſtotele accipiatur. Nam Simplicius, Philoponus, & Burlæus hoc loco, itemque Capreolus in 2. d. 12. art. 3. putant primo & ſecundo loco, cùm ſcilicet principia dicuntur nec ex ſe, nec ex alijs eſſe, importari habitudinem duntaxat partis componentis: cùm verò additur, ſed ex ipſis ſunt omnia, exprimi habitudinem tam partis componentis, quàm termini à quo. Alij vtrobique rationem partis componentis deſignari inquiunt. Verùm neutra harum interpretationum nobis placet. Non prima, quia admittit Ariſtotelem in ea definitione vnum vocabulum in alia & alia ſignificatione vſurpaſſe, quod niſi cogente neceſsitate (quæ hîc tamen nulla eſt) abſque

Reſponſ. ad 1.

Et Toletus q. 11. Sotus art. 1. q. 5.

Diſſidium inter interpretes.

abſque vitio non fit. Non ſecunda, quia priuationem à numero principiorum excludit; cum res genita non componatur ex priuatione. Dicendū eſt igitur cum Ægidio alijſque nonnullis, particulam, ex, ſemper eodem modo accipiendam eſſe, ita videlicet, vt ſignificet habitudinem vel partis componentis, vel termini à quo: vtrumque enim complectitur verbum illud, ſunt, cùm principia dicuntur, ex quibus ſunt omnia, id eſt, conſtant, aut fiunt: nulla autem principia ſiue contraria ſint, ſiue non, modò abſtractè ſumantur, quomodo hîc ab Ariſtotele accipiuntur, vt D. Thom. annotauit, ex alijs fieri dicenda ſunt; cùm ne fiant quidem; ſed ſola ſingularia per ſe exiſtentia, atque adeò ſola concreta, docente Ariſtotele ca. 7. huius libri tex. 64. & lib. 7. Metaph. cap. 8. tex. 26. & 27. Quare nec forma ignis, nec cãdor, nec frigus, aliàve eiuſmodi abſtracta fieri dicenda ſunt, ſed ignis, candidum, frigidum, atque ita res habet in cæteris. Quod ſi quis obiiciat animum rationis compotem, cùm peculiari, ſibique propria actione à Deo creetur, propriè fieri: occurrendum erit non fieri actione phyſica, de qua hîc agitur, quanquam in eius etiam productione ſeruetur effatum illud Philoſophorum aientium actiones terminari ad ſuppoſita; ſiquidem anima humana eſt quid ſingulare per ſe exiſtens, quo pacto nomen ſuppoſiti in eo pronunciato accipitur.

Particula, ex, quo pacto ſumatur in definitione principiorum.

Obiectio.

Dilutio.

Ad 2. Ad ſecundum dicendum formam equi nec ex priuatione, nec ex materia fieri, cùm nõ fiat, vti proximè ſtatuimus. Si verò quis opponat rem genitam effici ex contrario, ideſt, ex priuatione ſui; ſolam verò formam dici ex priuatione effici, cùm eius duntaxat priuatio in materia inſit: quare non compoſitum, ſed formam effici. Reſpondendum erit id, quod generatione propriè fit, quod eſt ſolum compoſitum, effici ex priuatione, nõ ratione ſui adæquatè, ſiue ſecundum ſe totum; ſed ratione partis, hoc eſt, merito formæ, ex qua componitur. Adde etiam id, quod gignitur, v. c. equum fieri ex nõ equo, hoc eſt, ex re, quæ non eſt equus, vt ex re priuata, & tanquam ex termino à quo integro, ſiue totali: qui terminus cõtrarius eſt termino ad quẽ totali, videlicet equo; ſicuti priuatio, aduerſaria eſt equinę formę, quę denuo acquiritur.

Quo modo cõpoſitum Phyſicum fiat ex priuatione.

Ad 3. Ad tertium, materiam, & formam, præterquam quòd non propriè fiunt, non fieri ex genere, & differentia, vt ex termino, aut vt ex partibus re ipſa componentibus, quomodo principiorum definitio intelligenda eſt; ſed vt ex ijs, à quibus ſola ratione componuntur; vel (quod eodem recidit) materiam & formam habere quidem alia principia, non phyſica, ſed metaphyſica, vt vocant.

Ad 4. Ad quartum, Ariſtotelem non intellexiſſe res omnes phyſicas ex illis tribus principijs oriri, ſed eas tantùm quæ generationẽ & interitum ſubeunt. Quare tria illa principia ſimul ſumpta non conuenire corporibus, cœleſtibus ſed eorum duntaxat duo, materiam videlicet & formam. Quo fit, vt ſi de principijs intrinſecis, & conſtituentibus loquamur, omnium rerum phyſicarum principia complexus fuerit Ariſtoteles. Quidquid alij velint contendentes ſola principia rerum, quę gignũtur & intereunt, tradita ab eo fuiſſe hoc in libro. Quos ſanè refellit tum ipſa principiorum definitio, quæ principijs tam generationis, quàm conſtitutionis quarumlibet rerum naturalium, etiam cœleſtium, accommodatur; tum Ariſtotelicæ doctrinæ

Tria principia non cernuntur in corporibus cœleſtibus.

Q 3 ſeries

ſeries ac methodus: promiſerat ſiquidem in procemio Ariſtoteles ſe ab vniuerſalioribus ad minus communia progreſſurum. Nec quenquam turbet quod ca.7.text.68.concluſerit ſe rerum, quæ generantur & intereunt, principia explicuiſſe. Non enim ijs verbis ſignificare voluit diſſolubilium tantum rerum principia ab ſe tradita eſſe; ſed tria illa ſimul accepta inueniri in rebus generalibus: atque adeò eam, quam aſsignauit, principiorum definitionem, omnium rerum phyſicarum principia comprehendere. Remotio obiectionis.

Ad quintum, in definitione principiorum definiri primò communia principia; ſecundaria verò ratione principia ſingularia: ſed verba illa, ex ipſis ſunt omnia, partitiuè accipienda eſſe, vt intelligamus vnumquodque ens naturale fieri ex ſuis, ſiue ex ſingulis tribus. Itaque vt definitio principijs Socratis accommodetur, ſat eſt ex ipſis conſtare gignique Socratem. Si autem petas an hæc definitio non modò ſingulis tribus principijs conueniat; ſed vnicuique eorum, vt materiæ, vel formæ ſeparatim acceptis. Reſpondemus conuenire, ſi tamen mutentur ea, quæ collectionem ſignificant; dicamuſque principium eſſe id, quod non ex alio, ſed ex ipſo eſt aliquid, hoc eſt per ſe conſtat aut gignitur. Quæ lex ſeruari conſueuit cùm definitiones traduntur in numero plurali, nec diſtributiuè tantùm, ſed diſtributiuè ſimul & collectiuè ſumuntur, vt in re propoſita accidit. Ad 5. Quo pacto definitio principiorum cuilibet principio accommodari poſſit.

QVÆSTIO II.

VTRVM PRIMA CONTRARIA ſint rerum naturalium principia, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO parte negatiua.

EOdem capite text. 42. aſſeruit, probauitque Ariſtoteles prima contraria eſſe rerum naturalium principia. Verùm quòd longè aliter res habeat conabitur quis hunc in modum ſuadere. Quatuor primariæ qualitates, quæ ſub ſenſum cadunt, videlicet calor, frigus, humor, ſiccitas ſunt prima contraria; cùm non oriantur ex aliarum qualitatum permiſtione: & tamen non ſunt principia rerum naturalium, vt ex ijs, quæ ſuperiùs diſputata ſunt liquidò conſtat. Ergo prima contraria non ſunt principia. Primum arg. pro parte negatiua.

Secundo. In quolibet genere tam ſubſtantiæ, quàm accidentium, vt aſſerit Ariſtoteles hoc in lib. text. 50. & 56. datur vna prima contrarietas, atque adeò aliqua prima contraria: & tamen accidentia non poſſunt eſſe rerum naturalium principia: ergo prima contraria neutiquam inter principia numerari poſſunt.

Tertio. Principia nec ex ſe, nec ex alijs ſunt, id eſt, conſtant aut fiunt: prima contraria fiunt ex ſe ſe: ergo prima contraria non ſunt principia. Maior patet ex ipſa principiorum notione. Minor oſtenditur, quia quicquid fit, ex ſuo contrario fit, vt hoc in libro loco citato comprobauit Ariſtoteles.

Quarto.

4 Quarto. Si qua prima contraria forent principia, maximè eſſent forma ſubſtantialis & eius priuatio: ſed hæc non ſunt prima contraria: ergo nulla. Probatur aſſumptio. Nam ſi hæc eſſent prima, non darentur alia ipſis priora: quod tamen falſum eſſe inde patet, quia forma in commune, vt comprehendit tam formam ſubſtantialem, quàm accidentariam; & priuatio formæ etiam in commune acceptæ ſunt priora, quàm forma ſubſtantialis, & eius priuatio; cùm omnia ſuperiora inferioribus, quæ ſub ſe continent, priora ſint, vt patet ex iis, quæ tradit Ariſtoteles in Categoriis c. de modis prioris.

ARTICVLVS II.

ENODATIO PROPOSITAE DIFFIcultatis, & argumentorum dilutio.

Prima contraria quot modis dicantur.

VT hunc nodum, in quo multi fruſtrà laborant, diſſoluamus, aduertendum erit prima contraria bifariam dici: vno modo, accipiendo nomē contrariorum preſsè ac propriè: quo pacto primæ quatuor qualitates calor, frigus, ſiccitas, & humor contraria prima nuncupantur; quia præterquam quod ſub eodem genere maximè differunt &c. non habent alia priora, è quorum permiſtione oriantur, ſicuti habet candor & nigredo, quæ ex quatuor prędictis qualitatibus inter ſe variè attemperatis obueniunt. Alio modo dicuntur prima contraria, ſed impropriè, fuſaque contrariorum ſignificatione, ea, quę priuatiuè opponuntur. Vocantur autem contraria, quia more contrariorum ſeſe interimunt: prima, quia omnium generum contrarietas ad priuatiuam oppoſitionem reuocatur. Quod vt planè intelligas aduerte in quolibet genere teſte Ariſtotele cap. 6. huius libri text. 50. & 56. dari vnam primam contrarietatem, quatenus vnumquodque genus per contrarias differentias diuiditur, vt conſtat ex eodem Ariſtotele li. 10. Metaph. cap. 10. text. 23. Deinde cùm harum differentiarū vna alteri dignitate excellat, quia ſpecies ſunt veluti numeri; cumque omne id, quod deterius eſt, priuationem, vel quaſi priuationem nobilioris in ſe habeat, fit inde, vt omnium generum cōtrarietas ad priuatiuam oppoſitionem, tanquam ad aliquid communius & prius reducatur: quod Ariſtoteles 10. Metaph. c. 7. text. 16. diſertis verbis docet. Ex quo iam liquet cur oppoſita priuatiuè, prima contraria nuncupentur.

In quolibet genere datur vna prima contrarietas.

Omnis contrarietas ad priuatiuā oppoſitionem reuocatur.

Rurſus verò, vt rerum quædam ſunt entia ſimpliciter, nempe ſubſtantię; aliæ non ſimpliciter, nimirum accidentia: ita ex primis cōtrariis priuatiuè, quædam ſunt prima ſimpliciter, alia non item. Prima ſimpliciter ſunt, quæ in genere ſubſtantiæ verſantur, id eſt forma ſubſtantialis, & eius priuatio. Prima non ſimpliciter ſunt, quę ad alias Categorias pertinēt, reducūtur-ve; cuiuſmodi eſt quælibet forma accidentaria, eique reſpondens priuatio, vt viſus & cæcitas. Poſtremò hæc ipſa prima contraria ſimpliciter, aut ſunt contraria ſe totis, ſeu per ſe primò & non ratione alicuius partis, vt forma equi & eius priuatio, aut ſunt contraria ratione partis alicuius, vt equus & non equus; non enim hæc inter ſe priuatiuè opponuntur, niſi ratione formæ,

Duo genera primorum cōtrariorum

Rurſus alia duo.

formæ, ex qua equus conſtat,& cuius negatio in non equo includitur.

His animaduerſis, cùm Ariſtoteles ait prima contraria eſſe principia, loquitur de primis contrariis priuatiuè, & in genere ſubſtantiæ, & quæ ſe totis contraria ſunt. Quo pacto, vt ex ſuperioribus liquet, dubium non eſt, quin eiuſmodi pronuntiatum veriſsimum ſit: quandoquidem prima contraria ita ſumpta reciprocantur cum forma ſubſtantiali,eiuſque priuatione; quæ ſunt duo generationis principia. Nec propoſita in aduerſam partem argumenta vllam iam habent difficultatem. Nam quatuor qualitates primæ,& ea contraria,quæ in quolibet genere tam ſubſtantiæ, quàm accidentium reperiuntur, eſto ſint prima contraria in quodam ſenſu;non tamen ſunt prima cõtraria ſimpliciter,de quibus hoc loco ſermo eſt. Nec etiã prima cõtraria ſimpliciter,ſi ſint cõtraria ſe totis,qualia ſunt ſola abſtracta,fiũt ex aliis,cũ abſtracta nõ fiãt. Nec denique ex eo,quod forma & eius priuatio in cõmune,quoad prædicationẽ, & reciprocãdi cõſequẽtiã priora ſint,quã forma ſubſtantialis & priuatio ei reſpondens,nõ,inquam, ob id forma ſubſtantialis & priuatio deſinunt eſſe prima ſimpliciter in ratione principiandi; de qua ſola prioritate in hac quæſtione agitur;cum id non obſtet quominus talia ſint,vt nec ex ſe ſe,nec ex aliis,ſed ex ipſis omnia cõſtẽt aut fiãt.

Reſponſ. ad quæſt. propoſitam.
Solutio primi & ſecundi arg.
Solutio tertij.
Solutio quarti.

Κεφάλαιον ς.

Ἐχόμενον δ' ἂν εἴη λέγειν, πότερον δύο, ἢ τρεῖς, ἢ πλείους εἰσί· μίαν μὲν γὰρ οὐχ οἷόν τε, ὅτι οὐχ ἓν τὰ ἐναντία· ἀπείρους δὲ οὔ· ὅτι οὐκ ἐπιστητὸν τὸ ὂν ἔσται. μία τε ἐναντίωσις ἐν παντὶ γένει ἑνί· ἡ δ' οὐσία ἕν τι γένος· καὶ ὅτι ἐνδέχεται ἐκ πεπερασμένων. βέλτιον δὲ ἐκ πεπερασμένων, ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, ἢ ἐξ ἀπείρων. πάντα γὰρ ἀποδιδόναι οἴεται, ὥσπερ Ἀναξαγόρας ἐκ τῶν ἀπείρων. ἔτι δὲ, ἐστὶν ἄλλα ἄλλων πρότερα ἐναντία, καὶ γίνεται ἕτερα ἐξ ἀλλήλων, οἷον τὸ γλυκὺ καὶ πικρὸν, καὶ λευκὸν καὶ μέλαν, τὰς δ' ἀρχὰς ἀεὶ δεῖ μένειν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε μία οὔτε ἄπειροι, δῆλον ἐκ τούτων· ἐπεὶ δὲ πεπερασμέναι, τὸ μὴ ποιεῖν δύο μόνον, ἔχει τινὰ λόγον. ἀπορήσειε γὰρ ἄν τις, πῶς ἡ πυκνότης τὴν μανότητα ποιεῖν τι πέφυκεν, ἢ αὕτη τὴν πυκνότητα. ὁμοίως δὲ καὶ ἄλλη ὁποιαοῦν ἐναντιότης· οὐ γὰρ ἡ φιλία τὸ νεῖκος συνάγει, καὶ ποιεῖ τι ἐξ αὐτοῦ, οὐδὲ τὸ νεῖκος ἐξ ἐκείνου, ἀλλ' ἄμφω ἕτερόν τι τρίτον. ἔνιοι δὲ καὶ πλείω λαμβάνουσιν, ἐξ ὧν κατασκευάζουσι τὴν τῶν ὄντων φύσιν. πρὸς δὲ τούτοις ἔτι κἂν τόδε τις ἀπορήσειεν, εἰ μή τις ἑτέραν ὑποθήσει τοῖς ἐναντίοις φύσιν· οὐθενὸς γὰρ ὁρῶμεν τῶν ὄντων οὐσίαν τἀναντία. τὴν δ' ἀρχὴν, οὐ καθ' ὑποκειμένου δεῖ λέγεσθαί τινος.

ἔτι

CAP. VI.

Proximũ [a] verò eſt, vt dicam' vtrũ ſint duo, an tria. Vnũ enim nõ poteſt eſſe, quòd cõtraria vnũ nõ ſint: [b] Sed neq; infinita, quoniã id, quod eſt ſub ſcientiã non caderet, & quòd in omni genere vna ſit cõtrarietas, ſubſtãtia autẽ vnũ genus eſt quoddam. [c] Quin etiam ex infinitis, eſſe poſſunt, præſtat verò ex finitis vt ponit Empedocles, quam ex infinitis, cum omnium cauſsã ex finitis reddere cenſeat, perinde ac Anaxagoras ex infinitis. Sunt præterea alia aliis priora cõtraria, aliaq; ex aliis fiũt, vt dulce & amarũ, albũ & nigrum: principia verò manere sẽper debẽt. Nec igitur vnũ, nec infinita eſſe, ex his cõſtat. [d] Cùm autẽ finita ſint, Textus 51. *ratio quadã ſuadet, duo ſola nõ facere. Dubitauerit enim profectò aliquis, quonã modo denſitas raritatẽ, aut hæc ipſa denſitatẽ facere apta eſt. Similis verò & cuiuſuis alius cõtrarietatis ratio eſt: neq; enim cõcordia diſcordiã copulat, aut ex ea aliquid facit, nec diſcordia ex illa, ſed vtraq; aliud quidpiã tertiũ. Sunt verò & qui plura aſſumãt, è quibus eorũ, quæ ſunt, naturã fabricantur. [e] Quin etiã contrariis aliã* Textus 52. *naturã niſi quiſpiam ſubiiciat, reuocare in dubium aliquis hoc poſſit: contraria enim nullius rei eſſentiã videmus eſſe: principium autem de ſubiecto aliquo dici non debet.*

Prin

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

[a] PRoximum verò eſt] Poſtquam principiorum cõtrarietatem, tum aliorum Philoſophorum teſtimoniis, tum ratione cõfirmauit, accedit iam ad eorum multitudinẽ

conſti

conſtituendam;oſtenditque nec poſſe eſſe tantummodo vnum, nec infinita, nec duo ſolùm nec plura tribus Atque in primis non poſſe vnum eſſe ex eo demonſtrat, quia principia ſunt contraria, vt ex ſuperiori diſputatione patet:contraria autem multa eſſe oportet, alioqui idem ſibi aduerſaretur.

Non poſſe eſſe vnum tantum principium.

Non poſſe eſſe principia infinita.

b *Sed neque infinita*] Quadrifariam oſtendit non poſſe eſſe infinita principia. Primùm quia ſi eſſent infinita, cùm infinitum humanæ mentis facultatem ſuperet, non poſſent res naturales in noſtram ſcientiam cadere. Siquidem hæc abſque principiorum notione obtineri nequit Secundo quia in quolibet genere, ſiue categoria, vt in qualitate, quantitate, cæteriſque huiuſmodi vna eſt contrarietas; ergo & in ſubſtantia vna erit, vnius autẽ cõtrarietatis duo ſunt extrema, quæ vnio ſubiecto, in quo viciſſim inſunt, contenta ſunt: nequeunt igitur principia ſubſtantiæ eſſe infinita.

Hic aduerte nomine contrarietatis intelligi ab Ariſtotele oppoſitionem priuatiuã, qualis eſt inter ſubſtantiam, & non ſubſtantiam, album & non album; qua de re ſeparatim in quæſtionibus plura dicemus.

c *Quin etiam*] Tertiò idẽ confirmat, quia fruſtra fit pluribus, quod poteſt effici paucioribus: at omnia quæ gignuntur, conſtare poſſunt in natura poſitis finitis principiis, vt ponebat Empedocles Quare non eſt cur infinita ſtatuantur. Quarto quia ſi principia eſſent infinita, cum ea ſint contraria, & ſemper maneant, omnia contraria eſſent principia, ac ſemper manerent, quod à vero abeſt. Aduerte autem hanc rationem momentum habere aduerſus eos, qui principiorum infinitudinem omnia contrariorum genera continentem inducerent, alioqui nihil conficere, vt conſideranti patet. Quo autem ſenſu verum ſit principia ſemper manere, alibi expoſuimus.

Principia ſemper manere.

Non ſufficere duo tantum principia.

d *Cũ autẽ finita ſint.*] Docet nõ eſſe duo tãtu principia, ſed addẽdũ tertiũ, quod vtriuſque pugnã ſuſcipiat, argumẽtaturq; hunc in modũ. Vnũ cõtrariũ (Intellige in abſtracto) non poteſt aliud cõtrariũ ſimile ſibi efficere: neque enim calor frigiditatẽ ipſã in calorẽ vertit, aut cõtra: dandũ eſt ergo tertiũ quoddã ſubiectũ, è quo cõtraria ſe ſe mutuò pellant, & è quo ignis, verbi gratia, eiecta forma aquę ſuã inducat, ignemque generet. Quæſt. 8. ca. 9. huius lib. art. 2.

e *Quin etiam.*] Dandum eſſe tertium illud principium duabus adhuc rationibus pergit oſtendere. Quarum prior hæc eſt Principia ſunt ſubſtantia, eſſentiave rerum naturalium, atqui contraria nullius rei eſſentia eſſe poſſunt, cùm ſe mutuò interimant: igitur ſaltem non omnia principia ſunt contraria. Huius rationis maiorem propoſitionẽ ſuppreſſit, eius tamen confirmationem adhibuit, quæ ita ſe habet. Principium non dicitur tanquam accidens de ſubiectoſquia alioqui principij eſſet principium, ſiquidẽ ſubiectum principium eſt: at fieri nequit, vt principij principium ſit, vt patet ex principiorum definitione, qua principia dicuntur, quæ nec ex ſe, nec ex aliis, ſed ex ipſis ſunt omnia. Ergo, &c.

Non omnia principia eſſe contraria.

Subſtan

ἔσται γὰρ ἀρχὴ τῆς ἀρχῆς. τὸ γὰρ ὑποκείμενον ἀρχὴ, καὶ πρότερον δοκεῖ τοῦ κατηγορουμένου εἶναι. ἔτι, οὐκ εἶναι φαμὲν οὐσίαν ἐναντίαν οὐσίᾳ. πῶς οὖν ἐκ μὴ οὐσιῶν οὐσία ἂν εἴη; ἢ πῶς ἂν πρότερον μὴ οὐσία οὐσίας εἴη; Διόπερ εἴ τις τόν τε πρότερον ἀληθῆ νομίσειεν εἶναι λόγον, καὶ τοῦτον, ἀναγκαῖον εἰ μέλλει διασώσειν ἀμφοτέρους αὐτοὺς, ὑποτιθέναι τι τρίτον, ὥσπερ φασὶν οἱ μίαν τινὰ φύσιν εἶναι λέγοντες τὸ πᾶν, οἷον, ὕδωρ, ἢ πῦρ, ἢ τι μεταξὺ τούτων. δοκεῖ δὲ τὸ μεταξὺ μᾶλλον· πῦρ γὰρ ἤδη, καὶ γῆ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ μετ' ἐναντιοτήτων συμπεπλεγμένα ἐστί. διὸ οὐκ ἀλόγως ποιοῦσιν οἱ τὸ ὑποκείμενον ἕτερον τούτων ποιοῦντες. τῶν δ' ἄλλων οἱ ἀέρα· καὶ γὰρ ὁ ἀὴρ ἥκιστα ἔχει τῶν ἄλλων διαφορὰς αἰσθητάς· ἐχόμενον δὲ τὸ ὕδωρ.

ἀλλὰ

Principij enim principiũ erit: quãdoquidem ſubiectũ principiũ eſt, & eo, quod de ſubſtãtia dicitur: prius videtur. [f] *Subſtantiã præterea ſubſtantia contrariã eſſe nõ dicimus. Qui igitur, fieri poterit, vt è nõ ſubſtantiis ſubſtãtia conſtet? aut non ſubſtãtia, ſubſtantiam quomodo præcedet? Quocirca ſiquis & priorẽ, & hanc orationẽ veram eſſe exiſtimauerit, eũ neceſſe eſt, ſi vtrãq; tueri voluerit, tertiũ aliquod ſubiicere, & velut ij dicunt, qui vniuerſũ vnam, quandã naturã, aut aquam, aut ignẽ, aut aliquid, quod in horũ ſit medio, eſſe inquiũt. Porrò id magis videtur eſſe, quod in horũ eſt medio. Nã ignis, & terra, & aer, & aqua contrarietatibus magis tenentur. Quare non abſurdè ij agunt, qui ſubiectũ faciũt aliud ab his. Aliorũ autẽ, qui aërẽ: ſiqu dẽ aër minus, quã cætera, differẽtias ſẽſiles obtinet; aqua deinde ſequitur.* Textus 53. Textus 54.

h Verùm

f *Subſtantiam præterea.*] Altera ratio eſt Fieri non poteſt vt ſubſtantia ſit ex non ſubſtantiis, aut non ſubſtantia ſit prior, quam ſubſtantia: hoc autē accideret ſi omnia principia eſſent contraria, cùm contraria, ſaltem aliqua, ſint non ſubſtantiæ, & omne principium ſit prius eo, cuius eſt principium · fatendum eſt igitur non omnia principia eſſe contraria. Ex quo ſequitur ponendam eſſe tertiam quandam naturam, ex qua ſimul cū forma compoſitum coaleſcat.

Veteres, qui vnum cōmune principium ſtatuerunt.

g *Velutibi dicunt.*] Suam ſententiam confirmat auctoritate veterum Philoſophorum, qui vnum commune principium ſtatuerunt, tametſi eorum nullus veritatem exploratè perceperit, aitque rectius philoſophari, qui medium aliquod inter elementa, quam qui vnum ex elementis ſubiectum fecēre. Priores enim medium ſtatuunt magis alienum à cōtrarietate, quale eſſe oportet quod generationi ſubſternitur. Quapropter veriſimilior eſt eorum ſententia qui aërem, deinde qui aquam; quam eorum, qui ignē materiam ponunt: quia aëris contrarietates, ſiue affectiones minus, quàm aquæ, ſenſu percipiuntur; & aquæ, quam ignis; propterea quòd aër natura humidus eſt, & tamen aquæ humiditas magis ſenſum afficit. Item aër calidus eſt, ſed calor ignis magis ſentitur. Denique ignis aquæ comparatus vendicat contrarietatem, quæ ſenſum vehemētius ferit, habetque maiorem vim ad repellendum ex ſe id, quod nouam formam inducere conatur, & quidquid arripuerit, abſumit. Quæ omnia à conditione ſubiecti, cuius eſt pati, quam maximè abhorrent.

ἀλλὰ πάντες γε τὸ ἓν τοῦτο τοῖς ἐναντίοις σχηματίζουσιν, οἷον πυκνότητι καὶ μανότητι, καὶ τῷ μᾶλλον καὶ ἧττον. ταῦτα δ' ἐστὶν ὅλως, ὑπεροχὴ δηλονότι, καὶ ἔλλειψις, ὥσπερ εἴρηται πρότερον. καὶ ἔοικε παλαιὰ εἶναι καὶ αὕτη ἡ δόξα, ὅτι τὸ ἓν, καὶ ὑπεροχὴ καὶ ἔλλειψις ἀρχαὶ τῶν ὄντων εἰσί· πλὴν οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλ' οἱ μὲν ἀρχαῖοι, τὰ δύο μὲν ποιεῖν, τὸ δὲ ἓν πάσχειν. τῶν δ' ὑστέρων τινὲς τοὐναντίον, τὸ μὲν ἓν ποιεῖν, τὰ δὲ δύο πάσχειν φασὶ μᾶλλον. τὸ μὲν οὖν τρία φάσκειν τὰ στοιχεῖα εἶναι, ἔκ τε τούτων καὶ ἐκ τοιούτων ἄλλων ἐπισκοποῦσι δόξειεν ἂν ἔχειν τινὰ λόγον, ὥσπερ ἐλέγομεν· τὸ δὲ πλείω τριῶν, οὐκ ἔτι.

πρὸς

h *Verùm hec vnum cōtrariis omnes figurant vt denſitate: & raritate, intenſioneque: & remiſſione: quæ exuperantiā, & defectionem omnino eſſe (vt priùs dictum eſt) conſtat. Et quidē videtur opinio hæc vetus eſſe vnū exuperantiam, & defectionem, eorum, quæ ſunt, eſſe principia; quanquam non eodem modo. quòd duo agere, vnum pati veteres, dicerent; poſterorum autem nonnulli contrarium potius inquiunt vnum agere, & duo pati.* Textus 55. i *Iis igitur, qui partim hæc, partim eiuſmodi alia conſiderant, tria eſſe elementa affirmare cum ratione quadam coniunctum (vt ante diximus) videtur; ſed tribus plura, minimè.* Textus 56.

Tum

Plato pro materia poſuit magnum & paruum.

h *Verum hec vnum.*] Suum illud commune ſubiectum contrariorum varietate ſuperiores Philoſophi adornarunt, vt raro, & denſo, & horum maiori minorivé intenſione, quæ ad exuperantiam, & defectionem pertinent. Fuit tamen inter eos diſſenſio Nam cum tria ponerent, antiquiores vnum tantum pati, nempe materiam, duo alia, nempe contraria, inter ſe depugnare affirmabant: poſteriores verò contra duo pati, vnum agere contendebant: vt Plato, qui magnum & paruum pro materia poſuit, & vnam formam.

i *Iis igitur qui.*] Oſtendit principia non eſſe plura, quàm tria Præſumit autem ſat eſſe vnum commune ſubiectum ad patiendū, deinde ita argumētatur Non ſunt neceſſaria plura principia ad agendum, quàm duo. Tria igitur ſunt principia Antecedentem propoſitionem probat Nam ſi plura ſint contraria, quàm duo, verbi gratia, quatuor, duæ erunt contrarietates; atque adeò duæ mediæ naturæ, in quam vtrumque par cōtrariorum ſeorſim agat: quod ſuperuacaneum eſt, cum ad vtriuſque pugnam ſuſtinendam ſufficiat vnum commune ſubiectum. Quod ſi prędicta contraria ponantur eſſe eiuſmodi, vt in ſe mutuò agere queant, atque adeò vnum tantum ſubiectum depoſcantiā alterum eorum par ſatis erit; proindeque duo tantum erunt contraria. Hęc ratio intelligenda eſt de contrariis ſimpliciter primis, quæ omnia ad vnum commune genus reuocantur, nec eorum plura genera dari poſſunt, vt ex iis, quæ in quæſtione de principiorum contrarietate diſſeruimus, planum eſt.

k *Sed*

πρὸς μὲν γὰρ τὸ πάσχειν ἱκανὸν τὸ ἕν· εἰ δὲ τεττάρων ὄντων δύο ἔσονται ἐναντιώσεις, δεήσει χωρὶς ἑκατέρᾳ ὑπάρχειν ἑτέραν τινὰ μεταξὺ φύσιν· εἰ δ' ἐξ ἀλλήλων δύνανται γεννᾶν, περίεργος ἂν ἂν ἡ ἑτέρα τῶν ἐναντιώσεων. ἅμα δὲ καὶ ἀδύνατον πλείους εἶναι ἐναντιώσεις τὰς πρώτας· ἡ γὰρ οὐσία ἕν τι γένος ἐστὶ τοῦ ὄντος, ὥστε τῷ προτέρῳ καὶ τῷ ὑστέρῳ διοίσουσιν ἀλλήλων αἱ ἀρχαὶ μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ γένει. ἀεὶ γὰρ ἐν ἑνὶ γένει μία ἐναντίωσίς ἐστιν· ἅπασαι δὲ αἱ ἐναντιώσεις ἀνάγεσθαι δοκοῦσιν εἰς μίαν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε ἓν τὸ στοιχεῖον, οὔτε πλείω δυοῖν ἢ τριῶν, φανερόν· τούτων δὲ πότερον, καθάπερ εἴπομεν, ἀπορίαν ἔχει πολλήν.

Tum enim ad patiendum, vnum eſt, ſatis: tum ſi quatuor poſita, duæ erunt cõtrarietates vtrique ſeparatum contrarietatis naturã quãdã mediã eſſe oportebit. Si verò ex ſe ſe poſſunt viciſſim generare, altera profectò ſupernacanea erit cetrarietas. k *Sed nec plures poſſũt eſſe contrarietates primæ; quandoquidem ſubſtantia vnũ quoddã genus eſt eius, quod eſt. Principia igitur eo ſolùm quod aliud alio prius, & poſterius eſt, nõ genere, inter ſe different. In vno enim genere, vna ſemper eſt contrarietas, omnesque in vnã videtur contrarietates reduci.* Textus 57. *Vnũ itaque elementũ non eſſe, nec duobus, aut tribus plura manifeſtũ eſt. Horũ autem vtrum ſit, magnam, vt diximus, dubitationem habet.*

k *Sed nec plures eſſe poſſunt.*] Altera ratione idem propoſitum conficit. In vno inquit genere, ſeu categoria vna tantum eſt prima contrarietas, ad quam videlicet reliquæ in eodem genere contentæ reducantur Ergo in genere ſubſtantiæ erit vna duntaxat prima contrarietas, licet ſub ea plures contineantur, aliæ priores, aliæ poſteriores. Vnde ſequitur in generatione ſubſtantiæ duo tantum inueniri contraria, quæ vna cum communi ſubiecto ternarium principiorum numerum compleant.

In vno genere vna tantum eſt prima contrarietas.

Κεφάλαιον ζ.

Ὧδ' οὖν ἡμεῖς γε λέγωμεν πρῶτον περὶ πάσης γενέσεως ἐπελθόντες· ἔστι γὰρ κατὰ φύσιν τὰ κοινὰ πρῶτον εἰπόντας, οὕτω τὰ περὶ ἕκαστον ἴδια θεωρεῖν· φαμὲν γὰρ γίνεσθαι ἐξ ἄλλου ἄλλο, καὶ ἐξ ἑτέρου ἕτερον, ἢ τὰ ἁπλᾶ λέγοντες, ἢ τὰ συγκείμενα. λέγω δὲ τοῦτο ὡδί· ἔστι γὰρ που γίνεσθαι ἄνθρωπον μουσικόν, ἔστι δὲ τὸ μὴ μουσικὸν γίνεσθαι μουσικόν, ἢ τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον, ἄνθρωπον μουσικόν· ἁπλοῦν μὲν οὖν λέγω τὸ γιγνόμενον τὸν ἄνθρωπον, καὶ τὸ μὴ μουσικόν· καὶ ὃ γίνεται ἁπλοῦν, τὸ μουσικόν· συγκείμενον δὲ καὶ ὃ γίγνεται, καὶ τὸ γιγνόμενον, ὅταν τὸν μὴ μουσικὸν ἄνθρωπον φῶμεν γίγνεσθαι, ἢ μουσικόν, ἢ μουσικὸν ἄνθρωπον. τούτων

CAP. VII.

NOS *ſanè hunc in modũ dicimus omnem* Textus 58. *primùm generationẽ pertractantes, quãdoquidẽ naturæ cõſẽtiens eſt cõmunia primùm exponere; tum ea, quæ cuiuſque propria ſunt, cõtemplari.* a *Dicimus nimirũ ex alio aliud, & ex altero, alterũ generari, aut cùm ſimplicia duimus, aut cũ cõpoſita. Quod verò dico, einſmodi eſt. Fieri poteſt, vt homo fiat muſicus, & vt non muſicũ muſicum, aut nõ muſicus homo, homo muſicus. At ſimplex quidẽ, quod fit, hominẽ & non muſicũ dico: ſimplex verò, cu ut eſt generatio, muſicũ: at cõpoſitũ tã id, quod fit, quàm id, cuius eſt generatio, tum hominẽ non muſicum hominem muſicum fieri dicimus.*

b De

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

QVAE proximis duobus capitibus de rerum naturalium principiis diſſeruerat Ariſtoteles, eadem nunc accuratiùs pertractare aggreditur. Præſertim verò id, quod ad principiorum numerum conſtituendum ſpectat Ait autem traditurum ſe principia generationis in communẽ, vt deinde ad particularia deſcendat, quam viam rationémque doctrinæ, vt quam maximè naturæ conſentaneam, ſecuturum ſe in proœmio huius operis dixerat, & ſæpe alibi commendat.

a *Dicimus nimirum.*] Vt ad ea, quæ in progreſſu dicturus eſt, viam aperiat, docet primùm in omni generatione poſſe nos vti terminis tum ſimplicibus, tum compoſitis; tũ ex parte termini à quo tum ex parte termini, ad quem generatio tendit Simplicibus quidem ſi ex parte termini à quo ſumatur aut ſola priuatio, aut ſolum ſubiectum: ex parte verò termini ad quem ſola forma in concreto vt ſi quis dicat hominem fieri muſicum, non muſicum fieri muſicum. Cõpoſitis verò ſi ex parte termini à quo ſuma-

R 2 tur

tur aggregatum ex priuatione, & ſubiecto, & ex parte termini ad quem aggregatum ex ſubiecto & forma, vt ſi quis dicat hominem non muſicum fieri hominem muſicum.

τούτων δὲ, τὸ μὲν οὐ μόνον λέγεται τόδε τι γίγνεσθαι, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦδε, οἷον ἐκ μὴ μουσικοῦ μουσικός· τὸ δὲ, οὐ λέγεται ἐπὶ πάντων· οὐ γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἐγένετο μουσικὸς, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος ἐγένετο μουσικός. τῶν δὲ γιγνομένων, ὡς τὰ ἁπλᾶ λέγομεν γίγνεσθαι, τὸ μὲν ὑπομένον γίγνεται, τὸ δ' οὐχ ὑπομένον· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει μουσικὸς γινόμενος ἄνθρωπος, καὶ ἔστι, τὸ δὲ μὴ μουσικὸν, καὶ τὸ ἄμουσον, οὔτε ἁπλῶς, οὔτε συντεθειμένον ὑπομένει. διωρισμένων δὲ τούτων, ἐξ ἁπάντων τῶν γιγνομένων τοῦτ' ἔστι λαβεῖν, ἐάν τις ἐπιβλέψῃ, ὥσπερ λέγομεν, ὅτι δεῖ ἀεί τι ὑποκεῖσθαι τὸ γιγνόμενον· καὶ τοῦτο εἰ καὶ ἀριθμῷ ἐστιν ἓν, ἀλλ' εἴδει γε οὐχ ἕν· τὸ γὰρ εἴδει λέγω καὶ λόγῳ ταὐτόν· οὐ γὰρ ταὐτὸν ἀνθρώπῳ καὶ τῷ ἀμούσῳ εἶναι· καὶ τὸ μὲν ὑπομένει, τὸ δ' οὐχ ὑπομένει· τὸ μὲν μὴ ἀντικείμενον ὑπομένει· ὁ γὰρ ἄνθρωπος ὑπομένει· τὸ δὲ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον οὐχ ὑπομένει, οὐδὲ τὸ ἐξ ἀμφοῖν συγκείμενον· οἷον ὁ ἄμουσος ἄνθρωπος. τὸ δ' ἔκ τινος γίγνεσθαί τι, καὶ μὴ τόδε γίγνεσθαί τι, μᾶλλον μὲν λέγεται ἐπὶ τῶν μὴ ὑπομενόντων, οἷον ἐξ ἀμούσου μουσικὸν γίγνεσθαι, ἐξ ἀνθρώπου δὲ οὔ. ἀλλὰ μὴν, καὶ ἐπὶ τῶν ὑπομενόντων ἐνίοτε λέγεται ὡσαύτως· ἐκ γὰρ χαλκοῦ ἀνδριάντα γίγνεσθαί φαμεν, οὐ τὸν χαλκὸν ἀνδριάντα· τὸ μέντοι ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ μὴ ὑπομένοντος ἀμφοτέρως λέγεται, καὶ ἐκ τοῦδε τόδε, καὶ τόδε τόδε· καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου γίνεται μουσικὸς, καὶ ὁ ἄμουσος γίνεται μουσικός· διὸ καὶ ἐπὶ τοῦ συγκειμένου ὡσαύτως·

καὶ

b *De horum autem altero non ſolùm dicitur hoc aliquid fieri; ſed etiam ex hoc, vt è nõ muſico muſicus: de altero verò in omnibus non dicitur; quandoquidem ex homine muſicus nõ fit, ſed homo fit muſicus.* c *Porro eorũ, quæ vt ſimplicia fieri dicimus, alterum cum fit, remanet; alterum non remanet. Nam cùm homo fit muſicus homo remanet: ſed non muſicum, & muſica priuatum neque ſimplex, neque compoſitum remanent.* Textus 59.

d *Hic conſtitutis ex omnibus, quæ fiunt, ſiquis animaduertat, hoc licet accipere, aliquid ſemper, quod fiat, ſubiiciendum eſſe, quod etſi numero vnum eſt, ſpecie tamen nõ eſt vnum; vnã ſpecie, & ratione idem dico. Hominis enim & muſicæ ignari eſſentia diuerſa eſt, & alterũ quidem remanet, alterum non remanet; ſiquidem id remanet, quod non opponitur, nempe homo; muſicum autem & muſicæ ignarum, idque quod ex vtriſque conſtat, vt homo muſicæ ignarus, non permanent.* Textus 60.

Aliquid autẽ ex aliquo fieri, & nõ hoc fieri, in his, quæ non remanent, magis dicitur, vt ex muſicæ ignaro muſicũ fieri, ex homine minime. Quanquã interdũ in his, quæ remanent, ſimiliter dicitur: quandoquidẽ ex ære fieri ſtatuam dicimus, non æs ſtatuam fieri. In eo autem, quod opponitur, & non permanet, modo vtroq; dicitur, nempe ex hoc illud, & hoc illud fieri. Etenim ex muſicæ ignaro, & muſicæ ignarũ muſicũ fieri dicitur. Quare & in cõpoſito ſimiliter, Textus 61.

Siqui

Diſcrimen inter priuationẽ & ſubiectum.

b *De horum autem altero.*] Duo ſtatuit diſcrimina inter priuationem & ſubiectum cum ex parte termini à quo ſumuntur. Alterum eſt, quod cùm ſola priuatio ponitur ex parte termini à quo, vtramlibet loquendi formulam vſurpare poſſimus, ita vt dicamus non muſicum fieri muſicum, vel ex non muſico fieri muſicum: at verò cùm ſolum ſubiectum ponitur, non ſemper idem liceat. Namque tametſi rectè quis dixerit ex ligno fieri cathedram, vel ex ære ſtatuam, non tamen rectè pronuntiarit ex homine muſicum fieri, ſed hominem fieri muſicum.

Alterũ diſcrimen.

c *Porro eorum*] Alterum diſcrimen eſt, quod ſubiectum poſt generationem maneat; non autem priuatio; manet enim Socrates, qui factus eſt muſicus, non muſicum verò minimè. Quo ex diſcrimine intelliges licet ſubiectum ad terminum à quo generatio oritur, re vera pertineat; non tamen eſſe ipſum terminum; quandoquidem termino à quo euaneſcente, illud perſeuerat, in réque manet; cùm ſecus fieri oporteret ſi ſubiectum verè, ac ſimpliciter eſſet terminus à quo.

Præter duo cõtraria dandum ſubiectum.

d *Hic conſtitutis.*] Ex dictis colligit præter duo contraria ſubiiciendum eſſe omni generationi aliam quandam naturam, quæ tertium principium dicatur. Namq; licet eiuſmodi natura, & priuatio idem numero, hoc eſt, idem ſubiecto ſint, diſſident tamen ratione, & eſſentia, quod ad principiorum diſtinctionem ſat eſt. Diſtingui autem prædicto modo probat diuerſa vtriuſque definitio, vt patet in homine, & non muſico. Deinde quia ſubiectum manet in re genita priuatione abeunte. Denique quia cum priuationem ſumimus, rectè dicimus ex non muſico fieri muſicum, vel non muſicum fieri

muſi

muſicum; cùm autem ſubiectum accipimus, non ita; vt paulò ante monuerat: quandoquidem non dicimus ex homine muſicum effici, eſto in quibuſdam ita loqui fas ſit: vt cùm ex ære ſtatuam fieri pronuntiamus.

καὶ γὰρ ἐξ ἀμούσου ἀνθρώπου, καὶ ἄμουσος ἄνθρωπος γίγνεσθαι λέγεται μουσικός. πολλαχῶς δὲ λεγομένου τοῦ γίγνεσθαι, καὶ τῶν μὲν οὐ γίγνεσθαι ἁπλῶς, ἀλλὰ τόδε τι γίγνεσθαι· ἁπλῶς δὲ γίγνεσθαι τῶν οὐσιῶν μόνον· κατὰ μὲν τἆλλα, φανερὸν ὅτι ἀνάγκη ὑποκεῖσθαί τι τὸ γιγνόμενον. καὶ γὰρ ποσὸν, καὶ ποιὸν, καὶ πρός τι ἕτερον, καὶ ποτὲ, καὶ ποῦ γίγνεται ὑποκειμένου τινὸς, διὰ τὸ μόνην τὴν οὐσίαν κατὰ μηδενὸς ἄλλου λέγεσθαι ὑποκειμένου, τὰ δ' ἄλλα πάντα κατὰ τῆς οὐσίας. ὅτι δὲ καὶ αἱ οὐσίαι, καὶ ὅσα ἄλλα ἁπλῶς ὄντα ἐξ ὑποκειμένου τινὸς γίνεται, ἐπισκοποῦντι γένοιτ' ἂν φανερόν· ἀεὶ γάρ ἐστί τι ὃ ὑπόκειται, ἐξ οὗ γίνεται τὸ γιγνόμενον, οἷον τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἐκ σπέρματος. γίνεται δὲ τὰ γιγνόμενα ἁπλῶς, τὰ μὲν μετασχηματίσει, οἷον ἀνδριὰς ἐκ χαλκοῦ· τὰ δὲ προσθέσει, οἷον τὰ αὐξανόμενα· τὰ δ' ἀφαιρέσει, οἷον ἐκ τοῦ λίθου ὁ Ἑρμῆς· τὰ δὲ συνθέσει, οἷον οἰκία· τὰ δ' ἀλλοιώσει, οἷον τὰ τρεπόμενα κατὰ τὴν ὕλην. πάντα δὲ τὰ οὕτω γιγνόμενα, φανερὸν ὅτι ἐξ ὑποκειμένων γίνεται. ὥστε δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ γιγνόμενον ἅπαν ἀεὶ σύνθετόν ἐστι. καὶ ἔστι μέν τι τὸ γιγνόμενον, ἔστι δέ τι ὃ τοῦτο γίνεται. καὶ τοῦτο διττόν· ἢ γὰρ τὸ ὑποκείμενον, ἢ τὸ ἀντικείμενον· λέγω δὲ, ἀντικεῖσθαι μὲν τὸ ἄμουσον, ὑποκεῖσθαι δὲ τὸν ἄνθρωπον· καὶ τὴν μὲν ἀσχημοσύνην καὶ τὴν ἀμορφίαν, ἢ τὴν ἀταξίαν, τὸ ἀντικείμενον· τὸν δὲ χαλκὸν, ἢ τὸν λίθον, ἢ τὸν χρυσὸν, τὸ ὑποκείμενον.

φανερὸν

Siquidem ex homine muſica ignaro. & homo muſica ignarus, muſicus homo dicitur fieri.

e *Cũ autem ipſum fieri multis modis dicatur, & aliqua non fieri: ſed fieri aliquid, ſola autẽ ſubſtantia omnino fieri, in aliis quidem conſtat, neceſſariò aliquid ſubiici, nempe id, quod fit.* Textus 62.

f *Nam & quantum, & quale, & quod ad aliud refertur, & quando, & vbi, vt aliqua fiunt ſubiecta, quod de alio ſubiecto ſola ſubſtantia non dicitur, de ea autem cætera omnia: ſed ſubſtantiam quoque & alia omnia, quæ omnino ſunt, è ſubiecto aliquo fieri, animũ aduertenti manifeſtum fiet. Aliquid enim quod ſubiicitur, ſemper eſt, ex quo id fit, quod oritur, vt plantæ, & animalia ex ſemine.*

g *Quæ autem omnino fiunt, alia fiunt figuratione, vt ſtatua ex ære; alia acceſſione, vt quæ augeſcunt; alia detractione, vt è lapide Mercurius; alia compoſitione, vt domus, alia alteratione, vt quorum materia immutatur. Omnia autem, quæ ſic fiunt, ex ſubiectis fieri manifeſtum eſt.* Textus 63.

Ex his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, quidquid fit, compoſitum ſemper eſſe. Atque eſt quidem aliquid, quod fit, aliquid verò, quod illud ipſum fit, quod ſanè eſt duplex: aut enim ſubiectum, aut oppoſitum. Opponi verò ignarum muſicæ, homo ſubiici dicitur: & figura quidem aut forma: aut ordinis priuatio, oppoſitũ, æs autẽ aut lapis, aut aurũ ſubiectum. Textus 64.

h *Siquidem*

Omni mutationi ſubiiciendum tertium quid. e *Cum autem fieri.*] Perſequitur idem inſtitutum, ratiocinaturque hoc modo. In qualibet mutatione tam ſubſtantiæ, quam accidentis, tam rei naturalis, quam artefactę, datur tertium quid duorum contrariorum viciſſitudinem ſuſtinens. Cùm igitur plura inueniri mutationum genera non poſſint, ſequitur in omnibus tria illa principia concurrere. Docet autem generatione ſubſtantiali fieri aliquid, omnino, ac ſimpliciter, vt cùm homo, ignis ve producitur: generatione verò accidentaria non fieri ſimpliciter, ſed fieri tale, vt album, aut quantum.

f *Nam & quantum, & quale.*] Probat, oſtenditque variis exemplis in omni generatione, mutationeque dari aliquod ſubiectum; quod etiam facit libro 5. huius operis, & primo de ortu, & interitu.

g *Quæ autem omnino fiunt.*] Diſſentiunt hoc loco expoſitores. Alexander putat redigi ab Ariſtotele in ſummam omnes modos generationis, tam ſubſtantiæ, quam accidentium, ſicque interpretatur particulam omnino, ſiue ſimpliciter, vt ſit idem, quod vniuerſim. ἁπλῶς. Alij volunt adhiberi eam particulam ad ſignificanda quę ſimpliciter gigni perhibentur; ita vt etiam artefacta, quæ hic ab Ariſtotele recenſentur, dicantur ſimpliciter effici, quia licet eorum forma non ſit ſubſtantia, tamen cùm fiunt, non dicũtur fieri hoc, aut illud, vt cum ſphæra, aut Mercurius ex ære efformantur: ſed abſolute fieri. Cuius rei eam rationem affert D. Thomas quia artefacta quodammodo cenſentur in genere ſubſtantiæ propter materiam. Non enim vt ſe habet candidum ad ſubiectum, ita & ſtatua: quia candidum ſignificat candorem, & connotat ſubiectum: ſtatua verò &

formam & materiã ſignificat. Quæ ſentẽtia videtur Ariſtotelis tertio huius operis, capite ſeptimo, tex. 60. vbi docet ſubiectum, ex quo artefacta conſtant eſſe eorum partẽ, non ſecus ac materia cuiuſque rei naturalis, eſt pars totius. Quod nequaquam aſſecutus eſſet ſi res artefactæ ſubiecta connotarent. Nemo enim cygnum partem albi rectè dixerit. Accedit cõmunis conceptio, qua cũ artefacti alicuius, vt domus, nomẽ audimus, non magis formam, quam materiam apprehendimus. Vtraque prædictarum interpretationum nobis placet, etſi priorem improbauit Simplicius. Deinde exemplis cõfirmat Ariſtoteles omnia, quæ fiunt è ſubiecto fieri. Vnde concludit quidquid fit eſſe compoſitum cum ex materia, ſubiectóve, & forma denuò accedente coaleſcat. Deinde ſubiicit cùm in qualibet effectione ſit id, ad quod effectio terminatur, & id, cui ipſa effectio attribuitur, quod duplex eſt, nempe ſubiectum, & oppoſitum, liquidò colligi in qualibet effectione tria inueniri, nimirum ſubiectum, terminum, & eius oppoſitum, vt cum Socrates fit muſicus, oppoſitum eſt non muſicum, ſubiectum Socrates, muſicum verò terminus. Quod ſimiliter patet in eo, quod per artem aliquam figuram, aut effigiẽ recipit.

Quæcumque fiũt fieri è ſubiecto.

φανερὸν οὖν, εἴπερ εἰσὶν αἰτίαι καὶ ἀρχαὶ τῶν φύσει ὄντων, ἐξ ὧν πρώτων εἰσὶ, καὶ γεγόνασι μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἕκαστον ὃ λέγεται κατὰ τὴν οὐσίαν, ὅτι γίγνεται ἅπαντα ἔκ τε τοῦ ὑποκειμένου καὶ τῆς μορφῆς· σύγκειται γὰρ ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου καὶ μουσικοῦ, τρόπον τινά· διαλύσεις γὰρ τοὺς λόγους εἰς τοὺς λόγους τοὺς ἐκείνων. δῆλον οὖν ὡς γίγνοιτ' ἂν τὰ γιγνόμενα ἐκ τούτων. ἔστι δὲ τὸ ὑποκείμενον, ἀριθμῷ μὲν ἕν, εἴδει δὲ δύο· ὁ μὲν γὰρ ἄνθρωπος καὶ ὁ χρυσὸς, καὶ ὅλως ἡ ὕλη, ἀριθμητή. τόδε γάρ τι μᾶλλον, καὶ οὐ κατὰ συμβεβηκὸς, ἐξ αὐτοῦ γίγνεται τὸ γιγνόμενον· ἡ δὲ στέρησις, καὶ ἡ ἐναντίωσις, συμβεβηκός· ἓν δὲ τὸ εἶδος, οἷον ἡ τάξις, ἢ ἡ μουσικὴ, ἢ τῶν ἄλλων τι τῶν οὕτω κατηγορουμένων· διὸ ἔστι μὲν ὡς δύο λεκτέον εἶναι τὰς ἀρχὰς, ἔστι δ' ὡς τρεῖς· καὶ ἔστι μὲν ὡς τἀναντία, οἷον εἴ τις λέγοι τὸ μουσικὸν καὶ τὸ ἄμουσον, ἢ τὸ θερμὸν καὶ τὸ ψυχρὸν, ἢ τὸ ἡρμοσμένον καὶ τὸ ἀνάρμοστον· ἔστι δ' ὡς οὔ· ὑπ' ἀλλήλων γὰρ πάσχειν τἀναντία ἀδύνατον. λύεται δὲ καὶ τοῦτο, διὰ τὸ ἄλλο εἶναι τὸ ὑποκείμενον· τοῦτο γὰρ οὐκ ἐναντίον· ὥστε οὔτε πλείους τῶν ἐναντίων αἱ ἀρχαὶ τρόπον τινὰ, ἀλλὰ δύο, ὡς εἰπεῖν, τῷ ἀριθμῷ· οὔτ' αὖ παντελῶς δύο, διὰ τὸ ἕτερον ὑπάρχειν τὸ εἶναι αὐτοῖς, ἀλλὰ τρεῖς· ἕτερον γὰρ τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ ἀμούσῳ τὸ εἶναι, καὶ τῷ ἀσχηματίστῳ καὶ χαλκῷ·

πόσαι

h Siquidem igitur rerum natura conſtantium cauſſæ, atque principia ea ſunt, ex quibus primis conſtant, & orta ſunt, non ex accidente, ſed quod quæque ſua eſſentia dicitur, perſpicuum eſt rem omnem ex ſubiecto fieri, & forma. Muſicus enim homo ex homine, & muſico quodammodo componitur. Namque rationes in eorum rationes diſſolues. Textus 65

Ex his itaque fieri ea, quæ fiant, conſtat. Textus 66
i Eſt autem ſubiectum numero quidem vnũ: ſed ſpecie duo. Homo enim, & aurum, & omnino materia numero poteſt comprehendi; quandoquidem hoc quiddam eſt magis, & quod gignitur ex ea non ex accidente gignitur. At priuatio, & contrarietas accidens. Vnum vero eſt forma, vt ordo, aut muſica, aut aliorum quidpiam, quæ ſic dicuntur.

k Quapropter principia tum duo, tum tria dici poſſunt. Et quidem contraria dicere partim licet (vt ſi quis muſicum, & muſica ignarum dixerit; item calidum & frigidum, aut harmonia præditum, & eodem priuatum) partim verò non licet, ſiquidem contraria viciſſim pati nõ poſſunt. Sed hoc quoq; diſſoluitur, quod aliud ſit ſubiectum, quod cõtrariũ nõ eſt. Quare nec contrariis quodãmodo plura ſunt principia, ſed duo (vt ſic dicã) numero, nec rurſus duo omnino, quod ipſorũ eſſẽtia diuerſa ſit, ſed tria. Hominis enim, & muſicæ ignari, itẽ æris & figura priuati diuerſa eſt eſſẽtia. Textus 67.

Quot

h *Siquidem igitur.*] Cùm principia inquit rerum naturalium ſint ea, ex quibus ipſæ per ſe conſtant, & fiunt, tanquam ex eo, quod earum eſſentia dicitur, patet quamlibet rem naturalem ex materia, & forma, vt ex propriis principiis confici. Quod item ex eo concluditur, quia vnumquodque ex iis fit, in quæ diſſoluitur: res autem naturales in materiam, & formam duntaxat diſſoluuntur: ſicuti & ea, quæ ex accidente, & ſubiecto coaleſcunt, vt homo muſicus, in ſubiectum & formam accidentariam.

Quamlibet rẽ naturalem ex materia & forma confici.

Diſcrimen inter materiam, & priuationẽ.

i *Eſt autem ſubiectum.*] Diſcrimen ſtatuit inter ſubiectum, materiamve, & priuationem: quia materia poteſt numerari, cum ſit magis aliquid; priuatio verò ſit accidẽs.

Item

Item quia genitum fit ex materia per ſe, tanquam ex principio componente, ex priuatione verò non niſi accidentariò, quatenus videlicet conſtituitur ex materia, cui priuatio accidit.

k *Quapropter principia*] Oſtendit principia poſſe quodam ſenſu dici duo, alio tria. Nam ſi materia, & priuatio ſumātur quatenus ſubiecto vnum ſunt, efficient cum forma duo tantum principia; ſi quatenus ſunt ſpecie duo, efficient tria cum eadem.

πόσαι μὲν οὖν αἱ ἀρχαὶ τῶν περὶ γένεσιν φυσικῶν, καὶ πῶς ποσαί, εἴρηται· καὶ δῆλόν ἐστιν, ὅτι δεῖ ὑποκεῖσθαί τι τοῖς ἐναντίοις, καὶ τὰ ἐναντία δύο εἶναι. τρόπον δέ τινα ἄλλον οὐκ ἀναγκαῖον· ἱκανὸν γὰρ ἔσται τὸ ἕτερον τῶν ἐναντίων ποιεῖν τῇ ἀπουσίᾳ καὶ παρουσίᾳ τὴν μεταβολήν. ἡ δ᾽ ὑποκειμένη φύσις, ἐπιστητὴ κατὰ ἀναλογίαν. ὡς γὰρ πρὸς ἀνδριάντα χαλκὸς, ἢ πρὸς κλίνην ξύλον, ἢ πρὸς τὸ ἄλλο τι τῶν ἐχόντων μορφὴν οὕτως αὕτη πρὸς οὐσίαν ἔχει, καὶ τὸ τόδε τι, καὶ τὸ ὄν. μία μὲν οὖν ἀρχὴ αὕτη, οὐχ οὕτω μία οὖσα, οὐδ᾽ οὕτως ὄν, ὡς τὸ τόδε τι· μία δὲ, ᾗ ὁ λόγος. ἔτι δὲ τὸ ἐναντίον τούτῳ ἡ στέρησις.

Ταῦτα δὲ πῶς δύο, καὶ πῶς πλείω, εἴρηται ἐν τοῖς ἄνω. πρῶτον μὲν οὖν ἐλέχθη, ὅτι ἀρχαὶ τἀναντία μόνον· ὕστερον δ᾽, ὅτι ἀνάγκη καὶ ἄλλο τι ὑποκεῖσθαι, καὶ εἶναι τρία· ἐκ δὲ τῶν νῦν φανερὸν τίς ἡ διαφορὰ τῶν ἐναντίων, καὶ πῶς ἔχουσιν αἱ ἀρχαὶ πρὸς ἀλλήλας, καὶ τί τὸ ὑποκείμενον· πότερον δὲ οὐσία τὸ εἶδος, ἢ τὸ ὑποκείμενον, οὔπω δῆλον· ἀλλ᾽ ὅτι αἱ ἀρχαὶ τρεῖς, καὶ πῶς τρεῖς, καὶ τίς ὁ τρόπος αὐτῶν, δῆλον. πόσαι μὲν οὖν καὶ τίνες εἰσὶν αἱ ἀρχαί, ἐκ τούτων θεωρείσθωσαν.

Quot igitur rerum naturæ, quæ generationi ſubiiciuntur, ſint principia, & quomodo tot ſint, dictū eſt: palamq́; eſt cōtrariis ſubiici aliquid oportere: & contraria duo eſſe. alio autem quodā modo neceſſariū non eſt. Ad faciendam enim mutationē contrariorū altero tum præſente, tum abſente ſatis erit. Textus 68.

l *Quæ autem ſubiicitur natura, proportione ſciri poteſt. Quā enim rationē ad ſtatuam æs habet, aut lectica ad lignum, vel ad aliquid aliud eorum, quæ formā obtinēt materia, & q̄ informe eſt, antequā formā accipiat, eandem ipſa ad eſſentiam, & id quod eſt hoc quiddam, atq; ens, habet.* m *Vnū igitur principiū ipſa eſt. nec ita vnū eſt aut ēs, vt hoc quiddā. Vnū verò eſt ratio, & præter hæc priuatio ei contraria.* Textus 69.

Hæc autem quomodo ſint duo, & quomodo plura ſuperiùs dictū eſt. Primū quidē illud diximus, contraria ſola eſſe principia, deinde illud, neceſſariū eſſe aliud quiddā ſubiici, & eſſe tria. Ex his verò, quæ nunc tradidimus, manifeſtū eſt quæ contrariorū ſit differētia, & quēadmodū principia inter ſe affecta ſint, & quid eſt ſubiectū. Sed vtrū forma eſſētia ſit, an ſubiectum nondum cōſtat. Id verò perſpicuum eſt principia tria eſſe, & quemadmodum tria, quiſve eorum ſit modus. Quot ergo, & quæ ſint principia, ex his diſpiciatur. Textus 70.

l *Quæ autem ſubiicitur.*] Materiæ naturam & cōditionem explicat ducta ſimilitudine à rebus artefactis Nec abs re. Nam cum ars naturæ æmula ſit, facile erit ex iis, quæ arte fiunt, in phyſicarum rerum cognitionem venire. Aſſerit ergo materiā eſſe puram potentiam, quia vt ſe habet artefactorum materia ad formas, quæ per artem inducuntur; ſic proportione quadam materia rerum phyſicarum ad eſſentiam & hoc quiddam, atque ens, hoc eſt, ad formas naturales, in quibus eſſentia, & quidditas rerū potiſſimum conſiſtit. Quare ſicuti artefactorum materia, vt lignum, & æs nullam artificialem formam: ita materia rerum phyſicarum nullam formam naturalē in ſua eſſentia cohibet. Ex quo ſequitur hanc eſſe puram potentiam. Eſt autem hic locus deſumptus ex Platonis Timæo, vbi Plato de materia diſſerens; Tertium, inquit, genus locus eſt, qui interit quidem nunquam, ſed omnibus quæ gignuntur, ſedem exhibet, qui abſque vllo ſenſu tangitur, & adulterina quadam ratione comprehendi vix poteſt.

Ars æmula naturæ.

Materiæ cognitio adulterina.

m *Vnum igitur*] in ſummam colligit ea, quæ hactenus de numero, & contrarietate principiorum diſputauit, additque nondum planè ex dictis conſtare, ſit ne materia magis ſubſtantia; quàm forma; an contrà. Quam tamen controuerſiam in præſenti non dirimit, vel quia illius explicatio, vt ait Themiſtius, non ad Phyſicum, ſed ad primum Philoſophum ſpectat, vel potiùs quia, vt ſentiūt D. Thomas, & Auerroes, eam in ſequentē librum reiicit, vbi formā materiæ præferendā ſtatuet, docebitque formā non

ſolum eſſe naturam, ſed multo magis, quam materiam, quod hunc in modum oſtendit. Id eſt magis natura, per quod ens naturale actu eſt, atqui ens naturale eſt actu per formam, non autem per materiam, quia forma eſt actus & perfectio, materia verò eſt pura potentia, ergo, &c Item quia vt nihil artificioſum eſt niſi quod artis formam actu habet, ita nihil naturale erit niſi formam naturalem actu poſſideat. Quo patet quidditatem rei naturalis potiſſimum in forma conſiſtere.

QVÆSTIO VNICA.

SINT-NE TRIA PRINCIPIA rerum naturalium, an non?

ARTICVLVS I.

EORVM SENTENTIA, QVI omnia vnum eſſe crediderunt.

QVanta fuerit de rerum Phyſicarum principiis apud veteres Philoſophos diſſenſio, refert Ariſtoteles cap. 2. huius libri, & in primo Metaphyſicorum à cap. 3. aliiſque in locis. Item Hippocrates in libro de natura humana, Plato in Theæteto & Sophiſta, Theophraſtus 3. cap. ſuæ Metaphyſicæ (ſi eius eſt illud opus) Plotinus lib. 9. Enneadis ſecundæ; & ex ſacris doctoribus Iuſtinus martyr, in ſua parænesi ad gentes, D. Epiphanius lib. 3. aduerſus hæreſes, tomo 2. D. Irenæus lib. 2. aduerſus hæreſes cap. 19. D. Clemens lib. 8. recognitionum, aliique nonnulli. Erit autem operæ pretium eiuſmodi placita breuiter comprehenſa ſub vno aſpectu ponere. Atque vt ab illis auſpicemur, qui, ſi verbo teneantur, in tradendis principiis à veritate longius defluere, nec tam ea ponere, quam tollere viſi ſunt?

Xenophanes. Parmenides. Xenophanes Colophonius Archelai, vt quidam aiunt, ſeu Botonis Athenienſis auditor, & Parmenides Eleates, qui Xenophani operam dedit, teſte Ariſtotele primo Metaph. cap. 5. & Clemente Alexandrino lib. 1. Stromatum, iidémque diſcipulus Parmenidis Meliſſus Samius, omnia vnum eſſe Meliſſus. aſſeruerunt; licet nonnihil inter eos fuerit diſcriminis. Nam Xenophanes, vt ſcripſit Ariſtoteles in libello de Xenophane, Zenone, & Gorgia, vnum illud ens infinitum eſſe aiebat, ſimilitérque Meliſſus; Parmenides verò finitum; etſi alij aliud de eis prodiderint.

Quoniam autem huiuſmodi placita, ſi ex eo, quem præſe ferunt, ſenſu æſtimentur, non tam diſſidentium Philoſophorum dogmata, quam dormientium ſomnia eſſe videntur; iccirco Ariſtoteles ipſe, eſto ea hoc libro, Quid vnius ent. nomine ſignificarint. acerbè inſectatus fuerit; in libello tamen proximè citato, aliiſque in locis, eadem mitiùs interpretatur, quod & alij poſteà fecêre. Nec verò id difficile, aut alienum fuit. Enim verò cùm hi Philoſophi ſcripta ſua ænigmatum inuolucris verborúmque inſolentia obtexerint, & obſcurarint; promptum cuique erat ea in varios ſenſus ducere. Igitur Plotinus

Enneade 5.

Enneade 5.lib.1.cap.8.Philoponus,& Simplicius ad cap.1.huius libri,aliique nonnulli aſſerunt eos vnius entis nomine, ens à materiæ concretione abiunctum ſignificaſſe; quaſi dixerint vnum eſſe genus entium materiæ expers; cætera verò, ne entis quidem appellationem mereri, quòd inſtabilia ſint, mutationique obnoxia. 1. Interpretatio.

2. Interpretatio. Alij, vt ex ſcriptis Eudemi Simplicius loco citato memorat, putant illos omnia vnum dixiſſe, id eſt, vnam eſſe mundi vniuerſitatem, quæ res omnes, quaſi vnum quid ſuo complexu continet,nec alterius rei creatæ ope indiget; quam intelligentiam innuit etiam Ariſtoteles primo de generatione, cap. 8. 3. Interpretatio. eamque affert Craſſus ille Ciceronianus in tertio de Oratore ad Quintum fratrem. Denique ſunt, qui autument eos per vnum ens intellexiſſe ens primum, intelligibile, ac ſempiternum, omniſque mutationis expers. in quo vniuerſa in ſimplicem coëunt vnitatem,id eſt,Deum,quem Parmenides finitum dixerit, quod finitam, id eſt, non inchoatam, ſed perfectam, & abſolutam, nec aliunde pendentem obtineat rationem: Meliſſus verò non re, ſed oratione à magiſtro diſsidens, infinitum nuncuparit, quòd nulla potentiæ, ſpatij, aut temporis circunſcriptione definitus ſit.

Porro hanc fuiſſe horum Philoſophorum mentem,nonnulli haud leuibus coniecturis ſuſpicantur. Primùm,quia celebre fuit apud antiquos Phyſiologiæ proceres vnitatis, & vnius entis nomine primam rerum omnium cauſ- Triſmegiſtus. Vnitas radix omnium rerum. ſam deſcribere,quò pertinet illud Mercurij Triſmegiſti, ἡμόνας ῥίζα τῶν ἁπάντων, ideſt, vnitas radix omnium rerum. Deinde quia conſtat ex Ariſtotele primo Metaphyſicorum, cap.5.& Tullio lib.2.Academicarum quæſtionum, Xenophanem vnum illud ens, Deum appellaſſe; veriſimile eſt autem à Xenophane Parmenidem, atque ab hoc Meliſſum id accepiſſe, quod etiam(ſi- Philoſophi multa è ſacris literis hauſerunt. cuti & multa alij)credunt nonnulli ad Philoſophos manaſſe è diuinis literis, præſertim ex tertio cap. Exodi, vbi Deus cum Moyſe loquens nomen entis ſibi tanquam proprium aſſumit, Ego, inquit, ſum qui ſum; & paulo poſt; qui eſt miſit me ad vos.

Vt autem intelligas, quo ſenſu dici queat, omnia vnum quid in Deo eſſe, aduerte bifariam vnumquenque effectum ſpectari poſſe nimirum vel ſecundum id,quod in ſe actu poſsidet;vel vt in ſua cauſſa poteſtate continetur, quod virtuale eſſe effectus vocant. At priori quidem modo quilibet effectus diuerſum quid eſt à cauſſa; poſteriori nihil aliud, quàm ipſa virtus, & poteſtas cauſſæ. Quo fit vt ſi illa ſit vnum,effectus quoque, prout in ea contine- Quo pacto omnia in Deo vnum ſunt. tur, vnum quidpiam ſint.Ad hunc igitur ſenſum res omnes dicuntur vnum in Deo eſſe, quatenus in eius poteſtate continentur. Vnde eſt illud D.Anſelmi in Monologio omnia effecta in Deo ſunt, non quod in ſe ipſis ſunt; ſed Anſelmus. Plato. quod idem ipſe eſt: & illud Platonis in Sophiſta, in mundo intelligibili,ſiue primo Archetypo, id eſt, Deo, omnia vnum ſunt; licet in ſenſili, caducóque Dionyſ. mundo turbata multitudine diuidantur. Et item illud D. Dionyſij 5.cap. de diuinis nominibus; In diuina bonitate ſunt omnia immenſuratè & vnitè, ſicut in monade omnis numerus vniformiter eſt, & in centro omnes lineæ ad ſe ipſæ, & ad vnum initium, à quo proceſſere, coniunctæ, & copulatæ continentur. Quare ſi prædicti Philoſophi ſuum illud dogma ad huius tam

S reconditæ

reconditæ veritatis intelligentiã retulere, nõ modò reprehendẽdi non ſunt, ſed magnopere etiam commendandi. Certè Parmenidem defendit, atque interpretatur Simplicius hoc in lib. ad text. 6. Beſſario. 2. lib. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & Nicolaus Cuſa in libro de filiatione Dei. Lege etiam pro eadem re Eugubinum lib. 3. de perenni Philoſophia cap. 5. 6. & 7. & F. Mirandulam lib. 6. de examine vanitatis cap. 1.

Dubitatio.

Quid igitur cauſſæ fuit, dicet aliquis, cur ſe ſe Ariſtoteles in eos Philoſophos iam ſeuerum iudicem exhibuerit, eorumque dicta, etſi in ſpeciem falſa, re ipſa tamen veritati conſona, tot argumentis confutari? Nimirum vetus Philoſophantium conſuetudo fuerat ab Ægyptiis, & Chaldæis, atque à Pherecide Pythagoræ magiſtro ducta, vt Philoſophiæ myſteria, aut non ſcriberent omnino, aut ſcriberent diſsimulanter, id eſt, implicita recedentium ſenſuum obſcuritate, & Mathematicis imaginibus, atque ænigmatibus reconderent. Nefas enim putabant ad arcana ſapientiæ profanum vulgus admittere, & quæ natura in abdito collocaſſet, & à ſe magno ſtudio quaſita, ac vix tandem reperta eſſent, ea dcſidi & ignauæ multitudini communicare. Ariſtoteles verò etſi iudicaret Philoſophiam paſsim euulgandam non eſſe; eam tamen doctrinæ rationem, quod cuncta in ambiguo relinqueret, & interdum inani falſitatis ſpecie veritatem obumbraret, minimè probandam cenſuit. Itaque ob hanc cauſſam tum hoc loco Parmenidem & Meliſſum; tum alibi antiquos Philoſophos frequenter impugnat in iis etiam rebus, quibus rectè eos ſenſiſſe intelligit, non tam quid illi ſignificare vellent, quàm quod primo verborum aſpectu indicare viderentur, expendens. Ne ſcilicet imperitioribus, qui vocabulis hærent, hallucinandi, & in errores incidendi occaſio relinqueretur. Quod animaduertit præter alios D. Thomas 3. Metaph. ad text. 15. Euſtratius 1. Ethic. cap. 6. Beſſario libr. 1. contra Calumniatorem Platonis cap. 3. & lib. 2. cap. 7. Sed iam ad eos pergamus, qui vnum aliquod corpus, rerum naturalium principium fecère.

Reſponſ. Pherecides.

Cur veteres Philoſophiæ myſteria imaginibus, & ænigmatibus obtexerint.

Cur Ariſtoteles ænigmaticam Philoſophiam non probarit.

ARTICVLVS II.

OPINIO EORVM, QVI VNVM duntaxat rerum naturalium principium inuexere.

HEſiodus non ſolùm poëta, ſed Philoſophus in primis nobilis terram è chao primùm natam extitiſſe, atque omnium rerum materiale principium eſſe in ſua Theogonia pronunciauit, non Philoſophicè, ſed Poëticè atque ex opinione vulgi terram cœli coniugem, atque omnium communem matrem vocantis. Idem cenſuiſſe Pherecidem ſcripſit Theodoretus in libro de materia & mundo; itemque Sextus Philoſophus in 9. libro. πρὸς φυσικοὺς. Credibile tamen eſt Pherecidem, non ſolam terram principium exiſtimaſſe, cùm Ariſtoteles primo Metaphyſ. cap. 7. text. 14. affirmet nullum ex veteribus. Philoſophis, qui vnum tantùm principium inuexere, terram rerum initium feciſſe; videlicet, quòd nimium denſa, concretaque ſit, & aduentitias formas ægrè excipiat.

Quid de principiis cecinerit Heſiodus.

Opinio Pherecidis.

Thales

Sententia Thaletis.

Thales Mileſius Ionicæ familiæ parens, vnus è ſeptem Græciæ ſapientibus, & eorum antiquiſsimus, vt ait Tatianus apud Euſebium lib.10. de præparatione Euangelica, cap.3. decreuit elemẽtum rerum omnium eſſe aquam, ex qua (vt Origenes in lib. φιλοσοφουμένων. refert) modò addenſata, modò in raritatem abeunte, vniuerſa conſtarent. Nam cùm veterum mentes opinio imbuiſſet, mundum animal quoddam eſſe, nihil Thales ad omnium rerum originem & procreationem magis appoſitum cenſuit, quàm humidum, quo videlicet animalia viuunt, quo paſcuntur, quo deficiente occidunt. Non deſunt autem, qui eum ad hanc ſententiam excitatum fuiſſe putent Homerico illo carmine ὠκεανόντε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα τηθύν. Oceanum diuum geneſim, Tethymque parentem. Cum Thalete ſenſiſſe Anaximandrum, refert Ariſtoteles in lib. de Xenophane, etſi alij aliam ei ſententiam attribuant.

Antiqui mundum animal fecere.

Quid ſenſerit Anaximander.

Anaximenes. & alij.

Anaximenes Ioniæ familiæ alumnus, eiuſque auditor Diogenes Apolloniates, Idæus Imereus, & Archelaus Athenienſis cognomento Phyſicus, magiſter Socratis, aërem rerum principium eſſe dixerunt, ea forſitam adducti ratione, quod aër vltrò cedat, contrariis minùs obſiſtat, in minutiſsimas partes euadat, & ad quamuis formam ſeſe accommodet.

Hippaſus & Heraclitus.

Hippaſus Metapontinus, & Heraclitus Epheſius, qui quod obſcurè admodum ſcripſerit σκοτεινὸς dictus eſt, rerum primordia igni dederunt, nimirum quòd inter omnia elementa loco, & dignitate emineat, quòd per omnia commeet, quod cætera illi in pabulum cedant.

Præter ſuperiores Philoſophos, alij quoque vnum fecère rerum principium, ſed à quatuor elementis diuerſum; quorum opinionem Ariſtoteles hoc in lib. cap. 6. text. 54. veriſimiliorem cenſuit, propterea quòd elementa contrarietate diſsidentium qualitatum maximè teneantur, qua vacare materiale principium oportet. Ex horum numero Rheginus Hippus mixtum poſuit ex aqua, & igni? Anaximander Mileſius, mutata forſitan priori ſententia, medium inter aërem & aquam; vel vt alij tradunt, medium inter ignem & aërem, illo denſius, hoc rarius.

Hippus. Anaximander.

ARTICVLVS III.

EORVM PLACITA, QVI MVLTA principia, partim infinita, partim finita ſtatuerunt.

Leucippus Eleates, & Democritus Abderites, ſiue Mileſius, ſecuti Mochum Phœnicium, quem ante Troiæ excidium floruiſſe memorant, infinita fecère rerum primordia, id eſt, infinitas atomos inſectiles, penitus ſolidas, omniumque patibilium qualitatum expertes, ex quarum concretione, & inani mundum coaluiſſe aſſerebant, ad eum modum, quo ex viginti quatuor literis variè coeuntibus, omnis dictionum varietas exiſtit; vocabat autem Democritus eiuſmodi inſectilia πανσπερμίαν, quaſi rerum ſemen. In eâdem ferè ſententia fuit Epicurus, in quem, vt Lactantius in libro de ira Dei cap. 10. inquit, vanitas omnis de Leucippi fonte profluxit. Eamque

Quid ſenſerit Leucippus & alij.

πανσπερμίαν Democriti.

S 2 ſequutus

Epicurus. Lucretius. Anaxagoras.

ſequitur poëta Lucretius in 1.& 2.li.ſui poëmatis,alijq; nonnulli.Anaxagoras etiam Clazomenius ſimilium partium infinitatem induxit,& rudis,inordinatæque naturæ confuſam congeriem,quã ὁμοιομερείαν dixit, in eaq; aiebat res infinito tempore ſine diſtinctione iacuiſſe;ſed euocatis poſteà ex eadem ſingulis rebus,inordinemque digeſtis,diuinam mentem vniuerſum inſtruxiſſe pariter,& ornaſſe.

Zareta. Hippus. Oenopides. Onomacritus. Empedocles.

Plura,nõ tamen infinita rerum initia alij poſuêre;ex quibus Zareta Chaldæus lucem & tenebras ſub patris & matris nomine; Hippus Rheginus aquam,& ignem; Oenopides Chius ignẽ,& aërem; Onomacritus ignem,aquam,& aërem;Empedocles autem Agrigẽtinus præter illa tria terram , & chaos,ſiue ſphærum,quod vniuerſa corpora in vnam ſpeciem informẽ concluderet.Ab hoc verò,lite vniuerſitatis imperium tenente,ſegregari fingebat elementa ad rerũ procreationem; ac ruiſus dominatu, conciliatuque amicitiæ , & antiquæ neceſsitudinis innouato fœdere infera ſuperis permiſceri,atque vniuerſa inter ſe ſe confundi.

De numeris Pythagoricis lege Plutarchũ lib.1.de placitis Philoſo.c.3.

Pythagorei.

Pythagorei,vt erãt Arithmeticę ſtudioſi,totum naturę ordinẽ, initia,vires & affecta in numeros retulerunt,præſertim in denarium,cui(vt ad librũ 14. Metaph.Ariſtotelis Syrianus refert)ex Pythagoræ diſciplina myſteria quædam, & occultam vim ineſſe exiſtimabant , tum etiam ob numeri huius excellentiam,in quo cæteri clauduntur.Nam qui ad denarium perueniũt , inde,quaſi abſoluta numeri perfectione,ad vnitatem redeunt,eamque iterant. Itaque totam naturæ vniuerſitatem decada appellarũt, ac decem principiorum coniugationes effinxerunt,ex quibus omnia fierent,& quaſi ad numerũ aptè caderẽt;ita ſcilicet vt duas ſeries,quas συστοιχίας dixerũt,hinc inde cõſtituerẽt;vnã boni,atq; habitus;alterã mali & priuationis ; vtrique decem principia ſic aſsignantes,vt altera alteri aduerſaria eſſent,videlicet.

Excellentia denarij.
Principiorum coniugationes ex Pythagorica diſciplina.

Finitum.	Infinitum.	Quieſcens.	Quod mouetur.
Impar.	Par.	Rectum.	Obliquum.
Vnum.	Multitudo.	Lumen.	Tenebræ.
Dextrum.	Siniſtrum.	Bonum.	Malum.
Mas.	Fæmina.	Quadratum.	Altera parte lõgius.

Pythagorici quantum numeris tribuebant.

HAs decem principiorum complicationes aſſerit Ariſtoteles primo Metaph.c.2.Alcmeonem à Pythagoricis,vel hos ab illo accepiſſe. Aiebãt quoque iidem Pythagorici numeros eſſe totam eſſentiã rerũ ex potentia , & actu conſtitutã,& totam rerum quidditatem cõſtare ex pari,& impari. Quibus verbis quid indicare voluerint non planè conſtat. Veriſimile eſt,quod Auerroes ad c.5.li.primi Metaphyſicorum cenſet,eos nomine paris , & imparis,materiam & formam adumbraſſe.ob ſimilitudinis rationem.Numerus enim par,cùm in duo æqua diuiduus ſit,aptus eſt diuiſioni;at materia cauſſa eſt interitus,atq, adeo diuiſionis.Itẽ impar,quia ſectioni minus eſt idoneus, formæ aſsimilatur,quæ nexus & ſtabilitatis cauſſa eſt. Siquidem forma non aliam deſiderat materiam;cùm interim materia alias appetat formas, quo ex appetitu diuortium oritur , & diſſolutio, cóque ſpectat illud Philonis Iudæi in libro allegoriarum , binarius eſt imago materiæ , quæ diuiditur,

Numerus par materiam deſignat , impar formam.

ditur,ſecaturque tanquam mortalis.

Plato.

Denique,vt cæteros omittamus , Plato rerum principia eſſe dixit,vnum, tanquam formam,itemque magnum & paruum,tanquã materiam,vt ei Ariſtoteles ſæpe attribuit;vt Plutarchus mentem,ideam , & materiam. Iuſtinus verò Philoſophus & martyr in ſua parænesi ſcribit Platonem in ſentẽtia de principiis,ſicuti & aliis pleriſque in rebus varium fuiſſe;quòd aliquãdo tria principia poſuerit,Deũ,Materiam,Speciem, aliàs quatuor,quippe qui mundi animam tribus illis adiecerit. Lege Alcinoum in libro de doctrina Platonis c.9.Beſſarionem li.2.contra calumniatorem cap.5. Simplicium hoc in loco ad tex.6.Themiſtium ad text.32.

In ſententia de principiis varius.

ARTICVLVS IIII.

ARISTOTELIS SENTENTIA de principiis rerum naturalium , eiuſque confirmatio.

CONATV prorſus inani,atque irrito contendit Simplicius hoc in libro ad tex.6.Philoſophorum placita hactenus à nobis enumerata ad verũ aliquẽ ſenſum reducere.Nos Ariſtotelis duntaxat opinionem tueri,atque illuſtrare nitemur,qui in hac controuerſia,non ſine magna ingenij laude,veritatem planè aſſecutus eſt,& quæ ab aliis falſo dicta erant reiecit;quæ verè,ſed obſcurè,in perſpicuam lucem tranſtulit.Minimè vero mirandum eſt veteres illos naturæ interpretes balbutiente adhuc Philoſophia hac in re , vt in multis aliis non omnino veritatem inueniſſe.Vt enim Seneca lib.6.Naturalium quæſtionum c.5.ait.Sat magni animi fuit naturę latebras cœpiſſe dimouere. Nec res vlla conſummata eſt, dum incipit,in omnique negotio longè ſemper à perfecto fuere exordia.

Senecæ dictum

Sit igitur prima concluſio.Tria tãtùm ſunt principia generationis rerum naturalium,materia,ſcilicet,forma,& priuatio;id,quod hoc exẽplo illuſtrari poteſt.Principia,quæ ad Socratis generationem concurrunt , ſunt in primis materia,& anima rationalis,quæ eſt forma hominis;è quibus illa hanc excipit,hæc illam perficit,illa huius pulchritudinem amat , hæc in illius gremio conquieſcit;ambæ verò Socratem ipſum cõponũt.Sed præter illas datur etiam tertium principium,nimirum eiuſdem animæ rationalis priuatio , quæ in materia præfuit,& acceſſu formæ abolita eſt.Hæc aſſertio,cùm ſit ex earũ numero,quas Dialectici excluſiuas appellant,duas habet exponentes,quarũ prior eſt,principia tria eſſe;poſterior non eſſe plura,quam tria. Vtranque Ariſtoteles c.6.& 7.huius libri luculenta oratione confirmauit, cuius potiora argumẽta ad hoc vnũ reuocari poſſunt.Principia generationis rerum naturaliũ ſunt cõtraria,itẽque non contraria;quæ,vt minimum,tria eſſe oportet; hæc autẽ ſufficiunt,tria igitur ſunt,non plura nec pauciora. Antecedens propoſitio quadripartita eſt.Prima pars ex eo ſuadetur , quia termini cuiuſque mutationis,à quorũ vno in alterũ progreſsio fit,nõ poſſũt ſibi nõ aduerſari,

Prima concluſio,quæ propoſitæ quæſt.reſpondetur.

Compendium rationum Ariſtotelis ad probandã ſuperiorem concl.

Termini cuiuſque generationis ſunt inter ſe contrarij.

id quod non ſolùm Ariſtoteles loco citato,& 3. li. huius operis patefacit, ſed Philoſophi etiam omnes confitentur. Secũda verò probatur, quia principia, quæ rem componunt, contraria eſſe nequeunt, alioqui non rem conficerent, ſed deſtruerẽt, cùm contraria ſe ipſa vltro citroq; interimant. Tertia ex eo fidem habet, quia opus eſt ſaltem tertia quadam natura, quæ nulli duorũ contrariorum aduerſaria ſit, quæque in rei genitæ compoſitionem cedat. Quarta denique pars confirmatur, quia tertia illa natura ſubiecta, ſatis eſt, tum vt per ſe contrariorum pugnam excipiat, tum vt cum altero eorum, id eſt, cum forma rem genitam componat.

Secundo probari poteſt eadem aſſertio hunc in modũ. Quicquid generatur progreditur à non eſſe ad eſſe (id enim ipſum generationis nomen præ ſe fert) aut ergo progreditur à non eſſe, id eſt, à nihilo ſimpliciter; aut à non eſſe, id eſt, ab aliquo, quod iccirco nõ eſſe dicitur, quia caret perfectione, ſeu forma, quam ſuſcipere aptum ſit. Primum dari nõ poteſt, quia ea progreſsio, creatio eſt, non generatio. Dabitur ergo ſecundum, id eſt, proficiſcetur à non eſſe, hoc eſt, à materia, in qua inſideat priuatio formæ rei, quę gignitur; atque adeò in qualibet generatione dabitur materia, forma, & priuatio. Cúmque tria hæc ſufficiant, non plura erunt conſtituenda principia. 2. Ratio.

Poſtremò tria hæc requiruntur, ac ſatis ſunt, vt per ea ſubſtantialis generatio à cęteris mutationibus diſtinguatur. Non eſt igitur cur plura, pauciora ve ſtatuamus. Antecedens probatur, quia generatio ſubſtantialis per priuationẽ ſecernitur à motu, qui oritur à termino poſitiuo; per materiam à creatione, quæ nullum ſubiectum ſupponit. Denique per formam vnaquæque generatio ab alia diſtinguitur, vt 5. huiuſce operis libro patebit. 3. Ratio.

Tria principia diſtinctas habere rationes principiandi.

Ex dictis conſtat omnia hæc principia diſtinctam rationem principiandi ſibi vendicare. Materia enim eſt principium mutationis, quia tranſit ab vno termino ad alium abiiciendo terminum à quo, recipiẽdo terminum ad quẽ. Forma, quia ad eam tranſit materia ipſam in ſe recipiendo. Priuatio, quia eſt id, à quo materia migrat ad formam, & quod in tranſmutatione per ſe abiicit.

Tria principia eſſentialia generationi.

Sunt autem tria hæc principia eſſentialia generationi, hoc eſt, quæ ſola atque omnia ad nudam generationis eſſentiam percipiendam, ſiue ad definitiuum illius conceptum ſimpliciter exiguntur, ac ſufficiunt: cùm tota ratio intrinſeca generationis in eo conſiſtat, abſoluaturque, vt ſit progreſsio à priuatione formæ in materia ad nouam formam, quæ acquiritur.

2. Concluſ.

Secunda concluſio. Duo tantum ſunt principia res naturales conſtituentia, videlicet materia & forma. Hanc aſſertionem probauit Ariſtoteles c. 7. huius libri vſque ad tex. 65. poteſtque ex eo confirmari, quia priuatio cùm aduerſetur formæ, eaque accedente abſcedat: cùm præterea non ſit ſubſtantia haudquaquam ad rem genitam componendam coire valet, proindeque ad id ſola forma & materia relinquitur. Quod verò hæc eſſentiam conſtituant ſuo loco patebit.

Sola materia & forma ſunt principia conſtituentia cõpoſitum naturale.

ARTICVLVS V.
ARGVMENTA ADVERSVS ea,quæ proximè concluſa ſunt.

COntra ea,quæ ſuperiori articulo ſtatuimus, nonnulla ſe ſe offerunt argumenta. Primum. Cauſſa efficiens generationis debet etiam in naturalium rerum principijs numerari: plura igitur ſunt principia, quàm tria. Antecedens ſuadetur; quia omnis actio pendet per ſe à cauſſa efficiente; alioqui efficiens non eſſet cauſſa per ſe; imo & à cauſſa finali, & exemplari, quæ non minùs etiam, quæque in ſuo genere, in effectum per ſe influunt. Adde quòd cùm abſoluta cuiuſque rei cognitio omnium cauſſarum intelligentiam depoſcat, vt alibi oſtendimus, non videtur quo pacto generationis notio abſque eiuſmodi cauſarum perceptione haberi queat. Vnde fit, vt eas generatio in ſuo conceptu, tanquam principia ſibi eſſentialia, debeat includere. 1.arg.

Secundum. Non minùs per ſe progreditur generatio à forma abeunte, quàm à priuatione formæ ſuccedentis: ergo ſi hæc priuatio, eſt per ſe generationis principium; illa itidem forma erit. Probatur aſſumptum, quia tam fieri nequit vt ſine illa forma, quàm vt ſine hac priuatione generatio detur; cùm ſemper generatio vnius ſit corruptio alterius. 2.arg.

Tertium. Tam videtur per ſe requiri ad generationem habilitas, ſiue aptitudo materiæ ad excipiendam formam, quàm materia ipſa: ergo eiuſmodi habilitas erit aliud principium à cæteris diſtinctum. Antecedens probatur, quia nihil gignitur niſi ex idonea aptaque materia; adeò vt cœleſtis materia & forma ſublunaris nec diuinitus in vnum compoſitum per ſe coire poſsint quia nimirum materiæ cœleſti ad rerum intereuntium formas excipiendas habilitas deficit. 3.arg.

Quartum. Generatio non tendit per ſe ad formam, ſed ad compoſitum, vt Ariſtoteles docuit hoc in libro cap. 7. text. 64. Igitur forma non eſt principium per ſe. Probatur conſecutio, quia ſi generatio non tendit per ſe ad formam, certe nec illam in ſuo conceptu includet: ex quo fiet vt forma non per ſe, ſed ex accidente ad generationem pertineat. 4.arg.

Quintum. Quod generationem à creatione per ſubiectum, & à motu per priuationem haud probè diſtinxerimus, videtur oſtédi. Primùm quia actiones non à ſubiecto, neque à termino à quo, ſed à termino, ad quem feruntur diſtinctionem accipiunt. Deinde quia cùm gratia in anima à Deo creatur, eiuſmodi creationi ſubiicitur anima; atque adeo etiam creationi ſupponitur ſubiectum. Item quia cum vnum corpus ab altero illuminante, & continuo motu ad ipſum accedente, maiora lucis incrementa accipit, ea mutatio, quia continua, eſt verè motus, & tamen non poteſt generatio ab ea diſtingui, cùm illa etiam à priuatione incedat. 5.arg.

Sextum. Ad actionem, qua Deus primos humani generis parentes initio mundi procreauit, concurrerunt materia, priuatio, & forma: & tamen non videtur admittendum eam fuiſſe veram generationem; cùm fuerit actio quędam per extraordinariam Dei potentiam miraculo exhibita. Non ergo tria 6.arg.

illa

illa principia ſolius rerum naturalium generationis principia ſunt.

ARTICVLVS VI.

ARGVMENTORVM DISSOLVTIO.

Solutio primi arg.

SVperiora argumenta ſic dilue. Ad primum nega propoſitionem antecedentem, & ad eius probationem dicito rectè concludi generationem, pēdere per ſe à cauſſa effectrici, finali, & exemplari. Cæterum id non ſat eſſe, vt hæc; eſſentialia principia generationis conſtituenda ſint; requiritur enim prætereà, vt in conceptu generationis per ſe includantur; quod non ita eſſe conſtat ex dictis: ſiquidem generatio definitur eſſentialiter progreſsio à priuatione formæ in materia ad nouam; in qua definitione nulla externarum cauſſarum mentio fit. Vrgebit tamen quiſpiam hoc modo, generatio eſt actio quædam: ſed actio includit in ſuo conceptu cauſſam agentem; cùm definiatur actus agentis, quatenus agens eſt: igitur agens pertinet per ſe ad conceptum generationis. Occurrendum tamen generationem trifariam ſpectari poſſe; primùm vt procedit ab agente; deinde vt recipitur in patiente; tertiò abſolutè, vt mutatio eſt: primò modo includere in ſuo conceptu definitiuo agens; ſecundò patiens; tertiò neutrum.

Generatio quo pacto eſſentialiter definiatur.

Triplex conſideratio generationis.

Ad reliquam partem eiuſdem primi argumenti dices perfectam cognitionem definitiuam non requirere perceptionem cauſſarum externarum, vt in alio huius libri loco docuimus; proindéque ſimiles cauſſas non ſpectare eſſentialiter ad generationem; ſed ea tantùm principia, quæ ad definitiuam eius notitiam exiguntur.

Sol. 2.

Ad ſecundum, formam abeuntem non includi per ſe in conceptu definitiuo generationis, ſicuti priuatio formæ geniti: nec formam illam per ſe ad generationem requiri: ſi enim nulla forma excedente, noua ſuccederet (quod diuina virtute fieri poteſt, etſi per naturam ſemper interitus vnius antecedat generationem alterius.) adhuc nihilominùs tota generatio conſtaret.

Sol. 3.

Ad tertium, Dicendum, vel per materiæ habilitatem intelligi potentiam materiæ, vel non repugnantiam ad accipiendas formas, quæ quodammodo à materia fluit. Si primum, liquet non concludi dandum eſſe quartum aliud principium, ſiquidem potētia materiæ eſt ipſa materia, nec ab ea vllo modo diſtinguitur; ſi ſecundum, occurrendum erit eiuſmodi non repugnantiam, ſiue aptitudinem, includi in priuatione vt quippiam, quod ab illa concernitur; quandoquidem priuatio definitur negatio formæ in ſubiecto apto. Quo fit, vt ea aptitudo ſit quædam veluti appendix principij, non autem principium per ſe. Cur autem priuatio potiùs, quàm eiuſmodi aptitudo principium conſtituatur, cauſa eſt; quia ratio generationis non ab aptitudine materiæ, ſed à priuatione per ſe dependet, vt ex definitione generationis patet. Vnde colliges non rectè Argentinatem in 2. ſent. d. 18. q. 1. art. 2. aſſeruiſſe principia rerum naturalium rectiùs poni materiam, formam, & rationes ſeminarias, id eſt, habilitates ſingulis rebus naturalibus à Deo inditas; quàm materiam, formam & priuationem.

Aptitudo materiæ & priuatio quomodo ſe habeant.

Improbatur opinio Argentinatis.

Ad

Sol.4. Ad quartum, Reiecta alium in locum longiori diſputatione de termino generationis, reſpondendum eſt generationem, vt ſupra attigimus, tendere per ſe & ad formam & ad compoſitum; ad formam vt ad terminum minùs præcipuum, qui dicitur produci vt quo, (excepta anima rationali, quæ à Deo creatur) ad compoſitum verò, vt ad terminum principalem, qui dicitur fieri, vt quod; atque ita interpretandum eſſe locum Ariſtotelis in argumento adductum: neque ex illo haberi generationem non proficiſci etiam ſuo modo per ſe ad formam, eamque in ſuo conceptu includere. Verum licet tam forma, quàm compoſitum per ſe terminent generationem; quia tamen ſola forma vt diſtinctiuum per ſe illius eam terminat (compoſita enim ratione duntaxat formarum, eiuſmodi diſtinctionem conferunt) fit inde, vt non compoſitum, ſed forma principium generationis habeatur; maximè cum compoſitum non ſe habeat ad generationem, vt principians, quod ad principij rationem neceſſarium erat; ſed vt principiatum, genitumve principiorum concurſu.

Forma, & cõpoſitũ terminus generationis.

Ad quintum reſpondendum actiones mutationeſque eatenus dici per terminos ad quos diſtinguit, quatenus omnes, verbi gratia, generationes inter ſe; & creationes item inter ſe omnes, ac ſimiliter motus à terminis ad quos proficiſcuntur, mutuam diſtinctionem capiunt. Quod tamen non efficit quominùs generationes ſecundum modum à nobis explicatum, ab alterius generis mutationibus actionibuſue per aliud quidpiam differant. Ad id verò, quod de gratiæ creatione obiicitur, dicendum nos eo in loco de propria duntaxat creatione fuiſſe locutos; non de impropria, qualis ea eſt, qua gratia in præiacente ſubiecto à Deo producitur, vt in 8. huius operis libro docebimus. Sol.5.

Ad diluendum verò id, quod de diſcrimine inter motum generationemque opponebatur, intelligendum eſt dupliciter poſſe motum à termino poſitiuo tendere: nimirum vel quia ab eo iam in ſubiecto exiſtente incipit, & continuatur, vel quia ab eo continuatur, non tamen incipit. Secundum priorem modum incedit motus, quo Socrates è pallido fit candidus: ſecundum poſteriorem is, quo aër è tenebricoſo fit lucidus per continuum acceſſum corporis illuminantis: ſemper enim poſt inchoatum motum vna pars lucis aliam iam acquiſitam ſupponit tanquam terminum, è quo ad vlteriorem partem acquirendam motus progreditur. Hoc poſito dicendum motus omnes, de quibus, cùm motum generationemque diſtinximus, locuti fuimus; incedere à termino poſitiuo, alterutro è duobus iis modis, quos diximus: proindeque ratum adhuc manere propoſitum diſcrimen.

Quo pacto omnis motus incedat à termino poſitiuo.

Ad Sextum dicito procreationem illam primorum parentum veram fuiſſe generationem: nec obſtare quòd ſupra vſitatum naturæ curſum acciderit; cùm omnia, quibus generatio eſſentialiter conſtat ad eam concurrerint. Non enim quod aliquid miraculo, aut naturæ vi fiat, ſat eſt ad eſſentiæ diſcrimen arguendum, ſi intrinſeca omnia conueniant. Sol.6.

Procreatio primorum parentũ fuit vera generatio.

T CAPI

Κεφάλαιον η.

Ὅτι δὲ μοναχῶς οὕτω λύεται καὶ ἡ τῶν ἀρχαίων ἀπορία, λέγωμεν κατὰ ταῦτα. ζητοῦντες γὰρ οἱ κατὰ φιλοσοφίαν πρῶτοι τὴν ἀλήθειαν, καὶ τὴν φύσιν τὴν τῶν ὄντων, ἐξετράπησαν, οἷον ὁδόν τινα ἄλλην ἀπωσθέντες ὑπὸ ἀπειρίας· καί φασιν οὔτε γίγνεσθαι τῶν ὄντων οὐδὲν, οὔτε φθείρεσθαι. διὰ τὸ ἀναγκαῖον μὲν εἶναι γίγνεσθαι τὸ γιγνόμενον ἢ ἐξ ὄντος, ἢ ἐκ μὴ ὄντος. ἐκ δὲ τούτων ἀμφοτέρων ἀδύνατον εἶναι. οὔτε γὰρ τὸ ὂν γίγνεσθαι· εἶναι γὰρ ἤδη. ἔκ τε μὴ ὄντος οὐδὲν ἂν γενέσθαι· ὑποκεῖσθαι γάρ τι δεῖν· καὶ οὕτω δὴ τὸ ἐφεξῆς συμβαῖνον αὔξοντες, οὐδ' εἶναι πολλά φασιν, ἀλλὰ μόνον αὐτὸ τὸ ὄν. ἐκεῖνοι μὲν οὖν ταύτην ἔλαβον τὴν δόξαν διὰ τὰ εἰρημένα. ἡμεῖς δὲ λέγομεν, ὅτι τὸ ἐξ ὄντος ἢ μὴ ὄντος γίγνεσθαι, ἢ τὸ μὴ ὂν, ἢ τὸ ὂν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ ὁτιοῦν τόδε γίγνεσθαι, ἕνα μὲν τρόπον οὐδὲν διαφέρει, ἢ τὸ τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι ἢ πάσχειν, ἢ τὸ ἐξ ἰατροῦ εἶναί τι ἢ γίγνεσθαι. ὥστ' ἐπειδὴ τοῦτο διχῶς λέγεται, δῆλον ὅτι καὶ τὸ ἐξ ὄντος, καὶ τὸ ὂν, ἢ ποιεῖν, ἢ πάσχειν. οἰκοδομεῖ μὲν οὖν ὁ ἰατρὸς, οὐχ ᾗ ἰατρὸς, ἀλλ' ᾗ οἰκοδόμος· καὶ λευκὸς γίνεται, οὐχ ᾗ ἰατρὸς, ἀλλ' ᾗ μέλας· ἰατρεύει δὲ καὶ ἀνίατρος γίνεται, ᾗ ἰατρός. ἐπεὶ δὲ μάλιστα λέγομεν κυρίως τὸν ἰατρὸν ποιεῖν τι, ἢ πάσχειν, ἢ γίγνεσθαι ἐξ ἰατροῦ, ἐὰν ᾗ ἰατρὸς ταῦτα πάσχῃ, ἢ ποιῇ, δῆλον ὅτι καὶ τὸ μὴ ἐξ ὄντος γίγνεσθαι, καὶ τοῦτο σημαίνει τὸ ᾗ μὴ ὄν. ὅπερ ἐκεῖνοι μὲν οὐ διελόντες, ἀπέστησαν· καὶ διὰ ταύτην τὴν ἄγνοιαν τοσοῦτον προσηγνόησαν, ὥστε μηδὲν οἴεσθαι γίγνεσθαι, μηδ' εἶναι τῶν ἄλλων, ἀλλ' ἀνελεῖν πᾶσαν τὴν γένεσιν.

ἡμεῖς

CAPVT VIII.

Veterũ [a] autẽ dubitationẽ hoc vno dũtaxat diſſolui modo, poſt hæc dicemus. Primi enim Philoſophi cùm veritatẽ naturãq; rerũ inueſtigarent, quaſi ad aliã quandam viã imperitia deducti à vero aberrarũt, atq; inquiũt rẽ nullã aut generari, aut interire, propterea quod neceſſe ſit id, qđ gignitur, aut ex eo quod ſit, gigni, aut è nihilo, è quorũ neutro gigni poſſit. Nã id, quod ſit, nõ gigni: quãdoquidẽ iã ſit, è nihilo verò nihil fieri. quod ſubiici aliquid oporteat. Atq; hoc ſanè modo id, quod deinceps accidit adiiciendo, multa eſſe negant, id ſolum, quod eſt, concedentes. Illi igitur ob ea quæ dicta ſunt, in hanc opinionẽ adducti ſunt [b] Nos autẽ dicimus ex eo, quod ſit, aut eo, quod non ſit, fieri aut id, quod non eſt, aut id, quod eſt, facere aliquid, aut pati, aut quiduis hoc fieri, vno modo ab eo nihil differre, medicũ aliquid facere, aut pati, aut è medico aliquid eſſe, aut fieri. Quare cùm hoc bifariã dicatur, illud quoq; ex eo, quod ſit, & id quod eſt, aut facere, aliquid, aut pati duobus modis dici manifeſtũ eſt. Aedificat itaq; medicus, non vt medicus, ſed vt ædificator, idemq; albus fit, non vt medicus, ſed vt niger; medetur autem, medicusq; eſſe deſinit quatenus eſt medicus. Cùm verò maximè propriè medicum quidpiã facere, aut pati, aut è medico fieri, ſi hæc quatenus medicus aut patiatur, aut faciat, dicamus, illud quoq; planum eſt, ex eo, quod non eſt fieri, id ſignificare, quatenus non eſt. Quod cùm illi non diſtinxiſſent à veritate abducti ſunt: & ob hanc ignorationẽ eò ignorantiæ deuenerunt, vt aliarum rerum nullam generari, aut eſſe exiſtimarẽt, imo verò vniuerſam tollerent generationem. Nos

Textus 71.

Textus 72.

Textus 73.

Textus 74.

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Dogmata negantium generationé, & interitũ ſubſtantialem.

Veterum a autem]Refert abſurdas quorundã Philoſophorum opiniones, qui ex inſcitia principiorum eò adducti ſunt, vt omnem ſubſtantiæ generationem, interitumq; negarint. Erat autem eorum ratio hæc. Quidquid oritur, aut ex eo quod eſt, oritur: aut è nihilo Non ex eo, quod eſt, quia iam res eſſet antequam orieretur: nõ ex nihilo; quia è nihilo fieri aliquid non poteſt, ſiquidem ſemper aliquid ſubiici oportet, è quo res gignatur. Nulla eſt igitur generatio, proindeque nullus interitus. Vnde etiam colligebant vnum tantùm dari ens, quod neque gigni, neque oriri poſſit. Quo patet huius ſententiæ, & rationis auctores fuiſſe Parmenidem, & Meliſſum, de quibus ſupra.

b Nos autem] Vt propoſitam rationem diluat, monet priùs dupliciter accidere poſſe, vt ex eo, quod eſt, aut ex eo quod non eſt, aliquid fiat; nimirum per ſe, aut ex accidente; quod exemplo medici aperit, quem facere aliquid aut pati, aut è quo fieri quidpiam totidem modis dicimus. Nimirum per ſe, & qua medicus eſt, mederi; & ex medico non

non medicum fieri; ex accidente verò ædificare, & albeſcere. Hanc autem diſtinctionē ait Ariſtoteles antiquos ignoraſſe, ideoque generationes è medio ſuſtuliſſe.

ἡμεῖς δὲ καὶ αὐτοί φαμεν, γίγνεσθαι μὲν οὐδὲν ἁπλῶς ἐκ μὴ ὄντος, ὅμως μέντοι γίγνεσθαι ἐκ μὴ ὄντος, οἷον κατὰ συμβεβηκός· ἐκ γὰρ τῆς στερήσεως, ὅ ἐστι καθ' αὑτὸ μὴ ὄν, οὐκ ἐνυπάρχοντος γίγνεταί τι. θαυμάζεται δὲ τοῦτο, καὶ ἀδύνατον οὕτω δοκεῖ, γίγνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος. ὡσαύτως δὲ οὐδ' ἐξ ὄντος οὐδὲ τὸ ὂν γίνεσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· οὕτω δὲ καὶ τοῦτο γίγνεσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον, οἷον εἰ ἐκ ζῴου ζῷον γίγνοιτο, καὶ ἐκ τινὸς ζῴου τὶ ζῷον, οἷον εἰ κύων ἐξ ἵππου γίγνοιτο· γίγνοιτο μὲν γὰρ ἂν, οὐ μόνον ἐκ τινὸς ζῴου ὁ κύων, ἀλλὰ καὶ ἐκ ζῴου, ἀλλ' οὐχ ᾗ ζῷον· ὑπάρχει γὰρ ἤδη τοῦτο. εἰ δέ τι μέλλει γίγνεσθαι ζῷον, μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, οὐκ ἐκ ζῴου ἔσται· καὶ εἴ τι ὄν, οὐκ ἐξ ὄντος, οὐδ' ἐκ μὴ ὄντος. τὸ γὰρ ἐκ μὴ ὄντος εἴρηται ἡμῖν τί σημαίνει, ὅτι ᾗ μὴ ὄν. ἔτι δὲ καὶ τὸ ἅπαν εἶναι ἅπαν, ἢ τὸ μὴ εἶναι, οὐκ ἀναιροῦμεν. εἷς μὲν δὴ τρόπος οὗτος. ἄλλος δ', ὅτι ἐνδέχεται ταὐτὰ λέγειν κατὰ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐνέργειαν. τοῦτο δ' ἐν ἄλλοις διώρισται δι' ἀκριβείας μᾶλλον· ὥσθ' (ὅπερ ἐλέγομεν) αἱ ἀπορίαι λύονται, δι' ἃς ἀναγκαζόμενοι ἀναιροῦσι τῶν εἰρημένων ἔνια· διὰ γάρτοι τοῦτο τοσοῦτον οἱ πρότερον ἐξετράπησαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὴν γένεσιν καὶ φθορὰν, καὶ ὅλως μεταβολήν. αὕτη γὰρ ἂν ὀφθεῖσα ἡ φύσις, ἅπασαν ἔλυσεν αὐτῶν ταύτην τὴν ἄγνοιαν. Κεφά

c *Nos autē & ipſi dicimus nihil quidē omnino ex eo, quod non eſt, fieri, tamē ex eo, quod nō eſt, ex accidenti fieri; ex priuatione enim fit, quæ eſt per ſe non ens, & non ineſt. Sed admirationi hoc eſt, ac videtur fieri non poſſe, vt hoc modo ex eo, quod non eſt aliquid fiat.* Textus 75. d *Similiter verò neq; ex eo quod eſt, neq; id quod eſt, fieri niſi ex accidenti, & perinde hoc fieri, ac ſi ex animali animal fieret, & ex aliquo animali aliquod animal, vt ſi ex equo fieret canis. Non ſolùm enim ex aliquo animali fieret canis, ſed ex animali, non tamen vt animal; quandoquidem hoc iam eſt. Quod ſi aliquod animal non ex accidenti fieri debeat, non ex animali erit.* Textus 76. *Atque etiam ſi quidpiam, quod eſt, non ex eo quod eſt, neq; ex eo, quod nō eſt. Nā ex eo, quod non eſt fieri, quid nobis ſignificet, dictū eſt, nēpe, quatenus non eſt. Sed neq; id tollimus eſſe omnem eſſe, aut nō eſſe. Vnus igitur hic eſt modus.* Textus 77. e *Alter eſt, quoniam actu & poteſtate hæc dici poſſunt, quod quidem alibi magis exquiſitè eſt definitū. Quare, vt diximus, dubitationes diluuntur, quibus adducti aliqua eorum, quæ dicta ſunt, ſūmouent. Ob hæc enim veteres ab ea via, quæ ad generationem eſt, & ad interitū, atq; omnino mutationē tantoperè aberrarūt. Hæc nāque ſi perſpecta fuiſſet natura ab omni eos ignoratione liberaſſet.* Textus 78. CAP.

Bifariam fieri quidpiā ex eo, quod eſt.

c *Nos autem & ipſi.*] Propoſitam rationem diluit explicando in primis poſteriorem partem aſſumptionis. Nam ſi intelligant non poſſe aliquid fieri è nihilo, ſiue ex non ente, vt non ens eſt, tanquam ex principio componente, concedenda eſt eis aſſumptio; ſed in eo ſenſu neganda maior propoſitio: ſignificat enim, quidquid fit fieri ex aliquo in actu, aut ex nihilo in actu; hunc enim duntaxat entis modum veteres agnoſcebant. Si verò contendant ex non ente per accidens nihil fieri, vt ex principio componēte, id eſt, nihil fieri ex materia, cui accidit non ens, ideſt, cui accidentario conuenit priuatam eſſe forma rei, quæ gignitur; tunc neganda eſt maior propoſitio.

Ens, vt ens, nō fit, ſed hoc, vel illud ens.

d *Similiter verò.*] Reſpondet ad priorē partē aſſumptionis, aitq; ens nō fieri ex ente per ſe, ſed per accidēs. Vt enim ſi animal fieret ex animali, & quoddā animal ex quodā animali, ceu canis ex equo, animal in cōmune, quod includitur in cane, non fieret per ſe ex animali incluſo in equo, ſed canis fieret per ſe ex equo, ſeu nō cane, quia natura nō fertur per ſe in productionē eius, quod iam erat in materia, ſed eius, quod nōdum erat: ita ſi ens, vt ens, fieret, oporteret nullum præcedere ens, atque ita ex nihilo fieret; quod eſt impoſſibile. At cùm non fiat ens, vt ens, ſed hoc vel illud ens, ſat eſt præcedere aliquod non ens, nimirum id, quod effici debet, licet hoc non ens re vera aliud ens ſit. Eſt itaque Ariſtotelis inſtitutū hoc loco docere, vt fiat hoc ens nō debere ex nihilo fieri, ſed ex aliquo ente; dummodo id, ex quo fit, non ſit illud ipſum, quod efficitur.

Ens aliud actu, aliud poteſtate.

e *Alter eſt.*] Oſtendit aliter quoque dilui poſſe antiquorum rationem adhibita nimirum diſtinctione entis, quod partim dicitur actu, vt homo, & ignis, partim poteſtate vt libro 9. Metaph, ſ. ca. 11. explicatius dicitur. Itemque poſita diuiſione non entis in non ens actu, & non ens poteſtate, id eſt, purum nihil. Tum ad priorem partem aſſumptionis reſpondet res naturales fieri ex ente poteſtate, ideſt, ex materia prima, non vero ex ente actu. Ad poſteriorem, eaſdem ex non ente actu; non tamen ex nō

ente poteſtate fieri. Colligit deinde manifeſtum iam eſſe quo pacto dubitatio veterum Philoſophorum generationem negantium diſſolui poſſit, nempe ſi acutè perſpiciatur natura materiæ priuationem habentis: ſic enim facilè apparebit quo pacto ex eo, quod eſt, & ex eo quod non eſt, res gignantur.

Κεφάλαιον θ.

Ἡμμένοι μὲν οὖν καὶ ἕτεροί τινές εἰσιν αὐτῆς, ἀλλ' οὐχ ἱκανῶς. πρῶτον μὲν γὰρ ὁμολογοῦσιν ἁπλῶς γίνεσθαί τι ἐκ μὴ ὄντος, ᾗ Παρμενίδην ὀρθῶς λέγειν· εἶτα φαίνεται αὐτοῖς, εἴπερ ἐστὶν ἀριθμῷ μία, καὶ δυνάμει μόνον μίαν εἶναι, τοῦτο δὲ διαφέρει πλεῖστον.

Ἡμεῖς μὲν γὰρ ὕλην καὶ στέρησιν ἕτερον εἶναί φαμεν· καὶ τούτων τὸ μὲν οὐκ ὂν εἶναι κατὰ συμβεβηκός, τὴν ὕλην· τὴν δὲ στέρησιν, καθ' αὑτήν· καὶ τὴν μὲν ἐγγὺς καὶ οὐσίαν πως, τὴν ὕλην, τὴν δὲ στέρησιν οὐδαμῶς. οἱ δὲ τὸ μὴ ὂν τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν ὁμοίως, ἢ τὸ συναμφότερον, ἢ τὸ χωρὶς ἑκάτερον· ὥστε παντελῶς ἕτερος ὁ τρόπος οὗτος τῆς τριάδος, κἀκεῖνος. μέχρι μὲν γὰρ δεῦρο προῆλθον, ὅτι δεῖ τινα ὑποκεῖσθαι φύσιν. ταύτην μέντοι μίαν ποιοῦσι· καὶ γὰρ εἴ τις δυάδα ποιεῖ, λέγων μέγα καὶ μικρὸν αὐτήν, οὐθὲν ἧττον ταὐτὸ ποιεῖ· τὴν γὰρ ἑτέραν παρεῖδε, τὴν στέρησιν. ἡ μὲν γὰρ ὑπομένουσα συναιτία τῇ μορφῇ τῶν γινομένων ἐστίν, ὥσπερ μήτηρ· ἡ δ' ἑτέρα μοῖρα τῆς ἐναντιώσεως, πολλάκις ἂν φαντασθείη τῷ πρὸς τὸ κακοποιὸν αὐτῆς ἀτενίζοντι τὴν διάνοιαν, οὐδ' εἶναι τὸ παράπαν. ὄντος γάρ τινος θείου καὶ ἀγαθοῦ, καὶ ἐφετοῦ, τὸ μὲν ἐναντίον αὐτῷ φαμεν εἶναί τι, τὸ δέ, ὃ πέφυκεν ἐφίεσθαι καὶ ὀρέγεσθαι αὐτοῦ, κατὰ τὴν αὑτοῦ φύσιν. τοῖς δὲ συμβαίνει, τὸ ἐναντίον ὀρέγεσθαι τῆς αὑτοῦ φθορᾶς. καίτοι οὔτε αὐτὸ ἑαυτοῦ οἷόν τε ἐφίεσθαι τὸ εἶδος, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἐνδεές· οὔτε τὸ ἐναντίον· φθαρτικὰ γὰρ ἀλλήλων τὰ ἐναντία. ἀλλὰ τοῦτ' ἐστὶν ἡ ὕλη, ὥσπερ ἂν εἰ θῆλυ ἄρρενος, καὶ αἰσχρὸν καλοῦ· πλὴν οὐ καθ' αὑτὸ αἰσχρόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός· οὐδὲ θῆλυ, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. φθείρεται δὲ καὶ γίνεται, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δὲ ὡς οὔ. ὡς μὲν γὰρ τὸ ἐν ᾧ, καθ' αὑτὸ φθείρεται· τὸ φθειρόμενον γὰρ ἐν τούτῳ ἐστίν, ἡ στέρησις. ὡς δὲ κατὰ τὴν δύναμιν, οὐ καθ' αὑτό, ἀλλ' ἄφθαρτον καὶ ἀγένητον ἀνάγκη αὐτὴν εἶναι. εἴτε γὰρ ἐγίνετο, ὑποκεῖσθαί τι δεῖ πρῶτον, τὸ ἐξ οὗ ἐνυπάρχοντος. τοῦτο δ' ἐστὶν αὐτὴ ἡ φύσις· ὥστ' ἔσται πρὶν γενέσθαι. λέγω γὰρ ὕλην, τὸ πρῶτον ὑποκείμενον ἑκάστῳ, ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴτε φθείρεται, εἰς τοῦτο ἀφίξεται ἔσχατον· ὥστε ἐφθαρμένη ἔσται, πρὶν φθαρῆναι.

περὶ

CAP. IX.

ATtigerũt [a] quidam igitur eam & nõnulli Textus 79
alij; ſed non ſatis. Primi enim qua Par-
menidem rectè dicere conſentiunt, ex eo, quod
non eſt aliquid omnino fieri fatentur. Deinde
ſi numero eſt vna, poteſtate quoque vna eſſe
illis videtur, quod ſanè plurimum differt.

[b] Nos enim materiam, & priuationem eſſe
diuerſa dicimus, ipſorumque alteram materiã
non eſſe ex accidente, priuationem verò per ſe,
rurſus materiã ad ſubſtantia rationem propiùs
quodammodo accedere, priuationem nequa-
quam. [c] Illi verò magnum & paruum, aut Textus 80.
vtrumque ſimul, aut alterum ſeorſum, non ens
ſimiliter. Quare ternarij alius hic, alius ille eſt
modus. Hucuſque enim peruenere, naturã ali-
quam eſſe ſubijciendã: ſed hanc vnam faciunt:
Nam dualitatẽ etſi aliquis ipſam facit, nempe
magnum & paruum, nihilominùs tamen idem
facit, quando alteram deſpexit, videlicet, pri-
uationem. [d] Illa enim permanens eorum, quæ Textus 81.
fiunt, vnà cum forma, cauſa eſt, perinde atque
mater. At cõtrarietatis altera pars nõ eſſe om-
nino perſæpe ei videtur, qui ad eius maleficiũ
animum attenderit. Cùm enim diuinum quid-
dam ſit, & bonum, & expetendum, aliud qui-
dem cõtrarium ei eſſe dicimus, aliud, quod na-
tura ſua ipſum expetat, atque deſideret. [e] Illis
autem accidit, vt ſuum ipſius interitum cõtra-
rium expetat. At neque ſe ipſa expetere poteſt
forma; quãdoquidem non egeat: neque contra-
rium, cùm viciſſim ſe ſe contraria interimant.
Sed hoc, eſt materia, perinde appetẽs illud ac ſi
marem fœmina, & quod turpe eſt, appetat pul-
chrum. At nec turpe, nec fœmina per ſe, ſed ex
accidenti. [f] Partim verò & interit, & oritur, Textus 82.
partim non. Nam quatenus eſt id, in quo, ea ex
parte interit; quandoquidem in eo eſt id, quod
interit, nempe priuatio. Quo autẽ poteſtate eſt,
eo non interit: ſed neceſſe eſt eam neque oriri,
neque interire. Nam ſi oriatur aliquid primum
ſubiici oportet, ex quo inſito oriatur, qua quidẽ
eſt ipſius natura. Quamobrem erit antequam
fiat. Dico enim materiam, quod rei cuiuſque
ſubiectum eſt primum, è quo inſito non ex acci-
denti aliquid oritur, & in quod ſi quidpiam in-
terit, vltimum abeat. Quare erit interempta,
antequam intereat. Prin

CAPI

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

A *Ttigerunt a quidam.*] Coarguit Platonicos, qui tametſi materiæ cognitionem attigerent, eam tamen à priuatione neutiquam diſtinguebant, proindéque ſicuti priuatio ſimpliciter eſt non ens ita materiam abſolutè non ens pronuntiabant. Fuerunt autē in hunc errorē adducti ratione illa Parmenidis, quidquid eſt præter ens, eſt nō ens; tū illud ſumebant, materia eſt præter ens; cū non ſit ens actu. Vnde concludebant materiam ſimpliciter eſſe non ens. Deinde quia arbitrabantur quæcunque ſunt vnum ſubiecto, eadem vnum eſſe poteſtate, ac ratione. Quare cū animaduerterent materiā, & priuationem vnum quidpiam ſubiecto eſſe; colligebant eſſe quoque idem ratione, & eſſentia, atque adeò materiam ſimpliciter eſſe non ens.

Materiam eſſe nō ens per accidens.

b *Nec enim.* Docet ſe Platonicorum hac in re ſententia abhorrere, quod cenſeat materiam & priuationem ratione inter ſe differre, materiamque eſſe non ens per accidens, ratione videlicet priuationis, quæ ipſi accidit, priuationem verò eſſe non ens per ſe. Rurſus materiam eſſe aliquo modo ſubſtantiam, priuationem verò nullo pacto in ſubſtantiis numerári poſſe.

c *Illi verò magnum*] Cum Platonici magnum & paruum pro materia ſtatuerint, & vtrumque non eſſe, aut vtrunque ſimul, aut alterum ſeorſim affirmarint, fit vt ternarius principiorū ab eis, & ab Ariſtotele poſitus neceſſariò ſit diuerſus. Licet enim Platonici ſubiectū dari fateātur, ab eo tamē poteſtate, & ratione tertiū, nimirū priuationē, non diſtinguunt, vtique eam contemnentes propter maleficium, quod molitur, dū in cauſſa eſt, vt materia alteram formā expetat, & eam cui actu coniuncta eſt, repudiet.

Materiam & priuationē inter ſe formaliter diſtingui.

d *Illa enim permanens.*] Dum Platonicos inſectatur, duabus rationibus materiam, & priuationem formaliter inter ſe differre oſtendit. Prior ita habet. Materia permanet cū forma, eamq; ſuo gremio excipit, tāquam mater ſemen ad gignendam prolē, ſed priuatio cùm formæ aduerſetur, neque eum ea manet, neque illam excipit. Nō igitur priuatio, & materia formaliter idem ſunt. Hanc verò rationem illuſtrat edocens formam quidpiam diuinum eſſe, & bonum, atque expetibile, quod materia ingenita ſibi propenſione exoptat, & affectat.

e *Illis autem accidit.*] Poſterior ratio hæc eſt. Si materia, & priuatio formaliter idem eſſent, ſequeretur aliquid ſui ipſius interitum appetere, quod à naturæ legibus quam maximè eſt alienum. Probatur conſequutio. Nā forma cùm pulchrum & diuinū quidpiam ſit, admodum appetibilis eſt; non appetit vero ipſa ſe; quia nihil eius, quod poſſidet, deſiderio tenetur, ſed eius duntaxat, quo caret; forma autem ſeipſa carere non poteſt. Reliquum eſt igitur, vt materia affecta priuatione formam tanquam proprium actum perfectionémque deſideret. Quare ſi quis autumet materiam non differre formaliter à priuatione, conſequens erit, vt dicat priuationem appetere formā, cuius aduentu petit ac proinde idem ſibi ipſi exitium optare.

Materiam per ſe neque generari, neque interitū ſubire.

f *Partim verò.* Abſoluit materiæ tractationem docens materiam per ſe & ſuapte natura, ſeu ratione ſubſtantiæ, neque generationem, neque interitum ſubire, ſed ex accidente dūtaxat, id eſt, ratione priuationis, quæ in ea ſuo modo gignitur, atque interit, cum incipit eſſe, rurſúſque aboletur. Non gigni autem, nec interire per ſe materiam ex eo oſtendit, quia gigneretur ante ſuum ortum, & ante ſuum interitum interiret, quod fieri nequit. Hoc autem ſequi ea ratione demonſtrat, quia quidquid fit, ex aliquo, quod primum ſubiicitur, neceſſe eſt fiat; & quod interit, in aliquod vltimū ſubiectū intereat oportet, quod ſanè nihil aliud eſt, quam materia ipſa, quæ definitur primum cuiuſque ſubiectum, ex quo inſito vnumquodque non ex accidēte generatur, & in quod, ſi quidpiam interit poſtremò reſoluitur.

Materiæ definitio.

περὶ δὲ τῆς κατὰ τὸ εἶδος ἀρχῆς, πότερον μία ἢ πολλαὶ καὶ τίς ἢ τίνες εἰσί, δι' ἀκριβείας τῆς πρώτης φιλοσοφίας ἔργον ἐστὶ διορίσαι, ὥστ' εἰς ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἀποκείσθω. περὶ δὲ τῶν φυσικῶν καὶ φθαρτῶν εἰδῶν ἐν τοῖς ὕστερον δεικνυμένοις ἐροῦμεν. ὅτι μὲν οὖν εἰσιν ἀρχαί, καὶ τίνες, καὶ πόσαι τὸν ἀριθμόν, διωρίσθω ἡμῖν οὕτως· πάλιν δὲ ἄλλην ἀρχὴν ἀρξάμενοι λέγωμεν.

g *Pricipiū aūt, quod ī genere formæ eſt, vtrū vnū ſit, an multa, & quot, aut quæ ſint: primæ Philoſophiæ mun⁹ eſt exquiſitè definire. Quare in id tēpus reiiciatur. De naturalib⁹ verò, & q̄ intereūt, formis, in his, q̄ poſt demoſtrabūtur, dicemus. Principia igitur eſſe, quæque, & quot ſint numero, hunc in modum à nobis ſit definitum. Rurſus verò aliunde exorſi dicamus.*

g *Principium autem.*]Cùm forma è tribus principijs vnum ſit, tantumque in re conſtituenda habeat momenti, vt ipſa totam pene eſſentiam contineat, doctrinæ ratio poſtulare videbatur, vt poſt diligentem materiæ & priuationis diſputationem, de forma non minus accuratè ageretur. Occurrit Ariſtot. generalem formæ tractationem ad primam ſpectare Philoſophiam: explicationem verò formarum naturalium, & intereuntium in ijs, quæ ſequuntur, tradendam eſſe. Quod præſtat partim 2. huius operis, partim in libris de ortu, & interitu, & de animalibus, alijsque Phyſiologiæ libris.

QVÆSTIO I.
INSIT-NE REBVS phyſicis materia.

ARTICVLVS I.
QVIBVS POTISSIMVM ARGVmentis Philoſophi in rebus phyſicis materiam aſtruxerint.

CONſtituto ſexti & ſeptimi capitis controuerſijs principiorum numero, ſequitur vt eas quæſtiones, quæ principia ſingulatim attingunt, diſputemus. Atque vt à materia ordiamur, in cuius agnitionem omnes ferè, qui de natura ſcripſerunt, veritate duce ferebantur, licet eius nomen minus apertè celebrarint. In primis aſſerendæ materiæ complures fuêre rationes,
Ariſtoteles. Plato. Plotinus. ac viæ, quas tradidit Ariſtoteles partim cap. 6. huius libri, partim 8. Metaph. cap. 1. text. 4. & lib. 12. cap. 2. text. 7. Plato in Timæo, Plotinus lib. 4. Enneadis. 2. cap. 6. Auerroes 4. huius operis comm. 38. & 8. Metaph. com. 12. ac ple- D. Damaſcenus in ſuis Phyſicis cap. 3. Scot. 7. Metaphyſ. q. 5. Alb. M. hoc loco. tract. 3. cap. 11. Greg. Arim. in 2. d. 12. q. 1. art. 1.
1. argum. rique alij. Nos paucis id probare hunc in modum poſſumus. Cùm ignis ex aqua ignem generat, aqua non ex toto interit, neque in nihilum abit; ſiquidem
Poſſe in nihilum redigere ſolius diuinæ potentiæ eſt. poſſe in nihilum redigere ſolius diuinæ virtutis eſt. Manet ergo aliquid, quo ſuperſtite, ac ſeruato fiat aquæ in ignem conuerſio. Id autem non eſt forma aquæ: ſiquidem hæc nequit cum forma ignis in eodem compoſito cohærere. Eſt igitur materia.

2. argum. Item, vt communi ſapientum decreto ratum eſt, ex nihilo quicquam gigni non poteſt; gignitur ergo ex aliquo, quòd priùs extiterat: id autem non eſt forma; ea namque denuò inducitur. Eſt igitur quippiam, quod aduenientem formam excipiat, & vnum idemque permaneat, id eſt, materia. Atque hæ duæ rationes collectæ ſunt ex ea diſputatione, qua Ariſtoteles proximis capitibus materiam inueſtigauit, aſſeruitque.

3. argum. Tertio comprobatur idem inſtitutum, quia ſicuti in ſummo rerum gradu eſt actus purus, nullius indigus, formarum omnium effector, & omnis mutationis expers, in quem ſeries efficientium cauſſarum vltimò deſinit: ita in
Sicuti datur vnus actus purus, ita vna pura potentia. infimo eſſe aliquid debet, quod ſit pura potentia, omnium egena, formarum omnium receptrix, & ipſa per ſe informis, nullam effectricem vim habens, atque ad omnes corporeas mutationes ſubeundas idonea, in quam cauſſarum patientium ordo terminetur: hoc autem nihil aliud, quàm materia eſt.

Lege

Alcinous. Lege pro hac ratione, ſi placet, Alcinoum in lib. de doctr. Plat. cap. 11. Ficinum li. 5. de immortalit. animorum cap. 4. Scotum in 2. d. 12. q. 1.

4 argum. Denique idem confirmatur hunc in modum, Omne ens naturale ex forma & ex aliquo ſubiecto coaleſcit: alioqui non eſſet compoſitum Phyſicum. Vel ergo illud ſubiectum ex alio conſtat, & illud ex alio, atque ita in infinitum: vel deueniendum erit ad vnum, quod ex alio concretum non ſit. Atqui non eſt admittenda infinita illa progreſsio; ſiquidem non datur infinitum in natura. Fatendum ergo erit dari aliquod ſubiectum, quod ex alio priori non ſit, atque adeo materiam. Lege Ariſtotelem 12 Metaphy. c. 3. text 16.

ARTICVLVS II.

MATERIAM A DEO FVISSE CREATAM: & generationis atque interitus expertem eſſe.

Porro autem in confeſſo eſt (quicquid de hac re Ariſtoteles, & priſci Philoſophi ſenſerint, quod 8. libro huius operis expendemus) materiam à nullo agente creato, ſed à ſolo Deo productam fuiſſe; quod ita concluditur. Materia non niſi per creationem efficitur; ſed creare ad ſolam diuinam potentiam ſpectat. Ergo materia à ſolo Deo effici potuit. Maior probatur, quia ſi materia non crearetur, cùm non habeat eſſe à ſe; id enim ſolius Dei proprium eſt, ſanè fieret præſuppoſito aliquo ſubiecto; quod tamen repugnat; cum materia ſit ipſum primum ſubiectum, vt docuit Ariſtoteles cap. 9. huius libri text. 82. Minorem verò propoſitionem oſtendit communis illa ratio, qua Theologi probant ſolius diuinę virtutis eſſe res creare. Nam quantò id, quod producitur, remotius eſt ab actu; tantò maiorem requirit virtutem in producente; id autem, quòd è nihilo fit, tam remotum eſt ab actu, vt remotius eſſe nequeat; ac proinde requiret virtutem, qua maior eſſe non poſsit, id eſt, infinitam, quæ ſoli Deo conuenit.

Hac de re Scotus 7. Metaph. q. 8.

Non potuiſſe materiam ab vllo agente creato effici.

D. Tho. 1 p. q. 45. artic 5. & 1. contra gent. c. 44. Capr. in 1. d. 43. q. 1. art. 1. Henricus quodlib. 4. q. 7.

Ita verò planè conſtat non generari materiam, quam etiam non interire certum eſt; vtrunque autem nonnulli hoc argumento confirmant. Si materia generationi & interitui eſſet obnoxia, ſequeretur dari aliquid prius primo, & aliquid poſterius vltimo, quod eſt manifeſta implicatio. Probatur ſequi. Nam materia eſt primum in generatione poſtremum in interitu, hoc eſt vltimum, in quod res abit, ſeu reſoluitur: omne autem, quod generatur, ex aliquo priori generatur: & quod corrumpitur, in aliquid poſterius deſinit. Adde quòd ſi materia interiret vel alia ſingulis momentis à Deo crearetur, quæ formas reciperet; vel iam diu omnis rerum ortus & propagatio deficiente materia, quæ totius corporeæ naturæ fundamentum habetur, conceſſiſſet: quorum primum abſurdum inauditumque eſt, poſterius experientiæ palam repugnat. Quare rectè dictum eſt à Plotino capite ſeptimo libri quarti Enneadis 2. reclamate contra Empedoclem (cuius dogmate elementa materia rerum Phyſicarum erant) ipſam elementorum corruptionem, quòd materiam ab ortus & interitus viciſsitudine liberã eſſe oportet.

Materiam neque gigni, neque interire.

Materia totius corporeæ naturæ fundamentum.

Plotinus.

Cæterùm licet materia ſuapte natura ortum & occaſum neſciat; docuit tamen

tamen Ariſtoteles capite vltimo huius libri poſſe eam quodammodo dici interire & gigni ratione priuationis. Nam cùm ſubeunte forma, eius priuatio aboletur, interit vtcunque materia, quia deſinit tali ſubeſſe priuationi: cùm rurſus poſt formam abolitam priuatio reuiuiſcit, eadem materia quodammodo exoritur, quatenus priuationem, qua ſpoliata erat, recipit. *Generatio, & interitus quo pacto materiæ competant.*

Quæſtio. Quærat tamen aliquis cur Ariſtoteles potiùs à priuatione, quàm à forma ortum, & interitum materiæ communicari cenſuerit; cùm id potiùs accidere videatur materiæ ratione formæ, quæ, vt eſt verum ens, ita ortum & corruptionem verius ſubit; *Reſponſ. Simplicij.* Reſpondet Simplicius cauſſam eſſe, quia cùm forma aduenit, quodammodo materia abſconditur; cùm recedit, manet nudata. Quo fit vt formæ ortu interire potiùs, & interitu oriri dicenda ſit materia; cùm tamen interitu priuationis intereat & ortu oriatur. *Germana reſponſio.* Sed occurrendum potiùs eſſi id materiæ tàm priuationis, quàm formæ meritò contingat: ab Ariſtotele tamen ideò ſoli priuationi attributum fuiſſe, quia cùm materia & priuatio, vt ante docuerat, ſubiecto ac numero ſint idem, oportet vt alterum alteri, id quod ſuum eſt, quaſi propinquiori iure, communicet.

QVÆSTIO II.

VTRVM MATERIA APPOSITE DEfiniatur, cognoſcatur, appelletur.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MATERIÆ definitio.

Cognoſcitur à nobis Deus partim inficiatione, partim affirmatione. QVemadmodum, teſte Dionyſio 1.cap.de diu. nom. & in libro de myſtica Theologia cap.2.& 3. Deus Opt. Max. ob infinitam ſuæ naturæ perfectionem bifariam à nobis cognoſcitur; vno modo, remouendo ab eo quæcunque non ſunt perfectiones ſimpliciter, veluti cùm dicimus Deum non diſcurrere, non eſſe corporea mole præditum, (haud ſecus inquit loco citato Dionyſius, ac faciunt ij, qui effigiem è quauis materia educentes, omnia tollunt, quæ impedire poſſint liquidum latentis decoris intuitum, ipſamque in ſe ipſa pulchritudinem occultam ſola ablatione pandunt) altero affirmando ea, quæ important perfectionem ſimpliciter, vt cùm Deum ſummè bonum, ſummè ſapientē eſſe pronuntiamus. *Iiſdem modis, ſed ob diſſimilem rationem percipitur à nobis materia.* Ita materia, quod præter alios aduertit D.Bona.in 2.d.3.art.1. q.2.n.12. ob eius tenuitatem ac defectum, dupliciter à nobis explicatur; vel inficiatione, cùm ei omnē actum perfectionemque denegamus; vel affirmatione, cùm eidem id, quod defectum & potentiam deſignat, attribuimus. Priori modo deſcripta fuit à Platone in Timæo, & ab Ariſtotele 7.Metaph. cap. 3. tex.8. hiſce verbis. Materia non eſt quid, nec quantum, nec aliquid eorum, quibus ens determinatur. Quam etiam materiæ deſcribendæ rationem ſecutus eſt D. Auguſtinus lib.12.Confeſſ.cap.3.& 6. Vbi, materia, inquit, non calor eſt, non figura, non corpus eſt, non ſpiritus; non tamen omnino nihil.

Poſteriori, definita eſt ab Ariſtotele tum aliis in locis, tum cap. 9. huius libri tex. 82. hoc pacto. Materia eſt primum cuiuſq; ſubiectum, è quo quippiam eo fit pacto, vt non per accidens inſit. Quæ definitio, vt extranea ordinatim ac faciliùs ab ea reiiciātur, hunc in modum componenda erit. Materia eſt id, ex quo quidpiam fit, non per accidens; ſed per ſe, tanquam è ſubiecto primo. Dicitur, ex quo quidpiam fit, ad remouendas cauſſas externas, efficientem, finalem, & exemplarem. Non enim ex iis propriè res fieri dicuntur; ſed ab efficiente, propter finem, ad exemplar. Dicitur, non per accidens, ad excludendam priuationem: quia licet priuatio ſit principium per ſe generationis; non tamen ex illa per ſe conſtat res genita: quo pacto verbum, fit, hoc loco accipitur: non conſtat inquam, ex illa per ſe, ſed per accidens; quatenus priuatio accidit materiæ, que per ſe rem conſtituit. Debet quoque verbum, fit, ita ſumi, vt importet non ſolùm compoſitionem entis per ſe, ſed realem, non verò rationis; ad remouenda ſubiecta omnia, ſiue corporea ſiue corporis expertia comparatione eorum, quæ ex ipſis, & ex accidentibus coaleſcunt, quæ dicuntur compoſita per accidens, vt homo albus, angelus ſapiens: itemque ad remouenda genera, & differentias, quæ rem genitam non reali, ſed metaphyſica compoſitione conſtituunt. Dicitur, tanquam è ſubiecto, vt excludantur formæ ſubſtantiales Phyſicæ, è quibus res naturales non conſtant, vt è ſubiecto, id eſt, vt ex aliquo earum generationi præiacente. Denique additur, primo, vt quibuſdam placet ob rerum artefactarum materias, ex quibus artefacta non fiunt, vt ex primo ſubiecto, cùm ex neceſſariò ſint compoſita Phyſica, quæ ex alio priori ſubiecto conſurgunt. Quanquam ſi artefacta, quod veriſimilius iudicamus, tam ſubiectum, quàm formam arte inductam, ſignificent; cùm proinde nullo iam pacto maneant entia per ſe; aſſerendum ſit ea reiecta fuiſſe per particulam, fit, particulam verò, primo, ad vberiorem duntaxat explicationem adhiberi.

Definitio materiæ.

Eius enucleatio.

Remouentur ab illa cauſæ externæ. Priuatio.

Quoduis ſubiectum comparatione cōpoſiti accidentarij.

Genera, & differentiæ.

Formæ phyſicæ.

Materia rerum artefactarum.

Alias prætereà deſcriptiones materiæ ex Ariſtotelis fontibus hauſtas lege, ſi placet, apud M. Albertum in opere de quatuor coæuis quæſt. 2. art. 2.

ARTICVLVS II.

QVO PACTO MATERIA ſub intelligentiam cadat.

QVòd ad materiæ notionem ſpectat, quæſtio eſt poſſit ne illa ſine forma intelligi, an non? Themiſtius hoc in libro ad tex. 61. & Scotus q. 1. Prologi ſententiarum, & in 2. d. 12. q. 1. affirmant. Negat D. Thomas in 1. p. q. 87. art. 1. Auerroes 4. libro huius operis comm. 17. Ægid. quodl. 2. q. 13. & plerique alij. Hæc dubitatio ita explicanda eſt, vt dicamus eſſentiam materiæ ſine forma intelligi non poſſe. Primùm quia, vt eſt Apud Ariſtotelem in 2. lib. cap. 2. text. 26. materia eſt relatum (videlicet è numero eorum, quæ tranſcendentia vocantur) relatum inquam ad formam, atque adeò quoad ſuam eſſentiā pendet à forma, & quod inde conſequens eſt, ſine illa

Nequit, materia ſecundum eſſentiam abſque forma cognoſci.

intelligi nequit. Deinde quia tota ratio materiæ in potentia conſiſtit, potentia verò abſque ſuo actu non intelligitur, at actus materiæ eſt forma.

D. Auguſtini ſentẽtia de cognitione materiæ.

Sed non eſt hoc loco prætereundum, quod D. Auguſtinus lib. 12. confeſſ. cap. 5. docet, materiam ignorando cognoſci, cognoſcendo ignorari; nimirum quia, vt Ægidius in ſuo 5. libro Hexameton cap. 3. declarat, materia habet ſe ſe vt tenebræ, cùm in ſe ſpectata omni formæ ſplendore careat. Ac quemadmodum tenebræ non videndo percipiuntur, percipiendo non videntur (dicimur enim tenebras intueri cùm nullum colorem, aut lucem cernimus; dicimur eaſdem non cernere, cùm colorem, aut lucem aſpicimus) ita materia tunc percipitur, cùm in ea nullus omnino actus cognoſcitur; tunc ignoratur, cùm actus apprehenditur. Neque hoc pugnat cum iis, quæ proximè docuimus, materiam videlicet per formam, atque ac, tum cognoſci. Aliud eſt enim intelligi materiam per ordinẽm, relationemve ad actum; quod illic aſſerimus; aliud intelligi, dum ipſa tanquam actus apprehenditur, quod hîc negamus.

Remotio obiectionis.

Queſtiuncula

Quæri etiam ſolet, num intellectus noſter propriũ materiæ conceptum poſsit effingere. Ratio dubitandi in eo eſt, quod Timæus Pythagoricus, quem ſecutus eſt Plato in eo libro, quẽ ab illo Timæum appellauit, docuit materiam percipi à nobis adulterina cognitione, atq; adeò non ei propria & germana. Aſſerendum tamen nihil impedire quominus prædictum conceptum efformare valeamus, cùm materia ſit quoddam ens vendicãs attributa, quæ & ipſi propria ſunt & noſtræ mentis aciem non effugiunt; vt eſſe putam potentiam, eſſe primum ſubiectum. Item quia perfecta & diſtincta cognitio entis naturalis, quã Phyſiologia tradit, non niſi ex propria & peculiari notitia materiæ primæ haberi poteſt. Neque his repugnat Timæi pronuntiatũ; qui nihil aliud voluit, quã ſolere nos, cùm materiã primò quęrimus, incurrere in formas, quarũ inficiatione eam cognoſcimus: quod cùm fit non materiæ in ſe, ſed in ſuis formis intelligentiã capimus. Verùm licet ita res habeat; non iccirco tamẽ negari debet aliis quoq; modis poſſe materiam cognoſci; quemadmodũ nec per ſolã formarum negationẽ; ſed aliter, etiam, eã Philoſophi definire conſueuerũt, vt ex articulo ſuperiori conſtat.

Plato ſecutus Timæum.

Reſponſio.

Cur materiæ cognitio adulterina dicatur.

Idem explicat D. Damaſcenus in ſuis phyſ. c. 3.

ARTICVLVS III.

QVIBVS NOMINIBVS MATEria à Philoſophis nuncupetur.

QVoniam verò materia ob naturalem nuditatem in abdito deliteſcit, eam Philoſophi, vt quoad fieri poſſet, in conſpectum educerent, variis nominibus quaſi veſtibus adornarunt: de quibus Alcinous lib. de doctrina Platonis c. 8. Plotinus c. 6. lib. 6. Enneadis 3. Simplicius hoc in lib. comm. 8. Albertus tract. 3. c. 12. Auic. c. 2. ſuffic. Igitur Ægyptij materiam fęcem primæ vitæ dixerunt, quòd omnium ſubſtantiarum, quæ à fonte diuini eſſe profluxere, deſpicatiſsima ſit. Subſtantiarum, diximus, non accidentiũ; quia ſi cum accidentibus materia comparetur, non neceſſe eſt vt illis, præſertim omnibus dignitate cedat. Qua de re Scotus in 2. d. 12. q. 2. Iidem materiam deſcripta

Appellatur materia ab Ægyptiis fęx primæ vitæ.

Adumbratur lunæ effigie.

deſcripta lunæ effigie adumbrabant; quòd ſicuti luna alieno fulgore conſpicua eſt, ac modò hanc, modò illam ſpeciem exhibet; ita materia non niſi aduentitio ornatu ſplendeat, & ad aliam, atque aliam ſubinde formam ſe ſe effingi patiatur.

De hac materiæ appellatione differit Plotinus ca. 6. lib. 6. Enneade. 3. Beſſario cap. 5. lib. 2. contra Calúnl. Picus Mirandula ca. 6. libri de ente & vno.

Dicitur à Platone, Non ens.

Magnum, & paruum.

Iam Plato, qui inter cæteros Philoſophos, Ariſtotele antiquiores, recōditam materiæ naturam propiùs attigit, eam appellauit, nō ens. Sic enim ait in Timæo. Quid eſt, quod ſemper eſt, generationē autem nō habet? & quid eſt, quod gignitur quidem, nunquā autem eſt? Quo loco per id, quod ſemper eſt, (vt interpretatus fuit Porphyrius teſte Simplicio ad tex. 30. huius lib.) ſignificauit ideā; per id, quod non eſt, materiam primā. Dicta eſt etiam materia à Platone τὸ μέγα καὶ μικρὸν, ideſt, magnum & paruum: quod nonnulli inter Platonis dogmata ἄγραφα, id eſt, non ſcripta, ſed diſcipulis familiariter inculcata, recenſent. Alij verò licet in eius libris, qui nunc extant, non inueniatur, aiunt tamē mandatū eſſe literis à Platone; quod Porphyrius ex 11. lib. Dercillidis de Philoſophia Platonis, refert. Cur autē hiſce vocabulis materiam ſignificarit, non planè conſtat. Quidam inquiunt vocari, magnum, quod cuncta poſsit recipere; paruū, quod ex ſe nihil actu poſſideat. Porphyrius verò in libro de occaſionibus cap. 11. ita ſcripſit. Materia eſt tum paruum, tum magnum, quod fiat ſemper, maneat verò nunquam, neque tamē aufugere poſsit; quippe cùm totius entis ſit defectus. Quamobrem quidquid promittit mentitur; ac ſi magnū quid appareat, iterum euadit paruum; quaſi ludus quidā eſt in non ens aufugiens. Hæc ille. Quibus ſimilia inuenies apud Plotinū c. 7. lib. 6. Enneadis 3. Idem Plato in Theæteto materiam vocat diſsimilitudinis regionem, ideſt, diuinitati vndiq; diſsimillimam, quòd longiſsimè à Deo abſit, vtpote prope nihil. In Timæo appellat πανδεχὲς, ideſt omnia habens, ſinum, gremium, cōceptaculum, quòd formas excipiat foueatque. In Philebo autē eam nuncupat multitudinem, quòd, vt ſuperiùs explicauimus, diuiſionis cauſa ſit. Ob quā etiam cauſam tum ab eodē, tum à Iamblico in lib. de ſecta Pythagorica dicta eſt dualitas, quæ eſt prima multitudo ac reliquarum omniū multitudinū radix & origo. Alij quoque ex Platonicis eandem, eſſentiæ primæ quaſi inanem vmbram nominarunt; ac cùm materiales formas idearum imagines eſſe dicerent, eam inſtar ſpeculi, quod eiuſmodi imagines reciperet, eſſe voluerunt.

Cur ita appellatur.

Lege etiam D. Damaſcenū in Phyſicis cap. 1. vbi aliam huiuſce vocabuli rationem diſerte explicat.

Regio diſsimilitudinis.

Omnia continens.

Sinus.

Gremium.

Conceptaculum.

Multitudo.

Dualitas.

Inanis vmbra primæ eſſentiæ.

Quaſi ſpeculum.

Lege Ficinum c. 4. comm. in librum Plotini de reditu animæ ad diuinū præludium.

Denique Ariſtoteles materiam vocat elementum, ſubiectum, & imitatione Platonis matrem. Elementum, quatenus ex ea res naturales primò conſtant, & in eandem vltimò deſinunt. Subiectū, prout accidentariis formis ſubeſt. Eæ namque in ſubiecto propriè eſſe dicuntur; licet interdum, etiam reſpectu formæ ſubſtantialis, ſubiectum dicatur. Matrem, qua ratione formas ſuo quaſi gremio excipit & fouet; iiſque grauidata cuncta gignit & fundit ex ſe ſe, & vt D. Dionyſius 4. c. de diuinis nom. ait, naturam ipſam nutrit. Quod tamen non ad aliquam materiæ potentiam effectricem, ſed patientem dumtaxat referendum eſt, vt luculentè ediſſerit Plotinus cap. 19. lib. 6. Enn. 3. Quibus autem vocabulis etiam in ſacra hiſtoria 1. cap. Geneſeos informis materiæ conditio & natura deſignata ſit docet D. Aug. lib. 1. de Geneſi contra Manich. c. 7.

Vocatur ab Ariſtotele.

Elementum.

Subiectum.

Mater.

Lege Themiſtiū in digreſ. cap. 1. Simplicium & Alexan. ad tex. 16.

QVÆSTIO III.

QVONAM PACTO SE SE habeat materia ad potentiam.

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

1. concluſio.

PRoximum eſt, vt quid de potentia materiæ ſentiendum ſit, ſtatuamus, ſit prima concluſio. Materia ſecundum ſe eſt pura potentia, ideſt, neque eſt actus, nec aliquid ex potentia & actu compoſitum. Hæc aſſertio eſt tam Peripateticæ, quàm Platonicæ ſcholæ communis; colligiturque ex Ariſtotele tum alijs in locis, tum hoc in libro cap. 7. tex. 69. vbi materiam primam appellat quidpiam informe & 1. de gen. ca. 3. tex. 11. vbi ſtatuit materiæ primæ rationem in potentia cõſiſtere. Idem ſentit Plato in Timæo cùm materiam primam gremium appellat, ſiue conceptaculum omnis formæ, ſpeciei & qualitatis expers. Idem D. Aug. 12. lib. Confeſſ. ca. 3. & 6. & in lib. de natura boni cap. 18. & D. Damaſcenus in ſua Philoſophia cap. 3. Item Plotinus cap. 6. lib. 4. Enneadis 2. Porphyrius lib. de occaſionibus cap. 11. Alcinous lib. de doctrina Platonis cap. 8. Deinde probatur ratione hunc in modum. Si materia prima non eſſet pura potentia, vel eſſet tantùm actus, vel quid ex actu & potentia concretum: ſed neutrũ dici poteſt, eſt igitur pura potentia. Maior propoſitio conſpicua eſt: Minor ſuadetur quoad priorem partem. Namque omnis actus vel eſt informans, vt candor; vel per ſe ſubſiſtens, atque à materiæ ſocietate omnino ſeiunctus, vti Deus Opt. Max. & intelligentiæ: ſed materia prima neuter horũ eſt: igitur actus non eſt. Probatur aſſumptio, ac primùm quòd non ſit actus informans: quia alioqui dandum eſſet aliud ſubiectum prius ipſa, ab eaque informatum, quod fieri nequit, cùm materia ſit primum ſubiectũ, vt ex ſuperioribus liquet. Deinde quòd neque ſit actus per ſe ſubſiſtens ex eo facilè conuincitur, quia iam eſſet ens completum, & forma ipſa perfectius. Nam actus non informans, quemadmodum eſt à materia liberior, quàm informans; ita & informantem naturæ dignitate antecellit. Iam verò ſecunda pars aſſertionis initio propoſitæ ex eo ſuadetur; quia ſi materia prima ex actu & potentia conſtaret, eſſet vtique compoſitum naturale, atque adeò nec eſſet primum ſubiectum, nec ex ea ſimul cum forma vnum fieret.

> Lib. 2. Phyſ. ca 1. tex 11 & 1. de an. c 1. tex. 7 & lib. 8. Metaph. c. 1 tex. 8. & lib. 12. c. 1. 2.
>
> Colligitur ex ijs, quæ tradit Ariſtoteles. Idem ſentit Plato.
>
> D. Auguſtin. D. Damaſcenus. Plotinus. Porphyrius. Alcinous.
>
> Vide etiã Proclum in expoſitione Timæi & Chalcidium.
>
> Probatur ratione.
>
> Quod materia non ſit actus informans.
>
> Quod non ſit actus per ſe ſubſiſtens.
>
> Quod non conſtet ex actu & potentia.

Sed ecce duo Ariſtotelicę familiæ nobiles Philoſophi, Henricus Gandauenſis, & Scotus; ille quodlib. 1. q. 10. hic in 2. d. 12. q. 1. materiam actum entitatiuum dicendam eſſe contendunt. Appellant verò actum entitatiuum, rem actu exiſtentem; quemadmodum & rem non exiſtentem, quæ exiſtere tamen poſsit, potentiam vocant obiectiuam. Hæc tamen ſententia modusve loquendi non placet. Primùm, quia Ariſtoteles nullum actũ entitatiuum agnoſcit, qui vel informans, vel per ſe omnino extra materiam conſiſtens non ſit, quorum neutrum in materiam competit. Deinde, quia materia, licet actum

> Opinio Henrici & Scoti.
>
> Hanc opinionem pluribus refellit Soncinas 7. Met. q. 17. & 9. Met. q. 2. Capreolus in 1. d. 3. q. 3. art. 2. & in 2. d. 13. q. vnica art. 3. Iauellus 9. Metaph. q. 2. eam tamen defendit

Ant. Andr. 7. Metaph. q. 6. Bargius in 1. d. 5. q. vni. ad fin.

Materia nõ rectè dicitur actus entitatiuus.

actum exiſtentiæ,& quidem ſibi proprium,obtineat;non tamen eſt formaliter idem omninò cum eo;ſiquidem exiſtentia cuiuſque creaturæ ex natura rei ab eſſentia diſtinguitur,vt ſuo loco explicabimus. Quare nec ſecundum hanc cõſiderationem materia actus entitatiuus ſimpliciter dici debet.

2. Concluſio.

Secunda concluſio.Potentia eſt eſſentialis materiæ. Probatur, primùm quia eſſe potentiam(intellige paſſiuam, de qua hîc agitur)eſt eſſe ſubiectum capax formę;at materia ex ſua eſſentia tale quiddam eſt.Secundò materia,& forma inter ſe ſibi reſpondent,quoad attributa vnicuique propria: ergo tam intrinſecè conuenit materiæ eſſe potentiam, quàm formæ eſſe actum:atqui forma eſſentialiter eſt actus: ergo materia eſſentialiter eſt potentia.Tertiò ſi potentia eſſet accidens materiæ, non poſſet ex materia & forma vnum per ſe fieri:ergo potentia non eſt accidens materiæ. Probatur aſſumptum,quia ideò ex materia & forma fit vnum per ſe, vt teſtatur Ariſtoteles 8.Metaph. cap.6.tex.15.quia ex potentia & actu ſui generis, id eſt, qui in genere etiam ſubſtantiæ ſit, ſuopte ingenio exiſtit vnum:ergo ſi potentia materiæ eſſet eius accidens, nullo modo materia & forma in vnius compoſiti naturam coaleſcerent. Atque hæc noſtra aſſertio eſt tum aliorum complurium,tum D.Thomæ 1.contra gent.cap.43.& in 1.ſent.d.3.q.4. art.1.Henrici Gandauenſis,in ſua ſumma art. 35. q. 8. Heruæi in tractatu de vnitate formarum q. 16. & Ægidij hoc loco, à quibus non diſſentit Auerroes cùm initio lib.de ſubſtantia orbis dicat materiam ſubſtantiari per poſſe,& potentiam eſſe differentiam eſſentialem materiæ.

Cur ex materia & forma fit per ſe vnum.

Vt Ferrarienſis hoc in lib.q.18. Soncinatis 8. Meta. q. 6. Capreoli in 1. d. 42.q.1 ad argu. Aureoli contra 4. concl.

Materia auctore Auerroe ſubſtantiatur per poſſe.

3. conclu.

Tertia concluſio,Materia non eſt potentia actiua,ſeu principium actionis.Hæc ex ſuperioribus colligitur, traditurque ab Ariſtotele lib. 1. de gener. cap. 7.tex.55.& lib.2.cap.9.tex.53. à Plotino cap.18.lib.7.Ennead.3.ab Alcinoo lib.de doctr.Platonis cap.11.à D. Aug.in lib.de natura boni ca. 18. vbi docet materiam primam ſyluam dici,quòd operantibus apta ſit,non vt aliqua ipſa faciat; ſed vnde aliquid fiat. Poteſt autem huiuſce aſſertionis veritas oſtendi;primùm,quia actio cùm ſit actus agentis, & quidem ſecundus,non niſi ab actu primo oritur:materia autem non actus eſt, ſed potentia. Secundò quia ſi materia eſſet agendi principium ſequeretur quæcunque eâdem ſpecie materia conſtant eandem agendi vim habere, ſicque res quæuis ſublunaris quamlibet rem ſublunarem gigneret; è vt in primo ſui poëmatis libro Lucretius canit, ex omnibus rebus omne genus naſci poſſet,nil ſemine egeret, è mare primum homines è terra poſſet oriri ſcamigerum genus & cær. Quod ſi quis dicat actionũm varietatem eſſe à formis, ſed ita vt ſimul cum illis materia operis;is neutiquam ſatisfaciet; nam cum materia non ſit actus,vti diximus,neque actum includat, próindeque nullam habeat actiuitatem;conſequens eſt,vt neque integrum, nec partiale agendi principium ſit. Adde cùm vniuerſæ actiones agentium naturalium ab eorum formis, vt à principio actiuo, elici queant, minimè fuiſſe conueniens,vt auctor naturæ eam agendi vim materiæ communicaret.

Materia cur ſylua appelletur. Prima ratio ad probandam concl.

An materia ſit actiua diſputat Ægidius quodli. 2.q.12.

Secunda.

Lucretius.

Præoccupatio.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA, QVIBVS PROBARI videtur materiam non eſſe puram potentiam.

Manichæi teſte D. Auguſtino in lib. de natura boni c. 18. vt erant innumeris erroribus implicati aſſeruerunt materiam eſſe corporum omnium formatricem. Alij quorum meminit D. Thomas 1. part. q. 3. art. 8. & M. Albertus hoc loco tract. 3. cap. 13. & lib. 6. Ethic. tract. 2. cap. 14.) ſuſcepto cum Manichæis inſaniæ certamine, eo prolapſi ſunt, vt dixerint materiam non ſolum non eſſe puram potentiam; ſed eſſe ipſum purum actum, hoc eſt, Deum. Vtrique ſanè indigni quorum nomen in Philoſophorum ſcholis audiatur, quos tam ſtulta & impia perſuaſio procul à veritate, pietateque diſiunxit. His ergo reiectis erit forraſſe, qui ſuadere contendat materiam non eſſe puram potentiam, imprimis hoc modo. Materia non eſt potentia; ergo nec pura potentia. Probatur aſſumptum. Materia in ſe eſt actu ens: ergo bonum quid, ac perfectum; omnis autem perfectio actus eſt: ergo materia non eſt potentia, ſed actus. Deinde potentia, quam res habet ad aliquid obtinendum, eo adepto confeſtim eſſe definit, alioqui ſimul res exiſteret in potentia, & actu: ergo ſi materia eſt ipſamet potentia ad formam; vtique acceſſu formæ in nihilum abibit; quod eſt apertè falſum. Item quantitas dicitur à Philoſophis ſequi materiam: hoc autem non ob aliam cauſſam dictum videtur, niſi quia quantitas fluit à materia; at huiuſmodi fluxus actiuitatem ſupponit, & actiuitas non niſi ab actu eſt: igitur materia non eſt dicenda pura potentia, ſed potiùs actus. Præterea materia eſt aliquid re & eſſentia à forma diſtinctum: quidquid autem ab alio diſtinguitur, actum includit; ſiquidem actus eſt, qui ſeparat, vt eſt apud Ariſtote. 7. Metaph. cap. 13. tex. 49. ergo materia includit aliquem actum, & ex conſequenti non eſt nuda potentia. Hûc etiam pertinet quòd materia cœleſtis, & ſublunaris continentur ſub materia in commune ſumpta, vt ſpecies ſub genere: omnis verò ſpecies per aliquam differentiam conſtituitur; & omnis differentia eſt forma, & actus, vt docuit Porphyrius cap. de differentia. Quare non videtur negandum in eſſentia materiæ aliquem includi actum, proindeque eam non eſſe puram potentiam.

Margin notes: Inſana dogmata quorundam de materia. — Almariani. — 1. argu. — 2. argu. — 3. argu. — 4. argu. — 5. argu.

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM ARGVmentorum dilutio.

Hæc tamen argumenta noſtram aſſertionem minimè euertunt, poſſuntque facili negotio explicari. Ac quod ad primum ſpectat, Manichæi (qui, vt D. Aug. 2. lib. retract. ait, multa bona poſuerunt in natura mali, & multa mala in natura boni) materiam non bonum, ſed malum quid eſſe exiſtimarunt; quos planè confutat illud ſacræ paginæ teſtimonium cap. 1. Gene

Margin note: Solutio primi argu.

Geneſeos, vidit Deus cuncta, quæ fecerat & erant valde bona. Eundemque errorem pluribus verbis inſectatur, & conuincit D. Damaſcenus in dialogo aduerſus Manichæos, & D. Auguſtinus lib. de natura boni ſuperiùs citato. Aſſerendum igitur materiam bonum quid eſſe, quatenus recipiendis formis conueniens eſt, ac ſuo etiam modo pulchrum; prout rerum ſpecies componendo vniuerſitatis ornatum auget, vt D. Dionyſius 4. cap. de diuinis non docet; Itemque perfectum, non abſolutè, ſed in ſuo genere; ſiquidem ei ad rationem perfectæ potentiæ paſsiuæ nihil deeſt; & vnumquodque perfectum dicitur, cum eſt in debito ſtatu ſui eſſe, vt rectè ait M. Albertus in lib. de quatuor coæuis quæſt. 2. art. 1.

Etiam materiæ ſua ineſt pulchritudo & perfectio.

De hac re fuſius D. Thom. 3. contra gent. ca. 7.

Solut. 2.

Secundum argumentum falſum aſſumit; non enim qui potentiam ad curſum habet, cùm init curſum potentia deficitur, ſicuti neque tãtum cùm actus eſt, potentia eſt; vt aiebant nonnulli, quos Ariſtoteles 9. Metaph. cap. cap. 3. tex. 5. impugnat. Illud tamen inficiandum non eſt receptricem potentiam, qualis eſt potentia materiæ, præſente actu, priuationem eius actus abiicere: cùm fieri nequeat vt potentia actum ſimul, eiuſque priuationem in ſe habeat; tametſi nihil vetet ineſſe ſimul eidem potentiam, hoc eſt, inclinationem ad actum, & actum ipſum.

Nihil eſt ſimul in actu & potẽtia habente priuatione actus.

Solut. 3.

Tertium ſolues, negando iccirco quantitatem dici à Philoſophis ſequi materiam, quòd ab ea fluat; re enim vera non fluit niſi à compoſito interuentu formæ: ſequi verò materiam dicitur ob eas cauſſas, quæ à nobis in diſputatione de maximo & minimo explicatæ ſunt.

Solut. 4.

Quarti argumẽti maiorem propoſitionem negat Aureolus apud Gregorium in 2. d. 12. quæſt. 1. art. 2. & alij, quos Scotus refert ibidem quæſt. 1. aſſerentes materiam non diſtingui à forma; ſed non rectè negant. Nam ſi materia, & forma eſſent vna eadẽq; res; ſequeretur nullã eſſe ſubſtantiã phyſicã verè, ac realiter compoſitã; cùm partes, quæ aliquod totũ re ipſa conſtituũt, inter ſe re ipſa diſtingui oporteat. Itẽ ſequeretur tolli funditus rerũ generationẽ; cùm in omni generatione præiacere debeat materia, cui forma recẽs adueniat. Admiſſa igitur maiori propoſitione, explicãda eſt minor, dicẽdũque actum eſſe, qui ſeparat, ideſt, qui facit rẽs inter ſe differre: at materiam primam & formam non differre inter ſe, ſiquidem in nulla vniuoca natura conueniunt, quod in iis, quæ propriè differũt, exigitur; ſed eſſe primò diuerſa, quomodo ſeſe habent ſuprema genera. Vel dicendum actum eſſe, qui ſeparat, aut intrinſecùs, quo modo homo, & equus diſtinguũtur per formas, quas in ſua eſſentia includunt: aut extrinſecùs, quo pacto diſtinguitur materia à forma, quam vti ſuum actum relatione tranſcendenti reſpicit.

Materiam diſtingui re ipſa à forma.

Eos impugnant ibidem Scot. & Grego. item Gabr. & Baſſolinus, præterea Sonc. 7. Metaph. qu. 19 Dionyſ. Carth. in 2. d. 12. q. 6. Alenſis 8 Metaph. ad text. 4.

Actum eſſe qui ſeparat quopacto intelligendum.

Ad quintum reſpondendum eſt materiam ſublunarem, & cæleſtem conſtitui differentiis, quæ formæ quidem ſunt, & actus metaphyſici: ſed iſtiuſmodi actus non adimere rationem potentiæ, cùm ipſi cõſiſtant in potentialitate, & ordine ad formam; atque adeò potentiæ quædam ſint.

* * *

QVÆ

QVÆSTIO V.

VTRVM MATERIA FORMAM appetat?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS AFFIRMATIVA.

INter omnes Philoſophos,qui materiæ intelligentiam aſſecuti fuère,conſtat ingenitum eſſe materiæ appetitum formæ,quod Ariſtoteles tum aliis in locis docuit,tum hoc in libro cap.9.tex. 81. aiens formam expeti à materia,vt pulchrum à turpi.Id verò vt planiùs intelligas aduerte ex diſciplina Platonis in Hippia Maiori,& in Phędro,pulchritudinem,quod ad rem pręſentem attinet,nihil eſſe aliud,quàm ſplẽdorem quendam rei, qui viſu perceptus animum allicit.Quoniam verò materia,vt eſt nuda potentia,ita nullum efficienter progignit accidens,quo ſe ſpectandam præbeat; neceſſariò fit,vt ex ſe pulchritudine illa careat,ac turpis ſit. Vnde eam nõnulli in diuinis literis capit.1. Geneſ.per terram inanem,ideſt,omni ſpecie carentem, adumbratam putant. Deinde cùm forma colores, cæteraque ad decorem pertinentia ſecum inuehat,ortum quoque inde eſt, vt materia ornatum ab illa mutuetur,eamque propterea expetat,vt natiuam nuditatem & informitatem quodammodo occultet, eiuſque pulchritudinem, quaſi ſuam, præ ſe ferat;vt enim Plato loco proximè citato ait,ſola pulchritudó eam ſortem accepit,vt maximè omnium amabilis ſit. Sed ob id etiam, & multò magis, materia formam appetit.vt beneficio illius, quæ, vt idem Plato in Timæo ſcripſit,participata quædam eſt diuinæ naturæ ſimilitudo, ad actum primũ ſubſtantialem, ideſt, Deum, à quo longiſsimè abeſt, aliquantulùm accedat;quod materia tunc obtinet, cùm à forma perficitur, eiuſque merito ad certam aliquam entis naturalis ſpeciem vocatur.

De amore inter formam & materiam Plato in ſymposio, Themiſtius hoc loco ad tex. 81.

Pulchritudo quid ſit.

Cur materia expetit formam.

Alia ratio, obquam materia formam appetit.

Eſt autem hic materiæ appetitus,vt D.Thomas quæſtione 4.de pot. art. 1.& hoc in libro ad textus 81. ait, nihil aliud, quàm eiuſdem materiæ ad recipiendam formam inclinatio, quæ ipſi materiæ penitus inſita eſt,ſicuti & cæteris rebus ad proprium finem perfectionemque ſectãdam, pro cuiuſque natura,ſuæ propenſiones inſunt.Licet verò hic appetitus vnus idemq; ſit,nec à materia diſtinguatur,vt ſentit D.Thomas 1.p.q.59.art.2. & Scotus in 2.d.3.qu.5.tamen reſpectu formæ,quam nondum poſsidet, dicitur appetitus deſiderij;reſpectu eius,qua fruitur,appetitus cõplacentiæ nũcupatur.

Appetitus materię quid nam ſit.

Appetitus materiæ bifariam diſtinctus.

ARTICVLVS II.

REFELLITVR OPINIO AVICENNAE negantis conuenire materiæ appetitum formæ.

Inter Auerroë & Auicennam diſsidia vnde.

AVicenna tamen,qui multis in rebus Ariſtotelis Philoſophiam interpellauit,vnde ei magna fuère cum Auerroe diſsidia,hunc appetitum neutiquam

Ratio Auicennæ. neutiquam in materiam competere exiſtimat primo ſufficientiæ cap.2. Nam vel materia, inquit, formas appeteret, quia illis omnino caret, quod falſum eſt, cùm materia ſine forma non ſit; vel quia plures ſimul habere optat, quod etiam à verò abeſt; cum materia non appetat id, quod obtinere non poteſt; vel quia earum, quas actu habet, ſatietate efficitur; quod non minus eſt abſurdum, & à materiæ ſimplicitate alienum. Nullo igitur pacto materia formam expetit. Solutio. Huius tamen argumenti facilis eſt dilutio. Dicendum namque eſt materiam appetere abſolutè omnes formas, quas habere poteſt, ſiue illas actu poſsideat, ſiue non: ſiquidē hic appetitus nihil eſt aliud, quam ordo & inclinatio ad formam; materia autem ad omnes formas æqua ratione inclinatur, ac refertur. Itaque Auicennæ ratio falſum aſſumit: Aliunde enim materiæ appetitum rimari debuit, vtpote ex ipſius inclinatione, quam ad omnes formas indiſcriminatim habet.

Cur materia formarum deſiderio teneatur. Sed cur materia, dum vnam actu formam cohibet, præſertim ſi ea forma humana ſit, qua nullam ſuſcipere nobiliorem poteſt, aliam nihilominùs deſideret? Videlicet quia nulla eius appetitum extenſiuè ſatiat, vt probè ait Scotus in 1. d. 1. q. 1. Item quia quantumuis perfecta ſit ea forma, quam actu poſsidet, niſi alias etiam ſine diſcrimine appeteret, ad eaſque recipiendas apta eſſet, nequaquam vnius corruptio in alterius generationem euaderet; atque ita (ſuppoſito contrariarum qualitatum incurſu, qui omnibus formis ſublunaribus abſceſſum molitur) rerum intereuntium ſpecies penitus occiderent. Quamobrem materia dicatur cauſa conſeruationis rerum. Ob hanc igitur cauſam Ariſtoteles 2. de gen. c. 9. text. 51. & 1. Oecon. cap. 3. cenſet materiam cauſam eſſe conſeruationis rerum; quatenus videlicet inductione recentium formarum, quas appetendo recipit, & recipiendo expetit, ſublunarium rerum vniuerſitas continuata perennique ſerie ſubſiſtit; atque ita res naturales immortalitatem æmulantur, & ad imaginem opificis ſui ſe componunt, quoad poſſunt. Cur eadem interitus cauſſa perhibeatur. Sed eadem quoque materia teſte Ariſtotele 9. Metaph. cap. 9. text. 17. rerum interitus cauſa habetur; vnde & 7. eiuſdem operis libro cap. 7. text. 12. principium non eſſendi dicitur; quia dum qualitates priorum formarum expultrices admittit, compoſito interitum machinatur. Cur materiæ potius, quam formæ, ratio corruptibilitatis attribuatur, lege apud Sonc. lib. 9. Metaph. quæſt. 19.

Quærat tamen aliquis an vt materia formam, ita forma materiam appetat? Reſponſio. Cui dubitationi reſpondendum eſt, cùm appetitus, prout hoc loco à nobis ſumitur, non ſit aliud, quam inclinatio; & forma ad materiam, vt ad ſuam potentiam, cum qua compoſitum condit, naturaliter inclinetur; haud dubiè etiam formam habere appetitum materiæ; dici tamen peculiari ratione materiam appetere formam, propterea quòd hæc illam actuat, & perficit, atque illius finis eſt.

QVÆSTIO V.

VTRVM MATERIA AD compoſiti naturalis eſſentiam pertineat, an non?

X ARTICV

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PRObare videantur non pertinere.

QVæſtio hæc non parum inter Philoſophos dubia extitit. Vt enim antiquiores Phyſicos omittamus, qui ſolam materiam totam rei quidditatem eſſe iudicabant, inter Peripateticos etiam controuerſa eſt. Auerroes 7. Metaph.com.21. & 34. licet fateatur materiam ſubſtantiæ compoſiti naturalis partem eſſe, ſi ſubſtantiæ nomen conſtitutum ex materia & forma ſignificet; negat tamen materiam partem eſſe quidditatis, ſeu eſſentiæ. Cui ſi obiicias materiam poni à Philoſophis in eſſentiali rerum phyſicarum definitione, reſpondet illam non merito ſui, ſed tanquam vehiculum quidditatis in definitionem venire. Eandem ſententiam amplexus eſt Iandunus 7. Metaph.lib.q.12.& alij, quibus fauet Alexander Aphrodiſienſis 2, Metaph.text. 12. & Themiſtius 3. de anima text. 9. & 38. ſunt autem pro illa hæc potiſsimum argumenta. Homo, vt eſt tritum Peripateticæ doctrinæ axioma, eſſentia diſtinguitur ab equo: perſpicuum eſt autem non diſtingui per materiam, quæ in omnibus rebus ſublunaribus vna ſpecie eſt: ergo per ſolam formam; proindeque nomine eſſentiæ forma duntaxat intelligitur. Huc pertinet quòd Ariſtoteles 2. libro huius operis cap. 3. text. 28. aliiſque in locis formam appellat, ipſum quid eſt, ſeu rationem quidditatis, quibus verbis quidditatem in ſola forma ponere videtur. Negatiuæ partis defenſor Auerroes. 1. argument.

Secundò, ſicut ſe habet materia ſecundaria ad artefacta, ita materia prima ad res naturales: ſed materia ſecundaria vt lignum, aut æs non conſtituit eſſentiam artefactorum: neque enim ſubſtantia in accidentium quidditate contineri poteſt: artefacta autem, qua talia, id eſt, ex ſua forma, ſunt accidentia. Ergo neque materia prima naturalium rerum eſſentiam conſtituet. 2. argument.

Tertiò, Vermis, qui ex ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ nonnumquam gignitur, haud dubiè ens naturale eſt; & tamen non conſtat ex materia; cùm materia panis poſt conſecrationem euaneſcat, atque ita generationi vermis nulla ſubſit materia: non igitur omne ens naturale ex materia conſtat. Ex quo ſequitur materiam non pertinere ad eſſentiam entis naturalis. 3. argument.

Quartò, ſi materia in eſſentia Socratis, v. g. contineretur, hæc ſingularis materia eſſet de illius eſſentia, quod falſum eſſe probatur. Primò quia materia Socratis actione caloris humidum depaſcentis perpetuò dilabitur: at rei eſſentiam fixam eſſe ſtabilemque oportet. Deinde quia cùm intereunte Socrate forma cadaueris in eius materiam ſuccedat, ſequeretur eandem materiam ſingularem ad diuerſorum eſſentiam, videlicet Socratis, & cadaueris pertinere: quod videtur abſurdum. Item quia ſi hæc ſingularis materia eſſet de huius hominis eſſentia, non poſſet idem homo in corporum reſurrectione ad vitam reuocari, niſi idem corpus aſſumeret; quod tamen videtur falſum, cùm eadem materia, ſaltem partiatim, ad multos attinere poſsit, vt patet in iis, qui humanis carnibus veſcuntur, quarum materiam ſibi copulant. 4. argument.

ARTICV

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO TOTIVS CONTROVERSIAE.

1. concl. PRopoſita quæſtio tribus concluſionibus enodanda eſt. Prima ſit. Negari
Eius auctores. non debet materiam eſſe partem eſſentiæ compoſiti naturalis. Hæc concluſio eſt Boëtij in libro de duabus naturis & vna perſona Christi, eſt Auicennæ 5. Metaph. c. 4. Alexandri Alenſis 3. par. q. 6. D. Thomæ 1. p. q. 75. ar. 4. & 1. contra gentes cap. 21. Scoti in 3. d. 22. q. vnica, Durandi in 4. d. 44. q. 1 &
1. ratio. aliorum. Probatur primò, homo, verbi gratia, ex ſua eſſentia eſt ens naturale; In proœm. huius op. q. 4. art. 1.
ſiquidem continetur in categoria ſubſtantiæ ſub corpore, quod idem eſſe atque ens naturale alibi docuimus: atqui ens naturale eſt totum phyſicum, cuius eſſentia ex partibus conſtat, non aliis, quàm ex materia & forma: igitur non forma dumtaxat, ſed materia etiam in hominis, ac proinde in cæterorum entium naturalium quidditate includitur.

2. ratio. Secundò, ſi tota eſſentia hominis v. g. in ſola forma conſiſteret, vtique homo eſſet ſola anima rationalis; quod falſum eſt. Primùm quia ſequeretur animam eſſe ens per ſe vnum & completum; cùm negari non poſsit hominis naturam eſſe vnumquid perfectum: atque ita ex corpore & anima non fieret vnum per ſe. Secundò quia cùm anima rationalis interitu vacet, abſolutè cenſendum foret hominem eſſe immortalem, quod nemo dixerit. Accedit auctoritas D. Auguſtini lib. 19. de ciuitate Dei cap. 3. vbi Varronem commendat, quod hominem nec animam ſolum, nec ſolum corpus, ſed vtrumque eſſe ſtatuerit; & 3. eiuſdem operis libr. cap. vlt. vbi docet animam non totum eſſe hominem; ſed meliorem eius partem; quod item aſſerit D. Damaſcenus libr. 3. fid. orth cap. 3. aduerſus Platonem. Idemque confirmat illud in ſymbolo Athanaſij, anima rationalis, & caro vnus eſt homo. Ab auctoritate patrum. August. Damaſc. Symbo. Athanaſ.

2. concl. Secunda concluſio ſit. Materia ſingularis includitur in eſſentia cuiuſque compoſiti phyſici ſingularis. Hæc eſt Philoſophorum communis, quam aſſerit D. Thomas 1. part. q. 11. art. 1. & 2. cõtra gentes c. 81. & in 4. d. 44. q. 1. art. 1. & ibidem Capreolus, Caietan⁹ ad 2. caput libri de ente & eſſentia, Heruæus in tract. de vnitate formarum. Probatur autem hunc in modum. Quẽadmodum ſe habet homo in commune ad communem materiam; ita Socrates ad materiam ſingularem: ſed communis materia includitur in eſſentia hominis in commune ſumpti: ergo & materia ſingularis in eſſentia Socratis. Secundò idem ex eo confirmatur, quia ſi quidditas Socratis in ſola anima rationali conſiſteret; ſane cùm hominis in commune ſpectati eſſentia ex anima rationali & materia conſtet, non poſſet homo de Socrate ſecundum eſſentiam verè affirmari; neque eſſet idem re cum illo. Enimuerò differentia ſingularis Socratis nihil tunc communi hominis naturæ adderet præter differentiam ſingularem huius animæ rationalis. Quare differentia ſingularis Socratis eſſet idem re cum anima, & diſtingueretur re ab homine ſicut anima ipſa, ac, quod inde fit, homo per contractionem & coniunctionem cum Socreitate nequiret in naturam vnam coire cum Socrate, nec de eo ſecundum eſſentiam verè affirmari. Probatio ſecundæ concluſionis. Confirmatio eiuſdem.

X 2 Tertia

3. concl.

Tertia concluſio ſit. Materia ſingularis, quæ in cuiuſque indiuidui eſſentia continetur, non eſt indeterminata & vaga, ſed certa & vna atque eadē, ſaltem continuatione. Huiuſce cōcluſionis priorē partem, quę aſſerit materiam rei ſingularis debere certam eſſe & definitam, approbat etiam cōmunis Philoſophorum conſenſus eandemq; ea ratio perſuadet, quia definitæ & determinatæ rei, qualis eſt v.g. Socrates, certam ac definitā quidditatem eſſe oportet: rei autem ſingularis quidditas non in ſola forma, ſed in materia etiam conſiſtit, vt ex ſuperioribus patet. Poteſt quoque idem ex eo ſtabiliri, quia ad aſtruendam, quam fides docet, reſurrectionis veritatem, fatendum eſt noſtros animos ad eadem corpora redituros eſſe; nimirum quia non diceretur idem homo ad vitam excitari, niſi ex eodem corpore reuiuiſceret. Quare negari nō poteſt ad vnitatem eſſentiæ cuiuſque hominis certæ ac definitæ materiæ vnitatem requiri.

Probatur.

Stabilitur. Noſtri animi in reſurrectione ad eadem corpora redituri.

Opinio Durandi.

Durandus tamen in 4.d.44.q.1. contendit ad eſſentiam Socratis non magis hāc, quàm illam materiam pertinere. Putat enim materiam, eo quod pura potentia ſit, nullam ex ſe vnitatem, aut diuerſitatē obtinere, ſed eam à forma accipere: atque adeo ſi Socratis animus, relicta materia, quā prius informat. Platonis materiam ſubeat; hanc & illam materiam vnam ſimpliciter, atque eandem cenſendam eſſe; eundemque omnino Socratem, ac ſi priori ſua materia conſtaret. Sed non rectè philoſophatur. Etenim vnicuiq; materiæ ſingulari duplex vnitas conuenit; vna propria atque intrinſeca, altera aduentitia & externa. Propria eſt, quam materia ſibi ex ſeſe vendicat, in eo etiā naturæ momento, quo formam antecedit. Namque vt materia eſt quid re ipſa differens à forma; ita ſuam habet, ſibique propriam vnitatem: ſiquidem ens & vnū inter ſe reciprocantur. Nec propterea quod materia ſit pura potentia, hac vnitate carere debet, quæ tam puræ potentiæ, quam actui communis eſt. Vnitas aduentitia materiæ ea dicitur, quæ ipſi ex formis quas induit, aduenire conſueuit. Sicut enim cùm ab illis informatur, & perficitur, aliquod ab eis eſſe mutuatur; ita & aliquam vnitatem. Eſt autem inter huiuſmodi vnitates magnum diſcrimem. Nam prior quemadmodum materiæ intrinſeca eſt; ita eam reddit ſimpliciter vnam: poſterior verò, vt eſt aduentitia, ita eam non niſi ex parte, ſiue aliquo modo vnam efficit. Item prior ſicuti eſſentiam materiæ comitatur, ita ſtabilis eſt, ac ſemper eadem: at ſecunda, quia extrinſecùs aduenit, nempe à formis, ex earum diuerſitate, varia & lubrica eſt. Durandus igitur quia priorem illam materiæ vnitatem non vidit, putauit ſolam formam vnitatem, identitatemq; materiæ præſtare: atque ita vbi datur eadem forma, eandem neceſſariò dari materiam: quod eſt omnino à veritate alienum: cum quælibet materia ſingularis, vt eſt vna intrinſecè, ita ſit diſcreta & diuiſa ab alia ſecundum ſubſtantiam, & eſſentiam ſingularem: alioqui non poſſent materia Socratis & Platonis ab ſe diuiſæ diuina virtute cōſeruari ſeparatæ à formis. Quod falſum eſſe oſtendemus in ea, quæ proximè ſequitur, quæſtione.

Refellitur. Materiæ duplex vnitas.

Diſcrimē inter prædictas vnitates.

Declaratur altera pars concluſionis.

Quod ad aliam cōcluſionis partem attinet, qua aſſeruimus non oportere vt materia ad rei ſingularis eſſentiam pertinēs, ſimpliciter, atque omnimodis ſemper eadem maneat, ſed vt ſaltem continuatione vna ſit; id propterea adiecimus,

iecimus, quia plurima ſunt rerum phyſicarum indiuidua, quorum materia quoad omnes partes fixa & ſtabilis non eſt; cùm aliæ continenter dilabãtur, aliæ ſuccedant, vt in homine, cæteriſque rebus animatis patet. Sed nobis hac in re aduerſatur Magiſter ſententiarum, qui in 2.d.30. ad eam ſentẽtiam deflexit, vt crederet illam duntaxat materiam, quam quiſque humido primigenio affuſam à parentibus accepit, ad ſingulorum hominum eſſentiam pertinere, eamque toto vitæ decurſu integram perſeuerare, nec ipſi partem vllam aduenientis materię inhæreſcere. Quam opinionem refellẽdi in 1. lib. de ortu & interitu, vbi de nutritione diſputari conſueuit, cõmodior eſt locus. Nũc illud ſtatuimus, materiã Socratis, verbi gratia, tam illã, quam à progenitoribus accepit, quàm quę ipſi per nutritionẽ agglutinata eſt, ad eius eſſentiam, vt ipſius partem phyſicam ſpectare: neque toto vitæ curſu omnino vnam eandemque permanere, ſed vnam dũtaxat cõtinuatione; quia nimirum Socrates continuo ſucceſſu partes alias acquirit, alias abiicit, neque vnam nouam materiam de integro aſſumit; ſi enim aſſumeret, cùm illa non poſſet non eſſe ſimpliciter diuerſa, iam deſineret, qui erat, eſſe Socrates. Lege quæ de hac re ſcripſit D. Thomas 1. p. quæſt. 119. art. 1. Caiet. ibidem, & Ochamus in 4. quæſt. 11.

Opinio Magiſtri.

Non probatur.

Quæ materia pertineat ad eſſentiam Socratis.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

ARgumenta verò initio quæſtionis propoſita non concludũt. Quare ad primum dicendum erit hominem dici eſſentia diſtingui à leone; quia differt ab illo ſpecifica differentia, quæ licet à materia ſuo modo ſumatur, principaliter tamen ducitur à forma. Quod etiam in cauſſa eſt, vt forma dicatur ab Ariſtotele ratio quidditatis, Et (vt quidam interpretantur) cur anima à Platone homo appelletur, nimirum quia melior pars eſſentiæ in ea conſiſtit.

Forma cur ratio quidditatis ab Ariſtotele dicatur.

Ad 2. Bifariam reſponderi ſolet. D. Thomas primo de interpretatione, aliique nonnulli cenſent artefacta, vt ſtatuam, primò ac per ſe formam duntaxat importare; materiam verò non niſi ſecundaria ratione, & tanquam vehiculum, ſiue ſubiectum formę; quod videtur etiam placuiſſe M. Alberto 2. huius operis tract. 1. c. 2. Hi ad argumentum negabunt maiorem propoſitionẽ, dicentque entia naturalia, propterea quod materiã & formã ex æquo inuehant, includere materiã in ſua eſſentia; nõ verò artefacta, eo quod nõ eodem modo ſe habeant. Alij putãt artefacta tam formam arte inductam, quàm materiam ſecundariam, veluti aurũ aut ęs, ex quo ſtatua, verbi gratia, fit, ex ęquo ſignificare; atque adeo omnia artefacta eſſe compoſita per accidens. Hi conceſſa maiori propoſitione, minorem negabunt. Enimuerò licet ſubſtantia in eſſentia accidentis contineri nequeat; nihil tamen obſtat quominus contineri poſsit in eſſentia eius, quod ex accidẽte & ſubſtãtia, accidentaria cõpoſitione

Materia an ſit de quidditate artefactorum.

 tione

Lege Fonſecã. 5. Metaph. c. 7. q. 6. ſect. 4.

Affirmatiua pars probabilior.

tione coaleſcit, cuiuſmodi ſunt artefacta. Hæc poſterior ſententia veriſimilior eſt, videturq; Ariſtoteli. 3. huius operis c. 7. tex. 66. vbi docet ſubiectũ, ex quo artefacta conſtant, eſſe eorum partem, non ſecus ac materia cuiusque rei naturalis eſt pars totius. Quod nequaquã aſſeruiſſet ſi res artefactæ ſubiecta connotarẽt; nemo enim Cygnum partẽ albi rectè dixerit. Accedit communis conceptio, qua cùm artefacti alicuius, vt domus, nomen audimus; non magis formam, quàm materiam apprehendimus.

Tertium argumentum attingit difficultatem de conſtitutione vermis enati ex ſpeciebus ſacræ Eucharistiæ, quam controuerſiã pertractat D. Thomas 3. p. q. 77. ar. 5. Ægidius theoremate. 44. & 45. Durandus in 4. d. 12. q. 2. ar. 2. Scotus q. vlt. & alij. Dicendum tamen breuiter eſt, in eo euentu receptis primùm in quantitate diſpoſitionibus ad formã vermis, ipſo generationis momento ſubijci à Deo materiam, vel denuò creatã, vel aliũde aſcitam, vel potius eandem met, quę euanuerat, reproductam; ex qua ſimul cum forma, vermis componatur.

Innocentius li. 4. de officio miſſæ c. 11. Capreolus in 4 d. 12 q. vnica ar. Rich. ar. 3. q. 3. Gabriel lect. 45. in Canonẽ.

Ad 4. Conceſſo priori pronuntiato, ad primam eius impugnationem dicendum erit tametſi materia Socratis perpetuò dilabatur, eſſe tamen vnam continuatione, ſicuti conſueuimus dicere eandem flammam, quæ lignis ſubinde appoſitis, atque abſumptis continenter alitur. Ad ſecundam verò non eſſe abſurdum eandem ſingularem materiã, cùm ſuapte natura ſit commune formarum ſubiectum, in eſſentia diuerſorum includi, quatenus nunc hoc, nunc illud, pro formarum ſibi ſuccedentium varietate, componit.

Quo pacto materia Socratis perſeueret vna

Ad 3. Fatendum eſt haud poſſe verè eundem hominem ad vitam reuocari, niſi reddito ſibi, quo vixit, corpore. Quod ſi eadem pars materiæ ad multos pertinuerit futurum, quod D. Auguſtinus. 22. de ciuit. c. 20. docet, vt illi reddatur, in quo eſſe primò cœpit. Nam ab illo, inquit, tanquã mutuò accepta deputari debet, quæ ſicut æs alienum redhibenda eſt vnde ſumpta fuit. Deus verò id ſupplebit in alio, vel aliunde, vel ex partibus, quæ per nutritionem defluxere. Adde etiã, vt idem homo reuiuiſcere cenſeatur, nõ oportere, vt quidquid in eo materiæ fuit, atq; idem omnino corpus quoad omnes partes reſurgat: quemadmodum neque vt idem Socrates viuere dicatur, neceſſũ eſt, vt ex iiſdem partibus nulla mutatione varietatis conſtet: alioqui non idem homo eſſet Socrates puer, & ætate adultus.

Reſurrectionis beneficio ad vitam redeuntibus vt eadem materia reddẽda ſit?

Quod attinet ad eos, qui infantes obiere, cùm in iuuenili ætate, cõgrua corporis magnitudine, vitæ reddendi ſint; aliunde eis compẽſandum erit, quod ad idoneam quantitatem deſiderabitur, vt D. Auguſtinus in Enchir. c. 85. & 22. de ciuit. c. 14. ait. Siquis verò obiiciat hiſce infantibus denuò conferendã ſeptuplo, v. g. ampliorem materiam quàm ipſi habuerint: & cùm iam inſigni diuerſitate materiæ ſeruandam identitatem rei ſingularis, proindeque non videri materiam ad ſingularum rerum eſſentiam ſpectare. Occurrit Sotus in 4. d. 44. art. 2. eiuſmodi materiam præſtandam à Deo quodammodo ſupplere, eo naturæ defectu, vim nutrientis facultatis, cuius miniſterio quantalibet materia eis accreuiſſet, ſingularis naturæ identitatem ſeruaſſent. Reliqua ad huius dubij explicationem ſpectantia perſequi

De infantium corporibus in reſurrectione. Obiectio.

Reſponſio

perſequitur D.Thomas.4.lib.contra gentes cap.81.& in 4.ſent.d.44.q.1.art. 2.in reſpóſione ad quæſtiunculam quartam, D. Bonauentura eadem d.art. 2. q.1.Scotus item q.1.Capreolus quæſt.1.art.3.

QVÆSTIO VI.

VTRVM-NE MATERIA DIVINA virtute abſque omni forma ſubſtantiali cohærere poßit, an non?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS IN VTRANque partem diſputatio.

EXtra totius creatæ naturæ facultatem eſſe, vt materia ſine omni forma relinquatur, indicat tum ipſa ratio materiæ, quæ eſt pura potentia, & ab actu formæ, vt eius adminiculo exiſtat, phyſica ſaltem neceſsitate dependet; tum decretū naturæ, quæ nihil otioſum patitur, eſſet verò otioſa materia abſque forma, cùm per ſe nullam operationem ſuſtinere queat; tum poſtremo id quoque ſuadet inſtitutum agentium naturalium, quæ per ſe in generatione rerum nullius interitum (vtpote naturæ malum) ſed nouæ formæ inductionem, ſpectant. Cæterùm illud eſt inter Peripateticos valde controuerſum, poſsit ne materia diuinitus abſque omni forma conſiſtere.

Cur materia viribus naturę non poſſit exiſtere ſine forma.

In hac igitur quæſtione negantem partem defendit Hugo Victorius li.1. de Sacramentis p.1.cap 4. Magiſter ſent.in 2.d.12.cap 5.D.Thomas in quæſtionibus de pot.q.4.art.1.in 1.p.q.66.art.1.& quodl.3.art.1.D. Bonauentura in 2.d.12.q.1.Durandus ibidem quæſt.2.Capreolus d.13 q.vnica, Caiet.ad 5. cap.libri de ente & eſſentia q. 8. Ægidius lib. 1. Hexam, cap. 1. Heruæus quodlib. 6. q. 1. alijque permulti. Præcipuæ verò rationes pro hac ſententia hæ fermè ſunt. Materia ſecundum ſe eſt pura potentia; actus autem illius eſt forma ſubſtantialis; ergo ſi materia eſſet actu ſine omni forma ſubſtantiali, eſſet actu ſine actu, quod contradictionem inuoluit. Illuſtraturque magis eadem ratio hunc in modum. Eſſe accidentarium abſque accidentaria forma cohærere non poteſt, vt candidum ſine candore: ergo nec ſubſtantiale eſſe abſque forma ſubſtantiali, cùm eadem ſit vtriuſque ratio: atqui eſſe materiæ eſt eſſe ſubſtantiale: non igitur ſine ſubſtantiali forma manere poterit.

Aſſertores negat. part. propoſitæ conc.

Arg. in 2. d. 12. q. vnica. Ferrar. ad c. 4. lib. 2. contra gent. Iandunus q. 6. huius lib. Zimara theor. 15. Acnillinus 1. de elementis q 7. Alfonſus To 2. de an. q 1 art.1.

1. ratio.

Secunda, Materia omnem actum exiſtentiæ mutuatur à forma: ergo non poteſt ſine exiſtentia formæ cohærere. Probatur aſſumptum, quia vt ſe habet actus purus ad potentialitaté; ita pura potentia ad actū: ergo ſicuti actus purus nullam habet potentialitatem; ita pura potentia nullum habet actum, proindeque omni actu exiſtentiæ caret.

2. ratio.

Tertia, Omne indiuiduum directò, vel reductitiè ſub aliquo certo genere contentum, directò etiam vel reductitiè alicui infimæ ſpeciei illius generis ſubiacet;

3. ratio.

ſubiacet;alioqui immediatè ſubeſſet generi, quod fieri nequit: atqui materia ſingularis,ſi abſque forma ſubſtantiali cohæreret,reductiuè contineretur ſub corpore in categoria ſubſtantiæ;quia ſpectaret ad illud tanquã eius pars, & tamen nulli infimæ ſpeciei illius generis ſubeſſet;nec enim ad hominem, vel equum,aliamve ſpeciem pertineret:nulla igitur ratione materia ſine forma eſſe poteſt.

4.ratio. Quarta,Natura hominis in commune non poteſt eſſe extra omnia ſingularia,nec natura ſingularis abſque ſuppoſito,vel ſuo, vel alieno ſupplente vicem proprij:ergo nec materia poteſt conſeruari ſine omni forma. Priorem partem antecedentis concedunt omnes Peripatetici; poſteriorem melior Theologorum pars:conſecutio ea ratione oſtenditur;quia difficilius atque operoſius habetur puram potentiam ſine actu,quàm id, quod eſt ens in actu abſque alio actu conſeruare:at hominis natura,tam in cõmune,quàm in ſingulari ſpectata,eſt ens in actu,vt pote ex materia & forma conſurgens.

Lege D. Tomas 1.p q 24 ar. 7. Capr. 1.d.43.q.1 ar.

5.ratio. Vltima,Vnum relatum ex ijs,quæ ſecundum eſſe dicuntur,non poteſt altero,ad quod refertur,extincto diuina poteſtate conſeruari: ergo nec materia ſine forma conſecutio probatur,quia propterea relata ſecundum eſſe eo pacto ſe habent,quia ſecundum eſſentiam referuntur ad ſuos terminos;quod non minùs in materia reſpectu formæ conſpicitur.

1.argum. pro contraria parte. Aduerſam partem ſecutus eſt Henricus Gandauenſis quodli.1.q.10.Scotus in 2.d.12.q.2.Richardus q.4.Gabriel q.1.art.3.Gregorius ibid. q. 2. alijque non pauci,hiſce argumentis.Omne abſolutum ab altero item abſoluto re ipſa diſtinctum,ac prius natura eo, poteſt diuinitus ſine illo conſeruari: nam quæ ita ſe habent non tam arctè ſibi cohærent,quin citra contradictionem mutuò disiungi valeant:ſed materia eſt quid abſolutum(eſſe enim relatum tranſcendens non adimit entis abſoluti rationem)& à forma re ipſa diſtinctum, vt eſt communis Philoſophorum ſententia;itemque prius origine, quàm illa,vt docet Ariſtoteles hoc in libro c.6.tex. 52. Poteſt igitur diuina potentia abſque forma conſeruari.

Maironius in 2. d. 12. q. 2. Baſſolius ibidem q. 1. art 3. Anton. Andr. in tract. de trib. principijs q. 2. de materia. Lich. ad locum Scot. citatum Trombeta 8. Metaph. q. 1. Saxonia, & Marſ. hoc loco.

2.argu. Deinde quidquid in rebus creatis fit interuentu cauſæ ſecundariæ ad eſſentiam rei nullo modo attinentis,poteſt Deus vi ſua ſine eiuſmodi cauſa præſtare: ſed forma eſt cauſa ſecundaria conſeruans materiam, & in eius eſſentiam non incluſa:ergo nihil obſtabit quominùs materia ſine forma diuinitus conſeruetur.

Denique plus dependet à priori poſterius;quam à poſteriori prius:ſed accidens eſt poſterius ſubſtantia; materia eſt prior forma;plus ergo dependet accidens à ſubſtantia, quàm materia à forma atqui diuina virtute poteſt accidens ſine ſubſtantia cohærere,vt patet in ſacra Euchariſtia: ergo & materia abſque omni forma. 3.arg.

* * *

ARTI

ARTICVLVS II.

ACCVRATIVS EXPLICATVR vtriuſque opinionis fundamentum. Diſſeritur de cauſa exiſtentiæ. Statuitur materiam non capere exiſtentiam à forma.

Conſule Aui[illegible] in ſua M[illegible] tract. [illegible] & 4. Capreo[illegible] in 1. d. [illegible] q. 1. ar. [illegible] [illegible]aieta ad ca. 5. & [illegible] de ente & eſſentia. Heruæú in tract. de vnitate formarum q. [illegible] Zimaram in T[illegible]ore. prop. [illegible]

VT propoſitæ quæſtionis difficultatem enodemus, vtriuſque ſententiæ fundamenta paulò explicatius proponenda ſunt. Negatiuæ partis aſſertores opinionis ſuæ præſidium in hoc maximè collocāt. Statuunt totam exiſtentiæ originem è forma eſſe, ita nimirū vt ſicuti vis intelligendi à forma humana; ita exiſtentia à qualibet forma, quadam naturæ conſecutione, oriatur, indeque in materiam & in totum ſubiectum deriuetur. Hoc autem ita ſe habere hiſce rationibus videtur concludi. Exiſtere ſubſtantialiter eſt nobiliſsimus effectus: cùm igitur omnis effectus ſuæ cauſæ proportione reſpondeat; fatendum erit exiſtentiam à nobiliſsima cauſa prouenire; hæc autem eſt forma: omnis ergo exiſtentia à forma oritur. Nam quod exiſtere præſtantiſsimus ſit effectus, ex eo oſtenditur, quia exiſtere eſt quid maximè actuale, & præcipua quædam diuini eſſe participatio, vt teſtatur D. Dionyſius 5. c. de diu. nomi. Quare & ipſam eſſentiam videtur nobilitate vincere. Quod verò forma inter cæteras cauſas emineat, inde liquet, quia potiorem quidditatis partem confert, & ſpecificat, perficitque compoſitum: vnde & à Platone in Timæo diuina proles nuncupatur.

Opinio exiſtimātium ſolam exiſtentiā eſſe à forma.

1. ratio.

D. Dionyſ.

Plat.

Secundò idem ſuadetur, quia ſi exiſtere ſubſtantialiter non proueniret à ſola forma, ſed materia à ſe ipſa exiſtentiam haberet; multa abſurda in Philoſophia admittenda eſſent. In primis materiam non rectè dici prope nihil. Quis enim iure dixerit prope nihil id, quod ex ſe actum habet, & quidem præſtantiſsimum, cuiuſmodi eſt exiſtentia? Deinde ſequeretur formam non eſſe cauſſam materiæ; icciro enim forma cauſa materiæ dicitur, quia tribuit illi eſſe. Quod ſi non præſtat materiæ eſſe exiſtentiæ, cùm ei eſſe eſſentię non conferat, vt perſpicuum eſt: vtique nullum iam eſſe relinquetur, quod ipſi exhibere poſsit, atque adeò cauſa illius non erit.

2. ratio.

Huic etiam placito adſtipulatur illud Boetij 1. de Tri. c. 3. & in opu. de vnitate & vno, omne eſſe eſt à forma, & illud apud Peripateticos in primis celebre, exiſtentia eſt vltima actualitas omnis formæ. Non videtur igitur negandum omnem exiſtentiam à forma proficiſci. Quod cùm ita ſit, vtiq; fateri iam oportebit non poſſe dari exiſtentiam ſine forma, alioqui daretur effectus formalis ſine cauſa formali. Patet etiam nequire materiam exiſtere ſine forma, cùm ſine exiſtentia exiſtere nihil poſsit. Atque hoc modo ſe ſe habet Thomiſticæ opinionis fundamentum.

Boetius.

Aduerſæ opinionis fundamentum.

Cæterùm qui arbitrantur poſſe materiam diuina virtute ſine omni forma conſiſtere, alia via incedunt: perſuaſum habent exiſtentiam non à ſola forma prouenire; ſed tam materiam, quàm cætera entia, vt vnumquodque

ab alio diſtinguitur, ita aliquam ſibi propriam exiſtentiam vendicare. Id quod breuiter hunc in modum probari poteſt. Exiſtentia cuiuſque non diſtinguitur ab eſſentia, niſi vt modus rei à re: ergo vt vnumquodque eſſentiam ab alio diſtinctam habet; ita & diſtinctam ſibique propriam exiſtentiam. Aſſumptum alibi longiori diſputatione ſtabiliendum erit: interim ex eo fidem habeat, quòd ſiquis animum attendat, planè inueniet inter eſſentiam & exiſtentiam rei nec maiorem requiri, nec verò minorem ſufficere diſtinctionem.

Exiſtētia quo pacto diſtinguitur ab eſſentia.

Materia habet propriam exiſtentiam.

Priuatim verò quòd materia propriam hābeat exiſtentiam, nec eam à forma mutuetur, hiſce rationibus conuincitur. Vnaquæque res tunc exiſtentiam capit cùm in rerum natura producitur: ſed materia producta eſt à Deo per creationem; formæ verò, rationali excepta, producuntur per generationem: non igitur materia eandem obtinet exiſtentiam, quam forma. Secundò materia cùm ſit formarum receptaculum prius natura exiſtit, quàm ſingulæ formæ: non igitur à formis exiſtentiam capit. Tertiò ſi exiſtentia materiæ eſſet à forma; ſequeretur toties materiam interire, quoties priorem formam abiicit, toties produci, quoties nouam recipit; quod nemo dixerit. Conſecutio probatur, quia tunc res interit, cùm exiſtentiam amittit, tunc producitur, cùm eam recipit. Quod ſi quis occurrat non interire materiam amiſſa priori exiſtentia, propterea quod eodem temporis momento aliam recuperet; is nequaquam argumenti vim effugiet. Nam cùm noua forma non eandem numero exiſtentiam inferat, iam non eadem materia numero perſeuerabit; atque ita materia illa ſingularis interitum ſubibit; quod fieri non poſſe ſuperiùs demonſtrauimus.

Præoccupatio.

Ad eas verò rationes, quibus probari videbatur omnem prorſus exiſtentiam à forma oriri, ita reſpondendum erit. Ad primam quidem, exiſtentiam eſſe nobiliſsimum omnium attributorum, quæ eſſentiam conſequuntur; verum ipſum eſſe eſſentiæ ſimpliciter dignitate præſtare, (etſi nonnulli contra opinentur, qui alibi à nobis impugnandi ſunt) cuius quidem eſſe potiorem partem forma intimè confert ipſi compoſito; quod ſatis eſt, vt illa inter cauſas, ſaltem internas, principatum obtineat, vt probat argumentum.

Reſpōdetur ad argumenta putantium omnē exiſtentiam capi à forma.

Ad ſecundum negandum eſt ſequi incommoda illa, quæ in argumento colliguntur. Non enim ſequitur primum; quia quamuis materia propriam habet exiſtentiam, adhuc nihilominus pura potentia eſt, & in genere ſubſtantiæ prope nihil. Nec etiam ſecundum; quia licet forma nō tribuat materiæ totam exiſtentiam: adhuc tamen cauſa illius dicitur, quatenus eam informando actuat ac perficit: atque ita ſuummet eſſe ſubſtantiale extrinſecus illi confert, ſicut & materia ſuum formis attribuit, eas excipiendo ac fouendo, vnde materia & forma ſibi mutuò cauſæ eſſe dicuntur. Illud verò Boetij, Omne eſſe capitur à forma, intelligendum eſt de eſſe ſpecifico, ac perfecto, vt Scotus & Gregorius loco citato interpretantur. Illud item peripateticum axioma, exiſtentia eſt vltima actualitas omnis formæ, perinde accipiendum eſt, ac ſi diceretur vltimam actualitatem formæ (ſicuti & aliarum rerum) eſſe ipſius exiſtentiam, quod veriſsimum eſt; neque iis, quæ à nobis dicta ſunt, aduerſatur.

Quo pacto exiſtentia dicatur vltima actualitas formæ.

ARTI

ARTICVLVS III.

CONCLVDITVR PARS *affirmatiua quæſtionis.*

HIs ita diſputatis quoniam ſecunda opinio earum, quas art.1. retulimus, firmiores pro ſe rationes habet, ſolidiorique innititur fundamento, amplectenda à nobis eſt; aſſerendumque poſſe materiam diuina virtute ſine omni forma ſubſtantiali conſiſtere: id quod fiet adhibente Deo maiorem concurſum, quo quidquid forma materiam actuando præſtat, ipſe in genere efficientis cauſæ ſuppleat. Nec id mirum videri debet cum etiam Deus in ſacra Eucharistia concurſum cauſæ materialis ſufficiat conſeruando extra ſubiectum quantitatem, cæteraque accidentia, quæ priùs in materia inhærebant; conſeruando inquam actiuè, vt eſt communis Theologorum ſententia.

Sed opponet aliquis. Id, quod Deus creat, immediatè conſeruat: ſicut enim nihil cum Deo, etiam vt inſtrumentum, concurrit ad creandum; ita neque ad conſeruandum. Cum igitur Deus materiam creet, eandem per ſe immediate conſeruabit, ac ſine vllo formæ concurſu, quem erga materiam omni forma ſpoliatam compenſari oporteat. Reſpondendum tamen etſi cum Deo creante nihil efficienter concurrat; quia conferre eſſe ex nihilo infinitam virtutē arguit; nihil tamen obſtare quominùs ad eſſe rerum, quæ creantur, concurrat creatura in alio cauſæ genere; quomodo in prima rerum molitione cùm Deus corpora cœleſtia & elementa creauit; tam materia ad eorum formas excipiendas, ſuſtentandasque; quàm formæ ad materiam actuandam & fouendam concurrerunt.

Deus in genere cauſſæ efficientis ſupplet cauſſalitatem ſubiecti.

Obiectio.

Dilutio.

Non eſt autem hoc loco prætereundum quoſdam fuiſſe, qui in tuenda ſententia de conſeruatione materiæ abſque forma, longiùs progreſsi, affirmarint non ſolùm poſſe diuina virtute fieri, ſed effectum iam aliquando, vt materia abſque omniforma conſiſteret. Nonnulli enim, quos Argentinas in 2. d. 12. quæſt. vnica art. 2. refert, opinati ſunt in ipſa naſcentis mundi origine fuiſſe à Deo procreatam materiam abſque vlla forma, idque ſignificari cap. 1. Geneſeos illis verbis, Terra autem erat inanis & vacua, vbi, vt D. Auguſtinus cap. 4. libri imperfecti de Geneſi ad literam ait, per terram, quæ omnibus elementis ſubſidet, materia, per inanitatem, eius informitas deſignatur, quod etiam inculcat 12. Confeſſ. cap. 7. Atque huic ſententiæ ſuffragari etiam videntur D. Ambroſius lib. 1. Hexam. capit. 8. D. Baſilius homilia 2. Hexam. D. Chryſoſtomus hom. 2. in Geneſim, Eucherius in 1. cap. Gen. & rurſum D. Auguſtinus 12. Confeſſa. cap. 6. & 8. qui materiæ informitatem inductione formarum priorem fuiſſe affirmant. Marſilius etiam in 3. quæſt. 13. art. 1. & Gabriel in 3. d. 21. quæſtio. vnic. artic. 3. credunt in morte Chriſti abſcedente anima manſiſſe diuinum illud corpus ſine vlla forma. Verùm hæ ſententiæ non placent. Nulla enim ratio perſuadet fuiſſe aliquando materiam ſine forma,

Opinio exiſtimantium fuiſſe aliquādo re ipſa materiam ſine forma.

Ambroſ. Baſil. Chryſoſt. Auguſt.

Improbatio.

tametſi diuinitus eſſe potuerit. Nam quod ad locum illum Geneſeos attinet (prꝺterquam quod inanis terrꝺ nomine non niſi ipſum terrꝺ elementum,quod inane,ideſt,ſine ornatu & pulchritudine iacebat, propriè ſignificatur;materia verò per tropum duntaxat) etſi D.Auguſtinus per informitatem, omnis formꝺ vacuitatem intellexerit; eam tamen non niſi origine formas antegreſſam fuiſſe credidit, vt ipſemet 1. ſuper Geneſim ad litt.cap. 15.& lib.5.cap. 8. explicat. Reliqui verò patres citati per materiꝺ informitatem non omnium formarum,ſed decoris & diſtinctionis priuationem ſignificarunt. Neque etiam in morte Chriſti fuit materia ſine forma, quia abeunti animꝺ forma cadaueris ſucceſsit. Qua de re in lib. de generatione plura.

D. Auguſt.

Ita Ambroſi⁹, Theodoretus, Chryſoſtom⁹, Beda, aliique interpretes.

Lege D. Thomam. 1.p.q.66. ar.1. Vdalricum in ſua ſumma lib. 4.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, QVIbus oſtendi videbantur non poſſe materiam diuina virtute abſque forma conſiſtere.

SVpereſt vt ad contrariꝺ partis argumenta reſpondeamus. Ad primum dicendum formam ſubſtantialem eſſe actum ſubſtantialem materiꝺ,ideſt,actum ſubſtantialiter informantem materiam : quocirca ſi materia eſſet actu ſine forma ſubſtantiali, eſſet actu ſine actu, hoc eſt,haberet actum accidentarium,nimirum exiſtentiam, abſque actu ſubſtantiali;ſed id nullam contradictionem inuoluit,quꝺ tamen inuolueretur ſi materia ſine exiſtentia exiſteret.Reliqua verò eiuſdem argumenti pars hanc habet explicationem. Quemadmodum effectus formꝺ accidentariꝺ ſine accidentaria forma eſſe non poteſt; ita neque effectus formꝺ ſubſtantialis ſine ſubſtantiali forma,veluti animatum ſine anima:ſed enim eſſe ſiue exiſtere materiꝺ,non eſt effectus formalis formꝺ ſubſtantialis,ſed exiſtentiꝺ,quam materia propriam obtinet,vti diximus.Item ſicut exiſtere accidentis ſine exiſtentia accidentis eſſe non poteſt, ita neque exiſtere ſubſtantiꝺ abſque ſubſtantiꝺ exiſtentia.Poteſt tamen aliqua ſubſtantia videlicet materia, cohꝺrere ſine exiſtentia formꝺ ſubſtantialis,vt fuit à nobis comprobatum.

Exiſtere materiꝺ non eſt effectus formalis formꝺ ſubſtantialis.

Ad 2. negandum eſt antecedens,& ad eius probationem dicendum non eodem prorſus modo ſe ſe habere puram potentiam ad actum, quo actus purus ad potentialitatem:quamuis in eo conueniunt, quòd vt actus purus nullam continet potentialitatem; ita pura potentia nullum in ſua natura actum phyſicum includit.

Ad 2.

Ad 3. dicendum materiam Socratis exutam omni forma conſtitui per ſe,ac determinatè ſub materia rerum diſſolubilium tanquam ſub ſpecie infima incompleta; reduci verò tanquam partem ad totum ad corpus diſſolubile,quod ponitur in categoria ſubſtantiꝺ;neque oportere vt ad aliquam illius ſpeciem determinatè pertineat; cùm ad omnes, quarum formꝺ in eam induci poſſunt, indiſcriminatim duci queat. Sicut enim materia abſque omni forma nullius compoſiti ſpecifici pars actu eſſet, ita ad nullum

Ad 3. Materia ſine forma ad quam ſpeciem pertineat.

actu

actu reduceretur. Neque hoc abſurdum videri debet, tum quia huiuſmodi reuocatio materiæ ad certam ſpeciem, quam componit, non eſt de eſſentia materiæ; tum quia re ipſa materia abſque forma collocaretur, vti monuimus, ſub certa ſpecie, ideſt, ſub materia ſublunari.

Ad 4. concesſo antecedente neganda eſt conſecutio: & ad eius probationem dicendum haud ſemper eſſe operoſius puram potentiam ſine actu, quàm vnum actum ſine alio conſeruare: hoc enim poſterius nonnunquam implicationem inuoluit, vt in propoſitis exemplis. Nam ſi natura communis per ſe extra ſingularia exiſteret; eſſet, ac non eſſet ſingularis: non eſſet, quia ita ſupponitur: eſſet, quia exiſtere in rerum natura, ſicuti operari & produci, non conuenit ſuperioribus niſi per inferiora: quandoquidem vt exiſtere eſt vltima cuiuſque rei actualitas; ita non niſi vltimo perfectis & terminatis in ſua ſerie, qualia ſunt ſola ſingularia, primò conuenire debet, cæteris verò ipſorum merito ac beneficio. Quod verò ad ſuppoſiti rationem attinet repugnat etiam dari naturam abſque ſuppoſito, cui innitatur; quia ſubſiſteret per ſe tanquam à nullo dependens, quod in rebus creatis nulli præterquam ſuppoſito conuenit: ſimulque non ſubſiſteret, vt pote ſuppoſiti adminiculo carens; quando ita volunt aduerſarij.

Ad 4.

Cur natura cõmunis extra ſingularia exiſtere non poſſit.

Contra ſententiã Caiet. 3. p. q. 4. art. 2. Medina ibidem.

Repugnat dari naturã abſque ſuppoſito.

Ad 5. concedendum eſt cum D. Thoma. q. 7. de potent. art. 9. cum Scoto in 2. d. 1. q. 4. & 5. & d. 12. q. 2. cum Capr. in 1. d. 30. q. vnica art. 1. & in 4. d. 12. q. 1. art. 3. cum Durando in 3. d. 1. q. 1. & alijs vnum relatum ſecundum eſſe mutuum non poſſe, etiam diuina virtute, abſque ſuo correlatiuo in rerum natura dari; ſequeretur enim eſſe ac non eſſe relatum. Nam quemadmodum tota ratio eiuſmodi relatorum conſiſtit in referendis mutuò inter ſe ſubiectis, & quaſi in tranſitu ad alia, ita eorum eſſentiam conſequitur, vt ſi vnum exiſtere ponatur, illud reciproca alterius exiſtentia comitetur; idque indiſſolubili prorſus neceſsitate. Nec eodem modo ſe res habet in materia, cæteriſque relatis tranſcendentibus comparatione ſuorum terminorum. Nam reſpectus relatorum ſecundum eſſe ſuperueniunt ſubiectis, vt ſimilitudo lapidi, paternitas Sophroniſco. Nec huiuſmodi ſubiecta appellant niſi dependenter ab exiſtentia terminorum. Non enim lapis dicitur ſimilis niſi qui aliud in rerum natura ſibi ſimile habet; nec pater vocatur, (ſi philoſophico & non populari more loquendum ſit) niſi actu habens filium. Quod relatis tranſcendentibus minimè conuenit, cùm non adueniant ſubiectis, quæ denominent & quæ per ipſa ad aliud referantur; ſed ſint ipſamet ſubiecta, aut aliud quid ſimile.

Ad 5.

Relatum mutuum ſecundum eſſe nec diuina virtute abſque ſuo correlatiuo dari poteſt.

Idẽ aſſerit Marronius in 1. d. 29. q. 6. Gabr. ſuper Can. lect. 44. Bargius in 1. d. 18.

Non inficiamur tamen videri etiam probabilem ſententiam Gregorij in 1. d. 28. q. 2. art. 1. exiſtimantis poſſe diuina virtute exiſtere vnum relatum mutuum abſque ſuo termino. Qua de re alibi ex profeſſo diſſeruimus.

Oppoſitũ tuetur Gregorius.

* *
*

QVÆSTIO VII.

SIT-NE PRIVATIO ENS, AN NON?

ARTICVLVS I.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

SEquitur vt de priuatione,altero rerum phyſicarum principio,diſſeramus; ſit primum ſit ne verum ens,nec ne?Qua in dubitatione non deſunt argumenta,quibus affirmatiua pars oſtendi videatur. Primum quia tam in diuinis literis,quàm apud Philoſophos quædã de priuatione enuntiantur, quæ non niſi in verum ens cadere poſſunt,quale eſt illud 1.ca.Geneſeos,& tenebræ erant ſuper faciam abyſsi,vbi tenebræ,quæ priuatio quædam lucis ſunt, dicuntur eſſe;eſſe autẽ non eſt eius,quod eſſentiã non habet.Itẽ quia in hymno trium puerorum inuitantur tenebræ ad diuinã laudem,illis verbis,Benedicite lux & tenebræ domino,quod tamen non videtur conuenire niſi ei, quod aliquã entis rationem obtinet,quàm Deo,quoad poteſt, acceptã referat,atque ita diuinã bonitatem totius eſſe fontem commẽdet;id enim ſignificat diuina laus in ſacris literis,cùm ea,quæ intellectu carent,laudare Deum dicuntur.

A [illegible] in partem negatiuam.

A teſtimonijs ſacræ paginæ.

Deinde apud Ariſtotelem c.vltimo huius libri tex. 80.priuatio appellatur malefica;id autem,quod maleficum eſt,aliquã nocendi vim & ex conſequẽti aliquam entitatem habet.Item 2.de anima ca.2.tex.138.priuationes dicuntur percipi ſenſu,vt tenebræ aſpectu;nihil verò ſenſu percipitur , niſi quod ſenſum agendo mouet.ergo & cæt.

Ab Ariſtotele.

Præterea,priuationes formaliter ſumptæ habent eſſentiales definitiones: cæcitas enim ſecundum eſſentiam definitur priuatio aſpectus.Habent igitur eſſentiam,atque adeò ſunt veræ res.Ad hæc,cæcitas & quæcunque alia priuatio,intelligitur,exprimiturque à nobis per aliquem conceptum; at conceptus,vt Ariſtoteles docet primo de interp.cap.1.eſt imago & ſimilitudo rei. Negari igitur non poteſt priuationem eſſe rem.

A definitionibus priuationum.

Ab earum conceptibus.

Hæc controuerſia duplici aſſertione dirimenda eſt.Prima ſit.Priuatio formaliter ſumpta nec eſt ens reale,nec rationis.Probatur facile. Nãque ex doctrina Ariſtotelis quinto libro Metaph.ca.22.tex.27.& libro decimo,capite ſeptimo tex.15.Priuatio eſt negatio formæ in ſubiecto natura apto : negatio autem cum nihil aliud ſit. quàm remotio , nullum eſſe in rerum natura , nec verò in intellectu ponit.Quòd non obſcurè teſtatus eſt Ariſtoteles ca.8.huius lib. tex.75.cùm docuit priuationem perſe,ideſt , ex ſua propria ratione, ac vi,eſſe non ens.

1.aſſertio.

Illud tamen eſt aduertendum quod D. Thomas quarto Metaphy.capite ſecundo admonet,videlicet priuationes,& negationes quodammodo entia rationis fieri,non per ſe , ſed ex accidente , quatenus eis aliquid rationis obuenit,vt cum ab intellectu tanquam ſubiecta , aut prædicata in propoſitionibus aſſumuntur. Quo ſpectaſſe videtur Ariſtoteles quarto libro Metaph.

Quo pacto priuationes quodammodo fiant entia rationis.

Metaph.capite ſecundo textu 2.vbi cùm priuationes entia quodammodo eſſe pronuntiaſſet,adiecit; dicimus enim non ens eſſe non ens, quaſi diceret,efficimus enim negationes ipſas, & priuationes ſubiecta & prædicata enuntiationum: atque ita id, quod ipſæ in rebus, & ex natura ſua non habent,intellectus noſtri beneficio aſſequuntur.

Secunda aſſertio.Priuatio formaliter ſumpta eſt in rebus ſecluſa operatione intellectus. (Aſſertio.) Hæc eſt contra nonnullos præſertim è recentioribus Philoſophis exiſtimantes priuationes in ſola mentis notione eſſe: eam tamen amplectitur Caietanus prima parte,quæſtione quadrageſima octaua articulo ſecundo & in libello de ente & eſſentia capite primo Ferrarienſis 3. contra gentes cap. 19. Eandemque innuit D. Thomas in quæſtionibus de malo quæſt.1.art.2.ſuadetur verò in hunc modum.Forma,eiuſque priuatio, vt Ariſtoteles docet in ca.de oppoſitis,verſantur circa idem ſubiectum: ergo quoties in tempore à natura conſtituto ſubiectum forma caruerit,inerit ei formæ priuatio. Hoc autem contingit ſecluſa qualibet mentis actione: igitur priuatio ineſt in rebus formaliter ſine intellectu. Aduertite autem priuationem eſſe in rebus, non per aliquam exiſtentiam, quæ ipſi formaliter competat. (Quo modo priuatio ſit in rebus.) Nam cùm exiſtentia poſitiuum quidpiam ſit, fieri nequit, vt negationem re ipſa propriè-ve informet. Dicitur ergo priuatio exiſtere fundamentaliter ſeu merito ſui fundamenti,quatenus videlicet exiſtit ſubiectũ cui ſuo modo re ipſa conuenit.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, QVAE probare videbantur priuationem eſſe ens.

NVnc argumenta ſuperiùs adducta diluamus. Ad id, quod primo loco propoſitum fuit, reſpondendum eſt cum D. Auguſtino in lib.de vita beata cap.4.tenebras (quod de cæteris priuationibus ſimiliter accipiatur) ita dici eſſe in aliquo, ac ſi diceretur non eſſe ibi lux. (Idem aſſerit D. Anſelmus in lib.de caſu diaboli cap. 41. de conceptu virginis cap 5.) Quod Caietanus ad art.2.quæſtionis quadrageſimæ octauæ 1.part.planiùs ediſſerens in ſuis priuationem dici ineſſe rebus per remotionem formæ in actu exercito; quia nimirum priuatio inſidet ſubiecto non vt inhærens; id enim entis poſitiui eſt;ſed vt exercens actum remouendi formam.

Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dic omnia,quæ quoquo modo in naturæ vniuerſitate eſſe dicuntur, etiam ea, quæ nullum entis gradum obtinent,diuinam bonitatem prædicare,hoc eſt,ad bonitatis diuinæ laudẽ contemplantium mentes allicere. (D Auguſt.) Quod D. Auguſtinus tum alijs in locis, tum in libro de natura boni aduerſus Manichæos hiſce verbis explicat. Priuationes rerum ſic à Deo ordinantur,vt non indecenter vices ſuas habeant; (Rerum priuationes quo pacto ordinentur à Deo.) quemadmodum in cantu interpoſitiones ſilentiorum certis moderatiſque interuallis,licet vocũ priuationes ſint,ſuauitati cantilenæ aliquid conferũt; quemadmodum item vmbræ in picturis eminentiora quæque diſtinguunt, ac non ſpecie, ſed ordine placent. Vnde & in hymno trium puerorum etiam lux & tenebræ laudant Deum,id eſt,eius laudem in benè conſiderãtiũ

cordibus

Conſule D. Iſidorum in libr. de ſúmo bono. cordibus pariunt. Ex quo patet non eo duntaxat modo, qui in argumento affertur; ſed hoc etiam, quem D. Auguſtinus tradit, ſumi verbum, laudare, in diuinis literis; quo pacto in ea etiam, quæ intellectu carent, imo & quæ verè entia non ſunt, cadere poteſt.

Solutio 2. Ad ſecundum argumentum quoad priorem partem dicendum hac maximè de cauſſa inter alias priuationi maleficium attribui, quia materia ex eo quod abſentium formarum priuationem in ſe cohibet, vt actum formæ, quo caret, admittat, actum formę, cui veluti matrimonio coniuncta erat, repudiat, atque ita adulterina quadam ratione maleficium committit. Ex quo non colligitur aliquam ei effectricem vim ineſſe, vt erit conſideranti perſpicuum. Ad poſteriorem partem eiuſdem argumenti dicendum eſt Ariſtotelis ſententiam eo loco eſſe tenebras percipi viſu, non quod aliqua vidēdi actio feratur in tenebras, ſed quia aſpectus non percipit lucem, quod eſt percipi tenebras negatiuè. Tenebræ quomodo percipi viſu dicantur.

Ad tertium, priuationes vt propriè eſſentiam non habēt, ita nec propriè definitiones eſſentiales vendicare, ſed explicationes quaſdam remotionū, in quibus ipſæ conſiſtunt.

Ad quartum, Ex eo, quod priuationum conceptus habeamus, non ſequi priuationes eſſe re vera entia, ſeu poſitiuum quidpiam. Cùm enim cōceptus rerum imagines dicuntur, nomine rerum tam res ipſę, quàm earum priuationes, & negationes ſignificantur, ac ſi diceremus conceptus eſſe eorū, quæ à nobis intelliguntur, ſimilitudines, ſiue illa entia ſint, ſiue non. Num autem priuationes non ſolùm cōceptibus formarum, quas negant, ſed aliis qui ipſis proprij, ac peculiares ſint, percipiātur, cuius controuerſiæ affirmatiuam partem veriorem credimus, tractat AEgidius in 1. diſt. 36. quęſt. 2. Capreolus in 2. d. 39. qu. 1. art. 3. & Ferrarienſis primo contra gent. cap. 71. Ad 4. Veriſſimilius dari proprios conceptus priuationum.

QVÆSTIO VIII.

VTRVM PRIVATIO VERE principium rerum naturalium ſit: an non?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENdere videantur non eſſe.

NEgātem propoſitæ quęſtionis partem conabitur quis hunc in modum ſuadere. Principia, vt Ariſtoteles docuit cap. 6. huius libri tex. 50. manere ſemper oportet; ſed priuatio acceſſu formæ aboletur; non eſt igitur principium. 1. Argum.

Secundo, Priuatio, teſte eodē Ariſt. ca. 6. huius libri tex. 66. eſt principiū ex accidente; igitur non eſt verè propriéque phyſicarum rerum principiū. Conſecutio probatur, quia ſi omnia, quæ ad generationem ex accidēte cōcurrunt principia cēſenda eſſent, plura forent principia, quā tria. Nā iis etiā annumerari deberet, v. g. forma rei intereūtis, ſine qua nō datur generatio. 2. Argum.

Deinde

[Argument.] Deinde, Si qua priuatio eſſet rerum naturalium principium, maximè eſſet priuatio formæ rei, quæ gignitur; ſed ea non eſt; nulla igitur eſt. Probatur aſſumptio, quia huiuſmodi priuatio numquam dari videtur. Nec enim datur in eo temporis momento, quo forma inducitur; ſiquidem præſente forma euaneſcit eius priuatio. Nec etiam tempore antecedente; quod ita oſtenditur. Priuatio eſt negatio formæ in ſubiecto natura apto; ſed ante punctum generationis materia non eſt apta ad formam; cùm nondum habeat diſpoſitionum omnium apparatum ad eam excipiendam: igitur tempore antecedente non eſt in materia priuatio formæ.

[4. Argument.] Item, Eſſe principium eſt eſſe ens (principium enim relationem ſignificat ad ea, quæ à principio dependent aut quoquo modo procedunt) atqui ſuperiori quæſtione oſtenſum fuit priuationem non eſſe ens: non poteſt igitur priuatio eſſe principium.

ARTICVLVS II.

PRIVATIONEM ESSE VERE *principium, nec ſuperiora argumenta oppoſitum concludere.*

[Plato & alii ... priuationem ... principia.] IN hac controuerſia Plato, & ex antiquis Philoſophis nonnulli priuationem è numero principiorum excluſere; vel quod eam tanquam non ens deſpicatam habuerint: vel quia nihil in ipſa præter maleficium agnouerint. Rectiùs Ariſtoteles, qui eam principiis annumerauit; non quidem iis, quæ in compoſitionem veniunt; ſed quæ per ſe ad generationem requiruntur. Cuius ſententiæ veritas paucis hunc in modum confirmari poterit. Id, vnde per ſe generatio proficiſcitur, verè ac propriè principium illius eſt: ſed generatio per ſe oritur à priuatione, tanquam à termino à quo: ergo priuatio eſt principium per ſe generationis. Maior propoſitio nota eſt; minor probatur; quia generatio (vt ſæpe diximus) eſt progreſsio à non eſſe, vt à termino à quo; hic autem cùm non ſit materia; ſiquidem terminus, à quo res oritur, vtpote formæ geniti contrarius, non manet; materia autem ſemper manet) conſequens fit, vt ſit ipſa formæ priuatio. [Lege Aphrodiſæum lib. 2 Nat. q. cap. 11.]

[Sol. 1. argum.] Argumenta verò ſuperius adducta hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum, omiſſa Græcorum, & Latinorum interpretum in eo loco enarrando diſſenſione, reſpondendum eſt neceſſariò manere principia, non omnia; ſed quæ in rei genitæ compoſitionem coeunt: vel omnia ſimpliciter manere, id eſt, omnia ad quamlibet generationem ſeu ſingula tria ad ſingulas generationes concurrere, vt Ammonius & alij interpretantur. [Tum ... pri... a nec... manere.] [Horum explicationes colligit Zimara in ſuis dilucidationibus.]

[Sol. 2.] Ad 2. Priuationem dici principium per accidens, non generationis (ſic enim principium per ſe eſt) ſed compoſitionis, quatenus materiæ, ex qua compoſitum coaleſcit accidit habere in ſe priuationem formæ. Aduertit etiam D. Thomas in explicatione eius loci dici priuationē principiū per accidens, ſi accipiatur pro priuatione formæ alterius rei, nō eius, quæ gignitur.

Ad 3. admittenda eſt maior propoſitio, neganda minor; & ad eius probationem dicendum, materiam quamdiu formam non habet, eſſe illa abſolutè [Sol. 3.]

priuatam, aptámque ex ſeſe ad eam recipiendam; quamuis proximam & completam aptitudinem tunc ſolùm obtineat, cùm peruentum fuit ad terminum, complementumque omnium accidentium, quibus ab agente diſponitur: qui terminus in ipſo tantum generationis momento datur, extrinſecè tamen, cùm in eo omnia prædicta accidentia ex toto pereant abceſſu formæ prioris, factáque vſque ad materiam primam reſolutione, vt in libris de ortu & interitu dicemus. Ita verò in ipſo puncto generationis priùs natura, quàm materia formam recipiat ineſt ei ſumma aptitudo ad ipſam recipiendam ex vi accidentium, quæ toto tempore præcedenti in ea fuerunt, & in ea prægreſsione naturæ, ſiue in eo priori, vt loquuntur, inſidet in materia exactiſsima formæ priuatio. Nec repugnat in eodem inſtanti temporis ſecundum aliam & aliam conſiderationem dari in materia & priuationem formæ, & ipſam formam: licet talis priuatio in eodem inſtanti re ipſa ac ſimpliciter aboleatur.

Exactiſsima formæ priuatio quando inſidet materiæ.

Sol. 4. Ad 4. dicito, ſi illud pronuntiatum, eſſe principium eſt eſſe ens, ſignificet quidquid principij rationem habet, neceſſariò eſſe ens, falſum id eſſe: ſi autem ſenſus illius ſit, id, cui relatio principij conuenit, poſſe aliquam rationis entitatem intellectus beneficio obtinere, eo modo, quò ſuperiùs diximus; tunc verum quidem eſſe, quod in prædicto effato aſſumitur; ſed non rectè ex eo concludi priuationem in ſe ſpectatam eſſe ens, ſeu poſitiuum aliquid.

Quomodo ens poſsit pendere à non ente.

Solutio 5. Ad 5. negari debet id, quod eſt ens, non poſſe à non ente dependere, dummodo ab eo non dependeat vt ab influente, aut impertiente aliquod eſſe, ſed tanquam à termino, atque vt ab eo, quod eſſentialiter ad ſuum conceptum requirit. Ita verò ſeſe habet generatio reſpectu priuationis.

QVÆSTIO IX.

NVM IN QVALIBET RE NAturali præter materiam danda ſit forma ſubſtantialis, necne?

ARTICVLVS I.

FORMAM SVBSTANTIALEM antiquioribus Philoſophis magna ex parte ignotam, poſterioribus notam fuiſſe.

INſtitutæ diſputationis ſeries poſtulat, vt de tertio rerum naturalium principio, hoc eſt, de forma diſſeramus. Porrò ineſſe rebus naturalibus non materiam ſolùm, ſed etiam formam, quæ ſit pars quidditatis, licet veteris Phyſiologiæ auctores, vt conſtat ex 1. libro Metaph. cap. 2. & ex iis, quæ tradit Laërtius lib. 7. de vitis Phyloſophorum, magna ex parte latuerit; agnouit tamen imprimis Italicæ ſectæ inſtitutor Pythagoras; tum eiuſdem familiæ alumnus Timæus Locrenſis, qui materiam ex ſe nullas habere formas, & tamen eas ſubinde poſſe recipere variis ſimilitudinibus expreſsit in hunc fere modum. Qui vnguenta ſuauiter redolentia confecturi ſunt, humidam materiam,

Pythagoras & Timæus formarum aſſertores.

materiam, quam certo condire odore volunt,ita præparant, vt odorem nullum proprium habeat,& qui materiis mollibus,impreſsioniq́ue cedentibus figuras imprimere aliquas volunt, nullam omnino priorem in eis figuram apparere patiuntur, ſed exactiſsima quadam leuigatione eas poliunt. Ita illud, quod in omnibus paſsim cæterorum omnium ſimulacris rectè figurandum eſt,his omnibus formis natura ſua carere neceſſe eſt.Hæc Timæus apud Platonem. Ipſe autem Plato ex propria quoque ſententia, vt liquet ex iis, quæ ab eo variis in locis, & ab Alcinoo in libro de eius doctrina cap. 8. tradita ſunt,ſubſtantiales formas poſuit. Quarum duo genera ſtatuit,vnum expers materiæ; quod ideam dixit; alterum cum materia coniunctum, quod formæ nuncupatione minus dignum credidit, ideoq́ue receptam imaginem appellandum cenſuit.

Plato formas agnouit.

Earum duo genera cóſtituit.

Iam verò Ariſtoteles ſubſtantialium formarum poſitionem multò apertiùs & luculentiùs aſtruxit plurimis in locis,vt hoc in lib.ca.7.text.65.& lib. 2.cap.1.text.12.Item 2.de ortu & interitu cap. 9.text.51. lib.2.de anima cap.1. & in toto eo opere. lib.7. Metaph.cap.4.& lib. 12. cap. 2. Cuius ſententiam omnes fere conſequentes Philoſophi magno conſenſu approbarunt; & ſi ex Platonicis nonnulli magiſtri ſui veſtigia perſequentes, circa modum, quo forma cum materia ſocietatem coit,à Peripateticis diſſenſerint;qua de re ſeparatim ſuo loco.

Ariſtoteles formarum aſſertionē amplius illuſtrauit.

ARTICVLVS II.

AFFIRMATIVAM QVAESTIONIS partem omnino veram eſſe.

SOlet autem ſubſtantialium formarum aſſertio multis ex capitibus longo rationum ductu à Philoſophis comprobari. Nos potiora tantum argumenta in medium afferemus; quorum primum ita habet. Res naturales ſunt compoſitæ;non ex materia duntaxat;quia cùm hominis,lapidis,& leonis eadem ſit communis materia, eadem foret omnium eſſentia, & definitio: habent igitur præter materiam proprias formas,quibus inter ſe differant.Quod ſi quis occurrat compoſita phyſica conſtare ex materia, quæ ſit ſubſtantia, atque etiam ex forma, non tamen; quæ ſubſtantia ſit, ſed accidens; is facilè confutabitur. Imprimis hoc modo. Materia eſt nuda potentia, vti ſuperiùs demonſtrauimus,& tamen eſt ſubſtantia, vt aduerſarius fatetur; ergo & forma multo maiori iure ſubſtantia erit. Secundo, ſi forma eſſet accidens, nulla eſſet generatio ſubſtantialis; ſiquidem materia gigni non poteſt; inductio verò accidentium,non ſubſtantialis, ſed accidentaria generatio eſt. Tertio, vel ipſa compoſita naturalia ſunt accidentia, vel ſubſtantiæ; ſi accidentia, non igitur conſtituuntur ex materia, quæ ſit ſubſtantia: ſi ſubſtantiæ,nō ergo conſtant ex forma,quæ ſit accidens;alioqui aut non ſubſtantia ex ſubſtantiis, aut non accidens ex accidentibus coaleſceret,quorum neutrum fieri poteſt.

1. ratio. Reſponſio. Confutatio datæ reſpōſionis.

Rurſus idem hunc in modum ſuadetur. Singulis rebus naturalibus aliquæ propriæ & peculiares functiones conueniunt, vt homini ratiocinari, equo 2. ratio.

hinnire, igni calefacere, atque ita cæteris: ſed eiuſmodi functiones oriri nequeunt à materia, quæ, vt ſupra oſtendimus, nullam effectricem vim habet: oriuntur ergo à ſubſtantiali forma. Nec ſatisfaciet, qui dixerit proficiſci à materia instructa accidentibus. Quæro enim cur iſthæc potius accidentia in hac materia, quàm illa conſpiciantur? cur igni potius calor, quàm frigus competat? cur aërem leuitas, non grauitas ſequatur? Cùm igitur huius rei cauſa ad materiam referri non poſsit, tum quia ob inſitam inertiam, nudæque potentiæ ſterilitatem, nullum ex ſe accidens profundit; tum quia cùm vna atque eadem ſit in rebus ſublunaribus, eadem ijs omnibus accidentia promiſcuè ineſſent; planè ſequitur talium accidentium originem ad formam ſubſtantialem, vti ad ipſorum fontem, referendam eſſe.

Materia n[illegible] ex ſe accidens profundit.

Proinde negari non poteſt vnicuique rei naturali ſuam ineſſe formam ſubſtantialem, ex qua conſtet, à qua gradus præſtantiæ, & perfectionis in compoſitis phyſicis deſumantur; à qua omnis rerum propagatio dependeat; à qua ſua cuique rei nota & character inſideat; quæ quidquid operis in natura fit pro ſua facultate moliatur; quæ omnes eliciat tum vitæ, tum reliquorum munium actiones; cui accidentia tanquam inſtrumenta ſubſidio veniant; quæ denique ſpectabilis huiuſce mundi theatrum ſua varietate, ac pulchritudine mirificè diſtinguat, atque exornet.

Subſtantia formæ encomia.

QVÆSTIO X.

VTRVM APTA, IDONEAQVE ſit formæ ſubſtantialis definitio.

ARTICVLVS I.

SOLVTIO PROPOSITAE dubitationis.

Varia genera formarum.

CVm varia ſint formarum genera; quandoquidem aliæ ſunt accidentariæ, vt calor; aliæ ſubſtantiales, vt anima; rurſuſque ſubſtantialium alię aſsiſtentes, vt intelligentia mouens cœlum; aliæ informantes, vt formæ elementorum, ſtirpium, & animalium: non quærimus hoc loco de definitione formæ in commune; ſed ſubſtantialis informantis duntaxat. Huius ergo deſcriptionem paucis complexus eſt Ariſtoteles 2. lib. cap. 3. tex. 28. aiens, formam eſſe rationem quidditatis, id eſt, id in quo cuiuſque compoſiti naturalis eſſentia præcipuè continetur; ſeu, quod eſſentiam rei, eiuſque definitionem abſoluit, & ab alijs diſtinguit. Apertiùs hunc in modum definiri poteſt. Forma eſt actus ſimplex, ſubſtantialis, vnum per ſe cum materia conſtituens. Dicitur actus, ad excludendam materiam; ſimplex, ad reiiciendum quodlibet ex multis actibus inter ſe diuerſis concretum, vt album dulce. Subſtantialis, ad remouendas formas ſimplices accidentarias. Denique dicitur, conſtituens vnum per ſe cum materia, propter intelligentias, quæ nequeunt cum materia in vnius compoſiti naturam venire. Aduerte autem

Cuius formæ definitio inquiratur.

Formæ definitio.

Eius enucleatio.

verbum

verbum illud, conſtituens, non ita accipiendum, quaſi forma exiſtimari non debeat, niſi quæ actu vnum per ſe cum materia componit: ſic enim animus rationis particeps dum extra materiam per ſe cohæret, non eſſet forma; cùm tamen ex ſua eſſentia, à qua deſtitui nequit, ſit actus, & forma corporis. Ea igitur particula ſic intelligenda eſt, vt forma conſtituat, ideſt, ſuapte natura conſtituere poſsit vnum per ſe cum materia.

Animus rationalis ex ſua eſſentia eſt forma corporis.

ARTICVLVS II.

QVIBVS NOMINIBVS SVBSTANTIALIS formæ vis, & præſtantia à Philoſophis deſcribatur.

SAnè verò vt multiplex eſt formę dignitas: ita eam Philoſophi variis nominibus appellarunt, & quaſi definierunt. Pythagoras eã vocauit, vnum; quod incertam ac vagam materiæ rationẽ in vnam, certam ve ſpeciem contrahat; vel quòd vnitatem affectet; ſicuti materia multitudinẽ ſeu diuiſionẽ; tum quòd anima, quæ inter formas principatum habet, vnionem elementorum, partiumque corporis efficiat. Nam cùm corpus ex elementis coaliũ in perpetuo fluxu ſit, continẽtis cuiuſpiam opera egebat, ne fatiſceret. Hinc eſt illud Pythagoræorum dogma. Rerum tria ſunt initia, infinitum, vnum, duo; hoc eſt, Deus, forma, materia.

Appellatur forma vnum.

Pythagoricum dogma.

Timæus Locrus apud Platonem eam dixit mentem, aiens mundum hunc, qui ſub aſpectum cadit, neceſsitate, ideſt materia, & mente, ideſt, forma conſtare: quo loco formam mentem appellauit, quòd ſit adumbrata quædam primi, ac puri actus, diuinæque mentis ſimilitudo. Ob quam etiam rationem à Platonicis diuina ſoboles dicta eſt. Nuncupat item Plato formas phyſicas, ſimilitudines & effigies; quòd ſint imitationes quædã idearum: & vmbras, quòd eã videantur habere rationem ad ideas, quã vmbræ ad corpora. Ideoque 7. de rep. ait nos in hoc mortaliũ orbe non aliter atque in ſpecu eſſe collocatos, ac ſolas inſpicere rerum vmbras, quas ob aſſuetudinem exiſtimamus verè eſſe.

Vocatur forma mens.

Dicitur diuina ſoboles.

Apud Ariſtotelem nuncupatur forma diuinum, pulchrum, optimum, finis. Diuinum, quòd ſit participatio quædam diuini eſſe, vti proximè dicebamus: pulchrum, quòd materiam decoret, totamque mundi quaſi ſcenam ſpectanda varietate exornet: optimum, quòd ſit quidpiam maximè perfectum & appetibile: finis generationis, quòd genitor in re, quam efficit, eã ſibi vti propriæ formæ effigiem exprimendam proponat, vt declarat D. Thomas 1. p. q. 44. art. 4. A quibuſdam appellatur terminus, quoniam, vt antea dicebamus, materiam diffluentem ac vagam certis finibus coerceat, veluti norma quædam, mẽſuraque rerum. Vnde Ariſtoteles 3. huius operis c. 7. tex. 67. dixit formam cauſam eſſe terminationis, & continentiæ. Ab alijs dicitur character, quòd cuique rei quaſi notam imprimat, qua cognoſci, & diſtingui poſsit à cæteris: vnumquodque enim ex ſua forma ſpectatur ac ſecernitur. Denique vulgari nomine dicitur forma, quod ſicuti forma per artẽ inducta materiam ſecundariã, vt æs, & lignũ; ita ipſa materiam primam concinnet, atque effor- met. Plura in hanc ſententiam ſcripſit Albertus M. hoc in li. tract. 3. cap. 17.

Pulchrum.

Optimum.

Finis generationis.

Terminus.

Character.

Forma.

QVÆSTIO XI.

VTRVM EX FORMA SVBSTANtiali & materia vnum fiat?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN NEGATIVAM partem controuerſiæ.

SVperiori quæſtione cùm formam definiremus, aſſeruimus ex illa & materia vnum quidpiam effici; nunc ad illuſtriorem rei notitiam, an id ita ſe habeat diſquiremus. Ac primùm nonnulla ſeſe offerunt argumenta, quibus negatiua pars oſtendi videatur.

1. argum. Primum eſt. Vel ex materia & forma ſubſtantiali fit vnum interuentu alicuius medij, quod eas conciliet, & mutuò connectat; vel proximè abſq; vllo medio, aut vinculo: ſed neutrum horum videtur dandum. Non igitur ex materia & forma ſubſtātiali vnum fit. Probatur Minor quoad priorem partem, quia tale medium ſi daretur, oporteret eſſe aliquod accidens, quod prius in materiam reciperetur: id verò eſſe non poſſe ex eo oſtenditur; quia cum inter actum primum, & ſecundum ſit ordo eſſentialis, nequit materia ſecundum ante primum admittere. Item quia ſi eſſet accidēs, iam materia, & forma accidentario nexu iungerentur; nec ex illis vnum quid ſubſtantiale, ſed accidentarium coaleſceret. Quoad poſteriorem verò partem ſuadetur eadē Minor, quia vt Proclus ait comm. 3. in Timæum, multitudo omnis, niſi incōpoſita futura ſit, eget cōciliatrice harmonia, hoc eſt requirit proportionem, accommodationemque ipſarum rerum inter ſe, quæ accommodatio non niſi tertio aliquo velut ſequeſtri perficitur. Item quia ſi forma poſſet per ſe, atque immediatè copulari cum materia; poſſet ei ſaltē diuina virtute ſine media quantitate vniri; ſicque ex anima rationali & materia reſultaret compoſitum vnum per ſe, quod non aliud foret, quàm homo. Quare exiſteret homo ſine capite, & corde, cæteriſque partibus integrantibus, quod non videtur concedendum.

Inter actum primum & ſecundum ordo eſſentialis.

Harmonia cōciliatrix.

2. argum. Secundū, Si ex materia & forma ſubſtātiali fieret vnū per ſe: fieret quoque ex materia & forma accidentaria per ſe vnum: ſed ex his non fit vt palam eſt: ergo nec ex illis. Maior probatur, quia vtrobique videtur par ratio inueniri: cùm non ſolum forma ſubſtantialis, ſed etiam accidentaria ſe ſe habeat ad materiam, vt actus ad potentiam, quam perficit.

3. argum. Tertium, Quę magis diſtāt, minus inter ſe vniuntur; ſed forma ſubſtantialis & materia magis diſtāt, quàm accidens & ſubiectum: cùm forma ſubſtātialis ſit ens in actu, materia ens in potentia; cōtra verò tam accidens, quàm eius ſubiectū ſint entia in actu. Igitur minus poterūt inter ſe vniri forma & materia, quàm accidens & ſubiectum: quare cùm hæc non conueniant in vnam tertiam naturam, quæ ſit ens per ſe, neque illa conuenient.

4. argum. Quartum. Ea, quæ non affectant mutuam vnionem, non poſſunt inter ſe naturaliter coniungi; ſed materia cùm ſit, vt alibi diximus, cauſa diuerſita

Materia dicta eſt à Philoſophis dua-

diuerſitatis & multitudinis; vnde à Philoſophis dualitas, & infinitum vocabatur, minimè affectat vnionem: non poteſt ergo naturaliter cū forma coniungi: proindeque nec ex mutuo eorum complexu vnum quid exiſtet. litas, & infinitum. 5. argum.

Quintum. Saltem inter materiam & formam humanam non poteſt naturalis nexus intercedere. Ergo ſaltem hæ non poſſunt in vnius compoſiti per ſe naturam connecti. Antecedens probatur, quia ſi talis vnio eſſet naturalis, ſequeretur animam ſeparatam habere natiuam propenſionem ad materiam, ſicque ſtatum extra corpus eſſe ei violentum, & quod inde videtur conſequi reſurrectionem corporum futuram naturalem, non verò diuinæ poteſtatis miraculo exhibendam, quod falſum eſt.

Sextum. Si ex hac forma & hac materia fieret vnum per ſe, pari ratione ex hac forma, & quacunque alia materia poſſet effici per ſe vnum, ſed nō poteſt ergo, &c. Maior probatur, quia quælibet materia prima eſt pura potentia; quę videtur eſſe tota ratio cur ex illa, & forma ſubſtantiali dicatur vnum fieri. Minor inde ſuadetur, quia ſi ex hac forma, & qualibet materia poſſet fieri vnum, vtique haberet hæc forma ſine diſcrimine ordinem ad quanlibet materiam: quod tamen falſum eſſe ea ratio oſtendit, quia non magis pendet forma à certo efficiente, quàm à certa materia, à qua educitur, cui-ve vnitur. Quare ſicuti forma huius equi v. g. nequiuit ab alio, quàm à proprio ſuo progenitore effici, ita nec è cuiuſuis materię, ſed certę, & definitę poteſtate educi potuit. Et quod inde conſequens eſt, non cuilibet materiæ, ſed certæ, ſibique à natura deſtinatæ ad vnius compoſiti ſocietatem coniungi poterit. 6. argum.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS AFFIRmatiua quæſtionis.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat, prænotandum eſt, quinque eſſe, quod ad præſēs inſtitutum attinet, vnitatum diſcrimina, à quibus totidē modis vnum dicitur. Prima vnitas eſt aggregationis, vt in aceruo lapidum. Secunda ordinis, vt in exercitu, quæ maior eſt, quam prima; magis enim vniuntur quæ ordinem habent, quàm quæ turbata confuſione diſſoluta ſunt. Quinque vnitatum modi. 1. 2.

Tertia eſt vnitas per accidens, vt in accidente, & ſubiecto, cui inhæret, quæ maior eſt quam ſecunda; etenim in ſecunda nullum eorum, quæ ordine habent, in altero inſidet. Quarta eſt vnitas per ſe in rebus compoſitis; quę videlicet reſultant ex compoſitione partium in aliquam tertiam naturam coeuntium, qualis cernitur in quantitate bipalmari, cōpoſita videlicet ex duobus palmis inter ſe, vno, eodemque communi termino coniunctis. Et hæc vnitas maior eſt, quàm tertia; cùm vnitas per ſe reddat abſolutè vnum: vnitas verò per accidens non niſi cum adiectione, & ſecundū quid. Quinta eſt vnitas per ſe in rebus ſimplicibus, & in ſubſtantijs à materiæ commiſtione liberis: & hæc cęteris longè præſtat, cùm emineat extra omnem compoſitionem partium realiter diſsidentium. Cùm ergo ab his quinque vnitatum differentijs vnum dicatur, dum in quæſtionem adducimus vtrum ex materia, & forma vnum fiat, accipiendum eſt vnum vnitate quarto modo ſumpta. 3. 4. 5.

Conclu

Concluſio. Concluſio ſit. Ex materia & forma ſubſtantiali fit vnum per ſe. Hæc traditur ab Ariſtotele lib. 2. de anima capit. 1. tex. 7. & octauo Metaphy. capit. 6. tex. 15. à D. Thoma prima part. quæſt. 76. ar. 7. Scoto. 8. Metaphy. cap. vltimo quæſt. 4. Durando in ſecundo d. 12. q. 2. Alenſi. 3. part. quæſt. 7. memb. 1. ar. primo, eſtque eius veritas inde conſpicua, quia ex formæ, & materię nexu reſultant compoſita naturalia, vt homo, ignis, cœlum, aliaque eiuſmodi, quorum vnumquodque eſt totum quid per ſe vnum. à Sonc. 8. Metaph. q. 28. Iauello. q. 7.

Si quis verò ſciſcitetur quænã huiuſce mutuæ cohæſionis, & nexus cauſſa ſit, dicendum in primis non poſſe materiam & formam in vnum coniungi niſi illa ad hanc recipiendam idoneis accidentibus ab agente præparetur; atque ita dari cauſſam extrinſecam prædicti nexus, nempe ipſum generans; tum præterea diſpoſitiones ab eo inductas; quæ partim ad cauſſam ipſam efficientem, partim ad materialem ſpectant. Ad efficientem, quatenus ſunt inſtrumenta, per quæ generans operatur: ad materialem, quatenus vagã materiæ potentiam coercent, habilemque reddunt ad hanc certam, & definitam formam recipiendam. Cęterùm nulla datur interna cauſſa media, cur ex materia diſpoſita, & ex forma ſubſtantiali vnum per ſe fiat (eo modo, quo, verbi gratia, in linea datur punctum copulans in vnum duas lineæ medietates) nec huius rei alia ratio eſt, niſi quod pura potentia, eiusque actus ſubſtantialis ad ſe primò viciſsim ordinantur, & ingenita propenſione absque alio medio in vnum conſpirant, ac deniq; naturali quadam ſocietate ad totum perficiendum vniuntur, vt locis ante citatis docet Ariſtoteles ediſſeritque Scotus in 2. d. 12. q. 1. & Auerroes 2. de anima commento 7. D. Thomas 2. contra gent. cap. 70.

Diſpoſitiones ab agente inductæ ad quod genus cauſſæ pertineant.

Cur ex materia, & forma ſubſtantiali fiat vnum per ſe.

Quare minimè audiendi ſunt Academici, qui quod viderent hominis formam, & materiam naturas eſſe quam maximè diſpares commenti ſunt animum noſtrum à ſummo rerum opifice conditum, priuſquam denſum hoc, & tenebricoſum noſtri corporis ergaſtulum ſubeat, imprimis corpuſculo quodam illuſtri, tanquam ſimplici veſte indui; tum alio ſubtili quidem, ſed minus ſplendido, & ex tenuium præſertim elementorum permiſtione cõcreto exterius contegi; vt ijs ſtipatus in tertium hoc mortale corpus ingrediatur, & huiuſce medij interiectu cum eo ſocietaté coëat. Hæc in quam Academicorum, non tam dogmata, quàm inſomnia auſcultanda nequaquam ſunt. Vt enim in præſentia omittamus eum errorem, quo humanos animos ante propria corpora cõditos faciũt: etſi materia & forma, ſiue humana, ſiue alia quacunque vſque adeo inter ſe naturis diſtent, vt ſint primò diuerſæ; poſſunt tamen ſine eiuſmodi vinculo in vnius compoſiti rationem arctiſsimè aſſociari; quia ad id non naturæ ſimilitudo ſpectari debet, ſed coaptatio & proportio, quæ magna eſt rerum conciliatrix. Vnde & Plato ipſe tam mundi, quam hominis partium vincula, proportiones eſſe, quibus ſingula inter ſe colligantur, in Timæo prodidit.

Error Academicorum.

De hoc Academicorum dogmate Galenus lib. de dogm. Plat. & Hip. Beſſario lib. 3 contra Calumn. c. 22. Fernelius lib. 4. Phyſiol. c. 2.

Proportio magna rerum conciliatrix.

* * *

ARTI

ARTICVLVS III.

DVBII CVIVSDAM ENODATIO.

SAnè cùm formæ tanta ad ſocietatem cum materia ineundam inſit propenſio, iure quæſierit aliquis num anima ſeparata non impedita poſsit vi propria ſemetipſam vnire corpori, ſi ei omnibus ſuis organis, totoque accidentium apparatu inſtructum abſque alia forma ſubſtantiali diuinitus offeratur. In hac dubitatione affirmatiuam partē ſequutus eſt, præter alios, Henricus Gandauenſis quodlib. 11. q. 14. negatiuam Scotus in 4. diſt. 43. q. 3. art. 3. & Capreolus eadem diſt. q. 2. art. 3. Richardus verò ibidem in 3. principali q. 2. vtranque probabilem iudicat.

Cum Henrico videtur ſentire Aureolus, & Bernard⁹ apud Capreolū ead. quæſt.

Placet opinio Henrici. Non eſt enim cur negemus poſſe animam ſe ſe intimè præſentem exhibere tali corpori, quemadmodum & ſpatio, in quo conſiſtit, & aëri à quo ſpatiū occupatur, intimo, atque indiſcreto ſitu adeſt. Deinde cùm animam in corpore diſpoſito vt in proprio perfectibili exiſtentem naturæ neceſsitate ſequatur informatio, animatioque eiuſdē corporis; non ſecus ac albedinem corpori inhærentem dealbatio; vtique non eſt etiam cur inficiemur copulatum iri tunc animam Socratis cum ſuo corpore, ita vt ex vtriuſque nexu Socrates reuiuiſcat. Non enim propterea id, quod interierat, dicetur idem numero redire per naturam; ſed vi miraculi; quo ponimus conſtitui diuinitus materiam eo modo, quo diximus. Neque etiam tunc deſiderabitur actio, qua attingatur vnio animæ cum corpore: tum quia in hominis generatione eiuſmodi actio ex parte generantis non eſt diſtincta ab illa, qua materia congruis diſpoſitionibus præparatur, quæ præparatio in hoc euentu diuina virtute præſtanda eſt: tum quia vt anima Socratis eadem actione creatur, & vnitur materiæ; ita nunc eadem actione, qua ſe ſe in materiam intulerit, eidem copulabitur. Et verò id amplius habet ortus aliarum formarum, quæ è materiæ ſinu educuntur, quod præter illam, vel illas potius actiones, quibus materia ad earum receptionem diſponitur (tot enim interueniunt actiones, quot accidentia realiter diſtincta à generante in materiam inducuntur) alia quoque detur actio ab eodem generante elicita, quæ ad formam intrinſecè terminetur, eam ſimul producendo & copulando cum materia. Quod in animam hominis minimè cadit, hæc enim, vt eſt per ſe ſubſiſtens, atque immaterialis; ita corporea generantis actione immediatè, ſiue intrinſecè attingi nequit; etſi dici poſsit extrinſecus attingi actionibus materiam ad ipſius introductionem concinnantibus.

Occupatio.

Anima Socratis eadē actione creatur, & vnitur materiæ.

Lege Capr. in 2. d. 15. q. 3 art. 3. Scot. d. 17. q. 1.

Lege Ferrar. 1. contra gent. c. 26. Sonc. 7. Metap. q. 25.

Vt verò ea, quæ diximus, planiùs intelligas, aduerte circa prædictam vnionem materiæ cum forma, vnionem trifariam ſumi. Primum pro actione, qua forma materiæ vnitur. Secundò pro illapſu, quo forma ſe ſe in materiæ ſubſtantiam penitus inſinuat, pariterque ſubſtantia materiæ in ſe, ac ſuo quaſi gremio formam recipit, qui nexus, eſt vnio ſubſtantialis. Tertiò pro relatione vnionis, quæ conſurgit inter materiam & formam. Hæc ergo tria in eodem temporis puncto conſtant, eo tamen ordine, vt actio,

Vnio tripliciter accipitur.

Lege Caieta. 1. p. q. 76. ar. 1.

Aa qua

qua forma materię iungitur,ſit prior natura,quàm vnio ſubſtãtialis; (ſiquidem hæc illam ſupponit) & vnio ſubſtantialis prior ſit, quàm relatio vnionis; quia illa proximum eſt huius fundamentum, ſiue, vt vocant, ratio fundandi. Verùm præter hæc datur vnitas totius cõpoſiti, quod eſt tertia quædam natura à materia & forma realiter differens, vt alibi ſtatuimus. Cap. 2. huius lib. q. 1. art. 3.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVmenta primi articuli.

Sol. 1. arg. NVnc primi articuli argumenta ſoluamus. Ad primum dicendum eſt inductis à generante, ſiue à cauſa effectrici accidentibus, quibus materia ad recipiendã formam idonea redditur, non requiri aliquod medium, quo materia & forma inter ſe concilientur, ſed ſuopte ingenio ac per ſe immediatè copulari. Itaque danda eſt prior pars maioris in hunc ſenſum intellecta, & ad primam eius impugnationem dicendum, vt plura in vnum coëant egere mutua accommodatione & proportione inter ſe ſe: verùm hanc inter materiam & formam dari, vti diximus. Quod verò ad ſecundam impugnationem attinet Henricus Gandauenſis quodl. 7. q. 17. Ægidius in 1. d. 23. q. 2. Sonc. 5. Metaph. q. 22. Maironius in 4. d. 12. q. 8. negant poſſe diuinitus effici, vt forma materiam omni quantitate exutã informet. Idemque de mente ſancti Thomæ eſſe, ac ſibi videri probabile ſcripſit Capreolus in 1. d. 42. q. 1. art. vltimo. Nobis tamen oppoſitum videtur cum Argentinate in 3. d. 5. q. 1. art. 1. Scoto in 4. d. 10. q. 2. Baſſolio d. 12. q. 2. & aliis. Nec enim ex eo vlla ſequetur implicatio. Itaque poteſt diuina virtute anima Socratis nudæ materiæ vniri: quo in euentu reſultabit ex iis compoſitum quoddam naturale, nempe Socrates, conſtans partibus phyſicis ad eius eſſentiam pertinentibus: licet organorum apparatu & integrantium partium diſtinctione careat. Hæc enim vt Socrates cohæreat non abſoluta, ſed phyſica tantum neceſsitate exiguntur, cùm ſint accidentia materiæ; totique compoſito aduentitia. Poteſt diuina virtute formam informare materia ſine quantitate. Abſque artubus, & organorũ diſtinctione cõſtare poteſt Socratis eſſentia.

Ad ſecundum, neganda eſt maior, dicendumque non eandem eſſe rationem in forma accidentaria, atque in ſubſtantiali, vt ex vtrauis ſimul cum materia vnum fiat. Materia enim per ſe primò ordinatur ad formam ſubſtantialem, vt potentia ad actum ſui generis inſita proportione idoneum aptumque vt ambo in vnam tertiam naturam coëant: quæ habitudo inter materiam & accidẽtariam formam nequaquam cernitur. Quod ſi quis opponat, Ariſtotelem lib. 2. de anima cap. 1. tex. 7. aſſerere ex corpore & anima fieri vnum quemadmodum ex cera & figura. Quare ſi ex his non efficitur vnum per ſe, nec ex anima & corpore, & vniuerſim nec ex materia & forma vnum per ſe conſtare. In promptu eſt quod reſpondeamus; nimirum ſimilitudinem formæ & ceræ non in eo poſitam eſſe, quod eadẽ ſit vnitas eius, quod ex anima & corpore, & eius, quod ex cera & figura reſultat: ſed quod neque anima, neque figura egeant medio, quo connectantur ad conſtituendum compoſitum: etſi quoad vnitatem diſpatſit vtriuſque compoſiti conditio, Sol. 2. Obiectio. Diluitur.

ditio, cùm alterum ſit vnum per ſe, aliud verò per accidens.

Sol. 3.

Ad tertium, dicendum quæ magis diſtant quoad proportionem, minùs inter ſe vniri, non tamen quæ magis diſtant ſecundum naturas: nunc verò materiam & formam, ſi mutua vtriuſque proportio & habitudo ſpectetur, maiorem inter ſe habere conuenientiam ad condendum vnum, quàm ſubiectum & accidentia, vt ex dictis patet.

Obiectio.

At non deerunt qui probare contendant ex ſubiecto & accidente effici vnum per ſe, propterea quod generatio accidentaria, qua Socrates albeſcit, eſt mutatio per ſe vna, quæ proinde in vnum terminum per ſe ferri debet, non in alium, quàm in compoſitum ex Socrate & albedine.

Reſponſio.

Reſiſtendum tamen his erit fatendo eam mutationem eſſe per ſe vnam; ſed negando terminari ad compoſitum ex Socrate & albedine; re enim vera non terminatur niſi ad album, quod eſt quid per ſe vnum, vt pote importans primariò albedinem, ſecundariò & vt onnotatum, Socratem, cui albedo inſidet.

Sol. 4.

Ad quartum, negandum eſt materiam non affectare vnionem cum forma, ſiquidem naturali propenſione in eam fertur, ipſamque expetit, vt alibi ex Ariſtotele & Platone docuimus. Neq; obſtat quòd à quibuſdam Philoſophis materia diuiſionis & multitudinis cauſa perhibeatur; (ob id videlicet potiſsimum, quòd in ſublunari orbe dum alias, atque alias formas ſucceſsione admittit, & ipſa vna eademq; ſecundum ſpecié manens in varias partes ſecatur, ſingulariũ ſenſibilium multitudiné & diuerſitaté mundo exhibet) Non enim hoc mutui inter ipſam & formã amoris cõſenſum conſpirationemq; adimit, cùm vis amoris ex parte materiæ in eo cõſiſtat, quòd ad formas inclinetur, eaſque in ſe recipere exoptet, & receptas ſuo gremio complectatur ac foueat; nec niſi contrariarũ qualitatum impulſu dimittat.

Cur materia diuiſionis & multitudinis cauſa dicatur.

Sol. 5.

Ad quintum, negandum eſt antecedens, & ad eius probationem dicendum animam habere ad corpus naturalem inclinationem, etiam dum eſt ab eo ſeparata; & hunc ſtatum nec eſſe illi violentum, cùm ei anima ipſa non renitatur, quod ad rationem violenti exigitur: nec tamen naturalem (quidquid putarit Auicenna, cuius opinionem alibi confutauimus) cùm naturale ſit animæ eſſe in corpore, cuius forma eſt: ſed eſſe ei præter naturam, vt ſentit D. Thomas 1. p. q. 89. art. 1. & Caiet. in commentariis eiuſdem loci, qui ſtatus inter violentum & naturalem medius eſt. Verùm licet anima ingenitam propenſionem habeat ad corpus, non iccirco reſurrectio cenſenda erit naturalis; ſed ſimpliciter ſupra naturã ex parte modi & principij actiui, quod erit virtus diuina ſupra conſuetum naturæ ordinem & facultatem agens: eſto prædicta reſurrectio ſecundum quid naturalis dici poſsit, videlicet quoad finem, quatenus naturale eſt animæ vniri corpori, vt explicat S. Thomas 4. contra gentes c. 81. Scotus in 4. d. 43. q. 4.

Ita D. Auguſtinus 12. ſuper Geneſ. c. 35 D. Tho. 1. p. q. 26. art. 1. ad 6.

Eſſe extra corpus nec eſt ſtatus naturalis animæ, nec violentus.

Reſurrectio ſimpliciter eſt ſupernaturalis.

Lege d. Tho. in 4. d. 43. q. 1. ar. 1. Caiet. 1. p. q. 76. art. 5. Ferra. loco hic cit. contra gent.

Pro explicatione vltimi argumenti aduerte in primis, ſi materia cœleſtis & ſublunaris inter ſe ſpecie diſtinguantur, quod in libris de cœlo expendimus, nec materiam cœleſté habere ordiné ad formas ſublunares, nec materiam ſublunaré ad formas cœleſtes; proindeq; nulla vi, etiam diuina, poſſe ex iis promiſcuè fieri vnũ, quia non ex qualibet pura potentia & actu ſubſtantiali, ſed ex iis, quæ inter ſe ordinem & proportionem habent, vnum

 conſi

conficitur. Si verò formam aliquam ſingularem ex inferioribus cum materia inferiori comparemus, non poterit ea cuilibet materiæ (eſto quælibet ſit pura potentia; nec enim ex hoc tantum ratio vnionis petenda eſt) per naturam vniri, ſed ſibi propriæ & peculiari; quia ſi forma materialis ſit, pendet naturaliter eius conſeruatio, & productio, ab ea materia, de cuius poteſtate elicitur vt probat ratio adducta in argumento ad confirmationem minoris propoſitionis. Licet non oporteat eam materiam decurſu temporis eandem prorſus eſſe quo ad omnes ſui partes, ſed ſaltem eandem continuatione. Quod ſi forma immaterialis ſit, hoc eſt, anima humana, pendet etiam à propria materia, non quoad eſſe; cum extra illam cohærere valeat; ſed quoad officium informandi.

At enim verò, vt Fonſeca lib. 5. Metaphyſ. cap. 2. q. 14. ſectione 2. & 3. annotauit, quælibet forma ſublunaris, poterit cuiuis portioni inferioris materiæ diuina virtute coniungi: non quod earum inclinatio à Deo mutari poſſit; cùm ſit ipſa materiæ, & formæ natura; ſed quia ſi ambę ſecundum ſe abſolutè ſpectentur, ad ſe mutuò inclinantur, habentque congruam proportionem vt vniri queant; nullâque forma ſublunaris ab vlla materia inferiori dependet neceſsitate abſoluta; ſed phyſica duntaxat; quatenus hæc numero forma ab agentibus naturalibus, quæ limitatæ virtutis ſunt, non niſi interuentu & inſtrumentaria vi horum ſingularium accidentium poteſt in hac materia produci, eidémque vniri ſi materialis ſit: vel vniri tantum, ſi immaterialis exiſtat. Item etiam (quod ex eo ſequitur) quatenus in nulla materia, præterquam in hac, datur completa habilitas naturalis ad hanc ſingularem formam recipiendam. Quæ completa habilitas duo requirit, videlicet proportionem ipſius materiæ ad formam; & aptitudinem ad illam recipiendam, ſibique copulandam, vel ad copulandam ſolum, in ordine ad agens phyſicum. Vnde intelliges ad vnionem huius materiæ cum hac forma diuina virtute peragendam pauciora requiri, quam ſi eadem vnio agentium naturalium facultate præſtari debeat.

Materia & forma ſublunaris abſolutè ſpectatæ ad ſe viciſſim inclinātur.

QVÆSTIO XII.

VTRVM OMNES, AC SOLAE FORMAE ordinis naturalis è materiæ, ſubiecti ve potentia educantur.

ARTICVLVS I.

VIDERI PARTEM NEGATIVAM veram quo ad formas naturalis ordinis.

QVia formæ, de quibus in hac diſceptatione agimus aliæ ſunt naturalis ordinis, vt forma equi, albedo, quantitas, aliæ non naturalis, vt gratia, lumen gloriæ, & formæ artificiales (accipimus enim naturale ita preſsè, vt ab arte facto diſtinguatur) propoſitam diſceptationem ab ijs, quæ priori genere continentur, auſpicabimur. Ac primùm quod dicendum non ſit

Formarum maxima genera.

ſit eiuſmodi formas de materiæ potentia educi, hunc in modum videtur oſtendi.

1. argum. Formæ ſecundum rationes, quas Theologi ſeminales vocant, latent in materia: ergo etſi ante cuiuſque rei compoſitæ ortum nondum ſe probant, actu tamen in materia iam inſident; atque adeo non ab illa denuò excitantur. Aſſumptum probatur teſtimonio D. Auguſtini cap. 7. & 8. libr. 3. de Trinitate, vbi docet, omnium, quæ ad oculos noſtros prodeunt, occulta quædam ſemina in elementis mundi latere, per quæ illa, quæ in occulto erant, in apertum progrediuntur. Accedit quòd ſi formæ non actu præiacent in materia; ſed à genitore efficiuntur, nulla generatio reſpectu materiæ naturalis erit, ſed violenta, cùm ab Ariſtotele lib. 3. Ethicorum cap. 1. violentum definiatur id, cuius principium extra eſt, ita vt nullam id, quod patitur, vim conferat.

August.

Ariſtot.

2. argum. Secundò. Quod creatur non egreditur de poteſtate materiæ, vt Philoſophi vna voce confitentur; at formæ omnes, ſi nihil earum præfuit, è nihilo fiunt, quod nihil eſt aliud, quàm creari; Igitur nulla è materiæ poteſtate egreditur.

3. argum. Tertio. Idem probare licet in formis notionalibus, ſiue intentionalibus, per quas nimirum potentiæ in obiecta intendunt, quales ſunt imagines colorum, cæteræque cognoſcibilium rerum ſimilitudines. Nam cùm eductio realem tranſmutationem deſignet, eiuſmodi autem formæ ſine rei tranſmutatione adueniant, quo pacto de ſubiecti potentia educentur?

Formæ intentionales.

Quartò. Aſcenſus lapidis, motus circularis ignis, aſpectus homini cæco diuina virtute collatus, relatio ſimilitudinis inter duos candores, cæteræque relationes, quæ rebus phyſicis adueniunt, ſunt naturales formæ: & tamen has de materiæ potentia non educi, ea ratio probare videtur; quia in lapide non eſt potẽtia naturalis ad aſcenſum, ſed violenta; in igne non niſi neutra ad conuerſionem; in cæco non niſi obedientialis ad aſpectum. Denique relationes, ſicuti produci non dicuntur, ita neque educi dicendæ ſunt.

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATVR oppoſitum oſtendi de formis non naturalis ordinis, & de anima rationali.

Contra verò quod formæ non naturales è ſubiecti potentia educantur, videtur poſſe concludi; ac pro artificialibus ita opponimus. Formæ artificiales, vt forma ſtatuæ, habent in ſubiectis potentiam naturalem, quod eis forſitan quis deeſſe crederet: educuntur igitur de illorum poteſtate. Probatur antecedens, primùm quia ars non quamlibet materiam, ſed natura aptam, & idoneam ad opus aſſumit. Vt enim eſt in prouerbio Pythagorico. Non ex quouis ligno fit Mercurius. Deinde quia alioqui dicendum eſſet eas formas creari ad eum modum, quo gratia creari dicitur, propterea quod anima non habeat reſpectu illius naturalem potentiam.

1 argum. De formis artificialibus.

Pythagoricum prouerbium.

Sed quòd ipſa etiam gratia excitetur de potẽtia animæ, probatur. Namque vel anima in genere cauſæ ſubiectiuæ per ſe, & vi ſua continet, conſeruatque gratiam diuinitus infuſam; vel ad eam continendam ſupernaturali Dei auxilio eget. Hoc poſterius non videtur dandum; ſi detur primum, ſequitur animam habere naturalem inclinationem, & potẽtiam ad recipiendam gratiam. Nam quidquid poteſt aliquam formam naturaliter ſuſtinere; poteſt eandem naturaliter recipere. Nihil ergo obſtat, quominus gratia de animæ potentia eliciatur, proindéque alia ſimilia dona ſupernaturalia. 2. argum. De gratia.

Poſtremò, Forma humana prodit è potentia materiæ; non eſt igitur cur inter cæteras rerum naturalium formas ab hac communi lege excipiatur. Antecedens oſtenditur. Primùm quia non minorem vim habet homo ad formam ſuæ ſpeciei è materia promendam, quàm cæteræ animantes; alioquin præſtantiſsimum animal deterioris eſſet conditionis. Secundo in materia eſt potentia naturalis paſsiua ad excipiendam formam humanam. Ergo in ordine agentium naturalium dabitur etiam aliqua facultas actiua, à qua in eandem materiam inferatur. Deinde quia vis actiua inſtrumenti poteſt virtute principalis agentis excitari vltra ſuam ſpeciem, vt patet in phantaſmate, cuius inſtrumentaria opera ac miniſterio intellectus agens ſpecies intelligibiles in patientem imprimit. Poteſt igitur facultas gignendi, etſi materiæ inhæreat, prout animæ rationalis inſtrumentum eſt, alterius animæ productionem attingere. Quare non videtur negandum animum hominis elici è potentia materiæ. 3. argum. De forma humana.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR FALSAE *quorundam ſententiæ.*

IN propoſita quæſtione magna diſsidentium Philoſophorum contentione certatum fuit. Qui enim Anaxagoræ diſciplinam ſecuti ſunt, aſſeruere formas omnes ſingulis in rebus occultas eſſe, vique gignentis cauſæ ex fortuita ac turbata congerie in ordinem traduci, & quaſi ſopitas excitari, atque in certam ſpeciem componi. Hanc opinionem cap. 4. huius libri confutauit Ariſtoteles. Altera fuit Platonis ſententia in Phædone, qui docuit rerum intereuntium formas non ſemper in materia extitiſſe; ſed in ipſam ex idearum fontibus, id eſt, (ſi probè eum Ariſtoteles interpretatur) à ſubſtantijs quibuſdam per ſe extra ſingularia cohærentibus in materiæ conceptaculum influere. Hoc etiam placitum multis in locis coarguit Ariſtoteles oſtendens eas ſubſtantias nullo pacto in natura dari poſſe, fruſtráque illas ad rerum generationem aſciſci. Auicenna autem in ſua Metaphyſica tract. 9. cap. 4. & 1. ſufficientiæ cap. 10. intelligentiam quandam finxit inter cæteras poſtremam, eandémque ſublunaris mundi gubernatricem, à qua in materiam ab agente phyſico prius diſpoſitam rerum naturalium formæ inducerentur; quam proinde cholcodem, hoc eſt, formarum datricem vocauit. Opinio Anaxagoræ. Vt 1. Metaph. c. 7. tex. 25. & lib. 7. c. 8. tex. 28. & lib. 12. ca. 3. tex. 18 & lib. 13. à cap. 7. & 2. de gener. cap 9. Auicennæ.

Contra illum Platonis, & hunc Auicennæ errorem reclamat tum natura ipſa indignè ferens adimi ſibi nobiliſsimam ſuam operationem, ideſt, Sententia Peripatetica de eductione formarum.

genera

generationem ſubſtantialem; tum ſchola Peripatetica communi conſenſu. Argumentatur verò contra eum D. Thomas 3. contra gentes cap. 69. & 103. aliiſque in locis ratione deſumpta è ſeptimo Metaph. Ariſtotelis cap. 7. & 8. hunc in modum. Omne agens producit ſibi ſimile: id autem, quod in natura generatur, non eſt forma tantùm, ſed compoſitum ipſum (quia eius eſt fieri, cuius eſt eſſe; cõpoſitum autem propriè eſt, quia per ſe in ſuo eſſe cohæret & ſubſiſtit) oportet ergo vt ipſum generans non ſit forma tãtum; ſed compoſitum ex materia & forma. Quare nec Platonicæ ideæ, nec intelligentia Auicennæ; ſed id quod ex forma & materia conſtat, formas in materiam inducit, & cõpoſita naturalia progignit.

Eius confirmatio.

Vt 1 par. qu. 65. art. 4. & q. 105. art. 1 de potent. qu. 6. ar. 3. quod li. 9 ar. 10 vide etiam Heruæ̃ quæ. 4. de vnit. form.

Quod ſi quis hanc rationem cauilletur, quòd ex ea ſequi videatur nullum compoſitum phyſicum poſſe à Deo effici, cùm inter illud, quà tale eſt; & Deum ſimilitudo non ſit: occurrit D. Thomas compoſitum ex materia & forma aſsimilari Deo, non quidem ſecundum ſpeciem; ſed ſecundũ continentiam virtualem; quatenus formæ omnes & materia ipſa quæque ex his conſtituuntur, virtute in Deo inſunt; quod tamen nulli formæ cieatæ, quantumlibet naturæ dignitate excellat, conuenire poteſt. Sola enim forma, quę eſt actus purus, atque omnis limitationis expers, ad nullum certum effectum coarctatur; ſed incircunſcriptè totam eſſendi & operãdi vim in ſe cohibet, vt D. Dionyſius 5. capit. de diuinis nom. ſapienter docet.

Diluitur propoſitæ rationis reprehenſio.

Impugnatur hæc ratio à Dur. in 2. di. 7. qu. 4. propugnatur à Ferrar. 3. cont. gent. cap. 103.

Ita verò communis eſt Theologorum ſententia non poſſe vllam ſubſtãtiam à materia abſolutam, excepto Deo formam aliquam ſiue ſubſtantialẽ, ſiue accidentariam in materiam per ſe inducere, ſed duntaxat applicando naturalia actiua paſsiuis; hoc eſt, non poſſe angelos ignem v. c. producere niſi cauſas phyſicas, quibus excitari ignis queat, aptè copuiando. Id quod etiam hac ratione oſtenditur. Nam ſi poſſent eiuſmodi formas per ſe inuehere in materiã, vel id efficerent tãquã agẽtia naturalia vel tãquã artificialia, id eſt, more eorũ, quæ arte operãtur. Nõ priori modo, quia cauſæ naturales determinatæ ſunt à natura ad certas actiones, peculiariaq; effecta edẽda; vt ignis ad producendũ ignẽ, nõ aquã; calor ad calorẽ, non frigus; at Angeli non ad vnam magis, quàm ad aliam formam exhibendam præfiniũtur. Non poſteriori modo; quia ars ſupponit naturam, atque ita Angeli ſupponerent formam phyſicam, quam inducere in materiam conarentur. Nullo igitur pacto per ſe formam aliquam gignere queunt. Quia tamen elementorum proprietates, & aſtrorum contuitum, influxumque ſyderum, ac denique omnium rerum occultas vires pernoſcunt: & corpora, quæ ipſis quoad motum localem obediunt, paruo negotio aliunde comportare queunt; non eſt eis difficile formas, quæ per eiuſmodi cauſas in materiam introduci poſſunt, ad eum modum excitare. Atque hoc pacto Magi ope dæmonum, quibus ſe nefaria ſocietate aſtringunt, nonnunquam opera edũt admiranda; neque tantum ſpectricis & fictitiis rebus oculorum aciem eludunt; ſed veras etiam res, vti veros ſerpentes ſubitò progenitos aſpectui offerunt, vt præter alios docet D. Auguſtinus 20. libro de ciuitate Dei cap. 19. & 3. lib. de Trinit. cap. 7. & 8.

Subſtantiæ ſeparatæ nullam formam de ſub iecti potentia immediatè per ſe educunt. Eius rei probatio.

D. Auguſtini 12 de ciuit. cap. 24. & ſequent. & lib. 3. de Trinit. ca. 8. Alenſis 2. par. qu. 45. memb. 2. diſt. Thomæ 3. cõt. gent. c. 101. D. Bonau. in 2. d. 7. qu. 2. & aliorum eadem d.

Magi interdũ ope dæmonũ res veras aſpectui exhibent.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

APPROBATVR ARISTOTELIS OPInio, traduntur que varia potentiarum notiones, quæ ad rem præſentem faciunt.

INter ea Philoſophorum dogmata, quæ articulo proximo confutauimus, medium locum tenet Ariſtotelica, & vera ſententia, quæ ſtatuit formas ante cuiuſque rei ortum neque actu exiſtere; ſic enim nihil denuò gigneretur; neque prorſus non exiſtere; alioqui iam aliquid natura ex nihilo efficeret; ſed eſſe poteſtate in materia, & naturalium cauſarum efficacitate de illius potentia & quaſi gremio exciri, & ad actum perfectionéque adduci. Quod Ariſtotelis decretum aſtruit D. Thomas 1. part. quæſt. 45. art. 8. Henricus Gand. quodl. 4. quæſt. 14. Scotus in 2. diſt. 18. quæſt. vnica. Dur. quæſt. 2. Capreolus diſt. 17. quæſt. vnica. Heruæus in tractatu de vnitate formarũ quæſt. 3. aliique Peripatetici fere omnes variis in locis.

Sententia Ariſtotelis.

Soncinas 7 Metaphy. qu. 27. & 28.

Vt tamen huic doctrinę lucem afferamus explicandum erit quid ſit naturalis potentia; quid ea, quam obedientialem vocant; quid etiam neutra, & violenta. Potentia naturalis eſt ordo, propenſio, inclinatio-ve cuique rei inſita ad id, quod ſibi conſentaneum eſt, vt potentia materiæ ad formam ſibi proportionatam, vis oculi ad videndum, intellectus ad intelligendum, denique cuiuſque ſubiecti facultas, ſeu capacitas ad actum ſibi naturalem. Potentia obedientialis, eſt aptitudo, ſeu non repugnantia, quam res habent ad aliquid obtinendum ab eo, cui vel præter; vel ſuprà naturæ modum obedire aptæ ſunt. Quomodo ineſt ligno potentia ad formam ſtatuæ, quæ eſt pręter naturã prout natura ab arte diſtinguitur, & humanitati conuenit potentia ad vnionem cum Verbo diuino, vt D. Thomas ait 3. p. quę. 4. art. 1. quæ vnio eſt ſupra vim & facultatem totius naturæ creatę.

De potentia obedientiali D. Tho. in 2. d. 18. q. 2 art. 2 Capr. in 1. d. 42. qu. vnica ar. 3. Heruę. tract. de materia cœli qu. 1.

Quid ſit naturalis potentia.

Quid obedientialis.

Num verò præter hanc bipartitam potentię notionem danda ſit etiam in rebus phyſicis potentia neutra, & violenta comparatione aliquorum actuum, diſceptatio non parua eſt. Vocatur autem potentia neutra ea, qua res neque repugnat, neque inclinatur; violenta, qua repugnat Scotus queſtione 1. prologi, & in 2. diſtinct. 2. queſtione 6. aliiſque in locis vtranque dari putat. Caietanus in 3. tom. tract. 3. quę. 1. violentam admittit, neutram negat. Nos quid veriſsimilius videatur, ita breuiter ſtatuimus. Si materia ſumatur, non per ſe tantùm, ſed vnà cum forma, cui ſubeſt; nonnulli actus ſe ſe offerent, ad quos non naturalem habeat potentiam, ſed violentam, vel neutram. Huiuſce pronunciati veritas hunc in modum oſtenditur. Forma terræ affecta grauitate ſicuti deorſum nititur, ita & aſcẽſui repugnat; igitur materia prout terrenę formę in eum modum ſpectatę ſubiacet, recipiet aſcenſum cum renitentia, & repugnantia: ac proinde reſpectu aſcenſus dicetur habere potentiam violentam. Rurſus forma ignis neque repugnat motui circulari, neque ad illum inclinat, cùm ſit ei præter naturam

Qgid ſit potentia neutra.

Quid violenta.

Quo pacto dari queant.

Opinionem Scoti tuetur Lichetus & Barg. eiſdem in locis.

Forma ignis vt ſe habeat ad motum circularem.

naturam. Ergò materia prout ſubſternitur formæ igneæ recipit motum circularem ſine inclinatione, aut repugnantia; atque adeò reſpectu illius potentiam neutram vendicabit, quæ etiam obedientialis dici poterit, prout vtranque explicauimus. Sanè hunc in modum accepta potentiæ neutrius, & violentæ aſſertio minimè videtur à Philoſophis repudianda.

ARTICVLVS V.

QVID SIT FORMAM EDVCI de potentia materiæ, & quibus id formis competat.

1. conditio. QVibus ita poſitis, omiſſa Philoſophorum hac de re controuerſia, dicimus vt aliqua forma de ſubiecti potentia educi perhibeatur, duplicem conditionem requiri, ac ſufficere: vnam, vt ad id naturalis potentia ſubiecto 2. conditio. inſit; alioqui ipſa eductio non eſſet naturalis: alteram, vt quod educitur ſine talis ſubiecti adminiculo nec effici, nec permanere poſſit; quod vocant pendere in fieri & conſeruari à materia. Etenim quod non ita dependet haudquaquam è ſubiecto educi; ſed extrinſecùs aduenire cenſetur, vt Ariſtoteles loco, quem mox citabimus, de animo rationis participe enuntiat. Ita patet vtranque conditionem requiri. Nec verò eſt cur vlla amplius addatur.

Porrò ob defectum primæ conditionis neque gratia, neque lumen gloriæ, cæteraque id genus; imo nec artificiales formæ, vt in progreſſu magis patebit, de potentia ſubiectorum excitari dicentur. Ob defectum ſecundæ conſtat humanum animum non elici è poteſtate materiæ; quia etſi hæc ad eum recipiendum innatam habeat propenſionem; ipſe tamen extra illam cohærere per ſe valet, & eodem concurſu, quo creatur, & in materiæ gremium à Deo infunditur, extra materiam creari potuiſſet. *Anima humana non elicitur de poteſtate materiæ.*

Liquet igitur quæ nam eſſe debeat propoſitæ diſceptationis concluſio, nimirum omnes, ac ſolas formas, quæ naturalis ordinis cenſentur, educi è potentia materiæ, ſubiecti vè, dempta forma humana. Etenim in his omnibus, vt ex argumentorum ſolutione conſpicuum fiet, duæ explicatæ conditiones reperiuntur, præter quam in forma rationis participe, in qua ſecunda conditio locum non habet. Vnde Ariſtoteles 3. cap. lib. 2. de generatione animalium affirmat ſolam formam humanam extrinſecùs accedere; id eſt, neutiquam è materiæ ſinu, vt reliquas formas, educi. Atque hanc materiæ vim, & potentiam vel balbutiebat, vel ſomniabat vetus Philoſophia, cùm omnia in omnibus, id eſt, omnes rerum naturalium formas in materia, è qua res phyſicæ conſtant, eſſe prædicabat. *Concluſio totius quæſtionis.*

Propoſita concluſio intelligenda eſt de iis formis, quæ nũc in materiam inſeruntur. Nam eæ, quarum compoſita in prima rerum molitione à Deo procreata ſunt, videlicet formæ corporum cœleſtium, & elementorum, non fuere eductæ de poteſtate materiæ. Non enim rectè, ac propriè de materiæ poteſtate educi cenſetur, niſi ea forma, cuius priuatio cum diſpoſitionibus in materia præfuit: ſic enim priorem conditionem, quam ſupra po- *Formæ corporum cœleſtiũ non fuerunt eductæ de potentia materię.*

 ſuimus,

ſuimus, intelligendam volumus. At nequaquam dicendum eſt præfuiſſe tunc in materia priuationem eiuſmodi formarum; cùm tam ipſæ, quam earum materia, & compoſita eodem inſtanti, à Deo producta fuerint. Nunc verò non ſolum formæ elementorum de ſublunaris materiæ poteſtate euocantur; ſed ipſæ etiam formæ cœleſtes de poteſtate ſuæ materiæ euocari poſſent, ſi eam Deus cum ſuis diſpoſitionibus abſque formis creaſſet; vel nunc ab eis formas remoueret, deinde eaſdem, aliasvè induceret.

ARTICVLVS VI.

DILVVNTVR ARGVMENTA primi articuli.

NVnc ad dilutionem argumentorum, quæ initio propoſuimus veniamus. Quod ad primum attinet, quæ nam ſint rationes ſeminariæ, de quibus loco citato D. Auguſtinus agit, pertractat D. Thomas 1. par. q. 115. ar. 2. Durandus in 2. ſent. diſt. 18. quæſt. 2. Heruæus ibidem, quæſt. vnica art. 3. & in tractatu de materia cœli quæſt. 2. Ægidius in 2. diſt. 8. Capreolus in 2. diſt. 42. quæſt. vnica art. 3. Vdalricus in ſua ſumma lib. 4. Henricus Gandauenſis quodlib. 4. q. 14. Sed omiſsis controuerſiis dicendum rationes ſeminarias nihil eſſe aliud, quàm naturalium cauſſarum, ſeu agentium, ſeu patientium potentias, & facultates, in quibus, veluti quibuſdam ſeminibus naturalia effecta continentur. Dicuntur autem in iis latere formæ, non quaſi in ipſis actu ſint, ſed poteſtate, vt ſupra diximus. Ad reliquam argumenti partem reſpondendum formarum è materia eductionem non eſſe violentam; quia tametſi externa vi fiat, ipſa tamen materia neutiquam iis recipiendis obluctatur, quod in definitione violenti intelligendum eſſe monet D. Thomas 12. quæſt. 6. art. 4.

Item d. Tho in 2 d 18. q. 1 ar 2.

Rationes ſeminariæ quæ ſint.

Sol 2.

Ad ſecundum, Reiecta Theologorum quorundam ſententia, quos refert Magnus Albertus in 2. diſt. 1. art. 12. aientium omnes formas à Deo creari; & aliorum, qui putarunt formas eſſe materiæ coæuas, & in ea præexiſtere non omnino expreſſo & abſoluto actu, ſed inchoatione quadam (cuius opinionis fuiſſe Magnum Albertum hoc loco tract. 3. cap. 3. & 15. putant nonnulli; quibus aduerſatur Soncinas 7. Metaph. quæſt. 28. aiens eum aliter cenſuiſſe) reſpondemus admiſſa maiori propoſitione; dicendóque imprimis nullam formam, excepta humana, propriè fieri; quia effectio non niſi in rem per ſe ſubſiſtentem cadit, vt ſuperiùs diximus; atque ita nullam formam effici è nihilo. Ita D. Thomas 1. par. quæſt. 90. art. 2. Reſponderi etiam poteſt id creari, quod fit è nihilo, id eſt, nullo præiacente ſubiecto, à quo eſſe eius, quod fit, dependeat. Liquet autem omnes formas naturales, excepta humana, à materiæ ſocietate omnino pendere, cùm extra illam cohærere non poſsint. Quod ſi quis obiiciat gratiam creari, & tamen effici præiacente ſubiecto, nempe angelo, vel anima rationali. Occurrendum erit gratiam ſuo modo creari, vt 8. libro patebit: at licet fiat præiacente ſubiecto; id tamen non habere potentiam naturaliter receptiuam illius, quo pacto definitio creationis intelligenda eſt.

Nulla forma excepta humana propriè fit.

Sol. 3.

Ad tertium, Ægidius in 2. ſent. diſt. 13. quæſt. 2. Argentinas ibidem quæſt. vnica

vnica art.3. Soncin. 7. Metaphyſ. q. 8. aliique nonnulli opinantur notionales formas haudquaquam educi è materia, idemque de luce aſſerendum inquiunt Alenſis 8. Metaph. ad tex. 13. & Dionyſ. in 2. diſt. 13. q. 1. Sed oppoſitum potius dicendum cum Richardo in 2. diſt. 13. quæſtione 1. aliiſque compluribus. Itaque inficiamur id tantum debere dici è materia elici, quod cum transmutatione reali fit, ſi eam transmutationem intelligant, qua aliquid per motum propriè ſumptum producitur, aut qua non imago rei, ſed res ipſa efficitur. Credimus enim, vt forma aliqua dicatur educi de potentia cuiuſlibet ſubiecti ſat eſſe gigni illam in ſubiecto interueniente duplici illa conditione, quam articulo ſuperiori poſuimus, ſiue per motum, ſiue abſque motu fiat, ſiue eſſe reale, ſiue notionale habeat.

Formas intentionales educi de potẽtia materiæ.

Vt Heruæo quodlib. 7. q. 10. & in 2. d. 18. q. 1. art. 2.

Ad quartum dicendum licet terra aliquo modo potentiam habeat violentam ad aſcenſum, & ignis neutram ad motum circularem, vti diximus; tamen materiam primam per ſe ſpectatam, quo pacto de illa hoc loco agimus, potentiam habere naturalem ad vtrumlibet horum motuum, vt ad actum naturæ ſuæ congruentem. *Sol. 4.*

Quare hos etiam motus educi de potentia materiæ: quanquam nulli locali id propriiſsimè conueniat; quia aut is motus conſideratur vt idem cum ſuperficie continentis, atque ita non inhæret mobili, vt de eius potentia educi propriè dicatur; aut ſumitur, vt idem cum vbi, ſiue cum exiſtentia mobilis in loco, ſpatiove. Quæ exiſtentia forma non eſt; ſed modus quidam, vt tertio huius operis libro dicemus. Quòd verò attinet ad aſpectum cæco diuinitus collatum, aſſerendum eſt educi eum nihilominus de potentia oculi; quia ſemper oculus natura ſua inclinatur ad obtinendum aſpectum, vt ad formam ſibi commenſuratam. Nec obſtat quod amiſſum naturaliter recuperare nequeat. Id enim ex accidente eſt, nec impedit quin per ſe ac ſimpliciter ea forma ſit de numero illarum, quæ ſuopte ingenio ab agente naturali in materiam induci poſſe dicuntur. Relationes autem cùm ſpectata generis ſui natura reſultare poſsint, ac ſæpe reſultent abſque vlla actione propria earum ſubiecta attingente, vtique pronuntiandum eſt non propriè illas de ſubiectorum, materiæve poteſtate educi.

Aſpectus cæco diuina virtute tributus educitur de potẽtia oculi.

Relationes nõ propriè de ſubiecti poteſtate educuntur.

ARTICVLVS VII.

RESPONDETVR SECVNDI articuli argumentis.

ARgumenta verò, quæ articulo ſecundo propoſuimus, ita diluenda ſunt. Ad primum reſpondemus (etſi alij contra opinentur) formas artefactorum, quæ ſimpliciter artificiales ſunt (de his enim hoc loco agimus) non elici de potentia materiæ, quia reſpectu illarum non inſidet materiæ naturalis potentia, ſed obedientialis tantum, vt præter alios annotauit D. Thomas & Ægidius libro 2. huius operis ad textum ſecundum, Scotus in 2. diſt. 18. quæſt. vnica, & Capreolus in 2. diſt. 6. q. vnica art. 3. Nam cùm neceſſe ſit potentiam actui proportione reſpondere, nequit materia naturalem habere potentiam niſi ad formas ſibi naturales, etiam prout

Sol. primi arg. 2. artic.

Formas ſimpliciter artificiales non elici de potentia materiæ.

naturalę ab artefacto diſtinguitur. Ad argumentum igitur negandum eſt antecedens, & ad priorem eius confirmationem dicendum artificem aſſumere quidem materiam aptam, ideſt, quæ ad opus flecti, & efformari poſsit; non tamen, quæ ad formam artificioſam, naturalem propenſionem habeat.

Adde ad formas artificiales, de quibus ſermo eſt, nullam terminari productionem, atque adeo neque eductionem, ſed ſolum eſſe modos quoſdam quantitatis ex varia illius inciſione, aut compoſitione reſultantes. Quare minùs etiam quàm relationes dici poſſe educi de poteſtate materiæ.

Formæ artificiales ſunt modi quantitatis.

Ad refellendam verò poſteriorem eiuſdem argumenti partem aduertendum erit neque gratiam, neque artificiales formas inuenire in ſubiecto naturalem potentiam, ſi propriè ſumatur, & vt à nobis in quarto huiuſce diſceptationis art. explicata fuit: hoc tamen eſſe diſcrimen, quod ſi potentia naturalis receptiua fuſo vocabuli ſignificatu accipiatur pro ea, quæ ab agente creato ad actum perduci poteſt; ſic artificiales formæ habent in materia, ſiue ſubiecto potentiam naturalem, non autem gratia, quæ à ſolo agente ſupernaturali efficitur. Hæc igitur cauſſa eſt cur gratia creari, ſeu concreari dicatur; non tamen formæ artificiales, nimirum, quia illa fit ex nihilo, ideſt, non præſuppoſito ſubiecto, quod habeat potentiam aliquo modo naturalem ad eam recipiendam; cùm tamen ſecus accidat formis artificialibus, vt ex dictis conſtat.

Diſcrimen inter gratiam & artificiales formas quoad potentiam, quam in ſubiecto inueniunt.

Sol. 2. Ad ſecundum, omiſsis aliorum reſponſionibus, dicimus animam in genere cauſſæ ſubiectiuæ naturaliter ſuſtinere, & conſeruare gratiam diuinitus infuſam, ſibique inhærentem, nec ad eiuſmodi cauſſalitatem præſtandam maiori, quàm communi, & generali Dei concurſu indigere; non habere tamen ad gratiam recipiendam naturalem potentiam, cùm illam non ab agente naturali, ſed ſupernaturali tantum recipere poſsit, & naturalis potentia receptiua neceſſariò reſpiciat naturale agens. Quo fit vt ſimpliciter negari debeat ineſſe ei naturalem inclinationem, aut potentiam ad gratiam, alioſque habitus ſupernaturales.

Non ineſt animæ naturalis inclinatio ad gratiam.

De actibus verò eius ordinis, vt de intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, de actibus Theologicis fidei, ſpei, & charitatis, ac ſimilibus maior dubitandi ratio eſt; quia ad eos eliciendos vi etiam noſtra efficienter concurrimus. Sed nec dicendum eſt habere nos potentiam ſimpliciter naturalem, ſiue actiuam, ſiue paſsiuam ad eiuſmodi actus: ſiquidem non niſi diuini ordinis auxilio ſubleuati eos exercere poſſumus. Quod latiùs perſequi non eſt Phyſici inſtituti.

Non habemus potentiam ſimpliciter naturalem ad actus Theologicos fidei, alioſque eiuſmodi.

Sol. 1. Ad vltimum negandum eſt quod aſſumit, & ad primam eius confirmationem fatendum inter cæteras animantes ſolum hominem propriam formam è poteſtate materiæ non educere; verùm id non ex naturæ imperfectione, ſed ex animæ rationalis dignitate proficiſci, quæ vt mortis fatum neſcit, & extra materiam per ſe cohærere poteſt, ita de materiæ ſinu non exit; ſed à ſolo Deo creatur, quod tamen non impedit quominùs progignere hominem homo dicatur; quia vt aduertit Caietanus prima parte q. 118. ar. 2. vt vnum aliud generet nō neceſſe eſt, vt producat partes, ex quibus res genita coaleſcit; ſed vt eas mutuò coniungat, atque vniat. Idque homo in generatione

Vt vnum aliud generet quid requiratur.

tione præſtat; attingit enim introductionem animæ rationalis, & eius cum materia copulationem: atque hanc potentiam actiuam naturalem ad vniendam animam rationalem cum materia ſat eſt reſpondere in rebus Phyſicis potentiæ paſsiuæ, quam habet materia ad eandem animam recipiendam. Plura in hanc ſententiam D. Thomas. 2. contra gent. cap. 89. alijſque in locis, & Henricus Gandauenſis quodlib. 3. q. 16.

Illud verò, quod de vi inſtrumentaria obijcitur, futile eſt, ac nullius momenti: fieri enim haudquaquam poteſt, vt agens creatum opera inſtrumenti purè materialis aliquid immateriale producat; facultas autem gignendi purè materialis eſt. Secus tamen accidit in effectione ſpecierum intelligibilium, ad quas producendas vtitur anima vi intellectus agentis, vt principalis inſtrumenti excitantis, atque eleuantis phantaſma. Qua de re ſuo loco planiùs, ac pleniùs.

Ex dictis manifeſtum eſt hominis animum quadam ex parte in materiæ fæcem immergi; ſiquidem ſocietatem init cum corpore; ex altera ab ea liberum eſſe, cùm extra illam per ſe cohærere valeat. Vnde magni quidam Philoſophi, vt Triſmegiſtus in Aſclepio, auctor libri de cauſsis propoſitione prima, alijque nonnulli in horizonte æternitatis, ac temporis eum poſitum eſſe dixerunt: quia ſcilicet quatenus in ſe materiæ expers & immortalis eſt, ad diuina, quæ extra omne tempus conſiſtunt, tranſcendit; quatenus verò materiæ coniungitur, ad mutationes, quas tempus metitur, & abſumit, depreſſus eſt. Nempe hac ratione princeps auctorque naturæ Deus hominem commonitum eſſe voluit ne qui terrena mole eſſet concretus ſe ſe vana iactatione inſolenter efferret: néue etiam qui mentem haberet cœleſtem, ac diuino ſatu editam abiecta, & terrena cupidè expeteret; ſed à corporis ſocietate ſe, quoad fieri poſſet, auocans, & diuinitatis amore ſucceſus ad cœleſtia, & æterna ardenti ſtudio anhelaret.

Hac de re D. Thom. 4. cõtra gent. ca. 55. Ficinus lib. 9. de immort. anim. cap. 2. Beſſario lib. 2. c. 7. contra Calum. Picus in Heptaplo. cap. 7.

Humanus animus eſt in horizonte æternitatis, & temporis.

FINIS PRIMI LIBRI.

IN SECVNDVM
LIB. PHYSICORVM
ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

Franciſcus Beatus 2. Metaph. ſecutus Sadoletum Cardinalem.

RECENTIVM PHILOSOPHORVM nonnulli eum librum Metaphyſicæ, quem Latini ſecundum, Græci A, τὸ ἔλαττον, id eſt, primum, minorem vocant, ad hunc de naturali auſcultatione pertinere, eiuſque eſſe proœmium; ſed veterum errore ab hoc loco, quaſi caput à reliquo corpore, auulſum fuiſſe opinati ſunt. Hanc tamen ſententiam merito reiicit communis Græcorum, & Latinorum interpretum conſenſus, qui neque ſecundum librum Metaphyſicę loco mouent, neque hunc ab illo auſpicantur. Eſt autem Ariſtotelis inſtitutum agere hîc non de materia, & forma tantùm, vt cenſet Philoponus; neque etiam de fine, & efficiente duntaxat, vt putat Simplicius; ſed tum de materia, & forma, quatenus naturæ ſunt; tum vniuerſim de omnibus quatuor cauſſarum generibus. In his enim tota huius libri explicatio conſumitur. Neque verò hoc libro, vbi, vt Auerroes inquit, totius Naturalis Philoſophiæ fundamenta iaciuntur, quadripartitam hanc varietatem præterite debuit Ariſtoteles; cùm citra eius obſeruationem, & notitiam neque rerum naturalium vis, & eſſentia, neque Phyſica mutatio, in cuius perueſtigationem tanto ſtudio Phyſiologus incumbit, intelligi poſsint. Quod ſi quiſpiam ſciſcitetur quo iure Philoſophus Naturalis de cauſsis diſſetat, quatum contemplatio Metaphyſici propria eſſe videtur? Occurrendum proprium eſſe Metaphyſici de cauſsis in commune, vt cauſſę ſunt, agere, & eas priuatim ſcrutari, quæ à materia abiunctæ ſunt, tametſi ipſam quoque materiam ſuo modo conſideret, vt alibi diximus. Verùm alios quoque artifices, vnunquenque pro ratione ſuæ artis, cauſſas tractare. Namque Dialecticus de ijs agit, quatenus ad demonſtrandum aptæ, idoneæque ſunt. Phyſicus, prout res naturales attingunt, habéntque ordinem ad motum. Cæteri denique qua ex parte ad earum rerum, quæ ſuæ facultatis propriæ ſunt, intelligentiam pertinent.

Inſtitutum Ariſtotelis.

Iaciuntur in hoc libr. Phyſiologiæ fundamenta.

Lege M. Alb. 3 Metaphyſ. tract. 3 ca. 1. Auer. 2. Metaph. con. 6.

In proœmio huius operis q. 1.

* *
*

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως, τὸ Β.

Κεφάλαιον α.

Τῶν ὄντων τὰ μέν ἐστι φύσει, τὰ δὲ δι' ἄλλας αἰτίας· φύσει μὲν, τά τε ζῶα καὶ τὰ μέρη αὐτῶν, καὶ τὰ φυτὰ, καὶ τὰ ἁπλᾶ τῶν σωμάτων, οἷον γῆ, καὶ πῦρ, καὶ ἀὴρ, καὶ ὕδωρ· ταῦτα γὰρ εἶναι καὶ τὰ τοιαῦτα φύσει φαμέν. πάντα δὲ τὰ ῥηθέντα φαίνεται διαφέροντα πρὸς τὰ μὴ φύσει συνεστῶτα. τὰ μὲν γὰρ φύσει ὄντα, πάντα φαίνεται ἔχοντα ἐν ἑαυτοῖς ἀρχὴν κινήσεως καὶ στάσεως, τὰ μὲν κατὰ τόπον, τὰ δὲ κατ' αὔξησιν, καὶ φθίσιν, τὰ δὲ κατὰ ἀλλοίωσιν. κλίνη δὲ καὶ ἱμάτιον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἄλλο γένος ἐστὶν, ᾗ μὲν τετύχηκε τῆς κατηγορίας ἑκάστης, καὶ καθ' ὅσον ἐστὶν ἀπὸ τέχνης, οὐδεμίαν ὁρμὴν ἔχει μεταβολῆς ἔμφυτον· ᾗ δὲ συμβέβηκεν αὐτοῖς λιθίνοις ἢ γηΐνοις εἶναι, ἢ μικτοῖς ἐκ τούτων, ἔχει κατὰ τοσοῦτον· ὡς οὔσης τῆς φύσεως ἀρχῆς τινὸς καὶ αἰτίας τοῦ κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως καθ' αὑτὸ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός. λέγω δὲ τὸ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι γένοιτ' ἂν αὐτὸς αὑτῷ τις αἴτιος ὑγιείας ὢν ἰατρός· ἀλλ' ὅμως οὐ καθ' ὃ ὑγιάζεται, τὴν ἰατρικὴν ἔχει, ἀλλὰ συμβέβηκε τὸν αὐτὸν ἰατρὸν εἶναι καὶ ὑγιαζόμενον· διὸ καὶ χωρίζεταί ποτε ἀλλήλων. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον τῶν ποιουμένων· οὐδὲν γὰρ αὐτῶν ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν ἑαυτῷ τῆς ποιήσεως, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν ἄλλοις καὶ ἔξωθεν, οἷον οἰκία, καὶ τῶν ἄλλων τῶν χειροκμήτων ἕκαστον· τὰ δ' ἐν αὐτοῖς μὲν, ἀλλ' οὐ καθ' ἑαυτὰ, ὅσα κατὰ συμβεβηκὸς αἴτια γένοιτ' ἂν ἑαυτοῖς. φύσις μὲν οὖν ἐστι τὸ ῥηθέν. φύσιν δὲ ἔχει, ὅσα τὴν τοιαύτην ἔχει ἀρχήν. καὶ ἔστι ταῦτα πάντα, οὐσία· ὑποκείμενον γάρ τι, καὶ ἐν ὑποκειμένῳ ἐστὶν ἡ φύσις ἀεί. κατὰ φύσιν δὲ, ταῦτά τε καὶ ὅσα τούτοις ὑπάρχει καθ' αὑτὰ, οἷον τῷ πυρὶ τὸ φέρεσθαι ἄνω· τοῦτο γὰρ, φύσις μὲν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἔχει φύσιν· φύσει δὲ, καὶ κατὰ φύσιν ἐστί. τί μὲν οὖν ἡ φύσις ἐστὶν, εἴρηται, καὶ τί τὸ φύσει, καὶ κατὰ φύσιν. ὡς δ' ἔστιν ἡ φύσις, πειρᾶσθαι δεικνύναι γελοῖον· φανερὸν γὰρ ὅτι τοιαῦτα τῶν ὄντων ἐστὶ πολλά. τὸ δὲ δεικνύναι τὰ φανερὰ διὰ τῶν ἀφανῶν, οὐ δυναμένου κρίνειν ἐστὶ τὸ δι' αὑτὸ καὶ μὴ δι' αὑτὸ γνώριμον. ὅτι δ' ἐνδέχεται τοῦτο πάσχειν, οὐκ ἄδηλον· συλλογίσαιτο γὰρ ἄν τις ἐκ γενετῆς ὢν τυφλὸς, περὶ χρωμάτων· ὥστε ἀνάγκη τοῖς τοιούτοις περὶ τῶν ὀνομάτων εἶναι τὸν λόγον, νοεῖν δὲ μηδέν. δοκεῖ δ' ἡ φύσις καὶ ἡ οὐσία τῶν φύσει ὄντων ἐνίοις εἶναι τὸ πρῶτον ἐνυπάρχον ἑκάστῳ ἀρρύθμιστον καθ' ἑαυτὸ, οἷον κλίνης φύσις τὸ ξύλον, ἀνδριάντος δ' ὁ χαλκός.

σημεῖον

ARISTOT. PHYSICORVM Liber ſecundus.

CAP. I.

Orum,[a] quæ ſunt, quædam natura conſtant, quædam per alias cauſſas. Natura quidē animalia, & partes ipſorum, & plantæ, atque ſimplicia corpora, vt terra & ignis, aer & aqua. Hæc enim, & huiuſmodi alia, natura dicimus conſtare. Quæ omnia ab iis videntur differre quæ natura nō conſtant. Textus 1. [b] Nā quæ conſtãt natura, ea omnia motionis, & quietis in ſe habere principium videntur, alia quidē in loco, alia accretionis & imminutionis, alia alterationis. At lectica, & veſtis, & ſi quod aliud tale eſt genus, quatenus quidem horū nominū ſingulis appellantur, atq; vt ab arte proficiſcuntur, nullum mutationis impetū inſitū habent: quatenus vero accidit, vt lapidea, aut terrea, aut ex his admiſta ſint, obtinent. Textus 2.

[c] Tanquam natura motionis, & quietis, eius rei, in qua eſt, primū, & per ſe, & non ex accidenti, principium quoddam ſit, & cauſa. Textus 3. [d] Dico autem non ex accidenti, quod ſibi ipſe ſanitatis cauſſa medicus aliquis eſſe poteſt, qui nō vt ſanatur artem medicam poſſidet; ſed ipſum eſſe medicum, & ſanari accidit. Vnde & nonnunquam inter ſe abiunguntur. Atque id quidem, quod dictum eſt, natura eſt. [e] Naturam autem habent, quæ tale obtinent principium; Textus 4. ſuntq; hæc omnia ſubſtantia, ſiquidem ſubiectum quidam ſunt, & in ſubiecto ſemper eſt natura. [f] Secundum verò naturam tum hæc ſunt; tum quæ in his per ſe inſunt, vt igni ſurſum ferri. Textus 5. Hoc enim natura non eſt, neque habet naturam, ſed naturaliter ineſt, & ſecundum naturam. Quid igitur natura ſit, & quid natura eſſe, quid ve ſecundum naturam dictū eſt. [g] Ridiculum autem eſt, naturam eſſe entis demonſtrare, Textus 6. cùm huius generis rerum complures eſſe perſpectum ſit. Quæ autē ſunt manifeſta per obſcuriora oſtendere, eius eſt, qui quid per ſe notum, & quid non per ſe, diiudicare non poteſt: quo quidem modo affici eum poſſe obſcurum nō eſt: ab ortu enim vſque aliquis cæcus, de coloribus ratiocinaretur. De nominibus itaque homines eiuſmodi diſſerere, nihilque omnino concipere neceſſe eſt.

[h] Eorum autem, quæ natura conſtant natura atque eſſentia, primum quidem informe Textus 7. ſubiectum eſſe nonnullis videtur, vt lectica natura lignum, ſtatuæ æs.

Cuius

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

IN priori huius libri parte, quæ duobus primis capitibus continetur, agit Ariſtoteles de natura, & de naturalis Philoſophiæ conſideratione, eiuſdemque a Mathematicis diſcrimine, propterea quod hæc

multum

multum conferant ad pernoſcendam cauſſarum vim, quarum explicatio, vt antea præfati fuimus huiuſce libri ſcopus eſt. Porrò vt naturæ definitionē inueniat, tradatque, proponit initio generalē quandam & illuſtre rerum diuiſionem, tum vt more ſuo, a cōmunioribus ad minus cōmunia, & a notioribus ad minus nota incedat, tum quia vt 14. c. lib. 2. poſt. & 4. ca. 7. lib. 7. Metaph. docet ad inueſtigandam cuiuſque rei eſſentia nulla cōmodior, aut magis cōpendiaria via eſſe poteſt, quā ſi primò cōmuniora in partes diſtrahamus. Sic enim facile eſt paulatim eo vſque re perſequi: dū definitio ex duabus tātū rebus, genere inquā, & reciproca differentia coaleſcat. Atque hāc methodū poſt Platone in Phędro, & in legibus, ſecutus etiā fuit Ariſtoteles a. lib. de anima c. a. & 3. huius operis c. 1. illic animæ, hic motus definitionem inquirens.

Methodus inueſtigandę definitionis.

a *Eorum quæ ſunt*]Partitio ita ſe habet. Eorum, quæ ſunt, quædam natura cōſtant, quædam per alias cauſſas. Natura cōſtant animalia, & eorum partes integrantes, vt caput, cor, pedes. Itē omnia ſtirpiū, & herbarū genera, & quatuor vulgata elementa. Nō enim hæc ideò ſimplicia corpora dicūtur, quod materia, & forma careat, ſed quod nō ſint ex elemētis cōcreta, vti corpora miſta. Circa hāc diſtributione, omiſsis interpretū cōtrouerſiis, aduerte nomine eorū, quæ ſunt, cōprehendi res omnes materiales, ſiue accidētia ſint, ſiue ſubſtātiæ. Per ea vero, quæ conſtant natura, ſignificari quæcūque ex materia & forma cōponuntur, ideſt, entia naturalia. Denique appellatione eorū, quæ ſunt ob alias cauſſas, deſignari cætera materialia, quorū cauſſæ internæ non ſunt naturæ, vt ſtatuā, cuius intimū principium eſt forma per arte inducta, item candidū v. g. cuius intrinſeca ratio eſt cādor, aliaque id genus concreta.

Quæ nam conſtent natura.

Quærat aliquis cur Ariſtoteles inter res naturales: non ſolū animantia, ſed eorū partes nominatim recenſuerit? Alexander, Themiſtius, & Philoponus cauſsā fuiſſe inquiunt, ne quis putaret ſicuti artificialium rerū partes aliquæ nō arte cōſtāt, ſed natura, vt ligna & lapides, quibus domus coagmētatur, ita rebus natura cōſtantibus aliquas partes ineſſe, quæ nō a natura, ſed ab arte proficiſcantur. Alii eā rationē afferunt, videlicet quia cum partes diſsimilares viuentiū non eodē, quo totū, vocabulo nuncupentur. (Non enim pes, aut caput animal dicitur) nequis forte ambigeret, nū ipſæ quoque res naturales eſſent, voluiſſe Ariſtotelem eam dubitationem remouere.

Dubitatio. Reſponſio.

b *Nam quæ natura*]Statuit diſcrimen inter illa, quæ natura conſtant, & quæ per alias cauſſas ſunt, præſertim artefacta: quod ea, quæ conſtant natura, omnia inſitum motus, & quietis principium contineant, alia quidem motus ad locū, vt corpora cœleſtia, alia alterationis, vt reliqua corpora, aut itē accretionis & decretionis, vt viuentia: at verò, quæ per alias cauſſas ſunt, vt lectica, veſtis cæteraque artis ingenio elaborata, qua eiuſmodi, non habeant in ſe motus, aut quietis cauſſam, niſi forte ex accidēte, quia nimirum accidit lecticæ argenteam, aut ligneam eſſe, aliave ſimili materia conflatam.

Diſcrimen inter illa, quæ natura conſtant, & quæ per alias cauſſas ſunt.

c *Tanquam natura*]Ita vertendum fuit, non vt in Argyropili contextu legitur, quæ cum ita ſint patet naturam & cæt. Sic enim habet Grǽcus cōtextus. Quanuis ſentētia in idē recidat. Colligit ergo Ariſt. naturæ definitionem ex naturalium, & artefactarū rerum diſcrimine ad hūc modū. Id, quo naturalia ab iis, quæ per alias cauſſas ſunt, ideſt, ab artefactis, differunt, eſt principiū & cauſſa, vt id moueatur, & quieſcat, in quo primū, per ſe, & non ex accidenti ineſt, ſed natura ita ſe habet. Natura igitur eſt principium, & cauſſa & cæt.

Definitio naturæ.

d *Dico autem*]Explicat cur verba illa, non ex accidenti, adhibuerit. Nimirum quia fieri poteſt vt ægrotus ſi medicinam calleat, ſe ipſum ſanet. Verum id non ſat erit, vt ars medendi cenſeatur natura, cū non niſi per accidens ęgroto inſit. Similiterque accidere docet in iis, quæ manu efficiuntur, vt in naui, ædificio. Nullum enim per ſe motionis principium vendicant.

e *Naturam autem*]Expoſuit quidnam eſſet natura, declarat nunc quæ ſunt ea, quæ à natura dicuntur: monetque dici in primis, quæ naturam habent, ideſt, entia naturalia. Hæc verò probat neceſſario eſſe ſubſtātias, qua natura aut eſt ſubiectū, ideſt, materia, aut in ſubiecto, inſidet, ideſt forma. Nihil verò ex materia & forma conſtituitur, quod ſubſtantia non ſit. Alias afferunt huius loci interpretationes Simplicius, Themiſtius, Philoponus, & Auerroes, quas breuitati conſulentes omittimus.

Quæ dicuntur a natura.

f *Secundum verò nat.*]Docet etiam a natura dici, quæ ſecundum naturam appellantur, quorum notio latius funditur: comprehendit enim non ſolum compoſita phyſica, ſed omnes affectiones, quæ iis per ſe, ac naturaliter competunt, vt igni in ſuperum locum tendere, terræ in medio mundi eſſe.

g *Ridiculum autem*]Non deeſſet fortaſſe qui obiiceret, debuiſſe Ariſtotelem antequam naturæ definitionem traderet, an natura ſit exquirere, & re vera eſſe argumentis concludere. Occurrit præſtandū id eſſe ab iis, qui de re abdita, & de qua dubitari poſsit an ſit, diſſerunt. At naturam eſſe neminem latere, cūm palam videamus res moueri. Quare ſuperuacaneam fore eam demōſtrationem, quam ſiquis velit conficere, rei, quæ citra ambiguitatem eſt, per obſcuriora fidem facere conabitur. Quod hominis eſt nota ab ignotis diſtinguere neſcientis, & omnes demonſtrandi leges temerè violantis. Sicuti accideret ei, qui ab ortu cæcus de coloribus diſputare contenderet. Oporteret enim illum de rebus sē ſui manifeſtis, & conſpicuis per ignotas, ſibique inexpertas ratiocinari, totaque ea diſceptatio magis eſſet verborum, quam rerum, quarum ille perfectam notionem minime poſſet aſſequi. Nam cūm omnis noſtra cognitio proficiſcatur a ſenſibus, conſequens eſt, vt qui aliquo ſit orbatus, obiectorū ad illum ſpectantium ſolidam & expreſſam intelligentiam obtinere non valeat. Quod monuit etiam Ariſtoteles 14. cap. lib. 1. poſterioris Analyticæ. Hic aduerte licet non habeatur tanquam per ſe omnibus notum quid natura ſit, vt patet ex diſcrepantibus ea de re philoſophorum dogmatibus, eſſe tamē omninò manifeſtum dari naturam, ideſt, principium aliquod, vnde motus oriatur, cūm aperte conſpiciamus motum eſſe. Auicenna tamen hoc loco, vt alias conſueuit, Ariſtotelem increpat autumans non eſſe per ſe notum in Phyſiologia dari naturam, cū ipſemet Ariſtoteles 7. & 8. huius operis oſtendere nitatur omne, quod mouetur, habere aliquod principium ſui motus. Reſiſtendum tamen Arabi eſt negando probari id ab Ariſtotele loco cit. cūm ſolum demonſtret nihil poſſe a ſe ſimpliciter moueri, ſemperque inter rem mouentem, & motam aliquod eſſe diſcrimen.

Occurrit obi.

Philoſophicū axioma.

Auicenna Ariſtotelem coarguit.

h Eorum]

Philoſoph. opin. de natura.

Antiphon.

h *Eorum.*] In explicanda, tradendáque natura diuerſæ extiterunt antiquorum ſententiæ, quæ hoc loco breuiter proponuntur. Aiebant plerique eorum totam rei naturam & eſſentiam in ſolo ſubiecto, hoc eſt materia conſiſtere, ſed in hac tradenda varij erant. Ideo verò materiam naturam faciebant, quia in confeſſo erat apud illos naturam & eſſentiam cuiuſque rei perpetuam eſſe debere. Id, quod materiæ conuenire, oſtendebat Antiphon exemplo artefactorum. Si enim quiſpiam aiebat ille, lecticam terra immiſerit, & ea computruerit, ac germinarit, vtique abolita figura lignum aliud orietur: at ſi forma perpetua eſſet, lectica alia pullularet. Itaque ſtatuebant antiqui philoſophi quæcúque per artem adueniunt, & vniuerſim diſpoſitiones lege conſtantes, ideſt, mutabiles (quę enim lege ſanciuntur pro temporum varietate mutantur) neutiquam poſſe ad naturam, eſſentiamve pertinere, ſiue rerum naturalium, ſiue artefactarum.

σημεῖον δέ φησιν Ἀντιφῶν, ὅτι εἴ τις κατορύξειε κλίνην, καὶ λάβοι δύναμιν ἡ σηπεδὼν, ὥστε ἀνεῖναι βλαστὸν, οὐκ ἂν γενέσθαι κλίνην, ἀλλὰ ξύλον· ὡς τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς ὑπάρχον, τὴν κατὰ νόμον διάθεσιν, καὶ τὴν τέχνην, τὴν δ' οὐσίαν οὖσαν ἐκείνην, ἣ καὶ διαμένει ταῦτα πάσχουσα συνεχῶς. εἰ δὲ καὶ τούτων ἕκαστον πρὸς ἕτερόν τι ταὐτὸ τοῦτο πέπονθεν (οἷον ὁ μὲν χαλκὸς καὶ ὁ χρυσὸς πρὸς ὕδωρ, τὰ δ' ὀστᾶ καὶ ξύλα πρὸς γῆν, ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ὁτιοῦν) ἐκεῖνα τὴν φύσιν εἶναι καὶ τὴν οὐσίαν αὐτῶν. διόπερ οἱ μὲν γῆν, οἱ δὲ πῦρ, οἱ δ' ἀέρα φασὶν, οἱ δ' ὕδωρ, οἱ δ' ἔνια τούτων, οἱ δὲ πάντα ταῦτα τὴν φύσιν εἶναι τὴν τῶν ὄντων. ὃ γάρ τις αὐτῶν ὑπέλαβε τοιοῦτον, εἴτε ἓν, εἴτε πλείω, τοῦτο καὶ τοσαῦτα φησὶν εἶναι τὴν ἅπασαν οὐσίαν· τὰ δὲ ἄλλα πάντα πάθη τούτων, καὶ ἕξεις, καὶ διαθέσεις. καὶ τούτων μὲν ὁτιοῦν εἶναι ἀΐδιον· οὐ γὰρ εἶναι μεταβολὴν αὐτοῖς ἐξ ἑαυτῶν. τὰ δ' ἄλλα γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι ἀπειράκις. ἕνα μὲν οὖν τρόπον ἡ φύσις οὕτω λέγεται, ἡ πρώτη ἑκάστῳ ὑποκειμένη ὕλη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν ἢ μεταβολῆς. ἄλλον δὲ τρόπον, ἡ μορφὴ καὶ τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον. ὥσπερ γὰρ τέχνη λέγεται, τὸ κατὰ τέχνην, καὶ τὸ τεχνικόν· οὕτω καὶ φύσις τὸ κατὰ φύσιν λέγεται, καὶ τὸ φυσικόν. οὔτε δὲ ἐκεῖ πως φαῖμεν ἂν ἔχειν κατὰ τέχνην οὐδὲν, εἰ δυνάμει μόνον ἐστὶ κλίνη, μήπω δὲ ἔχει τὸ εἶδος τῆς κλίνης, οὐδ' εἶναι τέχνην· οὔτε ἐν τοῖς φύσει συνισταμένοις.

τὸ

Cuius rei ſignũ eſſe Antiphon dicebat, quod ſi lectica in terrã defoſſa mãſerit, vireſq́; ſumpſerit putredo, ita vt germinet, non lecticã, ſed lignũ exoriturum, tanquam diſpoſitio, quæ lege conſtat, & ars ex accidente inſint, ea verò eſſentia ſit, quæ etiam permanet, ab his perpetuo, continenterque affecta. i *Quod ſi horum vnumquodque ad aliud quidpiam, hoc eodem modo affectum eſt, vt æs quidem, & aurum ad aquam, oſſa, autem, & ligna ad terrã, itemque aliud quiduis, ipſorum naturam, atq́; eſſentiam illa eſſe.* Textus 8. *Quapropter alij terram, alij ignem, alij aerem, alij aquam, alij horum aliqua, alij omnia hæc naturam eſſe inquiunt.* Textus 9. *Quod enim quiſque tale eſſe exiſtimauit, ſeu vnum, ſeu plura id, totque vniuerſam ſubſtantiam, eſſe ſtatuunt, reliqua verò omnia, horum affectiones & habitus, & diſpoſitiones. Et horum quidem vnumquodque ſempiternum eſſe; ſiquidem eorum alia in alia nõ mutantur, reliqua verò infinite generari, atque interire.* Textus 10. k *Vno igitur modo natura ſic dicitur, prima, quæ cuique ſubiecta eſt materia rerum earum, quæ motionis, mutationiſque principium in ſe habent. Alio autem modo forma, & ſpecies, ea quæ vt ratio dicitur. Quo enim modo id, quod ex arte eſt, atque artificioſum, ars dicitur, eodem planè, quod eſt ſecundum naturã, & naturale nũcupatur natura. At neque id ex arte quidquã habere, neq́; artem eſſe dixerimus, ſi poteſtate ſolùm erit lectica, ſpeciemque lecticæ nondum poſſideat, néque in his, quæ conſtant natura.* Textus 11. *Nam*

i *Quod ſi.*] Similiter cætera, quæ ad aliud comparata ita ſe ſe ad illud habent, vt lignum ad lecticã decernebant illius eſſe materiam. Vnde alij terram, alij aquã, vel aliud elementum, aut vnum, aut plura, aut hæc omnia naturam, totamque eſſentiam eſſe prędicabãt, quia cæteris intereuntibus, elementa ſemper in mundo permanent. Videbitur autem fortaſſe alicui repugnare ſibi Ariſtotelem, cùm hoc loco affirmet quoſdam terram exiſtimaſſe naturam eſſe, id ipſum verò neget lib. 1. Metaph. cap. 7. ſed non repugnat. Hic enim non ſolos Philoſophos, vt in Metaphyſica, ſed poëtas etiam comprehendit, è quorum numero Heſiodus, etſi alioqui nobilis Philoſophus, poëtam agens, & opinionem vulgi ſecutus, ſcripſit in ſua Theogonia terram eſſe primum omnium materiale principium. Quę ſententia ideò multitudini arriſit, quod videret terram quaſi communem parentem affatim omnia ſuppeditare, vt annotauit Arnobius libro 3. contra gentes.

Conc[illegible]ntur [illegible] Ariſtote[illegible]

k *V[illegible]igitur.*] Concedit antiquis materiam, naturam eſſe ſi accipiatur pro materia prima, & informi ſubiecto. Aſſerit tamen non ſolùm materiam, eſſe naturã, ſed etiã formam, imo hanc multo potiori iure naturã appellari. Formam verò de qua loquitur deſcribit illis verbis, forma, & ſpecies ea, quæ vt ratio dicitur, vt pateat eam à ſe formam naturam dici, quæ adhibetur in definitione explicante rei eſſentiam. Hanc igitur probat naturam eſſe apta quadam ſimilitudine à rebus artefactis petita. Nã quemadmodũ id, quod ex arte eſt, & artificioſum, dicitur ars, hoc eſt, quicquid habet, quà tale, id ab arte ſiue à forma artis habet, ita id, quod ſecundum naturam & naturale eſt, vocatur natura, id eſt, à

Forma magis n[illegible]a quam m[illegible]ct[illegible].

Cc forma.

forma naturali obtinet, vt naturale ſit & dicatur. Atque vt nihil artificioſum eſt, niſi quod artis formam actu habet, ita nihil ens naturale erit, niſi formam naturalem actu poſſideat. Quo patet quidditatem rei naturalis potiſſimum in forma conſiſtere, atque adeò formam non ſolum naturam eſſe, ſed multò magis quam materiam. Idem inuenies aſſertum 2. de generat. animalium cap. 5. Monet autem Ariſtoteles agere ſe in præſenti non de aliqua forma, quæ re ipſa extra materiam cohæreat, vel a rebus ſenſibilibus abiuncta ſit, ſed quæ ab his ſola cogitatione ſeparetur.

τὸ γὰρ δυνάμει σὰρξ, ἢ ὀστοῦν, οὔτ' ἔχει πω τὴν ἑαυτοῦ φύσιν, πρὶν ἂν λάβοι τὸ εἶδος τὸ κατὰ τὸν λόγον, ᾧ ὁριζόμενοι λέγομεν τί ἐστι σὰρξ, ἢ ὀστοῦν· οὔτε φύσει ἐστίν. ὥστε ἄλλον τρόπον ἡ φύσις ἂν εἴη τῶν ἐχόντων ἐν ἑαυτοῖς κινήσεως ἀρχὴν, ἡ μορφὴ, καὶ τὸ εἶδος, οὐ χωριστὸν ὂν, ἀλλ' ἢ κατὰ τὸν λόγον. τὸ δ' ἐκ τούτων, φύσις μὲν οὐκ ἔστι, φύσει δέ· οἷον ὁ ἄνθρωπος. καὶ μᾶλλον φύσις αὕτη τῆς ὕλης· ἕκαστον γὰρ τότε λέγεται, ὅταν ἐντελεχείᾳ ᾖ, μᾶλλον, ἢ ὅταν δυνάμει. ἔτι, γίγνεται ἄνθρωπος ἐξ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ κλίνη ἐκ κλίνης· διὸ καί φασιν οὐ τὸ σχῆμα εἶναι τὴν φύσιν, ἀλλὰ τὸ ξύλον· ὅτι γένοιτ' ἄν, εἰ βλαστάνοι, οὐ κλίνη, ἀλλὰ ξύλον. εἰ δ' ἄρα τοῦτο τέχνη, καὶ ἡ μορφὴ φύσις· γίγνεται γὰρ ἐξ ἀνθρώπου ἄνθρωπος. ἔτι δ' ἡ φύσις ἡ λεγομένη ὡς γένεσις, ὁδός ἐστιν εἰς φύσιν. οὐ γὰρ ὥσπερ ἡ ἰάτρευσις λέγεται, οὐκ εἰς ἰατρικὴν ὁδὸς, ἀλλ' εἰς ὑγίειαν· ἀνάγκη μὲν γὰρ ἀπὸ ἰατρικῆς, οὐκ εἰς ἰατρικὴν εἶναι τὴν ἰάτρευσιν. οὐχ οὕτω δ' ἡ φύσις ἔχει πρὸς τὴν φύσιν. ἀλλὰ τὸ φυόμενον, ἐκ τινὸς εἰς τὶ ἔρχεται, ᾗ φύεται. τί οὖν φύεται; οὐχὶ ἐξ οὗ, ἀλλ' εἰς ὅ. ἡ ἄρα μορφὴ, φύσις. ἡ δέ γε μορφὴ καὶ ἡ φύσις, διχῶς λέγεται· καὶ γὰρ ἡ στέρησις εἶδός πως ἐστίν. εἰ δὲ ἔστιν ἡ στέρησις καὶ ἐναντίον τι περὶ τὴν ἁπλῆν γένεσιν, ἢ μὴ ἔστιν, ὕστερον ἐπισκεπτέον.

Κεφά

Nã quod poteſtate caro eſt, aut os, ſuã ipſius naturã nõ ante habet, neq; natura cõſtat, quã formã, quę ratio eſt, acceperit, quã definiẽtes, quid eſt caro, aut os dicimus. Alio itaq; mõ natura, forma & ſpecies, quæ niſi ratione ſeparari nõ poteſt, eorũ erit, quæ motionis principium intra ſe continẽt. Quod autẽ ex his eſt, natura quidẽ non eſt, ſed conſtat natura. Textus 12. *l Atq; natura magis ipſa eſt, quã materia, quandequidẽ magis vnumquodq; eſſe tum cùm actu eſt, dicitur, quàm cùm poteſtate. Ex homine enim homo naſcitur, nõ lectica ex lectica. Quæ cauſa eſt vt figuram naturam eſſe non concedãt; ſed lignum propterea quod ſi germen proferat, non lectica, ſed lignum exoriatur. Quod ſi hoc ita habet forma quóque eſt natura, ſiquidem homo ex homine gignitur.* Textus 13.

m Quin & natura, quæ vt generatio dicitur, ad naturã via eſt. Non enim vt mederi ad ſanitatẽ, nõ ad artẽ medicã eſt via (ſiquidẽ mederi à medica arte, non ad medicinã artẽ eſſe eſt neceſſe) ſic ad naturam ſe habet natura, ſed id, quod naſcitur, ex aliquo ad aliquid venit, aut naſcitur. Ad quod igitur veniendo naſcitur? non ad id ſanè, ex quo, ſed ad id, ad quod. Quamobrẽ forma eſt natura. Textus 14. *n Forma autem & natura bifariã dicuntur; quum & priuatio quodammodo ſit forma. An verò priuatio contrariũ ſit aliquod in ea, quæ omnino eſt, generatione habeatur, nec ne, poſteriꝰ cõſiderãdũ eſt.* Textus 15.

l *Atque natura.*] Pergit oſtendere formam magis eſſe naturam, quàm materiam, hunc in modum. Id eſt magis natura, per quod ens naturale actu eſt, atqui ens naturale eſt in actu per formam, non autem per materiam quia forma eſt actus & perfectio, materia verò eſt pura potentia. ergo, &c. Rurſus idem confirmat aſſumpto argumento Antiphontis. Nam ſi propterea quod ex lectica putreſcente non lectica, ſed lignum oritur, lignum naturam eſſe colligebat. certe cùm ex homine homo naſcatur, idque non materiæ, ſed formæ beneficio, conſequens ſit vt forma maxime ſit natura.

m *Quin et nat.*] Concludit formam eſſe naturam hac ratione. Ideo natura vno modo accipitur pro generatione ſeu natiuitate viuentium, quia tam generatio, quam id quod gignitur tendit ad naturam, tendit verò ad formã: igitur forma eſt natura. Aduertit autẽ Ariſtoteles nõ eode modo ſe habere naturam ſumptã pro generatione, quo ſe habet medicatio. Nam *ἰάτρευσις* hoc eſt medicatio nõ dicitur *ἀπὸ τῆς ὑγιείας*: id eſt à ſanitate, quæ eſt terminꝰ ad quẽ, ſed *ἀπὸ τῆς ἰατρικῆς*, id eſt ab arte medica, à qua vt a principio oritur. Natura verò cum pro natiuitate ſumitur ſortitur appellationem a termino, ad quem. Qua de re in quinto huius operis diſputandum erit.

n *Form. autem.*] Formam, atque adeo naturam bifariam ſumi inquit, vno modo pro ea, quæ verè & proprie forma eſt: Altero, pro formæ priuatione, quæ, prout ſubiectum afficit, & ſuo modo informat, vtcunque etiam formę nomen ſortitur. Subdit poſtremo expendendum alibi eſſe vtrum priuatio in generatione ſubſtantiali detur nec ne? Si enim talis priuatio admittatur & ea ſit forma, cum repugnãtia inter formas ſit contrarietas, iam ſubſtantiæ erit aliquid contrarium. Quod ſi admittenda non ſit, ruent ea, quæ de principiis rerum naturalium ſuperiori libro tradita ſunt. Hanc dubitationem reiicit in alium locum, videlicet in libros de ortu & interitu.

QVAE

QVAESTIO I.

QVAM NATVRAM HOC LOCO Ariſtoteles definierit.

ARTICVLVS I.

DE MVLTIPLICI naturæ ſignificatu.

Prima naturæ acceptio.

De naturæ ſignificatis Ariſtoteles 5. Metaph c. 4. Boetius in libro de duabus nat. Themiſtius, & Simplici⁹ hoc loco ad text. 7. & 16. Auic. 1. Suff c. 6. Auer. in epitome. Metaph.

NE conſonantium vocabulorum ſylua ad naturæ definitionem inueniendam, percipiendamque alicui fortaſsis viam obſtruat, operæ pretium erit varias naturæ acceptiones quaſi ramos obuios præcidere. In primis ergo, vt ait Hugo Victorius primo Didaſcalon cap. 11. accipitur natura pro mente diuina rerum omnium opifice, & parente. Hanc autem Philoſophi quidam boni, ſed non boni Latinitatis auctores naturam naturantem appellarunt; atque ita naturæ nomen vſurpat Stoicorum acutiſsimus Seneca quarto de officiis libro, cùm aſſerit nihil aliud eſſe naturam, quàm Deum; & D. Auguſtinus 15. de Trinitate cap. 1. cùm inquit ſupra hanc noſtram naturam eſſe naturam non creatam, ſed creatricem, ideſt, Deum. Hinc ortum habuit diuiſio naturæ in vniuerſalem, & particularem; vbi per vniuerſalem naturam Deus potiſsimùm deſignatur, qui naturas omnes ipſe cohibet, & continet: per particularem res cæteræ, quas etiam nonnulli naturam naturatam vocant.

2. acceptio.

a In Symbolo Athanaſij.
b In concilio Chalc. in Symbolo fidei.
c d. Th. 1. p. q. 103 art. 7. & quodl. 4 art. 5.
d Ariſt. 1 Polit c. 2. & 2 de gener. anim. c. 4.
e Lib. 2. de cœl. c. 5 text. 34. & de iuuent. & ſenect. c. 2.
f Lib. 2. de gener. anim. c. 4.
g Lib. 3. de anim. c. 9. text. 41
h Lib. 1 Eth. ca. 7. & 2 de cœl. c. 3. text. 17.
i Lib. 4 Phy. à cap. 6.
k Gal. in lib. 3. de vſu part. c. 9.
l Themiſt. 1. de cœl c. 2. & Auer. lib. 12. Metaph. com. 18.

Secundò, accipitur natura pro cuiuſque rei quidditate, ſeu eſſentia. Quo ſignificato docet fides [a] in tribus perſonis diuinis vnam eſſe naturam; & [b] Verbi incarnati vnionem non in natura, ſed in perſona effectam fuiſſe. Quo item modo dicere conſueuimus definitionem eſſe orationem, quæ rei ſubiectæ naturam declarat. Quanquam ſi propriè loquamur hoc eſt diſcrimen inter eſſentiam, quidditatem, & naturam; quod eſſentia importat ordinem ad eſſe rei, cuius eſt: quidditas ad definitionem, qua quid res ſit explicatur: natura ad operationem.

Diſcrimen inter eſſentiam, quidditatem, & naturam.

Tertiò, pro tota vniuerſitate rerum creatarum. Quo ſenſu ſcripſit Ariſtoteles 12. Metaphyſ. cap. 7. text. 38. naturam pendere à primo principio: ſicque miraculum dicimus, [c] quod totius naturæ vim excedit. 3.

Quartò, pro cauſsis naturalibus, quatenus ſecundum inſitam propenſionem agunt. Quo pacto accepta natura multa obtinuit apud Philoſophos encomia, exempli cauſſa, Naturam nihil fruſtra moliri [d] facere optimum, quod poteſt [e] odiſſe ſuperfluum [f] non denegare neceſſaria [g] non pati aliquid torpere, aut feriari [h] abhorrere à vacuo [i] iuſtam eſſe, & vnicuique ſuum diſtribuere, non quidem iuxta proportionem Arithmeticam æqualiter, ſed iuxta Geometricam æquabiliter; [k] itemque opus naturæ eſſe opus intelligentiæ. [l] 4.

Naturæ encomia.

Quintò, pro natiuo calore, ac cuiuſque animantis temperamento, quod ex quatuor primarum qualitatum miſtione concretum eſt. Vnde illud apud Galenum in lib. artis Medicæ capit. 77. Natura opifex, medicus verò miniſter; & illud, Conſuetudo eſt altera natura. 5.

Denique, vt reliquas eiuſdem vocabuli notiones, quæ multo plures ſunt, 6.

omittamus, accipitur natura pro viuentium generatione, quæ natiuitas vocatur; atque hæc eſt prima, & germana tam apud Latinos, quam apud Græcos huius vocis ſignificatio. Dicitur enim Latinis natura quaſi à naſcendo; Græcis verò φύσις ἀπὸ τοῦ φύειν, quod eſt naſci. At enim quia generatio ab interno principio oritur, deriuatum eſt naturæ nomen ad ſignificandum internum cuiuſque rei principium, vnde primò vnaquæque res habet, vt moueatur, ſiue illud rebus viuentibus, ſiue expertibus vitæ inſit.

Prima, ac propria naturæ ſignificatio.

ARTICVLVS II.

RESPONSIO AD PROPOſitam dubitationem.

HÆc eſt autem natura, quam Ariſtoteles hoc loco, & lib. 5. Metaph. c. 4. definijt, quæ vt progreſſu patebit materiam & formam cōprehendit. Nec audiendi ſunt Triſmegiſtus, Pythagoras, Plato, & alij, qui, vt partim ex 10. Platonis de Republ. & ſecundo de natura Deorum Ciceronis, partim ex Auicenna primo ſufficientiæ cap. 7. & Alberto hoc in loco, tractatu primo, cap. 5. liquet, arbitrati ſunt id, vnde res habet, vt naturaliter moueatur, atque adeò naturam eſſe vim quandam, ſeu formam abſolutam per vniuerſas mundi partes commeantem, cuius ſolertiam nulla ars, nulla manus, nemo opifex conſequi poſſit imitando.

Veterum quorundam opinio de natura.

Eſt autem diligenter animaduertendum materiam, & formam, quod ad rem præſentem attinet dupliciter conſiderari poſſe. Vno modo ſecundum ſe abſolutè; altero ſecundum proprias cauſalitates, quas quidem exercent tum in ſe mutuò, dū materia formam recipit, & ſuſtentat, rurſuſque forma materiam actuat, & perficit, tum erga compoſitum, dum ambæ mutuo complexu ipſum condunt; tum etiam in operationem ſeu motum, quo naturalia ab artefactis diſtinguuntur. Hoc igitur loco definita eſt ab Ariſtotele natura, ſeu forma, & materia ſecundum hanc tertiam notionem, modumvè, vt ex ipſa definitione planum fiet.

Triplex cauſſalitas materiæ, & formæ. In ſe mutuò. In compoſitū In operatione.

Secundò animaduertendum eſt naturam analogum quoddam eſſe, vt præter alios aſſerit Auerroes hoc in lib. text. 2. Syrianus apud Simplicium commento 3. & Eudemus apud eundem comm. 12. itemque Magnus Albertus tract. 1. cap. 3. Quibus ſuffragatur Ariſtoteles tum hoc lib. cap. 1. text. 12. tum 5. Metaph. cap. 4. text. 5. & 1. de partibus animalium cap. 1. dum ait formam magis eſſe naturam, quàm materiam. Sanè quod natura, vt materiam & formam comprehendit, non ſit quid vniuocum, patet ex eo, quia alioqui vnus idemque gradus vniuocus bis in eodem compoſito re ipſa contineretur. Nam corpus in commune haberet in ſe gradum illum naturæ, ſemel ratione materiæ, iterum ratione formæ; qui non poteſt non eſſe re ipſa diſtinctus; cum materia, & forma, in quibus contrahitur, inter ſe realiter differant. Eſt verò natura analogū ſecundū proportionē; quia vt ſe habet materia ad motū, cuius principiū & cauſa eſt; ita proportione quadam forma. Obtinēt etiā ambæ diſparē nobilitatis gradū; cū forma ſit entelechia, actus, & perfectio; materia verò pura potentia, ac propè nihil. Vnde fit vt cauſſalitas formæ, ſi generatim loquamur, cauſſalitate materiæ prȩſtātior habeatur.

Natura analogum.

Vnde conſtet naturam non eſſe vniuocū.

Natura analogum ſecūdum proportionē.

QVÆS

QVAESTIO II.

VTRVM NATVRA RECTE AB Ariſtotele definita ſit, nec ne?

ARTICVLVS I.

APPROBATVR, ENODATVRQVE naturæ definitio ab Ariſtotele tradita.

NAturam ita definijt Ariſtot. hoc loc. Natura eſt principium & cauſſa, vt id moueatur & quieſcat, in quo primò, per ſe, & non ex accidente ineſt. Quam definitionem optimo iure approbant, tuenturque Peripatetici omnes, vt qua nulla verior, aut magis ad rem appoſita à Philoſophis tradatur. Quo autem pacto ea ſit intelligenda, ſic habeto. Prima illius pars eſt, Principium, & cauſſa, quæ vicem generis obtinet. Debet autem cauſſa ita ſumi, vt pateat in omnia ac ſola quatuor cauſſarum genera; quomodo latiùs funditur principium, quàm cauſſa, vt alibi diximus. Additur autem cauſſa principio, ad remouenda principia, quæ non ſunt cauſſæ, vt priuatio; quæ licet principium ſit generationis, non tamen illius cauſſa eſt. Vnde non rectè Magnus Albertus hoc in libro tract. 1. c. 7. priuationẽ ad totam naturę definitionẽ admiſit, repugnante Ariſtot. ac nullá aliá, excepta materia & forma, naturá agnoſcente, vt ex libri huius progreſſu, & ex 5. Metaph. ca. 4. conſtat.

Naturę definitio.

Particulatim explicatur.

1 lib cap. 1 ad text. 1.

Priuatio non eſt natura.

Secunda eſt, moueatur & quieſcat, nomen motus, ac proinde etiam quietis amplè ſumendum eſt hoc loco, ita vt omnes mutationes phyſicas, ſiue momento, ſiue tẽpore editas cõprehendat. Amouet autẽ hęc particula à notione naturę ea, quę tametſi alioqui cauſſæ ſint, nõ ſunt tamen cauſſæ motus & quietis, vt formę Mathematicæ; itẽ ea, quæ licet cauſſæ motus exiſtãt, non tamẽ ſunt cauſſæ motus phyſici, vt ſubſtãtiæ ſeparatæ prout à ſe mouentur.

Nec formę Mathematicæ.

Nec ſubſtantię ſeparatæ.

Tertia eſt, In quo ineſt, Per hanc excluduntur cauſſæ externæ, à quibus res phyſicæ quoquo modo cientur, vt forma ignis reſpectu aquæ, quam calefacit, cœlum reſpectu ignis, quem mouet.

Nec mouentia externa.

Quarta eſt, per ſe, & non ex accidente, quæ, vt Commentator aduertit, intelligenda eſt ante particulam, primò, adhibeturque ad reiiciendas cauſſas, quę ex accidente in ipſa re, quæ mouetur, inſident; cuiuſmodi eſt ars medendi, qua, verbi cauſſa, Hippocrates ſibi ipſi ſanitatem pręſtat, quæ icicirco natura non dicitur; quia eſto cauſſa ſit, vt Hippocrates ad ſanitatem redeat, non tamen ei per ſe, ſed accidentario ineſt.

Nec accidentariæ formæ, quę non inſunt per ſe.

Poſtrema eſt, primò, hoc eſt non per aliud, ſiue ita vt nihil priùs inſit. Hac excluduntur nonnullæ qualitates, quæ cùm cauſſæ ſint cur compoſita phyſica, quibus per ſe ac neceſſariò competunt, moueantur; non tamen eis primò inſunt; quia ſcilicet dãtur in ipſa re cõpoſita aliæ principales, ac priores cauſſę motuũ. Quo ex genere ſunt natiuus calor cõparatione viuẽtiũ, grauitas reſpectu lapidis, aliaque id genus, à quibus licet motus, vt ab inſtrumẽtaria cauſſa per ſe oriãtur; nihilominùs aliæ ſunt in re, quę mouetur, eorũ motuũ antecedentes, magiſque principales cauſſæ videlicet materia, & forma.

Imo nec vllum accidens quantumlibet per ſe conueniat.

Sunt qui verba illa, primò & per ſe, cum verbo, inqueatur, coniungenda eſſe affirment; ſed non ita eſt; cùm ea Græcus contextus verbo, ineſt, apertè copu

copulet; ſic enim habet ἐν ᾧ ὑπάρχει πρώτως καθ' αὑτὸ καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, ideſt, in quo ineſt primò, per ſe & non ex accidente. Nec obſtat quod Ariſtoteles 5. Metaph. ca. 4. tex. 5. naturam definiens, particulam, primo, verbo mo- (ἡ κίνησις ἡ πρώτη.) ueatur, adiunxerit, aiens naturam eſſe vnde primus motus in vnoquoque eſt eorum, quæ natura conſtant; quaſi dixerit naturam eſſe cauſſam, cur ens naturale, in quo ineſt, moueatur primò. Non inquam obſtat; quia vt Alexander aduertit, vocabulum, primus, non idem eo loco valet, atque particula, primò, hic appoſita. Illic enim Philoſophus nomine primi motus lationem intellexit, quam 8. Phyſicorum cap. 7. text. 55. omnium motuum principem nuncupauit, ſicque naturam definijt per eum duntaxat motum, qui ad locum pertinet, vt per omnium primum, ac maximè notum, cunctiſque rebus Phyſicis communem.

(Aliter quoque particulam, primus, exponit ibidem Alexander.)

(Motus localis omnium motuum primus principè.)

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA ADVERSVS naturæ definitionem.

1 argum. ERit tamen qui ſuperioribus hunc in modum obiiciat. Corpora cœleſtia, excepto cœlo Empyreo, nunquam quieſcunt; totus terræ globus nunquam loco mouetur; ergo neque natura cœleſtium corporum eſt principium quietis; nec natura terræ principium motus. Quare non rectè natura dicitur principium motus, & quietis. Nec ſatisfaciet qui dixerit haud oportere naturam in qualibet re principium eſſe motus ad locum, dummodo ſit alterius mutationis principium, vt alterationis, quæ non ſolùm conuenit terræ elemento; ſed ſuo etiam modo corporibus cœleſtibus dum affuſa ſolis luce colluſtrantur. Non inquam ſatisfaciet cùm Ariſtoteles 5. lib. Metaph. proximè citato loco, definierit naturam principium lationis eorum, quæ natura conſtant, non obſcurè indicans omnem naturam eſſe principium motus ſecundum locum. (Præoccupatio.)

2. argum. Secundo, Quicquid naturaliter mouetur, non niſi à natura mouetur, ſed corpora grauia, & leuia, cùm in propria loca tendunt, mouentur à progenitore ſuo, vt 8. lib. huius operis cap. 4. tex. 29. alijſque in locis Ariſtoteles ſentit, mouenturque ab illo naturaliter, cùm ipſorum motus haud dubiè naturalis ſit: ergo progenitor eſt eorum natura: & tamen non in eis eſt. Non igitur natura eſt principium motus eius, in quo eſt.

3. argum. Tertiò, Id, quod gignitur, nondum exiſtit, cùm generatio ſit progreſsio à non eſſe ad eſſe rei; ergo ſi natura eſt cauſa mutationis rei, cui ineſt; nequaquam forma rei genitæ poterit dici natura reſpectu generationis; quod tamen à communi Philoſophorum ſententia alienum videtur.

4. argum. Quartò, Tota naturæ definitio cópetit humanitati Socratis; vt pote quæ principium eſt, & cauſa cur Socrates moueatur, &c. Tota item videtur conuenire Deo reſpectu rerũ naturalium, in quibus neceſſariò exiſtit: & tamen neque humanitas, neque Deus ſunt natura hoc loco definita; cùm non ſint forma, nec materia. Igitur definitio naturæ non reciprocatur cũ re definita.

5 argum. Quintò, Non minus igni naturale eſt producere ſibi ſimile, quàm ferri ſurſum: ergo forma ignis, quæ eſt natura, non minus dicetur principium mouen

mouendi id,in quo eſt,quàm mouendi aliud.

Sextò, Vel in definitione naturæ,quietis nomine intelligitur tam quies in termino ad quem,quàm in termino à quo;vel altera tantummodò ex his. Non tantummodò altera;cum vtriusque eadem ſit ratio, ſaltem comparatione materiæ,quæ ad quemlibet motum,& quietem ſuopte ingenio indifferens eſt:non vtraque,cùm natura non poſsit inclinare ſimul ad oppoſita, cuiuſmodi ſunt quies in termino à quo,& in termino ad quem. Non igitur natura rectè dicitur principium,& cauſſa,vt res quieſcat.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD SVPERIORA ARGVMENTA.

Simplicij reſponſio ad 1.arg.

AD primum horum reiecta opinione Plutarchi primo de placitis ca.1. & Magni Alberti hoc loco tract.1.ca.3.aliorúmq; putantium nō definitam hîc ab Ariſtotele naturam corporum cœleſtium, ſed intereuntium dūtaxat:occurrit Simplicius, corpus cœleſte,etſi irrequieto motu agitetur, quieſcere tamen per centrum,polos,& axes,quæ nunquam locum mutant; quam interpretationē affert etiam Philoponus. Sed ea nobis minimè placet;propterea quod nimis impropria,atque adeò definitioni parum conueniens ſit ea quietis acceptio,vt pote, qua cœlum pariter moueri,& quieſcere dicatur. Porphyrius, Themiſtius, Alexander, Auicenna, D. Thomas, & alij affirmant verba illa,moueatur & quieſcat, diſiunctim intelligenda eſſe;vt ſenſus ſit,naturā eſſe principium motus, vel quietis, vel vtriusque.

Reſponſio aliorum.

Germana ſolutio.

Nobis videtur ea ſecundum mētem Ariſtotelis partim diſiunctim, partim copulatim accipienda eſſe;ita vt natura ſit principium & cauſa, aut motus tantum,vt in corporibus cæleſtibus,aut motus ſimul & quietis,vt in cęteris corporibus. Eſt enim perpetua Ariſtotelis ſententia,vt conſtat ex iis, quæ docet 5.huius operis tex.1.& 1.de cœlo,tex.5.omnibus rebus phyſicis, ſiue caducæ,ſiue immortales ſint,ineſſe propenſionem ad motum;itēque ſphæras cæleſtes non habere in ſe quietis principiū. Vnde eſt illud,quod.9. Metaph.cap.9.text.17.ſcripſit, videlicet non eſſe pertimeſcendum ne cælum quieſcat;quia non eſt,inquit,in eo potentia contradictionis,id eſt,potentia vt moueatur,& non moueatur,ſicuti D.Thomas ibidē exponit. Quod placitum videtur etiam de communi veterum Philoſophorū ſenſu, vt annotauit Scotus in 4 diſtinct.48.q.2.

Secundum Ariſto. eſt in omnibus corporibus ineſt propē ſio ad motum. Non omnibus ad quietem.

Cœlum nō ſolum ad motum ſed & ad quietem ſua inclinatur.

Si tamen non quid Ariſtoteles ſenſerit,ſed quid ſentiendum ſit, quæratur;placet ſententia exiſtimantium cœlum non ad motum duntaxat,ſed etiam ad quietem ſuopte ingenio inclinari;licet poſito eo,qui nunc eſt, rerū ordine,nō niſi miraculo quieturum ſit. Itáq; cœleſtem naturam ex ſe principium eſſe non ſolùm motus, ſed etiam quietis. Qua de re planiùs ac pleniùs in libris de cœlo. Ad alteram verò partem argumenti de motu terræ dicēdum terræ globum,ſaltem ratione partiū, moueri; deinde habere etiam naturalem potentiam, vt totus deorſum feratur,ſi à propria ſede extraheretur;cui potentiæ haud neceſſe eſt reſpondere aliquam vim actiuā naturalem,quæ totam terram ſurſum leuet: ſufficit enim cauſa effectrix deſcenſus;

Tota terræ moles habet potētiā actiuā, qua vergat deorſū.

deſcenſus;quæ quidem eſt tum genitor ipſius terræ,tum eius forma ſubſtãtialis,atq; etiã grauitas,cuius beneficio ſuis conglobata nutibus deſcẽderet.

Sol.2. Ad ſecundum reſpondendum eſt non omne id,à quo res vteunque naturaliter cieri dicitur,naturam eſſe eius,quod motum ſubit; ſed id tantùm, à quo,vt à principio intrinſeco mouetur.

Sol.3. Ad tertium,ea,quæ momento fiunt,dum fiunt iam eſſe; id autem, quod gignitur, momento fieri,atque ita dum gignitur,tam ipſum,quàm eius formam eodem puncto temporis actu exiſtere. Neque officit quod priùs origine ſit forma,quàm res genita: vt enim forma dicatur natura reſpectu generationis ſat eſt dari vtrunque in eodem inſtanti temporis.

Sol.4. Ad quartum dicendum humanitatem Socratis non eſſe primò cauſſam motus,& quietis,ſed partes ipſius,materiam ſcilicet & formam: quæ ſunt ea priores;atq; ita ſe habẽt,vt per eas hoc ipſũ de illa à priori demõſtrari queat. Deũ verò nõ dici rebus ineſſe,vt hoc verbũ in naturæ definitione intelligitur, & à nobis in tertia illius particula explicatũ eſt ar.1.huiuſce quæſtionis.

Sol.5. Ad quintum dicimus etſi forma,quę eſt natura,non ſolùm ſit principium motus eius,in quo ineſt;ſed poſsit etiam eſſe principium mouendi alia, vt hoc loco,commento 12.aduertit Simplicius;tamen non fuiſſe ab Ariſtotele definitam naturam per principium mouendi alia,ne excluderetur materia, quæ haud dubiè natura eſt,nec aliud mouet,ſed duntaxat motum in ſe recipit.Deinde quia maximè fuit rationi conſentaneum vt Ariſt.naturam definiret per id,quo naturalia à non naturalibus diſsident;hoc autem ſolum eſt principium motus eius,in quo ineſt. Nam rerum quædam ſupra naturam eminent,vt Deus,& intelligentiæ, quæ ob eximiam ſuam dignitatem immobiles ſunt;Deus quidem abſolutè, intelligentiæ verò quatenus non habent in ſe principium,quo Phyſicè moueantur. Quædam infra naturam cõſiſtunt,videlicet res artefactæ,quæ adeò ignobiles ſunt,vt nec quo ipſæ moueãtur,nec quo alia moueant,principium in ſe habeant. Aliæ medium locũ obtinẽt, nempe res Phyſicæ,quæ neque ita sũt abiectę,principiũ nulli⁹ motus vendicẽt,neque ita perfectæ,vt neutiquam moueri poſsint;ſed mediam conditionem ſortitæ,& aliud mouere queunt, v. e.gignendo ſibi ſimile;& ſe ipſas mouere,vt locum acquirant,augeſcant, aliamvè eiuſmodi perfectionem ſibi congruentem poſſideant.Quo fit,vt entia naturalia, licet ab artefactis per principium mouendi ſe,& mouendi alia differant(vtroque enim carent artefacta) tamen ab iis,quæ ſupra naturam ſunt, non niſi per principium mouendi ſe diſtinguantur. Atque adeò patet commune diſcrimen, quo naturalia à non naturalibus differunt,eſſe quòd naturalia habeant in ſe principium,quo ipſa moueantur per quod proinde natura definiri debuit, vt ex eo rerum naturalium proprietas,& eſſentia magis innoteſceret.

Tripartita rerũ diſtributio quoad motum.

Quædam ſupra motum conſiſtunt.

Quędam infra.

Aliæ in medio.

Sol.6. Ad vltimum reſpondent aliqui graues Philoſophi, quietis nomine non ſignificari ab Ariſtotele quietem in termino à quo,ſed duntaxat in termino ad quem;propterea quod natura non inclinet ad priorem quietem, verbi cauſa, ad eam, qua lapis in aëre detinetur, ſed ad poſteriorem,quam obtinet dum in natiua ſede conſiſtit. Cùm tamen materia,vt ipſimet fatentur, reſpectu mot⁹ violẽti ſit natura hoc loco definita;vnde & null⁹ datur mot⁹, qui

Quietis nomine quænã quies intelligatur in definit. nat.

qui non ſit naturalis reſpectu materię, vt in progreſſu dicemus; conſequens eſt, vt eadem materia comparatione cuiuſlibet quietis, etiam violentæ, natura ſit, atque adeò, vt in naturæ definitione omnis quies promiſcuè intelligi debeat. Nam eſto compoſita phyſica non inclinetur ad omnem quietem ex parte formæ; inclinantur tamen ex parte materiæ, quæ natura quædã eſt hîc definita. Nec eſt abſurdum eandẽ materiam inclinari ſimul ad quietes oppoſitas, dummodò non inclinetur ad eas ſimul obtinendas: quemadmodum nemo negarit ineſſe eidem materię ſimul propenſionem ad qualitates contrarias, veluti ad candorem, & nigredinem, eſto iis ſimul affici non poſsit.

QVÆSTIO III.

VTRVM DEFINITIO NATVRAE PRINcipio duntaxat paſſiuo conueniat, an non?

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORVM ſententiæ, & earum confutatio.

Opinio Scoti & aliorum.

SCotus in 2. diſtinctione 18. quæſt. vnica, & eius ſectatores, itemque Burræus hoc loco, & vt videtur Simplicius commento 12. tex. 16. & 17. ſic naturæ definitionem interpretantur, vt nomine principij & cauſæ ſolum principium paſsiuum deſignari putent, ſtatuantque nulli actiuo principio, qua tale eſt, ſed paſsiuo tantum naturę notionem cõuenire. Quanuis enim ipſam quoque formam naturam eſſe fateantur; aiunt eam haud quaquam naturam dici, niſi quatenus principij paſsiui rationem obtinet, ideſt, pro vt materiam aptam, habilemque reddit ad motum excipiendum.

Prima ratio Scoti.

Probat verò opinionem ſuam Scotus hoc modo. Propterea mutatio naturalis dicitur, quia eſt à natura; omnis autem naturalis mutatio eſt à principio paſsiuo tantum. Igitur natura non eſt principium actiuum, ſed paſsiuum. Maior, & conſequutio perſpicuæ videntur. Minor ſuadetur, quia ea mutatio dicitur naturalis, qua vnumquodque aptum eſt mutari à quocunque agente mutetur. Hoc autem nulli rei phyſicę conuenit ob actiuum principium, ſed paſsiuum tantum: ſicut enim res non mouetur, niſi quia patitur, ita nec mouetur naturaliter, niſi quia motum recipit..

2. ratio.

Secundò ita diſputat. Natura, qua natura, eſt principium internum eius, quod mouetur, ſed principium motus non eſt internum rei, quæ mouetur, vt actiuum eſt, ſed vt paſsiuum; ſiquidem accidit, verbi cauſa, ægroto qui ſanatur, habere in ſe artem, qua ad ſanitatem moueatur. Igitur natura, qua natura, paſsiuum tantum, non actiuum principium cenſeri debet.

Aliorum ſententia ſuperiori aduerſa.

Alij ſuperioribus ex aduerſo oppoſiti arbitrantur naturæ nomine ſolum principium actiuum comprehendi; quia ſi principium paſsiuum eſſet na-

1 arg. tura, quilibet motus, etiam violentus, eſſet rei phyſicæ naturalis; quandoquidem omnis motus habet principium paſsiuum in re, quæ mouetur.
2. arg. Præterea idem confirmatur, quia Ariſtoteles cap.2.huius libri, tex. 2. & 3. diſcrimen conſtituit inter naturalia, & artefacta, quòd illa habeant in ſe principia ſuorum motuum; hæc verò minimè: loquebatur autem de actiuis principiis: nam paſsiua vtriſque communia ſunt, vt patet in ſtatua, quæ non minùs apta eſt ad recipiendum in ſe ſuum motum, quàm rude lignum. Quare in ſolo principio actiuo videtur Ariſtoteles naturæ rationem ponere.

Refutatio prioris ſententiæ. Neutra tamen harum opinionum, aut vera, aut Ariſtotelica eſt. Non prior, quia rebus natura conſtantibus non minùs naturale eſt agere quàm pati, & mouere ſe, quàm moueri à ſe, vt planum eſt in viuentibus, quæ operationes ſuas ab interno principio actiuo naturaliter edunt. Quare non minùs propriè dicetur natura principium actiuum, quàm paſsiuum. Item quia formæ ignis comparatæ ad motum, quo in ſuperiora tendit, prout eſt illius cauſſa efficiens, conuenit tota naturæ definitio. Cùm igitur forma ita ſumpta ſit principium actiuum; negari non poterit aliquod actiuum principium, qua tale, eſſe naturam. Tertiò quia ſi Ariſtoteles nomine principij & cauſſæ paſsiuum duntaxat principium ſignificare voluiſſet, vtique per eas particulas artem medendi à naturæ definitione excluſiſſet.

Poſterior quoque ſententia & Ariſtoteli, & veritati repugnat. Ariſtoteli, quia cap.1.tex. 10. & c.2.tex.21. & c.8.tex. 81. huius libri diſertis verbis docuit non ſolùm formam, ſed etiam materiam eſſe naturam, quod repetit libro 5.Metaph.cap.1.tex. 5. Rationi, quia cùm eſſentia compoſiti naturalis, non ex ſola forma, ſed ex materia etiam conſtet, non forma tantum, ſed materia quoque natura erit; quandoquidem eſſentia cuiuſlibet compoſiti phyſici, qua tale eſt, ex naturis coaleſcit. Impugnatio poſterioris.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO VERAE OPINIONIS, & argumentorum aduerſarum partium dilutio.

Peripatetica igitur, & veritati conſona doctrina eſt, naturæ definitione comprehendi tum materiam, tum formam; & illam quidem principium eſſe paſsiuum motus eius, in quo eſt; hanc verò actiuum; tametſi hæc non ſemper actiuum principium ſit; ſed interdum formale: quo pacto ſe habet anima ad vitales functiones, quarum non ſolùm efficiens, ſed etiam formalis cauſſa eſt, teſte Ariſtotele 2.lib.de anima cap.4. tex.36. & 37. eodemque modo affecta eſt cœleſtis forma erga motum circularem, ad quem cœlum, non ex parte materiæ duntaxat, ſed etiam ex parte formæ ſuopte ingenio inclinatur. Nec verò putandum eſt huiuſmodi propenſionem à forma ipſa diſtingui, aut illi vt quidpiam adiectitiũ ineſſe. Eſt enim idem prorſus cum ea ſicuti inclinatio materiæ ad formam idem omnino eſt cum materia. Tam formam, quam materiã eſſe naturam. Forma cœli eſt cauſſa formalis ſui motus.

Nunc

Nunc ad primi articuli argumenta reſpondeamus. Ad primum Scoti pro priori ſententia dicendum multa eſſe, quæ non ſolùm ob principium paſsiuum, ſed etiam ob actiuum, quod in ſe habent, naturaliter apta ſunt moueri, vt viuentia. Quare conceſſa maiore propoſitione negetur minor, & quod ad eius probationem aſſumitur. Quanquam enim res non mouetur niſi quia patitur, poteſt tamen ob id etiam naturaliter moueri, quia ſe ipſam mouet, atque ita erit ei motus naturalis ratione principij paſsiui, & actiui ſimul. *Reſponſio ad 1. arg. Scoti.*

Ad 2. Ad ſecundum admittenda eſt maior propoſitio; aſſumptioni verò occurrendum etſi principium motus ex eo quod actiuum, non neceſſariò internum eſſe debeat; cùm multa principia actiua motus externa ſint; aliquando tamen principium efficiens motus neceſſariò internum eſſe, vt in viuentibus: quo pacto non ſe habet ægrotus cùm artis ſuæ beneficio ſanatur, qui iſtius motus principium in ſe ipſo ex accidente habet.

Sol. 1. pro 2. opi. *Omnes motus comparatione materiæ naturales ſunt.* Ad primam verò earum rationum, quibus ſecunda opinio nitebatur, reſpondẽdum eſt omnes motus comparatione materiæ naturales dici poſſe; non omnes tamen reſpectu compoſiti phyſici naturales eſſe: quia ſicuti potior natura eſt forma, quàm materia; ita vt motus alicui compoſito naturalis ſit, formæ magis, quàm materiæ habenda ratio eſt: proindeque eſto ad quemlibet motum materia inclinetur, niſi ad eum forma ipſa propenſionem habeat, non erit rei compoſitæ ſimpliciter naturalis exiſtimandus; ſed aut violentus, ſi ei forma obnitatur, aut præter naturam, ſi neque ad eum procliuitatem, neque repugnantiam vendicet. *Occupatio.* Quod ſi quis vrgeat naturam eſſe cauſſam, vt id, in quo ineſt, ideſt, ipſum compoſitum phyſicum naturaliter moueatur. Occurrendum, ſat eſſe ad rationem naturæ ſi cauſa ſit, vt ipſum compoſitum moueatur naturaliter; vel abſolutè, cùm motus à forma oritur; vel ſecundum quid, cùm non prouenit à forma, ſed in materiam tantummodò recipitur. Nec repugnat eundem motum alicui ſimpliciter violentum eſſe, quia forma in contrarium nititur; & aliquo modo naturalem; quatenus materia habet inſitam vim receptiuam omnium motuum, ſiue eis forma repugnet, ſiue obſequatur.

Sol. 2. *Diſcrimen inter naturalia & artefacta.* Ad ſecundam reſpondemus diſcrimen traditum ab Ariſtotele inter naturalia, & artefacta ſic eſſe intelligendum vt nullum artefactum, qua tale, habeat in ſe principium determinatum, ac certum, ſiue actiuum, ſiue paſsiuum ſui motus; quod veriſsimum eſt. Nam cùm, verbi gratia, ſtatua indifferenter ex ære, auro, aut ligno conflari poſsit, ex ſe non magis hoc, quàm illud principium, etiam paſsiuum, ſui motus vendicat, quod in rebus naturalibus multò ſecus accidit.

* * *

QVÆSTIO IIII.

VTRVM ANIMA IN NATVRAE definitione contineatur.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM non contineri, eiuſque refutatio.

TAmetſi proxima diſputatione monſtratum fuerit nō rectè principium actiuum à naturæ definitione remoueri; adhuc tamen peculiaris exiſtit dubitatio circa animam, quę fons eſt vitalium functionum, earúmque principium actiuum. Nam Simplicius ad textum primum, & ſecundum huius libri, atque, vt idem refert, Eudemus, irémque Magnus Albertus hoc loco tract.1.c.2.& libro de origine animæ ca.4.& Auicenna primo ſufficientiæ c.5. arbitrantur animam non eſſe naturam. Primùm quia natura, vt teſtatur Ariſtoteles 9. Metaph. cap.2. tex.3. præfinita & determinata eſt ad vnum; at anima non ad vnam, ſed ad omnes loci differentias motum efficit. Aſſertores partis negatiuæ.

Lege 4 c. lib 5. de diuina ſapient. ſecūdum AEgypt. Secundò, quia Peripatetici tria faciunt principia, naturam, animam, & intellectricem vim; vbi animam à natura diſtinguunt. Tertiò, quia ſaltem anima humana nullo modo videtur eſſe natura; cùm Ariſtoteles 1. de partibus animalium cap. 1. perſpicuè oſtendat non eſſe Phyſici negotij animum rationis participem conſiderare, propterea quod natura non ſit.

Contraria tamen opinio tuenda eſt, quam ſequuntur Alexander apud Simplicium hoc loco com.3. Auerroes, & Themiſtius ad tex.3. & maior, ac melior Philoſophorum pars. Primùm quia tota naturæ definitio, vt omnes eius partes conſideranti planum erit, conuenit animæ. Deinde quia nutritio, accretio, cæteræque vitales functiones connumerantur ab Ariſtotele hoc libro cap.1. tex.1. inter motus naturales, haud dubiè quia oriuntur à natura; oriuntur verò ab anima. Præterea quia Ariſtoteles cap.8. text. 80. ſtirpium, & animantium exemplo ſuadet naturam alicuius finis gratia operari, & 1. de partibus animalium ca.1. docet ad Phyſicum attinere de anima ſentiente, & vegetante abſolutè diſceptare, quia ſunt naturæ. Negari igitur non poteſt in Peripatetica diſciplina animam verè ac propriè naturam eſſe. Animam eſſe naturam.

Quòd autem concedendum ſit non cæteras tantùm animas; ſed intellectiuam quoque, eſſe naturam, probatur ex eo, quia omnis forma ſubſtantialis corporis phyſici eſt natura; ſiquidem, vt ex ſuperiori capite liquet, naturæ notio tam materiam, quàm formam comprehendit; at anima intellectiua eſt verè, & eſſentialiter forma humani corporis, vt eſt decretum in Concilio Lateranenſi 3. ſub Leone decimo ſeſſ. 8. & in Viennenſi ſub Clemente 5. & refertur in Clementina de ſumma Trinitate, & fide Catholica. Atque illud etiam monemus animum rationis compotem non ſecundum alios tantum gradus, vt ſentiendi, & vegetandi; ſed etiam ſecundum gradum intelligendi naturam eſſe. Námque ſub eo etiam gradu eſt verè forma Etiam intellectricem animā naturam eſſe. Concil. Lateranenſe Viennenſe.

compo

compoſiti phyſici, nempe hominis, vltimam ei differentiam conferens, atque eius eſſe abſoluens, quod proprium formæ eſt.

Reiicitur ſententia Platonis, & aliorum.

Quare minimè probamus eam ſententiam, cuius auctor fuit Plato, aſſertores Themiſtius, Simplicius, Philoponus, & de Latinis nonnulli, qui volunt animam humanam, prout intellectiua eſt, gubernatoris duntaxat, non verè informantis locum in corpore obtinere, atque adeò ſecundum eum gradum non eſſe verè formam corporis. Licet enim intellectus corpori nequaquam hæreat; id tamen non impedit quominus intellectiua anima, cui inſidet, ſecundum gradum intellectiuum, qui ab eius ſubſtantia re ipſa non diſtinguitur, verè, ac propriè corpus informet. Qua de re plura in 2. de anima.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Quo ſenſu dicatur natura ad vnum determinata.

NVnc eorum argumentis, qui animam è naturæ definitione excludebant, occurramus. Ad primum reſpondendum eſt, cùm natura determinata ad vnum dicitur, non accipi naturæ nomen in toto ſignificationis ſuæ ambitu; ſed paulo preſsiùs, vt ijs tantùm conuenit, quæ ſine delectu operantur; quo ſenſu (vt Scotus in quodlibetis q. 2. explicat) iccirco natura ad vnum determinata perhibetur; quia cùm libertatis expers ſit, nequit è multis hoc, aut illud pro arbitratu ſuo eligere; ſed ad vnum definitè contendit. Ad ſecundum, in illa etiam partitione anguſtè admodum vſurpari naturæ nomen, prout nimirum materiam, & formam rei duntaxat inanimatæ comprehendit.

Huius effati vberiorem explicationem habes apud Zimaram in theorematis propos. 121.

Ad tertium, Ariſtotelem humani animi conſiderationem non omnino Naturali Philoſopho adimere; ſed tantùm velle eam non omni ex parte Phyſicam eſſe, vt alibi explicuimus. Nec abſolutè negare animam intellectricem eſſe naturam; ſed quoad eas affectiones, quæ ipſi à corpore abiunctæ, & extra materiæ fæcem conueniunt, vt eſſe in loco definitiuè, capere intelligibiles rerum notiones ſuperni luminis influxu, & quædam alia, quorum merito vt ad ſtatum ſubſtantiarum ſeparatarũ quodammodo aſcendit, ita ſi ſecundum eam præcisè rationem ſpectetur, natura non eſt. Itaque Ariſtoteles per id humanam mentem ab alijs rerum viuentium formis eo loco ſecernit, quòd illa cùm immortalis ſit, ac multò præſtantioris notæ, à corpore abſcedens tranſnaturalem conditionem, ac ſortem adire queat, hæ verò minimè.

Explicatur locus Ariſtotelis 1. de partibus animalium c. 1.

In procemio huius operis q. 4 art. 1. ad 4.

QVÆSTIO V.

VTRVM ARS, ET NATVRA SIMILItudinis rationem inter ſe habeant?

ARTICVLVS I.

QVIBVS INTER SE REBVS *conueniant.*

QVoniam ex naturæ, & artis collatione illuſtrior euadet naturæ cognitio, eas hoc loco inter ſe conferemus. Mirificè igitur inter ſe conueniunt, pariterque differunt ars, & natura. Cōueniunt primò, quia naturæ opera procedunt ſicuti opera artis, id eſt, certa præſcriptione, ratis legibus, compoſitè, & ordinatè. Quod Philoſophos, (non eos hîc intelligas, qui præter pallium, nihil Philoſophi habuêre) ad eam mentem excitauit, vt intelligerent, faterentúrque res phyſicas diuinæ artis prouidentia & ſolertia gubernari; videlicet quia intuebantur diſsimilium rerum, ex quibus vniuerſum conſtat, varietatem in vnum ordinem conuenire, & compoſitione, quod artis proprium eſt, contineri. Vnde naturam artem Dei, & Deum Ἀριστοτεχνὰν, ideſt optimum artificem dixerunt; & Plato duplicem artem poſuit, vnam diuinam, humanam alteram; atque humanæ omnia, quæ artificum opera elaborantur; diuinæ vniuerſa, quæ natura fiunt, attribuit.

De hac re Philo Iud. in lib. de Monarchia.

Natura ars dei.

Secundo. Conueniunt, quia ſicuti agens naturale effectum producit ſibi cognatum, ac ſimilem ratione formæ ex qua ipſum conſtat; ita artifex opus effingit intelligibili formæ, ſiue exemplari à ſe concepto, proportione reſpondens. Sic verò vt formæ naturales habent primò eſſe in agente, in quo poteſtate continentur, quod virtuale nuncupatur, deinde in materia, quam idemmet agens apparat; ita artefactorum formæ obtinent primò eſſe in mente artificis, quod ideale dicitur; poſtea verò in materia, quam idem artifex perpolit.

Formæ artificiales habent primo eſſe in mente artificis.

Tertiò. Quia ſicuti ars naturam, ita natura Deum ſupponit. Ideſt, quemadmodum ars nihil efficit, niſi ſuppeditato ſibi compoſito Phyſico, in quo artificioſam formam concinnet: ita natura nihil gignit, niſi præiacente materia à Deo creata, in quā naturalem formā inducat. Sicque per hos gradus res in lucē exeunt; Deus profert è nihilo: natura ex ente potētia: ars ex ente perfecto: Deus creādo; natura generando; ars cōponendo, concinnandovè.

Lege d. Aug. li. 83 q. Sco. in 4. d. 1. q. 1. AEgi. quodlib. 5. q. 1.

Per quos gradus res prodeāt in lucem.

Quartò. Quia tam ars, quàm natura ſenſim proficit, & ab imperfectioribus ad perfectiora incedit. Ars enim, verbi gratia, pictoris primò ſuſceptum opus leuiter adumbrat; tum in omnem colorum varietatem paulatim conformat, ac tandem perficit: & canendi ars muſicos, priuſquam ad rem veniant proludere nonnihil iubet. Natura item, exempli cauſſa, in effingendo fætu (quod in cæteris etiam ſuo modo ſeruare conſueuit) initio rude quid ſine membrorum diſtinctione exhibet; tum ſenſim expolit, donec animal perfectis lineamentis in decentem ſpeciem ſtato tempore abſoluat. Sic intellige quod ſcripſit Ariſtoteles in problematis ſect. 10. probl. 44. naturā facere prauè omnia, & plura praua, quàm recta; videlicet quia in procreatione animantium (de ijs enim illic ſermo erat) à principio prauè agit, ideſt, imperfectè, & quaſi rudi penicillo; & plura facit praua, quàm recta, ideſt, plura imperfecta, & ignobilia. Nā ſiue terreſtria, ſiue aquatilia, verbi gratia, contem

Natura & ars paulatim proficiunt.

contemplemur, haud dubiè multò ampliorem multitudinem eorum, quæ inferiori gradu ſtant, inueniemus. Nimirum quia vt vnumquódque excellit magis, ita plura exigit, proindéque difficilius, & rariùs in vitam prodit.

Lege Ariſto. 2. de anima ca. 4.

Natura menſura artis: ars regula artefactorum.

Quo pacto ars ſit naturæ æmula Hugo li. 1. Didaſcalon.

Quinto. Quia ſicuti natura eſt menſura artis; ita ars eſt menſura artefactorum. Et vt natura diuinam artem; ita humana ars naturam, quoad eius fieri poteſt, æmulatur. Quocirca ars diuina exemplar naturæ; & natura diuini archetypi exemplum, ſimúlque exemplar humanæ artis dicitur; & à quibuſdam etiam ars humana, nunc altera natura, nunc naturæ ſimia appellari conſueuit, vtpote quæ ex natura multa effinxerit, vt ex vmbra picturá, ex antris ædes, ex auium volatu vela, ex piſcium pinnis remos, ex cauda gubernaculum. Sanè verò vt natura, quo diuinæ artis præſtantiam magis exprimit, eò altiorem gradum obtinet; ita ars tanto commédatur amplius, quanto ad naturam propiùs accedit, réſque veris viciniores imitando exhibet; ita vt quæ viuentes referunt, ſpirare ipſæ videantur. Quale illud,

Ars naturæ ſimia.

Martialis lib. 3.

Artis Phidiacæ toreuma clarum,
Piſces aſpicis: adde aquam natabunt,

Et aliud de lacerta.

Lib. 3.

Inſerta Phialæ Mentoris manu ducta,
Lacerta viuit, & timetur argentum.

Zeuxis, & Apellis mira opera.

Hac artis excellentia Zeuxis vuas pinxit adeò veritate repræſentata, eò vt aues aduolarint. Hac Apelles Alexandrum magnum fulmen tenentem expreſsit, ita vt digiti eminere, & fulmen extra tabulam eſſe videretur; tanto operis, & famæ ſucceſſu: vt vulgo dicerent duos eſſe Alexandros, vnum Philippi filium nullis viribus ſuperabilem: alterum, opus Apellis, nulla arte imitabilem.

Quæque res aliam ſe perfectiorem imitari nititur.

Sed illud hic quoque obiter aduerte, res creatas non ſolùm diuinam artem ęmulari; ſed vnamquámque earum aliam ſe perfectiorem pro ſuo captu exprimere. Nam terra v.g. animalis ſpeciem præſefert, quod habeat ſubterfluentes aquas, tanquam venas; ſaxeos montes pro oſsibus; plantas, & herbas velut capillos, vt præter alios tradit auctor operis de diuina ſapientia ſecundum Aegyptios, lib. 8. ca. 2. Et vniuerſim inferiora corpora ad cœleſtium rationem ſe ſe, vt poſsunt, accommodant teſte Ariſtotele 9. Metap. cap. 9. text. 18. videlicet, quia vt cœleſtia iugi motu circumeunt, ita ſublunaria quaſi in orbem perpetuò oriuntur, & occidunt; & vt ſtellæ errantes nûc magis nunc minùs ad nos accedunt, iam in ſubcęleſti múdo alia, atque alia rerum facies, & vicisſitudo ſecundum quadripartitam anni varietaté, cóſpicitur. Quin & ipſi etiam cœleſtes globi alias diuiniores cauſas imitantur, nimirum intellectuales ſubſtantias, quatenus vt hæ intelligendo ad alia procedunt; deinde reflexa cognitione in ſe recurrunt; ſic illi ab eodem ad idem punctum perenni agitatione commeant.

Opus de diu. ſap ſecundum Aegypt. incerti auct.

Sextò. Quia vt in rebus naturalibus, ita in ijs etiá, quę artificioſo ſtudio elaborantur caſus locum inuenit. Et in naturalibus quidem multa paſsim occurrunt exempla. In artefactis duo quamſimillima à ſcriptoribus celebrantur, quæ Plinius lib. 35. Naturalis hiſtoriæ, cap. 10. commemorat.

Lege etiá Plutarch. in libello de fortuna.

Septimò, Quia, vt Ariſtoteles docet hoc in libro capit. 8. tex. 86. neque natura

Lege etiā Plutarch. in libello de fortuna.

natura (ſumit autem naturā prout ab anima intellectrici diſtinguitur) neq; ars deliberat; quod tamen non dequauis arte intelligi debet, ſiquidem medicina, nauigatoria, & mille id genus deliberant; ſed vt Ariſtoteles ipſe 3. Ethicorum ca.3. explicat, de iis, quæ per certa, & ſtatuta media finem attingũt, cuiuſmodi eſt ars ſaltandi, & effingẽdi literas. Quod hiſce verbis Themiſtius quoque ediſſerit, non conſultat faber lignarius, vtrum prius ſecandum ſit, aut dolandum, nec grammaticus, quemadmodum literarũ elementa ſcribenda ſint, hoc eſt A, aut B, Nec verò cum Cleonem ſcribit, cogitat, quam primam, quam ſecundam literam collocet, ædificator etiam non cõſultat vtrum iacienda primò fundamenta ſint, an parietes conſtruendi, an tectum apponendum. Eodem modo textor, & lapicida, dum ſuo officio funguntur, non conſultant; ſed habet ſibi ſuum quiſque certum, finitumque opus, nec ordinem ad finem propoſitum pertinentem ignorat.

Quæ artes deliberent, quæ non.

ARTICVLVS II.

QVIBVS REBVS INTER SE diſſideant.

Differunt quoque ars & natura multifariam. Primò, quia ars non efformat veras res, vt veram arborem, ſed veri imitatrices, & vt quidam rectè ait, verè falſas, dum veris ludit coloribus ad veri ſpeciem referendam ex arte collocatis. Atque hinc eſt, quod picturas, vigilantium inſomnia nonnulli appellarunt; quod in illis non res ipſæ quoad eſſe proprium; ſed rerum duntaxat imagines ſe oſtendant.

Secundò differunt, quia quoties ars, & natura ad opus aliquod faciendũ conſpirant, ars perficit naturam, vt docet Ariſtoteles cap.8. huius libri text. 79. Præterea ars obtinet locum ducis, & regulæ, natura verò eſt, quę formatur, ac regitur, vt patet in eo, qui arte canit. Nec tamen propterea ſimpliciter aſſerendum eſt artem pręſtare naturę, vt aduertit Plotinus Ennead. 4. lib.1. & Galenus lib.6. de morbis vulgaribus commento 9. licet enim effecta naturæ, vt vox, & pedum agitatio ab artis pręſcriptione modificentur; ſimpliciter tamen ſuum eſſe à natura capiunt.

Tertiò, Quia vt D. Thomas 2. contra gentes cap.76. ait, formę per artẽ inductę, artis actionem non conſequuntur, ſicuti formę à natura editę. Nec enim domus aliam domum, quemadmodum equus equum alium progignit. Huiuſce autem diſcriminis ratio eſt, quia naturales formæ vt eundem in progenitore, & in re genita eſſendi modum obtinent; ita eandem ſortiuntur agẽdi vim; at artificioſę aliter in mente ideáque artificis; aliter in rebus ipſis artefactis inſũt, vt planũ eſt.

Cur artificiales formæ non cõſequantur actionem artis.

Quartò, Quia cùm forma rei, quę interit, in inſtanti generationis abſcedat, vel extinguatur, ſimulque omnia illius accidentia aboleantur, fit inde vt forma naturalis adueniat enti in potentia, ideſt, nudæ materię; cùm tamẽ formæ artefactorum ſuperueniant enti actu, ſiue rei iam perfectę, & abſolutę, ideſt, toti cõpoſito. Vnde ars dicitur ibi incipere, vbi natura deſinit.

Ars incipit vbi natura deſinit.

Quintò,

Quintò, Quia vt obſeruat Plotinus, cap.1.lib.8.Ennead.3.& Auerroes in ſua paraphraſi ſuper lib. de ortu, & interitu, ars in externa ſuperficie præcipuè verſatur; quia videlicet externam faciem, & elegantiam potiſsimum affectat. Natura verò in abditioribus elaborandis impenſiùs occupatur; vt quæ rebus magis neceſſaria, ac potioris momenti ſint, proindéque ab optima parente curari magis debeant.

Lege Euſtratium ad cap. 4. lib.6 Eth. Auerroë.12. Metap. com.18. Ægidium quodl.2. q.12. Alexandrũ in opuſc. de miſtione.

Sextò, Quia formæ naturales ſunt actuoſæ, & quaſi viuæ; formæ verò artefactorum tanquam ſtolidæ, & emortuæ, nullam effectricem vim habentes; vtpote, quæ nihil aliud ſint, quàm compoſitio, ordo, & figura, ſeu modus quidam ac determinatio quantitatis, vt conſtat ex iis, quæ docuit Ariſtoteles primo huius operis c.5.tex.46. Ideóque vt quantitas ſuopte ingenio eſt ignaua, & iners, datáque à natura quaſi altera materia ad ſuſtinenda accidentia: ita formæ per artem inductæ nullam ex ſe ad agendum efficacitatem obtinent. Atque hinc eſt quod res naturales poſſunt habere in ſe motionis & quietis principium; arteſactæ verò, qua tales, non item, docente Ariſtotele non ſolùm hoc libro cap.1.tex.2. ſed etiam in 6. Ethic. cap. 4. & 12. Metaphyſ. cap.3.tex.14.

Formæ artefactorum nõ habent vim actiuam.

QVAESTIO VI.

POSSIT NE ARS OPERA NAturæ moliri, an non?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS videatur poſſe.

VT ea, quæ de artis, naturæque conuenientia, & diſcrimine tradidimus, apertiora fiant, expendendum hoc loco erit poſsit ne ars naturæ opera efficere. Quòd enim poſsit, videtur oſtendi imprimis, quia (vt alia huiuſce generis compluta omittamus) Dædali ſtatuæ, ſicuti Ariſtoteles 1. Politicorum cap.3.& 1.de anima cap.3.tex.44.& Plato in Menone aiunt, huc illuc ſponte diſcurrebant. Item quia legimus apud Philoſtratum in Apollonij Tyanei vita tripodes quoſdam aureos in Iarchæ gymnoſophiſtæ conuiuio ſe ipſos motaſſe; & aureos pincernas conuiuis operam ſuam præſtitiſſe. Item quia, teſte Fauorino apud Gellium lib. 10. Noctium Atticarum cap.12. Archytas columbam ligneam confecit, ponderibus, atque aura intus incluſa, ita libratam, vt medio aëre ſuſpenſa volitaret. Deinde quia notum eſt Archimedem ſphæram vitreã feciſſe, vbi aſtrorum ortus, & obitus, defectus ſolis, & lunæ, & denique omnium cœleſtium ſphærarum, ſyderumque conuerſiones rata ordinis conſtantia, & æquabilitate diſtinctæ viſebantur; quod humani ingenij miraculum imitatus poſtea eſt Poſsidonius, vt teſtatur Cicero lib.2. de natura Deorum.

1.arg.

Dædali ſtatuæ.

Tripodes Iarchæ.

Columba Archytæ.

Sphæra Archimedis. Et Poſſidonij.

Secundò. Quædam artes edunt effectus, ad quos natura non pertingit; ergo & à fortiori eos, quos natura edere poteſt. Probatur aſſumptum exemplo annulorum, & imaginum Aſtronomicarum, ideſt, quæ certo aſtrorum

2.arg.

ſitu,& influxu compinguntur,quarum vi multa ſupra vſitatum curſum naturæ effici tradunt auctores, vt Porphirius referente D. Auguſtino 10. libro de ciuit. cap. 11. Plato in 2. dialogo de iuſto, Plotinus cap. 40. lib. 4. Ennead. 4. Imagines Aſtronomicæ.

Præterea idem conuinci poteſt artificio Alchymicæ, cuius profeſſores verum aurum abs ſe fieri prædicant, veriſimile autem non eſt ſemper eorum operam, & ſumptus in fumum abire. Quare non videtur negandum multa naturæ opera artis ingenio effici; imo & in nonnullis artem non naturam æmulari,ſed vincere. 3.argum.

ARTICVLVS II.

PROPOSITÆ CONTROuerſiæ explicatio.

TAmetſi propoſita quæſtio amplam diſputandi ſegetem offerebat, n tamen æquo longiores ſimus,rem quam fieri poſsit breuiter expediemus. Concluſio ſit. Neque ars, neque artificialis forma aliquod naturæ opus vi ſua efficere valet. Probatur; Nam in primis ars non aliter cum artifice concurrit,quàm tradendo ei regulas,& præcepta operis faciundi: at huiuſmodi regulæ non habent vim inducendi naturalem aliquam formam in materiam. Idem quoque de forma artificiali ex eo patet, quia, vt ſuperiori quæſtione oſtendimus, formæ per artem inductæ nullam ad agendum vim obtinent. Concluſio. Probatio.

Sed enim aduertendum eſt, licet neque ars, neque forma artis queant per ſe motum efficere; poſſe tamen ei modum quendam adhibere, vt videlicet hoc, aut illo pacto fiat; ſicque ſaltatio, quæ facultate motrici in membris hærenti exercetur,ab arte habet, vt eleganter, concinnè, & numeroſè exerceatur. Sic etiam cùm aliquid per artem è plano fit acutum,artis beneficio celeriùs mouetur;non quòd figura ipſa plana,aut acuta ad motum efficienter concurrant;ſed quia plano corpori plus medij ſe ſe opponit;quàm acuto; atque ita faciliùs hoc, quàm illud interiecti corporis repugnantiam vincit. Qua de re Ariſtoteles ad calcem lib.4.de cœlo.

Ars applicãdo naturalia actiua paſſiuis efficit multa naturæ opera. Adiecimus in concluſione,vi ſua, quia aliena vi, ideſt,applicando naturalia actiua paſsiuis, non dubium quin ars multa naturæ opera efficiat, vt patet in Medicina, quæ natiua herbarum virtute ægris corporibus ſanitatem reddit, & in multis artibus,quæ adhibito igni,aliisve eiuſmodi cauſſis naturalibus variè materiam immutant. Qua item ratione dæmones, vt ſuperiori libro diximus, diuerſas formas, etiam animantium, imperfectorum tamen,in materiam inferunt; ſic enim dæmonũ ope Magi Pharaonis, ſerpentes exhibuere,non adumbratos,ſed veros, vt ſentit D. Auguſtinus 3. libro de Trinitate,c.7.& in libro octoginta trium quæſtionum q. 76. Origenes homilia 13.in Marcum,D.Thomas de potentia q.6.art.5. Cap 9 q. 10. Exod.c.7.

Conſectarium. Malefici vt feras,& homines excantent. Ex dictis duo inferuntur conſectaria. Primum eſt, cùm malefici incantant ſerpentes,feras detinent, homines à ſtatu mentis deiiciunt, & turpi amore irretiunt,aliáque eiuſmodi complura efficiunt; non poſſe ea à characteribus,

racteribus, & figuris, quibus ad id vtuntur, proficiſci; ſed præſtari dæmonum induſtria, qui ad ea ſigna tacito vel expreſſo fœdere accurrunt, vt hominum mentes ludificent, & ſuperſtitione imbutas à veri Numinis cultu auocent. Hinc D. Auguſtinus 10. libro de Ciuitate Dei, cap. 11. Porphyrij confutat errorem, qui inter vitium ſacrilegæ curioſitatis, & Philoſophiæ profeſsionem, ſententijs alternantibus fluctuans aiebat per figuras, & imagines Aſtronomicas, quarum ante meminimus, admirabiles in terra effectus edi. Qua in re dupliciter errabat; primùm, quia formis corporum artificialium vim agentem tribuebat; deinde quia dæmones à culpa vindicare nitebatur, eorum præſtigias, & maleficia in cœleſtium corporum afflatus conferendo.

Error Porphyrij.

Alterum conſectatium eſt artificio naturalis Magiç occultas naturalium cauſarum vires inter ſe copulantis, multa abſque interuentu dæmonum fieri, quæ licet admirationem excitent, quòd ſupra naturæ facultatem effici videantur; re vera tamen phyſicam habent rationem. Quale eſt videri extendi per triclinium vitem; apparere ſubitò conuiuas omnes truncos, aut aſininis capitibus, & alia; de quibus ſcripſit Guillielmus Pariſienſis in ſuo opere de vniuerſo corporali, & ſpirituali. Quibus etiam ſimilia non pauca circunforanei ludificatores aſpectui exhibent arte exercitatiſsima, quæ celeri motu, atque agitatione defixum in res obtutum fruſtratur.

Alterum conſectarium.

Ludificatores circunforanei.

ARTICVLVS III.

PRIMI ARTICVLI ARGVmentis nihil contra proximè dicta concludi.

Argumenta verò initio propoſita ſic erunt explicanda. Ad 1. dicendum ſtatuas, aliaque id genus artefacta non moueri à ſuis formis, nec ab arte; ſed à natura, compoſi. is intus latenti artificio machinulis, & argento viuo, alijſvè eiuſmodi, quæ motum illum efficiant, ſicuti videmus in horologijs, quæ libratis certa ratione ponderibus cientur. Itaque haſce motiones ars non efficit, ſed modificat & attemperat.

Ad 2. Neque annulos, neque imagines Aſtronomicas vllam ex ſe ad tales effectus vim habere, aut illam è cœlo excipere, vt oſtendit D. Thomas 22. q. 96. art. 2. Quare quæ de eiuſmodi rebus circumferuntur vel ad fabulam pertinent, vel ad dæmonum præſtigias.

Motus artefactorum non efficit ars, ſed modificat. Imagines Aſtronomicæ non habent vim edendi effecta, quæ ipſis quidam attribuunt.

Ad 3. quid reſpondendum ſit, proxima quæſtione ſtatuemus.

QVAESTIO VII.

NVM CHYMICAE ARTIS INDVSTRIA verum aurum efficiat.

ARTICVLVS I.

QVI NEGATIVAM PARTEM ſequantur, & quibus argumentis.

AVri ſacra fames vt aurum inueniret, chymicam excogitauit, artem naturæ vel æmulam, vel inuidam, quæ aurum progignere ſtudet, quod terra à ſe progenitum gremio cohibet, ne ſi pariat, non tam aurum fundat, quàm venenum luxuriæ, & auaritiæ. Hæc igitur ars, num verum, atque omni ex parte probatum aurum efficiat, in controuerſia eſt. Efficiat, inquam, non vi ſua; ſic enim non poſſe, ex ijs, quæ ſuperiùs diſputata ſunt, conſtat; ſed applicando naturalia actiua paſsiuis, hoc eſt, adhibendo variam permixtionem, & temperiem ſulphuri & argento viuo, quam perhibent communem eſſe materiam argento, & auro, cæteriſque metallis procreandis, vt teſtantur Magnus Albertus libr. 3. de mineralibus, cap. 9. & Leuinus lib. 2. de occultis naturæ miraculis, cap. 32.

Cõmunis materia gignendis metallis.

Aſſertores partis neg.

In hac controuerſia D. Thomas 2. ſententiarum d. 7. q. 3. art. 1. & de potentia, q. 6. art. 1. Ægidius in 3. quodlib. q. 8. poſt Auerroem in paraphraſi ad primum librum de generatione animalium, & Auicennam in ſuis commentarijs Meteororum, & Haſtem nobilem, Philoſophum, quem refert Albertus loco citato, arbitrati ſunt aurum chymicum non eſſe verum, ſed fucatum. Probat autem id D. Thomas ex eo, quia forma auri non videtur induci niſi vi caloris ætherei, & à ſole præſertim dilapſi. Vnde aurum confectum calore igneo, quo chymici artifices vtuntur, non niſi adulterinum erit, vt pote ab illegitimo parente editum. Accedit quòd veriſimile omnino eſt naturam ad auri generationem ſolam mineram delegiſſe terræ ſinu incluſam, quò vndique, vt veteres aiebant, deorum cætus, id eſt, cæleſtium corporum vires, confluunt.

Prima ratio à calore.

Secunda ratio à vena minerali.

Tertia ratio à naturæ lege.

Eandem ſententiam ea ratione confirmat Aegidius, quia quæ in quol. genere perfecta ſunt, non vagam habent, ſed certam, & definitam ortus ſui cauſam. Quare cùm aurum inter omnia metalla nobilitate præluceat, vno duntaxat modo fiet, nimirum eo, quem natura adhibet humanæ arti ignotum.

Quarta ratio ab experientia.

Denique idem alij ſtabiliunt hunc in modum. Negari non poteſt in ijs, quæ ad naturam, vel ad mores, vel ad artium diſciplinam pertinent, magnam vim habere argumentum ab experientia ductum; at longa experientia compertum eſt huiuſce artis profeſſores cùm magnis impenſis & pertinaci ſtudio, pro vero auro conficiendo deſudarint, non niſi fucatum extuliſſe. Igitur eiuſmodi auri confectio impoſsibilis eſt.

ARTI

ARTICVLVS II.

SOLVTIO PROPOSITAE quæſtionis.

Conclu.

NIhilominus ſententia noſtra eſt. Etſi perdifficile ſit chymicæ rationis artificio verum aurum producere; non videri tamen id omnino impoſsibile iudicandum. Huius aſſertionis priorem partem ſuadet experientia. Poſteriorem approbat D. Thomas ſecunda ſecundæ q. 77. art. 2. Magnus Albertus lib. 3. de Mineralibus cap. 9.

Primum argu.

Henricus Gandauenſis quodlib. 5. q. 3. Zimara in tractatu de differentijs naturæ, & artis. Mirandulanus libr. 9. de euerſione ſingularis certaminis, ſect. 7. alijque è iunioribus Philoſophis non pauci. Qui eo potiſsimum ducuntur argumento, quod cùm ars æmula, imitatrixque naturæ ſit, non apparet cur naturam in efformando vero auro imitari non poſsit, quam ſæpe alijs in rebus, quæ operoſiores videbantur, ad viuum expreſsit. Conſtat enim quædam animalia artis induſtria progigni, vt apes ventribus boum recentibus cum fimo obrutis, vel iuuencorum corpore exanimato; bufones elixatura anatis ſub dio poſitæ; & id genus complura.

Animalia quæ artis induſtria gignuntur.

Plinius Natur. hiſt. lib. 11. cap. 20.

2. argum.

Præterea, Angeli naturali cognitione perſpectum habent quam materiam, quam etiam qualitatum temperationem veri auri generatio requirat. Igitur ſi omnia inuicem ritè componant, & tempeſtiuè applicent, obſeruato etiam ad id aſtrorum influxu, legitimũ aurum proferent, ſicuti & veros ſerpentes. Quare poteſt legitimum aurum arte confici. Quòd ſi quis reſpondeat poſſe quidem; ſed non hominum arte, de qua noſtra diſceptatio eſt: contra id obiicimus; quia nihil omnino conuincit eius artis peritiam adeò ſupra humani ingenij captum eſſe, vt neutiquam ad homines peruenire poſſe iudicanda ſit.

Refutatio reſponſionis.

Nec ſanè refert, quod ea nunc fortaſſe lateat, neque hactenus ex fornace chymica verum aurum prodierit; cùm multa in dies hominum ſolertia, & induſtria inueniantur ſuperioribus ſeculis ignota, vt vſus tormentarij pulueris, & pyxidis nauticæ; ars typographica; artificium ſeparandi aurum ab argento, ſacchari ex arundinibus excoquendi, miſcendi ſpecula plana vitrea. Etſi ex his quædam non tam recens inuenta, quàm poſtliminio in vſum reuocata eſſe nonnulli putent.

Quarundam rerum artificia recens inuenta.

Quare non videtur exiſtimandum confectionem veri auri per Alchymiam omnino impoſsibilem eſſe, licet perquam difficilis ſit. Argumenta autem, quæ à D. Thoma in contrariam partem adducta ſunt, ita ſoluentur. Primum quidem aiendo multa fieri cœleſtis caloris vi quæ etiam vi caloris ignei perficiuntur, maximè cum hi calores iuxta veriorem ſententiam inter ſe ſpecie non differant.

Reſponſio ad arg. contrariæ partis.

Ad 1.

Secundum verò argumentum à loco mineræ metallariæ parum habet roboris. Licet enim aurum in terræ gremio, vt in patrio ſolo natura gignat, non proinde tamen eius effectionem ei loco ita videtur addixiſſe, vt nullo modo extra effici queat. Ad rationem Ægidij inficiandum eſt non poſſe

Ad 2.

Ad 3.

Multimoda igni generatio.

interdum id, quod in ſuo genere excellit, multimodis gigni, cùm videamus ignem elementorum omnium principem, & actione alterius ignis, & radiorum coitu, & duorum corporum attritu generari.

Illud tandem in hac diſceptatione monendum cenſuimus, Chymicam prout nunc ſe habet, ac interim dum certioribus veri auri à ſe confecti experimentis, artificium non probat, noxiam, pernicioſamque iudicandam, ac proinde nequaquam exercendam, tum, ne fucatum, minusvè perfectum aurum pro legitimo, & naturali diuendat, tum ne fornaculæ promittendo lucra, decipiat. Quo nomine eius profeſſores haud ſatis benè in Republica audiunt. Eóque ſpectat illud Ioannis vigeſimi ſecundi in Extrauagante, ſpondet. Alchimiſtæ ſpondent, quas non habent diuitias. Et denique ea cauſa fuit, vt Diocletianus huiuſce artis libros diligenter conquiſitos flaminis dederit, vt lib. 7. lect. antiq. cap. 2. Cælius teſtatur.

Alchymicæ profeſſores nō ſatis bene audire.

Ex dictis perſpicua iam eſt ſolu. vlti. argu. ſuperioris controuerſiæ, cuius occaſione hæc diſſeruimus. Non enim Alchimia ſi aurum efficit, id propria vi efficit; ſed applicando naturalia actiua paſſiuis.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ διώρισται ποσαχῶς ἡ φύσις λέγεται, μετὰ τοῦτο θεωρητέον τίνι διαφέρει ὁ μαθηματικὸς τοῦ φυσικοῦ· καὶ γὰρ ἐπίπεδα καὶ στερεὰ ἔχει τὰ φυσικὰ σώματα, καὶ μήκη, καὶ στιγμάς, περὶ ὧν σκοπεῖ ὁ μαθηματικός. ἔτι δ', ἡ ἀστρολογία ἑτέρα ἢ μέρος τῆς φυσικῆς· εἰ γὰρ τοῦ φυσικοῦ τὸ τί ἐστιν ἥλιος, ἢ σελήνη εἰδέναι, τῶν δὲ συμβεβηκότων καθ' αὑτὰ μηδέν, ἄτοπον· ἄλλως τε καὶ ὅτι φαίνονται λέγοντες οἱ περὶ φύσεως, καὶ περὶ σχήματος σελήνης καὶ ἡλίου· καὶ δὴ καὶ πότερον σφαιροειδὴς ἡ γῆ καὶ ὁ κόσμος, ἢ οὔ. περὶ τούτων μὲν οὖν πραγματεύεται καὶ ὁ μαθηματικός, ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσικοῦ σώματος πέρας ἕκαστον· οὐδὲ τὰ συμβεβηκότα θεωρεῖ, ᾗ τοιούτοις οὖσι συμβέβηκε. διὸ καὶ χωρίζει· χωριστὰ γὰρ τῇ νοήσει κινήσεώς ἐστι· καὶ οὐδὲν διαφέρει, οὐδὲ γίνεται ψεῦδος χωριζόντων.

λανθά

CAP. II.

CVm a verò definitum ſit, quot modis dicatur natura; poſt hac contēplādū eſt, quo Mathematicus à Phyſico differat. Nam plana & ſolida, & longitudines, & pūcta, quæ Mathematicus conſiderat, naturalia corpora obtinent. Inſuper an Aſtrologia à Naturali ſciētia ſit diuerſa, an pars. Abſurdū nāq; eſt, ſi quid ſol eſt aut luna, Phyſici ſit ſcire, nullū eorū, quæ per ſe inſūt, accidentiū ſcire; præſertim cùm naturæ ſcrutatores de ſolis quoq;, & lunæ figura, & vtrū terra, & mundus rotūda ſint, non ne differere videantur. b Atque hæc quidē Mathematicus quoque pertractat, ſed non vt corporis naturalis vnumquodque terminus eſt: nec item accidentia contemplatur, quæ ex parte eius generis accidunt rebus. Quapropter abiungit, ſiquidem à motu cogitatione poſſunt diſiungi, nihilque intereſt, nec cùm diſiunguntur, vllum falſum exiſtit. Textus 16. Textus 17. Textus 18.

Hæc

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

POſtquam. a] Ariſtoteles diſſeruit de natura, & in ea diſputatione, quædam veluti fundamenta iecit Naturalis Philoſophiæ, explicat in hoc capite diſcrimen inter Phyſicum, & Mathematicum, Naturalem Philoſophiam, & Aſtrologiam, vt quæ cuiuſque contemplatio ſit, quibusve terminis contineatur, plane conſtet. Putaret enim fortaſſe aliquis nullam in iis eſſe differentiam, quòd Mathematicus conſideret plana, ſolida, longitudines, & puncta, quæ inueniuntur in corporibus ad Naturalem Philoſophum ſpectantibus; item quòd Aſtrologus contempletur cœleſtium ſphærarum accidentia, vt motum, & figuram, aliáque eiuſmodi, quæ Phyſici negotij ſunt: præſertim cùm Phyſicus cœleſtium naturam ſcrutetur, & abſurdum ſit eum, qui in ſubſtantiæ inſpectione verſatur, accidentia omittere. Intelligit autem Ariſtoteles appellatione Mathematici, vel ſolum Geometram, qui plana, ſolida, & longitudines conſiderat, vel tam Geometram, quam Arithmeticum, qui abſolute Mathematici nuncupantur.

Diſcrimen inter Mathematicū, & Phyſicum.

b. Atque hæc quidem] Statuit diſcrimen inter Mathematicum, & Naturalem Philoſophū, inter Aſtrologiam & Phyſicam, quod licet eiſdem in rebus verſentur, non eundem tamen conſiderandi modum habeant. Enimverò accidentia, quæ Naturalis Philoſophus expendit, quatenus naturalium corporū termini & affectiones ſunt, & vt materiæ nexu implicātur, eadē Mathematicus cōſiderat, abſtrahēdo

illa

illa à corporibus phyſicis, & à materia. Qua in re nullum committit errorem cùm illa ſyncero, atque omnino ſimplici mentis conceptu abiungat, nec re ipſa corporibus ineſſe inficietur, vt cùm quis hominem concipit non concipiendo Socratem, in quo eſt. Differt quoque Aſtrologus à Philoſopho Naturali: quia hic contemplatur cœli naturam, & eſſentiam, itemque motum, qui eſt illius actus, ab eiuſque principiis oritur, aliaque ſimiliter. Aſtrologus verò nihil curans cœli naturam, motuum proportiones, æqualitates, diſtantias, & his affinia perpendit.

λανθάνουσι δὲ τοῦτο ποιοῦντες καὶ οἱ τὰς ἰδέας λέγοντες. τὰ γὰρ φυσικὰ χωρίζουσιν ἧττον ὄντα χωριστὰ τῶν μαθηματικῶν. γίγνοιτο δ' ἂν τοῦτο δῆλον, εἴ τις ἑκατέρων πειρῷτο λέγειν τοὺς ὅρους, καὶ αὐτῶν, καὶ τῶν συμβεβηκότων. τὸ μὲν γὰρ περιττὸν ἔσται, καὶ τὸ ἄρτιον, καὶ τὸ εὐθὺ, καὶ τὸ καμπύλον· ἔτι δὲ καὶ ἀριθμὸς, καὶ γραμμὴ, καὶ σχῆμα ἄνευ κινήσεως. σὰρξ δὲ, καὶ ὀστοῦν, καὶ ἄνθρωπος, οὐκέτι. ἀλλὰ ταῦτα ὥσπερ ῥὶς σιμὴ, ἀλλ' οὐχ ὡς τὸ καμπύλον λέγεται. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ φυσικώτερα τῶν μαθημάτων, οἷον ὀπτικὴ, καὶ ἁρμονικὴ, καὶ ἀστρολογία· ἀνάπαλιν γὰρ τρόπον τινὰ ἔχουσι τῇ γεωμετρίᾳ. ἀλλὰ ἡ μὲν γεωμετρία περὶ γραμμῆς φυσικῆς σκοπεῖ, ἀλλ' οὐχ ᾗ φυσική. ἡ δ' ὀπτικὴ, μαθηματικὴν μὲν γραμμὴν, ἀλλ' οὐχ ᾗ μαθηματικὴ, ἀλλ' ᾗ φυσική. ἐπεὶ δ' ἡ φύσις διχῶς, τό, τε εἶδος καὶ ἡ ὕλη, ὡς ἂν εἰ περὶ σιμότητος τί ἐστι σκοποῖμεν, οὕτω θεωρητέον. ὥστ' οὔτ' ἄνευ ὕλης τὰ τοιαῦτα, οὔτε κατὰ τὴν ὕλην. καὶ γὰρ δὴ καὶ περὶ τούτου ἀπορήσειεν ἄν τις, ἐπεὶ δύο αἱ φύσεις, περὶ ποτέρας τοῦ φυσικοῦ, ἢ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν; ἀλλ' εἰ περὶ τοῦ ἐξ ἀμφοῖν, καὶ περὶ ἑκατέρας. πότερον οὖν τῆς αὐτῆς, ἢ ἄλλης, ἑκατέραν γνωρίζειν; εἰς μὲν γὰρ τοὺς ἀρχαίους ἀποβλέψαντι δόξειεν ἂν εἶναι τῆς ὕλης· ἐπὶ μικρὸν γάρ τι μέρος Ἐμπεδοκλῆς καὶ Δημόκριτος τοῦ εἴδους καὶ τοῦ τί ἦν εἶναι ἥψαντο. εἰ δὲ

[c] *Hoc verò idearum quoque auctores cùm faciunt, falluntur. Nam naturalia ab iungunt, quæ minùs quàm Mathematica poſſunt abiungi.* Textus 19.
[d] *Quod ita declarabitur, ſi vtrorumq; & ipſorum, & accidentium definitiones afferre aliquis nitatur. Nam par quidem, & impar, rectũ, & curuum, quin etiã numerus, & linea, ſine motu definiẽtur: caro autẽ, & os, & homo minimè. Sed hæc vt naſus ſimus, non vt curuũ dicuntur.* [e] *Declarant vero & quæ in Mathematicis ſunt magis Naturales, vt Perſpectiua, Muſica, & Aſtrologia: nam contra quodam modo, ac Geometria ſeſe habent. ſiquide Geometria naturalem lineã contemplatur, ſed non quatenus eſt naturalis; Perſpectiua verò Mathematicam quidem lineam, non tamen quatenus Mathematicã; ſed qua ex parte eſt naturalis.* Textus 20. [f] *Cùm autẽ natura bifariam dicatur,* Textus 21. *tum forma, tum materia, ſic contemplari hæc debemus, perinde ac quid eſt ſimum diſpiceremus. Quare nec ſine materia, nec ex materia.* [g] *Nam & de hoc dupliciter dubitare aliquis ſanè poſſit, cùm duæ ſint naturæ, vtrã Phyſicus cõtempletur, an id, quod ex ambabus conſtat? ſed ſi id, quod ex ambabus, etiam vtramq;. Vtrũ igitur ad eandem an ad aliam, atq; aliam attinet, vtrãque cognoſcere?* Textus 22. *Ad veteres quidem reſpicienti materiam conſiderare videbitur. Formã namq; & eſſentiã Empedocles, ac Democritus parũ admodum attigerunt.*

c *Hoc verò idearum.*] Arrepta ex dictis occaſione, idearum aſſertores coarguit, qui quòd eam abſtractionem, quæ ſola mente fit, non perciperent, ideas inuexerunt, id eſt, formas quaſdam æternas, & immutabiles rerum naſcentium & intereuntium, per ſe extra ſingularia cohærentes: cùm tamen fieri nequeat vt tales formæ a ſingularibus abiunctæ ſint, vt potè, quæ etiam mente minus a materia ſecerni valent, quam Mathematicæ, quæ non re, ſed cogitatione, a materia dirimuntur.

Quo pacto formæ Mathematicæ abſtrahuntur a materia.

d *Quod ita declarabitur*] Bifariam oſtendit Naturales formas minùs a materia & motu, qui materiam ſequitur, abiungi poſſe, quam Mathematicas. Primò quia in definitionibus formarum Mathematicarum, vt paris, imparis, recti, curui, numeri, ac figuræ, nec motus locum habet, nec materia: cùm tamen in Naturalium formarum definitionibus, vt carnis, oſſis, nerui, materia adhibeatur. Videlicet habent ſe Naturales formæ ad Mathematicas vt ſimum ad curuum, vt enim ſimum ſine naſo intelligi non poteſt, quia eſt propria illius affectio, ipſumque connotat, ita formæ Phyſicæ abſque materia percipi nequeunt, Mathematicæ queunt, lege hoc loco Simplicium, & Proclum in primum Eucl.

e *Declarant vero*] Alia ratione comprobat Phyſicam conſiderationem minus eſſe à materia abiunctã: quam Mathematicam: quod videlicet Muſica, Perſpectiua, & Aſtrologia, quæ ex Mathematicis ad Naturalem ſcientiam propius accedunt, ea, quæ conſiderant, non prorſus a materia auocant.

f *Cum autem natura.*] Cum, inquit, naturæ notio tam formam, quam materiam comprehendat, fit vt res naturales ex his conſtitutæ conſiderentur vt ſimum, quod paulò ante declaratum fuit, proindeque non percipiantur abſque materia, licet non ex materia, quia nimirum haudquaquam ex materia primò & principaliter innoteſcunt, cùm omnis cognitio ab actu & forma oriatur. Aliter tamen D. Thomas, Philoponus, & Albertus Magnus interpretantur verba illa, nec ex materia, vt ſit ſenſus eſto Phyſicus non conſideret res naturales abſque materia, tamen præcipuam eius curam, & ſtudium circa formam verſari.

g *Nam & de hoc.*] Cum natura ſit duplex, forma, & materia, ait poſſe ambigi an vtriuſque contemplatio

Dub. platio ad Naturalem Philoſophum pertineat. Tum quaſi reſpondendo interrogat, & interrogando reſpondet, re vera pertinere, cùm tam materia, quam forma ſint partes compoſiti Naturalis, quod

Reſp. Phyſicus conſiderat, eiuſdemque artificis munus ſit, partes, & quod ex partibus coaleſcit, contemplari, etſi veteres in ſolius materiæ cognitionem incubuerint; etiam Empedocles, & Democritus, qui tamen inter alios nonnullam formæ notitiam obtinere videbantur.

εἰ δὲ ἡ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, τῆς δὲ αὐτῆς ἐπιστήμης εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὴν ὕλην μέχρι του (οἷον ἰατροῦ ὑγίειαν, καὶ χολὴν, καὶ φλέγμα, ἐν οἷς ἡ ὑγίεια· ὁμοίως δὲ καὶ οἰκοδόμου, τό, τε εἶδος τῆς οἰκίας, καὶ τὴν ὕλην, ὅτι πλίνθοι, καὶ ξύλα· ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων) καὶ τῆς φυσικῆς ἂν εἴη τὸ γνωρίζειν ἀμφοτέρας τὰς φύσεις· ἔτι τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ τὸ τέλος, τῆς αὐτῆς, καὶ ὅσα τούτων ἕνεκα. ἡ δὲ φύσις τὸ τέλος, καὶ οὗ ἕνεκα. ὧν γὰρ συνεχοῦς τῆς κινήσεως οὔσης, ἔστι τέλος τι τῆς κινήσεως, τοῦτο ἔσχατον καὶ τὸ οὗ ἕνεκα· διὸ καὶ ὁ ποιητὴς γελοίως προήχθη εἰπεῖν,

Ἔχει τελευτὴν, ἧσπερ οὕνεκ' ἐγένετο.

βούλεται γὰρ οὐ πᾶν εἶναι τὸ ἔσχατον, τέλος, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον. ἐπεὶ δὲ ποιοῦσιν αἱ τέχναι τὴν ὕλην, αἱ μὲν ἁπλῶς, αἱ δὲ εὐεργόν· καὶ χρώμεθα ὡς ἡμῶν ἕνεκα πάντων ὑπαρχόντων· ἐσμὲν γάρ πως καὶ ἡμεῖς τέλος· διχῶς γὰρ τὸ οὗ ἕνεκα· εἴρηται δὲ ἐν τοῖς περὶ φιλοσοφίας· δύο δὴ αἱ ἄρχουσαι τῆς ὕλης καὶ γνωρίζουσαι τέχναι, ἥ τε χρωμένη, καὶ τῆς ποιητικῆς ἡ ἀρχιτεκτονική. διὸ καὶ ἡ χρωμένη, ἀρχιτεκτονική πως· διαφέρει δὲ, ᾗ ἡ μὲν τοῦ εἴδους γνωριστική, ἡ ἀρχιτεκτονική· ἡ δὲ, ὡς ποιητικὴ τῆς ὕλης. ὁ μὲν γὰρ κυβερνήτης ποῖόν τι τὸ εἶδος τοῦ πηδαλίου γνωρίζει καὶ ἐπιτάττει· ὁ δ', ἐκ ποίου ξύλου καὶ ποίων κινήσεων ἔσται. ἐν μὲν οὖν τοῖς κατὰ τέχνην, ἡμεῖς ποιοῦμεν τὴν ὕλην τοῦ ἔργου ἕνεκα· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ὑπάρχει οὖσα.

ἔτι

h *At ſi ars imitatur naturam, formamq; & materiam ad quendam vſq; terminum cognoſcere eiuſdem eſt artis, vt ſanitatem, & bilem, atque pituitam, in quibus eſt ſanitas, medici, domus ſimiliter formam, materiamque vt lateres, & ligna, ædificatoris, eodemque modo & in aliis, ambarum quoque naturarum habere cognitionem, Naturalis profectò erit ſcientia.* i *Id præterea cuius cauſſa, & finis, & quæ eius ſunt cauſſa, eiuſdem ſunt: Natura autem finis eſt, & cuius cauſſa. Nam quorum motionis continuæ aliquis eſt finis, is vltimum eſt, & id, cuius gratia.* k *Quapropter & poëta ridiculè eò adductus eſt, vt diceret, finē habet, cuius gratia erat genitus: nō enim omnem, quod vltimum eſt finis eſt; ſed id quod optimum.* Textus 23.

l *Quin etiam artes materiam faciunt, alia quidem omnino, alia ad opus idoneam, eáque vtimur,* m *quod noſtri gratia ſint omnia, ſiquidem finis quoquo modo & nos ſumus. Id enim, cuius gratia, biſariam dicitur, vt* n *in libro de Philoſophia eſt traditum. Duæ verò materiei præſunt artes, eamq; cognoſcunt, ea, quæ in vſu eſt poſita, & quæ effectrici præeſt, architectura: quare & quæ vtitur quodammodo eſt architectura, ſed differunt, quod altera formam, altera vt effectrix materiam cognoſcat. Qualis namque claui eſt forma gubernator cognoſcit, & iubet: alter verò qualis è ligno erit, quibuſve ex motibus. Porrò in his, quæ arte fiunt, operis gratia materiam nos facimus: in rebus autem natura ſuppetit.* Textus 24. Textus 25.

Pra

Vtriuſque naturæ contemplatio Phyſici eſt.

h *At ſi ars.*] Probat vtriuſque naturæ inſpectionem Phyſici negotij eſſe, in hunc ferè modum. Cùm ars naturæ ſolertiam, qua poteſt, imitetur, vt ſe habet ars ad artefacta, ita ſe habebit Naturalis ſcientia ad res Phyſicas, atqui ars non formam duntaxat, ſed materiam etiam conſiderat. Igitur Naturalis ſcientia non ſolam rerum phyſicarum formam, ſed earūdem quoque materiam expēdet. Aſſumptionem probat, quia Medicus non ſanitatem tantum cognoſcit, ſed humores etiam, in quibus ea, vt in materia, conſiſtit, itemque architectus non ſolam ædium formam, ſed ligna, & lapides, ac reliquam materiam attendit. Monet verò Ariſtoteles artes conſiderare materiam vſque ad quendam terminū, quia artes omnes & facultates, ac ſcientiæ certos habent limites vltra quos non procedunt.

Materia propter formam.

i *Id præterea cuius.*] Alia ratione idem ita concludit. Eiuſdem ſcientiæ eſt finem, & ea, quæ finis gratia ſunt, perpendere: ſed materia eſt gratia formæ, & forma eſt finis: ergo naturalis Philoſophiæ erit, & materiam & formam contemplari. Quod verò forma ſit finis, probat ex eo, quia id, ad quod aliqua continuata motio tendit, & cuius gratia fit, eſt vltimū & finis: at continuata motio, qua diſponitur ornaturque materia, tendit ad formam, in eamque terminatur. Duo hic aduertenda ſunt. Alterum eſt appellatione naturæ ſignificari ab Ariſtotele formam, propterea quod ſit potiſſima naturæ pars. Alterum eſt propterea dixiſſe Ariſt. finem id eſſe, ad quod continuata motio tendit: quia ſi motio interrūpatur, & mobile ſubſiſtat ante id, quò pergebat, eiuſmodi terminus non dicetur habere rationem finis, ſed is, ad quem vltimò progreſſionem deſtinarat.

Forma potiſſima naturæ pars.

k *Quapropter.*] Reprehendit poëtam, qui quòd videret finem eſſe extremum, & eſſe id, cuius gratia, putauit omne extremum rectè dici finem. Vnde & de mortuo pronuntiauit, finem habet, gratia cuius eſt genitus. Non eſt enim quodlibet extremum finis, ſed id, quod optimi habet rationem, & cuius gratia fit aliquid. Hunc poëtam ait Philoponus eſſe Euripidem, inſignem Tragædiarum ſcriptorem.

Euripides.

ſena

ſenarius tamen, qui ab Ariſtotele citatur, videtur fuiſſe in aliquo eius opere, quod iniuria temporis interciderit, cum in iis, quæ nunc extant, non reperiatur.

l *Quin etiam artes.*] Explicat hoc loco Ariſtoteles diuerſa munia artium, quæ in opere ſunt poſitæ, quorum verò non ſatis inter expoſitores liquet. Videtur tamen eò ſpectare, vt variarum artium exemplo concludat Naturalem philoſophiam nequaquam materiam negligere, aut ignorare. Aduertendū eſt igitur quadripartitā eſſe varietatē artium, quę in externū opus incumbunt. Quarū duo genera materiam faciunt, alia duo imperant. Porro ex iis artibus, quæ materiā faciunt, quædā omnino faciūt, aliæ duntaxat ad opus præparat, & idoneā reddunt. Materiā omnino faciunt, vt figulina lutum: præparant, vt ſtatuaria marmor. Rurſus earum, quæ imperant, quas principes vocant, quædam faciendis operibus quibus vtuntur, præſunt, vt gubernatoria arti nauium effectrici: illa enim huic magnitudinem, formāque nauis præſcribit. Quædam præſunt operibus, quæ aliis vtenda tradunt, vt nauium conſtruendarū ars ei, quæ ligna particulatim dedolat, & expolit: & hæc illi, quæ in cædendis lignis occupatur: quarū opus gubernatoriæ obſeruit.

Quadripartita varietas artium.

Ex his ratum eſſe vult Ariſtoteles Philoſophiam Naturalem materiam cognoſcere cùm eam non ignorent operariæ artes, tam quæ in materia peculiariter inſiſtunt, vt planum eſt, quam quæ formam adhibent, præcipiuntve, cum hanc in materiam idoneam inferendam curent.

Philoſophiam Naturalē cōtemplari materiam.

m *Noſtri gratia ſint.*] Artefactarum rerum molitionem ait noſtri gratia eſſe, noſque eius finem aliquo modo haberi. Quod nequis miretur, cùm finis operis videatur eſſe id, in quod continuata motio deſinit, vt paulò ante dixerat, monet finem duplicem eſſe, nimirum finem, cuius, id eſt, cuius acquirendi gratia actio exercetur, qualis eſt ſanitas, & finem, cui, hoc eſt, cui res comparatur, cuiuſmodi eſt Socrates, cui valetudo acquiritur: atque hoc poſteriori modo nos finem eſſe artefactorum, cùm illa in noſtros vſus cedant.

Finis cuius: & finis cui.

n *Vt in libro de Philoſophia.*] Quem appellet hoc loco Philoſophiæ librum non conſtat. Simplicius, Themiſtius, & Philoponus intelligunt libros de moribus. Verum in his diuiſio illa finis non inuenitur. D. Thomas putat ſignificari libros primæ Philoſophiæ, ſed neque in his, ſi horum nomine intelligat libros Metaphyſicæ, ſaltem perſpicue legitur, etſi ex quibuſdam verbis ſeptimi capitis lib. 12. vtcumque elici poſſit. Veriſimile fortaſſe eſt indicari ab Ariſtotele libros alios de Philoſophia, quorum meminit Laertius, & Cicero 3. de natura deorum. Inuenitur tamen prædicta finis diſtributio in libro 2. de anima cap. 4. tex. 17.

Ἔτι τῶν πρός τι ἡ ὕλη· ἄλλῳ γὰρ εἴδει ἄλλη ὕλη. μέχρι δὴ πόσου τὸν φυσικὸν δεῖ εἰδέναι τὸ εἶδος, καὶ τὸ τί ἐστιν; ἢ ὥσπερ τὸν ἰατρὸν νεῦρον, ἢ χαλκέα χαλκόν, μέχρι τοῦ τινὸς γὰρ ἕνεκα ἕκαστον, καὶ περὶ ταῦτα ἅ ἐστι χωριστὰ μὲν εἴδει, ἐν ὕλῃ δέ. ἄνθρωπος γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ, καὶ ἥλιος. πῶς δ' ἔχει τὸ χωριστὸν, καὶ τί ἐστι, φιλοσοφίας τῆς πρώτης διορίσαι ἔργον.

Κεφ.

o *Præterea ex his, quæ ad aliquid ſunt, materia eſt, cùm alij formæ alia materia ſubiiciatur. Ad quem igitur vſq; terminū formam, & quid eſt cognoſcere Phyſicus debet? An vt Medicus neruū, aut faber æs aliquo vſq;? vnaquaque enim alicuius rei eſt gratia, & in iis formis verſatur, quæ ſeparari non poſſunt, in materia autem ſunt, ſiquidem homo & ſol hominem generant. Quo autem modo, ea, quæ ſeparata eſt, ſe habeat, & quid ſit, Philoſophiæ primæ eſt definire.* Textus 26.

o *Præterea ex his quæ.*] Tandem quòd tam materia, quàm forma ad contemplationem Phyſicam pertineat ex eo probat, quia relata, ſeu quæ mutuò referuntur, ſub eandem ſcientiam cadunt: materia verò & forma mutuò referuntur. Cui rei argumento eſt, quod cuiuſque compoſiti naturalis forma nō quamlibet materiam ſine diſcrimine, ſed certam & determinatam expoſcit, parique modo materia nō cuiuſuis formæ, ſed certæ, & proportione ſibi reſpondentis capax eſt.

QVAESTIO VNICA.

VTRVM MATHEMATICAE, QVAE MEDIAE appellantur; magis Naturales, quam Mathematicæ ſint: an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI MAGIS ESSE NATVRALES.

Conſtat ex doctrina Ariſtotelis tum ſuperiori cap. tum lib. 6. Metaphy. c. 1. text. 2. ſcientiarum Mathematicarum duas tantum eſſe, quæ propriè & exquiſitè Mathematicæ dicantur, nempe Arithmeticam, & Geometriam: alias inter has, & Phyſiologiā, medium obtinere, quod earū ſubiectum partim Mathematicū, partim Naturale ſit, videlicet Perſpectiuam, Muſicam, Aſtronomiam. Enimuerò Geometer lineas, & magnitudines à materia abſoluit, eáſque ſolo animo comprehendit: Perſpectiuus lineas exi

Geometer per ſpectiuus.

ſtentes ponit,& eaſdem conſiderat vt cadẽtũ ſub aſpectum, qui radiis rectis in linearum modum ab oculo ad rem, quæ videtur, porrectis fit. Item Arithmeticus numeros ab omni materia ſeiunctos expendit: Muſicus eoſdem vt re ipſa exiſtentes in materia ſenſibili, in voce nimirum, aut ſono, contemplatur. Similiter ſphærã & magnitudinẽ Geometer à materia abſtrahit; eadẽ verò Aſtrologus prout corporibus cœleſtibus cõiuncta ſunt, conſiderat.

Arithmeticus. Muſicus. Aſtrologus.

1. argum. Cùm igitur tres prædictæ diſciplinæ partim ad Mathematicam, partim ad Phyſiologiam accedant; quæri ſolet hoc loco an magis Naturales, vel magis potiùs Mathematicæ ſint. Ac quòd magis ſint Naturales ex eo primum ſuaderi poteſt, quia vt in proœmio huius operis oſtendimus, ſcientiæ contemplatrices capiunt vnitatem, & diſtinctionem ſecundum abſtractionem à motu & à materia: hæ verò ſcientiæ in gradu abſtractionis cum Naturali Philoſophia conueniunt; ſiquidem viſum, ſonum, quantitatemque in ſubiecto certo conſiderant, quæ omnia ſenſibilia ſunt, nec ratione abſtrahuntur à materia. Quæſ. 1. art. 3.

2. argum. Secundò. Idem hunc in modum probatur. Mathematica non ſubſtantiam conſiderat, ſed quantitatem: atqui ſaltem Aſtronomia, & Perſpectiua conſiderant ſubſtantiam. Non ergo ad Mathematicam ſpectant. Minor oſtenditur, in primis quia id de Aſtronomia conceptis verbis docet Ariſtoteles lib. 12. Metaph. c. 8. text. 44. Sed de Perſpectiua quoque idem ſuadetur. Nam Perſpectiuus demonſtrat, exempli gratia, figuram multorum laterum æqualium directè viſui oppoſitam videri circularem, propterea quod eius anguli viſum effugiunt, demonſtrat, inquam, id ex imbecillitate potentiæ ſenſitricis, & ex natura ſubſtantiæ huic accidenti ſubiectæ. Itaque de ipſa quoque ſubſtantia cognoſcit, ac iudicat.

3. argum. Tertiò. Idem ex eo confirmatur, quia harum artium ſubiecta, à ſubiectis earum, quibus ſubalternantur, non differunt, niſi ratione accidentis adiuncti v.g. numerus ſonorus, quæ eſt res Muſicæ ſubiecta, additione tantum ſonori, à numero diſsidet. Quare cùm ſonorum ad Phyſicam ſpectet, ſimpliciter dicendum erit Muſicam magis Naturalem eſſe, pariquc modo Perſpectiuam, & Aſtronomiam.

4. argum. Denique id videtur cenſuiſſe Ariſtoteles proximo cap. tex. 20. illis verbis, declarant verò, & quæ in Mathematicis ſunt magis Naturales, vt Perſpectiua, Muſica, & Aſtrologia.

ARTICVLVS II.

MAGIS ESSE MATHEMATICAS, quam Naturales.

AMplectenda tamen eſt opinio D. Thomæ hoc loco ad tex. 20. & opuſ. 70. Ferrarienſis q. 2. huius libri, Soncinatis. 6. Metaphy. quæſt. 11. aliorumque aſſerentium Perſpectiuam, Muſicam, & Aſtronomiam magis eſſe Mathematicas, quam Naturales. Primùm quia in vulgata Mathematicarum artium partitione connumerantur. Deinde quia ab iis, 1. arg.

iis,qui ſe Mathematicos profitentur, tractari conſueuerunt. Item quia aſ- 2.
ſectiones,quæ de earũ ſubiectis demonſtrantur, per media Geometriæ,& 3.
Arithmeticæ oſtendi ſolent:demõſtrationes verò,& ſcientiæ, eò pertinẽt,
vnde media accipiunt:cùm medium veluti formale quippiã ſit in ſcientiis.

Aduerſariorum autem rationes hunc in modum explicandæ erunt. Prima dicendo licet harum diſciplinarum ſubiecta quadam ex parte ſub ſenſum cadant;ſecundum id tamen,quod à ſubalternantibus deſumunt,quodque in iis,quod ad rem propoſitam attinet,potioris momenti habetur, nec ſenſum,nec ſenſilem materiam attingere. Sol. 1. rat. pro contr. parte.

Sol. 2. Ad ſecundam dicendum Mathematicas omnes circa quantitatẽ verſari, ſed enim ſynceras hoc differre à mediis,quòd illæ quantitatẽ ab omni ſubiecto auocent;hæ verò eandem in ſubiecto certo,ac definito meditentur,vt Aſtronomia in ſubſtantia cœleſti.Eaque cauſſa eſt cur Mathematicę mediæ aliquo modo ſubſtantiam ſpectent; videlicet non quòd eius ſubſtantiam ſcrutentur;ſed quia eam ſub conſideratione quantitatis ad certum ſubiectum definitæ vtcunque inuoluunt. Quæ conſideratio ſubſtantiæ quaſi ex accidente ſe habet,non per ſe omnino,vt in phyſica.

Sol. 3. Ad tertiam. Etſi Mathematicæ mediæ differant à ſuis ſubalternantibus ob accidentariam conditionem,qua earum ſubiecta contrahunt, id tamen non obſtare quominus ad earum naturam magis appropinquent, propter eas rationes,quas ante aſsignauimus.

Sol. 4. Ad vlt.non ſignificaſſe inibi Ariſtotelem haſce diſciplinas ſimpliciter magis eſſe Naturales, ſed eas è Mathematicis, magis Naturales eſſe,quàm quæ puræ Mathematicæ nuncupantur.

Κεφάλαιον γ.

Διωρισμένων δὲ τούτων, ἐπισκεπτέον περὶ τῶν αἰτίων, ποῖά τε καὶ πόσα τὸν ἀριθμόν εἰσιν. ἐπεὶ γὰρ τοῦ εἰδέναι χάριν ἡ πραγματεία, εἰδέναι δὲ οὐ πρότερον οἰόμεθα ἕκαστον, πρὶν ἂν λάβωμεν τὸ διὰ τί περὶ ἕκαστον (τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ λαβεῖν τὴν πρώτην αἰτίαν) δῆλον ὅτι καὶ ἡμῖν τοῦτο ποιητέον καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς, καὶ περὶ πάσης τῆς φυσικῆς μεταβολῆς· ὅπως εἰδότες αὐτῶν τὰς ἀρχὰς, ἀνάγειν εἰς αὐτὰς πειρώμεθα τῶν ζητουμένων ἕκαστον. ἕνα μὲν οὖν τρόπον αἴτιον λέγεται, τὸ ἐξ οὗ γίνεταί τι ἐνυπάρχοντος, οἷον ὁ χαλκὸς τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ὁ ἄργυρος τῆς φιάλης, καὶ τὰ τούτων γένη· ἄλλον δὲ, τὸ εἶδος καὶ τὸ παράδειγμα· τοῦτο δ' ἐστὶν ὁ λόγος ὁ τοῦ τί ἦν εἶναι, καὶ τὰ τούτου γένη· οἷον τοῦ διὰ πασῶν τὰ δύο πρὸς ἕν, καὶ ὅλως ὁ ἀριθμὸς, καὶ τὰ μέρη τὰ ἐν τῷ λόγῳ. ἔτι, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς ἡ πρώτη, ἢ τῆς ἠρεμήσεως, οἷον ὁ βουλεύσας αἴτιος, καὶ ὁ πατὴρ τοῦ τέκνου, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν τοῦ ποιουμένου, καὶ τὸ μεταβάλλον τοῦ μεταβαλλομένου. ἔτι, ὡς τὸ τέλος· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα. οἷον τοῦ περιπατεῖν ἡ ὑγίεια·

διὰ

CAP. III.

Hiſce autem definitis,quæ & quot numero cauſſæ ſint,conſiderandum eſt. Nam cùm hæc tractatio ſciendi ſit gratia;ſcire autem aliquid non priùs putemus, quàm propter quid vnumquodque ſit,ſumamus,quod quidẽ aliud non eſt quàm cauſſam primam ſumere, nobis quoq; in generatione, & interitu, & omni naturali mutatione agendum hoc eſſe manifeſtũ eſt,vt earum principiis cognitis,quidquid quæritur,ad ea reducere enitamur. Text. 27.

[a] Cauſſa itaq; vno modo id dicitur,è quo, cũ inſit,aliquid fit,vt æs ſtatuæ,& argẽtum phialæ,horumq; genera.[b] Alia eſt forma, & exẽplar,quæ eſſentiæ quidem eſt ratio, atque eius genera,vt harmonia diapaſon, duo ad vnum, & omnino numerus, & partes, quæ inſunt in ratione. [c] Præterea id vnde mutationis, aut quietis primum eſt principium, qualis cauſſa eſt is, qui conſulit,& pater filij, & vno nomine id,quod efficit eius, quod fit, & quod immutat eius quod immutatur. Inſuper vt finis,hic autem eſt,id,cuius cauſſa:vt deambulandi ſanitas. Text. 28. Text. 29.

Cur

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

ACCEDIT ad diſputandum de cauſſis, cuius tractationis eam rationem affert, quia huiuſce diſciplinæ propoſitum eſt ſcire, id eſt, cognoſcere propter quid res ſit, omneſque actiones entium naturalium ad ſuos fontes, & principia reducere. Quod nemo perfectè aſſequi poterit, niſi teneat cauſſas rei vſque ad primam, id eſt, proximam. Ignorata cauſa proxima nemo perfectè cognoſcit propter quid res ſit.

a *Cauſſa itaque*] Totum hoc caput ex hoc loco tranſtulit Ariſt. in lib. 5. Metaphyſicæ; eſtque ſecundum eius libri caput, in quo omnes cauſſarum modos recenſet. Exorditur autem a materia, propterea quod antiquis Philoſophis magis innotuerit. Quam definiens ait eſſe id, e quo, cum inſit, aliquid fit.
Definitio materiæ. Eſt autem definitio hæc intelligenda eo modo, quo a nobis ſuperiori libro explicata fuit, ita vt ſoli materiæ primæ conueniat, ſubintellecta videlicet particula, primò, in verbo, inſit. Nec obſtant exempla rerum artefactarum, quæ Ariſtoteles ad rem illuſtrandam adhibuit, non ob proprietatem, ſed propter analogiam, ſeu proportionem vtriuſque materiæ.

b *Alia eſt forma*] Alterum cauſſæ genus eſt forma, quæ ratio eſſentiæ vocatur, quod in ea rei eſſentia præcipuè ſit poſita.
Cur Ariſtoteles formam & exemplar coniunxerit. Cur autem Ariſtoteles formam & exemplar coniunxerit diſſident interpretes. Sanctus Thomas arbitratur voluiſſe comprehendere eorum dogma, qui eſſentias a materia abiunctas exemplaria rerum eſſe voluerunt. Alexander putat formam dictam eſſe ab Ariſtotele exemplar, quod natura formam potiſſimùm reſpiciat: eaque adepta conquieſcat. Themiſtius, & Philoponus aiunt formam appellari exemplar, quod agens naturale in generanda, perficiendaque re ita ſe habeat, vt ij, qui in artefactis affabre moliendis exemplar, quod intuentur ſibi proponunt. Alij, quorum explicatio magis arridet, aiunt voluiſſe Ariſtotelem cauſſam exemplarem in hoc ſecundo cauſſarum genere numerare: quæ eſt interpretatio Fonſecæ libro quinto Metaphyſ. loco citato.

Definitio efficientis. c *Præterea id vnde.*] Tertium genus cauſſæ eſt efficiens, quod definitur id vnde mutationis, aut quietis primum eſt principium: id eſt vnde primò ſecundum exequutionem mutatio, aut quies prouenit.
Definitio finis. Poſtremum eſt finis, qui dicitur id, cuius gratia cætera fiunt. Cætera intellige, quæ ad ipſum referuntur. Nam cum, verbi gratia, Socrates ad obtinendam ſanitatem deambulat, a cibo abſtinet, potionem ſumit, horum omnium cauſſa dicitur bona valetudo, quia hæc omnia eius obtinendæ gratia fiunt.

d Cum

διὰ τί γὰρ περιπατεῖ; φαμέν· ἵνα ὑγιαίνῃ· καὶ εἰπόντες οὕτως, οἰόμεθα ἀποδεδωκέναι τὸ αἴτιον· καὶ ὅσα δὴ κινήσαντος ἄλλου μεταξὺ γίνεται τοῦ τέλους, οἷον τῆς ὑγιείας ἡ ἰσχνασία, ἢ ἡ κάθαρσις, ἢ τὰ φάρμακα, ἢ τὰ ὄργανα· πάντα γὰρ ταῦτα τοῦ τέλους ἕνεκά ἐστι. διαφέρει δὲ ἀλλήλων, ὡς ὄντα τὰ μὲν ἔργα, τὰ δὲ ὄργανα.

Τὰ μὲν οὖν αἴτια σχεδὸν τοσαυταχῶς λέγεται. συμβαίνει δὲ πολλαχῶς λεγομένων τῶν αἰτίων καὶ πολλὰ τοῦ αὐτοῦ αἴτια εἶναι, οὐ κατὰ συμβεβηκός, οἷον τοῦ ἀνδριάντος, καὶ ἡ ἀνδριαντοποιητικὴ, καὶ ὁ χαλκὸς, οὐ καθ᾽ ἕτερόν τι, ἀλλ᾽ ᾗ ἀνδριάς. ἀλλ᾽ οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς ὕλη, τὸ δ᾽ ὡς ὅθεν ἡ κίνησις. ἔστι δὲ τινὰ καὶ ἀλλήλων αἴτια, οἷον τὸ πονεῖν αἴτιον τῆς εὐεξίας, καὶ αὕτη τοῦ πονεῖν· ἀλλ᾽ οὐ τὸν αὐτὸν τρόπον· ἀλλὰ τὸ μὲν ὡς τέλος, τὸ δὲ ὡς ἀρχὴ κινήσεως. ἔτι δὲ, τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων ἐστὶν αἴτιον. ὃ γὰρ παρὸν αἴτιον τοῦδε, τοῦτο καὶ ἀπὸν αἰτιώμεθα ἐνίοτε τοῦ ἐναντίου· οἷον τὴν ἀπουσίαν τοῦ κυβερνήτου, τῆς τοῦ πλοίου ἀνατροπῆς, οὗ ἦν ἡ παρουσία αἰτία τῆς σωτηρίας. ἅπαντα δὲ τὰ νῦν εἰρημένα αἴτια, εἰς τέτταρας τρόπους πίπτει τοὺς φανερωτάτους· τὰ μὲν γὰρ στοιχεῖα τῶν συλλαβῶν, καὶ ἡ ὕλη τῶν σκευαστῶν, καὶ τὸ πῦρ, καὶ τὰ τοιαῦτα τῶν σωμάτων, καὶ τὰ μέρη τοῦ ὅλου, καὶ αἱ ὑποθέσεις τοῦ συμπεράσματος, ὡς τὸ ἐξ οὗ αἴτιά ἐστι·

τούτων

Cur enim deambulat? vt valeat dicimus: quod cùm diximus cauſſam reddidiſſe arbitramur, atque omnium ſanè, quæ alio mouente inter ipſum fiunt, & finem, vt inter ſanitatem extenuatio, aut purgatio, aut medicamenta, aut inſtrumenta. Vniuerſa enim hæc finis ſunt gratia: ſed differunt inter ſe quòd alia ſint opera, alia inſtrumenta. Cauſſa igitur tot ferè modis dicuntur. Text. 30. *d Cùm autem cauſſæ multis modis dicantur, fit interdum, vt multæ eiuſdem rei non ex accidente ſint cauſſa, vt ſtatuæ ſtatuaria, & æs, non per aliud quidpiam ſed quatenus ſtatua eſt, quanquam non eodem modo, ſed alterum quidem vt materia, alterum vt id, vnde eſt motus. e Quædam verò viciſſim ſibi ſunt cauſſæ, vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis; ſed non eodem modo, at ille vt finis, hæc vt principium motionis. f Quin etiam contrariorū idem eſt cauſſa. Quod enim cùm adeſt alicuius rei eſt cauſſa, id cùm abeſt, contrarij interdum cauſſam eſſe dicimus: vt gubernatoris abſentiam nauis ſubmerſionis, cuius ſalutis eius præſentia erat cauſſa.*

g Quæ autem nunc tradita ſunt cauſſæ, omnes in quatuor modos manifeſtiſſimos cadūt. h Syllabarum namque elementa, eorum quæ opificio cōſtant, materia; ignis, & quæ ſunt eiuſmodi, corporum, totius partes, & concluſionis hypotheſes, vt id ex quo ſunt cauſſæ. Text. 31.

Horum

Eiuſdem effe-ctus plures cauſſæ.

d *Cum autem cauſſa*] Proponit tria quædam pronunciata ad perfectiorem cauſſarum intelligentiam vtilia. Primum eſt eiuſdem effectus plures cauſſas eſſe poſſe, non ſolum per accidens, vt ſatis liquet, ſed etiam per ſe. Quod verum eſt tam de cauſſis eiuſdem generis, quarum vna eſt ſuperior, alia inferior, vt hic ſtatuarius, ſtatuarius, artifex. quam de pluribus diuerſi generis, cuiuſmodi ſunt materia, & efficiens, vt æs, & ſtatuarius reſpectu ſtatuæ. Plures tamen cauſſæ totales & eiuſdem ordinis nullus effectus habere poteſt.

Cauſſę ſibi mutuò cauſſæ.

e *Quædam verò*] Secundum pronuntiatum eſt, cauſſas diuerſorum generum poſſe ſibi mutuo eſſe cauſſas, vt patet in deambulatione, & bona valetudine, quarũ hæc finis eſt illius, illa cauſſa efficiens huius.

Idem cauſſa cõtrariorum.

f *Quin etiam*] Tertium pronuntiatum, idem alio, & alio modo contrariorum effectuum cauſſam eſſe poſſe. Nam idem gubernator ſi adſit naui, cauſſa eſt ſalutis, ſi abſit, naufragij.

g *Quæ autem nunc*] Quia vnumquodque genus cauſſæ latè funditur, nequis propterea exiſtimaret plures eſſe generales cauſſandi modos docet quatuor omnino eſſe, ad quos videlicet reliqui aut pertineant, aut reuocentur.

Quæ pertineant ad genus cauſſæ materialis.

h *Syllabarum namque*] Docet in genere materialis cauſſæ conſtitui literas reſpectu ſyllabarum, compoſita phyſica reſpectu eorum, quæ arte elaborantur, elementa reſpectu miſtorum, partes integrantes reſpectu ſui totius, & hypotheſes, ſiue ſumptiones reſpectu concluſionis. Nam hæc omnia habent ſe tanquam id ex quo, ſi quidem ex literis conſtant ſyllabæ, ex naturalibus artefacta & cæt. Aduertit autem Alenſis lib. 5. Metaphyſ. in commentarijs huius capitis hypotheſes, ſiue ſumptiones bifariam conſiderari poſſe, nimirum vel quoad terminos, vel quoad vim concludendi: priori modo ſpectare ad cauſſam materialem, quia concluſio conſtat ex maiori, & minori extremo, quæ in præmiſſis continentur: poſteriori pertinere ad cauſſam efficientem.

i *Quæ*

τούτων δὲ, τὰ μὲν ὡς τὸ ὑποκείμενον, οἷον τὰ μέρη· τὰ δὲ ὡς τὸ τί ἦν εἶναι, τό τε ὅλον, καὶ ἡ σύνθεσις, καὶ τὸ εἶδος· τὸ δὲ σπέρμα, καὶ ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ βουλεύσας, καὶ ὅλως τὸ ποιοῦν, πάντα ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, ἢ στάσεως, ἢ κινήσεως· τὰ δὲ ὡς τὸ τέλος, καὶ τὸ ἀγαθὸν τῶν ἄλλων· τὸ γὰρ οὗ ἕνεκα, βέλτιστον, καὶ τέλος τῶν ἄλλων ἐθέλει εἶναι. διαφερέτω δὲ μηδὲν αὐτὸ εἰπεῖν ἀγαθὸν, ἢ φαινόμενον ἀγαθόν. τὰ μὲν οὖν αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτά ἐστι τῷ εἴδει· τρόποι δὲ τῶν αἰτίων, ἀριθμῷ μὲν εἰσὶ πολλοί, συγκεφαλαιούμενοι δὲ καὶ οὗτοι ἐλάττους· λέγεται γὰρ αἴτια πολλαχῶς, καὶ αὐτῶν τῶν ὁμοειδῶν, προτέρως καὶ ὑστέρως ἄλλο ἄλλου, οἷον ὑγιείας ὁ ἰατρὸς, καὶ ὁ τεχνίτης· καὶ τοῦ διὰ πασῶν, τὸ διπλάσιον, καὶ ὁ ἀριθμὸς, καὶ ἀεὶ τὰ περιέχοντα πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον. ἔτι δ', ὡς τὸ συμβεβηκὸς, καὶ τὰ τούτων γένη· οἷον ἀνδριάντος ἄλλως Πολύκλειτος, καὶ ἄλλως ἀνδριαντοποιὸς, ὅτι συμβέβηκε τῷ ἀνδριαντοποιῷ τὸ Πολυκλείτῳ εἶναι. καὶ τὰ περιέχοντα δὲ τὸ συμβεβηκὸς, οἷον εἰ ὁ ἄνθρωπος αἴτιος ἀνδριάντος, ἢ ὅλως τι ζῷον. ἔστι δὲ καὶ τῶν συμβεβηκότων ἄλλα ἄλλων πορρώτερον καὶ ἐγγύτερον, οἷον εἰ ὁ λευκὸς, καὶ ὁ μουσικὸς αἴτιος λέγοιτο τοῦ ἀνδριάντος. παρὰ πάντα δὲ καὶ τὰ οἰκείως λεγόμενα, καὶ τὰ κατὰ συμβεβηκὸς, τὰ μὲν ὡς δυνάμενα λέγεται, τὰ δὲ ὡς ἐνεργοῦντα· οἷον τοῦ οἰκοδομεῖσθαι οἰκοδόμος, ἢ οἰκοδομῶν οἰκοδόμος. ὁμοίως δὲ λεχθήσεται καὶ ἐφ' ὧν αἴτια τὰ αἴτια τοῖς εἰρημένοις· οἷον τουδὶ τοῦ ἀνδριάντος, ἢ ἀνδριάντος, ἢ καὶ ὅλως εἰκόνος· καὶ χαλκοῦ τουδὶ, ἢ χαλκοῦ, ἢ ὅλως ὕλης· καὶ ἐπὶ τῶν συμβεβηκότων ὡσαύτως. ἔτι δὲ συμπλεκόμενα καὶ ταῦτα, καὶ ἐκεῖνα λεχθήσεται, οἷον οὐ Πολύκλειτος, οὐδὲ ἀνδριαντοποιὸς, ἀλλὰ Πολύκλειτος ἀνδριαντοποιός.

ἀλλ'

Horum verò quædã ſunt vt ſubiectum, veluti partes; [i] *quædã, vt eſſentia, vt totum, compoſitio, & forma.* [k] *Semẽ autẽ, & medicus, & qui conſuluit, & omnino efficiens, cauſſæ ſunt omnes, vnde mutationis, vel ſtatus, vel motionis eſt principium. Alia vt finis, bonumq́; cæterorum. Id enim, cuius gratia optimum, finisq́; aliorum eſſe debet. Nihil autem refert bonum dicatur, an quod appareat bonũ. Et tales quidẽ, & tot ſpecie ſunt cauſſæ.* [l] *Cauſſarum autẽ modi numero quidẽ multi ſunt, ſed ſi ſummatim colligantur, hi quoque erunt pauciores.* Text. 32. *Multis enim modis cauſſæ dicuntur: & earum, quæ eiuſdẽ ſunt generis alia prior eſt, alia poſterior, vt ſanitatis medicus & artifex, & harmonia diapaſon, duplum, & numerus, & ſemper ea, quæ cõtinent ad ſingula.* [m] *Præterea vt accidens, & horum genera, vt ſtatuæ, alio modo Polycletus, alio ſtatuarius, cum ſtatuario vt Polycletus ſit, accidat. Quin etiam quæ accidẽs continent, vt ſi homo, aut omnino animal ſtatuæ ſit cauſſa.* Text. 33. [n] *Sunt verò & accidẽtium alia alijs remotiora, alia propinquiora, vt ſi albus, & muſicus ſtatuæ cauſſa dicãtur.* [o] *Præter autem omnes, quæ propriè, & quæ ex accidenti dicantur, alia ſunt, quæ quod poſſint, alia quod agant, dicuntur, vt ædificationis domus, ædificator, aut is qui ædificat, ædificator.* Text. 34.

[p] *Idem verò & in his quorum cauſſæ ſunt cauſſæ, dicetur, quod in his, quæ expoſita ſunt, vt in hac ſtatua, aut ſtatua, aut omnino ſigno, & ære hoc, aut ære, aut omnino materia, atque in accidentibus eodem modo.* Text. 35. [q] *Sed & coniunctè tum hæc, tum illa dicentur, vt non Polycletus, nec ſtatuarius, ſed Polycletus ſtatuarius.* Text. 36.

Porro

Quæ pertinẽt ad genus cauſſæ formalis.

i *Quantum vt eſſentia*] Tria refert ad genus cauſſæ formalis, nimirum totum, compoſitionem, & formam. Vocat autem totum, vt Alenſis explicat, id quod coaleſcit, ex partibus ordine quodam duntaxat inter ſe iunctis, vt exercitus. Compoſitionem verò id, quod componitur ex partibus non ſolum ordinem habentibus, ſed in vnam aliquam formam coeuntibus, vt domus. Denique formam peculiari nomine appellat eam, quæ propriè forma dicitur, cuiuſmodi eſt forma hominis, aut lapidis.

Oportet finẽ bonum quid eſſe.

k *Semen autem*] Commemorat ſpectantia ad cauſſam efficientem: deinde ad cauſſam finalem, monetque finem oportere bonum quid eſſe, alioqui nequaquam cætera eius gratia fierent, cùm noſtra actio non niſi bonum quid ſpectet: nihil tamen referre vtrum id re vera bonum ſit, an ſpeciem tantùm boni obtineat.

Varij modi cauſſarum.

l *Cauſſarum autem*] Diſtinxit cauſſarum genera ex quatuor modis cauſſandi per ſe & eſſentialibus: nunc eoſdem modos varijs diuiſionibus partitur ſecundum diuerſas habitudines cauſſarum ad effecta, vt annotarunt D. Thomas, & Alenſis. Prima diuiſio ita habet. Cauſſarum, quæ eiuſdem generis ſunt, id eſt quæ vel omnes, exempli gratia, materiales ſunt, vel omnes effectrices, alia eſt prior, id eſt, communior, alia poſterior, id eſt, minùs communis. Vt in genere cauſſæ materialis, marmor eſt cauſſa minus communis ſtatuæ. Lapis verò, communior. In genere item effectricis cauſſæ, ſtatuarius cauſſa eſt minùs vniuerſalis ſtatuæ, artifex vniuerſalior, ſimiliterque res habet in cæteris.

Quæ ſit cauſſa per ſe.

Quæ per accidens.

m *Præterea ea quæ ſunt*] Secunda diuiſio duas ſubdiuiſiones continens hæc eſt. Cauſſarum quædam ſunt per ſe, quædam ex accidente. Et iterum cauſſarum ex accidente aliæ magis, aliæ minus vniuerſales, aliæ propinquæ, aliæ remotæ. Cauſſa per ſe ea dicitur, à qua per ſe, & vt talis eſt, effectus pendet, vt ſtatuarius comparatione ſtatuæ. Cauſſa ex accidente eſt, à qua non per ſe pendet effectus, eſt tamen coniuncta cum cauſſa per ſe. Quo modo ait Ariſtoteles Polycletum eſſe cauſſam per accidens ſtatuæ, quia accidit ſtatuario eſſe Polycletum. Cauſſa ex accidẽte minùs vniuerſalis eſt idem Polycletus reſpectu ſtatuæ, vniuerſalior verò, homo, animal. Hic aduerte dupliciter rem aliquam poſſe dici cauſſam ex accidente, vno modo, quia accidit cauſſæ per ſe, ſicuti Polycletus, & album accidunt ſtatuario, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ. Altero, quia licet ſit cauſſa per ſe: comparatur tamen cum eo, quod accidit effectui per ſe, vt ſi ſtatuæ accidat candor, ſtatuarius, qui eſt cauſſa per ſe ſtatuæ, cauſſa eſt ex accidente comparatione candidi. Porro Ariſto. hoc in loco ſolam cauſſam ex accidenti priori modo explicauit.

Cauſſa propinquior.

Cauſſa remotior.

n *Sunt vero & accidentium.*] Hic tradit ſubdiuiſionem cauſſæ ex accidente in propinquiorem, & remotiorem. Cauſſa propinquior eſt accidens, quod à cauſſa per ſe minùs diſtat. Remotior verò item accidens, quod à cauſſa per ſe longiùs abeſt, veluti candidum & muſicum, quia ſtatuarij ſunt accidentia, ſunt cauſſa per accidens ſtatuæ: verum quia Muſica minùs ab arte ſtatuaria diſtat, quam cãdor, ſiquidem Muſica ars eſt, ſicut & ſtatuaria, candor verò non eſt ars, iccirco Muſica propinquior ſtatuæ cauſſa eſt, quam candidum.

Cauſſa poteſtate.

Cauſſa actu.

o *Præter autem omnes quæ.*] Tertia diuiſio eſt, qua cauſſa vniuerſim diuiditur in eam, quæ poteſtate, & in eam, quæ actu cauſſalitatem exercet. Poteſtate, vt ſtatuarius cum nihil operis molitur. Actu vt idem cùm operi manum admouet.

p *Item vero.*] Docet eas, quas tradidit, cauſſarum partitiones poſſe etiam effectis ſuo modo accommodari. Effectorum enim quædam communia ſunt, quædam minùs communia, alia per ſe, alia ex accidente, alia actu, alia poteſtate.

Cauſſæ coniunctæ.

Cauſſæ ſimplices.

q *Sed & coniuncta.*] Quarta diuiſio eſt. Cauſſarũ aliæ cõiũctæ ſunt, aliæ ſimplices. Cõiunctæ, de quibus hoc loco agit Ariſtoteles (nã alijs etiam modis innecti poſſunt) ſunt cõplexiones cauſſarum per ſe & per accidens, veluti Polycletus ſtatuarius comparatione ſtatuæ: Apelles pictor reſpectu imaginis. Simplices verò, vt Polycletus per ſe, vel ſtatuarius per ſe.

ἀλλ' ὅμως ἅπαντα ταῦτά ἐστι, τὸ μὲν πλῆθος ἕξ, λεγόμενα δὲ διχῶς. ἢ γὰρ ὡς τὸ καθ' ἕκαστον, ἢ ὡς τὸ γένος, ἢ ὡς τὸ κατὰ συμβεβηκός, ἢ ὡς τὸ γένος τοῦ συμβεβηκότος· ἢ ὡς συμπλεκόμενα ταῦτα, ἢ ὡς ἁπλῶς λεγόμενα· πάντα δὲ ἢ ἐνεργοῦντα, ἢ κατὰ δύναμιν. διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι τὰ μὲν ἐνεργοῦντα, καὶ τὰ καθ' ἕκαστον, ἅμα ἐστὶ καὶ οὐκ ἔστι, καὶ ὧν αἴτια· οἷον ὅδε ὁ ἰατρεύων τῷδε τῷ ὑγιαζομένῳ, καὶ ὅδε ὁ οἰκοδομῶν τῷδε τῷ οἰκοδομουμένῳ· τὰ δὲ κατὰ δύναμιν, οὐκ ἀεί. φθείρεται γὰρ οὐχ ἅμα ἡ οἰκία καὶ ὁ οἰκοδόμος. δεῖ δὲ ἀεὶ τὸ αἴτιον ἑκάστου τὸ ἀκρότατον ζητεῖν, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων· οἷον ἄνθρωπος οἰκοδομεῖ, ὅτι οἰκοδόμος· ὁ δὲ οἰκοδόμος, κατὰ τὴν οἰκοδομικήν. τοῦτο τοίνυν πρότερον τὸ αἴτιον· καὶ οὕτως ἐπὶ πάντων. ἔτι, τὰ μὲν γένη τῶν γενῶν, τὰ δὲ καθ' ἕκαστα τῶν καθ' ἕκαστα, οἷον ἀνδριαντοποιὸς μὲν ἀνδριάντος, ὁδὶ δὲ τουδί. καὶ τὰς μὲν δυνάμεις τῶν δυνατῶν, τὰ δὲ

r Porro hæc omnia numero ſunt ſex, quæ bifariam dicuntur; aut enim vt ſingula, aut vt genus, aut vt id, quod eſt ex accidenti, aut vt genus accidentis, aut hæc vt coniuncta, aut vt ſimpliciter dicta, omnia verò aut agentia, aut quæ poſſint agere. s Hoc autem Text.37.
differunt, quòd, quæ efficiunt, & ſingula, atque ea, quorũ ſunt cauſſa, ſimul ſunt, & nõ ſũt vt hic, qui medetur, & hic, qui ſanatur: & hic qui ædificat, & hoc quod ædificatur. At quæ ſũt poteſtate, non ſemper, cùm domus, & ædificator nõ ſimul intereant. t Rei autem cuiuſq; cauſſa Text.38.
ſumma quærenda eſt, veluti & in alijs: vt homo ædificat, quoniam architectus eſt, architectus autem eſt ex architectura. Hæc itaq; prior eſt cauſſa, eodemq; modo in omnibus. Præterea generum genera, & ſingulorum ſingula: vt ſtatuarius, ſtatuæ, & hic huius. quæ poſſunt efficere eorum, quæ poſſunt eſſe, quæ autem efficiunt

ἐνεργοῦντα πρὸς τὰ ἐνεργούμενα. ὅσα μὲν οὖν τὰ αἴτια, καὶ ὃν τρόπον αἴτια, ἔστω ἡμῖν διωρισμένα ἱκανῶς.

efficiunt, eorum quæ efficiuntur. Ac cauſſæ quidem quæ ſint, & quemadmodum ſint cauſſæ, ſatis à nobis ſit definitum. Textus 39.

r *Porrò hæc omnia.*] Omnes cauſſarũ modos, de quibus hactenus diſſeruit ad duodecim reducit. Nam ſi ſumātur tres cōiugationes, nempe cauſſa vniuerſalis, & particularis, per ſe, & per accidens, cōnexa & ſimplex: & quælibet horum modorum cum potentia, & actu cōplicetur, duodecim modi euadent. Nempe vniuerſalis actu, vniuerſalis potentia, particularis actu, particularis potentia, per ſe actu, per ſe potentia, per accidens actu, per accidens potentia; ſimplex actu, ſimplex potentia, cōnexa actu, cōnexa potentia.

s *Hoc autem differunt.*] Conſtituit diſcrimen inter cauſſas ſingulares actu, & ſingulares potentia (idem intellige de vniuerſalibus) quòd nempe cauſſas actu, & effecta actu ſimul eſſe, vel non eſſe oporteat, ita vt ſi exiſtat id quod actu cauſſat, neceſſariò exiſtat id quod actu cauſſatur; & contra. Cauſſæ verò poteſtate non ita ſe habeant, ſiquidem ſtante domo poteſt artifex interire, itemque poteſt exiſtere artifex, etſi non actu domum ædificet.

Quæ methodus eſſe debeat in tractādis cauſſis.

t *Res autem*] Subijcit duo theoremata tractandis cauſſis accommoda. Alterum eſt in comparanda ſcientia tandiu eſſe progrediendum, quouſque deprehendatur, & aſſignetur cauſſa ſumma eius rei cuius ſcientiam inueſtigamus. Vocat autem cauſſam ſummam eam, quæ proxime effectum attingit, ſiue immediatam, qualis eſt Architectura reſpectu ædificij. Alterum, reddendas eſſe effectibus idoneas, & congruentes cauſſas, nempe effectui ſingulari ſingularem cauſſam, vniuerſali communem, effectui actu, cauſſam actu, atque ita cæteris.

Κεφάλαιον δ.

Λέγεται δὲ καὶ ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον τῶν αἰτίων, καὶ πολλὰ καὶ εἶναι καὶ γίνεσθαι διὰ τύχην, καὶ διὰ τὸ αὐτόματον. τίνα οὖν τρόπον ἐν τούτοις ἐστὶ τοῖς αἰτίοις ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, καὶ πότερον τὸ αὐτὸ ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἢ ἕτερον, καὶ ὅλως τί ἐστιν ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἐπισκεπτέον.

ἔνιοι

CAP. IIII.

Dicitur verò & fortuna & caſus in cauſſarum numero eſſe, multaque fortunā, & caſu & eſſe, & fieri. Quonam igitur modo fortuna & caſus in his ſint cauſſis, & vtrum ſint idem fortuna & caſus, an diuerſa, & quid omnino fortuna ſit, quidue ne caſus conſiderandum eſt.

Cùm

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Traditis cauſſarum generibus ad perfectam earum notionem deſiderari cenſuit Ariſtoteles tractationem de caſu, & fortuna, quibus nonnulli rerum naturalium, vt Democritus, & Empedocles, alij humanarum, vt multi, præſertim de vulgo, efficientiam attribuebant. Proponit igitur explicandum vtrum caſus & fortuna ſint, an non? Si ſint, quidnam ſint, quam rationem cauſſæ obtineant, & quo pacto inter ſe diſtinguantur.

ἔνιοι γὰρ καὶ εἰ ἔστιν ἢ μή, ἀπορο͂υσιν· οὐδὲν γὰρ γίνεσθαι ἀπὸ τύχης φασίν, ἀλλὰ πάντων εἶναί τι αἴτιον ὡρισμένον, ὅσα λέγομεν ἀπὸ ταὐτομάτου γίγνεσθαι, ἢ τύχης, οἷον τοῦ ἐλθεῖν ἀπὸ τύχης εἰς τὴν ἀγορὰν, καὶ καταλαβεῖν, ὃν ἐβούλετο μέν, οὐκ ᾤετο δέ, αἴτιον τὸ βούλεσθαι ἐλθόντα ἀγοράσαι· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν ἀπὸ τύχης λεγομένων, ἀεί τι εἶναι λαβεῖν τὸ αἴτιον, ἀλλ' οὐ τύχην· ἐπεὶ εἴ γέ τι ἦν ἡ τύχη, ἄτοπον ἂν φανείη ὡς ἀληθῶς· καὶ ἀπορήσειεν ἄν τις, διὰ τί ποτε οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων σοφῶν τὰ αἴτια περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς λέγων, περὶ τύχης οὐδὲν διώρισεν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν, οὐδὲν ᾤοντο οὐδ' ἐκεῖνοι εἶναι ἀπὸ τύχης. ἀλλὰ καὶ τοῦτο θαυμαστόν· πολλὰ γὰρ καὶ γίνεται καὶ ἔστιν ἀπὸ τύχης καὶ ἀπὸ ταὐτομάτου, ἃ οὐκ ἀγνοοῦντες, ὅτι ἔστιν ἐπανάγειν ἐπί τι αἴτιον τῶν γιγνομένων, καθάπερ ὁ παλαιὸς λόγος εἶπεν, ὁ ἀναιρῶν τὴν τύχην, ὅμως τούτων τὰ μὲν εἶναί φασι πάντες

ἀπ.

a *Cùm etiam nonnulli verũ ſint, nec ne dubitent, nihil enim à fortuna fieri inquiunt, ſed omnium, quæ caſu, aut fortuitò fieri dicimus, definitam aliquam cauſſam eſſe, vt fortuitò ad forum proficiſcendi, & eius quem volebat quidem, non putabat autem, inueniendi, rei alicuius, cum ad forum veniſſet, emendæ voluntatem cauſſam eſſe. Similiter & cæterorũ, quæ à fortuna dicuntur eſſe, aliquam ſemper cauſſam ſumi poſſe, non autem fortunam.* Textus 40. b *Deinde etiamſi aliquid eſſet fortuna, abſurdum ſanè videri, & meritò dubitare aliquis poſſet, cur veterum ſapientum nemo, qui generationis, & interitus cauſſas tradiderit, quicquã de fortuna definierit. Sed (vt videtur) ne illi quidẽ à fortuna quidpiã proficiſci arbitrabãtur.* Textus 41. c *Quanquã hoc quoq; eſt admirãdũ, cũ à fortuna, & caſu multa fiãt, & ſint, quorũ ſingula in aliquã eorum, quæ fiunt, cauſſam (vt ſermo antiquus fortunã tollens ait) referri poſſe non ignorãtes, eorum tamen nonnulla* Textus 42.

à fortu

ἀπὸ τύχης, τὰ δ' οὐκ ἀπὸ τύχης· διὸ καὶ ἁμῶς γέπως ἦν ποιητέον αὐτοῖς μνείαν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκείνων γέ τι ᾤοντο εἶναι τὴν τύχην, οἷον φιλίαν, ἢ νεῖκος, ἢ πῦρ, ἢ νοῦν, ἢ ἄλλό γέ τι τῶν τοιούτων· ἄτοπον οὖν εἴτε μὴ ὑπελάμβανον εἶναι, εἴτε οἰόμενοι παρέλειπον, καὶ ταῦτ' ἐνίοτε χρώμενοι· ὥσπερ Ἐμπεδοκλῆς, οὐκ ἀεὶ τὸν ἀέρα ἀποκρίνεσθαι ἀνωτάτω φησίν, ἀλλ' ὅπως ἂν τύχῃ. λέγει γοῦν ἐν τῇ κοσμοποιΐᾳ,

Ὡς οὕτω συνέκυρσε θέων τοτὲ, πολλάκι δ' ἄλλως.

καὶ τὰ μόρια τῶν ζῴων ἀπὸ τύχης γενέσθαι τὰ πλεῖστά φησιν. εἰσὶ δέ τινες οἳ καὶ τοῦ οὐρανοῦ τοῦδε, καὶ τῶν κοσμικῶν πάντων αἰτιῶνται τὸ αὐτόματον· ἀπὸ ταὐτομάτου γὰρ γίγνεσθαί φασι τὴν δίνην, καὶ τὴν κίνησιν, τὴν διακρίνασαν καὶ καταστήσασαν εἰς ταύτην τὴν τάξιν τὸ πᾶν. καὶ μάλα τοῦτό γ' αὐτὸ θαυμάσαι ἄξιον, λέγοντας, τὰ μὲν ζῷα, καὶ τὰ φυτὰ ἀπὸ τύχης μήτε εἶναι, μήτε γίγνεσθαι, ἀλλ' ἤτοι φύσιν, ἢ νοῦν, ἤ τι τοιοῦτον ἕτερον εἶναι τὸ αἴτιον (οὐ γὰρ ὅ, τι ἔτυχεν, ἐκ τοῦ σπέρματος ἑκάστου γίγνεται, ἀλλ' ἐκ μὲν τοῦ τοιουδὶ ἐλαία, ἐκ δὲ τοῦ τοιουδὶ ἄνθρωπος) τὸν δὲ οὐρανὸν καὶ τὰ θειότατα τῶν φανερῶν, ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γενέσθαι, τοιαύτην δὲ αἰτίαν μηδεμίαν εἶναι, οἵαν τῶν ζῴων, καὶ τῶν φυτῶν.

καί το.

à fortuna eſſe omnes inquiunt, alia minimè. Quapropter aliquam mentionem facere debuerant. At nec illorum quicquàm, nempe amicitiam, aut litem, aut ignem, aut mentem, aut aliud aliquid eiuſcemodi fortunam eſſe cenſuerunt. Abſurdũ igitur eſt eos ſeu eſſe eam non putaſſe, ſeu cùm putauerint, prætermiſiſſe; præſertim cùm interdum vtantur: vt Empedocles non ſemper aërem in ſummum locum ait ſecerni, ſed vt contigerit. Inquit enim in Coſmopœia, Sic currere tum contigit, ſæpius autem aliter. Animalium etiã partes à fortuna inquit factas eſſe. Textus 43.

c Sunt etiam qui mundi huius, aliorumq́; omnium cauſſam in caſum referant: conuerſionem enim & motum eum, qui vniuerſum diſtinxit, & in hunc ordinem redegit, caſu eſſe. Text. 44. *f Et hoc ſanè admiratione maxima dignum eſt, quod animalia quidem & plantas neque eſſe, neque fieri à fortuna, ſed aut naturam, aut mentem, aut aliquid aliud tale cauſſam eſſe affirment, propterea quod ex cuiuſque ſemine non quoduis fiat, ſed ex tali oliua, ex tali autem homo; cœlum verò, & ea, quæ inter ſenſilia diuiniora ſunt, caſu effici cenſeant, talémque eorum nullam, qualis plantarum, & animalium eſt, cauſſam eſſe.* Text. 45.

Atqui

Opiniones negantium caſum, & fortunam aliquid eſſe.

a *Cùm etiam.*] Aliquot opiniones veterum recenſet: in primis eorum, qui caſum & fortunam nihil omnino eſſe contendebant, quod duplici ratione probare conabantur. Primùm ita. Nullus eſt effectus, cui certa & definita cauſſa non reſpondeat, ergo nihil caſu, aut fortuitò euenit. Conſequutio videbatur perſpicua, ſiquidem ea duntaxat in caſum, & fortunam homines conferunt, quorum incertam, ac indefinitam cauſſam eſſe putant. Aſſumptum verò inductione oſtendebant. Cùm enim quiſpiam, verbi gratia, forum petens in eum, quem non quærebat, incidit, huius rei cauſſa fuit itio illa, ſeu voluntas in forum eundi, ibique res venales emendi. Atque ita facile erit cæteris euentis cauſſas dare.

b *Quin etiam*] Secunda ratio, quæ eſt ab auctoritate in hunc modum concluſa erat. Veteris Phyſiologiæ inuentores in explicando rerum naturalium ortu, & interitu, earumque cauſis diſquirendis nullo numero habuere fortunam, nullamque eius mentionem fecére. Igitur fortuna nihil omnino eſt.

Reſponſio ad ra'. phil.

c *Quanquam hoc quoque*] Omiſſa priori ratione poſteriorem diluit aſſerens potius veteres reprehendendos eſſe, quod de caſu & fortuna nihil diſſeruerint, quam ex ipſorum hac in re ſilentio colligendum caſum & fortunam non dari, præſertim cùm interdum fortunæ nomen vſurparint, imo & nonnulla fortuitò euenire conceſſerint. Prior autem ratio ex iis, quæ inferius dicenda ſunt, facile diſſoluetur. Nempe effectus, qui caſu, & fortuitò contingunt, raró cum effectis per ſe intentis iungi, vt inuentionem theſauri cum foſſione agri: proindéque huiuſmodi effectus certæ, ac præfinitæ cauſæ rationem, ad quam referantur, non habere.

Empedocles fortunam poſuit.

d *Præſertim cum interdum*] Quod Empedocles fortunam poſuerit probat ex iis, quæ in eius Coſmopœia, hoc eſt in libro de mundi fabrica, leguntur, videlicet aërem caſu in ſuperum locum euolaſſe cùm ſæpius alio modo fuiſſet agitatus. Itemque partes animantium fortuito concurſu inter ſe coaluiſſe.

Democriti dogma.

e *Sunt etiam qui*] Democritus cum animantium, ſtirpium, aliarumque minorum mundi partium generationem in mentem, aut naturam, aliasve cauſſas retuliſſet: tamen ipſam molitionem, compoſitionemque vniuerſitatis attribuit fortuito concurſui atomorum in infinito ſpatio temerè diſcurrentium, vt teſtatur Ariſtoteles 1. de Cœlo & 1. de partibus animalium cap. 1.

Coarguitur.

f *Et hoc ſanè admiratione*] Superioris ſententiæ falſitatem ex eo conuincit, quod per abſurdum ſit corpus cœleſte, & ea, quæ inter aſpectabilia excellũt, & ſtabiliora, ac diuiniora ſunt, caſu effecta fuiſſe cætera verò, in quibus fortuiti euentus ſæpe viſuntur, cauſas certo ordine conſtitutas vindicaſſe. Hac ipſa ratione vtitur etiam Ariſtoteles 1. de partibus animal cap. 1. Quam ob rem, inquit, veriſimilius dixerim cœlum, & factum eſſe ab eiuſmodi cauſa, ſi factum eſt, & magis eſſe ob eam cauſam, quàm animalia caduca, atque mortalia: ordo enim, & ratus, certusque ſtatus longè magis in rebus patet cœleſtibus quàm in nobis: incerta autem, inconſtans, & fortuita conditio in genere mortali potius eſt.

Ordo in corporibus cœleſtibus magis elucet.

g *Sunt*

καί τοι γε εἰ οὕτως ἔχει, τοῦτ' αὐτὸ ἄξιον ἐπιστάσεως. καὶ καλῶς ἔχει λεχθῆναί τι περὶ αὐτοῦ τούτου. πρὸς γὰρ τῷ καὶ ἄλλως ἄτοπον εἶναι τὸ λεγόμενον, ἔτι ἀτοπώτερον τὸ λέγειν ταῦτα, ὁρῶντας ἐν μὲν τῷ οὐρανῷ οὐδὲν ἀπὸ ταὐτομάτου γιγνόμενον, ἐν δὲ τοῖς οὐκ ἀπὸ τύχης πολλὰ συμβαίνοντα ἀπὸ τύχης. καίτοι εἰκός γε ἦν τοὐναντίον γίνεσθαι. εἰσὶ δέ τινες, οἷς δοκεῖ εἶναι μὲν αἰτία ἡ τύχη, ἄδηλος δὲ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, ὡς θεῖόν τι οὖσα καὶ δαιμονιώτερον. ὥστε σκεπτέον καὶ τί ἑκάτερον, καὶ εἰ ταὐτὸν, ἢ ἕτερον, τό, τε αὐτόματον καὶ ἡ τύχη, καὶ πῶς εἰς τὰς διωρισμένας αἰτίας ἐμπίπτουσι.

Atqui ſi ita eſt, hoc ipſum conſideratione di- Textus 46.
gnum eſt praclarumq́; erit de eo aliquid dice-
re. Nam praterquã quod alioqui abſurdum eſt
id quod dicitur, abſurdius adhuc eſt hac dice-
re, cùm nihil in cœlo caſu videant fieri, in his
autem, qua non fortuna, fortuitò multa acci-
dere, cuius tamen contrarium fieri conuenie-
bat. g *Sunt autem nonnulli, quibus fortuna* Textus 47.
cauſſa quidem eſſe videtur, ſed menti humana
incognita: perinde, ac diuinum quiddam, ad-
mirandumq́; numen ſit. Quid itaque vtrum-
que ſit & fortuna & caſus, & vtrum idem
ſint, an diuerſa, & quomodo in eas cauſſas, qua
definita ſunt, cadant, conſiderandum eſt.

g *Sunt autem*] Tertia opinio erat Stoicæ familiæ, & aliorum Philoſophorum ante Ariſtotelis tempora exiſtimantium fortunam cauſſam eſſe multorum effectuum, ſed reconditam, atque humanæ menti ignotam, & diuinum quid habentem. Hanc non impugnat hoc loco quod ridicula ſit, poſſitque ex iis, quæ inferiùs dicenda ſunt, facili negotio confutari.

Κεφάλαιον ε.

Πρῶτον μὲν οὖν, ἐπειδὴ ὁρῶμεν τὰ μὲν ἀεὶ ὡσαύτως γιγνόμενα, τὰ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, φανερὸν ὅτι οὐδετέρου τούτων αἰτία ἡ τύχη λέγεται, οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης, οὔτε τοῦ ἐξ ἀνάγκης καὶ ἀεὶ, οὔτε τοῦ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. ἀλλ' ἐπειδὴ ἔστιν ἃ γίγνεται καὶ παρὰ ταῦτα, καὶ ταῦτα πάντες φασὶν εἶναι ἀπὸ τύχης, φανερὸν ὅτι ἔστι τι ἡ τύχη καὶ τὸ αὐτόματον. τά τε γὰρ τοιαῦτα ἀπὸ τύχης, καὶ τὰ ἀπὸ τύχης τοιαῦτα ὄντα ἴσμεν. τῶν δὲ γιγνομένων τὰ μὲν ἕνεκά του γίγνεται, τὰ δ' οὔ. τούτων δὲ τὰ μὲν κατὰ προαίρεσιν, τὰ δ' οὐ κατὰ προαίρεσιν.

ἄμφω δ' ἐν τοῖς ἕνεκά του. ὥστε δῆλον, ὅτι καὶ ἐν τοῖς παρὰ τὸ ἀναγκαῖον, καὶ τὸ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, ἔστιν ἔνια, περὶ ἃ ἐνδέχεται ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ἔστι δ' ἕνεκά του, ὅσα τε ἀπὸ διανοίας ἂν πραχθείη, καὶ ὅσα ἀπὸ φύσεως. τὰ δὴ τοιαῦτα ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς γένηται, ἀπὸ τύχης φαμὲν εἶναι. ὥσπερ γὰρ καὶ ὄν ἐστι τὸ μὲν καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, οὕτω καὶ αἴτιον ἐνδέχεται εἶναι· οἷον οἰκίας, καθ' αὑτὸ μὲν αἴτιον τὸ οἰκοδομικόν, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ τὸ λευκὸν ἢ τὸ μουσικόν. τὸ

CAPVT V.

Primùm a *itaq; cùm alia ſemper eodẽ mo-*
do fieri videamus, alia plerunq́; perſpicuũ Textus 48.
eſt, fortunam neutrius horum generis cauſſam
dici, idq; quod fortuitò euenit, nec eius eſſe ge-
neris, quod neceſſariò, & ſemper eſt, nec eius,
quod plerunq;. Sed cùm quadã præter hac etiã
fiant, eaq; oẽs à fortuna inquiãt proficiſci, for-
tunã, & caſũ aliquid eſſe manifeſtũ eſt. Nã &
qua ſunt eiuſmodi, ea fortuitò fieri, & qua for
tuitò fiũt, ea eſſe eiuſmodi nouimus. b *Eorũ autẽ*
qua fiũt, quadã alicuius gratia fiunt, quadã nõ
fiunt. Et horũ alia delectu fiũt, alia nõ delectu.
In his verò, qua alicuius ſunt gratia, ambo Textus 49.
inueniuntur. Quare perſpicuum eſt etiam in
iis, qua nec neceſſariò ſunt, nec plerunq́;, nõnul-
la eſſe, in quibus eſſe id poteſt, quod eſt, ad finẽ
referri. Ad finem autem referũtur & ea, qua
mente agi poſſunt, & qua natura. c *Qua igitur* Textus 50.
eiuſmodi ſunt, cùm fieri ea accidit, fortuitò di-
cimus fieri. Vt enim res alia eſt per ſe, alia
qua accidit, ſic & cauſſa eſſe poteſt: vt domus
cauſſa quidem per ſe id eſt, quod vi ædificandi
eſt praditũ; album autẽ aut muſicũ accidunt.
Et

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Partitio effectuum. P*Rimum* a *itaque.*] Vt ſuam de caſu & fortuna ſententiam explicet duplicem præmittit diuiſionem. Prima eſt. Effectuum quidam ſemper eodem modo proueniunt, nullamque habent varietatem, vt ortus & occaſus ſyderum; quidam plerunque, non tamen ſemper, vt pluuiæ per hyemen, canities in ſenectute, alij nec ſemper, nec plerunque, vt naſci hominem bicipitem, vel ſole in Cancro exiſtente frigere apud nos. Illud ergo pro certo habendum eſſe ait, ea quæ in prioribus duobus membris continentur, non pertinere ad fortunam; quæ verò in aliis, poſſe fortuito contingere, vt communis hominum conſenſus teſtatur.

Alia partitio. b *Eorum autem.*] Altera diuiſio eſt. Eorum, quæ fiunt, quædam ſunt gratia alicuius, id eſt, ob aliquem finem, quædam minime. Rurſus quæ gratia alicuius fiunt bipartito diſtribuuntur. Alia namque animi deliberatione, & conſilio peraguntur, vt rei familiaris adminiſtratio, alia natura, vt germinatio arboris. Addit que in iis, quæ alicuius gratia fiunt (intellige vel actu, vel poteſtate) ambo inueniri, ideſt, caſum & fortunam.

In quibus rebus fortuna, & caſus reperiatur.

c *Quæ igitur.*] Particulatim declarat quænam ea ſint, in quibus fortuna, aut caſus interueniant, docetque, vt Simplicius, & Themiſtius interpretantur, eſſe illa, quæ gratia alicuius ſeu mēte, ſeu natura ſiunt, ſi ſint cauſſæ per accidens, hoc eſt, cum ex his ſequitur aliquid diuerſum ab eo, cuius gratia ſiebat: tunc enim id, quod ſequitur, fortuitum dicitur. Quod vt planum ſit, præ oculis habendum eſt tam cauſſarum, quam effectorum quædam eſſe per ſe, quædam per accidens. Ac quemadmodum quæ per ſe dicuntur certam, definitamque rationem habent, ita quæ per accidens, ancipitem, & indeterminatam obtinere. Verbi cauſa, foſſor, quia per ſe eſt cauſa foſſionis præfinitum habet ordinem, modumque ad eiuſmodi effectum: at ex accidente multa tam ipſi, quam eius effectui iungi queunt. Siquidem poteſt foſſor eſſe muſicus, albus, ſenex, aut iuuenis. Item poteſt foſſioni adiungi inuentio viperæ theſauri, aut carbonum. Ea igitur eueniunt caſu, & fortuitò, quæ prædicto modo effectui, in quem cauſſa per ſe intendit, ex accidente iunguntur, vt theſauri inuentio foſſioni terræ.

τὸ μὲν οὖν καθ' αὑτὸ αἴτιον, ὡρισμένον. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀόριστον· ἄπειρα γὰρ ἂν τῷ ἑνὶ συμβαίη. καθάπερ οὖν ἐλέχθη, ὅταν ἐν τοῖς ἕνεκά του γιγνομένοις τοῦτο γίνηται, τότε λέγεται ἀπὸ ταὐτομάτου καὶ ἀπὸ τύχης. αὐτῶν δὲ πρὸς ἄλληλα τὴν διαφορὰν τούτων ὕστερον διοριστέον. νῦν δὲ τοῦτο ἔστω φανερὸν, ὅτι ἄμφω ἐν τοῖς ἕνεκά του ἐστίν· οἷον ἕνεκα τοῦ ἀπολαβεῖν τὸ ἀργύριον, ἦλθεν ἂν κομιούμενος τὸν ἔρανον, εἰ ᾔδει. ἦλθε δὲ οὐ τούτου ἕνεκα, ἀλλὰ συνέβη ἐλθεῖν, καὶ ποιῆσαι τοῦτο, τὸ κομίσασθαι ἕνεκα· τοῦτο δὲ οὐδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ φοιτῶν εἰς τὸ χωρίον, οὔτ' ἐξ ἀνάγκης. ἔστι δὲ τὸ τέλος ἡ κομιδὴ, οὐ τῶν ἐν αὐτῷ αἰτίων, ἀλλὰ τῶν προαιρετῶν καὶ ἀπὸ διανοίας· καὶ λέγεταί γε τότε ἀπὸ τύχης ἐλθεῖν. εἰ δὲ προελόμενος, καὶ τούτου ἕνεκα, ἢ ἀεὶ φοιτῶν, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κομιζόμενος, οὐκ ἀπὸ τύχης. δῆλον ἄρα ὅτι ἡ τύχη αἰτία κατὰ συμβεβηκὸς ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν, τῶν ἕνεκά του. διὸ περὶ τὸ αὐτὸ διάνοια καὶ τύχη. ἡ γὰρ προαίρεσις οὐκ ἄνευ διανοίας. ἀόριστα μὲν οὖν τὰ αἴτια ἀνάγκη εἶναι, ἀφ' ὧν ἂν γένοιτο τὸ ἀπὸ τύχης. ὅθεν δοκεῖ ἡ τύχη τοῦ ἀορίστου εἶναι, καὶ ἄδηλος ἀνθρώπῳ· καὶ ἔστιν ὡς οὐδὲν ἀπὸ τύχης δόξειεν ἂν γίγνεσθαι. πάντα γὰρ ταῦτα ὀρθῶς λέγεται, ὅτι εὐλόγως. ἔστι μὲν γὰρ ὡς γίνεται ἀπὸ τύχης· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ γίνεται, καὶ ἔστιν αἴτιον ὡς συμβεβηκὸς, ἡ τύχη· ὡς δ' ἁπλῶς, οὐδενός· οἷον οἰκίας, οἰκοδόμος μὲν αἴτιος, κατὰ συμβεβηκὸς δὲ αὐλητής· καὶ τοῦ ἐλθόντα κομίσασθαι τὸ ἀργύριον, μὴ τούτου ἕνεκα ἐλθόντα, ἄπειρα τὸ πλῆθος· καὶ γὰρ ἰδεῖν τινα βουλόμενος, καὶ διώκων, καὶ θεασάμενος, καὶ φεύγων.

Et cauſſa quidem per ſe definita eſt, quæ verò accidit indefinita; quandoquidem vni accidere poſſunt infinita. Vt igitur dictum eſt, cùm in his, quæ alicuius fiunt gratia, id fit, tum caſu eſſe, & fortuitò dicitur. Horum autē inter ſe differentia poſt definietur: hoc verò nunc Text. 51.
conſtet, in his, quæ alicuius ſunt gratia, ambo eſſe, vt pecuniæ accipiendæ gratia veniſſet, ſi accepturum ſe illam ſciuiſſet. Venit autem non ea de cauſſa, ſed accidit vt venerit, idq; fecerit accipiendi cauſſa: & hoc quidem nec plerunq. nec neceſſario in eum locum proficiſcens (finis autem, qui eſt acceptio in his cauſſis non eſt, quæ in eo ſunt ſitæ, ſed in his, quæ ſub delectū, & mentem non cadunt,)eumq; fortuitò veniſſe is dicitur. Quod ſi delectu, eiuſq; rei gratia aut ſemper veniens, aut plerunq; accipiens, nō fortuitò. In his igitur, quæ, cùm alicuius ſint Textus 52.
gratia, delecta fiunt, cauſſam, quæ accidat fortunam eſſe, manifeſtum eſt. Quare cum delectus abſq; mente non ſit, mens, & fortuna in eodem verſantur. d *Cauſſa igitur, à quibus* Textus 53.
fieri id poteſt, quod fortuitò euenit, definitæ non ſint neceſſe eſt; quo fit, vt fortuna rei nō definitæ eſſe, atq; homini occulta videatur. Atque etiam fit, vt fortuitum nihil euenire poſſit videri. Omnia namque hæc quod rationem habeant coniunctam, rectè enunciantur. Nam aliquo quidem modo à fortuna aliquid fit: ex accidenti enim fit. Atque vt accidens, fortuna Textus 54.
eſt cauſſa; propriè autē nullius: vt domus architectus cauſſa eſt, ex accidenti autem tibicen. infinitaq; ſunt multitudine, quibus cùm veniſſet pecuniam acceperit, non eius rei gratia profectus. Nam & videre aliquem volens, & inſectans, & ſpectaturus, & fugiens. e *Illud* Textus 55.

Euentus fortuitus non vē dicat definitas cauſſas.

d *Cauſſa igitur*] Quoniam ea, quæ caſu eueniunt, multifariam accidere poſſunt, colligit fortuitum euentum non habere cauſſas definitas, ſed varias & incertas. Vnde etiam intelligi poſſe ait non multum ab his differre, quæ alij de fortuna docuerunt, videlicet fortunam eſſe cauſſam, & non eſſe cauſam: eſſe cauſam ex accidenti, vt eſt architectus tibicen reſpectu domus: & non eſſe cauſſam per ſe, ac definitam, vt eſt profectio in forum collata cum inuentione eius, qui pecuniam dedit, quæ profectio ob multas, & varias cauſſas eſſe potuit. e *Illud*

καὶ τὸ φάναι εἶναί τι παράλογον τὴν τύχην, ὀρθῶς· ὁ γὰρ λόγος ἢ τῶν ἀεὶ ὄντων, ἢ τῶν ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· ἡ δὲ τύχη ἐν τοῖς γιγνομένοις παρὰ ταῦτα. ὥστ' ἐπειδὴ ἀόριστα τὰ τοιαῦτα αἴτια, καὶ ἡ τύχη ἀόριστον. ὅμως

e *Illud etiam rectè dicitur, fortunam eſſe quiddam à ratione alienum; quando quidem ratio in his verſatur, quæ aut ſunt ſemper, aut plerúmque; fortuna autem in his, quæ præter hæc ſiunt. Quare cùm ea, quæ hoc modo ſunt cauſſæ, definitæ nō ſint, fortuna etiā quiddam eſt non definitū.* Textus 55.

f Sed

Fortuna dicitur eſſe præter rationem.

e *Illud etiam.*] Illud quoque ab alijs non inſcite prolatum inquit, fortunam eſſe quid præter rationem: cùm ratio in iis, quæ rarò eueniunt, nulla appareat. Idem repetit libro primo Rhetoric. ad Theodect. capite 5. hiſce verbis. Verùm eorum quoque bonorum, quæ præter rationem accidunt, fortuna cauſſa eſt, vt ſi cùm cæteri fratres deformes ſint, ſolus pulcher ſit, vel ſi cùm cæteri theſaurum non viderint, ſolus aſpexerit, vel ſi, cùm proximus ſagitta interierit, is ne tactus quidem ſit & cæt. Nam hæc omnia fortunatorum eſſe videntur.

ὅμως δ' ἐπ' ἐνίων ἀπορήσειεν ἄν τις, ἆρ' οὖν τὰ τυχόντα αἴτια ἂν γένοιτο τῆς τύχης, οἷον ὑγιείας, ἢ τὸ πνεῦμα, ἢ ἡ εἵλησις, ἀλλ' οὐ τὸ ἀποκεκάρθαι· ἔστι γὰρ ἄλλα ἄλλων ἐγγύτερα τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτίων. τύχη δὲ ἀγαθὴ μὲν λέγεται, ὅταν ἀγαθόν τι ἀποβῇ· φαύλη δὲ, ὅταν φαῦλόν τι. εὐτυχία δὲ καὶ δυστυχία, ὅταν μέγεθος ἔχοντα ταῦτα. διὸ καὶ τὸ παρὰ μικρὸν, κακὸν ἢ ἀγαθὸν λαβεῖν μέγα, ἢ δυστυχεῖν, ἢ εὐτυχεῖν ἐστὶν, ὅτι ὡς ὑπάρχον λέγει ἡ διάνοια· τὸ γὰρ παρὰ μικρὸν, ὥσπερ οὐδὲν ἀπέχειν δοκεῖ ἔτι, ἀβέβαιον ἡ εὐτυχία, εὐλόγως· ἡ γὰρ τύχη ἀβέβαιος· οὔτε γὰρ ἀεὶ, οὔθ' ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ οἷόν τ' εἶναι τῶν ἀπὸ τύχης οὐθέν. ἔστι μὲν οὖν ἄμφω αἴτια, καθάπερ εἴρηται, κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ ἡ τύχη, καὶ τὸ αὐτόματον, ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις γίγνεσθαι μὴ ὡς ἁπλῶς, μηδ' ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ τούτων, ὅσα ἂν γένοιτο ἕνεκά του.

f *Sed tamen de quibuſdam aliquis dubitauerit, num fortuna quæuis cauſſa eſſe poſſint, vt ſanitatis, aut ſpiritus, aut æſtus, ſed non detonſio, ſiquidem cauſſarum ex accidenti aliæ alijs ſunt propinquiores.* g *Secunda autē dicitur fortuna, cùm bonum aliquod euenerit: aduerſa, cùm malum. Sed cùm magna hæc fuerint, fortuna grandis proſperitas, magnúmq; infortunium: quare & cùm parum abeſt quin excellens aliquod in malum, aut bonum incidamus, infortunio magno, aut grandi fortunæ proſperitate vti ſmur, quandoquidē mēs perinde ſtatuit, ac ſi id iam adeſſet. Nam quod parū abeſt, nihil abeſſe propemodū videtur. Fortuna etiā grandis proſperitas ratione optima incerta eſt: fortuna etenim incerta eſt, quando nihil, nec ſemper, nec plerunque fortuitum eſſe poteſt. Vtrunq; igitur, caſus & fortuna cauſſæ ex accidenti in his ſunt, quæ nec omnino, nec plerunque fieri contingit, & horum, quæ in his fiunt, quæ alicuius ſunt gratia.* Textus 56. Textus 57.

f *Sed tamē de quibus.*] Cu idē effectus fortuitus multas cauſas ex accidente habere poſſit, alias remotiores, alias propinquiores, in controuerſiam adducit quænam ex iis cauſſis fortuna exiſtimanda ſit. Vt ſi quis capillum totonderit, deinde æſtus, aut venti perflatus acceſſerit, & ſanitatem præter opinionem recuperet, in quod horum, vt in fortuitam cauſſam conferenda valetudo ſit? ſentit verò, vt interpretatur Philoponus, viciniorem cauſſam magis dicendam fortunam.

Quod parum abeſt nihil abeſſe videtur.

g *Secunda autem.*] Solet fortuna varijs affici epithetis ratione effectum, quos inducit. Horum nonnulla perſtringit hoc loco Ariſtoteles.

Cauſſa vicinior magis dicenda fortuna.

CAPI

Κεφάλαιον ϛ.

Διαφέρει δὲ, ὅτι τὸ αὐτόματον ἐπὶ πλεῖόν ἐστι· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τύχης, ἀπὸ ταὐτομάτου· τοῦτο δ' οὐ πᾶν ἀπὸ τύχης. ἡ μὲν γὰρ τύχη καὶ τὸ ἀπὸ τύχης, ἐστὶν ὅσοις καὶ τὸ εὐτυχῆσαι ἂν ὑπάρξειεν, καὶ ὅλως πρᾶξις. διὸ καὶ ἀνάγκη περὶ τὰ πρακτὰ εἶναι τὴν τύχην. σημεῖον δὲ, ὅτι δοκεῖ ἤτοι ταὐτὸν εἶναι τῇ εὐδαιμονίᾳ, ἢ ἐγγύς. ἡ δ' εὐδαιμονία, πρᾶξίς τις· εὐπραξία γάρ. ὥσθ' ὁπόσοις μὴ ἐνδέχεται πρᾶξαι, οὐδὲ τὸ ἀπὸ τύχης τι ποιῆσαι. καὶ διὰ τοῦτο οὔτε ἄψυχον οὐδὲν, οὔτε θηρίον, οὔτε παιδίον οὐδὲν ποιεῖ ἀπὸ τύχης, ὅτι οὐκ ἔχει προαίρεσιν· οὐδ' εὐτυχία, οὐδ' ἀτυχία ὑπάρχει τούτοις, εἰ μὴ καθ' ὁμοιότητα, ὥσπερ ἔφη Πρώταρχος, εὐτυχεῖς εἶναι τοὺς λίθους ἐξ ὧν οἱ βωμοί, ὅτι τιμῶνται, οἱ δὲ ὁμόζυγες αὐτῶν καταπατοῦνται. τὸ δὲ πάσχειν ἀπὸ τύχης, ὑπάρξει πως καὶ τούτοις, ὅταν ὁ πράττων τι περὶ αὐτὰ, πράξῃ ἀπὸ τύχης· ἄλλως δὲ οὐκ ἐστί. τὸ δ'

CAP. VI.

Differūt a autē quoniā caſus latius patet. Nā qđ eſt à fortuna caſu eſt, quod verò caſu, nō omne à fortuna. In ea enim eia fortuna, & qđ ab ea proficiſcitur, cadit, qb' fortuna grādi pſperitate vti, & omnino agere datū eſt. Vnde & neceſſe eſt in rebus agendis fortunā verſari. b Idq; ex eo ſcire licet, quod fortuna grandis proſperitas, aut cum felicitate idem eſſe, aut illi affinis videatur. Quare cùm felicitas actio ſit quædam, ſiquidem bona eſt actio, ea profectò, in quæ actio non cadit, nec fortuitam quidem rem vllam poſſunt efficere. c Ob eámque cauſſam, neq; inanimatum vllum, neque bellua, neque infans, quòd delectū non habeāt, quidpiam agunt eorum, quæ fortuna eueniūt: nec item fortuna grandi proſperitate, aut excellenti infortunio, niſi quadā ſimilitudine vtuntur, vt Protarchus fortunatos dixit lapides, è quibus aræ extructæ eſſent, quòd honore afficerentur, cùm alij eiuſdem generis pedibus cōculcarentur. Sed etiā hæc ipſa quodāmodo à fortuna perpetiuntur, cùm fortuna is egerit, cuius actio in eis verſatur: alio modo non patiuntur. Textus 58. Textus 59.

τὸ δ' αὐτόματον καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις καὶ πολλοῖς τῶν ἀψύχων, οἷον ὁ ἵππος αὐτόματος, φαμὲν, ἦλθεν, ὅτι ἐσώθη μὲν ἐλθὼν, οὐ τοῦ σωθῆναι δ' ἕνεκεν ἦλθε. καὶ ὁ τρίπους αὐτόματος κατέπεσεν· ἔστη μὲν γὰρ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν· ἀλλ' οὐ τοῦ καθῆσθαι ἕνεκεν κατέπεσεν. ὥστε φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἁπλῶς ἕνεκα του γινομένοις, ὅταν μὴ τοῦ συμβάντος ἕνεκα γίνηται, ὧν ἔξω τὸ αἴτιον, τότε ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου λέγομεν· ἀπὸ τύχης δὲ, τούτων ὅσα ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου γίνεται τῶν προαιρετῶν τοῖς ἔχουσι προαίρεσιν. σημεῖον δὲ τὸ μάτην, ὅτι λέγεται, ὅταν μὴ γίνηται τὸ ἕνεκα ἄλλου, ἐκείνου ἕνεκα· οἷον τὸ βαδίσαι, εἰ λαπάξεως ἕνεκά ἐστιν· εἰ δὲ μὴ ἐγένετο βαδίσαντι, μάτην ἔφαμεν βαδίσαι, καὶ ἡ βάδισις ματαία, ὡς τοῦτο ὂν τὸ μάτην, τὸ πεφυκὸς ἄλλου ἕνεκα, ὅταν μὴ περαίνῃ ἐκεῖνο οὗ ἕνεκα ἦν, καὶ ἐπεφύκει. ἐπεὶ εἴ τις λούσασθαι φαίη μάτην, ὅτι οὐκ ἐξέλιπεν ὁ ἥλιος, γελοῖος ἂν εἴη· οὐ γὰρ ἦν τοῦτο ἐκείνου ἕνεκα. οὕτω δὴ τὸ αὐτόματον κατὰ τὸ ὄνομα, ὅταν αὐτὸ μάτην γίνεται· κατέπεσε γὰρ οὐ τοῦ πατάξαι ἕνεκα ὁ λίθος. ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου ἄρα κατέπεσεν ὁ λίθος· ὅτι πέσοι ἂν ὑπό τινος, καὶ τοῦ πατάξαι ἕνεκα.

Caſus autem aliis quoque animalibus, & multis inanimatis congruit, vt equum dicimus caſu veniſſe, quod cùm veniſſet, ſeruatus eſt, cùm tamen vt ſeruaretur non veniſſet, tripes quoque caſu cecidit, quòd ſedendi quidem ſit cauſſa, ſed vt ſubſellium eſſet, nō ceciderit. Perſpicuum itaq; eſt in his, quæ alicuius gratia omnino fiunt, cùm non eius, quod euenit gratia, cuius cauſſa extra eſt, fiunt, tum nos ἀπὸ ταὐτομάτου, id eſt caſu id fieri dicere. Horum autem ea fortunæ tribui, quæ cùm in delectum cadant, in his, quæ delectu ſũt prædita, caſu efficiuntur. d *Signum autem eſt, quia vox μάτην, quæ valet fruſtra, tum vſurpatur, cùm id cuius gratia aliquid fit, factum non fuerit, ſed illud quod eius gratia. Vt ſi deābulatio deiiciendi aluũ ſit gratia, eáque deambulanti non ſubſequatur, fruſtra dicimus ambulaſſe, & ſuo effectu fruſtratam ambulationem: perinde ac μάτην, hoc eſt fruſtra id ſit, quod cùm alterius gratia aptum ſit eſſe, id non perficit, cuius gratia eſt comparatum. Nam ſi quis ſe fruſtra lauiſſe dixerit, quod ſol non defecerit ridiculus profectò fuerit, ſiquidem lotio eius gratia inſtituta non erat. Sic igitur τὸ αὐτόματον, hoc eſt, caſus nominis ratione dicitur, cùm αὐτὸ μάτην, hoc eſt, fruſtra ipſum fuerit effectum. Decidit námq; lapis non feriendi gratia, caſu igitur decidit, propterea quod etiam cadere poſſit, feriendi gratia ab aliquo deiectus.*

Textus 60. Textus 61. Textus 62. Textus 63.

Ab

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Quid ſit fortuna. Quid caſus.

D*ifferunt a autem.*] Caſus & fortunæ diſcrimen in eo eſſe docet, quod fortuna minùs latè pateat, & in iis duntaxat poſita ſit, quæ ex propoſito, & conſultò gerũtur: caſus verò non ita ſe habeat. Sed enim aduertendum eſt caſum bifariam ſumi. Vno modo præciſe, quo pacto neque caſus eſt fortuna, nec contra vlla fortuna caſus. Definitur enim ita accepta fortuna, cauſſa per accidens in iis, quæ alicuius gratia delectu fiunt. Caſus verò definitur, cauſa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt, ſine delectu tamen. Altero modo accipitur caſus, vt eſt quid commune caſui, & fortunæ: ſicque licet omnis fortuna caſus ſit, non tamen retro commeant. Ac ſecundum hanc rationem ſumitur caſus hoc loco ab Ariſtotele, definiturque ita. Caſus eſt cauſſa per accidens in iis, quæ alicuius gratia fiunt.

Fortuna quorum ſit.

b *Idque ex eo ſtat.* Eſſe fortunam eorum tantùm, quæ conſultò geruntur, probat Ariſtoteles, quia fortuna iis competit, quibus contingit eſſe bene fortunatos, & quorum proprium eſt in rebus agendis verſari. Quod ex eo intelligi poteſt, quia fortunæ excellens proſperitas aut eſt idem quod felicitas, quæ actio quædam eſt, aut eſt illi cognata. Quare ſi iis tantùm conuenit fortuna, quorum eſt agere, & agere eſt eorum, quæ vtuntur deliberatione (cætera enim magis aguntur, quam agunt) conſequens ſit, vt fortuna tantùm reperiatur in iis, quæ conſultò fiunt. Circa hanc rationem aduerte ex 1. lib. Ethic. cap. 7. felicitatem conſiſtere in actione rationi conſentanea, quæ hominis eſt propria, eique in vita perfecta contingit. Quæ felicitas non idem eſt, quod proſperitas, ſed ei aliquantulum affinis, quatenus ipſam ornat, & cumulat [illegible] licet non defuerint, qui in ea felicitatem abſolutè collocarint, ad quorũ dogma, etſi falſum alluſit Ariſtoteles cùm dixit proſpera fortunam aut felicitatē eſſe, &c.

c *Itaque cauſam.*] Licet ijs, quæ delectu carent, fortunæ ratio non conueniat, ſi propriè loquendum ſit, conuenit tamen ſimilitudine quadam. Quo ſenſu Protarchus fortunatos dixit lapides, e quibus deorum altaria conſtarent, quòd eis homines honorem cultũmque exhiberent, & infortunatos eos, qui humi ſtrati conculcarentur pedibus. Addit etiam Ariſtoteles ea, in quę delibe ratio non cadit, licet circa fortuitos euentus aliquid non agant, poſſe tamen eos perpeti, ſi aliquis interueniat factum ab ijs, qui fortuitò egerint. Exemplum eſſe poteſt infans, qui alicuius opera obiectus feris ab ijs ſuſtentatus eſt, deinde ad regni faſtigium peruenit.

d *Signum autem eſt.* Argumento a Græci vocabuli notatione oſtendit caſum reperiri in ijs, quæ alicuius gratia fiunt: ſiue conſultò, ſiue naturæ inſtinctu, ſiue ab animatis, ſiue ab anima expertibus efficiantur. Nam caſu [illegible] ſibi admodum vicina, ſiquidem αὐτόματον, quod latinis eſt caſus, deducitur ex τοῦ μάτην quod eſt fruſtra: at fruſtra dicimus quicquid alicuius gratia cōparatum fuit, neque tamen illud obtinuit.

e Vtrumque

μάλιστα δ' ἐστὶ χωριζόμενον τὸ ἀπὸ τύχης ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις· ὅταν γὰρ γένηταί τι παρὰ φύσιν, τότε οὐκ ἀπὸ τύχης, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τ' αὐτομάτου γεγονέναι φαμέν. ἔστι δὲ καὶ τοῦτο ἕτερον. τοῦ μὲν γὰρ ἔξω τὸ αἴτιον, τοῦ δ' ἐντός. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ αὐτόματον, καὶ τί ἡ τύχη, εἴρηται, καὶ τί διαφέρουσιν ἀλλήλων. τῶν δὲ τρόπων τῆς αἰτίας ἐν τοῖς ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως, ἑκάτερον αὐτῶν· ἢ γὰρ τῶν φύσει, ἢ τῶν ἀπὸ διανοίας, αἴτιον ἀεί ἐστιν· ἀλλὰ τούτων τὸ πλῆθος ἀόριστον. ἐπεὶ δ' ἐστὶ τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη αἴτια ὧν ἂν ἢ νοῦς γένοιτο αἴτιος, ἢ φύσις, ὅταν κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιόν τι γένηται τούτων αὐτῶν· οὐδὲν δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι πρότερον τῶν καθ' αὑτό. δῆλον ὅτι οὐδὲ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς αἴτιον πρότερον τοῦ καθ' αὑτό. ὕστερον ἄρα τὸ αὐτόματον καὶ ἡ τύχη καὶ νοῦ καὶ φύσεως. ὥστ' εἰ ὅτι μάλιστα τοῦ οὐρανοῦ αἴτιον τὸ αὐτόματον, ἀνάγκη πρότερον νοῦν αἴτιον καὶ φύσιν εἶναι καὶ ἄλλων πολλῶν, καὶ τοῦδε τοῦ παντός.

Ab his autē quæ fiunt natura id, quod fortuna euenit maximè abiunctū eſt. Nā cū præter naturā effectū quidpiam eſt, nō à fortuna, ſed caſu potius factū fuiſſe enunciamus. Quāquā & hoc quoque diuerſum eſt, quādoquidem vnius cauſſa externa eſt, alterius inſita. Quid igitur caſus, & quid fortuna, & quid inter ſe differunt, dictū eſt. Tex. 64.
[e] Vtrunq; autē eorū ad eum cauſſæ modū pertinet, vnde motus oritur principiū. Aut enim eorum, quæ natura, aut eorum, quæ mente fiunt, cauſſa ſunt ſemper; ſed earū multitudo definita non eſt. Tex. 65.
[f] Cū verò eorum, quorum cauſſa, aut mens, aut natura eſſe poteſt, caſus, & fortuna ſint cauſſæ, idq; tum demum, cùm eorum aliquid fit ex accidente, nihilq; quod ex accidenti ſit, ea antecedat, quæ ſunt per ſe, proinde quæ ex accidenti cauſſa eſt, ea ſit poſterior, quæ per ſe eſt, caſus nimirum, & fortuna, mēte, & natura erūt poſteriora. Text. 66.
Quare ſi quàm maximè cœli cauſſa ſit caſus, mentem & naturam, cùm aliorum multorum, tum huius vniuerſi priorem eſſe cauſſam neceſſe eſt. Text. 67.

Caſus & fortuna ad efficiētem cauſſam pertinent.

e *Vtrunq; autem*] Statuit caſum & fortunam ad genus cauſſæ efficientis pertinere, quia nimirū ſunt cauſſæ ex delectu, aut naturæ impulſu efficientes id, cui ex accidente adiungitur, quod caſu euenit, veluti cùm foſſioni terræ, quam per ſe & conſilio ſeſſor moliebatur, theſauri inuentio annectitur, aut lapſui lapidis ſuopte pondere deuoluti vulneratio prætereuntis Socratis.

Error Democriti.

f *Cum verò autem*] Ex ijs, quæ hactenus diſputauit, progreditur contra Democritum, qui cœleſtis mundi ortum caſui & fortunæ aſcribebat. Nam cùm caſus & fortuna ſint cauſſæ per accidens, eorum quæ a mente vel natura fiunt, nihil ab ijs proficiſci poteſt, quin aliquid quidpiam a mente, vel natura prius oriatur, ex quo deinde fortuitus caſus ſequi poſſit. Quare ſi cœlum caſu procreatum foret, oporteret aliquem effectum per ſe, eius moſitionem antegreſſum fuiſſe, quod abſurdum dictu eſt.

QVÆSTIO I.

SIT-NE FORTVNA, ET FATVM IN REBVS AN NON?

ARTICVLVS I.

VERAE DE FORTVNA SENTENTIAE EXPLICATIO.

Cur Ethnici fortunę numē tribuerint.

ETHnici, vt erāt infinitis ſuperſtitionib⁹ implicati, fortunæ numē dedere, nec ſolùm Poëtæ, qui multa mentiuntur, ſed etiā nonnulli Philoſophi. Tametſi horū quidam, dū in re ſtulta volunt eſſe ſapientes, fortunę ſexū mutarunt, non Deam, vt Poëtæ, ſed Deū appellantes. Fuerūt autē in hunc errorem inducti, quòd viderent latentes quoſdam, & inopinatos euentus, quorū cauſſam cū ignorarent, nec tamen nullam eſſe ſibi perſuaderent, occultū aliquod eſſe numē à quo ij prouenirēt, id eſt, fortunā ſtatuerunt. Vnde illud Ciceronis, ignoratio rerum, atq; cauſſarum, fortunæ nomen induxit.

Fortunæ pictura, eius ſignificatio. Boet.

Porro Cebes Philoſophus, aliiq; veteres fortunā cæcā effinxere, furenti ſimilē, volubili ſaxo pendentem. Quo picturæ artificio ſignificare volebant eam nihil ratione, aut iudicio, omnia temerè, & cæco impetu adminiſtrare; rerum humanarum aleam ſusq; déque vertere; iniquam vexatricem eſſe, malis propitiam, bonis aduerſam, vagā, ac verſatilē, & in ſola leuitate conſtantē. Quò pertinet illud Boëtij lib. 2. de conſolat. proſa 2. hunc continuum ludū ludimus, rotam volubili orbe verſamus: infima ſummis, ſumma infimis immutare gaudemus.

Alia fortunæ effigies.

Sed aliis etiā modis Ethnici fortunā pingebant ad eius potētiam ſignificandam, Nam Bupalus, vt Pauſanias lib. 4. ait, primus apud Smyrnęos ſtatuam fortunæ fecit capite polum, altera manu cornucopiæ quaſi dominā gerentem.

D. Aug. Lactant. 1. concl.

Porro hanc tam abſurdam, & ridiculam de fortunæ imperio & diuinitate ſententiā coarguit, præter alios, D. Auguſt. 4. lib. de ciuitate Dei c. 18. & Lactantius lib. 3. ca. 28 & 29. Ea igitur exploſa duas concluſiones ſtatuemus. Prima ſit Negari non debet dari in rebus fortunam, ſi fortuna ſumatur, vt eſt cauſſa per accidens in iis, quæ ob aliquē finē ex electione operantur. Hæc cōcluſio comprobata fuit ab Ariſtotele c. 5. huius libri, nec opus eſt pluribus eam argumentis ſtabilire; tametſi non defuerunt ex poſterioribus Philoſophis quidam

Qui omnino caſū

 ætate

[& fortunam negarunt.] ætate Magni Alberti, vt idem hoc in loco tractatu 2.c.10.commemorat, qui contra ſenſerint, affirmaruntque non dari vllo modo caſum, aut fortunam.

[2. Con. D. Aug.] Secũda concluſio. Reſpectu Dei optimi, maximi, nihil caſu, aut fortuitò euenire poteſt. Hęc traditur à D. Aug lib.3. de Trinitate c.4. hiſce verbis. Nihil in iſta totius creaturæ ampliſſima quadã, immenſaq; Republica eſt, quod non de interiori, atque intelligibili aula ſummi imperatoris aut iubeatur, aut permittatur. Aſtruitur verò ab eodẽ in lib.83. quæſtionũ, q.34. hunc in modum. Quidquid caſu fit; temere fit, quidquid temerè fit, ſine prouidẽtia fit; ſed nihil extra diuinę prouidẽtiæ regulam accidit; ergo reſpectu illius nihil temerè aut vice fortuita põt, accidere. Secundò idem ſuadetur, quia ſi quid comparatione Dei poſſet fortuitò contingere, poſſet Deus eſſe cauſſa per accidens alicuius: quod repugnat; primum quia omnis cauſſa per accidẽs habet aliã nobiliorem, ad quam reuocetur. Deinde quia id, quod eſt cauſſa per accidẽs, inſcienter incurrit in effectum, quod Deo neutiquam conuenit, de quo rectè ſcripſit Boëtius 5.lib. proximè citati operis, metro 2.

[Repugnat Deum eſſe cauſſã per accidens alicuius: teſt. Boetius.]

Huic ex alto cuncta tuenti
Nulla terræ mole reſiſtunt,
Non nox atris nubibus obſtat.

Quæ ſunt, quę fuerint, veniúntque
Vno mentis cernit in actu:
Quem, quia reſpicit omnia ſolus,
Verùm poſſis dicere ſolem.

ARTICVLVS II.

QVO SENSV ADMITTI AVT NEGARI FATVM DEBEAT.

[Varij errores circa fatum. Dari fatũ in rebus.] Dicamus etiam nonnihil de fato, quod caſui & fortunæ cognatum eſt. Quidam fatũ, inane nomen ſine re eſſe putarunt. Alij ita fati legibus addixere omnia, vt voluntatis arbitrium tollerent, aientes fatũ eſſe indeclinabilem rerum ſeriem, & catenam per æternæ conſequentiæ ordines ſemetipſam implicantẽ: ſiue naturalẽ, & neceſſariã rerũ cõſequẽtiã. Alij prætereà fati ordinem ac prouidentiam ad ſpecies, non verò ad ſingularia, ſaltem intereuntia, extenderunt.

His tamẽ reiectis, qui lõgè deuiũ à veritate iter tenuerunt, admittendũ eſt dari in rebus fatũ; ſed quale mox dicem⁹, neq; propterea aut rerũ cõtĩgẽtiã aut volũtatis delectũ & libertatẽ adimi; cũ minimè cõueniat, vt fatũ impediat, vel è medio tollat modũ agẽdi particulariũ cauſſarũ, quarũ aliç ex libertate, aliç ſolo naturç impetu, aliç cõtĩgẽter, aliç neceſſariò ex ſe, ac ſuopte ingenio operãtur. Prçſertim cùm hæc in agẽdo varietas ad pulchritudinem, & ornatum vniuerſi magnopère conducat. Quam qui mundo adimunt, ſimiles iis ſunt, qui è pictura colorũ differentiam, è muſica vocum varietatem, è tragædia perſonatum multitudinem tollunt.

[Quid ſit fatum.] Eſt igitur fatum apud eos, qui rectè ſentiunt, nihil aliud, quã inhęrens rebus mobilibus immobilis diſpoſitio, per quã diuina prouidentia ſuis quæque nectit ordinibus, vt definit Boëtius lib.5. de conſolatione, proſa 6. Siue, eſt ordo cauſſarũ ſecundarum diuinam prouidẽtiã ●equẽtiũ. Quã priorẽ definitionẽ hinc intelliges. Cũ Deus per cauſſas medias pleraq; effecta exhibeat, poteſt eiuſmodi cauſſarũ ordinatio bifariã conſiderari: vno modo prout in ipſo Deo eſt, ſicq; vocatur prouidẽtia; & definitur, ratio ordinis rerũ in diuina mente exiſtens. Altero, prout eſt in cauſſis ordinaris, directiſq; à Deo ad effecta producẽda; atq; ita prędicta ordinatio fati rationẽ obtinet, diciturque diſpoſitio, ſeu ordo rebus mobilibus inhęrens; mobilibus, inquã, quia cauſſæ ſecundarię, in quibus fatũ reperitur, in ſe ſpectatæ mutationi ſunt obnoxiæ; & in hanc, vel illã partẽ cadere poſſunt Appellatur nihilominus idẽ ordo immobilis, quia ſtabilis eſt, ac firmus nõ in ſe, vel abſolutè, ſed relatus ad diuinã prouidentiã, è cuius fonte deſcendit. Dicitur poſtremò prouidentia diuina per eiuſmodi ordinem cũcta nectere; quia quę Deus facienda apud ſe ſtatuit, illius interuentũ re ipſa promit ac perficit.

[Quid prouidentia.]

[Obiect. 1.] Verũ obiiciet aliquis Fatũ eſt cauſa rerũ, quę fato perficiũtur, pertinetq; ad effectricis cauſę genus, cũ ea, quę ei ſubiecta ſunt, efficiat. Igitur fatũ nõ eſt ordo Probatur cõſequutio, quia ordo eſt relatio; relatio autẽ nullam efficiendi vim poſſidet. [Obi. 2. D. Aug. D. Greg.] Secundo D. Aug. in Ioan. tract. 37. & lib.5. de Ciuit Dei c.9. & in lib. de doctrina Chriſtiana, aliiſq; in locis fatuos cenſet eos, qui fatũ aliquid eſſe putant. Itemq; D. Gregorius in homilia 10. Epiphaniæ monet ne quid fatum eſſe exiſtimemus. Igitur fatum nihil eſt.

[Dilu. 1. obiect.] Ad primum horũ dicendũ, ſi fatum ex ſua formali ratione ſpectetur, eſſe relationẽ illam ordinis, nec eo modo ad cauſſã efficientẽ pertinere; ſed duntaxat cũ pro cauſſis ipſis ordinatis accipitur [Dilu. 2.] Ad ſecundũ cùm patrũ auctoritas fatum dãnat, fatũ ſumere pro ineuitabili illa neceſſitate rerũ cõtingentiũ, & arbitrij libertatẽ adimente; quã vti diximus, nonnulli falsò inducebãt.

Κεφάλαιον ζ.

Ὅτι δ' ἔστιν αἴτια, καὶ ὅτι τοσαῦτα τὸν ἀριθμὸν ὅσα φαμέν, δῆλον· τοσαῦτα γὰρ τὸν ἀριθμὸν τὸ διὰ τί περιείληφεν. ἢ γὰρ εἰς τὸ τί ἐστιν ἀνάγεται τὸ διὰ τί, ἔσχατον ἐν τοῖς ἀκινήτοις, οἷον ἐν τοῖς μαθήμασιν· εἰς ὁρισμὸν γὰρ τοῦ εὐθέος, ἢ συμμέτρου, ἢ ἄλλου τινὸς ἀνάγεται ἔσχατον· ἢ εἰς τὸ κινῆσαν πρῶτον, οἷον, διὰ τί ἐπολέμησαν; ὅτι ἐσύλησαν· ἢ τίνος ἕνεκα; ἵν' ἄρξωσιν· ἢ ἐν τοῖς γινομένοις, ἡ ὕλη. ὅτι μὲν οὖν τὰ αἴτια ταῦτα καὶ τοσαῦτα, φανερόν. ἐπεὶ δὲ αἱ αἰτίαι τέσσαρες, περὶ πασῶν τοῦ φυσικοῦ εἰδέναι, καὶ εἰς πάσας ἀνάγων τὸ διὰ τί, ἀποδώσει φυσικῶς, τὴν ὕλην, τὸ εἶδος, τὸ κινῆσαν, τὸ οὗ ἕνεκα. ἔρχεται δὲ τὰ τρία εἰς τὸ ἓν πολλάκις· τὸ μὲν γὰρ τί ἐστι, καὶ τὸ οὗ ἕνεκα, ἕν ἐστι· τὸ δ' ὅθεν ἡ κίνησις πρῶτον, τῷ εἴδει ταὐτὸ τούτοις· ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἄνθρωπον γεννᾷ. καὶ ὅλως ὅσα κινούμενα κινεῖ, ὅσα δὲ μή, οὐκέτι φυσικῆς· οὐ γὰρ ἐν ἑαυτοῖς ἔχοντα κίνησιν, οὐδ' ἀρχὴν κινήσεως κινεῖ, ἀλλ' ἀκίνητα ὄντα. διὸ τρεῖς αἱ πραγματεῖαι, ἡ μὲν, περὶ ἀκινήτων· ἡ δὲ, περὶ κινουμένων μὲν, ἀφθάρτων δέ· ἡ δὲ, περὶ τὰ φθαρτά. ὥστε τὸ διὰ τί καὶ εἰς τὴν ὕλην ἀνάγοντι ἀποδίδοται, καὶ εἰς τὸ τί ἐστι, καὶ εἰς τὸ πρῶτον κινῆσαν. περὶ γενέσεως γὰρ μάλιστα τοῦτον τὸν τρόπον τὰς αἰτίας σκοποῦσι, τί μετὰ τί γίνεται, καὶ τί πρῶτον ἐποίησεν, ἢ τί ἔπαθε, καὶ οὕτως ἀεὶ τὸ ἐφεξῆς. διτταὶ δὲ αἱ ἀρχαὶ αἱ κινοῦσαι φυσικῶς, ὧν ἡ ἑτέρα οὐ φυσική· οὐ γὰρ ἔχει κινήσεως ἀρχὴν ἐν ἑαυτῇ. τοιοῦτον δ' ἐστὶν, εἴ τι κινεῖ μὴ κινούμενον, ὥσπερ τό, τε παντελῶς ἀκίνητον, καὶ τὸ πάντων πρῶτον, καὶ τὸ τί ἐστι, καὶ ἡ μορφή. τέλος γὰρ καὶ οὗ ἕνεκα. ὥστ' ἐπεὶ ἡ φύσις ἕνεκά του, καὶ ταύτην εἰδέναι δεῖ, καὶ πάντως ἀποδοτέον τὸ διὰ τί, οἷον ὅτι ἐκ τοῦδε ἀνάγκη τόδε· τὸ δὲ ἐκ τοῦδε ἢ ἁπλῶς, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ. καὶ εἰ μέλλει τοδὶ ἔσεσθαι, ὥσπερ ἐκ τῶν προτάσεων τὸ συμπέρασμα· καὶ ὅτι τοῦτ' ἦν τὸ τί ἦν εἶναι, καὶ διότι βέλτιον οὕτως, οὐχ ἁπλῶς· ἀλλὰ τὸ πρὸς τὴν ἑκάστου οὐσίαν.

CAP. VII.

A T [a] verò cauſſas eſſe & tot, quot diximus, numero, manifeſtum eſt. Totidem enim quæſtio eu cóprehendit, quæ propter quid, quæritur. Nam quæſtio, propter quid, aut ad formã [b] in immobilibus, vt in Mathematicis, vltimò reducitur, ſiquidẽ ad recti, aut commẽſurati, aut alterius cuiuſpiam definitionem ad extremũ reuocatur. [c] Aut ad id, quod primũ mouit, vt cur bellum intulerunt? quia prædati ſunt: aut cuius gratia? vt imperiũ obtinerẽt: aut materia in his quæ generãtur. Has igitur, totq́; eſſe cauſſas perſpicuum eſt. [d] Cùm autẽ cauſſæ ſint quatuor, omnes noſſe Phyſici eſt, & quæſtionẽ, quæ quæritur, propter quid, in omnes reducens naturaliter reddet materiam, formã, id quod mouet, & id cuius gratia. Sed plerunque tres in vnum coeunt, quandoquidem forma, & id cuius gratia, ſunt vnum. id autem, vnde motus origo eſt, eius eſt ſpeciei, cuius hæ ſunt: hominem enim homo generat, atque omnino ea, quæ cùm moueant mouentur: quæ autẽ non ita ſe habent, non iam ad Phyſicum ſpectant. Neque enim motũ, aut motus principium in ſe habentia, ſed ab omni motu libera motionem efficiunt. [e] Quo fit vt tres ſint tractationes, vna de immobili, altera de mobili quidem, ſed eo quod nõ interit, tertia de iis quæ intereũt. [f] Cauſſa itáque propter quã ab eo redditur, qui & ad materiam, & ad formam, & ad id, quod primùm mouit, reducit. Generationis enim hoc modo maximè cauſſas conſiderãt quid, poſt, quid fiat, & quid primùm effecerit, aut quid perpeſſum fuerit, eodémque modo ſemper id, quod deinceps ſequitur. [g] Duplex autem principium eſt, quod naturaliter mouet, quorum alterum quia motionis principium in ſe non habet, nõ eſt naturale: quo in genere eſt ſi quid mouet, nec mouetur, veluti id, quod immobile penitus eſt, & omniũ primum. [h] Itemq; eſſentia & forma: finis enim eſt & cuius gratia. Quare cùm natura alicuius gratia efficiat, hanc quoque neceſſe eſt ſcire, [i] & cauſſa propter quàm, omni ex parte reddi debet, [k] veluti ex hoc illud neceſſariò fieri, ex eo autem illud aut omnino, aut plerunq́; , etſi hoc futurum eſt, vt ex propoſitionibus concluſio, & quia hæc eſſentia eſt, & quia ſic præſtat, non omnino, ſed pro cuiuſque eſſentia. Text. 68. Text. 69. Tex. 70. Text. 71. Text. 72. Text. 73. Text. 74.

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Comprobatur quaternarius numerus cauſarũ.

A *T a vero cauſas.*] Quoniã tã varios cauſarũ modos recẽſuit, nequis inde fortaſse occaſionẽ capiat exiſtimãdi plura eſſe cauſarũ genera, quã quatuor, hũc confirmat numerũ, oſtẽdẽs nec plura, nec pauciora eſſe, argumẽtaturq; in hũc modũ. Tot ſunt genera cauſarũ, quot ea, quæ quæruntur: hæc autem quatuor ſunt: igitur cauſarũ genera ſunt quatuor. Maiore propoſitionẽ ſubticuit, minore inductione cõprobat. Vſurpauit autem verba illa, propter quid τὸ διὰ τί ſuſa ſignificatione, quo cauſis omnib. accõmodatur, alioqui finali dũtaxat.

b *Ad formam in immobilibus.*] Exempla cauſæ formalis dicit reperiri in immobilibus, id eſt in iis, quæ abſque materia, motuque conſiderantur, quales ſunt res Metaphyſicæ, & Mathematicæ, idque in Mathematicis priuatim oſtendit, vbi quærentibus propter quid aliquid ita ſe habeat, definitionem, quæ ſolam formam comprehẽdit, reddimus, in eamque vltimò explicationem controuerſiæ reſoluimus. Vt ſi quis a Mathematico petat cur linea aliqua recta ſit, reſpondebit, quia ex æquo ſua interiacet puncta, ſeu quia linearum a puncto ad punctũ tendentium minima eſt: quæ eſt lineæ rectæ definitio. Si petatur cur aliquis angulus rectus ſit, dicet, quia linea recta ſuper rectam ad perpendiculum cadens angulos rectos facit. Si rogetur cur aliquæ lineæ ſint menſurat[æ], reſpondebit, quia habent communem aliquam menſuram, quæ eſt commenſuratarum linearum definitio.

Variarum cauſſarũ exempla.

c *Ad id quod*] Proponit exempla aliarum cauſarum, quæ item redduntur, cùm diſquirimus quamobrem aliquid ſit, vt quamobrẽ Phocenſibus Thebani bellũ intulerunt? redditur cauſa mouẽs, ſeu efficiens, quia Phocenſes eorum templum ſpoliarunt. Quamobrem Rex Perſarũ Græciæ bellum intulit? redditur finis, quia Græciæ volebat imperare. Quamobrem putruit lectus? redditur materia, quia conſtabat ex ligno.

d *Cum autem cauſæ*] ſtatuit pertinere ad Phyſicum noſse omnia cauſarum genera, eaque poſse reddere, natural

tu[illegible]er,id eſt,ex proprijs principijs diſſerẽdo. Ad huius verò rei vlteriorem explicationẽ duo ſubiicit. Alterũ eſt, cauſarum ad ſubſtantiæ generationem concurrentium plerumque tres in vnum coire: ſcilicet formam rei generantis, & genitæ, atque etiam finem, tametſi non eodem prorſus modo. Finis namque, & forma rei genitę ſunt idem numero inter ſe, non tamen idem numero, ſed ſpecie tantum cum forma generantis. Quod videre eſt in procreatione hominis, & aliorũ ſimiliũ, quę cũ mouẽt, mouẽtur: talia enim ſunt quę phyſicã motionẽ efficiunt. Ait autem ita plerunque fieri, quia non ſemper ita res habet. Nã in generationibus, quas ęquiuocas nominant, vt cum ſol ex putreſcente materia murem generat, forma generantis ſpecie differt à forma rei genitę.

Tria genera mouentium.

e [illegible].] Notat ſecundò, cùm tria ſint mouentium genera, ſcilicet immobilia, hoc eſt Deus & intelligẽtię, mobilia interitus expertia, ideſt cœleſtia corpora, mobilia interitui obnoxia, nẽpe cęterę res naturales, vnumquodque ex his ſuam tractationem expoſcere, licet duo poſteriora ad eundem artificem pertineant. Nam primum negotij eſt Metaphyſicę, ſecundum & tertium Phyſicę. Ac de primo diſſeruit Ariſtoteles in libris primę Philoſophię: de ſecundo in libris de Cœlo, de tertio in cęteris operibus ſuę Phyſiologię.

f [illegible] itaque.] Probat iam omnes quatuor cauſſas pertinere ad Phyſicam conſiderationem. Nam eiuſdem diſciplinę eſt generationem, & generationis cauſſas ſcire. Quare cùm ad Phyſicam pertineat ortũ rerum naturalium conſiderare, pertinebit & eius cauſſas cognoſcere. Porro autem inueniri in qualibet generatione cauſas omnes inde conſtat, quia inuenitur imprimis id gratia cuius efficiens operatur, ideſt, finis, & forma ipſa, quę inducitur, & item quod patitur, formamque recipit, ideſt materia, ac denique efficiens, quod rem gignit.

g Dua [illegible] autem.] Dixerat cauſſas, quę ita mouent, vt ipſę immobiles ſint, cõſiderationis Phyſicę non eſſe. Nũc quia poſſet id quiſpiã in dubiũ vocare, proptereà quod omnia eiuſmodi mouẽtia naturaliter, hoc eſt, vi, ac facultate proprię naturę moueant, & quęcunque mouet naturaliter videtur cadere ſub cõtẽplationẽ Phyſicam: occurrendo quę quouis modo naturaliter mouet pertinere ad Phyſicũ, ſed quę habẽt in ſe principiũ motionis, quę ipſa etiam [illegible]: quod longe abeſt à primo mouẽte, hoc eſt, Deo, in quo nulla prorſus mutatio inueniri poteſt.

Quę mouentia pertineãt ad Phyſicũ.

h [illegible].] Forma quatenus rationem finis obtinet, vnum eſt ex immobilibus, quia finis mouet nullum in ſe motum ſubeundo: pertinet tamen eius conſideratio ad Phyſicum, quia cùm natura gratia finis operetur, nemo exactè naturam cognoſcet, qui formam etiam qua finis eſt, ignorauerit.

Phyſicus per omnes cauſſas demõſtrat.

i [illegible] quam.] Docet Phyſicum per omnia cauſſarum genera demonſtrare. Nã per cauſſam efficientem demonſtrat rem quampiam effici, aut neceſſario, vt fieri dies longiores, quia ſol ad nos propius accedit: aut plerunque, vt ex eo quod genitor bipes ſit prolem futuram bipedem. Per cauſſam materialem, vt mixta diſſolui, quia conſtant ex quatuor elementis. Per formam, vt hominem eſſe aptum ad capeſſendas diſciplinas, quia eſt particeps rationis. Per finem, vt dentes aduerſos acutos eſſe, quia dantur à natura ad diuidendum cibum.

k Velut ex hoc.] Cauſſam efficientẽ indicat illis verbis, ex hoc illud, materialẽ illis, vt ex propoſitionibus concluſio, eſt enim talis concluſio, quia conſtat tanquam ex materia talibus terminis in maiori, & minori propoſitione diſpoſitis. Formalem illis, & quia hęc eſſentia eſt, nam forma eſt pręcipua ratio quidditatis. Denique finalem illis, & quia ſic pręſtat, nam ex fine, tanquam ex menſura ſumitur ratio conuenientiæ, vt oculos debere eſſe in capite, quia ita ſpeculatoribus conuenit. Addit autem, Pro cuiuſque eſſentia, quia finis vnicuique proprius eſt illi optimum quid ſpectata eius natura, quę vt in aliis alia eſt, ita & alius finis.

Finis vnicuique proprius, illi optimũ quid.

QVÆSTIO I.

VTRVM CAVSSA RECTE A PHILOSOPHIS DEFINIATVR, AN NON.

ARTICVLVS I.

TRADVNTVR VARIAE CAVSSAE DEFInitiones è quibus vna maximè probatur.

SEquitur vt de cauſſis diſſeramus, quarũ tractatio pręcipui momẽti in Phyſiologia eſt, non ſolũ quia cauſſę sũt quaſi fõtes aliqui perẽnes, ac redũdãtes, vnde exiſtũt oĩa, quęcunque natura rerũ capit, & continet; ſed etiã quia ex earũ ignoratione & effectorũ notitia admiratio exiſtit, à qua ſicuti, teſte Ariſt 1. Metaph. c. 2 poſt Platonẽ in Thęteto, initiũ duxit Philoſophia; ita tunc abſoluta cenſetur, cũ admiratione ipſa depoſita perfectã cauſſarũ notitiã amplexa eſt; vnde Heſiod⁹ in l. qui inſcribitur opera, & dies, eũ felicẽ vocat, q potuit rerũ cognoſcere cauſſas.

Ab admiratiõe cępit Philoſophia.
Heſiod.

Vt igitur quid cauſſa ſit primũ ſcrutemur, ſciẽdũ eſt cauſſę nomẽ multifariã vſurpari; nõnũquã admodũ amplè, aliquãdo nimis preſsè, interdũ medio quodã modo. Admodũ amplè, & more populari, dũ ita ſumitur, vt cũ principio reciprocetur; quo pacto cauſſę nomẽ accepit Ari. 12. li. Metaph. c. 2. tex. 12. cũ priuationẽ cauſsã vocauit. Nimis preſsè, cũ cauſſa ſpectatur ꝓut habet ordinẽ ad effectũ; & effect⁹ quaten⁹ ab efficiẽdo dicitur; ſic eñ ſolã agẽtẽ cauſsã cõplectit. Atq; in hoc sẽſu ait D. Aug. li. 83 q q. 28. oẽm cauſſã efficiẽtẽ eſſe, & Plato ĩ Hippia Maiore, efficiẽs & cauſſã nihil omnino differre. Medio quodã mõ, cũ oĩa, ac ſola quatuor vulgata cauſſarũ genera cõprehẽdit. Quę ꝓpria eſt, & à Phil. paſsĩ vſurpata cauſſę notio; atq; ĩ eo ſenſu erit à nobis de cauſſa hoc in loco diſputãdum. Porro cauſſę definitionẽ nullibi expreſsè tradit Ariſt ſed ex iis, q̃ ꝓximo ſuperiori c. tex. 68. docuit, hãc ĩterpretes eliciũt. Cauſſa eſt id, qđ reddim⁹, cũ ꝓpter qd res quęq; ita ſe habeat, ingritur. Quo ĩ loco verbũ, ꝓpter qd, qđ ſi ꝓpriè ſumatur ad cauſſã finalẽ dũtaxat ptinet, fuſa ſignificatione vſurpauit, ita vt in oẽs cauſſas pateat. Plut. verò lib. 1. de placitis Philo. c. 11. ex veterũ decretis ita cauſſã definit. Cauſa eſt, ꝑ quã aliqd cõtigit. Auicẽna, in ſua Metaphyſica tractatu 6. capit 1. cauſſam cenſet eſſe id, quod tribuit eſſe rei. Boëtius in Topicis, D. Thomas, aliiq; Peripatetici hanc definitionem crebro vſurpant, quã ex li. de cauſſis elicitam volunt; Cauſſa eſt id, ad quod aliud ſequitur. Intelligunt autem ſequi aliud ita, vt

Cauſſę nomẽ variè ſumitur.
D. Augu.
Plato.
Definitio cauſſę ex Ariſt.
Alia definitio ex veterum placitis.
Alia ex Auic.
Alia a Peripateticis crebrò vſurpata.

ab illo

ab illo eſſe accipiat. Namque ex facultate ad ridendum ſequitur humanitas; cùm riſibile & homo inter ſe reciprocentur; & tamen facultas ad ridendum non eſt humanitatis cauſſa; quia humanitas ſuum eſſe ab illa non accipit.

Cæterùm ex omnibus definitionibus illa nobis magis arridet. Cauſſa eſt id, à quo aliquid per ſe pendet. Eius autem explicatio in iis, quæ ſuperiori libro circa definitionem principiorum diſſeruimus, magna ex parte continetur. Quare non eſt cur actum agamus. Illud tantùm adiicimus, particulá, per ſe, poni ad remouendas cauſſas per accidens, vt muſicum reſpectu ædificij, & eas, quas appellant conditiones, ſine quibus non cuiuſmodi ſunt rerum occaſiones, locus, & tempus, aliaque id genus, ſine quibus actio non procedet, cùm tamen effecta non per ſe, & directo ab illis pendeant.

Alia, quæ cæteris præfertur.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA DEFINItionem cauſſæ.

Obiect.

SEd iam aliquis obiiciet. Nonnulla dantur, quæ non ſunt cauſſæ, à quibus tamen aliqua per ſe dependent: quædam item ſunt cauſſæ, à quibus non pendent per ſe alia: igitur definitio cauſſæ nec ſoli nec toti definito cõuenit. Prior antecedentis pars oſtenditur. Nam vnum relatum pendet per ſe ab alio; cùm relatorum proprietas ſit ſeſe mutuò in rerum natura ponere & tollere. Item generatio pendet per ſe à priuatione; ſiquidem priuatio eſt per ſe principium illius. Item homo pendet per ſe ab animali rationis participe; quandoquidem illius eſſentia hæc eſt. Preterea humanitas Chriſti pendet per ſe à Verbo diuino, vt à terminante ipſius dependentiam: Et tamen neque vnum relatum comparatione alterius cauſſa eſt, cùm ambo ſint ſimul natura, vt in relationis categoria docet Ariſtoteles, neq; priuatio eſt cauſſa generationis, vt ex ſuperiori libro patet; neque animal particeps rationis eſt cauſſa hominis, ſi verum eſt, quod alibi diximus, omnem cauſſam diſtingui eſſentia à ſuo effectu; neque item Verbum diuinum quatenus terminat humanitatis dependentiam, poteſt eſſe cauſſa, quia cùm radix cauſſalitatis diuinæ erga creaturas ſit potentia diuina, quæ eſt eadem in tribus perſonis, iam omnes tres perſonæ terminarent dependentiam humanitatis, atque adeò omnes illi eſſent vnitæ, quod decretis fidei repugnat. Ergo &c.

Ex dependentia vnius relati ab alio. Generationis à priuatione. Hominis à ſua eſſentia. Humanitatis à Verbo diuino.

A communi effato Philo.

Deinde poſterior pars antecedentis ita ſuadetur. Commune Philoſophorum effatum eſt, id quod eſt primum in vnoquoque genere eſſe cauſſam reliquorum; & tamen aliqua dantur in generibus prima, à quibus non pendent reliqua. Ergo aliquid eſt cauſſa, à quo aliud non per ſe pendet. Probatur aſſumptio; quia candor eſt primus in genere colorum, & lux prima inter omnes qualitates, quæ ſub ſenſum cadunt: & tamen neque à candore alij colores, neque à luce omnes qualitates ſenſibiles pendent.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

SVperiora obiecta, quæ ad confirmandam priorem antecedentis partem allata fuère, paruo negotio confutabit, qui dixerit nihil per ſe ab aliquo pendere (ſaltem prout pendere hoc loco à nobis ſumitur) niſi ab eo accipiat eſſe: quo pacto non ſunt affecta aut vnum relatum comparatione alterius; aut generatio reſpectu priuationis. Item dependentiam propriè ſumptam non verſari inter ea, quæ eſſentia non differunt, ſicque hominem, ſi propriè, & philoſophicè loquendum ſit, non pendere ab animali rationali. Quod verò attinet ad dependentiam humanitatis à diuino Verbo, quod altioris negotij eſt, reſpondemus humanitatem pendere ab illo, vt à puro termino, non vt à conferente per ſe primò aliquod eſſe naturæ: proindeque Verbũ diuinum non propriè humanitatis cauſſam eſſe: habere tamen modum quendam formalis cauſſæ reſpectu illius, quatenus eam ſupra omnem naturæ modum perficit, ſuam ei ſubſiſtentiam, & perſonalitatem attribuendo. Verbum diuinum comparatione humanitatis aſſumptæ habet modum cauſſæ formalis.

Circa id quod poſtremò obiectum fuit, aduerte in primis effatum illud, primum in vnoquoque genere eſt cauſſa reliquorum, non inueniri in 2. libro Metaphyſ. c. 1. tex. 4. vnde à nonnullis citatur. Eo enim loco tantùm docet Ariſtoteles ſemper illud eſſe magis tale, propter quod vnumquodque tale eſt. Deinde quòd ad eius intelligentiam ſpectat, non parum inter ſe auctores diſsident, vt videre eſt apud Capreolum in 2. diſt. 14. q. vnica art. 1. Ferrarienſem ad caput 13. libri primi contra gentes. Omiſſa longiori diſputatione, placet interpretatio Durandi in 2. diſt. 15. quæſt. vltima, etſi Thomiſtis non probetur, videlicet id, quod eſt primum in vnoquoque genere eſſe cauſſam reliquorum, ſi ſit primum in aliquo genere cauſſalitatis; quomodo primum efficiens eſt cauſſa omnium efficientiũ; & vltimus finis, qui eſt vltimus, & principalis in genere finium, eſt cauſſa finalis aliorum. Primum verò, ſiue prꝗſtantius in genere prꝗdicamentali, hoc eſt, inter ſpecies alicuius categoriæ, cuiuſmodi eſt candor inter colores, lux inter ſenſiles qualitates, non oportere eſſe aliorum cauſſam, ſi cauſſa propriè ſumatur. Addimus tamen id, quod ita primum eſt, poſſe vtcunque vocari cauſsã exemplarem aliorum, quatenus eſt veluti menſura, cuius maiori minoriue propinquitate eorũ perfectio ęſtimatur; ſecundum quã conſiderationem alia quoquo modo ab illa pẽdere dicenda ſunt. Vnde patet nihil ſuperioribus argumentis fuiſſe concluſum contra cauſſæ definitionem, cuius multò vberior, & illuſtrior explicatio tradita eſt à Fonſeca l. 1. Metaph. c. 7. q. 1. ſect. 3. Quo pacto primum in vnoquoque genere dici poſſit cauſſa reliquorum.

QVÆSTIO II.

VTRVM-NE CAVSSARVM GEnera quatuor ſint, an non?

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR CAVSSArum numerus.

Diſcrepantes ſententiæ de numero cauſſarum.

Veterum opiniones de numero cauſſarum quære apud Laertium in vita Zenonis Critici. Mirandulam l. de examine vanit. c. 10.

DE numero cauſſarũ neque inter priſcę doctrinæ viros, neque inter poſteriores Philoſophos ſatis conſtitit. Nonnulli enim, quibus cauſarum turba diſplicuit, ſolam materiam cauſæ nomine dignam habuere, ſimiles ijs, qui opus aliquod Phidiæ, aut Praxitelis intuentes ſolũ in eo marmor, aut æs admirantur. Alij ad materiæ iacentis inertiam, efficientis cauſæ vim tantummodò adiunxere. Alij numero gaudentes impari tres fecère cauſas, Deum, materiam, & formam. Denique, vt cæteros omittamus, fuère è recentioribus Philoſophis, qui octo cauſarum genera non minùs inter ſe diuerſa, quàm ſunt, quæ Ariſtoteles poſuit, numeranda iudicarint.

Quaternarius cauſſarum numerus.

Comprobatur.

Vera tamẽ eſt Ariſtotelis ſententia aſſerentis quatuor eſſe duntaxat cauſſarum genera; ſcilicet cauſam efficientem, finem, formam, & materiã. Quem ille numerum ex varietate quæſtionum, quibus propter quid aliquid ſit, quęritur, capit. 7. huius libri comprobauit. Nam cùm cauſſa ſit ratio, quæ affertur ad quæſtionem explicandam; quot ſunt genera quæſtionum, tot erunt cauſarum: quæſtionum autem quatuor ſunt genera. Aut enim quęrimus, cuius gratia aliquid ſit, & eſt finis: aut à quo ſit, & eſt efficiens: aut ex quo, & eſt materia: aut per quid, & eſt forma.

Aſtruitur idẽ numerus cauſſarum alia ratione.

Id ipſum quoque alijs rationibus confirmarunt Albertus Magnus hoc loco tractatu 2. c. 7. & 5. Metaphyſicorum c. 3. D. Thomas in opuſc. 31. Auicenna in ſua Metaphyſica, tractatu 6. cap. 1. Simplicius hoc in libro ad text. 68. Sufficiet tamen hæc vna ratio. Compoſita naturalia non fiunt ex nihilo; quia per naturam ex nihilo nihil fit: fient igitur ex aliquo præexiſtente; quod cùm non ſit totum compoſitum; alioqui iam res ante ortum ſuum exiſteret, oportebit fieri ſimul ex alio denuo accedente, quod rem compleat, abſoluatque: at quod præexiſtit, eſt pura potentia, ſeu materia; quod abſolutionem affert, eſt actus, ſeu forma. Igitur omnia compoſita naturalia conſtant ex duplici cauſſa interna; videlicet materia, & forma. Rurſus præter has, quia nihil à ſe ipſo effici poteſt, requirũt cauſam efficientem, à qua producantur; efficiens autem ſi non temerè, & inordinatè agat, neceſſe eſt, vt ob aliquem finẽ operetur. Erunt igitur cuiuslibet rei naturalis quatuor cauſæ; duæ internæ, materia ſcilicet, & forma: & externæ duæ, vt pote efficiens, & finis. Quod ſi res naturales, quæ omnium maximè compoſitæ ſunt, atque adeò à pluribus dependent, plures cauſas non exigunt, planè ſequitur cauſarum numerum

Res phyſicæ omnium maximè compoſitæ.

ampliorem eſſe neutiquã poſſe,ſi de generalibus cauſſandi modis loquamur.

ARTICVLVS II.

OBIECTA QVAEDAM.

Sed contra hæc ſic licet obiicere. Inſtrumenta agentium, vt calor ignis, ſerra artificis,aliaque huiuſmodi ſunt veræ cauſſæ cùm in effecta per ſe influant;& tamen ad nullum ex quatuor generibus pertinẽt:plura igitur ſunt cauſarum genera.Probatur aſſumptio.Nam quod ad cauſam efficientem, ad quam pertinere videbantur,re vera non pertineant,ex eo conſtare videtur, quia cauſa efficiens vt Ariſtoteles docuit hoc in lib. cap. 3. tex. 29. eſt, à qua effectus primò oritur;at effectus non primò oritur ab inſtrumento ; cùm inſtrumentum non niſi virtute prioris agentis operetur. 1.obiectio.

Deinde Actus pẽdet per ſe ac ſecundum eſſentiam ab obiectis,in quæ feruntur;ergo obiecta ſunt cauſæ actuum: & tamen ad nullum è quatuor vulgatis generibus videntur pertinere.Sunt igitur plura genera. Quòd ſi quis reſpondeat obiecta pertinere ad cauſam finalem, quia actus referuntur ad obiecta tanquam ad finem; in promptu eſt refutatio. Nullius enim rei eſſentia ſecundum ſe ſumpta pendet à fine,ſicuti nec ab efficiente; cùm hæ duæ cauſæ non reſpiciant effecta,niſi vel quatenus actu producuntur, vel vt producibilia ſunt,quæ eſt quędam effectio rerum eſſentiam conſequens,non verò ipſa eſſentia. 2.obiect. Pręoccupatio.

Tertiò Cauſa efficięns intellectu prædita,dum ex arte agit intuetur exemplar,quod imitatur,& à quo per ſe pendet res,quam efficit.Igitur exemplar eſt cauſa per ſe rerum artefactarum.Nec ſatisfaciet qui dixerit Ariſtotelem ſolas rerum naturalium cauſas tradere inſtituiſſe.Namque licet res naturales non per ſe pendeant ab exemplari creato;pendent tamen ab ideis,ſiue exẽplaribus diuinis,reſpectu quorum artefacta quædam ſunt. Quare etiam res naturales habent exemplaria,à quibus per ſe dependent. Quæ cùm Ariſtoteles hoc loco non tradiderit,ſanè parum accuratè videtur cauſſarum genera numeraſſe. 3.obiect. Confutatio reſponſionis.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

AD primum horum reſpondet Philoponus hoc in lib.tex.27.inſtrumenta reduci ad cauſam materialem;ſed nõ rectè ſentit. Primùm quia ſola cauſa efficiens propriè inſtrumenta habet.Deinde quia inſtrumenta influunt actiuè in effectum dum agentis actionem exequuntur,quod materiali cauſſę non conuenit.Quare dicendum potius inſtrumenta pertinere ad cauſam efficientem,eſto illis tradita cauſæ efficientis definitio non competat; quia nimirum non omnes cauſæ efficientes ea definiuntur, ſed præcipuæ tantùm, & quæ dignæ habentur,quibus effecta ſimpliciter attribui poſsint. Dilutio 1.ob. Inſtrumenta pertinent ad cauſã efficientem.

Ad ſe

Diluitio 2.

Obiecta reſpectu actuum pertinens ad cauſam formalem externam.

Ad ſecundum, dic obiecta comparatione actuum, quibus ſpeciē tribuunt, non pertinere ad cauſam finalem vt probat argumentum, ſed ad formalem; non quidem internam, ſed externam duntaxat, vt docet D. Thomas in prima ſecundę q. 1. art. 3. Eſt enim proprium cauſæ formalis certæ ſpeciei notam rebus indere, quod actibus prēſtant obiecta, nō quidem eos intrinſecè componendo, ſed exterius menſurando. Nec officit quod illis notio cauſæ formalis, quam Ariſtoteles hoc in lib. cap. 3. sex. 28. aſſignauit, ſimpliciter non accommodetur: non enim eo loci cauſa formalis in tota ſuæ ſignificationis amplitudine definita eſt.

Vltima obiectio peculiarem attingit difficultatem de cauſa exemplari, quæ ſeparatim à nobis excutienda eſt.

QVÆSTIO III.

QVID NAM SIT EXEMPLAR.

ARTICVLVS I.

ENODATVR EXEMPLARIS, *ſeu ideæ Definitio.*

Cognitio idearum quanti ſit momenti. D. Aug. Clemens Ale.

IDearum cognitionem non ſolùm ad ſapientiæ ſtudium neceſſariam, ſed ad morum diſciplinam perutilem eſſe conſtat ex ijs, quæ ſcripſit D. Auguſtinus lib. 83. quæſtionum, quæſt. 46. & Clemens Alexandrinus li. 4. Stromat. Ille enim negat abſque ideis quenquam ſapientem eſſe poſſe; hic affirmat eum, qui diuinas ideas contemplatus fuerit, victurum quaſi Deum inter homines; quòd nimirum altiſsima æſtimanti, res iſtæ ſublunares volent velut vmbræ. Porro nos hoc loco de exemplari, ſiue idea diſſeremus, quòd hoc vnum ſit è generibus cauſarum, vt mox patebit; de quo tamen Ariſtoteles aut nihil, aut propè nihil diſputauit. Imprimis ergo quod ad naturam, definitionemque ideæ ſpectat, variæ de illa fuère ſententiæ, vt legere eſt apud Euſebium Cæſarienſem in lib. contra Philoſophos cap. 44. Alcinoum in libro de doctrina Platonis cap. 9. & Plutarchum lib. de placitis cap. 3.

De natura ideę diuerſa dogmata.

Sed ijs omiſsis placet ea definitio, quæ colligitur ex D. Auguſtino libro 12. de ciuitate Dei cap. 25. traditurque à D. Thoma de veritate quæſt. 3. art. 1. videlicet, Idea eſt forma, quam aliquid imitatur ex intentione agentis determinantis ſibi finem. Quæ vt intelligatur, aduertendum eſt formam, quod ad rem præſentem attinet, tripartitò diuidi, ſcilicet in formam à qua, ex qua, & ad quam. Forma à qua eſt ea, à qua effectus, vt ab agendi principio egreditur. Forma ex qua eſt illa, è qua res conſtat. Vtriuſque exemplum eſt animus hominis, à quo intelligendi actio manat, & ex quo ſimul cum materia homo componitur. Forma verò ad quam eſt, ad cuius ſimilitudinem aliquid fit.

Ideæ definitio ex D. Aug.

Tripartita formarum varietas.

Igitur in propoſita definitione locum generis ſubit forma prout hanc triplicem formarum varietatē comprehēdit. Verba illa, quā aliquid imitatur, exclu

Enucleatur ideæ definitio.

excludunt à ratione exemplaris formas, quas aliæ non imitantur, vt formam humanam comparatione formæ ignis. Deinde illa, ex intentione agentis, remouent formas, quas effecta caſu exprimunt, quo pacto ſi Apelles nihil ad Platonem reſpiciens ſuis eum lineamentis fortuitò effingeret, non diceretur Plato illius imaginis exemplar. Additur, determinantis ſibi finem, vt reiiciantur formæ agentium naturalium, veluti forma ignis alium ignem generantis. Neque enim illa ignis geniti exemplar propriè dicitur: quia cùm ignis per intellectum, & voluntatem nequaquam operetur, finem ſibi præſtituere nequit; quod tamen in ijs, quæ propriè ad exemplar agunt, neceſſariò requiritur. Vnde D. Thomas art. 1. quæſtionis proximè citatæ admonet nec ipſam diuinam eſſentiam, quà eſſentia eſt, ſed quà intellecta, ideæ habere rationem. Quare probanda non erit eorum ſententia, qui aſſerunt effecta naturalia habere ideam, ſiue exemplar ſui in cauſſa proxima: niſi fortè exemplaris nomen laxiori ſignificato vſurpent.

Formæ agentium naturalium non ſunt ideæ.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON ESSE RATIOnem formalem, ſed obiectiuam.

PORro cùm multa in quolibet artifice reperiantur, vt ars, ſpecies intelligibilis, & conceptus, tum formalis, ideſt, imago expreſſa rei artefactæ; tum obiectiuus, hoc eſt, res ipſa artefacta, quam mente concipit; quæret aliquis ecquod horum exemplaris habeat rationem? Communis Philoſophorum, Theologorumque ſententia eſt, exemplar, ſiue ideam, ſi propriè ſumatur, eſſe cōceptum. Nam quòd neque ars, neque ſpecies intelligibilis exemplar ſit, ex eo manifeſtum eſt, quia hæc ſunt agendi principia; non verò id, quod artifex imitatur. Controuerſia tamen non parua eſt vtér conceptus exemplar ſit. Alij namque formalem, alij obiectiuum eſſe arbitrantur.

Communis ſententia exemplar eſſe conceptum.

Priores ſuam ſententiam inde comprobāt, quia oportet exemplar expreſſiuum eſſe rei, quæ exteriùs efformatur; at exprimere non rationi obiectiuæ, ſed formali conuenit. Deinde quia ideæ ſunt principia cognoſcendi; ratio autem obiectiua non principium eſt, ſed terminus, in quem fertur cognitio. Tertiò quia ſi ideæ eſſent rationes obiectiuæ, hoc eſt, artefacta mente concepta, vel eſſent eadem ſingularia, quæ exteriùs efformanda ſunt, vel alia. Non eadem; tum quia idem ſibi ipſi cauſſa eſſet, tum quia ſingularis differentia futuri artefacti pendet à concurſu circūſtantiarum, quæ nondum exiſtunt, atque adeò nequit artifex certam illius habere prænotionem: ſed neque poteſt eſſe aliud ſingulare; cùm artifex aliud ſibi imitandum, ſaltem per ſe non proponat: igitur artefactum menti obiectum non continet rationem ideæ. Poſtremò idem ex eo confirmatur, quia ideę in Deo non videntur eſſe rationes obiectiuæ, ſed formales. Primùm quia ex communi Theologorum ſententia diſtinctio idearum eſt prima omnium, quæ in Deo reſpectu creaturarum inuenitur; prior verò eſt diſtinctio rationum formalium, quàm obiectiuarum. Secundò quia ſi creaturæ à Deo conceptæ, vt homo, leo, aquila, eſſent ideæ, ſumeret Deus à creaturis rationem operandi, nec per ſe ſibi ad agendum

Quod exemplar videatur conceptus formalis.
1. ratio.
2. ratio.
3. ratio.
4. ratio.

agendum ſufficeret,quod nullo pacto admittendum eſt.

Exemplar eſſe conceptum obiectiuū aliorum opinio.
1.argum.

Alij cenſent exemplar eſſe conceptum obiectiuum,quod ita probāt.Eſto artifex nullum conceptum formaret,ſola cognitio ſat eſſet,vt rē intellectam exteriùs effingeret.Dari igitur poteſt exemplar ſine conceptu formali. Antecedens oſtendi ſolet in beatis, qui diuinam naturam intuentes non formant verbum,vt eſt complurium Theologorum opinio: & tamen poſſunt nonnulla eorum,quę in ea apprehendunt,externo opere efficere,nō aliquam internam imaginem imitando; ſed res obiectas exprimendo. Secundò ita argumentantur,exemplar eſt id,ad quod artifex intuendo,operari dicitur:atqui artifex dum operatur non intuetur ſuum conceptum formalem; nec neceſſe eſt ea reflexione vti. Igitur conceptus formalis non eſt exemplar artificis. Tertiò, Cauſſalitas exemplaris cōſiſtit in quadam imitatione paſsiua;ſed artifices non imitantur conceptum, cùm illum opere non exprimant, ſed rem conceptu repræſentatam.Ergo ea potiùs exemplar eſt. Quartò, Platonici,qui ex omnibus antiquitatis Philoſophis maximè ideas celebrarunt, appellabant eas,res ipſas à materiæ commercio, & ſingularium concretione abiunctas.Item Boetius lib.3.de cōſolatione Philoſophiæ,metro 9. loquens de mundo archetypo,mundi nomen ei indit.Tu,inquit cuncta ſuperno ducis ab exemplo pulchrum pulcherrimus ipſe mundum mente gerens.Denique Ariſtoteles 7.Metaphyſicæ cap.7.tex.23.ait,corporis ſanitatem fieri à ſanitate,quę eſt in mente,quo loco per ſanitatem quæ eſt in mente,haud dubiè intellexit exemplar ſanitatis,quod in medici animo inſidet:hoc autem non ſanitatis imaginē vocauit;ſed ſanitatem ipſam menti obiectam. Quare videntur hi auctores rationem exemplaris in conceptu obiectiuo collocaſſe.

Beati multorum ſententia non formant verbum.
2.argum.
3.argum.
4.argum.
Platonici ex antiquis Phi. maximè ideas celebrarunt.
Boetius.
Ariſtoteles.

Approbatur 2. opinio.

Hæc poſterior opinio veriſimilior videtur,quam amplexus eſt D.Thomas de veritate quæſt.93.art.2.Durandus in 1.d.36.q.3.art.3.Scotus d.35.q. vnica, Ochamus,& Gabriel ibidem quæſt.5.Aliacenſis in 1.q.6.art.3.alijque ætatis noſtræ Philoſophi non pauci.Neque erit difficile aduerſariæ ſententiæ argumenta diluere.Ad primum enim reſpondetur non pertinere ad rationem exemplaris in commune eſſe expreſsiuum,ſeu declaratiuum rei; ſed eſſe id, quod artifex intueatur,& imitando exprimat.Quanquam & illud dici poteſt,etiam conceptum obiectiuum exprimere rem, vel quatenus eſt quid exemplariter imitabile;vel ratione conceptus, in quo repræſentatur. Peculiariter tamen diuinis ideis attribuitur exprimere res ipſas; quia eſſentia diuina,quæ obtinet rationem ideæ,quatenus cognoſcitur à Deo vt imitabilis à creaturis,eminenter continet hominem,verbi gratia,cuius eſt idea,prout ab illo eſt imitabilis,ſimiliterque res cæteras,& eas perfectiſsimè repræſentat.

Item Baſſolius in 1.d.36.quæ. 2.ar.2 Baconus quodl.2.q 2.
Dilutio primi arg. pro priori ſententia.
Quo pacto ideæ diuinæ res ipſas exprimunt.

Dilutio 2.
Dilutio 3.

Ex hac ſolutione habetur ſecundi argumenti explicatio. Eodem enim modo,quo concedimus,vel negamus exemplar eſſe expreſsiuum rei,concedi etiam vel negari debet eſſe rationem cognoſcendi. Ad 3. reſpondemus ideam,ſiue exemplar artificis creati non eſſe illudmet ſingulare artefactum, quod re ipſa molitur;nec aliud extra mentem conſiſtens, ad quod oculos referat,quaſi id per ſe,aut neceſſariò requiratur; ſed eſſe artefactum aliud confuſum,& quaſi vagum,quod mente apprehendit, & ad cuius imitationem externum opus effingit.

Ad 4.

Diluτio 4. Diſcrimen & conuenientia inter ideam diuinam, & creatam.

Ad 4. quod ad priorem eius partem attinet, reſpondemus rationes obiectiuas, ideſt, creaturas prout diuino conceptui obiiciuntur poſteriores eſſe rationibus formalibus: non tamen eſſentiam diuinam vt eidem conceptui repræſentatur ſecundum rationes imitabilitatis. Ad poſteriorem partem eiuſdem arg. dicimus in noſtra ſententia diuinas ideas non eſſe creaturas ipſas à Deo cognitas; & tamen eſſe rationes obiectiuas, ideſt ipſam diuinam eſſentiam conceptam à Deo prout à rebus creatis eſt imitabilis. Itaque exiſtimamus diuinam, & creatam ideam partim inter ſe conuenire, partim differre: Conuenire, quod vtraque ſit ratio obiectiua; differre, quod architecti ſummi idea non ſit res, quam producere inſtituit, ſicuti idea creati artificis. Cuius diſcriminis ea ratio eſt, quia in eſſentia diuina, quæ eſt primarium diuinæ intellectionis obiectum, continentur, ac relucēt omnia, quæ effici poſſunt; proindeque neceſſe eſt vt Deus in quouis opere faciundo ad eam principaliter reſpiciat, eamdemque primaria ratione imitetur. In artifice verò creato non ita res habet.

QVAESTIO IIII.

VTRVM EXEMPLAR VERE, AC propriè cauſſa ſit ad genus cauſſæ formalis pertinens?

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Art. 2. ſuperioris quæſt. argum. 3.

HIs ita explicatis, vt ad quæſtionem antè excitatam veniamus; imprimis quod exēplar verè, ac propriè cauſſa ſit, facile conuinci poteſt. Primùm quia omne artefactum per ſe pendet à ſuo exemplari; vt ubi gratia, cuncta quę in natura fiūt ab ideis diuinis; & domus, cæteræque res arte laboratæ ab idea creati artificis, & à natura, cuius per ſe æmulæ ſunt, vt alibi diximus. Secūdò quia ſi de Socratis imagine cur ſima ſit, quiſpiam interroget, non diſſoluetur perfectè quæſtio, niſi exemplari, vt cauſa reddito. Terriò quia non ſolum ex Platonico dogmate in Timęo, & Phædone, alijſque in locis; ſed etiā ex communi Theologorum ſenſu ideæ dicuntur principes & primariæ rerū cauſſæ.

Prima probatio concluſionis.

Secunda.

Tertia.

Qui auctores reuocent exemplar ad cauſſam efficientem.

Quibus argumentis.

Bonetus c. 8. huius 2. librì Niphus. 2 Metaph. diſput. 4. c. 2. Picolominus in ſua Phil. Mor. Gradu 5. cap. 47. Valleſius in controu. phy. q. 13. Bargius in 1. d. 2 q 2.

Controuerſia tamen eſt ad quod nam cauſſæ genus exemplar pertineat. Scotus in ſuis theorematis, & in 1. d. 2. quæſt. 2. & d. 36. quæſt. vnica art. 1. Heruæus eadem diſtinc. quæſt. 1. D. Bonauentura in 3. d. 11. q. 3. Alenſis prima parte q. 23. membro 4. art. 1. alijque nonnulli putant reduci ad cauſſam efficientem; quæ opinio ita probari poteſt. Eodē modo ſe habet forma intelligibilis ad artefactum, quo forma phyſica ad naturalem effectum, quem producit; vtraque enim eſt forma agentis ipſius actionem determinās: ſed forma Phyſica efficienter influit in effectum, & ad cauſſā efficientē pertinet. Ergo & forma intelligibilis, ſiue exēplar. Secundò, exemplar reſpectu

artefa

Philonis ſententia de Ideis. artefacti eſt vti ſigillum comparatione figuræ, quam exprimit, vt rectè ait Philo Iudæus in libro, qui inſcribitur, quod deterius potiori inſidiari ſoleat. Atqui ſigillum efficienter exprimit figuram, proindeque ad cauſſam efficientem reduci debet; ergo & exemplar. Adde quod ideæ diuinæ tum à D. Dionyſ. D. Auguſt. D. Dionyſio 4. & 5. capit. de diuinis nominibus & à D. Auguſtino 12. de ciuitate Dei cap. 25. tum ab aliis Theologis nuncupantur effectrices rerum exiſtentium cauſſæ. Quare non videtur negandum eas, proindeque cætera exemplaria ad genus cauſſæ efficientis pertinere.

Exemplar pertinere ad genus cauſſæ formalis. Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia aientium exemplar ſecundum eam cauſſalitatem, quam ſibi, quatenus exemplar eſt, vendicat, hoc eſt, quatenus eſt forma obiectiua, vnde ſumitur imitatio, non ad cauſſam efficientem, ſed formalē ſpectare. Quā tuetur Magnus Albertus in 1. d. 20. ar. 1. Ægidius in theorematis propoſitione 37. Henricus Gandauenſis quodlib. 9. q. 1. Durandus in 1. d. 45. q. 2. Argentinas quæſt. vnica ar. 2. Caietanus ad ar. 4. quæſt. 6. primæ partis, & ad ar. 3. quæſt. 44. aliique nonnulli. Probaturq; in hunc modum. Exemplar, vt ex dictis patet, nihil eſt aliud, quàm id, ad quod reſpiciens artifex operatur, quodq; imitando exprimit; atque ita exemplar eatenus cauſſare dicitur, quatenus paſsiua imitatione certam formam indit rei artefactę: ſed in hoc cauſſandi modo nulla apparet vis, aut influxus cauſſæ efficientis, ſed formalis extrinſecæ duntaxat. Igitur exemplar non ad efficientem; ſed ad formalem cauſſam pertinet. Secundo idem confirmatur ex D. Dionyſio 5. cap. de diuinis nominibus, D. Auguſtino lib. 83. q. Boetio lib. 1. de Trinitate, Proclo, aliisq; Platonicis, qui ideas diuinas nunc formas ſine materia; nunc formas archetypas, & primæuas vocant. Pro quo etiā facit ipſa nominis etymologia. Nam quod Græcè ἰδέα, Latinè forma dicitur.

Abulenſis ad cap. 5. Matth. q. 12.

A cauſſalitate propria exemplaris.

Teſtimonia Dionyſij. Auguſtini. Boetij. Procli à nominis etymologia.

Itaque ſtatuimus exemplar propriè cauſſam eſſe, comprehendiq; generali formalis cauſſæ nomine & ratione. Nam communis formæ notio in eo conſiſtit, vt rei quidditatem, & ſpeciem tribuat. Ac ea quidem forma, quæ materiam per ſe informando id præſtat, interna eſt; quæ per ſolam imitabilitatem, externa, atque exemplar.

Reſponſio ad argumenta aduerſariorum. Ad ea igitur argumenta, quæ oſtendere videbantur exemplar effectricis cauſſæ obtinere rationem, hunc in modum reſpondēdum erit. Ad primum quidem dicendo formam phyſicam agentis, itémque formam intellectualem partim inter ſe conuenire, partim differre: conuenire, quod vtráque ſit forma determinans; differre, quòd hæc per paſsiuam imitationem; illa per actiuum influxum determinet, formétque effectum. Ex quo patet non eandem eſſe vtriuſque rationem cauſſandi. Ad ſecundum admiſſa maiori, eiuſque confirmatione quatenus concludit aliquid ſimilitudinis inueniri inter figuram, & exemplar, neganda eſt aſſumptio. Non enim figura ſigilli aliquam effectricem vim habet reſpectu formæ, quam in cera exprimit (ſicuti nec eam habet quantitas, cuius modus eſt figura, vt alibi diximus) nec ſi eam obtineret, idem propterea de exemplari dicendum foret, cùm in multis ſimilitudo deficiat. Ad vlt. reſpondendum eſt ideas diuinas eſſe effectrices rerum cauſſas, non quà ideæ ſunt, ſed ratione diuinæ artis, ad quam pertinent, ſeu quatenus re ipſa idem ſunt cum eſſentia diuina.

Figura nō conſurgit efficiens.

Hoc in lib. c. 1. quæſt. 5. art. 2.

Diuinæ ideæ quo pacto ſint cauſſæ efficientes rerum.

ARTICVLVS II.

EXEMPLAR NON REDVCTItiè, ſed directò ad formalis cauſſæ genus pertinere.

IVre tamen quæſierit aliquis num exemplar ad cauſſam formalem internam quaſi illius concauſſa, & appendix reuocari debeat? Reſpondemus non debere reuocari, ſed per ſe diſtinctum formalis cauſſæ genus conſtituere. Quod cenſuit Plato in Timæo, & Phædone, aliique eiuſdem ſectæ alumni, vt pote qui in cauſſarum partitione exemplaria cæteris cauſsis prætulerint, eáque ab illis tum nobilitate, tum cauſſandi modo, ac notione diſtinxerint. Idem tuentur præter alios Henricus Gandauenſis quodlib. 9. quæſt. 2. & Fonſeca lib. 1. Metaphy. ca. 7. quæſt. 1. ſect. 5. vbi totam hanc controuerſiam accuratè pertractat.

Platonici exemplaria cæteris cauſſis antepoſuere.

Suadetur verò hæc ſententia. Primùm quia etſi forma informans & exemplar in generali formalis cauſſæ notione conueniant; differunt tamen, vt ex dictis conſtat, ſecundum ſpeciales cauſſandi modos. Secundò quia cauſſalitas formæ intelligibilis ſuapte natura præit cauſſalitatem formę informantis; neque illa ab hac cauſandi vim mutuatur; cùm prius ſit artificem opus ipſum interiùs efformare, & intelligibilem formam imitatione paſsiua ab externa forma exprimi, quàm formam externam informare materiam, compoſitúmque ipſum condere. Tertiò quia exemplar eſt prototypa ratio eſſentiæ rei, cuius exemplar eſt, forma vero inducta ab agente eſt participata quædam illius ſimilitudo, quæ materiam informando, eſſentiam complet.

Cauſſalitas formæ intelligibilis antecedit cauſſalitatem formæ informantis.

Exemplar eſt ratio prototypa.

Quo patet non minùs præcipuam cauſſalitatem in ſuo genere præſtare exemplar, quàm formam internam, atque adeò non debere cauſſam exemplarem quaſi appendicem, & concauſſam ad formalem reduci, ſed vtramque propriè, ac per ſe, vti duo membra ſpecie diſtincta, ſub vno communi genere cauſſæ formalis collocari. Nec quenquam turbet, quòd Ariſtoteles quatuor tantum cauſſarum genera recenſuit; ſpectauit enim cauſſas in commune duntaxat, quas ſi ſpeciatim perſequi voluiſſet, non quatuor tantum, aut etiam quinque addito exemplari, ſed multo plures numeraſſet, vt ex ſingularum cauſſarum diuiſionibus, quas 3. huius libri cap. cum Ariſtotele explicuimus, planum eſt.

Occurritur obiectioni.

QVÆSTIO V.

SITNE OMNIS CAVSSA EFFECTU ſuo nobilior?

ARTICVLVS I.

QVO SENSV OMNIS CAVSSA DICI poſſit effectu ſuo nobilior, itemque de nobilitate materiæ, formæ, & exemplaris.

Duplex conſideratio rei, quę cauſſa dicitur.

RES, quæ cauſſa nuncupatur, bifariam, quod ad præſentem diſputationem attinet, ſpectari poteſt: vno modo præcisè, prout cauſſat; altero, ſecundum ſuam abſolutam entitatem; quæ conſideratio in effectum ſimiliter cadit. Poteſt enim effectus expendi, vel prout cauſſatur, vel ſimpliciter ſecundum ſuam naturam. Hoc poſito, ſi de cauſſa, & effectu priori modo ſumptis loquamur, concluſio ſit, omnem cauſſam eſſe nobiliorem ſuo effectu. Probatur, quia præſtantius, ac diuinius eſt tribuere eſſe, quàm accipere; & non pendere ab alio, quàm pendere; at cauſſare non eſt aliud, quàm tribuere eſſe, & omne, quod alicui eſſe confert, qua eiuſmodi, non pendet ab eo, cui eſſe impertitur.

Prima concl. — Eius probatio. — Lege d. Tho. in 4. d. 1. q. 1. art. 4. quæſtiuncula 1 ad 3.

Si autem cauſſa, & effectus ſecundum poſteriorem notionem accipiantur, quid de vtriuſque nobilitate ſentiendum ſit, ſubiectis infra concluſionibus aperiemus. Sit igitur ſecũda concluſio, Materiam eſſe ignobiliorem forma & compoſito, quorum cauſſa eſt. Probatur, quia vt 9. Metaphyſ. c. 10. tex. 19. Ariſtoteles docet, actus nobilior eſt, quam potentia; at materia eſt pura potentia, forma verò actus. Item quia, vt conſtat ex cap. 9. lib. 1. huius operis tex. 81. forma eſt quid pulchrum & diuinum; materia verò turpe & quaſi fæx quædam naturalibus rebus ſubſidens, ac propè nihil. Poſtremò quia forma potiorem eſſentiæ partem continet: vndè hoc in lib. c. 3. tex. 28. dicitur ratio quidditatis. Negari igitur non poteſt materiam minùs nobilem eſſe, quàm formam. Ex quo etiam liquet eandem deteriorem eſſe compoſito, cùm in hoc forma ipſa includatur.

Secunda concluſio. — Eius confirmatio. — Idem aſtruit Plotinus lib. 1. Enn. 6. c. 7. lege etiam quæ diximus 1. lib. cap. 9. — Forma pulchrum, & diuinum. — Materia quaſi fæx ſubſidens rebus naturalibus.

Si autem forma cum materia comparetur, quid ſentiendum ſit ex proximè dictis conſtat: ſi verò cum ipſo compoſito, cuius etiam cauſſa eſt, conferatur, non conuenit inter Philoſophos vtrum eorum alteri dignitate præſtet. Platonici formam nobiliorem eſſe concẽdunt, quod etiam ex Peripateticis aſſerũt Auerroes commento 4. huius libri, Iandunus 5. Metaphyſ. q. 16. Zimara in theorematis propoſitione 10. & propoſitione 69. aliiq; nonnulli. Horum ratio eſt, quia compoſitũ totam perfectionem capit à forma. Quare, cùm propter quod vnumquodq; tale, id magis ſit tale, ſequitur formam perfectiorem eſſe compoſito. Deinde quia compoſitum præter formam continet in ſe materiam, quæ ſicuti omniũ eſt imperfectionum quaſi mater, ita compoſito defectum potius, quàm nobilitatem conciliat.

Controuerſia de dignitate formæ reſpectu compoſiti. — Qui putẽt formam nobiliorem compoſito. — 1. ratio. — 2. ratio.

Sit tamen tertia concluſio, Formam eſſe ignobiliorem compoſito. Hæc inter Philoſophos, & Theologos cõmunior eſt, eámque ſequitur D. Thomas 3. parte. q. 6. art. 5. Richardus in 2. d. 15. q. 1. circa 3. princip. Durand. in 3. diſt. 2. q. 2. Capreolus eadem diſt. quæſt. vnica art. 3. Soncinas 7. Metaph. quæſt. 18. Simplicius hoc in lib. tex. 4. & alij. Suaderi autem hæc opinio

Tertia concl.

Ioannes Neapol. quodl. 2. q. 7. Antonius Andr. 7. Metaph. Iauellus ibidem q. 4. Trombeta 12. Metaph. q. 5.

Prima ratio.

hoc modo poteſt. Id, quod totam alterius perfectionem & amplius aliquid in ſe continet, certè præſtantius illo eſt; ſed ita ſe habet compoſitum reſpectu formæ; ſiquidem cohibet in ſe totum id, quod forma & prætereà materiam. Igitur compoſitum preſtantius eſt, quàm forma. Atque hæc ratio ſumpta eſt ex Ariſtotele 7. Metaph. cap. 3. tex. 7. vbi ſic ait. Quare ſi prior forma ſit, & magis ens, quàm materia, & id quoque, quod ex vtriſque conſtat, prius per rationem eandem erit. Ita legit Aphrodiſeus, non vt alij, qui hunc locum in contrarium ſenſum rapiunt.

2. ratio. Compoſito nobilior eſſendi modus conuenit.

Item, Compoſito nobilior competit modus eſſendi & operandi, quàm formæ; igitur forma eſt eo ignobilior. Probatur aſſumptum, quia compoſitum, completum quid eſt, & per ſe ſubſiſtit, ac per ſe operatur, eique proprietates & idiomata attribuuntur. Non enim formam ignis, ſed ignem calefacere & alium ignem generare dicimus. Accedit quòd præcipua naturæ intentio in totum fertur; quòd totum propriè gignitur; quòd partes comparatione totius ſunt veluti materia, vt Ariſtoteles docuit hoc in libro cap. 3. tex. 31. Quæ omnia argumento ſunt totum abſolutius quid & perfectius eſſe, quàm partes.

Solutio 1. rationis pro contraria ſent.

Ad primam verò rationem aduerſariorum reſpondendum erit totum non omnem perfectiooem capere à forma. Nam etiam materia perfectum quid eſt, non ſimpliciter, ſed in ſuo genere, & in ratione ſubiectiuæ potentiæ, vt alibi diximus. Quo fit vt ipſa quoque toti perfectionem adiungat, præſertim cùm eius quidditatem integret, & componat.

Ca. 9 huius primi lib. q. 1. ar. 5.

Sol 2. Etiam materia pro ſuo modo ſubiectum perficit.

Ad ſecuodam dicendum etſi materia quaſi mater, ac ſeminarium quoddam ſit imperfectionum, quæ rebus materia conſtaotibus accidunt, quatenus eas variè mutabiles & interitui obnoxias reddit; ex alia tamen parte eaſdem ſuo modo perficere; tum ob rationem proximè adductam; tum prætereà quia eſt commune receptaculum, & quaſi gremium accidentium, quibus res corporeæ in ſuo gradu perficiuntur, quantumlibet ea imperfecta ſint, facta ad res immateriales comparatione.

4. concluſio.

Quod ad exemplaré cauſſam attinet, quarta concluſio ſit, cauſſam exemplarem interdum eſſe effectu ſuo nobiliorem, interdum æquè, aut minùs nobilem. Hæc inrelligenda eſt de exemplari creato, quia diuinum infinitè perfectius eſſe palam eſt; cùm ſit ipſa diuina eſſentia cognita vt imitabilis.

Probatio.

Probatur verò cõcluſio, quia exemplar creatum interdum eſt res aliqua naturalis, vt Alexander, quem Apelles ſuis coloribus, & lineamentis exprimit: conſtat verò Alexandri imaginem inferioris eſſe naturæ, quàm ipſum Alexandrum: nonnunquam eſt aliquod artefactum, vt domus, ad cuius ſimilitudinem artifex manum dirigit; nemo autem ignorat artefactum, quod exterius effingitur, aliàs perfectius, aliàs æquè, aut minùs perfectum euadere, quàm id, quod artifici ad imitandum propoſitum fuit.

ARTICVLVS II.

DE FINALIS, ET EFFECTRICIS cauſæ præſtantia.

Sequitur

Multiplex cõparatio cauſſæ finalis.

SEquitur vt de finalis cauſſæ excellentia dicamus. Poteſt cauſſa finalis comparari, vel cum agente, quod ipſa allicit, & tranſlatitia motione excitat, vel cum eius operatione, aut medijs, quę ad obtinendum finem applicantur. Nunc breuitatis cauſſa, eam tantummodò cum operatione agentis, quæ, vt progreſſu patebit, ipſius finis effectus eſt conferemus.

5. concluſio. Vnde conſtet.

Sit quinta concluſio, Cauſſam finalem interdum eſſe effectu nobiliorem, interdum non. Hæc quoad priorem partem liquet, tum alijs in rebus, tum in intuitiua diuinæ naturæ contemplatione, quæ eſt noſtrarum actionum finis, & ijs longè præſtantior, ac diuinior. Quoad poſteriorem etiam patet quotidianis exẽplis, vt verbi cauſſa, cùm quis gratia pecuniæ philoſophatur; cùm tamẽ Philoſophiæ ſtudium poſſeſſioni pecuniæ longè præſtet.

6. concluſio. Oſtenditur.

De cauſſa efficiente, tam vniuoca, quàm æquiuoca ſit ſexta concluſio, Nullam cauſſam efficientem principalem eſſe ignobiliorem ſuo effectu. Probatur, Nam vel effectus id, quo propriam cauſſam dignitate vinceret, à ſe ipſo haberet; vel à cauſſa. Non à ſe, vt patet, cùm nihil, præter Deum, habeat eſſe à ſe. Non à cauſſa; quia nihil tribuit id, quod non habet; & quicquid effectui à cauſſa confertur, præexiſtit in cauſſa, vel excellentiori modo, vel æquè perfecto. Quare fieri non poteſt vt cauſſa principalis ſuo effectu deterior ſit. Ideo verò concluſionem ad principalem cauſſam reſtrinximus; quia planum eſt minùs præcipuas cauſſas ſæpenumero effectis naturæ gradu inferiores eſſe, vt ſemen comparatione prolis, calorem reſpectu ignis.

7. concluſio. Probatur.

Pro hac concl. lege d. Tho. q. 4. 1. p art. 2. & 3. Scotum in 4. d. 12. q. 3. & in quodl. q. 5. Alenſem 2. p. q. 83. memb. 2. ar. 2. Heru. quol. 2. q. 2. Capr. in 1. d. 35. q. 1 art. 2. & in 4. d. 12. q. 1. art 3.

Sit ſeptima concluſio, Cauſſam æquiuocam principalem, ſemper eſſe effectu nobiliorem. Hæc, quam aſſerit D. Dionyſius cap. 2. de diuinis nominibus, D. Auguſtinus lib. 83. quæſt. q. 2. & lib. 12. ſuper Geneſ. cap. 29. Auicenna 6. Metaph. cap. 3. ex eo oſtendi poteſt, quia effectus communi Philoſophantium voce differt ſpecie à ſua cauſſa æquiuoca; vnde & ab eo naturæ diſcrimine deſumpta eſt cauſſæ æquiuocę appellatio. Cum igitur talis cauſſa non præhabeat in ſe formaliter eſſe ſpecificum effectus, oportet contineat illud eminenter, & meliori nota, atque adeò, vt nobilioris naturæ ſit, quàm eius effectus.

8. concluſio. Suadetur. Cur ſpecies dicantur quaſi numeri.

Sit octaua concluſio, Cauſſam efficientem vniuocam, eiúſque effectum, tam ſecundum naturam ſpecificam, quàm indiuiduam, æqualem inter ſe obtinere perfectionem. Huiuſce concluſionis veritas, quod ad perfectionem naturæ ſpecificæ attinet, in confeſſo eſt, patétque ex ipſa vniuocę cauſſæ notione: dicitur enim cauſſa vniuoca, quæ ſpecie conuenit cum effectu: proindéque cùm naturæ ſpecificæ perfectio neque incrementa, neque diminutionem ferat, ſicuti nec numeri; non enim ternarius pluribus, aut paucioribus quàm tribus vnitatibus conſtare poteſt; fit vt effectus, & cauſſa vniuoca parem ſpecificæ perfectionis gradum ſortiantur.

Singularia ſub eadem ſpecie non ſe excedũt vllo gradu eſſentiæ.

At enim circa perfectionem naturarum ſingularium controuerſia non parua eſt. Verùm quod ita ſentiendum ſit, vt ſtatuimus, & quòd ſingularia contenta ſub eadem ſpecie infima, non ſint alia alijs perfectiora ſecundum gradum ſuæ particularis eſſentiæ, affirmat Durandus in 2. d. 32. q. 3. Argentinas ibidem q. 1. Soncinas 8. Metaphyſ. q. 26. & alij. Quò etiam inclinat

Henricus Gandauenſis quodl.3.q.5. etſi neutram partem aſſerat veritus, vt doctor Sorbonicus auctoritatem Pariſienſis articuli, in quo vt ipſe refert, erroris nomine æqualitas animarum damnatur. Sed quoniam hæc quæſtio non eſt huius loci, ſubſiſtimus in ipſa ſimplici aſſertione, quam etiam ſtatuit & defendit Fonſeca libro 5. Metaph. cap. 28. q. 16.

Articulus Pariſienſis.

Dubitatio.

Quæret tamen aliquis ſi omnia eiuſdem ſpeciei indiuidua parem habent eſſentiæ perfectionem, ex quo ſequitur eorundem etiam naturales potentias in ſe æquales eſſe, vnde proueniat, vt alia perfectiùs, alia minùs perfectè operentur? Reſpondemus prouenire id à qualitate materiæ, & meliori organorum apparatu, ac diſpoſitione: hæc verò non à particularibus progenitoribus ſolùm tribui, ſed ab aliarum cauſſarum concurſu, vt à proprietate patrij ſoli, & à natalitijs ſyderibus atque apoteleſmatis. In quo ſenſu ait D. Thomas 3. contra gent. cap. 84. verum eſſe poſſe illud Ptolemæi in Centiloquio, cum fuerit Mercurius in natiuitate alicuius domorum Saturni, & ipſe fortis in eſſe ſuo, dat bonitatem intelligentiæ medullitus in rebus. Hinc etiam Hippocrates aſſeruit prudentiores eſſe, qui ad meridiem ſpectant, quàm qui ad Aquilonem, nec tam ira effrenes. Quo alluſit egregius poëta in eo carmine.

Reſponſio.

D. Thom. Ptolem.

Hippocr.

Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni,
Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.

Plato.

Plato quoque in Timæo ſcripſit Atticam regionem ob cœli temperiem præclaris ingenijs eſſe fœcundam; Mineruamque belli, ac Philoſophiæ amantem, locum ſibi delegiſſe, qui ſimillimos ſibi homines procrearet. Lege in hanc ſententiam, ſi placet, Gallenum lib. 3. Aphoriſ. comm. 14. & lib. 2. de temperamentis Auerroë 2. Meteororum cap. 2. Plutarchum lib. 5. de placitis cap. 30.

Attica præclaris ingenijs fœcunda.

QVÆSTIO VI.

IN QVONAM CAVSSALITAS ſeu cauſſandi ratio conſiſtat.

ARTICVLVS I.

CAVSSALITATEM NEQVE ESSE relationem cauſſæ, néque rem, quæ denominatur cauſſa, abſolutè ſumptam.

Hæc controuerſia aliquot pronuntiatis explicanda eſt. Primum ſit. Cauſſalitas nõ eſt relatio cauſſæ. Probatur; nam conferre eſſe effectui eſt quid effectu ipſo priùs. Cùm igitur relatio effectus ſit poſterior effectu, eademque ſimul natura ſit cum relatione cauſſæ, planè ſequitur relationem cauſſæ eſſe quid poſterius, quàm conferre eſſe, ſeu, quod eodem recidit, quàm cauſſalitatem rei, quæ denominatur cauſſa. Item cauſſalitas actiua,

Primum pronuntiatum.

hoc

hoc eſt, per quam res cauſſat, eſt proximum fundamentum relationis cauſſæ; ſicut cauſſalitas paſsiua, id eſt, per quam res cauſſatur, proximum eſt fundamentum relationis effectus: at relatio, eiúſque fundamentum proximum non idem ſunt.

Cauſſalitas actiua proximũ fundamentum relationis cauſſæ.

Secundum pronunciatum. Cauſſalitas non eſt res ipſa, quæ cauſſa dicitur, ſecundum ſuam naturam præcisè ſpectata; ſed eſt quidpiam ei competens, cùm ad effectum actu concurrit. Huiuſce pronunciati prima pars inde oſtenditur, quia cauſſalitas eſt poſterior, quàm id, quod denominatur cauſſa, ſumptum ſecundum ſe; poſterior, inquam, vel tempore, vt patet in cauſſalitate, qua Socrates genitꝰ eſt à Sophroniſco; vel ſaltē origine, vt in cauſſalitate, qua ſol eodem momento, quo eſt à Deo procreatus, lucem fudit. Secunda pars ex eo ſuadetur; quia vbi primùm cauſsæ ad ſua effecta præſtanda actu concurrunt, confeſtim dicuntur ipſæ poni in actu; nec ob aliud cauſſare dicuntur, niſi quia eiuſmodi cõcurſum exhibent. Quare nihil aliud erit cauſſalitas, quàm hic concurſus; de nouo adueniens rei, quæ denominatur cauſſa.

2. pronunciatũ.

ARTICVLVS II.

CAVSSALITATEM IN CAETERIS cauſsis, excepta efficiente, eſſe modum quendam rei, quæ denominatur cauſſa.

Tertium pronunciatum, quod ſuperioris explicationem continet, hoc eſto. Cauſſalitas in omnibus cauſsis, præterquam in efficiente, non eſt aliqua entitas media inter cauſſam, & effectum ab vtróque diſtincta; ſed eſt modus quidam eius, quod denominatur cauſſa, idem re cum ipſo. Veritas huiuſce pronunciati, quòd attinet ad materiam, & formam, inde patet, quia, vt ſuperiori libro oſtendimus, materia & forma ſe ipſis immediatè vniuntur, & totum condunt; atque adeò nec ad mutuam cauſſalitatem, nec ad eã, quam erga compoſitum habent, exercendam, vlla media entitate abſoluta indigent; ſicuti nec eam requirunt genus, & differentia ad conſtituendam ſpeciem.

3. pronunciatũ.

Materia, & forma immediatè vniuntur, & cõſtituunt rẽ naturalem.

Deinde in omnibus cauſsis, efficiente excepta, vniuerſim id ipſum oſtẽditur ea ratione, quòd ſuperuacaneum ſit eiuſmodi entitatem re diſtinctam inuehere; cùm ſine illa ſingularum cauſſarum vis & defendi, & explicari facilè poſsit, vt ex iis, quæ inferiùs dicemus, planum erit: vbi etiam cur efficientem exceperimus, conſtabit.

Quo differat cauſſalitas à re quæ denominatur cauſſa.

Verùm quòd non ſit negandum cauſſalitatem differre ab eo, quod cauſſa nuncupatur, ſaltem, vt modum rei à re; hinc patet. Nam cùm aliqua ita comparata ſunt, vt vnum ſine altero non ſolùm intelligi, ſed exiſtere etiam poſſit; neceſſariò aliquid inter illa diſcriminis intercedit: at perſpicuum eſt poſſe rem, quæ cauſſa appellatur, ſine cauſſalitate apprehendi; vt ſi quis naturã formæ, verbi gratia, ſecundum ſe cõcipiat. Conſtat etiam poſſe

candem

eandem ſine cauſſalitate ſua conſiſtere; quandoquidem cauſſalitas nõ ineſt rei niſi cùm actu ad effectum concurrit; imo is modus ſe habendi nihil eſt aliud, quàm ipſa res, quæ cauſſa denominatur, vt actu concurrit ad effectũ: forma autem poteſt exiſtere, quin actu materiam informet, & conſeruet; vt patet in anima rationis participe, quæ per ſe extra materiam cohæret. Item materia poteſt diuina virtute conſeruari, etſi nullam in ſe habeat formam, reſpectu cuius propriam cauſſalitatem adminiſtret. Quod ſimiliter in aliis videre eſt.

QVÆSTIO VII.

QVAE SIT RATIO CAVSSANDI efficientis cauſſæ.

ARTICVLVS I.

VIDERI MODVM REI, QVAE CAVSSA dicitur, non verò actionem.

PEculiaris exiſtit difficultas circa cauſſalitatem effectricis cauſſæ; ſit ne etiam modus quidam idem re cum ipſa cauſſa, quem modum nonnulli influxum appellant; an potius actio, qua effectus producitur, quæque re ipſa à cauſſa diſtinguitur. (Opinio Heruæi, & aliorũ.) Heruæus quod lib. 2. q. 2. Sõcinas, & Iauellus 5. Metaphyſ. q. 4. aliique ætatis noſtræ magni nominis Philoſophi in priorẽ iuere ſententiam, quæ hiſce argumentis videtur comprobari. (1. ratio.) Primùm, quia cùm in cæteris cauſsis inueniatur ille modus, qui ſit propriè cauſſalitas, nõ eſt cur etiam in cauſſa efficiente non detur, cùm in omnibus æqua ratio eſſe videatur.

(2. ratio.) Secundò, quia actio non eſt aliud, quàm effectus prout fit, ſiue, vt vulgò loquuntur, in fieri. Vnde D. Gregorius Nazianzenus in ſermone de Spiritu ſancto docet actionem magis agi, quam agere. Quod item approbat D. Damaſcenus lib. 3. fidei orth. (Gregor. Naz. Damaſc.) Quare vt effectus, ita & actio aliquam cauſſalitatem priorem ſe requirit: hæc verò cauſsalitas non poteſt eſſe alia actio, ne in infinitum fiat additio; erit igitur modus cauſſæ efficientis idem re cum ipſa.

(3. Ratio.) Tertiò quia cauſsalitas debet antecedere omne id, quod à cauſſa oritur, cùm id omne cauſſari dicatur; at manifeſtum eſt non effectum duntaxat, qui ex actione relinquitur, ſed ipſam quoque actionem à cauſſa proficiſsi. Neque obeſt quòd actio non propriè produci, ſed comproduci dicitur. Enimuerò non id tantùm, in quod productionis, ſed id etiam, in quod cõproductionis nomen cadit; ab efficiente, vt à cauſſa pendet; atque adeò efficiens, etiam reſpectu illius, cauſſalitatem obtinet.

(4. Ratio.) Quartò, idem confirmatur hunc in modum: Deus non creat ſine vera, ac propria cauſſalitate, cùm verè, ac propriè cauſsa ſit rei creatę; & tamen non creat per aliquam actionem: ergo ſaltem reſpectu Dei fatendum eſt actionem non eſſe cauſsalitatem. Probatur minor, quia nullum datur ſubiectum, in quo

in quo talis actio recipiatur. Nam ſi quis dicat recipi in ipſam rem creatam, facilè refellitur; quia cùm res producta ſit poſterior actione, qua producitur, & omne ſubiectum ſit prius actione, quam recipit, idem eſſet ſe ipſo prius, & poſterius, quod fieri non poteſt.

ARTICVLVS II.

EFFICIENTIS CAVSSALITATEM reuera in actione conſiſtere.

Primum pronunciatum.

NObis tamen amplectenda videtur contraria opinio, quæ hiſce duobus pronunciatis continetur. Primum eſt. In efficiente dum actu cauſſat, non datur aliquis influxus, qui idem re ſit cum ipſo. Quod ita probatur. Neque entitates, neque earum modi fruſtra multiplicandi ſunt; ſed fruſtra, ac citra vllam neceſsitatem ponitur in cauſſa agẽte eiuſmodi influxus: non eſt igitur ponendus. Minor ſuadetur, quia vt efficiens agat ſatis eſt actio, qua effectum per ſe attingat. Nec obeſt, quòd modus cauſſandi aliarum cauſſarum in ipſiſmet cauſsis inſidet, nec ab eis realiter differt. Cæteris enim cauſsis non ſuppeditauit natura aliam rationem, qua ſe ſuis effectis poſſent communicare præter eum modum. Cur autem non ſuppeditarit, mox dicemus.

Confirmatio.

2. confirmatio eiuſdem.

Secundò, ſtabilitur idem pronuntiatum, quia Deus eſt propriè cauſſa efficiens dum creat, aut aliquid aliud efficit, & tamẽ haud ei tunc talis modus, ſiue influxus conuenit, alioqui admittendum eſſet cadere in Deum, aliquem mutationis modum, cum nempe habere inciperet modum illum realem abſolutum, quem antea non habebat. Nec ſatisfaciet qui reſponderit non dicendum ob id mutari Deum: propterea quòd non cenſetur mutari niſi id, quod realem entitatem de nouo accipit, cuiuſmodi non eſt influxus ille diuinæ voluntatis; cùm tantùm ſit modus quidam habendi ſe ad effectum. Non inquam ſatisfaciet, quia eſto concederemus non dari mutationem propriè dictam, niſi cùm res nouam entitatem realem accipit, minimè tamen inficiandum eſt (quod libro quinto fuſius docemus) id, quod nouum modum realem in ſe ipſo admittit, ſubire re vera aliquam mutationem, ſaltem minùs preſsè accepto mutationis vocabulo, videlicet pro quacunque varietate, qua ſubiectum aliter habeat, quàm priùs; qualẽ mutationem ea quoque ſubeunt, quibus noua relatio realis aduenit; cùm tamen à diuina natura omnis mutatio, etiam minima, omniſque viciſsitudinis obumbratio longè abſit. Vnde & Theologi communi conſenſu negant potuiſſe Deo conuenire nouam relationem realem ad creaturas; quia ſequeretur mutari Deum.

Præoccupatio.

Noua relatio realis non poteſt in deum cadere.

3. confirmatio.

Item. Si prædictus influxus in cæteris cauſsis agentibus inueniretur, competeret etiam voluntati dum agit: at quòd non competat ſuadetur. Nam cùm eo poſito neceſſe ſit ſtatim ſequi actionem, admittendum eſſet actiones voluntatis eatenus tantùm elici à nobis liberè, quatenus in noſtra poteſtate eſt talem influxum vel edere, vel continere: atque ita ratio boni-

Ratio bonitatis, & malitiæ moralis in quo ſiſt primò formaliter.

tatis, & malitiæ moralis non eſſet primò formaliter in noſtris actionibus; ſed in eo influxu. Quod à communi Theologorum doctrina abhorret.

Fatendum tamen ſi prædictus modus ſe habendi, ſiue influxus efficientis, non ponatur eſſe aliud, quàm effectum actu pendere ab ipſo efficiente, quod eſt quidpiam efficienti extrinſecum, negari id non poſſe, nec vllum incommodum inde ſequi, ſiue in Deo, ſiue in noſtra voluntate; vt qui animum attenderit, facilè perſpiciet. Verùm neque talis modus rectè appellatur influxus; neque ratio cauſſandi, ſiue cauſſalitas efficientis cēſeri poteſt: quandoquidem effectum pendere actu ab efficiente ſupponit influxum ipſum, ſiue actionem efficientis in effectum, qua illi eſſe conferat, tanquam propria ratione agendi, vti iam expreſsiùs dicemus.

Actualis depēdentia effectus à ſuo efficiente ſupponit actionem efficientis erga ipſum.

2. pronūtiatū.

Secundum pronunciatum ſit. Cauſſalitas efficientis eſt eius actio. Veritas huiuſce pronunciati, quod eſt de mente Magni Alberti hoc in libro tractu ſecundo, capite 6. D. Thomæ quinto Metaphyſ. capite ſecundo, textu ſecundo, & complurium ætatis noſtræ Philoſophorum, inde oſtenditur, quia cauſſalitas eſt ratio, qua quæque res aliquid per ſe cauſſat; at ratio, qua efficiens aliquid per ſe cauſſat, eſt actio; cùm per eam proximè, & intrinſecè attingat effectum. Præterea cauſſalitas efficientis vel eſt influxus, de quo paulò antè, vel actio; nec enim aliud occurrit, in quo eius cauſſandi modus ſtatui poſſe videatur: at ille influxus eſſe non poteſt; vt oſtendimus; eſt igitur actio.

Si quis autem petat cur ſoli cauſſæ agenti cauſſalitas realiter diſtincta attributa ſit? Reſpondemus propterea ſic fuiſſe comparatum à natura, quia vt peculiare eſt efficienti poſſe producere effectum interuentu formæ realiter ab eo diuerſæ, vt igni alium ignem miniſterio caloris: itémque vt proprium eiuſdem efficientis eſt, formam à ſe realiter diſtinctam; non quolibet modo attingere, ſed verè, ac ſimpliciter producere; & agere etiam in remota diffundendo effectum per intermedia: ita conſentaneum fuit, vt ipſi duntaxat ratio cauſſandi realiter diuerſa conueniret. Dubitatio. Reſponſio.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ADVERSAriæ partis argumentis.

NVnc contrariæ ſententiæ argumentis ſatisfacere conabimur. Ad primum quid reſpondendum ſit patet ex dictis. Ad ſecundum dicendum, actionem ſecundum ſuam realitatem eſſe ipſum effectum, dum fit; & ſub hac conſideratione habere ſe ex parte effectus, quatenus eius effectione comproducitur: ſed eandem ſpectatam prout agens illius interuentu effectum attingit, habere ſe ex parte cauſſæ; ac tametſi ab illa dependeat, non proinde inter eas dandam eſſe aliam intermediam cauſſalitatem; quia id, quod ita à cauſſa dependet, vt ſit ipſa cauſſalitas, nequaquam alia cauſſalitate indiget; ſicuti nec exiſtentia aliam exiſtentiam, qua exiſtat, nec actio aliam poſcit actionem, qua fiat. Sanè quòd hæc ſolutio probanda ſit etiam iis, qui nobiſcum arbitrantur cauſſalitates aliarum cauſſarum eſſe modos ſe habendi

Quo modo actio ſe habeat ex parte effectus.

Quo modo ex parte cauſſæ.

Cur inter actionem, & cauſsā agentem non detur alia media cauſſalitas.

habendi rerum; & tamen circa efficientis cauſſalitatem à nobis diſſentiunt, ex eo poteſt ſuaderi, quia tales modi, licet non ſint realiter diſtincti; ſunt tamen aduentitij rebus, quæ cauſſæ dicuntur, & in iis ſuſtentantur; atque adeò non poſſunt non vtcunque ab iis ipſis rebus pendere: & tamen non iccirco alias exigunt cauſſalitates, quarum vi in actum prodeant; alioqui oporteret in infinitum abire.

Cauſſalitas vt antecedat id, quod à cauſſa pendet.

Ad tertium dicito cauſſalitatem debere anteire id, quod à cauſſa, oritur, vel quoquo modo pendet; dummodo id non ſit ipſa cauſſalitas; nec ſat eſſe, vti proximè oſtendimus, actionem pendere ab efficiente, vt propterea inter ipſa, alia media cauſſalitas interponenda ſit.

Actio creandi in quo ſubiecto recipiatur.

Ad quartum conceſſa maiori propoſitione neganda eſt minor, & ad eius confirmationem reſpondendum actionem creandi recipi in id, quod creatur; neque eſſe abſurdum vnam, eandemque rem diuerſa conſideratione priorem & poſteriorem eſſe. Itaque res creata in genere cauſsæ ſubiectiuæ antecedit creationem, eámque in ſe recipit; in genere cauſsæ efficientis eandem ſubſequitur, ac per eam fit.

QVÆSTIO VIII.

VTRVM SINGVLAE CAVSSAE peculiares ſibi cauſſalitates vendicent, an non?

ARTICVLVS I.

VENDICARE, ET QVAEnam eæ ſint?

CVm omnes cauſsæ per modos, rationesvè cauſsandi tanquam per proprios actus inter ſe differant, nemini dubium eſse poteſt, quin vt quæque cauſsa ab alia diſtinguitur, ita diuerſam cauſsalitatē ſortiatur. Id quod etiam ſingula cauſsarum genera percurrenti manifeſtum erit. Vt igitur à materia ordiamur, Auicenna 6. ſuæ Metaphyſicæ tractatu 2. c. 4. Magnus Albertus hoc in lib. tract. 2. c. 1. Ioannes Maior 2. ſentent. diſt. 12. arbitrantur materiam reſpectu ſolius compoſiti cauſsalitatem obtinere. Alij comparatione formæ duntaxat. Nam quòd materia ſimul erga formam, & compoſitum cauſsalitatem habere nequeat, ſuadet ea ratio; quia ſortiretur duplicem cauſsandi modum, nec iam vna, ſed multiplex cauſsa eſset. Priuatim verò pro priori ſententia facit, quòd data cauſsalitate materiæ circa formam, admittendum eſset animam quoque rationalē pendere à corpore, vt à cauſsa ſui eſse; quod tamen eius immortalitati repugnat; cùm naturaliter fieri non poſsit, vt id, quod à materia habet eſse, extra ipſam cohæreat. Poſteriori id aſtipulatur, quia ſicuti materia eſt pura potentia; ita omnis eius cauſsalitas ſpectanda videtur circa actum, ideſt, circa formam, quam gremio ſuo excipit, fouetque.

Opinio quorundam circa materię cauſſalitatem.

Aliorum ſententia.

Non poteſt naturaliter extra materiam cōſiſtere quod à materia habet eſſe.

Neutra tamen harum opinionum vera eſt;ſed ea,quæ materiæ duplicem attribuit cauſſalitatem; vnam erga formam, alteram erga compoſitum. Nam cùm forma per ſe pendeat à materia, vel abſolutè, vt à cauſſa ſui eſſe; quod cæteris formis commune eſt: vel quoad informationem;quia ſcilicet informandi officium citra materiam obire nequit; quod vnum animæ rationali conuenit; planum ſit materiam cauſſalitatem habere reſpectu formæ.Rurſus cùm eſſentia compoſiti naturalis ex materia, & forma conſtet, perſpicuè patet compoſitum naturale pendere per ſe à materia, atque adeò materiæ cauſſalitatem circa ipſum quoque verſari. Iam quòd hæc ratio cauſſandi materiæ; diuerſa ſit ab illa, quam eadem materia ad formam habet, perſpicuum videtur: aliter enim pendet forma, aliter compoſitum à materia;cùm illa pendeat vt à recipiente;hoc vt à componente.

Superiorū ſententiarum refutatio.

Materia ſortitur duplicem cauſſalitatem.

Porrò quod diximus de materia, æquiori iure de forma aſſerendum eſt, videlicet eam duplici præditam eſſe cauſſalitate: altera in materiam, quam informando actuat;altera in compoſitum,quod vna,cum materia partiatim condit.Eſt verò inter has cauſsalitates diſcrimen:nam illa,quam materia,& forma inter ſe mutuò exercent,antecedit origine eam, quam erga compoſitum habent: quandoquidem noſtro intelligendi modo prius eſt vniri inter ſe mutuis officijs materiam & formam; quàm totum conſtituere. Sed enim vt compoſitum naturæ dignitate partibus ſuis excellit; ita præſtantior eſt materiæ, & formæ cauſſalitas erga ipſum, quàm mutua earundem inter ſe ſe.

Similiter forma.

Igitur argumenta,quæ materię duplicem cauſſalitatem nullo pacto conuenire poſſe ſuadebant, non perſuadent. Nec enim illa propterea vnius cauſſæ rationem habere deſinet; cùm eius cauſſalitas comparatione formæ ſit quaſi via ad eam, quam exequitur reſpectu compoſiti, cúmque vtraque materiæ cauſſalitas poſsit aliquo modo dici vna;nimirum ordine, quatenus prior ad poſteriorem ordinatur. Similiter dicito de cauſſalitatibus formæ.

Reſponſio ad argu. aduerſariorum.

Quod verò de anima humana obiiciebatur, ſolutum iam eſt. Sicut enim illa extra aliarum formarum ſortem eminet, poteſtque ſeparatim ſubſiſtere;ita non pendet à materia,vt à cauſſa ſui eſſe; ſed quatenus ſine eius conſortio nec informandi munus adminiſtrat, nec etiam ad complendam, abſoluendámque ſpeciem pertingit, vt annotauit D.Thomas in quæſtionibus diſputatis quæſt. vnica de anima art. 1. in ſolutione duodecimi argumenti, lege quoque Henricum Gandauenſem quodl. 6. q.14. Ad aliud de potentia materiæ dicendum,licet materia ſit pura potentia, non debere iccirco reſpectu etiam illius,quod ex potentia & actu coaleſcit,ideſt,compoſiti.

Anima rationalis quo pacto dici poſsit pendere à materia.

His in hunc modum conſtitutis,cauſsalitates omnes ſummatim,ſingulatímque ſub vnum veluti aſpectum demus. Materia, & forma, vti proximè dictum fuit, geminam obeunt cauſſalitatem; vnam mutuam,alteram erga compoſitum.Cauſſalitas materiæ ad formam conſiſtit in recipienda,fouenda,& ſubiectiuè conſeruanda forma, modo ſuperiùs explicato. Cauſſalitas formæ erga materiam ſita eſt in actuanda, & formatiuè excolenda tuendaque materia. Vtriuſque verò cauſſalitas reſpectu totius, in eo componendo verſatur; materiæ quidem in componendo more potentiæ inchoatum, & imperfe

Cauſſalitas materiæ.

imperfectum eſſe conferentis: formæ, in componendo more actus rem perficientis, hoc eſt, in certo gradu, ac ſpecie collocantis. Exemplaris autem cauſſalitas cernitur in artefacto ſecundum paſsiuam imitationem efformando. Efficientis in actione, qua effectum producit. Finis denique in eo, quod eius gratia aliquid fiat. Sed hæc duo cauſſalitatum genera ijs, quæ in progreſſu diſputanda ſunt, illuſtriora fient. Ex dictis patet ſolutio quæſtionis initio propoſitæ; ſiquidem oſtendimus nullum eſſe cauſſæ genus, quod propriam, ac peculiarem cauſſalitatem non vendicet.

Finis.

ARTICVLVS II.

ALIQVOT DVBIA eorúmque explicatio.

1. dubi. EX ijs, quæ hactenus diſſeruimus, dubia quædam emergunt. Primum eſt è quibusnam latebris, quovè naturæ receſſu prodeant in lucem modi illi, in quibus ſitas eſſe diximus cauſſalitates omnium cauſſarum, excepta efficiente. Nam quòd ij in ſuis cauſsis non ſimul actu inſint, hoc eſt, in materia omnes eius cauſſalitates, ſimilitérque in cæteris; perſpicuum videtur. Alioqui exiſterent actu in quauis materia non tot, quin plures modi entitatiui reales; cùm non tot, quin plures formæ decurſu temporis ex ea educi poſsint. Quæ tamen infinitudo, etſi non ſit entitatum realiter differentium, admittenda non eſt.

2. dubi. Secundum. Vtrum ſicuti cauſsis prædictæ cauſſalitates actiuæ, aut quaſi actiuæ conueniunt; ita & in effectis reſpondeant conſimiles cauſſalitates, quæ nihil aliud ſint, quàm modi ſe ſe habendi, effectorum, prout ea dependent actu à ſuis cauſsis. Si enim ita ſit, vtique oportebit cùm exempli cauſſa, forma equi producitur, dari in ea actu, quod minimum, tres modos reales & abſolutos, videlicet vnum in ordine ad materiam; alterum ad finem; tertium ad efficiens, à quibus neceſsariam habet dependentiam.

3 dubi. Tertium. An quemadmodum efficiens diſtinguitur realiter à ſua cauſſalitate actiua, ita eiuſdem effectus à ſua paſsiua realiter differat. Cùm vtrinque videatur ſeruanda proportio.

Reſponſio ad 1. dub. Ad primum horum dicendum eos modos virtute, ſeu poteſtate contineri in rebus, quæ denominantur cauſſæ, ab iiſdémque ſingulatim in actum exilire data occaſione: quemadmodum & oblato idoneo ſubiecto ad calorem recipiendum, adhibitíſque alijs circunſtantijs confeſtim ignis promit calefactionem. Itaque cùm forma ab agente inducitur in materiam, illico materia ſinu ſuo formam recipit, ac fouet, ſicque erga illam ſuæ cauſſalitatis munere defungitur. Deinde eadem materia, cùm poſtea aliam formam induit, abiecto modo, quo priorem fouebat, alium aſſumit; deinde alios, pro numero ſuccedentium formarum; quia totidem oportet eſſe cauſſalitates, quot ſunt integra cauſſata.

Cùm materia nouã formam recipit, alium modũ induit.

Ad 2. reſpondemus dandas eſſe in effectis cauſſalitates illas paſsiuas, ſiue depen Reſponſio ad 2.

dependentias; nec debere mirum videri, quòd in vnum effectum tot modi congerantur, cùm à totidem modis ſimul dependeat.

Ad 3. Modum ſe habendi, qui effectis reſpectu ſui efficientis conuenit, non diſtingui re ab illis; quia nulla neceſsitas cogit attribuere eis nouam entitatem, ſicuti cogit eam attribuere ipſi cauſſæ reſpectu effectorum. Neque oportet hac in re vtrinque proportionem ſeruari. Ad 3.

QVÆSTIO IX.
VTRVM CAVSSAE SIBI mutuò cauſſæ ſint, an non?

ARTICVLVS I.
NEGATIVAE PARTIS argumenta.

Videbitur alicui nequaquam fieri poſſe vt cauſſæ ſint ſibi mutuò cauſſæ. Nam cùm id, quod eſt cauſſa cauſſæ, ſit etiam cauſſa eius, quod ab eo cauſſari dicitur, vt conſtat ex lib. de cauſsis propoſitione prima; ſi, exempli gratia, materia eſſet cauſſa formę; & forma materiæ; vtique materia eſſet cauſſa ſui ipſius, quod longè à vero abeſt. 1. argum. Deinde quia cùm omnis cauſſa ſit prior cauſsato, idem reſpectu eiuſdem eſſet prius, & poſterius; prius, vt cauſſat aliud; poſterius, vt ab eodem cauſſatur. 2. Item quia ſi efficiens eſſet cauſſa finis, non eſset finis ſimpliciter omnium cauſsarum prima: eſset enim quodam in ſenſu prior; nimirum vt ab eo pendet efficiens; in alio poſterior, quatenus ipſe pendet ab efficiente. 3. Præterea cùm cauſſæ dicuntur ſibi mutuò cauſſæ, vel appellatione cauſſæ intelligitur ipſa relatio cauſſæ ad effectum; vel res, quæ denominatur cauſſa; vel cauſſalitas, moduſvè cauſſandi vtriuſque. 4. Non primum, quia relatio cauſſæ, & effectus ſunt ſimul natura, ſicque vna non eſt cauſſa alterius. Non ſecundum, quia ſanitas, quæ eſt finis Medici, non cauſſat, Medicum. Nec tertium, quia forma non habet à materia perficere, & actuare, in quo formæ cauſſalitas conſiſtit; nec finis habet à cauſſa efficiente, vt eius gratia aliquid ſit, vel fiat, qui eſt modus proprius cauſſandi finis. Nullo igitur pacto dicendum videtur cauſſas ſibi mutuò cauſſas eſſe.

ARTICVLVS II.
QVAESTIONIS diſſolutio.

Cauſſas ſibi mutuo cauſſ. eſſe. Nihilominùs cauſsas eſse ſibi mutuò cauſsas docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 3. tex. 30. idemque repetit 5. Metaphyſ. cap. 2. tex. 2. Quòd ſi probè intelligatur, veriſsimum eſt. Monet autem D. Thomas ibidem & Magnus Albertus hoc in libro tractatu 2. cap. 6. huiuſmodi effatum non vniuer

vniuerſim accipi debere;quaſi quælibet cauſſa reſpectu vniuerſarum ; vniuerſæ reſpectu cuiuſlibet,cauſſæ ſint;ſed indefinitè, cernique eius veritaté comparato fine per ſe cum efficiente;& materia per ſe cum forma ; ſic vt inter finem, & efficientem reciprocatio cauſſæ ſit ; irémque ſeorſim inter formam,& materiam.Præterea ipſemet Ariſtoteles locis citatis palam docuit non comparare ſe in eo pronuntiato cauſſas eiuſdé generis; ſed diuerſorum.Quædam, inquit viciſsim ſibi ſunt cauſſæ,vt exercitatio boni habitus, & hic exercitationis ; non tamen eodem modo;ſed ille vt finis, hæc vt principium motionis.

Deinde aduertendum eſt ex Alenſi in commentariis ad idem caput libri quinti Metaph.cauſſam vnam dici poſse cauſſam alterius, vel quoad cauſſalitatem,vel quoad eſse.Quibus ita conſtitutis ſit prima aſsertio. Finis eſt cauſſa efficientis quoad eius cauſſalitatem ; non tamen quoad eſse. Huius prior pars traditur à Magno Alberto,& D.Thoma locis citatis. Probatúrq; ex eo,quia cauſſalitas efficientis,vt ſupra à nobis decretum fuit, eſt eius operatio,& hæc inter finis effecta cenſetur ; cùm efficiens non niſi finis alicuius gratia operetur,vt in progreſsu planum fiet. Poſterior verò pars liquet,Nam v.g.Medicus non accipit eſse à ſanitate.

1.aſſertio. Quomodo finis ſit cauſſa efficientis.

Secunda aſsertio. Efficiens eſt cauſſa finis quoad eſse ; non tamen quoad eius cauſſalitatem. Hanc ſtatuit ibidem Alenſis , eiúſque prior pars inde ſuadetur , quia cùm Medicus gratia acquirendæ ſanitatis ægroto medicamenta adhibet, eúmque ſanat, haud dubiè ſanitatem ipſam in rerum natura conſtituit.Quod intellige de iis finibus, qui ante agétis operationem nondum ſunt.Qui enim iam præexiſtunt,vt aurum , quod auarus ſibi finem proponit;ij non quoad eſse ab efficiente cauſsátur,vt nemo non videt,ſed quoad ipſam poſseſsionem,adoptionem-ve.Poſterior autem pars ex eo conſpicua eſt,quia cauſſalitas finis præuenit omnino cauſſalitatem efficientis,vt ex prima aſsertione conſtat.

2.aſſertio. Quo pacto efficiens ſit cauſſa finis.

Tertia aſsertio.Nec forma eſt cauſſa materiæ,nec materia formæ quoad cauſſalitatem:vtraque tamen alterius cauſſa eſt quoad eſse,vel ſimpliciter vel aliquo modo.Hanc aſsignat loco notato Sanctus Thomas. Eius verò prior pars ea ratione concluditur,quia forma non tribuit materiæ ſuſtentádi officium,nec materia formæ munus informandi. Poſterior patet ex dictis;quandoquidem tam materia , quàm forma materialis ſimpliciter à ſe mutuo pendent;cùm nec illa naturaliter poſsit exiſtere niſi à forma actuetur;neque hæc niſi à materia foueatur.Quòd ſi forma immaterialis ſit, hoc eſt , animus hominis; pendet quoque à materia,non ſimpliciter; ſed aliquo modo,videlicet quoad actum informádi,vt ſæpe diximus.Non quòd forma huiuſmodi actum à materia accipiat; ſed quia ipſum non niſi in materia exercet.

3 aſſertio. Quæ ſit mutua cauſſalitas inter materiam & formam.

Haud ignorabis etiam prędictum Ariſtotelis axioma in alio quoque ſenſu verum eſse : nimirum ſi cauſsę ſibi cauſsæ eſse dicantur,quatenus nexu quodam aliæ ab aliis modum,ac veluti menſuram accipiunt,vt D.Thomas 1. Poſt.capite ſeptimo & Aegidius Romanus eodem libr.capit.quarto explicant.Materia náq; ſumitur à forma,cú materia ſic affecta eſse debeat , vt excipiendę

Cauſſæ omnes officiorum nexibus inter ſe coniunctæ.

De hac re Alenſis 1.p.quæ.17. memb.3.

excipiendæ formæ idonea ſit:forma ex efficiente, cùm efficiens producat formam ſimilem ſuæ,vel ſecundum ſpeciem, ſi efficiens vniuocum ſit; vel ſecundum analogiam,ſi æquiuocum:efficiens ex fine, cùm illud ab hoc ad operandum excitetur.

Non quicquid habet cauſſam finalem,& efficientem: habet formalem & materialem.

At enim iſtiuſmodi cauſſarum connexio non ita perpetua eſt, vt vbicunque reperitur finis,& efficiens;reperiatur etiam materia, & forma: ſiquidē hæc duo poſteriora non dantur in ſubſtantiis corporea concretione liberis; eſto duo priora dentur.Illud tamen ratum, firmumque eſt vbicúnque cernitur finis,cerni efficiens,& è conuerſo. Nam quidquid eſt propter finem, pendet à fine;alioqui finis non verè cauſſa diceretur: quidquid verò pendet ab alio,ex ſe non habet eſſe,ac ſibi relictum in nihilum abit:omne autē, quod tale eſt,requirit cauſſam,à qua in eſſe educatur, & conſeruetur; hæc autem cauſſa,eſt efficiens.Ergo omne quod habet finem,habet etiam cauſſam efficientem.Rurſus quòd nulli rei cauſſa efficiens conueniat, cui non etiam finis competat; probatur. Nam quidquid ab efficiente cauſſa fit, per aliquam actionem fit; & omnis actio ſpectat bonum, & finem. Ergo quidquid à cauſſa efficiente fit,propter finem aliquem fit; & quod inde cōſequens eſt,neceſſariò ſibi finem vendicat. Item quod non habet cauſſam efficientem,non habet eſſe ab alio,ſed à ſe:quod habet eſſe à ſe,eſt propter ſe;& non propter aliud.Non igitur finem,cuius gratia ſit,habet.

Quicquid habet cauſſam finalem, habet efficientem.

Quicquid habet cauſſam efficientē, habet finalem.

Quod non habet cauſſam efficientem, nec finalem habet.

Quibus conuenit materia & forma eiſdē finis & efficiēs neceſſariò competit.

Illud quoque certum eſt; quæcúnque ex materia, & forma conſtant eiſdem cauſſam finalem,& efficientem competere;cùm talia non poſsint habere eſſe ab ſe,atque adeò neceſſe ſit ea ab alio,& alicuius gratia fieri. Ob eámque rem Phyſiologus per omnia cauſſarum genera demonſtrare dicitur: quia videlicet ad quodlibet naturale compoſitum quadripartita cauſſarum varietas concurrit.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM *primi articuli.*

Sol.primi.

NVnc argumenta initio quæſtionis propoſita ſoluamus.Ad primum reſpōdendum eſt cum Scoto in 4.d.49.q.2.& in theorematis concluſione 22.& aliis,tunc id quod eſt cauſſa alicuius, cauſſam eſſe eius,quod ab eo cauſſatur;cùm eiuſdem generis cauſſæ attexuntur;ita vt omnes, verbi gratia,formales ſint,cuiuſmodi cenſentur omnia prædicata ſuperiora collatione partium ſubiectarum in eadem categoria:vel omnes efficientes,vt ſe habet ſol ad lucem, lux ad calorem; itémque parentes ad filios, & ad natos natorum,& qui naſcentur ab illis. At cùm materia, vt in argumento ſumitur,formæ cauſſa dicitur vel è contrario; variatur cauſsæ genus, vt planum eſt. Ad ſecundum. Non debere abſurdum iudicari ſi quid reſpectu eiuſdem non eodem tamen modo ſumptum & prius, & poſterius dicatur; quo pacto ſe habent ea, inter quæ cauſsæ, & effectus reciprocatio intercedit,vt ex iis,quæ paulò ante diximus,intelligi poteſt,annotauitq;

Quo ſenſu verū ſit id, quod eſt cauſſa cauſſę,eſſe cauſſam cauſſati.

Sol.2.

D.Thomas

Sol. 3.

D. Thomas hoc in lib. cap. 3. text. 30. Ad tertium. Cauſſam finalem non dici ſimpliciter primam omnium cauſſarum, quòd omnimodis prior ſit, quaſi ipſam nulla cauſſa ſecundum aliquam conſiderationem antecedat: ſed quia finis intentio etiam ipſius efficientis exequutionem præit, dum illud tranſlatitia motione ad agendum excitat, ſicque omnium cauſſalitatum primordia ſibi vendicat. Quod non impedit quominùs idem finis exequutione poſterior ſit, vt ſuo loco planiùs dicetur. Ad quartum, quid reſpondendũ ſit conſtat ex dictis: non enim cauſſæ ſibi viciſsim cauſsæ eſſe dicuntur ſecundum relationes cauſsæ, & effectus; vt argumentũ concludit: ſed in quibuſdã cauſsis res ipſæ, quę cauſsæ denominãtur, ſibi mutuò cauſsæ ſunt quoad eſſe, vt materia, & forma, ſeruato tamen diſcrimine illo, quod inter animam rationalem, cæteráſque formas ſtatuimus: in aliis, cauſsa vna eſt cauſſa alterius quoad eſſe; nimirum efficiens reſpectu finis: altera, cauſsa eſt alterius quoad cauſſalitatem, nempe finis comparatione efficientis.

Sol. 4. Cauſſæ non ſunt ſibi mutuò cauſſæ quoad relationes.

QVÆSTIO X.

VTRVM DEVS RES OMNES IN ſuo eſſe conſeruet, an non?

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARTEM negatiuam.

Conſeruare rem in ſuo eſſe, vt hoc loco à nobis accipitur eſt continuare actionem, qua eſſe rei tribuitur: ſiue eſſe præhabitum, etiam nunc conferre. Quod in 8. huius operis libro accuratiùs explicabitur. Quærimus igitur, an res creatæ ita à Deo pendeant, vt ſecluſa eius conſeruatrice actione nullatenus poſsint conſiſtere. Nonnulli, quos refert, confutátque D. Auguſtinus lib. 5. de Geneſi ad literam c. 20. arbitrati ſunt Deum tantummodò fabricaſſe mundũ, nihilq; iam circa ipſum moliri; ſed effici à mundo omnia ſicut ille ordinauit, & iuſsit. Nec deſunt in eam ſententiam argumenta. Primùm, quia ſi opera creati artificis, vt domus, aut pictura, poſt abſolutionem ſine artifice cohærent, nec illius opem depoſcunt, multò magis poterit Deus, cuius eſt infinita virtus, efficere, vt creaturæ, quæ ſunt opera quædam diuinæ artis, ceſſante ipſius conſeruatione, permaneant.

Conſeruatio quo pacto ſumatur hoc loco.

1. argumen.

Deinde. Quædam res ſunt, quæ non poſſunt non eſse: atqui ſaltem hæ non egent conſeruatione. Non igitur creaturæ omnes à Deo conſeruantur. Maior probatur, quia quod per ſe ineſt alicui, ſemper ei conuenit, nec oppoſitum conuenire poteſt; vt ſi binario competat per ſe eſſe parem; impoſsibile eſt eſse imparem: at quibuſdam formis per ſe competit eſſe; nimirum iis, quæ dicuntur per ſe ſubſiſtentes, vt angeli. Ergo hæ ſaltem ita neceſsariò ſunt, vt non poſsint non eſſe.

2. argumen.

Rurſus. Ideò fortaſse creaturæ videntur tali beneficio egere, quia ex ſe tendunt in non eſse: ſed non tendunt: ergo & cæt. Probatur aſsumptio. 3 argumen.

Tendere in non eſſe eſt contra rei naturam;cùm vnicuique inſitum ſit perpetuitatis deſiderium.igitur nulla creatura ex ſe tendit in non eſſe; proindéque non interibit niſi aliunde in interitum compellatur: atqui multa ſunt ita firma,& ſtabilia,vt nequeant aliunde in interitum compelli, veluti materia prima,anima rationalis,aliæq; res corruptionis expertes.Ergo quæ huiuſmodi ſunt,conſeruationis beneficium non requirunt. *Vnicuique rei inſitum perpetuitatis deſiderium.*

Præterea. Vel Deus conſeruat calorem in aqua eademmet actione, qua ipſum vna cum igni produxit, vel diuerſa. Non eadem; cùm prior actio re ipſa vna eadémque fuerit cum actione ignis,quæ iam euanuit;non diuerſa; ſiquidem vtraque in eundem terminum fertur, videlicet in calorem. Non ergo eiuſmodi actio datur, atque adeò nec conſeruatio; cùm Deus per ſe non niſi agendo conſeruare res poſsit. *4.argumen.*

Poſtremo.Deus continet in ſuo eſſe materiam, & omnes formas, excepta rationali,interuentu mutuæ earũ cauſſalitatis; & compoſitum per partes,è quibus coaleſcit; & omnia corpora corruptibilia ope ſuorũ accidentium,& proprietatum;Ergo ſaltem non omnia immediatè conſeruat. *5 argumen.*

ARTICVLVS II.

ASTRVITVR AFFIRMAtiua pars quæſtionis.

Concluſio. SIt tamen concluſio omnino certa, Deum creaturas omnes in ſuo eſſe continere, ita, vt citra ipſius opem nec momento poſsint conſiſtere. Hæc concluſio eſt patrum omnium firmata conſenſu, eliciturque è ſacris literis,vt inferiùs patebit,eandemque tuentur ſcholaſticæ Theologiæ profeſſores partim in 1.ſentent.d.27.partim in 2.d.1.& 37.& D.Thomas 1.p.q. 8.art.1.& q.104.art.1.& 3.contra gent.à cap.65.Alenſis 1.par. ſummæ q. 10. membro 2.& 3.Henricus Gand.quodlib.7.q.3. Vdalricus lib.2.ſuæ ſummæ. *Eius aſſertores.* *Heruæus quodl. 8. q 7. & in tract. de æterni.mundi. q.6.*

1. ratio. Quibus modis ſit Deus vbique. Probatur verò in hunc modum. Deus dicitur eſſe vbique per potentiam, præſentiam,& eſſentiam;ob id potiſsimùm, quia ſibi omnia ſubdit, quia vniuerſa intuetur, quia per omnia commeat; & ſingulorum eſſentiis intimè, beneficeque illabitur; ſed hic illapſus potiſsimum conſiſtit in conſeruando eſſe, quod rebus omnibus profundiùs ineſt, & eſt fundamentũ aliarum affectionum, quæ rebus creatis adueniunt,ſemper igitur Deus ſuſtentat res in ſuo eſſe. *De hac re Magiſter in 1.d. 7. & alij doct. ibidem.*

2.ratio. Opus naturæ ſupponit diuinam artem. Secundò, Sicut opus artis humanæ ſupponit naturam; ita opus naturæ diuinam artem;materia namq; artefactorum eſt à natura; naturalium verò à Deo per creationem; ſed artefacta ſuffulciuntur in ſuo eſſe beneficio naturalium; domus enim ſoliditate lapidum,firmitate lignorum, coagmentatione calcis, diuturnitatem obtinet: ergo & naturalia virtute Dei in ſuo conſeruabuntur.

3. ratio. Tertiò, Si res creatæ abſque influxu Dei conſiſterent, ſequeretur poſſe aliquid repugnanre Dei voluntate manere; hoc autẽ concedere nefas eſt, cùm de diuina potentia,& dignitate palã detrahat.Ergo & cæt.Maior propoſitio ex eo oſtenditur, quia nulla apparet ratio, qua Deus, ſi velit,poſsit *Lege Grego in 2.d.35.q. art.5* *Annihilatio quo pacto eſſe poſſit.*

angelum

angelum in nihilum redigere,quàm ſubtrahendo influxum, quo ei eſſe tribuit, ac ſine quo nec punctum temporis manere queat. Quare ſi angelus abſque eiuſmodi influxu exiſtat,etiam Deo nolente permanebit.

4 ratio. Prima cauſſa plus influit in effecta, quàm cauſſæ ſecundæ.

Quartò, Magis dependent creaturæ à Deo, quàm lumen à corpore luminoſo;cùm prima cauſsa,vt eſt in lib.de cauſsis, propoſitione prima, plus inſeparabiliúſque influat in effecta,quàm cauſſæ ſecundæ:ſed lux niſi conſeruetur à luminoſo illico interit: ergo & creaturæ ceſſante Dei concurſu in nihilum recident. Quare rectè D.Bonauentura in 1.d.37. in primo principali quæſt. 1. comparauit eſſe creaturarum in ordine ad primam cauſsam cum figura impreſſa in aquam à ſigillo,& cum pondere,quod in aëre manu tenetur: vt enim ſublato ſigillo confeſtim figura in aqua euaneſcit,& amota manu pondus ruit; ita ſi vel momento conſeruantis Dei concurſus abeſſet à rebus creatis,confeſtim omnes ad nihilum abirent.

Iam diuina ſacræ paginæ auctoritas eandem concluſionem multis locis planè confirmat. In epiſtola ad Roman. cap.11. Ex ipſo,& per ipſum, & in ipſo ſunt omnia. Ad Hebræ.cap.11.Portans omnia verbo virtutis ſuæ. Act. 17.Non longè eſt ab vnoquoque noſtrũ;in ipſo enim viuimus, mouemur, & ſumus. Sapientiæ 7. Omnibus mobilibus mobilior eſt ſapientia; attingit autem vbique propter ſuam munditiam. Et cap. 11. Quomodo autem poſset aliquid permanere, niſi tu voluiſſes, aut quomodo quod à te vocatum non eſset,conſeruaretur? Sacræ Paginæ teſtimonia.

His concinunt patrum dicta. Ac primum D. Dionyſij 10. de diuinis nominibus, vbi ait Deum eſse omnipotentem ſedem omnia tenentem, id-eſt, conſeruantem ne in nihilum ruant. Item D. Auguſtini, qui tùm aliis locis, tùm 4.ſuper Geneſ.ad literam cap.12. hac de re luculentè diſſerit. Creatoris inquit,potentia,& omnipotentis, atque omnitenentis virtus cauſſa ſubſiſtendi eſt omni creaturæ, quæ virtus ab eis, quæ creata ſunt, regendis, ſi aliquando ceſſaret, ſimul & illorum ceſſaret ſpecies, omníſque natura concideret. Neque enim ſicuti cùm ſtructuram ædium fabricauerit quis, abſcedit, atque illo ceſsante, atque abſcedente ſtat opus eius; ita mundus vel ictu oculi ſtare poterit, ſi ei Deus regimen ſui ſubtraxerit. Eodem pertinet illud D. Gregorij homilia 17. in Ezechielem. Sic eſt intus, vt extra ſit; ſic circundat, vt penetret; ſic præſidet, vt portet, ſic portat, vt præſideat. Et illud D. Anſelmi in Monol. cap. 12. neceſſe eſt, vt ſicut nihil factum eſt niſi per creatricem præſentem eſsentiam, ita nihil vigeat niſi per eiuſdem ſeruatricem potentiam. Idem aſſerit D. Damaſcenus in dialogo aduerſus Manichæos. D. Gregorius Nazianzenus oratione 2. de Theologia. Philo Iudæus in lib. de confuſione linguarum, & in lib. de congreſſu quærendæ eruditionis gratia. Patrum dicta. Dionyſ. Auguſt. Greg. Mag. Anſelm. Damaſc. Greg Naz.

Neque huius aſſertionis veritas Ethnicos Philoſophos latuit, vt auctor libri de mũdo ad Alexãdrũ diſertè docet. Vetus,inquit,ſermo eſt à maioribusq; proditus inter omnes homines vniuerſa tùm ex Deo, tùm per Deum conſtituta fuiſſe,atque coagmentata, nullámque naturam ſatis inſtructam ad ſalutem eſse poſse, quæ citra Dei præſidium ſuæ ipſa demum tutelæ Eandem veritatem agnouere Ethnici Philoſophi. Auctor libri de mundo ad Alex.

permiſsa ſit. Idem docuit Triſmegiſtus cum alibi, tum in Aſclepio, aiens mentem, id eſt, Deum, ſe ipſa ſtare conſeruatricem rerum omnium, in eaque vniuerſa viuere, & ſubſiſtere. Item Scriptor operis de ſecretiori ſapientia ſecundum Ægyptios lib. 12. cap. 19. hiſce verbis, ſicut centrum circuli in ſe ipſo eſt, lineę autem ab eo ductę ad ambitum, ipſeque ambitus cum punctis in eodem centro exiſtunt: ſic quoque naturæ omnes in agente primo conſiſtunt, & ab eo conſeruantur, ab eóque pendent, id appetunt, ad idque reuocantur. Denique idem ſentit Plato in Timæo, eiuſque ſectatores, Plotinus, Iamblichus, Proclus, item Seneca in libro de conſolatione fratris, vbi definit Deum rationem incorpoream, cauſſarum cauſſam cuſtodientem, & regentem omnia: & alij, quorum meminit Iuſtinus Philoſophus & martyr in ſua parænesi ad gentes, & Eugubinus lib. 1. de perenni Philoſophia à ca. 28.

Triſmegiſtus. *Autor operis de ſapientia AEgypt.* *Plato.* *Plotinus.* *Iamblicus.* *Proclus.* *Seneca.*

2. concl.

Secunda concluſio. Licet Deus res omnes conſeruet immediatè, id eſt, ſua met actione eas attingendo; quaſdam tamen per ſe duntaxat; alias, concurrentibus etiam cauſsis ſecundis, in ſuo eſſe tuetur. Pro explicatione huiuſce concluſionis ſciendum eſt dupliciter cauſas dici conſeruare effecta; nimirum vel immediatè, & per propriam actionem, quo pacto luminoſum conſeruat lumen, quod producit: vel mediatè, quia tantummodò per virtutem à ſe impreſsam, & in effectis relictam ea ſuſtentat, ſicque conſeruatur ignis ab ſuo progenitore, à quo calorem, ſiccitatem, aliáſque eiuſmodi affectiones, quibus conſiſtit, in ortu accepit.

Explicatio concluſ.

Probatur prima pars concl.

Hoc poſito aſseruimus in prima concluſionis parte Deum creaturas omnes immediatè conſeruare; quia licet rebus à ſui ortus primordio ea contulerit, quæ ipſarum incolumitas requirebat, eaſdem nihilominùs per ſe intimóque illapſu conſeruat in ſuo eſse. Quod ex eo ſanè concluditur, quia, verbi gratia, ſuperſtite calore, cæteriſque eiuſmodi ignem conſeruantibus, & eorum concurſu non impedito, poteſt Deus ignem ipſum in nihilum deducere; quod non alia ratione præſtabit, quàm ſubſtrahendo propriam ſuam actionem, qua ei eſse tribuit. Similitérque poteſt conſeruato igni calorem in nihilum redigere, continuando ſuæ actionis influxum erga ignem, denegando aduerſus calorem. Quare præter concurſum, quo Deus cum cauſsis ſecundis ad earum conſeruationem influit, alio etiam ſibi peculiari quamlibet rem in ſuo eſse detinet, & ſuſtentat, ſi res, ceſsante actione ſuæ cauſsæ ſecundæ, adhuc maneat.

Non inhibito concurſu cauſſarum ignem conſeruantium poteſt Deus ignem annihilare.

Probatur 2. pars concluſionis.

Secunda pars concluſionis inde patet, quia multa ſunt, quæ nullam in natura creata cauſsam habent. cuius ope fulciantur in ſuo eſse, ſed à Deo tantùm pendent, vt angeli: alia verò habent, vt conſtat ex vltimo ſuperioris articuli argumento. Quæ igitur in priori cenſentur genere, ea tantummodò à Deo immediatè conſeruantur; quæ in poſteriori, tum à Deo, tum ab alijs etiam cauſsis.

Quædam creaturæ à Deo tantùm immediatè conſeruantur.

ARTICVLVS III.

ARGVMENTIS, QVAE PRO NEGATIVA parte adducta ſunt, nihil confici.

Argu

Solu. 1. argum.

ARgumenta in [illegible]io quæſtionis propoſita nihil contra ea, quæ aſſeruimus, conclu[illegible]nt. Ad primum reſpondendum eſt creaturas, vt ex dictis patet, [illegible]ultò magis à Deo pendere, quam artefacta à creato artifice. Quare nihil mirum ſi hęc vbi ſemel abſoluta fuerunt, ſine artifice conſiſtant; creaturæ autem nec per Dei potentiam ſine diuina ope vel momento eſſe valeant. Neque hoc diuinæ potentiæ, & dignitati derogat; quin eam potius co[illegible]mendat, à qua, vt à perenni fonte ipſius eſſe, tanta neceſſitate vniuerſ[illegible] pende[illegible]t; ſimulque ipſarum creaturarum imbecillitatem, & inopiam teſtatur, quæ niſi à prima cauſſa perenniter eſſe hauriant, in nihilum decident.

Creaturæ nec per Dei potentiam abſque ope diuina eſſe valent.

Ad ſecundum, res quaſdam vbi ſemel productæ fuère, non poſſe non eſſe, ſi creatæ naturæ vires ſpectentur; quia ſcilicet à nulla creatura deſtrui queunt: nullam tamen dari, quæ ad diuinam potentiam collata non poſſit deſinere [illegible]e: ſiue enim formæ per ſe ſubſiſtentes ſint, ſiue non ſint, nullum eſſe obtinent, niſi diuini influxus beneficio, quo ſubtracto mox euaneſcent. Sol. 2.

Ad tertium, tendere in non eſſe, ideſt, habere ingenitam propenſionem, vt non ſint, eſſe contra naturam creaturarum; cùm omnes ad oppoſitum inclinentur, habeantque vt in argumento rectè aſſumitur, inſitum deſiderium ſeſe, quoad fieri poſſit perpetuandi; tendere verò in non eſſe, id eſt, non ſibi ſufficere; ſed egere auxilio Dei ſuſtentantis, vt ſint; id non eſſe contra earum naturam, ſed eam potiùs conſequi, & comitari; licet hoc peculiare habeant res corruptioni obnoxiæ, quod ab alijs etiam in interitum vocentur. Sol. 3.

Quo ſenſu dicantur creaturæ tendere in non eſſe.

Ad quartum reſpondemus eodem inſtanti, quo ignis deſinit aquam calefacere, ceſſare totam illam actionem, quæ à Deo, & ab igni oriebatur. Nam cùm tota ab ijs cauſſis coniunctim dependeat, ceſſante alterius influxu oportet eam euaneſcere. Itaque actio, qua Deus calorem in aqua conſeruat, eſt alia noua actio, non ſucceſſiua, vt antea; ſed fixa, vt pote in qua nec generatio noui caloris, nec intercurrētium partium fluxus inueniatur. Vnde etiam conſtat hanc actionem non poſſe eandem eſſe cum priori. Non enim ſtabilis, & ſucceſſiua actio in vnum conuenire queunt. Immò nec per diuinam potentiam ambæ inter ſe continuari poterunt; quia actio permanens totáque ſimul exiſtens, & actio ſucceſſiua ſunt diſtinctæ ſpecie, ac proinde in vnum continuum copulari non poſſunt. Sol. 4.

Actio, qua Deus calorem in aqua conſeruat, eſt alia actio ab ea, qua eũdem cum igni produxit.

Poterit tamen Deus ſe ſolo concurſum ignis calefacientis, maiorem concurſum adhibendo, ſupplere; atque ita eandem calefactionem longiùs protendere, & continuare; quia dependentia huius ſingularis calefactionis ab hoc ſingulari igni, non eſſentialis eſt, ſed phyſica duntaxat. Verùm hoc nihil ad propoſitam difficultatem; quæ tota erat de actione conſeruatrici caloris iam producti.

De hac motuũ & actionum cũ ſuis terminis identitate lib. 3. huius op.

Igitur ad argumentum danda eſt poſterior pars antecedentis, & ad eius impugnationem dicendum actionem, qua Deus calorem in aqua conſeruat, diuerſam eſſe ab ea, qua pariter cum igni eundem calorem produxit: poſſe tamen aliquo modo vocari eandem ratione termini, in quo conueniunt; ſicut enim in eundem numero calorem feruntur, ita eandem realitatem, non tamen eandem formalem rationem obtinent.

Porrò autem cur quædam qualitates ita ſe habeant, vt ceſſante actione agentis naturalis, eodem momento pereant, ſicuti lux: aliæ etiam in alieno ſubiecto aliquandiu perſeuetent, tradit S. Thomas 1.p.q.104.art.1. ediſſerítque Caietanus ad eundem locum.

Ad quintum patet ex dictis quid reſpondendum ſit: licet enim Deus quædam entia concurrentibus etiam cauſſis ſecundis conſeruet, nihilominùs vniuerſa per ſuam actionem attingendo ſuſtentat.

QVÆSTIO XI.

VTRVM CAVSSAE SECVNDAE re vera aliquid agant, an non?

ARTICVLVS I.

QVI AD NEGATIVAM PARTEM deflexerint, & quibus argumentis.

VEre illud à quopiam dictum fuit, nihil tam ridiculum & abſurdum eſſe, quin aliquem Philoſophorum auctorem & defenſorem aliquando habuerit. Ecce enim in propoſita quęſtione non defuerunt, qui aſſeuerarint res alias infra Deum nihil prorſus moliri, nullamvè actionem adminiſtrare; ſed ad earum præſentiam effecta omnia, quæ ab eis oriri videntur, à Deo effici. Quod commemorat præter alios Albertus M. hoc in lib. tract.2.ca.3. D. Thomas 1.p.q.105.art.5.& 3.contra gentes c.69. Auerroes lib.9. Metaph. com.7.& lib.12. com. 18. Quin verò hanc ſententiam iam pridem è ſcholis eiectam, & ſepultam ab inferis reuocare ac tueri velle aut certè ad eam inclinare videntur Aliacenſis in 4.ſent.d.1.q.1.& Gabriel d.2.q.1.& 3.

à Tullio 2 lib. de diuinatione.

Opinio exiſtimantium res creatas nihil agere.

Ac quòd iſtiuſmodi aſſertio à veritate non abhorreat hunc in modum videtur oſtendi. Deo conuenit perfectiſsimus agendi modus: ſed perfectius eſt edere effectum ſe ſolo, quàm adminiculo alterius; illud enim teſtatur independentem virtutem cauſæ agentis; hoc verò inopiam & imbecillitatem. Igitur Deus nihil aliarum cauſarum interuentu efficit; proindéque cauſæ ſecundæ nihil re vera agunt. Secundò idem ſtabilitur ſacræ paginæ teſtimonijs, in primis illo ex ca.12. epiſt. primæ ad Cor. Qui operatur omnia in omnibus; tum illo ex ſecunda ad Cor.3. Non quòd ſufficientes ſimus cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis.

Argumenta, quibus videtur comprobari.

D. Paulus.

Alteram huic cognatam opinionem ſecutus eſt Auicebron Maurorum princeps in tractatu de materia & forma, quem librum fontis vitæ appellauit, quòd in eo quaſi in aliquo fonte ſcientiæ vitam contineri exiſtimaret. Hic, alijque ex Arabum diſciplina Philoſophi, arbitrati ſunt nullam penitus à corporibus oriri actionem; ſed à ſubſtantia quadam materiæ expertè per omnia corpora commeante. Suſpicatur autem D. Thomas 1.p.q.115.art. 1. hoc placitum ex Academia fluxiſſe; quia Platonis decretum fuit materialium rerum formas à ſubſtantijs ſeparatis, quas ideas vocabat, deriuari, & in materiæ ſinum transfundi.

2. opinio.

Ex Academia orta, vt D. Thomas ſuſpicatur.

Quòd

Quòd verò corpora non agendi, ſed patiendi tantùm vim habeant, non aliúde, quam ex ipſa corporeæ molis, quam circunferunt, imperfectione, inertia, & craſsitudine oſtendere nitebantur. Conſtat enim in primis quãtitatem rem eſſe infimæ notæ, nec magis actuoſam, quàm materiam: præterea eius cauſa ſubſtantias corporeas ſitu ac loco diſtingui, nec ſeſe permeare poſſe, vt intimo illapſu, qui ad agendum neceſſarius videtur; inter ſe iũgantur. Quapropter ſtatuebant neceſſariò quærendam eſſe aliam cauſam à materia & quãtitate abſolutam, quæ naturalium rerum actiones virtutis ſuæ prçſtantia exequatur.

Eius fundamẽtum.

ARTICVLVS II.

ERRARE EOS, QVI CAVSSIS SECVNdis actiones adimunt.

Refellitur etiã hęc op. à Durãdo in 2.d.1.qu.5.

Vt in Topic.li.1.cap.9.

Refutatio ſuperiorum dogmatum.

VTriuſque tamen ſententiæ dogma perabſurdum eſt, & Philoſopho indignum; ac meritò ſtultitiæ nomine coarguitur à S. Thoma in 2. d. 1. quæſt. 1. art. 4. & ab Auerroe 9. Metaph. com. 7. eius auctores debile cerebrum habuiſſe dicuntur: at Ariſtoteles, more ſuo, eos ſenſu, vel pœna indigere pronuntiaſſet; aut enim ea, quæ ſenſibus obuia, & conſpicua ſunt, non perceperunt, atque ita egebant ſenſu: aut cùm perciperent, negabant; ideóque ad confitendam veritatem ſupplicio compellendi erant.

Negant ſenſibus conſpicua.

Negat planè hæc poſitio, ea quę ſenſui patent, cùm neget ſolem illuminare, ignem calefacere cęteráque id genus. Nec ſatisfacient ſi reſpondeãt non ſe huiuſmodi actiones diffiteri; ſed aliam earum cauſam aſsignare. Nã cùm ſenſuum iudicio, & æſtimatione ſol ipſe lucem mittat, & ignis vrat; profectò ſenſum negare conuincuntur, qui abſque veriſimili argumento inficiantur eas functiones ipſarũmet rerum eſſe, in quibus deprehendũtur.

Negant cõmunia pronuntiata.

Præterea, quia ſi ſol non verè illuminat, & aqua refrigerat, ſequitur contra communem vſum loquendi, hominúmque iudicium, non eſſe vera ea pronuntiata, quibus id efferimus. Nec enim vt illa vera ſint ſat eſt Deum ſole præſente lucem fundere, vel ad aquę prçſentiam producere frigiditatem. Nam cùm Deus præſente aqua poſsit etiam calorem gignere, non minùs aqua, quàm ignis diceretur ſuopte ingenio calefacere. Immo & verè quis diceret procreatum angelum à lapide, ſi Deus ad illius præſentiã procreaſſet angelum.

Adimunt rebus finem, cuius gratia exiſtũt.

Item, vt D. Thom. 3. contra gent. cap. 69. diſputat, cùm vnumquodque teſte Ariſtotele 1. Eth. cap. 7. & 2. de cælo cap. 3. tex. 17. ſuę operationis gratia ſit; vtique ſi res aliæ infra Deum, aut infra illam immaterialem ſubſtantiam Auicebronis, nihil agerent, fruſtra eſſent in mundi vniuerſitate; perperámque eis naturæ auctor tantam potentiarum varietatem, tot organorũ apparatum, & diſtinctionem attribuiſſet; cùm tamen ad rationem ſapientiæ pertineat, vt nihil fruſtra ſit in operibus Sapientis.

Tollunt è medio Naturalem ſcientiam.

Prçterea, cùm rerum naturaliũ facultates & eſſentiæ non niſi ex effectis, & actionibus innoteſcant, omnis earũ facultas & quidditas occulto naturæ receſſu

receſſu nobis abſconderetur;nec eſſet ipſarum vlla ſcientia.

Derogãt diuinæ bonitati. Adde, quòd exuberantem naturæ diuinæ bonitatem decebat,vt rebus creatis ſui ſimilitudinem non quoad eſſe tantùm; ſed quoad operationem etiam impertiret: erátque id ipſarum rerum dignitati maximè congruens; tum vt quæ interitui obnoxiæ ſunt ad ſe tuendas & conſeruandas pro ſe agerent,& quæ occaſum neſciunt,cæteris proficerent: tum vt omnes partim agendo,partim patiendo,quodam quaſi vinculo colligatæ eſſent; atque ita vnitatis ordinē ſeruarent,in quo,teſte Ariſtotele 12.Metaph.ca. 10.text.52. vniuerſi bonum & perfectio magna ex parte conſiſtit.

Errant in morali Phil. & fidei diſciplina. Ad hæc.Iſtiuſmodi poſitio non ſolùm in Naturali,ſed in Morali ,Philoſophia, atque etiam in diſciplina fidei, pernicioſi erroris labem continet. Nam cùm id,quod tantùm recipit,non verò elicit actiones, haudquaquam liberè agat;fit proinde, vt omnis arbitrij noſtri libertas, atque adeò omnis ratio virtutis,& vitij,meriti , & demeriti funditus tollatur; immo vt Deus auctor peccati ſit,ſi ab eo ſolùm tum extoræ,tum vitioſæ quoque actiones proficiſcantur.Quo nihil abſurdius,& à pietate,veritatéque alienius.

Refelluntur ſacræ pag. teſtimoniis. Poſtremò eundem errorem diuinarum litterarū teſtimonia conuincunt. In primis illud ex cap.1.Geneſ.Germinet terra herbam virentem,& facientem ſemen,& lignum pomiferum faciens fructum; & illud apud Lucam 21.Videte ficulneam & omnes arbores cùm producunt iam ex ſe fructum; & apud Marcum capit. 4. vltrò terra fructificat, primùm herbam, deinde

Et patrum. ſpicam.Quę verba ipſis rebus creatis perſpicuè actiones attribuūt.Id,quod

Auguſt. Damaſc. Anſel. Baſil. etiam patres multis in locis teſtantur & docent.Lege D.Auguſtinum.7.de Ciuitate Dei ca.30.D.Damaſcenum 3.Fidei ortho.cap.15.D.Anſelmum lib. de concordia præſcientiæ,& liberi arbitrij.D.Baſilium homil.9. Hexameron,vbi naturam comparat ſphæræ, ſeu globo manu dimiſſo in decliuem locum;quòd,vt hic per ſe fluit,donec in planiciem euadat; ſic natura diuino excita imperio generationum, & corruptionum circuitus proprio motu ad finem vſque mundi adminiſtrat.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, QVAE in aduerſam partem adducta ſunt.

Argumenta verò primi articuli facilè ſoluuntur. Ad primum reſpondetur conuenire Deo perfectiſsimum agendi modum; ſed hunc non in eo conſiſtere,vt Deus non admittat conſortium aliarum cauſſarum efficientium;cùm eas non admittat,quòd ab illis dependeat; vel quòd abſque earum ope ſe ſolo eadem effecta producere non poſſit;ſed vt ipſis eam dignitatem impertiat;quæ agendi ratio nullum arguit potentiæ defectum, aut imbecillitatem. Itaque conceſſa maiori propoſitione , explicari debet minor:ſi enim contendat abſolutè,ac ſimpliciter maioris eſſe perfectionis edere effectum ſe ſolo,neganda eſt,ob cauſam proximè adductam; ſi autem velit maiorē perfectionem argui,quòd agens operetur ſe ſolo; quàm ſimul cum Agere cum alio:quādo nullum arguat defectum.

cum alio, cuius ope, & adminiculo egeat; concedenda eſt, ſed hic agendi modus in Deum non cadit.

Quod ad ſacræ paginæ loca ſpectat, non inficiatur D. Paulus cauſas ſecundas ſuam habere efficientiam; ſed docet eas abſque diuino concurſu & auxilio nihil valere. Prætetea loquitur inibi de ſolis gratiæ operibus, quæ peculiari ratione ad Deum, vt ad principem cauſam, referri debent.

Ratio autem pro Auicebronis ſententia nullam habet difficultatem. Vera ſunt ea, quæ de quantitate obiicit, imperfectam eſſe, inertem, nullius actiuitatis. At non à quantitate; ſed aliunde habent corpora agendi vim nimirum à ſuis formis, tam ſubſtantialibus, quàm accidentariis. Nec earum efficientiam inhibet quantitas, quin potius eam pro ſua portione adiuuat; ſiquidem ignis, quo maior, poſita æquali caloris intenſione, longiùs calefacit; & gleba terræ, quo vaſtior, pari ſingularum partium grauitatis intenſione, celerius deſcendit. Eſt etiam quantitas non mediocri adiumento; dum materiam ad formarum ſubſtantialium introductionē præparat; dum materialia accidentia ſubſtinet; dum eius interuentu fit mutuus agentis & patientis contactus, quæ vna eſt, è conditionibus ad corpoream actionem requiſitis. Nam ille agentis illapſus, quo patientis ſubſtantia penetretur, fictitius eſt, miniméque phyſicis cauſsis ad agendum neceſſarius: ſat enim eſt corpus eſſe attiguum ei, in quod proximè & immediatè agit. Nec audiendi ſunt Democritici inanium & inſectilium partium inuentores, qui opinati ſunt non poſſe inter duo corpora actionem eſſe, niſi ab agente exiliant atomi, ideſt, minutiſsima corpuſcula ſectionis expertia, ſeq; in rei patientis vacuitatem inſinuent. Quod placitum confutat Ariſtoteles primo de ortu, & interitu capite octauo textu 57. quia ſi ita res haberet, non poſſet corpus ſe toto pati: ſiquidem (eſto vacuum daretur, quod tamen non datur) totum corpus, etiam eorū confeſsione, haudquaquam inane eſt. Deinde quia oporteret vim & quantitatem corporis agentis ſemper langueſcere, & diminui, atomorum effluxu; quod experientiæ aduerſatur. Lege contra hanc ſententiam differentem D. Tho. 1. p. q. 115. art. 1.

Quantitas nullius eſt actiuitatis.

Hic de re D. Tho. 3. contra gen. cap. 69.

Confutatio Democritici dogmatis.

Ex Ariſtotel.

Et experientia.

QVÆSTIO XII.

VTRVM DEVS CVM CAVSSIS ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrat?

ARTICVLVS I.

NEGATIVAE PARTIS ASSERtores, eorúmque argumenta.

DVrandus in 2. d. 1. q. 5. & d. 37. q. 1. alijque nonnulli (quos referunt Henricus Gand. quodl. 14. q. 1. M. Albertus in 1. d. 37. art. 1. Vdalricus in ſua ſumma lib. 2.) in eam venêre ſententiam, vt dixerint ſolas cauſſas ſecundas

per ſe effecta ſua producere, neque aliter cum ipſis Deum ad ea concurrere, quàm illud eſſe & agendi vim, quam eis initio præſtiterat, conſeruando: videturque id hiſce argumentis comprobari.

1. argum. Cauſſa prima, vt eſt commune Philoſophantium proloquium, operatur mediis cauſis ſecundis; ergo non quamlibet earum actionem vnà cum ipſis immediatè effert. Probatur conſecutio, quia agere immediatè eſt agere ſine medio: quare repugnat Deum agere mediis cauſis ſecundis, & earum actiones immediatè attingere.

2. argum. Secundò. Potuit Deus rebus à ſe creatis tribuere, vt ſine ipſius concurſu agerent, cùm id nullam inuoluat contradictionem; immo cùm ſupra naturæ facultatem non ſit, vt vnaquæque res ſuum effectum ſe ſola edat, ſol aurum, leonem leo, cæteràque ſimiliter; igitur credibile eſt Deum hanc eis facultatem, atq; honorem impertiiſſe. Neque obſtat quòd Deus in diuinis literis, vt Eſaiæ 26. dicitur omnia opera noſtra in nobis operari: ſolet enim interdum vni rei alterius actio attribui, vt cauſæ, quæ effectum produxit, operatio ipſius effectus; propterea quòd illa huic formam rationémque agendi contulerit.

3 argum. Tertiò. Si Deus ad quamlibet rei creatę operationem ſimul etiam agendo concurreret; vel eſſet vna, eadémque Dei & creaturæ actio, vel diuerſa: horum neutrum dici poteſt: ergo neque illud. Probatur aſſumptio. Ac primùm quòd non ſit eadem actio. Nam ordo agentium reſpondet ordini finium; quapropter vt eiuſdem actionis non poſſunt eſſe duo fines proximi & perfecti; ita nec duæ effectrices cauſæ niſi cùm ambæ partiatim concurrunt, & vtraque alterius ſupplet defectum; veluti cùm duo homines idem pondus ferunt; vel cùm agẽtibus eadem numero virtus competit, vt tribus perſonis diuinis eadem ſingularis facultas ad creandum, à quibus proinde vna eadémque creandi actio exoritur: quod tamen in re propoſita locum non habet, cùm in Deum neque indigentia, aut defectus vllus poſsit cadere; nec illi & rebus creatis eadem numero virtus conueniat. A tribus perſonis diuinis eadem creandi actio proficiſcitur.

At quòd operatio Dei, & creaturæ non ſint actiones diuerſæ, probatur; tum quia actio capit diſtinctionem à termino, proindéq; vbi vnus & idem fuerit terminus, vna tãtùm erit actio; tum quia vel actio diuina priùs attingit effectum, quàm actio cauſæ ſecundæ, vel ſimul: ſi priùs, aut ergo producit totum effectum priuſquàm cauſſa ſecunda, aut partem; ſi totum, ergo cauſsa ſecunda nihil agit; ſi partem; igitur partem aliam producit cauſſa ſecunda non concurrente Deo; quod eſſe non poteſt, ſi nihil fit à cauſſa ſecunda, quod non etiam immediatè à Deo efficiatur. Si verò actio Dei cum actione cauſsæ ſecundæ ſimul attingit effectum, vtique altera eiuſmodi actionum ſuperuacanea erit, cùm vna tantùm ſatis ſit. Quare dum cauſsa ſecunda operatur, præter ſimplicem eius operationem, nulla Dei actio admittenda eſt. Vnam, eãdemque eſſe Dei, & creaturæ actionem.

Quarto. Si cauſsæ ſecundæ non agerent niſi actu concurrente prima; ſequeretur primam cauſſam operari per ſecundas, vt per inferiores, ſibique ſubiectas; atq; ita cauſſas ſecundas eſſe inſtrumenta primæ cauſſæ: at re vera non eſſe, bifariam oſtenditur. Primùm quia inſtrumenta non ſolent eſſe ſecundum 4. argum.

cundum ſpeciem ſimilia effectis, vt aſciæ ſtatua, aut characteres calamo: ſecundarum verò cauſſarum effecta frequenter cauſſas ſuas ſpecifica ſimilitudine referunt, vt hominem homo, ignis ignem. Deinde quia inſtrumenta ſeparara, vt actiones ſuas edant, priùs à cauſſa principali accipiunt præuium quendam influxum ab ipſarum operatione diſtinctum, verbi gratia, arcus antequam ſagittam vibret, impulſum à iaculatore recipit, qui ab actu ipſo vibrandi ſagittam realiter differt: at cauſæ ſecundæ, præſertim naturales, vt phyſicas actiones adminiſtrent, nullũ eiuſmodi influxũ accipere tunc videntur; nec enim aut quidnam ille ſit, aut quorſum detur, aſsignari poteſt.

ARTICVLVS II.
VERAE SENTENTIAE explicatio.

ASſerendum tamen eſt Deum cum cauſsis ſecundis ad quamlibet earum actionem eliciendam actu concurrere. Quæ aſſertio non ſolùm Philoſophiæ principiis, ſed diuinarum etiam literarum doctrinæ ita conſentanea eſt, vt oppoſitum aut minimè tutum, aut erroneum ſit. Eam igitur communi aſſenſu tradunt ſcholaſticæ theologiæ profeſſores D. Tho. 1. part. quæſt. 105. art. 5. D. Bonauentura in 1. diſt. 45. quæſt. 2. & in 2. d. 37. q. 1. Gregorius Arim. in 2. diſt. 35. quæſt. 1. art. 3. Albertus Magnus in diſt. 35. art. 7. Alenſis 1. part. q. 9. memb. 2. Heruæus in tractatu de æternitate mundi q. 1. Capreolus in 4. diſt. 12. quæſt. 1. art. 3. vbi etiam ait noſtram hanc poſitionem non niſi ab homine Manichæo negari poſſe.

Concluſio.

Eius aſſertores.

Nec minori conſenſu nobis adſtipulatur auctoritas Patrum, vt Anſelmi in libro de concordia prædeſtinationis & præſcientiæ, Gregorij Magni lib. 6. Moralium cap. 8. Nyſſeni lib. 8. ſuæ Philoſophiæ, Nazianzeni oratione 2. de Theologia, Auguſtini libro 3. de Trinit. cap. 3. & lib. 5. de gen. ad lit. cap. 20. vbi ita ſcripſit. Mouet Deus occulta potentia vniuerſam creaturã ſuam, eoque motu illa verſata, dum angeli iuſſa perficiunt, dum circumeunt ſidera, dum alternant venti, dum abyſſus aquarum lapſibus agitatur, dum vireta pullulant, ſuáque ſemina euoluunt, dum animantia gignuntur, dum iniqui iuſtos exercere permittuntur, explicat ſecula, quæ illi cùm primũ condita ſunt tamquam implicita indiderat, quæ tamen in ſuos curſus non explicarẽtur, ſi ea ille, qui condidit prouido motu adminiſtrare ceſſaret. Hæc D. Auguſtinus, quo progreſſu, vti vides, à cœleſti globo ad terreſtrem deſcendens omnes omnium mundi partium actiones concurſui diuino ſubdidit, vt eorum impietatem reiiceret, qui tantùm ei ſubiiciebant, quæ ſupra huius craſsi, concretique aëris regionem fiunt; non autem quæ in inferiori mundo, cuius facies perpetuò variatur: aduerſus quos eodem loco, ac proximis capitibus latè diſputat.

Anſel. Greg. Ma. Greg. Nyſ. Greg Naz. Auguſt.

Idem aſſerit Philo in lib. de incorruptibilitate mundi & Triſmegiſtus in Cratere.

Impietas quorundam, quos D. Auguſtinus coarguit.

Porrò autem noſtra concluſio eiſdem ferme rationibus comprobatur, quibus ſupra oſtẽdimus neceſſariũ eſſe perennẽ Dei influxum ad res in ſuo eſſe tuendas, ſed confirmari etiã ampliùs poteſt in hunc modum. In agentibus per ſe & eſſentialiter ſubordinatis, vt 2. Metaph. cap. 2. tex. 5. aliiſque

Contextus cauſarum eſſentialiter ſubordinatarum.

in locis affirmat Ariſtoteles, inferius non cauſat, niſi dependenter à ſuperiori, ita vt ſuperius ſimul concurrat ad ipſum cauſſandi actum; imo ſicuti idem in 8. huius operis cap. 5. tex. 41. & auctor libri de cauſis propos. prima docent, cauſſa prior plus & efficacius mouet, quàm poſterior: ſed Deus eſt ſuprema & prima cauſſa, cui eſſentialiter, ac per ſe ſubordinari oportet omnia agentia creata. Igitur nullum agens infra Deum aliquam edere poteſt actionem, quin Deus in eam proximè influat.

Prima cauſſa efficacius mouet.

Secundò, Idem ſuadetur, quia niſi Deus hoc modo concurreret cum cauſſis ſecundis, nequiret earum naturales actiones impedire, niſi obiiciendo contraria, quod tamen & diuinæ potentiæ derogat; & aliter factum eſſe innuitur Sapientiæ 11. vbi diuinæ literæ narrant Babylonicæ fornacis ignem ſuaui Dei diſpoſitione propriæ virtutis oblitum fuiſſe ne combureret.

Tertiò, Quia non minus requiritur ad vnamquãque rem producendam quàm ad eam tuendam & conſeruandam. Quare ſi effecta cauſarum ſecundarum, vt fuit à nobis ſuperius demonſtratum, ſine influxu Dei ea proximè tuentis nec momento conſiſtere queunt, certè nec produci ſine eodem influxu poterunt. Ad extremum idem nos ſacra pagina docet, vt illud in libr. Iob. capit. 10. Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu, & in pſalm. 146. Qui producit in montibus fœnum, & Ioan. 1. Omnia per ipſum facta ſunt, & Act. 17. In ipſo viuimus, mouemur, & ſumus. Denique paſsim diuinæ literæ actiones cauſarum ſecundarum Deo aſcribunt, vt nimirum intelligamus eas non ſolùm à Deo vnà cum cauſis ſecundis proficiſci, ſed ad ipſum, vt ad principem cauſſam eas attingẽtem, eſſe referendas.

Non minus requiritur ad rẽ producendam, quàm ad eam conſeruandam. Corroboratur concluſio teſtim. ſacræ pag.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR PRIMI articuli argumentis.

Diluamus nunc argumenta, quibus oppoſitum eius concluſionis, quam articulo proximo ſtatuimus, probari videbatur.

Ad primum, conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio, & ad eius confirmationem reſpondendum, eatenus dici Deum agere medijs cauſis ſecundis, quanus vnà cum illis operatur. Quod tamen non impedit quominùs ipſe & omnibus agentibus intimè præſens ſit, & eorum actiones, atque effecta immediatè attingat. Itaque inficiandum eſt agere immediatè eſſe agere abſque medio iſtiuſmodi, hoc eſt, non adhibendo ad operationis conſortium aliud agens.

Sol. 1. Quo ſenſu dicatur Deus agere medijs cauſſis ſecundis.

Ad ſecundum reſpondendum eſt nulli creaturæ communicari potuiſſe, vt ſine concurſu primæ cauſſæ ageret; quemadmodum nec concedi potuit, vt abſque illo permaneret. Eſſet enim, ac non eſſet creatura: eſſet, quia ita ponitur; non eſſet, quia res creatæ ex natura ſua, etiam quoad operationem, habẽt ordinem eſſentialis dependentiæ à primæva cauſſa totius eſſe, cuius participata ſimilitudo ſunt. Atque vt D. Thomas in quæſt. de potent. quæ. 3. arr. 7.

Sol. 2. Cur creaturæ abſque Dei cõcurſu agere nõ poſſint.

art.7.ait,quemadmodum inſtrumento artis, vt ſecuri,tribui nequit, vt abſque fabri motione per ſe atque ex ſuamet forma artis opera moliatur; ita neque agenti creato,quod velut inſtrumentum diuinæ artis eſt, donari potuit, vt abſque ſummi artificis influxu actionem ederet. Quod verò obiicitur, effecta cauſſarum ſecundarum non excedere earum vim, fatendum id quidem eſt modò ponatur concurſus primi agentis. Quod item aiunt,interdum rei, quæ cauſam produxit, effectum cauſæ attribui, ita ſanè res habet; ſed enim Deo non ſolùm ob id aſcribenda ſunt effecta cauſſarum ſecundarum;ſed quia ipſe eorum productionem neceſſariò attingit ob rationes antè explicatas.

Sol. 3. Dei & cauſſæ ſecúdæ eadem actio.

Ad tertium dicendum vnam,eandémque eſſe actionem Dei,& cauſæ ſecundæ;& ad huius impugnationem reſpondendum, quanuis vna actio nequeat habere plures fines internos perfectos; quia huiuſmodi finis eſt idem cum forma, quæ acquiritur; poſſe tamen habere plures externos totales, etiam non ſubordinatos. Idem námque opus in gratiam duorum amicorum effici poteſt,ita vt non minùs ob alterum tantùm,quàm propter vtrunque ſimul fiat (in quo ſimilitudo inter finem,& efficiens locum non habet) multò autem notius eſt poſſe eandem actionem plures habere fines ſubordinatos, quorum ſcilicet vnus ad alterum referatur, vt cùm quis ob pecuniam, vt huius interuentu honores obtineat, literis nauat operam. Atque ita ex analogia finium neutiquam concluditur non poſſe vnam actionem elici à duplici cauſſa principali,& perfecta immediatè operante, ſi vna alteri ſubordinata ſit; quo pacto ſe habent cauſſa prima & ſecunda. Licet enim vtraque in ſuo genere perfectionem habeat; prima quidem ſecúdum rationem vniuerſalis concurſus, ſecunda ſimiliter in ſuo gradu & ordine ſecundum rationem concurſus particularis; nihilominùs ſecunda primæ ſubiicitur,ac ſubordinatur. Quæ ſubiectio efficit, vt ambæ quaſi vnius agentis vim obtineant.

Cauſſa prima, & ſecunda in ſuo ordine perfectæ.

Cauſſæ partiales quæ.

Námque, vt Caietanus 1. p. q. 52. art. 2. rectè ait, eæ duntaxat cauſſæ partiales cenſentur, quæ in eodem cauſſæ genere, eodémque ordine ad vnam illius generis cauſſam integrandam confluunt, ita vt neutra pendeat ab altera in agendo; vt cùm duo homines lapidem vehunt, hoc autem modo non concurrunt Deus & cauſſæ ſecundæ, vt ex dictis patet.

Quo ſenſu De⁹ & cauſſæ ſecúdæ poſſint ſimul dici cauſſæ integræ, & partiales.

Poterunt tamen Deus & ignis, verbi cauſſa, cùm ad producendum calorem concurrunt, dici ſimul in quodam ſenſu & integræ, & partiales cauſſæ. Integræ, tum ob rationem antè explicatam; tum quia quælibet totum calorem gignit. Non enim inter ſe caloris gradus partiuntur, vt illa hos, hæc illos producat: ſed vnaquæque totum efficit calorem. Partiales, quatenus nec ſecunda ſine prima, nec prima ſine ſecunda, eo præcisè influxu, quem tunc adhibet, eiuſmodi calorem produceret. Licet enim Deus eundemmet calorem, quem ſimul cum igni profert, ſe ſolo poſſit efficere; non tamen eum efficere valet eo tantùm concurſu, quem dum cum igni operatur, exhibere ſolet; ſed alio efficaciori, qui ignis influxum ſuppleat, & compenſet; quicquid in contrariam partem ſcripſerint quidam è ſchola Nominalium; & Antonius Cordubenſis lib. 1. quæſt. Theologicarum quæſt. 55. dub. 4.

Conſule Greg. in 2 d. 35 q. 1. art. 3.

Platonicis cauſſas ſecundas, nō

Pro explicatione quarti argumenti ſciendum eſt Platonicum dogma

 fuiſſe

tam eſſe cauſſas, quàm inſtrumenta cauſſæ primæ.

fuiſſe cauſſas ſecundas propriè, ac ſimpliciter cauſſas non eſſe, ſed inſtrumenta primæ cauſſæ duntaxat, vt legere eſt apud D. Damaſcenum in ſua Philoſophia cap. 9. vbi hac in re veteri Academiæ ſuffragatur, item apud Simplicium hoc in lib. ad tex. 29. Ficinum libro 2. de Immortalitate animorum, cap. 11. & Beſſarionem libro 6. contra Calumniatorem Platonis cap. 2. At Peripatetici cauſſas ſecundas, vt par eſt, abſolutè, & propriè cauſſas vocant: quia licet à cauſſa prima dependeant (quod Platonicis vt eis cauſſarum nomen non abſolutè concederent, perſuaſit) in ſuo tamen genere perfectam cauſſalitatem obtinent. Oppoſitum videtur Ariſtotelicis & meridio-

Dubit. Si quis autem roget, num ſimul & cauſſę ſimpliciter, & inſtrumenta Dei, non coniuncta, cuiuſmodi eſt calor reſpectu ignis; ſed ſeparata, dici queant? Reſp. Reſpondemus, quod iam alibi diximus, poſſe quidem eas appellari aliquo modo inſtrumenta, quatenus earum interuentu Deus agit: cæterùm ſi inſtrumentum propriè ſumatur, inſtrumenta non eſſe, vt rationes in argumento adductæ concludunt. Sol. 4 argu. Itaque negandum eſt, vt cauſſæ ſecundæ inſtrumenta primæ dicantur, ſat eſſe hanc per illas, vt per inferiores, ſibíque ſubiectas agere. Si cui tamen placuerit cauſſas ſecundas inſtrumenta primæ abſolutè vocare; is argumento concedat, quod aſſumit, & ad eius impugnationem dicat eas conditiones, quæ inibi exprimuntur, non in omnibus, ſed in vulgaribus artium inſtrumentis, & ijs, quæ particularibus cauſsis obſeruiunt, reperiri. Verùm quia ſecunda huiuſce argumenti pars difficultatem quandam attingit de motu cauſſarum ſecundarum à primo agente, ea de re ſeparatim à nobis quæſtio inſtituetur.

QVÆSTIO XIII.

VTRVM NE DEVS ALIQVA prævia motione cauſſas ſecundas ad agendum excitet?

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA AFFIRMATIVAM partem aſtruere videantur.

Circa modum, quo Deus cum cauſsis ſecundis ad earum operationes & effecta concurrit, diſcutienda ſe offert celebris opinio D. Thomæ 1. p. q. 105. & in prima ſecundæ q. 109. art. 1. & quæſt. 3. de potentia art. 7. eiúſque ſectatorum, Capreoli in 2. d. 1. q. 2. Ferrarienſis 3. contr. gent. cap. 70. & aliorum exiſtimantium omnes cauſſas ſecundas antequam operentur accipere à Deo influxum quendam, & motum; qui ſit quaſi eſſe intentionale virtutis diuinæ, quo ad promendas actiones excitentur; eo modo, quo artium inſtrumenta, vt dolabra, & ſecuris præuiam motionem à fabro accipiunt, cùm ad opus conficiendum applicantur. Namque eſto dolabra præacuta ſit, & Sententia D. Thom. & aliorum.

ſit, & ad expoliendum lignum idonea, haudquaquam tamen id expoliet, niſi artificis impulſu, motúque cieatur.

Auguſt. Philoſophicū axioma. Ariſtot.

Habet autem in primis hæc ſententia pro ſe commune illud Peripateticæ ſcholæ effatum; quod etiam inculcat D. Auguſtinus 8. de Geneſ. ad lit. capit.20. & 5. de Ciuit. Dei cap.9. ſcilicet proprium eſſe primi, ſupremíque motoris mouere non motum; ſicuti & primi alterantis, id eſt, cœli, alterare, cùm ipſum non alteretur. Si enim ita ſit conſequens erit, vt cæteræ cauſſæ non moueant, niſi moueantur: quod etiam diſertis verbis affirmat Ariſtoteles 7. huius operis libro cap.1. & lib. 8. cap. 5. At ſi cauſſæ ſecundæ non mouent niſi motæ, ſanè oportet eas antequam aliquid moliantur, præuio illo influxu concitari.

Item Cauſſa prima non ſolùm eſt prima in eſſendo, ſed etiam in operando, atque ita priùs natura agit, quàm cauſsæ ſecundæ: hæc autem naturæ antecesſio non cernitur in concurſu diuino circa ipſam actionem cauſſarum ſecundarum, cùm eiuſmodi actio tota ſit à Deo & à cauſsis ſecundis, nec vlla eius pars priùs à Deo, quàm à cauſsis ſecundis attingatur. Oportet igitur aliam dari actionem à Deo, vt ab integra cauſſa, priùs natura elicitam; nempe eam, qua agentia ſecundaria ab ipſo excitentur, & moueantur.

Cauſſa ſecunda dum operatur magis perficitur.

Præterea Cauſsa ſecunda cùm operatur, communi Philoſophorum aſſenſu dicitur maiorem acquirere perfectionem, quàm cùm in otio eſt: hæc autem perfectio non conſiſtit in ipſa actione, quam edit, quia calefactio ignis, verbi gratia, cætéræque actiones tranſeuntes, non ſunt in agente; ſed in re, quæ patitur, vt ſuo loco planum fiet. Aliquid ergo in ſe recipit cauſſa ſecunda dum agit, quod eam perficiat: hoc autem non videtur eſse aliud, quā influxus ille quo in actu primo conſtituitur, expeditúrque ad eliciendam actionem. Quare non videtur negandum dari prædictum influxum.

ARTICVLVS II.

CONFVTATIO SVPERIORIS ſententiæ, & argumentorum, quibus nitebatur diſſolutio.

Prima ratio.

HAEc tamen ſententia non videtur probanda. In primis quia abſque neceſsitate res multiplicat. Vt enim verbi cauſsa, ignis calorem producat, ſuppoſita naturali eius vi, & idoneo ſubiecto ad recipiendum calorē, aliiſque vulgatis circunſtantiis, fictitium eſt, ac ſuperfluum quicquid amplius de nouo ex parte Dei deſideratur, præter concurſum in actionem & calorem, qui producitur. Nec vlla probabilis ratio affertur, cur iſtiuſmodi influxus vnà cum influxu ignis non ſatis ſit ad producendum calorem: præſertim cùm illud, quod vocant eſſe intentionale diuinæ virtutis, & præuio illo motu induci inquiunt; neceſſariò ſit quidpiam creatum, nec videatur

videatur poſſe eſſe aliud, quàm qualitas, quæ non minùs, quàm ignis, indigebit alio concurſu ad operandum, ſicque dabitur progreſſus in infinitum.

Secundò, quia ſi res creatæ nihil omnino abſque præuia illa excitatione moliri queunt, ſequitur excitari, inuitaríque à Deo voluntatem, etiam ad actus vitioſos; quod nemo dicat. Plura ad hanc opinionem refellendam argumenta habes apud Ludouicum Molinam in ſua Concordia quæſt. 14. art. 13. diſputat. 26. 2. ratio.

Occurritur aduerſariorum rationibus.

Iis, quæ in aduerſam partem adducta ſunt, non erit difficile reſpondere. Nam quod afferunt de artium inſtrumentis, vt de ſecuri, quæ ſine præuio impulſu haudquaquam artificioſam ſectionem edit, ita eſt; ſed non eodem modo ſe habent alia agentia, quæ vel ſibi propriam, innatámque virtutem ad operandum obtinent, vt ignis; vel ſunt ipſa agendi virtus, vt calor. Hæc enim aduentitio illo motu, quo ad exequendam actionem applicentur, nõ indigent, vti ſuperiùs declaratum fuit.

Quo ſenſu dicatur propriũ primi mouentis mouere nõ motum.

Illud autem Peripateticę diſciplinę proloquium, quo Thomiſtę maximè innituntur, ſic interpretandum eſt, vt proprium ſit ſupremi motoris mouere non motum, hoc eſt, agere independenter ab altiori cauſa. Quo item ſenſu cauſſę ſecundę non mouent niſi motę, hoc eſt, niſi dependenter à primo agente, quod vnà cum ipſis operatur.

Quod de prioritate diuini concurſus obiiciunt, parum habet momenti. Nullo pacto concedendum eſt Deum priùs natura agere ratione alicuius prioris concurſus, quem directò immittat in cauſſam agentem, vt eam corroboret, & ad operandum excitet; cùm is non detur. Nec etiam ratione illius, quo actionem, & effectum cauſſę ſecundę immediatè attingit, quaſi aut totum, aut aliquam eius partem per ſe priùs producat abſque conſortio cauſſę ſecundę. Fatendum tamen eſt Deum ſecundum iſtiuſmodi influxum priùs agere, duplici conſideratione. Vna eſt, qua priora natura dicuntur, quę perfectiora ſunt, quo pacto ſe habet diuinus concurſus, qui cauſſarum ſecũdarum concurſu multò eſt excellentior. Altera eſt, qua priora vocamus ea, à quibus non retro commeat conſecutio. Nec enim ſi detur concurſus diuinus abſolutè, ſequitur dari concurſum ignis; etſi contra ex eo, quod detur concurſus ignis, rectè colligatur dari diuinum concurſum. Ad harum verò prioritatum rationem non opus eſt totum cauſſarum ſecundarum effectũ aut aliquam eius partem, priùs à Deo, quàm à cauſis ſecundis produci, vt planum eſt.

Traditur hæc a Scot. in 1. d. 39. à Caiet. 1. p. q. 8. art. 1. De hac excellentia D. Tho. in 1 d 1. q. 3. art. 4 Auerroes ſuper 1. & 4 propoſit. lib. de cauſis.

Bifariam poſſe dici Deum agere pri° natura, quã cauſſam ſecũdam.

Quod vltimo loco obiectum fuit: ita dilues. Non dicuntur agentia naturalia dum agunt, nouam acquirere perfectionem, qua tunc conſtituantur in actu primo; in hoc enim ſunt per formas iam antè ſibi inditas, quarum interuentu agunt. Dici tamen poſſunt denuò perfici merito actionum, quas edunt; ídque dupliciter; vel perfectione intrinſeca, ideſt, ipſis inhęrente, cùm agunt per immanentem actionem; vel extrinſeca, cùm per tranſeuntẽ. Nam quod etiam actio tranſiens ſit perfectio agentis creati, ex eo patet, quia maximum eſt creaturarum ornamẽtum primam cauſſam imitari, quod pręſtant dum agendo ſeſe aliis cõmunicant; adeò vt D. Dionyſius 3. cœleſtis hierar

Quo pacto agẽtia naturalia dicãtur denuò perfici dũ agũt.

An actio tranſiens ſit perfectio agentis, diſputat Capr. In 4. diſt. 49. qu. 1. ar. 3. Card. 1 p. q. 44 ar. 4. Ferr. 2. contra gent. cap. 9.

D. Dionyſ.

hierarchiæ dicat omnium diuiniſsimum eſſe Dei cooperatorem fieri. In quam ſententiam lege quæ tradit S. Thomas lib.3. contra gent. cap. 19. & Auerroes 12.Metaph.comm.36.

QVÆSTIO XIV.

VTRVM DEVS IMMEDIATIONE virtutis, & ſuppoſiti cum omni agente creato operetur.

ARTICVLVS I.

QVID SIT AGERE IMMEDIAtione virtutis, & ſuppoſiti.

In quolibet agente duo in ſunt.

VT propoſitam dubitationem expediamus, ſciendum eſt quemadmodum in quolibet agente duo cernũtur, nimirum virtus, per quam operatur, vt in igni calor; & res ipſa, quæ principaliter denominatur agere, vt ignis; ita, quod ad præſentem attinet diſputationem, bifariã dici agens immediatè agere: vno modo, immediatione virtutis; altero immediatione ſuppoſiti, id enim eſt quod principaliter, & vt quod, operari dicitur. Illud agit immediatè immediatione virtutis, quod agit per virtutem non aliunde ſibi communicatam, ſiue patiens immediatum ſit agenti; ſiue ab eo diſtet. Exemplum prioris immediationis ſecundum virtutem cernere eſt in igni cùm per ingenitum, ſibique proprium calorem aquam attiguam excalfacit: Poſterioris in ſole, cùm, lumine per intermedia corpora traiecto, terram illuminat.

Actio immediata immediatione virtutis.

Virtutis mediatio.

Agere mediatè mediatione virtutis, eſt per virtutem ſibi commodatam operari, ſiue item patiens diſtet ab agente, vt cùm orbis lunæ lumen ſibi à ſole immiſſum in aërem iaculatur; ſiue non diſtet, vt cùm idem orbis prædictum iubar in ſphæram ignis demittit.

Actio immediata immediatione ſuppoſiti.

Quod ad rationem ſuppoſiti attinet; id agit immediatè immediatione ſuppoſiti, inter quod & ipſum effectum, ſiue rem patientem, nullum aliud ſuppoſitum, hoc eſt, ſingulare per ſe ſubſiſtens, interiectum eſt, quo pacto aqua manum, quam abluit, refrigerat.

Id agit mediatè mediatione ſuppoſiti, inter quod & effectum, ſiue rem, quæ patitur, aliud cadit ſuppoſitum, vt inter fabrum, & ſtatuam, ſecuris. Mediata mediatione ſuppoſiti.

ARTICVLVS II.

DEVM VTROQVE MODO immediatè operari.

Lege D. Tho. 1 ſent. d.37.q. 1.art.3. & 3.contra gent. ca. 68.

HIs animaduerſis, reſpondemus Deum cum quouis agente creato operari immediatè immediatione virtutis, & ſuppoſiti. Quæ aſſertio Conclusio. quoad

quoad priorem partem ex eo conſtat, quia virtus diuina non eſt aliunde communicata; quin potiùs omnis rei creatæ virtus à Deo effluxit, atque eo pacto eſt virtus creaturæ, vt Dei quoque virtus ſit. Vnde intelliges nullam rem creatam, ſi cum Deo comparetur, agere poſſe immediatione virtutis; quanuis ſi vna cum altera conferatur, poſſit. Poſterior pars concluſionis liquet ex eo, quia inter Deum, & effectum rei creatæ, ſiue rem, quæ patitur, non eſt intermedium aliquod ſuppoſitum, cùm tam Deus, quàm ignis, verbi cauſſa, dum calorem producunt, ſecundum ſuam ſubſtantiam immediata ſint manui, quæ calefit, cumque ipſam caloris productionem immediatè attingant, vt ex iis, quæ à nobis ſuperiùs diſputata ſunt, planum eſt.

Quorundam opinio. Nonnulli tamen, è quorum numero eſt Ferrarienſis ad cap. 70. libri 3. contra gent. contendunt vt aliquid cenſeatur agere immediatione ſuppoſiti: requiri præterea, vt per aliud ſuppoſitum non agat; nec ſufficere immediatè ſecundum ſubſtantiam attingere effectum, & rem, quæ patitur. Negant igitur Deum, dum vnà cum ſubſtantiis creatis operatur, agere immediatè immediatione ſuppoſiti. Verùm, etſi non multùm referat quo quiſque modo loquatur, ſi de re conſtet; nos tamen priorem explicandi rationem, quæ vſurpatior eſt, amplectimur. Nec quod obiiciunt, momentum habet, videlicet ſi dicamus Deum omnia effecta cauſſarum ſecundarum operari immediatione ſuppoſiti, ſequi tolli ordinem cauſſandi inter Deum & ſuppoſita creata: eo quòd non videatur ſeruari ordo cauſſandi inter ea, quæ immediatè agunt. Non habet, inquam, momẽtum: quia eiuſmodi ordo non conſiſtit in eo, quòd ſuppoſita creata attingant per ſe ſuos effectus; & cauſſa prima non niſi per ſecundas: ſed in eo, quod omnia agentia creata, & ſuppoſita omnia dependeant à prima cauſſa, vt à fonte totius eſſe, ita vt citra illius opem, & influxum nec conſiſtere valeant, nec vllam operationem exequi, vti iam ſupra declaratum fuit.

Improbatio.

Ordo agendi inter Deum, & ſuppoſita creata in quo conſiſtat.

QVÆSTIO XV.

VTRVM CAVSSA PRIMA ACTIOnem ſecundæ, an ſecunda actionem primæ determinet?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATVR neutram ab altera determinari.

Duplex actionum determinatio.

DVplex eſt, quod ad propoſitam difficultatem ſpectat, actionum determinatio; vna ſecundum ſpeciem, altera ſecundum gradum naturæ ſingularis. Tunc cauſſa vna actionem alterius ſecundum ſpeciem determinat, cùm generalem illius rationem, & indifferẽtiam ad certam ſpeciem vocat, & contrahit; ideſt, cùm ea cauſſa, quæ ex ſeſe tam vnius, quàm alterius

Secundum ſpeciem.

rius ſpeciei actionem indiſcriminatim edere potuiſſet, ab alia limitatur, vt huius certæ ſpeciei, non alterius producat actionem. Similiter tunc cauſſa vna actionem alterius ſecundum gradum naturæ ſingularis determinat, cùm ea, quæ ſub eadem ſpecie ad hanc vel illam actionem indeterminata erat, ad hanc certam ſingularem trahitur & definitur.

Secũdum gradum naturæ ſingularis.

Hoc poſito inueſtigandum in præſentia eſt, quonam pacto cauſſa prima & ſecunda in actionibus hunc in modum determinandis ſeſe habeant. Non quærimus autem quid eiuſmodi actiones formaliter ſpecificet: id enim intrinſecè quidem præſtat eſſentialis cuiuſque differentia; extrinſecè verò obiecta, à quibus actus in genere cauſſæ formalis extrinſecæ ſpeciem ſortiuntur. Sed nimirum in quæſtionem vocamus vtra prædictarum cauſſarum alterius actiones efficienter determinet. Porro autem quòd alienum ſit à veritate id, quod communis philoſophantium ſchola aſſerit, nempe cauſſam ſecundam determinare actionem primæ ſecundum ſpeciem, hunc in modum probatur. Id determinat ſecundum ſpeciem, à quo gradus ſpecificus principaliter tribuitur: ſed hic tribuitur principaliter à prima cauſſa, cuius influxus eſt præcellentior, quæque fons eſt totius eſſe, tam ſpecifici, quàm ſingularis. Non igitur cauſſa ſecunda actionem primæ eo pacto determinat.

Senſus propoſitæ quæſtionis.

De determinatione ſecũdum ſpeciem.

Secundò. Vnus, idemque influxus diuinus ſecundum ſpeciem ſat eſt omnibus actionibus cauſſarum ſecundarum perficiendis, ſicuti vna, eademque ſpecie illuminatio ſufficit ad producendam lucem, & calorem. & multarum ſpecierum animantes, quæ ex putri materia obueniunt. Non eſt igitur cur dicamus diuinum concurſum trahi ad diuerſas ſpecies.

Iam quòd cauſſa prima non determinet, vt multis viſum eſt, actionem ſecundæ quoad gradum naturæ ſingularis, hiſce argumentis videtur concludi. Vel eiuſmodi gradus eſt à Deo, & à cauſſa ſecunda; vel à Deo tantùm: Si à Deo, & à cauſſa ſecunda; non eſt igitur cur ſoli Deo tribuatur. Quòd autem non tantùm à Deo ſit, apertè conuincitur. Primùm quia cùm gradus naturæ ſingularis idem re ſit cum gradu ſpecifico; impoſsibile eſt produci hunc à cauſſa ſecunda, illum verò à Deo tantùm abſque ſecundæ cauſſæ conſortio: quæ enim re non diſsident, neque productione diſtingui poſſunt. Item, quia ſequeretur cauſſas ſecundas non tendere per ſe in ſuppoſita, id eſt, in ſingularia per ſe exiſtentia. Quo enim pacto in ea per ſe ferri poſſunt, ſi non eliciunt actiones, quibus illa per ſe efficiuntur? Tertiò, quia nulla ratio afferri poterit, cur non idem ſingularis effectus ab eadem cauſſa diuerſo tempore; vel à diſtinctis eodem, producatur, ſi ſingularitatem ipſam ordinaria lege Deus contribuit. Accedit teſtimonium Ariſtotelis hoc in lib. cap. 3. tex. 38. & lib. 5. Metaph. cap. 2. tex. 3. vbi docet particulares effectus ad particulares cauſſas eſſe reducendos. Quare non eſt cur ſingularitas ad primam cauſſam, quæ maximè vniuerſalis eſt, referatur.

De determinatione quoad ſingularitatem.

Ariſtot.

* *
*

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

Conſule D. Tho. 1. contra gent. cap. 66. & in 2. d. 1. q. 1. ar. 4.

PRopoſita difficultas duabus concluſionibus explicanda eſt. Prima ſit. Actio cauſſæ primæ determinatur quoad ſpeciem ab actione cauſſæ ſecundæ. Hæc concluſio videtur Philoſophorum omnium communis; patétque ex eo, quia cùm cauſſa prima in ſe ſpectata poſsit hominem, & aquilam, cæteráque eiuſmodi ſine diſcrimine producere; ratio cur cum homine non aquilam, ſed hominem; cum aquila non hominem, ſed aquilam procreet; non alia ſanè eſt, niſi quia eius concurſus à concurſu hominis, vel aquilæ ad huius potius, quam alterius ſpeciei actionem, effectúmque producendum definitur, & contrahitur. Ac de eiuſmodi determinatione locutus eſt D. Dionyſius 4. de diuinis nominibus, vbi ſcripſit Deum vniformiter operari omnia; diuerſitatem autem effectorum eſſe à cauſsis ſecundis: quemadmodum ſol ex ſe vniformiter illuminat; ac quòd alijs aliter lucem impertiat, à diuerſitate ſubiectorum proficiſcitur. Hæc aſſertio intelligenda eſt de ijs tantùm actionibus, & effectis, quæ à cauſſa prima concurrentibus ſecundis adminiſtrantur: quę enim à prima duntaxat oriuntur, planum eſt non aliunde determinari.

1. concluſio.

Probatio.

Dionyſ.

De quibus actionibus & effectis ſit intelligenda concluſio.

Secunda concluſio. Actio cauſſæ ſecundæ determinatur per ſe primò à Deo quoad ſingularitatem. Hanc tuentur plerique de ſchola Nominalium, & è iunioribus Philoſophis, Theologíſque nonnulli. Suadetúrque in hunc modum. Hic ignis, verbi cauſſa, ex ſe non eſt determinatus ad certam numero calefactionem, tum quia poteſt multas elicere, vt patet; tum quia natura non intendit definitè hoc ſingulare, vt alibi ex Auicéna docuimus. Igitur vt hanc calefactionem determinatè edat, oportet aliunde determinari. Sed in cauſsis ſecundis nihil eſt, à quo determinari poſsit; recurrendum eſt ergo ad cauſſam primam, quę ipſum virtutis ſuę efficacitate determinet: cuius certè eſt ordinaria, ac ſtata lege hunc quaſi defectum naturæ ſupplere. Probatur minor; quia tam cæleſtis influxus, quàm cæteræ cauſſæ effectrices, quæ quoquo modo cum igne concurrere poſſunt, indifferenter ſe habent ad hanc, vel illam calefactionem edendam. Item materia, in quam ignis agit, ex ſe ad quamlibet recipiendam apta, idoneaque eſt. Similiter locus nihilo magis ad vnam calefactionem, quàm ad alteram facit. Nec putandum hanc determinationem, ſi non à ſingulis circunſtantijs, ſaltem ab earum omnium complexu, id eſt, ab hoc agente, hoc cœleſti influxu, hac materia, hoc loco, cæteríſque huiuſmodi in vnum collectis, tribui poſſe. Hæc enim omnia, vt non ſingulatim ſolùm, ſed vniuerſim quoque ſumpta, multis communia ſunt; ita non poſſunt reddere aliquid ita vni proprium, vt multis non conueniat. Nec denique ſat eſt confugere ad durationem, ſeu veram, ſeu imaginariam; quaſi propterea ignis hanc potius calefactionem edat, quàm aliam; quia agit dependenter ab hac duratione. Primùm, quia exiſtimare tantam ineſſe durationi vim, vt quod aliarum circunſtantiarum collectio præſtare non potuit, ipſa perficiat; fictitium eſt, & ridiculum. Deinde, quia duratio

2. conclu.

Greg. in 1. d. 17. q. 4. art. 7. ad 7. & d. 35. q. 1. art. 1.

Determinatio actionis cauſæ ſecũdæ quoad ſingularitatem non eſt ab efficiente creato.

Nec à materia.

Nec à loco.

Nec à prædictis circunſtantijs ſimul ſumptis.

Nec à duratione.

duratio ſeu vera,ſeu imaginaria, vera rei cauſſa non eſt; ſed menſura potiùs,& affectio,quæ rem iam conſtitutam,& determinatam ſequitur.

Porrò ad clariorem notitiam eorum,quæ diximus,nonnulla animaduertenda erunt. Primum eſt, ad eandem cauſſam pertinere determinationem actionis quoad gradum naturæ ſingularis, & determinationem effectus quoad eundem gradum. Namque eadem indifferentia cernitur in hoc numero agente, in hoc ſubiecto, in hoc loco, in hoc tempore,vel momento, & in tota collectione harum circunſtantiarum ad productionem caloris, verbi gratia,quę cernitur ad calefactionem eliciendam,vt conſideranti planum eſt.

Determinatio actionis, & effectus ad eandem cauſſam pertineat.

Secundò obſeruandum, cùm dicimus hunc ignem indifferentem eſſe ad hanc, vel illam calefactionem, hunc vel illum calorem producendum, id non ita debere accipi,quaſi hic ignis ad omnem prorſus calefactionem, caloremque producendum indifferens ſit. Non enim ita res habet, cùm hic ignis,eſto indifferens ſit ad educendos ex hac materia infinitos calores;non tamen ſit indifferens ad educendos eos, qui ab alio igni educi poſſunt; ſiquidem omnis forma ſingularis naturalem habet dependentiam à definito agente particulari,quod 5.Metaphyſicorum lib.oſtendemus. Sed nimirum ſic id accipiendum eſt, vt cùm quilibet ignis poſsit multas calefactiones, multóſque calores edere,ex ſe tamen ad quemlibet horum, qui ad ſe pertinent,indifferens ſit.

Quælibet forma ſingularis pendet à deſignato agente.

Tertiò,ſciendum actionum,& effectorum ſingularitatem non ita à Deo præfiniri, quaſi tantùm ab eo indiuidualis differentia effectiuè tribuatur. Nam cùm tota actio, & totus effectus cauſſarum ſecundarum ſimul à Deo, & à cauſsis ſecundis procedat, impoſsibile eſt differentiam indiuidualem, quæ eſt idem re cum eo,quod conſtituit,non produci ſimul à cauſsis ſecundis.Dicitur ergo à Deo ſingularitas præfiniri,quia Deus videns cauſſam ſecundam eſſe veluti in procinctu,vt exeat in actum certæ alicuius ſpeciei,ſimulque eſſe prorſus indifferentem ad plures ſingulares actus ſub tali ſpecie,nec habere vnde ſeſe ad vnum potius,quàm ad alium determinet, huic perplexitati occurrit efficacitate ſuæ voluntatis præfiniendo qui nam actus ſingularis,hoc loco,& tempore, momentovè exercendus ſit ſub illa ſpecie, ad quam cauſſa ſecunda ſe determinat. Rationem autem, modumque eius præfinitionis ſic licet mente concipere. Videns Deus poſitis illis circunſtantijs concurrendum ſibi eſſe ad eam ſpeciem actus ex lege ordinaria,qua decreuit non deſtituere ſuo auxilio agens creatum,præfinit concurſum indiuiduum, quo ſibi placet influere. Quia verò non diuerſo,ſed eodem numero concurſu,actionevè Deus, & cauſſæ ſecundæ influunt in ipſius cauſſæ ſecundæ effectum, vt ſupra explicauimus, fit, vt concurſus etiam agentis creati determinetur in gradu indiuiduo,vt videlicet potiùs ſit hic,quam ille alius eiuſdem ſpeciei, qui in illis circunſtantijs indiſcriminatim exhiberi poſſet. Atque ita quòd actus,& effectus, hic potius ſit, quàm alius numero ſolo diuerſus,in ipſum Deum reſoluitur.

Singularis differentia non producitur à Deo tantù. Sed ſimul etiam à cauſis ſecũdis. Quo pacto ſingularitas à Deo præfiniatur.

Quod ſi quis obiiciat videri ex dictis ſequi eſſentias habere cauſſam efficientem, cùm dicamus differentiam indiuiduam, quæ eſt pars eſſentiæ

Obiectio.

rerum ſingularium, produci per ſe primò à Deo determinâte, & à cauſſa ſecunda determinata. Occurrendũ erit proloquiũ Philoſophorũ affirmãtium eſſentias non habere cauſſam efficientem, intelligi de connexionibus eſſentialibus, qualis eſt inter hominem, & animal particeps rationis, quæ cùm non ſint aliud formaliter, quàm relationes identitatum, fundamentaliter verò negationes diuerſitatis, vt doctè explicat Fonſeca lib. 5. Metaphy. cap. 5. q. 1. ſect. 4. nequeunt ab vlla cauſſa effici. Verùm id non impedit quo minus ipſi termini eſſentiales, cuiuſmodi eſt differentia indiuidua cuiuſque actionis, & effectus, cùm in rerum natura ſub actu exiſtentiæ ponuntur, effectrices cauſſas ſortiantur.

Dilutio. Quo ꝑ ſit pronuntient Philoſophi eſſentias non habere cauſſam efficientem.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO RATIONVM, QVAE initio propoſitæ fuerant.

NVnc quo pacto primi articuli argumentis occurrendum ſit videamus. Ad primum neganda eſt maior propoſitio. Non enim eius eſt determinare ſecundum ſpeciem, ad quod pertinet gradum ſpecificum principaliter tribuere; ſed eius, quod definit, trahitque cauſſam vniuerſalem, vt huius potiùs, quàm alterius ſpeciei operationem, effectumque producat; quo pacto ſe habet cauſſa ſecunda ad primam; cùm tamen cauſſa prima ipſum eſſe ſpecificũ, vt præſtantior & principalior cauſſa, rei genitæ conferat.

Ad ſecundum, dicendum eſt, cùm diuinus concurſus non ſit aliud, quàm externa Dei actio, & hæc in eundem feratur terminum, in quem actio cauſſæ ſecundæ, vt in calorem, dum concurrit cum igne calefaciente; & in leonem, dum concurrit cum leone generante; fieri non poſſe vt vnus concurſus diuinus ſecundum ſpeciem ſatis ſit omnibus ſecundarum cauſſarum actionibus perficiendis; eſto eadem ſpecie illuminatio ſufficiat ad producendam lucem, deinde lucis interuentu calorem, tum caloris miniſterio variarum ſpecierum animantes ex putreſcente materia. Ratio diſcriminis palam eſt, quia non repugnat vnam, eandémque rem ſingularem eſſe principium ſiue inſtrumentarium, ſiue principale actionum, effectuumque ſpecie differentium; cùm tamen repugnet eandem ſpecie actionem ferri in terminos ſpecie diuerſos.

Cur diuinus concurſu non ſit vbiq. vnus ſpecie.

Rationes verò, quæ probare nitebantur determinationem ad gradum naturæ ſingularis, non eſſe à cauſſa prima, facilè ſoluet qui dixerit; ad primam quidem, eiuſmodi gradum etiam à cauſsis ſecundis tribui, vti expoſuimus; ſed ita, vt illæ ad eum conferendum à prima determinêtur. Ad 2. agentia creata præfinita concurſu primæ cauſſæ determinantis tendere in ſingularia per ſe exiſtentia; quia ſic actiones edunt, quibus eiuſmodi ſingularia per ſe efficiuntur. Ad 3 non poſſe eundem effectum ſingularem ab eadem cauſſa ſecunda diuerſo tempore, vel à diſtinctis eodem tempore produci: quia effectus ſingularis pendet ab hac numero actione, qua gignitur; & hæc actio ab hac numero duratione, in qua elicitur, etſi duratio non conferat illi tanquam vera cauſſa ſingularitatem, vt ſuprà oſtendimus; ſed tantummodò

Gradus ſingularitatis etiam à cauſſis ſecundis tribuitur.

Effectus ſingularis pendet per ſe ab hac ſingulari actione.

modò ſit occaſio,cõditio,& indicium ſingularitatis vt 2.de gener.planiùs, & enucleatius dicetur.Preterea hic ſingularis effectus habet neceſſariã cõnexionem cum ſua cauſſa;licet ab ea in actum deduci non poſsit,niſi accedente diuini concurſus præfinitione.Neque his repugnat quod Ariſtoteles ait de reuocatione particularium effectuum ad particulares,non ad vniuerſales cauſas;loquitur enim de cauſsis vniuerſalibus in prædicando, vt de artifice cõparatione ſtatuarij; Deus autẽ non eſt cauſſa vniuerſalis in prædicando,ſed in operando,vt ibidem expoſuimus.

QVÆSTIO XVI.

VTRVM-NE RECTE CONCEDATVR aliquid eſſe,quod diuina potentia fieri non poſsit.

ARTICVLVS I.

MVLTA EFFVGERE POTENTIAM Dei ordinariam,nihil abſolutam, niſi quod contradictionis repugnantiam inuoluit.

EGimus hactenus de concurſu Dei ſecundum ordinariam eius potentiã, nunc de eodẽ ſecundum extraordinariam, ſiue abſolutã potẽtiam pauca diſſeremus. In primiſque ad explicationem huiuſce controuerſiæ, quæ cæteris quæſtionibus ad diuinam potentiam ſpectantibus,tanquam fundamentum ſupponenda eſt,ſcire oportet etſi potentia diuina in ſe vna,ac ſimplicisſima ſit;prout tamẽ rebus efficiẽdis cõparatur,in ordinariã,& abſolutam diuidi,vt videre eſt apud D.Thomam 1.p.q.25.art.5.& in 3 diſt.1.qu. 2. art.3.Gregorium in 1.d.42.q.1.Scotum in 1.d.44.q.vnica.Capreolum d.42. quæſt.1.ar.1.Alenſem 1.part.quæſt.20.membr. 5.Potentia Dei ordinaria eſt, quæ reſpicit cõmunem, & vſitatũ curſum,ordinémque rebus inditũ.Abſoluta eſt eadem diuina potẽtia ſimpliciter, ac ſine vlla limitatione ſpectata. Quæ ſit potentia Dei ordinaria,quæ abſoluta.

Hoc poſito ſit prima aſſertio.Multa nequeunt fieri à Deo ſecundum potentiam ordinariam,quæ ſecundum abſolutam poſſunt. Hæc aſſertio probatur quoad priorem partem,quia exempli cauſa, ſi ignis idoneæ materiæ aptè,congruentérque applicetur,non poteſt Deus cum eo non concurrere ad comburendum: quandoquidem id poſcit communis, ordinariáque lex, qua rebus creatis eiuſmodi concurſum exhibet. Quoad poſteriorem partẽ ſuadetur,quia poteſt Deus preter conſuetum ordinem id commune beneficium denegare,vt olim cùm Hebræos pueros in Chaldæorũ fornace ſeruauit incolumes.Námque vt D.Auguſtinus libr.26. contra Fauſtum capite 3.monet,ediſſeritque ſanctus Thomas prima parte quæſt.105. art. 7. virtus diuina nequaquam ſecũdarũ cauſſarũ ordini ſubiecta eſt; ſed ei potiùs talis ordo 1 Aſſertio. D.Auguſt.

ordo ſubditur,vt qui à Deo procedat non neceſsitate naturæ, ſed arbitrio voluntatis.Potuiſſet enim Deus alium præſcribere rerum ordinem; vnde & præter hunc ab ipſo conſtitutum agere poteſt,cùm voluerit; producendo videlicet ſe ſolo tam effecta ſecundorum agentium, quàm alia, ad quæ res creatæ pertingere non poſſunt.

Virtutem diuinam eſſe ſupra ordinem cauſſarum ſecundarum.

Secunda aſſertio. Abſoluta Dei potentia fieri poteſt quidquid contradictionem non implicat. Hæc aſſertio communi Theologorum, Philoſophorúmque aſſenſu in ſcholis recepta eſt,& ab omnibus tanquam irrefragabile axioma inter diſputandum conceditur. Probatur autem à Richardo in 1. d. 42. quæſtione ſeptima; quia vbicunque extrema non includunt repugnantiam contradictionis,apta ſunt,quantum ex parte ipſorum eſt, per aliquam potentiam coniungi,niſi ex parte potentiæ ſit defectus, qui in diuina attributa minimè cadit.

2.aſſertio.

Probatio ex Richar.

Altera probatio ex D.Th.

Idem quoque oſtenditur à D.Thoma.1.p.q.25.art.3.quia eſſe diuinum,in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, eſt infinitum, miniméque limitatum ad aliquod genus entis,ſed in ſe continens perfectionem totius eſſe. Vnde quidquid poteſt habere rationem entis comprehenditur ſub poſsibilibus reſpectu diuinæ potentiæ abſolutæ. Nihil autem rationi entis opponitur niſi nō ens, ſeu quod inuoluit eſſe,& non eſſe ſimul ex quo ſequitur ea omnia,ac ſola,in quibus ineſt contradictio,abſolutā Dei potētiā effugere. Itaq; fieri à Deo nō poteſt vt ſex nō ſint bis tria ;quia alioqui eſſēt & nō eſſēt ſex: nec item vt homo non ſit animal particeps rationis; quia eſſet ſimul,ac non eſſet homo:nec vt creatura conſeruetur ſine Deo, quia eſſet dependens, cùm ſit creatura,& non eſſet dependens ex hypotheſi:ſimiliter neque mētiri Deus poteſt, quia cùm ſit ipſa veritas, eſſet Deus ac non eſſet. Atque hanc rationem D.Dionyſius 8.cap.de diuinis nominibus reddit Elymæ Mago quærenti quo pacto à noſtro Theologo (intelligebat autem D.Paulum)dictum eſſet aliquid non poſſe Deum,ſi eſt omnipotens:dixerat enim 2.ad Timoth.2.Deum ſe ipſum negare non poſſe. Nempe,inquit,negare ſe non poteſt Deus,quia ſe ipſum negare, eſt à veritate cadere; eſt autem veritas Deus,atque ita à veritate cadere à Deo eſt cadere. Lege plura in hanc ſententiam apud D. Thom. 2. contra gentes cap.25. Altiſsiodorenſem lib. 1. ſuæ ſummæ, Magnum Albertum in 1.ſent.di.42. artic.4.& 6.Durandum in 1.d.42.q.1.& 2.Heruæū quodl.4.q.9.

Repugnat conſeruari creaturam ſine Deo. D.Dionyſ.

ARTICVLVS II.
ALIA QVAEDAM AD EANDEM ſententiam ſpectantia.

Diuina potentia non eſt coarctanda ad anguſtias noſtri intellectus. D.Anſel.

EST autem non ſegniter obſeruandum,cùm an aliquid diuina virtute fieri poſsit,inquirimus, negatiuam partem non temerè, aut ex intellectus noſtri menſura definiendam eſſe. Námque vt rectè ait D. Anſelmus 2. lib.Cur Deus homo, Multa poteſt Deus facere, quæ hominis ratio nequit comprehendere, multáque ſunt fidei myſteria, vt incarnatio diuini Verbi, ſuſtentatio accidentium extra ſubiectum, aliáque eiuſmodi quę

Myſteria fidei non ſunt contra: ſed ſupra lumen rationis. Auguſt.

quæ intellectus humanus, niſi cœleſti diſciplina ſit inſtitutus, negabit poſſe eſſe, licet illa re vera non contra, ſed ſupra lumen rationis ſint. Vnde D. Auguſtinus in illa verba primæ ad Corint. primo ſtultam fecit Deus ſapiẽtiam huius mundi. Sapientiam, inquit, huius mundi fecit Deus ſtultam, faciendo, ac declarando id eſſe poſsibile, quod ipſa iudicat impoſsibile.

Secundò aduertendum eſt, cùm decernimus non poſſe aliquid à Deo fieri, id non diuinæ virtutis imbecillitati, ſed ipſius rei defectui, & quaſi impotentiæ aſcribi debere. Namque vt Hugo Victorius 1. lib. de ſacramentis parte 2. cap. 22. ſapienter, & acutè diſputat, non minùs potẽs eſt Deus, quòd impoſsibilia non poſsit; ſiquidem poſſe impoſsibilia non eſt poſſe; ſed non poſſe. Itaque omnia poteſt Deus, quæ poſſe potentia eſt. His ſimilia tradidit D. Ambroſius in cap. 23. Numerorum ad Chromatium, D. Auguſtinus li. 26. contra Fauſtum cap. 5. D. Anſelmus in Proſologio cap. 7. & hos ſecutus D. Thomas 1. p. q. 25. art. 3. vbi admonet ea, quæ contradictionem inuoluunt, congruentiùs dici, ipſa ex ſe talia eſſe, vt non poſsint fieri, quàm non poſſe illa Deum facere. Sanè vt nemo imbecillum aſpectum vocat, qui ſonos non videt, nec infirmum auditum, qui colores non audit; cùm hæc nõ pertineant ad eiuſmodi facultatum obiecta; ita nec diuina potentia debilis cenſenda eſt, quòd ſimpliciter impoſsibilia præſtare nequeat; cùm hæc ſint extra terminos, atque obiecta executricis potentiæ.

Item D. Aug. 15. de Trinit. c. 15. & lib. 1. de Symb. c. 1. D. Anſelmus lib. 1. cur Deus homo c. 17.

Quicquid poſſe potentia eſt, poteſt à Deo fieri. Ambroſ. Auguſt. Anſel.

Tertiò nec illud omittendum eſt, quod iam ex dictis facilè quiuis intelliget, nimirum licet potentia diuina infinita ſit, non propterea admitti debere poſſe Deũ ex ſe id, quod ſimpliciter impoſsibile eſt producere. Etenim cùm productiuum, & producibile (liceat enim ita loqui) ſeſe mutuò reſpiciant, nec aliquid dicatur productiuum, niſi eius, quod producibile eſt, ſi Deus ex ſe eſſet productiuus alicuius impoſsibilis; iam impoſsibile, poſsibile foret.

Non aſſerendũ poſſe Deum ex ſe id, quod ſimpliciter impoſsibile eſt.

QVÆSTIO XVII.

VNDE PROVENIAT, VT ALIquid diuina virtute poßit, aut non poßit fieri.

ARTICVLVS I.

ENODATIO PROPOSITAE difficultatis.

Libet adhuc plenioris doctrinæ gratia ſcrutari diligentius quo ex fonte oriatur, vt aliquid à Deo factibile ſit, aut nõ ſit. Quam dubitationem pertractat Henricus Gandauenſis quodl. 8. q. 3. Scotus in 1. d. 43. q. 1. Baſſolius d. 42. q. 2. Omiſsis controuerſijs dicimus producibilitatem eſſe affectionem conſequentem naturam entis veri, eo modo, quo riſibilitas conſequitur hominis naturam. Quare vt eſſentia hominis cauſſa eſt, ratiovè interna, cur homo ſit riſibilis; ita & natura cuiuſque rei eſt cauſſa, ſeu ratio interna, cur

Producibilitas paſſio entis veri.

produci queat. Quia verò producibile importat ordinem ad productiuum (nihil enim dicitur producibile, niſi quia ab aliquo productricem vim habente effici poteſt) inde eſt, quòd nihil cēſetur producibile, niſi, primò quidem per ordinem ad Deum, qui eſt prima cauſſa efficiens rerum omnium, deinde per habitudinem ad agens creatum, à quo, Deo pariter concurrente produci poteſt. In idem recidet ſi quis dicat cauſſam, ſeu rationem, cur aliquid produci queat, eſſe negationem repugnantiæ terminorum; qualis negatio cernitur, verbi gratia, inter lapidem & candorē; non tamē inter lapidem, & particeps intellectus. Nam ratio cur inter hos terminos, non tamen inter illos prædicta repugnantia verſetur, eſt; quia horum, non illorum natura eiuſmodi eſt, vt eam ſequatur producibilitas, ſiue aptitudo, vt inuicem coniuncti produci valeant.

Quæ ſit ratio, cur aliquid produci poſſit.

Dubitatio.

Si quis autem petat num ipſa natura terminorum ſecundum ſe ſumpta, ſublata omni exiſtentiæ cōſideratione, aliquam habeat vlteriorem cauſſam, ad quam referatur? Reſpondemus habere, nempe Deum, ſiue eſſentiam diuinam, quæ vt eſt fons & menſura totius eſſe, ita vnumquodque ens ab ea dependet tanquam adumbrata quædam illius ſimilitudo. Ideoque creaturæ dicuntur à Philoſophis relata tranſcendentia comparatione Dei; quod fieri non poſſet niſi ſecundum ſuam eſſentiam à Deo penderent. Ea eſt enim relatorum tranſcendentium conditio, vt pendeant eſſentialiter ab eo, ad quod referuntur. Porro pendent creaturæ ſecūdum ſe à Deo, vt à cauſſa exemplari, ſeu quoad diuinas ideas; non quidem practicas: Etenim vt hæ ad artem diuinam, & ad actionem ſpectant, ita creaturæ præciſè ſecundum ſuas eſſentias, abſque vllo reſpectu ad exiſtentiam, conſideratæ, ab ipſis non pendent: ſed ſecundum ideas ſpeculatiuas, quæ artem, potentiamque diuinā executiuam noſtro intelligendi modo antecedunt. Nec mirum; cùm diuina eſſentia in illo priori perfectiſsimam rationem totius eſſe obtineat, reſque omnes vt abſolutiſsimum ſpeculum repræſentet, & ſecundum ſuos gradus partim formaliter, partim eminenter contineat: atque ideo in prioritate illa non inchoatè duntaxat, vt quidā volunt, ſed abſolutè, perfecteque imitabilis iam ſit à creaturis. in qua imitabilitate, prout obiicitur diuino intellectui, idearum ratio potiſsimùm conſiſtit.

Reſponſio.

Creaturæ relata tranſcendentia ad Deum.

Creaturæ præciſè ſecundum ſuas eſſentias non pendent ab ideis practicis.

De ideis ſpeculatiuis conſule Henricū quodl. 8 q. 1.

His adde non modo ſimplices terminos, ſed eorum etiam ſempiternas connexiones habere neceſſariam dependentiam ab eſſentia diuina, vt ab ipſarum cauſſa ſuo modo, quia quidquid terminorū cauſſa eſt, cēſetur etiam cauſſa earum affectionum, quæ terminis neceſſariò conueniunt, quo pacto ſe habent prædictæ connexiones, ſiue accipiantur fundamentaliter, & vt ſunt negationes diuerſitatis prædicatorum à ſubiectis (licet ita ſumptæ, vt nō habent entitatem, ita nec cauſſam niſi admodùm impropriè, videlicet quatenus eorum conditio fert) ſiue formaliter, quo pacto ſunt reſpectus quidam identitatis vnius cum altero, vt ſuprà docuimus, qui reſpectus etiam quoad eam entitatem rationis, quam ſortiuntur, ſuo modo adumbrationes quædam ſunt, quanquam obſcuriſsimæ, primi ac diuini eſſe.

Sempiternæ connexiones pendent ab eſſentia diuina.

Ex dictis habes, cauſſam, rationemvè internam, cur vnūquodque ſit producibile, eſſe ipſam naturam terminorum: cauſſam externam actiuam, à qua

Reſponſio ad quæſtionem.

poteſt

poteſt effici,& in ordine ad quã producibile nuncupatur,eſſe poteſtatẽ diuinã rerum omnium effectricem;itemque virtutem cauſſæ creatæ(niſi ſit res, quæ ſecundorum agẽtium facultatem omnino excedat)vltimam verò cauſſam,externam etiam,in quam,vt in fontem, & menſuram totius entitatis fit reſolutio;eſſe diuinam eſſẽtiam eo,quo diximus modo,ſpectatam. Hinc non difficile erit à diſsimili intelligere cur aliquid à Deo effici non poſsit; eſt enim interna cauſſa ipſa natura terminorum,quam ſequitur repugnantia,ne inuicem coniungi poſsint,quæ repugnantia ex eo oritur,quòd tales termini à veri,& primi eſſe participatione omnino abſint.

ARTICVLVS II.

DVBITATIONES CIRCA ſuperiùs dicta.

Circa ea,quæ ſuperiùs ſtatuimus,nonnullæ occurrunt dubitationes. Prima eſt,quòd ſecundum Peripateticam doctrinam aſſerendum videatur omnia,quantumlibet contradictionis repugnantiam inuoluant, poſſe à Deo fieri,vno tantum excepto:quandoquidem Ariſtoteles 6. Ethic. cap. 2. laudat ſententiam Agathonis aientis vno tantùm carere Deum, videlicet, quòd non poſsit facere,vt id,quod præterijt,non præterierit. 1.dub. Agathonis dictum.

Secunda,Quonam pacto creaturæ ſint relata trãſcendentia comparatione eſſentiæ diuinæ ſecundum rationes ideales ſpectatæ;cùm omnia relata trãſcendentia definiantur per habitudinem ad ea,quæ reſpiciunt,vt materia per habitudinem ad formam,potentiæ ad ſua obiecta;& tamen creaturæ non ſoleant à Philoſophis definiri per reſpectum ad eſſentiam diuinam, vt ex vulgatis earum definitionibus palam eſt. 2.dub.

3.Num creaturæ ſecundum ſuam eſſentiam præcisè ſumptæ ſolummodo pendeant à Deo,vt ab archetypo ſpeculatiuo,& mẽſura totius eſſe, an etiam vtà cauſſa efficiente,finali,& exemplari practica,ſicuti quidam noſtræ ætatis excellenti ingenio,& doctrina Philoſophi arbitrantur. Nã quod etiam hoc poſteriori modo pendeant,hiſce argumentis videtur concludi. Nõ magis pendet accidens à ſubſtantia in genere cauſſæ ſubiectiuæ, & materialis; quàm creaturæ à Deo in genere cauſſæ efficientis, (idem intellige de alijs duabus cauſsis, ſed dependentia illa eſt eſſentialis;ergo & hæc. Maior probatur,quia inde colligimus accidens pẽdere eſſentialiter à ſubſtantia,quod ſine illa eſſe nequeat:at multò minùs creatura ſine Deo cohærere poteſt. Secundò idem confirmatur,quia ens ſecundum ſuam eſſentiam definitur id, quod exiſtere in rerum natura poteſt. Quare cùm nihil dicatur poſſe exiſtere, niſi comparatum ad ſuum efficiens, ſequitur omne ens habere eſſentialem ordinem ad Deum vt ad cauſſam efficientem. 3.dub.

***

ARTICVLVS III.

SVPERIORVM DVBITAtionum explicatio.

Reſponſio ad 1.dub. Non agnouiſſe Ariſtotelem in Deo extraordinariam potentiam.

PRopoſitæ dubitationes ita diluendæ ſunt. Ad primam dicendum, in primis Ariſtotelem non cognouiſſe extraordinariam, ſiue abſolutã Dei potentiam, immo nec de ordinaria rectè ſenſiſſe: cùm putarit Deum agere neceſsitate naturæ, vt alibi oſtendemus: deinde Agathonis dictum non in tota eius amplitudine approbaſſe, vt re vera approbandum non eſt; ſed qua ex parte præteritum nullo modo infectum reddi poſſe, aſſerebat. Lib. 8. huius operis c.2.q.5. art.2.

Reſpon. ad 2.

Ad ſecundam creaturas, ſi quatenus entia ſunt ſpectentur, non niſi per habitudinem ad Deum, vt eſt cauſſa prototypa totius eſſe, omnino diſtinctè ac perfectè intelligi, & definiri poſſe: nec mirum quòd in vulgatis definitionibus nulla Dei expreſſa mentio habeatur. Nam primùm generalis conceptus entis in commune ad ſolum Metaphyſicum pertinet, vt in procœmio huius operis docuimus. Deinde ipſe Metaphyſicus licet eſſentias perſequatur vſque ad dependentiam à prima cauſſa; rarò tamen definitiones omnibus numeris abſoluit, ac perficit, vnde nec in ijs primam cauſſam ſolet exprimere.

Generalis conceptus entis pertinet ad primum Philoſophum.

Reſpon. ad 3.

Tertia plus habet difficultatis, neque inficiamur admodum probabilem eſſe illorum Philoſophorum opinionem, quam inibi retulimus. Verùm quia oppoſita & nobis, & pleriſque alijs veriſimilior videtur; dicimus creaturas, vt quidem producibiles ſunt, importare neceſſariam habitudinem ad productiuum, hoc eſt ad Deum, & alias cauſſas effectrices, in quibus virtute continentur, vt fuit à nobis ſuperiùs declaratum. Verùm quia producibilitas non eſt ipſa creaturarum eſſentia; ſed affectio eam conſequẽs: ſiquidem ante omnem conſiderationem potentiæ diuinæ exequutiuę iam res habent quod ſint entia, quia iam ſunt imitationes primi, ac diuini eſſe: conſequens fit, vt res ſecundum ſuas naturas præcisè ſpectatæ non habeant eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſſam efficientem, vel finalem, aut etiam exemplarem practicam. Nãque harum omnium cauſſalitates ſeſe mutuis officijs comitantur; quandoquidem finis allicit efficientem, efficiens agit propter finem, item efficiens, ſi intellectu præditum ſit, proponit ſibi exemplar, quod imitetur, ipſumque exemplar eius actionem dirigit. Mutui officiorum nexus inter cauſſas.

His poſitis ad primum argumentum pro contraria opinione neganda eſt maior propoſitio, & ad eius confirmationem dicendum, non ex eo colligi accidens pendere eſſentialiter à ſubſtantia, quòd ſine illa eſſe nequeat: multa enim pendent eſſentialiter ab ijs, ſine quibus eſſe poſſunt; multa nequeunt eſſe ſine ijs, à quibus non eſſentialiter pendent. Pro prioribus exemplum ſit conceptus roſæ, qui cùm à roſa ſpeciem capit, ab ea ſecundum ſuam eſſentiã depẽdet vt à cauſſa formali extrinſeca; & tamẽ non exiſtẽte roſa exiſtit. Pro poſterioribus ſit lux, quæ niſi actu à luminoſo conſeruetur, euaneſcit; Solu. 1. argu. circa. 3. dubi.

& tamen non pendet ab illo quoad eſſentiam, vt eſt communis Philoſophorum opinio. Cauſſa igitur cur accidens pendeat eſſentialiter à ſubſtantia in genere cauſſæ ſubiectiuæ, eſt, quia accidens ſecundum ſuam naturam eſt habitudo, ſiue reſpectus tranſcendens ad ſubſtantiam, quod non conuenit rebus creatis comparatione Dei, vt triplicem illam cauſſalitatem ſubit. Ad ſecundum reſpondendum, cùm ens definitur id, quod poteſt exiſtere, non definiri per eſſentiam; ſed per affectionem, quæ eſſentiam conſequitur: quemadmodum illa ſubſtātiæ definitio, ſubſtantia eſt ens per ſe exiſtens, non traditur per quidditatem ſubſtantiæ, ſed per proprietatem quandam, eius comitem; ac ſi diceretur, ſubſtantia eſt res habens quidditatem cui debetur, vt in alio non inſit, quod annotauit D. Thomas 4. ſentent. diſt. 12. quæſt. 1. art. 1. ex Auicenna in ſua Metaphyſica. Solu. 2.

QVÆSTIO XVIII.

VTRVM ACCIDENS ATTINgat productionem ſubſtantialis formæ, an non?

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOphorum ſententiæ.

1. opinio. IN hac controuerſia duæ ſunt extremæ ſententiæ. Prior eſt quorundam recentium Philoſophorum, & aliorum, quos in 7. lib. Metaphyſ. q. 7. Soncinas refert, aſſerentium formam ſubſtantialē rei generantis nullū actiuum influxum generationi, alijſve actionibus obeundis impendere, ſoláque accidentia propria virtute, & vt principes cauſſas, generare ſubſtantiā. Id, quod hac potiſsimum ratione confirmant. Calor, verbi gratia, ſepoſito omni concurſu formæ ſubſtantialis, habet ex ſe vim calefaciendi generandique ignem; ergo forma ſubſtantialis nullo pacto ad id actiuè concurrit; alioqui efficeret natura pluribus, quod efficere paucioribus valet. Probatur aſſumptum, quia aqua calida manum calefacit, & ferrum ignitum calefaciendo generat ignem; quæ actiones cùm à forma aquæ, & ferri alienæ ſint, ac peregrinæ; neceſſum eſt, vt ſolius caloris vi adminiſtrentur. Huc pertinet, quòd ſi calor intenſus extra materiam in quantitate diuinitùs ſeruetur, non modò ſtupam calefaciet, ſed etiam igniet; nulla interim ad id forma, cùm nulla ibi eſſe ponatur, influxum adhibente.

Eius confirmatio.

2. opinio. Poſterior ſententia huic aduerſaria eſt Scoti in primo diſt. 37. q. vnicā, & in 4. diſt. 12. quæſt. 3. Durandi ibidem q. 2. & in 2. diſt. 1. q. 4. Ochami in 2. q. 23. & aliorum; quam etiam pulchram, & ſubtilem vocat Iandunus primo de anima quæſtio. 8. Hi cenſent accidens neque vi propria, neque vt ſubſtantię inſtrumentum, effectionem ſubſtantię attingere; ſed materiam

Item Baſſolij in 4 d. 12. q. 2. Bargij in 1. d. 17. q. vnica. Baconij in 2. d. 17. q. 1. ar. 1.

duntaxat aptam idoneamque reddere, vt in eam ſubſtantia rei generãtis formam ſubſtantialem immediatè producat. Videtur autem poſſe id hiſce argu-
Primum argumen pro ſecunda opinione. mentis oſtendi. Nihil vltra ſuum gradum, aut ſpeciem agit; ſed ſubſtantia altiorem naturæ gradum obtinet, quam accidens; non poteſt igitur ſubſtantia
Præoccupatio. ab accidente effici. Quod ſi quis occurrat accidens non ſua, ſed ſubſtantiæ vi ſubſtantiam gignere. cuius oppoſitum ratio non probat; contrà obiicitur. Namque aut vis illa, influxusvè ſubſtantiæ, accidens eſt; aut ſubſtantia. Non ſubſtantia; vt patet: ſi accidens: eadem exiſtit difficultas, & in infinitum quæſtio abibit. Ergo nec eo pacto dicendum eſt ab accidente ſubſtantiam effici.

2 argumen. Secundò. In generatione vniuoca, qualis eſt, exempli cauſſa, ignis ab igni productio, oportet formam rei genitæ conſimilem eſſe formæ generantis; atqui forma ignis non eſt accidenti conſimilis, ſed ſubſtantiæ. Non ergo ab accidente, ſed à ſubſtantia generatur,

3. argumen. Tertiò. Subſtantia poteſt eſſe immediatum ſuæ actionis principium: ergo nihil impedit quominùs ſubſtantia ſubſtantiam immediatè producat, atque adeo inſtrumentariam accidentium vim ad id neutiquam aſciſcet. Probatur antecedens; quia vel ita agere eſt infra, vel ſupra dignitatem ſubſtantię. Non infra; cùm conueniat Deo, non ſupra; cùm competat accidentibus, vt calori qui immediatè calefacit. Non eſt igitur, cur negari debeat ſubſtantiam immediatè operari.

4. argumen. Quarto. Vel actio, qua forma ignis producitur, immediatè egreditur à calore tantùm; vel à calore, & ſiccitate, cæteriſque accidentibus, quibus materia diſpoſita fuit; vel proximè à ſola forma ſubſtantiali ignis generãtis. Non à calore tantùm; cùm præparatio ad formam non in eo duntaxat conſiſtat. Non ab omnibus accidentibus, quæ materiam ad ſuſceptionẽ formæ exornarunt; cùm vna ſimplex actio à multis principijs immediatè elici non poſſit. Igitur à ſola forma ſubſtantiali generantis: atque adeo nullum accidens productionem ſubſtantiæ efficienter attingit.

ARTICVLVS II.

STABILIVNTVR DVAE ASſertiones, quibus proximi articuli ſententiæ confutantur.

NEutra earum opinionum, quas retulimus, nobis probatur; ſed alia inter vtramque media, quæ aliquot aſſertionibus explicanda eſt. Prima ſit. Non rectè ſentiunt, qui negant formam ſubſtantialem ad actiones ſuas ob- 1. aſſertio.
Conſule D. Tho. 3. contr. gent. cap. 69. eundas actiuè influere. Quæ ita probatur. Agere, vna eſt è præcipuis rerum naturalium affectionibus; adeò vt communi Philoſophorum aſſenſu dixerit Axioma Peripateticum.
Ariſtoteles 2. de cælo c. 3. tex. 17. vnũquodque ſuę operationis cauſſam eſſe. Par eſt igitur, ac naturæ ordini conſentaneum, vt actio in ipſa rerum ſubſtantia, cauſſam habeat, à qua dimanet: hæc autem ſubſtantia, non poteſt eſſe materia, quę nullam effectricem vim poſſidet; Eſt igitur forma.

Secundò

Idem eſt primariũ eſſendi, & agendi principium.

Secundò, Actio ſequitur eſſe: ergo idem erit primarium eſſendi, & agendi principium: ſed forma ſubſtantialis eſt primarium, ac principale principium eſſendi. Vnde ab Ariſtotele hoc in libro capit. 3. text. 28. dicitur ratio ipſa quidditatis. Erit igitur prima origo, & quaſi fons è quo rei naturalis actio proficiſcatur.

Tertiò. Nulla cauſſa poteſt effectum nobilioris notæ vi ſua edere: atqui ſubſtantia eſt nobilior accidente: ergo nullum accidens vi propria ſubſtantiam gignet; ſed vt inſtrumentum præſtantioris agentis, ideſt, formæ.

Eadem forma ad tria cauſſarum genera pertinere poteſt.

Poſtremò. Confirmatur eadem ſententia teſtimonijs Ariſtotelis, qui formæ ſubſtantiali diſertis verbis efficientiam attribuit. Namque 7. huius libri cap. tex. 71. docet cauſſam formalem, finalem, & efficientem nonnunquam in eandem rem incidere, vt in generatione equi, & 2. de ortu & interitu cap. 9. tex. 51. aſſerit materiæ eſſe pati; formæ verò agere, & ibidem text. 53. eos reprehendit, qui omnem actionem è ſolis qualitatibus educebant. Et 2. de anima cap. 4. text. 36. & 37. ſtatuit animam eſſe effectricem cauſſam, vnde motionis principium emergit.

2. aſſertio.

Secunda aſſertio. Nulla ſubſtantia creata ſine inſtrumentaria accidentium ope ſubſtantialem formam inducit. Hæc eſt D. Thomæ 1. p. q. 77. art. 1. Auerrois 12. Metaphy. commen. 18. Henrici Gandau. quodlib. 14. q. 1. Aegidij Romani quodlib. 3. q. 1. Capreoli in 1. d. 3. q. 3. art. 2. aliorumque complurium.

Nulla ſubſtantia creata eſt immediatum agendi principium.

Pro iſtiuſmodi pronunciatio lege diſſerentem Capr. in 1. d. 3 q. 3. art. 2. & in 4. d. 12. q. 1 art 1.

Suadetur autem primum, quia quantumlibet aduerſariæ partis auctores cõtrà dicant; nulla ſubſtantia creata eſt immediatum agendi principium; videlicet quia ſicut agere ſine dependentia ab alio priore, proprium eſt primæ cauſſæ; ita eidem tantum conuenit agere more principalis agentis ſine dependentia ab alio poſteriori, hoc eſt, abſque interuentu alterius, per quod in effectum influat. Item quia forma agentis ita ordinatur immediatè ad eſſe, vt indiſcriminatim ſe habeat ad hanc, & illam operationem, niſi ab accidentibus, quorum miniſterio vti debet, determinetur. Vnde eſt, quòd natura tantam agentium qualitatum varietatem, & apparatum ſubſtantijs attribuit.

Cur natura ſubſtantijs qualitates attribuit.

Deinde quia, vt Auerroes lib. 7. Metaphyſ. comm. 22. & 31. & lib. 12. com. 18. rectè ait, eiuſdem eſt materiam præparare, & formam inducere. Quare cùm non ſola rei generantis ſubſtantia, ſed accidentia quoque materiam præparent, etiam accidentia ſuo modo formam inducent. Præterea quia cùm ſubſtantia effectrici accidentium ope ad alias actiones perficiendas vtatur, conſentaneum videtur, vt eandem opem ad ſubſtantiæ generationem adhibeat. Huc pertinet illud Ariſtotelis 4. c. libri de ſenſu, & ſenſili; Nihil quatenus ignis, aut aqua, aut quidpiã aliud agere, aut pati, natum eſt; ſed quatenus contrarietatem ſubeunt, eatenus agunt, patiunturque. Hoc eſt, nulla res naturalis propriam elicit actionem immediatè ex ſua forma ſubſtantiali, vt principio agendi; ſed ex contrarijs qualitatibus, vt ignis, & aqua ex calore, & frigore. Vnde colligit Alexander ignem non qua calidus eſt, actionem edere, Stoicam eſſe, non Peripateticam ſententiam.

Ignem non agere interuentu caloris Stoicum dogma.

ARTI

ARTICVLVS III.

ALIAE ASSERTIONES, QVIBVS tota quæſtio profligatur.

3. aſſertio.

Eius auctores.

Tertia aſſertio ſit. Accidentia facultate propria, ſiue vt principes cauſſæ non attingunt ſubſtantialis formæ productionem; attingunt tamen virtute ſubſtantiæ. Hæc ex ſuperioribus colligitur, aſſeriturque à D. Thoma 3. contra gent. capit. 69. & 3. p. quæſt. 77. art. 3. Mag. Alberto in 2. diſt. 12. art. 12. Aegidio in theorematis, propoſit. 43. & lib. 2. Hexam. ca. 11. Paludano in 4. diſt. 12. quæſt. 4. Maiore. q. 1. Richardo in 3. principali quæſt. 2. Argentinate quæſt. 1. Hiſpalenſi. quæſt. 1. art. 3. Ferrarienſi 4. contra gent. c. 66. alijsque compluribus. Probatur autem quoad priorem partem, quia ſi accidens vi propria, ſeu vt princeps cauſſa, ſubſtantialis formæ productionem attingeret; vel id præſtaret vt agens vniuocum; vel vt æquiuocum. Non vt vniuocum; quia non eſt eiuſdem rationis, ac ſpeciei cum effectu. Non vt æquiuocum; quia alioqui eſſet excellentioris naturæ, quàm ſubſtantia. Non poteſt igitur accidens facultate propria ſubſtantialem formam gignere. Secundo, quia ſi accidens ea vi præditum eſſet: vel eandem haberet forma ſubſtantialis; quod ſuperuacaneum foret, vel ea careret; quod ſuprà refutauimus.

Capr. in 4. d. 12. q. 2. Cai. 1 p. q. 54. art. 3. Zimara in theor. prop 122. Toletano 2. de ani. q. 1. art. 1.

Corpora cæleſtia vt imperfectas animantes procreent.

Poſterior pars hunc in modum oſtenditur. Corpora cæleſtia procreant in ſublunari mundo ex putreſcente materia imperfecta animalia, vt ranas, & mures, aliaſque id generis beſtiolas; non poſſunt autem eas producere niſi per inſtrumentariam operam qualitatum, quas ab ſe demittunt; alioqui agerent primò in remotum; quod fieri poſſe negat Ariſtoteles 7. huius operis li. cap. 2. text. 10. Igitur cœleſtes illæ qualitates productionem ſubſtantiæ efficienter attingunt. Idem comprobat aliorum animantium generatio; in qua ſemen quaſi parentis vice fungens, per vim formatricem ſibi inhærentem paulatim membra effingit, ac ſtato tempore animam vegetatricem, deinde ſentientem profert, quam certè nō proferret, niſi eiuſmodi vis inſtrumentum eſſet generantis. Denique pro eodem facit, quòd radij ſolis in ſpeculo concauo reflexi ignem edunt, non aliter, quàm virtute ſolis, in quo omnes elementorum formæ eminenter inſunt.

Ignis genitus refractione luminis.

4. aſſertio.

Quarta aſſertio. Accidentia virtute ſubſtantiæ, productionem ſubſtantialis formæ attingere, non eſt aliud, quàm accidentia eſſe virtutem inſtrumentariam ſubſtantiæ principaliter operantis. Pro explicatione huiuſce aſſertionis haud ignorandum eſt, multos è ſchola D. Thomæ in ea opinione eſſe, vt putent deriuari à ſubſtantijs ad accidentia, per quæ operantur, virtutem quandam, non ſtabilem, ſed traiectitiam, adumbratum ac velut intentionale eſſe ſubſtantiæ in ſe continentem: quæ virtus re quidem ipſa accidens, potentia verò, & efficacitate ſubſtantia ſit. Atque huiuſmodi virtute perfuſa quodammodo, & corroborata accidētia vltra vires ſuas ad ſubſtantiam generandam excitari inquiunt. Hęc ſentētia etſi patronum habere

Opinio Thomiſtarum.

videatur

videatur D. Thomam 3.p.q.13.art.2.& in 4.d.1. q. 1.art. 4.& q.3. de potent. art. 7.acriter impugnatur ab Scoto in 4.d.1. q. 5. & Durando ibidem q. 4. Ac nobis etiam parum veriſimilis videtur, ſicuti iam antea explicuimus, cùm de concurſu cauſſæ primæ cum agente creato diſputaremus. Auget enim res ſine neceſsitate, cùm ſubſtantiæ per ſola nuda accidentia, vt per ſua naturalia inſtrumenta abſque illa aduentitia virtute, quam fingunt, generationem ſubſtantiæ exequi valeat. Præterea cùm ea virtus adhuc intra accidentium cancellos maneat, nihilo ſatisfit magis iis, qui contendunt non poſſe accidens ad generandam ſubſtantiam promoueri. Parum probatur.

Itaque rectiùs Philoſophari eos arbitramur, qui volunt cùm accidentia virtute ſubſtantiæ formam ſubſtantialem gignere perhibentur, accipiendum id eſſe intranſitiuè, hoc eſt, idem valere, ac ſi dicerentur eſſe ipſa virtus ſubſtantiæ generantis: quandoquidem accidentia, vt ſunt entia alterius, & non à ſe, ſed à ſubſtantiis ſuum eſſe habent; ita eorum vis non tam ipſorum, quàm ſubſtantiæ vis eſt. Cur igitur rogabit aliquis calor ignis ignem, non carnem; animalis calor carnem, non ignem, generat, ſi neque hic ab animalis forma, neque ille à forma ignis virtutem aliquam aduentitiam, ſibique ſuperadditam ad hoc potiùs, quàm illud progignendum mutuatur? Nimirum quia productio caloris ab igne, coniuncta eſt cum productione ſiccitatis, & aliarum qualitatum, quæ materiam ad ignis formam præparant, ac determinant; ſimiliterque calefactionem ab animalis calore in materiam alimenti inductam comitantur alterationes aliæ, quibus materia ad formam carnis diſponitur, definiturque. Quòd ſi fieri poſſet, vt exempli gratia, alimentum calore duntaxat (etſi hic inter alias quatuor primas qualitates præcipuus nutritionis opifex ſit) ab animali afficeretur, haud dubiè non gigneretur ex eo caro; cùm planum ſit integram, perfectámque præparationem ad eam generandam, multorum accidentium coitu, & temperatione contineri. Quod ſimiliter de aliarum generabilium ſubſtantiarum ortu, pro modo cuiuſque, pronunciandum erit.

Quid ſit accidentia virtute ſubſtãtiæ producere formã ſubſtantialem. Dub.

Reſpon.

Calor præcipuus opifex nutritionis.

5. aſſertio. Quinta aſſertio. Accidens non poteſt virtute propria aliud accidens producere, ſed tantùm virtute ſubſtantiæ. Ab hac propoſitione diſſentit Scotus in 4. diſt.12.q.3. Aegidius in theorematis propoſitione 43. & plerique alij, ea potiſsimum innixi ratione; quia ex eo quòd, verbi gratia, calor alium calorem vi ſua gignat, non iccirco aget vltra propriam ſpeciem. Quare non eſt cur hoc ei denegandum videatur. Cæterùm noſtra ſententia veriſimilior eſt, magiſque Philoſophica, quam ſtatuit D. Thomas in 1. diſtin. 3. quæſt.4. art. 3. Nam cùm vnumquódque vt ſe habet ad eſſe, ita ad operandum; ſicut accidens non per ſe, nec virtute ſua eſt, ſed ſubſtantiæ; ita nec ſua, ſed ſubſtantiæ virtute operatur; non quia calorem efficiendo aliquid ſe nobilius produceret, ſed quia vi propria agendo naturæ ſuæ modum excederet.

Contra Scotũ, & alios.

Statuitur à D. Thoma.

ARTICVLVS IIII.

RESPONSIO AD ARGVMENTA, quibus prima opinio initio quæſtionis propoſita, nitebatur.

QVoniam ex iis,quæ hactenus diſſeruimus, conſtat primi articuli ſententias à veritate aberraſſe; earum argumenta diluenda à nobis hoc loco ſunt. Atque in primis illud, quod omnem concurſum actiuum ſubſtantiali formæ adimebat, ſic explicabitur. Cùm aqua calida manum calefacit,eiuſmodi actio,vt probat argumentum,non oritur à forma ſubſtantiali aquæ; attribuenda tamen eſt tum ipſi aquæ calidæ, tum calori, tum ſubſtantiali formæ ignis,tum denique igni,alio & alio modo. Aquæ calidæ,vt ſuppoſito immediato, quod ſecundum formam caloris,quam ſuſtentat,calefacit. Calori,tanquam proximo principio, & rationi formali calefactionis, quod tamen non propria, ſed ignis virtute agit. Formæ ſubſtantiali ignis,vti principio principali actiuo,à quo in aquam calor defluxit, quodque in eodem calore, vt in ſua virtute operatur. Denique igni, tanquam præcipuo agenti, quod mediatè mediatione ſuppoſiti, ſed immediatione virtutis,eam calefactionem exhibet. *Actio aquæ calidæ calefacientis vnde oriatur.*

Id quod de actione aquæ calidæ manum calefacientis diximus, pari ratione aſſerendum eſt de actione,qua ferrum ignitum ſtupam ignit; niſi velimus,quod quibuſdam placet,non ferrum ipſum calore affectum,ſed ignis ſcintillulas emicantes ex particulis ferri in ignem conuerſi, ſtupam incendio corripere. At enim ſi ignis productio à ferro ipſo vi cohibiti in eo caloris exerceatur, aſcribenda erit ea productio ferro, vt ſuppoſito immediatè agenti per calorem, quem ſuſtinet, calori tanquam rationi formali calefactionis, cæteráque ſimiliter,vt de aqua calida dicebamus. Niſi quod diſcrimen illud,præter alia,cernitur inter generationem ignis ab igni,& eam, quæ à ferro candenti eſt; quod hæc non fit à forma ferri, niſi quatenus vnà cum materia calorem ſuſtinet, atque adeò denominatiuè duntaxat;illa verò fit à forma ignis elicitiuè, nō quidem per aliam actionem diſtinctam ab ea, qua calor operatur; ſed per vnam, eandémque; alioqui haberet etiam ſuppoſitum ignis aliam actionem diuerſam ab actione formæ; ſiquidem vt forma per calorem,ita ſuppoſitum per formam agit. *Actio ferri igniti.*

ARTICVLVS V.

ENODATIO DVBII CIRCA ACTIONEM caloris extra ſubiectum.

QVod attinet ad calorem ſi extra ſubiectum diuina virtute ponatur; quærat aliquis num is agere queat, ignemque producere. Nam quòd nequeat,hoc argumento videtur oſtendi. Non plus repugnat agere ignem *Suppoſiti & formæ eadē actio.*

in materiam quantitate affectam, ſed formæ ſubſtantialis adminiculo deſtitutam, eique formæ actum inuehere, quam calorem per ſe cohærentem ex aëre ignem generare: ſed illud ita repugnat, vt neutiquam poſsit fieri; ergo & hoc. Probatur aſſumptio, quia cùm calor, calefactióque ſint actus ſecundus, & hic naturæ ordine actum primum ſupponat; vtique non videntur poſſe recipi in materiam exutam ſubſtantiali forma, quæ eſt actus primus eorundem.

Actio caloris ſummi extra ſubiectum.

Aſſerendum tamen eſt calorem intenſum extra ſubſtantiam; ſed tamen in quantitate exiſtentem (ſine quantitate enim non dabitur mutuus contactus, quem ad eiuſmodi actiones natura requirit) poſſe ignem generare; cùm non ſit negandum in diuina Euchariſtia ſpecies vini conſecrati, quæ extra ſubſtantiam conſiſtunt, iniectam aquam in vinum poſſe conuertere. Nec ratio in contrarium adducta quicquam negotij exhibet. Etenim ſicut in prædicto myſterio ſpecies conſecratæ aduentitia accidentia per ſe recipiunt, quamuis nulla ibi ſubſtantialis forma præſit; ita materia prima interuentu ſolius quantitatis ſummum calorem recipiet. Nimirum illa actus ſecundi à primo dependentia neutiquam eſſentialis eſt; ſed phyſica duntaxat, quam diuinitus compenſari poſſe Euchariſtiæ miraculo docemur.

De hac re D. Thom. 3. par. q. 77. art. 3. & in 4. d. 12. aliique doct. ibidem.

Actus ſecundi à primo qualis dependentia.

Propoſita dubitatione hunc in modum explicata ad argumentum, quod illius occaſio fuit, reſpondemus ſummum calorem extra ſubiectum cohærentem non propria facultate ignem generaturum; ſed ſubſtantiæ, nempe ignis, cuius ille inſtrumentaria vis eſt. At cuiuſnam ignis? nempe eius, in quo priùs extiterat, ſi iam antea in ſubiecto erat. Quòd ſi in nullo fuerit; ſed denuò producatur; erit fortaſſe qui dicat referendam tunc eam generationem ad aliquem ignem indeterminatè, ac vagè ſumptum. Verùm id facilè coarguetur; cùm determinatus effectus certas, ac præfinitas cauſſas habere debeat. Spectabit igitur ea generatio tanquam ad principem cauſſam ſecundam ad eum ignem, cui eiuſmodi calor naturæ diſtributione debetur. Namque vt omnes ignes, quos creare Deus poteſt, certum ſibi calorem ſingularem, quo conſeruentur, & actiones ſuas adminiſtrent, phyſica neceſsitate depoſcunt, (cùm iſtiuſmodi ſingulares affectiones ſingularium naturarum appendices, & quaſi corollaria quædam ſint) ita quiuis calor ſummo gradu intenſus aliquem certum ignem à Deo creabilem neceſſariò reſpicit; ſicuti & quilibet alius effectus naturalis certam habet cauſſam effectiuam, ſingularem, à qua dependeat, vt lib. 5. Metaphyſ. patebit.

Altera dubitatio.

Reſponſio.

ARTICVLVS VI.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum pro ſecunda opinione.

EÆ verò rationes, quæ ſuadere nitebantur accidentia nullo pacto ſubſtantiam producere, ita diluentur. Ad primam dicendum erit cum D. Thoma 2. contra gentes cap. 21. & de veritate quæſt. 27. art. 4. nihil

Solut. 1.

 vltra

vltra ſuum gradum, aut ſpeciem quicquam moliri poſſe propria virtute; poſſe tamen virtute nobilioris agentis, quomodo accidentia non ſua, ſed ſubſtantiæ virtute, ſubſtantiam gignunt. Ad ſecundam, formam ſubſtantialem eius, quod vniuoca generatione producitur, non oportere ſimilem eſſe formæ proximæ, qua generans, vt inſtrumento vtitur; ſed primæ, ac ſubſtantiali formæ ipſius generantis. Ad tertiam negandum eſt, quod aſſumit; tametſi à nonnullis concedatur, & ad eius probationem dicendum cum Caietano ad art. 3. quæſtionis 54. primæ partis, tripliciter poſſe rem aliquam eſſe principium productiuum actionis; videlicet proximum, & non principale, principale & non proximum; proximum & principale ſimul. Porro eſſe principium primo modo, infimæ notæ eſt; ideóque accidentium naturæ congruit. Eſſe principium ſecundo modo, medium quid cenſetur, atque ita creatæ ſubſtantiæ accommodatur, quæ inter primam formam, ſiue actum purum, ideſt, Deum, & inter accidentia medium locum obtinet. Denique eſſe principium tertio modo ſupremam, infinitámque arguit perfectionem, vti ſuperiùs diximus, & id circo primæ duntaxat cauſſæ conuenit, quæ neque medio, neque aliena virtute, ad operandum eget. Ex quo patet cur nulla ſubſtantia creata ſine interuentu accidentium formam ſubſtantialem in materiam inducat.

[Margin: Sol. 2. Quid requiratur ad generationem vniuocam. Sol. 3. Tripartita varietas principiorum actiuorum. — Vt à Rich. 1. ſent. 2. part. diſtinct. 3. in 2. princip. q. 7. à Guillielmo Pariſienſi in li. de Trin. — Eſſe principiũ agendi proximum, & principale ſimul, arguit infinitã perfectionem.]

Ad quartam, quæ non mediocriter fauet opinioni exiſtimantium generationem non veram eſſe actionem; ſed terminum duntaxat alterationis præeuntis, dicendum eſt ignis generationem non à calore tantùm elici, ſed communiter à cæteris accidentibus, quæ ignis formam inducunt: nec eſſe abſurdum vnam, eandémque actionem à multis inſtrumentarijs principijs, quatenus omnia materiam ad vnam formam præparant, atque ordinant, proficiſci. Intellige autem oriri ab ijs accidentibus generationem, non quaſi ea tunc exiſtant (omnia námque vt in primo de generatione ſtatuimus, pariter cum re corrupta ipſo generationis momento intereunt (ſed quia cùm non niſi per accidens, vt pore alterius occaſu occidant, perinde ſeſe ad generationem eliciendam habent, ac ſi etiam tunc in rerum natura permanerent. Qua de re ſuo loco pleniùs, ac planiùs.

[Margin: Sol 4. Communis accidentium concurſus ad generationem.]

QVÆSTIO XIX.

VTRVM EX OMNIBVS ACCIDENTIbus ſolæ qualitates agendi vim habeant.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA OSTENDERE videantur alijs quoque accidentibus eam vim ineſſe.

QVoniam proxima quæſtione ſtatuimus accidentia tanquam ſubſtantiarum inſtrumenta productionem formarum ſubſtantialium attingere,

gere,proindéque agendi vim habere; proximum eſt, vt ſcrutemur num ea vis ſolis qualitatibus, vt eſt communis philoſophantium vox, an alijs quoque accidentibus competat. Nam quòd alijs etiam conuenire aſſerendum ſit,hiſce argumentis videtur confici.

Primum argu. Quicquid ab intellectu noſtro percipitur concurrit actiuè per ſuam ſpeciem ad intellectionem,& verbum, tanquam parens per ſeminariam virtutem ad gignendam ſobolem; ſed accidentia aliarum categoriarum percipiuntur à noſtro intellectu,vt planum eſt. Igitur ea omnia aliquam agendi vim poſsident: cùm inſtrumenti actio principali agenti aſcribatur, ab eoque deriuetur. Lege D. Augu. 15. de Trinit. cap.26.

2. arg. Deinde teſte Ariſtotele lib. 2. de cœlo cap. 3. text. 17. & 1. Ethic.cap.7. Vnumquodque eſt propter ſuam operationem, alioqui fruſtra eſſet. Igitur nihil eſt in natura rerum,quod omnis actionis expers ſit.Corroboraturq́ue argumentũ,quia ſicuti optimum,& induſtrium patrem familias decet curare ne quid domi ſuæ otioſum ſit;ita congruere videtur, vt naturæ auctor in mundi vniuerſitate,& in hac ſua quaſi domo, nihil obtorpeſcere,nihil ſine opere,& actione,eſſe patiatur.

3. arg. Tertiò,idem priuatim oſtenditur in relationibus.Nulla enim idonea ratio afferri poteſt,cur relationes nihil agant, & non deſunt quæ oppoſitum ſuadeant.Primùm quia ſunt actus, & omnem actum ſua actiuitas, & actio comitantur.Item quia relationes induunt rationem cauſſarum finalium, vt patet cùm quis rei literariæ nauat operam gratia honoris, qui relatio quædam eſt.Quòd ſi relationes hanc cauſſalitatem, quæ inter omnes præcipua eſt, interdum obeunt; cur non etiam modum cauſſandi efficientis cauſſæ aliquando adminiſtrent?

4. arg. Quartò.Motus ad locum eſt quantitas, & tamen multis in rebus agendi facultatem obtinet.Ergo aliqua quantitas habet vim actiuam.Probatur aſſumptio, primùm quia ſphæræ cœleſtes miniſterio motus, quo circunuehuntur,agunt in orbem ſublunarem. Deinde quia attritus duorum corporum non calorem ſolùm,ſed interdum quoque ignem excitat.

5. arg. Poſtremò.Multæ actiones ſunt principia effectiua aliarum; ergò ſaltem actionibus conuenit eſſe principium agendi.Probatur antecedens.Nam ex compluſium philoſophorum iudicio contemplatio cauſſat efficienter delectationem notitia intellectus,actum deſiderij:finis appetitio, volitionem eorum,quæ ad finem ſunt;& aſſenſus principiorum,aſſenſum concluſionis. Non cauſſant verò hæc vt productiones; (ſiquidem contemplatio, verbi cauſſa, non eſt ipſa delectationis productio; nec appetitio finis, volitio mediorum &cæt.)ſed vt principia actiua,quibus anima ad conſequentes illas actiones eliciendas vtitur.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVAESTIONIS,

IN hac diſceptatione communi philoſophorum voce celebratur ex omnibus accidentibus ſolas qualitates agendi vim obtinere, Verùm cùm vltimum

mum argumentum ſuperioris articuli eorundem Philoſophorum cōſenſu probet multas internas actiones eſſe principia actiua aliarum, videtur equidem communis illa aſſertio ita accipienda, vt non ſimpliciter ex omnibus accidentibus, ſed tantummodò è fixis, (cuiuſmodi non ſunt prædictæ actiones, quæ vt plurimùm confeſtim euaneſcunt) ſolæ qualitates agendi vim habeant. Eſtque admodum veriſimile ideo pronunciatum illud ab ijs auctoribus ad ſolas qualitates reſtrictum fuiſſe, quia plerique internas operationes qualitatibus annumerant, ſed quia verior eſt ſententia quæ illas ad actionis categoriam pertinere ſtatuit; iccirco non videtur nobis abſolutè pronunciandum ex omnibus accidentibus ſolas qualitates eſſe principia actiua, ſed adhibendam eam, quam diximus, moderationem. Explicatur cōmune pronunciatum Philoſophorum.

Quoniam autem magis ordinaria principia actiua formarum ſubſtantialium ſunt qualitates, aduerte eius rei conuenientiam, & rationem inde eſſe; quòd cum omne compoſitum naturale conſtet materia, & forma, quarum illa patiendi munus obit; hæc agendi: his duobus principijs duo alia eorundem officiorum quaſi adminiſtra, contributa fuēre: materiæ quantitas; formæ verò qualitas. Etenim materia interuentu quantitatis accidentia recipit (intellige vt ſubiectum quo) forma verò miniſterio qualitatum operatur. Nam cum materia de ſuo extenſa non ſit, oportuit conferri illi à natura quantitatem, cuius interuentu extenderetur, corporaliáque accidentia reciperet. Rurſum cum forma ſubſtantialis immediatum agendi principium eſſe nequeat, procurandum ei fuit à natura aliquod agendi inſtrumentum, quo vteretur. Hoc verò eſſe qualitatem ex eo conſtat, quia agentia naturalia per potentias, per calorem, frigus, humorem, ſiccitatem, aliaque eiuſmodi ad qualitatum genus pertinentia, operari ſolent. Item quia, vti paſsim videmus, qualitates, alias ſibi conſimiles generant, calorem calor, humorem humor. Quod tamen cæteris ferè accidentibus denegatum eſt. Nec enim quantitas aliam quantitatem efficit, nec relatio relationem; ſimilitérque res habet in alijs, prǽterquam in nonnullis actionibus, vt antea monuimus. Cur qualitates ſint principia actiua formarum. Materię priuatim ſubſeruit quantitas: formæ qualitas. Quantitas non eſt actiua, nec relatio.

Qualitatum varietas quoad vim agendi. Illud tamen ignorandum non eſt agendi vim non ad omnes qualitates eodem pacto ſe habere. Quædam enim ſunt actiuæ realiter ſimul & intentionaliter; vt lux, & calor; lux enim non aliam tantùm lucem producit, ſed vnà cum ea ſui imaginem mittit, quæ perlata ad oculum ſimul cum videndi facultate viſionem efficit. Item calor non alium duntaxat calorem gignit; ſed ſui idolum ex ſe profert, quod ſenſiterio tactus inuſtum ſimiliter ad ſenſionem caloris pariter concurrit. Aliæ verò ſunt qualitates, quæ realiter tantùm agunt, vt potentiæ vegetatrices. Aliæ, quæ intentionaliter tantùm, vt colores: aliæ quæ neutro modo, vt character, & incorruptibilitas beatorum corporum.

Ex hoc etiam numero eſt figura, vt alibi diximus. Quanquam non deſunt, qui eam faciant principium actiuum motus ad locum, vt Durandus in 1. d. 45. q. 2. & Magnus Albertus ad finem 4. libri de cœlo, vbi ait figuram acutam eſſe partem potentiæ actiuæ medium ſecantis, eamque potentiam ex tribus coaleſcere, & integrari, videlicet ex acuto, graui, & duro. Vnde

eſt

eſt quod acutiora, grauiora, & duriora facilius penetrant, & percurrunt medium.

Pro noſtra tamen opinione ſunt Scotus in 4. diſt. 1. qu. 5. D. Thomas ſecunda ſecundæ q. 96. art. 2. & 3. contra gent. cap. 105. Ferrarienſis eodem loco, & alij. Idque optima ratione. Nam cùm figura nihil aliud ſit, quàm modus quantitatis; & quãtitas, vt ſępe diximus, omnis actiuitatis expers ſit, vtpote quæ ſe habeat ex parte materiæ, conſequens eſt, vt agendi vi careat. Nec obſtat quod acuta corpora, cæteris paribus, per aquam velociùs deſcẽdunt. Non enim id ex eo prouenit quòd acumen actiuè influat ad motum: ſolùm námque diſpoſitiuè ad illam maiorem celeritatem præſtandam ſeſe habet, quatenus videlicet figurę acutæ minor moles ſe opponit, atque adeò minor reſiſtentia ex parte corporis, quod perrumpitur: ſicuti & figura plana, quia maiorem corporis portionem tangit, ſegniorem reddit motum, vt docet Ariſtoteles 4. lib. de cœlo cap. vlt. tex. 44. & Commen. ibidem. Lege etiam quę in eandem ſententiam ſcripſit Ariſtoteles in Mechanicis ad eam quæſtionem, cuius initium eſt, cur ex figurarum genere quæcunque rotundæ ſunt, & circinatæ.

Thienẽſis 4 de cœlo. cap. vlt.

Figura non eſt principium actiuum motus localis.

Corpora acuta cur velociùs deſcendant.

Ariſt. Comm.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR AD PRIMI *articuli argumenta.*

Sol. 1. argum.

NVnc argumenta initio propoſita ſoluamus. Ad 1. reſpondendum eſt, etſi ſpecies concurrant actiuè ad intellectionem, & verbum; non tamen omnia, quorum illæ ſpecies ſunt ritè dici per eas actiuè concurrere, niſi talia ſint, vt ad eiuſmodi ſpecierũ generationẽ proximè, vel remotè aliquam vim actiuam contulerint; ſic enim cenſebuntur ſpecies eorum inſtrumenta, vt pote ab eis aliquo modo deriuatæ. Quare cùm non omnia accidentia eam actiuitatem ad generationem ſpecierum intelligibilium, etiam remotè præbeant, vt 3. libro de anima oſtendimus; fit vt non omnia reſpectu intellectionum actiua principia cenſeri debeant. Adde quòd noſtra quæſtio erat de principiis proximè elicientibus actionem, de quibus propoſitum argumentum nullam ingerit dubitationem.

Lege Gregoriũ in 2. d. 23. qu. 1.

Quæ res concurrant actiuè per ſpecies ad intellectionẽ.

Solutio 2.

Ad 2. dic effatum illud Ariſtotelis, de ſubſtantiis potiſsimùm intelligi; nec de omnib⁹ vniuerſim; cũ materia nihil agat, etſi ad actiones formę, pro rata ſua portione, cõcurrat; nõ quidẽ eas efficiẽdo, ſed recipiẽdo: ñẽ etiã cõponendo totum, cuius eſt agere. Illud vero de cura patris familias, ſic explicabitur. Optimum patrem familias, licet non patiatur domi ſuæ quicquam prorſus inutile, & ſuperuacaneum eſſe; non ab omnibus tamen opus exigere. Quod & diuini artificis ſapientia mirificè præſtat in hoc mundi opificio, in quo, etſi non omnibus agendi vim tribuerit; nihil tamen fruſtrà condidit, nihil fruſtra eſſe ſinit; cùm tam ea, quæ agunt, quàm quæ non agunt, aliis pro naturæ ſuæ modo vtilia ſint; vt erit conſideranti perſpicuum.

Nihil à Deo fruſtra conditum.

Ad 3. Relationes eſſe actus; ſed non omni actui actiuitatem ineſſe, nec ab omni

Sol. 3.

omni actionem proficiſci;ſed ab iis,qui perfectiorem naturæ gradum obtinent;cuiuſmodi ſunt potiſsimùm qualitates, quę peculiari modo formam ſequuntur,vt alibi etiam diximus. Nec refert quod relationes interdum finis cauſſalitatem ſortiuntur. Licet enim finis, conſideratione quadam, vt progreſſu patebit,principalis cauſſa habeatur;modus tamen, quo efficiens mouet,maiorem perfectionem requirit;cùm moueat per influxum actiuũ, verámque & germanam actionem. Quæ ratio cauſsandi non potuit conuenire relationibus,quæ tantummodò ſunt habitudines ad aliud, minimũque de natura entis poſsident,vt Auerroes 12. Metaphy. comm. 19. docet. Vnde liquet non ſine cauſsa agendi vim relationibus denegari. Quod ex eo etiam ſtabilitur,quia ſi relationes tum ob alias cauſsas, tum ob tenuitatem ſui eſſe nequeunt motum,vel actionem terminare, vt 5. libro patebit; certè multò minùs motum,vel actionem inchoare poterunt. Plus enim ad inchoandum,ſiue producendum, quàm ad determinandum exigitur. Accedit ratio Theologica. Nam ſi qua relatio eſſet operatiua, maximè eſſent diuinę relationes, quę cæteris infinitè eminentiores ſunt:at quòd hę operatiuę nõ ſint,cõſtar ex eo,quia cùm,verbi gratia,relatio Patris aliis perſonis nõ cõueniat,ſequeretur poſſe Patrẽ aliquid per eam operari ſine aliarum perſonarum conſortio,sicque Trinitatis opera non eſſent indiuiſa, cuius oppoſitum non ſolùm affirmant Patres communi conſenſu, ſed decreuit etiã ſexta ſynodus generalis act.11.in epiſtola Sophronij, & concilium Toletanum 6.can.1. in ſymbolo fidei.

[Margin: Lib. 1. huius operis ca. 4. qu. 1 art. 1.]

[Margin: Relationes cur principium actiuum non ſint.]

[Margin: Relationes diuinæ non ſunt operatiuæ.]

[Margin: Sol. 4i.]

Ad quartum paucis reſpondemus, ſi hoc reſpondere eſt, ac non potius reſponſionem in ſuum locum reſeruare; videlicet neutrum ex iis duobus effectis,quę retulimus,actiuè,ac per ſe cauſſari à motu locali, prout continuum,ac quantum quidpiam eſt, quod argumentum oſtendere nitebatur vtrum vero ab eodem ſub alia conſideratione cauſſentur, in libris de cælo patebit. Ad quintum argumentum quid reſpondendum ſit patet ex dictis.

QVÆSTIO XX.

VTRVM FINIS VERE, AC PROpriè cauſſa ſit,an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON ESSE.

NOn eſt à nobis ſine diſputatione prætereunda finalis cauſsa, cuius ignoratio veteres Philoſophos multis erroribus implicuit,vt conſtat ex iis,quę ab Ariſt.c.8.huius lib.& 1.de partibus animal.c.1.& 1.Metaph.à ca.3. in diſputatione de cauſsis tradita ſunt. Quod ergo ad præſentem quęſtionẽ ſpectat,erit qui probet non debere finem inter cauſsas numerari, in primis hoc modo. Celebre eſt pronuntiatum in Philoſophia,cauſsam, & effectum ſimul

[Margin: Pronuntiatum Philoſophicũ.]

ſimul eſſe; quod vt interpretes explicant, ſic accipiendum eſt, vt ſi cauſſa & effectus ſumantur quoad relationes, quibus ſe mutuò reſpiciunt, dicantur ſimul natura eſſe; ſi verò quoad ipſam cauſſalitatem, rationemvè cauſſandi; perhibeantur eſſe ſimul duratione, ſiue temporaria, ſiue momentanea; cum fieri non poſsit vt vlla res cauſſet actu, quin id, quod ab ea cauſſatur, pariter exiſtat. Hoc conſtituto videtur facilè probari finem non eſſe cauſſam; ſiquidem exiſtente eius effectu, nondum ipſe exiſtit, vt patet cum quis obtinendi magiſtratus gratia literis nauat operam, cui futurus magiſtratus, finis eſt, præſens verò ſtudium, eiuſdem finis effectus.

1 argum.

Secundò. Omnis cauſſa eſt principium, vt alibi diximus, nullum principium eſt finis; igitur nullus finis eſt cauſſa. Minor probatur, quia recte Ariſtotele lib. 3. Metaph. cap. 2. tex. 3. finis, & principium opponitur inter ſeſe, cùm finis ſit id, in quod definitur, principium verò, id à quo incipitur.

2 argum.

Tertiò, quòd finis ſaltem propriè cauſſa non ſit, ita oſtenditur. Id quod impropriè cauſſat, non poteſt propriè cauſſa eſſe; atqui finis cauſſat impropriè; quandoquidem eius cauſſalitas, conſiſtit in tranſlatitia, & impropria motione, vt mox patebit. Non igitur finis propriè cauſſa eſt.

3 arg.

ARTICVLVS II.

ESSE VERE, AC PROPRIE cauſſam, omniumque primam.

IN hac dubitatione prænotandæ ſunt variæ diuiſiones finium. Quarum prima ſumitur ex iis, quæ docuit Ariſtoteles 2. de anima cap. 4. tex. 37. & hoc in libro cap. 2. tex. 23. & cap. 7. text. 71. vt etiam D. Thomas, Simplicius & Philoponus ibidem annotarunt, videlicet finem aut eſſe finem cuius; aut finem cui. Finis cuius eſt id, cuius obtinendi gratia aliquid fit, vt valetudo, quam vt aſſequamur medicamentum ſumimus. Finis cui, eſt, in cuius gratiam fit aliquid; vt ægrotus, cui valetudo medicamentorum interuentu procuratur.

1. diuiſio finis. Finis cuius. Finis cui.

Secunda eſt. Finium alter vocatur generationis; alter rei genitæ. Ille eſt forma, quæ per generationem inducitur, & à generante intenditur. Hic operatio, cuius gratia vnunquodque eſſe dicitur. Quam diuiſionem inculcat Auerroes 4. libro de cælo comm. 22. colligiturque ex Ariſtotele 1. de ortu, & interitu cap. 7. tex. 55. & hoc in libro ca. 7. tex. 70. itémque 2. de cœlo cap. 3. tex. 17.

2. diuiſio.

Tertia. Quidam fines operationi præexiſtunt, nec agentia in eorum effectionem tendunt, ſed ideò operantur, vt eis coniungi, aut aſsimilari poſſint. Sic Deus eſt finis non ſolùm creaturæ intellectualis, quæ ipſo frui poteſt; ſed etiam totius naturæ, quæ ſimilitudinem diuini eſſe, pro ſuo modo, affectat. Alij ſunt fines, qui agentis actioni non præexiſtunt; ſed ab eo efficiuntur, vt forma, quæ per generationem acquiritur. Hos docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 2. tex. 23. eſſe terminos motuum; quia formæ ſubſtantiales præeuntibus diſpoſitionibus, quæ motu inducuntur, mate-

3. diuiſio. Deus finis omnium.

Lege Ariſt. 2. lib. de cœl. c. 12. text. 64. & lib. 12. Metap. c. 12. tex 36.

De his finibus D. Thom. 3. côtr. gent. c. 18.

tiam ſubeunt.

His animaduerſis, concluſio ſit, finem non ſolùm eſſe verè, ac propriè cauſſam; ſed omnium primam. Huiuſce concluſionis veritas, etſi quoſdam ex antiquis Philoſophis, vt initio præfati ſumus, latuerit; communi tamen aſſenſu recepta eſt. Priorem eius partem aſſeruit, probauitque Ariſtoteles cap.3. huius libri tex. 29. Patet autem ex eo, quia finis eſt, cuius gratia fit aliquid, vnumquodque autem pendet per ſe ab illo, cuius gratia fit, & omne illud, à quo aliquid per ſe pendet, verè, ac propriè cauſſa illius eſt. Poſterior pars eiuſdem concluſionis traditur ab Ariſtotele hoc in lib. c. 3. tex. 31. & 11. Metaphy. cap. 1. text. 36. Concl.

Suadeturq; ea ratione, quia cum efficiens non niſi alicuius gratia operetur, neceſſe eſt antequam agat, & materiæ formam inducat, moueri à fine: Lege d. Th. 1. p. q. 5. art. 4. ſicque finis motio cauſſalitates omnium aliarum cauſſarum, ſaltem origine, antecedit. Itaque primum locum obtinet finis, ſecundum agens, tertium materia, quartum forma. Poteſt etiam ea ex parte cauſſalitas finis non origine tantùm, ſed dignitate prior vocari, videlicet quia vt agere, quàm agi præſtantius eſt; ita in ordine mouentium id excellit, quod mouet non motum; quo pacto ſe habet finis cùm ipſe moueat cæteras cauſſas, nec ab alia moueatur, vt docet Ariſtoteles loc. próximè cit. & 3. de anima cap. 10. tex. 54. Lege Magnum Albertum hoc loco tractatu 2, cap. 5. vbi aliam prioritatis ſeriem inter cauſſas tradit. Denique aduerte quadam conſideratione ſingulas cauſſas poſſe cæteris priores nuncupari. Nam ſi vetuſtas, & ſtabilitas ſpectetur, prima eſt materia: ſi quidditatis notio, forma: ſi ratio phyſicę motionis, efficiens: ſi modus excitandi, ac pelliciendi, finis.

Cauſſalitas finis non origine tantùm, ſed dignitate prior.

Argumenta autem, quæ oſtendere videbantur finem non verè, ac propriè cauſſam eſſe, hunc in modum refutanda erunt. Ad 1. conceſsis quæ in eo aſſumuntur dicendum, etſi finis, cùm actu cauſſat, non exiſtat ſecundum eſſe, quod habet in rebus; exiſtere tamen ſecundum eſſe intentionale, quod in mente obtinet, dum apprehenditur; quæ apprehenſio, vt paulò poſt dicemus, eſt conditio, ſine qua finis ſuam cauſſalitatem exercere non poteſt.

Sol. primi argum. — Ita Sonc. 5. Metaph. q. 3.

Sol. 2. Secundum refellitur inficiatione minoris. Licet enim finis ſi pro extremo ſumatur, principio repugnet, non tamen ſi accipiatur prout deſignat cauſſam finalem, quæ principium eſt, quatenus ab eo ſua principiata dependent. Ariſtoteles tamen loc. cit. cùm finem principio opponi dixit, principium ſumpſit pro eo vnde motus oritur, ideſt, pro efficiente, cui finis relatiuè opponitur, cùm non ad media tantùm, ſed ad efficiens quoque referatur.

Sol. 3. Tertio ſatisfit concedendo motionem finis impropriam eſſe in genere motus, negando tamen eſſe impropriam in ratione cauſſandi. Nam eſto finis metaphoricè moueat, vt ſequenti quæſtione patebit, propriè tamen cauſſat; quia propriè ab eo pendet id, quod ab ipſo cauſſatur.

QVÆSTIO XXI.

VTRVM CAVSSALITAS FINIS IN metaphorica motione conſiſtat,an non?

ARTICVLVS I.

VIDERI NON IN EA CONSISTERE.

VTquænam finis cauſſalitas ſit ſcrutemur, animaduertendum eſt ex Diuo Thoma in 1. 2.q. 9. art. 1. & Scoto in 1. d. 1. q. 4. duplicem eſſe motionem, vnam propriam, quæ fit per veram,& germanam actionem, vt cùm ignis aquam calefacit; aliam impropriam,& tranſlatitiam, cuiuſmodi eſt ea, qua mouere dicitur id, quod ſui amoré iniiciendo allicit, trahitque ad ſeſe; ob quem tractum dicitur anima magis eſſe vbi amat, quam vbi animat, quia videlicet ad rem amatam quodammodo extra ſe affectu rapitur; vt præclarè docet D. Dionyſius 4.cap.de diu.nom.

Duplex motio, vna propria, altera tranſlatitia.

Ex D. Bern.

Hoc poſito in quæſtionem vocamus num cauſſalitas finis conſiſtat in metaphorica illa motione, qua res, quæ finis nuncupatur, ex ſui deſiderio cauſſam agentem ad operandum allicit. Pars negatiua hiſce argumentis videtur concludi. Aliquid allicit, & non eſt finis; aliquid eſt finis, & non allicit. Ergo cauſſalitas finis non conſiſtit in alliciendo. Prior antecedentis pars ſuadetur, quia voluntas diuina allicitur à ſua bonitate ad operandum; Quo ſpectat illud Boëtij libro 3. de conſolatione Philoſophiæ metro. 3.

1. argum.

Quem non externæ pepulerunt fingere cauſſæ
Materiæ fluitantis opus; verùm inſita ſummi
Forma boni liuore carens:

Et tamen diuinæ voluntatis in ſe ſumptæ nec finis, nec alia vlla cauſſa eſſe poteſt; cùm Dei voluntas ab ipſo Deo non diſtinguatur, quem aliunde cauſſari non poſſe luce clarius eſt. Secunda pars eiuſdem antecedentis probatur; quia finis, & boni vna, eadémque ratio eſt; at conſtat aurum, verbi gratia, in ſe actu bonum quidpiam eſſe; & tamen non ſemper allicere; cùm à multis contemnatur.

Secundò, Motionem illam, qua finis cauſſam agentem allicit, præcedit actio intellectus obiicientis appetitui ipſum finem. Ergo finis cauſſalitas non debet in ea motione conſtitui. Aſſumptum liquet, cùm appetitus teſte D. Auguſtino 8.de Trinit.capit.53.non poſsit ferri in ignotum. Conſequutio oſtenditur, quia cauſſa finalis, vt paulò ante diſſeruimus, eſt omnium cauſſarum prima, cæteráſque cauſſalitates præit, quod eſſe non poteſt, ſi eius motionem anteuertit prædicta intellectus operatio.

2. argum.

Appetitus non fertur in ignotum.

Tertiò, Cum finis allicit, eo pacto mouet, quo is qui conſulit, ſiquidem vterq; inuitat, rem appetitui proponẽdo; at motio conſulentis ad efficientem cauſſam ſpectat, vt Ariſtoteles hoc in libro capit.3.text.29.hiſce verbis

3. argum.

 ediſſe

ediſſerit. Prætcrea id, vnde mutationis aut quietis primum eſt principium; qualis cauſſa eſt is, qui conſulit, & pater filij, & vno nomine id, quod efficit eius, quod fit: ergo & illa finis motio tota erit efficientis cauſſæ. *Motio eius, qui conſulit ad effectricé cauſſam pertinet.*

Quartò, Etiam ea, quæ cognitione carent, gratia finis operantur, vt in progreſſu huius libri patebit: & tamen non alliciuntur à fine; ſiquidem iſtiuſmodi allectio non niſi præeunte notitia fit. Igitur allectio appetitus non requiritur ad cauſſalitatem finis. *4. argum.*

Poſtremò finis confert medijs appetibilitatem. Sæpe enim media, quæ *5. argum.* alioqui moleſta, & ingrata ſunt, propterea quod ad finem aſſequendum conducunt, redduntur amabilia, actuque amantur, vt patet in ſectione venæ, potione, abſtinentia à cibo, alijſque in genus. Non igitur finis tantummodò reſpectu cauſſæ agentis, quam allicit; ſed etiam reſpectu mediorum cauſſalitatem exercet.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS ENODATIO.

Communis ſententia. IN hac diſceptatione communis Philoſophorum opinio eſt cauſſalitatem finis conſiſtere in metaphorica illa motione, quam diximus. Ita ſentit D. Thomas 1. contra gent. cap. 75. Ferrarienſis ibidem, Scotus in 1. d. 5. q. 4. Gandauenſis 1. p. ſummæ art. 49. q. 6. Ochamus in 2. q. 3. art. 2. Alenſis 1. p. q. 17. membro 3. Soncinas 5. Metaphyſ. q. 2. M. Albertus eodem lib. tract. 1. cap. 3. Auicenna libro 6. ſuæ Metaphyſ. tractatu 5. cap. 5. & alij; quibus ſuffragatur Ariſtoteles 1. lib. de generatione cap. 7. tex. 55. vbi docet cauſſam, vnde principium motus exiſtit, ideſt, cauſſam efficientem, actiuam eſſe; non ita eam, cuius gratia cætera fiunt, ideſt, finalem, quæ non eſt actiua, niſi per tranſlationem. *Alias tamen de hac re ſententias refert Herueus q. 1. quodl. 2. Soncinas loco hic citato.*

Quia tamen hac in re non parua eſt difficultas, aliquot aſſertiones ad
1. aſſertio. eam illuſtrandam ſubiiciemus. Prima ſit. Metaphorica motio, qua res cognita appetitum allicit, eſt ratio cauſſandi finalis cauſſæ; non tamen reſpe-
Explicatio. ctu cuiuſlibet agentis, ſed creati tantùm. Hanc aſſertionem vt intelligas paucis accipe ea, quæ in fine, quod ad præſentem locum ſpectat, conſideranda occurrunt. Primùm igitur in ſanitate, exempli gratia, cernitur peculiaris quædam entitas naturæ animalis conſentanea, & accommodata; quæ nihil aliud eſt, quàm primarum quatuor qualitatum permiſtio, & temperies. Hanc conſequitur relatio conuenientiæ, ſeu bonitatis formalis. Poſt
Relatio bonitatis. hanc ſuboritur relatio appetibilis: ideò enim vnumquodque appetitur,
Relatio appetibilis. quia bonum, ſeu conueniens eſt. Tandem accedit relatio finis, qua ſanitas
Relatio finis. ad media & ad ea, quæ ipſius gratia fiunt, refertur. Quòd ſi quis obiiciat
Obiectio. Ariſtotelem hoc libro cap. 3. text. 31. & 1. Eth. cap. 1. ſupponere bonum, & finem idem eſſe; quare non rectè à nobis relationem finis à bonitatis relatione diſtingui. Occurrendum erit ex ſententia Philoſophi bonum & fi-
Reſponſio. nem idem eſſe, non quoad relationes; ſed quoad fundamentum, cui innituntur, quod vnum, idemque eſt, vt in ſanitate videre licet, quæ per eandem *Lege Capr. in 2 d. 34. quæſt. 1. Caiet. 1. p. q. 5. art. 1. Ferr. 1. contr. gent. cap. 57.*

Bonum & finis vt conueniant; vt differant.

candémet entitatem,qua vitam animalis ſeruat,appetitur vt bona, mouetque vt finis. Et verò non appetit Socrates relationem bonitatis, ſeu conuenientiæ, quam reſpectu illius ſanitas habet; ſed ſanitatem ipſam, quæ tamen non niſi prout relationi conuenientis ſubiacet, appetitionem terminat. Niſi enim res voluntati proponatur vt conueniens, nequaquam in ea ſui amorem,aut deſiderium excitabit.Ratio autem cur finem omnem, bonum quidpiam,ſeu verum,ſeu adumbratum eſſe oporteat,ea eſt;quia teſte D. Dionyſio quarto ca.de diuinis nominibus,nemo ad malum ſpectans operatur; & vt Seneca 4.de officijs,cap.17.ait nemo eſt à naturę lege adeò alienus,vt malum,niſi ſub aliqua ſpecie boni,poſsit appetere.

Lege initium primi Ethic. Damaſcenum 2. Fid. orth.ca. 11.

Dionyſ.

Seneca.

His ita explicatis,quòd motio, qua res ſub ratione conuenientis appetitui obiecta ipſum allicit, ratio cauſſandi finalis cauſſæ ſit, ex eo concluditur;quia talis motio non pertinet ad cauſſam efficientem,cuius eſt proprio, & non tranſlatitio motu mouere, nec ad cæteras cauſſas, vt earum cauſſandi modos intuenti planum erit: ſupereſt ergo vt ad finalem cauſſam ſpectet.

Quòd autem finis non eam habeat cauſſalitatem reſpectu cuiuſlibet agentis,ſed creati duntaxat,(vt annotauit Heruæus quodlib.2. q.1.) ea ratio probat, quia licet Deus externis ſuis actionibus operetur propter finem, teſtante ſacra pagina Prouerbiorum 16. illis verbis, vniuerſa propter ſemetipſum operatus eſt Dominus; tamen nullus finis diuinam voluntatem alliciendo,cauſſalitatem erga illam exercet;cùm internæ Dei actiones nullam cauſſam habere poſsint,vtpote quę ſint ipſe Deus.Itaque cùm ij auctores,quos ante retulimus,cauſſalitatẽ finis in metaphorica motione conſtituunt,non loquuntur(ſi modò rectè ſentiãt)de eiuſmodi cauſſalitate niſi in ordine ad agentia creata. Etſi ex eorum numero Soncinas parum conſideratè,non qualemcunque;ſed veram cauſſalitatem finis,attribuerit bonitati diuinæ reſpectu ſuæ volitionis.

Explicatio cõmunis ſententiæ de cauſſalitate finis.

Secunda aſſertio.Cauſſalitas finalis cauſſæ,ſi vniuersè loquamur, conſiſtit in eo,quòd res,quæ cauſſa denominatur, ſit id, cuius gratia fit aliquid. Debet autem verbum fieri, (quod obſeruat loco citato Heruæus) laxiore ſignificato ſumi;ita vt idem valeat,atque accipere eſſe actiuè ab alio. Qua vſurpatione non ſolùm res naturales, & artefactæ, aliæque eiuſmodi; ſed ipſæ quoque actiones fieri dicuntur. Probatur autem huiuſce aſſertionis veritas ex ipſa finis notione.Nam cùm finis ſit id, cuius gratia cætera fiunt, vt docuit Ariſtoteles hoc in libro cap.3.tex.31.& 2.de anima cap.4.text. 37. & 2. Metaphyſ. cap. 2. tex. 8. & 1. Ethic. cap. 7. conſequens eſt, vt vniuerſalis modus cauſſandi finalis cauſſæ in eo cernatur vt ab ipſa aliquid dependeat, quatenus eius gratia fit;quidquid illud ſit:quod ſequenti quæſtione declarandum erit.

2.aſſertio.

Explicatio.

* * *

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

REſpondeamus nunc ad argumenta, quibus oſtendi videbatur metaphoricam motionem, qua finis appetitum allicit, nullo modo ad cauſſalitatem finis, etiam reſpectu agentis creati, pertinere poſſe. Ad priorem partem eius, quod initio obiectum fuit, dicendum eſt, quidquid allicit, trahitque voluntatem, ita vt in ea tractum illum verè cauſſet, verè finalem cauſſam eſſe; voluntatem autem diuinam non ſic trahi à ſua bonitate; ſed per ſimplicem quandam allectionem ab omni dependentia, & cauſſalitate prorſus liberam, atque adeò longè diuerſam ab ea, qua voluntas creata in bonum rapitur. Nam præterquam quòd in diuinam naturam cauſſalitas paſsiua nullo modo cadere poteſt; amor etiam, quo Deus in ſuam bonitatem fertur, & bonitas ipſa omnino idem ſunt; ac proinde ſortiri inuicem non poſſunt rationem cauſſæ, & cauſſati. Sol.1. argu.

Diuina bonitas non allicit finaliter voluntatem diuinā.

Ad poſteriorem argumenti partem reſpondendum, etſi quidquid eſt actu finis, bonum quidpiam, ſeu verum ſeu adumbratum ſit; non tamen retro commeare, vt quidquid eſt bonum, ſit actu finis. Non enim boni & finis, quoad reciprocationem, eadem ratio exiſtit; licet cùm ſimul reperiuntur, eadem dici poſsit merito fundamenti, in quo conueniunt, ſicuti & quælibet duo accidentia vnum dicuntur ratione ſubiecti, in quo inhærent. Non obſtat autem his, quod quicquid appetitur vt bonum ſit finis, ſaltem aliquo modo, reſpectu appetitionis creatæ; & è conuerſo quicquid vt finis appetitur, bonum ſit.

Sol.2.

Ad 2. Concedendum eſt prius pronuntiatum, negandum poſterius, & ad eius confirmationem dicendum actioni intellectus obiicientis voluntati finem, præire aliam quandam finis cauſſalitatem. Quod ex eo patet, quia fieri nequit vt intellectus quicquam percipiat, quin eiuſmodi perceptione contendat in obiectum ſibi proprium & cōueniens, ac proinde in aliquem finem, ad quem impellatur, vel à voluntate, cùm ab ea mouetur; vel aliunde, vti accidit in ſubitis, & repentinis motibus, qui voluntatis concurſum anteuertunt. In ijs enim etſi intellectui nullus præſtituatur finis à voluntate creata; præſtituitur tamen ex directione cauſſæ primæ, hoc eſt, à Deo naturarum propenſionumque omnium auctore. Quod ſimiliter de finibus aliorum agentium, quæ naturæ neceſsitate operantur, progreſſu dicemus. Itáque adhuc ratum manet motionem finis ſimpliciter priorem eſſe motione efficientis cauſſæ: quia licet vna motio efficientis poſsit eſſe prior aliqua motione finis; omnis tamen efficientis motio in aliquam motionem finis, in qua tandem ſtatus ſit, reſoluitur.

Quænam finis cauſſalitas ſit prima.

Subitis motibus intellectus à quo præſtituatur finis.

Sol.3.

Tertium argumentum falſum aſſumit. Qui enim conſulit, ediſſerendo proponit ea, quibus rei, de qua agitur, proſequutionem, vel fugam ſuadeat: proindéque actiuè mouet: non ita verò finis, qui ſuæ bonitatis præſentiam

obiectiuè tantùm exhibet appetitui.

Sol. 4.

Ad 4. Fatendum eſt agentia naturalia, quæ cognoſcendi, & appetendi vi carent, non allici per ſe à fine, ſicuti nec in ipſũ per ſe cotẽdunt; ſed quatenus diriguntur à prima cauſſa, in qua eorum finis, cognitio, & amor præexiſtit. Vnde intelliges motionem illam metaphoricam, qua finis appetitum excitat, eiúsque actionem cauſſat ita conuenire ſoli agenti creato, vt non conueniat omni. Vltimi argumenti ſolutio ex iis, quæ in ſequẽti quæſtione aſſerenda ſunt petenda erit.

Agentia cognitionis experſa nõ alliciuntur per ſe à fine.

QVÆSTIO XXII.

VTRVM OMNIS OPERATIO CAVSſæ agentis ſit effectus finis, an non?

ARTICVLVS I.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

VT propoſitæ quæſtioni ſatisfiat aduertendum eſt in eo, qui ex delectu, ſeu liberè operatur, & finem aliquem obtinere ſtudet, varias operationes ordinem quendam inter ſe habentes ſpectari: quarum præcipuę hæ sũt. Prima, ſimplex amor finis. Secunda, aſſequendi finis deſiderium. Tertia, intentio, qua voluntas finem adipiſci optat, non iam ſimplici appetitione, vt antea; ſed per media idonea, nondum tamẽ particulatim explicita, ſed cõfusè. Quarta, mediorum ad comparandum finem inueſtigatio. Quinta, iudicium de mediis. Sexta, mediorum electio. Septima, eorundem mediorum executio, applicatiovè. Octaua, adeptio finis. Eſt ergo inter Philoſophos diſceptatio num hæ omnes actiones inter effecta cauſſæ finalis numerandæ ſint. Quidam eas tantùm numerandas putant, quæ circa media verſantur. Quod inde videtur concludi, quia eæ tantum actiones effecta finis cenſeri debent, quæ finis gratia ſunt; cùm finis definiatur id, cuius gratia fit aliquid; at illæ tantùm videntur eſſe gratia finis, quæ ad ipſum conſequendum ordinantur; cuiuſmodi ſunt quæ duntaxat circa media inſiſtunt; præſertim cùm finis, qua finis, importet habitudinem ad media.

Controuerſia de diſtinctione horum actuũ tractatur in prima ſecundæ q. 12.

Variæ operationes ordinatim ſeſe excipientes in iis, quæ gratia finis operantur.

Status controuerſiæ.

Prima opin.

Alij etiam intentionem reponunt inter effecta finis, non tamen eius amorem; propterea quod fieri gratia alicuius nihil aliud eſſe videatur, quàm fieri propter aliquid amatum, quod conuenit intentioni, quæ amore finis elicitur, non autem ipſi amori, quem in eodem agente alius amor non antecedit.

Secunda opin.

Gregorius in 2. diſt. 38. quæſt. vnica art. 1. ibidémque Gabriel notabili 2. finem trifariam vſurpari volunt; communiter, propriè, & magis propriè. Communiter, cùm pro quolibet appetitus obiecto ſumitur. Propriè, cùm accipitur pro illo, cuius gratia aliquid aliud eſt volitum. Magis propriè, cùm dicitur de eo, ad quod ita quidpiam dirigitur, vt ipſum ad aliud non referatur; ſicque prima duntaxat rerum omnium cauſſa, hoc eſt, Deus finis appellatur

Tertia opin.

Triplex acceptio finis.

latur, quia ſicuti ab illo, vt à cauſſa vniuerſali, ac fonte totius eſſe, manarunt omnia; ita ad eundem, vt ad vltimum finem peracto circulo recurrunt. Cùm ergo de ſententia horum auctorum tot modis finis dicatur, totidem etiam dicentur finis effecta, videlicet communia, propria, magis propria. Communia, erunt actiones tendentes in quoduis obiectū. Propria, quæ in id, cuius gratia & cæt. Magis propria, quæ in Deū feruntur.

Reſponſio ad quæ.

Hæc tamē cōtrouerſia ita nobis explicāda videtur, vt dicamus duplicia eſſe effecta finis; alia, quę verè, & propriè; alia quæ nō ſolū verè, & propriè, ſed perfectiſsimo modo effecta illius ſunt: & in poſteriori quidē genere eas tātū actiones numerari, quę in media explicitè feruntur; in priori cæteras cō tineri. Porro hæc aſſertio hunc in modū probari poteſt. Finis verè, ac propriè ſuam cauſſalitatem exercet reſpectu illius primi actus, videlicet amoris erga ipſum: igitur eiuſmodi actus eſt verè, ac propriè effectus finis: quod ſimiliter de reliquis actibus primi generis, per quos media non attingūtur probatum manebit. Antecedens (quod præter alios aſſerit Henricus Gandauenſis 2.p.ſum.art.46.q.6.) oſtēditur. Nā res, quę finis denominatur, mouet obiectiuè metaphorico motu alliciendo voluntatem ad prædictum amorem; ſiquidem ineſt ei bonitas, & conuenientia, qua volūtatis affectum eo modo ad ſe trahat, vt planum eſt: hæc autem motio verè, ac propriè ſpectat ad aliquod cauſſæ genus; cùm ſecundum illam amandi actus ſimpliciter à re ita mouente dependeat: item verò nulla datur cauſſa, ad quam ea motio pertineat, præter finalem, cui, vt ex ſuperioribus liquet, proprium, ac peculiare eſt per trāſlatitiam motionem cauſſare. Ergo talis amor verè, ac propriè eſt effect⁹ finis, vt finis. Iā quòd illæ tātū actiones, quæ præhabita intentione finis circa media inſiſtunt, finis effecta perfectiſsimo modo exiſtimari debeant; ſuadet tum inſignis habitudo finis ad media; tum quòd eæ ſolùm actiones exercentur obtinendi finis gratia; in qua re pręcipua vis & ratio cauſſandi finalis cauſſę ſita videtur.

Probatio aſſertionis.

Amor finis eſt verè & propriè effectus finis.

Communis ratio effectorum cauſſæ finalis.

Itaque generalis ratio effectorum cauſſę finalis in eo conſiſtit, quòd illius gratia, id eſt, propter illius bonitatem quomodocunque fiant. Quod & Ariſtoteles non obſcurè indicauit, cùm in definitione finis generalibus illis verbis vſus eſt, cuius gratia fit aliquid. Nec ſanè inuſitatum eſt appellationem finis tribuere obiecto ſimplicis amoris, aliorumque actuum ſimilium, in quibus nulla mediorum ratio interuenit; cum D. Thomas in prima ſecundę.quæ.1.art.1.docuerit omne obiectum voluntatis eſſe finem, ac bonum.

Finis poſſeſſio quo pacto ſit effectus cauſſæ finalis.

Circa ipſam tamen poſſeſsionem finis aduerte eam interdum eſſe operationem, vt patet in vltimo fine creaturæ intellectualis, qui per intuitiuā diuinæ naturæ contemplationem poſsidetur: nonnunquam eſſe quietem, ceſſationem-vè ab opere, vt videre eſt in corporibus grauibus, & leuibus, quæ ad naturalem locum, vt ad finem, contendunt, & eo per quietem, omni motu inhibito, potiuntur. Prior ergo poſſeſsio propriè eſt effectus finis: poſterior, ſicuti non fit, ita non propriè dicitur illius effectus, etſi ad eum, vti complementum omnium antecedentium operationum, reuocari debeat; niſi quis ita latè verbum, fieri, vſurpare velit, vt eius vim ad ipſam

quoque

quoque operis ceſſationem extendat: ſic enim eiuſmodi ceſſatio non reductiuè, ſed propriè ad finis effecta pertinebit.

Iure hic etiam quæſierit aliquis num appetibilitas, quam finis, vt vltimo ſuperioris controuerſiæ argumento oſtenſum videtur, medijs confert, inter finis effecta recenſenda ſit. Quidam affirmantem partē ſequuntur. Sed explicatione res indiget: ſi enim velint, finē cōferre medijs appetibilitatem nihil aliud eſſe, quàm media appeti, quia conducūt ad finē; rectè ſentiunt, nec huiuſmodi effectus diſtinguitur ab iis, quos hactenus fini attribuimus. Si autē ſignificent media mutuari à fine aliquā bonitatē, ratione cuius amabilia reddantur, aduertendū erit, cùm bonitas conuenientia quædam ſit, & exempli gratia, medicamentū ideo ægroto cōueniat, quia ad ſanitatem acquirendam idoneū eſt; negari non poſſe talem cōuenientiam, & quæ hanc conſequitur, amabilitatē, aliquo modo à ſanitate deriuari. Verùm quia ſanitas non habet actu rationē finis, niſi cùm agentē cauſſam actu mouet; & nihil cenſetur actu mediū, niſi cùm fit, vel adhibetur, aliove modo ſimili, re ipſa tractatur propter aliud: vtique non dicetur ea bonitas à ſanitate vt à re cauſſalitatem finis exercētę, in medicamentū tanquam in medium deduci, niſi cùm medicamentū ab agente vel ibi cauſſa quæritur, conficitur, aut apponitur, ad recuperandā eius interuētu ſanitatē. At enim quemadmodum ante operationes cauſſæ agentis, ſanitas eſt finis poteſtate; ita prædicta bonitas, & appetibilitas ante eiuſmodi operationes inter effecta finis, nō actu; ſed poteſtate, vtcunq; numerari poterit. Itaque fatemur media à fine prædicto modo aliquam accipere bonitatem, quæ ad illius effecta, ſi non propriè, ſaltem reductiuè pertineat. Aſſerimus item omnes operationes agentis creati, tam externas, quàm internas, itemque omnes externas agentis increati eſſe effecta finium, quia vniuerſæ feruntur in aliquod bonum, quod finis rationem habet.

Quæſtiuncula. Quorundam reſponſio. Vera explicatio. Bonitas, & amabilitas deriuata a fine in media.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVperius dicta.

ADuerſus ea, quæ proximo articulo cōcluſa ſunt, opponet aliquis. Deus agit propter finem, vt ſuprà oſtendimus, ergo omnes actiones ſimpliciter propter finem ſunt: atq; adeò non rectè excepimus actiones internas agentis increati. Secundò, Adepto fine ceſſat actio, vt docet Ariſtoteles 1. de gener. cap. 7. tex. 55. ergo nulla efficiētis cauſſæ operatio tendit in finem adeptum, ſeu poſſeſſum; cuius oppoſitum ante docuimus.

1. obiect. 2 obiect.

Horum tamen facilis explicatio eſt. Ad primum dicendum ſicuti motio metaphorica nō eſt ratio cauſſandi niſi reſpectu agentis creati; ita nec omnes actiones internas eſſe effecta finis; ſed eas tantùmodò, quæ ab illo pendere, & cauſſari poſſunt, quales ſunt omnes, quæ ab agente creato exercentur; & ſolæ externæ increati agētis. Hoc tamen nō impedit quominùs Deus propter finem agere dicatur; non quidem propter finem operantis; quaſi ipſe fine perficiatur, aut ad aliquem finem ordinetur, vt res creatæ; nec quaſi deſiderio finis agat; cùm ei nihil deſit, proindeq; deſiderare, nihil poſſit;

Dilutio 1. obi. Quomodo cōpetat Deo agere propter finem.

ſed quia externas ſuas actiones,& opera ad finem deſtinat amore ſuæ bonitatis communicãdæ. Vnde eſt illud D.Dionyſij 4. c.de diuinis nominibus, Diuinus amor nõ dimiſit Deum eſſe ſine germine. Conſule D.Thomã in 2. diſt.1.q.2.art.1.& 2.Alenſem 1.p.q.36.mẽbro 3. Henricum quodlib. 4. q.19.

Pronunciatum D. Dionyſij de diuino amore.

Lege Ferr. 1. contr. gent. c. 82. Dur.in 2.d. 1. q. 6. Driedonẽ 1.p.concor. ca.4.ad 4.

Dilut.2.obi.

Ad 2.dicito pronunciatum illud Ariſtotelis intelligendum eſſe de actionibus,quibus finis quæritur,aut quoquo modo procuratur: eæ namq; poſt adeptionem finis ſuperuacaneæ forent. Addit etiã D.Thomas in 4.diſt.48. q.2.art.2.& ex eo Ferrarienſis lib.1.contra gent.ca.20.duo motuum, actionumvè genera reperiri: alios eſſe motus,quos ſequitur finis, è quorum numero eſt deambulatio,quã bona valetudo ſequitur;alios,quos finis ipſe comitatur,quo pacto cœleſtium corporum motus comitatur imitatio diuinæ naturæ in cauſſando,tanquã eorum finis. Ait ergo D.Thomas motus prioris generis ceſſare præſente fine;poſterioris nequaquam.

QVAESTIO XXIII.

CAVSSET-NE FINIS SECVNDVM ESSE intelligibile, an ſecundum exiſtentiam, quam in rebus habet?

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATVR CAVSſare ſecundum eſſe intelligibile.

Duplex eſſe vnum reale,alterum intentionale.

RES, quæ finis denominatur,vti ſanitas,duplex eſſe, ſeu exiſtentiam obtinet; alteram intelligibilem, & obiectiuam in mente ægroti, aut medici:alteram realem in rebus ipſis, ſeu quomodolibet extra cauſſas. Solet igitur à Philoſophis in controuerſiam vocari ſecundum quam exiſtentiam finis cauſſet. Soncinas 5.Metaphyſ.q.3. alijque nonnulli, putant cauſſare ſecundum exiſtentiam intelligibilem; quibus videtur ſuffragari Auicéna 6. libro Metaphyſ.cap. 5. & vt quidam è recentioribus Theologis volunt,D. Thomas in prima ſecundæ q.21.art.1.

Quorundam ſententia in præpoſita quæſt.

1.argum.

Sunt verò pro hac parte huiuſmodi argumenta. Finis dicitur omnium cauſſarum prima,vt ſupra ex Ariſtotele docuimus;arqui nõ poteſt dici prima executione;ſic enim poſtrema eſt; quin & res, quæ denominatur finis eo modo ſpectata non obtinet rationem cauſſæ, ſed effectus, qui executione agentis cauſſæ in actu ponitur: eſt igitur prima ſecundum apprehenſionem; ſed eo modo,quo prima cauſſa eſt,eo cauſſalitatem exercet. Igitur finis exercet cauſſalitatem ſecundum apprehenſionem, ſeu, quod eodem recidit,mouet ſecundum eſſe intelligibile. Secundò, finis mouet metaphoricè; ſed hæc motio non procedit ab eſſe reali; ſed ab eſſe obiectiuo finis, quod appetitum allicit, ſuam ei præſentiam exhibendo. Ergo finis non cauſſat niſi ſecundũ eſſe obiectiuum. Tertiò, Finis requirit ſui notitiam vt moueat,ſed non eam requirit tantummodo vt conditionem.Igitur vt rationem formalem mouendi.Probatur minor,quia id,quod variat ſpeciem,non ſe habet vt cõditio,ſed vt ratio formalis; at apprehenſio obiecti variat ſpeciem

2.argum.

3.argum.

ciem appetituum, vt docet S. Thomas 1.p.q.80.art.2. Nam appetitus naturalis, ſenſitiuus, & intellectiuus eo inter ſe ſpecie differunt; quòd primus tendit in rem ignotam ipſi agenti; cognitam tamen ab intellectu ſeparato, à quo dirigitur. Secundus fertur in rem ſenſu cognitam. Tertius in rem cognitam intellectu ipſius agentis. Præterea, Nihil cauſſat ſecundum eſſe reale, niſi habeat realem exiſtentiam: ſed plerique fines non habent exiſtentiam realem: ergo &cæt. Probatur minor, quia fines dum intenduntur, maiori ex parte nondum exiſtunt: multi neque poſtea exiſtent, vt cùm quis nititur obtinere magiſtratum, quem non obtinebit: quidam natura ſua non habent in rebus exiſtentiam, vt cùm quis appetit ab alijs magni æſtimari: nonnulli priuationes, aut negationes ſunt, vt cùm quis vita priuari, aut alijs non ſubiici, deſiderat. Quare multi ſunt fines, quibus exiſtentia realis non conuenit. Poſtremò. Relatio cauſſæ ad effectum, eſt realis; cùm omnis cauſſa ſicuti realiter eſſe confert, ita realiter effectum reſpiciat: ſed relatio inter finem, & eius effectum, ſiue prout finis habet eſſe in rebus; ſiue vt intellectui obiicitur, non eſt realis. Igitur finis neutro modo ſumptus eſt verè cauſſa. Minor ſuadetur; quia relatio realis poſsit extrema actu realiter exiſtentia: at nondum fine in eſſe reali conſtituto, exiſtit operatio agentis, quę eſt effectus cauſſæ finalis.

Quomodo tripartita varietas appetituum diſtinguatur.

4 argum.

5. argum.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVAESTIONIS.

IN qualibet cauſſa, quod ad rem præſentem attinet, tria ſpectari poſſunt, nempe id, quod per ſe, ac ſimpliciter cauſſat, ratio formalis cauſſandi, & conditio, ſine qua cauſſare non poteſt; vt in ignis generatione, id quod per ſe, ac ſimpliciter ignem producit, vt quod, eſt ipſe ignis, ratio formalis calefaciendi eſt calor; conditio, ſine qua non calefaceret, eſt mutuus agentis, & patientis contactus.

1. Concl. Hoc poſito ſit prima concluſio. In cauſſa finali id, quod cauſſat ſimpliciter, & vt quod, eſt res, quæ denominatur finis. De hac concluſione nulla videtur eſſe diſceptatio aut diſſenſio inter Philoſophos: cùm planum ſit, id quod principaliter mouet appetitum, eſſe verbi gratia ſanitatem, quæ appellationem finis vendicat, ſeu potius ſanum.

2. Conclu. Secunda concluſio. Ratio formalis ſecundum quam res, quæ denominatur finis, mouet cauſſatque, eſſe reale ipſius, non autem eſſe obiectiuum, ſiue apprehenſum ab intendente finem, vt tale eſt. Hæc eſt D. Thomæ 1. contr. gent. cap. 75. Auerrois 12. Metaph. comm. 36. Ochami in 2.q.3.art.2. Gabrielis in 2.q.1.art.3. diſtinctionis 1. & aliorum complurium.

Eſſe reale duobus modis accipi. Sed aduertendum, eſſe reale bifariam accipi; vno modo pro eo, quod eſt verum, ac poſitiuum ens, & non dependens ab intellectus notione: Altero, ita fusè, vt complectatur omne eſſe, quod quoquo modo eſt poſsibile obtineri, vel ſaltem tanquam poſsibile, aut non impoſsibile offertur appetitui; ſiue poſitiuum aliquid ſit, ſiue habeat eſſe in rebus, ſiue in ſola mente, prout tamen prædictam poſsibilitatem, vel non impoſsibilitatem in ordine ad

Baconi in 1. d. 1.q.1. Iauelli 5. Metaph. q.6.

poſſeſsionem induit. Igitur in noſtra concluſione accipiendum eſt, eſſe reale, ſecundum poſteriorem hunc ſenſum. Nam quodlibet horum poteſt metaphorico motu appetitum mouere. Addimus verba illa, aut non impoſsibile, quia interdum ambigitur an res adipiſci queat, vt valetudo in lethali morbo, & nihilominùs intenditur, mediiſque adhibitis procuratur. Sciendum quoque rem, etiam apprehenſam vt impoſsibilem, ſimplici nonnunquam amore, imperfecto tamen, & inefficaci appeti, vt ſentit Ariſtoteles 3. Ethic. cap. 2. non vero intendi, aut per media procurari, vt hîc intelligimus.

Dubitatio. Addubitari hoc loco ſolet vtrū, non eſſe, re vera appetatur. Quam controuerſiam perſtringit D. Thomas 1. p. q. 5. art. 2. ac latè perſequitur Ferrarienſis ad c. 19. lib. 3. contra gent. Durandus in 4. d. 50. q. 2. Heruæus quodl. 8. q. 8. Sōcinas 9. Metaph. q. 16. Paucis reſpondemus, ipſum non eſſe haud appeti innato appetitu; hic enim in rei conſeruationē neceſſariò fertur; ſed actu elicito: non ita quidem, vt non eſſe per ſe, ac ſolitariè expetatur, ſed ſub ratione boni alicuius veri, aut fucati: ſicq; damnati vellent non eſſe, vt ſuppliciorum æternitatem effugerent, & qui de peccatis, vt par eſt, dolent, vellent potius non fuiſſe, quàm diuinum numen violaſſe. Itaque vt D. Thomas loc. cit. explicat, non eſſe, ex accidente duntaxat eſt appetibile; quatenus optatur remotio alicuius mali, quod aufertur per non eſſe: remotio verò mali non deſideratur, niſi quia per malum quoddam eſſe adimitur. Quo tandem fit vt ſolummodò ipſum eſſe per ſe appetatur.

Reſponſio.

Aeternis ſuppliciis damnati vellent non eſſe.

Quæritur etiam, num relationes interdum rationem finis habeant. Heruæus quodl. 2. quæſt. 1. ridiculum putat id affirmare; propterea quòd relationes minimum entitatis inter accidentia ſortiantur. Nobis contrarium videtur. Putamus relationes non reales tantùm, ſed rationis etiam, nonnunquam fines eſſe humanarum actionum, vt cùm quis relationem alicuius dignitatis ab hominum conceptu pendentis, & ab aliis magni æſtimari optat. Non enim ad finis cauſſalitatem obeundam plus entitatis requiritur. Pro qua re lege Fonſecam lib. 4. Metaph. cap. 2. quæſt. 7. ſect. 8. & lib. 5. cap. 2. q. 11. ſect. 14.

Dubium.

Reſponſio Heruæi.

Legitima reſponſio.

His ita explicatis ſuadetur iam ſecunda concluſio ex eo, quia res, quæ finis dicitur ſecundum id, tanquam ſecundum rationem formalem cauſſandi mouet, quod cùm obtinetur, deſiderium ſatiat; cùm non obtinetur, fruſtrari agens dicitur: hoc autem non ei conuenit ſecundum eſſe, quod habet in mente; ſic enim appetitum non explet; ſed acuit. Conuenict igitur ſecundum aliud eſſe, nempe reale, quo adepto quieſcit agens, non adepto fruſtra laboraſſe perhibetur. Secundò, Eſſe obiectiuum finis non expetitur, nec procuratur ab agente. Nec enim ægrotus deſiderat eſſe intentionale valetudinis, quod iam pridem eius animo obuerſatur, nec illius gratia deambulat, & à cibo abſtinet, ſed propter eſſe reale valetudinis, quam, humoribus ad temperiem redactis, re ipſa aſſequi optat. Igitur finis non ſecundum eſſe obiectiuum; ſed ſecundum eſſe reale per ſe, ac ſimpliciter cauſſam agentem mouet.

Comprobatio ſecūdæ concl.

Tertia concluſio. Eſſe obiectiuum eſt conditio, ſine qua finis nō mouet. 3. concl.

Hæc

Hæc ex eo perſpicuè patet, quia finis mouet alliciendo cauſſam agentem, quæ allectio ſine ipſius finis præcognitione, ad modum ſuperius explicatum, dari non poteſt.

ARTICVLVS III.

REFELLVNTVR PRIMI articuli argumenta.

Sol. 1. RAtiones, quibus oſtendi videbatur id, quo finis per ſe, ac ſimpliciter cauſſat, eſſe exiſtentiam obiectiuam, ſic diluito. Ad 1. dic cauſſam finalem dici primam, quia primò mouet efficientem, & primò intenditur. Ad quam intentionem, licet apprehenſio requiratur, non proinde ſequitur cauſſam finalem dici primam ſecundum apprehenſionem, tanquam ſecundum rationem formalem mouendi, ſed tantummodò vt ſecundum conditionem ad mouendum neceſſariam. Neque his repugnat D. Thomas in prima ſecundæ q. 1. art. 1. vbi ait finem eſſe primum, & cauſſam, vt eſt in intentione agentis, non vt eſt executione poſtremus: tantùm enim ſignificat finem eſſe cauſſam, quatenus primò intenditur, (etſi non intendatur niſi propter eſſe reale) itemque ſi ſpectetur prout efficientis executione producitur ea præcisè conſideratione non cauſſam, ſed effectum eſſe. Quod annotauit etiam Heruæus quodlib. 2. quæſt. 1. Ad 2. conceſſa maiore prop. neganda eſt minor: procedit enim motio à fine ſecundum eſſe reale, cognitum tamen. Nam ipſa entitas valetudinis, verbi gratia, ab intellectu cognita obiicitur appetitui, eúmque ſecundum ſuum eſſe reale futurum, aut poſſibile, modo ſuperius explicato, allicit. Tertia ratio diluitur inficiatione minoris propoſitionis. Nam res, quæ appetitur, prout exercet cauſſalitatem finis reſpectu appetitus, requirit notitiam tanquam conditionem duntaxat; eſto prout ſubit rationem cauſſæ formalis externæ, appetitum in varias ſpecies diſtinguentis, non ſe habeat ad notitiam, vt ad conditionē ſine qua non; ſed vt ad quidpiam ingrediens per ſe rationem formalem obiecti appetitus. Quod enucleatiùs perſequi non eſt huius loci. Ad 4. Explicanda eſt maior propoſitio. Si enim intelligatur deeſſe reali iuxta priorem vſurpationem, de qua proximo art. neganda eſt; ſi iuxta poſteriorem, concedenda; ſed neganda minor; cuius probatio momentum non habet: quia ſolùm concludit non omnes fines habere exiſtentiam realem priori modo. Ad 5. Dicendum ex eo, quòd cauſſæ realiter cauſſent, non colligi omnes relationes reali effecta ſua reſpicere: depoſcit enim relatio realis (vt nunc alias conditiones omittamus) extrema vtrinque realiter exiſtentia. Itaque realiter cauſſare non eſt habere relationem realem; ſed præſtare verum concurſum, quem tamen non ſemper relatio realis comitatur, ob defectum conditionum, quæ ad eam requiruntur.

Cauſſa finalis quo ſenſu dicitur prima.

Quia conſideratione finis ſit tātum effectus, non cauſſa.

Sol. 2.

Sol. 3.

Sol. 4.

Sol. 5.

Κεφάλαιον η.

Λεκτέον δὲ, πρῶτον μὲν, διότι ἡ φύσις τῶν ἕνεκά του αἰτίων· ἔπειτα περὶ τοῦ ἀναγκαίου, πῶς ἔχει ἐν τοῖς φυσικοῖς· εἰς γὰρ ταύτην τὴν αἰτίαν ἀνάγουσι πάντες, ὅτι ἐπειδὴ τὸ θερμὸν τοιονδὶ πέφυκε, καὶ τὸ ψυχρὸν, καὶ ἕκαστον δὴ τῶν τοιούτων, ταδὶ ἐξ ἀνάγκης ἔστι καὶ γίνεται, καὶ πέφυκε·

καὶ γὰρ κἂν ἄλλην αἰτίαν λέγωσιν, ὅσον ἁψάμενοι χαίρειν ἐῶσιν, ὁ μὲν τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος, ὁ δὲ τὸν νοῦν. ἔχει δ' ἀπορίαν, τί κωλύει τὴν φύσιν μὴ ἕνεκά του ποιεῖν, μηδ' ὅτι βέλτιον, ἀλλ' ὥσπερ ὕει ὁ Ζεὺς, οὐχ ὅπως τὸν σῖτον αὐξήσῃ, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης· τὸ γὰρ ἀναχθὲν ψυχθῆναι δεῖ, καὶ τὸ ψυχθὲν ὕδωρ γενόμενον καταβῆναι· τὸ δ' αὐξάνεσθαι τούτου γινομένου συμβαίνει τὸν σῖτον. ὁμοίως δὲ καὶ εἴ τῳ ἀπόλλυται ὁ σῖτος ἐν τῇ ἅλῳ, οὐ τούτου ἕνεκα ὕει, ὅπως ἀπόληται, ἀλλὰ τοῦτο συμβέβηκεν. ὥστε τί κωλύει οὕτω καὶ τὰ μέρη ἔχειν ἐν τῇ φύσει; οἷον τοὺς ὀδόντας ἐξ ἀνάγκης ἀνατεῖλαι, τοὺς μὲν ἐμπροσθίους ὀξεῖς, ἐπιτηδείους πρὸς τὸ διαιρεῖν· τοὺς δὲ γομφίους πλατεῖς, καὶ χρησίμους πρὸς τὸ λεαίνειν τὴν τροφήν. ἐπεὶ οὐ τούτου ἕνεκα γενέσθαι, ἀλλὰ συμπεσεῖν. ὁμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν ἄλλων μερῶν, ἐν ὅσοις δοκεῖ ὑπάρχειν τὸ ἕνεκά του. ὅπου μὲν οὖν ἅπαντα συνέβη, ὥσπερ κἂν εἰ ἕνεκά του ἐγίνετο, ταῦτα μὲν ἐσώθη ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου συστάντα ἐπιτηδείως· ὅσα δὲ μὴ οὕτως, ἀπώλετο καὶ ἀπόλλυται, καθάπερ Ἐμπεδοκλῆς λέγει τὰ βουγενῆ καὶ ἀνδρόπρῳρα. ὁ μὲν οὖν λόγος, ᾧ ἄν τις ἀπορήσειε, οὗτος, καὶ εἴ τις ἄλλος τοιοῦτός ἐστιν. ἀδύνατον δὲ ταῦτα τοῦτον ἔχειν τὸν τρόπον· ταῦτα μὲν γὰρ καὶ πάντα τὰ φύσει, ἢ ἀεὶ οὕτω γίνεται, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολύ· τῶν δ' ἀπὸ τύχης καὶ τοῦ αὐτομάτου οὐδέν. οὐ γὰρ ἀπὸ τύχης, οὐδ' ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ ὕειν πολλάκις τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ἂν ὑπὸ κύνα. οὐδὲ καύματα ὑπὸ κύνα, ἀλλ' ἂν χειμῶνος. εἰ οὖν ἢ ἀπὸ συμπτώματος δοκεῖ, ἢ ἕνεκά του εἶναι, εἰ μὴ οἷόν τε ταῦτα εἶναι, μήτε ἀπὸ συμπτώματος, μήτε ἀπὸ ταὐτομάτου, ἕνεκά του ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν φύσει γ' ἐστὶ τὰ τοιαῦτά γε πάντα, ὡς κἂν αὐτοὶ φαῖεν οἱ ταῦτα λέγοντες. ἔστιν ἄρα τὸ ἕνεκά του ἐν τοῖς φύσει γιγνομένοις καὶ οὖσιν. ἔτι ἐν ὅσοις τέλος ἔστι τι, τούτου ἕνεκα πράττεται τὸ πρότερον, καὶ τὸ ἐφεξῆς.

οὐκοῦν

CAP. VIII.

Dicendum [a] autem eſt primū quamobrem ex his cauſſis natura ſit, quæ alicuius agūt gratia, tum quæ in rebus naturæ neceſſitatis ſit ratio, quādoquidē omnes ad hanc cauſſam confugiunt: quod enim calidum tale eſt, atq; etiam frigidum, & quæ ſunt eiuſmodi, hæc & neceſſario eſſe & fieri, aptaq; eſſe. Textus 75.

Nā vt aliquam aliā afferant cauſſā, vt hic quidē diſcordiā & cōcordiā, ille mentem, cùm vix tamē attigerint, valere ſinat. [b] Dubitatio autem eſt quid prohibeat naturam, nec alicuius gratia, nec quia ſic præſtet agere, ſed perinde ac Iupiter, qui non ideò pluit, vt frumentū augeat, ſed neceſſariò, quandoquidem quod ſublatum eſt refrigerari, & refrigeratum, in aquam mutatū deſcendat neceſſe eſt, quod quidem cùm factū eſt, frumentum augeſcere contingit. Nec, ſecus ſi cuiquā frumentum in area pereat, non vt periret pluit, ſed ita res tulit. [c] Quid ergo impedit in natura quoq; partes ſic ſeſe habere, vt dentes neceſſario oriri, anteriores quidem ad diuidendū, molares autē latos, & ad molendū alimentum vtiles, neq; enim huius gratia genitos eſſe, ſed ita accidiſſe. Similis eſt ratio aliarū partium, quæ ita videntur comparatæ, vt alicuius ſint gratia. [d] In quibus igitur omnia euenere perinde atque alicuius gratia eſſent facta, hæc caſu aptè cōnſtituta, ſeruata ſunt. Quæ autem non ſic ſe habuerunt, ea periere, & pereunt, vt quæ Empedocles ait bouigena, & androprora. Ac ratio quidem, qua aliquis ductus dubitare poſſit, hæc eſt, & ſiqua alia ſimilis ſit. [e] At fieri nō poteſt, vt hoc modo hæc ſeſe habeant. Hæc namq;, & quæcūque conſtant natura, aut ſemper ſic fiunt, aut plerunque, quæ autem fortuna, & caſu non item: neque enim hyeme crebrò pluere fortuitò, caſuq; videtur, ſed ſi ſub cane: neque æſtus ſub cane, ſed ſi hyeme. Si igitur aut caſu, aut alicuius gratia videntur eſſe, caſuque aut ex accidenti eſſe non poſſunt, alicuius gratia profectò erunt. At natura conſtant quæ eiuſmodi ſunt omnia, vt etiam ij, qui hæc dicunt, affirmarent. Alicuius itaque eſſe gratia in his ineſt, quæ & fiunt, & conſtant natura. [f] Præterea quorumcūque aliquis eſt finis, eius cauſſa id quod prius eſt, & quod deinceps ſequitur, aguntur.

Textus 76.

Textus 77.

Textus 78.

Itaq;

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Neceſſitati quantum veteres tribuerint.

Dicendum a autem eſt] Duplicem controuerſiam diſcutiendā proponit, vtràque cum iis, quæ ſuperius diſſeruerat, cohærentem. Vna eſt vtrū natura in iis rebus quas molitur, propter finem agat, an nō. Altera, quænam in Phyſicis rebus neceſſitatis ſit ratio: Veteres namque, vt conſtat ex iis, quę ab Ariſtotele

ſtotele lib. 2. de ortu & interitu, & 2. de partibus animaliũ, itemque a Platone in Phędone ſcripta ſunt, tantam vim in neceſſitate poſuere, vt in eam cauſſas omnes contulerint. Ac licet eorum nonnulli alias cauſſas attigerint, nempe Anaxagoras mentem: Empedocles litem, & amicitiam: ij tamen mox dixerunt autem res neceſſariò ſic eſſe conſtitutas, quòd calidum, & frigidum & quę ſunt eius generis a quibus cętera oriuntur, ita affecta ſint. Neceſſita ti quantum vete res tribuerint.

Ratio negantium naturam agere propter finem.

b *Vnde ratio autem eſt.*] Antequam naturam propter finem agere oſtendat, ſubijcit rationem, qua antiqui Philoſophi in contrariam ſententiam adducti ſunt, quę ratio in hunc fere modum concluſa erat. Nihil prohibet aſſerere naturam, nec quòd ita melius ſit, nec alicuius gratia operari: ſed ex ſola neceſſitate materię reddi poſſit cauſſa cur naturę effecta ita ſe habeant. Non eſt ergo putandũ naturã agere gratia alicuius. Aſſumptum probabant: quia ſi quiſpiã pluuię cauſſam ſciſcitetur, apte reſponderi poteſt non ideò pluere, vt fœcundentur agri & ſata augeſcant: ſed ex materiæ neceſſitate, quia ſcilicet tenuem vaporem è terra excitatum, & ad mediam aeris regionem deductum, neceſſe eſt in nubes cogi, & diſſolui in pluuiã, quę cùm grauis ſit, ſuopte pondere deorſum fertur, atque ita accidit vt frumenti vbertas conſequatur, ſi imber opportunus ſit, aut ſterilitas, ſi importunus.

c *Quid ergo impedit.*] Id quod de pluuia dictum eſt, iudicabant partibus rerum naturalium, vt animantium, accommodari poſſe, verbi gratia, dentes non eſſe ad aliquem vſum cõparatos a natura: nec priores ideò acutos gigni, vt diuidant, nec alios ideò molares effici, vt cibum molant: ſed accidere ita temere conflocata materia & ad eum modum fortuito cadentibus partibus.

d *In quibus igitur.*] Aiebãt ijdem auctores etiam in cęteris rebus caſum dominari, licet quę alicuius gratia fieri videtur, cum tamen non fiant, apte cadunt, ſeruata ſunt: alia verò nullam habentia commoditatem paulò poſt interierant, ſicuti accidit bougenis, & androproris, ideſt monſtroſis animantibus, quę ſuperioribus, & inferioribus, partibus hominem referebant, cęteris boue, vti finxit Empedocles.

Monſtroſa animalia Empedoclis.

Prima ratio quòd natura agat propter finem.

e *At fieri non poteſt.*] Veterũ ſententiã coarguit, multiſque rationibus naturã finis gratia operari oſtendit. Primũ ita. Quęcunque fiunt, aut caſu fiunt, aut alicuius gratia, ſed quę fiũt a natura, non fiunt caſu, ergo gratia alicuius. Aſſumptionem probat, quia quę fiũt a natura, aut ſemper aut plerumq. ita fiũt, quę verò caſu nec ſemper, nec plerunque. Quis enim dicat fortuito accidere, vt hyberno tempore crebri effundantur imbres, & ęſtate æſtus vigeat.

2. ratio.

f *Præterea quorumcunque.*] Hunc locum aliter Philoponus, aliter Simplicius, & Themiſtius, alijque interpretes explanãt, ſed omiſſis controuerſijs, dicendum probari ſecundo ab Ariſtotele ide inſtitutum hoc modo. In Phyſicis rebus vt vnunquodque agitur, ſic agi aptum eſt, & e contrario, vt eſt aptũ agi, ſic agitur: niſi aliquid obſit ſed quod a natura fit, ita ſe habet, vt huic, aut illi rei deſeruiat, ac ſi ad illa natura ipſa comparatum eſſet: eſt igitur aptum eius gratia fieri, atque adeò re ipſa ita fit. Minorẽ propoſitionem inde oſtendit, quia ſi domus ex ijs eſſet rebus, quę natura fiunt, ex eiſdẽ ſanè partibus coaleſceret, ex quibus nũc per artẽ conſtat. Itéq. ſi ea, quę natura facit, ars efficeret, eũ in modũ faceret.

ἕκαστον ὡς πράττεται, οὕτω πέφυκε· καὶ ὡς πέφυκεν, ἂν μή τι ἐμποδίζῃ, οὕτω πράττεται ἕκαστον. πράττεται δ' ἕνεκά του· καὶ πέφυκεν ἄρα τούτου ἕνεκα. οἷον εἰ οἰκία τῶν φύσει γιγνομένων ἦν, οὕτως ἂν ἐγίνετο, ὡς νῦν ὑπὸ τῆς τέχνης· εἰ δὲ τὰ φύσει, μὴ μόνον φύσει, ἀλλὰ καὶ τέχνῃ γίγνοιτο, ὡσαύτως ἂν γίνοιτο ᾗ πέφυκεν. ἕνεκα ἄρα θάτερον θατέρου. ὅλως τε ἡ τέχνη τὰ μὲν ἐπιτελεῖ, ἃ ἡ φύσις ἀδυνατεῖ ἀπεργάσασθαι· τὰ δὲ μιμεῖται. εἰ οὖν τὰ κατὰ τέχνην ἕνεκά του, δῆλον ὅτι καὶ τὰ κατὰ φύσιν· ὁμοίως γὰρ ἔχει πρὸς ἄλληλα ἐν τοῖς κατὰ τέχνην, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν, τὰ ὕστερα πρὸς τὰ πρότερα. μάλιστα δὲ φανερὸν ἐπὶ τῶν ζῴων τῶν ἄλλων, ἃ οὔτε τέχνῃ, οὔτε ζητήσαντα, οὔτε βουλευσάμενα ποιεῖ. διὸ ἀποροῦσί τινες, πότερον νῷ, ἤ τινι ἄλλῳ ἐργάζονται οἵ τε ἀράχναι, καὶ οἱ μύρμηκες, καὶ τὰ τοιαῦτα. κατὰ μικρὸν δ' οὕτω προϊόντι καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς φαίνεται τὰ συμφέροντα γιγνόμενα πρὸς τὸ τέλος, οἷον τὰ φύλλα ἕνεκα τῆς τοῦ καρποῦ σκέπης. ὥστ'

Itaq; vt quidq; agitur, ſic natura aptum eſt: & vt natura aptum eſt, niſi quid impedierit, agitur. Alicuius autẽ agitur gratia, quare & gratia illius natura eſt comparatũ. Vt ſi domus ex iis eſſet, quæ fiunt natura ſic profectò, vt nũc ab arte fieret. Et quæ fiunt natura ſi non tantùm natura, ſed arte etiam fierent, non ſecus conficerentur, atque natura ſint apta. Alterũ igitur alterius gratia. g Atque ars omnino alia perficit, quæ natura perficere non poteſt, alia imitatur. Si igitur quæ arte fiunt alicuius ſunt gratia, ea etiam, quæ natura manifeſtum eſt. Nam priora, & poſteriora, & in artificiis, & in naturalibus rebus eandem rationem inter ſe habent. h Sed in aliis animalibus, quæ nec arte nec inquiſitione, nec deliberatione agunt, maximè euidens eſt: quo fit vt quidam dubitent, vtrum aranei, & formicæ, cæteráque eiuſmodi mente, an alio quodam opera ſua efficiant: qui verò paulatim progreditur, ei in plantis quoque ea quæ conferunt ad finem fieri videtur, vt folia ad fructus tegendos. Qua

Textus 79.

Textus 80.

Quæ fiunt ab arte ſunt propter finem 3. ratio.

g *Atque ars omnino.*] Non eſt noua ratio, ſed explicatio præcedentis. Artium, inquit, aliæ efficiunt id, quod præſtare natura non poteſt, vt nauem: aliæ naturam æmulantes idem faciunt, quod illa, vt ars medendi, quæ morbis contraria inducendo, ſicuti & natura, ſanitatem reddit. Atqui ea, quę fiunt ab arte ſunt propter finem. Ergo & illa, quę a natura fiunt, maximè cum in naturalibus, ſicut & in artificialis, antecedentia quędam cernantur, quę ex ſe ad conſequentia referuntur.

h *Sed in aliis animalibus.*] Tertia ratio ita habet. Videmus araneos, formicas, cæteráſq. eiuſmodi animau

mantes cõſilij, & rationis expertes, ſine delectu ſolius naturę ductu ſua opera moliri eo artificio, atque ordine, vt multi dubitarint mente ne, an alio quodam principio agerent: agunt igitur haud dubiè propter finẽ. Quin etiã id videre, & admirari licet in plantis, quę omni ſenſu carent, & tamẽ folia efferũt appoſite ad tegendos fructus, radicesque agunt nõ ſurſũ verſus: ſed deorſũ, vt alimentũ, & ſuccum e terra poſsint attrahere: atque adeò gratia alicuius finis.

ὥστ' εἰ φύσει τε ποιεῖ, καὶ ἕνεκά του ἡ χελιδὼν τὴν νεοττιάν, καὶ ὁ ἀράχνης τὸ ἀράχνιον, καὶ τὰ φυτὰ τὰ φύλλα, ἕνεκα τῶν καρπῶν· καὶ τὰς ῥίζας οὐκ ἄνω, ἀλλὰ κάτω, ἕνεκα τῆς τροφῆς· φανερὸν ὅτι ἔστιν ἡ αἰτία ἡ τοιαύτη ἐν τοῖς φύσει γινομένοις καὶ οὖσι. καὶ ἐπεὶ ἡ φύσις διττή, ἡ μὲν ὡς ὕλη, ἡ δ' ὡς μορφή, τέλος δὲ αὕτη, τοῦ τέλους δὲ ἕνεκα τὰ ἄλλα, αὕτη ἂν εἴη ἡ αἰτία ἡ οὗ ἕνεκα. ἁμαρτία δὲ γίγνεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην· ἔγραψε γὰρ οὐκ ὀρθῶς ὁ γραμματικός, καὶ ἐπότισεν οὐκ ὀρθῶς ὁ ἰατρὸς τὸ φάρμακον· ὥστε δῆλον ὅτι ἐνδέχεται καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν. εἰ δὴ ἔστιν ἔνια κατὰ τέχνην, ἐν οἷς τὸ ὀρθῶς ἕνεκά του· ἐν δὲ τοῖς ἁμαρτανομένοις, ἕνεκα μέν τινος ἐπιχειρεῖται, ἀλλ' ἀποτυγχάνεται· ὁμοίως ἂν ἔχει καὶ ἐν τοῖς φυσικοῖς· καὶ τὰ τέρατα ἁμαρτήματα ἐκείνου τοῦ ἕνεκά του. καὶ ἐν ταῖς ἐξ ἀρχῆς ἄρα συστάσεσι τὰ βουγενῆ, εἰ μὴ πρός τινα ὅρον καὶ τέλος δυνατὰ ἦν ἐλθεῖν, διεφθαρμένης ἂν ἀρχῆς τινὸς ἐγίνετο, ὥσπερ νῦν τοῦ σπέρματος.

ἔτι, ἀνάγκη σπέρμα γενέσθαι πρῶτον, ἀλλὰ μὴ εὐθὺς τὰ ζῷα· καὶ τὸ οὐλοφυὲς δὲ πρότερον σπέρμα ἦν. ἔτι καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἔνεστι τὸ ἕνεκά του, ἧττον δὲ διήρθρωται· πότερον οὖν καὶ ἐν τοῖς φυτοῖς ἐγίνετο, ὥσπερ βουγενῆ (καὶ) ἀνδρόπρῳρα, οὕτως ἀμπελογενῆ (καὶ) ἐλαιόπρῳρα, ἢ οὔ· ἄτοπον γάρ· ἀλλὰ μὴν ἔδει γε, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ζῴοις. ἔτι, ἔδει καὶ ἐν τοῖς σπέρμασι γίνεσθαι ὅπως ἔτυχεν. ὅλως δὲ ἀναιρεῖ ὁ οὕτω λέγων τὰ φύσει τε καὶ φύσιν· φύσει γάρ, ὅσα ἀπό τινος ἐν ἑαυτοῖς ἀρχῆς συνεχῶς κινούμενα ἀφικνεῖται εἴς τι τέλος· ἀφ' ἑκάστης δέ, οὐ τὸ αὐτὸ ἑκάστοις, οὐδὲ τὸ τυχόν· ἀεὶ μέντοι ἐπὶ τὸ αὐτό, ἐὰν μή τι ἐμποδίσῃ. τὸ δὲ οὗ ἕνεκα, καὶ ὃ τούτου ἕνεκα, γένοιτο ἂν καὶ ἀπὸ τύχης, οἷον λέγομεν ὅτι ἀπὸ τύχης ἦλθεν ὁ ξένος, καὶ λυσάμενος ἀπῆλθεν, ὅταν ὥσπερ ἕνεκα τούτου ἐλθὼν πράξῃ, μὴ ἕνεκα τούτου δ' ἦλθε· καὶ τοῦτο κατὰ συμβεβηκός· ἡ γὰρ τύχη τῶν κατὰ συμβεβηκὸς αἰτίων, καθάπερ καὶ πρότερον εἴπομεν· ἀλλ' ὅταν τοῦτο ἀεὶ, ἢ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ γίγνηται, οὐ κατὰ συμβεβηκός, οὐδὲ ἀπὸ τύχης· ἐν δὲ τοῖς φυσικοῖς ἀεὶ οὕτως, ἂν μή τι ἐμποδίσῃ. ἄτοπον δὲ τὸ μὴ οἴεσθαι ἕνεκά του γίνεσθαι, ἐὰν μὴ ἴδωσι τὸ κινοῦν βουλευσάμενον. καίτοι καὶ ἡ τέχνη οὐ βουλεύεται· καὶ γὰρ εἰ ἐνῆν ἐν τῷ ξύλῳ ἡ ναυπηγική, ὁμοίως ἂν τῇ φύσει ἐποίει· ὥστ' εἰ ἐν τῇ τέχνῃ ἔνεστι τὸ ἕνεκά του, καὶ ἐν τῇ φύσει ἔνεστι. μάλιστα δὲ δῆλον, ὅταν τις ἰατρεύῃ αὐτὸς ἑαυτόν· τούτῳ γὰρ ἔοικεν ἡ φύσις. ὅτι μὲν οὖν αἰτία ἡ φύσις, καὶ οὕτως ὡς ἕνεκά του, φανερόν.

Κεφά

Quare ſi & natura, & gratia alicuius hirũde nidum facit, & araneꝰ araneã, plantæ itẽ folia fructuũ gratia, & radices alimenti cauſſa non ſurſum, ſed deorſum mittunt, patet talem cauſſam in hiſce eſſe, quæ natura fiunt, & conſtant. [i] *Cùmque natura ſit duplex, altera quidem vt materia, altera verò vt forma, quæ eadem finis eſt, ob finem autẽ cætera: hæc profectò cauſſa erit, cuius gratia. Peccatum verò fit & in rebus artificioſis: ſcripſit enim non rectè grammaticus, & potionem non rectè medicus dedit: quapropter patet in his quoque poſſe eſſe quæ fiunt natura. Si igitur quædam, quæ rectè ab arte fiunt alicuius ſunt gratia, in quibus autem peccatur, alicuius quidem gratia illa aggreditur, ſed non aſſequitur, non ſecus ſeſe res in naturalibus habebit, atq; mõſtra errores eius erũt, quod alicuius agit gratia. Proinde & ĩ primis cõſtitutionib. bouigena niſi ad aliquem terminũ ac finẽ poſſẽt venire, corrupto prĩcipio aliquo, perinde atq; nunc ſemine, gignebantur.* Textus 81. Textus 82

[k] *Præterea neceſſe eſt ſemen primũ nõ cõtinuò animalia generari, indigeſtũq; oxereꝰ prĩcipio ſemẽ fuit. Quin ẽt in plãtis illud ineſt alicuiꝰ gratia eſſe, ſed minꝰ diſtinctũ eſt. Verũ igitur fiebãt, vt bouigena andro̧pra, ſic vitigina oleo̧pra, nec ne? quãdoquidẽ abſurdũ hoc eſſet: atq; neceſſe erat, ſiquidẽ & ĩ animalib. Rurſꝰ ex ſeminibꝰ, puta caſus, ferret generationẽ fieri oportebat.* [l] *Omnino aũt q ſic ait & ea tollit q̃ conſtãt natura, & naturã. Natura enĩ ea cõſtãt, q̃ ab interno aliquo prĩcipio cõtinẽter mota, ad finẽ aliquẽ ꝑueniũt, à ſingulis aũt nõ ad eũdẽ, neq; ad quẽuis, ſed tamẽ ſẽp ad eũdẽ, niſi quid ĩpediat. Id verò, cuiꝰ gratia, & id qđ eiꝰ gratia, fortuitò quoq; poſſũt fieri, vt hoſpitẽ fortuitò veniſſe, & cũ lauiſſet abyſſe dicimꝰ, cũ perinde egerit, quaſi eiꝰ gratia veniſſet, qui tamẽ rei eius gratia non venerit atq; id ex accidẽti, cũ in cauſſis ex accidẽti fortuna ſit, vt antea docuimꝰ. At cũ ſẽp aut plerũq; hoc fit, nõ eſt ex accidẽti, neq; fortuitũ. In reb. aũt natura ſẽper hoc mõ, niſi qđpiã obſtiterit.* [m] *Abſurdum aũt ẽt illud eſt, niſi mouẽtẽ cauſſã deliberare viderit, alicuiꝰ gratia fieri nõ putare. Atq; ars minimè deliberat. Nã ſi in ligno extruẽdarũ nauiũ ars ineſſet, eodẽ planè mõ, quo natura, ageret. Si igitur alicuius gratia fieri, ĩ arte ineſt, ĩ natura quoq; profectè inerit. Perſpicuũ autẽ maximè hoc fit, cũ ſibi quiſpiã medetur: huic nãq; natura ſimilis eſt. Naturã itaq; cauſſã eſſe, & eã quidẽ eo mõ, vt alicuiꝰ agat gratia, manifeſtũ eſt.* Textus 83. Textus 84. Textus 85. Textus 86.

CAP.

Finis naturæ in generatione. — i *Cumque natura*] Docet qui nam finis ſit, propter quē natura in generatione rerū operatur, aitque eſſe formā rei genitæ: intelligi finē proximū, & ſpecificātē formaliter actionē. Nā præter hunc alij quoq; naturę fines exiſtūt, vt progreſſu patebit. Quia verò obijcere quis poſſet naturā ſine inſtituto, ac fine agere quod interdū in Phyſicis rebus prodigioſi partus, mōſtraque exiſtāt, quę a natura nō intendūtur. Occurrit obiectioni, ſimulque nouā aliā rationem inſtruit ad propoſitū confirmādū, hoc modo. In rebus, quę arte elaborantur, peccata cōtingunt, & tamen id nō impedit quo minus artifex gratia finis agere dicatur: quin potiùs inde eū propter finē operari intelligimus, quia ab ſcopo peccādo aberrauit. Igitur licet interdū in rebus naturalibus eiuſmodi offenſiones & peccata incidat, nō ideo putādū erit naturā nullū finē ſpectare: ſed ad ipſū aliquo defectu nō potuiſſe pertingere. Quo pacto dicēdū foret generatos fuiſſe prodigioſus illos ſemiboues Empedoclis, ſi quādo eſſent geniti.

Obiectio. Dilutio. Peccata in artefactis.

k *Præterea neceſſe eſt*] Oſtendit mōſtra Empedoclis, de quibus proxime dictū fuit, nō potuiſſe, vt ille tradidit, procreari. Primū quia nō niſi ex ſemine paulatim gigni, & cōformari poterāt. Secūdò quia etiā in ſtirpibus, vbi natura finis gratia operari minùs quam in animātibus conſpicuū eſt, idē accidiſſet, atq; ita gignerētur, exēpli gratia, oliuę ſemiuites, aut vites ſemioliuę: tū pręterea quia nūc quoq; ſimilia animalia mēbris fortuitò in vnū corpus cōfluētibus prouenirēt. Ita verò Empedoclis figmētū cōfutato, cōcludit Ariſt. generationē aliquē habere finē. Etenim quę ordine quodā progrediūtur, in finē aliquē tēdūt: at rerū Phyſicarū generatio ordine quodā progreditur. Nec enim natura mox animalia in lucē effert: ſed deciſo prius ſemine, cōque paulatim ſeſe ad ſenſitiuā formam componente.

Quæ ordine progrediūtur, finem ſpectāt.

l *Omnino autē qui ſic aut*] Oſtēdit eos, qui naturā finis gratia operari negant, & res naturales, & naturā funditus tollere. Natura enim conſtant quę principium internum in ſe habent, quo non promiſcue, ac ſine diſcrimine ad quēlibet finē: neque omnia ad eundem, ſed vnūquodque ad ſuū, niſi aliquo impedimēto teneātur peruenire ſolet. Quare ſublato fine neque vllum ens naturale, neque natura vlla erit.

Qui negāt naturam agere propter finem tollunt naturam.

m *Abſurdum autem etiam illud*] Diceret fortaſſe quiſpiam naturā non agere propter finē, quia conſilio, & deliberatione nō vtatur, quod tamen in iis, quę alicuius gratia operantur, requiri videtur. Huic occurrit, cum ars, quæ haud dubie finis gratia opus molitur, neque conſultet, neque deliberet, vt videre eſt in eo, qui ſtrenue cytharam pulſat, nō rectè eos ſentire, qui quòd natura neque deliberationem neque conſilium adhibeat, temere illam, ac nullius finis gratia operari autumant. Nam ſi ars, inquit, ipſis lignis, ex quibus nauis coagmentatur, ineſſet, non aliter tunc nauis fieret, ac modò ab externo fit principio, quēadmodum rei medicę peritus non aliter ęgrotum alium ſanat, ac ſe per artem ſibi inhęrentem. Quare vt natura non deliberat, ita neque ars, & vt nihilominùs ars alicuius gratia operatur, ita & natura. Porro quo pacto accipiendum ſit quod Ariſtoteles ait, artes non vti concilio, & deliberatione ſupra expoſuimus.

Cap. 1. huius libri. q. 5. ar. 1.

Κεφάλαιον θ.

Τὸ δ' ἐξ ἀνάγκης, πότερον ἐξ ὑποθέσεως ὑπάρχει, ἢ καὶ ἁπλῶς· νῦν μὲν γὰρ οἴονταί τι ἐξ ἀνάγκης εἶναι ἐν τῇ γενέσει, ὥσπερ ἂν εἴ τις τὸ τεῖχος γεγενῆσθαι ἐξ ἀνάγκης νομίζοι, ὅτι τὰ μὲν βαρέα κάτω πέφυκε φέρεσθαι, τὰ δὲ κοῦφα, ἐπιπολῆς· διὸ οἱ λίθοι μὲν κάτω, καὶ τὰ θεμέλια· ἡ δὲ γῆ ἄνω, διὰ τὴν κουφότητα· ἐπιπολῆς δὲ μάλιστα τὰ ξύλα· κουφότατα γάρ· ἀλλ' ὅμως, οὐκ ἄνευ μὲν τούτων γέγονεν. οὐ μέντοι διὰ ταῦτα, πλὴν ὡς δι' ὕλην, ἀλλ' ἕνεκα τοῦ κρύπτειν ἄττα καὶ σώζειν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις πᾶσιν ἐν ὅσοις τὸ ἕνεκά του ἐστὶν, οὐκ ἄνευ μὲν τῶν ἀναγκαίαν ἐχόντων τὴν φύσιν, οὐ μέντοι γε διὰ ταῦτα, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην, ἀλλ' ἕνεκά του· οἷον διὰ τί ὁ πρίων τοιοσδί, ὅπως τοδὶ, καὶ ἕνεκα τουδί. τοῦτο μέντοι τὸ οὗ ἕνεκα, ἀδύνατον γενέσθαι, ἂν μὴ σιδηροῦς ᾖ· ἀνάγκη ἄρα σιδηροῦν εἶναι, εἰ πρίων ἔσται, καὶ τὸ ἔργον αὐτοῦ. ἐξ ὑποθέσεως οὖν τὸ ἀναγκαῖον, ἀλλ' οὐχ ὡς τέλος· ἐν γὰρ τῇ ὕλῃ τὸ ἀναγκαῖον· τὸ δ' οὗ ἕνεκα ἐν τῷ λόγῳ. ἔστι δὲ τὸ ἀναγκαῖον, ἔν τε τοῖς μαθήμασι, καὶ ἐν τοῖς κατὰ φύσιν γινομένοις, τρόπον τινὰ παραπλησίως· ἐπεὶ γὰρ τὸ εὐθὺ τοδί ἐστιν, ἀνάγκη τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς ἴσας ἔχειν· ἀλλ' οὐκ εἰ τοῦτο, ἐκεῖνο· ἀλλ' εἴ γε τοῦτο μὴ ἔστιν, οὐδὲ τὸ εὐθύ ἐστιν.

ἐν δὲ

CAP. IX.

Vtrū [a] *aūt neceſſitas ex hypotheſi inſit, an ēt omnino, & abſolutè. Nūc enim neceſſitatē in generatione periđe ineſſe arbitrātur, ac ſi quis domū neceſſariò extructam exiſtimet, quia grauia deorsū, leuia ad partē ſummā ferri ſint apta. Itaq; lapides, & fundamētū ſubſidere, terrā verò ob leuitatē ſupnè incūbere, in ſūmo aūt & primis loco ligna eminere, vt quę ſint leuiſſima. Sed quāquā nō ſine his extructa eſt, non tamē eorū cauſſa, niſi vt ob materiā, at celādi quadā, cōſeruādiq; gratia. Nec ſecus in cæteris omnib⁹, in quib. illud eſt alicuius eſſe gratia. Nā ſine his quidē nō ſūt, quę neceſſariā habēt naturā, nō tamē ſūt ppter illa niſi vt ob materiam, ſed alicuius ſūt gratia, vt quā ebrē ſerra talis eſt? vt hoc ſit, huiúsq; gratia. Hoc quidē cuius gratia eſt, niſi eſſet ferrea, effici nō poſſet. Quapropter ſi ſerra erit, opúsq; ipſius adeſſe ferrū neceſſe eſt. Ex hypotheſi igitur neceſſitas eſt, nō vt finis, ſiquidē i materia eſt neceſſitas; id aūt cui⁹ gratia, i ratione.* [b] *Neceſſitas aūt, quę eſt in diſciplinis, & i his, quę fiūt natura, aliquo mō eſt ſimilis: Nā cū rectū hoc ſit, neceſſe eſt triāgulū tres angulos, qui duob⁹ rectis æquales ſint, habere; ſed nō ſi hoc ſit, idcirco illud eſſe eſt neceſſe, verū ſi hoc non eſt, neq; rectum hoc eſt.*

Textus 87.
Text 88.
Textus 89.

ἐν δὲ τοῖς γινομένοις ἕνεκά του, ἀνάπαλιν, εἰ τὸ τέλος ἔσται, ἢ ἔστι, καὶ τὸ ἔμπροσθεν ἔσται ἢ ἔστιν· εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ἐκεῖ μὴ ὄντος τοῦ συμπεράσματος, ἡ ἀρχὴ οὐκ ἔσται, καὶ ἐνταῦθα, τὸ τέλος καὶ τὸ οὗ ἕνεκα. ἀρχὴ γὰρ καὶ αὕτη, οὐ τῆς πράξεως, ἀλλὰ τοῦ λογισμοῦ· ἐκεῖ δὲ, τοῦ λογισμοῦ· πράξεις γὰρ οὐκ εἰσίν.

In his aũt, quę alicuius fiũt gratia, contrario mõ ſi finis erit, aut eſt, id quoq; quod antecedit, aut eſt, aut erit: quod ſi nõ erit, neq; eſt, ut illic niſi ſit cõcluſio, principiũ nõ erit, ita hic finis, & id cuius gratia, quando hoc quoque principium ſit, non actionis, ſed cogitationis, ibi autem eſt cogitationis, quippe cũ actiones nullæ ſint.

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Duplex neceſſitas.

a VTrum autem] Accedit ad alterã quæſtionem pertractandã, quæ videlicet in Phyſicis rebus neceſſitatis ratio ſit. Pro cuius explicatione ſciendum eſt duplice, quod ad propoſitum ſpectat neceſſitatem inueniri: vnã abſolutam, ex hypotheſi alteram. Abſoluta eſt, quæ proficiſcitur a materia, quomodo neceſſarium eſt ſerram eſſe duram, quia conſtat ex ferro. Ex hypotheſi vocatur ea, qua neceſſarium quidpiam dicimus, quia v.g. ſine illo obtineri aliquis finis nõ poteſt, quo pacto cibus neceſſarius eſt animali ad ſeruandam vitam. Veteres igitur Phyſiologi ad neceſſitatem priori modo ſumptã omnia referebant, ita vt poſteriorem ablegarent, ac ſi quis aſſereret ideò ædificandam domum, quia fundamenta propter lapidum grauitatẽ infimu locum tenent, parietes verò, & tectum ob lignorum leuitatem ſuperiora occupant, non ad arcendas cœli iniurias. Hoc erratum corrigit Ariſtoteles ſtatuens vtrãque neceſſitatẽ rebus Phyſicis ineſſe: quo pacto ſerra duplicem ob cauſſam dura eſt, nimirum ratione materiæ, quia ferrea, & ratione finis, quia ad ſecandum eſt cõparata. Addit tamen neceſſitatem materiæ ſumi a ratione, ideſt a forma, quæ finis eſt generationis.

Ad quam neceſſitatem veteres omnia retulerunt.

b *Neceſſitas autem*] Vt neceſſitatẽm rerum Phyſicarum, quæ ex fine prouenit magis declaret, ſimilitudine quadã vtitur deſumpta a diſciplinis: eſt enim vtrobique non abſimilis neceſſitas, quatenus vt ſe habent in diſciplinis principia: ſic in operationibus finis, quod repetit 7. Ethic. capite octauo. Quia tamen hæc non omnino ſimilia ſunt, ſed ex parte, ſimul eorum diſcrimen explicat in hunc fere modum. Si præmiſſæ ſunt veræ, concluſio vera eſt, quia ex vero non niſi verum colligitur, non tamen e contrario ſi cõcluſio eſt vera, pręmiſſæ ſemper veræ ſunt, quia poteſt ex falſo veru colligi, ſi tamẽ concluſio falſa eſt, præmiſſæ falſæ erut, quia falsũ nõ ſequitur ex vero. Sic res habet in diſciplina ſyllogiſtica. At in actionibus, cęteriſque id genus quę gratia finis ſunt, aliter euenit. Nã ſi ponitur finis, neceſſariò ponuntur media, vt poſita forma, quę eſt finis generationis, neceſſariò ponitur materia, quæ eſt propter formã, ſi autẽ eſt materia, nõ neceſſariò eſt hæc forma, ſi verò materia nõ ſit, nec forma eſſe poteſt. Itaque quod in diſciplinis principio cõpetit, id in naturalibus accõmodatur fini. Vnde patet horũ inter ſe diſcrimen. Conueniunt tamẽ, quòd finis in naturalibus ſortitur principij rationẽ, & eius principij, quod ſimile eſt principio diſciplinarũ, nimirũ quod cogitationis, nõ actionis principiũ dicitur. Aduerte non parũ eſſe difficultatis, & diſſenſionis in explicãdo exẽplo Mathematico quod hic Ariſtoteles adhibuit. Sed ad rei propoſitę intelligentiam ſat eſt accepiſſe rectum, pro pręmiſſis vnius demonſtrationis: habere autem tres angulos ęquales duobus rectis, pro concluſione.

Philoſophicũ axioma.

Vt ſe habet in diſciplinis principium, ita in naturalibus finis.

ὥστ' εἰ ἔσται οἰκία, ταῦτα ἀνάγκη γενέσθαι, ἢ ὑπάρχειν, ἢ εἶναι ὅλως τὴν ὕλην τὴν ἕνεκά του, οἷον λίθους καὶ πλίνθους, εἰ οἰκία· οὐ μέντοι διὰ ταῦτά ἐστι τὸ τέλος, ἀλλ' ἢ ὡς ὕλην. (οὐδ' ἔσται διὰ ταῦτα.) ὅλως μέντοι μὴ ὄντων, οὐκ ἔσται οὐδὲ ἡ οἰκία, οὐδὲ ὁ πρίων· ἡ μὲν, εἰ μὴ οἱ λίθοι· ὁ δὲ, εἰ μὴ ὁ σίδηρος· οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ αἱ ἀρχαί, εἰ μὴ τὸ τρίγωνον δύο ὀρθαῖς. φανερὸν δὴ, ὅτι τὸ ἀναγκαῖον ἐν τοῖς φυσικοῖς, τὸ ὡς ὕλη λεγόμενον, καὶ αἱ κινήσεις αἱ ταύτης. καὶ ἄμφω μὲν τῷ φυσικῷ λεκτέαι αἱ αἰτίαι· μᾶλλον δὲ, ἡ τίνος ἕνεκα· αἴτιον γὰρ τοῦτο τῆς ὕλης, ἀλλ' οὐχ αὕτη τοῦ τέλους· καὶ τὸ τέλος, τὸ οὗ ἕνεκα, καὶ ἡ ἀρχὴ ἀπὸ τοῦ ὁρισμοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὥσπερ ἐν τοῖς κατὰ τέχνην· ἐπεὶ ἡ οἰκία τοιόνδε, τάδε δεῖ γενέσθαι καὶ ὑπάρχειν ἐξ ἀνάγκης. (καὶ ἐπεὶ ἡ ὑγίεια τοδί, ταδὶ δεῖ γενέσθαι ἐξ ἀνάγκης, καὶ ὑπάρχειν) οὕτως καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος τοδί, καὶ ταδί· εἰ δὲ ταδί, καὶ ταδί. ἴσως δὲ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἐστί τι ἀναγκαῖον. ὁρισαμένῳ γὰρ τὸ ἔργον τοῦ πρίειν, ὅτι διαίρεσις τοιαδί· αὕτη δ' οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἕξει ὀδόντας τοιουσδί. οὗτοι δ' οὔ, εἰ μὴ σιδηροῦς. ἔστι γὰρ καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἔνια μόρια, ὡς ὕλη τοῦ λόγου.

Quare ſi domus futura eſt, hæc neceſſe eſt facta eſſe, aut eſſe, aut omnino materiã, quæ alicuius eſt gratia, ut lateres, & lapides, ſi domus. Et quanquã finis non propter hæc eſt, neq; erit niſi ut ob materiam; omnino tamẽ niſi ſint, nec dom⁹ erit, nec ſerra; illa quidẽ niſi lapides ſuppetant, hæc verò, niſi ferrum. Nã nec illic principia ſunt niſi duobus rectis triangulum. Itaque neceſſitatem, quæ ut materia dicitur, atq; eius motiones in rebus phyſicis eſſe manifeſtum eſt. c Textus 90.

Et ambæ quidẽ cauſſæ à Phyſico tradendæ ſunt, ſed magis ea, cuius gratia: quandoquidem materiæ hæc cauſſa eſt, nõ illa, finis. Atque id cuius gratia, & principiũ à definitione, & ratione eſt finis. Ut in rebus artefactis, quoniam domus eſt talis hæc facta eſſe, & ſuppetere neceſſariò oportet, cũq; ſanitas hoc ſit, hæc eſſe facta, & eſſe neceſſe eſt. Nã ſecus ſi hõ, hoc eſt, hæc: et ſi hæc, illa. Textus 91.

d Fortaſſe aũt & in ratione id ineſt, quod neceſſariũ eſt. Nã ſecãdi opus cũ definierimus, talem eſſe diuiſionẽ, hæc nõ erit, niſi tales dentes habeat, qui non erunt niſi ſint ferrei. Nõnulla enĩ è definitione ſũt partes, ut definitionis materia. Textus 92.

APIZ

e Et

Phyſicus magis circa formam, quam circa materiam occupatur.

c *Et ambo quidem*] Admonet Phyſici eſſe cauſſas neceſſitatis in naturæ rebus diſquirere, idque tã ex parte materiæ, in qua ſola veteres Phyſiologi occupabantur, quã ex parte finis. Docet etiã Phyſicum magis circa finis & formæ, quam circa materiæ conſideratione verſari, quia illa eſt cauſſa huius, non cõtra. Deinde quia in ratione, & definitione potius vtimur forma tanquam principio, quàm materia, idque tam in naturalibus, quam in artefactis.

Etiam materia in definitione adhibetur.

d *Fortaſſe autem*] Ne quis putaret ſolũ finem in definitione adhibendũ eſſe, oſtendit nõ ita rem habere, ſed id etiam, quod neceſſarium eſt, hoc eſt, materiam in definitionem venire. Si quis enim ſectionem, quæ miniſterio ſerræ peragitur, definire voluerit, dicet eſſe diuiſionem, quæ niſi ſerra ferreis dẽtibus conſtet, effici non poteſt, qua in definitione ponitur ferrum, quæ ſerræ materia eſt.

QVÆSTIO I.

VTRVM NATVRA, ALICVIVS gratia quod facit, efficiat.

ARTICVLVS I.

AFFIRMATIVAE PARTIS ASSERTIO, ET ILLVSTRATIO.

Naturam non operari propter finem, error Anaxagoræ, Empedoclis, Democriti, Epicuri.

NAturam nullo propoſito fine agere, arbitrati ſunt qui ſolius materiæ neceſſitati addixere omnia, vt Anaxagoras & Empedocles; & qui rerum generationem ex partium inter ſe temerè coeuntium permixtione cõſtitiſſe diſputarunt Democritus, & Epicurus. Sed hanc tam abſurdam, & à communi Philoſophorum iudicio abhorrentem opinionem incuſat Plato in Timæo, Phædone, Philebo, & Politico; Ariſtoteles in extremis huius libri capitibus, & lib. 2. de ortu, & interitu, & 1 de partibus animalium cap. 11. Eandem quoque, tacente Philoſophia, coarguit ſeſe omnium oculis vltro ingerens naturæ pulchritudo, decorque mirabilis, quem rerum diſſimilium inter ſe congruens varietas ſic conciliat, vt eundem abſque alicuius finis præſcripto conciliare non poſſet. Neque enim varietas ſine conuenientia, & conſenſione aliqua venuſtatem parit; neque in tanta naturarum diuerſitate ſtabilis eſſet, aut diuturna conſenſio, ni res phyſicæ in aliquod cõmune bonum, quod finis rationem obtinere oportet, vniuerſæ cõſpiraſſent. Eſt autem hoc bonum, naturæ conſeruatio, ordóque. Cuius appetitio, & ſtudium inſolentiam potentiorum partium in mundo cohibet, infirmiorum imbecillitatem acuit, contrariorum impetum refrenat; ac denique ſic vniuerſa ad temperiem & moderationem vocat, vt non tam inter ſe diſſidio diſſidere, quàm in commune fœdus, & amicitiam coiiſſe videantur.

Coarguitur à naturæ pulchritudine.

Totius naturæ finis rerum ordo & conſeruatio.

Ratio probans naturam non temerè, ſed gratia finis operari.

Præterea idem ex eo conuinci poteſt; quia aut res naturales caſu in opus incidunt, aut certa naturæ intentione. Non caſu, primùm quia iam quodlibet ſine diſcrimine in quodlibet opus incurreret, atque ita promiſcuè omnia ex omnibus fierent, neque certo res ſemine indigerẽt, illudque Lucretij primo ſui poëmatis, quod iam alibi retulimus, eueniret, è mari homines, è terra poſſet oriri ſquamigerum genus, & volucres erumpere cœlo. Deinde quia quod caſu fit, rarò accidit nec vno dũtaxat, ſed variis effici modis conſueuit: at videmus propria quædam effecta à peculiaribus cauſſis certo ſemine, rato ordine, eadem vel ſemper, vel plurimùm, ratione euenire. Feruntur igitur res naturales certo quodam naturæ impulſu, & intentione in ſuum opus, quo abſoluto conquieſcunt. Hoc autem quid eſt aliud, quàm propter finem agere?

Libr. 1. huius ope. cap. 9. q. 3. art. 1.

Animantium membra.

Rurſus hoc ipſum palam indicant in animalibus tot membra, tam ordinatè, tam prouidenter effecta, tot partium deſcriptio, non ad ſpeciem ſolùm, & elegantiam, ſed etiam ad vſum apta: tot organorum apparatus, tot vires, & potentiæ; tot multiformi contextu inſtrumenta. Quæ omnia ad agendum, atque adeò alicuius finis gratia tributa eſſe, qui negat, mens eſt. Quid enim magis à ratione alienum eſſe poteſt, quàm exiſtimare ea, quæ humana arte fiunt, ad aliquem finem effici, vt nauem ad nauigandum, domum ad arcendas cœli iniurias; quæ verò tam admirabili ſolertia, tam excellenti diuinaque ratione perfecta ſunt, vt ea nulla humana ars aſſequi imitando poſſit, vago, & incerto fluitantis naturę motu in eam formam, ac ſpeciem coaluiſſe, neque ad ſcopum vllum fuiſſe deſtinata?

Lege D. Aug. lib. 22.

Idem teſtatur brutorum animantium in fœtibus educandis ingenij plenus amor; in operibus conficiendis artificium; in quærendo cibo induſtria; in ſe, ſuáque ſpecie tuenda & conſeruanda ſolicitudo; arma, æſtus, ſtratagemata, quibus hoſtem aut aggrediun-

Brutorum in fœtibus procreandis amor ingenioſus.

tur,aut repellunt, aut declinant. Quæ omnia cùm tanto naturæ impetu, & alacritate ab eis fiant liquidũ eſt effici alicuius cõmodi,& boni gratia,ac proinde ob aliquẽ finẽ.

Idem commõſtrat quatuor elementorũ totidem regionibus globosè incubantium diſcors amicitia,& alterni,per occaſum atque obitum partium,recurſus. Nam ex terra aqua,ex aqua oritur aer,ex aëre ignis: deinde retrorsũ viciſſim ex igni aër,ex aëre aqua ex aqua terra generatur;atque ita ſeſe ad moderationem,ac velut æquilibrium, quoad fieri poteſt,exæquant leuibus grauia,calidis frigida,ſuperis infima: videlicet eo fine,vt permaneant; docente nos interim natura in maioribus, æquabilitatem altricem concordiæ, concordiam rerum omnium conſeruatricem eſſe.

Elementorum diſcors concordia.
Vt vires ſuas reciſſim frangunt.
Æquabilitas altrix concordiæ.

Quid terræ moles? nonnè ſua magnitudine, conſtantia, pulchritudine, vtilitate, propoſitum ſatis confirmat? Hæret in mundi medio ſtabilitet ſuſpenſa, ac veluti paribus examinata ponderibus;eadem rotunda, & forma diſpar,vallibus humilis, collibus ſupina,montibus ardua: fluuiorum decurſu, fontium ſcatebris irrigua; ſemper eadem, ſemper alia;nunc quaſi brumæ ſenectute effœta,& emortua,nunc nouo vernantis anni flore reuireſcens, & herbarum, ſeu picturæ artificio, nunc his,nunc illis tincta coloribus; nulla ſui parte inutilis,nulla propemodum infructuoſa, interius gemmarum,auri, argenti, & aliorum metallorum opulentia diues; exteriùs veſtita floribus, herbis, arboribus,frugibus,quorum incredibilis multitudo inſatiabili varietate diſtinguitur.At enim vt in hoc tanto naturæ apparatu diuina prouidentia mirificè elucet, ita finis alicuius intenti ratio facilè apparet.

Terra in mundi ſita medio.
Terræ benignitas & opulentia.

Idem rurſus probat Oceani immenſitas tam pulchra ad aſpectum, tam fœcunda ad procreandam ſobolem; tot piſcium, & innatantium belluarum copiis abundans; & in eo non minùs admiranda, quod dum eius fluctus ſiue quotidianis reciprocationibus, ſiue tempeſtatum vi ad arenam feruntur, intra præfixos limites, ſeſe continent quaſi ſcriptam ſibi legem in littore pertimeſcant; atque inſtar indomiti equi, qui à ſeſſore habenis retractus collum flectit, refugiunt. Certè qui hoc aſcribit temeritati, quid temeritas ſit neſcit;cum id,quòd temerè fit,certa lege,& tenore minimè conſtet;ſed modo in hanc, modo in illam partem cadat.

Magnitudo Oceani pulchra & fœcunda.

Poſtremò idem multo euidentiùs confirmat cœleſtis mundi machina inferiorem mundum ſuo amplexu non ſolùm continens, ſed fouens: illi ſtellarum ſuda nocte collucentes oculi,illa tot ſphærarum inenarrabili celeritate conuerſio,ille planetarum ad eadem loca redeuntium curſus, illud ſolis iubar ſuo acceſſu,& receſſu annuas varietates inducens, idémque quotidiano ortu, & occaſu diem, & noctem conficiens. Quare ſi ij, qui ſphæram ab Archimede extructam videbant, non dubitabant opus illud excellenti ingenio eſſe perfectum, quis ita mente cæcutiat, vt neget tam mirabile opificium diuina ratione,& arte, atque adeò alicuius finis gratia fuiſſe compoſitum? Denique vt paucis concludamus, quod ſi libeat perſequi infinita materia eſt; hæc mundi vniuerſitas non modò ſeſe à Deo conditam, ſed ad aliquem finem deſtinatam eſſe clamat: Etenim indignum foret tanti artificis ſapientia tam præclarum opus, etſi affabrè, & concinnè, fruſtra tamen elaboraſſe; elaboraſſet autem fruſtra, ſi nullum ei ſcopum,nullum finem conſtituiſſet; fruſtra enim, & incaſſum cenſetur id effectum, quod nullius gratia effectum eſt.

Cœleſtis mũdi amplitudo, beneficentia, decor.
Sphæra Archimedis.

In hanc ſententiam multa ſatis luculenter ſcripſere Patres, D. Gregorius Nazianzenus ſecunda oratione de Theologia,D. Auguſtinus 1.de ordine,D Chryſoſtomus in opuſcu.de prouidentia,D.Athanaſius in oratione aduerſus idola,D Baſilius,& D.Ambroſius in lib.Hexameron;Theodoretus ſermone 1.de prouidentia.Lactantius in libro de opificio Dei, & alij.

Lactantius in l de ira Dei c.1. Triſmegiſtus in l de poteſtate,& ſapiẽtia. Cicero 2. de nat.deorum. Plutarc.1.de plac.c.6.Seneca li.de prouidentia.

ARTICVLVS II.

RATIONES, QVIBVS OSTENDI videtur naturam nullius gratia operari.

SVbiiciamus nunc argumenta,quibus temeritatis aſſertores probare nitebentur naturam non ob aliquem finem agere,ſed temerè,ac fortuitò moliri

Ncl omnia. Primum eſt. Si natura propter finẽ ageret, magis beneficam ſeſe in hominem exhibuiſſet, quàm in belluas; ſed non exhibuit; quin potiùs in has quaſi matrem, in illum ſe quaſi nouercam præbuit. Non ergo agit propter finem. Maior ſuadetur, quia ratio agentis propter finem, præſertim ſi à prima cauſſa dirigatur, poſtulat, vt ea quæ excellunt, beneficẽtiùs tractet, ac potiori loco habeat. Minor oſtẽditur, quia natura belluis veſtitum attribuit, hominẽ nudũ, quaſi è naufragio, in littus eiecit. Item belluis, quæ fortes, & pugnaces ſunt, arma dedit; timidis aſtu, pernicitate, & fuga conſuluit: at hominem ad pugnam in arena inermem ſtatuit, pernicibus tardiorem, armatis imbecilliorem. Denique, vt cætera omittamus, hominem toto vitæ decurſu longè grauioribus miſerijs, & calamitatibus expoſuit. E quibus Ariſtoteles hãc hominis definitionem collegiſſe fertur. Homo imbecillitatis exemplũ, temporis ſpolium, fortunæ luſus, inconſtantiæ imago, inuidiæ, & calamitatis trutina, reliquum verò pituita, & bilis. Quibus concinit illud Apulei in libro de Deo Socratis, homines moribundis membris, leuibus, & anxijs mẽtibus, brutis, & obnoxijs corporibus, diſsimillimis moribus & ſimilibus erroribus, peruicaci audacia, pertinaci ſpe, caſſo labore, fortuna caduca, ſigillatim mortales, ſufficienda prole mutabiles, volucri tempore, tarda ſapientia, cita morte, querula vita terras incolunt.

Natura belluis pugnacibus arma dedit, timidis alia ratione conſuluit.

Lege Plin. li. 7. ca. 1.

Lege Stobæum ſer. 96. de vita breui.

Hominis deſcriptio ab Ariſtotele collecta.

Alia ex Apuleio.

Secundum eſt. Ea, quæ fiunt propter finem, ordinatè fiunt; ſed in natura multa ſunt præpoſtera, & incompoſita; ergo &c. Probatur minor, quia nonnunquam vices temporum mutantur, calente hyeme, frigente æſtate: inter dũ elementa, aliæque partes vniuerſi ab officijs exorbitant, vt teſtãtur eluuiones Oceani, eruptiones ignium, immodici ventorum flatus, terræ motus, cæteráque huius generis. Quin & in cæleſti orbe, Solis, & Lunæ deliquia, deflexiones quædam eſſe videntur ab ordine, cùm minimè deceat clariſsima illa mundi lumina mortalibus obſcurari.

2. argum.

Vices temporũ mutatæ.

Tertiũ. Ea, quę gratia finis ſunt, habent aliquem vſum, & vtilitatẽ; ſed multa exiſtunt in natura prorſus inutilia; vt minuta quædam animalia: multa, quæ non modo nullam commoditatem exhibent; ſed incõmodum, perniciemq; afferunt, vt herbæ noxiæ, & venenatæ beſtiæ. Non igitur natura omnia, quæ facit, alicuius boni ac finis gratia efficit.

3. argum.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVMENTA
proximi articuli.

NOn eſt tamen quòd ſuperiora argumenta quenquam turbent; cùm nequaquam difficilis ſit eorum explicatio. Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor. Nam multò meliùs cum homine, quàm cum cæteris animantibus actum eſt; cùm illum Deus multis, & præclaris donis, ac muneribus tam naturæ, quàm gratiæ exornarit: cùmque illi vberrimam copiam rerum omnium tanquam in communi cõuiuio

Reſponſio ad 1. arg.

Hominis excellentia.

propoſuerit,totámq; naturam creatam ei quaſi tributariam fecerit, vt diſertè oſtendit D. Damaſcenus li.2.fidei orthodoxæ cap.10.& Theodoretus ſermone 2.de prouidentia.

Ad id,quod de veſtitu,& armis obiectum fuit,reſpondet Lactātius in libro de opificio Dei c.2.ideo hominem nudum,& inermem à natura fuiſſe conſtitutum,quia ingenio poterat armari,& ratione veſtiri; atque eadē ferè eſt aliorum auctorum communis reſponſio,nimirum pro indumento,& armis hauſiſſe hominem mentis excellentiam,& ingenium ſagax, ac varium, quo illa excogitare,& parare ſibi poſſet;accepiſſe item manum tanquam cōmune organum,& inſtrumentorum omnium inſtrumentum,quo ad ea cōficienda vteretur. Cuius ad id munus obeundum commoditates latè explicat Ariſtoteles li.4.de partibus animalium c.10.& Galenus initio libri primi de vſu partium. Accedit,quòd homo ſeruata ſui corporis dignitate,& pulchritudine,ab ipſa natura per ſe indutus,& armatus eſſe non poterat, vt oſtendit D.Gregorius Nyſſenus in libro de hominis opificio,c.7.

Vt Galeni 1. de vſu partium.

Pro veſtitu & armis data homini ratio.

Manus omniū inſtrumentorū organum.

Ariſt. Galeni. Greg Nyſſ.

Quod item opponitur de humanæ vitæ ærumnis facilè ſoluetur ab eo, qui dixerit in primis in eas ſua culpa decidiſſe hominem è felici ſtatu, in quo à Deo collocatus fuerat. Deinde ijs præberi illi occaſionem ad exercendam, perficiendámque virtutem. Præterea,etiam ita deiectum brutis lōgè præſtare,vt ex dictis planum eſt.

Reſpon.ad 2. arg.

Auguſt.

Ad ſecundum,conceſſa maiori propoſitione,neganda eſt minor, dicendúmque eiuſmodi naturæ excurſiones, vt non abſque Dei voluntate, & adminiſtratione fiunt;ita nec ſine ordine contingere,etſi is interdum non appareat,vt docet D. Auguſt. li.3.de Trinit.c.2.& li.5.de Geneſi ad literam c.21. Nimirum ipſe ordo poſtulat,vt illa interdum accidant,ſiue ita ferente concurſu naturalium cauſſarum, quas ſic diuina ſapientia diſpoſuit, & actus ſuos exequi ſinit;ſiue Deo aliter,quàm tunc per naturam eventurum eſſet, fieri imperante.

Quod verò ad planetarum eclypſes attinet,nullus in ea re ordinis defectus notari poteſt;cùm ex illorum in cœleſtib⁹ globis ſitu,& rata motuum æquabilitate,(quæ tam ad mundi ornatum,quā ad cōmoditates ſublunarium rerū optimè conſtituta ſunt) ita euenire oporteat definitis temporum interuallis. Addit quoque D. Damaſcenus li.2.fidei orthod.c.7. idcirco id diuini artificis prouidentiam ſanxiſſe, vt eorum confutaretur amentia,qui ſoli, & lunæ diuinos honores exhibent:cùm palam ſit non ineſſe numen ijs, quæ mutationi obnoxia ſunt,& interdum lucis penuria laborāt,aut pulchritudinem ſuam conſpicuam reddere non valent.

Ob quem ſinē planetarū deliquia,ex D. Da.

Reſponſio ad 3. arg.

Minutæ beſtiolæ nequaquam ſuperfluæ.

Ad tertium reſpondendum eſt,nihil à Deo ſuperuacaneum,aut alicuius finis expers effectum fuiſſe,licet ignorantibus primo aſpectu ſecus videatur; vt ſi quis in fabri alicuius officina inſtrumenta præter neceſsitatem multiplicata exiſtimet ; quia ipſorum vſus ignorat. Priuatim verò, quò minutæ beſtiolæ non debeant ſuperfluæ exiſtimari, inde patet ; quia cùm eæ quoque in ſuo genere pulchræ ſint, aliquid decoris vniuerſitati rerum , tanquam in communem Rempub. pro ſua portione conferunt: vt, præter alios,animaduertit Ariſtoteles 1.de partibus animalium c.5. Quippe

diuinus

diuinus artifex ita magnus eſt in magnis rebus, vt minor nō ſit in paruis; rectéque à Plinio l.11. Natural. hiſt. ca.2. ſcriptum eſt, rerum naturam nuſquam magis, quàm in minimis totam eſſe. Quo ſpectat illud D. Auguſtini libro 22. de ciuitate Dei cap.24. ea plus habent admirationis, quæ molis minimum: plus enim formicularum, & apicularum opera ſtupemus quàm immēſa corpora balenarum.

Naturæ nuſquam magis, quàm in minimis tota.

Nec animalia venenata ſuperflua ſunt, aut fine carentia? tum ob id, quod paulò antè diximus; tum quia, vt D. Auguſtinus 1. de Geneſi contra Manich. cap.16. ait, ſaltem eo nomine commendari debent, quòd nos commonefaciunt, vt vitam aliam meliorem, in qua ſecuritas ſumma eſt, diligamus. Item quia ea, quæ alioqui nocent; ſi eis congruenter, ac ſciēter vtamur, plurimum afferre ſolent commoditatis, vt luculentè oſtendit D. Ambroſius lib. 3. Hexam. cap.9. & lib.6. ca.6. D. Hieronymus libro 2. contra Iouinianum, D. Damaſcenus lib.2. fidei orthod. cap.10. & alij. Deinde quia, vt ſcribit Lactantius lib.6. cap.4. vtile fuit offerre ſeſe homini alia ſalutaria, alia noxia, vt in his declinandis & illis appetendis rationis ſuæ vim exerceret.

Venenata animalia non ſint in mundo ſuperuacanea.

Ambroſ. Hieron. Damaſc. Lactant.

QVAESTIO II.

VTRVM NATVRA AD VNVM TANtum finem, & vno duntaxat modo feratur, an non?

ARTICVLVS I.

VARII FINES, IN QVOS NAtura contendit.

PRopoſitæ quæſtioni reſpondendum eſt non vnum tantūmodò, ſed varios fines eſſe, ad quos natura, tāquam ad ſcopū collimat. Etenim vnumquodque, pro naturæ ſuæ modo, captúque hunc, aut illū finem proximè reſpicit; particularia agentia priuatum; vniuerſalia, & quæ vberiori vi prædita ſunt, communem. Exempli gratia, leo cùm leonem gignit, ad formam leonis geniti, vt ad propinquum finem tendit, docente Ariſtotele c.8. huius lib. tex. 81. at ſimul etiam ad propriç ſpeciei cōſeruationem, vt ad alterum huic innexum, & cohærentem finem, aſpirat. Prouidit nimirū ſalutis ſuæ appetens, atque immortalitatis ęmula natura, vt ſingularia diſſolubilia, quia per ſe ab interitu vindicari nō poterant, generationū beneficio, & naſcendi fœcūditate ſeruarentur, atque ita quodammodo ſempiterna eſſent, non numero, ſed ſpecie. Id quod 1. de generatione animalium c.1. & 2. de anima c.4. tex. 34. Ariſtoteles docet. Corpora verò cœleſtia, quia vniuerſales cauſſę ſunt, non vnius tantùm, ſed omnium ſublunarium ſpecierum perennitatem, & commune bonum peculiariter pro fine habent. Iccirco enim totum ſublunarem mundum complexu ſuo coercent, ac perpetuo motu circumeunt, & influxu quaſi irrorant, vt ſpecies omnes, quoad poſſint, tueantur.

Vnumquodque pro gradu ſuæ naturę propoſitum finē habet.

Natura immortalitatis æmula.

Eſt

Homo, naturæ corporeæ finis.

Eſt etiam totius corporeæ naturæ vniuerſalis finis, homo, vt poſt Platonem aſſeruit Ariſtoteles 1. Polit. cap. 5. docentque patres communi conſenſu: tum quia Deus ſpectabilem hunc mundum hominis gratia procreauit, eique ſingulari beneficio ſubiecit omnia; tum quia homo iure inſitæ nobilitatis, & eminentioris formæ prærogatiua, totam corpoream naturam ad ſe conuocat, ſibique arrogat: Eſt enim naturæ lege comparatum, vt quæ inferioris notæ ſunt, ad præſtantiora, ſi eis præſertim aliquomodo vſui eſſe poſsint, referantur. Quo pacto forma elementi, quæ omnium deſpicatiſsima eſt, ad formam corporis mixti ordinatur; forma corporis mixti ad vegetatricem; vegetatrix ad ſenſus compotem; hæc tandem ad animam rationalem, quæ omnium formarum numeros, & perfectionem in ſe cohibet.

Inferiora ad præſtantiora ordinantur.

Ordo, naturæ finis.
Deus vltimus finis rerū omnium.
Dionyſ.
Triſmegiſt.
Plat.
Auctor lib. de mūdo ad Alex.
Ariſt.
Apocal.

Eſt præterea finis alius homine vlterior, videlicet totius naturæ ordo, & pulchritudo, vt tradit Ariſtoteles 12. Metaphy. cap. 10. text. 52. Denique vltra hunc eſt alius communiſsimus, omniúmque poſtremus, ob quem tota natura agit, nempe ipſius naturæ auctor, & parens Deus. Quod D. Dionyſius cap. 4. de diuinis nominibus, Triſmegiſtus in Pimandro, Plato in Timæo, & 4. legum, & in epiſtola ad Dionyſium, auctor libri de mundo ad Alexandrum, Ariſtoteles loco Metaphyſ. proximè citato, aliique complures diſſerunt; idémque teſtantur ſacræ paginæ oracula, cùm Deum abſolutè principium, & finem vocant. Apocalyp. vltimo. Ego ſum α, & ω, principium & finis. Porrò dicitur natura, dum agit, in Deum, vt in finem contendere; quia diuinam perfectionem imitando adumbrat, quatenus agendo fit alterius rei cauſſa, ſicuti & Deus omnium cauſſa eſt. Deinde quia operando reſpicit in aliquod bonum, quod neceſſariò participatio quædam ſummi boni eſt. Item quia appetitus ſemper quærit aliquid extremum, in quo quieſcat, quod non eſt aliud, quàm finis vltimus, id eſt, Deus. Poſtremò quia ordo in finibus ſequitur ordinem agentium. Quare ſicuti agentia ſecundaria nihil abſque influxu primæ cauſæ efficiunt, ita ad eum nituntur finem, quem primum agens ſibi propoſitum habet; ſicque vt agens primum ſemetipſum tanquam vltimum ſuorum operum finem intendit; quia vniuerſa propter ſe operatur; ita eundem finem ſecundaria agentia ſpectant.

Hac de re D. Aug. in Ench. & lib. 1. de doctr. Chriſt. cap. 23. D. Th. 3. contra gent. à cap. 17. & 1. part. q. 103 ar. 2. Themiſt. 1 huius op. com. 82.

Ordo in finibus ſequitur ordinem agentium.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI, QVIBVS res in fines ſuos feruntur.

Tres gradus tendentium in finem.

VT autem intelligas quo pacto natura ad finem conſequendum progrediatur, aduerte triplicem eſſe gradum tendentium in finem. Primus, ac ſupremus eſt eorum, quæ non ſolùm apprehendunt finem ſub ratione boni, & conuenientis; ſed cognoſcunt etiam habitudinem, proportionémque mediorum ad illum obtinendum. Atque hæc ſola dicuntur ſeſe in finem agere; quia videlicet hæc duntaxat ex delectu, & propria intentione operantur,

Supremus.

operantur,ſeque in finem ordinant; & in hoc gradu continentur ſolæ ſubſtantiæ intellectus participes. Secundus eſt eorum,quæ ad ſummum, percipiunt finem materialiter,ideſt,ſub ratione boni,& conuenientis, vt cùm equus ex ſiti ad aquam mouetur,qui nec ſui curſus ad obtinendam aquam, nec aquæ ad ſedandam ſitim, habitudinem ordinemvè dignoſcit. Huiuſmodi ſunt brutæ animantes, quæ inſtinctu, motuque phantaſiæ potiùs aguntur in finem, quàm ſe ipſæ agunt. Tertius, atque infimus eſt eorum, quæ nullo modo cognoſcunt finem. Quo pacto ſe habent ea, quæ & intellectu,& ſenſu carent. Ideo verò ſolis agentibus primi generis perfecta cognitio finis,vt finis, attributa eſt; quia ea tantùm ad plura, de quorum delectu conſultare queant, indeterminata ſunt; cùm cætera in actiones definitas naturæ impetu ferantur,nec deliberatione egeant. Quemadmodum (vt Auicennæ vtamur exemplo) nec citharædum de quolibet ictu fidium deliberare oportet; quia apud ipſum omnes fidium percuſsiones ex artis regula determinatæ ſunt.

De hoc 2. gradu D Tho. 1. p.q 59.art.1. Fer li. 3.contr. gent.c.16.& 81.

Medius.

Infimus.

Non debet autem nimirum videri, quòd etiam illa, quæ omni finis notitia prorſus carent,propter finem agere dicatur: diriguntur enim in finem ab alia ſuperiori,& excellentiori cauſſa,hoc eſt,ab ipſo naturæ opifice, qui rerum omnium fines cognitione comprehendit, & ad eos obtinendos propenſionem ac vires dedit. Quomodo,(vt M. Albertus hoc loco & D. Thomas. 1.p.q.103.art.1.explicant) ſagitta licet motus ſui ignara ſit, impetu, & directione iaculantis in ſcopum tendit. Eoque ſpectat illud Philoſophorum ſermone tritum,quod ſcripſit Themiſtius 1.de anim.com.23.& 1.huius oper.text.81.& Auerroes 12.Metaph.com.18. opus naturæ eſt opus intelligentiæ, ideſt dum natura in opus incumbit, à prima intelligentia, hoc eſt,à Deo,quaſi diuinæ artis inſtrumentum mouetur, & artifici ratione dirigitur.Hinc eſt,quod Hippocrates naturam modò indoctam vocat,vt in libro de alimento; modò doctam, & eruditam, vt in libro de arte. Quod imitatus eſt Galenus lib.1.de vſu partium,& lib.6.de loc.affectis:videlicet indoctam vocant; quia in ſe conſilij, & deliberationis expers eſt:doctam, quatenus eius operibus intelligentia inſtar,ipſamque regit.

Cognitionis expertia diriguntur in finem ab auctore naturæ.

Item idem D. Tho. 3. contr. gent.c. 24.

Opus naturæ, opus intelligentiæ.

ARTICVLVS III.

CONFVTATVR QVORVNDAM ſententia iis, quæ proximè concluſa ſunt, aduerſaria.

PLetho,ſiue Gemiſtus auctor Græcus in opere, quod inſcripſit de iis, quibus Ariſtoteles à Platone diſſentit, in Ariſtotelem inuehitur, quòd docuerit naturam nullo propoſito fine agere, dum ei deliberationem ſubtrahit. Sed prorſus ſine cauſa,cùm non omnia, quæ propter finem operantur, conſilio, aut delectu egeant.

Omiſſo tamen Plethone, ſunt è recentioribus Philoſophis, quibus nec Ariſtotelicè, nec Philoſophicè dictum videtur, naturam ideò agere

Opinio quorundam recent.

 propter

propter finem, quia etſi finem non per ſe ipſa cognoſcat, vt in lapide, & pleriſque aliis liquet; regitur tamen ab ipſo rerum omnium auctore, qui & fines intelligit, & agentibus naturalibus ad eos conſectandos propenſionem, virtutémque indidit. Venêre autem in hanc ſententiam hiſce potiſsimum argumentis. Primùm, quia ſuperuacanea videtur illa motio, & directio. Nam ſi fingamus ſine intelligentiis mundum eſſe; adhuc grauia in infimum, leuia in ſuperum locum, vt in fines ſuos, peruenient. Deinde, quia ridiculum fuerit ſi interrogatus quiſpiam cur lapis deſcendit, reſpondeat quia mouetur ab intelligentia; cùm re vera moueatur à grauitate, cuius impetu deorſum vergit. Tertiò, quia intelligentiæ apud Ariſtotelem aut prorſus ignorant ſublunaris mundi ſpecies, aut eas non niſi generali, & confuſa notitia dignoſcunt. Ex quo ſequitur in Peripatetica doctrina ſub cœleſtem naturam non dirigi ab intelligentiis; cùm nihil niſi à cognoſcente dirigatur.

Primum arg. — *2 argu.* — *3. argum.*

Lege Auerroë in Apologia aduerſus Algazellum, & in Epitome 12. libri Metaphy. Mirãdulanum lib 27 de euerſ. ſingul cert ſectione. 2. Iandunum 12 Metaph q 22. Leg. d. Tho. in 2. d. 41. q 1 ar. 1.

Hæc tamen opinio nec vera, nec Ariſtotelica eſt. Nam id, quod gratia finis operatur, aliquò recta contendit, ac velut in ſcopum collimat: id verò, quod ita ſe habet, non temerè, ſed ordinatè progreditur: item quod progreditur ordinatè, neceſſe eſt vt actiones ſuas per ſe ordinet, vel ab alio circa eas ordinetur. Cùm igitur ordinare, intellectus, rationisvè opus eſſe conſtet, & res naturales, excepto homine, intellectus, rationiſque expertes ſint, ac nihilominùs vniuerſæ propter finem agant, vti ſuperiùs demonſtratum fuit; planè ſequitur recurrendum eſſe in iis ad aliud principium ſupra ipſam naturam, à quo moueantur, ordinenturque in ſuos fines: at hoc non aliud eſſe poteſt, quàm ipſe totius naturæ auctor, qui certis numeris, & menſuris, certáque ſerie ſingulis rebus ſuos fines præſcribit, & ad eos quærendos propenſionem, & idonea media concedit. Solet autem hoc illuſtrari non ſolùm exemplo ſagittæ, quod ſupra retulimus; ſed etiam imperatoris, qui ita belli ſummam adminiſtrat, vt ipſe eius finem nouerit, quem gregarij milites neſciant; ſed cùm imperatoris ductu regantur, ſat illis eſt mandata ab eo accepta exequi.

Impugnatio ſuperioris ſententiæ. — *Ordinare, opus intellectus.*

Quod verò hæc ratio explicandi modum, quo natura in finem tendit, Ariſtotelicæ doctrinæ conſentanea ſit, teſtantur nobiles interpretes, Simplicius hoc in libro ad text. 78. Themiſtius lib. ſuperiori ad tex. 81. & 1. de anima ad tex. 23. Auerroes 12. Metaphyſ. com. 18. D. Thomas 1. p. q. 103. art. 1. Magnus Albertus cap. 2. huius libri. Idemque ſignificauit multis in locis Ariſtoteles, vt lib. 4. de generat. animalium c. 2. Vbi ſcripſit naturam non abſque ratione eſſe; quia videlicet ratione dirigitur. Et 1. de cœlo, cap. 4. tex. 32. vbi Deum cum natura iungit, aiens Deum, & naturam nihil fruſtra moliri; quaſi natura ideò nihil incaſſum agat, quia diuinæ ſapientiæ ductu impellitur. Et 12. Metaphyſ. cap. 10. tex. 52. vbi duplicem ſtatuit ordinem, vnum in natura; alterum in Deo; nimirum quia ordo naturæ à diuino ordine, hoc eſt, à Deo ordinante deriuatur, ac pendet.

Lege etiam Ariſt. 1. Polit. cap 2. & 2. de part animal. cap. 13. — *Deum, & naturam nihil fruſtra agere.*

Argumenta in aduerſam partem adducta facilè diluentur. Sed enim ſupponendum illud eſt, quod ſuperiùs non ſemel à nobis explicatum fuit; cùm natura à ſuperiori, & diuiniori principio regi dicitur, huiuſce principij

Soluuntur rationes aduerſariorum.

cipij nomine Deum intelligi, qui vt naturæ ipſius, inclinationum, & facultatum auctor eſt, finiumque præcognitor; ita prædictam directionem ſibi, vt propriam, vendicat. Quo fit vt non rectè quidam ad cæteras etiam intelligentias eam referendam putent. Ad primum igitur negari debet ſuperuacaneam eſſe hanc directionem, cùm nihil poſſit in finem tendere, quin ad eum ordinetur; & omnis ordinatio ab intellectu ſit. Quod verò additur, ſublatis intelligentiis non tolli motionem rerum in finem; dicendum ſublata prima intelligentia, hoc eſt, prima, ac ſuprema ſubſtantia intellectrici, tolli omnia. Ad ſecundum dicito, roganti cur lapis in centrum, vt in finem proprium, feratur, non ridiculè, ſed appoſitè, & philoſophicè, reſponderi, quia eò deſtinatur ab auctore naturæ, tum per ſuam formam, tum per grauitatem, vti per vim executricem motus. Ad tertium, quicquid de cæteris intelligentiis putarit Ariſtoteles, veriſimilius eſſe Deum, ſecundum eius placita, ſublunaris mundi ſpecies, eorumque ſingularia pernoſcere, vt alibi oſtendemus.

Solutio primi arg impugnate opinionis.

Sol. 2.

Sol. 3.

QVAESTIO III.

AN BRVTAE ANIMANTES SOLO naturæ inſtinctu in fines ſuos ferantur.

ARTICVLVS I.

EORVM DOGMA, QVI BRVTIS vim rationis tribuerunt, & quibus argumentis.

SVperiori quæſtione explicatum à nobis fuit, quo pacto bruta in ſuos fines tendant; breuiùs tamen, quàm res poſtulabat; nunc id accuratius diſſeremus. Quærimus ergo num bruta diſcurſu aliquo rationis, an ſolo naturæ inſtinctu opera ſua moliantur, & finem quærant. Porphyrius lib. 3. de abſtinentia ſtatuit naturam omnibus animantibus, quibus ſenſum, & memoriam dedit, rationem quoque, immo & orationem, tam internam, quam externam tribuiſſe: additque Apollonium Tyanæum, Melampum, Tireſiam, & Thaletem brutorum ſermones diiudicaſſe, atque intellexiſſe: quos nihil mirum ſi non intelligamus ipſi, qui plurimarum etiam nationum linguam minimè callemus. Aſſerit itaque bruta rationem participare; neque per eam ab illis hominem ſimpliciter diſtingui: ſed quòd homini perfectum rationis acumen inſit, illis imperfectum.

Sententia Porphyrii conuenire brutis rationem, & orationem.

Confirmat iſtiuſmodi dogma in primis ex mutua ſignificatione, qua inter ſe bruta vtútur, quod in auibus potiſſimum apparet, quæ ſibi occinunt, vieiſsimque reſpondent. Deinde ex admirabili ſolertia, curáque in futurum proſpiciẽdi, vtilia cõſectandi, declinandi aduerſa. Præterea teſtimonio

Eius argum.

Empedoclis, & Platonis, atque etiam Ariſtotelis, quos idem cenſuiſſe ex eorum dictis, ſcripriſque haberi air.

Anaxagoræ & Pythagoræ dogma.

Plutarchus etiam lib. 5. de placitis cap. 20. ſcribit dogma fuiſſe Anaxagoræ omnia bruta ratione pollere; itémque Pythagoræ, qui eorum animantium, quæ rationis expertia dicuntur, rationales eſſe animas pronuntiabat; licet in eis propter humorum aſſymetriam, & intemperiem, rationis lumen obſcurum, ac ſopitum eſſet. Denique huic ſententiæ ſuffragari videtur Plutarchus ipſe in dialogo, qui inſcribitur. Quod brutis ratio inſit, vbi Gryllum Sophiſtam à Circe deformatum in belluam, cum Vlyſſe diſſerentem facit, & luculenta oratione eos coarguentem, qui omnes animantes præter hominem rationis inopes eſſe aiunt.

1. Argumêtum à virtutum inſignibus, quæ in brutis apparent.

Sed vt Philoſophorum teſtimonia omittamus, non deſunt etiam argumenta, quibus probari videatur brutas animantes ratione valere. Primùm, quia in eis multa elucent virtutum inſignia, vt in leonibus magnanimitatis; in canibus amoris; in elephantis prudentiæ; in ciconijs pietatis; in turturibus coniugalis fidei; in columbis ſimplicitatis; in apibus, formicis, & gruibus, alijſque huiuſmodi, ciuilis ſocietatis.

2. argum. Ab ingenio.

Lege Plin. lib. 8. nat. hiſt. cap. 26. & 27. Plutarch. in lib. a induſtria animal. D. Greg. Naz. 21. oratione e 2. de Theologia.

Bruta hominibus varias artes indicarunt.

Deinde, quia earum nonnullæ tanto ingenio, & artificio opera ſua moliuntur, vt non niſi ex artis regula, atque adeò ratione efficere illa videantur. Quin & hominibus varias artes indicarunt, vt araneus artem texendi; hirundo, & veſpæ ædificandi: grues inſtruendi exercitum; milui gubernandi nauem. Multa etiam ad tuendam vitam, & ſanitatem remedia, quibus nunc medicinæ ſcientia diues ſplendet, oſtenderunt. Atque, vt cętera omittamus, inuentæ phlebotomiæ beneficium debemus Hippopotamo fluminis Nili equo incolę: guloſus enim natura, cùm ſe ſanguinis copia opprimi ſentit, ad acutiores ripæ arundines affricto femore ſibi venam pertundit, qua ſuperflui ſanguinis onus à ſe exigit, ſiſtitque, cùm par eſt, volutato per craſſum, & obſtruentem limum, corpore.

Lege Plin. lib. 8. cap. 26. & 7.

Hippopotam' magiſter ſecandæ venæ.

De hac re Plin. lib. 8 ca. 26. D. Ambro. lib. 5. Hex cap. 9. D. Baſil. hom 7. Hex.

3. argum. à præſagio futurorum

Item quia ſæpenumero bruta res futuras præſagiunt. Compertum eſt enim ea mutationem aëris indicare, & pluuias, ac tempeſtates dubio prædicere cælo; atque alia huiuſmodi, quæ multò, quàm Phyſiologi, & Aſtrologi, certiùs denunciant.

De elephantis Plin lib 8. à ca 1. Aelianus lib. 6. cap. 10.

4. argum. a docilitate.

Aues ſermonem imitantes

Mira de elephantis.

Rurſus quia conſtat multas eſſe belluas, quæ diſciplinam capiant. Nam vt ſturnos, galeritas, cornices, pſittacos, & coruos prætereamus, qui edocti humanam vocem reddunt; Elephanti panegyrica ſpectacula exhibere, variaſ in geſtu figuras effingere, genuflectere, coronas aſtãtibus offerre, atque alia ſimilia ludicra ediſcunt. Ac, ne quid in hoc genere admirationi deeſſet, legimus Elephantum literas perſcribere doctrina aſſueuiſſe. Nec verò bruta tunc ſolum, cùm ab hominibus inſtituuntur, diſciplinæ ſpecimen dant, ſed ipſa ſeſe mutuò inſtituere conſueuerunt, quod maius eſt rationis argumentum; ſiquidem in vniuerſum, docere quàm diſcere rationi vicinius, ac præſtantius habetur. Omiſsis ergo alijs, quæ de hac re à Plutarcho in libro de animalium induſtria ſcripta ſunt; luſciniæ teſte Ariſtotele lib. 4. de hiſt. anim. cap. 9. & Plinio lib. 10. hiſt. Nat. cap. 29. pullos ſuos vocem ad numeros modulari, & ad omnem concentus varietatem, atque artifices argutias flectere

Docere, quàm diſcere rationi vicinius.

flectere prædocent. Meditantur, inquit Plinius, iuniores, verſuſque, quos imitentur, accipiunt. Audit diſcipula intentione magna, & reddit, vicibuſque reticent. Intelligitur emendatæ correctio, & in docente quædam reprehenſio) vnde qui pulli adhuc rudes capti ſunt, & in caueis nutriti, minùs ſuauiter canunt, videlicet ante legitimum tempus à doctore, & à ſchola muſicæ ſubtracti. *Luſciniarum magiſterium, & diſciplina.*

Præterea, quod ad aſtruendam belluis rationem, magnum videtur argumentum; egregius Dialecticæ auctor, & inſtitutor Chryſippus, canem Dialectica quodammodo præditum eſſe oſtendebat eo potiſsimùm argumento, quòd canis feram perſequens, cùm ad triuium peruenit, vbi duas veſtigauit olfactu vias, & per eas tranſiiſſe feram non deprehendit; tertiam, nihil iam olfaciens, mox arripit, quaſi ita ſecum diſputet; Aut fera, quam perſequor, in hanc partem deflexit, aut in illam; aut certè in hunc ſe anfractum intulit: ſed nec in iſtam, nec in illam partem diuertit: hac igitur abierit neceſſe eſt. Quæ colligendi ſagacitas, vt pote quaſi diuiſorio vtens ſyllogiſmo, quàm ſapiat artem Dialecticæ, nemo Dialecticus ignorat. Quid plus, inquit D. Baſilius homil. 9. Hexam. quid plus faciunt, qui linearum deſcriptionibus deſignandis tanta cum grauitate ſedent, lineiſque pulueri inſculptis; è tribus, vbi duas propoſitiones ſuſtulerint vt falſas; in ea demum, quæ trium reliqua eſt, verum comperiunt? Hæc D. Baſilius. Quæ etiam leges apud D. Ambroſium lib. 6. Hexam. cap. 4. Non igitur inficiandum videtur habere bruta vim rationis. Ex quo ſequitur ea non ſolo naturæ inſtinctu in finem agi, quod propoſitæ controuerſiæ caput erat. *5 argum. Ab exemplo canis, Dialecticorum more differentis. D. Baſilius de cane venatico. D. Ambroſi.*

ARTICVLVS III.

LONGE ABESSE A RATIONE EAM ſententiam, quæ brutis rationem dat cùm illa ſolo naturæ inſtinctu operentur.

EA ſententia, quę brutis vim rationis attribuit adeò abſurda eſt, vt abſurdum videatur in ea coarguenda immorari, quam non modò Philoſophorum gymnaſia, ſed communis hominum ſenſus explodit, & irridet. Quia tamen non defuêre è recentioribus, qui eius patrocinium ſuſceperint, eam paucis refellemus.

1 ratio. Errat ergo in primis quòd receptam hominis definitionem demolitur, neque hominem à bellua eſſentiæ nota diſtinguit: cùm vtrumque faciat animal ratione præditum. Non enim refert quòd homini perfectam rationis vim concedat, belluæ imperfectam: quandoquidem maior eiuſdem rei perfectio, non inducit naturæ diſcrimen. *Lege ſi placet Vallam in libello de Dialectica cap. 9.*

2 ratio. Deinde quia ſi belluæ eſſent participes rationis, liberè & ex delectu agerent, quod non ita eſſe tum per ſe liquet, alioqui caderet in eas meritum & culpa: tum verò probatur à D. Nemeſio in libro de Natura hominis cap. 2. à D. Thoma 2. contra gentes cap. 82. à M. Alberto hoc in libro tract. 3. cap. 2. *D. Nemeſi.*

aliiſque Philoſophis; quia videmus ſingulis belluarum ſpeciebus peculiarem ineſſe inclinationem, quam ſequuntur. Omnes enim vulpes ſubdolæ ſunt; omnes araneæ ingenioſæ & inſidiatrices; omnes grues circũſpectæ; omnes lepores pauidi; omnes lupi prædatores; omnes apes induſtriæ; omnes formicæ prouidæ. Itemque ſingulæ ſpecies ex innata propenſione certum habent modum operandi, à quo non deflectunt; ad certa opera, & non alia, ſeſe applicant. At in homine multò ſecus euenit: nimirum quia ex liberi arbitrij facultate ſuo quiſque ſtudio ducitur. Hi ad hanc rem, illi ad aliam aſſueſcunt; hi hanc, alij artem illam amplectuntur. Vnde rectè quidam.

De hac re D. Baſil. hom. 9 Hexa D Greg. Nazi. orati. 2. de Theol.

[a] Millia quot capitum viuunt, totidem ſtudiorum.
[b] Mille hominum ſpecies, & rerum diſcolor vſus.
Velle ſuum cuique eſt, nec voto viuitur vno.

a Horatius 2. ſermonum. Satyra 1.
b Perſius Satyra. 5.

3. ratio. Poteſt quoque idem demonſtrari ex præſtantia rationis, cuius actio tam circa particularia, quàm vniuerſalia verſatur, proindéque formam à materia independentem, & immortalem requirit.

ARTICVLVS III.

RESPONSIO AD ARGVmenta primi articuli.

Aduerſariæ partis rationes nullum habent momentum. Prima tantùm concludit ineſſe belluis vmbram quandam virtutis. Nam virtus ijs ſolùm conuenit, quæ delectu, & arbitratu ſuo agunt. Similiter ſecunda tantùm probat competere eis imitationem rationis, & artis, vt docet Ariſtoteles lib. 8. de hiſt. anim. cap. 1.

Sol. 1. arg.

Sol. 2.

Brutis imitatio rationis, & artis, non ratio, aut ars conuenit.

Sanè verò ſi ex eo, quod bruta concinnè, & eleganter opera ſua elaborant, rectè colligeretur ineſſe illis artem, vſumque rationis, idem arguere liceret in arboribus, in quibus functiones altricis potentiæ non minùs admirationi ſunt; quæ ita radices terræ infigunt, ita ſurgunt, ita ramos explicant; quarum floſculi ſic erumpunt, ſic viuunt, ſic adoleſcunt, vt nihil ad gratiam pulchrius, nihil ad pulchritudinem gratius aſpectui occurrat. Itaque vt arbores naturalium facultatum vi abſque ſenſu; ita brutæ animantes ſenſuum ope, ſolo inſtinctu, qui eſt veluti quędam imago artis, opera ſua exequuntur, & peragunt.

Inſtinctus brutorum imago artis.

Ad tertiam dicendum, quod belluæ tempeſtatum dent præſagia, & quædam interdum futura prænuncient; id non ad mentis præſenſionem eſſe referendum, alioqui acutior illis, quàm nobis, qui ea minùs præſentimus, ratio ineſſet; ſed nimirum, (vt præter alios aduertit D. Thomas 1. par. q. 86. artic. 4. & Vdalricus libr. 4. ſuæ ſummæ) quia mentis exortes cùm ſint, neque ſenſum intellectus miniſterio occupent, ſed temporum conditionibus omnino vacent, faciliùs cœli & elementorum influxum, atque aduentitias qualitates perſentiſcunt. Ac cùm libertate careant, eis neceſſariò obtemperant, lætanturque aut contrahuntur pro humorum nunc ſe diffun

Sol. 3.

Lege D. Tho. 22. q. 172 art. 1. ad 3. & in diſput. q. de prophetia art. 3. ad 19. & in 3. d. 26 q. 1. art. 1. in ſol. 4.

Cur bruta mutationes temporũ cœlique impreſſiones faciliùs ſentiũt.

diffundentiũ,nunc colligentiũ varietate;& affectus, effectúsq; alios ſecũdũ diuerſam phantaſiæ apprehenſionem;hos, verbi gratia,ante ſerenitatem,illos ante pluuiam exhibent.Quos quia in eis perſæpe homines obſeruarũt: inde iam futuras temporum præſagiunt mutationes,quas tamen bruta ipſa non præuident.Nec enim,verbi gratia,cùm delphini tranquillo mari vltra

Delphini vt flatum denunt-tient.

ſolitum laſciuiunt,impendentem ex qua veniunt parte flatum prǽſentiunt (cùm nulla futurorum cognitio brutis competat)ſed eorum phantaſia naturalium cauſſarum impreſsione mota talem eis ludum, aut fugam dictat: ſimilitérque res habet in cæteris.

Sol.4.

Ad quartam dicendum quaſdam eſſe animantes, quæ licet ratione careant,nobiliorem tamen inter alias phantaſiam ſortitę ſunt,& humanam rationem,atque interdum prudentiam imirantur,& ſuo modo docentur, ac docent, non aliquo diſcurſu, ſed internorum dumtaxat ſenſuum opera, ductúque.

Sol.5.

Quod verò ad Chryſippi canem attinet,D.Ambro. in lib.Hexam. loco citato ait,canem in eo euentu ingenita ſagacitate vim ſibi rationis aſciſcere,ideſt,humanę mentis ratiocinationem imitari, vt ſuperiùs retulimus, quod D.Tho.Secunda Secundæ.q.13.art.2. planiùs ediſſerens,hæc aliáque id genus referẽda cenſet ad inclinationem à diuina arte deriuatam,hoc eſt, ad naturalem induſtriam,& inſtinctum.

Reſponſio ad arg.Porphyrij.

Quod autem aſſerebat Porphyrius ex Ariſtotelis doctrina colligi exiſtimaſſe illum bruta ratione pollere, falſum eſt; niſi rationem ſumat pro rationis imitatione,quam ſolam brutis quibuſdam Ariſtoteles attribuit tum loco citato de hiſtoria animalium,tum 1.Metaph.cap.1.Quod item addebat Porphyrius,bruta inter ſe colloqui,& à quibuſdã intelligi,nõ ita eſt, etſi ita eſſe crediderit quidam ex Hebręis doctoribus teſte Abulenſi ad c.3.lib.tertij Regum q.11.aſſerens eorum voces percalluiſse Salomonem; non inquã ita res habet,ſi loquamur de ſignis ex inſtituto, quę ad rationem ſpectant.

Brutæ animantes vtuntur ſignis naturalib⁹

Etſi non eamus inficias bruta ſignis vti naturalibus, ad quę tamen percipienda intelligentiæ vis non requiritur,ſed naturę inſtinctus.Vnde Ariſtoteles 1.Politicorum ca.2. **ſermonem**, inquit, homo habet ſolus omnium animalium;bruta autem vocem.Huc vſque enim natura in ijs proceſsit,vt ſenſum habeant iucundi & moleſti, at ſermo tributus nobis eſt, vt damnum, vtilitatem,iuſtum,& iniuſtum oſtendamus.

Epilogus quęſtionis.

Ex ſuperiori diſputatione conſtat bruta non ratione,aut diſcurſu prędita eſſe,& quod inde conſequens eſt, ſolo inſtinctu in fines ſuos agi, qui erat huiuſce controuerſiæ ſcopus.

QVÆS

QVAESTIO IIII.

QVID NAM SIT BRVTORVM animantium inſtinctus.

ARTICVLVS I.

DIVERSAE PHILOSOPHORUM ſententiæ.

Prima opin.

QVoniam diximus bruta naturæ inſtinctu in fines ſuos contendere, ſequitur vt quid nam eiuſmodi inſtinctus ſit, videamus. Occurrunt ergo in primis ij, qui putant inſtinctum brutorum eſſe naturalem quandam impreſsionem à Deo iniectam, non tanquam habitum; ſed per modum actionis, & auxilij cuiuſdam naturalis, quo Deus cum brutis ad neceſſarias eorum functiones adminiſtrandas peculiari modo concurrit, non multò ſecus, ac cum hominibus cœleſti afflatu, ſupernaturalique ope ad actiones, quæ naturæ vim excedunt. Huic ſimilem in diſsimili re ſententiam ſecuti ſunt Arabes Philoſophi, qui corporis animantium fabricam, membrorum apparatum, & delineamenta admirati, fœtus conformationem non naturæ, ſed altioris, ac diuinioris principij manum eſſe voluerunt. Fauet autẽ prædictæ opinioni effatum illud Peripateticum, Opus naturæ eſt opus intelligentiæ. Deinde ipſum nomen, inſtinctus, quod ex eo dicitur, quia aliquid aliunde inſtigetur: tum verò maximè brutorum opera, quæ ita ordinatè procedunt, vt artis, non naturæ opera videantur.

Lege Viguerii Granate ſem in ſuis inſtitutionibus Theol. cap. 8.

Eius confirmatio.

Alij cenſent huiuſmodi inſtinctum eſſe qualitatem quandam ab auctore naturæ phantaſiæ ſuperadditam, quæ ſit veluti ars naturalis brutorum; immo & typos quoſdam, ſiue imagines eis infundi, quæ ſint quaſi ideæ efficiendorum operum: His fauere creditur D. Thomas in quæſt. de verit. qu. 13. art. 7. ad 7. vbi inquit bruta accipere à principio naturalem æſtimationẽ ad noxia, ſalutariáque dignoſcenda, quoniam id propria veſtigatione aſſequi non poterant. Cancellarius etiam Pariſienſis Gerſonius p. 4. in tractatu de definitionibus terminorum ad Theologiam pertinentium arbitratur inſtinctum eſſe inclinationem quandam adiectam naturæ à primæua ſua origine ad finem obtinendum.

2. Opinio.

Opinio Gerſonij.

Quod verò qualitas illa, & inclinatio brutis inſideat, videtur probare eorum in operibus moliendis artificium, alacritas, promptitudo. Eſſe autem conſignatas eorum phantaſię ab ortu rerum ſpecies, ex eo oſtenditur, quia multa ab eis fiunt, quæ abſque innatis ſpeciebus haudquaquam fieri poſſe videntur. Quærimus enim qua notitia, verbi gratia, picus cùm primò clauum, cuneumve cauernulæ, in qua nidum habet, adactum videt, herbam mox quęrit, qua allata admotáque ſtatim exilit ferrum cum crepitu arboris? Qua item cognitione ducitur muſtela cùm aduerſus ſerpentem primò depugnatura rutam cõquirit & deuorat? Certè niſi picus ignotę illius herbę, & muſtela rutæ imaginem habeat, nullo modo eam veſtigarit, aut inuentã prehenderit.

De pico Aelianus lib. 1. c. 45. Plin. lib. 10 ca. 18 de muſtela Ar. lib. 8. de hi. anim. c. 6.

Quo argumento videa[illegible] geni[illegible] tis ſpecies.

ARTI

ARTICVLVS II.

QVID IN PROPOSITA CONtrouerſia ſentiendum ſit.

PRopoſita quæſtio aliquot aſſertionibus explicanda eſt. Prima ſit. Brutis animantibus nequaquam ab ipſo ortu ſpecies conſignatæ ſunt. Hæc probatur ex eo, quia minimè decet belluas hoc tam præclaro naturæ dono antecellere homini, cuius anima à principio nullius rei imaginem impreſſam habet, ſed eſt veluti tabula omnis picturæ adhuc expers, vt docet Ariſtoteles lib. 3. de anima cap. 4. tex. 14. Item quia, vt D. Thomas in 2. d. 20. q. 2. art. 2. aduertit, etiam infantibus naturalis inſtinctus conuenit, vnde mamillas, inquit, capiunt, aliáque ipſis conuenientia ſolo naturæ ductu operantur. Cùm igitur eorum phantaſia nullis rerum imaginibus ab auctore naturæ conſignata ſit, ſicuti nec intellectus; planè ſequitur nullam eſſe neceſsitatem attribuendi congenitas ſpecies phantaſiis brutorum animantium.

Pri. aſſertio. — Probatur. — Infantium inſtinctus.

Secunda aſſertio. Inſtinctus brutorum nihil eſt aliud, quàm operatio phantaſiæ determinata ad iudicium conuenientis, aut incommodi, determinansque appetitum ad fugam, vel proſecutionem. Hæc aſſertio eſt Philoſophorum communis. Ac primum qua ex parte decernit inſtinctum pertinere ad phantaſiam traditur ab Ariſtotele 3. de anima cap. 3. tex. 162. vbi docet id, cuius ductu bruta operantur eſſe imaginationem, ſeu phantaſiam. Accipimus enim hoc loco phantaſiam pro quolibet ſenſu interno: ſicuti & iudicium, fuſo vocabulo, pro imitatione quadam iudicij, quod bruta rudi, ſimplicique actu, citra omnem compoſitionem & diuiſionem exercent. Deinde probatur tota concluſio, quia inſtinctus brutorum dicitur, quod eo inſtigentur, diriganturque ad aliquid operandum: hoc autem præſtat phantaſia obiiciendo appetitui, quid conueniens aut contrarium ſit. Habere autem ſeſe in proponendo eo pacto, quo diximus, quoad determinationem; planum eſt: cum brutorum natura libertatis expers ſit, & abſque vllo delectu in actionem ruat.

2. aſſertio. — Brutorum inſtinctus vnde dicatur.

Porrò oritur prædicta operatio, in qua inſtinctus actualis conſiſtit, ab ipſa potentia phantaſiæ, quæ eſt inſtinctus quaſi habitualis; & cum ea concurrit prima cauſſa, non peculiari aliquo attactu; ſed communi, generalique influxu, vt ſequenti articulo oſtendemus.

Phantaſia inſtinctus quaſi habitualis.

Quæret tamen aliquis ſi omnium brutorum phantaſia in vnam ſpeciem conuenit, vt videtur eſſe communior Philoſophorum ſententia, vnde nam exiſtat in brutis tanta operum varietas, vt apis fauos, araneus telam, bombyx lanam, formica myrmecias, auis nidum, aliasvè eiuſmodi ædificatiunculas conſtruat? Reſpondemus quemadmodum hominis cogitatiua, propter coniunctionem cum gradu diſcurſiuo, eam prærogatiuam obtinet, vt diſcurrat circa ſingularia, ſicuti multi magni nominis auctores opinantur; ita phantaſias brutorum ſpecie differentium, quia oriuntur à formis diuerſarum ſpecierum, ſortiri vim tradendi tam varias, & tam diſcrepantes regulas

Dubium. — Solutio. — Cogitatiua hominis diſcurrit circa ſingularia.

gulas operum faciendorum. Ad quod etiam non parum confert temperamentorum diuerſitas, quæ magna ex parte in hominibus ingeniorum, propenſionumque diſsimilitudinem parit.

Cæterum illud eſt animaduertendum, ſicuti homines nullum intelligendi actum eliciunt, quin priùs ſpecies è ſenſu hauriant, ita neque bruta quicquam apprehendere, aut inſtinctu iudicare, quin priùs ſpecies à rebus mutuentur; ſiquidem omnis cognitio ab ſpecie oritur. Ita verò hirundo, exempli gratia, hunc in modum ad opus conficiendum procedit. Intuetur lutum; deinde ex intuitu imaginẽ illius admittit in phantaſiam; tum æſtimat conueniens id prehendere, & deferre verſus hunc, aut illum locum; ſubinde, præhabito etiam qualicunque iudicio, lutum certo modo componit; rurſumque aliud ſimiliter ad eundem locum confert, ſicque paulatim nidum fingit. Atque ex hoc progreſſu intelligi poteſt hirundinem nec innatam ſpeciẽ requirere, nec ſine ſpecie in opere verſari. Adde etiam nec illi neceſſarium eſſe aliquod futuri operis exemplar ab initio impreſſum. Nec enim oportet, vt prius quam nidum conficiat, quo pacto totus nidus efformandus ſit, apud ſe ſtatuat, ſed vt dum ſingulas luti particulas applicat, phantaſia ei ſigillatim dictet, vt vnam alteri ſic annectat.

Bruta nec innatas ſpecies requirunt, nec ſine ſpeciebus operantur.

ARTICVLVS III.

REFVTANTVR ADVERSARIORVM opiniones, eorumque argumenta.

EX dictis etiam non erit difficile eos coarguere, qui, vt initio quæſtionis retulimus, putauère brutorum inſtinctum eſſe ſpecialem motionem, qua cum iis Deus ad opera conficienda concurrit. Sufficit enim illis generalis concurſus, quem omnibus rebus ad obeundas actiones naturæ ſuæ congruentes prima cauſſa exhibet. Qui etiam ſat eſt, vt virtus formatrix ſemini indita animalium membra delineet & componat: quidquid Arabes Philoſophi opinentur. Neque his officit quòd opus naturæ, intelligentiæ opus nuncupatur. Id enim nihil aliud ſignificat, quàm res naturales ex prænotione, & directione primæ cauſſæ per virtutem & inclinationem ab ea datam in actiones & fines ſuos tẽdere, vt ſuprà expoſuimus. Nec item bruta inſtinctu moueri dicuntur, quòd ſpeciali actione inſtigentur ab auctore naturæ; ſed quia cùm citra libertatem, & delectum agant, non tam ſe ipſa agere, quàm agi cenſentur, vt ait D. Damaſcenus lib. 2. Fid. orth. c. 27. Quod verò tam gnauiter, & promptè opera ſua moliuntur, non probat ſuperadditam eorum phantaſiæ operatricem aliquam facultatem: id enim præſtare per ſe queunt phantaſia, & appetitus, cum naturali primarum qualitatum temperamento, cæteriſque eiuſmodi accidentibus, quibus ſingulæ rerum ſpecies à natura exornantur.

Opus naturæ, opus intelligẽtiæ, quis ſenſus.

Cùm autem quæritur qua notitia Picus, verbi gratia, quærat primò herbam ad ferrum excutiendum: occurrendum eſt non moueri illum ab imagine herbæ, quam antea nullo ſenſu perceperat; ſed à iudicio phantaſiæ volatum præcipientis; licet ipſe nec volatus ſui habitudinem ad reperiendam herbam,

De pico aue.

herbam,aut herbam ipſam locumvè, in quo ſit præcognoſcat. Tunc verò vbi herbam oſtendit natura ipſa determinari ad iudicandum eſſe eam ſibi conuenientem,ſicque ipſam decerpere & in nidum comportare, præcurrente ſemper ad eiuſmodi actiones naturali phantaſiæ dictamine.

Lege D. Tho. 1. p. q. 78. art 4. Scot. in 4. d 43. q. 2.

Dubitarit poſtremò quiſpiam ſi brutæ animantes tam admirabilia opera naturæ inſtinctu perficiunt,cur non eodem quoque proportionem mediorum ad finem cognoſcant? Cui reſpondemus ad cognoſcendam proportionem vnius ad alterum requiri vim collatiuam, quæ vnum cum altero conferat;quod cùm altioris negotij ſit, quàm vt à brutis præſtari queat(illa enim vt neque componunt,neque diuidunt,ita neque vnum alteri comparant) conſequens eſt, vt bruta habitudinem mediorum ad finem non percipiant.

Cur bruta dicantur non cognoſcere proportionem mediorum ad finem.

QVAESTIO V.

QVID SIT MONSTRVM, ET quibus modis accidat.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR MONSTRI definitio.

Definitio monſtri.

ANtequam diſquiramus vtrum natura monſtrum intendat, explicandum occurrit quid nam ſit monſtrum,& quo pacto generetur. Quid igitur monſtrum ſit,variè ſolet à Philoſophis explicari. Nobis placet vulgata illa definitio. Monſtrum eſt naturalis effectus à recta, & ſolita ſecundum ſpeciem diſpoſitione degenerās. Dicitur, naturalis effectus, quia licet, teſte Ariſtotele hoc in libro cap.8.tex.82.etiam in rebus artefactis, cùm ab artis regula deciſcunt, monſtra interdum viſantur;ea tamen non propriè, ſed ſecundum analogiam ad res Phyſicas,monſtra appellari conſueuerunt. Dicitur, à recta diſpoſitione degenerans, quia nemo ritè monſtrum nuncuparit, niſi id,in quo error intercidit, ideſt, deflexio aliqua ab ordine, ac lege quam naturæ operibus præſcribit finis, propter quem natura ipſa operatur.

Additur, Solita, quia,vt quibuſdam videtur, quod iam in vſu freqnenti verſatur, monſtrum non eſt: videlicet natura cum inueterata iam inolitaque conſuetudine conſpirante. Qua de cauſſa Pygmæi, quorū tota cohors pede non eſt altior vno, non ſimpliciter monſtra dicendi erunt, quia ſpectata eorum hominum, (ſi tamen homines ſunt)formatrice virtute, & illius ſoli, cœlique ingenio,non iam ex accidente eiuſmodi partus eueniunt. Quod item cenſendum erit de quibuſdam Gigantum familiis,quarum faciunt mentionem diuinæ literæ; Item de iis hominibus, qui referente D. Auguſt. 16.de ciuitate Dei capite octauo,ſingula crura in pedibus habent, nec poplitem flectunt,quos ſciopodas,ideſt, vmbripedes vocant,quòd per æſtum in terra iacētes reſupini vmbra pedum ſe protegant.Itemq; de aliis, qui

Pygmæi.

Gigantes.

Sciopodes.

De ſciop. etiam Plinius lib.7.c.2.

qui tam inſigniter auriti ſunt, vt eius ad pedes aures defluant, atque in alterutram decubent, vt refert Boëmus lib.2.de moribus gentium, cap.8. Magis tamen Philoſophicum videtur, etiam quæ huiuſmodi ſunt, in monſtris numerare. Quare particulam illam, Solita, ſic interpretandam credimus, vt monſtrum dicatur effectus degenerans à diſpoſitione ſolita, ideſt, ordinaria ſecundum ſpeciem, ſiue reſpectu huius cauſſæ proximæ per accidens ita eueniat, ſiue non.

Adiicitur poſtremò, ſecundum ſpeciem, quia quælibet ſpecies certam vendicat diſpoſitionem, vt quælibet ſpecies animalium certam membrorum ſtructuram, & partium lineamenta. Ab hac ergo diſpoſitione cùm fœtus degenerat, ideſt, inſigni aliquo vitio, aut errore deflectit, monſtrum eſt. Siue deerret ex parte, vt puer, qui capite arietino, aut bubulo; vitulus, qui capite humano; ouis, quæ bubulo nati dicũtur, referente Ariſtotele lib.4.de generat.animalium cap. 3. vt etiam Arimaſpi, qui vnum oculum in fronte gerunt; & qui ſine ceruicibus oculos habent in humeris; & qui caninis capitibus pro voce latratum edunt. De quibus Plinius lib. 7. Naturalis hiſto. cap.4. Siue deerret ex toto, cùm videlicet fœtus in alterius animantis effigiem, & formam prorſus declinat, vt ſi bos agnum pariat; quod paulò ante Hieroſolymæ euerſionem prodigij loco accidiſſe ſcribit Nycephorus hiſto. Eccleſ.lib.3.cap.4.& Ioſephus lib.7.de bello Iudaico cap.12.

Puer capite arietino. Vitulus capite huma[no]. Ouis [bu]bulo. Hom[in]es canino capite.

B[o]s ag[n]um partu edidit.

ARTICVLVS II.

DIVERSI MODI, ET RATIONES *quibus monſtra accidunt.*

Pic. Mir. 1. de Exam.c 6 Boemus libr. 2. de mor gent. Ambroſius Pareus de monſtris & prodigijs li. 4.

PORro autem quot modis contingant monſtra, & quæ eorum cauſſæ ſint explicat, præter alios, Ariſtoteles lib.4.de gener.animalium cap.4. & 8. Plutarchus lib.5.de placitis Philoſophorum cap.8. Galenus de hiſtoria Philoſophica ca.113. Magnus Albertus hoc in libro tract.3.cap.3. Sciendum eſt igitur cùm animal vnum ab alio gignitur, quinque potiſsimum, quod ad rem præſentem attinet, in generatione concurrere. Primum eſt virtus formatrix ſemini inhærens, quæ more opificis totum corpus membratim delineat, & effingit. Secundum eſt materia ipſa, ex qua fœtus coaleſcit. Tertium, fœtus receptaculum. Quartum, primarum qualitatum, quæ ſenſu percipiuntur, caloris inquam, frigoris, ſiccitatis, humoris completio, è quarum temperatura animantium ſalus, integritaſque dependet. Quintum, id quod extrinſecùs rem attingit; vt regionis ſalubritas, vel inclementia, ſyderum influxus, aliáque eiuſmodi.

His ita poſitis, ſolet in primis monſtrum accidere ob formatricis, ſeu ſeminariæ virtutis ruditatem, & hebetudinem, quæ dum fingendo inſiſtit fœtui, totum opificium exactè elaborare, & articulatim, ac diſtinctè exprimere nequit. Quo fit vt interdum partes corporis confuſæ, & indiſcretæ, atque ad munia obeunda inutiles prodeant: nonnunquam etiam deterioris ſpeciei formam induant; eoq; pacto homines arietini capitis effigie aliquando enati

Prima mon[ſt]ri cauſſa.

enati dicuntur, referente, vt ſupra citauimus, Ariſtotele lib. 4. de generatione animal. cap. 3. Natura enim cùm perfectam expolitionem aſſequi non poteſt, inferiori gradu contenta ſubſiſtit. Nonnunquam etiam ob defectum formatricis, membra non ſuo loco ponuntur. Quomodo iecur latere ſiniſtro, lien dextro contineri viſus eſt. Aliquando Hermaphroditi, ſeu Androgyni naſcuntur, ſi nimirum formatrix facultas paribus ad vtrunque ſexum effingendum viribus in materiam incumbat. De quibus Ariſtoteles 4. cap. libri proximè citati. Quod portentum non ſolùm hominibus, ſed & quadrupedum generi accidit, vt narrat Plinius lib. 11. cap. 49. etſi id Neronis principatu primum eueniſſe arbitretur. Obſeruat autem Magnus Albertus monſtriferas figuras rariùs apparere in partibus cordi & iecori vicinis, eo quod virtus membrorum delineatrix vegetior ibi ſit, circa remotiora verò ſegniùs operetur.

Habentes iecur latere ſiniſtro, lienē dextro.

Androgyni.

Secunda monſtri cauſſa, quæ tripartita eſt.

Deinde vitio materiæ trifariam obueniunt monſtra. Primùm ob multiplicem & promiſcuam ſeminum diuerſæ ſpeciei confuſionem: vbi etiam variæ virtutes formatrices ſeinuicem obturbant. Eoque modo, externis lineamentis ſemihomines, & ſemibeſtiæ aliquando nati ſunt. Vnde in mari pleraque monſtrifera reperiuntur, vt ait Plinius lib. 9. hiſtor. naturalis cap. 2. videlicet perplexis, & in ſemet aliter, atque aliter nunc flatu, nunc fluctu conuolutis ſeminibus atque principijs; ſicque noui aliquid ſemper pariente natura. Idemque in Africa euenit aggregantibus ſe feris ad paucos amnes inopia aquarum. Secundò, propter materię penuriam producuntur homines membris defecti, vt monoculi, vnipedes, quaternis tantùm digitis, & interdum nani, coactæque breuitatis homunculi; qualem affirmat Nycephorus 12. Eccleſiaſt. hiſtorię cap. 37. fuiſſe in Ægypto quendam, qui ad perdicis duntaxat magnitudinem creuit. Item ob exuperantiam materiæ euadunt interdum homines ad gigantæam vaſtitatem. Talis ille erat, cuius ſe molarem dentem vidiſſe narrat D. Auguſtinus capit. 9. libri 15. de ciuitate Dei, qui, inquit, dens ſi in noſtrorum dentium modulos minutatim conſideretur, centum nobis videretur facere potuiſſe.

Monoculi.
Vnipedes.
Quaternis digitis.
Pumiliones.
Homo magnitudine perdicis.
Gigantes.

Tertia cauſſa.

Tertiò, ex parte receptaculi, quo fœtus continetur, datur monſtroſo partui occaſio; cùm verbi gratia, vna materia, quæ ab altera loci diuerſitate abiũgi & ad geminum fœtum conformari cœperat, poſtea ob anguſtias, aliudvè loci incommodum, maiori, ſiue minori ex parte confunditur. Atque hoc modo ſortiuntur interdum fœtus plura membra, quam naturæ curſus poſtulet. Sic teſtatur D. Auguſtinus cap. 8. lib. 16. proximè citati operis natum ſua memoria fuiſſe quendam ſuperioribus membris duplicem, inferioribus ſimplicem; ideſt, cui erant duo capita, duo pectora, quatuor manus, venter vnus, & pedes duo ſicut vni homini.

Monſtrum ſuperioribus membris duplex, inferioribus ſimplex.

Quarta cauſſa.

Quartò, primarum qualitatum aſſymetria interdum naturæ obliquitates inducit, quatenus in cauſa eſt, vt facultates munia ſua incongruè adminiſtrent; ſicque cordis calor intempeſtiuè, atque vltra modum æſtuans, & terreſtrium partium quaſi fumum excrementitium eleuans infantibus in vtero barbam effundit, quòd ætate noſtra in Luſitania accidiſſe conſtat. Alij quoque deficiente calore, & abundante humido, in pueritia caneſcunt.

Infans barbatus.

Pueri caneſcentes.

Quorum meminit Plinius,lib.7.cap.2.

Quintò,Inuehit monſtroſas, & deformes ſpecies regionis circunfuſique aëris affectio, & conſtitutio: vnicuíque enim patria quaſi parens eſt, non minimam ſibi in educendo, & efformando fœtu partem vendicans, cùm ei ſuas etiam qualitates impertiat, nunc quidem propitias, nunc aduerſarias, & deformitatis effectrices. Vnde in Ægypto ob regionis naturã, frequẽtius, quàm apud nos monſtroſi homines oriuntur. Idem aſſerendum eſt de cœleſtium corporum influxu, ſyderumque afflatu, qui, ſicut animalium generationi plurimùm obſeruit, ita & partus multiformiter afficit, ac vitiat. Quo ſpectat illud Ptolemæi in centiloquio, terreſtres vultus vultibus cœleſtibus ſubiiciuntur. Quia verò interdum ea dominantur ſydera, quæ hominum generationi maximè fauent, contingit aliquando (ſi credimus Magno Alberto in ſuis Mineralibus, & Ianduno hoc in libro quęſt.24.) vt brutæ animantes per id tempus genitæ, imo & lapides, qui tunc concreſcunt, hominis effigiem ex parte imitentur, videlicet cœli aſpectu humanæ figuræ expreſsionem, quantum poteſt, affectante. Quinta cauſa. In Ægypto cur frequentes monſtroſi partus.

Superioribus monſtri cauſsis addenda eſt etiam vis imaginandi parentum, quæ nonnunquam facultatem formatricem ab ſcopo ſuo aberrare facit, & abſurdas, ac peregrinas formas, quas concipit, fœtui imprimit. Sic narrat Auicenna 5.de animalibus libro, gallinam, quæ dum ouis incubaret, milui aſpectu perterrita fuit, pullos excluſiſſe miluino capite. Eſtque celebre exemplum in diuinis literis Geneſeos 30. qua ratione Iacob prouenerunt fœtus gregum maculoſi. Lege Galenum libro de Theriaca ad Piſonem cap.14. Fernelium. 7. Phyſiologiæ cap. 12. Leuinum lib. 4.de occultis naturæ miraculis cap.7.& cap.19.libri primi. Eſt autem quæſtio perobſcura, quonam pacto imaginatio hos, alióſque his ſimiles effectus edat, quam perſequi non eſt huius loci. Parentum imaginatio.

Nec verò quis putet omnes nos monſtrorum cauſas recenſuiſſe. Non enim omnes, ſed præcipuas, & frequentiores collegimus. Eſſe autem multò plures ex eo coniectari licet, quòd monſtra peccata ſunt, ſeu vitia à naturæ lege deflectentia: infinitis autem modis à recto aberrare contingit. Vbi illud etiam aduertendum eſt, nonnunquam in vnum, idemque monſtrum multas cauſas ex ijs, quas retulimus, pariter conuenire. Poteſt enim v.g.homo duplicatis membris generari & propter abundantiam materiæ, & ob peruerſitatem matricis, quæ, natura gemellos parante, tunicas fœtum obuoluentes diſtraxit, & diſrupit. Multò plures eſſe monſtrorum cauſas.

ARTICVLVS III.

ALIQVOT DVBIORVM enodatio.

1.dub. PLenioris doctrinæ gratia dubia quædam explicanda ſunt. Primum eſt, vtrum fieri poſsit, vt ex humana, & belluina ſpecie homines naſcantur. Reſpondendum primò videtur, non poſſe: quia iſtiuſmodi effecta ſequūtur deterio

deteriorem partem ſuæ cauſæ. Hanc tamen doctrinam experientia non omnino comprobat; ſi verum eſt, quod iam contigiſſe, fuiſseque obſeruatum, nonnulli referunt, nimirum ex cōgreſſu hominis, & belluæ veros omnino homines aliquando natos. Quod ſi ita habet, ad rationem adductam dicendum eſt, fieri poſſe vt cauſa partialis nobilior ita efficacitate ſua præualeat ſupra minùs nobilem, vt trahat effectum ad ſuam ſpeciem; nec in eo euentu oportere effectum ſequi deteriorem partem cauſę; ſed quando par eſt vtriúsque vis, & concurſus, aut deterior etiam vincit. Ordinariè tamen, & vt plurimùm exiſtimandum non eſt, ea monſtra, quę ſemihomines, & ſemibeſtiæ dicuntur, aut homines eſſe, cùm non conſtet prodiiſſe ex permiſtione humani ſeminis; nec videatur, ſaltem vt plurimum, ea permiſtio ad id ſufficere; aut partim belluas eſſe, partim homines, (cùm impoſsibile ſit duas naturas completas in vnam ſpeciem coaleſcere:) ſed re vera eſſe bruta alicuius certæ ſpeciei; licet effigie vtranque naturam imitetur. Vnde intelliges Faunos & Satyros ab Ethnicis pro diis habitos, qui humanam edebāt vocem, & humani, caprinique corporis lineamenta præ ſe ferebāt, dæmonas fuiſſe fictitiis corporibus indutos: cùm effigies probaret eos non eſſe homines; ſermo non eſſe belluas. Quanquam de illo, qui D. Antonio in eremo apparuit, nihil ſimile decernat D. Hieronymus in eiuſdem Antonij vita, nec ſententiam ſuam ſatis aperiat.

Faunos & Satyros fuiſſe dæmones aſſūptis corporib'.

2. Dub. Reſponſ. Secundum eſt, vtrum animal, quod ſimplicia membra, geminata habet, vt duo capita, vnum animal ſit, an plura. Reſpondet Ariſtoteles quarto cap. lib. 4. de generatione animalium iudicandum id eſſe ac diſcernendum ex vitæ principio, id eſt, ex corde; è quo animalia vitæ principium auſpicantur: ita nimirum, vt quod vnum cor habuerit, vnum animal cenſendum ſit: quod duo, id pro duobus haberi debeat. Neceſſe eſt enim poſito ab initio generationis duplici vitæ fonte, duplicem quoque animam dari. Qua de re lege etiam Henricum Gandauenſem quodlibeto ſexto quæſtione decima quarta.

De hac re Capreolus in 2. d. 13. qu. 1. ar. 3.

3. dub. Tertium eſt, Vtrum Gigantes abſolutè monſtra habendi ſint. Oritur verò ratio dubitandi ex eo, quia nequaquam putandum eſt Adamum fuiſſe monſtrum; vt qui à Deo ornatus fuerit omnibus naturæ donis, quorum vnū eſt decens, & neque contracta, neque nimium profuſa magnitudo corporis: & tamen eum Gigantem fuiſſe teſtari videtur ſacræ paginę auctoritas Ioſue 14. illis verbis, Adam maximus ibi inter Eneacim (id eſt Gigātes) ſitus eſt. Reſpondemus Adamum non fuiſſe Gigantem, vt probat, cęteris omiſſis, ratio à nobis propoſita: quanquam ſecus arbitrentur Ioannes Lucidus lib. 1. de emendatione temporum capit. 4. & Moſes Barcephas in libro de paradiſo. Loco autem citato ex lib. Ioſue vocabulum illud, Adam, vt pleríque interpretes annotarunt, non deſignat primum humani generis parentem; ſed eſt commune nomen idem valens, atque apud Latinos vox, homo, vt ſit ſenſus collocatum illic fuiſſe quendam nomine Arbam, hominem inter Eneacinos maximum. Alij etiam eum locum de primo parente intelligentes, ſuperlatiuum, maximus, non ad molem corpoream referunt; ſed ad maximam, ſingularémque dignitatem, qua primus parens inter omnes

Reſponſ. Adamum non fuiſſe Gigantē.

homines

homines excelluit tanquam caput,& origo totius generis humani.

4.dub. Quartum eſt. Vtrum re vera monſtra nonnumquam ex corporum cœleſtium influxu proueniant. Nam quòd minimè ita res habeat,& quod oriantur duntaxat motibus inordinatis inferioris materiæ dum cœleſtis diſciplinæ legibus non obſequitur, contendit ſingularis ingenij Philoſophus Picus Mirandula libro tertio contra Aſtrologos cap. 21. Cùm enim, inquit ille, cœli opus ex omnium luminum conſpiratione diſſultet, ita tota illa ſuperior ſemper temperatur harmonia, vt ſicut in ipſa omnia conſonant; ita per eam nihil diſſonet vnquã in inferiori mundo; in quo quoties inconcinnum, aſperum, diſcors auditur, ad tactum cœli ne referatur; ſed ad quatuor iſtas chordas citharæ ſublunaris, quæ de inordinata materia, impuráque contactæ cœleſti plectro ad numerum illas ſemper, concordiámque mouẽdo contumaces interdum inueniuntur. Hæc ille concinnè magis, quàm efficaciter. Enim verò quãtumlibet cœleſtium corporum motus ordinati ſint: id tamen non impedit quominùs aſtra ſecundum diuerſos intuitus, interdũ ad hæc, aut illa monſtra generanda ſublunares cauſſas promoueant: quemadmodum & quorundam ſyderum congreſſus, exortusvè tempeſtates maximas,& interdum inundationes excitare experientia demonſtrat.

Reſponſio Mirandulæ.

Vera explicatio.

QVAESTIO VI.

VTRVM NATVRA INTENdat monſtrum.

ARTICVLVS I.

CONTROVERSIAE EXPLICATIO.

VT propoſitam quæſtionem expediamus duo prænotanda ſunt. Primũ eſt, Cùm monſtrum ſit vitium naturæ ob aliquod impedimentum à fine ſuo deficientis; quoties monſtroſum aliquid prodit, vt equus biceps, ad hunc effectum confluit tum cauſſa impedita, tũ impediẽs. Impedita, vt Bucephalus, qui alium equũ ſibi ſimilẽ, atque adeò vno capite præditũ generare nititur. Impediens, vt exuberantia materiæ, quæ in cauſſa eſt, vt equus genitus præter naturæ ordinem duplex caput ſortiatur.

Ad monſtrum concurrit cauſa impedita & impediens.

Secundum ſit, In bicipiti equo (quod de cæteris monſtris pari modo intellige) tria ſpectari poſſunt: videlicet ipſa natura equina; caput alterum redundans, quòd proximum deformitatis fundamentum eſt; itémque obliquitas ipſa, ſeu deformitas, quæ monſtri nomine formaliter ſignificatur.

1.Conclut. His poſitis ſit prima concluſio; Cauſſa impedimenta per ſe ſumpta non tendit in monſtrum, neque quoad deformitatem, neque quoad proximum deformitatis fundamentum. Hæc probatur, quia cauſſa impedita, ſi per ſe ſpectetur, nititur producere effectum ſibi ſimilem ſine errore, ac vitio; ſicuti & artifex ex ſe quidem conatur effingere artefactum, quale ipſe interiùs efformat,& proponit; quódque à regula ſuæ artis non deficiat: at monſtrum diſsimile quiddam eſt,& obliquum, ac læſum, vt docet Ariſtoteles 4. de gene-

Probatio.

de generatione animal. cap.3. Præterea quia cùm monſtrum generatur dicitur cauſſa impedita à ſuo fine deflectere, ipſumque monſtrum reſpectu eiuſdem cauſſæ fortuitò euenire cenſetur; quod non ita eſſet, ſi cauſſa impedita monſtrum intenderet.

2. concl.

Secunda concluſio. Si cauſſa impedita vnà cum impediente accipiatur, dici poteſt in monſtrum, quoad deformitatis fundamentum, & ex conſequenti quoad deformitatem ipſam tendere. Hæc ſuadetur, quia licet parentes equi, verbi cauſſa, monſtroſi ex ſe intendant tantam duntaxat materiam futuro fœtui impendere, quantam congrua illius generatio depoſcat, proindeque non niſi perfectum equum gignere inſtituant, ex hypotheſi tamen quod vberiorem materiam ita ſuppeditarint, vt ex illa equum gemino capite oriri oporteat; inficiandum non eſt hoc in euentu intendi ab iis cauſſis in vnum coëuntibus bicipitem equum. Id quod etiam hunc in modum confirmare licet. Naturam intendere aliquem effectum non eſt aliud, quàm in illius effectionem inclinare, & propendere; ſed natura impedita prout videlicet vtranque cauſſam tam impeditam, quàm impedientem comprehendit, inclinatur, & propendet ad effectionem monſtri: ergo intendit illud. Probatur aſſumptio, quia vnaquæq; cauſſa ad illum effectum inclinatur, cuius per ſe vim effectricem habet; at natura impedita, ſeu cauſſa impediens ſimul cum ea, quæ impeditur, & omnibus circunſtantiis concurrentibus habent per ſe vim effectricem monſtri, cùm illud ex ipſarum coniunctione neceſſariò ſequatur. Ergo &c. Rurſus idem ex eo corroboratur; quia Deus, vti mox dicemus, intendit monſtra; non intendit autem illa per ſe immediatè, ſed per cauſſas ſecundas, quæ ad id concurrunt; hæ autem ſunt cauſſa impediens, & impedita.

Quid ſit naturam intendere aliquem effectum.

Iccirco autem non diximus monſtrum à ſola impediente cauſſa intendi; ſed ab vtraque ſimul, quia plerumque cauſſa impediens, monſtrum non edit, niſi cauſſa etiam impedita ad ipſum proximum deformitatis fundamentum efficienter concurrente. Atque ita non rite, ac ſimpliciter ſola cauſſa impediens dicetur in monſtrum ferri, cùm illud producere per ſe ſola non poſsit. Quod in exemplo adducto videre eſt. Namque materiæ redundantia ita geminum caput equo affingit, vt eam parentes ipſi efficienter ſuppeditent. Iidemque proinde ad generationem ſuperflui capitis effectiuè concurrant. Hoc autem philoſophorum complures ſignificant dum aiunt cauſſam impeditam non quidem primaria; ſed ſecundaria intentione in monſtrum ferri; quia videlicet cauſſa impedita ex ſe à monſtro abhorret, ac refugit: prout tamen cum impediente iungitur primario inſtituto cedens ad generationem monſtri ſuccumbit. Vnde Ariſtoteles 4. libro de generat. animal. c. 4. monſtra appellat παρεκβάσεις, ideſt, naturæ excurſus, & quaſi digreſsiones: propterea quod natura prædicto modo ad gignenda monſtra digrediatur, ſicque in ea tendat. Neque hæc eleuant peruulgatum illud naturæ encomium, quo natura dicitur nihil temerè, aut inordinatè agere. Id enim verum eſt, cùm nullo impedimento à primario ſuo inſtituto auertitur, nec aliunde eius actio interpellatur.

Cur mõſtrum dicatur intẽdi ſimul à cauſſa impediente & impedita.

Quo pacto natura nihil temerè, aut incõpoſitè agit.

Xx ARTI

ARTICVLVS II.

MONSTRA NON EVENIRE PRÆter intentionem primæ cauſſæ.

Lege D. Augu. lib. 83. quæſt. q. 24. D. Th. 3. contra gent. ca. 9 & 1 p. q. 103. ar. 7. D. Bon. in 2. d. 37 q. 2. n. 32. Rich. ibidē q. 2 circa 4. principale.

CÆterùm quidquid de particularibus cauſsis dicatur, conſtat neque monſtrum, neque aliud quippiam fortuitò, aut caſu euenire reſpectu Dei, qui rerum omnium euentus & prouidentia ſua præuenit, & ſapientia diſponit. Intendit igitur Deus monſtrum, ſi ſpectetur prout cum cauſſa impedita, & impediente ſimul concurrit; atque ita voluntate abſoluta, & efficaci: intendit verò non monſtrum; ſed animal perfectum, qua ex parte ad cauſſam impeditam præcisè ſumptam concurſum dirigit, proindéque voluntate conditionata, vt vocant. Vnde putandum non eſt ſuo fine fruſtrari Deum, cùm non omnium particularium cauſſarum fines abſolutè velit; ſed ad earum ſeſe naturas, & captum, modumq; accommodans, alias ad finem, vti decreuit, promoueat; alias pro ipſarum imbecillitate à fine aberrare ſinat. A fine, inquam particulari, non à communi; nec ab vniuerſalis prouidentiæ ordine, quo omnia comprehenduntur, eo pacto, quo lineæ à centro ductæ, circunferentiæ ambitu continentur. Quo fit vt (quod Boëtius libro 4. de conſolatione proſa 6. admonet) ſi quidpiam à præſcripto ſibi ordine diſceſſerit, in alium relabatur; ſicuti linea ſi in hoc peripheriæ punctum non incidit, in aliud neceſſariò incurrit.

Quo pacto Deus monſtrū intendat.

Non fruſtratur Deus ſuo fine.

Hac de re D Tho. 1. p. q. 22. art. 4. & de verit. q. 5. art. 5.

Cur Deus monſtra in mundo eſſe velit.

Vult autem Deus monſtra in mundo eſſe, tum ob alias cauſſas, de quibus D. Bonauentura in 1. d. 45. & Dionyſius Carth. in libro de venuſtate mundi cap. 9. tum vt D. Auguſtinus lib. 16. de ciuitate Dei cap. 8. inquit, propter vniuerſi pulchritudinem: vt nimirum hoc ſpectabilis mundi theatrum, non elegantium duntaxat; ſed deformium quoque velut imaginum varietate exornetur. Etenim ea etiam, quæ fœda ſunt, ad vniuerſitatis decorem, & elegantiam faciunt, eo modo, quo gratiam lucis commendat obſcuritas noctis; & vmbræ, atrique colores picturæ augent venuſtatem; dum eminentiora quæque diſtinguunt; & differentia colorum, alterna vice ſeſe excitante, oppoſita iuxta ſe poſita clariùs eluceſcunt.

In expoſitione literæ Magiſtri.

* *
*

FINIS SECVNDI LIBRI.

IN TERTIVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS

PROOEMIVM.

POSTQVAM Ariſtoteles duobus libris ſuperioribus de principiis, cauſiſque rerum naturalium vniuerſè diſſeruit; accedit nunc ad earum affectiones perſcrutandas. Atque in primis de motu agere inſtituit, cuius conſideratio præcipui momenti in philoſophia eſt. Primùm, quia partes cõtemplatricis philoſophiæ per diuerſam abſtractionem à motu inter ſe diſtinguuntur, vt in proœmio huiuſce operis diſſeruimus. Secundò quia rebus omnibus naturalibus, vt vita quædam motus ineſt. Sicut enim docente Platone 10. de legibus, ea viuunt, quæ motionis principium intra ſe continent, ſeque ipſa mouere dicuntur: ita quæ motum vtcunque ſubeunt, vitam quodammodo participant. Tertiò, quia forma, & materia, de quibus Ariſtoteles partim in 1. partim in 2. libro egit, motu inueſtigata, ac deprehenſæ ſunt, adeoque motus notitia cum naturæ cognitione copulata eſt, vt hæc citra illius opem obtineri nequeat. Quartò, quia contemplatio motus ad latentes, abditaſque naturalium effectorum cauſſas, & ipſarum cauſſarum vim, ſpeciem, gradum, & perfectionem videndam magna ex parte viam demonſtrat. Quintò, quia ex motu progreſſa eſt Philoſophia ad inueſtigationem tum earum mentium, quæ cæleſtes ſphæras circũuoluunt, tum etiam ſupremæ cauſſæ, ideſt, Dei, in quem, vt in omnium rerum fontem, ac principium motum omnem deſinere neceſſe eſt. Ob has ergo rationes præcipuo ſtudio incumbit Ariſtoteles in tractationem motus. Cæterùm quia is continuum quiddam eſt, quod in partes diuiduas infinitè ſecari poteſt, nec ſine infiniti notione perfectè intelligitur; iccirco poſt explicationem motus acturum ſe de infinito pollicetur. Quod & accuratè præſtat, & cum aliarum artium emolumento: ſiquidem Geometria, Aſtronomia, Coſmographia, Geographia, & quæcunque circa mundi machinam occupantur, à Phyſiologia poſtulant, vt infinitam molem reiiciat; quia pingunt, deſcribuntque vniuerſum permenſum, & finitum. Eſt itaque bipartita huius libri diſtributio. In priori parte quid ſit motus, & in quo inſideat, explicatur: in poſteriori de infinito diſſeritur.

Motus conſideratio quanti ſit momenti in Philoſophia.

Libri diſtributio.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως βιβλίον Γ.

Κεφάλαιον α.

ΕΠΕΙ' δὲ, ἡ φύσις μέν ἐστιν ἀρχὴ κινήσεως καὶ μεταβολῆς, ἡ δὲ μέθοδος ἡμῖν περὶ φύσεώς ἐστι, δεῖ μὴ λανθάνειν τί ἐστι κίνησις. ἀναγκαῖον γὰρ ἀγνοουμένης αὐτῆς, ἀγνοεῖσθαι καὶ τὴν φύσιν. διορισαμένοις δὲ περὶ κινήσεως, πειρατέον τὸν αὐτὸν ἐπελθεῖν τρόπον περὶ τῶν ἐφεξῆς. δοκεῖ δ' ἡ κίνησις εἶναι τῶν συνεχῶν· τὸ δ' ἄπειρον ἐμφαίνεται πρῶτον ἐν τῷ συνεχεῖ· διὸ καὶ τοῖς ὁριζομένοις τὸ συνεχὲς, συμβαίνει προσχρήσασθαι πολλάκις τῷ λόγῳ τῷ τοῦ ἀπείρου, ὡς τὸ εἰς ἄπειρον διαιρετὸν συνεχὲς ὄν. πρὸς δὲ τούτοις, ἄνευ τόπου, καὶ κενοῦ, καὶ χρόνου, ἀδύνατον κίνησιν εἶναι. δῆλον οὖν, ὡς διά τε ταῦτα, καὶ διὰ τὸ πάντων εἶναι κοινὰ καὶ καθόλου ταῦτα πᾶσι, σκεπτέον προχειρισαμένοις περὶ ἑκάστου τούτων. ὑστέρα γὰρ ἡ περὶ τῶν ἰδίων θεωρία, τῆς περὶ τῶν κοινῶν ἐστί. πρῶτον δὲ, καθάπερ εἴπομεν, περὶ κινήσεως. ἔστι δή τι, τὸ μὲν ἐντελεχείᾳ μόνον, τὸ δὲ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ, τὸ μὲν τόδε τι, τὸ δὲ τοσόνδε, τὸ δὲ τοιόνδε, καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῦ ὄντος κατηγοριῶν ὁμοίως.

τῶν

ARISTOTELIS Phyſicorum
LIBER TERTIVS.
CAPVT I.

Cᵃ Vm autē natura motionis, mutationiſque principium ſit, & doctrinā de natura tradere inſtituerimus, ignorādū hauáquaquā eſt quidnā ſit motus: eo enim ignorato, naturā quoq; neceſſe eſt ignorari Cùm verò de motu definierimus, enitendū erit, vt ea, quæ deinceps ſequuntur, eodem modo pertractemus. De numero autē continuorum motus videtur eſſe, atque in cōtinuo infinitū primū ſpectatur. Quo fit vt eis nuū definientibus infiniti ratione uti ſæpenumero accidat ſiquidem continuū id eſt, qđ infinitè poteſt diuidi. Ad hac ſine loco, inani, & tempore, motus eſſe nō poteſt. Tum igitur ob hæc ipſa; ᵇ tum quia omnium ſunt communia, omnibusq; vniuerſim conueniunt, manifeſtum eſt vnū quodq; horum ante oculos poſitum cōſiderandum eſſe. Nam contēplatio, q̄ eſt de propriis, eā conſequitur, quæ ad communia attinet. Primum verò, vt diximus, motū. ᶜ Eſt igitur aliquid, quod actu ſolum eſt, aliud quod poteſtate; ᵈ & actu, aliud quidem hoc aliquid, alind tantum, alind tale, & in cæteris ſimiliter eius quod eſt, categoriis. Textus 1. Textus 2. Textus 3.

e Eo

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Methodus & ordo rerum tractandarum

CVm autem.] Summatim proponit, de quibus in progreſſu acturus ſit, eorumque methodum & ordinem. Statnit autem diſſerere in primis de motu, quòd abſque illius notione definitio naturæ intelligi nequeat: poſtea verò de infinito, quia motus eſt de numero continuorum, quæ in infinitum diuidi poſſunt. Atque in hiſce duobus explicandis vt paulò ante præfati ſumus, huius libri tractatio verſatur. Deinde pollicetur diſputaturum ſe de loco, vacuo, & tempore: quia ſine loco, & tempore motus Phyſicus non datur, nec ſine vacuo, vt opinabantur veteres Philoſophi. Ac de his tribus diſſerit in 4 huius operis.

b *Tum quia omnium.*] Aliam ſubiicit rationem, ob quam de ijs, quæ propoſuit, diſceptare inſtituat, videlicet quòd eæ ſint communes rerum naturalium affectiones, quarum tractatio minus communium explicationi anteire debet; cùm doctrinæ ordo efflagitet vt ab vniuerſis ad ſingula progrediamur. Quod alibi quoque admonuit, vt initio huius operis, & in 1 de animalium partibus cap. 4.

Prima diuiſio ad inueſtigandam motus definitionem.

c *Eſt igitur.*] Ad inueſtigandam, tradendamque motus definitionem diuiſiones quaſdam & hypotheſes ſumit Prima diuiſio hæc eſt. Rerum quędam ſunt actu tantùm: quędam poteſtate & actu. Eſt autem in hac diuiſione declaranda magna interpretum diſſenſio. Pſellus, Alexander, Themiſtius, Simplicius, & Philoponus per ea, quæ ſunt actu tantum, ſubſtantias à materia abiunctas intelligunt Per ea, quæ actu & poteſtate, decem genera: ſi quidem omnia per actum, & poteſtatem diuidi queunt, vt conſtat ex ijs, quæ docet Ariſtot. lib 5 Metaph. cap. 7. Alij ad abſoluendam diuiſionem, tertium adiiciunt

ciunt membrum, faciuntque ſectionem tripartitam, ita vt quædam ſint actu tantùm, quædam poteſtate tantùm, alia & actu & poteſtate ſimul. Et hi quidem per ea, quæ ſunt actu tantùm, formas omnes tam à materiæ concretione liberas, quàm quæ materiam informant, ſiue ſubſtantiales, ſiue accidentariæ ſint, deſignati putant. Denique in tertio membro ea intelligunt, quæ cum actu innexam potentiam gerunt, qualia ſunt compoſita phyſica, quæ ex materia, & forma conſtant. Porphyrius vult appellatione actus notari quamlibet formam ad categorias pertinentem, nomine verò poteſtatis, materiam primam, quæ potentiam aptitudinemque habet ad excipiendas formas. Tandem alij hunc locum ita interpretantur, vt ſenſus ſit, rerum quaſdam eſſe actu tãtùm ſecundum aliquam formam, hoc eſt, habere formam ſummè perfectam, vt ſummè frigidum, quod omnem frigoris gradum poſſidet. Hæ namque in poteſtate non ſunt ad vlteriorem eiuſdem formæ gradum. Quaſdam eſſe ſolùm poteſtate ſecundum aliquam formam, quæ videlicet ad illam acquirendam aptæ ſunt, nondum tamen aliquam eius partem obtinuere: quomodo aqua, quæ nihil adhuc caloris admiſit, affecta eſt ad calorem. Alias denique pariter in actu & poteſtate eſſe reſpectu alicuius formæ, vt aquam partim calidam, partim frigidam. Harum interpretationum nulla nobis videtur aſpernanda.

2.diuiſio. d *Aliud quidem.*] Quidam putant diuidi hoc loco id, quod actu & poteſtate eſt, in decem genera iuxta primam explicationem ſuperioris diuiſionis. Alij diuidi in ea ens abſolutè ſumptum. Vtrumlibet dicatur, parum omninò refert.

τοῦ δὲ πρός τι τὸ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ ἔλλειψιν λέγεται, τὸ δὲ κατὰ τὸ ποιητικὸν, καὶ παθητικὸν, καὶ ὅλως κινητικόν τι καὶ κινητόν· τὸ γὰρ κινητικὸν, κινητικὸν τοῦ κινητοῦ· καὶ τὸ κινητὸν, κινητὸν ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. οὐκ ἔστι δὲ κίνησις παρὰ τὰ πράγματα· μεταβάλλει γὰρ ἀεὶ τὸ μεταβάλλον, ἢ κατ' οὐσίαν, ἢ κατὰ ποσὸν, ἢ κατὰ ποιὸν, ἢ κατὰ τόπον. κοινὸν δ' ἐπὶ τούτων οὐδὲν ἔστι λαβεῖν, ὡς φαμὲν, ὃ οὔτε τόδε, οὔτε ποσὸν, οὔτε ποιὸν, οὔτε τῶν ἄλλων κατηγορημάτων οὐδέν. ὥστ' οὐδὲ κίνησις, οὐδὲ μεταβολὴ οὐθενὸς ἔσται παρὰ τὰ εἰρημένα, μηθενός γε ὄντος παρὰ τὰ εἰρημένα. ἕκαστον δὲ διχῶς ὑπάρχει πᾶσιν, οἷον τόδε· τὸ μὲν γὰρ μορφὴ αὐτοῦ, τὸ δὲ στέρησις· καὶ κατὰ τὸ ποιόν. τὸ μὲν γὰρ λευκὸν, τὸ δὲ μέλαν· καὶ κατὰ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν τέλειον, τὸ δ' ἀτελές. ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν φορὰν, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω· ἢ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ δὲ βαρύ. ὥστε κινήσεως καὶ μεταβολῆς ἔστιν εἴδη τοσαῦτα, ὅσα τοῦ ὄντος.

Κεφά.

e *Eorum verò, quæ ad aliquid referuntur alia quidem per exuperantiam defectionémve dicuntur, alia quia efficiendi, & perpetiendi, & omnino vt moueant, & moueantur, poteſtatem habent. Nam quod mouendi facultatē obtinet rem mobilem poteſt mouere, & quod mobile eſt, ab eo eſt mobile, quod poteſt mouere.* f *Motus autem abſque rebus non eſt, ſiquidem quod mutatur, aut ſubſtantiæ, aut quantitatis, aut loci mutationē patitur. Quibus quidem rebus cõmune nihil, vt dicimus, quod neque ſubſtantia, neque quantitas, neque aliarũ Categoriarum vlla ſit, accipere cùm liceat, fit, vt neq; motus neq; mutatio vllius eſſe, niſi eorum, quæ dicta ſunt, cùm præterea nihil ſit, queat.* g *Vnumquodque autem bifariam cunctis ineſt, vt ſubſtantia, cuius aliud eſt forma, aliud priuatio; & in qualitate aliud eſt album, aliud nigrum, & in quantitate aliud perfectũ, aliud imperfectũ. Similiter & in latione aliud quidem ſupra, aliud infra; aut aliud quidem leue, aliud graue. Quare quot entis ſunt ſpecies, totidem ſunt motus, atque mutationis.* Textus 4. Textus 5.

Caput

3.diuiſio. e *Eorum verò quæ ad aliquid.*] Tertia diuiſio ita habet. Eorum, quæ ad aliud referuntur, duo ſunt genera. Quædam dicuntur per exuperantiam & defectionem, vt duplum & dimidium. Alia quia actiua ſunt & paſsiua, hoc eſt, vendicant relationes, quæ actione, paſsioneve ſeu fundamentis innituntur, vt relatio patris ad filium, filij ad patrem. Porrò ex hiſce diuiſionibus prima vtilis eſt ad dignoſcendum ſit ne motus poteſtas, an actus. Secunda ad deſignandam illi propriam categoriam. Tertia ad refellendos eos, qui motum à relatione neutiquam diſsidere opinantur: cùm tamen motus non relatio, ſed relationis fundamentum ſit. Aduerte autem Ariſtotelem hoc loco ea tantùm relatorum genera, quæ ad præſens inſtitutum pertinebant, fuiſſe complexum. Sunt enim præter hæc alia, quæ ab eodem in 5 lib. Metaphyſ. cap. 15. tradita ſunt.

Vtilitas ſuperiorum diuiſionum.

f *Motus autem.*] Themiſtius, Simplicius & Philoponus aiunt docere hoc loco Ariſto-

telem motum aut in rebus mobilibus eſſe, aut in mouentibus. A qua interpretatione non videtur Pſellus diſſentire, inquiens refelli ab Ariſtotele Platonis de motu opinionem, qui in Sophiſta, Parmenide, & Timæo conſtituit ideam quandam motus à rebus auulſam, cuius vi vnà cum alijs generibus res procrearentur. Veriſimilius eſt oſtendi hiſce verbis motum verſari in rebus ſpectantibus ad categorias, quarum diuiſio paulò ante fuerat tradita: nec dari aliquid vnum commune, & vnius rationis, cui propriè, ac primò motus conueniat. Quod planum eſt, cum ſubſtantia, & quantitas, cæteràque, in quibus motus verſatur, eſſentiam vnam communem, & vniuocam nequaquam vendicent.

Eodem pacto ſecari motum & res, ad quas fertur.

g *Vnumquodque autem.*] Docet eodem pacto motum diuidi, quo res, in quibus verſatur. Quare cùm generaſſingularum categoriarum, vt 10. lib. Metaphy. capite decimo fuſiùs explicandum erit, contrarijs differentijs, altera perfectiori, altera minùs perfecta, quaſi forma, & priuatione diſpertiantur, vt animal in rationis particeps, & rationis inops, fit vt motuum etiam ſpecies, notionesve ſecundum rationem perfecti, atque imperfecti diſtribuendæ ſint.

Κεφάλαιον β.

Διῃρημένου δὲ καθ' ἕκαστον γένος, τοῦ μὲν ἐντελεχείᾳ, τοῦ δὲ δυνάμει, ἡ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ᾗ τοιοῦτον, κίνησίς ἐστιν. οἷον, τοῦ μὲν ἀλλοιωτοῦ, ᾗ ἀλλοιωτόν, ἀλλοίωσις· τοῦ δὲ αὐξητοῦ καὶ τοῦ ἀντικειμένου, φθιτοῦ· οὐδὲν γὰρ ὄνομα κοινὸν ἐπ' ἀμφοῖν· αὔξησις καὶ φθίσις· τοῦ δὲ γενητοῦ καὶ φθαρτοῦ, γένεσις καὶ φθορά. τοῦ δὲ φορητοῦ, φορά. ὅτι δὲ τοῦτό ἐστιν ἡ κίνησις, ἐντεῦθεν δῆλον. ὅταν γὰρ τὸ οἰκοδομητόν, ᾗ τοιοῦτον αὐτὸ λέγομεν εἶναι, ἐντελεχείᾳ ᾖ, οἰκοδομεῖται· καὶ ἔστι τοῦτο οἰκοδόμησις· ὁμοίως δὲ καὶ (μάθησις, καὶ) ἰάτρευσις, καὶ κύλισις, καὶ ἅλσις, καὶ ἅδρυνσις καὶ γήρανσις. ἐπεὶ δ' ἔνια τὰ αὐτὰ καὶ δυνάμει καὶ ἐντελεχείᾳ ἐστίν, οὐχ ἅμα δὲ, ἢ οὐ κατὰ τὸ αὐτό, ἀλλ' οἷον θερμὸν μὲν δυνάμει, ψυχρὸν δὲ ἐντελεχείᾳ, πολλὰ ἤδη ποιήσει καὶ πείσεται ὑπ' ἀλλήλων· ἅπαν γὰρ ἔσται ἅμα ποιητικὸν καὶ παθητικόν· ὥστε καὶ τὸ κινοῦν φυσικῶς κινητόν· πᾶν γὰρ τὸ τοιοῦτο κινεῖ, κινούμενον καὶ αὐτό. δοκεῖ μὲν οὖν τισιν ἅπαν κινεῖσθαι τὸ κινοῦν. οὐ μὴν ἀλλὰ, περὶ μὲν τούτου ἐξ ἄλλων ἔσται δῆλον ὅπως ἔχει· ἔστι γάρ τι κινοῦν καὶ ἀκίνητον· ἡ δὲ τοῦ δυνάμει ὄντος ἐντελέχεια, ὅταν ἐντελεχείᾳ ὂν ἐνεργῇ, ἢ αὐτὸ, ἢ ἄλλο, ᾗ κινητόν, κίνησίς ἐστι. λέγω δὲ τὸ ᾗ, ὧδε. ἔστι γὰρ ὁ χαλκὸς δυνάμει ἀνδριάς, ἀλλ' ὅμως οὐχ ἡ τοῦ χαλκοῦ ἐντελέχεια, ᾗ χαλκός, κίνησίς ἐστιν· οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τὸ χαλκῷ εἶναι, καὶ δυνάμει τινὶ κινητῷ· ἐπεὶ εἰ ταὐτὸν ἦν ἁπλῶς καὶ κατὰ τὸν λόγον, ἦν ἂν ἡ τοῦ χαλκοῦ, ᾗ χαλκός, ἐντελέχεια, κίνησις· οὐκ ἔστι δὲ ταὐτό, ὥσπερ εἴρηται.

δῆλον

CAP. II.

Cvm [a] autem in vnoquoque genere aliud quidem actu, aliud poteſtate eſſe diuiſerimus, eius quod poteſtate eſt, quatenus tale eſt, actus motus eſt, vt rei quæ alterari poteſt, qua ex parte alterari poteſt, alteratio: eius, quæ augeri pôt, & oppoſita, id eſt, eius quæ pôt imminui (nullũ enim vtriuſque nomẽ commune eſt) accretio, & imminutio: eius, quæ generari, & interire pot, generatio, & interitus: eius, quæ ferri, latio. Et motum quidem hoc eſſe perſpici hinc poteſt. Nã cũ id, quod ædificari poteſt, quatenus ipſum tale eſſe dicimus, actu fuerit, ædificatur, idque eſt ædificatio: ſimiliter & diſciplina, & ſanatio, & volutatio, & ſaltatio, & incrementum, & ad ſenectutẽ progreſſio. [b] Quoniã autẽ quædã & poteſtate, & actu ſunt, nõ tamen ſimul, aut nõ eiuſdẽ habita ratione, ſed vt calidũ quidẽ poteſtate, frigidũ autem actu, complura viciſſim iam agent, & patientur. Nam res quæcunque agendi & patiendi ſimul habebit facultatem. Quare & id, quod naturaliter mouet, mobile erit, quod quidquid eius generis eſt, motum cieat, cum interim idem motu cieatur. Nonnullis autem quicquid mouet, videtur moueri: quod quemadmodum ſeſe habeat, ex alijs perſpicuũ euadet: aliquid enim eſt, quod mouet, idque immobile. Actus autem eius, quod poteſtate eſt, cum actu eſt, & non quatenus actu, ſed quatenus mobile eſt, agit, motus eſt. Atque illud quatenus hoc pacto dico. Æs enim poteſtate ſtatua eſt: æris tamen quatenus æs eſt, actus, motus non eſt. Neque enim idem eſt æs eſſe, & poteſtate aliqua præditum eſſe vt moueatur. Quod ſi omnino, & ratione idem eſſent, æris profectò quatenus æs eſt, actus, eſſet motus, ſed idem non ſunt, vt diximus.

Textus 6. Textus 7. Textus 8. Textus 9.

CAPIT

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Definitio motus. C*Vm autem in*] Ad explicandam motus naturam vtitur prima earum partitionum, quas proximo capite tradiderat. Tum ita motum definit. Motus eſt actus eius, quod poteſtate eſt, ſiue actu entis in potentia, vt tale eſt. Quam definitionem membratim declarat. Atque in primis motum ἐντελέχειαν, ſiue actum eſſe, hac ratione oſtendit. Id, quo quidpiam in poteſtate exiſtens ad actum ducitur actus eſt, atqui res ſubiecta, vt aqua, quæ poteſtate calida erat, motu ad actum caloris ducitur. Igitur motus eſt actus. Huius rationis aſſumptionem tantummodò exprimit, exemplíſque confirmat.

Motum eſſe actum eorum quæ ſunt in potentia. b *Quoniam autem.*] Vt remoueat id, quod quiſpiam fortaſſe exiſtimaret, videlicet motum eſſe eorum duntaxat, quæ in poteſtate, non quæ in actu ſunt, admonet quæ iam eſſe in poteſtate, & actu, non tamen reſpectu eiuſdem, aut certè non ſimul. Nam actu frigidum, poteſtate calidum eſt, idemque alio tempore eſt actu calidum, cùm agendi, & patiendi facultas eidem rei ſæpe inſit, idemque & moueat & moueatur in rebus naturalibus. Quod ſanè quidem nonnulli ad omnia mouentia extenderunt, tam nullam dari incorpoream ſubſtantiam, quę videlicet ita motum efficiat, vt motum non ſubeat. Cuius dogmatis falſitas 8. lib. patebit. Ex dictis tantum eſſe vult Ariſtoteles nihil obſtare quominùs motus rectè dicatur actus eius, quod eſt in poteſtate. c Quod

Δῆλον δ' ἐπὶ τῶν ἐναντίων· τὸ μὲν γὰρ δύνασθαι ὑγιαίνειν, καὶ δύνασθαι κάμνειν, ἕτερον· καὶ γὰρ ἂν τὸ κάμνειν καὶ τὸ ὑγιαίνειν ταὐτὸ ἦν· τὸ δὲ ὑποκείμενον καὶ τὸ ὑγιαῖνον, καὶ τὸ νοσοῦν, εἴθ' ὑγρότης, εἴθ' αἷμα, ταὐτὸν καὶ ἕν. ἐπεὶ δ' οὐ ταὐτὸν, ὥσπερ οὐδὲ χρῶμα ταὐτὸν καὶ ὁρατὸν, ἡ τοῦ δυνατοῦ, ᾗ δυνατὸν, ἐντελέχεια, φανερὸν ὅτι κίνησίς ἐστιν. ὅτι μὲν οὖν ἐστιν αὕτη, καὶ ὅτι συμβαίνει τότε κινεῖσθαι, ὅταν ἡ ἐντελέχεια ᾖ αὐτὴ, καὶ οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον, δῆλον· ἐνδέχεται γὰρ ἕκαστον, ὁτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ὁτὲ δὲ μὴ, οἷον τὸ οἰκοδομητόν. ἡ οἰκοδομητὸν· καὶ ἡ τοῦ οἰκοδομητοῦ ἐνέργεια, ᾗ οἰκοδομητὸν, οἰκοδόμησίς ἐστιν· ἢ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἡ οἰκοδόμησις, ἡ ἐνέργεια τοῦ οἰκοδομητοῦ, ἢ ἡ οἰκία· ἀλλ' ὅταν οἰκία ᾖ, οὐκ ἔτ' οἰκοδομητὸν ἔστιν· οἰκοδομεῖται δὲ τὸ οἰκοδομητόν· ἀνάγκη ἄρα τὴν οἰκοδόμησιν τὴν ἐνέργειαν εἶναι· ἡ δὲ οἰκοδόμησις, κίνησίς τις ἐστίν· ἀλλὰ μὴν ὁ αὐτὸς ἐφαρμόσει λόγος καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων κινήσεων.

Ὅτι δὲ καλῶς εἴρηται, δῆλον καὶ ἐξ ὧν οἱ ἄλλοι περὶ αὐτῆς λέγουσι, καὶ ἐκ τοῦ μὴ ῥᾴδιον εἶναι διορίσαι ἄλλως αὐτήν. οὔτε γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὴν μεταβολὴν ἐν ἄλλῳ γένει θεῖναι δύναιτ' ἄν τις, οὔτε οἱ ἑτέρως ἀφορίζοντες περὶ αὐτῆς, κατορθοῦσι. δῆλον δὲ σκοποῦσιν, ὡς τιθέασιν ἔνιοι αὐτὴν, ἑτερότητα, καὶ ἀνισότητα, καὶ τὸ μὴ ὂν φάσκοντες εἶναι τὴν κίνησιν· ὧν οὐδὲν ἀναγκαῖον κινεῖσθαι, οὔτ' ἂν ἕτερα ᾖ, οὔτ' ἂν ἄνισα, οὔτ' ἂν οὐκ ὄντα· ἀλλ' οὐδ' ἡ μεταβολὴ, οὔτ' εἰς ταῦτα, οὔτ' ἐκ τούτων μᾶλλόν ἐστιν, ἢ ἐκ τῶν ἀντικειμένων. αἴτιον δὲ τοῦ εἰς ταῦτα τιθέναι αὐτοὺς, ὅτι ἀόριστόν τι δοκεῖ εἶναι ἡ κίνησις· τῆς δὲ ἑτέρας συστοιχίας αἱ ἀρχαὶ διὰ τὸ στερητικαὶ εἶναι, ἀόριστοι· οὔτε γὰρ τόδε, οὔτε τοιόνδε οὐδεμία αὐτῶν ἐστιν, ὅτι οὐδὲ τῶν ἄλλων κατηγοριῶν.

τῶ.

c Quod quidem in contrariis perſpicuum eſt: valere enim poſſe, & agrotare poſſe, diuerſa ſunt: agrotare namq; idem quod valere eſſet; at ſubiectum, idq; quod valet, & agrotat, ſeu ſit humor, ſeu ſanguis, vnũ eſt, & idẽ. Cũ igitur eadẽ non ſint, quẽadmodũ nec color, & ſpectabile eadẽ ſunt, manifeſtũ eſt, motum actũ eius quod poteſtate eſt, quatenus poteſtate eſt, eſſe. Illud igitur perſpicuum eſt, & actum hunc eſſe, & tum, cum actus hic eſt, nec prius nec poſterius fieri, vt quid moueatur. Fit enim vt vnũquodq; interdũ qđ agat, interdũ non agat, vt qđ ædificari põt, quatenus põt ædificari, act⁹, ædificatio eſt. Aut enim ædificatio hoc eſt, nẽpe act⁹ eius, qđ põt ædificari, aut dom⁹: ſed cũ dom⁹ fuerit, nõ vltra id erit, qđ poſſit ædificari. Aedificatur autẽ id, qđ poteſt ædificari. Quare neceſſe eſt ædificationẽ actum eſſe. Aedificatio verò motus eſt quidã. Atq; eadem definitio, aliis quoq; motibus conueniet. Text. 10. Text. 11.

d *Rectè autem dictũ eſſe perſpicuum eſt, tum ex his, quæ alij de ipſo tradunt, tum quod facile non ſit aliter eũ definire. Neq; enim motum, mutationemq; in alio genere collocare aliquis poteſt, nec qui aliter de eo dixerunt, rectè dixêre. Quod quidem iis cõſtat, qui quemadmodum eũ nõnulli poſuerint, cõſiderabũt, eũ dixerũt diuerſitatẽ, inæqualitatẽ, & nõ ens, motũ eſſe: quorũ qđ nihil neceſſe eſt moueri, nec quæ diuerſa ſũt, nec quæ inæqualia, nec quæ non entia. At neq; ad hæc, aut ex his magis progreditur mutatio, quã ex oppoſitis.* Text. 12.

e *Cauſa autem cur in his motũ poſuerint, eſt, quod videtur quiddam eſſe non definitum: alterius verò ſeriei principia, cum ſint priuatiua, definita non ſunt: neque enim vllum eorum hoc aliquid eſt, aut tale, aut in vlla aliarum categoriarum.* Text. 13.

f Cauſa

c *Quod quidem in contrarijs.*] Argumento à contrarijs probat non eſſe idem ſecundum rationem ſubiectum eſſe talis naturæ,& poteſtate eſſe hoc,aut illud. Nam alioqui contraria idem ratione eſſent; quod ita concludit. Sumatur aliquod ſubiectum ſiue ſit phlegma,ſiue ſanguis,ſiue aliquid aliud,quod poteſtate ægrum ſit Si ratione idem ſunt hoc ſubiectum,& poteſtate ægrum eſſe, ſimiliter idem ratione erit tale ſubiectum, & poteſtate ſanum eſſe. Quare cum ea, quæ ſunt idem atque aliquod tertium, inter ſe quoque eadem ſint,idem ratione erit eſſe poteſtate ſanum & poteſtate ægrum: atque adeò ſanum & ægrum idem erunt ſecundum rationem, cùm actus ratione & eſſentia ijdem ſint,quorum eædem omnino ſunt poteſtates. At quod ſanum & ægrum eadem eſſe eo pacto non poſſint, liquidò conſtat. Sicuti nec color, inquit, & ſpectabile idem ſunt Color enim eſt perſpicui, quatenus perſpicuum eſt, terminus, ſpectabile autem formaliter ſignificat aptitudinem, vt res videatur. Quæ aptitudo non eandem eſſentiam,& formalem rationem ſortitur,quam color.

Quæcunque ſunt eadem in vno tertio inter ſe quoque eadem ſunt, quo pacto intelligendum.

Habetur ex hoc loco effatum illud Philoſophicum, Quæcunque ſunt eadem in vno tertio,inter ſe quoque eadem ſunt.Cuius veritas examinatur à Theologis diſputantibus de myſterio Trinitatis:videtur enim id falſum eſſe,cùm tres diuinę perſonæ ſint idem in eſſentia,& tamen inter ſe re ipſa differant.Facilè tamen reſpondent, videlicet huiuſmodi pronuntiatum intelligendum eſſe, cùm illud tertium adæquatè diſtribuitur hoc eſt cum accipitur pro omni re,pro qua accipi poteſt,quod non ſeruatur,cum ita argumentamur;eſſentia diuina eſt Pater;eſſentia diuina eſt Filius; ergo Pater eſt Filius. Non enim eſſentia diuina ſumitur pro omni re quæ eſt eſſentia diuina. Atque hæc explicatio,quam affert Durandus in 1.d.33.q.1.Argentina d.2.q.2.art.1.& alij, congruit cum regulis ſyllogiſticæ artis,de quibus Fonſeca lib.6.inſtit.c.24.Ochamus 3.p. Logicę cap.16.Secunda explicatio eſt.Quæcunque ſunt eadem in vno tertio ſingulari prorſus in communicabili,eſſe eadem inter ſe. At eſſentiam diuinam communicari tribus perſonis diuinis.Tertia eſt D.Th.1.p.q.28.art.3.qui putat prædictum axioma intelligendũ, cùm accipiuntur illa,quæ in vno tertio ſunt eadem & re,& ratione,vt tunica & indumẽtũ.Quomodo tres diuinæ perſonæ non ſunt idem in eſſentia:atque in hoc ſenſu locutũ fuiſſe ait hoc loco Ariſtotelem.

Veterum placita de motu. Impugnantur qui motuũ diuerſitatem, vel inæqualitatem definiebant.

d *Rectè autem dictum*] Ex aliarum improbatione traditam à ſe motus definitionem commendat.Si quis enim ad ea,quæ ab aliis in explicanda natura motus dicta ſunt animum aduertat,ab ſcopo eos aberraſſe inueniet. Nam quidam motum eſſe aiebant diuerſitatem,quia id,quod mouetur,ſemper aliter,atque aliter ſe habet.Alij inæqualitatem,quia dum res mouetur non poteſt formam,quam acquirit in eodem gradu obtinere.Alij eſſe non ens;quia ſemper in motu ſupereſt aliquid formæ acquirendum, quod nondum eſt. Porrò huiuſcemodi definitiones ex eo refellit,quia ſi motus eo pacto rectè definiretur,quidquid diuerſitatem,vel inæqualitatem haberet, eſſet vè non ens, id omne moueri diceretur,quod tamen lõgè à vero abeſt:ſiquidem aqua quieſcens diuerſa eſt ab igne, & Socrates dum ſedet inæqualis eſt formicæ & homo nondum genitus, eſt non ens,hoc eſt,non exiſtens,quæ tamen moueri non dicuntur. Deinde quia motus non magis ad hæc, quam ad oppoſita tendit: per motum namque interdum res euadit alteri ſimilis,interdum etiam æqualis,ſemperque fit aliquod ens.Quo circa non eſt cur potius motus per diuerſitatem,inęquitatem,& non ens,quàm per ſimilitudinem,æqualitatem,& ens definiri debeat.

τὸ δὲ δοκεῖν ἀόριστον εἶναι τὴν κίνησιν αἴτιον, ὅτι οὔτε εἰς δύναμιν τῶν ὄντων, οὔτε εἰς ἐνέργειαν ἔστι θεῖναι αὐτὴν ἁπλῶς· οὔτε γὰρ τὸ δυνατὸν ποσὸν εἶναι ποιὸν, κινεῖται ἐξ ἀνάγκης, οὔτε τὸ ἐνεργείᾳ ποσὸν· ἥ τε κίνησις, ἐνέργεια μὲν τις εἶναι δοκεῖ, ἀτελὴς δέ. αἴτιον δ', ὅτι ἀτελὲς τὸ δυνατὸν, οὗ ἐστιν ἐνέργεια κίνησις. καὶ διὰ τοῦτο δὴ χαλεπὸν αὐτὴν λαβεῖν τί ἐστιν· ἢ γὰρ εἰς στέρησιν ἀναγκαῖον θεῖναι, ἢ εἰς δύναμιν, ἢ εἰς ἐνέργειαν ἁπλῆν· τούτων δ' οὐδὲν φαίνεται ἐνδεχόμενον.

e *Cauſſa vero cur motus quiddam non definitum eſſe videtur, eſt quod neque in rerum poteſtate, neque omnino in actu poteſt collocari: nam neque id, quod quantum eſſe poteſt, nec id quod actu quantum eſt, neceſſario mouetur.* Text.14. f *Atque motus actus quide aliquis videtur eſſe, ſed imperfectus eſt. Cauſa autem eſt, quoniam id, quod poteſt eſſe, cuius actus motus eſt, imperfectum eſt: atque hãc ob cauſſam quid ſit, difficilè eſt ſumere: neceſſe eſt enim aut in priuatione ipſum reponere, aut in poteſtate, aut in eo, quod omnino, & plane eſt actus, quorum nullum videtur poſſe eſſe.* Text.15.

λείπεται τοίνυν ὁ εἰρημένος τρόπος, ἐνέργειαν μέν τινα εἶναι· τοιαύτην δ' ἐνέργειαν, οἵαν εἴπομεν, χαλεπὴν μὲν ἰδεῖν, ἐνδεχομένην δ' εἶναι. κινεῖται δὲ καὶ τὸ κινοῦν, ὥσπερ εἴρηται πᾶν, τὸ δυνάμει ὂν κινητὸν, καὶ οὗ ἡ ἀκινησία ἠρεμία ἐστίν· ᾧ γὰρ ἡ κίνησις ὑπάρχει, τούτῳ ἡ ἀκινησία ἠρεμία· τὸ γὰρ πρὸς τοῦτο ἐνεργεῖν, ᾗ τοιοῦτον, αὐτὸ τὸ κινεῖν ἐστί· τοῦτο δὲ ποιεῖ θίξει· ὥστε ἅμα καὶ πάσχει· διὸ ἡ κίνησις ἐντελέχεια τοῦ κινητοῦ, ᾗ κινητόν. συμβαίνει δὲ τοῦτο θίξει τοῦ κινητικοῦ. ὥσθ' ἅμα καὶ πάσχει. εἶδος δὲ ἀεὶ οἴσεταί τι τὸ κινοῦν, ἤτοι τόδε, ἢ τοιόνδε, ἢ τοσόνδε, ὃ ἔσται ἀρχὴ καὶ αἴτιον τῆς κινήσεως, ὅταν κινῇ. οἷον ὁ ἐντελεχείᾳ ἄνθρωπος ποιεῖ ἐκ τοῦ δυνάμει ὄντος ἀνθρώπου ἄνθρωπον.

Κεφά

Is igitur, qui dictus eſt modus reſtat, nempe actum quidem aliquem eſſe, ſed talem actum, qualē diximus, qui difficile ſane perſpiciatur, ſed tamen qui eſſe poſſit. Text.16. *g Mouetur verò vt dictum eſt, mouens omne, quod poteſt moueri, & cuius vacuitas à motu eſt quies. Cui enim motus ineſt, huius vacuitas à motu quies eſt. Nā in id agere quatenus eſt tale, id demū mouere eſt: hoc verò tactu facit: quare ſimul & patitur. Quamobrem motus actus eſt rei, quæ vim habet vt moueatur, quatenus eam vim habet. Hoc autem rei, quæ mouendi vim* Text.17. *habet, tactu efficitur, ex quo fit, vt ſimul etiam patiatur. Porro id, quod mouet, formam aliquam ſemper afferet, aut ſubſtantiæ, aut qualitatū, aut quātitatis, quæ tū cùm mouet, principiū & cauſa eſt mot⁹, vt homo, qui actu eſt, ex eo, quod poteſtate eſt homo hominē facit.*

Caput

Quid Pythagorei de motu ſenſerint. e *Cauſſa verò*] Almeo Crotoniates, vel Pythagoræi, è quorum dogmatis prædictæ motus definitiones manarunt, duos conſtituebant rerum ordines, vt in 1. libro diximus, in quorum ſingulis decem principia reponebant. In ſecundo, autem ordine ea collocabant, quæ ipſi indefinita dicebant, quòd priuantia, ſiue imperfecta eſſent. Explicat igitur hoc in loco Ariſtote. quid cauſſæ fuerit, cur Pythagoræi motum inter ſecundi generis principia numerarint, nempe quod perſuaſum haberent eum indefinitum quiddam eſſe, nec in poteſtate, aut in actu abſolutè collocari poſſe. Non quidem in poteſtate; quia quod quantum, aut quale poteſtate eſt, nondum mouetur; quod actu, iam non mouetur.

Cur natura motus ſit cognitu difficilis. f *Atque motus*] Statuit nihilominus debere motum appellari actum, quamuis imperfectum, quia eſt rei imperfectæ tendentiſque ad vlteriorem gradum; ſiquidem dum motus rei, quæ mouetur, ineſt, ſemper aliquid deeſt comparandum. Vnde eſt, quod motus difficilè cognoſci poteſt, quia omnis noſtra cognitio ab actu oritur. Concludit proinde cùm motus nec priuatio ſit, nec pura potentia, nec verò actus abſolutè perfectus, aptè definiri actum eius, quod eſt in poteſtate, quatenus in poteſtate eſt.

g *Mouetur verò*] Oſtendit cuinam motus conueniat, moueuti nè, an mobili. Etſi, inquit, mouentia, quæ per contactum agunt, & quæ cùm non mouentur, quieſcere dicuntur (cuiuſmodi ſunt mouentia naturalia) ſimul moueant & moueantur; motus tamen non eſt actus mobilis, vt mouens eſt: ſed vt mobile eſt, tum quia ex accidente fit, vt id quod mouet, ſimul moueatur, tum quia ſemper id, quod motionem efficit, formam aliquam ſubſtantialem, accidentariamvè, per quam mouet, actu poſſidet: id autem, quod mouetur, in continua formæ acquiſitione verſatur. Quare cùm motus nihil aliud ſit, quàm huiuſmodi formæ acquiſito, haud dubiè motus erit actus mobilis, vt mobile eſt, non mouentis, vt mouens.

* *
*

QVAESTIO I.

RECTE NE ARISTOTELES MOtum definierit.

ARTICVLVS I.

EXPLICATVR DEFInitio motus.

PRætermiſsis variis motus definitionibus,quas Plutarchus lib. 1. de placitis Philoſophorum cap.23.Simplicius com.ſuo 8.tex.7.huius libri, & Albertus hoc loco tractatu 1.cap.6.afferunt,Peripateticas duntaxat expendemus. Tres verò ab Ariſtotele aſsignatæ ſunt. Prima cap.2. huius lib.tex. 6.nempe,Motus eſt actus eius,quod in poteſtate eſt,quatenus tale eſt. Seu, Motus eſt actus entis in potentia, vt in potentia eſt.Secunda eodem cap. tex.16.Motus eſt actus eius rei,quæ vim habet,vt moueatur, quatenus eam vim habet. Seu,Motus eſt actus mobilis, prout mobile eſt. Tertia cap. 3. tex.23. Motus eſt actus eius, quod agere, & pati poteſt, quatenus tale eſt. Licet verò quælibet harum ſuo modo ad rem appoſita ſit; prima tamen, quæ cæteris præſtat,&,vt Simplicius ait, admiranda quadam ratione motus naturam explicat,enodanda à nobis eſt.

Prima definitio motus. 2. 3.

Sciendum igitur primum ex Auerroë lib. 5.huius operis com. 9.in calefactione v.g.quæ motus eſt ad calorem, duo, quod ad rem præſentem attinet,ſpectari poſſe;nimirum calorem, qui actu acquiritur, & ipſam caloris acquiſitionem,fluxum ve. Eſt autem valde controuerſum, in quonam horum formalis ratio motus conſiſtat. Auerroes arbitratur motum formaliter nihil eſſe aliud,quàm formam ipſam prout ſucceſsiuè acquiritur : opinionem verò afferentem rationem motus conſiſtere in ipſa via, ait celebrem eſſe, ſed minùs veritati conſentaneam. Cum Auerroe ſentiunt M. Albertus,Simplicius,& alij.Videri autem poteſt D.Thomas eius opinionis hoc in libro lect. 2. cùm dicat motum eſſe ipſam formam fluentem. Quia tamen fluxus,ſeu viæ ad formam diſtinctè non meminit, haud ſatis liquet vtrum eiuſmodi fluxum intellexerit nomine formæ fluentis, an illum à ratione formali motus ſecreuerit.

Prima opinio de formali ratione motus.

Nihilominùs verior, communiorque eſt contraria opinio, quam Auerroes improbauit, motum ſcilicet formaliter ac propriè eſſe ipſam acquiſitionem continuam,fluxû ve formæ. Ita Alexander Alenſis lib.5. Metaphy. ad tex.18. Auicenna,& de recentioribus Philoſophis complures. Sit igitur noſtra aſſertio. Motus ſecundum ſuam propriam rationem non eſt forma per ſe;nec forma pariter cum fluxu,ſeu acquiſitione,ſed eſt acquiſitio ipſa, tendentia ve ad formam. Probatur, quia forma per ſe non eſt mutatio, atque adeò nec motus. Item forma pariter cum fluxu (ita vt ſumatur vtrumque tanquam ex æquo ſignificatum) eſt quid compoſitum per accidens ex fluxu & forma. Huiuſmodi autem compoſita per accidens non cadunt in definitiones philoſophicas,& proprias;qualis habetur hæc,de qua agimus.

2. opinio. *Aſſertio.* *Motus non eſt formaliter ipſa forma.*

Cùm

Ratio motus conſiſtit in fluxu.

Cùm igitur aliud non ſuperſit, in quo conſiſtat ratio motus, vtique conſiſtet in fluxu, ſiue tendentia. Quod ex eo etiam confirmatur, quia moueri quidpiam nihil aliud eſt, quàm ſucceſsiuè tendere, & accedere ad formam, ſeu quaſi formam; qui acceſſus, ſeu via ad formam eſt prior natura, quam forma, ſicuti aliàs via præintelligitur termino, ad quem tendit.

Ita verò cùm nihil aliud ſit motus, quàm ſucceſsiua, & continua alicuius formæ acquiſitio; neceſſariò dum eiuſmodi acquiſitio durat, id quod mouetur, potentiam habet aſſequendi vlteriorem aliquam partem formæ, quam comparat, alioqui iam acquiſitio ceſſaſſet. Dicitur ergo motus actus, id eſt, perfectio entis in potentia, hoc eſt, eius rei, quæ adhuc eſt in potentia ad aliquam partem formæ, quæ acquiritur; vt eſt in potentia, id eſt, vt procedit vlteriùs, & continuè ad eiuſmodi formam tendit. Exempli gratia, acquiſitio caloris eſt motus; quia eſt actus, ſeu perfectio aquæ, quæ calefit, quæque eſt in potentia ad nouam aliquam partem caloris, quatenus continuè ad

Motus cur Pythagoricis non ens.

eam pergit. Vnde non omnino à vero receſsit dogma Pythagoreorũ aientium motum eſſe non ens, videlicet quod res, quæ motu acquiritur, nondum eam entitatem ſeu perfectionem obtineat, ad quam progreditur. Ob quam etiam cauſſam Plato in dialogo de ente motum potiùs ad genera non entium, quam entium reuocauit.

Porro in hac definitione locum generis obtinet, actus, quæ particula excludit quidquid nullo modo actus eſt, vt materia prima: reliqua vicem gerunt differentiæ. Ac verba illa, entis in potentia, remouent omnes mutationes momentaneas, quibus tota formæ perfectio ſimul obtinetur, cuiuſ-

Generatio non comprehenditur in definitione motus.

modi eſt generatio hominis, qua tota forma humana ſine vlla ſucceſsione vno temporis puncto in materiam inducitur. Remouent etiam omnes actus perfectos, vt ſummum frigus, ſummum calorem, quæ nullam rei ſubiectæ poteſtatem relinquunt ad aliquam ſui partem præterea aſſequendam. Denique particula, vt in potentia eſt, excludit actus imperfectos, qui licet ſint ex parte acquiſiti, proindéque actus entis in potentia; non tamen ſunt entis in potentia, vt in potentia, hoc eſt rei tendentis in formam perfectiorem. Talis eſt calor remiſſus in aqua, quæ iam calefieri deſiit. Eadem etiam reiiciuntur momentaneæ mutationes, quibus forma nondum perfecta acquiritur: hæ namque actus quidem ſunt rei potentiam habentis ad perfectiorem formam, non tamen ad eam paulatim progredientis.

ARTICVLVS II.

OBIECTORVM QVORVNdam dilutio.

VErùm contra ſuperiùs dicta ſic aliquis obiiciet. Propoſitum Ariſtoteli fuit motum Phyſicum duntaxat in præſentiarum definire, vtpote qui proprietas ſit entis naturalis; ſed definitio ab eo tradita conuenit etiam ſpiritalibus motionibus intellectus, & voluntatis, quæ nequaquam phyſici motus ſunt; igitur definitio non reciprocatur cum definito. Minor ſuadetur. Nam quod in voluntate, & intellectu dentur motus oſtendit Gregorius in 1. d. 7. q. 5. art. 2. quia habitus iuſtitiæ (quod etiam de cæteris

Vargas.

Lege pro eodē Aliacenſem in 1. d. 14. q. 9.

 cæteris

Dari etiam motus ſpiritales in intellectu, & voluntate. cæteris habitibus tam voluntatis, quam intellectus eadem ratione concluditur) poteſt immediatè poſt aliquod momentum temporis augeſcere, intendique, adhibente ſucceſsiuè voluntate maiorem ac maiorem conatum, eumque aliquandiu ſine intermiſsione continuante; quo pacto incrementum habitus iuſtitiæ per continuum fluxum, atque adeò per motum comparabitur. Quod autem hiſce motibus conueniat Ariſtotelica definitio videtur perſpicuum; cùm ſint actus entis in potentia, vt in potentia.

2. argum. Secundò, Mutationes, quibus continua abiectione quædam formæ deperduntur, vt imminutio quantitatis, remiſsio qualitatum, ſunt veri motus; vnde & decretio numeratur hîc ab Ariſtotele inter motus: & tamen non ſunt acquiſitiones, ſed abiectiones formarum. Igitur definitio motus non conuenit toti definito.

3. argum. Tertiò, Generatio & corruptio, quæ ſunt momentaneæ quædam mutationes, referuntur hoc loco ab Ariſtotele inter motus exempla. Non igitur à definitione motus haſce mutationes excludere debuimus.

4. argum. Quartò, Ariſtoteles appellauit motum ἐντελέχειαν ficto à ſe vocabulo, vt Porphyrius initio ſuarum quæſtionum in prædicamenta, alijque interpretes, præſertim Græci annotarunt (& ſi non deſint, qui hoc nomen vetuſtius eſſe dicant, ſed à populari conſuetudine ad philoſophicum vſum ab Ariſtotele primum fuiſſe accommodatum) atqui ἐντελέχεια perfectionem ſignificat, ijſque accommodatur, quæ omni ex parte abſoluta ſunt, vt animæ quæ 2. libro de anima cap. 1. definitur ἐντελέχεια, ſiue actus corporis organici. Non igitur motus rectè dicitur actus entis in potentia, vt in potentia; quod inchoationem quandam imperfectionémque deſignat.

Solutio primi argumenti. Ad primum horum dicendum eſt dari eiuſmodi trãſlatitios, & ſpiritales motus, ſed eos hoc loco non definiri; quod non ſint motus phyſici, nec eis competere definitionem. Non enim ſunt actus entis, vt ea particula intelligitur, id eſt, entis naturalis.

Sol. 2. Ad ſecundum bifariam reſpondetur. In primis mutationes illas abiectiuas comprehendi etiam in ea definitione; quia licet non ſint reales & poſitiuæ acquiſitiones; ſunt tamen acquiſitiones negatiuæ; & ſuo modo perfectiones, quo pacto vocamus perfectiorem imminutionem, aut remiſsionem, qua plus quantitatis, aut qualitatis abiicitur. Vel dicendum tales mutationes ſicuti non ſunt veri & poſitiui actus, ſed corruptiui duntaxat, ita non definiri hoc loco, reiicíque per illam particulam, actus, nec inter veros motus cenſeri ab Ariſtot. eſto gratia exemplorum, in quibus veritas non requiritur, afferantur.

De mutationibus abiectiuis.

Sol. 3. Ad tertium, variè interpretes reſpondent. D. Thomas hoc loco, & Simplicius 8. libro in digreſſ. ad text. 9. aiunt motum hic explicatum generationem etiam comprehendere. Verùm hæc reſponſio non ſatisfacit; quia generatio non eſt actus entis in potentia, vt in potentia, ad modum ſuperiùs declaratum. Alij cum maiori probabilitate inquiunt generationem, & corruptionem, vt Auerroes 6. huius operis animaduertit, duobus modis accipi. Vno, pro ſola formæ ſubſtantialis inuectione, aut expulſione, quæ momento peragitur. Altero, vt etiam comprehendit alterationem antecedentem,

Generatio, & corruptio bifariam ſumuntur.

tem, quæ quoniam via, & progreſsio quædam eſt ad generationem, & corruptionem, non immeritò illarum nomen vindicauit. Sed obiiciet aliquis. (*Obiectio.*) Generatio ita ſumpta non differt à præeunte alteratione; ergo, cùm Ariſtoteles paulò ante inter ſpecies motus, alterationem poſuiſſet, ſuperuacaneè eandem iterum ſub nomine generationis inter eaſdem ſpecies connumeraſſet. (*Refutatio.*) Occurrendum tamen eam alterationem bifariam ſpectari poſſe; & vt immediatè terminatur ad diſponendam materiam, & vt etiam vlteriùs ad ipſam formæ ſubſtantialis inductionem, expulſionemve procedit. Quæ ſunt rationes inter ſe diuerſæ. Quare licet Ariſtoteles iam motum ſecundum priorem notionem, ipſo alterationis nomine expreſsiſſet; non proinde fuiſſe ſuperfluum, immo ad perfectionem doctrinæ conueniens, eundem rurſus nomine generationis & corruptionis indicare. (*Lege de hac re Damaſ. 1 Phyſ. cap. 5. Lucianũ in dialogo pro & contra T. Politianum li. 12. epiſt. epi 1. Scalig. exer 17. contra Car. Budæũ de aſſe libr. 1. Cælium lib 2. lect. antiq c. 22.*)

(*Sol. 4.*) Ad 4. vt quid reſpondendum ſit conſtet, haud ignorandum eſt, controuerſiam eſſe non paruam de interpretatione nominis ἐντελέχεια, (*ἐντελέχεια.*) quod tum hoc loco, tum alibi apud Ariſtotelem ſæpe legimus. Cicero in Tuſculanis quæſt. latinè vertit continuatam motionem, vel quia legit ἐνδελέχειαν cum litera δ. non autem ἐντελέχειαν cum τ. vel potius quia exiſtimauit Ariſtotelem Atticorum more δ. in τ. mutaſſe; atque ita opinatus eſt dici ἐντελέχειαν ἀπὸ τοῦ ἐνδελεχοῦς, quod perenne, ſeu continuatum ſignificat. (*Non placet interpretatio Tullij.*) Verùm hæc Ciceronis interpretatio multis viris doctis diſplicuit. Nam præterquamquod nullus Græcorum interpretum eam nominis ἐντελέχεια etymologiam dedit: ſi entelechia eſſet continuata motio, perperam Ariſtoteles definiiſſet motum per entelechiam. Quæ enim definiendi ratio eſſet qua motus definiretur per motionem, idem per idem? Potiùs ergo dicendum ἐντελέχειαν perfectionem ſignificare. Nam Græcis ἐντελὲς idem valet, quod latinis perfectum, quaſi ἐν τῷ τέλει, hoc eſt, in fine, qui cuiuſuis perfectio eſt, exiſtens. Cæterùm & ſi hæc ſit huius nominis proprietas & vis; ſumitur tamen aliquando vt annotarunt interpretes, prout comprehendit tam perfectionem abſolutam, quo pacto anima dicitur entelechia; quam inchoatam, qua ratione competit motui, qui inchoata quædam perfectio eſt, vtpote via, & progreſsio ad ipſam perfectionem abſolutam.

QVAESTIO II.

VTRVM SVCCESSIO, ET CONTInuitas ad eſſentiam motus pertineant.

ARTICVLVS I.

OMNEM MOTVM SVCCESSIVVM, & continuum eſſe.

IN hac quæſtione pro certo haberi debet ſecundum doctrinam Peripateticam, veritatémque ipſam omnem motum & ſucceſsiuum, & continuum eſſe. Nam quod ſucceſsiuus ſit, conſtat ex ipſa motus definitione: (*Succeſſio motus vnde probetur.*) ſiquidem ſucceſsio in eo conſiſtit quòd forma non integra ſimul acquiratur; ſed per partes; ideſt, vna pars poſt aliam. Hoc autem indicant verba illa,

actus entis in potentia,vt in potentia. Accedit ad id comprobandum quòd ſi motus eſſet quid permanens, motus non eſſet: nihil enim quod manet, qua tale,mouetur;nihil, quod mouetur, manet. Non minùs quoque apud Ariſtotelem conſtat omnem motum continuum eſſe. Id enim conceptis verbis aſſeruit.5.Metaphyſ.cap.13.text.18. aiens motum & tempus quanta, & continua quadam eſſe.& 1.cap. huius libri text. 1. vbi docuit motum videri de numero continuorum,& lib.4.cap.11.text. 99. cùm oſtendit magnitudinem, motum, & tempus continua eſſe. Idem quoque ex eo probatur; quia motus eſt tendentia; vt conſtat ex illius definitione: tendentia verò continuitatem importat.Item quia ſi motus non fieret continuato progreſſu,fieret per inſtantia certi,& definiti temporis;quo modo arbitrantur nonnulli viuentia accreſcere;ita nimirum,vt ſingulis momentis partes minimæ quantitatis acquirantur. At quod non ita res habeat, breuiter nunc ex eo oſtenditur;quia oporteret inter duo illa inſtantia mobile quieſcere,cùm tamen nulla idonea ratio afferatur, cur poſt inchoatum motum, eiuſmodi quies neceſſariò detur. Deinde quia nullus motus eſſet vna mutatio; ſed quid conflatum ex multis mutationibus inſtantaneis. Quod falſum eſſe patebit ex doctrina Ariſtotelis libr. quinto huius operis cùm de motus vnitate agit.

Continuitas motus vnde concluditur.

Quare non rectè Ariſtotelici quidam ſolis lationibus continuitatem dant rati nec qualitatem,nec quantitatem,nec ſubſtantiam,cum aggeneratur,continuè acquiri; ſed interruptè & diſcretè; aduerſus quos alibi erit ex profeſſo diſputandi locus. Fatemur tamen continuitatem non ex æquo in omnibus motibus elucere,vt annotauit hoc loco Auerroes com. 6. Etenim in motu accretionis latet;in alteratione patet,in motu locali multo euidentiùs cernitur.

Continuitas non ex æquo in omnibus motibus conſpicua eſt.

ARTICVLVS II.

SVCCESSIONEM PERTINERE *ad eſſentiam motus.*

Licet conſtet omnem motum ſucceſsiuum eſſe,dubium tamen eſt,vtrum ſucceſsio ſit eſſentialis motui, an ſolummodò paſsio ab eo manans. Nam quòd hæc poſterior pars vera ſit ex eo ſuadetur, quia ſucceſsio motus nihil aliud eſſe videtur, quàm negatio exiſtentiæ ſimultaneæ partium ipſius. Nulla verò negatio pertinet ad eſſentiam entis poſitiui, cuiuſmodi eſt motus.Item quia ſi ſucceſsio foret de eſſentia motus, cùm ſucceſsio ſit alicuius rei ſucceſsio, nec alterius, quàm motus, certè motus eſſet ſucceſsio ſui ipſius.

Argumẽta partis negat.

Contraria tamen pars, quæ aſſerit ſucceſsionem pertinere ad quidditatem motus,veriſimilior eſt; præſertim in ſententia, quam ſequimur, aientium motum non eſſe formam partim acquiſitam, partim acquirendam; ſed viam tendentiamque ad eiuſmodi formam. Non enim poſſumus tendentiam abſque ſucceſsione concipere: nec eſt aliud, mobile paulatim accedere ad perfectionem formæ; quàm fluido quodam progreſſu vnam eius partem

Confirmatio partis affir.

partem poſt aliam acquirere; quæ eſt propria formalis ratio ſucceſsionis. Eſt & illud argumentum. Nam quo vnumquodque ab alio intrinſecè diſtinguitur, eodem intrinſecè conſtituitur. Motus autem ab inſtãtanea mutatione eundem terminum habẽte eo differt, quòd hæc ſimul efficiatur, illa per ſucceſsionem.

Sol. 1. argu. pro par. neg.

Quæ autem pro aduerſaria parte adducta ſunt, ita diluenda erunt. Ad primum negabitur aſſumptum: Licet enim ſucceſsio per negationem illam explicari ſoleat; re tamen vera eius ratio non conſiſtit in negatione; ſed in entitate poſitiua, quod videlicet vna pars poſt aliam fluxu quodam ſequatur.

Sol. 2.

Ad ſecundum dicendũ ſicuti motus eſt fluxus formæ, ita eſſe ſucceſsionem eiuſdem formæ, cuius vna pars poſt aliam acquiritur: ſed hanc ipſam ſucceſsionem, quæ accidentariò conuenit formæ, eſſentialiter includi in motu, eſſeque ſucceſsionem motus, quatenus vna eius pars alteram ſubſequitur. Ex quo tamen non rectè infertur motum eſſe ſucceſsionem ſui ipſius, ſed duntaxat continere ſucceſsionem in ſua quidditate. Itáque falſum eſt illud, quod in argumento aſſumitur; nimirum ſucceſsio non eſt ſucceſsio alterius rei, quàm motus.

ARTICVLVS III.

CONTINVITATEM NON PERTINERE ad eſſentiam motus.

Opinio exiſtimantium continuitatem includi in eſſentia motus.

QVod ad continuitatem ſpectat, ſunt qui illam de eſſentia motus eſſe arbitrentur. Quod ita eſſe ex eo in primis oſtendi poteſt; quia motus iuxta eam ſententiam, quam vt probabiliorem ſtatuimus, eſt fluxus formæ, quæ paulatim acquiritur: hic autem fluxus nihil eſt aliud, quàm continuata quædam ſucceſsio. Deinde quia ſi continuitas non pertineret ad eſſentiam motus, ſecluſa per intellectum continuitate, adhuc integra relinqueretur motus eſſentia: quod non videtur poſſe fieri. Nam vel tunc motus conſtaret mutatis eſſe, quæ ſunt indiuiſibilia partes illius copulantia, vel non: ſi nõ conſtaret, iam igitur motus ſecundum ſuam eſſentiam non eſſet mutatio vna, ſed plures; quia eius partes nullo inter ſe vinculo eſſent cõiunctæ; immo diuiſæ, & diſcretæ. Si conſtaret, ergo motus eſſentia neutiquam cohæreret in intellectu ſine mutatis eſſe, ac proinde nec ſine continuitate. Ex quo ſequitur motum in ſua natura, & ratione formali continuitatem includere. Huc pertinet locus ille ſuperius à nobis citatus ex 1. cap. huius lib. tex. 1. vbi Ariſtoteles ait videri motum de numero continuorum.

Aſſeritur pars negatiua.

Nihilominùs probabilior eſt aliorum ſententia, qui putãt continuitatẽ, eſto indiſſolubili nexu motum comitetur, non pertinere tamen ad illius eſſentiam; ſed eſſe proprietatem ab ea oriundam. Ita M. Albertus tractatione de quantitate capite 4. & 8. Auerroes 4. libro huius operis com. 119. vbi ait tempus menſurare quantitatem accidentem motui. Fonſeca 5. Metaphy. ad cap. 13. quæſt. 8. ſect. 3. Pererius lib. 14. ſuæ Philoſophiæ capit. 8.

Iandunus

Iandunus hoc loc.q.2.aliique non pauci. Quod hiſce agumentis probatur.
1. ratio. Motus, qua motus, eſt acquiſitio formæ; ſed acquiſitio non eſt formaliter continuitas, ergo motus, qua motus, non eſt formaliter, ſiue eſſentialiter cōtinuitas.
2. ratio. Secūdò. Motus ex ſua ratione eſt ens incompletū; cùm ſit progreſſio, ſeu via formæ imperfectæ ad perfectionē: at continuitas ipſius eſt quid completum: ſiquidem natura continuitatis, quæ in motu inuenitur, ſolum conſiſtit in extendendo continue ſucceſsiuam acquiſitionem formæ, quæ ratio non deſignat incompletum quid, ſicuti nec continuitas temporis, aliarumue ſpecierum quantitatis continuæ. Igitur motus in ſua eſſentia non includit continuitatem; alioqui idem eſſet ens incompletum, & conpletum; aut ſaltem incompletum ex completo conſtaret; quod fieri nequit.

Continuitas motus eſt quid completum.

3. ratio. Tertiò, Motus eſt analogum, vt aiunt Græci interpretes, & M. Albertus hoc loco ad tex. 4. Itémque D. Thomas, Ægidius Romanus, Auerroes, cæterique Philoſophi communi aſſenſu: patétque ex eo, quia ſequitur varietatem formæ, cuius eſt acquiſitio, atque ita funditur per diuerſas categorias, vt lib. 5. explicabitur: at continuitatis ratio ſimplex, & vniuoca eſt, vt pote, quæ ſecundū vnū eundémque communē modū, ſucceſsiuā acquiſitionem formę extēdit, ſiue forma ſit quātitas, ſiue qualitas ſiue res alterius prædicamenti. Fatendū eſt ergo continuitatem eſſe extra eſſentiam motus. Et verò cum motus omnis, vt ſupra oſtendimus, continuus ſit, reliquum eſt, vt continuitas perpetua eius affectio cenſeatur.

Communis ſententia, motum eſſe analogum.

Continuitas eſt perpetua motus affectio.

Ad ea autem, quæ contrariam opinionem aſtruere nitebantur, hunc in modū reſpondetur. Ad primū quidē nihil eſſe aliud motū, quā fluxū & eiuſmodi fluxū non includere in ſua eſſentia cōtinuitatē, ſed ſucceſsionem duntaxat; licet ea motus ſucceſsio ſine continuitate non ſit. Ad ſecundum, ſi continuitas, à motu cogitatione abiungatur, remanſuram integram motus eſſentiam; neque eius partes concipiendas tunc fore vti copulatas per mutata eſſe; neque vt diuulſas, aut diſcretas; ſed vt fluentes ſine interruptione, continuitate quadam negatiua; ita vt eiuſmodi partes nec dicantur diuiſæ, nec continuatæ. Non quidem diuiſæ, quia perenniter fluunt nulla interpoſita quiete; nec tamen continuatæ; quia non cohærent ſibi per mutata eſſe, quæ ſunt nexus, ac termini poſitiui motus. Quo etiam pacto manſura eſſet ſubſtantia lapidis, ſi ab eo diuina virtute quantitas re ipſa ſepararetur, & in eodem ſitu relinqueretur, conſeruaretúrque; nempe continua negatiuè, quia videlicet eius partes non eſsent diuulſæ; nec tamen continuatæ per ſuperficies; ſed compactæ in eodem ſitu, vel quaſi ſitu, in quo antea erant. Ad locum ex 1. huiuſce libri capite dicito non eſſe mentem Ariſtotelis motum ſecundum ſuam eſsentiam eſse de numero continuorū; ſed duntaxat vendicare ſibi continuitatem, vt quidpiam ab ipſius eſsentia fluens: in quem etiam ſenſum accipi debent verba Ariſtotelis ſicubi motui continuitatem per ſe attribuit.

Motus conſideratus absque mutatis eſſe quo pacto ſe haberet.

Obiectio. Sed obiiciat quiſpiam Ariſtotelem interdum appellare motum continuū per accidens, vt in categoria quantitatis, vbi ait motum eſse quantum ratione temporis, & in 4. huius operis c. 11. tex. 99. vbi docet motū eſse continuū propter id, quod mouetur: quare non videri cōtinuitatē comitari per ſe motū, vt paſsionem ab eius natura manantem.
Diluitio. Occurrendum, motū triplicem

ſortiri

ſortiri continuitatē, vnā ratione durationis,quàm cōſumit; ſiquidem omnis motus tempore fit; alteram merito ſubiecti, in quo inſidet. Nam quemadmodum candor, cæteraque accidentia materialia diffunduntur in ſubiecto, extenduntúrque illius extenſione, ita & motus, vt in 6.huius operis cap. 4. text. 33. demonſtrabit Ariſtoteles: tertiam ſibi peculiarem & intrinſecam, quæ conſequitur ipſam formæ acquiſitionem,vt neceſſaria eius affectio.Igitur de prima continuitate intelligendus eſt Ariſtoteles in categoria quantitatis: de ſecunda quarto huius operis loco citato: de tertia locuti ſumus in hac diſceptatione, de qua etiam agit Ariſtoteles 5. Metaph. cap. 13. text. 18. vbi affirmat motum non eſſe continuum ratione ſubiecti ſicuti candidum, aliaque id genus accidentia; ſed ratione formæ, ad quam tendit; ſed quatenus eſt formæ acquiſito.

Trifariam motus continuitatem obtinet.

Quæri etiam ſolet num omnes motuum continuitates eiuſdem infimæ ſpeciei ſint, an non. Cui dubitationi reſpondemus, ſi continuitatis ſumatur vt comprehendit continuitates tam materiales, quæ phyſicis motibus conueniunt; quàm immateriales, quæ motibus ſpiritualibus competunt, non eſſe vnam ſpecie. Quod ſuadet ipſa intercapedo, & diſtantia naturarum, quæ cernitur inter res ordinis adeò diuerſi, ideſt ſpiritalis, & materialis. Si aūt continuitas ſpectetur, prout tantùm motibus Phyſicis accommodatur, dicendum omnium motuum continuitatem cenſendam vnius infimæ ſpeciei; quia nulla in ea inuenitur ratio, quæ maiorem probet diſtinctionem; præſertim cùm nihil obſtet quo minùs rebus ſpecie differentibus aliqua eiuſdem infimæ ſpeciei proprietas inſit. Vt videre eſt tum in aliis, tum in corpore quantitatiuo,quod vnum ſpecie in cœleſtibus,& ſublunaribus corporibus viſitur.

Dubitatio.

Reſponſio.

Continuitas motuum in tota ſua amplitudine non eſt vnum quid ſpecie.

Ex dictis facilè quiuis intelliget ſex modis poſſe ſpectari motum. Primò, vt progreditur ab agente.Secundo,vt recipitur in patiente.Tertio,vt eſt forma imperfecta, quæ tendit ad perfectionem. Quarto, vt eſt acquiſitio huius formæ.Quinto,vt eſt ſucceſsiuus.Sexto,vt eſt cōtinuus. Si autem petas quonam pacto motus hiſce modis conſideratus ſeſe habeat quo ad vendicandum,aut non vendicandum in prædicamentis locum;ſic habeto.Motus primo modo pertinet ad prædicamentum actionis. Secundo,ad prædicamentum paſsionis. Tertio, cùm ſit ens incompletum, vt patet, non ponitur ſimpliciter in aliquo prædicamento, ſed reuocatur ad illud, in quo eadem forma, ſub modo completo, per ſe conſtituitur. Quarto, ſimiliter in nullo prædicamento abſolutè collocatur, quia eſt etiam ens incompletum, videlicet acquiſitio formæ imperfectæ tendentis ad perfectionem: reducitur tamen ad prædicamentum ſui termini. Quinto, eandem rationem ſortitur, quam tertio,& quarto modo ſumptus;quia ſub hac quoque notione eſt ens incompletum, vtpote rei incompletæ eſſentiam componens: nullum enim completum, vt ſuperiùs monuimus, rem incompletam conſtituit. Sexto, ponitur in prædicamento quantitatis inter ſpecies quantitatis continuæ ſucceſſiuæ, quemadmodum & tempus, à quo diſtinctam ſpecie continuitatem ſortitur; cùm huius partes, inſtantibus; illius verò, mutatis eſſe copulentur. Etſi contra exiſtimarit Aureolus apud Capreolum in 2.d. 2.q.2.ar.2.aſſerens

Multiplex cōſideratio motus.

Sub qua conſideratione ad quod prædicamentum motus pertineat.

Continuitas motus diſtinguitur ſpecie à continuitate temporis.

Zz tempus

tempus formaliter nihil aliud eſſe, quàm ſucceſsionem motus. Qua de re alibi fuſiùs.

QVAESTIO III.

AN MOTVS A TERMINO, IN quem tendit, & à mobili re ipſa diſtinguatur nec ne.

ARTICVLVS I.

VIDERI DISTINGVI A TERMINO, videri à mobili non diſtingui.

Pro priori parte côtrouerſiæ. IN hac diſceptatione, de duplici diſtinctione agendum nobis eſt. Primò de diſtinctione motus à termino, in quem fertur. Secundò de diſtinctione eiuſdem à ſubiecto, cui inhæret. Quod ad priorem attinet, Aureolus apud Capr. in 2.d.1.q.2.art.2. Argentinas in 2.d.19.q.1. Venetus ad cap.3. huius libri, multíque alij opinati ſunt motum diſtingui re à termino, qui per ipſum acquiritur; videtúrque hæc ſententia hiſce rationibus oſtendi. Baconus in 1. d.1.q.1.art.1.

1 argument. Si calefactio non diſtingueretur re ipſa à calore; cùm calefactio, caloris per ipſam producti cauſa ſit; ſequeretur aliquid ſui ipſius cauſam eſſe; quod tamen fieri poſſe negat D. Auguſtinus 1. de Trinitate cap.1. conſtatque ex eo, quia cauſa eſt id, à quo aliquid pendet: nihil verò pendet à ſe ipſo.

2. argument. Secundò. Motus eſt via & progreſsio ad terminum; eſt velox, aut tardus; eſt quid ſucceſsiuum, & compoſitum ex partibus, quæ per mutata eſſe copulantur: hæc autem non competunt in terminum motus; nec enim calorem, verbi cauſa, velocem, aut tardum dicimus & cæt. Igitur motus diſtinguitur re à ſuo termino.

3. argument. Tertiò. Quæcunque ita ſunt affecta, vt alterum ſine altero cohærere poſſit, diſtinguuntur re ipſa inter ſe; alioqui eadem res ſimul eſſet, ac non eſſet: atqui terminus motus, verbi gratia calor, in quem calefactio fertur, ceſſante calefactione manet, Ergo & cæt.

4. argument. Quarto. Motus eſt idem re cum termino: ergo corruptum poteſt naturæ viribus redire, quod Philoſophi conſtanter negant. Probatur conſecutio, quia fieri poteſt vt aliquod corpus, idem nunc conficiat ſpatium, quod heri; atque ita vt idem, vbi, quod heſterna die acquiſierat, hodierna acquirat. Quare ſi motus eſt idem re cum ſuo termino, cum poſito hoc euentu, idem ſit terminus vtriuſque motus, ſequitur hodiernum motum eſſe idem re cum heſterno; & ex conſequenti præteritum motum rediiſſe.

5. argument. Quinto. Motus eius, qui Romam contendit, non eſt idem cum exiſtentia, quam illic habebit; cum motus ſine termino eſſe nequeat; & tamen fieri poſsit, vt is Romam non perueniat. Non eſt igitur aſſerendum lationem idem eſſe cum ſuo termino.

Quod ſpectat ad collationem motus cum ſubiecto, in quo inſidet; non diſtingui re ipſa ab eo motum probatur, quia motus localis angeli non videtur eiſe aliud, quàm ipſa angeli ſubſtantia, prout aliis, atque aliis partibus ſpatij ſucceſsiuè reſpondet, & tamen hic motus recipitur in eadem ſubſtantia angeli, vt in ſubiecto: idemque videtur dicendum de lationibus Phyſicis reſpectu ſuorum mobilium. Non igitur inter motum & ſubiectum realis diſtinctio intercedit. *Pro altera parte quæſtionis argument.*

ARTICVLVS II.

TOTIVS CONTROVERSIAE ENODATIO.

SIt tamen concluſio, Motum à termino, quem petit, non re, ſed formaliter tantùm diſtingui. Hæc concluſio eſt D. Thomæ 5. huius operis ad text. 9. Alexandri, Auerrois, & Themiſtij. Item Ochami in 2. q. 9. ac cæterorum Nominalium. Pro eius verò explicatione aduertendum eſt, non eundem eſſe terminum totius motus, & partis. Etenim ſi per totam calefactionem octo gradus caloris acquirantur, totius calefactionis terminus erunt iidem octo gradus; ſingulis autem calefactionis partibus reſpondebunt ſingulæ partes caloris, quæ nimirum per ſingulas partes motus acquiſitæ fuerunt. Pari modo ſi per totam accretionem quantitas vnius palmi comparata ſit, terminus toti accretioni reſpondens erit quantitas vnius palmi; at ſingulis partibus accretionis reſpondebunt ſingulæ portiones quantitatis per eam acquiſitæ. Idem de latione ſuo modo dicendum eſt. Nam ſi quis vnius leucæ ſpatium decurrat, toti lationi reſpondebit exiſtentia in integra leuca; ſingulis autem lationis partibus exiſtentiæ in ſingulis partibus ipſius leucæ. *1. concluſ.* *Explicatio cõcluſionis.* *It em Sonci. 5. Metap. q. 36.*

Hôc poſito ſuadetur quoad priorem partem concluſio. Primùm, quia ſi motus re ipſa differret à termino, poſſet ſine illo diuinitus conſeruari; at quòd non poſſit, inde conſtat, quia cùm motus non ſit aliud, quam termini acquiſitio, repugnantiam inuoluit dari motum ſine termino. *Confirmatio prioris partis concluſionis.*

Secundò. Motus non habet diuerſam exiſtentiam à termino; ergo nec diuerſam realitatem. Conſecutio probatur, quia exiſtentia nihil eſt aliud, quam res ipſa ſub certo modo, ſecundum quem vnumquodque extra ſuas cauſas poni dicitur. Antecedens oſtenditur, quia ſi motus haberet exiſtentiam diuerſam ab exiſtentia termini, cùm vti res ſe habet quoad exiſtentiam, ita & quoad productionem; ſequeretur motum produci alia actione diſtincta ab ea, qua eius terminus; deinde rurſus illam actionem effici per aliam; ſicque in infinitum. Quod nemo dicet. Denique confirmatur eadem concluſio vulgata illa Philoſophorum ratione, quod res non niſi cogente neceſſitate multiplicandæ ſint; nulla autem neceſsitas cogit inter motum & terminum, realem diſtinctionem inducere. *Res non multiplicandæ abſque neceſſitate*

Poſterior pars concluſionis, quæ aſſerebat motum formaliter diſtingui à ſuo termino, oſtenditur iis rationibus, quas initio ſuperioris articuli ad *Confir. poſt. part. concl.*

diſtinctionem inter motum & terminum comprobãdam adduximus. Apertè enim conuincunt dati inter hæc diſtinctionem aliquam: verum nõ maiorem, quàm formalẽ. Porro autem cùm formalis diſtinctio duplex ſit, (loquimur autem de diſtinctione formali ex natura rei) vna, qua quidpiam ſub eadem realitate diuerſas habet eſſentias: alia, qua ſub eadem eſſentia diuerſos modos; quærat aliquis vtra harum diſtinctionum inter motum & terminum ſtatuenda ſit. Reſpondemus in eorum ſententia, qui motum nihil aliud eſſe, quàm ipſam formam fluentem opinantur, non diſtingui motum à termino, niſi penes diuerſum modũ eiuſdem eſſentiæ; eſt enim motus eademmet forma, quæ acquiritur, eademque eſſentia, nihilo à ſe ipſa plus differens, quàm quod aliter ac aliter ſe habeat, prout ab eſſe imperfecto ad perfectũ progreditur, ſeu, vt Philoſophi loquuntur, prout eadem forma nunc ſumitur vt in produci, nunc vt in producto eſſe. At iuxta aliorum opinionem, quã ſtatuimus, arbitrãtium motum propriè, ac formaliter eſſe ipſum fluxũ, ſeu progreſſionem ad formam, dicẽdum erit motum diſtingui eſſentia à termino. Enim verò motus ſecundum ſuam naturam eſt quidpiam ſucceſsiuum; vt ſuperius oſtendimus; forma autem, quæ acquiritur, vt calor, verbi gratia, nõ ita ſe habet, etiam interim dum acquiſitionem ſubit; quia ſi tunc ſecundum ſuam eſſentiam foret ſucceſsiuus, vtique etiam poſt acquiſitionem, finito motu eius natura in ſucceſsione conſiſteret, quod longe aberrat à veritate.

Duplex diſtinctio formalis.

Motus diſtinguitur eſſentia à termino.

Altera pars q.

Veniamus nunc ad alteram cõtrouerſiæ partem de diſtinctione inter motum, eiúſque ſubiectum, ſeu mobile. Prænotandum eſt bifariã, quod ad rem præſentem attinet, quoduis mobile ſumi poſſe; nimirum vel prout eſt affectũ quantitate; vel abſolutè ſecundum ſuam eſſentiam, ſubſtantiamvè. Hoc poſito, ſit ſecunda concluſio. Omnes motus diſtingui re à mobili ſecundũ ſubſtantiam ſpectato. Hæc ita probatur. Motus, vt oſtenſum fuit, ſunt idem re cũ formis, quæ per ipſos acquirũtur; eę verò formæ differunt re à ſubſtãtia mobilis; ergo & motus. Probatur aſſumptio, nam quantitas, vt eſt communior Philoſophorum ſententia, itémque vbi, & qualitas, quæ ſunt termini accretionis, lationis, & alterationis, diſtinguuntur re à ſubſtantia, quæ ſubiectum eſt horum motuum. Quod item de ea ſubſtantia, quæ nutritione acquiritur, dicendum eſt. Quod ſi quis obiiciat, non videri ita rem habere in nutritione, in qua eadem rei viuentis ſubſtantia eſt ſubiectum, & eſt terminus ad quẽ nutritio proficiſcitur, qui eſt idem re cum nutritione; occurrẽdum licet hodierna nutritio idem re ſit cum ſubſtantia partiali, quæ per eam acquiritur, non tamen eſſe idem eum tota ſubſtantia rei nutritæ; de qua noſtra concluſio intelligi debet.

2. concl.

Quantitas diſtinguitur re à ſubſtantia.

Sit tertia cõcluſio. Motus omnes excepta latione diſtingui re ipſa à mobili ſecundum quantitatem conſiderato. Hæc eãdem fere ratione nititur, qua ſuperior. Nam motus ſunt idem re cum terminis, ad quos tendunt; hi verò à quantitate mobilis re ipſa differunt; vt conſiderãti perſpicuum erit. Excipimus tamen lationis terminum, quia hic nihil aliud eſt, quàm vbi; quod, vt in progreſſu patebit, à quantitate mobilis, prout modo huic, modo illi parti ſpatij reſpondet, nõ diſtinguitur. Id, quod diximus de termino nutritionis cõparato cum ſubſtantia rei, quæ nutritur, intelligi etiam debet de termino accretio

3. concluſio.

Confirmatio.

cretionis collato cum quãtitate rei, quæ augeſcit; differt enim eiuſmodi terminus à quantitate mobilis, non quidem ab ea, quæ tunc acquiritur; ſed à quantitate integra ſubiecti, quæ ex quantitate denuò accedente, & ex ea, quæ in ſubiecto præerat, coaleſcit.

ARTICVLVS III.

EXPLICATIO ARGVMENTOrum primi articuli.

NVnc primi articuli argumenta, quæ ex parte ſuperioribus concluſionibus aduerſari videntur, diluamus. Ad primum, quod variè diluitur à Capr. in 2. diſt. prima quæſtione ſecunda art. tertio, negandum eſt calefactionem cauſam eſſe caloris. Neque enim rei productio cauſa rei dici debet: ſiquidem cauſa eſt id, quod eſſe confert; actio verò non propriè confert eſſe; ſed eſt id, quo confertur. Sol. 1. arg.

Ad ſecundum neganda eſt conſecutio; ſola enim formalis diſtinctio motus à termino abundè ſufficit, vt aliqua de motu enuntientur, quæ de termino negari debeant, ſi terminus ſpectetur quoad formalem ſuam rationẽ, qua à motu diſsidet. Sol. 2.

Ad tertium reſpondendum, etſi ea, quæ inter ſe neutiquam diſtinguuntur, mutuò abiungi non poſsint; ea tamen, quæ cùm ſint idem re, inter ſe formaliter differunt, interdum ita eſſe affecta, vt ſaltem vnum abſque altero, ideſt, abſque ratione formali alterius cohærere poſsit, vt videre eſt in fundamento reſpectu relationis, cum qua re idem eſt, & tamen poteſt abſque illa cõſiſtere, vti candor abſque ſimilitudine. Idem verò accidit in motu & termino: illo namque intereũte hic permanet; licet neque relatio ſine fundamẽto, neque motus ſine termino eſſe queant. Sol. 3.

Ad quartum reſpondetur in eo euentu non ſimpliciter, ideſt, quoad ſuam realitatem, & formalitatem heſternum motum, qui iam euanuit, redire; ſed quoad ſuam realitatem ſolũm quatenus exercetur motus, qui eſt idem re cum illo, ratione termini; in quo ambo conueniunt. Sol. 4.

Ad quintum quid reſpondendum ſit, ex iis, quæ ſuperiùs diximus, patet. Neque enim totus motus eſt idem re cum, vbi, ſeu cum exiſtentia mobilis vt alicui parti ſpatij, ſed vt toti ſpatio adæquatur: pars autem motus idem eſt cum eadem exiſtentia, vt alicui portioni eiuſdem ſpatij reſpondet. Sol. 5.

Solutio argumẽti pro identitate motus cum mobili. Ad id verò, quod identitatem motus cũ re mota aſtruere videbatur, dicẽdum eſt motum localem Angeli non diſtingui re ab eius ſubſtantia ad hanc vel illam partem ſpatij applicata. Nec id repugnat noſtræ concluſioni, quæ de phyſicis duntaxat lationibus, cuiuſmodi non eſt motus angeli, intelligitur. Sed de hac re in progreſſu plura.

Κεφάλαιον γ.

Καὶ τὸ ἀπορούμενον δὲ φανερὸν, ὅτι ἐστὶν ἡ κίνησις ἐν τῷ κινητῷ· ἐντελέχεια γάρ ἐστι τούτου, καὶ ὑπὸ τοῦ κινητικοῦ. καὶ ἡ τοῦ κινητικοῦ δὲ ἐνέργεια, οὐκ ἄλλη ἐστί· δεῖ μὲν γὰρ εἶναι ἐντελέχειαν, ἀμφοῖν· κινητικὸν μὲν γάρ ἐστι, τῷ δύνασθαι· κινοῦν δὲ, τῷ ἐνεργεῖν· ἀλλ' ἐστὶν ἐνεργητικὸν τοῦ κινητοῦ·

ὥστε ὁμοίως μία ἡ ἀμφοῖν ἐνέργεια, ὥσπερ τὸ αὐτὸ διάστημα ἓν πρὸς δύο, καὶ δύο πρὸς ἓν, καὶ τὸ ἄναντες καὶ τὸ κάταντες· ταῦτα γὰρ ἓν μέν ἐστιν, ὁ μέντοι λόγος οὐχ εἷς. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος καὶ κινουμένου. ἔχει δ' ἀπορίαν λογικήν· ἀναγκαῖον γὰρ ἴσως εἶναί τινα ἐνέργειαν ἄλλην τοῦ ποιητικοῦ καὶ τοῦ παθητικοῦ· τὸ μὲν γὰρ ποίησις, τὸ δὲ πάθησις. ἔργον δὲ καὶ τέλος, τοῦ μὲν ποίημα, τοῦ δὲ πάθος. ἐπεὶ οὖν ἄμφω κινήσεις, εἰ μὲν ἕτεραι, ἐν τίνι· ἢ γὰρ ἄμφω ἐν τῷ πάσχοντι καὶ κινουμένῳ, ἢ ἡ μὲν ποίησις ἐν τῷ ποιοῦντι, ἡ δὲ πάθησις ἐν τῷ πάσχοντι· εἰ δὲ δεῖ καὶ ταύτην ποίησιν καλεῖν, ὁμώνυμος ἂν εἴη. ἀλλὰ μὴν εἰ τοῦτο, ἡ κίνησις ἐν τῷ κινοῦντι ἔσται· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος ἐπὶ κινοῦντος καὶ κινουμένου. ὥστε ἢ πᾶν τὸ κινοῦν κινήσεται, ἢ ἔχον κίνησιν οὐ κινήσεται. εἰ δ' ἄμφω ἐν τῷ κινουμένῳ καὶ πάσχοντι, καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ ἡ δίδαξις καὶ ἡ μάθησις, δύο οὖσαι, ἐν τῷ μανθάνοντι· πρῶτον μὲν, ἡ ἐνέργεια ἡ ἑκάστου, οὐκ ἐν ἑκάστῳ ὑπάρξει· εἶτα, ἄτοπον τὸ δύο κινήσεις ἅμα κινεῖσθαι· τίνες γὰρ ἔσονται ἀλλοιώσεις δύο τοῦ ἑνὸς, καὶ εἰς ἓν εἶδος· ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλὰ μία ἔσται ἐνέργεια; ἀλλ' ἄλογον, δύο ἑτέρων τῷ εἴδει τὴν αὐτὴν καὶ μίαν εἶναι ἐνέργειαν· καὶ ἔσται, εἴπερ ἡ μάθησις καὶ ἡ δίδαξις ταὐτὸ, καὶ ἡ ποίησις καὶ ἡ πάθησις, καὶ τὸ διδάσκειν τῷ μανθάνειν ταὐτὸ, καὶ τὸ ποιεῖν τῷ πάσχειν. ὥστε τὸν διδάσκοντα ἀνάγκη ἔσται πάντα μανθάνειν, καὶ τὸν ποιοῦντα πάσχειν.

ἢ οὐδὲ

CAP. III.

Perſpicuum[a] verò etiã illud eſt, de quo dubitatur, motum in eo eſſe, quod mouetur: eſt enim actus eius, & ab eo, quod vim mouendi habet. Et eius quidem quod mouendi vim habet, actus diuerſus non eſt, quippe cùm vtriuſq; actus eſſe debeat: [b] mouendi quidẽ enim vim habet, quia poſſit; mouet autem eo quod agat: ſed in id quod cieri motu poteſt actiuum eſt. Tex. 18.

[c] Vnus igitur amborũ æque eſt actus. Vt enim, inter vnum & duo, & duo & vnum idem eſt interuallum, vtiq; vnum idemq; ſunt accliue, & decliue (hæc enim vnum quidem ſunt, ratio tamen vna non eſt) ita & in mouente, & eo quod mouetur, res habet. [d] Exiſtit autem dubitatio logica: neceſſe enim eſt fortaſſe aliũ quendam eius, quod efficit, alium eius, quod patitur, actum eſſe. Illius nanq; effectio eſt huius paſſio: opus vero & finis illius quidem effectus, huius autẽ affectio. [e] Cùm igitur ambo ſint motus, ſi diuerſi ſint, in quo nam erunt? aut enim vterq; in eo quod patitur, & mouetur, aut effectio in efficiente, & paſſio in patiente: q ſi & hæc nominari ποίησιν, id eſt, effectio debeat, æquiuoce id fiet. Atqui ſi ita eſt, in eo quod mouet, motus inerit. Eadẽ enim ratio eſt de eo qđ mouet & de eo qđ mouetur: quare vt omne quod mouet, mouebitur aut id, in quo motus ineſt, non mouebitur. [f] Quod ſi vtraq; & effectio, & paſſio ĩ eo, quod mouetur, & patitur, & docẽdi, diſcẽdiq; act°, cũ duo ſint in eo, qui diſcit, primũ qdẽ ſuus cuiuſq; actus ĩ eo nõ inerit, deinde illud abſurdum eſt duobus motibus ſimul moueri. Aliquæ enim duæ vnius rei, atq; ad vnam formã alterationes erunt, quod fieri non poteſt. Sed vnus erit actus. [g] At à ratione alienũ eſt duorum ſpeciei diuerſa vnum & eundem actum eſſe. Atq; ſi docendi, & diſcendi actus ſit idem, effectio item & paſſio, docere quoq; idem erit, quod addiſcere, & efficere idẽ quod pati, quare neceſſe erit eum omnẽ, qui docet, diſcere, & qui agit, pati. Text. 19.

Capitis

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

De ſubiecto motus.

Pa *Erſpicuum*] Ex ijs,quæ proximè diſſeruit,perſpicuum eſſe ait, quod multi in controuerſiam adducunt,in quo videlicet motus inſit.Conſtat enim ineſſe in re,quæ mouetur,non in mouente,propterea quod motus actus quidem eſt à mouente profectus,à quo actu,qui re ipſa vnus eſt,tam mouens quàm mobile nominantur. Neque enim putandum eſt duos eſſe actus re diuerſos,quorum alter ad motorem,alter ad rem quæ mouetur,pertineat.

Dari aliquem actum mouentis.

b *Mouendi quidem*] Prius quam demonſtret eundem mouentis , & rei , quæ mouetur actum eſſe ; oſtendit aliquem eſſe actum mouentis, in hunc fere modum. Quemadmodum mobile prius eſt in poteſtate ad motum ; deinde actu mouetur ; ita agens priùs eſt poteſtate mouens,deinde actu mouet : ergo ſicuti datur actus , per quem id, quod priùs poteſtate mobile erat,fit actu tale;ita oportet actum aliquē eſſe , per quem id quod antea erat poteſtate mouens,efficiatur mouens actu.

Mouentis , & mobilis eundē eſſe actum.

c *Vnus igitur*] Re ipſa vnum eundemque eſſe actum mouentis,& rei motæ;ex eo ſuadet, quia actus mouentis eſt actus rei,quatenus agit , rei verò motæ quatenùs patitur: idem autem eſt,quod mouens agendo efficit,& quod res,quæ mouetur,patiendo recipit,vt idem eſt interuallum,quod inter vnum & duo iacet , ſiue ab vno exorſi ad duo progrediamur,ſiue contra à duobus ad vnum:eademque via accliuis & decliuis eſt, licet hinc iter capeſſentibus aſcenſus ſit,illinc deſcenſus;quanquam item accliuitatis, & decliuitatis diuerſa ſit ratio.

De conuenientia actionis,& paſſionis.

d *Exiſtit autem* Pertractat controuerſiam de actionis , & paſſionis conuenientia, quam logicam dubitationem appellat , quòd logicis , ſeu probabilibus argumentis more dialecticorum in vtranque partem agitari queat. Ac primum quòd actio , & paſſio diuerſi actus ſint,ex eo probat; quia actio eſt actus agentis , paſſio actus patientis. Quare cùm agens, & patiens diuerſæ res ſint; actio , & paſſio actus erunt inter ſe diuerſi,maximè cum id,quod actione producitur,patientis affectio ſit,agentis verò effectus,& finis,atque opus.

e *Cùm igitur ambo ſint*] Argumentatur pro altera parte quæſtionis probans actionem & paſſionem non eſſe diſtinctos actus. Si enim , inquit , inter ſe diſtinguerentur , aut vterque eſſet in patiente,aut actio in agente,& paſſio in patiente : quorum neutrum dici poteſt. Aduertit autem hoc loco Simplicius tacuiſſe Ariſtotelem duo partitionis membra: nempe,aut actio eſſet in patiente, & paſſio in agente,aut vtrunque in agente, quia primum nimis abſurdum & à ratione alienum videatur ; ſecundum eiſdem , aut multò etiam maioribus confutetur incommodis, quibus alterū, quo in patiente vtrūque eſſe dicitur.

Actionem non eſſe in re , quæ agit.

Quòd ergo actio non ſit in re,quæ agit,& paſſio in re,quæ patitur,ſuadet ; quia ſi actio eſſet in agente , aut omne agens moueretur , ſiquidem motus , eſt actus rei motæ;aut aliquid non moueretur in quo motus ineſſet,quorum neutrum dici poteſt.

f *Quod ſi vtráque*] Iterum in priorem controuerſiæ partem diſputat,oſtendens actionem,& paſſionē vnum,eundemque actum non eſſe.Primùm , quia ſequeretur actum non conſiſtere in eo,cuius actus eſt,ſiquidem actio,quæ eſt actus agentis , eſſet in patiente.Secūdò,quia idem duobus motibus ad vnam formam tendentibus cieretur, videlicet motu actionis,& motu paſſionis.

g *At à ratione alienum*] Pergit oſtendere actionem & paſſionem non poſſe eundem actum eſſe.Primùm,quia rebus ſpecie,immo & genere diſcrepantibus,agenti, inquam & patienti idem actus competeret.Item,quia docere,& diſcere,agere,& pati idem forent.Vnde vlteriùs ſequeretur,eum qui docet neceſſariò addiſcere,& qui agit,neceſſariò pati;quæ omnia à vero maximè abhorrent.

h *An*

ἢ οὐδὲ τὸ τὴν ἄλλου ἐνέργειαν ἐν ἑτέρῳ εἶναι ἄτοπον· ἔστι γὰρ ἡ δίδαξις ἐνέργεια τοῦ διδασκαλικοῦ· ἔν τινι μέντοι, καὶ οὐκ ἀποτετμημένη, ἀλλὰ τοῦδε ἐν τῷδε· οὔτε γὰρ μίαν δυοῖν κωλύει οὐθὲν τὴν αὐτὴν εἶναι, μὴ ὡς τὸ εἶναι τὸ αὐτό, ὡς λώπιον καὶ ἱμάτιον· ἀλλ' ὡς τὸ δυνάμει ὂν ὑπάρχει πρὸς τὸ ἐνεργοῦν. οὔτ' ἀνάγκη τὸν διδάσκοντα μανθάνειν, οὐδ' εἰ τὸ πάσχειν καὶ τὸ ποιεῖν τὸ αὐτό ἐστι· μὴ μέντοι ὥστε τὸν λόγον εἶναι ἕνα, τὸν τί ἦν εἶναι λέγοντα, οἷον τῷ λωπίῳ καὶ τῷ ἱματίῳ· ἀλλ' ὡς ἡ ὁδὸς ἡ Θήβηθεν Ἀθήναζε, καὶ ἡ Ἀθήνηθεν εἰς Θήβας, ὥσπερ εἴρηται καὶ πρότερον. οὐ γὰρ τὰ αὐτὰ πάντα ὑπάρχει τοῖς ὁπωσοῦν ταὐτοῖς, ἀλλὰ μόνον οἷς τὸ εἶναι τὸ αὐτό. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδ' εἰ ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει τὸ αὐτό, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ διδάσκειν τὸ αὐτό· ὥσπερ οὐδ' εἰ ἡ διάστασις μία τῶν διεστηκότων, καὶ τὸ διεστάναι ἔνθενδε ἐκεῖσε, κἀκεῖθεν δεῦρο, ἓν καὶ τὸ αὐτό. ὅλως δ' εἰπεῖν, οὐδ' ἡ δίδαξις τῇ μαθήσει, οὐδ' ἡ ποίησις τῇ παθήσει τὸ αὐτὸ κυρίως, ἀλλ' ᾧ ὑπάρχει ταῦτα, ἡ κίνησις· τὸ γὰρ τοῦδε ἐν τῷδε, καὶ τὸ τοῦδε ὑπὸ τοῦδε ἐνέργειαν εἶναι, ἕτερον τῷ λόγῳ. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ κίνησις, καὶ καθόλου, καὶ κατὰ μέρος, εἴρηται· οὐ γὰρ ἄδηλον ὡς ὁρισθήσεται τῶν εἰδῶν ἕκαστον αὐτῆς· ἀλλοίωσις μὲν γὰρ ἡ τοῦ ἀλλοιωτοῦ, ᾗ ἀλλοιωτόν, ἐντελέχεια. ἔτι δὲ γνωριμώτερον, ἡ τοῦ δυνάμει ποιητικοῦ καὶ παθητικοῦ, ᾗ τοιοῦτον, ἁπλῶς τε, καὶ πάλιν καθ' ἕκαστον, ἢ οἰκοδόμησις, ἢ ἰάτρευσις. τὸν αὐτὸν δὲ λεχθήσεται τρόπον καὶ περὶ τῶν ἄλλων κινήσεων ἑκάστης.

Κεφά

h *An neq; alteriꝰ actū in alio eſſe abſurdū eſt? Docēdi enim actus eiꝰ q docet actus eſt, in aliquo tamē, & nō abſciſſus, ſed huiꝰ in hoc.* i *Nec quicquam prohibet vnum & eundem non eſſentia, vt veſtimentum, & tunica, ſed vt quod poteſtate eſt, ad id ſe habet, quod agit, duorum eſſe.* Textus 21. *Neq; neceſſe eſt eum, qui doceat, diſcere etiam ſi facere, & pati ſint idē: nō ita tamē vt ratio eſſentia vna ſit, qualis eſt veſtimēti, & tunicæ, ſed vt via, quæ Thebis Athenas ducit, & Athenis Thebas, quemadmodum etiam antea diximus. Nō enim eadem omnia his congruūt, quæ quouis modo eadem ſunt, ſed hiſce tantū, quorū eſſentia eſt eadē. At neq; ſi docēdi dicēdiq; actus idem ſit docere, & diſcere idē erunt, quemadmodum neque ſi inter ea quæ disiūcta ſunt, vnū idemq; ſit interuallū, propterea etiā hoc ab illo, & illud ab hoc diſtare idem ſunt. Vt* Textus 22. *autem omnino dicam ne docendi quidem & diſcendi actus, aut actio, & paſſio idem ſunt ꝓpriè, ſed motus, cui hæc inſunt. Nā huius in hoc, & huius ab hoc actū eſſe ratione diuerſa ſūt.* k Textus 23. *Quid igitur motus eſt, & vniuersè, & per partes dictum eſt: non enim obſcurum eſt quonam pacto vnaquæque eius ſpecies definietur. Etenim alteratio rei, quæ poteſt alterari, quatenus poteſt alterari, actus eſt. Præterea modo notiori eius, quod agere, & pati poteſt, quatenus tale eſt, actus, tum vniuersè, tum in vnoquoque, vt ædificatio, aut ſanatio. Eodem autem modo de alius ſingulis motibus dicetur.*

CAPVT

Actio, & paſſio vnus idemque motus.

h *Anneque alterius*] Propoſitam quæſtionem hac aſſertione diluit. Actio, & paſſio ſunt re ipſa, & ſubiecto vnus, idemque motus in patiente exiſtens. Monet verò nullum eſſe incommodum eundem actum alia, atque alia ratione pertinere ad duo, videlicet ad rem agentem & patientem: ad illam, tanquam ad id, à quo fluit; ad hanc, tanquam ad id, in quo recipitur.

i *Nec quicquam*] Oſtendit, non ſequi ea incommoda, quæ ſequi videbantur, ſi actio, & paſſio vnus actus dicerentur. Ac primùm ad illud, quod colligebatur, nimirum fore, vt qui docet, diſceret, & qui agit pateretur, reſpondet nō poſſe id rectè colligi, niſi actio & paſſio idem omnino ſint; quod tamen falſum eſt cùm ratione inter ſe diſtinguantur eo modo, quo via, qua Athenis Thebas itur, & qua Thebis Athenę petuntur, re ipſa eadem eſt, ratione autem diuerſa. Ex quo etiam intelligi poterit, quomodo alia his ſimilia incommoda refellenda ſint.

k *Quid igitur motus eſt*] Colligit expoſitum à ſe fuiſſe quid nam ſit motus, tum vniuerſe, tum particulatim, illud nimirum apertè, hoc implicitè; cùm ſit facile communem motus definitionem ad ſingulas accommodare ſpecies. Nam ſi quis alterationem definiendo explicare velit, dicet alterationem eſſe actum eius, quod alteratur, qua tale eſt; quod item in cæteris facere licebit. Poſtremò tradit aliam motus definitionem, ſcilicet, motus eſt actus eius, quod agere, & pati poteſt, quatenus tale eſt. Quæ definitio naturam motus, vt actionis, & paſſionis rationem habet, declarat. Actio enim eſt actus eius, quod agit, vt tale eſt. Similiter paſſio actus eius, quod patitur, vt tale eſt.

QVÆS

QVAESTIO I.

VTRVM ACTIO TRANSIENS in agente an in patiente inſit.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM in agente ineſſe.

CONſtat ex communi Philoſophorum doctrina præſertim Ariſtotelis in nono lib. Metaphy. cap. 9. text. 16. duo eſſe actionum genera: alterum immanentium; alterum tranſeuntium. Quod immanentes in agente recipiantur, ipſa ratio, nomenque immanentium planè indicat; & ſi has plerique auctores, è quorum numero eſt D. Thomas opuſc. 48. Ferrarienſis 2. lib. de anima q. 22. & 2. contra gent. cap. 82. Ægidius de menſura angelorum quæſt. 10. Scotus in quodlib. q. 13. Heruæus quodlib. 9. q. 8. affirment non eſſe actiones veras de categoria actionum, ſed qualitates potiùs ad prædicamentum qualitatis pertinentes. Quorum ſententia alibi confutanda erit. *Actiones immanentes qui putarint nō eſſe veras actiones.*

Quòd ad tranſeuntes attinet, vtrum in agente inſint, an non controuerſia eſt. Scotus in 4. d. 13. q. 1. Caietanus in commentariis 1. part. ad quæſt. 25. art. 1. Raymundus Lullius 2. libro ſuorum prouerbiorum, alijque nonnulli arbitrantur actionem tranſeuntem formaliter ſpectatam, hoc eſt ipſam emanationem formæ ab agente, vt caloris ab igni, non in patiente, ſed in agente recipi. Id verò multis ſtabilire nituntur argumentis, in hunc fere modum. Ratio formalis, qua actio à paſsione differt, non videtur eſſe aliud, quàm relatio agentis ad patiens: hæc autem relatio, eſt in agente: ergo & ipſa actio. Minor probatur, quia in quo ſubiecto eſt relationis fundamentum; in eodem eſt relatio, ſiquidem relatio, & fundamentum re idem ſunt; fundamentum autem relationis eſt potentia agentis, quæ nullibi præterquam in re agente inſidet. Huc pertinet, quod teſte Ariſtote. cap. 1. libri de Somno & vigilia, eiuſdem eſt actus, cuius eſt potentia. Quare cùm potentia ad agendum in agente ſit, in eodem quoque erit actio. *1. arg. pro ſententia ponendum actionem tranſeuntem in agente.*

Secundò. Ariſtoteles 8. huius operis cap. 1. text. 9. ex eo probare contendit Deum ab æterno mundum procreaſſe; quia alioqui ſequeretur Deum aliquam ſubiiſſe mutationem; hæc autem ratio non videtur aliunde apud Ariſtotelem vim habere; niſi quia exiſtimabat actionem creandi in Deo ineſſe, quæ proinde ſi nouiter Deo acceſsiſſet, oporteret Deum mutari; cenſuit ergo Ariſtoteles actionem in re, quæ agit, ineſſe. *2. argument.*

Tertiò. Formalis effectus nullibi abſque ſua forma eſſe poteſt; ergo agere, quod eſt effectus formalis actionis, nulli conueniet, niſi ei, quod in ſe ipſo actionem habuerit: atqui agere conuenit igni, v. c. ſiquidem ignis dicitur calefacere; ergo ignis eſt qui actionem recipit. Adde, quod ſi actio eſſet in re, quæ patitur, eam vtique appellaret, atque adeo patiens agere diceretur, quod longè à vero abeſt. *3. argument.*

Quartò. Cùm vnus idémque ignis duo ligna calefacit: vel eſt vna actio, *4 argumen.*

vel duæ; non duæ; tum quia ignis eodem actu ad vtrumque lignum calefaciendum incumbit; tum quia non diceretur eiuſmodi ignis vnum agens ſecundum vnum principium agendi; ſed duo. Eſt igitur vna actio. Quare cùm vnum accidens nequeat pariter in duobus ſubiectis ineſſe, erit in vno duntaxat, hoc eſt in igne.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR ACTIONEM ineſſe in patiente; ſimulque inter actionem, paſsionem, & motum diſcrimen conſtituitur.

Cõcluſio quæſtionis. Contraria tamen ſententia exiſtimantium non ſolùm formam, quæ motu gignitur; ſed ipſam quoque formæ productionem, ſiue emanationem inhærere in patienti, Peripaterica & vera eſt, eamque amplectuntur præter alios Themiſtius, Alexander, Philoponus, Simplicius, Auerroes, Magnus Albertus, vt conſtat ex iis, quæ annotant ad text.20.& 23.huius libri, & ad text.139.libri tertij de anima. Item Ferrarienſis hoc loc.q.4.& ca.1.lib.2. contr.gent.Sonc.5.Metaph.q.37.Iauellus lib.9.Metaph.q.15.Heruæus quodlib.4.q.4. Capr. in 2. d.1.q.2.art.3. Secuti communem Magiſtrum D.Thomam, huiuſce opinionis, quicquid alij velint, aſſertorem, tum aliis in locis, tum lib.2.contr.gent.c.1. Ac quòd ita ſenſerit Ariſtoteles liquet ex c.3. huius libri, vbi docet actionem & paſsionem eſſe vnum, eundémque motum, hunc verò in re, quæ mouetur, eſſe; & actionem eſſe actum huius in hoc, ideſt, in patiente; paſsionem verò, huius ab hoc. Quod non minùs luculente confirmat libro 9. Metaph.cap.9.text.16. cùm ait actionem eſſe in eo quod efficitur, vt ædificationem in eo, quod ædificatur, & omnino motum in re, quæ Confirmatio. mouetur. Vbi planè vides Ariſtotelem non ſolùm formam, quæ fit, ſed eius etiam effectionem in patiente conſtituere. Præterea actio, vt ſuperius oſtenſum fuit, eſt idem cum termino producto, veluti calefactio cum calore: ſed cùm ignis aquam excalfacit, calor recipitur in aquam. Ergo in eandem calefactio ipſa recipietur; alioqui idem accidens duobus ſubiectis ſimul inhæreret. Item ſi actio tranſiens inhæreret in agente, non eſſet tranſiens, ſed immanens, vt ex ipſa ratione immanentis actionis, patet ergo &cæt. Nec ſatisfaciet qui dixerit actionem tranſeuntẽ differre ab immanente quia per tranſeuntem ſemper efficitur aliquid operis, quod illa paracta adhuc maneat. Non, inquam, ſatisfaciet; cùm manifeſtum ſit actionem qua cithara pulſatur, eſſe tranſeuntem; qua tamen paracta nihil per eam confectum ſupereſt.

Vt tamen apertiora reddantur, & vt primi argumenti, quod pro contraria parte adduximus, explicatio luculentior ſit, declarandum hoc loco erit quonam pacto actio & paſsio inter ſe, & à motu diſsideant. Scotus in quodlib. q.11.& 4.ſent.d.13.q.1. ſentit totam rationem actionis conſiſtere in relatione ad agens; paſsionis verò in relatione ad patiens. Capr. in 2.d.1.q.2.art.1. concluſione 2. putat formalem rationem actionis & paſsionis non eſſe aliud, quàm ipſum motũ, differréque inter ſe, quòd actio importet in obliquo relationem cauſæ ad effectum, ideſt, habitudinem originis ipſius motus quæ eſt in

eſt in mouente; paſsio autem reſpectum, ſiue ordinem effectus ad cauſam, videlicet ad rem agentem, à qua motus emanat. Heruæus quodlibeto 7. q. 14. arbitratur actionem eſſe motum prout includit agens, extrinſecè tamen; paſsionem eſſe eundem motum, quatenus rem patientem, etiam extrinſecè complectitur.

Sed omiſſa longiori diſputatione, duplici pronuntiato hęc dubitatio enodanda eſt. Primum ſit. Actio & paſsio neque relationem, neque motum per ſe, neque motum vna cum agente & patiente extrinſecùs adiunctis, formaliter ſignificant. Prima pars huius pronuntiati oſtenditur, quia ſi actio & paſſio relationem ſignificarent, pertinerent ad categoriam relationis. Secunda ſuadetur, quia cum motus ſit quidpiam tum analogum, tum incompletum, ſi actio & paſsio formaliter eſſent motus, neutrum eorum ſpectaret per ſe ad vllum prędicamentum. Tertia probatur ex eodem abſurdo, quia hæc tria, motus, agens, & patiens, ſi vniuerſa, tanquam ex æquo ſignificata ſumantur, præterquam quod ex parte motus analogiam habent, ſunt quidpiam complexum, quod locum per ſe in prædicamentis non habet. Quare actio & paſſio non conſtituerent per ſe duplicem categoriam, quod à communi Philoſophorum ſenſu abhorret. 1. pronu: latū | De ſigni ficatu actionis.

Secundum pronuntiatum ſit. Actio, paſsio, & motus ſunt vna eadémque res; differunt tamen inter ſe formaliter penes diuerſos modos abſolutos, quos vendicant. Huiuſce pronuntiati veritas declaratur, aſtruiturque ſimul ex eo, quia vna & eadem calefactio, quæ motus eſt, re ipſa eſt actio & paſsio; vt enim manat ab agente, rationem actionis ſortitur; vt excipitur in patiente, rationem paſsionis. Quod Ariſtoteles 3. huius libri capite hiſce verbis explicauit, Omnino autem actio & paſsio, non idem ſunt propriè, (ideſt, formaliter) ſed motus, cui hæc inſunt. Nam huius in hoc, & huius ab hoc actum eſſe ratione diuerſa ſunt. At non dari inter hos terminos maiorem diſtinctionem ex eo concluditur, quia quæuis alia maior diſtinctio ſuperuacanea eſt. Eſſe verò prædictos modos non reſpectiuos; ſed abſolutos, conſtat ex confirmatione ſecundæ partis primi pronuntiati. Porro in hac differentia ſubeunda habet ſe motus, quaſi materiale quid in quo tenuiſsimæ illæ entitates, quas modos dicimus, reſultant; Quo fit, vt non eadem prorſus ratione & motus ab actione & paſsione, & actio paſsioque inter ſe differant. 2. pronunt.

ARTICVLVS III.

SOLVVNTVR ARGVMENTA CONtendentium actionem in agente recipi.

Sol. 1. argum. Actio & paſſio non differunt ſolis reſpectibus.

HIs ita conſtitutis ad primum ſuperioris articuli argumentum, negandum eſt actionem & paſsionem differre tantùm reſpectibus, ſi de intrinſeca differentia loquamur, vt ex dictis patet; quamuis non eamus inficias relationem agentis comitari ſemper actionem; relationem verò patientis, paſsionem. Sed enim hi reſpectus nō faciunt inter hæc eſſentiale diſcrimen. Ad reliquam argumenti partem dices eiuſdem eſſe actum, cuius eſt potētia,

 ideſt,

ideſt,ab eo,cui cōuenit potētia,proficiſci actū·Cæterū nō ſemper in eodem in quo inhæret potentia,ineſſe actum,tanquam in ſubiecto. Capreolus in 2.d.12.

Sol.2.arg. Ad 2.dicendum,non iccirco exiſtimaſſe Ariſtotelē,ſi initio tēporis procreatus fuiſſet mundus,mutatum iri Deū, quòd putarit actionē creandi debuiſſe in Deo,vt in ſubiecto recipi;ſed quia cæleſtis diſciplinæ luce deſtitutus,non intellexit,qua ratione poſſet Deus ſine voluntatis mutatione nouā rerum creationem moliri.Quem errorem confutat D.Auguſt.12.lib. de Ciuit.Dei c.17.de eodemque 9.huius operis libro pluribus agemus. (Error Ariſtotelis.)

Sol.3. Ad 3.negatur debere ſemper cauſam formalem in eo eſſe,quod ab illa appellationem ſumit,& cui effectus formalis cōuenit. Nāmq; tametſi fatēdum ſit effectum formalem ſine forma dari non poſſe;poteſt nihilominùs forma ipſa rem,in qua nō ineſt,extrinſecùs denominare, vt in re propoſita accidit. Ad argumenti confirmationē dicito,rē ipſam,quæ eſt actio,denominare id, in quo recipitur,ídq; à quo egreditur;alio tamen & alio modo; nempe illud paſsiuè,hoc actiuè:hoc tāquā edens,illud tanquā recipiens actionem.Quod videre eſt etiam in loco,qui & aërem circūfuſum in quo inhæret, & Socratem denominat;ſed aërem vt locantem,Socratem vt locatum. (Res,quæ eſt actio denominat id, à quo eſt,&id,in quo eſt.)

Sol.4. Ad 4.propoſito exēplo re vera duas actiones dari,duóſque actus ab eodē igni prodeuntes,ſicuti & duo calores.Non dici tamen duo agentia; quia vt concreta multiplicentur nō ſat eſt formarum multitudo;ſed requiritur prætereà ſuppoſitorum diuerſitas.Vnde ſi Verbum diuinum duas humanitates ad ſuæ hypoſthaſis vnitatem copulaſſet,non duo, ſed vnus duntaxat homo diceretur,vt rectè aſſeruit D.Tho.3.p.q.3.art.7.Aduerte tamen poſſe duas illas calefactiones aliquomodo vnam dici ratione vnius principij,à quo manant:quemadmodum & duæ lineæ,eſto in ſe,& vt ad aliam, atque aliam circunferentiæ partem terminantur,plures ſint;vt tamen in centro coëunt, vnum quidpiam cenſentur. (Si Verbum diuinum duas humanitates aſſumpſiſſet, diceretur vnus homo.)

QVAESTIO II.

VTRVM LATIO IN MOBILI AN IN corpore circuniacente inhæreat.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM NON inhærere in mobili.

PRopoſita quæſtio nō parum controuerſia eſt.Sūt enim,qui exiſtimēt lationē non in mobili,ſed in corpore circumfuſo,vt in ſubiecto ineſſe, ac rē ipſam,quę mouetur extrinſecùs tantùm denominare. Quam ſententiam tueri debent quicūque per motū localem nō alium terminū,quàm ambiētis corporis ſuperficiē acquiri putant.Nam cùm terminus cuiuſq; motus idem re ſit cū motu,fieri nō poteſt,vt motus in alio ſubiecto hæreat,quàm in eo,in quo eſt eius terminus.Huius ergo opinionis fuit D.Thomas in 4.d.44.qu.2. art.

art.2.& 3.contra gentes c.82.Gregorius in 2.diſt.1.qu.4.art.1.Sonc.5. Metaph.q.40.Heruæus quodl.1.q 9.

Ac primùm quod per motum localẽ ſola externa ſuperficies acquiratur, vnde tota ferè controuerſiæ explicatio pendet,ita ſuadetur. Ariſtoteles 8.huius operis c.7.tex.59.probat motũ localẽ cæteris motibus perfectiorem eſſe, quod mobile ſecundũ eum non ſit in poteſtate ad aliquid intrinſecũ, ſicuti eſt id,quod alteratur & augeſcit;aliamve ſubit mutationẽ; putat igitur mobile per lationem nihil intrinſecum acquirere,atque adeo ſolam externã ſuperficiem. Secundò idem confirmatur,quia Ariſtoteles tam in hoc opere, quàm aliàs,quoties de locali motu philoſophatur, nullius rei,quæ per eũ rei motæ obueniat,mentionem facit,præterquã loci,hoc eſt,ſuperficiei ambiẽtis corporis.Tertiò quia ſi per motũ localem aliquid mobili inhęrens acquireretur,vel id eſſet abſolutũ,vel relatũ:nõ abſolutũ,quia nõ videtur quidnã id eſſe queat;nõ relatum, quia ad relationẽ non eſt per ſe motus;ergo & cæt. 1.ratio. 2.ratio. 3.ratio.

Quartò,Idem hunc in modũ cõprobatur Loci acquiſitio eſt vere ac propriè motus;ergo per motum localem nulla forma inhærens mobili, ſed locus duntaxat per ſe acquiritur. Antecedẽs oſtẽditur.Primùm quia acquiſitio loci eſt actus entis in potẽtia,vt in potentia;ſiquidẽ dũ res mouetur, aliqua pars loci acquiritur,alia acquirẽda ſupereſt.Itẽ quia locus habet omnes conditiones,quas Philoſophi in eo,quod propriè,ac per ſe motũ terminat, depoſcunt,vt conſideranti planum erit.Cõſecutio autem probatur,quia ſi forma illa,quam aduerſæ partis auctores in ipſo mobili conſtituunt,motu compararetur,cùm locus(vt proximè oſtẽſum eſt)per ſe etiã latione acquiratur, vel nullus motus localis eſſet vnus per ſe,vt pote qui duplicem terminum natura differentẽ obtineret; vel dãda eſſent plura genera lationũ à vulgatis diſtincta;vnum ad formam illam rei motæ inhærentem;aliud ad locum; quod alienum tamen eſt à cõmuni doctrina philoſophorum, apud quos ea motuũ diſtinctio non legitur. 4.ratio.

ARTICVLVS II.

LATIONEM INESSE IN MOBILI, nec aduerſariorum argumenta concludere.

Concluditur pars affirmatiua.

Contraria ſententia exiſtimãtium lationem inhęrere in ipſo mobili veriſimilior,ac Philoſophorũ communior eſt. Eam defendit Sotus hoc in l. q.2.Toletus q.3.Iandunus 4.Metaph.q.4.Durandus in 2.d.15.q.3.IoannesMaior d.2.q.2.Ochamus in q.9.ac omnis fere ſchola Nominalium;in eademq; videtur fuiſſe auctor ſex principiorum in explicatione categorię,vbi cùm doceat vbi eſſe in re ipſa,quæ mouetur,quod item aſſerit Scotus in 4.d. 49.q.16.Probatur verò hæc opinio hunc in modum.Ariſtoteles definijt ſuperiùs motum actum mobilis,atq; ex profeſſo docuit motũ eſſe in mobili vt in ſubiecto,quod etiam repetit 9.Metaph.ca.9.tex.16. Igitur motus non in corpore circuniacente,ſed in re,quę mouetur,ineſt.Secundò,latio angeli eſt quid ſpiritale,quod proinde recipi non poteſt in corpore. Neceſſe eſt ergo vt recipiatur in ipſo angelo.Quare non omnis latio in corpore ambiẽte inhæret.

Ex Ariſtotele.

Ex motu angelorum.

Ex motu in vacuo.

 hæret.

hæret. Tertio, dato per diuinam potentiã inani ſpatio à terra vſque ad cauum lunę, aſcendat ignis in ſuam regionem. Eiuſmodi aſcenſus eſt verè motus, & non inhæret in corpore circũſtante, cùm ibi nullum corpus ſit, inhæret igitur in ipſo igni. Reſpondent aduerſarij hoc euentu debere ignem moueri, non vero & poſitiuo motu, ſed negatiuo. At nihil reſpondent. Nec enim inficiari queunt dari in eo aſcenſu agitationem quandam veram & realem, ortam à leuitate & impulſu, cuius vi ignis in ſublime feratur; alioqui non vlterius pergeret; quæ agitatio non aliud eſſe poteſt, quam latio, cùm rem ab vna parte ſpatij ad aliã tranſferat. Quod verò hæc agitato ſit vera motio poſitiua ex eo ſuadetur, quia alioqui poſſet ignis (quod admittendum non eſt) ad cauum lunæ peruenire, Deo ad eiuſmodi itionem nullum cõcurſum pręſtante. Nec enim pura negatio diuino cõcurſu eget. Adde quod motus primi mobilis eſt verus, ac realis, cùm is omnium lationum norma ſit, docente Ariſtotele li. 8. huius operis c. 7. tex. 62. Et tamen primum mobile ex parte ſuperiori (ſecundũm Ariſtotelem) nullo obtegitur corpore, in quo eiuſmodi motus inſit. Fatendum igitur erit in ipſo primo mobili, non extra, eum motum recipi.

Refutatur aduerſariorum reſponſio.

Ex motu ſupremę ſphæræ.

Eſt tamen inter eos, qui noſtram hanc ſententiam tuentur non parum diſſidij in explicando lationis termino, quem mobili inhærere dicimus. Sunt, qui putent eſſe relationẽ diſtantiæ ad polos, vel contenti ad ſuperficiem cõtinentem. Sed non rectè ſentiunt. Nulla enim relatio motu per ſe acquiritur vt Ariſtoteles cap. 2. li. 5. huius operis docebit. Alij dicũt eſſe qui reſultans in mobili ex circumiacentis corporis ſuperficie. Sed hoc refellit ſuperius argumentum, quo oſtẽdimus dari poſſe verũ, ac poſitiuũ motũ in vacuo, vbi nulla erit ſuperficies, à qua in rẽ motã quicquam deriuetur. Statuendum igitur eſt, terminũ motus eſſe ipſum vbi, ſiue exiſtẽtiã in ſpatio; hanc autẽ non eſſe aliud, quam mobilis quantitatem, prout in hac vel illa parte ſpatij exiſtit, ſeu modũ quendam, quem ſortitur quãtitas prout nunc huic, nunc illi parti ſpatij, ſiue veri, ſiue fictitij reſpondet. Suadetur autẽ hæc ſententia tũ ex impugnatione aliarum, tum quia ſuperuacaneum eſt aliud quid conſtituere, quod per motum localem acquiratur: tũ verò, quia hic terminus, quẽ ponim[9] omni lationi, ſiue in vacuo, ſiue in pleno fiat, perpetuò obſeruit, ac per ſe acquiritur. Nõ diximus autem prædictum terminũ eſſe ipſam ſubſtantiam rei mobilis; ſed eius quantitatẽ, quia ſicuti ſubſtantia corporea, de cuius motu agimus, per quantitatem certo vbi circunſcribitur: ita eius vbi à quantitate pedi debet, prout tamen partibus ſpatij commenſuratur. Secus res habet in angelis, qui cùm ſint corporeæ molis expertes, & non ſecundum quantitatem, ſed ſecundum ſubſtantiam in ſuo vbi conſtituantur: conſentaneum eſt, vt vbi, quod motu acquirunt ſit idem re cum ipſorum ſubſtantia, prout alijs, atque alijs partibus ſpatij reſpondet.

Diſcrepantia inter aſſertores huius ſententię.

Quis ſit terminus motus.

Quod nam ſit vbi angelorũ.

Argumẽta verò contrariæ partis ita diluenda ſunt. Ad primũ dicẽdũ Ariſtotelẽ tãtũ negare per lationẽ acquiri, aut amitti formã aliquã diſtinctã re à mobili ſicuti in cæteris motib[9] accidit. Ad ſecundũ, propterea cùm de latione diſſerit, non expreſſam facere mentionem vbi, ſed loci; quia locus notior eſt, quàm vbi; & quia per loci differentias indicare vult differentias

Reſponſio ad 1. arg. aduerſariorum.

Ad. 2.

vbi,

vbi, quæ per ordinem ad ſpatium, quod ordinariè, ac ſecundum naturæ curſum, loco circũfunditur, ſumi debent. Ad tertium ex ijs, quæ dicta ſunt, patet reſponſio. Nempe motum localem terminari ad aliquid abſolutum; nec tamen ad locum, ſed ab vbi, vt explicatum eſt. Ad quartum dicendum etſi corpus, dum fertur, ambientem ſuperficiem ſimul acquirat, eam tamen acquiſitionem ex accidenti ſeſe habere ad lationem, quæ per ſe, vt diximus; ad vbi duntaxat terminatur. Itaque acquiſito ſuperficiei collata ad rem motam non eſt actus entis in potentia, vt in definitione motus intelligitur, ideſt, entis, quod per ſe eiuſmodi formam acquirat. Nec itẽ prædicta ſuperficies habet conditiones neceſſarias, vt aliquid motum terminet ſiquidem non per ſe, ſed per accidens tantum obuenit. Cuius rei indicium eſt; quod in vacuo dabitur verus motus, per quem tamen nulla externa ſuperficies comparetur.

Κεφάλαιον δ.

Ἐπεὶ δ' ἐστὶν ἡ περὶ φύσεως ἐπιστήμη περὶ μεγέθη, καὶ κίνησιν, καὶ χρόνον, ὧν ἕκαστον ἀναγκαῖον ἢ ἄπειρον, ἢ πεπερασμένον εἶναι, εἰ καὶ μὴ πᾶν ἐστιν ἢ ἄπειρον, ἢ πεπερασμένον, οἷον πάθος ἢ στιγμή· τῶν γὰρ τοιούτων ἴσως οὐθὲν ἀναγκαῖον ἐν θατέρῳ τούτων εἶναι· προσῆκον ἂν εἴη τὸν περὶ φύσεως πραγματευόμενον θεωρῆσαι περὶ ἀπείρου, εἰ ἔστιν, ἢ μή· καὶ εἰ ἔστι, τί ἐστι. σημεῖον δ', ὅτι ταύτης τῆς ἐπιστήμης οἰκεία ἡ θεωρία ἡ περὶ αὐτοῦ· πάντες γὰρ ὅσοι δοκοῦσιν ἀξιολόγως ἧφθαι τῆς τοιαύτης φιλοσοφίας, πεποίηνται λόγον περὶ τοῦ ἀπείρου, καὶ πάντες ὡς ἀρχήν τινα τιθέασι τῶν ὄντων· οἱ μὲν ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι καὶ Πλάτων, καθ' αὑτό, οὐχ ὡς συμβεβηκός τινι ἑτέρῳ, ἀλλ' ὡς οὐσίαν αὐτὸ ὂν τὸ ἄπειρον. πλὴν οἱ μὲν Πυθαγόρειοι ἐν τοῖς αἰσθητοῖς· οὐ γὰρ χωριστὸν ποιοῦσι τὸν ἀριθμόν· καὶ εἶναι δὲ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ ἄπειρον· Πλάτων δὲ, ἔξω μὲν οὐδὲν εἶναι σῶμα, οὐδὲ τὰς ἰδέας, διὰ τὸ μηδέ που εἶναι αὐτάς. τὸ μέντοι ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, καὶ ἐν ἐκείναις εἶναι· καὶ οἱ μὲν τὸ ἄπειρον εἶναι τὸ ἄρτιον· τοῦτο γὰρ ἐναπολαμβανόμενον, καὶ ὑπὸ τοῦ περιττοῦ περαινόμενον παρέχειν τοῖς οὖσι τὴν ἀπειρίαν· σημεῖον δὲ εἶναι τούτου τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἀριθμῶν· περιτιθεμένων γὰρ τῶν γνωμόνων περὶ τὸ ἓν καὶ χωρὶς, ὁτὲ μὲν ἄλλο ἀεὶ γίγνεσθαι τὸ εἶδος, ὁτὲ δὲ ἕν. Πλάτων δὲ δύο τὰ ἄπειρα, τὸ μέγα, καὶ τὸ μικρόν· οἱ δὲ περὶ φύσεως, ἅπαντες ἀεὶ ὑποτιθέασιν ἑτέραν τινὰ φύσιν τῷ ἀπείρῳ τῶν λεγομένων στοιχείων, οἷον ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μεταξὺ τούτων·

τῶν

CAP. IIII.

Quoniam [a] autem ſcientia, quæ de natura eſt, in magnitudinibus, motu, & tempore verſatur, quorum vnumquodque aut infinitum, aut finitum eſſe neceſſe eſt, quanquam nõ omnia infinita ſint, aut finita, veluti affectio, aut punctum (huius enim generis nullum in horum altero collocari fortaſſis neceſſe eſt) cum ſanè, qui naturam pertractat, decet contemplari, infinitum ſit, nec ne: & ſi ſit, quid ſit. Textus 24. *[b] Contemplationem autem de eo huius ſcientiæ eſſe propriam eo indicatur, quod quicunq; hãc Philoſophiam cum dignitate attigerunt, de infinito diſſeruerunt, idq; vt quoddam rerũ principium omnes ponunt: alij quidem, [c] vt Pythagorici, & Plato per ſe non vt aliquid, quod alij accidat, ſed vt ſubſtantiam. Verum Pythagorici in rebus, quæ ſub ſenſum cadunt, cùm ſeparatum numerum non ſtatuant, idq; etiã quod extra cœlum eſt, eſſe infinitum: Plato verò extra quidem nullũ corpus eſſe, neq; ideas, propterea quod eas nullibi eſſe: infinitũ tamẽ & in his, quæ cadunt ſub ſenſum, & in illis eſſe. [d] Et illi quidem numerum parem infinitum eſſe: eũ enim comprehenſum, terminatúmque ab impare his quæ ſunt, infinitatem præbere, eiúſque rei argumentum id eſſe, quod in numeris euenit. [e] Cùm enim norma circa vnum & ſeorſim ponuntur, aliam interdum ſemper ſpeciẽ, interdum vnam exoriri. [f] Plato autẽ duo infinita: magnum, & paruum. [g] Phyſici autem omnes aliam quandam naturam eorum quæ elementa nominantur, vt aquam, aut aërem, aut medium inter hæc infinito ſubiiciunt.* Textus 25. Textus 26. Textus 27.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Phyſici eſſe de infinito diſputare.

Q*Veniam a autem*] Poſtquam Ariſtoteles in priori huius libri parte de motu vniuerſè diſſeruit, nunc de infinito diſputare aggreditur. Ac primùm oſtendit diſputationem

tionem hanc ad inſtitutum Phyſici pertinere. Nam cùm Phyſicus circa magnitudines, motum, & tempus qua ratione quędam entium naturarum affectiones ſunt verſetur, & horum vnunquodque finitum aut infinitum ſit, conſentaneum profectò eſt, vt eidem incumbat detur ne infinitum & quidnam id ſit, rimari. Admonet tamen non omnia, etiam quæ in Phyſicam contemplationem cadunt, finita, aut infinita, eſſe: vt punctum quod nec infinitatem vẽdicat, vt patet, nec finitatem, cùm non habeat terminum, ſed ſit ipſe terminus. Item vt affectiones, quæ neutrum horum per ſe, ac ſuopte ingenio ſortiuntur. Porro nomine affectionum vel intelligit vniuerſa accidentia præter quãtitatem, vt ait Pſellus; vel omnes, ac ſolas qualitates, vt placet Themiſtio, & Philopono, vel qualitates ſolas, non tamen omnes, ſed ſenſiles duntaxat, vt D. Thomas, & Simplicius interpretantur.

b *Contemplationem autem*] Naturalis eſſe Philoſophi de infinito diſceptare eo rurſus probat, quòd præſtantiſſimi quique Philoſophi, qui hanc de rebus phyſicis doctrinam pro dignitate tradiderunt, de infinito diſputarunt. Nec verò vt de re ad naturam parum attinente, ſed vt de ea, quam ſtatuebant rerum principium, etſi alij alio modo.

Diſſenſio inter Platonem, & Pythagoreos. c *Vt Pythagorici & Plato*] Diſſidium fuit inter Platonem & Pythagoricos circa infiniti poſitionem. Nam Pythagorici ita infinitudinem numerorum, rerum principia eſſe arbitrabantur, vt numeros a rebus ſingularibus, etſi cogitatione, non tamen re ſeiungerent, ſed eos partim in rebus ſenſilibus, partim in ijs, quæ ſenſus effugiunt, extra mundum collocarent. Plato verò extra complexum vniuerſi, nec vllum corpus, neque ideas conſtituit.: poſuit tamen infinitum tum in rebus ſenſui obnoxijs, videlicet magnum, & paruum quibus infinitatem in eſſe pronuntiabat, tum etiam in ideis.

Pythagorici. d *Et illi quidem*] Pythagorici numerum parem infinitum eſſe aiebant, imparem finitum, atque illum ab hoc comprehendi, & ad finitatem vocari; quia videlicet impar pari additus, ſectionem in partes æquales prohibet. Vel quia vnitas, quæ impari numero peculiariter attribuitur, quod eius additione parem ſuperet, numerorum diuiſionem terminat, ſiquidem vbi primum ad vnitatem ventum eſt, ceſſat diuiſio.

Cur infinitas pari, finitas impari numero conueniat. e *Cum enim normæ*] Quod infinitas pari numero conueniat, finitas impari ex eo Pythagorici oſtendebant, quia normis, quas Græci γνώμονας vocant, poſitis circa vnum idest, additis vnitati, alia interdum & alia numeri ſpecies ſemper naſcatur, interdum eadem ſemper. Alia quidem, & alia, ſi normæ, quæ pares ſint numeri, eadem, ſi normæ, quæ impares ſint circumponantur. Quod vt intelligas aduerte Pythagoricos eos numeros gnomones appellaſſe, qui quadratis numeris (ad imitationem geometricarum magnitudinum, & figurarum) circumpoſiti numerum inſtar gnomonis augerent, ſed ſpeciem eius non mutarent. Huiuſmodi ſunt omnes numeri impares; ordine ſibi ſuccedentes. Vbi diligenter aduertendum eſt, in numeris, quemadmodum & in geometricis figuris quoſdam eſſe triangulares, alios quadratos, alios ab alijs figuris

Numeri à figuris nomen habentes. nomen habentes, vt Boëtius disertè expoſuit. Sunt verò quadrati v. g. numeri, quorum latera ſunt æqualia; ſiquidem ex numero ſemel in ſe ducto efficiuntur. Talis eſt quaternarius, qui ex binario ſemel repetito naſcitur Si ergo omnes numeri impares ordine collocentur: & eorum primus, nempe ternarius circa vnitatem, quæ poteſtate primus eſt quadratus conſtituatur, gignetur quaternarius, qui eſt primus quadratus actu.

Quaternarius primus quadratus actu. At ſi quaternario ſecundum numerum imparem nimirum quinarium, adiiciamus, efficietur ſecundus quadratus, videlicet nouenarius: huic rurſus ſi tertium imparem, qui eſt ſeptenarius, addamus, ſexdenarius emerget, qui eſt alius quadratus: idemque perpetuò eueniet, nulla ſpeciei numeri facta mutatione. Quòd ſi pares numeri addantur, alia atque alia ſpecies numeri ſecundum rationem figuræ orietur. Namque in primis vnitati adiectus binarius ternarium efficit, qui eſt numerus triangulus, huic ſi adiiciatur alter numerus par, videlicet quaternarius, ſeptenarius emergit alterius ſpeciei. Itaque adiectione parum ſemper noua quadrati ſpecies excitatur: Ideoque impari finitudinem, pari infinitudinem Pythagorici aſcribebant.

Plato duo poſuit infinita. f *Plato autem*] Plato duo conſtituit infinita, videlicet magnum & paruum, vtrumque ex diuiſione magnitudinis. Nam magnitudo infinitum ſecari, minuique poteſt, & cumulus

cumulus,qui ex ea ſectione conſurgit,in infinitum etiam creſcet.

g *Phyſici autem.*] Docet Phyſicos,hoc eſt,eos , qui motum,& generationem,interitumque rerum naturalium admiſere,principio infinitatem non per ſe, ſed quaſi quidpiam aduentitium attribuiſſe.Ponebant enim aliam quandam naturam, vt aquam, vel aërem,cui infinitudo conueniret,non tamen vti ratio ſubſtantiæ,ſicuti Pythagorici,& Plato exiſtimarunt. Horum autem dogmata particulatim recenſet , de quibus iam libro primo huius operis luculentè egimus.

τῶν δὲ πεπερασμένα ποιούντων στοιχεῖα, οὐδεὶς ἄπειρα ποιεῖ· ὅσοι δ' ἄπειρα ποιοῦσι στοιχεῖα, καθάπερ Ἀναξαγόρας καὶ Δημόκριτος, ὁ μὲν ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν, ὁ δ' ἐκ τῆς πανσπερμίας τῶν σχημάτων, τῇ ἁφῇ συνεχὲς τὸ ἄπειρον εἶναι φασί· καὶ ὁ μὲν, ὁτιοῦν μόριον εἶναι ὁμοίως μῖγμα τῷ παντὶ, διὰ τὸ ὁρᾶν ὁτιοῦν ἐξ ὁτουοῦν γιγνόμενον· ἐντεῦθεν γὰρ ἔοικε καὶ τὸ ὁμοῦ ποτὲ πάντα χρήματα φάναι εἶναι, οἷον ἥδε ἡ σὰρξ καὶ τόδε τὸ ὀστοῦν, καὶ οὕτως ὁτιοῦν· καὶ πάντα ἄρα· καὶ ἅμα τοίνυν· ἀρχὴ γὰρ οὐ μόνον ἐν ἑκάστῳ ἐστὶ τῆς διακρίσεως, ἀλλὰ καὶ πάντων· ἐπεὶ γὰρ τὸ γιγνόμενον ἐκ τοῦ τοιούτου γίνεται σώματος, πάντων δ' ἐστὶ γένεσις πλὴν οὐχ ἅμα, καί τινα ἀρχὴν εἶναι δεῖ τῆς γενέσεως. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ὃν ἐκεῖνος καλεῖ νοῦν. ὁ δὲ νοῦς, ἀπ' ἀρχῆς τινὸς ἐργάζεται νοήσας· ὥστε ἀνάγκη ὁμοῦ (πάντα) ποτ' εἶναι, καὶ ἄρξασθαί ποτε κινούμενα. Δημόκριτος δὲ, οὐδὲν ἕτερον ἐξ ἑτέρου γίγνεσθαι τῶν πρώτων φησίν· ἀλλ' ὅμως αὐτό τὸ κοινὸν σῶμα ἁπάντων ἐστὶν ἀρχὴ, μεγέθει κατὰ τὰ μόρια καὶ σχήματι διαφέρον. ὅτι μὲν οὖν προσήκουσα τοῖς φυσικοῖς ἡ θεωρία, δῆλον ἐκ τούτων. εὐλόγως δὲ καὶ ἀρχὴν αὐτὸ τιθέασι πάντες· οὔτε γὰρ μάτην οἷόν τε αὐτὸ εἶναι, οὔτε ἄλλην αὐτῷ ὑπάρχειν δύναμιν, πλὴν ὡς ἀρχήν. ἅπαντα γὰρ ἢ ἀρχὴ, ἢ ἐξ ἀρχῆς· τοῦ δὲ ἀπείρου οὐκ ἔστιν ἀρχή· εἴη γὰρ ἂν αὐτοῦ πέρας. ἔτι δὲ καὶ ἀγένητον καὶ ἄφθαρτον, ὡς ἀρχή τις οὖσα. τό, τε γὰρ γενόμενον, ἀνάγκη λαβεῖν τέλος· καὶ τελευτὴ πάσης ἐστὶ φθορᾶς. διὸ, καθάπερ λέγομεν, οὐ ταύτης ἀρχὴ, ἀλλ' αὕτη τῶν ἄλλων εἶναι δοκεῖ, καὶ περιέχειν ἅπαντα καὶ πάντα κυβερνᾶν, ὥς φασιν ὅσοι μὴ ποιοῦσι παρὰ τὸ ἄπειρον ἄλλας αἰτίας, οἷον νοῦν, ἢ φιλίαν· καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ θεῖον· ἀθάνατον γὰρ καὶ ἀνώλεθρον, ὥσπερ φησὶν ὁ Ἀναξίμανδρος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν φυσιολόγων.

τῷ

Eorum autem, qui finita faciunt elemẽta, nullus facit infinita : ſed qui elementa infinita ſtatuunt, vt Anaxagoras & Democritus , ij omnes infinitum tactu continuum eſſe aiunt; ille quidem è partibus ſimilibus , hic verò ex omnium figurarum ſeminario. Atque etiã ille Textus 28.
quamuis partem non ſecus , ac vniuerſum admiſtionem eſſe,propterea quod rem quamuis è quauis fieri conſpiceret. Nam & hinc videtur dixiſſe res omnes aliquando ſimul fuiſſe, vt hãc carnem,& hoc os,& ita rem quamuis ; quam ob rem & omnia:igitur & ſimul. Principium enim ſecretionis non ſolùm eſt in vnoquoque, ſed etiam omnium. Cùm enim id quod gignitur,ex huiuſmodi gignatur corpore,omnia autem gignantur,quanquam non ſimul , aliquod quoque generationis principium eſſe neceſſe eſt.Illud verò vnum eſt , quod ille mentem nominat , quæ quidem à principio aliquo intelligẽdo agit. Quamobrem neceſſe eſt aliquã- Textus 29.
do ſimul fuiſſe,moueríque olim cœpiſſe. Democritus autem nullum primorum corporum aliud ex alio fieri ait ; ſed commune tamen corpus partium magnitudine, & figura differens omnium principium eſt. Hanc igitur contemplationem Phyſicos decere ex his eſt perſpicuũ. h Porro principium ipſum eſſe probabiliter Textus 30.
omnes ponunt: nec enim fruſtra eſſe , nec vlla alia vis præterquam principij in eo ineſſe poteſt. Etenim omnia aut ſunt principium , aut ex principio. Infiniti autem principium non eſt,quod finis quoq; eius eſſet. i Præterea ingenitum & interitus expers , veluti principiũ ſit quoddam. Quod enim genitum eſt , finem id habeat neceſſe eſt:omnis autem interitus eſt finis. Quare vt dicimus,huius principium non eſt, ſed aliorum eſſe ipſum videtur, atque etiã omnia continere,regeréq; omnia, vt ij inquiũt quicunque alias cauſas, vt mentem, aut amicitiam,præter infinitum non faciunt : hócq; diuinum eſſe ; immortale enim , & quod perire nequeat, vt Anaximander ait,plurimiq; eorũ, qui de natura diſſerunt.

k *Quin*

Veteres infinitum,principium eſſe ſtatuerunt.

h *Porro principium*] Laudat veteres Philoſophos non quòd infinitum inuexerint; ſed quia cùm illud poſuiſſent,veriſimili ratione principium eſſe dixerunt. Enim verò infinitum ſi eſt,fruſtra eſſe non poteſt , eſſet autem fruſtra ſi principij vim non haberet. Nam quidquid in rerum natura exiſtit aut principium eſt,aut ex principio, infinitum

autem ex principio eſſe non poteſt, quia omne id quod habet principium, etiam finem habet; ratio autem finis infiniti eſſentiam demolitur.

Hæc tamen ratio cùm non ſeruet idem principij ſignificatum, ſed à principio temporis ad principium magnitudinis tranſeat, eodem vitio laborat; quo ratio Meliſſi, quam Ariſtoteles primo huius operis cap. 2. vt captioſam, & ineptam improbauit. Itaque eam Ariſtoteles non vt propriam, aut ex ſuo ſenſu, ſed ex veterum, qui infinitum ponebant, diſputatione adduxit, vt, præter alios, annotauit hoc loco D. Thomas; etſi Græci interpretes eiuſmodi probationem tanquam Ariſtotelicam communire, tuerique adnitantur.

Infinitum ingenitum qui poſuerunt.

i *Præterea ingenitum*] Aiebant præterea infinitatis auctores infinitum eſſe ingenitum, & indiſſolubile, quod in Platonis Phædone legitur. Id autē ex eo ſuadebant, quia quidquid gignitur finem habet, omniſque interitus, finis quidam eſt Denique aiebant infinitum eſſe diuinum quid, & omnia continere, ac regere. Et huius quidem dogmatis aſſertores fuere qui alias cauſſas præter infinitum non aſſignabant, vt Anaximander.

τοῦ δ' εἶναί τι ἄπειρον, ἡ πίστις ἐκ πέντε μάλιστ' ἂν συμβαίνοι σκοποῦσιν· ἔκ τε τοῦ χρόνου οὗτος γὰρ ἄπειρος· καὶ ἐκ τῆς ἐν τοῖς μεγέθεσι διαιρέσεως· χρῶνται γὰρ καὶ οἱ μαθηματικοὶ τῷ ἀπείρῳ· ἔτι, τῷ οὕτως ἂν μόνως μὴ ὑπολείπειν γένεσιν καὶ φθοράν, εἰ ἄπειρον εἴη, ὅθεν ἀφαιρεῖται τὸ γιγνόμενον. ἔτι, τῷ τὸ πεπερασμένον ἀεὶ πρός τι περαίνειν. ὥστε ἀνάγκη μηδὲν εἶναι πέρας, εἰ ἀεὶ περαίνειν ἀνάγκη ἕτερον πρὸς ἕτερον. μάλιστα δὲ καὶ κυριώτατον, ὃ τὴν κοινὴν ποιεῖ ἀπορίαν πᾶσι· διὰ γὰρ τὸ ἐν τῇ νοήσει μὴ ὑπολείπειν, καὶ ὁ ἀριθμὸς δοκεῖ ἄπειρος εἶναι, καὶ τὰ μαθηματικὰ μεγέθη, καὶ τὸ ἔξω τοῦ οὐρανοῦ. ἀπείρου δ' ὄντος τοῦ ἔξω, καὶ σῶμα ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, καὶ κόσμοι· τί γὰρ μᾶλλον τοῦ κενοῦ ἐνταῦθα, ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' εἴπερ μοναχοῦ, καὶ πανταχοῦ ἀνάγκη εἶναι τὸν ὄγκον, ἅμα δ' εἰ καὶ ἔστι κενόν, καὶ τόπος ἄπειρος, καὶ σῶμα ἄπειρον ἀναγκαῖον εἶναι· τὸ γὰρ ἐνδέχεσθαι τοῦ εἶναι οὐδὲν διαφέρει ἐν τοῖς ἀιδίοις. ἔχει δ' ἀπορίαν ἡ περὶ τοῦ ἀπείρου θεωρία· καὶ γὰρ μὴ εἶναι τιθεμένοις πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, καὶ εἶναι. ἔτι δὲ πῶς ἐστι, πότερον ὡς οὐσία, ἢ ὡς συμβεβηκὸς καθ' αὑτὸ φύσει τινί, ἢ οὐδετέρως· ἀλλ' οὐδὲν ἧττον ἔστιν ἄπειρον, ἢ ἄπειρα τῷ πλήθει.

μάλιστα

k *Quinq; autem ſunt, quæ infinitum quiddam eſſe his, qui animaduertunt, fidem faciāt, tempus; hoc enim eſt infinitum: diuiſio, quæ eſt in magnitudine, quandoquidem & Mathematici infinito vtuntur. Præterea quod hoc tantummodo generatio, & interitus nunquam deficiant, ſi infinitum ſit, ex quo id, quod fit, auferatur.* l *Eo etiam quòd finitum ad aliquid ſemper terminatur, vt neceſſe ſit nullum eſſe terminum, ſed aliud ad aliud terminari ſemper neceſſe eſt.* m *In primis verò, & maximè propriè illud eſt, quod cōmunem omnibus dubitationem ingerit. Quod enim cogitationis nullus ſit finis, & numerus infinitus eſſe videtur, & mathematica magnitudines, & id quod eſt extra cœlum. Id verò, quod extra eſt, ſi infinitum ſit, corpus quoque infinitum videtur eſſe, atque etiam mundi. Cur enim potius in hac inanis parte, quàm in illa? quare ſi vno in loco, vbique etiam neceſſe eſt molem eſſe. Iam verò ſi inane ſit, locum quoque & corpus infinitum neceſſe eſt eſſe. Nanq; in ſempiternis poſſe & eſſe idem valent.* n *Habet autem dubitationem contemplatio, quæ eſt de infinito. Multa enim, quæ eſſe non poſſunt his qui ipſum ponunt eſſe, & iis qui ponunt nō eſſe, eueniunt. Præterea vtro ſit modo, vtrum vt ſubſtantia, an vt accidens per ſe alicui naturæ, an neutro modo, ſed nihilominus ſit infinitum, aut infinita numero.* *Maxi*

Textus 31.

Textus 32.

Textus 33.

Rationes antiquorū ad ponendum infinitum.

k *Quinque autem*] Multas hoc loco rationes congerit, quibus antiqui Philoſophi ad ponendum infinitum adduci poterant. Prima ratio eſt, quia tempus cum principio & fine careat, neceſſariò infinitatem obtinet. Secunda, quia quælibet magnitudo poteſt infinitè diuidi, vt conſtat ex placitis Mathematicorum, qui data qualibet linea partem aliquam ab ea auferri iubent, deinde aliam, atque aliam infinitè minorem ſine termino: item quia præcipiunt quamlibet datam lineam in duas æquales partes ſecare, & quolibet aſſignato triangulo, alium minorem deſcribere. Tertia, quia rerum diſſolubilium ortus & interitus perennis eſt; nec vllum vnquam habebit finem Quod eſſe nequit niſi rebus gignendis infinita materia ſubminiſtretur. Si enim finita eſſet, iam diu fuiſſet exhauſta, cum neceſſe ſit omne finitum ablatione finiti tandem abſolui.

l *Et etiam quod,*] Quarta ratio eſt; quia omne finitum corpus ab alio ſuperiori coerceatur, & terminetur oportet. Quare aut in magnitudinibus dandus erit infinitus progreſſus, aut deuenietur ad aliquod corpus, quod non iam ab alio contineatur. Ex quorum primo ſequitur dari infinitam multitudinem: ex poſteriori dari magnitudinem infinitam.

m *In primis verò*] Quinta ratio eſt à noſtræ mentis cogitatione, quæ nullis tenetur limitibus. Nam quouis numero & magnitudine data, maiorem concipit, & quemcunque terminum extra cœlum figit, vlterius ſubinde progreditur. Quod eſſe non poteſt, niſi hæc infinita re ipſa dentur; ſiquidem vt quæque res ad eſſe, ita ad ſui cognitionem ſe ſe habet. Adde quòd aut extra cœli ambitum corpus aliquod eſt, aut infinitum ſpatium inane. Si detur primum, cum nulla maior ſit ratio, cur corpus in hac, quàm in illa parte ſpatio conſiſtat; vtique erit infinitum corpus, à quo totum id ſpatium occupetur. Si autem poſterius admittatur: cùm vacuum nihil aliud ſit, quàm locus poteſtate, aptitudinem-ve habens ad cohibenda in ſe corpora; cumque in perpetuis eſſe & poſſe non differant, confitendum erit extare actu infinitum corpus eo loci contentum. Hac fere ratione vſus fuit Epicurus ad mundorum infinitatem inducendam; quam Lucretius 2. Poëmatis ſui libro decantauit. Obſerua hic Peripateticum illud axioma, In æternis eſſe & poſſe idem valent; cuius veritatem 8. huius operis expendemus.

Vt quæq; res ſe habet ad eſſe, ita & ad ſui cognitionem.

In æternis non differunt eſſe, & poſſe.

Quæſtio de infinito in vtramque partem anceps.

n *Habet autem dubitationem.*] Quæſtionem de infinito ancipitem eſſe ait; quòd ſiue id ponatur, ſiuè negetur, in vtramque partem incommoda occurrãt, & dubia, quæ non facilem habeant explicatum: atque inter alia, vtrum infinitum ſubſtantia, an accidens ſit, aut neutrum horum. Maximè verò ad Phyſicum pertinere ait diſquirere, vtrum aliqua magnitudo ſubiecta ſenſibus infinita ſit. Infinitudo enim rerum ſenſus effugientium ad alias ſpectat diſciplinas.

μάλιστα δὲ φυσικοῦ ἐστιν ἐπισκέψασθαι, εἰ ἔστι μέγεθος αἰσθητὸν ἄπειρον. πρῶτον οὖν διοριστέον, ποσαχῶς λέγεται τὸ ἄπειρον. ἕνα μὲν τρόπον, τὸ ἀδύνατον διελθεῖν, τῷ μὴ πεφυκέναι διιέναι, ὥσπερ ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἄλλως δέ, τὸ διέξοδον ἔχον ἀτελεύτητον· ἢ ὃ μόγις, ἢ ὃ πεφυκὸς ἔχειν, μὴ ἔχει δὲ διέξοδον, ἢ πέρας. ἔτι ἄπειρον ἅπαν, ἢ κατὰ πρόσθεσιν, ἢ κατὰ διαίρεσιν, ἢ ἀμφοτέρως.

Κεφά.

Maximè autem Phyſici eſt conſiderare ſit ne magnitudo infinita, quæ ſenſu comprehendatur. o *Primum itaque definiẽdum eſt quot modis infinitum dicatur. Primo quidem modo id, cuius tranſitus eſſe nõ poteſt, propterea quod habile non ſit vt tranſeatur; quemadmodum vox inuiſibilis dicitur. alio id, quod tranſitum habet, ſed ad eius finem nunquam venitur; aut quod vix.* p *Aut quod aptum quidem eſt habere, non tamen habet tranſitum, aut finẽ. Præterea infinitum omne, aut additione, aut diuiſione, aut vtróque modo.* CAP. Textus 14.

o *Primum itaque*] Exponit varias infiniti ſignificationes, vt ambiguitate depoſita, controuerſia aptiùs diiudicetur. In primis ergo infinitum id dicitur, per quod tranſitus eſſe non poteſt, vt punctum, & anima, quo etiam modo vox inuiſibilis appellatur, quòd apta non ſit, vt ſub audiendi ſenſum recidat. Secundò dicitur infinitum, quod habet quidem tranſitum, ſed abſque fine, idest, quod aptum eſt, vt per illud trãſiri queat, nunquam tamen ad eius metam peruenitur, vt linea in infinitum porrecta, ſi daretur. Tertiò id, quod etſi terminum vendicet, vix tamen, aut cum magno labore perfici poteſt: vt labyrinthus, qui vias in ſe identidem recurrentes, & inexplicabilem exitum habebat.

Diuerſa infiniti ſignificata.

p *Aut quod aptum quidem eſt.*] Quartò, dicitur id, quod aptum eſt habere tranſitum, & terminum; non tamen habet; quo pacto, vt Philoponus, & Alexander explicant, circulus infinitus vocatur, quia cùm poſſit in eo deſignari punctum, quod initium tranſitus ſit; nullum tamen ex ſe actu deſignatum continet. Quintò, id, quod infinitam adiectionem capit, vt numerus; aut infinitam diſſectionem, vt magnitudo; aut vtrumque, vt eadem magnitudo. Enim verò quocunque numero dato, poteſt dari alius maior, addita vnitate, ita vt in infinitum nouo ſemper incremento augeſcat; & quælibet magnitudo poteſt in duas partes diduci, atque vna earum rurſus in duas alias diuidi; quarum vna priori addatur, ita vt illi fiat perpetua in cumulum adiectio; alteri perpetua detractio.

Quocunque numero dato poteſt dari maior.

Κεφάλαιον ι.

Χωριστὸν μὲν οὖν εἶναι τὸ ἄπειρον τῶν αἰσθητῶν, αὐτό τι ὂν ἄπειρον, οὐχ οἷόν τε. εἰ γὰρ μήτε μέγεθός ἐστι, μήτε πλῆθος, ἀλλ' οὐσία αὐτό ἐστι τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ συμβεβηκός, ἀδιαίρετον ἔσται· τὸ γὰρ διαιρετὸν, ἢ μέγεθος ἔσται, ἢ πλῆθος· εἰ δὲ ἀδιαίρετον, οὐκ ἄπειρον, εἰ μὴ ὡς ἡ φωνὴ ἀόρατος. ἀλλ' οὐχ οὕτως, οὔτε φασὶν εἶναι οἱ φάσκοντες εἶναι τὸ ἄπειρον, οὔτε ἡμεῖς ζητοῦμεν, ἀλλ' ὡς ἀδιέξοδον. εἰ δὲ κατὰ συμβεβηκός ἐστι τὸ ἄπειρον, οὐκ ἂν εἴη στοιχεῖον τῶν ὄντων, ᾗ ἄπειρον· ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἀόρατον τῆς διαλέκτου, καίτοι ἡ φωνή ἐστιν ἀόρατος. ἔτι πῶς ἐνδέχεται εἶναί τι αὐτὸ ἄπειρον, εἴπερ μὴ καὶ ἀριθμὸν καὶ μέγεθος, ὧν ἐστι καθ' αὑτὸ πάθος τι τὸ ἄπειρον; ἔτι γὰρ ἧττον ἀνάγκη, ἢ τὸν ἀριθμὸν, ἢ τὸ μέγεθος. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται εἶναι τὸ ἄπειρον, ὡς ἐνεργείᾳ ὂν, καὶ ὡς οὐσίαν, καὶ ἀρχήν· ἔσται γὰρ ὁτιοῦν αὐτοῦ ἄπειρον τὸ λαμβανόμενον, εἰ μεριστόν. τὸ γὰρ ἀπείρῳ εἶναι, καὶ ἄπειρον, τὸ αὐτό· εἴπερ οὐσία τὸ ἄπειρον, καὶ μὴ καθ' ὑποκειμένου. ὥστ' ἢ ἀδιαίρετον, ἢ εἰς ἄπειρα διαιρετόν· πολλὰ δ' ἄπειρα ἀδύνατον τὸ αὐτὸ εἶναι. ἀλλὰ μὴν ὥσπερ ἀέρος ἀὴρ μέρος, οὕτω καὶ ἄπειρον ἀπείρου, εἴγε οὐσία ἐστὶ καὶ ἀρχή. ἀμέριστον ἄρα καὶ ἀδιαίρετον. ἀλλ' ἀδύνατον τὸ ἐντελεχείᾳ ὂν ἄπειρον· ποσὸν γάρ τι εἶναι ἀναγκαῖον. κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ὑπάρχει τὸ ἄπειρον· ἀλλ' εἰ οὕτως, εἴρηται ὅτι οὐκ ἐνδέχεται αὐτὸ ἀρχὴν λέγειν· ἀλλ' ἐκεῖνο ᾧ συμβέβηκε, τὸν ἀέρα, ἢ τὸ ἄρτιον. ὥστε ἀτόπως ἂν ἀποφαίνοιντο οἱ λέγοντες οὕτως, ὥσπερ οἱ Πυθαγόρειοι φασιν.

ἅμα

CAP. V.

Separatũ [a] igitur à rebus ſenſilibus infinitum eſſe, quod ipſum per ſe ſit infinitum, non poteſt. Ipſum enim infinitum ſi nec magnitudo ſit, nec multitudo, ſed ſubſtantia & nõ accidens, diuidi non poterit: nam quod diuiduũ eſt, aut magnitudo eſt, aut multitudo. Si verò diuidi non poteſt infinitum non eſt, niſi vt vox inuiſibilis. Sed hoc modo infinitum neque illi ponunt, qui aiunt ipſum eſſe, neque nos ſcrutamur; ſed vt id, quod non poteſt trãſiri. [b] Quod ſi ex accidente ſit infinitum, eorum quæ ſunt elementum non erit, quatenus infinitũ, vt nec lingua inuiſile, quãquã inuiſilis ſit vox [c] Quonam item pacto aliquid per ſe infinitũ eſſe poteſt ſi neque numerus eſt, neque magnitudo, quorum per ſe eſt affectio quædam infinitũ: minus enim eſſe neceſſe eſt, quam magnitudinem aut numerum. [d] Perſpicuum verò etiam eſt infinitum ita eſſe non poſſe vt id, quod actu eſt, & vt ſubſtantiam, & principium. Si enim conſtet partibus, quidquid eius accipias, erit infinitum. Nam infiniti eſſentia, & infinitum ſunt idem, ſi infinitum ſubſtantia eſt, & de ſubiecto non dicitur. Aut igitur diuidi non poteſt, aut infinitè diuiduum eſt. Vt autem res eadẽ multa ſit infinita, fieri non poteſt. At quemadmodum aëris pars aër eſt, ita & infiniti infinitum ſiquidem ſubſtantia eſt, & principium: partibus igitur vacat, & diuidi non poteſt: ſed actu infinitum eſſe non poteſt, quantum enim quiddam neceſſe eſſet. [e] Ex accidenti igitur eſt infinitum. Sed ſi ita ſit, dictum eſt principium ſtatui ipſum non poſſe; ſed illud cui accidit: aërem, aut parem. Quare abſurdum enuntiant, qui ita aiunt, vt Pythagorici.

Textus 35.

Textus 36.

Textus 37.

Textus 38.

Infinit

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Non dari infinitum.

Subſtantia in ſe ſpectata eſt inſectilis.

Separatum a igitur.] Eorum dogma, qui infinitam ſubſtantiam à rebus ſenſilibus abiunctam ponebant, coarguit; diſputátque in hunc modum. Nullum inſectile eſt infinitum: ſed omnis ſubſtantia in ſe præcisè conſiderata eſt inſectilis: ergo nulla eſt infinita: niſi fortè eo modo, quo vox inuiſilis appellatur. De qua tamen infinitudine, non loquuntur aduerſarij, neque nos: qui tantùm diſquirimus vtrum ne aliqua magnitudo in infinitum protenſa exiſtat. Aſſumptio probatur, quia omne diuiduum, aut eſt multitudo aut magnitudo.

Præoccupatio.

b *Quod ſi ex accidente.*] Reſponderet fortaſſe quiſpiam illam ſubſtantiam, non per ſe; ſed ex accidente diuiduam eſſe, videlicet ratione quantitatis, ſicque per accidens infinitam eſſe poſſe. Hoc refellit; quia iam talis ſubſtantia, quà infinita, non foret rerum elementum, vti Plato eius infiniti aſſertor volebat: ſicuti nec inuiſile eſt elementum linguæ, ſermoniſue; licet vox, quæ ſermonis materia elementúmque dicitur, inuiſilis ſit, propterea quod inuiſile, accidentariò ei competat; cùm tamen elementum, rei, cuius

Plato cuius infiniti aſſertor fuerit.

ele

elementum eſt, per ſe, atque intrinſecè conueniat.

Omnis quantitas aut finita, aut infinita eſt.

c *Quonam enim.*] Alia ratione confirmat non dari infinitam ſubſtantiam. Minùs, inquit, poteſt à quantitate infinitum, quàm ab infinito quantitas ſeparari; quandoquidem plus à ſubiecto affectio, quam ab affectione ſubiectum pendet: atqui non poteſt dari quantitas, quæ finita, vel infinita non ſit: ergo nec dabitur finitudo, vel infinitudo extra quantitatem: & ex conſequenti nulla ſubſtantia per ſe, ac vi ſua infinita eſſe poterit.

Non dari ſubſtantiam infinitam contra Pythagoricos.

d *Perſpicuum verò eſt.*] Non dari ſubſtantiam actu infinitam, & quæ rerum principium ſit, vti Pythagorici aiebant, ex eo ſuadet: quia oporteret eam eſſe quid ſimplex, quale eſt omne principium, & eiuſdem rationis partibus conſtare. Vnde ſequeretur quamlibet eius portionem infinitam eſſe. Quòd ſi velint eam ſubſtantiam carere partibus, in quas poſſit diuidi; id ex eo confutat, quia infinitum omne quantum eſſe oportet, atque adeo ſectile in partes.

e *Ex accidenti igitur.*] Colligit ex dictis ſi quod infinitum detur, id non per ſe, ſed ex accidente infinitum eſſe poſſe. Quo fit vt infinitum, qua tale, principium eſſe nequeat; ſed id tantùm, cui infinitudo conuenit, vt aër, quod Anaximenes: vel numerus par, quod Pythagorici ſtatuebant. Quare & ij etiam incuſandi ſunt, qui Pythagorico more ſubſtantiam ponunt infinitam, & nihilominùs in partes ſectilem eſſe volunt.

f Sed

ἅμα γὰρ οὐσίαν ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, καὶ μερίζουσιν. ἀλλ' ἴσως, αὕτη μὲν ἐστὶ καθόλου ἡ ζήτησις μᾶλλον, εἰ ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον καὶ ἐν τοῖς μαθηματικοῖς εἶναι, καὶ ἐν τοῖς νοητοῖς, καὶ ἐν τοῖς μηδὲν ἔχουσι μέγεθος. ἡμεῖς δ' ἐπισκοποῦμεν περὶ τῶν αἰσθητῶν καὶ, περὶ ὧν ποιούμεθα τὴν μέθοδον· ἆρ' ἔστιν ἐν αὐτοῖς, ἢ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον ἐπὶ τὴν αὔξησιν. λογικῶς μὲν οὖν σκοπουμένοις, ἐκ τῶνδε δόξειεν ἂν οὐκ εἶναι· εἰ γάρ ἐστι σώματος λόγος τὸ ἐπιπέδῳ ὡρισμένον, οὐκ ἂν εἴη σῶμα ἄπειρον, οὔτε νοητὸν, οὔτε αἰσθητόν. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἀριθμὸς οὕτως ὡς κεχωρισμένος καὶ ἄπειρος· ἀριθμητὸν γὰρ ὁ ἀριθμὸς, ἢ τὸ ἔχον ἀριθμόν. εἰ οὖν τὸ ἀριθμητὸν ἐνδέχεται ἀριθμῆσαι, καὶ διεξελθεῖν ἂν εἴη δυνατὸν τὸ ἄπειρον. φυσικῶς δὲ μᾶλλον θεωροῦσιν ἐκ τῶνδε. οὔτε γὰρ σύνθετον οἷόν τε εἶναι, οὔτε ἁπλοῦν. σύνθετον μὲν οὖν οὐκ ἔσται τὸ ἄπειρον σῶμα, εἰ πεπερασμένα τῷ πλήθει τὰ στοιχεῖα. ἀνάγκη γὰρ πλείω εἶναι, καὶ ἰσάζειν ἀεὶ τἀναντία, καὶ μὴ εἶναι ἓν αὐτῶν ἄπειρον· εἰ γὰρ ὁποσῳοῦν λείπεται ἡ ἐν ἑνὶ σώματι δύναμις θατέρου, οἷον εἰ τὸ πῦρ πεπέρανται, ὁ δ' ἀὴρ ἄπειρος· ἔστι δὲ τὸ ἴσον πῦρ τοῦ ἴσου ἀέρος τῇ δυνάμει ὁποσαπλασιονοῦν, μόνον δὲ ἀριθμόν τινα ἔχον· ὅμως φανερὸν, ὅτι τὸ ἄπειρον ὑπερβαλεῖ καὶ φθερεῖ τὸ πεπερασμένον. ἕκαστον δ' ἄπειρον εἶναι ἀδύνατον· σῶμα γάρ ἐστι τὸ πάντῃ ἔχον διάστασιν· ἄπειρον δὲ τὸ ἀπεράντως διεστηκός· ὥστε τὸ ἄπειρον σῶμα, πανταχῇ ἔσται διεστηκὸς εἰς ἄπειρον.

ἀλλὰ

Infinitum enim ſubſtantiam faciunt, ſimúlque in partes diſtribuunt. f *Sed hæc fortaſſe perſcrutatio cõmunior eſt; vtrũ infinitum eſſe poſſit & in Mathematicis, & in his, quæ intelligentiâ apprehenduntur, & in iis, quæ magnitudinẽ non habent. Nos autem cõſideramus vtrũ in his, quæ cadunt ſub ſenſum, & de quibus doctrinam conſcribimus, ſit nec ne ſit corpus accretione infinitum. Ac logicè quidem conſiderantibus ex talibus videri poſſit non eſſe.* g *Si enim corporis ratio ſit ſuperficie terminari, infinitum certè corpus nec quod mente, nec quod ſenſu apprehendatur vllo modo eſſe poterit. At neque numerus ita, vt ſeparatus & infinitus. Etenim numerus, aut id quod numerũ habet numerari poteſt. Si igitur fieri poteſt, vt ret numerabilis numeretur, infinitũ quoq; poterit tranſiri.* h *Magis autem naturaliter contemplantibus, ex hiſce: neque enim concretum id eſſe poteſt, neque ſimplex: concretum quidem corpus non erit infinitum, ſi elementa numero finita ſunt: neceſſe eſt enim plura eſſe & mutuam contrariorũ inter ſe eſſe æquabilitatem vnũq; eorum infinitum non eſſe. Etſi enim vnius vis ab altero quantũcunque vincetur (vt ſi ignis finitus ſit, aër infinit⁹, æquabiliq; ignis, æqualem vi aërem quantumuis multipla excedat, modo numerum quendam habeat) tamen conſtat futurum eſſe, vt infinitum vincat, idq; ad interitũ perducat, quod finitum eſt. Vnumquodque autem infinitũ eſſe non poteſt. Corpus enim eſt, quod omnẽ in partem extenditur, quod autem eſt infinitum abſque vllo termino extenſum eſt. Quare corpus* i *infinitum omni ex parte in immenſum erit extenſum.*

Textus 39.

Textus 40.

Textus 41.

Textus 42.

Textus 43.

i At

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἓν καὶ ἁπλοῦν εἶναι ἐνδέχεται τὸ ἄπειρον σῶμα, οὔτε ὡς λέγουσί τινες τὸ παρὰ τὰ στοιχεῖα, ἐξ οὗ ταῦτα γεννῶσιν, οὔθ' ἁπλῶς. εἰσὶ γάρ τινες οἳ τοῦτο ποιοῦσι τὸ ἄπειρον, ἀλλ' οὐκ ἀέρα, ἢ ὕδωρ, ὅπως μὴ τἆλλα φθείρηται ὑπὸ τοῦ ἀπείρου αὐτῶν. ἔχουσι γὰρ πρὸς ἄλληλα ἐναντίωσιν, οἷον ὁ μὲν ἀὴρ ψυχρός, τὸ δ' ὕδωρ ὑγρόν, τὸ δὲ πῦρ θερμόν. ὧν εἰ (ἦν) ἓν ἄπειρον, ἐφθάρτο ἂν ἤδη τἆλλα.

νῦν

i *At neque vnum, & ſimplex infinitum corpus eſſe pōt, nec (vt nonnulli volunt) id quod eſt præter elementa; è quo illa generant, nec omnino, ſunt enim nonnulli, qui id faciunt infinitum, non aerem, aut aquam, ne ab eo, quod inter illa infinitum eſt, cætera interimantur. quandoquidem inter ſe contraria ſunt, vt aer frigidus eſt, aqua humida, ignis autem calidus: quorum vnum ſi infinitum eſſet, reliqua iam periiſſent.* Textus 44.

Nunc

f *Sed hæc fortaſſe.*] Superior diſputatio de infinito, aliquantulum extra limites Naturalis Philoſophiæ diuagata eſt, quia vniuerſalior erat, & communior. Nunc igitur in ſolis rebus ſubiectis ſenſui, quæ Phyſicæ conſiderationis propriæ ſunt, de infinito inquiſitionem facere ſtatuit. Primùmque veriſimilibus rationibus; quas logicas appellat; deinde firmis, neceſſarijsque argumentis oſtendit non poſſe in natura infinitum dari.

Impugnat infinitum locis rationibus.

g *Si enim corporis ratio*] In primis ergo ita diſſerit. Nihil, quod ſuperficie clauditur, infinitum eſſe poteſt: omne corpus ſuperficie clauditur. Nullum igitur corpus poteſt eſſe infinitum. Secundò ita Nihil, quod numerando comprehendi, & abſolui poteſt, infinitudinem habet, cum infinitum ſit id; quod abſolui nequit: ſed omnis numerus; & id omne, quod numerum habet, poteſt numerando abſolui, Nihil igitur tale infinitum eſt.

Infinitum eſt, quod abſolui non poteſt.

h *Magis autem naturaliter.*] Ratione alia magis Phyſica, hoc eſt, à principijs naturæ, & ab ingenio naturalium corporum deſumpta, concludit non poſſe dari corpus infinitum. Quod item primo de cœlo non abſimili argumento comprobauit. Neceſſe eſt, inquit, omne corpus, aut ex elementis concretum eſſe, aut ſimplex: ſed neutrum horum infinitum eſſe poteſt: ergo &c. Minor, quoad priorem partem ſuadetur; quia cùm elementa quatuor tantùm ſint, conſtaret vtique eiuſmodi corpus certis numero elementis. Quare vel omnia terminatam haberent magnitudinem, ſicque finitam molem efficerent: quia quod ex certis partibus terminatæ magnitudinis coaleſcit; finitum eſt: vel vnum aliquod ex ijs, aut plura, aut omnia infinitam molem vendicarent. Quod fieri non poteſt, quia oporteret vnum illud infinitum elementum, vt ignem v. cau. reliqua omnia extinguere, & in ſe conuertere: quandoquidem ſupra omnem menſuram proportionis, quoduis finitum agendi acrimonia & efficacitate vinceret. Eadémque ratione patet non poſſe plura ex ijs elementis infinita præpollere magnitudine. Nec item omnia, quia vnumquodque eorum mole ſua totam infiniti ſpatij capacitatem obſideret.

Omne corpus aut eſt ſimplex, aut ex elementis compoſitum.

k *At neque vnum & ſimplex.*] Supereſt confirmanda altera aſſumptionis pars, videlicet non dari corpus ſimplex infinitum. Agit autem in præſentia Ariſtoteles tantùm de corpore ſimplici rectam lationem ſubeunte, acturus nimirum de eo; quod in orbem voluitur in libris de cœlo, vbi nullum eiuſmodi infinitatem habere demonſtrat. Non dari ergo prædictum corpus infinita mole præditum, ex iis, quæ paulò ante dicta ſunt, facile conuincitur. Nam & alia corpora interimeret, & nulli alteri locum daret. At enim quia, vt primo huius operis explicatum eſt, quidam rerum principium; non aliquod elementum, ſed medium quid inter ea contrarietatis expers, fecère; quod quiſpiam diceret, abſque aliorum vaſtitate, & incommodo infinitatem habere poſſe, vtpote contraria vi, quia perniciem molitur, deſtitutum; id quoque refutat Ariſtoteles, probans non dari eiuſmodi corpus; etiam infinitatis incommodis ſublatis; cùm nec ſub ſenſum cadat, vt cætera, nec in miſtorum veniat compoſitionem, ſicuti nec in id miſta diſſoluuntur.

Quidam medium aliquid inter elementa principium cōſtituerunt.

k *Neque*

νῦν δὲ ἕτερόν φασιν εἶναι τὸ ἐξ οὗ ταῦτα. ἀδύνατον δ' ἀναπεισθεῖν, οὐχ ὅτι ἄπειρον (περὶ τούτου γὰρ κοινόν τι λεκτέον ἐπὶ παντὸς ὁμοίως καὶ ἀέρος, καὶ ὕδατος, καὶ ὁτουοῦν) ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστι τοιοῦτον αἰσθητὸν σῶμα παρὰ τὰ καλούμενα στοιχεῖα· ἅπαντα γὰρ ἐξ οὗ ἐστι, καὶ διαλύεται εἰς τοῦτο. ὥστε ἦν ἂν ἐνταῦθα παρὰ ἀέρα, καὶ πῦρ, καὶ γῆν, καὶ ὕδωρ ἄλλο τι· φαίνεται δ' οὐδέν. οὐδὲ δὴ πῦρ, οὐδ' ἄλλο τῶν στοιχείων οὐδὲν ἄπειρον ἐνδέχεται εἶναι. ὅλως γὰρ καὶ χωρὶς τοῦ ἄπειρον εἶναί τι αὐτῶν, ἀδύνατον τὸ πᾶν κἂν ᾖ πεπερασμένον, ἢ εἶναι ἢ γίνεσθαι ἕν τι αὐτῶν, ὥσπερ Ἡράκλειτός φησιν, ἅπαντα γίνεσθαί ποτε πῦρ. ὁ δὲ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τοῦ ἑνός, οἷον ποιοῦσι παρὰ τὰ στοιχεῖα οἱ φυσικοί· πάντα γὰρ μεταβάλλει ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἐκ θερμοῦ εἰς ψυχρόν. δεῖ δὲ περὶ παντὸς, καὶ ἐκ τῶνδε σκοπεῖν, εἰ ἐνδέχεται ἢ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητόν. ὅτι δὲ ὅλως ἀδύνατον εἶναι σῶμα ἄπειρον αἰσθητὸν, ἐκ τῶνδε δῆλον. πέφυκε γὰρ πᾶν τὸ αἰσθητὸν πού εἶναι, καὶ ἔστι τις τόπος ἑκάστου, καὶ ὁ αὐτὸς τοῦ μορίου καὶ παντός, οἷον ὅλης τε τῆς γῆς καὶ μιᾶς βώλου, καὶ πυρὸς καὶ σπινθῆρος· ὥστε εἰ μὲν ὁμοειδὲς, ἢ ἀκίνητον ἔσται, ἢ ἀεὶ οἰσθήσεται. καίτοι ἀδύνατον· τί γὰρ μᾶλλον κάτω ἢ ἄνω, ἢ ὁπουοῦν; λέγω δὲ, οἷον εἰ βῶλος εἴη, ποῦ αὕτη κινηθήσεται, ἢ ποῦ μενεῖ; ὁ γάρ τόπος ἄπειρος, τοῦ συγγενοῦς αὐτῇ σώματος. πότερον οὖν καθέξει τὸν ὅλον τόπον, καὶ πῶς; τίς οὖν καὶ ποῦ ἡ μονὴ καὶ ἡ κίνησις αὐτῆς; ἢ πανταχοῦ μενεῖ; οὐ κινηθήσεται ἄρα. ἢ πανταχοῦ κινηθήσεται; οὐκ ἄρα στήσεται. εἰ δ' ἀνόμοιον τὸ πᾶν, ἀνόμοιοι καὶ οἱ τόποι· καὶ πρῶτον μὲν οὐχ ἓν τὸ σῶμα τοῦ παντὸς, ἀλλ' ἢ τῷ ἅπτεσθαι· ἔπειτα, ἢ πεπερασμένα ταῦτ' ἔσται ἢ ἄπειρα τῷ εἴδει·

καὶ

Nunc verò aliud eſſe aiunt, è quo hæc ſint. Text. 45. *Huiuſmodi autem eſſe non poteſt, non quia infinitum (de hoc enim commune quid dicendum eſt, quod ad omne corpus; aërem quoque & aquam: & aliud quoduis, aqud attineat) ſed quod tale corpus, quod ſub ſenſum cadat, non eſt præter ea, quæ nuncupantur elementa. Cùm enim res omnis in id, è quo conſtat, diſſoluatur, aliud quidpiam præter ignem, & terram, & aquam hic eſſet, nullum autem conſpicitur.* k *Neque igitur ignis, neque aliud vllum elementum infinitum eſſe poteſt. Om-* Text. 46. *nino enim, & præter quam quod infinitum eſſe aliquod ipſorum aſtruatur, non poteſt vniuerſum (etſi finitum ſit) aut eſſe, aut fieri vnum quid ipſorum, quemadmodum ait Hera-* Text. 47. *clitus omnia quodam tempore deflagratura. Eadem verò ratio de vno eſt, quod præter elementa Phyſici faciunt. Omnia etenim è contrario in contrarium mutantur, vt è calido in frigidum. Eſt vero etiam ex his de corpore omni ſenſili conſiderandum, vtrum infinitum eſſe poſſit, an non.* l *Omnino autem ſenſile* Text. 48. *corpus infinitum eſſe non poſſe ex his conſtat: omne enim corpus ſenſile alicubi eſſe aptum eſt, & vniuſcuiuſque locus eſt aliquis, atque etiam partis, & totius eſt idem, vt totius terræ, & glebæ vnius, ignis & ſcintillæ: quare ſi vnius ſit formæ, aut immobile erit, aut ſemper feretur: quod fieri non poteſt. Cur enim deorſum magis, quam ſurſum, aut ad quemuis locum? Dico autem ſi ſit gleba, quonã ipſa mouebitur? aut vbinam quieſcet? Corporis enim, quod ei cognatum eſt, infinitus eſt locus. Vtrum igitur totum locum occupabit? & quomodo? quis igitur, & vbi eſt ipſius ſtatus & motus? An vbique quieſcit? non ergo mouebitur. An verò ad omnem locum mouebitur? non igitur ſtabit.* m *Quod ſi totum ex diſ-* Text. 49. *ſimilibus conſtet partibus, diſſimilia etiam erũt loca: & primum quidem vniuerſi corpus vnum non erit, niſi tactu: deinde hæc aut finita erunt ſpecie, aut infinita.*

Ac

Heraclitus omnia igni deflagratura prædicabat.

k *Neque igitur ignis,*] Probat mundum non poſſe aliquod ex elementis eſſe, etiam dempta infinitate; vt ignem, quo arſura omnia Heraclitus aiebat, aut aliud quid ab elementis diuerſum. Nam quicquid mutatur è contrario in cõtrarium mutatur; vt patet ex iis, quæ in primo huius operis diſputata ſunt: at vnum elementum ſibi ipſi aduerſari non poteſt, aut propriam perniciem intendere. Quare ſi vnum tantùm eiuſmodi corpus in natura exiſteret, omnis rerum generatio, & interitus omnino tolleretur, quod experientiæ palàm repugnat.

l *Omnino autem.*] Alia ratione ſenſilium corporum infinitatem impugnaturus, duo quædam præmittit. Alterum eſt, omne corpus ſub ſenſum cadens certum habere in mundo locum. Loquitur verò de corpore ſenſili duntaxat, quia Mathematicum non propriè locum vendicat. Alterum eſt. Totius & partis eundem eſſe locum naturalem.

His

Cuilibet corpori ſenſibili ſuũ deberi locum.

Totius, & partium idem locus.

His poſitis ita diſſerit. Si detur corpus aliquod ſimplex, vniuſque naturæ infinita mole præditum, id aut immobile erit, aut perpetuo ciebitur, imo nec mouebitur, nec quieſcet. Hæc autem abſurda ſunt, ergo &cæt. Probatur Maior Si enim terræ gleba ſumatur, ea nec mouebitur, nec quieſcet, ad quem enim feretur locum, aut in quo quieſcet? Nam cùm idem, vt antea ſumpſimus, & totius & partis locus ſit, & totum infinitorum locorum, verſus omnem differentiam, obtineat capacitatem; vtique non erit maior ratio cur in vnam potiùs, quàm in aliam partem commeet, nec cur in vna magis, quam in alia quieſcat. Proindéque cum in omnes partes ſimul ferri nequeat, neceſſariò quieſcet: cùm item in omnibus partibus eiuſdem ſpatij ſimul quieſcere non poſſit, neceſſariò mouebitur. Quare ſemper quieſcet, & ſemper mouebitur; & numquam mouebitur aut quieſcet.

Quæ ſpecie differunt non poſſunt inter ſe continuari.

m *Quod ſi totum*] Probat non poſſe dari corpus infinitum diſſimilium naturarum, hoc eſt ex partibus ſpecie differentibus concretum: haberent enim eiuſmodi partes loca ſimiliter ſpecie diſtincta, cùm loca corporibus reſpondeant. Et quidem ex partes non vnum aliquid continuum; ſed contiguum duntaxat efficerent; ſiquidem ea, quæ ſpecie diſtinguuntur non poſſunt in vnum quid continuatione, ſed ordine tantùm, aut alia eiuſmodi compoſitione coaleſcere. Vel igitur eiuſmodi partes eſſent finitæ, vel infinitæ. Si finitæ, cum efficiant infinitum, neceſſariò vna ex iis, aut plures infinitam molem obtinerent, quæ proinde cæteras ad interitum & perniciem raperet. Vnde & veteres quidam Phyſiologi infinitatis aſſertores, vt hoc abſurdũ effugerent; id quod à contrariis magis liberum, magiſque innoxium videbatur, infinitum poſuêre.

καὶ πεπερασμένα μὲν οὐχ οἷόν τε· ἔσται γὰρ τὰ μὲν ἄπειρα, τὰ δ' οὔ, εἰ τὸ πᾶν ἄπειρον, οἷον τὸ πῦρ, ἢ τὸ ὕδωρ. φθορὰ δὲ τὸ τοιοῦτον τοῖς ἐναντίοις, καθάπερ εἴρηται πρότερον. καὶ διὰ τοῦτο, οὐδεὶς τὸ ἓν καὶ ἄπειρον πῦρ ἐποίησεν, οὐδὲ γῆν, τῶν φυσιολόγων, ἀλλ' ἢ ὕδωρ, ἢ ἀέρα, ἢ τὸ μέσον αὐτῶν· ὅτι τόπος ἑκατέρου, δῆλος ἦν διωρισμένος. ταῦτα δ' ἐπαμφοτερίζει τῷ ἄνω καὶ κάτω. εἰ δ' ἄπειρα, καὶ ἁπλᾶ, καὶ οἱ τόποι ἄπειροι, καὶ ἔσται ἄπειρα τὰ στοιχεῖα· εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ πεπερασμένοι οἱ τόποι, καὶ τὸ ὅλον πεπεράνθαι ἀναγκαῖον· ἀδύνατον γὰρ μὴ ἀπαρτίζειν τὸν τόπον, καὶ τὸ σῶμα· οὔτε γὰρ ὁ τόπος ὁ πᾶς μείζων, ἢ ὅσον ἐνδέχεται τὸ σῶμα ἅμα εἶναι· ἅμα δ', οὐδ' ἄπειρον ἔσται τὸ σῶμα· οὔτε τὸ σῶμα μεῖζον, ἢ ὁ τόπος· ἢ γὰρ κενόν ἔσται τι, ἢ σῶμα οὐδαμοῦ πεφυκὸς εἶναι. Ἀναξαγόρας δ' ἀτόπως λέγει περὶ τῆς τοῦ ἀπείρου μονῆς· στηρίζειν γὰρ αὐτὸ αὑτό φησι τὸ ἄπειρον· τοῦτο δὲ, ὅτι ἐν αὑτῷ. ἄλλο γὰρ οὐδὲν περιέχει, ὡς ὅπου ἄν τι ᾖ, πεφυκὸς ἐνταῦθα εἶναι. τοῦτο δ' οὐκ ἀληθές· εἴη γὰρ ἄν τι που βίᾳ, καὶ οὐχ οὗ πέφυκεν. εἰ οὖν ὅτι μάλιστα μὴ κινεῖται τὸ ὅλον (τὸ γὰρ ἐν αὑτῷ στηριζόμενον, καὶ ἐν αὑτῷ ὄν, ἀκίνητον εἶναι ἀνάγκη) ἀλλὰ διὰ τί οὐ πέφυκε κινεῖσθαι, λεκτέον. οὐ γὰρ ἱκανὸν τὸ οὕτως εἰπόντα ἀπαλλάχθαι· κἂν γὰρ ὁτιοῦν ἄλλο οὐ κινούμενον· ἀλλὰ πεφυκέναι οὐδὲν κωλύει·

καὶ

Ac finita quidẽ eſſe non poſſunt: erunt enim alia infinita, alia non erunt, ſi vniuerſum ſit infinitum, vt ignis, aut aqua. Tale autem contrariis, vt antea dictum eſt, exitio eſt. Ob quã etiam cauſam Phyſicorum nemo ipſum vnum & infinitum ignem ſtatuit aut terram, ſed aut aquam, aut aërem, aut medium inter ea, quòd vtriuſque loca apertè eſſent deſinita: hæc autẽ ancipitem habeant locum, ſuperum nempe, & inferũ. n *At ſi infinita, & ſimplices, loca quoq; & elementa erunt infinita, quod ſi hoc eſſe nequeat, & loca ſint finita, totum quoque finitum eſſe neceſſe eſt. Fieri enim non poteſt, quin corpus, & locus ſint paria: nam neq; locus totus maior eſt, quam corpus eſſe ſimul queat, ſimul vero etiam infinitum corpus non erit; neque corpus maius, quam locus: aut enim inane aliquod erit, aut corpus quidpiam, quod in nullo ſit loco.* o Textus 50.
Anaxagoras autem de infiniti ſtatu abſurdè loquitur. Ipſum enim infinitum ſe ait firmare, idq; ex eo, quod ſit in ſe, ſiquidem re alia nulla continetur, quaſi vbi aliquid fuerit, ibi natura comparatum ſit eſſe: quod quidem à vero abeſt, cùm aliquid alicubi eſſe poſſit, vbi ſuapte natura non eſt. p *Si igitur quam maxime vniuerſum non mouetur propterea quòd id, quod ſe ſuſtinet, & in ſe eſt, à motu vacare neceſſe ſit: cauſa tamen, cur moueri aptum non ſit dicenda erat: non enim ſatis eſt eum, qui ita dixerit aufugiſſe: nam & aliud quiduis à motu vacare poteſt, quod tamen vt moueatur aptum eſſe nihil vetat.* Textus 51.

q Nàm

ἐπεὶ καὶ ἡ γῆ οὐ φέρεται, οὐδ᾽ εἰ ἄπειρος ἦν· εἰργομένη μέντοι ἀπὸ τοῦ μέσου· ἀλλ᾽ οὐχ ὅτι οὐκ ἦν ἄλλο οὗ ἐνεχθήσεται, μένει ἂν ἐπὶ τοῦ μέσου· ἀλλ᾽ ὅτι οὐ πέφυκεν οὕτω. καίτοι ἐξείη ἂν λέγειν, ὅτι στηρίζει ἑαυτήν. εἰ οὖν μηδ᾽ ἐπὶ τῆς γῆς τοῦτο αἴτιον ἀπείρου οὔσης, ἀλλ᾽ ὅτι βάρος ἔχει, τὸ δὲ βαρὺ μένει ἐπὶ τοῦ μέσου, ἡ δὲ γῆ ἐπὶ τοῦ μέσου, ὁμοίως καὶ τὸ ἄπειρον μένει ἐν αὑτῷ, διὰ ἄλλην τινὰ αἰτίαν, καὶ οὐχ ὅτι ἄπειρον, καὶ στηρίζει αὐτὸ αὑτό. ἅμα δὲ δῆλον, ὅτι κἂν ὁτιοῦν δέοι μέρος μένειν· ὡς γὰρ τὸ ἄπειρον ἐν ἑαυτῷ μένει στηριζόμενον, οὕτω κἂν ὁτιοῦν ληφθὲν μέρος, ἐν ἑαυτῷ μένει· τοῦ γὰρ ὅλου καὶ τοῦ μέρους ὁμοειδεῖς οἱ τόποι, οἷον ὅλης γῆς καὶ βώλου, κάτω· καὶ παντὸς πυρὸς καὶ σπινθῆρος, ἄνω. ὥστ᾽ εἰ τοῦ ἀπείρου τόπος τὸ ἐν αὑτῷ, καὶ τοῦ μέρους ὁ αὐτός· μενεῖ ἄρα ἐν ἑαυτῷ. ὅλως δὲ φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον ἅμα ἄπειρον λέγειν σῶμα, καὶ τόπον τινὰ εἶναι τοῖς σώμασιν, εἰ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν, ἢ βάρος ἔχει, ἢ κουφότητα. καὶ εἰ μὲν βαρὺ, ἐπὶ τὸ μέσον ἔχει τὴν φορὰν φύσει· εἰ δὲ κοῦφον, ἄνω· ἀνάγκη γὰρ καὶ τὸ ἄπειρον σῶμα. ἀδύνατον δὲ ἢ ἅπαν ὁποτερονοῦν, ἢ τὸ ἥμισυ ἑκάτερον πεπονθέναι· πῶς γὰρ διελεῖς, ἢ πῶς τοῦ ἀπείρου ἔσται, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, ἢ ἔσχατον ἢ μέσον; ἔτι, πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ· τόπου δὲ εἴδη καὶ διαφοραί, τὸ ἄνω καὶ κάτω, καὶ ἔμπροσθεν καὶ ὄπισθεν, καὶ δεξιὸν καὶ ἀριστερόν· καὶ ταῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς καὶ θέσει, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῷ τῷ ὅλῳ διώρισται. ἀδύνατον δ᾽ ἐν τῷ ἀπείρῳ εἶναι ταῦτα. ἁπλῶς δὲ εἰ ἀδύνατον τόπον εἶναι ἄπειρον, ἐν τόπῳ δὲ πᾶν σῶμα, ἀδύνατον ἄπειρον εἶναί τι σῶμα. ἀλλὰ μὴν τό γε πού, ἐν τόπῳ· καὶ τὸ ἐν τόπῳ, πού. εἰ οὖν μηδὲ ποσὸν οἷόν τ᾽ εἶναι τὸ ἄπειρον· ποσὸν γάρ τι ἔσται, οἷον δίπηχυ, ἢ τρίπηχυ· ταῦτα γὰρ σημαίνει τὸ ποσόν· οὕτω καὶ τὸ ἐν τόπῳ, ὅτι πού· τοῦτο δὲ, ἢ ἄνω, ἢ κάτω, ἢ ἐν ἄλλῃ τινὶ διαστάσει τῶν ἕξ· τούτων δ᾽ ἕκαστον πέρας τι ἐστίν.

Κεφά

q Námque & terra non fertur, nec ſi infinita eſſet, eáque à medio cohiberetur: non propterea in medio conquieſceret, quod nullus eſſet locus ad quem ferretur; ſed quod ei naturaliter id inſitum non eſſet: atqui dicere liceret eam ſe nixa ſuo ſuſtentare. Si igitur ne in terra quidem, quanquam eſſet infinita, hoc eſſet cauſa: ſed quoniam pondus habet, pondus autem in medio manet, in quo medio eſt terra, ſimiliter & infinitum ob aliam quandam cauſam in ſe manet, non quia infinitum & ipſum ſe ſuſtentat.

r Simul verò perſpicuum eſt neceſſarium Text.52.
eſſe vt quæuis pars conquieſcat: vt enim infinitum in ſe manet ſe ipſum ſuſtentans, ſic & quæcunque ſumpta pars fuerit in ſe manebit, cùm totius & partis eiuſdem ſpeciei ſint loca: vt totius terræ, & glebæ inferus, totius ignis, & ſcintillæ ſuperus. Quare ſi infiniti locus eſt in ſe, partis quoque idem erit. In ſe igitur manebit. s Omnino autem conſtat dici Text.53.
non poſſe infinitum corpus eſſe, ſimúlque aliquem corporum locum, ſiquidem ſenſile omne corpus aut pondus habet, aut leuitatem: & quod graue eſt ad medium fertur natura, quod leue, in ſuperum locum: neceſſe enim eſt & infinitum corpus: nō poteſt autem aut totū alterutro modo, aut dimidium vtroque affectū eſſe. Quo enim pacto diuides? quove modo infiniti alia pars in ſupero eſt loco, alia in infero,
aut in extremo, aut in medio? t Præterea om- Text.54.
ne corpus, quod ſub ſenſum cadit, in loco eſt: loci autem ſpecies, & differentiæ, ſuperum, & inferum, ante, & pone, à dextra, & ſiniſtra. Atque hæc non ſolùm ratione noſtri, & ſitu, ſed in ipſo etiam vniuerſo diſtincta ſunt, in infi-
nito autem eſſe hæc non poſſunt. u Atque omnino Text.55.
ſi locus infinitus eſſe non poſſit, in loco autem quoduis ſit corpus, fieri non poteſt, vt corpus aliquod ſit infinitum. Atqui & quod alicubi eſt, in loco eſt, & quod in loco, alicubi: vt igitur infinitum quantum eſſe non poteſt (quātum enim quoddam fuerit, vt bicubitum, aut tricubitum, cum hæc quantum ſignificent) ſic quod eſt in loco alicubi eſt: & id quidem aut in loco ſupero, aut ī infero, aut in alia quapiam ſex dimenſionum, quarum vnaquæque terminus eſt quidam.

n *At ſi infinita*] Partes infiniti diſſimilium naturarum non poſſe infinitas eſſe ex eo demonſtrat, quia oporteret loca & elementa eſſe infinita. Quod abſurdum eſt: cum & locorum differentiæ certo numero comprehendantur, & elementa finita ſint. Quod autem loca & elementa ſibi mutuò reſpondeant, ea ratione confirmat, quia neque locus maior eſt corpore, neque corpus loco: alioqui ſi corpore maior locus ſit, & corpus infinitam molem obtineat, dabitur aliquid infinito maius: itemque locus non repletus corpore. Quod ſi locum corpus excedat, exiſtet corpus ſine loco, quæ omnia à naturæ legibus abhorrent.

Elementa, & eorum loca ſibi mutuò reſpondent.

o *Anaxagoras autem*] Quia paulò ante docuit ſi corpus infinitum è diſſimilium naturarum partibus conflatum finitum locum habeat, futurum vt detur corpus ſine loco, cui ſententiæ contradicit poſitio Anaxagoræ aſſerentis ſuum illud infinitum, & miſcellaneum Chaos immobile eſſe, non quia in loco aliquo conſiſtat; ſed quia ſe ipſum per ſe fulcit, & ſuſtentat: refutat huiuſmodi poſitionem, quod perinde loquatur Anaxagoras, ac ſi verum ſit, vbicunque corpus aliquod eſt, illic ſuopte ingenio, & naturæ ſuæ congruenter exiſtere: cùm tamen ſæpè accidat vt corpora extra natiuam ſedem per vim detineantur.

Poſitio Anaxagoræ.

Reprehenditur.

p *Si igitur*] Anaxagorā reprehendit quòd cum aſſeruerit infinitum motu vacare, quia in ſe ipſo eſt, non tamen cauſam reddiderit, cur ad ſubeundum motum aptitudinem non habeat, cùm multa ſint, quæ re ipſa non mouentur, & tamen moueri apta ſunt, vt lapis manu detentus.

q *Námque & terra*] Si infinitum, inquit, vt Anaxagoras volebat, propterea eſſet immobile, quia in ſe ipſo eſt, certè eadem reddenda foret cauſa, cur terra in mundi medio quieſcat, nec tantopere laborarent Philoſophi in eius rei inueſtigatione. Nunc verò aliter res habet: ideo enim quieſcit, quia corpora grauia ſuopte pondere deorſum vergunt, & vbi natiuum patrimonijque locum obtinuere, cōſiſtunt: & ob hanc etiam cauſam terra ſi infinita mole prædita eſſet, in mundi meditullio hæreret immobilis.

Cum terra in mundi medio quieſcat.

r *Simul verò perſpicuum*] Cùm idem partis & totius locus ſit, ſi daretur infinitum, & ideo quieſceret, quia in ſe ipſo firmaretur: idem quoque de parte dicendum foret, videlicet in ſe ipſa ſuſtentari, proindeque in ſe naturaliter quieſcere. Quod tamen Anaxagoræ dictis repugnare conſtat ex eo, quia propterea infinitum ſe ipſo firmari aiebat, quia locum, quo detineri poſſet, habere nequibat. Quælibet autem pars locum habet quo comprehendatur. Itaque alia cauſa tradenda fuit, cur infinitum corpus quieſcat.

s *Omnino autem conſtat*] Confutato Anaxagora aliam affert rationem ad tollendum infinitum. Omne inquit corpus ſenſile, quod videlicet non conuertitur in orbem, aut graue, aut leue eſt, graue autem ſuo impetu medium petit, leue in ſuperiora euadit, vt experimento conſtat: ſed corpus infinitum hanc legem ſubire non poteſt: ergo nullum corpus ſenſile infinitum eſt. Probat aſſumptionem, quia ſi totum huiuſmodi corpus graue, aut leue ſit, vel in ima ſede conſtituetur, vel ſuperum locum occupabit, quod infinito repugnat, cuius ea natura eſt, vt omnes ſpatij differentias occupet. Si verò altera eius pars grauitate, altera leuitate polleat, id etiam cum ratione infiniti minimè congruit: ſiquidem in infinito nec pars ſuperior, & inferior, nec media, & extrema deſignari poſſunt.

In infinito nō datur pars ſuperior, aut inferior.

t *Præterea omne.*] Idem confirmat à locorum differentiis. Omne corpus ſenſile continetur loco; loci verò differentiæ ſex numerantur. Supra, infra, ante, retro, dextrum, ſiniſtrum: hæc autem nequeunt competere infinito, quod nulla locorum circumſcriptione terminatur: nullum igitur corpus ſenſile infinitum eſt.

Sex loci differentiæ.

v *Atque omnino.*] Poſtremò ita concludit. Nullus locus infinitus eſt; igitur cùm omne corpus loco circunſcribatur, nullum erit infinitum. Antecedens probat, quia omne quantum certam habet, & definitam magnitudinem, vt duorum, trium vè cubitorum: locus autem quantum eſt, cùm ſit ambientis corporis ſuperficies.

Locus quid ſit.

CAP.

Κεφάλαιον ϛ.

Ὅτι μὲν οὖν ἐνεργείᾳ οὐκ ἔστι σῶμα ἄπειρον, φανερὸν ἐκ τούτων. Ὅτι δ' εἰ μή ἐστιν ἄπειρον ἁπλῶς, πολλὰ ἀδύνατα συμβαίνει, δῆλον. τοῦ τε γὰρ χρόνου ἔσται τις ἀρχὴ καὶ τελευτή· καὶ τὰ μεγέθη οὐ διαιρετὰ εἰς μεγέθη· καὶ ἀριθμὸς οὐκ ἔσται ἄπειρος. ὅταν δὲ διωρισμένων οὕτως μηδετέρως φαίνηται ἐνδέχεσθαι, διὰ τοῦτο δὴ, καὶ δῆλον ὅτι πῶς μὲν ἔστι, πῶς δ' οὔ. λέγεται δὴ τὸ εἶναι, τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ· καὶ τὸ ἄπειρον ἔστι μὲν προσθέσει, ἔστι δὲ καὶ ἀφαιρέσει· τὸ δὲ μέγεθος, ὅτι μὲν κατ' ἐνέργειαν οὐκ ἔστιν ἄπειρον, εἴρηται· διαιρέσει δ' ἔστιν· οὐ γὰρ χαλεπὸν ἀνελεῖν τὰς ἀτόμους γραμμάς. λείπεται οὖν δυνάμει εἶναι τὸ ἄπειρον. οὐ δεῖ δὲ τὸ δυνάμει ὂν λαμβάνειν, ὥσπερ εἰ δυνατὸν τοῦτ' ἀνδριάντα εἶναι, ὡς καὶ ἔσται τοῦτ' ἀνδριάς. οὕτω καὶ ἄπειρόν τι, ὃ ἔσται ἐνεργείᾳ· ἀλλ' ἐπεὶ πολλαχῶς τὸ εἶναι, ὥσπερ ἡ ἡμέρα ἔστι, καὶ ὁ ἀγὼν, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο γίνεσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἄπειρον· καὶ γὰρ ἐπὶ τούτων ἔστι καὶ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ· ὀλύμπια γάρ ἐστι καὶ τῷ δύνασθαι τὸν ἀγῶνα γίνεσθαι, καὶ τῷ γίνεσθαι.

a. ἄλλως

CAPVT VI.

INfinitum itáque actu non eſſe ex his conſtat. Sed illud quoque manifeſtum eſt, ſi infinitum omnino non ſit, multa accidere, quæ eſſe non poſſunt. Nam & temporis principium aliquod, finiſque erit, & magnitudines in magnitudines diuiduæ non erunt: numerus item infinitus non erit. Cùm autem hiſce hoc pacto definitis conſtet neutro modo eſſe poſſe, ª *arbitro eſt opus, perſpicuúmque eſt partim eſſe, partim non eſſe.* b *Dicitur verò eſſe aliud quidem poteſtate, aliud actu. Atque infinitum aliud eſt additione, aliud detractione. Magnitudinem verò actu infinitam non eſſe dictum eſt: diuiſione autem eſt: non enim difficile eſt lineas inſectiles tollere. Reſtat igitur poteſtate eſſe infinitum.* c *Poteſtate autem eſſe non ita ſumi debet, vt ſi hoc ſtatua poſſit eſſe, quod hoc ſtatua erit ita & infinitum aliquid, quod actu futurum ſit. Sed cùm aliquid eſſe multis modis dicatur, quemadmodum dies eſt, & certamen, quod ſemper aliud & aliud fiat, ſic & infinitum. In hoc enim eſt & poteſtate eſſe, & actu. Olympia enim ſunt, & quòd certamen poſſit fieri, & quòd fiat.* d *Aliter*

Text.56.

Text.57.

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

ARbitro a opus.] Hactenus controuerſiam de infinito rationibus, vltrò, citróque adductis pertractauit, nunc ad eam dirimendam arbitro opus eſſe inquit. Eſt autem inter iudicem, & arbitrum diſcrimen; quod ille ex lege ſententiam ferat, hic ex æquo, & bono litem componat, ita, vt vtrique parti faueat, maximè cùm iura vtriuſque paria momenta habere videntur. Quoniam ergo in quæſtione de infinito tam in partem negatiuam, quàm affirmatiuam argumenta non parum firma occurrunt, inter vtrámque arbitrum ſe, & quaſi ſequeſtrem gerit Ariſtoteles: ac primùm firmiores rationes pro parte, quæ affirmat, ſummatim repetit, vt nimirum pateat quanta æquitate infinitum nec omnino ponat, nec tollat.

Lis de infinito dirimenda arbitro.

b *Dicitur verò*] Proponit diuiſionem illam, qua in grauiſſimis Philoſophiæ quæſtionibus diſſoluendis vti conſueuit, nimirum quædam dici actu, quædam poteſtate. Tum docet infinitum multifariam diuidi. Eſt enim infinitum additione, vt numerus, qui infinitè augeri poteſt, diuiſa in infinitum per æquales portiones quantitate. Item infinitum diuiſione & detractione vt magnitudo, cuius diſſectio poteſt in infinitum abire. (Nec enim vnquam, vt quidam opinati ſunt, ad inſectiles lineas deueniendum erit.) Item infinitum poteſtate & infinitum actu. Vult ergo Ariſtoteles infinitum poteſtate dari, actu non dari.

Celebris apud Ariſt. diuiſio, quædam dici actu, alia poteſtate.

Infinitum poteſtate.

c *Poteſtate autem*] Declarat quidnam ſit dari infinitum poteſtate, atque id non ita accipiendum, quaſi infinitum, quod nunc non exiſtit, paulò poſt actu perfecto exiſtere queat; quomodo lignum quod antea poteſtate ſtatua erat, accedente artificis

manu, in ſtatuam actu efformatur, ſed quia poteſt infinitum ad actum poteſtati admixtum perduci, ita vt numerus noua ſemper vnitate augeſcat, nunquam tamen vnitatum completam infinitudinem obtineat & magnitudo perpetuam diuiſionem ſubeat, nec tamen abſoluatur, aut ſuarum partium adiectione infinitum cumulum efficiat. Quo pacto dies & certamen Olympicum v. g. dicuntur actu eſſe. Nam neque dies ſimul totus præterit, nec omnes ludi vna exhibentur, ſed vtrumque ſucceſſione partium labitur. Quanquam hoc, præter alia diſcrimen intercedit, quod & hodiernus dies finiatur, & ludi decurſo præfixi temporis ſpatio abſoluantur; infinitum verò poteſtate nullum omnino habeat terminum; cùm neque diſſectioni defutura vnquam ſit materia.

Infinitum poteſtate caret termino.

ἄλλως δ' ἔν τε τῷ χρόνῳ δῆλον τὸ ἄπειρον, καὶ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐπὶ τῆς διαιρέσεως τῶν μεγεθῶν. ὅλως μὲν γὰρ οὕτως ἐστὶ τὸ ἄπειρον, τῷ ἀεὶ ἄλλο καὶ ἄλλο λαμβάνεσθαι· καὶ τὸ λαμβανόμενον μὲν ἀεὶ πεπερασμένον εἶναι, ἀλλ' ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον. (ἔτι, τὸ εἶναι, πλεοναχῶς λέγεται· ὥστε τὸ ἄπειρον οὐ δεῖ λαμβάνειν ὡς τόδε τι, οἷον ἄνθρωπον, ἢ οἰκίαν, ἀλλ' ὡς ἡμέρα λέγεται, καὶ ὁ ἀγών, οἷς τὸ εἶναι οὐχ ὡς οὐσία τις γέγονεν, ἀλλ' ἀεὶ ἐν γενέσει ἢ φθορᾷ, εἰ καὶ πεπερασμένον, ἀλλ' ἀεί γε ἕτερον καὶ ἕτερον·) ἀλλ' ἐν μὲν τοῖς μεγέθεσιν, ὑπομένοντος τοῦ ληφθέντος, τοῦτο συμβαίνει· ἐπὶ δὲ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ χρόνου, φθειρομένων, οὕτως, ὥστε μὴ ἐπιλείπειν. τὸ δὲ κατὰ πρόσθεσιν, τὸ αὐτό πώς ἐστι, καὶ τὸ κατὰ διαίρεσιν. ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ κατὰ πρόσθεσιν γίνεται ἀντεστραμμένως· ᾗ γὰρ διαιρούμενον ὁρᾶται εἰς ἄπειρον, ταύτῃ προστιθέμενον φανεῖται πρὸς τὸ ὡρισμένον· ἐν γὰρ τῷ πεπερασμένῳ μεγέθει ἂν λαβών τις ὡρισμένον προσλαμβάνῃ τῷ αὐτῷ λόγῳ, μὴ τὸ αὐτό τι τοῦ ὅλου μέγεθος (τῷ λόγῳ) περιλαμβάνων, οὐ διέξεισι τὸ πεπερασμένον· ἂν δ' οὕτως αὔξῃ τὸν λόγον, ὥστε ἀεί τι τὸ αὐτὸ περιλαμβάνειν μέγεθος, διέξεισι, διὰ τὸ πᾶν τὸ πεπερασμένον ἀναιρεῖσθαι ὁτῳοῦν ὡρισμένῳ. ἄλλως μὲν οὖν οὐκ ἔστιν, οὕτως δ' ἐστὶ τὸ ἄπειρον· δυνάμει γὰρ καὶ ἐπὶ καθαιρέσει· καὶ ἐντελεχείᾳ δὲ ἐστίν, ὡς τὴν ἡμέραν εἶναι λέγομεν, καὶ τὸν ἀγῶνα· καὶ δυνάμει οὕτως ὡς ἡ ὕλη, καὶ οὐ καθ' αὑτό, ὡς τὸ πεπερασμένον. καὶ κατὰ πρόσθεσιν δὲ οὕτως ἄπειρον δυνάμει ἐστίν, ὃ ταὐτὸ λέγομεν τρόπον τινὰ εἶναι τῷ κατὰ διαίρεσιν·

ἀεὶ

Quæ incluſa ſunt parentheſi interpres conſulto omiſit quia in melloribus codicib' nõ reperiũtur.

d *Aliter autem in tempore & in hominibus, & magnitudinum diuiſione infinitum conſpicitur. Omnino quidem enim infinitum ex eo eſt, quod aliud ſemper & aliud ſumatur, & quod ſumitur, ſemper illud quidem finitum ſit, ſed tamen aliud atque aliud ſemper. At in magnitudinibus eo, quod ſumptum eſt, manente, hoc accidit: in hominibus verò & tempore pereuntibus, ita vt non deficiãt.* e Text. 58. *Id verò, quod adiectione eſt, & id quòd diuiſione quodammodo ſunt idem. In eo enim quod eſt finitum adiectione fit modo conuerſo. Nam quatenus diuidi infinitè cernitur, eatenus adiici finito conſtat. Infinita enim magnitudine, ſi finita parte accepta eadem proportione rurſus quis accipiat, non eandem totius partem ea proportione auferens, finitam non tranſibit: ſed ſi proportionem ſic auxerit, vt eandem ſemper accipiat magnitudinem, tranſibit, propterea quod finitum omne quouis finito conſumatur. Aliter igitur non eſt, hoc autem modo eſt infinitum: poteſtate enim & detractione. Actu verò etiam eſt, vt diem eſſe dicimus, & ludum: & poteſtate ita eſt,* f *vt materia. & non per ſe, vt id quod finitũ eſt.* g *Et additione quidem infinitum hoc pacto eſt poteſtate, quod idem quodammodo eſſe dicimus, quod id, quod eſt diuiſione.*

Text. 59.

Text. 60.

Nam,

Infinitas temporis, & generationem.

d *Aliter autem*] Confert infinitatem temporis, & generationum, quas ſemper fuiſſe, nullumque finem habituras exiſtimauit, cum infinitate, quæ cernitur in magnitudine, dum in partes diuiditur: docetque huiuſmodi infinita eo inter ſe conuenire, quia in eorum quolibet vna pars poſt aliam ſumi poteſt, ita vt quod ſumptum eſt, finitum ſit, ſemperque aliquid accipiendum ſuperſit; differre autem quia in ma-

gnitudine,

gnitudine, partes, quæ ſumptæ fuerunt, manent; in tempore verò & generationibus penitus euaneſcunt.

Infinitũ diuiſione, & adiectione.

e *Id verò*] Comparat infinitum diuiſione cum infinito adiectione: Licet enim inter ſe differant quatenus vni detrahitur, alteri additur; ſunt tamen eadem quodammodo, id eſt, ſecundum proportionem; quatenus vt magnitudo diuiſione infinita dicitur, quòd per partes ſibi proportione reſpondentes infinitè ſecari poſſit, ita numerus, & item magnitudo infiniti rationem obtinent, prout hæc ex alterius magnitudinis partitione creſcere, ille verò nouo ſemper accedentium vnitatum incremento amplior reddi poteſt.

Infinitum vt materia.

f *Vt materia*] Ita ſe habet infinitum ad actum exiſtendi, vt materia ad formam. Etenim vt materia non ita vni formæ ſubeſt, quin ad alias recipiendas poteſtatem obtineat, ſic infinitum nunquam ita prodit in actum, quin adhuc maneat in potentia, vt ſecundum aliam, aliamque ſui partem exiſtat.

Diſcrimen inter infinitum diuiſione, & adiectione.

g *Et additione quidem*] Diſcrimen ſtatuit inter infinitum diuiſione, & adiectione. Nam cùm magnitudo per partes eiuſdem proportionis infinitè diuiditur, nequit ad tam paruam deduci quantitatem, quin ad minorem queat: at cùm magnitudo ex alterius diuiſione in infinitum augeſcit, deſignatur moles, quam illa excedere non poſſit, immo ad quam pertingere non valeat. Si enim ab vnius palmi magnitudine partes detrahantur, nequaquam illa, quæ earum adiectione efficietur, ad magnitudinem duorum palmorum euadet; quin potiùs infra palmum neceſſariò conſiſtet, quia nunquam diuiſio abſoluetur.

ἀεὶ μὲν γάρ τι αὐτοῦ ἔξω ἔσται λαμβάνειν. οὐ μέντοι ὑπερβάλλει παντὸς ὡρισμένου μεγέθους, ὥσπερ ἐπὶ τὴν διαίρεσιν ὑπερβάλλει παντὸς ὡρισμένου, καὶ ἔσται ἔλαττον. ὥστε δὲ παντὸς ὑπερβάλλειν κατὰ τὴν πρόσθεσιν, οὐδὲ δυνάμει οἷόν τε εἶναι, εἴπερ μὴ ἔστι κατὰ συμβεβηκὸς ἐντελεχείᾳ ἄπειρον· ὥσπερ φασὶν οἱ φυσιολόγοι τὸ ἔξω σῶμα τοῦ κόσμου, οὗ ἡ οὐσία ἀὴρ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ἄπειρον. ἀλλ' εἰ μὴ οἷόν τε εἶναι ἄπειρον ἐντελεχείᾳ σῶμα αἰσθητὸν οὕτω, φανερὸν ὅτι οὐδὲ δυνάμει ἂν εἴη κατὰ πρόσθεσιν, ἀλλ' ἢ ὥσπερ εἴρηται ἀντεστραμμένως τῇ διαιρέσει· ἐπεὶ καὶ Πλάτων διὰ τοῦτο ἄπειρα δύο ἐποίησεν, ὅτι καὶ ἐπὶ τὴν αὔξησιν δοκεῖ ὑπερβάλλειν, καὶ εἰς ἄπειρον ἰέναι, καὶ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν. ποιήσας μέντοι δύο, οὐ χρῆται. οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἀριθμοῖς τὸ ἐπὶ τὴν καθαίρεσιν ἄπειρον ὑπάρχει· ἡ γὰρ μονὰς ἐλάχιστον· οὔτε ἐπὶ τὴν αὔξησιν· μέχρι γὰρ δεκάδος ποιεῖ τὸν ἀριθμόν.

Κεφά

Nam cùm ſemper aliquid ipſius præterea accipiendum maneat, non omnem tamen definitam magnitudinem exuperat, quemadmodum finitam omnem exuperat, minórque ſit in diuiſione: quare ne poteſtate quidem omnem excedere additione poteſt, h niſi ex accidenti infinitum actu ſit, quale corpus Phyſici extra mundum eſſe aiunt, cuius ſubſtantia ſit aër, aut aliud quid eiuſmodi infinitum: ſed ſi infinitum corpus ſenſile actu ſic eſſe non poteſt, conſtat ne poteſtate quidem adiiciendo eſſe poſſe, niſi vt dictum eſt, contrario modo, ac diuiſione. i Nam & Plato propter hoc duo Text. 61.
fecit īfinita quod & augeſcēdo videatur exuperare, in infinitúmque abire: & auferendo. Cum tamen duo feciſſet, non vtitur. Atque enim in numeris infinitum detractione ineſt, cum vnitas ſit minimum: neque item accretione, quandoquidem ad denarium vſque numerum facit.

CAP.

Pythagorici poſuere infinitum extra mũdum.

h *Niſi ex accidente.*] Si, inquit, infinitum ex accidente daretur, hoc eſt, vt Simplicius, & Themiſtius, aliique Græci interpretantur, ſi extaret aliqua ſubſtantia, cui infinitudo accideret, quale infinitum quidam Phyſici, vt Pythagorei, extra mundi complexum dari putabant, tunc nihil impediret, quominùs infinitum adiectione quamlibet magnitudinem ſua mole vinceret. Verùm eiuſmodi infinitum fictitium eſſe conſtat, cùm omnia corpora cœli ambitu, qui finitus eſt, comprehendantur.

Platonis dogma de duplici infinito. Pythagorici numeri.

i *Nam & Plato*] Docet ſuam ſententiam de infinito poteſtate, quod in diſſectione, & adiectione inexhauſta conſiſtit, non differre à Platonis dogmate, qui quaſi per ænigma duo infinita inuexit, nempe magnum infinitæ adiectioni, paruum

paruum infinitæ diuiſioni reſpondens. Eundem tamen reprehendit, quòd, cum Pythagorico more rerum principia numeros fecerit, neutro horum infinitorum in numeris vſus fuerit, videlicet nec infinito ſecundum accretionem, cum dixerit numeros vſque ad denarium augeri, indéque in orbem alternando reciprocare: nec etiam infinito diuiſione, cum numerorum diuiſio, vbi ad vnitatem ventum eſt, conſiſtat, neque vlterius procedat.

Κεφάλαιον ζ.

Συμβαίνει δὲ τοὐναντίον εἶναι ἄπειρον, ἢ ὡς λέγουσιν· οὐ γὰρ οὗ μηδὲν ἔξω, ἀλλ' οὗ ἀεί τι ἔξω ἐστὶ, τοῦτο ἄπειρόν ἐστι. σημεῖον δὲ καὶ γὰρ τοὺς δακτυλίους ἀπείρους φασὶ τοὺς μὴ ἔχοντας σφενδόνην, ὅτι ἀεί τι ἔξω ἐστὶ λαμβάνειν, καθ' ὁμοιότητα μέν τινα λέγοντες, οὐ μέντοι κυρίως· δεῖ γὰρ τοῦτό τε ὑπάρχειν, καὶ μηδέποτε τὸ αὐτὸ λαμβάνεσθαι. ἐν δὲ τῷ κύκλῳ οὐ γίνεται οὕτως, ἀλλ' ἀεὶ τὸ ἐφεξῆς μόνον ἕτερον. ἄπειρον μὲν οὖν τοῦτ' ἐστιν οὗ κατὰ τὸ ποσὸν λαμβάνουσιν, ἀεί τι λαβεῖν ἔξω ἐστίν.

οὗ

CAP. VII.

Contra [a] *verò, ac dicunt, infinitum eſſe accidit: non enim cuius nihil extra eſt, id infinitum eſt, ſed cuius aliquid ſemper extra. Cuius ſignum eſt, quod annulos, qui palam non habent, infinitos eſſe dicant, quòd ſemper extra ſumere aliquid liceat, quod ſimilitudine quadam vſi dicunt, ſed non propriè. Oportet enim & hoc adeſſe, & idem nunquam ſumi: in circulo autem ita non fit, ſed quod deinceps ſequitur, duntaxat aliud eſt.* Textus 62.
Infinitum igitur id eſt, cuius quiratione magnitudinis aliquid ſumunt, iis aliquid ſemper licet extra accipere. Textus 63.

b Cuius

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Contra a verò] Probauit non eſſe in rebus infinitum actu, nunc priuſquam aduerſariæ partis argumenta diſſoluat, quid infinitum ſit declarat. Ac primùm veteres reprehendit quod infiniti naturam non rectè explicarint. Aiebant enim infinitum id eſſe, cuius nihil eſt extra, ideſt, cui nihil deficit, cùm dicere potius debuiſſent, infinitum eſſe id, cuius aliquid extra ſemper eſt. Siquidem infinito additione ſemper reſtat aliqua pars adiicienda, & infinito diuiſione aliqua adimenda. Infinitũ quid ſit. Probat verò hanc ab ſe traditam deſcriptionem bonam eſſe, quòd conſuetum ſit eos annullos, qui pala carent infinitos vocare, quòd, cùm rotundi ſint, quauis eorum parte accepta aliam ſumere liceat, quanquam admodum impropriè annulum infinitum dicimus, cùm infiniti ratio duo exigat, ſcilicet vt ſemper aliquid extra ſumi poſſit, & vt nunquam idem repetatur, ſed aliud, atque aliud; quod in circulo ſiue annulo nequaquam euenit.

οὗ δὲ μηδὲν ἔξω, τοῦτ' ἐστὶ τέλειον καὶ ὅλον· οὕτω γὰρ ὁριζόμεθα τὸ ὅλον οὗ πρὸς τὰ μέρη μηδὲν ἄπεστιν, οἷον ἄνθρωπον ὅλον, ἢ κιβώτιον, ὥσπερ δὲ ὁριζόμεθα τὸ καθ' ἕκαστον, οὕτω καὶ τὸ κυρίως· οἷον τὸ ὅλον, οὗ μηδέν ἐστιν ἔξω· οὗ δ' ἐστὶν ἀπουσία ἔξω, οὐ πᾶν, ὅ, τι ἂν ἀπῇ. τὸ ὅλον δὲ καὶ τέλειον, ἢ τὸ αὐτὸ πάμπαν, ἢ σύνεγγυς τῇ φύσει ἐστί. τέλειον δ' οὐδὲν, μὴ ἔχον τέλος· τὸ δὲ τέλος, πέρας.

Διὸ

b Cuius autem nihil extra eſt, hoc perfectũ eſt, & totum. Sic enim totum definimus, à quo nihil abeſt, quod ad partes attineat, vt hominem totum, aut ciſtam. Vt autem vnumquódque definimus, ita & id, quod propriè eſt. Vt totum eſt, cuius nihil extra eſt: à quo autem aliquid abeſt, id quidquid abfuerit, vniuerſum non eſt. Totum autem & perfectum aut idem ſunt omnino, aut naturam habent affinem: perfectum verò nihil eſt, quod finem non habet; finis autem terminus eſt. Text. 64.

c Quæ

Διὸ βέλτιον οἰητέον Παρμενίδην Μελίσσου εἰρηκέναι. ὁ μὲν γὰρ, τὸ ἄπειρον ὅλον φησίν· ὁ δὲ, τὸ ὅλον πεπεράνθαι,

Μέσσοθεν ἰσοπαλές.

οὐ γὰρ ὡς λίνον λίνῳ ἐστὶ συνάπτειν τῷ παντὶ καὶ ὅλῳ τὸ ἄπειρον. ἐπεὶ ἐντεῦθέν γε λαμβάνουσι τὴν σεμνότητα κατὰ τοῦ ἀπείρου, τὸ πάντα περιέχειν, καὶ τὸ πᾶν ἐν ἑαυτῷ ἔχειν, διὰ τὸ ἔχειν τινὰ ὁμοιότητα τῷ ὅλῳ· ἔστι γὰρ τὸ ἄπειρον, τῆς τοῦ μεγέθους τελειότητος ὕλη, καὶ τὸ δυνάμει ὅλον, ἐντελεχείᾳ δ' οὔ. διαιρετὸν δὲ, ἐπί τε τὴν καθαίρεσιν καὶ τὴν ἀντεστραμμένην πρόσθεσιν· ὅλον δὲ καὶ πεπερασμένον, οὐ καθ' αὑτὸ, ἀλλὰ κατ' ἄλλο· καὶ οὐ περιέχει, ἀλλὰ περιέχεται, ᾗ ἄπειρον· διὸ καὶ ἄγνωστον, ᾗ ἄπειρον. εἶδος γὰρ οὐκ ἔχει ἡ ὕλη. ὥστε φανερὸν, ὅτι μᾶλλον ἐν μορίου λόγῳ τὸ ἄπειρον, ἢ ἐν ὅλου· μόριον γὰρ ἡ ὕλη τοῦ ὅλου, ὥσπερ ὁ χαλκὸς τοῦ χαλκοῦ ἀνδριάντος.

ἴσως

c *Quocirca exiſtimandum eſt Parmenidem melius, quàm Meliſſum dixiſſe. Hic enim totum infinitum ait eſſe: ille verò totum à medio æquè diſtans terminis concludi: non enim infinitum cum toto, & vniuerſo, linum cum lino nectere eſt.* d *Nam & hinc grande id, & excelſum; nempe omnia continere, & vniuerſum in ſe habere, de infinito ſumunt, propterea quod cum toto quandam ſimilitudinem habeat. Infinitum enim perfectionis magnitudinis materia eſt, & poteſtate totum, non actu: diuiduum autem detractione, & ei contraria additione. Totum verò, & finitum non per ſe, ſed per aliud: & quatenus infinitum eſt, non continet, ſed continetur.* e *Quare & ignotum eſt, quatenus infinitum eſt: ſpeciem enim materia non habet. Quapropter patet partis potiùs, quàm totius rationem infinitum habere. Materia enim totius eſt pars, vt æs ſtatuæ æneæ.* Textus 65. Textus 66.

f *Nam*

b *Cuius autem nihil extra*] Oſtendit infiniti deſcriptionem à veteribus traditam vitioſam eſſe quod potius finito, quam infinito competat. Etenim id, cuius nihil eſt extra totum perfectumque cenſetur: ſiquidem totum definire conſueuimus id, cui nulla pars deficit: totum verò & perfectum aut idem ſunt, aut valde inter ſe cognata; quandoquidem perfectum eſt, quod finem, terminumque obtinet. Vnde concluditur id, cuius nihil eſt extra, finitum eſſe, atque adeo deſcriptionem infiniti ab antiquis aſſignatam, finito competere. Annotauit hoc loco Simplicius totum & perfectum non eadem eſſe, ſed affinia; quia ſubiecto eadem ſunt, ratione differunt; quatenus perfectum dicitur id, quod principium, medium, & finem obtinet; totum vero addit partium compoſitionem. Quo fit, vt hoc latius pateat, quam illud. Simplicius vero, Philoponus, & Albertus volunt perfectum dici ratione finis, quem res ſortita eſt, totum reſpectu partium, quibus conſtat. Impugnatur definitio infiniti à veteribus tradita.

Rectiùs Parmenidem ſenſiſſe, quam Meliſſum. c *Quocirca*] Magis inquit veritati conſentanea videtur Parmenidis, quam Meliſſi ſententia. Ille enim vniuerſum quod perfectum eſt, finitum putabat, hic infinitum eſſe aiebat, atque ita pugnantia dicere videbitur, ſiquidem totum & perfectum cum infinito iungi nequeunt. Non enim ſicut linum (veteri prouerbio) lino nectitur, ſic infinitum cum toto, & vniuerſo cohærere poteſt; etſi ea nonnulli copularint decepti ſimilitudine, quam inter ſe habent.

d *Nam & hinc grande*] Infinitum alia in ſe cohibere veteres pronuntiarunt, ſumpta occaſione ex ea ſimilitudine, quæ inter ipſum & inter totum, ac perfectum eſſe videtur. Conſiſtit autem hæc ſimilitudo in eo, quod infinitum ſecundum diuiſionē & detractionem eſt, quaſi materia perfectionis magnitudinis, totiuſque; & quaſi totum dici poteſt; eo pacto, quo lignum poteſtate ſtatua nuncupatur. Eſt verò quaſi materia, quia diuiſiones adiectioneſque interminatæ non niſi ratione materiæ fiunt; quæ vt ſuopte ingenio pura potentia & vaga, atque incerta eſt, ita multitudinem, varietatemque amat, ac ſe ipſam diſſecandam præbet. Vnde & infinitum non per ſe, & quà tale, ſed merito formæ totum quid, ac perfectum haberi poteſt: nec etiam continere, ſed contineri potius dicendum eſt.

Infinitū, quà tale, ignotum. e *Quare & ignotum*] Colligit ex dictis infinitum, qua infinitum ignotum eſſe, cùm ſit veluti materia, quæ vt eſt informis ex ſe, omnique actu ſubſtantiali carens, ita noſtram quæ ab actu oritur, intelligentiam effugit.

f Nam

ἐπεὶ δεῖ περιέχειν ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, κἀν τοῖς νοητοῖς τὸ μέγα καὶ τὸ μικρὸν, ἔδει περιέχειν τὰ νοητά. ἄτοπον δὲ καὶ ἀδύνατον, τὸ ἄγνωστον καὶ τὸ ἀόριστον περιέχειν καὶ ὁρίζειν. κατὰ λόγον δὲ συμβαίνει καὶ τὸ κατὰ πρόσθεσιν, ὡς μὴ εἶναι δοκεῖν ἄπειρον οὕτως, ὥστε παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους· ἐπὶ τὴν διαίρεσιν δ' εἶναι. περιέχεται γὰρ ὡς ἡ ὕλη ἐντὸς, καὶ τὸ ἄπειρον· περιέχει δὲ τὸ εἶδος. εὐλόγως δὲ καὶ τὸ, ἐν μὲν τῷ ἀριθμῷ εἶναι ἐπὶ τὸ ἐλάχιστον πέρας· ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον, ἀεὶ παντὸς ὑπερβάλλειν πλήθους· ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν τοὐναντίον. ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἔλαττον, παντὸς ὑπερβάλλειν μεγέθους· ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον, μὴ εἶναι μέγεθος ἄπειρον. αἴτιον δ', ὅτι τὸ ἓν ἐστὶν ἀδιαίρετον, ὅπερ ἂν ἓν ᾖ, οἷον ἄνθρωπος εἷς ἄνθρωπος, καὶ οὐ πολλοί· ὁ δ' ἀριθμός ἐστιν ἕνα πλείω, καὶ ποσὰ ἄττα· ὥστ' ἀνάγκη στῆναι ἐπὶ τὸ ἀδιαίρετον· τὰ γὰρ δύο καὶ τρία παρώνυμα ὀνόματά ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἀριθμῶν ἕκαστος· ἐπὶ δὲ τὸ πλεῖον ἀεὶ ἔστι νοῆσαι· ἄπειροι γὰρ αἱ διχοτομίαι τοῦ μεγέθους. ὥστε δυνάμει μὲν ἐστιν, ἐνεργείᾳ δ' οὔ. ἀλλ' ἀεὶ ὑπερβάλλει τὸ λαμβανόμενον, παντὸς ὡρισμένου πλήθους· ἀλλ' οὐ χωριστὸς ὁ ἀριθμὸς οὗτος τῆς διχοτομίας. οὐδὲ μένει ἡ ἀπειρία, ἀλλὰ γίνεται, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ χρόνου. ἐπὶ δὲ τῶν μεγεθῶν, τοὐναντίον ἐστί· καὶ διαιρεῖται μὲν γὰρ εἰς ἄπειρα τὸ συνεχές. ἐπὶ δὲ τὸ μεῖζον οὐκ ἔστιν ἄπειρον. ὅσον γὰρ ἐνδέχεται δυνάμει εἶναι, καὶ ἐνεργείᾳ ἐνδέχεται τοσοῦτον εἶναι. ὥστ' ἐπεὶ ἄπειρον οὐδέν ἐστι μέγεθος αἰσθητὸν, οὐκ ἐνδέχεται παντὸς ὑπερβολὴν εἶναι ὡρισμένου μεγέθους· εἴη γὰρ ἄν τι τοῦ οὐρανοῦ μεῖζον.

τὸ

[f] Nam ſi & in rebus ſenſilibus continet, in his etiam, quæ mente apprehenduntur magnum & paruum res eas, quæ mente apprehenduntur continere oportebat. Abſurdum autem eſt & ex his, quæ eſſe non poſſunt, id quod ignotum eſt, & indefinitum, continere, atque terminare. [g] Atque rationi conſentanee euenit, vt quod adiectione infinitum eſt, non ita eſſe videatur, vt omnem exuperet magnitudinem, diuiſione autem eſſe. Textus 67. *[h] Vt enim materia, ita & infinitũ intus continetur, ſpecies autem continet.* Textus 68. *[i] Meritò etiam fit, vt in numero ad minimum terminus ſit, ad plura verò progrediendo omnis ſemper multitudo exuperetur, contrario autem modo in magnitudine. Fit enim vt minus progrediendo, magnitudinẽ omnem exuperet, ad maius autem magnitudinem infinitam non exiſtere. Cuius rei cauſa eſt quod vnum, quidquid id fuerit, indiuiduum eſt: vt homo vnus eſt homo, & non multi: numerus verò plures ſunt, aliquotvé vnitates. Quare in indiuiduo ſtatum eſſe neceſſe eſt. Duo enim, & tria nomina ſunt [k] paronyma, eodémque modo cæterorum numerorum vnuſquiſque. Verſus autem plures concipere animo ſemper licet, quod magnitudinis infinita ſunt diuiſiones. Quare poteſtate quidem eſt, actu autem non eſt, ſed omnem definitam multitudinem, id quod ſumitur, ſemper excedit, ſeparatúſque non eſt à diuiſione hic numerus, nec manet infinitio, ſed fit quemadmodum & tempus & numerus temporis.* Textus 69. *In magnitudinibus autem eſt contrariũ. Nam continuum quidem in infinita diuiditur: ad maius verò infinitum non eſt: quantũ enim poteſtate, tantundem poteſt actu eſſe. Quare cùm ſenſilis nulla infinita ſit magnitudo, finita omnis magnitudo excedi non poteſt: cœlo enim aliquid maius eſſet.* [l] *Nec*

Magnum & paruum, infinita Platonis. f *Nam ſi & in rebus ſenſibilibus.*] Si in rebus, inquit, ſenſui obnoxijs infinitum alia continet, idem enunciandum erit de ijs, quæ non cadunt ſub ſenſum. Quare infinita Platonis, videlicet magnum & paruum, etiam ideas à ſenſu, & rerum ſingularium concretione abiunctas in ſe cohibebunt, quod perabſurdum eſt.

g *Atque rationi conſentaneè*] Aſſeruerat infinitum additione non omnem finitam magnitudinem ſuperare, infinitum tamen diuiſione omnem finitam vincere; hoc cum deſcriptione infiniti ab ſe propoſita, videlicet, infinitum eſt, cuius ſemper aliquid extra liceat accipere, mirifice congruere ait. Si enim alis ſit infiniti natura: conſequens erit vt in infinito adiectione ſemper aliquid maius ſumere liceat, non ita tamen vt id quancunque excedat magnitudinem: & in infinito detractione ſemper aliquid minus accipere valeamus.

Cur magnitudo non poſſit in infinitum creſcere. h *Vt enim materia*] Ratio cur magnitudo non poſſit in infinito augeri, eſt quia accretio tendit ad formam quæ eſt ratio finitatis, ſiquidem potentiam materiæ continet & quaſi refrænat; diuiſio verò tendit ad materiam, cui infinitas non repugnat. Ratio autem, ob quam diuiſio dicitur tendere ad materiam, accre-

tio ad

tio ad formam, eſt vt ſentit Auerroes hoc loco commen. 60. quia per diuiſionem res progreditur ad imperfectionem, & ad non eſſe, quorum radix eſt materia: per accretionem accedit ad maiorem perfectionem, & ad eſſe, quorum origo & cauſa eſt forma, vel vt explicat D. Thomas ad tex. 67. & 1. p. q. 7. art. 3. quia per diuiſionem tenditur ad partes: per accretionem ad totum: partes verò habent ſe vt materia, totum vt forma. Adde etiam ideo infinitum magis habere rationem partis quam totius, quia quæcunque quantitas ſiue detrahendo, ſiue addendo accipiatur, eſt pars eius infiniti quod ex ipſa conſtat.

i *Merito etiam fit*] Monet aliter ſe habere infinitudinem in numeris, aliter in magnitudinibus. In numeris enim diuidendo non abitur in infinitum, cum tandem perueniendum ſit ad vnitatem, quæ inſectilis eſt, nec iam numerus dicitur: quia numerus plures eſt vnitates, vel ex pluribus vnitatibus coaleſcit. Datur tamen in iis infinitum adiectione; quandoquidem magnitudo in infinitum ſecari poteſt, è cuius partibus maiorem numerum conficere, & alium atque alium grandiorem perpetuò extrahere licet. At in magnitudine ſecus accidit. Namque verſus minimum nullo termino clauditur, verſus maximum aliqua eſt, vltra quam crementum non prouehitur: tum ob rationem ſuperius aſſignatam, tum quia maiora quærendi vel ipſa extrema mundi facies occurrit, vt in numeris. Diſcrimen inter infinitum in numeris, & in magnitudinibus.

k *Paronyma*] Duo, inquit, & tria, nomina ſunt paronyma, ideſt denominatiua, quia ternarius hominum, v. g. denominatur à tribus vnitatibus. Aduertit deinde cùm numerus fiat ex diuiſione, ſicuti diuiſio eſt infinita, nō actu, ſed poteſtate, ita & numerum. Quod ſimiliter de temporis & motus infinitate pronuntiandum erit. Numerus fit ex diuiſione.

τὸ δ' ἄπειρον, οὐ ταὐτὸν ἐν κινήσει, καὶ μεγέθει, καὶ χρόνῳ, ὡς καὶ μία τις φύσις, ἀλλὰ τὸ ὕστερον λέγεται κατὰ τὸ πρότερον· οἷον, κίνησις μὲν, ὅτι πρότερον τὸ μέγεθος, ἐφ' ὃ κινεῖται, ἢ ἀλλοιοῦται, ἢ αὐξάνεται. ὁ χρόνος δὲ διὰ τὴν κίνησιν. νῦν μὲν οὖν χρώμεθα τούτοις, ὕστερον δὲ πειρασόμεθα λέγειν, καὶ τί ἐστιν ἕκαστον, καὶ διότι πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετόν.

Κεφά

l *Nec verò in motu, & magnitudine, & tempore infinitum idem eſt, vt vna quædam natura: ſed prioris ratione poſterius dicitur: vt motus quidem quod prius magnitudo, in qua fit motus, aut qua alteratur, aut augeſcit. tempus autem ob motum. Atque nunc quidem hiſce vtimur, poſt autem & quid vnumquodque horum ſit, & cur omnis magnitudo in magnitudines diuidi poſſit, dicere conabimur.* Textus 70.

CAP.

l *Nec verò in motu*] Licet magnitudo, motus, & tempus infinita ſint, quia in partes infinitè diuiduas ſecari poſſunt, non eodem tamen modo infinitudinem ſubeunt. Primo enim conuenit infinitas magnitudini, tum per illam motui, quo res ad locum, vel crementum, vel qualitatem cietur: per motum verò tempori. Nam motus ſuper magnitudine fit; tempus motum ſupponit, eumque dimetitur. Qua de re li. 6. planiùs, ac pleniùs.

Nota hoc capite tria effata Peripatetica ad infinitum pertinentia. Primum ad textū 69. ſcilicet, infinitum eſt, cuius ſemper aliquid eſt extra, hoc eſt, in quo ſumpta qualibet parte ratione quantitatis, ſemper alia reſtat accipienda. Quæ eſt deſcriptio infiniti ſecundum extenſionem, de hoc enim Ariſtoteles in præſentia diſſerit, proindeque nihil mirum ſi diuinæ infinitati non competat. Eſt autem infinitum ſecundum extenſionem triplex; magnitudine, vt corpus, ſucceſſione, vt tempus, multitudine, vt numerus. Declaratur infiniti deſcriptio. Infinitum extenſione triplex.

Secundum ad tex. 61. Infinitum, qua infinitum, ignotum eſt, quo vſus etiam fuit Ariſtoteles primo huius operis libro, c. 4. Tex 35. & lib. 2 Metaphyſ. c. 2. tex. 11 & tex. 33. & 1. Poſteriorum ca. 1 De quo autem infinito, & quo pacto id intelligendum ſit in quæſtionibus de cognitione infiniti diſſeremus.

Tertium ad text. 68. Ex diſſectione continui accreſcere numeros abſque termino. Porro autem cùm quantitas, vt aduertit Magnus Albertus ca. primo huius libri, bifariam ſpectari poſſit, vel prout eſt terminus corporis naturalis, vel ſecundum ſe præciſè: priori modo non poteſt quantitas infinitè diuidi, ſed deficere oportet ſectionem, vt De incremento numerorū.

planum eſt;cùm omnia corpora naturalia verſùs minimum aliquo termino claudantur,vt in primo huius operis oſtendimus:poſteriori non repugnat per partes eiuſdem proportionis abire ſectionem in infinitum.

Κεφάλαιον η.

Οὐκ ἀφαιρεῖται δὲ ὁ λόγος οὐδὲ τοὺς μαθηματικοὺς τὴν θεωρίαν, ἀναιρῶν οὕτως εἶναι τὸ ἄπειρον, ὥστε ἐνεργείᾳ εἶναι ἐπὶ τὴν αὔξησιν, ὡς ἀδιεξίτητον· οὐδὲ γὰρ νῦν δέονται τοῦ ἀπείρου, οὐδὲ χρῶνται, ἀλλὰ μόνον εἶναι, ὅσην ἂν βούλωνται, πεπερασμένην· τῷ δὲ μεγίστῳ μεγέθει τὸν αὐτὸν ἔστι τετμῆσθαι λόγον ὁπηλικονοῦν μέγεθος ἕτερον. ὥστε πρὸς μὲν τὸ δεῖξαι ἐκείνοις, οὐδὲν διοίσει· τὸ δὲ εἶναι, ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται μεγέθεσιν. ἐπεὶ δὲ τὰ αἴτια διῄρηται τετραχῶς, φανερὸν ὅτι ὡς ὕλη τὸ ἄπειρον αἴτιόν ἐστι· καὶ ὅτι, τὸ μὲν εἶναι αὐτῷ στέρησίς ἐστι, τὸ δὲ καθ' αὑτὸ ὑποκείμενον, τὸ συνεχὲς καὶ αἰσθητόν.

φαίνονται

CAP. VIII.

Mathematicorum a autem contemplationem ferme hic non aufert, quia ita infinitum eſſe negat,vt accretione actu fiat tranſitum non habens: neque enim infinito opus nunc habent,neque vtuntur, ſed ſolùm vt finita, quantam velint, ſuppetat. Atque etiam inſtar magnitudinis maximæ, minima quæque poteſt diuidi. Quare ad demonſtrandum ille modo nihil refert: ipſum autem eſſe in magnitudinibus, qua ſunt, erit. b Cum autem cauſa quadrifariam ſint diuiſa,patet infinitum vt materiam cauſam eſſe, & ipſius quidem eſſentiam priuationem eſſe, quod autem per ſe ſubeſt continuum,& ſenſile. — Textus 71. / Textus 72.

Viden

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Mathematicorum a] Putaret quiſpiam Ariſtotelem ſublato infinito euertiſſe theoremata Mathematicorum, qui in demonſtrationibus lineas infinitas produci iubet. Occurrit Mathematicos nec infinitū actu,quod ipſe ſuſtulit,requirere,nec illud in natura rerum ponere:ſed ſola cogitatione lineam in immenſum protendere, ne eis finita,ad id,quod oſtendere nituntur,deſit. Quin verò non ſolùm ipſis inquit; nō opus eſt infinita linea,ſed neque maxima:cùm etiam quantumlibet paruam imaginaria ſectione poſsint diuidere,eſto figuræ non niſi in magnitudinibus actu exiſtentibus re vera inſint. — Mathematicos non poſtulare infinitum actu.

b Cum autem cauſa] Veteres infinitatis auctores infinitum rerum principium eſſe voluere.Id ne omnino abs re dictum videri poſsit docet infinitum poteſtate,quod ipſe concedit,ad genus cauſæ materialis reduci poſſe, ob eam cognationem, quàm cum materia habet;quatenꝰ materia ſuopte ingenio infinita,atque interminata eſt,& à forma terminum mutuatur. Item quia infiniti ratio in priuatione conſiſtit,cùm formaliter importet negationem actus perfecti abſolutique (tale quippe eſt infinitum poteſtate)cùmque priuario à materia ſubiecto non differat,vt in 1.lib.declaratum fuit. Accedit veterum Philoſophorum auctoritas,qui infinito,tanquam materia vſi ſunt.Nam, Thales,Anaximander,& alij,qui infinitum corpus inuexêre,illud rerum, quæ gignuntur,& occidunt,materiam prædicabant.Ex quo etiam intelligi poterit infinitum non ritè dici continere,cùm materia contineatur magis,quam contineat. c Iam — Veteres vſi ſunt infinito tanquam materia. Solutio Rationum pro infinito ſtatuendo.

φαίνονται δὲ πάντες καὶ οἱ ἄλλοι, ὡς ὕλῃ χρώμενοι τῷ ἀπείρῳ· διὸ καὶ ἄτοπον τὸ περιέχον ποιεῖν αὐτὸ, ἀλλὰ μὴ τὸ περιεχόμενον. Λοιπὸν δ' ἐπελθεῖν, καθ' οὓς λόγους τὸ ἄπειρον εἶναι δοκεῖ, οὐ μόνον δυνάμει, ἀλλ' ὡς ἀφωρισμένον· τὰ μὲν γάρ ἐστιν αὐτῶν οὐκ ἀναγκαῖα, τὰ δ' ἔχει τινὰς ἀληθεῖς ἐνστάσεις ἀπαντῶντα. οὔτε γὰρ, ἵνα ἡ γένεσις μὴ ἐπιλείπῃ, ἀναγκαῖον ἐνεργείᾳ ἄπειρον εἶναι σῶμα αἰσθητόν·

ἐνδέχεται

Videntur verò & alij omnes infinito vti,vt materia. Quare & abſurdum eſt id, quod continet,ipſum facere,& non id potiùs, quod continetur. c Iam reſtat vt rationes aggrediamur, quibus infinitum eſſe non poteſtate ſolum, ſed vt definitum videtur. Alia enim earum neceſſaria non ſunt, nonnullis verò alia quædam vera reſiſtunt, neque enim vt generatio non deficiat infinitum corpus ſenſile actu eſſe neceſſe eſt. — Textus 73.

Poteſt

ἐνδέχεται γὰρ τὴν θατέρου φθορὰν, γένεσιν θατέρου εἶναι, πεπερασμένου ὄντος τοῦ παντός. ἔτι, τὸ ἅπτεσθαι καὶ τὸ πεπεράνθαι, ἕτερον. τὸ μὲν γὰρ πρός τι καὶ τινός· ἅπτεται γὰρ πᾶν τινος, καὶ τῶν πεπερασμένων τινὶ συμβέβηκε· τὸ δὲ πεπερασμένον, οὐ πρός τι, οὐδ᾽ ἅψασθαι τῷ τυχόντι τοῦ τυχόντος ἐστί. τὸ δὲ τῇ νοήσει πιστεύειν, ἄτοπον· οὐ γὰρ ἐπὶ τοῦ πράγματος ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἔλλειψις, ἀλλ᾽ ἐπὶ τῆς νοήσεως· ἕκαστον γὰρ ἂν ἡμῶν νοήσειέ τις πολλαπλάσιον ἑαυτοῦ αὔξων εἰς ἄπειρον· ἀλλ᾽ οὐ διὰ τοῦτο ἔξω τοῦ ἄστεώς τίς ἐστιν, ἢ τοῦ τηλικοῦδι μεγέθους ὃ ἔχομεν, ὅτι νοεῖ τις· ἀλλ᾽ ὅτι ἔστι· τοῦτο δὲ συμβέβηκεν. ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις, ἄπειρά ἐστι, καὶ ἡ νόησις οὐχ ὑπομένοντος τοῦ λαμβανομένου. μέγεθος δὲ, οὔτε τῇ καθαιρέσει, οὔτε τῇ νοητικῇ αὐξήσει ἐστὶν ἄπειρον. ἀλλὰ περὶ μὲν τοῦ ἀπείρου πῶς ἐστι, καὶ πῶς οὐκ ἔστι, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται.

ΑΡΙΣ.

Poteſt enim, cum finitũ ſit vniuerſũ vnius interitus, alterius eſſe generatio. d *Aliud præterea eſt tangere, aliud eſſe terminatũ. Illud enim ad aliquid eſt, & alicuius, ſiquidẽ quod tangit aliquid tangit, finitorũmque alicui accidit. Quod verò terminatum eſt, nõ eſt, ad aliquid. neque item rei quauis rem quãuis tangit.* e *Illud vero abſurdum eſt, cogitationi fidem adhibere: non enim in re exuperantia, defectióque eſt, ſed in cogitatione. Vnumquenque enim noſtrum multiple maiorem cogitare aliquis infinitè augens poteſt, nec propterea extra vrbem quiſpiam eſt, aut ea, quam habet magnitudine eſt præditus, quod ita quiſpiam cogitat, ſed quoniam ita eſt: hoc autem accidit.* f *Tempus autem, & motus, & intelligentia infinita ſunt, eo, quod ſumitur, non permanente. Magnitudo verò neque detractione neque accretione, quã in cogitatione poſita ſit, eſt infinita. Sed de infinito quemadmodum ſit, & non ſit, & quid eſt, dictum ſit.*

Text. 74.
Text. 75.

CAP.

c *Iam reſtat*] Accedit ad refellendas rationes quarto capite adductas, quæ infinitum non poteſtate modo, ſed actu dari ſuadebant. In quibus explicandis non eundem, quem in proponendis ordinem ſeruat. Ad tertiam, quæ obiiciebat: niſi eſſet infinitum actu, fore vt rerum generatio exhauſtis principiis ſubſiſteret, proindeque dandam materiam infinitè extenſam, è qua per detractionẽ partium res genitæ ſucceſſione perpetua componerentur, reſpondet nihil eiuſmodi infinito opus eſſe, quia cùm vnius interitus ſit alterius generatio, quæ vnius fuerat materia, illo intereunte, alterius, quod denuò gignitur, materia fit. Sol. 3.

d *Aliud præterea*] Ad quartam reſpondet non omne finitum corpus, aliud, quod definiat, contingere, vt videre eſt in extrema ſphæra cœleſtis mundi, quæ nullo ſuperiori corpore continetur, ſed propria ſuperficie conuexa clauditur. Itaque non idem valent, tangere, & terminatum eſſe. Nam tangere, refertur ad aliud, nempe ad id, quod tangit, cum omnis contactus ſit inter plura: terminari verò non reſpicit aliud, ſed duntaxat internum rei terminum, finemque importat, ſiue alio corpore ambiatur, ſiue non. Phyſicum axioma. Sol. 4.

e *Illud verò abſurdum*] Quin tam diluit, aiens quàm maximè à ratione alienum eſſe, rerum veritatem imaginatione metiri, & quod quiſque animo apprehenderit, id rebus ineſſe exiſtimare, cùm ſæpe mente effingamus, quæ nullo modo ita habent. Alioqui ſi quis magnitudini alicui ſua cogitatione incrementa addat, & hominem multiplo grandiorem, inſtar montis, vel formicæ corpuſculo præditum concipiat, ita erit. Sol. 5.

f *Tempus autem*] Primam & ſecundam ita occurrit, vt fateatur tempus, & motum, atque etiam mentem dum alia atque ſubinde concipit, infinita eſſe non actu ſed poteſtate, ſimiliterque magnitudinem: etſi hoc ſit diſcrimen, quòd illorum partes cùm fluxæ ſint, non permaneant, ſed raptim euaneſcant, huius verò partes conſiſtant, & incolumitatem ſeruent. Item quod tempus & motus (ſic putauit Ariſtoteles, qui mundi æternitatem finxit) initio & fine careant, magnitudo verò ſimpliciter dimenſionem finitam vendicet. Sol. 1. & 2.

Obſerua in hoc capite ad textum 73 Philoſophicum illud axioma. Generatio vnius eſt corruptio alterius: hoc eſt rata ſtabilique naturæ lege, vnius rei interitum alterius generatio excipit. Quod vſurpauit etiam in eandem ſententiam Ariſtoteles capite 3. libri primi de ortu, & interitu, vbi eius veritas ex profeſſo declaratur, examinaturque.

QVAESTIO I.

POSSIT NE VIRIBVS NATVRAE dari in rebus infinitum, an non.

ARTICVLVS I.

INFINITI NOMEN MVLTIpliciter accipi.

PRopoſitam quæſtionem ab infiniti acceptionibus commodè auſpica-
bimur. Præter eam igitur notionem, qua id infinitum dicitur, quod om-
nigenam in ſe perfectionem cohibet, quæ infinitas in ſolum Deum Opt.
Max. conuenit; aliæ quoque traduntur à Philoſophis, quas Ariſtoteles cap.
4. huius lib. & D. etiam Damaſcenus in ſuis Phyſicis cap. 11. D. Thom. 1. Grego. in 1. d. 2. q. 2 art. 1.
part. quæſt. 7. artic. 4. Henricus Gandauenſis 2. parte ſuæ ſummæ articul.
44. quæſt. 2. aliſque nonnulli recenſent. Cæteris tamen omiſsis; infini-
Infinitũ bifariam ſumi. tum, quod ad præſentem locum attinet, biſariam dicitur; videlicet infini-
tum actu & poteſtate. Rurſus infinitum actu duplex eſt, vnum quod pro-
priè infinitum cenſetur, appellatúrque ab Ariſtotele ἀφωρισμένον, à recentio-
Infinitũ actu, propriè infinitum. ribus Philoſophis infinitum categorematicè. Aliud, quod impropriè infi-
nitum actu dicitur. Infinitum actu priori modo eſt, quod actu continet in-
finitas partes æquales vni certæ, non communicantes inter ſe, ſimúlque
exiſtentes. Diximus, æquales, quia in qualibet finita magnitudine inſunt
infinitæ partes proportionales, quæ tamen æquales non ſunt. Addidimus,
æquales vni certæ, quia in quauis magnitudine finita continentur infinitæ
partes æquales, non tamen vni certæ. Continentur enim duæ medietates
æquales inter ſe, & tres tertiæ inter ſe item æquales, & quatuor quartæ,
atque ita in infinitum. Verùm hæ non ſunt vni certæ æquales, vt planum
eſt. Adiecimus, non communicantes, quia cubitus habet infinitas partes æ-
quales vni certæ, communicantes tamen inter ſeſe. Nam ſiquis duos pal-
mos deſignet, deinde medietatem poſteriorem ex primo palmo, & priorem
ex ſecundo accipiat; efficiet vnum palmum cum vtroque communicantem.
Rurſus verò ſi vltimam quartã ex primo palmo ſumat, & tres priores quar-
tas ex ſecundo, identidem alterum palmum conficiet, cum vtroque tamen
communicantem, ſicque in infinitum. Additum eſt, ſimul exiſtentes, ad
excludendum tempus & motum, quæ etſi ab æternitate fuiſſent, vt Ari-
ſtoteles falsò putauit; quia tamen haud conſtarent partibus ſimul cohæ-
Aliud infinitũ actu ſed impropriè. rentibus, infinita actu non eſſent. Infinitum actu impropriè dictum eſt
id, quod continet actu infinitas partes, quæ tamen ordinem inter ſe non
habent, vt primæ, ſecundæ, tertiæ, & ſic deinceps, atque ad conſtitutio-
nem vnius rei finitæ pertinent, vt infinita multitudo punctorum in linea.

Infi

Infinitum poteſtate illud eſt, quod ex infinitis partibus coaleſcit, non tamen eo modo, quo infinitum actu. Hoc verò triplex eſt, nempe infinitum ſucceſsione, diuiſione, adiectione. Infinitum ſucceſsione eſt id, quod licet infinitas partes vni certæ æquales vendicet, non eas tamen ſimul habere poteſt, vt motus, & tempus, ſi initio caruiſſent. Infinitum diuiſione eſt quælibet magnitudo, quæ per partes proportionales diſſecari poteſt, ita vt diuiſio nullum ſit exitum habitura. Infinitum adiectione eſt, quod poteſt infinitè augeſcere, vt numerus acceſſu vnitatum, & magnitudo additione partium ex alterius magnitudinis diſſectione. Infinitum poteſtate triplex. Succeſſione. Diuiſione. Adiectione.

Porro dicuntur hæc poteſtate infinita, quòd perfectum actum & abſolutionem ſortiri nequeant, vt ex dictis patet.

* * *

ARTICVLVS II.

QVIBVS ARGVMENTIS PROBARI videatur poſſe naturæ viribus dari infinitum.

DVo potiſsimum diſputari hoc loco à Philoſophis ſolent. Vnum, ſit ne aliquid actu infinitum,vel eſſe queat per naturam.. Alterum num id diuina ſaltem virtute effici poſsit. Vt igitur à primo ordiamur, quòd multa infinia in rebus naturæ dentur,his argumentis conabitur quiſpiam ſuadere. Primò,eſſe finitum,vel infinitum eſt affectio quantitatis,vt Ariſtoteles ca. 4. huius lib. text. 24. docuit: ergo ne altera huius diſiuncti pars vacet:vtraque quantitati conueniet:atque ita dabitur quantitas aliqua infinita. 1. argum.

Secundò. In magnitudine vnius palmi inſunt duæ lineæ extremæ A. B. vnius palmi,& inter eas cadunt aliæ pari longitudine, quæ neceſſariò erunt infinitæ, cùm copulant infinitas partes proportionales intermedias. Igitur dantur in magnitudine infinitæ partes non communicantes, æquales vni certæ,atque adeò infinitum actu. Adde quòd omnes eiuſmodi lineæ ſunt çquales lineis alterius magnitudinis pedalis,idque per relationem realem æqualitatis. Quo fit vt non ſolum detur actu infinitus numerus linearum,ſed etiam relationum. 2. argum.

Tertiò. Sit corpus lucidum, A. quod momento aliquid luminis traiiciat in corpus B. ſibi oppoſitum. Deinde tempore proximè inſequenti progrediatur idem A. verſus B. paulatim in eo lucem intendens (ſiquidem, vt conſtat ex 21. & 26. primi perſpectiuæ, luminoſum, quo propinquius eſt opaco, eo vberiore luce tum intenſiuè, tum extenſiuè ipſum illuſtrat.) in fine horæ erit in corpore. B. infinita lux; ergo viribus naturæ dabitur infinitum. Proxima aſſumptio inde ſuadetur, quia A. cùm in quolibet puncto temporis vicinius ſit ipſi B. in quolibet lucem augebit. Atque ita cùm per infinita inſtantia nouam ſemper lucem intulerit; ſequitur B. peracto motu habere in ſe infinitas partes luminis, quæ qualitatem actu infinitam reddant. 3. argum.

Quartò. Deus poteſt efficere non tot, quin plures ſpecies belluarum magis, ac magis perfectas, quarum tamen nulla ad humanæ ſpeciei dignitatem, & perfectionem attingat.. Igitur ſpecies humana cohibet actu infinitam perfectionem. Aſſumptum in progreſſu huiuſce tractationis de infinito accuratiùs à nobis confirmandum eſt. Interim breuiter ex eo ſuadetur, quia id nullam contradictionem inuoluit. Conſecutio verò probatur, quia quicquid innata perfectione ſuperat non tot, quin plura, quorum vnumquodque aliquo perfe- 4. argum.

ctionis gradu aliud excedit; videtur in ſe infinitos gradus perfectionis actu includere.

Quintò. Generationes hominum ſecundum Ariſtotelem fuerunt ab æterno; ergo cùm noſter animus immortalis ſit, erunt nunc ex Ariſtotelis ſententia infinitæ animæ actu. 5. argum.

ARTICVLVS III.

QVÆSTIONIS DISSOLVTIO.

QVid tamen hac in re ſentiendum ſit, nonnullis aſſertionibus aperiemus. Prima ſit. Non poteſt viribus naturę dari in rebus infinitum actu, priori modo. Hæc aſſertio, quàm Ariſtoteles contra Anaxagoram, Anaximandrum, Xenophanem Colophonium, Seleucum, atque alios infiniti aſſertores, tum hoc loco à text. 40. vſque ad 56. tum 1. de cœlo cap. 5. à text. 33. vſque ad 76. oſtendere conatus eſt, hunc in modum confirmari poteſt. Ac primum, quod nullum detur corpus infinitum. Nam omne corpus phyſicum naturaliter cieri poteſt, vel motu recto, vt corpora grauia & leuia; vel in orbem, vt ſphæræ cœleſtes; ſed corpus infinitum neutro modo valet motum ſubire; ergo nullum eiuſmodi infinitum in natura datur, dari-ve poteſt. Aſſumptio quoad priorem partem ſuadetur; quia ſi corpus infinita mole in omnes partes diffundatur, omnem locum occupabit; ac proinde nequibit motu recto cieri, cùm nihil ſpatij, quò vergat, ei ſuppetat. Si verò omni ex parte infinitum non ſit, ſed v. g. ad Orientem duntaxat, neque etiam tunc recto motu ferri poterit; quia neque verſus orientem, cùm ea ex parte omne ſpatium occupet, neque verſus occidentem, quia deſeret aliquid eius ſpatij, quod Orientem verſus tenet, atque ita ſequitur verſus eam partem occupare & non occupare infinitum ſpatium. Non poteſt igitur recto motu agi. Secunda pars eiuſdem aſſumptionis, quod nimirum neque in orbem agitari poſſet, ſuadetur. Prius tamen ſumendum eſt ex Geometrica diſciplina, vt videre eſt apud Euclidem li. 3. propoſitione 26. omnes lineas rectas ductas à centro eiuſdem circuli, quò ab eo longiori tractu diſsident eò à ſe ipſis longiùs diſtare, ac proinde ſi infinitè diſtent à centro, inter ſe quoque infinito interuallo ſine peripheria vlla abiunctas eſſe.

1. aſſertio.

Non dari corpus infinitum.

Quia nec poterit moueri motu recto.

Conſule D.Th. 1 p.q.7.ar.3.

Nec circulari. Euclides.

Hoc poſito iam hunc in modum inſtitutum probatur. Si infinitum corpus in orbem volueretur, ductis ab eius centro duabus lineis A. B. & in diuerſas partes infinitè porrectis, motu progrediente, tandem vna ad alterius locum perueniret; ſed inter illas eſt infinita ſpatij intercapedo,

pedo, vt ex hipotheſi liquet; poſſet igitur infinita diſtantia finito tempore percurri, quod abſurdum eſt.

Alia eiuſdem rei probatio.

Rurſus quòd neque vna aliqua moles infinita, nec infinita corporum multitudo poſsit effici à natura oſtenditur. Vel enim natura eiuſmodi infinitum extra cœlum conderet; vel ſub cœli ambitu. Non extra cœlum, quia ibi nihil eſt; natura verò ex nihilo nihil efficit. Non ſub cœli ambitu, quia finito ſpatio nequeunt corpora infinita concludi; non poteſt igitur natura vllam corporum infinitudinem moliri.

Nullam dari ſubſtantiam creatam infinitæ eſſentiæ.

Præterea quòd nulla ſubſtantia creata infinitam habeat eſſentiam, hac ratione concluditur. Omnis ſubſtantia creata vel eſt materia; vel forma ſeu in aliquo recepta, ſeu per ſe omnino cohærens; vel eſt compoſitum ex materia & forma. Si eſt materia, ſatis patet finitum quid eſſe; cùm materia ſit pura potentia, ac prope nihil: ſi forma in aliquo recepta, finitur per ſubiectum quod informat: ſi non recepta, circunſcribitur, ac terminatur ipſo intrinſeco limite ſui eſſe, quòd neceſſariò eſt finitum; cùm ſit aliunde participatum & acceptum, nimirum à prima cauſa, vt à fonte totius eſſe: ſi compoſitum ex materia & forma; non poteſt non eſſe finitæ eſſentiæ; ſiquidem nullum infinitum ex ſolis finitis conſtat. Igitur nulla ſubſtantia creata habet eſſentiam infinitam.

Nullam eſſe affectionem rei creatæ infinitæ perfectam.

Poſtremò quòd nec vlla qualitas, nec alia huiuſmodi rei creatæ affectio infinitè perfecta ſit, ex eo conuincitur, quia affectiones reſpondẽt eſſentiæ, quæ in qualibet creatura finita eſt, & circunſcripta, vti nunc oſtẽdimus. His accedit teſtimonium ſacræ paginæ, quæ Sapientiæ 11. nos docet, omnia Deum in numero, pondere, & menſura feciſſe.

2. aſſertio.

Secunda aſſertio. Infinitum actu poſteriori modo datur in rerum natura. Hæc aſſertio ex ipſa ratione infiniti hoc modo accepti colligitur, eſtque duntaxat probabilis; quia, vt ſexto huius operis libro oſtendemus, probabile eſt dari actu in linea infinitam multitudinem punctorum, quibus infinitæ partes proportionales lineæ copulentur.

3. aſſertio.

Tertia aſſertio. Infinitum poteſtate primo modo non datur in rerum natura, daretur tamen ſi motus & tempus ab æternitate extitiſſent; vtrum verò extitere potuerint, in 8. libro diſquiremus.

4. aſſertio.

Quarta aſſertio. Infinitum poteſtate ſecundo & tertio modo poteſt, vtcunque in rebus naturaliter dari. Hæc probatur, quia magnitudo, vt in 6. lib. demonſtrat Ariſtoteles cui aſſentitur D. Auguſtinus 11. de Trinit. cap. 10. & in epiſtola ad Nebridium eſt diuidua in partes infinitas, quæ dum magnitudinem ſecant, numerum augent, qualibet earum nouam vnitatem aduehente, atque ita poteſt ſimul, & magnitudo ſine exitu diuidi, & numerus ſine termino augeſcere. Diximus iſtiuſmodi infinitum vtcunque dari poſſe, quia eatenus tantùm exiſtimandum eſt magnitudinem in infinitum ſectilem eſſe, quatenus ei ſecundum ſe duntaxat, & Mathematico more ſpectatæ, non repugnat infinitè diſpertiri, ſimpliciter namque haud poſſe infinitè diuidi, ex eo perſpicuum eſt, quia quantitas neceſſariò inhæret rei naturali:

Quomodo intelligendũ magnitudinem eſſe diuiſibilem in infinitum.

res

res autem naturales certum vendicant terminum quantitatis verſus minimum. Quo fit, vt nec ipſæ, nec earum quantitas in minores partes ſine termino ſectionem ferant, vt aduertit D. Tho. in quæſtionibus de potentia q. 4. art. 1. in ſolutione 5. arg. Adde, præter hæc, alia quædam poteſtate infinita dari poſſe, vt cognitiones angelorum, & animarum rationis participum, quæ infinita æternitatis duratione non tot quin plures futuræ ſunt.

ARTICVLVS IIII.

DILVVNTVR ALIQVOT OBIECtiones circa ea, quæ proximo articulo continentur.

VT ea, quæ proximo articulo tradita fuêre, cumulatiùs percipiantur, obiecta quædam diluemus. Ac primum aduerſus rationem, quæ probabat non poſſe infinitum corpus circumagi, quæ petita eſt ex Ariſtotele 1. de cœlo cap. 5. text. 35. oppoſuit Xenarchus inepté iuſſum fuiſſe ab Ariſtotele duci à centro, ſeu medio infiniti lineas rectas, quandoquidem centrum definitur id, à quo lineæ ad peripheriam ductæ, ſunt æquales, quod in corpore infinito dari non poteſt, cum principij, & finis expers ſit. Secundo. Contra eandem rationem hunc in modum obiicitur. Linea recta, vt docet Euclides 1. lib. definitione 4. eſt, quæ duobus punctis terminatur. Igitur perperam in eo argumento iubemur rectam lineam in infinitum porrigere. Tertiò. Infinitum nullis limitibus circunſcribitur: igitur ſpatium interceptum inter duas lineas à centro ductas, infinitum eſſe non poteſt.

Obiectio Xenarchi contra rationem Ariſtotelis.

2. obiectio.

3. obie.

Deinde quartam aſſertionem ſic aliquis oppugnabit. Non poteſt quælibet magnitudo diuidi in infinitum per partes inæquales eiuſdem proportionis. Igitur non datur infinitum poteſtate, ſecundo & tertio modo. Probatur aſſumptum, quia ſi vtrobique eſſent infinitæ, non plures partes eſſent in magnitudine bipedali, quàm pedali; quod non videtur admittendum. Item Ariſtoteles hoc in lib. c. 6. text. 60. docuit & ſi per diuiſionem continui quacunque eius parte data poſsit dari minor; non tamen per additionem quacunque magnitudine poſita maiorem dari poſſe. Hinc ſic licebit argumentari. Vel Ariſtoteles eo loco agit de magnitudine Phyſica, vel de Mathematica. Non de Phyſica; hæc enim in infinitum ſecari nequit; ergo de Mathematica; atque adeò ſecundum Peripateticam doctrinam quantitas Mathematica non poteſt infinitè augeri, cuius oppoſitum in noſtra aſſertione continetur.

1. obiectio cōtra 4. concluſ.

2. obie.

Ad primam ſuperiorum obiectionum contra rationem Ariſtotelicam, dicendum eſt in corpore infinito quodcunque punctum vicem medij, atque centri obtinere. Non quidem poſitiuè, quaſi æqualiter diſtet ab extremis, cùm in infinito extrema non dentur; ſed negatiuè, quia, docente Ariſtotele 2. lib. Metaph. cap. 2. text. 6. in infinito nullum punctum deſignari poteſt, quod magis vergat ad vnum extremum, quàm ad aliud; ob eandem ſcilicet rationem, quia omni termino caret. Huiuſmodi verò centrum negatiuum ad inſtitutum comprobandum ſat eſt. Nam à quocunque puncto,

Reſp. ad 1. obiect. contra rat.

 lineæ

lineæ ſine termino petrexerint, infinitum inter ſe ſpatiũ relinquent, quod tempore finito conficiatur. Ad ſecundam, illam lineæ definitionem, non in omnem lineam, ſed in eam duntaxat, quæ finita eſt, conuenire. Ad tertiam, lineas in infinitum porrectas à centro, diſtare & non diſtare ab ſe infinitè; diſtare, quia ſine termino extenduntur; non diſtare, quia ſunt termini vtrinque includentes ſuperficiem, quæ inter illas cadit, & quia ipſęmet includuntur ex vtroque latere aliis lineis; quæ incluſio eſt prorſus contra rationem diſtantiæ infinitæ. Verùm hanc implicationem ſequi ex hypotheſi dari infiniti. Ad 2. Ad 3.

Ad primam verò earum obiectionum, quæ quartam aſſertionem oppugnabant; negandum eſt, quod aſſumit, & ad eius confirmationem dicendum totidem partes in maiori, & in minori magnitudine reperiri; nec debere id mirum videri: cùm ea ſit continui natura, vt diuidendo abſolui non poſsit; alioqui conſtaret ex indiuiduis partibus, ſicque continuum non eſſet. Verùm hoc eſt inter maiorem, & minorem magnitudinem diſcrimen, quòd illa in ampliores, hæc in minores partes diuidatur. Ad 2. aduertendum in primis eſt, cùm Ariſtoteles ait vnam magnitudinem ex diuiſione alterius non poſſe infinitè accreſcere; non negare poſſe prædictam magnitudinem magis, magiſq; cumulari, ita vt ſine termino ſe ipſa maior euadat; ſicut enim infinitè vna diuiditur; ſic & altera augetur, cùm vnius diminutio in alterius cedat incrementum: ſed tantùm docere ex partibus à magnitudine v.g. pedali diſſectis non poſſe aſſurgere molem infinitam, aut quacunque data maiorem; quandoquidem amplior, quam pedalis effici ex ea non poteſt, alioqui partes toto maiores eſſent. Hoc poſito cùm magnitudo dicitur ab Ariſtotele in infinitum poſſe diuidi, non tamen poſſe in infinitum augeri, id de magnitudine Mathematica, certa tamen & definita, & de incremento ſecundum poſteriorem ſenſum intelligi debet, quaſi dicat poſſe magnitudinem pedalem diuidi in infinitum, non tamen infinitam molem poſſe ex ea fieri.

Refutatio primæ contra 4. aſſert.

Quę magnitudo poſſit in infinitum ſecari, non tamen in infinitum creſcere.

ARTICVLVS V.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quæ aſtruere nitebantur dari vi naturæ infinitum actu.

NVnc ad argumenta, quæ ſecundo art. ad probandam infinitudinem adduximus, reſpondeamus. Ad primum dicimus finitum vel infinitum non idcirco paſsionem quantitatis appellari, quòd aliqua detur quantitas infinita, ſed quia ſi infinitum in rebus phyſicis daretur, id in quantitate ineſſet, quo fit vt neutra pars illius disiuncti, ſimpliciter redundet. Alij è quibus eſt Scotus 2. Metaphy. q. 6. reſpondent affectionem quantitatis eſſe, finitum vel infinitum actu, ſeu poteſtate, licet autem infinitum actu non ſit, poteſtate tamen eſſe ad eum modum, quem ſuperiùs declarauimus.

Solu 1. argu. 2. art.

Finitum vel infinitum quo modo ſit paſſio quantitatis.

Sol 2.

Ad ſecundum in qualibet magnitudine non dari actu infinitas lineas diſcretas;

In magnitudine datur vna tantum linea actu.

diſcretas;ſed vnam duntaxat punctorum nexu vndique ſibi cohærentem, quæ licet in magnitudine vnius palmi habeat infinitas partes palmares, vt in argumento aſſumitur; eæ tamen non ſunt ſimpliciter plura entia: ſiquidem illa duntaxat abſolutè plura dicuntur, quorum vnumquodque eſt indiuiſum in ſe,& diuiſum à quouis alio; quod tamen neque lineis,neq; aliis partibus magnitudinis conuenit,cum ſint in toto indiſcretè,& indiſtinctè, & inſuper vnum quid tertium finitum, videlicet vnam certã & circunſcriptam magnitudinem componant. Sed obiiciat aliquis, ſi Deus produceret candorem conſtantem actu infinitis partibus vni certæ æqualibus, ac non communicantibus,eum candorem haud dubiè futurum actu infinitum,eſto illius partes non eſſent abſolutè plura entia,ſed eo pacto quo infinitæ lineæ in magnitudine pedali. Quare ex eo, quod lineæ non ſint actu plura entia, non adimi rationem infinitudinis. Occurrendum tamen,diuerſam omnino eſſe rationem in lineis pedalis magnitudinis, atque in gradibus infiniti candoris. Lineæ namq; ita ſunt in magnitudine per modum vnius,vt componant aliud quid finitum,nimirum pedalem magnitudinẽ: at infiniti gradus candoris non ita ſe haberent, quia non cõſtituerent aliud tertium finitum,vt planum eſt. Ad appendicem eiuſdem arg. reſpondendum eſt cum Capre.in 1.d.30.art. 1. relationes illas æqualitatis inter infinitas lineas non eſſe reales, ſed rationis, quia non ſunt inter extrema, quæ ſint entia actu plura,id eſt,indiuiſa in ſe,& diuiſa à quocunque alio.

D. Tho. quodlib. 2 q. 2 art. 2. Capr. in 1 d. 43. q. 1 art. 2.

Lege Gregorium in 1 d. 17. q. 4 art. 2.

Sol. 3.

Ad 3. dicendum, poſtquam luminoſum. A. primo temporis puncto ad corpus. B. lumen explicuit, augere in eo (in facto eſſe tamen) lumen cæteris punctis horæ inſequentis, qua ad illud magis, ac magis appropinquat, eo modo, quo ipſum illuminationis tempus ſingulis inſtantibus maius iam eſt, quàm in quolibet inſtanti præcedenti fuerat. Verùm vt totum illud tempus non excedit menſuram finitam v. g. vnius horæ, ita lumen in fine horæ productum non niſi definitorum graduũ eſſe poſſe. Enim verò infinita momenta horæ non tranſeunt immediatè,ſecundũ poſt primum, deinde tertium,ſicq; deinceps: ſed poſt quodlibet ſequuntur immediatè infinita pertinentia ad tempus ipſum,quod immediatè poſt quoduis inſtans ſequitur,atque ita tranſuolant per modum vnius finiti temporis,cuius ſunt partes,proindeque eorum præteritio nequit arguere infinitum incrementum in forma,quæ per illa omnia eo modo,quo diximus,augebatur.

De lumine producto à luminoſo paulatim incedente.

Sol. 4.

Ad quartum conceſſo antecedente, neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum, licet humana natura omnes belluarum ſpecies, quæ produci à Deo poſſunt, dignitate vincat, non eas tamen ita exuperare, quaſi vnam vno gradu,aliam alio, atque ita infinitas infinitis excedat, ſed ita vt ſupra omnes diuerſitate excellentioris naturæ emineat, vt alibi iam in hoc opere planius docuimus.

Cap. 1. lib. 1. quæſt. 2. art. 4

Sol. 5.

Quinto argumento Algazellus & Auicenna manus dedêre, nec abſurdum putarunt concedere infinitum in rebus,quæ inter ſe ordinem non habent. Id enim eſt infinitũ per accidens. Alij cenſuerunt animum hominis Ariſtoteli mortalem eſſe, vt Plutarchus cap. ptimo libri quinti de Placitis Philoſophorũ, Alexander Aphrodiſienſis in ſuis Commentariis de anima,

Algazellus, & Auicenna conceſſerunt actu infinitas animas.

Eee 2 Iuſtinus

Iuſtinus Philoſophus & Martyr in Paræneſi, D. Gregorius Nazianzenus, & Nyſſenus hic in lib. de anima, ille in diſputatione contra Eunomium, alijque nonnulli. Sed neutra harum ſolutionum placet. Non prima, quia in nullo rerum genere infinita multitudo actu eſt, elléve poteſt, ſaltem viribus naturæ, vt in progreſſu planius fiet. Non ſecunda, quia vt in libris de anima oſtendetur, veriſimilius eſt non latuiſſe Ariſtotelem animi noſtri immortalitaté. Sunt qui ad Palingeneſiam, & Pythagoricas fabulas confugiant conſtituentes certum animorum noſtrorum numerum, qui nunc cœleſtem vitam, nunc mortali huic corpori immerſam viuant, & in alia atque alia corpora tranſmigrent. In qua ſententia ex infinitis hominum generationibus, animorum infinitas non arguitur. Sed ab hoc etiam errore alienam fuiſſe Ariſtotelis doctrinam eodem loco patebit.

Pythagorica reciprocatio animarum.

Lege Plotinũ Enn. 4. libr. 8. Philoſtratum in vita Apollonij. Laertiũ in Pythagora, Porphyrium in lib. de abſtinentia, Plutarchum in orationibus de eſu carnium D. Greg. Nyſſ. lib. 2. de homine c. 7. & 8. D. Nemeſium de homine, cap. 2.

Quid igitur in præſentia dicendum? Nempe vel Ariſtotelem infinitum in rebus immaterialibus conceſsiſſe; non rectè. Ad quam interpretationem inclinare videtur D. Thom. 2. contra gentes cap. 81. etſi inibi aſſerat non ſatis conſtare quid huic argumento Ariſtoteles reſponderet. Vel ſanè Ariſtotelem pugnantia dixiſſe; cùm generationum æternitatem induxit, & animarum infinitudinem negauit. Ex quo fortaſſe effectum eſt, vt ſuam ille de immortalitate animæ ſententiam diſputationum ambage implicuerit, & quaſi alter Zeuxis Agamemnonem pallio obuoluerit, ſeu potiùs, vt quidam inquiunt, quaſi ſepia atramento aſperſerit, ne caperetur.

Nodus inexplicabilis in doctrina Ariſto.

Plinius lib. 35. cap. 10.

Greg. Nazi. in oratione ad Epiſc. 150.

QVAESTIO II.

POSSIT NE INFINITVM ACTV *diuina virtute produci, an non.*

ARTICVLVS I.

PARTIS AFFIRMATIVAE *argumenta.*

HViuſce controuerſiæ affirmantem partem defendunt Gregorius in 1. d. 43. q. 4. Aliacenſis d. 42. q. 13. art. 3. Ochamus quodlibeto 2. q. 5. & in 2. q. 8. Argentinas d. 1. q. 2. art. 4. Maior & Almainus in 3. d. 13. q. vnica, alijque permulti. Quæ ſententia hiſce potiſsimum argumentis probatur. Primo infinitæ potentiæ reſpondet infinitus effectus, ſiquidem quo potentia maior eſt, eò plura poteſt, & infinitudo potentiæ ex actu æſtimatur; ſed Deus habet infinitam potentiam. Igitur poteſt infinitum aliquid efficere. Huc pertinet, quod non minoris dignitatis eſt diuinus intellectus, quàm voluntas diuina. Quare cùm intellectus diuinus infinita cognoſcat; poterit etiam voluntas infinita velle; & ex conſequenti infinita producere.

Baconus in 1. diſt. 1. q. 6 Maiores in 1. d. 43. Baſſolius eadem d. q. vnica.

1. argum.

Secundò. Magnitudo, cuius Deus ideam habet, quæque diuino intellectui vt producibilis obiicitur, nullis limitibus eſt coercita; alioqui deſignari poſſet magnitudo, qua Deus maiorem procreare non poſſet, quod à vero abeſt. Igitur magnitudo à Deo producibilis, eſt actu infinita.

2. argum.

Tertiò. Maior eſt diuina poteſtas, quàm vis infinitorum ignium, ſi eſſent; at ſi

3. argum.

at ſi eſſent infiniti ignes poſſent infinitas combuſtiones edere;ergo eaſdem poterit Deus ſe ſolo efficere.

Quartò. Si Deus neceſsitate naturæ ageret, produceret infinitum; ergo idem nunc, ſi velit, producet, cùm eius potentia re ipſa minor non ſit, quàm in eo ſtatu foret. Probatur aſſumptum, quia tunc expromeret quantum maximum ſuæ potentiæ conatum, actúque conſtitueret in natura rerum non tot,quin plura,atque adeò infinita ſimul. 4.arg.

Quintò. In continuo ſunt infinitæ partes proportionales; ſed Deus poteſt eas omnes ſeparatim conſeruare;ergo & infinitum actu efficere.Maior propoſitio patet,minor probatur.Nam quicquid Deus conſeruat interuentu cauſæ ſecundariæ,quæ non eſt de eſſentia rei,poteſt ipſe per ſe immediatè conſeruare,atqui Deus conſeruat in continuo partes proportionales interuentu vnionis earundem inter ſe, quæ vnio non eſt de ipſarum eſſentia; poteſt igitur eaſdem ſine vnione conſeruare. 5.arg.

Sexto. In quolibet momento huius horæ poteſt Deus creare vnum angelum,& vnum lapidem; igitur cùm in fine horæ tranſacta fuerint infinita momenta,creati erunt à Deo infiniti angeli, & infiniti lapides.Idem argumentum confici poteſt, poſito per diuinam potentiam motu cœleſti ab æterno;tunc enim poſſet Deus in quolibet die vnum angelum,& vnum lapidem,aut hominem creare,quo conceſſo,ſicuti iam nunc effluxiſſent infiniti dies,ita eſſent actu infiniti angeli,& infiniti lapides,vel homines. 6.arg.

Septimo. Efficiat Deus hoc puncto temporis quàm multa in eo poteſt efficere,tunc rogo,vel eiuſmodi res à Deo effectæ, finitæ ſunt, vel infinitæ finitæ eſſe nequeunt,quia ſequeretur non poſſe Deum vltra finitam multitudinem aliquid efficere.Erunt igitur infinitæ. Quare diuina poteſtate poterunt ſimul infinita in rerum natura conſtitui. 7.arg.

ARTICVLVS II.

ARGVMENTA PARtis negatiuæ.

Capreolus & Hiſpalenſis in 1.d.43.q.1.Caietanus 1.p.q.7.art.3. Ferrarienſis 1.contr.gēt. cap.81.Bargius in 1. d. 8.q.2. Marſil. in 1. q. 42.art. 3.Sotus queſt.vl.huius lib.

QVod verò nullum infinitum à Deo effici poſsit arbitratur D. Thom.1. p.q.7.quodlib. 9.art.1.& quodlib.12.art.2.D. Bonauent. in 1.d.43.q.3. Richardus q.5.&6.Dur.q.2. Scotus in 2.d.1.q. 3. & plerique alij. Ad quam ſententiam confirmandam hæc potiſsimum afferri ſolent argumenta.Si non repugnat produci infinitum,producat Deus in aliquo rerum genere,vt aduerſarij argumentabantur,totum,quod poteſt(nec enim illud erit pluſquam infinitum)verbi gratia,tantam molem corporis, aut tot angelos,aut tot gradus gratiæ,quot poteſt. Tunc , vel ijs productis poteſt adhuc Deus plura efficere ; vel non? Si detur primum , ſequitur contra hypotheſim Deum non produxiſſe omnia,quæ poterat.Si ſecundum, admittendum erit illis productis exhauſtam fuiſſe diuinam potentiam, ita vt iam ne vnum quidem angelum, aut gradum vnum gratiæ queat producere , quod abſurdum eſt.Non poteſt igitur infinitum à Deo effici. Prima ratio.

2 ratio. Item contradictionem implicat totum exæquari parti:cùm omne totum

ſua parte maius eſſe, vnum ſit è primis principijs; atqui id abſurdum ſequeretur ex infinita multitudine. Nullo igitur pacto ea dari poteſt. Probatur aſſumptio. Nam binarius eſt pars quaternarij, in multitudine autem infinita tot eſſent quaternarij, quot binarij; cùm vtrique ſint infiniti; & infinito nihil ſit maius.

3. ratio.

Præterea quidquid Deus efficit, neceſſariò ſub certa intentione, & ad aliquem vſum, ac finem efficit, alioqui temerè & fruſtra ageret; ſed quicquid eo modo à Deo producitur, aut produci poteſt, finitum eſt; cùm infinitum nec ad certam intentionem referri queat, nec vllum rebus vſum, aut bonum afferre valeat. Non poteſt ergo infinitum à Deo procreari.

4. ratio. Non poſſe dari quantitatem infinitam.

Et hæ quidem rationes infinitum vniuersè tollunt. Nunc aliæ, quæ infinitorum genera particulatim demoliantur, afferendæ ſunt. In primis, quod nulla quantitas infinita eſſe poſsit, ita concluditur. Non magis repugnat exiſtere naturam aliquam genericam, quæ non ſit per differentias ſpecificas determinata; quàm exiſtere quantitatem; quæ non ſit definita & contracta per aliquam ſpeciem & menſuram quantitatis; ſed ita ſe haberet quantitas infinita; nec enim eſſet bicubita, aut tricubita, alteriusvè ſpeciei; ergo eam eſſe omnino repugnat.

5. ratio. Non poſſe dari corpus phyſicum infinita mole.

Deinde quod nullum corpus phyſicum infinita mole præditum dari queat, ea ratione oſtenditur; quia eiuſmodi corpus poſſet, ac non poſſet moueri; poſſet, quia eſſet ens naturale; non poſſet, quia ſequerentur incommoda explicata ad initium articuli tertij ſuperioris diſputationis; quæ, ſi rectè inſpiciantur, non ſolùm valent ad probandum non dari re ipſa infinitum; ſed nec vlla vi dari poſſe, cùm ad repugnantiam & contradictionem deducant.

6. ratio. Non poſſe dari magnitudinem infinitè extenſam verſus orientem.

Rurſus idem hunc in modum ſuadetur. Efficiat Deus magnitudinem aliquam infinitè extenſam hinc verſus orientem. Deinde coniungat inter ſe, & coaceruet omnes illius partes in figurā rotundam. Hoc dato huiuſmodi partes efficient, ac non efficient infinitam molem verſus omnes loci differentias; quod contradictionem inuoluit. Non poteſt ergo prædicta magnitudo dari. Probatur aſſumptio; Nam quod efficere debeat infinitam illam magnitudinem patet; quia quod vndequaque continet infinitas partes æquales vni certæ; & non communicantes, id verſus omnem locum eſt infinitum quod eam efficere nequeant, ex eo perſpicuum eſt, quia partes illæ non occupant nunc maiorem locum, quàm antea; ſiquidem noua illa copulatio nullum eis attulit incrementum.

Ex dictis conſtat non poſſe dari virtute diuina multitudinem rerum materialium actu infinitam. Etenim cùm ex infinita corporum multitudine, infinita magnitudo conflari queat; eadem ex illa, quæ ex hac, contradictio colligetur. Sed idem ampliùs hoc pacto oſtendi ſolet. Creet Deus infinitos homines, quorum ſinguli habeant ſingulos aureos duntaxat. His creatis ſequitur vnumquenque, nullo excepto, poſſe ex illo aureorum numero decem ſibi aureos vendicare, ita vt ſinguli aureos denos habeant, cùm antea non niſi ſingulos haberent: quod omnino repugnat. Probatur conſecutio. Namque auferat Deus ſimul ab illis hominibus, omnes aureos, & in vnum cumulum

Non poſſe dari infinitam multitudinem rerum materialium.

7. ratio.

cumulum congerat: deinde ex eo cumulo reddat ſingulis denos. Tunc, vel illi aurei ſufficient, vt quilibet obtineat decem; vel non. Si ſufficient, habetur, propoſitum; ſi non ſufficient, ſed in aliquo tandem finientur, ſequitur prædictos aureos non eſſe infinitos, quod repugnat hypotheſi. Igitur vel dicendum fuit productionem infinitorum hominum cum ſingulis aureis inuoluere contradictionem; vel ſingulos poſſe habere denos aureos, nullo denuo producto; quod non minùs repugnat.

8. ratio. Non poſſe dari infinitam multitudinem rerum materiæ expertium.

Quod autem contradictionem implicet dari multitudinem ſubſtātiarū materia carētium, ita probatur. Creet Deus infinitos angelos in ſpatio decem cubitorum, qui ſe applicent ad mouendum lapidem per idem ſpatium; ſequitur eos poſſe mouere & non poſſe mouere lapidem. Nō igitur creari poterant. Conſecutio oſtenditur, in primis quod poſſent mouere; quia haberent ad id motricem virtutem. Deinde quod non poſſent; quia applicarent impulſum infinitum, atque ita momento traiicerent lapidem per totū illud ſpatium, proindéque non mouerent, cùm motus neceſſariò tempus conſumat: vt 6. lib. patebit. Erit tamen qui obiiciat parum firmam videri hanc rationem; quia licet illa infinitorum angelorum collectio infinitam vim motricem obtineret, non proinde infinitum ederet impulſum, ſed finitum; qualem etiam nunc Deus impendet, ſi velit lapidem mouere; etſi alioqui infinitam vim ad mouendum habeat. Occurrendum tamen diuerſam eſſe rationē in Deo, atq; in angelis. Nāmq; potētia motiua angelorū cùm ſu apte natura ad actū mouēdi ordinetur, ſicuti & cæteræ vires creaturarum ad proprios actus, ſi virtus illa infinita poſsibilis eſt, poſsibilis quoq; erit actus, ad quem ordinatur; & è conuerſo, ſi is impoſsibilis ſit, & illa etiam impoſſibilis erit. At vis diuina non ita ſe habet; nec enim ad motum ordinatur; cùm nullum attributum diuinum propter creaturas tanquam propter finē ſit, vt luce clarius eſt.

Dilutio. Diſcrimen inter virtutē motiuam diuinam & inter virtutem motiuam infinitorum angelorum.

9. ratio. Non poſſe dari vllam qualitatem infinitè intenſam.

Tandem quod nulla qualitas nullum-vè aliud accidens infinitè intenſum à Deo produci queat, oſtendi poteſt ratione illa, qua paulò ſupra vſi ſumus ad euertendam infinitudinem hominum habentium ſingulos aureos. Efficiat enim Deus candorem infinitum hoc modo; productis infinitis lapidibus, quorum ſinguli ſingulos habeant gradus candoris; eos omnes gradus in vno lapide conſtituat; tum rurſus ex iis in vnum coniunctis, vnicuique lapidi denos gradus impertiat. Vel ij gradus ſufficient, vt ſingulis lapidibus deni attribuantur, vel non & cæt.

10. ratio.

Speciatim verò, quod qualitas actiua infinitè intenſa creari nequeat, ex eo oſtenditur, quia poſita, verbi gratia, infinita grauitate in lapide, poſſet ſimul, ac non poſſet lapis moueri, vt diſputat Ariſtoteles 1. de cœlo ca. 6. Poſſet, quia eſſet corpus mobile; non poſſet, quia decurreret ſpatium in inſtanti. Etenim quo mobile grauius eſt, eo velociùs, ac breuiori tempore fertur, proindéque ſi infinita grauitate polleat, infinita velocitate feretur, atque adeò in vno puncto temporis, quod naturæ motus repugnat, vt ſuperiùs de motu lapidis ab infinitis angelis efficiendo argumentabamur.

ARTICVLVS III.

PARS NEGATIVA PRAEFERTVR, ET diſſoluuntur argumenta affirmatiuæ; licet ea quoque probabilis iudicetur.

Auerroes.

Auicenna.

IN hac graui, & difficili controuerſia negatiua pars præferenda eſt, tum quia firmioribus nititur argumentis; tum quia eam melioris notæ Philoſophi amplexi ſunt; vt ex collatione eorum, quos vtrinque citauimus, conſtat. Quin verò Cōmētatur in opere, quod inſcribitur Deſtructio deſtructionũ diſputat. 1. ad dubiũ 7. Impoſsibile, inquit, eſt apud omnes Philoſophos dari infinitum actu, ſiue corporeũ ſiue incorporeũ: ac nemo ſapientũ intelligere hoc potuit, niſi Auicenna; excepit autem Auicennam; quia admiſit dari actu infinitas animas rationales innixus errore exiſtimantium generationes fuiſſe ab æterno, ſimúlque certiſsima veritate confitentium animam noſtram immortalem eſſe) in huiuſmodi autem cauſa vel maximè ſpectanda eſt, preter momenta rationum, auctoritas. Nam ſi grauiſsima quæque ingenia non potuêre concipere infinitum actu in rebus creabilibus habere rationem entis veri, & factibilis; certè magnum eſt argumentum, ita eſſe; licet id perſpicuis rationibus non conuincatur. Nihilominus quia affirmatiua etiam pars ſuam habet probabilitatem, & aſſertores non ignobiles; ac preſertim, quia nullo argumēto palam reuincitur, vtriuſque partis rationes diluemus, vt quam quiſque voluerit tueri poſsit.

Præſtantiſsima quæq. ingenia iudicarũt impoſsibile infinitum actu in natura creata.

Vtranque partem probabilē cenſet Gabriel. in 2. d. 2. q. 3.

Ad primum eorum, quæ pro parte affirmatiua adduximus, reſpondendũ eſt cum D. Thoma 1. p. q. 25. a. 2. & Henrico Gandauenſi in ſumma a. 35. q. 6. non oportere infinitæ potentiæ reſpondere effectum infinitum, quia cauſa æquiuoca, cuiuſmodi eſt diuina potentia conparata ad creaturas, non adæquatè in effectu ſuo oſtenditur. Vel dicito cum eodem D. Tho. 1. p. qu. 45. ar. 5. infinitæ Dei potentiæ reſpondere aliquem effectum infinitum, nō quoad ſubſtantiam rei productæ; ſed quoad modum, quo producitur.

Sol. 1. arg. 1. art. Cauſa ęquiuoca non adęquatè oſtēditur in ſuo effectu.

Nam in creatione etſi res creatæ in ſe finitę eſſentię & perfectionis ſint; modus tamen eas producendi arguit virtutem infinitam. Etenim tanto maior vis in cauſa agente requiritur, quanto potentia è qua res educi debet, remotior eſt ab actu. Quare ſi res è nulla præiacente potentia, ſiue è nihilo educenda ſit; ſicuti ea, quæ creatur, haud dubiè infinitam depoſcet virtutē; ſiquidem nulla eſt proportio nullius potentię ad aliquam potentiam, quam ſupponit vis agentium naturalium. Tertiò reſponderi poteſt ad aſtruendā infinitatem diuinæ potentię ſat eſſe poſſe Deum in quouis rerum genere non tot, nec tam perfecta, quin plura, perfectioráque efficere. Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum non minoris eſſe dignitatis diuinam voluntatem, quam diuinum intellectum: ſed non inde ſequi, vt quęcunque Deus quolibet modo concipit, eadem etiam velit; cùm palam ſit Deum intelligere contradicentia & Chimæram aliáque eiuſmodi omnium iudicio impoſsibilia, quæ velle non poteſt. Nempe voluntatis & intellectus diuini preſtantia non ex multitudine eorum, in quę ſecundaria ratione tendunt,

Ex actione creandi arguitur virtus infinita.

Conſule Scotũ in 1. d. 2 & in 2. d. 2. q 1. Cap. in d. 43. q 1. ar. 2.

Voluntatis & intellectus diuini præſtantia vnde æſtimetur.

ſed ex

ſed ex primario obiecto, quod ipſe Deus eſt, æſtimari debet.

Lege Cape. in 1. d. 35. q. 2. art. 1. ad 1. Aureoli contra 2. concluſ. Hiſpalenſem q. 1. art. 4. Lege Caiet. 1. p. q. 7. art. 4.

Ad ſecundum dicendum, quamcunque magnitudinem, cuius Deus ideam habet, eſſe finitam, itemque omnem certam, ſeu deſignabilem magnitudinem, quę diuino intellectui obiicitur, certis limitibus teneri. Verùm vt nulla tanta eſt, qua Deus maiorem non percipiat, ita nec vllam notari poſſe, qua maior ab illo effici nequeat. Sol. 2. De diuina idea magnitudinis producibilis.

Ad tertium conceſſa maiore, & minore propoſitione neganda eſt conſecutio; quia datis ex hypotheſi infinitis ignibus, non eſſet impoſsibile dari infinitas combuſtiones; cùm hoc nihilo repugnet magis, quàm illud: ſimpliciter tamen vtrunque impoſsibile eſt; ideòque neutrum à Deo effici poteſt, non ob diuinæ virtutis defectum; ſed propter rei ipſius repugnantiam. Sol. 3.

Ad quartum dicendum eſt, ſi Deus neceſsitate naturæ operaretur, futurum fuiſſe, vt non haberet virtutem infinitam. Namque eo modo operari imperfectionis eſt, quæ cum infinita virtute cohærere non poteſt. Quod ſi ex hypotheſi infinitam virtutem poſsideret, eamque totá applicaret, atque effunderet, produceret quidem infinitum, ſed per hypotheſim impoſsibilem, vt paulò ſuprà dicebamus. Sol. 4. Si Deus neceſſitate naturæ operaretur, nõ haberet infinitam virtutem.

Ad quintum admittenda eſt maior propoſitio, neganda minor; & ad eius probationem dicendum, maiorem veram eſſe, modò nulla inde ſequatur contradictio; quæ tamen ſequeretur ex ſeparatione omnium partium continui. Nam præter communem infiniti repugnantiam, illa quoque priuatim exiſteret ex diuiſione continui in omnem ſui partem: quod partes, quæ peracta diuiſione manerent ſimul & non diuiduæ, & diuiduæ eſſent. Non diuiduæ, quia omnis earum partitio eſſet exhauſta: diuiduæ, quia continuum ſecatur in ea, quibus conſtat, non conſtat autem in diuiduis, vt 6. lib. demonſtrabitur. Sol. 5.

Repugnantia, quæ ſequitur ex diuiſione continui in omnes ſuas partes.

Sol. 6. Ad ſextum dicendum in quolibet inſtanti horæ ſigillatim ſumpto poſſe Deum creare vnum hominem, aut angelum, non tamen in omnibus momentis collectiuè acceptis. Etenim productiones illæ non poſſent non ordinatè procedere, ſecunda poſt primam, tertia poſt ſecũdam, atque ita deinceps: momenta verò in tempore non ita ſe habent; ſed poſt quodlib. ſequũtur immediatè infinita. Quapropter negandum eſt in infinitis momentis finiti temporis collectiuè poſſe Deum creare, quamuis nullum deſignari queat, in quo non poſsit: quæ tamen ratio non habet locum in altera argumenti parte, ſiquidem dies in ſucceſsione temporis habent ordinem immediatum inter ſe. Vnde poſita mundi æternitate concedendum eſt potuiſſe Deum ſingulis diebus non ſolùm diuiſiuè, ſed etiam collectiuè ſumptis creare angelos, qua hypotheſi admiſſa iam nunc exiſterent infiniti actu. Verùm qui prorſus negat iſtiuſmodi infinitum dari poſſe, negare etiam debet potuiſſe mundum quoad res ſucceſsiuas ab æterno condi. Qua de re libro 8. Quanuis dici etiam; ſed minùs probabiliter poſſet, ſi ita angeli crearẽtur, debuiſſe eos ſucceſsiuè in nihilum redigi, ne vnquam infiniti actu euaderẽt. Durandus in 2. d. 1. q. 5. Baſſol. in 2. d. 1. q. 5.

Poſita mundi æternitate concedendum eſt poſſe dari infinitum actu.

Sol. 7. Infinitum ſyncategorematicum, incertum quid.

Ad ſeptimum vt pateat quid reſpondendum ſit aduertendum eſt, infinitum potentia, quod ſyncategorematicum vocant, hoc eſt, non tantum quin maius, ſeu non tot quin plura, haud eſſe quippiam certum, quod deſignari

poſsit; ſi enim poſſet deſignari, non rectè diceretur non tantum, quin maius: quo fit vt iſtiuſmodi infinitum ſecundum ſe totum nequeat ad actum perduci, iam enim deſineret eſſe incertum, & indeterminatum. Hoc poſito, ad argumentum explicari debet prius pronunciatum. Aut enim petit, vt quenlibet angelorum numerum certum, ac definitum ex illis, quos Deus in hoc temporis puncto creare poteſt, creet; quo pacto concedendum eſt: nam ex eo non infertur infinitum actu, cùm eiuſmodi multitudo neceſſariò finita ſit: aut poſtulat, vt abſolutè quencunque angelorum numerum hoc momento efficere Deus poteſt, eum eodẽ momento efficiat. Quod negandum eſt; cùm repugnet infinitum potẽtia ad completum actum peruenire.

ARTICVLVS IIII.

RESPONDETVR ARGVMENTIS *pro negatiua parte adductis.*

SEd quia affirmantem etiam partem probabilem iudicauimus, ad argumenta contrariæ reſpondebimus. Ad primum poſſe Deum in quolibet rerum genere producere infinitum, non producendo totum, quod poteſt in eo genere, ita vt ſuam potentiam exhauriat. Nam ſi, verbi gratia, efficiat corpus verſus omnem dimenſionem infinitè extenſum (vbi ſe maior obiicit difficultas) adhuc poterit illud in nihilum reducere, ſuaque omnipotentia idem ſubrogare, & aliud deinceps in infinitum eodem in ſpatio ſimul conſtituere; ita, vt ſeſe inuicem penetrent. Quanuis etiam multitudine infinita producta poterit ſemper in eodem genere abſque termino aliam producere, aut priorem augere. Nec tamen ſequetur priorem illam non fuiſſe infinitam. Poteſt namque multitudini infinitæ additio & detractio fieri abſque amiſsione infinitudinis. Quod ſi eſſet multitudo corporum infinita verſus omnem loci differentiã, non poſſet ei quicquam addi, niſi aliorum corporũ penetratione, ſubrogationevè, vt de magnitudine dictũ fuit. Ad 1 arg. 1 art.

Itẽ Maironius in 1. d 43. q 10. Gregor. d. 44. q 4. art. 2. Lichet⁹ in quodlib. Scoti q 5. Baſſolius in 2. d 1. q 5.

Pro explicatione ſecundi argumenti ſciendum eſt ex Platone in Philebo maius & minus, æquale & inæquale non competere quantitati infinitæ. Nam vt Scotus in 2. d. 1. q. 3. aliijque nonnulli animaduertunt, quantitas primò diuiditur per finitam & infinitam; deinde finita in maiorẽ & minorem; æqualem, & inæqualem, relicta omnino extra huiuſmodi affectiones quantitate infinita, videlicet, quia ad rationem maioris pertinet exceſſus; ad rationem minoris, defectus: ad rationem æqualis & inæqualis commẽſuratio & proportio, quæ omnia finitatem includunt. Hoc poſito reſpondendũ eſt ad argumentum in numero infinito binarios comparatos quaternarijs nec plures eſſe, nec pauciores, nec æquales inæqualesvè, quia huiuſmodi attributa finitis duntaxat numeris conueniunt. Vnde & effatum illud, omne totum eſt maius ſua parte, nõ in numero infinito; ſed finitis tantũ locũ habet. Ad 2.

Maius & minus, æquale & inæquale affectiones quantitatis finitæ.

Ad tertium. Si aduerſarij velint quicquid à Deo effici poteſt, neceſſariò cadere ſub certa intentione ex parte Dei producentis; quia nimirum Deus certa, ac definita ſua notione id producet, rectè quidem aſſumunt, ſed non rectè colligunt. Poteſt enim Deus notitia definita, ideſt, non vaga, ſed in ſingulare Ad 3.

ſingulare aliquod certæ ſpeciei directa infinitum producere. Si autem contendant nihil Deum poſſe efficere, niſi ſub certa intentione ex parte effectus, quia nimirum res ab eo producta debet eſſe finiti numeri, gradus, aut extenſionis, tunc nec probè aſſumunt, nec aſſumptum confirmant. Nam quod aiunt, infinitum nullum habere vſum, aut commoditatem, falſum eſt: quia ſi id à Deo produceretur, conduceret ſaltem ad oſtẽdendam eminentiã diuinæ virtutis, quæ eiuſmodi infiniti productione magis innoteſceret.

Ad quartum. Cum quantitas diuiditur in bicubitam, & tricubitam, aliaſque eiuſmodi menſuratam ſpecies non diuidi quantitatem abſolutè ſumptam, ſed finitam. Quare etſi implicatio ſit exiſtere naturã genericam, quæ non ſit determinata per differentias ſpecificas, non implicare tamen dari quantitatem, quæ in nulla illarum ſpecierum contineatur, ſiquidem eiuſmodi ſpecies non totam quantitatis vim & naturam exhauriunt; ſed finita tantummodò. Diuidetur enim quantitas in quantitatem finitam, & infinitam, illa in cubitum, bicubitum &cæt. nec in aliam, & aliam quantitatem incertæ magnitudinis. Ad 4.

Ad 5. Ad quintum, omiſsis alijs ſolutionibus, reſpondemus non eſſe abſurdum concedere corpus infinitum poſſe & non poſſe moueri; non quidem eodem modo ſpectatum; ſic enim implicatio foret; ſed diuerſa ratione; nimirum ſi conſideretur præcisè ſecundum ſua principia intrinſeca, videlicet materiam & formam, moueri poſſe; ſi expendatur prout eſt præditum mole infinita, quæ motus exercitium impedit, non poſſe. Quod & ſimilibus aliarum rerum exemplis illuſtratur. Nam corpus cœleſte, ſi ad eius ſubſtantiam attendamus, diuidi nequit; cùm ſit omnis noxæ & corruptionis expers; ſi ad eius quantitatem; non repugnat ei diuidi; cùm omne quantum ſit diuiſibile. Præterea ſecundum probabilem ſententiam, Deus potuit ab æterno lapidem procreare, eumque in aëre ſuſpenſum tenere; eiuſmodi verò lapis poſſet & non poſſet ab æterno deſcendere; poſſet, quia eſſet ens mobile, ac natura ſua inclinatum ad deſcenſum: non poſſet, quia motus, quo deorſum tenderet, eſſet finitæ durationis, quem ex æternitate eſſe omnino repugnat. Itaque perſpicuum videtur nullam ſequi contradictionem ex eo, quod in-

Obiectio. finitum corpus nullum motum localem exercere queat. Quod ſi quis obiiciat hac ſolutione collabaſcere argumentum, quo Ariſtoteles demonſtrat cœlum non eſſe infinitum, id enim ex eo probat, quia ſequeretur poſſe mo-

Dilutio. ueri per infinitum ſpatium finito tempore. Occurrendum eſt argumentum Ariſtotelis manifeſta niti experientia, qua conſtat cœlum ab oriente ad occidentem volui; hinc enim ad abſurdum illud deducit, quod poſſet moueri, cùm re vera iam moueatur; & non poſſet, quia finito tempore infinitum ſpatium conficeret.

Ad 6. Ad ſextum dicendum infinitas illas partes in vnum coarceruatas effecturas molem infinitam verſus omnem loci differentiam; cùm re vera ſint infinitæ actu. Nec mirum quod nunc maius occupent ſpatium, quàm antea, id enim prouenit ex diuerſo ſitu, quem nunc inter ſe inuicem, atque in ſpatio ſortiuntur.

Ad 7. Ad ſeptimum dicendum cùm in infinito numero aureorum ſint denarij

 infiniti,

infiniti,& vnum infinitum non ſit maius alio, conſequens eſſe, vt ex ea infinitudine ſinguli homines denos aureos ſibi poſsint aſſumere. Ea eſt enim infiniti lex & natura, vt non poſsint ſinguli homines cùm ſingulis aureis creari, quin pariter ſingulis hominibus deni aurei reſpondeant. Quod etſi mirum videatur, non videbitur tamen à veritate alienum ei, qui mentem retulerit ad infinitatem numerorum, quam Deus concipit (licet nullum certum numerum infinitum cognoſcat, vt aſſerit D. Auguſtinus 12. de ciuit. Dei cap. 18. cùm tamen collectio omnium ſit infinita) In ea enim non dubium, quin Deus totidem denarios, quot binarios apprehendat; dum enim ſuæ ſcientiæ perſpicacitate numeros numeris comparat; vel ſingulis binarijs nullo excepto ſingulos denarios confert; vel in aliquo tandem binario denarij deficiunt; ſi detur ſecundum, ſequitur denarios non eſſe infinitos, quod eſt apertè falſum; ſi detur primum, habetur propoſitum.

Deus nullum certum numerum infinitum concipit.

Ad 8. Ad octauum reſpondendum eſt quemlibet angelum ex infinito illo numero poſſe lapidi impulſum imprimere, non tamen totam angelorum collectionem; idque propter abſurdum quod ex momentaneo motu ſequeretur. Quod verò obiicitur potentiam motricem angelorum ordinari ad efficiendũ motũ, facilè ſoluitur. Sat enim eſt ordinari ad mouendũ ſingulatim.

Ad 9. Ad nonum ex 7. argumenti ſolutione quid reſpondendum ſit conſtat. Ad vltimum dicito poſita infinita grauitate lapidem ea præditum non deſcenſurum in inſtanti, quia non concurret cum ea Deus, vt impetu infinito, ſed finito duntaxat feratur.

Aliam quoque ſolut. habes apud Aliacenſem in 1. q. 15. art. 3.

QVAESTIO III.

VTRVM QVACVNQVE SPECIE POSSIT alia perfectior à Deo in infinitum creari.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA PROBARE videantur non poſſe.

NOnnulli, quorum meminit Hugo Victorius lib. 1. de ſacramentis parte 2. cap. 22. in eo errore fuerunt, vt putarent Deum præter ea, quæ facit, nec aliud quicquam facere poſſe; nec melius, aut perfectius. Omiſſa verò hac impietate, quam coarguit ſacræ paginę auctoritas, dum infinitam virtutem Deo attribuit; cõtrouerſia eſt inter Catholicos Philoſophos num Deus quacunque ſpecie poſsit aliam nobiliorem condere. Quod enim non poſsit & quod aliqua ſit, vltra quam virtus diuina nequeat, arbitratur Henricus Gandauenſis quodlib. 5. q. 3. & quodlib. 8. q. 8. Scotus in 3. d. 13. q. 1. Dur. in 1. d. 44. q. 2. Aureolus apud Capr. in 1. d. 43. q. vlt. art. 2. Solet autẽ hæc ſententia hiſce fere argumentis probari. Datur res aliqua in natura, videlicet materia prima, qua deterior nulla eſſe poteſt. Ergo in mente diuina aliqua alia eſt, qua nulla præſtantior effici queat; cùm nulla videatur maior ratio, cur per gradus creaturarum deſcendendo perueniendum ſit ad infimum; & aſcendendo non ſit in aliquo ſummo conſiſtendum. Antecedens probatur, primum

Quorundam error.

Item Aeſculanus hoc in lib. lect. 7. q. 3.

Opinio Henrici & aliorum.

1. argum.

primum ex illis D. Auguſtini verbis 12. confeſſ. cap. 7. Duo feciſti domine, alterum prope te, ideſt, naturam Angelicam; alterum prope nihil, ideſt, materiam primam: vnum, quo ſuperior tu eſſes; alterum, quo inferius nihil eſſet. Deinde quia ſi Deus poſſet creare aliquid materia prima deſpicatius vel id eſſet forma, ſiue accidentaria, ſiue ſubſtantialis: vel compoſitum ex materia & forma. Si forma; cùm omnis forma ſiue informans, ſiue omnino per ſe ſubſiſtens, ſit actus; & materia ſit pura potentia, omniſque actus nobilior ſit, quàm potentia, non poſſet ea forma non eſſe præſtantior, quàm materia prima: ſi verò eſſet compoſitum, cùm omne compoſitum includat formam, neceſſariò dignitate ſua materiam vinceret.

2. argum. Deinde. Vniuerſitas ſpecierum, quas Deus creare poteſt, diſtat à Deo, ſicuti finitum ab infinito, alioqui daretur in illa ſpecies aliqua infinitè perfecta. Igitur per eam aſcendendo impoſsibile eſt infinitè progredi, ſed neceſſariò dandus erit ſtatus in aliqua ſpecie certa & determinata.

3. argum. Item ſpecies procedunt à Deo vti numerus ab vnitate, teſte D. Dionyſio. 5. cap. de diuinis nominibus. ſed aliquis eſt numerus, inter quem & vnitatem alius cadere non poteſt, nempe binarius; ergo & aliqua creatura eſt ita Deo propinqua, vt inter ipſam & Deum alia effici nequeat.

4. argum. Præterea Deus non poteſt eſſentiam humanæ ſpeciei perfectiorem reddere, nec duas ſpecies, quæ æqualem perfectionem inter ſe habeant, producere: ſicuti nec quaternarium augere ſeruata ſpecie quaternarij: aut duos numeros æquales efficere: ergo nec poterit qualibet ſpecie aliam nobilioris eſſentiæ creare: cùm vtrobique æqua ratio videatur.

5. argum. Denique. Vniuerſum non poteſt eſſe pulchrius, aut perfectius, quàm nũc eſt, vt aſſerit Auguſtinus in Enchir. cap. 10. Gregorius Nazianzenus in homilia natiuitatis, Theodoretus lib. 6. Græcanicarum affectionum. Cùm igitur vniuerſi pulchritudo & perfectio ex ſpecierum, quibus conſtat, varietate efflorescat: ſequitur non poſſe id alijs melioris notæ ſpeciebus à Deo ornari, proindéque non qualibet ſpecie creata aliam præſtantiorem creari poſſe.

ARTICVLVS II.

QVALIBET SPECIE, ET OMNINO QVAVIS re creata poſſe à Deo aliam nobiliorem procreari; nec aduerſariorum argumenta concludere.

Contraria tamen ſententia amplectenda eſt: dicendumque nullam eſſe ſpeciem, qua Deus non poſsit aliam nobiliorem efficere, & vniuerſim nihil eſſe in rebus creatis ita quantitate amplum, vel gradu intenſum, vel ſpecifica dignitate excellens, quo non poſsit Deus infinitè progrediendo aliud maius, perfectiuſque producere. Huius opinionis eſt D. Thom. 1. p. q. 25. art. 6. & 2. contra gent. cap. 26. D. Bonauentura in 1. d. 44. q. 1. Capr. in 1. d. 43. q. vlt. art. 2. & diſt. 35. quæſt. 2. Argentinas in 2. d. 1. q. 2. art. 4. Richardus quodlib. 2. q. 4. Heruæus quodlib. 7. q. 2. Ægidius quodlib. 3. q. 5. Sonc. 12. Metaphyſ. q. 5. & alij. Quod verò ita ſentire oporteat, ſuadetur, primùm quia

Opinio D. Thom. & aliorum.

1. ratio.

quia hæc progreſsio infiniti ſyncategorematici nullam inuoluit repugnantiam, nec ex parte diuinæ potentiæ, quæ eſt infinita, nec ex parte effectus: eſto negetũr poſſe à Deo infinitum creari. Non enim per eiuſmodi incrementa veniendum erit ad aliquam creaturam actu infinitam, ſed quæcunque deſignabitur, circunſcripta, ac limitata erit.

2. ratio.

Secundò, quia ſi quauis re producta non poſſet à Deo produci maior ac perfectior, ſequeretur exhauriri diuinam potentiam, certiſque rerum limitibus coërceri, quod quid aliud quæſo eſt, quàm diuinæ potentiæ infinitatem negare?

3. ratio. Eſſentia diuina infinitè imitabilis.

Tertiò, Eſſentia diuina vt eſt infinitè perfecta, ita infinitis modis eſt imitabilis. Igitur nulla ſpecies eam ita perfectè imitabitur, quin eandem alia perfectius imitari queat, atque adeo nulla creari poterit adeo nobilis, quin nobilior poſsit.

De hac contr. Scot. in 2. d. 12. q. 2. §. ad 2. argu.

Sol. 1. argu. ſuperioris arg.

Ad ea verò, quæ pro contraria ſententia adducta ſunt, non erit difficile reſpondere. Ad primum concedimus materiam eſſe infimam omnium ſubſtantiarum, quæ à Deo creari poſſunt, licet non putemus eam accidentibus, ſaltem omnibus, deteriorem eſſe, quandoquidem materia eſt ens per ſe exiſtens, nobilius autem eſt exiſtere per ſe, quàm inhærere alteri: niſi id, quod alteri inhæret, tantam aliunde nobilitatem vendicet, vt ea exiſtentiæ per ſe præponderet, vti videre eſt in nonnullis accidentibus, præſertim ijs, quæ diuini ordinis ſunt, vt gratia, lumen gloriæ, intuitiua contemplatio diuinæ naturæ. Itáque admittendum eſt licet Deus qualibet ſpecie completa, & qualibet item forma aliam non ſolùm perfectiorem, ſed etiam imperfectiorem poſsit efficere, nullam tamen ſubſtantiam materia prima ignobiliorem creare poſſe, quæ eſt ſententia Richardi quodlib. 2. quæſtione 5. & in 2. ſent. d. 12. q. 2. Durandi eadem d. q. 1. Argentinatis in 1. d. 44. q. 1. art. 2. Ægidij quodlib. 3. q. 5. aliorumque Philoſophorum communis. Nec propterea quod aliqua minima ſubſtantia in rebus detur, iccirco maximam quoque dari oportet, perfectio enim ſubſtantiæ creſcit per acceſſum ad diuinam perfectionem, vbi impoſsibile eſt ad ſummum perueniri, quia cùm diuina perfectio ſit infinita, nulla creatura eam ita exactè imitari poteſt, quin alia exactius poſsit. At imperfectio ſubſtantiæ, eſt per receſſum à Deo, quem non repugnat in aliqua ſubſtantia dari maximum.

Non poteſt à Deo creari aliqua ſubſtantia deterior, quàm materia prima.

Item Abulenſis ad capit. 22. Matth. q. 222.

Sol. 2.

Lege Baſſolis in 1. d. 36. q. 3. Hiſpaléſem d. 15. q. 1. art. 4.

Ad ſecundum vniuerſitatem ſpecierum, quæ creari poſſunt, diſtare à Deo, vt quid ſimpliciter finitum, vt infinitum tamen ſecundum quid, ſeu ſyncategorematicè, hoc eſt in infinitum progrediens, quia ita continet omnem perfectionem ſpeciebus communicabilem vt in ea nulla certa ſpecies deſignari poſsit, quæ actu infinitè perfecta ſit, & qua non poſsit dari alia perfectior. Non valet autem (vt aduertit Capr. in 1. ſent. loc. cit.) hæc conſecutio, Deus videt infinitum progreſſum ſpecierum ſe ſe proportione excedentium, ergo videt aliquam infinitam ſpeciem: ſicuti nec conſecutio hæc momentum habet. In continuo ſunt infinitæ partes, quarum ſecunda eſt minor, quàm prima, & tertia, quàm ſecunda: atque ita in infinitum. Ergo in continuo eſt aliqua infinitè parua.

Sol. 3.

Ad tertium, ſpecies procedere à Deo ſicuti numeros ab vnitate. Primùm, quia

Cur ſpecies dicantur eſſe qua ſi numeri.

quia quemadmodum numeri inſunt in vnitate tanquam in radice, & in ea vnum quid ſunt, atque ab illa profecti multiplicantur; ita rerum ſpecies in Deo vt in fonte totius eſſe continentur, & in eo quidem vnam habent rationem, ſed extra illum in multitudinem abeunt. Præterea, quia ſicut numeri ab vnitate progreſsi in infinitum augeſcunt; ita qualibet ſpecie à Deo creata poteſt alia, atque alia perfectior produci, ita vt in nulla cõſiſtere neceſſe ſit. Non eſſe verò ſimilitudinem in eo, quod argumentum probare nititur; nec enim quæ ſimilia dicuntur in omnibus paria eſſe debent.

Sol. 4. Non poſſe nouum gradum eſſentialis perfectionis vlli ſpeciei addi.

Ad quartum, non poſſe alicui ſpeciei nouum addi gradum eſſentialis perfectionis; quia iam non eadem maneret eſſentia, vt nec quaternarius ſi ei noua vnitas accederet. Nec item dari poſse ſub eodem genere duas ſpecies pari inter ſe dignitate, ſicuti nec dari poſsunt duo numeri (quibus etiam quoad hoc ſpecies ſimiles ſunt) quorum vnus non alterum excedat. At in productione aliarum, atque aliarum ſpecierum non ita res habet, cùm ex ea nulla ſequatur repugnantia.

Sol. 5. Qua conſideratione non poſſit à Deo creari aliud vniuerſum pulchrius.

Ad vltimum, vniuerſum bifariam ſpectari, nimirum vel quoad partes, quibus conſtat, vel quoad ordinem, & diſpoſitionem illarum. Priori modo creari poſſe aliud pulchrius, & perfectius, nec id negare patres, qui in argumento citantur: poſteriori non poſſe. Neque enim hoc vniuerſum, quod nunc eſt, valet fieri elegantius quoad partium, è quibus conſtat, ſitum, & diſpoſitionem, vt patebit ex iis, quę dicemus quarto libro huius operis, cùm de locis elementorum diſputabimus.

Lege D. Tho. 1 p. q. 25. art. 6. & in 1 d. 44. q. vnica ar. 2. Albertum Mag. art. 2. Richardũ ibidẽ q. 3. Dur. q. 1. Aegidium q. 2. Argent. & Capr. qu. vnica.

QVAESTIO IIII.

NVM QVODLIBET INFINITVM à Deo cognoſcatur.

ARTICVLVS I.

OMNE INFINITVM COGNOSCI A DEO, nullum tamen ſucceßiuè poſſe cognoſci.

Ex D. Tho. 1 p. q. 7. ar. 2. Durãdo in 1. d. 39. q. 2. Sco. ſ quodl. quæſt. 14.

Duplex conſideratio infiniti.

VT aperiamus quid in propoſita quæſtione ſtatuendum ſit, nonnulla præmittenda ſunt. Primo infinitum duobus modis ſumi, altero formaliter, vt nimirũ ſignificat negationem finitionis: altero materialiter, hoc eſt pro re, quæ infinita dicitur, vt pro numero infinito, vel infinita magnitudine.

Cognitio infiniti confuſa.

Cognitio infiniti diſtincta.

Succeſsiua.

Nõ ſucceſsiua.

Deinde duplicem eſſe infiniti materialiter ſumpti notitiam; vnam, qua confusè apprehenditur, quo modo dicitur cognoſcere infinitũ is, qui cognoſcit vniuerſale cohibens ſub ſe poteſtate infinita; & qui percipit magnitudinem vnius palmi, in qua inſunt infinitæ partes proportionales, quas tamen ſigillatim non concipit. Aliam, qua infinitũ dilucidè ac diſtinctè cognoſcitur, vt ſiquis eaſdem partes enucleatè percipiat. Præterea cognitionẽ diſtinctam infiniti, aut eſſe ſucceſsiuam, qua vnum poſt aliud cognoſcitur; aut non ſucceſsiuam, qua cuncta ſimul intelliguntur. Denique diſtinctam cognitionem infiniti vel ita ſumi poſſe vt dicantur infinita percipi in

alia re

alia re cognita, in qua elucet, vt in eſſentia diuina; vel in ſe ipſis, ſeu in proprio genere, quo pacto angeli per congenitas ſibi rerum imagines, tum alia, tum ordinem vniuerſi & rerum ſpecies à Deo creatas cognoſcunt.

Status quæſtionis. His poſitis non excitatur à nobis quæſtio de infinito formaliter ſumpto. Eo namque modo perſpicuum eſt infinitum à quouis intelligi. Neque etiã quærimus an infinitum materialiter ſpectatum, confuſa cognitione apprehendi poſſit; quia item poſſe, nullam habet dubitationem; ſed vtrum diſtinctè intelligi queat in ſe, aut in alio, ſimul, aut ſucceſsiuè.

Quorundam philoſophorũ error. Igitur quidam ex antiquis Philoſophis, quos D. Auguſtinus 12. lib. de ciuit. Dei cap. 18. refert, adeò hallucinati ſunt, vt dixerint infinitum ne in Dei quidem cognitionem cadere poſſe; qui cùm etiam mundi nouitatem negarent, aſſerebant recurrere per interualla rerum ortus & occaſus, & eoſdem temporum circuitus, ne ſi non eandem repeteretur, non poſſet Deus infinita diuerſitate variata, vel præſcire cuncta vt faceret, vel ſcire cùm feciſſet. Pſalm. 11. In hos certè conuenit illud ſacri vatis, in circuitu impij ambulant: opinionum namque inanitate circumacti, mentem diuinam infinita omnia, ſcientia complectentem, ex humani intellectus imbecillitate & anguſtiis mentientes, impie lapſi ſunt. Sit igitur prima noſtra concluſio, Deum quodlibet infinitum comprehendere; & ſi nullum ſucceſsiuè poſſit cognoſcere. Hæc concluſio probatur quoad priorem partem, hunc in modum. Diuinus intellectus habet infinitam vim ad cognoſcendum, & id, in quo res concipit, nempe ipſius eſsentia, eſt infinitum quid in repræſentando; cognoſcit igitur infinita. Item Deus perfectiſsimè cõprehendit effectricem ſuam virtutem; ſed per eam poteſt non tot, quin plura efficere, vt ſuperiùs demonſtrauimus; cognoſcit igitur non tot, quin plura, atque adeò infinita. Poſterior cõcluſionis pars ex eo cõſtat, quiais, qui ſucceſsiuè cognoſcit, partim eſt in actu, partim in potẽtia. In actu cõparatione eorũ, quę iã percipit; in potẽtia, reſpectu eorũ, quę ſubinde percipiet. At diuinus intellectus, cũ ſit actus purus, nequit eſſe in potẽtia ad aliquid nouè cognoſcendũ. Accedit, quod omnis ſucceſsiua intellectio mutationẽ infert, quæ nullo modo in Deũ cadit.

Pro hac concl. lege D. Tho. 1. cõt. gent. cap. 69 & 70. & in opuſc. 3. c 133. Capr. in 1. d. 43. art. 2.

1. concl.

Suadetur.

Qui aliquid ſucceſsione cognoſcit partim eſt in actu, partim in potentia.

2. concl. Sit 2. concluſio. Deus non ſolùm intelligit infinita cognitione ſimplicis intelligentiæ, qua concipit res ſecundum ſe; ſed etiam notitia intuitiua, qua eas ſub eſſe exiſtentiæ comprehendit. Hæc probatur, quia Deus intuetur cogitationes Angelorum, & animarum rationalium, quæ in infinitum multiplicandæ ſunt, cum diuina eſſentia, per quam intelligit, perfectiſsimè repræſentet tam ea quæ iam exiſtunt, quàm quæ aliquando erunt, aut eſſe poſſunt. Item quia vel Deus è futuris cogitationibus nouit finitas, vel infinitas. Si infinitas, habetur propoſitum. Si finitas; oportebit ergo id, quod Deus cognoſcit; per progreſſum rerum tranſiri, quod eſt manifeſtè abſurdum. Hanc concluſionem fuſiùs explanat D. Thomas 1. part. quęſt. 14. artic. 12. & 13. Nec ſibi repugnat ſanctus doctor, dum alijs in locis vt 1. contr. gent. ca. 69. aſſerit Deum intuitiua cognitione non intelligere infinita. Loquitur enim tunc de rebus per ſe exiſtentibus, vt interpretatur Capr. in 3. diſtinctione 14. quæſt. 2. artic. 1. Caiet. 3. p. quæ. 10. art. 3. & Ferr. 1. contra gentes c. 69. Hæ enim in infinitũ multiplicari non debent; cum ſubſtantiarũ ortus.

Probatur.

&

& interitus die iudicij terminandi ſint.

ARTICVLVS II.

OBIECTA CONTRA SVPERIVS dicta, eorumque confutatio.

1. Obiectio.

VErum contra primam concluſionem obiiciat aliquis cum Durando in 1.d.39.q.2. Si Deus cognoſceret quodlibet infinitum, vtique comprehenderet omnes partes, in quas continuum diuidi poteſt, omneſque earum diſſectiones: at quod eas non cognoſcat probatur, quia vel partes, quas in continuo percipit, diuiduæ ſunt, vel indiuiduæ, nõ indiuiduæ, quia iá continuũ conſtaret ex indiuiſibilibus. Nec diuiduæ, quia diuina notitia nõ omnes cõtinui partes comprehenderet; cum oporteret ſẽper alias atque alias cognitione diuidendas ſupereſſe. Non igitur omnes continui partes Deus intelligit. Confirmaturque idem rurſus ex eo, quia non minùs repugnat continuum diuidi actu in omnes ſuas partes, quàm ſecundum omnes cognoſci. Non minùs enim Deus eas concipiendo abſolueret, & ad minima atque inſectilia redigeret, quàm ſi eaſdem à ſe mutuò re ipſa abiungendo ſecuiſſet.

2. Obiectio.

2. Ex eo, quod Deus poſsit efficere non tot, quin plura, non ſequitur eum producere actu infinita; ergo pari ratione ex eo, quod non tot, quin plura intelligat, nõ rectè inferetur eum infinita actu comprehendere. Quare probatio primæ concluſionis vitioſa eſt.

Eodem modo reſpondet Baſſolius in 1. d. 43 q. vnica. Hiſpalenſis d. 35.q.1.art.4.

Diluitio 1. obiectionis.

Hiſce obiectionibus ita occurres. Primæ quidem cum Capr. in 1.d.35. q. 2.art.1.& Ferr. 1. contra gent.c.69. dicendo Deum cognoſcere partes omnes continui, quæ haud dubiè diuiduæ ſunt: ita tamen eas cognoſcere, vt earum partes omnes atque omnium partium partes enucleatè comprehendat. Sic enim eas concipit, vt in continuo inſunt. Quare cùm in continuo nulla ſit, quæ ſecari in alias non poſsit, nullam Deus apprehendit, cuius etiam partes alias non concipiat. Obſeruandum tamen eſt diſcrimen inter realem continui diuiſionem, & cognitionem diuinam eiuſdem ſecundum omnes partes. Nam cùm in duas medietates, continuum diuiditur, deſtruitur prius continuum, manentque duæ medietates, in quas diſſectum fuit. Deinde cùm rurſus duæ medietates in quatuor quartas diuiduntur, deſtructis duabus medietatibus manent quatuor quartæ, atque ita in infinitum. At cognitione, qua Deus duas continui medietates, & harum infinitas partes concipit, non diſſecatur ipſum continuum; ſed ſartum tectumque manet. Quo fit, vt ſi continuum re ipſa in omnes ſuas partes diuideretur, abſoluta diuiſione, reſidua eſſe deberent ſola indiuiſibilia, quia ex diuiſione, minores partes, neceſſariò maiores euertũtur. At poſita cognitione, qua Deus omnes partes proportionales penetrat, adhuc nihilominùs ſumere fas eſt partes ſectiles, non ad quas vltimò diuina cognitio terminata ſit, quaſi in illis non contineantur infinitę alię eadem cognitione comprehenſæ; ſed quæ adhuc ſint partes continui, proindeque diuiſibiles.

Diſcrimen inter cognitionem omnium partium infiniti, & ſectionem earũdem.

Secundę occurrendum eſt diuerſam eſſe rationem in productione infiniti,

 & in

& in eiuſcognitione. Nam productio infiniti eſt actio externa Dei ſecundum quam poteſt infinitum ad actum potentię permixtum deduci; immo ob ipſius infiniti repugnantiam impoſsibile eſt eiuſmodi productioné ad completum omnino actú terminari; oportetque ſemper aliquid relinqui ſub poteſtate producentis, quod in actum non prodeat. At cognitio infiniti, cùm ſit actio interna Dei, omnimodis completa eſſe debet, & in omnia, in quæ poteſt, actu tendere. Præſertim quia ſi Deus quædam actu, alia poteſtate cognoſceret, poſſet ei noua notitia accedere, quod ſine intellectus diuini mutatione non fieret. Vnde patet ex eo, quod Deus non tot, quin plura cognoſcat, ſequi comprehendi ab eo actu infinita; licet ex eo, quod efficere poſsit non tot quin plura haud rectè inferatur poſſe ab eo produci actu infinitum.

Dilutio 2 obi.

Cur Deus cognoſcat actu perfecto infinitum, & tamen non poſſit, infinitum actu perfecto producere.

QVAESTIO V.

POSSIT NE INTELLECTVS CREAtus proprijs viribus infinita cognoſcere.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR NON POSSE.

Quorundam error.

NOn defuère, qui arbitrarentur infinitum perfectione, hoc eſt, Deú Opt. Max. poſſe à nobis in hac vita ſolius naturæ facultate clarè, ac perſpicuè videri, niſi mentes noſtræ concreta vitiorum caligine offuſæ tanti luminis ſplendore perſtringerentur; proinde ſi quis animum excoleret, atque omnino repurgaret, nullo præterea auxilio ad tam excellentem cognitionem, in qua noſtra beatitudo conſiſtit, indigere. Hunc errorem ſacræ paginæ teſtimonijs iam antea confutatum, damnauit Concilium Viennenſe ſub Clemente 5. quod decretum habetur in Clementina, Ad noſtrum de hæreticis. Quare de huiuſmodi infiniti cognitione nulla quæſtio relinquitur. De alijs tamen, hoc eſt, de infinito extenſione, & multitudine, ad quæ cętera infinita reducuntur, diſceptatio eſt, cui nos hac concluſione faciemus ſatis.

Concilium Viennenſe.

Impugnatur hic error a D. Thom. 1. p. q. 12. art. 4. & 5. contra gent. c. 52. & Scoto in 4. d. 49. q. 11 & Richardo ibid. q. 6. art. 2. & Caſtro lib. 5. aduerſus hæreſ. verb. beatitudo hæreſ. 4. & 5.

Concluſ.

Non poteſt intellectus creatus naturali ſua virtute percipere infinita, ſiue ſimul; ideſt, non intelligendo vnum poſt aliud, ſiue ſucceſsiuè tempore finito. Quæ probatur in primis teſtimonio Ariſtotelis 1. huius operis cap. 4. tex. 35. & cap. 7. text. 65. & 2. Metaph. cap. 2. text. 11. & 3. Rhetoticorum ad Theodectē c. 8. vbi docet infinitú, qua infinitú, ignotú eſſe. Præterea, quia infinitum excedit proportionem potentiæ finitæ, omnis autem res creata, ſicuti eſſentiam, ita & potentiam finitam habet. Huc pertinet id, quod traditum eſt ab Ariſtotele 1. de cœlo c. 11. text. 116. potentias actiuas definiri maximo quod poſſunt, ideſt, certum ac definitum habere terminum à natura præfixum, vltra quem progredi nequeunt, eoque termino earum perfectionem æſtimari. Accedit quoque experientia; conſtat enim quò mens pluribus rebus percipiendis intenta eſt, eò ſingulas minùs perfectè cognoſcere. Addidimus, tempore finito, quia ſi motus fuiſſet ex æternitate, iam nunc quælibet intelligentia infinitas ſui orbis conuerſiones cognoſcendo decurriſſet.

Probatur.

Infinitum, qua infinitum, ignotum.

Lege D. Tho. de verit. q. 2. ar. [illegible]. & [illegible] p. q. 14. art. 12 Capr. in 1. d. [illegible] q. 2.

Porro

Aſſertores pro poſitæ concluſionis.

Porro hæc noſtra concluſio partim eſt D. Auguſtini 4. in Geneſ. ca. 35. & 15. de Trinitate cap. 24. partim D. Tho. 1. p. q. 86. art. 2. & 1. lib. contra gentes cap. 70. & opuſc. 9. q. 81. Scoti in 4. d. 1. q. 1. Dur. in 2. d. 3. q. 7. Aegidij in 1. d. 39. q. 3. & aliorum complurium.

ARTICVLVS II.

RESPONDETVR ARGVMENTIS QVOrundam exiſtimantium poſſe angelum vi naturæ infinita cognoſcere.

Item Aeſculanus lib. 3. huius operis lect. 7. q. 2. & Gratiadeus lect. 7. q. 2.

Opinio Gregorij, & aliorum, quæ non probatur.

A Superioris articuli concluſione diſſentiunt Capreolus in 2. d. 3. q. 2. art. 3. Soncinas 12. Metaph. q. 62. alijque nonnulli. Opinantur enim poſſe angelum ſi quam maximum poteſt, conatum faciat, aliqua infinita ſimul diſtinctè cognoſcere. Quod hiſce ferè argumentis confirmát. Primum. Intelligentia, quæ ſolis ſphæram circunuoluit comprehendit effectricem vim ſolis, alioqui (ait Soncinas) non haberet motor proportionem cum proprio orbe, quam tamen prædicat Ariſtoteles 12. Metaphyſ. cap. 8. tex. 44. 1 arg. atqui ſol poteſt infinitas ſpecies progignere, & abſque dubio producturus eſſet infinita indiuidua, ſi mundus in æternum duraret; ergo intelligentia cognoſcit actu eiuſmodi infinita. Conſecutio probatur, quia nemo cauſam comprehendit, quin omnia eius effecta explorata habeat.

Deinde argumentatur Sócinas. Quilibet angelus cognoſcit ſimul omnia, 2. arg. quæ vna ſpecie intelligibili repræſentantur: ſed omnes numeri, eorumque proportiones repræſentātur vna ſpecie (alioqui ſi ſingulos numeros ſingulæ ſpecies referrent; cùm nullus ſit, quem percipere angelus non poſsit; ſequeretur conſignatas illi eſſe infinitas ſpecies intelligibiles) ergo angelus vno actu infinitas numerorum ſpecies apprehendit.

Tertio. Ideo intellectus noſter non poteſt quamlibet multa concipere; 3. arg. quia eſt immerſus hoc mortali corpore, quod mentem degrauat, nec quicquam intelligit, niſi operante ſimul phantaſia, quæ rerum obiectarum multitudine obruitur, ac defatigatur, vt Plato in Phædro ſcripſit, ipſaque experientia docet. Cùm igitur mentes Angelicæ hiſce impedimentis liberæ ſint; nihil obſtabit quominùs infinita intelligant. Adde quod non vt ſenſus excellenti ſenſibili, ita intellectus, præſertim qui à ſenſu non pendet, excellenti intelligibili læditur, & ab aliorum perceptione retardatur; quin potiùs quantò nobiliora capit obiecta, tantò ad alia cognoſcenda habilior fit, teſte Ariſtotele 3. lib. de anima cap. 4. tex. 7.

Aliorum opinio, quæ etiam non placet.

Circa eandem noſtram concluſionem alij ad extremam quandam ſententiam deflexere, arbitrati, licet cœleſtium corporum motus fuiſſent ab æterno, non potuiſſe intelligentiam omnes cœli conuerſiones ſucceſsiuè cognoſcere. 1. arg. Afferunt autem pro ſe illud Ariſtotelis, infinitum, quia infinitum, ignotum eſt. Quibus verbis innuit Philoſophus infinitum ſic intellectus aciem effugere, vt nec infinito tempore percipi queat. Item quia ſi intelligentia omnes globi cœleſtis conuerſiones nouiſſet, potuiſſet earum omnium vno actu recordari, atque ita naturali vi infinita ſimul comprehēdere. 2. arg.

poſſe cognoſci, admittet tamen in tempore infinito poſſe.

Lege Aegidiũ in tract. de cognitione angelorum q. 9. ad 10.

Ad ſecundum, non eandem eſſe rationem in notitia ſucceſsiua infinitarum circumuectionum, & in vno actu, quo intelligentia earum omnium ſimul recordaretur; hic enim in infinita ſimul tenderet, quod fieri non poſſe monſtrauimus; ſucceſsiua autẽ cognitio nó ita ſe haberet; vt luce clarius eſt. Sol. 2.

Ad tertium, negari non poſſe Angelum cũctas ſui orbis reuolutiones percepturum fuiſſe; licet enim vnum continuum motum omnes conſtituant; tamen ſicuti nos in eodem cœleſti motu dies plures deſignamus, cur non idem efficeret Angelus; aut quî poſſet non aduertere & notare noctium, & dierum viciſsitudines, atque adeò ſingulas ab eodem ad idem punctum ſolis conuerſiones? Sol. 3.

QVAESTIO VI.

AN INTELLECTVS CREATVS AD infinita ſimul cognoſcenda diuinitus excitari queat.

ARTICVLVS I.

STATVITVR POSSE.

Conſule Caput Firmiter de ſumma Tri.

NOn adducimus in controuerſiam an intellectus creatus ad intuitiuã diuinæ naturæ cognitionem eleuetur, id enim fide conſtat. Sed vtrũ vel in ipſa diuina eſſentia, vel extra illam infinita ſimul intelligere poſsit. Sit igitur 1. aſſertio. Intellectus creatus diuina ope adiutus poteſt in Verbo cognoſcere ſimul infinita. 1. aſſertio. Hanc aſſertionem etſi improbent nonnulli, quos refert Capr. in 3. d. 14. q. 2. art. 1. eam tamen multi graues auctores approbãt. Ex quibus Magiſter ſẽt. in 3. d. 14. c. 1. Alber. Mag. ibi. ar. 1. eiusque diſcipulus Vdalricus arbitrantur animã Chriſti cognoſcere in diuina eſſentia omniũ rerum poſsibilium naturas. Quos auctores habeat. Quod etiam Dur. in 4. d. 49. q. 6. art. 2. & Godofredus quodlib. 6. q. 3. de quouis beato aſſerendum putant. Atque horum ſententiæ omnino adſtipulatur D. Fulgentius in reſponſione ad tertiam quæſtionem Fernandi diaconi. D. autem Tho. 3. p. q. 10. art. 2. & 3. contra gentes ca. 59. & 60. & de verit. q. 8. art. 12. eiusque ſectatores, quorum ſententia veriſimilior eſt, aſſerunt nullum beatum omnia poſsibilia intelligere; quia iam diuina eſſentia ab intellectu creato comprehenderetur (ſiquidem quo plura effecta in cauſſa videntur, eo magis cauſſa penetratur, atq; adeò cognitis omnibus, quę ab ea effici poſſunt, omnino comprehenditur (Sed quemlibet videre actu aliqua infinita; nimirum animam Chriſti cognoſcere omnia, quæ fuerunt, ſũt eruntvè aliquando, & quęcunque continentur in poteſtate creaturarum, quę à Deo conditę ſunt: quia hoc ad ipſius dignitatem pertinet, cui ſubiecta ſunt omnia. Alios verò beatos videre ordinem vniuerſi, & omnium rerum ad illius perfectionem attinẽtium naturas, atque etiã infinitas ſpecies figurarum, numerorum, & proportionum; quia horum cognitio ſpectat ad naturæ

Nullum beatum cognoſcere omnia poſſibilia.

intellectricis perfectionem, quæ felici illi ſtatui omnium bonorum complexionem continenti deeſſe non debet.

Poſſe infinita cognoſci in diuina eſſentia.

Quod autem nihil repugnet quominùs infinita hoc modo percipiantur, breuiter ex eo concludi poteſt, quia vt D.Tho.1.cont.gent.ca. 69. argumentatur, intellectus, qui maximum omnium intelligibilium, hoc eſt, diuinã eſſentiam clarè intuetur; vtique valebit id, quod minus eſt, atque adeò aliquod genus infiniti in eadem eſſentia diuina relucens diſtinctè cognoſcere. Deinde, quia vt idem S. Doctor 1.par.qu.12.art.5. animaduertit, inter potentiam cognoſcentem & rem cognitam non requiritur proportio mathematica, ita vt ſi perfectio aut numerus rei cognitæ infinitè augeatur; creſcere etiam infinitè debeat potentiæ cognoſcentis perfectio; ſufficit enim proportio, quã vocant accommodationis, id eſt, vt potentia intelligendi vltra modum ſuæ naturæ à Deo eleuetur, ac diuino lumine perfundatur, vt ad infinita percipienda habilis fiat; præſertim cùm id, quod in ea infinitorum perceptione ſpeciei intelligibilis rationem ſubit nimirum eſſentia diuina, ſit quidpiam, infinitè perfectum, & ipſa infinita in vnico obiecto primario, in quo virtute continentur, ac relucent, vno actu videantur.

Lege de eadem re D. Tho. 3. cont.gent.c.54. & de verit. q. 20 art. 4. Sco. in 4.d.5 q.1.

Inter potentiam cognoſcentem & rem cognitam non requiri proportionẽ Mathematicam: ſed accommodationis.

Sit 2. aſſertio. Probabile eſt poſſe etiam intellectum creatum diuina ope excitari ad cognoſcendam ſimul & diſtinctè aliqua infinita in ſe ipſis extra diuinam eſſentiam, v.g. infinita puncta, quæ ſunt in linea, vel infinitos gradus candoris, ſi à Deo producerentur. Hæc ex eo ſuadetur, quia in huiuſmodi cognitione nulla eſt contradictionis implicatio, nec ex parte infiniti, cùm non ponamus id numerando tranſeundum eſſe: nec ex parte imbecillitatis potentiæ; quia poteſt illa ſupra naturæ ſuæ modum ex diuino concurſu proportionem aſſequi ad cognoſcendam multitudinem infinitam rerum finitarum, ſicuti quod plus eſt, aſſequitur ad clarè & quidditatiuè intuendam infinitam Dei eſſentiam vt paulò ſuprà diximus. Porro duo hic animaduertes vnum eſt, ad cognoſcenda diſtinctè & ſimul huiuſmodi infinita producendam eſſe à Deo ſpeciem aliquam intelligibilem, quę illa diſtinctè & enodatè repræſentet. Nec proinde tamen eam ſpeciẽ infinitè perfectã eſſe debere (eſto beati dũ infinita vident, infinitã ſpeciẽ habeant, vtpote quibus pro ſpecie eſt ipſa Dei eſſentia, vt diximus.) Nõ enim oportet ſpeciei perfectionẽ augeri per æqualia incrementa ſecundum menſuram rerum, quæ per eam repræſentantur, ſicuti nec perfectionem cognitionis ad menſuram rei cognitę; alioqui cognitio intuitiua diuinæ naturæ infinitè perfecta eſſet. Alterum eſt, vt hæc infinita intellectus percipiat, non ſat eſſe illorum ſpecie diuinitus cõſignari; ſed egere etiam peculiari Dei auxilio, quo ſupra naturæ ſuæ captum & facultatem ea vtatur, & in obiectum infinitum tendat.

2. Aſſertio.

Probatur.

Non oportet ſpeciem intelligibilem adæquari perfectioni rei repræſentatæ.

Sit tertia aſſertio. Nullus intellectus etiam diuina ope adiutus valet infinita finito tempore ſucceſsiuè cognoſcere. Probatur, quia alioqui ſequeretur infinitum incipiendo pertranſiri, quod fieri poſſe negat Ariſtoteles tum hoc lib.cap.7.tex.63.tum 2. Metaph. cap.2. tex. 13. Atque in hunc modum interpretatur Scotus in 1 d.3.q.2. illud Ariſtotelis ex 1. huius operis c. 4. tex. 35. infinitum, qua infinitum, eſt ignotum, nimirum quia infinitum ſumendo in eo vnum poſt aliud, impoſsibile eſt percurri; ſemper enim vna parte accepta

3. Aſſertio.

Suadetur.

Lege D. Tho. 1.p q 14. art 12 & q 86. art. 2 Scot in 3.d.3 q. 2 A.g. in 1.d. 39.q 3.

cepta, alia accipienda ſupererit.

ARTICVLVS II.

SATISFIT ARGVMENTIS *Quorundam proximi articuli aſſertiones oppugnantium.*

Expendamus nunc ea, quæ nonnulli contra ſuperiùs dicta obiiciunt. In primis quod ab intellectu creato nec in diuina eſſentia cognoſci poſsint infinita, hoc fere modo ſuadet Scotus in 3. diſt. 14. quæſt. 2. Infinitas extenſiua ſupponit infinitatem intenſiuam; ſed nullius beati cognitio habet infinitatem intenſiuam: ergo neque extenſiuam, hoc eſt, extenſam ad infinita obiecta. Maior propoſitio aſſeritur à Commentatore in lib. de ſubſtantia orbis, probaturque ex eo, quia vbi exceſſus in vno arguit exceſſum in alio, infinitas arguit infinitatem; at exceſſus in numero rerum cognitarum arguit exceſſum in intenſione, ſeu perfectione cognitionis; quis enim inficietur præſtantiorem eſſe eam notitiam, qua homo & leo, quam illa, qua homo duntaxat intelligitur? Argum. Scoti.

Deinde. Ita opponit Adamus in 3. qu. 10. Id, quod infinitis intellectionibus æquiparatur; infinitum eſſe oportet; ſed cognitio, qua percipiuntur infinita numero, æquiparatur infinitis intellectionibus, quibus ea ſingulatim conciperentur; ergo eſt actu infinita, atque adeò ſicuti dari actu infinitum non poteſt; ita neque infinitorum cognitio. Arg Adami.

Præterea circa tertiam concluſionem ſunt qui putent non eſſe contra rationem infiniti decurri cognitione tempore finito. Itaque potuiſſe illud eo pacto à diuino intellectu concipi, niſi Deo ſucceſsiua cognitio repugnaret. Eſt autem pro hac ſententia in primis illud, quod in qualibet hora tranſeunt infinita inſtantia. Deinde quia cùm flamma lignum abſumit, corrupta prima ligni ſuperficie verſus ignem, reſultat alia; tum hac intereunte alia exoritur, atque ita in infinitum; ſicque peracta ligni deflagratione tranſactæ ſunt infinitæ ſuperficierum generationes, totidemque interitus. Tertiò, quia cùm corpus ſphæricum mouetur ſuper planum, finito tempore peragit infinitos contactus diſcretos, cùm tangat omnia puncta eo modo, quo ſunt in continuo, hoc eſt, diſcretè. Quare cum alia infinita tempore finito tranſeant, nihil impediet ex parte infinitudinis, quo minùs infinitum finito tempore cognoſcendo tranſigatur. Argumenta quod non repugnet infinita finito tempore ſucceſſiuè cognoſci.

Hæc tamen nihil contra ea, quæ ſtatuimus concludũt, atque in primis argumẽtum Scoti quo pacto diluendum ſit, iam patet nimirum licet cognitio Reſpõſ. ad arg. Scot.

extenſiua

extenſiua intenſiuam ſupponat, & huius exceſſus illius exceſſum arguat; non tamen oportere intenſionem & extenſionem per æqualia incrementa ſibi perpetuò reſpondere; præſertim cùm potentia ex peculiari concurſu agentis infiniti ſuprà vim ſuam eleuatur. Tunc enim efficacitate ſupernaturalis auxi-

Ad arg. Adami. lij quodammodo ei infinitas intenſiua ſuppletur & compenſatur. Similiter reſpondendum eſt Adamo, licet cognitio infinitarum rerum æquetur infinitis intellectionibus quoad extenſionem obiecti; non tamen eis æquari quoad intenſionem.

Reſponſio ad alia arg. Ea verò, quæ contra tertiam aſſertionem obiecta ſunt, parum momenti habent. Nam inſtantia eſto ſint infinita; tamen quia ſunt partes finiti temporis, non niſi per modum vnius finiri labuntur. Idémque dicen-

Ad 1. dum de ſuperficiebus, & tactibus diſcretis globi ſuperficies enim ligni non

Ad 2. intereunt, aut gignuntur ſeorſim; ſed ad combuſtionem, ligni, quæ vna &

Ad 3. continua eſt; & tactus globi ita ſunt diſcreti, vt nihilominus ad vnum eundémque motum globi pertineant. Quo fit, vt hæc omnia non tanquam infinita ſimpliciter, ſed quaſi vnum quid finitum tranſuolent.

Vberior explicatio tertij arg. Præterea (quod planè rem explicat, occurrítque inſtantię de contactibus, quos faceret punctus ſi à corpore ſeparatus duceretur ab angelo ſuprà lineâ,

Plures intellectiones, ſucceſſione elicitæ non eſſariò procedunt ordinatè, ſecūda poſt primam. qui proinde contactus ad nullius motum corporis pertinerent) illa momenta, ſuperficies, & contactus, ita ſe habent, vt poſt quodcunque illorum ſequatur immediatè infinitæ plures intellectiones ſucceſsione elicitæ, non ſuccedūt per modum vnius, quod componant, vt patet, itémque neceſſariò procedunt ordinatè, ſecunda poſt primam, & ſic deinceps: nec verò ita, vt poſt vnāquamque deſignatam eliciantur immediatè infinitę. Vnde fieri non poteſt vt in omnibus momentis horæ collectiuè acceptis eliciantur. Qua etiā ratione ſupra qu. 2. huius loci art. 3. ad ſextum negauimus poſſe à Deo per ſingula horæ inſtantia collectiuè ſumpta angelos creari.

FINIS TERTII LIBRI.

ROMA

INDEX RERVM PRAECIPVARVM,

QVAE IN HOC VOLVMINE PRIMO CONTINENTVR.

In quo numerus paginam indicat: P. Principium; M. Medium; F. Finem.

ABSTRACTIO.

ABſtractio quotuplex. pag. 8.p.
Tres partes contemplantis Philoſophiæ triplici abſtractione diſtinguũtur. pag. 8.p.
Refelluntur qui contra ſentiunt. 7.m.
Abſtractio Mathematica duplex. 9 p.
Admittenda eſt abſtractio ſecundum rem & rationem, quæ per indifferentiam dicitur, & Metaphyſicæ conuenit. 10.p.
In Abſtractione non interuenit mendacium. pag. 8.f.
cum Abſtractio à materia diſtinctionem ſcientijs præſtare dicitur, quo pacto materiæ nomen accipiatur. 13.f.
Abſtractio ſpecici prior, & facilior, quàm generis. 68.p.

ACADEMIA, ET ACADEMICI.

Academiæ nouæ præcipuè auctor, & ignorantiæ magiſter Arceſilas. 19.m.
Academici, & Peripatetici ad Socratem ſua dogmata referebant. 40.f.
duos Academici numeros poſuère, alterũ ſenſibilem, alterum intelligibilem. 14.f.
Academici ab omnibus rebus aſſenſionem cohibendam eſſe aiebant. 18.f.
Confutatur hic error. 18 & 19.
Academici ſenſibus fidẽ denegarunt. 19 m.
Academici diuinæ prouidentiæ calumniatores. 19.m.
Academici affinxère animæ tenue corpuſculum, cuius interuentu vniretur huic noſtro craſſo, & concreto corpori. 160.f.

ACCIDENS.

Accidens non producit ſubſtantiam vi propria. 296.p.
Contrariæ partis argumenta ſoluuntur. pagina 298.p.
Accidens virtute ſubſtantiæ attingit ſubſtãtiæ productionem. 296.p.
Quidnam ſit Accidens virtute ſubſtantiæ producere ſubſtantiam. 296.m.
an Accidens vi propria aliud accidens producat. 297.m.
duo Accidentia ſubſtantiam ſenſibilem primo conſequuntur, videlicet quantitas & qualitas. 294.m.
Accidens extra ſubiectum an poſſit agere, pag. 298.f.
Vtrum ex omnibus accidentibus ſolæ qualitates agendi vim habeant. 300.f.
Num accidentia ſint nobiliora, quàm materia prima. 154.f.

ACCRETIO.

Accretionis viuentium certi termini. 107.p.
Accretioni ſtata tempora. 108.p.

ACTIO.

Actio alia immanẽs, alia tranſiens: vtraque pertinet ad prædicamentũ actionis. pag. 169.p.
Quo pacto actio, & paſſio à motu differant pag. 371.p.
Actio & paſſio ſunt vnus, & idem actus. pag. 370.m.
Actio tranſiens non eſt in agente. 370.p.
Omnis Actio eſt à forma. 180.p.
Nulla Actio eſt à materia. 157.m. 180.p.
Nulla Actio eſt à quantitate. 302.p.
Actio eſt cauſalitas cauſæ efficientis. pag. 258.p.
Multitudo, & varietas actionum vnde ſit. pag. 180.p.
Ex Actione rerum naturalium argui formam ſubſtantialem. 179.f.
An eadem Actio ſit qua Deus cum agente creato rẽ producit, & qua poſtea ſe ſolo eam conſeruat. 169.m.
Cauſæ ſecundę, & Dei ſimul cum ea operãtis eadem actio. 277.p.
Actiones extraneæ Dei ſunt toti Trinitati communes.

communes. 304.m.
Vtrum omnis actio ſit perfectio agentis. 280.f.
Actio cauſæ primæ quo pacto determinatur ab actione ſecundæ,& contrà. 284.p.
Actio aquæ calefacientis:item actio ferri igniti quibus ſit aſcribenda. 298.p.
Ceſſante conſeruatrice Actione Dei,confeſtim res dilaberentur in nihilum. pag. 267.m.
Sententia exiſtimantium corporibus nullā conuenire actionem. 270.f.
Sententia Democriti,& aliorum actionem corporum fieri per emiſſionem atomorum. 273.m.
Actio ſpectata prout agens illius interuentu effectum attingit,habet ſeſe ex parte cauſæ. 258. f.
Actio caloris extra ſubiectum,cui ſit attribuenda. 299.m.

ACTVS.

Actus informans,& actus per ſe exiſtens. pag. 156.m.
Actus entitatiuus an ſit ponendus. 156.f.
Materia neque eſt actus phyſicus, neque actum phyſicum in ſua eſſentia includit. pag. 156.p.
Actus pendent ab obiectis,vt à cauſis formalibus externis. 245.p.
Nihil vetat actum vnius eſſe in alio. pag. 371.f.
Actus endelechia interdum accipiuntur pro actu imperfecto cuiuſmodi eſt motus. 357.m.
Bonitas,& malitia moralis ineſt primò formaliter in ipſis actibus. 258.p.

AEQVALITAS.

Aequalitas altrix concordiæ. 224.p.

AETERNITAS.

In horizonte æternitatis cur animus hominis eſſe dicatur. 197.m.

AGERE.

Omne agens creatū ſupponit ſubiectum in quo agat. 214.m.
Quid ſit agere immediatè immediatione virtutis. 281.m.
Quid ſit agere immediatè immediatione ſuppoſiti. 281.f.
Deus agit immediatè vtroque modo. ibid.
Vt aliquid propter finem agat,non neceſſe eſt finem præcognoſcere. 329.m.
Deo quo pacto conueniat agere propter finem. 313.f.
Agentia naturalia determinata eſſe ad vnum;quis ſenſus. 213.m.
Nullum agens poteſt aliquid operari ſine concurſu Dei. 275.p.
Cur ſoli agenti conueniat cauſalitas realiter ab eo diſtincta. 258.m.

ALCHYMIA.

Alchymiam inuexit fames auri. 220.p.
Alchymia num verum aurum efficere poſſit,late diſquiritur. 220.m.
Alchymiæ libri,Diocletiani iuſſu, flammis dediti. 222.p.
Alchymiæ profeſſores nō ſatis bene audiūt. ibid.

ANAXAGORAS.

Anaxagoras quę fecerit rerum naturalium principia. 140.p.
Anaxagoras aſſeruit in qualibet re contineri infinitas particulas rerum,quæ ex ea gigni poſſunt. 102.p.
Refellitur ab Ariſtotele. 17.p.

ANIMA.

Anima à principio eſt veluti tabula, in qua nihil ſit depictum. 65.m.
Animæ humanæ conſideratio ad quam ſcientiam ſpectet. 326.p.& 213.m.
Anima humana cur dicatur eſſe in horizonte æternitatis,& temporis. 197.m.
Anima in genere cauſæ ſubiectiuæ naturaliter ſuſtinet gratiam, nō habet tamen naturalem potentiam ad eam recipiēdam. 196.m.
Anima rationalis non educitur de potentia materiæ. 193.m.& 196 f.
Anima rationalis etſi non pendet à materia quoad ſuum eſſe,pendet tamē quoad officium informandi. 260.f.263.f.
Anima ſeparata an vi propria ſeſe vnire valeat corpori diſpoſito. 274.p.
An in doctrina Ariſtotelis ponenda ſit infinitudo animarum rationalium. pag. 404.p.
Ex anima & corpore fit vnum abſque medio vinculo. 365.m.
Status animę extra corpus inter naturalem & violentum melius. 187.m.
Etiam anima intellectiua eſt natura. pag. 212.f.

Anima

Anima rationalis eſt verè & eſſentialiter forma humani corporis. 212.f.
Animæ rationalis vnio cum corpore in reſurrectione an ſit dicenda naturalis. 187.f.

ANIMAL.

Animalia, quæ artis induſtria gignuntur. pag. 221.m.
Minuta & noxia animalia uũ ſunt in mundo ſuperflua. 317 p.
Animalia agunt propter finem. 319.m.
Animalia bruta non præcognoſcunt res futuras. 334 f.
Brutorum animantium inſtinctus. pag. 336.m.

APPETITVS.

Singulis rebus ineſt appetitus ad proprium finem, & perfectionem. pag. 160.f.
Appetitur materiæ. 160.p.
Appetitus veri inueniendi omnibus hominibus à natura ingenitus. 18.f.

APTITVDO.

Quænam aptitudo ſit potentia obedientialis. 188.f.
Vtrum in qualibet materia detur aptitudo ſiue habilitas ad quamuis formam recipiendam. 187.f.

AQVA.

Aquam qui omnium rerum principium fecêre. 139.f.
Aquæ calidæ manum calefacientis actio cui attribuenda. 298.p.
Archimedis ſphæra. 217.f.
Archytæ columba lignea. ibid.

ARISTOTELES.

Ariſtotelis laus. 40.m.
Ariſtotelem cur dæmonium appellarint, ſicuti & Platonem diuinum. 41 m.
Ariſtoteles in Acroamaticis libris obſcurior. 45.m.
Ariſtoteles diligentiſſimus ordinis obſeruator. ibid.
Ariſtoteles cur interdum veteres philoſophos ineuſet, non tam eorum mentem quàm dicta perpendens. 138.p.
Ariſtotelis ſententia de immortalitate animæ. 382.f.
Ponere generationes hominum ab æterno, & negare infinitum, nodus inextricabilis in doctrina Ariſtotelis. 404.m.
Ariſtoteles non percepit quo pacto cum noua actione Dei creantis cohæreret immutabilitas diuinæ naturæ. pag. 372 p.
Ariſtoteles rerum naturalium ſcientia omnium calculis primas obtinuit. pag. 41. m.
Ariſtoteli diuinarum rerum intelligentia à pleriſque Plato anteponitur. ibid.

ARS.

Artium varia genera. 215.p.
Artis & naturæ multiplex conuenientia, & diſcrimen. 214.& 216.
Vtrum ars opera naturæ per ſe moliri queat. 217.m.
Artis quæ ſumma laus. 25.p.
Quæ fiunt arte, ſunt ob aliquem finem. 319.f.
Ars naturam imitatur. 215. p. 221. p. & 135.f.
Ars ex natura multa effinxit. 215.p.
Sicuti natura eſt menſura artis; ita ars menſura artefactorum. ibid.
Quo ſenſu dixit Ariſtoteles artem non deliberare. 216.p.
Artium quarundam inuenta à brutis homines accepêre. 312.m.
Ars non efficit motum, ſed modificat. 219.f.
Artis induſtria quædam animalia progigni. 221.m.
Artium quarundam inuenta ſuperioribus ſeculis ignota. 221.f.
Ars chymica an verum aurum efficiat. pag. 220.p.
Ars Appellis. 215.m.

ARTEFACTVM.

An materia pertineat ad eſſentiam artefactorum. 165.f.
An artefacta ex æquo ſignificent formam, & ſubiectum. ibid.
Artefactorum formæ nullam agendi vim habent. 217.p.
Conuenientia & diſcrimen inter artefacta, & naturalia. 215.216.p.
Artefactorum menſura ars, ſicuti artis natura. 215.p.
Artefactorum formæ non educuntur de poteſtate materiæ. 195.f.
Artefacta quo pacto moueantur. 219.f.

ASTROLOGIA ET Aſtrologus.

Aſtrologia non eſt ſincerè Mathematica. 226.f.

Magis tamen eſt Mathematica quàm Phyſica. ibid.

Aſtrologus quatenus cœleſtem motum ſpeculetur. 32.f.

Aſtronomicæ imagines non habent vim edendi effecta, quæ ipſis quidam attribuunt. 219.f.

AVERROES.

Sententia Auerrois de æternitate mundi pag. 297 f.

De auro alchymico. 345.p.

AVICENNA.

Auicenna multis in rebus Ariſtotelicæ doctrinæ aduerſatur: vnde inter eum & Auerroem diſſidia. 160.f.

Reprehendit Ariſtotelem quod dixerit materiam appetere formam. pag. 161 p.

Quod docuerit eſſe per ſe notum dari naturam. 200.f.

Finxit intelligentiam datricem formarum. pag. 190 f.

Poſuit infinitudinem animarum rationis participum. 403.f.

AVSCVLTATIO.

Cur octo libri Phyſicorum dicantur auſcultationis phyſicæ. 42.f.

De ordine & communi materia librorum phyſicæ auſcultationis. 43.f.

Cur in opere phyſicæ auſcultationis à cauſis non ab effectis progrediendum ſibi eſſe Ariſtoteles decreuit. 49 m.

Auſcultationis phyſicæ diſciplina non inchoatur, vt quidam opinati ſunt, à libris de cœlo. 43.f.

Auſcultationis phyſicæ libri cõtinent communia principia, quibus tota Naturalis philoſophia innititur. 43.m.

Quæ ſit materia, ſiue argumentum ſingulorum librorum Auſcultationis phyſicæ. 44.f.

BONVM.

Nihil appetitur niſi ſub aliqua ſpecie boni. 310.p.

Relatio boni appetibilis, & finis quem ordinem ſeruent inter ſeſe. 308.f.

Bonum & finis vt conueniant, & differant. 309.p. & 310.p.

BRVTA.

Brutis quibuſdam ineſt imitatio prudentiæ, & aliquarum virtutum vmbra. pag. 334.m.

Brutis pugnacibus natura arma dedit, aliis pernicitate, & fuga, aut aſtu conſuluit. 325.p.

Brutorum ſolertia, & ingenium diuinam prouidentiam arguit. 325.f.

Brutis nonnulli rationem dederunt. pag. 331.f.

Bruta an ſolum inſtinctu in fines ſuos tendant. 333.m.

Brutorum inſtinctus quinam ſit. 336.f.

Brutis non ſunt conſignatæ ab ortu ſpecies, vt quidam putarunt. 337.p.

Bruta cœleſtium corporum impreſſiones magna ex parte ſequuntur. 334.f.

Bruta quarumdam futurarum rerum dant hominibus præſagia. ibid.

Bruta varias artes hominibus indicarunt. 332.m.

Num brutorum omnium phãtaſia in vnam ſpeciem conueniat. 337.f.

Bruta non inſtigantur ſpeciali actione ab auctore naturæ ad opera ſua molienda, vt quidam putarunt. pag. 336.p.

Bruta cur proportionem mediorum ad finem non cognoſcunt. 339 p.

CASVS.

Quid ſit caſus & vt differat à fortuna. 236.m.

Caſus & fortuna in quibus rebus interueniant. 234 p. & 236.f.

Caſus ad genus cauſæ efficientis reducitur. 237.m.

Caſum cur nonnulli ex antiquis philoſophis negarunt. 232.m.

Vide Fortuna.

CAVSA, ET CAVSALITAS.

Ex notitia effectorum, & ignoratione cauſarum orta eſt Philoſophia. pag. 240.m.

Cauſa & principium quo differunt. pag. 239 m.

Cauſam nullibi Ariſtoteles expreſſe definijt. 240.f.

Cauſa variæ definitiones, quarum vna cæteris anteponitur, & explicatur. ibid.

Cauſarum

Cauſarum conſideratio ad quos artifices ſpectat. 198 f.
Cauſarum variæ diuiſiones ab Ariſtotele traditæ. 130 p.
Cauſa vniuoca, & æquiuoca. 153 p.
Cauſarum genera quot ſint. 145.p.
Cauſa exemplaris verè ac propriè cauſa eſt, ac præcipuæ auctoritatis. 148 f.
Cauſa exemplaris directò, ac per ſe pertinet ad genus cauſæ formalis. 150 p.
Quid ſit cauſalitas, ſeu modus cauſandi. pag. 154.f.
Cauſalitates ſingulatum cauſarum quę ſint. pag. 160.f.
Cauſalitas efficientis eſt actio. 157.p.
Cauſæ eſſentialiter ſubordinatæ qua lege agant. 176.p.
Vtrum omnis cauſa ſit effectu ſuo nobilior. 251 p.
Semper cauſa æquiuoca principalis eſt, excellentior effectu. 253.m.
Quicquid habet cauſam efficientem, habet finalem, & contra. 164 p.
Mutui officiorum nexus inter cauſas. pag. 163.f.
Cauſæ ſecundæ Platonicis non tam ſunt cauſę, quam primæ cauſæ inſtrumenta. pag. 177.f.
Cauſa prima plus influit in effectum quàm ſecunda. 176.p.
Cauſa prima vtrum actionem ſecundæ determinet, an contrà. 184.p.
Cauſa prima quo ſenſu dicatur prius attingere effectum, quàm ſecunda. pag. 180.m.
Cauſas ſecundas agere negarunt quidam. pag. 179 p.
Cauſæ ſecundæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem eſt actio. 177.p.
Cauſa prima, & ſecunda an ſint dicendę integræ, vel partiales comparatione effectuum. 177. m.
Vtrum Deus præuia motione cauſas ſecundas ad agendum excitet. 178.f.
Cauſæ naturales totam ſuam vim agendo exprompunt. 67.m.
Primum in vnoquoque genere an ſit non ſolum menſura, ſed etiam cauſa caeterorum. 331.f.
Cauſa finalis an ſit abſolutè prima inter omnes cauſas. 306.p.
Primus Philoſophus, Phyſicus, & Mathematicus per quas cauſas demonſtret. 47. m.
Cauſæ ordine accuratæ doctrinæ notiores effectis. 64 m
Quære finis, efficiens, materia, forma, exēplar, idea.

C OE L V M.

Motus cœlo naturalis. 107 m.
Quies poſt diem iudicij erit naturalis cœlo. ibid.
Qui ſit finis motus, quo cœlum mouetur. 314.p & 317.f.
Cœlum quo pacto intellectuales ſubſtãtias motu ſuo imitari conetur. 215.f.
Definitio naturæ conuenit formæ, & materiæ cœli. 198.m.
Cælum influxu ſuo fouet corpora ſublunaria. 314.m.
Ex materia cœli ſi diſtinguitur à ſublunari, & ex forma ſublunari nō poteſt virtute diuina fieri vnum. 187.f.

COGNITIO ET COGNItum.

Cognitio an impediatur à materia. 75. f.
Cognitio alia definitiua, alia demonſtratiua. 50.p. Quid ad vtramque obtinendam requiratur. 51.p.
Cognitio alia comprehenſiua, alia non cōprehenſiua. 50.m.
Quid exigat comprehenſiua cognitio. pag. 51.f.
Cognitio alia diſtincta, alia confuſa. pag. 57.m.
Perfecta rei cognitio an omnium eius cauſarum intelligentiam depoſcat. ibid.
Diſcrimen inter cognitionem confuſam & diſtinctam. ibid.
Vtrum cognitio confuſa & diſtincta in eodem intellectu ſimul inueniantur. pag. 57.f.
Vtrum cognitio diſtincta, & confuſa neceſſario exigant plures conceptus. pag. 57.f.
Cognitione diſtincta actuali quæ ſint notiora. 59 f.
Quæ diſtincta potentiali. 60.f.
Quæ confuſa actuali. 71.p.
Quæ confuſa potentiali. ibid.
Perfectiſſima entis Naturalis cognitio non poteſt à Phyſico abſque primi Philoſophi ope obtineri. 20.f.
Materiæ primæ cognitio adulterina. 135.f.
Vtrum ſubſtantia, an accidens ſit primò cognitum. 78.p.

CONCVRSVS ET coucurrere.

Nulli creaturæ communicari potuit, vt ſine Dei concurſu ageret. 276.f.
Concurſus Dei an ſit prior concurſu cauſæ ſecundæ. 280.m.
An Deus concurſu præuio excitet cauſas ad agendum. 278 f.
Concurſus Dei, & cauſæ ſecundæ ad eundem effectum non ſunt duo concurſus re ipſa diſtincti. 277.p.

CONNEXIO.

Connexiones ſempiternæ inter extrema ſimpliciter neceſſaria. 55. m.
Eiuſmodi connexiones quidnam ſint. ibid.
An habeant cauſam. 290.m.

CONSERVARE ET conſeruatio.

Conſeruari à Deo omnia teſtantur patrum dicta, idemque Ethnici Philoſophi cognouerunt. 267.m.
Quædam Deus ſe ſolo, alia interuentu cauſarum ſecundarum conſeruat. 268.p.
Ceſſante actione Dei conſeruantis abirent in nihilum creaturæ. 266.m.
Pauciora requiruntur ad Dei conſeruationem quàm ad eius productionem. pag. 106.f.
De actione, qua Deus calorem in aqua conſeruat. 269.m.

CONTINVVM.

Continuum non pertinet ad eſſentiam motus, ſed eſt eius proprietas. pag. 359.m.
Continui partes quomodo cadant omnes in diuinam cognitionem. 416.f.
Continuitates omnes an ſint eiuſdem ſpeciei. 361.p.

CONTRARIA.

Prima contraria an ſint rerum naturalium principia. 126.m.
Contraria ex ſe inuicem quomodo fiant. 127.m.
E tribus principiis quænam inter ſe contraria ſint. 141.f.& 142.p.
In qualibet categoria dari vnam primam contrarietatem. 127.m.
Omnem contrarietatem ad priuatiuam oppoſitionem reuocari. 127.f.
Quicquid fit, ex contrario fit. 126.f.

CORPVS.

Corpus triplex, Mathematicum, Phyſicum, Metaphyſicum. 277.p.
Qui putarint corpus nullam actionem edere pag. 270.f.
Quo pacto eadem corpora reſurgentibus ſedh benda. 166.m.
Corporum reſurrectio aliquo modo naturalis erit, quamquam ſimpliciter ſupernaturalis ſit. 187.m.

CREATVRA.

Creaturarum omnium dependentia à Deo in eſſendo. 266.m.
In agendo. 267.p.
Creaturæ ſunt relata tranſcendentia ad Deum. 292.p.
Creaturæ vtrum ſecundum ſuas eſſentias pendeant à Deo, vt ab efficiente, exemplari, & fine. 292.m.
Qui creaturis omnem actionem denegarunt. 270.m.
Creaturæ, & Dei ſimul cum ea operantis eadem actio. 277.p.
Creaturæ omnes dicuntur ex ſe tendere in non eſſe, quia ſibi nequaquam ſufficiunt, ſed egent auxilio Dei ſuſtentantis. 269.p.
Creaturæ omnes vt in primo agente conſiſtunt, & ab eo conſeruantur. 267 p.

DEFINITIO.

Definitionis inueſtigandæ methodus. pag. 107.m.& 61.m.
Definitiones deſcriptiuæ magis adumbrationes rerum ſunt, quã definitiones. 50.m.
Cauſæ quædam externæ etſi non ſint intimæ rei definitæ: ſunt tamen intimæ definitioni. 54.p.

DEMOCRITVS.

Democritus veritatem in puteo demerſam querebatur. 15.p.
Democritus quę ſtatuerit rerum principia. 139 f.
Democriti corpuſcula. 139.f.

DEVS.

Deus finis omnium. 328.p.
Deus externis actionibus operatur propter finem. 309.m.
Deus eſt vbique. 266.m.
Noua relatio realis non poteſt in Deum cadere.

cadete. 157 m.
Deus res omnes in ſuo eſſe conſeruat immediatè eas attingendo. 166 m.
Deus concurrit actu cum cauſis ſecundis ad quamlibet earum operationem. pag 175. m.
Dei & cauſæ ſecundæ pariter operantis eadem numero actio. 177. p.
Deus immediatione virtutis & immediatione ſuppoſiti cum quouis agente operatur. 181. f.
Deus quo pacto nihil in mundo otiari ſinat 303. f.
Deus, natura, & ars quo pacto operentur. 214 p. m.
Ad Dei cognitionem triplici via progredimur. 140. f.
Scientia, quam Deus habet de creaturis qualis ſit. 24. f.
Vtrum aliquid Dei potentiam effugiat. 287. m.
Quicquid poſſe potentia eſt, poteſt Deus efficere. 289. p.
Vnde proueniat vt aliquid Dei virtute poſſit, aut non poſſit fieri. 289 f.

DIALECTICA.

Dialecticam interdum apud Platonem pro prima Philoſophia accipi. 17. m.
Dialectica pars Philoſophiæ. 3 p m.
Dialectica neceſſaria ad verum inueniendum. 2. f.

EDVCI DE POTENTIA.

Quæ conditiones neceſſariæ ſunt vt aliqua forma dicatur educi de potentia materiæ ſubiectiue. 193. p.
Quæ formæ educantur de potentia ſubiecti, quæ non latè differitur. pag. 188. f.
An formæ artificiales educantur de potentia ſubiecti. 195. f.
An motus localis. 195. m.
An dona ſupernaturalia. 193. m. & 196. p.
An formæ corporum cœleſtium, 193. m.
An relationes. 196. p.
An aſpectus cæco diuina virtute collatus pag. 195. p.
An formæ notionales. ibid.
An lux. ibid.
Subſtantiæ ſeparatæ nequeunt vi ſua educere aliquam formam, de potentia materiæ. 191. m.

EFFECTVS.

Idem effectus eſt totus à prima cauſa, & totus à ſecunda. 177. f.
Effectus plus dependet à cauſa prima, quam à ſecundis. 167 p.
Effectis conuenire cauſalitates paſſiuas. pag. 261. f.
Quære, cauſa, Deus, efficiens.

EFFICIENS.

Efficientis cauſæ definitio. 228. m.
Varietas cauſarum efficientium. 230. p.
Cauſalitas efficientis non eſt modus ipſi cauſæ internus, ſed actio. 257. p.
Ad efficientem cauſam, non materialem, pertinent inſtrumenta. 244 f.
Efficiens, exemplar, & finis mutuò ſe ſe comitantur ad cauſalitates ſuas obeundas. 292. f.
Potuit dari ſecundum Ariſtotelem progreſſus infinitus in cauſis accidentaliter ſubordinatis. 56. m.

ELEMENTVM.

Elementum, cauſa, & principium, quo pacto inter ſe diſtinguantur. 46. f.
Elementorum diſcors cōcordia probat Dei prouidentiam. 324. p.

ENS.

Ens in commune ſubiectum Metaphyſicæ. pag. 31. p.
Ens per accidens an cadat ſub ſcientiam. pag. 21. p.
Omnia entia pendent à prima cauſa, quatenus ſunt adumbratæ participationes diuini eſſe. 292. m.
Omnia entia dependent à prima cauſa, tum vt ſint. 274. f. tum vt operentur. 275. p.
Entis nomen quo pacto ſit Deo proprium. 137. m.
Ens mobile in ſe ſpectatū Phyſicæ conſiderationis. 12. m.
Ens naturale & ens ſecūdum naturam quo differunt. 277. p.

ESSENTIA.

Eſſentia, quidditas, & natura quo differant. 203. m.
Eſſentiæ an habeant cauſas efficientes. pag. 292. m. & 286. p.
Eſſentia creaturarum non conſiſtit in producibilitate

ducibilitate. 289.f.
Res ſecundum ſuâs naturas præciſe ſpectatę non habent eſſentialem ordinem ad Deum, vt ad cauſſam efficientem. 192.m.
Num in rebus creatis quęcunque differunt re, differant quoque eſſentia. 92.f.

EXEMPLAR.

Quid ſit exemplar ſiue idea. 245.f.
Exemplar non eſt ratio furmalis ſed obiectiua. 245.m.
Exemplar inter primæ auctoritaris cauſas numeratur. 248.m.
Exemplar verè ac propriè pertinet ad genus cauſæ formalis. 250.p.
Exemplaris cauſalitas in quo conſiſtat. 249.p.
Exemplar, finis, & efficiens mutuò ſeſe comitantur. 292.f.

EXISTENTIA.

Exiſtentia non differt ab eſſentia niſi vt modus rei. 169.f.
Non omnis exiſtentia eſt à forma. ibid.
Exiſtentiam propriam haber materia. pag. 170.p.
Exiſtentia eſt actus nobiliſſimus. 170.m.

EXPERIENTIA.

Experientia philoſophia dux. 75.m.

FATVM.

Qnidam fatum inane nomen, & ſine re eſſe pntarunr. 238.m.
Quidam legibus fati addixere omnia ibi.
Quid ſit fatū apud eos, qui rectè ſentiūt. 327.f.
Fatum ex ſua formali ratione eſt reſpectns ordinis. 238 f.
Fatum pro cauſis ordinatis pertinet ad cauſam efficientem. ibid.

FIGVRA.

Figura an ſit principium actinum motus localis. 303.p.
Fignræ & imagines Aſtronomicæ an aliquam vim habeār ad effectus mirabiles. 219.p. & 219.f.

FINIS.

Finis trifariam ſumitur, communiter, propriè, & maximè propriè. pag. 311.f.
Finis quid ſit. 306.p.
Finis variæ diuiſiones. 305.m.
Finis eſt verè & propriè cauſa. pag. 305.p.
Finis eſt omnium cauſarum prima. 306.p.
Finis cauſalitas an conſiſtat in metaphorica motione. 307.p.
Motio finis ſimpliciter eſt prior motione cauſæ efficienris. 306.p.
An omnis operatio cauſæ agenris ſit effectus finis. 311.m.
Finis poſſeſſio quo pacto ſit effectus cauſæ finalis. 312. f.
Qua ratione conueniat Deo agere propter finem. 313 f.
Amor finis, eſt verè & propriè effectus finis. 312. p.
Duplex eſſe finis, reale, & notionale. pag. 314.m.
An finis cauſet ſecundum eſſe reale. ibid.
Varij fines, in quos natura contendit. pag. 327.f.
Naturam agere propter finem multis argumentis conuincitur. 322.m.

FORMA.

Formæ ſuſtantialis definitio. 180.f.
Probatur ineſſe rebus Phyſicis formā ſubſtantialem. 178.f.
Forma ſubſtantialis vnum è principiis rerum naturalium. 182.p.
Quibus nominibus forma appelletur. pag. 181.p.
Vtrnm ex forma ſubſtantiali, & materia fiat vnum per ſe. 182.p.
Vtrum ex qualibet materia, & forma ſublnnaribus poſſit effici per ſe vnum. 187.f. & 188. p.
Vtrum omnes formæ educantur de poteſtate materiæ latè diſpntatnr. 188.m.
Subſtantiæ ſeparatæ nequeunt educere formas de potentia materiæ, niſi applicando naturalia actiua paſſiuis. 191.m.
Formæ vt lateant in rationibus ſeminariis. 194.m.
Cur forma dicatur ratio quidditatis. pag. 165.m.
Conſenſus mutui amoris inter formam, & materiam. 184.p.
Forma eſt ignobilior compoſito. pagina 251.f.
Forma per artem inducta nullam agendi vim obtinet. 217.p.
Formæ naturales ſunt actuoſæ, & quaſi viuæ. ibid.

FORTVITVM, ET FORTVNA.

Reſpectu Dei nihil fortuitum. 238 p.
In quibus rebus fortuna locum habeat. pag. 237.f.
Fortuna quid ſit. 236.f.
Diſcrimen inter caſum & fortunam. pag. 236.m.
Fortunæ Ethnici numen dederunt. 237 m.
Fortunæ effigies. 237.f.
Cur fortuna cæca, & volubili ſaxo inſtans fingebatur. ibid.

GALENVS.

Galenus cur naturam indoctam vocat. pag. 329.m.

GENERATIO.

Generatio à quo accidente elicíatur. pag. 300.m.
Generatio & corruptio quo pacto motus nomine comprehendantur. 356.f.
Progreſſum infinitum in generationibus quo pacto Ariſtoteles concedat, aut neget. 56.m.

GEOMETRIA.

Ignaros Geometriæ arcebat à Muſæo ſuo Plato. 34.p.
Geometria non eandem vendicat abſtractionem à materia, quam Arithmetica. pag. 9.m.
Geometria eſt è ſynceris Mathematicis. 225.f.
Geometria minorem habet ſimplicitatem quàm Arithmetica. 39.f.
Gigantes, vide Monſtrum.

HERACLITVS, HESIODVS, Hippocrates.

Heraclitus σκοτεινός. 82.f.
Negauit ſcientiam rerũ naturalium. 14.m.
Omnia igni deflagratura prædicabat. 383.f.
Heſiodus ſcripſit in Theogonia terram eſſe omnium principium. 201.f.
Heſiodus poſuit Chaos ante omnia. pag 138.f.
Hippocrates cur naturam aliâs doctam, aliâs indoctam appellet. 329.m.
Hippocratis quadratura. 83 p.

HOMO.

Hominis deſcriptio ex Ariſtotele. 325.p.
Alia ex Apuleio. ibid.
Hominis excellentia. 325.f.
Homo finis naturæ corporeæ. 238.f.
Pro veſtitu, & armis data homini ratio. pag. 326.p.
An homines ex congreſſu hominis, & belluæ naſci poſſint. 342.f.
Immerito dici à quibuſdam naturam exhibuiſſe ſe in hominem quaſi nouercam. pag. 325.p.
Primus hominum parens, an fuerit Gigas. 343.f.

IDEA.

Idearum cognitio quanti ſit momenti. pag. 245.m.
Ideæ definitio. 245.f.
Idea non eſt ratio formalis, ſed obiectiua. 246.m.
Formæ agentium naturalium nõ ſunt ideæ. 246.p.
Ideæ Platonicæ. 20 p.
Quære, exemplar.
Quæ ſunt eadem in vno tertio, ſunt eadem inter ſe, quomodo intelligatur. 305.m.

IGNIS.

Ignis tribus ſaltem modis generatur; ab alio igni, attritu lapidum, coitu radiorum. 222 p.
Ridiculum non correptum iri ſtupam à maximo igni. 222.f.

IMPOSSIBILE.

Impoſſibile cognitum vt impoſſibile non poteſt obtinere rationem finis. 315.f.
Quo ex fonte proueniat vt aliquid ſit impoſſibile. 289.f.
Nihil, quod poſſe potentia eſt, impoſſibile eſt Deo. 289.p.
Quod effugiat potentiam Dei extraordinariam. 287.f.

INFINITVM.

Phyſici negotij eſſe de infinito diſputare. 347.f. & 375.f.
Infiniti deſcriptio. 393.f.
Infinitum quot modis dicatur. 387.f. & 396.m.
Infinitum adiectione, & infinitum detractione. 397.p.
Infinitum & finitum non admittunt inter ſe mutuam comparationem. pag. 410.f.
Infinita puncta dantur actu in continuo. pag. 400.m.

Declaratur deſcriptio infiniti. 391.f.
Finitum vel infinitum quomodo ſit paſſio quantitatis. 402.f.
Non datur infinitum actu propriè ſumptum in rebus creatis. 399.p.
Cur nulla qualitas infinitè intenſa poſſit à Deo effici. 407.f.
An infinitum acto poſſit à Deo effici in vtramque partem diſquiritur. 404. & 405.
Et ſi Deus produceret infinitum, non proinde ſuam potentiam exhauriret.pag. 410 m.
In corpore infinito quodcunque punctum vicem centri obtinet. 410 f.
In quolibet rerum genere poteſt Deus producere infinitum ſyncategorematicè. 411.f.
Expenditur ratio Ariſtotelis 1. de cœlo cap. 5. probantis non dari corpus infinitum in natura. 411.f.
Infinitum, qua infinitum, eſt ignotum, quis ſenſus. 391.f. 420.f.
Infinitum ſimilitudinem habet cum materia. 389.p.
Infiniti cognitio, quære cognitio.

INSTRVMENTVM.

Inſtrumentum ſola cauſa efficiens propriè habet. 244.f.
Cauſæ ſecundæ vtrum dicendæ ſint inſtrumenta primæ tantum, an ſimpliciter cauſæ pag. 278.p.
Inſtrumentorum omnium inſtrumentum manus. pag. 326.p.

INTELLECTVS.

Intellectus noſter ex ſua primæua origine tabula non ſcripta. 13.f.
Intellectus non læditur excellentia rerum intelligibilium. 420.m.
Intellectus noſter plura ſimul cognoſcit. 68.f.
Quod ſit primo cognitum comparatione noſtri intellectus latè diſſeritur. pag. 56.f.
Quære, cognitio, infinitum.

INTELLIGENTIÆ.

Intelligentiæ nequeunt propria virtute inducere formas in materiam. 191.m.
Opus naturæ, opus intelligentiæ, quis ſenſus. 329.m.

LATIO.

Latio inhæret in mobili, non in corpore circunfuſo. 373.f.
Lationis terminus per ſe, non eſt locus, ſed vbi, ſiue exiſtentia in loco. 374 m.
Latio Angeli. 373.f.
Sit ne latio quiete præſtantior, an contra. 33 p.
Quære motus.

LIBER.

Libri, operaque omnia Ariſtotelis in tres claſſes diſtribuuntur. 41.p.
Plurimi è libris Ariſtotelis iniuria temporum intercidetunt. ibid.
Liber de mundo ad Alexandrum non omnino conſtat an ſit Ariſtotelis. 42.m.
Librorum Phyſicæ Auſcultationis varia inſcriptio. 42.f.
Octo libros Phyſicorum non eſſe Metaphyſicos, vt quidam putarunt. 43.f.
Cur libri Ariſtotelis alij Exoterici, alij Acroamatici dicantur. 42.f.
Cur octo libri Phyſicorum inter Acroamaticos numerentur. 43.m.
Cur libri Phyſicorum inſcribantur de Phyſico auditu. ibid.
Libri Phyſicorum an ſint doctrinæ ordine primi in Phyſiologia. 44.p.
Libri de plantis ab Ariſtotele ſcripti non extant. 42.p.
Librum ſecundum Metaphyſicæ non eſſe proœmium libri ſecundi Phyſicorum, vt quidam putarunt. 198.p.

LINEA.

In qualibet magnitudine vna tantum datur Linea. 403.p.
In qualibet linea ſunt actu infinita puncta. 400 m.
Spatium interiectum inter duas lineas infinitè porrectas non eſſet infinitum. pag. 402.p.
Lineæ viſuales quæ dicantur. 226 p.
In qualibet magnitudine ſunt actu infinitæ lineæ partiales æquales vni certæ. Quæ tamen non ſunt plures lineæ ſimpliciter. 403.p.

LVMEN.

An luminoſum ſingulis inſtantibus nouum lumen producat in corpore ad quod paulatim accedit. 403.m.
Lumen educitur de poteſtate ſubiecti. pag. 195.p.

Lumen

Lumen gloriæ non educitur de potentia intellectus. 193.m.

MAGIA, ET MAGI.

Magia duplex. Altera dæmonum commercij inauſpicata, quæ eſt artis abuſus: altera verè ars. 21.m.
Magiæ naturalis artificio multa opera miranda effici poſſunt abſque interuentu dæmonum. 21.m.& 219.p.
Magi Pharaonis veros ſerpentes exhibuére 218.p.
Magi quomodo feras, & homines excantent. ibid.

MAGNITVDO.

Quælibet magnitudo Mathematicè ſpectata eſt diuiſibilis in partes infinitas. pag. 84.f.
In quauis magnitudine ſunt actu infinita puncta. 400.m.
De terminis magnitudinis & paruitatis. 105.p.

MATERIA.

Materiæ definitio enodatur. 153.p.
Variæ appellationes materiæ. 154.f.
Quibus argumentis probetur dari in rebus phyſicis materiam. 150.f.
Materia eſt pura potentia. 156 p.
Materia habet exiſtētiam propriam. 170.p.
Materia eſt expers generationis, & interitus. 151.m.
Materia non poteſt abſque ordine ad formam cognoſci. 153.f.
Materiæ cognitio adulterina. 155.f.
Materiæ notio duplex. 152.m.
Materiæ vix vtrum poſſit ab intellectu creato comprehendi, 56 p.
Poteſt forma vniri diuinitus materiæ ſine quantitate, ita vt ex iis reſultet compoſitum. 186.m.
Materiam quo pacto etiam philoſophus cognoſcat. 11.p.
Materia num ex ſe diuidua, & extenſa ſit. 94.m.
Materia cur generationis, & interitus cauſa perhibetur. 161.m.
Errores quorumdam de natura materiæ. pag. 158.p.
Materia appetit formam. 160.p.
An vt materia formam, ita forma materiā appetat. 161.f.
Reiicitur opinio Durandi exiſtimantis nullam materiam ſingularem, certam & definitam pertinere ad eſſentiam Socratis 155.m.
Vtrum materia pertineat ad quidditatem compoſiti naturalis. 162.p.
Materiæ duplex vnitas. 164.m.
Materia quo pacto eadem in eodem homine tota vita perſeueret. 166.m.
Materia poteſt diuinitus abſque omni forma ſubſtantiali conſeruari. 171.p.
Non creauit Deus à principio mundi materiam abſque omni forma ſubſtantiali, vt quidam putarunt. 171.m.
Quæ formæ educantur de potentia materiæ, quæ forma, & educi.
Materia eſt ſuſtantia poſtremę notæ. pag. 414.p.
Non poteſt à Deo produci aliqua ſubſtātia deſpicatior, quam materia prima. 414. m.

MATHEMATICAE.

Mathematica, vna è partibus contemplatricis Philoſophiæ. 7.f.
Mathematicarum artium præſtantia, & certitudo. 59.m.
Mathematicas diſciplinas conſtituit Plato in Naturalium, & diuinarum interſtitio. 35 m.
Mathematica abſtractio à motu & à materia. ibid.
Mathematicæ quod genus cauſę conſiderent. pag. 47.p.
Mathematicæ inter alias ſcientias quem locum ſortiantur, acquiſitionis. 33.f.
Et dignitatis. 38.p.
Quæ ſint purè Mathematicę, quæ medię. pag. 226.p.
Cur vna tantum ſit Phyſica, & vna prima Philoſophia Mathematicæ plures. pag. 9.f.

MAXIMVM, ET Minimum.

Diſceptatio de maximo & minimo, in qua agitur de terminis tam magnitudinis, quàm paruitatis, rerum tam viuentium, quàm vitæ expertium. 105.p.

MEDICINA.

Medicina vtrum ſit contemplatiua, an practica. 25.m.
Vtrum ſit pars Phyſiologiæ. 27.p.
Medicina & Philoſophia medētur: illa corpori, hæc animo. ibid.
Vbi deſinit Phyſiologia, inde Medicina incipit.

incipit. 27.m.
Subiectum Medicinæ. 27.p.
Cōueniētia inter Medicinam, & Phyſiologiam. 27.m.
Cur quædam medicinæ pars dicatur theoretica, alia practica. 26.m.
Meliſſus quo ſenſu dixerit omnia vnū eſſe 136.f.

METAPHYSICA.

Metaphyſicæ pra ſtantia. 39.p.
Metaphyſica ordine doctrinæ vltima, dignitatis prima. 34.f.
Vna tantum eſt Metaphyſica, non plures, vt quidam putarunt. 7.m.
Metaphyſica non conſiderat particulatim omnium rerum eſſentias. 13.p.
Metaphyſica quo iure interdum ea, quæ in materiam diuerſa ſunt contempletur. 13.m.

MONSTRVM.

Quid ſit monſtrum. 339.m.
Monſtrum quot modis accidat. 340 m.
Monſtra in mari cur frequentiora. pag. 341.m.
An monſtroſum animal, quod ſimplicia membra geminata habet, vnum animal ſit, an plura. 343 m.
Homo magnitudine perdicis. 341 m.
Vtrum gigantes abſolutè monſtra cenſeri debeant. 343.f.
Opinio Mirandulæ exiſtimantis nullo pacto obuenire mōſtra è cœleſtium corporum influxu refellitur. 344.p.
Monſtrum an natura intendat. 344.m.
Monſtra quas ob cauſas intendat Deus. pa. 346.m.
Num ex humana & belluina ſpecie homines naſcantur. 342.f.

MORALIS SCIENTIA.

Moralis ſcientia, vna è tribus partibus philoſophiæ vniuerſim acceptæ 3.p.
Moralis ſcientiæ neceſſitas. 4.p.
Moralis ſcientia doctrinæ ordine poſterior naturali. 34 m.
Ad moralem ſcientiam tranſtulit Socrates omnem philoſophiam. 11.f.
Cur iuuenes non ſint idonei auditores moralis ſcientiæ. 34.m.
Multa ex naturæ fontibus ad moralem ſciētiam neceſſariò petenda ſunt. pag. 34.m.
A philoſophia ad iuris peritiam eſſe progrediendum docuit plato. 34 f.

MOTVS.

Motus cognitio quāti ſit momenti in Phyſiologia. 347.p.
Motus variæ definitiones. 354 p.
Præcipua motus definitio accurate explicatur. 355.m.
Motus analogum. 360.p.
Multiplex conſideratio motus. 361.m.
Motus qua motus ens incompletum. 360.p.
Cur motus quaſi vita quædam dicatur. 347 p.
Motus cur Pythagoricis non ens. 355.p.
Motus cur ἐντελέχεια appelletur ab Ariſtotele. 357.p.
Motus qua conſideratione ad quam cathegoriam pertineat. 361.m.
Motus non eſt forma, ſed eius fluxus. pag. 355.p.
Motus non eſt eſſentialiter continuus, eſt tamen eſſentialiter ſucceſſiuus. 358.m.& 359.m.
Motus inter aſſertiones entis mobilis principem locum obtinet. 33.p.
Secundum Ariſtotelem omnibus corporibus ineſt propenſio ad motum, non tamē omnibus ad quietem. 207.m.
Motus omnes comparatione materiæ naturales ſunt. 208.f.
Motus localis inhæret in re mota. pag. 373.m.
Mouentium quædam mouēt motu proprio alia metaphorico. 307.p.

MVNDVS.

Antiqui mundum animal fecēre. 139.p.
Mundus vt diuinum archetypum imitetur. 24.p.
Academici duplicem mundum poſuērc; alterum Archetypum, & intelligibilem, alterum ſub ſenſus cadentem. 14.f.
An Deus mundum alium perfectiorem cōdere potuerit. 415.m.
An Deus eum mundum ſingularem, quem produxit abſolutionem efficere potuerit. ibid.

NATVRA ET NATVRALE.

Eſſe per ſe notum dari naturam quomodo intelligendum. 100.f.
Opiniones veterum Philoſophorum de natura. 104 p.

Multiplex

Multiplex naturæ ſignificatum. 203.p.
In naturæ definitione comprehenditur natura corporum cœleſtium contra Plutarchum. Mag. Albertum,& alios. 207.p.
Naturæ definitio particulatim enodatur. 205 p.
Natura analogum. 204.f.
Naturæ definitio an principio tantum paſſiuo conueniat. 209 m.
An natura ſit etiam principium generationis. 206.f.
Natura ars Dei. 214.p.
Naturæ ſimia ars. 215.p.
Natura vniuerſalis, & particularis. pagin. 203.m.
Cur humanitati non conueniat definitio naturæ. 206 f.
Forma magis natura, quàm materia. pag. 201.f.
Natura non patitur aliquid otiari. 203.f.
Opus naturæ, opus intelligentiæ. ibid item. 329.m.
Diuerſi fines, quos natura ſpectat. 327. m.f.
Natura in minimis tota. 317 p.
Refelluntur qui naturam nullo fine agere putarunt. 32..m.
Repugnat dari naturam abſque ſuppoſito. 173.p.
Quo ſenſu dicatur natura eſſe ad vnū determinata. 213.m.
Naturæ opera verum ars moliri queat pag. 217.m.
Cur natura communis extra ſingularia exiſtere non poſſit. 171.p.
Naturalia quomodo ab artefactis differant. 208.f.
Naturale & violentum in quibus motibus reperiantur. 184.m.
Naturale,& ſecundum naturam quo differant. 200 p.

NVMERVS.

Cur formæ dicantur eſſe ſicuti numeri. 4 5.p.
Quantum Pythagorici numeris tribuerint. 140.m.
De numero denario. Ibid.
Infinitos numeros cognoſcit Deus, etſi nullum certum infinitum. 412 p.
Numerus fit ex diuiſione continui. 393.m.

OBIECTVM.

Obiecta comparatione actuū ad quod cauſæ genus pertineant. 245.p.
Scientiæ diſtinguuntur per obiecta. 7.p.
Obiectum, ſubiectum ve Phyſiologiæ. 27.f.

OPINIO.

Actus ſcientiæ,& opinionis cur non poſſint in eodem intellectu ſimul cohærere. pag. 58.f.
Opiniones Philoſophorum de principiis pa. 136.m.
Opiniones Platonis,& Platonicorum, quære Plato,& Platonici.
Opiniones quædam Ariſtotelis, quære Ariſtoteles.
Opiniones Auicennæ, quære Auicenna.
Opiniones Academicorum, quære Academici.
Opinionibus, non ſcientia, contineri omnia aiebat Pythagoras. 14.m.
Oppoſita iuxta ſe conſtituta magis apparēt. 346.m.
Opus naturæ cur intelligentiæ opus dicatur. 329.m.

ORDO.

Ordo diuinum quid in natura. 45 p.
Ordo doctrinæ,& dignitatis inter diſciplinas. 33.f & 38.p.
De ordine doctrinæ, & inuentionis propriæ. 49.m.
Quantum decoris afferat rebus ordo pag. 45.p.
Rerum ordo & conſeruatio finis naturæ. 323.m.
Ordo rerum naturalium teſtatur eas agere gratia finis alicuius. 34.p.
Ordinis obſeruator Ariſtoteles. 45.p.
Ordo rerum, quæ in contemplationem veniunt, triplex. 3 f.
Præcipua cura ſapientis circa ordinem. ibid.

PARMENIDES.

Diſputatio Ariſtotelis aduerſus Parmenidem & Meliſſum. 97.m.
Parmenides an ita ſenſerit de vno vt eius verba præ ſe ferebant. 136 f.

PARTES.

Totum à partibus an diſtinguatur. 86.f.
Partes entitatiuas habet ſubſtantia ſine quantitate. 96.p. vide totum.

PHANTASIA.

Phantaſia num percipiat ſubſtantiam. pag. 80.p.
Phantaſia an ſit eiuſdem ſpeciei in omnibus brutis. 337.f.

Phantaſiæ brutorum nullæ congenitæ ſpecies. 336.f.
Phantaſia brutorum vt cauſarum naturalium impreſſione moueatur. 334.f.

PHILOSOPHIA, & Philoſophus.

Philoſophiæ & Philoſophi nomen à quo inuentum. 1.m.
Philoſophiæ multiplex notio. 2.p.
Philoſophiæ definitiones variæ. pagin. 1.& 2.
Philoſophiæ duplex diſtributio, altera qua diuiditur vniuerſa. 3.p.
Hæc quo pacto aſtruatur à D. Auguſtino. 4.p.
Altera, qua diuiditur ea, quæ in contemplatione verſatur. 4.f.
Philoſophiæ obſcurandæ rationes diuerſæ apud antiquos. 57.p.
Philoſophia ex admiratione orta eſt. 2.f.
Philoſophia mortis contemplatio. 2.p.
Philoſophia cui comparetur à Gregorio Nyſſeno. 21.f.
Philoſophiæ Ariſtotelicæ diſtributio. 41.p.
Prima Philoſophia cæteris artibus præſidet. 13.m.
Si nullæ eſſent immateriales ſubſtantiæ non eſſet prima Philoſophia. 31.m.
Philoſophos cur interdum coarguat Ariſtoteles non tam quid ſignificare vellent, quàm quid verbis ſignificare viderentur expendens. pagina 138.p.
Philoſophi multa è diuinis literis hauſere. 137.m.
Philoſophicum ingenium rerum eſſe oportet, non verborum. 30.m.

PHYSICA, PHYSIOLOGIA, Phyſicus.

Phyſicæ nomen interdum latè ſumitur, vt comprehendit omnes ſcientias contemplatiuas. 3.p.
Subiectum Phyſiologiæ. 27 f.
Partitio Phyſiologiæ apud Ariſtotelem. 4.m.
Phyſiologiæ comparandæ duplex via. 49 m.
Phyſiologiam non inchoari à libris de cælo vt quidam putârunt. 43 f.
Phyſiologia inter cæteras diſciplinas quem doctrinæ ordinem ſortiatur. 33.f.
Quem dignitatis. 38.p.
Phyſiologia eſt verè, propriéque ſcientia. 16.f.
Phyſiologia eſt ſcientia contemplatrix. 24.p.
Phyſiologia cur vna, Mathematicæ verò plures. 9.f.
An ad Phyſicum pertineat diſputare de cauſis. 198.m.
Diſcrimen inter Phyſicum & Mathematicum. 222.f.
Conſideratio animæ rationalis quomodo ad Phyſicum pertineat. 32.p.
Phyſicus omnia cauſarum genera conſideret. 47.p.
An per omnia demonſtret. 51 m.
Phyſicus quatenus agat de ſubſtantijs materiæ expertibus. 13.m.

PLATO ET PLATONICI.

Platonis multa, reconditáque doctrina. 40 f.
Plato diuinarum rerum cognitione Ariſtoteli anteponitur. 41.m.
Credidit Plato conſignatas eſſe noſtris animis à principio intelligibiles rerum formas. 17.m.
Platonis conſuetudo in diſputando. 40.f.
Plato in ſententia de principijs, ſicuti in alijs rebus varius. 141.p.
Plato poſuit duo infinita, magnum, & paruum. 392.f.
Platonis ideæ. 20.p.

PORPHYRIVS.

Error Porphyrij de imaginibus Aſtronomicis. 21. m.
Opinio eiuſdem circa definitionem naturæ pag. 207.m.
De ratione & oratione brutorum. 331.f.

POTENTIA.

Potentia Dei duplex, ordinaria, & extraordinaria. 287.m.
An rectè concedatur aliquid eſſe, quod diuina potentia fieri non poſſit, latè diſſeritur. ibid.
Vnde proueniat vt aliquid diuina potentia effici queat, nequeat vè. 289.f.
Potentia materiæ pertinet ad eius eſſentiam. 156.p.
Quæ conditiones requirantur, vt forma dicatur

dicatur educi de potentia materiæ.193 p.
De potentia naturali,obedientiali, neutra, & violenta. 192.m.

PRACTICVM.

Quæ ſcit ſcientia practica. 24.p.& 25.f.
Dialectica,ars practica. 26 p.
Moralis ſcientia,practica. ibid.
Medicina,ars practica. ibid.
Quædam Magia eſt ars practica, etſi aliquo modo dicatur pars Phyſiologiæ. pag. 2..f.

PRINCIPIVM.

Principium,cauſa, & elementum an differant. 47.p.
Num principium, & cauſa reciprocentur. 122.p.
Aliter Græci, aliter Latini cauſæ notione vſurpant. 121 m.
Principiorum definitio explicatur. 123.m.
Vtrum Ariſtoteles omnium rerum naturalium principia definierit. 125.f.
Principium nec formaliter,nec denominatiuè ſumptum eſt quid vniuocum. 122.f.
Vtrum prima contraria ſint rerum naturalium principia. 126.f.
Principia quomodo contraria ſint. 128 p.
Principia non poſſe eſſe infinita. 130 f.
An rerum naturalium principia ſint tria, latè diſquiritur. 136.m.
Principia rerum naturalium tria. 141.f.
Qui vnum fecère. 138 f.
Qui multa partim finita, partim infinita. 139 f.
Quo ordine dicatur principium de tribus principiis rerum naturalium. 142.m.
Principiorum coniugationes ex Pythagoræorum diſciplina. 140.m.
Contra eos,qui principia negant, non eſſe diſputandum, quomodo intelligendum. 86 p.
An illud principium, impoſſibile eſt idem ſimul eſſe & non eſſe ſit primo cognitum. 71.m.

PRIVATIO.

Priuatio an ſit ens. 174.p.
An ſit principium rerum naturalium. 176.f.
Priuationes quo pacto dicantur in rebus eſſe. 175.f.
Priuatio quo ſenſu dicatur principium per accidens. 177.f.
Priuatio formaliter ſumpta,eſt in rebus ſecluſa notione intellectus. 175.p.
Priuatio cur malefica dicatur. 176 p.
Priuationes quo pacto ordinentur à Deo. 175 f.
Veriſimilius eſſe dari proprios conceptus priuationum. 176.m.

PROPORTIO.

Proportio magna rerum conciliatrix. 184. f.

PVLCHRITVDO.

Pulchritudo vniuerſæ naturæ. 322.m.
Pulchritudo formæ, quam materia appetit. pag. 160.m.

PVNCTVM.

An ſint actu puncta infinita in linea. pag. 400 m.

PYTHAGORAS,ET Pythagorei.

Pythagoras non ſapientiam, ſed ſapientiæ ſtudium profitebatur. 1.p.
Pythagora auctore Sophię in Philoſophię nomen mutatum. 1.p.
Pythagorica palingeneſia. 404 p.
Pythagorei quam obſcurandæ philoſophiæ rationem inierint. 56.f.
Pythagorei quantum numeris tribuerint. pag. 140 m.
Sententia Pythagoreorũ de præſtantia numeri denarij. ibid.
Pythagorei decem principiorum coniugationes effinxerunt. ibid.

QVADRATVRA.

Quadratura circuli. 83.p.

QVALITAS.

Cur qualitas dicatur ſequi formã. 105.f.
Qualitates naturales cur non poſſint in infinitum intendi. 113.m.
An ſolæ qualitates ex omnibus accidentibus agendi vim habeant. 301 p.
Qualitatũ varietas quo ad vim agẽdi.302.f.
Cur quædam qualitates pendeãt in fieri & conſeruari ab agentibus,aliæ nõ. 181.m.

QVAN

QVANTITAS.

Quantitas conſideratur à Mathematico, à Phyſico, & à primo etiam Philoſopho ſuo modo. 13.p.
Quantitas cur dicatur ſequi materiam. 105.m.& 1'3.p.
Quantitas ex ſe nullis terminis coercetur. 113.m.
Materia ſine quantitate habet partes ſubſtantiales, ſiue entitatiuas, non tamen extenſas, & ordinatim diſpoſitas. pag. 96.p.

QVIES.

Quies bifariam accipitur, & quo pacto ſumpta motu præſtantior ſit. 33 p.
Quietis nomine in definitione naturæ ſignificatam ab Ariſtotele tam quietem in termino à quo; quàm in termino ad quem. 208 f.
Quies cœli poſt diem iudicij an ſit futura cœlo naturalis. 107.f.

RATIO.

Pro armis & veſtitu data hominibus ratio. 325.p.
Rationis vſum in pueris quid demoretur. 76.f.
Rationes ſeminariæ quæ ſint. 194.m.
Rationem quidam brutis dedêre. 33..f.
Ratio cauſandi quid ſit. 254.f.
Rationes cauſandi ſingularum cauſarum. 259.f.

RELATIO.

Relatio quanquam ſit actus caret omni actiuitate. 305.f.
Poteſt tamen relatio vendicare cauſſalitatem finis. 304.p.& 307.m.
Relationes an educantur de potentia ſubiectorum. 195.m.
Relatio noua realis nulla poteſt in Deum cadere. 257.f.
Cur de relatione non ſit peculiaris ſcientia, quemadmodum de quantitate. pag. 12.p.
Relatio vnionis inter materiam & formam. 185.f.

RES.

Res omnes conſeruantur à Deo in ſuo eſſe alioqui mox in nihilum reciderent. pag. 266.m.
Quælibet res alium ſe perfectiorem imitari nititur. 215.m.
Per quos gradus, quibuſue modis res prodeant in lucem. 214.f.
Quauis re creata poteſt effici à Deo alia nobilior. 413.f.

SCIENTIA.

An ſint tres ſcientiæ contemplatiuæ pag. 4.f.
Scientiarum contemplatricium diſtinctio an ex triplici abſtractione à materia & à motu rectè colligatur. pag. 7.f.
Scientiarũ varietas ab ipſa natura orta eſt, non à commoditate diſcentium. 7.p.
Scientia quam Deus habet de rebus, vtrum ſpeculatiua ſit, an practica. 25.p.
Cur ad vnam ſcientiam non pertineāt omnia, quæ cognoſcuntur, naturali intellectus lumine. 12.f.
Scientiarum dignitas & præſtantia non ex neceſſitate æſtimanda. 38.f.
Actus ſcientiæ, & opinionis cur ſimul in eodem intellectu non cohæreant. pagina 58.f.
Scientiarum regina Metaphyſica. 39.p.
Quem ordinem tam doctrinę, quàm dignitatis, inter ſe habeant ſcientię, pag. 33.m. & 38.f.

SINGVLARE.

Singulare an ſit primo cognitum. 73.p.
Singulare accidēts, an ſubſtantiæ prius cognoſcatur. 78.p.
Singularia contenta ſub eadem ſpecie infima, non ſunt alia alijs nobiliora ſecundum gradum ſuæ particularis eſſentiæ. 254.p.
Vnde oriatur maior perfectio operandi in ſingularibus eiuſdem infimæ ſpeciei. ibid.
Progreſſum in infinitum in ſingularibus cauſis per ſe, non tamen eſſentialiter ſubordinatis poſuit Ariſtoteles. pag. 56.m.
Quo pacto actiones, & effecta ſingularia à Deo quo ad ſingularitatem præfiniātur 283.m.

SOCRATES.

Socratis modeſtia commendata. 17.m.
Socrates vniuerſam philoſophiam ad mores inflexit. 11.f.

Ad Socratem complures philoſophantium ſectæ dogmata ſua referebant. pag. 40.f.

SPECIES.

Vtrum natura plures ſpecies in infinitum moliri queat. 420.p.& 55 f.
Qualibet ſpecie poteſt Deus aliam in infinitum perfectiorem producere. 413.f.
Species ſunt ſicut numeri. 415.p.
Non poteſt vlli ſpeciei nouus addi gradus eſſentialis perfectionis. ibid.
Opinio negans ineſſe intellectui ſpecies intelligibiles rerum ſingularium magis Peripaterica. 75.p.
Singularia inflexa potius quàm reflexa cognitione à nobis intelliguntur. 77.f.
Species non habent inter ſe ordinem eſſentialem. 61.f.

SPECVLATIVVM.

Scientiæ ſpeculatiuæ tripartita diuiſio.pag. 4.f.
Speculatiuæ ſcientię contemplatricibus excellunt. 38.m.
Phyſiologia eſt ſcientia ſpeculatiua. pag. 24.p.
Speculatiuas ſcientias diſtingui per diuerſas abſtractiones à materia, & à motu. 7.f.
Medicina non eſt ſpeculatiua. 25.m.
Neque moralis ſcientia. 26.m.
Neque Dialectica. 26.p.

SVBIECTVM.

Nulla ſcientia probat ſuum ſubiectum. 32.p.
Subiectum Metaphyſicæ. 30.p.
Subiectum Phyſiologiæ quodnam ſit. 27.f.
Commune ſubiectum octo librorum Phyſicæ Auſcultationis. 44.m.
Subiectum ſingulorum librorum Phyſicæ Auſcultationis. 44.f.
Scientiæ diſtinguuntur per ſubiecta. 7.p.

SVBSTANTIA.

Subſtantiæ productionem an accidentia attingant. 293.m.
Subſtantia an cadat ſub notionem internorum ſenſuum. 80.p.
Subſtantia cognitione poſterior accidentibus. 79.p.
Nulla ſubſtantia eſt immediatum principium ſuæ operationis. 295.m.& 300.p.

TERRA.

Terræ encomium. 324.p.
Terræ benignitas & beneficentia. ibid.
Terra in mundi medio ſita. ibid.
Terra animantis ſpeciem præ ſe fert. 215.m.

TOTVM.

Totum aliud vniuerſale, aliud actuale. 56.f.
Horum cognitio quo pacto ſe habeat. 56. & ſequentibus.
Totum an re ipſa diſtinguatur à ſuis partibus latè diſſeritur. 86. & 87. magis probatur affirmatina pars. 90.p.
Diſcrimen inter totum per ſe, & totum per aggregationem. 92.p.
Num materia & forma vnitæ poſſint abſque toto conſeruari. 93.p.
Num quæcumque in rebus creatis differunt re, differant quoque eſſentia, & num hoc de toto & partibus pronunciandum ſit. 92.f.

TRISMEGISTVS.

Triſmegiſti ſententia de via ad capeſſendam philoſophiam. 2.m.
Triſmegiſtus docuit omnia in Deo viuere, & ſubſiſtere. 268.p.

VBI.

Vbi, eſt terminus motus localis. 374.m.
Vbi, quidnam ſit. ibid.

VERITAS.

Veritas quaſi centrum intellectus, in quod naturę impulſu fertur. 119.f.
Menandri ſententia de veritate. ibid.
Democritus veritatem in puteo demerſam querebatur. 15.p.
Anaxagoras aiebat veritatem caligine circumfuſam. ibid.

VIOLENTVM.

Violentum quid ſit. 194.m.

Violenta potentia an dimitti debeat. 192.f.

VIVENS.

Res viuentes quibus terminis definiantur. 198.m.
Quibus terminis definiantur res non viuẽtes. 111.p.

VNIO.

Vnio trifariam accipitur. 185.f.
In morte Christi retenta vnione partium humanitatis cum Verbo, diſſoluta eſt vnio Verbi cum humanitate. 91.m.
Vnio inter materiam & formam quãta ſit. 184.p.
Vt materia & forma inter ſe vnionem habeant, non opus eſſe medio vinculo interno. ibid.

VNITAS.

Vnitas quinque modis ſumitur. 183.m.
Vnitas cur dicta ſit radix omnium rerum. 137.m.

VNIVERSALE.

Quo ſenſu vniuerſale dicatur obiectum intellectus noſtri, cum tam vniuerſalia, quã ſingularia intelligamus. 77.p.
Magis vniuerſalia cognitione diſtincta actuali ſunt nobis notiora, quàm minus vniuerſalia. 60.f.
Minus vniuerſalia cognitione confuſa tã potentiali, quàm actuali, ſunt nobis notiora quàm minus vniuerſalia. 68. p. & 72.p.
Cognitione diſtincta potentiali minus vniuerſalia ſunt notiora magis vniuerſalibus. 60.p.

XENOPHANES.

Xenophanes Colophonius omnia vnũ eſſe aſſeruit. 136.m.
Quid nomine vnius re vera ſignificare voluerit. 136.f.
Xenophanem audiuit Parmenides Eleates. ibid.

ZENO.

Zenoni conceſſit Xenocrates poſſe magnitudinem in partes indiuiduas ſecari. pag. 100.m.

INDICIS VOLVMINIS PRIMI FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

COMMENTARIORVM

COLLEGII CONIMBRICENSIS SOCIETATIS IESV,

In octo libros Phyſicorum Ariſtotelis Stagyritæ:

SECVNDA PARS.

IN QVA EA EXPLICANTVR, QVÆ IN quinque poſterioribus libris eiuſdem Philoſophi de Phyſico auditu tractantur.

ACCESSIT ETIAM INITIO QVAESTIONVM Index, quæ in hac ſecunda parte operis diſputantur: alter etiam in fine rerum, quæ in hac parte continentur.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

LVGDVNI,

SVMPTIBVS IOANNIS BAPTISTÆ BVYSSON.

SVPERIORVM PERMISSV.

M. D. XCIIII.

INDEX CAPITVM, QVÆSTIONVM, ET

Articulorum quæ in hoc ſecundo volumine continentur.

LIBER QVARTVS.

In Caput primum, ſecundum, tertium, quartum & quintum.

Quęſt. I. Rectè ne Ariſtoteles loci naturam explicarit. pag. 12
Art. 1. Obiicitur contra loci definitionem ab Ariſtotele traditam. ibid.
2. Quæſtionis explicatio. 15
3. Dilutio eorum quę in primo articulo obiecta fuêre. 17
Quęſt. II. Vtrum ſupremum cœlum in loco ſit. 28
Art. 1. Diuerſæ philoſophorum ſententiæ. ibid.
2. Quid Ariſtoteles in propoſita quæſtione ſenſiſſe videatur. 31.
Quęſt. III. Vtrum ſingula elementa in mundi vniuerſitate proprium ſibi locum vendicet nec ne? 32.
Art. 1. Propoſitæ quæſtionis illuſtratio. ibid.
2. Obiecta aduerſus ea quę ſuperiori articulo continentur. 35
3. Refutatio obiectorum. 36
Quæſt. IV. Poſſunt ne duo corpora ſimul eſſe, an nō? 38
Art. 1. Refellitur opinio exiſtimantium naturaliter poſſe. ibid.
2. Certum eſſe poſſe duo corpora diuina virtute eodem loco ſimul exiſtere. 40
Quæſt. V. Vtrum idem corpus ſimul in duobus locis diuina virtute eſſe queat. 42
Art. 1. Qui auctores partem negatiuam defendant & quibus argumentis. ibid.
2. Solutio quæſtionis. 43
3. Occurritur argumentis initio propoſitis. 45

In Caput ſextum, ſeptimum, octauum & nonum.

Quæſt. I. Vtrūne vacuum in natura detur an non? 60
Art. 1. Quibus argumentis videatur dari. ibid.
2. Nullibi dari natura vacuum. 61
3. Quamobrem natura tantopere vacuum exhorreſcat. 62
4. Qua vi quibuſve medijs vtatur natura ad declinandum vacuum. 4
5. Argumēta initio propoſita nihil conficere. 65.
Quæſt. II. Poſſit ne virtute diuina dari vacuum. 67
Art. 1. Poſſe etſi id quidam negarint. ibid.
2. Explicatio rationis qua negatiua pars controuerſiæ oſtendi videbatur. 68
Quæſt. III. Vtrum virtus Angelica poſſit vacuum in naturam inducere. 69
Art. 1. Statuitur non poſſe, proponitur ſententia aliter iudicantium. ibid.
2. Superioris ſententiæ confutatio. 71
Quæſt. IV. Vtrum corpus in vacuo moueri poſſit an non? 72.
Articul. 1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2. Diluuntur ſuperioris articuli argumenta. 73
Quæſt. V. Vtrum poſito vacuo corpus in inſtanti an tempore cieretur. ibid.
Art. 1. Non niſi tempore cieri poſſe. ibid.
2. Explicatio argumentorum in quibus Ariſtoteles probare viſus eſt motum in vacuo momentaneum fore. 74

In Caput decimum, vndecimū duodecimum, decimumtertium, & decimumquartum.

Quæſt. I. Recte ne tempus ab Ariſtotele definitum fuerit an non? 79
Art. 1. Non videri recte definitum. ibid.
Art. 2. Approbatur enodatúrque temporis definitio ab Ariſtotele tradita. 100
3. Solutio argumentorum quæ initio propoſita ſunt. 103
4. Vberior explicatio ſuperioris argumēti, & quod tempus non exiſtat per ſola inſtantia. 105
Quæ. II. Vtrumne tempus à motu diſtinguatur. 106
Art. 1. Non eſſe motum & tempus res diuerſas eſto ex natura rei non differant. ibid.
2. Quonam modo tempus ab exiſtentia continuitatis motus differat. 107
Quæ. III. Num præter tempus aliæ aliarum rerum durationes conſtituendæ ſint. 109
Art. 1. De Aeternitate, Aeuo & alijs quibuſdā durationibus. ibid.
2. De tempore Spirituali continuo, de tempore diſcreto, de inſtantibus naturæ. 111

LIBER QVINTVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæſt. I. Vtrumne motus in tribus tantum categoriis per ſe verſetur an non? 123
Art. 1. Videri in nulla è tribus categorijs per ſe verſari. ibid.
2. Videri motū in pluribus categorijs verſari quam tribus. 124
3. Totius quæſtionis explicatio. 125
4. Occurritur primi articuli argumentis. 127
5. Reſpondetur ad argumenta ſecundi articuli. 128

In Caput tertium & quartum.

Quæſt. I. Vtrum motus diſtinguatur ſpecie per terminos in quos feruntur an non? 139
Art. 1. Argumenta in partem negatiuam. ibid.

* 2 2 Pri

2. Prima aſſertio qua propoſitæ quæſtioni reſpondetur. ibid.
3. Secunda aſſertio & argumentorum quę initio adducta ſunt explicatio. 140.
Quæſt. II. Quo pacto motus qui in quantitate verſantur, à terminis, in quos tendunt ſpeciem accipiant. 142
Articu. . Opinio exiſtimantis accretionem & decretionem eſſe duos motus poſitiuos diſtincto ſpecie. ibid.
2. Verioris ſententiæ explicatio. 143
Quæſt. III. Qua ratione motus ad qualitatem pertinentes, à terminis in quos pergant ſpeciem ſortiantur. 145
Articul.1. Quorundam ſententia de diſtinctione horũ motuũ ex parte qualitatis medię. ibid.
2. Aduerſaria ſententia quæ veriſimilior habetur. 146
Quæſt. IIII. Quonā modo lationes à terminis in quos feruntur ſpeciem capiant. 147
Articul.1. Celebris quorumdam ſententia in propoſita quæſtione. ibid.
2. Præfertur altera opinio & argumēta quæ pro cōtraria adducta ſunt diluuntur. 148
Quæſt. V. Vtrum ad vnitatem numeralem, motus exigatur ſufficiatque vnitas numeralis rei motæ, temporis & formæ quæ motu acquiritur. 150
Articu.1. Argumenta pro parte negatiua. ibid.
2. Explicatio controuerſiæ & dilutio argumētorum ſuperioris articuli. 151

LIBER SEXTVS.

In Caput 1. & 2.

Quęſt. I. Vtrum indiuiſibilia ſint entia realia in cōtinuo an non. 170
Articul.1. Opinio eorum qui eiuſmodi indiuiſibilia vniuerſim negant. ibid.
2. Quæſtionis enodatio. 172
3. Solutio argumentorum primi articuli. 175
4. Proponitur alia ſentētia quæ indiuiſibilia poſitiua & realia partim admittit, & partim negat. 177
Quæſt.II. Vtrum cōtinuũ ex ſolis indiuiſibilibus coaleſcat an non? 180
Articul.1. Rationes pro parte affirmatiua. ibid.
2. Concluditur pars negatiua. 181
3. Reſpondetur argumentis in contrariā partem adductis. 182

In Caput tertium, quartum & quintum.

Quæſt. I. Detur ne primum mutatum eſſe & prima pars motus an non? 192
Articul.1. Argumenta in eā partem quę affirmat. ibi.
2. Quæſtionis diſſolutio. 193

In Caput ſextum. 198

Quæſt. I. Vtrũne aliquid in inſtāti moueri poſſit ā nō?
Articul.1. Videri poſſe. ibid.
2. Cōſtituitur pars negatiua quæſtionis & argumētis in cōtrariā partē adductis ſatisfit. 199

In Caput 7. 8. 9. & 10.

Quæſt. I. Vtrũ īdiuiſibile per ſe moueri poſſit ā nō. 215
Articul.1. Opinio Scoti & aliorũ exiſtimātiũ poſſe. ib.
2. Verę opinionis explicatio. 216
3. Dilutio argumentorum primi articuli. 211

LIBER SEPTIMVS.

In Caput primum.

Quæſt.vnic. Num omne quod mouetur ab alio moueatur. 222.
Articul.1. Videri multa à ſe ipſis moueri. ibid.
2. Explicatio quæſtionis & primi, ſecundi ac tertij argumenti enodatio. 223
3. Diſſoluitur quartum argumentum agiturque de cauſa reducente aquam ad natiuum frigus. 226
4. Quinti argumenti explicatio, Digreſſio de motu cordis. 228

In Caput ſecundum.

Quæſt. I. Num omne quod primo mouet ſimul eſſe oporteat cum eo ꝙ mouetur nec ne. 234
Articul.1. Quibus argumentis negatiua pars quęſtionis probari videatur. ibid.
2. Diuerſæ auctorum ſententiæ & affirmatiuæ partis comprobatio. 235
3. Diluitur prima pars primi argumenti, agiturque de occulta vi magnetis. 236
4. Explicatur altera pars primi argumenti, diſſeriturque de faſcinatione. 239
5. Diſſoluitur altera pars eiuſdem argumēti, & qua vi Echeneis nauigia delineat, inquiritur. 240
6 Reſpondetur ſecundo argumento, ſimulq; cauſa redditur cur lebetis ad ignem fundus non vrat. 242
7 Quo datur quartũ argumentum: diſcutitur modꝰ, quo phātaſia mouet appetitũ. 243
8 Refutatur quintum argumentum, traditur cauſſa motus proiectorum. 245
Quæſt. II. Poſſit ne aliquid aſſumi à Deo vt inſtrumētum ad agendum in rem diſtinctam. 248
Articul.1. Concluditur pars affirmatiua. ibid.
2. Dilutio eorum quæ in contrariam partem afferuntur. 249

In Caput tertium.

Quæ.vnica. Sit ne ad ſolas tertiæ ſpeciei qualitates per ſe alteratio, an non? 255
Articul.1. Conſtituitur pars affirmatiua. ibid.
2 Obiecta eorumque refutatio. 256

LIBER OCTAVVS.

In Caput primum & ſecundum.

Quæ.vnica. Quid creatio ſit, & quo pacto à conſeruatione diſtinguatur. 255

Art.1.Crea

Articul. 1. Creationem eſſe alicuius è nihilo productionem. ibid.

2 Dilutio obiectorum aduerſus definitionem creationis. 256

3. Creationem eſſe actionem externam & tranſeuntem Dei creantis. 257

4. Statuitur diſcrimen inter creationem & conſeruationem. 259

Qu. Vnica. Vtrum creatio naturæ lumine cognoſci potuerit, & an eam Ariſtoteles cognouerit. 260

Articul. 1. Potuiſſe naturæ lumine cognoſci, ac reipſa cognitam fuiſſe. ibid.

2. Quod veriſimilius ſit Ariſtotelem creationem agnouiſſe. 261

Quæſt. III. Fuerit ne mundus ex æternitate procreatus, an non. 263

Articul. 1. Quid veteres Philoſophi in hac re ſenſerint. ibid.

2 Quod mundus initio temporis à Deo productus ſit vt fides docet, & quo anni tempore fuiſſe productus videatur. 265

3 Nouam mundi creationem non poſſe phyſicis rationibus demõſtrari, licet ad eam ſuadendam probabilia argumẽta ſuppetant. 267

Quæſt. IIII. Quo pacto diluendæ ſint Philoſophorum rationes, pro mundi æternitate. 269

Articul. 1. Rationes Ariſtotelis. ibid.

2 Aliorum argumenta. 270

3. Diſſoluuntur rationes Ariſtotelis. 271

4 Diſſoluuntur aliorum argumenta. 272

Quæſt. V. Vtrum Deus naturæ neceſſitate mundum procrearit.

Articul 1. Negantem partem quæſtionis omnino veram eſſe. 274

2 Quid Ariſtoteles in re propoſita iudicauerit. 277

Quæſt. VI. Num aliquid adeò ex æternitate procreari aliquid potuerit. 278

Articul. 1. Quibus argumentis pars negatiua probari videatur. ibid.

2 Conſtituitur pars affirmatiua controuerſię. 280

3 Solutio argumentorum quæ initio propoſita fuerant. ibid.

Quæſt. VII. Num res omnes ſine diſcrimine ab æterno eſſe potuerint, nec ne? 282

Articul. 1. Quid de rebus permanentibus aſſerendum ſit. ibid.

2 Nullum motum finitum, ac nullum omnino motum rectum ab æterno eſſe potuiſſe. 283

3 Diuerſæ opiniones de motu circulari ab æterno. 284

Articul. 4 Vtraque pars controuerſiæ de motu circulari ab æterno probabilis indicatur, probabilior, negatiua vtriuſque argumenta diluuntur. 285

Articul. 5. Non potuiſſe generationes ab æterno eſſe, vt eas poſuit Ariſtoteles: num verò aliter eſſe quiuerint, in vtramque partem diſputatur. 287

Articul. 6. Diſſoluũtur argumenta, quæ circa generationes ab æterno in vtramque partem adducta ſunt. 289

In Caput 3. & 4.

Quæſt. I. A quónam moueantur corpora grauia, & leuia, cùm in propria loca tendunt. 299

Articul. 1. Opinio exiſtimantium moueri à ſe, eorumque argumenta. ibid.

Articul. 2. Grauia, & leuia non à ſe ipſos, ſed à generantibus, vt à principe cauſa moueri. 300

Artic. 3. Grauia, & leuia moueri à ſua forma, & à grauitate, & leuitate, vt à cauſa minus præcipua, & tanquam ab inſtrumento generantium. 303

Articu. 4. Diluuntur argumenta initio quæſtionis propoſita. 305

In Caput 5.

Quæſt. I. Num Ariſtoteles rectè oſtenderit eſſe in vniuerſitate mundi vnum authorem primum. 316

Articul. 1. Rectè id ab Ariſtotele demonſtratum. ibid.

Articul. 2. Refutatio obiectionis contra demonſtrationem Ariſtotelis. 317

In Caput 6.

Quæſt. I. Vtrum primus motor ſecundum Ariſtotelem omni mutatione, & magnitudine vacet. 321

Articul. 1. Quæ argumenta negatiuam partem aſtruere videantur. ibid.

Articul. 2. Primum motorem Deum omnis mutationis, & magnitudinis expertem eſſe. 324

Articul. 3. Reſpondetur propoſitę quæſtioni ex mente Ariſtotelis, & expenditur ratio, qua ab eo primi motoris immobilitas probatur. 325

Articu. 4. Obuiam itur primi articuli argumentis. 326.

In Caput 7. & 8.

Quæſt. I. Vtrum molle, quod reflectitur, neceſſario quieſcat, in puncto reflectionis. 340

Articul. 1. Propoſitæ quæſtionis enodatio. ibid.

Articul. 2. Obiecta aduerſus ea quæ proximè dicta ſunt. 341

Articul. 3. Dilutio obiectorum. 343

Quæſt. II. De inceptione, & deſitione rerum. 344

Articul. 1. Præludia ad futuram diſputationem. ibid.

Artic. 2. De inceptione, & deſitione rerum ſucceſſiuarum, inſtantium, aliorumque id genus. 345

Artic. 3. De inceptione certæ, incertaque formæ in ſubiecto. 347

Artic. 4. De deſitione formæ, tam certę, quàm incertæ in ſubiecto. 349

Artic. 5. De inceptione, & deſitione ſubſtantiarum, quæ gignuntur, & intereunt, & earum rerum, quæ creantur, quæque in nihilum recidunt. 350

Artic. 6. Dubij cuiuſdam enodatio. 352

In Caput 9. & 10.

Quæſt. I. Num Ariſtoteles, cognouerit Deum vbique eſſe. 363

Artic. 1. Conſtare Deum eſſe vbique, & ſi ea de re gentium Philoſophi diſſenſerint. ibid.

Artic. 2. Probabile videri nō ignoraſſe Ariſtotelem vbique Deum eſſe. 364

Quæſt. II. Sitne Deus extra cœlum, an non. 365

Artic. 1. Diſputatio controuerſiæ in partem negatiuam. ibid.

Artic. 2. Conſtituitur pars affirmatiua teſtimoniis Philoſophorum. 366

Artic. 3. Confirmatur eadem pars argumentis, & patrum, ac ſacræ paginæ teſtimoniis. 368

Artic. 4. Quidnam ſit imaginarium ſpatium: quo pacto Deus in eo exiſtat. Solutio argumētorum primi articuli. 369

Quæ. III. Vtrum primus motor ſecundum Ariſtotelis doctrinam infinita virtute polleat. 370.

Artic. 1. Quibus argumentis pars negatiua quæſtionis oſtendi videatur. ibid.

Artic. 2. Quæſtionis explicatio. 372.

IVDICIVM DOCTORVM, QVIBVS HOC OPVS PERLEgendi cura demandata eſt à Sereniſſimo Principe Cardinale Alberto, ſupremo in Luſitania Inquiſitore.

PErlegimus hanc partē Curſus Conimbricenſis, id eſt cōmentarios in octo libros Phyſicorum Ariſtotelis, nihilq́; in eis inuenimus, quod fidei, aut bonis moribus repugnet. Quin verò cēſuimus eſſe opus & doctrinę ſubtilitate, & ſtyli nitore, & rerū, quę in eo tractantur, copia & varietate inſigne, nec Philoſophis tantū, ſed Theologis quoque perquam vtile futurum. Quod proinde nō modo typis excudi, ſed immortalitati cōmendari debeat.

D. Gabriel à Coſta. *D. F. Ægydius à præſentatione.*

FACVLTAS GENERALIS PRÆpoſiti Societatis Ieſu.

QVod iam pridem optabant multi, vt communes Philoſophiæ commentarij manu ſcripti, qui in Conimbricenſi liberalium artium Academia Societatis Ieſu commiſſis quotidiano excipientium labore dictabantur recognoſcerentur, auctique & locupletati mandarentur typis: id vt fieret, aliquot ante annos à Reuerendo admodum Patre noſtro Generali Claudio Aquauiua conſtitutum erat. Sed cum res longiùs protraheretur, eius cura nobis demandata, cum prouinciam eius nomine luſtraremus, non iudicauimus tantum ſcholaſticorum leuamen diutius eſſe differendum. Itaque maiori diligentia adhibita cùm pars ea, qua libri de naturali auſcultatione exponuntur, opera & induſtria, examine etiam & correctione præſtantis ingenio Magiſtrorum parata eſſet ad prælum, & reliqui deinceps commentarij diligentiùs perficerentur, non fuit cur expectarentur ij, qui ad Dialecticam pertinent, vt ab eis typographica editio totius Philoſophiæ curriculi initium ſumeret: dum enim illi excuduntur, hi recognoſcentur, complementumque accipient. Cùm igitur in hac commentariorum parte nihil repertum ſit, quod ſanæ doctrinæ aduerſetur, opusque ipſum peruitile ſit, & ad rem accommodatum, eiuſdem Patris noſtri Generalis ſpeciali facultate nobis communicata concedimus, vt typographus eum opera in lucem emittatur. Olyſipone X. Kal. Nouembris anno Domini 1591.

Petrus Fonſeca.

IN

IN QVARTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS,

PROOEMIVM.

TRADITA LIBRO SVPERIORI motus & infiniti doctrina, perſequitur Ariſtoteles cæteras rerum Phyſicarum proprietates. Continet autem liber hic tripartitam explicationẽ loci, vacui, & temporis; de quibus cognoſcere, & diſſerere naturalis philoſophi eſt. De loco, tum quia oportet ea, quæ materia conſtant, loco aliquo cohiberi, & circunſcribi; tum quia latio ſine loco non eſt. De vacuo, quia plerique veterum id à loco minimè diſtinxerunt, idémque omnino locum, & vacuum, neque locum abſque inani dari poſſe arbitrati ſunt. De tempore, quia omnis motus tempore fit; ac quidquid gignitur, & interit, tempori ſubiacet, eiuſque menſura continetur. Agit autem Ariſtoteles primùm de loco, vt annotauit Simplicius, quia tempore, immo & motu prior eſt locus. Non prius tamen de loco, quàm de motu diſſeruit, quia quemadmodum cum rerum naturalium cauſas pertractaret; priùs egit de iis, quæ intrinſecæ ſunt, quæque rei eſſentiam conſtituunt, hoc eſt, de materia, & forma, tum de externis, videlicet de fine, & efficiente; ita conſentaneum iudicauit affectiones, quæ rebus Phyſicis inhęrent, cuiuſmodi eſt motus, initio perquirere, poſtea de iis, quæ extra habentur, è quarum numero locus eſt, diſceptare.

Tripartita huius libri doctrina.

Cur Ariſtoteles non prius de loco, quam de motu egit.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως βιβλίον Δ.

Κεφάλαιον α.

ΟΜΟΙΩΣ δ' ἀνάγκη καὶ περὶ τόπου τὸν φυσικὸν ὥσπερ καὶ περὶ ἀπείρου γνωρίζειν, εἰ ἔστιν ἢ μὴ, καὶ πῶς ἔστι, καὶ τί ἐστι. τά τε γὰρ ὄντα πάντες ὑπολαμβάνουσιν εἶναί που· τὸ γὰρ μὴ ὂν, οὐδαμοῦ εἶναι. ποῦ γάρ ἐστι τραγέλαφος, ἢ σφίγξ; καὶ τῆς κινήσεως ἡ κοινὴ μάλιστα καὶ κυριωτάτη, κατὰ τόπον ἐστὶν, ἣν καλοῦμεν φοράν. ἔχει δὲ πολλὰς ἀπορίας, τί ποτέ ἐστιν ὁ τόπος. οὐ γὰρ ταὐτὸν φαίνεται θεωροῦσιν ἐξ ἁπάντων τῶν ὑπαρχόντων. ἔτι δ' οὐδ' ἔχομεν οὐδὲν παρὰ τῶν ἄλλων, οὔτε προηπορημένον, οὔτε προηυπορημένον περὶ αὐτοῦ. ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ τόπος, δοκεῖ δῆλον εἶναι ἐκ τῆς ἀντιμεταστάσεως· ὅπου γάρ ἐστι νῦν ὕδωρ, ἐνταῦθα ἐξελθόντος ὥσπερ ἐξ ἀγγείου, πάλιν ἀὴρ ἔνεστιν· ὁτὲ δὲ τὸν αὐτὸν τόπον τοῦτον ἄλλο τι τῶν σωμάτων κατέχει. τοῦτο δὲ τῶν ἐγγινομένων, καὶ μεταβαλλόντων ἕτερον πάντων εἶναι δοκεῖ· ἐν ᾧ γὰρ ἀήρ ἐστι νῦν, ὕδωρ ἐν τούτῳ πρότερον ἦν. ὥστε δῆλον, ὡς ἦν ὁ τόπος τι καὶ ἡ χώρα, ἕτερον ἀμφοῖν, εἰς ὃ, καὶ ἐξ οὗ μετέβαλλον. ἔτι

ARISTOTELIS Phyſicorum LIBER QVARTVS.

CAP. I.

V T [a] autẽ infinitũ, ſic locum verũ ſit, nec ne, & quomõ ſit, & quid ſit Phyſicũ cognoſcere neceſſe eſt. Nã & ea, quæ ſunt, alicubi eſſe omnes exiſtimãt: quod namq́ non eſt, nuſquã eſſe. Vbi enim Tragelaphus, & Sphinx ſunt? & motuũ communiſſimus, maximoq́ proprius in loco eſt, quẽ φορὰν, hoc eſt lationẽ appellamus. [b] Illud verò multas habet dubitationes, quid nã tandem ſit locus. Nã nec idẽ ex omnibus, quæ inſunt, videtur eſſe, nec dubitatum quicquam de eo, aut inuentum ab aliis habemus. [c] Ac locum quidẽ eſſe tranſlationis viciſſitudine videtur conſtare. Illic enim vbi aqua nunc eſt, cùm inde effuſa erit, vt ex vaſe, aer viciſſim inerit: interdum verò hunc eundem locum aliud quoddã corpus occupat. Hoc igitur ab his omnibus, quæ ſubintrant, & mutantur, diuerſum videtur: in quo enim aer nunc eſt, in eo priùs aqua erat. Quare cõſtat locum & receptaculum, in quod, & ex quo tranſlata ſunt, aliquid eſſe ab vtroque diuerſum. [d] *Pra*

Text. 1. Textus 2. Text. 3.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Spectare ad Phyſiologum contemplationem loci.

VT a *autem infinitum.*] Diſceptationem de loco, ſicuti & de infinito, ad naturalẽ Philoſophum pertinere aſtruit, ac potiſſimùm quęſtiones illas, Vtrum ne locus ſit, nec ne quomodo ſit. Quid nam ſit. Id, quod duplici oſtendit argumento. Primùm ex communi conſenſione mortalium, quorum mentes opinio imbuit, quæcunque ſunt loco contineri, ita vt vindicare eſſe, & in loco exiſtere, inter ſe reciprocari putent. Secundò quia cùm ad Phyſicum ſpectet cõmuniſſimum & rebus naturalibus maximè propriũ motũ, id eſt, lationem pertractare, neceſſariò ei natura loci, in quo latio verſatur cognoſcenda erit.

Interpretũ diſſenſio.

Porro quid ſibi velit ſecundum illud problema, Quomodo locus ſit, non ſat cõuenit inter Græcos interpretes. Themiſtius referendum id putat ad modum, quo locus eſſe habeat, videlicet, num per ſe cohæreat, vt ſubſtantia, an in alio inſit more accidentium. Magis appoſitè Simplicius, quo modo ſit, idem valere inquit, ac quæ ſint loci affectiones. Licet enim ea quæſtio ex doctrina ſecundi poſterioris Analyticæ tertium locum vendicet, hic tamen ſecundum obtinuit; quia ſæpe ex iis, quæ rebus inſunt, ad earum ſubſtantiam, & naturam cognoſcendam prouehimur.

Loci conſideratio obſcura.

b *Illud verò dubitationes.*] Loci contemplationem multis difficultatibus inuolutam eſſe oſtendit, tum quia loci naturam ſcrutanti nunc materia, nunc forma, nunc corpus, núc aliud quidpiam eſſe videtur, ita vt vix citra erroris periculum controuerſiam diiudicare liceat. Tum quia cùm veteres de loci natura nullã (qui primus ad ſcientiam acquirendam gradus eſt) dubitationem attigerint, vtique nullum in hac perueſtigatione reliquere veſtigium, cui inſiſtere valeamus. Vnde etiam conſpicua erit vtilitas huiuſce doctrinæ. Nam

Dubitatio primus ad ſcientiam gradus.

vt extremo cap. Elenchor. Ariſtoteles ſcripſit, eorum, quæ in diſciplinis traduntur, quædam ab iis ipſis auctoribus inuenta fuère alia ſunt quorũ fundamenta ab aliis cum iacta fuerint, nõ ita difficiles in iis abſoluendis progreſſiones poſteri repererunt. At enim multò inquit,

inquit plus vtilitatis habent illa initia, quàm reliqua omnis, quę ex his proficiſcitur acceſſio. Namque, vt dici ſolet, principium maxima totius pars eſt, ideoque difficillimum, quia quanto vi & facultate maiore eſt, tantò minore eſt magnitudine. Vnde & difficile cernitur; eo autem inuento arduum non eſt conferre, cæteráque adiicere. Huc pertinet illud Triſmegiſti in Cratere, principium complectamur: hoc enim cognito, vniuerſa facillimè percurremus. Et Heſiodium illud principium, dimidium totius. Quod refert Plato 6. de legibus, & Ariſtoteles 5. lib. Politicor. In primo verò Eth. c. 7. ait principium pluſquam dimidium videri. Principij quãta vis.

c *Ac locum quidem.*] Non ſolùm dari locum; ſed eſſe quid diſtinctum ab iis, quæ loco continentur, multis confirmat rationibus. Prima ſumitur ex ſucceſſu; & alterna viciſſitudine corporum; quæ hinc inde commigrant. Hoc modo receptaculum illud, quod nunc ab aqua v.g. nunc, de fluente aqua; ab aere occupatur, non ſolùm in rerum natura exiſtit; ſed eſt etiam aliquid à corporibus, quæ recipit, diuerſum: atqui receptaculum huiuſmodi, locus eſt: non ſolùm igitur locus datur; ſed eſt quid à corporibus diſtinctum, ac ſeiunctum. Locum diſtingui à ſe locatis. 1. ratio.

d *Prate*

ἔτι δὲ καὶ αἱ φοραὶ τῶν φυσικῶν σωμάτων καὶ ἁπλῶν, οἷον πυρὸς, καὶ γῆς, καὶ τῶν τοιούτων, οὐ μόνον δηλοῦσιν ὅτι ἐστί τι ὁ τόπος, ἀλλ' ὅτι καὶ ἔχει τινὰ δύναμιν· φέρεται γὰρ ἕκαστον εἰς τὸν αὑτοῦ τόπον μὴ κωλυόμενον, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω. ταῦτα δ' ἐστὶ τόπου μέρη καὶ εἴδη, τό, τε ἄνω καὶ τὸ κάτω, καὶ αἱ λοιπαὶ τῶν ἓξ διαστάσεων. ἔστι δὲ τοιαῦτα οὐ μόνον πρὸς ἡμᾶς, τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸν, καὶ τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω· (ἡμῖν γὰρ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτὸ, ἀλλὰ κατὰ τὴν θέσιν, ὅπως ἂν στραφῶμεν, γίνεται. διὸ ταὐτὸ πολλάκις δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν ἐστί, καὶ ἄνω καὶ κάτω, καὶ πρόσθεν καὶ ὄπισθεν.) ἐν δὲ τῇ φύσει διώρισται χωρὶς ἕκαστον. οὐ γὰρ ὅ, τι ἔτυχε τὸ ἄνω ἐστὶν, ἀλλ' ὅπου φέρεται τὸ πῦρ, καὶ τὸ κοῦφον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κάτω, οὐχ ὅ, τι ἔτυχεν, ἀλλ' ὅπου τὰ ἔχοντα βάρος, καὶ τὰ γεηρά. ὡς οὐ τῇ θέσει διαφέροντα μόνον, ἀλλὰ καὶ δυνάμει. δηλοῖ δὲ καὶ τὰ μαθηματικά. οὐκ ὄντα γὰρ ἐν τόπῳ, ὅμως κατὰ τὴν θέσιν τὴν πρὸς ἡμᾶς, ἔχει δεξιὰ καὶ ἀριστερά· ὥστε μόνον νοεῖσθαι αὐτῶν τὴν θέσιν, οὐκ ἔχοντα φύσει τούτων ἕκαστον. ἔτι, οἱ τὸ κενὸν φάσκοντες εἶναι, τόπον λέγουσι· τὸ γὰρ κενὸν, τόπος ἂν εἴη ἐστερημένος σώματος. ὅτι μὲν οὖν ἐστί τι ὁ τόπος παρὰ τὰ σώματα, καὶ πᾶν σῶμα αἰσθητὸν ἐν τόπῳ, διὰ τούτων ἄν τις ὑπολάβοι. δόξειε δ' ἂν καὶ Ἡσίοδος ὀρθῶς λέγειν, ποιήσας πρῶτον τὸ χάος. λέγει γοῦν,

Πάντων μὲν πρώτιστα χάος γένετ', αὐτὰρ ἔπειτα
Γαῖ' εὐρύστερνος.

ὡς δέον πρῶτον ὑπάρξαι χώραν τοῖς οὖσι, διὰ τὸ νομίζειν, ὥσπερ οἱ πολλοί, πάντα εἶναί που, καὶ ἐν τόπῳ. εἰ δ' ἐστὶ τοιοῦτον, θαυμαστή τις ἂν εἴη ἡ τοῦ τόπου δύναμις, καὶ προτέρα πάντων· οὗ γὰρ ἄνευ, τῶν ἄλλων οὐδέν ἐστιν, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τῶν ἄλλων, ἀνάγκη πρῶτον εἶναι·

οὐ

d *Præterea & lationes naturalium, ſimpliciumq; corporum, vt ignis & terra, & aliorum huius generis non ſolum declarant locum aliquid eſſe; ſed etiam vim quandam habere: vnumquodq; enim niſi prohibeatur, in ſuum ipſius fertur locũ, aliud quidem in ſuperum, aliud in inferũ. Hæ autẽ loci ſunt partes & ſpecies, ſuperum & inferum, & ſex dimenſionum reliquæ. Nec ſolùm quo ad nos hæc ſunt, ſuperum, & inferum; dextrum, & ſiniſtrum. Etenim nobis non eadem ſemper ſunt, ſed ex ſitu, prout nos cõuerterimus, exiſtũt. Quo fit vt idẽ dextrum ſit ſæpe & ſiniſtrum, inferum, & ſuperum, ante, & retro. In natura verò vnumquodque per ſe diſtinctum eſt: non enim ſuperũ quiduis eſt, ſed quo ignis & leue fertur. Similiter & inferum nõ quiduis, ſed quo grauia, & terrea, tanquam non ſitu ſolo, ſed facultate etiam differant.* e *Declarant verò & Mathematica, quæ cùm in loco non ſint, ſitu tamen noſtro dextrum habent & ſiniſtrum, ita vt eorum ſitus animo tantum concipiatur, cùm nihil horum habeant natura.* f *Præterea qui inane aiunt eſſe, ij locum eſſe pronuntiant, quandoquidem inane locus ſit, qui corpore eſt deſtitutus. Ex his igitur exiſtimare aliquis poſſit locum quidpiam eſſe à corporibus diuerſum, corpusq; omne ſenſile in loco eſſe. Videri autem poteſt & Heſiodus rectè dicere, cùm Chaos primum fecerit. Inquit enim.* Text. 4. Text. 5. Text. 6.

Principio Chaos eſt generatum ante omnia, poſt quod
Pectus habens latum tellus.

Quaſi primum oporteret receptaculum rebus præparari, propterea quod, vt plerique, omnia alicubi, & in loco eſſe exiſtimaret. Quod ſi eiuſmodi eſt, admiranda quædam, & omnibus antiquior loci vis erit. Id enim, ſine quo aliarum rerum nulla eſt, ipſum autem eſt ſine aliis, neceſſe eſt primum eſſe. Text. 7.

οὐ γὰρ ἀπόλλυται ὁ τόπος, τῶν ἐν αὐτῷ φθειρομένων. οὐ μὴν ἀλλ' ἔχει γε ἀπορίαν, εἰ ἔστι, τί ἐστι· πότερον ὄγκος τις σώματος, ἤ τις ἑτέρα φύσις· ζητητέον γὰρ τὸ γένος αὐτοῦ πρῶτον.

διαστήματα

Etenim locus non perit, iis quæ in eo ſunt intereuntibus. g *Sed dubium exiſtit, ſi eſt, quid ſit, vtrum corporis quadam moles, an quæpiam alia natura: ipſius enim genus primò quærendum eſt.* Text. 8.

Dimen

2. ratio. d *Præterea &c.*]Secunda ratio, quæ ducitur à latione; ita habet. Id, quò ſimplicia corpora naturaliter rapiuntur, non modò eſt in rebus; ſed etiam vim quandam habet eas conſeruandi, tuendíſque; at corpora ſimplicia inſita naturæ propenſione alia ſurſum, alia deorſum, quæ naturales loci differentiæ ſunt naturæ impetu commeant, locus igitur non modò eſt in rebus, ſed prædictam etiam virtutem ſibi vendicat.

3. ratio. e *Declarat vero & Mathematica.*]Placet Græcis interpretibus aliam hic rationem ſubiici ad probandum locum eſſe. Dari, inquit, locum res Mathematicæ oſtendunt, quæ etſi per ſe, ac vi ſua in loco non ſint, ſicuti nec per ſe mouentur, tamen noſtræ mentis beneficio loci differentia ſortiuntur. Nam quemadmodum lineas cogitatione à motu, materiáque abſoluimus, ita eis læuam, & dextram, quam natura non habent, imaginando tribuimus. Lege Ariſtotelem li.2. de cœlo c.2.

4. ratio. f *Præterea qui*]Hæc eſt alia ratio ad idem inſtitutum, ab auctoritate quorundam Philoſophorum, qui vacuum poſuere. Nam cùm vacuum ſit locus carens corpore, iam locum

Heſiodus. dari fatebantur. Profert autem in eandem ſententiam Heſiodi teſtimonium, qui in ſua Theogonia ſcripſit, ante omnia effectum Chaos, non ſolùm vt rudem & indigeſtam molem, ſed vt commune corporum latentium gremium, hiantem ſinum, deinde terram ad excipiendas diſſimilium corporum formas, quę per generationem inducendæ erant. Putabat enim locum præcedere oportere ea, quę loco recipiuntur. Quod ſi ita eſt, inquit Ariſtoteles, admiratione, & ſpectatu digniſſima cæteriſque vetuſtior loci vis eſt, cùm ſine aliis extitiſſe perhibeatur, alia verò ſine ipſo cohærere non poſſint.

g *Sed dubium.*]Probauit hactenus locum eſſe, nunc in contrariam partem differit, paritérque loci naturam, & definitionē ſerutatur. Proponit ergo ſex argumenta, quibus oſtē-

Videri locum nihil eſſe. di videtur non dari locum. Primum ita habet. Si locus quidpiam eſſet, maximè videretur eſſe corpus, ſiquidem conſtat tergemina dimenſione, longitudine, latitudine, & profunditate, quibus corporis natura definitur: atqui corpus eſſe non poteſt, quia cùm locus, & id, quod loco cohibetur, ſimul ſint, ſequeretur duo corpora ſimul exiſtere, ſeque permeare: locus igitur nihil eſt.

h *Præte*

Διαστήματα μὲν οὖν ἔχει τρία, μῆκος καὶ πλάτος, καὶ βάθος, οἷς ὁρίζεται σῶμα πᾶν. ἀδύνατον δὲ σῶμα τὸν τόπον εἶναι· ἐν αὐτῷ γὰρ ἂν εἴη δύο σώματα. ἔτι εἴπερ ἐστὶ σώματος τόπος καὶ χώρα, δῆλον ὅτι καὶ ἐπιφανείας, καὶ τῶν λοιπῶν περάτων· ὁ γὰρ αὐτὸς ἁρμόσει λόγος. ὅπου γὰρ ἦν πρότερον τὰ τοῦ ὕδατος ἐπίπεδα, ἔσται πάλιν τὰ τοῦ ἀέρος. ἀλλὰ μὴν διαφορὰν οὐδεμίαν ἔχομεν στιγμῆς, καὶ τόπου στιγμῆς. ὥστ' εἰ μηδὲ ταύτης ἐστὶν ὁ τόπος ἕτερος, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐθενός, οὐδ' ἔστι τι παρ' ἕκαστον τούτων ὁ τόπος. τί γὰρ ἄν ποτε καὶ θείημεν εἶναι τὸν τόπον; οὔτε γὰρ στοιχεῖον, οὔτ' ἐκ στοιχείων οἷόν τ' εἶναι τοιαύτην ἔχοντα φύσιν, οὔτε τῶν σωματικῶν, οὔτε τῶν ἀσωμάτων· μέγεθος μὲν γὰρ ἔχει, σῶμα δ' οὐδέν. ἔστι δὲ τὰ μὲν τῶν αἰσθητῶν σωμάτων στοιχεῖα σώματα· ἐκ δὲ τῶν νοητῶν στοιχείων οὐδὲν γίνεται μέγεθος.

ἔτι

Dimenſiones quidem tres habet, quibus corpus omne definitur, lōgitudinem, & latitudinē: & altitudinem: fieri autem non poteſt, vt locus ſit corpus, propterea quod in eodem duo eſſent corpora. Text. 9. h *Præterea ſi corporis locus eſt, & receptaculum, conſtat & ſuperficiei eſſe, & cæterorum extremorum. Eadem enim accommodabitur ratio, quādoquidem illic vbi aquæ ſuperficies priùs erat, aëris ſuperficies viciſſim erit: ſed puncti, & loci puncti differētiam nullam habemus: quare ſi locus ab hoc diuerſus nō eſt, nec ab vllo quoque cæterorum diuerſus erit, nec aliud quid eſt locus præter horū vnūquodque.* i *Quid enim locum eſſe tandem ponemus?* Text. 10. *neque enim elementum, neque ex elementis vel in rebus corporeis, vel in corpore vacantibus id eſſe poteſt, quod huiuſmodi obtinet naturam: magnitudinem namque habet, corpus autem non eſt: ac ſenſilium quidem corporum elementa ſunt corpora, ex elemētis autem, quæ mente apprehenduntur, magnitudo nulla exoritur.*

k *Cuius*

ἔτι δὲ, καὶ τίνος ἄν τις θείη τοῖς οὖσιν αἴτιον εἶναι τὸν τόπον; οὐδεμία γὰρ αἰτία ὑπάρχει αὐτῷ τῶν τεττάρων· οὔτε γὰρ ὡς ὕλη τῶν ὄντων· οὐδὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ συνέστηκεν· οὔτε ὡς εἶδος καὶ λόγος τῶν πραγμάτων, οὔθ᾽ ὡς τέλος, οὔτε κινεῖ τὰ ὄντα. ἔτι δὲ, καὶ αὐτὸς εἰ ἔστι τι τῶν ὄντων, ποῦ ἔσται; ἡ γὰρ Ζήνωνος ἀπορία ζητεῖ τινα λόγον· εἰ γὰρ πᾶν τὸ ὂν, ἐν τόπῳ, δῆλον ὅτι καὶ τοῦ τόπου τόπος ἔσται· καὶ τοῦτο εἰς ἄπειρον πρόεισιν. ἔτι, εἰ ὥσπερ ἅπαν σῶμα ἐν τόπῳ, οὕτω καὶ ἐν τόπῳ ἅπαντι σῶμα, πῶς οὖν ἐροῦμεν περὶ τῶν αὐξανομένων; ἀνάγκη γὰρ ἐκ τούτων συναυξάνεσθαι τὸν τόπον αὐτοῖς, εἰ μήτε ἐλάσσων, μήτε μείζων ὁ τόπος ἑκάστου. διὰ μὲν οὖν τούτων, οὐ μόνον τί ἐστιν, ἀλλὰ καὶ εἰ ἔστιν, ἀπορεῖν ἀναγκαῖον.

Κεφά

k Cuius præterea rei cauſam locum Text.11.
eſſe aliquis poſuerit? nulla enim cauſa-
rum quatuor ei congruit. Neque etenim vt
materia rerum eſt cauſa, cum ex eo nihil con-
ſtet: neque vt ſpecies, & ratio, neque vt finis,
nec vt mouens cauſa. l Iã verò ſi ſit, ipſe quo- Text.12.
que erit alicubi: nam Zenonis dubitatio ratio-
nem aliquam quærit. Si enim quidquid eſt, in
loco eſt, manifeſtum eſt fieri, vt loci quoque ſit
locus: hocq́; in infinitum proficiſcetur. m Præ- Text.13.
terea ſi vt corpus omne in loco eſt, ſic in omni
loco eſt corpus, quonam pacto de his, quæ au-
geſcũt, dicemus? ſi enim cuiuſque locus nec mi-
nor eſt, nec maior, neceſſe eſt ex his eorum locũ
ſimul augeri. His itaq́; non ſolùm quid eſt, ve-
rùm etiam an ſit, dubitare neceſſe eſt.

CAP.

h *Præterea ſi corporis.*]Secundum arg. ita concluditur. Si locus ex alterna corporum vi- 2. arg.
ciſſitudine, & translatione rite argueretur, dandus etiam foret locus ſuperficiei, & lineæ,
immo & puncti: ſiquidem hæc etiam aliò transferuntur, ſibique mutuò ſuccedunt: at ho-
rum nullum locum dari liquet ex eo, quia ſi puncti locus eſſet, cum locus, & id quod loco
continetur, æqualia ſint, & coniuncta, iam locus eſſet quid inſectile, ſicuti punctus, atque
adeò duo indiuiſibilia quantitatis ſimul eſſent, quod fieri non poteſt. Idem ſimiliter de li-
nea, & ſuperficie demonſtrabitur.

i *Quid enim locum*]Tertium arg. Si detur locus, magnitudinem habeat neceſſe eſt, cùm 3. arg.
ſit corpori æqualis: & tamen eam habere non poteſt. Non igitur locus datur. Probatur
minor. Nam ſi eam haberet, vel tunc locus eſſet corporeum elementum, ex elementiſve
corporeis conſtans, atque ita duo corpora ſimul exiſterent, ſeque peruaderent: vel eſſet
elementum vacans corpore, aut ex elementis corpore vacantibus cõſtitutum, quod etiam
fieri nequit, quia eiuſmodi elementa non dantur in natura.

k *Cuius præterea rei*]Quartum arg. Si, inquit, locus ſit, vtique erit cauſa rerum, quæ ipſo 4. arg.
continentur, cùm vim quandam obtinere perhibeatur. Sed hoc dici non poteſt, quia nullũ
eſt cauſæ genus, ad quod referri queat, vt cauſarum genera ſigillatim inuenientibus perſpi-
cuè patebit. Ergo & cæt.

l *Iam verò ſi ſit.*] Quintum argu. eſt Zenonis, qui ex aliorum Philoſophorum con- 5. argum.
feſſione ſumebat omnia, quæ in rerum vniuerſitate ſunt, loco contineri. T[illegible]a argu Zen.
mentabatur. Quidquid eſt cohibetur loco; ergo ſi locus eſt, ipſe etia loco cohibetur. Sed
hoc fieri nequit, quia dabitur progreſſus infinitus in locis. Impoſſibile eſt igitur dari locũ.

m *Præterea ſi vt.*]Sextum argu. Si locus ita eſt à natura comparatus, vt omne corpus 6. arg.
in loco, & in omni loco corpus ſit, ſequitur, cùm res viuentes incrementa accipiunt, ipſum
quoque locum cum iis dilatari & creſcere; ſiquidem vberior quantitas maiorem locum
depoſcit: at non apparet qua ratione locus dilatari poſſit, cùm immobilis ſit & incremen-
ti expers. Futile eſt igitur exiſtimare dari in natura locum, quo res contineantur.

CAP.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ, τὸ μὲν καθ' αὑτὸ, τὸ δὲ κατ' ἄλλο λέγεται· καὶ τόπος ὁ μὲν κοινὸς, ἐν ᾧ ἅπαντα τὰ σώματά ἐστιν· ὁ δ' ἴδιος, ἐν ᾧ πρώτως· λέγω δὲ, οἷον σὺ νῦν ἐν τῷ οὐρανῷ, ὅτι ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ οὐρανῷ, καὶ ἐν τῷ ἀέρι, ὅτι ἐν τῇ γῇ· ὁμοίως δὲ καὶ ἐν ταύτῃ, ὅτι ἐν τῷδε τῷ τόπῳ, ὃς περιέχει οὐδὲν πλέον, ἢ σέ. εἰ δή ἐστιν ὁ τόπος τὸ πρῶτον περιέχον ἕκαστον τῶν σωμάτων, πέρας ἂν εἴη. ὥστε δόξειεν ἂν τὸ εἶδος καὶ ἡ μορφὴ ἑκάστου, ὁ τόπος εἶναι, ᾧ ὁρίζεται τὸ μέγεθος, καὶ ἡ ὕλη ἡ τοῦ μεγέθους· τοῦτο γὰρ ἑκάστου πέρας. οὕτω μὲν οὖν σκοποῦσιν ὁ τόπος τὸ ἑκάστου εἶδός ἐστιν·

ᾗ δὲ

CAP. II.

Cvm [a] autem aliquid per ſe, aliquid per aliud dicatur, locus quoque alius communis eſt, in quo omnia inſunt corpora, alius proprius, in quo primo vt in cœlo nunc es, quia in aere, qui eſt in cœlo, in aere autem, quia in terra, & in hac ſimiliter, quia hoc in loco, qui nihil præter te continet. Si igitur locus eſt id, quod vnumquodque corpus primò continet, certè erit extremum: quare cuiuſque rei ſpecies, & forma, qua magnitudo, & magnitudinis materia terminatur, locus eſſe videbitur: hæc enim vniuſcuiuſque eſt terminus. Qui ergo ita conſiderant, iis cuiuſque rei forma eſt locus. Text. 14.

b Quia

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Locus duplex Communis & proprius. Locum videri formam.

Cvm a autem.] Loci naturam explicaturus docet duplicem eſſe locum, communem, & proprium. Locus proprius dicitur, qui primò, ac immediatè rem continet, qualis eſt ſuperficies concaua aëris Socratem ambientis. Communis eſt, qui rem non primò & immediatè complectitur, veluti cœlum reſpectu Socratis, quem aliorum corporum interiectu ambit. Hoc poſito probat locum videri formam eſſe, hoc modo. Forma eſt terminus ſiquidem terminat magnitudinem, ideſt extenſionem materiæ, & materiam magnitudinis, ideſt ipſam ſubſtantiam materiæ tali affectam extenſione: ſed locus eſt etiam terminus cùm definiat, ac circunſcribat rem locatam: videtur igitur concedendum locum formam eſſe. Hæc ratio, vt aduertunt Simplicius, Commentator, & D. Thomas, nullam habet ſpeciem veræ probationis, cum conſtet ex vtraque propoſitione affirmante in ſecunda figura; proindeque tantummodò gratia diſputandi ab Ariſtotele affertur.

b Qua

ᾗ δὲ δοκεῖ ὁ τόπος εἶναι τὸ διάστημα τοῦ μεγέθους, ἡ ὕλη· τοῦτο γὰρ ἕτερον τοῦ μεγέθους· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ περιεχόμενον ὑπὸ τοῦ εἴδους καὶ ὡρισμένον, οἷον ὑπὸ ἐπιπέδου καὶ πέρατος. ἔστι δὲ τοιοῦτον ἡ ὕλη καὶ τὸ ἀόριστον· ὅταν γὰρ ἀφαιρεθῇ τὸ πέρας, καὶ τὰ πάθη τῆς σφαίρας, λείπεται οὐδὲν παρὰ τὴν ὕλην. διὸ καὶ ὁ Πλάτων τὴν ὕλην καὶ τὴν χώραν τὸ αὐτό φησιν εἶναι ἐν τῷ Τιμαίῳ· τὸ γὰρ μεταληπτικὸν καὶ τὴν χώραν ἓν καὶ ταὐτόν· ἄλλον δὲ τρόπον ἐκεῖ τε λέγων τὸ μεταληπτικὸν, καὶ ἐν τοῖς λεγομένοις ἀγράφοις δόγμασιν, ὅμως τὸν τόπον καὶ τὴν χώραν τὸ αὐτὸ ἀπεφήνατο. λέγουσι μὲν γὰρ ἅπαντες εἶναί τι τὸν τόπον. τί δ' ἐστιν, οὗτος μόνος ἐπεχείρησεν εἰπεῖν. εἰκότως δ' ἐκ τούτων σκοπουμένοις δόξειεν ἂν εἶναι χαλεπὸν γνωρίσαι, τί ἐστιν ὁ τόπος, εἴπερ τούτων ὁποτερονοῦν ἐστιν, εἴτε ὕλη, εἴτε τὸ εἶδος· ἄλλως τε γὰρ τὴν ἀκροτάτην ἔχει θέαν, καὶ χωρὶς ἀλλήλων οὐ ῥᾴδιον αὐτὰ γνωρίσαι. ἀλλὰ μὴν ὅτι γε ἀδύνατον ὁποτερονοῦν τούτων εἶναι τὸν τόπον, οὐ χαλεπὸν ἰδεῖν·

τὸ

b Quatenus autem magnitudinis videtur interuallum, materia: hoc enim à magnitudine diuerſum eſt, idq́; eſt, quod à forma, veluti à ſuperficie, vt termino continetur, & terminatur: huiuſmodi eſt materia, & id quod eſt interminatum. Terminus namque & affectiones cùm, à ſphæra fuerint detracta, nihil præter materiam remanet. c Quocirca & Plato materiam & receptaculum ait in Timæo idem eſſe. Quod enim accipere aptū eſt & receptaculum, vnum idemq́; eſſe. Cùm verò aliter ibi, aliter in his, quæ dogmata ἄγραφα, id eſt, non ſcripta nominantur, id quod accipere aptum eſt, ſumat locum tamen & receptaculum idē eſſe enunciauit. Inquiunt quidem enim omnes locum aliquid eſſe: quid vero ſit hic ſolus dicere aggreſſus eſt. Quid itaq́; ex his conſiderāt, iis non iniuria videbitur difficile eſſe quid locus ſit, cognoſcere, ſiquidem horum alterutrum ſeu materia, ſeu ſpecies eſt, aliqui enim etiam altiſſimam hæc habent contemplationem, & ſeparata inter ſe non eſt facile ea intelligere. d Illud verò intelligere nō eſt difficile, vtrumuis horum locum eſſe non poſſe. Text. 15. Text. 16.

Forma

τὸ μὲν γὰρ εἶδος καὶ ἡ ὕλη, οὐ χωρίζεται τοῦ πράγματος· τὸν δὲ τόπον, ἐνδέχεται· ἐν ᾧ γὰρ ἀὴρ ἦν, ἐν τούτῳ πάλιν ὕδωρ, ὥς φαμεν, γίνεται, ἀντιμεθισταμένων ἀλλήλοις τοῦ τε ἀέρος καὶ ὕδατος, καὶ τῶν ἄλλων σωμάτων ὁμοίως. ὥστε, οὔτε μόριον, οὔτε ἕξις, ἀλλὰ χωριστὸς ὁ τόπος ἑκάστου· καὶ γὰρ δοκεῖ τοιοῦτόν τι εἶναι ὁ τόπος, οἷον τὸ ἀγγεῖον· ἔστι γὰρ τὸ ἀγγεῖον, τόπος μεταφορητός· τὸ γὰρ ἀγγεῖον, οὐδὲν τοῦ πράγματός ἐστιν. ᾗ μὲν οὖν χωριστός ἐστι τοῦ πράγματος, ταύτῃ μὲν οὐκ ἔστι τὸ εἶδος· ᾗ δὲ περιέχει, ταύτῃ ἕτερος τῆς ὕλης. δοκεῖ δὲ ἀεὶ τὸ ὄν που αὐτό τε εἶναί τι, καὶ ἕτερόν τι ἐκτὸς αὐτοῦ. Πλάτωνι μέντοι λεκτέον, εἰ δεῖ παρεκβάντας εἰπεῖν, διὰ τί οὐκ ἐν τόπῳ τὰ εἴδη καὶ οἱ ἀριθμοί, εἴπερ τὸ μεθεκτικὸν ὁ τόπος, εἴτε τοῦ μεγάλου καὶ τοῦ μικροῦ ὄντος τοῦ μεθεκτικοῦ· εἴτε τῆς ὕλης, καθάπερ ἐν τῷ Τιμαίῳ γέγραφεν. ἔτι, πῶς ἂν φέροιτο εἰς τὸν αὑτοῦ τόπον, εἰ ὁ τόπος ἦν ἡ ὕλη, ἢ τὸ εἶδος· ἀδύνατον γὰρ οὗ μὴ κίνησις, μηδὲ τὸ ἄνω ἢ κάτω ἐστί, τόπον εἶναι. ὥστε ζητητέος ἐν τοιούτοις ὁ τόπος.

εἰ δ'

Forma enim & materia à re non ſeiunguntur, locus autem poteſt ſeiungi, quandoquidem eo vbi aer erat, aqua viciſſim ingreditur, aere & aqua ſibi mutuò locum cedentibus, & alijs corporibus ſimiliter. Quare nec pars, nec habitus eſt locus, ſed ab vnaquaque re poteſt ſeiungi: locus enim vaſis ſimilitudinem videtur habere. Vas namque locus eſt, qui poteſt transferri, nullaq́; rei pars eſt. Quatenus igitur à re eſt ſeparabilis, forma non eſt, qua autem continet à materia diuerſus eſt. Videtur autem ſemper id, quod alicubi eſt, & ipſũ aliquid eſſe, & extra ipſum aliquid aliud. Platoni quidem (ſi digrediendo liceat dicere) cauſa reddenda erat, cur formæ, & numeri in loco non ſunt, ſi locus eſt id, quod participat, ſiue magnum id ſit & paruum, ſiue materies, vt in Timæo ſcripſit. Præterea quonã pacto in ſuum ipſius locũ quodque ferretur, ſi locus materia eſſet, aut forma? Non enim poteſt id locus eſſe, quo nihil mouetur, neque ſuperum eſt, aut inferũ. Quare in his quærendus eſt locus.

Text. 17

Text. 18.

Text. 19.

c Quod

b *Quatenus autem.*] Proponit rationem, quæ ſuadet locum eſſe materiam; nempe quia locus nihil aliud eſſe videtur, quàm interuallum; quandoquidem hoc æquale eſt magnitudini, ſicuti & locus: at materia interuallum eſt, ſeu receptaculum, in quo formæ recipiuntur, quod quidem à formis ipſis, quaſi terminis, & limitibus cohibetur, cùm ſuopte ingenio indefinitum, & vagum quidpiam ſit. Et verò quòd materia à formis, & dimenſionibus diuerſam habeat naturam. (Nam id etiam ad rationem loci comparatione rei contentæ exigitur,) ex eo oſtenditur, quia termino, & dimenſionibus, aliiſque id genus cogitatione à materia abiunctis, adhuc materia integram, incolumemq́ue eſſentiam retinet.

Videri materiã.

c *Quocirca.*] Propter ſimilitudinem, quæ inter locum, & materiam cernitur, vt proximè dictum fuit, ſcripſit Plato in Timæo materiam & receptaculum, ſiue locum idem eſſe: quanquam aliter pronuntiauit in dogmatibus, quæ ab eo diſcipulis tradita, non tamen literis commendata fuit, vbi materiam, magnum & paruum nuncupauit. Vnde cùm omnes communi aſſenſu locum ponerent, ſolus Plato quid nam eſſet, explicare aggreſſus fuit, etſi verbis aliquantulum remotis; ſiquidem non tam quid locus, quàm quid materia eſſet, declarauit, aiens materiam conceptaculum, ſiue locum formarum eſſe.

Platoni materia & locus idem.
Solus Plato. Loci naturam, explicare aggreſſus eſt.

d *Illud verò intelligere.*] Oſtendit locum nec formam eſſe, nec materiam, proindeq́ue nihil ſuperioribus argumentis fuiſſe concluſum, argumentatur verò in hunc modum. Id, quod ſeparatur à re non poteſt eſſe eius forma, aut materia; cùm hæc rei naturalis eſſentiam conſtituant, ſed locus ſeparatur à re, vt ex corporum tranſlatione conſtat. igitur locus nec forma eſt, nec materia, nec item alia rei compoſitæ pars, aut accidens illi inhærens. Deinde quod materia non ſit locus ſeparatim probat, quia loci eſt continere, materia verò non continet, ſed continetur potiùs. Hic Platonem reprehendit, quod cùm materia, vt in Timæo ſcripſit, locus formarum ſit, vel magnum & paruum, vt aliàs docuerat, non tamen cauſam reddidit cur ideas & numeros extra omnem locum eſſe affirmaret.

Locum non eſſe formam, nec materiam.

Reprehenditur Plato.

e Quod

εἰ δ' ἐν αὐτῷ ὁ τόπος· δεῖ γὰρ, εἴπερ ἢ μορφὴ, ἢ ὕλη, ἔσται ὁ τόπος ἐν τόπῳ· μεταβάλλει γὰρ ἅμα τῷ πράγματι, καὶ κινεῖται, καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὸ ἀόριστον, οὐκ ἀεὶ ἐν τῷ αὐτῷ, ἀλλ' οὗπερ καὶ τὸ πρᾶγμα. ὥστε τοῦ τόπου ἔσται τόπος.

ἔτι

e *Quod ſi in re ipſa locus ineſt, ineſſe autem neceſſe eſt, ſi materia eſt, aut forma locus in loco erit. Vna enim cum re mutatur, mouetur'q́; & forma, & quod eſt indefinitum, non ſemper ſunt in eodem, ſed vbi eſt res. Quare loci erit locus.*

Text. 20.

b f Quin

ἔτι, ὅταν δὲ ἀὴρ ὕδωρ γίνεται, ἀπόλωλεν ὁ τόπος· οὐ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ τὸ γενόμενον σῶμα. τίς οὖν ἡ φθορά; ἐξ ὧν μὲν τοίνυν ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸν τόπον, καὶ πάλιν δ' ἐξ ὧν ἀπορήσειεν ἄν τις αὐτοῦ περὶ τῆς οὐσίας, εἴρηται.

Κεφά

f *Quin etiam aqua ex aere genita locus periit, quod in eodem loco corpus, quod genitũ eſt, non ſit. Quis igitur eſt interitus? Ea igitur, quibus aliquid eſſe neceſſariò concluditur, & rurſus ea, quæ de eius eſſentia dubitationem ingerunt, dicta ſunt.* Text. 21. Textus 22.

CAP.

e *Quod ſi in re ipſa.*] Idem inſtitutum confirmat hoc modo. Res, quæ mouentur, in loca propria feruntur; in materiam, & formam nulla res fertur, quia vnunquodque ſuam intra ſe materiam & formam continet. Non igitur locus materia aut forma eſt. Item ſi forma & materia locus forent, iam locus vna cum re mota cieretur, & locum ſibi etiam vindicaret, atque ita loci locus eſſet, quod abſurdum eſt.

f *Quin etiam.*] Non parua eſt interpretum diſſenſio in explicatione huius loci. Nonnulli è quorum numero eſt Aſpaſius, referente Simplicio, arbitrantur rationem hanc cum iis quæ proximè antecedunt, & ſequuntur, minimè cohærere, ſed continuandum cum textu 15. vbi Ariſtoteles probauit non poſſe dari locum; quia oporteret illum augeſcere; hic verò idem ab eo oſtendi, quia ſequeretur corrumpi locum intereunte aëre, ex quo aqua gignitur: cùm tamen nulla eiuſmodi interitus cauſa poſſit inueniri.

Aliorum explanatio.

Pſellus, Alexander, & Philoponus volunt probari hic ab Ariſtotele, locum non eſſe formam; quia cùm res corrumpitur, forma interit, nec tamen interit locus, qui contrarium non habeat. Simplicius, Diuus Thomas, & Magnus Albertus aiunt concludi locum nec formam eſſe, nec materiam; quia cum ex aëre aqua gignitur; neceſſarium foret locum vtrauque mutationem ſubire, videlicet tam formæ quæ corrumpitur, quàm materiæ, quæ in maiorem coit denſitatem, quod eſt abſurdum. Neutra harum explicationum congruit verbis contextus, quæ non negant. ſed aſſerunt potiùs re intereunte locum corrũpi.

Legitima expoſitio.

Germana interpretatio eſt demonſtrari ab Ariſtotele locum non eſſe materiam; propterea quod cùm ex aëre aqua oritur, locus, qui aërem continebat, aboletur; quia non poteſt aqua eundem occupare locum, ſed alium minorem. Qui ergo, inquit fieri poteſt, vt locus materia ſit; cùm locus pereat ſuperſtite materia, aut quis materię interitus eſſe poteſt, cùm aliis, atque aliis formis ſibi ſuccedentibus eadẽ perſeueret neque vnquam occidat?

CAP.

Κεφάλαιον γ.

Μετὰ δὲ ταῦτα ληπτέον ποσαχῶς ἄλλο ἐν ἄλλῳ λέγεται. ἕνα μὲν δὴ τρόπον, ὡς ὁ δάκτυλος ἐν τῇ χειρί, καὶ ὅλως τὸ μέρος ἐν τῷ ὅλῳ. ἄλλον δέ, ὡς τὸ ὅλον ἐν τοῖς μέρεσιν· οὐ γάρ ἐστι παρὰ τὰ μέρη τὸ ὅλον. ἄλλον δὲ τρόπον, ὡς ὁ ἄνθρωπος ἐν ζῴῳ, καὶ ὅλως ὡς εἶδος ἐν γένει. ἄλλον δέ, ὡς τὸ γένος ἐν τῷ εἴδει, καὶ ὅλως τὸ μέρος τοῦ εἴδους ἐν τῷ τοῦ εἴδους λόγῳ. ἔτι δέ, ὡς ὑγίεια ἐν θερμοῖς καὶ ψυχροῖς, καὶ ὅλως τὸ εἶδος ἐν τῇ ὕλῃ. ἔτι, ὡς ἐν βασιλεῖ τὰ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅλως τὸ ἐν τῷ πρώτῳ κινητικῷ. ἔτι, ὡς ἐν τῷ ἀγαθῷ, καὶ ὅλως ἐν τῷ τέλει· τοῦτο δ' ἐστὶ τὸ οὗ ἕνεκα. πάντων δὲ κυριώτατον τὸ ὡς ἐν ἀγγείῳ, καὶ ὅλως τὸ ἐν τόπῳ. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, ἆρα ἔν καὶ αὐτό τι ἐν ἑαυτῷ ἐνδέχεται εἶναι. ἢ οὐδέν, ἀλλὰ πάντα ἢ οὐδαμοῦ, ἢ ἐν ἄλλῳ. διχῶς δὲ τοῦτ' ἐστίν, ἤτοι καθ' αὑτό, ἢ καθ' ἕτερον.

ὅταν

CAP. III.

Poſt ᵃ hac verò ſumendum eſt quot modis in alio aliud eſt. Vno quidem modo vt digitus in manu, & omnino pars in toto: alio vt totũ in partibus, non enim à partibus diuerſũ eſt totum: alio vt homo in animali, & omnino vt ſpecies in genere, alio vt genus in ſpecie, & omnino vt pars ſpeciei in ſpeciei ratione. Praterea vt ſanitas in calidis, & frigidis. & omnino forma in materia. Quin etiã vt res Græcorum in rege, & omnino in eo, ꝗ primũ mouet. Ad hac vt in bono, & omnino, vt in fine. Hoc autem eſt id, cuius gratia. Omniũ verò maxime propriũ eſt, vt in vaſe, & omnino in loco. ᵇQuæret autem aliquis vtrum aliquid in ſe eſſe poſſit, an nihil, immo omnia, aut nuſquam ſint aut in alio. Hoc verò eſt bifariam, aut per ſe, aut per aliud. Textus 23. Text. 24.

Cùm

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Poſt a hac.] Vt propoſita quæſtio explicatiùs enodari queat, & argumentis in contrariam partem adductis commodè ſatisfieri, enumerat modos, quibus aliquid in alio eſſe dicitur, ad quos, ſi qui prætereà ſunt reuocari poterunt. Primus eſt, quo pars, ſiue integrãs, ſiue phyſica eſt in toto. Secundus, quo totũ eſt in partibus. Tertius, quo ſpecies eſt in genere, & vniuerſim pars ſubiecta in ſuo toto vniuerſali. Quartus, quo genꝰ eſt in ſua ſpecie, cæteræque partes Metaphyſicæ in re definita. Quintus, quo forma ſiue ſubſtantialis, ſiue accidentaria, eſt in materia, vel ſubiecto. Sextus, quo res ſunt in efficiente, aut in imperante, aut mouente. Septimus, quo effecta ſunt in fine. Octauus, maximeque proprius eſt, quo aliquid in alio eſt, vt in vaſe, & omnino in loco. Octo modis aliquid in alio eſſe poteſt. Octauus omnium maxime proprius.

b Quærat aliquis.] Explicatis modis, quibus aliud in alio eſt, in controuerſiam vocat vtrum ne aliquid in ſe ipſo eſſe poſſit, vel potiùs omnia, aut nullibi ſint, aut in alio. Priuſquam reſpondeat ſumit bifariam intelligi poſſe aliquid in ſe ipſo eſſe; nimirum aut per ſe, hoc eſt primò, ſiue ſecundum ſe totum; non autem ratione partis; aut aliud, id eſt, ratione partis, ſeu ratione alterius, quo pacto Socrates dicitur candidus, quod eius ſuperficies candida ſit, & ſcientia præditus, quia in eius animo ſcientia inſidet. Duplici ergo aſſertione quæſito reſpondet. Prior eſt, aliquid poſſe in ſe ipſo eſſe per aliud. Hanc ex eo concludit, quia fieri poteſt, vt aliquid ratione ſuarum partium in ſe inſit; cùm nimirum id, in quo aliquid eſt, & id, quod in ipſo eſt, ſunt partes alicuius totius, v.g. propterea quod amphora in qua vinum continetur, & ipſum vinum ſunt partes huiuſce complexi, vini amphora, iccirco vini amphora in ſe ipſa eſſe perhibetur, non quidem primò, ſed ratione partium. Nam quia amphora continet, ideo vini amphora dicitur continere, & quia vinum continetur, iccirco vini amphora contineri dicitur: atque ita vini amphora ratione ſuarum partium in ſe ipſa eſt. Quæſtio. Num aliquid in ſe ipſo eſſe poſſit. 1. aſſertio. Aliquid poſſe eſſe in ſe ipſo per aliud. Suadetur.

c Primum

ὅταν μὲν γὰρ ᾖ μέρη τοῦ ὅλου, τί, τ' ἐν ᾧ, καὶ τὸ ἐν τούτῳ, λεχθήσεται τὸ ὅλον ἐν αὑτῷ· λέγεται γὰρ καὶ κατὰ μέρη, οἷον λευκόν, ὅτι ἡ ἐπιφάνεια λευκή· καὶ ἐπιστήμων, ὅτι τὸ λογιστικόν. ὁ μὲν οὖν ἀμφορεὺς οὐκ ἔσται ἐν αὑτῷ, οὐδ' ὁ οἶνος· ὁ δὲ τοῦ οἴνου ἀμφορεὺς ἔσται·

ἔτι

Cùm enim id, in quo eſt, & id, quod in eo eſt, totius fuerint partes, totum dicetur in ſe eſſe. Dicitur enim & ex partibus, vt albus, quòd ſuperficies ſit alba: & ſciens, quòd vis ea, qua ratiocinatur. Amphora igitur in ſe non erit, nec vinum, amphora autem vini erit.

Verum

ἔστι γὰρ, καὶ ἐν ᾧ, ἀμφότερα τοῦ αὐτοῦ μόρια. οὕτω μὲν οὖν ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν αὑτῷ εἶναι. πρώτως δ' οὐκ ἐνδέχεται, οἷον τὸ λευκὸν ἐν σώματι. ἡ ἐπιφάνεια γὰρ ἐν σώματι, ἡ δ' ἐπιστήμη ἐν ψυχῇ. κατὰ ταῦτα δ' αἱ προσηγορίαι μέρη ὄντα, ὥστε ἐν ἀνθρώπῳ· ὁ δ' ἀμφορεὺς καὶ ὁ οἶνος, χωρὶς μὲν ὄντα, οὐ μέρη. ἅμα δ', διότι ὅταν ᾖ μέρη, ἔσται αὐτὸ ἐν αὑτῷ· οἷον τὸ λευκὸν ἐν ἀνθρώπῳ, ὅτι ἐν τῷ σώματι· καὶ ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ· ἐν δὲ ταύτῃ, οὐκ ἔτι κατ' ἄλλο· καὶ ἕτερά γε τῷ εἴδει ταῦτα· καὶ ἄλλην φύσιν ἔχει ἑκάτερον καὶ δύναμιν, ἥ τ' ἐπιφάνεια, καὶ τὸ λευκόν. οὔτ' ἐπακτικῶς σκοποῦσιν, οὐδὲν ἐν αὑτῷ ὁρῶμεν κατ' οὐδένα τῶν διορισμῶν· τῷ τε λόγῳ δῆλον, ὅτι ἀδύνατον· δεήσει γὰρ ἀμφότερα ἑκάτερον ὑπάρχειν, οἷον τὸν ἀμφορέα, ἀγγεῖόν τε καὶ οἶνον εἶναι· καὶ τὸν οἶνον, οἶνόν τε καὶ ἀμφορέα, εἴπερ ἐνδέχεται αὐτό τι ἐν αὑτῷ εἶναι. ὥστε εἰ ὅτι μάλιστα ἐν ἀλλήλοις εἶεν, ὁ μὲν ἀμφορεὺς δέξεται τὸν οἶνον, οὐχ ᾗ αὐτὸς ὁ οἶνος, ἀλλ' ᾗ ἐκεῖνος· ὁ δ' οἶνος ἐνέσται ἐν τῷ ἀμφορεῖ, οὐχ ᾗ ἀμφορεὺς αὐτός, ἀλλ' ᾗ ἐκεῖνος ἀμφορεύς. κατὰ μὲν οὖν τὸ εἶναι ὅτι ἕτερον, δῆλον. ἄλλος γὰρ ὁ λόγος ὁ τοῦ ἐν ᾧ, καὶ ὁ τοῦ ἐν τούτῳ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἐνδέχεται· ἅμα γὰρ δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται· αὐτός τε γὰρ ἐν αὑτῷ ὁ ἀμφορεὺς ἔσται, εἰ οὗ ἡ φύσις δεκτικὸ, τοῦτ' ἐνδέχεται ἐν ἑαυτῷ εἶναι. καὶ ἔτι, ἐκεῖνο οὗ δεκτικόν. οἷον, εἰ οἴνου ὁ οἶνος. ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον ἐν αὑτῷ τι πρώτως εἶναι, δῆλον.

ὁ δὲ

Vtrũque enim & id, quod ineſt, & id, in quo eſt, eiuſdẽ rei ſunt partes. Ita igitur aliquid in ſeipſo eſſe poteſt; c primùm autẽ non poteſt: vt album in corpore: ſuperficies enim in corpore eſt, ſcientia autem in anima. Per hæc autem fiunt appellationes, quod in homine ſint, vt partes. Amphora verò & vinum cùm ſeparata ſunt, partes non ſunt, ſed cùm ſunt ſimul. Itaq; cùm partes fuerint, idem in ſe erit, vt album in homine, quod ſit in corpore, & in hac quia in ſuperficie, in hac verò non per aliud. Atque hæc quidem ſuperficies, & album diuerſa ſunt ſpecie, aliaq; & natura & vi vtrunq; eſt præditum. Nec igitur ſi inductione conſideremus, in ſe quicquam eſſe vllo eorum, qui definiti ſũt, modorum videmus, nec item eſſe poſſe ratione planum efficitur. Ambo enim vtrunq; eſſe oportebit, vt amphoram & vas, & vinum eſſe, vinum autem, & vas, & amphoram, ſiquidem aliquid in ſe ipſo eſſe poteſt. Quare vt quam maximè in ſe ſe viciſſim inſint, tamen amphora vinum recipiet, non quatenus ipſa eſt vinũ ſed qua ex parte amphora eſt: vinum autem in amphora merit, nõ qua parte ipſum eſt amphora, ſed quatenus illa amphora eſt. Ac ratione quidẽ diuerſa eſſe eſt manifeſtũ, cùm eius, in quo eſt alia ſit ratio, alia eius, quod eſt in eo. d Sed neque ex accidenti eſſe poteſt: duo enim corpora ſimul erunt, propterea quod amphora in ſe erit, ſi id eſſe in ſe poteſt, cuius natura ad recipiẽdum eſt apta, præterea, & illud ad quod recipiendum eſt comparatum, vt vinum, ſi vini. Perſpicuum eſt igitur aliquid in ſe primum eſſe non poſſe.

Text. 25.

Textus 26.

Text. 27.

Textus 28.

c Illud

2 aſſertio. Nihil in ſe ipſo per ſe eſſe. Probatur.

c *Primum autem.*] Statuit poſteriorem aſſertionem, videlicet nihil in ſe primum, ſiue per ſe, eſſe poſſe. Ac rurſus explicat, quo nam modo aliquid ex parte in ſe eſſe queat. Deinde prædictam aſſertionem confirmat. Nam ſi quis modos omnes, quibus aliquid in alio eſſe dicitur, ſigillatim pereutrat nullum ſanè reperiet, quo aliquid per ſe, ſiue primum, in ſe ipſo eſſe dicatur. Tum alia ratione idem comprobat. Si enim, inquit, in ſe ipſo primum, ac per ſe aliquid ſit, vt amphora vini, neceſſe erit iam vinum, quam amphoram, vtrunque ipſorum eſſe. Nam cùm ratio amphoræ ſit recipere, ratio vini recipi, ſi amphora vini in ſe erit, ambæ hæ rationes vtrique competent, quia amphora erit in amphora, & vinum in vino: atque amphora quatenus recipiet amphora erit; quatenus recipietur, vinum, itemque vinum prout ſe recipiet, amphora, prout recipietur, vinum erit.

Nec ex accidente.

d *Sed neque ex accidente.*] Demonſtrat nec ex accidente poſſe aliquid in ſe ipſo eſſe. Quod vt intelligas aduerte, eſſe in aliquo ex accidente, prout hoc loco ab Ariſtotele ſumitur, idem valere, atque accidere alicui, quod eſt in illo per ſe: quo pacto anima eſt in loco, quia corpus, quod informat in loco eſt. Probat ergo propoſitum Ariſtoteles ex eo quia ſequeretur duo corpora ſimul eſſe. Nam ſi amphora ex accidente in ſe ſit, erit amphora in eo, quod per ſe in ipſa ineſt: hoc eſt, in vino, & ita vtrunlibet erit in amphora, vinum per ſe amphora ex accidente, atque adeo duo corpora eundem locum obtinebunt.

Confirmatio.

e Illud

ὃ δὲ Ζήνων ἠπόρει, ὅτι εἰ ὁ τόπος ἐστί τι, ἔν τινι ἔσται, λύειν οὐ χαλεπόν· οὐδὲν γὰρ κωλύει, ἐν ἄλλῳ μὲν εἶναι τὸν πρῶτον τόπον, μὴ μέντοι ὡς ἐν τόπῳ ἐκείνῳ, ἀλλ' ὥσπερ ἡ μὲν ὑγίεια ἐν τοῖς θερμοῖς, ὡς ἕξις, τὸ δὲ θερμὸν ἐν τῷ σώματι, ὡς πάθος. ὥστ' οὐκ ἀνάγκη εἰς ἄπειρον ἰέναι. ἐκεῖνο δὲ φανερόν, ὅτι ἐπεὶ οὐδὲν τὸ ἀγγεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ (ἕτερον γὰρ τὸ πρώτως, ὅ, τι καὶ ἐν ᾧ) οὐκ ἂν εἴη οὔτε ἡ ὕλη, οὔτε τὸ εἶδος ὁ τόπος, ἀλλ' ἕτερον. ἐκείνου γάρ τι ταῦτα τοῦ ἐνόντος, καὶ ἡ ὕλη, καὶ ἡ μορφή. ταῦτα μὲν οὖν ἔστω διηπορημένα. Τί δὲ ποτ' ἐστὶν ὁ τόπος, ὧδ' ἂν γένοιτο φανερόν.

Κεφά

c Illud verò, de quo Zeno dubitabat, ſi locus eſt, in quo ſit, non eſt difficile diluere: nihil enim prohibet primum locum in alio ineſſe, nõ tamen vt in eo, vt in loco inſit, ſed quemadmodũ ſanitas in calidis, vt habitus, calidum verò in corpore vt affectio. Ita nõ erit neceſſe in infinitũ abire. Illud verò manifeſtum eſt, cùm vas nihil eius ſit, quod in ipſo ineſt, (aliud enim eſt id, quod primum ineſt, aliud id, in quo) locum nec materiam eſſe, nec formam, ſed aliud, hæc nanque materia & forma, illius, quod ineſt, aliquid ſunt, & de his quidem ſit dubitatũ. Sed quid tandem locus ſit perſpicuum fieri hoc modo poteſt. Textus 19.

CAP.

c *Illud vero de quo Zeno.*] Ex dictis facilem eſſe ait explicationem rationis, qua Zeno locum è medio tollere contendebat, propterea quod ſi locus ſit, erit in aliquo, vt in loco, rum rurſus ille locus in alio erit, ſicque in infinitum quæſtio abierit. Nam cùm tam multis modis, inquit Ariſtoteles aliud in alio eſſe perhibeatur, non oportet quidquid eſt in aliquo, vt in loco eſſe. Locus igitur in aliquo eſt, non tanquam in loco, ſed vt in ſubiecto, vel vt in materia. Nam quod locus nec materia ipſa, nec forma ſit, conſpicuum iam eſt, cùm hæ ſint partes rei compoſitæ, quæ à loci natura longè abeſt. Quo pacto ſolui poſſit ratio Zenonis nitentis locum è medio tollere.

CAPI

Κεφάλαιον δ.

Λάβωμεν δὲ περὶ αὐτοῦ, ὅσα δοκεῖ ἀληθῶς καθ' αὑτὸ ὑπάρχειν αὐτῷ. ἀξιοῦμεν δὲ τὸν τόπον εἶναι, πρῶτον μὲν περιέχον ἐκεῖνο οὗ τόπος ἐστί· καὶ μηδὲν τοῦ πράγματος εἶναι. ἔτι, τὸν πρῶτον τόπον, μήτε ἐλάττω, μήτε μείζω. ἔτι, (μήτε) ἀπολείπεσθαι ἕκαστον, καὶ χωριστὸν. πρὸς δὲ τούτοις, πάντα τόπον, ἔχειν τὸ ἄνω καὶ τὸ κάτω. καὶ φέρεσθαι φύσει, καὶ μένειν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἕκαστον τῶν σωμάτων· τοῦτο δὲ ποιεῖν, ἢ ἄνω, ἢ κάτω. ὑποκειμένων δὲ τούτων, τὰ λοιπὰ θεωρητέον. δεῖ δὲ πειρᾶσθαι τὴν σκέψιν οὕτω ποιεῖσθαι, ὅπως τό τι ἐστὶν ἀποδοθήσεται· ὥστε τά τε ἀπορούμενα λύεσθαι, καὶ τὰ δοκοῦντα ὑπάρχειν τῷ τόπῳ, ὑπάρχοντα ἔσται. καὶ ἔτι, τὸ τῆς δυσκολίας αἴτιον, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν ἀπορημάτων, ἔσται φανερόν· οὕτω γὰρ ἂν κάλλιστα δεικνύοιτο ἕκαστον.

πρῶτον

CAP. IIII.

SVmamus a de ipſo, quæ verè per ſe ineſſe ei videntur. Primum igitur locum id, cuius eſt locus continere, nihilq; eius eſſe arbitramur. Text. 30. Præterea locum primum nec minorem eſſe, nec maiorem, nec à quaq; re diſtitui, & ſeparabilẽ eſſe, deinde locum omnem ſuperum & inferum habere, & vnumquodque corpus ad propria loca naturaliter ferri, & in eis conquieſcere, idq; aut in ſupero, aut in infero loco efficere. His Text. 31. autem poſitis contemplari reliqua debemus. b Enitendum autem eſt ita conſiderare, vt definitio eiuſmodi reddatur, ex qua & ea, de quibus dubitatur, diſſoluãtur, & quæ ineſſe videntur in loco ei conueniant. Præterea difficultatis, & quæ de eo ſunt dubitatum cauſa innoteſcat. Ita enim pulcherrimè vnumquodque fuerit monſtratum.

Pri

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

SVmamus igitur.] Vt loci naturam inuenire, & appoſitè explicare queat, præcipuas quaſdam illius affectiones, quæ loco ineſſe communi hominum intelligentia, opinioneque iudicantur, inculcat, ita dilucidè vt res explicationem minimè requirat; præter id, quod ait, omnem locum, ſuperum, inferumque obtinere, quod duobus modis interpretes explicant. Nimirum vel diſiunctim, ita vt doceat Ariſtoteles omnem locum, aut ſuperum aut inferum eſſe, quæ eſt interpretatio Simplicij, Themiſtij, & Philoponi. Vel compulatim, vt aſſerat in omni loco ſuperum eſſe & inferum; quo pacto pars aeris, quæ ignem tangit ſuperior eſt, quæ terram, inferior. Non recenſuit autem hîc cæteras loci differen- Loci affectiones. Omnem locũ, ſuperum inferũque ob inere, quis ſenſus.

tias,

tias, quod hæ, vt Simplicius annotauit, & præcipuæ, & naturalibus corporibus magis propriæ habeantur.

Maximè idonea ratio ad inueſtigandam quidditatem rerum.

Tripartita diſtributio motus localis.

b *Enitendum autem eſt.*] Conſtitutis tanquam fundamentis loci proprietatibus, quæ maximè idonea ratio eſt ad indagandum quid res ſit, vt t. de anima cap. 1. Ariſtoteles docet; quàm accuratam, exactamque loci definitionem tradere in animo habeat, exponit. Monetque inquiſitionis loci cauſam fuiſſe lationem: ideo enim veteres Philoſophi cælum maximè in loco eſſe arbitrati ſunt, quod perenni motu agitetur. Tum motum, qui ad locum pertinet, trifariam diſtribuit, videlicet, in lationem, accretionem, diminutionem; licet duo poſteriores non verè, ac ſimpliciter motus locales ſint; ſed duntaxat motum localem adiunctum habeat; quatenus omne id, quod augeſcit, maiorem locum accipit, & id, quod diminuitur, minorem.

c *Aliud*

/

πρῶτον μὲν οὖν δεῖ κατανοῆσαι, ὅτι οὐκ ἂν ἐζητεῖτο ὁ τόπος, εἰ μὴ κίνησις τις ἦν ἡ κατὰ τόπον· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τὸν οὐρανὸν μάλιστα οἰόμεθα ἐν τόπῳ, ὅτι ἀεὶ ἐν κινήσει. ταύτης δὲ, τὸ μὲν φορὰ, τὸ δ' αὔξησις καὶ φθίσις· καὶ γὰρ ἐν τῇ αὐξήσει καὶ φθίσει μεταβάλλει, καὶ ὅπερ πρότερον ἦν ἐνταῦθα, πάλιν μεθέστηκεν εἰς ἔλαττον, ἢ μεῖζον. ἔστι δὲ κινούμενον τὸ μὲν καθ' αὑτὸ ἐνεργείᾳ. τὸ δὲ κατὰ συμβεβηκός· τοῦ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς, τὸ μὲν ἐνδεχόμενον κινεῖσθαι καθ' αὑτὸ, οἷον τὰ μόρια τοῦ σώματος, καὶ ὁ ἐν τῷ πλοίῳ ἧλος· τὰ δ' οὐκ ἐνδεχόμενα. ἀλλ' ἀεὶ κατὰ συμβεβηκός· οἷον ἡ λευκότης, καὶ ἡ ἐπιστήμη· ταῦτα γὰρ οὕτω μεταβέβληκε τὸν τόπον, ὅτι ἐν ᾧ ὑπάρχουσι, μεταβάλλει. ἐπεὶ δὲ λέγομεν εἶναι ὡς ἐν τόπῳ τῷ οὐρανῷ, διότι ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ οὐρανῷ· καὶ ἐν τῷ ἀέρι δὲ, οὐκ ἐν παντί· ἀλλὰ διὰ τὸ ἔσχατον αὐτοῦ καὶ περιέχον, ἐν τῷ ἀέρι φαμὲν εἶναι· εἰ γὰρ ἅπας ὁ ἀὴρ τόπος, οὐκ ἂν ἴσος ἂν ἑκάστου ὁ τόπος, καὶ ἕκαστον. δοκεῖ δέ γε ἴσος εἶναι. τοιοῦτος δ' ὁ πρῶτος ἐν ᾧ ἐστιν. ὅταν μὲν οὖν μὴ διῃρημένον ᾖ τὸ περιέχον, ἀλλὰ συνεχὲς, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ λέγεται ἐν ἐκείνῳ, ἀλλ' ὡς μέρος ἐν ὅλῳ· ὅταν δὲ διῃρημένον ᾖ καὶ ἁπτόμενον, ἐν πρώτῳ ἐστί τινι τῷ ἐσχάτῳ τοῦ περιέχοντος, ὃ οὔτ' ἐστὶ μέρος τοῦ ἐν αὐτῷ ὄντος, οὔτε μεῖζον τοῦ διαστήματος, ἀλλ' ἴσον· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τὰ ἔσχατα τῶν ἁπτομένων. καὶ συνεχὲς μὲν ὂν, οὐκ ἐν ἐκείνῳ κινεῖται, ἀλλὰ μετ' ἐκείνου· διῃρημένον δὲ, ἐν ἐκείνῳ. καὶ ἐάν τε κινῆται τὸ περιέχον, ἐάν τε μὴ, οὐδὲν ἧττον. ἔτι δ', ὅταν μὴ διῃρημένον ᾖ, ὡς μέρος ἐν ὅλῳ λέγεται. οἷον ὡς ἐν τῷ ὀφθαλμῷ ἡ ὄψις, ἢ ἐν τῷ σώματι ἡ χείρ. ὅταν δὲ διῃρημένον ᾖ, οἷον ἐν τῷ κάδῳ τὸ ὕδωρ, ἢ ἐν τῷ κεραμίῳ ὁ οἶνος· ἡ μὲν γὰρ χεὶρ μετὰ τοῦ σώματος κινεῖται, τὸ δὲ ὕδωρ ἐν τῷ κάδῳ.

ὕδω

Primum quidem illud intelligentia eſt apprehendendum, nullam de loco futuram fuiſſe perſcrutationem, niſi aliquis eſſet motus, qui ad locum pertineret. Nam & cælum in loco eſſe ob id maximè arbitramur, quod ſemper motu cieatur. Eius autem alius eſt latio, alius accretio, & imminutio: in accretione enim, & imminutione locus mutatur, & quod prius hic erat, id rurſus locum minorem, aut maiorem occupauit. c Aliud verò eſt quod per ſe actu mouetur. aliud, quod ex accidenti: & huius aliud per ſe moueri poteſt, vt corporis partes, & nauigij clauus; aliud non poteſt, ſed ſemper ex accidenti, vt albor, & ſcientia. Hæc enim propterea locum mutant, quod id, in quo inſunt, mutet. Text. 32.

d Quoniam autem dicimus in cælo eſſe, vt in loco propterea quod in aere, qui eſt in cælo; & in illo quidem non omni, ſed ob extremum eius, idq́; quod continet (nam ſi vniuerſus aer ſit locus, æqualia profectò non erunt vniuſcuiuſque locus, & vnumquodque: videtur autem æqualis eſſe, taliſq́; eſt primus, in quo eſt) Text. 33.

cùm id, quod continet, diuiſum non fuerit, ſed continuum, in illo non vt in loco eſſe dicitur, ſed vt pars in toto: cùm autem ſeiunctum fuerit & tetigerit, in primo eſt extremo eius, quod cōtinet, quod neque rei, quæ in ipſo eſt, pars eſt, nec interuallo maius, ſed æquale, quod eorum, quæ ſe tangunt, extrema ſint ſimul, & continuum quidem cùm ſit, non in illo, ſed cum illo mouetur. Cùm autem diuiſum eſt in illo, ſeu id quod continet, moueatur, ſeu non moueatur. Præterea cùm diuiſum non fuerit, vt pars in toto eſſe dicitur, ſeu aſpectus in oculo; aut manus in corpore: ſin diuiſum ſit, vt aqua in vaſe aut in dolio vinum. Manus enim vna cum corpore mouetur, aqua autem in vaſe. Text. 34

e *Quid*

Multiplex notio eorum, quæ mouentur.

c *Aliud verò eſt.*] Tradit partitionem quandam eorũm, quæ mouentur, aiens quædam moueri per ſe, id eſt, ratione ſui, vt compoſita phyſica: quædam ex accidente, hoc eſt ratione alterius, cui inſunt, vt rerum phyſicarum partes, earumque accidentia. Deinde eorum, quæ ex accidente mouentur, quædam poſſe per ſe motum ſubire, vt eaſdem rerum phyſicarum partes, ſi à toto abiungantur, alia non poſſe vt accidentia.

d *Quo*

d *Quoniam autem.*] Repetita locorum, quam ſuperiùs tradidit, ſectione; nempe quædam eſſe propria, alia communia; quorum illa rei contentæ æqualia, & commenſurata ſunt, hæc verò non item; docet id quod in aliquo vt in toto eſt, dum ei cohæret, non eſſe in illo vt in loco, ſaltem actu: fore tamen in eodem tanquam in loco actu ſi continuitate ſublata, prima eius ſuperficie contineri incipiat. Et verò tunc vtriuſque extrema ſimul erunt, & æqualitatem ſortientur, & quod diuerſum auulſumque eſt in eo, cui erat continuum, non cum eo moueri dicetur. Id, quod in aliquo vt in loco eſt, non eſſe in illo, vt in loco ſaltem actu.

ὅλως τοίνυν φανερὸν ἐκ τούτων, τί ἐστιν ὁ τόπος. σχεδὸν γὰρ τέτταρά ἐστιν, ὧν ἀνάγκη τὸν τόπον ἕν τι εἶναι· ἢ γὰρ μορφὴ, ἢ ὕλη, ἢ διάστημά τι τὸ μεταξὺ τῶν ἐσχάτων, ἢ τὰ ἔσχατα, εἰ μὴ ἔστι μηδὲν διάστημα παρὰ τὸ τοῦ ἐγγινομένου σώματος μέγεθος. τούτων δ' ὅτι τὰ τρία οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, φανερόν· ἀλλὰ διὰ μὲν τὸ περιέχειν, δοκεῖ ἡ μορφὴ εἶναι· ἐν τῷ αὐτῷ γὰρ τὰ ἔσχατα τοῦ περιέχοντος καὶ τοῦ περιεχομένου. ἔστι μὲν οὖν ἄμφω πέρατα, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ· ἀλλὰ τὸ μὲν εἶδος, τοῦ πράγματος· ὁ δὲ τόπος, τοῦ περιέχοντος σώματος. διὰ δὲ τὸ μεταβάλλειν πολλάκις μένοντος τοῦ περιέχοντος τὸ περιεχόμενον καὶ διῃρημένον, οἷον ἐξ ἀγγείου ὕδωρ, τὸ μεταξὺ εἶναί τι δοκεῖ διάστημα, ὡς ὄν τι παρὰ τὸ σῶμα τὸ μεθιστάμενον. τὸ δ' οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὸ τυχὸν ἐμπίπτει σῶμα τῶν μεθισταμένων, καὶ ἅπτεσθαι πεφυκότων. εἰ δ' ἦν τι τὸ διάστημα τὸ πεφυκὸς, καὶ μένον ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, ἄπειροι ἂν ἦσαν τόποι· μεθισταμένου γὰρ τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ ἀέρος, τὰ αὐτὸ ποιήσει τὰ μόρια ἅπαντα ἐν τῷ ὅλῳ, ὅπερ ἅπαν τὸ ὕδωρ ἐν τῷ ἀγγείῳ· ἅμα δὲ καὶ ὁ τόπος ἔσται μεταβάλλων. ὥστ' ἔσται καὶ τοῦ τόπου ἄλλος τόπος, καὶ πολλοὶ τόποι ἅμα ἔσονται. οὐκ ἔστι δὲ ἄλλος ὁ τόπος τοῦ μορίου, ἐν ᾧ κινεῖται, ὅταν τὸ ὅλον ἀγγεῖον μεθίστηται, ἀλλ' ὁ αὐτός· ἐν ᾧ γάρ ἐστιν, ἀντιμεθίσταται ὁ ἀὴρ, καὶ τὸ ὕδωρ, ἢ τὰ μόρια τοῦ ὕδατος, ἀλλ' οὐκ ἐν ᾧ γίνονται τόπῳ, ὃς μέρος ἐστὶ τοῦ τόπου, ὅς ἐστι τόπος ὅλου τοῦ οὐρανοῦ. καὶ ἡ ὕλη δὲ δόξειεν ἂν εἶναι τόπος, εἴγε ἐν ἠρεμοῦντί τις σκοποίη, καὶ μὴ κεχωρισμένῳ, ἀλλὰ συνεχεῖ. ὥσπερ γὰρ εἰ ἀλλοιοῦται, ἔστι τι ὃ νῦν μὲν λευκὸν, πάλαι δὲ μέλαν· καὶ νῦν μὲν σκληρὸν, πάλαι δὲ μαλακόν· διό φαμεν εἶναί τι τὴν ὕλην· οὕτω καὶ ὁ τόπος διὰ τοιαύτης τινὸς εἶναι δοκεῖ φαντασίας· πλὴν ἐκεῖνο μὲν, διότι ὃ ἦν ἀὴρ, τοῦτο νῦν ὕδωρ· ὁ δὲ τόπος, ὅτι οὗ ἦν ὁ ἀὴρ, ἐνταῦθά ἐστι νῦν ὕδωρ.

ἀλλ'

Text. 35. e *Quid igitur ſit locus ex his iam conſtat. Quatuor enim fere ſunt, quorum vnum eſſe locum neceſſe eſt: aut enim forma aut materia, aut interuallum aliquod extremis interiectũ, aut ipſa extrema ſi interuallum nullum ſit, præter corporis, quod ineſt, magnitudinẽ. Perſpicuum autem eſt tria ex his eſſe non poſſe. Sed forma videtur eſſe propterea quod continet. Eius enim, quod continet, & eius, quod continetur, extrema ſunt ſimul. At ambo quidẽ extrema ſunt, non tamen eiuſdem, ſed forma, rei;* Text. 36. *locus autem, corporis continentis. f Quia verò quod continetur, atque diuiſum eſt, eo, quod continet manente, ſæpius mutatur, vt aqua ex vaſe, interuallum, quod intercedit, videtur eſſe veluti res quædam præter id corpus quod transfertur. Quod non ita eſt; ſed corporum eorum, quæ transferuntur, & tangere ſunt apta, quoduis incidit.* Text. 37. *g Quod ſi interuallum aliquod ſit, quod per ſe eſſe, & in eodem loco manere natura ſua aptum ſit, infinita profectò loca erunt: aqua enim, & aere locum mutantibus, quod vniuerſa aqua in vaſe facit, idem partes omnes in toto facient. h Simul verò & locus loco mutabitur: ita loci alius erit locus, multaq́ue loca ſimul erunt. Locus autẽ partis, in quo mouetur, cùm totum vas transfertur, alius non eſt, ſed idẽ. In eo enim, in quo eſt aer transfertur, item aqua, aut aquæ partes, non autem in eo, ad quem accedũt, qui quidem loci eſt pars, qui totius cœli eſt locus.* Text. 38. *i Atqui & materia locus eſſe videbitur, ſi in eo, quod quieſcit, ſeparatumq́ue non eſt, ſed continuum, quiſpiã conſideret. Quemadmodum enim ſi alteratur, erit hoc nunc quidem album, rurſus verò nigrum, & nunc quidem durum, rurſus molle: ac ideo materiam aliquid eſſe dicimus: ſic eſſe ex huiuſmodi aliquo viſo, imaginationeq́ue locus videtur. Sed illud quidem ex eo euenit, quia quod erat aer, id nunc eſt aqua, locus autem, quod in eo nunc eſt aqua, in quo modo erat aer.*

Sed

e *Quid igitur ſit.*] Ex iis, quæ paulo ante docuit, liquidum eſſe ait quidnam locus ſit, nimirum extremum continentis. Nunc tamen id ipſum confirmat propoſitis ſub vnum aſpectum iis, quæ loci naturam imitantur, quorum vnum duntaxat locum eſſe oportet. Aut locus inquit forma eſt, aut materia, aut interuallum quod inter extrema, ideſt, inter Definitio loci.

ſuperfi

ſuperficiem concauam corporis continentis intercipitur, vel eſt ſuperficies ipſa continentis corporis, ſed de tribus prioribus nullum eſſe poteſt, erit ergo quartum. Aſſumptionem probat. Etenim quod non ſit forma perſpicuum eſt, ſiquidem forma eſt interna rei, locus verò extrinſecus adiacet. Nam licet continentis, & contenti corporis ſuperficies ſimul ſint tamen ſuperficies corporis ambientis, non rei locatæ, ſed locanti inhæret. Nec propterea quod forma & locus continere dicuntur, locus forma eſt: aliter enim hæc, aliter ille continendi officium adminiſtrat, vt ex dictis conſtat.

Locum non eſſe formam.

f *Quia verò.*] Oſtendit locum non eſſe ſpatium illud, quod intra ſuperficiem eius circunfuſi corporis iacet, vt priſci Philoſophi aiebant. Quod vt planè intelligatur ſciendum eſt veterum nonnullos crediſiſſe in toto vniuerſo quoddam eſſe veluti corpus tribus cõſtans dimenſionibus, quæ res omnes permearent, atque omnium rerum conceptaculum, & locus eſſent. Conabâtur verò ſuam perſuadere ſententiam hunc in modum. Locus eſt id, quod manens idem alia ſubinde atque alia corpora admittit, ſed ita ſe habet interuallum extremis corporis continentis interiectum, ergo iſtiuſmodi interuallum locus eſt. Hanc rationem eo coarguit Ariſtoteles, quod dimenſiones diſtinctas à dimenſionibus corporis contenti perperam inducat, cum eas ponere nulla ratio, aut neceſſitas cogat.

Locum non eſſe ſpatium.

Veterum ſententia de receptaculo omnium rerum.

g *Quod ſi interuallum.*] Duplici argumento oſtendit locum non eſſe ſpatium illud. Primum, quia ſi tale ſpatium tergemina dimenſione præditum in natura eſſet, darentur actu infinita loca, quod nemo dicet. Probatur aſſumptum. Nam ſi locus eſſet interuallum: cùm vnum corpus viribus naturæ aliud permeare nequeat, ſequeretur rem loco contentam infinitè diuidi eam nempe interuallo diſſecante; atque ita dari infinitas partes locis infinitis diſtinctas. Huius argumenti vim aliter Simplicius, Themiſtius; aliíque interpretes exponunt, omnes tamen à partium, & locorum infinitate petitam eſſe inquiunt.

Refellitur opinio veterum de ſpatio, ſiue interuallo.

h *Simul vero & locus.*] Secundum argumentũ ita habet. Si locus eſſet ſpatium rem locatam permeãs; ſequeretur locum in loco eſſe, locumque mutare; & plura ſimul loca eſſe, quæ omnia longè abſunt à vero. Probatur ſequela. Nam ſi aqua in vaſe contineatur; & vaſis interuallum aquæ ſit locus, vaſque ab vno loco ad alium deferatur, ita vt in alio interuallo conſiſtat, iam locus aquæ, videlicet interuallum intra vaſis latera incluſum, locum mutabit, & locum alium, nempe ſpatium, in quo ſit, obtinebit: ſicq́; interuallum in interuallo, atque adeò locus in loco, & multa ſimul loca erunt: nimirum totius vaſis, deinde aquæ, præterea partium aquæ. At enim iſtiuſmodi incommoda omnino effugit qui circũfuſi corporis ſuperficiem locum facit. Hæc enim nec locum per ſe mutat, nec in loco eſt, nec plures quæ contineant extrinſecè vnà exiſtere oportet.

Aliud argu. cõtra antiquos Phil. exiſtimãtes ſpatium eſſe locum.

Declinari incommoda poſita ſuperficie circũfuſi corporis pro loco.

i *Atqui materia*] Probauit hactenus locum neque formam, neque interuallũ cauo ambitu incluſum, nec materiam eſſe: rurſus nunc, ne qua ſupereſt dubitatio, materiam nõ eſſe confirmat. Licèt enim materiæ naturam imitetur, quatenus vt eadẽ materia variis ſubinde formis induitur, ita locus immotus manens, idemque perſeuerans continuò diuerſa corpora viciſſim recipit plurimùm tamen inter ſe natura differunt. Primùm, quia materia diuerſas formas excipiens ſit rei compoſitæ pars, non autem locus. Deinde, quia materia re incolumi non poteſt ab ea diſiungi, neque illam continere dicitur, quæ tamen loco rite conueniunt. Reliquum eſt igitur vt locus, quoniã nec materia, nec forma, nec interuallum eſt, vltima corporis continentis ſuperficies ſit continentis inquam id, quod lationem ſubit.

Locus materiæ naturam imitatur, non tamen eſt materia.

k Locus

ἀλλ᾽ ἡ μὲν ὕλη, ὥσπερ ἐλέχθη ἐν τοῖς προτέροις, οὔτε χωριστὴ τοῦ πράγματος, οὔτε περιέχουσα· ὁ δὲ τόπος, ἄμφω. εἰ τοίνυν μηδὲν τούτων τῶν τριῶν ὁ τόπος ἐστί, μήτε τὸ εἶδος, μήτε ἡ ὕλη, μήτε διάστημα, ἀεί τι ὑπάρχον ἕτερον παρὰ τὸ τοῦ πράγματος τοῦ μεθισταμένου, ἀνάγκη τὸν τόπον εἶναι τὸ λοιπὸν τῶν τεσσάρων, τὸ πέρας τοῦ περιέχοντος σώματος. λέγω δὲ τὸ περιεχόμενον σῶμα, τὸ κινητὸν κατὰ φοράν.

δοκεῖ

Sed materia (vt antea dictum eſt) nec à re ſeparabilis eſt, nec cõtinet, cùm tamen vtrunque loco conueniat. Si igitur horum trium nullũ eſt locus nec materia, nec forma, nec interuallũ vllũ, quod sẽper ſit ab interuallo eius rei, quæ transfertur, diuerſum, neceſſe eſt quatuor illorum reliquum eſſe nempe extremum corporis, quod continet. Atque id corpus dico contineri, quod latione poteſt moueri.

k Locus

Δοκεῖ δὲ μέγα τι εἶναι καὶ χαλεπὸν ληφθῆναι ὁ τόπος, διά τι τὸ παρεμφαίνεσθαι τὴν ὕλην, καὶ τὴν μορφήν· καὶ διὰ τὸ ἐν ἠρεμοῦντι τῷ περιέχοντι γίνεσθαι τὴν μετάστασιν τοῦ φερομένου· ἐνδέχεσθαι γὰρ φαίνεται εἶναι διάστημα μεταξὺ ἄλλο τι τῶν κινουμένων μεγεθῶν. συμβάλλεται δέ τι καὶ ὁ ἀήρ, δοκῶν ἀσώματος εἶναι· φαίνεται γὰρ οὐ μόνον τὰ πέρατα τοῦ ἀγγείου εἶναι ὁ τόπος, ἀλλὰ καὶ τὸ μεταξὺ ὄν, ὡς κενόν. ἔστι δ᾽ ὥσπερ τὸ ἀγγεῖον τόπος μεταφορητὸς, οὕτως ὁ τόπος ἀγγεῖον ἀμετακίνητον. διὸ, ὅταν μὲν ἐν κινουμένῳ τι κινῆται καὶ μεταβάλλῃ τὸ ἐντός, οἷον ἐν ποταμῷ πλοῖον, ὡς ἀγγείῳ χρῆται μᾶλλον ἢ τόπῳ τῷ περιέχοντι. βούλεται δ᾽ ἀκίνητος εἶναι ὁ τόπος. διὸ ὁ πᾶς μᾶλλον ποταμὸς τόπος, ὅτι ἀκίνητος ὁ πᾶς. ὥστε τὸ τοῦ περιέχοντος πέρας ἀκίνητον πρῶτον, τοῦτ᾽ ἔστιν ὁ τόπος. καὶ διὰ τοῦτο τὸ μέσον τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὸ ἔσχατον τὸ πρὸς ἡμᾶς τῆς κύκλῳ φορᾶς, δοκεῖ εἶναι, τὸ μὲν ἄνω, τὸ δὲ κάτω, μάλιστα πᾶσι κυρίως· ὅτι τὸ μὲν ἀεὶ μένει, τοῦ δὲ κύκλου τὸ ἔσχατον ὡσαύτως ἔχον μένει. ὥστ᾽ ἐπεὶ τὸ μὲν κοῦφον, τὸ ἄνω φερόμενόν ἐστι φύσει, τὸ δὲ βαρύ τὸ κάτω, τὸ μὲν πρὸς τὸ μέσον περιέχον πέρας, κάτω ἐστί, καὶ αὐτὸ τὸ μέσον· τὸ δὲ πρὸς τὸ ἔσχατον, ἄνω, καὶ αὐτὸ τὸ ἔσχατον· καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἐπίπεδόν τι εἶναι, καὶ οἷον ἀγγεῖον ὁ τόπος καὶ περιέχον. ἔτι, ἅμα τῷ πράγματί πως καὶ ὁ τόπος· ἅμα γὰρ τῷ πεπερασμένῳ τὰ πέρατα.

Κεφά

k *Locus autem quid ſit perſpicere magnũ quid eſſe, atq; difficile videtur, tũ quod & materiæ, & formæ ſpeciẽ refert, tũ quod rei, quæ trãſfertur tranſlatio in eo, quod continet, quieſcente efficitur. Videtur enim interuallum poſſe eſſe à magnitudinibus, quæ mouentur, diuerſum. Ad quod etiam aer aliquid conducit, qui vacare corpore videtur, ne ſolùm enim vaſis extrema locus videtur eſſe; ſed id etiam, quod ut inane interiectum eſt. Vt autem vas eſt locus, qui poteſt transferri, ita, & locus vas eſt immobile. Ea re itáque, quod mouetur, cùm aliquid mouetur, idque quod intus eſt, locũ mutat, veluti in flumine nauigiũ, ut vaſe potiùs, quàm ut loco, eo, quod continet vtitur. locus enim immobilis vult eſſe. Quocirca vniuerſum flumen magis eſt locus, quoniam vniuerſum eſt immobile.* l *Quãobrẽ locus eius, quod continet, extremum eſt immobile primum. Atque hanc ob cauſam medium vniuerſi, & cõuerſionis extremum, quod ad nos pertinet, hoc quidem ſurſum, illud verò deorſum, maximè propriè omnibus videtur eſſe, quandoquidem illud ſemper manet, orbis autem extremum modo eodem ſemper conſiſtit: quare cùm leue id ſit, quod natura ſurſum fertur, graue quod deorſum, terminus, qui ad medium cõtinet, infra eſt, & ipſum quidem medium: qui verò eſt ad extremum, ſupra eſt, & ipſum extremum.* m *Ob eamq; cauſam locus, idq; quod continet, planum quoddam, & quaſi vas videtur eſſe, ſimul etiam cum ipſa re quodammodo eſt locus, propterea quod termini ſimul ſunt cum eo, quod eſt terminatum.* Text. 40. Text. 41. Text. 42.

CAP.

Loci natura cognitu difficilis.

k *Locus autem quid ſit.*]Loci naturam cognitu, inuentuque difficilem eſſe ait, quia formæ & materiæ ſimilitudinem præſefert: ſimilitudo autem ſæpe numero deceptionẽ parit, vt Plato in ſophiſta monet, tum quia tranſlatio quieſcente, immobilique loco fieri debet, quę immobilitas, atque adeò loci ratio interuallo conuenire videtur. Perſiſtit nihilominus in ſententia aſſeuerans locum eſſe ſuperficiem non quamlibet, ſed immobilem. Quo fit vt tametſi quodlibet vas locus appellari poſſit, & quiuis locus vas dici queat, ampliata nimirum vocabuli ſignificatione, vt locus idem valeat atque continens, tamen, ſi propriè loquendum ſit, non ita ſe res habeat, quia vas aquam, verbi gratia, continens non propriè locus aquæ dicitur, propterea quòd ſimul cum ea mouetur. Qua etiam de cauſa aqua fluminis nauigium circumfluens cùm moueatur, non propriè locus habetur, ſed magis ipſe fluuius, qui immobilis eſt: licet neque hic propriè locus ſit, cùm non primò contineat.

Locus ſuperficies immobilis.

Perfecta loci definitio.

l *Quamobrem locus.*]Proponit iam abſolutam, atque omnibus numeris perfectam loci definitionem, nimirum Locus eſt extremum, ſeu finis corporis continentis, immobilis, primus. Quæ tamen loco nõ in tota ſui ſignificati amplitudine, ſed proprio, & immediato ſolum conuenit. Quo verò pacto ea ſit intelligenda enucleatè à nobis in progreſſu explicabitur. Probat autem Ariſtoteles locum immobilem eſſe teſtimoniis veterum philoſophorum, qui mundi medium idcirco maximè propriè locum infimum dici putabant, & con-

Veteres mundi medium maximè locum putabant.

cauam cœli faciem locum ſuperum, quod hæc in eodem ſitu maneant.

Loci obſcuri explicatio, de qua diſſentiũt interpretes. Porro autem quid ſibi velint ea verba, Terminus qui ad medium &c. non cõſtat inter expoſitores, aliterq; illa Philoponus, Porphyrius, & Simplicius, aliter Themiſtius interpretãtur. Omiſſis tamen controuerſiis videtur Ariſtoteles per terminum, qui ad mediũ cõtinere dicitur, ſignificare ſuperficiem continentem ea corpora, quæ ſuopte ingenio in medium tendunt, videlicet infimam aeris ſuperficiem, quæ globum ex aqua & terra conflatum circundat: medium autem vocare centrum mundi, ad quod grauia deſcendunt, docereque vtrumque horum eſſe infra. Per terminum vero, qui ad extremum continet, deſignare lunæ ſuperficiem, quæ ad extremum cœli verſus nos eſſe dicitur. Itaque eiuſmodi ſuperficiem, extremum vè, ſurſum eſſe.

Cur locus dicatur ſuperficies prima. m *Ob eamque cauſam*] Declarat quo pacto locus dicatur ſuperficies prima, videlicet, quia cùm locus ſit planum quoddam, ideſt, ſuperficies adæquatè reſpondens rei locatæ, cùmque termini vtriuſque, ideſt, tam contenti, quàm continentis corporis, ſimul ſint: conſequens eſt, vt locus ſit ſuperficies contento corpori primùm occurrens.

CAPI

Κεφάλαιον ε.

Ὧι μὲν οὖν σώματί ἐστί τι ἐκτὸς σῶμα περιέχον αὐτὸ, τοῦτό ἐστιν ἐν τόπῳ· ᾧ δὲ μὴ, οὔ. διὸ κἂν ὕδωρ γένηται τοιοῦτο, τὰ μὲν μόρια κινήσεται αὐτοῦ· περιέχεται γὰρ ὑπ' ἀλλήλων. τὸ δὲ πᾶν, ἔστι μὲν ὡς κινήσεται, ἔστι δ' ὡς οὔ. ὡς μὲν γὰρ ὅλον, ἅμα τὸν τόπον οὐ μεταβάλλει· κύκλῳ δὲ κινήσεται· τῶν μορίων γὰρ οὗτος ὁ τόπος· καὶ ἄνω μὲν καὶ κάτω, οὔ· κύκλῳ δὲ, ἔνια. τὰ δὲ ἄνω καὶ κάτω, (καὶ) ὅσα ἔχει πύκνωσιν καὶ μάνωσιν. ὥσπερ δ' ἐλέχθη, τὰ μὲν ἐστὶν ἐν τόπῳ κατὰ δύναμιν, τὰ δὲ κατ' ἐνέργειαν. διὸ, ὅταν μὲν συνεχὲς ᾖ τὸ ὁμοιομερὲς, κατὰ δύναμιν ἐν τόπῳ τὰ μέρη· ὅταν δὲ χωρισθῇ μὲν, ἅπτηται δὲ ὥσπερ σωρὸς, κατ' ἐνέργειαν. καὶ τὰ μὲν καθ' αὑτὰ, οἷον πᾶν σῶμα, ἢ κατὰ φορὰν, ἢ κατ' αὔξησιν κινητὸν καθ' αὑτὸ πού.

τὸ δ',

CAP. V.

ID a itaq; corpus in loco eſt, extra quod aliud corpus eſt, quod ipſum contineat: illud verè non eſt, extra quod nullũ eſt. Quapropter etiãſi aqua eiuſmodi fuerit, partes quidem ipſius mouebuntur, propterea quod alia aliam contineat: vniuerſum verò partim mouebitur, partim non mouebitur: vt totum quidem enim ſimul locum non mutabit, in orbem autẽ mouebitur: hic namque partiũ eſt locus. Nec ſurſum quidem, & deorſum, in orbem autem aliquæ, alia verò ſurſum, & deorſum, quæ denſitatem habent, & raritatem. b Quemadmodũ autem dictum eſt, aliqua ſunt in loco poteſtate, aliqua actu. Quapropter cùm id, quod ſimilium eſt partium, continuum fuerit, partes poteſtate ſunt in loco, cùm autem diuiſum quidem ſit, ſed partes ſe tãgunt, vt cumulus, actu. Et alia quidem per ſe, vt corpus omne, quod aut latione, aut accretione mobile eſt, per ſe alicubi eſt. Text. 43. Text. 44. Text. 45.

Cœlum

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Quænam ſecundum ſe & abſolutè in loco ſint. ID a itaque corpus] Ex tradita loci definitione oſtendere aggreditur quęnam corpora, & quibus modis in loco ſint. Ac primùm docet ea ſecundum ſe & abſolutè in loco eſſe, quę ab alio corpore continentur, ſiquid verò extra ſe aliud corpus non habeat, vt vniuerſum, id non poſſe prædicto modo locum obtinere, immo nec motum ſubire niſi merito partium.

Vocabulo vniuerſi quidnam Ariſtoteles ſignificarit. Quid Ariſtoteles, Vniuerſi, appellatione ſignificare voluerit magna eſt interpretum diſſenſio. Nam Gręci fere omnes ſignificari volunt cœleſtem duntaxat mundum, quem inquiunt ratione partium, ideſt orbium, quibus conſtat, quorum inferiores à ſuperioribus continentur, in loco eſſe; non autem ſecundum ſe totum: cùm extra cœli cõplexum

nullum

nullum ſit corpus. Magnus Albertus & Auerroes deſignati cenſent totam corporei mundi vniuerſitatem, quæ ſimiliter ratione partium, non ratione totius, locum habere poteſt. D. autem Thomas, alijque nonnulli intelligunt primam ſphæram, ſeu primum mobile, quod, Ariſtotelis ſententia nullo ambitur corpore. Atque hæc interpretatio germanior eſt, magiſque conſentiens cum verbis Ariſtotelis, præſertim ijs, quæ de loco actu, & poteſtate paulò poſt ſequuntur. Illa autem verba, Nec ſurſum quidem etc. ſic intelligito: extremæ ſphæræ partes non ita ſe habent, vt aliæ quidem in orbem agitentur, aliæ in ſuperum, aut inferum locum eant; hoc enim ijs tantùm, quæ rarefieri & addenſari poſſunt, conuenit.

Motus ſurſum & deorſum ijs tantùm conuenit, quæ rarefieri, & condẽſari queunt.

Modi, quibus res in loco eſſe poſſunt.
Poteſtate.
Actu.
Per ſe.

b *Quemadmodum autem*] Enumerat modos, quibus res in loco eſſe queunt: nimirum poteſtate, vel actu per ſe, vel ex accidente. Poteſtate dicuntur in loco eſſe partes cuiuslibet continui, quæ ita in eo inſunt, vt ab illo diuiſæ non ſint, diuidi tamen poſſint. Actu verò ſunt verbi gratia eædem partes, cùm ab ſe mutuò diuulſæ fuerunt, ita tamen, vt vna alteram tangat, & in modum acerui contineat. Per ſe, illa quæ ratione ſui in loco ſunt, vt Socrates, vt arbor, vt elementa. Ex accidente, quæ ſunt in eo, quod in loco per ſe eſt; vt animus in corpore, vt color in magnitudine: vel quæ ſunt in loco per aliud, vt cõtinuum non circunfuſum alio corpore, quod merito partium ad modum ante explicatum in loco eſt. Docet ergo Ariſtoteles ſupremam ſphæram non contineri loco per ſe, ſed ex accidente, & per aliud, videlicet partium beneficio: eiuſdem verò partes, quę ſibi inuicem innexę in orbem rapiuntur, in loco eſſe poteſtate duntaxat.

Supremũ cœlum nõ per ſe, ſed ex accidente in loco eſſe.

c *Vniuer*

ὁ δ' οὐρανὸς, ὥσπερ εἴρηται, οὐ πού ὅλος, οὐδ' ἔν τινι τόπῳ ἐστὶν, εἴ γε μηδὲν αὐτὸν περιέχει σῶμα. ἐφ' ᾧ δὲ κινεῖται, ταύτῃ καὶ τόπος ἐστὶ τοῖς μορίοις· ἕτερον γὰρ ἑτέρου ἐχόμενον τῶν μορίων ἐστί. τὰ δὲ κατὰ συμβεβηκὸς. οἷον ἡ ψυχὴ, καὶ ὁ οὐρανός· τὰ γὰρ μόρια ἐν τόπῳ πως πάντα· ἐπὶ τῷ κύκλῳ γὰρ περιέχει ἄλλο ἄλλο. διὸ κινεῖται μὲν κύκλῳ μόνον τὸ ἄνω· τὸ δὲ πᾶν, οὔ πού· τὸ γὰρ πού αὐτό τι ἐστί τι, καὶ ἔτι ἄλλό τι δεῖ εἶναι παρὰ τοῦτο ἐν ᾧ ὃ περιέχει. παρὰ δὲ τὸ πᾶν καὶ ὅλον, οὐδέν ἐστιν ἔξωθεν τοῦ παντός· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ οὐρανῷ πάντα· ὁ γὰρ οὐρανὸς τὸ πᾶν ἴσως. ἔστι δὲ ὁ τόπος οὐχ ὁ οὐρανὸς, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ τι τὸ ἔσχατον, καὶ ἁπτόμενον τοῦ κινητοῦ σώματος πέρας ἠρεμοῦν· καὶ διὰ τοῦτο, ἡ μὲν γῆ, ἐν τῷ ὕδατι, τοῦτο δ' ἐν τῷ ἀέρι, οὗτος δ' ἐν τῷ αἰθέρι, ὁ δ' αἰθὴρ ἐν τῷ οὐρανῷ. ὁ δ' οὐρανὸς οὐκ ἔτι ἐν ἄλλῳ. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, ὅτι καὶ αἱ ἀπορίαι πᾶσαι λύοιντ' ἂν, οὕτω λεγομένου τοῦ τόπου. οὔτε γὰρ συναυξάνεσθαι ἀνάγκη τὸν τόπον, οὔτε στιγμῆς εἶναι τόπον, οὔτε δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ, οὔτε διάστημά τι εἶναι σωματικόν. σῶμα γὰρ τὸ μεταξὺ τοῦ τόπου τὸ τυχὸν, ἀλλ' οὐ διάστημα σώματος· καὶ ἔστιν ὁ τόπος καὶ πού, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ δὲ, ἀλλ' ὡς τὸ πέρας ἐν τῷ πεπερασμένῳ. οὐ γὰρ πᾶν τὸ ὂν ἐν τόπῳ, ἀλλὰ τὸ κινητὸν σῶμα, καὶ φέρεται δὲ εἰς τὸν ἑαυτοῦ τόπον ἕκαστον, εὐλόγως· ὁ γὰρ ἐφεξῆς καὶ ἁπτόμενον μὴ βίᾳ, συγγενές· καὶ συμπεφυκότα μὲν ἀπαθῆ, ἁπτόμενα δὲ, παθητικὰ καὶ ποιητικὰ ἀλλήλων.

καὶ

Cœlum autem, vt diximus, nuſquam eſt totum, neque vllo in loco; ſiquidem nullo corpore continetur, ſed quatenus mouetur, eatenus partibus eſt locus, quandoquidem alia aliã continet: alia verò ex accidenti, vt anima & cœlum. Omnes enim partes quodammodo ſunt in loco, ſiquidem in orbem alia aliam continet, ex quo fit, vt in orbem id ſolùm, quod superũ eſt, moueatur. [c] *Vniuerſum autem alicubi non eſt: quod enim alicubi eſt, & ipſum aliquid eſt, & aliud quid, in quo continetur, oportet eſſe: at extra vniuerſum, ac totum nihil eſt. Ob eamq; cauſam in cœlo ſunt omnia: quandoquidem cœlum vniuerſum fortaſſe eſt. Non eſt autem cœlum locus, ſed cœli aliquid, nempe extremũ, ac terminus quieſcens, qui mobile corpus contingit. Atq; hanc ob cauſam terra, in aqua eſt, hæc in aere, hic in æthere, æther in cœlo, cœlũ nõ vltra in alio.* [d] *Illud verò ex hiſce eſt perſpicuũ, ſi locus hoc modo definiatur, dubitationes omnes diſſolui poſſe: neque enim neceſſe eſt locum ſimul augeri, neque puncti eſſe locum, neque in eodem loco duo corpora, neque corporeum quidpiam interuallum eſſe. Corpus nanque eſt quidquid loci extremis interiectum non autẽ corporis dimenſio. Eſtq; etiam locus alicubi, nõ vt in loco: ſed vt terminus in eo eſt, quod eſt terminatum. Non enim in loco eſt quicquid eſt, ſed corpus mobile.* [e] *Atque etiam in ſuũ quæq; locum ratione optima res fertur. Quod enim deinceps collocatum eſt, & tangit non vi, id eſt, cognatum: ac ea quidem, quæ copulata ſũt, impatibilia ſunt, quæ vero ſe tangunt, viciſſim pati, atque agere apta ſunt.*

Text. 46.
Text. 47.
Text. 48.

C 2 f *Du*

e *Vniuerſum autem*]Hic vniuerſum pro tota corporeæ molis vniuerſitate ſumit;atque non eſſe ipſum per ſe in loco,quia nullum extra ſe corpus vendicat.Quo fit inquit vt cœlum omnia ambitu ſuo coercear,tanta molis amplitudine, vt propemodum vniuerſi nomen ſibi arroget,quatenus cætera corpora illius comparatione parum habent momenti.

Locus corporum ſublunarium non eſt cœlum, ſed eius concaua ſuperficies.

Non eſt tamen ſublunarium corporum locus cœlum ipſum,ſed caua eius ſuperficies,eatenus immobilis,quatenus in gyrum ſic torquetur, vt ſecundum ſe totam non alio migret.Nec item,inquit,eiuſmodi ſuperficies proprius,ac proximus inferiorum corporum locus habetur,ſed communis,ac remotus.Namque excepto igni,qui lunari globo proximè cohæret,ſingula alium peculiarem,ſibique proprium locum ſortiuntur. vtique terra in aqua eſt,aqua in aere,aer in igni,ignis in prima cœli ſphæra,alij orbes in ſuperioribus vſque ad extremum qui vt nullum iam ſupra ſe habet,ita in loco actu non eſt.

Reſponſio ad argumēta,quæ locum tollebant.

d *Illud vero ex hiſce.*]Perſpecta loci definitione facile eſſe inquit argumēta,quę ipſum è medio tollere videbantur,diſſoluere.Reſpondet igitur ordine retrogrado, vel potius ex ijs quæ hactenus docuit,reſponſionem petendam vult.

Ad 6.

Imprimis quod ab 6. attinet, non oportere locum propriè augeſcere,cùm locus non ſit corpus,& incrementū ſolis corporibus propriè conueniat.Itaque dum corpus loco contentum augeſcit,ſimul etiam corpus circumfuſum,vt aer,vel aqua cedit,eoque cedente caua ſuperficies ipſi inhærens maior fit, atque ita per accidens locus augetur.

Ad 2.

Ad 2.ſuperficiem, lineam, & punctum non transferri aliò per ſe,ſicuti corpora,ſed tantummodò ex accidente, ideoque ſolis corporibus conuenire in loco eſſe.

Ad 1.

Ad 1. locum non eſſe corpus, nec conſtare tribus dimenſionibus; ſed eſſe ſuperficiem longitudine tantum,ac latitudine præditam.

Ad 3.

Ad 3.locum non habere magnitudinem; cùm neque ſit corpus, neque corporeum interuallum, quale veteres fingebant.

His non obſtat quod locus dicitur æqualis rei contentæ, vt enim annotauit Magnus Albertus, & Auerroes commen.77.huius libri,duplex eſt æqualitas, altera dimenſionis, altera continentiæ. Aequalitas,dimenſionis eſt,qua vnum ſecundum omnes dimenſiones,longitudinem videlicet latitudinem,& profunditatem alteri adæquatur. Aequalitas continentiæ eſt qua vnum alteri æquale eſt ſecundum longitudinem & latitudinem duntaxat.Igitur prior æqualitas ſolis corporibus conuenit,poſterior autem loco aptatur, qui extremæ ſuperficiei rei contentæ ex æquo reſpondet,ſimulque cum ea exiſtit.

Ad 5.

Eſtque etiam. Ad quintum reſpondet non omnia, quę in rerum natura exiſtunt, in loco eſſe,ſed quædam eſſe tantummodò in alio vt terminum,ſeu finem in eo quod terminatur,finiturvè.Eſt autem re vera locus in locante tanquam in ſubiecto.Nec oportet omnia quæ ſunt in loco eſſe,cum ſolis corporibus conueniat circunſcribi loco

Ad 4.

Ad quartum,cuius hic mentionem omiſit Ariſtoteles,dicendum eſt locum prout vim rei conſeruatricē habet,ad efficientem cauſam pertinere.

Cur grauia & leuia ſuapte vi in propria loca tendant.

e *Atque etiam.*]Exponit quamobrem corpora grauia,& leuia ſuopte ingenio in proprium locum ferantur Cauſam verò ait eſſe,quia quodlibet naturæ ſocietate coniunctum eſt cum eo quod naturali ordine deinceps ſequitur, & quod nulla vi adhibita, ſed ſponte ſua tangit,vt aer cum igni.Commonefacit autem nō eodem pacto ſe rem habere in prædictis corporibus,quo in partibus alicuius totius:hæ namque ita implicitam cognatamq; naturam obtinent,vt in ſe mutuò non agant,intellige actione per ſe ad interitum ducente,illa verò ſine diſcrimine viciſſim agant,& patiantur. f In

καὶ μένει δὲ φύσει ἕκαστον ἐν τῷ οἰκείῳ τόπῳ
οὐκ ἀλόγως· καὶ γὰρ τὸ μέρος τοῦτο ἐν
ὅλῳ τῷ τόπῳ, ὡς διαιρετὸν μέρος πρὸς ὅλον
ἐστίν, οἷον, ὅταν ὕδατος κινήσῃ τις μόριον, ἢ
ἀέρος. οὕτω δὲ καὶ ὁ ἀὴρ ἔχει πρὸς ὕδωρ· οἷον
ὕλη γάρ τι δὲ, ἄλλο τὸ μὲν ὕδωρ ὕλη ἀέρος,
ὁ δὲ ἀὴρ οἷον ἐνέργειά τις ἐκείνου· τὸ γὰρ ὕδωρ
δυνάμει ἀήρ ἐστιν· ὁ δ᾽ ἀὴρ δυνάμει ὕδωρ
ἄλλον τρόπον. διοριστέον δὲ περὶ τούτων ὕστερον.
ἀλλὰ διὰ τὸν καιρὸν ἀνάγκη μὲν εἰπεῖν.
ἀσαφῶς

f *In ſuo etiam quicque loco nō ſine ratione naturaliter quieſcit.Hac enim pars in toto loco eam habet rationem, quam ſeparata pars ad totum;vt cùm aqua aut aeris particulam quis mouet.Sic verò & aer ad quam ſe habet, quoniam alterum materia vim obtinet, alterum forma: aqua quidem aeris, aer autem quaſi cuiuſdam illius actus: aqua enim poteſtate eſt aer, & aer poteſtate aqua alio modo. Sed poſt de his diſſerendum erit,nunc per occaſionem neceſſario dicendum fuit.* Text.49.

Quod

ἀσαφῶς δὲ νῦν ῥηθὲν, τότ' ἔσται σαφέστερον. εἰ οὖν τὸ αὐτὸ ἡ ὕλη, καὶ ἡ ἐντελέχεια· ὕδωρ γὰρ ἄμφω· ἀλλὰ τὸ μὲν δυνάμει, τὸ δὲ ἐντελεχείᾳ· ἔχοι ἂν ὡς μέρος πως πρὸς ὅλον. διὸ καὶ τούτοις ἁφὴ ἐστί· σύμφυσις δὲ, ὅταν ἄμφω ἐνεργείᾳ ἓν γένωνται. καὶ περὶ μὲν τόπου, καὶ ὅτι ἔστι, καὶ τί ἐστιν, εἴρηται.

Κεφά

Quod verò obſcurè dictũ eſt, dilucidius tunc erit. Si igitur idẽ sũt materia, & actus (vtrũq; enim aqua eſt, ſed vnũ poteſtate, alterũ actu) eam profectò rationem, quam pars ad totum, quodammodo habebit. Quare & ſe tangunt: copulata autem erunt, cùm vtrunque actu vnum fuerit. Ac locum quidem eſſe, & quid ſit dictum eſt.

CAP.

Cur corpora in propriis locis quieſcant.

Aqua reſpectu aeris obtinet rationem materiæ, Cur,

f *In ſuo etiam.*] Rationem affert cur vnunquodque in ſua natiua ſede quieſcat: nimirum, quia ad illam tendit, ſicuti pars auulſa ad ſuum totum, vt pars aquæ ad aquam. Atque ita quemadmodum pars toti adhæreſcit, ita corpus vbi ad locum peruenit conſiſtit. Habere autem ſeſe corpus locatum, vt partem comparatione loci, locum verò vt totum, ex eo oſtẽdit, quia aqua v. g. eſt vt materia aer, verò vt actus & forma. At materia rationem partis obtinet, forma rationem totius, quia totum abſoluit, & perficit. Sed cur, dicet quiſpiam, aqua reſpectu aeris veluti materia eſt, quia inquit eſt in potentia, vt ex ea aer gignatur. Hoc autem, vt intelligas, aduerte, cum intereunte re minus perfecta, alia perfectior generatur, vt ex embrione homo, tunc dici corruptionem ſecundum quid, generationem verò ſimpliciter. Cum autem perfectiori corrupta, imperfectior generatur, conuerſa vice generationem ſecundum, quid, corruptionem ſimpliciter nuncupari. Quoniam igitur tam aer reſpectu aquæ, quàm omnia ſuperiora elementa comparatione inferiorum, vt altiorem ſedem, ita & eminentiorem dignitatis locum vendicant, ideo aqua dicitur in poteſtate eſſe, vt ex ea gignatur aer, non ita verò contrà.

* * *

c 3 QVÆ

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

QVAESTIO I.

RECTE NE ARISTOTELES loci naturam explicarit.

ARTICVLVS I.

OBIICITVR CONTRA LOci definitionem ab Ariſtotele traditam.

Prima obiectio. Contra ea,quæ Ariſtoteles proximis capitibus de loco ſcripſit, hæc opponuntur.Primò.Loci proprium eſt corpora ad ſe allicere, allecta fouere,ac conſeruare,vt conſtat ex ijs,quæ tradit Ariſtoteles hoc in libro, text. 40.48.& 49.& lib.de hiſtoria animalium c.28.& 29.Theophraſtus lib. 2. de cauſis plantarum c.9.& Ptolemæus in 2.tractatu Quadripartiti:at ſuperficies cùm ſit quantitas,nullam habet alliciendi,aut conſeruandi vim, vt aduertit Commentator ad text.84.huius libri.Non eſt igitur locus ſuperficies; ſed potiùs qualitas,quæ eiuſmodi officia præſtet.

2.obi. Deinde.Turris immota,flatu venti aliam atque aliam induit ſuperficiem; cymba etiam cùm ſecundo amne labitur interdum eandem aquæ ſuperficiem ſe attingentem ſeruat;ergo ſi locus eſt ſuperficies,res non mota mutat locum,res mota locum non mutat;quo quid abſurdius?

3.obi. Præterea.Superficies continens rem locatam inhæret in corpore circunfuſo,& ex conſequenti eo modo, ſaltem ex accidente, mouetur; ergo fieri nequit vt locus ſit ſuperficies; alioqui locus eſſet mobilis, cuius oppoſitum docuit Ariſtoteles.

4.obi. Rurſum.Locus eſt ſuperficies?ergo vbi plures erunt ſuperficies, erunt & plura loca;& vbi vna,vnus duntaxat; quod tamen non videtur concedendum: ſequeretur enim vnum locatum, vti lignum, cuius altera pars aquis merſa eſt,altera extat,duobus in locis ſimul eſſe;quia gemina ſuperficie concluditur,vna aquæ,altera aeris;Item duo corpora, ſi diuina virtute ſe penetrent,& eadem attigua ſuperficie contineantur,eſſe vnum duntaxat locatum, quorum neutrum veritati congruit.

5.obi. Item.Sicut Angelus propriè loco mouetur,ita propriè in loco eſſe debet; non eſt autem in ſuperficie;non eſt igitur ſuperficies locus. Aſſumptio probatur;quia cùm Angelus ſit expers materiæ, conſentaneum non eſt, vt rei materiatæ ſuperficie cohibeatur. Magiſter in 1. d.37. Henric. quodlib. 4. q. 7. Alenſis 2. p. q.35. D. Tho. 1.p.q.53. art.1.

6.obi. Ad hæc.Corpus Chriſti in ſacra Euchariſtia continetur ſuperficie, quæ ante conſecrationem inerat materiæ panis;& tamen non eſt in ea vt in loco; ergo non omnis ſuperficies continens eſt locus.

Tum,

7. obi. Tum, Si lapis abſque omni quantitate diuinitus conſeruetur, manebit nihilominùs in loco: cum negari non poſsit alicubi eum eſſe: & tamen locus non erit illi æqualis; quia æqualitas eſt relatio inter corpora affecta quantitate: Non igitur locus eſt æqualis locato.

8. obi. Poſtremò. Summa ſphera, cùm propriè moueatur, non poteſt non eſſe in loco; & tamen ex Ariſtotelis ſententia non continetur alio corpore, ergo non omne, quod eſt in loco, ab alio circunſcribitur: ex quo ſequitur locum non eſſe ſuperficiem continentem.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

Mirandula li. 6. de Examine vanit. c. 4.

De natura loci variæ opiniones.

IN hac controuerſia de loco, duo potiſsimùm ſunt, quæ maiorem explicationem deſiderant. Alterum, quæ ſit loci natura, & eſſentia; alterum, qua ratione locus ab Ariſtotele immobilis dicatur. Quod ad primum attinet, multiplices de eo quondam fuêre, atque etiam nunc vigent Philoſophorum opiniones, quas commemorat D. Thomas opuſculo 52. Albertus Magnus, Auerroes, & Themiſtius hoc in libro, Auicenna 2. Sufficientiæ capite 6. alijque nonnulli. Igitur Stoici, & ex Academicis quidam arbitrati ſunt locum eſſe ſpatium, quod à corpore occupatur, quale eſt id, quod inter cauũ vaſis interiacet. Idemque viſum fuit Stratoni Lampſaceno, Syriano, Galeno, & Philopono. Verùm hanc ſententiam non eadem omnes via ſecuti fuêre. Quidam enim eiuſmodi ſpatium verum ens & poſitiuum, ac reale eſſe opinati ſunt, quos ſuperiùs Ariſtoteles refutauit. Alij aſſeruerunt non eſſe ens reale, ſed quippiam imaginarium; quod nimirum ſola mente concipimus, longum, latum, ac profundum, aptum vt per alternationem, & ſucceſſum corpora recipiat, aptum, inquam, non per aliquam potentiam, quę in ipſo hæreat, ſed quæ in corporibus viciſsim ſubeuntibus inſideat. Atque hæc opinio in hunc poſteriorem modum explicata nonnullis optimæ notæ auctoribus vehementer placet, fortaſſeque à nullo hactenus ſatis firmis rationibus profligata eſt, licet eam quoque Ariſtoteles improbarit dum ſtatuit locum eſſe ſuperficiem ambientis corporis.

Opinio Stoicorum, & Academicorum. Stratonis. Syriani. Galeni. Philoponi

Conſule Philoponum in ſua digreſsione de loco, Themiſtium ad tex. 36.

Lege Auicennam 2. ſuff. c. 6. Scaligerum exercit. 5. in Card.

Confutata à Ariſtotele.

Ea igitur omiſſa, nonnulli è poſterioribus Peripateticis, è quibus eſt Scotus in quodlibetis q. 11. autumant locum non eſſe propriè ſuperficiem, ſed relationem continentis ad rem contentam, ſuperficiem verò importari à loco tanquam materiale quid ipſius, ab huiuſmodi relatione connotatum. Verùm non rectè ſentiunt, nec Ariſtotelicè. Primùm, quia affectiones, quæ loco, qua locus eſt, accommodantur, vt eſſe æqualem, plenum, vacuum, aliæque huiuſmodi, non in relationem, ſed in ſuperficiem competunt. Secundo, quia vbique Ariſtoteles locum definit eſſe ſuperficiem. Non eſt autem veriſimile nunquam ab eo ſecundum propriam eius rationem fuiſſe definitum

Opinio Scoti, & aliorum.

Impugnatur.

Vera igitur, & Ariſtotelica ſententia eſt locum propriè eſſe ſuperficiem, etſi negandum non ſit conuenire illi, vt quippiam connotatum, relationem continentis

D. Damaſ. in Phyſicis ca. 10.

Vera & Ariſtotelica ſententia de natura loci.

ARTICVLVS III.

DILVTIO EORVM, QVAE IN *primo articulo obiecta fuere.*

Duplex acceptio loci.

Reliquum eſt vt ea, quæ articulo primo obiecta ſunt, diluamus. Pro explicatione primi annotandum eſt (quod præter alios aduertit Ferrarienſis.q.1.huius libri) locum dupliciter ſumi; vel Mathematicè, vel Phyſicè. Priori modo eſſe ſolam ſuperficiem, nec vllam vim allicientem, aut conſeruantem obtinere. Poſteriori eſſe item ſuperficiem, non tamen ſolam ac nudam; ſed affectam qualitatibus ad tuenda corpora idoneis, quarum merito naturalis locus corpora ad ſe allicit, vt finis, eademque efficienter

Refellitur Ianduinus.

conſeruat, ac fouet. Quare minimè aſſentimur Ianduno, qui q. 5. huius lib. in eam abiit ſententiam, vt dixerit ſuperficiē eſſe quaſi loci materiam; virtutem autem conſeruādi rem locatam eſſe tanquam formam. Namque etſi naturalis locus hæc duo vendicet; eius tamen propria ratio & forma, eſt

Propria ratio loci.

ſuperficies; vt articulo ſuperiori ex Ariſtotele oſtendimus. Reliqua verò conſectaria tantùm illius ſunt, & veluti cōnotata; nempe relatio diſtātiæ, relatio æqualitatis, virtus conſeruandi rem contentam, aliaque eiuſmodi.

Dilut. 1.

Quare ad argumētum dicimus etſi loco naturali conueniat vis conſeruandi, quæ ad qualitatis categoriam pertinet, non debere proinde locum qualitatem cenſeri; cùm eiuſmodi virtus ad formalem eius rationem non attineat. Hîc tamen aduertes cùm loco naturali conſeruatrix virtus attribuitur, id non ita accipiendum quaſi eiuſmodi virtus in ſola ambientis corporis ſuperficie inhæreat, aut ab ea, vt à primario fonte ad rem locatam permanet. Re enim vera non ita eſt, tum quia ſuperficies, vt proximum argumentum rectè aſſumebat, & aduertit Commentator nullam habet efficientiam; tum quia id, quod præcipuè rem in naturali loco conſeruat, eſt influxus per intermedia corpora è cœlo deriuatus. Itaque eatenus naturalis locus habere vim conſeruandi dicitur, quatenus dum corpus intra eius cauitatem, & complexum cohibetur, conſeruatrices qualitates meliùs recipit.

Virtus loci cōſeruās rem locatam.

D.Th.opuſ.52.

Superficies nullam efficiendi vim poſſidet.

Ad 2. dicendum nihil abſurdi eſſe, quod res immota locum mutet, dummodò non mutet ſitum, & vbi; & quod res mota non mutet locum; dummodò alium ſitum, aliudque vbi acquirat; quod in propoſitis exemplis accidit. Nam dum turris in eodem ſpatio perſiſtit, ſemper eundem ſitum, idemque vbi retinet; ac dum cymba diuerſas partes interfuſi ſpatij decurrit, diuerſum ſitum, & vbi comparat; vt ex iis, quæ ſuperiori lib. docuimus, perſpicuum eſt. Adde etiam rem non motam locum mutare, & viceuerſa rem motam locum non mutare, ſi locus ſumatur pro ſola ſuperficie continente ſine reſpectu ad imaginatiam; non autem, ſi vna cum ea ſpectetur: nec eſſe abſurdum variari locum priori modo ſine motu, etſi ad vulgi ſenſum nulla omnino loci mutatio abſque motu dati poſſit. Atque hinc patet tertij argumenti ſolutio; licet enim ſuperficies continens in ſe præcisè conſiderata per accidens moueri queat; eſt tamen prorſus immobilis ſi vnà cum imaginarij ſpatij ſuperficie accipiatur.

Dilut. 2.

Quo pacto res immota locū mutet, res mota non mutet locum.

Dilut. 3.

Ad 4. nihil vetare, quominùs vnum, idemque corpus duabus ſuperficie- Dilut. 4.

bus locum vnum efficientibus contineatur; qui tamen locus non ſimpliciter,ſed aggregatione vnus ſit. Si verò duo corpora virtute diuina ſeſe permeent,& vna,eademque ſuperficie circuntegantur, duo locata appellanda erunt,propterea quod in adiectiuis quale eſt locatum,ſi ſuppoſita denominata ſint plura, licet forma vna tantum ſit; multiplicatur tamen denominatio; quemadmodum ſi eadem numero albedo poneretur in pluribus lapidibus,nihilominùs plura alba adiectiuè dicerentur.

Dilut.4.

Multiplicatis ſuppoſitis multiplicantur adiectiua etſi forma vna ſit.

Ad 5. Angelum non exiſtere in loco circunſcriptiuè, de qua exiſtentia locutus eſt Ariſtoteles;ſed definitiuè; ac propriè quidem moueri,non phyſico motu,qui eſt actus corporis;ſed ſpiritali, qui duntaxat in ſubſtantias à materiæ concretione liberas competit. Huiuſmodi porro motum non ad corporum ſuperficiem tendere; ſed ad vbi, quod eſt idem cum ſubſtantia Angeli,vti ſuperiùs diximus.

Dilut.5.

Quis ſit terminus motus localis Angeli.

Ad 6. Etſi corpus Chriſti ſub ſpecie panis contineatur; non tamen in ea eſſe vt in loco circunſcriptiuo,quia non quælibet ſuperficies, qua corpus ambitur locus circunſcriptiuus eſt; ſed ea tantùm, quæ corpori contento adæquatur, commenſuraturque; ita videlicet, vt quælibet eius pars parti corporis contenti, tota toti corpori reſpondeat. Quod in diuino Euchariſtiæ myſterio non accidit,in quo totum Chriſti corpus ſub panis ſpecie, & ſub qualibet ipſius ſpeciei parte continetur,vt Concilium Trid.ſeſsione 13. cap.3. docet. Qui eſt modus exiſtendi in loco definitiuè. Quanquam propriè loquendo nec definitiuè eſt corpus Chriſti in ſpeciebus ſacræ Euchariſtiæ,ſiquidem ita eſt ibi,vt ſit etiam alibi, ac proinde non propriè definitur ipſo ambitu ſpecierum.

Dilut.6.

Concil. Trid.

D. Tho.3. p q. 76.a.5. Alenſis 4.p.q.10.méb. 9. AEgidius a:heor. 9. alij docto.in 4. d. 12.

Dilut.7.

Ad 7.reſpondet Caietanus 1.p.quæſt.52. art. 1. huiuſmodi corpus amota quantitate nullibi fore.Potiùs tamen dicendum ſi diuinitus in eodem ſitu conſeruetur (quod an fieri poſsit,non eſt huius loci diſquirere) manſurum in loco, non qualem Ariſtoteles definit; ſed qui ad eum reuocari debeat: adhuc enim circunfuſum erit ambiente ſuperficie, non ita tamen vt inter ea ſit mutuus contactus,quem Ariſtotelicus locus requirit, quemque relatio propria æqualitatis comitatur. Vltimum argumentum difficultatem attingit de loco ſupremi cœli,de qua ſeparatim à nobis diſputandum eſt.

QVAESTIO II.

VTRVM SVPREMVM COElum in loco ſit.

ARTICVLVS I.

DIVERSÆ PHILOSOPHOrum ſententiæ.

IN hac controuerſia ſupremi cœli appellatione primum mobile intelligi debet,quod tametſi re vera Empyreum cœlum ſuprà ſe habeat,vt Theologi doctores ex D. Baſilio, Athanaſio, Damaſceno, Chryſoſtomo, Theophilacto, Strabo, & Beda, communi conſenſu aſſerunt; tamen ſecundum Ariſtotelem,vetereſque philoſophos nullo alio corpore continetur; vnde iuxta

D. Tho. 1. p.q. 66.art.3. Alenſis 2.p. q. 51. memb. 1. Albertus M. in tract. de qua-

Quid nomine ſupremi cæli hoc loco intelligatur.

iuxta ipſorum doctrinam, de eius loco non parua diceptatio eſt. Enim verò cùm re ipſa moueatur, locum requirit, rurſuſque idem cùm ambiente careat ſuperficie, quonam pacto locum habere poſsit non apparet. Hæc igitur difficultas multis occaſionem dedit ab Ariſtotele deciſcendi exiſtimandique rectiùs ſenſiſſe veteres, qui locum interuallum fecere. Verùm his omiſsis Alexáder, vt Simplicius refert, exiſtimauit cœlũ neutiquam in loco eſſe: quia vel eſſet in loco per ſe, vel ex accidẽte: actu vel poteſtate; quorum nullum cõpetere ei videtur. Nam quod nec per ſe, nec actu ſit in loco probauit Ariſtoteles cap. 5. huius libri tex. 45. Quod autem non ſit ex accidente, inde patet, quia neque accidens eſt, neque pars alterius in loco exiſtentis. Quod denique nec poteſtate, ex eo concluditur; quia non repugnaret eam poteſtatem ad actum reduci, ſicque poſſet aliquando ſupremum cœlum actu in loco eſſe, atque adeò ab alio corpore contineri. Hæc tamen ſententia Peripatetico dogmati aduerſatur, vt facilè perſpiciet qui textum illum proximè citatum legerit, vbi Ariſtoteles diſertis verbis edocet cœlum eſſe in loco per accidens. Intelligit autem cœli nomine primam ſphæram; cùm ex eo probet non eſſe per ſe in loco, quia nullo alio corpore ambitur. Ad rationem verò Alexandri dicendum eſt non omne, quod per accidens in loco eſt, vel partem, vel affectionem eſſe alterius in loco exiſtentis, vt progreſſu patebit.

tuor cœx. q. 4. art. 15 Vaa ſicus in ſua ſum. lib. 4. alij doct. in 2. d. 2.

Opinio Alexandri.

Eius argum.

Aduerſatur Ariſtoteli.

Reſpõdetur ad argum. Alex.

Gilbertus Porretanus libro de ſex principiis in explicatione categoriæ, vbi, credit, vti eum M. Albertus interpretatur, locum vltimi cœli eſſe conuexam eius ſuperficiem. Sed hoc etiam placitum haud obſcurè contradicit Ariſtoteli hoc in libro cap. 4. tex. 35. affirmanti locum eſſe quid diuerſum à re locata, eique extrinſecus circunfundi. Nec Gilbertus cenſuit prædictam ſuperficiem verè ac propriè locum eſſe; ſed vtcunque pro loco haberi poſſe; cùm ibidem pauló inferiùs hæc verba ſubiecerit. Si globum illum extimũ conceſſuri ſumus in loco eſſe, diffiteri non poterimus, quin aliquod præterea corpus ſit, in quo cœli facies extrema coerceatur. At enim præterea nihil eſt. Igitur nec in loco globus is fuerit.

Opinio Gilberti.

Auem Pace, & Alpharabius, itemq; Auerroes hoc in libro com. 43. (quorum ſententia non diſplicet M. Alberto tract. 1. cap. 13. & Ianduno quæſt. 9.) opinantur locum ſupremi orbis eſſe mundi centrum, propterea quod per id res habet locum, per quod immobilitatem & ſtabilitatem. At ſupremus orbis ratione centri vt docet Ariſtoteles lib. 8. huius operis cap. 9. tex. 76. quodammodo immobilis eſt: quatenus ita circa ipſum voluitur, vt ſecundum ſe totum non mutet locum. Item, quod eodem recidit, quia non aliorſum demigrat, nec temerè vagatur; ſed æqua ſemper ab eo diſtantia in gyrum vertitur. Quo ſpectat illud Manilij 1. Aſtronomicon cap. 1.

Sententia Arabum, quibus alij quoque ſuffragantur.

Arg. quod centrum ſit locus cœli.

Quod niſi librato penderet pondere tellus,
Non ageret curſus mundi ſubeuntibus aſtris,
Phœbus ad occaſum, & nunquam remearet ad ortus,
Lunavè ſub merſos regeret, per inania curſus.

Manilius.

Confirmant etiam hanc opinionem ex eo, quia is debet exiſtimari locus cuiuſque corporis, qui eius lationi per ſe cõuenit, eidemque ſpeciem, &

 diſtin

Definitio motus recti, & circularis. diſtinctionem tribuit. At latio cœli circularis eſt: hæc autem ſumit ſpeciem à medio, ſeu centro, per idémque, vti per ſuum terminum, diſsidet à motu recto. Cui rei argumento ſunt vtriuſque motus definitiones. Rectus enim definitur, quo ſurſum, vel deorſum itur: circularis, qui circa medium fit; vt conſtat ex 1. libro de cœlo cap. 2, text. 5.

Improbatio ſuperioris ſententiæ. Nihilominus hi etiam Philoſophi à varietate aberrarunt ſiue acceperint centrum pro puncto in media mundi vniuerſitate ſito, quod paribus à cœli circunferentia radijs attingitur; ſiue pro terra, quæ cum item mundi medium occupet, & ad vniuerſum cœli complexum inſtar puncti habeat, centrum quoque dici conſueuit. Non enim aut puncto, aut terræ, proprietates loci competunt reſpectu cœli: videlicet continere, contingere, proximum eſſe & æquale loquato, aliæque eiuſmodi. Deinde, quia ſi cœlum ideo per centrum in loco eſſet; quia illius gratia ſtabilitatem quodammodo ſortitur; non minùs etiam per polos in loco eſſe perhiberetur; cùm eorum quoque reſpectu non minùs, quàm centri, conſtantiam & ſtabilitatem aſſequatur. Item quia qua ratione cœleſtis globus haberet centrum pro loco, eadem haberet ignis, & totus ille aëris tractus, qui eadem, qua cœlum, vertigine circa centrum voluitur. Cùm tamen conſtet alium eſſe locum ignis & aëris; nimirum concauum lunæ, & concauum ignis. Accedit quod cap. 5. huius libri, text. 45. docuit Ariſtoteles ſupremum cœlum eſſe in loco per accidens, quod ei comparatione centri nullo pacto conuenit. Nec ſatisfaciunt qui reſpondent cœlum dici ab Ariſtotele eſſe in loco per accidens, non quidem ratione centri; ſic enim (ex eorum ſententia) per ſe in loco eſt; ſed quatenus terram ambit, quæ per ſe continetur loco, videlicet aëris, & aquæ ſuperficie; atque ita huiuſcemodi locum cenſeri ex accidente conuenire cœlo. Non inquam ſatisfaciunt; quia cùm Ariſtoteles capite proximè citato locum ſupremi cœli inueſtigaſſet, vnum duntaxat inuenit modum exiſtendi in loco, qui verè ei poſſet attribui; nimirum per accidens, ac merito partium. Quare non obtinet ſupremum cœlum duplicem locum, nec ſe habet ad centrum, vt ad locum per ſe, & ad locum terræ, vti ad locum ſibi per accidens congruentem. Accedit quod ſi Ariſtoteles duplicem hunc locum reſpectu cœli comprobaſſet; vtique eius, qui per ſe illi conuenit, mentionem feciſſet.

Terra inſtar puncti comparatione cœli.

Ignis eodem circumactu cũ cœleſti globo fertur.

Ariſtoteles vnum duntaxat modũ exiſtendi in loco attribuit ſupremo cœlo.

Solutio argumentorum ſuperioris ſententiæ. Igitur ad argumenta, quibus aduerſarij vtebantur, facilè reſpondetur. Ad primum neganda eſt maior propoſitio. Non enim per id res locum habet, per quod conſtantiam, & immobilitatem; ſed per id, quo, vt primo rei ambientis termino, circunſcribitur. Ad ſecundum concedenda eſt maior, neganda minor. Licet namque motui cœli per ſe competat circa centrum effici: non tamen centrum ipſum ſpeciem, aut diſtinctionem ei confert; ſed terminus, ad quem per ſe tendit, quique per ipſum comparatur: tametſi, quia eiuſmodi terminus ad centrum mundi ordinem habet, ſoleat motus circularis cœli definiri per reſpectum ad centrum. Qua de re 5. huius operis, & 1. de cœlo planiùs, ac pleniùs.

Centrum non confert ſpeciẽ diſtinctionem vè circulari motui.

ARTI

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN PROPOSITA dubitatione ſenſiſſe videatur.

EXponamus igitur quid in hac controuerſia ſecundum Peripateticam doctrinam veriſimilius appareat. Sanè Ariſtoteles capit. 5. huius libri ſtatuit cælum eſſe in loco ex accidente, ac beneficio partium, vt non ſemel diximus. Verùm quidnam hiſce verbis ſignificare voluerit, dubitatio eſt, augétque difficultatem, quod haud ſatis inter expoſitores conſtet num cæli appellatione totum mundum Æthereum ex ſphæris cæleſtibus conflatum, an ſupremum tantùm orbem deſignarit. Simplicius, & Themiſtius priorem explicationem ſequuntur, aiuntque propterea cælum apud Ariſtotelem eſſe in loco per accidens, ac merito partium; quia ſphæræ, quæ illius partes ſunt, ita ſe habent, vt vna in alia vſque ad ſupremam contineatur; additque Themiſtius ſupremum cælum ratione proximi orbis, quem caua ſuperficie tangit, in loco eſſe. Vltimus, inquit, circulus, qui inerrabilis dicitur, vt pote arcens, & continens cæteros, ſimpliciter in loco non eſt, ſed penes interna, quæ ambit. Tangit enim orbem Saturni, & quodammodo continetur; penes externa autem omnino expers eſt loci.

Supremum cęlum Ariſtoteli eſſe in loco per accidens.

Quid ſit eſſe per accidens in loco interpretatio Simplic. & Themiſtij.

Diuus Thomas in commentarijs eiuſdem capitis, & opuſc. 52. & quodlib. 6. art. 3. Heruæus, quodlib. 10. quæſt. 7. Ferrarienſis q. 2. huius libri, alijque nonnulli appellatione cæli ſupremum tantummodo intelligunt, aiuntque dici illud ab Ariſtotele contineri loco per accidens, & ratione partium; quia partes, quibus conſtat, licet inter ſe continuatæ ſint; tamen vnaquæque in altera ſibi cohærente, vt in loco ineſt, dum aliæ alias in orbem continent, & aliæ ſequuntur, aliæque antecedunt: ſed enim quia nihil in eo, cui continuatur, tanquam in loco actu eſſe poteſt, non eſſe eiuſmodi partes (atque adeò neque cælum ipſum) tanquam in loco actu, ſed poteſtate, quatenus vnaquæque ita continetur in alia, vt ſi diuiderentur, eſſet in ea tanquam in loco actu, ac per ſe. Nec obſtat, quod cælum, cùm ab interitu alienum ſit, re ipſa diuidi nequit; ſat enim eſt, vt Ferrarienſis hoc loco ait, non repugnare illi diuiſionem, ſi ſpectetur abſolutè, prout eſt affectum quantitate.

Explanatio D. Tho. eiuſque ſectatorum.

Cur ſupremũ cælum perhibeatur eſſe per accidens in loco.

Cur partes cæli dicantur eſſe in loco non actu, ſed poteſtate.

Sanè verò quòd Ariſtoteles nomine partium, ſubiectas primo orbi ſphęras non intellexerit, átque adeò, quod de ſupremo tantùm cælo fuerit locutus, argumento eſt, quod in tota illa diſputatione de loco nullam ſphærarum mentionem interpoſuit. Deinde, quia perſpicuis verbis ſanxit partes cæli eſſe quodammodo in loco; quod de inferioribus ſphæris reſpectu ſuperiorum haud quaquam dixiſſet; cùm illæ in his non quodammodo, ſed propriè ac ſimpliciter, vt in loco inſint. Tertio, quia non ob aliam cauſam eam attulit partitionem, qua quædam in loco actú, alia poteſtate eſſe perhibentur, niſi vt doceret partes vltimi cæli non actu, ſed potentia in loco eſſe, vt paulò ante explicuimus.

Hæc ſententia videtur ad Ariſtotelis mentem propiùs accedere, quam proinde nos vt magis Peripateticam tuemur, etſi non eamus inficias mo-

dum illum exiſtendi in loco ratione partium improprium eſſe. Quod fortaſſe Alexandrum mouit, vt ſupremum cælum in loco eſſe abſolutè negarit. Sed vrget vltimum primi articuli argumentum. Suprema ſphæra actu, propriéque mouetur, vt pote cuius latio cæteris dignitate, & effectu præcellit. Igitur actu, ac ſimpliciter in loco eſſe debet. Deinde illud, quia nobiliſsimo corpori, quale eſt primum mobile, debetur nobiliſsimus modus exiſtendi in loco; at contineri loco poteſtate & ratione partium, eſt imperfectè, ac diminutè in loco eſſe. Quare alius modus exiſtendi in loco ſupremæ ſphæræ quærendus eſt. Occurrendum tamen, vt aliquid actu, ac propriè lationem ſubeat, non oportere, vt alio corpore ambiatur, locumvè comparet; ſed vt acquirat aliud, atque aliud vbi; quod etiam in ſpatio vndique inani acquiri poſſe ex dictis conſtat. Item, vltimæ ſphæræ conuenire nobiliſsimum modum exiſtendi, non quidem in loco, nec enim id neceſſe eſt; ſed in ſpatio, ſeu vbi; hunc verò eſſe illum, quo aliquid ita ſeſe habet, vt à nullo corpore supernè comprehendatur; quia alteri corpori ſubiectum eſſe, imperfectionem arguit.

[Margin: Vltimum argum. 1. art.]
[Margin: Reſponſio.]

QVAESTIO III.

VTRVM SINGVLA ELEMENTA IN mundi vniuerſitate proprium ſibi locum vendicent, nec ne.

ARTICVLVS I.

PROPOSITAE QVAESTIONIS illuſtratio.

INter alia, quæ naturæ vniuerſitas continet admirabilia, quæque Dei, cuncta numero, pondere, ac menſura efficientis, ſapientiam mirificè commendant, eſt rerum ordo, & apta ſingulorum corporum, pro cuiuſque dignitate, diſpoſitio. Quæ cauſa fuit vt in prima rerum molitione cùm tanti muneris artifex ſingula ab ſe procreata expenderet, ſingula ei tunc quidem bona; at cum perfecto, abſolutóque opere cuncta ſimul in numerum compóſita; & coagmentata inſpexit, non bona duntaxat, ſed valde bona viſa fuerint. Vidit Deus, inquit Moyſes, cuncta, quæ fecerat, & erant valde bona. Nimirum quia non in ſingulis, ſed vniuerſis elucet ordo ille, & diſpoſitio omnem continens ornatum, & decoris, ac pulchritudinis excellentiam. Porro de hac corporum, præſertim verò elementorum ſuis in locis diſpoſitione, breuiter à nobis eſt in præſentia diſſerendum. Qua de re philoſophati ſunt D. Ambroſius cap. 4. lib. 3. Hexamerō. D. Damaſcenus lib. 2. fidei Orthodoxæ cap. 6. D. Nemeſius in lib. de natura hominis cap. de elementis. Philo Iudæus in li. de phantatione Noë. Plato in Timeo, aliíque nonnulli.

[Margin: Dignitas ordinis.]
[Margin: Ex partiū coniunctarum proportione & ordine ſeſe pulchritudo exerit.]
[Margin: Conſule D. Augu. In Ench. ca. 10. & 3 de Gen. ad lit. cap. vlt. Euch. Abul. Lippo. in Geneſ. cap. 1.]
[Margin: Status quæſtionis.]
[Margin: Clemens Ale. in orat. exh. ad Græc. auctor libri de mundo ad Alex. Macrob. 1. lib. in ſomniū Scip.]

In hac igitur mundi vniuerſitate, quia corpora omnia pro cuiuſlibet conditione, & natura ſeparatis quaſi ſtationibus diſponi decens erat, id diuinæ mentis ſolertia ratione planè ſingulari perfecit. In primis enim corpora cæleſtia, pulcherrimum Dei opus intermicantibus aſtrorum luminibus tanquam floribus adornatum, tot ſignorum figuris & varietate conſpicuum,

[Margin: Situs & ordo corporum ſimplicium.]
[Margin: Locus cæleſtiū ſphærarum.]

cuum, tot titulis ordinis, beneficentiæque inſigne, corpora inquam cæleſtia luce tam clara, mole tam ampla, agitatione tam rapida; denique omnium ſimplicium corporum præſtantiſsima ſupremam mundi ſedem obtinuére. Terra, quia inter elementa infimę dignitatis eſt, vt pote grauis, craſſę, concretæque ſubſtantiæ, in meditullio, atque infima vniuerſi regione ſubſedit. Supra hanc affuſa eſt aqua, quod minus rudis & craſſa minusque grauis exiſtat, atque adeò naturæ nobilioris ſit, quàm terra. Supra aquam aer eminet ob inſitã perſpicuitatem, & ſubtilitatem ſubiectis elementis præcellentior. Tandem ignis omnium elementorum perfectiſsimus, vt ipſius tum perſpicuitas, & ſubtilitas, tum in agendo efficacitas oſtẽdunt, ſupremũ locum iuxta cæleſtes ſphęras vendicauit. Ita fit vt cauum cæleſtis globi locus ignis parique modo ima cuiuſque elemẽti ſuperficies inferioris elemẽti locus habeatur. Tametſi non incongruè quis dixerit, vt ex Themiſtio ſuperius retulimus, ſuperiorem aëris ſuperficiem ſpectare etiam ad locum ignis ipſumque integrare ſimiliterque ſe habere extimã ſuperficiem cuiuſque elementi ad ſuperius: licet hæ loci rationẽ minus propriè ſortiantur; quia proprij loci eſt continere, quod non niſi ſuperiori comparatione inferioris ritè conuenit, vt aduertit D. Thomas 3. contra gent. cap. 82. Item quia, docente Ariſtotele 4. de cœlo ca. 3. vnumquodque tendit in locum ſibi præſcriptum, tanquam in formam; non habet autem modum formæ id, quod ſubeſt, ſed quod inſidet, & ſupernè incumbit.

Aquæ. Aeris.

Ignis.

Inteſtinum bellum elementorum, eorumdẽque coniũctio.

Eſſe autem eum, quem diximus, elementorum ordinem optimè conſtitutum, ex eo deprehendi poteſt, quòd elementa ſic locata, inter ſeſe qualitate vna conueniant; altera diſſentiant; atque ita licet vna ex parte interitum ſibi machinentur; ex alia tamen communium qualitatum veluti brachiis ſeſe complectantur, & edicta concordia ad conſenſum, mutuúmque commercium fœderentur. Etenim terra eſt arida & frigida, aqua frigida & humida; aer humidus & calidus; ignis calidus ac ſiccus. Itaque terra ſiccitate, aquæ aduerſatur; ſed eidem conciliatione frigoris copulatur: aer cum igne, humiditate; cum aqua calore depugnat; idemque calore igni, humiditate aquæ annectitur. Sicque per hunc circuitum, & chorum quendam diſcordis concordiæ, elementa inter ſe pariter vinciuntur, & diſſociantur. Ideóque Zareta Chaldæus mundum ex natura, & harmonia componebat. Quo ſpectat illud Alcinoi in lib. de doctrina Platonis cap. 12. Inter ignem ac terram, aer & aqua ſecundum proportionis conſonantiam interiecta ſunt; vt quemadmodum ſe habet ignis ad aërem, ſic aer ad aquam, vtq; aër ad aquam ſic aqua ad terram; ac rurſus vt terra ad aquã, ſic aqua ad aërẽ, vt que aqua ad aërẽ ſic aer ad ignem &c. Eodem etiam pertinet illud Boëtij li. 4. de conſolatione philoſophica, metro 6.

Chorus elemẽtorum ex qualitatũ diſſidiis, & commerciis inter ſe deuinctus.

Zareta Chaldeus.

Plato apud Alcinoum.

Situs elementorum ſecundum proportionis conſonantiam.

Boet.

Lege Triſmegiſtum in Aſclepio D. Dam. in ſuis Phyſic. c. 12 D. Aug. li. de Ciuit Dei c. 17. Lactantium l. b 7 c. 5 Plotinum lib. 2. Enn. 3. capit. 2.

Hæc concordia tẽperat æquis Iungántque fidem frigora flammis,
Elementa modis, vt pugnãtia Pendulus ignis ſurgat in altum,
Vicibus cedãt humida ſiccis: Térræque graues pondere ſidant.

Et verò mirificè hoc contrariorum coalitu, & cohęrentia elementaris mũdus decoratur. Vnde (vt præter alios obſeruat auctor libri de mundo ad Alexandrum) ars naturæ magiſterio edocta, ac phyſicæ rationis æmula in

ſuis

ſuis operibus tum ob neceſsitatem, tum ob elegantiam contraria inter ſe coniungere,& attemperare conſueuit. Sic pictura ex diuerſis pigmentorum coloribus,atris,albis,luteis,& puniceis imagines exemplaribus cõſonas facit. Sic Muſica acutis,& grauibus ſonis,longiſque, & breuibus inter ſe coëuntibus vnum ex iis abſolutum concentum reddidit. Sic Grammatica ex elementis vocalibus,& mutis omnem literaturæ artem concinnauit. Deniqué hiſce conſimilia non pauca in ijs,quæ artium induſtria elaborat,paſsim occurrunt.

Vt ſingula elementa ſuopte impetu naturalia loca petant. Ignis in pyramidis figuram acuminatus aſcendit.

Quod autem elementa eum ordinem,ac ſitum,quem expoſuimus,natura ſua poſtulēt experimento,ac ſenſu cōſpicuū eſt. Videmus enim flāmā ignis in pyramidis figurā acuminatā conari aërē tranſcēdere; nimirū quia ignis ad lunæ concauū natiuā ſedem habet. Conſtat quoque aërem ſupra aquam ferri; quia ſi qua vi aquam ſubeat,cōfeſtim per ampullas quaſi ſcaturiendo emergit. Nec minùs etiam liquet eundem ſupra terram commeare, vt intueri licet in eo motu terræ,qui ab aëre eſt (non enim omnis ab aëre prouenit)is enim tunc accidit,cùm aer telluris ſinu receptus graſſatur in anguſto,atque vt liberè in ſuperum locum abeat; tandiu circum clauſtra fremit,& impetu terram concutit,donec indomita naturæ vi effractis vinculis viam aperit,& quaſi indignabundus foras erumpit. Rurſum intuemur aquam in aëre demiſſam ad terræ vſque ſuperficiem deſcendere; itémque terram,& lapides in aquam iactos ad imum labi. Quod certè non aliunde prouenit,niſi quia elementorum proprius,ac naturalis ordo eſt,vt ſummus ſit ignis,quia leuiſsimus; hunc attingat aer,quia leuitate proximus; infima ſit terra,quia grauiſsima; huic incumbat aqua,quia minùs grauis.

Cauſa terræ motus orti ab aëre nitenti euadere ad locū ſuperum.

Ex quo patet quā apta,quā cōgrua,quā decora elemētaris mūdi coagmētatio ſit. Nec enim elementorum loca ſine magno incommodo aliter diſpenſari potuerunt. Nam aut grauibus leuia ſubiicerentur; aut duo ſibi proxima perfecto duarum qualitatum diſsidio pugnarent; aut aliquod elementum ſupponeretur terræ,quæ ſua opacitate cœleſtium corporum influxum ad eiuſmodi elementum impediret; aut denique aliud ſimile abſurdum in natura daretur. Priuatim autem quod cœlum in ſummo loco, terra in imo aptiſsimè conſiſtat,ex eo oſtenditur; quia cùm cœleſtis machina ſolida ſit, & quaſi ex ære fuſa; terra autem in medio volubilis vniuerſitatis ſuo libramento pondere immobilis hæreat,fit ita,vt cætera paſsim fluctuātia; hinc ſoliditas cœlorum,illinc terræ ſtabilitas in vnum coarctent, & conſtringant, ne citra legitimos terminos diffuſa mundi compoſitionem,& concordiam diſrumpant.

Non potuiſſe aliter elementa rectè diſponi.

Lege D. Th. in 1. d 44 q. vnica art. 2. & 1 p qu. 25 art. 6 ad. 5.

Cōfœderatrix diligentia naturæ.

Nec illud prætereundum eſt,quod animaduertit D. Thomas in opuſc. 52. Rich. in 2. diſt. 14. quæſt. 5. circa 3. princip. & Auerroes hoc in lib. comm. 43. videlicet ſuperficiem concauam ignis(idem quoque intellige de cæteris elementis collatione inferiorum) locum eſſe naturalem aëris, non ſolū quod ſuperficies ſit rei prædictam cum aëre qualitatum affinitatem, & cōiunctionem habentis; ſed etiam,ac multò magis quod in ea à cœlo diſtantia, vt ſupra diximus,cœleſtem influxum commodiùs excipit. Aliter enim corpora cœleſtia in primam huius interualli partem, aliter in ſecundam,

Quo pacto cœlum beneficam vim in elemēta diſtribuat.

&

& tertiam, ac cæteras, quæ ordine ſequuntur influentem vim demittunt; tametſi ad cuiuſque corporis naturam, ſi in loco ſuo inſit, accommodatè ſemper, & congruenter agant. Nam in altiorem partem ſublunaris regionis, totumque illum tractum, qui ad ignem pertinet, influunt aptè ad naturam ignis: deinde in ſubſequentem plagam, quæ ſecunda eſt, appoſitè ad naturam aëris, ſimiliterque in reliquas ad terræ vſque meditullium.

De cœleſti influxu D. Aug. 3. de Trinit. c. 4. D. Dionyſ. c. 4. de diui. no. D Baſil. homil. 6. Hexa. Ptolemæus lib. 2. Almageſti Triſmegiſtus in Aſclepio aliique com plures.

Poſtremò. Neque illud ignorabis corpora cæleſtia eo meliùs, accommodatiusque in elementa perfectiora, ignem & aërem beneficam vim tráſmittere, quo illa lunari globo viciniora ſunt. Contra verò eandem vim tanto opportuniùs diffundere in minùs perfecta elementa, terram & aquam quanto longiori intercapedine diſſident. modò natiui loci terminos non tranſgrediantur. Quod in cauſſa eſt, vt partes aëris & ignis, etiam dum patriæ regionis commodis fruuntur, quoad fieri poteſt aſcendere, ſimiliterque partes aquæ, & terræ deſcendere nitantur.

Cur aer & ignis certatim nitā ur altiorem locum capeſſere, terra & aqua inferiorem.

ARTICVLVS II.

OBIECTA ADVERSVS EA, QVAE art. ſuperiori continentur.

1. obiectio.

VErùm contra ſuperiùs dicta hunc in modum licebit obiicere. In primis quod ignis locus non ſit concauum lunæ: Nam ſi illic eſſet ignis ſplenderet, ſaltem nocturno tempore, videreturque à nobis, ſicuti & noſtratem ignem eminus collucere intuemur: atqui non ita res habet, non igitur ignis illic eſt. Secundò quia prealta montium iuga frigida ſunt; ſiquidem non hyberno tantùm, ſed æſtiuo etiam tempore niue albicant; quæ tamen vicinitate ignis, ſi ſupra eſſet, incaleſcere deberent. Tertiò, quia ignis ſemper eget pabulo, ac deficiente materia, quam voret, & ad quam inhæreſcat, mox interit: (ob eámque rem, vt annotauit Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mundi Vulcanus, quo ignis ſignificatur, à poëtis dictus eſt claudus, quia ſubnititur, materia incenſa.) Cum igitur ſupra aërem nullum igni pabulum, nulla ſuppetat materia, non videtur inibi ei ſedes conſtituta.

De loco ignis.

Vt ab Homero Od. ſlex 6.

2. De loco aëris.

Deinde, locus naturalis, vt ſuperiùs ex Ariſtotele, alijsque Philoſophis docuimus, habet vim quandam conſeruatricem corporis: ſed eminentior pars aëris continenter ab igne corrumpitur, eique in paſtum cedit: igitur locus aëris non eſt concauum ignis.

3. De loco aquæ, & terræ.

Rurſus, locus naturalis cuiuſque corporis debet totum corpus vndique ambire, & ſuo amplexu coercere: atqui nec concauum aquæ ambit totam terram, nec concauum aëris totam aquam: cùm magna terræ pars ſit aquis detecta, & bona item aquæ copia incluſa ſit terræ viſceribus; ergo neque ſuperficies aquæ eſt locus terræ, neque ſuperficies aëris locus aquæ.

4. De loco aquæ.

Item quandiu aquæ terra ſubducitur, tandiu fertur deorſum, fereturque ad centrum, ſi eouſque terra ſubtrahatur; igitur locus aquæ vendicat totum ſpatium à concaua aëris ſuperficie vſque ad centrum vniuerſi.

5. De loco aquæ.

Præterea vnumquodque elementum quieſcit in ſuo loco naturali; ſed

 oppoſi

oppoſitum accidit aquę reſpectu loci, quem nunc occupat, non ergò is locus naturalis ei eſt. Probatur aſſumptio. quia mare reciproco æſtu perenniter agitatur, ita vt inter duos lunæ exortus bis accedat, bisque remeet vicenis & quaternis horis. Item quia perpetuò ab oriente in occidentem fluit, vt à nautis Luſitanis, & alijs fuit obſeruatum. Deinde quia præter hunc ordinarium motum, alios nonnunquam habet extra ordinarios, quibus aut in terras effunditur, aut recedit, & ſubſidet. Sic enim multa loca antea babitata inundauit, multæque factæ Inſulæ ſunt, quæ antea iunctæ erant continenti, veluti cum Sicilia ab Italia auulſa eſt; Cyprus à Syria, Eubæa à Bæotia, nec defuêre qui putarent totum Mediterraneum mare per Herculeas columnas, & Gaditanum fretum intra terras irrupiſſe, totumque illum tractum, qui nunc aquis tegitur occupaſſe. Pari etiam modo ſubſidête mari aliquot Inſulæ emerſere, vt Rhodos, Delos, Alone, & Theraſia. Qua de re Plinius lib. 2. à cap. 85. vſque ad cap. 92. Patet igitur aquam non quieſcere ſupra terram atque adeò non eſſe illi eum locum naturalem.

Lege Cardinalem Contarenum in lib. de elementis & Carpentarium in l.b. item de elem.

Inſulæ factę quæ antea erãt iunctę continenti.

Inſulęquę ſubſidête mari extitête.

6. Ad hæc. Cùm Deus opt. max. terram initio mundi naſcentis creauit, conſtituit ipſam intra eam ſphæram, qua naturalis eius locus concluditur; tum tertia creationis die patefecit in ea ingentes, ac profundiſsimos alueos quibus mare toti terræ antea circunfuſum excepit: ſic enim id factum explicat præter alios D. Damaſcenus 2. lib. fidei orthod. cap. 9. at hoc fieri non potuit niſi eleuata extra ſuum locum terra: non igitur terra in ſuo naturali loco nunc ſita eſt.

De loco terrę.

Lege D. Augu. 1. de Geneſ. ad lit. c. 12. & Beda in Hexam.

7. Poſtremò. Quælibet pars terræ conatur quantùm poteſt ipſum mundi centrum occupare; non ergo eius locus eſt concaua aquæ ſuperficies. Antecedens probatur, quia omnia perpendicula paulatim ſibi inuicem appropinquant verſus centrum, vnde ratum eſt apud Mathematicos ſi puteus ad perpendiculum vſque ad terræ centrum fabricaretur, eius parietes paulatim coarctatum iri donec in centrũ vniuerſi concurrentes pyramidis quaſi figuram abſoluerent. Neque obſtat quod ædificiorum parietes ad perpendiculum extructi æqua ab ſe diſtantia videantur deſcendere; id enim propterea eſt, quia non poteſt in tam paruo ſpatio perpendiculorum acceſſus deprehendi.

De loco terrę.

Clau. in 1. cap. Sa. rob. ex 1. element. Eucl. propoſ. 19.

ARTICVLVS III.

REFVTATIO OBIECTORVM.

NOn eſt tamen propter ſuperiora argumenta à communi Philoſophorum de elementorum loco ſententia abſcedendum, tametſi id, quod primo retulimus quoſdam è recentioribus permouerit ad aſſerendum non dari ignem ad lunæ concauum, quos lib. 4. de cœlo latiori diſputatione confutabimus. Ad primam igitur eius argumenti partem reſpondendum eſt cum M. Alberto 1. Meteor. & de quatuor coæuis quæſt. 4. art. 21. & Ægidio quodli. 5. q. 17. ignem in ſua ſphæra non lucere, neque à nobis cõſpici, quod nimis rarus, ac tenuis ſit. Nec enim lux niſi in corpore compacto, & denſo ſplendo

Diſlutio 1. ob.

Cur ignis in ſua Sphera non ſit conſpicuus.

ſplendorem iaculatur, ac noſtro conſpectui effulget. Ad ſecundam partem dic, montium faſtigia licet igni propinquiora ſint, quam terrarum plana; adhuc tamen ab eo tam longè diſtare, vt calorem inde non hauriant. Ad tertiam dicito cum Ioan. Maiore in 2. d. 14. q. 7. & alijs noſtratem ignem deficiente pabulo extingui propter ingruentem hinc inde contrariorum incurſum, quem cum ſuſtinere nequeat, cedit, atque in vicina corpora conuertitur, nec niſi dum alitur, viget. In propria vero regione haud ita habet. Nec enim ita contrarijs impetitur, & ob ſuam etiam magnitudinem pertinaciùs reſiſtit.

Cur montium cacumina ab igni nō caleant.

Cur noſter ignes deficiente pabulo extinguatur.

Dilut. 2.

Ad 2. reſpondendum eſt. Non oportere locum naturalem vſque adeò rem locatam tueri, vt inter eam, & corpus continens nihil omnino pugnæ, ac diſsidij intercedat, nihil vè incommodi hinc inde capiatur: ſed ita, vt in eo res locata meliùs quàm alibi conſeruetur, in eóque tam naturæ propriæ, quàm ordini, & pulchritudini vniuerſi congruenter ſit. Adde etiam quamuis aër ab igni detrimentum ferat; id tamen reciproca viciſsitudine alia ex parte reſarcire. Qua de re ita ſcripſit Philo Iudæus in libro de mundi incorruptibilitate. Egregia quædam eſt in elementis quaternarum virium compenſatio æqualibus iuſtiſque regulis ac terminis vices ſuas diſpenſantium: ſicut enim anni circulus quaternis vicibus diſtinguitur, alijs partibus poſt alias ſuccedentibus, & per ambitus eoſdem vſque recurrente tempore: pari modo, & elementa mundi viciſsim ſibi ſuccedentia mutantur, & (quod diceres incredibile) dum mori videntur, redduntur immortalia, iterum atque iterum metiendo idem ſtadium, & ſurſum atque deorſum per eandem viam curſitando continuè. A terra enim accliuis via incipit, quæ liqueſcens in aquam mutatur; aqua porro euaporat in aërem, aër in ignem extenuatur. Ac decliuis altera deorſum tendit à capite, igne per extinctionem ſubſidente in aërem, aëre verò in aquam ſe dēſante, aqueo quoque liquore in terram craſſeſcente. Hactenus Philo, vbi more ſuo Platonizat. Similia namque leguntur apud Platonem in Timæo.

Philo. Iud.

Vt ſe elementa per ortus & obitus quaſi ad æquilibriū exæquent.

Alterni elementorum recurſus.

Lege etiam de eadē re librum de mundo ad Alexandrum circa medium. D. Damaſcenum li. 1 fidei orth. c. 3. D. Greg. Nyſſ. de opere ſex dierum.

Dilut. 3.

Ad 3. Si elementa, vt peculiares ipſorum naturæ depoſcunt, collocata in mundo eſſent, debuiſſe terram aquis, aquas aëre vndique circunfundi, & contegi. Nunc verò aliter rem habere; ſic diuina prouidentia diſponente, propter hominum in primis, deinde brutorum animantium & ſtirpium, quę in terra gignuntur, vitam, & propagationem. Nec indecens, aut indecorum fuit, ob hunc finem, naturæ ordinem immutari, quemadmodum & in minori mundo, id eſt, in homine nonnulla propter certum finem præter materiæ naturam viſuntur, vt in eo oſſe, quod ſyncipat appellatur: hoc enim cum prædurum, ac valde terrenum ſit, atque iccirco graue, ratione materiæ ac ponderis debebat inferiorem humani corporis partem tenere, & tamen ſuperiorem occupat, vt nimirum præſtantiorem hominis partem aduerſus imminentia pericula tueatur.

Lege Theodoretum ſerm. 3. de prouidentia.

Dilut. 4.

Ad 4. Concedēdum aquam deſcendere dum ei terra ſubtrahitur deſcenſuramque eo pacto vſque ad centrum, vt argumentum aſſumit; verùm cùm primum infra ſuæ ſphæræ terminos egreditur, non iam propria, ac peculiari inclinatione ferri, hac enim tantūmodò ad locū ſibi à natura præſtitutū, ac

certis ſpatijs dimenſum contendit; ſed agi communi eo impetu, quo ſingula corpora ſublunaria accurrunt ad impediendum vacuum: quod ſanè quidem daretur, niſi ſuperiora corpora, dum eis inferiora ſubtrahuntur, deſcenderent, & in eorum locum ſuccederent. Addimus quoque ſi à terræ ſuperficie vſque ad centrum foramen fieret, idque aëre oppleretur, lapſuram vſque ad centrum aquam in ipſum coniectam, propterea quod elementa grauia vbique ſe leuibus ſubiiciunt, & ſupponunt, vt nimirum ſeruent ordinem vniuerſi, in quo minus præſtantia altiorem locum nobilioribus deferunt.

Impetus corporum ad vacuum impediendum.

Elementa minùs præſtantia eminentiorem locū deferunt nobilioribus.

Ad 5. Quodlibet elementum cùm naturali loco potitur, quieſcere, niſi aliqua externa vi aliunde interpellerur; ſicuti accidit igni, & ſuperiori aëris parti, quæ eadem, qua cælum, vertigine perpetuò rapiuntur: itemque mari quod aſtrorum vi tam quotidianis, rata conſtantia, quàm extraordinarijs motibus interdum cietur. Animaduertit autem D. Thomas. 1. p. q. 105. art. 6. & 3. contra gent. cap. 100. cùm aqua aſcendit, licet eiuſmodi motus non ſit ei naturalis, ſi ſecũdum propriam ſuam formam præciſè ſpectetur: tamen cùm ex impreſſione corporum cæleſtium prouenit, vti reciprocus maris æſtus, eum aſcenſum, non debere omnino contra aquæ naturam iudicari, eo quod ſublunaria corpora ſuopte ingenio cæleſtibus ſubiiciuntur, & obtemperant.

Dilut. 5.

Lege quoque D. Th. in diſputatis, quæſtione de miraculis art. 1. ad 17. arg & in opuſ 3. c. 136. Ferrar. 3. contr. gent. c. 1 0.

Motus prouenientes ex impreſſione corporum cæleſtium.

Ad 6. Admittendum eſt terram, vt argumentum concludit, ſupra propriam ſphæram, in qua à Deo creata eſt, eleuatam fuiſſe, idque ſummi artificis beneficentia factum; vt aqua terræ cauernis excepta terram ipſam magna ex parte naufragio liberaret, eandemque ſtirpium, & terreſtrium animantium habitationi commodã redderet. Verũ non ideò eam deſijſſe eſſe in loco naturali, qua ex parte aquis tegitur: cùm eius locus naturalis ſit aquæ ſuperficies.

Dilut. 6.

Terra ſupra ſphæram propriam à Deo eleuata. cur.

Ad vltimum concedendum quamlibet terræ portionem quantum poteſt niti centro vniuerſi appropinquare, vt argumentum cõuincit; ſed enim ex eo non ſequi aquæ ſuperficiem non eſſe terræ locum; ideo namque terra ad centrum propiùs accedere conatur; quia illic cæleſtem influxum ad naturæ ſuæ conſeruationem commodiùs recipit.

Dilut. 7.

QVAESTIO IIII.

POSSINT NE DVO CORPORA ſimul eſſe, an non.

ARTICVLVS I.

REFELLITVR OPINIO EXISTImantium naturaliter poſſe.

Sententia arbitrantium poſſe duo corpora vi naturæ ſe mutuò penetrare.

QVoniam in diſputatione de loco ſumpſit Ariſtoteles fieri non poſſe, vt corpora ſimul eſſent, quod nonnulli in controuerſiã vocarunt; ea de re in præſentia diſſeremus. Duæ igitur ſeſe offerunt extremæ ſententiæ. Altera

quorun

Hos ſequitur Ioannes Prouēz aliiſque quod. l. 5. q. 7.

quorundam, quos refert Alexander in opuſculo de mixtione, & Fernelius 2. lib. ſuæ Phyſiologiæ cap. vltimo aientium poſſe duo corpora, etiam viribus naturæ, in eodem loco eſſe, quorum placitum hiſce argumentis videtur probari poſſe. Primùm, quia in ferro candenti corpus ignis per ferrũ meat. Item

1. argum.

quia cùm panis in aquam iniectus madeſcit, aqua totam panis ſubſtantiam quoquouerſum ſubit. Prætetea, quia vas plenum cinere tantundem aquæ recipit, quantum ſi inane ſit, nec ob aliam, vt videtur, rationem; niſi quia aqua cinerem ipſum intimè peruadit, & in eodem ſitu cum eo manet. Cui etiam

2.

3.

Aquæ plenus Cyathus aureos excipit.

ſimile eſt, quod aquæ cyphus ad ſumma labra plenus nummos excipit, nec effunditur; additis, inquit Plinius lib. 2. c. 62. ponderibus ad vicenos ſæpe denarios.

Confutatio ſuperioris ſententiæ.

Cæterùm hæc ſententia omnino à vero abeſt, reclamatque contra eam experientia. Siquidem conſtat corpora omnia ſeſe mutuò pellere, nec vnum niſi altero abſcedente alterius locum ſubire; idque videmus non ſolùm in corporibus concretæ, craſſæque ſubſtantiæ; ſed etiam in tenuioribus vt in aqua, & aëre, indicio cleps̄ydrarum, quæ infernè aquam ſurſum rapiunt, quam certè rapere non poſſunt quandiu aëre ſunt plenæ; ſed cùm per foramen ſuperius aër, qui intus eſt, inſpiratione attractus ſubintranti aquæ locum dat.

Cur duo corpora non poſſint ſimul eſſe.

Variæ opiniones.

Cauſam verò cur vnumquodque corpus aliud à ſuo loco excludat, nec ſecum eſſe patiatur, inquirit D. Thomas ſuper Boëtium de Trinitate in quęſtione de cauſa pluralitatis art. 3. profertque ea de re diuerſas Philoſophorum ſententias. Sed omiſsis controuerſijs, pro certo habẽdum eſt ex doctrina Auicennæ in ſua ſuffic. rationem eiuſmodi excluſionis petendam ab eo, quod occupandi locum, certumque in ipſo ſitum habendi, cauſa eſt. Ab eo-

Poſſunt duæ ſuperficies eſſe ſimul.

Lege Richar. quodl. 2. q. 13.

dem enim fonte prouenit & quod res loco, ac ſitu circunſcribatur, & quod aliam ad ſui conſortium non admittat. Id autem nec materia eſt, nec forma; quia hæc per accidens ſe habent ad locum; ſed quantitas trifariam dimenſa (nam duæ ſuperficies in eodem ſitu eſſe poſſunt) cuius beneficio res materia prædita extenſionem alterius corporis expultricem ſortiuntur. Quo autem modo huiuſmodi effectus à quantitate oriatur proximo ſequenti articulo exponemus.

Solutio 1.

Solutio 2.

De ferro ignito lege quæ ſcripſit D. Th. ſuper Boet. de Trinit. in hac quæſt. Capreolus in 4. d. 44. q. 3. art 3. Paludanus ibidem ar 2. Maior. d. 49 q. 9.

Nunc argumenta paulò ante propoſita diluamus, quæ nihil omnino exhibent negotij. Nam neque in ferro candenti ignis ſubſtantiam ferri permeat, (etſi ob multitudinem caloris in tam denſa & compacta materia ita videatur) cùm in eo quandiu forma ferri eſt, ignis forma non ſit. Neque item panis madens ab aqua penetratur; ſed huius partes intra illius meatus excipiuntur. Neque ideo tantundem aquæ in vas cinere plenum reconditur, quantum in vacuum; quod ibi detur corporum penetratio; ſed quia cinis aquam ipſam in vaporem, halitumque ſoluit, cum quo & cineris partes aliquæ exhalantur, nempe tenuiores & calidiores. Atque hæc ſolutio eſt Ariſtotelis in problematis ſection. 25. probl. 8. & Eudemi in 3. Naturalium.

Cinere plenum vas cur aquæ tantum recipit ac vacuum.

Additque Ariſtoteles in cinere complures eſſe meatus, quibus aqua ſeſe inſinuat, & addenſat, facta particulatim conſtipatione: itaque cinerem collabi, & ſubſidere, atque humorem per caua, & ſinus excipere. Ad aliud de

cvpho, dicendum immiſsis nummis non effundi, quia partes aquę in cumulum ad medium intumeſcunt cohibente liquoris fluxum labiorum cyphi ſiccitate, quæ ſi madefiant, mox dilabetur aqua.

ARTICVLVS II.

CERTVM ESSE POSSE DVO CORpora virtute diuina eodem loco ſimul exiſtere.

Lege Durand. in 4. d. 44. & Paludanû. q 3. art. 3.

a Hanc tuetur D Thom. 3. p. q. 54. art. 1 & in 4. d. 44 q. 2. art. 2. Henricus Gand. quodl. 9. q vl. Scotus in 4. d q 16. D. Bonau. ibidem in 5. princip. q. 1. Ric in 4. princip q. 5. Capr d. 44. q 3 art. 3.

Argumentum pro parte negatiua.

PRofligata eorum opinione, qui duo corpora naturæ facultate in eodem loco ſimul conſtituebant. Sequitur nunc altera extrema ſententia eorum, qui id ne diuina quidem virtute fieri poſſe autumant, quæ hunc in modum videtur probari poſſe. Non minùs repugnat duo corpora, quàm plures eiuſdem corporis partes ſimul exiſtere; ſed hoc ita repugnat vt nullatenus fieri queat; ergo & illud. Minor ſuadetur, primùm, quia ad quãtitatis eſſentiã pertinet habere partem extra partem; quod haud ſanè quidem ſeruabitur, ſi partes in eodem ſitu maneant. Secũdò, quia alioqui poſſent partes alicuius corporis ſupra ſe ad vnum aliquem ſitum ita replicari, vt, verbi gratia, totum brachium digito includeretur, ſicque totum non iam excederet ſuam partẽ, quod contradictionem inuoluit.

Concluſio.

a Nihilominùs contraria ſententia, quæ ſtatuit poſſe duo corpora diuina virtute in eodem loco manere, adeò certa eſt, vt de ea Chriſtiano Philoſopho dubitare non liceat; cùm ſacra nos doceant oracula Chriſtum illæſo Virginis matris vtero natum, clauſo ſepulchro ſurrexiſſe, & ad diſcipulos obſeratis ianuis ingreſſum, & denique dum ad Patrem aſcenderet cæleſtia corpora penetraſſe: quæ omnia ex Patrum ſenſu, & interpretatione conſtat ita potentiæ diuinæ miraculo accidiſſe, vt duo corpora ſeſe permearint, eodemque in loco ſimul extiterint. Id nimirum præter alios teſtatur Leo magnus ſermone 2. de Natiuitate. D. Cyrillus Hieroſolymitanus in oratione de Chriſti occurſu, & Simeone. D. Gregorius in homilia quadam de octaua Paſchæ. Eſychius homil. 2. de laudibus Virginis. D. Damaſcenus 4. libr. fidei orthodoxæ capit. 19. D. Auguſt. tum alibi, tum libro de quinque hæreſibus aduerſus Manichæos & libro 22. de ciuitate Dei cap. 8. D. Iuſtinus martyr in quæſtionibus gentium quæſtione 117.

Confirmatur Patrum ſententia, & auctoritate. Leon. Cyril. Greg. Eſych. Damaſc. Auguſt. Iuſt.

Difficultas in propoſita aſſertione.

Porro autem licet Theologi doctores noſtram aſſertionem communi aſſenſu tueantur; diſsidium tamen, difficultasque non parua eſt in explicando quidnam virtus diuina præſtet, quid exhibeat, ſubtrahatve, cùm duo corpora eodem in loco ponit. Ad huius ergo rei intelligentiam aduertendum erit eſſentialem, ac propriam quantitatis rationem conſiſtere in extenſione partium, hoc eſt, vt quantitas ipſa in ordine ad ſe habeat partem vnam extra aliam: vnde ſicuti effectus formalis candoris eſt reddere, verbi gratia, niuem candidam; ita effectus formalis quantitatis eſt extendere partes materiæ, easque in toto ipſo inter ſe ordinare, ac diſtinguere. Hanc autem primæuam quantitatis rationem aliquot Phyſicæ proprietates conſequuntur: videlicet (vt cæteras; quæ ad rem præſentem non faciunt, omittamus) commenſurari ſpatio,

Eſſentia quantitatis.

De hac re D. Thom. in 4. d. 10 q. vnic. art 1. Scotus ibidem q. 1. art. 2. Ægidi[9] theor. 12.

Affectiones conſequentes naturam quantitatis.

Commenſurari ſpatio. Replere locũ. Diſtingui ſitu. Lege D. Tho. quodl. 1. q. 21.

ſpatio, ita vt ſingulæ eius partes ſingulis partibus circunfuſæ ſuperficiei reſpondeât. Item replere locum; & diſtingui ſitu à quacunque alia quantitate: quæ affectiones primò quidem ipſi quantitati, tum eius beneficio corpori, cui inhæret, accommodantur.

In Sacra Eucharistia dimenſio corporis Chriſti eſt tota in qualibet parte ſpecierum. Lege D. Tho. 3. p. q. 76. art. 5. Opinio Scoti. Quantitati nihil cõtrarium.

Quot ergo ad primariam illam rationem attinet planum eſt non adimi eam diuinitus quantitati, cùm duo corpora in eodem ſitu locantur: alioqui admittendum foret quantitatem à natura ſua deiici. At enim neque ei tunc commenſuratio ad proprium locum auſertur. Namque tametſi conſtare ſine hac quantitas valeat (vt patet in diuina Euchariſtia, vbi corporis Chriſti dimenſio ſuperficiei panis non adæquatur, ſed tota in tota, & tota in qualibet parte ſpecierum exiſtit) tamen cùm duo corpora ſeſe penetrant vtrunque loco continetur, vtriuſque partes loci partibus reſpondent. Circa alteram verò proprietatem, quæ occupatio, repletiovè loci dicitur, controuerſia eſt. Scotus in 4. d. 49. quæſtio. 16. hunc in modum ratiocinatur. Duæ quantitates non pugnant inter ſe contrarietate formali: ſic enim quantitati aduerſarium nihil eſt, vt in eius categoria Ariſtoteles docet; pugnant tamen virtute, quatenus geminam efficiunt ſpatij repletionem, quarum altera cùm locus, quantum repleri natus eſt, occupetur, non poteſt quantitas non aliam ab ſe quantitatem excludere, & remouere. Quapropter ſi cauſſa aliqua detur, quæ vi ſua præſtare queat, vt vnum ſaltem è duobus corporibus alicubi ſit, nec locum expleat, ea ſanè præſtiterit, vt duo eodem in loco pariter inſint. Cùm verò id nullum agens naturale poſsit; poſsit autem Deus, conſequens eſt vt duo corpora per naturam nequeant ſimul eodem in loco eſſe; queant tamen diuina virtute. Quòd autem Deus prædictam loci repletionẽ impedire valeat, ſuadet Scotus ex eo, quia quantitas eſt effectrix cauſſa repletionis loci, atque adeò poterit Deus eiuſmodi efficientiam ſubtractione ſui concurſus inhibere.

Eandem ſequitur Argentinas in 4. d. 49. q. 1. art. 4. Refellitur.

Hæc via propoſitam explicandi difficultatem admodum celebris fuit in ſcholis Theologorum ætate Magni Alberti, vt ipſe refert in 4. d. 44. art. 25. Cæterum bifariam Scotus eam ſequendo à veritate deflexit. Primùm, quia cenſuit cùm duo corpora in eodem loco ſunt, alterutrum duntaxat, non ambo locum replere; cùm tamen, vt probè inquit Albertus intelligi nequeat quonam modo corpus in loco exiſtat, & tamen locum non repleat; quaſi verò aliud ſit replere locum, quam eius circumſcriptione teneri, ac locari. Vnde & D. Thomas in additionibus ad 3. p. quæſt. 83. art. 2. Inſania, inquit, videtur, dicere corpus glorioſum non replere locum quando cum alio non glorioſo alicubi ſimul conſtituitur; alioqui abſcedente corpore non glorioſo locus vacuus maneret. Peccauit etiam Scotus, quòd quantitatem cauſſam effectricem repletionis eſſe crediderit; cùm tamen, vt præter alios, rectè annotauit eius diſcipulus Baſſolius in 4. d. 49. q. 4. poſt Auerroem 4. lib. huius operis commu. 84. quantitas non magis actiua ſit, quàm materia.

Vbicunque eſt corpus locum replet. Quantitas eſt expers omnis actiuitatis. Lege Hiſpalenſem in 4. d. 44. q. 3. art. 4.

Quæ cùm ita ſe habeant, dicendum præter loci repletionem habere quantitatem, vt paulò ſupra aduertimus, aliud munus huic affine, & cognatum, nimirum quodlibet corpus ſecundum ſitum ab alio diſtinguere, & aliorſum

aliorſũ remouere, quod præſtat quantitas penetrationi obſiſtendo, non quidem actiuè; cùm omnis actiuitatis expers ſit; ſed negatiuè, non admittendo alterius corporis ſubingreſſum. Qui modus cauſalitatis ad genus cauſſæ materialis pertinet; hoc autem officio, (retenta interim prædicta loci repletione) diuinitus priuatur quantitas, cùm duo corpora in eodem ſitu, & loco ponuntur; quemadmodum & in diuina Eucharistia, ſeruata diſtinctione, atque ordine dimenſionum corporis Christi in ordine ad ſubiectum, & ad totum, adimitur ei commenſuratio in ordine ad locum.

Munus quantitatis diſtinguere ſitu vnũ corpus ab alio.

Quantitas corporis Christi in diuina Eucharistia non retinet commẽſurationem in ordine ad locum.

Addimus autem congruenter ijs, quæ dicta ſunt, quod pluribus Theologorum placet, cùm corpora glorioſa alia corpora penetrabunt, ad eiuſmodi penetrationem non concurſuram efficienter ſubtilitatis dotem; ſiquidem penetrationi non reſiſtit vlla vis actiua, quæ proinde agendo ſuperari debeat; ſed tantummodo ipſa quantitas prout habet munus diſtinguendi corpora quoad ſitum. Vnde neque ipſe Deus agendo; ſed potiùs ſubtrahendo quantitati influxum quoad reſultantiam illius officij, penetrationem corporum exhibet. Verum hæc enucleatiùs ſcrutari non eſt huius loci.

Dos ſubtilitatis quo modo ſe habeat ad penetrationem corporum.

Lege D. Tho. in 4 d.44.q 2. art 1.

Ad argumentum igitur, quod noſtram concluſionem euertere nitebatur, concedenda eſt maior propoſitio, neganda minor: & ad priorem eius confirmationem dicendum partes corporis, quæ in eodem ſitu diuinitus collocantur, adhuc ſeruare eam extenſionem, & diſtinctionem in qua eſſentia quantitatis conſiſtit, vt ante explicuimus. Ad poſteriorem concedendum poſſe partes quantitatis ſupra ſe diuina virtute, quantumlibet replicari; ex quo tamen non colligitur totum non fore maius ſua parte. Licet enim brachium ad locum non ampliorem, quàm digiti, plicando reuocetur; adhuc vberiorem molem ac longitudinem, quàm digitus, in ſe re ipſa cohibebit; ſicuti mille panni cubita eſto ad vnius cubiti longitudinem plicentur, non idcirco deſierint longitudinem millecuplo maiorem, quam vnius duntaxat cubiti ſit, in ſe claudere.

Explicatur argumentum initio art. propoſitum.

Eſto partes quantitatis ſupra ſe replicentur non propterea deſinet totum eſſe maius ſua parte.

Maior d.45. q. 9.

QVAESTIO V.

VTRVM IDEM CORPVS SIMVL IN duobus locis diuina virtute eſſe queat.

ARTICVLVS I.

QVI AVCTORES PARTEM NEGAtiuam defendant, & quibus argumentis.

EST hæc controuerſia vtilis, ſcituque iucunda, in qua magna diſſidentium Theologorum contentione certatur. D. Thomas 3. p. q. 75. art. 1. & lib. 4. contra gentes cap. 64. Henricus Gandauenſis quodlib. 9. q. 32. Durandus in 4. d. 10. quæſt. 1. Ægidius quodlib. 1. q. 1. & quodlib. 2. q. 17. Heruæus quodlib. 11. q. 13. alijque complures negantem partem amplexi ſunt, his potiſsimùm nixi argumentis.

Capr. in 4. d. 10. q. 1. Paludanus d. 44. q. 3 Ferrarienſis 4. contra gent. ad c. 61.

1. Eſſe

1. argum. 1. Eſſe corpus in loco circunſcriptiuè, eſt ita loci circunſcriptione terminari ac definiri, vt extra illum non ſit; atqui ſi idem corpus duobus in locis exiſtat, erit extra quemlibet eorum; ergo erit, & non erit circunſcriptiuè in loco.

2. argum. 2. Non minùs ad cuiuſque rei naturam, & eſſentiam pertinet, vt à ſe ipſa indiuiſa, & indiſcreta exiſtat; quàm vt diuiſa, & diſcreta ſit à quacunque alia; ſed fieri nequit, etiam diuinitus, vt res aliqua ſingularis non ſit diſcreta ab alia; cùm vnumquodque ſua eſſentia ab alio diſcernatur; ergo fieri etiam nequibit, vt à ſe ipſa diſcreta ſit; at diſcretam eſſe oportet, ſi à ſe loco diuidatur; igitur loco ab ſe diuidi impoſsibile eſt.

3. argum. 3. Si Deus Petrum, qui nunc Romæ eſt, Conimbricæ ſtatueret; vel id præſtaret aliqua actione, qua illi eſſe, quod iã Romæ poſsidet, Conimbricæ cõferret; vel ſola mutatione terminata ad vbi, quorum neutrũ dici poteſt. Nõ primum; quia ſi Petrus Conimbricæ diuinitus eſſe accipiat, dicetur denuò produci; cùm per nouam actionem eſſe acquirat; quòd tamen hypotheſi repugnat. Ponimus enim Petrum iam antea Romæ fuiſſe. Non ſecũdum, quia non videtur minor concurſus requiri ad Petrum Romæ iam exiſtentẽ, alibi collocandum, quàm ad eſſe eidem iam vita functo, vel nondum nato diuinitus tribuendum; atqui ad hoc poſterius, certum eſt aliam actionem depoſci præter eam, qua vbi acquiritur. Nulla igitur ratione fieri poteſt, vt idem corpus; ſimul duobus in locis à Deo ponatur.

4. argum. 4. Si eadẽ res ſimul in multis locis ſit, plurima abſurda, & incredibilia ſequentur. Primùm eandem rem ſimul contrarijs motibus cieri: poterit enim Petrus Romæ ſurſum, hic deorſum tẽdere; Romæ calefieri, ſi ſit prope ignẽ, hic refrigerari, ſi frigida abluatur. Item ſequetur priuantia, atque adeò contradicentia affirmari de eodem. Mouebitur enim hic Petrus, ſi velit; & eodẽ tempore quieſcet Romæ. Item Romæ viuet, hic interibit, ſi hic occidatur, non autem Romæ. Item Romæ erit videns, hic cæcus, ſi hic ei oculi eruantur, non illic. Ex his aũt licebit cõcludere Petrũ ſimul moueri & non moueri, viuere & non viuere; videntẽ ac non videntem eſſe. Quæ omnia cõtradicentia ſunt, nec diuina virtute cohærere valent. Quare perſpicuum videtur nullo pacto idem corpus ſimul duobus in locis collocari poſſe.

ARTICVLVS II.

SOLVTIO QVÆSTIONIS.

Maironius in 4.d.1.q.1 Baſſolus d.10.q.3. art.2. Argentinas ibi.q.1.art.2. Aliacenſis q.5.art.2.

CONtraria tamen propoſitæ queſtionis pars multò veriſimilior eſt; quam tuetur Hugo Victorius li.2. de ſacramentis p.8.c.11. Scotus in 4.d.10.q.2. Richardus ibidem. Ochamus q.4. Marſilius q.7. Ioannes Maior q.2. Gabr. q.vnica, & in Canone lectione 46. alijque non pauci. Probatur autem hæc ſententia hiſce rationibus. Primum, nõ minori neceſsitate corporum multitudo multitudinem locorum, quàm vnitas corporis, loci vnitatem exigit: at compertum eſt duo corpora (vt ſuperiori quæſtione oſtendimus) diuina

Aſtruitur pars aff.

1. ratio.

f

diuina virtute in eodem loco eſſe poſſe;igitur nec vnum in pluribus eſſe repugnabit.

2. ratio. Deinde; Maius, mirabiliusque eſt vnum,& idem corpus Chriſti ſimul in cœlo eſſe, & in ſacra Euchariſtia, quam eſſe in cœlo,alioque in loco extra ſacramentum;ſed primum;vt fides docet,poteſt diuina virtute fieri, reque ipſa fit;ergo & poſterius effici poterit.Maior propoſitio ſuadetur, quia difficilius eſt poni rem extra modum ſibi naturalem, quàm ſecundum modum naturæ ſuæ congruentem:at Chriſti corpus in Euchariſtia eſt modo nō naturali;ſiquidem eſt ibi totum ſub qualibet parte ſpeciei panis;cùm tamē modus ei naturalis poſtulet,vt ambienti ſuperficiei commenſuretur,ſitq; totum in tota ſuperficie,pars in parte:ergo &c.

3. ratio. Item,Nulla ſequetur contradictionis implicatio ſi Chriſtus latens ſub diuini huius ſacramenti ſpecie manum ſuam alicui videndā exhibeat;ſed tunc manus circunſcribetur loco,ſicuti nunc in cœlo circunſcribitur;ergo idem duobus locis definiri repugnantia non eſt.Poſtremò ad hoc confirmandum nonnulli in teſtimonium aſſumunt id,quod de ſancto Ambroſio legitur; qui dū Mediolani diuinis rebus aſsiſteret ſimul & ſe Turone exequijs D. Martini interfuiſſe teſtatus eſt. D. Antoninus 2.p.tit.10.c.11. §.4.

Hæc ſunt potiora huiuſce partis argumenta.Rogabit tamē quiſpiam, num corpori duobus in locis ita conſtituto eadem vtrobique accidentia conuenire debeant.Cui dubitationi,omiſsis controuerſijs,triplici pronuntiato ſatisfaciemus. Pro hiſce pronuntiatis lege Scotum, Sotū, & Gabrielē locis cit.

1. pronuntiatū. Primum ſit.Accidentia,quæ ordinem habent ad locum, ſiue ad vbi,vel idem ſunt cum eo,vt iacere,ſtare,moueri,quieſcere,percuti,cæteráque id genus,nō oportet vt corpori vtrobiq; accidant.Etenim ſicut illi Romæ exiſtenti non conuenit idem vbi,quod Conimbricæ,vt luce clarius eſt; ita nec competere oportet ea,quæ ad ipſum vbi,ſiue locum ordinem important,vel ab eo re ipſa non differunt.

2. pronuntiatū. Secundum pronuntiatum ſit.Cætera accidentia,vtrobique ei conueniēt. Nam cùm idem omnino corpus ſit,quæcunq; depēdentem à loco rationem non habuerint,vbicunque illud extiterit,ex ipſa rei natura,neceſſaria conſecutione, non nouo miraculo, ſed præcedentis vi,in eo reſultabunt. Itaque ſi vno in loco prope ignem ſit,non iccirco prope ignem in alio erit;vtrobique tamen caleſcet;quia caleſcere eſt quidpiam à loco abſolutum: caleſcet, inquam,niſi in altero loco exiſtat prope aliud corpus, quod ad ipſum refrigerandū parē vim atq; ignis ad calefaciendū,habeat:tunc enim cū actio nō niſi à vincente ſit,vtrunque agens ſeſe impediet,& alterius actionem prohibebit.Quod ſi alterū prçualuerit ei⁹ tātum procedet actio.Pari modo ſi vno in loco percutiatur, ſentiet quidem in altero dolorem; non tamen in eo percutietur;quia percuſsio motus eſt localis;dolor verò ordinem ad locum nō habet.Item in vtroque nutrietur,& augeſcet,nō in vtroque alimētū hauriet; vtrobique febri iactabitur, ac morietur; non vtrobique venenum aut medicamenta accipiet.Atque ex his de cęteris etiam iudicare facile erit.

Si corpus in vno loco ſit prope agens calidū in alio prope frigidum, quid euenturum ſit.

Dubitatio. Sed quid ſi Petrus duobus in locis poſitus ſibi hinc inde in via occurrat? Maironius in 4.d.11.q.1.& Sotus d.10.q.1.ar.5.reſpondēt,ſi aduerſa facie ſecū ipſe congrediatur,manſurum in eodem ſpatio; quia cùm ſit vnum idēmque corpus

Quorūdā reſponſio,quę nō probatur.

corpus ſibi nequaquam obſiſtet. Verum haud probè reſpondent. Nec enim id, quod aiunt, abſque nouo miraculo fieri poſſet; quandoquidem vndecunq; ſibi ille appropinquet, in eundem locum recipi nequit; quin diuerſa eiuſdem corporis membra ſeſe permeent. Si enim quaſi alter Ianus verſus vtramque partem, frontē habere debeat; vtique iam frons per occiput meabit. Si verſus vnam duntaxat partem; neutiquam id fieri poterit, quin dum ſe ad vnum, eundémque locum occupandum inſinuat, anteriores partes per alias à ſe diuerſas penetrent, vt conſideranti planum eſt.

Legitima ſolutio.

Lege Gabrielē in expoſitione canonis lect. 46. Ochamum in Centilogio cō. 51.

3. pronuntiatū.

Tertium pronuntiatum. Diuinitus, nouoque miraculo fieri poterit, vt ea etiam, quæ ad vbi, ſiue ad locum ordinem non habent eidem corpori vno in loco, non tamen in alio conueniant; verbi gratia, vt hic viuat, Romæ moriatur, hic cæcus ſit, Romæ videat; hic materia ſit coniuncta formæ, illic omni forma careat. Cuius pronuntiati veritas ea ratione oſtenditur; quia nulla ex his ſequitur implicatio. Quod ſi quis obiiciat, ex eo quod Petrus ſimul videns & cæcus; mortuus, ac viuus ſit, concludi eum ſimul videntem, & non vidētem; mortuum ac non mortuum eſſe; quæ ſunt contradicentia; proindéque nec diuina virtute conſtare poſſunt. Occurrēdum erit ad veram contradictionem requiri, vt prædicata pugnantia cōparentur cum eodem reſpectu eiuſdem loci quod in re propoſita non ſeruatur. Vbi aduerte, licet Petrus eodem tempore viuat ac mortuus ſit; non tamen abſolutè dicendum eum ſimul viuere, & nō viuere; quia, qui ait Petrum non viuere, ex modo ipſo negationis verbo præpoſitæ, quæ ſignificatum verbi abſolutè, atque omnimodis remouet à ſubiecto, ſignificat eum nullibi viuere; quod falſum eſt. Itáque non manent hæ duæ propoſitiones ſimul veræ; Petrus viuit; Petrus nō viuit; ſed prior vera, quatenus ſignificat eum alicubi viuere, quod verum eſt. Poſterior falſa, quia ſignificat eundē nullibi viuere, quod non ita eſt.

Obiectio.

Non repugnat Petrum diuina virtute vno in loco viuere in alio eſſe mortuum.

ARTICVLVS III.

OCCVRRITVR ARGVMENTIS initio propoſitis.

Sol. 1.

HIs animaduerſis nō erit difficile cōtrariæ partis argumenta diluere, atq; omnem effugere contradictionē. Ad primū namque dicendū, id quod loco circunſcribitur ſic eo coerceri, vt naturæ facultate extra illum eſſe non poſſit; quare non colligi idem corpus contineri & nō cōtineri loco, ſed vno in loco naturaliter, in pluribus autem non niſi per diuinam potentiam eſſe.

Sol. 2.

Ad ſecundum, Non pertinere ad eſſentiam Petri, vt à ſe indiſcretus, & ab alio ſit diuiſus quoad locum; ſed quoad quiditatem, ideſt, vt eius propria, & ſingularis quiditas non ſit ab eo ſeiuncta; & vt diſcreta ſit à quiditate alterius; quod Petrus non amittet, licet duobus in locis diuinitus ponatur.

Sol. 3.

Ad tertium in primis dicendum Petrū non cōſtitutū iri à Deo alio in loco

Actio, qua Deus idem corpus in loco alio conſtituet nō terminabitur intrinſecè ad locum; ſed ad eſſe ipſi° corporis. De identitate illius actionis cum ea, qua Deus idem corpus alibi conſeruat.

per actionem ipſius Dei terminatam ad vbi; ſed ad ipſum eſſe Petri intrinſecè; quia ibi non datur mutatio à loco in locum; ſed ex eo quod Deus conferat eſſe Petro alibi, naturali conſecutione, & abſque vllo ſpeciali Dei cōcurſu acquirit Petrus alius vbi. Eſt tamē difficultas vtrum actio illa Dei intrinſecè terminata ad ipſum eſſe Petri ſit eadem, qua Deus Petrum alibi conſeruat, an diuerſa. Et quidem vtrumque probabiliter dici poteſt. Veriſimilius tamen videtur, eſſe eſſentialiter eandem; ſed aliter modificatam ſpeciali Dei concurſu. Quandoquidem terminus, cæteraque concurrentia ſunt eadem præter vbi, & locum, qui locus extrinſecè ad illum ſeſe habet. Confirmaturque hæc ſententia; quia ſi Deus corpus Chriſti Domini exiſtens in ſacra Euchariſtia relinquat ſuæ naturæ vt occupet ſpatium, nequaquam illi in ſpatio eſſe conferet per actionem eſſentia diſtinctam ab ea, qua ipſum conſeruat abſque extenſione in ordine ad locum. Conueniuntque hæc cum ijs, quæ ar. ſuperiori ad tertium pronuntiatum dicta ſunt: videlicet nouum miraculum requiri, vt Petrus Romæ, & Conimbricæ ſimul exiſtens in altero horum locorū viuat, in altero moriatur. Nam ex eo quod eadem eſſentialiter actione vtrobique accipiat eſſe, conſequitur, vt ſi vno in loco intereat, in altero etiam moriatur, niſi ibi nouo miraculo conſeruetur. Siue tamen actio, qua Deus rei vno in loco exiſtenti alibi conferat eſſe, dicatur eadem eſſentialiter, ſiue diuerſa; non proinde ſequitur rem denuò produci; cùm noua productio ſit actio, qua res accipit eſſe, quod nondum habet: ponimus autem Petrum alibi iam habere eſſe.

Κεφάλαιον ϛ.

Τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ὑποληπτέον εἶναι τοῦ φυσικοῦ θεωρῆσαι καὶ περὶ κενοῦ, εἰ ἔστιν, ἢ μή, καὶ πῶς ἔστιν, ἢ τί ἐστιν, ὥσπερ καὶ περὶ τοῦ τόπου· καὶ γὰρ παραπλησίαν ἔχει τήν τε ἀπιστίαν, καὶ τὴν πίστιν, διὰ τῶν ὑπολαμβανομένων·

οἷον

CAP VI.

Vtrum ª autem inane ſit, necne, & quemadmodum, aut quid ſit, non ſecus, ac de loco Phyſici eſſe contemplari cenſendum eſt. Nam ex his, quæ exiſtimantur non diſſimilem habet & probationem & improbationem. Textus 50.

Qui

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Diſputatio de Vacuo.

Vtrum ª autem inane.] Sequitur diſceptatio de vacuo, quam Ariſtoteles non minus, quàm eam, quæ de lóco eſt, ad Phyſicum pertinere ait eaſdemque in illa quæſtiones, & problemata occurrere propter affinitatem, quæ inter vacuum, & locum eſt; quæ proinde non abſimilem doctrinæ methodum, & ſeriem expoſcit. b *Conſi*

οἷον γὰρ τόπον τινὰ καὶ ἀγγεῖον τὸ κενὸν τιθέασιν οἱ λέγοντες. δοκεῖ δὲ, πλῆρες μὲν εἶναι, ὅταν ἔχῃ τὸν ὄγκον, οὗ δεκτικόν ἐστιν· ὅταν δὲ στερηθῇ, κενόν· ὡς τὸ αὐτὸ μὲν ὂν κενὸν καὶ πλῆρες καὶ τόπον. τὸ δ' εἶναι αὐτοῖς, οὐ ταὐτὸ ὄν. ἄρξασθαι δὲ δεῖ τῆς σκέψεως λαβοῦσιν, ἅ τε λέγουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι· καὶ πάλιν ἃ λέγουσιν οἱ μὴ φάσκοντες εἶναι· καὶ τρίτον, τὰς κοινὰς δόξας περὶ αὐτῶν.

οἱ

Qui enim inane eſſe aiunt, vt locum quendam & vas ponunt, quod plenum quidem videatur eſſe, cùm molem, cuius eſt capax intra ſe habet: cùm verò ea priuatum eſt, inane, tanquam idem ſint inane, plenum, & locus, eorum autem ratio, & eſſentia non eadem. b *Conſiderationis autem exordium eſſe debet, vt ea ſumamus, quæ ij aiunt, qui eſſe inquiunt: rurſus ea, quæ ij, qui inquiunt non eſſe: tertiò communes de eo opiniones.* Textus 51.

Qui

οἱ μὲν οὖν δεικνύναι πειρώμενοι ὅτι οὐκ ἔστιν, οὐχ ὃ βούλονται λέγειν οἱ ἄνθρωποι κενόν, τοῦτ᾽ ἐξελέγχουσιν, ἀλλ᾽ ἁμαρτάνοντες λέγουσιν, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, καὶ οἱ τοῦτον τὸν τρόπον ἐλέγχοντες. ἐπιδεικνύουσι γὰρ, ὅτι ἐστί τι ὁ ἀήρ, στρεβλοῦντες τοὺς ἀσκούς, καὶ δεικνύντες, ὡς ἰσχυρὸς ὁ ἀὴρ, καὶ ἐναπολαμβάνοντες ἐν ταῖς κλεψύδραις. οἱ δ᾽ ἄνθρωποι βούλονται κενὸν εἶναι διάστημα, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι σῶμα αἰσθητόν. οἰόμενοι δὲ τὸ ὂν ἅπαν εἶναι σῶμα, φασὶν ἐν ᾧ ὅλως μηδέν ἐστι, τοῦτ᾽ εἶναι κενόν· διὸ τὸ πλῆρες ἀέρος, κενὸν εἶναι. οὔκουν τοῦτο δεῖ δεικνύναι, ὅτι ἐστί τι ὁ ἀὴρ, ἀλλ᾽ ὅτι οὐκ ἔστι διάστημα ἕτερον τῶν σωμάτων, οὔτε χωριστόν, οὔτε ἐνεργείᾳ ὄν, ὃ διαλαμβάνει τὸ πᾶν σῶμα ὥστ᾽ εἶναι μὴ συνεχές, καθάπερ λέγουσι Δημόκριτος, καὶ Λεύκιππος, καὶ ἕτεροι πολλοὶ τῶν φυσιολόγων, ἢ καὶ εἴ τι ἔξω τοῦ παντὸς σώματός ἐστιν, ὄντος συνεχοῦς. οὗτοι μὲν οὖν οὐ κατὰ θύρας πρὸς τὸ πρόβλημα ἀπαντῶσιν, ἀλλ᾽ οἱ φάσκοντες εἶναι, μᾶλλον. λέγουσι δὲ, ἓν μὲν, ὅτι ἡ κίνησις ἡ κατὰ τόπον οὐκ ἂν εἴη· αὕτη δ᾽ ἐστὶ φορὰ καὶ αὔξησις· οὐ γὰρ ἂν δοκεῖν εἶναι κίνησιν, εἰ μὴ εἴη κενόν· τὸ γὰρ πλῆρες ἀδύνατον εἶναι δέξασθαι· εἰ δὲ δέξεται, καὶ ἔσται δύο ἐν τῷ αὐτῷ, ἐνδέχοιτ᾽ ἂν καὶ ὁποσαοῦν ἅμα εἶναι σώματα· τὴν γὰρ διαφορὰν, δι᾽ ἣν οὐκ ἂν εἴη τὸ λεχθέν, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. εἰ δὲ τοῦτο ἐνδέχεται, καὶ τὸ μικρότατον δέξεται τὸ μέγιστον· πολλὰ γὰρ τὰ μικρὰ τὸ μέγα ἐστίν· ὥστ᾽ εἰ πολλὰ ἴσα ἐνδέχεται ἐν ταὐτῷ εἶναι, καὶ πολλὰ ἄνισα. Μέλισσος μὲν οὖν καὶ δείκνυσιν, ὅτι τὸ πᾶν ἀκίνητον ἐκ τούτων· εἰ γὰρ κινήσεται, ἀνάγκη εἶναι, φησι, κενόν, τὸ δὲ κενὸν, οὐ τῶν ὄντων.

ἕνα

Qui igitur nõ eſſe enituntur demonſtrare, non id inane refellunt, quod homines volunt dicere: ſed quod errando ſtatuunt, vt Anaxagoras, & qui hoc modo redarguunt, aerem enim eſſe aliquid demonſtrant vtres torquendo, aëriſq; robur oſtendendo, atq; in clepſydris intercipiendo, cùm homines inane interuallum eſſe velint, in quo nullum eſt corpus, quod cadat ſub ſenſum. Textus 52. *Sed cùm quidquid eſt, putent corpus eſſe, aiunt id inane eſſe, in quo omnino nihil eſt. Itaque id eſſe inane, quod aëris plenum eſt. Non igitur hoc demonſtrandum eſt aerem aliquid eſſe, ſed interuallum à corporibus diuerſum nullum eſſe ſeu ſeparabile, ſeu quod actu ſit, corpuſq; omne intercipiat, ita vt continuum non ſit, vt Democritus, & Leucippus, alijq; multi Phyſiologi inquiunt, ſeu etiã quod extra ſit vniuerſi corpus cõtinuum. Hi igitur nõ per ianuam problemati occurrũt, ſed ij potiùs, qui eſſe aſſeuerant.* Textus 53. *c Inquiunt verò primũ quidem motum in loco, qui latio eſt, & accretio, non fore non enim motus poſſe eſſe videtur, niſi ſit inane, ſiquidem id, quod plenũ eſt, capere non poteſt: quod ſi capiat, duoq; ſint ſimul fieri etiam poteſt, vt quotcunque corpora ſimul ſint: differẽtiæ enim ratio, cur id, quod dictum eſt, eſſe non queat, afferri nõ poteſt. Sed ſi hoc eſſe poſſit, ab eo quoque, quod minimum eſt, id quod eſt maximum, excipietur; quandoquidem quod magnum eſt, multa eſt parua. Quare ſi multa æqualia in eodem eſſe poſſint, multa quoq; inæqualia poterunt.* Textus 54. *Ac Meliſſus quidem vniuerſum eſſe immobile his demonſtrat. Si enim, inquit, moueatur, inane eſſe neceſſe eſt: inane autem ex his, quæ ſunt, non eſt.*

Vno

Veterum opiniones.

b *Conſiderationis.*] Quoniam duæ fuerunt in re propoſita veterum ſententiæ; altera vacuum ponentium: altera idem negantiũ, vocat ad calculos eorum argumẽta. qui poſteriorem partem tuebãtur, inter quos Anaxagoras diſputationem ſuſcepit aduerſus plebem, quæ errore decepta exiſtimabat vbi nullum eſſet corpus, quod in ſenſus caderet, ibi neceſſariò dari vacuum. Erat autẽ ratio Anaxagoræ huiuſmodi. Id, quod aëre plenum eſt, vacuum non eſt, ſed ſpatium quod vacuum eſſe dicitis, plenum eſt aëre, quẽ conſtat eſſe aliquid: igitur id nullo modo vacuum eſt. Aſſumptionem oſtendebat argumento vtrium, qui ſi inflati ſint, comprimi, & conuolui nequeunt, certè non niſi ob aëris corpulentiam coitioni, compreſſionique obnitentem. Item indicio clepſydrarum, quæ non ante aquam admittunt, quam aër incluſus faceſſat. Hanc viam refellendi vacuum improbat Ariſtot. quòd parum ad rem appoſita, parũmq; efficax ſit; quanuis ènim vulgi vacuum tollat; non tamen confutat verum vacuum, in quo nullum re vera corpus ſit, quale nonnulli philoſophorum induxere, alij quidem aſſerentes dari inane corporibus interiectum ad rerum continuationem diſſoluendum; alij infinitam vacuitatem extra cœli ambitum ponentes.

Anaxagoras plebem vacuũ ponentẽ coarguebat.

Ratio Anaxagoræ.

Improbatur ab Ariſt.

Rationes pro vacuo inducẽdo.

c *Inquiunt verò.*]Profert in medium aliquot rationes earum, quibus veteres philoſophi vacuum aſtruere nitebantur. Prima eſt. Si vacuum non eſſet, nihil poſſet moueri loco; igitur vacuum eſt. Aſſumptionem probabant, quia corpus quod locum mutat, vel

Prima ratio à motu locali.

inani

inani ſpatio excipitur, vel pleno; ſi inani, habetur propoſitum: ſi pleno, ſequitur duo corpora ſeſe permeare, immo non duo ſolùm, ſed complura ſimul, itémque eodem ſpatio maius & minus corpus indiſcriminatim poſſe includi: cùm eadem ratio ſit in vno & pluribus, in magno & paruo. Siquidem magnum poteſt in particulas ad loci capacitatẽ accomodatas diuidi, & ex multis particulis in vnum corpus coeuntibus, magnum quid conſurgit. Cùm igitur hæc omnia abſurda ſint, & à ratione aliena, ad eáque vrgeantur ij qui vacuum fugiunt, conſequens eſt, vt id velint nolint, concedãt. Facitque pro eodẽ auctoritas Meliſſi, qui vacuum ad motionem obeundam vſque adeò neceſſarium iudicabat, vt quia id dari non poſſe credebat, motũ tolleret, & vniuerſum immobile faceret.

Meliſſus vacuũ ad motum requirebat.

ἕνα μὲν οὖν τρόπον ἐκ τούτων δεικνύουσιν, ὅτι ἔστι τι κενόν, ἄλλον δ', ὅτι φαίνεται ἔνια συνιόντα καὶ πιλούμενα· οἷον καὶ τὸν οἶνόν φασι μετὰ τῶν ἀσκῶν δέχεσθαι τοὺς πίθους, ὡς εἰς τὰ ἐνόντα κενὰ συνιόντος τοῦ πυκνουμένου σώματος. ἔτι δὲ καὶ ἡ αὔξησις δοκεῖ γίγνεσθαι πᾶσι διὰ κενοῦ· τὴν μὲν γὰρ τροφὴν εἶναι σῶμα· δύο δὲ σώματα ἀδύνατον ἅμα εἶναι. μαρτύριον δὲ καὶ τὸ περὶ τῆς τέφρας ποιοῦνται, ἣ δέχεται ἴσον ὕδωρ, ὅσον τὸ ἀγγεῖον τὸ κενὸν ὄν. εἶναι δ' ἔφασαν καὶ οἱ Πυθαγόρειοι κενόν, καὶ ἐπεισιέναι αὐτὸ τῷ οὐρανῷ ἐκ τοῦ ἀπείρου πνεύματος, ὡς ἂν ἀναπνέοντι· καὶ τὸ κενόν, ὃ διορίζει τὰς φύσεις, ὡς ὄντος τοῦ κενοῦ χωρισμοῦ τινος τῶν ἐφεξῆς, καὶ τῆς διορίσεως· καὶ τοῦτ' εἶναι πρῶτον ἐν τοῖς ἀριθμοῖς· τὸ γὰρ κενὸν διορίζειν τὴν φύσιν αὐτῶν. ἐξ ὧν μὲν οὖν, οἱ μὲν φασὶν εἶναι, οἱ δ' οὔ φασι, σχεδὸν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτά ἐστι.

Κεφά

Vno igitur modo inane demonſtrant non eſſe. [d] Alio verò quod res quædam coire, premiq; videntur, quemadmodum dolia vinum cum vtribus aiunt capere, tanquam coeunte corpore, ac denſato in ea inania, quæ inſunt. [e] Præterea & accretio per inane fieri omnibus videtur: alimentum enim corpus eſſe: duo autẽ corpora ſimul eſſe non poſſe. [f] Teſtimoniũ etiam afferunt ex cinere, qui tantundem aquæ excipit, quantum vas inane. Eſſe verò & Pythagoricei inane dixerunt, atque id, cœlum, tanquã ex infinito ſpiritu reſpiret, ingredi, quod naturas ſeiungit, propterea quòd inane ſeparatio ſit quædam, atque diſiunctio eorum, quæ deinceps ſunt poſita. Hocq; in numeris primum eſſe, inane enim ipſorum naturam diſtinguere. Tot igitur, & talia fere ea ſunt, quibus ducti alij eſſe, alij non eſſe inane cenſeat.

Textus 55. Textus 56. Textus 57.

CAP.

Secunda ratio ab iis, quæ addenſantur.

d *Alio verò.*] Secunda ratio ita habet, Dum corpora denſantur, premuntúrque, in minorem ſeſe molem recipiunt, & anguſtiorem occupant locum, vt videre eſt in liquoribus dum congelaſcunt: in lana & ſpongia dum manibus coercentur, itemque in vino, ſiquidem experientia notum eſt, dolium tantundem vini capere cum vtribus, quantũ ſine illis: hoc autem non aliunde obuenit, niſi quia inſunt iis corporibus inanes quidã meatus in quos partes, quæ ab ſe priùs diſtabant, contrahuntur, & coëunt. Negari igitur non poteſt dari in iis vacuum.

Tertia ratio ab accretione viuentium. Lucret.

e *Præterea accretio.*] Tertia ratio eſt à viuentium accretione, quæ cùm fiat hauſto intus, & in corpus diſtributo alimento, partes inanes, in quas id ſeſe inſinuet, neceſſariò requirit, ne multa corpora in eodem ſitu maneant. Hanc rationem decantauit Lucretius 1. ſui poëmatis hiſce carminibus.

Diſſipat in corpus ſeſe cibus omne animantum:
Creſcunt arbuſta, & fœtus in tempore fundunt,
Quod cibus in totos vſque ab radicibus imis
Per truncos, ac per ramos diffunditur omnes.
Quòd niſi inania ſint, quà poſſent corpora quæque
Tranſire, haud vlla fieri ratione videres.

Quarta ratio à cineribus. Quinta à rerũ inter ſe diſtinctione. Vacuum Pythagoricum.

f *Teſtimonium etiam*] Quarta ratio eſt ab experimento cinerum, quibus plenum vas tantum liquoris excipit, quantum abſque illis excepiſſet. Quinta, quæ Pythagoreorum eſt, ducitur à rerum inter ſe diſcretione: namque ſi vacuum non foret, cuius interuentu res diremptæ & diſſociatæ eſſent, oporteret ex omnibus corporibus vnum quid effici, & coagmentari. Porro aiebant Pythagorei ex infinito vacuo extra mundum incubante, cœlum quoſdam ſpiritus quaſi reſpiratione ad ſe trahere quos inſpiret influatque inferiori mundo ad diſcriminanda corpora; ita tamen vt eiuſmodi vacuo primum quidem numeri participent, tum reliqua eorum beneficio.

CAP.

Κεφάλαιον ζ.

Πρὸς δὲ τὸ, ποτέρως ἔχει, δεῖ λαβεῖν τί σημαίνει τοὔνομα. δοκεῖ δὴ τὸ κενὸν τόπος εἶναι, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι τὸ ὂν σῶμα, οἴονται εἶναι.

πᾶν

CAP. VII.

VT[a] autem ſciamus vtro modo ſe habeat, ſumere debemus quid nomen ſignificet. Videtur igitur inane locus eſſe, in quo ſit nihil. Cuius rei cauſa eſt, quia quod eſt, id omne corpus eſſe arbitrentur.

Omne

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

VT a autem ſciamus.] Propoſitis in vtramque pártem ad concedendum, aut tollendum vacuum rationibus; priuſquam Ariſtoteles ſuam de eo ſententiam conſtituat, explicandam ſibi eſſe ait notionem vocabuli κενὸν, ideſt, vacuum. Quod præſtat eius ſignificata deſcriptionesvè ex antiquorum placitis eruendo. Earum prima eſt, qua vacuum dicitur locus, in quo nihil, ſeu nullum corpus inſidet. Apud illos namque ens, ſiue ſubſtantia & corpus reciprocabantur. Et verò quia ijdem, corpus tactu definiebāt, aientes corpus eſſe id, quod ſub tactum cadit, rurſusque tactile corpus vocabant, quod pondere, aut leuitate affectum eſt; docet ex eorum ſententia hanc etiam haberi vacui definitionem; vacuum eſt locus, in quo nihil graue, aut leue continetur. Monet autem neutram harum notionum (quod nonnulli forſitan putarant) in punctum conuenire, cùm punctum locus non ſit; nec trinam dimenſionem capere valeat.

Prima vacui definitio.

Subſtantia & corpus apud veteres reciprocabantur.

Secunda definitio vacui.

πᾶν δὲ σῶμα ἐν τόπῳ· κενὸν δὲ, ἐν ᾧ τόπῳ μηδέν ἐστι σῶμα. ὥστ' εἴ που μή ἐστι σῶμα, κενὸν εἶναι ἐνταῦθα. σῶμα δὲ πάλιν ἅπαν οἴονται εἶναι ἁπτόν. τοιοῦτον δὲ, ὃ ἂν ἔχῃ βάρος ἢ κουφότητα. συμβαίνει οὖν ἐκ συλλογισμοῦ τοῦτο εἶναι κενὸν, ἐν ᾧ μηδέν ἐστι βαρὺ ἢ κοῦφον. ταῦτα μὲν οὖν ὥσπερ εἴπομεν καὶ πρότερον, ἐκ συλλογισμοῦ συμβαίνει. ἄτοπον δὲ, εἰ ἡ στιγμὴ κενόν· δεῖ γὰρ τόπον εἶναι, ἐν ᾧ σώματός ἐστι διάστημα ἁπτοῦ. ἀλλ' οὖν φαίνεται λέγεσθαι τὸ κενὸν, ἕνα μὲν τρόπον, τὸ μὴ πλῆρες αἰσθητοῦ σώματος, κατὰ τὴν ἁφήν. αἰσθητὸν δ' ἐστὶ κατὰ τὴν ἁφὴν τὸ βάρος ἔχον καὶ κουφότητα. διὸ κἂν ἀπορήσειέ τις, τί ἂν φαῖεν, εἰ ἔχει τὸ διάστημα χρῶμα, ἢ ψόφον, πότερον κενὸν, ἢ οὔ; ἢ δῆλον, ὅτι εἰ μὲν δέχοιτο σῶμα ἁπτὸν, κενὸν εἶναι· εἰ δὲ μὴ, οὔ. ἄλλον δὲ τρόπον, ἐν ᾧ μὴ τόδε τι, μηδ' οὐσία τις σωματική. διὸ φασί τινες εἶναι τὸ κενὸν τὴν τοῦ σώματος ὕλην, οἵπερ καὶ τόπον, τὸ αὐτὸ τοῦτο λέγοντες, οὐ καλῶς· ἡ μὲν γὰρ ὕλη οὐ χωριστὴ τῶν σωμάτων· τὸ δὲ κενὸν ζητοῦσιν ὡς χωριστόν. ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τοῦ τόπου διώρισται, καὶ τὸ κενὸν τόπον ἀνάγκη εἶναι, εἰ ἔστιν ἐστερημένον σώματος· τόπος δὲ καὶ πῶς ἔστι, καὶ πῶς οὐκ ἔστιν, εἴρηται· φανερὸν οὖν, ὅτι οὕτω μὲν κενὸν οὐκ ἔστιν, οὔτε κεχωρισμένον, οὔτε ἀχώριστον· τὸ γὰρ κενὸν, οὐ σῶμα, ἀλλὰ σώματος διάστημα βούλεται εἶναι. διὸ καὶ τὸ κενὸν δοκεῖ τι εἶναι, ὅτι καὶ ὁ τόπος, καὶ διὰ ταυτά. ἥκει γὰρ δὴ ἡ κατὰ τόπον, καὶ τοῖς τόπον φάσκουσιν εἶναί τι παρὰ τὰ σώματα τὰ ἐμπίπτοντα, καὶ τοῖς τὸ κενόν. αἴτιον δὲ κινήσεως οἴονται εἶναι τὸ κενὸν, οὕτως ὡς ἐν ᾧ κινεῖται·

τοῦτο

Omne autem corpus in loco: inane verò locum, in quo nullum eſt corpus. Quare ſicubi nullum eſt corpus, ibi nihil eſſe. Rurſus corpus omne ſub tactum cadere, eiuſmodi autem id eſſe, quod pondus habet, aut leuitatem. Ratiocinatione ergo efficitur id eſſe inane, in quo graue, aut leue nihil eſt. Atq; hæc quidem vt prius etiam diximus ex ratiocinatione efficiuntur. Abſurdum autem eſt punctū inane eſſe. Oportet enim locum eſſe, in quo corporis, quod ſub tactū cadit, dimenſio eſt. Inane igitur vno modo videtur dici id quod corporũ plenum nō eſt, quod ſentitur tangendo, quod quidem eſt corpus graue, & leue. [b] Ex quo etiā aliquis quæret, quidnam dicerent: ſi interuallum colorem habeat, aut ſonum, vtrum inane, nec ne? an conſtat, ſi corpus quod tactu apprehendatur excipiat, inane eſſe: ſin minus non eſſe? [c] Alio autem modo id, in quo neque hoc quiddam eſt, neque ſubſtantia vlla corporea. Quocirca nōnulli corporum materiā inane eſſe aiunt, idémque & locum hoc ipſum ponunt, idq; non rectè. Materia enim à corporibus ſeparabilis non eſt, inane autem quærunt, vt ſeparabile. [d] Quoniā autem & de loco conſtitutum eſt, & inane, ſi ſit, locum eſſe corporis expertem neceſſe eſt, locus verò quemadmodum ſit, & non ſit, dictum eſt, conſtat hoc quidem modo inane nō eſſe, neq; ſeparatum, neque inſeparabile. Inane enim non corpus, ſed corporis interuallum eſſe debet. Quapropter inane aliquid videtur eſſe, quoniam & locus, & ob eaſdem cauſas. Motus enim, qui in loco fit, in mentem venit, & his qui locum aiunt eſſe quidpiam à corporibus, quæ incidūt, diuerſū, & his, q inane. Ac mot[9] quidē cauſā inane eſſe ſic cēſent, vt id ī quo mouētur.

b Ex

Textus 58.

Textus 59.

Textus 60.

Textus 61.

b *Ex quo etiam aliquis.*] Traditam à veteribus vacui definitionem reprehendit, quod ex ea ſequatur interuallum carens corpore ſub tactum cadente, occupatum tamen corpore aliis ſenſilibus qualitatibus prædito, vt ſono, aut colore, ſi quid tale in natura exiſteret, eiuſmodi inquam interuallum, vacuum eſſe: quod à vero abeſt; cùm vacuum omni corpore carere debeat. Itaque verba illa, an conſtat? notant quid veteres, ſi modo ſibi conſtarent, reſponſuri eſſent. Coarguit defi. vacui ab antiquis trad.

c *Alia autem*] Aiebant Platonici vacuum id eſſe, in quo non eſt hoc aliquid, nec vlla corporea ſubſtantia. Hanc etiam definitionem improbat, quòd ex ea colligi poſſet materiam eſſe vacuum; cùm in materia nullum inſit corpus, ſed forma duntaxat, immo & eſſe locum, quod iidem fatentur. At non debere id concedi ex eo conuincit, quia ſi materia eſſet locus, poſſent res ab ea, ſicuti & à loco, ſeparari. Quod non ita eſt. Platonici vt vacuum definierint.

d *Quoniam autem & de loco*] Docet ex propria ſententia quid vacuum ſit: aſſeritque vacuum eſſe locum carentem corpore, intellige, aptum tamen, vt eo repleatur. Tum ſtatuit aduerſus priſcos Philoſophos neutiquam vacuum in natura dari, nec inſertum rebus, nec ab iis diuulſum, etſi id motus gratia dandum videbatur. Nam cùm ipſi ſtatuerint vacuum ſicuti & locum eſſe trinam illam dimenſionem, probatumque ſit non debere eam admitti; perſpicuum relinquitur vacuum non eſſe, cùm ex vtroque eadem propemodum abſurda conſequantur. Germana vacui definitio.

c Nulla

τοῦτο δ' αὖ ἐστιν, οἷον τὸν τόπον φασί τινες εἶναι. οὐδεμία δ' ἀνάγκη, εἰ ἔστι κίνησις, εἶναι κενόν. ὅλως μὲν οὖν ἁπάσης κινήσεως, οὐδαμῶς. διὸ καὶ Μέλισσον ἔλαθεν· ἀλλοιοῦσθαι γὰρ ἐνδέχεται τὸ πλῆρες. ἀλλὰ δὴ οὐδὲ τὴν κατὰ τόπον κίνησιν· ἅμα γὰρ ὑπεξιέναι, ἀλλήλοις ἐνδέχεται, οὐδενὸς ὄντος διαστήματος χωριστοῦ παρὰ τὰ σώματα τὰ κινούμενα. καὶ τοῦτο δῆλον καὶ ἐν ταῖς τῶν συνεχῶν δίναις, ὥσπερ καὶ ἐν ταῖς τῶν ὑγρῶν. ἐνδέχεται δὲ καὶ πυκνοῦσθαι μὴ εἰς τὸ κενὸν, ἀλλὰ διὰ τὸ τὰ ἐνόντα ἐκπυρηνίζειν· οἷον ὕδατος συνθλιβομένου, τὸν ἐνόντα ἀέρα· καὶ αὐξάνεσθαι, οὐ μόνον εἰσιόντος τινὸς, ἀλλὰ καὶ ἀλλοιώσει, οἷον εἰ ἐξ ὕδατος γίνοιτο ἀήρ. ὅλως δὲ ὅ, τε περὶ τῆς αὐξήσεως λόγος, καὶ τοῦ εἰς τὴν τέφραν ἐγχεομένου ὕδατος, αὐτὸς αὐτὸν ἐμποδίζει· ἢ γὰρ οὐκ αὐξάνεται ὁτιοῦν, ἢ οὐ σώματι· ἢ ἐνδέχεται δύο σώματα ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι. ἀπορίαν οὖν ἀξιοῦσι κοινὴν λύειν, ἀλλ' οὐ κενὸν δεικνύουσιν ὡς ἔστιν, ἢ πᾶν εἶναι τὸ σῶμα ἀναγκαῖον κενόν, εἰ πάντῃ αὐξάνεται, καὶ αὐξάνεται διὰ κενοῦ, ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ τῆς τέφρας· ὅτι μὲν οὖν ἐξ ὧν δεικνύουσι τὸ κενὸν εἶναι, λύειν ῥᾴδιον, φανερόν.

Κεφά

Quod quidem tale eſt, qualem locum eſſe aiunt nonnulli. [c] *Nulla autem neceſſitas cogit,* Textus 62. *ſi motus ſit, inane eſſe. Ac omnino quidem omnis motionis, nullo modo: quod Meliſſus ignorauit, quandoquidem alterari id, quod plenum* Textus 63. *eſt, poteſt. At neque eius motus, qui fit in loco. Cedere enim viciſſim ſibi poſſunt, cùm præter corpora, quæ mouentur, nullum eſt interuallũ ſeparatum. Atque hoc perſpicuum eſt ſic in rerum continuarum, vt in humidarum conuerſionibus.* [f] *Poſſunt etiam corpora non in vacuũ cogi, ſed quòd ea, quæ inſunt, extrudantur, vt cùm aqua premitur, is, qui ineſt, aër.* [g] *Præterea augeri, non aliquo ſolùm introeunte, ſed etiã alteratiõe, vt ſi ex aqua aër gigneretur.* [h] *Omnino autem & ratio ea, quæ eſt de accretione, & ea, quæ de aqua in cinerem infuſa, ipſa ſibi ſunt impedimento: aut enim non quauis parte augetur, aut nõ corpore, aut fieri poteſt vt duo corpora ſint ſimul, aut totum corpus neceſſe eſt inane eſſe, ſi vndiq; & per inane augetur. Dubitationem igitur communem volunt diluere, ſed inane eſſe non demonſtrant. Eadem verò* Textus 64. *eſt & cineris ratio. Itaq; perſpicuum eſt facile eſſe ea ſoluere, è quibus demõſtrant inane eſſe.*

CAP.

e *Nulla autem neceſſitas.*] Antequam propriis rationibus vacuum refellat, argumenta, quibus id veteres inducere conabantur, diluit. Ad primum reſpondet ſaltem ad motum alterationis non requiri vacuum, ſiquidem Socrates in eodem veſtigio hærens poteſt albeſcere: deinde neque ad lationem exigi, vt Meliſſus falsò putabat; cùm poſſint corpora ſibi mutuò cedere, & alia aliis abeuntibus nouum locum acquirere, vt videre eſt in mari, ſiue cùm fluctuat, aut reciprocante æſtu agitatur, ſiue cùm natantium gregibus facili receſſu dat locum; itemque in conuerſionibus ſolidorum corporum. Cùm enim rota tonſoria in orbem torquetur, vnà & inferiores partes aſcendunt, & ſuperiores loco pelluntur, ceduntque viciſſim inferioribus. Reſponſio ad argumenta pro vacuo. Ad 1. Quo pacto latio abſque vacuo detur.

f Poſ

Ad 2.

f *Poſſunt etiam corpora*] Diluit ſecundum argumentum aiens poſſe addenſari premique corpora, non quod partes vacuo receſſu ad hunc vſum parato excipiantur; ſed quia tenuioribus particulis compreſſione exploſis neceſſe eſt contrahi corpus, & minùs ſpatij, quàm antea, occupare. Atque hac reſponſione ſatisfit quoque argumento de cineribus, qui aquam imbibunt. Qua de re alibi etiam ſcripſimus. Aduerte autem non eo tantùmmodo, quem hic tradit Ariſtoteles, denſationem fieri, cùm non ſit neceſſe omnibus corporibus inſertas eſſe tenuiores particulas, quæ compreſſæ, & quaſi euaneſcentes extrudantur, vt in ſubtiliſſimo igni patet. Sed hæc in lib. de generatione.

Quibus modis condenſatio fiat.

Ad 3.

g *Prateræa augeri.*] Neque tertium argumentum vacui neceſſitatem probat. Poſſunt enim res augeſcere accretione minùs propria, vt cùm ex aqua, alteratione præeunte, gignitur aër in maiori, vt ſolet, quantitate; ad quam accretionem obeundam perſpicuum eſt inanes meatus non requiri. Adde etiam neque ad eam, quæ accretio propriè vocatur, & in ſolis viuentibus conſpicitur, eiuſmodi inanitates exigi: creſcunt enim res viuentes alimento ſuſcepto intra poros, qui vel oppleti ſunt corpuſculis eidem alimento facilè locum dantibus, vel latera habent contigua ei ſeſe confeſtim pandentia.

Quo modo viuentia accrementa ſumant abſque interuentu vacui.

h *Omnino autem.*] Secundam partem proximæ ſolutionis à nobis traditam, quæ valet ad difficultatem de incremento rerum viuentium explicandam ſuppreſſit ibi Ariſtoteles: hîc verò quia, quam ipſe attulit, reſponſio hunc nodum minimè ſoluit, admonet prædictam aduerſariorum rationem ancipitem eſſe, ac lubricam, ſeque ipſam demoliri, quia dum ex accretione vacuum probat, accretionem tollit. Nam ſi vt res augeſcat dandi ſunt in ea aliqui inanes meatus, vel non quælibet pars quoquouerſum incrementa accipiet, quia non quælibet inanis eſt, alioqui totum inane quiddam foret; vel accretio fiet non accedente corpore, vel ſi accedente corpore fiet, multa corpora ſimul erunt. Quæ abſurda qui inuehunt, quid aliud faciunt, quàm accretionem tollunt? Idem ſimiliter de cineribus iniectam aquam recipientibus concludendum erit. Quo patet vacui auctores in ſuamet arma ruere, ac ſe ipſos reuincere: proindeque non eſſe ob eorum rationem à propoſita ſententia recedendum.

Nó poſſe dari inanes meatus vt res augeantur.

Auctores vacui in ſua arma ruere.

Κεφάλαιον θ.

Ὅτι δ' οὐκ ἔστι κενὸν, οὕτω κεχωρισμένον, ὥς τινές φασι, λέγωμεν πάλιν· εἰ γάρ ἐστιν ἑκάστου φορά τις τῶν ἁπλῶν σωμάτων φύσει, οἷον, τῷ πυρὶ μὲν ἄνω, τῇ δὲ γῇ κάτω, καὶ πρὸς τὸ μέσον, δῆλον ὅτι οὐκ ἂν τὸ κενὸν εἴη αἴτιον τῆς φορᾶς. τίνος οὖν αἴτιον τὸ κενόν; δοκεῖ γὰρ αἴτιον εἶναι κινήσεως τῆς κατὰ τόπον· ταύτης δ' οὐκ ἔστιν. ἔτι, εἰ ἔστι τι, οἷον τόπος ἐστερημένος σώματος, ὅταν ᾖ κενὸν, ποῦ οἰσθήσεται τὸ ἐντεθὲν εἰς αὐτὸ σῶμα; οὐ γὰρ δὴ εἰς ἅπαν. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ πρὸς τοὺς τὸν τόπον εἶναί τι οἰομένους κεχωρισμένον, εἰς ὃν φέρεται· πῶς γὰρ οἰσθήσεται τὸ ἐντεθὲν, ἢ μενεῖ; καὶ περὶ τοῦ ἄνω καὶ κάτω, καὶ περὶ τοῦ κενοῦ, ἁρμόσει ὁ αὐτὸς λόγος εἰκότως· τὸ γὰρ κενὸν τόπον ποιοῦσιν οἱ φάσκοντες εἶναι· καὶ πῶς δὴ ἐνέσται, ἢ ἐν τόπῳ ἢ ἐν τῷ κενῷ; (οὐ γὰρ συμβαίνει, ὅταν ὅλον τεθῇ, ὡς ἐν κεχωρισμένῳ τόπῳ, καὶ ὑπομένοντι σώματι. τὸ γὰρ μέρος ἐὰν μὴ χωρὶς τιθῆται, οὐκ ἔσται ἐν τόπῳ, ἀλλ' ἐν τῷ ὅλῳ. ἔτι, εἰ μηδὲ τόπος, οὐδὲ κενὸν ἔσται.) συμβαίνει δὲ τοῖς λέγουσιν εἶναι κενὸν, ὡς ἀναγκαῖον, εἴπερ ἔσται κίνησις, τοὐναντίον μᾶλλον ἐάν τις ἐπισκοπῇ, μὴ ἐνδέχεσθαι μηδὲν, ἐὰν ᾖ κενόν·

(ὥσπερ

CAPVT VIII.

Sed [a] inane ita ſeparatū, vt non nulli aiūt, non eſſe, rurſus dicamus. Si enim cuiuſque ſimplicis corporis aliqua latio eſt naturalis, vt ignis in ſuperum locum, terræ in inferum, & ad medium, conſtat profectò inane lationis cauſſam non eſſe. Cuius igitur inane eſt cauſſa? Motus enim, qui in loco fit, cauſſa videtur eſſe, huius autem non eſt. [b] Præterea ſi aliquid eſt, vt locus expers corporis, cùm inane fuerit, quonam corpus, quod in illud iniectum eſt, feretur? Neque enim per vniuerſum, quæ eadem ratio & contra eos eſt, qui ſeparatum quiddā, in quod res feratur, locum eſſe exiſtimant. Id enim, quod in eo poſitum eſt, quomodo feretur, aut manebit? Atque etiam ratio, quæ de ſupero eſt, & infero, inani eadem merito accommodatur, quandoquidem inane locum faciant ij, qui aiunt illud eſſe. [c] Quin etiam in loco, aut in inani quomodo inerunt? Non enim accidit, cùm totum poſitum fuerit, vt in loco ſeparato, atque manente corpore. Pars enim niſi ſit abiuncta, in loco non erit, ſed in toto. Iam verò ſi locus non eſt, neque inane erit. [d] Quod ſi quis conſideret, hiſce, qui inane eſſe inquiunt, veluti neceſſarium ob motum contrarium potius accidit, nihil moueri poſſe ſi ſit inane.

Textus 65.

Textus 66.

g *Nam*

(ὥσπερ γὰρ οἱ διὰ τὸ ὅμοιον φάμενοι καὶ τὴν γῆν ἠρεμεῖν, οὕτως καὶ ἐν κενῷ ἀνάγκη ἠρεμεῖν· οὐ γάρ ἐστιν οὗ μᾶλλον ἢ ἧττον κινηθήσεται· ᾗ γὰρ κενόν, οὐκ ἔχει διαφοράν.) πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι πᾶσα κίνησις, ἢ βίᾳ, ἢ κατὰ φύσιν. ἀνάγκη δ' ἄν περ ᾖ βίαιος, εἶναι καὶ τὴν κατὰ φύσιν· ἡ μὲν γὰρ βίαιος παρὰ φύσιν, ἡ δὲ παρὰ φύσιν, ὑστέρα τῆς κατὰ φύσιν. ὥστε εἰ μὴ κατὰ φύσιν ἐστὶν ἑκάστῳ τῶν φυσικῶν σωμάτων κίνησις, οὐδὲ τῶν ἄλλων ἔσται κινήσεων οὐδεμία· ἀλλὰ μὴν, φύσει γε πῶς ἔσται, μηδεμιᾶς οὔσης διαφορᾶς κατὰ τὸ κενὸν καὶ τὸ ἄπειρον; ᾗ μὲν γὰρ ἄπειρον, οὐδὲν ἔσται κάτω, οὐδὲ ἄνω, οὐδὲ μέσον· ᾗ δὲ κενόν, οὐδὲν διάφορον τὸ κάτω τοῦ ἄνω· ὥσπερ γὰρ τοῦ μηδενὸς οὐδεμία ἐστὶ διαφορά, οὕτως καὶ τοῦ μὴ ὄντος. τὸ δὲ κενὸν μὴ ὄν τι, καὶ στέρησις δοκεῖ εἶναι, ἡ δὲ φύσει φορά, διάφορος. ὥστ' ἔσται τὰ φύσει διάφορα· ἢ οὖν οὐκ ἔστι φύσει οὐδαμοῦ οὐδενὶ φορά, ἢ εἰ τοῦτ' ἔστιν, οὐκ ἔστι κενόν.

ἔτι,

Nam quemadmodum qui terram quieſcere abſimilitudinem inquiunt, ita & in inani ſtatum eſſe eſt neceſſe: non enim eſt quo magis aut minùs moueatur, quòd quatenus inane differentiam non habeat. Ac primùm quidem quod motus omnis aut vi, aut natura efficiatur. Neceſſe eſt autem, ſi violentus fuerit, & naturalem eſſe, quandoquidem violentus præter naturam eſt: qui verò eſt præter naturam, naturali eſt poſterior, ita vt aliorum motuum nullus futurus ſit, niſi is ſit, qui naturalis cuiq; corpori naturaliter congruit. Atqui naturalis quomodo erit, cùm nulla in vacuo, atque infinito ſit differentia? Quatenus enim infinitum, nihil erit aut ſupra, aut infra, aut medium: qua autem ex parte inane eſt, ſuperũ ab infero, non differet. Nam vt nihili nulla eſt differentia, ſic eius quod non eſt: inane autem non ens quoddam & priuatio videtur eſſe. At naturalis latio differentiam habet, quare & quæ mouentur natura, erunt differentia. Aut igitur nullius naturalis vlla eſt latio, aut ſi eſt, non eſt inane. Textus 67.

c Ea

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

Non dari vacuum in natura.

Naturam corporum ſimplicium ſui motus cauſam eſſe.

S*Ed a inane ita ſeparatum.*] Solutis veterum argumentis aggreditur ad demonſtrandum non poſſe in natura vacuum, neque à corporibus ſeparatum, ideſt, ſpatium quoquouerſum omni vacans corpore, neque intra corpora incluſum, quale eſſet in re viuente, aut in cineribus, ſi inanes haberent meatus. Quia verò antiquitatis Philoſophi ad tuendam lationem vacuum ponebant, oſtendit neutiquam ob eam inducendum fuiſſe: quandoquidem natura cuiuſque corporis ſimplicis propriæ motionis cauſa eſt, cùm vnumquódque ſuo pondere, aut leuitate in natiuum locum feratur.

b *Præterea ſi.* Secundò idem concludit, quia ſi vacuum dent non quaſi effectricem motus cauſam ſed vt ſit inane ſpatium, quo excipiãtur corpora, non ſolùm ob id neceſſarium non eſt: ſed eo conſtituto motus omnis tollitur. Etenim nulla tunc ratio ſuppetet cur huc potius, quàm illuc corpus feratur, in hanc, aut illam partem magis inclinet, omnibus locorum differentiis ita confuſis, vt inter inferum, & ſuperum nullum diſcrimen habeatur.

c *Cum etiam.*] Oſtendit non poſſe dari vacuum tanquam ſpatium ad excipienda corpora, quia oporteret veterum decretis hæc ab illo vndique peruadi, atque ita ſequeretur partes corporis in hoc vacuum ſeparatum ingreſſi, eſſe per ſe in loco: quandoquidem partes omnes penetratæ eſſent ab illo ſpatio, darenturque in eo infinita loca. Cùm tamen partes quamdiu in toto ſunt, non niſi ratione totius locum vendicet. Vnde colligit ſi tale ſpatium locus non ſit, nec inane eſſe, quia ex illorum opinione inane & locus ſubiecto idem ſunt.

Vacuum potiꝰ motum impedit, quã iuuat.

Poſito vacuo omnes locorũ differentiæ tolluntur.

Cauſa motus proiectorum ſecundũ Platonem.

d *Quod ſi quis conſideret.*] Idem rurſus ex eo confirmat, quia vacuum potiùs motum inhibet. Quippe vt terra, ſicuti in Phædone ſcripſit Plato, ideo in mundi medio quieſcit, quòd paribus vndique ſpatiis à peripheria diſtet, nec vlla ſit ratio, cur huc potius quàm illuc vergat: ita ſanè poſito vacuo motus omnis, tam naturalis, quàm violentus, ceſſaret, quandoquidem motu naturali locus naturæ congruens petitur, violento contraria ſedes aditur. At ſi vacuum ſit omnis locorum varietas turbatur, vt dictum iam fuit.

e Ea

ἔτι, νῦν μὲν κινεῖται τὰ ῥιπτούμενα, τοῦ ὤσαντος οὐχ ἁπτομένου, ἢ δι' ἀντιπερίστασιν, ὥσπερ ἔνιοί φασιν· ἢ διὰ τὸ ὠθεῖν τὸν ὠσθέντα ἀέρα θάττω κίνησιν τῆς τοῦ ὠσθέντος φορᾶς, ἣν φέρεται εἰς τὸν οἰκεῖον τόπον. ἐν δὲ τῷ κενῷ οὐδὲν τούτων ἐνδέχεται ὑπάρχειν· οὐδ' ἔσται φέρεσθαι, ἀλλ' ἢ ὡς τὸ ὀχούμενον. ἔτι, οὐδεὶς ἂν ἔχοι εἰπεῖν, διὰ τί κινηθὲν στήσεταί που; τί γὰρ μᾶλλον ἐνταῦθα ἢ ἐνταῦθα; ὥστ' ἢ ἠρεμήσει, ἢ εἰς ἄπειρον ἀνάγκη φέρεσθαι, ἐὰν μή τι ἐμποδίσῃ κρεῖττον. ἔτι δὲ, νῦν μὲν εἰς τὸ κενὸν, διὰ τὸ ὑπείκειν, φέρεσθαι δοκεῖ· ἐν δὲ τῷ κενῷ, πάντῃ ὁμοίως τὸ τοιοῦτον· ὥστε πάντῃ οἰσθήσεται. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν τὸ λεγόμενον· ὁρῶμεν γὰρ τὸ αὐτὸ βάρος καὶ σῶμα θᾶττον φερόμενον, διὰ δύο αἰτίας· ἢ τῷ διαφέρειν τὸ δι' οὗ, οἷον, δι' ὕδατος, ἢ γῆς, ἢ ἀέρος· ἢ τῷ διαφέρειν τὸ φερόμενον, ἐὰν τἆλλα ταὐτὰ ὑπάρχῃ, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ βάρους ἢ τῆς κουφότητος. τὸ μὲν οὖν δι' οὗ φέρεται αἴτιον, ὅτι ἐμποδίζει, μάλιστα μὲν ἀντιφερόμενον, ἔπειτα δὲ καὶ μένον· μᾶλλον δὲ, τὸ μὴ εὐδιαίρετον. τοιοῦτον δὲ τὸ παχύτερον. τὸ δὴ ἐφ' ᾧ α, οἰσθήσεται διὰ τοῦ β', τὸν ἐφ' ᾧ γ' χρόνον· διὰ δὲ τοῦ δ', λεπτομεροῦς ὄντος, τὸν ἐφ' ᾧ ε, εἰ ἴσον τὸ μῆκος (τὸ) τοῦ β' τῷ δ', κατὰ τὴν ἀναλογίαν τοῦ ἐμποδίζοντος σώματος. ἔστω μὲν γὰρ, τὸ μὲν β', ὕδωρ, τὸ δὲ δ' ἀήρ· ὅσῳ δὴ λεπτότερον ἀὴρ ὕδατος, καὶ ἀσωματώτερον, τοσούτῳ θᾶττον τὸ α διὰ τοῦ δ' οἰσθήσεται, ἢ διὰ τοῦ β'. ἐχέτω δὴ τὸν αὐτὸν λόγον ὅνπερ διέστηκεν ἀὴρ πρὸς ὕδωρ, τὸ τάχος πρὸς τὸ τάχος. ὥστ' εἰ διπλασίως λεπτὸν, ἐν διπλασίῳ χρόνῳ τὴν τὸ β' δίεισιν, ἢ τὴν τὸ δ'. καὶ ἔσται ὁ ἐφ' ᾧ γ' χρόνος, διπλάσιος τοῦ ἐφ' ᾧ ε. καὶ ἀεὶ δὴ ὅσῳ ἂν ᾖ ἀσωματώτερον καὶ ἧττον ἐμποδιστικὸν, καὶ εὐδιαιρετώτερον δι' οὗ φέρεται, θᾶττον οἰσθήσεται. τὸ δὲ κενὸν, οὐδένα ἔχει λόγον ᾧ ὑπερέχεται ὑπὸ τοῦ σώματος. ὥσπερ οὐδὲ τὸ μηδὲν πρὸς τὸν ἀριθμόν· εἰ γὰρ τὰ τέτταρα τῶν τριῶν ὑπερέχει ἑνὶ, πλείονι δὲ τοῖν δυοῖν, καὶ ἔτι τοῦ ἑνὸς πλείονι, ἢ τοῖν δυοῖν· τοῦ δὲ μηδενὸς οὐκ ἔτι ἔχει λόγον ᾧ ὑπερέχει· ἀνάγκη γὰρ διαιρεῖσθαι τὸ ὑπερέχον, εἴς τε τὴν ὑπεροχὴν, καὶ εἰς τὸ ὑπερεχόμενον. ὥστε ἔσται τὰ τέτταρα ὅσα τε ὑπερέχει καὶ οὐδέν· διὸ, οὐδὲ γραμμὴ στιγμῆς ὑπερέχει, εἰ μὴ σύγκειται ἐκ στιγμῶν. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κενὸν, πρὸς τὸ πλῆρες, οὐδένα οἷόν τε ἔχειν λόγον· ὥστ' οὐδὲ τὴν κίνησιν· ἀλλ' εἰ διὰ τοῦ λεπτοτάτου ἐν τοσῳδὶ τὴν τοσηνδὶ φέρεται διὰ τοῦ κενοῦ, παντὸς ὑπερβάλλει λόγου. ἔστω γὰρ ζ' κενὸν, ἴσον δὲ τῷ μεγέθει ταῖς β' καὶ δ'. τὸ δὴ α εἰ δίεισι, καὶ κινηθήσεται μὲν ἔν τινι χρόνῳ, τῷ ἐφ' οὗ η, ἐν ἐλάττονι δὲ, ἢ τῷ ἐφ' οὗ ε, καὶ τοῦτον ἕξει τὸν λόγον τὸ κενὸν πρὸς τὸ πλῆρες.

c Etiam ſuper, quæ iaciuntur, nunc mouentur, Textus 68.
eo, qui impulit, non tangente, aut ob anti-
periſtaſin, vt quidā aiūt, aut quod pulſus aer
motu celeriore pellat, quàm eius, quod iactum
eſt, latio ſit, qua in propriū locū fertur. In inani
autē nihil horum eſſe poteſt, nec ferri quicquā,
niſi vt id, quod vehitur. f Nullus præterea po- Textus 69.
teſt dicere, cur id quod motū eſt, alicubi ſtabit.
Cur enim hic potius, quā ibi? quare aut quie-
ſcet, aut infinitè ferri neceſſe eſt, niſi potentius
aliquid impediat. Nunc verò etiā in inane, p- Textus 70.
pterea quod cedat, videntur ferri: ſed inane
omni ex parte ſimiliter affectū eſt, ita ad om- Textus 71.
nē partem ferentur. g Sed perſpicuū quoq; ex
his eſt id, quod dicitur. Videmus enim idē pon-
dus, corpusuè duabus de cauſis celerius ferri:
vel quia id, per qđ fertur differt, vt per aquā,
aut per aërem, aut per terrā, vel quia id, quod
fertur, ſi cætera eadē ſint, diſpari eſt pondere,
aut leuitate. Ac id quidē per quod fertur, cau-
ſa eſt propterea quod impedit, maximè quidē
ſi contra feratur, tum ſi maneat, idq; ma-
gis, quod diuidi facilè non poteſt. Cuius generis
eſt id, quod eſt craſſius. h A igitur per B in C
tēpore feretur, per D autem, quod tenuium eſt
partium, in tempore, ſi B & D longitudine æ-
quales ſint inter ſe pro corporis impedientis ra-
tione. Sit enim B aqua D autem aër: quo igi-
tur aër aqua eſt tenuior, & minus corporeus,
eo celeri⁹ A per D quā per B feretur. Habeat
verò celeritas ad celeritatē rationē eādē, quā
aër ad aquā habet. Quare ſi duplo tenuior eſt,
duplo tēpore ſpatiū B quā D E conficiet: Atq;
erit C tēpus temporis E duplum. Ac perpetuò
quo id, per quod fertur, minùs corporeum erit,
minusq; aptum ad impediendum faciliusq; ad
diuidendū, eo celerius feretur. Nulla autē ina-
nis proportio eſt, qua à corpore excedatur, quē-
admodū nihil ad numerum. Si enim quatuor
tria, vno excedunt, duo autem, pluribus, vnū
præterea pluribus, quam duo, nulla erit propor-
tio, qua nihil excedant. Id namq; quod excedit,
in exuperantiam, & id quod exceditur, diuidi
neceſſe eſt: quare quatuor erunt id, quo exce-
dunt & nihil. Quam quidem ob cauſam, nec
linea punctum excedit, niſi ex punctis conſtet: Textus 72.
ſimiliter vero & inane nullam ad plenū pro-
portionem poteſt habere; quare nec motus. Sed
ſi tantum tanto per tenuiſſimum fertur, om-
nem profectò per inane exuperabit proportio-
nem. Sit enim inane, quod æqualis ſit, cum B
& D magnitudine: tum ſi A tranſeat, & mo-
ueatur aliquo quidē tempore, quod ſit G bre-
uiore verò quam E, hanc quoque inane ad
plenum habebit rationem.

e *Ea inſuper quæ.*] Huiuſce rationis momenta vt intelligas, aduerte Platonem in Timæo cauſam motus proiectorum, quæ à mouente primo ſeparata nihilominùs feruntur, reculiſſe ad antiperiſtaſim, hoc eſt, ad vim circunfuſi aëris raptim à tergo confluentis ad occupandum locum à proiecto derelictum; alios verò exiſtimaſſe iccirco proiecta cieri, quòd aër à proiiciente ſemel percuſſus alias aëris partes diſſecans, proiecta ipſa impetu ſuo ferat, neque ea deorſum labi ſinat, interim dum naturalem eorum conatum exuperat. Hoc poſito oſtendit Ariſtoteles non dari vacuum, propterea quod neutro horum modorum proiecta in eo moueri poſſent, cùm nullum inibi corpus rem motam circunſtet. Sed enim an hæc ratio ex vera hypotheſi concludat, remque conficiat, alibi expendemus.

Vacuum vndique vniforme.

f *Nullus præterea.*] Rurſus inſtitutum perſequitur hoc argumento. Vacuum omni ex parte vniforme eſt, ſibique ſimile. Nulla igitur cauſa erit cur potiùs in vna, quàm in alia eius parte mobile conſiſtat. Quare aut ſemper quieſcet, aut ſi motum ſemel arripuerit, perpetuò fluctuabit: quod abſurdum eſt. Neque rectè Philoſophantur dum in vacuo eam ad motum ineſſe commoditatem inquiunt, quod facilè cedat, & impetum nequaquam demoretur, cùm oſtenſum ſit nullum in eo motum iniri poſſe.

g *Sed perſpicuum.*] Pergit oſtendere motum impeditum iri à vacuo, ſi detur. Priùs tamen ſumit duas ob cauſas mobile vnum alio tardiùs, aut celeriùs ferri. Altera eſt medij diſſimilitudo. Velociùs enim per aërem, quàm per aquam lapis deſcendit; quia medium, quod tenuius, ſolutiuſque eſt, faciliori negotio diuiditur, proindeque minùs retardat. Sed impedit etiam agilitatem medium cùm in contrariam partem vergit & rei motæ impetum infringit. Altera eſt inæqualitas ponderis & leuitatis. Nam cæteris paribus celeriùs deſcendit corpus præditum maiori pondere, quàm minori.

Cauſæ tarditatis, & celeritatis motuum.

h *A igitur per B.* Eadem, inquit, proportio celeritatis eſt motus, qui fit per ſpatium tenuius ad celeritatem eius, qui fit per craſſius, quæ eſt tenuitatis ad craſſitudinem, ita nimirum vt ſi illud duplo tenuius ſit, res mota duplo celerius feratur, ſed vacui ad plenum quoad tenuitatẽ craſſitiemvè, nulla proportio eſt: vt per ſe liquet. Ergo nulla item erit quoad velocitatem; atque adeò cum motus, qui in ſpatio pleno exercetur, tempus cõſumat, vtique is, qui in vacuo fiet, momentaneus erit. Quod eſſe non poteſt. Hanc rationẽ Ariſtoteles ſumptis more ſuo elemẽtis, longo orationis tractu explicat.

ἀλλ' ἐν τοσούτῳ χρόνῳ, ὅσος ἐφ' οὗ τὸ η τὸ Α' τὸ δ διεισι τὴν τὸ ε'. διεισι δέ γε, κἂν ᾖ τι λεπτότητι διαφέρον τοῦ ἀέρος ἐφ' ᾧ τὸ ζ, ταύτην τὴν ἀναλογίαν ἣν ἔχει ὁ χρόνος ἐφ' ᾧ ε, πρὸς τὸν ἐφ' ᾧ η· ἐὰν γὰρ ᾖ τοσούτῳ λεπτότερον τὸ ἐφ' ᾧ ζ σῶμα, τοῦ δ', ὅσῳ ὑπερέχει τὸ ε τὸ η, ἀντιστραμμένως· δίεισι τῷ τάχει ἐν τοσούτῳ, ὅσον τὸ η τὴν ζ', τὸ ἐφ' οὗ α, ἐὰν φέρηται. ἐὰν τοίνυν μηδὲν ᾖ σῶμα ἐν τῷ ζ', ἔτι θᾶττον· ἀλλ' ἦν ἐν τῷ η. ὥστ' ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίεισι, πλῆρές τε ὂν καὶ κενόν· ἀλλ' ἀδύνατον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι εἰ ἔστι τις χρόνος ἐν ᾧ διὰ τοῦ κενοῦ ὁτιοῦν οἰσθήσεται, συμβήσεται τοῦτο τὸ ἀδύνατον. ἐν ἴσῳ γὰρ ληφθήσεται πλῆρές τι ὂν διεξιέναι τι, καὶ κενόν· ἔσται γάρ τι ἀνάλογον σῶμα ἕτερον πρὸς ἕτερον, ὡς ὁ χρόνος πρὸς χρόνον.

ὡς

Sed tanto tempore, quantum eſt G ipſius D partem, quæ eſt H ipſum A tranſit verò etiam ſi quid ſit, quod tenuitate ab aëre ea proportione differat, quam tempus E ad tempus G habet, idque F dicatur. Si enim corpus F tãta tenuitate D vincat, quanto tempus E ipſum G excedit A ſi feratur tanto tempore, quantum eſt G contraria celeritate ipſum F tranſit. Si igitur in F nullum ſit corpus, maiori etiam celeritate, ſed in G ferebatur. Ita æquali tempore inane, & plenum tranſit, quod eſſe nõ poteſt. Textus 73. *Perſpicuum igitur eſt, ſi aliquod eſt tempus, in quo per vacuum aliquid feratur, hoc quod eſſe non poteſt; euenire. Tempore enim æquali plenum, & vacuum tranſire aliquid ſumetur, propterea quod corpus vnum eãdem ad aliud habebit proportionem, quam tempus ad tempus. Vt verò in ſumma dicam huiuſce rei, quæ accidit, cauſa manifeſta eſt. Omnis enim motionis ad omnem motionem proportio eſt, quãdoquidem eſt in tempore; omnis autem temporis ad omne tempus, modò finita ambo ſint, proportio eſt; vacui autem ad plenum non eſt.*

Hæc

ὡς δ' ἐν κεφαλαίῳ εἰπεῖν, δῆλον τὸ τοῦ συμβαίνοντος αἴτιον ἐστιν, ὅτι κινήσεως μὲν πρὸς κίνησιν πᾶσα ἐστὶ λόγος· ἐν χρόνῳ γάρ ἐστι (καὶ χρόνου δὲ παντός ἐστι πρὸς χρόνον), πεπερασμένων ἀμφοῖν. κενοῦ δὲ πρὸς πλῆρες, οὐκ ἔστιν. ᾗ μὲν οὖν διαφέρουσι δι' ὧν φέρονται, ταῦτα συμβαίνει. κατὰ δὲ τὴν τῶν φερομένων ὑπεροχὴν, τάδε. ὁρῶμεν γὰρ τὰ μείζω ῥοπὴν ἔχοντα, ἢ βάρους, ἢ κουφότητος, ἐὰν τἆλλα ὁμοίως ἔχῃ τοῖς σχήμασι, θᾶττον φερόμενα τὸ ἴσον χωρίον, καὶ κατὰ λόγον ὃν ἔχουσι τὰ μεγέθη πρὸς ἄλληλα. ὥστε καὶ διὰ τοῦ κενοῦ· ἀλλὰ ἀδύνατον· διὰ τίνα γὰρ αἰτίαν οἰσθήσεται θᾶττον; ἐν μὲν γὰρ τοῖς πλήρεσιν, ἐξ ἀνάγκης· θᾶττον γὰρ διαιρεῖ τῇ ἰσχύϊ τὸ μεῖζον. ἢ γὰρ σχήματι διαιρεῖ, ἢ ῥοπῇ ἣν ἔχει τὸ φερόμενον, ἢ τὸ ἀφεθέν. ἰσοταχῆ ἄρα πάντ' ἔσται· ἀλλ' ἀδύνατον. ὅτι μὲν οὖν εἰ ἔστι κενόν, συμβαίνει τοὐναντίον, ἢ δι' ὃ κατασκευάζουσιν οἱ φάσκοντες εἶναι κενόν, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφά

Hæc igitur eueniunt, quatenus ea differũt per q̃ feruntur. i Hæc verò ex eorũ, quæ feruntur, exuperantia. Videmus enim ea, q̃ põderis, aut leuitatis momentũ maius obtinent, ſi, quod ad reliqua pertinet, figuris non differant, per æquale ſpatium celerius citari, idq́; ea proportione, quam magnitudines inter ſe habent: quare & per inane, quod fieri non poteſt. Quam enim ob cauſam celerius ferentur? in plenis enim neceſſe eſt, quandoquidem quod maius eſt, celerius id diuidit. Id namq́; quod fertur, aut proiectum eſt, aut figura diuidit, aut momento, quod obtinet. Aequa igitur celeritate omnia ciebantur, quod eſſe non poteſt. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, ſi inane ſit, contrarium eius effici, propterea quod ipſum ſtatuunt ij, qui illud aiunt eſſe. Textus 74. Textus 75.

i *Hæc verò ex eorum.*] Ratione ab ipſis mobilibus deſumpta concludit non poſſe in vacuo motum peragi. Sequeretur enim duo corpora quantumlibet pondere, aut figuris diſſimilia (nam etiam figuræ non parum conferunt ad motum) quoduis ſpatium æqua celeritate decurrere, quod abſurdum eſt. Conſecutio probatur. Namq́ue ideò cùm duo mobilia in patriam ſedem tendunt, id quod pondere, aut leuitate præualet, locorum intercapedinem citiùs tranſmittit, & metam tenet quia maiori impetu medium corpus ſcindit; at in vacuo nullum eſt corpus, quod ſcindi debeat. Idem ſimiliter de figuris oſtendi poteſt, nimirum figuram nihil motum expedire, aut tardare: etenim propterea plumbum in rotundam effigiem conformatum per aquam citiſſimè demeat, in bracteolam verò expanſum innatat, aut ſegniter admodum labitur, quia huic plus medij, quàm illi ſcindendum occurrit. Quæ ratio in vacuo nulla eſt.

Figuræ conferũt ad motum.

Cur plumbum rotundæ figuræ per aquam celerrime deſcendat.

Κεφάλαιον θ.

ΟἹ μὲν οὖν οἴονται τὸ κενὸν εἶναι, εἴπερ ἔσται ἡ κατὰ τόπον κίνησις, ἀφωρισμένον καθ' αὑτό. τοῦτο δὲ ταὐτόν ἐστι τῷ τὸν τόπον φάναι εἶναί τι κεχωρισμένον· τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, εἴρηται πρότερον. καὶ καθ' αὑτὸ δὲ σκοποῦσι, φανείη ἂν τὸ λεγόμενον κενὸν, ὡς ἀληθῶς κενόν. ὥσπερ γὰρ ἐν ὕδατι ἂν θῇ τις κύβον, ἐκστήσεται τοσοῦτον ὕδωρ ὅσος ὁ κύβος· οὕτω καὶ ἐν ἀέρι· ἀλλὰ τῇ αἰσθήσει ἄδηλον. καὶ ἀεὶ δὴ ἐν παντὶ σώματι ἔχοντι μετάστασιν, ἐφ' ὃ πέφυκε συμμεθίστασθαι, ἀνάγκη ἂν μὴ συμπιλῆται, μεθίστασθαι, ἢ κάτω ἀεὶ, εἰ κάτω ἡ φορὰ, ὥσπερ γῆς· ἢ ἄνω, εἰ πῦρ· ἢ ἐπ' ἄμφω, ὡς ὁ ἀήρ· ἢ ὁποῖον ἄν τι ᾖ τὸ ἐντιθέμενον. ἐν δὲ δὴ τῷ κενῷ, τοῦτο μὲν ἀδύνατον· οὐδὲ γὰρ σῶμα· διὰ δὲ τοῦ κύβου τὸ ἴσον διάστημα διεληλυθέναι δόξειεν, ὅπερ ἦν καὶ πρότερον ἐν τῷ κενῷ. ὥσπερ ἂν εἰ τὸ ὕδωρ μὴ μεθίστατο τῷ ξυλίνῳ κύβῳ, μηδ' ὁ ἀὴρ, ἀλλὰ πάντα διῄεσαν δι' αὐτοῦ.

ἀλλὰ

CAP. IX.

IIl quidem inane putant eſſe ipſum per ſe ſeparatum ſi mot⁹ in loco eſſe debeat. Hæc verò perinde eſt ac locum ſeparatum quid eſſe affirmare, quod quidem eſſe non poſſe, antea eſt traditum. Atqui a etiam ſi ipſum per ſe conſideremus, id, quod inane dicitur, re vera inane videbitur. Quemadmodũ enim ſi teſſeram in aquam aliquis merſerit, tantundem aquæ cedet, quanta eſt theſſera, ita & in aere, quanquam ſenſum ſubterfugiat. Atq́; perpetuo corpus omne, quod poteſt cedere, eò, quo cedere aptũ eſt, neceſſe eſt, niſi comprimatur, cedere, aut deorſum ſemper ſi latio deorſum ſit, vt terra, aut ſurſum, ſi ignis, aut ad vtrunque locum, ſi aër, qualecunque id fuerit, quod in eo ponatur. At in inani eſſe quidẽ hoc nõ põt, quippe quod corp⁹ nõ eſt. Per teſſeram aũt æqualis dimẽſio, q̃ prius erat in inani, meare videbitur: quẽadmodum ſi aqua, aut aer teſſeræ ligneæ non cederet, ſed omni ex parte per ipſam mearet. Textus 76.

ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ κύβος ἔχει τοσοῦτον μέγεθος, ὅσον κατέχει τὸ κενόν· ὃ καὶ θερμὸν ἐστὶν ἢ ψυχρὸν, ἢ βαρὺ, ἢ κοῦφον, οὐδὲν ἧττον ἕτερον, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, τῷ εἶναι πάντων τῶν παθημάτων ἐστὶ, καὶ εἰ μὴ χωριστόν· λέγω δὲ τὸν ὄγκον τοῦ ξυλίνου κύβου. ὥστε εἰ καὶ χωρισθείη πάντων τῶν ἄλλων, καὶ μήτε βαρὺ, μήτε κοῦφον εἴη, καθέξει τὸ ἴσον κενόν· καὶ ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται τῷ τοῦ τόπου καὶ τῷ τοῦ κενοῦ μέρει ἴσῳ αὐτῷ. τί οὖν διοίσει τὸ τοῦ κύβου σῶμα, τοῦ ἴσου κενοῦ καὶ τόπου; καὶ εἰ δύο τοιαῦτα, διὰ τί οὐ καὶ ὁποσαοῦν ἐν τῷ αὐτῷ ἔσται; ἓν μὲν δὴ τοῦτο ἄτοπον καὶ ἀδύνατον. ἔτι δὲ φανερὸν, ὅτι τοῦτο ὁ κύβος ἕξει, καὶ μεθιστάμενος, ὃ καὶ τὰ ἄλλα σώματα πάντα ἔχει. ὥστ' εἰ τοῦτο τοῦ τόπου μηδὲν διαφέρει, τί δεῖ ποιεῖν τόπον τοῖς σώμασι παρὰ τὸν ἑκάστου ὄγκον, εἰ ἀπαθὴς ὁ ὄγκος; οὐδὲν γὰρ συμβάλλεται, εἰ ἕτερον περὶ αὐτὸν ἴσον διάστημα τοιοῦτον εἴη. (ἔτι δεῖ δῆλον εἶναι, οἷον κενὸν ἐν τοῖς κινουμένοις. νῦν δὲ οὐδαμοῦ ἐντὸς τοῦ κόσμου· ὁ γὰρ ἀήρ, ἐστί τι. οὐ δοκεῖ δέ γε. οὐδὲ τὸ ὕδωρ, εἰ ἦσαν οἱ ἰχθύες σιδηροῖ·

τῇ

Atqui & teſſera tãta eſt magnitudine, quãtũ inane occupat, q̃ etſi calida eſt, aut frigida, aut grauis, aut leuis, nihilominus tamẽ ratione ab omnibus affectibus, etſi non ſeparata, diuerſa eſt. Molem autem dico teſſera lignea. Quare etiam ſi ab aliis omnibus ſeparata fuerit, & neq; grauis ſit, neq; leuis, æquale inanis ſpatium occupabit, in eademq; loci & inanis erit parte, quæ ei ſit æqualis: quâ igitur re teſſera corpus ab æquali inani, locoq; differt? Ac ſi duo eius generis in eodem erunt, cur non & quotcunque? vnum igitur hoc abſurdum eſt, & quod eſſe non poſſit. Perſpicuum verò etiã eſt, teſſeram, cùm transfertur, id habere, quod alia omnia habent corpora. Quare ſi à loco nihil differt, quid attinet corporibus locum facere præter vniuſcuiuſque molem, ſi moles affectuũ expers? Nihil enim conducit, ſi eiuſmodi aliud æquale interuallũ circa ipſam ponatur. Oportetet præterea manifeſtum eſſe, quale in his, quæ mouentur, inane ſit, nunc autem nuſquã eſt intra mundum. Aër nanq; aliquid eſt, quãuis nõ videatur, neq; aqua ſi piſces eſſẽt ferrei. Textus 77. Textus 78.

Rei

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Alia vacui impugnatio. Defenſores vacui penetrationem corporũ admittere coguntur.

ATqui a etiam ipſum.] Etiam nunc in expugnationem vacui incumbit, hoc argumento. Si quis, inquit, teſſeram in aquam iaciat confeſtim aqua cedit capedinem ei pro magnitudine exhibens, idémque præſtat aër; etſi id conſpectum fugiat. At hoc, quod omnes concedunt in ſpatio inani accidere non poteſt, ſiquidem ceſſio corporibus duntaxat conuenit. Et tamen eum aſſertores vacui ponant interuallum inane in tres dimenſiones porrectum; in quo ſenſilia corpora excipiantur; fateri coguntur dari dimenſionum penetrationem, quam fugiunt, quæque non minùs abſurda eſt, quam ſi teſſera per aquã ipſam mearet. Nec euadunt ſi reſpondeant dimenſiones vacui non eſſe affectas qualitatibus ſenſum mouentibus. Etenim cauſa cur plura corpora ſimul eſſe nequeant, non eſt ſenſilium qualitatum permiſtio, ſed tergemina dimenſio. Quare ſi ipſa etiam teſſera omnibus accidentibus exuatur, non minùs ei tunc aquæ penetratio repugnabit, quàm nunc.

Vt occupat.

b Sunt

τῇ γὰρ ἁφῇ ἡ κρίσις τοῦ ἁπτοῦ.) ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κεχωρισμένον κενὸν, ἐκ τούτων ἐστὶ δῆλον. εἰσὶ δέ τινες οἳ διὰ τοῦ μανοῦ καὶ πυκνοῦ οἴονται φανερὸν εἶναι, ὅτι ἔστι κενόν. εἰ μὲν γὰρ μὴ ἔστι μανὸν καὶ πυκνὸν, οὐδὲ συνιέναι καὶ πιλεῖσθαι οἷόν τε. εἰ δὲ τοῦτο μὴ, ἢ ὅλως κίνησις οὐκ ἔσται, ἢ κυμανεῖ τὸ ὅλον, ὥσπερ ἔφη Ξοῦθος, ἢ εἰς ἴσον ἀεὶ μεταβάλλειν ἀέρα, καὶ ὕδωρ. λέγω δὲ, οἷον εἰ ἐξ ὕδατος κυάθου γέγονεν ἀὴρ, ἅμα ἐξ ἴσου ἀέρος ὕδωρ τοσοῦτον γεγενῆσθαι, ἢ κενὸν εἶναι ἐξ ἀνάγκης· συμπιλεῖσθαι γὰρ καὶ συμπυκνοῦσθαι οὐκ ἐνδέχεσθαι ἄλλως. εἰ μὲν οὖν τὸ μανὸν λέγουσι, τὸ πολλὰ κενὰ κεχωρισμένα ἔχον, φανερὸν ὅτι εἰ μηδὲ κενὸν ἐνδέχεται εἶναι χωριστὸν, ὥσπερ μηδὲ τόπον ἔχοντα διάστημα ἑαυτοῦ, οὐδὲ μανὸν οὕτως·

Rei enim, quæ tangi poteſt, iudiciũ pertinet ad tactũ. Inane itaq; ſeparatum nõ eſſe, ex his conſtat. Textus 79. *b Sunt autẽ nonnulli qui ex raro, & denſo putãt perſpicuũ eſſe vacuũ exiſtere. Niſi enim rarũ, ac denſum ſint, ne coitũ quidem & cõpreſſionem eſſe poſſe. c Quod ſi non ſit, aut omnino motũ futurum non eſſe, aut vniuerſũ (vt ait Xuthus) fluctuaturũ, aut in æqualẽ ſẽper aërẽ, & aquam mutationẽ eſſe, quẽadmodũ ſi ex aqua poculo aër genitus ſit, ſimul ex æquali aëre tantundẽ aquæ genitũ eſſe, aut neceſſario inane eſſe. Aliter nanq; cogi, aut diſtendi nõ poſſe. d Si igitur rarũ id eſſe aiũt, q̃ multa inania cõtinet ſeparata, pſpicuũ eſt ſi inane ſeparatũ eſſe nõ poſſit, quemadmodũ neclocus ſpatium habens, nec rarum quidem ſic eſſe.* Textus 80.

Quod

Argumentum à raritate & dẽſitate ad probãdum vacuũ.

b *Sunt autem nonnulli.*] Confutatis iis, quæ vacuum lationis gratia ponendum contendebant, accedit nunc ad eos refellendos, qui argumento à raritate & ſpiſſitudine, & iis, quæ circa hæc verſantur, alterationibus petito, vacuum corporibus inſertum dari probabant hunc in modum. Non poſſunt corpora in denſitatem coire niſi earum partes ſubeant meatus, qui antea inanes erant, nec item rareſcere niſi dum ſeſe extendunt ac dilatant, partes aliquas interius inanes relinquant. Negari igitur non debet ineſſe corporibus huiuſmodi vacuum.

Xutus Pythagoricus.

c *Quod ſi non ſit.*] Si quis fortaſſe prædictæ rationi occurreret, coitionem, dilatationemvè corporum negando: confeſtim obiiciebant ſequi inde nullum dari motum, aut ſi detur, cœlum fluctuare, vt Xuthus Pythagoricus aiebat. Nã cieri per aërem lapis non poteſt, niſi occurſantem ſibi aërem abigat, pellatque. Pelli verò nequit, niſi vel aliquantulum comprimatur, & coëat in anguſtum, vt aditum nouo hoſpiti faciat, vel omnia corpora vicina eodem pulſu ſeſe trudant, quouſque ad cœlum ipſum perueniatur, quod loco cedat, & more redundantis pelagi fluctuet. Obiiciebant etiam, niſi corpora nunc in raritatem abeant, nunc in denſitatem coëant, futurum vt cùm ex aqua oritur aër, neceſſariò tantundem aquæ alibi ex aëre generetur, vt æqua proportione vbique regionum ſpatia occupentur; alioqui admittendam prædictam mundi fluctuationem.

Refutatio vacui in corporibus incluſi.

d *Si igitur rarum.*] aſſertores vacui intra corpora incubantis refutat: Nam vel ſuum illud rarum cohibet multa vacua ſeparata, hoc eſt magna, quale eſt vacuum à corporibus abiunctum: vel duntaxat parua. Si dent primum, iam eiſdem argumentis conuincentur, quibus ij, qui ſeparatum vacuum induxere, de quibus ſupra. Si poſterius, concedant neceſſe eſt non omnis motus vacuum cauſam eſſe, ſiquidem raritas, quam leuitas comitatur, non niſi motui, quo ſurſum itur, obſeruit; & denſitas, ex qua grauitas oritur, non iuuat niſi motum, quo pondera deorſum tendunt. Sequitur præterea contra eorum dogmata vacuum non eſſe cauſam motus, tanquam id, in quo res mouetur, quod ad ſpatium pertinet, ſed tanquam id, à quo fertur: quomodo vtres inflati, quia leues, natantem ſuſtinent.

e *Atqui*

εἰ δὲ μὴ χωριστὸν, ἀλλ᾽ ὅμως ἐνεῖναί τι κενὸν, ἧττον μὲν ἀδύνατον· συμβαίνει δὲ, πρῶτον μὲν οὐ πάσης κινήσεως αἴτιον τὸ κενὸν, ἀλλὰ τῆς ἄνω· τὸ γὰρ μανὸν, κοῦφον· διὸ καὶ τὸ πῦρ μανὸν εἶναί φασιν. ἔπειτα κινήσεως αἴτιον, οὐχ οὕτω τὸ κενὸν ὡς ἐν ᾧ, ἀλλ᾽ ὥσπερ οἱ ἀσκοὶ τῷ φέρεσθαι ἄνω αὐτοὶ, φέρουσι τὸ συνεχὲς, οὕτω τὸ κενὸν ἀναφέρειν. καίτοι, πῶς οἷόν τε φορὰν εἶναι κενοῦ, ἢ τόπον κενοῦ; κενοῦ γὰρ γίγνεται κενὸν, εἰς ὃ φέρεται. ἔτι δὲ, πῶς ἐπὶ τοῦ βαρέος ἀποδώσουσι τὸ φέρεσθαι κάτω; καὶ δῆλον ὅτι εἰ ὅσῳ ἂν μανότερον καὶ κενώτερον ᾖ, ἄνω οἰσθήσεται, εἰ ὅλως ἂν κενὸν, τάχιστα ἂν φέροιτο. ἴσως δὲ καὶ τοῦτο ἀδύνατον κινεῖσθαι· λόγος δ᾽ ὁ αὐτὸς, ὅτι ὥσπερ καὶ ἐν τῷ κενῷ ἀκίνητα πάντα, οὕτω καὶ τὸ κενὸν, ὅτι ἀκίνητον· ἀσύμβλητα γὰρ τὰ τάχη. ἐπεὶ δὲ, κενὸν μὲν οὔ φαμεν εἶναι, τἆλλα δ᾽ ἠπόρηται ἀληθῶς, ὅτι ἢ κίνησις οὐκ ἔσται, εἰ μὴ ἔσται πύκνωσις καὶ μάνωσις· ἢ κυμανεῖ ὁ οὐρανός· ἢ ἀεὶ ἴσον ὕδωρ ἐξ ἀέρος ἔσται, καὶ ἀὴρ ἐξ ὕδατος· δῆλον γὰρ ὅτι πλείων ἀὴρ ἐξ ὕδατος γίγνεται.

ἀνάγκη

Quod ſi non ſeparatum, ſed tamen aliquod inane ineſſe aiunt, minus quidem non eſſe non poteſt. Efficitur autem primum non omnis motus cauſam inane eſſe, ſed eius, quo in ſublime itur, quandoquidẽ rarum leue eſt; qua etiam cauſa eſt, vt ignem rarum eſſe inquiant: deinde motus cauſa inane non ſic eſſe, vt id in quo, ſed quemadmodum vtres, quòd ipſi ſurſum ferantur, id quod cohæret, efferunt, ita & inane ſurſum ducere. [e] *Atqui inanis latio, aut locus, qui eſſe poteſt? inanis enim inane erit, ad quod feretur. Quam item rei grauis lationis deorſum cauſam eſſe aſſignabunt? quin etiam conſtat, ſi quo rarius quidpiam, & inanius fuerit, eo celerius ſurſum feretur, ſi omnino erit inane, celerrimè delatum iri. Fortaſſe verò & fieri non poteſt, vt hoc moueatur. Eadem verò eſt ratio, vt quemadmodum in inani omnia ſunt immobilia, ita & inane ſit immobile. Conferri enim inter ſe celeritates non poſſunt.* [f] *Cum verò vacuum nõ eſſe quidem dicamus de aliis autem verè ſit dubitatum, aut motus non erit ſi denſatio, & rarefactio non fuerint, aut cœlum fluctuabit, aut aqua ex aëre, & aër ex aqua ſemper æqualis fiet, quandoquidem conſtat ex aqua plus aëris fieri.* Textus 81. Textus 82. Textus 83.

Neceſſe

e *Atqui inanis latio*] Demonſtrat vacuum non poſſe motus cauſam eſſe eo modo, quo vtres, qui corpus eis applicitum euehũt, quaſi vacuum corpora ipſa ſecum rapiat; quia admittendum eſſet locum, motúmque vacuo conuenire, atque ita dari vacui vacuum cùm vacuum locus ſit. Quæ omnia à vero abſunt. Nam ſi vacuum ſtatuant cauſam motus, quo in ſublime itur, nullam iam cauſam, cur pondera in inferiorem locum vergant, afferre poſſunt: quãdoquidem fieri nequit vt idem ſpecie ſit cauſa motuum ſpecie differentium. Præterea ſequeretur vacuum ſumma celeritate corpora delaturum, cum ſummam raritatem celeritas ſumma conſequatur. Vacuum non poſſe eſſe cauſam motus.

f *Cum verè vacuum*] Argumentum à denſitate & raritate, quo veteres philoſophi vacuum corporibus imbibitum ſuadebãt, quia nihil habet difficultatis, hoc loco repetit, monétque non ei ſatisfieri ſiquis dicat abſque compreſſione, & vacuo, cæteriſque incommodis poſſe corpora in orbem agi, adhuc enim ſuperſunt lationes rectæ pro quibus alia ſolutio reddenda ſit.

ἀνάγκη τοίνυν εἰ μή ἐστι πίλησις, ἢ ἐξωθούμενον τὸ ἐχόμενον τὸ ἔσχατον κυμαίνειν ποιεῖν, ἢ ἄλλοθί που τὸ ἴσον μεταβάλλειν ἐξ ἀέρος εἰς ὕδωρ, ἵν᾽ ὁ πᾶς ὄγκος τοῦ ὅλου ἴσος ᾖ, ἢ μηδὲν κινεῖσθαι· ἀεὶ γὰρ μεθισταμένου τοῦτο συμβήσεται, ἐὰν μὴ κύκλῳ περιίστηται. οὐκ ἀεὶ δὲ εἰς τὸ κύκλῳ ἡ φορὰ, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ εὐθύ. οἱ μὲν δὴ διὰ τοιαῦτα, κενόν τι φαῖεν ἂν εἶναι· ἡμεῖς δὲ λέγομεν ἐκ τῶν ὑποκειμένων, ὅτι ἐστὶν ὕλη μία τῶν ἐναντίων, θερμοῦ καὶ ψυχροῦ, καὶ τῶν ἄλλων φυσικῶν ἐναντιώσεων· καὶ ἐκ δυνάμει ὄντος, ἐνεργείᾳ ὂν γίνεται· καὶ οὐ χωριστὴ μὲν ἡ ὕλη, τῷ δ᾽ εἶναι ἕτερον, καὶ μία τῷ ἀριθμῷ, εἰ ἔτυχε χρώματος, καὶ θερμοῦ, καὶ ψυχροῦ. ἔστι δὲ καὶ σώματος ὕλη, καὶ μεγάλου, καὶ μικροῦ, ἡ αὐτή· δῆλον δέ· ὅταν γὰρ ἐξ ὕδατος ἀὴρ γίνηται, ἡ αὐτὴ ὕλη, οὐ προσλαβοῦσα ἄλλο τι ἐγένετο, ἀλλ᾽ ὃ ἦν δυνάμει, ἐνεργείᾳ ἐγένετο. καὶ πάλιν ὕδωρ ἐξ ἀέρος, ὡσαύτως, ὁτὲ μὲν εἰς μέγεθος ἐκ σμικρότητος. ὁτὲ δὲ εἰς μικρότητα ἐκ μεγέθους. ὁμοίως τοίνυν καὶ ἂν ἀὴρ πολὺς ὤν, ἐν ἐλάττονι γίνηται ὄγκῳ, καὶ ἐξ ἐλάττονος μείζων, ἡ δυνάμει οὖσα γίνεται ὕλη, ἄμφω. ὥσπερ γὰρ ἐκ ψυχροῦ θερμόν, καὶ ἐκ θερμοῦ ψυχρὸν, ἡ αὐτὴ, ὅτι ἦν δυνάμει, οὕτω καὶ ἐκ θερμοῦ μᾶλλον θερμὸν, οὐδενὸς γινομένου ἐν τῇ ὕλῃ θερμοῦ, ὃ οὐκ ἦν θερμὸν, ὅτε ἧττον ἦν θερμόν. ὥσπερ γε οὐδ᾽ ἡ τοῦ μείζονος κύκλου περιφέρεια καὶ κυρτότης, ἐὰν γίνηται ἐλάττονος κύκλου, ἡ αὐτὴ οὖσα, ἢ ἄλλη, ἐν οὐδενὶ γέγονε τὸ κυρτὸν, ὃ ἦν οὐ κυρτὸν, ἀλλ᾽ εὐθύ· οὐ γὰρ τῷ διαλείπειν τὸ ἧττον, ἢ τὸ μᾶλλόν ἐστιν· οὐ γάρ ἐστι τῆς φλογὸς λαβεῖν τι μέγεθος, ἐν ᾧ οὐ καὶ λευκότης, καὶ θερμότης ἔνεστιν. οὕτω τοίνυν καὶ ἡ προτέρα θερμότης τῆς ὑστέρας· ὥστε καὶ τὸ μέγεθος καὶ ἡ μικρότης τοῦ αἰσθητοῦ ὄγκου, οὐ προσλαβούσης τι τῆς ὕλης ἐπεκτείνεται· ἀλλ᾽ ὅτι δυνάμει ἐστὶν ἡ ὕλη ἀμφοῖν· ὥστε ἐστὶ τὸ αὐτὸ πυκνὸν καὶ μανὸν, καὶ μία ὕλη αὐτῶν· ἔστι δὲ τὸ μὲν πυκνὸν βαρύ· τὸ δὲ μανὸν, κοῦφον· (ἔτι, ὥσπερ ἡ τοῦ κύκλου περιφέρεια συναγομένη εἰς ἔλαττον, οὐκ ἄλλο τι λαμβάνει τὸ κοῖλον, ἀλλ᾽ ὃ ἦν συνήχθη·

Neceſſe eſt igitur niſi ſit compreſſio, aut id quod hæret, pulſum efficere, vt quod extremum eſt fluitet, aut alio in loco ex æquali aëre in aquam fieri mutationem, vt vniuerſi tota moles ſit æqualis, aut nihil moueri. Sẽper enim cùm ſit tranſlatio hoc accidet, niſi in orbẽ circumobſtiterit: non ſemper autem in orbem latio eſt, ſed etiam in rectum. Hi igitur ob cauſas eiuſmodi vacuũ aliquod eſſe aſſeuerarẽt. g Textus 84.
Nos autem ex his, quæ poſita ſunt, dicimus vnã eſſe contrariorum materiam, & calidi, & frigidi, & aliarum naturalium repugnantiarum. Atq; ex eo quod poteſtate eſt, id quod actu eſt, fit. Et ſeparabilis quidem non eſt materia, ratione autem diuerſa, atq; numero vna, verbi gratia, coloris, & calidi & frigidi. Eſt verò & corporis materia eadem, & magni, & parui, quod quidem perſpicuum eſt. Cùm enim ex aqua aër fit, eadem materia, re alia nulla aſſumpta, aer facta eſt, ſed quod erat poteſtate, actu factũ eſt. Rurſus aqua ex aëre ſimili mõ, interdum quidem è magnitudine in paruitatem, interdum è paruitate in magnitudinem. h Simili igitur modo ſi aer ex magna mole in minorem, & è minori in maiorem mutetur, materia, quæ poteſtate eſt, vtrunque fit. Quẽadmodum enim è frigida calida, & è calida frigida eadem fit, quia eſt poteſtate, ita & ex calida calidior nulla materiæ parte, quæ calida non eſſet, cùm minus calida erat, calida reddita; quemadmodum neque ſi orbis maioris circunferentia, & conuexitas minoris fiat, vel eadem, vel alia, nihil conuexum factum eſt, quod antea conuexum non eſſet, ſed rectum. Non enim intermiſſione aliquid magis eſt, aut minus. Nec item flammæ vllam magnitudinem licet accipere, in qua albor, & calor non inſit. Sic igitur & calor prior ad poſteriorem ſe habet. Quare & molis, quæ cadit ſub ſenſum, magnitudo: & paruitas tenditur, non quod res vlla ad materiam accedat, ſed quoniam in materia vtrinſq; ineſt facultas.

Idem

Cur rareſiant, & denſentur corpora.

g *Nos autem ex ijs*) Cauſam cur rareſcant,& denſentur corpora, non ad inane, ſed ad materiam, quæ raritati, & denſitati, alijsque accidentibus ſubiecta eſt referendam eſſe inquit. Quod vt planè intelligatur, quædam ex ijs, quæ de natura materiæ, eiuſque facultate in primo huius operis explicata ſunt, inculcat.

Quomodo rareſcant, & addenſentur corpora.

h *Simili igitur modo*) Docet quemadmodum vna eadémque materia ob inſitæ poteſtatis amplitudinem alio & alio tempore caleſcit & frigeſcit, congelaſcit & ſoluitur, funditur, premitur, inſculpitur, effigiatur, & denique omnes tam ſubſtantiales quàm accidentarias formas alternat: ſic idem corpus rarefieri; addenſarique nulla extrinſecus facta acceſſione vel detractione. Quemadmodum, inquit, ſi ponamus maioris orbis conuexitatem contrahi, ſiue eadem, quæ antea erat, eſſe perhibeatur, ſiue alia, nihil quod antea non eſſet, conuexum euaſit; ſed è minori conuexitate maiora effecta eſt, ſiquidem quo minor eſt orbis, eo circunferentia magis conuexa eſt & contra: ſic cùm raritatem, aut denſitatem corpus accipit, eadem materia, quæ eſt in poteſtate vt nunc rara ſit, nunc denſa, & ex conſequenti, vt nunc ampliorem, nunc contractiorem molem obtineat, perducitur ad huiuſmodi actum nulla denuò addita, vel adempta materiæ, vel quantitatis portione. Itaque cùm aër ex aqua gignitur, tota aquæ materia recipit actu formam aëris, & vberiorem quantitatem, ad quam erat in potentia, idque nulla noua materiç parte aſſumpta. Item cum ex aëre aqua oritur, tota aëris materia, quæ poteſtatem habebat vt aquæ formam indueret, & ſub minori mole eſſet, vtrunque actu excipit: neque verò aut in aëre inanes meatus relinquuntur materia rareſcente, aut in aqua obturantur, craſſeſcente.

οὕτω καὶ τοῦ πυρὸς ὅ, τι αὐτῆς λάβῃ πᾶν ἐστι θερμόν, οὕτω καὶ τὸ πᾶν συνάγηται καὶ διαστολῇ τῆς αὐτῆς ὕλης·) Δύο γάρ ἐστιν ἑκατέρου, τοῦ τε πυκνοῦ καὶ τοῦ μανοῦ. τό, τε γὰρ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν, πυκνὰ δοκεῖ εἶναι. καὶ τἀναντία μανά, τό, τε κοῦφον καὶ τὸ μαλακόν· διαφωνεῖ δὲ τὸ βαρὺ καὶ τὸ σκληρὸν ἐπὶ μολύβδου καὶ σιδήρου. ἐκ δὴ τῶν εἰρημένων φανερὸν, ὡς οὔτ' ἀποκεκριμένον ἔστι κενὸν, οὔθ' ἁπλῶς, οὔτ' ἐν τῷ μανῷ, οὔτε δυνάμει, εἰ μή τις βούλεται πάντως καλεῖν κενὸν, τὸ αἴτιον τοῦ φέρεσθαι.

οὕτω

Idem itaque eſt rarum & denſum, & vna earum materia. i *Eſt autem denſum quidem* Textus 85.
graue, rarum verò leue. Duo enim ſunt in vtroque & denſo, & raro. Nam & graue & durum denſa videntur eſſe, contrariaq; rara, leue & molle. Graue autem & durum diſcordant in plūbo & ferro k *Ex his ergo, quæ dicta* Textus 86.
ſunt, perſpicuum eſt inane non eſſe neq; ſeparatum, ſeu omnino, ſeu in raro, neque poteſtate niſi quis velit lationis cauſam inane omnino appellare.

Sic

Quo modo rarum & denſum ad leuitatem & grauitatem ſeſe habeant.

Non quo vnū quodque durius, eo grauius.

i *Eſt autem denſum*) Quoniam ij, quia vacuum corporibus incluſum adhibebant, denſitatem & raritatem cauſam motus prædicabant, exponit hoc loco Ariſtoteles; quonā pacto rarū & denſum ad leuitatem & grauitatem ſeſe habeant aiens, id, quod denſum eſt, grauitate pollere; quod rarum, leuitate; itemque denſo vna cum grauitate duritiem, raro vnà cum leuitate mollitudinem competere: licet hoc non ita ſit perpetuum; vt quo quidque durius eſt, eo ſit grauius; ſiquidem plumbū ferro eſt grauius; & tamen mollius: quod item in auro & argento viuo ſi cum eodem ferro vel ære conferatur, intueri licet. Huiuſce diuerſitatis cauſa videtur eſſe, quia plumbum, argentum viuum, & aurum plus habent de terrena concretione, ideoque præponderant, crudiora tamen ſunt & minus cocta, vnde & molliora Lege M. Albertum in Miner. Georgium Agricolam in lib. de ortu & cauſis ſubterraneorum; & in lib. de natura foſſilium.

Epilogus diſputationis de vacuo.

k *Ex his ergo.*] Concludit diſputationem de vacuo, colligitque ex iis, quæ hactenus diſſeruit, nec eſſe vacuum ſeparatum, ideſt, expers corporis, nec omnino, ideſt, extra corpora: nec in raro, ideſt corporibus inſertum, quòd rarefactionis ſit cauſa; nec poteſtate, ideſt corporibus immiſtum; licet ratione ab eis diuerſum, vt interpretatur Philoponus. Niſi quis vacui nomine abuti velit pro cauſa motus: ſic enim admitti vacuum poteſt, ac debet, quia materia grauitate & leuitate affecta, prout eſt eiuſmodi, lationem efficit, eſto quatenus mollitudinem, & duritiem obtinet, non mouendi, ſed patiendi, & reſiſtendi, atque alterationes ſubeundi cauſa habeatur.

Obſerua ad text. 84. doctrinam Ariſtotelis aſſerentis rarefieri & denſari materiam abſ-

h que

Quæſtio de acquiſitione quãtitatis in rarefactione. que vllius nouæ rei acceſſu,receſſuvè. Quod nobis vſui erit ad conſtituendam in libris de ortu, & interitu affirmatiuam partem eius quæſtionis, qua vtrum in rarefactione noua quantitas comparari soleat, diſquiritur.

ἔστιν δ' ἡ τοῦ βαρέος καὶ κούφου ὕλη, ᾗ τοιαύτη, ἂν αὖ τὸ κινεῖν· τὸ γὰρ πυκνὸν καὶ τὸ μανὸν κατὰ ταύτην τὴν ἐναντίωσιν, φορᾶς, ποιητικά· κατὰ δὲ τὸ σκληρὸν καὶ μαλακὸν, πάθους καὶ ἀπαθείας, καὶ οὐ φορᾶς, ἀλλ' ἑτεροιώσεως μᾶλλον. καὶ περὶ μὲν κενοῦ πῶς ἐστι, καὶ πῶς οὐκ ἐστι, διωρίσθω τὸν τρόπον τοῦτον.

Κεφ.

Sic verò grauis,leuiſq; rei materia, vt talis eſt,inane erit. Denſum namque & rarum, quatenus hac repugnantia prædita ſunt lationis ſũt efficiẽtia: quæ verò ex parte durũ ſunt, & molle,paſſionis & impaſibilitatis, & nõ lationis, ſed alterationis potiùs. Et de inani quidẽ quemadmodum eſt, & non eſt, hoc modo ſit definitum.

QVAESTIO I.

VTRVM NE VACVVM IN NAtura detur, an non.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS VIDEATVR DARI.

ETſi Ariſtoteles eorum argumenta, qui vacuum inducere conabantur accuratè diluerit, non deſunt tamen alia, quæ id aſtruere videantur. In primis enim ſic licet argumentari. Quicquid in eo ſpatio eſt, in quo priùs nullũ corpus fuerat, & tamẽ eſſe poterat; id exiſtit vbi priùs fuit vacuũ; atqui mundus eſt nunc in eo ſpatio, in quo ante rerum procreationem nullum corpus extiterat, poterat tamen eſſe, vt euentus cõprobauit; Eſt igitur in ſpatio, quod priùs vacuum fuit; atque adeò aliquando fuit vacuum. 1. argum.

2. argum. Secundò. Ariſtoteles 2. de cælo c. 4. tex. 27. probat ſphæras cæleſtes eſſe in ſpeciem rotundam cõglobata, quia alioqui daretur vacuum; oporteret enim ob ſuccedentium angulorum viciſsitudinem nunc eſſe corpus vbi antea nõ erat, rurſuſque non eſſe, vbi antea fuerat. Hoc poſito ſic ratio concluditur. Cælum Empyreum, vt eſt recepta Theologorum doctrina, non cõſtat figura rotunda, ſed quadrata; ergo ſi moueatur, dabitur vacuum; at cùm ſit corpus phyſicum poteſt naturaliter moueri; poteſt ergo naturaliter dari vacuum.

Theologorum ſententia cæli Empyreum eſſe quadratũ.

3. argum. Tertiò. Si vas plenum aqua calida vndique obturatum in loco perfrigido collocetur, aqua in gelu concreſcet, denſiorq; effecta minorem ſpatij intercapedinem occupabit; ergo aliquid ſpatij intra vas inane relinquetur, atque ita natura ipſa vacuum efficiet.

4. argum. Quartò. Sit duæ tabulæ perfectè planæ ſic inter ſe coniunctæ, & cohærentes, vt nihil prorſus inter eas interiectum ſit; harum vna poterit ab altera vi naturæ abiungi, ac ſecundum omnes partes ſimul eleuari; hoc autem nõ fiet

niſi

niſi dato vacuo; poteſt igitur naturaliter vacuum induci. Minor probatur, quia ſpatium fuſum inter duas tabulas non poteſt acceſſu alterius corporis momento repleri; nec verò immediatè poſt; cùm neque motus puncto temporis fiat, neque immediatè poſt totum eiuſmodi ſpatium repleri queat.

5 argum. Quintò. Si natura tantopere horreret vacuum, oporteret eius vitādi gratia interdum vnum corpus relicta naturali ſtatione, ad locum alium ſibi repugnantem cum priuato incommodo, propter commune bonum vniuerſi commigrare; ſed hoc non videtur naturæ conſentaneum; non igitur natura vacuum odit. Aſſumptio ita probatur. Vehementior eſt inclinatio cuiuſq; rei ad ſuum peculiare bonum tuendum, & procurandum; quàm ad commune; ergo nullum corpus cum ſuo detrimento propter commune bonum proprium locum deſeret. Hoc antecedens oſtenditur, quia natura, vt dici ſolet, reflectitur in ſe ipſam, nec alteri⁹ bonum niſi gratia ſui quærit; vnde eſt illud Ariſtotelis 8. Ethicorum c. 2. Bonum amabile eſt, maximè autem vnicuique proprium; ergo vehementius appetit proprium, quam commune bonum.

Natura reflectitur in ſe ipſā.

6. argum. Sextò. Si quis à Deo in extrema cæli ora conſtituatur, poterit inde extra cælum manum tendere, aut iaculum intorquere; ergo extra cælum eſt ſpatium non repletum corpore, aptum tamen repleri, atque adeò vacuum.

ARTICVLVS II.

NVLLIBI DARI IN NATVRA VACVVM.

NOn tantus fuit veterum Philoſophorum in negando vacuo conſenſus, quanta eſt totius naturæ ad illud impediendum conſpiratio. Fuerunt enim nonnulli, quos Ariſtoteles hoc in li. c. 6. Plutarchus 1. de placitis Philoſophorum c. 18. & Theodoretus in li. de materia & mundo commemorant, qui aſſeruerunt dari vacuum; & alij quidem extra mundum, vt Stoici & Pythagorei, qui ſupra cæleſtes globos infinitum inane poſuêre: aientes inſpirari, communicarique id mundo, vt eius interuentu direptuq; ea, quæ cæli ambitu coërcentur, diuidi & diſtingui inter ſe poſſent; alioqui futurum vt omnia in turbatam congeriem, naturamve vnam concreſcerent. Alij autem vacuum corporibus immixtum, ac per mundi vniuerſitatem porrectum inuexere, vt Democritus, & Leucippus, quos deinde ſecut⁹ eſt Epicureorū grex. Quid enim hi vacuum negarent, qui in dolorum vacuitate, & inani voluptatum illecebra felicitatem collocabant?

P. Mirandula de Exam. Vanit. lib. 3. c. 12. & li. 6. c. 5.

Aſſertores vacui.

Stoici, & Pythagorei.

Item Democritus, Leucippus & Epicurei.

At non dari vacuum in rerum natura, tum experientia Philoſophiæ magiſtra, tū ratio perſuadet. Experientia, quia propterea, verbi gratia, latera follium, ſi conſtricta ſint, nulla vi diduci queunt, niſi aperto orificio, quo aër in-

Concluſio.

teriectum ſpatium occupaturus ſubeat. Ob id ſi aër ex fiſtula attrahatur, confeſtim aqua aſcendit. Ideo ſi os phialæ calefactum aërem intra ſe cohibentis, ſupra aquam ponatur, paulatim aqua ſurſum commeat; aër enim contactu aquæ refrigeratus addenſatur & coit; ſicque minorem occupat locum. Eademq; cauſa eſt, cur cucurbitulæ, quæ medicis in vſu eſſe ſolent, carnem ſurſum attrahant, nimirum quia aër, qui prius igni incaluerat, & in raritatẽ abierat, extincta flamma, frigiditatem, & denſitatem recipit, atque adeò in minorem contractus molem inane ſpatium relinqueret, niſi ad id replendum caro eleuaretur. Denique idem cõſpicitur in multis machinis, alijſque rebus artis ingenio fabricatis, quibus hæc naturæ inanitatẽ fugientis ſolertia ſummam præbet commoditatem.

De exemplo cucurbitarum lege Aphrodiſæum in problem. lib. 2. q. 56.

Cur cucurbitulæ, quibus medici vtuntur carnem in tumorem eleuent.

ARTICVLVS III.

QVAM OB REM NATVRA tantopere vacuum exhorreſcat.

COmmonſtrat etiam ratio phyſica non debuiſſe in rebus admitti vacuũ. Vbi ſe nobis duplicis cauſæ conſideratio offert; nempe finis, ob quem natura vacuum fugiat, & efficientis, ſiue mediorum, quorum interuentu, ac vi in eo impediendo vtatur. Quod ad primum attinet, conſtat ingenitum eſſe rebus omnibus ſeſe tuendi, & conſeruandi appetitum. Hinc enim eſt ſolicitudo illa, qua ſalutaria & vtilia quærunt, noxiaque declinant: hic elementarijs corporibus ad procreandum ſibi ſimile inclinatio: hinc animantibus in educando fœtu cura, & vigilantia: hinc literatis hominibus tam acre ſtudium componendi libros: hinc Rempublicam tractantibus, & ijs qui militarem vitam ſequuntur, alijſque eiuſmodi, tam ardens deſiderium relinquendi aliquod rei abſe præclatè geſtæ monumentum, aut trophæum. Videlicet quia hunc in modum res omnes caducæ ab interitu ſeſe vindicare ſtudent; ac ſi non numero, ſaltem ſpecie, ſi non per ſe, per ea ſaltem, ad ipſas pertinẽt immortalitatem obtinere nituntur; vt ita ad diuinæ naturæ ſimilitudinem, quantùm fieri poſsit, accedant. Speciatim verò, quod rem præſentem propiùs attingit, non ob aliam ſanè rationem ſitus cuiuſlibet corporis partibus mutuę inter ſe coniũctionis & ſocietatis amor inſidet. Hic nempe amor eas conſectari facit figuram rotundam (quæ maxima eſt vnionis conciliatrix, vt pote in qua nihil diſsidet, nihil abſiſtit, nulla eſt inæqualitas) hic inquam amor eas in rotunditatem componit, vt videre eſt in aquæ guttulis; quæ frondium lanugini, ſaxis-ve illatæ confeſtim ſe in orbem affingunt, & è tegulis dependentes in rotundam ſpeciem coëunt, dumque natiuũ pondus, quod eas deorſum trudit, vincere poſſunt, conglobatæ cohærent; videlicet quia vnitę.

Lege Cic. 5. de finib. Dorum D. Baſilium ho. 9. Hexa.

Natura diuinæ immortalitatis æmula.

Lege Ariſtotelem 2. de anima c. 4. text. 34. 1. de cel. c. 9. text. 100.

Corporibus vnde tantus coniunctionis amor.

Figura rotunda vnionis cõciliatrix.

De hac vnionis excellentia & appetitu per lege caput 11. D. Diony. de diui. nom.

Vnita & collecta fortiùs agunt, & aduerſariorum vim repellunt.

Craſſus Ciceronianus.

vnitæ,& collectæ multo fortiùs operantur,& aduerſariorum iniurias repellunt,atque adeò incolumitatem,& diuturnitatẽ cõſeruãt. Porro autem quod partes in ſuo particulari toto faciunt,idem quoque præſtant inter ſe ſingula corpora in ſublunari mundo,cuius ſtructura ex ijs quaſi membris coagmentatur,& coaleſcit. Certatim namque ſe vicinis agglutinant,& in vnum,quoad fieri poteſt,coëũt,quia nimirum diuulſis partibus neceſſe eſt totum diſsipari,& euerti. Qua de re ita philoſophatur Craſſus ille Ciceronian' 3. de Oratore. Ac mihi quidẽ veteres illi maius quoddam animo cõplexi,plus multo etiam vidiſſe videntur,quàm quantum noſtrorum ingeniorum acies intueri poteſt,quia omnia hæc,quæ ſupra,& ſubter vnum eſſe,ac vna vi & cõſenſione naturę conſtricta eſſe dixerunt;nullum enim eſt genus rerum, quod aut auulſum à cæteris per ſe ipſum cõſtare,aut quo cætera ſi careant,vim ſuã, atque æternitatem conſeruare poſsint.

Cur à vacuo abhorreat natura.

Duplex conſideratio cuiuſque rei phyſicæ.

D. Tho. 3. contra gent. cap. 17.

Ad commune bonum ardentiori conatu tendit natura.

Vacuum toti naturę pernicioſum.

Sciendũ tamẽ ob id vel maximè partes vniuerſi mutuã cohęſionẽ tantopere affectare,vt ita excipiãt,reddántq; inuicẽ cęleſtiũ corporũ influxum, à quo hæc inferiora dependent,vti 1. Meteor. c. 2. Ariſtoteles ait. Atq; hęc tandem ratio,& cauſa eſt cur natura vacuũ fugiat, videlicet quia vacuũ diſſoluit illã rerũ cõſeruatricẽ vnionẽ,impeditq; ne ſublunaris mũdus dilapsã è cælo vim hauriat,cùm fieri nequeat vt per inane interſtitiũ vis illa traiiciatur. Vbi animaduertere licet vnumquodque ens naturale ad duo conſeruanda obnixè contendere, nempe ad commune totius naturæ, & ad ſuum proprium, ac peculiare bonum. Enim verò cùm quæuis res Phyſica & ens quoddam particulare ſit,ſi in ſe præcisè ſpectetur; & ſimul etiam ad naturæ communitatem pertineat, prout eſt totius vniuerſi mẽbrum ; vt quidem priori modo ſe habet ſuum priuatum bonũ expetit,vt poſteriori commune. Quod commune quanto excellentius eſt, ac diuinius,vt 1. Ethic. c. 2. Ariſtoteles docet, tãtò ad ipſum vehemẽtiori conatu aſpirat. Etſi inde aliquid interdũ capiat detrimẽti;veluti cũ ſe manus ictui exponit, vt caput incolume ſeruet, hominéq; ab interitu vendicet. Et hoc quidem non infrequenter accidere conſueuit, dum corpora mutuæ ſocietatis,& cõiunctionis bonum quærunt, & vacuum vti malum toti naturæ maximè pernicioſum impediunt. Etenim ſæpè eius rei cauſa corpora grauia , nulla externa vi impellente , in ſublime feruntur, ibique manent: ſæpè leuia deorſum tendunt , & in loco inferiori ſubſiſtunt, ſæpè etiam contraria, quæ ſe alioqui fugiunt, ac mutuum congreſſum deuitant, quaſi depoſita antipathia in vnum coëunt.

Alia cauſa vitandi vacui apud Ariſtotelem.

Quoddam genus vacui minus proprij.

Hic eſt igitur à Philoſophis potiſsimùm celebratus finis,ob quẽ vacuum natura horret. Si quis tamen Ariſtotelis dogmata circa vacuum perpendat, inueniet aliam præterea eius fugæ cauſam eſſe quærendam: ſiquidem lib. 2. de cælo cap. 4. tex. 27. probat non conuenire ſupremæ ſphærę aliam figuram, quàm rotundam; quia alioqui eſſet inibi vacuum, vt 2. proximi ar. argumento oſtendebamus: Liquet autem eiuſmodi vacuo non inuehi ea , quæ diximus, incommoda; cùm extra cælum non ſint corpora, quorum ſocietas dirimi;nec influxus , cuius tranſmiſsio impediri queat; quem finem aſſeruimus à natura in impediendo vacuo ſpectari. Dicendum ergo in primis hoc vacuum impropriè rationem vacui ſortiri,vt progreſſu patebit,itemque mi-

 noris

Lege Richardum in 2. d. 14. quæſt. 3. circa 3 princip.

noris momenti eſſe; quia ex eo prædicta abſurda minimè ſequerentur: deinde propterea neque hoc permitti à natura, quia magna videtur imperfectio eſſe, vt ſpatium, quod aliquo corpore ſemel natura occupauit, poſtea inane relinquat, ſiue id intra cæli complexum, ſiue extra mundum accidat.

ARTICVLVS IIII.

QVA VI, QVIBVSVE MEDIIS vtatur natura ad declinandum vacuum.

QVod verò ſpectat ad cauſam actiuam inſtrumentariam aliavè media, quorum interuentu quodlibet corpus obſiſtit ne vacuum detur, vel ad id impediendum quolibet modo accurrit: dicimus eam cauſam non vnam eſſe. Frequenter enim vtitur natura ad id communi quadam vi motrice, quæ ad hoc munus omnibus corporibus ſublunaribus, (præter peculiares ſuas virtutes, quibus propria loca petunt) videtur attributa, cuius impulſu ad omnem loci differentiam, cum opus eſt, rapiatur. Sicuti impulſus externus, eiuſdem ſpeciei cum ſit, ad omnia locorum diſcrimina obſeruit, prout à cauſa impellente dirigitur. Interdum verò non hanc vim adhibet, ſed aſciſcit operam alteratricium qualitatum, quæ corpus rarefaciunt, & in ampliorem molem fundunt. Nonnumquam magno impetu vaſa frangit, aut denique alia id genus media, prout occaſio, & neceſsitas fert, accommodat. Quin etiam haud rarò, nullo motu, nulla actione nulla denique vi effectrice; ſed per negatiuam quandam obſiſtentiam vacuo repugnat; vt cùm latera follium compreſſa, clauſo orificio diuelli non finit. Semper tamen natura in his, vt in cæteris rebus compendio ſtudet; & quantum poteſt facilioribus ac ſimplicioribus vtitur mediis; vt, exempli gratia, ſi ad fugam vacui, corpus ſurſum attrahere, quam denſatione impedire, promptius ſit, illud præſtat, non hoc: ſi contrà; hoc, non illud. Item ſi per ſolum motum localem ſine rarefactione corpus aliunde trahere ſufficiat, rarefactioni parcit; alioqui vtrumque exhibet. Ita patet quis finis ſit, ob quem natura vacuum odit, & qua vi ad id impediendum vti conſueſcat.

De vi motrice inhærente ſub cæleſtibus corporibus ad impediendum vacuum.

Semper natura compēdio ſtudet.

ARTI-

ARTICVLVS V.

ARGVMENTA INITIO propoſita nihil conficere.

Sol.1.argum.

Argumenta verò, quæ inane ſuadere nitebantur, nequaquam perſuadent. Quare eorum primo occurrendum erit ad rationem vacui non ſat eſſe corporis negationem, ſed requiri priuationem, hoc eſt locum non repletum corpore, aptum tamen repleri: at ante mundi creationem eiuſmodi locus non extitit, cùm nullius adhuc ſuperficies corporis vſpiam eſſet. Quod ſi quis minùs quidem Philoſophicè ſentiens neget ad rationem vacui locum requiri, negare tamen non poterit exigi naturalem aptitudinem ad excipienda corpora, antequam autem mundus conderetur, aptitudo ſpatij non erat naturalis: cum non poſſet ab agente naturali ad actum perduci. Quare non rectè Auerroes 4. huius operis com. 6. & 1. de cælo. com. 92. intulit ab iis, qui mundi nouitatem defendunt, concedendum eſſe, in eo ſpatio, in quo mundus continetur, vacuum fuiſſe.

Ratio vacui exigit in ſpatio naturalem aptitudinem ad capienda corpora.

Sol.2.

Ad ſecundum dicendum cælum Empyreum quamuis non habeat figuram idoneam ad circularem motum; ſed ad cæleſtis patriæ curiam, & beatorum ſedes accommodatam, poſſe tamen vtcunque moueri, nec eius motu abſolutè extra mundum inductum iri vacuum; ſed vacui commutationem ex vna parte in aliam: ſiquidem quantum ſpatij ſecundum angulos, ſi moueretur, desereret, & vacuum relinqueret; tantundem ſucceſsiuè occuparet, verſus eam partem, ad quam tenderet. Illam verò Ariſtotelis argumentationem, oportere cælos eſſe figuræ rotundæ, quia alioqui, dum mouentur, vacuum daretur, non neceſſariam eſſe; ſed probabilem: quia eſto naturaliter impoſſibile non ſit moueri cælos, licet angulari figura præditi eſſent; tamen non conuenit eos talis figuræ eſſe, vt ſpatium ſemel corpore occupatum rurſus motu ſuo vacuum relinquant. Quod ſi quis opponat ſequi ex his dari nunc viribus naturæ vacuum ad extimam cæli Empyrei ſuperficiem, quandoquidem eſt ibi ſpatium vacans corpore, quod occupari poſſet angulis prominentibus eius cæli ſi in orbem verſaretur, quod naturaliter fieri poſſe admittimus. Reſpondendum erit eiuſmodi vacuum non habere propriè rationem vacui, quia præterquam quod non circunfunditur loco, nequit repleri naturaliter, niſi ex alia parte deſerendo, & relinquendo inane tantundem ſpatij.

Ex Motu cæli Empyrei, licet quadratum ſit, non ſequeretur dari propriè vacuum extra mũdum.

Tertium pari facilitate diſſoluitur. Aqua enim vaſe illo contenta, vel non concreſcet inhibente concretionẽ natura, quę vacui periculũ anteuertit. Vel ſi concreſcet, vas ipſum diſrumpetur: debent autem partes vaſis ita à ſe mutuò abiungi, & aëri ſubeunti locũ dare, vt in eo inſtanti, quo fractio terminatur, congelatio extrinſecus inchoetur: alioqui ſi fractio & cõgelatio eodem momento inciperent, cùm immediatè poſt inceptionem cõgelationis, perfecta fractio eſſe nequeat; haud dubiè medio illo tempore non nihil vacui intra

Sol.3.

Congelatio aquæ in vaſe contentæ, & vaſis fractio nõ poſſunt in eodem inſtãti incipere.

Dubium, tra ipſum vas daretur. Solet tamen hoc loco diſputari ſi ponamus tã ex parte quæ, quàm ex parte virtutis condenſantis, atque etiã ipſius vaſis, æqualiter ſe habere omnia, qua nam parte frangendum ſit vas; cùm nec ſecundũm omnem partem comminui poſsit, nec vlla ſit ratio cur hac potius quàm illa diſrumpi debeat. Sunt qui reſpondeant frangendum qua parte fortè fortuna acciderit, quibus fauet D. Thomas 2. de cæl. ad text. 93. Verùm non rectè ad caſum confugiunt, vbi aſsignare nequeunt cauſam per accidens cõiunctam cauſæ per ſe, quod ad caſum neceſſariò requiritur. Alij cenſent quemadmodum cùm ignis aquam excalfacit, ideo hunc potius ſingularem calorem, quã illũ producit; quia agit in hoc ſubiectum, hoc tempore, & loco, ac denique ſub hac circunſtantiarum collectione: ita vas illud hâc potiùs, quàm illac defringendum; quia concurrunt tales circunſtantiæ, quibus non niſi ſecundum hanc partem frangi poſsit. Sed neque hæc reſponſio ſatisfacit, vt conſtat ex ijs, quæ à nobis 2. huiuſce operis dicta ſunt: cùm oſtẽdimus effecta quoad ſingularitatẽ non præfiniri, & determinari præcisè ab ijs circunſtantijs, ſed à prima cauſa: Quare idem in præſenti difficultate dicẽdum erit: ſpectat nãque ad naturæ principem, & auctorẽ Deũ limitare naturalium cauſarum cõcurſum circa hæc, aut illa ſingularia, ad quæ producenda indiſcriminatim, atque indefinitè ſe habent cauſæ ſecũdæ, vt loco citato planiùs diſſeruimᵘ. a Reſponderi etiam poteſt, in propoſito euentu nullatenus in gelu cogendam aquã, neque frangendũ vas, vt antea dicebamus: Nam quod corpus vndique æqualiter reſiſtẽs minimè cedat, aut fractioni ſuccũbat, patet tũ alijs experimentis; tũ eo, quod ſi ouũ prematur qua parte in longũ, ac geminos vertices ſe porrigit, ne à robuſtiſsimo quidem cõmuni valet, quia videlicet ſub ea figura vndique ſe æqualiter fulcit, ac reſiſtit. Qua de re lege Leuinum li. 4. de occultis naturæ miraculis ca. 14.

Quorundam reſponſio.

Reſponſio aliorum.

Ca 7. qu 15 art. 2 pag 308.

Legitima explicatio dub. primæ cauſæ eſt præfinire concurſum naturalium cauſarum quoad effectorũ ſingularitatem.

a Alia eiuſdem dub. enodatio.

Quartò ſatisfit negando è duabus tabulis perfectè planis poſſe alteram ab altera ita abiungi, vt pariter ſecundum omnes partes leuetur; quamuis ſi vna ſuprà aliam ſucceſsiuè trahatur, mutuò ſeparari queant. Neque hoc mirũ videri debet; cũ experientia conſtet nõ poſſe tabulam planam ſimul totam ab aqua extolli, quin pariter aqua tabulæ inhæreſcens in ſublime feratur. Quod apertiùs etiam cernere licet in follibus, quorum latera, vt non ſemel diximus, nullo pacto ſeparari queunt occluſo orificio, quo ſe aër inſinuat. Hinc collige ſicuti eiuſmodi tabula ſecundum omnes partes ab altera ſimul deglutinari non poteſt; ita neque ſecundum omnes ſimul poſſe cum ea proxmè copulari. Id quod ex eo conſtat; quia quemadmodum ſi prædictæ tabulæ ſecundum omnes partes à ſe pariter diſiungerentur oporteret aërem incipere ſimul exiſtere in quauis parte tabularum per vltimum non eſſe, quod fieri nequit (cùm aër immediatè poſt inſtans eleuationis non poſsit ad tabularum medium peruenire ſed antequam eò perueniat decurrere priùs debeat totum ſpatium, quod inter initium, mediumque ipſarum intercedit) ita ſi ſecundum omnes partes ſimul iungerentur oporteret aërem deſinere eſſe ſimul in quauis parte tabularum per primum non eſſe, quòd pari modo admitti non debet, vt ex proxima ratione liquet. Itaque quoties duæ tabulæ ſimul iunguntur, non immediatè ſeſe contingunt

Sol. 4.

Non poſſe tabulam planam ſecundum omnes partes ſimul cum altera plana immediatè coniungi.

contingunt ſed alio corpore interiacente, vt aëre, verbi gratia, aut aqua. Id quod ita ſe habere aſſerit Ariſtoteles 3. de anima cap. 11. text. 113. Quod ſi quis obiiciat ſequi ex dictis poſſe tantulum aërem tenere ingentem ferri molem ne deſcendat, nevè proximè cum ſubiecto corpore copuletur: occurrendum erit non debere id abſurdum, aut à veritate alienum iudicari; cùm ſecus fieri non poſsit; alioqui omnes partes interclusi aëris ſimul egrederentur, quod impoſsibile eſſe demonſtrauimus.

Obiectio. *Refutatio.*

Sol. 5. Quinti non eſt difficilis explicatio. Vtique negari debet vehementiorem eſſe appetitum, quem ſingulis rebus ad priuatum, quam ad commune bonum tuendum, & procurandum natura inſeuit, vt D. Thomas 1. p. q. 60. art. 5. & quodlib. 1. art. 8. docet. Namque vt pars propter totum eſt, ita naturali propenſione magis ad bonum totius, & ad commune bonum, quàm ad ſuum peculiare inclinatur. Nec verò natura iccirco in ſe reflecti dicitur, quòd priuatum bonum communi anteponat, aut commune non niſi propter ſe expetat; ſed quia communis boni procuratio in ipſius quoque priuatæ rei commodum cedit. Neque aliud Ariſtoteles vult 8. Ethicorum; qui dum aſſerit vnicuique propriũ bonum maximè expetibile eſſe, non priuatum cum communi, ſed priuatum vnius cum priuato alterius comparat.

Pars naturali propenſione magis inclinatur ad bonum totius, quàm ad priuatum bonum tuendum.

Sol. 6. Sexti ſolutio ita habet. Poſſet quiuis in extrema cęli ora conſtitutus brachia porrigere, & iaculum vibrare per ſpatium illud, quod extra mundum patet: non iccirco tamen id ſpatium cenſendum eſt aptum ad recipienda corpora per naturalem aptitudinem; quod ad rationem vacui exigitur. Etenim vt nemo illic vi naturæ collocari poteſt, ita nec prędictum ſpatium naturalem habet aptitudinem ad ea corpora excipienda. His adde quæ ſuperiùs diximus de ratione vacui improprij extra cœlum.

Lege Rich. 2. ſent. d. 14. q. 5. circa 3. princip.

QVAESTIO II.

POSSIT NE VIRTVTE DIuina dari vacuum.

ARTICVLVS I.

POSSE, ETSI ID QVIDAM negarint.

PArs negatiua quæſtionis hunc in modum videtur oſtendi. Dari vacuum eſt contra ordinem vniuerſi; ſed nihil poteſt contra hunc ordinem à Deo fieri: nequit ergo diuina virtute vacuum dari. Maior ex iis, quæ proximè diſputata ſunt, conſtat. Minor ſuadetur. Primùm, quia id, quod eſt contra ordinem vniuerſi, eſt inordinatum, ac præpoſterum. Quod verò ita ſe habet, à ſummi artificis manu, cuius perfecta ſunt opera, longè abeſt. Secundo, quia ordo rebus inditus adumbrat, ac repræſentat diuinam bonitatem, eáque repræſentatio eſt finis diuinæ operationis. Cùm igitur Deus præter hunc finem nihil exteriùs poſsit agere, vtique nec præter vniuerſi ordinem quicquam moliri poterit. Tertiò, quia totus curſus naturæ eſt à

Argumentum quo negatiua pars côtrouerſiæ probari videtur.

diuina ſapientia, ſicuti arteſacta ab arte humana, vt aſſerit D. Auguſt. in illud Ioannis. Quod factum eſt in ipſo vita erat. Quare cùm artifex nihil faciat contra artem ſuam, niſi per errorem; qui in Deum non poteſt cadere; nequibit Deus quicquam facere contra ordinem, curſumvè naturæ. Ex quo ſequitur non poſſe ab eo exhiberi vacuum. Auguſt.

In hac difficultate qui negant ſpatium extra cœlum nec putant intelligibilem eſſe diſtantiam vllam aut interuallum capax corporis abſque corpore affirmant (quod huiuſce opinionis cōſectarium eſt) vacuum nec diuina virtute, ſaltem intra cœli complexum, dari poſſe. Nos vero vt partem priori aſſertioni aduerſam amplectimur, tuemurque lib. 8. huius operis, in diſputatione verum Deus ſit extra cœlum, ita hoc loco hanc concluſionem ſtatuimus. Vacuum intra quæuis corpora diuinitus dari poteſt.

D. Th. in 2. d. 1. q. 1. art. 5. Henricus Gandau. quodl 15. q. 1. Richardus in 2. d. 14. q. 3. circa 3. princip.

Aſtruitur pars affirm. quæſit.

Quod probatur, primùm quia poteſt Deus totum ignis elementum in nihilum redigere, & aliis corporibus, quæ ad eius locum replendum confluxura ſunt, communem opem ad motum denegare: imo eſto eam non deneget, cum illa totum ſpatium momento traiicere non queant, interim vacuum dabitur. Item quia potuit Deus ſolas ſphæras cæleſtes creare, ſicque totam ſublunaris mundi intercapedinem inanem relinquere.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO RATIONIS QVA negatiua pars controuerſiæ oſtendi videbatur.

ID verò, quod in aduerſam partem adduximus, hunc in modum ſoluendum erit. Si res ſumantur quatenus ſecundum obediētiariam potentiam Deo ſubduntur, nihil quod circa eas Deus fecerit, contra earum naturam aut ordinem dici debet. Vnde D. Auguſtinus lib. 26. contra Fauſtum cap. 3. ait id eſſe cuilibet rei naturale, quod ille fecerit, à quo eſt omnis modus, numerus, ordoque naturæ. Si autem res ſecundum ſe præcisè ſpectentur, erit quidem contra ordinem vniuerſi dari vacuum; ſed contra hunc ordinem ire, in poteſtate Dei eſt.

In poteſtate diuina eſt facere quæ voluerit contra ordinem vniuerſi.

Ad primam verò huius rei impugnationem dicendum; id quod eſt præpoſterum, & inordinatum, ideſt, ab omni prorſus ordine deflectens non poſſe à Deo fieri, cùm repugnet aliquod Dei opus non referri ordinarique ad eius bonitatem, quæ eſt præcipuum diuinæ voluntatis obiectum, poſſe tamen Deum facere quidpiam alienum ab vno aliquo rerum ordine, vt ab eo, quem res naturales habent ad impediendum vacuum; ſed conſentaneum alteri, quem ipſe præſtituere nouit; quod proinde nequaquam inordinatum dici debebit. Ad ſecundam non ſolùm eum ordinem, qui nunc in rebus elucet, repræſentare diuinam bonitatem, ſed alios etiam, quos Deus pro ſuo arbitratu poſſit inuehere. Ad tertiam, artem diuinam non ſe totam explicare in creaturarum productione, ideóque ſecundum ipſam poſſe Deum aliter, atque vſitatum naturæ curriculum ſeſe habet, operari. Vnde eſto

Præcipuū diuinæ voluntatis obiectum diuina bonitas.

Diuina ars nō ſe totam explicat in eff ctione creaturarū.

eſto liberum Deo ſit contra naturæ curſum ire, non proinde tamen contra ſuam diuinam artem efficere quidquam dicetur.

QVAESTIO III.

VTRVM VIRTVS ANGELICA POSSIT vacuum in naturam inducere.

ARTICVLVS I.

STATVITVR NON POSSE, PROPONITUR ſententia aliter iudicantium.

Pro hac concl. lege quæ ſcripſit D. Auguſt. 12 de ciuit. Dei cap. 18. D. Tho. de malo quæſt. 16. art. 9 ad 2. & art 10. & 3. cõt. gentes c. 102.

Aſſeritur pars negatiua.

IN hac quæſtione pars negatiua aſſerenda eſt. Quæ probatur, primum quia dari vacuum eſt contra ordinem, curſumque totius naturæ corporeæ, quem immutare is tantùm poteſt, qui naturæ conditor & ordinator eſt. Secundò, quia nemo inficias ierit vacuum dari miraculum eſſe: at miraculum propria virtute ſolus Deus edit. Tertiò, quia ſi Angeli poſſent vacuum efficere; concedendum foret poſſe naturaliter vacuum dari; quod tamen à communi Philoſophorum ſenſu abhorret.

Aduerſa op.

Sunt tamen qui in hac difficultate diuerſum reſpondendi modum vti probabilem afferant. Pro quo aduertunt cùm in diſceptationem vocamus num Angelica virtute repugnet dari vacuum, dupliciter hanc quæſtionem poſſe intelligi. Vno modo, vt quæramus num virtus Angelica comparata ad reſiſtentiam, qua, verbi gratia, aër vacuo reſiſtit, maior ſit, ita vt illam præcisè, quantum ex ſe eſt, non conſideratis aliis circunſtantiis, ſuperare poſſet, atque ita vacuum inducere. Alio modo, vt ſit ſenſus num ſpectando etiam decretum, quo Deus ſtatuit ſibi duntaxat reſeruare ius immutandi naturæ curſum, & ordinem vniuerſi (iuxta illud D. Pauli cap. 2. epiſtolæ ad Hebræos. Non enim Angelis ſubiecit Deus orbem terræ; & illud Iob. c. 34. Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem, quem fabricatus eſt?) num inquam ſic, in poteſtatem Angelorum cadat vacuum facere.

D. Paul.

Aſſertio exiſtimãtium poſſe ab Angelis vacuum inuehi. Eorum ratio.

Hoc poſito reſpondent, ſi quæſtio ſecundum priorem ſenſum intelligatur, poſſe virtute Angelica dari vacuum: ſi ſecundum poſteriorem, non poſſe. Prior pars huiuſce concluſionis hunc in modum ſuadetur. Angelica virtus ſuperat reſiſtentiam, qua aër vacuo reſiſtit: ergo poſſunt Angeli amoto hinc inde aëre ſpatium hoc vacuum reddere. Antecedens probatur: Nam vel eiuſmodi conatus, & repugnantia eſt finita, vel infinita. Non infinita; quia nullum infinitum in rebus creatis datur. Si finita, poteſt ergo vinci à virtute finita, quæ ipſam proportione maioris inæqualitatis excelleri: modo talis virtus detur: at quod ſaltem omnium angelorum virtus in vnum collecta eiuſmodi exceſſum habeat veriſimile omnino eſt.

Quomodo probent cons-

Quod ſi quis contendat virtutẽ vacuo obſiſtentem adhuc maiorem eſſe,

quæritur, quonam exceſſu maior ſit? Si exceſſu, v. cau. mille graduum, Deus poteſt denuò plures creare Angelos, qui vnà cum alijs exceſſum illum vincant. Iam ergo tunc Angelica virtus prædictam reſiſtentiam ſuperabit. Et verò, cùm nulla ratio conuincat Angelos non eo numero iam actu creatos eſſe, perperam quis negatit poſſe ab angelis, qui nunc exiſtunt, vacuum fieri. Neque rectè (inquiunt illi) philoſophantur qui autumant conatum, ſiue impetum, quo natura corporea contra vacuum depugnat, & ad ipſum impedimentum vbique præſto adeſt, non teneri certis limitibus; ſed poſſe effundi non tantum, quin maiorem; quod vocant infinitum ſyncategorematicè; ac proinde eam vim à ſolo Deo cohiberi, vincique poſſe. Nam quod hæc ſententia à veritate aberret inde perſpicuum eſt, quia ſi eiuſmodi impetus infinitè poſſet augeſcere, cũ dimanet à facultate naturali indita ſublunaribus corporibus, ſicuti aſcenſus ignis à leuitate; ſequeretur eam facultatem eſſe actu infinitam; ſiquidem id, quod non tam intenſum, quin intenſiorem actum re ipſa poteſt edere, nullum habet ſuæ perfectionis terminum, eſtque iam actu infinitum.

tum naturæ repugnantis vacuo poſſe vinci ab Angelis.

Probatio poſterioris partis aſſertionis antea propoſitæ.

Poſterior autem pars concluſionis ex eo oſtenditur; quia dari vacuum eſt contra ordinem vniuerſi, curſúmque naturæ, cuius immutandi ius ſibi Deus retinuit, vt ex ſuperioribus patet. Neque ad hanc aſſertionem illuſtrandam exempla deſunt. Nam Angelus, qui ſolis ſphæram torquet, poteſt naturali ſua virtute ſolem retro agere, ſicuti Ezechiæ regis tempore; vel eius curſum ſiſtere, ſicuti pugnante Ioſue fecit: ad hoc enim præſtandum non eget Angelus maiori, quam ordinario Dei concurſu: cùm ſol neque retro mouenti, neque detinenti obſiſtat: & tamen ſpectato curſu rerum, quem Deus ratum eſſe iubet in cœleſtibus corporibus, neutiquam id Angelus efficere poterit. Item ſi ad terræ pondus duntaxat, & motricem Angelorum virtutem attẽdamus non eſt abſurdũ concedere poſſe Angelos totam terræ molem, ſi ſinguli, pro ſua quiſque vi, portionem arripiat, loco ſuo leuare: quod tamen nequaquam admittendum erit ſi conſideremus diſpoſitionem, ſitumque principalium partium vniuerſi, quem diuino præſcripto ſtabilem, perpetuúmque eſſe conuenit.

4. lib. Reg. cap. 20.

Ioſue cap. 10.

Lege D. Tho. de malo quæſt. 6. art. 10. ad vlt. Ferrarienſem lib. 3. contra gent. cap. 101.

Quo pacto reſpondeant. ad argumenta pro con. quæ in hoc a. conſtituta ſunt.

Ad ea verò argumenta, quę pro noſtra concluſione adducta ſunt, reſpondebunt, ad primum quidem concedendo nihil, quod eſt contra ordinem totius naturæ poſſe virtute Angelica fieri, ſi loquamur de potentia ſecundum poſteriorem illum ſenſum in concluſione explicatum; aliquid tamen eſſe contra eum ordinem, quod ſecundum priorem conſiderationem fieri poſſe admittendum ſit. Ad 2. quemadmodum ſolem retro agere miraculum eſt, vt ait D. Thomas 1. p. q. 105. art. 8. & lib. 3. contr. gent. cap. 101. poſt D. Auguſtin. lib. 21. de ciuit. Dei cap. 8. quia nimirum eſto Angelus naturali ſua virtute id præſtare queat; dicitur tamen eſſe ſupra facultatem totius naturæ creatæ, quatenus ſolius Dei nutu, & quaſi diſpenſatione fieri poteſt: ita vacuum inducere, licet ob eandem rationem miraculum ſit; non id tamen impedire, quominùs Angelica poteſtate ſecundum ſe fieri non repugnet. Ad 3. rectè dici à philoſophis non poſſe vacuum dari naturæ viribus; quia licet ex proportione virtutis Angelicæ ad ipſum vacuum, repugnantia non ſit;

eſt tamen aliunde, vt ex dictis patet.

ARTICVLVS II.

SVPERIORIS SENTENTIÆ confutatio.

HÆc tamen ſententia prærerquam quod noua eſt, non ſatis firmo nititur fundamento. Etenim reſiſtentia, qua res per ſe vacuo repugnant, non cadit ſub aliquam menſuram certam, quæ proinde à maiori virtute ſinita vinci queat; ſed eſt eiuſmodi, vt à virtute quidem infinita ſuperari poſſit, non tamen ab vlla minori. Quod in multis alijs animaduertere eſt, vt in reſiſtentia, qua cælum repugnat diuiſioni; & in vacuo ignis ita exiguus, vt in partes, quæ maneant, ſecari nequeat; item qua quoduis corpus penetrationi reſiſtit. Sicut igitur partes cæli, & illius minimi ignis ita ſibi inuicem adhæreſcunt, vt nulla vi finita diuelli poſsint: ita exiſtimandum eſt adglutinari partes vniuerſi tanto nexu, vt inter ſe vacuum non admittant. Præſertim cùm id comprobet manifeſta experientia, qua videmus nullam tantam vim adhiberi huic colligationi, vt eam dirimat vel tantulum vacuum efficiendo. Sanè ſi illa à virtute finita vinci poſſet tot ei interdum apponerentur machinæ; tam multa obſtacula obiicerentur, vt ipſam vincerent, retardarentvè. Vrget tamen difficultas illa quî fieri poſsit, vt natura finita non tantum quin maiorem impetum ad vacuum impediendum præſtet. Reſpondetur eam reſiſtentiam primò, ac per ſe non fieri per impetum aliquem vel impulſum à natura expreſſum; ſed per ipſam naturalem colligationem partium vniuerſi inter ſe; ſicut non abſimili ratione cælum, & igniculus ille in vacuo diuiſioni reſiſtunt. Atque ex appetitu eiuſdem colligationis ſi vacuum diuina virtute fiat intra res ſublunares, & circuniecta corpora naturis ſuis relinquantur, dilatabuntur quoad fieri poſsit per ſpatium vacuum, non vt illud directò occupent, ſed vt ſe quoad fieri poſsit attingant, mutuoque iungantur, ad eum modum, quo caro intumeſcit intra cucurbitulas addenſante ſe aëre, vti ſuperius diximus.

Reſiſtentia naturæ contra vacuum nequit ſuperari ab vlla finita virtute.

Dubitatio.

Reſponſio.

Primò igitur & per ſe occurrit natura vacuo ob ipſum naturalem appetitum mutuæ colligationis partium vniuerſi inter ſe. Inde autem ſecundariò ſequitur vt res loco moueatur ad replendum vacuum v. ca. cùm ex fiſtula altero orificio aquam attingente, per alterum aër incluſus attrahitur & aſcendit aqua: is aſcenſus ſecundariò, ſpectata naturæ intentione, ſequitur ad appetitum vnionis, quo aqua aëri ſurſum adducto ita firmiter adhæreſcit, vt ab illo diuelli non poſsit; ſimiliterque cùm ob hanc cauſam corpora rareſcunt, & dilatantur per tumorem, aliovè modo, patet primò & immediatè non moueri loco, ſed ex conſequentia rarefactionis. Qui motus localis tametſi fiat impetu finito; nihilominùs naturaliter impediri non poteſt etiam ab Angelo (cui aliàs corporeæ res quoad motum localem obnoxiæ ſunt) propterea quòd latio in eo euentu eſt veluti corollarium alterius affectionis corporeæ, quæ Angelo non ſubiicitur, nimirum illius appetitus retinendæ colligationis cum alijs partibus vniuerſi, ratione cuius omnia

Vt natura occurrat vacuo.

Motus corporum ad impediendum vacuum.

corpora quaſi catenata huc illuc trahuntur, aut in maiorem abeunt raritatem, ne omnino diuellantur. Qui appetitus in reſiſtendo machinis & obſtaculis eſt infinitus ſyncategorematicè; quia ſcilicet non poteſt reſiſtere virtuti infinitæ, & cuiuis minori poteſt. Quod non in re propoſita duntaxat euenire alijs exemplis ſuprà oſtendimus. Adde quòd ſi Angelus vim naturalem haberet ad vacuum faciendum, haudquaquam ſatis firma, & idonea ratio aſsignari poſſet, cur re ipſa ei non permitteretur à Deo in tantillo ſpatio id facere, quemadmodum alia quæ in eius facultatem recidunt, permitti ei ſolent, niſi cùm ne permitti debeant grauiſsima cauſa interuenit. Accedit quòd eodem fundamento innitentibus aſſerendum foret non Angelica duntaxat, ſed humana etiam, aut alterius agentis naturalis vi poſſe vacuum induci. Nam ſi repugnantia, qua natura obſiſtit vacuo certis limitibus circunſcripta eſt, atque adeò talis, vt ſuperari queat à maiori vi finita, quàm Angeli ſaltem aliquo magno numero exhibere queunt, ſubindéque vacuum facere: eodem modo licebit argumentari poſſe etiam homines, ſi coniunctis viribus magnum conatum adhibeât, diſiungere ſimul ſecundum omnes partes tabulas illas immediatè coniunctas, de quibus quęſt. præcedenti art. 3. ad 4. argum. atque adeò intra illas vacuum facere.

Appetitus & vis ad reſiſtendum vacuo quanta.

Repugnantiam, qua natura vacuo reſiſtit, [illegible] certis limitibus.

QVAESTIO IIII.

VTRVM CORPVS IN VACVO moueri poßit an non.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS affirmatiua.

Expendamus nunc quo pacto ſeſe haberet motus ad vacuum, ſi diuina virtute eſſet. Ac primum num in eo corpus cieri poſſet. Pro ea parte, quæ negat, hæc ſunt argumenta. Omnis motus ſublunaris pendet à cœleſti influxu: ſed per inanem intercapedinem nequit eiuſmodi influxus tranſmitti, vt planum eſt; non poteſt ergo vllum corpus in vacuo moueri. 2. Si corpus ab vna parte ſpatij vacui ad aliam cómearet, eam partẽ, quam nunc occupat, poſtmodum inanem relinqueret, atque ita naturaliter vacuum daretur: ſed hoc fieri non poteſt; ergo neque illud. Tertio, Omnis latio eſt ad locum; in vacuo locus non eſt; ergo nec latio. Quartò, Cùm vacuum nihil ſit, nulla poteſt in eo eſſe diſtantia, quæ percurratur; atqui omnis motus localis requirit diſtantiam; ergo nullus fit in vacuo. His adde rationes, quibus Ariſtoteles 8. cap. huius libri hoc idem inſtitutum confirmauit.

Primum argumen. in partem negat.

2. argum.

3. argum.

4 argum.

Aſſerendum tamen corpora in vacuo tum ab externo motore, tum à ſe ipſis moueri poſſe. Quod probatur, primùm quia nulla ratio eſt cur Angelus in vacuo iaculum intorquere non poſsit. Deinde quia ſi tota ſublunaris mundi plaga vacua eſſet, & in eius medio ignis à Deo crearetur conſeruareturque, nihil ignem impediret, quo minùs in ſuum naturalem locum per inane aſcenderet incitatus tum à leuitate ſibi ingenita, tum vel maximè à com

Concluſio.

à communi inclinatione iungendi ſe corporibus cœleſtibus, vnde conſeruatrix vis in inferiorem mundum deriuatur.

ARTICVLVS II.

DILVVNTVR SVPERIORIS *articuli argumenta.*

AD argumenta initio ſuperioris articuli propoſita hunc in modum reſpondetur. Ad 1. non omnem motum inferiorum corporum à cæleſti influxu ita pendere, vt citra illius opem exerceri nequeat; quod in libris de cælo explicatiùs dicemus. Ad 2. corpus, quod in vacuo ab vna parte ad aliã tranſit, etſi partem ſpatij quam relinquit, inanem reddat, non ideò cenſeri propria virtute vacuum efficere, tum quia id potiùs referri debet ad potẽtiam diuinam, quæ ſpatij inanitatem inuexit; tum quia quacunque eiuſmodi corpus pergit, aliud vacuum occupat ſicque non tam vacuum facit, quã commutat, & compenſat. Hisque conſonat id, quod diximus ſupra qu. 1. de vacuo ar. 5. Ad 3. terminum quem latio per ſe requirit, non eſſe locum, ſed vbi; quod etiam in vacuo inuenitur, vt 3. libro ſtatuimus. Ad 4. duplicem eſſe diſtantiam, vnam poſitiuam, repertam in ſpatio, quod à corpore occupatur; alteram quodammodo priuatiuam, quę nimirum reperitur vbi nullum corpus actu eſt, eſſe tamen poteſt. Atq; hæc ad motũ ſufficit, & in vacuo eſſet, ſi id daretur, immo etiam nunc eſt in infinitis ſpatiis imaginariis, quæ extra cælum Empyreum funduntur. Lege Henricum Gandauenſem quodlib. 3. q. 3. Scotum in quodl. qu. 11.

Sol. 1. arg. Sol. 2. Sol. 3. Sol. 4. Extra mũdum patet infinitũ ſpatium imaginarium.

Ad rationes Ariſtotelis, dicendum eas tantùm probare contra veterum placita, vacuum ex ſe potiùs lationem tollere, quàm illius cauſam eſſe. Deinde non concludere in nullo prorſus vacuo motum dari; ſed in eo, quod omnes locorum differentias confũderet; quale vacuum foret ſi neque cęlũ, neque ſublunaria corpora extarent: tunc enim cùm nulla maior eſſet ratio cur elementa in hanc potiùs, quàm illam partem vergerent, omnis eorum motio ceſſaret. Quod verò attinet ad cætera argumenta, quibus motum in vacuo refellit, quia oporteret per ipſum traiectionem corporum in inſtanti fieri; ea quidnam momenti habeant, proxima ſequenti quæſtione diſceptandum erit.

Quo pacto diluendæ ſint rationes Ariſtotelis.

QVAESTIO V.

VTRVM POSITO VACVO, CORPVS *in inſtanti an tempore cieretur.*

ARTICVLVS I.

NON NISI TEMPORE CIERI POSSE.

MAgnus Albertus hoc loco tract. 2. capite 6. & ſeptimo. Gregorius in 2. diſtinct. 6. quæſtione 3. art. 2. Auerroes hoc in libro comm. 71. Aegidius, Burlæus, Iandunus, & Saxonia putant motum in vacuo non tempore, ſed momento peractum iri, Idémque cenſuiſſe autumant Ariſtotelem 8. ca. huius

Aſſertores partis affirmatiuę. Concluſio negatiuæ partis.

huius libri. Verùm contraria opinio aientium talem motum neceſſariò debere tempus conſumere, etſi à M. Alberto dicatur in intellectum cadere nõ poſſe, videtur tamen & intellectu facilis, & veritati conſentanea. Eam verò ſecutus eſt poſt Auem Pace, & Auicennam D. Thomas in 4.d.44.q.2. art. 3. quæſtiuncula 2. Scotus in 2.d.2.quæ.9. aliique complures. Probatur autem hunc in modum. Succeſsio motus non ſolùm prouenit ex medio, quatenus plenum eſt; ſed etiam prout intercapedinem, & diſtantiam extremorum cohibet; ſed hæc diſtantia manet in ſpatio vacuo; ergo ratione illius adhuc motus in vacuo tempus conſumet. Maior ſuadetur; quia terminorum diſtantia in cauſa eſt, ne corpus ſimul in termino à quo, & in termino ad quẽ & in locis intermediis eſſe poſsit. Minor oſtenditur; quia ſi ſpatium, quod inter cauum lunæ, & terram iacet, inane eſſet, non minus tuncquàm modo cælum à terra diſtaret.

Prima ratio.

In his ſunt Æſculanus, Iauellus Ferrarienſis, Lichetus in 2.d.2.q 9. Sõc. 12 Metaph.qu. 43.

Diſtantia terminorum in cauſa eſt, ne mob.le ſimul exiſtat in diuerſis partibus ſpatij.

2. Conſtituatur in medio ſpatij vacui columna viginti palmorum deſcẽdátque lapis vnius palmi iuxta columnam: non poteſt is eodẽ puncto ſui deſcenſus eſſe ſimul iuxta primam partem palmarem columnæ, itémque iuxta ſecundam, decimam, & vigeſimam, alioqui pluribus locis inter ſe diſtantibus ſimul adæquaretur, eodémque momento totum viginti palmorũ ſpatium occuparet. Erit igitur prope quemlibet palmum in alio, atque alio inſtanti. Quare cùm inter quælibet duo inſtantia intercipiatur tempus, iam lapis non momento, ſed tempore deſcendet. Idem concludi poteſt, ſi ponamus columnam viginti palmorum per ſpatium inane deorſum vergere, ita vt imam partem columnæ digitus quieſcens attingat; tunc enim nequibit columna eodem inſtanti deſcenſus ſecundum totam ſuam longitudinem digitum tangere; illique adæquari; ac proinde neceſſe erit in alio atque alio momento eum tangere, & eidem ſecundum diuerſas partes ſucceſsiuè reſpondere.

Secunda ratio.

Tertiò. Proiiciatur pila ab Angelo per ſpatium vacuum tanta vi in terrã, vt repercuſſa ad eundem locum vnde emiſſa eſt, redeat, ibíque rurſum detineatur; tunc vel recurret ad eundem locum eo ipſo inſtanti, quo egreſſa eſt, vel alio. Si eodem, ſemper igitur ibidem permanſit; atque adeo mutata non eſt. Si alio; ergo cùm inter illa inſtantia tempus effluxerit, haud dubiè non momento, ſed tempore motum peregit.

Tertia ratio.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO ARGVMENTORVM, quibus Ariſtoteles probare viſus eſt motum in vacuo momentaneum fore.

NE tamen aduerſariorum ſententiam indicta cauſa damnare videamur, præcipua eorum argumenta audiamus. Ea verò ſunt, quæ octauo capite huius libri apud Ariſtotelem leguntur; quæ nunc planius exponenda erũt. Primum ita habet. Eadem eſt proportio celeritatis in motu, qui fit per medium tenuius ad celeritatem eius, qui fit per craſsius, quæ eſt tenuitatis ad

Primum argu Ariſtotelis.

ad craſsitiem;& ex conſequenti eadem erit proportio temporum,intra quæ mobile per eiuſmodi ſpatio defertur; atqui manifeſtum eſt in vacuo nullam eſſe proportionem ſubtilitatis ad plenum;cum in vacuo nullum ſit corpus: ergo nulla erit proportio celeritatis motus,nullàque temporis, quo ſpatium plenum,& vacuum decurritur;atque adeò ſpatium plenum in tempore, vacuum in inſtanti conficietur.

2. Argum. Secundum argumentũ eſt huiuſmodi. Si motus per vacuum fieret in tempore,tria potiſsimum incõmoda ſequerentur. In primis vacui ad plenum aliquam eſſe proportionem:enim verò cùm duo pondera mouentur; quæ eſt porportio temporis ad tempus,eadem eſt ſpatij ad ſpatium quoad ſubtilitatem,modo cætera ſint paria. Quare cùm inter tempus,quod ais conſumi in vacuo,& tẽpus quod in pleno conſumitur,aliqua ſit porportio;ſiquidẽ quęlibet duo tempora finita rèſpondent ſibi aliqua proportione;neceſſariò fiet vt vacui ad plenũ aliqua ſit proportio;quod falſum eſt. Item ſequeretur mobile aliquod eodem tempore,quod decurrit totum ſpatium vnius ſtadij inanis,poſſe etiam tranſmittere partem ſpatij pleni,quod abſurdũ videtur. Cõſecutio probatur. Nam ſi mobile. A. in tempore. E. trãſmittit totũ ſpatiũ plenum D. certe in parte temporis. E. ęquali tẽpori G. in quo ponis tranſmitti totũ ſpatiũ vacuum,tranſmittet partẽ aliquam ſpatij D. Sequeretur pręterea idem mobile poſſe idem ſpatium plenum tam breui tempore,quàm vacuum conficere. Ponamus enim ſpatium illud vacuum,quod vno quadrante percurrebatur,occupari corpore aliquo,quod aëre ſit quadruplo ſubtilius; tunc ſic licebit argumentari. Quanto medium ſubtilius eſt;tanto tẽpus quod in eo conſumitur,eſt breuius;ſed corpus intermedium eſt quadruplo ſubtilius,ergo tẽpus erit quadruplo breuius;atqui cùm ſpatium aëre plenum erat, conſumebatur vna hora:igitur nunc vnus tantùm quadrans conſumetur; ſed in quadrante etiã antea idẽ ſpatiũ cum plenum erat,decurrebatur, ergo tantum temporis conſumitur in eodem ſpatio pleno quantum in vacuo.

3. Argum. Tertium argumentum eſt. Si motus in vacuo tempus conſumeret, ſequeretur duo corpora quantùlibet inæquali pondere poſſe æquali tẽpore quodcunque ſpatiũ vacuum decurrere,quod falſum eſt;cùm experientia teſtetur, corpora quo grauiora ſunt,eo maiori velocitate deorſum vergere, ſi modo reliqua ſint paria. Cõſecutio probatur;quia cauſa cur mobile grauius maiori pernicitate deſcẽdit,eſt quia faciliùs ſecat medium,per quod trãſit. Quare cùm in vacuo nullum ſit intermedium corpus quod ſecari debeat;conſequens erit,vt quęlibet duo mobilia quantumuis diſpari grauitate,æquè velociter deſcendant.

Apud quos ſuperiora argumenta propoſitum conficiant. Ita ſe habent Ariſtotelicæ rationes. Verùm ſi quis animũ aduertat facilẽ videbit illas apud eos tantùm concludere,qui non aliã moræ cauſam in motibus agnoſcunt,præter craſsitudinem,& reſiſtentiam intermedij corporis, vt aëris,vel aquæ. In qua ſententia videntur fuiſſe veteres philoſophi, cõtra quos eo loco diſputat Ariſtoteles. Quod verò ij procul à veritate aberrarint, tum ex prima ratione ſuperioris articuli intelligi poteſt; tum etiam quia videmus corpora cæleſtia,quibus ex parte medij nihil obſiſtit, tempus nihilominus motu conſumere. Quare aſſerendum videtur Ariſtotelem nõ ex pro-

Ariſtotelẽ non ex propria ſententia pronunciaſſe motum in vacuo fore momẽtaneam.

k pria

pria ſententia affirmaſſe omnem corporis mutationem in vacuo momentaneam eſſe debere, ſed ex illa veterũ hypotheſi id tanquam abſurdũ intuliſſe.

Sol. 1. arg.

Ad primum igitur illius argumentum reſpondendum eſt eandẽ eſſe proportionem temporis ad tempus, quæ ſpatij ad ſpatium, modò de eo tantùm loquamur tempore, quod ob reſiſtentiam medij cõſumitur; non aũt de illo, quod tum propter medij reſiſtentiam, tum ob intercapedinem ſpatij, & terminorum repugnantium impenditur: Quocirca ſi pondus aliquod integram horam conſumat in conficiendo ſpatio pleno certæ magnitudinis, ratione quidem diſtantiæ tres quadrantes, vnum verò ob reſiſtẽtiam medij; eiuſmodi pondus feretur per idem ſpatium plenum corpore duplo ſubtiliori, nõ in dimidio horæ, ſed in tribus quadrantibus, & dimidiato; conſumet enim tres quadrantes ob diſtantiam ſpatij, ſicuti antea cõſumebat, itémque vnius quadrãtis medietatem ob reſiſtẽtiam medij duplo minorem, quàm antea Itaque quarta duntaxat pars horæ, quæ ratione medij reſiſtentis inſumebatur minui debet in eadem proportione, qua medij reſiſtentia minuitur. Hinc tamẽ colligi non poteſt motum in vacuo fieri in inſtanti. Etenim quia nulla eſt proportio ſpatij vacui ad plenum, quoad medij reſiſtentiam, cùm in vacuo nullũ corpus medium interiaceat, recte ſequitur ob reſiſtentiam medij nullum in vacuo tempus conſumi. Verùm quia adhuc in vacuo ſpatij intercapedo, & repugnantia terminorum relinquitur; iccirco idem tempus, quod in pleno ratione diſtantiæ conſumebatur; etiam in vacuo conſumetur; ſi vtriuſque ſpatij eadem ſit diſtantia, cæteraque paria.

Diſtantia ſpatij nõ momento, ſed tempore tradicitur.

In vacuo manet intercapedo ſpatij, & terminorum repugnantia.

Sol. 2. argu.

Ad primum incommodum eorum, quæ ſecundo argumento inferuntur, reſpondendum eſt rectè concludi eandem eſſe proportionem ſpatij vacui ad plenum, quæ eſt temporis ad tempus, ſi de ſpatij diſtantia, déque tempore, quod ob illam conſumitur, tantummodo loquendum ſit. Id autem, quod ſecundo loco pro incommodo colligitur, dicimus abſolutè incommodum non eſſe; quod tamen foret, ſi mobile ob ſolam medij reſiſtentiam moram traheret, ſic enim momẽto per vacuum cieretur, vti diximus. Denique quod tertio loco obiectum eſt, diluitur negando conſecutionem. Id verò, quod eius confirmandæ gratia adducitur, planum eſt nihil conficere, niſi ponamus mobile ob ſolam interfuſi corporis reſiſtentiam, tempus depoſcere, quod pernegatum fuit.

Sol. 3. argum.

Ad tertium argumentum reſpondetur cauſam totam cur mobile grauius maiori velocitate deorſum vergat, non eſſe quod medium faciliùs diuidat, ſed etiam quia maior virtus motiua illius, facilius ipſum ad loca, in quibus ſimul eſſe nequit, perducit. Itaque neganda eſt conſecutio: patet igitur Ariſtotelis rationes nihil contra ea, quæ ſuperiori articulo ſtatuimus, concludere.

Cur mobile grauius maiori celeritate deſcendat.

* * *

CAP.

Κεφάλαιον ι.

Ἐχόμενον δὲ τῶν εἰρημένων ἐστὶ περὶ χρόνου ἐπελθεῖν· πρῶτον δὲ καλῶς ἔχει διαπορῆσαι περὶ αὐτοῦ, καὶ διὰ τῶν ἐξωτερικῶν λόγων. πότερον τῶν ὄντων ἐστὶν, ἢ τῶν μὴ ὄντων· εἶτα τίς ἡ φύσις αὐτοῦ. ὅτι μὲν οὖν ὅλως οὐκ ἔστιν, ἢ μόγις καὶ ἀμυδρῶς, ἐκ τῶνδέ τις ἂν ὑποπτεύσειεν. τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ γέγονε, καὶ οὐκ ἔστι· τὸ δὲ μέλλει, καὶ οὔπω ἐστίν. ἐκ δὲ τούτων καὶ ὁ ἄπειρος καὶ ὁ ἀεὶ λαμβανόμενος χρόνος σύγκειται· τὸ δ' ἐκ μὴ ὄντων συγκείμενον, ἀδύνατον ἂν δόξειε μετέχειν ποτὲ οὐσίας. πρὸς δὲ τούτοις, παντὸς μεριστοῦ, ἐάν περ ᾖ, ἀνάγκη, ὅτε ἐστὶν, ἤτοι ἔνια, ἢ πάντα τὰ μέρη εἶναι· τοῦ δὲ χρόνου, τὰ μὲν γέγονε, τὰ δὲ μέλλει, ἔστι δ' οὐδὲν, ὄντος μεριστοῦ· τὸ δὲ νῦν, οὐ μέρος· μετρεῖ τε γὰρ τὸ μέρος, καὶ συγκεῖσθαι δεῖ τὸ ὅλον ἐκ τῶν μερῶν· ὁ δὲ χρόνος οὐ δοκεῖ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν. ἔτι δὲ, καὶ τοῦτο τὸ νῦν ὃ φαίνεται διορίζειν τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον, πότερον ἓν καὶ τὸ αὐτὸ ἀεὶ διαμένει, ἢ ἄλλο καὶ ἄλλο, οὐ ῥᾴδιον ἰδεῖν. εἰ μὲν γὰρ ἀεὶ ἕτερον καὶ ἕτερον, μηδὲν δ' ἐστὶ τῶν ἐν τῷ χρόνῳ ἄλλο καὶ ἄλλο μέρος ἅμα, ὃ μὴ περιέχει, τὸ δὲ περιέχεται, ὥσπερ ὁ ἐλάττων χρόνος ὑπὸ τοῦ πλείονος· τὸ δὲ νῦν μὴ ὂν, πρότερον δὲ ὂν, ἀνάγκη ἐφθάρθαι ποτέ· καὶ τὰ νῦν, ἅμα μὲν ἀλλήλοις οὐκ ἔσται· ἐφθάρθαι δὲ ἀνάγκη ἀεὶ τὸ πρότερον. ἐν ἑαυτῷ μὲν οὖν ἐφθάρθαι οὐχ οἷόν τε, διὰ τὸ εἶναι τότε· ἐν ἄλλῳ δὲ νῦν ἐφθάρθαι τὸ πρότερον νῦν, οὐκ ἐνδέχεται· ἔστω γὰρ ἀδύνατον, ἐχόμενα εἶναι ἀλλήλων τὰ νῦν, ὥσπερ στιγμὴν στιγμῆς. εἴπερ οὖν ἐν τῷ ἐφεξῆς οὐκ ἔφθαρται, ἀλλ' ἐν ἄλλῳ, ἐν τοῖς μεταξὺ τοῖς νῦν ἀπείροις οὖσιν, ἅμα ἂν εἴη· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀεὶ τὸ αὐτὸ διαμένειν δυνατόν· οὐθενὸς γὰρ διαιρετοῦ πεπερασμένου, ἓν πέρας ἐστὶν· οὔτε ἂν ἐφ' ἓν ᾖ συνεχὲς, οὔτε ἂν ἐπὶ πλείω·

το

CAP. X.

Illud a autem ea, quæ dicta ſunt, ſequitur, vt de tempore diſſeramus. Ac primum quidem rectè fiet ſi exotericis etiam rationibus de eo dubitetur, vtrum ſit, necnè, & deinde, quæ ipſius natura. Non eſſe igitur, aut vix obſcurè eſſe, ex his ſuſpicari aliquis poteſt: eius enim pars vna præteriit, nec eſt, alia futura eſt, & nondum eſt, ex quibus & infinitum, & quod ſemper ſumitur tempus conſtat. At quod ex his, quæ nulla ſunt, concretum eſt, id eſſentiam habere non poſſe videbitur. b Ad hæc rei omnis, quæ in partes poſſit diuidi, ſi modo ſit, neceſſe eſt, tum cum eſt, aut aliquas eius partes eſſe, aut omnes; temporis autem, cum in partes queat diuidi, alia fuerũt, alia futura ſunt, nullaq́; eſt. Præſens verò momentum pars non eſt: namq́; & pars metitur, & totum ex partibus conſtare debet: tempus autem ex momentis non videtur conſtare. Quin etiam hoc præſens momentum, quod præteritum, & futurum videtur terminare, c vtrum vnum & idem ſemper maneat an aliud non eſt facile. Si enim aliud, & aliud, nullaq́; temporis pars alia & alia ſimul eſt, quarum vna non contineat, alia non contineatur, vt minus tempus à maiori, momentum præterea, quod non eſt, prius autẽ fuit; neceſſe eſt interdum periiſſe, ipſa quoque profectè momenta ſimul non erunt, idq́; ſemper quod antecedit, interiiſſe neceſſe eſt. In ſe igitur interiiſſe non potuit, propterea quod tum fit: ſed neque in alio momento. Id enim ponatur, non poſſe temporis momenta inter ſe cohærere, vt nec puncta. Si ergo non in eo, quod hærebat, ſed in alio interiit, ſimul certè cum infinitis mediis momentis fuit, quod eſſe non poteſt. d Nec verò idem ſemper potuit manere. Nullius enim rei diuiduæ terminatæ vnus eſt terminus, neque ſi ad vnum continua fuerit, neq́; ſi ad plura.

Textus 87. Textus 88. Textus 89. Textus 90. Textus 91.

Momen

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Diſputatio de tempore.

Argumenta quod nullum ſit tempus.

Illud a autem.] Sequitur tertia & poſtrema huiuſce libri pars, in qua de tempore diſſerit Ariſtoteles. Ac primùm vtrum ne tempus ſit, deinde quidnam ſit, diſquirit. Quod ad priorem attinet quæſtionem, eius partem negantem rationibus exotericis, ideſt, populariter, & in ſpeciem veritatis concludentibus ſuadet, hunc in modum. Id, quod conſtat partibus, quæ re ipſa non extant, non eſt, ſed tempus ita ſe habet, etiam id quod ex infinitis partibus nunquam defectu: is coaleſcit) cum non conſtet, niſi præterito & futuro; quorum neutrum actu exiſtit. Non igitur tempus eſt.

b *Ad hæc rei*] Secunda ratio. Id, quod eſt diuiduum in partes, nequit actu in natura rerum eſſe, niſi vel omnes eius partes exiſtant, vt plantæ, vel aliquæ ſaltem, vt motus; atqui temporis nulla omnino pars exiſtit: non eſt ergo tempus. Aſſumptionem probat, quia præteritum euanuit, futurum nondum eſt; momentum autem non videtur pars temporis,

quia omnis pars quanta alicuius totius, vt apud Mathematicos ratum habetur, aliquoties ſumpta metitur & abſoluit totum, ipſumq́ue condit; quod momento accommodari non poteſt.

c *Vtrum vnum & idem.*] Diceret quiſpiam tempus eſſe, quia exiſtit momentum, quod eſt vtriusque temporis continitũ, ſiue terminus præteriti, initiumq́ue futuri: id diuiſorio, ſeu bicipiti argumento refellit. Si enim momentum exiſteret, vel vnum tãtummodò eſſet in toto tempore; vel aliud & aliud, quorum neutrum dici poteſt. Ac primùm quod nõ aliud & aliud ſit, oſtendit, quia aut ſimul eſſent, aut ſucceſſione. Non ſimul, quia duæ partes temporis nequeunt ſimul eſſe, niſi alteram altera contineat, maior minorem, vt menſis diem, dies horam; vnum verò momentum altero maius non eſt. Non ſucceſſione, quia ſequeretur momentum interire, quod impoſſibile eſt. Vel enim in ſe ipſo interiret, vel in alio, non in ſe, quia tunc eſt; non in alio. quia momenta non ſibi proximè cohærent, ſed neceſſario medium tempus funditur. Nullo igitur pacto momentum interit. Quare perſpicuum videtur non dari in tempore aliud, & aliud momentum.

Biceps argumentum ad tempus impugnandum.

Non permanere ſemper idem momentum.

d *Nec verò idem.*] Quod non idem ſemper momentum permaneat ſuadet. Primum quia nullum continuum finitum vno duntaxat termino clauditur, ſed pluribus; vt linea pluribus punctis, ſuperficies lineis, corpus ſuperficiebus. Quare cùm momentum ſit terminus temporis, non vnum tempori ſolum inerit, ſed plura. Secundò, quia cùm ſimul tempore dicantur eſſe ea, quæ eodem temporis momento ſunt, ſi vnum, idemq́ue momentum in toto eſſet tempore, ea, quæ multis abhinc ſeculis fluxere, ſimul tempore cum iis, quæ nunc, forent, quod abſurdum eſt.

Non permanere ſemper idem momentum.

τὸ δὲ νῦν πέρας ἐστὶ, καὶ χρόνον ἔστι λαβεῖν πεπερασμένον. ἔτι, εἰ τὸ ἅμα εἶναι κατὰ τὸν χρόνον, καὶ μήτε πρότερον, μήτε ὕστερον, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι, καὶ ἐν τῷ νῦν ἐστιν, εἰ τά τε πρότερον καὶ τὰ ὕστερον ἐν τῷ νῦν ἐστιν, ἅμα ἂν εἴη τὰ εἰς ἔτος γενόμενα μυριοστὸν τοῖς γενομένοις τήμερον· καὶ οὔτε πρότερον, οὔτε ὕστερον οὐδὲν ἄλλο ἄλλου. περὶ μὲν οὖν τῶν ὑπαρχόντων αὐτῷ, τοσαῦτα ἔστω διηπορημένα. τί δὲ ἐστιν ὁ χρόνος, καὶ τίς αὐτοῦ ἡ φύσις, ὁμοίως ἔκ τε τῶν παραδεδομένων ἄδηλόν ἐστι, καὶ περὶ ὧν τυγχάνομεν διεληλυθότες πρότερον· οἱ μὲν γὰρ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν εἶναί φασιν· οἱ δὲ τὴν σφαῖραν αὐτήν. καίτοι τῆς περιφορᾶς καὶ τὸ μέρος, χρόνος τίς ἐστι· περιφορὰ δέ γε οὔ· μέρος γὰρ περιφορᾶς τὸ ληφθὲν, ἀλλ᾽ οὐ περιφορά. ἔτι δ᾽, εἰ πλείους ἦσαν οὐρανοὶ, ὁμοίως ἂν ἦν ὁ χρόνος, ἡ ὁτουοῦν αὐτῶν κίνησις· ὥστε πολλοὶ χρόνοι ἅμα. ἡ δὲ τοῦ ὅλου σφαῖρα, ἔδοξε μὲν τοῖς εἰποῦσιν εἶναι ὁ χρόνος, ὅτι ἔν τε τῷ χρόνῳ πάντα ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ τοῦ ὅλου σφαίρᾳ. ἔστι δ᾽ εὐηθικώτερον τὸ εἰρημένον, ἢ ὥστε περὶ αὐτοῦ τὰ ἀδύνατα ἐπισκοπεῖν. ἐπεὶ δὲ δοκεῖ μάλιστα κίνησις εἶναι καὶ μεταβολή τις ὁ χρόνος, τοῦτ᾽ ἂν εἴη σκεπτέον. ἡ μὲν οὖν ἑκάστου μεταβολὴ καὶ κίνησις, ἐν αὐτῷ τῷ μεταβάλλοντί ἐστι μόνον, ἢ οὗ ἂν τύχῃ ὂν αὐτὸ τὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον· ὁ δὲ χρόνος ὁμοίως καὶ πανταχοῦ, καὶ παρὰ πᾶσιν. ἔτι δὲ, μεταβολὴ μέν ἐστι πᾶσα θάττων καὶ βραδυτέρα, χρόνος δ᾽ οὐκ ἔστι· τὸ γὰρ βραδὺ καὶ ταχὺ χρόνῳ ὥρισται·

ταχὺ

Momentum autem terminus eſt, terminatumq́; tempus licet accipere. Cumq́; ſimul tẽpore eſſe, & neque prius, neq́; poſterius idẽ ſit, atque eodem momẽto eſſe, ſi quæ prius, & quæ poſterius fuerunt, in hoc ſunt momento, fit, vt quæ ante annorum decem millia fuerũt, ſimul ſint cum iis, quæ hodierno fiunt die, vnúmque alio neque prius ſit, neque poſterius. De iis igitur, quæ in eo inſunt, tot ſint dubitata. Textus 92 *[e] Quid autem tempus eſt, & quæ ipſius natura æquè ex his, quæ tradita ſunt, incertum eſt, atq́; ea, de quibus nuper diſſeruim⁹. Alij enim vniuerſi motum eſſe aiunt, alij ſphæram ipſam. Atqui & conuerſionis pars tempus quoddam eſt, conuerſio verò non eſt, quandoquidem quod ſumptum eſt, conuerſionis pars eſt, non conuerſio. Inſuper ſi plures eſſent cœli, cuiuſque ipſorum motio tempus peræque eſſet, ita multa tempora ſimul eſſent.* Textus 93 *[f] Vniuerſi autem ſphæra iis, qui id dixerunt, viſum eſt tempus eſſe, propterea quod in tempore, vt in ſphæra vniuerſi omnia contineantur. Sed hoc quod dixerunt, fatuum magis eſt, quàm vt ea, quæ, cum eſſe non poſſint ipſum conſequuntur, conſiderare debeamus.* Textus 94. *[g] Sed quoniam tempus motus quidam & mutatio maximè videtur eſſe, hoc conſiderandum eſt. Cuiuſque igitur mutatio, & motus in eo, quod mutatur, ſolùm ineſt, aut vbi eſt id quod mouetur, & mutatur. At tempus per æquè vbique eſt, & apud omnia. Omnis inſuper mutatio celerior eſt, & tardior: tempus autem non eſt, quãdoquidem velox, & tardum tempore definiuntur.* Textus 95

Velox

ταχὺ μὲν γάρ ἐστι τὸ ἐν ὀλίγῳ πολὺ κινούμενον, βραδὺ δὲ, τὸ ἐν πολλῷ ὀλίγον· ὁ δὲ χρόνος οὐχ ὥρισται χρόνῳ, οὔτε τῷ ποσός τις εἶναι, οὔτε τῷ ποιός. ὅτι μὲν τοίνυν οὐκ ἔστι κίνησις, φανερόν· μηδὲν δὲ διαφερέτω λέγειν ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι κίνησιν, ἢ μεταβολήν.

Κεφά

Velox enim eſt quod breui tempore multum mouetur, tardum, quod longo parum. Tempus verò tempore nō definitur, nec vt quantum quiddam eſt, nec vt quale. Motum igitur non eſſe conſtat, nihil verò interſit, vtrum motū nunc dicamus, an mutationē. Textus 96.

CAP.

e *Quid autem tempus.*] Accedit ad ſcrutandam naturam temporis, quam quæſtionem multis difficultatibus obſtructam eſſe ait, tum ob ea, quæ propoſita iam ſunt, tum ob diſſidentesq; veterum opiniones. Nam alij, è quorum numero, vt multis videtur, fuit Plato, tempus cœli conuerſionem eſſe dixerunt; alij, vt Pythagorei cœlum ipſum. Prioris verò ſententiæ auctores duplici argumento confutat. Primùm quia eorum iudicio pars cōuerſionis cœli eſt tempus, & tamen pars conuerſionis cœli non eſt conuerſio. Nec enim conuerſionem appellamus, niſi cùm ab eodem ad idem fit reditus. Deinde quia cum plures ſint globi cœleſtes, plura eſſent tempora, quod à vero abeſt. Temporis natura cognitu difficilis. Opiniones de natura temporis. Platonis. Pythag.

f *Vniuerſi autem*] Exponit quo argumento Pythagorici in eam ſententiam venerint, nimirum quod in cœli complexu, ita & tempore, omnia contineantur; quaſi ita argumentarentur, cœlum omnia continet, tempus omnia continet, igitur cœlum eſt tempus. Quæ ratiocinatio ex affirmantibus in ſecunda ſyllogiſmorum figura vitioſè concludit. Argumentum Pythagoricorum.

g *Sed quoniam tempus.*] Aliorum dogma, qui motum tempus eſſe arbitrabantur, coarguit. Primum quod motus mutatiovè tantum eſt in re, quæ mouetur, aut mutatur, aut vbi eſt id, quod motum mutationemvè ſubit, tempus autem æqua ratione vbique, & apud omnia ſit. Præterea quòd motus omnis velocior, & tardior appelletur, non autem tempus tardum: namque, & velox tempore definiuntur; ſiquidem velox mobile dicimus, quod breui tempore longum ſpatium conficit, tardum, quod longo tempore breue. At tempus neque vt quantum eſt, neque ſecundum affectiones, quæ ipſi attribuuntur, cuiuſmodi ſunt calidum, frigidum, ſalubre, tempore definiri aut explicari ſolet. Motum non eſſe tempus.

Κεφάλαιον ια.

Ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἄνευ γε μεταβολῆς· ὅταν γὰρ αὐτοὶ μηδὲν μεταβάλλωμεν τὴν διάνοιαν, ἢ λάθωμεν μεταβάλλοντες, οὐ δοκεῖ ἡμῖν γεγονέναι ὁ χρόνος· καθάπερ οὐδὲ τοῖς ἐν τῇ Σαρδοῖ μυθολογουμένοις καθεύδειν παρὰ τοῖς ἥρωσιν, ὅταν ἐγερθῶσι. συνάπτουσι γὰρ τὸ πρότερον νῦν τῷ ὕστερον νῦν, καὶ ἓν ποιοῦσιν, ἐξαιροῦντες διὰ τὴν ἀναισθησίαν τὸ μεταξύ. ὥσπερ οὖν εἰ μὴ ἦν ἕτερον τὸ νῦν, ἀλλὰ ταὐτὸ καὶ ἕν, οὐκ ἂν ἦν χρόνος· οὕτως καὶ ἐπεὶ λανθάνει ἕτερον ὄν, οὐ δοκεῖ εἶναι τὸ μεταξὺ χρόνος. εἰ δὴ τὸ μὴ οἴεσθαι εἶναι χρόνον τότε συμβαίνει ἡμῖν, ὅταν μὴ ὁρίσωμεν μηδεμίαν μεταβολὴν, ἀλλ' ἐν ἑνὶ καὶ ἀδιαιρέτῳ φαίνηται ἡ ψυχὴ μένειν· ὅταν δ' αἰσθώμεθα, καὶ ὁρίσωμεν, τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον· φανερὸν ὅτι οὐκ ἔστιν ἄνευ κινήσεως καὶ μεταβολῆς ὁ χρόνος. ὅτι μὲν οὖν οὔτε κίνησις, οὔτ' ἄνευ κινήσεως ὁ χρόνος ἐστὶ, φανερόν. ληπτέον δὲ, ἐπεὶ ζητοῦμεν τί ἐστιν ὁ χρόνος, ἐντεῦθεν ἀρχομένοις, τί τῆς κινήσεώς ἐστιν· ἅμα γὰρ κινήσεως αἰσθανόμεθα καὶ χρόνου·

καὶ

CAP. XI.

At [a] neque eſt ſine mutatione. Cùm enim ipſi cogitatione nihil mutamur, aut ſi mutemur, minimeq; animaduertimus, nullum tempus præteriiſſe nobis videtur, quemadmodum nec hiſce, quos fabulæ tradunt, in Sardo apud heroas dormire, cùm à ſomno fuerint excitati. Prius enim momentum cum poſteriori coniūgunt, vnumque efficiūt, & id, quod intercedit, eximunt, propterea quod ſenſu id non apprehendant. Vt igitur ſi aliud, & aliud momentū temporis non eſſe, ſed vnum & idem, tempus non eſſet, ita cùm aliud aliudq; eſſe nos latet, medium tempus nullum videtur eſſe. Quamobrem ſi tum: cùm nullum diſtinxerimus mutationem euenit, vt temporis nulla in nobis ſit cogitatio, ſed in vno & indiuiduo manere anima videatur: cum autē ſenſu apprehendimus, & diſtinguimus, tum tempus præteriiſſe dicimus, perſpicuum eſt ſine motu, & mutatione tempus non eſſe. Ita illud conſtat nec tempus motum eſſe; nec abſque motu. [b] Sumendum verò eſt (quandoquidem quid eſt tempus quærimus) quid ſit ipſius motus, hinc exordiū ducendo: ſimul namque motus, & temporis ſenſum habemus. Textus 97. Textus 98.

καὶ γὰρ ἐὰν ᾖ σκότος, καὶ μηδὲν διὰ τοῦ σώματος πάσχωμεν, κίνησις δέ τις ἐν τῇ ψυχῇ ἐνῇ, εὐθὺς ἅμα δοκεῖ τι γεγονέναι, καὶ χρόνος. ἀλλὰ μὴν, καὶ ὅταν γε χρόνος δοκῇ γεγονέναι τις, ἅμα καὶ κίνησίς τις φαίνεται γεγονέναι. ὥστε ἤτοι κίνησις, ἢ τῆς κινήσεώς τι ἐστὶ χρόνος. ἐπειδὴ οὖν οὐ κίνησις, ἀνάγκη τῆς κινήσεώς τι εἶναι αὐτόν. ἐπεὶ δὲ τὸ κινούμενον κινεῖται ἔκ τινος εἴς τι, καὶ πᾶν μέγεθος συνεχές, ἀκολουθεῖ τῷ μεγέθει ἡ κίνησις· διὰ γὰρ τὸ μέγεθος εἶναι συνεχές, καὶ ἡ κίνησίς ἐστι συνεχής· διὰ δὲ τὴν κίνησιν καὶ ὁ χρόνος· ὅση γὰρ ἡ κίνησις, τοσοῦτος καὶ ὁ χρόνος ἀεὶ δοκεῖ γεγονέναι.

τὸ

Nam in tenebris quanquam corpus noſtrum nihil patiatur, ſi tamen animo agitemur, ſtatim tempus aliquod ſimul videtur fuiſſe; ſed & cùm tempus aliquod videtur præteriiſſe, ſimul & motus quidam apparet fuiſſe. Quare aut motio, aut motionis aliquid eſt tempus. Cum igitur motus non ſit, aliquid eius ſit, neceſſe eſt. c *Cum autem id, quod mouetur ex aliquo ad aliquid moueatur, magnitudoq́; omnis continua ſit, magnitudinē motus conſequitur. Quod enim magnitudo continua ſit, motus quoq; eſt cōtinuus: quod autem motus, & tempus. Nam quantus motus eſt, tantum & tempus videtur ſemper fuiſſe.* Textus 99.

d *At*

CAPITIS VNDECIMI EXPLANATIO.

Non dari tempus abſque motu.

AT a *neque.*] Docet licet tempus non ſit motus, haud tamen ſine motu eſſe; cuius rei argumentum affert, quod niſi motum percipiamus, non credimus tempus eſſluxiſſe, vti accidit iis, qui cùm diu, vt tradunt fabulæ, in Sardo inſula apud heroas dormiſſent, à ſomno excitati præteritum tempus cum inſequenti coniunxere, quaſi medium nihil præteriiſſet, quia videlicet nullum interim motionis ſenſum habuerant. Fuerant autem hi heroas nouem Herculis liberi, qui cùm ad Sardiniam appulſi eſſent, vt Strabo libr. 5. refert, ibidem interiiſſe dicuntur, & ad Ariſtotelis vſque tempora integris corporibus fuiſſe, ita vt dormientium ſpeciem exhiberent. Apud, hos vero ait Simplicius videri aliquos longiori tempore conſopiros fuiſſe, quorum hic exemplo vſus ſit Ariſtoteles. Themiſtius tamen hunc longiorem ſomnum heroibus ipſis attribuit.

Fabula eorum, qui apud Heroas in Sardo inſula dormierunt.

b *Sumendum verò eſt.*] Quoniam tempus non eſt motus, nec tamen eſt ſine motu, diligentius excutit qua ratione cum motu iungatur. Ac primùm quòd paulò ante dixerat inculcat, nimirum temporis & motus conceptionem ſe mutuò comitari, idque non ſolùm, in motibus, qui corpore exercentur, ſed etiam in iis, qui ad animum pertinent. Hæc eſt huius loci germana interpretatio, non ea, quam affert Auerroes aiens monere Ariſtotelem tempus non omnes corporeos motus ſequi, ſed imaginationis motum duntaxat.

Temporis & motus notionem ſeſe mutuò comitari.

Quomodo ſe habeat continuitas ad magnitudinem, motum, & tempus.

c *Cùm autem id.*] Vt propoſitam difficultatem ab ipſo fonte aperiat, docet quo pacto ſe habeat continuitas ad magnitudinem, ſuper quam res fertur, & ad motum, ac tempus; aitque magnitudinem primo eſſe continuam; per hanc, motum, per hunc, tempus. Si enim magnitudo diſcreta ſit non continua nequaquam motus continuitatem obtinebit, nec tempus. ſi motus ſit interruptus. Addit etiā quātus eſt motus, tantum eſſe tempus. Quod cùm falſum videatur, quia cùm duo mobilia feruntur alterum velox, aliud tardū, illud breui tempore multū, hoc longo tempore breuē motū efficit Occurrit D. Thomas Ariſtotelem non de quouis motu id aſſerere, ſed de motu primi orbis, in quo motus & tēpus, quoad lōgitudinem & breuitatem ex æquo ſeſe habēt. Adde quantus eſt motus tantum & tempus eſſe ſi loquamur de extenſione, quam tēpus ſortitur ex parte termini per motum acquiſiti, non autem de ſua peculiari, qua adæquatur durationi imaginariæ, quæ modo maior, modo minor æqualibus motibus reſpondet.

τὸ δὴ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τόπῳ, πρῶτόν ἐστιν. ἐνταῦθα μὲν τῇ θέσει. ἐπεὶ δ' ἐν τῷ μεγέθει ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον, ἀνάγκη καὶ ἐν κινήσει εἶναι τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀνάλογον τοῖς ἐκεῖ. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ χρόνῳ ἐστὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, διὰ τὸ ἀκολουθεῖν ἀεὶ θατέρῳ θάτερον αὐτῶν. ἔστι δὲ τὸ πρότερον καὶ τὸ ὕστερον αὐτοῖς ἐν τῇ κινήσει ὃ μὲν ποτὲ ὂν κίνησίς ἐστι· τὸ μέντοι εἶναι αὐτῷ ἕτερον, καὶ οὐ κίνησις.

ἀλλὰ

d *At verò & prius, atque poſterius in loco primum ſunt, quandoquidem ſitu in eo inſunt. Cùm autem in magnitudine prius & poſterius inſint, neceſſe eſt & in motu prius & poſterius ineſſe iis, quæ illic ſunt, proportione reſpondentia. Atqui etiam in tempore illa inſunt, quod horum alterum, alterū ſemper ſequatur. Prius autem & poſterius in motu, re quidem ipſa & ſubiecto, idē ſunt, quod motus, ratione verò diuerſa ſunt, & motus non ſunt.* Textus 100.

e *At*

ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν χρόνον γε γνωρίζομεν, ὅταν ὁρίσωμεν τὴν κίνησιν, τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ὁρίζοντες· καὶ τότε φαμὲν γεγονέναι χρόνον, ὅταν τοῦ προτέρου καὶ ὑστέρου ἐν τῇ κινήσει αἴσθησιν λάβωμεν. ὁρίζομεν δέ, τῷ ἄλλο καὶ ἄλλο ὑπολαβεῖν αὐτὰ, καὶ μεταξύ τι αὐτῶν ἕτερον· ὅταν γὰρ τὰ ἄκρα ἕτερα τοῦ μέσου νοήσωμεν, καὶ δύο εἴπῃ ἡ ψυχὴ τὰ νῦν, τὸ μὲν πρότερον, τὸ δ᾽ ὕστερον, τότε καὶ τοῦτο φαμὲν εἶναι χρόνον. τὸ γὰρ ὁριζόμενον τῷ νῦν, χρόνος εἶναι δοκεῖ· καὶ ὑποκείσθω. ὅταν μὲν οὖν ὡς ἓν τὸ νῦν αἰσθανώμεθα, καὶ μὴ ἤτοι ὡς τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τῇ κινήσει, ἢ ὡς τὸ αὐτὸ μὲν, μὴ προτέρου δὲ καὶ ὑστέρου τινὸς, οὐ δοκεῖ χρόνος γεγονέναι οὐδεὶς, ὅτι οὐδὲ κίνησις. ὅταν δὲ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τότε λέγομεν χρόνον· τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ χρόνος, ἀριθμὸς κινήσεως κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον. οὐκ ἄρα κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ᾽ ᾗ ἀριθμὸν ἔχει ἡ κίνησις. σημεῖον δέ· τὸ μὲν γὰρ πλεῖον καὶ ἔλαττον κρίνομεν ἀριθμῷ· κίνησιν δὲ πλείω καὶ ἐλάττω, χρόνῳ. ἀριθμὸς ἄρα τις ὁ χρόνος, ἐπεὶ δ᾽ ἀριθμός ἐστι διχῶς (καὶ γὰρ τὸ ἀριθμούμενον, καὶ τὸ ἀριθμητὸν, ἀριθμὸν λέγομεν, καὶ ᾧ ἀριθμοῦμεν) ὁ δὲ χρόνος ἐστὶ τὸ ἀριθμούμενον, καὶ οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν. ἔστι δ᾽ ἕτερον ᾧ ἀριθμοῦμεν, καὶ τὸ ἀριθμούμενον.

καὶ

e *Atqui & tempus cognoſcimus, cùm motum diſtinguimus priori, & poſteriori diſtinctis: túmq; fuiſſe tempus dicimus, cùm prioris & poſterioris in motu ſenſum habuerimus. Diſtinguimus autem quòd aliud & aliud ea eſſe, & aliquid aliud intercedere exiſtimemus. Cùm enim extrema à medio diuerſa eſſe animo concipimus, temporisq; momenta duo eſſe anima affirmat, aliud quidem prius, aliud poſterius, tum hoc ipſum eſſe tempus dicimus. Nã quod momentis terminatur, tempus videtur eſſe, idq; poſitum ſit. Cùm igitur temporis momentum vt vnum ſenſu apprehendimus, non autem vt prius & poſterius in motu, vel vt idem quidem non tamen prioris, aut poſterioris alicuius nullum tempus videtur fuiſſe, quãdoquidem nec motus. Cùm autem prius & poſterius, tum tempus dicimus. Hoc enim eſt tempus, numerus motus ratione prioris, & poſterioris. Non ergo tempus eſt motus, niſi vt numerũ motus habet.* [f] *Argumentum autem eſt, quod plus & minus ex numero diiudicamus, maiorem verò & minorem motum ex tempore. Tempus ergo numerus eſt quidem.* g *Cum autem duplex ſit numerus (nam & quod numeratur, quodque numerabile eſt, & id, quo numeramus, numerum dicimus) tempus eſt id, quod numeratur. Aliud verò eſt, id, quo numeramus, aliud id, quod numeratur.* Textus 101. Textus 102.

h Ac

Quo ordine prius & poſterius competat magnitudini, motui, ac tempori.

d *At vero & prius*) Expoſuit quo ordine continuitas magnitudini, motui, temporiſque conueniat. Nunc quo item ordine prius & poſterius eiſdem inſit, declarat, aſſeritque certi hæc duo primùm in magnitudine, cuius partes propriè ſitum vendicant, quem prioris & poſterioris ratio importat, deinde in motu poſtremò in tẽpore. Dicitur enim prior motus pars, ea, quæ in priori parte magnitudinis fit, ea poſterior, quæ in poſteriori. Item ea pars temporis prior habetur, quæ priorem motus partem metitur, poſterior, quæ poſteriorem. Monet quoque prius & poſterius re ipſa, ſubiectoque idem eſſe cum motu: ratione tamen diſtingui, quia videlicet ita in motu exiſtunt, vt alia ſit ratio motus, quã motus, alia quà prius & poſterius.

Qua ratione in notitiam temporis veniam9. Quid ſit tempus. Cur tempus dicatur numerus motus. Numerus duplex, numerans & numeratus.

e *Atqui & tempus*) Quoniam motus bifariam ſpectari poteſt: vno modo vt eſt actus entis in potentia, altero vt habet partem priorem, ac poſteriorem; docet tunc nos in temporis cognitionem venire, cùm apprehẽſa priore, & poſteriore motus parte motũ ipſum diſtinguimus. Nam tum demum præterijſſe tempus iudicamus, cùm priùs, ac poſteriùs in motu percipimus, ſeu cùm apprehendimus duo puncta motus, duo vè mutata eſſe, vnum prius, alterum poſterius, atque inter ea motum: tunc enim ſimul apprehendere fas eſt duo momenta, quæ ipſis mutatis eſſe reſpondeant, & idem re cum illis ſint, itémque durationem, quæ interfluentem motum metitur, & idem etiam rè cum illo eſt. Vnde colligitur nihil aliud eſſe tempus, quam numerum motus ratione prioris & poſterioris, ideſt, partes motus ab animo numeratas ſub ratione prioris, & poſterioris.

f *Argumentum autem eſt*) Cur tempus numerum motus eſſe dixerit hunc in modum declarat. Id, quo plus ac minus in motu iudicamus, eſt numerus motus (numero enim rerum multitudinem æſtimare conſueuimus) ſed tempore iudicamus plus, ac minus in motu, hoc eſt, motum maiorem, minoremvè eſſe. igitur tempus eſt numerus motus.

g *Cùm autem duplex*) Quoniam numerus duplex habetur; numerans, quo res numeramus

ramus,& numeratus,hoc eſt,res ipſæ,quæ numerantur: rurſumque numerus numeratus bipartitò diuiditur,in eum ſcilicet,qui rebus actu diſiunctis,& in eum qui rebus inter ſe continuatis,ac ſola cogitatione diuulſis ineſt, appellat Ariſtoteles tempus numerum numeratum poſteriori modo,hoc eſt,partes motus,re ipſa inter ſe cohærentes,& connexas, prout tamen ab animo numerante diſcretæ,& quoad durationem definitæ ſunt.

καὶ ὥσπερ ἡ κίνησις ἀεὶ ἄλλη καὶ ἄλλη, καὶ ὁ χρόνος. ὁ δ' ἅμα πᾶς χρόνος ὁ αὐτός· τὸ γὰρ νῦν τὸ αὐτὸ ὅ ποτ' ἦν· τὸ δ' εἶναι αὐτῷ ἕτερον· τὸ δὲ νῦν τὸν χρόνον μετρεῖ, ᾗ πρότερον καὶ ὕστερον· τὸ δὲ νῦν, ἔστι μὲν ὡς τὸ αὐτό, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· ᾗ μὲν γὰρ ἐν ἄλλῳ, καὶ ἄλλῳ, ἕτερον· τοῦτο δ' ἦν αὐτῷ τὸ νῦν· ᾗ δὲ ὅ ποτε ὄν ἐστι τὸ νῦν, τὸ αὐτό. ἀκολουθεῖ γὰρ ὥσπερ ἐλέχθη, τῷ μὲν μεγέθει ἡ κίνησις, ταύτῃ δ' ὁ χρόνος ὡς φαμέν. καὶ ὁμοίως δὴ τῇ στιγμῇ τὸ φερόμενον ᾧ τὴν κίνησιν γνωρίζομεν, καὶ τὸ πρότερον ἐν αὐτῇ, καὶ τὸ ὕστερον. τοῦτο δὲ ὃ μέν ποτε ὄν, τὸ αὐτό ἐστι· στιγμὴ γάρ, ἢ λίθος, ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον· τῷ λόγῳ δ' ἄλλο· ὥσπερ οἱ σοφισταὶ λαμβάνουσιν ἕτερον τὸ Κορίσκον ἐν Λυκείῳ εἶναι, καὶ τὸ Κορίσκον ἐν ἀγορᾷ. καὶ τοῦτο δὴ τῷ ἄλλοθι καὶ ἄλλοθι εἶναι, ἕτερον· τῷ δὲ φερομένῳ ἀκολουθεῖ τὸ νῦν, ὥσπερ ὁ χρόνος τῇ κινήσει· τῷ γὰρ φερομένῳ γνωρίζομεν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει· ᾗ δ' ἀριθμητὸν τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἐστιν· ὥστε καὶ ἐν τούτοις, ὃ μέν ποτε ὂν νῦν, ἐστὶ τὸ αὐτό· πρότερον γὰρ ἢ ὕστερόν ἐστι τὸ ἐν κινήσει· τὸ δ' εἶναι, ἕτερον· ᾗ ἀριθμητὸν γὰρ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, τὸ νῦν ἐστί, καὶ γνώριμον μάλιστα τοῦτ' ἐστί· καὶ γὰρ ἡ κίνησις διὰ τὸ κινούμενον, καὶ ἡ φορὰ διὰ τὸ φερόμενον· τόδε γάρ τι τὸ φερόμενον· ἡ δὲ κίνησις, οὔ. ἔστι μὲν οὖν ὡς τὸ αὐτὸ τὸ νῦν λεγόμενον ἀεί, ἔστι δ' ὡς οὐ τὸ αὐτό· καὶ γὰρ καὶ τὸ φερόμενον. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι εἴτε χρόνος μὴ εἴη, τὸ νῦν οὐκ ἂν εἴη· εἴτε τὸ νῦν μὴ εἴη, ὁ χρόνος οὐκ ἂν εἴη· ἅμα γὰρ ὥσπερ τὸ φερόμενον καὶ ἡ φορά, οὕτως καὶ ὁ ἀριθμὸς ὁ τοῦ φερομένου καὶ ὁ τῆς φορᾶς·

χρόνος

h *Ac quemadmodum motus alius ſemper eſt,& alius;ſic & tempus: omne autem tempus ſimul idem eſt. Momentum enim ſubiecto idem eſt,ratio verò eius alia eſt,& alia. Momentum autem tempus metitur, vt prius eſt, atque poſterius.* i *Eſt verò præſens momentum partim idem, partim non idem. Quatenus enim in alio, & alio eſt, diuerſum eſt, quæ ipſius ſane eſſentia, & ratio eſt. Subiecto autem idem eſt Magnitudinem enim (vt dictum eſt) motus ſequitur,hunc autem tempus; ſimiliſque modo punctum id quod fertur, ex quo motum,priúſque & poſterius,quæ in eo inſunt, cognoſcimus. Atque hoc ſanè ſubiecto idem eſt (quandoquidem punctum eſt, aut lapis, aut aliud eius generis) ratione autem aliud & aliud,non ſecus ac Sophiſtæ Coriſcum in Lyceo, & in foro alium, & alium eſſe, quod alibi ſit, & alibi, accipiunt. Id verò quod fertur, momentum ſequitur,perinde, ac motum tempus. Nam eo quod fertur,prius & poſterius in motu cognoſcimus, vt autem prius & poſterius numerari poſſunt, momentum eſt. Quare & in his momentum tempore ſubiecto idem, eſt,(prius nanque eſt,aut poſterius, quod eſt in motu) ratione autem aliud eſt. Quæ enim ex parte prius, & poſterius numerari poſſunt, momentum eſt. Quod etiam notum eſt maxime,quandoquidem & motus ex eo, quod mouetur,& latio ex eo, quod fertur. Hoc enim quiddam eſt id quod fertur, motus autem non eſt. Partim igitur idem ſemper,partim non idem præſens momentum dicitur, ſiquidem & id quod fertur.* k *Perſpicuũ verò etiam eſt, ſi tempus non ſit,momentum non eſſe, & ſi momentum non ſit, tempus non eſſe. Vt enim ſimul ſunt id,quod fertur, & latio, ita & numerus eius quod fertur, & lationis.* Ac

Text.103.

Text.104.

Text.105.

Tempus,& motum in ſucceſſione cõſiſtere.

h *Ac quemadmodum*) Nonnulla ſubiicit,ex quibus earum dubitationũ,quæ ſuperiori ca.propoſitæ ſunt,diſſolutio colligatur. Primumque docet quemadmodum motus in ſucceſſione conſiſtit,ita & tempus. Nec enim fieri poteſt vt non ſit fluentis naturę id,quod rẽ in fluxu poſitam,cuiuſmodi eſt motus,metitur.

Diſcrimen inter motum & tempus.

Diſcrimen tamen eſſe ait inter motum & tempus;quòd tempus ſemper idem ſit apud omnes,non verò motus:ſicuti & momentum idem re eſt,licet ratione diuerſum. Ita hũc locum intelligunt Themiſtius,Simplicius, Philoponus,& Auerroes.

i *Eſt verò præſens*) Adduxerat in controuerſiam ſit-nè vnum,idemq́ue momẽtum toto tempore,an plura. Eam dubitationem hoc loco diluit, ſtatuitq́ue in toto tempore partim eſſe vnum,& idem momẽtum,partim non. Eſſe vnum ſubiecto,quatenus in toto motu eſt vna,eadémque res mota: eſſe autem plura; quatenus momentum: nunc hoc nunc illud

In tempore partem eſſe vnum idemque momentum, partem non.

illud mutatum eſſe dimetitur. Adde poſſe quoque verū dici quia ſicuti Mathematici imaginantur lineam fieri ex fluxu puncti, atque ita quodammodo manere in tota linea vnum idémque punctum; ſic fas eſt cogitatione fingere ex fluxu momēti effici tempus, eſſeque vnum momentum in toto tempore, licet alioqui re ipſa multa ſint.

Nec tempus ſine momento, nec momentū ſine tēpore eſſe poteſt.

k *Perſpicuum verò etiam eſt*] Docet momentum & tempus ſic inter ſe affecta eſſe, vt neutrum ſine altero eſſe queat. Nam latio, & mobile ſimul ſunt, ita vt nec mobile, prout fertur abſque latione eſſe poſſit, nec contra, proindeque tempus & momentum ſimul eſſe debent ſiquidem tempus eſt numerus lationis; momētum verò mobilis, ſicuti vnitas numeri, quatenus vt vnitatibus res numeratas, ita momentis mobilia, prout feruntur ſecundum rationem prioris, & poſterioris, quæ momento copulantur, & clauduntur, metiri ſolemus.

l *Quin*

χρόνος μὲν γὰρ ὁ τῆς φορᾶς ἀριθμός· τὸ δὲ νῦν ὡς τὸ φερόμενον, οἷον μονὰς ἀριθμοῦ. καὶ συνεχής τε δὴ ὁ χρόνος τῷ νῦν, καὶ διῄρηται κατὰ τὸ νῦν· ἀκολουθεῖ γὰρ καὶ τοῦτο τῇ φορᾷ, καὶ τῷ φερομένῳ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις, καὶ ἡ φορὰ μία τῷ φερομένῳ, ὅτι ἕν, καὶ οὐχ ὅ ποτε ὄν· καὶ γὰρ ἂν διαλείποι· ἀλλὰ τῷ λόγῳ. καὶ ὁρίζει δὴ τὴν πρότερον καὶ ὕστερον κίνησιν τοῦτο. ἀκολουθεῖ δὲ καὶ τοῦτο πως τῇ στιγμῇ· καὶ γὰρ ἡ στιγμὴ καὶ συνέχει πως τὸ μῆκος, καὶ ὁρίζει· ἔστι γὰρ τοῦ μὲν ἀρχή, τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλ' ὅταν μὲν οὕτω λαμβάνῃ τις, ὡς δυσὶ χρώμενος τῇ μιᾷ, ἀνάγκη ἵστασθαι, εἰ ἔσται ἀρχὴ καὶ τελευτὴ ἡ αὐτὴ στιγμή. τὸ δὲ νῦν, διὰ τὸ κινεῖσθαι τὸ φερόμενον, ἀεὶ ἕτερον· ὥσθ' ὁ χρόνος ἀριθμός, οὐχ ὡς τῆς αὐτῆς στιγμῆς, ὅτι καὶ ἀρχὴ καὶ τελευτή, ἀλλ' ὡς τὰ ἔσχατα τῆς γραμμῆς μᾶλλον, καὶ οὐχ ὡς τὰ μέρη. διά τε τὸ εἰρημένον (τῇ γὰρ μέσῃ στιγμῇ ὡς δυσὶ χρήσεται, ὥστε ἠρεμεῖν συμβήσεται) καὶ ἔτι, φανερὸν ὅτι οὐδὲ μόριον τὸ νῦν τοῦ χρόνου, οὐδ' ἡ διαίρεσις τῆς κινήσεως, ὥσπερ οὐδ' αἱ στιγμαὶ τῆς γραμμῆς· αἱ δὲ γραμμαὶ δύο τῆς μιᾶς μόρια. ᾗ μὲν οὖν πέρας τὸ νῦν, οὐ χρόνος, ἀλλὰ συμβέβηκεν· ᾗ δ' ἀριθμεῖ, ἀριθμός· τὰ μὲν γὰρ πέρατα, ἐκείνου μόνον ἐστὶν, οὗ ἐστι πέρατα. ὁ δ' ἀριθμὸς ὁ τῶνδε τῶν ἵππων, ἡ δεκάς, καὶ ἄλλοθι. ὅτι μὲν τοίνυν ὁ χρόνος ἀριθμὸς κινήσεώς ἐστι, κατὰ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον, καὶ συνεχής· συνεχοῦς γὰρ φανερόν.

Κεφά

Ac tempus quidem lationis eſt numerus; momentum verò, vt id, quod fertur, veluti vnitas numeri. l *Quin etiam ex momento continuum eſt tempus, & per momentum diuiditur. Nanque & lationem, & id, quod fertur, hoc ſequitur, quandoquidem motus, & latio vna eſt, quia id, quod fertur, vnum eſt, & nō quidem ſubiecto (poſſet enim interrumpi) verum etiam ratione. Hoc etiam priorem, poſterioremque motum diſtinguit.* m *Hoc ipſo autem & punctum quodāmodo ſequitur, quippe cum punctum etiam quodammodo longitudinem & copulet, & diuidat. Etenim huius quidem, principium, illius verò finis. Sed cum hoc modo aliquis ſumit, vt pro duobus vno vtatur, inſiſtere neceſſe eſt ſi idem punctum principium ſit & finis: temporis autem momentum, quia id quod fertur, mouetur, aliud ſemper eſt.* n *Quare tempus eſt numerus, non vt eiuſdem puncti, quod principium ſit, & finis, ſed vt lineæ potius extrema, & non vt partes, tum ob id quod dictum eſt (medio enim puncto, vt duobus vtetur, eoq; fit, vt inſiſtat). Tum verò etiam, quod perſpicuum ſit neque momentum temporis eius partem eſſe, neque diuiſionem motus, quemadmodum nec puncta lineæ, quandoquidem lineæ duæ vnius ſunt partes.* o *Temporis igitur momentum qua ex parte terminus eſt, non eſt tempus, ſed accidit: quatenus autem numerat, numerus eſt. Termini* Text. 106. *enim eius ſunt tantùm, cuius ſunt termini: numerus verò horum equorum, nempe denarius alibi etiam eſt. Tempus igitur numerum motus eſſe prioris, & poſterioris ratione, & continuum, quandoquidē continui eſt, perſpicuū eſt.* Text. 108.

CAP.

Conuenientia inter momentum, & tēpus, lationem, & mobile.

l *Quin etiam ex momento*) Declarat cognationem, ſeu conuenientiam inter momentum, & tempus, lationem & mobile. Nam quemadmodum latio ratione mobilis vnitatem diuiſionemque ſortitur, ſic tempus beneficio momenti vnum, continuumq; eſt, & eiuſdē interuentu ſectionem accipit. Monet autem vt motus ab eo, quod fertur, vnus dicatur, nō ſufficere mobile eſſe idem ſubiecto v.c. eundem lapidem; ſed oportere eſſe idem ratione, ideſt, lapidem eundem, prout motui ſubeſt, ita vt motum quiete nequaquam interrūpat;

l facta

Non eſt idem motus, qui iterum interrumpitur. facta enim intermiſſione; non iam mobile continuitatem motui præſtabit, ſed diuiſionem, & diſcrimen prioris motus à poſteriori. Hæc videtur germana huius loci explicatio; non ea, quàm affert Simplicius de momento tempus ſecante.

Conſenſio & diſcrimen inter momentum & punctum.

m *Hoc ipſo autem & punctum*] Vt momentum partes temporis copulat, & diſtinguit, ita punctum partes lineæ: hoc tamen differunt, quod idem punctum manet, eodémque tanquam duobus, nunc vt fine, nunc vt principio vti poſſumus, momentũ autem cõfeſtim euaneſcit, ſemperque aliud, & aliud eſt. Quo fit vt nemo idẽ reciprocã lo accipere valeat.

Tempus non dici numerum motus ratione vnius, eiuſdẽque inſtantis.

n *Quare tempus eſt numerus*] Quia momentum raptim tranſuolat, colligit non ideò tempus numerum motus definiri, quia ſit numerus ratione vnius, eiuſdémque momenti, quod in ipſo, vt punctum in linea, ſignari poſſit; ſed ratione diuerſorum, quæ tamen non ſunt partes, è quibus tempus coaleſcat; & integretur, eo modo, quo linea vna è duabus. Aliter hunc locum Aſpaſius, Alexander, & Philoponus legerunt; noſtra tamen lectio; & interpretatio, quam Simplicius, Porphyrius, & Themiſtius ſecuti ſunt probatior eſt.

Cur momentum non ſit tempus.

o *Temporis igitur momentum*] Conciſis, & obſcuris verbis cauſam reddere videtur, cur momentum non ſit tempus, nimirum, quia cùm illius ſit terminus, eius naturam, & eſſentiam participare nequit, ſed ei accidit, licet quadam ratione eiuſdem numerus cẽſeri debeat, quatenus eius interuentu prius & poſterius tempori ineſſe deprehenditur. Licet enim reliqui numeri circa res alias verſentur, vt denarius circa equos, & homines, numerus tamen motus illic tantùm eſt, vbi eius termini, id eſt momenta, inſident.

Κεφάλαιον ιβ.

Ἐλάχιστος δὲ ἀριθμὸς, ὁ μὲν ἁπλῶς ἐστιν, ἡ δυάς· τὶς δὲ ἀριθμὸς ἔστιν, ἔστι μὲν ὥς, ἔστι δ' ὡς οὐκ ἔστιν· οἷον γραμμῆς ἐλάχιστος ἀριθμὸς, πλήθει μέν ἐστιν αἱ δύο, ἢ ἡ μία· μεγέθει δ' οὐκ ἔστιν ἐλάχιστος· ἀεὶ γὰρ διαιρεῖται πᾶσα γραμμή. ὥστε ὁμοίως καὶ ὁ χρόνος· ἐλάχιστος γὰρ κατὰ μὲν ἀριθμόν ἐστιν, ὁ εἷς, ἢ οἱ δύο· κατὰ μέγεθος δ' οὐκ ἔστι. φανερὸν δὲ καὶ διότι ταχὺς μὲν καὶ βραδὺς οὐ λέγεται, πολὺς δὲ καὶ ὀλίγος, καὶ μακρὸς καὶ βραχύς. ᾗ μὲν γὰρ συνεχὴς, μακρὸς καὶ βραχύς· ᾗ δὲ ἀριθμὸς, πολὺς καὶ ὀλίγος· ταχὺς δὲ καὶ βραδὺς οὐκ ἔστιν· οὐδὲ γὰρ ὁ ἀριθμὸς ᾧ ἀριθμοῦμεν, ταχὺς καὶ βραδὺς οὐδείς· καὶ ὁ αὐτὸς δὲ, πανταχοῦ ἅμα· πρότερον δὲ καὶ ὕστερον, οὐχ ὁ αὐτὸς, ὅτι καὶ ἡ μεταβολὴ, ἡ μὲν παροῦσα, μία· ἡ δὲ γεγενημένη, καὶ ἡ μέλλουσα, ἑτέρα. ὁ δὲ χρόνος ἀριθμός ἐστιν, οὐχ ᾧ ἀριθμοῦμεν, ἀλλ' ὁ ἀριθμούμενος. οὗτος δὲ συμβαίνει κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον, ἀεὶ ἕτερος. τὰ γὰρ νῦν, ἕτερα. ἔστι δὲ ὁ ἀριθμὸς, εἷς μὲν καὶ ὁ αὐτὸς, ὁ τῶν ἑκατὸν ἵππων, καὶ τῶν ἑκατὸν ἀνθρώπων· ὧν δ' ἀριθμὸς, ἕτερα, οἱ ἵπποι, τῶν ἀνθρώπων. ἔτι, ὡς ἐνδέχεται κίνησιν εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν πάλιν καὶ πάλιν, οὕτω καὶ χρόνος ἐνδέχεται, οἷον, ἐνιαυτὸν, ἢ ἔαρ, ἢ μετόπωρον. οὐ μόνον δὲ τὴν κίνησιν τῷ χρόνῳ μετροῦμεν, ἀλλὰ καὶ τῇ κινήσει τὸν χρόνον, διὰ τὸ ὁρίζεσθαι ὑπ' ἀλλήλων· ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁρίζει τὴν κίνησιν ἀριθμὸς ὢν αὐτῆς· ἡ δὲ κίνησις, τὸν χρόνον.

καὶ

CAPVT XII.

M[a] *Inimus autem numerus omnino, & abſolutè binarius eſt, quidam verò numerus partim eſt, partim non eſt; vt lineæ minimus numerus multitudine quidẽ ſunt duæ, aut vna; magnitudine autem minus non eſt. Nam linea omnis ſemper diuiditur: quare & tempus ſimiliter: minimum quidem enim numero vnum eſt, aut duo, magnitudine verò nõ eſt.* [b] *Conſtat verò etiam cur velox, & tardũ non dicatur, ſed multum & paucum, longum & breue.* Text.109. *Qua enim ex parte continuum eſt, longum & breue, qua autem numerus; multum & paucum. Velox verò & tardum non eſt, quandoquidem nec numerus, quo numeramus, velox, aut tardus vllus eſt.* [c] *Quin etiam idem vbiq; ſimul eſt, prioris autem & poſterioris ratione idem non eſt, quippe cum & mutatio ea quidem, quæ præſens eſt, vna eſt: quæ autem facta eſt, & quæ futura eſt, diuerſa.* Text.110. *Tempus vero numerus eſt, non quo numeramus, ſed qui numeratur, quod quidem prioris & poſterioris ratione aliud ſemper, aliudq; eſſe accidit, quoniam & momenta alia ſunt, & alia. Eſt autem numerus vnus & idem is, qui centum eſt equorum, & is qui centum virorũ, quorum vero numerus eſt, ea diuerſa ſunt, nempe homines & equi.* [d] *Præterea vt vnus idémque motus iterum, atq; iterum eſſe poteſt, ſic & tempus poteſt, vt annus, aut ver, aut autumnus.* Text.111. [e] *Metimur autem non motum ſolum tempore, ſed & motu tempus, quod ſeſe viciſſim determinent. Tempus enim motũ definit, quippe quod eius eſt numerus, motus autem tempus.* Text.112.

Atque

καὶ λέγομεν πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον, τῇ κινήσει μετροῦντες, καθάπερ καὶ τῷ ἀριθμητῷ τὸν ἀριθμόν· οἷον, τῷ ἑνὶ ἵππῳ, τὸν τῶν ἵππων ἀριθμόν· τῷ μὲν γὰρ ἀριθμῷ τὸ τῶν ἵππων πλῆθος γνωρίζομεν, πάλιν δὲ τῷ ἑνὶ ἵππῳ, τὸν τῶν ἵππων ἀριθμὸν αὐτόν.

ὁμοίως

Atque multum, paucum-ve tempus dicimus motu metientes, perinde ac numerum re numerata, vt vno equo numerum equorum: numero nanque equorum multitudinem cognoſcimus, & rurſus vno equo ipſum equorum numerum.

Nec

CAPITIS DVODECIMI EXPLANATIO.

Temporis attributa. 1. attrib.

M*inimus a autem*] Commemorat quædam temporis attributa, quibus tradita definitio magis eluceſcet. Primum eſt dari minimum in tempore multitudine, non magnitudine: videlicet quia tempus eſt numerus numeratus, in quo datur minimum, nempe binarius, cùm tamen in magnitudine minimum non detur quoad molem, ſiquidem continui in minores partes diſſectio termino caret.

2. attrib.

b *Conſtat verò etiam*] Secundum attributum eſt, Tempus dici multum, & paucum, lõgum, & breue: non autem velox, & tardum. Nam qua ratione continuum eſt, continui appellationem aſciſcit, diciturque longum, & breue, vt longa dies, breuis hora. Quatenus numeratur, & intellectus opera diſcreti conditionem ſubit, multum & paucum vocatur, vt multa ſecula, pauci anni Quę vocabula diſcretorum ſunt propria. Non tamen velox, aut tardum tempus, ſi propriè & philoſophicè loquẽdum ſit, vocabitur, quia velox & tardum menſuratur tempore tempus verò ſe ipſo menſurari non poteſt.

Tempus, ſi philoſophicè, proprièque loquamur non dici velox, aut tardum.

3. attrib.

c *Quin etiam idem*] Tertium attributum. Tempus quodammodo eſſe idem, quodammodo diuerſum. Idem, quia vbique eadem communis duratio res tempori ſubiectas ambit, & comprehendit, ſicuti & vbique eadem eſt primi orbis conuerſio, quam ea duratio comitatur. Diuerſum, ratione prioris & poſterioris, & quia alię partes alijs ſuccedunt, atque momenta in locum antecedentium ſubrogantur. Nec mirum cum tempus ſit numerus, non numerans, qui vnus idémque ſpecie multis rebus ſpecie diſſidentibus conuenit. (Nam eodem binario equos & homines numeramus) ſed numeratus, qui pro rerum diuerſitate varius eſt.

Tempus eſt numerus non numerans, ſed numeratus, 4 attrib.

d *Præterea vt vnus*] Quartum attributum. Vt vnus idémque motus redit, ſic & idem tempus Non quaſi hæc eadem numero recurrant, & tẽpus, quod euanuit, temere: ſed quia eadem ſecundum ſpeciem perpetua ſucceſſione vigent, & ſingulis annis ver, æſtas, autumnus, hyems ſtato ordine vices alternãt. Vnde illud Poëtæ. *Atque in ſe ſua per veſtigia voluitur annus.* Aduerte etiam, licet non eædem temporis partes ad numerum recurrant; non proinde tamen aſſerendum tempus, quod redit, ſimpliciter numero diſtingui ab eo, quod fluxit, cùm ex omnibus ſupremi globi conuerſionibus nulla quiete interruptis vna perennis, & continuata motio fiat, quam vnum etiam tempus ſimili continuatione metiri neceſſe eſt.

Virg. lib. 2. Georg.

Tempus primi mobilis, quod redit, non ſimpliciter numero diſtingui.

5. attrib.

e *Metimur autem*] Quintum attributum. Tempus ſic eſſe numerum, & mẽſuram motus, vt motus quoque reciproca viciſſitudine ipſius temporis menſura habeatur: ſicuti ex numero res numeratas, hoc eſt earum multitudinem, & ex rebus numeratis numerũ deprehendimus. Sanè quod ex motu tempus notari poſſit rum alijs rebus compertũ eſt, tum in horologio arenario, vbi peracto pulueris traiectu effluxiſſe horam cognoſcimus. Cęterùm eſt inter tempus, & motum differentia; quod tempus motum priùs definiat, tempus verò à motu poſteriùs menſuretur.

Temp⁹ & motus ſe viciſſim metiuntur.

f *Atque*

ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ χρόνου, καὶ τῆς κινήσεως· τῷ μὲν γὰρ χρόνῳ τὴν κίνησιν, τῇ δὲ κινήσει τὸν χρόνον μετροῦμεν· καὶ τοῦτ' εὐλόγως συμβέβηκεν· ἀκολουθεῖ γὰρ τῷ μεγέθει ἡ κίνησις, τῇ δὲ κινήσει ὁ χρόνος, τῷ καὶ ποσὰ, καὶ συνεχῆ, καὶ διαιρετὰ εἶναι·

Διὰ

Nec ſecus res habet in tempore, & motu: nã motum tempore, & tempus motu metimur. Text. 112.
f Atque id quidem rationi eſt conſentaneum. Magnitudinem enim motus ſequitur, & motum tempus, quatenus & quanta ſunt, & continua, atq; diuidua.

Nam

διὰ μὲν γὰρ τὸ μέγεθος εἶναι τοσοῦτον, ἡ κίνησις ταύτα πέπονθε· διὰ δὲ τὴν κίνησιν, ὁ χρόνος. καὶ μετροῦμεν καὶ τὸ μέγεθος τῇ κινήσει, καὶ τὴν κίνησιν τῷ μεγέθει· πολλὴν γὰρ φαμὲν εἶναι τὴν ὁδὸν, ἂν ἡ ἡ πορεία πολλή· καὶ ταύτην πολλὴν, ἂν ἡ ὁδὸς πολλή· καὶ τὸν χρόνον, ἂν ἡ κίνησις· καὶ τὴν κίνησιν, ἂν ὁ χρόνος. ἐπεὶ δὲ ὁ χρόνος μέτρον κινήσεώς ἐστι, καὶ τοῦ κινεῖσθαι· μετρεῖ δ' οὗτος τὴν κίνησιν, τῷ ὁρίσαι τινὰ κίνησιν, ἣ καταμετρήσει τὴν ὅλην· ὥσπερ καὶ τὸ μῆκος ὁ πῆχυς, τῷ ὁρίσαι τι μέγεθος, ὃ ἀναμετρήσει τὸ ὅλον· καὶ ἔστι τῇ κινήσει τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι τῷ χρόνῳ καὶ αὐτὴν, καὶ τὸ εἶναι αὐτῆς· ἅμα γὰρ τὴν κίνησιν καὶ τὸ εἶναι τῇ κινήσει, μετρεῖ· καὶ τοῦτ' ἐστιν αὐτῇ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῆς τὸ εἶναι. δῆλον δ' ὅτι καὶ τοῖς ἄλλοις τοῦτ' ἐστὶ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ μετρεῖσθαι αὐτῶν τὸ εἶναι ὑπὸ τοῦ χρόνου· τὸ γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι, δυοῖν ἐστὶ θάτερον, ἓν μὲν τὸ εἶναι τότε, ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν· ἓν δὲ, ὥσπερ ἔνια λέγομεν, ὅτι ἐν ἀριθμῷ ἐστι. τοῦτο δὲ σημαίνει, ἤτοι ὡς μέρος ἀριθμοῦ, καὶ πάθος· καὶ ὅλως ὅτι τοῦ ἀριθμοῦ τι· ἢ ὅτι ἐστὶν αὐτοῦ ἀριθμός. ἐπεὶ δ' ἀριθμὸς ὁ χρόνος, τὸ μὲν νῦν, καὶ τὸ πρότερον, καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὕτως ἐν χρόνῳ, ὡς ἐν ἀριθμῷ μονὰς, καὶ τὸ περιττὸν καὶ τὸ ἄρτιον· τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ τι, τὰ δὲ τοῦ χρόνου τι ἐστί· τὰ δὲ πράγματα ὡς ἐν ἀριθμῷ, τῷ χρόνῳ τι ἐστιν. εἰ δὲ τοῦτο, περιέχεται ὑπ' ἀριθμοῦ, ὥσπερ καὶ τὰ ἐν τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι οὐκ ἐστὶ τὸ ἐν χρόνῳ εἶναι, τὸ εἶναι ὅτε ὁ χρόνος ἐστίν· ὥσπερ οὐδὲ τὸ ἐν κινήσει εἶναι, οὐδὲ τὸ ἐν τόπῳ, ὅτε ἡ κίνησις, καὶ ὁ τόπος ἐστίν· εἰ γὰρ ἔσται τὸ ἔν τινι οὕτως, πάντα τὰ πράγματα ἐν ὁτῳοῦν ἔσται, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐν τῇ κέγχρῳ· ὅτε γὰρ ἡ κέγχρος ἐστὶ, καὶ ὁ οὐρανὸς ἐστίν.

ἀλλὰ

Nam quod magnitudo eiuſmodi ſit, ita motus affectus eſt: ob motum autem tempus: metimúrq; & magnitudinem motu, & motum magnitudine: longam enim viam ſi ambulatio multa ſit, & hanc multã ſi via lõga ſit, eſſe dicimus, itidem & tempus ſi motus, & motum ſi tempus. g *Cùm autem tempus & motus, & ipſius moueri menſura ſit, motum eo metitur, quòd aliquem motum definiat; qui totum metietur (quemadmodum & longitudinẽ vlna magnitudinem aliquam definiendo, quæ totùm repetitione quadam metietur)* h *ac motum eſſe in tempore idem eſt, ac tempus metiri, & eum & eius eſſe. Simul enim & motum, & eius eſſe metitur. Atque hoc eſt ipſum id tempore eſſe, eius menſura definiri. Perſpicuum* Text.114. *verò eſt, & alia quoque idem eſſe, in tempore eſſe, atque ipſorum eſſe tempus metiri. In tempore enim eſſe duorum alterum eſt. Vnum tum eſſe cum tempus eſt: alterum, vt dicimus nonnulla eſſe in numero. Quod quidem ſignificat aut partem numeri eſſe, & affectionẽ, & omnino ipſius numeri aliquid, aut ipſius eſſe numerum. Cùm autem tempus numerus ſit, momentum quidem, & prius & quæ ſunt eius generis, ſic ſunt in tempore, vt in numero vnitas, & impar, & par, tùm hæc aliquid ſint numeri, illa temporis aliquid. Res autem in tempore ſunt, vt in numero ali-* Text.115. *quid eſt. Quo fit, vt à numero contineantur, quemadmodum ea, quæ in loco ſunt, à loco. Illud verò etiam perſpicuum eſt, eſſe in tempore non idem eſſe, quod tum eſſe cùm tempus eſt, quemadmodum nec in motu, aut in loco eſſe, idem eſt, quod eſſe cum motus eſt, aut locus. Si enim in aliquo eſſe ita erit, res omnes in quauis re erunt, ac cælum in milio, quandoquidem cũ milium eſt, tum quoque eſt cælum.*

Sed

Motus magnitudinem conſequitur, tẽpus motum. f *Atque id quidem)* Cauſam adhuc reddit cur motus, & tempus ſe viciſſim metiãtur nempe quod motus magnitudinem, tempus motum conſequitur; quare vt ex magnitudine motũ, & ex motu æſtimamus magnitudinem (nam ſi ambulatio longa eſt, longam viam dicim⁹, & ruſus ambulationem longã. ſi iter longum ſit) ita etiam motum tempore & motu tempus definimus: & ex vno in alterius cognitionem ducimur.

Quo pacto affectum ſit tempus ad ea, quæ tempore continentur. g *Cùm aũt tempus & motus)* Explicata natura tẽporis, docet in reliqua parte huius capitis quo pacto ſe habeat tempus ad ea, quæ tempore continentur. Primumque ait tẽpus eſſe menſuram motus, & ipſius moueri. Nam tempore, inquit, metimur aliquam motus partem, quæ ſubinde reliquarum menſura ſit, vt hodiernam cœli conuerſionem; quæ ad certum numerum repetita menſem conficit, quod & in dimenſione permanente ſolet accidere, veluti cùm aliquoties iterata vlna certam aliquam magnitudinem abſoluimus.

Diſcrimen inter motum, & moueri. Porro quidnam ſit diſcriminis inter motum & moueri, quæ Ariſtoteles etiam in 6. huius operis libro vſurpat, non ſat liquet inter expoſitores. Simplicius idem valere inquit. Alij, quorum interpretatio magis arridet, voluut motum ſignificare rem ipſam, quæ eſt motus tanquam habitum: moueri autem, tanquam actum, ita vt moueri importet rela-

tionem

tionem ad id, à quo eſt motus, & ipſum quoque eſſe, exiſtentiamvè motus ſignificet.

Res quæ in tẽpore ſunt, ſub temporis menſuram cadere.

h *Ac motum eſſe in tempore.*] Motum eſſe in tempore idem valere ait, ac motum, eiusque eſſe à tempore menſurari. Addit autem non ſolum motum, ſed etiam res alias, quæ in tempore ſunt, ſub temporis menſuram venire; intellige quatenus fluunt, & labuntur. Deinde ſubiicit modos alios, quibus in tempore res eſſe dici poſſunt. Primus eſt, quo ea ſunt in tempore, quæ dum tempus præterit, exiſtunt: quem modum, vt improprium, & alienum explodit. Secundus, quo aliquid eſt in tempore, vt in numero; quod dupliciter accidit, vel enim eſt in numero tanquam aliquid ipſius, quo pacto vnitas, & par, impar, cæteræque numeri affectiones in numero ſunt: vel tanquam in eo, à quo menſuratur. Secundum quam notionem decem equi, & decem lapides in denario ſunt. Motus igitur hoc poſteriori modo eſt in tempore; quia tempus eſt numerus motus. Ac quemadmodum ea, quæ in loco ſunt, à loco, ita quæ ſunt in tempore, à tempore continentur. Quo etiam fit, vt ab eo vincantur, ſicuti res omnes numeratæ à numero, ſiquidem quocunque dato numero, alius maior eſſe poteſt.

Varij modi, quibus res in tempore eſſe dicuntur.

Quæ continẽtur tempore à tempore vincuntur.

ἀλλὰ τοῦτο μὲν συμβέβηκεν, ἐκεῖνο δ' ἀνάγκη παρακολουθεῖν, καὶ τῷ ὄντι ἐν χρόνῳ εἶναί τινα χρόνον, ὅτε κἀκεῖνό ἐστι, καὶ τῷ ἐν κινήσει ὄντι, εἶναι τότε κίνησιν· ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὡς ἐν ἀριθμῷ τὸ ἐν χρόνῳ, ληφθήσεταί τις πλείων χρόνος παντὸς τοῦ ἐν χρόνῳ ὄντος· διὸ ἀνάγκη πάντα τὰ ἐν χρόνῳ ὄντα, περιέχεσθαι ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὥσπερ καὶ τἆλλα ὅσα ἔν τινί ἐστιν· οἷον τὰ ἐν τῷ τόπῳ ὑπὸ τοῦ τόπου. καὶ πάσχει δή τι ὑπὸ τοῦ χρόνου, καθάπερ καὶ λέγειν εἰώθαμεν, ὅτι κατατήκει ὁ χρόνος, καὶ γηράσκει πάνθ' ὑπὸ τοῦ χρόνου· καὶ ἐπιλανθάνεται διὰ τὸν χρόνον· ἀλλ' οὐ μεμάθηκεν, οὐδὲ νέον γέγονεν, οὐδὲ καλόν· φθορᾶς γὰρ αἴτιος καθ' αὑτὸν μᾶλλον ὁ χρόνος· ἀριθμὸς γὰρ κινήσεως· ἡ δὲ κίνησις ἐξίστησι τὸ ὑπάρχον. ὥστε φανερὸν ὅτι τὰ ἀεὶ ὄντα, ᾗ ἀεὶ ὄντα, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ περιέχεται ὑπὸ τοῦ χρόνου, οὐδὲ μετρεῖται τὸ εἶναι αὐτῶν ὑπὸ τοῦ χρόνου· σημεῖον δὲ τούτου, ὅτι οὐ πάσχει οὐδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου, ὡς οὐκ ὄντα ἐν τῷ χρόνῳ. ἐπεὶ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος μέτρον κινήσεως, ἔσται καὶ ἠρεμίας μέτρον κατὰ συμβεβηκός· πᾶσα γὰρ ἠρεμία ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ ὥσπερ τὸ ἐν κινήσει ὂν ἀνάγκη κινεῖσθαι, οὕτω καὶ τὸ ἐν χρόνῳ· οὐ γὰρ κίνησις ὁ χρόνος, ἀλλ' ἀριθμὸς κινήσεως· ἐν ἀριθμῷ δὲ κινήσεως ἐνδέχεται εἶναι καὶ τὸ ἠρεμοῦν. οὐ γὰρ πᾶν τὸ ἀκίνητον ἠρεμεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐστερημένον κινήσεως, πεφυκὸς δὲ κινεῖσθαι, καθάπερ εἴρηται ἐν τοῖς πρότερον. τὸ δὲ εἶναι ἐν ἀριθμῷ, ἐστὶ τὸ εἶναί τινα ἀριθμὸν τοῦ πράγματος, καὶ μετρεῖσθαι τὸ εἶναι αὐτοῦ τῷ ἀριθμῷ ἐν ᾧ ἐστιν· ὥστ' εἰ ἐν χρόνῳ, ὑπὸ χρόνου. μετρήσει δ' ὁ χρόνος τὸ κινούμενον καὶ τὸ ἠρεμοῦν, ᾗ τὸ μὲν κινούμενον, τὸ δὲ ἠρεμοῦν·

τὸν

Sed hoc quidem accidit, illud verò ſequatur neceſſe eſt, & cùm eſt id, quod in tempore eſt, aliquod tẽpus eſſe & cùm eſt id, quod in motu eſt, motũ eſſe. Cùm verò id, quod eſt in tempore, in eo ſit, vt in numero, maius quid tempus eo omni, quod in tẽpore eſt, ſumetur. Quocirca neceſſe eſt omnia, quæ in tempore ſunt, à tempore contineri, quemadmodum & cætera, quæ ſunt in aliquo, vt quæ in loco, à loco. Text. 117.

i *Atque etiam aliquid pati à tempore, quemadmodum & dicere conſueuimus, & tempus abſumere omnia, & ſeneſcere tempore, & temporis cauſa obliuiſci, non item didiciſſe, aut iuuentutem, pulchritudinemvé nactum eſſe. Tempus enim potiùs per ſe interitus cauſa eſt ſiquidem numerus motus eſt; motus autem id quod eſt, de ſuo ſtatu demouet.* k *Quare manifeſtũ eſt ea, quæ ſemper ſunt, quatenus ſemper ſunt non eſſe in tempore, quippe quæ tempus non cõtineat, nec eorum eſſe metiatur; Quod quidem eo argumento declaratur, quod nihil à tempore patiantur, tanquam ea, quæ non ſunt in tẽpore* l *Quoniam autem tempus menſura eſt motus, quietis quoq; ex accidenti menſura eſt, quandòquidem quies omnis in tempore eſt. Non enim, vt quod eſt in motu, ita quod in tempore, neceſſe eſt moueri: ſiquidem tempus motio non eſt, ſed numerus motionis. In motionis autem numero id quoq; poteſt eſſe, quod quieſcit: nõ enim quidquid eſt immobile, quieſcit, ſed quod motu priuatũ eſt, moueriq; aptũ eſt, quemadmodum prius eſt traditũ. In numero verò eſſe idẽ eſt, quod aliquem rei eſſe numerũ, illiúsq; eſſe eo, in quo eſt, numero, vt mẽſura definiri: quare ſi in tempore à tempore.* Text. 118.

m *Id verò quod mouetur, & id quod quieſcit, quatenus quidem id mouetur, hoc autẽ quieſcit, tempus metietur.*

i *Atque etiam aliquid.*] Quæ tempore continentur, non ſolùm ab eo excedi, ſed etiam pati inquit. Nam computreſcere, inueterari, conſumi, & aboleri tempore res dicimus; eorumq́ue memoriam extingui. Vnde illud Latini poëtæ, omnia fert ætas, animum quoque. Addit tempus interitus potius, quàm ortus; & obliuionis, quàm ſcientiæ auctorem haberi; quia eſt numerus motus, cuius natura vt fluxu conſtat, nullamq́ue ſtabilitatem ſeruat; ita res è ſtatu deturbat, & ad interitum vocat. Quod Ariſtoteles in progreſſu magis explicat.

Tempus cauſa interitus, & obliuionis.

k *Quare manifeſtum eſt.*] Colligit ex dictis res interitus expertes, vt Deum Opt. Max. cæteraſque ſubſtantias à materia liberas, itemq́ue orbes cæleſtes, quoad ſubſtantiam ſpectatos, neque in tempore eſſe, nec tempore definiri. Quia quæ tempori ſubduntur, fluxa & caduca ſunt, vt tempus; eiusq́ue iniuriis patent. Hoc ipſum de ſempiternis & diuinis mentibus repetit 1. de cœlo cap. 9.

Quæ tempori ſubiiciuntur, fluxa ſunt & mortalia.

l *Quoniam autem tempus.*] Quia oppoſitorum eadem conſideratio & diſciplina eſt, poſtquam egit de menſura motus, & earum rerum, quæ motui ſunt obnoxiæ; nunc quænam quietis menſura ſit, declarat; aitq́ue idemmet tempus quietis menſuram eſſe, non per ſe tamen, ſed ex accidente. Cuius aſſertionis eam cauſàm reddit, quia vt motus non eſt niſi in tempore, ita nec quies, vtpote quæ priuatio motus ſit. Ac quòd tempus non ſolius motus ſit menſura, inde ſuadet, quia licet quidquid eſt in motu, exiſtat in tempore; non tamen retrocommeant, vt quicquid in tempore eſt, in motu exiſtat. Non metitur autem tempus quietem per ſe, ſed ex accidente: quia tempus id tantùm per ſe menſurat, in quo datur prius & poſterius, & partes ſibi mutuò ſuccedentes: quæ in quiete per ſe, ac reipſa non dantur: ſed facta comparatione ad motum, quatenus dum res quieſcit, apta eſt ſubire motum, cui prioris ac poſterioris ratio per ſe conuenit.

Menſura quietis quęnam ſit.

Tempus per ſe ſolùm motũ, non quietem metitur.

m *Id verò, quod mouetur.*] Quia tempus non motum duntaxat, & quietem metitur, ſed etiam res motui & quieti ſubiectas; ait tempus non eſſe menſuram harum rerum prout magnitudine præditæ ſunt, ſed quatenus motum & quietem ſubeunt. Quo fit vt ea, quæ prorſus immobilia ſunt, nequaquam tempore definiantur. Sicuti nec ea quę ſemper non ſunt, vt plura figmenta; nec ea, quæ nunquam non ſunt, vt diametrum eſſe incommenſurabilem lateri quadrati. Quod demonſtrat Euclides in vltima propoſ. libri 10. Hæc enim vt motu vacant, ita ab eius menſura excluduntur.

Sub temporis menſuram cadunt res motui & quieti obnoxiæ. Euclid.

n *Quæ*

τὴν γὰρ κίνησιν αὐτῶν μετρήσει καὶ τὴν ἠρεμίαν, πόση τις. ὥστε τὸ κινούμενον οὐχ ἁπλῶς ἔσται μετρητὸν ὑπὸ χρόνου, ᾗ ποσόν τι ἐστὶν, ἀλλ' ᾗ ἡ κίνησις αὐτοῦ ποσή. ὥστε ὅσα μήτε κινεῖται, μήτε ἠρεμεῖ, οὐκ ἔστιν ἐν χρόνῳ· τὸ μὲν γὰρ ἐν χρόνῳ εἶναι, ἔστι τὸ μετρεῖσθαι χρόνῳ· ὁ δὲ χρόνος κινήσεως καὶ ἠρεμίας μέτρον. φανερὸν οὖν ὅτι οὐδὲ τὸ μὴ ὂν ἔσται πᾶν ἐν χρόνῳ· οἷον ὅσα μὴ ἐνδέχεται ἄλλως, ὥσπερ τὸ τὴν διάμετρον εἶναι τῇ πλευρᾷ σύμμετρον· ὅλως γὰρ, εἰ μέτρον μὲν ἐστὶ κινήσεως ὁ χρόνος καθ' αὐτὸ, τῶν δὲ ἄλλων κατὰ συμβεβηκὸς, δῆλον ὅτι ὧν τὸ εἶναι μετρεῖ, τούτοις ἅπασιν ἔσται τὸ εἶναι ἐν τῷ ἠρεμεῖν ἢ κινεῖσθαι. ὅσα μὲν οὖν φθαρτὰ καὶ γενητὰ, καὶ ὅλως, ὁτὲ μὲν ὄντα, ὁτὲ δὲ μὴ, ἀνάγκη ἐν χρόνῳ εἶναι· ἔστι γὰρ χρόνος τις πλείων, ὃς ὑπερέξει τοῦ εἶναι αὐτῶν, καὶ τοῦ μετροῦντος τὴν οὐσίαν· τῶν δὲ μὴ ὄντων, ὅσα μὲν περιέχει ὁ χρόνος, τὰ μὲν ἦν, οἷον Ὅμηρός ποτε ἦν· τὰ δὲ ἔσται, οἷον τῶν μελλόντων τι, ἐφ' ὁπότερα περιέχει· καὶ εἰ ἐπ' ἄμφω, ἀμφότερα καὶ ἦν, καὶ ἔσται·

ὅσα

Eorum enim & quies, & motus quãta ſint, metietur. Quapropter tempus non omnino id, quod mouetur, vt quantũ quoddã eſt, metietur, ſed vt motus eius quantus eſt. Quo fit, vt quæcunque nec mouentur, nec quieſcunt, ea nõ ſint in tempore, ſiquidẽ in tempore eſſe eſt tẽporis menſura definiri: tẽpus autem motus, & quietis menſura eſt. Manifeſtũ itaq; eſt neq; id omne, quod nõ ſit, in tempore eſſe cuius generis ea ſunt, quæ aliter ſe habere non poſſunt, vt diametrũ lateri eſſe cõmenſuratũ. Omnino enim ſi motionis per ſe, aliarum autẽ rerum ex accidenti menſura tẽpus eſt, perſpicuũ eſt, quorum eſſe metitur, eorum omnium eſſe in eo cõſiſtere, vt quieſcant, aut moueantur. n *Quæcunq; ergo oriũtur, & occidũt, & omnino q aliquãdo sũt, aliquãdo nõ sũt, eſſe in tẽpore neceſſe eſt. Eſt enim aliquod maius tempus, quod eſſe ipſorũ, idq; quod eſſentiam metitur, ſuperabit. Eorum autem, quæ non ſunt, quæcunque tempus continet, ſi altera ex parte contineat, alia quidem fuerunt, vt Homerus olim fuit, alia erunt, vt futurum aliquid: quod ſi vtraque ex parte & fuerunt & erunt.*

Textus 119.

Text. 120.

o *Quæ*

ὅσα δὲ μὴ περιέχεται μηδαμῶς, οὔτ' ἦν, οὔτ' ἔστιν, οὔτ' ἔσται. ἔστι δὲ τοιαῦτα τῶν μὴ ὄντων, ὅσων τὰ ἀντικείμενα ἀεὶ ἔστιν· οἷον τὸ ἀσύμμετρον εἶναι τὴν διάμετρον, ἀεὶ ἔστι, καὶ οὐκ ἔσται τοῦτο ἐν χρόνῳ. οὐ τοίνυν οὐδὲ τὸ σύμμετρον· διὸ ἀεὶ οὐκ ἔστιν, ὅτι ἐναντίον τῷ ἀεὶ ὄντι. ὅσων δὲ τὸ ἐναντίον μὴ ἀεί, ταῦτα δύναται καὶ εἶναι καὶ μή, καὶ ἔστι γένεσις καὶ φθορὰ αὐτῶν.

Κεφ.

o *Quæ verò nullo modo continet, ea neque fuerunt, nec ſunt nec erũt. At hæc quidẽ in his, quæ non ſunt, ea ſunt, quorum oppoſita ſemper ſunt, vt diametrum commenſuratam lateri non eſſe, ſemper eſt, hocq́; in tempore non erit, quare nec commenſuratam eſſe. Quapropter ſemper non eſt, quia contrarium ei ſit, quod sẽper eſt. Quorũ verò contrariũ non ſemper eſt, ea omnia & eſſe poſſunt, & nõ eſſe, eorũmque ortus eſt, atque interitus.*

CAP.

n *Quæcumque ergo oriuntur.*] Quæ ortum & occaſum ſubeunt, in tempore eſſe inquit: cum ea omnia tempus excedat. Docet etiam ea, quæ non ſunt, & ad tempus pertinent, bipartitò diſtribui. Nam quædam ex altera tantummodò parte continentur tempore, videlicet quæ iam fuère & non erunt, vt bellum Troianum; & quæ erunt, & nondum fuère, vt orbis deflagratio: Alia ex vtraque parte, ſi quæ iam fuerunt, & futura ſunt, vt homines, quos Chriſtiana religio in die iudicij diuina virtute ad vitam reuocandos docet. Quod tamen Ariſtoteles ignorauit, proindeque de iis tantùm, quæ ſecundum ſpeciem recurrunt, in hoc tertio membro agit.

Quędam ex altera dumtaxat parte continẽtur tempore. Quædam ex vtraque.

o *Quæ verò nullo modo.*] Quæ nullo pacto menſurantur tempore, ea extra omnium temporum differentias eſſe inquit; nec eſſe, nec fuiſſe, nec futura vnquam. Ad quod genus pertinent, quæ ſemper non ſunt, nec poſſunt eſſe. qualia cenſentur omnia, quorum oppoſita ſemper ſunt. Nam quorum oppoſita aliquando non ſunt, non neceſſe eſt ſemper non eſſe. Igitur quæ ſemper non ſunt, vt diametrum eſſe lateri commenſurabilem, & quæ ſemper ſunt, vt oppoſitum huius, ea nequeunt aliquando eſſe, aliquando non eſſe, & ex conſequenti, non poſſunt contineri tempore, aut ab eo menſurari. Obſerua hîc quod annotauit etiam Sotus doctrinam eſſe Ariſtotelis connexiones propoſitionum, quæ ſimpliciter neceſſariæ ſunt, vt hominem eſſe animal particeps rationis; diametrum eſſe incommenſurabilem coſtæ, non cadere ſub menſuram temporis, ſed perpetuas eſſe, & ſempiternæ veritatis. Quam ſententiam grauiter & accuratè pertractat Fonſeca lib.5. Metaph. cap.5. q.1. contra Heruæum quodlib.1. quæſt.10.

Quæ nulla re nus tempore menſurantur.

Connexiones ſempiternę inter extrema ſimpliciter neceſſaria.

***

CAP.

Κεφάλαιον ιγ.

ΤΟ δὲ ΝΥ͂Ν ἐστὶ συνέχεια χρόνου, ὥσπερ ἐλέχθη· συνέχει γὰρ τὸν χρόνον τὸν παρεληλυθότα καὶ ἐσόμενον, καὶ ὅλως πέρας χρόνου ἐστίν· ἔστι γὰρ, τοῦ μὲν ἀρχὴ, τοῦ δὲ τελευτή. ἀλλὰ τοῦτ' οὐχ ὥσπερ ἐπὶ τῆς στιγμῆς μενούσης φανερόν· διαιρεῖ δὲ δυνάμει. καὶ ᾗ μὲν τοιοῦτον, ἀεὶ ἕτερον τὸ νῦν· ᾗ δὲ συνδεῖ, ἀεὶ τὸ αὐτὸ, ὥσπερ ἐπὶ τῶν μαθηματικῶν γραμμῶν· οὐ γὰρ ἡ αὐτὴ ἀεὶ καὶ μία στιγμὴ τῇ νοήσει· διαιρούντων γὰρ, ἄλλη· ᾗ δὲ μία, ἡ αὐτὴ πάντῃ. οὕτω καὶ τὸ νῦν. τὸ μὲν τοῦ χρόνου διαίρεσις κατὰ δύναμιν· τὸ δὲ, πέρας ἀμφοῖν καὶ ἑνότης· ἔστι δὲ τὶ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ ἡ διαίρεσις καὶ ἡ ἕνωσις· τὸ δ' εἶναι οὐ ταὐτό. τὸ μὲν μὲν οὖν οὕτω λέγεται τῶν νῦν· ἄλλο δὲ, ὅταν ὁ χρόνος ὁ τούτου ἐγγὺς ᾖ. ἥξει νῦν, ὅτι τήμερον ἥξει· ἥκει νῦν, ὅτι ἦλθε τήμερον. τὰ δ' ἐν Ἰλίῳ γέγονεν οὐ νῦν, οὐδ' ὁ κατακλυσμὸς γέγονε νῦν· καίτοι συνεχὴς χρόνος εἰς αὐτὰ, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἐγγύς. τὸ δὲ ΠΟΤΕ͂, χρόνος ὡρισμένος πρὸς τὸ πρότερον νῦν· οἷον, ποτὲ ἐλήφθη ἡ Τροία· καὶ, ποτὲ ἔσται κατακλυσμός· δεῖ γὰρ πεπεράνθαι πρὸς τὸ νῦν. ἔσται ἄρα ποσός τις ἀπὸ τοῦδε χρόνος εἰς ἐκεῖνο, καὶ ἦν εἰς τὸ παρελθόν· εἰ δὲ μηδεὶς χρόνος, ὃς οὔ ποτε, πᾶς ἂν εἴη χρόνος πεπερασμένος. ἆρ' οὖν ὑπολείψει, ἢ οὔ; εἴπερ ἀεὶ ἐστὶ κίνησις· ἄλλος οὖν, ἢ ὁ αὐτὸς πολλάκις; δῆλον ὅτι ὡς ἂν ἡ κίνησις, οὕτω καὶ ὁ χρόνος, εἰ μὲν γὰρ ἡ αὐτὴ καὶ μία γίνεταί ποτε, ἔσται χρόνος εἷς καὶ ὁ αὐτός· εἰ δὲ μὴ, οὐκ ἔσται.

ἐπεὶ

CAP XIII.

MOmentum ᵃ autem præſens, temporis, vt dictum eſt, continuatio eſt. Præteritum enim futurùmque tempus connectit, atque omnino temporis terminus eſt, ſiquidem huius principium eſt, illius finis. At hoc vt in puncto, quod manet, perſpicuum non eſt. Diuidit autem poteſtate, & qua ex parte tale eſt, aliud ſemper eſt. Vt autem connectit, ſemper idem, veluti in lineis Mathematicis, in quibus idem ſemper cogitatione punctum non eſt, quandoquidem diuidentibus aliud eſt, quatenus autem vna eſt, idem omnino eſt. Sic & temporis momentum partim quidem eſt temporis diuiſio poteſtate, partim terminus vt vtriuſque & copulatio. Idem autem eſt, & per idem diuiſio, & copulatio, ratio verò diuerſa eſt.ᵇ Ipſum itaque nunc hoc vno modo dicitur, alio verò cùm tempus huic propinquum fuerit. Veniet nunc, quoniam hodie veniet: venit nunc, quoniam hodie venit: quæ autem Ilij acta ſunt, non nunc, neque item inundatio nunc facta eſt, non quod tempus vſque ad ea continuatum non ſit; ſed quod procul abeſt.ᶜ Aliquando autem tempus eſt terminatum ad prius, atque poſterius momentum: vt aliquando capta eſt Troia, & aliquando erit inundatio. Oportet enim ad momentum eſſe terminatum. Erit ergo tempus quoddam ab hoc ad illud certa præditum quantitate, atque etiam ab hoc fuit ad præteritum. Quòd ſi nullum eſt tempus, quod non ſit aliquando, tempus omne finitum erit. Nunquid igitur deficiet, an non? ſiquidem motus ſemper eſt: aliudne igitur, an idem ſæpius? Perſpicuum eſt, vt motus eſt, ſic & tempus eſſe: ſi enim vnus, idemq; eſt, vnum, idemq; erit tempus, quòd ſi non vnus, non erit. Textus 121. Textus 122. Textus 123. Textus 124.

Quo

CAPITIS DECIMITERTII EXPLANATIO.

M*Omentum a autem*]Priorem partem huiuſce capitis conſumit Ariſtoteles in explicanda notione quorundam vocabulorum ad ſubiectam materiam pertinentium, videlicet, nunc ſiue momentum, aliquando iam, nuper, olim, ſubito. Momentum, ſiue nunc bifariam accipitur, interdum pro inſtanti, quod præteritum cum futuro nectit, eſtque principium huius, & finis illius eo modo, quo punctum in medio lineæ, cuius partes, vt commune vinculum copulat, etſi id minus eluceat in inſtanti, quod confeſtim euolat, nec ſignari poteſt. Docet autem inſtans ita partes temporis coniungere, vt eas poteſtate diuidat; quia poſſumus animo comprehendere vnam temporis portionem inſtanti clauſam, non conſiderando aliam illius interuentu cum priori cohærentem, quo pacto inſtans non ſumitur vt vnum, etſi prout connectit, vt vnum ſumatur; quia id, quod vnit, vnum eſſe oportet: vti etiam in lineis mathematicis puncto accidit. Momentum. *νῦν.* Quomodo inſtans partes temporis iungat.

ᵇ *Ipſum*

Secunda momenti vſurpatio.

b *Ipſum itaque.*] Accipitur ſecundò momentum ſiue inſtans pro eo tempore, quod præſenti momento propinquum eſt, ſeu præteritum, ſeu futurum ſit. Quod enim à præſenti momento parum diſtat, in eo quodammodo eſſe perhibetur. Sic dicimus Socratem non veniſſe, aut nunc venturum, quia paulò ante venit, aut paulò poſt veniet. Quod tamen de iis, quæ longè diſtant, vt bellum Troianum, aut terræ eluuio minime pronuntiamus.

Aliquando π.τι.

Quæſtio.

c *Aliquando.*] Aliquando, ſignificat tempus quoddam à præſenti momento diſiunctum, quod tamen ad aliquod prius poſteriusvè momentum claudatur, finitumque ſit. Quomodo dicimus expugnatam aliquando fuiſſe Troiam, aliquando mundum igni deflagraturum. Cum verò nullum tempus à nobis ſumi poſſit, quod hoc vocabulo non indicetur; ſiquidem nullum eſt tempus quod non habuerit aliquando, aut habiturum ſit præfinitum exordium, (quod de quouis determinato tempore etiam ſecundum Ariſt. verum eſt) argumentum id eſſe inquit ad temporis finitatem comprobandam.

Temporis & motus eandem eſſe conditionem quo ad finem.

Quòd ſi nullum] Quaſi obiter & ex occurſu in quæſtionem vocat vtrumne tempus aliquo termino circunſcribendum omnino ſit, an non. Item ſi tempus infinitis ſeculorum ætatibus duraturum ſit, an idem ſemper vel potiùs aliud, atque aliud recurrat. Quam controuerſiam diluit, aiens eandem eſſe, quoad hoc, temporis & motus conditionem, proindeque vt motus non ad numerum, ſed ſpeciē idem remeat, ita & tempus. Ad poſteriorem reſpondet nũquam eſſe defecturum tempus, quia ſemper eſt in fine & principio, quatenus quodlibet eius momentum eſt terminus præteriti, & exordiũ futuri, ita vt tale momentum re quidem ipſa vnum ſit, ratione autem diuerſum, ſicuti curuum & inflexum in circulo. Hac de re in 8. huius operis vbi oſtendemus hoc argumento, & aliis, quibus Ariſtoteles temporis & mundi æternitatem aſſerere conatus fuit, nihil omnino confici.

d *Ipſum*

ἐπεὶ δὲ τὸ νῦν τελευτὴ καὶ ἀρχὴ τοῦ χρόνου, ἀλλ' οὐ τοῦ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ μὲν παρήκοντος τελευτή, ἀρχὴ δὲ τοῦ μέλλοντος· ἔχοι ἂν ὥσπερ ὁ κύκλος ἐν τῷ αὐτῷ πως τὸ κυρτὸν καὶ τὸ κοῖλον, οὕτω καὶ χρόνος ἀεὶ ἐν ἀρχῇ καὶ τελευτῇ· καὶ διὰ τοῦτο δοκεῖ ἀεὶ ἕτερος· οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ ἀρχὴ καὶ τελευτὴ τὸ νῦν· ἅμα γὰρ ἂν καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ, τὰ ἀντικείμενα ἂν εἴη, καὶ οὐχ ὑπολείψει δή· ἀεὶ γὰρ ἐν ἀρχῇ. τὸ δ' ἬΔΗ, τὸ ἐγγύς ἐστι τοῦ παρόντος νῦν ἀτόμου, μέρος τοῦ μέλλοντος χρόνου. πότε βαδίσεις; ἤδη· ὅτι ἐγγὺς ὁ χρόνος ἐν ᾧ μέλλει· καὶ τοῦ παρεληλυθότος χρόνου τὸ μὴ πόρρω τοῦ νῦν. πότε βαδίζεις; ἤδη βεβάδικα· τὸ δὲ Ἴλιον φάναι ἤδη ἑαλωκέναι οὐ λέγομεν, ὅτι πόρρω λίαν τοῦ νῦν. καὶ τὸ ἌΡΤΙ, τὸ ἐγγὺς τοῦ παρόντος νῦν, τὸ μόριον τοῦ παρελθόντος. πότε ἦλθες; ἄρτι· ἐὰν ᾖ ὁ χρόνος ἐγγὺς τοῦ ἐνεστῶτος νῦν. ΠΆΛΑΙ δὲ, τὸ πόρρω. τὸ δὲ ἘΞΑΊΦΝΗΣ, τὸ ἐν ἀναισθήτῳ χρόνῳ διὰ μικρότητα ἐκστάν· μεταβολὴ δὲ πᾶσα φύσει ἐκστατικόν. ἐν δὲ τῷ χρόνῳ πάντα γίνεται καὶ φθείρεται· διὸ καὶ, οἱ μὲν σοφώτατον ἔλεγον, ὁ δὲ Πυθαγόρειος Πάρων, ἀμαθέστατον, ὅτι καὶ ἐπιλανθάνονται ἐν τούτῳ, λέγων ὀρθότερον.

δῆλον

Quoniam autem momentum, finis ac principium temporis eſt, quanquam non eiuſdem, ſed exacti finis, futuri principium, vt circulus in eodem curuum, & inflexum habet, ita & tempus in principio, & fine ſemper eſt. Ob eámque cauſam, aliud ſemper videtur eſſe, quandoquidem momentum non eiuſdem principiũ eſt, & finis: ſimul namq; & ſecundum idem eſſent oppoſita, quo fit, vt non deficiat, ſiquidem in principio ſemper eſt. Textus 125.

Text. 126.

d Ipſum autem, iam, pars eſt futuri temporis, præſenti momento indiuiduo propinqua: quando ambulabis? iam, quia tempus, in quo eſt ambulaturus, propinquum eſt. Atque etiam præteriti temporis à præſenti momento non multum diſtans. quando ambulaſti? iam. Ilium autem iam captum eſſe non dicimus quod à præſenti momento nimis diſtet. Ipſum verò, nuper, eſt id, quod præſenti momento propinquum eſt, atque præteriti temporis pars eſt. Quando veniſti? nuper, ſi tẽpus præſenti momẽto fuerit propinquũ? Quod verò lõgius abeſt, olĩ dicitur. Text. 127.

At ſubitò id dicitur, q̃d in tẽpore ob paruitatẽ ſub ſẽſũ nõ cadẽte, immutatur. Text. 128.

e Mutatio autem omnis vim de ſtatu dimouendi natura habet: omnia verò in tempore oriuntur, & occidunt. Iccirco alij ſapientiſſimum dixerunt. Paro autem Pythagoricus (rectiùs dicens) inſipientiſſimum, quod obliuione in eo capiantur.

m *Perſpi*

δῆλον οὖν ὅτι φθορᾶς μᾶλλον ἔσται καθ' αὑτὸν αἴτιος, ὁ γενέσεως, καθάπερ ἐλέχθη καὶ πρότερον· ἐκστατικὸν γὰρ ἡ μεταβολὴ καθ' αὑτήν· γενέσεως δὲ καὶ τοῦ εἶναι, κατὰ συμβεβηκός. σημεῖον δὲ ἱκανόν, ὅτι γίνεται μὲν οὐθὲν ἄνευ τοῦ κινεῖσθαί πως αὐτὸ καὶ πράττειν· φθείρεται δὲ καὶ μηδὲν κινούμενον· καὶ ταύτην μάλιστα λέγειν εἰώθαμεν ὑπὸ τοῦ χρόνου φθοράν. οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ ταύτην ὁ χρόνος ποιεῖ, ἀλλὰ συμβαίνει ἐν χρόνῳ γίνεσθαι καὶ ταύτην τὴν μεταβολήν. ὅτι μὲν οὖν ἔστιν ὁ χρόνος, καὶ τί, καὶ ποσαχῶς λέγομεν τὸ νῦν, καὶ τί τὸ ποτέ, καὶ τὸ ἄρτι, καὶ τὸ ἤδη, καὶ τὸ πάλαι, καὶ τὸ ἐξαίφνης, εἴρηται.

Κεφά

Perſpicuum ergo eſt interitus potiùs, vt etiam antea diximus, cauſam per ſe eſſe, quàm generationis; ſiquidem mutatiò de ſtatu dimouendi per ſe vim habet, generationis autem & ipſius eſſe ex accidenti. Cuius rei argumentum ſufficiens eſt, quod cùm nihil oriatur, niſi moueatur quodammodo, & agat, tamen occidit, quamquam nihil moueatur, atque hunc occaſum tempori tribuere maximè conſueuimus: at neque hunc ipſum tempus affert: ſed accidit vt in tempore hæc quoque fiat mutatio. Tempus itaque eſſe, & quid ſit, quotque modis ipſum, nunc, dicamus, & quid, aliquando, quid nuper, quid iam, olim, & quid repente, dictum eſt.

CAP.

d *Ipſum autem iam.*] Iam, ſignificat tempus præſenti momento vicinum ſeu præteritum ſit, ſeu futurum. Quare ſi quis tempore, quod poſt momentum, præſens ſubſequitur, ſcribere ſtatuit, iam ſe ſcripturum inquit. Nuper, deſignat partem temporis præteriti, inſtanti præſenti proximam. Itaque latiùs patet, Iam, quam nuper. Olim, ſignificat partem temporis præteriti à præſenti inſtanti admodum remotam. Sic dicimus homines olim ritu belluino in ſyluis vixiſſe. Denique Subito, fieri dicitur id, quod quam breuiſſimo tempore mutationem aliquam ſubit.

Iam, ἤδη. Nuper, ἄρτι. Olim, πάλαι. Subito, ἐξαίφνης.

e *Mutatio autem omnis.*] Quod ſupra dixerat, apertiùs exponit videlicet cur tempus interitus magis, quàm generationis cauſa perhibeatur. Vnde cùm Simonides tempus ſapientiſſimum appellaſſet, quod eo ſapientiã homines adipiſcãtur, eum Paro Pythagoricus vituperauit, inſipientiſſimum potiùs vocans, quod eo omnium rerum memoria intercidat. Cauſa igitur cur rerum occaſus tempori aſcribi ſoleat, eſt, quia tempus eſt numerus mutationis: mutatio verò per ſe rem è ſuo ſtatu deducit. Licet enim formæ in materiam præeunte motu inferantur; priùs tamen quæ inſunt abolentur, priuſque ſubiectum ad internetionem rapitur. Non quaſi hæc ab ipſo tempore efficiantur, ſed quia eo intercurrente fiunt. Accedit etiam quod cùm generationis cauſa ſæpè manifeſta ſit; corruptionis verò, præſertim naturalis, quam ſenectus inuehit, vulgo lateat, fit inde vt rerum occaſum ad tempus referamus. Lege Ariſtotelem initio libro 4. Meteororum & 1. de gener. vbi veram ac germanam interitus cauſam diſquirit. Quod etiam præſtat Simplicius hoc loco.

Simonides tempus ſapientiſſimum appellauit. Paro Pythagoricus inſipientiſſimum. Cur verò corruptionem tempori attribuimus.

* * *

CAP.

Κεφάλαιον ιδ.

Τούτων δ' ἡμῖν οὕτω διωρισμένων, φανερὸν ὅτι ἅπασα μεταβολὴ, καὶ ἅπαν τι κινούμενον ἀνάγκη κινεῖσθαι ἐν χρόνῳ· τὸ γὰρ θᾶττον καὶ βραδύτερον, κατὰ πᾶσάν ἐστι μεταβολήν· ἐν πᾶσι γὰρ οὕτω φαίνεται. λέγω δὲ θᾶττον κινεῖσθαι τὸ πρότερον μεταβάλλον εἰς τὸ ὑποκείμενον κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, καὶ ὁμαλὴν κίνησιν κινούμενον· οἷον, ἐπὶ τῆς φορᾶς, εἰ ἄμφω κατὰ τὴν περιφερῆ κινεῖται, ἢ ἄμφω κατὰ τὴν εὐθεῖαν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. ἀλλὰ μὴν τό γε πρότερον ἐν χρόνῳ ἐστί· πρότερον γὰρ καὶ ὕστερον λέγομεν κατὰ τὴν πρὸς τὸ νῦν ἀπόστασιν· τὸ δὲ νῦν, ὅρος τοῦ παρεληλυθότος, καὶ τοῦ μέλλοντος· ὥστ' ἐπεὶ τὰ νῦν ἐν χρόνῳ, καὶ τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν χρόνῳ ἔσται· ἐν ᾧ γὰρ τὸ νῦν, καὶ ἡ τοῦ νῦν ἀπόστασις. ἐναντίως δὲ λέγεται τὸ πρότερον κατά τε τὸν παρεληλυθότα χρόνον, καὶ τὸν μέλλοντα· ἐν μὲν γὰρ τῷ παρεληλυθότι πρότερον λέγομεν, τὸ πορρώτερον τοῦ νῦν, ὕστερον δὲ, τὸ ἐγγύτερον. ἐν δὲ τῷ μέλλοντι, πρότερον μὲν τὸ ἐγγύτερον, ὕστερον δὲ τὸ πορρώτερον. ὥστ' ἐπεὶ, τὸ μὲν πρότερον ἐν χρόνῳ, πάσῃ δ' ἀκολουθεῖ κινήσει τὸ πρότερον, φανερὸν ὅτι πᾶσα μεταβολὴ καὶ πᾶσα κίνησις ἐν χρόνῳ ἐστίν. ἄξιον δὲ ἐπισκέψεως, καὶ πῶς ποτε ἔχει ὁ χρόνος πρὸς τὴν ψυχήν, καὶ διὰ τί ἐν παντὶ δοκεῖ ὁ χρόνος, καὶ ἐν γῇ καὶ ἐν θαλάττῃ, καὶ οὐρανῷ. ἢ ὅτι κινήσεώς τι πάθος, ἢ ἕξις, ἀριθμός γε ὤν. ταῦτα δὲ κινητὰ πάντα. ἐν τόπῳ γὰρ πάντα· ὁ δὲ χρόνος καὶ ἡ κίνησις ἅμα, κατά τε τὴν δύναμιν, καὶ κατ' ἐνέργειαν.

πότερον

CAP. XIIII.

Qvibus a hunc in modum pertractatis perſpicuum eſt mutationem omnem, & quicquid mouetur neceſſariò eſſe, & moueri in tempore. Celerius enim & tardius in omni mutatione reperitur, quum in omni ita videatur. Celeriùs autem moueri id dico, quod cùm per idem interuallum æquabili mouetur motu, in id, quod ſubiectum eſt prius mutatur; vt in latione, ſi vtrunque in orbem, aut vtrunque rectà moueatur: eodemq́; modo in aliis. Prius autem & poſterius in tempore ſunt; quippe cùm prius, ac poſterius dicamus, diſtantia, quæ à præſenti eſt momento, habita ratione, quod quidem momentum præſens præteriti, & futuri terminus eſt: ita cùm momenta præſentia in tempore ſint, prius quoque & poſterius inerunt; ſiquidem in quo eſt momentum, in eo etiam eſt, quæ ab ipſo momento diſtantia eſt. Contrario autem modo in tempore præterito, atque in futuro prius dicitur. Nam in præterito id prius dicimus, quod à præſenti momento abeſt longiùs, id poſterius, quod propiùs accedit. In futuro autem id prius, quod propius eſt; id verò poſterius, quod remotius. Cùm ergo prius in tempore ſit, idq́; omnem motum conſequatur, patet mutationem omnem, omnémque motum eſſe in tempore. Text.119.

b Id verò etiam conſideratione dignum eſt, quonam modo ad animam affectum eſt tempus, & quæ cauſa ſit vt in omnibus tempus eſſe, tum in terra & mari, tum etiam in cœlo videatur. An quia motionis affectio quædam eſt, aut habitus? quippe cùm numerus ſit. Hæc verò omnia cùm ſint, loco moueri apta ſunt, tempúſque & motus ſimul ſunt & poteſtate, & actu. Text.130.

c Vtrum

CAPITIS DECIMIQVARTI *Explanatio.*

Omnem motum eſſe in tẽpore.

QVibus a hunc in modum.] Quòd capite duodecimo ſtrictim aſſeruerat, videlicet motum in tempore eſſe; id nunc vberiùs explanat, monſtratque in hunc modum. Omnis motus mutatiovè (Nam hæc duo pro eodem vſurpat hoc loco) poteſt eſſe alio motu celerior, aut tardior. Igitur omnis motus eſt in tempore. Conſecutionem probat, quia cum ſpatia, per quæ mobilia feruntur, ſunt æqualia, & motus æqualis ſibique ſimilis, id celerius moueri dicitur, quod prius ad ſpatij metam peruenitur id tardiùs quod poſteriùs. Quare cum prius & poſterius deſignet tempus, ſequitur omnem motum in tempore eſſe.

Appellat verò hîc motum æquabilem eum, qui non eſt modo velox, modo tardus. Alioqui ſi mobile velox celeritatem, qua iter arripuit, inhibeat; fieri poterit vt ſerius terminum prehendat, quam mobile tardum.

b *Id verò etiam.*] Duas excitat quæſtiones, quarum enodatio ad ſubiectæ rei intelligentiam; non parum lucis afferet.

Quæſtiones duæ.

Prima eſt vtrum ne tempus ſine anima eſſe poſſit, an non.

Sol. 2.

Secunda, cur tempus vbique, terra, mari, cœlo eſſe dicatur. Huic ergo poſteriori primum occurrens, docet cum tempus, menſura motus ſit, & affectio quædam, naturæ ſocietate cum eo coniuncta, ipſumvè conſequens, ad res, quæ vbilibet mouentur, neceſſariò pertinere, eſſeque in illis, vt menſuram in rebus, quas metitur.

c *Vtrum*

πότερον δὲ μὴ οὔσης τῆς ψυχῆς, εἴη ἂν ὁ χρόνος, ἢ οὔ, ἀπορήσειεν ἄν τις· ἀδυνάτου γὰρ ὄντος εἶναι τοῦ ἀριθμήσοντος, ἀδύνατον καὶ ἀριθμητόν τι εἶναι· ὥστε δῆλον ὅτι οὐδ᾽ ἀριθμός· ἀριθμὸς γὰρ ἢ τὸ ἠριθμημένον, ἢ τὸ ἀριθμητόν. εἰ δὲ μηδὲν ἄλλο πέφυκεν ἢ ψυχὴ ἀριθμεῖν, καὶ ψυχῆς νοῦς, ἀδύνατον εἶναι χρόνον, ψυχῆς μὴ οὔσης· ἀλλ᾽ ἢ τοῦτο ὅ ποτε ὂν ἐστὶν ὁ χρόνος· οἷον εἰ ἐνδέχεται κίνησιν ἄνευ ψυχῆς εἶναι. τὸ δὲ πρότερον καὶ ὕστερον ἐν κινήσει ἐστί· χρόνος δὲ ταῦτά ἐστιν ᾗ ἀριθμητά ἐστιν. ἀπορήσειε δ᾽ ἄν τις καὶ ποίας κινήσεως ὁ χρόνος ἀριθμός, ἢ ὁποιασοῦν· καὶ γὰρ γίνεται ἐν χρόνῳ, καὶ φθείρεται, καὶ αὐξάνεται, καὶ ἀλλοιοῦται ἐν χρόνῳ, καὶ φέρεται· ᾗ οὖν κίνησίς ἐστι, ταύτῃ ἐστὶν ἑκάστης κινήσεως ἀριθμός. διὸ κινήσεως ἁπλῶς ἀριθμός ἐστι συνεχοῦς, ἀλλ᾽ οὐ τινός. ἀλλ᾽ ἔστι νῦν κεκινῆσθαι καὶ ἄλλα, ὧν ἑκατέρας τῆς κινήσεως εἴη ἂν ἀριθμός. ἕτερος οὖν χρόνος ἐστί, καὶ ἅμα δύο ἴσοι χρόνοι ἂν εἶεν, ἢ οὔ; ὁ ἅπας γὰρ χρόνος ὡς ὁμοίως καὶ ἅμα· εἴδει δὲ καὶ οἱ μὴ ἅμα·

εἰ γὰρ

c *Vtrum verò ſi anima non ſit, tempus eſſe poſſit, nec ne, meritò aliquis dubitauerit. Nam ſi id, quod numerare debet, eſſe non poteſt, nec numerabile quicquam eſſe poterit, quam ob rem nec numerus, cùm numerus ſit aut id quod numerat, aut quod poteſt numerari. Quod ſi aliud nihil niſi anima, & animæ mens numerare aptum eſt, fieri non poteſt, vt anima ſublata tempus ſit, niſi id, quod ſubiecto tempus eſt, vt ſi abſque anima effici motus poſſit. Prius autem & poſterius in motu ſunt, tẽpus verò, hæc eſt, quatenus poſſunt numerari.* Textus 131. *d Ambiget verò etiam aliquis cuius nam motionis tempus ſit numerus? an cuiuſuis? ſiquidem generatio in tempore eſt, & interitus, & accretio, & alteratio, & latio. Cuiuſque igitur motionis, quatenus motio eſt, numerus eſt. Quo fit, vt motionis cõtinuæ ſimpliciter numerus ſit, non cuiuſdam. At fieri poteſt vt aliud quoque nunc moueatur, quorum motionis vtriuſque erit numerus: aliudnè igitur tempus erit, duoq; æqualia ſimul tempora? an non? e Tempus enim omne vnum ſimiliter eſt, & ſimul, ſpecie autem & quæ ſimul non ſunt.* Textus 132.

Vt enim

οἱ γὰρ ἄν οἱ μὲν, κύνες, οἱ δ᾽ ἵπποι, ἑκάτεροι δ᾽ ἑπτὰ, ὁ αὐτὸς ἀριθμός· οὕτω καὶ τῶν κινήσεων τῶν ἅμα περαινομένων, ὁ αὐτὸς χρόνος· ἀλλ᾽ ἡ μὲν ταχεῖα ἴσως, ἡ δ᾽ οὔ· καὶ ἡ μὲν φορὰ, ἡ δ᾽ ἀλλοίωσις· ὁ μέντοι χρόνος ὁ αὐτὸς, εἴπερ καὶ ὁ ἀριθμὸς ἴσος, καὶ ἅμα, τῆς τε ἀλλοιώσεως, καὶ τῆς φορᾶς· καὶ διὰ τοῦτο, αἱ μὲν κινήσεις ἕτεραι καὶ χωρίς· ὁ δὲ χρόνος πανταχοῦ ὁ αὐτὸς, ὅτι καὶ ὁ ἀριθμὸς εἷς, καὶ πανταχοῦ ὁ αὐτὸς, ὁ τῶν ἴσων καὶ ἅμα. ἐπεὶ δ᾽ ἐστὶ φορὰ καὶ ταύτης ἡ κύκλῳ, ἀριθμεῖται δ᾽ ἕκαστον ἑνί τινι συγγενεῖ, μονάδες μονάδι, ἵπποι δ᾽ ἵππῳ· οὕτω καὶ ὁ χρόνος χρόνῳ τινὶ ὡρισμένῳ·

μετρεῖται

Vt enim ſi ſint hi quidem canes, illi autem equi, & vtriq; ſeptem, idem eſt numerus; ſic & motuum, qui ſimul perſiciuntur, idem tempus. Ac quanquam hic fortaſſe velox ſit; ille tardus, & hic quidem latio, ille alteratio, attamen tempus idem eſt (ſiquidem & numerus æqualis) & ſimul alterationis, & lationis. Atq; hanc ob cauſam, quod rerũ æqualium, & quæ ſunt ſimul, vnus & idem vbiq; eſt numerus, motus quidem diuerſi ſunt & ſeparati, cùm tempus vbiq; idem ſit. f. *Quoniam autem latio eſt, & in ea conuerſio, ſinguláque vno aliquo generis eiuſdem numerantur, vnitates vnitate, equi equo, ſic & tempus tempore aliquo deſinito.* Textus 133.

Metitur

Sol. 1. e *Verum vere*] Priorem controuerſiam diluit aiens ſublato animo, pariter & tempus ſublatum iri. Quod ex eo ſuadet, quia ſi id, quod numerandi munus obit, non ſit, vtque nec id, quod numeratur eſſe poterit: cum hæc mutuo ſibi reſpondeant; at anima officio numerandi fungitur, tempus autem eſt numerus motus.

Obiectio Boetthi. Obiicit Boëthus apud Themiſtium, ſublato ſenſu adhuc ſenſile extabit, ergo & dempto numerante, numerus, animóque extincto tempus manebit.

Dilutio. Occurrendum tamen ſublato ſenſu, actu & poteſtate, etiam tolli id, quod ſub ſenſum cadit, quâ tale eſt. Quod de numerante, & numero ſimiliter pronũtiari debet. Eoque videtur reſpexiſſe Ariſtoteles cùm docuit manſurum abſque anima id, quod ſubiecto eſt tẽpus, ideſt motum, non tamen prout eſt quid numeratum.

Anima mundi Platonica. Adiecit autem verba illa, niſi anima ipſa cauſa motionum ſit, propter dogma Platonicum, quo decernitur animam mundi omnia quoquouerſum permeantem, generationem, motuumque omnium cauſam eſſe.

Quæſtio. An tempus ſit numerus cuiuſlibet motus. d *Ambiget vero*] Aliam proponit quæſtionem vtrum tempus ſit numerus vnius alicuius motus, an cuiuſuis. Ac primùm quod tempus numerus cuiuſuis motus eſſe videatur, inde probat, quia omnis motus in tempore fit, vt inductione patet. Deinde in contrariam partem diſſerit, quia fieri poteſt, vt ſimul duo corpora moueantur: ſi autem tempus cuiuſuis motus numerus ſit, duo erunt tempora ſimul inter ſe æqualia, quod videtur abſurdum.

Reſponſio. e *Tempus enim omne*] Reſpondet non dari ſimul duo tempora æqualia, quia omne tempus, quod ſimul & ſimiliter eſt, ſeu in quo fiunt ea, quæ ſimul fieri perhibentur, vnum eſt. Quæ autem ſimul non exiſtunt, videlicet præteritum, & futurum vnum tantummodo ſpecie ſunt.

Quodnã tempus ſit communiſſima mẽſura. Si quis verò admiretur quod vnum idémque tempus ad tot motus ſpecie inter ſe diſcrepantes pertineat, eam admirationem tollit exemplo numeri, qui ad res numeratas diſſimilium penitus naturarum accommodari ſolet, vt cùm duos equos, & duos leones eodem binario numeramus.

Tẽpus & motũ ſe viciſſim metiri. Primem in vno quoque genere, eſt mẽſura reliquorũ. f *Quoniam autem*] Diſquitit quod nam tempus omnium motuum, temporúmque menſura & regula ſit.

Ad quam dubitationem profligandam ſumit in primis motum circularem, ſpeciem quandam lationis eſſe; tum monet vnunquodque aliquo ſibi propin-

quo, & congeneo numerari, vt vnitates vnitate, equos equo, tempus definita aliqua ſui parte, vt diem hora, menſem die. Subinde repetit, quod ſuperiùs docuit, tempus motúmque ſe viciſſim metiri.

g Si

μετρεῖται δ' ὥσπερ εἴπομεν, ὅ, τε χρόνος κινήσει, καὶ ἡ κίνησις χρόνῳ· τοῦτο δ' ἐστὶν, ὅτι ὑπὸ τῆς ὡρισμένης κινήσεως χρόνῳ μετρεῖται τῆς τε κινήσεως τὸ ποσὸν, καὶ τοῦ χρόνου. εἰ οὖν τὸ πρῶτον μέτρον πάντων τῶν συγγενῶν, ἡ κυκλοφορία ἡ ὁμαλὴς μέτρον μάλιστα, ὅτι ὁ ἀριθμὸς ὁ ταύτης γνωριμώτατος. ἀλλοίωσις μὲν οὖν, οὐδὲ αὔξησις, οὐδὲ γένεσις, οὐκ εἰσὶν ὁμαλεῖς. φορὰ δ' ἐστί. διὸ καὶ δοκεῖ ὁ χρόνος εἶναι ἡ τῆς σφαίρας κίνησις, ὅτι ταύτῃ μετροῦνται αἱ ἄλλαι κινήσεις, καὶ ὁ χρόνος ταύτῃ τῇ κινήσει. διὰ δὲ τοῦτο, καὶ τὸ εἰωθὸς λέγεσθαι συμβαίνει· φασὶ γὰρ κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα πράγματα, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κίνησιν ἐχόντων φυσικὴν, καὶ γένεσιν, καὶ φθοράν. τοῦτο δὲ, ὅτι ταῦτα πάντα τῷ χρόνῳ κρίνεται, καὶ λαμβάνει τελευτὴν καὶ ἀρχὴν, ὥσπερ ἂν εἰ κατά τινα περίοδον· καὶ γὰρ ὁ χρόνος αὐτὸς εἶναι δοκεῖ κύκλος τις. τοῦτο δὲ πάλιν δοκεῖ, διότι τοιαύτης φορᾶς ἐστὶ μέτρον, καὶ μετρεῖται αὐτὸς ὑπὸ τοιαύτης. ὥστε τὸ λέγειν εἶναι τὰ γινόμενα τῶν πραγμάτων κύκλον, τὸ λέγειν ἐστὶ τοῦ χρόνου εἶναί τινα κύκλον· τοῦτο δὲ, ὅτι μετρεῖται τῇ κυκλοφορίᾳ· παρὰ γὰρ τὸ μέτρον, οὐδὲν ἄλλο παρεμφαίνεται τὸ μετρούμενον, ἀλλ' ἢ πλείω μέτρα, τὸ ὅλον. λέγεται δὲ ὀρθῶς, καὶ ὅτι ὁ ἀριθμὸς μὲν ὁ αὐτὸς ὁ τῶν προβάτων καὶ τῶν κυνῶν, εἰ ἴσος ἑκατέρος· δεκὰς δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ, οὐδὲ δέκα τὰ αὐτά· ὥσπερ οὐδὲ τρίγωνα τὰ αὐτὰ, τὸ ἰσόπλευρον, καὶ τὸ σκαληνόν. καίτοι σχῆμά γε τὸ αὐτὸ, ὅτι τρίγωνα ἄμφω· ταὐτὸν γὰρ λέγεται, οὗ μὴ διαφέρει διαφορᾷ, ἀλλ' οὐχὶ οὗ διαφέρει· οἷον τρίγωνον τριγώνου διαφορᾷ διαφέρει· τοιγαροῦν ἕτερα τρίγωνα. σχῆμα δὲ σχήματος, οὔ· ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ διαιρέσει καὶ μιᾷ· σχῆμα γὰρ τὸ μὲν τοιόνδε, κύκλος· τὸ δὲ τοιόνδε, τρίγωνον· τούτου δὲ, τὸ μὲν τοιόνδε ἰσόπλευρον, τὸ δὲ τοιόνδε σκαληνόν. σχῆμα μὲν οὖν τὸ αὐτὸ καὶ τοῦτο· τρίγωνον γάρ· τρίγωνον δ' οὐ τὸ αὐτό·

καὶ

Metitur autem, vt diximus, & motus tempus, & tempus motum. Quod quidem ideo eſt, quòd motio tempore definita & motionis, & temporis quantitatem metitur. g *Si igitur id, quod primum eſt, omnium, quæ eiuſdem ſunt generis menſura eſt, conuerſio, quæ æquabilis eſt, maximè menſura eſt, cùm ipſius numerus in primis ſit notus. Ipſa quidem alteratio, & accretio, & generatio, quæ æquabiles non ſunt, latio autem eſt.* h *Quo fit vt ſphæræ motus tempus eſſe videatur, cùm alios motus, atque etiam tempus hic metiatur. Ob hoc vero id quoque accidit, quod dici conſueuit. Inquiunt enim res humanas, aliáſque naturalem motum, ortúmque & occaſum ſubeuntes, circulum eſſe, idque ex eo, quod hæc omnia tempore iudicantur, finémque & principium accipiunt quadam veluti circuitione. Nam & ipſum tēpus circulus quidā videtur: hoc autem ideo rurſus videtur quòd eiuſmodi lationis mēſura eſt, eáq; ipſum metitur. Proinde res eas, quæ oriuntur, circulum eſſe pronunciare, aliud nihil eſt, quàm temporis circulum quendam eſſe dicere, atque hoc, quod conuerſio ipſum metiatur. Id enim quod menſura definitur, totum præter menſuram aliud nihil videtur, niſi plures menſuræ.* i *Illud quoque rectè dicitur, ouium, & canum numerum, ſi æqualis ſit, eundem eſſe, denarium verò non eundem, neque ſecundum eadem; quemadmodum nec triangula eadem eſſe id quod lateribus æqualibus, & quod inæqualibus cōtinetur, quanquā figura eadem, cum vtrúnque ſit triangulum. Eadem enim eo dicuntur, cuius differunt, vt triangula triāguli differētia differunt: ideo triangula diuerſa, figura autem non diuerſa, ſed in vna, eadémque diuiſione, quippe cum figura ea quidem, quæ talis eſt, circulus ſit: quæ verò talis triangulum, cuius id, quod tale eſt, æquis lateribus continetur, id vero, quod tale, non æquis. Figura igitur eadem eſt, triangulum non idem.* Textus 134.

Qua

g *Si igitur id quod*) Propoſitam difficultatem expedit, decernitque id tempus eſſe numerum, ſiue normam aliorum, quod in motu maximè æquabili inſidet, qualis eſt ſupremi

globi

globi conuerſio, tum quia maximè nota, & vulgata eſt, tum quia inter motus principatum obtinet: id verò quod in quolibet genere primum eſt, reliquorum menſura habetur. Porro quod ſupremi orbis circumuectio præ aliis motibus, alteratione inquam, decretione: & ſublunaribus lationibus, æquabilitatem ſortita ſit, planum eſt. Non enim inferiora corpora motus ſuos vniformi celeritate obeunt, ſed eſt quod repente, eſt quod pedetentim albeſcit, eſt quod breuiter eſt, quod tardè admodum incrementa ſumit, ſimiliterque in cæteris euenire conſpicimus. Sed hæc alibi fuſiùs, & enucleatiùs pertractanda.

Similitudo cauſa deceptionis.

h *Quo fit vt ſphara*] Solet interdum rerum ſimilitudo, & cognatio in errorem inducere. Hæc cauſa fuit, vt quidam falſa veritatis ſpecie deluſi conuerſionem cæli tempus eſſe putarint. Aemulatur enim hic motus vim ac naturam temporis, dum omnes alios motus metitur, & in orbem redit. Quod tum ex ſe patet, tum ex ſermone hominum, qui rerū humanarum, & naturalium generationem, atque interitum ſubeuntium viciſſitudinem, motúmque circulum appellant, propterea quod more circuli in ſe reciprocantis verſatur.

Quod etiam tempori conuenire, dierum, menſium, annorúmque recurſus palam oſtendit.

Circulus res mortalium. κύκλος τὰ ἀνθρώπινα. Viciſſitudo iucunda.

Aduerte celebre eſſe illud apud auctores, Circulus res mortalium. Cui etiam conſonat illud, omnium rerum viciſſitudo. Quæ ſententia ſignificat in rebus humanis nihil eſſe perpetuum, nihil ſtabile, ſed omnia velut æſtuario quodam fluxu, refluxúque decedere & accedere.

Idem etiam in rebus naturæ magna ex parte accidit, quarum eſt in primis iucunda viciſſitudo, procurante natura varietatem ad leuandum faſtidium. Lege Ariſtotelem 1. Rhetoric. c. 11. & lib. 7. Moralium Eudemiorum c. 4. & in problemat. ſect. 17. problem 3.

Non variari tempus diuerſitate motuum. Quænam dicantur in aliquo communi eadem eſſe.

i *Illud quoque rectè*] Docuerat ante non variari, multiplicarivè tempus diuerſitate motuum quos metitur, idque ſimilitudine à numeris deſumpta illuſtrarat, idem nunc explicatiùs ediſſerit, aſſignatque rationem, cur decem hominum, & decem equorum eundem eſſe numerum dicimus, non eundem tamen denarium. Monet verò idem eſſe de numero, quod de figura pronuntiandum: cùm vtrobique idem eueniat. Porro dicimus duos triangulos, quorum alter laterum æqualium eſt, alter inæqualium eandem eſſe figuram, non eundem triangulum, quia illa dicuntur eadem eſſe in aliquo communi, quæ in aliqua differentia id proximè diuidente conueniunt: illa autem diuerſa, quæ differentiis proximè diuidentibus diſcrepant. Quare cùm triangulus æquilaterus, & triangulus trium laterum inæqualium conueniant in differentia, quæ figuram proximè ſecat, quæque triangulum in commune conſtituit, nimirum in triangulari, diſſideant autem differentiis quæ triangulum in commune proximè diſpertiunt, vtique dicentur eadem figura, ſed non idem triangulus. Pari ratione cùm duo binarij in differentia proximè diuidente numerum, & conſtituente binarium conueniant, differant autem propriis ſingularibus differentijs, quibus proximè binarius diuiditur, dicentur idem numerus; non idem tamen binarius. Sed

καὶ ὁ ἀριθμὸς δὲ ὁ αὐτός· οὐ γὰρ διαφέρει ἀριθμοῦ διαφορᾷ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν· δεκὰς δὲ οὐχ ἡ αὐτή· ἐφ᾽ ὧν γὰρ λέγεται, διαφέρει· τὰ μὲν γὰρ κύνες, τὰ δ᾽ ἵπποι. καὶ περὶ μὲν χρόνου καὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν περὶ αὐτὸν οἰκείων τῇ σκέψει εἴρηται.

ΑΡΙΣ

Quare & numerus idē eſt; cùm eorum numerus numeri differētia non differat; denarius verò non idem, quod ea diuerſa ſint, de quibus dicitur; ſiquidem alia canes ſunt, alia equi. Ac de tempore quidem tum ipſo, tum his, quæ ad ipſum attinentia huius conſiderationis ſunt propria, dictum eſt.

Sed

Sed contra hæc in promptu eſt obiectio. Socrates & Plato non ſolùm in natura animalis vnum ſunt, ſed etiam in natura hominis, ſiquidem vt Porphyrius in ſua Iſagoge cap. Obiectio.

cap. de ſpecie communi Dialecticorum approbatione, & conſenſu docuit, plures homines communione ſpeciei ſunt vnus homo. Non igitur regula, quam hîc tradit Ariſtoteles ad eadem, & diuerſa cognoſcenda, rectè ſe habet. Occurrendum tamen eſt cum Simplicio inferiora bifariam cum ſuperioribus comparari: vel conſiderando tantùm naturas ipſas ſuperiorum, vel differentias, quibus ex proximè diuiduntur. Priori modo, de quo egit Porphyrius, Socratem & Platonem non in animali tantum ſed in homine etiam vnum quid eſſe. Poſteriori, quem hîc expendit Ariſtoteles non eſſe Socratem & Platonem, vnum in homine; cùm non conueniant in vna aliqua differentia, per quam homo diuidatur; eſſe tamen in animali vnum, quia in quadam eius differentia, nimirum rationis participe conſentiunt. Nota hoc capite ad text. 133. philoſophicum illud axioma, primum in vnoquoque genere eſt cæterorum menſura. Quod vſurpat etiam Ariſtoteles 8. huius operis libro cap. 9. text. 76. & 10. Metaph. cap. 4. tex. 7. Nonnulli, in quibus eſt D. Thomas, 1. part. quæſt. 2. art. 3. id ita enunciant, vt dicant primum in quolibet genere eſſe cauſſam reliquorum. Cuius rei veritatem alibi excuſſimus.

Dilutio.

Philoſophicum axioma.

1. huius oper. cap. 7. q. 1, art. 3,

*

QVÆ

QVAESTIO I.

RECTE-NE TEMPVS AB ARISTOtele definitum fuerit, an non.

ARTICVLVS I.

NON VIDERI RECTE DEFINITVM.

TEmporis definitionem ab Ariſtotele traditam hunc in modum impugnabat Straton Lampſacenus Theophraſti diſcipulus. Tempus eſt quantitas continua, numerus quantitas diſcreta; igitur tempus non eſt numerus, atque adeò nec numerus motus. 1. argum. Stratonis.

Lege F. Mirandulam lib. 6. c. 3. pro Galeno. Item. Eandem improbat Galenus hoc fere argumẽto. Prius & poſterius explicantur per tempus; ergo ſi per hæc tempus definitur; idem per ſe ipſum declaratur; quæ ratio definiendi circulum continet, & inepta eſt; cùm opotteat id, quod ad rem implicitam enodandam aſſumitur, illuſtrius eſſe; quod nulli rei ſui ipſius comparatione conuenit. 2. arg. Galeni.

3. arg. Plotini. Præterea. Ad hunc modum Plotinus argumentatur. Menſura debet eſſe quid manifeſtum, vtpote qua ad rei cuiuſlibet quantitatem etiam vulgo oſtendendam vtimur: atqui tempus eſt quid obſcurum, & motu ignotius. Non igitur motus menſura eſt. Adde quod tẽpus pendet à motu, vt à priori, & tanquam ab eo, in quo fundatur: menſura verò non pendet à re, cuius menſura eſt, ſed è contrario res à ſua menſura.

4. arg. pro Pythag. Quartò. Sic Pythagorei pro ſe opponent. Id cenſeri debet tempus, quod ad dimetiendas ſucceſsiuarum actionum moras maximè aptum ſit: hoc autem non poteſt eſſe aliud, quàm ipſa ſphæra cæleſtis, quatenus nunc in vna, nunc in alia parte ſpatij ſolem, ac reliqua ſydera ſpectanda exhibet, quæ dum cernimus morarum interualla notamus: Ergo tempus nihil eſt aliud, quàm ſphæra cæleſtis eo modo ſumpta.

5. arg. Quintò. Cùm omnis motus corporum cæleſtium perfectiſsimam conſtantiam, & æquabilitatem habeat; non minùs conſtans, & æquabilis eſt lunæ, ſolis, ac reliquorum planetarum orbiumque conuerſio; quàm motus primi mobilis: ergo non in ſola prima ſphæra, vt ſuperiori cap. Ariſtoteles docuit, tempus inſidet. Accedit ſacræ paginæ auctoritas cap. 1. Geneſeos docens poſita fuiſſe luminaria in firmamento cæli, vt diuiderent diem, ac noctem, eſſentque in ſigna, & tempora, dies, & annos. Ad quem etiam locum Philo Iudæus in libro de mundi opificio, Factæ ſunt, inquit, ſtellæ ad menſuras temporum. Nam Solis Lunæque & aliorum ſyderum recurſus, dies, & menſes, annosque conficiunt.

6. arg. Sextò. Tempus non ſolum eſt numerus motus; ſed etiam quietis; igitur tempus non debuit definiri numerus motus duntaxat; ſed motus, vel quietis. Antecedens probatur ex D. Auguſtino id aſſerente. 11. Confeſsionum lib. cap. 24. hiſce verbis. Etſi variè corpus aliquando mouetur, aliquando ſtat; non ſolum motum eius, ſed etiam ſtatum tempore metimur, & dicimus tantùm ſtetit, quantùm motum eſt, aut duplo, vel triplo ſtetit ad id

tes homines, præter admodum paucos, neque nomen appellant, neque inter ſe numero commetiuntur. Itaque vt ſic dicam, neſciunt hos ſyderum errores id ipſum eſſe, quod ritè dicitur tempus, multitudine quidem infinita ſed admirabili varietate præditos. Alij arbitrati ſunt tempus eſſe ampliſſimam ſphæram totius vniuerſi, cuius opinionis Pythagoras auctor fuiſſe creditur, licet Archytas eius occaſionem Pythagoreis dediſſe exiſtimetur, vtpote qui, Simplicio referente, docuerit tempus naturæ vniuerſi dimenſionem eſſe. Erathoſtenes autem tempus definiebat ſolis iter. Plotinus denique vitam animæ in motu tranſeunte ex alia in aliam vitam.

Sententia Pythagoræ ab Archyta.

De aliis opinionibus Damaſcij, Stratonis, Iamblici, Procli legem Simplicium.

Erathoſtenis.

Plotini.

Cæterùm omnes hæ definitiones parum appoſitæ ſunt, vel quia nimis obſcuræ, vel quia rem ipſam non attingunt. Optimáque habetur ea, quam Ariſtoteles ſuperiùs tradidit, videlicet. Tempus eſt numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Vt autem ea clarior, illuſtriorque euadat, ſingulas ipſius partes enucleariùs exponemus. Prima eſt, numerus, aduerte igitur numerum, quod ad præſens inſtitutum attinet, diuidi à Peripateticis ex doctrina Ariſto. hoc in libro ad tex. 102. in numerum à rebus abſtractum, vt in binarium, & ternarium; & in numerum rebus concretum, vt in binarium lapidum, ternariũm leonum. Item numerum concretum rebus duplicem haberi; vnum, qui ex partibus reipſa diſcretis coaleſcit; cuiuſmodi eſt binarius duorum hominum: alterum, qui conſtat ex vnitatibus non re, ſed cogitatione diſiunctis, vt ſi quis continuum aliquod in duo dimidia intellectu partiatur, & ex iis binarium conficiat. His poſitis, cùm Ariſtoteles tempus numerum vocat; numerum ſumit pro eo, qui rebus eſt concretus; id eſt, pro numero partium motus, ſeu pro partibus motus numeratis; itemque pro numero, qui conficitur ex vnitatibus, non re, ſed mente ab ſe diuiſis: cùm dicat tempus metiri partes motus, quæ re ipſa continuæ ſunt, ſibique cohærentes; ſed tamen vt diuiſæ, ac ſeparatæ concipiuntur.

Definitio temporis ab Ariſtotele tradita omnium optima.

Duplex numerus.

A rebus abſtractus.

Rebus concretus.

Item cõcretus duplex.

Conſule D. Damaſc. in Phyſic. c. 10. D. Auguſt. 12. de Ciuit. Dei cap. 15. Ægidium in 1. d. 19. q. 2. art. 1. & d. 37. q. 1. art. 3. M. Alb. in tract. de quatuor coæ. q. 3. a. 12.

Altera particula eſt, motus, Pro cuius explicatione haud ignorandum eſt, quod præter alios ediſſerit S. Thomas in 2. d. 12. q. 1. art. 5. & opuſc. 48. in explicatione Categoriæ Quando. Argentinas in 4. d. 48. art. 4. q. vnic. Alenſis 2. p. q. 9. m. 9. D. Bonau. in 1. d. 37. n. 33. Gilbertus in Boëtium de conſol. Caietanus 1. p. q. 10. art. vlt. & Capr. in 2. d. 2. q. 2. art. 3. videlicet bifariam tempus vſurpari: vno modo prout eſt numerus, ſeu menſura motus ſummè æquabilis, ac primi, qualis eſt conuerſio ſupremæ ſphæræ: altero quatenus eſt mẽſura cuiuſque motus, & in qualibet re actu motum ſubeunte inſidet. Iuxta priorem illam notionem tempus vnum tantùm eſt, ſicuti & vnum primum mobile: iuxta poſteriorem tot ſunt tempora, quot motus: iuxta priorem tẽpus eſt menſura propria, & interna motus primi mobilis; ſimulque communis & externa aliorum omnium motuum: iuxta poſteriorem tempus per ſe eſt menſura dumtaxat motus, cui ineſt. Secundum priorem ſumitur tempus Apoc. 10. cum Angelus iureiurando aſſerit non fururum tempus amplius, quia nimirum vt D. Thomas eo loco interpretatur, poſt diem vniuerſalis iudicij non erit ampliùs tempus primi mobilis, ceſſante eius & aliorum corporum cæleſtium conuerſione: ſecundum poſteriorem loquitur D. Auguſt. 12. de ciuitate Dei c. 11. vbi concludit ſi ante cælum &

Duplex tẽporis vſurpatio.

Qua ratione vnum tantum ſit tempus, vel plura.

D. Auguſt.

Duplicem hãc notionẽ temporis affert etiã Iãdunus 4. huius operis q. 28. Iauellus q. 23. etſi eam nõ videatur admittere D. Thom. opuſ. 36. c. 2. Auic. Alex. Themi. Auerr. Theophraſt. & Porphyrius, quos refert M. Albertus hoc loco trac. 3. c. 4.

Quod tempus pendeat ab anima.

ſtinus 11. Confeſſ. cap. 28. tempus eſſe opus animæ,ſeu pendere ab anima; quia ipſum conſiderarunt non abſolutè, ſed prout in primo mobili ab anima limitatur, & præſcribitur ad metiendos motus ſublunaris mundi. Quo pacto anima ſumit diuerſas partes eiuſdem temporis, quæ ſunt menſuræ durationum; verbi gratia, eam partem temporis, quæ conſequitur vnam ſolis à puncto Orientis ad idem punctum circuitionem, eamque appellat, diem, & eandem in viginti quatuor partes diſtribuit, quarum vnamquanque horam vocat. Quo liquet tempus definitum ab Ariſtotele non eſſe ens reale, nec per ſe contineri in quantitatis categoria; ſed eſſe ens rationis; cùm illa ſectio & limitatio, ſola mentis actione fiat: licet alioqui tempus abſolutè ſpectatum (quicquid ſenſerit Aphrodiſæus, Galenus, & alij his multò antiquiores, quorum meminit M. Albertus in ſumma de quatuor coæqueuis quæſt. 3. art. 10.) ens reale ſit; cùm motus, ſublata omni apprehenſione intellectus, in ſuo eſſe perſiſtat, atque adeo realem, propriamque ſibi durationem vendicet; quæ non eſt alia, quam tempus. Quare Pariſienſes articulos. 199. errorem cenſuerunt affirmare tempus nihil eſſe in re, ſed in ſola mentis notione; tempus videlicet, quod eſt duratio ſimpliciter ſumpta. Ita patet quo pacto definitio temporis intelligenda ſit.

Lege M. Alb. in ſum. de 4. coæqu. q. 5. art. 10. Auer. con. 8 31. D. Tho. ibidem & opuſ. 44. Sonc. 5. Metap. q. 24.

Tempus abſolute ſpectatum eſſe ens reale. Articulus Pariſienſis.

Idem Latè probat Greg. in 2. d. 2. q. 1. conſule etiam Hen. Gand. quodli. 7 q 10. d. Tho. in 1. d. 19. q 1. art. 1.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, *quæ initio propoſita ſunt.*

Sol. 1. NVnc primi articuli argumentis occurramus. Ad primum dicendum eſt tempus, ſpectatum prout eſt in rebus, eſſe continuum; prout eſt in mente, ſeu quatenus ab intellectu diuiditur, modo ſuperiùs explicato, eſſe quidpiam diſcretum: Ariſtotelem autem hac poſteriori vſurpatione tempus definijſſe. Conſule M. Albertum hoc loc. tract. 3. cap. 5. Auerroem com. 109. D. Thom. Simpl. & Themiſt. tex. 100. & 101.

Qua conſideratione tempus ſit continuum, qua diſcretum.

Sol. 2. Ad Secundum, Prius & poſterius in definitione temporis non explicari per tempus. Nam hæ particulæ, vt ſuprà declaratum fuit, deſignant partes motus, prout ſucceſsiuè fluunt, & à nobis numerantur ſecundum ſucceſsionem vnius poſt aliam. Vbi patet prius & poſterius nō explicari per tempus.

Sol. 3. Ad tertium, Tempus ſecundum ſuam naturam eſſe quidpiam ignotius motu; cùm motus ſenſui per ſe pateat, atque omnium oculis ſeſe vltro ingerat; non ita vero tempus: ſed enim id non obſtare quo minùs tempus ſecundum rationem menſuræ notius ſit motu, qui ab eo menſuratur; quatenus deprehendimus hunc & illum motum velocem aut tardum eſſe; quia paruam, aut longam moram facit. Ad reliquam eiuſdem argumenti partem dicendum, licet tempus quoad ſuum eſſe à motu pendeat, motum nihilominùs pendere à tempore, vt à menſurante: nec eſſe abſurdum duo aliqua ab ſe mutuò pendere diuerſa conſideratione.

Quo pacto tempus pendeat à motu, motus à tempore.

Sol. 4. A quartum, Concedenda eſt propoſitio, ad aſſumptionem verò dicendum, ſphæram cœleſtem prout ſidera circunuehit, & ea nobis videnda præbet, nihil facere ad dimetiendas mutationes, earumque moram notandam,

ARTICVLVS IV.

VBERIOR EXPLICATIO SVPERIORIS argumenti; & quod tempus non exiſtat per ſola inſtantia.

Videri tempus per ſola momenta exiſtere. 1 arg. QVoniam ea, quæ de temporis exiſtentia paulò ante diximus, nonnihil habent difficultatis, illuſtranda à nobis hoc loco ſunt. Ac primùm videbitur alicui tempus per ſua duntaxat momenta exiſtere. In primis quia celebre eſt apud Philoſophos nihil ſimul eſſe dum fit. Quare cùm tempus per ſucceſsionem perficiatur; conſequens eſt vt dum ſucceſsiuè fluit, non ſit, ſed per ſola momenta. 2 arg. Secundò, quia cùm omnes paſsim in ore habeant nihil nos è tempore præter inſtans habere; 3 arg. communis hominum conſenſus videtur totam temporis exiſtentiam in inſtantia includi. Pro quo etiam facit, quod eſſe cuiuſque rei eſt à forma, momenta verò ſunt partes formales temporis, reliqua vicem materiæ obtinent.

Tempus non ſimpliciter exiſtere per momenta. Aſſerendum tamen eſt tempus abſolutè ac ſimpliciter non per inſtantia, ſed per ſuas partes ſucceſsiuas actu exiſtere: eſto aliquo modo dici queat exiſtere etiam per inſtantia. Huius aſſertionis prior pars, quam ſtatuit, præter alios, Durandus in 2.d.2.q.4. hiſce rationibus oſtenditur. Exiſtentia est idem re cum eo, cuius exiſtentia eſt. Exiſtentia cuiuſque eſt idem re cum ipſo: ſed exiſtentia inſtantis non eſt idem re cum tempore; quia cùm ſit idem cum inſtāti, inſtans & tempus eſſent realiter idem, iuxta axioma illud philoſophicum, quæcunque ſunt eadem in vno tertio, ſunt eadem inter ſe. Igitur exiſtentia inſtantis eſt alia ab exiſtentia temporis. Item quodlibet momentum eſt inſectile, ac totum ſimul, ſimiliterque Inſtantia ſunt veluti partes formales temporis. ipſius exiſtentia; tempus autem eſt diuiduum, & ſucceſsiuum, itemque exiſtentia illius: ergo exiſtentia inſtantis non poteſt eſſe exiſtentia temporis, alioqui res ſucceſsiua exiſteret ſimul, quod à natura ſucceſsiui longè abeſt. Quod ad poſteriorem partem aſſertionis ſpectat, ex eo illa cōfirmatur; quia cū inſtantia ſint quaſi partes formales tēporis: cōſentaneum eſt vt dum illæ exiſtunt dicatur per ea tempus exiſtere; præſertim ſi loquamur de exiſtentia præfinita, & tota ſimul, qualis habetur in tempore ſola exiſtentia indiuiſibilis, quæ eſt inſtantium.

Argumenta verò, quæ noſtræ concluſioni aduerſabantur, nihil conficiūt. Nam dictum illud, nihil eſt dum fit, intelligi debet nō de ſucceſsiuis, vt annotauit Auerroes 3. huius operis com. 57. D. Thomas in 2.d.1.q.1.art.2. Cap. in 2.d.2.q.2.art.3. nec etiam de permanentibus, quæ momento fiunt. Quod enim momento fit ſimul eſt ac fit; ſed de ijs permanētibus, quæ per motum efficiuntur, de quibus ait Ariſtoteles 8. huius operis cap. 8. tex. 69. tunc pri- Quo pacto intelligendum nihil nos habere è tēpore pręter inſtans. mò eſſe, cùm datum eſt vltimum inſtans eius temporis, in quo fiebant. Item illud, è tempore nihil habemus præter inſtans, ſic interpretandum eſt, vt nihil è tempore præfinitum, & determinatum, ac ſimul habeamus, præter inſtans, quo ea pars temporis, quæ immediatè præcedit, & ea, quæ proximè ſubſequitur, inter ſe copulantur, etenim tempus præſens ex his partibus conflatum

motus copulantur mutatis eſſe; partes autem temporis inſtantibus. Poſtremò quia ſæpè temporis extenſio parua eſt, motus verò magna; ſi videlicet longa ſpatia locorum celeriter decurrantur: & è contrario ſæpè motus extenſio breuis eſt, temporis autem longa; ſi breue ſpatium tardè conficiatur. Nec contra hanc rationem eſt quod Ariſtoteles 11. capite huius libri docuit, magnitudinem, motum, & tempus inter ſe æqualia eſſe: loquitur enim ibi de extenſione, quam tempus obtinet ex parte termini per motum acquiſiti; non de ea, quæ ipſi tempori propria, & germana eſt, qua adæquatur durationi imaginariæ, vt in explicatione contextus admonuimus.

Diluũtur argumenta.

Argumenta verò initio propoſita nullam aduerſus traditam concluſio-
1. nem vim habent. Licet enim tempus & motus idem re ſint; cùm tamen ex natura rei differant, ea diſtinctio ſat eſt vt vnum alterum menſuret, nec ta-
2. men ſe ipſum propriè metiatur. Item licet tempus motum ſupponat, ipſumque veluti quædam natiua proprietas conſequatur, non proinde tamen illius ſoboles ritè, ac propriè cenſebitur, cùm non propriè dicatur ab eo gi-
3. gni, aut produci. Ariſtoteles autem non eos reprehendit, qui tempus idem re cum motu cœli faciebant; ſed qui nullum prorſus inter hæc diſcrimen eſſe opinabantur.

ARTICVLVS II.

QVONAM MODO TEMPVS AB exiſtentia continuitatis motus differat.

SVperiori articulo ſtatuimus diſcrimen inter motum & tempus: proximum eſt vt quo nam modo tempus ad exiſtentiam continuitatis motus ſeſe habeat, ſcrutemur. Sunt qui inter hæc nihil omnino diſcriminis eſſe putent, idemque de aliarum rerum duratione, & exiſtentia abſolutè decernant. In his ſunt Scotus in 2. d 2. q. 2. & in quodlib. q. 6. & in 1. d. 2. q. 2. Baſſolius ibidem q. 1. art. 3. Ochamus in 2. q. 10. Gabr. d. 2. q. 1. Quibus ea potiſsimùm fauent argumenta; quod nihil aliud eſt rem durare, quàm exiſtere; nec aliud eſt rem quampiam eſſe breuis aut prolixæ durationis, quàm eſſe breuis, aut prolixæ exiſtentiæ. Item quia ſi exiſtentia, & duratio eſſent diſtincta ex natura rei, eo pacto diſtinguerentur inter ſe creatio & conſeruatio; cuius oppoſitum in 8. huiuſce operis libro oſtendemus. Aſſumptum probatur, quia creatio tendit in rem ſub eſſe exiſtentiæ; conſeruatio verè fertur in eandem quatenus iam durat.

Qui putent tẽpus, & exiſtentiam continuitatis mot⁹ nequaquam diſtare.

1. arg.

2.

Tertio, quia ſi duratio ab exiſtentia differret tanquam eius menſura, eſſet quidpiam ea poſterius, ſicque exiſtentia non probè diceretur à Philoſophis vltimus modus, ſiue poſtrema actualitas cuiuſque vltra quã nihil iam amplius rei productæ adueniat. Tandem quia nec rerũ, nec rationum formalium eiuſdem rei multitudo abſque neceſsitate inuehenda eſt: nulla autem videtur eſſe neceſsitas ob quam duratio, & exiſtentia cuiuſquam inter ſe vllo pacto diſtingui debeant.

3.

4.

Lege Capr. in 1. d. 8. q. 1. art. 1. concluſ. 3. & in eadem q. art. 3. ad 3. Gerardi contra 1. concl.

Diſſolutio propoſitæ dubit.

Nobis tamen veriſimilior videtur ſententia Richardi in 2. d. 2. q. 1. art. 1. circa primum principale, Maironij q. 2. Argentinatis q. 1. art. 1. & aliorum putantium durationem differre ab exiſtentia, non quidem realiter(Alioqui poſſent ambo diuina ſaltem virtute ab ſe mutuò diſiunćta conſeruari)ſed tamen ex natura rei: atque adeò tempus, de quo in hac diſceptatione priuatim quærimus, ex natura rei diſtingui ab exiſtentia continuitatis motus. Primum quia ratio exiſtentiæ in eo tantum conſiſtit, vt res ſit extra ſuas cauſas: duratio verò ſignificat protenſionem, ſeu moram rei in ſuo eſſe, eum nimirum res vltra inſtans durando protenditur: vel ſaltem importat menſuram ſuperuenientem exiſtentiæ; quod in omnem rem conuenit, ſiue per vnum duntaxat momentum duret, ſiue diutiùs perſeueret.

Durationem differre ab exiſtentia. Probatur.

Deinde ſic idem inſtitutum comprobatur; exiſtentia Dei, & eius æternitas, quæ eſt duratio diuini eſſe, diſtinguuntur virtute inter ſe. Æternitas enim eſt attributum, quod vtcumque demonſtrari poteſt à priori per immutabilitatem; eſſe verò eſt ipſa Dei natura, ſubindeque nequit à priori demonſtrari, vt D.Thomas prima parte quæſtione 2. art. 2. ac cæteri ferè Theologi communi conſenſu tradunt, ergo exiſtentia & duratio in rebus creatis non idem omnino erunt; ita vt nullam inter ſe admittant diſtinctionem. Probatur conſecutio, quia abſurdum videtur hæc extra Deum in maiorem colligi vnitatem quàm in ipſo Deo: cùm res quò longiùs à fonte, ac principio ſui eſſe recedunt, eò magis degenerent à ſimplicitate, & in multitudiné abeát.

Lege Henric. Gand. in ſumma art. 21. q. 4. & art. 23 qu. 2. M. Alb. in 1. d. 8. trac. 22 Dur. ead. d. q. 2. Ægid. ibidem 2. princ. q. 2. ar. 2.

Exiſtentia non habet in prædicamentis locum.

Vltimò idem ſpeciatim de tempore hunc in modum concluditur. Si tempus neutiquam differret ab exiſtentia, cùm hæc ex vnanimi Philoſophorum placito, non habeat in categoriis locum; ſequeretur tempus haud rectè in ſerie quantitatis, vt propriam illius ſpeciem collocari, quod tamen Ariſtoteli, & communi ſententiæ repugnat. Nec ſatisfacit huic argumento Baſſolius in 2. d. 2. q. 1. art. 3. aiens tempus non eſſe durationem motus, ſic enim reiiceretur à prædicamentis; ſed eſſe motus extenſionem; eoque modo inter ſpecies quantitatis reponi. Non inquam ſatisfacit, quia negat tempus eſſe durationem motus, quod omnis Peripatetica ſchola confitetur. Ex dictis collige eſſentiam, exiſtentiam, & durationem, quæ tria in qualibet re creata nexu quodam inter ſe colligata reperiuntur, eum ſeruare ordinem, vt eſſentia prior ſit; ſecundum locum habeat exiſtentia; tertium ac poſtremum duratio.

Refellitur Baſſolij reſponſio

Tempus non eſſe durationem, ſententia minimè Peripatetica.

Diluuntur argumenta exiſtimantium tempus non differre ab exiſtentia motus.

Noſtra igitur ſententia hunc in modum explicata, & ſtabilita, non erit difficile aduerſariæ partis aſſertoribus reſpondere. Nanque eorum primo argumento negamus exiſtere nihil eſſe aliud, quàm durare: cur autem id inficiemur conſtat ex diſcrimine inter durationem & exiſtentiam à nobis tradito.

Ad ſecundum neganda eſt conſecutio, & ad eius probationem dicendum malè ibi aſsignari diſcrimen inter creationem, & conſeruationem: vtraque enim tendit in rem ſub eſſe exiſtentiæ; ſed creatio cum nouitate, conſeruatio ſine nouitate eſſendi, quæ diuerſitas accidentaria tantùm eſt.

Quod ad tertij argumenti explicationem attinet, ſunt qui effatum illud, exiſtentia eſt vltima cuiuſque rei actualitas, non ita interpretandum cenſeát, quaſi exiſtentia ſit vltima ordine generationis; ſed ita vt dicatur vltimus, id eſt, ſupremus gradus, quo vnaquæque res adornatur, & perficitur. Nos tamen

tamen qui arbitramur cum D. Thoma q. vnica de anima, art. 6. exiſtentiam etiam ordine generationis poſtremam eſſe; reſpondemus exiſtentiam dici poſtremam actualitatem, & modum rei; quia vnaquæque forma & perfectio, habet ſeſe ad exiſtentiam vt potentia ad actum, quatenus poteſt ſecundum ſe exiſtere & non exiſtere, neque potentialitatem exuit dum non ſtat actu ſub exiſtentia. Hoc verò modo etiam duratio ad exiſtentiam comparata eſt in poteſtate ad illam, vt ad vlteriorem gradum, quatenus ſumpta ſecundum ſuam eſſentiam eſt indifferens vt ponatur in rebus. Quo fit vt exiſtentia maneat vltimus modus rei, vtpote, cui ipſa quoque duratio præconcipitur, & à qua exiſtens dicitur, commodata inuicem mutua appellatione, vt ſicut exiſtentia à duratione durans, ita duratio ab exiſtentia exiſtens nuncupetur. Verùm quia in hac reciprocatione exiſtentia modò præit durationem, modò ſubſequitur, reſpondendum potiùs ideo exiſtentiam dici poſtremam actualitatem, quia eſt id, per quod tandem res, quæ producitur, formaliter ponitur extra ſuas cauſas; licet eidem aliquid præterea ſuperueniat, quod poſterius ſit.

QVAESTIO III.

NVM PRAETER TEMPVS ALIAE aliarum rerum durationes conſtituendæ ſint.

ARTICVLVS I.

DE AETERNITATE, AEVO, ET quibuſdam aliis durationibus.

CVm duratio ſit menſura eſſe cuiuſque rei; cúmque oporteat menſuram proportione reſpondere iis, quæ ſub menſuram cadunt, docente Ariſtotele 10. Metaph. cap. 3. text. 4. fit inde vt pro diuerſitate modi, quo res à ſuo eſſe deficere, aut non deficere poſſunt, diuerſæ rerum durationes conſtituendæ ſint. Porro autem quædam res ſunt, quæ per nullam potentiam queunt in ſuo eſſe perſiſtere, vel quia ſuopte ingenio ſunt in perpetuo fluxu, & ſucceſsione; quo modo ſeſe habent omnes motus, quorum propria menſura eſt tempus: vel quia fieri nequit vt amplius quàm momento durent, cuiuſmodi ſunt mutata eſſe, quibus partes motus copulantur. Atque horum menſura eſt inſtans.

Omnis menſura debet eſſe congenea & accommoda menſurato.

D. Tho. opuſ. de inſtantibus Ægid. in 1. d. 8. q. 2. & d. 19. q. 2.

Eſt res alia ab his omnino diuerſa, nimirum Deus opt. max. qui in ſuo eſſe ita perſeuerat, vt contradictionem implicet, ab eo deficere; atque ad ipſum ſecundum noſtrum modum intelligendi vtcunque menſurandum (infiniti enim propriè ac per ſe méſura nulla eſſe poteſt) conſtituitur æternitas; quam Boëtius libr. 5. de conſolatione Philoſophiæ proſa 6. hunc in modum definiit. Æternitas eſt interminabilis vitæ tota ſimul, & perfecta poſſeſsio: hoc eſt, duratio omnino inuariabilis, atque independens. Vt paucis complectamur, quod multis explicant D. Thomas 1. par. quæſt. 10. art. 1. alijque doctores

Hanc definitionem eiſdem verbis tradidit Plotinus Enn. 3. lib. 7. cap. 2. ex Timæo Platonis.

Hac de re Cyrillus Alexan. libr. 7. contra Iul. Anſelmus in Monologio cap 2. D. Augu. de cognit. veræ vitæ c 30. & 15. de Trini. cap. 5.

Æternitas.

in 2.ſent.diſt.2. Vt enim ſolum diuinum eſſe omnino immutabile eſt, & in ſe infinitè perfectum, nec aliunde pendens; ita propria ac reciproca eius duratio talis eſſe debet.

Duratio diuini eſſe.

Inter Deum, qui non poteſt non in ſuo eſſe perſiſtere, & ea quæ nequeunt in ſuo perſeuerare mediæ quædam res ſunt, quæ poſſunt à ſuo eſſe aliquo modo cadere, & in eo aliquamdiu permanere, quarum duo ſunt generales ac communes gradus. Aliæ namque per ſolam diuinam virtutem deficere poſſunt: & harum quædam ſunt naturalis ordinis, quædam ſupernaturalis & quaſi diuini. Ordinis naturalis, vt Angeli, & eorum natiuæ facultates, itémque ſpecies eis congenitæ. Præterea animæ rationis participes, & earum immateriales potentiæ; itémque cœleſtia corpora, & materia prima; quæ omnia menſurantur æuo. Poteſt autem definiri æuum hoc modo: æuum eſt duratio ſeu manſura eſſe creati naturalis, ſtabiliter, ac perenniter ſeſe habentis. Dicitur, eſſe creati, ad remouendam æternitatem. Naturalis, ad remouendam menſuram rerum ſupernaturalium. Stabiliter, ſeu permanenter ſeſe habentis, ad excludendas menſuras rerum ſucceſsiuarum, & quæ raptim fluunt, vt tempus, quod menſurat motum; & inſtantia, quæ menſurant mutata eſſe. Perenniter, ad excludendas menſuras rerum permanentium, quæ interitui ſubiacent, cuiuſmodi eſt duratio ſubſtantiarum corruptibilium.

Duo generales & communes gradus rerum.

Lege D. Dion. c 10. de diuinis nom. D. Augu. lib. 83 quæ. 72. & 12. de ciuit. Dei cap 20 Richard. in 2 d. 2. q. 3. circa princ. D. Th. quodli. 10. q. 2. art. 1.

Æuum. Quarũ rerum ſit duratio.

In quo nec ſucceſſio nec partium diſtinctio.

Res verò ordinis ſupernaturalis, quæ in altero propoſitæ ſubdiuiſionis membro continebantur, ſunt v.c. intuitiua cognitio diuinæ naturæ, beatifica dilectio cuiuſque beati, & lumen gloriæ. Hæc verò aliam ſui eſſe menſuram ſortiuntur, nimirum æternitatem, vti vocant, participatam, quæ eo differt ab æuo, quod hæc ſit duratio eſſe rei ſupernaturalis, & quaſi diuini ordinis. Illud verò rei naturalis.

Æternitas participata quibus competat.

Quod attinet ad alterum gradum rerum, quæ videlicet ſuapte natura deficere, & aliquamdiu permanere poſſunt: hic tripartitam rerum continet varietatem. Nam quædam ſubiectæ ſunt mutationibus ad interitum ducentibus, & tamẽ ipſæ quoad ſuum proprium eſſe aliquamdiu perſeuerant, vt ſubſtantiæ, quæ ortum, & occaſum ſubeunt. Hæ verò ſi ſpectentur quatenus aliqua eiuſmodi mutationum afficiuntur; menſurantur tempore; non per ſe, ſed ex accidente. Si autem ſumantur quoad ſuum eſſe duntaxat, tunc non tempore menſurantur, ſed alia quadam menſura à tempore, & ab æuo diſtincta, & inter hæc media, quam Henricus Gandauenſis quodlibeto 5. quæſt. 13. modum æui appellat. Nam quòd tempore, vt quidam putant, non menſurentur, communis eſt Theologorum ſententia, D. Thom. opuſcul. 44. Heruæi quodlibeto 2. quæſt. 2. Ægidij in 1. diſt. 19. quæſt. 2. arti. 1. ad 4. Scoti in 2. diſtinct. 2. quæſt. 4. Durandi ibidem quæſt. 6. Capreoli in 4. diſt. 43. quæſt. 1. art. 3. licet hi in aſsignanda prædictarum ſubſtantiarum menſura nequaquam inter ſe conueniant. Sanè quidem non menſurari illas tempore, ſi præciſè quoad ſuum eſſe ſpectentur, ea ratio probat; quia oportet menſuram rei menſuratæ accommodatam, & congeneam eſſe. Quare cùm ſubſtantia rerum corruptibilium ita ſumpta non ſit quidpiam ſucceſsiuum; conſequens eſt, vt tempore, quod ſucceſsiuũ eſt, non menſuretur.

Subſtātiæ corruptibiles qua duratione menſurentur.

Modus æui, quibus rebus accõmodetur.

Neque

Neque obſtat, quod Ariſtoteles hoc in li.ea.12. docet generabilia in tempore eſſe, eoq́; menſurari; loquitur enim de iis prout motui, & quieti ſubiacent. Quod ipſe eodem capite hiſce verbis diſertè explicat. Id verò, quod mouetur, & id quod quieſcit, quatenus quidem id mouetur, hoc autem quieſcit, tēpus metitur, & cæt. Non inficiamur tamen admodum eſſe probabilem contrariam ſententiam, quam tuetur Fonſeca lib. quinto Metaph. c. decimo tertio quæſt. 12. ſect. 3.

Vt verò cæteras menſuras perſequamur; quædam formæ ſunt quæ ſuapte natura per motum acquiri ſolent; ſed enim poſtea quàm comparatæ fuerunt, permanere in ſuo integro eſſe queunt, cuiuſmodi ſunt qualitates, in quibus per ſe alteratio verſatur; & quantitas ad quā per ſe tēdit accretio. Et hæ quidem ſi quoad illud eſſe permanens, ac fixū conſiderētur, menſurantur modo æui, ſicuti generabiles, caducæque ſubſtātiæ. Alia denique ſunt entia, quæ nō neceſſario per motum comparantur, ſed plerunque mutatione aliqua momentanea; & tamen poſſunt in ſuo eſſe manere. Hęc verò aut naturalis ordinis ſunt, vt intellectiones, conceptus itemque habitus ſciētiarum, & virtutū, aliáque huiuſmodi. Quæ omnia quatenus in ſuo eſſe indiuiſibiliter conſiſtunt, menſurātur etiam modo æui. Vel ſunt ordinis ſupernaturalis, vt gratia, fides, charitas, aliæque virtutes, & dona diuinitus infuſa. Atque hęc aliā vendicant menſuram, quæ modus ęternitatis participatæ dici poteſt. *Modus æternitatis particip. tæ.*

ARTICVLVS II.

DE TEMPORE SPIRITALI CONTINVO, DE tempore diſcreto, de inſtantibus naturæ.

QVęrat tamen aliquis; cum ſpiritales formæ, v.e. habitus ſcientiarum, & virtutum, non ſolùm momento acquirantur; ſe poſsint, etiam ſucceſsiua continuatione intendi, vt tertio huius operis libro ſtatuimus; num ad dimetiendos huiuſcemodi motus alia menſura adhibenda ſit. Cui dubitationi affirmatiuè reſpōdemus: oportet enim eis attribui durationē ſucceſsiuā cōtinuam, & ſpiritalem; ac proinde tempus quoddam diuerſæ rationis ab eo, quo motus Phyſici mēſurantur. Quin verò ſi de ſupernaturalis, & diuini ordinis formis ſermo ſit, & eæ, quod fieri poteſt, per continuam ſucceſsionem, atque adeò per motum diuinitus infundantur, concedēdum erit dari adhuc tempus aliud, quod eum motum dimetiatur. Etenim tanta diſtinctionis latitudo, quanta inter res corporeas & immateriales; & inter res diuini, & naturalis ordinis intercedit, non poteſt non aliam durationem, diuerſamque ſui eſſe menſuram vindicare. *Menſura motuum ſpiritualium.* *Menſura motuum ſpiritalium ſupernaturalis, & diuini ordinis.*

De tēpore angelorū meminit d. Aug. 8. in Geneſ. ca. 21. & 12. de ciuit. Dei c. 15. De tēpore diſcreto D. Th. 1. ſent. d. 17. qu. 4 ar. 3. & quodl. 10. ar. 4. S. Bonau. in 1. d. 37. Hēric⁹ quodl. 5. q. 13. Duran. in 2. d. 2. Aegidius in tract. de menſura angel.

Sed illud præterea aduertendum eſt; plures intelligendi ſeu volendi actus eiuſdem Angeli, quorū vnus alteri ſuccedit, dupliciter ſpectari poſſe: vel ita vt vna aliqua ipſorū collectio ſumatur; vel vt ſinguli per ſe, ac ſeorſim expēdantur. Igitur duratio totius collectionis appellatur tēpus diſcretum. Tempus, quia cernitur in ea prius & poſterius, quatenus ex huiuſmodi actibus alij præeunt, alij ſubſequuntur: diſcretum, quia prædicti actus non continuè, ſed diſcretè ſibi inuicem ſuccedunt. Si verò ſingulatim conſiderentur, dura- *Tempus diſcretum.* *Inſtantia temporis diſcreti.*

tio vnius cuiuſque dicitur inſtans temporis diſcreti, ſiue momentanea ſit, ſiue non, modo hæc ſit vniformis. Vnde non erit difficile videre quantũ inter tempus diſcretum, & continuum ſit diſcriminis. Illud enim ex ſolis conſtat inſtantibus; hoc etiam ex partibus continuè fluentibus; illud metitur actiones diſcretas; hoc continuum motum; illius inſtantia interdum inſectilia ſunt, interdum non, ſiquidem poteſt Angelus eum intelligendi actum, quem in hoc inſtãti elicuit, vel immediatè poſt inhibere, vel tota hora continuare; at inſtantia temporis continui carent omnino partibus, quia raptim fluunt, & immediatè poſt euaneſcunt, vt mutata eſſe, quorum ſunt menſuræ.

Diſcrimina inter tẽpus continuum, & diſcretum.

Poſtremò nec illud ignorandum eſt præter inſtantia temporis eſſe alia, quæ inſtantia naturæ dici cõſueuerunt, quæ nihil aliud ſunt, quam antegreſſiones quædam, quibus ea, quæ vt cunque rationem, ſeu modum cauſæ habẽt vel aliis ſupponũtur, effectus ſuos ſeu quaſi effectus, præeũt, eſto omnia ſimul in eodem puncto indiuiſibili temporis eſſe incipiant aut conueniant. Quo pacto contingit in vnum, idemque temporis inſtãs includi multa naturæ inſtãtia: ratione quorum alia priora, alia poſteriora natura vocamus. verbi gratia, eodem momẽto temporis Petrus eſt ſubſtantia, eſt corpus, eſt viuens, eſt animal, eſt homo, eſt denique Petrus. Verùm quia ex his prædicatis, vt quodque altiùs eminet, ita eſt cauſa inferioris, fit inde vt quodlibet in ſuo inſtanti naturæ præeat ſibi inferius, ac priùs etiam, quàm illud. Petro competat. Vnde patet in eo temporis inſtanti, quo Petrus genitus eſt, tot concurriſſe inſtantia naturæ ratione prædicatorum, quæ ſibi in recta ſerie vendicat; quod ei ſuperiora prædicata conueniunt. Et verò ſi natiuas cuiuſque rei proprietates conſideremus, cùm ſubiectum, earum fons, & cauſa ſit; & aliæ aliarum interuentu oriantur, vt docet D. Thomas 1. part. q. 77. art. 6. & 7. hîc etiam multa naturæ inſtantia in vno temporis momento inueniemus: ipſum namque ſubiectum priùs natura eſt, quam proprietates; & ex his vnaquæque naturę ordine antecedit eam; quæ ipſius interiectu dimanat, vt facultas cognoſcendi appetendi vim.

Inſtantia naturæ.

De antegreſſione inſtantium naturæ Capr. in 3 d. 2. q. vnica ad calcem art. 5. Scotus 8 Metaph. quæſt 4.

Eodem inſtanti tẽporis concurrunt multa naturę inſtãtia.

Obiect. At obiiciat tamen aliquis. Si Socrates ſit priùs animal, quàm rationis particeps, ſequi in aliquo inſtanti exiſtere Socratem, nec tamen in eo eſſe hominem, quod nemo dixerit. *Dilutio.* Sed negandum eſt ſequi id. Etenim vt annotauit Durand. in 2. diſt. 1. q. 2. ex inſtantibus naturæ non rectè arguitur exiſtere vnum ſine alio; cùm eiuſmodi inſtantia non ſint menſuræ durationum; ſed potius ſigna quædam indicantia non pendere vnum ab altero, poſſe vnum præconcipi ſine altero, vt ſubſtantiam ſine corpore, corpus ſine viuente, particeps rationis ſine Socrate.

Nõnulli quos refert Capr. in 2. d. 2 5. q. 1. art. 3. ad argu. Scoti contra 2. cõcl. negant iſtiuſmodi ſigna.

Haud nos præterit Theologorum nonnullos vt Scotum, Ochamum, & Durandum in 2. d. 2. aliter durationum menſuras diſtribuere, aduerſus quos diſputare in præſenti ſuperſedemus, ne dum menſuras durationum quærimus, libri menſuram excedamus.

QVARTI LIBRI FINIS.

IN QVINTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

QVEMADMODVM RATIO MOTVS in naturę rebus latiſsimè funditur, ita illius in Phyſiologia contemplatio varia eſt, ac multis inuoluta difficultatibus. Quocirca hoc etiam libro, & iis, qui ſequũtur, de eo agit Ariſtoteles. Cum verò libro tertio explicatum reliquerit quid ſit motus, & in quo ſubiecto inſideat; nunc reliqua ad eius conſiderationem ſpectantia perſequitur. Et in prima quidem huius libri parte tradit ſpecies motus: in ſecunda eius vnitatem, & diuerſitatem explicat. in tertia de eiuſdem contrarietate diſſerit. Libri ſcopus. Diſtributio.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως, τὸ Ε.

Κεφάλαιον α.

ΜΕΤΑΒΑΛΛΕΙ δὲ τὸ μεταβάλλον πᾶν, τὸ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς, οἷον ὅταν λέγωμεν τὸ μουσικὸν βαδίζειν, ὅτι ᾧ συμβέβηκε μουσικῷ εἶναι, τοῦτο βαδίζει· τὸ δὲ, τῷ τούτου τι μεταβάλλειν, ἁπλῶς λέγεται μεταβάλλειν· οἷον ὅσα λέγεται κατὰ μέρη· ὑγιάζεται γὰρ τὸ σῶμα, ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς, ἢ ὁ θώραξ· ταῦτα δὲ μέρη τοῦ ὅλου σώματος. ἔστι δέ τι, ὃ οὔτε κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖται, οὔτε τῷ ἄλλο τι τῶν αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ αὐτὸ κινεῖσθαι πρῶτον.

CAP. I.

Text. 1.

OMne a autem, quod mutatur, b aliud quidem ex accidenti mutatur, vt cùm ambulare muſicum dicimus, propterea quòd hoc ambulet, cui accidit vt muſicum eſſet. Aliud verò ſimpliciter dicitur mutari, quòd eius aliquid mutetur, vt quæ p partes dicũtur. Corpus enim ſanatur, quoniam oculus, aut thorax, quæ totius corporis ſunt partes. Eſt verò aliquid, quod nec ex accidenti mouetur, nec quod eorum quæ in eo ſunt, aliud quidpiam, ſed quòd ipſum primò moueatur.

Atque

MEταβάλλει a δὲ] id eſt, mutatur autẽ, ita incipit cõtextus Græcus; cùm verò particula, δὲ, ſit nota continuationis, & ea, quæ ad calcem ſuperioris libri continentur, nullum cum iis, quę hic traduntur, nexum habeant; ſunt qui putent hunc librum cum antecedente non coniungi, nec ab Ariſtotele hoc ordine fuiſſe compoſitum; vel certe, quod veriſimilius eſt, quædam initio deſiderari. Et verò dici poteſt quanquam prima verba huius, & extrema illius non cohæreant; cohærere tamen prima huius, cum iis, quæ in illo, paulo ſupra de temporis & motus comparatione diſſeruntur.

b *Aliud quidem*] Vt ad ea, quæ de motu ſubiſque ad ipſum attinentibus pertractanda ſunt, viam muniat, præſumit in hac prima ingreſſione, decernitque quot modis mutatio, id eſt, motus: (Nam hoc loco mutationis, & motus vocabulo indiſcriminatim pro motu vtitur) accidere ſoleat. Itaque triplicem motus diuiſionem tradit: ratione mobilis, mouẽtis, & formę, quæ motu acquiritur. Prima diuiſio ita ſe habet. Eorum, quę mouentur, quædam ex accidente mouentur: quædam per partem, quæ tamen ſimpliciter moueri dicuntur: alia per ſe primo; id eſt nec ex accidente, nec merito partis alicuius. Primo modo accidentia omnia moueri dicimus, cum ſubiectum, cui inhærent, mouetur, vt albũ deãbulare, quia Socrates deãbulat. Secũdo modo Socratẽ ſanari, quia oculo ſanatur. Tertio, eundem currere, quia curſus ei per ſe, ac primario ineſt. Subdit verò id, quòd iuxta hãc poſtremam Tripartita motus diuiſio.

notio

notionem, motum init, eſſe aliud & aliud. Quibus verbis, omiſſa Auerrois & Simplicij interpretatione, qui eorum intelligentiam aſſecuti non ſunt, ſignificat id, quod per ſe mouetur, diuerſitate motuum variari; tum quia, alteratione generatim ſumpta, alterabile, ſanatione ſanabile vocatur: tum quia non omnia omnes motionẽ ſpecies ſubeunt. Mouetur enim loco cœlum, non alteratur: ſanatur animal, non lapis. e Similiter

καὶ τοῦτ᾽ ἔστι τὸ καθ᾽ αὑτὸ κινητόν, κατ᾽ ἄλλην δὲ κίνησιν, ἕτερον· οἷον ἀλλοιωτόν, καὶ ἀλλοιώσεως ὑγιαντόν, ἢ θερμαντὸν ἕτερον. ἔστι δὲ ὡς καὶ ἐπὶ τοῦ κινοῦντος ὡσαύτως· τὸ μὲν γὰρ, κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖ· τὸ δὲ, κατὰ μέρος, τῷ τῶν τούτου τι. τὸ δὲ, καθ᾽ αὑτὸ πρῶτον, οἷον, ὁ μὲν ἰατρὸς ἰᾶται, ἡ δὲ χεὶρ πλήττει. ἐπεὶ δ᾽ ἔστι μέν τι τὸ κινοῦν πρῶτον, ἔστι δέ τι τὸ κινούμενον· ἔτι, ἐν ᾧ χρόνος· καὶ παρὰ ταῦτα, ἐξ οὗ, καὶ εἰς ὅ. (πᾶσα γὰρ κίνησις ἐκ τινος, καὶ εἰς τι· ἕτερον γὰρ τὸ πρῶτον κινούμενον, καὶ εἰς ὃ κινεῖται, καὶ ἐξ οὗ. οἷον τὸ ξύλον, καὶ τὸ θερμὸν, καὶ τὸ ψυχρόν. τούτων δὲ, τὸ μὲν ὅ, τὸ δ᾽ εἰς ὅ, τὸ δ᾽ ἐξ οὗ.) ἡ δὲ κίνησις δῆλον ὅτι ἐν τῷ ξύλῳ, οὐκ ἐν τῷ εἴδει· οὔτε γὰρ κινεῖ, οὔτε κινεῖται τὸ εἶδος, ἢ ὁ τόπος, ἢ τὸ τοσόνδε· ἀλλ᾽ ἔστι κινοῦν, καὶ κινούμενον, καὶ εἰς ὃ κινεῖται· μᾶλλον γὰρ εἰς ὅ, ἢ ἐξ οὗ κινεῖται, ὀνομάζεται ἡ μεταβολή· διὸ καὶ ἡ φθορὰ, εἰς τὸ μὴ ὄν, μεταβολή ἐστι. καίτοι καὶ ἐξ ὄντος μεταβάλλει τὸ φθειρόμενον· καὶ ἡ γένεσις εἰς ὄν, καίτοι ἐκ μὴ ὄντος. τί μὲν οὖν ἐστιν ἡ κίνησις, εἴρηται πρότερον· τὰ δὲ εἴδη, καὶ τὰ πάθη, καὶ ὁ τόπος, εἰς ἃ κινοῦνται τὰ κινούμενα, ἀκίνητά ἐστιν· οἷον, ἡ ἐπιστήμη, καὶ ἡ θερμότης. καίτοι ἀπορήσειεν ἄν τις, εἰ τὰ πάθη κινήσεις, ἡ δὲ λευκότης πάθος· ἔσται γὰρ εἰς κίνησιν μεταβολή. ἀλλ᾽ ἴσως οὐχ ἡ λευκότης κίνησις, ἀλλὰ ἡ λεύκανσις. ἔστι δὲ καὶ ἐν ἐκείνοις καὶ τὸ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ τὸ κατὰ μέρος, καὶ τὸ κατ᾽ ἄλλο, καὶ τὸ πρώτως, καὶ μὴ κατ᾽ ἄλλο· οἷον, τὸ λευκαινόμενον, εἰς μὲν τὸ νοούμενον μεταβάλλει κατὰ συμβεβηκός· τῷ γὰρ χρώματι συμβέβηκε νοεῖσθαι· εἰς δὲ χρῶμα, ὅτι μέρος τὸ λευκὸν τοῦ χρώματος· καὶ εἰς τὴν Εὐρώπην, ὅτι μέρος αἱ Ἀθῆναι τῆς Εὐρώπης· εἰς δὲ τὸ λευκὸν χρῶμα καθ᾽ αὑτό.

πῶς

Atque hoc eſt id, quod, per ſe mobile eſt. Alia autẽ motione aliud, vt alterabile, & alterationis id, quod curari pōt, aut quod caleſcere diuerſum eſt. Text. 2.
c Similiter autem res habet in eo, quod mouet. Nam aliud ex accidenti mouet, aliud per partem, quod eorum, quæ illius ſunt aliquid, aliud per ſe primò vt Medicus quidem medetur, manus autem percutit.
d Quoniam autẽ eſt id, quod primum mouet, & aliquid, quod mouetur, atque etiam tempus, in quo, & præterea id, ex quo, & id quò (omnis enim motus ex aliquo eſt, & ad aliquid: nam quod primum mouetur, & id quò, & id ex quo, diuerſa ſunt, vt lignum & calidum, & frigidum, quorum aliud eſt id quod, aliud id quo, aliud id ex quo) perſpicuum eſt motum in ligno eſſe, non in forma. Nam nec mouet, nec mouetur forma, aut locus, aut quãtitas. ſed id, quod mouet, & res, quæ mouetur, & id quo mouetur. Textus 3.
e Magis enim ex eo ad quod, quàm ex eo, ex quo mutatio nominatur. Quapropter & interitus in nõ ens mutatio eſt, tametſi ex eo quod eſt, id quod interit, mutatur, & generatio, in id quod eſt, quamuis ex eo quod non eſt. Text. 4.
f Ac quid motus ſit antea dictũ eſt. Formæ autem, & affectiones, & locus, ad quæ mouentur ea, quæ mouentur, moueri non poſſunt, veluti ſcientia, & calor. Sed aliquis dubitabit num affectiones motus ſint: albedo autem affectio. In motum enim mutatio erit. Sed fortaſſis albedo motus non eſt; ſed dealbatio. Text. 5.
g Eſt autem & in illis id, quod ex accidenti, & id, quod per partem, atq; per aliud, & id, quod primum, & nõ per aliud: vt quod albeſcit in id, quod ſub intelligentiam cadit, ex accidenti mutatur. Accidit enim vt color ſub intelligentiam cadat. In colorem autẽ, quoniam coloris pars albedo eſt: Et ad Europam, quod Athenæ pars ſunt Europæ. At verò in album colorem per ſe.

Itáque

c *Similiter autem res habet*) Non abſimilis diuiſio aſsignari poteſt, ratione mouentis. Nam quod mouet, aut ex accidente mouet, vt cum muſicus ædificat: aut per partem, vt cũ Socrates percutere dicitur, quia manu percutit, aut per ſe primò vt cum medicus curat. Sicut enim muſica ex accidente ædificatori conuenit, ita medico per ſe curatio.

d *Quoniam autem eſt id*) Ambiguitatem habet hic locus, vt interpretum in eo explicãdo diſſidia oſtẽdũt. Videtur tamẽ Ariſtoteles anteqnã tertiã partitionẽ ſubiiciat, probare motũ nõ eſſe in termino ad quẽ itur, nec in termino à quo: ſed ĩ re, quæ mouetur, vt li[gno] demõſtratũ fuit. Id verò vt pateat, monet prius quinq; in omni motu reperiri, id quod primũ mouet, id quod mouetur, tẽpus in quo fit motus, terminũ à quo & terminũ ad quem. Deinde ſumit id quod primò mouet, itẽq; terminum à quo, & ad quẽ diuerſa eſſe. Quibus

Quinque in omni motu inueniri.

poſitis

poſitis oſtendit motus non eſſe in termino ad quem, ſeu in forma, quia forma vt locus, aut quantitas, nec mouet, nec mouetur: Quin potius tria hæc id quod mouet, res quæ mouetur, & id quò tenditur, in quouis motu tanquam diuerſa inueniuntur. Quare fieri nequit, vt & id quò tenditur, & id, quod motum recipit, idem ſit.

e *Magis enim.*] Conciſè & obſcurè probat motum non eſſe in termino à quo, hunc in modum. Magis congruit vt motus ſit in eo, ad quod tendit, quam in eo, à quo proficiſcitur, ſi in alterutro eſſe oporteat; ſiquidem mutationes, motusque vniuerſi ab eo, in quod feruntur, appellationem obtinent: quia motus, vt probatum fuit, non eſt in termino ad quem, ergo multo minus erit in termino à quo.

f *At quid motus.*] Probat rurſus motum non eſſe in termino ad quem ex ipſa motus natura & definitione. Nam motus eſt actus mobilis, vt mobile eſt, forma verò, quæ acquiritur, vt qualitas, locus, quantitas, non ſunt ipſum mobile, ac proinde nec in ſe motum

Dub. 1. recipiũt. Mouet autem dubitationem num prædictæ affectiones ſint motus. Reſpondetque non eſſe.

Sol. Nec enim albedo motus eſt: ſed dealbatio, quæ eſt albedinis acquiſitio: alioqui ſi albedo eſſet motus, daretur ad motum mutatio, ex quo fieret vt res moueretur, cùm iam non mouetur; & vt res non moueretur, cum mouetur, quia haberet motum poſt adeptum terminum, & non haberet motum ante terminum adeptum, ſed dum eſt in via ad illum.

Motus partitio. g *Eſt autem & in illis.*] Tertiam affert partitionem deſumptam à forma, quæ motu acquiritur. Nam quæ ad aliquam formam tendunt, quædam ratione illius ex accidente mouentur: quo pacto, id quod albeſcit dicitur ex accidente proficiſci ad formam, quæ ſub intellectus notitiam cadit; accidit enim vt albedo, ad quam per ſe tendit, intellectu comprehendatur. Alia dicuntur moueri ratione partium, quomodo id, quod ad candorem pergit, dicitur proficiſci ad colorem, quia candor eſt pars colori ſubiecta. Alia denique per ſe primò mouentur: ſicque id quod frigeſit, per ſe primò ad frigus mutatur. Et quod albeſcit, ad albedinem.

h *Ac*

πῶς μὲν οὖν καθ' αὑτὸ κινεῖται, καὶ πῶς κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ πῶς κατ' ἄλλο τι, καὶ πῶς τὸ αὐτὸ πρῶτον, καὶ ἐπὶ κινοῦντος, καὶ ἐπὶ κινουμένου, δῆλον· καὶ ὅτι ἡ κίνησις οὐκ ἐν τῷ εἴδει, ἀλλ' ἐν τῷ κινουμένῳ, καὶ κινητῷ, κατ' ἐνέργειαν. ἡ μὲν οὖν κατὰ συμβεβηκὸς μεταβολὴ, ἀφείσθω· ἐν ἅπασί τε γάρ ἐστι, καὶ ἀεὶ, καὶ πάντων· ἡ δὲ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, οὐκ ἐν ἅπασιν, ἀλλ' ἐν τοῖς ἐναντίοις καὶ τοῖς μεταξὺ, καὶ ἐν ἀντιφάσει. τούτου δὲ πίστις ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς. ἐκ δὲ τοῦ μεταξὺ μεταβάλλει, ὡς ἐναντίου· χρῆται γὰρ αὐτῷ ὡς ἐναντίῳ ὄντι πρὸς ἑκάτερον· ἔστι γάρ πως τὸ μεταξὺ, τὰ ἄκρα. διὸ καὶ τοῦτο πρὸς ἐκεῖνα, καὶ ἐκεῖνα πρὸς τοῦτο λέγεταί πως ἐναντία· οἷον, ἡ μέση βαρεῖα πρὸς τὴν νήτην, καὶ ὀξεῖα πρὸς τὴν ὑπάτην· καὶ τὸ φαιὸν λευκὸν πρὸς τὸ μέλαν, καὶ μέλαν πρὸς τὸ λευκόν. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολή ἐστιν ἔκ τινος εἴς τι· δηλοῖ δὲ καὶ τοὔνομα· μετ' ἄλλο γάρ τι· καὶ τὸ μὲν πρότερον δηλοῖ, τὸ δ' ὕστερον· μεταβάλλοι ἂν τὸ μεταβάλλον τετραχῶς· ἢ γὰρ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον, ἢ μὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, ἢ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον·

λέγω

Itaque perſpicuum eſt quemadmodum & per ſe, & ex accidenti, & per aliud quidpiam, & primum tum in eo, quod mouet, tum in eo, quod mouetur, intelligatur. Motum præterea non in forma eſſe, ſed in eo, quod mouetur, actúque mobile eſt. h *At ea quidem, quæ ex accidenti eſt mutatio, prætermittatur, quod in omnibus ſit, & ſemper, & omnium: quæ autem non ex accidenti, non in omnibus, ſed in contrariis, & mediis, & in contradictione. Cuius rei fidem facit inductio. Ex medio enim, vt ex contrario mutatur. Nã eo vt contrario vtitur, ſi cum vtroque comparetur, quippe cùm medium quodammodo extrema ſit: Ideo & hoc cum illis, & illa cum eo collata quodammodo contraria dicuntur. Vt fidium media neta comparatione graui ſono, & hypatæ, acuto prædita eſt. Et fuſcum cum nigro comparatum album eſt, cum albo nigrum.* i *Quoniam autem omnis mutatio ex aliquo eſt in aliquid (id quod nomen* μεταβολὴ *indicat, ſiquidẽ* μετ' ἄλλό τι, *id eſt poſt aliud aliquid, & hoc quidem prius, illud poſterius declarat) quatuor modis mutari id quod mutatur, poteſt. Aut enim ex ſubiecto in ſubiectum, aut ex non ſubiecto in non ſubiectum, aut ex non ſubiecto in ſubiectum, aut ex ſubiecto in non ſubiectum.*

Textus 6.

Text. 7.

P *Dico*

λέγω δὲ τὸ ὑποκείμενον, τὸ καταφάσει δηλούμενον. ὥστε ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων τρεῖς εἶναι μεταβολάς, τήν τε ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον, καὶ τὴν ἐκ μὴ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον. ἡ γὰρ μὴ ἐξ ὑποκειμένου εἰς μὴ ὑποκείμενον οὐκ ἔστι μεταβολή, διὰ τὸ μὴ εἶναι κατ᾽ ἀντίθεσιν· οὔτε γὰρ ἐναντία, οὔτε ἀντίφασίς ἐστι.

ἡ μὲν

Dico aūt ſubiectū id quod affirmatione declaratur. [k] *Tres itaque ex his, quæ dicta ſunt, neceſſe eſt eſſe mutationes, eam quæ ex ſubiecto eſt in ſubiectum, & quæ ex ſubiecto in non ſubiectum, & quæ ex non ſubiecto in ſubiectum. Nam quæ eſt ex non ſubiecto in non ſubiectum non eſt mutatio, propterea quod in oppoſitione non ſit poſita: nec enim in contrariis eſt, nec in contradictione.*

l *Porro*

Qua ratione è mediis vel ad media fiat mutatio.

Medium cū vno extremo comparatū ſubit vicem extremi.

h *Ac ea quidem.*] Docet ablegandam ſibi eſſe, & ab hac diſciplina remouendam mutationem ex accidente, quod è re quauis in rem quamlibet eſſe poſſit, vt ex albo in muſicum, ac promiſcuè in rebus omnibus viſatur, quia nihil eſt, quod hiſce mutationibus non ſubiaceat. Itaque eam ſolam mutationem hoc in loco tractandam, quæ eſt inter contraria, media, aut contradicentia; ſub quo vltimo membro priuantia complectitur. Exponit autem quo pacto è mediis, aut in media mutatio per ſe fieri poſſit, quia medium inquit cum alterutro extremorum comparatum ob eam, quam cum vtroque extremo conuenientiam habet, alterius extremi rationem ſubit, vt fuſcum comparatione candidi, nigrum eſt, comparatione nigri, candidum: & in cytharæ fidibus media collatione primæ, grauis, reſpectu vltimæ, acuta dicitur.

Quid ſit mutatio.

Varia mutationum genera.

i *Quoniam autem omnis mutatio.*] Vt mutationis per ſe genera & partes explicet, conſtituit prius mutationem ſemper ex vno in aliud fieri, idque ait vel ipſo mutationis nomine indicari. Nam μεταβολὴ, quod eſt mutatio, μετ᾽ ἄλλο τι, hoc eſt poſt aliquid aliud ſignificat, atque adeò vnum prius, alterum poſterius. Cùm igitur mutatio ſit ex vno in aliud (quandoquidem vt annotarunt Simplicius, & Auerroes, id quod eandem ſeruat diſpoſitionem, non dicitur mutari) fit vt quot modis extrema hæc iunguntur, totidem mutionum genera fingere liceat: nimirum aut inter terminos poſitiuos, aut inter negatiuos, aut inter terminum à quo negatiuum, & ad quem poſitiuum, aut inter terminum à quo poſitiuum & ad quem negatiuum. Vocat autem terminum poſitiuum ſubiectum, negatiuum non ſubiectum.

k *Tres itaque.*] Relicta ea coniugatione, quæ eſt inter terminos vtrinque negatiuos, quod ij nec contradicentem nec contrariam oppoſitionem ſeruent, ſtatuit in cæteris tribus veram eſſe mutationem, nempe eam quæ eſt inter vtrumque poſitiuum, vt inter calidum & frigidum, quæ mutatio dicitur motus. Eam quæ eſt inter terminum à quo negatiuum, & ad quem poſitiuum, vt cum ex non homine gignitur homo, quæ vocatur generatio. Eam quæ eſt inter terminum à quo poſitiuum, & ad quem negatiuum, vt cum ex homine fit non homo, quæ appellatur corruptio.

l *Porro*

ἡ μὲν οὖν ἐξ οὐχ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴ κατ᾽ ἀντίφασιν, γένεσίς ἐστιν· ἡ μὲν ἁπλῶς ἁπλῆ, ἡ δὲ τὶς τινός· οἷον, ἡ μὲν ἐκ μὴ λευκοῦ εἰς λευκόν, γένεσις τούτου· ἡ δ᾽ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἁπλῶς εἰς οὐσίαν, γένεσις ἁπλῶς, καθ᾽ ἣν ἁπλῶς γίνεσθαι, καὶ οὐ τὶ γίνεσθαι λέγομεν. ἡ δ᾽ ἐξ ὑποκειμένου εἰς οὐχ ὑποκείμενον, φθορά· ἁπλῶς μὲν, ἡ ἐκ τῆς οὐσίας εἰς τὸ μὴ εἶναι· τὶς δὲ ἡ εἰς τὴν ἀντικειμένην ἀπόφασιν, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τῆς γενέσεως.

ἡ

l *Porro ea, quæ è non ſubiecto in ſubiectum, in contradictione eſt mutatio, generatio eſt: ea quidem, quæ ſimpliciter, omninóque eſt, ſimplex: quædam verò cuiuſdam, vt quæ ex non albo in album eſt, generatio huius eſt: quæ verò è non ente ſimpliciter in ſubſtantiam eſt, generatio ſimpliciter eſt, quâ ſimpliciter fieri, non aliquid fieri, dicimus. Quæ autem ex ſubiecto eſt in non ſubiectum, interitus: ſimpliciter quidem is, qui ex ſubſtantia ad non eſſe: quidam autem is, qui in oppoſitam negationem, vt de generatione quoque eſt dictum.*

m *Ita*

εἰ δὴ τὸ μὴ ὂν λέγεται πλεοναχῶς, καὶ μήτε τὸ κατὰ σύνθεσιν ἢ διαίρεσιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι, μήτε τὸ κατὰ δύναμιν, τὸ τῷ ἁπλῶς κατ' ἐνέργειαν ὄντι ἀντικείμενον· τὸ μὲν γὰρ μὴ λευκὸν, ἢ μὴ ἀγαθὸν, ὅμως ἐνδέχεται κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκός· εἴη γὰρ ἂν ἄνθρωπος τὸ μὴ λευκόν. τὸ δὲ ἁπλῶς μὴ τόδε, οὐδαμῶς· ἀδύνατον γὰρ τὸ μὴ ὂν κινεῖσθαι. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὴν γένεσιν κίνησιν εἶναι· γίνεται γὰρ τὸ μὴ ὄν· εἰ γὰρ καὶ ὅτι μάλιστα κατὰ συμβεβηκὸς γίνεται, ἀλλ' ὅμως ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι ὑπάρχει τὸ μὴ ὂν κατὰ τοῦ γινομένου ἁπλῶς· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἠρεμεῖν. ταῦτά τε δὴ πάντα συμβαίνει δυσχερῆ, τῷ κινεῖσθαι τὸ μὴ ὄν· καὶ εἰ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν τόπῳ, τὸ δὲ μὴ ὂν οὐκ ἔστιν ἐν τόπῳ· εἴη γὰρ ἂν πού. οὐδὲ δὴ ἡ φθορὰ κίνησις· ἐναντίον μὲν γὰρ κινήσει κίνησις ἢ ἠρεμία· ἡ δὲ φθορὰ γενέσει ἐναντίον.

ἐπεὶ

m *Itaq; ſi nō ens multis modis dicitur, neq; id moueri poteſt, quod in cōpoſitione, & diuiſione poſitū eſt, nec itē id, quòd poteſtate eſt, quod ei opponitur, quod ſimpliciter actu eſt (nā quod eſt non album, aut non bonum, moueri poteſt ex accidenti, cùm homo eſſe poſſit id, quod eſt non album, quod autem ſimpliciter non hoc eſt, nullo modo, ſiquidem quod non eſt, moueri non poteſt) ſi inquam res ſic habet, fieri etiā nō poteſt, vt generatio ſit motus. Id enim generatur, quod non eſt. Nam etſi quàm maximè per accidens generatur, tamen de eo, quod ſimpliciter gignitur, non ens verè affirmatur.* Textus 8.

n *Similiter verò & quieſcere. Hæc autem omnia incommoda ex eo ſequuntur, quod id, quod non eſt, moueatur, atq; etiā ſi quidquid mouetur, in loco eſt, id autē quod non eſt, in loco non eſt, quippe quod alicubi eſſet. Neq; igitur interitus eſt motus. Nā quod contrarium eſt motui, aut motus eſt, aut quies. Generationis autem contrarium, interitus eſt.*

o *Quo*

Diuiſio generationis in generationem ſimpliciter, & in generationem ſecūdùm quid.

l *Porro ea.*] Subinde diuidit generationem, in generationem ſimpliciter, qua gignitur id, quod ſimpliciter ens eſt, nimirum ſubſtantia; & in generatiooem ſecundum quid (hanc vocat generationem huius) qua compararur ens ſecundum quid, hoc eſt, accidens, corruptionem quoque ſimiliter diſtribuit in corruptionem ſimpliciter, qua mutatur aliquid è ſubſtantia in non ſubſtantiam, vt ex homine in non hominem; & in corruptionem ſecundum quid, qua quidpiam ab eſſe accidentario, in negationem eiuſdem, vt ex calido in non calidum tranſit.

Generationem ſubſtantialem nō eſſe motū.

m *Itaque ſi non ens.*] Duplici ratione confirmat generationem ſubſtantialem non eſſe motum, prius tamen edocet non ens trifariam accipi. In primis pro eo, quod in ſola mentis notione ſolóque intellectu componente, & diuidente, non verò in ipſis rebus ineſt, vt hominem eſſe belluam, aliaque purè commentitia. 2. pro materia prima, quæ appellatur non ens, quod non ſit ens ſimpliciter actum includens, ſed pura potentia. Tertio pro negatione alicuius eſſe accidentarij, vt pro non albo. His poſitis ita diſſerit. Non ens primo modo moueri non poteſt, vt perſpicuum eſt: nec etiam ſecundo, quia vt aliquid moueatur, oportet vt ſimpliciter ſit. Nec denique tertio, niſi fortè ex accidente, quatenus Socrates, cui non album accidit, mouetur. Id autem, quod gignitur, fit ex non ente ſecundo modo, ideſt, ex materia prima, quæ eſt ſubiectum generatioois: ergo id, quod gignitur, qua tale, non mouetur, proindeque generatio non eſt motus.

n *Similiter verò*] Altera ratio breuiter & obſcurè hunc in modum concluſa eſt. Ea, quę motus alios ſubeunt, poſſunt etiam per ſe lationem ſubire, & quieſcere, atque adeo per ſe continentur loco: at materia prima, quæ eſt ſubiectum generationis, cum non ſimpliciter ens ſit, nequaquam per ſe loco continetur. Non igitur per ſe moueri poteſt: atque adeo generatio non eſt motus. Quod verò nec corruptio motus ſit probatur: quia alioqui generatio ei contraria eſſet motus, aut quies; ſiquidem motui non niſi motus, vel quies aduerſatur: generatio autem nec motus eſt, nec quies, vt ex dictis conſtat. Quare nec corruptio motus erit.

Corruptionē non eſſe motum.

ἐπεὶ δὲ πᾶσα κίνησις μεταβολή τις, μεταβολαὶ δὲ τρεῖς αἱ εἰρημέναι, τούτων δ' αἱ κατὰ γένεσιν καὶ φθορὰν οὐ κινήσεις, αὗται δ' εἰσὶν αἱ κατ' ἀντίφασιν, ἀνάγκη τὴν ἐξ ὑποκειμένου εἰς ὑποκείμενον μεταβολὴν, κίνησιν εἶναι μόνον

τὰ

o *Quoniam autem motus omnis mutatio eſt quædam, & tres ſunt, quas diximus, mutationes, è quibus generatio, & interitus, quæ contradictione tenentur, motus non ſunt, ea duntaxat mutatio, quæ è ſubiecto eſt in ſubiectum, motus ſit neceſſe eſt.* Text. 9.

Subiecto

τὰ δ' ὑποκείμενα, ἢ ἐναντία, ἢ μεταξύ· καὶ γὰρ ἡ στέρησις κείσθω ἐναντίον, καὶ δηλοῦται καταφάσει, τὸ γυμνὸν, καὶ λευκὸν, καὶ μέλαν. εἰ οὖν αἱ κατηγορίαι διῄρηνται οὐσίᾳ, καὶ ποιότητι, καὶ τῷ ποῦ, καὶ τῷ ποτὲ, καὶ τῷ πρός τι, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τῷ ποιεῖν, ἢ πάσχειν, ἀνάγκη τρεῖς εἶναι κινήσεις, τήν τε τοῦ ποσοῦ, καὶ τὴν τοῦ ποιοῦ, καὶ τὴν κατὰ τόπον.

Κεφά

Subiecto autem aut contraria aut media. Nam priuatio contrarium ponatur, Text. 10. *nudúmque & album, & nigrum affirmatione declarantur.* p *Si igitur in ſubſtantiam, & qualitatem, & vbi, & id, quod ad aliquid eſt, & quantum, & agere aut pati, categoria diuiſæ ſunt, tres ſint motus neceſſe eſt, & eius quod quantum eſt, & eius quod quale, & eum qui in loco ſit.*

CAP.

o *Quoniam autem*] Cum mutatio in tria membra ſuperius diſtributa ſit, pateatq́; motum primis duobus non comprehendi, reliquum eſſe inquit, vt ad tertium pertineat, quod eſt è ſubiecto in ſubiectum; ſiue ex vno contrario in aliud, ita tamen vt contrariorum nomine intelligantur non ſolum extrema vt candidum, & atrum, ſed etiam media: imo & priuantia: non tamen quæ ſubſtantiæ, ſed quæ accidentis priuationem inuehũt. Quòd annotauit Simplicius: Priuatio enim ſubſtantiæ ad terminos generationis & interitus, non autem motus ſpectat.

Diuiſio motus preſſe ſumpti.

p *Si igitur in ſubſtantiã*] Motum preſſe ſumptum in tria membra partitur, pro numero categoriarũ, ad quas motus eſſe poteſt. In eum ſcilicet, qui eſt ad quantitatem, & accretio vel imminutio dicitur. In eum, qui eſt ad qualitatem, vocaturq́ue alteratio; & in eum, qui ad locum, ſeu vbi, quem lationem nominat. Recẽſuit autem hoc loco Ariſtoteles ſeptem duntaxat categorias, quia vt Alexander apud Simplicium animaduertit, in cęteris planum erat, non verſari motum.

Κεφάλαιον β.

Κατ' οὐσίαν δὲ οὐκ ἔστι κίνησις, διὰ τὸ μηδὲν εἶναι τῶν ὄντων οὐσίᾳ ἐναντίον· οὐδὲ δὴ τοῦ πρός τι· ἐνδέχεται γὰρ θατέρου μεταβάλλοντος, ἀληθεύεσθαι θάτερον, μηδὲν μεταβάλλον· ὥστε κατὰ συμβεβηκὸς ἡ κίνησις αὐτῶν. οὐδὲ δὴ ποιοῦντος καὶ πάσχοντος, οὐδὲ παντὸς κινουμένου καὶ κινοῦντος, ὅτι οὐκ ἔστι κινήσεως κίνησις, οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδ' ὅλως μεταβολὴ μεταβολῆς. πρῶτον μὲν γὰρ διχῶς ἐνδέχεται κινήσεως εἶναι κίνησιν, ἢ ὡς ὑποκειμένου, οἷον ἄνθρωπος κινεῖται, ὅτι ἐκ λευκοῦ εἰς μέλαν μεταβάλλει. ἆρά γε οὕτω καὶ ἡ κίνησις, ἢ θερμαίνεται, ἢ ψύχεται, ἢ τόπον μεταλλάττει, ἢ αὐξάνεται, ἢ φθίνει; τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ τῶν ὑποκειμένων τι ἐστὶν ἡ μεταβολή, ἢ τῷ ἕτερόν τι ὑποκείμενον ἐκ μεταβολῆς μεταβάλλειν εἰς ἕτερον εἶδος· οἷον ἄνθρωπος ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν· ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο δυνατὸν, πλὴν κατὰ συμβεβηκός· αὕτη γὰρ ἡ κίνησις, ἐξ ἄλλου εἴδους εἰς ἄλλο ἐστὶ μεταβολή. καὶ ἡ γένεσις δὲ καὶ ἡ φθορὰ, ὡσαύτως· πλὴν, αἱ μὲν, εἰς ἀντικείμενα ὡδί· ἡ δὲ κίνησις οὐχ ὁμοίως. ἅμα οὖν μεταβάλλει ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, καὶ ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς μεταβολῆς εἰς ἄλλην.

δῆλον

CAP. II.

In a *ſubſtantia autem motus non eſt, quod eorum quæ ſunt, nihil ſubſtãtia aduerſetur.* b *At neq; in eo quod eſt ad aliquid. Fieri enim poteſt, vt altero mutato, alterum verè dicatur, quanquam nihil mutatum. Ita eorum motus ex accidenti eſt.* c *Nec ſanè eius eſt, quod facit, & patitur, nec vllius quod moueatur, aut moueat. Motionis enim mot⁹ nõ eſt, nec generationis generatio, nec omnine mutationis mutatio. Primũ enim bifariam contingit motionis eſſe motionem.* Text. 11. *Aut vt ſubiectum veluti homo mouetur, quod ex albo nigrum mutetur. Nũ igitur & motus aut caleſit, aut refrigeratur, aut locum mutat, aut augeſcit, aut imminuitur? At hoc eſſe non poteſt quippe cum eorum, quæ ſubiecta ſunt, mutatio nullum ſit.* d *Aut quod* Textus 12. *ſubiectum aliud quidpiam è mutatione in aliã ſpeciem mutetur, veluti homo è morbo in ſanitatem. At ne hoc quidem poteſt fieri, niſi ex accidenti. Nam ipſe motus ex alia ſpecie in aliã mutatio eſt: itémque ortus & interitus eodem modo, quanquam hoc interſit, quod hæ mutationes in oppoſita ſunt hoc modo, motus verò alio. Simul igitur ex ſanitate in ægritudinem, & ex hac ipſa mutatione in aliam mutatur.*

Con-

δῆλον δ' ὅτι ὅταν νοσήσῃ, μεταβεβληκὼς ἔσται εἰς ὁποιανοῦν· ἐνδέχεται γὰρ ἠρεμεῖν. καὶ ἔτι, εἰς μὴ τὴν τυχοῦσαν ἀεί, κἀκείνη ἔκ τινος εἴς τι ἕτερον. ὥστε καὶ ἡ ἀντικειμένη ἔσται ἡ ὑγίανσις· ἀλλὰ τῷ συμβεβηκέναι· οἷον, εἰ ἐξ ἀναμνήσεως εἰς λήθην μεταβάλλει, ὅτι ᾧ ὑπάρχει, ἐκεῖνο μεταβάλλει, ὁτὲ μὲν εἰς ἐπιστήμην, ὁτὲ δὲ εἰς ὑγίειαν. ἔτι δὲ, εἰς ἄπειρον βαδιεῖται, εἰ ἔσται μεταβολῆς μεταβολὴ, καὶ γενέσεως γένεσις. ἀνάγκη δὴ καὶ τὴν προτέραν, εἰ ἡ ὑστέρα ἔσται· οἷον, εἰ ἡ ἁπλῆ γένεσις ἐγίνετό ποτε, καὶ τὸ γινόμενον ἐγίνετο. ὥστε οὔπω ἦν τι γιγνόμενον ἁπλῶς, ἀλλά τι γιγνόμενον, καὶ γιγνόμενον ἤδη.

καὶ

Conſtat autem cùm ægrotauerit, fore vt mutatum ſit in quauis, quieſcere námque non poteſt, & inſuper nõ in quauis ſemper, illáque ex aliquo in aliquid aliud. Quare ſanatio, quæ oppoſita erit, ex accidenti: vt ſi ex recordatione in obliuionem immutetur, quoniam cui ineſt, illud mutatur, interdum quidem in ſcientiam, interdum in ſanitatem. e Inſuper ſi mutationis erit mutatio, & generationis generatio in Textus 13. *infinitum res progredietur: neceſſe eſt autem & priorem eſſe ſi poſterior erit, vt ſi generatio ſimplex aliquando orta eſt, & id quod fit, factum eſt: quare quod fit ſimpliciter, nondũ erat: ſed aliquid quod fit iã, & fit.*

Et

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Ad tres tantũ categorias eſſe motum.

IN a *ſubſtantia autem*] Explicatius declarat, quod ad calcem ſuperioris capitis ſtrictim aſſeruerat, nimirum ad tres duntaxat categorias eſſe per ſe motum, ad Quãtitatẽ, Qualitatem, & vbi. Primumque inductione oſtendit ad nullam aliam categoriam eſſe per ſe motum: deinde eſſe ad hæc tria. Quod ergo ad ſubſtantiam non ſit; ex eo ſuadet; quia motus eſt è contrario in contrarium; ſubſtantia verò contrarium non habet.

Non dari motum ad ſubſtãtiam.

Neque ad relationem.

b *At neque in eo quod eſt*] Oſtendit neque ad relationem eſſe per ſe motum: quia non poteſt ad id motus eſſe, quod alicui abſque eius mutatione accidere poteſt: at relatio ita ſe habet. Si enim Plato albedine præditus ſit, Socrates nigredine, poſtmodum verò Socrates albeſcat, vtique Plato ſine vlla ſui mutatione Socrati ſimilis fiet noua ſimilitudinis relatione, quam antea non habebat. Monet autem dari ad relationem motum ex accidẽte; nimirum quia ſaltem in altero relatorum mutatur ſubiectum ad relationis fundamentum; vt in propoſito exemplo, Socrates ad albedinẽm.

Neque ad motum.

c *Nec ſane eius*] Aggreditur ad demonſtrandum vnius motus alterum motum mutationemve non eſſe: atque adeo ad actionem, & paſſionem nullum motum dari. Quoniam autem bifariam intelligi poteſt vnum motum alterius eſſe; nimirum vel tanquam eius, in quo inhæret, vel tanquam termini à quo, vel ad quem proficiſcitur; oſtẽdit imprimis motum nequaquam eſſe alterius motus ſubiectum: ſiquidem fieri nequit, vt motus albeſcat, refrigeretur, aut loco moueatur, aut alios huiuſmodi affectus, qui ſubiectorum proprij ſunt, ſuſtineat.

d *Aut quod ſubiectum aliud*] Accedit ad alterius partis confirmationẽ, probátque nullum ſubiectum ex vna mutatione tanquã ex termino à quo in aliam mutationem moueri, niſi forte ex accidente, vt eũ poſt lationem ſequitur dealbatio. Prius tamen ſumit motum eſſe mutationem è termino vnius ſpeciei ad terminum alterius, vt à calido in frigidum: & hoc ipſum etiam in aliis mutationibus, quæ motus non ſunt, vt in ortu, & interitu reperiri; eſto diſcrimen ſit, quod hæc verſentur inter contradicentes terminos, motus verò non niſi inter contrarios. Hoc poſito ita videtur argumẽtari. Si, verbi cauſa, ægrotatio tenderet ab vna mutatione tanquam ex termino à quo, ad aliam tanquam ad terminum ad quem, cum termini debeant eſſe contrarij, tenderet ſimul ex ſanitate ad ægritudinem, & ad ſanationem, ſicque idem ſimul & ſanitatis, & ægritudinis motu afficeretur, quod repugnat.

Termini motus.

e *Inſuper ſi mutationis*] Aliam hic ſubiicit rationem, quæ interpretibus multum exhibet negotij. Nam & obſcura eſt, & non eodẽ modo in exẽplaribus inuenitur. Nõ enim Simplicio referente, Aſpaſius, & Alexander legerunt, vt vulgata habẽt exemplaria. Rationis vis hęc videtur. Si mutationis vlla foret per ſe mutatio, verbi cauſa, ſi eſſet generatio generationis, daretur progreſſus in infinitum; hic eſſe non poteſt; ergo nec generationis genera-

tio,

Mutationi nō eſſe mutationem.

tio. Maior ſuadetur, quia ſi iſtius generationis, qua ignis producitur, alia generatio eſt, erit & alia tertia, qua ſecunda gignatur, ſimiliterque alia quarta qua gignatur tertia, atque ita in infinitum. Quod verò hoc admittendum non ſit, probatur, quia ſi detur vltima generatio, qua hic ignis producitur, oportet dari etiam primam, vnde hæc ortum habet. Nā ſi hæc generatio actu nunc fit per aliam generationē, certè hæc generatio nondū peracta eſt, quia quod fit, nondum abſolutionem habet. Si autē hæc generatio nondum eſt, certe neque ipſe ignis eſt. Rurſus ſi ſecunda generatiò per aliam efficitur, ſecunda illa nondum eſt: atque ita res habet in cæteris. Si ergo nō detur aliqua prima generatio, quæ vere abſoluta ſit, certe nec dabitur hæc vltima generatio completa, atque adeo nihil perfectè fieri, aut perfectè moueri vnquam poterit, quod & rationi, & experientiæ repugnat. Itaque rectè colligitur ſi detur vltima generatio qua hic ignis re vera producitur, dari etiā primam.

Quem progreſſum in infinitum in generationibus concedat, aut neget Ariſtoteles.

Aduerte non repugnare ſibi Ariſtotelem cum hic negat progreſſionem infinitam in generationibus, quam alibi cōcedit poſita mundi æternitate. Hic enim agit de generationibus eſſentialiter ſubordinatis, quarum quælibet cum antecedentibus ita connexa ſit, vt niſi illæ actu exiſtant, eſſe non poſſit. Alibi verò eas tantummodo ſtatuit, in quibus accidentaria ſubordinatio ineſt, qualem habuiſſent hominum generationes ſi ab æterno fuiſſent. hæ verò non ita ſunt affectæ, vt poſterior ab actuali exiſtētia prioris dependeat.

καὶ πάλιν τοῦτ' ἐγίνετό ποτε· ὥστε οὐκ ἦν πω τότε γινόμενον· ἐπεὶ δὲ τῶν ἀπείρων οὐκ ἔστι τι πρῶτον, οὐκ ἔσται τὸ πρῶτον· ὥστ' οὐδὲ τὸ ἐχόμενον, οὔτε γίνεσθαι οὖν, οὔτε κινεῖσθαι οἷόν τε, οὔτε μεταβάλλειν οὐδέν. ἔτι, τοῦ αὐτοῦ κίνησις ἡ ἐναντία, καὶ ἔτι ἠρέμησις, καὶ γένεσις, καὶ φθορά· ὥστε τὸ γινόμενον ὅταν γίγνηται γινόμενον, τότε φθείρεται· οὔτε γὰρ εὐθὺς γινόμενον, οὔθ' ὕστερον· εἶναι γὰρ δεῖ τὸ φθειρόμενον. ἔτι, δεῖ ὕλην ὑπεῖναι καὶ τῷ γινομένῳ, καὶ τῷ μεταβάλλοντι. τίς οὖν ἔσται; ὥσπερ τὸ ἀλλοιωτὸν ἢ σῶμα, ἢ ψυχή, οὕτω δὴ τὸ γινόμενον, κίνησις ἢ γένεσις, καὶ πάλιν τί εἰς ὃ κινοῦνται· δεῖ γὰρ εἶναί τι τὴν τοῦδε ἐκ τοῦδε εἰς τόδε κίνησιν, καὶ μὴ κίνησιν ἢ γένεσιν. ἅμα δὲ καὶ πῶς ἔσται; οὐ γὰρ ἔσται μάθησις ἡ τῆς μαθήσεως γένεσις· ὥστε οὐδὲ γενέσεως γένεσις, οὐδέ τις τινός. ἔτι, εἰ τρία εἴδη κινήσεώς ἐστι, τούτων τινὰ ἀνάγκη εἶναι τὴν ὑποκειμένην φύσιν, καὶ εἰς ἃ κινοῦνται· οἷον ἀνάγκη τὴν φορὰν ἀλλοιοῦσθαι, ἢ φέρεσθαι. ὅλως δὲ ἐπεὶ κινεῖται τὸ κινούμενον πᾶν τριχῶς, ἢ τῷ κατὰ συμβεβηκός, ἢ τῷ μέρος τι, ἢ τῷ καθ' αὑτό, κατὰ συμβεβηκὸς μόνον ἂν ἐνδέχοιτο μεταβάλλειν τὴν μεταβολήν· οἷον εἰ ὁ ὑγιαζόμενος τρέχοι, ἢ μανθάνοι· τὴν δὲ κατὰ συμβεβηκὸς ἀφεῖμεν πάλαι, ἐπεὶ δὲ οὔτε οὐσίας, οὔτε τοῦ πρός τι, οὔτε τοῦ ποιεῖν καὶ πάσχειν, λείπεται κατὰ τὸ ποιὸν καὶ τὸ ποσόν, καὶ τὸ ποῦ κίνησιν εἶναι μόνον· ἐν ἑκάστῳ γάρ ἐστι τούτων ἐναντίωσις· ἡ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποιὸν κίνησις, ἀλλοίωσις ἔστω· τοῦτο γὰρ ἐπέζευκται κοινὸν ὄνομα. λέγω δὲ τὸ ποιόν, οὐ τὸ ἐν τῇ οὐσίᾳ· καὶ γὰρ ἡ διαφορά, ποιόν· ἀλλὰ τὸ παθητικόν, καθ' ὃ λέγεται πάσχειν, ἢ ἀπαθὲς εἶναι.

ἡ δὲ

Et rarſus hoc interdum factū eſt: quare nōdam erat id, quod fit. Qaoniam autem eorū, quæ infinita ſunt, nihil eſt primum, primam nō erit. Quócobrē nec quod hæret. Neq; igitur generari, neq; moueri, neq; matari aliqaid pōt.[f] Text.14.
Præterea eiuſdem rei motus contrarius eſt, & quies, item generatio, & interitus. Qaare id, quod oritar, tum cùm oritar, interit. Nec enim vt primum oritar, nec poſt: nam eſſe oportet id, quod interit.[g] *Oportet etiam ei, qaod gignitur & mutatur, materiā ſabeſſe; qaa igitur erit? velati alterabile aut corpus eſt, aat anima. Ita igitar qaod fit, motus, aut generatio. Et rarſus aliqaid, ad qaod moaentur. In haias enim ex hoc ad hoc motione aliqaid oportet eſſe, & non motum, aat generationē, qao etiam tandem pacto erit? non enim generatio diſciplina erit diſciplina. Qaare nec generationis generatio, nec alicai aliqaa. Præterea ſi tres sūt motionis ſpecies, harū aliquā neceſſe eſt eſſe ſabiectā naturam, & ea, ad qua mouentar, vt ex neceſſitate lationem alterari aut ferri. Omnino autem cùm id omne qaod mouetur, trifariam moueatar, aat ex accidenti, aut qaod eius pars aliqaa, aat per ſe, ex accidente duntaxat mutationem matari profecto contingit: vt ſi is, qui ſanatur, curras, aut diſcat. Eam verò, qua eſt ex accidenti, iam diu prætermiſimus.*[h] *Qaoniā* Text.18.
autem nec in ſaſtantia, nec in eo, qaod eſt ad aliqaid, nec in eo quod eſt facere, & pati, motas eſt, reſtat in qualitate tantùm eſſe & quātitate, & vbi. In his enim omnibus contrariorū repugnantia inaenitar. Is igitur motus, qai eſt in qualitate, ſit ἀλλοίωσις, hoc eſt, alteratio. Hoc enim commune nomen coniunctum inditum eſt. Dico autem qualitatem non eam, qua in ſubſtantia. (nam & differentia qaalitas eſt) ſed patibilem, ex qua pati, aut impatibile eſſe aliquid dicitur.

Text.15. Text.16. Text.17.

Is

Generationis non eſſe generationem.

f *Praterea eiuſdem rei.*] Præmittit interitum & generationem. motusq́ue omnes continuos.& quietem his repugnantem ad idem pertinere; ita vt quod mouetur vno motu, non repugnet ei contrarium ſubire, & quiete contraria quieſcere, alio tamen & alio tempore; ſi non per naturam, ſaltem per vim extrinſecus illatam. Hoc poſito ita diſſerit. Si generationis generatio foret, cùm generatio & interitus circa idem verſentur, generationis eſſet interitus. Quod falſum eſſe patet. Nam vel generatio interiret antequam eſſet, vel poſtquam deſiit, vel cum eſt. Non antequam eſſet, vel poſtquam deſiit; quia id, quod non eſt, nequaquam interit. Non cum eſt. quia tunc generatur, vt aduerſarij concedunt: Non igitur generationis corruptio dari poteſt.

Non dari generationis generationem.

g *Oportet etiam.*] Sequuntur tres rationes, quibus concludit nec generationis generationem, nec mutationis mutationem eſſe, quod iam ſupra demonſtrauerat. Prima eſt, quia omnis mutatio requirit ſubiectum, quod à mutatione ipſa diuerſum ſit, vt animam, vel corpus, itemq́ue terminum ad quem proficiſcitur. At ſi mutatio ſubiectum conſtituatur, quid nam rei ſit tale ſubiectum, deſignari non poteſt: proindeq́ue fictitium eſt. Secunda. Vt ſe habet generatio diſciplinæ ad diſciplinam, ita ſe habeat oportet generatio generationis ad generationem, cum vtrobiq́ue ſit æqua ratio: at generatio diſciplinæ, non eſt diſciplina: ergo nec generatio generationis, generatio eſt. Tertia. Si aliqua mutatio mutationis daretur, cùm tres ſint mutationis ſpecies, illarum aliqua deberet eſſe ſubiectum, & moueri ad aliam tanquam ad terminum, ſicque alteratio accreſceret, aut moueretur loco.

Epilogus diſputationis.

h *Quoniam autem*] Excluſis categoriis, in quibus motus eſſe non poteſt. colligit ad tres duntaxat motum eſſe: ad quantitatem. ad qualitaté, ad Vbi. Nam præterquam quod nihil obſtat, quominus ad hæc motus proficiſcatur; conuenit quoque eis idonea contrarietas. Deinde, quia vocabulorũ ratio ad ipſarum rerum notionem aſſequendam contemnenda non eſt: quibus nominibus vnaquæque ex prędictis ſpeciebus appelletur, exponit.

ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, τὸ μὲν κοινὸν, ἀνώνυμον· καθ᾽ ἑκάτερον δὲ, αὔξησις καὶ φθίσις· ἡ μὲν εἰς τὸ τέλειον μέγεθος, αὔξησις· ἡ δ᾽ ἐκ τούτου, φθίσις· ἡ δὲ κατὰ τόπον, καὶ τὸ ἴδιον, καὶ τὸ κοινὸν, ἀνώνυμος. ἔστω δὲ φορὰ καλουμένη τὸ κοινόν: καίτοι λέγεταί γε φέρεσθαι ταῦτα μόνα κυρίως, ὅταν μὴ ἐπ᾽ αὐτοῖς ᾖ τὸ στῆναι τοῖς μεταβάλλουσι τὸν τόπον, καὶ ὅσα αὐτὰ μὴ ἑαυτὰ κινεῖ κατὰ τόπον. ἡ δ᾽ ἐν τῷ αὐτῷ εἴδει μεταβολὴ ἐπὶ τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον, ἀλλοίωσίς ἐστιν· ἡ γὰρ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, κίνησις, ἢ ἁπλῶς, ἢ πῇ· ἐπὶ μὲν γὰρ τὸ ἧττον ἰοῦσα, εἰς τοὐναντίον λεχθήσεται μεταβάλλειν. ἐπὶ δὲ τὸ μᾶλλον, ὡς ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ αὐτό. διαφέρει γὰρ οὐδὲν πῇ μεταβάλλειν, ἢ ἁπλῶς· πλὴν πῇ δεήσει τὰ ἐναντία ὑπάρχειν· τὸ δὲ μᾶλλον καὶ ἧττόν ἐστι, τὸ πλεῖον ἢ ἔλαττον τοῦ ἐναντίου ἐνυπάρχειν, καὶ μή. ὅτι μὲν οὖν αὗται τρεῖς μόναι κινήσεις εἰσὶν, ἐκ τούτων δῆλον· ἀκίνητον δ᾽ ἐστὶ, τό, τε ὅλως ἀδύνατον κινηθῆναι, ὥσπερ ὁ ψόφος ἀόρατος· καὶ τὸ ἐν πολλῷ χρόνῳ μόγις κινούμενον, ἢ τὸ βραδέως ἀρχόμενον, ὃ λέγεται δυσκίνητον· καὶ τὸ πεφυκὸς μὲν κινεῖσθαι καὶ δυνάμενον, μὴ κινούμενον δὲ ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς· ὅπερ ἠρεμεῖν καλῶ τῶν ἀκινήτων μόνον·

ἐναν

It autem, qui eſt in quantitate, communis quidem nomen non habet, vtriuſque verò αὔξησις καὶ φθίσις, hoc eſt accretio, & imminutio, quorum is, qui ad perfectam eſt magnitudinem, accretio qui verò ex hac, imminutio. Qui autem eſt in Loco, & proprius & communis, nomine deſtituitur. Quod verò commune eſt, φορὰ, hoc eſt: latio nominetur, quanquam ea ſola propriè dicuntur ferri, in quorum poteſtate non eſt, vt cùm locum mutant, inſiſtant, & quæcunque ſe ipſa loco non mouent. Text.19. *i Mutatio autem, quæ in eadem ſpecie ad magis eſt, & minus alteratio eſt. Qui enim è contrario in contrarium eſt motus, aut omnino eſt, aut aliqua ex parte. Ad minus quidem proficiſcens in contrarium dicetur mutari: ad magis autem, vt ex contrario in ipſum. Nihil enim intereſt aliqua ex parte, aut omnino mutari, niſi quod contraria aliqua ex parte eſſe oportebit. Magis autem & minus eſſe, eſt cõtrarij plus aut minus ineſſe, & nõ ineſſe.* Text.20. *Hos igitur tres motus tãtũ eſſe ex his perſpicuũ eſt. k Immobile aũt eſt tũ quod omnino moueri nõ poteſt, vt ſonus inuiſibilis, tũ quod multo tempore vix mouetur, aut quod tarde incipit, quod difficulter mobile dicitur, tũ quod moueri aptum eſt, & poteſt, tunc autem cum aptum eſt, & vbi, & quemadmodum non mouetur, quod quidem ſolum inter immobilia ἠρεμεῖν, hoc eſt, quieſcere nomino.*

Nam

ἐναντίον γὰρ ἠρεμία κινήσει· ὥστε στέρησις ἂν εἴη τοῦ δεκτικοῦ. τί μὲν οὖν ἐστι κίνησις, καὶ τί ἠρεμία, καὶ πόσαι μεταβολαὶ, καὶ ποῖαι κινήσεις, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων.

Κεφ. ϛ

Nam quies motui contraria eſt, quare priuatio eius erit, quod accipere aptū eſt. Quid igitur motus eſt, & quid quies, & quot mutationes, & quales ſint motus, ex his, quæ dicta ſunt, conſtat. Text. 22.

i *Mutatio autem, quæ.*] Ambigeret quiſpiam eſſet ne verus motus ea mutatio, qua res ab intermediis in eâdem ſpecie ad extrema commeat; vt è minus albo ad magis album. Hanc dubitationem tollit, aiens verum eſſe motum, diciq́ue alterationem, loquitur enim de ſolis mediis qualitatum. Licet autem his non conueniat perfecta contrarietas, quæ nimirum inter ipſa extrema, vt inter album & nigrum cernitur; conuenit tamen ea repugnantia, quæ ad veri motus rationem ſufficit, quæ dicitur contrarietas ex parte: qualem habent illa, quorum vnum ad alterum extremorum plus vergit, vt magis, & minus album. Namque id magis album dicitur, quod plus de albo, minus de nigro: id minus album, quod plus de nigro, minus de albo obtinet. Annotauit autem Porphyrius, etſi Ariſtoteles de iis tantùm mediis, quæ ex contrariarum qualitatum permiſtione coaleſcunt, expreſſe loquatur, inueniri etiam ſuo modo magis minusq́ue in aliis, videlicet in accremento, & decremento, & in ſpatio.

Occurrit dubitationi.

K *Immobile autem.*] Abſolutæ doctrinæ ratio poſcebat, vt quia de motu egit, de quiete etiam diſputaret, videlicet motui repugnante; cùm aduerſariorum eadem ſit ſcientia. In hoc loco præſtat, ita dilucidè, vt interpretatione non egeat.

Contrariorum eadem ſciētia.

Nota hic ad text. 19. ſententiam Ariſtotelis docentis id eſſe magis contrarium, cui minus ineſt contrarij, vt magis calidum, quod minus frigoris admiſtum habet, ſimiliterq́ue id eſſe minus contrarium, quod de contrario plus obtinet. Quibus ſimilia inueniuntur 4. cap. lib. 1. Top. & 4. Metaphy. cap. 6. text. 27. Erunt enim hæc nobis vſui in libris de ortu & interitu ad refellendum Gregorium Ariminenſem, Durandum, Sonematem & alios negantes poſſe duo contraria gradu remiſſo in eodem ſubiecto coaleſcere.

Duo contraria in gradu remiſſo poſſe inueniri ſimul.

QVÆ

QVAESTIO I.

VTRVM NE MOTVS IN TRIBVS TANTVM categorijs per ſe verſetur, an non.

ARTICVLVS I.

VIDERI IN NVLLA E TRIBVS Categorijs per ſe verſari.

IN hac controuerſia duo à nobis diſquirenda ſunt. Primum an motus tendat per ſe ad tres Categorias, Quantitatis, Qualitatis, Vbi. Deinde vtrum ad has tantùm per ſe tendat. Quod ad primum attinet, in partem negatiuam hæc argumenta ſeſe offerunt. Quãtitas eſt coæua materię, eique ingenita à ſua prima origine; ita vt à nullo agente naturali denuò producatur: ergo quãtitas nullo motu per ſe acquiritur. Antecedens, præterquã quod olim in Pythagorica, & Academica ſchola, deinde etiam in Arabica magno conſenſu receptum fuit, probatur. Nam ſi quantitas efficeretur ab agente naturali; vel efficeretur ab vno tantùm, vel ab omnibus. Non ab vno tantùm, vt planum eſt. Si ab omnibus, oporteret igitur ineſſe cunctis commune aliquod principium effectiuum quantitatis; quod tamen non videtur dari in natura rerum: id enim vel eſſet ipſa quantitas, quæ tamen eſſe nequit, cùm nõ ſit actiua: vel qualitas; quæ item eſſe non poteſt, cùm quantitas ſecundum naturam & originem prior ſit omni qualitate, eique neceſſariò præiaceat, tam quoad effectionem, quàm quoad eſſe operationémque. Secundò ſuadetur idem antecedens, quia ſicuti nullum agens creatum poteſt materiam primam producere; quia illam ad agendum neceſſariò ſupponit: ita nec quantitatem gignere valebit, cùm ipſam quoque prærequirat, tum ad excipiendam actionem, tum vt eius interuentu rem patientem contingat, ſiquidem omnis actio phyſica expoſcit mutuum agentis, patientiſque contactum; qui abſque quantitate eſſe non poteſt.

1. argum. — Pythagorica, Academica, & Arabica ſcholæ quãtitatem materiæ coæuã fecere.

Item verò quòd non ſit motus ad qualitatem probatur, quia cum omnis motus ſit continuus, ſi ad qualitatẽ eſſet motus, poſſet qualitas continua nouorum graduum ſeu partium acceſsione intendi: quòd autem non poſsit oſtenditur, quia ſequeretur in fine incrementi motu peracto dari gradus infinitos qualitatis reſpondentes infinitis inſtantibus, quæ interfluẽte motu intenſionis præterierũt: Item quia Ariſtoteles 8. huius operis lib. c. 3. tex. 23. palàm incuſat eos, qui alterationem continuum motum fecére. 2. argum.

Præterea non terminari motũ ad vbi ita oſtenditur. Situs & vbi non differunt inter ſe: atqui ad ſitum ex communi Peripateticorum ſententia nõ eſt motus, ergo neque ad vbi. Probatur maior. Namque obtinere ſitum, vt ſtare aut iacere, nihil eſt aliud, quàm tali modo ipſo vbi circumſcribi: at obtinere quidpiam, & obtinere id tali modo, non videntur differre inter ſe, ſaltẽ diſcrimine ad diuerſas categorias pertinẽte. Nõ poteſt igitur motus terminari ad vbi. Quibus patet non tendere motum per ſe ad tres categorias. 3. argum.

ARTICVLVS II.

VIDERI MOTVM IN PLVRIBVS categorijs verſari, quàm tribus.

1 argum. Contra verò quòd ad plures, quàm tres categorias ſit per ſe motus hiſce argumentis videtur confici. Generatio terminatur ad ſubſtantiam, vt docet Ariſtoteles li.2.huius op.c.1.tex.14.& li.8.c.7.text.62.& 1. de generatione cap.5.tex.25.atqui generatio, ſi ſumatur vt eſt poſitiua & vera actio, eſt motus. Igitur motus tendit per ſe ad ſubſtantiam. Minor probatur ex eodem Ariſtotele 7.huius operis cap.4.tex.34.vbi ait vnam generationem eſſe alia tardiorem, & velociorem. Cùm ergo tarditas, & velocitas nulli mutationi præterquam motui conueniant, planè ſequitur generationē in doctrina Peripatetica, ſi vt poſitiua, & vera actio eſt, expendatur, motum eſſe.

2. argu. Item ſi quid obſtaret quo minùs ad ſubſtãtiam motus daretur, eſſe defectus contrarietatis; ſiquidem omnis motus verſatur inter contraria: ſed hoc non obſtat, ergo nihil. Probatur aſſumptio, quia ad motum non exigitur perfecta ratio contrariorum, alioqui non tenderet per ſe motus ad quãtitatem, neque ad vbi, quibus nihil propriè, ac ſimpliciter contrarium eſt. Ac quod in ſubſtantiis qualiſcunque contrarietas cernatur, patet ex eo, quia vt Ariſtoteles 1. huius operis capit. 5. text. 47. aliiſque in locis docuit, quicquid corrumpitur habet cõtrarium, omnia verò compoſita ſublunaria corruptionem ſubeunt.

3 a gum. Deinde quod ad relationem motus ſit, probatur ex eo, quia iccirco id videtur negari, quòd relatio creditur aduenire ſubiecto nũlla in eo facta mutatione: at quòd non ita res habeat, & quod ſubiectum acceſſu nouæ relationis re vera mutetur, perſpicuè oſtendi poteſt. Primum quia nihil incipit aliter affectum eſſe, atque antea, niſi mutationem aliquam ſubeundo. Quid enim eſt mutari niſi aliter affici? quicquid autem nouam acquirit relationem, haud dubiè aliter afficitur: cùm denuò, verbi gratia, ſit pater is qui antea nõ erat. Quo pertinet illud D. Auguſtini libro vndecimo Confeſſ.capite ſeptimo. Quicquid non eſt, quod erat, & eſt quod non erat, moritur, & oritur. Item quia ſi res aduenty relationis non mutaretur, haud rectè Theologi poſt D. Ambroſium primo de Trinit.capite quinto & D. Auguſtinum quinto de Trinit.capite decimo quinto & decimo ſexto docerent propterea non poſſe Deo nouam relationẽ realem aduenire; quia ſequeretur diuinam naturam mutari. Rurſuſque idem confirmatur, quia quicquid ponitur in rerum natura habet aliquod productiuum; alioqui idem ſe ipſum educeret de nõ eſſe, ad eſſe; quod fieri poſſe negat D. Auguſti. primo de Trini.c.primo, omne autem productiuum efficit rem per aliquam

[Margin notes: D. Auguſt. — Magiſter in 1. d.10.c.1.D.Th. 2.cõtra gent.c. 12. — D. Ambr. — D. Aug.]

aliquam actionem (is eſt enim modus cauſandi efficientis cauſæ) Quare neceſſariò relatio fiet per aliquam actionem ſibi propriam; & quod inde conſequens eſt aduentu relationis ſubiectum mutabitur.

4. argum. quod multis argumentis coniunctis conſtat.

Poſtremò quod etiam ad alias categorias motus ſit, oſtenditur. Ad actionem, quia motus alterationis quo materia ad nouam formam recipiendam diſponitur, tendit ad generationem tanquam ad terminum ſibi à natura præfixum, quo adepto ceſſat.

Ad quando, quia motus ad candorem vno, eodémque actu fertur in ea, quę à candore re ipſa non differunt, è quorum numero eſt duratio ipſa candoris, quæ in eo prædicamento ponitur.

Ad ſitum, quia domus ædificatio, quæ motus quidam eſt, in nihil aliud primò ſpectat, quam in collocationem & ſitum lignorum, lapidum, & cæterarũ rerum, ex quibus domus coagmentatur; in ſitum, inquam, non eum duntaxat, qui ad totum, ſed qui ad vbi pertinet.

Denique ad habitum, quia motio, qua ſe quiſque induit verſatur in applicanda veſte, aut alio ſimili indumẽto, in qua applicatione paſsiua & quaſi informatione, propria huiuſce prædicamenti ratio conſiſtit.

ARTICVLVS III.

TOTIVS QVÆSTIONIS explicatio.

VT huic controuerſiæ fiat ſatis nonnulla præfari oportet; è quibus illud ſit primum. Motus nomen trifariam apud Ariſtotelem vſurpari conſueuit. Interdum fuſo ſignificato, vt nimirum omnem mutationem continuã comprehendit, ſiue ea ſit actus entis in potentia, qualis eſt adgeneratio ſubſtantialis, quæ eſt actus materiæ primæ, in quam ſucceſsiuè inducitur forma eius ſubſtantiæ, quæ ex parte gignitur ſiue ſit actus entis in actu ſecundum formam ſubſtantialem, manentis tamen in potentia ad formam accidentariam, ad quam mutatur, qualis eſt omnis ſucceſsiua mutatio, qua accidentaria forma acquiritur.

Triplex motus acceptio.

Prima.

Secunda.

Secundò capitur motus pro mutatione continua ſucceſsiua, quæ eſt actus entis in actu ſubſtantiali, ſiue inter contrarios, ſiue inter contradicentes terminos verſetur, ſicque motus omnes ac ſolas mutationes accidentarias continuas comprehendit. Hoc modo accepit Ariſtoteles motum libro tertio huius operis capit. ſecũdo cùm ipſum definijt. In hoc etiam ſenſu illum vſurpauit capit. 1. huius libri textu octauo cùm probauit generationem ſubſtantialem non eſſe motum, quòd eius ſubiectum non ſit ens ſimpliciter, ſed materia prima, quæ eſt pura potentia; quod item repetit primo de ortu & interitu capite quarto, textũ vigeſimo quarto, aiens ſubiectum generationis ſubſtantialis eſſe materiam propriè ſumptam: ſubiectum verò motus materiam in minùs proprio ſignificato, ſeu vt iam eſt ens actu per for-

mam ſubſtantialem.

Tertia.

Tertiò ſumitur motus paulò preſsiùs pro ea duntaxat mutatione ſucceſsiua, quæ eſt actus entis in actu ſubſtantiali, & inter extrema cõtraria verſatur, comprehenditque eas mutationes ſucceſsiuas accidentarias, quibus à contrario in contrarium pergitur. Atque hæc notio eſt, ſecundum quam Ariſtoteles motum expendit capite primo huiuſce lib. textu ſeptimo cùm mutationem generatim ſumptam partitus eſt in ortum & interitum, atque in motum; rurſúsque generationem in ſubſtantialem & accidentariam.

Quo pacto acceperit Ariſtoteles motũ initio huius li. 5.

Contraria tribus modis dici.

Deinde animaduertendum eſt contraria, quod ad rem præſentem attinet, tripliciter dici, primò ac propriiſsimè ea, quę ſub eodem genere maximè diſtant, eidémque ſubiecto viciſsim inſunt, niſi alterum inſit à natura, vt ex capite de oppoſitis conſtat. Secundò numerantur inter contraria quilibet duo termini poſitiui, inter quos cernitur latitudo aliqua, vel graduũ, vt inter ſummè calidum & ſummè frigidum: vel qualitatis mediæ, vt inter album & nigrum, inter quæ cadit cæruleus color: vel extenſionis, vt inter quãtum vnius cubiti, & quantum ſex cubitorum, inter quæ conſpicitur latitudo cubitorum quinq;: vel formæ, quæ ratione vnius partis ſucceſsiuè acquiritur, ratione alterius amittitur; quo pacto exiſtentiam mobilis in principio, & in fine ſpatij interiacet latitudo exiſtentiæ eiuſdem mobilis fuſa per intercapedinem. quæ ſucceſsiuè acquiritur & abiicitur, dum mobile à principio ad finem pergit. Tertiò denique appellantur contraria, non ea tantùm quæ primo aut ſecundo modo talia ſunt, ſed etiam priuantia, de quibus loquitur Ariſtoteles 1. libro huius operis capit. 5. text. 47. cùm docet rerum Phyſicarum principia contraria eſſe.

Prima conditio.

Quæ conditiones requirantur in eo, quod motũ per ſe terminat.

Denique attentè obſeruandum eſt duas requiri & ſufficere conditiones, vt aliquid per ſe motum terminet. Vna eſt vt habeat contrarium, quod ſemper ſupponatur exiſtere in re motum ſubeunte, ita ſcilicet vt adeptio eius, ad quod per ſe motus fit, ab eiuſmodi contrario, tanquam à termino, à quo proficiſcatur, tendátque ad alterum contrarium, vt ad terminum ad quem. Hanc verò conditionem tradidit Ariſtoteles tùm c. 2. huius libri text. 10. vbi tamẽ contraria non quæuis ſine diſcrimine, ſed iuxta ſecundam acceptionem, de qua proximè egimus, intellexit. Secunda cõditio eſt, vt id, quod motum terminat per ſe comparetur, neque ſubiecto abſq; mutatione adueniat, eáque non qualicunque, ſed quæ ſit vera actio & paſsio, qualis eſt illa, qua Socrates albeſcit, vel ſanatur. Hanc etiam conditionem eodem capite, textúq; inculcauit Ariſtoteles.

Secunda conditio.

Reſponſio ad propoſitã quæſtionem.

His ita conſtitutis, propoſitę quæſtioni reſpondendum eſt ad tres duntaxat categorias, Quantitatis, Qualitatis, & vbi, eſſe per ſe motum. Quæ concluſio cùm ſtatuat eſſe motum ad tres categorias, nec ad plures tribus; vtráque eius pars ſuadetur. Prior hunc in modum. In illis tribus cernuntur duæ conditiones traditæ; ſiquidem formæ horum prædicamentorum ſeruant contrarietatem, de qua locutus eſt Ariſtoteles, neque ſubiectis abſque eorum mutatione adueniunt, vt conſideranti perſpicuum fiet: ergo &c.

Poſte

Poſterior verò oſtenditur; quia in primis ad ſubſtantiam non eſt per ſe motus ob defectum prioris conditionis. Nec enim in ſubſtantiis datur contrarietas requiſita ad motum, de quo hîc agitur; quia in ea non inuenitur per ſe latitudo motu percurrenda; cum intenſiuam non admittat; extenſiuam non habeat niſi per accidens, nempe ratione quantitatis. Nec eſt etiam motus ad relationem, quia cum verbi gratia, Socrates albeſcit, fit ei ſimilis nix, nullam propriam mutationem niue ſubeunte. Eadem ratione neque eſt motus ad motum, atque adeò nec ad actionem, & paſsionem, quia hæc comproducuntur, acquiruntur ve productione, ſiue acquiſitione formæ, quæ motu acquiritur, quo fit vt non adueniant ſubiectis mutatione per ſe ad ipſa directò pertinente. Similiter ob eandem cauſam neque ad Quando, Situm, & Habitum eſt per ſe motus, vt ex argumentorum diſſolutione planiùs conſtabit.

Cur non ſit per ſe motus ad ſubſtantiam.

Neque ad relationem.

ARTICVLVS IIII.

OCCVRRITVR PRIMI articuli argumentis.

Sol. 1. argum.

PRimi articuli argumenta hunc in modum diluenda ſunt. Ad primum negandum eſt antecedens cum D. Thoma 1. part. q. 76. art. 6. M. Alberto in ſumma de homine in tract. de nutritiua. Durando in 1. d. 8. ſecunda parte diſt. q. 4 Capr. in 2. d. 18. q. 1. art. 1. concl. 6. Caiet. ad c. 7. libri de ente & eſſent. q. vltima Heru. quodl. 2. quæſt. 10. Ferrarienſ. 4. contra gent. cap. 81. & aliis. Ad priorem verò eius confirmationem dicendum quantitatem produci à quolibet genitore compoſiti naturalis non vi ipſius quantitatis; vel etiam qualitatis, quæ immediatè attingat ipſam quantitatem: ſed quatenus à tali progenitore efficitur compoſitum, cuius tum formam, tum materiam, vt in 1. huiuſce operis diximus, vtramque ſuo modo, naturali conſecutione quantitas ſequitur. Ad poſteriorem reſpondendum, eſto nullum agens creatum poſsit materiam primam efficere, (quia, vt alias rationes omittamus, cùm materia prima ſit primum ſubiectum neceſſariò ante ſe ipſam deberet ſupponi ad agentis creati actionem in ſe recipiendam) poſſe tamen quantitatem producere; quia in ipſo generationis momento habet ſubiectum, in quod agat, nimirum materiam primam, in qua, veteri quantitate cum reliquis accidentibus pereunte, noua quantitas gignitur, vt commune omnium materialium accidentium receptaculum, atque adeò prius natura, ſeu origine, quàm illa omnia: ac cùm toto tempore ante inſtans corruptionis perſeueret quantitas rei, quæ interit, eius interuentu dabitur inter agens & patiens mutuus ille contactus, ſine quo actio phyſica non procederet.

Quantitas à quo producatur.

Ca. 4. q. 6. art. 2.

Sol. 2. Ad ſecundum, quod alterationis continuitatem demoliri nitebatur, reiecta ſententia quorundam D. Thomæ ſectatorum, qui ſoli motui locali continuitatem dant, qui alibi ex profeſſo refutabuntur, dicendum, etſi qualitas

Capr. in 1. d. 17. q. 2. art 2. Sonc. 3. Metap. q. 22. Iauelli. 8. huius op. quæſt. 7.

continuo motu acquiratur, non proinde in fine motus dandam eſſe in ſubiecto qualitatem infinitè intenſam, quia eſto præterierint infinitæ partes motus, quibus infinitæ partes qualitatis acquiſitæ fuerunt, eæ tamen partes non efficiunt actu infinitum, cùm non ſint æquales vni certæ, & non communicantes. Licet etiam infinita ſint inſtantia in tempore, verbi gratia, vnius horæ, quo durat alteratio; quia tamen tranſeunt per modum vnius finiti temporis, fit vt qualitas non euadat infinitè intenſa. Quod vberiùs explicauimus lib.3.ad cap.8.q.1.art.5.ad 3. Intellige etiam in inſtanti alterationis continuæ nihil acquiri, ſed in acquiſito eſſe dari quod immediatè antea acquirebatur. Ad locum Ariſtotelis dicendum mentem inſtitutumque Philoſophi ibi, vt Græci, aliique graues interpretes exponunt, ſolùm eſſe, res non perpetuò alterari, ſed ab eo motu interdum quieſcere.

Cur in fine alterationis non euadat qualitas infinita.

Illud autem hîc obiter aduertimus; etſi qualitates ſecundum partes proportionales ſuæ intentionis in infinitum diuidi queant, tamen quia infinita ſub nulla arte ſunt, redegiſſe Philoſophos quaſi ex pacto ob ſuas diſputationes eiuſmodi partes ſeu gradus in numerum quendam certum. Vnde ponunt octo gradus caloris octo frigoris, ſimilitérque aliarum eiuſmodi qualitatum. Et verò poſſent plures vel pauciores gradus numerare, ſi prædictas qualitates in minutiores, vel maiores partes ſecuiſſent.

Vnde orta ſit apud Philoſophos diuiſio qualitatum in certum numerum graduum.

Ad tertium neganda eſt maior, & ad eius probationem concedendum id, quod ea concluditur, videlicet vbi & ſitum non diſtingui inter ſe realiter, ſed modo tantùm. Verùm non rectè ex eo colligitur ſitum, & vbi non diſtingui prædicamentis; cùm figura non differat à quantitate, niſi vt modus rei à re, & tamen ad diuerſa prædicamenta pertineant. Vtrum autem ſitus & vbi, vſu duntaxat populari an philoſophico, duo prædicamenta re vera conſtituant, ſuo loco expendemus.

Sol.3.

ARTICVLVS V.

RESPONDETVR AD ARGVMENTA ſecundi articuli.

Ad primum verò argumentum eorum, quæ oſtendere nitebantur motum terminari per ſe ad plures, quàm tres categorias, concedenda eſt maior, neganda minor. Etenim generatio pro momentanea formæ introductione eſt poſitiua & vera actio vt ſentit Scotus in 2. diſt. 2. quæſt. 4. & 9. & in 3. diſt. 4. quæſt. vnica, Durandus in 1. diſt. 4. quæſt. 1. & in 2. diſtin. 1. quæſt. 2. Capreolus in 2. d. 13. quæſt. vnica art. 3. ad argum. contra 1. concl. Ferr. 2. contra gent. cap. 17. Sonc. 7. Metaph. quæſt. 22. Marſil. 1. de gener. quæſt. 2. art. 2. Auer. 4. huius operis com. 129. Simpl. hoc in lib. com. 8. Quam ſententiam Peripateticam eſſe in 1. de ortu & interitu, vbi hac de re ex profeſſo diſputari ſolet, oſtendemus. Quare ad confirmationem minoris dicendum non accepiſſe eo loco Ariſtotelem generationem pro ſola introductione ſubſtantialis formæ in materiam, quam vbique docet terminari ad ſubſtantiam, ſed pro

Dilut. 1.

Generatio ſumpta pro momentanea introductione eſt vera actio.

Duplex vſurpatio generationis.

pro alteratione præuia ſimul cum introductione talis formæ, vt interdum vſurpat: quod annotarunt præter alios Auerroes tum alibi, tum 8. libr. huius operis comm. 55. & Mag. Albertus 1. de generat. tract. 1. cap. 21. Porro autem quemadmodum generationi ſecundum poſteriorem ſenſum ſpectatæ, non conuenit tarditas & velocitas niſi ratione alterationis; ita nec competit ad ſubſtantiam terminari niſi ratione momentaneæ introductionis.

Dilut. 2. Ad ſecundum dicito vt motus ab ſubſtantiam non detur, ſufficere defectum contrarietatis, non quidem perfectæ; nec enim ea requiritur ad motum, ſed qualis fuit à nobis ſuperiùs explicata. Itaque non ſat eſt oppoſitio priuatiua, quæ ſubſtantiæ competit, quæque in ortu, & generatione cuiuſque rei interuenit, vt ſubſtantia per motum acquiratur.

Dilut. 3. Duplex mutationis acceptio. Ad tertium reſpondendum eſt mutationem quod ad præſens inſtitutum attinet, bifariam ſumi. Vno modo latè, ſicque mutari dicuntur quæcunque in ſe varietatem aliquam recipiunt, qualiſcunque ea ſit: & hoc pacto fatendum eſt mutari quicquid nouam relationem realem acquirit, vt prior pars propoſiti argumenti concludit: etſi ab huiuſcemodi etiam mutatione, diuina natura longè abſit. Alio modo preſsè, ac propriè pro ea mutatione, quæ eſt vera actio, & paſsio. De hac verò loquitur Ariſtoteles cùm ait relationem acquiri abſque ſubiecti mutatione, vti ſuperiùs expoſuimus. Ad poſteriorem igitur partem argumenti, qua oſtendi videbatur hanc quoque mutationem ſubire ea, quibus noua relatio aduenit, reſpondemus cum D. Thoma de potentia Dei quæſt. 7. art. 8. ad 5. relationem habere effectricem cauſam; ſed hanc eſſe id, quod producit fundamentum, verbi cauſa, albedinem, quæ fundamentum eſt ſimilitudinis inter duo alba, eãdemque actionem terminari ad fundamentum per ſe ac primò; ſecundario ad relationem, quatenus hæc ab illa tanquam ab radice pullulat. Adde etiam nonnunquam relationem aduenire ſubiecto abſque vlla actione, quæ tunc ad illud terminetur, vt patet in relatione ſimilitudinis, quam Socrates iam antea candidus ſortitur cùm aliud ſubiectum denuò fit album.

Quæ nam ſit relationis cauſa efficiens.

Conſule etiam D. Tho. in 3. d. 1. q. 2. art. 2. q. 3. Capr. in 1. d. 30. q. 1. art. 1. & in 3. d. 5. q. 1. art. 4. Sonc. lib. 5. Metap. q. 25. art. 6. M. Alb. hoc loc. tract. 1. c. 5.

Dilut. 4 Ad ea, quæ vltimò obiecta ſunt, dicimus motum, quo alteratrices qualitates calor, frigus, humor, ſiccitas comparantur ſuapte natura ordinari ad generationem, in eamque ſæpè deſinere: non tamen vt in terminum intrinſecum, ſed tanquam in id, quod alterationi ſuccedit. Quod ad durationem ſpectat omiſsis aliis ſolutionibus, quæ afferri etiam poſſent, reſpondemus etſi motus eodem actu in terminum, & in eius durationem contendunt, non ferri tamen per ſe in durationem, ſed quatenus duratio idem re ipſa eſt cum termino. Quod aſſerendum quoque eſt de ſitu, qui non per ſe comparatur, ſed acquiſitione vbi, ad quod motus localis fertur; non autem ad modum illum, in quo ratio ſitus poſita eſt. Idemque exiſtimandum de ratione formali prædicamenti habitus; quæ ad motum localem, quo ſibi quiſque veſtes applicat, non per ſe ſpectat.

Situs nõ comparatur per ſe, ſed acquiſitione vbi.

CAP.

Κεφάλαιον γ.

Μετὰ δὲ ταῦτα λέγωμεν τί ἐστι τὸ ἅμα, καὶ χωρὶς, καὶ τί τὸ ἅπτεσθαι, καὶ τί τὸ μεταξὺ, καὶ τί τὸ ἐφεξῆς, καὶ τί τὸ ἐχόμενον, καὶ τί τὸ συνεχὲς, καὶ τοῖς ποίοις ἕκαστον τούτων ὑπάρχειν πέφυκεν. ἍΜΑ μὲν οὖν λέγεται ταῦτα εἶναι κατὰ τόπον, ὅσα ἐν ἑνὶ τόπῳ ἐστὶ πρώτῳ· ΧΩΡΙ͂Σ δὲ, ὅσα ἐν ἑτέρῳ. ἍΠΤΕΣΘΑΙ δὲ, ὧν τὰ ἄκρα ἅμα. ΜΕΤΑΞΥ͂ δὲ, εἰς ὃ πρότερον πέφυκεν ἀφικνεῖσθαι τὸ μεταβάλλον, ἢ εἰς ὃ ἔσχατον μεταβάλλει, κατὰ φύσιν συνεχῶς μεταβάλλον. ἐν ἐλαχίστοις δ' ἐστὶ τὸ μεταξὺ τρισίν. ἔσχατον μὲν γάρ ἐστι τῆς μεταβολῆς τὸ ἐναντίον. συνεχῶς δὲ κινεῖται, τὸ μηδὲν, ἢ τὸ ὀλίγιστον διαλεῖπον τοῦ πράγματος, μὴ τοῦ χρόνου· οὐδὲν γὰρ κωλύει διαλείποντα, καὶ εὐθὺς δὲ κατὰ τὴν ὑπάτην φθέγξασθαι τὴν νεάτην· ἀλλὰ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ κινεῖται. τοῦτο δὲ ἔν τε ταῖς κατὰ τόπον, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις μεταβολαῖς φανερόν. ἐναντίον δὲ κατὰ τόπον, τὸ κατ' εὐθεῖαν ἀπέχον πλεῖστον· ἡ γὰρ ἐλαχίστη πεπέρανται· μέτρον δὲ, τὸ πεπερασμένον. ἘΦΕΞΗ͂Σ δὲ, οὗ μετὰ τὴν ἀρχὴν μόνον ὄντος ἢ θέσει, ἢ φύσει, ἢ ἄλλῳ τινὶ, οὕτως ἀφορισθέντος, μηδὲν μεταξύ ἐστι τῶν ἐν ταὐτῷ γένει, καὶ οὗ ἐφεξῆς ἐστι. λέγω δ', οἷον γραμμὴ γραμμῆς, ἢ γραμμαί· ἢ μονάδος μονὰς, ἢ μονάδες· ἢ οἰκίας οἰκία. ἄλλο δ' οὐδὲν κωλύει μεταξὺ εἶναι· τὸ γὰρ ἐφεξῆς, τινὶ ἐφεξῆς, καὶ ὕστερόν τι· οὐ γὰρ τὸ ἓν ἐφεξῆς τοῖν δυοῖν, οὐδ' ἡ νουμηνία τῇ δευτέρᾳ ἐφεξῆς, ἀλλὰ ταῦτ' ἐκείνων.

ἘΧΟΜΕ-

CAPVT III.

Poſt hæc autem dicamus quid ſit ſimul, & quid ſeparatim, & quid tangere, & quid intermedium, & quid deinceps, & quid hærẽs, & quid continuum, & quibus ſingula hæc cõgruere apta ſunt. Loco igitur ſimul eſſe ea di- Text. 22. *cuntur, quæ in vno primo ſunt loco, ſeparatim autem quæ in alio: [b] tangere ea, quorum extrema ſunt ſimul. Intermediũ id, quò res, quæ mutatur, prius peruenire apta eſt, quàm ad id, in quod vltimo mutatur, cùm natura continẽter mutatur. Ad minimum autem in tribus eſt intermedium, quandoquidem contrarium* Textus 23. *mutationis extremum eſt. [c] Continenter autem mouetur quod nihil aut minimum intermittit, non quidem temporis (nihil enim prohibet eum, qui nihil intermittit, atque etiam continuò poſt ſummam chordam infimam ſonare) ſed rei in qua mouetur. hoc autem in mutationibus locorum, atque aliis etiam perſpicuum eſt. [d] Contrarium verò in loco, quod* Text. 24. *rectalinea plurimum diſtat. Minima enim terminis clauſa eſt, menſura autem quod termi-* Textus 25. *natum eſt. [e] Deinceps verò id ſequitur, inter quod (cùm aut natura, aut ſitu, aut aliquo alio ſic definitum poſt principium tantum ſit) & rem eam, quam deinceps ſequitur, nihil eorum, quæ in eodem ſunt genere, intermedium eſt. Dico autem vt linea, ſeu lineæ inter lineã, aut inter vnitatem vnitas, ſeu vnitates, aut inter domum domus. At aliud intermedium eſſe nihil prohibet. Nam quod deinceps eſt, aliquid deinceps ſequitur, & poſterius quiddam eſt. Non enim vnum duo deinceps ſequitur, neque ſecundam diem calendæ deinceps ſequuntur, ſed hæc illas.*

Id

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Poſt [a] *hæc autẽ*] Hæc eſt altera huius libri pars, in qua de vnitate, & diuerſitate motus Ariſtoteles diſſerit. Ad vberiorem verò intelligentiam eorum, quæ pertractanda ſunt, quædam ſibi explicanda proponit, quæ Simplicius congruere ait cum iis, quæ de motu
Quid ſit eſſe ſimul. in tertio libro tradita ſunt. Declarare ergo imprimis quæ dicantur eſſe ſimul, non quidem ſpectata tota vocabuli amplitudine; latè enim patet, vt conſtat ex libro categoriarũ in capite de modis ſimul, ſed quæ duntaxat loco ſimul eſſe dicantur. Ea igitur loco ſimul
Prior explicatio. eſſe perhibentur, quæ in vno primo, ſeu adæquato loco ſunt: quo pacto ſe haberent duo corpora ſi ſe mutuò penetrarent, quod tamen naturæ viribus fieri nequit: ſeparatim verò
Poſterior explicatio. ſunt quæ diuerſis continentur locis. Vel aliter, & ad Ariſtotelis mentem appoſitè, ea dicuntur ſimul, & in vno primo loco eſſe, quæ locum nulli alteri communicant, ſed per ſe tantùm occupant; quo pacto ſphæræ cæleſtes in cæleſti mundo inſunt. Nec enim in illo alia ſunt corpora, præter ſphæras ipſas.

b Tan

Quæ ſe tangā. Intermedium quid. b *Tangere ea.*] Docet ea ſe tangere, quorum extrema ſunt ſimul,id eſt,ita vt inter ipſa nihil ſit interiectum.Intermedium autem dicit eſſe illud,in quod neceſſe eſt id , quod cō- tinenter cietur,priùs deuenire, quam extremum attingat , quo pacto aër intermedius eſt inter ignem,& aquam.

c *Continenter autem.*] Ex iis quæ proximè docuit occaſionem arripit explicandi quidnā ſit continenter moueri;aitque idem eſſe,ac nihil,vel minimum intermittere,non quidem Quid ſit conti- nēter moueri. Prior interpre- tatio. temporis,ſed rei in qua motus ſit,id eſt,magnitudinis.Quæ verba in diuerſos ſenſus ab in- terpretibus accipiuntur.Quidam inquiunt ſententiam eſſe Ariſtotelis ad prædictam con- tinuationem nihil referre ſi intercedat quies media,dummodò nihil, aut prope nihil me- dij ſpatij relinquatur.Vt in hunc modum ſingula intelligantur,id continuè mouetur,quod nihil,aut parum magnitudinis decurſu præterit , ſiue tempus intermittat, ſiue non. Nihil enim,inquit,prohibet eum,qui intermittit,videlicet aliquid temporis, continuè moueri. Nihil item vetat nullam quietem interponi,& tamen motum non eſſe continuum;vti ac- cidit,cùm quis in muſico inſtrumento poſt ſummam chordam , quam Græci ὑπάτην vo- Poſterior in- terpretatio. cant,non pulſatis mediis imam quærit,quæ νήτη dicitur.

Alij volunt docere Ariſtotelem id tantùm moueri continuè,quod nihil intermittit tē- poris,licet ſpatij aliquid prætereat , vt is qui prædicto modo citharam pulſat ; eritq; tunc verborum ſenſus,id continuè mouetur,quod nihil intermittit,niſi id minimum , quiddā ſit.Minimum inquam non temporis,hoc enim omni ex parte continuum eſſe oportet;ſed rei,id eſt,magnitudinis.Fit enim interdum,vt is qui non intermittit,id eſt,qui nullam in- terponit temporis quietem ſaltuatim ab vna chorda ad aliam tranſeat,qui tamen motus Germanus ſen ſus. continuus cenſetur.

Hanc poſteriorem explicationem ſecutus eſt D.Thomas.Verùm cùm motus abſolu- tè continuus vtranque cōtinuitatem & ſpatij & temporis requirat,vt progreſſu dicemus, videtur Ariſtoteles hoc loco de ea tantùm continuitate agere,qua communis hominum ſermo motum continuum vocat,cuiuſmodi eſt is,quem nulla quietis intercapedo rum- pit.Atque hoc pacto inſilientium equorum motus continuos appellamus.

Extrema mo- tus contraria. d *Contrarium verò*] Quoniam extrema cuiuſque motus contraria eſſe docuerat,ſtati- ctim exponit quo pacto ſe habeat contrarietas in lationibus. Ait ergo ea loca eſſe con- traria, quæ recta linea plurimum inter ſe diſtant. Maximam verò diſtantiam iccirco à Maxima diſtā- tia cum à recta linea ſumi de- bent. recta linea,non autem à curua ſumendam eſſe; quia oportet menſuram certum quid eſ- ſe,ac definitū,cuiuſmodi eſt linea recta,quę inter duo pūcta ex ęquo producitur.Eſt enim omnium breuiſſima , cum tamen inter eadem duo puncta infinitæ obliquæ diſpari magnitudine duci poſſint.Qua de re Euclides initio elementorum , & ibidem Clauius.

Quid ſit ſequi deinceps. Multis modis dici ſequi de- inceps. e *Deinceps verò.*] Ea deinceps ſequuntur , inter quæ nihil eorum quæ in eodem genere ſunt,medium cadit,vt vna linea aliam deinceps ſequitur,quia inter eas non eſt alia linea. Multifariam verò accidit vnum ſequi aliud deinceps, nempe ſitu, natura,aut aliis etiam modis,verbi gratia tempore,perfectione.Situ deinceps ſequitur domus domum ; natura ternarius binarium,tempore calendas nonæ;perfectione humana natura mentes à ma- teria liberas. Explicat item quidnam dicatur hærens , ſeu contiguum ; aitque hærens eſſe quod ita deinceps ſequitur , vt tangat id quod ſequitur. Quia vero de intermedio egit ſubdit,in contrariis dari intermedia,vt cærulcum inter album & nigrum:non tamen inter contradicentia.Qua de re fuſius in cap.de oppoſitis & lib.4.Metaph.cap.7. f Con

ἘΧΟ'ΜΕΝΟΝ δὲ, ὃ ἂν ἐφεξῆς ὂν ἅπτηται. ἐπεὶ δὲ πᾶσα μεταβολὴ ἐν τοῖς ἀντικειμένοις, τὰ δὲ ἀντικείμενα τά τε ἐναντία καὶ τὰ κατὰ ἀντίφασιν· ἀντιφάσεως δ' οὐδὲν ἀνὰ μέσον· φανερὸν ὅτι ἐν τοῖς ἐναντίοις ἔσται τὸ μεταξύ. τὸ δὲ ΣΥΝΕΧΕΣ, ἔστι μὲν ὅπερ ἐχόμενόν τι. λέγω δ' εἶναι συνεχὲς, ὅταν τὸ αὐτὸ γένηται καὶ ἓν τὸ ἑκατέρου πέρας οἷς ἅπτονται, καὶ ὥσπερ σημαίνει τοὔνομα, συνέχηται. τοῦτο δὲ οὐχ οἷόν τε, δυοῖν ὄντοιν ὄντοιν τοῖν ἐσχάτοιν.

τοῦ

Id autem hæret,quod cùm deinceps ſequatur,tangit. Quoniam autem mutatio omnis in oppoſitis eſt, oppoſitaq; ſunt & contraria, & contradicentia, & nullum contradicentium eſt medium,perſpicuum eſt in contrariis medium eſſe. [f] *Continuum autem eſt quod cohærentis alicuius habet rationem.* Dico verò *tum eſſe continuum cùm vtriuſque termini, quibus ſe contingunt, vnum & idem facti fuerint, atque (vt nomen ſignificat) contineantur,quod eſſe non poteſt, ſi extrema ſunt duo.* Textus 26.

x Hoc

τούτου δὲ διωρισμένου, φανερὸν, ὅτι ἐν τούτοις ἐστὶ τὸ συνεχὲς, ἐξ ὧν ἕν τι πέφυκε γίνεσθαι κατὰ τὴν σύναψιν. καὶ ὥς ποτε γίνεται τὸ συνέχον ἕν, οὕτω καὶ τὸ ὅλον ἔσται ἕν, οἷον ἢ γόμφῳ, ἢ κόλλῃ, ἢ ἁφῇ, ἢ προσφύσει. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι πρῶτον τὸ ἐφεξῆς ἐστί· τὸ μὲν γὰρ ἁπτόμενον, ἀνάγκη ἐφεξῆς εἶναι. τὸ δ' ἐφεξῆς, οὐ πᾶν ἅπτεσθαι· διὸ καὶ ἐν προτέροις τῷ λόγῳ τὸ ἐφεξῆς ἐστὶν, οἷον ἐν ἀριθμοῖς. ἁφὴ δ' οὐκ ἔστι. καὶ εἰ μὲν συνεχὲς, ἀνάγκη ἅπτεσθαι· εἰ δ' ἅπτεται, οὔπω συνεχές· οὐ γὰρ ἀνάγκη ἓν εἶναι αὐτῶν τὰ ἄκρα, εἰ ἅμα εἶεν· ἀλλ' εἰ ἓν, ἀνάγκη καὶ ἅμα· ὥσθ' ἡ σύμφυσις ὑστάτη κατὰ τὴν γένεσιν· ἀνάγκη γὰρ ἅψασθαι, εἰ συμφύσεται τὰ ἄκρα· τὰ δὲ ἁπτόμενα, οὐ πάντα συμπέφυκεν· ἐν οἷς δὲ μή ἐστιν ἁφὴ, δῆλον ὅτι οὐκ ἔστιν οὐδὲ σύμφυσις ἐν τούτοις. ὥστ' εἰ ἔστι στιγμὴ καὶ μονὰς, οἵας λέγουσι κεχωρισμένας, οὐχ οἷόν τε εἶναι μονάδα καὶ στιγμὴν τὸ αὐτό· ταῖς μὲν γὰρ ὑπάρχει τὸ ἅπτεσθαι, ταῖς δὲ μονάσι τὸ ἐφεξῆς.

καὶ

Hæc autem definito, manifeſtum eſt continuum in his eſſe, ex quibus vnum aliquid contactu aptum eſt exiſtere. Atque vt vnum eſt id quod continet, ſic totum vnum erit, vt aut clauo, aut glutine, aut tactu, aut ve rei adnaſcente. Text. 27. g *Manifeſtum autem eſt primum eſſe id, quod deinceps eſt. Nam quod tangit neceſſe eſt eſſe deinceps, quod verò deinceps non omne tangere. Quamobrem deinceps eſſe his conuenit, quæ ratione ſunt priora, vt numeris, tactus autem minimè. Ac ſi quid continuum eſt, neceſſe eſt tangat, ſi autem tangat, continuum nondum eſt. Non enim ſi ſimul ſint, vnum eſſe eorum extrema neceſſe eſt, ſed ſi vnum, neceſſe eſt etiam ſimul eſſe. Ita ortu copulatio poſtrema eſt. Tangant enim ſe neceſſe eſt extrema ſi copulari debeant: Quæ autem tangunt non omnia copulantur. At in quibus tactus non eſt, copulationem non eſſe conſtat.* Text. 28. h *Quare ſi punctum eſt & vnitas, qualia ponunt ſeparata, idem eſſe nõ poſſunt. Illis enim tangere congruit, vnitatibus aũt deinceps eſſe.* Text. 29.

Ac

Hærens quid ſit. f *Continuum autem eſt*]Continuum dicit habere rationem cohærentis; quia continua eſſe non poſſunt niſi quæ cohærent ſibi mutuò, nõ quouis tamen modo; ſed ita vt in vnum coaleſcant. Quod vel ipſa, inquit, notatio nominis oſtendit. Dicitur enim συνεχὲς, ideſt continuum, quaſi συνέχεται, ideſt quaſi ea, ex quibus eſt, te aliqua continentur, ita vt ſint vnum. Definit igitur continua ea, quorum extrema vnum ſunt, quo pacto ſe habent duæ partes eiuſdem lineæ quæ ad vnum commune punctum copulantur. Verùm ſi continuum non ita preſsè ſumatur, tribus modis poterunt aliqua dici continua. Primò admodum impropriè ea, quæ clauo aut glutine inter ſe iunguntur. Deinde minùs impropriè duo extrema, quæ abſque alio vinculo ſibi mutuò cohærent, vt videre eſt in ſtirpibus, quæ inſeruntur. Tertiò propriè, ac ſimpliciter quæ in vnum communem terminum coëunt, ſeu quorum extrema vnum ſunt. Primam continuitatem vocat, Auerroes artificioſam, ſecundam naturalem, tertiam Mathematicam.

Quid ſit continuum.

Tribus modis dici continuũ.

g *Manifeſtum autem eſt*]Comparat inter ſe eſſe deinceps, tangere, & continuum propriè ſumptum: docétq; eſſe deinceps latiùs patere, quàm reliqua. Nam omne quod tangit deinceps eſt, non contra, ſiquidem numeri ſunt deinceps, nec tamen vna ſpecies numerorũ aliam cõtingit. Deinde aſſerit tãgere cõmunius quid eſſe, quàm cõtinuum: nam quidquid continuum eſt tangit, nec tamen retrò commeant; contigua enim tãgunt ſe, nec ſunt continua quia eorum extrema non ſunt vnum, ſed multa; euadent tamen continua ſi eorum extrema vnum fiant. Hinc colligit continuum & natura, & ortu poſtremum eſſe.

h *Quare ſi punctum*] Docet punctum & vnitatem ſiue ſeparata ſint, vt quidam finxêre, ſiue non, haud quaquam idem eſſe: ponitque inter illa diſcrimen, quod vnitatibus conueniat deinceps eſſe, non verò tactus, qui tamen punctis competit, quatenus per ipſa ſeſe lineę contingunt. Præterea quod inter puncta eiuſdem lineę ſemper aliquid interiectũ ſit nimirum linea: in vnitatibus verò aliter res habeat, nec enim inter vnum & duo cadit aliquid.

Diſcrimen inter vnitatem, & punctum.

καὶ τῶν μὲν ἐνδέχεται εἶναί τι μεταξύ. πᾶσα γὰρ γραμμὴ, μεταξὺ στιγμῶν· τῶν δ', οὐκ ἀνάγκη· οὐδὲν γὰρ μεταξὺ δυάδος καὶ μονάδος. τί μὲν οὖν ἐστι τὸ ἅμα, καὶ χωρὶς, καὶ τί τὸ ἅπτεσθαι, καὶ τί τὸ μεταξὺ, καὶ τὸ ἐφεξῆς, καὶ τί τὸ ἐχόμενον καὶ συνεχὲς, καὶ τοῖς ποίοις ἕκαστον τούτων ὑπάρχει, εἴρηται.

Κεφά

Ac illorum medium aliquod eſſe poteſt (nã omnis linea inter puncta media eſt) harum nõ eſt neceſſe. Nullum enim inter binarium, & vnitatem medium eſt. Quid igitur eſt ſimul eſſe, & quid ſeparatim, & quid tangere, & quid inter medium, & quid deinceps ſequi, & quid cohærens, & continuum, & quibus vnũquodque horum conueniat, dictum eſt. Text. 30.

CAP.

Κεφάλαιον δ.

Μία δὲ κίνησις λέγεται πολλαχῶς· τὸ γὰρ ἓν πολλαχῶς λέγομεν. γένει μὲν οὖν μία, κατὰ τὰ σχήματα τῆς κατηγορίας ἐστί. φορὰ μὲν γὰρ, πάσῃ φορᾷ τῷ γένει μία· ἀλλοίωσις δὲ, φορᾶς ἑτέρα τῷ γένει. εἴδει δὲ μία, ὅταν τῷ γένει μία οὖσα, καὶ ἐν ἀτόμῳ εἴδει ᾖ· οἷον, χρώματος μέν εἰσι διαφοραί. τοιγαροῦν ἄλλη τῷ εἴδει μέλανσις, καὶ λεύκανσις·

πᾶσα

CAP. IIII.

Motus a autem multis modis vnus dicitur; quippe cùm vnum multis modis dicamus. Ac vnus quidem genere eſt ex categoriæ figuris. Lationes enim omnes genere vnum ſunt. Alteratio autem à latione genere diuerſa eſt. At ſpecie vnus eſt, ſi cùm genere vnus ſit in indiuidua quoque fuerit ſpecie, veluti cùm ſint coloris differentiæ, diuerſæ ſpeciei ſunt dealbatio, & denigratio. Textus 31.

Omnes

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Motus a autem multis modis] Accedit iam ad vnitatem, diuerſitatemque motus explicandam. Ac primùm ſtatuit motum totidem modis dici, quot vnum: nempe vnũ genere, vnum ſpecie, vnum numero. Ij motus ſunt vnum genere, qui ad formas eiuſdem categoriæ proficiſcuntur, vt omnes alterationes: ij vnum ſpecie, qui in formas eiuſdem ſpeciei deſinũt, vt omnes dealbationes. Quod ſi aliqua detur forma, quę ſimul ſpecies & genus ſit, ideſt, quæ ſit ſpecies ſubalterna tunc motus, quibus ad eam pergitur, non vnũ quid ſpecie abſolutè dicentur, hoc eſt, eiuſdem ſpeciei infimę, ſed ſubalternæ. Ponit autem exẽplum ſpeciei ſubalternæ μάθησιν, ideſt, diſcendi, exiſtimandi aſſentiendive actum, ſub quo, tanquam ſub genere continetur actus ſciendi in commune, ſub hoc verò ſimiliter varij actus ſciendi ſpecie diſtincti. De vnitate & diſtinctione motuum.

b Sed

πᾶσα οὖν λεύκανσις πάσῃ λευκάνσει ἡ αὐτὴ κατὰ τὸ εἶδος ἔσται· καὶ πᾶσα μέλανσις μελάνσει· λευκότητι δ' οὐκ ἔτι· διὸ τῷ εἴδει μία λεύκανσις λευκάνσει πάσῃ. εἰ δὲ ἔστιν ἅττα ἃ καὶ γένη ἅμα καὶ εἴδη ἐστί, δῆλον οὖν ὡς εἴδει πως μία ἔσται, ἁπλῶς δὲ μία εἴδει, οὔ· οἷον, ἡ μάθησις, εἰ ἡ ἐπιστήμη, εἶδος μὲν ὑπολήψεως, γένος δὲ τῶν ἐπιστημῶν. ἀπορήσειε δ' ἄν τις, εἰ εἴδει μία κίνησις, ὅταν ἐκ τοῦ αὐτοῦ τὸ αὐτὸ εἰς τὸ αὐτὸ μεταβάλλῃ· οἷον, ἡ μία στιγμὴ ἐκ τοῦδε τοῦ τόπου εἰς τόνδε τὸν τόπον πάλιν καὶ πάλιν. εἰ δὲ τοῦτο, ἔσται ἡ κυκλοφορία τῇ εὐθυφορίᾳ ἡ αὐτή· καὶ ἡ κύλισις τῇ βαδίσει. ἢ διώρισται, τὸ ἐν ᾧ ἐὰν ἕτερον ᾖ τῷ εἴδει, ὅτι ἑτέρα κίνησις· τὸ δὲ περιφερὲς, τοῦ εὐθέος ἕτερον τῷ εἴδει. γένει μὲν οὖν καὶ εἴδει κίνησις μία, οὕτως· ἁπλῶς δὲ μία κίνησις, ἡ τῇ οὐσίᾳ μία, καὶ τῷ ἀριθμῷ· τίς δ' ἡ τοιαύτη, δῆλον διελομένοις· τρία γάρ ἐστι τὸν ἀριθμὸν περὶ ἃ λέγομεν τὴν κίνησιν, ὃ, καὶ ἐν ᾧ, καὶ ὅτε. λέγω δὲ ὃ, ὅτι ἀνάγκη εἶναί τι τὸ κινούμενον· οἷον ἄνθρωπον, ἢ χρυσόν. καὶ ἔν τινι τοῦτο κινεῖσθαι, οἷον ἐν τόπῳ, ἢ ἐν πάθει. καὶ ποτέ· ἐν χρόνῳ γὰρ πᾶν κινεῖται.

τούτων

Omnes enim dealbationes ſpecie eadem continentur, omnes item denigrationes; ſed non denigrationes, & dealbationes. Omnes itaque dealbationes ſpecie vnum ſunt. Quod ſi quædam ſpecies ſimul, & genera ſunt, manifeſtum eſt ſpecie vnum eſſe quodammodo, at ſimpliciter ſpecie vnum non eſſe. Vt diſcendi actus, ſi ſcientia ſpecies quidem ſit exiſtimationis, & ſcientiarum genus. b Sed dubitare aliquis poteſt, ſit ne ſpecie motus vnus, ſi idem ex eodem in idem mutetur: vt punctum vnũ ex hoc loco in hunc locum ſemel atque iterum. At ſi ita eſt conuerſio idem erit atque recta latio & volutatio idem atque ambulatio. An definitum motum diuerſum eſſe, ſi id, in quo, ſpecie diuerſum ſit? quod autem in orbem eſt, ſpecie à recto differt. Genera itaque, ac ſpecie motus vnus, ita ſe habet. c Simpliciter autem vnus eſt motus, qui eſſentia vnus eſt, & numero. Is verò quis ſit ſi diuiſerimus, manifeſtum fiet. Tria enim numero ſunt, ex quibus vnum motum eſſe dicimus: id quod, & id, in quo, & quando. Dico autem id quod, quoniam aliquid, quod moueatur, vt hominem, aut aurum eſſe neceſſe eſt. Et hoc in aliquo moueri vt in loco, aut in affectionibus. Et quando: in tempore enim res omnis mouetur.

Text. 32.

Text. 33.

Text. 34.

Quo

τούτων δὲ τὸ μὲν εἶναι τῷ γένει ἢ τῷ εἴδει μίαν, ἔστιν ἐν τῷ πράγματι ἐν ᾧ κινεῖται. τὸ δὲ ἐχομένην ἐν τῷ χρόνῳ· τὸ δ' ἁπλῶς μίαν, ἐν ἅπασι τούτοις· καὶ γὰρ ἐν ᾧ ἓν, δεῖ εἶναι καὶ ἄτομον· οἷον τὸ εἶδος. καὶ αὐτὸ ὅτι, οἷον τὸν χρόνον ἕνα· καὶ μὴ διαλείπειν· καὶ τὸ κινούμενον ἓν εἶναι, μὴ κατὰ συμβεβηκός. ὥσπερ τὸ λευκὸν μελαίνεσθαι, καὶ Κορίσκον βαδίζειν· ἓν δὲ καὶ ὁ Κορίσκος, καὶ λευκόν, ἀλλὰ κατὰ συμβεβηκός. μηδὲ κοινόν· εἴη γὰρ ἂν ἅμα δύο ἀνθρώπους ὑγιάζεσθαι τὴν αὐτὴν ὑγίανσιν, οἷον ὀφθαλμίας. ἀλλ' οὐ μία αὕτη, ἀλλ' εἴδει μία. τὸ δὲ, Σωκράτη τὴν αὐτὴν μὲν ἀλλοίωσιν ἀλλοιοῦσθαι τῷ εἴδει, ἐν ἄλλῳ δὲ χρόνῳ, καὶ πάλιν ἐν ἄλλῳ, εἰ μὲν ἐνδέχεται τὸ φθαρὲν, πάλιν ἓν γίνεσθαι τῷ ἀριθμῷ, εἴη ἂν καὶ αὕτη μία. εἰ δὲ μὴ, ἡ αὐτὴ μὲν, μία δ' οὔ.

ἔχει

Quorum, in re, in qua res mouetur, poſitum eſt, vt genere quidem aut ſpecie ſit vnus; vt autem cohæreat, in tempore. At vt ſimpliciter vnus in his omnibus. Nam & id, in quo, vnum & indiuiduum, veluti ſpeciem eſſe oportet: rurſus, quãdo, vt tempus vnum, & non intermitti: & id, quod mouetur, vnum eſſe, non ex accidenti, vt album nigreſcere, & Coriſcum ambulare: vnum autem eſt Coriſcus, & album, ſed ex accidenti. Neque commune. Nam ſimul poſſunt homines duo eadem curari curatione, vt ea, quæ eſt lippitudinis: at non vna eſt niſi ſpecie. Textus 35. [d] *Verùm ſi Socrates eadem alterationis ſpecie, ſed in alio, atque alio tempore alteretur, ſi id, quod interijt, vnum numero fieri rurſus poteſt, erit vna & eadem: ſin minus, eadem quidem, ſed non vna erit.* Textus 36.

e *Sed*

b *Sed dubitare aliquis*] Priùs quàm ſtatuat qui motus vnus numero cenſeri debeat, diligentiùs expendit an id, quod de vnitate ſpecifica motus aſſeruit, cum veritate cõſentiat, argumentatúrque in contrariam partem. Nam ſi vnitas ſpecifica termini ſufficeret ad cõſtituendum motum ſpecie vnum; ſequeretur motũ circularem, & rectum, cùm vterque ab eodem puncto ad idem punctum per diuerſas lineas fit, eiuſdem eſſe ſpeciei; ſequeretur itẽ volutationem, & ambulationem ad eandem ſpeciem infimam pertinere, ſi ab eodem loco ad eundem contendant. Quod abſurdum videtur. Hanc quæſtionem diſſoluens ait lationes non ſolum à terminis, ſed etiam à medio recto, & circulari, ſiue obliquo diſtinctionẽ capere.

Lationes vnde accipiant diſtinctionem.

Quare cùm rectum & obliquum, circulareuè ſpecie differant, etiam conuerſionem, & motum rectum inter ſe ſpecie diſtingui.

Qui motus ſit abſolutè vnus.

c *Simpliciter autem vnus*] Declarat quinam motus abſolutè vnus ſit, hoc eſt vnus numero. Porrò cùm in quolibet motu tria concurrant, res mota: forma, quæ acquiritur: tempus, quod conſumitur: ſtatuit tria hæc ad vnitatem numeralem motus ſimul requiri: ita vt forma, ad quam acceditur, ſit vna numero, & vt tempus vnum ſit, hoc eſt, vt nulla fiat temporis intermiſſio, quæ fit interiecta quiete. Itaque ſi Coriſcus albeſcat ad duos gradus alboris; ibique ſubſiſtat; poſtea verò repetito motu alios duos gradus comparet, non erit vna numero dealbatio. Præterea neceſſe eſt, vt res mota, ſiue ſubiectum, ſit vnum non ex accidente, ſed per ſe, non commune, ſed ſingulare. Sicut enim communis natura ratione ſubiectarum partium, in quibus continetur, diuerſas vno tempore mutationes ſubire poteſt: quandoquidem albeſcente Socrate fit homo albus, nigreſcente ſimul Platone, fit niger: ita vt motus vnus numero habeatur, non ſat eſt communis naturæ identitas, ſed oportet vt ad eandem rem ſingularem pertineat.

Dubit. Reſponſio.

d *Verùm ſi Socrates*] Rogaret fortaſſe quiſpiam, ſi Socrates eandem alterationem alio atque alio tempore ſubeat, num eadem numero alteratio cenſenda ſit, an non. Huic reſpondet ſi fieri poſſit, vt quod ſemel euanuit, redeat, eiuſmodi alterationem poſſe eandem numero eſſe: quaſi dicat ſpecie tãtummodò eandem futuram, non autem numero; quia quod ſemel interijt, idem numero reuiuiſcere impoſſibile eſt. e *Sed*

ἔχει δ' ἀπορίαν ταύτῃ παραπλησίαν, καὶ πότερον μία ἡ ὑγίεια, καὶ ὅλως αἱ ἕξεις καὶ τὰ πάθη τῇ οὐσίᾳ εἰσὶν ἐν τοῖς σώμασι· κινούμενα γὰρ φαίνεται τὰ ἔχοντα καὶ ῥέοντα. εἰ δ' ἡ αὐτὴ καὶ μία ἡ ἕωθεν καὶ νῦν ὑγίεια, διὰ τί οὐκ ἂν καὶ ὅταν διαλιπὼν λάβῃ καὶ πάλιν τὴν ὑγίειαν, καὶ αὕτη κἀκείνη μία τῷ ἀριθμῷ ἂν εἴη

ὁ γὰρ

[e] *Sed dubitatio huic ſimilis exiſtit, vtrum ſanitas: vnius eſſentia ſit in corporibus, & omnino habitus, atq; affectiones. Ea enim, in quibus eſt, moueri, & fluere videtur. Quod ſi vna & eadem eſt ea, quæ mane, & quæ nunc ſanitas ineſt, cur cùm intermiſſam rurſus ſanitatẽ receperit, hæc & illa vna numero non erunt?* Textus 37.

Eadem

ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος· πλὴν τοσοῦτον διαφέρει, ὅτι, εἰ μὲν δύο, τὸ αὐτὸ τοῦτο, ὥστε τῷ ἀριθμῷ μία, καὶ τὴν ἕξιν ἀνάγκη. μία γὰρ ἀριθμῷ ἐνέργεια, ἑνὸς ἀριθμῷ. εἰ δ' ἡ ἕξις μία, ἴσως οὐκ ἄν τῳ δόξειεν μία καὶ ἐνέργεια εἶναι· ὅταν γὰρ παύσηται βαδίζων, οὐκ ἔτι ἔστιν ἡ βάδισις. πάλιν δὲ βαδίζοντος, ἔσται. εἰ οὖν μία καὶ ἡ αὐτὴ, ἐνδέχοιτο ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ἓν καὶ φθείρεσθαι καὶ εἶναι πολλάκις. αὗται μὲν οὖν εἰσιν αἱ ἀπορίαι ἔξω τῆς νῦν σκέψεως· ἐπεὶ δὲ συνεχὴς πᾶσα κίνησις, τήν τε ἁπλῶς μίαν ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι, εἴπερ πᾶσα διαιρετὴ, καὶ εἰ συνεχὴς μίαν· οὐ γὰρ πᾶσα γένοιτ' ἂν συνεχὴς πάσῃ, ὥσπερ οὐδὲ ἄλλο οὐδὲν, τῷ τυχόντι τὸ τυχόν· ἀλλ' ὅσων ἓν τὰ ἔσχατα· ἔσχατα δὲ, τῶν μὲν οὐκ ἔστι, τῶν δ' ἔστιν, ἀλλὰ τῷ εἴδει καὶ ὁμώνυμα· πῶς γὰρ ἂν ἅψαιτο, ἢ ἓν γένοιτο τὸ ἔσχατον, γραμμῆς καὶ βαδίσεως; ἐχόμεναι μὲν οὖν ἂν εἶεν καὶ αἱ μὴ αὐταὶ τῷ εἴδει, μηδὲ τῷ γένει· δραμὼν γὰρ ἄν τις πυρέξειεν εὐθὺς, καὶ οἷον ἡ λαμπὰς, ἐκ διαδοχῆς, φορὰ ἐχομένη, συνεχὴς δ' οὐκ ἔστι. κεῖται γὰρ τὸ συνεχὲς, ὧν τὰ ἔσχατα ἕν. ὥστ' ἐχόμεναι καὶ ἐφεξῆς εἰσι, τῷ τὸν χρόνον εἶναι συνεχῆ· συνεχὴς δὲ, τῷ τὰς κινήσεις· τοῦτο δ', ὅταν ἓν τὸ ἔσχατον γίνηται ἀμφοῖν·

διὸ

Textus 38.

Eadem enim ratio eſt, [f] ſed hoc differunt, quod ſi duo, propter hoc ipſum vt ſi numero vnus, etiã habitus neceſſe eſt. Vnus enim actus numero vnius numero eſt. At ſi habitus vnus eſt, nõ etiã actus vnus eſſe alicui fortaſſe videbitur. Nam cum ambulare deſierit, amplius non eſt ambulatio, ſed erit ſi rurſus ambulet. Itaque ſi vnus & idem eſt, poſſe vnum & idem ſæpius interire, & eſſe. Atque hæ quidem dubitationes à præſenti cõſideratione ſunt alienæ. [g] *Quoniam autem continuus eſt motus omnis, ſiquidem omnis poteſt diuidi, eum etiam, qui ſimpliciter vnus eſt, neceſſe eſt continuum eſſe, & ſi continuus, vnum. Non enim omni continuari omnis poteſt, vt nec aliud quoduis cuiuis, ſed quorum extrema vnum ſunt. Extrema autem aliquorum quidem non ſunt, aliorũ verò ſunt ſpecie diuerſa, & homonyma. Quo enim modo ſe tangerent aut vnum fierent lineæ, & ambulationis extrema.* [h] *Cohærebunt quidem & qui non ijdem ſunt ſpecie, neque genere. Aliquis enim mox ac cucurrit, febricitabit: & vt fax ex ſucceſſione, latio cohæret, non autem eſt continua. Poſitum enim eſt ea eſſe continua, quorum extrema vnum ſunt, quare cohærent, & deinceps ſequitur, quod continuatum ſit tẽpus, continui autem quod motus: quod tum eſt cùm vtriuſque extremum vnum ſit.*

Textus 39.

Textus 40.

Ideo

e *Sed dubitatio huic.*] Aliam mouet quæſtionem ſuperiori non abſimilem: videlicet (vt D. Thomas interpretatur) ſit ne eadem numero valetudo, vel quæuis alia affectio, qua quis diu potitus eſt, an non. Videbitur enim alicui non poſſe eandem eſſe: quia cùm ſubiecta, quibus accidentia inhærent, perpetuò labantur, & fluant, vt Heraclitus, aliique antiquitatis Philoſophi tradidere, vtique ſi eadem numero valetudo diu integra & incolumis perſeuerat, nihil videtur cauſæ eſſe, cur etſi intereat non eadem numero regeneretur. Dubit.

f *Sed hoc differunt.*] Tanta obſcuritate hic locus tenetur, vt quibuſdam corruptus, & mutilus videatur. Simplicius verba quædam de ſuo abiicit; Auerroes in eius ſenſu eruendo laborat, ac tribus allatis explicationibus, nihil proficit. Videtur tamen Ariſtotelis mens eſſe, licet ex formarum, quæ acquiruntur, multitudine, actionum motuumq́ue diuerſitatem arguere poſſimus, quia ad actionis motusq́ue vnitatem, vnitas formæ exigitur; ex formæ tamen; quæ acquiritur, vnitate, non licere actionis motusvè vnitatem colligere: quia ad vnitatem numeralem motus, non ſolùm formæ, ſed temporis quoque vnitas neceſſaria eſt. Quare eſto eadem forma rediret, non iccirco eundem numero motum redintegrandum: re tamen vera formam, quæ ſemel abolita eſt, reparari non poſſe. Hinc reſponſio ad propoſitam controuerſiam, vtcunque ducenda erit: videlicet continuatam valetudinem, eandem numero eſſe; cum non ponamus eam intercidere, ſed incolumen ſeruari, quemadmodum & ſubiectum idem manet, quantumuis Heraclitus, aliique inſtabilitatis rerum auctores contradicant. Solutio propoſitæ dubitationis.

g *Quoniam autem continuus.*] Vberius exponit quæ ad numeralem vnitatem motus concurrunt, docetq́ue licet omnis motus continuus ſit, quandoquidem & diuiduus, nullius tamen partes vno communi termino copulari, præterquam eius, qui vnus numero dicitur. Non enim inquit, quælibet res continuari poſſunt, ſed eæ ſolùm, quorum extre- Quænam res inter ſe continuari poſſint.

ma inter ſe coaleſcere aptæ ſunt, & in vnum euadere. Nimirum quædam terminos, ſiue extrema non obtinent: alia etſi habeant, eiuſmodi tamen ſunt, vt coire nequeant, veluti linea, & deambulatio, cæteraque id genus ſpecie differentia. Quod & de motibus inter ſe comparatis aſſerendum eſt. Nam qui naturam ſpecie diſſidentem ſortiuntur, continuari inter ſe non poſſunt, vt curſus & febricitatio.

Motus ſpecie diſtincti poſſunt cohærentes dici.

h *Cohærebunt tamen.*] Etſi motus genere, aut ſpecie differentes inter ſe continuari nequeant, nihilominus cohærentes dici poſſe admonet; ſi tamen vnus alterum ſubſequatur, nec media quiete intercipiantur. Minus enim ad coæſionem, quàm ad continuitatem exigitur. Quod Simplicius hoc loco non animaduertit putans omnes motus, qui inter ſe cohærent, in vnum coagmentari poſſe, & continuos reddi. Cui Themiſtius, alijque interpretes, imo & Ariſtoteles palam repugnat.

Διὸ ἀνάγκη τὴν αὐτὴν τῷ εἴδει εἶναι καὶ ἑνὸς, καὶ ἐν ἑνὶ χρόνῳ τὴν ἁπλῶς συνεχῆ κίνησιν καὶ μίαν· τῷ χρόνῳ μὲν, ὅπως μὴ ἀκινησία μεταξὺ ᾖ· ἐν τῷ διαλείποντι γὰρ ἠρεμεῖν ἀνάγκη· πολλαὶ οὖν καὶ οὐ μία ἡ κίνησις, ὧν ἐστὶν ἠρεμία μεταξύ. ὥστε εἴ τις κίνησις στάσει διαλαμβάνεται, οὔτε μία, οὔτε συνεχής· διαλαμβάνεται δὲ, εἰ μεταξὺ χρόνος· τῆς δὲ τῷ εἴδει μὴ μιᾶς, οὐδ' εἰ μὴ διαλείπεται ὁ χρόνος· ὁ μὲν γὰρ χρόνος, εἷς· τῷ δ' εἴδει, ἡ κίνησις ἄλλη· τὴν μὲν γὰρ μίαν ἀνάγκη καὶ τῷ εἴδει μίαν εἶναι· ταύτην δὲ ἁπλῶς εἶναι μίαν, οὐκ ἀνάγκη. τίς μὲν οὖν κίνησις ἁπλῶς μία, εἴρηται· ἔτι δὲ, λέγεται μία καὶ ἡ τελεία, ἐάν τε κατὰ γένος, ἐάν τε κατὰ εἶδος ᾖ, ἐάν τε κατ' οὐσίαν· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τὸ τέλειον καὶ ὅλον τοῦ ἑνός. ἔστι δὲ ὅτε κἂν ἀτελὴς ᾖ, μία λέγεται, ἐὰν μόνον ᾖ συνεχής. ἔτι δ', ἄλλως παρὰ τὰς εἰρημένας λέγεται μία κίνησις, ἡ ὁμαλής. ἡ γὰρ ἀνώμαλος ἔστιν ὡς, οὐ δοκεῖ μία, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ ὁμαλὴς, ὥσπερ ἡ εὐθεῖα· ἡ γὰρ ἀνώμαλος, διαιρετή. ἔοικε δὲ διαφέρειν ὡς τὸ μᾶλλον καὶ ἧττον. ἔστι δ' ἐν ἁπάσῃ κινήσει, τὸ ὁμαλῶς ἢ μή· καὶ γὰρ ἂν ἀλλοιοῖτο ὁμαλῶς, καὶ φέροιτο ἐφ' ὁμαλοῦ οἷον κύκλου, ἢ εὐθείας, καὶ περὶ αὔξησιν ὡσαύτως καὶ φθίσιν. ἀνωμαλίας δ' ἐστὶ διαφορὰ, ὁτὲ μὲν, ἐφ' ᾧ κινεῖται·

ἀδύνατον

i *Ideo motus, qui ſimpliciter cõtinuus, vnusque eſt ſpecie, idem ſit, & vni⁹, & in vno tẽpore neceſſe eſt. Vno quidem in tempore, ne motionis vacuitas ſit media. Nam in interuallo quieſcere neceſſe eſt. Multi igitur, & non vnus motus ſunt quorum quies media eſt. Quare ſi aliquis motus ſtatu intercipitur, is neque vnus, neque continuus eſt. Intercipitur autem ſi tempus eſt intermedium. Nec verò qui ſpecie vnus non eſt, quanquam tempus non intermittatur. Nam tempus quidem vnum eſt, ſpecie autem motus alius. Vnum enim motum ſpecie quoque vnum eſſe neceſſe. Hic autem vt ſimpliciter vnus ſit neceſſe non eſt. Quis igitur vnus ſit ſimpliciter motus, dictum eſt.* Textus 41. *k Is item qui perfectus eſt, vnus dicitur, ſeu genere ſit, ſeu ſpecie ſeu eſſentia, perinde atque in cæteris, perfectũ, & totum vnius eſt. Fit autem interdum vt imperfectus quanquam ſit, vnus dicatur, modò continuus fuerit.* Textus 42. *l Aliter etiam præter eos, qui dicti sũt, motus vnus dicitur, qui eſt æquabilis, nã is q nõ eſt æquabilis, quodãmodo vnus nõ videtur, ſed is magis, q eſt æquabilis, vt recta linea. Inæquabilis enim ſectilis eſt. Videtur autẽ differre intẽſione, & remiſſione. At verò ĩ omni motu æquabilitas ineſt, & inæquabilitas. Nam & alteratio æquabilis eſſe poteſt, & latio ſuper æquabili, veluti circulo, aut recta linea: ac in accretione, & imminutione ſimiliter.* Textus 43. *m Inæquabilitatis autem differentia ex eo interdum eſt in quo mouetur.* Textus 44.

Motus

Ad continuitatem motus quæ requirantur.

i *Ideo motus.*] Tria inquit neceſſaria eſſe vt motus ritè continuus dicatur, in primis vt ſit idem motus ſpecie. Secundò, vt ſit idem mobile. Tertio, vt ſit idem tempus, nec vlla quietis mora intercedat. Ex his ſi vel vnum deſideretur, non erit motus continuus: ſicuti non erant curſus illi & recurſus, quos equites obibant Athenis in Piræo tædam candentem alij aliis viciſſim dantes accipientesque in certaminibus. Nam quanquam hi motus, ſiue facium, quæ deferebantur, ſiue equitum deferentium, nec interſtitio naturæ & ſpeciei, nec intermiſſione temporis, abiuncti erant, ſubiecto tamen diſtinguebantur.

Bonum, vnum totum.

k *Is item qui perfectus.*] Omiſſa Auerrois interpretatione, quæ verum ſenſum non attigit; docet planè Ariſtoteles alia quoque ratione motum dici vnum, videlicet quatenus perfectionem ſuæ naturæ debitam & congruentem habet. Nam bonum ſiue perfe-

ctum,

ctum,& vnum,immo & totum, perpetuò ſeſe in his, aliiſque id genus rebus comitantur. Quod videtur Ariſtoteles ex Pythagoræ & Platonis diſciplina arripuiſſe, vt annotauit Alexander Simplicio referente. Lege,ſi placet, quæ hac de re in commentariis librorum de cœlo ad primum cap. libr. I. ſcripſimus. Quia verò interdum motus terminorum, ad quos proficiſcuntur, abſolutionem non obtinent, vt ſi Plato albeſcere incipiat, nec tamen ad perfectum candorem euadat, commonefacit, nihil obſtare hanc imperfectionem, quominus quilibet abſolutè vnus numero appelletur ; ſi modò continuus ſit.

De æquabilitate motus.

l *Aliter etiam præter.*] Alium vnitatis modum ſubiicit, quo motus vnus dicitur, qui æquabilitatem ſeruat. Vt enim is, qui modo tardior eſt, modo celerior, ob hanc partium diſſimilitudinem minus eſt vnus: ita qui toto decurſu ſibi conſentit, & vniformitatem habet, magis vnus cenſetur, ſicuti linea recta magis videtur vna, quam obtorta, ac variis flexibus ſinuata; quodammodo plurium linearum rationem obtinet. Hanc autem vnitatis intenſionem, remiſſionemvè in omnes motus conuenire poſſe ait Ariſtoteles: non quod motus cæleſtium ſpherarum velocitatis incrementa, aut decremēta ſubire queant: id enim in libris de cælo negat, ſed quia non aliis tantùm motibus, ſed etiam ei, qui circulo fit, ex ſe non repugnet eiuſmodi varietas. Lege Auerroem hoc loco.

Motuum inæquabilitatis duæ cauſæ.

m *Inæquabilitatis autem.*] Duas affert cauſas inæquabilitatis motuum. Alteram, quod magnitudo ſuper quam res mouetur, inæquabilis ſit, cuiuſmodi eſt via tortuoſa, & anfractibus impedita. Alteram, quæ ab ipſo modo ſumitur, quod, vt Themiſtius exponit, motor ipſe modò acriùs modò pigriùs rem motam incitet. n Ideo

ἀδύνατον γὰρ ὁμαλῆ εἶναι τὴν κίνησιν μὴ ἐπὶ ὁμαλοῦ μεγέθει οὖσαν, ἡ τῆς κεκλασμένης κίνησις, ἢ ἡ τῆς ἕλικος, ἢ ἄλλου μεγέθους, ὧν μὴ ἐφαρμόττει τὸ τυχὸν ἐπὶ τὸ τυχὸν μέρος. ἡ δὲ, οὔτε ἐν τῷ ποῦ, οὔτε ἐν τῷ ποτὲ, οὔτε ἐν τῷ εἰς ὅ, ἀλλ᾽ ἐν τῷ ὥς· ταχυτῆτι γὰρ καὶ βραδυτῆτι ἐνίοτε διώρισται· ἧς μὲν γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος, ὁμαλής· ἧς δὲ μὴ, ἀνώμαλος. διὸ οὐκ εἴδη κινήσεως, οὐδὲ διαφοραὶ, τάχος καὶ βραδυτὴς, ὅτι πάσαις ἀκολουθεῖ ταῖς διαφόροις κατ᾽ εἶδος. ὥστ᾽ οὐδὲ βαρύτης καὶ κουφότης ἡ εἰς τὸ αὐτὸ, οἷον γῆς πρὸς αὑτὴν, ἢ πυρὸς πρὸς αὑτό. μία μὲν οὖν ἡ ἀνώμαλος, τῷ συνεχής· ἧττον δὲ, ὅπερ τῇ κεκλασμένῃ συμβαίνει φορᾷ· τὸ δὲ ἧττον, μῖξις ἀεὶ τοῦ ἐναντίου. εἰ δὲ πᾶσαν τὴν μίαν ἐνδέχεται καὶ ὁμαλῆ εἶναι καὶ μὴ, οὐκ ἂν εἶεν αἱ μὴ κατ᾽ εἶδος ἐχόμεναι καὶ αὗται, μία καὶ συνεχής· πῶς γὰρ ἂν εἴη ὁμαλὴς ἡ ἐξ ἀλλοιώσεως συγκειμένη καὶ φορᾶς; δέοι γὰρ ἂν ἐφαρμόττειν.

Κεφά

Motus nánque æquabilis, niſi in magnitudine æquabili, eſſe non poteſt, vt motus, qui in flexa linea, aut anfractu fiūt, aut alia magnitudine, cuius partes omnes inter ſe aptæ non ſunt. Alia eſt neu loci ratione, nec temporis, nec eius ad quod eſt, ſed modi. Nam celeritate, & tarditate interdum definitur. Cuius enim eadem eſt celeritas, is æquabilis eſt, cuius non eſt, inæquabilis. n *Ideo celeritas, & tarditas nec ſpecies ſunt motus, nec differentia, cùm ſpecies omnes comitentur.* o *Quare nec grauitas, nec leuitas, quæ ad idem, vt terra ad ſe, aut ignis ad ſe.* p *Inæquabilis igitur, quia continuus, vnus eſt, ſed minus, vt lationi flexæ accidit. Quod autem minus eſt, ob miſtionem contrarij ſemper eſt. At ſi poteſt fieri vt omnis motus æquabilis ſit & non æquabilis, qui diuerſæ ſpeciei inter ſe cohærent, vnus & continuus non erunt. Quomodo enim æquabilis fuerit is, qui ex alteratione, & latione coaleſcit? congruere nanque inter ſe deberent.* Textus 45.

CAP

Celeritatem & tarditatem non eſſe motuum differentias.

n *Ideo celeritas.*] Ex iis, quæ hactenus docuit, nonnulla infert conſectaria. Primum eſt celeritatem, & tarditatem nec ſpecies motuum eſſe, nec eorum differentias: quod ex eo concludit, quia in omni motu promiſcuè reperiri queunt, cùm tamen nullius ſpeciei, aut differentiæ ratio incerta & vaga eſſe poſſit.

o *Quare nec grauitas.*] Hoc eſt alterum conſectarium; quod variè intelligitur ab interpretibus. D. Thomas ait ſententiam illius eſſe, grauitatem & leuitatem non idem valere, quod tarditas, & velocitas: quia hæ in omnes omnium corporum motus indiſcriminatim competunt, illæ verò minimè: quandoquidem grauitas iis tantùm, qui deorſum: leuitas iis, qui ſurſum vergunt, accommodatur. Hæc expoſitio videtur vim afferre verbis Ariſtotelis. Germanior eſt, quā alij afferunt, vt ſit ſenſus quemadmodum tarditas & celeritas non

non ſunt ſpecies motuum, aut differentiæ motuum ſpecie diuerſorum, ita nec ſpecie diſtingui grauitatem, qua aliquid in locum infimum celeriter tendit, à grauitate, qua ad eũdem locum aliquid tardè mouetur; qualis grauitas ineſt duabus terræ portionibus, quarũ vna plus habet ponderis, quam altera. Atque hoc ſignificant verba illa, terræ ad ſe. Quod de ignis leuitate ſimiliter explicandum eſt.

p *Inæquabilis igitur.*] Docet inæquabilitatem non impedire quominùs motus poſſit cēſeri vnus, ſi continuus ſit, licet minùs participet vnitatem, quam æquabilis & ſibi vndique ſimilis: ille enim ratione diſparitatis in diuerſas partes quodammodo contrarias ſecari poteſt, quia id, quod minus eſt, admiſtionem habet cōtrarij, vt minus album ad miſtionem nigri. Tum quædam repetit ad vnitatem & continuationem ſpectantia, quæ iam ex dictis liquent.

Inæquabilitas non impedit continuitatem motus.

Obſerua in hoc Capit. ad tex. 41. pronuntiatum illud Ariſtotelis, differentia ſpecie non poſſe inter ſe continuari. Quod verum eſt non in motibus ſolùm, de quibus hoc loco agitur, ſed etiam in temporibus. Reſpondet enim ſibi mutuò continuitas motus & temporis in eadem re. Nec obeſt quod in primo mobili continuantur tempus præteritum, præſens, & futurum. Non enim hæc differunt inter ſe ſpecie; ſed accidentario tantum diſcrimine (non ſecus ac duæ partes eiuſdem motus, quarum alia velox eſt, alia tarda) alioqui tempus primi mobilis nō diceretur à Philoſophis vnum numero; cùm ea, quę ſpecie differunt, numero etiam differre oporteat.

Differētia ſpecie non continuari.

Diximus, in eadem re, quia perſeuerante continuitate temporis primi mobilis, interfluunt plurimi motus inter ſe diſcreti & diſiuncti. Quid verò de continuatione aliarum rerum, quæ in fluxu non conſiſtunt, pronuntiandum ſit, non eſt huius loci explicare.

* * *

QVÆSTIO

QVAESTIO I.

VTRVM MOTVS DISTINGVANTVR SPECIE per terminos, in quos feruntur; an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN PARtem negatiuam.

1. arg. pro parte negat. NOn diſtingui motus per terminos hunc in modum videtur probari. Motus referuntur ad terminos, vt ad fines, in quos tendunt, & quorum gratia ſunt, ſicuti & actus omnes: ſed à fine nequeunt ſpeciem ſortiri: ergo non diſtinguuntur ſpecie per ſuos terminos. Aſſumptio probatur, quia ſpecifica diſtinctio cum pertineat ad rei quidditatem, abſoluta eſt ab exiſtentia; at cauſſalitas finis, ſicuti & efficientis, importat ordinem ad exiſtentiam, vt alibi diximus: ergo etcæt. Lib. 2. huius op. c. 7. q. 17. art. 3.

2. arg. Secundò. Actiones non diſtinguuntur per terminos; ergo neque motus; cùm in vtriſque eadem ſit ratio. Probatur antecedens, quia ſi per terminos diſtinguerentur, cùm actio in commune non habeat formam vnam, quam reſpiciat, non eſſet quid vniuocum, ſicuti nec motus, qui ob eam cauſſam analogum eſt.

3. arg. Tertiò Termini à quibus motus proficiſcuntur, faciunt per ſe ad variandos, & diſtinguendos motus: ergo ab iis etiam motuum diſtinctio ſumenda erit. Antecedens oſtenditur, quia alioqui nullum foret diſcrimen inter motum, ſimplicemque mutationem: cùm non aliter hæc à Philoſophis inter ſe diſtinguantur, niſi quia terminus à quo motuum, eſt aliquid poſitiuum, ſimplicis verò mutationis negatiuum quidpiam. Nam, exempli gratia, motus dealbationis eſt progreſsio à nigro, vel cæruleo in album; mutatio verò ad albedinem ex ſe tantùm eſt progreſsio à non albo in album. Confirmaturque idem aſſumptum ex Ariſtotele libro 7. huius operis cap. 1. text. 5. vbi tripartitam motus varietatem explicans, eum motum cenſet ſpecie vnum, quo ab eodem ad idem ſpecie tenditur.

ARTICVLVS II.

PRIMA ASSERTIO, QVA PROPOSITAE quæſtioni reſpondetur.

SIt tamen prima aſſertio. Motus diſtinguuntur inter ſe ſpecie per terminos ad quos tendunt, non autem per terminos, à quibus proficiſcuntur. Prior huiuſce aſſertionis pars non ſolùm eſt Ariſtotelis hoc in libro cap. 4. text. 31. ſed vt commune axioma in Philoſophorum ſcholis celebratur. Poteſt autem illuſtrari ex eo, quia terminus cõparatur ad motum, Cóſule D. Th. 2. contra gent. ca. 17. & Alb. hoc in loco

trac. 1. c. 1. Scotus in t. d. 13 q. vnica. Ferr. q. 4 huius lib.

vt actus ſeu forma ad potentiam. Quare ſicuti forma lapidis propriam differentiam,& ſpeciem lapidi indit;ita & terminus motui, qui in ipſum fertur;niſi quod forma lapidis, (ſicuti & aliæ formæ Phyſicæ) lapidem intrinſecè componit,terminus verò non ita ſeſe ad motum habet; licet hic in ordine ad illum,tanquam ad ſuum obiectum, & cauſam formalem externam, intimam differentiam ſpeciemque ſortiatur.

Commune effatum in Philoſophia motus diſtingui per terminos, ad quos tendunt.

Terminus eſt cauſa formalis externa comparatione motuum.

Præterea à quo res accipit nomen & definitionem, ab eodem etiam ſpeciem ſumit: at motus, teſte Ariſtotele hoc in libro cap. 1. text. 4. & cap. 5. text. 48. nomen accipiunt à terminis, in quos tendunt; vocatur enim refrigeratio à frigore, dealbatio ab albedine; itemque refrigeratio non niſi per frigus, dealbatio non niſi per albedinem definitur, ſimiliterque res habet in cæteris: ergo motus diſtinguuntur ſpecie per terminos, in quos feruntur.

Poſterior pars aſſertionis, quam ſtatuit D. Thomas 1. p. q. 25. art. 1. & q. 45. art. 1. & alij, facilè ſuadetur. Primùm quia fieri non poteſt, vt vnus motus ſpecie à duobus ſpecie diſtinctis, & inter ſe contrariis vnitatem capiat: at terminus à quo,& terminus ad quem ſpecie differunt, vt docet Ariſtoteles 1. de cælo. c. 8. tex. 86. & inter ſe contrarij ſunt, vt idem ait hoc in lib. c. 5. text. 49. & lib. 8. c. 7. text. 62. Quod etiam confirmatur teſtimonio eiuſdem Ariſtotelis cap. 4. huius lib. text. 31. vbi aſſerit motum eundem ſpecie eſſe eum, quo ad formam eiuſdem ſpeciei pergitur; ideóque omnes dealbationes in ſpeciem vnam conuenire.

Motus non diſtingui per terminos a quibus proficiſcuntur.

ARTICVLVS III.

SECVNDA ASSERTIO; ET ARGVmentorum, quæ initio adducta ſunt, explicatio.

Antequam ſecundam aſſertionem ſtatuamus, prænotandum eſt mutationem, quod ad hunc locum ſpectat, dupliciter ſumi. Interdum latè & in commune, nonnunquam ſtrictè. Mutatio priori modo ſumpta, vt colligitur ex doctrina Ariſtotelis 1. huius lib. text. 7. eſt qua res aliter ſe habet nunc, ac priùs, ſiue ea mutatio verſetur inter terminos poſitiuos, cuiuſmodi eſt progreſsio ab albo in nigrum; ſiue commeet à termino poſitiuo in negatiuum, vt ab albo in non album, ſiue à negatiuo in poſitiuum, vt à non albo in album. Mutatio poſteriori modo accepta eas tantùm mutationes comprehendit, quæ progrediuntur à termino à quo negatiuo in terminum ad quem poſitiuum. Quo pacto locutus eſt Ariſtoteles de mutatione hoc in lib. c. 5. text. 51.

Duplex acceptio mutationis.

Igitur ſi mutatio priori conſideratione ſpectetur, planum eſt quid inter eam, & motum ſit diſcriminis. Differt enim à motu vt commune analogum à ſuo membro, cùm mutatio ita accepta ſit commune quid multiplicis naturæ ſuo amplexu coercens motum, generationem, cæteraſque mutationes. Si autem poſteriori modo expendatur, dubium controuerſumque eſt num ſpecie differat à motu. Et quidem parti affirmatiuæ probabilitatem affert

Diſcrimen inter motum & mutationem priori modo ſumptam.

affert diuiſio illa, cuius paulò ante mentionem fecimus, inculcata ab Ariſtotele cap. 1. huius libri text. 7. vbi inter cæteras mutationes enumeratur tanquam ſpecies ab aliis diſtincta ea mutatio, quæ eſt à termino negatiuo ad poſitiuum.

2. aſſertio. Nihilominùs ſit ſecunda aſſertio. Motus non differt ſpecie à mutatione poſteriori modo ſumpta cùm ambo in eundem terminum feruntur. Probatur. Probatur, quia cùm Socrates è candido fit niger, abiectio illa candoris, quæ motum ad nigredinem comitatur, diſtinguitur re ipſa à tali motu. Quare poterat hic ſine illa, ſaltem diuinitus, dari: & tamen non foret alterius ſpeciei, nec enim ideo propriam amitteret naturam. Igitur ex eo, quòd motus à termino poſitiuo, vel negatiuo progrediatur, non ſortitur diuerſam ſpeciem. Idemque patet in generatione. Nec enim generatio equi, alterius eſſet ſpeciei ac modò eſt, ſi immediatè ante equinæ formæ introductionem nulla in materia extitiſſet forma, cui intereunti recens forma ſuccederet. Illud tamen in confeſſo eſt, ſi mutatio ſoluens à termino negatiuo momentanea ſit, eſto ad eundem terminum feratur, ad quem motus; diſtingui inter ſe ſpecie; non quidem ob differentiam termini à quo; ſed quia altera progreſsio continua eſt, altera momentanea. Quin verò ſi rem ad amuſsim rationis exigamus, prædictæ mutationes haud dicendæ ſunt ſimpliciter eundem terminum ad quem vendicare; ſed eundem quoad realitatem, non quoad modum. Nam idem candor alium modum ſortitur cùm motum; alium cùm momentaneam terminat mutationem; hanc enim terminat vt quid raptim, & momento acquiſitum; illum vt quid ſucceſsiuè, & temporis fluxu comparatum.

Dubit. Reſponſio. Quæres igitur quandoquidem motus, & mutatio ita ſumpta non differunt eſſentia, quidnam inter ea ſit diſcriminis. Reſpondemus diſtingui inter ſe accidentariò, ac penes connotata: quia motus ſecundum ſuam propriam notionem, ſaltem ordinariè, comprehendit abiectionem termini à quo poſitiui; non quidem primo aut tanquam ſignificatum, ſed ſecundaria ratione, & vt quidpiam connotatum, mutatio autem, verbi gratia, dealbatio ex ſe importat ſolam nudam ac ſimplicem progreſsionem à non albo ad album.

Neque huic noſtræ ſententiæ officit quod Ariſtoteles loco ſuperius citato mutationem, profectam à termino à quo poſitiuo, quaſi ſpeciem à cæteris diuerſam recenſuit. Explicatur locus Ariſtotelis. Non enim conſilium ei fuit tripartita illa diuiſione, ea duntaxat, quæ inter ſe propriè ſpecie diſsident, complecti. Adde cùm ſub illo membro, è non ſubiecto in ſubiectum, non paucæ momentaneæ mutationes, quæ à motu, vti diximus, ſpecie differunt, contineantur; neutiquam hac etiam ex parte id membrum vacare, ſed ad prędictam diuiſionem abſoluendam neceſſariò adhibendum fuiſſe. Si quis autem quærat num abiectio prioris formæ, & acquiſitio nouæ ſint duo motus. Occurrendum erit eſſe duos; cùm habeant diſtinctos terminos. Dubit. Sol. Verùm formæ abiectionem non eſſe motum realem & poſitiuum, ſed negatiuum duntaxat, vt proxima quæſtione oſtendemus.

Reliquum eſt vt argumentis initio propoſitis occurramus. Ad primum

Primum argu. propoſitæ opi.

pura tantùm corruptio abeuntis quantitatis. Multi prædictum motum poſitiuum tuentur. In primis ob auctoritatem Ariſtotelis, cuius ea ſententia eſſe videtur. Nanque ad initium huius libri, cùm in primo capite mutationum varietatem explicuiſſet, numeraſſetque mutationes terminatas ad negationem ſubſtantiæ, quantitatis, qualitatis, & loci, quas corruptiones nuncupauit, alias quidem ſimpliciter, alias ſecundum quid; nihilominùs decretionem non in hanc turbam negatiuam coniecit; ſed ſeparatim inter motus poſitiuos recenſuit, tum alibi, tum textu. 18. ſequentis capitis; adeò perſpicuè, & ex profeſſo, vt contrariæ opinioni nequaquam locus relinqui videatur.

Secundum arg.

Deinde corroboratur eadem ſententia ex eo, quia, vt præter alios ediſſerit S. Thomas in 1.d.17.q.vlt.art.2.ad 2.& in prima Secundæ q. 52. art. 2.& in 22.q.24.art.3. ad veram motus rationem non oportet nouam realitatem per eum acquiri, ſatiſque eſt eandemmet rem ſub nouo modo comparari: ſi enim talis acquiſitio per ſucceſsionem fiat nihil ei deerit, quo minus actus entis in potentia, vt in potentia, ritè dicatur; atque adeò vt verè motus ſit, & quidem poſitiuus ac realis, vt pote ad modum illum poſitiuum tendens. Nec debet in re propoſita mirum videri quod quantitas remanens, vi defluxus nouum acquirat modum, ſub quo poſitiuè decretionis motum terminet: Cùm videamus diſſecto ligno, detractaque ab eo portione aliqua, id, quod in ipſo antea pars erat, adipiſci nouum modum, cuius merito è non ſuppoſito fit ſuppoſitum, & ex ente incompleto completum.

Iuxta hanc opinionem dicendum eſt motum ad quantitatem diſtribui ab Ariſtotele in duo membra, ſeu duas ſpecies veras & poſitiuas, nimirum in accretionem, & decretionem. Et hanc quidem ſumere ſpeciem à quantitate prout molem corporis ampliorem facit; illam ab eadem, quatenus molem corporis contractiorem reddit. Vbi aduertes accretionem, quæ in toto viuente adminiſtratur, non eſſe vnum aliquem motum per ſe; ſed eam, quæ in quolibet poro fit. Idémque ſimiliter ſuo modo de decretione dicendum eſſe: quod in libris de ortu & interitu exponetur.

ARTICVLVS II.

VERIORIS SENTENTIÆ explicatio.

ITa ſe habet ſententia de poſitiuo decretionis motu; quæ licet probabilis ſit; oppoſitam nihilominus magis veriſimilem iudicamus, videlicet tam decretionem quantitatis, quàm qualitatis remiſsionem eſſe motus eſſentialiter negatiuos. Vt enim accretio eſſentialiter eſt acquiſitio quantitatis, & intẽſio qualitatis; ita decretio, & remiſsio eſſentialiter ſunt abiectiones, ſeu corruptiones quædam earundem formarum intrinſecè terminatæ ad ipſum non eſſe illarum. Quod autem peracto motu decretionis, ſeu remiſsionis, forma, quæ antea habebat rationem partis, ſortiatur rationem totius, id omnino extrinſecum eſt, & ex accidente ſe habens ad tales motus. Quod manifeſtiùs deprehenditur in ea remiſsione, qua vſque ad nõ gradum qualitas

Decretio & remiſsio ſunt abiectiones terminatę ad non eſſe quantitatis, & qualitatis.

remittitur; vt cùm aqua ſeſe ad natiuum frigus reducens omnem prorſus calorem abiicit: ea enim remiſsio ipſo non gradu terminatur. Quare eſſentialiter remiſsionis terminus nõ eſt minor qualitas, ſed non qualitas, ſiue ex parte, vt accidit quãdo peracto motu remiſsionis manet aliquid formæ; ſiue in totum vt in propoſito exẽplo. Ex quo planè concluditur, nec remiſsionem, nec decretionem eſſe motus acquiſitiuos formæ; ſed potius corruptiuos, & vt ſic loquamur abiectiuos, vt rectè ſentit Fonſeca. 5. Metaphyſ. cap. 13. q. 9. ſect. 4.

Terminus remiſſionis non eſt minor qualitas.

Deinde priuatim contra eos, qui in hiſce motibus diſtinctionem ſpecificam eſſentialem, ſiue logicam ponunt; facit illud, quod ſi decretio, & remiſſio eſſent motus per ſe, & intrinſecè acquiſitiui formæ minoris, non diſtinguerentur ſpecie accretio, & decretio, itemque remiſsio, & intenſio ſecundum eandem qualitatem; ſiquidem vterque motus oppoſitus eſſet per ſe acquiſitiuus eiuſdem formæ ſpecificæ. Nec ſufficiunt in forma diuerſæ rationes maioris, & minoris ſeu partis, & totius ad inducendam ſpecificam diſtinctionem in illis motibus; quia huiuſmodi rationes ſunt accidentariæ, imò extraneæ, & quæ per ſe ad ſpecificam diſtinctionem motuum multò minùs faciunt, quàm rationes naturalis, & non naturalis in loco; quę tamen non ſufficiunt ad lationes eſſentialiter, ſeu ſpecie logica diſtinguendas, ſed accidentaliter tantùm, ſeu ſpecie phyſica, vt progreſſu patebit.

Vnum tantum eſſe motũ realem ad quantitatem.

Dicendum igitur vnum tantùm eſſe realem motum, ad quantitatem, nempe accretionem, qua videlicet quantitas ſecundum ſe, nullo habito reſpectu maioris, minoris, æqualiſue, acquiritur; decretionem verò, qua quantitas deperditur, eſſe motum eſſentialiter negatiuum. Quòd ſi conſideretur vt accidentariò connotat minorem quantitatem, quæ poſt decretionem manet, & extrinſecè illam claudit, erit quoddam compoſitũm per accidens. Atque idem de remiſsione qualitatis ſuo etiam modo intelligatur. Nouus autem modus, quem quantitas aut qualitas poſt decretionem, remiſsionemvè manens comparat, vt ſcilicet quæ antea erat pars, tunc rationem habeat totius, reſultat abſque vllo prorſus motu, aut actione ad formam remanentem terminata, ſubſequiturque accidentaliter, & extrinſecè ipſum motum negatiuum, quo altera pars formæ corrumpitur, & abiicitur: ſicuti cùm aqua diuiditur in duas partes, vtraque pars ſortitur rationem totius abſque vllo motu ad ipſas terminato per ſolam reſultantiam ex diuiſione; quæ reſultantia mutatio quædam eſt imperfecta, nec pertingens ad rationem motus, etſi ſucceſsiuè fiat, vt in decretione.

Dilutio argu. pro contraria opinione.

Neque hæc doctrina Ariſtoteli aduerſatur, vt contrariæ partis defenſores putant. Fatemur enim Philoſophum numeraſſe decretionem inter motus vtrinque clauſos terminis poſitiuis: id enim perſpicuis verbis loco, quem indicauimus, docuit: inficiamur tamen illum intellexiſſe, aut ſignificaſſe terminum ad quem poſitiuum decretionis eſſe illi intrinſecum & eſſentialem. Quare vt verè, ac Peripateticè philoſophantur qui aſſerunt terminum à quo poſitiuum non pertinere ad eſſentiam motus, quo ad incrementum formæ itur, ſed extrinſecus duntaxat & accidentariò, & quaſi connotatum quid ad illum ſpectare, vti ſuperiùs ſtatutum fuit; ita nunc aſſerimus

Explicatur locus Ariſtotelis.

rimus terminum ad poſitiuum ſimiliter ſe habere ad motũ tẽdentem in formæ diminutionem, abiectionémque.

Atque ita ſeruatur etiam analogia inter vtranque motus differentiam, quam aduerſa opinio non videtur conſideraſſe, nimirum vt ſicut motus tẽdens ad accrementum formæ non alium poſitiuum terminum eſſentialiter reſpicit, quam terminum ad quem; ita è conuerſo motus, quo forma minuitur, & abiicitur, nõ alium terminum poſitiuum niſi terminum à quo, eſſentialiter reſpiciat. Itáque ſi decretio, & remiſsio ſpectentur quoad ſuam eſſentiam præcisè, continentur, in ea claſſe mutationum, quæ ſunt à ſubiecto in ſubiectum in illa diuiſione Ariſtotelis. Si autem expendantur vt etiam accidentariò, & extrinſécè connotant minorẽ formã remanentẽ; hoc modo pertinent ad aliud diuiſionis membrum, quod eſt à ſubiecto in ſubiectum; ſicuti etiam motus ad accrementum formæ tendentes tum ad hanc poſteriorem claſſem, tum ad illam, quæ eſt à non ſubiecto ad ſubiectum ſpectãt, prout vel ſecundum eſſentiam præcisè, vel etiam quoad terminum à quo poſitiuum accidentariò connotatum, conſiderantur.

Decretio & remiſsio ad quã mutationum claſſem pertineant.

QVAESTIO III.

QVA RATIONE MOTVS AD QVAlitatem pertinentes, à terminis, in quos pergunt ſpeciem ſortiantur.

ARTICVLVS I.

QVORVNDAM SENTENTIA DE DISTINctione horum motuum ex parte qualitatis mediæ.

Nihil opus eſt omnium hac diſceptatione referre ſentẽtias: ſed pro certo habendũ totidem eſſe motus ad qualitatem ſpecie diſtinctos, quot ſunt ſpecies qualitatum quæ per ſe motu acquiri poſſunt; id quod ex ſuperiùs dictis; & ex doctrina Ariſtotelis ca. 4. huius libri facilè deprehenditur. Non eſt tamen prætereunda ea controuerſia, quæ hoc loco agitari ſolet, videlicet num varietas qualitatis mediæ ſpecie diſtinctæ ſpecificam diſtinctionem alterationis arguat. Hoc eſt, nũ eadem ſit ſpecie alteratio, qua, verbi gratia, per cæruleum, & ea qua per viridem ad nigrum colorem itur; an potiùs vtrobique duo inſint motus ſpecie diuerſi; in priori tendentia vnus ad cæruleum colorem; alter ad nigrum: in poſteriori vnus ad viridem, ad nigrum alter.

Tot eſſe motus ſpecie diſtinctos quot qualitates ſpecie differẽtesq; per ſe motum terminant.

Sunt qui exiſtiment in hiſce motibus nullam mediæ qualitatis rationẽ habendam eſſe, ſed extremæ duntaxat; ideóque licet cæruleus color, per quem ad nigrum pergitur, à nigrore ſpecie differat, Socratem tamen non plures quàm vnum ſpecie motum decurrere, cùm ex albo per viride nigreſcit. Occurrunt verò pro hac ſententia hæ potiſsimum rationes. Primùm, quia per quancunque qualitatem Socrates ad nigrorem contendat, à principio

Opinio non diſtinguens alterationes ex mediis qualitatibus.

Primũ argũm.

qualibet progreſsione ad albedinem, ita vt comprehẽdat etiam antecedentem motum ad calorem medium, quem albedinis acquiſitio ſubſequitur. Priori igitur conſideratione omnes dealbationes ſunt eiuſdem ſpeciei; poſteriori non ita. Ariſtoteles autem loco citato ſecundum priorem ſenſum dealbationem vſurpauit. Secunda item obiecto diluitur negando à globo lunæ vſque ad centrum mundi interiici plura loca, ſiue vbi, ſpecie diſtincta, ſiue Logicè, ſiue Phyſicè; ſiquidem omnia ſunt loca circunſcripta, & reſpectu lapidis deſcendentis eandem rationem naturalitatis induunt, vt ex iis, quæ proximè explicanda ſunt, conſtabit; ideoque nihil mirum ſi motus lapidis totum illud ſublunaris mundi interſtitium decurrentis, ſit vnus ſpecie; & tamen motus ad medium & extremum colorem non itaſe habeat.

QVAESTIO IIII.

QVONAM MODO LATIONES à terminis, in quos feruntur, ſpeciem capiant.

ARTICVLVS I.

CELEBRIS QVORVNDAM ſententia in propoſita quæſtione.

IN explicanda ſpecifica lationum differentia magna eſt varietas ſententiarum. Nobis tamen conſilium fuit duas duntaxat, quæ in ſcholis celebriores habentur, in medium proferre. Occurrit ergo in primis eorum opinio, qui arbitrantur prædictam differentiam ſumi a terminis ad quos; ideſt à loco ſiue vbi, non materialiter, ſed formaliter ſpectato, hoc eſt, non ab ipſo loco, vt ſuperficies eſt corporis ambientis per ſe ſumpta, ſed prout habet diuerſos modos terminandi ſecundum naturalem, aut non naturalem conuenientiam; quos modos appellant naturalitates. Adduntque capi ſimul eam diſtinctionem à virtute motrici eorundem corporum, grauitate nimirum, & leuitate, quarum impulſu corpora in loca ſua deferuntur; ita vt motus, quo terra in ſublime tendit ſpecie differat ab eo, quo ignis ſurſum euolat, tum quia locus ſuperior naturalis eſt igni, contra naturam verò terræ; tum quia huius grauitas ab illius leuitate ſpecie diſtinguitur. *Diuerſi modi terminãdi motum, qui locis conueniunt.*

Poteſt autem hæc ſententia hunc in modum comprobari. Ita ſe habent motus ad loca, vt actus ad ſua obiecta, & ad fines: ſed actus, vt eſt communis Philoſophorum ſententia accipiunt vnitatem, & diſtinctionem à ſuis obiectis, & finibus ſpectatis ſecundum formales rationes terminandi; ergo & motus. Probatur maior, quia motus eſt actus quidam, vt patet ex illius definitione tradita initio libri tertij, locus verò eſt obiectum, in quod motus reſpicit; & finis, in quem tendit, & quo adepto mobile quieſcit. *Argumẽta pro hac opinione.*

Secundo. Naturale, & violentum inferunt diſtinctionem ſpecificam lationibus, cùm naturale, vt Ariſtoteles t. de cœlo cap. 2. docet, contrarietur violento; contraria verò teſte eodem in 8. huius operis cap. 8. text. 64. ſpecie inter ſe differant; atqui naturale, & violentum dicuntur per reſpectum ad diuerſos terminos ſpectatos ſecundum rationes illas terminandi; itemque ſecundum principia, à quibus motus oriuntur; igitur lationum diſtinctio ab hiſce duobus petenda eſt.

Naturale aduerſatur violento.

ARTICVLVS II.

PRAEFERTVR ALTERA OPINIO; & argumenta, quæ pro contraria adducta ſunt, diluuntur.

1 concluſ.

Altera ſententia, quam magis probamus, duabus concluſionibus explicabitur. Prima concluſio ſit. Lationes non diſtinguuntur inter ſe ſpecie penes rationes naturalis, & non naturalis; ſi de propria diſtinctione ſpecifica loquamur. Hanc concluſionem ſtatuit Toletus quæſt. 2. huius libri, Albertus ſaxonia, quæſt. 6. Sotus, quæſt. 2 aliíque nonnulli; probatúrque ex eo quia ſi lationes differrent ſpecie ſecundum prædictas rationes, æquo iure calefactio, qua ignis calefit, cùm à ſe ipſo, vel ab alio igni ad perfectum gradum caloris, quem amiſerat reducitur, ſpecie diſſideret ab ea calefactione, qua aqua incaleſcit; quod tamen nec aduerſarij concedunt, nec veritati conſonat, vt ex ſuperiori diſputatione liquet. Aſſumptum probatur; quia illa calefactio eſt naturalis; hæc violenta. Sunt qui huic argumento ſatisfacere ſe putent, aientes diuerſam eſſe rationem in alterationibus, & in motu locali, propterea quòd qualitates, è quibus alterationes oriũtur, indiſcriminatim ſe habeant ad progignendàm naturalem, vel non naturalem qualitatem: principia verò motus localis determinata ſint ad alterum tantùm, nempe ad certum terminum. Verùm minimè ſatisfaciunt, quia diſcrimen illud, quod inter alterandi, & loco mouendi principia ſtatuunt; non ita ſe habet, vt inquiunt. Etenim quemadmodum lationis principium non eſt ex ſe indefinitum, ſed omnino determinatum, vt ſubiectũ, cui à natura inſidet, ad natiuum dũtaxat locum prouehat; alienum autem ad non natiuum, vt patet in leuitate, quæ aërem in locum ſibi naturalem ducit, exhalationem verò, quæ terreæ naturæ, ac ſubſtantiæ eſt ad non naturalem defert: ita principium calefaciendi, v.g. determinatum eſt vt ignem aliáque ſubiecta, quibus à natura ineſt, non niſi ad ſtatum naturæ congruentem promoueat, aliena autem ſubiecta etiam ad ſtatum non naturalem. Atque id, quod de leuitate diximus videre etiam eſt in impulſu, qui è terræ forma promanat. Is enim terram ipſam ad centrum mundi vehit; aërem verò ſibi obuium deorſum trudit; ſed illam naturaliter, hunc contra naturam, ac per vim.

Eius aſſertores.

Probatur.

Aduerſariorum reſponſio.

Refellitur.

Adiecimus in concluſione, ſi de propria diſtinctione ſpecifica loquamur, quia

quia naturalitates illæ, quemadmodum differentias quaſdam phyſicas, & adiectitias pariunt, ita dici poſſunt diuerſas lationum ſpecies conſtituere, non logicas, ideſt, ex ſimplicibus differentiis eſſentialiter compoſitas, quæ ſolæ in Philoſophia veræ ſpecies habentur; ſed phyſicas, ideſt, ex ipſa natura motus, & ex diuerſis conditionibus illi accidentariis conſtitutas, quo pacto homo albus, & homo niger accidentaria ſpecie inter ſe diſtingui perhibentur.

Diuerſa ratio naturalis vel non naturalis diſtinguit motus locales ſpecie Phyſica, nō logica.

Quod de prædictis naturalitatibus aſſeruimus, pari quoque ratione intelligendum volumus de aliis eiuſmodi, quæ lationi accidunt; ſiue aliunde, ſiue ex parte ſpatij, vt fieri ſupra lineam rectam, circularem, aut ex his mistam: omnes enim hæ accidentaria tantummodo inuehunt diſcrimina. Ac de huiuſmodi phyſicis ſpeciebus interpretandus eſt Ariſtoteles tam in hoc opere, quàm in libris de cœlo, & alibi; cùm vnicuique corpori ſimplici motum vnum ſpecie diſtinctum attribuit.

Linea recta & circularis, & ex his mista non faciunt eſſentiale diſcrimen in lationibus.

Secunda concluſio ſit. Lationes accipiunt ſpeciem à terminis ad quos, materialiter ſumptis. Hanc aſtruit Scotus in 1. diſtinct. 2. quæſt. 7. & è iunioribus Philoſophis non pauci; poteſtque ex eo oſtendi quia conditiones, & quaſi rationes formales, cum quibus termini lationum coniūgi poſſent non terminant eiuſmodi motus per ſe, ac ſecundum ſuam eſſentiam præciſè ſpectatos, ſed ſecundum reſpectus illos phyſicos, & accidentarios, de quibus paulo ante diximus. Deinde ſi calefactiones omnes ſunt eiuſdem ſpeciei, quia tendunt ad calorem, qui eſt vnum quid ſpecie, cur non omnes lationes phyſicæ cùm ferantur in vbi vnum ſecundum ſpeciem, non conueniunt in vnam ſpeciem infimam? Itaque ſtatuimus quemadmodum vbi, qui eſt terminus lationis in commune ſumptæ in duas ſpecies infimas diuiditur, videlicet in vbi definitiuum, quod proprium eſt ſubſtantiarum materiæ expertium, & in vbi circunſcriptiuum, quod conuenit ſubſtantiis materia præditis; ita lationem in duas infimas ſpecies diſtribui, nimirum, in eam, quæ ad vbi definitiuum, & in eam, quæ ad vbi circunſcriptiuum tendit.

2 concluſ.

Probatur.

Solutio primi arg. pro aduerſaria opini.

Reſpondeamus nunc argumentis contrariæ opinionis quam probabilem eſſe non inficiamur. Ad primum concedimus motum localem habere ſe ad ſuum terminum vt ad obiectum; negamus tamen conuenire eiuſmodi termino aliquas formales rationes ſpecie diſtinctas, quæ per ſe poſsint attingi à lationibus, eisque ſpecificam diſtinctionem tribuere. Ad ſecundum reſpondendum eſt naturale & violentum non conſtituere, aut inferre veras, ſed phyſicas tantùm ſpecies, & compoſita per accidens. Nec ſecundum Ariſtotelem motum naturalem aduerſari violento contrarietate logica cuiuſmodi in capite de oppoſitis definitur; ſed phyſica ex qua ſimiliter non logica ſed phyſica tantum diſtinctio ſpecifica colligi poſsit.

Sol. 2.

* * *

QVAESTIO V.

VTRVM AD VNITATEM NVMERALEM motus exigatur, ſufficiátque vnitas numeralis rei motæ, temporis, & formæ, quæ motu acquiritur.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA PRO PARTE NEGATIVA.

Argu. quod nõ requiratur vnitas rei motæ.

AD excutiendum ſingulas partes propoſitæ dubitationis ſua occurrunt argumenta. Ac primum quòd ad vnitatem numeralem motus neceſſaria non ſit vnitas mobilis videtur oſtẽdi poſſe in ligno partim viridi, partim arido, quod vnico motu cietur; & tamen non eſt ſubiectum vnum numero; quandoquidem ea pars, quæ viret, ſpecie diſtinguitur ab ea, quæ aruit, cùm illa formam viuentis cohibeat, hæc non viuentis. Accedit ad id Ariſtotelis teſtimonium hoc in libro c.3.tex.23. vbi ait, ſiquis muſico ludens inſtrumento cùm primum ſummã chordam, quàm Græci ὑπάτην vocant pulſauit; mox ad infimam, quæ νεάτη dicitur, tranſeat mediis non pulſatis, eum motum ſi eodem fiat tempore continuum eſſe, & tamen chordæ non ſunt vnum ſubiectum, ſed plura.

Argu quod nõ requiratur vnitas formæ.

Deinde quòd non requiratur vnitas formæ probatur, quia motus lapidis à lunæ globo vſque ad terram eſt vnus numero; cùm nihilominùs loca intermedia plura ſint, vt pote ſuperficies ignis, aëris, & aquę. Item, quia ſi terra ſecundum totam diametrum eſſet ab vna vſque ad alteram ſuperficiem perforata, lapis, qui eo foramine deſcẽderet, aliquãtulùm progrederetur extra cẽtrum, delatus vi impulſus, qui longo viæ tractu magnum incremẽtum cepiſſet: tum deinde ad centrum repedaret nulla interpoſita quiete. Quare is motus foret continuus, atque vnus numero, & tamen forma per eum comparata non eſſet vna; ſed plures: aliud enim vbi omnino diuerſum acquireret deſcẽdendo ad centrum, aliud aſcendendo, ergo, &c.

Arg. quod non ſit neceſſaria vnitas tẽporis.

Itẽ quòd non rectè exigatur vnitas temporis, ſuadetur. Nam vel hîc temporis nuncupatione intelligitur tempus, quod eſt propria mẽſura motus primi mobilis, & communis omnium motuum regula, vel intelligitur tempus, quod eſt propria atque inſita menſura cuiuſque motus. Si primum ridiculum videtur, cùm eiuſmodi tempus neceſſario ſit vnum ſingulare in tota vniuerſitate motuum. Si poſterius, nihil opus fuerat ad ſingularitatem motus plura exigere, quàm iſtius modi vnitatem numeralem. Nam vbicunque hęc vnitas conſpicitur neceſſarium eſt concurrere idem mobile, eandemq́ue formam, atque ita eundem motum ſingularem.

Arg. quod plura ſint exigenda.

Deniq; quòd præter tria illa aliquid ampliùs requirẽdũ ſit, cõuinci poteſt ex eo, quia cùm effectus ab vna cauſa productus, ab alia cauſa naturali idem numero produci nequeat, vt in 5. Meta. li. oſtẽditur, non poterit idem ſingularis motus nõ eundẽ numero motorẽ flagitare. Quod certè Ariſtoteles 8. huius

huius operis lib.ca.6.text.49.perſpicuis verbis teſtatur: vnus, inquit, motus à mouẽte proficiſcitur vno, & vnius mobilis eſt. Nam ſi aliud atque mouebit, totus ipſe motus non continuus, ſed deinceps erit. Quod iterum inculcat 10.eiuſdem libri ca.tex.82. Itaque non videtur negandum in diſciplina peripatetica ad vnitatem numeralem mot⁹ exigi numeralem vnitatem motoris.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO CONTROVERSIAE ET dilutio argumentorum ſuperioris articuli.

D. T & Cõm. hoc loco. Saxonia q. 5. Sotus & Toletus q.3.

Conclusio.

IN hac diſceptatione aſſerendum in primis cum Ariſtotele eſt, ad vnitatem numeralem motus requiri tria illa, nimirum vnitatem mobilis, formæ, & temporis, ita vt ſi vel mobilia diuerſa ſint, vel forma, quę acquiritur varietur vel poſt inchoationem motus vlla quietis mora intercedat, non iam idẽ numero motus maneat. Cæterùm quod ad motoris vnitatem ſpectat, bifariam intelligi poteſt eam requiri. Vno modo vt non poſsit eſſe idem numero motus, qui non habuerit motorem ſimpliciter vnum numero. Altero, vt motus, qui ab hoc motore editur, ſiue is ſit vnus numero ſimpliciter, vt Socrates, ſiue duo ſubeuntes vicẽ vnius, vt inquam eiuſmodi motus non poſsit idẽ numero ab alio motore effici. Si igitur ſecundum priorem ſenſum loquamur, dicendum eſt non requiri ad vnitatem numeralem motus vnitatem numeralem motoris. Nam motus, quo duo homines funem trahunt, eſt ſimpliciter vnus numero; cùm tamen motor non ſimpliciter vnus ſit, ſed plures habentes vicem vnius. Si autem res ſecundùm poſteriorem ſenſum expendatur, aſſerendum erit requiri etiam vnitatem motoris, vt vltimum ſuperioris articuli argumentum concludit. Nec mirũ quod Ariſtoteles hoc in libro nõ fecerit expreſſam huiuſce vnitatis mentionem; nimirum quia id de induſtria reſeruabat ad ſeptimũ; & octauũ librum, vbi accuratè cõmonſtrare decreuerat nihil à ſe ipſo moueri poſſe, & omnem motum proprio motore indigere.

De vnitate motoris.

Sol. argumentorum pro aduerſaria parte.

Argumenta verò, quæ ſuperiùs propoſita ſunt ita diſſoluẽtur. Ad primum dicendum erit, lignum ex parte viride, & ex parte aridum non eſſe vnũ quid continuũ, ſed contiguũ duntaxat, atq; adeò nec eſſe vnũ numero ſubiectum, vt probat argumentũ, ideóque non poſſe vnum numero motũ ſubire, ſed plures, quãtumlibet ſenſus eorum diſtinctionem, & varietatem non dignoſcat. Ad teſtimonium Ariſtotelis de motu fidium, omiſsis interpretum cõtrouerſijs circa lectionem, explicationẽmque eius loci, dicendum cum citharædus poſt ſummam chordam relictis intermediis tranſit ad infimam, poſſe conſiderari vel motum ipſum manus, quæ ab anima mouetur; vel motum chordarum, quæ manu quatiuntur; & illum quidem motum eſſe vnum numero; poſteriorem verò non item, Ariſtotelẽmque non de hoc, ſed de illo tantùm loqui.

Motus lapidis à lunæ concauo ad centrum vnus numero.

Ad aliud circa formam, quæ motu acquiritur, reſpondemus, ex noſtra opinione, quę ſtatuit motum nõ terminari per ſe ad ſuperficiem corporis ambientis; ſed ad vbi, quod eſt idem cum quantitate rei motæ nihil referre quod

lapis à concauo lunæ deſcendens aliam atque aliam induat ſuperficiem. Etenim in toto eo ſpatio vnum continuum vbi acquirit. Quod ſpectat ad motum lapidis per terræ meatū deſcendentis, ſunt qui dicant totum lapidē perrecturum aliquantulùm vltra centrum donec vaneſcat impulſus quo rectà fertur, deinde rediturum ad centrum, vt in argumento ſumitur. Alij, ad quos libentiùs accedimus, affirmant non egreſſurum lapidem ſecūdum ſe totum è centro, ſed ſecundum aliquam portionem, quantum, videlicet, opus fuerit, vt ſe quoad ſui ponderis æquilibrium in centro componat. Nam cum totus ille impulſus eo ſpectet, vt lapidem in meditullio totius vniuerſi conſtituat (non enim hic de impetu à proiectore impreſſo ſermo eſt) vbi primum lapis eo fine potitus fuerit, ceſſabit confeſtim impetus; nec vlteriùs promouebit. Verùm eſto concedamus totum lapidem à centro receſſurum, nec cùm redierit, in puncto reciprocationis quieturum eſſe; (qua de re in octauo libro differemus) non iccirco aſcenſus ille à centro, & deſcēſus, vnus numero motus erit; ſed interrumpetur in eo inſtanti, quo deſcenſus inchoabitur: dum enim mobile ſecundum eandem lineam rectam pergit, idem ſpatium, idemque vbi continuatione quadam acquirit: non ita verò dum rurſus per eandem lineam regreditur, cum in partes ſpatij oppoſitas tendat. Itaque idem cenſendus erit numero motus, quo lapis etiam extra centrum excurrit, non tamen quo ad centrum regreditur; ceſſabitque continuitas in inſtanti, quo aſcenſus ille à centro terminabitur, ſiue per ſe, ſiue ex accidente aſcenſus appellari debeat. Nec verò ad diſcontinuandos motus, intermedia quiete opus eſt vt in 6. libro dicemus.

De motu lapidis pertrāſeuntis centrum.

Ad id, quod de vnitate numerali temporis quærit, dicendum eſt appellatione temporis nec intelligi tempus primi mobilis, nec expreſſe deſignari tempus, quod motum illum ſingularem priuatim dimetitur, ſed tantum ſignificari eum motum, qui vnus numero cenſendus ſit, ita affectum eſſe debere, vt nulla mediæ quietis mora interponetur. Ad vltimum quid reſpondendum ſit, patet ex dictis.

CAP.

Κεφάλαιον ι.

Ἔτι δὲ, διοριστέον ποία κίνησις ἐναντία κινήσει· καὶ περὶ μονῆς δὲ, τὸν αὐτὸν τρόπον. διαιρετέον δὲ πρῶτον, πότερον ἐναντία κίνησις ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῇ εἰς τὸ αὐτό, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας, τῇ εἰς ὑγίειαν, οἷον καὶ γένεσις καὶ φθορὰ δοκεῖ· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίων, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας τῇ ἐκ νόσου· ἢ ἡ εἰς ἐναντία, οἷον ἡ εἰς ὑγίειαν τῇ εἰς νόσον· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίου, τῇ εἰς ἐναντίον, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας, τῇ εἰς νόσον· ἢ ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, τῇ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν· ἀνάγκη γὰρ ἢ ἕνα τινὰ τούτων εἶναι τῶν τρόπων, ἢ πλείους· οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως ἀντιτεθῆναι. ἔστι δὲ, ἡ μὲν ἐξ ἐναντίου τῇ εἰς ἐναντίον οὐκ ἐναντία, οἷον ἡ ἐξ ὑγιείας τῇ εἰς νόσον· ἡ αὐτὴ γὰρ καὶ μία. τὸ μέντοι εἶναι, οὐ τὸ αὐτὸ αὐταῖς· ὥσπερ οὐδὲ τι αὐτὸ τὸ ἐξ ὑγιείας μεταβάλλειν, καὶ τὸ εἰς νόσον. οὐδὲ ἡ ἐξ ἐναντίου, τῇ ἐξ ἐναντίου· ἅμα γὰρ συμβαίνει ἐξ ἐναντίου, καὶ εἰς ἐναντίον, ἢ μεταξύ, ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων, ὕστερον ἐροῦμεν. ἀλλὰ μᾶλλον τὸ εἰς ἐναντίον μεταβάλλειν δόξειεν ἂν αἴτιον εἶναι τῆς ἐναντιώσεως, ἢ τὸ ἐξ ἐναντίου· ἡ μὲν γὰρ, ἀπαλλαγὴ ἐξ ἐναντιότητος· ἡ δὲ, λῆψις.

καὶ

CAP. V.

Definiendum ª autem eſt qui motus ſint contrarij eodemq́; modo qui ſtatus, ſed primum diuidendum eſt, vtrum motus, qui ex eodem ei, qui ad idem, contrarius ſit, vt qui è ſanitate ei, qui in ſanitatem, quales etiam generatio & interitus videntur eſſe, an ii, qui ex contrariis, vt qui è ſanitate ei, qui ex morbo, an qui in contraria, vt qui in ſanitatem ei, qui in morbum, an is, qui ex contrario ei, qui in contrarium, vt qui è ſanitate ei, qui in morbum, an qui ex contrario in contrarium ei, qui ex contrario in contrarium, vt qui ex ſanitate in morbum ei, qui ex morbo in ſanitatem. Aut enim horum modorum vnum, aut plures eſſe neceſſe eſt. Nam aliter opponi non poſſunt. Text. 46.

ᵇ Non eſt autem ei, qui in contrarium contrarius is, qui ex contrario, vt qui ex ſanitate ei, qui in morbum. Vnus enim, atque idem eſt, quanquam ratio eorum non eadem, perinde atque nec ratione idem eſt, ex ſanitate mutari, & in ægritudinem. ᶜ Nec is, qui ex contrario ei, qui ex contrario. Nam ſimul accidit ex contrario, & in contrarium, aut medium. Sed de hoc poſt dicemus. In contrarium autem mutari contrarietatis cauſa magis videtur, quàm ex contrario. Nam hoc quidem liberatio eſt à contrarietate, illud verò aſſumptio. Textus 47. Text. 48.

At

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

De contrarietate motuum inter ſe.

Definiendum ª autem.] In extrema parte huius libri diſputat Ariſtoteles de motuum inter ſe contrarietate & quiete eiſdem oppoſita, ac primùm quinque modos enumerat, quibus motus inter ſe contrarij videri poſſint, vt ex iis veram contrarietatem eligat.

b *Non eſt autem.*] Docet eos, quos quarto loco recenſuit, qui nimirum ita affecti ſunt, vt terminus à quo vnius, termino ad quem alterius aduerſetur (quo pacto ſe habent motus à ſanitate, & motus in morbum) non eſſe inter ſe contrarios, cùm idem ſit motus, quo Socrates ægritudine liberatur, & quo ſanitatem comparat.

c *Nec is, qui ex contrario.*] Motus, quo ſecundo loco recenſuerat excludit, non quod verè contrarij non ſint, ſed quia non iccirco contrarij cenſeri debent, quod ex contrariis proficiſcantur, ſed potiùs quod in contraria tendant, idq́ue ex eo confirmat, quia à contrariis terminis progreſſus dari poteſt, & ad terminos inter ſe contrarios, & ad medium; qui autem ex contrariis ad idem medium proficiſcuntur, contrarij non ſunt, vt perſpicuum eſt. Deinde quia ſoluere à contrariis eſt contraria abiicere; ad ea verò terminari eſt ea aſſumere; contrarietas autem ex iis quæ aſſumuntur penſanda eſt. Denique quia motus ſicut à terminis, in quos deſinunt, nomen accipiunt; ita vt ex iiſdem contrarij, vel non contrarij iudicentur, conſentaneum eſt.

d *Reſtat*

καὶ λέγεται δὲ ἑκάστη εἰς ὃ μεταβάλλει μᾶλλον, ἢ ἐξ οὗ· οἷον ὑγίανσις ἡ εἰς ὑγίειαν, νόσανσις δὲ ἡ εἰς νόσον· λείπεται δὴ ἡ εἰς ἐναντία, καὶ ἡ εἰς ἐναντία ἐξ ἐναντίων. τάχα μὲν οὖν συμβαίνει τὰς εἰς ἐναντία, καὶ ἐξ ἐναντίων εἶναι· ἀλλὰ τὸ εἶναι ἴσως οὐ τὸ αὐτό· λέγω δὲ, τὸ εἰς ὑγίειαν, τῷ ἐκ νόσου· καὶ τὸ ἐξ ὑγιείας, τῷ εἰς νόσον. ἐπεὶ δὲ διαφέρει μεταβολὴ κινήσεως· (ἡ ἔκ τινος γὰρ ὑποκειμένου εἴς τι ὑποκείμενον μεταβολὴ, κίνησίς ἐστιν) ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, κίνησις ἐναντία· οἷον, ἡ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον, τῇ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν. δῆλον δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαγωγῆς, ὁποῖα δοκεῖ τὰ ἐναντία εἶναι· τὸ νοσάζεσθαι γὰρ τῷ ὑγιάζεσθαι, καὶ τὸ μανθάνειν τῷ ἀπατᾶσθαι μὴ δι' αὑτοῦ· εἰς ἐναντία γάρ· ὥσπερ γὰρ ἐπιστήμην ἔστιν, οὕτω καὶ ἀπάτην καὶ δι' αὑτοῦ κτᾶσθαι, καὶ δι' ἄλλου. καὶ ἡ ἄνω φορὰ, τῇ κάτω· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν μήκει. καὶ ἡ εἰς δεξιὰ, τῇ εἰς ἀριστερά· ἐναντία γὰρ ταῦτα ἐν πλάτει. καὶ ἡ εἰς τὸ ἔμπροσθεν, τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν· ἐναντία γὰρ καὶ ταῦτα ἐν βάθει. ἡ δ' εἰς τὸ ἐναντίον μόνον, οὐ κίνησις, ἀλλὰ μεταβολή, οἷον τὸ γίγνεσθαι λευκὸν μὴ ἔκ τινος. καὶ ὅσοις δὲ μὴ ἔστι τι ἐναντίον, ἡ ἐξ αὐτοῦ, τῇ εἰς αὐτὸ μεταβολῇ, ἐναντία. διὸ γένεσις φθορᾷ ἐναντία, καὶ ἀποβολὴ λήψει. αὗται δὲ, μεταβολαὶ μὲν, κινήσεις δ' οὔ. τὰς δ' εἰς τὸ μεταξὺ κινήσεις, ὅσοις τῶν ἐναντίων ἔστι μεταξὺ, ὡς εἰς ἐναντία πως θετέον· ὡς ἐναντίῳ γὰρ χρῆται τῷ μεταξὺ ἡ κίνησις, ἐφ' ὁπότερα ἂν μεταβάλλῃ· οἷον, ἐκ φαιοῦ μὲν εἰς τὸ λευκὸν, ὡς ἐκ μέλανος· καὶ ἐκ λευκοῦ, εἰς φαιὸν, ὡς εἰς μέλαν· ἐκ δὲ μέλανος εἰς φαιὸν, ὡς εἰς λευκόν· τὸ γὰρ φαιὸν, τὸ μέσον πρὸς ἑκάτερον λέγεταί πως τῶν ἄκρων, καθάπερ εἴρηται καὶ πρότερον. κίνησις μὲν δὴ κινήσει ἐναντία οὕτως, ἡ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον, τῇ ἐξ ἐναντίου εἰς ἐναντίον.

Κεφά

At verò etiam quæque mutatio ex eo magis dicitur, in quod mutatur, quàm ex eo, ex quo, vt ſanatio, ea, quæ in ſanitatem: ægrotatio, ea, quæ in ægritudinem. [d] *Reſtat igitur is,* Textus 49. *qui in contraria, & is, qui in contraria, ex contrariis. Fortaſſe quidem accidit, vt qui ſunt in contraria, ex contrariis etiam ſint, ſed ratio fortaſſis non eadem. Dico autem vt is, qui in ſanitatem eſt, & is, qui ex morbo. Item is, qui ex ſanitate, & is, qui in morbum.* [e] *Cùm autẽ mutatio à motu differat (ea enim mutatio motus eſt, quæ ex ſubiecto aliquo eſt in aliquod ſubiectum) is motus, qui è contrario eſt in contrarium, ei contrarius eſt, qui è contrario eſt in contrarium, vt quiè ſanitate in ægritudinem, ei, qui ex ægritudine in ſanitatem.* [f] *Inductio-* Textus 50. *ne autem etiam conſtat quæ contraria eſſe videantur. Morbo enim corripi, & ſanari, contraria. Item diſcere, & in errorem trahi nõ à ſe. Sunt enim in contraria. Nam vt ſcientiam & per ſe, & per alium licet nanciſci, ita & ſcientia aberrare, ac decipi. Latio etiam, quæ in ſuperum locum, ei, quæ in inferum. Hæc enim in longitudine ſunt contraria. Item ea, quæ dextram verſus, ei, quæ ſiniſtrám, sùm hæc in latitudinem contraria habeantur. Rurſus quæ in locum anteriorem, ei, quæ in poſteriorem. Namque & hæc in altitudine contraria ſunt. Quæ autem mutatio in contrarium ſolum eſt, vt album fieri, non ex aliquo, motus non eſt, ſed mutatio.* [g] *In quibus autem con-* Textus 51. *trarium non eſt, ea mutatio, quæ ex eodem, ei, quæ ad idem, contraria eſt. Ideo generatio interitui contraria eſt, & abiectio aſſumptioni. Hæ verò mutationes ſunt, non motus. At mo-* Textus 52. *tus, qui ſunt ad medium (in quibus contrariis medium eſt) vt ad contraria eſſe ponẽdum eſt. Medio enim vt contrario motus vtitur, ad vtrunuis fiat mutatio, veluti è fuſco quidem ad album perinde eſt, vt è nigro, & ex albo in fuſcum, vt in nigrum: ex nigro autem in fuſcũ, vt in album. Nam medium ad extremorum vtrũque, vt antea quoque eſt traditum, quodammodo dicitur. Motus igitur motui hoc modo contrarius eſt is, qui è contrario in contrarium, ei, qui è contrario in contrarium.*

Capi

Mo[t]us accipiũt nomen à terminis, in quos tendunt.

d *Reſtat igitur.*] Acturus paulò poſt de prima contrariorum coniugatione, ſupereſſe nunc ait motus tertio, & quinto loco diſpoſitos, nimirum eos, qui in contraria deſinunt, & qui ex contrariis in contraria tendunt; docetque iſthæc membra ad vnum duci, quatenus motus, qui in contraria deſinunt, à contrariis etiam oriuntur, ſiquidem hoc intereſt inter motum & mutationem, quod motus à contrario, mutatio à contradicente inchoetur. Quod à nobis in progreſſu enucleatiùs declarandum erit.

Qui motus inter ſe contrarij ſint.

e *Cum autem mutatio.*] Affirmat eos duntaxat motus cõtrarios eſſe, qui ex contrariis terminis

terminis in contrarios tendunt, vt ægrotatio, & ſanatio. Aegrotatio nanque ex ſanitate in ægritudinem, ſanatio ex ægritudine in ſanitatẽ abit. Cuius rei cauſam, vt annotauit Simplicius, ab ipſo fonte accerſit. Nam cùm motus ſit mutatio è ſubiectũ in ſubiectũ, hoc eſt, ex termino affirmato in affirmatum, qui ſibi mutuò aduerſentur; conſequens eſt vt ij motus inter ſe contrarij habeantur, qui ex contrarijs in contraria proficiſcuntur.

f *Inductione autem*] Exemplis illuſtrat cuiuſmodi ſint contraria, quæ contrarios motus conſtituunt. Inter quæ numerat ſcientiam & errorem: licet hæc ad motum phyſicum non pertineant. Cùm autem ſcientia & error bifariam comparentur; aut traditione aliorum, aut inuentione propria; errorem ex nobis, ſcientiæ ex nobis: errorem ab alio, ſcientiæ ab alio aduerſari inquit. Sumit verò errorem non pro negatione, aut priuatione ſcientiæ; ſed pro eo quem vocant prauæ affectionis. Qua de re in libr. poſterioris analyt.

g *In quibus autem*] Docet licet prima oppoſitionum coniugatio non contineat eam contrarietatem, quæ motus contrarios reddat, ſufficere tamen ad conſtituendas mutationes contrarias. Itaque cùm duæ mutationes ita ſe habent, vt terminus à quo vnius ſit terminus ad quem alterius, contrariæ ſunt, vt interitus & generatio hominis, hæc enim tendit ex non homine in hominem, ille ex homine in non hominem. Poſtremò ſubiicit in quibuſcunque contrariis inueniuntur media, ita dijudicandos eſſe motus contrarios ſicuti ij qui ad extrema proficiſcuntur; quandoquidem vt ſuperiùs dictum fuit, medium ad vtrumlibet extremum comparatum ſubit vicem alterius extremi. Medium comparatum cum vno extremo ſubit vicem alterius.

a Sed

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ κινήσει οὐ μόνον δοκεῖ κίνησις εἶναι ἐναντία, ἀλλὰ καὶ ἠρεμία, τοῦτο διοριστέον· ἁπλῶς μὲν γὰρ ἐναντίον κίνησις κινήσει, ἀντίκειται δὲ καὶ ἡ ἠρεμία· στέρησις γάρ ἐστιν· ἔστι δ᾽ ὡς καὶ ἡ στέρησις ἐναντία λέγεται· ποία δὲ ποίᾳ; οἷον τῇ κατὰ τόπον, ἡ κατὰ τόπον· ἀλλὰ τοῦτο μὲν νῦν λέγεται ἁπλῶς· πότερον γὰρ τῇ ἐνταῦθα μονῇ, ἡ ἐκ τούτου, ἢ ἡ εἰς τοῦτο κίνησις ἀντίκειται; δῆλον δὴ ὅτι, ἐπεὶ ἐν δυσὶν ἡ κίνησις ὑποκειμένοις, τῇ μὲν ἐκ τούτου εἰς ἐναντίον, ἡ ἐν τούτῳ μονή· τῇ δ᾽ ἐκ τοὐναντίου εἰς τοῦτο, ἡ ἐν τῷ ἐναντίῳ. ἅμα δὲ καὶ ἀλλήλαις ἐναντίαι αὗται· καὶ γὰρ ἄτοπον, εἰ κινήσεις μὲν ἐναντίαι εἰσίν, ἠρεμίαι δὲ ἀντικείμεναι οὐκ εἰσίν. εἰσὶ δὲ αἱ ἐν τοῖς ἐναντίοις· οἷον, ἡ ἐν ὑγιείᾳ, τῇ ἐν νόσῳ ἠρεμίᾳ, κινήσει δὲ τῇ ἐξ ὑγιείας εἰς νόσον· τῇ γὰρ ἐκ νόσου εἰς ὑγίειαν, ἄλογον· ἡ γὰρ εἰς αὐτὸ κίνησις, ἐν ᾧ ἕστηκεν, ἠρέμησις μᾶλλόν ἐστιν, ἣ συμβαίνει γε ἅμα γίγνεσθαι τῇ κινήσει. ἀνάγκη δὲ ἢ ταύτην, ἢ ἐκείνην εἶναι· οὐ γὰρ ἥ γε ἐν λευκότητι ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐν ὑγιείᾳ. ὅσοις δὲ μή ἐστιν ἐναντία, τούτων μεταβολὴ μέν ἐστιν ἀντικειμένη ἡ ἐξ αὐτοῦ τῇ εἰς αὐτό· κίνησις δ᾽ οὐκ ἔστιν· οἷον ἡ ἐξ ὄντος, τῇ εἰς ὄν. καὶ μονὴ μὲν τούτων οὐκ ἔστιν, ἀμεταβλησία δέ. καὶ εἰ μέν τι εἴη ὑποκείμενον τὸ μὴ ὄν, ἡ ἐν τῷ ὄντι ἀμεταβλησία, τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι, ἐναντία.

εἰ δὲ

CAP. VI.

Sed [a] *cum motui non ſolum motus contrarius eſſe, verum etiam quies videatur, hoc ipſum definiendum eſt. Contrarius enim ſimpliciter eſt motus motui; ſed & quies opponitur. Priuatio enim eſt. Fit autem, vt & priuatio quodammodo contraria dicatur, ſed talis tali: vt ei, qui eſt ad locum, ea, quæ in loco. At hoc ſimpliciter nũc dicitur. Vtrum enim quieti, quæ in hoc eſt, motus opponitur, qui ex hoc ipſo, an is, qui ad ipſum?* Text. 53. *Cùm igitur motus in duobus ſubiectis verſetur, perſpicuum eſt quietem eam, quæ in hoc eſt, ei, qui ex hoc in contrarium eſt, aduerſam eſſe; ei autem, qui ex contrario ad hoc eſt, eam quæ in contrario. Sũt verò & ipſæ ſimul inter ſe contrariæ. Nam ſi cum motus ſint contrarij, quietes quoque non opponantur, abſurdum eſt.* Textus 54. [b] *Sunt autem eæ, quæ in contrariis. vt quæ in ſanitate eſt quies ei, quæ in morbo, & motui, qui è ſanitate in morbum: ei enim, qui ex morbo eſt ad ſanitatem, à ratione abeſt. cùm motus ad id, in quo ſtetit, quietis potiùs ſit generatio, aut ſimul cũ motu fieri contingit. Hanc autem aut illam eſſe neceſſe eſt, ſiquidẽ quæ in albedine eſt quies, ei non aduerſatur, quæ in ſanitate.* [c] *Quibus autem non ſunt contraria, in his mutatio, quæ ex aliquo eſt, ei opponitur, quæ ad idem eſt: motui verò non eſt, vt ea, quæ ex ente ei, quæ ad ens. Ac ſtatus quidem horum non eſt, ſed mutationis vacuitas. Et quidem ſi non ens ſubiectum aliquod ſit, mutationis vacuitas, quæ in ente eſt, ei contraria erit, quæ in non ente.* Textus 55.

u *Quod*

εἰ δὲ μὴ ἔστι τι τὸ μὴ ὄν, ἀπορήσειεν ἄν τις, τίνι ἐναντία ἡ ἐν τῷ ὄντι ἀμεταβλησία, καὶ εἰ ἠρεμία ἔσται. εἰ δὲ τοῦτο, ἢ οὐ πᾶσα ἠρεμία κινήσει ἐναντία, ἢ ἡ γένεσις καὶ ἡ φθορὰ κίνησις.

δῆλον

Quod ſi non ens non ſit aliquid, dubitauerit aliquis cui aduerſetur ea, quæ in ente eſt, mutationis vacuitas, & an ſit quies. At verò ſi hoc ſit, aut non omnis quies motui contraria eſt, aut generatio, & interitus ſunt motus.

Con

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

SEd a *cùm motui*] Diſſerit de cõtrarietate inter quietem, & motum, & quietes ipſas inter ſe, atque in primis admonet alia ratione quietē motui, alia motum motui aduerſari. Quies enim cùm ſit priuatio motus, non niſi priuatiuè motui opponitur, motus autē perfecta contrarietate tenetur Igitur aliquot aſſertiones ſtatuit. Prima eſt Non quęuis quies cuilibet motui contraria eſt; ſed motui ad vnũ aliquod genus pertinenti quies, quæ in eodem genere eſt, vt lationi quies à latione. Secunda aſſertio. Motus, inquit, cùm in duobus ſubiectis verſetur, hoc eſt, è ſubiecto in ſubiectum, ſiue è termino contrario in contrarium tendat: non aduerſatur motus quieti, quæ eſt in termino ad quem, ſed quæ eſt in termino à quo, vt motus, quo ignis in ſublime fertur, contrarius eſt quieti, qua in loco infimo tenebatur, non quã in loco ſupero obtinet, & motus quo aqua incaleſcit, quieti quæ eſt ſub frigore, non quæ eſt ſub calore. De oppoſitione motus & quietis. 1. aſſertio. 2. aſſertio.

b *Sunt autem ea.*] Tertia aſſertio. Quietes in locis contrariis ſunt contrariæ inter ſe; ſimiliterque motus, quibus ab eis, vel ad eas itur, inter ſe contrarij ſunt. Eſt enim inquit à ratione alienum, vt quietes quorum motus contrarij ſunt, non inter ſe quoque mutuò depugnent. 3. aſſertio.

c *Quibus autem non eſt contrarium.*] Agit de contrarietate quietum, quæ eſt vbi non cernitur vera ratio motus, ſed mutationis duntaxat: repetitque id, quod ſuprà docuerat de contrarietate earum mutationum, quæ fiunt in terminos, quibus nihil eſt contrarium. Monet verò, non dari propriè ſtatum, ſiue quietem mutationum ſed, ἀμεταβλησίας, ideſt mutationum vacuitates. Nam ſi iſtiuſmodi ceſſatio à mutatione dicenda eſſet quies, non omnis quies motui aduerſaretur: quod à communibus philoſophorum placitis abhorret, qui id quieſcere dicunt, quod moueri aptum eſt. Vel certè generatio in motibus numerari deberet, quod ſuperiùs confutatum fuit. Non eſt tamen negandum prædictam vacuitatem quieti ſimilem eſſe. De contrarietate quietum.

d *Con*

δῆλον τοίνυν ὅτι ἠρεμίαν μὲν οὐ λεκτέον, εἰ μὴ καὶ αὗται κινήσεις, ὅμοιον δέ τι, καὶ ἀμεταβλησίαν· ἐναντία δὲ, ἢ οὐδενὶ, ἢ τῇ ἐν τῷ μὴ ὄντι, ἢ τῇ φθορᾷ· αὕτη γὰρ ἐξ αὐτῆς· ἡ δὲ γένεσις εἰς ἐκείνην. ἀπορήσειε δ' ἄν τις διὰ τί ἐν μὲν τῇ κατὰ τόπον μεταβολῇ, εἰσὶ καὶ κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν, καὶ μοναὶ, καὶ κινήσεις· ἐν δὲ ταῖς ἄλλαις, οὔ. οἷον ἀλλοίωσις, ἡ μὲν, κατὰ φύσιν· ἡ δὲ, παρὰ φύσιν· οὐδὲν γὰρ μᾶλλον ἡ ὑγίανσις, ἢ ἡ νόσανσις, κατὰ φύσιν, ἢ παρὰ φύσιν· οὐδὲ λεύκανσις, ἢ μέλανσις. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπ' αὐξήσεως καὶ φθίσεως· οὔτε γὰρ αὗται ἀλλήλαις ἐναντίαι, ὡς φύσει, ἢ παρὰ φύσιν, οὔτε αὔξησις αὐξήσει. καὶ ἐπὶ γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς ὁ αὐτὸς λόγος· οὔτε γὰρ, ἡ μὲν γένεσις κατὰ φύσιν, ἡ δὲ φθορὰ παρὰ φύσιν· τὸ γὰρ γηρᾷν κατὰ φύσιν· οὔτε γένεσιν ὁρῶμεν, τὴν μὲν κατὰ φύσιν, τὴν δὲ παρὰ φύσιν.

εἰ.

Conſtat igitur ſi hæc motus non ſunt, quietem dicendam non eſſe. Simile autem quiddam eſt & mutationis vacuitas. d *Contraria verò aut nulli, aut ei, quæ in non ente, aut interitui. Nam hic ex ea eſt, cùm generatio ſit ad eam.* e *Sed dubitauerit aliquis cur in mutatione, quæ ad locum pertinet, tam ſtatus, quã motus & natura ſunt, & præter naturam: in cæteris verò minime; vt alteratio alia ſit natura, alia præter naturam, nihilo enim magis natura, aut præter naturam ſanatio eſt, quàm ægrotatio, nec dealbatio, quàm denigratio. Similiſque ratio accretionis eſt, & imminutionis. Nam neque inter ſeſe contraria ſunt, neque accretio accretioni, quaſi vna ſit naturalis, alia præter naturam. Eadem verò eſt generationis, & interitus ratio: neque enim generatio natura eſt, interitus autem præter naturam, tum ſeneſcere ſit naturale: nec generationem vnam naturalem cernimus, aliam præter naturam.* Textus 56.

f *At*

εἰ δέ ἐστι τὸ βίᾳ παρὰ φύσιν, καὶ φθορὰ ἂν εἴη φθορᾷ ἐναντία ἡ βίαιος, ὡς παρὰ φύσιν οὖσα, τῇ κατὰ φύσιν. ἆρ᾽ οὖν καὶ γενέσεις εἰσὶν ἔνιαι βίαιοι, καὶ οὐχ εἱμαρμέναι, αἷς ἐναντίαι αἱ κατὰ φύσιν, καὶ αὐξήσεις βίαιοι, καὶ φθίσεις; οἷον αὐξήσεις αἱ τῶν ταχὺ διὰ τρυφὴν ἡβώντων, καὶ οἱ σῖτοι, οἱ ταχὺ ἁδρυνόμενοι, καὶ μὴ πιληθέντες. ἐπὶ δ᾽ ἀλλοιώσεων, πῶς; ἢ ὡσαύτως; εἴησαν γὰρ ἄν, αἱ μέν τινες βίαιοι, αἱ δὲ φυσικαί, οἷον οἱ ἀφιέμενοι μὴ ἐν κρισίμοις ἡμέραις· οἱ δ᾽ ἐν κρισίμοις· οἱ μὲν, παρὰ φύσιν ἠλλοίωνται· οἱ δὲ, κατὰ φύσιν. ἔσονται δ᾽ ἐναντίαι αἱ φθοραὶ ἀλλήλαις, οὐ γενέσεσι. καὶ τί γε κωλύει; ἔστι γὰρ ὥς· καὶ γὰρ εἰ, ἡ μὲν, ἡδεῖα· ἡ δὲ, λυπηρὰ εἴη·

ὥστε

f *At ſi quod vi eſt, præter naturam eſt, interitus quoq; interitui erit contrarius, ei videlicet, qui natura eſt, vt qui vi, vtpote præter naturam. Sunt igitur & generationes violentæ, & non fatales, quibus naturales aduerſantur.* g *Atque etiam accretiones, & imminutiones violentæ, vt eorum accretiones, qui ob delitias celeriter pubeſcunt, & ea frumenta, quæ cito adoleſcunt, quanquam non compreſſa.* h *At quomodo res habet in alteratione? An ſimiliter? quædam enim violentæ, quædã naturales eſſe poſſunt. Vt cum in diebus non diiudicantibus alij liberentur, alij in diiudicantibus, illi præter naturam alterantur, ij natura.* i *Erunt autem interitus inter ſe, non ſolum generationi contrarij. Et quid ſanè prohibeat? aliquo enim ſunt modo. Etenim ſunt, ſi alter quidem ſit iucundus, alter moleſtus*

Textus 57.

Textus 58.

Qua

d *Contraria verò aut nulli.*] Docet illam vacuitatem mutationis aut nulli eſſe contrariam, vt ſi non ens, quod enti, in quo ipſa eſt, contrarium eſt, ſubiectum aliquod non ſit, aut ſi aliquod ſubiectum ſit, mutationis vacuitati aduerſari, quæ in ipſo eſt non ente, aut ſi hoc non videatur concedendum, certè aduerſari interitui, qui ex ipſa eſt, & illi perinde contrariatur, vt motus, qui ex aliquo, quieti quæ eſt in illo. Atque vt interitus eſt ex talis mutationis vacuitate, ita generatio eſt in illam.

Quæſtio. e *Sed dubitauerit.*] Vt aliam motuum contrarietatem, quæ ex ratione naturalis & violenti ortum habet, aperiat, in quæſtionem vocat, vtrum ſicuti in lationibus quædam naturales ſunt, vt cum ignis ſurſum euolat, aliæ contra naturam, vt cùm idem in infimum locum truditur: ita idem quoque in cæteris motibus, atque etiam in generationibus accidat. Ac primùm diſputat in partem negatiuam ſingulatim expendendo mutationum genera, in quibus nullam videtur inuenire rationem cur non omnes ſecundum naturam exiſtimari debeant.

Quid ſit violentum. f *At ſi quod vi eſt.*] Vt propoſitam controuerſiam diluat ſumit quidquid per vim fit, id præter, ſeu contra naturam eſſe. Nam quod per vim fit, habet principium mouens extra ſe. Quod verò eiuſmodi eſt, violentum dicitur. Hoc poſito reſpondet dari etiam in reliquis mutationibus alias naturæ conſentaneas, alias contra naturam, ac violentas: quod exemplis patefacit. Primumque in generationibus ait fatales, ideſt, in quibus ordo à natura conſtitutus ſeruatur, naturales eſſe. Quæ verò aliter fiunt, eſſe violentas. Huiuſmodi eſſet, inquit D. Thomas productio ranarum, aut ſerpentum, qui artificio aliquo procreantur, vel intempeſtiuus roſarum, aut fructuum ortus, qualem perhibent fuiſſe in hortis Adonidis, quos aqua calida ad eum finem cultores irrigabant. De quibus hortis meminit Plato in Phædro, & Plutarchus in libro de ſera numinis vindicta. Naturalem verò corruptionem vocat Ariſtoteles v.g. in homine eam, quæ abſque externa vi accidit, vt cùm quis ſenio confectus interit. Quod ſi quis obiiciat Ariſtotelem 2.lib.de cælo cap.

Corruptio naturalis quæ. 6.text.37. affirmare ſenectutem, aliasque affectiones, quæ ducunt ad interitum eſſe contra naturam; quare nullum interitum eſſe naturalem. Occurrendum erit dici quidem

Obiectio. eiuſmodi affectiones contra naturam quatenus perniciem moliuntur ſubiecto, quod ad

Dilutio. ſe tuendum & perpetuandum ingenitam propenſionem habet. Verùm id non impedire quominùs ſecundum eam conſiderationem, quam diximus, quamque hic pertractat Ariſtoteles, corruptiones quædam naturales vocari poſſint.

Incrementi, & decrementi leges. g *Atque etiam accretiones.*] Natura has incrementi, & decrementi leges homini ſtatuit (quod cæteris etiam viuentibus ſuo modo conuenit) primò augeſcit, non tamen ſubitò, ſed pedetentim, & per gradus vſque ad floridam ætatem, in qua ſtatum obtinet, hoc eſt, defluentis materiæ iacturam ex æquo reſarcit; deinde in ætate extrema ſuccumbente

u 2 iam

iam calore minus reparat, quam dilabatur, ſicque paulatim areſcit corpus, & imminuitur. Igitur cum hic naturæ ordo, ac modus ſeruatur, accretio, & decretio naturales appellantur: cum vero ſecus accidit, non naturales. Euenit autem ſecus, v.g. graſſante morbo, qui nutritoriæ facultatis munia impediat, ſeu retardet, vel etiam nimio cibo & deliciarum affluentia, ob quam homines citius pubeſcũt, & ad corporis magnitudinem nondum ætati congruentem euadunt, Conſule Galenum in Aphoris. Hippocratis lib. 3. aphor. 27. & lib. 11. de vſu partium à hoc.

h *At quomodo res habet.*] Docet dari etiam alterationes naturales, & violentas naturales eum, v.g. ægroti diebus criticis conualeſcunt; violentas autem cum extraordinariè valetudinem recipiunt. Dicuntur autem dies critici ſeu diiudicantes, in quibus morbi fit criſis ſiue iudicium vt ſeptimus, quartus decimus, & alij in quibus diſceptantibus quodammodo inter ſe morbo & natura cui nam lis adiudicanda videatur medici decernunt, qua de re Hippocrates in 1. Epidemiarum, & Galenus in libro de criſibus. Alteratio naturalis quæ.

Vt ea, quæ hoc loco de motu naturali & violento Ariſtoteles docuit, apertiora fiant, nonnulla aduertenda erunt. Primum ſit violentum, vt traditum eſt in 3. libr. Eth. capit. ſi propriè ſumatur eſſe id, cuius principium eſt extra, eo, quod patitur, non conferente vim, adde, ſed renitente. Secundum propriam rationem motus violenti non in lationibus duntaxat, ſed in alterationibus quoque cerni; quanquam in lationibus magis ſit conſpicua; quandoquidem cum lapis externa vi ſurſum propellitur, reluctatur aſcenſui eius forma naturali conatu, & impulſu, quo deorſum nititur: ſed enim etiam cum aqua ab igne calefit, eius forma calefactioni actiuè repugnat, per ingenitam ad frigus inclinationem, & quantum poteſt frigus ſuum actiuè conſeruando, & in ignem agendo. Tertium, Ariſtotelē hoc loco nomen violēti laxiori ſignificato vſurpaſſe, cum appellet violētam eam accretionem, qua quis alimento vberiori vltra modum excreſcit: ad quam tamen conſtat eundem, propriam conferre vim, dum opera altricis facultatis cibum coquit, & in ſe conuertit. De motu violento.

i *Erunt autem interitus.*] Docet corruptiones duas, quarum altera naturalis ſit, altera violenta, inter ſe contrarias eſſe: non quidem perfecta contrarietate, ſed quatenus vna iucunda eſt, vel ſaltem minus moleſtat, quam altera. Itemque has contrarias eſſe generationi: quandoquidem omnis generatio fertur in eſſe, & omnis interitus tendit ad non eſſe, qui termini inter ſe repugnantes ſunt.

k Omnino

ὥστε οὐχ ἁπλῶς φθορᾷ φθορὰ ἐναντία· ἀλλ' ἡ, ἡ μὲν, τοιαδὶ αὐτῶν ἐστιν· ἡ δὲ τοιαδί. ὅλως μὲν οὖν ἐναντίαι κινήσεις καὶ ἠρεμίαι, τὸν εἰρημένον τρόπον εἰσίν· οἷον ἡ ἄνω τῇ κάτω· τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. φέρεται δὲ τὴν μὲν ἄνω φορὰν φύσει τὸ πῦρ· τὴν δὲ κάτω ἡ γῆ· καὶ ἐναντίαι αὐτῶν αἱ φοραί. τὸ δὲ πῦρ, ἄνω μὲν φύσει· κάτω δὲ, παρὰ φύσιν. καὶ ἐναντία γε ἡ κατὰ φύσιν αὐτοῦ, τῇ παρὰ φύσιν. καὶ μοναὶ δ' ὡσαύτως· ἡ γὰρ ἄνω μονὴ, τῇ ἄνωθεν κάτω κινήσει ἐναντία. γίγνεται δὲ τῇ γῇ, ἡ μὲν μονὴ ἐκείνη, παρὰ φύσιν· ἡ δὲ κίνησις αὕτη κατὰ φύσιν. ὥστε κινήσει μονὴ ἐναντία, ἡ παρὰ φύσιν τῇ κατὰ φύσιν τοῦ αὐτοῦ· καὶ γὰρ ἡ κίνησις ἡ τοῦ αὐτοῦ, ἐναντία οὕτως· ἡ μὲν γὰρ κατὰ φύσιν αὐτῶν ἔσται, ἡ ἄνω, ἢ ἡ κάτω· ἡ δὲ, παρὰ φύσιν.

ἔχει

Quare nō ſimpliciter interitus interitui cōtrarius, ſed vt alter eorū talis eſt, alter talis. k *Omnino igitur mot⁹ & quietes eo, qui dictus eſt, modo aduerſantur, vt qui in ſuperū eſt locum ei, qui in inferum, cū loci contrarietates hæ ſint.* Textus 59.

Natura autem in ſuperum fertur ignis, in inferum terra: & ipſorum lationes ſunt contrariæ. At vero ignis naturaliter in ſuperum, præter naturam in inferum. Et quæ naturalis eius eſt motio ei contraria eſt, quæ eſt præter naturam. Similisq; ratio quietis eſt: nam quæ in ſupero loco eſt quies, motui in inferum contraria eſt. At terræ quidem quies illa eſt præter naturam, cùm motus ſit naturalis. Quamobrem motui ſtatus contrarius ſi qui eſt præter naturam, ei, qui eſt natura: nánque & motus eiuſdem hoc modo eſt contrarius. Alter enim natura, eſt, ſeu in ſuperum locum, ſeu in inferum, alter præter naturam. Text. 60.

l *Eſt autem dubitatio an omnis quietis, quæ non ſemper eſt, generatio ſit, & an hæc ipſa, via ſit ad ſtatum.* Text. 61.

Eius

ἔχει δὲ ἀπορίαν, εἰ ἔστι πάσης ἠρεμίας τῆς μὴ ἀεὶ, γένεσις, καὶ αὕτη τὸ ἵστασθαι· τῆς δὲ παρὰ φύσιν μένοντος, οἷον τῆς γῆς ἄνω, εἴη ἂν γένεσις. ὅτε ἄρα ἐφέρετο ἄνω βίᾳ, ἵστατο. ἀλλὰ τὸ μὲν ἱστάμενον, ἀεὶ δοκεῖ φέρεσθαι θᾶττον· τὸ δὲ βίᾳ, τοὐναντίον. οὐ γενόμενον ἄρα ἠρεμοῦν, ἔσται ἠρεμοῦν. ἔτι δοκεῖ τὸ ἵστασθαι κυρίως λέγεσθαι, ἢ ὅλως εἶναι, ἐπὶ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸν αὐτοῦ τόπον φέρεσθαι, ἢ συμβαίνειν ἅμα. ἔχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐναντία ἡ μονὴ ἡ ἐνταῦθα, τῇ ἐντεῦθεν κινήσει· ὅταν γὰρ κινῆται ἐκ τουδὶ, ἢ καὶ ἀποβάλλῃ, ἔτι δοκεῖ ἔχειν τὸ ἀποβαλλόμενον.

ὥστ

Eius igitur, quod præter naturam quieſcit, vt terra in loco ſupero, quietis erit generatio. Itaque cùm vi ſurſum ferebatur, in ſtatum ibat: ſed quod ad ſtatũ tendit, celeriùs perpetuo videtur ferri: quod autem vi contrario modo, quod igitur ad quietẽ venit, quieſcit. Præterea ad ſtatum ire, propriè dici, aut omnino eſſe videtur ad locum proprium naturaliter ferri, Text. 62. *aut certe id ſimul cum illo euenire.* m *Dubium verò eſt an ſtatus, qui hic eſt, motui, qui hinc, aduerſetur. Nam cùm ex hoc mouetur, aut etiam abiicit, adhuc habere id, quod abiicitur, videtur.*

Ita

k *Omnino igitur motus.*] Quo pacto contrarietas in motu & quiete ſecundum rationem naturalis, & violenti inſideat, diſertè explanat aiens motum in ſuperum locum eſſe aduerſarium motui in locum infimum, quia ſurſum, & deorſum ſunt locorum differentiæ inter ſe repugnantes, & vterque eorum motuum alicui corpori naturalis eſt. Ignis enim ſuopte impetu aſcendit, terra etiam naturaliter ad imum vergit. Proindeque vt ille
Motus naturalis & violẽtus contrarij. per vim deorſum agitur, ita hæc per vim ſurſum appellitur. Itaque motus naturalis & violentus contrarij ſunt inter ſe; & quietes ſimiliter. Nam quies in loco ſupero eſt contraria
Dubitatio. motui ad locum infimum, & conſentanea motui ad locum ſuperum; item verò quies in loco ſupero aduerſaria eſt quieti in loco infimo, & è conuerſo.

l *Eſt autem dubitatio.*] Dubitationem proponit num quies, quæ non ſemper eſt, ſed modo conuenit rei, modo non conuenit generetur, eiusque generatio via ad ſtatum dici debeat. Primum igitur negatiuam partem controuerſiæ ex eo oſtendit, quia alioqui ſequeretur cum lapis in ſublimi loco tenetur, & quieſcit, dari eius quietis generationem, ac cum idem lapis ſurſum tendit, in ſtatum ire, quod abſurdum eſt: quandoquidem omnia quæ ad ſtatum eunt, quanto ad illum magis appropinquant, tanto maiori impetu feruntur: & quanto ab eo longius recedunt, tanto eunt tardius. Quod ſi quis fateatur nullam dari talis quietis generationem, in aliud abſurdum non minus graue incidet, nimirum potiri quiete aliquid, quod tamen ad quietem non venit.

Præterea ad ſtatum] Rurſus in contrarium diſputat, quia ad ſtatum ire, aut eſt in proprium locum natiuo impetu contendere, aut cum eo iungitur. Quo fit, vt quietis violentæ generatio, ſi propriè loquamur, via ad ſtatum appellari non poſſit. Hunc in modum Ariſtoteles adductis vtrinque argumentis quæſtionem pertractauit, cuius ſolutionem Auerroes dilatam ab eo putat. Simplicius verò datam credit cum docuit *τὸ ἵστασθαι*, hoc
Reſponſio. eſt ire ad ſtatum iis tantum propriè conuenire, quæ naturaliter cientur. Itaque ſententia Ariſtotelis eſt id, quod moueri poteſt, & à motu ceſſat, re vera quietem habere, & cum ad locum, in quo à motu ceſſare debeat, contendit, re vera ad quietem ire. Verùm nulli competere *ἵστασθαι*, id eſt ad ſtatum ſeu quietem ire, ſi vis & proprietas Græci vocabuli ſpectetur, niſi tendat ad locum, in quo tranquillè, & ad naturam ſuam congruenter, conſiſtat. Quod quidem tunc ſolum corpora obtinent cum proprio, ſibique à natura deſignato loco potiuntur.

m *Dubium verò eſt.*] Ex iis quę paulo ante ſunt tradita, dubium exoritur. Enimve-
Dubitatio. rò ſi quies in loco aliquo motui, quo ex eo diſceditur, aduerſaria eſt, vtique videntur duo contraria eidem ſimul conuenire: quandoquidem id quod albeſcit, non confeſtim totam albedinem accipit, aut totam nigredinem pellit, ſed ſenſim, & gradatim, ſicque interim dum mouetur vtriuſque extremi partem obtinet. Quare etiam id quod locum mu-
Reſponſio. tat, partim mouebitur, partim quieſcet. Reſpondet Ariſtoteles ita eſſe, non quaſi in eodem ſimul inſit motus & quies ſimpliciter; ſed quies ex parte, quatenus dum mobile ab aliquo loco recedit, adhuc partim in illo eſt.

 n *Dictum*

ὥστ' εἰ αὕτη ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐντεῦθεν εἰς τοὐναντίον κινήσει, ἅμα ὑπάρξει τἀναντία. ἢ πῃ ἠρεμεῖ, εἰ ἔτι μένει; ὅλως δὲ τοῦ κινουμένου, τὸ μὲν ἐκεῖ τὸ δ', εἰς ὃ μεταβάλλει· διὸ καὶ μᾶλλον κίνησις κινήσει ἐναντίον, ἢ ἠρέμησις. καὶ περὶ μὲν κινήσεως καὶ ἠρεμίας, καὶ πῶς ἑκατέρα μία, καὶ τίνες ἐναντίαι τίσιν, εἴρηται. Ἀπορήσειε δ' ἄν τις καὶ περὶ τοῦ ἵστασθαι, ἢ ἔσται παρὰ φύσιν κινήσεις, εἰ ταύταις ἐστὶν ἠρεμία ἀντικειμένη. εἰ μὲν οὖν μὴ ἔσται, ἄτοπον. μένει γάρ. βίᾳ δέ. ὥστε ἠρεμοῦν τι ἔσται οὐκ ἀεὶ ἄνευ τοῦ γίνεσθαι. ἀλλὰ δῆλον ὅτι ἔσται ὥσπερ γὰρ κινεῖται παρὰ φύσιν, καὶ ἠρεμοίη ἄν τι παρὰ φύσιν. ἐπεὶ δ' ἔστιν ἐνίοις κίνησις κατὰ φύσιν καὶ παρὰ φύσιν, οἷον τῷ πυρὶ, κατὰ φύσιν μὲν, ἡ ἄνω, ἡ δὲ κάτω, παρὰ φύσιν, πότερον αὕτη ἐναντία, ἢ ἡ τῆς γῆς, αὕτη γὰρ φέρεται κατὰ φύσιν κάτω ἢ δῆλον ὅτι ἄμφω, ἀλλ' οὐχ ὡσαύτως, ἀλλ' ἡ μὲν, ὡς κατὰ φύσιν, τῇ ὡς κατὰ φύσιν· ἡ δ' ἄνω τοῦ πυρὸς, τῇ κάτω, ὡς ἡ κατὰ φύσιν τῇ παρὰ φύσιν. ὁμοίως δὲ καὶ ταῖς μοναῖς. ἴσως δὲ ἠρεμίᾳ κίνησις πῃ ἀντίκειται, ὅταν γὰρ κινῆται ἐκ τοῦδε, καὶ ἀποβάλλῃ, ἔτι δοκεῖ ἔχειν τὸ ἀποβαλλόμενον. ὥστ' εἰ αὕτη ἡ ἠρεμία ἐναντία τῇ ἐντεῦθεν εἰς τοὐναντίον κινήσει, ἅμα ὑπάρξει τὰ ἐναντία ἢ πῃ ἠρεμεῖ, εἰ ἔτι μένει· ὅλως δὲ τοῦ κινουμένου τὸ μὲν ἐκεῖ, τὸ δ' εἰς ὃ μεταβάλλει. διὸ καὶ μᾶλλον κίνησις κινήσει ἐναντίον, ἢ ἠρέμησις. τίς μὲν οὖν κίνησις ἁπλῶς μία, εἴρηται.

Ita ſi hæc quies ei motui, qui in contrarium eſt, aduerſetur, ſimul erunt contraria. An aliqua ex parte quieſcit, ſi adhuc manet? Omnino autem ea res, quæ mouetur, partim illic eſt, partim in eo, ad quod mutatur. Itaque motus motui magis contrarius eſt, quàm quies. Et de motu quidem, & quiete, & quomodo vtrũque vnum ſit, & quæ inter ſe aduerſantur, Textus 63. *n dictum eſt.o Dubitarit autem aliquis de eo, quod eſt, tendere in ſtatum, ſi iis motionibus, quæ ſunt præter naturam, quies opponatur. Et quidem ſi non opponatur, abſurdum eſt, manet enim, ſed vi. Quare aliquid non ſemper quieſcit, ſine quietis generatione. Sed conſtat aliquid fore. Nam vt præter naturam aliquid mouetur, ſic præter naturam poterit quieſcere. Quoniam autem aliquibus motus conuenit natura, & præter naturam, vt igni, is, qui ſurſum eſt, natura, qui deorſum, præter naturam, vtrum hic contrarius eſt, an qui eſt terræ? Ipſa enim naturaliter fertur deorſum. An conſtat vtrunq; ſed non eodem modo? Verũ hunc, vt qui natura eſt ei q natura. Qui aũt eſt ipſius ignis in ſuperum locum ei, qui in inferum, vt qui naturalis eſt, ei, qui præter naturam? Similiter autem & in ſtatibus. At fortaſſe quies aliqua ex parte motui opponitur. Cùm enim ex hoc mouetur, & abiicit, id habere adhuc videtur, quod abiicitur. Quare ſi hæc quies motui, qui hinc eſt in contrariorum, aduerſetur, ſimul erunt contraria. An aliqua ex parte quieſcit, ſi adhuc manet? Omnino autem eius, quod mouetur, pars alia ibi eſt, alia in eo, ad quod mouetur. Quocirca motus motui eſt magis contrarius, quàm quies. Quis igitur motus ſimpliciter, & de quiete, & motu, quomodo vtrunque vnum ſit, & quæ aduerſentur dictum eſt.*

n *Dictum eſt.*] In quibuſdam græcis exemplaribus hic eſt huius libri finis: quamobrem ea quæ ſequuntur, nec ab Argyropilo verſa fuêre, nec à Porphyrio, aut Themiſtio explicata. Ea tamen enarrat Simplicius, non vt ab Ariſtotele ſcripta, ſed vt à Theophraſto, aliovè eius interprete in commentariis tradita, quæ deinde librariorum incuria in textum irrepſerint. Reſponſio.

o *Dubitarit autem.*] Quoniam duæ paulo antea explicatæ controuerſiæ iiſdem fere verbis hoc loco repetuntur, nec in eis noua occurrit difficultas; hic libri explanatio finem habeat.

FINIS LIBRI QVINTI.

IN SEXTVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS PROOEMIVM.

* *
*

VEteres Peripatetici,vt in procœmio huius, & ſuperioris libri teſtatur Simplicius,totum Auſcultationis Phyſicæ opus in duas partes diſtribuebant, aſſerentes in primis quinque,vel, vt Porphyrio & quibuſdam aliis placuit,in primis quatuor libris, communia rebus omnibus naturæ pronuntiata contineri; in reliquis verò agi de motu.Non quòd in alijs etiam, excepto primo & ſecundo, non fuerit de motu diſputatum;ſed quia in illis infiniti loci, vacui, & temporis tractatio maiorem partem vindicarit;in his autem ea,quæ ad motum ſpectant, ſeorſim & vberiùs tradantur.Igitur in prima huius libri parte demonſtrat Ariſtoteles motum ex partibus diuiduis conſtare,non ex indiuiduis,vt Philoſophi quidam opinati ſunt,qui atomos,hoc eſt,inſectilia corpuſcula inuexere. In ſecunda parte docet quot modis ſecari motus queat. In tertia,quæ ſit etiam quietis diuiſio. In poſtrema Zenonem inſectatur,& quædam eius, atque aliorum Philoſophorum argumenta diſſoluit.

*

ARIST.

ARISTOTELIS Phyſicorum.

LIBER SEXTVS.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως τὸ Ζ.

Κεφάλαιον α.

Εἰ δὲ ἐστι συνεχὲς, καὶ ἁπτόμενον, καὶ ἐφεξῆς, ὡς διώρισται πρότερον· συνεχῆ μὲν, ὧν τὰ ἔσχατα ἕν. ἁπτόμενα δὲ, ὧν ἅμα· ἐφεξῆς δὲ, ὧν μηδὲν μεταξὺ συγγενές· ἀδύνατον δὴ ἐξ ἀδιαιρέτων εἶναί τι συνεχές· οἷον, γραμμὴν ἐκ στιγμῶν, εἴπερ ἡ γραμμὴ μὲν συνεχὲς, ἡ στιγμὴ δὲ ἀδιαίρετον· οὔτε γὰρ ἓν τὰ ἔσχατα τῶν στιγμῶν· οὐ γάρ ἐστι τὸ μὲν, ἔσχατον· τὸ δ', ἄλλο τι μόριον τοῦ ἀδιαιρέτου· οὔθ' ἅμα τὰ ἔσχατα· οὐ γάρ ἐστιν ἔσχατον οὐδὲν τοῦ ἀμεροῦς· ἕτερον γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ οὗ ἔσχατον. ἔτι ἀνάγκη ἤτοι συνεχεῖς εἶναι τὰς στιγμὰς, ἢ ἁπτομένας ἀλλήλων, ἐξ ὧν ἐστὶ τὸ συνεχές. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων τῶν ἀδιαιρέτων. συνεχεῖς μὲν δὴ οὐκ ἂν εἶεν, διὰ τὸν εἰρημένον λόγον· ἅπτεται δὲ ἅπαν, ἢ ὅλον ὅλου, ἢ μέρος μέρους, ἢ ὅλον μέρους. ἐπεὶ δ' ἀμερὲς τὸ ἀδιαίρετον, ἀνάγκη ὅλον ὅλου ἅπτεσθαι. ὅλον δ' ὅλου ἁπτόμενον οὐκ ἔσται συνεχές· τὸ γὰρ συνεχὲς ἔχει, τὸ μὲν ἄλλο, τὸ δ' ἄλλο μέρος· καὶ διαιρεῖται εἰς οὕτως ἕτερα καὶ τόπῳ κεχωρισμένα.

ἀλλὰ

CAPVT I.

QVoniam [a] *autem continuum & quod tangit, & quod deinceps eſt, ſunt, vt prius definitum eſt, continua quidem quorum extrema vnum ſunt, tangentia quorum ſimul, deinceps quorum nihil eiuſdem generis medium eſt, fieri non poteſt vt ex indiuiduis aliquid conſtet, vt linea ex punctis, ſi linea continuum eſt, punctũ autem indiuiduum. Neque enim punctorum extrema vnum ſunt, cum indiuiduus non ſit hoc quidem, vltimum, illud verò alia quadã pars; neque etiam ſimul, cũ rei, quæ partibus vacat, nullũ ſit extremum: extremũ nanq; & id cuius eſt extremum, diuerſa ſunt.* Textus 1. [b] *Præterea neceſſe eſt puncta ea, è quibus eſt continuum, aut continua eſſe, aut ſe viciſſim tangere. Eadem autem in omnibus indiuiduis eſt ratio. At continua quidem eſſe non poſſunt propter rationem, quæ iam dicta eſt. Tangit autem res quæque aut tota totam, aut pars partem, aut totum partem. Sed cum indiuiduum partibus vacet, vt totum totum tangat, neceſſe eſt. Cõtinuum verò non fit, cum totum totum tangit. Aliam nanque atque aliam partem habet continuum, & in ea diuiditur, quæ hoc modo ſunt diuerſa, atque loco abiuncta.* Textus 2.

c *At*

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

Continuũ non conſtare ex indiuiſibilibus.

QVONIAM autem.] [a] Probat nullum continuum ex indiuiduis partibus coaleſcere, vt perſpicuum euadat motum qui continuum quoddam eſt, ex indiuiduis non componi. Ac primum à magnitudine exorditur hunc in modum. Si linea v. g. ex indiuiduis, id eſt ex punctis conficeretur, aut puncta eſſent continua in linea, aut contigua, aut deinceps, ſed nullo horum modorum affecta eſſe poſſunt; igitur continuum non conficitur ex indiuiduis. Aſſumptionem probat, primùm, quoad priores duas partes. Etenim continua dicuntur, quorum extrema ſunt vnum; contingua verò, quorum extrema ſunt ſimul: cùm ergo indiuidua non habeant extrema; ſiquidem vacant partibus; certè neque continua eſſe poterunt, nec contigua.

b *Præterea neceſſe eſt.* Suadet rurſus indiuidua non eſſe contigua. Nam cùm ea, quæ contigua ſunt ſeſe tangant, vel puncta ſe contingerent ſecundum ſe tota, vel pars vnius partem alterins; vel vnum totum alterius partem: atqui iſtiuſmodi contactus non poteſt effici poſterioribus duobus modis, quia indiuidua carent partibus, nec etiam primo modo, quia ex omnibus punctis vnum tantùm punctum emergeret; cùm tamen continuum multis partibus, quarum vna extra aliam ſit, conſtare debeat. Nullo igitur pacto indiuidua contigua eſſe queunt.

c *At*

ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἐφεξῆς ἔσται στιγμὴ στιγμῆς, ἢ τὸ νῦν τοῦ νῦν, ὥστ' ἐκ τούτων εἶναι τὸ μῆκος, ἢ τὸν χρόνον· ἐφεξῆς μὲν γάρ ἐστιν, ὧν μηδέν ἐστι μεταξὺ συγγενές· στιγμῶν δ' ἀεὶ τὸ μεταξὺ γραμμὴ, καὶ τῶν νῦν χρόνος. ἔτι διαιροῖτ' ἂν εἰς ἀδιαίρετα, εἴπερ ἐξ ὧν ἐστὶν ἑκάτερον, εἰς ταῦτα διαιρεῖται. ἀλλ' οὐθὲν ἦν τῶν συνεχῶν εἰς ἀμερῆ διαιρετόν· ἄλλο δὲ γένος οὐχ οἷόν τε εἶναι μεταξὺ τῶν στιγμῶν καὶ τῶν νῦν οὐδέν· εἰ γὰρ ἔσται, δῆλον ὡς ἤτοι διαιρετὸν, ἢ ἀδιαίρετον ἔσται· καὶ εἰ διαιρετὸν, ἢ εἰς ἀδιαίρετα, ἢ εἰς ἀεὶ διαιρετά· τοῦτο δὲ συνεχές. φανερὸν δὲ καὶ ὅτι πᾶν συνεχὲς διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά· εἰ γὰρ εἰς ἀδιαίρετα, ἔσται ἀδιαίρετον ἀδιαιρέτου ἁπτόμενον· ἓν γὰρ τὸ ἔσχατον, καὶ ἅπτεται τῶν συνεχῶν. τοῦ δ' αὐτοῦ λόγου, καὶ μέγεθος, καὶ χρόνον, καὶ κίνησιν ἐξ ἀδιαιρέτων συγκεῖσθαι, καὶ διαιρεῖσθαι εἰς ἀδιαίρετα, ἢ μηθέν. δῆλον δὲ ἐκ τῶνδε. εἰ γὰρ τὸ μέγεθος ἐξ ἀδιαιρέτων σύγκειται, καὶ ἡ κίνησις ἡ τούτου ἐξ ἴσων κινήσεων ἔσται ἀδιαιρέτων· οἷον, εἰ τὸ αβγ, ἐκ τῶν αβγ, ἔστιν ἀδιαιρέτων ἡ κίνησις ἐφ' ἧς δεζ, ἣν ἐκινήθη τὸ ω ἐπὶ τῆς αβγ, ἕκαστον μέρος ἔχει ἀδιαίρετον. εἰ δὲ παρούσης κινήσεως ἀνάγκη κινεῖσθαί τι, καὶ εἰ κινεῖταί τι, ἀνάγκη παρεῖναι κίνησιν, καὶ τὸ κινεῖσθαι ἔσται ἐξ ἀδιαιρέτων. τὸ μὲν δὴ α, ἐκινήθη τὸ ω, τὴν τὸ δ κινούμενον κίνησιν· τὸ δὲ β, τὴν τὸ ε· καὶ τὸ γ, ὡσαύτως τὴν τὸ ζ. εἰ δὲ ἀνάγκη τὸ κινούμενον ποθὲν, ποὶ, μὴ ἅμα κινεῖσθαι καὶ κεκινῆσθαι οὗ ἐκινεῖτο ὅτε ἐκινεῖτο· οἷον, εἰ Θήβαζέ τις βαδίζει, ἀδύνατον ἅμα βαδίζειν Θήβαζε, καὶ βεβαδικέναι Θήβαζε, τὴν δὲ τὸ α τὴν ἀμερῆ ἐκινεῖτο τὸ ω, ᾗ ἡ τὸ δ κίνησις παρῆν. ὥστ' εἰ μὲν ὕστερον διῆλθεν ἢ διῄει, διαιρετὴ ἂν εἴη· ὅτε γὰρ διῄει, οὔτε ἠρέμει, οὔτε διεληλύθει, ἀλλὰ μεταξὺ ἦν. εἰ δ' ἅμα διέρχεται, καὶ διελήλυθε, τὸ βαδίζον ὅτε βαδίζει, βεβαδικὸς ἐκεῖ ἔσται, καὶ κεκινημένον οὗ κινεῖται.

εἰ δὲ

c *At nec punctum punctum, nec momentũ momentum deinceps ſequitur, vt longitudo ex eis, aut tempus conſtet. Nã ea deinceps ſequũtur, quibus nihil eſt generis eiuſdem interiectum. Inter puncta autem ſemper eſt medium, videlicet linea, & inter momenta tempus.* d *In indiuidua etiam diuiderentur, ſiquidem in ea diuiduntur, ex quibus vtrunque eſt. Sed* Text. 3. *nullum continuum in ea poteſt diuidi, quæ partibus vacant: aliud autem inter puncta, & momenta genus nullum eſſe poteſt. Nam ſi erit, aut diuiduum fore, aut in indiuiduum palam eſt. Et ſi diuiduum, aut in indiuidua, aut in ſemper diuidua: hoc vero eſt continuum. Perſpicuum vero etiam eſt continuum omne in ſemper diuidua diuiduum eſſe. Nam ſi in indiuidua, indiuiduum tanget indiuiduum. Etenim continuorum extremum vnum eſt, & tangit.* e *Eiuſdem autem rationis eſt & ma-* Text. 4. *gnitudinem & tempus, & motum ex indiui-* Text. 5. *duis coaleſcere, & in indiuidua diuidi, vel nullum. Quod ex his patet. Nam ſi magnitudo ex indiuiduis componitur, etiam motus, qui per eã fit, è paribus indiuiduis motibus conſtabit. Vt ſi A, B, C. magnitudo ex A, B, C indiuiduis ſit, motus quoque D, E, F. quo mobile, G, ſuper A, B, C. mouetur, vnamquanque partem habet indiuiduam.* f *Quod ſi præſente motu, ne-* Text. 6. *ceſſe eſt aliquid moueri, & ſi aliquid mouetur, neceſſe eſt motum adeſſe, ipſum quoque moueri, ex indiuiduis conſtabit. Igitur, G, per, A, motu, D, eſt motum, per, B, motu, E, per, C, motu F.* g *Si igitur neceſſe eſt id, quod è loco* Text. 7. *aliquo ad aliquem locum mouetur, ad eum locum ad quem mouetur, cum mouetur, non ſimul moueri, & motum eſſe (vt ſi Thebas quiſpiam proficiſcitur, non poteſt hic Thebas proficiſci ſimul & profectus eſſe) per, A, quod partibus vacat, cui D motus aderat, ipſum G, mouebatur. Quare, ſi poſt tranſiit, quàm trãſiret, diuiduus erit. Tum enim cum tranſibat, nec quieſcebat, nec tranſierat, ſed erat in medio. Sin vero ſimul tranſit, & tranſiuit id, quod proficiſcitur, tum, cum proficiſcitur, illuc profectum, motúmque erit, quo mouetur.*

b *Quod*

Puncta non ſequi deinceps.

c *At nec punctum punctum.*] Probat tertiam partem, nimirum puncta non ſequi deinceps, quia ea deinceps ſequi dicuntur, inter quæ nihil eiuſdem generis intercedit; at inter quælibet duo puncta cadit linea, in qua neceſſariò inſunt puncta.

d *In indiuidua etiam diuiderentur.*] Alia ratione concludit continuum non coaleſcere ex indiuiduis partibus. Nam vnumquodque ex iis conſtat, in quæ diuiditur; continuum autem non in partes indiuiduas ſed diuiduas ſecari poteſt. Quoniam verò ſumpſerat inter quæcuque duo puncta eſſe lineam, & omne continuum ſecari in ea, quæ infinitè diuidi poſſunt, vtrumque ratione cõfirmat. Primum, quia cũ oſtenſum ſit, puncta in linea neque continua eſſe, neq; contigua, oportet inter ipſa aliquid cadere, quod aliud eſſe, quã linea,

x non

non poteſt. Poſterius, quia ſi continuũ diuideretur in partes indiuiduas, vnum indiuiduum tangeret aliud in cõtinuo; quod fieri non poſſe ex dictis conſtat. Aſſumptum probat, quia partes continui ſunt ſibi cohærentes, & cõtinuatæ; proindéque neceſſe eſt earum extrema vnum eſſe.

Magnitudinẽ motum, & tẽpus qua conſideratione reciprocentur inter ſe.

e *Einſdem autem rationis*] Docet magnitudinem, motum, & tempus reciprocari inter ſe quoad compoſitionem ex diuiduis vel indiuiduis, & quoad ſectionem in hæc ipſa. Itáque vel omnia vel nullum horum ex indiuiduis confici, & in indiuidua ſecari poſſe. Nam quòd magnitudo, ſuper qua fertur mobile, non poſſit conſtare ex indiuiduis, quin ſimiliter ex is motus coaleſcat, ex eo demonſtrat, quia partes motus & magnitudinis reſpondent ſibi mutuò, ſeque vicìſſim adæquant, quod probat ſumpta magnitudine A, B.C & D.E.F. vt partibus motus.

f *Quod ſi præſente*] Cùm impoſſibile ſit dari motum, quin aliquid moueatur, vel aliquid moueri, quin detur motus, probat ſimiliter fieri non poſſe vt magnitudo, quæ motu percurritur, ex indiuiduis ſit compoſita; quia ſequeretur, ipſum quoque moueri ex indiuiduis conſtari. Quod ex eo planum eſt: quia motus, & moueri, vna eademque res ſunt, nec niſi ratione inter ſe differunt, vt alio loco declaratum fuit. Quare ſi motus ex indiuiduis coaleſcat, oportebit etiam vt moueri re ipſa ex eiſdem conſtet.

Motus & moueri vt differant.

Motum, & moueri non conſtitui ex indiuiſibilibus.

g *Si igitur neceſſe eſt*] Probat motũ, ſeu moueri non conſtitui ex indiuiſibilibus: neque partes motus D.E.F. eſſe indiuiſibiles præmiſſa tamen hypotheſi, quòd impoſſibile ſit aliquid moueri ſimul, & motum eſſe ad aliquem locum. Deinde ſumit priorem partem motus, qui fit ſuper magnitudine A.B.C. quæ pars dicitur D reſpondetque A. parti magnitudinis indiuiſibili. Tu, moueatur, inquit, mobile. G motu. D. ſuper A aut cũ mouetur, nõdũ motu eſt, partẽq; trãſijt aut ſimul mouetur, & motũ eſt. Hoc poſterius dari nõ poteſt, quia repugnat. Igitur prius mouebitur, quã ſit motũ; atq; adeò motus D. non erat indiuiſibilis.

h Quod

εἰ δὲ τὴν μὲν ὅλην τὴν α β γ κινεῖταί τι, καὶ ἡ κίνησις, ἣν κινεῖται, τὰ δ ε ζ ἐστί· τὴν δ' ἀμερῆ, τὴν α, οὐθὲν κινεῖται, ἀλλὰ κεκίνηται· εἴη ἂν κίνησις, οὐκ ἐκ κινήσεων, ἀλλ' ἐκ κινημάτων· καὶ τὸ κεκινῆσθαί τι μὴ κινούμενον. τὴν γὰρ α διελήλυθεν οὐ διεξιόν. ὥστε ἔσται τι βεβαδικέναι μηδέποτε βαδίζον· ταύτην γὰρ βεβάδικεν, οὐ βαδίζον ταύτην. εἰ οὖν ἀνάγκη ἢ ἠρεμεῖν, ἢ κινεῖσθαι πᾶν, ἠρεμεῖ δὲ καθ' ἕκαστον τῶν α β γ, ὥστ' ἔσται τι συνεχῶς ἠρεμοῦν ἅμα καὶ κινούμενον· τὴν γὰρ α β γ ὅλην ἐκινεῖτο καὶ ἠρέμει ὁτιοῦν μέρος, ὥστε καὶ πᾶσαν. καὶ εἰ μὲν τὰ ἀδιαίρετα τῆς δ ε ζ κινήσεις παρούσης, ἐνδέχοιτ' ἂν μὴ κινεῖσθαι, ἀλλ' ἠρεμεῖν· εἰ δὲ μὴ κινήσεις ἀεί, τὴν κίνησιν μὴ ἐκ κινήσεων εἶναι. ὁμοίως δὲ ἀνάγκη τῷ μήκει καὶ τῇ κινήσει ἀδιαίρετον εἶναι τὸν χρόνον, καὶ συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν ὄντων ἀδιαιρέτων· εἰ γὰρ ἅπασα ἀδιαίρετος, ἐν τῷ ἐλάττονι δὲ τὸ ἰσοταχὲς δίεισιν ἔλαττον, διαιρετὸς ἔσται καὶ ὁ χρόνος. εἰ δ' ὁ χρόνος διαιρετὸς ἔσται, ἐν ᾧ φέρεταί τι τὴν α, καὶ ἡ τὴν α ἔσται διαιρετή.

Κεφά

h *Quod ſi per totum A.B.C. aliquid mouetur, & motus, quo mouetur, eſt D.E.F. atque per partem A. quæ partibus vacat, minime mouetur, ſed motum eſt, motus profecto non ex motibus conſtabit, ſed ex terminis motus, & motum quippiam erit, quod non mouebatur, quippe cum A. partem tranſierit, non tranſeundo.* Text. 8. i *Quare fiet, vt ad profectionis finem aliquid peruenerit, quod tamen nunquã profectum eſt. Nam per hanc partem profectũ eſt, non proficiſcendo.* k *Quod ſi neceſſe eſt rem quãcunque aut quieſcere, aut moueri, in ſingulis autem A.B.C. partibus quieſcit, aliquid erit, quod continue quieſcet, ſimulque mouebitur. Nam per totam A.B.C. mouebatur, & in ſingulis eiuſdem partibus quieſcebat, quamobrem & in tota.* Text. 9. l *Atque etiam ſi indiuidua partes motus D.B.F ſint motus fiet, vt præſente motu non moueatur, ſed quieſcat. Sed ſi non ſint motus, ex non motibus motus conſtabit.* Text. 10. m *Vt autem longitudinem & motum, ſic tempus indiuiduum eſſe, & ex indiuiduis momentis conſtare neceſſe erit. Nam ſi omnis poſſit diuidi, & quod æque eſt velox in minori minus tranſit, diuiduum quoque erit tempus.* n *At ſi tempus, in quo per longitudinem, quæ eſt A. aliquid fertur, diuiduum fuerit, ipſa quoque A longitudo erit diuidua.*

CAP.

h *Quod ſi per totam.*] Quod demonſtrauit in parte motus, demonſtrat in toto motu conſtante partibus D. E. F. diceret enim fortaſſe quiſpiam mobile G. per ſingulas partes magnitudinis A B.C motum eſſe,& non moueri;ſed toto motu,& per totam magnitudinem primò moueri;deinde eſſe motum.Hoc refellit,quia ſequeretur motū non conſtitui ex motibus,ſed ex terminis motus,quæ dicuntur mutata eſſe, quod tam eſt impoſſibile, quā tēpus conſtitui ex momentis,aut lineam ex punctis.Quod verò id conſequatur plauū eſt,quia ſi mobile G.motum eſt per partes A.B.C.& per nullam earum mouetur,cū motus non ſit niſi aliquid moueatur, vtrique partes motus D.E.F.quæ partibus magnitudinis adæquantur,nullo pacto erunt motus:quare conſtabit motus ex non motibus.

Termini motus non mutata eſſe.

i. *Quare fiet vt ad profectionis.*] Aliud incommodum eſt,quòd profectum quidpiā erit ad aliquem locum,non proficiſcendo;ſequetur enim delatum eſſe mobile.G.per partes A. B C.quod tamen per eas nunquam potuit dici moueri.

k *Quod ſi neceſſe eſt.*]Tertium incōmodum eſt,quòd aliquid ſimul mouebitur,& quieſcet.Nā ſi G.per partes A B.C. nō mouetur,ergo quieſcet,cùm omne corpus aptū moueri,aut moueatur aut quieſcat:& tamen illud ipſum mouebitur, quia per totam magnitudinem eietur.

l *Atque etiam ſi indiuidua.*] Quartum incommodum eſt,quod præſente motu nō moueatur res,aut motus ex non motibus conficiatur.Etenim erit præſens motus, quia motū eſt indiuiduum & per totam magnitudinem res mouetur,at ſi in partibus non mouetur,in tota etiam magnitudine non mouetur,proindeque motu præſente non mouebitur.

m *Vt autem longitudinem.*]Demonſtrat eandem eſſe rationem tēporis,quæ eſt magnitudinis,& motus,quoad eorum conſtitutionem ex indiuiduis.Sit enim magnitudo A. B. C.cuius omnes partes diuidua ſint,partémque,A,mobile G,in tempore,A,decurrat. Cùm igitur,A,diuiduum ſit,priùs mobile,G,eius partem conficiet,quàm totum, atque adeò in parte temporis,H,quandoquidem minus ſpatium minori tēpore æqua velocitate decurritur.Ex quo iam ſequitur,A,diuiduum eſſe.

Tempus, magnitudinem & motum reciprocari quo ad compoſitionē.

n *At ſi tempus.*] Eadem ratione ſi tempus diuiduum ponatur probari etiam poterit magnitudinem ipſam,ſuper qua motus fit,diuiduam eſſe.Nam ſi mobile certo tempore aliquam partem ſpatij conficiat æqua velocitate. breuiori tempore portionem aliquam partis illius traiiceret,atque ita iam eiuſmodi pars diuidua erit. CAPI.

Κεφάλαιον β.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν μέγεθος εἰς μεγέθη διαιρετὸν (δέδεικται γὰρ ὅτι ἀδύνατον ἐξ ἀτόμων εἶναί τι συνεχὲς· μέγεθος δ' ἐστὶν ἅπαν συνεχὲς) ἀνάγκη τὸ θᾶττον, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ μεῖζον, καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι ἴσον, καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι πλεῖον κινεῖσθαι, καθάπερ ὁρίζονταί τινες τὸ θᾶττον· ἔστω γὰρ τὸ ἐφ' ᾧ τὸ α, τοῦ ἐφ' ᾧ β, θᾶττον. ἐπεὶ τοίνυν θᾶττόν ἐστι τὸ πρότερον μεταβάλλον, ἐν ᾧ χρόνῳ τὸ α μεταβέβληκεν ἀπὸ τοῦ γ εἰς τὸ δ, οἷον ἐν τῷ ζη, ἐν τούτῳ τῷ β, οὔπω ἔσται πρὸς τὸ δ, ἀλλ' ἀπολείψει. ὥστε ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ πλεῖον δίεισι τὸ θᾶττον. ἀλλὰ μὴν καὶ ἐν τῷ ἐλάττονι, πλεῖον τούτου· ἐν ᾧ γὰρ τὸ α γέγονεν πρὸς τῷ δ, τὸ β ἔσται πρὸς τῷ ε τὸ βραδύτερον ὄν. οὐκοῦν, ἐπεὶ τὸ α πρὸς τῷ δ γέγονεν, ἐν ἅπαντι τῷ ζη χρόνῳ, πρὸς τῷ θ ἔσται ἐν ἐλάττονι τούτου· καὶ ἔστω ἐν τῷ ζκ. τὸ μὲν οὖν γθ, ὃ διελήλυθε τὸ α, μεῖζόν ἐστι τοῦ γε· ὁ δὲ χρόνος ὁ ζκ ἐλάττων τοῦ παντὸς, τοῦ ζη. ὥστε ἐν ἐλάττονι, δίεισι μεῖζον. φανερὸν δὲ ἐκ τούτων, καὶ ὅτι τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι χρόνῳ δίεισι τὸ ἴσον.

ἐπειδὴ

CAP. II.

CVm [a] *autem magnitudo omnis in magnitudines diuidua ſit: (oſtenſum eſt enim nullum continuum ex indiuiduis conſtare) eſtq́; omnis magnitudo,continuum, neceſſe eſt, vt quod velocius eſt vt quidam ipſum definiunt,maiorem magnitudinem in tempore æquali, & æqualem in minori, atque etiam in minori ampliorem conficiat.* b *Sit enim A,mobile celerius mobili B. cū igitur velocius id ſit, quod prius mutatur,quo in tempore(ſitq́; illud F.G.) A.ex G.in D motum eſt,in eo mobile B. ad D.nondum acceſſit,ſed citra eſt. Quare in tempore æquali id,quod eſt velocius. plus conficit.* c *Atqui & in minori plus tranſit, quam hoc ipſum.Nam quo in tempore A, in D, peruenit,B,quod tardius eſt,perueniat in E.Igitur cum A,in D.in toto tempore F, G,peruenerit, certè in minori, quàm hoc ſit veluti in F, K. perueniet in H.Ita C,H,magnitudo quam,A, conficit,magnitudine C, E,maior eſt, & tempus F.K. tempore F, G, minus:maiorem itaq́; in minori.* d *Perſpicuum autem ex his etiam eſt,id, quod celerius eſt, in minori tempore æquale conficere.* Text. 11. Text.12. Text. 13.

ἐπειδὴ γὰρ τὴν μείζω ἐν ἐλάττονι διέρχεται τοῦ βραδυτέρου, αὐτὸ δὲ καθ' αὑτὸ λαμβανόμενον, ἐν πλείονι χρόνῳ τὴν μείζω ἢ ἐλάττονα, οἷον τὴν λ μ, ἢ λ ξ, πλείων ἂν εἴη χρόνος ὁ π ρ, ἐν ᾧ τὴν λ μ διέρχεται, ἢ ὁ π σ, ἐν ᾧ τὴν λ ξ. ὥστ' εἰ ὁ π ρ χρόνος ἐλάττων ἐστὶ τοῦ π χ, ἐν ᾧ τὸ βραδύτερον διέρχεται τὴν λ ξ, καὶ ὁ π σ ἐλάττων ἔσται τοῦ ἐφ' ᾧ π χ. τοῦ γὰρ π ρ ἐλάττων· τὸ δὲ τοῦ ἐλάττονος ἔλαττον, καὶ αὐτὸ ἔλαττον· ὥστ' ἐν ἐλάττονι κινηθήσεται τὸ ἴσον. ἔτι δὲ, εἰ πᾶν, ἀνάγκη ἢ ἐν ἴσῳ χρόνῳ, ἢ ἐν ἐλάττονι, ἢ ἐν πλείονι κινεῖσθαι, καὶ τὸ μὲν ἐν πλείονι βραδύτερον, τὸ δ' ἐν ἴσῳ ἰσοταχὲς, τὸ δὲ θᾶττον, οὔτε ἰσοταχὲς, οὔτε βραδύτερον, οὔτ' ἐν ἴσῳ, οὔτ' ἐν πλείονι κινεῖται τὸ θᾶττον· λείπεται

Cùm enim magnitudinem maiorem in minori tempore, quàm tardius tranſeat, idemque per ſe ſumptum in maiori tempore maiorem quàm minorem, vt magnitudinem, L, M, quam magnitudinem L, N, maius profectò erit tempus P S. in quo, L, N, tranſit, quàm tempus P, R, in quo L, M. Quare ſi tempus P, S, tempore P, T, ſit minus, in quo id quod tardius eſt magnitudinem L, M, conficit, etiam tempus P. R, tempore P, T, minus erit: eſt enim minus, quàm P, S, quod autem minore eſt minus, ipſum quoque eſt minus. Quare in minori Text. 14.
per æquale mouebitur. Præterea ſi omne, quod mouetur, neceſſe eſt vt in tempore aut æquali, aut minori, aut maiori moueatur, & id quidem, quod in maiori tardius eſt, quod in æquali æque velox, quod autem eſt velocius, neque eſt æquè velox, neque tardius, id profectò quod velocius eſt, neque in æquali tempore poteſt moueri, neque in maiori.

Re

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

C*Vm a autem.*] Perſequitur inſtitutum demonſtrans eandem eſſe rationem in tempore, quæ eſt in motu, & magnitudine quoad compoſitionem ex diuiduis, vel indiuiduis partibus. Deſumit autem argumentum à lege velocioris & tardioris: ſed enim tria quędã
Leges velocitatis & tarditatis in motu. ad id præmittit, oſtenditque. Quorum primum eſt, velocius æquali tempore maius ſpatiũ tranſmittere. Secundum, velocius in minori tẽpore tranſire ſpatium æquale ei, quod tardius in maiori decurrit. Tertium, velocius in minori tempore maius ſpatium conficere, quàm tardius in maiori. Has hypotheſes vniuerſim ex eo veras eſſe probat, quia omnis magnitudo quæ motu percurritur, poteſt in alias, atque alias magnitudines diuidi, cùm nullum continuum ex indiuiduis coaleſcat.

b *Sit enim, A, mobile.*] Superiora particulatim oſtendit, in primis id quod primo loco propoſuerat, hunc in modum. Sit mobile velocius A. mobile tardius B. ferat urque A. ſuper magnitudine G. D. tẽpore. F. G. quod ſit vnius horæ. Cùm ergo B. tardius feratur, quàm A. non decurret toto eo tempore eãdem magnitudinem cùm id, quod tardius eſt, metam ſeriùs attingat, quare non accedet ad D. quod eſt extremum: ſicque velocius eodem tempore maius ſpatium tranſierit.

c *Atqui in minori.*] Oſtendit id, quod tertio loco poſuerat, nempè velocius minori
De velocitate motuum. tempore maiorem magnitudinem, quàm quod tardius eſt conficere. Sumit verò eandem magnitudinem. C. D. ſupponitque dum, A, quod eſt velocius totam eam decurrit, B. quod tardius mouetur, ad E. tantummodo pertingere. Itemque tempore breuiori, quam illud ſit, verbi gratia, in tribus quadrantibus horæ quæ ſint F. K. minùs quàm F. G. quod vnam horam ponebamus in ea magnitudine tranſire, & peruenire ad H. C. E. H. D. quod inter C. & D. eſt conſtitutum. Vnde colligit cum magnitudo C. H. quam confecit A. maior ſit magnitudine C. E. quam. tranſiuit mobile, B. & tempus. F. C. minus ſit F. G. maiorem magnitudine minori tempore tranſire id quod eſt velocius.

d *Perſpicuum autem eſt*] Demonſtrat quod ſecundo loco propoſuerat, nimirum id, quod velocius eſt, æquale ſpatium decurrere minori tempore, quàm mobile tardius. Præſumit autem duo, quorum alterum probatum iam eſt, nempe velocius tranſire maius ſpatium minori tempore, quàm tardius. Alterum, mobile velocius per ſe ſumptum, etiam nulla facta collatione cum tardiori, maius ſpatium in maiori tempore tranſire, quàm in minori: tum accipit pro maiore magnitudine. L. M. pro minori. L. N. Pro maiori verò tempore, in quo maiorem tranſit, ſumit, P. S. pro minori, in quo minorem P. R. ita vt P. S. ſit verbi gratia, vnius horæ, P. R. horæ dimidiatæ & cæt.

e *Cùm*

λείπεται οὖν ἐν ἐλάττονι. ὥστε ἀνάγκη καὶ τὸ ἴσον μέγεθος ἐν ἐλάττονι χρόνῳ διιέναι τὸ θᾶττον. ἐπεὶ δὲ, πᾶσα μὲν κίνησις ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν ἅπαντι χρόνῳ δυνατὸν κινηθῆναι, πᾶν δὲ τὸ κινούμενον, ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον, ἐν ἅπαντι χρόνῳ ἔσται τὸ θᾶττον κινεῖσθαι καὶ βραδύτερον. τούτων δ' ὄντων, ἀνάγκη καὶ τὸν χρόνον συνεχῆ εἶναι. λέγω δὲ συνεχὲς, τὸ διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά· τούτου γὰρ ὑποκειμένου τοῦ συνεχοῦς, ἀνάγκη συνεχῆ εἶναι τὸν χρόνον· ἐπεὶ γὰρ δέδεικται, ὅτι τὸ θᾶττον, ἐν ἐλάττονι χρόνῳ δίεισι τὸ ἴσον, ἔστω τὸ μὲν ἐφ' ᾧ α, θᾶττον τὸ δ' ἐφ' ᾧ β, βραδύτερον, καὶ κεκινήσθω τὸ βραδύτερον, τὸ ἐφ' ᾧ γ δ μέγεθος, ἐν τῷ ζ η χρόνῳ· δῆλον τοίνυν ὅτι τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι τούτου κινηθήσεται τὸ αὐτὸ μέγεθος· καὶ κεκινήσθω ἐν τῷ ζ θ. πάλιν δ', ἐπεὶ τὸ θᾶττον ἐν τῷ ζ θ διελήλυθε τὴν ὅλην τὴν γ δ, τὸ βραδύτερον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, τὴν ἐλάττω δίεισιν. ἔστω οὖν ἐφ' ἧς γ κ. ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον τὸ β, ἐν τῷ ζ θ χρόνῳ, τὴν γ κ διελήλυθε, τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι δίεισιν. ὥστε πάλιν διαιρεθήσεται ὁ ζ θ χρόνος. τούτου δὲ διαιρουμένου, καὶ τὸ γ κ μέγεθος διαιρεθήσεται κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον. εἰ δὲ τὸ μέγεθος, καὶ ὁ χρόνος. καὶ ἀεὶ τοῦτ' ἔσται μεταλαμβάνουσιν ἀπὸ τοῦ θάττονος τὸ βραδύτερον, καὶ ἀπὸ τοῦ βραδυτέρου τὸ θᾶττον, καὶ τῷ ἀποδεδειγμένῳ χρωμένοις· διαιρήσει γὰρ, τὸ μὲν θᾶττον τὸν χρόνον, τὸ δὲ βραδύτερον τὸ μῆκος. εἰ οὖν ἀεὶ μὲν ἀντιστρέφειν ἀληθὲς, ἀντιστρεφομένου δὲ ἀεὶ γίνεται διαίρεσις, φανερὸν ὅτι πᾶς χρόνος ἐστὶ συνεχής. ἅμα δὲ δῆλον, καὶ ὅτι μέγεθος ἅπαν ἐστὶ συνεχές· τὰς αὐτὰς γὰρ καὶ τὰς ἴσας διαιρέσεις, ὅ, τε χρόνος καὶ τὸ μέγεθος διαιρεῖται. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶν εἰωθότων λόγων λέγεσθαι, φανερὸν, ὡς εἴπερ ὁ χρόνος ἐστὶ συνεχὴς, ὅτι καὶ τὸ μέγεθος, εἴπερ ἐν τῷ ἡμίσει χρόνῳ ἥμισυ διέρχεται, καὶ ἁπλῶς ἐν τῷ ἐλάττονι ἔλαττον· αἱ γὰρ αὐταὶ διαιρέσεις ἔσονται τοῦ χρόνου, καὶ τοῦ μεγέθους. καὶ εἰ ὁποτερονοῦν ἄπειρον, καὶ θάτερον· καὶ ὡς θάτερον, καὶ θάτερον.

οἷον,

Reſtat igitur vt in minori. Quamobrem neceſſe eſt vt quod velocius eſt in minori tempore æqualem tranſeat magnitudinem. c *Cùm autem omnis in tempore ſit, & in omni tempore poſſit motus fieri, celeriúſque & tardius* Textus 15. *quidquid mouetur, moueri, in omni tempore celerius & tardius licet moueri. Hæc autem cùm ſint tempus quoque continuum eſſe neceſſe eſt. Dico continuum id, quod in ſemper diuidua eſt diuiduum.* f *Hoc namque poſito, continuo, tempus neceſſariò continuum eſt. Nam* Textus 16. *cùm demonſtratum ſit id, quod celerius eſt, in minori tempore æquale tranſire, ſit, A, magis velox, B, autem magis tardum, quod in tẽpore F, G, magnitudinem C, D, conficiat, manifeſtum eſt quod velocius eſt, eandem magnitudinem in minori, quàm id ſit, tempore tranſiturum. Tranſeat autem in tempore F, K, Rurſus cùm magis velox in tempore F, K, totam C, D, magnitudinem tranſierit, id quod tardius eſt, in eodem tempore minorem tranſibit, ſitq́ue illa C, E, Cùm B, quod eſt tardius in tempore F, K, magnitudinem C, E, tranſierit, id quod velocius eſt, in minori tranſiuit. Quare tempus F, K, rurſus diuidetur. Eo autem diuiſo magnitudo quoque C, E, eadem proportione diuidetur. Quod ſi magnitudo, etiam tempus, & hoc ſemper erit, ſi poſt id, quod celerius eſt, tardius ſumamus, & poſt id, quod tardius, id quod celerius, atque eo, quod demõſtratum eſt, vtamur. Nam quod celerius eſt, tempus diuidet; quod tardius, longitudinem. Si igitur reciprocatio perpetuò verè fit, atque cùm fit ſemper diuiſio efficitur, omne tempus continuum eſſe manifeſtum eſt. Simul autem conſtat magnitudinem omnem eſſe continuã.* Textus 17. *Namque iiſdem, & æqualibus diuiſionibus tẽpus & magnitudo diuiduntur.* g *Præterea ex rationibus, quæ afferri ſolent, conſtat, ſi tempus continuum ſit, magnitudinem quoque eſſe continuam, ſiquidem in temporis dimidio dimidium tranſit, & ſimpliciter in minori minus. Eadem enim erunt temporis, & magnitudinis diuiſiones.* h *Etſi alterutrum infinitum alterũ* Textus 18. *quoque, & vt alterum, alterum.*

Vt

c *Cùm autem omnis motus in tempore.*] Propoſitum fuerat Ariſtoteli oſtendere tempus eſſe continuum, conſtareque ex partibus infinitè diuiduis, vt ad id deducat oſtendit tempus, & motum ſecundum rationem diuidui & indiuidui inter ſe reciprocari, ſibique reſpondere. Ac primùm aliquot hypotheſes præmittit, nimirum motum non in inſtanti, ſed tempore effici, item in quouis tempore motum dari poſſe. Et quidquid mouetur tum celerius, tum tardius moueri poſſe.

Motum non momento, ſed in tẽpore fieri.

f *Hoc namque poſito.*]His conſtitutis ſuadet propoſitum hac ratione. Omne id (mittamus literas, quæ rem turbant) in quo qualibet parte data, poteſt dari minor, continuum

 eſt,

eſt,& infinitè diuiduum; atqui magnitudo, & tempus ſunt huiuſmodi; ſunt igitur continua & in infinitum diuidua. Secundò, idem confirmat, quia ſi vnum, & idem mobile æquabiliter motũ toto aliquo tẽpore pertranſeat totũ ſpatium, & mediate temporis mediũ,& in minori minus,conſequẽs eſt, vt tempus,& magnitudo eaſdẽ ſortiantur diuiſiones.

g *Præterea ex rationibus.*] Tertio, idem concludit teſtimoniis eorum, qui de hac temporis, & magnitudinis ſectione diſputant: idem enim ſentiunt, idque comprobant argumento ab iis, quæ æquè celeriter mouentur; quæ ita ſunt affecta, vt magnitudinis, quam in toto aliquo tempore decurrunt, medietatem, in temporis illius dimidio pertranſeant, ac ſemper in minori tempore minorem partem magnitudinis. Quod nequaquam accideret niſi tempus & magnitudo eaſdem diuiſiones ſubiret.

Tempus & magnitudinem eaſdem diuiſiones ſubire.

h *Etſi alterutrum infinitum.*] Docet tempus, & magnitudinem ita ſe habere, vt ſi alterum infinitum ſit, alterum quoque infinitum eſſe deprehendatur, ponitque duos modos infiniti, infinitum diuiſione & infinitum extremis. Infinitum diuiſione, quod etiam infinitum poteſtate dicitur; eſt id, quod in infinitum diuidi poteſt. Infinitum extremis, quod item infinitum actu appellatur, eſt quod extremis, ſeu terminis caret: atque adeo pertranſiri non poteſt. i Quap

Duplex infinitum.
Poteſtate.
Actu.

i ὁμοίως, εἰ μὲν τοῖς ἐσχάτοις ἄπειρος ὁ χρόνος, καὶ τὸ μῆκος τοῖς ἐσχάτοις· εἰ δὲ τῇ διαιρέσει, τῇ διαιρέσει καὶ τὸ μῆκος· εἰ δὲ ἀμφοῖν ὁ χρόνος, ἀμφοῖν καὶ τὸ μέγεθος· διὸ καὶ ὁ Ζήνωνος λόγος ψεῦδος λαμβάνει, τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι τὰ ἄπειρα διελθεῖν, ἢ ἅψασθαι τῶν ἀπείρων καθ' ἕκαστον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· διχῶς γὰρ λέγεται καὶ τὸ μῆκος, καὶ ὁ χρόνος ἄπειρον, καὶ ὅλως πᾶν τὸ συνεχές· ἢ τῇ κατὰ διαίρεσιν, ἢ τοῖς ἐσχάτοις. τῶν μὲν οὖν κατὰ τὸ ποσὸν ἀπείρων οὐκ ἐνδέχεται ἅψασθαι ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ· τῶν δὲ κατὰ διαίρεσιν, ἐνδέχεται· καὶ γὰρ αὐτὸς ὁ χρόνος οὕτως ἄπειρος. ὥστε ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ οὐκ ἐν τῷ πεπερασμένῳ συμβαίνει διιέναι τὸ ἄπειρον, καὶ ἅπτεσθαι τῶν ἀπείρων τοῖς ἀπείροις οὐ τοῖς πεπερασμένοις. οὔτε δὴ οὖν τὸ ἄπειρον οἷόν τε ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διελθεῖν, οὔτ' ἐν ἀπείρῳ τὸ πεπερασμένον· ἀλλ' ἄν τε ὁ χρόνος ᾖ, καὶ τὸ μέγεθος ἔσται ἄπειρον· ἐάν τε τὸ μέγεθος, καὶ ὁ χρόνος· ἔστω γὰρ πεπερασμένον μέγεθος, ἐφ' οὗ α β. χρόνος δὲ ἄπειρος, ἐφ' οὗ γ. εἰλήφθω δή τι τοῦ χρόνου πεπερασμένον, ἐφ' ᾧ γ δ. ἐν τούτῳ οὖν δίεισί τι τοῦ μεγέθους, καὶ ἔστω διεληλυθὸς, ἐφ' ᾧ β ε. τοῦτο δὲ ἢ καταμετρήσει τὸ ἐφ' ᾧ α β, ἢ ἐλλείψει, ἢ ὑπερβαλεῖ· διαφέρει γὰρ οὐδέν· εἰ γὰρ ἀεὶ τὸ ἴσον τῷ β ε μέγεθος ἐν ἴσῳ χρόνῳ δίεισι, τοῦτο δὲ καταμετρεῖ τὸ ὅλον, πεπερασμένος ἔσται ὁ πᾶς χρόνος, ἐν ᾧ διῆλθεν· εἰς ἴσα γὰρ διαιρεθήσεται, ὡς καὶ τὸ μέγεθος. ἔτι δ' εἰ μὴ πᾶν μέγεθος ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ δίεισιν, ἀλλ' ἐνδέχεταί τι καὶ ἐν πεπερασμένῳ διελθεῖν, οἷον τὸ β ε· τοῦτο δὲ καταμετρήσει τὸ πᾶν, καὶ τὸ ἴσον ἐν ἴσῳ δίεισιν. ὥστε πεπερασμένος ἔσται καὶ ὁ χρόνος. ὅτι δ' οὐκ ἐν ἀπείρῳ δίεισι τὸ β ε, φανερὸν, εἰ ληφθείη ἐπὶ θάτερα πεπερασμένος ὁ χρόνος· εἰ γὰρ ἐν ἐλάττονι τὸ μέρος δίεισι, τοῦτο ἀνάγκη πεπεράνθαι, θατέρου γε πέρατος ὑπάρχοντος. ἡ αὐτὴ δὲ ἀπόδειξις, καὶ εἰ τὸ μὲν μῆκος ἄπειρον, ὁ δὲ χρόνος πεπερασμένος.

φανερὸν

Vt ſi extremis infinitum tempus eſt, longitudo quoque extremis eſt. At ſi diuiſione, etiã lõgitudo diuiſione: ſi tẽpus vtroque eſt, magnitudo etiam vtroq;. Text.19 *i Quapropter & Zenonis ratio falſum ſumit, in tempore finito tranſiri infinitum non poſſe, aut infinitorum vnumquodque tangi. Nam & longitudo, & tempus, & omnino omne continuum infinita bifariam dicuntur; aut diuiſione, aut extremis. Quæ igitur quantitate infinita ſunt in tempore finito tangi non poſſunt; quæ autem diuiſione, poſſunt. k Namque & tempus hoc modo eſt infinitũ: quare in infinito infinitũ tranſire, non in finito,* Text.20. *& infinitis infinita tangere, non finitis contingit. Neque igitur tempore finito, infinitum licet tranſire, neque infinito finitum, ſed ſi tempus ſit infinitum, magnitudo quoque erit infinita, &, ſi magnitudo, tempus. Sit enim finita magnitudo A.B. tempus infinitum, C. Sumatur itaque temporis aliqua pars finita C. D. In hac partem aliquam magnitudinis tranſibit. Tranſeat partem B.E. Hæc aut metietur magnitudinem A.B. aut deficiet, aut excedet: nam nihil refert: ſi enim æqualem magnitudini B.E. in tempore æquali tranſit, hæc autem totam metitur, totum tempus, in quo tranſibit finitum erit. Nam in æqualia diuidetur, perinde atque magnitudo.* Text.21. *l Præterea ſi non omnem magnitudinem tempore infinito tranſit, ſed finito etiam partem aliquam poteſt tranſire, veluti B. E. hæc autem totam magnitudinem metietur, & æqualem in æquali tranſit, finitum profectò tempus erit. Magnitudinem autem B.E. infinito tempore non tranſire, manifeſtum eſt, ſi tempus altera ex parte finitum ſumptum ſit. Nam ſi in minori partem tranſit, hoc finitum eſſe neceſſe eſt; cum altera ex parte ſit terminatum. Eadem autem demonſtratio eſt ſi longitudo fuerit infinita, tempus autem finitum.*

m Ex

Ratio Zenonis ad tollendum motum.
Reſponſio.

i *Quapropter & Zenonis ratio.*] Nitebatur Zeno motum tollere: quia ſi motus ſuper aliqua magnitudine fieret, cùm in ea infinitæ partes inſint, ſequeretur tempore finito infinita pertranſiri, & tangi, quod fieri nequit. Huic argumentationi reſpondet Ariſtoteles, cùm iiſdem diuiſionibus tempus, & magnitudo diuidantur, idemque ſit in vtroque infinitatis modus, non eſſe incommodum, id, quod ita eſt infinitum, vt extrema habeat, ad quæ perueniatur, hoc eſt infinitum non actu, ſed poteſtate, percurri alio ſimili infinito, cuiuſmodi eſt tempus. Certè hæc Zenonis tam abſurda opinio nullo melius, quam experientiæ ipſius argumento refellitur. Quod Diogenes Cynicus fecit, vt refert Simplicius hoc in libro commento 53 & lib. 8. commento 25. Nam cùm Zenonis rationes aliquando audiſſet, ſurrexit, nec aliter quam eorum ambulando reſpondit.

Diogenes vi Zenoni motũ tollenti reſpõderit.

Theorema de motu.

k *Neque igitur tempore.*] Colligit ex dictis nec finito tempore infinitam magnitudinem, nec finitam infinito tranſiri poſſe; ſed vtrinque vel finitatẽ vel infinitatẽ requiri. Sit inquit magnitudo finita, verbi cauſa, decem cubitorum, & tempus, quod in ea conſumitur, vt aduerſarius concedit, infinitũ. Sed ab huiuſmodi tẽpore pars aliqua adimatur, nẽpe hora, in qua mobile partem aliquam magnitudinis cõficiat, hæc pars magnitudinis habet finitam proportionem ad totam magnitudinem; ergo & hora finitam habebit proportionem ad tempus, quod in totã magnitudine conſumitur. Quare non erat tempus infinitum, vt dicebatur.

l *Præterea ſi non omnem.*] Eadem fere ratione propoſitum confirmat, niſi quod non totam magnitudinem, ſed quandam eius partem ſumit. Non poſſe igitur partem infinito tempore decurri hunc in modum oſtendit. Tempus, quod conſumitur circa initium magnitudinis, negari non poteſt finitum eſſe, cùm inde incipiat, cumque breuiori tempore pars, quàm totam conficiatur, ergo in hac eius partis decurſum erit tempus finitum, ac certum, non autem infinitum. Pari facilitate ait demonſtrari, ſi ſpatium infinitum fuerit, neceſſariò tempus fore infinitum, quod conſideranti patet.

Si ſpatium ſit infinitum neceſſario tempus fore infinitum.

Nullum continuum conſtare ex indiuiſibilibus.

Nullum continuum indiuiſibile.

φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὡς οὔτε γραμμὴ, οὔτ' ἐπίπεδον, οὔθ' ὅλως τῶν συνεχῶν οὐδὲν ἔσται ἄτομον, οὐ μόνον διὰ τὸ νῦν λεχθὲν, ἀλλὰ καὶ διότι συμβήσεται διαιρεῖσθαι τὸ ἄτομον· ἐπεὶ γὰρ ἐν ἅπαντι χρόνῳ τὸ θᾶττον καὶ βραδύτερόν ἐστι, τὸ δὲ θᾶττον πλεῖον διέρχεται ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ, ἐνδέχεται καὶ διπλάσιον καὶ ἡμιόλιον διελθεῖν μῆκος· εἴη γὰρ ἂν οὗτος ὁ λόγος τοῦ τάχους. ἐνηνέχθω οὖν τὸ θᾶττον ἡμιόλιον ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ, καὶ διῃρήσθω τὰ μεγέθη, τὰ μὲν τοῦ θάττονος, ἐφ' ὧν α β, β γ, γ δ, εἰς τρία ἄτομα. τὰ δὲ τοῦ βραδυτέρου εἰς δύο, ἐφ' ὧν ε ζ, ζ η. οὐκοῦν καὶ ὁ χρόνος διαιρεθήσεται εἰς τρία ἄτομα· τὸ γὰρ ἴσον ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ δίεισι· διῃρήσθω γοῦν ὁ χρόνος, εἰς τὰ κ λ, λ μ, μ ν. πάλιν δὲ ἐπεὶ τὸ βραδύτερον ἐνήνεκται τὴν ε ζ, ζ η, οὐκοῦν καὶ ὁ χρόνος τμηθήσεται δίχα· διαιρεθήσεται ἄρα τὸ ἄτομον, καὶ τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐν ἀτόμῳ δίεισιν, ἀλλ' ἐν πλείονι. φανερὸν οὖν, ὅτι οὐδέν ἐστι τῶν συνεχῶν ἀμερές.

Κεφά

m *Ex his igitur, quæ dicta ſunt, perſpicuum eſt, nec lineam, nec ſuperficiem, nec omnino continuum vllum indiuiduum eſſe, non ob id ſolum, quod nunc traditum eſt, ſed etiam, quod fiat, vt res indiuidua diuidatur. Cùm enim in omni tempore velocius & tardius ſit, quod autem velocius eſt in tempore æquali maius conficiat, poteſt & duplicem, & ſeſquialteram longitudinem conficere, cùm hæc eſſe poſſit velocitatis proportio. Quod igitur velocius eſt, eodem tempore per ſeſquialteram delatum ſit, & magnitudines diuidantur, velocioris quidem in tria indiuidua, A.B. C. C. D. tardioris autem in duo, E. F. F. G. diuidetur itaque & tempus in tria indiuidua, cùm æquale in tempore æquali conficiat. Igitur in K. L.L.M.M. N. diuidatur. Rurſus cum id quod tardius eſt, E. F. F. G. tranſierit, tempus quoque in duas partes æque ſecabitur. Indiuiduum itaque diuidetur, & quod partibus vacat, non in indiuiduo conficit, ſed in maiori. Quare manifeſtum eſt nullum continuum partibus vacare.* Textus 22. Textus 23.

m *Ex his igitur.*] In extrema parte capitis vniuersè oſtendit nullum continuum indiuiſibile eſſe, aut ex indiuiduis partibus conſtare. Summa rationis hæc eſt. Sit magnitudo ex tribus indiuiduis partibus compoſita, ſit tempus ex tribus partibus ſimiliter indiuiduis; ſintque duo mobilia alterum altero velocius proportione ſeſqui altera, ideſt, proportione, quæ eſt trium ad duo: ſi mobile velocius in tempore ex tribus indiuiduis partibus conſtante totam prædictam magnitudinem tranſit, vtique mobile tardius eodem tempore duas partes, hoc eſt, duo indiuidua eiuſdem magnitudinis conficiet. Cùm autem

partes

partes temporis debeant partibus magnitudinis reſpondere, tempus in quo mobile velocius mouetur, neceſſariò diuidetur in tres partes indiuiduas magnitudinis partibus reſpondentes, ruſusque idem tempus ſecabitur in duas partes æquales, quæ reſpondeant duabus partibus, ex quibus conſtat magnitudo, per quam mobile tardum mouetur. Quare cùm tempus ex tribus tantum indiuiduis partibus compoſitum diuidi non poſſit in duas partes æquales, niſi indiuidua pars diuidatur, aut fatendum erit in diuiduum poſſe diuidi, quod repugnantiam inuoluit, aut continuum nec eſſe indiuiduum, nec ex indiuiduis partibus confici, quod erat probandum.

QVAESTIO I.

VTRVM INDIVISIBILIA SINT entia poſitiua, & realia in continuo, an non.

ARTICVLVS I.

OPINIO EORVM, QVI EIVSMODI indiuiſibilia vniuerſim negant.

HÆc quæſtio in vtramque partem aſſertores habet. Ad negantem deflexere Durandus in 2.d.2.q.4. Ochamus in tract. de ſacra Euchariſtia ca. 1. & 2. & quodlib. 1. q. 9. & in ſua logica cap. de quantitate, aliíque nonnulli præſertim de Nominalium ſchóla, & è recentioribus Philoſophis; qui nec in medio, nec in fine continui indiuiſibilia poſitiua, & realia ponunt; ſed totam indiuiſibilium rationem meras negationes faciunt; affirmantque nihil aliud eſſe punctum, quàm negationem vlterioris longitudinis, lineam vlterioris latitudinis, ſuperficiem vlterioris profunditatis; darique extremum punctum in linea idem eſſe, ac nullo iam modo vlteriùs lineam protendi; dari in media linea, idem valere, ac neutram medietatum lineæ longiùs procedere. Ita demum, quod erat huiuſce opinionis conſectarium, admittunt vnam tantùm eſſe ſpeciem infimam quantitatis continuæ permanentis, nempe corpus. Additque Ochamus nec per diuinam potentiam prædicta indiuiſibilia, vti vera ac poſitiua entia, dari poſſe: Ariſtotelem verò non ex ſua, ſed ex aliorum ſententia, quæ ipſius ætate in Philoſophorum gymnaſiis percrebuerat, ea poſuiſſe. *Opinio Durandi & aliorum.* *Qui negant indiuiſibilia eſſe quid poſitiuum.* *Vnam tantum faciũt ſpeciem quãtitatis permanentis.*

Quod ergo ita ſentire oporteat hunc in modum ſuadetur. Primum, Nihil cogit eiuſmodi indiuiſibilia, vt quid reale & poſitiuum, in natura rerũ conſtituere: non ſunt igitur eo pacto admittenda. Probatur aſſumptũ, quia ſiquid cogeret maximè eſſet, quod ſine illis non videntur partes continui inter ſe cohærere, & terminari poſſe; atqui poſſunt: non ergo ob id ponenda ſunt. Probatur Minor, quia partes candoris, v. g. & aliarum qualitatum habentium gradualem latitudinem vniuntur mutuò inter ſeſe, & termino diffiniuntur; nec enim aut diſsipatæ ſunt, aut in infinitum abeunt: at neque candor, neque vlla qualitas indiuiſibilibus conſtat. Adde quòd ſi Deus punctum extremum à linea ſepararet, vel linea maneret finita, vel infinita: non infinita, vt luce clarius eſt; ſi finita, ſequitur lineam ſe ipſa finiri. Non ergo linea puncto eget vt terminetur. *1. argument.*

Secundò,

Secundò, Si darentur indiuiſibilia, quæ continui partes copularent, & 3. arg.
finirent: cùm in quolibet continuo infinitæ partes inſint; darentur in linea infinita puncta clauſa duobus punctis extremis; atque adeò exiſteret aliquid infinitum vtrinque terminatum: quod tamen fieri nequit; tum quia non datur infinitum in rebus creatis; tum quia claudi terminis eſt contra rationem infiniti, cuius quacunque parte ſumpta reſtat alia ſumenda.

Tertiò, Si in linea eſſent puncta infinita, ſequeretur datis duobus circu- 3. arg.
lis, vno maiori, altero minori, qui intra peripheriam maioris includatur, tot puncta eſſe in minori, quot in maiori, quod abſurdum & ridiculum videtur. Probatur conſecutio, tunc enim à ſingulis punctis maioris circuli vſque ad centrum vtriuſque procederent ſingulæ lineæ, quæ traiicerent circulum minorem, eumque ſecarent in puncto. Quare cùm oporteret cuilibet puncto maioris circuli reſpondere aliud in minori, vtique totidem in vtroque circulo puncta continerentur.

4. arg. Quarto, Si in continuo eſſet linea, vel eſſet vna tantùm, vel plures. Non plures, cùm neceſſe ſit omnes lineas copulari inter ſe, ſiue mediatè, ſiue immediatè. Nam in quolibet triangulo, v.g. punctum angulare, quod claudit lineam vnius lateris copulat eandem cum linea alterius lateris; ſiquidem ambæ in idem punctum concurrunt, quod cęteris lineis pari modo accidit. Contra verò non eſſe vnam duntaxat lineam in quolibet continuo, probatur ex eo; quia talis linea eſſet infinita: efficeret enim in corpore infinitos circulos, vel æquales inter ſe, vel alios aliis maiores, vt conſpicuum erit ponenti ante oculos columnam rotundam, & lineam, quam gyratiuam vocant, quæ omnes partes illius columnæ circundet. Non datur ergo linea in continuo.

5. arg. Quintò, Nullum accidens reale abſolutum per ſolum motum localem gignitur (licet enim motus cauſa caloris dicatur, re vera tamen non ſua vi calorem parit, ſed per accidens, & quaſi ex occaſione, vt alibi diximus.) Atqui per corporis ſectionem, quæ motus quidam localis eſt, nulla alia cauſa interueniente, incipiunt eſſe noua puncta, nouę lineæ, nouæ ſuperficies. Ergo hæc non ſunt entia realia abſoluta.

6. arg. Sextò, Omne accidens verum ac poſitiuum requirit ſubiectum adæquatum & proprium, quo ſuſtineatur; ſed indiuiſibilia non habent propria & adæquata ſubiecta; cum in ſubſtantia nulla detur pars inſectilis, quæ ipſis reſpondeat. Ergo indiuiſibilia non ſunt vera ac poſitiua accidentia.

7. ex dictis philoſophi. Tandem ad hanc ſententiam corroborandam accedunt Ariſtotelis teſtimonia. Nam 8. lib. huius operis c.8. tex.68.& 69. videtur docere indiuiſibilia non actu, ſed poteſtate in continuo reperiri & lib.3. Metaph.c.5.tex. 17. diſertis verbis ait ſuperficies eſſe in ſolido ſicut Mercurius in rudi lapide. Cum igitur Mercurius in rudi lapide non actu, ſed potentia inſit; ſit vt neque ſuperficies actu ſint in continuo. Item lib. de animalium motione c. 2. docet ſphæras cœleſtes non poſſe (quod quidam aiebant). à virtute motrice polis inſidente circumuolui, quia poli indiuiſibilia quædam ſunt, nec eſt vlla eorum ſubſtantia. Præterea 3. de anima c.6. tex. 25. docet punctum priuatione cognoſci. Sentit igitur punctum non eſſe poſitiuum aliquid, ſed

Poli ſunt indiuiſibilia quædam.

meram negationem. Adſtipulatur quoque huic opinioni D. Auguſtinus in lib. de quantitate animæ cap. 11. vbi ait longitudinem non in corpore inueniri, ſed ſola mente concipi. Quibus ſimilia repetit 7. ſuper Gen. ad lit. capit. 21.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS enodatio.

Aduerſæ opinionis aſſertores.

CONtrariam ſententiam amplexi ſunt nobiliſsimi quique antiquitatis philoſophi Pythagoras, Democritus, Leucippus, Plato, Xenocrates, Zeno, eiusque diſciplinæ alumni. Ex poſterioribus verò Philoponus 1. poſterioris Analit. cap. 4. Themiſtius & Simplicius 8. huius operis lib. c. 8. D. Thomas tum aliis in locis, tum præſertim opuſc. 36. c. 2. Scotus in 2. d. 2. q. 3. & d. 2. q. 9. Capr. ibi. q. 1. a. 3. Hiſpalenſis q. 2. art. 4. Soncinas lib. 5. Metaph. q. 20. Alenſis lib. 3. eiuſdem oper. c. 5. Theophilus 3. de anima ad text. 25. Burlæus 1. lib. huius operis ad text. 15. Sotus in prædicam. cap. de quantitate. Iulius Scaliger exercit. 65. aduerſus Cardanum. Eſt tamẽ inter hos etiam Philoſophos non parum diſsidij. Alij enim ſola extrema indiuiſibilia concedunt, vt punctum in fine lineę, lineam in fine ſuperficiei, ſuperficiem in fine corporis. Qui rurſus in diuerſam abiere ſententiam. Nam quidam prædicta indiuiſibilia per naturam in corporibus re ipſa dari putant: quidã puncta & lineas ſola diuina virtute exiſtere poſſe autumant, videlicet ſuperficie aut linea ab omni corpore diuinitus abiunctis & ſuo termino definitis. Alij tam extrema, quàm media indiuiſibilia corporibus actu ineſſe tuentur, hoc eſt, non ſolùm puncta lineam terminantia, ſed copulantia eius partes, eodemque modo medias lineas, ac ſuperficies actu exiſtẽtes. Præterea ſunt qui indiuiſibilia tum inter ſe, tum à mole corporea realiter diſtinguant: ſunt qui contra opinentur aſſerentes punctum nõ eſſe realitatem aliquam à linea diſtinctam, ſed modum quendam lineæ: ſimiliterque lineam modum ſuperficiei; ſuperficiem corporis.

Vi D. Th. Capr. Scot. Alenſis. Sonc.

Burleus, Sot. & aliis.

Diſsidia inter auctores huius ſententiæ.

Ex omnibus opinionibus, quas in hac diſceptatione retulimus, nulla eſt quæ ſuam non habeat probabilitatem; nulla quam non multæ vrgeant difficultates. Nos in tanta varietate aliquot admodum probabiles aſſertiones imprimis ſtatuemus, quarum doctrina facilior eſt ad explicandos & tuendos alios in philoſophia locos, præſertim de actione vniformiter difformi, de inceptione & deſitione qualitatum in parte certa & incerta, de terminis alterantium facultatum; de continuitate accretionis & aggenerationis. In quibus controuerſiis explicandis multa ex communi philoſophantium voce traduntur, quæ, vt inibi planum fiet,

fiet, realibus indiuiſibilibus è continuo ſublatis, vix integra & ſalua eſſe queunt.

Prima aſſertio.

1. eius ratio.

Sit igitur prima aſſertio. Superficies, lineæ, & puncta ſunt vera & poſitiua entia realiter exiſtentia in magnitudine. Hæc aſſertio hiſce argumentis probatur. Vt conſtat ex doctrina Ariſtotelis in Categoriis cap. de quantitate, & 5. huius operis cap. 3. text. 26. Continua dicuntur ea, quorum partes eodem communi termino copulantur; is autem terminus non poteſt eſſe aliquid diuiſibile; ſic enim non ſimpliciter ac ſecundum idem, ſed ſecundum aliam & aliam ſui portionem vtrique parti continui communis eſſet: eſt igitur quidpiam inſectile. Eſſe verò poſitiuum, quod aduerſarij negant, ex eo oſtenditur quia ſi punctum exiſtens in media linea ſit ſola negatio vlterioris tendentiæ, iam eiuſmodi punctum continuans inuicem duas partes lineæ non vnum erit, ſed plura: ſicut enim hæc pars re ipſa ab alia diſtinguitur, ita aliam habet negationem vlterioris tendentiæ diſtinctam ab ea, quæ alteri parti conuenit. Ex quo fit vt prædictæ partes lineæ non poſsint eſſe continuæ; cùm interuentu vnius eiuſdemque communis termini nequaquam ſibi mutuò cohæreant.

Quod punctum non ſit negatio vlterioris extenſionis.

2. ratio.

Figura in ſola ineſt ſuperficie.

Secundò, Multæ qualitates in ſola ſuperficie inſunt: ergo ſuperficies eſt ens poſitiuum ac reale. Conſecutio negari non poteſt, cùm fieri nequeat, vt in eo, quod ens reale non eſt, reale accidens ſuſtentetur. Antecedens oſtenditur, primùm quia figura, teſte Ariſtotele lib. 3. Metaph. cap. 5. text. 17. eſt in ſola ſuperficie, cùm ſit eius terminus. Item quia corpora perfectè opaca in extima tantùm ſuperficie lucem recipiunt: ſi enim eorum profunditatem lux peruaderet, non iam opaca; ſed diaphana eſſent.

3. ratio.

Tertiò, Ex Ariſtotelis ſententia lib. 4. huiuſce operis, cap. 4. text. 41. locus eſt finis primus continentis corporis: ſed progredientibus à corpore contento nihil in continente occurrit, quod finis primus ſit præter inſectilem ſuperficiem ipſius continentis: danda eſt ergo talis ſuperficies. Probatur minor, quia ſi quid occurreret maximè eſſet moles corporea trinam habens dimenſionem: at quod hæc non poſsit eſſe primus terminus ex eo patet; quia cùm verſus omnes partes in infinitum diuidi poſsit, nequit in ea ſumi aliqua portio, cuius medietas non ſit prior verſùs contentum, itemque medietas illius medietatis, abſque vllo termino. Adde quod ſi locus non eſſet ſuperficies, ſed profunditas continentis, cùm neceſſariò ea profunditas ſit amplior maiorque corpore contento, iam locus excederet locatum, quod negat Ariſtoteles eodem cap. text. 30.

Locus non excedit rem locatam.

4. ratio.

Quartò, Vt conſtat ex cap. 3. ſuperioris libri text. 22. illa dicuntur ſe tangere, quorum extrema ſunt ſimul, hoc eſt in eodem ſitu: ſed in duobus corporibus ſe tangentibus extrema, quæ ſimul exiſtunt, non ſunt ipſæ profunditates corporum, cùm ex ſeſe mutuò penetrare nequeant. Sunt ergo extimæ ſuperficies eorundem corporum. Quare negandum non eſt dari ipſas in rerum natura.

5. ratio. Quinto, Geometræ demonſtrant de lineis & ſuperficiebus veras ac reales affectiones, vt paſsim videre eſt apud Euclidem; ergo linea & ſuperficies ſunt vera ac poſitiua entia in continuo.

6 ratio. Sextò, Non poteſt dari actio vniformiter difformis niſi dentur indiuiſibilia realiter in continuo exiſtentia, quibus qualitates excipiantur: danda igitur ſunt. Antecedens probatur, quia cùm verbi gratia, lucidum corpus aërem illuminat, ſi lux certo gradu intenſa non recipitur in aliqua parte indiuiſibili aëris, iam ea pars ſecari poterit in duas æquales portiones, quarum vtraque æqualem lucis intenſionem habeat; quod repugnat actioni vniformiter difformi, vt planum eſt.

Actio vniformiter difformis nō patitur in parte diuiſibili certam intenſionem.

7. ratio. Septimò, Globus, ſeu corpus perfectè ſphæricum tangit perfectè planum in puncto; dantur igitur puncta in continuo. Antecedens præterquam quod aſſeritur ab Ariſtotele 1. de anima cap. 1. text. 13. & 3. de cœlo ca. 8. tex. 69. demonſtratur etiam à Mathematicis ex ijs, quæ tradit Euclides lib. 3. propoſit. 16. Poteſtque id breuiter oſtendi ex eo, quia ſi globus non in indiuiſibili, ſed in corpore ipſum planum contingeret, cùm planum non niſi plano adæquetur, iam globus non haberet figuram perfectè ſphæricam, ſed planam; quod globi naturæ repugnat. Huic argumento conantur ire obuiam; aduerſarij. Quidam negando contactum globi & plani realem eſſe. Alij aſſerendo globum tangere planum indiuiſibiliter, ſed tamen in parte diuiſibili: ita nimirum vt deſignari non poſſit certa pars, quin per minorem ea tangat, facta in infinitum ſectione per partes proportionales verſus planum. Neutra tamen harum reſponſionum ſatisfacit. Non prima, quis enim putet globum ingentis magnitudinis, qui planum ſuo pondere realiter deorſum fert, non illud realiter tangere? Non ſecunda, quia aduerſatur Ariſtoteli aienti locis paulò ante citatis globum tangere planum in puncto. Item quia Mathematicæ rationes, præſertim ea, quam retulimus, non ſolùm demonſtrant globum tangere planum indiuiſibiliter ſed in indiuiſibili: alioqui ſimpliciter ac re ipſa globus adæquaretur plano. Simile argumentum duci poteſt à contactu cylindri ad probandum dari lineam: ſicut enim globus non tangit planum niſi in puncto; ita neque cylindrus niſi in linea.

Lege Scotum in 2. d. 2. q. 9.

Globus contingit planum in indiuiſibili.

Lege Grego. in 2. d. 2. q. 2. art. 1. concl. 3.

Reſponſio aduerſariorum.

Confutatio.

Poſtremò, quòd hæc fuerit Ariſtotelis ſententia, multa eius loca teſtantur. Nam in Categorijs cap. de quantitate, & lib. 5. Metaphyſ. cap. 13. text. 18. diuidit magnitudinem in lineam, ſuperficiem, & corpus, vt in veras ſpecies quantitatis, & lib. 13. cap. 2. aſſerit in corpore naturali ineſſe ſolida, ſuperficies, lineas, atque puncta: & hoc lib. cap. 9. text. 86. indiuiſibilia moueri ex accidente eo modo, quo partes motione totius agitantur: & 1. de anima cap. 4. text. 70. atque alibi ſæpe ait puncta habere poſitionem in continuo; quæ omnia de indiuiſibilibus negatiuis non verè dicuntur.

Vltima ratio ex teſtimonijs Ariſtot.

Sit ſecunda aſſertio. Indiuiſibilia poſitiua, & realia dantur actu non in fine continui tantum; ſed etiam in medio. Huius aſſertionis veritatem ſuadet in primis ea ratio, quòd indiuiſibilia non ſolum ad terminandum continuum; ſed etiam, ac multo magis ad eius partes copulandas, neceſſaria ſunt: ſiquidem continuum definitur id, cuius partes communi termino copulantur. Deinde quia argumentum illud ab actione vniformiter difformi; & item

Secunda aſſertio.

Confirmatio.

& item illud à contactu plani,& globi,ac cylindri, euincunt eiuſmodi indiuiſibilia ponenda actu in medio continui. Vnde Ariſtoteles 1.de anima cap. 4.text.71.In omnibus,inquit,corporibus puncta eſſe videntur,etiã infinita. & 1.de gen.cap.2.text.9.punctum vbiuis,atque omni in parte eſt. Quin verò quòd naturaliter nulla detur linea nullumvè punctum in fine continui tantùm, patet ex eo quod nulla in corporibus inuenitur linea, quæ ſolùm terminet aliquam ſuperficiem, nec eam cum altera parte eiuſdem inuicem copulet: ſimiliterque nullum punctum, quod aliquam lineam claudat, nec eam pari modo cum altera parte lineæ continuet: ſiue ponamus id corpus eſſe perfecte cubicum, ſiue pyramidale,aut alterius cuiuſlibet figuræ.Itáque ex omnibus indiuiſibilibus ſoli externæ ſuperficiei, quæ vndique corpus ambit,& claudit,conuenit eſſe re ipſa in fine continui tantùm; quia ita terminat continuum, vt aliam eius vlteriorem partem cum priori non copulet; ſiquidem corpus poſt vltimam ſuperficiem non vlterius protenditur.

Non dari lineas, aut puncta ſolummodo terminãtia.

Tertia aſſertio. Probatur.

Sit tertia aſſertio. Superficies non eſt idem realiter cum corpore, nec linea cum ſuperficie,nec punctus cum linea. Hæc ſuadetur, quia ſi corpus & ſuperficies eſſent idem re ſequeretur quemadmodum duo corpora naturaliter ſeſe contingunt,ac ſimul ſunt interuentu ſuperficierum; ità non repugnare quominùs naturaliter ſimul eſſent ſecundum ipſam molem corpoream; atque ita naturaliter daretur corporum penetratio. Conſecutio ex eo oſtenditur; quià cùm aliqua duo ſunt idem re, vbi alterum naturæ viribus inuenitur,alterum quoque inueniri nihil vetat.

Quæ ſunt idem re poſſunt ſimul eſſe.

Secundò, Si ſuperficies copulans hinc inde duas eiuſdem corporis medietates,eſſet idem cum corpore, vel eſſet idem cum altera tantùm medietate,vel cum vtraque:non cum altera; ſiquidem par atque eadem eſt vtriuſque ratio: non cum vtraque; iam enim duæ partes corporis eſſent inter ſe idem realiter,iuxta illud philoſophicum pronuntiatum, Quę ſunt idem realiter in vno tertio inter ſe quoque idem ſunt; Nullo igitur pacto ſuperficies, & corpus in eandem realitatem conueniunt. Hoc idem argumentum fieri poteſt in lineis & punctis: vel enim linea copulans partes ſuperficiei eſſet idem realiter cum vtraque parte illius; vel cum altera tantùm &c.

Quæ ſunt idẽ in vno tertio, ſunt inter ſe idem.

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM primi articuli.

Sol. primi arg. 1.art.

RElìquum eſt vt argumenta,quæ initio quæſtionis propoſita ſunt,diluamus. Ad primum negandum eſt quod aſſumit, dicendumque indiuiſibilia neceſſaria eſſe ob eas cauſas, quæ articulo ſuperiori explicatæ ſunt. Nec obeſt quod corpus,ſuperficies, & linea ex ſe continua ſunt: non enim id haberent niſi ex ſe,ac natura ſua includerent indiuiſibilia, quibus vt terminis communibus copularentur. Ad id verò,quod de partibus qualitatum obiicitur, reſpondendum indiuiſibilia non requiri vt terminent, & copulent pręciſè,aut quodlibet modo; ſed vt id pręſtent ſituando, ideſt,cauſando

 ordi

ordinem partium, quod non habent partes gradnales qualitatum, ſed quantitatis dumtaxat, cui id proprium ac naturale eſt. Quod item opponitur de ſeparatione puncti extremi à linea, dicendum in primis nullum dari in corpore naturali punctum, quod lineam terminet, & cum altera lineæ parte non ſimul copulet, vti ſuperiùs oſtendimus: poſſe tamen id dari in linea diuinitus à corpore ſeparata. Deinde reſpondendum ſi ab iſtiuſmodi linea extremum punctum diuina virtute tollatur, manſuram eam infinitam, non poſitiuè, quaſi in immenſum fluxura ſit; ſed negatiuè, quia nimirum termino intrinſeco circumſcripta non erit; non vlterius tamen ſeſe porriget. Quo modo æquantur indiuiſibilia ad terminandum & copulãdum. Linea ſine extremo puncto infinita negatiuè.

Sol. 2. Ad ſecundum, in quolibet continuo reperiri infinita puncta, abſurdúmque non eſſe duobus punctis ea claudi (ſiue ea duo ſolùm terminent, & non copulent, vt in linea diuinitus ſeparata à corpore; ſiue vtrumque munus exhibeant: nam etiam inter quælibet duo puncta ſimul copulantia & terminantia, infinitudo punctorum continetur) id inquam abſurdum non eſſe, quia genus hoc infiniti non propriè ac ſimpliciter infinitum eſt; cùm omnia illa puncta finitum quid, videlicet vnam finitam lineam componant. Reſponderi etiam poteſt non repugnate infinitum claudi primo & vltimo, negatiuè, id eſt, primo, ante quod non ſit aliud, dummodo vltra illud deſignari non poſſit ſecundum; & vltimo, vltra quod aliud non ſit; modò tamen deſignari nequeat penultimum: ſicque in punctis lineæ ſeſe rem habere. Vel aliter; primum & vltimum punctum in linea non pertinere ad punctorum infinitatem, ſed eſſe quodammodo extra illius ſortem; quia eiuſmodi infinita non cernitur niſi vltra primum & citra vltimum; intra quæ nullum ſumi poteſt, vltra quod & ante quod infinita non ſint. Altera Sol. eiuſdem. Tertia ſolutio.

Sol. 3. Ad tertium, id, quod tanquam abſurdum infertur, reuera abſurdum non eſſe, nempe non plura eſſe puncta in maiori & in minori circulo: id enim infinito peculiare eſt, vt in eo maius & minus non habeat locum, vt ex Scoto in 2. d. 1. q. 3. & alijs in tertio huius operis libro diximus. Inter infinita non cadit maioris, aut minoris comparatio.

Ca 8. q. 1. art. 4.

Sol. 4. Ad quartum, In quolibet continuo eſſe vnam tantùm lineam, vt probat argumentum. Neque tamen lineam gyratiuam columnæ eſſe actu infinitam. Nam eſto infinitis partibus eo modo æqualibus, vel etiam maioribus conſtet; omnes tamen ſunt in continuo per modum vnius, & vnum quid finitum componunt, vt in quæſtione de infinito diximus.

Sol. 5. Ad quintum, Explicanda eſt maior: ſi enim ſignificet nullum accidens reale effici motu locali, quaſi ipſe motus ſit eius productio, concedenda eſt: ſi contendat nullum accidens reale poſſe motu locali reſultare, neganda. Secta enim linea reſultant in extremitatibus duo puncta, quæ prius non actu, ſed poteſtate exiſtebant: peritque illud punctum, quod vtramque partem inuicem iungebat. Nec mirum quòd indiuiſibilia ita gignantur & intereant. Etenim cùm ſint termini quantitatis neceſſe eſt vt quoties illa per diuiſionem partium terminationem variat, ipſa quoque ſecundum ſuum eſſe varientur. Reſultare noua indiuiſibilia ſectione continua.

Sol. 6 Ad ſextum, Indiuiſibilia non eſſe in ſubiecto adæquatè, quaſi eis reſpondeat ſubiectum indiuiſibile, cui inhæreant: ſed inadæquatè, hoc eſt, recipi in

in ſubſtantia,merito corporis,cuius partes formales ſunt. Itáque negandũ eſt omne accidens requirere ſubiectum adæquatum,ac ſibi proprium.

Explicantur teſtimonia Ariſt.

Non rectè ab aduerſariis citatum locum iſt.

Ad teſtimonia Ariſtotelis dicendum eſt haberi quidem loco illo octaui libri Phyſicorum in cõtinuo ineſſe dimidia infinita,non actu ſed potentia: verùm per hæc dimidia non intelligi ab Ariſtotele indiuiſibilia, ſed partes materiales continui,quas patet in continuo eſſe,non vt entia infinita actu, ſed poteſtate,quatenus continuum ſecari poteſt in infinitas partes abſque vllo termino.Pro explicatione verò alterius loci ex lib.3.Metaph.aliorúmque ſimilium animaduertendum eſt quædam puncta eſſe actu in linea, nimirum quæ lineæ partes actu copulant & terminant;quædam poteſtate,videlicet quæ ſi linea diuidãtur in ea reſultabũt, vt paulò ante aſſeruimus;ſimilitérque dicendum de lineis reſpectu ſuperficiei,& de ſuperficiebus reſpectu corporis.Hoc poſito reſpondemus cùm Ariſtoteles ait puncta,lineas, & ſuperficies,eſſe poteſtate in continuo,de iis tantũ poſteriori modo ſumptis agere,hoc eſt,de illis,quæ per ſectionem reſultare queunt.In libro verò de motione animalium ait polos, qui puncta ſunt indiuiſibilia, non habere ſubſtantiam,ideſt,non eſſe de genere ſubſtantiæ, cui duntaxat motus per ſe conuenit:fuerunt enim,qui illa inter ſubſtantias reponerent vt ex li. 13.& 14.Metaph.colligitur.Ad aliud ex 3.de anima dicito licet punctũ priuatione cognoſcatur,non iccirco tamen puram priuationem eſſe alioqui etiam nigrum foret priuatio,quia per candidi priuationem intelligitur,explicatúrque,vt ibidem admonet Ariſtoteles.

Quædam indiuiſibilia eſſe actu in cõtinuo, alia poteſtate.

Quo ſenſu dixerit Ariſtoteles indiuiſibilia non habere ſubſtantiam.

ARTICVLVS IIII.

PROPONITVR ALIA SENTENTIA, quæ indiuiſibilia poſitiua & realia partim admittit,partim negat.

HIs ita pertractatis licet ea opinio, pro qua ſupra diſſeruimus,admodũ probabilis ſit,& imprimis accommodata ad modos loquendi in ſcholis receptos,faciliorque ad eos, quos ante retulimus in Philoſophia locos expediẽdos:alia tamen ſententia eſt non minus probabilis,quam Fonſeca tuetur lib.5.ſuorum commentariorum in Metaphyſ.cap.13.quæſt.6.vbi ſtatuit,licet ſuperficies verè,ac phyſico more,ideſt,ſecundum entitatem poſitiuam,ac realem,ſit actu in quolibet corpore,vt illius extremitas,eáque vna duntaxat;tamen lineam & punctum non eſſe actu in corpore vllo, niſi Mathematico more ſpectata.Primam partem huiuſce aſſertionis probant ſecundum,tertium,& quartum ſecundi articuli argumentum. Altera pars de vnitate ſuperficiei ex eo oſtenditur;quia ad corpus vndique claudendũ, circunſcribendúmque ſuperficies vna requiritur: nec eſt cur alia prætereà exigatur.

Lineam,& punctum non dari actu in corpore niſi conſideratione Mathematica.

Tertia verò pars,quatenus aſſerit lineas,& puncta non eſſe actu, ac ſecundũ reales entitates in mediis magnitudinibus,inde ſuadetur;quia iſtiuſmodi indiuiſibilia neque ad copulandũ,neq; ad cõtinuandũ neceſſaria ſũt,

vt

ad demonſtrationes conficiendas indiuiſibilia, non tamen realia & poſitiua, ſed qualia proximè ſtatuimus, in medio continui poſuere, tanquam ſigna ad ſectiones magnitudinis in infinitum protrahendas. Itaque ea definitio ſic erit intelligenda, vt partes continui dicantur communi termino copulari, vel actu, vel poteſtate, quæ poteſtas modis paulò ante explicatis ad actum reducitur. Nec poſitiua indiuiſibilia ad copulandum neceſſaria ſunt, cùm partes extenſionis abſque vlla tertia entitate per ſe inuicem coëant, & vniantur. Nec item imaginaria indiuiſibilia conſtituuntur in medio, vt negationes vlterioris tendentiæ, ſed vt ſigna.

Secunda verò, tertia, & quarta ratio nihil aduerſus hanc ſententiam probant, cùm ſolummodo concludant dari actu; ac more phyſico in corporibus ſuperficies exteriùs ambientes.

Ad quintam reſpondemus affectiones, quas de lineis in continuo exiſtentibus, Mathematici demonſtrant, prout de iis lineis præciſe dicuntur, non eſſe veras entitates; ſed eiuſdem conditionis, ac naturæ cum ipſis lineis.

Vt ſeruetur lex actionis vniformiter difformis abſque indiuiſibilibus realibus in medio continui.

Ad ſextam, abſque mediis indiuiſibilibus poſitiuis ſeruari poſſe legem actionis vniformiter difformis, ſi dicamus ad eam tuendam ſat eſſe in prima ſuperficie, verbi gratia, aëris illuminati tantum eſſe lucis, quantum in ſuperficie corporis illuminantis; cum eæ ſuperficies ſint ſimul; deinde progrediendo à prima illa ſuperficie aëris verſus finem, quancumque partem ſignatam minus lucis obtinere.

De tactu globi & plani.

Ad ſeptimam, omiſsis aliis ſolutionibus, dicendum globum, & cylindrum tangere planum in puncto, & linea; non poſitiuis & realibus; ſed ſola deſignatione exiſtentibus in magnitudine: atque adeò eiuſmodi contactum eſſe negatiuum, quia fit non per extrema realia; ſed negatiua duntaxat, eodemque eatenus prædicta corpora dicentur ſe tangere; quatenus à ſe mutuò non diſtant. Quapropter interuentu illius nullus impulſus plano corpori imprimetur, quantumlibet magna vi globus, aut cylindrus deſcendant; imprimetur tamen interuentu circumfuſi corporis, verbi gratia, aëris, quem globus, & cylindrus deorſum trudent. Ad vltimam reſpondendum erit quæcumque apud Ariſtotelem de lineis, & punctis tanquam de entibus poſitiuis actu exiſtentibus in rerum natura leguntur; ea non vt ex proprio, ſed vt ex aliorum ſenſu dicta accipi debere.

*

QVAESTIO II.

VTRVM CONTINVVM EX SOLIS indiuiſibilibus coaleſcat, an non.

ARTICVLVS I.

RATIONES PRO PARTE AFFIRMATIVA.

SVperiori diſputatione probabile ſtatuimus dari etiam in medio continui indiuiſibilia, poſitiua & realia; proximum eſt, vt an ex iis ſolis continuum componatur, diſquitamus. Affirmatiuam partem ſecuti ſunt olim Stoici Philoſophi duce Zenone, itemque Pythagoras, Democritus, Leucippus, & plerique eorum, qui Ariſtotelis ætate floruerunt. Nec deſunt argumenta, quibus eorum ſententia comprobari videatur. Primum ſit. Inter punctum, quod eſt initium lineæ, cæteraque omnia eiuſdem lineæ nihil cadit. Igitur puncta proximè ſibi cohærent, atque adeo linea ex ſolis punctis conficitur. Probatur aſſumptum. Nam ſi eſt aliquid interiectum, vel ex punctum, vel linea: non punctum, cùm extra omnium punctorum collectionem nullum ſit punctum: nec etiam linea, quia neceſſariò in ea dantur puncta. Igitur inter primum punctum, cæteráque omnia nihil interiacet; ex quo ſequitur nihil reperiri in linea niſi puncta. Qui partem aſſirm. tuentur. 1. argument.

2. Secundum, Immediatè poſt hoc inſtans exiſtet aliquid temporis, ſed id nihil eſſe poteſt niſi inſtans: ergo poſt vnum inſtans proximè ſequitur aliud. Probatur aſſumptio, quia è tempore nihil exiſtit præter inſtans.

3. Tertium, Ex doctrina Ariſtotelis 1. Top. cap. 14. ita ſe habet punctum ad lineam, ſicuti vnitas ad numerum: ſed numerus ex ſolis vnitatibus conficitur: ergo & linea ex ſolis punctis.

4. Quartum, Indiuiſibilia includuntur in continuo; &, vt Ariſtoteles 1. libr. Poſter. cap. 4. docet, comparatione illius ſunt prædicata per ſe primo modo: pertinent igitur ad eius eſſentiam; non vt forma, cùm vna res vnicam tantùm formam habeat; ergo vt partes integrantes, ex quibus duntaxat conficiatur.

5. Quintum, Lignum, quod partim in aqua eſt, partim in aëre, contingitur à duabus extremis lineis circularibus aquæ & aëris ſeſe tangentibus: ſed neceſſe eſt in ipſo ligno duas quoque eſſe lineas immediatas, quæ illis duabus reſpondeant. Ergo lineæ ſunt immediatæ in continuo.

6. Sextum, Tempus quod plures Angeli intellectiones metitur, conſtat ex ſolis inſtantibus: cùm intellectio Angeli momento fiat. Ergo nihil obſtat, quominùs etiam noſtrum tempus ex inſtantibus, atque adeò ex ſolis indiuiſibilibus componatur.

7. Septimum, Si continuum diuina virtute in omnem ſui partem ſecari poſſet, diſſolueretur in indiuiſibilia: ergo conſtat ex indiuiſibilibus. Probatur

tur conſecutio, quia vnumquodque ex iis conficitur, in quæ diſſolui poteſt.

8. Octauum, Geometræ ſupponunt punctum, cùm mouetur, lineam gignere; lineam ſuperficiem; hanc corpus. At ex motu, ſeu veſtigio indiuiſibilium non niſi ex indiuiſibilibus conſtitutum relinqui poteſt. Igitur linea, ſuperficies, & corpus ex indiuiſibilibus tantùm conſtant.

ARTICVLVS II.

CONCLVDITVR PARS NEGATIVA.

Continuũ non cõſtitui ex ſolis indiuiſibilibus.

VErùm qui continuum ex ſolis indiuiſibilibus compoſuêre multis locis ab Ariſtotele confutantur, vt hoc in libro, & alio quodam libello inſcripto de lineis inſectibilibus, qui videtur eſſe non quidem ab Ariſtotele ſeparatim editus, ſed ex illius Exotericis collectus. Eandem ſententiam improbat D. Auguſt. 11. de Trinit. cap. 10. M. Alb. in lib. de lineis indiuiſibilibus cap. 5. D. Thomas, Ægid. Burlæus, Themiſtius, Simplicius, aliíque interpretes hoc loco, Scotus in 2. d. 2. q 9. Dur. q. 4. Greg. q. 2. Algazellus tract. 1. ſuæ Metaph. Auic. 6. Naturalium, par. 5. cap. 2. ſolet verò huius ſententiæ falſitas multis rationibus demonſtrari, è quibus aliquot in medium proferemus.

Capr. in 2. d. 2. q. 1. Sõc. 5. Metaph. q. 20.

Prima concluſionis demonſtratio.

Prima ſit, Si linea conſtaret ex ſolis punctis, ſequeretur contra primam propoſitionem Euclidis 1. Elem. non poſſe ſupra quamlibet lineam rectam deſcribi triangulum æquilaterum. Sit enim linea trium punctorum A. C. ſuper quam deſcribatur triangulus æquilaterus A. B. C. Deinde ſignentur puncta media laterum D. E. Hoc poſito aut illa puncta ab ſe diſtant, aut non diſtant: ſi non diſtant; ergo in illis finitur triangulus. Quare latera non erunt niſi duorum punctorum, quod repugnat hypotheſi. Si verò diſtant aut per aliquid minus puncto, aut per punctum, aut per aliquid maius puncto. Primum dari non poteſt; alioqui punctum diuiduum eſſet. Nec ſecundum; quia tantùm diſtarent puncta D. E. quantùm A. C. proindéque lineæ A. D. & C. E. eſſent parallelæ, nec vnquàm concurrerent. Nec tertium, ſic enim magis diſtarent puncta D. E. quàm puncta A. C. Quare linea A. D. & C. E. non concurrerent verſus puncta D. E. quod item hypotheſi repugnat.

Demonſtratio 2.

Secunda, Sequeretur non poſſe lineam quantumcunque minimam diuidi in tot partes eiuſdem proportionis, in quot ſecta eſt linea maxima. Cuius oppoſitum demonſtrat Euclides 6. Elem. prop. 10. Nam ſi linea magna ſit, verbi gratia, quinque punctorum, & minor trium: maior diuidi poterit in quinque partes æquales; minor verò, non niſi in tres; alioqui puncta diuidua eſſent.

Demonſtratio 3.

Tertia, Sequeretur lineam intra latera trianguli æquilateri ſupra baſim deſcriptam ipſa baſi maiorem eſſe, cuius oppoſitum & per ſe patet & demonſtratur ab Euclide prop. 21. lib. 1. Conſecutio probatur; ſit enim baſis N. O. quatuor tantùm conſtans indiuiſibilibus, ſupra quam deſcribantur duo latera N. A. & O. A. æqualia inter ſeſe, ita vt efficiant triangulum. Ducatur deinde linea inter puncta B. C. quæ quandoquidem diuidua eſt, vt

 ſenſu

ſenſu patet, duobus ſaltem indiuiſibilibus conſtabit; infra hanc ducantur aliæ quatuor, vt in ſuperiori figura. Tunc ſecunda linea nempe D.E. quia maior eſt, quàm prima, habebit ſaltem tria indiuiſibilia. Tertia verò ob eandem cauſam continebit quatuor, quarta quinque, quinta denique ſex. Iam igitur linea deſcripta ſupra baſim intra latera trianguli erit maior.

Demonſtratio. 4. Quarta, Sequeretur diametrum eſſe commenſurabilem lateri, eſſeque ei æqualem, aut habere ad illud proportionem duplam, cuius oppoſitum conſtat apud Euclidem li.10. propoſ. vlt. Prior pars conſecutionis probatur. Nã cùm diameter & latus ſint lineæ finitæ, neceſſariò ex indiuiſibilibus finito numero comprehenſis fient. Quare cùm quilibet numerus cuilibet numero commenſurabilis ſit, diameter commenſurabilis erit lateri. Præterea aliquid eſſe alteri commenſurabile nihil aliud eſt quàm dari aliquid, quod ſit pars aliquota vtriuſque. At ſi continuum ex indiuiſibilibus conſtaret, vnũ indiuiſibile eſſet pars aliquota tum diametri tum lateris. Ex quo ſequitur diametrũ commenſurari lateri. Poſterior conſecutionis pars ſic oſtenditur. Deſcribatur quadratum, & à quouis puncto vnius lateris ducatur recta linea ad punctum è regione poſitũ. Tum ducatur diameter, vt in hac figura patet. Si igitur continuum ex indiuiſibilibus ſit, vel in diametro inter quæuis duo indiuiſibilia duarum linearum, quæ ducantur à punctis immediatis vnius lateris ad puncta immediata alterius, interiectum eſt aliquod indiuiſibile, aut nullũ. Si nullum, iam diameter non pluribus conſtat indiuiſibilibus, quàm latus; atque adeò lateri æqualis eſt: ſi aliquod, cùm eadem ratio ſit, vt inter quaſlibet alias duas lineas interpoſitum ſit vnum indiuiſibile, erit diameter duplo maior latere, quod erat probandum. Plures ad hanc rem ſtabiliendam rationes habes in libello de lineis inſectilibus, quem M. Albertus ad finem huius paraphraſticè exponit; pluréſque affert Alexander lib.2. nat. quæſt. & Scotus in 2.d.2.q.9. Gregorius Arim. ibid. q.2.

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR ARGVMENTIS IN contrariam partem adductis.

Inter omnia puncta collectiue accepta nihil eſſe mediũ. AD argumẽta verò, quibus contraria ſententia probari videbatur, reſpõdendum eſt, Ad 1. quidem inter punctum, quod initium eſt lineæ, & cætera omnia diuiſim ſumpta interiectam eſſe lineam, & ex conſequenti infinita puncta, quibus illa conſtat: at inter illud, & omnia alia collectiue accepta, nihil eſſe interpoſitum, vt probat argumentum. Verũ non inde rectè colligi confici lineam ex ſolis punctis, vel aliquod punctum eſſe alteri immediatum in eadem linea, quia tota illa punctorum collectio nullum habet, quod ſit immediatum primo, & inter quod, & aliud non cadat linea.

Poſt inſtãs nõ inſtans ſubſequi, ſed tẽpus. Ad 2. id, quod immediatè poſt hoc momentum exiſtet, debere eſſe tempus non momentum. Nam licet nihil temporis ſimul exiſtat præter momentum: ſucceſsiuè tamen aliquid exiſti, quod momentum non eſt, nimirum tempus.

Ad

Indiuiſibilia pertinent ad eſſentialem definitionem continui.

Ad 3. non eodem prorſus modo ſe habere punctum ad lineam, quo vnitas ad numerum: alioqui ſicuti punctum, ita & vnitas poſitionem haberet in cõtinuo, quod negat Ariſtoteles in categoriis ca. de quantitate & 1. poſt ca. 23. Dicuntur igitur eodem modo ſe habere, quia ſicut vnitas numeri, ita punctum principium eſt lineæ.

Ad 4. indiuiſibilia dici per ſe primo modo de continuo, pertinereque ad eſſentialem illius definitionem & habere ſe vt formas reſpectu partium integrantium, quas copulant: quatenus interuentu indiuiſibilium ea, quæ alioqui eſſent multa ſimpliciter entia, efficiunt vnumquid per ſe. Nec eſſe incõmodum ex huiuſmodi formis, quæ propriæ formæ non ſunt, dari ſimul in vno continuo multas, immo infinitas.

Ad 5. duabus lineis circumfuſi aëris & aquæ reſpondere in ligno vnam duntaxat. Nam cum duæ illæ ſimul in eodẽmque ſitu maneãt, vtrique vna reſpõdere poteſt. Nec abſurdum eſt duo indiuiſibilia in diuerſis ſubiectis immediatè hærere; cùm inde non ſequatur continuum ex ſolis indiuiſibilibus confici.

Ad 6. tempus menſurans intellectiones Angeli non eſſe continuum, ſed diſcretum, quod proinde nihil vetat quominus ex indiuiſibilibus confletur, ſicuti ex vnitatibus numerus. Ita Ægidius in tract. de menſura angelorum quæſt 9.

d. 35. & 36. Ad 7. Gregorius in 1. diſt. 36. qu. 1. & in 2. d. 2. quæſt. 2. concedit poſſe continuum diuina virtute in omnem ſui partem diuidi. Sed non rectè ſentit, includitur enim in eo cõtradictio: ſiquidem tale continuum eſſet, ac non eſſet continuum: eſſet, quia ita ponimus: non eſſet, quia ex ſolis indiuiduis continuum ac diuiduum conſtare nequit. Occurrendum eſt igitur argumento, ex hypotheſi impoſsibili, qualis eſt ea, quę in illa conditionali propoſitione ſumitur, cõſequi id, quod fieri non poteſt. Quare nihil mirum quòd ex diuiſione continui in omnem ſui partem, ſi daretur, colligatur cõtinuum conſtitui ex ſolis indiuiſibilibus.

Nihil vetat tẽpus diſcretum conſtare ex ſolis indiuiſibilibus.

Reiicitur opinio Gregorij Arim.

Ad 8. non eſſe Mathematicorum ſententiam ex fluxu indiuiſibilium effici re vera aliquod continuum; ſed vti eos eiuſmodi fictione ad ſignificandam diuiſibilitatem lineæ ſecundum longitudinem duntaxat; ſimiliterque ad explicandas dimenſiones aliarum quantitatum continuarum.

Κεφάλαιον γ.

Ἀνάγκη δὲ καὶ τὸ νῦν τὸ μὴ καθ' ἕτερον, ἀλλὰ καθ' αὑτὸ καὶ πρῶτον λεγόμενον, ἀδιαίρετον εἶναι, καὶ ἐν ἅπαντι τοιοῦτον χρόνῳ ὑπάρχειν· ἔστι γὰρ ἔσχατόν τι τοῦ γεγονότος, οὗ ἐπὶ τάδε οὐδέν ἐστι τοῦ μέλλοντος· καὶ πάλιν τοῦ μέλλοντος, οὗ ἐπὶ τάδε οὐδέν ἐστι τοῦ γεγονότος· ὃ δὴ ἔφαμεν ἀμφοῖν εἶναι πέρας. τοῦτο δὲ ἂν δειχθῇ, ὅτι τοιοῦτόν ἐστι, καθ' αὑτὸ καὶ ταὐτόν, ἅμα φανερὸν ἔσται καὶ ὅτι ἀδιαίρετον. ἀνάγκη δὴ τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ νῦν τὸ ἔσχατον ἀμφοτέρων τῶν χρόνων· εἰ γὰρ ἕτερον, ἐφεξῆς μὲν οὐκ ἂν εἴη θάτερον θατέρῳ, διὰ τὸ μὴ εἶναι συνεχὲς ἐξ ἀμερῶν· εἰ δὲ χωρὶς ἑκάτερον, μεταξὺ ἔσται χρόνος· πᾶν γὰρ τὸ συνεχὲς τοιοῦτον, ὥστ' εἶναί τι συνώνυμον, μεταξὺ τῶν περάτων. ἀλλὰ μὴν εἰ ὁ χρόνος τὸ μεταξύ, διαιρετὸς ἔσται· πᾶς γὰρ χρόνος δέδεικται ὅτι διαιρετός. ὥστε διαιρετὸν τὸ νῦν. εἰ δὲ διαιρετὸν τὸ νῦν, ἔσται τι τοῦ γεγονότος ἐν τῷ μέλλοντι, καὶ τοῦ μέλλοντος ἐν τῷ γεγονότι· καθ' ὃ γὰρ ἂν διαιρεθῇ, τοῦτο διοριεῖ τὸν παρήκοντα καὶ τὸν μέλλοντα χρόνον. ἅμα δὲ καὶ οὐκ ἂν καθ' αὑτὸ εἴη τὸ νῦν, ἀλλὰ καθ' ἕτερον· ἡ γὰρ διαίρεσις, οὐ τοῦ καθ' αὑτό. πρὸς δὲ τούτοις, τοῦ νῦν, τὸ μέν τι γεγονὸς ἔσται, τὸ δὲ μέλλον· καὶ οὐκ ἀεὶ τὸ αὐτὸ γεγονὸς, ἢ μέλλον. οὐδὲ δὴ τὸ νῦν τὸ αὐτό. πολλαχῇ γὰρ διαιρετὸς ὁ χρόνος. ὥστ' εἰ ταῦτα ἀδύνατον ὑπάρχειν τῷ νῦν, ἀνάγκη τὸ αὐτὸ εἶναι τὸ ἐν ἑκατέρῳ νῦν. ἀλλὰ μὴν εἰ ταὐτό, φανερὸν ὅτι καὶ ἀδιαίρετον· εἰ γὰρ διαιρετόν, πάλιν τὰ αὐτὰ συμβήσεται ἃ καὶ ἐν τῷ πρότερον. ὅτι μὲν τοίνυν ἔστι τι ἐν τῷ χρόνῳ ἀδιαίρετον, ὅ φαμεν εἶναι τὸ νῦν, δῆλον ἐκ τῶν εἰρημένων. ὅτι δὲ οὐδὲν ἐν τῷ νῦν κινεῖται, ἐκ τῶνδε φανερόν· εἰ γάρ ἐστιν, ἐνδέχεται καὶ θᾶττον κινεῖσθαι ἐν αὐτῷ καὶ βραδύτερον. ἔστω δὴ τὸ νῦν, ἐφ' ᾧ ν, καὶ κεκινήσθω δ' ἐν αὐτῷ τὸ θᾶττον, τὴν α β· οὐκοῦν τὸ βραδύτερον ἐν τῷ αὐτῷ, ἐλάττω τῆς α β κινηθήσεται, οἷον τὴν α γ.

ἐπεὶ

Neceſſe [a] eſt autem & punctum temporis præſens, quod non per aliud, ſed per ſe, & primò dicitur indiuiduum eſſe, ac in omni tempore tale ineſſe. Eſt enim præteriti extremum quiddam citra quod nihil eſt futuri, & rurſus futuri, vltra quod nihil eſt præteriti, quod quidem vtriuſque terminũ eſſe tradidimus. Hoc ſi tale per ſe, & idem demonſtratum fuerit, indiuiduũ quoq; eſſe ſimul conſtabit. [b] Neceſſe eſſe autem vtriuſq; temporis extremum idem punctũ eſſe, nam ſi aliud ſit, alterũ quidẽ alteri conſequens non erit, cũ ex his, quæ partibus vacant, continuum non conſtet. Sed ſi vtrumq; ſeparatim fuerit, tempus erit intermedium. Omne enim continuũ eiuſmodi eſt, vt eius extremis interiectum aliquid ſit, quod eiuſdem nominis ſit, & rationis. At ſi tempus intercedet, diuiduũ erit, quandoquidem tempus omne diuiduũ eſſe, demonſtratum eſt. Ita temporis punctum præſens diuiduũ erit: quod ſi diuiduũ ſit, aliquid præteriti in futuro erit, & aliquid futuri in præterito. Id enim quo diuiſum fuerit, præteritum tempus atq; futurum determinabit. Nec verò per ſe præſens momentũ erit, ſed per aliud: eius enim quod per ſe eſt, diuiſio non eſt. Ad hæc momenti præſentis aliud præteritũ, aliud futurũ erit, nec idem ſemper præteritũ aut futurũ: neq; igitur præſens momẽtũ idem, cũ multis modis diuidi tẽpus poſſit. Quapropter ſi hæc in præſens momentum cadere non poſſunt, in vtroq; idem momentum ſit neceſſe eſt. Atqui ſi idem ſit perſpicuũ etiam eſt diuidi non poſſe. Nam ſi diuiduũ ſit, eadem rurſus, quæ in priori euenient. In tempore igitur aliquid eſſe indiuiduũ, quod νῦν, hoc eſt momentum præſens eſſe dicimus, ex his, quæ dicta ſunt, conſtat. [c] Nihil autem momẽto moueri, ex his eſt manifeſtum. Nam ſi liceat, poterit & celerius in eo, & tardius moueri. Sit igitur N: temporis momentum, id autem, quod velocius eſt, in eo ſpatium A B. conficiat, quod tardius eſt, minus quàm A B. ſit, in eodem conficiet: vt exempli gratia A C.

Textus 24.

Text. 25.

Text. 26.

Textus 27.

Textus 28.

Textus 29.

Quo

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Theoremata ad motum ſpectantia.

Neceſſe eſt autem. a]Vt alia, quæ ad ſectionem motus ſpectant perſequatur, ſubiicit in hoc capite quædam Theoremata. Primum eſt nunc, ſeu momentum, eſt quid indiuiduum. Quod vt intelligas a ſuerte, nunc, ſiue momentum, bifariam vſurpari. Vno modo pro eo, quod per ſe ac primò tale dicitur, quòd quidem præteriti temporis, & futuri extremum

mum eſt. Altero, pro eo, quod non per ſe tale eſt, ſed beneficio illius, quod per ſe eſt tale, quod quidem eſt tempus præſens continens in ſe prædictum momentum. Hoc igitur loco agit Ariſtoteles de momento ſecundum priorem notionē ſumpto. Declarat verò quonam pacto præteriti, & futuri temporis extremum ſit, aiens præteriti aliquid eſſe, citra quod nihil ſit futuri, & rurſus futuri, vltra quod nihil ſit præteriti, idque eſſe, quod momentum propriè vocamus.

Τὸ νῦν, ideſt momentum dupliciter ſumi.

b *Neceſſe eſt autem vtrinſq.*] Probat idem momentum præteriti & futuri extremum eſſe, vnde planum relinquetur, eſſe diuiſionis expers. Probat autem hoc modo. Nam ſi non eſſet vnum ſed plura: cùm duo indiuidua quantitatis immediata eſſe non poſſint, quia cōtinuum non conſtat ex indiuiduis: neceſſariò inter illa tempus caderet: hoc autem fieri nō poſſe inde liquet, quia cùm illud tempus tum ad præteritum, tum ad futurum ſpectet, iam aliquid præteriti eſſet in futuro, & aliquid futuri in præterito: quod abſurdum eſt. Licet enim idem inſtans ad vtrunque pertinere poſſit, vt communis terminus, tamen fieri nequit vt idem tempus, quod diuiduum neceſſariò eſt, ad vtrunque pertineat.

Idem momentum eſſe extremum præteriti, & futuri.

c *Nihil autem momento.*] Secundum Theorema temporis momento nihil moueri poteſt, aut quieſcere. Priorem partem ſuadet, quia ſi mobile aliquod tardius pedalem lineam momento conficiat, eādem mobile aliud celerius breuiori ſpatio decurret, quare iam momentum in duas partes ſecabitur, quod tamen inſectile eſſe oſtenſum fuit.

Momento nihil moueri.

d *Sed*

ἐπεὶ δὲ τὸ βραδύτερον ἐν ὅλῳ τῷ νῦν κεκίνηται τὴν α γ, τὸ θᾶττον ἐν ἐλάττονι ταύτην κινηθήσεται. ὥστε διαιρεθήσεται τὸ νῦν· ἀλλ' ἦν ἀδιαίρετον. οὐκ ἄρα ἔστι κινεῖσθαι ἐν τῷ νῦν. ἀλλὰ μὴν, οὐδ' ἠρεμεῖν· ἠρεμεῖν γὰρ ἐλέγομεν, τὸ πεφυκὸς κινεῖσθαι μὴ κινούμενον ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς. ὥστ' ἐπεὶ ἐν τῷ νῦν οὐδὲν πέφυκε κινεῖσθαι, δῆλον ὅτι οὐδ' ἠρεμεῖν. ἔτι δ', εἰ τὸ αὐτὸ μέν ἐστι τὸ νῦν ἐν ἀμφοῖν τοῖν χρόνοιν· ἐνδέχεται δὲ, τὸν μὲν κινεῖσθαι, τὸν δ' ἠρεμεῖν ὅλον· τὸ δ' ὅλον κινούμενον τὸν χρόνον ἐν ὁτῳοῦν κινηθήσεται τῶν τούτου, καθ' ὃ πέφυκε κινεῖσθαι, καὶ τὸ ἠρεμοῦν ὡσαύτως ἠρεμήσει, συμβήσεται τὸ αὐτὸ ἅμα ἠρεμεῖν καὶ κινεῖσθαι· τὸ γὰρ αὐτὸ ἔσχατον τῶν χρόνων ἀμφοτέρων, τὸ νῦν. ἔτι δ', ἠρεμεῖν μὲν λέγομεν τὸ ὁμοίως ἔχον καὶ αὐτὸ, καὶ τὰ μέρη νῦν καὶ πρότερον· ἐν δὲ τῷ νῦν, οὐκ ἔστι τὸ πρότερον· ὥστ' οὐδ' ἠρεμεῖν. ἀνάγκη ἄρα καὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ, καὶ ἠρεμεῖν τὸ ἠρεμοῦν. τὸ δὲ μεταβάλλον ἅπαν, ἀνάγκη διαιρετὸν εἶναι. ἐπεὶ γὰρ ἔκ τινος εἴς τι πᾶσα μεταβολὴ, καὶ ὅταν μὲν ᾖ ἐν τούτῳ εἰς ὃ μετέβαλλεν, οὐκέτι μεταβάλλει· ὅταν δὲ ἐξ οὗ μεταβάλλει, καὶ αὐτὸ καὶ τὰ μέρη οὐ μεταβάλλει· ἀνάγκη οὖν τὸ μέν τι ἐν τούτῳ εἶναι, τὸ δὲ ἐν θατέρῳ τοῦ μεταβάλλοντος· οὔτε γὰρ ἐν ἀμφοτέροις, οὔτ' ἐν μηδετέρῳ (ὅλον) δυνατόν. λέγω δὲ εἰς ὃ μεταβάλλει τὸ πρῶτον κατὰ τὴν μεταβολὴν εἶον, ἐκ τοῦ λευκοῦ τὸ φαιὸν, οὐ τὸ μέλαν· οὐ γὰρ ἀνάγκη τὸ μεταβάλλον ἐν ὁποτερῳοῦν εἶναι τῶν ἄκρων. φανερὸν οὖν ὅτι πᾶν τὸ μεταβάλλον ἔσται διαιρετόν.

Κεφ.

Quoniam autem id, quod tardius eſt, in toto momento per ſpatium, A. C. motum, eſt, in minori, quoniam illud ſit id quod eſt celerius, mouebitur. Quare momentum diuidetur. At eſt indiuiduum. Fieri itaque non poteſt vt temporis momēto moueatur. Text. 30.

d Sed neque etiā vt quieſcat. Nam quieſcere id dicebamus, quod aptum moueri, tum cùm aptum eſt, & vbi, & quemadmodum, non mouetur. Igitur cùm momento nihil moueri aptum ſit; nec item quieſcere aptum eſſe manifeſtum eſt. Præterea ſi momentū Textus 31. *in vtroq; tēpore idē eſt, fieriq; poteſt vt in horū altero toto mot⁹ fiat, in altero quieſcat, atq; id quod in toto mouetur tempore, in quouis ipſius, in quo moueri aptū eſt, mouebitur, & id quod quieſcit, ſimili mō quieſcet, fiet, vt idē quieſcat ſimul, & moueatur. Ipſū enim momentū amborum temporum extremum eſt. Quieſcere* Textus 32. *etiam id dicimus, quod nunc, & prius, & ipſū, & partes eodem modo ſe habent. At in momēto prius non eſt, quare nec quieſcere. Neceſſe eſt itaque id quod mouetur, & quieſcit, in tempore moueri, atque quieſcere. e Id autem omne quod mutatur, diuiduum ſit neceſſe eſt. Quoniam enim ex aliquo in aliquid mutatio omnis eſt, cùm id quod mutatur, in eo fuerit, in quod mutatur, non vlterius mutabitur: cùm verò in eo eſt, ex quo mutatur, tum nec ipſum mutatur, nec partes. Eius itaque quod mutatur, aliquid neceſſario in hoc eſt, aliquid in altero. Nā neque vtroque, neque in neutro eſſe poteſt. Dico autē id, in quod in mutatione primùm mutatur, vt ex albo fuſcum non nigrum. Nō enim neceſſe eſt id, quod mutatur in alterutro extremorum eſſe. Conſtat itaque omne quod mutatur, diuiduum eſſe.*

CAP.

d *Sed neque etiam vt quieſcat.*]Confirmat poſteriorem partem eiuſdem Theorematis, quia vt conſtat ex iis,quæ ſuperiori libro ſub finem quarti capitis dicta ſunt,id tantũ quieſcere dicitur,quod cùm aptum eſt moueri,non mouetur. Probatum eſt autem nihil poſſe momento moueri,quare neque momento quieſcere. Deinde quia ſi quid quieſcere, ac proinde etiam moueri momento poſſet,ſequeretur idem mobile ſimul quieſcere & moueri,quod proculdubio à vero abeſt.Probatur ſequi.Nam ſi idem mobile primo quadrante huius horæ eieatur , & in ſecundo quieſcat , cùm idem punctum vtrunque quadrantem copulet & id quod in toto mouetur tempore,in quouis ipſius , in quo moueri aptum eſt, moueatur,& id quod quieſcit,ſimili modo quieſcat:fiet vt idem ſimul quieſcere poſſit, & moueri.

Quid dicatur quieſcere.

e *Id autem omne.*]Tertium theorema. Omne quod mouetur diuiduum eſſe oportet. Hoc ex eo probat quia quidquid mouetur partim eſt in termino à quo,partim in termino ad quem,quod autem ita ſe habet ſectile eſt. Aſſumpum verò oſtendit , quia cùm totum mobile eſt in termino ad quem, non iam ad illum mutatur , ſed mutatum eſt , cùm verò totum eſt in termino à quo,nondum mutatur.Quare neceſſe eſt,vt dum mouetur,vtroq; participet.

Omne quod mouetur diuiduum eſſe.

Hæc Ariſtotelis ratio magnam fecit difficultatem inprimis Theophraſto, deinde Alexandro,Themiſtio,Simplicio,Auerroi,Auempace , & aliis. Tum quia ex eo,quod mobile vnam partem formæ obtinet, alteram non obtinet , haud rectè concluditur ipſum mobile eſſe diuiduum,ſed potius formam,quam comparat diuiduam eſſe, partibúſque conſtare. Tum quia multæ ſunt mutationes momẽtaneæ,vt generatio & illuminatio. Auerroes, vt hunc nodum ſoluat,tres affert ſententias, Alexandri, Themiſtij , & Auempace; quibus impugnatis ſuam probat. Verùm tam illi, quàm ipſe , videntur nobis à vera ſententia deflexiſſe. Sed neque etiam placet expoſitio D.Thomæ. Quibus ob breuitatem prætermiſſis vno verbo reſpondemus , Ariſtotelem hac demonſtratione non omnes in vniuerſum mutationes,aut etiam motus fuiſſe complexum ſed lationem duntaxat, in qua, citra vllam difficultatem aptè colligitur mobile eſſe diuiduum , quia partim eſt in termino à quo , partim in termino ad quem;ſiquidẽ dum ſucceſſione ſpatium decurrit , partes ſuas illius partibus adæquat. Nec obſtant exempla qualitatum nempe album,fuſcum,nigrum,quæ non ad veritatem,ſed ad rem illuſtrandam afferuntur.

Dubitatio.

Reſponſio.

* * *

CAP.

Κεφάλαιον δ.

Κίνησις δ' ἐστὶ διαιρετὴ διχῶς, ἕνα μὲν τρόπον, τῷ χρόνῳ· ἄλλον δὲ, κατὰ τὰς τῶν μερῶν τοῦ κινουμένου κινήσεις. οἷον, εἰ τὸ α γ κινεῖται ὅλον, καὶ τὸ α β κινηθήσεται, καὶ τὸ β γ. ἔστω δὴ, τοῦ μὲν α β, ἡ δ ε· τοῦ δὲ β γ, ἡ ε ζ, κίνησις τῶν μερῶν. ἀνάγκη δὴ τὴν ὅλην, ἐφ' ἧς ἡ δ ζ, τοῦ α γ εἶναι κίνησιν· κινήσεται γὰρ κατὰ ταύτην, ἐπειδὴ ἑκάτερον τῶν μερῶν κινεῖται καθ' ἑκατέραν. οὐδὲν δὲ κινεῖται κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κίνησιν· ὥστε ἡ ὅλη κίνησις τοῦ ὅλου ἐστὶ μεγέθους κίνησις. ἔτι δ', εἰ ἅπασα μὲν κίνησις τινὸς, ἡ δ' ὅλη κίνησις ἡ ἐφ' ἧς δ ζ, μήτε τῶν μερῶν ἐστι μηδετέρου. μέρους γὰρ ἑκατέρα· μήτε ἄλλου μηδενός. οὐ γὰρ ἡ ὅλη ὅλου, καὶ τὰ μέρη τῶν μερῶν· τὰ δὲ μέρη τῆς δ ζ, τῶν α β γ, καὶ οὐκ ἄλλων· πλειόνων γὰρ οὐκ ἦν μία κίνησις, κἂν ἡ ὅλη κίνησις εἴη ἂν τοῦ α β γ μεγέθους. ἔτι δ', εἰ μέν ἐστι τοῦ ὅλου κίνησις ἄλλη, οἷον ἐφ' ἧς θ ι, ἀφαιρεθήσεται ἀπ' αὐτῆς ἡ ἑκατέρου τῶν μερῶν κίνησις· αὗται δ' ἴσαι ἔσονται ταῖς δ ε, ε ζ· μία γὰρ ἑνὸς κίνησις· ὥστ', εἰ μὲν ὅλη διαιρεθήσεται ἡ θ ι, εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις, ἴση ἔσται ἡ θ ι, τῇ δ ζ· εἰ δ' ἀπολείπει τι, οἷον τὸ κ ι, αὕτη οὐδενὸς ἔσται κίνησις· οὔτε γὰρ τοῦ ὅλου, οὔτε τῶν μερῶν, διὰ τὸ μίαν εἶναι τοῦ ἑνὸς, οὔτε ἄλλου οὐδενός· ἡ γὰρ συνεχὴς κίνησις ἐστι συνεχῶν τινῶν. ὡσαύτως δὲ καὶ εἰ ὑπερβάλλει κατὰ τὴν διαίρεσιν. ὥστ' εἰ τοῦτο ἀδύνατον, ἀνάγκη τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ ἴσην. αὕτη μὲν οὖν ἡ διαίρεσις, κατὰ τὰς τῶν μερῶν κινήσεις ἐστὶ, καὶ ἀνάγκη παντὸς εἶναι τοῦ μεριστοῦ αὐτήν. ἄλλη δὲ κατὰ τὸν χρόνον· ἐπεὶ γὰρ ἅπασα κίνησις ἐν χρόνῳ, χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς, ἐν δὲ τῷ ἐλάττονι ἐλάττων ἡ κίνησις, ἀνάγκη πᾶσαν κίνησιν διαιρεῖσθαι κατὰ τὸν χρόνον. ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον, ἔν τινι κινεῖται, καὶ χρόνον τινὰ, καὶ παντὸς κινουμένου ἐστὶ κίνησις, ἀνάγκη τὰς αὐτὰς εἶναι διαιρέσεις, τοῦ τε χρόνου καὶ τῆς κινήσεως, καὶ τοῦ κινεῖσθαι καὶ τοῦ κινουμένου, καὶ ἐν ᾧ ἡ κίνησις. πλὴν οὐ πάντων ὁμοίως, ἐν οἷς ἡ κίνησις, ἀλλὰ τοῦ μὲν ποσοῦ, καθ' αὑτό· τοῦ δὲ ποιοῦ, κατὰ συμβεβηκός· εἰλήφθω γὰρ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται ἐφ' ᾧ α, καὶ ἡ κίνησις ἐφ' ᾧ β. εἰ οὖν τὴν ὅλην ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ κεκίνηται, ἐν τῷ ἡμίσει, ἐλάττω· καὶ πάλιν τούτου διαιρεθέντος, ἐλάττω ταύτης, καὶ ἀεὶ οὕτως· ὁμοίως δὲ καὶ εἰ ἡ κίνησις διαιρετὴ, καὶ ὁ χρόνος διαιρετός· εἰ γὰρ τὴν ὅλην ἐν τῷ παντὶ, τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἡμίσει, καὶ πάλιν τὴν ἐλάττονα ἐν τῷ ἐλάττονι. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον, καὶ τὸ κινεῖσθαι διαιρεθήσεται· ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ γ, τὸ κινεῖσθαι. κατὰ δὴ τὴν ἡμίσειαν, κίνησιν, ἔλαττον ἔσται τοῦ ὅλου. καὶ πάλιν κατὰ τὴν τῆς ἡμισείας, ἡμίσειαν. καὶ ἀεὶ οὕτως.

ἔτι

CAPVT IIII.

Motus [a] autem bifariã diuiduus eſt: vno
modo tempore: alio ex partium eius, Textus 33.
quod mouetur, motibus. Vt ſi, A. C. totum mo-
ueatur, etiam, A. B. & B. C. mouebuntur. Sit
igitur partis, A. B. motus D. E. & partis, B. C.
motus, E. F. neceſſe eſt totum, D. F. ipſius, A. C.
eſſe motum, hoc enim mouebitur. Nam cùm
vtráque parti vtróque motu moueatur, alteriúſque
motu nihil cietatur, totius motus totius erit ma-
gnitudinis. Præterea ſi omnis motus alicui⁹ eſt,
totus aũt D. F. motus nec alterius partis eſt (v-
triuſque enim eſt) nec vllus alius (cuius nanque
totius motus eſt, eius quoque partium etiam
partes ſunt) partes autem, D. F. partium, A. Textus 34.
B. C. ſunt, non aliorum (plurium enim vnus
motus eſſe non poteſt) totus profectò motus
magnitudinis, A. B. C. erit. Inſuper ſi totius Textus 35.
alius motus eſt, vt G. K. ab eo auferentur v-
triuſque partis motus, qui motibus, D. E. & E. F.
æquales erunt, cũ vnius vnus ſit motus. Qua-
re ſi totus, G. K. in partium motus diuidetur,
motus, G. K. motui, D. F. æqualis erit. Quod ſi
aliquid reſtabit, vt, H. K. id nullius erit mo-
tus: nam nec totius, nec partium, propterea
quòd vnius vnus ſit néque cuiuſpiam alterius
cum motus continuus aliquorum ſit continuo-
rũ. Quod etiã eueniet, ſi ex diuiſione ſuperabit,
quod fieri non poteſt, idem & æqualis ſit neceſ-
ſe eſt. Hæc igitur diuiſio ex partium motibus
eſt, reique omnis diuidua eum eſſe neceſſe eſt. [b]
Alia eſt ex tempore. Nam cùm motus omnis
in tempore ſit, tempuſque omne poſſit diuidi, & Text. 36.
in minori minor motus fiat, neceſſe eſt omnem
motum ex tempore eſſe diuiduum. [c] Quo-
niam autem omne quod mouetur, in aliquo
mouetur, & in aliquo tempore, & omnis rei, Textus 37.
quæ mouetur, motus eſt, eædem & temporis,
& motus, & ipſius moueri, & eius quod mo-
uetur, & eius, in quo eſt motus. diuiſiones ſint
neceſſe eſt, niſi quod non omnium, in qui-
bus eſt motus, ſimiliter, ſed quantitatis per ſe,
qualitatis ex accidenti. Sumatur enim, A.
tempus, in quo mouetur, & motus B. Si igitur
toto in toto tempore motum eſt, certe minori in
dimidio. Et rurſus eo diuiſo, minori, quàm ille
ſit. & ita perpetuo: Similiter ſi motus diuiduus
eſt, tempus etiam diuiduum eſt. Nam ſi toto in
toto, etiam dimidio in dimidio: & rurſus mino-
ri in minori. Eodem modo & ipſum moueri di-
uidetur. Sit enim, C. ipſum moueri, in dimidio
igitur motu, minus erit toto, & in dimidio rur- Textus 38.
ſus dimidij, & ita perpetuo.

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

MOtus autem bifariam.] In hoc capite duæ continentur aſſertiones. Prima eſt. Motus bifariam diuidi poteſt, nempe diuiſione mobilis, & temporis. Prior pars ſuadetur. Nam motus, quo Socrates mouetur, diuiditur in eam partem qua caput, & in eam qua pectus, & denique in alias, quibus cætera eius membra cientur: cùm enim motus ſic in toto inſit mobili, vt partes vnius alterius partibus mutuò reſpondeant, cōſequens fit, vt motus diuiſione mobilis ſecari debeat.

Motum bifariam diuidi.

b *Alia eſt ex tempore.*] Poſterior pars aſſertionis ita probatur. Tempus omne diuiduum eſt in partes fluentes, ſeu ſucceſſiuas, quarum vna aliam antecedit: omnis autem motus in tempore fit: motus igitur diuiſione temporis diuiduus eſt.

Omne tempus diuiduum eſſe.

c *Quoniam autem omne quod mouetur.*] Secunda aſſertio. Magnitudo, ſupra quam motus fit, motus ipſe, moueri, forma ad quam tenditur, tempus, & mobile eadem ſectione diuidi poſſunt, eandémque finitatis, & infinitatis rationem ſortiuntur. Monet tamen non omnia, quæ motu acquiruntur, per ſe diuidua eſſe: quædam enim ratione mobilium duntaxat diuidi queunt, vt qualitates quoad ipſarum extenſionem ſpectatæ. Probat verò aſſertionem primùm ex eo, quia motus, & moueri non niſi in tempore fiunt, & in minori tēpore minor pars, rurſusque in minori pars illius partis, atque ita in infinitum. Secūdo quia ſi certo aliquo tēpore forma acquiratur, eius dimidium, temporis medietate acquiretur. Item quia ſi totum mobile certo tempore aliquod punctum in ſpatio defixum pertranſeat, dimidiata parte eiuſdem temporis dimidium mobilis dimidiatam partem eiuſdem ſpatij decurret.

Non omnia quæ motu cōparantur eſſe per ſe diuidua.

d Hoc

ἔστι δὲ καὶ ἐνδέχεσθαι τὸ καθ' ἑκατέραν τῶν κινήσεων κινεῖσθαι, οἷον κατά τε τὴν Δ Γ, καὶ τὴν Γ Ε λέγειν, ὅτι τὸ ὅλον ἔσται κατὰ τὴν ὅλην· εἰ γὰρ ἄλλο, πλείω ἔσται κινεῖσθαι κατὰ τὴν αὐτὴν κίνησιν, ὥσπερ ἐδείξαμεν, καὶ τὴν κίνησιν διαιρετὴν εἰς τὰς τῶν μερῶν κινήσεις οὖσαν· ληφθέντος γὰρ τοῦ κινεῖσθαι, καθ' ἑκατέραν, συνεχὲς ἔσται τὸ ὅλον. ὡσαύτως δὲ δειχθήσεται καὶ τὸ μῆκος διαιρετὸν, καὶ ὅλως πᾶν ἐν ᾧ ἐστιν ἡ μεταβολή. πλὴν ἔνια κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι τὸ μεταβάλλον ἐστὶ διαιρετόν· ἑνὸς γὰρ διαιρουμένου, πάντα διαιρεθήσεται· καὶ ἐπὶ τοῦ πεπερασμένα εἶναι ἢ ἄπειρα, ὁμοίως ἕξει κατὰ πάντων. ἠκολούθηκε δὲ μάλιστα τὸ διαιρεῖσθαι πάντα, καὶ ἄπειρα εἶναι, ἀπὸ τοῦ μεταβάλλοντος· εὐθὺς γὰρ ὑπάρχει τῷ μεταβάλλοντι τὸ διαιρετὸν καὶ τὸ ἄπειρον. τὸ μὲν οὖν διαιρετὸν δέδεικται πρότερον, τὸ δ' ἄπειρον ἐν τοῖς ἑπομένοις ἔσται δῆλον.

Κεφά

Licet autem etiam ipſum moueri, quod eſt in vtroq; motu, C D, & , C E, deſignando, totum in toto eſſe dicere. Nam ſi aliud, plura moueri in eodem motu erunt, perinde atque antea in motus partium motum diuiduum eſſe oſtendimus. Nam ſumpto moueri in vtroque totum erit continuum. Nec ſecus lōgitudinem, & omnino id omne, in quo eſt mutatio diuiduū eſſe monſtrabitur, niſi quod quædam ex accidenti, quia id quod mutatur diuiduum eſt. Vno enim diuiſo omnia diuidentur, ſimiliq; ratio in omnibus erit quod ad id attinet, vt finita ſint, aut infinita. d *Hoc autem omnia diuidi, & infinita eſſe, ex eo quod mutatur, conſequutum eſt. Id enim quod mutatur ſtatim id habet, vt diuiduum ſit, & infinitum, ac diuiduū quidem eſſe antea monſtratū eſt, infinitum autem eſſe in pregreſſu innoteſcet.* Textus 39.

CAP.

d *Hoc autem omnia diuidi.*] Licet ea. quæ ante propoſuit, diuidua ſint, id tamen quod mouetur, eo pacto diuiduum eſſe inquit, vt reliqua eius merito, hoc eſt, illius diuiſibilitate priùs conſtituta, ac ſuppoſita diuiſionem accipiant.

CAP.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ μεταβάλλον, ἔκ τινος εἴς τι μεταβάλλει, ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς, ὅτε πρῶτον μεταβέβληκεν, εἶναι ἐν ᾧ μεταβέβληκε. τὸ γὰρ μεταβάλλον, ἐξ οὗ μεταβάλλει, ἐξίσταται ἢ ἀπολείπει αὐτό· καὶ ἤτοι ταὐτόν ἐστι τὸ μεταβάλλειν καὶ τὸ ἀπολείπειν, ἢ ἀκολουθεῖ τῷ μεταβάλλειν τὸ ἀπολείπειν· τῷ δὲ μεταβεβληκέναι, τὸ ἀπολελοιπέναι. ὁμοίως γὰρ ἑκάτερον ἔχει πρὸς ἑκάτερον. ἐπεὶ οὖν μία τῶν μεταβολῶν ἡ κατ' ἀντίφασιν, ὅτε μεταβέβληκεν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ ὄν, ἀπολέλοιπε τὸ μὴ ὄν. ἔσται ἄρα ἐν τῷ ὄντι· πᾶν γὰρ ἀνάγκη ἢ εἶναι, ἢ μὴ εἶναι.

φανερὸν

CAP. V.

Quoniam [a] autem omne quod mutatur, ex aliquo in aliquid mutatur, neceſſe eſt id quod mutatum eſt, cùm primum mutatum eſt, in eo eſſe, in quod mutatum eſt. Nam quod mutatur, ab eo exit, ex quo mutatur, aut ipſũ deſerit. Et aut idem ſunt mutari, & deſerere, aut id quod eſt deſerere, ex eo quod eſt mutari, & id quod eſt deſeruiſſe, ex eo quod mutatum eſſe cõſequẽs eſt, cùm vtrumq; ad vtrũq; ſimiliter affectũ ſit. Textus 40. *Quoniam igitur vna mutationum ea eſt, quæ eſt in contradictione, cum ex non ente in ens mutatum aliquid eſt, non ens deſeruit. Quare in ente erit, cùm rem omnem eſſe, aut non eſſe, neceſſe ſit.* Textus 41.

In

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Qvoniam a autem omne quod mutatur.] Differit de ordine partium motus, quæ diſputatio cum priori cohæret, ſtatuit igitur tria quædam theoremata, quorum primum ita habet Id quod mutatum eſt in aliquid, cùm mutatum eſt, neceſſariò eſt in eo in quod mutatum eſt. Hoc probat in omnibus mutationũ generibus. Etenim ſemper id, quod mutatur, deſerit id, ex quo progreditur, & aſſumit id, ad quod tendit. Nam quod gignitur acquirit eſſe, & deſerit non eſſe, & quod corrumpitur, deſerit eſſe, & eſt in non eſſe. Quæ verò alias mutationes ſubeunt, in quibus medium datur, paulatim incedunt, & quantum abiiciunt de termino à quo, tantum aſſequuntur de termino ad quem. Theoremata de ordine partiũ motus.

b *In*

φανερὸν οὖν ὅτι ἐν τῇ κατ' ἀντίφασιν μεταβολῇ, τὸ μεταβεβληκὸς ἔσται ἐν ᾧ μεταβέβληκεν. εἰ δ' ἐν ταύτῃ, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις· ὁμοίως γὰρ ἐπὶ μιᾶς καὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ καὶ καθ' ἑκάστην λαμβάνουσι φανερόν, εἴπερ ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς εἶναί που, ἢ οὐ μεταβέβληκεν, ἢ ἔν τινι· ἐπεὶ γὰρ ἐξ οὗ μεταβέβληκεν, ἀπολέλοιπεν, ἀνάγκη δὲ εἶναί που, ἢ ἐν τούτῳ, ἢ ἐν ἄλλῳ ἔσται. εἰ μὲν οὖν ἐν ἄλλῳ, οἷον ἐν τῷ γ, τὸ εἰς τὸ β μεταβεβληκὸς, πάλιν ἐκ τοῦ γ μεταβάλλει εἰς τὸ β· οὐ γὰρ ἦν ἐχόμενον τῷ β· ἡ γὰρ μεταβολὴ, συνεχής. ὥστε τὸ μεταβεβληκὸς ὅτε μεταβέβληκε, μεταβάλλει εἰς ὃ μεταβέβληκε· τοῦτο δ' ἀδύνατον· ἀνάγκη ἄρα τὸ μεταβεβληκὸς εἶναι ἐν τούτῳ, εἰς ὃ μεταβέβληκε. φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς, ὅτε γέγονεν ἔσται, καὶ τὸ ἐφθαρμένον οὐκ ἔσται· καθόλου τε γὰρ εἴρηται περὶ πάσης μεταβολῆς, καὶ μάλιστα δῆλον ἐν τῇ κατὰ ἀντίφασιν. ὅτι μὲν τοίνυν τὸ μεταβεβληκὸς, ὅτε μεταβέβληκε πρῶτον, ἐν ἐκείνῳ ἐστὶ, δῆλον· ἐν ᾧ δὲ πρώτῳ (νῦν πρῶτον) μεταβέβληκε τὸ μεταβεβληκὸς, ἀνάγκη ἄτομον εἶναι. λέγω δὲ πρῶτον, ὃ μὴ τῷ ἕτερόν τι αὐτοῦ εἶναι πρῶτον, τοιοῦτόν ἐστιν·

ἔστω

In mutatione igitur, quæ in contradictione eſt, id quod mutatũ eſt, in eo, erit, in quod mutatum eſt: quod ſi in hac, etiam in aliis; quandoquidem ſimilis vnius ratio eſt, & aliarum, Textus 42. *Quod etiam manifeſtum erit ſi ſingulas ſumpſerimus, ſiquidem neceſſe eſt id, quod ex aliquo mutatum eſt, alicubi eſſe aut in aliquo. Quoniã enim id, à quo mutatum eſt deſeruit, neceſſe eſt autem alicubi eſſe, aut in hoc erit, aut in alio. Si igitur in alio, vt in C. id ſit, quod in B. mutatũ eſt, rurſus ex C. in B. mutabitur Nec enim cum ipſo B. cohærebat, nanque mutatio continua eſt. Ita id quod mutatum eſt, tum cum mutatum eſt, quod fieri non poteſt. Itáque neceſſe eſt quod mutatum eſt in hoc eſſe, in quod mutatum eſt.* Textus 43. *Patet igitur id quoque, quod factum eſt, tum eſſe cum factum eſt, & quod interiit non eſſe. De omni enim mutatione vniuerſim dictum eſt, ſed maximè in ea perſpectum eſt, quæ eſt in contradictione. Quod igitur mutatum eſt, cùm primum mutatum eſt, in eo eſſe manifeſtum eſt.* Textus 44. *[b] In quo autem primo id quod mutatum eſt, mutatum eſt, indiuiduum ſit, neceſſe eſt. Dico autem primum, quod non ex eo tale eſt, quia aliud q uiddam eius primum ſit tale.*

Sit

ἔστω γὰρ διαιρετὸν τὸ α γ, καὶ διῃρήσθω κατὰ τὸ β. εἰ μὲν οὖν ἐν τῷ α β μεταβέβληκεν, ἢ πάλιν ἐν τῷ β γ, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ τῷ α γ μεταβεβληκὸς εἴη. εἰ δ' ἐν ἑκατέρῳ μετέβαλλεν· ἀνάγκη γὰρ ἢ μεταβεβληκέναι, ἢ μεταβάλλειν ἐν ἑκατέρῳ· κἂν ἐν τῷ ὅλῳ μεταβάλλοι· ἀλλ' ἦν μεταβεβληκός· ὁ αὐτὸς δὲ λόγος, κἂν εἰ ἐν τῷ μὲν μεταβάλλει, ἐν δὲ τῷ μεταβέβληκεν· ἔσται γάρ τι τοῦ πρώτου πρότερον· ὥστε οὐκ ἂν εἴη διαιρετὸν τὸ πρῶτον ἐν ᾧ μεταβέβληκε· φανερὸν τοίνυν ὅτι καὶ τὸ ἐφθαρμένον καὶ τὸ γεγονὸς, ἐν ἀτόμῳ, τὸ μὲν ἔφθαρται, τὸ δὲ γέγονε. λέγεται δὲ τὸ ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβέβληκε, διχῶς· τὸ μὲν, ἐν ᾧ πρώτῳ ἐπετελέσθη ἡ μεταβολή· τότε γὰρ ἀληθὲς εἰπεῖν, ὅτι μεταβέβληκε. τὸ δὲ ἐν ᾧ πρώτῳ ἤρξατο μεταβάλλειν. τὸ μὲν οὖν κατὰ τὸ τέλος τῆς μεταβολῆς πρῶτον λεγόμενον ὑπάρχει τε καὶ ἔστιν· ἐνδέχεται γὰρ ἐπιτελεσθῆναι τὴν μεταβολὴν, καὶ ἔστι μεταβολῆς τέλος· ὃ δὴ καὶ δέδεικται ἀδιαίρετον ὂν διὰ τὸ πέρας εἶναι.

τὸ

Sit enim diuiduũ, A.C. & in B. diuidatur. Si igitur in A. B. mutatũ eſt, aut rurſus in B. C. certè in A.C. mutatũ primo nõ fuit. Quod ſi in vtroq; mutatur (neceſſe eſt enim in vtroq; aut mutari, aut mutatũ eſſe) etiã in toto mutaretur: at erat mutatum. Eadem quoq; ratio eſt, ſi in altero quidem mutatur, in altero mutatũ eſt. Nam prius primo aliquid erit. Quare primũ, in quo mutatũ eſt, diuiduũ non erit. Textus 45. *Conſtat igitur & quod interiit, & quod genitum eſt, in indiuiduo hoc quidem interiiſſe, illud genitum eſſe.* c *Id autem, in quo aliquid primum mutatum eſt, bifariam dicitur, aliud quidẽ in quo primo perfecta eſt mutatio; nam tum mutatum eſſe verè affirmatur. Aliud, in quo primo mutari incepit.* Text. 46. *Illud igitur primum, quod de fine mutationis dicimus, eſt, perfici enim poteſt mutatio, finiſq́; eſt mutationis, quem indiuiduum eſſe, quòd terminus ſit, monſtratum eſt.*

Quod

b *In quo autem primo.*] Alterum theorema eſt. Id, in quo primo mutatum eſt id, quod eſt mutatum, indiuiduum eſſe oportet. Huius veritatem vt oſtendat, ſumit id vocari primò tale, cui aliquid cõuenit, nõ ex eo, ꝙ quidpiã ipſi⁹ tale ſit; ſed ratione ſui adęquate. Tũ argumẽto ducente ad incommodũ ita diſputat. Si talis duratio diuidua eſſet, partibúſq; conſtaret, aut mobile in ſingulis eius partibus eſſet mutatũ, aut in ſingulis mutaretur, & non eſſet mutatum, aut in altera mutaretur, & in altera mutatũ eſſet. Si detur primũ, ſequitur mobile non fuiſſe in tota duratione primò mutatum, priùs enim mutatum fuiſſet in priori eius medietate, quæ eſt verſus initium. Secundum autem dici non poteſt, ſiquidem loquimur de mutatione, in qua mobile mutatum eſt. Nec verò tertium: quia mobile ſolùm diceretur mutatũ in tota illa duratione ratione partis, atq; adeò nõ primò. Fieri igitur non poteſt vt ea duratio, in qua primò res ad certum terminũ mutata eſſe dicitur, diuidua ſit.

Theorema de mutato eſſe. Durationem, in qua quid primò eſt mutatũ, diuiduam non eſſe.

Theorema de mutato eſſe.

c *Id autem, in quo aliquid.* Tertiùm theorema. In fine motus datur primũ mutatũ eſſe, quod videlicet ſit terminus, in quo totus motus finiatur, ex parte aũt principij impoſſibile eſt dari primũ mutatũ eſſe. Hui⁹ aſſertionis prior pars liquet ex eo, qa neceſſariò dabitur primũ nõ eſſe, quo motus ſucceſſio claudatur, ꝙ nihil aliud eſt, quã primũ mutatũ eſſe ex parte finis. Poſteriorẽ aũt probat, primò, qa nihil dicitur mutatũ eſſe, quin pręceſſerit mot⁹: quare ſi daretur primũ mutatũ eſſe oporteret illud terminare primã motus partem Hanc autem non dari inde ſuadet, quia neque datur prima pars temporis. d *Nec*

Niſi antecedat motus nihil dici mutatũ eſſe.

τὸ δὲ κατὰ τὴν ἀρχὴν, ὅλως οὐκ ἔστιν· οὐ γάρ ἐστιν ἀρχὴ μεταβολῆς, οὐδ' ἐν ᾧ πρώτῳ τοῦ χρόνου μετέβαλλεν· ἔστω γὰρ πρῶτον, ἐφ' ᾧ τὸ α δ. τοῦτο δὴ, ἀδιαίρετον μὲν οὐκ ἔστι· συμβήσεται γὰρ ἐχόμενα εἶναι τὰ νῦν· ἔτι δ' εἰ ἐν τῷ γ α χρόνῳ παντὶ ἠρεμεῖ· κείσθω γὰρ ἠρεμοῦν. καὶ ἐν τῷ α ἠρεμήσει· ὥστε εἰ ἀμερές ἐστι τὸ α δ, ἅμα ἠρεμήσει καὶ μεταβεβληκὸς ἔσται· ἐν μὲν γὰρ τῷ α ἠρεμεῖ· ἐν δὲ τῷ δ μεταβέβληκεν. ἐπεὶ δ' οὐκ ἔστιν ἀμερὲς, ἀνάγκη διαιρετὸν εἶναι καὶ ἐν ὁτῳοῦν τῶν τούτου μεταβεβληκέναι· διαιρεθέντος γὰρ τοῦ α δ, εἰ μὲν ἐν μηδετέρῳ μεταβέβληκεν, οὐδ' ἐν τῷ ὅλῳ· εἰ δ' ἐν ἀμφοῖν μεταβάλλει, καὶ ἐν τῷ παντί· εἰ δ' ἐν θατέρῳ μεταβέβληκεν, οὐκ ἐν τῷ ὅλῳ πρώτῳ.

ὥστε

Quod autem de principio omnino non eſt, cùm mutationis principium non ſit, nec temporis primum, in quo mutabatur. Sit enim primum A.D. hoc igitur indiuiduum non eſt. Nãque accidet, vt temporis puncta inter ſe cohæreãt. Præterea ſi in toto tempore C. A. quieſcit (quieſcere enim ponatur) etiam in A. quieſcet. Quare ſi, A.D. partibus vacat, ſimul quieſcet & mutatum erit: nanque in A quieſcit, in D. autem mutatum eſt. Textus 47. *Cùm autem partibus nõ vacet, neceſſe eſt, vt ſit diuiduum, & in quouis ipſum mutatum ſit. Diuiſo enim A.D. ſi in neutra parte mutatũ eſt, nec etiam in toto. Si autem in vtraq; mutatur, etiam in toto. At ſi in altero mutatum eſt, non in toto primo.*

Qua

ὥστε ἀνάγκη ἐν ὁτῳοῦν μεταβεβληκέναι. φανερὸν τοίνυν ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβέβληκεν· ἄπειροι γὰρ αἱ διαιρέσεις. οὐδὲ δὴ τοῦ μεταβεβληκότος ἔστι τι πρῶτον ὃ μεταβέβληκεν. ἔστω γὰρ τὸ δζ πρῶτον μεταβεβληκὸς τοῦ δε· πᾶν γὰρ δέδεικται διαιρετὸν τὸ μεταβάλλον. ὁ δὲ χρόνος ἐν ᾧ τὸ δζ μεταβέβληκεν, ἔστω ἐφ' ᾧ θι. εἰ οὖν ἐν τῷ παντὶ τὸ δζ μεταβέβληκεν, ἐν τῷ ἡμίσει ἔλαττον ἔσται τὸ μεταβεβληκός, καὶ πρότερον τοῦ δζ· καὶ πάλιν τούτου ἄλλο, κἀκείνου ἕτερον, καὶ ἀεὶ οὕτως. ὥστε οὐδὲν ἔσται πρῶτον τοῦ μεταβάλλοντος ὃ μεταβέβληκεν. ὅτι μὲν οὖν οὔτε τοῦ μεταβάλλοντος, οὔτε ἐν ᾧ μεταβάλλει χρόνῳ πρῶτον οὐδέν ἐστι, φανερὸν ἐκ τῶν εἰρημένων. αὐτὸ δὲ ὃ μεταβάλλει, ἢ καθ' ὃ μεταβάλλει, οὐκ ἔτι ὁμοίως ἕξει· τρία γάρ ἐστιν ἃ λέγεται κατὰ τὴν μεταβολήν· τό, τι μεταβάλλον, καὶ ἐν ᾧ, καὶ καθ' ὃ μεταβάλλει· οἷον ὁ ἄνθρωπος, καὶ ὁ χρόνος, καὶ τὸ λευκόν. ὁ μὲν οὖν ἄνθρωπος καὶ ὁ χρόνος διαιρετοί, περὶ δὲ τοῦ λευκοῦ ἄλλος λόγος· πλὴν κατὰ συμβεβηκός γε πάντα διαιρετά· ᾧ γὰρ συμβέβηκε τὸ ποιόν, ἢ τὸ λευκόν, ἐκεῖνο διαιρετόν ἐστιν, ἐπεὶ ὅσα γε καθ' αὑτὰ λέγεται διαιρετά, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός, οὐδ' ἐν τούτοις ἔσται τὸ πρῶτον· οἷον, ἐν τοῖς μεγέθεσιν· ἔστω γὰρ ἐφ' ᾧ αβ, μέγεθος· καὶ κεκινήσθω ἐκ τοῦ β, εἰς τὸ γ πρῶτον ὅθεν. εἰ μὲν ἀδιαίρετον ἔσται τὸ βγ, ἀμερὲς ἀμεροῦς ἔσται ἐχόμενον· εἰ δὲ διαιρετόν, ἔσται τι τοῦ γ πρότερον, εἰς ὃ μεταβέβληκε, κἀκείνου πάλιν ἄλλο, καὶ ἀεὶ οὕτω, διὰ τὸ μηδέποτε ὑπολείπειν τὴν διαίρεσιν. ὥστε οὐκ ἔσται πρῶτον εἰς ὃ μεταβέβληκεν. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῆς τοῦ ποσοῦ μεταβολῆς· καὶ γὰρ αὕτη ἐν συνεχεῖ ἐστι. φανερὸν οὖν ὅτι ἐν μόνῃ τῶν κινήσεων τῇ κατὰ τὸ ποιόν, ἐνδέχεται ἀδιαίρετον καθ' αὑτὸ εἶναι.

Κεφ.

Quare in quouis mutatũ ſit neceſſe eſt. Conſtat igitur non id eſſe, in quo primo mutatũ eſt, cum diuiſiones ſint infinitæ. d *Nec igitur eius* Textus 48.
quod mutatum eſt, aliquid primum eſt, quod ſit mutatum. Sit enim, D. F. ipſius D. E. quod primum mutatum ſit (omne enim quod mutatur, diuiduum eſſe monſtratum eſt) tempus autem, in quo D. F. mutatum eſt, ſit H. K ſi igitur D. F. in toto tempore mutatum eſt, in dimidio minus erit mutatum, & prius quam D. F. & hoc rurſus aliud prius, & illo aliud, & ita perpetuo. Quare eius, quod mutatur, nihil erit, Textus 49.
quod primò mutatum ſit. Nec igitur eius, quod mutatur, nec eius temporis, in quo mutatur, primum aliquid eſſe ex his, quæ dicta ſunt, conſtat. e *Id autem quod mutatur, ſeu quo mutatur, non ſimiliter ſe habebit. Tria enim ſunt, quæ ad mutationem attinẽt, id quod mutatur, id in quo, & id quo mutatur. Vt homo & tempus, & album. Homo quidem & tempus diuidua. Albi autem alia eſt ratio, niſi quod ex accidenti omnia ſunt diuidua. Id enim diuiduum eſt, cui, vt quale, aut album ſit, accidit. Nã neq; in his erit primum, quæ per ſe nõ ex accidenti diuidua dicũtur, vt in magnitudinib⁹. Sit enim A. B. & ex B. in C. primum moueatur. Igitur ſi B. C. erit indiuiduum, ea, quæ partibus vacant, inter ſe cohærebũt: ſin diuiduum, aliquid, in quod mutatum eſt, ipſo C. erit prius, & illo rurſus aliud, & ita perpetuo, quòd diuiſio nũquam deficiat. Quare primũ non erit, in quod mutatum ſit. Similiter verò res habet & in quantitatis mutatione, tùm ea quoque ſit in continuo. Perſpicuum itaq; eſt in ſolo qualitatis motu, indiuiduum per ſe eſſe poſſe.*

CAP.

Omne, quod mouetur diuiduum eſſe.

d *Nec igitur eius.*] Probat rurſũ nõ dari primũ mutatũ eſſe ratione ſũpta à mobili. Omne quod mouetur ſectile eſt. Sit igitur prima pars motus in parte mobilis D. F. tẽpus verò, ꝙ in ea conſumitur, H K. Tũc, ſi tota illa pars ĩãto tempore confecta eſt, dimidio illius temporis cõficietur medietas, & rurſus in dimidio dimidij illius tẽporis, medietas medietatis prædictę partis mobilis, & ita in infinitum. Igitur ante quancunque partem mobilis fuit alia prior; & ex conſequenti ante quodlibet mutatum eſſe præceſſit aliud.

Non dari aliquid primum, in quo res primò mutata eſt.

e *Id aũt quod mutatur.*] Probat nec ex parte formæ, quæ acquiritur, dari aliquid primũ, in ꝙ res primò mutata eſt. Sed cũ in quolibet motu tria reperiantur, ſubiectũ, tempus, forma, quæ acquiritur, & eiuſmodi forma, aut ſit qualitas, aut quantitas aut locus: licet hæc tria in eo conueniant, quòd omnia diuiſionem ſubeunt, ſiue per ſe, ſiue ex accidente: ait tamen quædam eorum id per ſe vendicare vtpote quãtitatem, & locum, quæ per ſe sũt quãta: alia per accidens; nimirum qualitates. Tum probat inſtitutum in motu locali hoc modo. Sit mobile globus A. B. ſit ſpatium, & locus ad quem moueatur, linea B, C. Aut igitur B. C. diuiduum eſt, aut indiuiduum; ſi indiuiduum igitur indiuidua erunt immediata. Nam qua ratione hæc pars indiuidua eſt, eâdem & quæ ſequũtur indiuiduæ erunt. Quod ſi B. C. diuiduum ſit, dabitur aliquid ante C. ad quod priùs deueniat mobile, quam ad ipſum C. rurſuſque ob eandem cauſam in eo ipſo aliquid prius inuenietur, & ita in infinitũ. Quare fieri non poteſt vt ex parte ſpatij, vel loci, detur primũ, in quod res primò mutata ſit. Idem ſimiliter in accremento, & decremento oſtendi poteſt, & in qualitate; niſi ꝙ

 hæc

hæc non per ſe ſed ex accidente diuidua eſt;idque ſignificant verba illa,in ſolo qualitatis motu indiuiduum per ſe eſſe poſſe,non enim eorum ſententia eſt,quam nonnulli putant, videlicet in qualitatibus,quæ alteratione acquiruntur,dari minimum quoad extẽſionem, quaſi cum primum ignis in aquã agit,primo aggreſſu producat calorem in certa extenſione,ita vt in minori producere nequeat,quod alibi à nobis confutatum fuit: ſed qualitatem,quæ alterationis eſt terminus,eſſe indiuiduam per ſe,ideſt,non per ſe eſſe diuiduam, ſicuti non per ſe continua eſt,ſed ex accidente.

Quo pacto in ſolo qualitatis motu dicatur eſſe indiuiſibile per ſe.

Obſerua ad textum 45. generationem, & interitum fieri in inſtanti Quo, vt Alexander apud Simplicium ait, facilè diluetur ſophiſtica ratio quorundam nitentium ſuadere Dionem, aut alium quempiam interire nunquam poſſe. Nam ſi interit, aiebant illi, aut interit cùm viuit, aut cùm iam eſt mortuus. Non cùm viuit, quia tunc ſuperſtes eſt: non cùm fuit mortuus,quia toto illo tempore mortuus dicitur.Nunquam igitur. Occurrendum nec interire eo tempore,quo viuit, nec eo,quo iam mortuus fuiſſe dicitur;ſed in inſtanti medio inter vtrunque tempus,quod eſt finis præteriti & initium futuri.In quo inſtanti non viuit, quia deſinit in eo viuere per primum ſui non eſſe.

Generationem & interitũ eſſe in inſtanti.

Quo inſtanti dicatur res interire.

QVAESTIO I.

DE TVR-NE PRIMVM MVTATVM eſſe, & prima pars motus, an non.

ARTICVLVS I.

ARGVMENTA IN EAM partem, quæ affirmat.

1. argument.

DAri in motu primum mutatum eſſe hiſce rationibus conabitur quiſpiam ſuadere. In primis cùm vnumquodque corpus loco agitari incipit datur primum vbi, ſiue primus locus, quem acquirit, ergo & primum mutatum eſſe.Conſecutio patet,quia forma ad quam mobile proficiſcitur ex æquo reſpondet motui, atque ita ſi datur primum acquiſitum eſſe, datur & primum mutatum eſſe.Aſſumptum oſtenditur,quia ſi mobile ſit vnius palmi, locus, quem primò acquirit, neceſſariò vnius etiam palmi erit.

De hac re M. Alb. hoc in lib. tractat. 2. à cap. 3. Iauellus q. 9. Sotus q. 3. Toletus q. 4. Venetus ad text. 40.

2. argument.

Deinde ſi initio motus non daretur primum mutatum eſſe;cùm motus nihil aliud habeat, quo finiri, terminari-ve poſſit, præter mutatum eſſe;ſequeretur motum verſus principium eſſe infinitum, quod non eſt admittendum: datur igitur aliquod mutatum eſſe à quo totus motus inchoetur.

3. argument.

Præterea cùm canis è turri decidens in medio lapſu moritur, datur primum mutatum eſſe motus cadaueris, nempe illud, in quo cadauer generatur:ergo in aliquo motu datur primum mutatum eſſe. Antecedens ſuadetur, tum quia in eodem illo inſtanti datur vnum mutatum eſſe terminans motum canis, quod debet etiam motum cadaueris inchoare, cùm ibi nulla quies interſit; tum quia cuilibet inſtanti rei, quæ mouetur, reſpondet vnum mutatũ eſſe,ſicuti cuilibet parti temporis pars motus.Quare oportebit inſtanti, quo forma cadaueris inducitur,reſpondere aliquod mutatum eſſe.

4. argument.

Quod verò ſpectat ad alteram controuerſiæ difficultatem, qua de partibus motus quæritur; quòd detur prima motus pars hunc in modum videtur concludi. In ſpatio, quo motus fit, datur prima pars pedalis, verbi gratia, ante quã alia non ſit:ergo & in motu dabitur prima pars, quã alia nõ præeat.

Rurſus

Cap. 14. quæſt. 3. art. 2. Rurſus in motu diſcreto datur prima pars; ergo & in motu continuo, cùm in vtroque par ratio videatur. Antecedens oſtenditur, quia ſi Angelus hac hora mille intelligendi actus eliciat, eorum collectio erit motus diſcretus, vt conſtat ex iis, quæ libro 4. diſſeruimus, & tamen in ea collectione erit prima pars, hoc eſt, prima intellectio, quam Angelus hac hora edidit.

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS DISSOLVTIO.

PRo explicatione controuerſiæ haud ignorabis mutatum eſſe, ſi propriè ſumatur, ſignificare exiſtentiam ſubiecti in tali ſtatu formæ quæ acquiritur, vt eam prægreſſa fuerit aliqua pars motus, ratione cuius ſubiectũ mutatũ eſſe perhibeatur: quo fit, vt ea duntaxat indiuiſibilia, quibus partes motus vtrinque inter ſe mutuò cohærent, vel quæ totum motum claudunt, propriè mutata eſſe cenſenda ſint. Hoc poſito ſit prima concluſio. Motus verſus initium non habet primum mutatum eſſe; ex parte verò finis plerúmque habet, interdum non habet. Prima huiuſce concluſionis pars liquet, tum ex ipſa definitione mutati eſſe, tum ex argumentis, quibus eam Ariſtoteles ſuperiùs commonſtrauit. Secunda facilè ſuadetur, quia plerúmque mobile in fine motus adhuc viget, idémque numero perſeuerat; atque ita in eo tẽporis momento, quo moueri deſijt, vltimò mutatum eſſe dicitur. Tertia inde probatur, quia nonnumquam mobile, in eo momento, quo deberet vltimò mutatum eſſe, occidit, atque ita non terminatur in eo motus intrinſecè. Quid ſit mutatum eſſe. 1. concl.

Secunda concluſio. In motu nec datur prima pars verſus initium, nec vltima verſus finem, quaſi data qualibet parte verſus initium non poſsit in ea aſsignari alia minor, quæ ante illam fuerit; & data alia verſus finem non queat in ea ſimiliter deſignari alia minor, quæ vlterior ſit. Hæc perſpicua eſt, cùm quælibet pars motus ſit continua, & quodlibet continuum infinitè ſecari poſsit, nec diuidendo abſoluatur. 2. concl.

Argumenta verò, quæ initio propoſuimus, ſic diluentur. Ad primum explicabitur antecedens. Si enim intelligatur de loco nullam continente partem eius, à quo mobile abſcedit, qui dicitur locus non communicans, admittendum erit dari in motu locum primum, vti probat argumentum, ſed tunc negabitur concluſio, nempe dari primum mutatum eſſe. Etenim antequam mobile vnius pedis occupet ſpatium pedale, quod proximè ſequitur poſt pedalem magnitudinem, quam occupabat, neceſſariò priùs decurret infinita loca inter ſe communicantia. Si autem ſermo ſit de loco communicante cum eo vnde mobile profectum eſt, negandum erit antecedens. Nec id, quod ad eius confirmationem aſſumitur, momentum habet, vt iam ex dictis conſtat. Dilutio primi argum.

Ad ſecundum, negandum eſt motum ex parte principij nihil habere, quo claudi poſsit præter mutatum eſſe. Circunſcribitur enim extrinſecùs ſtatu illo, quem mobile in vltimo non eſſe motus poſsidebat. Dilut. 2.

Ad

Dilut. 3. Ad tertium, etſi recentium Philoſophorum nonnulli contra ſentiant, negari tamen debet in propoſito euentu dari primum mutatum eſſe motus cadaueris. Ad eam verò rationem, qua id probari videbatur, dicendum eſt in eo temporis puncto, quo cadauer gignitur dari non poſſe mutatum eſſe terminans motum canis: ſicut enim cane intereunte non poteſt iam idem numero motus eſſe deficiente vnitate numerica mobilis, ita nec iam dari poteſt aliquod mutatum eſſe, quod ad eum motum pertineat. Ad poſteriorem confirmationem reſpondendum eſt vnicuique inſtanti ad motum per ſe attinenti reſpondere vnum mutatum eſſe; inſtans autem, quo cadauer generatur, non attinere per ſe ad motum; ſed eſſe durationem quandam momentaneam completam alterius rationis ab inſtanti temporis; quia neque partes temporis copulat, nec terminat, ſed generationem cadaueris ſeorſim dimetitur. Itaque huiuſmodi inſtans neque ad motum canis, neque ad motum cadaueris intrinſecè pertinet, ſed alterum terminat, alterum inchoat, vtrumque extrinſecè.

Inſtans, quo cadauer generatur eſt duratio momentanea completa.

Sic verò ſtatuimus eodem modo ſe habere mutatum eſſe ad motum, quo inſtans temporis ad tempus: indiuiſibilia enim temporis indiuiſibilia motus ſequuntur, & inſtans temporis eſt menſura mutati eſſe. Vnde ſicuti non datur primum mutatum eſſe in motu, ita neque primum inſtans. At quod attinet ad punctum, cæteraque indiuiſibilia quantitatis continuæ permanentis non eadem in iis eſt ratio, quæ in indiuiſibilibus quantitatis ſucceſsiuæ. Namque, vt ex dictis patet, fieri non poteſt, vt ſubiectum, quod nondum motum ſubiit, mutatum eſſe dicatur, proindéque nec poteſt motus à mutato eſſe incipere. Ad puncti verò rationem non requiritur, vt ipſum aliqua lineæ pars antecedat: quamuis re ipſa nullum detur punctum in linea, quod ſolum inchoet lineam, quaſi non ſimul etiam terminet, vt alibi diximus. Cap. 1. huius lib. quæſt. 1.

Vt in motu nõ datur primum mutatum eſſe, ita nec primũ inſtans.

Dilut. 4. Ad primum eorum, quæ propoſita ſunt circa partes, è quibus motus integratur, reſpondendum eſt dari quidem in motu primam partem deſignatam, vt pedalem, aut alterius menſuræ, non tamen primam abſolutè; cùm quæuis deſignata contineat verſus initium infinitas priores tum ipſa deſignata, tum inter ſe; ita vt ad aliquam omnino primam deueniri nequeat. Dilut. 5.

Ad aliud reſpondemus propoſitam à nobis aſſertionem non intelligi de motu diſcreto, ſed de continuo duntaxat, quod vt conſtat ex partibus in infinitum diuiduis; ita nullam exhibet ſui portionem, qua non alia prior, ac minor ſit.

***

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ τὸ μεταβάλλον ἅπαν ἐν χρόνῳ μεταβάλλει, λέγεται δ᾽ ἐν χρόνῳ μεταβάλλειν, καὶ ὡς ἐν πρώτῳ, καὶ ὡς καθ᾽ ἕτερον· οἷον ἐν τῷ ἐνιαυτῷ, ὅτι ἐν τῇ ἡμέρᾳ μεταβάλλει· ἐν ᾧ πρώτῳ χρόνῳ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον, ἐν ὁτῳοῦν ἀνάγκη τούτου μεταβάλλειν. δῆλον μὲν οὖν ἐκ τοῦ ὁρισμοῦ. τὸ γὰρ πρῶτον οὕτως ἐλέγομεν. ἀλλὰ δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν· ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται τὸ κινούμενον, ἐφ᾽ ᾧ χ ρ, καὶ διῃρήσθω κατὰ τὸ κ· πᾶς γὰρ χρόνος διαιρετός. ἐν δὲ τῷ χ κ χρόνῳ, ἤτοι κινεῖται, ἢ οὐ κινεῖται. καὶ πάλιν ἐν τῷ κ ρ, ὡσαύτως. εἰ μὲν οὖν ἐν μηδετέρῳ κινεῖται, ἠρεμοίη ἂν ἐν τῷ παντί· κινεῖσθαι γὰρ ἐν μηδενὶ τῶν τούτου κινούμενον, ἀδύνατον. εἰ δ᾽ ἐν θατέρῳ μόνῳ κινεῖται, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ κινοῖτο τῷ χ ρ· καθ᾽ ἕτερον γὰρ ἡ κίνησις· ἀνάγκη ἄρα ἐν ὁτῳοῦν τοῦ χ ρ κεκινῆσθαι. δεδειγμένου δὲ τούτου, φανερὸν ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον ἀνάγκη κεκινῆσθαι πρότερον· εἰ γὰρ ἐν τῷ χ ρ χρόνῳ πρώτῳ, τὸ κ λ κεκίνηται μέγεθος, ἐν τῷ ἡμίσει τὸ ὁμοταχῶς κινούμενον, καὶ ἅμα ἀρξάμενον, τὸ ἥμισυ ἔσται κεκινημένον. εἰ δὲ τὸ ὁμοταχὲς ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ κεκίνηταί τι, καὶ θάτερον ἀνάγκη τὸ αὐτὸ κεκινῆσθαι μέγεθος. ὥστε κεκινημένον ἔσται τὸ κινούμενον. ἔτι δέ, εἰ ἐν τῷ παντὶ χρόνῳ τῷ χ ρ κεκινῆσθαι λέγομεν, ἢ ὅλως, ἢ ἐν ὁτῳοῦν χρόνῳ τῷ λαβεῖν τὸ ἔσχατον αὐτοῦ νῦν· τοῦτο γάρ ἐστι τὸ ὁρίζον, καὶ τὸ μεταξὺ τῶν νῦν χρόνος, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις ὁμοίως λέγοιτο κεκινῆσθαι.

τοῦ

CAP. VI.

Quoniam [a] autem quidquid mutatur, in tempore mutatur, mutari verò in tempore dicitur, & vt in primo, & vt per aliud, vt in anno, quod in die mutetur, id ſane quod mutatur, quo in tempore primo mutatur, in quacunque eius parte mutetur neceſſe eſt. [b] Et hoc quidem ita eſſe ex definitione conſtat. Nã primum ita definiebamus. Quod etiam ex his perſpicitur. Sit enim A. C. in quo primo id quod mouetur, moueatur, & diuidatur in B. diuiduum enim eſt omne tempus: certè in tempore A. B. aut mouetur, aut non mouetur, & ſimiliter in B. C. ſi itaque in neutro moueatur, in toto perfecto quieſcet. Moueri enim non poteſt quod in nulla eius mouetur parte. At ſi in altero duntaxat mouetur, non in toto A. C. primo mouebitur, cùm per aliud motus ſit. In quacunque igitur ipſius A. C. parte motum ſit neceſſe eſt. [c] Hoc aũt oſtẽſo, manifeſtũ eſt, quidquid mouetur prius neceſſariò motum eſſe. Nã ſi in tempore A. C primo per magnitudinem K. L. motum ſit, id quod æquè celeriter mouetur, & ſimul incipit, per dimidium in dimidio mouebitur. Iam ſi æque velox per ſpatium aliquod eodem tempore motum eſt, reliquũ quoque per idem motũ ſit neceſſe eſt. Id itaq; quod mouetur, motum erit. [d] Præterea ſi in A. C. toto tempore, aut omnino in quocunque motũ eſſe quidpiam dicemus, quod ipſius vltimum punctum ſumatur (id enim eſt quod terminat, & inter temporis puncta ſemper eſt tempus) in cæteris etiam motum eſſe ſimiliter dicetur. Text. 50. Text. 51. Textus 52. Textus 53.

Dimi

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Q*Voniam a autem quidquid*] Declarat quem ordinem habeãt inter ſe partes motus. Ac primùm ſtatuit huiuſmodi theorema. Id quod in aliquo tempore mutatur primò, in qualibet parte illius temporis neceſſario mutatur. Ad quod illuſtrandum duplicem hypotheſim præmittit. Prima eſt omnem motum fieri in tempore. Secunda eſt, dupliciter dici quidpiam moueri in tempore: vel primo & per ſe, vel per aliud: quo pacto qui vno die albeſcit, eo menſe cuius ille dies eſt, albeſcere dicitur, ſed tamen per aliud. Theoremata de ordine partium motus. Omnẽ motum fieri in tempore.

b *Et hoc quidem ita eſſe*]Demonſtrat propoſitum, tum ex definitione primi, quæ ſuperiùs tradita fuit. Id enim cenſetur fieri primùm in aliquo, quod fit in eo ſecundum ſe, non ſecũdum aliquam eius partem. Tum hac ratione. Sumatur tempus, in quo mobile dicitur moueri, diuidaturq; in duas partes, vel mobile in neutra mouetur, vel in vna tantùm, vel in vtraque. Si in neutra, certè in toto tempore quieſcit, ſi in vna duntaxat, iam non mouetur primum, cùm ratione vnius tãtùm partis motum ſit; ſi in vtraque habetur inſtitutum. Quid dicatur effici primum in aliquo.

c *Hoc autem oſtenſo.*]Ex iis, quæ proximè concluſa ſunt, manifeſtum eſſe ait ante quamlibet motus partem præcedere mutatum eſſe facta ſectione à fine verſus principium motus. Quod theorema inde concludit, quia ſi mobile fertur per totam magnitudinem in toto tempore, vtique in dimidio illius temporis & magnitudinis mutatum eſt; rurſuſque ſi in dimidio mutatum eſt, in mediate illius dimidij etiam eſt mutatum, atque ita infinitè progrediendo. Theorema.

Vt linea punctis,ita tempus momentis diuidi,

d *Præterea ſi in A.*] Probat idem theorema,quia id in quo aliquid motum eſſe dicitur, eſt momentum: quandoquidem , vt motus in tempore eſt , ita motum eſſe, in indiuiſibili temporis,quod eſt momentum Quare cùm tempus momentis diuidatur,vt linea punctis, quoties tempus,in quo motus fit,ſecari poterit,toties mobile dicetur motum:atque adeò vt antequanlibet partem temporis præceſſit alia,ita aliud indiuiſibile temporis,aliudque mutatum eſſe.

τοῦ δ' ἡμίσεος ἔσχατον ἡ διαίρεσις. ὥστε καὶ ἐν τῷ ἡμίσει κεκινημένον ἔσται , καὶ ὅλως ἐν ὁτῳοῦν τῶν μερῶν· ἀεὶ γὰρ ἅμα τῇ τομῇ χρόνος ἐστὶν ὡρισμένος ὑπὸ τῶν νῦν. εἰ οὖν , ἅπας μὲν χρόνος διαιρετὸς , ὁ δὲ μεταξὺ τῶν νῦν χρόνος , ἅπαν τὸ μεταβάλλον , ἄπειρα ἔσται μεταβεβληκός· ἔτι δ', εἰ τὸ συνεχῶς μεταβάλλον, καὶ μὴ φθαρὲν , μηδὲ πεπαυμένον τῆς μεταβολῆς , ἢ μεταβάλλειν , ἢ μεταβεβληκέναι ἀναγκαῖον ἐν ὁτῳοῦν· ἐν δὲ τῷ νῦν οὐκ ἔστι μεταβάλλειν , ἀνάγκη μεταβεβληκέναι καθ' ἕκαστον τῶν νῦν. ὥστ' εἰ τὰ νῦν ἄπειρα , πᾶν τὸ μεταβάλλον , ἄπειρα ἔσται μεταβεβληκός. οὐ μόνον δὲ τὸ μεταβάλλον ἀνάγκη μεταβεβληκέναι , ἀλλὰ καὶ τὸ μεταβεβληκὸς , ἀνάγκη μεταβάλλειν πρότερον· ἅπαν γὰρ τὸ ἔκ τινος εἴς τι μεταβεβληκὸς , ἐν χρόνῳ μεταβέβληκεν· ἔστω γὰρ ἐν τῷ νῦν ἐκ τοῦ α εἰς τὸ β μεταβεβληκός· οὐκοῦν , ἐν μὲν τῷ αὐτῷ νῦν ἐν ᾧ ἐστιν ἐν τῷ α , οὐ μεταβέβληκεν· ἅμα γὰρ ἂν εἴη ἐν τῷ α καὶ τῷ β· τὸ γὰρ μεταβεβληκὸς , ὅτε μεταβέβληκεν , ὅτι οὐκ ἔστιν ἐν τούτῳ , δέδεικται πρότερον. εἰ δ' ἐν ἄλλῳ, μεταξὺ ἔσται ὁ χρόνος· οὐ γὰρ ἦν ἐχόμενα τὰ νῦν· ἐπεὶ οὖν ἐν χρόνῳ , μεταβέβληκε· χρόνος δὲ πᾶς , διαιρετὸς , ἐν τῷ ἡμίσει ἄλλο ἔσται μεταβεβληκὸς , καὶ πάλιν ἐν τῷ ἐκείνου ἡμίσει ἄλλο , καὶ ἀεὶ οὕτως. ὥστε μεταβάλλοι ἂν πρότερον. ἔτι δ' ἐπὶ τοῦ μεγέθους φανερώτερον τὸ λεχθὲν , διὰ τὸ συνεχὲς εἶναι τὸ μέγεθος ἐν ᾧ μεταβάλλει τὸ μεταβάλλον· ἔστω γὰρ τὸ μεταβεβληκὸς ἐκ τοῦ γ εἰς τὸ δ. οὐκοῦν , εἰ μὲν ἀδιαίρετόν ἐστι τὸ γ δ , ἀμερὲς ἀμεροῦς ἔσται ἐχόμενον. ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἀδύνατον , ἀνάγκη μέγεθος εἶναι τὸ μεταξὺ , καὶ εἰς ἄπειρα διαιρετόν· ὥστ' εἰς ἐκεῖνα μεταβάλλει πρότερον· ἀνάγκη ἄρα πᾶν τὸ μεταβεβληκὸς , μεταβάλλειν πρότερον· ἡ γὰρ αὐτὴ ἀπόδειξις καὶ ἐν τοῖς μὴ συνεχέσιν,οἷον ἔν τε τοῖς ἐναντίοις , καὶ ἐν τῇ ἀντιφάσει· ληψόμεθα γὰρ τὸν χρόνον ἐν ᾧ μεταβέβληκε , καὶ πάλιν τὰ αὐτὰ ἐροῦμεν. ὥστε ἀνάγκη τὸ μεταβεβληκὸς μεταβάλλειν , καὶ τὸ μεταβάλλον μεταβεβληκέναι· καὶ ἔστι , τοῦ μὲν μεταβάλλειν , τὸ μεταβεβληκέναι πρότερον· τοῦ δὲ μεταβεβληκέναι , τὸ μεταβάλλειν· καὶ οὐδέποτε ληφθήσεται τὸ πρῶτον. αἴτιον δὲ τούτου , τὸ μὴ εἶναι ἀμερὲς ἀμεροῦς ἐχόμενον· ἐπ' ἄπειρον γὰρ ἡ διαίρεσις , καθάπερ ἐπὶ τῶν αὐξανομένων καὶ καθαιρουμένων γραμμῶν.

φανερὸν

Dimidij autem extremum eſt diuiſio. Quare & in dimidio motum erit, & omnino in partium quacunque. Perpetuo enim vna cū diuiſione tempus eſt ab ipſis temporis pūctis terminatum. Si igitur tempus omne diuiduum eſt, & inter temporis puncta eſt tempus, quidquid mutatur per infinita erit mutatum. Text. 54.
e Præterea ſi id quod continuo mutatur, & nec interijt, nec à mutatione ceſſauit, aut mutari, aut mutatum eſſe in quocunque neceſſe eſt, vt autem in puncto temporis mutetur, fieri nequit, in ſingulis punctis temporis neceſſario mutatum eſt. Quare ſi temporis puncta infinita ſint , omne quod mutatur infinities erit mutatum. Text. 55.
f Non ſolum autem id quod mutatur, neceſſe eſt mutatum eſſe, ſed id quod mutatū eſt, antea mutetur neceſſe eſt. Quidquid enim ex aliquo in aliquid mutatum eſt , in tempore mutatū eſt. Sit nanque in momento ex A. in B. mutatum, in eo igitur momento, in quo eſt in A. mutatū non eſt: in A. enim & in B. ſimul eſſet. Quod enim mutatum eſt, cum mutatum eſt, in hoc nō eſſe, priùs oſtenſum eſt. At ſi in alio, tempus eſt intermedium , quod momenta minime cohæreāt. Text. 56.
Quoniam itaq; in tempore mutatum eſt, tempus autem omne diuiduum eſt , in dimidio per aliud erit mutatum, & in illius rurſus dimidio per aliud, atque ita perpetuò, ita vt antea mutaretur. Textus 57.
g Præterea in magnitudine dilucidius erit id, quod dictum eſt , quod magnitudo, in qua id mutatur, quod mutatur, ſit cōtinua. Id enim quod mutatum eſt ex C. in D. mutatum ponatur. Igitur ſi C. D. indiuiduum ſit, ea quæ partibus carent, inter ſe cohærebunt. Cùm autem fieri hoc non poſſit , neceſſe eſt id, quod intercedit, magnitudinem eſſe, & infinitè diuiduum ; quare in illa priùs mutatur. Quidquid igitur mutatum eſt , antea mutetur neceſſe eſt. Eadem enim & in noncontinuis demonſtratio eſt, vt in cōtrarijs & in cōtradictione. Nam id tēpus, in quo mutatū eſt, ſumemus & eadem rurſus dicemus. Itaq; neceſſe eſt id quod mutatum eſt, mutari, & quod mutatur, mutatum eſſe. Atq; id quod eſt mutatum eſſe priùs eſt eo, quod eſt mutari, & mutari eo priùs eſt, quod eſt mutatum eſſe , ac nunquam primum ſumetur. Cuius cauſa eſt quòd quæ partibus vacant, alterum cū altero non cohæreat. In infinitum enim diuiſio eſt: vt in augeſcētibus lineis , & quibus fit detractio. Textus 58.

h Con

e *Praeterea ſi id.*] Tertia eſt eiuſdem theorematis confirmatio. In qua ſumit quidquid continuè mouetur, in quocunque eius temporis, quo mouetur, aut moueri, aut mutatum eſſe, niſi intereat, vel à motu ceſſet. Quare cū motus momento fieri non poſſit, quia omnis motus requirit tempus, conſequens eſt, vt momento mutata eſſe dicatur.

Ante quodlibet mutatum eſſe pertre motum.

f *Non ſolum autem id.*] Probauit ante quamlibet partem motus præcedere mutatum eſſe. Demonſtrat nunc ante quodlibet mutatū eſſe præire motum. Prius tamen oſtēdit, quidquid ex vno contrario in aliud mutatur, vt ex albo in nigrum, tempore in illud mutari. Tum ita diſſerit. Omne tempus infinitè diuiduum eſt in minores partes; ita vt nullum ſit momentum, cui non præeat pars temporis. Igitur & in motu, qui tempore fit, idem accidet, ita vt quodlibet mutatum eſſe terminet aliquam partem motus, & partem illius partis terminet aliud, ſicque in infinitum abeundo.

Magnitudinē eſſe continuā, & ſectilē in ſemper diuidua.

g *Praeterea in magnitudine.*] Quod paulo ante demonſtratum fuit licet in cæteris mutationibus planè cōſtet, tamē in iis, quæ magnitudine fiunt, hoc eſt, in lationibus, multò euidentius eſſe ait; propterea quod magnitudinem & continuam, & in ſemper diuidua ſectilem eſſe, in cōfeſſo ſit. Moueatur aliquid à C in D. hæc cùm ſint partes magnitudinis; non poſſunt indiuidua eſſe, quia duo indiuidua forent immediata, proindeque neceſſariò inter illa cadit magnitudo, quæ ſit infinitè diuidua: atqui mobile priùs decurrit partem magnitudinis, quàm totam magnitudinem: oportet igitur quod mutatum eſt à C in D. priùs moueri quam mutatum ſit.

φανερὸν οὖν, ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίνεσθαι πρότερον, καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι, ἴσα διαιρετὰ καὶ συνεχῆ. οὐ μέντοι ἀεὶ ὃ γίνεται, ἀλλ' ἄλλο ἐνίοτε, οἷον τῶν ἐκείνου τι, ὥσπερ τῆς οἰκίας τὸν θεμέλιον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ φθειρομένου καὶ ἐφθαρμένου· εὐθὺς γὰρ ἐνυπάρχει τῷ γινομένῳ καὶ φθειρομένῳ ἄπειρόν τι, συνεχεῖ γε ὄντι· καὶ οὐκ ἔστιν, οὔτε γίνεσθαι μὴ γεγονός τι, οὔτε γεγονέναι μὴ γινόμενόν τι. ὁμοίως δὲ ἐπὶ τοῦ φθείρεσθαι καὶ ἐπὶ τοῦ ἐφθάρθαι· ἀεὶ γὰρ ἔσται, τοῦ μὲν φθείρεσθαι τὸ ἐφθάρθαι πρότερον, τοῦ δὲ ἐφθάρθαι τὸ φθείρεσθαι· φανερὸν οὖν ὅτι καὶ τὸ γεγονὸς ἀνάγκη γίνεσθαι πρότερον, καὶ τὸ γινόμενον γεγονέναι· πᾶν γὰρ μέγεθος, καὶ πᾶς χρόνος, ἀεὶ διαιρετά. ὥστ' ἐν ᾧ ἂν ᾖ, οὐκ ἂν εἴη ὡς πρώτῳ.

Κεφ.

h *Conſtat igitur neceſſe eſſe, vt id quoque quod factum eſt, priùs fiat, & quod fit factum ſit, (ſi diuidua fuerint, & continua) non tamen ſemper id quod fit, ſed aliud interdum, vt ipſius aliquid, veluti domus fundamentum. Eius autem, quod interit, atque interiit, ſimilis ratio eſt: ei enim quod ignitur & interit, infinitum quoddam ſtatim ineſt, quippe quod ſit continuum. Nec fieri poteſt vt aut aliquid fiat, quod non prius factum ſit, aut factum ſit, quod non fiat. Eadem ratio eſt eius quod eſt interire, & interiiſſe: quamobrem conſtat id quod factum eſt, neceſſario antea fieri, & quod fit factū eſſe. Omnis enim magnitudo & omne tempus, diuidua ſemper ſunt; quare in quocunque ſit non erit vt in primo.* Textus 59.

Cap.

Ante mutatū eſſe neceſſariò dari motum.

h *Conſtat igitur neceſſe*] Quod detur motus ante mutatum eſſe, & mutatum eſſe ante motum procedendo à fine verſus initium modo ante explicato locum habere inquit non in ſolis lationibus, ſed etiam in mutatione, quæ eſt inter contraria, hoc eſt in alteratione, & quæ inter contradicentia verſatur, id eſt in generatione, & interitu: quod ſimiliter ex diuiſione temporis, quo hæc fiunt, concluditur. Accipit autem generationem & interitum ſimul cum antecedentibus alterationibus; alioqui non tempore, ſed momento fiunt.

***

inſtanti acquiri aſſeruerit Capreolus in 1.ſentent. diſtinct. 30. quæſt.1.art.1.

Ad tertium reiecta opinione Gregorij Ariminenſis in 2. diſt. 6.q.3.art. 2. Maioris in 4.diſtin.49.quæſt. 8.& aliorum exiſtimantium corpora glorioſa commeatura ab vno loco ad quem vis alium in inſtanti: dicendum eſt D. Auguſtinum verbis in argumento adductis tantum ſignificare corpora glorioſa incredibili celeritate verſus omnem locorum differentiam ſeſe motura: etſi non defuerint etiam qui ex loco illo 22.lib. de ciuitate Dei perperam collegerint, in poteſtate beatorum fore ſua corpora ad loca diſsita ſine medio transferre; eo modo quo quiſque noſtrum cogitationem è terra ad cœlum non tranſeundo interiectum ſpatium, liberè traducit. Quorum ſententiæ refragatur in primis ipſa corporum natura, quæ ad ſpiritus nobilitatem nunquam euadat: deinde quia nec ſi ad illam euaderet momento cieretur, cùm ipſi quoque ſpiritus motu tempus conſumant. Item quia dum intellectus cogitatione, aut voluntas affectu ad res locorum interuallis diſiunctas mutatur, neutiquam ſecundum ſe ab vno loco in alium tranſmigrat. Nec enim rebus de quibus meditatur, aut quas appetit, re ipſa continetur, ſed eatenus tranſire dicitur, quatenus actiones ſuas dirigit, applicatvè, à rebus vno in loco poſitis ad eas, quæ alibi exiſtunt. Reijcitur opinio Gregorij, & aliorum.

Ratio autem, qua probari videbatur immateriales ſubſtantias puncto temporis cieri poſſe explicabitur negatione antecedentis, ad cuius priorem confirmationem, relicta eorum ſententia, qui putant illuminationem non momento, ſed tempore quam breuiſsimo fieri, dicendum erit traiectionem luminis non ob id ſolum momento effici, quod lux contrarium non habet: (nam & ſubſtantiæ nihil eſt contrarium) ſed etiam quia ita effunditur, vt non eadem lucis portio ab vna parte ad aliam tranſeat, ſicuti accidit rei locum mutanti, quæ vna, atque eadem ſingulas partes ſpatij decurrit, eiſque ſecundum ſe reſpondet. Quo fit vt nunc has, nunc illas ſucceſsione decurrendo moram trahat, & tempus conſumat. Ad poſteriorem ſimiliter reſpondendum, corpora non ob eam ſolùm cauſam ad motum obeundum tempus requirere, quia conſtant partibus, ſed quia ſecundum ſuam ſubſtātiam reſpondent ſpatio, quod non niſi vnam partem poſt aliam tranſmittendo, conficiunt.

Ea verò, quæ ſuadebant ſaltem diuina virtute poſſe motum in inſtanti fieri, ita ſolues. Ad primum dicito poſſe Petrum, qui Conimbricæ eſt, Romæ, immo & in tota medij ſpatij intercapedine ſimul diuina virtute in inſtanti collocari; ita vt totum id ſpatium ſimul occupet accipiendo in his omnibus locis à Deo per peculiarem influxum idem eſſe, quod Conimbricæ habet, vt in 4. huius operis diſſeruimus. Verùm id non fiet per motum, quo ab vna parte ſpatij ad aliam ſubinde tranſeat; ſed per momentaneam actionem, qua Petro eſſe, vti diximus conferatur. C.5.4 art.2.

Reſurrectio corporum momentanea. Ad ſecundum dicendum in reſurrectione corporum illam cinerum extenuationem, addenſationémque exhibendam eſſe diuinitus in inſtanti, abſque vllo tamen motu, aut tranſitu ab vna parte loci ſiue ſpatij in aliam: ſed eo tantùm quòd Deus vel partibus cineris antea dilatatis conferet eſſe in ſpatio contractiori, deſinendo illud conferre, vbi antea conferebat; vel è

conuerſo,

conuerſo, quod partibus antea addenſatis tribuet eſſe in maiori earum ab ſe mutuo diſtantia. Vrgebit tamen quiſpiam neceſſariò in illa addenſatione ob quam cineres minorem locum occupabunt, vicinum corpus in inſtanti accurſurum, ne detur vacuum. Ad hanc difficultatem, quam Sotus in 4. diſt. 43. quæſt. 2. art. 3. moleſtiſsimam vocat, reſpondet Scotus ibidem quæſt. 5. concedendo id, quod intulimus. Sed non rectè; nec enim corpus vi propria locum in inſtanti mutare poteſt. Occurrendum potiùs diuina virtute prouidendum eſſe, vt prædictum ſpatium confeſtim alio corpore occupetur. Non quod aliunde tranſeat, id enim non niſi tempore fieri poteſt: ſed cui Deus conferat ibi eſſe in eodem inſtanti addenſationis cinerum.

Ad tertiũ etſi virtus motiua diuina infinita ſit, non poſſe tamen efficere infinitum impulſum, quia repugnat dari infinitum in rebus creatis: vel ſi id non repugnet, vt quibuſdam videtur, repugnare tamen concurrere Deum cum illo (intellige ſecundum eius infinitatem: nam ſecundum aliquam finitam portionem, nihil obſtat) ad ciendum lapidem. Quod vt planè intelligas aduerte quæſtionem eſſe, ſi Deus infinitum impulſum lapidi imprimeret, & cum eo concurreret, num oporteret lapidem vi illius impulſus ab vno loco ad alium momentanea mutatione tranſire. Quidam ad negantem partem deflexere, eo potiſsimùm argumento, quod quantuſcumque impulſus extiterit ſemper lapidi occurſura ſit ea repugnantia, quæ ex intercapedine ſpatij oritur, quam vocãt incompoſsibilitatem terminorũ; ſiquidem vis motiua tantummodò efficax eſt ad transferendum mobile ab vno loco ad alium; non verò ad ipſum maiori ſpatio, quàm eius quantitas poſtulet, exæquandum. At ſi lapis vnius palmi ſpatium decem palmorum in inſtanti conficeret, oporteret eum, vt alibi ratiocinati ſumus, in totis decem palmis ſimul exiſtere, eiſque ex æquo commenſurari; quod neutiquam videtur admittendum. Quod ſi quis roget quantum temporis debeat lapis in traiciendo ſpatio conſumere, reſpondent conſumpturum minimum tempus; adhuc enim, vt moueatur, non nihil temporis requirit ob rationem ante explicatam. Requiret tamen minimum, quia neceſſe erit tempus ab eo conſumptum nullam habere proportionem cum eo, quo cætera mobilia finitam habentia grauitatem, deferuntur: quod minimum quia non datur; ſiquidem quantitas caret minimo, inde eſſe inquiunt quod nullum mobile infinito impulſu agitari poteſt.

Quæſtio.

Quorundam reſponſio.

Libr. 4. huius opt. cap. 9. q. 5. art. 2.

Cæterùm pleríque omnes Philoſophi, & interpretes Ariſtotelis aduerſam opinionem tuentur ea innixi ratione; quia ſi virtus quo maior, eo celerius mouet, vtique infinita virtus celeritate in infinitum maiori, atque adeo momentanea ciebit. Quæ eſt ratio Ariſtotelis octauo huius operis capite decimo textu ſeptuageſimo nono, ſic enim probat non dari in magnitudine virtutem infinitam; quod item repetit primo de cœlo capite ſexto textu quinquageſimo ſecundo.

Ex his duabus opinionibus neutram abſolutè amplectimur, neutram omnino improbamus, ſed media ingreſsi via, ex vtraque aliquid decerpim⁹. Videlicet arbitramur, ſi diuina poteſtate infinit⁹ produceretur impulſus, isque ſecundũ totã ſuã vim ad trãſferendũ mobile ab vna parte in aliã cõcurreret,

Legitima explicatio propoſitæ quæſtionis.

futurum

futurum ex ea hypotheſi vt mobile traiiceret,ac non traiiceret ſpatium in inſtanti:non traiiceret,vt prioris ſententiæ argumentum perſuadet: traiiceret, vt poſterioris ratio concludit. Quæ implicatio & repugnãtia ex hypotheſi impoſsibili ſequeretur.Licet enim demus poſſe à Deo infinitam vim motricem produci;non proinde tamen dabimus poſſe eam ex toto ad mouẽdum applicari,vt etiam in tertio huius operis libro ſtatuimus. Accommodaretur enim ad motum,ac non ad motum:ad motum,quia eſt vis motiua:nõ ad motum,quia citra omnem proportionem ad alias vires motiuas, mobile deferret,proindéque in inſtãti.Ex quo fieret vt magnitudo vnius palmi vi, ac merito ſolius impulſus æquaretur, & non æquaretur magnitudini decem palmorum;vincerétque ac non vinceret repugnantiam ex intercapedine ſpatij oriundam;& denique cieretur,& non cieretur in inſtãti.Nec refert quod Ariſtoteles ad tollendam è natura rerum infinitam grauitatem, alteram duntaxat prædictæ repugnantiæ partem intulit;videlicet fore in inſtanti motũ: id enim ad propoſitum cõcludendum ſat illi erat.Cui tamen ſi obiiceres ex infinita grauitate non ſequi rem motam,ſed mutatam fore in inſtanti;abſurdum vero nullum eſſe momento mutationem fieri: haud dubiè reſponderet per vim motiuam non quouis modo mutari rem,ſed mutari cum motu; rurſumq́ue per vim motiuam infinitam neceſſario deferri ſine motu:ſicq́ue traduci, & non traduci rem in inſtanti:quæ ſunt duo implicationis membra à nobis tradita.

Cur non poſſit infinitus impulſus applicari mobili ad motum.

Cap. 8. q. 2.

Nec verum eſt quod prioris ſententię auctores aiebant,videlicet ex infinito impulſu tantum ſequi moueri rem minimo tempore;non autem in inſtanti. Sicut enim impulſus infinitus nullam habet ad finitum proportionem, ita neque duratio, quæ dimetitur motum profectum ex infinito impulſu,vllam proportionem habere debet ad eam moram,quam trahit mobile finito impulſu agitatum.Quare cum quodlibet tempus finitum aliquam ſeruet proportionem ad aliud finitum tempus,ſequitur non recte ab eis dici motum, qui infinito impulſu fit, minimo tempore duntaxat peractum iri.

***

CAP.

Κεφάλαιον ζ.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται, καὶ ἐν τῷ πλείονι μεῖζον μέγεθος, ἐν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ ἀδύνατόν ἐστι πεπερασμένην κινεῖσθαι, μὴ τὴν αὐτὴν ἀεὶ, καὶ τῶν ἐκείνης τι κινούμενον, ἀλλ' ἐν τῷ ἅπαντι ἅπασαν. ὅτι μὲν οὖν εἰ ἰσοταχῶς κινοῖτο, ἀνάγκη τὸ πεπερασμένον ἐν πεπερασμένῳ κινεῖσθαι, δῆλον· ληφθέντος γὰρ μορίου, ὃ καταμετρήσει τὴν ὅλην ἐν ἴσοις τοῖς χρόνοις τοσούτοις ὅσα τὰ μόριά ἐστι, τὴν ὅλην κεκίνηται. ὥστ' ἐπεὶ ταῦτα πεπέρανται καὶ τῷ πόσον ἕκαστον, καὶ τῷ ποσάκις ἅπαντα, καὶ ὁ χρόνος ἂν πεπερασμένος· τοσαυτάκις γὰρ ἔσται τοσοῦτος, ὅσος ὁ τοῦ μορίου χρόνος πολλαπλασιασθεὶς τῷ πλήθει τῶν μορίων· ἀλλὰ δὴ κἂν εἰ μὴ ἰσοταχῶς, διαφέρει οὐδέν· ἔστω γὰρ ἐφ' ἧς τὸ α καὶ τὸ β διάστημα πεπερασμένον, ὃ κεκίνηται ἐν τῷ ἀπείρῳ, καὶ ὁ χρόνος ἄπειρος ἐφ' οὗ τὸ γ δ. εἰ δὴ ἀνάγκη πρότερον, ἕτερον ἑτέρου κεκινῆσθαι, τοῦτο δὲ δῆλον ὅτι τοῦ χρόνου ἐν τῷ προτέρῳ καὶ ὑστέρῳ ἕτερον κεκίνηται· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ πλείονι, ἕτερον ἔσται κεκινημένον, ἐάν τε ἰσοταχῶς, ἐάν τε μὴ ἰσοταχῶς μεταβάλλῃ, καὶ ἐάν τε ἐπιτείνῃ ἡ κίνησις, ἐάν τε ἀνιῇ, ἐάν τε μένῃ, οὐθὲν ἧττον. εἰλήφθω δή τι τοῦ α β διαστήματος, τὸ α ε, ὃ καταμετρήσει τὴν α β. τοῦτο δὴ τοῦ ἀπείρου, ἔν τινι ἐγένετο χρόνῳ· ἐν ἀπείρῳ γὰρ οὐχ οἷόν τε· τὸ γὰρ ἅπαν ἐν ἀπείρῳ. καὶ πάλιν ἕτερον δή, ἐὰν λάβω ὅσον τὸ α ε, ἀνάγκη ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ. τὸ γὰρ ἅπαν, ἐν ἀπείρῳ· καὶ οὕτω δὴ λαμβάνοντ' ἐπειδὴ, τοῦ μὲν ἀπείρου οὐδέν ἐστι μόριον ὃ καταμετρήσει· ἀδύνατον γὰρ τὸ ἄπειρον εἶναι ἐκ πεπερασμένων, καὶ ἴσων, καὶ ἀνίσων, διὰ τὸ καταμετρηθήσεσθαι τὰ πεπερασμένα πλήθει καὶ μεγέθει ὑπό τινος ἑνός, ἐάν τε ἴσα ᾖ, ἐάν τε ἄνισα ὡρισμένα δὲ τῷ μεγέθει, οὐθὲν ἧττον. τὸ δὲ διάστημα τὸ πεπερασμένον ποσοῖς τοῖς α ε μετρεῖται, ἐν πεπερασμένῳ ἂν χρόνῳ τὸ α β κινοῖτο. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἠρεμήσεως· ὥστε οὔτε γίνεσθαι, οὔτε φθείρεσθαι οἷόν τε ἀεί τι τὸ αὐτὸ καὶ ἕν. ὁ αὐτὸς δὲ λόγος καὶ ὅτι οὐδ' ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἄπειρον οἷόν τε κινεῖσθαι, οὐδ' ἠρεμίζεσθαι, οὔθ' ὁμαλῶς κινούμενον, οὔτ' ἀνωμάλως· ληφθέντος γάρ τινος μέρους ὃ ἀναμετρήσει τὸν ὅλον χρόνον, ἐν τούτῳ ποσόν τι διέξεισι τοῦ μεγέθους καὶ οὐχ ὅλον· ἐν γὰρ τῷ παντὶ ὅλον.

καὶ

CAP. VII.

Quoniam [a] autem quidquid mouetur, in Text. 60.
tempore mouetur; & in maiori per maiorem magnitudinem, fieri non poteſt vt tempore infinito finitum aliquid tranſeat, modo non per eandem ſemper, aut per aliquid ipſius, ſed toto & per totā moueatur. Ac illud quidem conſtat ſi æqua celeritate quidpiam moueatur, neceſſariò finitam finito tranſire. Nam ſumpta parte, quæ totum metiatur, in tot æquabilibus temporibus, quot magnitudinis ſunt partes, totam tranſibit: quare cum hæ finitæ ſint, & ſingulæ quantæ, & omnes numero concluſæ, & tempus quoque erit finitum. Tantum enim toties erit, quantum eſt tempus partis multitudine partium multiplicatum. Atqui & nihil intereſt, ſi æqua celeritate non fuerit. Sit enim A B. Textus 61.
interuallum finitum, quod infinito tempore tranſiuit, quod tempus infinitum ſit C D. Si igitur neceſſe eſt id per vnam partem antequam per aliam motum eſſe, perſpicuum eſt, in priori, poſteriorive temporis parte, aliam atque aliam tranſiuiſſe. In maiore enim tempore, per aliam ſemper motum erit. [b] Idque non minus fiet, ſeu æquè celeriter mutetur, ſeu non æquè, & ſiue intendatur motus, ſiue idem perſiſtat. Spatij itaque A B. ſumatur A E. quod totum A B. metiatur. Hoc igitur aliqua infiniti temporis parte tranſiuit. Nam infinito non poteſt quoniam totum infinito. Rurſus ſi aliud tantum ſumpſero, quantum eſt A E. tempore finito neceſſe eſt tranſiſſe; totum enim infinito. Ita igitur ſumens cùm infiniti nulla pars ſit quæ ipſum metiatur (ex finitis enim tam æqualibus, quàm inæqualibus infinitum conſtare non poteſt, quod finita tam multitudine, quàm magnitudine vnum quidpiam metiatur, idque nihil minus, ſeu ſint æqualia, ſeu inæqualia, modò magnitudine finita, ſpatium autem finitum partes quantæ A E. metiantur) tempore profectò finito ipſum A B. tranſibit. [c] Eadem autem motus eſt, qui ad quietē eſt, ratio. Ita nec generari, nec interire aliquid vnum ſemper poteſt. [d] Ea- Textus 62.
dem ratione demonſtratur finito tempore per infinitum moueri, aut ad quietem tendere non poſſe ſeu æquabiliter, ſeu inæquabiliter moueatur. Nam ſumpta aliqua parte, quæ totum tempus metiatur, magnitudinis quantitatem quandam, non totam in ea tranſibit: nam totam in toto.

cc Et

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Theoremata ſpectãtia ad finitatẽ & infinitatem motus.

Finitum ſpatiũ non decurri tempore infinito.

a *Quoniam autem quidquid*]Hacten⁹ de ſectione mot⁹ diſſeruit; nũc de eiuſdẽ finitate, & infinitate theoremata quędã ſubiicit. Enim verò quẽadmodũ diuiſio ad rationẽ continui pertinet, ita finitũ & infinitũ. Vt aũt ſupra docuit diuiſionẽ in motu, magnitudine, tẽpore, & mobili inueniri, ita nunc infinitatem eiſdem ineſſe oſtendit. Primũ theorema eſt. Infinito tẽpore finitũ ſpatiũ pertrãſiri non poteſt. Intellige niſi finitũ ſpatiũ identidem repetatur, vt in cœleſtiũ globorum cõuerſione contingit. Quod Ariſtoteles comprobat primũ in eo, quòd æquabili celeritate mouetur. Quæ demõſtratio ſuperius tradita fuit. ideóque eam Themiſtius in ſua paraphraſi prætermittit: nec verò noſtrã explicationẽ iã deſiderat.

Finitum non poſſe menſurari ab infinito.

b *Idque non minus*]Probat idem in vniuerſum, ſiue res æquabili motu cieatur, ſiue non. Supponit verò id, quod mouetur, priorem magnitudinis partem prius tranſire, quàm poſteriorem, & longiori tempore maiorem decurrere magnitudinem, quàm breuiori. Itẽ finitum ab infinito mẽſurari nõ poſſe, & quodlibet finitũ poſſe à finito abſolui, atque adeò infinitũ ex finitis, ſiue æqualia, ſiue inæqualia ſint, minimè coaleſcere. Ex quib⁹ poſitis demonſtrationem adhibet à ſuperiori non admodum diſſimilem.

c *Eadem autem motus eſt.*]Duplex eſt horum verborum ſenſus. Aut enim vult ſuperiorẽ demonſtrationẽ parem vim habere in motu, qui ad quietem tendit, & in eo, qui nõ tẽdit ad quietẽ, de quo motuum diſcrimine ſuperius diſputauit: aut indicat eandem eſſe rationem in quiete, quæ eſt in motu quo ad finitudinem, vel infinitudinem; cum motus & quies ſub eandẽ menſurã cadant. Addit fieri nõ poſſe vt aliquid vnũ ſemper gignatur, aut intereat; quia alioqui finita generatio, qualis cuiuſq; rei certæ eſt, infinito tẽpore duraret.

Motũ & quietem ſub eandẽ mẽſurã cadere.

Infinitã magnitudinem non poſſe tẽpore finito pertrãſiri.

Infinitũ ob ſectione horũ nõ poſſe abſolui.

d *Eadem ratione demonſtratur*]Demonſtrat non poſſe mobile tẽpore finito infinitũ magnitudinẽ pertrãſire, & quietem aſſequi ſiue æqualibus, ſiue inæqualibus motu agitetur. Sumatur enim aliqua pars temporis, quæ totum tempus, in quo mobile aliquam partẽ magnitudinis tranſmittit, metiatur: Tum cùm eodẽ modo ſe habeat pars tẽporis ad totũ tẽpus, quo pars magnitudinis ad totam magnitudinẽ: ſi pars temporis quę conſumitur in cõficienda magnitudine infinita, totum tempus metitur, certè pars magnitudinis totã magnitudinem abſoluet. Quod à verò abeſt, cùm infinitum ablatione finiti abſolui nõ poſſit.

e Hi

καὶ πάλιν ἐν τῷ ἴσῳ ἄλλο, καὶ ἐν ἑκάστῳ ὁμοίως, εἴτ' ἴσον, εἴτ' ἄνισον τῷ ἐξ ἀρχῆς· διαφέρει γὰρ οὐθὲν, εἰ μόνον πεπερασμένον τι ἕκαστον· δῆλον γὰρ ὡς ἀναιρουμένου τοῦ χρόνου, τὸ ἄπειρον ἀναιρεθήσεται, πεπερασμένης δὲ ἀφαιρέσεως γινομένης, καὶ τῷ ποσῷ, καὶ τῷ ποσάκις· ὥστ' οὐ δίεισιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον. οὐθὲν τι διαφέρει τὸ μέγεθος ἐπὶ θάτερα, ἢ ἐπ' ἀμφότερα εἶναι ἄπειρον· ὁ γὰρ αὐτὸς ἔσται λόγος. ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι οὐδὲ τὸ πεπερασμένον μέγεθος τὸ ἄπειρον ἐνδέχεται διελθεῖν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν· ἐν γὰρ τῷ μορίῳ τοῦ χρόνου πεπερασμένον δίεισι, καὶ ἐν ἑκάστῳ ὡσαύτως, ὥστ' ἐν τῷ παντὶ πεπερασμένον. ἐπεὶ δὲ τὸ πεπερασμένον οὐ δίεισι τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ, δῆλον ὡς οὐδὲ τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον· εἰ γὰρ τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον, ἀνάγκη καὶ τὸ πεπερασμένον διιέναι τὸ ἄπειρον. οὐθὲν γὰρ διαφέρει ὁποτερονοῦν εἶναι τὸ κινούμενον· ἀμφοτέρως γὰρ τὸ πεπερασμένον δίεισι τὸ ἄπειρον· ὅταν γὰρ κινῆται τὸ ἄπειρον ἐφ' ᾧ τὸ α, ἔσται τι αὐτοῦ κατὰ τὸ β πεπερασμένον, οἷον τὸ γ δ, καὶ πάλιν ἄλλο καὶ ἄλλο, καὶ ἀεὶ οὕτως.

Et rurſus in æquali, alia, & in ſingulis ſimiliter, ſeu æqualem, ſeu inæqualẽ ei, quæ à principio: nihil enim refert, modo quæque finita ſit. Nam tempore conſumpto, infinitum, non conſumptum fore, manifeſtum eſt, quod & magnitudine, & numero detractio fiat finita. Tempore igitur finito infinitum non tranſit. Ac nihil refert vtrum altera parte, an vtraque magnitudo ſit infinita. Eadem enim ratio eſt.

e His autem demonſtratis perſpicuum eſt, nec magnitudinem infinitam tempore finito id, quod infinitum eſt, ob eandem cauſam poſſe decurrere. In parte enim temporis finitum tranſit, & in quacunque ſimiliter: quare in toto finitum. f Cùm igitur quod finitum eſt, tempore finito infinitum non tranſeat, nec infinitũ finitum conſtat: nam ſi infinitum finitum, & finitum quoque infinitum tranſire neceſſe eſt. Nihil enim refert vtrum id ſit, quod mouetur, cum vtroque modo id quod finitum eſt infinitum tranſeat. Cum enim A. infinitum mouetur, aliqua ipſius pars finita, vt C D. erit in B. & rurſus alia, atq; alia, & ita perpetuò. Textus 63. Textus 64.

Quare

ὥσθ' ἅμα συμβήσεται τὸ ἄπειρον κεκινῆσθαι τὸ πεπερασμένον, καὶ τὸ πεπερασμένον διεληλυθέναι τὸ ἄπειρον· οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἴσως τὸ ἄπειρον ἄλλως κινηθῆναι διὰ τοῦ πεπερασμένου, ἢ τῷ τὸ πεπερασμένον διϊέναι τὸ ἄπειρον, ἢ φερόμενον, ἢ ἀναμετροῦν. ὥστ' ἐπεὶ τοῦτ' ἀδύνατον, οὐκ ἂν δίεισι τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τὸ ἄπειρον δίεισιν· εἰ γὰρ τὸ ἄπειρον, καὶ τὸ πεπερασμένον· ἐνυπάρχει γὰρ τῷ ἀπείρῳ καὶ τὸ πεπερασμένον. ἔτι δὲ καὶ τοῦ χρόνου ληφθέντος, ἡ αὐτὴ ἔσται ἀπόδειξις. ἐπεὶ δ' οὔτε τὸ πεπερασμένον τὸ ἄπειρον δίεισιν, οὔτε τὸ ἄπειρον τὸ πεπερασμένον, οὔτε τὸ ἄπειρον ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ κινεῖται, φανερὸν ὅτι οὐδὲ κίνησις ἔσται ἄπειρος ἐν τῷ πεπερασμένῳ χρόνῳ· τί γὰρ διαφέρει τὴν κίνησιν, ἢ τὸ μέγεθος ποιεῖν ἄπειρον· ἀνάγκη γὰρ εἰ ὁποτερονοῦν, καὶ θάτερον εἶναι ἄπειρον· πᾶσα γὰρ φορὰ ἐν τόπῳ. Κεφά

Quare ſimul fiet, vt infinitum per finitum motum ſit, & finitum infinitum tranſierit. Nec enim fortaſſe fieri poteſt, vt infinitũ aliter per finitũ moueatur, quã quod finitũ tranſeat infinitum, aut latione, aut metiendo. Quare cùm hoc fieri non poſſit, profectò infinitum finitum non tranſit. g At neque infinitum tempore finito infinitum tranſit. Nam ſi infinitum, etiam finitum, cum in infinito finitũ inſit. Eadem etiam erit tempore ſumpto demonſtratio. Text. 65. h Cùm autem nec quod finitum eſt infinitum tranſeat, nec quod infinitum finitum, nec infinitum finito tempore moueatur, cõſtat nec motum infinitum tempore finito fieri poſſe. Quid enim refert motum, an magnitudinem facere infinitam? Nam cum lati omnis in loco ſit, ſi vtrumuis infinitum ſit; alterum quoque eſſe neceſſe eſt. Textus 66.

CAP.

e *His autem demonſtratis.*] Proponit alia theoremata, quibus mobile cũ ſpatio, ſeu magnitudine, & tempore potiſsimũ cõfert. Statuit ergo fieri non poſſe, vt tẽpore finito res finita magnitudinẽ infinitã, vel res infinita finitã magnitudinem conficiat. Horum primũ ex eo ſuadet, quia diuiſo in partes æquales tempore, cum mobile in qualibet parte finitum ſpatium decurrat, in toto tempore non niſi finitum abſoluet.

f *Cùm igitur quod finitum eſt.*] Ex ſuperiori ratione ſequitur ſecũdi theorematis confirmatio. Etenim fieri nequit vt infinitum mobile ſpatium finitum decurrat, niſi mobile finitum ſpatiũ infinitum tranſeat. Proindeq; neceſſe eſt ſi finitũ pertranſire debeat, vt ipſummet finitũ eius partes decurrat, & abſoluat, quod fieri nequit, cũ infinitũ nũquã abſoluatur.

Infinitũ nũquã confici.

Mobile finitũ conficere infinitum finito tempore.

g *At neq; infinitum tẽpore finito*] Probat tertium theorema, quia infinitum non poteſt ſpatium vllum tranſmittere, niſi aliqua finita pars ex iis, quæ infinito inſunt, illud pertranſeat. At finitum mobile non decurrit infinitum finito tempore.

Non poſſe dari motum infinitum tempore finito.

h *Cùm autẽ nec quod.*] Theorema aliud conſtituit, videlicet non poſſe dari motum infinitum tempore finito. Quod ex iis, quæ paulo ante comprobata ſunt, colligit. Eadem nãque magnitudinis, & motus ratio eſt; cùm hæc mutuò ſibi reſpondeant. Quare ſi infinita magnitudo finito tempore confici nequit, nec motus infinitus tempore finito eſſe poterit.

CAPI

Κεφάλαιον η.

Ἐπεὶ δὲ πᾶν ἢ κινεῖται, ἢ ἠρεμεῖ, τὸ πεφυκὸς ὅτε πέφυκε, καὶ οὗ, καὶ ὥς· ἀνάγκη τὸ ἱστάμενον ὅτε ἵσταται κινεῖσθαι, εἰ γὰρ μὴ κινεῖται, ἠρεμήσει. ἀλλ' οὐκ ἐνδέχεται ἠρεμίζεσθαι τὸ ἠρεμοῦν. τούτου δ' ἀποδεδειγμένου, φανερὸν ὅτι καὶ ἐν χρόνῳ ἵστασθαι ἀνάγκη· τὸ γὰρ κινούμενον ἐν χρόνῳ κινεῖται· τὸ δ' ἱστάμενον, ἐδείχθη κινούμενον· ὥστε ἀνάγκη ἐν χρόνῳ ἵστασθαι. ἔτι δ', εἰ τὸ μὲν θᾶττον καὶ βραδύτερον ἐν χρόνῳ λέγομεν, ἵστασθαι δ' ἔστι θᾶττον καὶ βραδύτερον· ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ πρώτως τὸ ἱστάμενον ἵσταται, ἐν ὁτῳοῦν ἀνάγκη τούτου ἵστασθαι·

διαιρ

CAP. VIII.

Cùm a autem id omne quod moueri aptum eſt, tum cùm aptum eſt, & vbi, & quemadmodum, aut moueatur, aut quieſcat; id quod ad ſtatum tendit, tum cùm tendit, neceſſariò mouetur. Nam ſi non moueatur, quieſcet: fieri autem non poteſt, vt ad quietem id proficiſcatur, quod quieſcit. Quo ſane demonſtrato manifeſtum eſt neceſſe eſſe, vt in tempore ad ſtatum eatur. b Nam quod mouetur, in tempore mouetur, quod vero it ad ſtatum, moueri oſtẽſum eſt, quamobrem in tempore ad ſtatum eat neceſſe eſt. Celerius item & tardius in tempore dicimus. Contingit autẽ vt ad ſtatum celerius & tardius proficiſcatur. c Quod vero ad ſtatum tendit, in quo tẽpore ad ſtatum primo tendit, in quocunque illius ad ſtatum tendat neceſſe eſt.

Textus 67.

Textus 68.

Text. 69.

Text. 70.

διαιρεθέντος γὰρ τοῦ χρόνου, εἰ μὲν ἐν μηδετέρῳ τῶν μερῶν ἵσταται, οὐδ᾽ ἐν τῷ ὅλῳ. ὥστ᾽ οὐκ ἂν ἵσταιτο τὸ ἱστάμενον. εἰ δ᾽ ἐν θατέρῳ, οὐκ ἂν ἐν πρώτῳ ὅλῳ ἵσταιτο· καθ᾽ ἑκάτερον γὰρ ἐν τούτῳ ἵσταται, καθάπερ ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ κινουμένου πρότερον. ὥσπερ δὲ τὸ κινούμενον οὐκ ἔστιν ἐν ᾧ πρώτῳ κινεῖται, οὕτως οὐδ᾽ ἐν ᾧ ἵσταται τὸ ἱστάμενον. οὔτε γὰρ τοῦ κινεῖσθαι, οὔτε τοῦ ἵστασθαί ἐστί τι πρῶτον· ἔστω γὰρ ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται, ἐφ᾽ ᾧ τὸ α β. τοῦτο δὴ, ἀμερὲς μὲν, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι· κίνησις γὰρ οὐκ ἔστιν ἐν τῷ ἀμερεῖ, διὰ τὸ κεκινῆσθαί τι αὐτοῦ· τὸ δ᾽ ἱστάμενον δέδεικται κινούμενον. ἀλλὰ μὴν, εἰ διαιρετόν ἐστιν, ἐν ὁτῳοῦν αὐτοῦ τῶν μερῶν ἵσταται· τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον, ὅτι ἐν ᾧ πρώτως ἵσταται, ἐν ὁτῳοῦν τῶν ἐκείνου ἵσταται· ἐπεὶ οὖν χρόνος ἐστὶν, ἐν ᾧ πρώτως ἵσταται, καὶ οὐκ ἄτομον· ἅπας δὲ χρόνος εἰς ἄπειρα μεριστὸς, οὐκ ἔσται ἐν ᾧ πρώτῳ ἵσταται.

οὐδὲ

Nam tempore diuiſo, ſi in neutra parte ad ſtatum tendat, neque etiam in toto. Quare quod ad ſtatum tendit, ad ſtatum non tendit. Quod ſi in altera, nō in toto primo ad ſtatū tenderet, cùm in hoc per vtranque partem ad illum tendat, vt de eo quod mouetur antea dictū eſt. d *Vt autē non eſt in quo primo id, quod mouetur, moueatur, ita nec in quo ad ſtatum tēdat id quod ad ſtatū tendit. Nam nec ipſius moueri, nec ipſius ſtare aliquid eſt primum. Sit enim primum A. B. in quo ad ſtatum tendat. Hoc ſane partibus non vacare non poteſt, cùm motus in eo non ſit, quod partibus caret, propterea quòd ipſius aliquid eſt motum. Quod vero ad ſtatum proficiſcitur, moueri monſtratum eſt. At vero ſi diuiduum ſit, in quacunque eius parte ad ſtatum proficiſcitur, cùm prius monſtratum ſit in quo primo ad ſtatū aliquid proficiſcitur, in quocunque illius proficiſci. Cum autem tempus ſit in quo primo ad ſtatum proficiſcitur, & non indiuiduum, tempusque omne infinitè poſſit diuidi, in quo primo ad ſtatum proficiſcitur, non erit.* Text. 71. e *Nec*

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

CVm a *autem id.*] ἵστασθαι. quod Boëtius vertit ſtare, eſt moueri non quolibet motu, ſed eo quo ad ſtatum itur. Quod ergo Ariſtoteles de motu indiſcriminatim oſtenderat, id nunc de eo, quo mobile pergit ad quietem, quæ priuato nomine ſtatus dicitur, demonſtrare aggreditur. Primumque ſuadet omne, quod ad ſtatum tendit, moueri. Nam omne id, quod moueri aptum eſt, tum cùm eſt aptū, & prout aptū eſt, aut mouetur, aut quieſcit. Cùm igitur id, quod ad ſtatum tendit, non quieſcat, nec ſtet, vt planum eſt (non enim ad quietem iret) conſequens eſt vt moueatur. De motu, quo ad ſtatum itur.

b *Nam quod mouetur.*] Probat quidquid ad ſtatū abit in tēpore abire; tum quia motus omnis in tempore fit; tum quia motus, aut velox eſt, aut tardus: velocitas autem & tarditas important ſecum tempus. Quin verò quilibet eorū motuum, quibus mobile ad ſtatum pergit, initio tardior eſt, in fine velocior, vt videre licet in motibus elementorum ad proprias, natiuasque ſedes adeuntium. Motum aut velocem, aut tardum eſſe.

c *Quod verò ad ſtatum.*] Probauit ſuperius id, quod primum in aliquo tempore mouetur, in qualibet illius temporis parte neceſſariò moueri. Id etiam nunc de motu, quo ſtatus petitur, eadem ratione demonſtrat, quæ quia ſatis explicata iam fuit, non eſt cur actum agamus.

d *Vt autem non eſt.*] Similiter concludit non dari primum in motu ad ſtatum contendēte. Vel enim id, in quo daretur, eſſet indiuiduum temporis, vel diuiduum; quorū neutrum eſſe poteſt. Non indiuiduum, quia non eſſet motus. Nec diuiduum, quia tunc priùs exiſteret in dimidio illius medietatis, proindeque non eſſet primum in illo, ergo &c. e *Nec*

οὐδὲ δὴ τὸ ἠρεμοῦν, ὅτι πρῶτον ἠρέμησεν ἔστιν· ἐν ἀμερεῖ μὲν γὰρ οὐκ ἠρέμησε, διὰ τὸ μὴ εἶναι κίνησιν ἐν ἀτόμῳ· ἐν ᾧ δὲ τὸ ἠρεμεῖν καὶ τὸ κινεῖσθαι· τότε γὰρ ἔφαμεν ἠρεμεῖν, ὅτε καὶ ἐν ᾧ πεφυκὸς κινεῖσθαι, μὴ κινεῖται τὸ πεφυκός. ἔτι δὲ καὶ τότε λέγομεν ἠρεμεῖν, ὅταν ὁμοίως ἔχῃ νῦν καὶ πρότερον, ὡς οὐχ ἑνί τινι κρίνοντες, ἀλλὰ δυοῖν τοῖν ἐλαχίστοιν·

Κῶ

e *Nec igitur primum eſt in quo id quod quieſcit, quieuerit. In indiuiduo enim non quieuit, propterea quod motus in indiuiduo non fiat. In quo autem eſt quieſcere in eodem eſt moueri, cùm quieſcere dicamus, cùm id quod moueri aptum eſt, tum cùm aptum eſt, & in quo, non mouetur. Rurſus quieſcere dicimus cùm eodem modo nunc habet, atque priùs, vt nō vno quodā iudicantes, ſed duobus ad minimum.* Textus 72.

Quare

ὥστ' οὐκ ἔσται τι ἐν ᾧ ἠρεμεῖ ἀμερές. εἰ δὲ μεριστόν, χρόνος ἂν εἴη, καὶ ἐν ὁτῳοῦν αὐτοῦ τῶν μερῶν ἠρεμήσει· τὸν αὐτὸν γὰρ τρόπον δειχθήσεται ὃν καὶ ἐπὶ τῶν πρότερον· ὥστ' οὐδὲν ἔσται πρῶτον. τούτου δ' αἴτιον, ὅτι ἠρεμεῖ μὲν καὶ κινεῖται πᾶν ἐν χρόνῳ· χρόνος δ' οὐκ ἔστι πρῶτος, οὐδὲ μέγεθος, οὐδ' ὅλως συνεχὲς οὐδέν· ἅπαν γὰρ εἰς ἄπειρα μεριστόν. ἐπεὶ δὲ πᾶν τὸ κινούμενον, ἐν χρόνῳ κινεῖται, καὶ ἔκ τινος εἴς τι μεταβάλλει, ἐν ᾧ χρόνῳ κινεῖται καθ' αὑτό, καὶ μὴ τῷ ἐν ἐκείνου τινί, ἀδύνατον τότε κατά τι εἶναι πρῶτον τὸ κινούμενον· τὸ γὰρ ἠρεμεῖν ἐστὶ τὸ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ καὶ αὐτό, καὶ τῶν μερῶν ἕκαστον. οὕτω γὰρ λέγομεν ἠρεμεῖν, ὅταν ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ τῶν νῦν ἀληθὲς ᾖ εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ καὶ αὐτό, καὶ τὰ μέρη. εἰ δὲ τοῦτ' ἔστι τὸ ἠρεμεῖν, οὐκ ἐνδέχεται τὸ μεταβάλλον κατά τι εἶναι ὅλον, κατὰ τὸν πρῶτον χρόνον· ὁ γὰρ χρόνος, διαιρετὸς ἅπας. ὥστε ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ αὐτοῦ μέρει ἀληθὲς ἔσται εἰπεῖν, ὅτι ἐν τῷ αὐτῷ ἐστὶ καὶ αὐτό, καὶ τὰ μέρη· εἰ γὰρ μὴ οὕτως, ἀλλ' ἐν ἑνὶ μόνῳ τῷ νῦν, οὐκ ἔσται χρόνον οὐδένα κατά τι, ἀλλὰ κατὰ τὸ πέρας τοῦ χρόνου· ἐν δὲ τῷ νῦν, ἔστι μὲν ἀεὶ κατά τι μένον, οὐ μέντοι ἠρεμεῖ· οὔτε γὰρ κινεῖσθαι, οὔτε ἠρεμεῖν ἔστιν ἐν τῷ νῦν, ἀλλὰ μὴ κινεῖσθαι μὲν ἀληθὲς ἐν τῷ νῦν, καὶ εἶναι κατά τι. ἐν χρόνῳ δ' οὐκ ἐνδέχεται εἶναι, κατὰ τὸ ἠρεμοῦν· συμβαίνει γὰρ τὸ φερόμενον ἠρεμεῖν.

Κεφά

Quare partibus non carebit id ĩ quo quieſcit. Quod ſi partib⁹ cõſtet tẽpus erit, & in quacumque ei⁹ parte quieſcet. Eodẽ enim modo, quo & in prioribus demonſtrabitur: quare nihil erit primum. Cuius cauſa eſt quòd in tempore res omnis quieſcit, & mouetur. Tempus autẽ primum non eſt, nec magnitudo. nec omnino ullũ cõtinuũ, cùm omne in infinita diuidi aptum ſit.

ſ Cũ aũt quidquid mouetur, in tẽpore moueatur, & ex aliquo in aliqd mutetur, fieri nõ põt ut in eo tẽpore, in quo per ſe, & nõ in aliquo illius quidpiã mouetur, ipſũ in aliquo ſit primo. Quieſcere enim eſt aliquid, & unamquanque eius partem tempore aliquo in eodem eſſe. Nã quieſcere ita dicimus cùm in alio, atque alio temporis momento, & ipſum & partes in eodẽ eſſe verè affirmatur. Quod ſi hoc quieſcere eſt, non poteſt profectò id quod mutatur, in aliquo totum eſſe in primo tempore. Nam tempus omne diuiduum eſt, quare in alia, atque alia eius parte, & ipſum & partes in eodem eſſe vere dicere licebit. Si enim hoc modo non erit, ſed in uno tantum temporis momento, nullo tempore erit in aliquo, ſed in temporis duntaxat extremo g In ipſo verò momento ſemper quidem in aliquo manet, non tamen quieſcit, cùm nec quieſcere momento liceat nec moueri. Sed verum quidem eſt in ipſo momento non moueri, atque item eſſe in aliquo. In tempore autem per quietem eſſe non poteſt: accidet enim ut quod fertur, quieſcat. Textus 74.

CAP.

Non dari primam partem quietis. Non dari quietem niſi in tempore.

e *Nec igitur primum eſt.*]Non dari primam quietis partem, ſeu primum, in quo id quod quieſcit, quieuerit, ex eo oſtendit. quia omnis quies in tempore eſt, non in puncto tẽporis. Quare ut non eſt prima pars temporis, ita nec quietis. Nõ dari verò quietem niſi in tempore bifariam probat. Primùm quia nihil momento cieri poteſt: eadem vero quoad hoc in motu & quiete ratio inuenitur. Secundò quia id teſtatur vel ipſa quietis definitio; tunc enim rem obtinere quietem dicimus, cùm ita ſeſe habet modo, atque antea, quæ duo temporis differentias inuehunt.

Theorema.

f *Cùm autem quidquid mouetur.*]Ut ſe præparet ad ineundum certamen cum Zenone Eleate Parmenidis diſcipulo, qui motum è medio tollebat, hoc theorema ſtatuit. Id quod in aliquo primo tempore mouetur, ita ut per ſe, non quia in aliquo illius, in eo moueatur, eo tempore, in quo primo mouetur, non eſt in aliquo, ſeu in aliqua parte eius, per quod primò mouetur. Priùs tamen ſumit duo illa in hac diſputatione ſæpe inculcata, videlicet quidquid mouetur in tẽpore moueri & ex uno ĩ aliud mutari. Tùm ita diſſerit. Si id quod mouetur in quo primo tẽpore mouetur, in aliquo primo eſſet, ut in ſpatio, vel qualitate; cũ eiuſmodi tẽp⁹ neceſſariò foret diuiduũ, utriq; tã ipſũ mobile, quã ei⁹ partes in quacũq; parte illius tẽporis in tali ſpatio vel qualitate exiſteret, ut conſtat ex definitione eius, quod eſt eſſe primum in aliquo. Cùm igitur aliquo tẽpore in aliquo eſſe nihil aliud ſit, quã in eo quieſcere; iam mobile in quo primo tempore mouetur, quieſceret, quod repugnat. Fieri ergo non poteſt ut id, quod mouetur in quo primo tempore mouetur, in aliquo primo ſit.

Quicquid mouetur, ex uno in aliud mutari.

g *In ipſo verò momento.*]Commonefacit nihil obſtare id, quod proximè docuit, quominus id, quod mouetur, in momento quod partium temporis eſt terminus, neceſſariò ſit in aliquo, hoc eſt partem aliquam magnitudinis, vel alterius formæ, ad quam motus eſt, in ſe cohibeat. Tametſi admittendum non ſit in eo momento quieſcere, quãdoquidem ut motus, ita & quies tempus exigit.

Κεφάλαιον θ.

Ζήνων δὲ παραλογίζεται· εἰ γὰρ ἀεί, φησίν, ἠρεμεῖ πᾶν, ἢ κινεῖται, ὅταν ᾖ κατὰ τὸ ἴσον· ἔστι δ' ἀεὶ τὸ φερόμενον ἐν τῷ νῦν, τῷ κατὰ τὸ ἴσον, ἀκίνητον τὴν φερομένην εἶναι ὀϊστόν. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος· οὐ γὰρ σύγκειται ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν ὄντων ἀδιαιρέτων, ὥσπερ οὐδ' ἄλλο μέγεθος οὐδέν. τέτταρες δ' εἰσὶ λόγοι περὶ κινήσεως Ζήνωνος, οἱ παρέχοντες τὰς δυσκολίας τοῖς λύουσι. πρῶτος μὲν, ὁ περὶ τοῦ μὴ κινεῖσθαι, διὰ τὸ πρότερον εἰς τὸ ἥμισυ δεῖν ἀφικέσθαι τὸ φερόμενον, ἢ πρὸς τὸ τέλος, περὶ οὗ διείλομεν ἐν τοῖς πρότερον λόγοις. δεύτερος δὲ, ὁ καλούμενος ἀχιλλεύς· ἔστι δ' οὗτος, ὅτι τὸ βραδύτερον οὐδέποτε καταληφθήσεται θέον ὑπὸ τοῦ ταχίστου· ἔμπροσθεν γὰρ ἀναγκαῖον ἐλθεῖν τὸ διῶκον, ὅθεν ὥρμησε τὸ φεῦγον. ὥστ' ἀεί τι προέχειν ἀναγκαῖον τὸ βραδύτερον. ἔστι δὲ καὶ οὗτος ὁ αὐτὸς λόγος τῷ διχοτομεῖν. διαφέρει δὲ ἐν τῷ διαιρεῖν, μὴ δίχα τὸ προσλαμβανόμενον μέγεθος. τὸ μὲν οὖν μὴ καταλαμβάνεσθαι τὸ βραδύτερον, συμβέβηκεν ἐκ τοῦ λόγου. γίνεται δὲ παρὰ τὸ αὐτὸ τῇ διχοτομίᾳ. ἐν ἀμφοτέροις γὰρ συμβαίνει μὴ ἀφικνεῖσθαι πρὸς τὸ πέρας, διαιρουμένου πως τοῦ μεγέθους· ἀλλὰ πρόσκειται ἐν τούτῳ, ὅτι οὐδὲ τὸ τάχιστον τετραγῳδημένον ἐν τῷ διώκειν τὸ βραδύτερον· ὥστ' ἀνάγκη καὶ τὴν λύσιν εἶναι τὴν αὐτήν. τὸ δ' ἀξιοῦν ὅτι τὸ προέχον οὐ καταλαμβάνεται, ψεῦδος· ὅτε γὰρ προέχει, οὐ καταλαμβάνεται, ἀλλ' ὅμως καταλαμβάνεται, εἴπερ δώσει διεξιέναι τὴν πεπερασμένην. οὗτοι μὲν οὖν λόγοι δύο. τρίτος δὲ, ὁ νῦν ῥηθείς, ὅτι ἡ ὀϊστὸς φερομένη ἕστηκε. συμβαίνει δὲ παρὰ τὸ λαμβάνειν τὸν χρόνον συγκεῖσθαι ἐκ τῶν νῦν· μὴ διδομένου γὰρ τούτου, οὐκ ἔσται ὁ συλλογισμός.

τέταρτος

CAP. IX.

Zeno [a] autem malè ratiocinatur. Si enim inquit, quidquid eſt in ſibi æquali, aut quieſcit, aut mouetur, id autem quod fertur, in eo, quod ſibi æquale eſt, in momẽto eſt ſemper, immobilis certè erit ea, quæ fertur, ſagitta. Textus 75.
[b] Hoc verò eſt falſum, cùm tẽpus ex momentis indiuiduis non conſtet, ut neque alia ulla magnitudo. [c] Quatuor autem Zenonis de motu ſunt rationes, quæ difficultatem mouentibus præbent. Prima quidem, quæ motum ob id tollit, quod priùs ad medium, quàm ad finem id, quod fertur, peruenire oporteat, quam rationẽ antea diſtinximus. [d] Secunda verò eſt, quæ Achilles nuncupatur, quæ eiuſmodi eſt, quòd res, quæ celerrima eſt, id nunquam aſſequetur, quod tardiſſimo rapitur curſu. Id enim, quod perſequitur, neceſſariò eo antè venire, unde id, quod fugit, diſceſſit. Ita fieri ut id, quo tardius eſt, reliquũ aliquo ſpatio neceſſariò perueniat. [e] Eſt autem hæc ratio eadem, atque ea, quæ ex ſectione in dimidio ducitur. Sed differt, quod magnitudinẽ quæ ſumitur, non in dimidia diuidit. Ut igitur tardius non attingatur ex ratione accidit. Ob idem autem euenit atq; in diuiſione in dimidia. Nam in utraq; accidit, ut ad finem non perueniatur, quoquo modo magnitudine diuiſa. Sed in hac additur ne illud quidem, quod celerrimũ eſt, (quod tragicè prolatũ eſt, id quod tardiſſimũ eſt) perſequẽdo. [f] Quãobrem ſolutio eadem ſit neceſſe eſt. Quod autẽ cenſet, nũquam id attingi quod præuenit, falſũ eſt. Nam cum præuenit quidem nõ attingitur, attamen attingitur ſi dabit, id quod mouetur, magnitudinem finitam tranſire. Hæ igitur rationes duæ ſunt. [g] Tertia eſt quæ nunc dicta eſt, quòd ſagitta, quæ fertur, ſtabit: idq; ex eo efficitur, quòd ſumatur tempus ex momentis conſtare. Quo non conceſſo, ſyllogiſmus nõ erit.

Textus 76 (beside [b]); Textus 77. (beside [c]); Textus 8. (beside [d]); Textus 79 (beside [e]); Textus 80. (beside [g])

Quare

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

Zeno a autem.] Ne Zenonem, qui motum ſuſtulit, indicta cauſa damnaſſe videatur, rationes, quibus in eam ſententiam adductus fuit, in medium profert. Nec abs re huiuſmodi controuerſiam hoc loco ſuſcepit, cùm eius profligatio pendeat ab iis, quæ hoc libro pertractantur, videlicet à compoſitione, diuiſione, & finitate, vel infinitate magnitudinis, temporis, aliorumque ad motum concurrentium. Porro autem prima ratio. Zenonis hunc in modum concluſa erat. Si daretur motus ſequeretur id, quod rapidiſſimo curſu fertur, ut iaculum intortum, moueri ſimul & ſtare: ſed hoc repugnantiam inuoluit. Nullus igitur motus datur. Maiorem oſtendebat. quia omne mobile, cùm eſt in ſpatio ſibi æquali, aut mouetur, aut quieſcit. Quod autem fertur ſingulis momentis eſt in ſpatio æquali ſibi. Quare iaculum dum fertur, quia ſingulis momentis moueri non poteſt, neceſſariò in iis quieſcet: atque adeò ſi in aliquo mouetur, ſimul mouetur, & quieſcit. Rationes quibus Zeno motum tollebat.

b Hoc verò eſt falſum.] Propoſitam rationem paucis diluit, negans tempus ex ſolis momentis conſtare, quo fundamento ea potiſſimum innititur, ſumit enim ſi iaculum in Reſpõſio ad rationẽ Zenonis.

quo

quolibet momento non moueatur,nec in tempore moueri. Neganda eſt ergo maior propoſitio,& ad eius probationem inficiandum, mobile dum eſt in ſpatio ſibi æquali quieſcere. Namque ſingulis momentis eſt in ſpatio æquali ſibi, & tamen in iis non mouetur, aut quieſcit. Nec verò ſimul, aut reſpectu eiuſdem mouetur, & non mouetur: mouetur enim in partibus temporis, quæ per inſtantia copulantur: in ipſis autem inſtantibus neutiquam mouetur.

Ratio Zenonis.

c *Quatuor autem.*] Zenonis rationes, quæ plus negotij exhibebant, quatuor ſunt. E quibus eam, quæ proximè ſoluta eſt, paulo poſt tertio loco numerat Ariſtoteles. Nunc primam affert,quæ huiuſmodi eſt. Cùm in qualibet magnitudine infinitæ inſint partes,ſi quid motum ſubeat finito tempore infinita pertranſibit: hoc autem fieri non poteſt; quia infiniti naturæ repugnat. Igitur nullum corpus verè motum ſubit. Huic rationi ſatisfactum ab ſe iam ante Ariſtoteles ait, videlicet cùm hoc libro docuit infinitum ſectione, quod non actu,ſed poteſtate infinitum eſt, tempore finito decurri poſſe. Enim verò cùm tempus continuum ſit, parique modo infinitum, eodem infinitatis iure, eiſdemque partium diuiſionibus ſibi mutuò reſpondebunt tempus & magnitudo. Nec contra naturam talis infiniti eſt hoc modo pertranſiri.

Tempus & magnitudo eiſdē partium diuiſionibus ſibi reſpondent.

Ratio Zenonis quæ Achilles dicta eſt.

d *Secunda verò eſt.*] Sequitur ſecunda ratio Zenonis, quam ipſe Achillem vocabat, ideſt, acerrimam ac fortiſſimam,qualis Achilles fuit. Veteres enim fortiſſimos quoſque Achilles appellabant. Vnde Lucius Siccius Dentatus,Romanus Achilles dictus fuit,quod centum & viginti prælijs cum hoſte congreſſus nullam haberet aduerſo pectore cicatricem. Hinc etiam apud Peripateticos vſus obtinuit vt ea ratio,qua maximè aduerſarius fidit, Achilles vocetur. Alij tamen,& vt nobis videtur rectiùs,hanc rationem Achillem appellatam inquiunt,quòd Achillis exemplo vtatur, qui ob celeritatem curſus ab Homero ποδάρκης dicitur. Argumentabatur ergo in hunc modum Zeno. Si vllus foret motus, id quod pernicißimum eſt, vt Achilles, rem tardiſſimam vt teſtudinem fugientem aſſequi non poſſet;hoc autem ridiculum eſt;nullus ergo motus dari poteſt. Propoſitionem oſtendebat, quia ſi Achilles decuplo velocior ſit, quàm teſtudo, & cùm illam perſequi incipit vno ſtadio ab ea diſtet, interim dum ſtadium illud Achilles decurret, decimam alterius ſtadij portionem teſtudo conficiet, cuius decimæ portionis metam priuſquam Achilles pertingat, rurſus teſtudo aliam decimam eiuſdem decimæ portionis tranſmittet, atque ita in infinitum. Quo patet nunquam Achillem teſtudinem comprehenſurum.

Quo differat proxima ratio a ſuperiori.

e *Eſt autem hæc ratio eadem.*] Propoſitam rationem ait Ariſtoteles eandem cum ſuperiori eſſe, quatenus vtraque procedit à ſectione magnitudinis in ſemper diuidua; vtraque concludit nunquam ad finem magnitudinis perueniendum: differre tamen, quòd in illa, magnitudo in dimidia perpetuò ſecaretur; in hac verò non ſemper in dimidia, ſed in decimam partem,verbi gratia. Item quòd in hac tragicum quid, ac ſtupendum infertur, videlicet tardiſſimum à celerrimo ſuperari non poſſe.

Reſponſio ad proximam rationem.

f *Quam ob rem ſolutio.*] Quoniam hæc ratio à diuiſione magnitudinis in infinitum ducta eſt, eandem, quam prior, explicationem habet, videlicet huiuſmodi infinita ſegmenta non actu,ſed poteſtate magnitudini competere, atque adeò vinci poſſe. Nec verum eſt celerrimum non comprehenſurum id, quod teſtudineo gradu incedit, cùm ſpatium quod tardum longiori tempore decurrit, velox breuiori conficiat.

Aliæ rationes Zenonis.

g *Tertia eſt.*] Subijcit tertiam & quartam rationem Zenonis omiſſa verò tertia, quæ iam ſoluta fuit ſupereſt quarta,ac poſtrema, qua aſſertores motus ad incommodum adducere nititur, vt videlicet concedant è duabus magnitudinibus inter ſe æqualibus, & quæ pari celeritate ferantur, vnam ſpatium duplo maius eodem tempore conficere: atque adeo duplum, & dimidium tempus, vt horam, & eius medietatem inter ſe æqualia eſſe. Diſputabat autem Zeno in hunc modum. Deſignetur ſpatium quatuor palmorum, A A.A.A.porrectum ab oriente occidentem verſus.Sumantur deinde duo mobilia,vnum B.B B B.alterum C.C.C.C.vnumquodque quatuor etiam palmorum, & æqualis omnino velocitatis, alterumque eorum, quod ſit lapideum, incat motum à principio ſpatij ab oriente verſus occidentem; alterum, quod ſit ferreum ſecundum priores duos palmos ſit intra prædictum ſpatium, ſecundum alios duos extra, ita collocatum vt alterius curſum non impediat, contingat tamen illud extima ſuperficie, quieſcatque oppeziens occurſum mobilis lapidei,ſic vt in eo temporis puncto, in quo mobile lapideū ad ipſum peruenerit,

inci

incipiat moueri verſus orientem. Ponamus autem mobile lapideum horam conſumere in percurrendo toto ſpatio quatuor palmorum, atque adeò mediam horam conſumpſiſſe in medietate ſpatij tranſeunda, ſemperque motum verſus occidentem vſque ad finem horæ continuaſſe.

His poſitis ſic ratio concluditur. Quandocunque duo mobilia pari velocitate æqualia ſpatia decurrunt, æquali tempore ea conficiunt. ſed mobile lapideum, & mobile ferreum, quæ ſunt æquè velocia, tranſmiſere æqualia ſpatia; & tamen vnũ integra hora, alterum medietate horæ; ergo integra hora eſt æqualis dimidiatæ, atque adeò tempus duplum eſt æquale dimidio. Aſſumptio probatur, quoniam mobile lapideum confecit ſpatium quatuor palmorum, vt ex hypotheſi liquet, mobile etiam ferreum, quia tranſmiſit totum mobile lapideum, confecit etiam ſpatium quatuor palmorum, ſiquidem hac longitudine illud eſſe poſuimus: abſoluit autem illud dimidiata hora, ergo dimidiata hora abſoluit mobile lapideum reliquam partem ſpatij, proindeque tempus duplum manet æquale dimidio.

Hanc ratiocinationem ait Ariſtoteles eſſe captioſam, latereque fallaciam in ſpatio, quod decurritur: quia mobile lapideum pertranſiit ſpatium quieſcens; mobile ferreum traiecit ſpatium quod ciebatur, nimirum ipſum mobile lapideum, at effatum illud. Quæcunque duo mobilia &cæt. intelligi debet quando vtrunque mobile cum ſpatio quieſcente confertur: tunc autem plus ſpatij decurrit mobile lapideum.

τέταρτος δὲ, ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δὲ ἀπὸ μέσου, ἴσῳ τῷ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον, τῷ διπλασίῳ τὸν ἥμισυν. ἔστι δ' ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ, τὸ μὲν παρὰ κινούμενον, τὸ δὲ παρ' ἠρεμοῦν, τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον· τοῦτο δὲ ψεῦδος. οἷον ἔστωσαν οἱ ἑστῶτες ἴσοι ὄγκοι, ἐφ' ὧν τὰ α α α α, οἱ δὲ ἐφ' ὧν τὰ β β β β, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος. οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ γ γ γ γ, ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἰσοταχεῖς τοῖς β· συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον β, ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι, καὶ τὸ πρῶτον γ, παρ' ἄλληλα κινουμένων. συμβαίνει δὴ τὸ γ, παρὰ πάντα τὰ β διεξεληλυθέναι· τὰ δὲ β, παρὰ τὰ ἡμίση· ὥστε καὶ ἥμισυν εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. ἅμα δὲ συμβαίνει τὰ β παρὰ πάντα τὰ γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον γ, καὶ τὸ πρῶτον β ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν β, ὅσον περ τῶν α, ὥς φησι, διὰ τὸ ἀμφότερα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ α γίγνεσθαι. ὁ μὲν οὖν λόγος, οὗτός ἐστι. συμβαίνει δὲ τὸ εἰρημένον ψεῦδος. οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἔσται ἀδύνατον· οἷον εἰ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ εἰς τὸ λευκὸν μεταβάλλει, καὶ ἐν μηδετέρῳ ἐστίν· ἄρα οὔτε λευκὸν, οὔτε μὴ λευκόν· οὐ

Quarta verò ea eſt, quæ de iis æqualib⁹ mobilibus eſt, quæ in ſtadio æquali celeritate iuxta æquales cõtra mouẽtur, alia quidẽ à calce ſtadij, alia à medio. Textus 81. *In qua effici arbitratur, vt duplo tempori dimidium æquum ſit.* Textus 82. *Sed rationis fallacia in eo poſita eſt, quòd putet alterum quidem iuxta id, quod mouetur, alterum verò iuxta id quod quieſcit, æquali celeritate in tẽpore æquali æqualem magnitudinem tranſire. Quod quidem falſum eſt. Vt exempli gratia, quieſcentes ſint moles a a a a, ex quorum medio incipiant moles b, numero & magnitudine eis æquales. Ab extremo autem moles c ipſis b. pares numero, magnitudine, & celeritate. Fit igitur vt primum b, primumq́; c, iuxta ſe ſe mota ad extremum ſimul perueniat. Itáque c, moles. omnes a, tranſierit: b, autem, dimidiũ. Quamobrem etiam fit, vt dimidium tempus ſit. Nam tempore æquali vtraque vnamquãque tranſiuit. Simul autem fit vt b, iuxta omnia c, tranſierit, quod primum c, primúmque, b, in contrariis extremis ſimul erunt æquali tẽpore (vt ait,) in ſingulis b, atq; etiam in ipſis a, tranſeundis conſumpto, quod tam b, quam c, æquali tempore iuxta a, tranſierint. Hæc igitur ratio eſt. Falſum autem ob id, quod dictum eſt, conſequitur.* h *At neque in ea mutatione, quæ in contradictione eſt aliquid, quod fieri nõ poſ-* Textus 83. *ſit, nos conſequetur. Vt ſi è non albo in album mutatur, atque in neutro eſt, nec album, nec nõ albũ eſſe. Non*

Alia ratio ad tollendum motum.

h *At neque in ea.*] Subiicit rationes alias non quidem Zenonis, ſed aliorum, vt Pſellus annotauit, quibus illi motum à rebus auferre nitebantur. Ac primum quod nulla detur mutatio inter contradicentia: a ſuadebant. Si ſubiectum mutatur, intellige mutatione ſucceſſiua, nec eſt in termino à quo, vt in non albo, nec in termino ad quem, vt in albo: vtique nec erit album, nec non album; cum tamen de quolibet affirmare, vel negare liceat

Diluitur proxima ratio. ceat. Solutio eſt, cum res pergit à termino à quo ad terminum ad quem, vt cum Socrates pedetentim albeſcit, ſemper alteram contradictionis partem veram eſſe, alteram falſam. Quia licet interim Socrates nec ſit ex toto albus, nec ex toto non albus: vera tamen eſt altera pars aliarum enuntiationum, quæ ritè contradicentes ſunt, præpoſita ſemel negatione etiam particulę ex toto, nimirum Socrates eſt ex toto albus, Socrates non eſt ex toto albus. Eſt inquam vera poſterior, quę negat Socratem omnes gradus albedinis aſſecutum, quod prior affirmat.

i Rurſus

οὐ γὰρ εἰ μὴ ὅλον ἐν ἑκατέρῳ ἐστίν, οὐ λεχθήσεται λευκὸν, ἢ οὐ λευκόν· λευκὸν γὰρ λέγομεν, ἢ οὐ λευκόν, οὐ τῷ ὅλον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ τῷ τὰ πλεῖστα ἢ τὰ κυριώτατα μέρη· οὐ ταὐτὸν δὲ ἐστὶ μὴ εἶναί τι ἐν τούτῳ, καὶ μὴ εἶναι ἐν τούτῳ ὅλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ' ἀντίφασιν· ἔσται μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων, ἐν οὐδετέρῳ δ' ὅλον ἀεί. πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ ὅλως τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ, χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ, καὶ τὰ μέρη. ὥστε ἠρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται· πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐδένα χρόνον. εἶτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει ἀεὶ εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν ἡ ἀπὸ τοῦ α λαμβανομένη περιφέρεια, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ β, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ γ, καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου σημείων. πλὴν ὡς ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος, ὅτι συμβέβηκεν. ὥστε μεταβάλλει ἀεὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

Κεφά

Non enim ſi totum in vtrouis non ſit, album aut non album eſſe non dicetur. Nanque albũ dicimus, aut non album, nõ quia totum tale ſit, ſed quòd plurimæ aut principes partes. Idem autem non eſt, non eſſe in hoc, & non eſſe in hoc totũ. Similiter res ſeſe habet in eo, quod eſt, & in eo quod non eſt, & in aliis, quæ ſunt in contradictione. Non enim neceſſario in altero eſt oppoſitorum, ſed in neutro ſemper ipſum totum. [i] *Rurſus in circulo & ſphæra, & omnino in his, quæ in ſe ipſis mouentur, propterea quod efficietur vt quieſcãt. Nam tempore aliquo in eodem loco ipſa & partes eſſe, quieſcere itaq; & ſimul moueri.* [k] *Primũ enim nullo tẽpore in eodem loco partes ſunt, deinde & totũ ad alium ſemper mouetur. Non enim eadem circũferentia eſt, quæ ab A. ſumitur & quæ à B. & quæ à C. & cæterorum quouis puncto, niſi vt muſicus homo & homo, propterea quod accidit. Quare in aliam alia ſemper mutatur, & nunquam quieſcet. Eodẽ modo & in ſphæra, & his quæ in ſe ipſis mouentur.* Textus 84. Text. 85.

CAP.

i *Rurſus in circulo.*]Omiſſa interpretatione Alexandri apud Simplicium, quæ nobis minùs probatur, videtur Ariſtoteles proponere aliud argumentum tollentium motum: propterea quod ſi motus ſit, fateri debeamus ſphæram, & quæcunque in orbem aguntur, moueri ſimul & quieſcere, quandoquidem ea quieſcunt, quæ in eodem loco aliquandiu manent: quod certè huiuſmodi corporibus conuenit, cùm molẽ ad locum alium non traducunt. Alia ſolo.

Reſponſio. k *Primũ enim*]Reſpondet in primis partes corporis, quæ torquẽtur in gyrũ, mutare locũ dũ aliæ aliis ſuccedũt. Deinde ipſum etiã totũ aliquo modo locũ mutare, quia ſphæra, verbi gratia, nõ eandẽ ſemper circũ ferẽtiã, ſed ratione diuerſam obtinet. Nec enim eadem prorſus eſt, quæ incipit ab A. & in idẽ finitur, & quæ inchoatur à B. in idẽque deſinit. Itaque licet ſphæræ circunferentia ſubiecto vna ſit, vt albũ & muſicũ in Socrate, differt tamẽ cõſideratione, quia poſſumus in ea vbi libuerit initia, terminoſque diſtinguere. Vnde cõcludit ſphærã, & quęcũque in ſe ipſis, mouẽtur, eſto mole tota locũ nõ mutẽt, nõ tamẽ quieſcere.

Κεφάλαιον ι.

Ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, λέγομεν, ὅτι τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. οἷον κινουμένου τοῦ σώματος, ἢ τοῦ μεγέθους, τῷ ἐν ᾧ ὑπάρχει, καθάπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ πλοίῳ κινοῖτο ὑπὸ τῆς τοῦ πλοίου φορᾶς, ἢ τὸ μέρος τῇ τοῦ ὅλου κινήσει. ἀμερὲς δὲ λέγω, τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον· καὶ γὰρ αἱ τῶν μερῶν κινήσεις ἕτεραί εἰσι κατ' αὐτά τε τὰ μέρη, καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν. ἴδοι δ' ἄν τις καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας μάλιστα τὴν διαφοράν·

οὐ

CAP. X.

His [a] *demonſtratis dicimus id, quod partibus vacat, moueri non poſſe niſi ex accidenti, vt ſi corpus, aut magnitudo in quo ineſt, moueatur, quemadmodũ ſi id, quod eſt in nauigio, nauigij latione, vel totius motu pars moueatur. Vacare autem partibus id dico, quod quantitate eſt indiuiduum.* [b] *Nam partium motus, qui ipſarum per ſe eſt partiũ, & qui ex totius eſt motu diuerſi ſunt. At differentiam quidem ipſam in ſphæra maximè intueri aliquis poſſit.* Text. 86.

dd *Earum*

οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος ἔσται τῶν τε πρὸς τῷ κέντρῳ, καὶ τῶν ἐκτὸς, καὶ τῆς ὅλης, ὡς οὐ μιᾶς οὔσης κινήσεως. καθάπερ οὖν εἴπομεν, οὕτω μὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἀμερὲς, ὡς ὁ ἐν τῷ πλοίῳ καθήμενος τοῦ πλοίου θέοντος, καθ' αὑτὸ δ' οὐκ ἐνδέχεται· μεταβαλλέτω γὰρ ἐκ τοῦ α β, εἰς τὸ β γ, εἴτ' ἐκ μεγέθους εἰς μέγεθος, εἴτ' ἐξ εἴδους εἰς εἶδος, εἴτε κατ' ἀντίφασιν. ὁ δὲ χρόνος ἔστω ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβάλλει, ἐφ' οὗ δ. οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον, ἢ ἐν τῷ α β εἶναι, ἢ ἐν τῷ β γ, ἢ τὸ μὲν αὐτοῦ ἐν τούτῳ, τὸ δ' ἐν θατέρῳ· πᾶν γὰρ τὸ μεταβάλλον οὕτως εἶχεν. ἐν ἑκατέρῳ μὲν οὖν, οὐκ ἔσται τι αὐτοῦ· μεριστὸν γὰρ ἂν εἴη· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τῷ β γ· μεταβεβληκὸς γὰρ ἔσται. ὑπόκειται δὲ μεταβάλλειν. λείπεται δὲ αὐτὸ ἐν τῷ α β εἶναι, καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον. ἠρεμήσει ἄρα· τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινὰ, ἠρεμεῖν ἦν. ὥστ' οὐκ ἐνδέχεται τὸ ἀμερὲς κινεῖσθαι, οὐδ' ὅλως μεταβάλλειν· μοναχῶς γὰρ ἂν οὕτως ἦν αὐτοῦ κίνησις, εἰ ὁ χρόνος ἦν ἐκ τῶν νῦν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν κεκινημένον ἂν ἦν, καὶ μεταβεβληκός. ὥστε κινεῖσθαι μὲν μηδέποτε, κεκινῆσθαι δ' ἀεί. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται καὶ πρότερον· οὔτε γὰρ ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, οὔθ' ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, οὔθ' ἡ κίνησις ἐκ κινημάτων· οὐθὲν γὰρ ἄλλο ποιεῖ ὁ τοῦτο λέγων, ἢ τὴν κίνησιν ἐξ ἀμερῶν, καθάπερ ἂν εἰ τὸν χρόνον ἐκ τῶν νῦν, ἢ τὸ μέγεθος ἐκ στιγμῶν.

ἔτι

Earum enim partium, quæ ad centrum ſunt, & quæ extra, totiuſq́; eadem celeritas non erit, quippe cum vnus motus non eſt. [c] *Vt igitur diximus, id, quod partes non habet, ita contingit, vt moueatur, atque is, qui in nauigio ſedet, nauigio ipſo currente. per ſe autem nõ poteſt.* [d] *Mouetur enim ex A.B. in B.C. ſeu* Textus 87. *ex magnitudine in magnitudinem, ſeu ex forma in formam, ſeu in contradictionem: tempus autem, in quo primo mutatur ſit D. Certè neceſſe eſt, illud, quo tempore mutatur, aut in A. B eſſe, aut in B. C. aut aliquid eius in hoc, aliquid in altero, quidquid enim mutatur, ita ſe habet. In vtroque ſane aliquid eius non erit, partibus enim cõſtaret. Nec verò in B.C. Mutatum enim erit, ſed mutari ponebatur. Quo* Text. 88. *igitur tempore mutatur, vt in A.B. ſit, reliquũ eſt. Quãobrem quieſcet. Nam tempore aliquo in eodem eſſe quieſcere eſt. Id itaq́; quod partibus vacat, moueri non poteſt, nec omnino mutari Vnico enim tantum hoc modo moueri poſſet, ſi ex momentis tempus conſtaret. Nam ſemper in momento motum eſſet & mutatum, ita, vt nũquam moueretur, ſed ſemper eſſet motũ. Hoc autem eſſe non poſſe antea mõſtratum eſt. Hoc enim tempus ex momentis eſt, nec linea ex punctis, nec motus ex eius diuiſionibus, quas κινήματα appellant. Nec enim qui hoc ait, aliud facit quam motum, ex his quæ partibus, carent, conſtare, quemadmodum ſi tempus ex momentis, aut magnitudinem ex punctis.*

e Ex

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Problema. Solutio.

HIs a *demonſtratis.*] Pertractat in hoc extremo capite, quod ab hoc loco cum Perionio inchoamus, problema quoddã ad indiuiſibilia pertinens, nimirũ vtrũne indiuiſibile moueri queat? Declarat verò loqui ſe de indiuiſibili quãtitatis, quale eſt punctum, aut lineα: moxq́ue reſpondet nullum eiuſmodi indiuiſibile poſſe moueri per ſe, ſed tantum ex accidente, videlicet ad motum magnitudinis, in qua ineſt.

Dubitatio.

b *Nam partium motus.*] Ambigeret quis nũ indiuiſibilia moueantur, vt partes in toto. Hanc dubitationem vt diluat, inſerit explicationem modi, quo partes mouẽtur, doceẽs partibus bifariam conuenire motum, nimirum aut per ſe, aut ratione totius, atque hanc diuerſitatem palam conſpici in motu ſphæræ, quæ etſi æquabiliter in orbẽ agitetur, eius tamen partes aliæ tardiùs, aliæ citiùs feruntur. Nam quæ centro viciniores ſunt, cum circulum breuiorem æquali tempore conficiant, tardiùs mouẽtur, quàm quæ ab eo longiùs abſunt, quæ eodẽ tẽpore circulum maiorẽ peragunt. Hic ergo motus ipſis partibus proprius eſt, eiſq́ue per ſe cõuenit: & tamen eiſdem ex accidente competit motus totius, quatenus in eo continentur.

Partibus bifariam conuenire motum.

Reſponſio ad propoſitã dubitationem.

c *Vt igitur diximus.*] Cùm indiuiſibilia nõ ſint partes magnitudinis, quaſi magnitudo ex ipſis tanquã ex materia coaleſcat, admonet nõ poſſe illa moueri eo modo, quo partes; maximè cũ partibus nõ repugnet abiungi à toto, atq; extrà per ſe moueri. Itaq; indiuiſibilia tantum mouentur, vt is, qui eſt in nauigio, motu nauis, hoc eſt ex accidente, & beneficio totius. Vbi aduerte non negare Ariſtotelem poſſe indiuiſibilia in magnitudine exiſtentia in ſe alterationem partiatim accipere; ſed tantùm eis denegare alterationẽ eo modo, quo

eam

cam ſubeunt partes integrantes, quæ ita affectæ ſunt, vt à toto abiunctæ proprium, ac non iam toti communem motum obtinere queant. De qua partium motione credit D. Thomas loqui Ariſtotelem hoc loco.

Non poſſe indiuiſibile per ſe moueri.

d *Monetur enim ex A.B.*]Probat iam non poſſe indiuiſibile per ſe moueri, hunc in modum: Si indiuiſibile lationem, aliumue motum ſubiret, vel interim eſſet omnino in termino à quo, vel omnino in termino ad quẽ; aut partim in vno partim in altero. Si detur primum, nondum mouetur, ſi ſecundum, iam non mouetur, ſi tertium, neceſſariò diuiduum erit; ſiquidem eius, quod per ſe locum mutat, ſemper vna pars reſpondet vni parti magnitudinis, ſuper quã fertur, alia alteri: & quod alteratione afficitur, poteſt ſecũdũ vnam partem priùs, ſecundum aliã poſteriùs alterari, quod item in accremento, & decremento perſpicuè cernitur: quandoquidem indiuiſibile, qua tale, nec minuitur, nec augeſcit. Quare fieri nequit, vt indiuiſibile aliquem per ſe motum ſubeat. e Ex

ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν, ὅτι οὔτε στιγμὴν, οὔτ' ἄλλο ἀδιαίρετον οὐδὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι· ἅπαν γὰρ τὸ κινούμενον, ἀδύνατον πρότερον μεῖζον κινηθῆναι ἑαυτοῦ, πρὶν ἢ ἴσον, ἢ ἔλαττον. εἰ δὲ τοῦτο, φανερὸν ὅτι καὶ ἡ στιγμὴ ἔλαττον ἢ ἴσον κινηθήσεται πρῶτον. ἐπεὶ δ' ἀδιαίρετος, ἀδύνατον ἔλαττον κινηθῆναι πρότερον· ἴσον ἄρα ἑαυτῇ· ὥστ' ἔσται ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν· ἀεὶ γὰρ ἴσον κινουμένη, τὴν πᾶσαν γραμμὴν στιγμὴ καταμετρήσει. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἀδιαίρετον, ἀδύνατον. ἔτι δ', εἰ ἅπαν ἐν χρόνῳ κινεῖται, ἐν δὲ τῷ νῦν μηδὲν, ἅπας δὲ χρόνος διαιρετὸς, εἴη ἄν τις χρόνος ἐλάττων ὁτουοῦν τῶν κινουμένων ἐν ᾧ κινεῖται ὅσον αὐτό· ὄντος μὲν γὰρ ἔσται ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται, διὰ τὸ πᾶν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι· χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς δέδεικται πρότερον. εἰ δὲ ἄρα ἡ στιγμὴ κινεῖται, ἔσται τις χρόνος ἐλάττων ἐν ᾧ αὐτὸ ἐκινήθη. ἀλλ' ἀδύνατον· ἐν γὰρ τῷ ἐλάττονι ἔλαττον ἀνάγκη κινεῖσθαι. ὥστ' ἔσται διαιρετὸν τὸ ἀδιαίρετον εἰς τὸ ἔλαττον, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος εἰς τὸν χρόνον· μοναχῶς γὰρ ἂν κινοῖτο τὸ ἀμερὲς καὶ ἀδιαίρετον, εἰ ἦν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατὸν τῷ ἀτόμῳ· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου, ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι, καὶ ἀδιαίρετόν τι κινεῖσθαι. μεταβολὴ δ' οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄπειρος· ἅπασα γὰρ ἦν ἔκ τινος εἴς τι, καὶ ἡ ἐν ἀντιφάσει, καὶ ἡ ἐν ἐναντίοις. ὥστε τῆς μὲν κατὰ τὴν ἀντίφασιν, ἡ φάσις καὶ ἡ ἀπόφασις πέρας· οἷον, γενέσεως μὲν τὸ ὄν, φθορᾶς δὲ τὸ μὴ ὄν. τῶν δὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις, τὰ ἐναντία· ταῦτα γὰρ ἔσχατα ἄκρα τῆς μεταβολῆς, ὥστε καὶ ἀλλοιώσεως πάσης· ἐξ ἐναντίων γάρ τινων ἡ ἀλλοίωσις. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως. αὐξήσεως μὲν γὰρ τὸ πέρας, τὸ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τελείου μεγέθους. φθίσεως δὲ, ἡ τούτου ἔκστασις· ἡ δὲ, φορά. οὕτω μὲν οὐκ ἔσται πεπερασμένη·

οὐ

e *Ex his verò etiam manifeſtum eſt, nec pũctum, nec aliud vllum indiuiduum moueri poſſe.* Textus 89. *Etenim fieri non poteſt, vt quod mouetur, maius ſe prius tranſeat, quàm æquale aut minus. Quod ſi ita res habet, conſtat & punctum, aut æquale, aut minus prius trãſire. Cùm autẽ indiuiduũ ſit, fieri nõ poteſt, vt per minus antea moueatur. Quare per ſibi æquale. Erit igitur linea ex punctis. Aequale enim ſemper trãſeũdo, lineã totã punctum metietur. At ſi hoc eſſe non poteſt, ne id quidem eſſe poterit vt indiuiduũ moueatur.* f *Rurſus ſi res omnis in tẽpore, & nihil in momento moueatur, omne autẽ tẽpus diuiduũ ſit, erit vtiq; tẽpus eo minus, in quo id, quod mouetur, æquale ſibi ſpatiũ conficit.* Text. 90. *Id enim, in quo mouetur, tẽpus erit, quod in tempore res omnis moueatur, tẽpusq; omne diuiduũ eſſe antea fuerit monſtratũ. Si igitur punctum mouetur, erit aliquod tempus eo minus, in quo eſt motũ. Sed eſſe nõ poteſt, quod in minori minus neceſſariò conficiatur. Quare indiuiduum, in id, quod minus eſt, diuiduum erit, perinde ac tẽpus in tempus. vnico enim tantũ mõ moueri poſſe id, quod partibus vacat, & diuidi non poteſt, ſi in tẽporis momento indiuiduo liceat moueri. Perinde enim eſt in momento moueri, & indiuiduũ aliquod moueri.* g *At qui & mutatio infinita nulla eſt. Etenim è quopiã in quidpiã omnis eſt, tã ea quæ in cõtradictione, quàm ea quæ in cõtrariis. Quare earũ, quæ in cõtradictione, affirmatio & negatio, terminus eſt, generationis quidẽ ens, interitus nõ ens. Earũ autẽ, quæ in cõtrariis, contraria; hæc enim ſunt mutationis extrema. Ideo & omnis alterationis, cùm ex cõtrariis quibuſdã alteratio ſit. Similiter accretionis & imminutionis: accretionis quidẽ terminus, eius eſt magnitudinis perfectæ, quæ cuiuſq; naturæ propria eſt, imminutionis autẽ ab eadẽ receſſus.* Text 91. h *At vero latio hoc quidẽ mõ terminata nõ erit, propterea quod omnis in contrariis nõ eſt.* Text. 92.

οὐ γὰρ ἅπασιν ἐν ἐναντίοις, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀδύνατον τμηθῆναι οὕτω, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι τμηθῆναι· πολλαχῶς γὰρ λέγεται τὸ ἀδύνατον· οὐκ ἐνδέχεται τὸ οὕτως ἀδύνατον τέμνεσθαι οὐδ' ὅλως τὸ ἀδύνατον γενέσθαι, γίνεσθαι· οὐδὲ τὸ μεταβάλλειν ἀδύνατον ἐνδέχοιτ' ἂν μεταβάλλειν εἰς ὃ ἀδύνατον μεταβάλλειν· εἰ οὖν τὸ φερόμενον μεταβάλλει εἴς τι, καὶ δυνατὸν ἔσται μεταβάλλειν. ὥστε

Sed quoniã id, quod diuiſum eſſe ita non pōt, ut diuiſum eſſe nō poſſit (multipliciter enim id, quod nō poteſt, dicitur) nō poteſt id inquã, quod ita nō pōt, ſecari, nec omnino id generari, quod genitũ eſſe nō poteſt: nec profecto id quod muta tum eſſe non poteſt, mutari in id continget, in quod non poteſt mutatũ eſſe. Si igitur quod fer tur, in aliquid mutatur, in id quoque poteſt mutatum eſſe. Ideo Textus 93.

e *Ex his verò etiam.*] Demonſtrat idẽ theorema priuatim in motu locali hunc in modũ. Id, quod mouetur loco, priùs decurrit ſpatium æquale ſibi, aut etiam minus, quam maius. Igitur ſi punctus ſupra lineam per ſe ferretur, priùs tranſiret aliquid ſibi æquale, aut minus quod fieri nequit. Vel enim conſtaret linea ex ſolis punctis, quibus ſeſe adæquaret punctũ eã traiiciẽdo, vel aliquid minus pũcto in linea daretur, quod nō minùs eſt abſurdum. Indiuiſibile nō moueri loco.

f *Rurſus ſi res omnis.*] Idẽ probat ratione ſumpta à diuiſione tẽporis. Nã cũ motus omnis in tempore ſit, & omne tempus in ſemper diuidua ſecari poſſit, licebit in quouis motu deſignare tempus minus eo, in quo mobile peragit ſpatiũ ſibi æquale. Quare cum minori tempori reſpondeat minus mobile, vel minor eiuſdem mobilis pars, iam indiuiſibile diuiduum erit, quod fieri non poteſt. Vnde cõcludit Ariſtoteles ea tantùm ratione potuiſſe indiuiſibile moueri, ſi motus puncto temporis fieret. Tunc enim non oporteret partem temporis parti motus, aut partem motus parti magnitudinis reſpondere. Omne tempus ſecari poſſe in ſemper diuidua.

g *Atqui & mutatio infinita.*] Demonſtrauit cõtra Democritũ nullũ indiuiſibile per ſe moueri poſſe, nunc cõtra Heraclitum, qui omnia iugi motu verſari aiebat, hoc theorema conſtituit. Nulla mutatio perpetua, aut infinita eſt. Quod ita probat. Nulla mutatio extremis cõtenta poteſt eſſe infinita: atqui omnis mutatio extremis continetur: nulla igitur infinita eſſe pōt. Minorẽ ſuadet. Nãq; generatio eſt inter nō ens, & ens; corruptio inter ens & nō ens; alteratio eſt inter qualitates cõtrarias, vt inter album & nigrum; accretio eſt inter quantitatem imperfectã & perfectã tanquã progreſſio ab illa ad hanc, decretio verò eſt ab hac ad illam diſceſſus; item latio recta eſt inter ſuperum & inferum, aliáſque locorũ differentias. Fieri verò nequit vt id, quod extremis clauditur, infinitudinem obtineat. Nullam mutationem perpetuam, aut infinitam.

Quo pacto omnis latio ſit inter contraria.

h *At verò latio.*] Poſſet quis dubitare quonam pacto latio omnis inter contraria ſit & extremis coerceatur, præſertim cùm id nō videatur motui circulari cõpetere. Hoc vt explicet hypotheſim quandã præmittit; nimirum, id tantum mutari, quod poteſt mutatum eſſe, verbi gratia, id poſſe albeſcere, quod albũ effectũ eſſe poteſt. Hinc declarat quot modis ἀδύνατον, ideſt, impoſſibile ſumatur, aitq; ſumi pro eo, quod vix, aut difficile, aut non rectè, aut nullo modo eſſe poteſt. Tũ affirmat ſi latio corporis alicuius nullũ finẽ habere queat, omnino accidere non poſſe, vt eiuſmodi corpus mutatũ ſit: quia id tantùm deferri pōt, quod delatũ eſſe poteſt: quẽadmodũ impoſſibile eſt diuidi, quod impoſſibile eſt eſſe diuiſum, & generari, quod impoſſibile eſt eſſe genitũ. At enim cũ nihil mutetur, quod ſubinde nō ſit mutatum, neceſſariò motus omnis inter extrema, eaq; repugnãtia cõtinebitur.

Quotmodis dicatur impoſſibile.

ὥστε οὐκ ἄπειρος ἡ κίνησις, οὐδ' οἰσθήσεται τὴν ἄπειρον. ἀδύνατον γὰρ διελθεῖν αὐτήν. ὅτι μὲν οὖν οὕτως οὐκ ἔστιν ἄπειρος μεταβολὴ, ὥστε μὴ διωρίσθαι πέρασι, φανερόν. ἀλλ' εἰ οὕτως ἐνδέχεται, ὥστε τῷ χρόνῳ εἶναι ἄπειρον τὴν αὐτὴν οὖσαν καὶ μίαν, σκεπτέον. μὴ μιᾶς μὲν γὰρ γενομένης, οὐθὲν ἴσως κωλύει, οἷον εἰ κατὰ τὴν φορὰν ἀλλοίωσις εἴη, καὶ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν αὔξησις, καὶ πάλιν γένεσις· οὕτω γὰρ ἀεὶ μὲν ἔσται τῷ χρόνῳ κίνησις, ἀλλ' οὐ μία, διὰ τὸ μὴ εἶναι μίαν ἐξ ἁπασῶν. ὥστε δὲ γίνεσθαι μίαν, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι τῷ χρόνῳ, πλὴν μιᾶς. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ἡ κύκλῳ φορά.

ΑΡΙΣ

Ideo motus infinitus non eſt, nec per infinitũ feretur, quod fieri non poſſit, vt tranſeatur. Nullam igitur mutationẽm ita eſſe infinitam, vt terminus non ſit finita, manifeſtũ eſt. i *Verum diſpiciendum eſt, an ſic eſſe poſſit, vt vna eademq; tempore ſit infinita: Nam ſi vna non fiat, nihil forſitan prohibet: vt ſi poſt lationem alteratio ſit, & poſt alterationem accretio, & rurſus generatio. Ita enim perpetuo tempore motus erit, ſed non vnus, quod ex vniuerſis vnus non fiat. Vt autem vnus tempore infinitus ſit, præter vnum, fieri non poteſt. Atque hic quidem vnus eſt ipſa conuerſio.* Text. 94.

i *Verùm*

i *Verùm diſpiciendum eſt.*] Quæſtionem excitat nũ motus ita extremis claudantur, vt infinitudinẽ obtinere poſſint. Reſpõdet ſi loquamur de motibus ſpecie diuerſis, cuiuſmodi ſunt latio, alteratio, accretio, & decretio, nihil obſtare quominus eis infinitudo inſit, poſita videlicet mundi æternitate. Poteſt enim alteratio lationem ſubſequi, accretio alterationem; accretionem decretio: rurſuſque poſſunt ijdem motus in orbem regredi, ſeque alternis vicibus excipere. Si autem de motu, qui ſecundùm numerum vnus appellatur, agamus, cenſet Ariſtoteles dari quidem in ſingulis ſphæris cæleſtibus motum vnum perpetuum, ac nunquã deficientem, qui ita vnus numero ſit, vt ex multis circuitionibus conſtet. Qua de re octauo huius operis libro vberiùs diſputandum erit, vbi dogma Ariſtotelis de mundi, & generationum, motuúmque ſempiternitate, confutabimus.

Quæſtio. Rei, ratio.

QVÆSTIO I.

VTRVM INDIVISIBILE PER SE MOVERI POSSIT, AN NON.

ARTICVLVS I.

Opinio Scoti & aliorum exiſtimantium poſſe.

CVm indiuiſibile duplex ſit, alterum poſitionem habens in continuo, vt punctum; alterum non habens, vt Angelus; propoſita quæſtio de priori duntaxat indiuiſibili intelligenda eſt. Neque verò in controuerſiam vocatur poſsit ne eiuſmodi indiuiſibile ex accidente ſeu ad motum continui, in quo eſt, moueri; perſpicuum eſt enim poſſe. Tantùm igitur quærimus num puncta, lineæ, & ſuperficies, ſi à ſubiecto ſeparata cohærerent, per ſe lationem ſubire poſſent. Scotus in 2. d. 2. q. 9. eiuſque nonnulli ſectatores affirmatiuam tuentur partem. Ne autem Ariſtoteli, qui cap. 10. huius libri oppoſitum ex profeſſo docuit, repugnare videantur, aiunt ſucceſsionem cõtinuitatemque lationis duplici ex cauſa prouenire, quarum vtrãuis, vt aliquid continuè moueatur, ſufficere contendunt: nempe aut ex parte ſpatij; quia continuum diuiduũque eſt; aut ex parte mobilis, quia ſcilicet res mota ex partibus ſibi cohærentibus, & continuis cõſtat. Etenim propterea ꝙ mobile ſiue diuiſibile, ſiue indiuiſibile ſit, priùs vnam ſpatij partẽ, quàm aliã conficit, iccirco in latione ratione ſpatij ſucceſsio & continuitas viſitur: quia rurſus mobile diuiduum priùs ſecundum vnam ſui partem tranſmittit punctum aliquod fixum, quàm ſecundũ alias, ideo ex parte mobilis in motu ad locũ ſucceſsio & cõtinuitas ineſt. Aiunt igitur Ariſtotelem tantùm negaſſe indiuiſibile poſſe per ſe continuè moueri ea cõtinuitate, & ſucceſsione, quæ à mobili deſumitur: ſecundũ hanc enim mobile partim in termino à quo, partim in termino ad quem eſſe oportet, vti idem Ariſt. ſuperiùs oſtendebat. Verùm nihil obſtare quominùs indiuiſibile eam motus cõtinuitatem quæ ab ſpatio petitur, obtinere queat.

De quo indiuiſibili ſit quæſt.

Lichet*us* in 2. d. 2. q. 9. Ballolius ibidem q. 4. ar. 2. Maironius q. 12.

Sententia Scoti, & aliorum.

Vt ſibi Ariſtotelem cõcilient.

Videtur autem hæc ſententia probari poſſe. Primum ita, ſi corpus perfectè ſphæricum ſupra aliud perfectè planum moueatur, indiuiſibile illud, quo ſphæricum tangit planum, ciebitur continuè per totam lineam plani, ſicuti & ipſum corpus ſphæricum, in quo ineſt: ſed eadem videtur eſſe ratio in puncto ſeparato, ſi virtute diuina vel ab Angelo per eandem lineam deferatur. Poteſt igitur indiuiſibile per ſe moueri, & quidem motu continuo.

Capit. 10. huius libri tex. 87.

Eorum argumenta. A motu globi per planum.

Secundò. Si fieri non poſſet vt punctum ſeparatum per ſe moueretur ex eo eſſet, quia deberet poſt vnum pũctum ſpatij aliud ipſi immediatum contingere; proindéque continuum ex ſolis indiuiſibilibus conſtare. Atqui hæc ratio ſi vim haberet etiam concluderet punctum corporis perfectè ſphærici

A motu puncti ſeparati.

non poſſe ex accidente moueri: ſiquidem poſt vnum punctum ſpatij aliud priori immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quominus punctum ſeparatum poſsit per ſe moueri.

Tertiò. Immediatè poſt hoc inſtans, quo punctus globi tangit planum, punctus globi mouetur; nec enim vllam quietis moram interponit. Igitur immediatè poſt cietur continuè. Nec ſatisfaciet qui dixerit moueri continuè ratione temporis, non ratione ſpatij. Nam partes temporis, & partes ſpatij, vt docet Ariſtoteles ca.2.huius libri, mutuò ſibi reſpondent. Quare ſi immediatè pôſt punctus globi mouetur tempore continuo; vtique partibus temporis continui oportebit reſpondere in plano partes continuas lineæ, quas punctus decurrat.

A motu angeli ad indiuiſibile collecti.

Quartò. Si Angelus ſeſe ad pūctum colligat, poterit continuo motu ad locū alium demigrare. Ergo pari ratione indiuiſibile quantitatis continuo motu agitari poterit.

ARTICVLVS II.

VERÆ OPINIONIS EXPLICATIO.

Aſſertores partis negatiuæ.

EA tamen ſententia quæ negat indiuiſibile poſſe per ſe moueri Ariſtotelica eſt & verior, quam ſequitur Auerroes 4.huius operis commun.32.& hoc in lib:comm.86. Ægidius ad text. 87. Alb.M.tractat.2.cap.1. Iandunus quæſt.13. Capr.in 2.d.2.quæſt.1.& plerique alij. Ac primum quod ita ſenſerit Ariſtoteles inde patet, quia ad calcem tertij capitis docuit omne mobile diuiduum eſſe, & cap. 4.text. 33.omnem motum ſectione rei motæ ſecari, & 8. libr. cap.5. text. 40.quidquid mouetur continuum eſſe, ac proinde in ſemper diuidua diſpertiri poſſe. Quare non videtur dubitandum quin apud Ariſtotelem omnis motus tam ex parte ſpatij, quam ex parte rei motæ continuitatem requirat. Accedit quòd ſi dum Ariſtoteles ait indiuiſibile non poſſe continuo mótu cieri de ſola continuitate mobilis, vt Scotus putat, loqueretur, certè non tot rationes ad rem adeò notam & perſpicuam cumulaſſet. Quis enim motū rei indiuiſibilis ex parte mobilis indiuiſibilē eſſe ignorat?

Ariſtotelis teſtimonia.

Quidnam ſit adæquari cōtinuo motu ſuper magnitudine.

Deinde huius ſententiæ veritas ſecundum ſe ita probatur. Rem quampiam per ſe ac ratione ſui ſuper tota aliqua magnitudine cieri: nihil aliud eſt, quàm per ſe ac ratione ſui ſingulis ipſius partibus ſucceſsiuè adæquari commenſuratiuè, cùm igitur indiuiſibile non niſi indiuiſibili exæquari valeat, ea duntaxat ratione defendi poſſet (vt Ariſtoteles ad text.88.argumentabatur) indiuiſibile per ſe moueri; ſi magnitudinem ex indiuiduis tantùm partibus coaleſcere, & indiuiſibilia in continuo immediata eſſe admitteremus, at neutrum horum admitti debet. Nō igitur indiuiſibile continuo motu cieri poteſt. Atque hoc fundamento Ariſtotelica opinio potiſsimùm niti ſtabiliríque videtur. Etenim quia id ſolum, quod eſt diuiſibile, partibus magnitudinis adæquatur, opus eſt, vt omne, quod per ſe mouetur, dum mouetur, partim ſit in termino à quo partim in termino ad quem: oportet item vt omne, quod per ſe mouetur, priùs ſpatium minus, aut æquale ſibi, quàm ſpatium maius conficiat. Quæ erat ratio Ariſtotelis.

Fundamentum Ariſtotelicæ opinionis.

Dubitatio. Reſponſio.

Addubitant hoc loco iuniores Philoſophi, num ſaltem diuina virtute fieri poſsit, vt indiuiſibile continuè per ſe moueatur. Reſpondent plerique, nec

nec ſine probabilitate,poſſe.Nulla enim implicatio contradictionis videtur eſſe, vt Deus puncto diuiſibilitatem quandam virtualem conferat æmulam eius, quam ſubſtantiæ materiæ expertes vendicant; ita nimirum vt quemadmodum Angelus,verbi gratia,etſi impartibilis ſit,ſpatio tamen diuiduo coëxiſtit; ita punctus licet in ſe partibus careat; nihilominus lineæ reſpondeat. Sanè verò ſi hæc diuiſibilitas puncto diuinitus tribuatur, clarum eſt ex continuo illius motu non ſequi lineam ex ſolis indiuiſibilibus confici: quia tunc punctus non ſoli puncto, ſed lineæ commenſurabitur. Si autem petas quid nam id eſſe debeat, cuius beneficio punctus ea ratione ſectilis efficiendus ſit. Occurrendum,eſſe modum quendam ſupra illius ingenium & naturam; quem impoſsibilem non eſſe ſuaderi poteſt exemplo diuinæ Euchariſtiæ, in qua corpus Chriſti modum quendam ſupra omnem naturæ vim à Deo accipit, per quem modum cuiuis parti ſpecierum, quantumlibet exiguæ, totum reſpondet. Itaque vt corpus Chriſti ſacramentaliter exiſtens, parti ſpecierum multo minori ſe reſpondet; ita fieri poſſe videtur,vt punctum, quoad ſitum, parti ſe maiori(etſi diuiſibile comparatione indiuiſibilis nō rite maius dici conſueuit) hoc eſt diuiſibili commenſuretur.

Poſſe punctum diuina virtute reſpondere magnitudini.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM PRIMI ARTICVLI.

NVnc ea ſoluamus argumenta quibus probari videbatur poſſe indiuiſibile per ſe moueri. Ad 1.dicendum eſt punctum globi non per ſe continuum motum ſubire,ſed per accidens ſecundo modo,ratione globi,qui quidem reſpectu aëris ambientis,quem decurrit,continuè mouetur; non autem cōparatione plani ſupra quod fertur,quia non tangit in eo puncta continuè, quæ continua eſſe nequeunt: ſed quéadmodum poſt quodlibet punctum ſequuntur infinita puncta diſcretè, ita poſt quodlibet tangit diſcretè infinita. Dilut.1.

Ad ſecundum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, dicendúmque ſi punctum per ſe continuè moueretur, futurum vt per ſe adæquaretur magnitudini, quæ tunc non poſſet non confici ex indiuiduis partibus: at cùm ratione globi continuè cietur, non requiri eiuſmodi adæquationem, proindéque non ſequi vnum punctum aliud ſibi proximum contingere. Dilut. 2.

Ad tertium reſpondendum eſt immediatè poſt inſtans,quo punctus globi tangit planum moueri punctum continuè, vt paulò ante dicebamus, non ratione ſui,ſed globi,qui licet non ex parte plani,quod tactu diſcreto attingit; tamen ſecundum proprium ipſius vbi, & circumiectam ſuperficiem continuè fertur. Non oportet autem vt ipſi puncto aliqua pars continua reſpondeat:quia tunc ſolùm partes temporis & ſpatij ſeſe mutuò dimetiuntur,cùm id,quod mouetur,per ſe motum ſubit. Sed obiicies.Globus ex parte inferiori, qua planum tangit, non ceſſat à motu. Igitur non ſolum comparatione vbi, & ſuperficiei circumfuſæ; ſed etiam reſpectu plani, quod tamen per indiuiſibile duntaxat contingit, continuo motu fertur. Ex quo ſequitur ipſum etiam punctum per ſe continuè moueri, cum globus non niſi illius interuentu tangat planum. Huic obiectioni, quæ in hac controuerſia præcipui momenti videtur, occurrendum etſi globus ex parte inferiori, qua interiectu ſolius

Dilut. 3. Lege Auerroë 1.de cœlo cōm. 32. Ochamum in 1. quodl.q.9. Greg.in 2. d. 2. 2 art.1. Aegid. 1.de gen.q.8.

Obiectio.

Solutio.

ſolius puncti planum tangit, non ceſſet pergere; haud tamen iccirco reſpectu eiuſdem partis, & comparatione plani continuè moueri. Ideo enim dicitur non ceſſare, quia non intermittit contactus diſcretos: nec vllum præterit temporis momentum, cui ſuus contactus non reſpondeat.

Dilut. 4.

Ad quartum Ægidius in 1.d.37.q.2.Gregorius in 2.d.2.q.2.art.2.D.Bonau. q.3. Alenſis 2.p.q.32.nu.3. Heruæus tract.de motu Angelorum, alijque nonnulli hypotheſim non admittunt, negantque poſſe Angelum ſeſe ad pũctum colligere. Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia, quam tuetur D. Thomas 1.p.q.52.art.2.& Scotus in 2.d.2.q.6. & complures alij cum Magiſtro in 1.d.37.Nã cùm Angelus materiæ expers ſit, neque à corpore locovè pẽdeat, nihil officiet quominus ſeſe ad punctum contrahere poſsit. Hypotheſi ergo conceſſa inficiandum eſt poſſe tunc Angelum per ſpatium continuè moueri, cùm eadem abſurda ex continuo illius motu, quæ ex motu continuo puncti ſequantur. Quare qui concedunt poſſe ab Angelo punctum ſeparatum continuè deferri, debẽt id, ſi modò rectè ſentiant, intelligere de Angelo, qui per virtualem ſuam extenſionẽ diuiſibili ſpatio coëxiſtat. Quo in euentu eodem pacto, quoad rationem continui & diſcreti, mouebitur punctum, quo mouetur dum in globo inſidet, nimirum diſcretè, ſi comparetur ad puncta quæ tangit: & continuè per accidens, quatenus defertur ab Angelo, qui per planum continuè mouetur. Licet hoc, præter alia, inter eum motum, quo Angelus, & eum, quo globus planum percurrit, diſcrimen ſit, quòd Angelus tactu virtutis tangat continuum: globus verò tactu quantitatis ſola puncta.

Poſſe Angelũ colligere ſe ad punctum.

Marſilius in 2. d.2.q.2. art.1.

Rich. in 1. d. 37. in 2. prin. q. 2. Ochamus quodl. 1. q. 4. Gab. in 2. d. 2. q. 2. art. 3.

FINIS SEXTI LIBRI.

IN SEPTIMVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

NOnnulli Ariſtotelis interpretes hunc librum tanquam ſubditicium, aut ſuperuacaneum reiecerunt. Sed enim & ſtylus ipſe, & ratio doctrinæ cum reliquo opere planè conſentiens Ariſtotelicum eſſe probant, vt ait Simplicius, Auerroes, D. Thomas, & alij. Neque officit quod huius, & octaui libri idem pene argumẽtum, & inſtitutum ſit. Videtur namque Ariſtoteles in hoc libro pictorum more futurum opus rudioribus lineis adumbraſſe, vt eorum, quæ in octauo exquiſitiùs tractanda erant, præ notione aliqua inſtructi ſingula poſtea facilius comprehẽderemus. Eſt autem hic liber in duas partes diſtributus. Prior continet theoremata quædam de principio motus, atque in id præcipuè incumbit, vt oſtendat dari in rerum natura vnum primum motum, primũmque motorem. Poſterior mouentia, & mobilia quoad velocitatem, & tarditatem motus inter ſe cõfert. Non debet autem alicui mirum videri, quod hoc loco

ſermonem

ſermonem habeat Ariſtoteles de Deo, primóque rerum principio, cuius contemplatio, ac ſcientia primi Philoſophi, qui ſupremas rerum cauſas, & communiſsima principia ſcrutatur, propria eſſe videtur. Etenim aliter Metaphyſicus, aliter Phyſiologus de prima cauſa diſputat. Ille enim primæ cauſæ naturam, & attributa ſine reſpectu motus conſiderat; hic eiuſdem contemplationem eatenus attingit, quatenus cœleſtem efficit motionem, & omnium naturalium cauſarum analyſim in ſe terminat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚῆς ἀκροάσεως τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

ΑΠΑΝ τὸ κινούμενον, ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ μὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, φανερὸν ὅτι ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. εἰ δὲ ἐν αὐτῷ, εἰλήφθω ἐφ' οὗ τὸ α β, ὃ κινεῖται μὴ τῷ τῶν τούτου κινεῖσθαί τι. πρῶτον μὲν οὖν, τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ α β ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ τὸ ὅλον τε κινεῖσθαι, καὶ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν, ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν τις τοῦ δ ε κινοῦντος τὸ ε ζ, καὶ αὐτοῦ κινουμένου, ὑπολαμβάνοι τὸ δ ε ζ, ὑφ' αὑτοῦ κινεῖσθαι, διὰ τὸ μὴ συνορᾶν πότερον ὑπὸ ποτέρου κινεῖται, πότερον τὸ δ ε ὑπὸ τοῦ ε ζ, ἢ τὸ ε ζ, ὑπὸ τοῦ δ ε. ἔτι, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον οὐδέποτε παύσεται κινούμενον, τῷ ἕτερόν τι στῆναι κινούμενον. ἀνάγκη τοίνυν εἴ τι παύεται κινούμενον τῷ ἕτερόν τι στῆναι, τοῦθ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖσθαι. τούτου δὲ φανεροῦ γενομένου, ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑπό τινος· ἐπεὶ γὰρ εἴληπται τὸ αβ κινούμενον, διαιρετὸν ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον, διαιρετὸν ἦν. διῃρήσθω τοίνυν ᾗ τὸ γ. ἀνάγκη δὴ τοῦ β γ ἠρεμοῦντος, ἠρεμεῖν καὶ τὸ α β. εἰ γὰρ μὴ, εἰλήφθω κινούμενον. τοῦ τοίνυν β γ ἠρεμοῦντος, κινοῖτο ἂν τὸ α γ. οὐκ ἄρα καθ' αὑτὸ κινεῖται τὸ α β. ἀλλ' ὑπέκειτο καθ' αὑτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. δῆλον τοίνυν ὅτι τοῦ γ β ἠρεμοῦντος, ἠρεμήσει καὶ τὸ β α, καὶ τότε παύσεται κινούμενον·

ἀλλ'

ARISTOTELIS Phyſicorum

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

Vidquid [a] *mouetur, ab aliquo neceſſe eſt moueatur. Nã ſi in ſe motionis prĩcipiũ nõ habet, ab alio moueri manifeſtũ eſt ſin ĩ ſe, ſumatur A.B. quod moueatur, non ex eo, quia aliquid ſui mouetur. Primũ igitur cẽſere A.B. à ſe moueri, quia & totũ & à nullo, quod extra ſit, moueatur, ſimile eſt ac ſi quis cũ D.E. mouet E.F. & ipſum vna mouetur, ipſũ D.E.F. à ſe ipſo moueri exiſtimaret, quia non perſpiciat, vtrum ab vtro moueatur, vtrũ inquam D.E. ab E.F. an E.F. ab ipſo D.E.* Text. 1. [b] *Præterea quod à ſe mouetur, ex eo, quod aliud à motione deſinat, moueri nũquam ceſſabit. Si igitur, quod aliud ſtet, moueri aliquid deſinet, ab alio id moueatur neceſſe eſt. Hoc declarato, id, quod mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri. Cũ enim ſumptũ ſit A.B. moueri, diuiduũ erit: diuiduũ nãq; eſt q̃dquid mouetur. Diuidatur igitur ĩ C. certè C.B. quieſcẽte, A.B. neceſſario q̃eſcet. Quòd ſi non quieſcat, ſumatur moueri. Igitur C.B. quieſcente, mouebitur A.C. Quãobrem A.B. non per ſe mouetur, quod per ſe primo poſitum eſt moueri. Patet igitur B C. quieſcente, etiam A.B. quieſcere, & tunc moueri deſinere. At* Text. 2.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

QVicquid a mouetur.] Aduertẽdũ primo eſt in quibuſdam exẽplaribus hũc librum non ab hoc loco inchoari. Verùm noſtra lectio, quã Simplicius ſequitur, probatior eſt, & in vetuſtis codicibus inuenitur. Porro Ariſtoteles vt ad id, quod inſtituit, rem deducat, ſtatuit in fronte huius libri illuſtre quoddam theorema, quo, vt ait Simplicius, reliqua Phyſiologiæ theoremata ad rem mouentem ſpectantia innituntur, videlicet, Quidquid mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt. Loquitur autem Ariſtoteles de eo, quod per ſe, & primò mouetur, non quia aliquid eius cieatur. Diſputat ergo in hunc modum. Quæ extrinſecus agitantur, vt pulſa, ſiue proiecta, perſpicuũ eſt ab aliis moueri. Quod verò etiam illa, quæ ab intrinſeco mouẽtur principio, ab alio incitari non repugnet, oſtendi poteſt, primùm quia etſi motor obliteſcat, non continuò aſſerendum eſt idem eſſe mouens, & motum. Neque id impedimento eſſe debet, quo minus aſſentiamur rationi, quæ oppoſitum aſtruit.

Theorema in Phyſiologia illuſtre.

ee Acci

incipiat moueri verſus orientem. Ponamus autem mobile lapideum horam conſumere in percurrendo toto ſpatio quatuor palmorum, atque adeò mediam horam conſumpſiſſe in medietate ſpatij transeunda, ſemperque motum verſus occidentem vſque ad finem horæ continuaſſe.

His poſitis ſic ratio concluditur. Quandocunque duo mobilia pari velocitate æqualia ſpatia decurrunt, æquali tempore ea conficiunt ſed mobile lapideum, & mobile ferreum, quæ ſunt æquè velocia, tranſmiſere æqualia ſpatia; & tamen vnũ integra hora, alterum medietate horæ; ergo integra hora eſt æqualis dimidiatæ, atque adeò tempus duplum eſt æquale dimidio. Aſſumptio probatur, quoniam mobile lapideum confecit ſpatium quatuor palmorum, vt ex hypotheſi liquet, mobile etiam ferreum, quia tranſmiſit totum mobile lapideum, confecit etiam ſpatium quatuor palmorum, ſiquidem hac longitudine illud eſſe poſuimus: abſoluit autem illud dimidiata hora, ergo dimidiata hora abſoluit mobile lapideum reliquam partem ſpatij, proindeque tempus duplum manet æquale dimidio.

Hanc ratiocinationem ait Ariſtoteles eſſe captioſam, latereque fallaciam in ſpatio, quod decurritur: quia mobile lapideum pertranſiit ſpatium quieſcens; mobile ferreum traiecit ſpatium quod ciebatur, nimirum ipſum mobile lapideum, at effatum illud. Quæcunque duo mobilia &cæt. intelligi debet quando vtrunque mobile cum ſpatio quieſcente confertur: tunc autem plus ſpatij decurrit mobile lapideum.

τέταρτος δὲ, ὁ περὶ τῶν ἐν τῷ σταδίῳ κινουμένων ἐξ ἐναντίας ἴσων ὄγκων παρ' ἴσους, τῶν μὲν ἀπὸ τέλους τοῦ σταδίου, τῶν δὲ ἀπὸ μέσου, ἴσῳ τῷ τάχει, ἐν ᾧ συμβαίνειν οἴεται ἴσον εἶναι χρόνον, τῷ διπλασίῳ τὸν ἥμισυν. ἔστι δ' ὁ παραλογισμὸς ἐν τῷ, τὸ μὲν παρὰ κινούμενον, τὸ δὲ παρ' ἠρεμοῦν, τὸ ἴσον μέγεθος ἀξιοῦν τῷ ἴσῳ τάχει τὸν ἴσον φέρεσθαι χρόνον· τοῦτο δὲ ψεῦδος· οἷον ἔστωσαν οἱ ἑστῶτες ἴσοι ὄγκοι, ἐφ' ὧν τὰ α α α α, οἱ δὲ ἐφ' ὧν τὰ β β β β, ἀρχόμενοι ἀπὸ τοῦ μέσου τῶν α, ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος. οἱ δ' ἐφ' ὧν τὰ γ γ γ γ, ἀπὸ τοῦ ἐσχάτου ἴσοι τὸν ἀριθμὸν τούτοις ὄντες καὶ τὸ μέγεθος, καὶ ἰσοταχεῖς τοῖς β· συμβαίνει δὴ τὸ πρῶτον β, ἅμα ἐπὶ τῷ ἐσχάτῳ εἶναι, καὶ τὸ πρῶτον γ, παρ' ἄλληλα κινουμένων. συμβαίνει δὴ τὸ γ, παρὰ πάντα τὰ β διεξεληλυθέναι· τὰ δὲ β, παρὰ τὰ ἡμίση· ὥστε καὶ ἥμισυν εἶναι τὸν χρόνον· ἴσον γὰρ ἑκάτερόν ἐστι παρ' ἕκαστον. ἅμα δὲ συμβαίνει τὰ β παρὰ πάντα τὰ γ παρεληλυθέναι· ἅμα γὰρ ἔσται τὸ πρῶτον γ, καὶ τὸ πρῶτον β, ἐπὶ τοῖς ἐναντίοις ἐσχάτοις, ἴσον χρόνον παρ' ἕκαστον γινόμενον τῶν β, ὅσον περ τῶν α, ὥς φησι διὰ τὸ ἀμφότερα ἴσον χρόνον παρὰ τὰ α γίγνεσθαι. ὁ μὲν οὖν λόγος, οὗτός ἐστι. συμβαίνει δὲ τὸ εἰρημένον ψεῦδος. οὐδὲ δὴ κατὰ τὴν ἐν τῇ ἀντιφάσει μεταβολὴν οὐδὲν ἡμῖν ἔσται ἀδύνατον· οἷον εἰ ἐκ τοῦ μὴ λευκοῦ εἰς τὸ λευκὸν μεταβάλλει, καὶ ἐν μηδετέρῳ ἐστίν· ὡς ἄρα οὔτε λευκὸν, οὔτε μὴ λευκόν· οὐ

Quarta verò ea eſt, quæ de iis æqualib' molibus eſt, quæ in ſtadio æquali celeritate iuxta æquales cõtra mouẽtur, alia quidẽ à calce ſtadij, alia à medio. In qua effici arbitratur, vt duplo tempori dimidium æquum ſit. Sed rationis fallacia in eo poſita eſt, quòd putet alterum quidem iuxta id, quod mouetur, alterum verò iuxta id quod quieſcit, æquali celeritate in tẽpore æquali æqualem magnitudinem tranſire. Quod quidem falſum eſt. Vt exempli gratia, quieſcentes ſint moles a a a a, ex quorum medio incipiant moles b, numero & magnitudine oĩs æquales. Ab extremo autem moles c ipſis b. pares numero, magnitudine, & celeritate. Fit igitur vt primum b, primumq́ c, iuxta ſe ſe mota ad extremum ſimul perueniat. Itáque c, moles omnes a, tranſierit: b, autem, dimidiũ. Quamobrem etiam fit, vt dimidium tempus ſit. Nam tempore æquali vtraque vnamquãque tranſiuit. Simul autem fit vt b, iuxta omnia c, tranſierit, quod primum c, primúmque, b, in contrariis extremis ſimul erunt æquali tẽpore (vt ait,) in ſingulis b, atq́ etiam in ipſis a, tranſeundis conſumpto, quod tam b, quam c, æquali tempore iuxta a, tranſierint. Hæc igitur ratio eſt. Falſum autem ob id, quod dictum eſt, conſequitur. Textus 81. Textus 82.

h At neque in ea mutatione, quæ in contradictione eſt aliquid, quod fieri nõ poſſit nos conſequetur. Vt ſi è non albo in album mutatur, atque in neutro eſt, nec album, nec nõ albũ eſſe. Textus 83.

Non

Alia ratio ad tollendum motum.

h *At neque in ea.*] Subiicit rationes alias non quidem Zenonis, ſed aliorum, vt Pſ&L. lus annotauit, quibus illi motum à rebus auferre nitebantur. Ac primum quod nulla detur mutatio inter contradicentia ita ſuadebant. Si ſubiectum mutatur, intellige mutatione ſucceſſiua, nec eſt in termino à quo, vt in non albo, nec in termino ad quem, vt in albo: vtique nec erit album, nec non album; cum tamen de quolibet affirmare, vel negare liceat.

Diſſolu proxi ma ratio. ceat. Solutio eſt, cum res pergit à termino à quo ad terminum ad quem, vt cum Socrates pedetentim albeſcit, ſemper alteram contradictionis partem veram eſſe, alteram falſam. Quia licet interim Socrates nec ſit ex toto albus, nec ex toto non albus: vera tamen eſt altera pars aliarum enuntiationum, quæ ritè contradicentes ſunt, præpoſita ſemel negatione etiam particulę ex toto, nimirum Socrates eſt ex toto albus, Socrates non eſt ex toto albus. Eſt inquam vera poſterior, quę negat Socratem omnes gradus albedinis aſſecutum, quod prior affirmat.

i Rurſus

οὐ γὰρ εἰ μὴ ὅλον ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἐστίν, οὐ λεχθήσεται λευκόν, ἢ οὐ λευκόν· λευκὸν γὰρ λέγομεν, ἢ οὐ λευκὸν, οὐ τῷ ὅλον εἶναι τοιοῦτον, ἀλλὰ τῷ τὰ πλεῖστα ἢ τὰ κυριώτατα μέρη· οὐ ταὐτὸ δὲ ἐστι μὴ εἶναί τι ἐν τούτῳ, καὶ μὴ εἶναι ἐν τούτῳ ὅλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὄντος καὶ ἐπὶ τοῦ μὴ ὄντος, καὶ τῶν ἄλλων τῶν κατ᾽ ἀντίφασιν ἐστί· μὲν γὰρ ἐξ ἀνάγκης ἐν θατέρῳ τῶν ἀντικειμένων, ἐν οὐδετέρῳ δὲ ὅλον ἀεί. πάλιν ἐπὶ τοῦ κύκλου, καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας, καὶ ὅλως τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων ὅτι συμβήσεται αὐτὰ ἠρεμεῖν· ἐν γὰρ τῷ αὐτῷ τόπῳ, χρόνον τινὰ ἔσται καὶ αὐτὰ, καὶ τὰ μέρη. ὥστε ἠρεμήσει ἅμα καὶ κινήσεται· πρῶτον μὲν γὰρ τὰ μέρη οὐκ ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ οὐδένα χρόνον. ἔπειτα καὶ τὸ ὅλον μεταβάλλει ἀεὶ εἰς ἕτερον· οὐ γὰρ ἡ αὐτή ἐστιν ἡ ἀπὸ τοῦ α λαμβανομένη περιφέρεια, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ β, καὶ ἡ ἀπὸ τοῦ γ, καὶ τῶν ἄλλων ἑκάστου σημείων. πλὴν ὡς ὁ μουσικὸς ἄνθρωπος, καὶ ἄνθρωπος, ὅτι συμβέβηκεν. ὥστε μεταβάλλει ἀεὶ ἡ ἑτέρα εἰς τὴν ἑτέραν, καὶ οὐδέποτε ἠρεμήσει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς κινουμένων.

Κεφά

Non enim ſi totum in vtrouis non ſit, album aut non album eſſe non dicetur. Nanque albũ dicimus aut non album, nõ quia totum tale ſit, ſed quòd plurima aut principes partes. Idem autem non eſt, non eſſe in hoc, & non eſſe in hoc totũ. Similiter res ſeſe habet in eo, quod eſt, & in eo quod non eſt, & in aliis, quæ ſunt in contradictione. Non enim neceſſario in altero eſt oppoſitorum, ſed in neutro ſemper ipſum totum. i *Rurſus in circulo & ſphæra, & omnino in his, quæ in ſeipſis mouentur, propterea quod efficietur vt quieſcãt. Nam tempore aliquo in eodem loco ipſa & partes eſſe, quieſcere itaq; & ſimul moueri.* k *Primũ enim nullo tẽpore in eodem loco partes ſunt, deinde & totũ ad alium ſemper mouetur. Non enim eadem circũferentia eſt, quæ ab A. ſumitur & quæ à B. & quæ à C. & cæterorum quouis puncto, niſi vt muſicus homo & homo, propterea quod accidit. Quare in aliam alia ſemper mutatur, & nunquam quieſcet. Eodẽ modo & in ſphæra, & his quæ in ſe ipſis mouentur.* Textus 84. Text. 85.

CAP.

Alia ſolu. i *Rurſus in circu'o.*]Omiſſa interpretatione Alexandri apud Simplicium, quæ nobis minùs probatur, videtur Ariſtoteles proponere aliud argumentum tollentium motum: propterea quod ſi motus ſit, fateri debeamus ſphæram, & quæcunque in orbem aguntur, moueri ſimul & quieſcere, quandoquidem ea quieſcunt, quæ in eodem loco aliquandiu manent: quod certè huiuſmodi corporibus conuenit, cùm molẽ ad locum alium non traducunt.

Reſponſio. k *Primũ enim*]Reſpondet in primis partes corporis, quæ torquẽtur in gyrũ, mutare locũ dũ aliæ aliis ſuccedũt. Deinde ipſum etiã totũ aliquo modo locũ mutare, quia ſphæra, verbi gratia, nõ eandẽ ſemper circũ ferẽtiã, ſed ratione diuerſam obtinet. Nec enim eadem prorſus eſt, quæ incipit ab A. & in idẽ finitur, & quæ inchoatur à B. in idẽque deſinit. Itaque licet ſphæræ circunferentia ſubiecto vna ſit, vt albũ & muſicũ in Socrate, differt tamẽ cõſideratione, quia poſſumus in ea vbi libuerit initia, terminoſque diſtinguere Vnde cõcludit ſphęrã, & quęcũque in ſe ipſis, mouẽtur, eſto mole tota locũ nõ mutẽt, nõ tamẽ quieſcere.

Κεφάλαιον ι.

Ἀποδεδειγμένων δὲ τούτων, λέγομεν, ὅτι τὸ ἀμερὲς οὐκ ἐνδέχεται κινεῖσθαι, πλὴν κατὰ συμβεβηκός. οἷον κινουμένου τοῦ σώματος, ἢ τοῦ μεγέθους, τῷ ἐν ᾧ ὑπάρχει, καθάπερ ἂν εἰ τὸ ἐν τῷ πλοίῳ κινοῖτο ὑπὸ τῆς τοῦ πλοίου φορᾶς, ἢ τὸ μέρος τῇ τοῦ ὅλου κινήσει. ἀμερὲς δὲ λέγω, τὸ κατὰ ποσὸν ἀδιαίρετον· καὶ γὰρ αἱ τῶν μερῶν κινήσεις ἕτεραί εἰσι κατ᾽ αὐτά τε τὰ μέρη, καὶ κατὰ τὴν τοῦ ὅλου κίνησιν. ἴδοι δ᾽ ἄν τις καὶ ἐπὶ τῆς σφαίρας μάλιστα τὴν διαφοράν·

οὐ

CAP. X.

His à demonſtratis dicimus id, quod partibus vacat, moueri non poſſe, niſi ex accidente, vt ſi corpus, aut magnitudo in quo ineſt, moueatur, quemadmodũ ſi id, quod eſt in nauigio, nauigij latione, vel totius motu pars moueatur. Vacare autem partibus id dico, quod quantitate eſt indiuiduum. b *Nam partium motus, qui ipſarum per ſe eſt partiũ, & qui ex totius eſt motu diuerſi ſunt. Ac differentiam quidem ipſam in ſphæra maximè intueri aliquis poſſit.* Text. 86.

dd

Earum

οὐ γὰρ τὸ αὐτὸ τάχος ἐστὶ τῶν τε πρὸς τῷ κέντρῳ, καὶ τῶν ἐκτός, καὶ τῆς ὅλης, ὡς οὐ μιᾶς οὔσης κινήσεως. καθάπερ οὖν εἴπομεν, οὕτω μὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἀμερές, ὡς ὁ ἐν τῷ πλοίῳ καθήμενος τοῦ πλοίου θέοντος, καθ' αὑτὸ δ' οὐκ ἐνδέχεται· μεταβαλλέτω γὰρ ἐκ τοῦ α β, εἰς τὸ β γ, εἴτ' ἐκ μεγέθους εἰς μέγεθος, εἴτ' ἐξ εἴδους εἰς εἶδος, εἴτε κατ' ἀντίφασιν. ὁ δὲ χρόνος ἔστω ἐν ᾧ πρώτῳ μεταβάλλει, ἐφ' οὗ δ. οὐκοῦν ἀνάγκη αὐτὸ καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον, ἢ ἐν τῷ α β εἶναι, ἢ ἐν τῷ β γ, ἢ τὸ μὲν δ' αὐτοῦ ἐν τούτῳ, τὸ δέ τι ἐν θατέρῳ· πᾶν γὰρ τὸ μεταβάλλον οὕτως εἶχεν. ἐν ἑκατέρῳ μὲν οὖν, οὐκ ἔσται τι αὐτοῦ· μεριστὸν γὰρ ἂν εἴη· ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐν τῷ β γ· μεταβεβληκὸς γὰρ ἔσται. ὑπόκειται δὲ μεταβάλλειν. λείπεται δὴ αὐτὸ ἐν τῷ α β εἶναι, καθ' ὃν μεταβάλλει χρόνον. ἠρεμήσει ἄρα· τὸ γὰρ ἐν τῷ αὐτῷ εἶναι χρόνον τινά, ἠρεμεῖν ἦν. ὥστ' οὐκ ἐνδέχεται τὸ ἀμερὲς κινεῖσθαι, οὐδ' ὅλως μεταβάλλειν· μοναχῶς γὰρ ἂν οὕτως ἦν αὐτοῦ κίνησις, εἰ ὁ χρόνος ἦν ἐκ τῶν νῦν· ἀεὶ γὰρ ἐν τῷ νῦν κεκινημένον ἂν ἦν, καὶ μεταβεβληκός. ὥστε κινεῖσθαι μὲν μηδέποτε, κεκινῆσθαι δ' ἀεί. τοῦτο δ' ὅτι ἀδύνατον, δέδεικται καὶ πρότερον· οὔτε γὰρ ὁ χρόνος ἐκ τῶν νῦν, οὔθ' ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν, οὔθ' ἡ κίνησις ἐκ κινημάτων· οὐθὲν γὰρ ἄλλο ποιεῖ ὁ τοῦτο λέγων, ἢ τὴν κίνησιν ἐξ ἀμερῶν, καθάπερ ἂν εἰ τὸν χρόνον ἐκ τῶν νῦν, ἢ τὸ μέγεθος ἐκ στιγμῶν.

ἔτι

Earum enim partium, quæ ad centrum ſunt, & quæ extra, totiuſq; eadem celeritas non erit, quippe cum vnus motus non eſt. c *Vt igitur diximus, id, quod partes non habet, ita contingit, vt moueatur, atque is, qui in nauigio ſedet, nauigio ipſe currente. per ſe autem nō poteſt.* d *Mouetur enim ex A.B. in B.C. ſeu ex magnitudine in magnitudinem, ſeu ex forma in formam, ſeu in contradictionem: tempus autem, in quo primo mutatur ſit D. Certè neceſſe eſt, illud, quo tempore mutatur, aut in A. B eſſe, aut in B. C. aut aliquid eius in hoc, aliquid in altero, quidquid enim mutatur, ita ſe habet. In vtroque ſane aliquid eius non erit, partibus enim cōſtaret. Nec verò in B.C. Mutatum enim erit, ſed mutari ponebatur. Quo igitur tempore mutatur, vt in A.B ſit, reliquū eſt. Quāobrem quieſcet. Nam tempore aliquo in eodem eſſe quieſcere eſt. Id itaq; quod partibus vacat, moueri non poteſt, nec omnino mutari Vnico enim tantum hoc modo moueri poſſet, ſi ex momentis tempus conſtaret. Nam ſemper in momento motum eſſet & mutatum, ita, vt nūquam moueretur, ſed ſemper eſſet motū. Hoc autem eſſe non poſſe antea mōſtratum eſt. Nec enim tempus ex momentis eſt, nec linea ex punctis, nec motus ex eius diuiſionibus, quas* κινήματα *appellant. Nec enim qui hoc ait, aliud facit quam motum, ex his quæ partibus, carent, conſtare, quemadmodum ſi tempus ex momentis, aut magnitudinem ex punctis.* Textus 87. Text. 88.

e *Ex*

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

Problema. Solutio.

H*Is a demonſtratis.*] Pertractat in hoc extremo capite, quod ab hoc loco cum Perionio inchoamus, problema quoddā ad indiuiſibilia pertinens, nimirū vtrūne indiuiſibile moueri queat? Declarat verò loqui ſe de indiuiſibili quātitatis, quale eſt punctum, aut linea: moxque reſpondet nullum eiuſmodi indiuiſibile poſſe moueri per ſe, ſed tantum ex accidente, videlicet ad motum magnitudinis, in qua ineſt.

Dubitatio.

b *Nam partium motus.*] Ambigeret quis nū indiuiſibilia moueantur, vt partes in toto. Hanc dubitationem vt diluat, inſerit explicationem modi, quo partes mouētur, docēs partibus biſariam conuenire motum, nimirum aut per ſe, aut ratione totius, atque hanc diuerſitatem palam conſpici in motu ſphæræ, quæ etſi æquabiliter in orbē agitetur, eius tamen partes aliæ tardiùs, aliæ citiùs feruntur. Nam quæ centro viciniores ſunt, cum circulum breuiorem æquali tempore conficiant, tardiùs mouētur, quàm quæ ab eo longiùs abſunt, quæ eodē tēpore circulum maiorē peragunt. Hic ergo motus ipſis partibus proprius eſt, eiſque per ſe cōuenit: & tamen eiſdem ex accidente competit motus totius, quatenus in eo continentur.

Partibus biſariam conuenire motum.

Reſponſio ad propoſitā dubitationem.

c *Vt igitur diximus.*] Cùm indiuiſibilia nō ſint partes magnitudinis, quaſi magnitudo ex ipſis tanquā ex materia coaleſcat, admonet nō poſſe illa moueri eo modo quo partes; maximè cū partibus nō repugnet abiungi à toto, atq; extrà per ſe moueri. Itaq; indiuiſibilia tantum mouentur, vt is, qui eſt in nauigio, motu nauis, hoc eſt ex accidente, & beneficio totius. Vbi aduerte non negare Ariſtotelem poſſe indiuiſibilia in magnitudine exiſtentia in ſe alterationem partiatum accipere; ſed tantùm eis denegare alterationē eo modo, quo

eam

eam ſubeunt partes integrantes, quæ ita affectæ ſunt, vt à toto abiunctæ proprium, ac non iam toti communem motum obtinere queant. De qua partium motione credit D. Thomas loqui Ariſtotelem hoc loco.

Non poſſe indiuiſibile per ſe moueri. d *Mouetur enim ex A.B.*]Probat iam non poſſe indiuiſibile per ſe moueri, hunc in modum: Si indiuiſibile lationem, aliumue motum ſubiret, vel interim eſſet omnino in termino à quo, vel omnino in termino ad quē; aut partim in vno partim in altero. Si detur primum, nondum mouetur, ſi ſecundum, iam non mouetur, ſi tertium, neceſſariò diuiduum erit; ſiquidem eius, quod per ſe locum mutat, ſemper vna pars reſpondet vni parti magnitudinis, ſuper quā fertur, alia alteri: & quod alteratione afficitur, poteſt ſecūdū vnam partem priùs, ſecundum aliā poſteriùs alterari, quod item in accremento, & decremento perſpicuè cernitur: quandoquidem indiuiſibile, qua tale, nec minuitur, nec augeſcit. Quare fieri nequit, vt indiuiſibile aliquem per ſe motum ſubeat. e Ex

ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερόν, ὅτι οὔτε στιγμὴν, οὔτ' ἄλλο ἀδιαίρετον οὐδὲν ἐνδέχεται κινεῖσθαι· ἅπαν γὰρ τὸ κινούμενον, ἀδύνατον πρότερον μεῖζον κινηθῆναι ἑαυτοῦ, πρὶν ἢ ἴσον, ἢ ἔλαττον. εἰ δὲ τοῦτο, φανερὸν ὅτι καὶ ἡ στιγμὴ ἔλαττον ἢ ἴσον κινηθήσεται πρῶτον. ἐπεὶ δ' ἀδιαίρετος, ἀδύνατον ἔλαττον κινηθῆναι πρότερον· ἴσον ἄρα ἑαυτῇ· ὥστ' ἔσται ἡ γραμμὴ ἐκ στιγμῶν· ἀεὶ γὰρ ἴσον κινουμένη, τὴν πᾶσαν γραμμὴν ἡ στιγμὴ καταμετρήσει. εἰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, καὶ τὸ κινεῖσθαι τὸ ἀδιαίρετον, ἀδύνατον. ἔτι δ', εἰ ἅπαν ἐν χρόνῳ κινεῖται, ἐν δὲ τῷ νῦν μηδὲν, ἅπας δὲ χρόνος διαιρετὸς, εἴη ἄν τις χρόνος ἐλάττων ὁτουοῦν τῶν κινουμένων ἐν ᾧ κινεῖται ὅσον αὐτό· ἔσται μὲν γὰρ ἔσται ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται, διὰ τὸ πᾶν ἐν χρόνῳ κινεῖσθαι· χρόνος δὲ πᾶς διαιρετὸς δέδεικται πρότερον. εἰ δὲ ἄρα ἡ στιγμὴ κινεῖται, ἔσται τις χρόνος ἐλάττων ἐν ᾧ αὐτὸ ἐκινήθη. ἀλλ' ἀδύνατον· ἐν γὰρ τῷ ἐλάττονι ἔλαττον ἀνάγκη κινεῖσθαι. ὥστ' ἔσται διαιρετὸν τὸ ἀδιαίρετον εἰς τὸ ἔλαττον, ὥσπερ καὶ ὁ χρόνος εἰς τὸν χρόνον· μοναχῶς γὰρ ἂν κινοῖτο τὸ ἀμερὲς καὶ ἀδιαίρετον, εἰ ἦν ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι δυνατὸν τῷ ἀτόμῳ· τοῦ γὰρ αὐτοῦ λόγου, ἐν τῷ νῦν κινεῖσθαι, καὶ ἀδιαίρετόν τι κινεῖσθαι. μεταβολὴ δ' οὐκ ἔστιν οὐδεμία ἄπειρος· ἅπασα γὰρ ἦν ἔκ τινος εἴς τι, καὶ ἡ ἐν ἀντιφάσει, καὶ ἡ ἐν ἐναντίοις. ὥστε, τῆς μὲν κατὰ τὴν ἀντίφασιν, ἡ φάσις καὶ ἡ ἀπόφασις πέρας· οἷον, γενέσεως μὲν τὸ ὄν, φθορᾶς δὲ τὸ μὴ ὄν. τῶν δὲ ἐν τοῖς ἐναντίοις, τὰ ἐναντία· ταῦτα γὰρ ἔσχατα τῆς μεταβολῆς, ὥστε καὶ ἀλλοιώσεως πάσης· ἐξ ἐναντίων γάρ τινων ἡ ἀλλοίωσις. ὁμοίως δὲ καὶ αὐξήσεως καὶ φθίσεως. αὐξήσεως μὲν γὰρ τὸ πέρας. τὸ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν τελείου μεγέθους. φθίσεως δέ, ἡ τούτου ἔκστασις· ἡ δὲ φορά. οὕτω μὲν οὐκ ἔσται πεπερασμένη·

οὐ

e Ex his verò etiam manifeſtum eſt, nec pūctum, nec aliud vllum indiuiduum moueri poſſe. Etenim fieri non poteſt, vt quod mouetur, maius ſe prius tranſeat, quàm æquale aut minus. Quod ſi ita res habet, conſtat & punctum, aut æquale, aut minus prius trāſire. Cùm autē indiuiduū ſit, fieri nō poteſt, vt per minus antea moueatur. Quare per ſibi æquale. Erit igitur linea ex punctis. Aequale enim ſemper trāſeūdo, lineā totā punctum metietur. At ſi hoc eſſe non poteſt, ne id quidem eſſe poterit vt indiuiduū moueatur. Textus 89.

f Rurſus ſi res omnis in tēpore, & nihil in momento moueatur, omne autē tēpus diuiduū ſit, erit vtiq; tēpus eo minus, in quo id, quod mouetur, æquale ſibi ſpatiū conficit. Id enim, in quo mouetur, tēpus erit, quod in tempore res omnis moueatur, tēpuſq; omne diuiduū eſſe antea fuerit monſtratū. Si igitur punctum mouetur, erit aliquod tempus eo minus, in quo eſt motū. Sed eſſe nō poteſt, quod in minori minus neceſſariò conficiatur. Quare indiuiduum, in id, quod minus eſt, diuiduum erit, perinde ac tēpus in tempus. vnico enim tantū mō moueri poſſe id, quod partibus vacat, & diuidi non poteſt, ſi in tēporis momento indiuiduo liceat moueri. Perinde enim eſt in momento moueri, & indiuiduū aliquod moueri. Text. 90.

g At qui & mutatio infinita nulla eſt. Etenim è quopiā in quidpiā omnis eſt, tā ea quæ in cōtradictione, quàm ea quæ in cōtrarium. Quare earū, quæ in cōtradictione, affirmatio & negatio, terminus eſt, generationis quidē ens, interitꝰ nō ens. Earū aūt, quæ in cōtrarium, contraria; hæc enim ſunt mutationis extrema. Ideo & omnis alterationis, cùm ex cōtrariis quibuſdā alteratio ſit. Similiter accretionis & imminutionis: accretionis quidē terminus, eius eſt magnitudinis perfectio, quæ cuiuſq; naturæ propria eſt, imminutionis autē ab eadē receſſus. Text. 91.

h At vero latio hoc quidē mō terminata nō erit, propterea quod omnis in contrarium nō eſt. Text. 92.

οὐ γὰρ ἅπασα ἐν ἐναντίοις, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ ἀδύνατον τμηθῆναι οὕτω, τῷ μὴ ἐνδέχεσθαι τμηθῆναι· πολλαχῶς γὰρ λέγεται τὸ ἀδύνατον· οὐκ ἐνδέχεται τὸ οὕτως ἀδύνατον τέμνεσθαι οὐδ' ὅλως τὸ ἀδύνατον γενέσθαι, γίνεσθαι· οὐδὲ τὸ μεταβάλλειν ἀδύνατον ἐνδέχοιτ' ἂν μεταβάλλειν εἰς ὃ ἀδύνατον μεταβάλλειν. εἰ οὖν τὸ φερόμενον μεταβάλλει εἰς τι, καὶ δυνατὸν ἔσται μεταβάλλειν.

ὥστ

Sed quoniã id, quod diuiſum eſſe ita non pōt, vt diuiſum eſſe nō poſſit (multipliciter enim id, quod nō poteſt, dicitur) nō poteſt id inquã, quod ita nō pōt, ſecari, nec omnino id generari, quod genitũ eſſe nō poteſt: nec profecto id quod mutatum eſſe non poteſt, mutari in id continget, in quod non poteſt mutatũ eſſe. Si igitur quod fertur, in aliquid mutatur, in id quoque poteſt mutatum eſſe. Textus 93.

Ideo

e *Ex his verò etiam.*] Demonſtrat idẽ theorema priuatim in motu locali hunc in modũ. Id, quod mouetur loco, priùs decurrit ſpatium æquale ſibi, aut etiam minus, quam maius. Igitur ſi punctus ſupra lineam per ſe ferretur, priùs tranſiret aliquid ſibi æquale, aut minus quod fieri nequit. Vel enim conſtaret linea ex ſolis punctis, quibus ſeſe adæquaret punctũ eã traiiciẽdo, vel aliquid minus pũcto in linea daretur, quod nō minùs eſt abſurdum.

Indiuiſibile nō moueri loco.

f *Rurſus ſi res omnis.*] Idẽ probat ratione ſumpta à diuiſione tẽporis. Nã cũ motus omnis in tempore ſit, & omne tempus in ſemper diuidua ſecari poſſit, licebit in quouis motu deſignare tempus minus eo, in quo mobile peragit ſpatiũ ſibi æquale. Quare cum minori tempori reſpondeat minus mobile, vel minor eiuſdem mobilis pars, iam indiuiſibile diuiduum erit, quod fieri non poteſt. Vnde cõcludit Ariſtoteles ea tantùm ratione potuiſſe indiuiſibile moueri, ſi motus puncto temporis fieret. Tunc enim non oporteret partem temporis parti motus, aut partem motus parti magnitudinis reſpondere.

Omne tempus ſecari poſſe in ſemper diuidua.

g *Atqui & mutatio infinita.*] Demonſtrauit cõtra Democritũ nullũ indiuiſibile per ſe moueri poſſe, nunc cõtra Heraclitum, qui omnia iugi motu verſari aiebat, hoc theorema conſtituit. Nulla mutatio perpetua, aut infinita eſt. Quod ita probat. Nulla mutatio extremis cõtenta poteſt eſſe infinita: atqui omnis mutatio extremis continetur: nulla igitur infinita eſſe pōt. Minorẽ ſuadet. Nãq; generatio eſt inter nō ens, & ens; corruptio inter ens & nō ens; alteratio eſt inter qualitates cõtrarias, vt inter album & nigrum; accretio eſt inter quantitatem imperfectã & perfectã tanquã progreſſio ab illa ad hanc, decretio verò eſt ab hac ad illam diſceſſus; item latio recta eſt inter ſuperum & inferum, aliáſque locorũ differentias. Fieri verò nequit vt id, quod extremis clauditur, infinitudinem obtineat.

Nullam mutationem perpetuam, aut infinitam.

Quo pacto omnis latio ſit inter contraria.

h *At verò latio.*] Poſſet quis dubitare quonam pacto latio omnis inter contraria ſit & extremis coerceatur, præſertim cùm id nō videatur motui circulari cõpetere. Hoc vt explicet hypotheſim quandã præmittit; nimirum, id tantum mutari, quod poteſt mutatum eſſe, verbi gratia, id poſſe albeſcere, quod albũ effectũ eſſe poteſt. Hinc declarat quot modis *ἀδύνατον*, id eſt, impoſſibile ſumatur, aitq; ſumi pro eo, quod vix, aut difficile, aut non recte, aut nullo modo eſſe poteſt. Tũ affirmat ſi latio corporis alicuius nullũ finẽ habere queat, omnino accidere non poſſe, vt eiuſmodi corpus mutatũ ſit: quia id tantùm deferri pōt, quod delatũ eſſe poteſt: quẽadmodũ impoſſibile eſt diuidi, quod impoſſibile eſt eſſe diuiſum, & generari, quod impoſſibile eſt eſſe genitũ. At enim cũ nihil mutetur, quod ſubinde nō ſit mutatum, neceſſariò motus omnis inter extrema, eaq; repugnãtia cõtinebitur.

Quot modis dicatur impoſſibile.

ὥστ' οὐκ ἄπειρος ἡ κίνησις, οὐδ' οἰσθήσεται τὴν ἄπειρον. ἀδύνατον γὰρ διελθεῖν αὐτήν. ὅτι μὲν οὖν οὕτως οὐκ ἔστιν ἄπειρος μεταβολή, ὥστε μὴ ἀφωρίσθαι πέρασι, φανερόν. ἀλλ' εἰ οὕτως ἐνδέχεται, ὥστε τῷ χρόνῳ εἶναι ἄπειρον τὴν αὐτὴν οὖσαν καὶ μίαν, σκεπτέον· μὴ μιᾶς μὲν γὰρ γινομένης, οὐθὲν ἴσως κωλύει· οἷον, εἰ κατὰ τὴν φορὰν ἀλλοίωσις εἴη, καὶ κατὰ τὴν ἀλλοίωσιν αὔξησις, καὶ πάλιν γένεσις· οὕτω γὰρ ἀεὶ μὲν ἔσται τῷ χρόνῳ κίνησις, ἀλλ' οὐ μία, διὰ τὸ μὴ εἶναι μίαν ἐξ ἁπασῶν· ὥστε δὲ γίνεσθαι μίαν, οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι τῷ χρόνῳ, πλὴν μιᾶς. αὕτη δ' ἐστὶ μία, ἡ κύκλῳ φορά.

Ideo motus infinitus non eſt, nec per infinitũ feretur, quod fieri non poſſit, vt tranſeatur. Nullam igitur mutationẽm ita eſſe infinitam, vt terminus non ſit finita, manifeſtũ eſt. i *Verum diſpiciendum eſt, an ſic eſſe poſſit, vt vna eademq; tempore ſit infinita: Nam ſi vna non fiat, nihil forſitan prohibet: vt ſi poſt lationem alteratio ſit, & poſt alterationem accretio, & rurſus generatio. Ita enim perpetuo tempore motus erit, ſed non vnus, quod ex vniuerſis vnus non fiat. Vt autem vnus tempore infinitus ſit, præter vnum, fieri non poteſt. Atque hic quidem vnus eſt ipſa conuerſio.* Text. 94.

ΑΡΙΣ

i *Verùm*

i *Verùm diſpiciendum eſt.*] Quæſtionem excitat nū motus ita extremis claudantur, vt infinitudinē obtinere poſſint. Reſpōdet ſi loquamur de motibus ſpecie diuerſis, cuiuſmodi ſunt latio, alteratio, accretio, & decretio, nihil obſtare quominus eis infinitudo inſit, poſita videlicet mundi æternitate. Poteſt enim alteratio lationem ſubſequi, accretio alterationem, accretionem decretio: ruŕſuſque poſſunt iidem motus in orbem regredi, ſeque alternis vicibus excipere. Si autem de motu, qui ſecundùm numerum vnus appellatur, agamus, cenſet Ariſtoteles dari quidem in ſingulis ſphæris cæleſtibus motum vnum perpetuum, ac nunquā deficientem, qui ita vnus numero ſit, vt ex multis circuitionibus conſtet. Qua de re octauo huius operis libro vberiùs diſputandum erit, vbi dogma Ariſtotelis de mundi, & generationum, motuúmque ſempiternitate, confutabimus. Quæſtio. Reſponſio.

QVÆSTIO I.

VTRVM INDIVISIBILE PER SE MOVERI POSSIT, AN NON.

ARTICVLVS I.

Opinio Scoti & aliorum exiſtimantium poſſe.

CVm indiuiſibile duplex ſit, alterum poſitionem habens in continuo, vt punctum; alterum non habens, vt Angelus; propoſita quæſtio de priori duntaxat indiuiſibili intelligenda eſt. Neque verò in controuerſiam vocatur poſſit ne eiuſmodi indiuiſibile ex accidente ſeu ad motum continui, in quo eſt, moueri; perſpicuum eſt enim poſſe. Tantùm igitur quærimus num puncta, lineæ, & ſuperficies, ſi à ſubiecto ſeparata cohærerent, per ſe lationem ſubire poſſent. Scotus in 2. d. 2. q. 9. eiuſque nonnulli ſectatores affirmatiuam tuentur partem. Ne autem Ariſtoteli, qui cap. 10. huius libri oppoſitum ex profeſſo docuit, repugnare videantur, aiunt ſucceſsionem cōtinuitatemque lationis duplici ex cauſa prouenire, quarum vtrāuis, vt aliquid continuè moueatur, ſufficere contendunt: nempe aut ex parte ſpatij; quia continuum diuiduúque eſt; aut ex parte mobilis, quia ſcilicet res mota ex partibus ſibi cohærentibus, & continuis cōſtat. Etenim propterea ꝙ mobile ſiue diuiſibile, ſiue indiuiſibile ſit, priùs vnam ſpatij partē, quàm aliā conficit, iccirco in latione ratione ſpatij ſucceſsio & continuitas viſitur: quia ruŕſus mobile diuiduum priùs ſecundum vnam ſui partem tranſmittit punctum aliquod fixum, quàm ſecundū alias, ideo ex parte mobilis in motu ad locū ſucceſsio & cōtinuitas ineſt. Aiunt igitur Ariſtotelem tantùm negaſſe indiuiſibile poſſe per ſe continuè moueri ea cōtinuitate, & ſucceſsione, quæ à mobili deſumitur: ſecundū hanc enim mobile partim in termino à quo, partim in termino ad quem eſſe oportet, vti idem Ariſt. ſuperiùs oſtendebar. Verùm nihil obſtare quominùs indiuiſibile eam motus cōtinuitatem quæ ab ſpatio petitur, obtinere queat.

De quo indiuiſibili ſit quæſt.

Licheтus in 2. d. 2. q. 9. Baſſolius ibidem q. 4. ar. 2. Mairoнius q. 12.

Sententia Scoti, & aliorum.

Vt ſibi Ariſtotelem cōciliant.

Videtur autem hæc ſententia probari poſſe. Primum ita, ſi corpus perfectè ſphæricum ſupra aliud perfectè planum moueatur, indiuiſibile illud, quo ſphæricum tangit planum, ciebitur continuè per totam lineam plani, ſicuti & ipſum corpus ſphæricum, in quo ineſt: ſed eadem videtur eſſe ratio in puncto ſeparato, ſi virtute diuina vel ab Angelo per eandem lineam deferatur. Poteſt igitur indiuiſibile per ſe moueri, & quidem motu continuo.

Capit. 10. huius libri tex. 87.

Eorum argumenta. A motu globi per planum.

Secundò. Si fieri non poſſet vt punctum ſeparatum per ſe moueretur ex eo eſſet, quia deberet poſt vnum pūctum ſpatij aliud ipſi immediatum contingere; proindéque continuum ex ſolis indiuiſibilibus conſtare. Atqui hæc ratio ſi vim haberet etiam concluderet punctum corporis perfectè ſphærici

A motu puncti ſeparati.

dd 3 non

non poſſe ex accidente moueri: ſiquidem poſt vnum punctum ſpatij aliud priori immediatum contingere deberet. Nihil ergo impedit quominus punctum ſeparatum poſsit per ſe moueri.

Tertiò. Immediatè poſt hoc inſtans, quo punctus globi tangit planum, punctus globi mouetur; nec enim vllam quietis moram interponit. Igitur immediatè poſt cietur continuè. Nec ſatisfaciet qui dixerit moueri continuè ratione temporis, non ratione ſpatij. Nam partes temporis, & partes ſpatij, vt docet Ariſtoteles ca.2. huius libri, mutuò ſibi reſpondent. Quare ſi immediatè pòſt punctus globi mouetur tempore continuo; vtique partibus temporis continui oportebit reſpondere in plano partes continuas lineæ, quas punctus decurrat.

A motu angeli ad indiuiſibile collecti. Quarto. Si Angelus ſeſe ad pũctum colligat, poterit continuo motu ad locũ alium demigrare. Ergo pari ratione indiuiſibile quantitatis continuo motu agitari poterit.

ARTICVLVS II.

VERAE OPINIONIS EXPLICATIO.

Aſſertores partis negatiuæ. EA tamen ſententia quæ negat indiuiſibile poſſe per ſe moueri Ariſtotelica eſt & verior, quam ſequitur Auerroes 4. huius operis commun.32.& hoc in lib: comm.86. Ægidius ad text. 87. Alb.M. tractat.2.cap.1. Iandunus quæſt.13. Capr. in 2.d.2.quæſt.1.& plerique alij. Ac primum quod ita ſenſerit Ariſtoteles inde patet, quia ad calcem tertij capitis docuit omne mobile diuiduum eſſe, & cap. 4. text. 33. omnem motum ſectione rei motæ ſecari, & 8. libr. cap.5. text. 40. quidquid mouetur continuum eſſe, ac proinde in ſemper diuidua diſpertiri poſſe. Quare non videtur dubitandum quin apud Ariſtotelem omnis motus tam ex parte ſpatij, quam ex parte rei motæ continuitatem requirat. Accedit quòd ſi dum Ariſtoteles ait indiuiſibile non poſſe continuo motu cieri de ſola continuitate mobilis, vt Scotus putat, loqueretur, certè non tot rationes ad rem adeò notam & perſpicuam cumulaſſet. Quis enim motũ rei indiuiſibilis ex parte mobilis indiuiſibilẽ eſſe ignorat? (Ariſtotelis teſtimonia.)

Quidnam ſit æquari cõtinuo motu ſuper magnitudine. Deinde huius ſententiæ veritas ſecundum ſe ita probatur. Rem quampiam per ſe ac ratione ſui ſuper tota aliqua magnitudine cieri: nihil aliud eſt, quàm per ſe ac ratione ſui ſingulis ipſius partibus ſucceſsiuè adæquari commenſurarivè, cùm igitur indiuiſibile non niſi indiuiſibili exæquari valeat, ea duntaxat ratione defendi poſſet (vt Ariſtoteles ad text.88. argumentabatur) indiuiſibile per ſe moueri; ſi magnitudinem ex indiuiduis tantùm partibus coaleſcere, & indiuiſibilia in continuo immediata eſſe admitteremus, at neutrum horum admitti debet. Nõ igitur indiuiſibile continuo motu cieri poteſt. Atque hoc fundamento Ariſtotelica opinio potiſsimùm niti ſtabilirique videtur. Etenim quia id ſolum, quod eſt diuiſibile, partibus magnitudinis adæquatur, opus eſt, vt omne, quod per ſe mouetur, dum mouetur, partim ſit in termino à quo partim in termino ad quem: oportet item vt omne, quod per ſe mouetur, priùs ſpatium minus, aut æquale ſibi, quàm ſpatium maius conficiat. Quæ erat ratio Ariſtotelis. (Fundamentum Ariſtotelicæ opinionis.)

Dubitatio. Reſponſio. Addubitant hoc loco iuniores Philoſophi, num ſaltem diuina virtute fieri poſsit, vt indiuiſibile continuè per ſe moueatur. Reſpondent plerique, nec

nec ſine probabilitate, poſſe. Nulla enim implicatio contradictionis videtur eſſe, vt Deus puncto diuiſibilitatem quandam virtualem conferat æmulam eius, quam ſubſtantiæ materiæ expertes vendicant; ita nimirum vt quemadmodum Angelus, verbi gratia, etſi impartibilis ſit, ſpatio tamen diuiduo coëxiſtit; ita punctus licet in ſe partibus careat; nihilominus lineæ reſpondeat. Sanè verò ſi hæc diuiſibilitas puncto diuinitus tribuatur, clarum eſt ex continuo illius motu non ſequi lineam ex ſolis indiuiſibilibus confici: quia tunc punctus non ſoli puncto, ſed lineæ commenſurabitur. Si autem petas quid nam id eſſe debeat, cuius beneficio punctus ea ratione ſectilis efficiendus ſit. Occurrendum, eſſe modum quendam ſupra illius ingenium & naturam; quem impoſsibilem non eſſe ſuaderi poteſt exemplo diuinæ Euchariſtiæ, in qua corpus Chriſti modum quendam ſupra omnem naturæ vim à Deo accipit, per quem modum cuiuis parti ſpecierum, quantumlibet exiguæ, totum reſpondet. Itaque vt corpus Chriſti ſacramentaliter exiſtens, parti ſpecierum multo minori ſe reſpondet; ita fieri poſſe videtur, vt punctum, quoad ſitum, parti ſe maiori (etſi diuiſibile comparatione indiuiſibilis nō rite maius dici conſueuit) hoc eſt diuiſibili commenſuretur. Poſſe punctum diuina virtute reſpondere magnitudini.

ARTICVLVS III.

DILVTIO ARGVMENTORVM PRIMI ARTICVLI.

NVnc ea ſoluamus argumenta quibus probari videbatur poſſe indiuiſibile per ſe moueri. Ad 1. dicendum eſt punctum globi non per ſe continuum motum ſubire, ſed per accidens ſecundo modo, ratione globi, qui quidem reſpectu aëris ambientis, quem decurrit, continuè mouetur; non autem cōparatione plani ſupra quod fertur, quia non tangit in eo puncta continuè, quæ continua eſſe nequeunt: ſed quéadmodum poſt quodlibet punctum ſequuntur infinita puncta diſcretè, ita poſt quodlibet tangit diſcretè infinita. Dilut. 1.

Ad ſecundum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, dicendúmque ſi punctum per ſe continuè moueretur, futurum vt per ſe adæquaretur magnitudini, quæ tunc non poſſet non confici ex indiuiduis partibus: at cùm ratione globi continuè cietur, non requiri eiuſmodi adæquationem, proindéque non ſequi vnum punctum aliud ſibi proximum contingere. Dilut. 2.

Ad tertium reſpondendum eſt immediatè poſt inſtans, quo punctus globi tangit planum moueri punctum continuè, vt paulò ante dicebamus, non ratione ſui, ſed globi, qui licet non ex parte plani, quod tactu diſcreto attingit; tamen ſecundum proprium ipſius vbi, & circumiectam ſuperficiem continuè fertur. Non oportet autem vt ipſi puncto aliqua pars continua reſpondeat: quia tunc ſolùm partes temporis & ſpatij ſeſe mutuò dimetiuntur, cùm id, quod mouetur, per ſe motum ſubit. Sed obiicies. Globus ex parte inferiori, qua planum tangit, non ceſſat à motu. Igitur non ſolum comparatione vbi, & ſuperficiei circumfuſæ; ſed etiam reſpectu plani, quod tamen per indiuiſibile duntaxat contingit, continuo motu fertur. Ex quo ſequitur ipſum etiam punctum per ſe continuè moueri, cum globus non niſi illius interuentu tangat planum. Huic obiectioni, quæ in hac controuerſia præcipui momenti videtur, occurrendum etſi globus ex parte inferiori, qua interiectu Dilut. 3. Lege Auerroē 3. de cœlo cōm. 32. Ochamum in 3. quodl. q. 9. Greg. in 2. d. 2. 2. art. 3. Aegid. 3. de gen. q. 8. Obiectio. Solutio.

ſolius

ſolius puncti planum tangit, non ceſſet pergere; haud tamen iccirco reſpectu eiuſdem partis, & comparatione plani continuè moueri. Ideo enim dicitur non ceſſare, quia non intermittit contactus diſcretos: nec vllum præterit temporis momentum, cui ſuus contactus non reſpondeat.

Dilut.4.

Ad quartum Ægidius in 1.d.37.q.1.Gregorius in 2.d.2.q.2.art.2.D.Bonau. q.3. Alenſis 2.p.q.32.nu.3. Heruæus tract.de motu Angelorum, alijque nonnulli hypotheſim non admittunt,neg intque poſſe Angelum ſeſe ad pũctum colligere. Veriſimilior tamen eſt oppoſita ſententia, quam tuetur D. Thomas 1.p.q.52.art.2.& Scotus in 2.d.2.q.6. & complures alij cum Magiſtro in 1.d.37.Nã cùm Angelus materiæ expers ſit, neque à corpore locovè pẽdeat, nihil officiet quominus ſeſe ad punctum contrahere poſsit. Hypotheſi ergo conceſſa inficiandum eſt poſſe tunc Angelum per ſpatium continuè moueri, cùm eadem abſurda ex continuo illius motu, quæ ex motu continuo puncti ſequantur. Quare qui concedunt poſſe ab Angelo punctum ſeparatum continuè deferri, debẽt id, ſi modò rectè ſentiant, intelligere de Angelo, qui per virtualem ſuam extenſionẽ diuiſibili ſpatio coëxiſtat. Quo in euentu eodem pacto, quoad rationem continui & diſcreti, mouebitur punctum, quo mouetur dum in globo inſidet, nimirum diſcretè, ſi comparetur ad puncta quæ tangit: & continuè per accidens, quatenus defertur ab Angelo, qui per planum continuè mouetur. Licet hoc, præter alia, inter eum motum, quo Angelus, & eum, quo globus planum percurrit, diſcrimen ſit, quòd Angelus tactu virtutis tangat continuum: globus verò tactu quantitatis ſola puncta.

Marſilius in 2. d.2.q.2 a.1.1.

Rich.in 1.d. 37.in 2.prin.q. 2. Ochamus quodl.1.q 4. Gab.in 2.d.2. q.2.art. 1.

Poſſe Angelũ colligere ſe ad punctum.

FINIS SEXTI LIBRI.

IN SEPTIMVM LIB. PHYSICORVM. ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

NOnnulli Ariſtotelis interpretes hunc librum tanquam ſubdititium, aut ſuperuacaneum reiecerunt. Sed enim & ſtylus ipſe, & ratio doctrinæ cum reliquo opere planè conſentiens Ariſtotelicum eſſe probant, vt ait Simplicius, Auerroes, D.Thomas, & alij. Neque officit quod huius, & octaui libri idem pene argumẽtum, & inſtitutum ſit. Videtur namque Ariſtoteles in hoc libro pictorum more futurum opus rudioribus lineis adumbraſſe, vt eorum, quæ in octauo exquiſitiùs tractanda erant, præ notione aliqua inſtructi ſingula poſtea facilius comprehẽderemus. Eſt autem hic liber in duas partes diſtributus. Prior continet theoremata quædam de principio motus, atque in id præcipuè incumbit, vt oſtendat dari in rerum natura vnum primum motum, primúmque motorem. Poſterior mouentia, & mobilia quoad velocitatem, & tarditatem motus inter ſe cõfert. Non debet autem alicui mirum videri, quod hoc loco

ſermonem

ſermonem habeat Ariſtoteles de Deo, primóque rerum principio, cuius contemplatio, ac ſcientia primi Philoſophi, qui ſupremas rerum cauſas, & communiſsima principia ſcrutatur, propria eſſe videtur. Etenim aliter Metaphyſicus, aliter Phyſiologus de prima cauſa diſputat. Ille enim primæ cauſæ naturam, & attributa ſine reſpectu motus conſiderat; hic eiuſdem cõtemplationem eatenus attingit, quatenus cœleſtem efficit motionem, & omnium naturalium cauſarum analyſim in ſe terminat.

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ἀκροάσεως τὸ Η.

Κεφάλαιον α.

Ἅπαν τὸ κινούμενον, ἀνάγκη ὑπό τινος κινεῖσθαι· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἑαυτῷ μὴ ἔχει τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, φανερὸν ὅτι ὑφ' ἑτέρου κινεῖται. εἰ δὲ ἐν αὐτῷ, εἰλήφθω ἐφ' οὗ τὸ α β, ὃ κινεῖται μὲν τῷ τῶν τούτων κινεῖσθαί τι. πρῶτον μὲν οὖν, τὸ ὑπολαμβάνειν τὸ α β ὑφ' ἑαυτοῦ κινεῖσθαι διὰ τὸ ὅλον τι κινεῖσθαι, καὶ ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν, ὅμοιόν ἐστιν, ὥσπερ ἂν τις τοῦ δ ε κινοῦντος τὸ ε ζ, καὶ αὐτοῦ κινουμένου, ὑπολαμβάνει τὸ δ ε ζ, ὑφ' αὑτοῦ κινεῖσθαι, διὰ τὸ μὴ συνορᾶν πότερον ὑπὸ ποτέρου κινεῖται, πότερον τὸ δ ε ὑπὸ τοῦ ε ζ, ἢ τὸ ε ζ, ὑπὸ τοῦ δ ε. ἔτι, τὸ ὑφ' ἑαυτοῦ κινούμενον οὐδέποτε παύσεται κινούμενον, τῷ ἕτερόν τι στῆναι κινούμενον. ἀνάγκη τοίνυν εἴ τι παύεται κινούμενον τῷ ἕτερόν τι στῆναι, τοῦθ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖσθαι. τούτου δὲ φανεροῦ γενομένου, ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖσθαι ὑπό τινος· ἐπεὶ γὰρ εἴληπται τὸ αβ κινούμενον, διαιρετὸν ἔσται· πᾶν γὰρ τὸ κινούμενον, διαιρετὸν ἦν. διῃρήσθω τοίνυν ᾗ τὸ γ. ἀνάγκη δὴ τοῦ β γ ἠρεμοῦντος, ἠρεμεῖν καὶ τὸ α β. εἰ γὰρ μὴ, εἰλήφθω κινούμενον. τοῦ τοίνυν β γ ἠρεμοῦντος, κινοῖτο ἂν τὸ α γ. οὐκ ἄρα καθ' αὑτὸ κινεῖται τὸ α β. ἀλλ' ὑπέκειτο καθ' αὑτὸ κινεῖσθαι πρῶτον. δῆλον τοίνυν ὅτι τοῦ γ β ἠρεμοῦντος, ἠρεμήσει καὶ τὸ β α, καὶ τότε παύσεται κινούμενον·

ἀλλ'

ARISTOTELIS Phyſicorum

LIBER SEPTIMVS.

CAP. I.

Qvidquid ᵃ mouetur, ab aliquo neceſſe eſt moueatur. Nã ſi in ſe motionis prĩcipiũ nõ habet, ab alio moueri manifeſtũ eſt ſin ĩ ſe, ſumatur A.B. quod moueatur, non ex eo, quia aliquid ſui mouetur. Primũ igitur cẽſere A.B. à ſe moueri, quia & totũ & à nullo, quod extra ſit, moueatur, ſimile eſt ac ſiquis cũ D.E. mouet E. F. & ipſum vna mouetur, ipſũ D.E.F. à ſe ipſo moueri exiſtimaret, quia non perſpiciat, vtrum ab vtro moueatur, vtrũ inquam D.E. ab E. F. an E.F. ab ipſo D.E. Text. 1.

ᵇ Præterea quod à ſe mouetur, ex eo, quod aliud à motione deſinat, moueri nũquam ceſſabit. Si igitur, quod aliud ſtet, moueri aliquid deſinet, ab alio id moueatur neceſſe eſt. Hoc declarato, id, quod mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri. Cũ enim ſumptũ ſit A.B. moueri, diuiduũ erit: diuiduũ nãq; eſt qdquid mouetur. Diuidatur igitur ĩ C. certè C.B. quieſcẽte, A.B. neceſſario qeſcet. Quòd ſi non quieſcat, ſumatur moueri. Igitur C.B. quieſcente, mouebitur A.C. Quãobrem A.B. non per ſe mouetur, quod per ſe primo poſitum eſt moueri. Patet igitur B C. quieſcente, etiam A.B. quieſcere, & tunc moueri deſinere. At Text. 2.

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

QVicquid a mouetur.] Aduertẽdũ primo eſt in quibuſdam exẽplaribus hũc librum non ab hoc loco inchoari. Verùm noſtra lectio, quã Simplicius ſequitur, probatior eſt, & in vetuſtis codicibus inuenitur. Porro Ariſtoteles vt ad id, quod inſtituit, rem deducat, ſtatuit in fronte huius libri illuſtre quoddam theorema, quo, vt ait Simplicius, reliqua Phyſiologiæ theoremata ad rem mouentem ſpectantia innituntur, videlicet, Quidquid mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt. Loquitur autem Ariſtoteles de eo, quod per ſe, & primò mouetur, non quia aliquid eius cieatur. Diſputat ergo in hunc modum. Quæ extrinſecus agitantur, vt pulſa, ſiue proiecta, perſpicuũ eſt ab aliis moueri. Quod verò etiam illa, quæ ab intrinſeco mouẽtur principio, ab alio incitari non repugnet, oſtendi poteſt, primùm quia etſi motor obliteſcat, non continuò aſſerendum eſt idem eſſe mouens, & motum. Neque id impedimento eſſe debet, quo minus aſſentiamur rationi, quæ oppoſitum aſtruit.

Theorema in Phyſiologia illuſtre.

Accipit ergo mobile A.B.quod primò, ac per ſe moueatur. Deinde mobile D.E.F. cuius pars D.E. moueat partē E.F.& dum mouet moueatur, ſic vt totum D.E. F. moueatur, & tamen lateat vtrum D.E. moueat. E.F. an è conuerſo. His poſitis, ſi quis, inquit, A. B. à ſe moueri putet, quia totum mouetur, & nullus exteinus motor apparet, perinde erit, ac ſi exiſtimet totum D.E.F. cuius vna pars alterā mouet, ſe ipſum primò, ac per ſe mouere: quia nō cernitur vtra partium alteram moueat. Atqui hoc exiſtimare ignorantiæ eſt: ergo & illud. Quare A B. à ſeipſo primùm, ac per ſe nequaquam mouetur.

b *Præterea quod.*] Idem theorema apertiùs demonſtrat præmiſſa hac hypotheſi: nihil, quod à ſe ipſo mouetur ideo ceſſat à motu, quia aliud quid moueri deſinit (ſiquidem eius motus ab alio non pendet) & quod inde conſequens eſt, quidquid altero quieſcente à motu deſiſtit, id neutiquam à ſe ipſo mouetur. Deinde ita demonſtrationem concludit. Sit A. B. quod per ſe primum mouetur, huiuſmodi mobile, quoniam neceſſariò diuiduum erit, nec enim inſectile motum phyſicum ſubit, diuidatur in ſe. Deinde ponamus quieſcere primam eius partem, nimirum, A.C. aut igitur quieſcente, A. C. totum A. B. mouetur, aut quieſcit. Si mouetur; vtique non à ſe primùm mouetur: quandoquidem vna parte quieſcēte, & altera duntaxat mota, moueri dicitur. Si quieſcit, facilè etiam conuincitur non moueri à ſe primùm; quia quod à ſe primùm mouetur, non quieſcit, propterea quod alterum moueri deſinat, vt ex hypotheſi liquet. c Quo

ἀλλ' εἴ τι τῷ ἄλλο ἠρεμεῖν ἵσταται καὶ παύεται κινούμενον, τοῦθ' ὑφ' ἑτέρου κινεῖται· φανερὸν δὴ ὅτι πᾶν τὸ κινούμενον, ὑπό τινος κινεῖται. διαιρετὸν γὰρ πᾶν τὸ κινούμενον ἐστί, καὶ τοῦ μέρους ἠρεμοῦντος, ἠρεμήσει τὸ ὅλον. ἐπεὶ δὲ κινούμενον πᾶν ὑπό τινος κινεῖσθαι, ἀνάγκη καὶ τὸ κινούμενον πᾶν ἐν τόπῳ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, καὶ τὸ κινοῦν τοίνυν ὑφ' ἑτέρου, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸ κινεῖται, καὶ πάλιν τοῦτο ὑφ' ἑτέρου· οὐ δὴ εἰς ἄπειρον πρόεισιν, ἀλλὰ στήσεταί που, καὶ ἔσται τι ὃ πρώτως αἴτιον ἔσται τοῦ κινεῖσθαι· εἰ γὰρ μή, ἀλλ' εἰς ἄπειρον πρόεισιν ἔστω, τὸ μὲν α ὑπὸ τοῦ β κινούμενον, τὸ δὲ β ὑπὸ τοῦ γ, τὸ δὲ γ ὑπὸ τοῦ δ. καὶ τοῦτον δὴ τὸν τρόπον εἰς ἄπειρον προβαινέτω· ἐπεὶ οὖν ἅμα τὸ κινοῦν, καὶ αὐτὸ κινεῖται, δῆλον ὡς ἅμα κινοῦνται τό, τε α καὶ τὸ β· κινουμένου γὰρ τοῦ β, κινηθήσεται καὶ τὸ α· καὶ τοῦ β δὴ κινουμένου, τὸ γ· καὶ τοῦ γ, τὸ δ. ἔσται τοίνυν ἅμα ἥ τε τοῦ α κίνησις, καὶ τοῦ β, καὶ τοῦ γ, καὶ τῶν λοιπῶν ἑκάστου. καὶ λαβεῖν τοίνυν αὐτῶν ἕκαστον δυνησόμεθα. καὶ γὰρ εἰ ἕκαστον ὑφ' ἑκάστου κινεῖται, οὐδὲν ἧττον μία τῷ ἀριθμῷ ἡ ἑκάστου κίνησις, καὶ οὐκ ἄπειρος τοῖς ἐσχάτοις· ἐπειδήπερ τὸ κινούμενον, ἔκ τινος εἴς τι κινεῖται. ἢ γὰρ ἀριθμῷ συμβαίνει τὴν αὐτὴν κίνησιν εἶναι, ἢ γένει, ἢ εἴδει. ἀριθμῷ μὲν οὖν λέγω τὴν αὐτὴν κίνησιν τὴν ἐκ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ τῷ ἀριθμῷ, ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ τῷ ἀριθμῷ γινομένην· οἷον ἐκ τοῦδε τοῦ λευκοῦ, ὅ ἐστιν ἓν τῷ ἀριθμῷ, εἰς τόδε τὸ μέλαν κατὰ τόνδε τὸν χρόνον, ἕνα ὄντα τῷ ἀριθμῷ· εἰ γὰρ κατ' ἄλλον, οὐκ ἔτι μία ἔσται τῷ ἀριθμῷ, ἀλλὰ τῷ εἴδει. γένει δ' ἡ αὐτὴ κίνησις, ἡ ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ τῆς οὐσίας ἢ τοῦ γένους· ἡ ἐκ τοῦ αὐτοῦ τῷ εἴδει, εἰς τὸ αὐτὸ τῷ εἴδει· οἷον ἐκ τοῦ λευκοῦ εἰς τὸ μέλαν, ἢ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ εἰς τὸ κακόν. ταῦτα δ' εἴρηται καὶ ἐν τοῖς πρότερον. εἰλήφθω τοίνυν ἡ τοῦ α κίνησις, καὶ ἔστω ἐφ' οὗ τὸ ε, καὶ ἡ τοῦ β ἐφ' οὗ τὸ ζ.

At ſi quid, quòd aliud ſtet, quieſcat, & moueri deſinat, ab alio illud mouetur. Manifeſtū itaq; eſt, cur ab aliquo moueatur quidquid mouetur. Diuiduū enim eſt quidquid mouetur, & parte quieſcente totū quieſcet c *Quoniā autē quidquid mouetur ab aliquo mouetur, neceſſe eſt etiā quidquid mouetur in loco, ab alio moueatur: itaq; & quod mouet, ab alio, quandoquidē & ipſum moueatur, & rurſus id ab alio. Non tamen in infinitū res abit, ſed alicubi ſtabitur, & aliquid erit, quod mouendi princeps cauſa erit. Nā ſi non ſit, ſed in infinitū progreſſio ſit, moueatur A. à B. & hec à C. rurſus C. à D. atq; hoc modo in infinitum res abeat. Cū igitur id quod mouet, ſimul moueatur, cōſtat A. & B. ſimul moueri. Nā cū B. mouetur, ipſū quoq; A. mouebitur. Igitur & C. cum B. mouetur, & D. cū C. Ipſorū itaq; A. B. C. & cæterorum cuiuſque ſimul erit motio, & eorum vnum quodq; ſumere poterimus. Nā etſi à ſingulis ſingula moueantur, nihilominus numero vniuſcuiuſque eſt motus, & nō infinitus extremis, quia quidquid mouetur, ex aliquo ad aliquid moueatur. Fit enim vt aut numero ſit idē motus, aut genere, aut ſpecie. Ac numero quidē eundem motū eum dico, qui in eodem tempore ex eodē numero in idē efficitur, vt ex hac albedine, qua eſt numero vna, in hanc nigredinem hoc in tempore, quod numero eſt vnū, nam ſi in alio non numero vnus erit, ſed ſpecie. Genere autē idem eſt motus, qui in eadē categoria aut ſubſtātia, aut alterius generis. Specie vero, qui ex eodē ſpecie ad idē ſpecie eſt, vt ex albo ad nigrū, aut ex bono ad malū ſpecie non differens. Hæc aūt, antea quoq; ſunt tradita.* d *Sumatur igitur ipſius A. motus, qui ſit E. & motus ipſius B. qui ſit F. itē motus ipſius C. qui ſit.* G, de

Text. 3.

Textus 4.

Text. 5.

Textus 6.

c *Quoniam autem quidquid mouetur.*] Ex ſuperiori theoremate, quod vniuerſim aſtruebat quidquid mouetur ab alio moueri, particulatim colligit id, quod loco mouetur, non poſſe non moueri ab alio. Tum demonſtrat in mouentibus non dari progreſſum infinitū, ſed deueniendum tandem ad aliquod mouens primum, quod non iam ab alio motionem excipiat. Duo tamen prius ſumit. Alterum eſt, propoſitis infinitis mouentibus & mobilibus, eſſentialiter ſubordinatis, neceſſariò omnia illa mobilia motum ſubire, eorum vno motum ſubeunte. Alterum eſt, vnumquodque eorum mouentium determinatum à certis extremis, definitum motum vendicare. Cuius rei occaſione nonnulla repetit ex iis, quæ de vnitate motus libro quinto diſſeruerat. Cōditio mouētium quæ eſſentialiter ſubordinata ſunt.

d *Sumetur igitur ipſius A. motus.*] Probat non dari infinitam progreſſionem in mouentibus, quia alioqui ſequeretur dari motum infinitum tempore finito, quod minime fieri poſſe c. 7. ſuperioris libri demonſtratū fuit. Cōſecutio autē ex eo probatur, quia licet ſinguli motus eorū corporū finiti eſſent, eorū tamen omniū collectio in motū quēdã infinitū euaderet. Quare cū poſitū ſit illa omnia vno tēpore moueri, conſequēs eſſet, vt dū mobile A. mouetur, omnia ſimul mouerentur, at mobile A. finito tēpore motū abſoluit, quia inter finitos terminos verſatur: omnia igitur finito tēpore infinitū motum conficerent. Non dari progreſſum infinitum in mouentibus.

καὶ ἡ τοῦ γ δ ἐφ' οὗ τὸ η θ, καὶ ὁ χρόνος ἐν ᾧ κινεῖται τὸ α, ὁ κ. ὡρισμένης δὲ τῆς κινήσεως τοῦ α, ὡρισμένος ἔσται καὶ ὁ χρόνος, καὶ οὐκ ἄπειρος ὁ κ. ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐκινεῖτο τὸ α, καὶ τὸ β, καὶ τῶν λοιπῶν ἕκαστον. συμβαίνει τοίνυν τὴν κίνησιν τὴν ε ζ η θ, ἄπειρον οὖσαν, ἐν ὡρισμένῳ χρόνῳ κινεῖσθαι τῷ κ. ἐν ᾧ γὰρ τὸ α ἐκινεῖτο, καὶ τὰ τῷ α ἐφεξῆς ἅπαντα ἐκινεῖτο ἄπειρα ὄντα. ὥστ' ἐν τῷ αὐτῷ κινεῖται. καὶ γὰρ ἤτοι ἴση ἡ κίνησις ἔσται ἡ τοῦ α τῇ τοῦ β, ἢ μείζων. διαφέρει δ' οὐδέν· πάντως γὰρ τὴν ἄπειρον κίνησιν ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ συμβαίνει κινεῖσθαι. τοῦτο δ' ἀδύνατον. οὕτω μὲν οὖν δόξειεν ἂν δείκνυσθαι τὸ ἐξ ἀρχῆς. οὐ μὴν δείκνυταί γε, διὰ τὸ μηδὲν ἄτοπον συμβαίνειν· ἐνδέχεται γὰρ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ κίνησιν ἄπειρον εἶναι, μὴ τὴν αὐτὴν δὲ, ἀλλ' ἑτέραν καὶ ἑτέραν πολλῶν κινουμένων καὶ ἀπείρων. ὅπερ συμβαίνει καὶ τοῖς νῦν. ἀλλ' εἰ τὸ κινούμενον πρώτως κατὰ τόπον καὶ σωματικὴν κίνησιν, ἀνάγκη ἅπτεσθαι ἢ συνεχὲς εἶναι τῷ κινοῦντι, καθάπερ ὁρῶμεν ἐπὶ πάντων τοῦτο συμβαῖνον· ἔσται γὰρ ἐξ ἁπάντων ἕν τι πᾶν ἢ συνεχές· τοῦτο δὲ ἐνδεχέσθω ληφθῆναι, καὶ ἔστω, τὸ μὲν μέγεθος ἢ τὸ συνεχὲς, ἐφ' οὗ τὸ α β γ δ. ἡ δὲ τούτου κίνησις, ἡ ε ζ η θ. διαφέρει δ' οὐδὲν, ἢ πεπερασμένον, ἢ ἄπειρον· ὁμοίως γὰρ ἐν πεπερασμένῳ τῷ κ κινηθήσεται, ἢ ἄπειρον, ἢ πεπερασμένον. τούτων δ' ἑκάτερον, τῶν ἀδυνάτων. φανερὸν οὖν ὅτι στήσεταί ποτε, καὶ οὐκ εἰς ἄπειρον πρόεισι τὸ ἀφ' ἑτέρου, ἀλλ' ἔσται τι ὃ πρῶτον κινηθήσεται. μηδὲν δὲ διαφερέτω, ὑποτεθέντος τινὸς τοῦτο δείκνυσθαι· τοῦ γὰρ ἐνδεχομένου τεθέντος, οὐδὲν ἄτοπον ἔδει συμβαίνειν.

G, demū motus ipſius qui ſit, H. ſumatur & tēp⁹, ī quo A mouetur, & ſit K. Et⁹ igitur mot⁹ terminat⁹ cū ſit, terminatū erit & tēp⁹ K. & nō infinitū. At in eodē tēpore & A. & B. & cæterorū vnūquodq; mouebatur. Accidit igitur vt mot⁹ E. F. G. H infinit⁹ finito K. tēpore fiat, cū ea in tēpore in quo A mouebatur, omnia etiã, quæ deinceps poſita ſunt, quæ quidē ſunt infinita, mouerentur. Quãobrem eodem tēpore mouentur. Motus enim ipſius A. motui ipſius B. & aliorū aut æqualis erit, aut eo maior, nihil autē refert. Omnino enim infinitã motionem tēpore finito accidit fieri, quod eſſe non poteſt. Ita igitur id, quod à principio demonſtrari videbitur, quod nullū tamen incōmodū accidat, haudquaquam demonſtratur Finito enim tempore infinitus motus eſſe poteſt, non idem tamen, ſed alius, & alius, ſi quæ mouētur multa ſint, ac infinita quod in his euenit, quæ nunc ſumpſimus. Textus 7.

e At ſi, quod primo in loco, & motione corporea cietur, tangere id, quod mouet, aut ei eſſe cōtinuū neceſſe eſt, vt in omnibus fieri conſpicimus, vnū nãq; ex omnibus, aut continuū erit. Quod igitur eſſe poteſt ſumatur, & ſit magnitudo, aut continuū A B C D eius autē motus E F G H. Ac nihil quidem refert, vtrū finitū ſit an infinitum. Similiter enim finito tempore K. aut finitum aut infinitū mouebitur, quorum vtrūque ex his eſt, quæ eſſe non poſſunt. Conſtat igitur ſtatum tandem eſſe & id, quod eſt ab alio moueri, in infinitum non progredi, ſed aliquid eſſe, quod primum mouebitur. Nihil autem intersit, aliquo poſito, hoc demonſtrari. Eo nãmq; quod eſſe poteſt, poſito, nullum euenire incommodum oportebat. Textus 8. Text. 9.

κ φά

e *At ſi, quod primo in loco.*] Quia non videbatur abſurdum infinita corpora finito tempore cieri, cùm eorum motus non vnus, ſed ſimpliciter plures re vera futuri eſſent. Occurrit Ariſtoteles planiùs oſtendēs eius poſitionis abſurditatem. Nã cùm nihil obſtet quominus illa infinita corpora, ſaltem quæ continua ſunt, in vnum coire valeant, fiet vt vnum

corpus infinitum ex illis coàgmentatum vnicam infinitam motionem finito tẽpore conficiat. Loquitur autem de motione circulari, qua etiã ad breue tempus infinitum corpus moueri non poteſt, quin infinitum ſpatium conficiat, vt lib.3. oſtenſum fuit. De motu autem recto idcirco nullam facit mentionem, quia planũ erat non poſſe illum cadere in infinitum corpus, eo quod locum, quò cedat, non habet: ſiquidem moles illa, quæ ex infinitis corporibus emergeret, omnia ſpatia quoquouerſum occuparet.

Planum eſſe non poſſe cadere motum rectum corpus infinitum.

Aduerte Galenum referente Simplicio, itémque Auicennam quædam ex iis, quæ ab Ariſtotele in hoc capite afferuntur in reprehenſionem vocaſſe. Galenum quidem id quod ad tex.2. ſcriptum eſt, videlicet non moueri per ſe mobile, cuius vna pars quieſcat, altera moueatur. Nam ſi Socrates, inquit, per ſe moueri dicitur, quod anima, quæ eius pars eſt, ipſum moueat, cur etiam non per ſe moueri dicendum erit id, cuius vna pars mouetur? Auicenna autem ſecundam Ariſtotelis demonſtrationem vituperat, aiens eam progredi ex hypotheſi impoſſibili, quia ſumit quieſcere partem totius, quod per ſe primo mouetur, quod repugnantiam inuoluit.

Ratio Galeni contra Ariſtotelem.

Ratio Auicennæ contra eundem.

Non erit tamen difficile hæc obiecta diluere. Nam Galeno occurrendum eſt cum D. Thoma, & Commentatore, per ſe moueri, bifariam ſumi. Nimirum vel prout diſtinguitur ab eo, quod mouetur ex accidente, qua ratione mouetur per ſe Socrates, etſi moueatur animæ beneficio: mouetur vero ex accidente album, quod Socrati inhæret. Vel, prout ſimul opponitur tam ei, quod ex accidente ad modum nunc explicatum, quam quod ſecũdum partem, mouetur. Ariſtotelem vero per ſe moueri, vſurpaſſe non ſecundum priorem ſenſum, de quo tantum Galeni tatio concludit, ſed ſecundum poſteriorem.

Dilutio rationis Galeni.

Arabi autem facilè reſiſtet qui dixerit rationem Ariſtotelis non ita eſſe intelligendam, quaſi abſolutè ſumat quieſcere partem eius, quod per ſe primò totum mouetur; ſed tantũ vti pronuntiato conditionali, nempe ſi cuiuslibet rei moræ per ſe aliqua pars quieſcat, totum quieſcere: ita vt propoſita ratio hunc in modum concludatur. Si quid moueret ſe per ſe primò, eius motus à nullo alio penderet: atqui motus cuiuslibet totius, quod mouetur, pendet ex partibus, earúmque motibus: quia ſi ipſæ quieſcerent, totum quieſceret, non autem contra, ſiquidẽ poteſt vna pars moueri, non moto toto. Igitur motus non ineſt alicui habenti partes, à ſe primum. Sed omne mobile partes habet. Ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur, ac per partes ei motus ineſt.

Reſponſio ad rationem Auicennæ.

QVAESTIO VNICA.

NVM OMNE QVOD MOVETVR, ab alio moueatur.

ARTICVLVS I.

VIDERI MVLTA A SE ipſis, moueri.

De hac re Scotus in 2.d. 2. q. 1. & in 4. d. 12. q. 3. Aegidius quodl.6. q. 12. Henricus Gã. quodl 10. q 9. Antoni⁹ And. 9.Metaph. q. 1. D.Th.1.p q.36. art.1. Rich in 2. d.3. in 6. princ. q 1. Aegidius

NEgatiuam partem quæſtionis hæc argumenta ſuadent. Intellectus, & voluntas manant à ſubſtantia animæ rationalis tanquam à cauſa ſua effectrice, vt eſt multorum Philoſophorum ſententia; & in eandem met animę ſubſtantiã recipiũtur. Ergo idem omnino agit, & patitur; mouet & mouetur. 1. arg.

Secundò. Intellectus mouet ſe ipſum actu intelligendi, & eundem actum ſuſtinet; itemque cùm Angelus ſe ac vim ſuam intellectricem concipit, tam eius ſubſtantia (quod multi primi nominis Philoſophi ſentiunt) quàm intellectus ipſe eiuſmodi notionem efficienter edunt, & eandem recipiunt: ergo in huiuſmodi actionibus cauſa agens non differt à patiente. 2. arg.

Tertiò

In tract. de angelis q. 1. de cognit. ange. Capr. D. Bo. Dur. Scot⁹ in 2. d. 3.

Tertiò. Multæ qualitates ſe ipſas intendunt; ergo idem à ſe ipſo alteratur, atque adeò non omne, quod alterationis motum ſubit, ab alio motum accipit. Antecedens probatur; quia calor ventriculi hyeme augeſcit, vt teſtatur non ſolum Hippocrates aphoriſmo.15.ſed experientia ipſa; ideo enim tempore hyemali melior fit decoctio, & acrior viget cibi appetentia. Nec ſatisfaciet, qui dixerit calorem non à ſeipſo augeri, ſed per antiperiſtaſim à frigore circumiacente. Non enim veriſimile videtur poſſe calorem à qualitate ſibi aduerſa intendi; cùm ea ſit contrariorum natura, vt ſe potiùs demoliantur & interimant. Præterea ſuadetur adhuc idem antecedens exemplo radiorum ſolarium, qui cùm per flexionem in ſe reciprocant, ſe ipſos intendunt: inde enim eſt, quod aër terræ vicinus à ſole magis incaleſcit, & plus æſtate, quàm hyeme; nimirum quia radij ſolares verno tempore per lineas magis accedentes ad perpendiculum retorquentur, & arctiùs coëunt, atque ita in eo flexu maiora lucis incrementa ſibi afferunt, proindeque aërem calidiorem reddunt. Denique commune eſt axioma Philoſophorum, traditum in libro de cauſis, quamlibet vim ſe ipſam colligentem atque vnientem, fortiorem, quàm diffuſam eſſe. Quod non alia ratione videtur accidere, niſi quia vna, eadémque qualitas ſe ipſam auget. 3. arg.

Cur hyeme decoctio melior, & acrior cibi appetentia.

Lege Ariſtotelé in problem. ſect. 15. prob. 4.

Cur aer æſtate a ſole plus incaleſcit.

Quartò. Aqua calida remotis impedimentis ſponte redit ad natiuum frigus, idque ſucceſsiua & temporaria mutatione; atque adeò motu propriè dicto; ergo aqua ſe ipſam refrigerat, & eandemmet frigefactionem recipit. 4. argum.

Poſtremò. Idem oſtenditur in motu locali, quo mouetur cor; non enim id externa vi cieri poteſt: cùm omnis motionis fons, ac principium ſit. Quare etiam motu ad locum poteſt aliquid à ſe ipſo moueri. 5. argum.

ARTICVLVS II.

EXPLICATIO QVAESTIONIS, ET primi, ſecundi, ac tertij argumenti enodatio.

AD huiuſce controuerſiæ explicationem, nonnulla prænotanda ſunt, quorum primum hoc eſt. Motionum aliæ inhærent in rebus materia vacantibus, vt actiones voluntatis & intellectus. Duo motionũ genera.

Secundum. Cùm Ariſtoteles hoc loco probandum ſuſcepit, quicquid mouetur, ab alio moueri, de motione priori modo ſumpta, quæ phyſica nuncupatur, locutus eſt; ſiquidem ſumit infinita corpora, quæ in vnam infinitam molem poſsint concreſcere, & de illorum motu diſſerit. De quo genere Ariſtoteles hoc loco diſſeruerit.

Tertium. Non hîc diſquirimus, num aliquid à ſe ipſo ex accidente moueri poſsit; conſtat enim poſſe; quandoquidem animantium formæ, motu, quem ipſæ edunt, pariter agitantur, vt Ariſtoteles docet lib. ſequenti cap. 6. text. 51. Quartum. Neque in quæſtionem vocamus, vtrum id, quod mouet, ab eo, quod motum excipit, ſuppoſito diſtingui oporteat. Nam quis neſciat, cùm arbor hauſto alimento increſcit, moueri à ſua forma, à qua ſuppoſito non differt? Tantùm igitur petimus, an ne omne, quod per ſe mouetur, ab eo, Senſus quæſtionis.

quod mouet, re ipſa diſtinguatur.

Prima concl.

1. ratio.

Sit prima concluſio. Omne quod motione phyſica mouetur, ab alio moueatur neceſſe eſt. Hanc concluſionem probat Ariſtoteles 8. lib. huius operis cap. 4. hunc in modum. Fieri nequit, vt idem, reſpectu eiuſdem formæ, ſimul in actu & in potentia exiſtat, verbi gratia, vt ſit actu calidum & potentia calidum; alioqui ſimul eſſet, & non eſſet calidum; ſed id, quod ad aliquam formam mouet, habet eam actu (nulla enim res educit aliam de potentia ad actum, quo ipſa caret) & quod mouetur, habet eam potentia; igitur non poteſt eſſe idem, quod mouet, & quod mouetur.

2. ratio.

Iterum idem confirmat partim hoc libro, partim ſequenti, loco cit. hac ratione. Corporum quædam facultate propria cientur, vt quæ anima pollent; quædam ab externo motore, veluti aqua, cùm deorſum vergit, aut lapis, cùm in ſublime pellitur: ſed tam hæc, quàm illa non à ſe, ſed ab alio agitantur. Quicquid igitur mouetur, ab alio mouetur. Probatur aſſumptio, namque viuentia mouentur à ſuis formis: aqua & alia elementa, cùm naturalia loca petunt, ab iis, à quibus progenita ſunt; cætera denique ab externis motoribus, à quibus impulſum accipiunt, ergo &c. Tertiò, oſtenditur eadem concluſio: quia omnis motio phyſica excipitur in materia, quæ cùm ſit pura potentia, nullamque habeat efficiendi vim, non poteſt ad motionem eliciendam concurrere. Quare aliud eſt, quod eam immediatè elicit, nempe forma; aliud, quod immediatè recipit, (intellige, vt quo) ideſt materia, ac proinde non idem prorſus eſt, quod mouet & mouetur.

Ex Themiſtio, Simplicio & Alexandro.

3. ratio.

Ariſtotelis placitū de diſtinctione rei mouētis, & motæ.

Illud hoc loco circa hanc concluſionem haud ignorabis, videlicet quamuis ad veritatem illius theorematis, omne quod mouetur, neceſſe eſt ab alio moueri, ſufficiat dari diſtinctionem inter formam & materiam, quarum illa motum exequatur, hæc recipiat: Ariſtotelem tamen amplius requiſijſſe, vt conſtat ex iis, quæ ab eo octauo huius operis libro cap. 4. text. 28. diſputata ſunt. Vbi admonet, oportere ſemper in rebus phyſicis rem mouentem eſſe quid compoſitum ex materia & forma, diſtinctum re ab eo, quod mouetur. Re, inquam, diſtinctum, vel omnino, quo pacto differt iaculator à ſagitta: vel non omnino, ſed ea ſaltem reali diſtinctione, quæ inter quamlibet partem integrantem, ſuumque totum intercedit. Et hac quidem ratione videre eſt in animali partem vnam ex materia & forma concretam, à qua motus omnes in corpus influunt, nempe cor.

Idem annotauit D. Thom. in quæſt. de verit. q. 22. art. 3.

Illud quoque aduertes, etſi prima ratio earum, quas ad propoſitam concluſionem ſtabiliendam ex Ariſtotele retulimus, tantummodo vim habeat ad demonſtrandum id, quod actione vniuoca mouetur, ab alio neceſſariò moueri: alias tamen rationes de omni actione etiam æquiuoca concludere. Quare minimè nobis probatur ſententia Auerrois 3. de cælo commu. 28. & quorundam aliorum exiſtimantium fieri poſſe, vt idem actione æquiuoca à ſe ipſo moueatur, niſi intelligant de eodem ſuppoſito ratione partium diuerſarum, quo pacto aqua à ſe ipſa (non tamen vt à principali cauſa) ad natiuum frigus reducitur, vt progreſſu dicemus. Sed neque æquiuoca actione poteſt quiduis ſine diſcrimine, ratione diuerſarum partium, formæ ſcilicet & materiæ, à ſe pati. Piper enim licet ventriculum calfaciendi vim obtineat.

Lege Scotum in 2. d. 2. qu. 10. & 9. Metaph. q. 14. in 1. d. 3. q. 7. Bargium, Licheti. & Paulum ibidem, Gregor in 2. d. 6 q. 1. ar. 3. Iandunum. 8. phy. q. 12. Antonn. Andr. 9. Metaph. quæſt. t.

Reſicitur ſententia Auerrois.

Piper ventriculum, non ſe ipſum calefacit.

neat, ſe ipſum tamen minimè calefacit. Non quia idem ſecundum eandem formam eſſet in actu & potentia, aut per eundem actum formalem ageret & pateretur; ſed propter naturæ legem, qua cautum eſt, ne quid ſibi ipſi interitum, aut incommodum per ſe afferat.

Sit ſecunda concluſio. Emanatione, qua ſpiritales potentiæ, vt intellectus & voluntas, à ſubiecto oriuntur, idem re eſt agens & patiens. Hanc ſuadet primum argumentum initio quæſtionis adductum, eamque approbat Ferrarienſis ad cap. 23. libri primi contra gentes, addens etſi anima rationalis, dum intellectum, aut voluntatem ex ſe profundit, eademmet ſit, quæ producit, & recipit; apparere ibi tamen nonnihil diſcriminis; quia nimirum producit, vt eſt actu; recipit verò, vt in potentia eſt. Sed hoc diſcrimen, vt patet, non ex natura rei prouenit, ſed ad ſolam rationem cogitantem pertinet. Porro cùm dicimus immateriales potentias produci, gignique ab anima, ne puta effici illas ab anima, vti à cauſa integra, aut principali, ſed tanquam à cauſa minùs præcipua, ac velut inſtrumento generantis, quod generans vt primaria, ac præcellentior cauſa, eiuſmodi potentiarum quaſi partum edit. Quo fit, vt ſi de ſolo principali agente loqui velimus, adhuc ratum, firmumque maneat, nihil à ſe ipſo pati, ne his quidem emanationibus, quæ minus propriè actionis nomen vendicarunt.

Secunda concluſio.

Emanationes minus propriè actiones dicuntur.

Tertia concluſio.

Sit tertia concluſio. Cum potentiæ immateriales, vt intellectus & voluntas ſuas eliciunt actiones, non idem re eſt, quod agit, & quod recipit. Probatur, Namque vt Ægidius quodlib. 3. quæſt. 16. & quodlib. 5. quæſt. 15. Capreolus in 1. diſtinct. 3. quæſt. 3. & Ferrarienſis loco citato animaduertunt, actus intelligendi producitur ab intellectu & ſpecie, recipitur verò in intellectum per ſe, ac nude ſumptum; at intellectus abſque ſpecie diſtinguitur re à ſe ipſo cum ſpecie. Non dicitur autem intellectio recipi in ſpeciem, quia ſpecies non eſt principium paſsiuum, ſed actiuum duntaxat. Præterea actus volendi efficitur à notitia, & à voluntate, & recipitur in ſolam voluntatem: voluntas autem per ſe, & voluntas vnà cum notitia intellectus, re ipſa diſtinguuntur. Itaque etiam in his agentibus aliud agit, aliud recipit. Licet id, quod ad intellectum attinet, in ordinariis duntaxat intellectionibus perpetuo verum ſit. Nam ſi de actu intelligendi, quo intellectus Angeli ſe ſuámque ſubſtantiam percipit, loqui velimus; is non recipitur in aliquo, quod re ipſa, ſed quod ratione tantum ab efficiente diſtinguatur. Siquidem intellectus Angeli & eius ſubſtantia, vti obiectum quoddam intelligibile (quod tamen non per imaginem ſui, vt cætera obiecta, ſed per ſe ipſum ad intellectionem concurrit) eiuſmodi actum eliciunt, eundemque recipiunt, non iam vt obiectum, ſed vt ſubiectum ſunt; ſubſtantia quidem Angeli, vt ſingulare quoddam per ſe ſubſiſtens, cuius eſt actiones recipere & ſuſtinere, atque adeò vt quod intellectus verò vt quo. Hanc autem diſtinctionem non realem eſſe liquidò conſtat. Aliis tamẽ veriſimilius videtur Angelum neque ſui ipſius cognitionem ſine imagine intelligibili elicere poſſe. E quorum numero ſunt Henr. Gandau. quodlib. 5. quæſt. 4. & quodlib. 15. quæſt. 8. Marſilius in 2. quæſt. 7. art. 1. & vt videtur, Alenſis 2. part. quæſt. 23.

Quod ſit ſubiectum intellectionis quo intellectus Angeli ſe, & ſuam ſubſtantiam intelligit,

Ex

Solutio 1. & 2. argu. ex dictis. Sol. 3. argu. Cur ſtomachus hyeme calidior.

Ex dictis patet ſolutio primi & ſecundi argumẽti, quę initio propoſuimus. Pro ſolutione tertij ſtatuendũ inprimis eſt nullam qualitatem per ſe, vel motu directo ab ſe ipſa poſſe intendi, alioqui idem reſpectu eiuſdem per ſe in actu ac poteſtate foret, quod ſuperiùs refutauimus. Deinde ad id, quod ex Hippocrate obiectũ eſt, reſpondemus calorẽ ventriculi hyeme vberiorem eſſe, non quia calor in aliqua parte inſidens, in eadem ſemetipſum per ſe intẽdat, ſed (vt explicat Galenus lib. 1. comm. in Aphoriſmos Hippocr. & Fernelius in li. de ſpiritu & innato calido c. 9. colligiturque ex doctrina Ariſtotelis multis in locis) quia circumiecti āẽris frigus cutis ſpiracula reſtringit, & ſpiritus, qui caloris vehicula ſunt, intus adigit & coercet, nec foras egredi ſinit. Quo fit, vt tunc maior & ſpirituum, & caloris copia intus aſſeruetur. Cõtra verò æſtate, quia calor ambiens, ſpiramenta laxat, & ſpiritus foras elicit, ac plurimum ſubſtantiæ diſſipat, minus eiuſmodi caloris intra corpus relinquitur. Vnde patet calorem nec à ſe ſecundum eandem partem intendi, nec verò à contrario, niſi per accidens, videlicet, vt ab impediente ſpirituum vitalium diſpendia. Eſt autem hæc ſolutio diligenter obſeruanda ad alia naturæ conſimilia exempla, vbi calor introrſum adactus prædicto modo augeſcit; ſic enim pruina, ſtirpium vaporem alioqui egreſſurum detinet, qui collectus inardeſcit, ac noua germina exurit. Sic aceruum tritici non ventilati vapor cohibitus putrefacit. Sic denique perniones enaſcuntur, aliáque id genus com plura. Quod verò ad lucis intenſionem ſpectat dicendum lucẽ per radium in ſe redeuntem, atque ita ex accidente, intendi à ſe; quatenus ea portio luminis, quæ in rectum porrigi deberet, impedita à corpore opaco, per radium reflexum compenſat vlteriorem progreſſum. Quo etiam modo fieri ſolet vocis repercuſsio, ſiue echo, videlicet corporibus ob ſoliditatem, vocis traiectioni renitentibus, eundémque ſonum renunciantibus. Denique quod poſtremo additur virtutem vnitam ſe ipſa diſperſa actiorem eſſe, id nõ ita accipiendũ eſt, quaſi qualitas ſe ipſam directo ac per ſe intendat; ſed quia quò partes ſubiecti, in quo qualitas actiua ineſt, arctius vniuntur & coeunt, eo partes extenſionis ipſius qualitatis, propinquius ad ſe inuicem accedunt, ſuaſque partiales actiuitates magis cõiungunt, & conferunt; ideòque fortior prouenit actio. Quod in libris de ortu, & interitu copioſiùs explicatur.

Lege Ariſt. probl. 29 ſect. 2. & probl. 5. ſect. 3. & prob. 7. & 13. ſect. 24. & 1. Meteo. c. 12.

Spiritus à frigore repercuſſi retro commeant.

Vide Ciruelũ 1. lib. Perſpecti uæ c. 2.

Lux in corpus opacum incidens cur reciprocet.

Virtus vnita cur ſit actior ſe diſperſa.

ARTICVLVS III.

DISSOLVITVR QVARTVM ARGVMENTVM, agiturquè de cauſa reducente aquam ad natiuum frigus.

Has legito apud Foſliuienſem in tract. de inteſ. & remiſſ. formarum p. 2. q. 1. & Sotum 2. huius operis q. 1.

POſtulat quarti argumenti difficultas, vt explicemus quanam vi aqua calida, ſemotis impedimentis, natiuam frigiditatẽ recuperet. Verſantur autem ea de re ſeptem, aut eo plures inter Philoſophos ſententiæ, è quibus nos quatuor duntaxat in medium afferemus. Prima eſt Burlæi ad initium libri ſecundi huius operis, qui eiuſmodi reductionem à corpore ambiente fieri opinatur. Verùm non rectè ſentit, cum experientia teſtetur amoto calefaciente, & conſeruante calorem, aquam plus frigoris recipere, quam in corpore ambiente inſit. Neque huius argumenti vim eludit Burlæus autumans circumfuſum

Opinio Burlæi.

Improbatur.

ſuſum corpus poſſe in vberiorem frigiditatem, quam in ſe poſsideat, aquam vindicare, quia aqua ad algorem recipiendum inſitam habet à natura propẽ- ſionem. Non inquam, eludit, quia quãtumlibet patiens habile, ac promptum ſit; ſemper actio à vincente eſſe debet, nec quicquam aut vltra vires ſuas, aut in ſibi ſimile actionem transfundit.

Omnis actio eſt à vincẽte.

Secundò, quia nequaquam veriſimile eſt aquam in vacuo ad ſuum frigus non eſſe redituram, cum ea reditio fiat gratia propriæ conſeruationis, quam etiam in vacuo expeteret, procuraretque.

Opinio Auerrois.

Secunda opinio, quam nonnulli Auerroi 2. de anima cõmento 1. attribuũt, nec improbabilem cenſet Caietanus ad art. 3. q. 54. primæ partis, eſt aliorum exiſtimantium, cùm aqua incaleſcit ſemper in ea relinqui partes aliquas frigidiores, quæ ſe interius abdiderunt, parum poſtea beneficio tota aqua natiuum frigus recipiat. Sed hi etiam perſpicuè falluntur. Nam vel partes illæ frigidiores retinent frigiditatem ſummam, vel refractam, ac depreſſam. Primum dici non poteſt, quia & rationi & experientiæ aduerſatur. Rationi; tum quia calor ignis in omnes partes aquæ poteſt peruadere, eáſque à ſummo frigiditatis gradu deiicere; tum quia nõ poſſet alioqui materia aquæ ad ignis generationem diſponi, cùm tamen, docente Ariſtotele 2. de ortu & interitu ca. 4. text. 24. & 28. omnia elementa in ſe vltro citróque cõmeent, & ex igni aqua, ex aqua ignis proximè generetur. Experientiæ, quia ſi quis in feruentẽ aquam manum iniiciat, nequaquam eiuſmodi frigiditatem ſentiet. Occurrũt tamen aduerſarij frigus illud in aqua obliteſcens, ſenſu non percipi ob nimij caloris permixtionem, præſertim cùm calor multò ſit actuoſior, & efficacior in agendo, quàm frigus. Hæc tamen ſolutio non ſatisfacit. Nam neque caloris abundantia, neque efficacitas impediet quo minus aqua ex conſortio & ſocietate partium ſummum frigus retinentium aliquantum tepeſcat. Quare ſi ita res haberet, vti inquiunt, nunquam aqua ſenſuum iudicio calida ſed ad ſummam tepida æſtimaretur. Quod ſi dent ſecundum, videlicet illas aquæ particulas frigidiores nõ ſummum, ſed depreſſum frigus ſeruare, ſequitur aquam, quæ ſemel incaluit, & ſi nihil iam exterius obſit, nunquam ad natiuum frigus redituram, quod abſurdum eſt. Conſecutio probatur, quia illæ aquæ particulæ calore aliquo occupatæ nequibunt cæteras partes in intenſiorem frigiditatem, quam ipſæ obtineant, vindicare; non obtinent autem ſummè intenſam, ſed refractam, vt fatentur.

Refellitur.

Repugnat experientiæ.

Tertia ſententia eſt aliorum, qui putant, quemadmodum piperi inſidet calor quidam virtualis, quo ventriculum excalfacit; ita aquæ, cæteríſque elementis ineſſe quatuor eiuſdem nominis qualitates, quæ vim habeant ad reſtituendũ igni calorem, aëri humiditatem, aquæ frigus, terræ ſiccitatem. Vnde eas ab hoc munere, ſeu virtute appellant virtuales. Itaque ab iis putant reuocari elementa ad natiuum ſtatum ſuarum qualitatum, cum ab eo deiiciuntur. Horum quoque ſententia non videtur vera, refellitúrque in lib. de ortu, & interitu, vbi oſtenditur ſuperuacaneum eſſe eiuſmodi qualitates virtuales elementis attribuere, quod ipſorum ſubſtantiales formæ per ſe obire queant id, cuius gratia illæ à ſuis autoribus excogitantur.

3. opinio.

In his ſunt Iauelius 8. huius operis q. 9.

Non placet

Alij dixère aquam proximè reuocari ad natiuum frigus à ſua forma ſubſtãtiali.

4 opin. quæ vera eſt.

tiali. Quæ ſentẽtia vera eſt,& tum ex aliorũ cõfutatione,tum per ſe fidem obtinet. Eamque amplectitur Auicenna li.1.ſufficientiæ c 5. Henricus Gandau. quodl.11.q.6. Aegidius q.16.quodl.2. Capr. in 2.d.6.q.1.art.3. Maior 2. de generat. q.1.& in 1.d.17.q.12. Caiet. loco cit. Soncinas.9. Metaph.q.8.& alij.

Vt Ferrarienſis q.1. huius libri Fonſe. libr. 5. Metaph.ca.2.q.6.ſect.5.

Probatur autem pauci hunc in modum. Calefactio illa non oritur à materia; ſiquidem hæc nullam in ſe efficiendi vim cohibet; ergo ab aliqua forma. Non à forma accidentaria, cùm ea nõ detur, vt ex dictis cõſtat; ergo à forma ſubſtãtiali ipſius aquæ. Porro id, quod de aqua aſſerimus, ſtatuẽdum quoque eſt de cæteris rebus naturalib⁹, cùm qualitates naturæ ſuæ cõſentaneas, quas ingruente contrariorum vi amiſerant, per ſe quaſi poſtliminio recuperant. Sed illud iam hic admonemus, quod in progreſſu fuſius explicabimus; licet prædicta refrigeratio, aliæque id genus emanationes à formis ſubſtantialibus proximè oriantur, nihilominus ad ipſarum formarum progenitores tanquam ad principem cauſam referendas eſſe. Probatur.

Emanationes proximè à formis ſubſtantialibus proficiſcuntur.

Quod ſi quis obiiciat nullam ſubſtantiam creatam poſſe eſſe immediatum agendi principium. Occurrendum erit id non intelligi de illis qualibuſcunque actionibus, quibus proprietates à ſubiectis emanant, ſicuti articulo ſuperiori in ſecunda aſſertione diximus facultates animæ proximè ab ea fluere. Eodem igitur modo frigus, tanquam propria aquæ affectio ab ipſa immediatè oritur, tum quando primò aqua gignitur, tum quoties poſtea frigus amiſſum ſuapte vi recuperat. In qua tamen actione principale agẽs eſt ipſum generans. Obiectio. Dilutio.

Quæret item aliquis, quid cauſæ ſit, cur aqua ab igni ſeiuncta, nõ ſe in frigiditatem ſummam vendicet. Cui reſpondemus haud dubiè vendicaturam, ſi omnia prorſus tam externa, quam interna impedimenta remoueantur. Interna, cuiuſmodi ſunt calidi vapores, qui in ea ex præterita calefactione remanent: externa, vt aër tepens, & exhalationes, quæ in eam recidunt. Vnde aqua, profundis puteis & terræ cauernis contenta, per æſtatem frigidiſsima eſt: quod eo loco & tempore nihil fere eius ad naturalem ſtatum redditionem interturbet.

Cur aqua ab igni ſemota nõ ſumma frigeſcat.

ARTICVLVS IIII.

QVINTI ARGVMENTI EXPLICATIO.

Digreſsio de motu cordis.

AD vberiorem quinti argumenti explicationẽ, libet de motu cordis pauca diſſerere. Annotandum igitur 1. eſt diuinã ſolertiã in partiũ humani corporis diſtributione imaginem quãdã politiæ, ac ciuitatis ſingulari artificio expreſsiſſe. Namq; vti princeps in benè conſtituta ciuitate diligenter prouidet, vt ciuib⁹ alimenta ſuppetãt; vt ab iniuſta vi tuti, & incolumes ſeruentur; vt honeſtarum rerum cognitione inſtituantur: ita tres ſunt in corpore humano præcipuæ partes, quibus hæc munia perficiuntur; iecur, cor, caput. Etenim in iecore quaſi in colina, cibi è ventriculi prompruario, in quo ex parte decocti fuerant, tranſmiſsi inſtruuntur, perfectaq; coctione elaborati cæteris membris pro rata portione diſpertiuntur.

Imago ciuitatis in corporis humani fabrica.

Iecur colina.

Ac

Appetitus iræ dux belli.

Virg. 8. Æn.

Cor focus iræ.

Iræ appetitum in corde ineſſe ſtatuit Hippocrates, Plato, Ariſtoteles, Theophraſtus, Galenus, Zeno, Chryſipp⁹. Poſſidoni⁹, cæteriſque Stoici.

Cur ratio dicatur in capite præſidere.

At in corde ſtationem obtinet appetitus iræ, qui quaſi belli dux hoſtilem vim repellit (quanquam nonnulli in corde affectum pauoris, iræ in felle conſtituunt; quò pertinet illud poëtæ, exarſerat atro felle dolor; id eſt ira in felle efferbuerat.) Itaque iræ appetitus in corde ineſt ex communiori Philoſophorum ſententia, cui adſtipulatur vulgata iræ definitio, ira eſt commotio ſanguinis circa cor, eſt autem ibi vt theſaurum vitæ ſeruet, & ab aduerſariorum incurſu tueatur, ſicque totum animal defendat. Denique in regia capitis, tanquam in cœlo Deus, præſidet ratio, ac ſapientia. Licet enim hæc in ipſa anima inſint; dicuntur tamen in capite inſidere, propterea quod illic excubent ſenſus omnes externi, rerum cognoſcendarum nuntij, & internæ ſentiendi facultates vtriuſque intellectus famulæ, & adiutrices. Vnde Platonici caput animæ rationalis ſedem nuncuparunt.

Motus cordis imitatur cœli conuerſionem.

Quo pacto deficiat à ſimplicitate motus circularis.

Lege D. Grego. Nyſ. in lib. de homi. opif. cap. 30.

Sed vt ad inſtitutum veniamus, eſſe quidem motum cordis iugem, ac perennem nemo non experitur. Aduertit autem D. Tho. in opuſc. 35. eſſe illum cœleſtium ſphærarum conuerſioni perſimilem. Nimirum quia & circularis & continuus quodammodo eſt. Circularis, pro vt ab eodem ad eundem terminum reciproca viciſsitudine conuertitur. Continuus, quatenus dum animal viuit, neutiquam interrumpitur. Sed enim à ſimplicitate conuerſionis deficit, quia ex pulſu, tractuque componitur: à continuitate verò, quia inter pulſum & tractum, aliquam interiici moram neceſſe eſt. Porro autem quænam ſit huiuſce motus finalis cauſa conſtat inter Medicos, ac Philoſophos. Conſtringitur enim, ac dilatatur cor, vt aër è vicino pulmone per reſpirationem attractus, & in cauitates admiſſus eius calorem ventilet, ac temperet, ne inflammetur & igneſcat, atque vt vnà ſanguinem expurget, & excrementitiam fuliginem, ſiue igneum fumum è ſpiritibus concalfactis prodeuntem forâs euocet.

A quonam efficiatur motus cordis prima opinio.

Quod tamen ad efficientem huius motionis cauſam ſpectat, non parua contentio eſt. Sunt qui eam fieri putent ab aliqua diuiniori cauſa, vt ab intelligentia. Decipiuntur tamen. Nam cùm hic motus maximè vitalis ſit, vtique in ipſo viuente cauſam habeat oportet, ſicuti & cæteræ rerum viuentium functiones. Quod etiam confirmat teſtimonium Ariſtotelis in libro de motu animalium prope finem, aſſerentis animal habere ſeſe, vt benè adminiſtratam legibus ciuitatem, in qua poſtquam ſemel ordo conſtiterit, nihil opus eſt externo duce, aut monarcho; ſed vnuſquiſque ea, quæ ſuarum partium ſunt, ſtrenuè obit. Quibus verbis indicat animantes non aliunde pendentem habere motus ſui rationem; ſed vbi ſemel progenitæ fuerint, ſuis ex ſe motibus cieri.

Alij opinati ſunt cor ab innato calore agitari. Non rectè. Siquidem calor non lationis, ſed alterationis duntaxat principium habetur, motus autem cordis, latio eſt. 2. opinio.

Alij ſe quæſtioni ſatisfacere putant, aſſerendo vnam cordis particulam cæteras concitare; ſed non ſatisfaciunt: adhuc enim explicandum ſupereſt, à quonam particula illa cieatur, à ſe, an ab alio; atque ita controuerſiam integram relinquunt. 3. opinio.

Aſſerendum igitur eſt cum D.Tho loco cita.& communi Schola Peripateticorum cor ab anima ipſa moueri. Mouetur autem interuentu facultatis motricis,quæ in ipſo hæret. Nam cùm is motus maximè vitalis ſit, vt paulò antea dicebamus,neceſſe eſt,vt à principio vitæ, ideſt, ab anima proficiſcatur. Deinde cùm anima non ſit proximum ſuarum functionum principium, vtique aliqua indiget potentia, qua vt inſtrumento eum motum exequatur; hæc autem alia eſſe non poteſt,quam illa,quæ ab hoc ipſo effectu nomen accepit; ideſt, motrix facultas. Quòd autem ea motio ab aliqua parte animalis ad cor nequaquam deriuetur, ex eo patet, quia cor cum vitæ fons ſit, eſt id, quod in quouis animali primum mouetur; ab eiusque motu cæterarum partium functiones dependent;quare & animalis medium obtinet,non ſolùm, quia vt natiui caloris theſaurus in abditiori, & tutiori loco, ac tanquam in centro corporis reponi debuit à natura; ſed etiam quia vti princeps è regni medio cætera membra ſuo motu excitat,& impellit.Num autem motus cordis à generante,vt à principe cauſa, ab anima verò, vt ab inſtrumento ipſius generantis, oriatur, in quæſtione de motu grauium & leuium diſquiremus.

Quarta & vera ſententia eius confirmatio.

Cor vitæ fons.

Natiui caloris theſaurus.

De ſede cordis lege Ariſtot. 1. de hiſt animal. c.17 & lib.3.de par.animal ca 4.Galenum li. 3 de vſu partium.ca.7 Fernelium 1. Phyſiolog.c.16.Vegam in li. artis medicæ ca. 28.

Vtrumuis tamen dicatur rata manet diſtinctio inter mouens & motum. Namque ſi ponatur à generante moueri,liquidò id conſtat. Si ab anima, eius quoque opinionis facilis defenſio eſt; quandoquidem beneficio,ac vi vnius partis motum edit; ratione verò alterius, nempe materiæ, eundem recipiet, more animantium. Nam & ipſum, teſte Ariſtotele in libro de motione animalium, quaſi quoddam ſeparatum animal eſt. Atque ita ſiue hoc, ſiue illud aſſeramus, neutiquam ſecundum ſe totum mouere, aut moueri dicetur. Quanquam in animali datur vna pars integrans, à qua motus ad reliquas dimanat, nempe ipſum cor: in eodem autem corde, non neceſſe eſt diſtinguere alteram partem integrantem, quæ moueat, alteram, quæ moueatur; nec in eo locum habet pronuntiatum illud Ariſtotelis, cùm non ſit mobile perfectum, ſed ipſa pars integrans, à qua motus, in eiuſmodi mobili deriuatur: in qua proinde neceſſe eſt ea diuiſio terminetur, alioqui in infinitum res abiret.

Cor quaſi quoddam ſeparatum animal.

Hac de re Zimara in theorematis propoſit.12.

Eſt etiam non parua diſceptatio, num prædicta cordis motio attribuenda ſit animæ ſecundum gradum vegetandi, an ſentiendi. Auerroes 2. Collect. 7. & recentium medicorum nonnulli, eam ad vegetandi gradum referunt; videlicet, quod omnis ſentientis animæ motio antecedentem cognitionem requirat, quam tamen non exigi à motu cordis palam eſt. Alij & quidem probabiliùs aſſeuerant eiuſmodi motum conſequi animam ſecundum gradum ſenſitiuum, primùm quia ſolis animantibus communis eſt; deinde quia exercetur miniſterio potentiæ loco motricis, quæ ab anima ſenſitiua primò exoritur. Nec obſtat, quod præeuntem notitiam non deſideret. Id enim propterea eſt,quia vt paulo ante diximus, cor eſt veluti animal quoddam ſeparatum, quod aliunde non dependet. Atque etiam cùm non ad reliquos ſolùm motus, ſed ad ipſas quoque ſenſitiuarum virium functiones obeundas vim & ſpiritus impertiat; vtique opus fuit, vt directrici notitia minimè indigeret. Secus tamen res habet in progreſsione animalium. Hanc enim perſpicuum eſt requirere phantaſiæ apprehenſionem,quæ appetitum

Quem gradum animæ motus cordis ſequatur.

Cur nulla præeunte notitia cor moueatur.

appetitum excitet, vt interuentu motricis facultatis, in muſculis potiſsimum reſidentis, membra impellat. Ex dictis plana relinquitur quarti argumenti diſſolutio. Non enim cor à ſe ipſo, ſed ab anima cietur.

Κεφάλαιον β.

Τὸ δὲ πρῶτον κινοῦν, μὴ ὡς τὸ οὗ ἕνεκεν, ἀλλ' ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς κινήσεως ἅμα ἐστὶ τῷ κινουμένῳ. ἅμα δὲ λέγω, διότι οὐδέν ἐστιν αὐτῶν μεταξύ. τοῦτο γὰρ κοινὸν ἐπὶ παντὸς κινουμένου καὶ κινοῦντός ἐστιν. ἐπεὶ δὲ τρεῖς αἱ κινήσεις, ἥ τε κατὰ τόπον, καὶ κατὰ τὸ ποιὸν, καὶ κατὰ τὸ ποσὸν, ἀνάγκη καὶ τὰ κινούμενα τρία· ἡ μὲν οὖν κατὰ τόπον, φορά· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποιὸν ἀλλοίωσις· ἡ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, αὔξησις καὶ φθίσις. πρῶτον μὲν οὖν περὶ τῆς φορᾶς εἴπωμεν· αὕτη γὰρ πρώτη τῶν κινήσεών ἐστιν. ἅπαν δὲ τὸ φερόμενον, ἢ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖται, ἢ ὑπ' ἄλλου. ὅσα μὲν οὖν αὐτὰ ὑφ' αὑτῶν κινεῖται, φανερὸν ἐν τούτοις, ὅτι ἅμα τὸ κινούμενον καὶ τὸ κινοῦν ἐστίν· ἐνυπάρχει γὰρ αὐτοῖς τὸ πρῶτον κινοῦν· ὥστ' οὐδέν ἐστιν ἀνὰ μεταξύ. ὅσα δ' ὑπ' ἄλλου κινεῖται, τετραχῶς ἀνάγκη γίνεσθαι.

τέτταρα

CAP. II.

Primũ a autem mouẽs non vt id, cuius gratia, ſed vnde eſt, motionis principiũ cum eo quod mouetur, ſimul eſt. Dico autẽ ſimul, quod nihil inter ea intercedat. Hoc enim rei omnis quæ mouetur, & eius quæ mouet cõmune eſt. Cum autẽ tres ſint motus, is qui in loco, & is qui in qualitate, & is qui in quãtitate, ea etiã, quæ mouentur, tria ſint neceſſe eſt. Qui igitur eſt in loco latio eſt, qui in qualitate alteratio, qui in quantitate accretio, & imminutio. Primum itaque de latione dicamus quod ipſa motuum ſit primus. Quidquid itaque fertur aut à ſe mouetur, aut ab alio: quæ à ſe mouẽtur perſpicuum eſt in eis id, quod mouetur, & id quod mouet ſimul eſſe, in eis enim primus mouens ineſt, quare nihil eſt intermedium. Quæ autem ab alio mouẽtur, quatuor modis motione cieãtur neceſſe eſt. Textus 10.

Nam

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Primum a autem mouens.] Probat theorema aliud, quod ſuperiùs attigerat; nempe id quod primo, id eſt abſque interuentu alterius, & non vt finis, ſed actiuè mouet, ſimul eſſe oportere cum eo, quod mouetur. Cùm autem motuum ſpecies variæ ſint, à locali, qui omnium primus eſt, exorditur hunc in modum. Quæcunque loco mouentur aut à ſeipſis, aut ab aliis, hoc eſt, à principio interno, vel externo mouentur; atqui ſiue hoc, ſiue illo pacto motus fiat, ſemper id quod motum edit, cum re mota cohæret, igitur ſemper mouẽs, & quod mouetur ſimul ſunt. Priorem partem aſſumptionis, nimirum, ſemper id, quod ab interno principio cietur, motori eſſe cõiunctum, ſatis apertam eſſe ait. Vt autem poſteriorem illuſtret, ac probet, oſtendit quadrifariam poſſe quidpiam externa vi ad locum moueri, ſcilicet, tractu, pulſu, vectione, volutatione. Nam cæteri modi facilè ad hos reuocari poſſunt.

Quod mouet primò, immediatũ eſſe rei motæ.

Quot modis poſſit quidpiã externa vi ad locum ferri.

b Ete

τέτταρα γὰρ εἴδη τῆς ὑπ' ἄλλου φορᾶς, ἕλξις, ὦσις, ὄχησις, δίνησις· ἅπασαι γὰρ αἱ κατὰ τόπον κινήσεις ἀνάγονται εἰς ταύτας· ἡ μὲν γὰρ ἔπωσις, ὦσίς τίς ἐστιν, ὅταν τὸ ἀπ' αὐτοῦ κινοῦν ἐπακολουθοῦν ὠθῇ. ἡ δ' ἄπωσις, ὅταν μὴ ἐπακολουθῇ κινῆσαν. ἡ δὲ ῥίψις, ὅταν σφοδροτέραν ποιήσῃ τὴν ἀπ' αὐτοῦ κίνησιν τῆς κατὰ φύσιν φορᾶς, καὶ μέχρι τοσούτου φέρηται, ἕως ἂν κρατῇ ἡ κίνησις. πάλιν ἡ δίωσις καὶ σύνωσις, ἄπωσις καὶ ἕλξις εἰσίν· ἡ μὲν γὰρ δίωσις, ἄπωσις· ἢ γὰρ ἀπ' αὑτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου ἐστὶν ἡ ἄπωσις· ἡ δὲ σύνωσις, ἕλξις· καὶ γὰρ πρὸς αὑτὸ καὶ πρὸς ἄλλο ἡ ἕλξις. ὥστε καὶ ὅσα τούτων εἴδη, οἷον σπάθησις καὶ κέρκισις· ἡ μὲν γὰρ, σύνωσις· ἡ δὲ, δίωσις· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἄλλαι συγκρίσεις, καὶ διακρίσεις·

ἅπα

Nam lationis, quæ ab alio eſt quatuor ſunt genera, tractus, pulſus, vectio, volutatio, ad quæ omnes, quæ in loco fiunt motiones reducuntur. b Etenim impulſio pulſus quidam eſt, cum mouens rẽ ſequitur, quã à ſe pellit, expulſio autẽ cum mouendo non ſequitur. At iactus cùm rẽ, quæ iacitur, vehementiori ciet motione, quàm illius naturalis motio ſit, & illa eo vſq; fertur, quoad motio euicerit. Rurſus diſpulſio & compulſio, expulſiones ſunt & tractus. Namq; diſpulſio expulſio eſt, cùm vel à ſe, vel ab alio expulſio fit: cõpulſio autem tractus eſt, quod, & ad ſe, & ad aliud tractus fit. Quare & quæcunq; horum ſunt ſpecies, vt motiones, quarum altera telã arctant & denſant textores, altera radio eandem texunt: illa enim compulſio eſt, hæc diſpulſio. Similiter & aliæ concretiones & diſcretiones.

Nam

ἅπασαι γὰρ ἔσονται διώσεις, ἢ συνώσεις, πλὴν ὅσαι ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ εἰσίν. ἅμα δὲ φανερὸν, ὅτι οὐδ' ἔστιν ἄλλο τι γένος κινήσεως, ἢ σύγκρισις καὶ διάκρισις. ἅπασαι γὰρ διανέμονται εἴς τινας τῶν εἰρημένων. ἔτι δ' ἡ μὲν εἰσπνοὴ, ἕλξις· ἡ δ' ἐκπνοὴ, ὦσίς ἐστιν. ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πτύσις, καὶ ὅσαι ἄλλαι διὰ τοῦ σώματος ἢ ἐκκριτικαὶ ἢ ληπτικαὶ κινήσεις. αἱ μὲν γὰρ ἕλξεις· αἱ δὲ, ἀπώσεις. δεῖ δὲ καὶ τὰς ἄλλας τὰς κατὰ τόπον ἀνάγειν· ἅπασαι γὰρ πίπτουσιν εἰς τέσσαρας ταύτας. τούτων δὲ πάλιν ἡ ὄχησις καὶ ἡ δίνησις, εἰς ἕλξιν καὶ ὦσιν· ἡ μὲν γὰρ ὄχησις, κατὰ τούτων τινὰ τῶν τριῶν τρόπων ἐστί· τὸ μὲν γὰρ ὀχούμενον κινεῖται κατὰ συμβεβηκὸς, ὅτι ἐν κινουμένῳ ἐστίν, ἢ ἐπὶ κινουμένου τινός. τὸ δ' ὀχοῦν ὀχεῖ, ἢ ἑλκόμενον, ἢ ὠθούμενον, ἢ δινούμενον. ὥστε κοινή ἐστιν ἁπασῶν τῶν τριῶν ἡ ὄχησις. ἡ δὲ δίνησις σύγκειται ἐξ ἕλξεώς τε καὶ ὤσεως. ἀνάγκη γὰρ τὸ δινοῦν, τὸ μὲν ἕλκειν, τὸ δ' ὠθεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἀφ' αὑτοῦ, τὸ δὲ πρὸς αὑτὸ ἄγει. ὥστ' εἰ τὸ ὠθοῦν καὶ τὸ ἕλκον ἅμα τῷ ὠθουμένῳ καὶ τῷ ἑλκομένῳ, φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος οὐδέν ἐστι μεταξύ. ἀλλὰ μὴν τοῦτο δῆλον καὶ ἐκ τῶν ὁρισμῶν.

ὦσις

Nam illis demptis, quæ in generatione ſunt, & interitu, omnes diſpulſiones erunt, aut compulſiones. Simul autem conſtat concretionē & ſecretionē aliud quoddā motionis genus non eſſe. Nā in earum, quæ dicta ſunt, aliquas, omnes diſtribuuntur. Præterea inſpiratio, attractio eſt: expiratio pulſus. Similiter & excretio, & quicunq; alij motus, quibus per corpus excernitur, aut ſumitur aliquid. Alij enim ſunt tractus, alij expulſiones. Reducendi ſunt autem & alij, qui in loco fiunt; cùm omnes in hos quatuor incidant. Harum autem rurſus vectio & volutatio, ad tractū & pulſum. Trium enim horū modorum aliquo vectio fit. Nāq; quod vehitur ex accidenti mouetur, quia in aliquo, aut ſuper aliquo ſit, quod mouetur. Quod autem vehit, aut quod trahatur, aut quod pellatur, aut quod voluatur vehit. Ita fit vt trium cōmunis omnium vectio ſit. Volutatio autem ex tractu & pulſu conſtat. Neceſſe eſt enim id, quod voluit, aliud quidem trahere, aliud pellere, ſi quidem aliud à ſe abducit, aliud ad ſe adducit. Quare ſi quod pellit, & quod trahit cum re quæ pellitur, & trahitur, ſimul eſt, perſpicuū eſt medium nullū eſſe inter id, quod motu, qui in loco fit, cietur, & id quod ciet. Quod ex definitionibus quoque manifeſtum eſt.

Nam

b *Etenim impulſio.*] Quatuor illos modos ſigillatim explanat, ſimúlque omnes ad duos reducit, videlicet ad pulſum & tractum. Deinde ita ratiocinatur. Omnis latio, quæ ab externo oritur principio, ad pulſum, tractumque reuocatur: ſed tam quod pellit, quàm quod trahit, proximum eſt ei, quod mouet, vt ex definitione pulſus, & tractus conſtat: quidquid igitur loco mouet: ei motæ proximum eſt.

c *Nec*

ὦσις μὲν γάρ ἐστιν ἡ ἀφ' αὑτοῦ, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς ἄλλο κίνησις· ἕλξις δὲ, ἡ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ, ἢ πρὸς ἄλλο, ὅταν θᾶττον ἡ κίνησις ᾖ τοῦ ἕλκοντος, ἢ χωρίζουσα ἀπ' ἀλλήλων τὰ συνεχῆ· οὕτω γὰρ συνεφέλκεται θάτερον. τάχα δὲ δόξειεν ἂν εἶναί τις ἕλξις καὶ ἄλλως· τὸ γὰρ ξύλον ἕλκει τὸ πῦρ· οὐχ οὕτω· τὸ δ', οὐδὲν διαφέρει κινουμένου τοῦ ἕλκοντος ἢ μένοντος ἕλκειν· ὁτὲ μὲν γὰρ ἕλκει οὗ ἐστιν, ὁτὲ δὲ οὗ ἦν. ἀδύνατον δὲ ἢ ἀφ' αὑτοῦ πρὸς ἄλλο, ἢ ἀπ' ἄλλου πρὸς αὑτὸ κινεῖν μὴ ἁπτόμενον. ὥστε φανερὸν ὅτι τοῦ κατὰ τόπον κινουμένου καὶ κινοῦντος, οὐδέν ἐστι μεταξύ. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. τοῦτο δὲ δῆλον ἐξ ἐπαγωγῆς· ἐν ἅπασι γὰρ συμβαίνει ἅμα εἶναι τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ἐπὶ τῶν εἰρημένων· ταῦτα γάρ ἐστι πάθη τῆς ὑποκειμένης ποιότητος, ἢ γὰρ θερμαινόμενον, ἢ γλυκαινόμενον, ἢ πυκνούμενον, ἢ ξηραινόμενον, ἢ λευκαινόμενον, ἀλλοιοῦσθαί φαμεν.

ὁμοίως

Namque pulſus motus eſt, aut à ſe, aut ab alio ad aliud. Tractus autem ab alio ad ſe, aut ad aliud, cum trahentis motio, quæ res cōtinuas inter ſe diſtrahit, velocior fuerit. Ita enim reliquum ſimul attrahitur. Fortaſſe autē & alius quidam tractus eſſe videbitur. Nam lignum trahit ignem, ſed nō hoc modo. Cùm autem ſit tractus nihil intereſt vtrum is qui trahit moueatur, an maneat. Interdum enim trahit eo vbi eſt, interdum eo vbi erat. At fieri nō poteſt, vt vel à ſe ad aliud, vel ab alio ad ſe non tangendo moueat. Illud igitur perſpicuū eſt, inter id quod motu, qui in loco ſit, ciet, & id, quod cietur, nihil intercedere. c *Nec verò inter id, quod alteratur, & id, quod alterat.* Textus 11. *Quod ex inductione manifeſtū eſt. In omnibus enim ex his, quæ dicta ſunt, euenit, vt quod poſtremo alterat, & quod alteratur ſint ſimul. Hæ ſunt affectiones ſubiectæ qualitatis. Id enim dicim⁹ alterari, quod aut caleſcit, aut dulceſcit, aut denſatur, aut ſicceſcit, aut albeſcit.*

d *Perinde*

ὁμοίως τό τε ἄψυχον καὶ τὸ ἔμψυχον λέγοντες, καὶ πάλιν τῶν ἐμψύχων, τά τε μὴ αἰσθητικὰ τῶν μερῶν (καὶ) αὐτὰς τὰς αἰσθήσεις· ἀλλοιοῦνται γάρ πως καὶ αἱ αἰσθήσεις· ἡ γὰρ αἴσθησις ἡ κατ᾽ ἐνέργειαν, κίνησίς ἐστι διὰ τοῦ σώματος, πασχούσης τι τῆς αἰσθήσεως. καθ᾽ ὅσα μὲν οὖν τὸ ἄψυχον ἀλλοιοῦται, καὶ τὸ ἔμψυχον, καθ᾽ ὅσα δὲ τὸ ἔμψυχον, οὐ κατὰ ταῦτα πάντα τὸ ἄψυχον· οὐ γὰρ ἀλλοιοῦται κατὰ τὰς αἰσθήσεις, καὶ τὸ μὲν λανθάνει, τὸ δ᾽ οὐ λανθάνει πάσχον. οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ τὸ ἔμψυχον λανθάνειν, ὅταν μὴ κατὰ τὰς αἰσθήσεις γίνηται ἡ ἀλλοίωσις. εἴπερ οὖν ἀλλοιοῦται τὸ ἀλλοιούμενον ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, ἐν ἅπασί γε τούτοις, φανερὸν ὅτι ἅμα ἐστὶ τὸ ἔσχατον ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ πρῶτον ἀλλοιούμενον· τῷ μὲν γὰρ συνεχὴς ὁ ἀὴρ, τῷ δ᾽ ἀέρι τὸ σῶμα· πάλιν δὲ, τὸ μὲν χρῶμα τῷ φωτὶ, τὸ δὲ φῶς τῇ ὄψει. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ ὄσφρησις· πρῶτον γὰρ κινοῦν πρὸς τὸ κινούμενον, ὁ ἀήρ. καὶ ἐπὶ τῆς γεύσεως ὁμοίως· ἅμα γὰρ τῇ γεύσει ὁ χυμός. ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἀψύχων καὶ ἀναισθήτων. ὥστ᾽ οὐδὲν ἔσται μεταξὺ τοῦ ἀλλοιουμένου καὶ τοῦ ἀλλοιοῦντος. οὐδὲ μὴν τοῦ αὐξανομένου τε καὶ αὔξοντος· αὐξάνει γὰρ τὸ πρῶτον αὖξον προσγινόμενον, ὥστε ἓν γίγνεσθαι τὸ ὅλον. καὶ πάλιν φθίνει τὸ φθῖνον, ἀπογινομένου τινὸς τῶν τοῦ φθίνοντος· ἀνάγκη οὖν συνεχὲς εἶναι καὶ τὸ αὖξον καὶ τὸ φθῖνον· τῶν δὲ συνεχῶν οὐδὲν μεταξύ. φανερὸν οὖν ὅτι τοῦ κινουμένου καὶ τοῦ κινοῦντος πρώτου καὶ ἐσχάτου πρὸς τὸ κινούμενον οὐδὲν ἐστιν ἀνὰ μέσον.

Κεφ.

d *Perinde autẽ de animato hec dicimus, atque de inanimato, & in animatis tam de ſenſibus quàm de partibus non ſentientibus. Alterantur enim & ſenſus quodammodo: ſenſus enim* Text. 12. *qui actu eſt, motio eſt, per corpus ſenſu ipſo aliquid patiente.* e *Et omnibus quidem quibus inanimata, iiſdem animata alterantur: at quibus animatum, non hiſce omnibus id, quod eſt inanimatum. Nam ſenſibus non alteratur, ipſumq; latet, cũ afficitur, cum animatum non lateat. Nihil autem prohibet animatũ quoque latere, vt cum ſenſibus non alteratur.* f *Si ergo quod alteratur à rebus ſenſilibus alteratur, certè perſpicuum eſt, id, quod poſtremo alterat, & quod primùm alteratur, in his omnibus ſimul eſſe. Nam huic quidem aer continuus eſt, aeri autem corpus. Rurſus color lumini, lumen autem aſpectui. Eodẽ modo & auditus & olfactus. Etenim mouens primum, rei, quæ mouetur, habita ratione, aer eſt. Similiter res habet in guſtu, ſimul enim cum eo eſt ſapor. Nec* Textus 13. *ſecus in rebus inanimatis & in tẽſilibus. Quare intermedium inter id, quod alterat, & id quod alteratur, nullum erit.* g *At neque inter id, quod augetur, & id quod auget. Nam quod primum auget, appoſitum auget, ita vt totum vnum euadat. Rurſus imminuitur, quod imminuitur aliqua eius parte abſcedente. Id igitur quod auget, & id quod imminuit, cõtinuatum eſſe neceſſe eſt. Continuorum autem nullũ eſt medium. Conſtat itaque inter id, quod mouetur, & primum poſtremumque eius, quod mouetur, ratione habita mouentem nullum medium intercedere.*

Alteratio in quibus qualitatibus verſetur.

c *Nec verò inter.*]Idem oſtendit in motu alterationis, nimirum ſemper id, quod proximè alterat, coniunctum eſſe ei, quod alteratur, idque inductione planum eſſe inquit. Ac priuſquam rem apertius declaret, exponit ad quas nam qualitates ſpectet alteratio, & quę nam res alterationem ſubeant. Porrò qualitates, ad quas alteratio pertinet, ſunt calor, frigus, humor, ſiccitas, raritas, denſitas, aliæque id genus, quæ in tertia qualitatis ſpecie cõſtituuntur, idque ſignificant verba illa. Hæ ſunt affectiones qualitatis ſubiectæ, id eſt, vt Simplicius interpretatur, qualitatis ſenſibus obnoxiæ.

d *Perinde autem de animato.*] Docet quænam ſint corpora alterationẽ ſubeuntia, aitq; eſſe tam animata, quã inanimata; tã partes ſenſu præditas & ſenſus ipſos, quàm quę ſenſu carent. Verùm quia ſenſus haud propriè alterantur, non ſimpliciter, ſed quodammodo eos alterati pronuntiat. videlicet quia eorũ functiones verã germanãq. alterationem imitãtur. Id quod ex eo oſtendit, quia ſenſio, ſiue ſenſus operatio, eſt motio per corpus, id eſt, actio organo corporeo exhibita; ſecundũ quã ſenſus patitur, dũ rei, quã ſentit, imaginẽ ſenſionẽq; ipsã in ſe recipit; ſiquidẽ omnis receptio paſſio quædã eſt, & quæcũq; aliquid recipiũt, patiũtur vt, alterari ea dicim' etſi quædã eorũ nõ niſi trãſlatitia alteratione imutẽtur.

Hic aduerte nomẽ Græcũ αἴσθησις, latinè ſenſus tã actum ſentiendi, quam facultatem, à qua is proficiſcitur, ſignificare, ideoque Ariſtotelem, vt eam tolleret ambiguitatem appoſuiſſe particulam, actu, aiens, ſenſus enim qui actu eſt, vt nimirum intelligeremus loqui ipſum de actu operationéve ipſius potentiæ ſenſitricis.

e *Et omnibus quidẽ.*]Res alterationi ſubiectas eo inter ſe, quòd ad præſens inſtitutũ attinet, diſcrepare inquit, quod quæcũque alterationes inanimatis cõpetunt, eædẽ animatis

conue

conueniant, non contra: (ſiquidem res animæ expertes nō afficiuntur ſenſuum alterationibus) Item quòd inanimatæ alterari ſe non ſentiant, animatæ verò, ſi ſenſu prædıtæ ſint, alterationes ſuas dignoſcant, niſi fortè eiuſmodi alterationes ad ſenſus non pertineant, vt cùm albeſcunt, has enim latere non repugnat.

Id, quod alterat, coniunctum eſſe altera[to].

f *Si ergo quod alteratur.*] Probat iam id, quod proximè, ac primò alterat, cum eo quod alteratur, coniunctū eſſe. Ac primùm id oſtendit in alterationibus, quæ ad ſenſus pertinēt. Nā cū verbi gratia, manus ab igne diſtante caleſit, id quod proximè aerē alterat eſt ignis, quod proximè alterat manū, aer: at igni hęret aer, & aer manui. Itē cùm aſpectus rei imaginem accipit, id quod primò aerem alterat, eſt color lumine affuſus; id, quod primò aſpectum alterat, eſt aer oculo contiguus: ſimiliterque res habet in cæteris ſenſibus, & in rebus etiam inanimis.

Id, quod auget & id, quod diminuit, coniunctum eſſe cum augente, & diminuente.

g *At neque inter id.*] Idē perſpicuum eſt in iis, quæ accrementum & decrementū ſuſcipiunt. Nā id, quod auget, & quod imminuit, ſimul ſunt cum eo, quod auctionem, & diminutionē ſubit; cum auctio fiat apponendo, diminutio vero detrahendo; quorum vtrunq; ei quod augeſcit, & quod imminuitur, cohęreat oportet. Ita demū colligit Ariſt. id, quod demonſtrandum propoſuerat, nimirū inter id, quod primò mouet, & primò mouetur, nihil interiectum eſſe.

QVÆSTIO I.

NVM OMNE, QVOD PRIMO MOVET *ſimul eſſe oporteat cum eo, quod mouetur, nec ne.*

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS NEGATIVA pars quæſtionis probari videatur.

a Ariſtotel. 2. hiſtor. anima. cap. 14. Plinius lib. 9. cap. 25. b Albertus lib. 25. de animal. Iſidorus lib. 2 Etym. capit. 3. Solinus ca. 40. c Plinius lib. 8. cap. 21 Solinus cap. 43. d Plinius lib. 8. ca. 22. Albertus lib. 22. de animal. Leuinus lib. 4. de occultis naturæ miraculis cap. 12. e Ariſtote. lib. 9. de nat. animal. c. 37. Plinius lib. 32. ca. 1. Cicero 2. de nat. Deorum. Albertus lib. 24. de animal. Plutarc in lib. de animalium induſtria.

Status quæſtionis.

CONtrouerſiam excitamus de eo, quod vt efficiens, ſiue corporea, ſiue non corporea ratione, motum edit; non autem de eo, quod vt finis mouet: palam eſt enim non oportere finem attiguum, aut præſentem eſſe rei, quę mouetur. Eſt autem ſenſus, vtrum id, quod primò, ideſt abſque alio agente intermedio mouet, proximum eſſe debeat ei, quod mouetur.

Primum argu.

Pars negatiua hunc in modum videtur poſſe oſtendi. Multa ſunt in natura rerum, quæ abſque medio actionem tranſmittunt in rem diſtantem; igitur non omne, quod primo mouet, coniunctum eſt ei, quod mouetur. Aſſumptum multimodis probatur. Nam magnes trahit ad ſe diſsitum ferrum. Faſcinantes ſolo oculorum coniectu nocent. [a] Echeneis piſcis prætereuntem nauem detinet, ac remoratur, vnde & remoræ nomen accepit. [b] Baſiliſcus viſu & ſibilo; [c] Catoblepas, ſeu, vt alij vocant, Cathophepa etiam intuitu vſque ad mille paſſus hominem interimit. [d] Lupi conſpectus raucedinem inducit, vnde eſt illud Poëtæ, Lupi Merin videre priores. [e] Torpedo manum eius, qui ſe arundine, vel reti attigerit, ſtupefacit, adeò vt piſcatores laxare arundines & retia cogantur, atque ita diffugium ipſi patefacere.

Secun

Secundò. Idem oſtendi poteſt, exemplo lebetis, cuius fundus friget, aqua in ipſo ferueſcente. Deinde quia ſi chartæ papyraceæ oleum cohibēti ignis ſubiiciatur, charta integra, oleum ita incaleſcet, & æſtuabit, vt etiam oua in eo frigantur, quod argumento eſt ignem in aquam, & in oleum ſine medio vim caloris traiicere. Eodem etiam pertinet, quod [a] naphtha (bituminis id genus eſt) ex aliquanto ſpatio ignem corripit, quod item accidit radici herbæ cuiuſdam, quæ Aproxis appellatur. 2. arg.

a Plinius lib. 2. natural. Hiſto. 2. c. 105. & lib. 24. c. 17.

Præterea Phantaſia reſidens in capite mouet appetitum ſentitiuum, qui quoad vim iraſcendi in corde; quoad vim appetendi in iecore ſedem habet. Immo res etiam externas & diſtantes ſola imaginatio permutat, atque aliena qualitate imbuit, vt proditum eſt ab Auicenna in lib. de anima ſect. 4. cap. 4. à qua ſententia non alienum fuiſſe perhibent Hippocratem Medicinæ principem: ergo ſaltem facultates cognoſcentes poſſunt in remota primò agere. 3. arg.

4. arg. Poſtremo. Id ipſum probare licebit in iis, quæ proiectionis motum ſubeunt, quibus proiectores in progreſſu motus non adſunt; & in corporibus grauibus, ac leuibus, quæ vt 8. libro patebit, ad naturalia loca à ſuis genitoribus deferuntur, quos tamen dum ea mouentur, iam interiiſſe non raro accidit.

ARTICVLVS II.

DIVERSÆ AVCTORVM SENTENTIÆ, *& affirmatiuæ partis comprobatio.*

MVlti optimæ notæ Philoſophi ad negantem propoſitæ quæſtionis partem deflexere. Vt Auicenna loco ſuperius citato, Alexander 1. Metaph. comm. 18. Scotus in t. d. 37. q. vnica, Ochamus ibid. Priſcianus Lydus apud Theophilum 2. de anima ad text. 37. aliique nonnulli. Scotus igitur (vt cæteros omittamus) contendit ſolē ex putri materia mures, aliaque id genus imperfecta animalia ſine inſtrumento medio progignere, atque ita agere primò in remotum. Nam & ſi fateatur prius ſolem per intermedia corpora qualitates demittere, quibus materia ad excipiendam formam paretur; negat tamen eiuſmodi qualitates, vllum ve accidens inſtrumentariam vim habere poſſe, qua ſol formam ſubſtantialem è materiæ gremio efficienter excitet. Itaque totam prædictorum animantium effectionem ad ſolem, vt ad cauſſam effectricem immediatam refert, additque (quod huius ſententiæ conſectarium erat) ex eo, quod cauſſa agens primò, ſeu proximè alicubi operetur, non poſſe eius contactum, aut præſentiam argui, vt ex eo, quod Deus intelligentias, corpora cæleſtia, & materiam primam per ſe creet, conſeruetque non continuò ſequi diuinam ſubſtantiam vbique eſſe: licet id alio ex fonte, ideſt, ex ipſius immenſitate colligatur. Quod ſi Scoto Ariſtotelis doctrinam contrarium hoc in loco aſſerentis obiicias, reſpondet Ariſtotelem intelligendum eſſe de cauſis phyſicis agentibus per qualitates, formasve naturales actiuas, quæ non ſunt principia agendi in remotum, niſi priùs vel ipſæ, vel aliquid in ipſis exiſtens in

Gabriel in 1 d. 37. q. vnica Baſſolus, Mairones, & Licheтus ibidem.

Opinio Scoti.

gg propin-

propinquum agat.

Aliorum ſententia Ariſtotelica & vera. Altera eſt ſententia planè vera, & Ariſtotelica, aſſerens nihil omnino poſſe in rem diſtantem primò agere. Hanc amplexus eſt D. Tho. 1. p. q. 8. art. 1. & lib. 3. contra gent. c. 68. Caietanus & Ferr. eiſdem locis, Dur. in 1. d. 37. q. 1. Capr. in 1. d. 37. quæſt. vnica. Aegidius hoc loco, & complures alij. *Argent. in 1. d. 37. q. 1. Sot. hoc in li. q. 1.* *Eius confirmatio.* Probatur autem primò, quia ſi quidpiam in rem diſtantem immediatè operari poſſet, nulla ratio eſſet, cur vnicuique agenti certa virtutis ſphæra præſcripta eſſe à Philoſophis diceretur; cur enim non poſſet agens in quamcunque diſtantiam actionem fundere, ſi ei non neceſſariò decurrendum ſit medium, in quo vim ſuam impendat, paulatimque debilitet? Secundò, quia cum lux ſolis (vt aduerſarię partis auctores fatentur) corpora diſiuncta non niſi per intermedia attingat, conſentaneum eſt, vt idem quoque de ipſo ſole dicamus, nimirum non poſſe illum in ſublunari mundo per ſuam ſubſtantiam quicquam immediatè gignere, ſed neceſſariò expoſcere actiuas qualitates, quarum inſtrumentaria, & effectrici vi ad gignendum vtatur. Tertiò quia hæc præcipua videtur eſſe ratio, cur natura tantopere vacuum horreat, ac corpora omnia tam ſollicitè ſeſe aliis agglutinēt; nimirum quia inferiora non niſi per intermedia influentem è cælo vim excipiunt, nec diſſita corpora niſi per interfuſa operari queunt. Denique idem confirmat D. Anſelmi teſtimonium in Monologio cap. 22. vbi docet, ex eo, quod Deus vbique agat, colligi vbique Deum eſſe, quod docet etiam D. Ambroſius lib. 1. de Spiritu ſancto D. Hilarius 8. de Trin. D. Auguſt. 8. ſuper Geneſ. c. 26. Immo id haud obſcurè docuit diuinus vates pſalm. 138. vbi cum dixiſſet, ſi aſcendero in cælum, tu illic es, ſi deſcendero in infernū, ades; quibus verbis Deum vbique per eſſentiā eſſe indicarat, quaſi huiuſce rei argumentum afferens, adiecit. Etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera ſua. Quò etiam ſpectat illud D. Pauli Act. 17. quamuis non longè ſit ab vnoquoque noſtrum; in ipſo enim viuimus, & mouemur, & ſumus. *Teſtimonijs patrum. Anſelmi. Ambroſij. Hilarij. Auguſtini. Et ſacræ paginæ. Pſalm. Act. Apoſt.*

Neque verò dubitandum, quin noſtra hæc ſententia Peripatetica ſit; cùm eam Ariſtoteles tum in hoc libro, tū in octauo tam multis rationibus ex inſtituto confirmarit. Illa verò Scoti interpretatio nequaquam admittenda eſt. Perinde enim habet, ac ſi quis dicat, ea, quæ priùs quàm agant in remotum, agunt in medium, debere prius in medium, quàm in remotum agere. Quod ſane nugatorium eſt.

ARTICVLVS III.

DILVITVR PRIMA PARS PRIMI ARGVmenti, agiturque de occulta vi magnetis.

De magnete Plato in dialogo qui dicitur Io. Theophraſtus de lapidibus. Cicero 1. de diuinat. Lucretius lib. 6. Plinius lib. 36. c. 16. & 26. & lib. 20. c. 7. Alber. Mag. lib. 2. Metaph.

NVnc argumenta in contrariam partem adducta diluemus, quorum occaſione, iucundæ eruditionis gratia aliquot ſcitu dignas controuerſias pertractabimus. Ac primum de occulta vi magnetis. Rapi quidem ab illo ferrum conſtat, quemadmodum & à Theamede ferrum omne abigi, reſpuique, vt teſtatur Plinius lib. 36. hiſtor. natural. c. 16. Vnde magnes iccirco Herculeus dici, à quibuſdam creditur, quod domitricem illam re-

rum

Tract.3.c.6. Solinus c.56. Cōciliator differ. a 53. Scaliger exercit. 102. Aetius li. 2.c.15. Ambroſius Nolanus in problemat.

De magnete mira.

rum omnium materiam ſibi obtemperanrem faciat. Sed illud magis admirationi eſt, quod ferrum non ſolùm alliciat, ſed in medio etiam aëre detineat. Ferunt enim ſimulachrum ferreum Arſinoes reginæ diu in Aegypto paribus momentis libratum pependiſſe in medio tholo ex magnetibus proportione magnitudinis conſtructo Dimocratis artificio, eademque vi ſignum Solis Alexandriæ in templo Serapidis ſuſpenſum fuiſſe ſcribit Ruffinus libro vndecimo Eccleſiaſticæ hiſtoriæ. Quin & vires ab hoc lapide ferrum accipit, retinetque longo tractu aliud apprehendens ferrum, vt annulorum catena ſpecterur interdum, quod reſtatur Philo Iudæus in lib. de mundi opificio, & D. Auguſt. lib. 21. de ciuit. Dei c. 4. Non abſimili virtute præditum eſſe aiunt Chryſocollam, niſi quod hunc lapidem aurum quoque ad ſe trahere memorant.

Chryſocolla aurum rapit.

Quo pacto magnes ferrum trahat opinio Thaletis. Reiicitur.

Varias hac de re opiniones refert Auicēna lib. de viribus cordis, & Picus lib. 6. de Exam. c.18. Maurolycus in 2. dialogo Coſmagraphiæ.

Porro quonam modo hæc attractio à magnete fiat perantiqua eſt inter Philoſophos diſceptatio. Thales referenre Ariſtotele 1. de anima ca.2. text. 32. pronuntiauit magnetem, propterea quod animatus eſſet, ferrum allicere, impertita ei videlicet vita, quem videtur ſecurus fuiſſe Porphyrius in lib. de abſtinentia ab animalibus. Sed hi perſpicuè errant. Nam neque magnes animo pollet, cùm neque augeſcat, aut aliud vitalis functionis ſpecimen det. Nec ſi anima pollèret, id ad impertiendam vitam, & corripiendum ferrum ſat eſſe. Alexander lib. 2. quæſt. natural. cap. 3. putat huiuſmodi attractionem eſſe à magnete, vt à fine, ad quem ferrum ingenita naturæ propenſione ducatur. Hæc etiam opinio à vero abeſt, vt ex iis, quæ mox dicemus conſpicuum fiet. D. Thomas hoc in lib. ad tex. 10. Magnus Albertus, aliique complures affirmant magnetem, non vt finem; ſed vt efficientem cauſam, ferrum trahere. Quæ opinio omnino vera eſt. Primùm quia, vt D. Tho. loco citato argumentatur, cauſalitatem finis nulla locorum intercapedo inhibet; at ferrum non è quauis diſtantia trahitur à magnete. Deinde quia ſi magnes cæpæ, aut alij ſucco, aut hircino perungatur ſanguine, neutiquam ferrum allicit. Quod argumento eſt hebeſcere in magnete vim aliquam effectricem illius attractionis. Tertiò, quia annulli ferrei, vt paulò ſupra diximus, ex cōtactu magnetis mutuò ſeſe trahunr, & longa ſerie concatenant, vtique vi attractoria efficienter communicata. Vocat autem magnes ad ſe ferrū proprer ſympathiam, ſiue occultū naturæ conſenſum, ſicuti ſuccinum, lychnites, & Adamas paleas trahunt; ſicuti argentum viuum auri particulas, ſicuti epythymium atram bilem, agaricum pituitam euocat.

Alia opinio. Reiicitur. Tertia & vera ſententia.

Quibus rebus vis attractoria magnetis impedatur.

Aduerſus hanc opinionē Democriti diſputat Ariſtoteles 1. de gener. à tex. 57. vſque ad 76 & D. Thomas 1 p. q 115. art. 1. Lege Leuinum lib. 3. de occultis naturæ c. 4. Scalig. contra Car. exercitation. 131.

Verùm hæc attractio quoniam à re diſtanti fit, quæri illud à Philoſophis ſoler, quo inſtrumēto perficiatur. Antiquorum nonnulli quorū ſententiam luculenter pertractat Lucretius lib. 6. opinati ſunt fieri per effluxionē corporum; aiebant enim dimitti à magnete quaſdam atomos, quæ ferrum tangerent, & in illud ſeſe inſinuarēt, atq; ita demū allicerent. Sed hæc corpuſcula olim ex Democriti & Epicuri ſchola egreſſa, iamdiu à Philoſophis in exilium naturæ cōpulſa ſunt. Ea igitur opinione reiecta dicendū emitti ab his corporibus non atomos, ſed qualitatē, quæ vim habeat ad pelliciēdum, non quidem omnia, ſed ea, quæ analogiā quandam & cognationē cum attrahente obtinent; quam ſententiā, præter alios, confirmat Gal. lib. 1. de na-

Corpuſcula Democriti, & Epicuri in exilium naturæ eiecta.

Dubitatio alia de vi magnetis in pixide nauigatoria.

turalibus facultatibus, eandemque Hippocraticam eſſe oſtendit.

Illud quoque magnam in re propoſita dubitationem habet; quid nimirum cauſſæ ſit cur acus magnetis attritu exterſa, & attemperata Septentrioni ſeſe obuertat; & vbi hinc inde in æquilibrio conquieuit, polum arcticum commonſtret, vt videre eſt tum in pixide nauigatoria, cuius vſu nautæ maris ſpatia, ſitúmque locorum, & diſtantiam dimetiuntur, atque omnes, per ambitum, ventorum tractus, & cœli cardines deprehendunt; tum etiam in ſolarijs minutis, quibus ad ſolem horas exploramus. Porro duæ ſunt hac de re celebriores Philoſophorum ſententiæ. Prima, quorundam huius rei cauſam referentium ad montes quoſdam Septentrioni ſubiectos, quos aiunt in omnes partes qualitatem attractatoriam fundere, qua intinctus & excitatus magnes cognati ſibi lapidis natale ſolum, quaſi communem patriam, quærit, eique vt poteſt appropinquat. Hæc opinio non placet. Primùm, quia compertum eſt in multis alijs locis montes eſſe feraces magnetum, ad quos tamen acus magnete illita non reſpicit, vt in Magneſia, quæ vt ait Lucretius lib. 6. ſui poëmatis lapidi nomen dedit.

Vt Fracaſtorij in lib. de antipathia ca 7. ca. vlt.

Prima ſententia.

Eius confutatio.

> Quem magneta vocant patrio de nomine Graij,
> Magnetum quia ſit patrijs in finibus ortus.

Item in Illua inſula, & in Aethiopia. Ad quæ loca naues ſi propiùs accedant, niſi ligneis clauis ad id periculum declinandum compactæ ſint, eo uſo vi magnetum ferro diſſolui dicuntur. Præterea impugnatur eadem ſententia, quia veriſimile non eſt ad tantam maris, terræque diſtantiam diffundi ab illis montibus, qui etiam fortaſſe non ſunt, eiuſmodi qualitatum; tametſi eum modum influendi in remotiſsimas mundi oras, corporibus cœleſtibus, & ſtellis, ob earum magnitudinem, & maiorem agendi vim Philoſophi concedant. Deinde, quia ferunt genus quoddam eſſe lapidis, qui acum ad polum Antarcticum conuertit, fingant igitur alios eſſe montes ſideriticos ſub altero polo, quibus prædictum conuerſionis motum attribuant. Denique (quod multo acriùs vrget) quia vnus, idemque magnes, vt experti ipſi fuimus, vna ex parte vim habet conuertendi mucronem penſilem acus verſus ſeptentrionem; ex altera, eundem verſus polum Antarcticum dirigendi.

Quibus in locis vi magnetum euellatur ferrum nauibus.

Lapis obuertens acum ad polum Antarcticum.

Probabilis reſpõſio ad dub.

Lege Fernelũ lib. 2. de abditis rerum cauſis, Scaligerum, Leuinum loc. cit.

Alij igitur ſtatuunt hanc vim conuertendi ad polum acum à magnete tactam, vnum eſſe ex ijs, quæ nos mirari natura voluit, ſcire noluit. Probabiliter tamen dici poteſt, partes cœli, vtrique polo vicinas ob occultam naturæ conſenſionem, & ſympathiam id per qualitatem aliquam attractoriam præſtare, ad eum modum, quo ſol herbas quaſdam, vt Heliotropion, Tragopogum, & Onithogalum ſecum vertit.

Alia reſpõſio.

Deinde exiſtimare etiam licet hoſce mirabiles effectus ſolum prouenire à qualitate aliqua propria & inſita ipſi magneti, vt ſicuti per qualitatem quandam ferrum ad ſe trahit, ita per aliam occulta vi illud dirigat ad polos mundi. Sed vtrumlibet dicatur, manet peculiaris illa difficultas, vnde nam oriatur varietas & inconſtantia, qua diuerſis in locis nautica pixis polum reſpicit. Deprehenſum eſt enim à nautis, præſertim Luſitanis, & ijs, qui in Fernandi Magalianis admirabili nauigatione fuêre, cuſpidem pixidis nauticæ quibuſdam in locis Arcticum rectà aſpicere, vt in freto, quo ab Æthiopico

Inconſtantia cuſpidis nauticæ obſeruata à Luſitanis.

pico

pico mari ad mare Auſtrale noui orbis penetratur, alibi ad ſiniſtram, alibi ad dextram vergere. Cuius rei cauſa à multis inueſtigata, incertum an ab vllo inuenta ſit. At enim conuenienter ijs, quæ ſuperiùs dicta fuêre, coniectari poſſumus, vel attractoriam cœli vim, vel inſitam ipſi magneti diuerſis in locis alio, & alio modo attemperari ex vario ſyderum influxu, aut elementariæ regionis proprietatibus ibi dominantibus.

Sol. principalis argumenti.

Ex dictis patet ſolutio dubitationis, cuius gratia hęc diſſeruimus. Dicendum quippe eſt magnetem non primò agere in remotum, nec ab eo immediatè ferrum trahi, ſed communicata corpori medio attrahente qualitate. Neque refert, quod aërem, lignum, aliavè corpora non etiam ad ſe alliciat. Vt enim annotarunt Alexander 1. Meteor. com. 17. Themiſtius apud Auerroem lib. 2. de cœlo comm. 34. D. Thomas in 2. d. 15. q. 1. art. 2. cùm aliquid in rem ab ſe diſtantem per medium agit, non opus eſt, vt qualitas, cuius interuentu operatur, eoſdem effectus in corporibus interiectis indiſcriminatim edat, ſed pro ſubiectæ rei natura & conditione. Quod tum alijs exemplis conſpicuum eſt, tum in luce, quæ ſublunaria corpora calefacit, non autem cœleſtia, in quæ primò recipitur.

ARTICVLVS IIII.

EXPLICATVR ALTERA PARS PRIMI argumenti, diſſeriturque de faſcinatione.

Quod re vera faſcinatio detur.

POſtulat altera pars eiuſdem argumenti, vt explicemus, ſoleat ne re vera faſcinium inferri, an non. Sunt qui nihil eiuſmodi in natura exiſtere, eamq́ue opinionem inanem, & vulgi errore introductam putēt. Sed certè illa & vera eſt, & multis experimentis conſpicua; eamq́ue approbat Ariſtoteles in problem. ſect. 20. problem. 34. Alexander lib. 2. problematum problemate 50. Plutarchus decade 1. ſermonum conuiualium problemate. 7. Magiſter ſent. ad cap. 3. epiſtolæ ad Galatas, D. Thomas ibidem & 1. p. q. 117. art. 3. & 3. contra gent. cap. 103. M. Albertus lib. 22. de animalibus cap. 5. Richardus quodlib. 3. q. 13. Ægidius Romanus in libro contra errores Philoſophorum. Abulenſis paradoxo 4. cap. 16. eandémque ſequuntur peritiores medici. Vt autem faſcinium illud omittamus, quod (vt D. Thomas ad locum illum epiſtolæ ad Galatas animaduertit) nonnulli diris imprecationibus, & fœdere cum Dæmonibus inito interdum moliuntur; contingit vulgaris faſcinatio hunc in modũ. Sunt quibus natura ex inſito vel aduentitio corporis habitu vim maleficam; noxiamvè qualitatem inſtar veneni inſeuit; ſicuti & quibuſdam alijs vim beneficam elargita eſt, vt rupici auiculæ, quæ inſpectantes curat. Qua de re lege, ſi placet, Albertum loc. cit. & Ficinum lib. 13. de immortal. anim. cap. 4. Illi ergo ex oculis & tota facie eiuſmodi noxiam qualitatem quaſi iaculum veneno illitum exterius vibrant; & cùm ambientem aërem afflatu ſuo primùm vitiarint, tum longiùs diffundunt, & eos, quos attigerint, haud rarò lædunt. Ineſt autem hoc vitus potiſsimũ fœminis, & inter eas ijs, quæ duplices habent pupillas, vel effœta iã ſunt ætete. Cuius rei cauſam explicat D. Thomas loco citato primæ partis.

Faſcinatio quędam ex fœdere inito cum Dæmone.

Item Ferrarienſis 3. contra gẽt. ad ca. 103. Dionyſ. Carth. ad cap. 3. Epiſtolæ ad Galatas, Sixtus Senẽſis li. 6. bibliothecæ annot. 236. Iandunus hoc in lib. q. 5. Ficinus lib 13. de immortal. anim. cap. 4

Alia naturalis.

Quomodo cõtingat.

Atque interdum non in vno tantùm alicuius familiæ homine, ſed in tota familia hoc mali deprehenditur. Tradidit enim Iſogonus & Nymphodorus, referente Plinio lib. 7. cap. 2. & lib. 33. cap. 10. Natural. hiſtoria. fuiſſe in Africa familias quaſdam effaſcinātium, quarum laudatione emorerentur pecudes, areſcerent arbores, probata interirent. Quemadmodum & è contrario Crates Pergamenus in Helleſponto genus hominum fuiſſe ſcripſit, q̀ui manu impoſita venena corpori extrahebant, & ſerpentum ictus contactu leuabant.

Aliquando totæ familiæ vis faſcinandi insita.

Porro huiuſmodi malefici afflatus oculis egredi potiſsimùm ſolent duabus de cauſis. Primum quia ea, quæ venenum habent, id magna ex parte in extremis gerunt, vt Scorpius in cauda, & quæ morſu lædunt, in capite, vt vipera, murena, & myrus. Deinde quia faſcinantes cùm in re quapiam videnda intentiùs, diutiùsque occupantur (maximè verò ſi felle inuidiæ aut nocendi ſtudio concitentur) tunc eiuſmodi perniciofum vaporē ductu ſpirituum ad oculos euocant, cumque propterea, quod oculi cute nudati ſint, facile inde eiaculantur.

Malefici afflatus faſcinantiū cur potiſſimū oculis exeant.

Læduntur autem ſæpiùs faſcinio, eoque nonnunquam ſenſim extabeſcunt tenelli infantes & pueri, quibus id malum ob corporis imbecillitatem faciliùs inhæreſcit, vt aduertit Aphrodiſæus loco quem antea indicauimus. Sed & id nonnunquam grandiores etiam peruadit. Nam Thybios olim Ponti accolas refert Plutarchus loco citato ex Phylarcho, non modò pueris, ſed adultis quoque hoc malo exitioſos fuiſſe. Vniuerſim autem eos, qui venuſtiores ſunt, hoc vitius corripit, vel quia ijs magis effaſcinantes inuident; vel quia eos laudant, qui ob id lætitia perfuſi cor, ſpiritus, totam faciem, ac præcipuè oculos dilatant, faſcinijque veneno viam aperiunt. Nec defuēre, qui ſibimet ipſis faſcinio lethale virus, ac perniciem intulerint. Vnde illud de Eutelida iuuene.

Cur pueri faſcinationi magis ſint expoſiti.

Qui miſer in rapido dum ſpectat flumine vultus
Faſcinat heu ſeſe, ac ſubiti per viſcera morbi
Sæua lues peruaſit.

Ex dictis liquet eos, qui faſcinant, ſicuti de magnete dicebamus, non immediatè in rem diſtantem, ſed in ambientem aërem actionem fundere, ſicq̀ue obuios effluxu & contagione inuadere ac ferire.

ARTICVLVS V.

DISSOLVITVR ALIA PARS EIVSDEM ARgumenti, & qua vi Echeneis nauigia detineat, inquiritur.

Detineri ab Echeneide nauigia probatur experientia.

IN eodem argumento explicandum ſe offert, qua vi Echeneis piſcis nauigia retardet. Quod enim id verum ſit, & experimento compertum, teſtantur grauiſsimi auctores, D. Ambroſius lib. 5. Hexameron, cap. 10. D. B[illegible]s homilia 7. Hexameron, Ælianus libr. 12. capit. 45. Plutarchus in [illegible]em. Sympos. decad. 2. problem. 7. Pleniùs libr. 32. hiſtor. Natural. [illegible]p. 1. hiſce verbis. Echeneis, ruant venti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ; & paulo inferius. Fertur Actiaco

Item Adamus Lonicerus in lib. de Animalibus, Vincentius in ſpec natu. li. 17. c. 149. Rondeletius lib. 15. de piſcibus cap. 18. Cœlius Rhodig. li. 4. lect. antiq. ca. 11. Claudius in

Actiaco marte tenuiſſe prætoriam nauem Antonij properantis circumire, & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam. Ideoque Cæſariana claſsis impetu maiore protinus venit. Tenuit & noſtra memoria Caij principis ab Aſtura Antium remigantis. Hactenus Plinius. Itaque huiuſce remorationis certa experientia eſt, de eius cauſſa Philoſophi diſſentiunt.

embl. Alciati. Cardanus de rerum variet lib 7.c.37.

Qua vi id accidat, prima opinio.

Fracaſtorius in libro de Sympathia & Antipathia cap. 8. ſtatuit eius rei nullam cauſam eſſe poſſe, quàm partim vim attrahendi, partim vacuum. Modum verò duplicem. Vnum vt piſcis ille non cauſſa ſit eius retentionis, ſed ſignum alterius, quod retinet; alterum vt etiam cauſſa ſit. Nam primum inquit nihil prohibet ſaxa & ſcopulos, vbi Echeneides degunt conſimilem ſpeciem vſque ad nauigia mittere, qualem & montes magnetum ad ferrum in nauigiis fixum, atque ita naues ad ſe rapere, vel retinere ſicut & magnetes. Quare inuentus illic piſciculus ille ſignum dat ſubeſſe ſcopulos eos, qui firmare nauigium poſsint. Si vero non ſignum eſt Echeneis, ſed cauſſa eius detentionis, oportet exiſtimare ipſam primo arctiſsimè affigi nauigio, vt euelli non inde poſsit, niſi vi multa; ab ipſa verò ad certos ſcopulos, & ab iis ad ipſam mutuò demitti vel ſpeciem, vel etiam corpuſcula more torpedinis, quæ conſuetam teneant attractionem ſimilium. Nec ipſa igitur nauis attrahi in fundum poteſt propter reſiſtentiam ſui, nec ab ipſa auelli Echeneis propter fortem affixionem ob vacuum; vnde fit, vt firmetur tantum nauis, aut tardetur ſaltem. Hæc Fracaſtorius.

Impugnatio ſuperioris ſententiæ.

Iulius Scaliger exercitatione 218. aduerſus Cardanum & alij huiuſcemodi philoſophiam meritò reiiciunt. Nam quod nauem non remoretur vis aliqua è ſubiectis ſcopulis emiſſa, inde conſtat, quia cùm multæ naues eadem iter fecerint vna aliquando immobilis ſtetit; idque interim dum ab ea Echeneis auulſa non eſt, vt loco citato narrat Plinius. Cùm enim è tota claſſe Caij principis ſola quinqueremis non proficeret, exilientibus protinus, qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo piſcem, oſtenderuntque Caio indignanti hoc fuiſſe, quod ſe reuocaret, quadringentorumque remigum obſequio contra ſe intercederet. Deinde ſecundus etiam modus impugnatur, quia præter alia incredibilia, & liberè aſſerta, quæ inuoluit, illud planè falſum aſſumit, non poſſe echeneidem tanta illa vi diuelli à naui, vt vacuum detur: ſiquidem nullo vacui periculo facilè aqua, vel aëre ſubeunte diuelli poſſet, vt re ipſa diuellitur à nautis, qui eam deprehendunt.

Quid in re propoſita verißimius videatur.

Dicendum igitur videtur Echeneida qualitatem aliquam occultam ex ſe parere, qua nauigiorum impulſum hebetet, extinguatque, atque ita indubitata vi eiuſmodi impulſus, qui motum efficit, inhiberi motum ipſum, ſicque nauigia ſiſti. Nec debet incredibile exiſtimari tributam eſſe piſci hanc virtutem, ſicuti torpedini obtorpefaciendi manum: ſicuti è contrario, magneti inſidet vis effectrix impulſus permouendique ad ſe ferrum.

Refellumus qui occultas qualitates inſcitiæ aſylum vocant.

Atque hîc ſemel dixerimus curandam non eſſe quorundam recentium Philoſophorum calumniam, qui occultas proprietates, inſcitiæ aſylum vocant. Namque vt Aphrodiſæus in procemio ſuorum problematum ait, non ſolum medicæ artis auctores, ſed etiam Philoſophi eas ſtatuere coguntur

in

Quo fit etiam vt addita aqua non liqueſcant vaſa plumbea igni impoſita.

Verùm ſint hæc ita vt dicuntur, adhuc explicandum ſupereſt, quo pacto tanta vis caloris, fundo frigente in aquam tranſmeet. Aut enim ignis immediatè aquam calefacit, aut per fundum vaſis. Si immediatè, iam aliquid agit per ſe primò in rem diſtantem. Si per fundum, ſequitur traiici calorem intenſum per aliquod intermedium corpus; nec tamen illud intensè calefieri, quod non minus abſurdum eſt. Quidam memoriæ noſtræ Philoſophus affirmat ignem priùs in aërem poris fundi incluſum, calorem immittere; deinde per eum duntaxat, maiorem illam caloris vim in aquam traducere. Veriſimile tamen non videtur eam tranſmiſsionem vel tantum, vel maiori ex parte per poros fieri. Cùm enim ij tamen minuti, cõtractíque ſint, per eos vix longo tempore aqua incaleſceret. Dicendum igitur erit ignem initio in vaſis fundum agere, eumque ſibi ſimilem ex parte reddere, vt experientia teſtatur: deinde eo quaſi in amicitiam & belli ſocietatem aſſumpto, tam ignem, quàm ipſum fundum vice vnius efficientis cauſæ totam ſuam vim in aquã intendere, iuxta ipſum tamen fundum nõ ita procedere calefaciendi actionem, quia reſiſtentia aquę eò maximè confertur, & conglobatur, vt hoſti ſeſe ex aduerſo opponat. Quod fit etiam deſcendentibus ad imum ipſis partibus frigidioribus, & in poros fundi ſeſe inducentibus, aut modo alio ſimili. Atque ita ea parte non poſſe tam citò vinci aquæ reſiſtentiam. Nihilominus per alias remotiores lebetis partes, ſecundum quas non ita reſiſtit aqua, & per aërem circunſtantem penetrare actionem ignis, præualeréque ad inducendum calorem intenſum in aquam fere totam, quouſque tandem ipſo etiam fundo calefacto aqua omnino debelletur. Atque ita ſemper actionem exerceri in paſſum agenti immediatum. Idem dicendum de igne calefaciente in charta papyracea affuſum oleum, quod ipſi ratione humoris nonnihil aduerſatur, atque adeò eius vim aliquantulum obtundit, & detinet. Quod verò de naphtha obiicitur, dicendum naphtham (idem intellige de approxe) igneſcere calore per medium aërem tranſmiſſo, qui aërem priùs inflammat; etſi id ob illius raritatem non ita conſpicuum ſit.

Fracaſtorius lib de ſimpa-thi. cap. vii.

Cur ignis videatur naphtham è loco remoto immediatè corripere.

ARTICVLVS VII.

ENODATVR QVARTVM ARGVMENTUM: diſcutitur modus, quo phantaſia mouet appetitum.

QVartum argumentum duas potiſsimum attingit difficultates. Prima eſt vtrum imaginatio ſe ſola frigus, aliamve qualitatem in corpus imprimat. Altera num primò in remota agere poſsit. Priori verò difficultate alium in locum in quo ex inſtituto perpendenda erit, reiecta, quod ad poſteriorem attinet, illud conſtat, imaginationem obiectis rerum ſimulachris ciere cum motu cordis appetitum, agitatiſque humoribus, & ſpiritibus, ex vario eorum motu & coitione alterationem efficere. Nam in timore corpus frigeſcit, ac pallet: in verecundia, rubore perfunditur: in ira, ſanguis igneſcit in mœrore floridus color obſcuratur. Nimirum vti in libro de animalium motione Ariſtoteles ait, parua mutatio in ipſo facta principio, verbi gratia, in corde, multiplices etiam in extremo efficit varietatum differentias, vt

D. Tho. in quæſtionibus de verit. q. 26. art. 1. in ſol. arg. 11.

e mone paululum tranſlato, magna proræ mutatio exiſtit.

At enim quo pacto hæc motio ab imaginatrici facultate ad appetitum pertingat, incertum eſt, ac valde controuerſum. Erit fortaſsis, qui hunc nodum expedire ſe putet, aſſerendo vtrunque appetitum ſenſitiuum in corde ſedem habere, mouerique à ſenſu communi ibidem exiſtente. Nam quod ſenſus communis in corde reſideat, credit Ariſtoteles in libro de iuuent. & ſeneċt.cap.2.& in libro de ſomno & vigilia cap. 2. & 2. de partibus animalium ca.10.& lib.3.eiuſdem operis c.4. Item Alexander Aphrodiſienſis 1.de anima c.vlt.& Auerr.2.colleċt.c.7.Themiſtius in libro de memoria & reminiſc.alijque nonnulli.Hæc tamen reſponſio falſo innititur fundamento.Non enim ſenſus communis in corde, ſed in capite inſidet, vt docet Plato in dialogo de natura; Auicenna 6. naturalium part. 4. cap. 1. Albertus in libro de apprehenſione cap.3. Galenus lib.8.de vſu partium cap.3.& 4.ac cæteri fere Medici; quæ opinio ſuo loco, hoc eſt, in 3.de anima non leuibus argumentis aſtruetur.

Quæſtio, quomodo imaginatio appetitum moueat: 1. opinio. Senſum communem poſuit Ariſtoteles in corde.

Secunda opinio.

Alij propoſitæ dubitationi reſpondent: cùm ſenſitiua cognitio ab interno ſenſu elicitur, inuehi à cerebro per neruos, quib' ſpiritus animales in potentias diſpertiuntur, ac pertingere ad ſedem vſque appetitus quaſdam rerum notitias & ſimulachra, quæ appetentem vim immediatè laceſſant. Sed neque hi reċtè Philoſophantur. Non enim cognitio ſenſitiua extra potentiam à qua gignitur, oberrat: præſertim cùm omnis notitia, vt eſt communis Philoſophantium vox, inter aċtiones immanentes connumeretur. Quod ſi velint, non cognitionem ipſam, ſed duntaxat rei cognitæ ſpeciem ad appetitum demitti: adhuc nihilominùs coarguentur. Namque licet ſenſibiles rerum imagines ab vna potentia ad aliam excurrant, vt ab oculo per neruum opticum ad ſenſum communem: tamen ad appetentes non videntur effundi, cùm non niſi cognitricibus, vt earum principia cognoſcendi obſeruiant. Præterea ſi huius ſententiæ auċtores ideò ſpecies mittunt ad appetitum, vt per eas illi res obieċta, in quam feratur, proponi ac repræſentari queat: falluntur. Nulla enim ſpecies impreſſa, appetitu in aċtu rem obiicit, ſed virtute, quatenus imago quædam eſt, è qua expreſſa rei notitia educi poteſt: at repræſentatio, quæ appetitum mouet, aċtualis, & exercita eſſe debet: alioqui ſi virtualis per ſe appetentem vim cieret, vtique ceſſante omni intelleċtus aċtione, tenderet voluntas in ea, quorum imaginem intelleċtus patiens in ſe cohibet; quod omnino falſum eſt.

Species nō excurrunt à potentiis cognoſcentibus ad appetitum.

Tertia opinio.

Non minus etiam à vero abeſt eorum ſententia, qui dicunt phantaſiam non notitiam, neque ſpeciem ad appetitum tráſmittere, ſed aliam occultam qualitatem excitatricem appetitus ad rei proſecutionem, vel fugam. Hi enim liberè fingunt gigni eam qualitatem per aċtum phantaſiæ, ſiue imaginatricis facultatis, qui certè aċtus præter ſpeciem, quam in ſe, vel in alia potentia cognoſcente imprimit; ad ſummum, ſi quam præterea qualitaté producit etiam apud eos, qui imaginationi multum attribuunt, eſt ea, quam ipſe apprehédit, quomodo ex vtroque parente albo nigri partus prodierunt: Et Pauo (vt ſcribit Ferneli' in libro de hominis procreatione c.12.) ſi dum ouis incubat, linteis albis circuntegatur, albos omnino pullos, non gemmantis coloris edet: videlicet,

Virtus imaginatricis facultatis.

Auguſt. 3. de Trini cap.8. & lib.12. de Ciuit. Dei c.25. Iſidorus lib 12 Etymol. Abulen. Geneſ. 30. q. Heliodorus l. 1. hiſt. Æth.

videlicet,quia imaginatio,(ſaltem ſuppoſito motu appetitus)virtuſe ad exprimendas eas notas,& colorem,aliaque eiuſmodi,in quæ vehementius incēdit,primò quidē ſpiritibus,quibus celebri meatus referti ſunt; deinde per ſpiritus ſemini,ac fœtui inurit.Prçterea eo etiam hæc opinio diſplicet,quod prædictam qualitatem nulla cogente neceſsitate confingat, vt mox patebit.

Itaque ſuperioribus ſententiis omiſsis amplectimur id,quod multi noſtrę ætatis optimæ notæ Philoſophi in hac dubitatione ſtatuerunt, videlicet nihil incommodi eſſe vnam potentiam in aliam ab ſe diſsitam primò agere, modò vtraque in eodem hæreat ſubiecto, & ab eadem anima oriatur, alteraque ad alteram ſuopte ingenio ordinetur, vti in re propoſita accidit. Sufficit enim principem prædictæ motionis cauſam vtrique potentiæ præſentem eſſe: maximè quia influxus ille potentiæ cognoſcentis in appetentem non tranſmittitur, quaſi directò, & immediate, ſed velut circuitu quodam per ipſam animam, & ſuppoſitum: ſiquidem vis appetens cæca eſt, nec poteſt videre quid cognoſcens proponat, vt inde moueatur; ſed anima, ac præcipuè etiam ſuppoſitum poſtquam vi cognoſcente percipit obiectum ex impreſsione talis notitiæ fertur in illud per appetitum, atque ita notitia obiecti non concurrit ad appetitionem niſi vt afficiens animam,& ſuppoſitum, quæ per vim appetitiuam appetendi actum eliciunt; anima quidem vt principium,quo;ſuppoſitum verò vt principale agens. Quare non mirum ſi per animam,& ſuppoſitum poſsit influxus phantaſię diſtantis ab appetitu in ipſum peruadere. Quod ſi adhuc difficile videtur cauſam principalem, quæ interuentu inſtrumenti operatur, poſſe quicquam facere vbi inſtrumentum non ſit; reſpondemus non poſſe quidem ſi nullum aliud habeat inſtrumentum,quo vtatur ad eiuſmodi effectū:at in propoſito ſecus rem habere. Nam anima & ſuppoſitum vtuntur facultate appetitiua tanquam inſtrumēto proprio ad eliciendam appetitionem;ipſa verò notitia eſt inſtrumentum remotum, & præuiè diſponens animam, ac ſuppoſitum, vt per appetitum operetur, ſicuti declaratum eſt. Atque hæc tota explicatio, & defenſio locum habet,poſita illa ſententia,quæ aſſerit notitiam obiecti concurrere effectiuè ad actum appetitus. Nam in contraria,quæ talem cōcurſum notitiæ effectiuum denegat,nec minus probabilis eſt,ceſſat omnis reſpondendi labor hîc ſuſceptus, ſed quia ſtatuere omnino de ratione, qua notitia obiecti concurrit ad actum appetitus, non eſt huius loci, viſum eſt propoſiti argumenti ſolutionem tractare, admiſſa etiam illa ſententia, in qua difficultatem ingerebat. Ad poſteriorem verò dicendum, nec imaginatricem vim externa corpora immutare,vt Auicenna, aliįque nonnulli voluerunt; nec ſi ea immutaret, id ab ea primò,ſed explicata per medium qualitate perficiendum fuiſſe.

Vis appetend. eſt cæca.

Explicatio diffcilis dubij.

ARTICVLVS VIII.

REFVTATVR QVINTVM ARGVMENtum : traditur cauſa motus proiectorum.

CIrca vltimum argumētum non leuis occurrit dubitatio de motu proiectorum,ſit ne eius cauſa corpus,quod à tergo inſtat,& vrget,an impulſus in eis à iacente impreſſus. Huic quæſtioni ita occurrit Themiſtius in ſua

 paraphraſi

paraphraſi capitis noni in librum de inſomniis;ſimul atque telum de manu iaculãtis receſsit,lõgiùs quaſi ſuo motu fertur,propterea quod ille, qui mittit,primorẽ aërẽ cõmouet,qui colliſus ſubinde alium aërẽ propellit atq; hic deinceps alium continenti ſerie,donec vires ſeneſcant,atque ita telum quieſcat.Eandem ſẽtẽtiã amplexi ſunt,Simplicius 8.huius operis ad text.82. Auerroes ibidem in digreſsione de motu proiectorum,D.Thomas 3.de cœlo ad tex.28.Maior in 2.d.13.q.7.aliíque nonnulli,qui ita fere concludunt. Proiectis,vt teſtatur experiẽtia.docétq; Ariſtoteles 2.de cœlo c.6.tex.35. maior ineſt celeritas paulo poſt motus initiũ,quàm in principio,vel fine; ſi autem mouerentur à virtute impreſſa,neceſſum foret eorum motum initio maximè velocem eſſe;deinde ſegniorem;cùm eiuſmodi virtus poſt initium langueſcat,ac debilior fiat.Non ergo ab ea virtute proiecta deferuntur.Secũdò. Eadem iaculatoris manus,nunc ſurſum,nũc deorſum vibrat iaculum,ergo cùm vis deferens ſurſum,ſit leuitas;deferens verò deorſum ſit grauitas; ſequitur eandem numero vim motricẽ nunc leuitatem,nunc grauitatẽ gignere;quod non eſt admittendu m,cùm grauitas,& leuitas inter ſe ſpecie diſtinguantur. Tertiò.Ariſtoteles proximè ſequenti lib.c.10.tex.82.tractans hanc cõtrouerſiam de motu proiectorum, eius cauſam eſſe ait medium,in quo fit motus, idémque repetit 3.lib.de cœlo c.2.tex.28.& in libello de inſomniis c.2.&de diuinatione per ſomnium c.2.& in problematis ſect.11.proble.6. & in quæſtionibus Mechanicis quæſt.33. Igitur ſecundum Peripateticam doctrinam nulla alia prædicti motus cauſa admittenda eſt.

Quorundam ſententia de cauſa motus proiectorum.

Eius argumenta.

Vt Burlæus 8 huius operis ad text. 76. Maironius in 2 d.13.q.7.

Primum.

Secundum.

Tertium.

Veræ ſententiæ explicatio.

Pro hac ſententia lege Scaligerum exercit. 28. aduerſus Cardanum. Toletum 8 huius op.c.9. ad tex. 86. Saxoneum 3. cœlo q 12.

Contraria tamen ſentẽtia arbitrantium principem cauſam eius motus eſſe proiectorem ipſum,inſtrumentariam verò nõ eſſe medium corpus,etſi ad id aliquantulum adiumenti conferat,ſed vim quandam,ſeu impetum à iaciente rei motæ impreſſum,eique inhærentem,veriſimilior eſt. Comprobatur autem primum ex eo,quia non videtur negãdum dari in rebus huiuſmodi virtutem,ſiue impulſum,qui non ſit motus ipſe,ſed qualitas realis, qua motus proximè adminiſtretur.Nam cùm Angelus cæleſtem ſphæram mouet, non niſi iniecto iſtiuſmodi impulſu mouet.Item cùm leuia corpora in ſuperiorem,vel grauia in inferiorem locum tendunt,ideò in fine concitatius aguntur,quia progreſſum motus,augeſcit in iis impulſus à natiua eorum leuitate, ſeu grauitate oriundus,vt in.3.de cœlo explicatiùs dicitur. Propterea item motus proiectorum in fine tardior eſt,quia impetus,quo feruntur, paulatim euaneſcit.Deníque hac ratione videntur Angeli in hunc,aut illum locũ dæmonas per vim impellere,iniiciendo eis ſpiritalem impulſum,quem certum eſt in corpore medio non recipi;ſi autem datur ſpiritalis impulſus, non eſt cur materialis negetur.

Angeli quomodo dæmonas per vim impellant.

Confutatio reſponſionis.

Quod ſi quis reſpondeat, dari quidem iſtiuſmodi qualitatem motiuam, ſed eam in corpus ambiens,non autem in lapidem iactum,aut ſagittam infundi;is coarguetur ex eo,quia abſque probabili ratione dicitur nõ poſſe etiam corpus,quod iacitur,in ſe impetum accipere;præſertim cùm id, quod alias medium, ſiue ambiens corpus erat, poſsit eſſe id ipſum, quod iacitur, vt ſi quis aquam ſurſum propellat.Deinde cur pluma iacta,nec tam vehementer, nec tam longè dimouetur, quàm lapis, cùm illa multò minùs,

nùs,quã hic inſequenti aëri obſiſtat? Certè,quia lapis habilior eſt ad excipiẽdum & conſeruandum in ſe imperum. Itaq; non in aërem duntaxat,ſed multò magis in ipſum lapidẽ vis motiua à proiectore transfunditur. Adde quod non videtur negandum poſſe Angelum in vacuo iaculum contorquere, & tamen iaculum non tũc ab aere,ſed ab impetu ſibi inhærente raperetur. Denique incredibile eſt rotam,aut trochum,qui in gyrum citiſsimè agitur, moueri à ſolo aere,cùm ipſa potius aerem moueant: tormentarios globos, qui mænia,& vrbes demoliuntur,à tam leui, raro, & fluido corpore ad certum ſcopum tanta vi appelli. Quare aliquid eſt præter aerem,quod iacta corpora deuehit,nempe ea,quàm diximus, virtus in eis hærens.

Angelus per vacuum poſſ: iaculum intorquere.

Lege Fracaſtoriũ lib. de ſympat.& antipat. c. 4.

Ad 1. arg.

Ad primum igitur argumentum aduerſariæ partis dicendum erit ex D. Thoma 2. de cœlo ad text. 35. aliiſque nonnullis motum proiectorum paulo poſt initium velociorem eſſe,quia tunc cõcitatæ ſunt plures partes aeris (qui etiam vti diximus ſuo appulſu rem iactam promouet) poſtea verò quia motrix virtus à iaciẽte impreſſa perpetuò debilitatur,lenteſcit motus,& tardius proiecta ſemper donec quieſcant,feruntur. Ad ſecundum dicendum eſt impetum à iaciente productum nec propriè leuitatem eſſe,nec grauitatem, ſed eſſe qualitatem,quæ ex ſe indiſcriminatim poteſt quoquo verſum rem iactã deferre. Sed enim prout regitur,& modificatur à iaciente,ita in hanc, aut illam partem mobile rapit.

Cur motus proiectorũ paulo poſt initium vehementior ſit.

Ad 2. arg.

Quod ad tertium argumentum ſpectat,non imus inficias videri Ariſtotelem aduerſariæ parti nimium fauiſſe. Reſponderi tamen poteſt Ariſtotelem dixiſſe proiecta vehi à corpore medio,non vt ab integra,ſed vt à partiali cauſa ſuæ motionis.

Ad 3. arg.

His ita explicatis,vt ad ſolutionem eius argumenti,cuius occaſione hæc à nobis diſputata ſunt,veniamus,aduertendum eſt,duo eſſe mouentium genera. Vnum eorum,quæ niſi ipſa rei motæ continenter adſint,illico motus ceſſat,cuiuſmodi eſt ſol dum aerem illuſtrat. Alterum eorum, quæ etiam in abſentia mouent;quia nimirum patienti virtutem motricem communicãt,quæ mobili impreſſa ad continuandum per ſe motum ſufficit. Et hæc quidem dicuntur per inſtrumentum ſeparatum agere,cuiuſmodi ſunt animantes, quæ per vim ſemini inhærentem fœtus ſuos educunt. Priora igitur mouentia neceſſe eſt rei,quæ mouetur,perpetuò aſsiſtere: poſteriora verò non item; ſed duntaxat cùm qualitatem effectricem motus, quaſi ſubſtantiæ ſuæ vicariam ſubſtituunt. Ex hoc autem numero eſt is,qui lapidem ſurſum iacit, impreſſo videlicet in eum impetu,quo per ſe deinceps feratur, itémq; corporum grauium,& leuium progenitores,qui mobilibus in ipſorum ortu coniuncti fuère,atque eis tunc grauitatem & leuitatem,quibus naturalia loca adeunt, impertiti ſunt. Ita verò patet nullum ex hiſce motoribus per ſe primò agere in diſtans; cùm vel per ſe proximè, vel per ſuam virtutem rem motam attingant.

Sol. principalis argumenti.

Duo genera mouentium.

QVAESTIO II.

POSSIT NE ALIQVID ASSVMI A DEO VT inſtrumentum ad agendum in rem diſtantem.

ARTICVLVS I.

CONCLVDITVR PARS AFFIRMATIVA.

Qui auctores affirmatiuam partē tueātur.

TAmetſi ex ſuperiori diſputatione conſtet non poſſe quicquam viribus naturæ in rem ab ſe diſsitam primò agere; adhuc tamen exquirendum ſupereſt, num id ſaltem diuina virtute fieri queat. Partem affirmaniē amplexi ſunt non ſolùm Scotus in 1.d.37. qui id etiam vi naturæ fieri autumat; ſed Paludanus in 4.d.1.q.1. Caietanus.3.p ad art.2.quæſtionis 13. Vega lib.7. in Cōcil. Trident.cap.14. Bellarminus de ſacramentis in genere libr.2.cap.11. Soarius 3.par.q.13.artic.1.diſput.31.ſect.6. eſtque de mente D. Thomę in ſecunda ſecundæ.quæſt.178.artic.2.ad 1.& 3.p.à q.48. Atque hanc ſententiam, vt magis conſonam ſacræ paginæ, & patrum teſtimoniis, quæ apud hos auctores videre eſt, amplectendam cenſemus. Probatur autem primùm ex eo, quia ſicuti virtus principalis agentis poteſt agere virtute inſtrumenti, etiam vbi principale agens non eſt (vt patet in cæleſtium corporum influxu, qui animalia ex putreſcente materia apud nos gignit, cùm tamen corpora cæleſtia, quæ eiuſmodi animantium principes cauſæ ſunt, tanta locorum intercapedine diſtent) ita veriſimile videtur poſſe inſtrumentum operari, vbi non adeſt, virtute principalis agentis, quod ſit immediatum paſſo, hoc eſt, virtute Dei, qui vbique præſens eſt, ita videlicet vt tale inſtrumentum ad eam actionem vltra naturæ ſuæ modum diuinitus promoueatur.

Corpora cæleſtia vt principes cauſæ generant animantes ex putri materia.

Secundò, Ducitur ad idem non leuis momenti confirmatio ex illa probabili doctrina, quam ſupra defendimus de concurſu effectiuo phantaſiæ ad actum appetitus. Si enim phantaſia in capite reſidens, vt inſtrumentum animæ, & totius compoſiti mouet efficienter appetitum in corde exiſtentem; non incongruè aſcendemus ad colligēdum poſſe aliquid vt Dei inſtrumentum, in rem diſtantem primò agere: quamuis inſtrumentum non eodem prorſus modo ſe habeat ad Deum, quo phantaſia ad ſuum ſubiectum.

Tertiò, Quia probabile eſt inferum ignem, vt diuinæ iuſtitiæ inſtrumentum, in Dæmonas, qui hoc craſſo, concretóque aere diuagantur, more cauſæ phyſicæ agere, eorum mentes vi cohibendo, ne ab eius conſideratione auerti queant, & in eis vehementem dolorem cruciatúmque excitando. Quare & cæt.

De cruciatu dæmonum, qui apud nos verſantur.

Quartò, Quia humanitas Chriſti erat diuinitatis organum, quo Deus vt communi conſenſu patres docent, miracula efficiebat. Nec videtur excipiēda illa, quæ Chriſtus edebat in locis ab humanitate diſiunctis, vt doctores, quos paulò ante ciutauimus iure contendunt. Aſſerendum ergo eſt poſſe aliquid diuina virtute aſſumi vt inſtrumentum ad agendum primò in rem diſtantem.

D Damaſcenus lib. 3. fidei ort. c.19. D. Athanaſius ſerm 4 cōtra Arri. Euſebius li.4. de demonſtr. Euang. ca 13. Theodoretus in dialogo immutabilis.

Humanitas Chriſti vt diuinitatis organū miracula edebat.

ARTI

ARTICVLVS II.

DILVTIO EORVM, QVAE IN contrariam partem afferuntur.

VErùm contra hanc ſententiam hæc ſunt argumenta. Id quod nullibi exiſtit, non poteſt tanquam inſtrumentum aſſumi ad aliquid efficiendum, cùm vnunquodque operetur, vt eſt, omniſque actus ſecundus ſupponat primum, atque adeò omnis actio exiſtentiam; ſed vnunquodque reſpectu loci vbi nullo modo exiſtit, perinde ſe habet, ac ſi non eſſet, cùm illuc nec eius eſſentia, nec exiſtentiam pertingat. Igitur nihil vbi non exiſtit, agere poteſt. 1. arg.
Item ſi Deus non eſſet vbique, non poſſet vbique operari; ergo neque per inſtrumentum, vbi inſtrumentum non eſt, agere valebit. Antecedens probatur; quia ſi Deus poſſet vbique operari, etſi vbique non eſſet; non rectè D. Paulus Actor. 17. ex actione, ſiue concurſu Dei in quo viuimus, mouemur, & ſumus, diuini numinis præſentiam aſtruxiſſet. 2. arg.

Ad primum horum reſpondendum eſt cùm exiſtentia ſit fundamentum omnium actuum ſecundorum, nihil poſſe ex ſe vllam edere actionem niſi exiſtat. Negari item debet rem comparatam ad locum, in quo non eſt perinde ſe habere, ac ſi nõn eſſet; cùm enim re vera exiſtat, etſi eò non pertingat ſecundum ſuam ſubſtantiam, pertingit tamen ſecundum actionem, non quidem propria vi, ſed efficacitate diuini concurſus dantis illi eſſe dependenter à tali inſtrumento remoto, & imprimentis eam immediatè in ſubiectum diſtans, quod efficacitati concurſus, & voluntatis diuinę non eſt negandum, licet difficile percipiatur. Reſp. ad 1.

Reſp. ad 2. Ad ſecundum conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio; quia Deus agit virtute propria, quæ alteri rei denegari non poteſt, ideoq; ſi eius ſubſtantia vbique præſens non eſſet, vbique agere non valeret: nos verò nequaquam admittimus poſſe aliquid in rem diſiunctam operari virtute propria, ſed vt inſtrumentum Dei tanquam præcipui agentis, quod omni paſſo immediatum eſt. De hac re Ochamus in 2. d. 37.

CAP.

Κεφάλαιον γ.

ΟΤι δὲ τὸ ἀλλοιούμενον ἅπαν ἀλλοιοῦται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, καὶ ἐν τούτοις μόνοις ἀλλοίωσις λέγεται ὅσα καθ' αὑτὰ πάσχει, ἐκ τῶνδε θεωρητέον· τῶν γὰρ ἄλλων μάλιστα ἄν τις ὑπολάβοι, ἔν τε τοῖς σχήμασι, καὶ ἐν ταῖς μορφαῖς, καὶ ἐν ταῖς ἕξεσι, καὶ ταῖς τούτων λήψεσι καὶ ἀποβολαῖς, ἀλλοίωσιν ὑπάρχειν· ἐν οὐδετέροις δὲ ἐστι· τὸ μὲν γὰρ σχηματιζόμενον ὅταν ἐπιτελεσθῇ, οὐ λέγομεν ἐκεῖνο ἐξ οὗ ἐστιν· οἷον, τὸν ἀνδριάντα χαλκὸν, ἢ τὴν πυραμίδα κηρὸν, ἢ τὴν κλίνην ξύλον· ἀλλὰ παρωνυμιάζοντες, τὸν μὲν χαλκοῦν, τὴν δὲ κηρίνην, τὸ δὲ ξύλινον. τὸ δὲ πεπονθὸς καὶ ἠλλοιωμένον, προσαγορεύομεν· ξηρὸν γὰρ, καὶ ὑγρὸν, καὶ σκληρὸν, καὶ θερμὸν, τὸν χαλκὸν λέγομεν, καὶ τὸν κηρόν. καὶ οὐ μόνον οὕτως, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑγρὸν καὶ τὸ θερμὸν χαλκὸν λέγομεν, ὁμωνύμως τῷ πάθει προσαγορεύοντες τὴν ὕλην. ὥστ' εἰ κατὰ μὲν τὸ σχῆμα, καὶ τὴν μορφὴν οὐ λέγεται τὸ γεγονὸς ἐν ᾧ ἐστι τὸ σχῆμα, κατὰ δὲ τὰ πάθη καὶ τὰς ἀλλοιώσεις λέγεται, φανερὸν ὅτι οὐκ ἂν εἶεν αἱ γενέσεις αὗται ἀλλοιώσεις. ἔτι

CAP. III.

QVidquid [a] *autem alteratur à ſenſilibus alterari, & eorum duntaxat, quæ ab illis afficiuntur, alterationem eſſe, ex his diſpiciendũ eſt.* Text.14. *Alterum namq; maximè in figuris & formis, & habitibus, eorumq; ſumptionibus & depoſitionibus alterationem eſſe quiſpiam exiſtimarit. At in nullo eſt. Nam quod figuratur, cũ perfectum fuerit, non id dicimus eſſe ex quo eſt, vt ſtatuam æs, aut pyramidem ceram, aut lecticam lignum, ſed denominantes aliud æneum, aliud cereum, aliud ligneum. At id quod affectum eſt, atque alteratum, nuncupamus. Æs enim humidum & ſiccum, & durum & calidum dicimus, item ceram. Et non ſolùm hoc modo, ſed ipſum quoque humidũ & calidũ, æs dicimus, eodem nomine atque affectionem materiam nuncupantes. Quare ſi quod factũ eſt, in quo eſt figura, ipſius figura aut forma nomine non dicitur, affectionum autem & alterationum nomine dicitur, perſpicuum eſt has generationes alterationes non eſſe.* Text.15.

b *Ab,*

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

Alterationem verſari in patibilibus qualitatibus.

QVidquid a autem.] Quod ſuperiori capite poſuerat, videlicet propriam alterationem in patibilibus duntaxat qualitatibus & paſſionibus verſari, id hoc capite demõſtrat: Nam ſi in aliis prætereà verſaretur, maximè in figuris, & habitibus, eorúmque acquiſitione, & amiſſione At quod in his non verſetur, oſtendit. Primũ quòd non in figuris, quia id, quod figuratum eſt, non iam eo dicitur nomine, quo antequam figuram acciperet: at quod alterationem ſubit, eandem retinet appellationem. Aſſumptum oſtendit. Nam cùm æs in ſtatuam, cera in pyramidem, lignum in lecticam efformatur; non iam æs, non cerã, non lignum dicimus: at ſi æs, cera, lignúmve humectetur, dureſcat, ſiccitatem acquirat, æs humidum, ceram duram, lignum ſiccum vocamus: & contra, ipſum etiam frigidum æs nuncupamus; quæ tamen reciprocatio in figuris eſſe nequit.

Cur non fit ad figuras alteratio.

b *Abſur*

ἔτι δὲ καὶ εἰπεῖν οὕτως ἄτοπον ἂν δόξειεν, ἢ ἀλλοιοῦσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἢ τὴν οἰκίαν, ἢ ἄλλο ὁτιοῦν τῶν γιγνομένων· ἀλλὰ γίνεσθαι μὲν, ἴσως ἕκαστον ἀναγκαῖον, ἀλλοιουμένου τινὸς· οἷον τῆς ὕλης πυκνουμένης, ἢ μανουμένης, ἢ θερμαινομένης, ἢ ψυχομένης· οὐ μέντοι τὰ γινόμενα ἀλλοιοῦται, οὐδ' ἡ γένεσις αὐτῶν ἀλλοίωσίς ἐστιν. ἀλλὰ μὴν οὔτε αἱ ἕξεις, οὔτε αἱ τοῦ σώματος ἀρεταί. αἱ μὲν γὰρ ἀρεταὶ, αἱ δὲ κακίαι, τῶν ἕξεων. οὐκ ἔστι δὲ οὔτε ἡ ἀρετὴ, οὔτε ἡ κακία ἀλλοίωσις· ἀλλ' ἡ μὲν ἀρετὴ, τελείωσίς τις ἐστίν· ὅταν (γὰρ) λάβῃ τὴν ἑαυτοῦ ἀρετὴν, τότε λέγεται τέλειον ἕκαστον· τότε γάρ ἐστι μάλιστα τὸ κατὰ φύσιν· ὥσπερ κύκλος τέλειος, ὅταν μάλιστα γένηται κύκλος βέλτιστος·

ἡ δὲ

b *Abſurdum item hoc modo dicere videri* Text.16. *poſſit hominem aut domum, aut ex his quæ genita ſunt aliud quidpiam alteratum eſſe. Sed vnumquodque aliquo quidem alterato genitum eſſe fortaſſe neceſſe eſt veluti materia denſata, aut rarefacta, aut calida frigidáve reddita. Sed tamen quæ oriuntur non alterantur, nec eorum ortus alteratio eſt.* Text.17. c *Atqui nec habitus, nec corporis virtutes. Habituum enim alij quidẽ virtutes: alij vero vitia, ſed nec virtus, vitiũ alteratio eſt. Verùm virtus perfectio quædam eſt. Nam vnumquodque perfectum tunc dicitur, cùm ſuam ipſius virtutem nactũ eſt, quippe cum maximè ſecundum naturam tunc habeat, vt circulus perfectus, cũ maximè circulus optimus factus fuerit.*

Vitium

ἡ δὲ κακία, φθορὰ τούτου καὶ ἔκστασις· ὥσπερ οὖν οὔτε τὴν τῆς οἰκίας τελείωσιν λέγομεν ἀλλοίωσιν· ἄτοπον γὰρ εἰ ὁ θριγκὸς καὶ ὁ κέραμος ἀλλοίωσις, ἢ εἰ θριγκουμένη καὶ κεραμουμένη ἀλλοιοῦται, ἀλλὰ μὴ τελειοῦται ἡ οἰκία· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἐπὶ τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν, καὶ τῶν ἐχόντων ἢ λαμβανόντων· αἱ μὲν γὰρ τελειώσεις, αἱ δὲ ἐκστάσεις, εἰσίν· ὥστ' οὐκ ἀλλοιώσεις. ἔτι δὲ καί φαμεν ἁπάσας εἶναι τὰς ἀρετὰς ἐν τῷ πρός τι πῶς ἔχειν. τὰς μὲν γὰρ τοῦ σώματος, οἷον ὑγίειαν καὶ εὐεξίαν, ἐν κράσει καὶ συμμετρίᾳ θερμῶν καὶ ψυχρῶν τίθεμεν, ἢ αὐτῶν πρὸς αὑτὰ τῶν ἐντός, ἢ πρὸς τὸ περιέχον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κάλλος καὶ τὴν ἰσχὺν, καὶ τὰς ἄλλας ἀρετὰς καὶ κακίας. ἑκάστη γάρ ἐστι τῷ πρός τι πῶς ἔχειν, καὶ περὶ τὰ οἰκεῖα πάθη εὖ ἢ κακῶς διατίθησι τὸ ἔχον· οἰκεῖα δ' ὑφ' ὧν γίγνεσθαι καὶ φθείρεσθαι πέφυκεν.

ἐπεὶ

Vitiũ vero huius interitus eſt, & remotio ab eo, vt igitur nec perfectionẽ domus alterationẽ dicimus, (abſurdũ enim eſt ſi domus faſtigium & tectũ alteratio eſt, aut ſi cũ tegitur domus, faſtigiumq́; accipit, alteratur, & nõ potius perficitur) ita in virtutibus & vitiis, & his qui habẽt, aut accipiũt, res habet. Alia enim perfectiones ſunt, alia remotiones: quare non alterationes.[d] *Præterea dicim⁹ virtutes omnes in his quodãmodo eſſe, quæ ad aliquid referũtur. Nãque eas quæ ſunt corporis, vt ſanitatẽ & bonum corporis habitũ in calidorũ & frigidorũ aut internorũ inter ſe, aut ad cõtinẽs tẽperamẽto & cõmẽſuratione ponimus. Similiter pulchritudinem & robur, & alias virtutes atq; etiã vitia. Vnaquæq; enim & vnũquodq; quodãmodo ad aliud refertur, & ad proprias affectiones aut benè aut malè eum qui eis præditus eſt diſponit. Propria autem ſunt, à quibus gigni atque corrumpi aptus eſt.*

Cùm

b *Abſurdum item.*]Secundò idem confirmat, quia id, quod figuram, formamve accipit, vt ſtatua, dicitur fieri non ſecus atque homo cũ gignitur; abſurdum verò eſt dicere id, quod fit, alterari. Quare figurari alterari non eſt. Monet verò licet generatio non ſit alteratio, eſſe tamen hanc comitem illius; ſiquidem ante rei ortum nunc addenſatur, nunc rareſcit materia, nunc alijs id genus qualitatibus afficitur. Circa illud Ariſtotelis, quod effigiem accipit dici generari, aduerte ex D. Thoma hoc loco effigiem, ſiue figuram peculiariter monſtrare cuiuſque rei ſpeciem. Quia nimirum vt quantitas inter cætera materialia accidentia ad ſubſtantiam propiùs accedit, vtpote quæ eorum ſtabilimentum eſt ita & figura quæ eſt modus quantitatis ſubſtantiam propiùs attingit. Quo etiam fit vt imago, quæ eſt expreſſa rei repræſentatio, magis ſecũdũ figurã, quã ſecundum colorẽ, aut aliquid aliud ſpectetur. Et quia ars æmula eſt, imitatrixq́; naturæ, & artefactũ imago quędã eſt rei naturalis, artificialiũ formæ aut ſunt figuræ, aut aliquid his cognatũ. Ideo ergo negauit Ariſt. in figuris alterationem eſſe, ſicuti & in formis ſubſtantialibus, quibus rei natura potiſſimum continetur: non quòd figurarum productio ſit propriè generatio; ſed quia ad eam ſimilitudine proximè accedit.

Alteratio comes generationis.

Effigies index naturæ.

Figura modus quantitatis.

Artefactum imago rei naturalis.

c *Atqui nec habitus* Probat non comparari habitus alteratione, quia habitus, aut virtutum ſunt, aut vitiorum. Si virtutum, eis perficimur: nihil verò alterari dicitur cùm perfectionem aſſequitur, vt domus, cùm faſtigium accipit. Si vitiorum, cùm vitia ſint virtuti contraria, & contrariorum eadem ratio ſit, nihil alterari cenſendum erit, cùm in vitia labitur. Perfici autem vnumquodque cùm virtute informatur, ex eo oſtendit, quia virtus eſt propria cuiuſque rei perfectio, quam vnumquodque cum obtinet, ſecundùm naturam benè habet, & in ſuo genere bonum dicitur. Sumit autem Ariſtoteles hoc loco virtutis nomen laxiori ſignificato pro ea qualitate, qua res ad ſuas functiones rite obeundas idonea redditur, quod genus virtutis etiam plantis conuenit, immo & artefactis, vt circulo, cùm formam naturæ ſuæ debitam habet.

Habitus non comparari alterationem.

Ad virtutes, & vitia non dari alterationem.

d *Præterea dicimus*]Perſequitur inſtitutũ oſtendens non verſari alterationem circa vitia & virtutes, quæ ad corpus pertinent. Rationis vis ac momentum in eo conſiſtit, quod corporis virtutes, ſimiliterque vitia ſint relata, quæ non poſſe alterationem terminare lib. 5. demonſtratum fuit. Numerat autem tres corporis virtutes, nimirum ſanitatem, pulchritudinem & robur, quæ òmnia ex iis eſſe, quæ ad aliquid ſunt ex eo probat, quia conſiſtunt in commenſuratione quadam. Nam ſanitas poſita eſt in commenſuratione elementorum, & proportione primarum qualitatum tam inter ſe, quam in ordine ad continens. Quid autem appellatione continentis ſignificet Ariſtoteles controuerſium eſt. D. Thomas putat indicare corpus, ita vt velit Philoſophus humorum temperiem, quæ

Triplex virtus corporis.

Sanitas, pulchritudo, robur.

ſanita

Temperamentorũ diuerſitas. ſanitatem continet, ſpectandam eſſe ſecundum naturã continentis, ideſt, corporis, in quo ſanitas inſidet; quia cõpoſitio qualitarum, & humorũ, quæ in leone, verbi gratia, eſt ſanitas, in homine morbus eſt: diuerſas enim formas diuerſa temperamenta benè aut male afficiunt & ad munia apte, vel inepte obennda diſponunt. Commentator verò, Simplicius Cœli ac ſoli natura quantum confert ad valetudinem. & Magnus Albertus nomine continentis intelligunt circumiectum aërem, quia elementorum temperatio ad illum comparari debet, ita vt ea valetudo ſolida firmáque habeatur, quę ab aere, aliiſque eiuſmodi rebus non facilè expugnetur; habet enim ad euertendã, tuendámque ſanitatem multum momenti cæli ac ſoli natura, vt docuit Hippocrates in li. de locis, aere & aqua, Ariſtoteles in problemat. ſect. 14. & lib. 7. Politicorum c. 11. Vitruuius lib. 1. de architect. c. 4.

Quod verò aliæ duæ corporis virtutes pulchritudo, & robur etiam relata ſint ex eo oſtendit, quia pulchritudo conſiſtit in proportione mẽbrorum cum quadam coloris ſuauitate: robur verò in neruorum, & oſſium commenſuratione, vnde firmitas corporis exiſtit. e Simi

ἐπεὶ οὖν τὰ πρός τι οὔτε αὐτά ἐστιν ἀλλοιώσεις, οὔτε αὐτῶν ἐστιν ἀλλοίωσις, οὔτε γένεσις, οὐδ' ὅλως οὐδὲ μεταβολὴ οὐδεμία, φανερὸν ὅτι οὐδ' αἱ ἕξεις, οὐδ' αἱ τῶν ἕξεων ἀποβολαὶ καὶ λήψεις, ἀλλοιώσεις εἰσίν, ἀλλὰ γίγνεσθαι μὲν ἴσως αὐτὰς καὶ φθείρεσθαι ἀλλοιουμένων τινῶν ἀνάγκη, καθάπερ καὶ τὸ εἶδος, καὶ τὴν μορφήν, οἷον θερμῶν καὶ ψυχρῶν, ἢ ξηρῶν καὶ ὑγρῶν, ἢ ἐν οἷς τυγχάνουσιν οὖσαι πρώτοις· περὶ ταῦτα γὰρ ἑκάστη λέγεται κακία καὶ ἀρετή, ὑφ' ὧν ἀλλοιοῦσθαι πέφυκε τὸ ἔχον· ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, ποιεῖ ἀπαθές, ἢ ὡδὶ παθητικόν· ἡ δὲ κακία, παθητικὸν μὲν ἐναντίως καὶ ἀπαθές· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν τῆς ψυχῆς ἕξεων. ἅπασαι γὰρ καὶ αὗται τῷ πρός τι πως ἔχειν· καὶ αἱ μὲν ἀρεταὶ τελειώσεις· αἱ δὲ κακίαι, ἐκστάσεις· ἔτι δὲ, ἡ μὲν ἀρετὴ, εὖ διατίθησι πρὸς τὰ οἰκεῖα πάθη. ἡ δὲ κακία, κακῶς. ὥστ' οὐδὲ αὗται ἔσονται ἀλλοιώσεις· οὐδὲ δὴ καὶ ἀποβολαὶ καὶ αἱ λήψεις αὐτῶν. γίγνεσθαι δ' αὐτὰς ἀναγκαῖον ἀλλοιουμένου τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, ἀλλοιωθήσεται δὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν· ἅπασα γὰρ ἡ ἠθικὴ ἀρετὴ περὶ ἡδονὰς καὶ λύπας τὰς σωματικάς· αὗται δὲ ἢ ἐν τῷ πράττειν, ἢ ἐν τῷ μεμνῆσθαι, ἢ ἐν τῷ ἐλπίζειν· αἱ μὲν οὖν ἐν τῷ κατὰ τὴν αἴσθησίν εἰσιν, ὥσθ' ὑπὸ αἰσθητοῦ τινος κινεῖσθαι. αἱ δ' ἐν τῇ μνήμῃ καὶ τῇ ἐλπίδι, ἀπὸ ταύτης εἰσίν· ἢ γὰρ οἷα ἔπαθον μεμνημένοι ἥδονται, ἢ ἐλπίζοντες οἷα μέλλουσιν. ὥστ' ἀνάγκη πᾶσαν τὴν τοιαύτην ἡδονὴν, ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν γίγνεσθαι. ἐπεὶ δ' ἡδονῆς καὶ λύπης ἐγγιγνομένης, καὶ ἡ κακία, καὶ ἡ ἀρετὴ ἐγγίνεται· περὶ ταύτας γάρ εἰσιν· αἱ δὲ ἡδοναὶ καὶ αἱ λῦπαι ἀλλοιώσεις τοῦ αἰσθητικοῦ· φανερὸν ὅτι ἀλλοιουμένου τινὸς, ἀνάγκη καὶ ταύτας ἀποβάλλειν, καὶ λαμβάνειν.

ἔτι,

Cùm igitur quæ ad aliquid referuntur nec ſint alterationes, nec eorũ ſit alteratio, nec generatio, nec vlla omnino mutatio, perſpicuũ eſt neq; habitus, neq; habituũ abiectiones & ſumptiones alterationes eſſe. Sed generari quidẽ fortaſſe, & interire eos quibuſdã alteratis neceſſe eſt, quomodo & ſpeciẽ, ac formam veluti calidis & frigidis, aut humidis & ſiccis, aut iis, in quibus primis inſunt. In his enim quodcunque vitiũ & virtus eſſe dicitur, à quibus id quod habet, alterari eſt aptũ. Namq; impatibile, vel, vt oportet, patibile virtus efficit, vitiũ autem cõtrario modo patibile atq; impatibile. Textus 18. *e Similiter res habet in habitibus animæ, cũ & ipſi ex eorũ ſint numero, quæ ad aliquid referuntur. Ac virtutes quidẽ ſunt perfectiones: vitia vero amotiones.* Text. 19. *Præterea virtus ad proprias affectiones rectè diſponit, vitium non rectè. Quare nec ipſa erũt alterationes: nec igitur abiectiones aſſumptionesq; eorũ. Oriãtur autẽ, cùm ea pars quæ ſentit, alteratur, neceſſe eſt. A ſenſilib⁹ verò alterabitur Omnis namq; moralis virtus in voluptatibus corporis, & doloribus verſatur. Hæ verò aut in actione, aut in memoria, aut in ſpe. Ac illæ quidẽ quæ in actione ſẽſu habẽtur, qui ab aliquo ſenſili mouetur. Quæ aũt in memoria & ſpe, ab hac proficiſcuntur. Aut enim recordãtes quibus affecti ſunt, aut quæ expectãt ſperãtes, delectãtur. Quare neceſſe eſt eiuſmodi omnem voluptatem è ſenſilibus oriri. Quoniã autem voluptate aut dolore excitato vitiũ & virtus inſunt, (in illis enim verſãtur) voluptates autem & dolores partis ſentientis ſunt alterationes, perſpicuũ eſt neceſſariũ eſſe aliquo alterato hæc abiiciãtur & cõparentur.* Præ

e *Similiter res habet.*] Probauit non tendere alterationem in virtutes, & vitia corporum, id ipſum nunc de moralibus virtutibus & vitiis haud diſſimilibus argumentis comprobat

probat. In primis quia cum virtutes rectè; vitia prauè animum afficiant, neceſſariò inter ea computari debent quæ ad aliud referuntur quorum, vt iam dictum fuit, alteratio non eſt. Deinde quia animus virtutibus excolitur, vitiis degenerat: nihil verò alteratur, cùm perfectionem comparat amittitvè. Cõueniet ergo his non alteratio; ſed generatio potius & interitus, ideſt, mutatio quædam cum generatione & interitu ſimilitudinem habens. Quæ mutatio non abſque ſentientis partis alteratione cõtingit. Nam moralis virtus circa voluptates corporis, doloréſque verſatur. Hæc verò ſine motu appetitus, & transmutatione corporea eſſe nequeũt. Quod ex eo ſuadet, quia voluptates omnes, vel ad actionem pertinent, vel ad memoriam, vel ad ſpem: ſiquidem aut rebus præſentibus, & quæ actu ſenſus mouent, oblectamur, aut iucunda præteritarum recordatione fruimur, aut futurarum expectatione delinimur. Qui affectus in partibus ſentientibus alterationem commouent. Id quod de voluptate dicimus, ſuo etiam modo de dolore; & quod de virtutibus, ſimiliter de vitiis pronuntiandum erit. Habent enim vitia omnia ſua oblectamenta, etſi fallacia & inania, quibus eodem pacto immutari corpus ſolet.

Moralis virtus circa voluptates & dolores.

ἔτι ἡ μὲν γένεσις αὐτῶν μετ' ἀλλοιώσεως, αὐτὴ δ' οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ διανοητικοῦ μέρους τῆς ψυχῆς ἡ ἀλλοίωσις. τὸ γὰρ ἐπιστάμενον μάλιστα τῶν πρός τι λέγεται. τοῦτο δὲ δῆλον· κατ' οὐδεμίαν γὰρ δύναμιν κινηθεῖσιν ἐγγίνεται τὸ τῆς ἐπιστήμης, ἀλλ' ὑπάρξαντός τινος· ἐκ γὰρ τῆς κατὰ μέρος ἐμπειρίας τὴν καθόλου λαμβάνομεν ἐπιστήμην. οὐδὲ δὴ ἡ ἐνέργεια γένεσις, εἰ μή τις καὶ τὴν ἀνάβλεψιν, καὶ τὴν ἁφὴν γένεσιν φησί· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐνέργεια. πάλιν δὲ τῆς χρήσεως καὶ τῆς ἐνεργείας, οὐκ ἔστι γένεσις, εἰ μή τις καὶ τῆς ἀναβλέψεως, καὶ τῆς ἁφῆς οἴεται γένεσιν εἶναι, καὶ τὸ ἐνεργεῖν ὅμοιον τούτοις. ἡ δὲ ἐξ ἀρχῆς λῆψις τῆς ἐπιστήμης, γένεσις μὲν οὐκ ἔστιν, οὐδ' ἀλλοίωσις· τῷ γὰρ ἠρεμῆσαι καὶ στῆναι τὴν διάνοιαν, ἐπίστασθαι καὶ φρονεῖν λεγόμεθα. εἰς δὲ τὸ ἠρεμεῖν, οὐκ ἔστι γένεσις· ὅλως γὰρ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς, καθάπερ εἴρηται πρότερον. ἔτι δέ, ὥσπερ ὅταν ἐκ τοῦ μεθύειν, ἢ καθεύδειν, ἢ νοσεῖν εἰς τἀναντία μεταστῇ τις, οὔ φαμεν ἐπιστήμονα γεγονέναι πάλιν· καίτοι ἀδύνατος ἦν τῇ ἐπιστήμῃ χρῆσθαι πρότερον· οὕτως οὐδ' ὅταν ἐξ ἀρχῆς λαμβάνῃ τὴν ἕξιν· τῷ γὰρ καθίστασθαι τὴν ψυχὴν ἐκ τῆς φυσικῆς ταραχῆς, φρόνιμόν τι γίνεται καὶ ἐπιστῆμον. διὸ καὶ τὰ παιδία οὔτε μανθάνειν δύνανται, οὔτε κατὰ τὰς αἰσθήσεις ὁμοίως κρίνειν τοῖς πρεσβυτέροις· πολλὴ γὰρ ἡ ταραχὴ καὶ ἡ κίνησις. καθίσταται δὲ καὶ ἠρεμίζει. πρὸς ἔνια δ' ὑπ' ἄλλων. ἐν ἀμφοτέροις δὲ ἀλλοιουμένων τινῶν τῶν ἐν σώματι, καθάπερ ἐπὶ τῆς ἐγέρσεως, καὶ τῆς ἐνεργείας, ὅταν νήφων γένηται καὶ ἐγερθῇ. φανερὸν οὖν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι τὸ ἀλλοιοῦσθαι καὶ ἀλλοίωσις, ἔν τε τοῖς αἰσθητοῖς γίνεται, καὶ ἐν τῷ αἰσθητικῷ μορίῳ τῆς ψυχῆς· ἐν ἄλλῳ δὲ οὐδενί, πλὴν κατὰ συμβεβηκός.

Κεφά

Præterea ipſorum generatio cum alteratione eſt, ipſa autem non eſt alteratio. f *At neque eius partis animæ, quæ intelligẽdi vim habet, alteratio eſt. ſciens enim maximè in his eſt, quæ ad aliquid dicuntur. Hoc autem eo cõſtat, quòd nullius facultatis motu antegreſſo ſcientiam in nobis oritur, ſed aliquo ſuppetente. Etenim ex ſingulorũ experientia vniuerſam ſciẽtiam nanciſcimur.* g *Nec ſanè actio generatio eſt, niſi aſpectum & tactum generationes eſſe quiſpiã inquiat, eiuſmodi enim eſt actio. Rurſus vſus & actionis generatio non eſt, niſi aſpectus & tactus generationem eſſe aliquis exiſtimet. Atque agere ſimile eſt his.* h *Scientia autem à principio acquiſitio generatio non eſt, nec alteratio. Cogitationem enim* ἠρεμῆσαι καὶ στῆναι *hoc eſt in quiete & ſtatu poni, id demũ* ἐπίστασθαι *hoc eſt ſcire & ſapere dicimus. Ad mutationẽ autem, quæ eſt ad ſtatum, generatio non eſt, cũ omnino nullius ſit mutationis, vt antea eſt dictum.* i *Præterea quéadmodum cùm ab ebrietate aut ſomno, aut morbo in contraria quiſpiã mutatur, non iterum ſcientem factum eſſe eum dicimus, quamquam antea ſcientia vti nõ poſſet, ſic nec tum quidem, cùm à principio habitũ cõparauerit. Quod enim anima ob moralẽ virtutẽ ſedetur, prudens aliquis ſit & ſciens. Quocirca infantes nec diſcere poſſunt, nec ſenſibus perinde diiudicare, atq; ſeniores, cum multa in eis perturbatio ſit, & motus.* k *Sedantur autem & ad ſtatum à natura perducuntur, in quibuſdam vero ab aliis. at in vtriuſque aliquo eorum, quæ ſunt in corpore, alterato, veluti in vſu & actione cùm experrectus ſit & ebrius factus. Hoc igitur quod eſt alterari, & alterationem in rebus eſſe ſenſilibus, & in parte animæ ſentiente, in nullaq; alia ex his, quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt.*

Textus 20.

f *At neque eius.*] Probat non alterari animam cùm ſcientias acquirit, eadem, qua ſuperiùs, vtens confirmatione, quia ſcientia inquit relatum eſt Cuius rei illud affert argumentum,

Alteratio circa ſcientias non verſatur.

mentum, quod ſit quiſpiam ſciens nulla facta mutatione in intellectrice facultate, ſed ſola præeunte experientia, quæ ex collecta ſingulorum notione oritur. Lege Ariſtotelem 1. l. Prioris Analyt. c. 23. & 1. poſt. c. 14 & li. 2. c. vlt. & 1. Metaph. cap. 1. vbi ex profeſſo de experientia, artiúmque, & ſcientiarum ortu diſſerit.

g *Nec ſanè actio generatio eſt.*] Duo circa habitum ſcientiæ conſideranda occurrunt. Alterum eſt prima eius adeptio; alterum vſus. Oſtendit ergo hoc loco vſum ſcientiæ non eſſe generationem; quia non eſt cur hic magis generari cenſeatur, quàm tangendi, aut videndi functiones: ſiquidem vt tactio, facultatis tangendi actus eſt, & viſio actus potentiæ videndi: ſic contemplatio eſt actus facultatis intellectricis. Quare vt nemo illas operationes ſenſuum, generationes vocat, ita nec contemplationem generationem appellabit.

h *Scientia autem à principio.*] Non accipit Ariſtoteles hoc loco ſcientiam pro habito, actu vè ſcientiæ alicuius, vt Phyſicæ, vel Geometriæ, ſed pro perfecto vſu iudicij, & rationis quo adepto ad diſciplinas acquirendas apti, idoneique reddimur. Porro huius ſcientiæ nec alterationem, nec generationem eſſe inde ſuadet, quia non eam aſſequimur, niſi exacta iam infantia, & pueritia poſt quietem, & ſedationem, tranquillitatemque ſenſuum. Quod vt intelligas, aduerte in tenera ætate ob nutrimenti affluentiam, & vberiorem humoris copiam, internorum ſenſuum officinas perenni motu agitari, & diffluere. Quæ cauſa eſt, vt rerum imagines, quæ per externos ſenſus in internos illabuntur, in organis aſſeruari nequeant, (ſicuti nec in aqua, aut cera liquefacta eæ, quas ſigillum exprimit) & vt debitus earum vſus non exiſtat. Hinc ergo fit, vt per id tempus non eluceat lumen rationis, ſed quaſi nebula obtectum ſit, proindeque nec addiſcere poſſimus, donec humore illo paulatim ad mediocritatem conſumpto, & fluxu cohibito, inuiſtæ imagines permaneãt, & imaginatio ſuo munere rite defungatur. Pendet enim intellectus operatio à phantaſia, vt docet Ariſtoteles li. 3. de anima, c. 8. text. 9.

In tenera ætate perenni motu agitantur internorum ſenſuũ officinæ.

Quid nam vſũ rationis demoretur.

i *Praterea quemadmodum.*] Confert primum adeptionem ſcientiæ, quæ pueris conuenit cum dormientium, ægrotantium, & ebriorum regreſſu ad vſum ſcientiæ, quam antea comparauerant, quod vt hi ſublato impedimento quo tenebantur, ſcientiam exercent, ita pueri ſedatis etiam ſenſibus intelligendi vi, ac facultate potiuntur. Fortaſſe autem, vt annotauit hoc loco D. Thomas, cùm Ariſtoteles de puerorum ſcientia agit, non de ſolo vſu rationis loquitur ſed de vſu veræ ſcientiæ ſecundum ſententiam Platonis, qui putanit noſtris animis inditas eſſe à principio rerum notiones, & ſcientias, quæ tamen propter coniunctionem cum corpore, initio quidẽ obliteratæ, & quaſi ſopitæ ſint, poſtea verò proficiente paulatim phantaſia reuiuiſcant, & in lucem prodeant.

Platonica reminiſcentia.

k *Sedãtur autem*] Quæ tranquillitatem ſcientiæ neceſſariam afferre ſolent, ſunt natura ipſa: & alia quædam, id eſt, educatio, conſuetudo, & virtus moralis. Natura enim progreſſu ætatis phantaſiæ motum coercet, & internorum ſenſuum officinas componit. Reliqua verò tria plurimum habent momenti ad cohibendas animi appetitiones, & voluptates rationi inimicas, quæ comparandæ, exercendæque ſcientiæ impedimento ſunt. Quocunque autem modo ſedatio illa fiat, ſemper aliqua in corpore alteratio internenit, vt in iis, qui è ſomno, vel ebrietate excitantur, eſto ſcientia ipſa nequaquam alteratione comparetur.

Voluptatis illecebra ſcientiæ inimica.

* * *

QVAEST·

QVAESTIO I.

SIT NE AD SOLAS TERTIAE ſpeciei qualitates per ſe alteratio, an non.

ARTICVLVS I.

CONSTITVITVR PARS AFFIRMATIVA.

Alteratio bifariam ſumitur.

VT propoſitam quæſtionem expediamus aduertendum primò eſt alterationem interdum generali, fuſoque nomine, interdum preſsè, magiſque ſecundum conſuetudinem, & vſum Philoſophorum ſumi. Priori modo alteratio omnem motum, quo ad qualitatem itur, comprehendit. Quo ſenſu ſcribit Ariſtoteles hoc in libro cap. 2. text. 12. ſenſus alterari cùm ab obiectis patiuntur, eorum videlicet imagines ab iiſdem expreſſas in ſe recipiendo; ſimiliterque 5. huius operis libro, cap. 4. text. 31. docuit ad diſciplinam in commune eſſe motum genere vnum, & libr. 8. cap. 3. text. 26. opinionem, & imaginationem motum quendam videri; loquebatur autem de motu alterationis. Poſteriori modo vſurpatur alteratio pro eo duntaxat motu, qui inter duas ſenſiles qualitates cernitur, non quaslibet, ſed eiuſmodi, vt ſecundum eas peculiari ratione ſubiectum alterum fieri dicatur. Atque hoc ſignificatu accepit Ariſtoteles alterationem proximè ſuperioribus capitibus.

Pro hiſce acceptionibus lege Henricum Gand. quodl. 9. q. 7. D. Tho. q. vnica de virtutib' in commune artic. 11. Simplic. 2. de anima ad text. 18.

Alteratio preſſe ſumpta quas conditiones exigat.

Secundò, obſeruandum eſt ad alterationem hoc ſecundo modo ſumptam duas requiri conditiones, de quibus legenda etiam ſunt, quæ libro 5. huius operis tradidimus. Prima eſt, vt qualitas, quæ eiuſmodi alterationem terminat, non ita ſit idem re cum aliquo, vt illius duntaxat acquiſitione, quaſi eius conſectarium, comparetur. Secunda, vt eadem qualitas aliam habeat ſibi contrariam, quæ in ſubiecto præexiſtat, ita videlicet, vt vnius acquiſitio ab altera, tanquam à termino à quo proficiſcatur. Defectu prioris conditionis non eſt per ſe alteratio in figuris, quia ita ſunt idem re cum quantitate, vt non alia, quàm ipſius quantitatis acquiſitione in ſubiectum inferantur. Defectu ſecundæ neque ad ſcientias & virtutes, nec ad alias primæ ſpeciei qualitates alteratio per ſe tendit; propterea quod hæc nullo contrario in ſubiecto præexiſtente ſæpè acquiruntur. Neque enim neceſſe eſt vt qui virtute, vel ſcientia animum excolit, vitio, aut errore inquinatus fuerit. Hinc etiam fit vt nec omnes tertiæ ſpeciei qualitates alteratione comparentur; ſicuti patet in lumine, & in odore, quorum illud contrarium non habet; hic etſi habeat, non id tamen neceſſario in ſubiecto præexigit.

Cur in figuris non verſetur alteratio.

Nec in ſcientiis, & virtutibus.

Non ad omnes tertiæ ſpeciei qualitates eſt alteratio.

Ex his perſpicuum relinquitur quæ nam eſſe debeat propoſitæ quæſtionis concluſio; nimirum alterationem, ſi preſsè, magiſque ad vſum Philoſophicum accipiatur, in ſolis, non omnibus tamen, tertiæ ſpeciei qualitatibus verſari.

Cōcluſio quæſtionis.

verſari. Etenim ſi quis attendat, in his duntaxat, licet non in omnibus, prædictas duas conditiones inueniet.

ARTICVLVS II.

OBIECTA, EORVMQVE REFVTATIO.

SEd obiiciat aliquis. Sanitas & ægritudo ſunt idem re cum quatuor primis qualitatibus, calore, frigore, ſiccitate, humore, nec comparantur actione diſtincta ab eà, qua huiuſmodi qualitates acquiruntur: & tamen is qui ſanatur aut ægreſcit, verè, propriéque dicitur à Philoſophis alterationem ſubire: ergo ad alterationem, de qua in præſenti agitur, non requiritur prima conditio. *Obiectio prima.*

Deinde candor non ſemper ſupponit in ſubiecto contrarium; & tamen is qui candore afficitur, omnium conſenſu alterari perhibetur; igitur nec ſecunda conditio rectè tradita eſt. Probatur Maior. nam cum nubes in niuem concreſcit datur candoris acquiſitio vt 1. Topicor. cap. 9. ſentire videtur Ariſtoteles, & tamen in nube nullus color candori contrarius anteceſsit. *Obiectio 2.*

Tertiò, cùm ſuperiùs Ariſtoteles probauit ad virtutes, & vitia non eſſe alterationem; quia ſunt relata; vel intellexit eſſe relata ſecundum eſſe, vel ſecundum dici: non ſecundum eſſe, cùm pertineant ad categoriam qualitatis: ſi ſecundum dici, pleræque omnes tertiæ ſpeciei qualitates ſunt relata ſecundum dici: ergo ad illas non poteſt eſſe alteratio. *Obiectio 3.*

Hæc argumenta hunc in modum explicanda ſunt. Ad primum concedenda eſt maior propoſitio, etſi eam negarit Auicenna Fen prima primi doctrina. 4. & 1. ſufficientiæ capit. 10. arbitratus temperamentum eſſe quintam quandam, eamque ſimplicem qualitatem, diuerſam à quatuor primis, ex earum tamen actione, & perpeſsione ortam. Cuius placitum lib. 2. de ortu, & interitu ex profeſſo impugnabitur. Sed obiter hic aduertimus quemadmodum ſanitas, & ægritudo non vna qualitas eſt, ita neque vna ſimplici alteratione acquiri, niſi (quod interdum accidit) ægrotare quis incipiat eo quod ad vnam duntaxat qualitatem ſecundum excedentem gradum, verbi cauſa, moueatur; vt cum Socrates, ſeruata inter ſiccitatem, & humiditatem temperie, vltra modum incaleſcit; tunc enim vna tantum realis, & poſitiua mutatio interuenit, quæ primò, & intrinſece ad calorem terminatur; ſecundaria vero ratione ad ægritudinem, quatenus ex ea mutatione ſequitur, vt quatuor primæ qualitates ſub ea proportione, quæ ad ſanitatem requiritur, non maneant. Quæ proportio quaſi harmonia quædam eſt & concentus. Vt enim in cantu & fidibus ſoni pro rata portione diſtincti, atque ita compoſiti vt primi vltimis, & medij vtriſque reſpondeant, concentum pariunt: ita primæ qualitates dum moderata, & concordi quadam mediocritate ſe ſe mutuo complectuntur, & coeunt, temperamentum corporis efficiunt. Quo autem modo ad ſanitatem, quæ in inſectili poſita eſſe videtur, alteratio eſſe queat. 2. de Generatione loco cit. declarabitur. Vt igitur argumenti explicationem abſoluamus, *Diluti. ob. Temperamentum ut Auicenna ſimplicem qualitatem, non rectè. Sanitas quaſi harmonia.*

abſoluamus; dicimus, ad ſanitatem, & ægritudinem dari alterationem: ſed enim eas non conſequi acquiſitionem alterius rei; cum primarum qualitatum productio ſit primò & per ſe ipſamet ſanitatis, ſiue ægritudinis effectio in animali.

Dilut. 2. Ad candorem niuis alteratio.

Ad ſecundum dicendum acquiſitionem illam candoris in niue non proficiſci à contrario proprio ipſius candoris; eſſe tamen propriam alterationem; quia conſequitur alium, alioſve motus ſecundum primas qualitates, ex quarum varia permiſtione, & temperamento colores exiſtunt. Qui motus neceſſario progrediuntur à contrario præexiſtente in ſubiecto. Illa autem ſecunda conditio, videlicet debere qualitatis acquiſitionem procedere à contrario præexiſtente in ſubiecto, intelligenda eſt cum primario qualitas comparatur; non autem cum eius adeptio ſecundaria ratione conſequitur alterationem factam ſecundum aliam, aliaſve qualitates, à quibus re ipſa diſtinguitur, vt in coloribus accidit (quod de ſaporibus, odoribúſque ſimiliter pronuntiandum eſt.) Vnde quamuis ſucceſsiua acquiſitio, iſtiuſmodi qualitatum interdum non proficiſcatur à propriis contrariis, quæ alioqui habent, non proinde alteratio propria eſſe deſinit.

Dilut. 3.

Ad tertiam, omiſsis aliorum interpretationibus, quas afferunt Scotus in 1.d.17.quæſt.2. Argentinas in 1.d.23 quæſt.1.& Ægidius hoc loco reſpondemus Ariſtotelem in eo argumento intelligere virtutes & vitia eſſe relata ſecundum eſſe; non tamen ex propria, ſed aliorum ſententia.

Κεφάλαιον δ.

Ἀπορήσειε δ' ἄν τις πότερον ἔσται κίνησις πᾶσα πάσῃ συμβλητὴ, ἢ οὔ. εἰ δὴ ἔστι πᾶσα συμβλητὴ, καὶ ὁμοταχὲς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἴσον κινούμενον, ἔσται περιφερής τις ἴση εὐθείᾳ, καὶ μείζων δὴ καὶ ἐλάττων. ἔτι, ἀλλοίωσις καὶ φορά τις ἴση, ὅταν ἐν ἴσῳ χρόνῳ, τὸ μὲν ἀλλοιωθῇ, τὸ δ' ἐνεχθῇ. ἔσται ἄρα ἴσον τὸ πάθος μήκει. ἀλλ' ἀδύνατον. ἀλλ' ἆρα ὅταν ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἴσον κινηθῇ, τότε ἰσοταχὲς· ἴσον δὲ οὐκ ἔστι πάθος μήκει. ὥστε οὐκ ἔστιν ἀλλοίωσις φορᾷ ἴση, οὐδὲ ἐλάττων. ὥστε οὐ πᾶσα συμβλητή. ἐπὶ δὲ τοῦ κύκλου καὶ τῆς εὐθείας πῶς συμβήσεται; ἄτοπον γὰρ εἰ μὴ ἔσται κύκλῳ, ὁμοίως τουτὶ κινεῖσθαι, καὶ τουτὶ ἐπὶ τῆς εὐθείας· ἀλλὰ εὐθὺς ἀνάγκη ἢ θᾶττον, ἢ βραδύτερον, ὥσπερ εἰ, τὸ μὲν κάταντες, τὸ δ' ἄναντες. ἔτι οὐδὲν διαφέρει οὐδ' εἴ τῳ λόγῳ, εἴ τις φήσειεν ἀνάγκην εἶναι θᾶττον εὐθὺς ἢ βραδύτερον κινεῖσθαι· ἔσται γὰρ μείζων καὶ ἐλάττων ἡ περιφερὴς τῆς εὐθείας, ὥστε καὶ ἴση. εἰ γὰρ ἐν τῷ α χρόνῳ, τὸ μὲν τὴν β διῆλθε, τὸ δὲ τὴν γ, μείζων ἂν εἴη ἡ β τῆς γ· οὕτω γὰρ τὸ θᾶττον ἐλέγετο.

οὐκοῦν

CAP. IIII.

Dubitauerit[a] autem aliquis an omnis motus omni comparari poſſit nec ne. Nam ſi comparari omnis poſſit, & id æquè velox ſit, quod tempore æquali per æquale mouetur, circumferentia aliqua linea recta æqualis erit, & maior quoque & minor. Præterea alteratio & latio aliqua æquales erunt eorum videlicet, quorum vnum alteratum eſt, alterum pari tempore delatum. Affectio itaq; lõgitudini par erit, quod eſſe non poteſt. At æquè velox id dicitur, cùm tempore æquali per æquale motũ fuerit. Par autem longitudini affectio non eſt. Textus 21.

Lationi itáque alteratio nec par erit, nec minor. Quare comparari nõ omnis poteſt.[b] In circulo autem rectaq; linea quo nam modo accidet? Abſurdum enim eſt, niſi liceat, hoc ſuper circulo, & id ſuper recta ſimiliter moueri, ſed illico neceſſe ſit, vt vel celerius vel tardius, perinde atq; ſi alterum decliue eſſet, alterum accliue.[c] Præterea nihil refert, quod attinet ad rationem, ſi quiſpiam dixerit tardiùs continuo aut celeriùs neceſſario moueri. Circumferẽtia enim aut maior aut minor erit, quàm recta, quare & æqualis. Nam ſi in A. tempore alterum quidem lineam B. alterum lineam C cõfecit, linea B. maior erit quam C. hoc etenim modo, quod celerius eſt, definiebatur. Textus 22. Textus 23.

Igitur

συμβαίνει καὶ ἐν ἐλάττονι ἴσον θᾶττον. ὥστ' ἔσται τι μέρος τοῦ α ἐν ᾧ τὸ β τοῦ κύκλου τὸ ἴσον δίεισι, καὶ τὸ γ ἐν ὅλῳ τῷ α τὴν γ.

ἀλλὰ

Igitur ſi in minori quoque, æquale celerius erit. Ipſius itaq; A. pars aliqua erit, in qua ipſum B. æqualem tranſit circuli partem, ipſe C. in toto A. lineam C. tranſeunte.

d *At*

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

Quæſtio de cõparatione motuum quoad velocitatem, & tarditatem. Argumenta, quibus oſtendi videtur poſſe motum rectũ conferri cum circulari.

Da *Vbi autem erit autem*]Quia ſuperius effata quædam ad rem mouẽtem & rem motam ſpectantia explicauit, quæſtionem proponit, num omnis motus cum quouis motu quoad velocitatem, & tarditatem conferri queat. Ac primùm negatiuam partem duobus incommodis allatis confirmat. Nam ſi quæuis latio poſſit eſſe alteri æqualis, vt latio recta conuerſioni, etiam recta linea circulo æquari poterit, quod abſurdum videtur. Item ſi alteratio, & latio æquali tempore ſint, certè qualitas, ad quam eſt alteratio, vt calor, & magnitudo, ſeu linea, ſuper quam latio fit, inter ſeſe æqualitatem obtinebunt. Ridiculum verò eſt aſſerere calorem, & lineam æquales eſſe.

b *In circulo autem.*] Nunc in cõtrariam partem diſſerit probans motum rectum quoad velocitatem, & tarditatem cũ circulari comparari poſſe. Cur enim, inquit, ſuper circulo, & ſuper recta linea non poterunt duo mobilia ſimiliter, id eſt, pari velocitate ferri? quaſi verò alterum decliui, alterum accliui itinere graſſetur.

c *Præterea nihil.*] Secundò idem concludit, quia ſi quis concedat motum circularem tardiorem aut velociorem eſſe, facilè probabitur poſſe circularem & rectum æqua celeritate confici, cùm dari queat recta linea circulo æqualis. Quod ita demonſtrat. Si mobile celerius in tempore A. lineam circularem B. decurrat: mobile verò tardius lineam C. maior erit linea B. quàm linea C. quia id, quod velociùs mouetur, eodem tempore maius ſpatium conficit: ſed id, quod celeriùs fertur, poteſt minori tempore æqualem lineam traiicere. Igitur in aliqua parte temporis A. tranſibit portionem lineæ B. circularis quæ toti lineæ C. æqualis ſit. Ac proinde recta & circularis linea erunt inter ſe æquales.

d *Atſi*

ἀλλὰ μὴν εἰ ἐστὶ ξυμβλητά, συμβαίνει τὸ ἄρτι ῥηθὲν ἴσον εὐθεῖαν εἶναι κύκλῳ· ἀλλ' οὐ ξυμβλητά· οὐδ' ἄρα αἱ κινήσεις. ἀλλ' ὅσα μὴ ὁμώνυμα, ἅπαντα ξυμβλητά. οἷον διὰ τί οὐ ξυμβλητόν, πότερον ὀξύτερον τὸ γραφεῖον, ὁ οἶνος, ἢ ἡ νήτη; ὅτι γὰρ ὁμώνυμα, οὐ ξυμβλητά· ἀλλ' ἡ νήτη τῇ παρανήτῃ ξυμβλητόν, ὅτι τὸ αὐτὸ σημαίνει τὸ ὀξὺ ἐπ' ἀμφοῖν. ἆρ' οὖν οὐ ταὐτὸν τὸ ταχὺ ἐνταῦθα, κἀκεῖ; πολὺ δ' ἔτι ἧττον ἐν ἀλλοιώσει καὶ φορᾷ. ἢ πρῶτον μὲν τοῦτο οὐκ ἀληθές, ὡς εἰ μὴ ὁμώνυμα ξυμβλητά. τὸ γὰρ πολὺ τὸ αὐτὸ σημαίνει ἐν ὕδατι καὶ ἀέρι, καὶ οὐ συμβλητά. εἰ δὲ μή, τό γε διπλάσιον τὸ αὐτό· δύο γὰρ πρὸς ἕν, καὶ οὐ συμβλητά. ἢ καὶ ἐπὶ τούτων ὁ αὐτὸς λόγος; καὶ γὰρ τὸ πολὺ ὁμώνυμον. ἀλλ' ἐνίων καὶ οἱ ὁμώνυμοι λόγοι· οἷον εἰ λέγοι τις, ὅτι τὸ πολὺ, τὸ τοσοῦτον, καὶ ἔτι ἄλλο τ. τοσοῦτον, καὶ τὸ ἴσον ὁμώνυμον, καὶ τὸ ἓν δὲ, εἰ ἔτυχεν εὐθὺς ὁμώνυμον. εἰ δὲ τοῦτο, καὶ τὰ δύο.

ἐπεὶ

d *At ſi comparari poſſunt, rectam circulo æqualẽ eſſe id quod modo dictũ eſt, conſequitur, ſed cõparari nõ poſſunt, quare nec motus. Verũ cõparari poſſunt omnia, quæ nõ ſunt æquiuoca, vt conferri eur non liceat, quod nam acutius ſit ſtylus, vinum, an nete? Quod enim ſint æquiuoca non conferuntur. Nete autem, & quæ illi proxima eſt conferri poſſunt, quod acutum in vtraque ſignificationẽ habeat eandẽ. An igitur velox hic & ibi, idẽ non eſt? Multo vero etiã min⁹ in alteratione & latione.* Textus 24. Textus 25. *ᵉ An primũ quidem hoc verum non eſt, ſi æquiuoca non ſint, conferri poſſe. Nam multum idem ſignificat tam in aere, quam in aqua, quæ comparari non poſſunt. Quod ſi non ſit duplum certe eſt idem (duo enim ad vnum) nec tamen poſſunt conferri. ᶠ An & in his eadem eſt ratio, cum & ipſum multum æquiuocum ſit, ſed nonnullorum rationes quoque æquiuocæ. Vt ſi quiſpiam dicat multum id eſſe, quod eſt tantum & vltra, tantùm æquiuocum eſt, atq; etiam æquale: præterea & vnum fortaſſe illico eſt æquiuocum. Quod ſi hoc, etiam duo.* Text. 26.

g *Nam*

ἔτι δὲ διὰ τί τὰ μὲν συμβλητὰ, τὰ δ᾽ οὔ, εἴπερ ἐστὶ μία φύσις; ἢ ὅτι ἐν ἄλλῳ πρώτῳ δεκτικῷ; ὁ μὲν οὖν ἵππος, καὶ ὁ κύων ξυμβλητὰ, πότερον λευκότερον· ἐν ᾧ γὰρ πρώτῳ τὸ αὐτὸ, ἡ ἐπιφάνεια· καὶ κατὰ μέγεθος ὡσαύτως. ὕδωρ δὲ καὶ φωνὴ οὔ. ἐν ἄλλῳ γάρ. ἢ δῆλον ὅτι ἔσται οὕτω γε πάντα ἓν ποιεῖν, ἐν ἄλλῳ δ᾽ ἕκαστον φάσκειν εἶναι, καὶ ἔσται ταὐτὸν ἴσον, καὶ γλυκὺ, καὶ λευκὸν, ἀλλ᾽ ἐν ἄλλῳ. καὶ ἔτι δεκτικὸν οὐ τὸ τυχὸν ἐστιν, ἀλλ᾽ ἓν ἑνὸς τὸ πρῶτον. ἀλλ᾽ ἄρα οὐ μόνον δεῖ τὰ ξυμβλητὰ μὴ ὁμώνυμα εἶναι, ἀλλὰ καὶ μὴ ἔχειν διαφορὰν, μήτε ὅ, μήτ᾽ ἐν ᾧ· λέγω δὲ, οἷον χρῶμα ἔχει διαίρεσιν. τοιγαροῦν οὐ συμβλητὸν κατὰ τοῦτο· οἷον πότερον κεχρωμάτισται μᾶλλον, (μὴ κατά τι χρῶμα, ἀλλ᾽ ᾗ χρῶμα) ἀλλὰ κατὰ τὸ λευκόν.

οὕτω

g *Nam cur cŏparari alia poſſunt, alia non poſſunt, ſi eſt vna natura? An quia in alio primo ſunt receptaculo? Equus igitur & canis vter albior ſit cōferri poſſunt, cum id, in quo primo, ſit idem, videlicet ſuperficies. Et de magnitudine eodem modo. At vox & aqua conferri non poſſunt: in alio enim. An hoc modo licebit vnum omnia facere, vnumquodque autem in alio eſſe dicere, idemq́; erit æquale, & dulce & album, ſed in alio. Præterea & receptaculum non quoduis eſt, ſed vnum vnius primum. Nō igitur quæ comparantur non ſolum non æquiuoca eſſe eſt neceſſe, ſed neq; id quod, neq; id in quo, habere diuerſitatem, vt (exempli gratia) color differentiā habet, non igitur in eo fit comparatio, (veluti colore, vt color eſt, non vt aliquis color, vtrū magis infectū eſt) ſed in aliquo colore.* Textus 17. Textus 28. Textus 29.

i Sic

d *At ſi comparari poſſunt.*] Iterum pro negatiua parte obiicit idem incommodum, quod antea. Nam ſi motus circularis & rectus inter ſe quoad velocitatem conferri queāt, ſequitur lineam rectam eſſe æqualem circulo, quod qua ratione dici poſſit, non apparet. Deinde canones, ſeu regulas quaſdam tradit, quibus intelligamus quinam motus inter ſe rite comparandi ſint. Prima regula eſt. Ea poſſunt in comparationem venire, quæ æquiuoca non ſunt. Nam cùm æquiuoca diuerſam habeant naturam, minimè cenſentur apta, vt inter ſe conferantur. Quod videre licet in acuto, quatenus de ſtylo, vino, & ſonis dicitur. Namque in ſtylo ad magnitudinem pertinet, in vino ad ſaporem, in ſono ad muſicam, quæ nemo inter ſe aptè compararit. Quis enim aut ſtylum vino acutiorem, aut vinum ſono acutius dicat? Hinc colligit non poſſe motum rectum & circularem, quoad tarditatem & velocitatem inter ſe conferri, ac multo etiam minus lationē & alterationem, cum eorum tarditas & celeritas alia atque alia ratione dicantur. Prima regula ad comparationem motuum. Motum rectū, & circularem non poſſe inter ſe comparari.

Obiectio. Præoccupatio. e *An primum quidem.*] Obiicit contra id, quod proximè aſſeruerat, quæ non ſunt æquiuoca poſſe inter ſe comparari. Nam multum reſpectu aeris, & aquæ, vniuocum eſt, nec tamen aerem cum aqua multitudine comparamus. Quòd ſi quis neget multum eadem ratione aeri & aquæ conuenire. Occurrit ſaltem duplum vniuocè eis competere, cū in vtroque duplum ſit duorum ad vnum proportio, & vt ſe habet duplum aëris ad ſuum dimidium, ita & duplum aquæ ad ſuum.

f *An & in his*] Perſiſtit nihilominus in regula tradita, aiens omnia, quæ æquiuoca non ſint, collationem inter ſe inire poſſe. Nec exempla illa petita à multo, & à proportione dupli quicquam obſtare. Non enim hæc in aere, & aqua eandem obtinent rationem, ſed diuerſam quoniam multum dicitur continens tantum & vltra. atque ita aer ratione molis dicitur multus reſpectu aquæ, quatenus in maiori quātitate parum habet materiæ. Aqua verò contrà cōparatione aeris multa dicitur, quia in mole exigua plus materiæ cohibet. Vnde etiam fit vt eorum proportiones ſecundū quātitatē prędicto modo ſumptam nō eadem ratione ſe habeāt: ſicuti nec æqualitas, aut vnitas, ſeu conuenientia in multitudine. Aduertit autem Commentator hæc non pura æquiuoca eſſe, ſed ambigua, in quæ tamen propria comparatio non cadat. Dilui. obi.

g *Nam cur comparari alia poſſunt*] Stabilire conatur quod paulò ante dixerat, multum & duplum non eſſe vniuoca, rogans cūr ſi vniuoca ſint non aptè aerem cum aqua, ſed aerem cum aere, vel aquam cum aqua comparemus? Quod ſi quis reſpondeat diuerſitatis cauſam eſſe, quia quædam habent idem receptaculum, vt albedo canis, & equi, quæ in ſuperficie recipiuntur, vnde fit vt aptè in comparationem veniant. Alia verò non habent, vt vox & aqua, ob idque conferri inter ſe non poſſunt: ſimiliterque multum & duplum non ſortiri in aqua & in aere eadem recipientia, quę tamen ſortiuntur in hac aqua, & illa inter ſe collatis, itemque in hoc & illo aere, & iccirco has duas poſteriores coniugationes rectè Multū & paucum non eſſe vniuoca.

kk compa

comparati, non autem aeris & aquæ. Hanc reſponſionem confutat. Primùm quia ſi ita ſit liceb it dicere quæuis æquiuoca in vnam conuenire naturam, ſed ob recipientis diuerſitatem non aptè inter ſe conferri. Deinde quia non ſat eſt vnum eſſe primum receptaculum, niſi natura vna ſit, quandoquidem omnes rerum intereuntium formæ quantumlibet naturæ diſtinctione abiungantur, vnum idemque materiæ commune gremium habent, quæ tamen non omnes inter ſe collationem ſubire queunt.

h *Non igitur quæ comparantur.*] Aliam tradit regulam ad dignoſcenda ea, quæ inter ſe comparantur. Videlicet talia eſſe debere, vt non ſolùm æquiuoca non ſint, ſed nec ſpecie differant. Itaque non poterunt comparari candor, & nigror quatenus colores, quia naturæ ſunt ſpecie diſſidentes; poterunt tamen duo candores, quia ſub eadem ſpecie ſunt. Adiicit verò, neque id, quod, neque id, in quo, debere eſſe diuerſa, hoc eſt, non ſolùm colores, verbi gratia qui inter ſe conferuntur, ſed etiam id, in quo conferuntur, debere eandem ſpecificæ naturæ communionem vendicare. Secunda regula. Quæ inter ſe comparantur debere ſpecie conuenire.

i Sic

οὕτω καὶ περὶ κίνησιν ὁμοταχὲς τὸ ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινηθὲν ἴσον τοσονδί; εἰ δὴ τοῦ μήκους ἐν τῷδε, τὸ μὲν ἠλλοιώθη, τὸ δὲ ἠνέχθη. ἴσον ἄρα αὕτη ἡ ἀλλοίωσις καὶ ὁμοταχὴς τῇ φορᾷ; ἀλλ' ἄτοπον. αἴτιον δὲ, ὅτι ἡ κίνησις ἔχει εἴδη. ὥστ' εἰ τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἐνεχθέντα ἴσον μῆκος, ἰσοταχῆ ἔσται, ἴση ἡ εὐθεῖα καὶ ἡ περιφερής. πότερον οὖν αἴτιον, ὅτι ἡ φορὰ γένος, ἢ ὅτι ἡ γραμμὴ γένος· ὁ μὲν γὰρ χρόνος ὁ αὐτὸς ἀεὶ ἄτομος τῷ εἴδει, ἢ ἅμα κἀκεῖνα εἴδει διαφέρει; καὶ γὰρ ἡ φορὰ εἴδη ἔχει, ἂν ἐκεῖνο ἔχῃ εἴδη, ἐφ' οὗ κινεῖται. ἔτι δὲ, ἂν δι' οὗ, οἷον εἰ πόδες, βάδισις; εἰ πτέρυγες, πτῆσις, ἢ οὔ; ἀλλὰ τοῖς σχήμασιν ἡ φορὰ ἄλλη. ὥστε τὰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ μέγεθος κινούμενα, ἰσοταχῆ. τὸ αὐτὸ δὲ ἀδιάφορον εἴδει, καὶ κινήσεως ἀδιάφορον εἴδει. ὥστε τοῦτο σκεπτέον, τίς διαφορὰ κινήσεως. καὶ σημαίνει γε ὁ λόγος οὗτος, ὅτι τὸ γένος οὐχ ἕν τι, ἀλλὰ παρὰ τοῦτο λανθάνει πολλά. εἰσί τε τῶν ὁμωνυμιῶν, αἱ μὲν πολὺ ἀπέχουσαι, αἱ δὲ τινὰ ὁμοιότητα ἔχουσαι, αἱ δὲ ἐγγὺς, ἢ γένει, ἢ ἀναλογίᾳ. διὸ οὐ δοκοῦσιν ὁμωνυμίαι εἶναι οὖσαι. πότε οὖν ἕτερον τὸ εἶδος, ἐὰν ταὐτὸ ἐν ἄλλῳ, ἢ ἂν ἄλλο ἐν ἄλλῳ, καὶ τίς ὅρος, ἢ τῷ κρινοῦμεν, ὅτι ταὐτὸ τὸ λευκὸν, καὶ τὸ γλυκὺ, ἢ ἄλλο· ἢ ὅτι ἐν ἄλλῳ φαίνεται ἕτερον; ἢ ὅτι ὅλως οὐ ταὐτό.

περὶ

i *Sic & in motu æquè celere illud eſt, quod æquali tempore per æquale eſt motum. Si igitur in hoc lõgitudinis aliud quidem alteratum eſt, aliud delatum, erit ne lationi alteratio hæc æqualis eiuſdemq; celeritatis? At abſurdum eſt. Cauſa vero eſt, quoniam motus ſpecies habet:* k *quare ſi quæ æquali tempore per æqualem longitudinem delata ſunt, æqualis ſint celeritatis, recta linea & circumferentia erunt æquales. Vtrùm igitur cauſa eſt, an quia latio genus ſit, an quia linea? Nam tempus idem & indiuiduũ ſpecie ſemper eſt. An ſimul illa differunt ſpecie? Latio enim habet ſpecies, ſi id, in quo mouetur, habeat. Præterea ſi id, per quod, vt ſi pedes, ambulatio: ſi alæ, volatio. An non hoc, ſed figuris alia eſt latio?* l *Quare quæ æquali tẽpore per magnitudinẽ eandẽ mouẽtur æqua sũt celeritatis. Eadẽ aũt nõ differẽs ſpecie, motione quoq; ſpecie ne differt. Quare hoc cõſiderãdũ eſt, quæ motionis ſit differentia.* m *Atq; hæc oratio in indicat vnũ quiddã genus nõ eſſe, ob eãq; cauſã multã latẽt. Aequiuocationum aũt aliæ multũ diſtãt, aliæ ſimilitudinẽ quãdã habẽt, aliæ propinquæ sũt aut genere, aut proportione. Quapropter etſi ſunt æquiuocationes non eſſe tamen videntur.* n *Quando igitur ſpecies diuerſa eſt? vtrum cum eadem in alio, an cum alia in alio? quis item terminus eſt, aut quo album & dulce, idem, an aliud eſſe diiudicabimus? an aliud, quia in alio aliud conſpiciatur, an quod omnino non idem?* o *Al*

Textus 30.

Textus 31.

i *Sic & in motu.*] Poſtquam generatim explicuit qualia eſſe oporteat ea, quæ inter ſe comparari debent, nunc id ad inſtitutam de motu diſputationem accommodat, vultque motus eoſdem ſpecie, qui æquali tempore æqualem conficiunt magnitudinem, poſſe inter ſe quoad celeritatem conferri, cæteros verò ſpecie differentes non poſſe. Quare ſi linea alteretur, eodémque tempore aliquod mobile lineam tranſeat, non dicentur hi motus celeritate æquales, tametſi idem tempus conſumant, propterea quod inter ſe ſpecie diſcrepant.

k *Quare ſi quæ æquali tempore.*] Non ſolùm inquit alteratio cum latione non rectè comparatur, ſed nec conuerſio cum motu recto: tum quia admittendum foret rectam lineam, & circunferentiam inter ſe æquales eſſe, quod eſt abſurdum: tum quia motus circularis, Alteratio non rite venit in comparationem cum motu ad locum.

cularis, & rectus diſtinguuntur ſpecie. Quærit autem vnde nam hoc ſpecificum diſcrimẽ oriatur; maximè cùm eius cauſa ad tempus, quod vnum, idémque ſemper eſt, referri non poſſit: an ex eo proueniat, quod latio genus ſit comprehendens ſub ſe rectum & circularem motum, vt ſpecies diuerſas. an quia linea genus eſt, ſub quo recta & circularis, vt ſpecies diſtinctæ continentur. Tum reſpondet eam differentiam à linearum diuerſitate primò naſci, ita tamen vt in quibuſdam motibus ab eo etiam quo fiunt, id eſt, ab inſtrumentorum varietate petatur. Quo pacto ambulatio, & volatus, quia hic alis, ille pedum greſſu fit, diuerſæ ſunt ſpecies. Quæſtio. Solutio quæſt.

l *Quare quæ æquali.*] Toties Ariſtoteles eadem hoc in libro repetit, vt non ſine cauſa extremam ei manum haud quaquam adhibuiſſe credatur. Hic iterum docet ea, quæ æquali tempore eandem, ideſt non diuerſæ ſpeciei conficiunt magnitudinem, æqua celeritate moueri, proindéque in comparationem adduci poſſe. Siquidem ad conferendos, vel non conferendos inter ſe motus, eorum ſecundum ſpeciem conuenientiam, & diſcrimen ſpectare maximè oportet. In collatione motuum quid potiſſimũ ſpectandum ſit.

m *Atque hæc ratio.*] Ad collationem non ſat eſſe ait cuiuſuis, ſed infimæ ſpeciei conuenientiam, quia natura generis non eſt vna, hoc eſt non tantam habet vnitatem, quantam comparatio requirit. Sub genere enim naturæ admodum inter ſe diſſimiles continentur, vt ſub animali ſpecies hominis, equi, leonis: adeò vt genus æquiuocum habeatur; non tamen propriè æquiuocum, quale eſt quod æquiuocum à caſu dicitur, vel etiam analogum: ſed ſimilitudine quadam ob naturarum inter ſe diſcrepantiam. Sub genere latere æquiuocationes. Dubit.

n *Quando igitur ſpecies.*] Dubitationem proponit vtrum albedo & nigredo, verbi gratia, cenſeantur diuerſæ ſpecies, quia in diuerſis ſubiectis inſident, vt in niue, & coruo; an quia ipſæ in ſe diuerſam obtinent naturam nulla habita ſubiecti ratione. Quærit item quis ſit terminus, ideſt, vt D. Thomas interpretatur, quæ ſit definitio ſpeciem declarans. Et quia ea, quæ ſunt idem definitione, ſimpliciter idem ſunt, ideò quaſi controuerſiam explicans ſubiicit eam eſſe propriam cuiuſque rei definitionem, qua diſcernere valemus vtrum ne id, de quo agitur, idem ſit, an aliud, vt albumnè, an dulce, an aliud quid: non quia in altero inſit, ſed quia re vera in ſe diuerſam naturam habeat. Vnde perſpicua relinquitur vtriuſque dubitationis ſolutio, videlicet ſpecierum diſtinctionem non ſubiectorum, ſed naturarum in ſe ipſis diſſimilitudine, & diſcrepantia æſtimandam eſſe. Solut. o *Alte*

περὶ δὲ ἀλλοιώσεως πῶς ἐστὶν ἰσοταχὴς ἑτέρα ἑτέρᾳ; εἰ δή ἐστι τὸ ὑγιάζεσθαι ἀλλοιοῦσθαι, ἔστι δὲ, τὸν μὲν ταχὺ, τὸν δὲ βραδέως ἰαθῆναι, καὶ ἅμα τινάς. ὥστ' ἔσονται ἀλλοιώσεις ἰσοταχεῖς· ἐν ἴσῳ γὰρ χρόνῳ ἠλλοιώθη. ἀλλά τι ἠλλοιώθη; τὸ γὰρ ἴσον οὐκ ἔστιν ἐνταῦθα λεγόμενον, ἀλλ' ὡς ἐν τῷ ποσῷ ἰσότης, ἐνταῦθα ὁμοιότης. ἀλλ' ἔστω τὸ αὐτὸ μεταβάλλον ἐν ἴσῳ χρόνῳ ἰσοταχές. πότερον οὖν ἐν ᾧ τὸ πάθος, ἢ τὸ πάθος δεῖ συμβάλλειν; ἐνταῦθα μὲν δὴ ὅτι ἡ ὑγίεια ἡ αὐτὴ, ἔστι λαβεῖν, ὅτι οὔτε μᾶλλον, οὔτε ἧττον, ἀλλ' ὁμοίως ὑπάρχει. ἐὰν δὲ τὸ πάθος ἄλλο ᾖ, οἷον ἀλλοιοῦται τὸ λευκαινόμενον, καὶ τὸ ὑγιαζόμενον, τούτοις οὐδὲ τὸ αὐτὸ οὐδ' ἴσον, οὐδ' ὅμοιον, ᾗ ἤδη ταῦτα εἴδη ποιεῖ ἀλλοιώσεως, καὶ οὐκ ἔστι μία ὥσπερ οὐδ' ἡ φορά. ὥστε ληπτέον πόσα εἴδη ἀλλοιώσεως, καὶ πόσα φορᾶς. εἰ μὲν οὖν τὰ κινούμενα εἴδει διαφέρει, ὧν εἰσὶν αἱ κινήσεις καθ' αὑτὰ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, καὶ αἱ κινήσεις εἴδει διοίσουσιν· εἰ δὲ γένει, γένει· εἰ δ' ἀριθμῷ, ἀριθμῷ. ἀλλὰ δὴ πότερον εἰς τὸ πάθος δεῖ βλέψαι, ἐὰν ᾖ τὸ αὐτὸ ἢ ὅμοιον· εἰ ἰσοταχεῖς αἱ ἀλλοιώσεις, ἢ εἰς τὸ ἀλλοιούμενον· οἷον εἰ τοῦ μὲν τοσονδὶ λελεύκανται, τοῦ δὲ τοσονδί. ἢ εἰς

o *Alteratio autẽ quonã pacto altera alteri æquè eſt velox? certè ſi ſanari eſt alterari, fitq; vt alius celerius, alius tardius, aliqui etiã ſimul ſanentur, alteratio erit paris celeritatis: tẽpore nãq; æquali alterati ſunt. At quo alterati ſunt? æquale enim hic nõ dicitur, ſed vt æqualitas in quãtitate, ita hic ſimilitudo. At ſi æquè velox id, quod per idẽ æquali tẽpore mutatur. Verũ igitur id, in quo eſt affectio, an ipſa affectio conferenda eſt? hic ſane eãdem ſanitatẽ eſſe, quæ nec magis, nec minus, ſed ſimiliter ineſt, licet ſumere. At ſi affectio alia fuerit, quo pacto id alteratur, quod albeſcit, & id quod ſanatur, his nihil eſt idem, nec æquale, nec ſimile, vt alterationis ſpecies hæc faciunt, nec vna eſt, quemadmodum nec latio.* p *Quare quod alterationis, quot item lationis ſpecies ſint, ſumendum eſt. Si igitur quæ mouentur, quorũ per ſe non ex accidenti motiones ſunt, ſpecie differũt, motiones quoque different ſpecie: ſi autem genere, genere: ſi numero, numero.* q *At ſi alterationes æquè ſint celeres, vtrum ad affectionem eadem ne ſit, vel ſimilis, reſpiciendum, an ad id, quod alteratur, vt ſi huius quidem tantum album factum eſt, illius vero tantum.* Textus 32. Textus 33.

o *Altera autem quonam pacto.*]Egit de lationum cõparatione:nũc explicaturus quonam
Quæſtio. modo alterationes inter ſe conferendæ ſint, ambigit qui fieri poſſit, vt hæ æquales dicantur;cùm qualitatibus,ad quas tendunt,non æqualitas,quæ quantitatum propria eſt,ſed ſi-
Reſponſio. militudo conueniat.Reſpondet poſſe nihilominus alterationes inter ſe comparari quoad velocitatem,ſi circa eandem qualitatem verſentur,& tempore æquali fiant. Nec mirum cùm hæc comparatio non in qualitates per ſe ſumptas,ſed in motus qui continui, & quanti ſunt recidat.

p *Quare quod alterationis.*] Ne aliqua deceptio in comparando exiſtat, monet particulatim ſumendas eſſe ſpecies alterationum,& lationum,& ad harum internotionem re-
Tertia regula. gulam tradit,nimirum perpendenda eſſe mobilium inter ſe diſcrimina.Namque eæ differunt genere, quarum mobilia per ſe & non ex accidente genere diſtinguuntur: eæ ſpecie vel numero,quarum mobilia ſimiliter ſpecie aut numero ſunt diuerſa.Quod intellige de mobilibus quatenus mouentur, ſeu prout ad hanc, aut illam formam tendunt. Quo pacto id, quod albeſcit, ſpecie differt ab eo, quod negreſcit; quia albedo, & nigredo ſunt ſpecies diſtinctæ. Idémque de cæteris motibus pro diuerſitate formarum, in quibus verſantur, pronunciandum eſt.

Dubitatio. q *At ſi alterationes.*] Quærit vtrùm ad comparationem faciendam ſpectandæ ſint formæ ipſæ, an ſubiecta, in quibus recipiuntur, ita vt ſi, verbi gratia, tanta pars huiuſce corporis, & alia pars alterius æquæ magnitudinis eodem tempore incaluerint, earum
Reſponſio. motus æquè velox cenſendus ſit. Reſpondet,ad vtrumque reſpiciendum eſſe,ad formam, & ad ſubiectum; alia tamen, & alia ratione. Ad formam, cùm eadem ne alteratio, an diuerſa ſit, quærimus: ſiquidem ex formarum diuerſitate motuum diſtinctionem arguimus, vt paulo ante traditum fuit. Ad ſubiectum verò cum de æqualitate aut inæqualitate quæſtio exoritur: eæ namque alterationes pares dici conſueuerunt, quibus ſubiecta ſecundum æquas partes alterantur.

r *Atqui*

ἢ εἰ ἄμφω; καὶ ἡ αὐτὴ μὲν, ἢ ἄλλη τῷ πάθει, εἰ τὸ αὐτὸ, ἢ ἄλλο· ἴση δ' ἢ ἄνισος, εἰ ἐκεῖνο ἴσον ἢ ἄνισον· καὶ ἐπὶ γενέσεως δὲ καὶ φθορᾶς ταὐτὸ σκεπτέον, πῶς ἰσοταχὴς ἡ γένεσις, εἰ ἐν ἴσῳ χρόνῳ τὸ αὐτὸ καὶ ἄτομον, οἷον ἄνθρωπος, ἀλλὰ μὴ ζῷον· θάττων δὲ, εἰ ἐν ἴσῳ ἕτερον· οὐ γὰρ ἔχομέν τινα δύο, ἐν οἷς ἡ ἑτερότης, ὡς ἡ ἀνομοιότης. καὶ εἰ ἔστιν ἀριθμὸς ἡ οὐσία, πλείων ἢ ἐλάττων ἀριθμὸς ὁμοειδὴς, ἀλλ' ἀνώνυμον τὸ κοινὸν, καὶ τὸ ἑκάτερον (ποιὸν· τὸ μὲν ποιὸν,) ὥσπερ τὸ πλεῖον πάθος, ἢ τὸ ὑπερέχον μᾶλλον, τὸ δὲ ποσὸν μεῖζον.

Κεφ.

An ad vtrunque: ac eadem quidem aut alia, ſi affectio ſit eadẽ: æqualis autem, aut inæqualis, ſi illud inæquale. [r] *At qui in generatione & interitu idem conſiderandum. quonam modo æquè velox generatio eſt. An ſi tempore æquali idem & indiuiduum, vt homo, non autẽ animal, celerior autem ſi in æquali diuerſũ? Non enim habemus aliqua duo, in quibus ſit diuerſitas, vt in quibus eſt diſſimilitudo.* [s] *Quod ſi ſubſtantia numerus ſit maior aut minor, numerus ſpeciei eiuſdem erit. Sed id quod cõmune eſt nomen non habet. Et vtrumque velut affectionis plus, aut ea, quæ excedit, magis, quãtum, aut maius.* Textus 34.

CAP.

r *Atqui & in generatione.*]Quo pacto generationes comparandæ ſint explicat. Omi- De comparatione generationum.
ſit verò accretiones, & decretiones, quia ex iis, quæ hactenus dicta ſunt, facile erat de illis iudicare. Sumit autem generationes non per ſe tantùm: ſic enim cùm momẽto fiant, Quo ſenſu generationes veloces aut tardæ vocari poſſint.
veloces, aut tardæ eſſe nequeunt; ſed vnà cum præuiis alterationibus. Sentit ergo eas generationes, & interitus æquè veloces dici debere, quibus res eædem ſpecie, æquali tempore gignuntur, vel occidunt: celeriores autem vocari, quibus æquali diuerſum quid oritur, vel interit. Diuerſum autem ſe appellare inquit, propterea quod non ſuppetunt propria vocabula, quibus eius rei, quæ celeriùs aut tardius gignitur, diuerſitatem notemus, vt in alteratione, latione, & accretione. In alteratione enim dicimus magis & minus: in latione, & accretione maius & minus. Cùm ergo Ariſtoteles ait eam generationem velociorem eſſe, qua æquali tempore diuerſum exoritur, non intelligit diuerſum ſpecie, ſiquidem in ea, quæ ſpecie differunt, non cadit comparatio, ſed diuerſum quid, id eſt abſolutius in eadem ſpecie, vt ſi eodem tempore alterius infantis membra ad maiorem perfectionem in vtero ducantur, quàm alterius.

s *Quod*

a *Quod ſi ſubſtantiam.*] Pythagorici rerum ſubſtantias numeros faciebant, in quibus maius & minus inuenitur, dicimus enim quaternarium maiorem binario, binarium minorem quaternario. Horum ſi dogma probandum eſſet, maius & minus in ſubſtantiis ad deſignandas ſpecies pertinerent, haberemusque vocabula ad notandam diuerſitatem eorum, quæ tardiorem, aut celeriorem ortum ſubeunt; videlicet maius, ſiue plus & minus, quę eandem in numeris vim habent, quam magis & minus in qualitate, maius, & minus in quantitate: at cùm multò ſecus de numeris iudicandũ ſit, vocabulorũ penuria laboramus. Numeri Pythagoricis eſſentiæ.

Κεφάλαιον ε.

Ἐπεὶ δὲ τὸ κινοῦν κινεῖ ἀεί τι, καὶ ἔν τινι, καὶ μέχρι του· λέγω δὲ, τὸ μὲν ἔν τινι, ὅτι ἐν χρόνῳ· τὶ δὲ μέχρι του, ὅτι ποσόν τι μῆκος· ἀεὶ γὰρ ἅμα κινεῖ καὶ κεκίνηκεν. ὥστε ποσόν τι ἔσται ὃ ἐκινήθη, καὶ ἐν ποσῷ·

εἰ δὴ,

CAP. V.

*C*Vm a autem id quod mouet aliquid ſẽper moueat, & in aliquo & vſq; ad aliquid. In aliquo autem dico quia in tempore: vſque ad aliquid, quoniam per quantam aliquã longitudinem quod enim ſimul ſemper moueat & mouerit, quantitas quædam eſt, per quam eſt motum. & in quanto. Textus 35.

b Cùm

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

C*Vm a autem id quod mouet.*]Hactenus docuit qui nam motus inter ſe comparari poſſent; nunc quo pacto, & quanam proportione comparandi ſint explicat. Ac primum de lationibus diſſerit, in quibus quatuor inueniri ait, id quod mouet, quod mouetur, tempus, & ſpatium? Nam quod hæc duo, nimirum tempus, & ſpatium, lationi competant inde ſuadet, quia vt ex iis, quæ in 6. libro tradita ſunt, patet, res quæ mouet, ſimul mouet, & mouit, quod nec momento, nec in puncto magnitudinis fit, atque adeò ad id, tempus, ſpatiumque exigitur. De motuum proportionibus.

b Cum

εἰ δὴ, τὸ μὲν α τὸ κινοῦν, τὸ δὲ β τὸ κινούμενον· ὅσον δὲ κεκίνηται μῆκος, τὸ γ· ἐν ὅσῳ δὲ ὁ χρόνος ἐφ' οὗ δ. ἐν δὴ τῷ ἴσῳ χρόνῳ ἡ ἴση δύναμις ἡ ἐφ' ᾧ α, τὸ ἥμισυ τοῦ β διπλασίαν τῆς γ κινήσει· τὴν δὲ τὸ γ, ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ δ. οὕτω γὰρ ἀνάλογον ἔσται. καὶ εἰ ἡ αὐτὴ δύναμις τὸ αὐτὸ ἐν τῳδὶ τῷ χρόνῳ, τὴν τοσήνδε κινεῖ, καὶ τὴν ἡμίσειαν ἐν τῷ ἡμίσει, καὶ ἡ ἡμίσεια ἰσχὺς τὸ ἥμισυ κινήσει, ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἴσον· οἷον τῆς α δυνάμεως ἔστω ἡμίσεια ἡ τὸ ε, καὶ τοῦ β τὸ ζ ἥμισυ· ὁμοίως δὲ ἔχουσι καὶ ἀνάλογον ἡ ἰσχὺς πρὸς τὸ βάρος. ὥστε τὸ ἴσον ἐν ἴσῳ χρόνῳ κινήσουσι. καὶ εἰ τὸ ε τὸ ζ κινεῖ ἐν τῷ δ τὴν γ, οὐκ ἀνάγκη ἐν τῷ ἴσῳ χρόνῳ τὸ ἐφ' οὗ ε τὸ διπλάσιον τοῦ ζ κινεῖν, τὴν ἡμίσειαν τῆς γ· εἰ δὲ τὸ α, τὴν τὸ β κινήσει ἐν τῷ δ, ὅσην ἡ τὸ γ, τὸ ἥμισυ τοῦ α, τὸ ἐφ' οὗ ε τὴν τὸ β οὐ κινήσει ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' ᾧ δ. οὐδ' ἔν τινι τοῦ δ τι τῆς γ, ὃ ἀνάλογον πρὸς τὴν ὅλην τὴν γ, ὡς τὸ α πρὸς τὸ ε· ὅλως γὰρ εἰ ἔτυχεν, οὐ κινήσει οὐδέν· εἰ γὰρ ἡ ὅλη ἰσχὺς τοσήνδε ἐκίνησεν, ἡ ἡμίσεια οὐ κινήσει, οὔτε ποσὴν, οὔτε ἐν ὁποσῳοῦν·

εἰ

b *Cùm hæc inquam ita ſint, ſi A. ſit id quod mouet; B. vero quod mouetur. C ſit tota longitudo, per quam eſt motũ, & D. tempus totum in quo, in tempore profecto æquali æqualis virtus, aut ipſum A. dimidium ipſius B. per duplum ipſius C. mouebit, per ipſum autem C. in dimidio temporis D. ſic enim erit proportio.* c *Atq; ſi potentia eadẽ, idẽ hoc tẽpore per tantũ ſpatium moueat, per dimidium quoque in dimidio. Atq; etiam dimidium virtutis æquali tempore per æquale, dimidium mouebit. Ipſius enim virtutis A. dimidium ſit E. & ipſius B. dimidium ſit F. vires ſanè ad pondera eandem habent proportionem, quare per æquale in tẽpore æquali mouebunt.* d *At ſi E. per C. tempore D. mouet F. neceſſe non eſt. vt æquali tempore ipſum E. per dimidium C. duplum ipſius F. moueat.* e *Si igitur A. per C. ſpatium, tẽpore D. ipſum B. mouebit, dimidium ipſius A. quod eſt E. ipſum B. tempore D. non mouebit, nec aliquo quidem ipſius D. per aliquam ipſius C. partem, quæ rationem eandem ad totum C. habeat, quam ipſum A. ad E. Omnino enim fortaſſe per nullam mouebit partem. Non enim ſi tota virtus per totum ſpatium mouit, dimidium eius per quantumuis ſpatij quouis in tẽpore mouebit.* Textus 36. Textus 37.

ὡς γὰρ ἂν κινοίη τὸ πλοῖον, εἴπερ ὅτι τῶν νεωλκῶν τέμνεται ἰσχὺς, εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ εἰς τὸ μῆκος, ὃ πάντες ἐκίνησαν. διὰ τοῦτο ὁ Ζήνωνος λόγος οὐκ ἀληθὴς, ὡς ψοφεῖ τῆς κέγχρου ὁτιοῦν μέρος· οὐδὲν γὰρ κωλύει μὴ κινεῖν τὸν ἀέρα ἐν μηδενὶ χρόνῳ τοῦτον, ὃν ἐκίνησεν ἐμπεσὼν ὁ ὅλος μέδιμνος· οὐδὲ δὴ τοσοῦτον μόριον, ὅσον ἂν κινήσειε τοῦ ὅλου, εἰ εἴη καθ' αὑτὸ τοῦτο, οὐ κινεῖ· οὐδὲ γὰρ οὐδέν ἐστιν, ἀλλ' ἢ ἐν τῷ ὅλῳ δυνάμει.

εἰ δὲ

Vnus namq́; nauim traheret, ſi trahentium vires in numerum & longitudinem, per quam omnes mouerunt, diuiderentur. f *Quapropter Zenonis ratio vera non eſt, quamcumque milij partem ſonum facere. Nihil enim prohibet, vt nullo in tempore eũ moueat aerẽ, quẽ totus medius cum caderet, mouit.* g *Nec ſi per ſe fuerit, partem eam mouebit, quam vna cum toto mouere poteſt. Namq; in toto nulla pars ineſt, niſi poteſtate.*

h Si

b *Cùm hæc inquam ita ſint.*] Aggreditur ad tradenda aliquot theoremata, quibus rem propoſitã declaret: duoque hoc loco ſubiicit, in quibus id quod mouet appellat A. id quod mouetur B. ſpatium C. tempus D. Eſt autem primum theorema huiuſmodi. Si A. mouet B. per ſpatium C. in tempore D. virtus æqualis A. aut ipſummet A. mouebit, dimidium ipſius B. per duplum ipſius C. æquali tempore. Secundum theorema eſt. Virtus A. ſeu æqualis mouet dimidium ipſius B. per totum ſpatium C. dimidio temporis D. *Primum theorema circa proportiones motuum.*

2. Theor.

3. c *Atque ſi potentia.*] Subiicit tertium, quattúmque theorema. Tertium eſt. Si aliqua virtus tantum pondus definito quodam tempore per certum ſpatium mouet; eadem virtus,

4. idem pondus dimidio temporis per dimidium ſpatij mouebit. Quartum. Si aliqua virtus tantum pondus mouet certo quodam tempore per definitum ſpatium: dimidium eius virtutis mouebit dimidium eiuſdem põderis æquali tempore per æquale ſpatium. Hoc probat, quia eadem, eſt proportio totius virtutis ad totum pondus reliquis eodem modo ſe habentibus, quæ eſt dimidiatæ virtutis ad dimidiatum pondus. Igitur per æquale ſpatium tempore æquali tota virtus mouebit totum, & dimidiata dimidium.

5 Theor. d *At ſi E per C.*] Quintum theorema. Si aliqua virtus tanto tempore per aliquod ſpatiũ certum pondus mouet, non neceſſe eſt vt eadem virtus duplo maius pondus eodem tempore per dimidium illius ſpatij moueat. ſiquidem fieri poteſt vt eadem virtus pondus duplum nullo modo ciere valeat.

6. theor. e *Si igitur.*] Sextum theorema. Si dimidium alicuius virtutis certo tempore per aliquod ſpatium moueat dimidium eius ponderis, quod tota virtus mouet, non oportet vt idẽ virtutis dimidium, totum moueat pondus aliqua parte illius temporis, aut aliqua parte illius ſpatij, quæ eandem ad totum ſpatium proportionem ſeruet, quam virtus ad virtutem. Quod ex eo probatur, quia alioqui poſſet nauis, quam trahũt multi homines, trahi ab vno eorum per aliquam partem ſpatij, quæ obtineret ad totum ſpatium eandem proportionem, quam illius hominis virtus ad omnium virtutem, ſi nimirum omnium trahentium virtus, & ſpatium eadem proportione diuidatur.

Diluitur Zenonis cauillatio.

f *Quapropter Zenonis.*] Ex iis, quæ proximè docuit, conſpicuam eſſe vult ſolutionem eius argumenti, quo Zeno Protagoræ ſuadere nitebatur granum milij in terram cadentis debere per ſe ſonum efficere, ſi eum modius cadens efficit; propterea quod eadem ſit proportio inter ſonum graui, & ſonum modi, quæ eſt inter modium, & granum. Negat igitur Ariſtoteles rationem ſimilitudinis, quia quemadmodum ex eo quod tota aliqua virtus certum pondus vehat aliquo tempore per aliquod ſpatium, non ſequitur partem eius virtutis poſſe idem pondus per aliquam partem illius ſpatij vehere; ita neque rectè colligitur ſi modius milij aerem conciter ad efficiendum ſonum, poſſe granum commouere eundem ad ſonum edendum.

g *Nec ſi per ſe fuerit.*] Addit non poſſe granum ſeparatim ſumptum partem illam aëris mouere, quam antea vnà cũ toto mouebat. Cuius rei eam affert cauſam, quia partes non ſunt actu, ſed poteſtate in toto; quaſi dicat, vt actu per ſe non ſunt, dum continentur in toto: ſed poteſtate, quia poſſunt ab illo ſeiungi, ita dum in ipſo continentur, non per ſe mouent, ſed ope aliarum, quia omnes coniunctæ ſeſe mutuò adiuuant, ita vt quidquid vna mouet, ab alia etiam moueatur. Sic demum ſæpè contingit, vt pondus quod à triginta hominibus vehitur, ſi in partes triginta diuidatur, non poſſint à ſingulis partes ſingulæ

vehi

vehi, deficiente communi illo auxilio, quod ſinguli vniuerſis, vniuerſi ſingulis præſtabant. Hæc tamen regula non in omnibus abſolutè vera eſt: cùm liquidò conſtet poſſe aliquando eoſdem homines ſeparatim deferre pondus totum ſingulis pro rata portione diſtributum.

h Si

εἰ δὲ τὰ δύο, ἑκάτερον δὲ τῶνδε ἑκάτερον κινεῖ τοσόνδε ἐν τοσῷδε, καὶ συντιθεμένων αἱ δυνάμεις τὸ συνθετὸν ἐκ τῶν βαρῶν, τὸ ἴσον κινήσουσι μῆκος, καὶ ἐν ἴσῳ χρόνῳ· ἀνάλογον γάρ. ἆρ' οὖν οὕτω καὶ ἐπ' ἀλλοιώσεως καὶ ἐπ' αὐξήσεως; τὶ μὲν γὰρ τὸ αὖξον, τὶ δὲ τὸ αὐξανόμενον. ἐν ποσῷ δὲ χρόνῳ, καὶ ποσόν, τὸ μὲν αὔξει, τὸ δὲ αὐξάνεται. καὶ τὸ ἀλλοιοῦν, καὶ τὸ ἀλλοιούμενον ὡσαύτως, καὶ τί, καὶ ποσὸν κατὰ τὸ μᾶλλον, καὶ τὸ ἧττον ἠλλοίωται· καὶ ἐν ποσῷ χρόνῳ, ἐν διπλασίῳ διπλάσιον, καὶ τὸ διπλάσιον ἐν διπλασίῳ· τὸ δ' ἥμισυ ἐν ἡμίσει χρόνῳ, ἢ ἐν ἡμίσει ἥμισυ, ἢ ἐν ἴσῳ διπλάσιον. εἰ δὲ τὸ ἀλλοιοῦν ἢ αὖξον τὸ τοσόνδε, ἐν τῷ τοσῷδε ἢ αὔξει ἢ ἀλλοιοῖ, οὐκ ἀνάγκη καὶ τὸ ἥμισυ ἐν ἡμίσει, καὶ ἐν ἡμίσει ἥμισυ. ἀλλ' οὐδέν, εἰ ἔτυχεν, ἀλλοιώσει ἢ αὐξήσει, ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ βάρους.

ΑΡΙΣ

h Si vero ſint duo, quorum vtrumque per tantum ſpatium tanto tempore ſeorſim aliquid moueat, vires quoque coagmentata id, quod ex ponderibus coaluit, per æqualem longitudinem æquali tempore mouebunt. Proportione enim reſpõdet. Textus 58. *i Nũ quid igitur & in alteratione atq; accretione ita res habet? Aliquid quidem eſt quod auget, aliquid quod augetur, atq; tanto tempore tantum aliud auget, aliud augetur. Et id quod alterat, & quod alteratur. Similiter & aliquid & tantũ & tãto tempore magis & minus alteratum eſt, duplo duplum, & duplum duplo, atque dimidiũ dimidio, & dimidio dimidium, aut æquali duplum. At ſi quod alterat, aut auget, tantum tanto tempore alterat aut auget, neceſſe non eſt, vt eius dimidium dimidio dimidiũ augeat: ſed nihil fortaſſe alterabit aut augebit, quemadmodum & in pondere.* Textus 59.

h *Si verò ſint duo.*] Septimum theorema. Cùm duæ virtutes ita ſunt affectæ, vt vnaquæque per ſe aliquod pondus certo tempore per aliquod ſpatium moueat; ſi ambæ coniungantur poterunt duo illa pondera in vnum coëuntia ſimul per æquale ſpatium eodem tempore mouere, quandoquidem eadem eſt proportio vnius ad vnum, quæ duorum ad duo. 7. theor.

i *Numquid igitur.*] Tradit nunc theoremata ad alterationem, & accretionem ſpectantia. Repetitiſque, quæ in quolibet horum motuum reperiuntur, primum theorema conſtituit, quod eſt huiuſmodi. Si aliquã virtus tanto tempore augeat, aut alteret, duplo longiori tempore duplum augebit, vel alterabit. Secundum eſt. Eadem virtus dimidio temporis augebit, alterabitque dimidium. Tertium eſt. Si aliqua virtus certo tempore tantum alteret, vel augeat, non oportet, vt dimidium eius virtutis eodem tempore dimidium alteret, augeatvè. Fieri enim poteſt, vt dimidium virtutis, nullo modo patientis contumaciam vincat, atque ita nulla motio detur. Theoremata ad alter. & accret. pertinentia. 1. 2.

FINIS SEPTIMI LIBRI.

IN OCTAVVM LIB. PHYSICORVM ARISTOTELIS.

PROOEMIVM.

OCTAVVS hic liber vt eſt omnium Phyſicæ Auſcultationis poſtremus, ita doctrinam continet admodum accuratam, & Philoſopho digniſsimam. In eo enim Ariſtoteles à caducarum & materialium rerum varietate & inconſtantia ad Dei contemplationem, cognitionemque aſcendit. Porrò vt D. Dionyſius capite ſecundo de myſtica Theologia, & ſeptimo capite de diuinis nominibus docet, noſter intellectus triplici via à rebus creatis ad Dei notionem prouehitur: nimirum via eminentiæ, negationis, cauſalitatis. Quam triplicem viam tria, quæ in qualibet creatura conſpiciuntur, nobis aperiunt. Creatura enim eſt ens; ex nihilo; ab alio. Ens deſignat perfectionem; ac quantùm ad hoc, cognoſcimus Deum via eminentiæ, dum ei quicquid in rebus eminet, & excellit, dempta omni imperfectionis nota, attribuimus; vt vitam, ſapientiam, bonitatem. Ex nihilo, importat defectum, quem dum à natura diuina penitus remouemus, ad notitiam Dei accedere dicimur via negationis. Ab alio, notat cauſalitatem, ſecundum quam ex efficientia, aliiſque modis cauſandi Deum cognoſcimus. Hac autem tertia via progreditur hoc in libro Ariſtoteles: ſiquidem ex motu & ordine cauſarum ſubordinatè mouentium oſtendit deueniendum eſſe ad vnam primam cauſam, primumque motorem Deum, qui omnis mutationis corporeæque molis expers ſit: conatúrque oſtendere effici ab illo cœli conuerſionem, quæ principio careat, nec vllis ſeculorum ætatibus finem ſit habitura.

Lege D. Damaſce. libr. 1. fidei orth. cap 4. D. Tho. in 1. d. 35. q. 1. art. 1. Henr. Gand. 1. p. ſum. art. 24. Dur. in 1. d. 3. quæſt. 1.

***

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΦΥΣΙ-
κῆς ἀκροάσεως, τὸ Θ.

Κεφάλαιον α.

ΠΟΤΕΡΟΝ δὲ γέγονέ ποτε κίνησις οὐκ οὖσα πρότερον, καὶ φθείρεται πάλιν οὕτως ὥστε κινεῖσθαι μηδέν· ἢ οὔτ' ἐγένετο, οὔτε φθείρεται, ἀλλ' ἀεὶ ἦν, καὶ ἀεὶ ἔσται, καὶ τοῦτ' ἀθάνατον καὶ ἄπαυστον ὑπάρχει τοῖς οὖσιν, οἷον ζωή τις οὖσα τοῖς φύσει συνεστῶσι πᾶσιν; εἶναι μὲν οὖν κίνησιν πάντες φασὶν οἱ περὶ φύσεώς τι λέγοντες, διὰ τὸ κοσμοποιεῖν, καὶ περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς εἶναι τὴν θεωρίαν πᾶσαν αὐτοῖς, ἣν ἀδύνατον ὑπάρχειν μὴ κινήσεως οὔσης. ἀλλ' ὅσοι μὲν ἀπείρους κόσμους τε εἶναί φασι, καὶ τοὺς μὲν γίγνεσθαι, τοὺς δὲ φθείρεσθαι τῶν κόσμων, ἀεί φασιν εἶναι κίνησιν· ἀναγκαῖον γὰρ τὰς γενέσεις καὶ τὰς φθορὰς εἶναι μετὰ κινήσεως αὐτῶν. ὅσοι δὲ ἕνα καὶ ἀεί, ἢ ἕνα καὶ μὴ ἀεί, καὶ περὶ τῆς κινήσεως ὑποτίθενται κατὰ λόγον. εἰ δὴ ἐνδέχεταί ποτε μηδὲν κινεῖσθαι, διχῶς ἀνάγκη τοῦτο συμβαίνειν· ἢ γὰρ ὡς Ἀναξαγόρας λέγει· φησὶ γὰρ ἐκεῖνος, ὁμοῦ πάντων ὄντων καὶ ἠρεμούντων τὸν ἄπειρον χρόνον, κίνησιν ἐμποιῆσαι τὸν νοῦν καὶ διακρῖναι· ἢ ὡς Ἐμπεδοκλῆς, ἐν μέρει κινεῖσθαι, καὶ πάλιν ἠρεμεῖν· κινεῖσθαι μὲν, ὅταν ἡ φιλία ἐκ πολλῶν ποιῇ τὸ ἕν, ἢ τὸ νεῖκος πολλὰ ἐξ ἑνός. ἠρεμεῖν δ' ἐν τοῖς μεταξὺ χρόνοις, λέγων οὕτως,

ᾗ μὲν

ARISTOTELIS PHY-
ſicorum.

LIBER OCTAVVS.

CAP. I.

Ortus ª autem ne eſt interdum motus, cũ antea non eſſet, rurſusvé ita ne peribit, vt nihil moueatur, an nec ortus eſt, nec peribit, ſed ſemper fuit & ſẽper erit, hocq; immortale & requietem non habens rebus ineſt, quaſi his omnibus, quæ natura conſtant, vita ſit quædam? ᵇ Omnes ſane, qui de natura aliquid dicunt, motum eſſe inquiunt, tum quia mundum faciũt, tum quia omnis de generatione & interitu contemplatio eorũ eſt, quæ eſſe non poſſunt, niſi ſit motus. Sed quotquot infinitos mundos eſſe aiunt, & ipſorũ alios fieri, alios perire, hi ſẽpiternũ ſtatuũt motũ, quod generationes interitusq; eorũ cũ motu eſſe neceſſe ſit: quicunq; autem vnum, aut non ſempiternum; de motu quoq; id ponunt, quod rationi eſt accommodatum. ᶜ Si igitur fieri poteſt, vt aliquando nihil moueatur, dupliciter id accidere neceſſe eſt. Aut enim, vt ait Anaxagoras, quandoquidẽ inquiat, cùm omnia ſimul eſſent, & tempore infinito quieſcerent, mentem motu ea cieuiſſe, atque ſecreuiſſe: aut vt Empedocles, viciſſim moueri & rurſus quieſcere: moueri quidem cùm aut vnum ex multis facit concordia, aut multa ex vno diſcordia: quieſcere autem temporibus intermediis, hoc modo inquiens. Text. 1. Text. 2.

Nam

CAPITIS PRIMI EXPLANATIO.

O*Rtus a autem ne eſt.*] Initio huius capitis vocat Ariſtoteles in controuerſiam vtrúmne motus ante, retroque æternus ſit, & vt vita rebus viuentibus, ſic ipſe omnibus natura conſtantibus, perpetuò conueniat; an potiùs cæperit aliquando, acceſſare tandem debeat. Non quærit autem de cœleſti, aliove motu particularim ſumpto, ſed de quouis generatim, & indefinitè, vt D. Thomas, Simplicius, Themiſtius, Pſellus, & Auicenna, aliįque Arabes interpretantur, excepto Auerroe, cuius ſententiam haud dubiè improbauit, qui Ariſtotelicæ orationis contextum ſedulò expendet. Nulla enim hoc loco cœleſtis motus fit mentio: ſed more ſuo à communioribus proludens Ariſtoteles ſubinde ad cœleſtem motũ accedit, eiúſque æternitatem ſuadere nititur. Quæſtio de ſempiternitate motus.

b *Omnes ſane.*] Conſueuit Ariſtoteles in præcipuis ſaltẽ controuerſijs antequã ſuã ſtatuat ſententiam, quid ab aliis de eadem re traditum ſit, in medium afferre. Id hoc loco præſtat. Nam quid cæteri phyſiologi, qui ad naturam congruẽter loquuti ſũt, de æternitate motus ſenſerint, paucis explicat. Primũq; ait eos omnes motũ conceſſiſſe, tum quia mũdum genitum fecere, tum quia tota ferè eorũ diſciplina, & conſideratio in ortũ & interitũ incubuit; quæ abſque motu præeunte conſtare nequeunt. Inſerit verò eorundem circa mũdi vnitatẽ, vel multitudinem diuerſa dogmata, de quibus nos in libris de cœlo cum ipſo Ariſtotele ex profeſſo differemus. Omnes, qui ad naturam accõmodate locuti ſunt, motum conceſſere.

c *Si igitur fieri.*] Etſi omnes phyſici, quos paulo ante retulit, in aſſertionẽ motus conſpi-

Ll raterit,

Dogma Anaxagoræ.

ratint, non eum tamen omnes perpetuum, & immortalē arbitrati ſunt. Quia vero hos refellere inſtituit, docet prius bifariam accidere potuiſſe. vt motus exordium haberet, vel vt Anaxagoras putauit, qui res omnes poſt infiniti temporis quietē à mente agitari mutuoque abiungi incepiſſe, eaque ſecretione mundum genitū, atq; adornatū tradidit: vel certe vt Empedocli viſum eſt, qui ſuis carminibus cecinit, res per definita temporum ſpatia nūc moueri, nunc quieſcere perpetua viciſſitudine, ac recurſu hinc illuc, nunc videlicet cogente amicitia, nunc lite diſtrahente. d Hac

ᾗ μὲν ἓν ἐκ πλειόνων μεμάθηκε φύεσθαι
Ἠδὲ πάλιν διαφύντος ἑνὸς, πλεῖον' ἐκτελέθουσι,
Τῇ μὲν γίγνονταί τε, καὶ οὔ σφισιν ἔμπεδος αἰών·
Τῇ δὲ διαλλάσσοντα διαμπερὲς, οὐδ' ἅμα λήγει·
Ταύτῃ δ' αἰὲν ἔασιν ἀκίνητοι κατὰ κύκλον.

τὸ γὰρ, τῇδε διαλλάσσοντα, ἐνθένδε ἐκεῖσε λέγειν αὐτὸν ὑποληπτέον. σκεπτέον δὴ περὶ τούτων πῶς ἔχει. πρὸ ἔργου γὰρ οὐ μόνον πρὸς τὴν περὶ φύσεως θεωρίαν ἰδεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν μέθοδον τὴν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς πρώτης. ἀρξώμεθα δὲ πρῶτον ἐκ τῶν διωρισμένων ἡμῖν ἐν τοῖς φυσικοῖς πρότερον. φαμὲν δὴ τὴν κίνησιν εἶναι ἐντελέχειαν τοῦ κινητοῦ ᾗ κινητόν· ἀναγκαῖον ἄρα ὑπάρχειν τὰ πράγματα τὰ δυνάμενα κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν. καὶ χωρὶς δὲ τοῦ τῆς κινήσεως ὁρισμοῦ, πᾶς ἂν ὁμολογήσειεν ἀναγκαῖον εἶναι κινεῖσθαι τὸ δυνατὸν κινεῖσθαι καθ' ἑκάστην κίνησιν· οἷον, ἀλλοιοῦσθαι μὲν τὸ ἀλλοιωτὸν, φέρεσθαι δὲ κατὰ τόπον τὸ μεταβλητόν. ὥστε δεῖ πρότερον καυστὸν εἶναι πρὶν κάεσθαι, καὶ καυστικὸν πρὶν κάειν· οὐκοῦν καὶ ταῦτα ἀναγκαῖον ἢ γενέσθαι ποτὲ οὐκ ὄντα, ἢ ἀΐδια εἶναι. εἰ μὲν τοίνυν ἐγένετο τῶν κινητῶν καὶ κινητικῶν ἕκαστον, ἀναγκαῖον πρότερον τῆς ληφθείσης ἄλλην γενέσθαι μεταβολὴν καὶ κίνησιν, καθ' ἣν ἐγένετο τὸ δυνατὸν κινηθῆναι, ἢ κινῆσαι. εἰ δ' ὄντα προϋπῆρχεν ἀεὶ κινήσεως μὴ οὔσης, ἄλογον μὲν φαίνεται, καὶ αὐτόθεν ἐπιστήσασιν. οὐ μὴν ἀλλὰ μᾶλλον ἔτι προϊοῦσι τοῦτο συμβαίνειν ἀναγκαῖον. εἰ γὰρ, τῶν μὲν κινητῶν ὄντων, τῶν δὲ κινητικῶν, ὁτὲ μὲν ἔσται τι πρῶτον κινοῦν, τὶ δὲ κινούμενον· ὁτὲ δὲ, οὐδὲν, ἀλλ' ἠρεμεῖ, ἀναγκαῖον τοῦτο μεταβάλλειν πρότερον· ἦν γάρ τι αἴτιον τῆς ἠρεμίας· ἡ γὰρ ἠρέμησις, στέρησις τῆς κινήσεως. ὥστε πρὸ τῆς πρώτης μεταβολῆς, ἔσται μεταβολὴ προτέρα. τὰ μὲν γὰρ κινεῖ μοναχῶς, τὰ δὲ τὰς ἐναντίας κινήσεις· οἷον, τὸ μὲν πῦρ θερμαίνει, ψύχει δ' οὔ· ἡ δὲ ἐπιστήμη δοκεῖ τῶν ἐναντίων εἶναι μία. φαίνεται μὲν οὖν καὶ ἐκεῖ ἀνάλογόν τι ὁμοιάζον· τὸ γὰρ ψυχρὸν θερμαίνει στραφέν πως καὶ ἀπελθὸν, ὥσπερ καὶ ἁμαρτάνει ἑκὼν ὁ ἐπιστήμων, ὅταν ἀνάπαλιν χρήσηται τῇ ἐπιστήμῃ. ἀλλ' οὖν γε ὅσα δυνατὰ ποιεῖν καὶ πάσχειν ἢ κινεῖν, τὰ δὲ κινεῖσθαι, οὐ πάντως δυνατά ἐστιν, ἀλλ' ὡδὶ ἔχοντα καὶ πλησιάζοντα ἀλλήλοις.

ὥσθ'

Nam qua de multis vnum conſueuit oriri
Et plura ex vno rurſum conſtantur eodem,
Hac fiunt, aeuumq; ipſis mutabile fertur.
Verū qua ſolitum ſeruant mutata tenorē
Hac ſic immota aeternū voluuntur in orbē.

Quod enim ait, verum qua mutata, hinc illuc dicere ipſū putandū eſt. [d] *Hac igitur quonā modo ſe habent conſiderāda sūt. Nā veritatē perſpicere conducibile eſt non ad eam ſolū, qua eſt de natura, cōtemplationē, ſed ad eā quoque doctrinā, qua de principio eſt primo. Ex his aūt ordiamur que antea in phyſicis à nobis sūt definita. Motū itaq; rei mobilis, quatenus eſt mobilis, actum eſſe affirmamus. Quamobrem res eſſe, qua vnoquoq; motu poſſint moueri neceſſe eſt. Atq; etiā prater motus definitionem nemo neceſſariū eſſe nō fatebitur id moueri, quod ſingulis motibus pōt moueri: ceu alterari id quod eſt alterabile, ferri quod loco pōt mutari. Quare neceſſe eſt, vt antea vſtile ſit quàm vratur, & vrendi vim habeat antequam vrat.* [e] *Igitur & hac neceſſe eſt, aut, ſi non erant, facta eſſe, aut eſſe ſempiterna. Ac vnumquodq; quidem mobile, & quod mouēdi vim habet, ſi factum eſt, neceſſe eſt ante motū, qui ſumptus eſt, aliam mutationē motumq; fuiſſe: quo illud eſt ortū, quod aut moueri, aut mouere poteſt. At ſi cùm motus nō eſſet, ſemper fuerunt, abſurdum quidē etiā, ſi per ſe animaduertatur, videtur: magis tamē, ſi vlterius proficiſcamur, euenire hoc neceſſe eſt. Nam ſi quadā ſunt, qua moueri, alia qua mouere poſſunt, atq; interdum erit quidpiā primū mouens, & aliud quod moueatur, interdū nihil, hoc prius mutari neceſſe eſt. Erat enim aliquid cauſa profecto quietis, cum motus priuatio quies ſit. Quare ante primam mutationem prior erit mutatio.* [f] *Nam vnico quidem modo aliqua mouent, quadam cōtrariis motibus, ut ignis calefacit, ſed nō frigefacit. At ſcientia vna eſſe contrariorum videtur: ſed & ibi ſimile quiddam apparet. Frigidum enim quando quodammodo conuerſum eſt & remotum, calefacit, ſicut & ſciens ſua ſponte peccat, cum ſcientia contra quam debeat, vtitur. Verum quacumque aut facere & mouere, aut pati, & moueri poſſunt, non omnino hac poſſunt, ſed ſi ſic afficiantur, & ad ſe viciſſim accedant.*

Textus 3.
Text. 4.
Text. 5.
Text. 6.
Text. 7.
Text. 8.

Qua

d *Hæc igitur.*] Accedit ad inueſtigandá propoſitæ controuerſiæ veritatẽ, cuius quanta futura ſit vtilitas primũ exponit: tum motus definitionem ex libr. 3. huius operis repetit. Deinde præmitit omne id, quod mouetur potuiſſe ante moueri, & id tantummodo motui ſubiici, quod ad ſuſtinendum motum poteſtatem habeat; vt tum ex ipſa motus definitione, tũ ex vnanimi mortaliũ conſenſu, & ſingulorũ motuum inductione ſatis liquet.

e *Igitur & hæc neceſſe eſt.*] Probat nullum fuiſſe primũ motum, ſed ante quemcunque aliũ extitiſſe, ratiocinaturq́ue in hunc modum. Si exordium tẽporis motus habuiſſet, vel mouens & mobile, cuius eſſet ille primus motus, cœpiſſent aliquando, vel fuiſſent ab æterno; ſi aliquando cœpiſſent; igitur per aliquem motum: quare iam motus ille, qui antea primus dicebatur, primus non eſſet. Si autem fuiſſent ab æterno ſe quæretur mobile æternum infinitis ſeculorum ætatibus ſine motu iacuiſſe, quod tum per ſe abſurdum eſt, tum refelli non difficulter poteſt. Primum quia nulla aſſignabitur ratio cur motor nunc potiùs, quàm antea mouerit. Deinde quia ſi non ſemper mouiſſe, vtique cum aliquod impedimentum ab huiuſmodi motione retardaſſet: ad huius verò impedimenti amotionem motu aliquo opus eſſet, quo ad agendum veuiret, proindeq́ue iam primum motum alius anteiſſet, quod omnino repugnat. Itaque fatendum erit motum ex æterno tempore fuiſſe.

Prima ratio Ariſtotelis pro motus æternitate.

f *Nam vnico quidem.*] Varia ſunt genera mouentium. Quædam mouent naturaliter atque ad vnũ mouẽdi modũ definita ſunt, vt calidũ, cuius eſt 1ãtũ calefacere; alia mouẽt arbitratu ſuo, & ex delectu, quæ cõtrarias edũt motiones, videlicet ea, quæ ſcientia, & arte pollẽt. De hiſce poſterioribus mouentibus putaret quis non rectè pronuntiatum oportere illis adimi cauſam quietis, motusque impedimentum remoueri, cùm ſponte ſua motum, & quietem ineãt. Occurrit Ariſtoteles & hæc eadem illa communi lege teneri, ita vt abſque præeunte mutatione à quiete ad motum non tranſeant. Semper enim motu aliquo extrinſecus iniecto, aut acceſſu mobilis, aut alia re ſimili ad faciendũ motum pelliciũtur. Monet quoque ipſa etiam agentia naturalia, quibus natura vnũ agendi modum tribuit, motus, etſi minus proprie contrarios, viciſſim exercere. Nam calor, qui ſua præſentia calefacit, per abſentiam ex accidente refrigerat: ſicuti & gubernator, dum adeſt, cauſa eſt ſalutis; dum abeſt, cauſa fit naufragij.

Diuerſa genera mouentium.

Agẽtia naturalia vt motus contrarios exerceant.

g *Ad*

ὥσθ' ὅταν πλησιάζῃ, τὸ μὲν κινεῖ, τὸ δὲ κινεῖται· καὶ ὅταν ὑπάρξῃ, ὡς ἦν τὸ μὲν κινητικὸν, τὸ δὲ κινητόν. εἰ τοίνυν μὴ ἀεὶ ἐκινεῖτο, δῆλον ὡς οὐχ οὕτως ἔχοντα, ὡς (μὴ) δυνάμενα, τὸ μὲν κινεῖσθαι, τὸ δὲ κινεῖν· ἀλλ' ἔδει μεταβάλλειν θάτερον αὐτῶν· ἀνάγκη γὰρ ἐν τοῖς πρός τι τοῦτο συμβαίνειν· οἷον εἰ μὴ ὂν διπλάσιον, νῦν διπλάσιον, μεταβάλλειν· εἰ μὴ ἀμφότερα, θάτερον. ἔσται ἄρα τις προτέρα μεταβολὴ τῆς πρώτης. πρὸς δὲ τούτοις, πρότερον καὶ ὕστερον πῶς ἔσται, χρόνου μὴ ὄντος; ἢ ὁ χρόνος, μὴ οὔσης κινήσεως; εἰ δ' ἐστὶν ὁ χρόνος κινήσεως ἀριθμὸς ἢ κίνησίς τις, εἴπερ ἀεὶ χρόνος ἐστὶν, ἀνάγκη καὶ κίνησιν ἀΐδιον εἶναι· ἀλλὰ μὴν περί γε χρόνου ἔξω ἑνὸς, ὁμονοητικῶς ἔχοντες φαίνονται πάντες· ἀγέννητον γὰρ εἶναι λέγουσι. καὶ διὰ τοῦτο Δημόκριτός γε δείκνυσιν, ὡς ἀδύνατον ἅπαντα γεγονέναι· τὸν γὰρ χρόνον, ἀγέννητον εἶναι. Πλάτων δὲ αὐτὸν γεννᾷ μόνος. ἅμα γὰρ αὐτὸν τῷ οὐρανῷ γεγονέναι, τὸν δὲ οὐρανὸν γεγονέναι φησίν. εἰ οὖν ἀδύνατόν ἐστι, καὶ εἶναι καὶ νοῆσαι χρόνον ἄνευ τοῦ νῦν· τὸ δὲ νῦν ἐστι μεσότης τις, καὶ ἀρχὴν καὶ τελευτὴν ἔχον ἅμα. ἀλλὰ ἀρχὴν μὲν, τοῦ ἐσομένου χρόνου, τελευτὴν δὲ τοῦ παρελθόντος, ἀνάγκη ἀεὶ εἶναι χρόνον·

τὸ

Quare cũ appropinquauerint, idq́; euenerit, vt hoc moueri, illud mouere poſſit, aliud mouebit, aliud mouebitur. Si igitur non ſemper mouebatur, manifeſtum eſt non ita ſe habuiſſe, vt moueri alterum poſſet, alterum mouere, ſed alterum ipſorũ mutari oportebat. In his enim, quæ ſunt ad aliquid accidere id neceſſe eſt, vt ſi duplũ non erat, & duplum nunc factum eſt, ſi nõ vtrũq́; alterum mutatũ ſit neceſſe eſt. Prima itaq́; mutatione prior aliqua erit. g *Ad hæc quonã modo prius & poſterius erunt, ſi tempus nõ ſit, aut tẽpus ſi nõ ſit motus. Quod ſi tempus numerus eſt motus, aut motus quidã, ſi tempus eſt ſemper & motum ſempiternum eſſe neceſſe eſt.* h *At de tempore, vniuerſi, præter vnum, eiuſdem ſententiæ videntur. Ingenitum enim inquiunt, ob eamq́; cauſam Democritus fieri non poſſe, vt omnia genita ſint demonſtrat; ſiquidẽ tempus ingenitum eſt, Plato autem ſolus ipſum generat. Nam vnà cum cœlo genitũ ait, cœlum autem eſſe genitum.* i *Iam ſi abſq; momento nec eſſe, nec intellig poteſt tẽpus, momẽtum autẽ medietas eſt quædam principium & finem ſimul continens, principium quidem temporis futuri, finem vero præteriti, tempus ſemper ſit neceſſe eſt.* Text. 9. Text. 10. Text. 11.

τὸ γὰρ ἔσχατον τοῦ τελευταίου ληφθέντος χρόνου ἔν τινι τῶν νῦν ἔσται· οὐδὲν γὰρ ἔστι λαβεῖν ἐν τῷ χρόνῳ παρὰ τὸ νῦν· ὥστ' ἐπεὶ ἐστὶν ἀρχή τις καὶ τελευτὴ τὸ νῦν, ἀνάγκη αὐτοῦ ἐπ' ἀμφότερα εἶναι ἀεὶ χρόνον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε χρόνον, φανερὸν ὅτι ἀνάγκη εἶναι καὶ κίνησιν, εἴπερ ὁ χρόνος πάθος τι κινήσεως. ὁ δ' αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τοῦ ἄφθαρτον εἶναι τὴν κίνησιν· καθάπερ ἐπὶ τοῦ γίνεσθαι κίνησιν συνέβαινε προτέραν τινὰ εἶναι μεταβολὴν τῆς πρώτης· οὕτως ἐνταῦθα ὑστέραν τῆς τελευταίας· οὐ γὰρ ἅμα παύεται κινούμενον καὶ κινητὸν ὄν, ἢ καιόμενον, καὶ καυστόν. ἐνδέχεται γὰρ καυστὸν εἶναι μὴ καιόμενον· οὐδὲ κινητικὸν καὶ κινοῦν· καὶ τὸ φθαρτὸν δεήσει φθαρῆναι, ὅταν φθαρῇ· καὶ τὸ τούτου φθαρτικόν, πάλιν ὕστερον· καὶ γὰρ ἡ φθορὰ μεταβολή τις ἐστίν.

Κεφά

Nam temporis poſtremo accepti, extremum in aliquo erit momento, cum temporis ipſius præter momentum nihil accipere liceat. Quare cũ principium & finis momentũ ſit, neceſſe eſt ad vtramq; eius partem tempus eſſe. At vero ſi tempus, manifeſtum eſt etiam motum neceſſario eſſe, ſiquidem tempus ipſius motus affectio eſt quædam. k *Eadem autẽ ratio eius eſt quod eſt motum non interiturum.* Text. 12. *Nam vt ex motus generatione priorem aliquã prima mutationem eſſe efficiebatur, ſic hoc in loco poſteriorem aliquã poſtrema. Non enim moueri ſimul & eſſe mobile deſinit, aut vri & poſſe vri, cùm vſtile eſſe poſſit & non vri. Nec mouere poſſe & mouere ſimul deſinit. Et quod interire poteſt, interiiſſe cũ interit oportebit: & poſt hoc rurſus id, quod huius interimẽdi vim habet. Interitus enim mutatio quædam eſt.*

CAP.

g *Ad hæc quonam modo.*) Pergit inſtitutũ confirmare ratione alia ab eo quod prius, & poſterius dicitur, ſumpta. Prius & poſterius inquit abſque tẽpore dari nequeunt, vt pote quę temporis partes, ſeu differentiæ ſint, ergo ſi motus exordium habuit, cum prius nõ eſſet, antequã ille eſſe inciperet, tẽpus iã erat: atqui ſine motu tẽpus nõ eſt; quando quidẽ tempus definitur numerus motus, igitur antequam motus eſſet, iam erat motus: quod repugnat. Quare fatendum potiùs erit tempus, & motũ ſempiterna eſſe. 2. ratio. Sine motu non eſſe tempus.

h *At de tempore.*] Temporis æternitatem comprobat teſtimonio aliorum philoſophorum. Omnes enim tẽpus ſemper fuiſſe tradiderunt, excepto Platone, qui illud cum mundo genitum in Timęo docuit. Plato tempus cum mundo genuit.

i *Item ſi abſque momento.*] Rurſus nullum tempori ortum, initiumvè fuiſſe ita ſuadet. In quolibet tempore licet ſumere momentum quod vnum præſens habemus; ſed momentum eſt confinium vtriuſque temporis, terminus præteriti & initium futuri; ergo ante quodlibet momentum tempus fuit, & poſt quodlibet erit tempus; ſicque tempus ante, & retro infinitum eſt. Hinc concludit Ariſtoteles etiam motum æternum eſſe oportere, cùm tempus ſit numerus motus, vt cõſtat ex iis, quæ in quarto huius operis libro tradita ſunt. 3. ratio.

k *Eadem autem ratio eſt.*] Oſtendit immortalem fore motum. Nam quemadmodum ſi is genitus foret, neceſſe erat aliquem motum primo priorem exhibere; ita ſi occidat, aliquem poſteriorem extremo dare oportebit. Non enim motu intereunte mobile ſimul interibit, ſed permanebit, ac ſimul id quod motũ efficere poteſt, eſto mouere deſinat, adhuc perſeuerabit. Quare rurſus mouentis & mobilis conuerſus dabitur, & hoc ab illo motum excipiet, cum in vtroque poteſtas conſeruetur, in vno ad agendum: in altero ad patiendum. 4. ratio.

CAP.

Κεφάλαιον β.

Εἰ δὲ ταῦτα ἀδύνατα, δῆλον ὡς ἐστὶν ἀΐδιος κίνησις, ἀλλ' οὐχ ὁτὲ μὲν ἦν, ὁτὲ δ' οὔ. καὶ γὰρ ἔοικε τὸ οὕτω λέγειν πλάσματι μᾶλλον. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ λέγειν ὅτι πέφυκεν οὕτω, καὶ ταύτην δεῖ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι, ὅπερ ἔοικεν Ἐμπεδοκλῆς ἂν εἰπεῖν, ὡς τὸ κρατεῖν καὶ κινεῖν ἐν μέρει, τὴν φιλίαν καὶ τὸ νεῖκος ὑπάρχει τοῖς πράγμασιν ἐξ ἀνάγκης· ἠρεμεῖν δὲ τὸν μεταξὺ χρόνον. τάχα δὲ καὶ οἱ μίαν ἀρχὴν ποιοῦντες, ὥσπερ Ἀναξαγόρας, οὕτως ἂν φαῖεν. ἀλλὰ μὴν οὐδέν γε ἄτακτον τῶν φύσει καὶ κατὰ φύσιν· ἡ γὰρ φύσις αἰτία πᾶσι τάξεως. τὸ δ' ἄπειρον πρὸς τὸ ἄπειρον οὐδένα λόγον ἔχει· τάξις δὲ πᾶσα, λόγος. τὸ δ' ἄπειρον χρόνον ἠρεμεῖν, εἶτα κινηθῆναί ποτε. τούτου δὲ μηδεμίαν εἶναι διαφοράν, ὅτι νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον, μηδ' αὖ τινα τάξιν ἔχειν, οὐκ ἔτι φύσεως ἔργον. ἢ γὰρ ἁπλῶς ἔχει δεῖ τὸ φύσει, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν οὕτως, ὁτὲ δὲ ἄλλως· οἷον, τὸ πῦρ ἄνω φύσει φέρεται, καὶ οὐχ ὁτὲ μὲν, ὁτὲ δὲ οὔ. ἢ λόγον ἔχειν τὸ μὴ ἁπλοῦν. διόπερ βέλτιον ὡς Ἐμπεδοκλῆς, κἂν εἴ τις ἕτερος εἴρηκεν οὕτως ἔχειν, ἐν μέρει τὸ πᾶν ἠρεμεῖν, καὶ κινεῖσθαι πάλιν· τάξιν γὰρ ἤδη τινὰ ἔχει τὸ τοιοῦτο. ἀλλὰ καὶ τοῦτο δεῖ τὸν λέγοντα μὴ ἀποφαίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν αἰτίαν αὐτοῦ λέγειν, καὶ μὴ τίθεσθαι μηδὲν, μηδ' ἀξιοῦν ἀξίωμα ἄλογον, ἀλλ' ἢ ἐπαγωγὴν, ἢ ἀπόδειξιν φέρειν· αὐτὰ μὲν γὰρ οὐκ αἴτια τὰ ὑποτεθέντα. οὐδὲ τοῦτο ἦν τὸ φιλότητι εἶναι, ἢ νείκει· ἀλλὰ τῇ μὲν τὸ συνάγειν, τῷ δὲ τὸ διακρίνειν·

ὁ δὲ

CAP. II.

Quod[a] ſi hæc eſſe non poſſunt, patet motũ ſempiternum eſſe, & non aliquando eſſe, aliquando non eſſe. Etenim ita dicere figmẽto ſimile potius eſt. Similiter dicere ſic natura eſſe comparatum, hocq́; eſſe principium debere exiſtimari: quod quidẽ Empedocles videtur dixiſſe, rebus videlicet ex neceſſitate cõuenire, vt concordia & diſcordia viciſſim vicãt & moueãt, tẽpore autẽ intermedio queſcãt. Fortaſſe vero & qui vnum faciũt principium, vt Anaxagoras, hoc modo aſſererent. Atqui in his, quæ natura & ſecundum naturam conſtant nihil eſt inordinatum, cùm natura ordinis omnium ſit cauſa.[b] Infiniti autem ad infinitum nulla eſt ratio, ordo vero omnis ratio eſt. At vero tempore infinito quieſcere, deinde aliquando moueri, huiusq́; nullam haberi differentiam, cur videlicet nunc magis quàm prius, nullum item eſſe ordinem, naturæ ipſius opus non eſt. Nam quod natura eſt, aut ſimpliciter ſeſe habet neceſſariò, & non interdum quidem hoc modo, interdum alio, veluti ignis ſurſum effertur natura, & nõ interdum fertur, interdum non fertur, aut rationem habet, quod ſimplex non eſt.[c] Quocirca præſtat rem ita habere, vt Empedocles, etſi quiſpiam alius id dixit videlicet viciſſim quieſcere & moueri: ordinẽ enim quiddam id habet. Verum & qui id dicit non ſolum enuntiare id debet, ſed eius quoque cauſam reddere, & nihil ponere, nec vllam ſententiam proferre ſine ratione, ſed aut inductionem, aut demonſtrationem afferre.[d] Nam ea quæ poſita ſunt cauſa non ſunt, nec concordia aut diſcordia eſſentia hæc eſt, ſed, illius quidem munus eſt congregare, huius diuidere. Text. 13. Text. 14. Text. 15.

Quod

CAPITIS SECVNDI EXPLANATIO.

Quod a ſi hæc.) Ex iis, quę hactenus diſputauit, concludit fictitium eſſe, ac fabulæ ſimile affirmare motus initium fuiſſe, aut finem vllum futurum. Deinde quia non ſat erat ſuam de ęternitate motus confirmare ſententiam, niſi etiam aliorum philoſophorum placita ſibi aduerſa refelleret, id in hoc capite facere aggreditur, in quo Anaxagoram & Empedoclem motus ęternitatem negantes inſectatur. Coarguit igitur Empedoclem, qui cum diceret litem & amicitiam neceſſariò viciſſim res mouere, ac per quędam temporum interualla motionem, quietémque interiici; tamen huius rei nullam aliam afferebat cauſam, quàm quod ita oporteret fieri. ſic rei natura poſtularet. Atque hoc ipſum ait fortaſſe dicturum Anaxagoram, qui vnum motus principium induxit, ſi quis ab eo ſciſcitaretur cur mens nihil operis ab ęternitate molita eſt, nec Chaos niſi certo tempore mouit, rerũque ſecretionem effecit. Hos igitur ideo reprehendit, quod ad rerum naturam confugerint, quaſi natura, quę maximè eſt ordinis ſtudioſa, ſine ordine & ratione quicquam aggrediatur.

Carpit Empedoclem.

Natura maximè amica ordinis.

b *Infiniti autem.*] Alienum eſſe ab ordine, quem natura amat, vt res infinito tẽpore immotę iacuerint, deinde moueri cęperint, ex eo probat, quia ibi dũtaxat ordó conſtat, vbi ratio, & proportio inuenitur; at infiniti ad infinitum nulla eſt proportio. Subiicit deinde ea, quę à natura fiunt, duplicia eſſe. Nam quædam ſemper eodem modo ſe habent vt ignis latio in ſuperum locum, leonis à leone productio: alia verò non item, ſed euariant vt patet in viuentibus, quæ non ſemper increſcunt, ſed interdum imminuuntur, idque non ſine cauſa, & inſtituto naturæ. Quare cũ res infinito tempore quieuiſſe, poſtea verò fuiſſe motas, ad nullum horum modorum pertineat, ſatis liquet dogma hoc à naturę legibus abhorrere.

Vbi ratio & proportio, ibi ordo.

c *Quocirca.*]Rectius philoſophatũ inquit Empedoclem: quàm Anaxagorã, hic enim poſita ante omnem motum, infinita quiete, naturę ordinem demolitus eſt: ille dũ vices illas mouendi, quieſcendique ſtatuit, aliquem ordinem adhibuit; quamquam in eo etiam peccauit, quòd nullã tam inſignis alternationis cauſam reddidit: cùm minimè deceat indagatorem inſpectoremque naturę quicquam abſque experientia vel demonſtratione rationevè aliqua pronunciare.

Empedoclem rectius philoſophatũ quàm Anaxagoram.

d *Nam ea quæ poſita.*]Diceret quis Empedoclem viciſſitudinis illius cauſam attuliſſe, videlicet concordiam, & diſcordiam. Occurrit Ariſtoteles huiuſcemodi cauſam veram & idoneam haudquaquam eſſe. Licet enim, vt in Reipublicæ partibus videre eſt, concordia res aggregentur, diſcordia diuidantur; non tamen cõcordię, & diſcordię ratio, ſiue eſſentia in eo conſiſtit, vt alternis vicibus moueant & ęqualibus temporum ſpatiis hęc regno cedat, illa ſuccedat.

Præoccupatio.

Ratio concordiæ, & diſcordiæ.

e *Omni*

εἰ δὲ προσδιορίσαιτο τὸ ἐν μέρει, λεκτέον ἐφ' ὧν οὕτως, ὥσπερ ὅτι ἐστί τι ὃ συνάγει τοὺς ἀνθρώπους ἡ φιλία, καὶ φεύγουσιν οἱ ἐχθροὶ ἀλλήλους· τοῦτο γὰρ ὑποτίθεται καὶ ἐν τῷ ὅλῳ εἶναι· φαίνεται γὰρ ἐπί τινων οὕτως· τὸ δὲ καὶ δι' ἴσων χρόνων δεῖται καὶ λόγου τινός· ὅλως δὲ τὸ νομίζειν ἀρχὴν εἶναι ταύτην ἱκανήν, ὅτι ἀεὶ ἢ ἔστιν οὕτως ἢ γίγνεται, οὐκ ὀρθῶς ἔχει ὑπολαβεῖν, ἐφ' ὃ Δημόκριτος ἀνάγει τὰς περὶ φύσεως αἰτίας, ὡς οὕτω καὶ τὸ πρότερον ἐγίγνετο· τοῦ δὲ ἀεὶ, οὐκ ἀξιοῖ ἀρχὴν ζητεῖν, λέγων ἐπί τινων ὀρθῶς· ὅτι δ' ἐπὶ πάντων, οὐκ ὀρθῶς· καὶ γὰρ τὸ τρίγωνον ἔχει δυσὶν ὀρθαῖς ἀεὶ τὰς γωνίας ἴσας. ἀλλ' ὅμως ἐστί τι τῆς ἀιδιότητος ταύτης ἕτερον αἴτιον. τῶν μέντοι ἀρχῶν, οὐκ ἔστιν ἕτερον αἴτιον, ἀιδίων οὐσῶν. ὅτι μὲν οὖν οὐδεὶς ἦν χρόνος, οὐδ' ἔσται, ὅτε κίνησις οὐκ ἦν, ἢ οὐκ ἔσται, εἰρήσθω τοσαῦτα. τὰ δ' ἐναντία τούτοις, οὐ χαλεπὸν λύειν. δόξειε δ' ἂν ἐκ τῶνδε σκοποῦσιν, ἐνδέχεσθαι μάλιστα κίνησιν εἶναί ποτε μὴ οὖσαν ὅλως· πρῶτον μὲν οὖν, ὅτι οὐδεμία ἀΐδιος μεταβολή· μεταβολὴ γὰρ ἅπασα πέφυκεν ἔκ τινος εἴς τι. ὥστ' ἀνάγκη πάσης μεταβολῆς εἶναι πέρας τὰ ἐναντία ἐν οἷς γίγνεται· εἰς ἄπειρον δὲ κινεῖσθαι μηδέν. ἔτι ὁρῶμεν, ὅτι ἐνδέχεται κινεῖσθαι μήτε κινούμενον, μήτε ἔχον ἐν αὑτῷ μηδεμίαν κίνησιν, οἷον, ἐπὶ τῶν ἀψύχων, ὧν οὔτε μέρος οὐδὲν, οὔτε τὸ ὅλον κινούμενον ἀλλ' ἠρεμοῦν, κινεῖταί ποτε. προσῆκε δὲ γε ἀεὶ κινεῖσθαι, ἢ μηδέποτε, εἴπερ μὴ γίγνεται οὐκ οὖσα. πολὺ δὲ μάλιστα τὸ τοιοῦτον ἐπὶ τῶν ἐμψύχων εἶναι φανερόν·

[illegible]

Quod ſi id quod eſt viciſſim aſſignet, in quibus etiam id fiat dicendum eſt, veluti aliquid eſſe quod homines congregat, videlicet amicitiam, inimicos autẽ viciſſim ſe fugere. Hoc enim & ipſo vniuerſo ponit, quod & in quibuſdam videtur. Id vero quod eſt per æqualia temporum interualla ratione etiã aliqua indiget. e *Omnino autẽ æquũ nõ eſt exiſtimare hoc principiũ ſemper ita eſſe aut fieri ſufficere, ad quod naturales cauſas Democritus reducit, quòd ſic ante quoque factum ſit, principio, cur ſemper nõ quæſito, quod in quibuſdam recte tradidit, in omnibus non recte. Nã & triangulus duobus rectis æquales ſemper habet, ſed tamẽ huius æternitatis alia eſt cauſa. At vero principiorum, cum ſint ſempiterna, alia cauſa nõ eſt. Tot igitur de hoc dicta ſint nullũ videlicet fuiſſe tempus, aut fore, cum motus aut non eſſet, aut non erit.* f *Quæ autem his ce contraria sũt non eſt difficile diſſoluere. Videri vero conſiderantibus ex his potiſſimum poſſit motum aliquando ortum eſſe, cum ante omnino non fuiſſet. Ac primũ quidẽ quia nulla eſt ſempiterna mutatio, cum mutatio omnis ſuapte natura ex aliquo fit in aliquod, vt neceſſe ſit omnis mutationis finem, ea eſſe contraria, in quibus fit, nihilque infinite moueri.* g *Deinde videmus id poſſe moueri, quod nec mouetur, nec vllum in ſe motũ habet, vt inanimata, quorũ pars nulla, nec item totũ cum moueatur, ſed quieſcat, aliquando mouentur. At conueniebat aut ſemper moueri, aut nunquam, ſiquidem motus cũ non eſt, nõ gignitur.* h *Longe autem magis in animatis hoc licet perſpicere.*

Textus 16.

Textus 17.

Cum

οὐδεμιᾶς γὰρ ἐν ἡμῖν ἐνούσης κινήσεως ἐνίοτε, ἀλλ' ἡσυχαζόντων, ὅμως κινούμεθά ποτε, καὶ ἐγγίνεται ἐν ἡμῖν ἐξ ἡμῶν αὐτῶν ἀρχὴ κινήσεως ἐνίοτε, κἂν μηδὲν ἔξωθεν κινήσῃ. τοῦτο γὰρ ἐπὶ τῶν ἀψύχων οὐχ ὁρῶμεν ὁμοίως, ἀλλ' ἀεί τι κινεῖ αὐτὰ τῶν ἔξωθεν ἕτερον· τὸ δὲ ζῷον, αὐτὸ φαμὲν ἑαυτὸ κινεῖν. ὥστ' εἴπερ ἠρεμεῖ ποτὲ πάμπαν, ἐν ἀκινήτῳ κίνησις ἂν γίνοιτο ἐξ αὐτοῦ καὶ οὐκ ἔξωθεν.

εἰ δ'

Cùm enim nullus in nobis interdum motus ſit, ſed quietem agamus, tamen mouemur aliquando & fit in nobis interdum ex nobis ipſis principium motus, etiam ſi nihil extrinſecus mouerit. Hoc enim in expertibus anima non æquè cõſpicimus, ſed aliquid quod extra eſt, ea ſemper motu ciet. At animal ſe mouere dicimus, quare ſi aliquando omnino quieſcat in immobilia à ſe ipſo motus fiet, & non ab eo, quod extra ſit.

Quod

e *Omnino autem.*] Empedocles ſuam poſitionem æternitatis nomine tuebatur, nullam aliam reddens cauſam perpetuæ illius viciſſitudinis, quàm quod ita ab æterno fuiſſet, proindéque rata lege ita euenire oporteret, quia æterna cauſam non habent. Hoc ut parum philoſophicè dictum incuſat Ariſtoteles, ſimulque reprehenſionis aculeos infigit Democrito, qui ſimiliter Phyſicarum rerum cauſas æternitati aſcribebat, aiens nullam aliam rationem vlteriùs diſquirendam eſſe. Et verò fatetur Ariſtoteles quædam eſſe æterna, quæ cauſam non habent, cuiuſmodi ſunt principia ſimpliciter prima: ea namque & ſempiternæ veritatis ſunt, & nullam cauſam obtinent. Vnde per ſe ipſa innoteſcunt, ac fidem faciunt, vt conſtat ex iis, quæ 1. libr. Poſteriorum diſputata ſunt. Verùm nonnulla æterna inueniri ait, quæ cauſam habent, vt triangulum conſtare tribus angulis, qui duobus rectis pares ſint: huius enim affectionis cauſa eſt ipſa trianguli definitio. Quo patet aliquid ſempiternum cauſam habere; quod negabat Democritus.

Coarguit Democritum. Quædam ex æternis habere cauſam. Alia non habere.

f *Quæ autem hiſce.*] Proponit tres rationes, quibus motum non ſemper fuiſſe probari poſſit. Prima ita habet. Nulla mutatio clauſa terminis perpetua eſt, ſicuti nec infinita; ſed omnis mutatio eſt clauſa terminis, cùm inter duo extrema contraria verſetur; ergo nulla perpetua eſt & ex conſequenti nullus motus eſt ſempiternus.

Prima ratio contra motus æternitatem.

g *Deinde videmus.*] Secunda ratio eſt. Aliquid mouetur, quod antea quieſcebat, vt cùm lapis, aut aër motum init Ergo idem & in toto vniuerſo potuit contingere, videlicet vt inciperet in illo eſſe motus, qui antea non erat. Nam ſi motus inchoari in aliquo non poſſet, ſequeretur quæ mouentur, perpetuò agitari, & quæ quieſcunt, ſemper quieſcere. Quod veritati apertè repugnat.

2. ratio.

h *Longe autem.*] Tertia ratio eſt, quod in animantibus fieri conſpicimus, præſertim in homine, qui quandam totius vniuerſi imaginem in ſe continet; vnde & paruus mundus appellatur, id ipſum videtur fieri potuiſſe in mundo magno, & in natura vniuerſa; atqui animantes nonnunquam abſque vllo auctore nulloque alio motu, quo incitentur, præeunte moueri incipiunt: ergo & in tota natura ante eius motum potuit infinita quies præcedere.

3. ratio.

Homo paruus mundus.

i *Ac*

εἰ δ' ἐν ζῴῳ τοῦτο δυνατὸν γίγνεσθαι, τί κωλύει τὸ αὐτὸ τοῦτο συμβῆναι καὶ κατὰ τὸ πᾶν; εἰ γὰρ ἐν μικρῷ κόσμῳ γίνεται, καὶ ἐν μεγάλῳ· καὶ εἰ ἐν τῷ κόσμῳ, καὶ ἐν τῷ ἀπείρῳ, εἴπερ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὸ ἄπειρον, καὶ ἠρεμεῖν ὅλον. τούτων δὲ, τὸ μὲν πρῶτον λεχθὲν, τὸ μὴ τὴν αὐτὴν ἀεὶ καὶ μίαν τῷ ἀριθμῷ εἶναι τὴν κίνησιν τὴν εἰς τὰ ἀντικείμενα, ὀρθῶς λέγεται. τοῦτο γὰρ ἴσως ἀναγκαῖον, εἴπερ μὴ ἀεὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν τῷ ἀριθμῷ εἶναι δυνατὸν, τὴν αὐτοῦ καὶ ἑνὸς κίνησιν· λέγω δ' οἷον, πότερον τῆς μιᾶς χορδῆς εἷς καὶ ὁ αὐτὸς φθόγγος, ἢ ἄλλος ἀεὶ, ὁμοίως ἐχούσης καὶ κινουμένης. ἀλλ' ὅμως ὁποτέρως ποτὲ ἔχει, οὐδὲν κωλύει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εἶναί τινα, τῷ συνεχῆ εἶναι καὶ ἀΐδιον. δῆλον δ' ἔσται μᾶλλον ἐκ τῶν ὕστερον. τὸ δὲ κινεῖσθαι μὴ κινούμενον, οὐδὲν ἄτοπον, εἰ ὁτὲ μὲν ἔσται τὸ κινῆσον ἔξωθεν, ὁτὲ δὲ μή.

τοῦτο

Quod ſi in animali fieri id poteſt, quid prohibet vt in vniuerſo etiam idẽ fiat? Nam ſi in paruo ſit mũdo, in magno etiã fiet, & ſi in mũdo, in infinito quoq; ſi moueri infinitũ poſſit, ac totũ quieſcere. i *Ac horum quidem quod dictũ eſt non eundem ſemper vnumq; numero motũ eũ eſſe qui eſt ad oppoſita, rectè dicitur. Hoc enim fortaſſe neceſſariũ eſt, ſi fieri nequeat, vt ſẽper vnus idẽq; motus is ſit, q vnius & eiuſdẽ eſt mobilis. Dico aũt gratia exẽpli vtrũ vnus, idẽq; ſonus vnius chordæ ſit, quæ ſimiliter ſeſe habet & mouetur, an alius ſẽper, quãquã vtrouis modo res habeat, nihil obſtat vnũ & eũdẽ aliquẽ eſſe, quoniã cõtinuus ſit & ſẽpitern⁹. Quod ex his, quæ ſequentur, magis patebit.* k *Moueri autẽ quidpiã, quod nõ mouebatur abſurdũ non eſt, ſi quod extrinſecus mouet, interdũ adſit, interdum non adſit.*

Textus 18.

Textus 19.

Hoc

τοῦτο μὲν οὖν πῶς ἂν ἐνδέχοιτο, ζητητέον· λέγω δέ, ὥστε τὸ αὐτὸ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ κινητικοῦ ὄντος, ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ δὲ μή. οὐδὲν γὰρ ἄλλο ἀπορεῖ ὁ τοῦτο λέγων, ἢ διὰ τί οὐκ ἀεί, τὰ μὲν ἠρεμεῖ τῶν ὄντων, τὰ δὲ κινεῖται. μάλιστα δ' ἂν δόξειε τὸ τρίτον ἔχειν ἀπορίαν, ὡς ἐγγιγνομένης οὐκ ἐνούσης πρότερον κινήσεως, τὸ συμβαῖνον ἐπὶ τῶν ἐμψύχων· ἠρεμοῦν γὰρ πρότερον, μετὰ ταῦτα βαδίζει, κινήσαντος τῶν ἔξωθεν οὐδενός, ὡς δοκεῖ. τοῦτο δ' ἐστὶ ψεῦδος· ὁρῶμεν γὰρ ἀεί τι κινούμενον ἐν τῷ ζῴῳ τῶν συμφύτων· τούτου δὲ τῆς κινήσεως, οὐκ αὐτὸ τὸ ζῷον αἴτιον, ἀλλὰ τὸ περιέχον ἴσως. αὐτὸ δέ φαμεν αὐτὸ κινεῖν οὐ πᾶσαν κίνησιν, ἀλλὰ τὴν κατὰ τόπον. οὐδὲν οὖν κωλύει, μᾶλλον δ' ἴσως ἀναγκαῖον, τῷ σώματι ἐγγίγνεσθαι πολλὰς κινήσεις ὑπὸ τοῦ περιέχοντος. τούτων δ' ἐνίας, τὴν διάνοιαν ἢ τὴν ὄρεξιν κινεῖν. ἐκείνην δὲ τὸ ὅλον ἤδη ζῷον κινεῖν ὅπερ συμβαίνει περὶ τοὺς ὕπνους· αἰσθητικῆς μὲν γὰρ οὐδεμιᾶς ἐνούσης κινήσεως, ἐνούσης μέντοι τινός, ἐγείρεται τὰ ζῷα πάλιν. ἀλλὰ (γὰρ) φανερὸν (ἔσται) καὶ περὶ τούτων, ἐκ τῶν ἐχομένων.

Hoc tamẽ quonã ſit pacto quærẽdũ eſt, idem inquã ab eodẽ, quod mouere apte eſt, nunc moueri. Nã qui id dicit nihil aliud in dubiũ reuocat, quàm propter quid nõ sẽper aliæ res quieſcant, alia moueantur. Maxime verò tertium illud dubitationẽ habere videbitur, quòd exiſtat motus, qui antea non erãt, id quod animãtibus euenit. Nã prius quieſcit, deinde ambulat nullo eorum, quæ extra ſunt, vt videtur, mouente. Hoc autem falſum eſt. Eorum enim quæ in animali innata ſunt aliquid ſemper cernimus moueri. Cuius quidem motus cauſa animal nõ eſt, ſed cõtinens fortaſſe. Ipſum autem non omni motu ſe ciere dicimus, ſed eo qui eſt ad locum. Nihil igitur prohibet, imò fortaſſe eſt neceſſarium complures à continenti in corpore fieri motiones, & harum nonnullas mẽtem aut appetitum moueri: hæc vero totum animal mouere, quale accidit in ſomnis. Nam cum nullus ſenſus inſit motus, inſit tamẽ aliquis, animalia rurſus excitantur. Sed ex his quæ ſequuntur perſpicua hæc fient. Textus 10.

Κεφά CAP.

Reſponſio ad 1. rationem. i *Atque horum quidem.*] Diluit ſuperiora argumenta. Et ad primum quidem reſpondet, ex motibus, qui inter contraria verſantur, non poſſe vnum, eundemque ſingularem motum perpetuum eſſe, cùm extremis contrariis claudatur; ſicuti neque inſtrumento muſico vnius chordæ idem ſonus eſt, qui primo, & qui ſecundo ictu redditur. Item quidquid de cæteris motibus pronuntiandum ſit, nihil obſtare quo minus conuerſio immortali corpori conueniens infinitis ſeculis eadem abſque intermiſſione duret: ſiquidem hæc non ea contrariorum repugnantia, quæ perennitatem inhibet, continetur.

Ad 2. k *Moueri autem.*] Soluit ſecundum argumentum, concedens aliquid moueri, quod antea non mouebatur. Nam quod externum habet motorem, nihil mirum ſi eo præſente cieatur, abſente quieſcat. Itáque vult quoties denuo res inanimata moueri incipit, eum motum neceſſariò antecedere alium, quo mouens afficiatur, & huic alium, ſicque in infinitum abſque termino. Ad tertium verò reſpondet imprimis conſpicuum eſſe quoſdam motus animantibus extrinſecùs aduenire, nimirum alterationes, quæ à circunfuſo corpore aut aliunde inferuntur, vt refrigeratio, & humectatio. Deinde air ipſum etiam motum, quo ab vno loco ad alium migrant, externam cauſam plerumque habere, qua videlicet mens, aut appetitus ad eum motum edendum impellitur. Id quod exemplo animalium dormientium oſtendit, quæ cùm aliquando nullo antecedente motu à ſomno excitari videantur, reuera tamen eam excitationem aliquis motus anteuertit, nimirum abſumptio, aut depreſſio vaporum, qui cerebrum occupabant, vel concoctionis abſolutio, aut aliud quid, vnde vigilia ſequitur. Quin verò etſi nullam externorum ſenſuum functionem obeant, interiùs haudquaquam motu vacant cùm ſine reſpirandi, & nutriendi actu non viuant. Falſum eſt ergo, quod in argumento aſſumebatur, nimirum animantes interdum lationem inchoare abſque alio motu in eis præeunte; cum eorum motum localem ſaltem nutritio antecedat. Porro quòd rationes ab Ariſtotele propoſitæ motus, aut temporis aut vllius rei creatæ æternitatem minimè concludant, in progreſſu patebit.

Ad 3.

Obſerua in hoc capite ad textum 15. præclarum naturæ elogium, quæ ordinem, rem ſane diuinam, & qua vniuerſi pulchritudo magna ex parte continetur, tantopere amat, vt nihil abſque eo moliatur. In quam ſententiam lege quæ ſcripſit etiam Ariſtoteles libro 1. de partibus animalium cap. 1. & in problem ſect. 9. q. 38. Plato in Phædone, D. Auguſt. lib. de natura boni cap. 3. & lib. 6. Muſicæ cap. 14. & ex profeſſo in libris de ordine. Vniuerſi pulchritudinem ordinem maximè continere.

Ad

Ad eundem textum 15. nota Ariſtotelem non ſolùm concedere enuntiationes ſempiternæ veritatis, ſed docere etiam dari ſempiternã cauſſam, ob quam eiuſmodi enuntiationum prædicata ſubiectis conueniant. Quod non parum habet momenti ad coarguendos eos, qui putãt nihil æternum in diſciplina Ariſtotelis cauſſam vindicare: quod annotauit hoc loco D. Thomas.

In d. Ariſt. Ariſtotelis quædam ſempiterna habere cauſſam.

QVAESTIO I.

QVID CREATIO SIT, ET QVO pacto à conſeruatione diſtinguatur.

ARTICVLVS I.

CREATIONEM ESSE ALICVIVS è nihilo productionem.

Creationem hunc in modum Theologi, Philoſophique definiunt ex D. Damaſceno lib. 1. fidei orth. cap. 8. & lib. 2. c. 2. & D. Auguſtino 12. de ciuit. Dei. c. 25. Creatio eſt alicuius è nihilo productio. Sciendum verò eſt creationis nomen dupliciter accipi; nonnunquam propriè, interdum fusè. Priori modo, vt D. Thomas. 1. p. q. 45. art. 4. edocet, ea tantum creari cenſentur, quæ per ſe cohærere poſſunt. vt Angeli, vt animæ rationis-participes, vt corpora cæleſtia. Etenim cùm creatio effectio quædam ſit; effectio autem ordinetur ad eſſe rei; id tantùm dicetur propriè creari, cui propriè conuenit eſſe; ei autem propriè eſſe conuenit, quod eſt ſubſiſtens in ſuo eſſe, ſeu quod per ſe valet conſiſtere. Poſteriori autem modo (qui tam ea, quæ propriè, quàm quæ impropriè creari cenſentur, cõprehendit;) etiam alia quædam, præter hæc, creari dicuntur, vt in progreſſu patebit. Si igitur iuxta priorem acceptionem creatio ſpectetur, hic erit propoſitæ definitionis ſenſus; creatio eſt actio, qua quippiam per ſe ſubſiſtens producitur ex nihilo; id eſt, ita vt nihil eius præceſſerit. Sic verò nec materia, nec formæ Phyſicæ, excepta rationali, creari dicuntur; quia non ſunt res per ſe, ac propria vi ſubſiſtentes: nec item homo, qui ab alio gignitur; propterea quod licet is per ſe cohæreat, & materia, ac forma, ex quibus coaleſcit, nonniſi per creationem exiſtant; tamen cum totum ipſum emergit, aliqua eius pars antecesſerat, nempe materia initio mundi à Deo producta. Si autem creatio poſteriori modo ſumatur amouenda erit ab eius definitione particula, per ſe ſubſiſtens, ſicque cenſebuntur creari quæcunque nullo præiacente ſubiecto fiunt, ſiue per ſe cohæreant, ſiue non. Porro quadrifariam, quod ad propoſitum attinet, dicitur effici quippiam non præiacente ſubiecto. Primùm id, cui nullum ſubſterni ſubiectũ poteſt, vt Angelus & materia prima. Secundò id, cuius productioni tametſi ſubſterni queat ſubiectũ, ſic tamen producitur, vt tam ſubiectum, quàm forma, è quibus per ſe componitur, ab eodem agente ſimul efficiantur: quo pacto diceretur creari Socrates, vel Bucephalus, ſi eorum forma, & materia inter ſe coniunctæ, eodem puncto temporis producerentur. Tertiò id, cuius ortui quantumlibet ſubiectum præiaceat; ab eo tamen ſubiecto, neque quoad ſuum eſſe, neque quoad

Definitio creationis.

Creatio bifariam ſumitur.

Senſus definitionis.

Quot modis dicatur aliquid fieri nullo præiacente ſubiecto.

Lege Capr. in 2. d. 1. q. 1. ar. 3.

productionem dependet; vt forma ho minis. Quartò denique id, quod licet à præiacente ſubiecto, & quoad ſuum eſſe, & quoad ſui effectionem pendeat; ſubiectum tamen ad id recipiendum naturalem potentiam non habet, ſed obedientiariam duntaxat, eamque in ordine tantummodò ad diuinum agens. Hoc verò pacto gratia, cæteraque dona ſupernaturalia, etſi impropriè, creari tamen dicuntur; vt eſt communis Theologorum ſententia. D. Thomæ in 1.2.q.110.art.2. Scoti.in 4.d.1. q. 4. Capreoli, & Paludani ibidem q.1. Gregorij, in 2.d.1.q.6. Ferrarienſis 4. contra gentes, cap. 57. & aliorum. Adiecimus autem, in ordine tantummodò ad agens diuinum, propter formas artefactorum, quæ licet in materia ſolam non repugnantiam, ſiue obedientiariam potentiam nanciſcantur; non eas tamen creari dicimus; propterea quod eiuſmodi potentia non ſit tantùm in ordine ad agens diuinum, qua tale; ſed in ordine ad quemcunque artificem. Itaque ex dictis ratum eſſe volumus, vt aliquid creari dicatur, ſat eſſe produci non præiacente ſubiecto; aliquo ſaltem eorum quatuor modorum, quos retulimus, ſeruato tamen diſcrimine illo inter ea, quæ propriè, & quæ impropriè creari cenſentur.

Gratia etiam creari dicitur, ſed impropriè

Arg. Ariminensis in 4.d.1 q. 1.art.4. Sonc. q. 3.art 1. Gabr.in 3. d. 1. q.vni.

ARTICVLVS II.

DILVTIO OBIECTORVM ADVERSVS definitionem creationis.

Obi.1. ERit tamen, qui contra ſuperiùs dicta hunc in modum opponat. Anima rationalis propriè creatur; & tamen non eſt ens per ſe ſubſiſtens. Igitur non ſola per ſe ſubſiſtentia propriè creantur. Maior aſſerta à nobis fuit proximo articulo, traditurque à D. Thoma in quæſtionibus diſputatis, quæſtione de ſpiritualibus creaturis art.2.ad 8. à Capreolo in 2. d.1. q. 3.ar. 3. & alijs. Minor probatur. Primum quia quod eſt in alio non eſt per-ſe; atque adeò non per ſe ſubſiſtit: at anima rationalis dum actu componit hominem eſt in alio, nempe in corpore. Secũdò, quia ſi anima rationalis dum eſt in corpore, eſſet per ſe ſubſiſtens, propriè ac ſimpliciter illi attribuerentur idiomata, ſiue appellationes actionum, ſaltem earum quæ in ipſam recipiuntur; quod rectè negat D. Thomas 1.p.q.75.art. 2. aiens eſto anima diei poſſit intelligere; melius tamen dici hominem intelligere per animam.

2.obi. Item ſi Deus producat accidens extra omne ſubiectum, erit propriè creatio ex communi Theologorum ſententia: & tamen in eo euentu accidens non dicetur exiſtens per ſe; cum id eius naturæ repugnet ſitque proprium ſubſtantiæ. Igitur creatio propriè ſumpta etiam iis, quæ non per ſe exiſtunt, accommodari poteſt.

Dilut.1.obi. Ad primum horum conceſſa maiori, neganda eſt minor, & ad priorem eius confirmationem dicendum id, quod eſt in aliquo ita vt illi inhæreat, quo pacto accidentia ſunt in ſubiecto; vel ita vt ab eo quoad ſuum eſſe dependeat, quomodo formæ materiales ſunt in materia; id inquam non poſſe dici per ſe ſubſiſtere. Verùm animam rationalem neutro horum modorum eſſe in materia; quandoquidem nec more accidentium inhæret, nec quoad ſuum

Lege D. Tho. in 1.d 8.q.5.art. 2. Ferr. 2. contr. gent. c. 68. Soncin. 1.Phy q 3 Caiet. 1. p. q.90. art.2.

ſuum eſſe dependet à corpore, cùm immortalis ſit. Ad poſteriorem confirmationem reſpondendum licet anima ſit per ſe ſubſiſtens ſubſiſtentia paulò ante explicata, quæ ſufficit vt aliquid dicatur propriè creari; tamen quia dum eſt in corpore eſt actu pars totius, quod iure dignitatis ſuppoſito conuenientis omnium actionũ appellationes ſibi arrogat; inde eſſe quòd non tam propriè dicimus animam intelligere, quam hominem intelligere per animam. Subſiſtentia animæ rationalis in corpore quomodo ſe habeat. Dilut. 2. 1

Ad ſecundum concedenda eſt propoſitio, ad aſſumptionem verò dicendum accidens extra ſubiectum, eſſe per ſe exiſtens, non quod tunc ſubſtantialem exiſtentiam acquirat, & à propria natura decidat, cùm adhuc ſuopte ingenio, & ex vi propria ſpectatum requirat ſubiectum, cui inhæreat, & adhuc reſpectu tranſcendenti, in quo eius quidditas cõſiſtir, ad illud ſubiectum referatur: ſed quia dum ita diuina virtute producitur, cõſeruaturque, eſt actu independens ab alio, quatenus nec in aliquo, vel ſub aliquo, à quo eius eſſe dependeat actu exiſtit; qui modus exiſtendi per ſe, ſat eſt ad propriam creationem terminandã. Addidimus, ſub aliquo, propter materiam, quæ dum producitur productione totius, quod creatur, (quo pacto materia terræ initio mundi producta fuit) non dicitur propriè creari, quia eſt ſub aliquo nempe ſub forma, à qua eius eſſe dependet. Qui modus exiſtendi per ſe ſufficiat vt aliquid dici poſſit propriè creari.

Obſeruandum tamen erit, inter ea, quæ propriè creantur, gradus quoſdam inueniri, quorum primũ obtinent ſubſtantiæ completæ, vt Angeli; ſecundum ſubſtantiæ incõpletæ, vt animæ rationales; quæ omnes à Deo per creationem efficiuntur, itemq; materia prima ſi abſq; omni forma ſubſtantiali, & accidentia ſi extra omne ſubiectum diuinitus producantur. Diuerſi gradus eorum, quæ propriè creantur.

ARTICVLVS III.

CREATIONEM ESSE ACTIONEM externam, & tranſeuntem Dei creantis.

VT creationis definitio planior euadat; ſciendum controuerſiam inter Theologos eſſe num creatio actiua ſit actio aliqua externa Dei, quæ re vera dicenda ſit tranſiens non ſolum productiuè, quia habet terminum externum, ſed etiam ſubiectiuè, quia non manet in agente, ſed tranſit in rem patientem, in eaque recipitur. D. Thomas 1. p. quæſt. 45. art. 3. aliiſque in locis, M. Albertus in 2. d. 1. art. 6. & de quatuor coæuis q. 1. art. 2. Scotus in 2. diſt. 1. quæſt. 5. Richard. ibidem quæſt. 2. & 3. in pri. princip. Dur. quæſt. 1. Capr. quæſt. 2. art. 1. aliique non pauci arbitrantur creationem actiuam eſſe actionem internam Dei, nempe ipſum intelligere & velle diuinum cum habitudine rationis ad creaturam: creationem vero paſsiuam eſſe relationem creaturæ, ſiue creaturam ipſam cum reſpectu ad Deum vt ad principium totius eſſe. Probatur autem hæc opinio, primùm quia cum Deus ſolo intellectu, & voluntate, quorum actio immanens eſt, efficaciter agat, ſuperuacanea videtur alia externa actio ad creandum. Deinde, quia, vt eſt apud Ariſtotelem 3. huius operis libro capitul. 3. text. 22. omnis actio tranſiens eſt

Caiet. 1. p. q. 45. Ferr. 2. contr. gent. c. 18. Baſ. ſol. in 2. d. 1. q. 6 art. 1. Probatio.

coniuncta cum motu, in creatione verò motus non datur; cum omnis mo-
tus ſupponat ſubiectum, in quo inſit teſte eodem Ariſtotele 1. huius operis,
cap. 7. tex. 64. & lib. 5. cap. 2. text. 15.

Aliorum opinio veriſimilior. Verum licet hæc ſententia admodum probabilis ſit; veriſimilior tamen
videtur oppoſita, quæ aſſerit creationem, veram eſſe Dei actionem, exter-
nam, & tranſeuntem, qua rebus creatis eſſe tribuitur, quanquã ab eis reipſa
Eius aſſertores. non diſtinguatur. Hanc tuetur Gregorius in 2. d. 1. q. 6. Aureolus apud Ca-
preolum eodem loco q. 2. art. 2. Ægid. in libro de eſſe, & eſſentia q. 7. & in
2. d. 1. q. 3. Argentinas d. 19. q. 1. art. 1. Ochamus in 1. d. 43. q. 1. aliique com-
1. ratio. plures. Primum quia cum creatio ſit realis quidam influxus potentiæ diui-
næ exequentis, & factio quædã, iuxta illud Pſal. 148. Ipſe dixit, & facta ſunt,
& illud ſymboli factorum, ideſt, creatorem cæli & terræ; item verò cùm
omnis executio, & effectio externam actionem depoſcat, non videtur quo
pacto creatio actiua ſit ſolum intelligere, & velle diuinum cum relatione.
2. ratio. Deinde quia ea, quæ ſunt relata ad Deum, non niſi cum mutatione eius, de
quo dicuntur, exiſtunt; docente D. Auguſtino 5. lib. de Trinit. cap. vltimo.
Cùm igitur creatura ad Deum referatur; non exiſtet ſine aliqua mutatione:
hæc autem mutatio non eſt alia; quàm creatio; igitur creatio mutatio eſt,
3. ratio. atque adeò non eſt ſolum velle diuinum cum relatione. Poſtremò, relatio,
qua creatura Deum, vt cauſam ſuam effectricem reſpicit, eſt realis, (quod
omnes pene aduerſæ opinionis aſſertores fatentur,) habet ergo aliquã ra-
tionem fundandi ex iis, quas Ariſtoteles 5. Metaphyſ. cap. 15. text. 20. enume-
rat: ſed nõ aliam habere poteſt, quam ipſam affectioné paſsiuam, qua crea-
tura producitur: ergo effectio creatiove paſsiua eſt eius ratio fundandi, ac
proinde creatio paſsiıa non eſt ipſa relatio creaturæ, ſeu creatura prout
habet ordinem ad Deum: alioqui idem omnino ſibi ipſi ratio fundandi
eſſet. Denique relatio creaturæ eſt quippiam poſterius re creata, creatio
verò cùm ſit via ad eſſe, ſaltem natura, rem creatam antecedit; non igitur
creatio relatio eſt.

Ad id quod pro contraria parte adducitur, ſcilicet internam Dei intelli- Solutio cont. quæ pro aduer'a parte adducta ſunt.
gentis & volentis actionem, quæ infinitam habet efficacitatem, per ſe ſuf-
ficere ad creandum; reſpondendum eſt, ſufficere quidem, ſed cum actu po-
tentiæ exequentis, & adhibita externa actione, ſine qua Deum quicquam
extra ſe producere, impoſsibile eſt: quemadmodum neque cum igni poteſt
Deus cõcurrere ad calefaciendum abſque externa actione, quæ non diſtin-
2. lib. c. 7 q 12. art. 3. guitur re ipſa à calefactione ignis, vt alibi diximus. Ad teſtimonium Ariſto-
telis ex 3. huius operis dicẽdum actionem phyſicam, de qua inibi agit, con-
iunctam eſſe cum motu; creationem verò non eſſe actionem phyſicam; nec
item propriè mutationem; cùm ea propriè mutatio dicatur, qua ſubiectum,
ſeu materia ab vno termino, ſub quo priùs iacuerat, ad alium tranſit. Quod
item opponunt non dari ſubiectum, in quod externa actio creandi, quam Subiectum, in quo creatio recipitur.
ponimus, recipiatur; haud ita eſt; poteſt enim actio, qua, verbi gratia, anima
creatur, in ipſammet animã recipi, quæ quidem in genere cauſæ ſubiectiuæ
prior natura eſt, quàm ſua productio. Lege Ægidium in lib. de eſſe & eſſen-
tia loco ſuperiùs citato.

ARTI

ARTICVLVS IIII.

STATVITVR DISCRIMEN INTER creationem, & conſeruationem.

De eadem re diſſerit Bachonus in 2.d.1.q 8 ar. 3. Baſſolius d 1.q vltim.

SEquitur altera propoſitæ quæſtionis pars de diſcrimine inter creationẽ, & conſeruationem; Qua de re agit D.Thom.q.104.primæ part. art. 1.& de potent.q.5.art.1.Heruæus in tractatu de æternitate mundi,quæſt.1.Henricus Gandauenſis quodlib. 1. q. 7. & quodlib. 9. q. 1. Ferrarienſis 3. contra gentes.cap.65.Aureolus apud Capreol.in 2.d.1.q.2.art.2.Ægidius in tractatu de eſſe,& eſſentia.q. 7. alijque nonnulli. Sed omiſſa opinionum conflictatione paucis rem expediemus. Aduertendum verò eſt conſeruationem bifariam ſumi: vno modo pro actione, qua Deus rem creatam per ſe immediatè conſeruat: altero, pro conſeruatione, qua cauſæ ſecundæ nonnulla entia à Deo creata, ſed tamen ipſarum tutelæ commiſſa pro ſua parte tuentur, vt verbi gratia, forma materiam: hæc enim ſic ab illius actu, perfectioneque dependet, vt ſi ab ea omnino deſtitueretur, nec eius operam Deus nouo, vehementiorique influxu compenſaret, in nihilum eſſet recaſura. Conſeruationem duobus modis ſumi.

1. pronuntiatũ.

Hoc poſito ſit primum pronuntiatum. Conſeruatio priori modo ſumpta eſt idem re cum creatione. Probatur; Nam creatio, & huiuſmodi conſeruatio circa eundem terminum verſantur: ſiquidem eſſe, quod Deus creando tribuit, identidem conſeruando impertit. Quod vſque adeò verum eſt, vt D.Auguſtinus cap.12.lib.4.ſuper Geneſ.ad literam, dixerit, etiam nunc cæleſtes orbes creari; videlicet, quia idem eſſe, quod initio temporis à Deo hauſerunt, etiam nunc ab eodem continenter accipiunt.

Etiam nunc creari cœlos D. Auguſt.

2. pronuntiatum.

Sit ſecundum pronuntiatum. Creatio & iſtiuſmodi conſeruatio non intrinſeco, ſed accidentario diſcrimine inter ſe diſsident. Hoc pronuntiatum inde ſuadetur, quia conſeruatio ita ſumpta eo tantum differt à creatione, quòd illa tendat in eſſe rei iam præhabitum, ſiue in eſſe, quatenus connotat præhabitam ſui poſſeſsionem; vel, ſi magis placeat, prout connotat negationem nouitatis: at creatio fertur in eſſe rei prout è nihilo confertur, abſolutè ſumptum. Hæc autem ſiue negatio, ſiue vt AEgidius loco citato vocat relatio connotata non intrinſecam, ſed accidentariam duntaxat differentiam conſtituit.

3. pronunt.

Tertium pronuntiatum. Conſeruatio poſteriori modo ſumpta non eſt idem re cum creatione. Hoc ex eo patet; quia nulla conſeruatio poteſt eſſe idem re cum creatione præter eam, qua confertur eſſe ex nihilo, præhabitum tamen. At nullum agens creatum poteſt alicui rei eſſe ex nihilo conferre (intellige vt principale agens, & vi propria: quamquam poſsit à Deo tanquam inſtrumentum vltra naturæ ſuæ vim ad eiuſmodi actionem diuinitus excitari.) Illuſtratur quoque idem exemplo formæ reſpectu materiæ. Nam conſeruatio, qua forma materiam conſeruat, & eiuſdem materiæ creatio non poſſunt inter ſe re ipſa non diſtingui. Quod ita probatur. Forma eatenus materiam conſeruare dicitur, quatenus eam actuat: hæc verò

Forma quo pacto materiã conſeruet.

1. inuiſibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Et illud Sapientiæ 13. à magnitudine ſpeciei, & creaturæ poterat creator cognoſcibiliter videri.

Sapient.

Rationibus. Præterea ſuaderi poteſt hæc aſſertio ex eo, quia multæ ſuppetunt phyſicæ rationes, quæ palàm oſtendant habere Deum potentiam creandi: itemque mundum non à ſe, ſed ab vno aliquo rerum principio & fonte habere eſſe. E quibus rationibus aliquot hoc loco in medium proferemus. Prima

1 ratio. ſit. Vt quæque res eſt, ita agit; ſed Deus ita eſt, vt non aliunde pendeat, nec aliud quid ad ſuum eſſe præexigat; ergo ſimiliter in agendo, nec præiacentem materiam, nec quicquam aliud requiret, aut ſupponet. Poterit igitur quamlibet rem creare, ſi velit.

2 ratio. Secunda. Quo cauſſa excellentior eſt, eo paucioribus eget adminiculis ad operandum; ſed natura eſt nobilior, quàm ars; & Deus, quàm natura. Igitur cùm ars ſupponat rem compoſitam; natura verò materiam; Deus neutrum horum præexiget, atque adeò poterit res è nihilo producere.

3 ratio. Tertia. Eſſe diuinum, in quo diuinæ potentiæ ratio fundatur, eſt infinitum, cùm non ſit ad aliquod genus entis limitatum, ſed totius eſſe rationem omni ex parte completam in ſe cohibeat; igitur Dei potentia eſt infinita; atque adeò poteſt quidquid non implicat contradictionem: hanc autem creatio non implicat, poteſt ergo Deus aliquid create.

4 ratio. Quarta. Cùm nihil præter Deum habeat eſſe omnibus numeris perfectum; ſed imperfectioni admiſtum, & participatum: nulla creatura poteſt eſſe à ſe, ac proinde neceſſariò ſuum eſſe mutuabitur à ſuperiori cauſſa, id-eſt, à primo & perfectiſsimo ente, in quo ipſum eſſe, vt in primæua origine abſolutè, & eſſentialiter ineſt: oportet igitur res omnes à Deo ortum ducere. Præterea earum rerum nonnullæ, vt intelligentiæ, vt materia prima, vt anima rationalis, non niſi per creationem produci poſſunt; cùm nequeant à cauſis ſecundis effici, nec fiant è præiacente ſubiecto, ergo &cæt. Quare poteſt naturali lumine creatio deprehendi: ſiquidem hæ rationes, quibus eam dari aſtruximus, citra diuinam fidem ipſo ductu naturalis luminis inueſtigari, atque inueniri queunt, vt conſideranti planum erit.

Ac ſanè quòd eam multi veterum Philoſophorum re ipſa cognouerint, & celebrarint conſtat ex ijs, quæ refert Iuſtinus Philoſophus & martyr in ſua parænesi, D. Auguſtin. 11. de ciuitate Dei, cap. 4. & lib. 12. cap. 17. Lactantius lib. 7. cap. 3. Eugubinus 7. de perenni philoſophia à capite 3.

ARTICVLVS II.

QVOD VERISIMILIVS SIT *Ariſtotelem creationem agnouiſſe.*

QVod tamen ad Ariſtotelem attinet, ſunt qui creationem ignotam ei omnino fuiſſe contendant, aſſerantque nihil eſſe à Peripatetica doctrina magis alienum, & abhorrens, quàm exiſtimare potuiſſe quicquam à Deo è nihilo fieri. Atque hanc fuiſſe Ariſtotelis mentem arbitrati ſunt Eude

ex cap.1.lib.2.Metaphyſ. aliter eſt interpretandus, vt ſenſus ſit; Eorum, quæ ſemper ſunt, ideſt, corporum cœleſtium, & intelligentiarum, quæ nunquam intereunt, principia, hoc eſt, cauſam efficientem, finem, & exemplar, quod vtique eſt ipſe Deus, non habere cauſam. Quo nihil verius; itaque hic locus primæ opinioni magis obeſt, ſecundæ nihil omnino officit; quin ei potiùs ſuffragatur, cùm nihil præter Deum à paſſiua cauſalitate excipiat.

QVAESTIO III.

FVERIT NE MVNDVS EX æternitate procreatus, an non.

ARTICVLVS I.

QVID VETERES PHILOSOPHI in propoſita quæſtione ſenſerint.

Antiquitatis conſenſus de noua mundi creatione.

OMnes pene Phyloſophi, qui ante Ariſtotelis tempora fuêre in eam ſententiam conſpirarunt, vt crederent mundum, ſub ea ſaltem facie, rerum contextu, & abſolutione, quam nunc habet, non ex æternitate, ſed initio temporis conſtitiſſe. Ita nimirum ſenſit Triſmegiſtus, è cuius fontibus vniuerſa Græcia bibiſſe dicitur; ita Muſæus, Linus, Epicharmus, Orpheus, Heſiodus, & Homerus, qui res diuinas poëticè ſcripſerunt; ita Anaxagoras, Zoroaſtes, Meliſſus, Empedocles, Pherecides, Philolaus, Democritus, & Zareta Chaldæus, quem Pythagoras audiuit, & ſecutus dicitur, tametſi Tertullianus in Apologetico mundum Pythagoræ ingenitum dicat.

Lege Ariſt. 1. de cœlo ca. 10. De Triſmegiſto Diodorus. l b.1.rerum antiq.ca.2. & lib. 2.ca.1. D. Aug. lib. 18. cap 39. Genebrard.lib. 2. Chronolog. qui tum min. antiquũ facit.

Cæterùm quid Plato hac in re ſenſerit, nec apud eius ſectatores, nec inter Peripateticos omnino conſtat. Multi enim idem Platonem, & Ariſtotelem ſenſiſſe inquiunt, nec eſſe inter illos ſententiæ, ſed verborum diſsidium, itaque Platonem ſempiternum feciſſe mundum. Quòd ſi his obiicias Platonem diſertis verbis in Timæo mundi ortum aſſerentem: reſpondent Plotinus, & Proclus, (vt Alcinoi, Simplicij & aliorum explicationem omittamus) mundum ob id à Platone genitum dici, quod ſemper gignatur, fiatque à Deo, ceu lumen à ſole. Alij, in quibus ſunt Philo Iudæus Platonis ſimia, Laërtius in vita Platonis. Cicero in Tuſcul.quæſt. Atticus, Seuerus, Plutarchus, Aphrodiſæus, & alij mundi æternitatem prorſus negari à Platone arbitrantur. Quæ ſane eſt germana Platonici dogmatis interpretatio, vt eius Timæum, Critiam, & libros de Rep. accuratius intuenti patebit: quam proinde Ariſtoteles hoc in libro, cap.1.text.10.de ſui præceptoris mente eſſe, & ab ipſa Academia fluxiſſe nequaquam dubitauit. Licet quòd ad mundi materiã ſpectar, eam Plato infinitis ſeculorum ætatibus vltro citróque temerè diſcurrentem fecerit, tum Deum ex confuſione illa deformi ipſam in pulchrum ordinem reuocaſſe, numeriſque decentibus, & figuris eius partes vndique decoraſſe, atque ita demum mundum compegiſſe.

Quidam Ariſtotelem cum Platone in hac quæſt. conciliare nituntur.

Vt Porphyri⁹, Iãblichus, Plotinus, Proclus, Apuleius, Alcinous, Crantor, Simplicius, Taurus, Beſſario.

Sed fruſtra.

Vt D. Ambroſius, D. Auguſt. D. Iuſtin⁹ martyr. D. Damaſc. Clemens Alex. Theodoretus. Euſebius Cæſ. Theophraſtus, Septunius.

Platonis error de æternitate materiæ.

Heraclides Platonis auditor.

Libet verò, quæ in hanc ſententiam ab Heraclide Platonis diſcipulo tradita ſunt hîc conſcribere. Erat, inquit, olim mundus informis, & cœnoſus, nondum diſcretis rerum notis integritatem ſuæ formæ adeptus. Nam neque dum tellus centrum ſuum pro fundamento rerum omnium ſtabilierat, neque cæli perpetuus motus certa ſede voluebatur; ſed omnia ſine ſolis vſu immota, triſtique ſilentio depreſſa languebant; aliud extabat nihil, quàm informis diffuſæ materiæ ſegnities, antequam principium illud, à quo producta, & conſtituta ſunt omnia, ſalubrem vitæ modum depromens mundum mundo redderet, cælumque à terra, & pelagus à continente diſtingueret. Quo tempore primum elementa quatuor, ex quibus ceu radice, ac generis principio nihil non gignitur, ordinem ſuum, & formã propriam accepe rũt. Hæc ille Lege Baſilium homil. 2. Hexam. vbi hunc Platonicorum errorem de materiæ æternitate, quo etiam Pythagorici & Stoici imbuti fuere, credit occaſionem ſumpſiſſe ex verbis illis Geneſeos, Terra autem inanis erat, & vacua, &c. quem errorem confutat Tertullianus aduerſus Hermogenem, & Lactantius lib. 2. cap. 9. Hoc igitur modo ſeſe habuerunt philoſophantium placita de mundi creatione; etſi alia quoque inter eos fuerint certamina dum hi vnum, illi plures, aut etiam infinitos mundos conſtituunt. Qua de re D. Auguſtinus. 18. de ciuitate Dei cap. 41. & in libro ad Quod vult deum de hæreſibus, Theodoretus in libro de materia, & mundo, Cyrillus Alex. lib. 2. contra Iulianum, Clemens Alex. 5. ſtromatum, aliique complures.

Lege Alci. in libr. de doctr. Plat. cap. 12.

Error Plat. de materiæ ſempiternitate vade ortus.

D. Clemẽs lib. 8. recognit. D. Ambr. 1 Hexa. c. 1. Plutarchus, in Sympoſ. Eugubinus lib. 7. de perẽni Phil. Mirandulas. de Examine vanit. cap. 12.

Porrò Ariſtoteles à Platone diſcedens totum vniuerſum ex omni æternitate fuiſſe palam docuit. Vnde apud Hierophontem ſacerdotem duplici de cauſa accuſatus dicitur, & quod in Lyceo vnum Deum docuiſſet contra patrios ritus de idolis & multitudine Deorum: & quod mundum ſempiternum enuntiaſſet, quem initio temporis conditum tota Græcia putabat. Non deſunt tamen, qui dicant Ariſtotelem hanc ſibi ſententiam non, vt demonſtratam omnino perſuaſiſſe, ſed vt probabilem dialecticis rationibus agitaſſe, ac præſertim eos coarguere voluiſſe, qui mundum phyſico motu genitum aſſerebant: ſic Ariſtotelis mentem interpretantur D. Thomas. 1. p. q. 46. art. 1. Albertus hoc lib. tract. 1. cap. 1. Vdalricus in ſua ſumma lib. 4. Argentinas in 2. d. 1. q. 2. art. 1. Adducuntur vero vt ita credant eo potiſsimùm argumento, quod Ariſtoteles 1. Topicorum. cap. 9. problema dialecticum vocarit, Sit ne mundus æternus, an non.

Ariſtoteles apud Hierophontem accuſatus.

Non videtur tamen hæc opinio cum Ariſtotelis mente congruere, qui in 4. & 8. huius operis. 1. de cælo. 2. de ortu & interitu. 12. Metaphyſ. ac denique vbicunque de mundi effectione diſſerit, eius æternitatem pugnaciter defendit. Quin verò magna pars eius doctrinæ, quæ apud ipſum de primæ cauſæ efficientia eſt, in eam vnam aſſertionem incumbit. Quapropter Aphrodiſæus rogatus quid Ariſtotelis ipſi magis placeret, reſpondit ſe ſententiam de mundi æternitate præ cæteris arripuiſſe, quod in ea ſola videretur Ariſtoteles ſibi conſtare. Neque officit quòd id Ariſtoteles inter problemata dialectica numerarit. Primùm quia ſciebat complures ſapientiæ nomine inſignes viros contrariæ fuiſſe opinionis, quod ad rationem problematis ſat erat. Deinde quia id non ex profeſſo, ſed exempli cauſa duntaxat

Ariſtoteles mundi æternitatem pugnaciter defendit.

xat pronunriauit; in exemplis autem, vt 1. Priorum cap. 39. docet, non requiritur veritas.

ARTICVLVS II.

QVOD MVNDVS INITIO TEMporis à Deo productus ſit, vt fides docet: & quo anni tempore productus fuiſſe videatur.

Concluſio.

QVidquid tamen Ariſtoteles, aliive ſenſerint; mundum non ex æternitate, ſed initio temporis, Dei creantis imperio, ac voluntate productum fuiſſe docet fides orthodoxa, quæ à primæ veritatis luce deſcendens aduerſantium ſibi errores quaſi nebulam diſcutit, omnemque altitudinem extollentem ſe aduerſus ſcientiam Dei euertit.

Multis locis ſacrarum litterarum, & capit. Firmiter de ſumma Trinit. & fide Cathol.

Vberioris autem doctrinæ gratia duo hoc loco exponemus. Alterum, quo anni tempore videatur mundus à Deo fuiſſe conditus. Alterum, an noua mundi creatio phyſicis rationibus demonſtrari poſsit. Quòd ad primum attinet, Abulenſis quæſt. 21. in 1. caput Geneſeos, aliiſque in locis, Lyranus 1. & 7. Geneſeos, & Exodi 12. præterea nonnulli ex Hebræis, & è recentioribus Theologis, arbitrantur mundum Autumno conditum, menſe Septembri, Sole circiter in fine Virginis, vel in principio Libræ exiſtente. Idem placuiſſe Ægyptiis inde coniici poteſt, quod tempore Moſis annum à Septembri inchoabant, vti refert Ioſephus libro 1. Iudaicarum antiquitatum. Quæ conſuetudo non aliunde apud illos orta videtur, niſi quòd perſuaſum haberent eo menſe mundi primordia fuiſſe. Vna è potiſsimis rationibus, quibus prædicti auctores nituntur (vt omittamus eas, quas è diuinis literis hauſere) ea eſt, quia conueniens fuit arbores in ſtatu perfecto, atque adeo cum fructibus iam maturis à Deo creari. Primùm quia perfecta ſunt opera. Deinde quia eiuſmodi fructus tam primis noſtri generis parentibus, quàm brutis animantibus ad alimentum mox dati ſunt, vt conſtat ex 1. cap. Geneſeos: cùm igitur menſe Septembri arborum fructus maturi, & ad eſum apti eſſe ſoleant; videtur ſanè Deus eo menſe arbores, totúmque mundum produxiſſe. Adde quod ſi in noſtro hemiſphærio creatæ eſſent arbores verno tempore ſequeretur nec Autumno eiuſdem anni creationis mundi, nec aliorum inſequentium annorum, debuiſſe arbores maturos fructus apud nos habere, vtpote quos verno tempore maturos exhibuiſſent: cùm tamen ſecus accidere videamus.

Sententia exiſtimantium mundum Autumno ortum.

Ægyptij annũ à Septembri inchoabant.

Damaſcenus libro 2. fidei orthodoxæ cap. 7. Leo Sermone 9. de paſsione. Athanaſius in quæſtionibus ad Antiochum quæſt. 17. (ſi eius eſt illud opus) Rabanus ad caput 12. Exodi. Iſidorus 5. Etymologiarum, cap. de temporibus. Auguſtinus in quæſt. veteris & noui teſtamenti. quæſt. 106. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi 14. Beda in libro de ratione temporum cap. 28.

Mundum verno tẽpore creatum affirmant Damaſcenus.

Ambroſius lib.1.Hexameron c.4.Theodoretus quęſt.72.in Exodum,atque omnes pene ſcholaſticę Theologiæ profeſſores aſſerunt procreatum fuiſſe mundum verno tempore menſe Martio.Quod ſtatuit etiam Synodus Palæſtina coacta à Theophilo Epiſcopo Cæſarienſi ex mandato Victoris Papæ; eiuſque decreti meminit Beda li.cit.c.40.Neque hoc tãtùm patribus viſum fuit,ſed antiquis etiam Aſtrologis,qui proptereà Solarem motũ à principio Arietis auſpicabantur:& poëtis,quorum inter Latinos princeps ita cecinit,

Athanaſius. Rabanus. Iſidorus. Auguſtinus. Cyrillus. Beda. Ambroſius. Theodoretus. Synodus Palæſtina.

Virg. 2. Geor.

Non alios prima naſcentis origine mundi
Illuxiſſe dies,aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim:Ver illud erat,ver magnus agebat
Orbis , & hybernis parcebat flatibus Euri.

Concluſio.

Ex his partibus etſi nulla omnino certis & indubitatis argumentis nitatur, multò tamen veriſimilior eſt ea , quę mundum vernò tempore ortum affirmat,maximè propter doctorum,qui illam tuentur,multitudinem,& auctoritatem.Porro cùm nõ ſuperiori tantũ,ſed inferiori etiã hemiſphęrio,diuerſis tamen anni menſibus , ſuum ver ſit , ſuuſque Autumnus, vt luce clarius eſt, dum mũdum verno tempore creatum dicimus,loquimur de verno tempore noſtri hemiſphærij.

Excellentia ſuperioris Hemiſphærij.

Quod verò ita res habuerit,ex eo oſtenditur,quia congruebat, vt mundo recèns nato optimũ anni tempus largiretur Deus in noſtro hoc hemiſphærio,quod nobilius eſt & illuſtrius,vt ſyderum,quæ ad polum Arcticum fulgent,numerus,magnitudo,pulchritudoque demonſtrat. Tum maximè quia ſub eo condenda erat Hieroſolyma , præſentia Chriſti domini & myſterijs redemptionis noſtræ conſecranda;itemque ſub eodem erat futurum mundi caput Roma,ſanctitatis,fideique magiſtra,& Europa, vbi Chriſtiana Reſpublica precipua ſemper dignitate floruit;ad quod veriſimile eſt Deum in cõditione mundi reſpexiſſe.

Verni tẽporis encomium.

Eſſe autem vernum tempus anni totius optimũ,palàm indicat eius amœnitas,temperies,& ad res gignendas,conſeruandas,atque ad incrementum prouehendas commoditas;cùm tamen Autumno deflorescãt paulatim omnia,& ad corruptionem tendant.In quam ſententiam ita ſcripſit D.Ambroſius c.4.libri primi Hexamer.Inde mundi capi oportebat exordium , vbi erat opportuna omnibus verna temperies.Vnde & annus mundi imaginẽ naſcentis expreſsit, vt poſt hybernas glacies, atq; hyemales caligines ſerenior ſolito verni temporis ſplendor eluceat.Dedit ergò formam fructus annorũ curriculis mundi primus exortus ; vt ea lege annorum vices ſurgerent , atque initio cuiuſque anni produceret terra noua ſeminum genera , quo primum dominus Deus dixerat,Germinet terra herbã.Et paulo inferius,Decebat enim principium anni,principium eſſe generationis , & ipſam generationem mollioribus auris foueri. Neque enim poſſent tenera rerum exordia aut aſperioris laborem tolerare frigoris,aut torrentis æſtus iniurias ſuſtinere.Hæc D.Ambroſius.Quibus conſentanea inuenies apud Theodoretum quęſt.72.in Exodum.

Ex D.Ambr.

Creatum mundum menſe Martio.

Deinde creatum eſſe mundum menſe Martio , quod ſcholaſticæ hiſtoriæ magiſter in hiſtoria Geneſeos Eccleſiæ dogma eſſe affirmat , illud eſt argumento;

mento; quia Deus eo menſe Iſraëlitas à ſeruitutis Ægyptiacæ iugo in libertatem aſſeruit, eodemque in vtero Virginis noſtram ſibi copulauit naturam; & hominum ſcelera profuſo in cruce ſanguine expiauit. Quapropter congruere videtur, vt eodem hominem atque adeò mundum produxerit.

Huius menſis prærogatiua.

Quòd verò ad ipſum creationis mundi diē attinet, Strabus, & Rabanus ſuper c.12. Exodi, aiunt fuiſſe decimum octauum diem Martij. D. Hieronymus in libro de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, & plerique alij aſſerūt fuiſſe diē vigeſimum quintum eiuſdem menſis. Addūtque eodē die creatum eſſe mūdum, & Chriſtum à mortuis reſurrexiſſe, atque adeò die dominico; quod etiam affirmat Leo pontifex in Epiſtolā nona ad Dioſcorum. Idemque canit Eccleſia in hymno diei dominicę: Primo dierum omnium (ideſt dominico) quo mundus extat conditus, vel quo reſurgens conditor nos morte victa liberat. Quare hæc ſententia amplectenda eſt.

Natalitius mūdi dies.

Ad ea, quibus oſtendi videbatur mundum non vere, ſed Autumno ortum; reſpondendum in primis Deum non in omnibus arboribus toto orbe (nec enim id operis perfectio requirebat) maturos fructus produxiſſe: ſed pulchra varietate, arborum alias floribus vernātes, alias maturis, alias immaturis fructibus onuſtas pro locorum diuerſitate creaſſe. Quod ſi vbiq; arbores maturos fructus exhibuēre; atque adeò in multis regionibus, vt in ijs, quæ pertinēt ad noſtrū hemiſpherium, præter proprij ſoli, cœlique naturā; id ſummi parentis indulgentia in gratiam recens nati mundi effectū eſt. Et verò vbi id contigit, dicendū vt proximo Autumno eiuſdem anni alijſque ſequentibus maturos fructus arbores haberent, ſeruatas tunc diuinitus fuiſſe cū primis illis fructibus vſque ad Autumnum. Quod mirandum non eſt, cùm illos etiam ſupra naturæ ordinem diuino imperio extuliſſent. Vel dicendum eiuſmodi arbores à principio ſimul habuiſſe alios fructus maturos, qui ante Autumnū deciderunt; alios immaturos, qui Autumno maturitatem aſſecuti ſunt; atque inde annis ſequentibus ordinariam germinandi & fructificandi legem toto orbe pro locorum ingenio, & varietate ſeruatam.

Reſponſio ad argumenta cōtrariæ partis.

Variæ ſententiæ de ſtatu arborū quas Deus initio mundi procreauit.

ARTICVLVS III.

NOVAM MVNDI CREATIONEM NON poſſe Phyſicis rationibus demonſtrari; licet ad eam ſuadendam probabilia argumenta ſuppetant.

AD id verò, quod ſecundo loco explicandum propoſuimus, videlicet vtrum ſecluſa fide, mundi nouitas phyſicis rationibus demonſtrari poſſit, reſpondet D. Thomas 1.p.quęſt.46.ar.2.& lib.2.contra gent.c.38. & Capreolus in 2.diſt.1.quæſt.1.art.1.non poſſe. Quod item aſſeruit D. Gregorius homilia in Ezechielem prima. Et rectè quidem; cùm ſpectato ſolo naturæ lumine nulla ratio adduci queat, quæ id palàm conuincat. Quod intellige de creatione mundi abſolutè ſumpta. Nam mundum ab ęterno fuiſſe eo mo-

Item Baſſolius in 2.d.1.q.5 & Rabbi Moyſes li.2.c.17.

Mundum, vt putauit Ariſtoteles, non potuiſſe æternum eſſe.

do,quo putauit Ariſtoteles,omnino improbabile eſt, videturque id firmis, ac perſpicuis argumentis confutari.Qua de re in progreſſu.

Rationes probabiles ad mũdi nouitatem ſuadendam.

1.ratio.

A cõmuni hominũ cõſenſu.

Cæterum ad quálibet mundi creationem ab æterno, tam Ariſtotelicam, quàm aliam quácunque refellendam,nonnulli veriſimiles quaſdam rationes afferre ſolent.Primùm quia,vt ſuperiùs dixim⁹, & Ariſtoteles tum hoc loco, tum 1.de cœlo c.10.tex.102.fatetur,omnes propemodum antiquitatis philoſophi Vniuerſo exordium dedêre;ita vt huiuſmodi aſſertum à primis mũdi incolis per manus traditum,ac poſteris commendatum fuiſſe videatur. Similia verò argumenta à tam graui,& vnanimi ſapientum auctoritate, quaſi ab ipſa naturæ voce ſenſuque veritatis ducta, permagnum habere ſolent in philoſophia momentũ,vt Ariſtoteles in libro de diuinatione per ſomnia & li.7.Ethic.fatetur.

2.ratio. Ab artium inuentione.

Secundò.Quia conſtat qui qua ætate floruerint artium inuentores; vt legere eſt apud D.Athanaſium in oratione contra idola,Clementem Alexandrinum 1.Stromatum,Ioſephum 1.antiquitatum c.2.Heliodorum li. 2. Strabonem vltimo Geographię,Plinium li.7.Natur.hiſt.c.56. Polydorum in libro de inuentione rerum,Diodorum li.2.antiq.c.2.& alios. Non eſt autem probabile infinita antecedentium annorum ſerie abſque artibus vixiſſe genus hominum,quod teſte Ariſtotele 1.Metaph.c.1.arte viuit & ratione.

3.ratio. Ab hiſtorijs antiquorum temporum.

Tertiò.Quia ſi antiquitatis memoriam excutiamus,omnia, quæ Gentiles hiſtorici prodiderunt,Noëtico diluuio recentiora eſſe inueniemus. Nã Beroſus Chaldæus,cuius hiſtoria vetuſtiſsima habita fuit,à diluuio exorſus eſt, vti Ioſephus 1.libro contra Apionem obſeruauit. M. Varro diligentiſsimus originum ſcrutator nihil cataclyſmo Ogygis antiquius retulit : at Ogyges fuit ſynchronos Patriarchæ Iacob. Trogus Pompeius ſumpſit exordium à Nino,qui annis poſt mũdi creationem nongentis & mille monarchiæ Aſsyriorum,quæ omnium prima fuit,iecit fundamenta.Hinc ergo ad probãdam mundi nouitatem ratio ducitur;cùm rerum,quas hiſtorici prodiderunt, initia inueniantur.Vnde & Lucretius libro quinto ſui poëmatis.

Præterea ſi nulla fuit genitalis origo
Terrarum & cœli,ſemperque æterna fuêre;
Cur ſupra bellum Thebanum,& ſunera Troiæ
Non alias alij quoque res cecinêre poëtæ?
Quò tot facta virum toties cecidere,nec vſquam
Æternis famæ monumentis inclyta florent?

Quorundam reſponſio.

Lege Senecam li 6.Nat.quæſt. c.27.& 29.Tullium 2. de nat. deorum.

Hiſce rationibus occurrunt aſſertores æternitatis, hominum memoriam, artes, & ſcripta viciſsitudine quadam infinities vnà cum hominibus aqua ignique periiſſe. Aiunt enim eluuiones,& deflagrationes terrarũ, certis annorũ curriculis accidere ſolere:eluuiones quidem planetarum humidorum coniunctione in ſignis pluuialibus; deflagrationes coniunctione calidorum in ſignis calidis : ſicque renouationes mundi identidem fieri,ac rerum per vices antiquum redire ornatum.Verùm hæc reſponſio non ſatisfacit, quia licet aliquot prouinciales cataclyſmi extiterint, vt Niliaca,

Confutatur.

Attica, Theſſalica; licet etiam interdum excitato in materia ſulphurea ſubterraneis locis incendio, aliqui terrarum tractus perierint; fictitium tamen eſt exiſtimare vllam eſſe in natura vim, quæ toti terræ inundationem, aut incendium poſsit inuehere, vt lib.1. Meteororum ca.14. Ariſtoteles animaduertit.

4. ratio. A decremento corporum. D. Aug. D. Cypr. Plin. Homer.

Poſtremò quod mundus non fuerit ex æternitate, probare contendunt nonnulli indicio decrementi humanorum corporum. Etenim vt D. Auguſtinus 15. de ciuit. Dei cap.9. D. Cyprianus aduerſus Demetrianum. Plinius lib.7. Nat. hiſt. cap.16. Aulus Gellius lib.3. Noct. Attic. cap. 10. alijque ſcriptores teſtantur, quò magis ætatum decurſus præterit, eò minora corpora fert natura. Quod Homerus iam olim Iliados 6. conqueſtus eſt, & Iuuenalis ſatyr.15. hiſce verſibus.

Terra malos homines nunc procreat, atque puſillos;
Ergo Deus quicunque aſpexit, ridet, & odit.

Quare ſi homines ab æterno extitiſſent; decreſcente paulatim eorum magnitudine, iam ad minimam quantitatem deueniſſent.

Hæc aliaque eiuſmodi argumenta (quorum nonnulla refert & diſſoluit S. Thomas 1.p.q.46.art.2.& Philo Iudæus in libro de incorruptibilitate mũdi, ſi eius eſt illud opus) nonnihil probabilitatis conciliant ſententiæ de nouitate mundi, ſolius naturæ lumine ſpectato, quæ alioqui prout Catholicæ fidei teſtimonijs innititur, certiſsima eſt.

QVAESTIO IIII.

QVO PACTO DILVENDAE SINT PHIloſophorum rationes pro mundi æternitate.

ARTICVLVS I.

RATIONES ARISTOTELIS.

QVoniam tam Ariſtoteles, quàm alij, qui mundi æternitatem aſtruere conati ſunt, à veritate aberrarunt, potiſsimas eorum rationes colligemus, ac refutabimus hoc loco.

1. ratio. A natura mobilis.

Prima ratio Ariſtotelis hoc in lib. c.1. tex. 4. ita ſe habet. Si motus nõ fuit ab æterno, ſed aliquis primus motus extitit; vel mouens & mobile, à quibus ille fuit cauſatus, cœperunt eſſe, vel ſemper fuère: ſi cœperunt eſſe; ergo per aliquam generationem, & motum. Quare iam ille motus, qui antea primus dicebatur, non fuit primus. Si autem ſemper fuère, abſurdum eſt ſempiterno tempore neque vnum mouiſſe, neque alterum fuiſſe motum; præſertim cùm nulla ratio aſsignari queat, cur poſtea motum inierint. Semper igitur fuit motus, atque adeò & rerum vniuerſitas.

2. ratio. A ratione prioris & poſterioris.

Secunda ratio ex eodem cap. tex.10. Tempus eſt æternum: ergo & motus. Probatur aſſumptum. Nam ſi tempus habuit initium, priùs nõ fuit, poſteriùs

deinde

deinde cœpit eſſe:atqui ratio prioris & poſterioris non datur abſque tẽpore:ergo antequam eſſet tempus iam tempus erat. Quare admitti debuit ſẽper fuiſſe tempus.

3. ratio. A natura momenti. Tertia ratio ex eodem capite tex.11. Nullum tempus eſt abſque momento; ſed omne momentum eſt finis præteriti, & exordium futuri: igitur nullum tempus fingi poteſt, ante quod non ſit aliud, & poſt quod aliud nõ ſequatur. Tempus igitur ſempiternum eſt.

4. ratio. A conſequentia necessaria motuum. Quarta ratio ex eodem ca. tex.12. Si motus eſſet habiturus finem daretur aliquis motus poſterior vltimo, quod repugnat; ergo motus nõ retro ſolum, ſed etiam antè infinitus eſt. Aſſumptum probat, quia adhuc poſt quemlibet motum manebit aliquod mobile, & mouens à quo moueatur; atque adeò eum motum, qui extremus dicebatur, alius ſubſequetur.

5. ratio. A ratione ordinis. Quinta ratio ex cap.2. à tex.15. Deus & natura in omnibus rebus ordinem amant; at infinito quaſi tempore non fuiſſe motum, deinde cœpiſſe eſſe, eſt præter ordinem; quia ordo conſiſtit in proportione; infiniti verò ad finitum nulla eſt proportio: ergo motus nunquam cœpit, ſed perpetuò fuit.

6. ratio. Ab immobilitate primi agẽtis. Sexta ratio ex c.6. tex.53. Idem eodem modo ſe habens ſemper idẽ efficit: cùm igitur primus motor idem ſemper, atque immutabilis ſit, vel ſemper motum edidit, vel nunquam, ſed hoc poſterius eſt apertè falſum: prius igitur verum eſt. Simile argumentum legitur etiam li.12. Metaphyſ. cap.6. tex.30.

7. ratio. A lege, quam Deus & natura in operando ſeruant. Septima ratio ex ca.7. tex.56. Deus & natura ex poſsibilibus efficiunt id, quod eſt melius: atqui melius eſt motum cœli continuũ, & ęternum eſſe; quia quemadmodum præſtat eſſe, quam non eſſe, ita præſtat ſemper fuiſſe, quàm cœpiſſe eſſe. Igitur motus cœli eſt continuus & æternus.

ARTICVLVS II.

ALIORVM ARGVMENTA.

QVoniam Proclus, Simplicius, Auicenna, & Auerroes, Ariſtotelis de mundi æternitate ſententiam tuendam ſuſcepere, præcipua eorum argumenta profliganda à nobis ſunt. Sic igitur argumentabantur. Mundus Archetypus, ideſt exemplar mundi quod in mente diuina exiſtit, eſt vnum & æternum; ſed Deus ſicuti in Timæo non ſemel Plato dixit, efformauit mundum hunc, qui ſub ſenſum cadit, tanquam diuini exemplaris perfectiſsimam imaginem; ergo ſicuti ipſum & ſingularem, & vnigenam fecit; ita ſempiternum facere debuit, alioqui perfecta imago nõ eſſet; quia ſuum exemplar, nec perfectè, nec appoſitè exprimeret.

1. argum. Mundus Archetypus. Plato.

2. argum. Secundò. Nihil bono magis proprium eſt, quàm ſe diffundere, ſed Deus ex ſua eſſentia, atque infinitè bonus eſt; ergo maximè decuit, vt alijs rebus ſuã bonitatem diffunderet, & communicaret. Non videtur autem conſentaneum, vt hanc communicationem diſtulerit; ſemper igitur eã exhibuit, atque adeò ab æternitate res produxit. Corroboraturque huiuſce argumenti vis; quia ignis ſi materia adſit, nec quicquã obſit, illico vim ſuã vrẽdo promit idque in eius perfectionem cedit. Quare par erat, vt Deus ab ipſa æternitate poten-

potentiam creatricē effectu explicaret; cùm id, quod perfectionis in rebus creatis eſt nequaquam ei denegandum ſit. Huc etiam pertinet, quod amplioris munificentiæ eſt quoduis donum citiùs, quam ſeriùs elargiri; & quod tarda gratia ingratum facit: & quod omnis res, quæ dando non deficit; dum habetur & non datur, non videtur haberi quomodo habenda eſt.

Tertiò. Aut Deus voluit mundum creare, & non potuit: aut potuit, & noluit: aut neque potuit, neque voluit: aut & voluit, & potuit. Si voluit & non potuit, imbecillis eſt: quod in Deum non cadit. Si potuit, & noluit, inuidus: quod æque alienum eſt à Deo. Si neque voluit, neque potuit, & inuidus, & imbecillis eſt; ideoque nec Deus. Si voluit, & potuit, quod ſolum Deo competit, ſequitur Deum ab æterno mundum creaſſe; ergo &c. 3. arg.

Quartò. Sicut ſe habet volūtas noua ad actionem antiquam; ita voluntas antiqua ad actionem nouam: atqui voluntas noua nō poteſt eſſe cauſſa actionis antiquæ; ergo nec volūtas antiqua actionis nouæ cauſſa erit; proindeque ab æterna Dei voluntate non niſi æternus effectus progredi potuit. 4 arg.

Quintò. Vel Deus initio temporis creare cœpit, propterea quod ei præterita operis vacatio diſplicuit: vel quia fortuitò, & improuida temeritate in mundi fabricam incurrit: ſed in Deum neque ſui diſplicentia, neque fortuna, aut temeritas locum habent: non igitur creare aliquando cœpit; cum antea non crearet; atque adeo ab æterno creauit. 5. arg.

Sextò. Id, quod ſemper fuit, & per ſuam eſſentiam cauſſa eſt, vt aliquid fiat, non poteſt eſſe cauſſa, vt ſit actu id, quod antea poteſtate tantum erat; ſed Deus ſemper fuit, & per ſuam eſſentiam eſt cauſſa rerum; ergo non potuit efficere, vt, quæ antea non exiſtebant, inciperent eſſe. Quare niſi res ab æterno creaſſet, creare eas poſtea nequiſſet. 6 arg.

Septimò. Nulla idonea ratio afferri poteſt, cur ſi mundus cœpit eſſe, non priùs poſteriùsve conditus fuerit. Cùm igitur Deus abſque optima ratione nihil faciat, dicendum potiùs erit mundum ex omni æternitate fuiſſe ab eo conditum, quàm initio temporis cœpiſſe. 7. arg.

ARTICVLVS III.

DISSOLVVNTVR RATIONES *Ariſtotelis*.

HÆc, aliàque eiuſmodi, quæ homines cœleſtis diſciplinæ, & fidei lumine deſtitutos in eum errorem induxerunt, vt putarint mundum non potuiſſe non eſſe ab æterno, ſi humana ratio confutare neſciret, ad fidei regulam, vt ad tribunal veritatis prouocare deberet, ſed poteſt ea humana ratio, & quidem facili negotio confutare, & diluere. Igitur ad primam rationem Ariſtotelis conceſſa maiori propoſitione dicendum mouens, quod non eſt Deus, v.g. intelligentiam, & mobile, vt orbem cæleſtem, cœpiſſe eſſe, non tamen per generationem & motum, ſed per creationem, quæ nec motum, nec generationem prærequirit.

Regula fidei tribunal veritatis. *Solutio primæ rationis.*

Sol. 2. Ad ſecundam negandum eſt antecedens, & ad eius probationē reſpondendum cùm dicimus priùs, nō fuiſſe tempus, ſed poſtea cœpiſſe eſſe, illud,

Tẽpus & ſpatium imaginaria ſemper fuere. priùs,non importare differentiam temporis veri, & realis, ſed imaginatij tantùm,quod ſuo modo ſemper fuit,ſicuti & imaginarium ſpatium.

Sol.3. Ad tertiam conceſſa maiori neganda eſt minor, quæ ab Ariſtotele non probatur,ſed in ea,vt annotauit D.Thomas 1.p.q.46.art.1.ſupponitur perpetua anteceſsio,& conſecutio temporis,quæ probanda erat.

Sol 4. Etiã poſt diem iudicij aliqui motus erunt. Ad quartam dicendum in primis motum non omnino in natura rerum vnquam deſiturum. Nam etiam poſt vniuerſalis iudicij diem non ſolum Angeli,ſed etiam homines beati loco moueri poterunt, ſi velint,& inferorum ignis corpora eorum,qui ſempiterno ſupplicio addicti erunt, aduret, & denique circa intellectrices ſubſtãtias aliquæ viſentur mutationes: licet ea omnes perire etiam omnino poſſent denegante Deo communem concurſum, ſine quo creatura omnis in nihilum abiret. Dicendum præterea poſſe eſſe, teque ipſa futurum motum vltimum aliquorum corporum, vt elementorum, & ſphærarum cæleſtium, quæ poſt diem vniuerſalis iudicij immortalitate,& quiete perpetua fruentur,inhibito videlicet eo, qui nunc eſt,naturæ curſu, & ſublunari natura ab interitu in poſterũ vindicata eius beneficio,qui vt initio temporis nouum mũdum condidit, ita in fine temporis noua faciet omnia. Neque verò abſurdum erit manere mobilia,& ea, quæ mouere illa poſſent, nec tamen dari motum, ita vniuerſitatis principe & auctore deodiſponẽte propterea quod in illo mundi ſtatu ita conueniat. De hac re doctores in 4 d. 48. Apoc. 21.

Sol.5. Ad quintam admiſſa propoſitione negãda eſt aſſumptio,& ad eius confirmationem dicendum,eſto finiti ad infinitum nulla ſit proportio; & ordo rerum naturalium magna ex parte in proportione conſiſtat, Deum tamen qui naturæ legibus non aſtringitur, cùm ab æterno motum eſſe noluit ſpectaſſe aliam ordinis rationem,quam ſciebat ipſe, & ob quam mundum potiùs initio temporis, quam ex æternitate procreare conueniebat. Itaque non fuit prẹter diuinum ordinem poſt infinitum tempus imaginarium cœpiſſe motum.Qua de re in progreſſu plura. Non abſq; ordine creaſſe Deum mundũ initio tẽporis.

Sol 6. Ad ſextam dicimus idem eodẽ modo ſe habens ſemper facere idẽ,ſi operetur neceſsitate naturę,quo pacto non operatur Deus, ſed omnino libere. Lege quæſt. 5. huius capitis ſecundi.

Sol.7. Ad ſeptimam dicendum naturam facere optimum, quod poteſt; at motus ſempiternitatem non eſſe opus ſolius naturæ,ſed ſimul etiam mouentis libere. Deum verò non abſolutè facere optima, cum poſsit in infinitum meliora facere; licet ſemper faciat id, quod ſpectatis omnibus circunſtantiis magis conuenit: fuiſſe autem magis conueniens, vt mundi creationem initio temporis moliretur,vti mox dicemus.

ARTICVLVS IIII.

DILVVNTVR ALIORVM ARGVMENTA.

Aliorum verò argumenta hunc in modum explicanda erunt. Primum ita.Mundus hic è diuinæ mentis Archetypo depromptus fuit, ſuumque exemplar perfecta imitatione exprimit; perfecta inquam, non ſimpliciter,vt D.Thom.prima parte quæſtione 47.ar.1.obſeruat;ſed quatenus talis eſt effectus,qualem ſe illum Deus producturum diuina arte conceperat. Neque propterea æternus eſſe debuit, quia eius idea ab omni æternitate

fuerat

fuerat;cum illum Deus non niſi initio tẽporis fabricare decreuiſſet. Quemadmodum vt quoduis artefactum creati artificis typum imitetur; non neceſſe eſt, vt typo coæuum ſit,ſed vt ipſum referat,eique ſecundum formam reſpondeat. Denique ſi propoſita ratio momentũ haberet, neceſſum foret mundi fabricã, ſicuti & diuinam eius ideam, corporeæ molis expertẽ eſſe, vt rectè argumẽtatur Iuſtinus Philoſophus in quæſtionibus ad gentes.q.8.

Vt mundus diuinũ Archetypum imitetur.

Iuſtinus Philoſophus.

Solutio ſecundi. Maximè proprium ſummi boni eſt ſeſe communicare; hæc tamen communicatio erga creaturas,cum omnino libera, & ſpõtanea ſit,potuit eam Deus quandiu voluit, differre. Nec enim vlla neceſſaria ratio poſcebat,vt æterna eſſet:nec habet ſe ad creaturas Deus, quẽadmodum ignis ad ſtupam; qui propterea quod neceſsitate naturæ agit, non poteſt non adhibita materia actionem edere. Neque verò communicare ſe aliis rebus ita illas efficiendo, vt non poſsit non efficere, eſt perfectio ſimpliciter; ſed perfectio quædam imperfectioni admixta, ſiquidem abſque libertate & delectu operari imperfectionem arguit, quæ imperfectio in Deum cadere non poteſt. Neque diuinam liberalitatem dedecebat creationis beneficium differre. Etenim ad liberalem pertinet ordinate dare; non autem citò dare, ſi beneficium differre magis conueniat: conueniebat autem, vti mox dicemus, differri mundi creationem.

Cõmunicatio diuina erga creaturas libera.

Liberalitatis eſſe ordinate dare.

Solutio tertij. Potuit Deus ab omni æternitate mundũ condere eo modo,quem progreſſu explicabimus,ſed noluit;nõ quòd eum aut poteſtas deficeret,aut inuidia retardaret, ſed quia illum ſuæ diuinæ ſapientiæ conſilio non niſi in tempore producere decreuerat. Poſſunt autẽ huius diuini conſilij rationes aliquot à nobis afferri. Primum,quia,vt D.Tho.2.contra gent.c.38.ait ex noua mundi creatione conſpicuũ fit Deum neque naturæ neceſsitate agere,neque vllius rei indigere,ſed ſe ipſo beatum eſſe. Deinde, quia ſic faciliùs innoteſcit rerum dependentia à Deo: ſiquidem id, quod non ſemper exiſtit,palam eſt habere cauſſam, à qua fluxit, quod in re ab æterno procreata minus eluceret.

Cur Deus non procrearit mũdum ex æternitate.

Lege D.Tho. p.q.46.ar.1.d.6.

Solutio quarti. Sicut voluntas noua, ideſt,quæ nunc cœpit eſſe,non poteſt edere actionem antiquam,ideſt,quæ iam fuit; quia omnis cauſſa ſaltem natura antecedit effectũ: ita voluntas antiqua, ſeu quæ iã eſſe deſiit,nõ poteſt elicere actionẽ nouam,ideſt actionẽ;quæ nũc eſſe incipit: quia id,quod nullo modo eſt,nequit per ſe efficere,quod nunc fit. Nihilominus voluntas Dei antiqua,ſiue,quæ ab omni æternitate ſemper fuit, ſemperque eſt; poteſt eſſe cauſſa nouæ actionis,ſiue nouæ procreationis Vniuerſi. Nec mirũ, quòd volũtas diuina producendi mundũ ſemper extiterit,nec tamẽ ſemper mundus fuerit;ſic enim Deus ab æterno volũtatẽ habuit mundũ procreandi,vt nõ habuerit voluntatẽ eum procreãdi ab æterno. In quã ſententiã ita ſcribit Hugo Victorius 1.de Sacramẽtis parte 2.c.10.& 11. voluntas æterna fuit,& opus voluntatis æternũ non fuit, ſemper enim voluit, vt faceret, & non voluit,vt ſemper faceret:ſed vt aliquando faceret,quod ſemper voluit, vt faceret aliquando. Itaque æterna bonitate ſemper voluit, & æterna ſapientia ſemper diſpoſuit,quod æterna poteſtate aliquando facit. His ſimilia leges apud D.Iſidorum lib.1.de ſummo bono.

Quo pacto æterna Dei voluntas potuit eſſe cauſſa nouæ procreationis rerum.

Hugo Victorius.

Iſidorus.

Oo 2 Solutio

Quomodo Deus nulla ſui mutatione aut inconſtantia denuo mũdum creauit.

Solutio quinti. Deus ſua præcellenti bonitate adductus initio temporis effectricem potentiam ad rerum procreationem applicuit: non quod eum ſuæ abſque initio vacationis pœnituerit; nec quod caſu, aut fortuita inconſtantia in mundi ſtructuram inciderit; ſed quia cùm ei ſua æterna placuiſſet quies, placuit initio temporis mundi opificium, æterna mente conceptum, exterius efformare; idque ſine noua cogitationis mutatione. Nouit enim quieſcens agere, & agens quieſcere, poteſtque ad actionem nouam; non nouum, ſed ſempiternum adhibere conſilium, vt proxime dicebamus, docétque D. Auguſtinus 12. de Ciuit. Dei cap. 16. Quem etiam lege libro 11. confeſſ. à cap. 10. & D. Athanaſium in oratione. 2. contra Arianos.

Auguſtinus. Athanaſius.

De hac re diſputat D. Bonau in 1. d. 44. q. 3.

Solutio ſexti. Deus per ſuam eſſentiam eſt cauſa rerum, non quaſi exiſtentiam diuinæ eſſentiæ, aliarum rerum exiſtentia neceſſario conſequatur; verum; quia non per aliquid ſibi additum, ſed per ſuam potentiam, quæ eſt idem re cum eius eſſentia, res producit, liberè tamen, atque interueniente externa actione, vt fuit à nobis ſuperius explicatum.

Futilis quæſtio cur Deus non antea mundum condiderit.

Solutio ſeptimi. Ridicula quæſtio eſt, qua quæritur; cum Deus mundum initio temporis condere ſtatuiſſet, cur eum non prius, poſterius ve condiderit. Sicuti ridiculum eſt ſciſcitari cur non plura, maiora ve corpora fecerit. Nam cum illa quantacunque fierent, oporteret eſſe finita, ſemper eadem quæſtio in termino cogitationis hærebit, deſiderio finis alterius, ſemperque rogandum ſupererit, cur Deus non ampliora fabricarit. Eodem ergo pacto futile, ac vanum eſt, inquirere cur Deus tunc potius, quàm antea, poſteave mundum crearit; ſiquidem quocunque vel tempore vel initio temporis creaſſet, eadem eſſet quæſtio occurſura. Dicendum igitur ideo tunc Deum produxiſſe mundum, quia tunc voluit, tuncq́ue occulto ſuæ ſapientiæ conſilio, non ſine optima ratione, licet nobis ignota intra regios diuinæ Sapientiæ theſauros recondita, ſe illum producturum decreuerat. Quæ ſane reſponſio terminat omnes controuerſias quærentium mundi originem.

D. Clemens. D. Auguſt.

Denique hoc argumentum luculenta oratione diluitur apud D. Clementem. 8. lib. recognitionum, & à D. Auguſt. 11. de ciuit. Dei cap. 5.

QVAESTIO V.

VTRVM DEVS NATVRAE neceßitate mundum procrearit.

ARTICVLVS I.

NEGANTEM PARTEM QVAESTIOnis omnino veram eße.

Dur. in 1. d. 43. q. 4.

Agere ex neceſſitate naturæ bifariam accipitur.

PRo explicatione huiuſce controuerſiæ animaduertendum eſt, aliquid agere ex neceſsitate naturæ, eſſe ita agere, vt non poſsit non agere. Quod bifariam contingit; vno modo, quia agens ſolo naturæ impetu citra omnem intellectus, & voluntatis actum, in rem fertur, vt ignis cum calefacit. Altero, quia etſi per intellectum & voluntatem agat, non tamen ex delectu & libertate operatur, ſed ita, vt actionem

ſuſpen

ſuſpendere, aut inhibere neutiquã valeat: ſicque Pater in diuinis per actum intelligendi generat filium; Pater & Filius per actum amandi ſpirant Spiritum Sanctum. Hoc poſito nemo vnquam Philoſophorũ vſque adeò hallucinatus eſt, vt putarit Deum agere ex neceſsitate naturæ priori modo; cùm omnes diuino numini intellectum & voluntatem attribuerint. De poſteriori tamen non parua inter eos diſſenſio fuit, alijs opinãtibus Deum liberè, alijs neceſſariò mundum procreaſſe. Quæ controuerſia profliganda hoc loco à nobis eſt. Ac primum pro hac ſecunda quæſtionis parte ita licebit argumentari. Quicquid Deus agit, ex neceſsitate agit; igitur Deus neceſſariò mundum produxit. Antecedens probatur: quia ſi Deus non ageret ex neceſsitate ageret ex cõtingenti, quod admittendum non eſt, cùm contingentia mutabilitatem & inconſtantiam importet, à qua omnis diuina operatio longe abeſt. Secundo. Confirmatur idem antecedens hunc in modum. Quicquid Deus ſcit, neceſſariò ſcit; ergo quicquid vult, neceſſariò vult. Conſecutio oſtenditur, quia nõ minus Dei voluntas, quàm Dei ſcientia, vna eadémque res ſunt cum eſſentia diuina, in quam nulla prorſus mutatio, aut varietas cadere poteſt. Huc etiam pertinet, quòd actus interior, quo Deus efficere extra ſe quidpiam vult, eſt perfectio diuina, quæ cùm Deo abeſſe nequeat, neceſſum erit velle Deum alia à ſe producere: proindéque neceſsitate naturæ mundum creaſſe.

Argumenta, quib^9 videtur oſtendi Deum agere ex neceſſitate naturæ.

In hac quæſtione primùm quid ſentiendum ſit; deinde quid in ea ſenſerit Ariſtoteles explicabimus. Quod ad primum attinet, aſſerendum omnino eſt Deum nulla naturæ neceſsitate, ſed liberè mundum produxiſſe: id quod fides Catholica multis ſacræ paginæ teſtimonijs docet, vt Pſal. 134. Omnia quæcunque voluit, Dominus fecit. Apocalypſis 4. Tu creaſti omnia, & propter voluntatem tuam erant, & creata ſunt; & cap. 1. epiſtolæ ad Epheſios, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. Quæ loca non ſolùm indicant Deum voluntate & intellectu pollere; ſed etiam liberè, ſuóque arbitratu operari.

Concluſio. Probatur teſtimonijs diuinis. Pſalm. Apoc. Paul. ad Heb.

Confirmatur verò idem à D. Thoma 2. contra gent. cap. 23. & in quæſt. de potentia q. 3. art. 15. hunc in modum. Inprimis Deum agere per intellectum & voluntatem de quo, vt ſupra diximus, nec Ethnici Philoſophi dubitarunt (etſi inter eos omnium primus Anaxagoras pronuntiarit diuinum intellectum eſſe cauſam efficientem rerum omnium, vt Ariſtoteles 1. Metaph. cap. 3. & Plato in Thet. referunt) cõfirmatur inquam in hunc modum. Primo agenti debetur prima perfectiſsimáque operatio, ſicuti primo mobili primus, ac nobiliſsimus motus: ſed operatio ab intellectu & voluntate manans longè præſtat actioni naturæ; ergo ea in primum agens, proindéque in Deum competit. Præterea, ordinare, vt conſtat ex 1. Metaphyſ. cap. 2. eſt munus & officium ſapientis; quod certe exhiberi non poteſt, niſi ab eo, qui rerum inter ſe proportionem, & habitudinem norit, amétque. Cùm igitur in rerum vniuerſitate tanta ordinis elegantia, & pulchritudo eluceat; plane ſequitur mundum ex præſcripto diuinæ ſapientiæ, & diuini amoris effectu, atque adeo intellectu & voluntate fuiſſe creatum.

Rationibus.

Ordinare munus ſapientis.

Deinde quòd Deus non neceſſariò, ſed omnino liberè mundum produxerit, & vniuerſim, quòd extra ſe nihil niſi ſponte ſua, ac libere agat, ita oſtenditur. Cùm Deus ſumme bonus, atque infinitè perfectus ſit, omnem boni & appetibilis rationem in ſua eſſentia inuenit, & vt etiam Ariſtoteles fatetur 2. Magnor. moral. cap. 15. & 7. Polit. cap. 1. non indiget aliqua externa re, ſed ex ſua natura, ac per ſe ipſum felix eſt & beatus; ergo diuina voluntas nihil extra ſe neceſſariò appetet, proindéque nullam creaturam ex neceſsitate producet. Item Deus propriam amando bonitatem vult alia à ſe, prout illa diuinum eſſe ſuo modo adumbrare, & participare valent; igitur cùm diuinum eſſe infinitis modis participari queat; ſi Deus ex eo, quod ſuam bonitatem neceſſariò amat, neceſſariò vellet creaturas exiſtere; cùm nulla ratio ſit, cur has potiùs, quàm illas, cur plures, quam pauciores eſſe velit; vtique totam ſuam vim infinitam ad eas procreandas funderet; ſicque eſſent actu in rerum natura infinitæ; quod tamen à verò longè aberrare conſtat ex ijs, quæſt. 3. huius operis diſputata ſunt. Præterea quicquid perfectionis eſt in rebus creatis, id totum neceſſe eſt in Deo excellentiori modo contineri: ſed liberum arbitrium eſt vna è maximis perfectionibus naturæ intellectiuæ, erit igitur in Deo, atque ita liberè Deus eliciet omnes externas actiones, quibus ſeſe creaturis communicat.

Si Deus neceſſario vellet creaturas producere, eſſ... a... infinitum.

Cap 8 q. 1. & 2.

His ita conſtitutis ad argumentum, quo oppoſitum huiuſce aſſertionis oſtendi videbatur, negandum eſt antecedens; & ad primam eius probationem, reiecta Scoti ſententia, ſeu potiùs modo loquendi in 1. d. 39. aientis Deum contingenter agere; dicendum potiùs cum D. Thoma in 1. d. 43. q. 2. art. 1. & in quæſtionibus de potentia q. 3. art. 15. alijſque in locis Deum neque neceſſariò operari, vt demonſtratum fuit; neque contingenter, quia contingentia mutabilitatem & imperfectionem in operante innuit: ſed ratione quadam inter neceſsitatem, mutabilitaté & contingentiã media; hoc eſt, ex libero arbitrio; qui agendi modus ex neceſsitate quidé conſtantiam accipit, ex contingentia verò poſsibilitatem aliter ſe habendi erga res, quas molitur.

Reſponſio ad 1. arg. pro aduerſaria parte.

Ad ſecundum dicito tam intellectionem, quàm volitionem diuinam, ſi in ſe, & quoad ſuam ſubſtantiam ſpectentur, neceſſariò Deo conuenire, vt argumentum concludit: ſi autem ſecundum reſpectus, quos ſibi ad creaturas vendicant, ſumantur: ſic diuinam intellectionem neceſſariam ad illas habitudinem obtinere: non ita verò diuinam voluntatem. Cuius diſcriminis ea ratio eſt, quia Deus nequit potentiam ſuam comprehendere, niſi cognoſcat omnia, quę per eam poteſt producere, atque adeo creaturas omnes. Item quia, vt D. Thomas 1. p. q. 19. art. 3. alijſque in locis ait, cognitio fertur in res, quatenus in cognoſcente inſunt; volitio autem quatenus ſunt in ſe ipſis. Quare cum omnia prout in Deo ſunt, neceſſariò eſſe habeant, non autem prout ſunt in ſe ipſis: inde eſt, quòd Deus non quæcunque vult, neceſſariò vult, eſto quæcunque ſcit, neceſſariò ſciat. Quod tamen intellige de ſcientia antecedente omnem actum diuinæ voluntatis, quæ à Theologis abſtractiua, ſeu ſimplicis intelligentiæ dicitur, qua nimirum Deus res ſecundum ſuas eſſentias, ſeu ſecũdum ſe præcisè ſumpta comprehendit. Nam ſi ſer

Ad 2.

Duplex modus diuinæ ſcientiæ. Scientia ... cis intelligentiæ.

ſi ſermo ſit de ſcientia viſionis, ſeu de notitia intuitiua, quæ tendit in res prout in aliqua temporum differentia exiſtunt: ſic Deus non neceſsitate abſoluta, ſed neceſsitate hypotheſis eas nouit, hoc eſt ſuppoſita libera ſua voluntate, qua eis eſſe in rerum natura confert. Ad id quod vltimo obiiciebatur, dicendum internum actum, quo Deus aliquid extra ſe agere vult, eſſe quidem perfectionem diuinam, ſi quoad ſuam ſubſtantiam, & id quod abſolutum in eo eſt, ſpectetur, quo pacto abeſſe Deo nequit: non autem ſi expendatur, quoad reſpectum ad creaturam, quem connotat: ſic enim nec perfectio, nec imperfectio eſt; & vt Deo ex arbitrij libertate conuenit; ita diuino actui ineſſe & non ineſſe potuit. Ex quo intelliges aliter ſeſe habere in nobis, aliter in Deo arbitrij libertatem: nos enim ita liberè volumus, vt non ſolum in hoc, vel illud obiectũ ferri, aut non ferri: ſed ipſum volendi actum, quoad ſuam poſitiuam entitatem mutare, aut inhibere valeamus: Deus verò licet vno ſimpliciſsimo & incommutabili actu in res feratur, eiuſmodi tamen actus ad hanc vel illam habitudinem, quam erga creaturas habet, ex ſua natura indifferens eſt atque adeò liber: ita vt nec ei libertas immutabilitatem, nec immutabilitas libertatem adimat. Sicque diuina voluntas nobiliori modo, quàm noſtra, arbitrij compos eſt. Noſtra enim eſt in poteſtate ad hunc vel illum actum eliciendum; quod mutabilitatem, & imperfectionem importat: at diuina ſub eodem actu perſeuerans indifferentiam quidem habet circa obiecta à ſe diſtincta, non tamen circa ſuum actum quoad ſubſtantiam conſideratum. Neque ex tali indifferentia circa hoc vel illud obiectum potentialitas, & imperfectio in Deo arguitur; cùm per eam nec ex appetente non appetens, nec ex non appetente appetens fiat: nec ab ipſa re externa determinetur, ſed à libera ſua voluntate proponente ei intellectu id, in quod tendit.

Scientia viſionis.

Lege Henricum Gand. quodli. 9 q. 11. Durand. in 1. d. 19. q. 1. D. Tho. 1. contra gent. ca 82.

Diſcrimẽ inter noſtram & diuinam libertatem.

ARTICVLVS II.

QVID ARISTOTELES IN re propoſita iudicarit.

ITa patet quid in propoſita controuerſia ſentire oporteat. Nunc quæ in ea Ariſtotelis mens fuerit, expendamus. Primum ſatis conſtat, non eum ſibi perſuaſiſſe fuiſſe mundum à Deo procreatum ex neceſsitate naturæ priori modo; cùm multis locis teſtatum reliquerit Deum intelligendi, & volendi facultate pollere; vt lib. 1. Metaph. cap. 2. & lib. 12. cap. 9. tex. 51. & 7. Ethic. cap. 4. Præterea quia probabilius eſt cognitam ei fuiſſe diuinam prouidentiam: quæ cùm ſit ratio ordinis rerum in finem, iis tantùm, quæ finem intelligendo præcipiunt, atque amando expetunt, conuenire poteſt. Item quia lib. 2. huius operis luculenter oſtendit, naturam non temerè, aut fortuitò, ſed alicuius finis gratia operari; quod, vt inibi expoſuimus, eatenus verum eſſe deprehenditur, quatenus res naturales inſtituto & directione Dei, qui ipſius naturæ princeps, auctorque eſt, ad certum finem, quem ipſe nouit, ac dirigit, quaſi ſagitta ad ſcopum collimantur.

Quo ſenſu Deũ non agere ex neceſſitate naturæ cognouerit Ariſtoteles.

Quod Ariſtoteles cognouerit prouidentiã. Theophilus Antiochenus lib. 3. ad Autolicum D. Tho. 1 de cœl. ca. 10. & opuſculũ ſi ad c. 4 lib. 1 Occõ. Theophilus Zimara ad tex. 34. lib. 2 de anima.

Cæterùm num Ariſtoteles crediderit Deum ex neceſsitate naturę ſecundum poſteriorem ſenſum, rerum vniuerſitatem procreaſſe, non ſatis inter eius

De quo ſit controuerſia. Auerroes.

ei⁹ interpretes liquet. Auerroes enim in opere, quod inſcribitur, Deſtructio deſtructionum, ait Deum apud Ariſtotelem non agere ex neceſsitate, ſed eminentiori quodam alio modo, ipſi duntaxat conſpicuo, mortalibus verò incognito. Alexander etiam in libro de fato ad Antonium, & Seuerum Imperatores, vbi ſe ex Ariſtotelis dogmate philoſophari profitetur, admonet à Deo petenda eſſe beneficia, quod penes ipſum dandi, ac non dandi facultas ſit.

Alexander.

Plerique tamen, è quorum numero eſt Scotus in quodlibetis qu. 7. Heruæus quodl. 5. qu. 4. & in tract. de æternit. mundi quæſt. 4. Marſilius in 1. d. 42. & 44. Greg. d. 42. Gabr. d. 43. q. 1. Ferrarienſis 2. cõtra get. c. 23. cẽſent Ariſt. operandi libertatem Deo ademiſſe. Quod certè nõ pauca eius teſtimonia dilucidè oſtendunt; præſertim ſi de iis actionibus Dei loquamur, quæ ad mundi opificium, cœleſtium ſphærarum motum, & conſeruationem ſpecierum, ac denique ad communem Vniuerſi perfectionem, & ornatum ſpectãt. Etenim cap. 1. huius libri text. 7. & 8. hunc in modum argumentatus eſt. Primum mouens non antea mouebat? Erat igitur aliquid, quod eum à motione retardabat. Quæ conſecutio ſumit, primum motorem neceſsariò agere. Nam alioqui facilè quiſpiam reſponderet, primum motorem ante à motu abſtinuiſſe, non ob aliquod impedimentum; ſed quia liberum illi erat, non agere. Prætereà cap. 6. text. 52. aſſerit ex æternitate primi principij neceſſariò concludi mundum ſemper fuiſſe.

Quo pacto Ariſtoteles Deo neceſsitatem operandi impoſuerit.

Itáque non videtur dubitandum, quin putarit Ariſtoteles Deum circa mundi creationem liberè agendi facultate caruiſſe, licet eidem, vt quorundam ſententia eſt, ad nonnulla effecta libertatem dederit. Nam 4. Topic. ca. 5. ait, Deum quædam facere poſse, quę non facit, & 8. Ethic. cap. 7. Deum habere erga bonos amicitiam. Et 10. eiuſdem operis cap. 8. eos, qui verè Sapiẽtes ſunt, & rationem ducem ſequuntur, Deo chariſsimos eſse. Quæ certè munera non neceſsitatis, ſed libertatis eſſe videntur. Pro eodem etiam facit, quod Ariſtoteles, referente Laertio in eius vita, antequam diem obiret, Deum oraſse perhibetur; ac religionis cauſa teſtamento quædam fieri commendaſſe. Quod cum facturum non fuiſſe veriſimile eſt, niſi crederet diuinum numen precibus flecti, & honeſtis, pijsque hominum actionibus ad benefaciendum allici, atque adeò nonnulla eſſe, quę Deus ex libertate & arbitrio ſuo moliatur.

QVAESTIO VI.

NVM ALIQVID A DEO EX AETERnitate procreari potuerit.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS NEGAtiua quæſtionis probari videatur.

OStenſum à nobis ſuperiùs eſt non fuiſſe aliquid ab æterno procreatũ. Nunc non vt res habuerit, ſed quo pacto ſeſe habere potuerit, inquirimus.

mus. Sunt igitur qui negent potuiſſe ab æterno quicquam à Deo effici. In (Aſſertores partis negatiuæ.) his numerantur D. Bonauentura, in 2. diſt. prima, quæſt. ſecunda Albertus (M. Alber. Henricus, Richardus, Vdalricus.) Magnus ibidem, & ad finem primi capitis huius libri, Henricus Gandauenſis quodlib. 1. quæſt. 7. & quodlib. 9. quæſt. 17. Richardus in ſecundo diſt. 1. quæſt. 4. circa 3. princip. Marſilius qu. 1. art. 2. Vdalricus in ſua ſumma lib. 4. (Guiliel. Pariſi. Philoponus.) Gulielmus Pariſienſis. 1. libr. de vniuerſo. Philoponus cap. 3. eius libri quo (Vt maior in 2. quæſt. 1. art. 2.) reſpondet argumentis Procli pro mundi æternitate, aliique nonnulli. Quæ opinio hunc in mundum ſuadetur.

1. argument. Primum, Id, quod creatur, producitur è nihilo, atque adeo procedit à non eſſe ad eſſe: ſed quod ita procedit, antequam ſit non eſt: creatum verò ab æterno non poteſt non eſſe, antequam ſit: ergo nihil poteſt eſſe creatum ab æterno.

2. argument. Item, Si quid fuiſſet ab æterno creatum, ſimul fieret, & factum eſſet; alioqui prius non eſſet quàm eſſet: ſed ea quæ ſimul fiunt & effecta ſunt, momento fiunt, proindeque ſuæ durationis initium habent: ergo nihil, quod creatur, ab æterno eſſe potuit.

3. argument. Tertio, In ſempiternis non differunt eſſe & poſſe, vt Ariſtoteles ait tertio huius operis lib. c. 4. text. 32. ergo ſi quid ab æterno eſſe potuit, ab æterno fuit: atqui nihil fuit ab æterno: ergo nec potuit eſſe.

4. argument. Quartò, Nulla creatura poteſt aut eſſentiam aut virtutem habere infinitam: ergo neque infinitam durationem: ſi autem ab æterno extitiſſet, ſortiretur durationem infinitam. Nulla igitur ab æterno eſſe quiuit.

5. argument. Quintò, Si Deus aliquid creaſſet ex æternitate, neceſſariò id condidiſſet, non autem liberè: ſed impoſsibile eſt aliquid neceſſariò & non liberè à Deo effici: ergo impoſsibile fuit Deum aliquid ab æterno creare. Probatur maior, primùm quia ſi Deus eam rem potuiſſet non creare; vel potuiſſet ante: vel poſt; vel dum crearet. Non antè; quia ante creationem æternam nulla poteſt eſſe duratio. Non pòſt; quia ad præteritum reuocandum nulla datur potentia. Nec denique dum crearet; quia tunc res creata iam eſſet; res autem quando eſt neceſſariò eſt, vt patet ex cap. vltimo libri primi de interpretatione. Quare non liberè Deus creaſſet, ſi ab æterno creaſſet. Secundò probatur eadem maior, quia vel ea duratio, in qua Deus potuiſſet non creare, eſſet æternitas ipſa, vt reſpondet noſtræ durationi diuiſibili; vel vt reſpondet durationi indiuiſibili. Non reſpondet indiuiſibili; quia iam daretur æternitatis initium. Nec vt diuiſibili; quia vel ea eſſet finita, vel infinita: non finita, tum quia haberet principium, atque ita daretur initium æternitatis, tum etiam quia in parte dimidia, quæ eſt verſus nos, non potuiſſet non creare, cùm in priori parte iam creaſſet, & ad præteritum, vti diximus, non ſit potentia: nec item eſſet infinita, quia in qualibet poſteriori eius durationis parte non potuiſſet non creare, ſiquidem in alia priori iam creaſſet. Igitur ſiquid Deus ab æterno produxiſſet, non liberè, ſed neceſſariò produxiſſet.

6 argument. Sextò, ſi Socrates potuiſſet ab æterno creari, potuiſſet etiam ab æterno in nihilum redigi; cùm in creatione, & in reductione ad nihilum eadem ratio eſſe videatur: ſed hoc non admittent aduerſarij: ergo neque illud.

Poſtremò idem corroboratur multis Patrum teſtimoniis. Imprimis enim D. Damaſcenus lib. 1. de fide Orthodoxa cap. 8. palàm docet, id quod è non eſſe ad eſſe traducitur, nequire ſuo principio coæternum eſſe. Quod item aſſeruit D. Ambroſius lib. 1. Hexameron cap. 3. Præterea D. Auguſtinus lib. 12. de Ciuitate Dei cap. 15. expreſſe ait non potuiſſe Angelos coæternos eſſe creatori. Et Hugo lib. 1. de ſacramentis cap. 10. fugit, inquit, diuinam virtutem vt aliquid ſibi coæternum faciat.

Vltimum, ex patrum teſtimoniis. *D. Damaſcen.* *D. Ambroſ.* *D. Auguſt.* *Hugonis Vi.*

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua controuerſiæ.

Aduerſa tamen opinio, quæ aſſerit potuiſſe aliquid ab æterno creari veriſimilior eſt; eamque tuetur D. Thomas 1. part. quæſt. 46. art. 2. & 2. contra gentes cap. 46. aliiſque in locis; Durandus, Argentinas, Gregorius, Ochamus, Gabriel, Hiſpalenſis, Ægidius, Heruæus, Capreolus in ſecundo d. 1. Ferrarienſis hoc in libr. quæſt. 3. Caietanus loco citato primæ partis, aliique ſectatores D. Thomæ: quam etiam probabilem putat Scot' in 2. d. 1. q. 3.

Concluſio.

Omiſsis autem aliis rationibus, quibus hæc pars confirmari ſolet, hæc vna, quæ multarum vim habet, ſufficiet. Quidquid non inuoluit contradictionem potuit à Deo fieri; ſed aliquid ab æterno creari non inuoluit contradictionem; ergo &c. Probatur aſſumptio, quia neque ex parte Dei creantis, neque rei creatæ, neque ipſius creationis ab æterno, vlla repugnantia eſt. Quod ita oſtenditur, primùm quod non ſit repugnantia ex parte Dei, qu a non minor eſt Dei virtus ad creandum, quàm ſolis ad illuminandum: at ſi ex æternitate ſol eſſet ex æternitate illuminaſſet, vt D. Auguſt. 6. de Trinitate capit. primo edocet: ergo cùm Deus æternus ſit, ab æterno creare potuit. Deinde quod nihil obſtet ex parte rei, quæ producitur, ſuadetur. Nam aliquid genitum eſt ab æterno, nempe Verbum diuinum, quod Deus Pater ex omni æternitate genuit, ergo nulla ſequitur contradictio ex eo, quòd aliquid ab æterno producatur. Denique quod ex parte ipſius creationis nihil impediat inde concluditur, quia ſi quod eſſet impedimentum, ex eo maximè foret, quòd creatio ſit è nihilo productio; hinc enim videtur colligi, vt id, quod creatur, obtineat eſſe poſt non eſſe; quod æternæ durationi aduerſatur. Verùm rationem hanc nihil efficere inde patet; quia particula, è nihilo, in definitione creationis, non ſumitur poſitiuè, quaſi notet ordinem termini, ſub quo res priùs fuerit; ſed negatiuè, vt docet D. Anſelmus in Monologio cap. 8. prout nimirum idem valet, atque non de aliquo, ſeu nullo præiacente ſubiecto.

Probatio. *D. Auguſt.* *In definitione creationis quo pacto ſumenda ſit particula, è nihilo.* *D. Anſelmus.* *Lege D. Tho. 1 pa. q 45. art. 1. Dur. in 2 d 1. q. 2. Heruæ. in tractat. de æternitate mundi quæſt. 2.*

ARTICVLVS III.

SOLVTIO ARGVMENTORVM, quæ initio propoſita fuerant.

Reſpondeamus nunc argumentis, quæ probare contendebant non potuiſſe quicquam ab æterno creari. Ac primo quidem ex iis, quæ proximè

ſtatuimus

ſtatuimus quid reſpondendum ſit conſtat. Ad ſecundum verò conceſſa maiore propoſitione, explicanda eſt minor. Si enim ſignificet ea, quæ ſimul fiunt & facta ſunt, fieri momento temporis duntaxat, falſa eſt. Nam corpora cœleſtia etiam nunc à Deo creantur, cùm ab illo perenniter accipiant eſſe è nihilo etſi non nouum, vt docet D. Auguſt. libro 4. de Geneſi ad lit. cap. 12. nec tamen momento ſolùm temporis creantur; ſed toto temporis progreſſu, & in quolibet eius inſtanti. Si autem ſenſus ſit, ea quæ ſimul fiunt & effecta ſunt, etiam in quolibet momento temporis accipere totum ſuum eſſe; verum id quidem eſt; non tamen ex eo colligitur dandum fuiſſe aliquod inſtans, aut certam vllam partem temporis, in qua res ab æterno creata ſuum eſſe primò accepiſſet.

Corpora cœleſtia etiam nunc à Deo creantur ſuumque eſſe accipiunt. D. Auguſt.

Her. in tractat. de ætern. mundi q. 1. a. 27.

Ad tertium dicendum eſt ex eo, quod Deus aliquid ab æternitate creare potuerit, non ſequi creaſſe id ab æterno; cùm non ex naturæ neceſsitate, ſed liberè operetur. Illud verò pronuntiatum, in æternis non differunt eſſe & poſſe, variè ab interpretibus accipitur. Burlæus, Simplicius, aliíque nonnulli putant non afferri id ab Ariſtotele ex propria ſententia, aut tanquam veritati conſentaneum, ſed de mente Archytæ, & Epicureorum, cum quibus ei citato loco negotium erat. Alij ſecus opinantur, aſſeruntque id Peripateticum eſſe, cum 9. Metap. cap. 9. text. 17. ab Ariſtotele concedatur. Et hi etiam diuerſas illius interpretationes afferunt; quas lege apud D. Thomam de potentia Dei quæſt. 3. art. 4 Iandunum lib. 4. huius operis quæſt. 9. iis verò omiſſis breuiter reſpondemus, effatum hoc quodam in ſenſu verum eſſe, in alio falſum: verum, quatenus ſignificat ſi quid ab æterno ſit, vt ſimul & extitiſſe, & potuiſſe exiſtere; nec enim priùs potuit eſſe, deinde fuit; alioqui non ab æterno extitiſſet: falſum, ſi ita accipiatur, vt aſſerat quicquid ex æternitate à Deo produci potuit, ex æternitate fuiſſe productum. Itaque tertium argumentum, ſi prædictum effatum in priori ſenſu vſurpet, non rectè colligit; ſi in poſteriori, non probè aſſumit.

Eſſe & poſſe in æternis non differre quomodo intelligendum.

De ſenſu eiuſdem propoſ. Cape. in 2. d. 1. q. 1. artic. 3. D. Bon. in 2. d. 42. num 45.

Ad quartum, conceſſo priore pronuntiato, negandum eſt poſterius. Nam ex eo quòd aliquid infinita duratione perſeueret, non arguitur in eo infinita perfectio, quæ tamen arguitur ex infinitate virtutis & eſſentiæ. Si quis verò obiiciat vnumquodque tantò eſſe perfectius, quantò diuturnius; proindéque ſi quid infinitis ſæculorum ætatibus extitiſſet, infinitæ perfectionis excellentiam habiturum; negandum erit antecedens, cuius falſitas deprehenditur exemplis multarum rerum, quæ cùm deterioris notæ ſint, diutiùs perſeuerát. Nam ex brutis animantibus tum alia, tum cerui, & cornices; ex arboribus autem non paucæ vt olea, cupreſſus, palma, ilex, platanus, homine viuaciores ſunt. Quibus tamen homo naturæ dignitate longè præſtat.

Longior duratio non ſemper maioris perfectionis comes.

Conſule Ariſtotelem lib. 1. Eth. c. 7. & lib. 6. de hiſt. an. ca. 29 Plinium libro 7. Natu. hiſt. cap. 48.

Ad quintum, Neganda eſt maior, & ad eius probationem dandum potuiſſe Deum non creare dum creabat: quod verò in contrariam partem primo loco obiiciunt, refellitur dicendo id quod eſt, quamdiu eſt, neceſſariò eſſe; non ſimpliciter, ſed ex hypotheſi; quatenus nimirum ſupponitur eſſe, quæ neceſsitas non eſt abſoluta, ſiue conſequentis, vt loquuntur, ſed conſequentiæ tantùm. Item ad id quod ſecundò opponunt, reſpondemus in primis eam durationem eſſe æternitatem in ſe ſpectatam, non vt huic aut illi

Quo ſenſu De' dum creabat poterat non creare.

imaginatij temporis durationi reſpondet. Nanque in ipſo indiuiduo ęternitatis puncto, quo Deus cœlum creaſſet, potuiſſet non creare, quemadmodum & nos in inſtanti temporis, quod quidpiam volumus, ſimpliciter nolle poſſumus, ſi ita iubeat, non quidem in ſenſu compoſito, ideſt, ſi ponamus nos iã velle: ſed in ſenſu diuiſo, ideſt, ſpectata voluntate ſecundum ſe. Secundò dicimus potuiſſe Deum non creare in æternitate, vt reſpondet tempori infinito imaginario, inadæquatè tamen; quia nimirum ſumpta quacunque parte temporis deſignata hinc verſus æternitatem, in ea non poſſet non creaſſe, quia iam creaſſet tempore infinito, in quo tame ita inadæquatè ſumpto poterat non creare. Lege Capreolum in 2.diſt.1.quæſt.1.art.3.

Lege Scotum in 1.d. 39 & quãtum ad priuat.

Ad ſextum reſpondendum eſt non eandem eſſe rationem in creatione Socratis ab æterno, & in reuocatione eiuſdem ad nihilum: fieri enim nõ poteſt, vt aliquid in nihilum redigatur, quin priùs eſſe habeat, vt luce clarius eſt. Quare ſi Socrates ab æterno in nihilum redactus eſſet, ante annihilationem extitiſſet: ſicque fuiſſet, & non fuiſſet æterna eius annihilatio: fuiſſet, quia ita ponitur; non fuiſſet, quia illam præceſsiſſet creatio.

Lege eundem D Th, de potẽtia Dei q.3. art. 14. Cap loc. cit.

Ad ſeptimum dicendum cum D.Thoma in opuſculo de æternitate mundi, & Durando in 2.d.1.q.2. Patres non de creatione abſolutè accepta fuiſſe locutos, ſed de ea, qua rei denuò eſſe tribuitur poſt nõ eſſe, qualis ea fuit, qua Deus vniuerſum condidit: hac verò planũ eſt nõ potuiſſe quicquam ab ęterno creari. Præterea vſurpaſſe æternitatem non pro qualibet infinita duratione, ſed prout definitur, interminabilis vitæ tota ſimul & perfecta poſſeſſio, quæ ſolius diuinæ naturæ propria eſt, vt patet ex ijs quę li.4. huius operis tradidimus, ac præter alios docet Boëtius lib. 5. de conſolat. Philoſophiæ proſ.6. & D.Thomas loco citato.

Quo ſenſu patres negarint potuiſſe aliquid præter Deum ab ęternitate eſſe.

Ca.14.q.5.art.1.

QVAESTIO VII.

NVM RES OMNES SINE DISCRIMINE ab æterno eſſe potuerint, nec ne?

ARTICVLVS I.

QVID DE REBVS PERMANENTIBVS aſſerendum ſit.

FVit à nobis quæſtione proxima ſtatutũ potuiſſe creationem ab æterno eſſe. Nunc quæ nam illa ſint, quæ creari ab æterno potuerint, ſigillatim ſcrutabimur. Quoniam verò rerum quędam in fluxu, & ſucceſsione cõſiſtũt quas ſucceſsiuas appellant, nẽpe motus, & tempus: aliæ ſimul cohærent, ac permanent; quas permanentes vocant, vt Angeli, & homines, primum quid de permanentibus ſentiendum ſit, expediemus.

1. aſſertio.

Prima aſſertio. Res permanentes, quæ interitu vacant, vt Angeli, & corpora cœleſtia potuerũt ex æternitate à Deo produci. Hæc aſſertio communi conſen

conſenſu defenditur ab ijs doctoribus, quos ad initium ſuperioris articuli citauimus, poteſtque ea ratione, quàm inibi explicuimus, comprobari. Nimirum id non implicat contradictionem, neque ex parte Dei creantis, neque ex parte creaturæ, neque ex parte creationis: igitur fieri à Deo potuit.

2. aſſertio.

Secunda aſſertio. Res etiam permanentes corruptioni obnoxiæ potuerunt ex æternitate produci à Deo conſeruante illas per infinitum tempus. Hæc eadem, qua ſuperior, probatione fulcitur. Sed enim in ea peculiariter obſeruandum occurrit, quoduis ſingulare corruptibile ſi ab æterno produceretur, infinito tempore abſque nouo miraculo duraturum fuiſſe. Nam hoc ipſum eſt ab æterno produci, videlicet tempore infinito accipere eſſe; atque adeò talis effectio, ſiue creatio, idem eſt ac conſeruatio per infinitum tẽpus; videlicet, quia repugnat aliquid ab æterno eſſe, & per tempus finitum duntaxat durare; ſiquidem omne finitũ tempus principio, & fine clauditur; æternitas verò omne principium excludit. Rem autem diſſolubilem poſſe à Deo per infinitum tempus conſeruari pro certo habendum eſt.

Effici ab æterno & conſeruari per infinitum tempus in idem recidunt.

ARTICVLVS II.

NVLLVM MOTVM FINITVM, AC nullum omnino motum rectum ab æterno eſſe potuiſſe.

VEniamus nunc ad motum, de quo id, quòd à nobis dictũ fuerit, de qualibet alia re ſucceſsiua dictum volumus, cùm in omnibus æqua ratio ſit. Nemo igitur alicuius nominis auctor cẽſuit aliquem finitum motũ ab æternitate eſſe potuiſſe. Id enim contradictionem inuoluere patet ex fine proximi articuli. Et verò motum rectum infinitum abſque reflexione non potuiſſe ab æterno fieri, communis videtur philoſophantium conſenſus; & quidẽ optima ratione. Nam motus rectus ex ſua propria natura poſcit terminos in ſpatio, ſiue magnitudine, ſuper qua fit, multò aliter, ac circularis; qui abſque fine, & principio facilè intelligi poteſt, ſicuti & ipſe circulus, qui principij, & finis expers eſt.

Cur motus rectus abſque reciprocatione non potuerit eſſe ab æterno: Implicatio, quã prædictus motus inuoluit.

Deinde quia ex motu recto cõtinuo ab æternitate manifeſtæ cõtradictionis implicatio exiſtit. Si enim ab æterno duo homines mouerentur ex Oriẽte per ſpatium, magnitudinẽvè infinitam, alter duplo velociùs altero; & cõcitatior hodierna die Conimbricã perueniſſet, neceſſariò antecederet tardiorem interuallo infinito: ſiquidem tardior gradu ſuo, quantũuis lento, infinitum ſpatiũ peregiſſet, atq; adeò qui duplo celeriùs mouebatur ſpatiũ cõfeciſſet duplo maius, proindeque ſegniorem interuallo infinito poſt ſe relinqueret. Quare daretur interuallum infinitum incluſum vtrinq; terminis, quod proinde eſſet, & non eſſet infinitum: hinc enim terminaretur Conimbrica; ex parte verò Orientis clauderetur loco, ad quem hodie tardior acceſſiſſet. Sequeretur præterea hunc eundem peruenturum fuiſſe hodie Conimbricam, imò ad quenuiſ deſignatum locum vltra Conimbricam verſus Occidentem; ſiquidem iter peregiſſet infinito tẽpore, atque adeò tãtum ſpatij

Alia implicatio.

tranſmiſiſſet qui tardiſsimo, quantum qui celerriſsimo gradu progrederetur.

Rurſus ſi ex æternitate alter ab Oriente, alter ab Occidente moueretur, nulla maior eſſet ratio cur hodie, quàm mille ab hinc annis ſibi occurrerent; cur potiùs Conimbricę, quàm Romæ aut alia mundi parte deſignata, vel extra complexum vniuerſi in ſpatio, quod illic patere intelligimus; idque ſiue pari, ſiue impari velocitate ferretur: quia nulla loci, ſeu tẽporis definita pars medium foret, nec magis, minuſvè diſtaret ab vna parte infinitæ durationis, infinitiuè ſpatij, quàm ab alia. Maneat igitur motum rectum abſque reflexione nõ potuiſſe ab æterno eſſe. De motu verò recto cum reflexione reciprocationevè infinities repetita ſupra eandem finitã magnitudinẽ; idẽ quod de circulari, quod ad præſentem conſiderationem ſpectat, aſſerendum eſt.

Alia implicatio.

Quid pronunciandum ſit de motu recto cũ reflexione.

ARTICVLVS III.

DIVERSAE OPINIONES DE MOtu circulari ab æterno.

QVod ad motum circularem attinet, num, verbi gratia, cœleſtium ſphærarum cõuerſio ab ęterno eſſe quiuerit, res eſt omnino dubia, & diſsidentium philoſophorum argumentis in vtranque partem agitata. Pars affirmatiua, quam præter alios defendunt Capreolus, Ægidius, & Gregorius in 2.d,1.& Heruæus quodlib.9.q.3. ex eo probatur, quia motum, qui in circulũ fit, ab æterno eſſe, nulla eſt contradictio, neque ex parte mobilis, aut motoris, vt ex ſuperiùs dictis colligi poteſt; nec verò ex parte motus, quia quemadmodum circulus principiũ non habet, ita neque motus, qui per eum fit, quod vnum eius infinitati obſtare fortaſsis videretur. Deinde quia ſi cœlum, & intelligentia motrix ab ęterno extitiſſent, vel cœlum ab intelligentia moueretur; vel quieſceret. Si moueretur habetur inſtitutum: ſi quieſceret; cùm quies ſit priuatio motus, neque rei, niſi cùm ad motum ineundum apta eſt, cõuenire queat; ſicuti cœlum ab æterno quieſceret, ita & moueri poſſet. Quod ſi quiſpiam dicat non fuiſſe quietutum priuatiuè, ſed negatiuè; quia nõ habuiſſet aptitudinem ad ſubeundum ab æterno motum: in contrarium eſt illud, quia aptitudo ad motum eſt affectio neceſſaria entis naturalis, neque tunc deſideraretur vis actiua, à qua ad actum reduci poſſet, videlicet creata ſimul ab æterno intelligentia applicata cœlo, vt ponimus. Quare potuit motus ex æternitate eſſe.

Qui cenſuerint potuiſſe dari motum circularem ab æterno.

1. argum.

2. argu.

Præoccupatio.

In his ſunt Ferrar. qu.3. huius li. Auerroes hoc in li. cõm. 76. Iandunus q.18.

Contrariam ſententiam amplexus eſt Durandus in 2.d. 1.q.3. ac recentium philoſophorum nonnulli. Poteſt verò illa hunc in modum comprobari. Vbicunque datur primum, & vltimum, ea finita ſunt; ſed in cœleſtium corporum reuolutionibus oportet dari primam & vltimam; ergo neceſſe eſt eas omnes finitas eſſe, ac proinde non extitiſſe ab æterno. Maior perſpicua eſt; minor ſuadetur, quia in primis datur vltima, nimirum hodierna. Deinde quòd detur prima oſtenditur; quia ſi non daretur prima, ſed ante

Vt Sotus hoc loc. q.2.

Prima ratio pro aduerſaria opin.

ante quanlibet fuiſſet alia; etiã ante omnes coniunctim acceptas aliqua fuiſſet, cum non plures in tota collectione, quam in omnibus diuiſim ſumptis contineantur.

Secundò. Poſito cœleſti motu ex æternitate intelligentia motrix omnes prorſus circuitiones fuiſſet antegreſſa: præſertim cùm ante peractã cuiuſque circutionis periodum neceſſariò anteire debuiſſet ſpatium duodecim horarum, quæ eſt vnius circutionis medietas. Si igitur quęlibet pars vnius cõuerſionis integram conuerſionem præiſſet, vtique intelligentia omnes omnino conuerſiones antegreſſa foret; atque adeò non fuiſſent cœli reuolutiones ab æterno. 2. ratio.

Tertiò. Idem hac ratione cõfirmatur. Si motus ab æterno extitiſſet, iam in noſtro hemiſphærio ante hodiernum diem infiniti dies, & infinitæ noctes tranſactæ eſſent; ſed hoc implicat contradictionem; ergo motus non potuit eſſe ab æterno. Probatur minor. Sumatur ex illa dierum & noctium infinitudine numerus infinitorum dierum; ſumatur item infinitarum noctiũ multitudo: vtraque harum collectionum eſt infinita; quia conſtat infinitis partibus æqualibus vni tertiæ, & non cõmunicantibus inter ſe; atqui ſi tempori infinito aliud tempus infinitum adiiciatur, emerget tempus vtrinque infinitum: ergo tempus quod ex dierum, & noctium multitudine coaleſcet, erit vtrinque, id eſt tam verſus anteriòrem, quàm verſus poſteriorẽ partem infinitum. Quare tempus illud infinitum non poſſet hodierna die terminari. Nec verò occurrat quiſpiam haud poſſe in illa tẽporis infinitudine tranſponi dies, ita vt diebus dies, noctibus noctes immediatè copulentur. Nec enim id argumentum petit, nec in eo vim vllam facit, ſed tantùm contendit illam infinitorum dierum & noctium collectionem, vtcunque ſumatur, non poſſe non verſus omnem durationem infinitam eſſe. Nam quòd dies noctibus interſerantur, non iccirco breuior duratio euadit, quàm ſi noctes, & dies ſimiliter inter ſe proximè cohærerent. Stabiliturque argumentum ex eo quòd nulla potior ſit ratio, cur ſi lineæ hinc in infinitum porrectæ verſus Orientem adderetur altera verſus Occidentẽ infinitè producta; cur, inquam linea vtrinque infinita emergeret; non autem reſultaret infiniti temporis extenſio; ſi tempus vnum infinitum alteri infinito interponeretur. 3. ratio. Confutatio reſponſionis.

Quartò. Si cœlum moueretur ab æterno negari non poteſt ſingulis reuolutionibus potuiſſe à Deo creari vnum Angelum, quo dato iam hodie eſſent actu infiniti: ergo ſicuti infinitum actu admittendum non eſt, ita nec motus ab æterno. 4. ratio.

ARTICVLVS IIII.

VTRAQVE PARS CONTROVERSIAE de motu circulari ab æterno probabilis iudicatur, probabilior negatiua; vtriuſque argumenta diluuntur.

QVemadmodum cùm in tertio huiuſce operis libro num infinitum diuina virtute dari queat diſputaremus, vtramque partem quæſtionis Concluſio.

proba

probabilem iudicauimus;ita in hac de motus æternitate controuerſia eãdem viã ſequi ſtatuimus,propterea quod(vt prçter alios aduertit princeps Auerroiſtarum Bachonus in 2.diſtin.1 quæſt.6.)qui putant motum,& generationes rerum ab æterno eſſe potuiſſe,conſentaneum eſt,vt credant poſſe infinitum diuina virtute dari,& è conuerſo:cùm vtrobique conſimiles difficultates,præſertim circa numerorũ implicationem,occurrant: nec defendi commodè valeat potuiſſe motum dari ab æterno,quin admittendum ſit potuiſſe nunc exiſtere infinitam multitudinem Angelorum, quos Deus ſingulis cœli reuolutionibus creare potuiſſet. Quare ſicuti nos in controuerſia illa de infinito partem negantem magis probauimus, ita in hac de æternitate motus ſimiliter cenſemus. Vtriuſque tamen ſententiæ argumenta diſſoluere conabimur, vt quam quiſque partem volet,tueri queat.

Solutio primi argumenti pro æternitate motus.

Igitur ad primum eorum,quç initio propoſita ſunt,reſpondemus,cauſſam cur motus ex æternitate dari non potuerit,eſſe eam repugnantiam,quæ proximè adductis rationibus explicata eſt. Quod verò ad ſecundum argumentum attinet,

Sol. 2.

dicendum in primis ſi rectè concludat, pari ratione oſtenſum iri,motum aliquem finitum, verbi cauſſa, ligni aduſtionem ab æterno eſſe potuiſſe. Sic enim argumentari licebit. Creet Deus ignem, lignumque ab æterno; vel ab æterno dabitur ligni aduſtio; vel quies ab eiuſmodi aduſtione. Si primum, habetur propoſitum; ſi ſecundum, cùm quies ſit priuatio motus;ſequitur potuiſſe lignum ab æterno comburi. Quare & cæt. Itaque huius argumenti ſolutio vtriuſque partis aſſertoribus incumbit. Ea verò eſt ex æternitate futuram fuiſſe ab aduſtione illa quietem; non tamen priuatiuè, ſed negatiuè; quia nullum ſingulare lignum aptum eſſet ad ſubeundam æternam combuſtionem ob illam repugnantiam. Qua item ſolutione noſtro argumento, dum proponeretur, aptè occurrebatur. Ad id autem, quod deinde obiectum fuit, dicendum licet aptitudo ad motum conueniat cœlo ex æternitate, non tamen ei competere vt ex æternitate ad actum reduci valeat; idque non ex defectu potentiæ actiuæ; ſed ex repugnantia quam æternitas motus inuoluit, vt ſuperiori articulo oſtenſum fuit. Sed enim iſtiuſmodi implicatio ſolum in æternitate inadæquatè ſumpta locum haberet. Nam quodcunque tempus deſignaretur progrediendo hinc verſus æternitatem, iam in eo moueri cœlum poſſet, lignumque aduri abſque vllo incommodo: neque in ea re difficultas,aut dubitatio eſt.

Cur aptitudo ad motum non potſit ab æterno ad actum perduci.

Ad primum pro altera controuerſiæ parte conceſſa maiori propoſitione dicendum eſt ad minorem dari quidẽ vltimam reuolutionem,nẽpe hodiernam,non tamen primam verſus initium;ſed ante quamlibet deſignatã,fuiſſe aliam:nec proinde rectè concludi,etiam ante omniũ reuolutionum collectionem,aliquam extitiſſe:ſicut ex eo quòd accepto quolibet numero datur alius maior, non rectè infertur omnium numerorum collectione aliquem maiorem aut eſſe poſſe,aut concipi.

Reſponſio ad primam rationem contra æternitatem motus.

Ad 2.

Ad ſecundum ſimiliter dicendum intelligentiam anteceſſuram fuiſſe quamlibet cœli reuolutionem ſigillatim ſumptam;non tamen omnes in vnum collectas. Itemque ſpatium duodecim horarum præire debuiſſe vnamquamque conuerſionem diuiſim,non tamen

præire

præire debuiſſe vnamquanque conuerſionem diuiſim, non tamen collectionem omnium, at nulla conuerſio ſingularis, ſed collectio fuiſſet ab æterno. Ad tertium, quod plus habet difficultatis, reſponderi poteſt dato motu ab æterno vtrumque numerum, tam dierum, quam noctium futurum infinitum; non efficiendam tamen ex iis durationem infinitam verſus vtramque partem; quia cùm dies noctibus intermixti fluere deberent, vtique non maiùs hæ, quam illi ad præteritum tempus facerent: vt verò infinitum, verſus vtramque partem componerent, oporteret præteritis futura ſuperaddi, quandoquidem tale infinitum ex præterito & futuro conſtet neceſſe eſt. At in linea ſecus res habet; quia pars infinita verſus Occidentem coniungeretur ei quæ eſſet Orientem verſus infinita. Ad 3.

Ad quartum, qui motum ab æterno concedit, admittat quoque illud infinitum actu. Quanquam, licet minùs probabiliter, reſpondere etiam poſſit, ſi Deus ab æterno ſingulis reuolutionibus Angelos creaſſet, debuiſſe eos ſubinde in nihilum reducere, ne infiniti actu euaderent. Reſponſ. ad 4.

ARTICVLVS V.

NON POTVISSE GENERATIONES AB æterno eſſe, vt eas poſuit Ariſtoteles: num verò aliter eſſe quiuerint in vtramque partem diſputatur.

PRoximum eſt vt quid de rerum generationibus ſentiendum ſit ſtatuamus. Prima concluſio. Generationes non potuerunt ab æterno eſſe eo modo, quo eas Ariſtoteles fuiſſe arbitratus eſt. Hæc facilè probatur; Ariſtoteles namque ita rerum generationes æternas fecit, vt nullum ſingulare rerum corruptibilium per creationem; ſed omnia per generationem duntaxat, fuiſſe crediderit; quod impoſsibile eſt. Etenim, vt alia omittamus abſurda, ſaltem perfectorum animantium ſpecies neutiquam per ſolas cauſas ſecundas produci potuerunt, niſi priùs aliquot eorum ſingularia, vt equum & equam, leonem & leænam Deus procreaſſet: ſiquidem nec corpora cœleſtia, nec cæteræ cauſæ ſecundæ, vt experientia docuit, vim habent ad gignendas huiuſmodi animantes, niſi proximè concurrente mare & fœmina. At quod Ariſtoteles iſthæc ſingularia, v. c. vnum leonem, quem alius non anteceſſerit, & à quo cæteri propagarentur, non poſuerit; facilè intelliget qui ad eius doctrinam animum adiiciet: cùm perpetua ſit illius ſententia, in nulla ſingularium intereuntium ſpecie datam fuiſſe alicuius ſingularis productionem, quam alterius corruptio non præierit, atque adeò nullum equum fuiſſe, quem non infiniti anteceſſerint. 1. Concluſ. Error Ariſtot. Status controuerſiæ num generationes potuerint eſſe ab æterno. Lege cap. 3. lib. 2. de gener.

Cæterùm alius modus propagationis ſpecierum ab æterno excogitatus eſt à Philoſophis, de quo non parua diſceptatio eſt, nimirum ſi Deus marem & fœminam, verbi gratia, leonem & leænam creaſſet ab æterno ſuppeditato eis alimento, quo fœtui materiam ſuggererent, & infinities generarent, num

ex iis potuerint generationes ab omni æternitate procedere. Quidam affirmatiuam partem defendunt eoque potiſsimum innituntur fundamento, quod nulla inde repugnantia aut implicatio exiſtat.

Vt Veretu lib. 8. lib. ad text. 15 C p. 1. in 2. d. 1 quæſt. 1. art. 5.

Aduerſa opinio.

Alij è contrario, huiuſmodi aſſertionem multis abſurdis implicari & repugnantia concedere opinantur, nempe æterno aliquid præire; dari primum & vltimũ in infinito, aliáque eiuſmodi: quæ hunc in modum videntur concludi. Duo illi infinitorum leonum parentes à Deo immediatè producti, priúſquam vllam generationem perficerent, deberent materiam proſeminare, illamque vtero conceptam diſponi oporteret ad formæ introductionem: ergo quamlibet generationem antecederet materiæ diſpoſitio; atque adeò ſi generationes eſſent ab æterno; ante æternum aliquid extitiſſet.

Prima eius cõfirmatio.

Secunda confirmatio.

Item quod ex ea colligatur dari in infinito primum & vltimum, oſtenditur; quia iam nunc præteriiſſent infiniti leones; & ille, à quo cæteri genus ducerent, eſſet omnium primus, cùm ante eum nullus fuiſſet; hodierna verò die natus, omnium vltimus foret; vt pote vltra quem nondum alius in lucem prodiiſſet. Nec ſatisfaciet qui dixerit non videri abſurdum deſignari poſſe in infinito primum, & vltimum; cùm in linea primum, & vltimum punctum detur; non inquam, ſatisfaciet: quia puncta non efficiunt infinitum, de quo hic loquimur, conſtans ex infinitis partibus vnumquid infinitum actu componentibus, quod à Philoſophis propriè infinitum dicitur; quale eſſet quod ex infinitis leonibus ab æterno productis coaleſceret. Nec item effugiunt, qui reſpondent in ea leonum infinitudine dari primum negatiuè, id eſt, leonem vnum, ante quem alius non extiterit; non tamen primum poſitiuè, hoc eſt, poſt quem deſignari poſsit ſecundus. Etenim cùm infinitum ſit id, cuius quancunque partem acceperis, alia reſtat ſumenda: non minus contra rationem infiniti eſſe videtur dari primum negatiuè, quam poſitiuè. Siquidem dato leone illo omnium progenitore, quem negatiuè primum fatentur, iam licebit in eo infinito partem aliquam ſumere (nempe eiuſmodi leonem) vltra quam verſus æternitatem progrediendo non ſuperſit pars alia, quæ ſumi poſsit; quòd certè infiniti rationem demolitur.

Refutatio ſolutionis.

Impugnatio alterius ſolutionis.

Vltima confirmatio.

Poſtremò ſi generationes potuiſſent ab æterno eſſe, poſſet non ſolùm per diuinam potentiam, ſed etiam ex ordinaria lege dari actu infinitum; hoc verò admittendum non eſt: ergo neque illud. Probatur maior, quia cur non poſſet Deus omnes illos leones infinitis annorum ſeculis generatos conſeruare; cui non magis promptum eſt ea, quæ non ſunt efficere, quàm effecta tueri, & ab interitus noxa vindicare? Cur nunc infinitæ animæ rationis participes non ſimul exiſterent poſt infinitorum hominũ generationem & interitum? aut cur teneretur Deus eas, vt quidam autumant, in nihilum reducere? cuius bonitati vt eſt proprium ſeſe communicare conferendo rebus eſſe; ita minimè conuenit res à ſe productas in nihilum redigere.

ARTICV

ARTICVLVS VI.

DISSOLVVNTVR ARGVMENTA, quæ circa generationes ab æterno, in vtramque partem adducta ſunt.

IN hac diſceptatione ſicuti in præcedenti, etſi magis veritati conſentaneam putemus opinionem eorum, qui negant generationes (idem intellige de corruptionibus) vllo pacto ex æternitate eſſe potuiſſe; diluemus tamen vtriuſque partis argumenta; vt appareat vtramque probabilibus, neutram certis, aut neceſſariis argumentis fulciri. Igitur ad id, in quo prior ſententia fundamentum ponebat, reſpondendum eſt ex infinitate generationum conſequi eam repugnantiam, quæ ſuperiori articulo explicata eſt.

Solut. argu. pro parte affirmat.

Solut. 3. rat. pro parte negante.

Rationes verò pro altera opinione ſic vtcunque diluentur. Ad primam dicendum erit duos illos infinitorum leonum progenitores debuiſſe priùs vnamquamque ſingularem materiam ad quamlibet generationem ſubminiſtrare, & diſponere, deinde formam introducere. Ex quo rectè concluditur nullam ſingularem generationem potuiſſe ab æterno eſſe; quia quamlibet neceſſariò antecederet diſpoſitio: non tamen ſequitur collectionem generationum non potuiſſe eſſe ab æterno; ſiquidem omnes ſimul nulla materiæ præparatio anteiſſet.

Lege Capr. in 2. d. 1 q. 1. art. 3. Gregorium. q. 3. art. 1. Heru. in tracta. de æternitate mundi. quæſt. 5. ad 5. Sol. 3.

Solut. 2.

Ad ſecundam, non eſſe alienum à ratione infiniti, etiam eius, quod propriè infinitum eſt, dari in eo primum negatiuè: id enim, quod ita primum habetur, manet quodammodo extra ſortem illius infinitatis, vnde eo dempto nullus iam leo ſumetur, quem non infiniti anteceſſerint.

Ad poſtremam facilè quis negauerit infinitos leones ab æterno propagatos potuiſſe conſeruari à Deo ob infiniti repugnantiam: ſimiliter propter eandem cauſam non admittet generationes hominum ab æterno; aut ſi admittat, aſſeret debuiſſe Deum animas rationales ſucceſsiuè ad nihilum reuocare, ne in infinitam excreſcerent multitudinem; aut certè efficere, vt eædem circulo quodam in alia, atque alia corpora immigrarent iuxta Pythagoricam palingeneſiam; quod tametſi facultate naturæ præſtari non poſsit, diuina virtute poteſt. Hæc tamen reſponſio, quòd ad humanas generationes attinet, parum omnino probabilis eſt. Nam brutorum generationes ab æterno admittere, humanas negare nulla ratio conuincit; poſitis vero etiam humanis, effugia illa quærere à ratione alienum eſt, miniméque neceſſarium. Dicendum potiùs non minùs hominum, quam aliarum rerum generationes ab æterno eſſe potuiſſe, animaſque rationales ad multitudinem actu infinitam deuenturas, idque deuorandum eſſe ei, qui conceſſerit potuiſſe dari generationes ab æterno.

Pythagorica palingeneſia.

Pro ſol. huius argum. lege D. Thom. opuſc. 72. & li. 2. contra gentes cap. 81. Scot. in 2. d. 1. q. 3. Ferrarienſem hoc loc. q. 3. Beſſarionem libr. 2. contra Calum. Plat. cap 7.

* *
*

Κεφάλαιον γ.

Ἀρχὴ δὲ τῆς σκέψεως ἔσται ἥπερ καὶ περὶ τὰς λυθείσας ἀπορίας, διὰ τί ποτε ἔνια τῶν ὄντων ὁτὲ μὲν κινεῖται, ὁτὲ δὲ ἠρεμεῖ πάλιν. ἀνάγκη δὴ ἤτοι πάντα ἠρεμεῖν ἀεὶ, ἢ πάντα ἀεὶ κινεῖσθαι· ἢ τὰ μὲν κινεῖσθαι, τὰ δὲ ἠρεμεῖν. καὶ πάλιν τούτων, ἤτοι τὰ μὲν κινούμενα κινεῖσθαι ἀεὶ, τὰ δ' ἠρεμοῦντα ἠρεμεῖν. ἢ πάντα πεφυκέναι ὁμοίως κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ τὸ λοιπὸν ἔτι καὶ τρίτον· ἐνδέχεται γὰρ τὰ μὲν ἀεὶ τῶν ὄντων ἀκίνητα εἶναι· τὰ δ' ἀεὶ κινούμενα, τὰ δ' ἀμφοτέρων μεταλαμβάνειν· ὅπερ ἡμῖν λεκτέον ἐστί. τοῦτο γὰρ ἔχει λύσιν πάντων τε τῶν ἀπορουμένων, καὶ τέλος ἡμῖν ταύτης τῆς πραγματείας ἐστί. τὸ μὲν οὖν πάντα ἠρεμεῖν, καὶ τούτου ζητεῖν λόγον, ἀφέντας τὴν αἴσθησιν, ἀρρωστία τίς ἐστι διανοίας.

καὶ

Cap. III.

PRincipium autem conſiderationis id erit, Textus 21. quod etiam fuit dubitationis allatæ, cur nã aliquæ res aliàs mouẽtur, aliàs quieſcunt. Neceſſe eſt itaq; aut vniuerſa ſemper quieſcere, aut vniuerſa ſemper moueri, aut alia quidem moueri, alia vero quieſcere. Et horum rurſus aut ea, quæ mouentur ſemper moueri, & quæ quieſcunt, quieſcere, aut omnia æquè apta eſſe moueri & quieſcere, aut id quod reſtat & tertium eſt. Eorum enim, quæ ſunt, alia immobilia eſſe ſemper contingit, alia ſemper moueri, alia vtroq; participare, quod quidem nobis dicendum eſt. In hoc enim eorũ om- Textus 22. nium, quæ dubitãtur, ſolutio poſita eſt, & huiuſce tractationis nobis eſt finis. a Omnia igitur in quiete eſſe exiſtimare, & ſenſu poſthabito rationem eius inueſtigare cogitationis eſt hebetudo.

Et

CAPITIS TERTII EXPLANATIO.

PRofligatis iis rationibus, quæ oſtendere videbantur non poſſe motum ſempiternum eſſe, quod plerique motus exordium, finemque habeant, conſiderationem, quæ ſubſequitur, auſpicandam ſibi eſſe ait ab eo, quod dubitandi occaſionem paulò ante induxerat: nimirum quamobrem quædam mobilia nunc cieantur, nunc quieſcant. Id verò vt aceu atids explicet, tripartitam quãdam ſectionem tradit, cuius tertium mẽbrum rurſus diuidit: eaque comprehendit ſtatum omnem, qui rebus ſecundum motum & quietem ſpectatis conuenire poteſt.

Abſurda opinio Parmenidis, & Zenonis. a *Omnia igitur.*] Vt quintum propoſitæ ſectionis membrum ſtatuat, cætera explodit, ſumitque initium a ſententia Parmenidis, & Zenonis, qui vſque adeò hallucinati ſunt, vt contra ſenſuum perſpicuitatem, omniumque artium, & ſcientiarum dogmata, & communem hominum exiſtimationem e tota natura motum ſuſtulerint, immò & naturam ipſam quæ principium eſt motus, & quietis demoliti ſint. Cõtra quos proinde diſſerere ad phyſiologum non attinet, vt qui omnia Phyſicæ diſciplinæ iura peruertant, ſicuti in primo huius operis dictum fuit. Lege, ſi placet, hoc loco D. Thomam explicantem quo pacto artes omnes, & ſcientiæ motu vtantur.

b *Dicere*

καὶ περὶ ὅλου τινὸς, ἀλλ' οὐ περὶ μέρους ἀμφισβήτησις· οὐδὲ μόνον πρὸς τὸν φυσικόν, ἀλλὰ πρὸς πάσας τὰς ἐπιστήμας, ὡς εἰπεῖν, καὶ πάσας τὰς δόξας, διὰ τὸ πάσας κινήσει χρῆσθαι. ἔτι δ' αἱ περὶ τῶν ἀρχῶν ἐνστάσεις, ὥσπερ ἐν τοῖς περὶ τὰ μαθήματα λόγοις οὐθέν εἰσι πρὸς τὸν μαθηματικόν· ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. οὕτως οὐδὲ περὶ τοῦ νῦν ῥηθέντος πρὸς τὸν φυσικόν· ὑπόθεσις γὰρ ὅτι ἡ φύσις ἀρχὴ τῆς κινήσεως. σχεδὸν δέ τι καὶ τὸ φάναι πάντα κινεῖσθαι, ψεῦδος μὲν, ἧττον δὲ τούτου παρὰ τὴν μέθοδον· ἐτέθη μὲν γὰρ ἡ φύσις ἐν τοῖς φυσικοῖς ἀρχὴ καθάπερ κινήσεως καὶ ἠρεμίας. ὁμοίως δὲ φυσικὸν ἡ κίνησις· καὶ φασί τινες κινεῖσθαι τῶν ὄντων, οὐ τὰ μὲν, τὰ δ' οὔ· ἀλλὰ πάντα, καὶ ἀεὶ, ἀλλὰ λανθάνειν τοῦτο τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν.

πρὸς

Et de toto aliquo non de parte eſt cõtrouerſia: nec ſolum eſt aduerſus philoſophum naturalem, ſed aduerſus omnes, vt ita dicam, ſcientias & opiniones, propterea quod omnes motu vtantur. Præterea vt inſtantia contra principia in diſputationibus mathematicis ad mathematicũ nihil attinet, in cæteriſq; ſimili modo ita necid, quod nunc dictum eſt, ad naturalem. Hypotheſis enim eſt naturam motionis eſſe principium. b *Dicere autem cuncta moueri eſt quidem propemodum æquè falſum, minùs autem hoc a methodo alienũ. Nam quanquam vt motus ſic & quietis principium in naturalibus natura poſita eſt, attamen naturale eſt motus. Atq; aiunt nonnulli non alia quidẽ eorum quæ ſunt moueri, alia non, ſed omnia &* Textus 23. *ſemper, at noſtrum ſenſum id latere.*

Qui

πρὸς οὓς καίπερ οὐ διορίζοντας ποίαν κίνησιν λέγουσιν, ἢ πάσας, οὐ χαλεπὸν ἀπαντῆσαι· οὔτε γὰρ αὐξάνεσθαι, οὔτε φθίνειν οἷόν τε συνεχῶς, ἀλλ' ἔστι καὶ τὸ μέσον. ἔστι δ' ὅμοιος ὁ λόγος τῷ περὶ τὸ τὸν σταλαγμὸν κατατρίβειν, καὶ τὰ ἐκφυόμενα τοὺς λίθους διαιρεῖν· οὐ γὰρ εἰ τοσόνδε ἐξέωσεν ἢ ἀφεῖλεν ὁ σταλαγμὸς, καὶ τὸ ἥμισυ ἐν ἡμίσει χρόνῳ πρότερον· ἀλλ' ὥσπερ ἡ νεωλκία καὶ οἱ σταλαγμοὶ οἱ τοσοιδὶ τοσονδὶ κινοῦσι, τὸ δὲ μέρος αὐτῶν ἐν οὐδενὶ χρόνῳ τοσοῦτον. διαιρεῖται μὲν οὖν τὸ ἀφαιρεθὲν εἰς πλείω, ἀλλ' οὐδὲν αὐτῶν ἐκινήθη χωρὶς, ἀλλ' ἅμα. φανερὸν οὖν ὡς οὐκ ἀναγκαῖον ἀεί τι ἀπιέναι, ὅτι διαιρεῖται ἡ φθίσις εἰς ἄπειρα· ἀλλ' ὅλον ποτὲ ἀπιέναι. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ ἀλλοιώσεως ὁποιασοῦν· οὐ γὰρ εἰ μεριστὸν εἰς ἄπειρον τὸ ἀλλοιούμενον, διὰ τοῦτο καὶ ἡ ἀλλοίωσις· ἀλλ' ἀθρόα γίνεται πολλάκις, ὥσπερ ἡ πῆξις. ἔτι, ὅταν νοσήσῃ τις, ἀνάγκη χρόνον γενέσθαι ἐν ᾧ ὑγιασθήσεται, καὶ μὴ ἐν πέρατι χρόνου μεταβάλλειν· ἀνάγκη δ' εἰς ὑγίειαν μεταβάλλειν, καὶ οὐκ εἰς ἄλλο μηδέν. ὥστε τὸ φάναι συνεχῶς ἀλλοιοῦσθαι, λίαν ἐστὶ τοῖς φανεροῖς ἀμφισβητεῖν. εἰς τοὐναντίον γὰρ ἡ ἀλλοίωσις. ὁ, τε λίθος οὔτε σκληρότερος γίνεται, οὔτε μαλακώτερος. κατά τε τὸ φέρεσθαι θαυμαστὸν, εἰ λανθάνει ὁ λίθος κάτω φερόμενος ἢ μένων ἐπὶ τῆς γῆς. ἔτι δ', ἡ γῆ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ἐξ ἀνάγκης μένουσι μὲν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, κινοῦνται δὲ βίᾳ ἐκ τούτων. εἰ τοίνυν ἔνια αὐτῶν ἐστιν ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις, ἀνάγκη μηδὲ κατὰ τόπον πάντα κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν ἀδύνατον, ἢ ἀεὶ πάντα κινεῖσθαι, ἢ ἀεὶ πάντα ἠρεμεῖν, ἐκ τούτων καὶ ἄλλων τοιούτων πιστεύσειεν ἄν τις. ἀλλὰ

Quibus, etſi non diſtinguant, quonã motu, an omnibus dicant, non eſt difficile occurrere. Nã nec accretio nec imminutio continẽter fieri poteſt, ſed eſt & medium. [c] *Eſt autem hic ſermo et ſimilis, quo guttam conſumere, & quæ è lapidibus pullulant, eos diuidere dicitur. Nõ enim ſi tantum abraſit, aut abſtulit gutta, antea etiam dimidium in dimidio temporis, ſed vt in nauis tractu, ſic tantum tot guttæ mouent. Earum autem pars tempore nullo tantum. At id quidem, quod ablatum eſt in plura diuiditur, ſed nihil ipſorum ſeorſum eſt motũ, at totũ ſimul. Patet igitur non neceſſe eſſe aliquid ſemper abire, quod infinita decretio diuidatur, ſed totum interdum abſcedere.* [d] *Similiter autem & in quauis alteratione. Non enim ſi idem, quod alteratur, infinite poteſt diuidi, idcirco & alteratio, ſed ſimul fit ſæpe, vt coagulatio. Præterea cum quiſpiam ægrotauerit, neceſſe eſt tempus eſſe, in quo ſanabitur, nec in tẽporis termino mutari. Ad ſanitatem autem, & non ad aliud moueatur neceſſe eſt. Quare alterari continue dicere, rebus admodum perſpicuis eſt contradicere. In contrarium enim eſt alteratio. Atque etiam lapis nec durior fit, nec mollior. Ac in latione admirabile eſt, cum lapis deorſum fertur, aut in terra manet, latere. Præterea terra & aliorum vnumquodque in proprijs locis neceſſario manent, & violẽtia ex eis mouentur. Si igitur ipſorum aliqua in proprijs ſũt locis, ne loco quidem moueri omnia neceſſe eſt.* Textus 14. *His itaque & alijs eiuſmodi quis ductus, non poſſe aut ſemper omnia moueri, aut ſemper omnia quieſcere crediderit.* [f] *Nec*

b *Dicere autem cuncta.*] Vt ſuperiores philoſophi in quiete & immobilitate, ſic Heraclitus & Cratylus in perpetuo motu cuncta poſuere. Itáque ille negabat eundem fluuium tranſiri bis poſſe: hic ne ſemel quidem eundem tranſiri poſſe contendebat. Similiterque pronuntiabant res cæteras perenni fluxu & agitatu volui etſi id ſenſus noſtros effugiat. Qua de re Plato in Cratylo. Ariſtoteles li. 4. Metaph. c. 5. Hanc verò aſſertionem in præſentia confutat enumerando omnes motuum ſpecies, quibus nihil perpetuò effici poſſe demonſtrat. Heracliti, & Cratyli paradoxa.

c *Eſt autem hic ſermo.*] Probat motum accrementi & decrementi non eſſe continuum quaſi quãtitas, quæ accedit, diuidi poſſit ſecundum tẽpus, ita vt in hac temporis parte aliqua noua portio quãtitatis accedat, & in ſubſequenti alia itẽ recẽs portio priori mox agglutinetur, nec mora intercedat dum recens illa pars alimenti congruis diſpoſitionibus ad cõuerſionem præparatur. Nõ debere aũt huiuſmodi acceſſus quãtitatis cõtinenter fieri declarat exẽplo guttarum lapidem excauantium; & ſtirpiũ quæ ſaxis innaſcuntur, & ex iis pullulant. Non enim huiuſmodi excauatio aut ſciſſio continua eſt: ſiquidem nõ oportet ſingulas guttas aliquam particulã detrahere, ita vt detractio abſque intermiſſione fiat, ſed poteſt extrema gutta cõmuni opera, ac vi præcedẽtiũ, quæ lapidẽ emolliebãt, eam remotionẽ exequi: ſicuti mille homines nauẽ cõiũctis viribus per aliquod ſpatium trahunt, quã ſinguli per ſe trahere non poſſunt. Quod de aquæ guttis dictum fuit, aſſerẽdum eſt etiam de arbuſcula. Non enim neceſſe eſt vt toto aliquo tempore continenter ſaxum diffindat. Motus accrementi & decrementi interrũpi. Guttæ lapidẽ excauantes. Arbuſcula ſaxa diffindens.

d *Similiter autem & in quauis.*] Quod de accretione & imminutione demonſtrauit, idẽ nunc de alteratione concludit, videlicet res non perpetuo alterari. Atque inprimis docet

alterationem non diuidi in infinitum ratione mobilis, quaſi in vna parte tẽporis, oporteat illius partem alterari, deinde aliam, ſicque infinitè procedendo; cùm oppoſitum videre liceat in eo, quod coagulatur, vel congelaſcit, quod totum ſimul concreſcit. Deinde probat inſtitutũ, quia cũ omnis alteratio à contrario ſoluat, & in contrariũ deſinat, palã veritati contradicit qui res perpetuò alterari autumat, ac ſi alteratio deficientem naturã non haberet.

Omnis alteratio eſt a contrario in contrarium.

Conciliantur loca Ariſtotelis.

Aduerte non pugnare hæc cũ iis quæ libro ſexto tradita ſunt, videlicet, motũ, formam, mobile & tẽpus eodem modo cõtinua & diuidua eſſe: ex eo enim quod aliquod ſubiectũ ſecundum oẽs partes ſimul, hoc eſt eodẽ tempore alteretur, & non alia, atque alia pars infinitè ante aliã; haud quaquam prædicta cõtinuitas, ſectione impeditur; cùm ad huc alteratio recipiatur in ſubiecto, eiusque diuiſione ſecari poſſit.

Corporũ naturaliũ quies perennitatem lationis cõfutat.

e *Ac in latione.*] Perpetui motus aſſertores aiebant licet continenter omnia agitarẽtur: id tamen noſtrum ſenſum effugere. Hos coarguit propterea quod etſi fortaſſe alij motus obliteſcere queant; de eo tamẽ, qui ad locum tendit nequaquam id affirmari poteſt. Item quia Phyſica ratio palàm conuincit elementa in natiuis, ac propriis ſedibus ſuopte ingenio quieſcere, nec inde niſi extrinſecus illata vi abduci. At ſi aduerſariorum dogma veritati conſentiret, oporteret ea in quouis loco indiſcriminatim moueri. f *Nec*

ἀλλὰ μὴν οὔτε τὰ μὲν ἀεὶ ἐνδέχεται ἠρεμεῖν, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖσθαι· ποτὲ δ' ἠρεμεῖν, καὶ ποτὲ κινεῖσθαι μηδέν. λεκτέον δ' ἐστὶ ἀδύνατον, ὥσπερ ἐπὶ τῶν εἰρημένων πρότερον, καὶ ἐπὶ τούτων· ὁρῶμεν γὰρ ἐπὶ τῶν αὐτῶν γιγνομένας τὰς εἰρημένας μεταβολάς. καὶ πρὸς τούτοις, ὅτι μάχεται τοῖς φανεροῖς ὁ ἀμφισβητῶν· οὔτε γὰρ αὔξησις, οὔθ' ἡ βίαιος ἔσται κίνησις, εἰ μὴ κινεῖται παρὰ φύσιν τὸ ἠρεμοῦν πρότερον. γένεσιν οὖν ἀναιρεῖ καὶ φθορὰν οὗτος ὁ λόγος. σχεδὸν δὲ καὶ τὸ κινεῖσθαι, γίνεσθαί τι καὶ φθείρεσθαι δοκεῖ πᾶσιν· εἰς ὃ μὲν γὰρ μεταβάλλει, γίνεται τοῦτο, ἢ ἐν τούτῳ· ἐξ οὗ δὲ μεταβάλλει, φθείρεται τοῦτο, ἢ ἐντεῦθεν. ὥστε δῆλον, ὅτι τὰ μὲν κινεῖται, τὰ δ' ἠρεμεῖ ἐνίοτε. τὸ δὲ πάντα ἀξιοῦν, ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι· τοῦτο ἤδη συνακτέον πρὸς τοὺς πάλαι λόγους· ἀρχὴν δὲ πάλιν ποιητέον ἀπὸ τῶν νῦν διορισθέντων, τὴν αὐτὴν ἥνπερ ἐξηρξάμεθα πρότερον· ἢ γάρ τοι πάντα ἠρεμεῖ, ἢ πάντα κινεῖται· ἢ τὰ μὲν ἠρεμεῖ, τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων. καὶ εἰ τὰ μὲν ἠρεμεῖ, τὰ δὲ κινεῖται τῶν ὄντων, ἀνάγκη ἤτοι πάντα, ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι· ἢ τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖν, τὰ δὲ ἀεὶ κινεῖσθαι αὐτῶν· τὰ δ', ὁτὲ μὲν ἠρεμεῖν, ὁτὲ δὲ κινεῖσθαι. ὅτι μὲν οὖν τοίνυν οὐχ οἷόν τε πάντα ἠρεμεῖν, εἴρηται μὲν καὶ πρότερον, εἴπωμεν δὲ καὶ νῦν· εἰ γὰρ κατ' ἀλήθειαν οὕτως ἔχει, καθάπερ τινές φασιν εἶναι τὸ ὂν ἄπειρον καὶ ἀκίνητον, ἀλλ' οὔτι φαίνεταί γε κατὰ τὴν αἴσθησιν, ἀλλὰ κινεῖται πολλὰ τῶν ὄντων. εἴπερ οὖν ἐστὶ δόξα ψευδὴς, ἢ ὅλως δόξα, καὶ κίνησις ἐστί, κἂν ἡ φαντασία, κἂν ὁτὲ μὲν οὕτως δοκῇ εἶναι, ὁτὲ δ' ἑτέρως· ἡ γὰρ φαντασία καὶ ἡ δόξα κινήσεις τινὲς δοκοῦσιν εἶναι·

ἀλλὰ

f *Nec vero quieſcere aliqua ſemper poſſunt, alia ſemper moueri, nihil autem alias quieſcere & alias moueri. Dicendum verò eſt eſſe non poſſe, vt in his quæ ante ſunt tradita. Eas enim, quæ dictæ ſunt, mutationes in iiſdem fieri conſpicimus. Rebus præterea manifeſtis aduerſatur qui in controuerſiam hoc reuocat. Nec enim accretio, nec violẽta erit motio, niſi quod antea quieſcebat præter naturam moueatur. Generationem ſanè hic ſermo & interitũ tollit. Fere autem & ipſum moueri, fieri quoddã & interire omnibus videtur. In quod enim quidpiã mutatur, id fit, aut in eo: ex quo verò mutatur, id interit aut hinc. Quare cõſtat alia* Textus 15. *quidẽ moueri aliquando, alia quieſcere.* g *At vero omnia aliquando quieſcere, aliquãdo moueri exiſtimare ad olim dictas rationes adiungendũ eſt. Idẽ autẽ, quod priùs, principiũ eius ſumendũ eſt poſt hæc, quæ nunc ſunt definita.*

Aut enim omnia quieſcunt, aut omnia mouẽ- Textus 16. *tur, aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur. Et ſi eorum quæ ſunt alia quieſcunt, alia mouentur, neceſſe eſt aut omnia aliquando quieſcere, aliquando moueri, aut ex eis alia ſemper quieſcere, alia ſemper moueri, alia interdum quieſcere, interdũ moueri. Non poſſe igitur cũcta quieſcere dictum quidem & prius eſt, ſed nunc etiam dicamus. Nam etſi verè ita res habet, vt quidã aiunt, id quod eſt infinitum eſſe atque immobile, non tamen ſenſu ita conſpicitur, ſed eorum, quæ ſunt, multa mouentur.* h *Si igitur opinio falſa, vel omnino opinio ſit, motus quoque eſt. Atq; etiam ſi imaginatio ſit: etſi de quibuſdam interdum hoc modo, interdũ aliter videatur. Imaginatio namq; & opinio motus quidam eſſe videntur.*

Sed

ἀλλὰ τὸ μὲν περὶ τούτου σκοπεῖν, καὶ ζητεῖν λόγον, ὧν βέλτιον ἔχομεν ἢ λόγου δεῖσθαι, κακῶς κρίνειν ἐστὶ τὸ βέλτιον καὶ τὸ χεῖρον, καὶ τὸ πιστὸν καὶ τὸ μὴ πιστόν, καὶ ἀρχὴν καὶ μὴ ἀρχήν. ὁμοίως δὲ ἀδύνατον καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι ἢ τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι, τὰ δ' ἀεὶ ἠρεμεῖν·

πρὸς ἅπαντα γὰρ ταῦτα ἱκανὴ μία πίστις· ὁρῶμεν γὰρ ἔνια, ὁτὲ μὲν κινούμενα, ὁτὲ δ' ἠρεμοῦντα. ὥστε φανερὸν ὅτι ἀδύνατον ὁμοίως τὸ πάντα ἠρεμεῖν, καὶ τὸ πάντα κινεῖσθαι συνεχῶς· τῷ τὰ μὲν ἀεὶ κινεῖσθαι, τὰ δὲ ἠρεμεῖν ἀεί. λοιπὸν οὖν θεωρητέον, πότερον πάντα τοιαῦτα οἷα κινεῖσθαι καὶ ἠρεμεῖν, ἢ ἔνια μὲν οὕτως, ἔνια δ' ἀεὶ ἠρεμεῖ, ἔνια δ' ἀεὶ κινεῖται· τοῦτο γὰρ δεικτέον ἡμῖν.

Κεφά-

Sed hæc conſiderare, & eorum quærere rationem, circa quæ melius affecti ſumus, quam vt ratione indigeamus, eius eſt, qui quod meliꝰ deteriúſq; eſt, & quod credibile eſt, & non credibile, principiúq; & non principium male queat diiudicare. Aeque autem fieri non poteſt, vt omnia moueantur, aut alia quidem ſemper moueantur, alia ſemper quieſcant.

Vno enim argumento ſatis eſt, quod horum omnium faciat fidem. Nam aliqua videmus aliquando moueri, aliquando quieſcere. Quãobrem conſtat æque fieri non poſſe, vt omnia quieſcant, & omnia continenter moueantur, perinde atque vt aliqua ſemper moueantur, aliqua ſemper quieſcant. Reſtat igitur contẽplandum, vtrũ vniuerſa eiuſmodi ſint vt moueãtur & quieſcãt, an alia quidẽ hoc modo, alia ſemper quieſcant, & alia ſemper moueantur. Hoc enim demonſtrandum eſt. Textus 27.

CAP.

f *Nec verò quieſcere.*] Explodit membrum aliud traditæ diuiſionis, nimirum, omnia quę mouentur, moueri ſemper, & quę quieſcũt ſemper quieſcere. Primum quia experimur nõnulla eſſe, quæ per vices ex quiete ad motum, & ex motu ad quietem tranſeunt. Deinde quia dantur motus violenti, qui eſſe nequeunt niſi eædẽ res nunc conſiſtant, nunc eieantur. Tertiò quia nullus eſſet interitus, aut generatio: quando quidem moueri, quoddam gigni, & interire vocamus, quatenus id quod gignitur mutatur in aliquid, & quod interit, mutatur ex aliquo.

g *At verò omnia.*] Excludit ſecundum membrum ſecundæ diuiſionis, omnia interdum quieſcere, interdum moueri; quam ait refelli poſſe rationibus, quæ ſupra ad alia membra reiicienda adductæ fuère. Deinde repetita diuiſione confutat primum membrum quod iam improbarat, videlicet omnia quieſcere. Etenim, ſi quis contendat verum eſſe quod Meliſſus aiebat, id quod eſt infinitum eſſe ac motus expers, id tamen ſenſui repugnat; cum palam experiamur multa moueri. Coarguitur Meliſſi dogma.

h *Si igitur opinio falſa.*] Ex eo quod aduerſarij motum negant, probari poſſe inquit motum dari, ſicque non omnia quieſcere. Nam ſi motus non eſt, certè opinio, qua motum eſſe apprehendimus, falſa erit; atqui opinio falſa & omnino quæuis opinio ſiue imaginatio, motus quidam eſt (ſaltem latè ſumpto motus nomine) igitur dum motum negant, motum inducunt. Deinde monet rationem velle quærere in iis, quæ ſenſu, & experientia magis conſpicua ſunt, quàm vt ratione comprobari queant, cuiuſmodi eſt dari in natura motum, hominum eſſe de rebus non rectè iudicantium. Hinc perſpicuis verbis refutat ſecundum membrum primæ diuiſionis, & primum ſecundæ. Qui rationem quærunt in iis quæ ſenſui patent.

CAPI

Κεφάλαιον δ.

Τῶν δὴ κινούντων καὶ κινουμένων, τὰ μὲν κατὰ συμβεβηκὸς κινεῖ καὶ κινεῖται, τὰ δὲ καθ' αὑτά. κατὰ συμβεβηκὸς μέν, οἷον ὅσα τι τῷ ὑπάρχειν τοῖς κινοῦσιν ἢ κινουμένοις, καὶ τὰ κατὰ μέρος· τὰ δὲ καθ' αὑτά, ὅσα μὴ τῷ ὑπάρχειν τῷ κινοῦντι ἢ κινουμένῳ, μηδὲ τῷ μέρος τι αὐτῶν κινεῖν ἢ κινεῖσθαι. τῶν δὲ καθ' αὑτά, τὰ μὲν ὑφ' αὑτῶν, τὰ δ' ὑπ' ἄλλου· καὶ τὰ μὲν φύσει, τὰ δὲ βίᾳ καὶ παρὰ φύσιν. τό, τε γὰρ αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινούμενον, φύσει κινεῖται, οἷον ἕκαστον τῶν ζῴων· κινεῖται γὰρ τὸ ζῷον αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ. ὅσων δ' ἡ ἀρχὴ ἐν αὐτοῖς τῆς κινήσεως, ταῦτα φύσει φαμὲν κινεῖσθαι. διό, τὸ μὲν ζῷον ὅλον φύσει αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ·

τὸ

CAP. IIII.

Mouentium [a] igitur & eorum quę mouẽtur, alia ex accidenti, alia per ſe mouent & mouẽtur: ex accidẽti quidẽ, quæcunq; his inſũt, quę mouent & mouentur, & quæcunque per partẽ. Per ſe autẽ quæ non ex eo, quod mouenti, aut ei quod mouetur, inſint, nec quod eorum vlla pars aut moueat, aut moueatur. [b] Eorũ ſanè q̃ per ſe alia à ſe, alia ab alio, & alia quidẽ natura, alia vi & præter naturã. Id enim quod à ſe mouetur natura mouetur, vt animalium vnum quodq;, cum ipſum à ſe animal moueatur. Ea verò natura dicimus moueri, quorum motionis principium in eis eſt. Quare totum quidem animal natura ſe mouet.

Verum

τὸ μέντοι σῶμα ἐνδέχεται καὶ φύσει καὶ παρὰ φύσιν κινεῖσθαι· διαφέρει γὰρ ὁπόταν τι κίνησιν κινούμενον τύχῃ, καὶ ἐκ ποίου στοιχείου συνεστηκός· καὶ

Verũ corpus tum natura, tum præter naturã poteſt moueri. Intereſt enim tali, an tali cieatur motu, & ex quo conſtet elemento. c Eorum

---

CAPITIS QVARTI EXPLANATIO.

MOuentium a igitur.] Vt oſtendat dari vnum perpetuum motum, & vnum primum motorem motus omnis expertem, aliquanto altiùs ducto principio triplicem diuiſionem mouentium, & mobilium tradit hoc loco. Prima eſt. Eorum, quæ mouent aut mouentur, alia per accidens, alia per ſe aut mouent aut mouentur. Ea inquit mouere, aut moueri per accidens, quæ inſunt in iis, quæ mouent, aut mouentur; vt candidum inhærens Socrati, ſub quo membro comprehendit etiam id, quod ratione partis mouet, vel mouetur: licet id initio libri tertij fecerit diſtinctum membrum, aiens trifariam aliquid mouere, aut moueri, per ſe, ex accidente, & per partem. Ea verò per ſe mouent, aut mouentur, quæ oppoſito modo affecta ſunt: hoc eſt non quia in aliis inſunt, nec quia ſecundum partem ita ſe habent. Tripartita ratio mouentium, & mobilium.

b *Eorum ſane quæ per ſe.*] Secunda diuiſio eſt. Eorum quæ per ſe, & non ex accidente mouentur, alia mouentur à ſe, alia ab alio, alia ſecundum naturam, alia præter naturam. Ea verò, quæ à ſe mouentur, ſecundum naturam moueri inquit, quandoquidem ſuæ motionis principium in ſe cohibent, vt animantes: ſicuti ea quæ præter naturam cientur, ab externo motore aguntur. Docet tamen licet animal beneficio motricis virtutis ipſi ingenitæ naturaliter moueatur; tamen ſi prædominantis elementi ratio habenda ſit, poſſe tum naturaliter, tum præter naturam ferri. Naturaliter, ſi tendat quo eiuſmodi elementum inclinat: præter naturam, ſi aliò deducatur. Nam v. g. corpus humanum, quia in eo terræ pondus præualet, naturali impetu deorſum vergit, violento ſurſum. Quod ſi aliqua eſſent aëria animalia, vt Platonici quidam ponebant, eorum aſcenſus naturalis eſſet, deſcenſus verò contra naturam. c Eorum

Quæ à ſe mouentur, ſecundum naturam moueri.

Æria animalia Platonicorum.

καὶ τῶν ὑπ᾽ ἄλλου κινουμένων, τὰ μὲν φύσει κινεῖται, τὰ δὲ παρὰ φύσιν· παρὰ φύσιν μέν, οἷον τὰ γεηρὰ ἄνω, καὶ τὸ πῦρ κάτω. ἔτι δέ, τὰ μόρια τῶν ζῴων πολλάκις κινεῖται παρὰ φύσιν, παρὰ τὰς θέσεις καὶ τοὺς τρόπους τῆς κινήσεως· καὶ μάλιστα τὸ ὑπό τινος κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κινουμένοις ἐστὶ φανερόν, διὰ τὸ δῆλον εἶναι ὑπ᾽ ἄλλου κινούμενον. μετὰ δὲ τὰ παρὰ φύσιν τῶν κατὰ φύσιν τὰ αὐτὰ ὑφ᾽ αὑτῶν, οἷον τὰ ζῷα· οὐ γὰρ τοῦτ᾽ ἄδηλον, εἰ ὑπό τινος κινεῖται· ἀλλὰ πῶς δεῖ διαλαβεῖν αὐτοῦ τό τε κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον; ἔοικε γὰρ ὥσπερ ἐν τοῖς πλοίοις καὶ τοῖς μὴ φύσει συνισταμένοις, οὕτω καὶ ἐν τοῖς ζῴοις εἶναι διῃρημένον τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον, καὶ οὕτω τὸ πᾶν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν. μάλιστα δ᾽ ἀπορεῖται τὸ λοιπὸν τῆς εἰρημένης τελευταίας διαιρέσεως· τῶν γὰρ ὑπ᾽ ἄλλου κινουμένων, τὰ μὲν παρὰ φύσιν ἐθήκαμεν κινεῖσθαι, τὰ δὲ λείπεται ἀντιθεῖναι, ὅτι φύσει. ταῦτα δ᾽ ἐστὶν ἃ τὴν ἀπορίαν παράσχοι ἂν ὑπὸ τίνος κινεῖται, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα· ταῦτα γὰρ εἰς μὲν τοὺς ἀντικειμένους τόπους βίᾳ κινεῖται, εἰς δὲ τοὺς οἰκείους, τὸ μὲν κοῦφον ἄνω, τὸ δὲ βαρὺ κάτω φύσει. τι.

c *Eorum autem quæ mouentur ab alio alia mouentur natura, alia præter naturam, præter naturam quidem vt terra in ſuperum locum & ignis in inferum. Partes etiam animalium ob ſitus & modos motionu pleruque præter naturam mouentur.* d *Ac maximè quidem ab aliquo moueri, id quo mouent in his, ce manifeſtũ eſt, quæ præter naturam mouentur, propterea quod conſtet ab alio moueri. At poſt ea quæ præter naturam ex his quæ natura, illa quæ à ſe ipſis, vt animalia. Non enim hoc abſurdum eſt, ſi ab aliquo moueantur, ſed quonam pacto id quod mouet & id quod mouetur diſtinguere oporteat. Nam videtur vt in nauib⁹, & his quæ natura nõ conſtant, ita & in animalibus id quod mouet & id quod mouetur diuiſa eſſe, atque hoc modo totũ ſe ipſum mouere.* e *Maxime vero in dubium reuocatur eius, quæ tradita eſt, vltima diuiſionis reliquum membrum. Nam eorum quæ ab alio mouẽtur alia poſuimus præter naturã moueri, alia vero opponenda reſtant, quoniam natura. Atque hæc ſunt quæ afferunt dubitationẽ a quonã mouẽtur, ceu grauia & leuia. Hæc enim ad oppoſita loca vi mouentur, ad propria vero in ſuperum naturaliter id quod leue, in inferum id quod graue.* A quo

Text. 28

τὶ δ' ὑπό τινος, οὐκ ἔστι φανερόν. ὥσπερ ὅταν κινῆται παρὰ φύσιν. τὸ, τὸ γὰρ αὐτὰ ὑφ' αὐτῶν φάναι ἀδύνατον· ζωτικόν τε γὰρ τοῦτο καὶ τῶν ἐμψύχων ἴδιον· καὶ ἱστάναι ἂν ἐδύνατο αὐτὰ· λέγω δ' οἷον, εἰ τοῦ βαδίζειν αἴτιον αὐτῷ, καὶ τοῦ μὴ βαδίζειν. ὥστ' εἰ ἐπ' αὐτῷ τὸ ἄνω φέρεσθαι τῷ πυρὶ, δῆλον ὅτι ἐπ' αὐτῷ καὶ τὸ κάτω. ἄλογον δὲ καὶ τὸ μίαν κίνησιν κινεῖσθαι μόνον ὑφ' αὑτῶν, εἴπερ αὐτὰ ἑαυτὰ κινοῦσιν. ἔτι, πῶς ἐνδέχεται συνεχές τι καὶ συμφυὲς αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν; ᾗ γὰρ ἓν καὶ συνεχὲς μὴ ἁφῇ, ταύτῃ ἀπαθές· ἀλλ' ᾗ κεχώρισται, ταύτῃ τὸ μὲν πέφυκε ποιεῖν, τὸ δὲ πάσχειν. οὔτ' ἄρα τούτων οὐδὲν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ. συμφυῆ γάρ· οὔτ' ἄλλο συνεχὲς οὐδέν. ἀλλ' ἀνάγκη διῃρῆσθαι τὸ κινοῦν ἐν ἑκάστῳ πρὸς τὸ κινούμενον.

οἷον

A quo autem moueantur nondum conſtat, perinde atque cum præter naturam mouentur. Ipſa enim à ſe ipſis dici non poteſt, cùm hoc ſit vitale, & animantium proprium: atq; etiam ex ſe ſtare poſſent, veluti ſi ambulandi ſibi ſit cauſa, erit etiã non ãbulãdi. Quare ſi in igne poſitũ eſſet vt ſurſum ferretur, in eodem quoq; eſſet poſitum vt deorſum. Abſurdum quoq; eſt ſi ipſa ſe mouent vnica à ſe ipſis cieri motione. Qui etiam fieri poteſt; vt cõtinuũ quid copulatumvé ſeipſum moueat? Nam quo vnum eſt & continuum non tactu, hoc paſſione vacat. Quæ vero ſeparata ſunt, ea ratione aliud agere aliud pati eſt aptum. Nec ergo horũ quicquã ſe mouet vt quæ ſint copulata, nec aliud vllum cõtinuum: ſed quod mouet & quod mouetur in vno quoque diuiſum eſſe eſt neceſſe. Textus 29. Textus 30.

Quod

c *Eorum autem, quæ mouentur ab alio.*] Tertia diuiſio eſt ex iis, quæ ab alio motum accipiũt, alia naturaliter, alia præter naturam mouentur: naturaliter mouentur inferiora deorſum: præter naturam, ac motu violento ſuperiora in imum, inferiora in ſuperum locum. Inter illa verò, quæ præter naturam mouentur, numerat partes animalium quatenus interdum ob præpoſterum ſitum, vel inordinatum mouẽdi modum, aliter quàm natura poſtulat, feruntur, vt ſi quis manibus ambularet, aut tibias in anteriorem partem flecteret.

Omne quod mouetur, ab alio moueri.

d *Ac maximè quidem.*] Accedit ad demonſtrandum omne, quod mouetur, ab alio moueri. Ac primùm conſpicuum eſſe ait omne, quod præter naturam mouetur, moueri ab alio: quod enim ad eum modum cietur, ab aliquo externo principio agitari ſolet. Hoc autem diuerſum eſſe à re quæ mouetur nemo ambigit. Sed idẽ quoque notum eſſe inquit iis, quæ interno principio ſecundum naturam aguntur, hoc eſt in viuentibus, hæc enim ab alio moueri cõſtat; licet quonam modo ab eo quod mouet: diſtinguantur, haud ſatis manifeſtum ſit. Videri tamẽ animal eo pacto ſe habere; quo nauis, quæ cieri à ſe dicitur, propterea quod à nauta, quem in ſe continet, mouetur atque ita id, quod in animantibus motionem affert, & quod eandem recipit, diuerſa eſſe, vt nauem, & nautam.

In animãlibus differre id quod mouet ab eo quod motũ recipit.

e *Maximè vero.*] Dubitationem eſſe ait circa membrum tertiæ diuiſionis, in quo cõtinentur ea; quæ ab alio natu aliter moueri dicuntur, propter grauia & leuia, cùm naturalia loca petũt. Etenim quod ab interno principio non cieãtur, ea ratio probat, quia ab ſe moueri, vitæ & animantium proprium eſt: grauia autem & leuia, qua talia ſunt, non participant vitam. Deinde quia quod ab ſe mouetur, præſertim more animantium, in ſua poteſtate habet quieſcere & in contrarias partes ferri, quod grauibus & leuibus non conuenit. Poſtremò quia perfectè continua, & quæ conſtant partibus ſimilis naturæ, & rationis; cuiuſmodi ſunt grauia & leuia, non habent partem vnam integrantem quæ motum edat, alteram quæ recipiat: quod in iis; quæ ab ſe mouentur, requiritur. Hic aduerte, cum bruta animantia dicuntur poſſe per ſe in medio motu ſtare id non ita accipiendum, quaſi perſeuerante in eis eadem apprehenſione, & iudicio quale in ipſis cernitur. Cæteriſque circunſtantiis in eorum poteſtate ſit, curſum inhibere hoc enim iis tantùm conuenit, quæ liberè & ex delectu operantur: ſed eatenus dici poſſe continere curſum quatenus fieri poteſt vt ab apprehenſione & iudicio rei, quàm appetebant, ceſſent, eoque ceſſante non vlteriùs pergant.

Dubitatio de motu grauium & leuium.

Bruta non habere motum in ſua poteſtate.

f *Verùm*

οἷον ἐπὶ τῶν ἀψύχων ἐρωτῶμεν, ὅταν κινῇ τι τῶν ἐμψύχων αὐτά. ἀλλὰ συμβαίνει καὶ ταῦτα ὑπό τινος ἀεὶ κινεῖσθαι· γένοιτο δ' ἂν φανερὸν διαιροῦσι τὰς αἰτίας. ἔστι δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κινούντων λαβεῖν τὰ εἰρημένα· τὰ μὲν γὰρ παρὰ φύσιν αὐτῶν κινητικά ἐστιν, οἷον ὁ μοχλὸς, οὐ φύσει τοῦ βάρους κινητικός· τὰ δὲ φύσει, οἷον τὸ ἐνεργείᾳ θερμὸν κινητικὸν τοῦ δυνάμει θερμοῦ. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων. καὶ κινητὸν δ' ὡσαύτως φύσει, τὸ δυνάμει ποιὸν, ἢ ποσὸν, ἢ πού, ὅταν ἔχῃ τὴν ἀρχὴν (τὴν) τοιαύτην ἐν ἑαυτῷ, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἴη γὰρ ἂν τὸ αὐτὸ καὶ ποσὸν, καὶ ποιὸν, ἀλλὰ θάτερον θατέρῳ συμβέβηκε, καὶ οὐ καθ' αὑτὸ ὑπάρχει. τὸ δὲ πῦρ καὶ ἡ γῆ κινοῦνται ὑπό τινος, βίᾳ μὲν, ὅταν παρὰ φύσιν· φύσει δὲ, ὅταν εἰς τὰς ἑαυτῶν ἐνεργείας δυνάμει ὄντα. ἐπεὶ δὲ τὸ δυνάμει πλεοναχῶς λέγεται, τοῦτ' αἴτιον τοῦ μὴ φανερὸν εἶναι ὑπό τινος τὰ τοιαῦτα κινεῖται· οἷον τὸ πῦρ ἄνω, καὶ ἡ γῆ κάτω. ἔστι δὲ δυνάμει ἄλλως ὁ μανθάνων ἐπιστήμων, καὶ ὁ ἔχων ἤδη, καὶ μὴ θεωρῶν. ἀεὶ δ', ὅταν ἅμα τὸ ποιητικὸν καὶ τὸ παθητικὸν ὦσι, γίνεται ἐνίοτε ἐνεργείᾳ τὸ δυνατὸν, οἷον τὸ μανθάνον ἐκ δυνάμει ὄντος, ἕτερον γίνεται δυνάμει· ὁ γὰρ ἔχων ἐπιστήμην μὴ θεωρῶν δὲ, δυνάμει ἐστὶν ἐπιστήμων πως, ἀλλ' οὐχ ὡς καὶ πρὶν μαθεῖν. ὅταν δ' οὕτως ἔχῃ, ἐὰν μή τι κωλύῃ, ἐνεργεῖ, καὶ θεωρεῖ, ἢ ἔσται ἐν τῇ ἀντιφάσει καὶ ἀγνοίᾳ. ὁμοίως δὲ ταῦτ' ἔχει καὶ ἐπὶ τῶν φυσικῶν. τὸ γὰρ ψυχρὸν δυνάμει θερμόν· ὅταν δὲ μεταβάλλῃ, ἤδη πῦρ, καίει δὲ, ἂν μή τι κωλύῃ καὶ ἐμποδίζῃ. ὁμοίως δ' ἔχει καὶ περὶ τὸ βαρὺ καὶ κοῦφον. τὸ γὰρ κοῦφον γίνεται ἐκ βαρέος, οἷον ἐξ ὕδατος ἀήρ· τοῦτο γὰρ δυνάμει πρῶτον, καὶ ἤδη κοῦφον, καὶ ἐνεργήσει γ' εὐθὺς, ἐὰν μή τι κωλύσῃ. ἐνέργεια δὲ τοῦ κούφου, τὸ ποῦ εἶναι, καὶ ἄνω. κωλύεται δ', ὅταν ἐν τῷ ἐναντίῳ ᾖ.

καὶ

Quod intuemur in anima expertibus, cùm animatū quidpiam illa mouet. [f] *Verum ſit vt hæc quoq; ab aliquo ſemper moueantur, quod manifeſtum fiet diuidentibus cauſas. Licet verò & in mouentibus ea, quæ dicta ſunt, ſumere. Alia enim ex eis præter naturam poſſunt mouere, vt vectis, qui pōdus mouere pōt nō natura. Alia natura, vt quod actu eſt calidū, mouere id poteſt, quod poteſtate calidum eſt. Atque eodē modo in huius generis aliis. Similiter mobile natura, id eſt, quod poteſtate quale eſt, aut quantū, aut aliquo in loco, cùm in ſe ipſo tale habet principiū & non ex accidenti. Eſſe enim idem poteſt tum quantum, tum quale, ſed alteri alterum accidit, nec competit per ſe.* [g] *Ignis igitur & terra ab aliquo mouentur, vt quidē, cum præter naturam: naturaliter verò, cū poteſtate exiſtētia, ad ſuas ipſorū proprias actiones.* [h] *Quoniā vero poteſtate eſſe multis modis dicitur, cauſa hæc eſt, cur manifeſtum non ſit à quonam talia moueantur, vt ignis ſurſum & terra deorſum. Eſt vero is qui diſcit aliter poteſtate ſciens, aliter is qui iam habet, & non contēplatur. Sēper autē cum actiuum & paſſiuum fuerint ſimul, id quod poteſtate eſt interdū fit actu. Exēpli gratia is qui diſcit ex eo quod poteſtate eſt, aliud fit poteſtate. Nam qui ſciētia eſt præditus, nec contemplatur, quodāmodo poteſtate eſt ſciens, ſed non vt erat antequā diſceret. At cū ita affectus eſt niſi quidpiā prohibuerit, agit & contemplatur. vel in contradictione erit, atq; ignoratione. Similiter ſe habent hæc & in ipſis naturalibus rebus: frigidum enim poteſtate calidum eſt. Cùm autem mutatum eſt, ignis eſt, comburit vero, niſi quidpiam prohibeat & obſtet.* [i] *Non ſecus res ſe habet in graui & leui. Namq; ex graui fit leue, vt ex aqua aer: hoc enim poteſtate erat primū & iam eſt leue, protinusq; aget, niſi aliquid impediat. Actus autem leuis eſt alicubi eſſe, & ſurſum, prohibetur verò cùm eſt in loco contrario.* Text. 31. Text. 32.

Hoc

f *Verum ſit.*] Docuit proximè corpora vitæ expertia à ſeipſis non moueri, & tamē moueri ab alio à quo. Nunc vt à quo cieantur demonſtret, partitur mouentia in ea, quæ vi, & in ea quæ natura mouent. Vi dicitur, exempli gratia, vectis mouere, cùm eius inſtrumentu pōdus, quod ſuopte ingenio deorſum it, aliò defertur: calidum verò actu, vt ignis, naturaliter mouere dicitur id, quod poteſtatem habet vt caleſcat, veluti lignum. Diuidit quoque mobilia in ea, quæ natura talia ſunt, id eſt, quæ motionis ſuæ principium in ſe habent, non ex accidente, ſed per ſe, & in ea, quæ natura nō ſunt talia, vt album Socratis, prout in maiorem tendit quantitatem. Accidit enim ei, quod augeſcit, album eſſe.

Quæ vi mouent.

g *Ignis igitur.*] Statuit grauia, & leuia ab alio agi, vt quidem cum præter naturam cientur natura verò cùm ob poteſtatem qua prædita ſunt in actiones ſuas feruntur, ſeu cum actu fiunt id ad quod in poteſtate erant, ineundo videlicet proprium motum, quo naturalia loca obtineant.

Grauia & leuia moueri ab alio.

h *Quoniam vero poteſtate.*] Difficultatē cognoſcēdi à quonā grauia & leuia naturaliter moue-

Bifariam aliquid in poteſtate eſſe.

Actus primus, actus ſecundus. Potentia eſſentialis, potentia remota. Potentia accidentaria, potentia propinqua.

mouētur, prout ille ait ex ignoratione modorū, quibus aliquid in poteſtate eſſe dicitur. Monet verò bifariam dici quidpiā eſſe in poteſtate. Vno modo ad actū primū, altero ad actū ſecundū. Eſt autem actus primus, vt habitus ſciētiæ, à quo contēplatio oritur: ſecundus, vt contemplatio ipſa, quæ ab habitu ſcientiæ proficiſcitur. Docet ergo aliter ſe habere id, quod eſt in poteſtate ad actum primum; vt cui nondum habitum ſcientiæ poſſidet, aliter id quod eſt tantùm in poteſtate ad actum ſecundum, vt qui iam habitu ſciētiæ præditus eſt, ſed nihil contemplatur: hic enim niſi eum, quominùs agat, res aliqua impediat, poteſt cum libuerit in actum prodire; ille non item: quòd etiam in naturalibus conſpicitur. Nā lignum frigidum eſt in poteſtate ad duplicem actū: ad calorem, vt ad actum primū, ad comburendum, vt ad actum ſecundum. Vbi aduerte priorem potentiam dici tum remotam, tum eſſentialem, quia eſt ad formam; actum verò illi reſpondentem vocari actū primum: poſteriorem potentiam dici tum propinquam, tum accidentariam, quia eſt ad operationem; actum autem qui ei reſpondet, nuncupari actum ſecundum.

i *Non ſecus res habet.*] Ad diluendam controuerſiam de motu grauium, & leuiū, vtitur propoſita diſtinctione eius, quod in poteſtate eſt, atq; bifariam ea dici in poteſtate eſſe. Vno modo antequam ſint genita; altero, poſteaquam genita ſunt. Nā terra, verbi gratia, antequam in aerem vertatur, eſt poteſtate aer, atq; iſtiuſmodi poteſtas eſt ad habendum actum primum, hoc eſt formam aeris. Poſtquam verò ex terra aer genitus fuit, eſt in poteſtate proxima ad motum ſurſum, quia ſi in infero loco ſit, confeſtim aſcendet, niſi quid aliunde obſtet: & hæc poteſtas eſt in ordine ad actū ſecundum, videlicet ad motū ſimulq; ad naturalem ſedem eius beneficio obtinendam. Addit vt ſe res habet ad motum localē, & locum, ita ſe habere ad alterationem, & accretionem, & ad qualitatem, & quantitatē.

καὶ τόδ' ὁμοίως ἔχει καὶ ἐπὶ τοῦ ποσοῦ καὶ ἐπὶ τοῦ ποιοῦ. καί τοι τοῦτο ζητεῖται διὰ τί ποτε κινεῖται εἰς τὸν αὑτῶν τόπον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα. αἴτιον δ', ὅτι πέφυκε ποι. καὶ τοῦτ' ἔστι τῷ κούφῳ καὶ βαρεῖ εἶναι, τὸ μὲν τῷ ἄνω, τὸ δὲ τῷ κάτω διωρισμένον. δυνάμει δ' ἐστὶ κοῦφον καὶ βαρὺ πολλαχῶς, ὥσπερ εἴρηται. ὅταν γὰρ ᾖ ὕδωρ, δυνάμει γέ πως ἐστὶ κοῦφον· καὶ ὅταν ἀήρ, ἔστιν ἔτι δυνάμει· ἐνδέχεται γὰρ ἐμποδιζόμενον μὴ ἄνω εἶναι. ἀλλ' ἐὰν ἀφαιρεθῇ τὸ ἐμποδίζον, ἐνεργεῖ, καὶ ἀεὶ ἀνωτέρω γίγνεται. ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ποιὸν εἰς τὸ ἐνεργείᾳ εἶναι μεταβάλλει· εὐθὺς γὰρ θεωρεῖ τὸ ἐπιστῆμον, ἐὰν μή τι κωλύῃ· καὶ τὸ ποσὸν ἐκτείνεται, ἐὰν μή τι κωλύῃ. ὁ δὲ τὸ ὑφιστάμενον καὶ κωλῦον κινήσας, ἔστι μὲν ὡς κινεῖ, ἔστι δ' ὡς οὐ κινεῖ, ὁ τὸν κίονα ὑποσπάσας, ἢ ὁ τὸν λίθον ἀφελὼν ἀπὸ τοῦ ἀσκοῦ ἐν ὕδατι· κατὰ συμβεβηκὸς γὰρ κινεῖ, ὥσπερ καὶ ἡ ἀνακλασθεῖσα σφαῖρα, οὐχ ὑπὸ τοῦ τοίχου ἐκινήθη, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ βάλλοντος. ὅτι μὲν τοίνυν οὐδὲν τούτων αὐτὸ κινεῖ ἑαυτό, δῆλον. ἀλλὰ κινήσεως ἀρχὴν ἔχει, οὐ τοῦ κινεῖν, οὐδὲ τοῦ ποιεῖν, ἀλλὰ τοῦ πάσχειν. εἰ δὴ πάντα τὰ κινούμενα ἢ φύσει κινεῖται, ἢ παρὰ φύσιν, καὶ βίᾳ· καὶ τά τε βίᾳ, καὶ τὰ παρὰ φύσιν πάντα ὑπό τινος καὶ ὑπ' ἄλλου· τῶν δὲ φύσει πάλιν τά θ' ὑφ' αὑτῶν κινούμενα, ὑπό τινος κινεῖται, καὶ τὰ μὴ ὑφ' αὑτῶν, οἷον τὰ κοῦφα καὶ τὰ βαρέα· ἢ γὰρ ὑπὸ τοῦ γεννήσαντος καὶ ποιήσαντος κοῦφον, ἢ βαρύ, ἢ ὑπὸ τοῦ τὰ ἐμποδίζοντα καὶ κωλύοντα λύσαντος· ἅπαντα ἂν τὰ κινούμενα ὑπό τινος κινοῖτο.

Hocq; ſimiliter ſeſe habet in quanto & quali. k *Atqui & hoc quæritur, cur grauia & leuia ad ſua ipſorum loca moueātur. Cauſa autem eſt, quoniam alicubi apta ſunt eſſe. Atque hoc leui & graui eſt eſſe, illud quidem ſupero loco hoc infero definitum.* l *Multis autem vt dictum eſt modis graue & leue ſunt poteſtate. Nam cùm eſt aqua, poteſtate quodāmodo eſt leue: & cū eſt aer, adhuc poteſtate. Fieri enim poteſt, vt impeditum in ſupero loco non ſit. Sed ſi id, quod impedit, amotum fuerit, agit, ſemperq; ſurſum contendit: ſimiliter & quale in actu tale mutatur: nam qui ſcit protinus contēplatur niſi quidpiam impediat, & quod quantum eſt extenditur, niſi quid obſtiterit. Qui verò id, quod ſubeſt prohibetq; dimouit, partim mouet partim non mouet, vt qui columnam ſubtraxit, aut ab vtre, qui eſt in aqua, lapidē dimouit; ex accidenti enim mouet: quemadmodum & pila reflexa non à pariete mota eſt, ſed ab eo qui proiecit. Nihil igitur horum ipſum ſe mouere, ſed motus principium habere, non quidem mouendi neque agendi, ſed patiendi manifeſtum eſt.* m *Si ergo quæ mouentur omnia aut præter naturam & vi mouentur, & quæ vi aut præter naturam mouentur, ea omnia ab alio atque ab alio: rurſus eorum quæ natura, ea quæ à ſe ipſis mouentur, ab aliquo mouentur: item ea quæ non à ſe ipſis vt grauia & leuia (aut enim ab eo quod genuit & leue fecit & graue, aut ab eo quod prohibentia atque impedientia dimouit) omnia ſane, quæ, mouentur, ab aliquo mouentur.* Text. 3.

Cur grauia & leuia in loca propria ferantur.

k *Atqui & hoc quæritur.*] Eſto locus grauium & leuium ſit ipſorum actus, quæri tamen à quibuſdam ſolet cur in ea tendant. Reſpondet cauſam eſſe, quia vnumquodque corpus habet aptitudinem vt alicubi tanquam in natiua ſede conſiſtat, vt nimirum in ea ſeſe meliùs tueatur, hæc verò reſpectu leuium eſt locus ſuperius, reſpectu grauium infimus.

l *Multis modis.*] Inculcat rurſus geminam illam poteſtatem, quam grauibus, & leuibus ineſſe dixit. Tum docet eum, qui remouet id quod impediebat, ne grauia aut leuia in ſuum locum tenderent, partim non mouere illa; partim mouere: non mouere quidem per ſe, mouere autem ex accidente, vt qui reuellit columnam, qua tectum fulciebatur, vel pondus quo vter aere plenus intra aquam detinebatur, per accidens iis corporibus motum afferre dicitur; quo etiam modo pila per accidens mouetur à pariete, à quo reflectitur, per ſe verò à proiectore. Vult ergo Ariſtoteles grauia & leuia cùm in propria loca feruntur ab eodem duci per ſe ad eiuſmodi actum ſecundum ex poteſtate proxima, à quo ex poteſtate remota ducuntur ad actum primum, hoc eſt à ſuo generante, nec habere in ſe ipſis principem cauſam efficientem horum motuum.

Grauia & leuia non habere in ſe principem cauſam ſui motus.

m *Si ergo quæ mouentur.*] Ex ſuperiori diſceptatione colligit omne quod mouetur ab alio moueri; ſiquidem non ea tantùm, de quibus ſuperiùs actum fuerat, ſed etiam grauia, & leuia ab alio moueri conſtat: per accidens quidem ab eo, quod motus impedimenta remouet; per ſe verò ab eo, à quo genita fuêre. Atque hoc quidem theorema, nempe omne quod mouetur ab alio moueri, demonſtrauerat etiam Ariſtoteles initio libri ſeptimi, etſi hoc loco accuratius, quod ab eo plerǽque diſputationes de motu Phyſico pendeant.

Concl. diſputationis.

QVAEST.

QVAESTIO I.

A QVO NAM MOVEANTVR CORPORA grauia, & leuia, cùm in propria loca tendunt.

ARTICVLVS I.

OPINIO EXISTIMANTIVM moueri ab ſe, eorumque argumenta.

Sententia Scoti & aliorum.

Vt Clichthouæi in comment. ſcholæ Pariſienſis hoc in lib. cap. 4. Buridani. q. 4. Maironij in 2. d. q. 14. quæſt. 6.

DVæ ſunt in propoſita quæſtione celebriores ſententiæ; altera Scoti in 2. d. 2. q. 10. Gregorij d. 6. q. 1. art. 3. Ianduni hoc in libro q. 12. Saxoniæ. q. 6. Auguſtini Niphi in commentariis ſuper cap. 4. eiuſdem libri. Achillini. 3. de elementis. q. 2. Abulenſis. q. 224. ſuper cap. 22. Matthæi; & aliorum aſſerentium grauia, & leuia à ſe ipſis, vt à principe ſui motus cauſa efficienter moueri; quæ ſententia hunc in modum comprobatur. Primò cùm elementa ad propria loca tendunt, veluti cùm ignis in ſublime euolat, non mouentur, vt opinati quidam ſunt, à loco naturali eo modo, quo ferrum à magnete; cùm locus nullam habeat alliciendi vim, nullã ve attractoriam qualitatem ex ſe fundat. Non à medio, vt alij putauere; ſiquidem medium æquè ſe habet ad omnem motum, nec magis ad hanc, quàm ad illam partem euocat. Sed neque à generante, vt mox patebit. Supereſt ergo vt à ſe ipſis intrinſecùs moueãtur. Quòd non à generante oſtenditur. Primum, quia ſæpe accidit vt dum ignis, vetbi gratia, in ſuum fertur locum, iam ignis alius, à quo prognatus fuerat, interciderit. Cùm igitur effectus in actu cauſam in actu depoſcat; vt eſt apud Ariſtotelem 2. huius operis, cap. 3. text. 37. & 5. Metaphyſ. cap. 2. text. 3. fieri nequibit, vt ignis à generante moueatur. Accedit quod mouentis relatio videtur realis eſſe, cùm non pendeat à mentis notione, ac nullo cogitante inſit; quæ proinde non niſi inter extrema actu exiſtentia verſabitur. Quo fiet vt nihil poſsit actu, niſi ab eo, quod actu eſt, cieri.

1. argum.

Grauia & leuia non moueri a loco.

Varias de hac re opiniones refert. & confutat Zimara 2. de anima ad tex. 54. Gregorius in 2. d. 6. q. 1. art 3. Rich in 2. d. 14. q. 4. circa 2. princ.

Nec à medio.

Effectum in actu requirere cauſã in actu.

2. argum.

Secundò. Cùm omnia elementa in ſe viciſsim commeent, vt ex 2. de ortu, & interitu capit. 2. text. 8. conſtat: vtique interdum grauia à leuibus, leuia à grauibus exoriri oportet; ergo ſi quodlibet à ſuo progenitore mouetur; nonnunquam leuibus deſcenſus grauium; grauibus aſcenſus leuium; itémque virtutes horum motuum effectrices aſcribentur; quod dictu abſurdum videtur; cùm nihil id, quo caret, conferre queat.

3. argum.

Tertiò. Motor corporea mole præditus non mouet niſi moueatur; eſtque primi mouentis proprium mouere non motum; vt 7. huius operis cap. 1. à text. 3. Ariſtoteles docuit: Atqui dum corpora grauia & leuia motus ſuos ineunt, eorum progenitores plerumque non mouentur: non igitur illorum motus ab his efficiuntur.

4. argum.

Quarto. Si motus grauium & leuium eſſet à generante, ab eodem eſſet motus, quo corpora ad impediendum vacuum feruntur; cùm natura non

 minorem

minorem ad hunc, quam ad illum motum rei genitæ propenſionem indiderit; ſed hic non aſcribitur generanti, ergo nec ille.

5. argum. Argentum viuum aqua terrea, vel terra aquea.

Quintò. Si grauia & leuia mouerentur à generante, ab eo etiam moueretur argentum viuum, cùm ſit vnum è grauibus corporibus, vtpote aqua terrea, vel terra aquea; at quòd non moueatur, ea ratio oſtendit, quia motus inditus à generante; ſi vllus ſit, eò videtur ſpectare, vt eius beneficio corpora locum acquirant, & in eo quieſcant: at argentum viuum minimè quieſcit.

6. argum.

Sextò. Non minus naturalis eſt corpori graui, & leui ſua motio, quàm igni calefactio quàm omnibus viuentibus functiones vitæ, quàm animali motus cordis & reſpiratio, quàm naturæ intellectrici appetitio finis; atqui hæc non ſunt à generante; ergo nec motio illa grauium, & leuium.

7. argum.

Poſtremò. Quicquid extrinſecus cietur, aut pellitur, aut trahitur, aut voluitur, aut vehitur, vt capite 2. lib. 7. huius operis text. 10. Ariſtoteles docuit; ſed nulla harum mouendi ratio conuenit grauibus, & leuibus, dum loca naturalia capeſſunt, cum eorum motus naturales ſint, hi vero omnes contra naturam. Non videtur igitur admittendum grauia, & leuia à generantibus ad ſua naturalia loca duci, ſed potius motus ſui cauſam intra ſe habere.

Hiſce argumentis, vt alia prætereamus, hæc ſententia confirmari poteſt. Quod ſi quiſpiam Scoto, & Gregorio præcipuis eius aſſertoribus Ariſtotelem opponat, cap. 4. huius libri diſertis verbis affirmantem grauia, & leuia non ab ſe moueri; occurrit Scotus ideo Ariſtotelem dixiſſe ea non moueri à ſe, quod non progrediantur more animalium quæ cùm ex apprehenſione, & appetitu agant, ſiſtere ſe ipſa poſſunt in medio curſu, atque in oppoſitas locorum differentias mouere, quod grauibus, & leuibus minimè conuenit. Gregorius verò ſentit ea ratione dictum id ab Ariſtotele, quod oporteat eiuſmodi corpora antequam moueantur extra natiuam ſedem conſtitui adimique eis motus impedimenta, quod præſtare per ſe ipſa nequeunt.

ARTICVLVS II.

GRAVIA ET LEVIA NON A SE IPSIS, ſed à generantibus, vt à principe cauſa moueri.

Aſſertores affirmatiuæ partis.

D. Thomas tum aliis in locis, tum in 1. part. q. 18. art. 1. & ibidem Caietanus, Magnus Albertus hoc loco tracta. 2. capite 4. Ferrarienſis q. 9. & 1. contra gentes. c. 97. Ægidius quodlibeto. 5. q. 16. Capreolus in 2. d. 6. q. vnica artic. 3. alijque complures exiſtimant grauia, & leuia cùm naturalia loca petunt, effectiue, & principaliter moueri à ſuis progenitoribus. Verùm qui hanc ſequuntur partem in varias ſententias abiere. Quidam omnes grauium, & leuium corporum motus (ſi tamen naturales ſint, de his enim tantummodo in hac diſceptatione loquimur) generantibus aſcribunt: alij non omnes; ſed primum duntaxat; ſi nimirum contigerit prædicta corpora extra naturalem locum gigni, moxque ad eum ferri. Præterea ſunt qui putent formam

D[illegible]ium ſectos.

ſubſtantialem

ſubſtantialem grauium,& leuium paſsiuè ſeſe habere ad eum motum, grauitatem verò, & leuitatem vt inſtrumenta. Denique alij motum hunc & à forma ſubſtantiali grauium, & leuium, & ab eorum grauitate, & leuitate oriri cenſent; diuerſa tamen ratione, nempe à forma ſubſtantiali, vt à principali inſtrumento; à grauitate, & leuitate, vt ab inſtrumento minus præcipuo.

Prima concl.

Hæc controuerſia tribus concluſionibus dirimenda eſt. Prima ſit, Grauia, & leuia cùm in naturalia loca tendunt, non mouentur ab ſe, vt à principe cauſa ſui motus. Hæc ita probatur, Mouere ſe ſimpliciter, & vt principalem ſui motus cauſam eſt proprium munus vitæ; atqui elementa non viuunt; nequeunt igitur eo pacto ſeſe mouere. Maior eſt Ariſtotelis hoc in libro cap. 4. text. 29. & 1. de anima. cap. 2 text. 19. & libro 2. eiuſdem operis cap. 2. text. 13. Itemque Platonis. 10. de legibus, & in Phædro, vbi ita ſcripſit ᾧ γὰρ ἔξωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον, ᾧ δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἐξ ἑαυτοῦ, ἔμψυχον, ideſt cui forinſecus eſt moueri, id inanimatum eſt, cui vero intrinſecus ſibi ex ſe, animatum. Denique vt Philoſophorum axioma habetur, moueri ab intrinſeco, eſſe quaſi notam, & characterem, quo res vitæ participes dignoſcuntur, & à non viuentibus ſeparantur; adeóque hoc communi ſenſu receptum eſt, vt, (quod præter alios aduertit D. Thomas 1. lib. contra gent. cap. 97.) res inanimas celeri aut perenni motu agitatas, quarum motores vulgus neſcit, per ſimilitudinem viuas nuncupemus, vt argentum viuum, aquam viuam.

Ariſtot. Plat. Moueri ab ſe proprium viuentium.

Lege etiam D. Tho. 1. part. q. 18. art. 1.

Viuentes aquæ vnde dictæ.

Secundò confirmatur eadem concluſio, quia ex Ariſtotelico dogmate hoc in libro, capit. 4. text. 28. in omni corpore, quod ab ſe mouetur (intellige vt à cauſa effectrici principali) præter formam quæ eſt principium actiuum quo motus; & materiam, quæ eiuſdem principium paſsiuum eſt, duas oportet ineſſe partes inter ſe diſtinctas, quarum vna mouens ſit, altera mota, quod in animantibus patet, in quibus pars vna, nempe cor, reliquum corpus agitat, atque inde exteræ partes motionem accipiunt. Cùm igitur hoc in elementis minime viſatur, vt pote quorum partes homogeneæ, atque eiuſdem omnino ſunt rationis; nequibunt elementa ex ſe moueri. Ad hæc cùm Ariſtoteles capite proximè citato probare inſtituiſſet non omnia, quæ natura mouentur, intrinſecùs agi; ſed quædam ab externo motore: id oſtendit ex motu grauium, & leuium, quin verò eo potiſsimum diſcrimine viuentia ab iis, quæ vita carent, diſtinxit; quòd illa ab interno motore cieantur, hæc non item. Ex quo planum videtur corpora grauia, & leuia ſecundum Peripateticam diſciplinam haudquaquam dici poſſe ab ſe moueri, nec ad rem eſſe Scoti, & Gregorij interpretationem.

In omni corpore ſe ipſum mouente dari partem motã, alteram quæ moueat.

Secunda concluſio.

Sit ſecunda concluſio. Grauia, & leuia quoties naturalia loca petunt mouentur à generante, vt à principe cauſa effectrice ſui motus. Huius concluſionis aſtruendæ præcipua momẽta ſita ſunt in explicanda ratione, ob quam grauia, & leuia à generantibus moueri cenſenda ſint; in qua non parum interpretes laborant. Quidam huius rei cauſam putant quòd generantis ſit ea tribuere, quæ ad perfectum ſtatum rei genitæ pertinent, è quibus vnum eſt naturali, ac proprio loco potiri. Verùm ſi ea cauſa eſt, cur non etiam

Quorundam ratio, quæ non ſufficit.

viuentis

viuentis accretio genitori tribuatur, cùm ea quantitas, quam viuens per accretionem comparat, non minus ad naturalem eius perfectionem ſpectet, quàm locus ad naturalem perfectionem grauium, & leuium.

Ratio aliorum

Occurrunt proinde alij motus grauium, & leuium veluti natiuas eorum proprietates eſſe: vnde quemadmodum proprietates, quæ à natura rei genitæ in ipſo generationis momento neceſſaria emanatione fluunt, genitori tribuuntur (adeò vt ſi tunc riſibilitas, verbi gratia, diuina virtute impediretur, ne dimaneret, poſtea verò ſublato impedimento flueret; adhuc à genitore tribui diceretur) ita prædictos motus effici aiunt à generantibus, vt pote qui & à forma grauium, & leuium oriuntur, ſicuti riſibilitas à forma humana; & omnes primo generationis inſtanti, in ſua quaſi radice, & fonte inchoantur; ita vt ſi eiuſmodi motus aliunde impediri contingat, ſummoto impedimento confeſtim ſequantur.

Vera ac germana ratio cur grauia dicantur moueri à generantibus.

Sed neque huiuſmodi explicatio rei propoſitæ difficultatem omnino adimit. Quare addendum aliquid eſt, quo ratio ita compleatur, vt aduerſariorũ calumniam prorſus effugiat. Erit igitur hunc in modum enodãda, atque explicanda concluſio. Agens quod corpus aliquod graue, aut leue progignit; in inſtanti generationis tribuit illi eſſe; ergo eidem etiam conferat neceſſe eſt quicquid ad naturalem illiũs diſpoſitionem in eodem inſtanti pertinet; cùm id ſit velut eſſentiæ corollarium, ac generationis complementum; ſed ad naturalem diſpoſitionem grauium, & leuium in eo puncto, quo generantur, ſicuti & reliquo inſequenti tempore, pertinet eſſe in loco naturali, vt per ſpicuum eſt; ergo hoc à generante contribuendum erit. Deinde agens, cui ex naturæ officio incũbit aliquid tribuere debet (ne deficere in neceſſariis videatur) conferre etiã quicquid via mediũve ſit ad id obtinẽdũ, & ad idem. ſi amitti contingat, recuperandũ. Cùm igitur ad genitorẽ attineat grauia, & leuia in naturalibus locis conſtituere, eiuſdem quoque erit opem, ac mediũ exhibere, quo in ea ferantur, tum immediatè poſt generationem; ſi extra illa generentur; tum quotieſcunque ab illis diſiuncta fuerint; cùm in omnibus æqua ſit ratio; atqui hoc medium, præter alia; eſt ipſe corporum grauium, & leuium motus; ergo à generante efficiendus erit, eidemque attribuendus.

Cur motus viuentium non attribuantur generanti.

Hinc iam non difficile erit intelligere cur motus viuentium genitori nõ aſcribantur ſicuti motus grauium, & leuium. Nimirum quia licet à forma, quam eis generans indidit, oriantur; non tamen ſunt ad acquirendam naturalem diſpoſitionem, aliquamvè perfectionem viuenti in inſtanti generationis debitam, ad quam proinde à generante duci deberent. Nam ea quantitas v.g. quæ per accretionem accedit, non debebatur rei viuenti momento, quo genita eſt: nec item aquæ potio, ob quã animal ad fluuiũ conicẽdit: quod ſimiliter in aliis id genus motionibus conſideranti facilè apparebit. Itaque rerum viuentium genitores ſuo munere abſolutè perfuncti cẽſentur, vbi primum genitis, & formam, & quæ eam conſequuntur perfectiones elargiti ſunt; moxque viuentia ſibi ipſis relinquunt, vt per ſe propria munia adminiſtrent. Ob eamque rem Ariſtoteles in libro de animalium motu comparat animal ciuitati, quæ externo principe, à quo regatur, non eget; quia nimirũ actiones vitales ſic à viuente exhibentur, vt iam à nullo externo motore

Animal quaſi ciuitas externo principe non egens.

obiti

obiti dicantur. Denique corroboratur eadem concluſio ex eo quia cùm grauia & leuia, vt in prima concluſione oſtendimus, ſui motus auctorẽ in ſe non habeant, oportet vt aliunde cieantur. Quare cùm non ſit aliud, à quo cieri queant præter generans, conſequens eſt vt ab illo moueri exiſtimanda ſint. Accedit locuples, atque apertum Ariſtotelis teſtimonium, qui vbicunque de grauium, & leuium motu diſſerit, ea non à ſe ſed à generantibus moueri palam edocet, vt hoc lib. text. 17. 29. 32. & lib. 5. cap. 2. text. 18. & 2. libro de cœlo, capite 2. text. 9. & in libro de motu animalium capite 3.

Conſule D. Thomam 1. p. q. 77. art. 6. Ex dictis nonnulla inferuntur conſectaria. Primum eſt. Omnes facultates, potentias, & affectiones, quibus res in inſtãti ſuæ procreationis per ſe adornantur, vt vim alendi, ſentiendi, loco mouendi; item etiam quantitatem, temperamentum aliáque eiuſmodi, licet proxime à forma rei genitæ dimanent, attribuenda tamen eſſe, vt principali cauſæ, ipſi generanti, ſiue efficienti. Alterum eſt minus rectè ſentire eos, qui non omnes grauium, & leuium corporum motus; ſed eum tantùm quo cientur, dum extra locum naturalem genita ad eum primo feruntur, genitoribus adſcribunt: cùm ſuperiora argumenta de omnibus indiſcriminatim idem iudicium ferendũ eſſe concludant. Tertium eſt. Id quod de leuium, & grauium latione pronuntiauimus, intelligi etiam debere de motu, quo miſta ex elementi dominãtis vi naturaliter feruntur: itémque de iis motionibus, quibus natiuæ qualitates quaſi poſtliminio corporibus ſponte ſua redeunt, vt cùm aqua ad ſuum frigus, aer ad propriam humiditatem amoto externo impedimento per ſe reducitur. Etenim in his omnibus eadem ratio eſt vt iam conſideranti erit perſpicuum.

Primum conſectarium.

2.

3. Miſta cum vi dominantis elementi feruntur.

ARTICVLVS III.

GRAVIA ET LEVIA MOVERI A ſua forma, & à grauitate & leuitate, vt à cauſa minus præcipua, & tanquam ab inſtrumento generantium.

EGimus de principali cauſa motus grauium & leuium; ſupereſt vt deminus præcipua, & inſtrumentaria cauſa diſceptemus. Sit tertia concluſio. Grauia, & leuia non habent in ſe principium paſsiuum duntaxat ſuorũ motuum, ſed mouentur effectiuè à propria forma, vt à principali inſtrumento generantis, itémque ab inſita grauitate, & leuitate, vt à minus præcipuo inſtrumento eiuſdem. Hæc concluſio aſſeritur, tum à D. Thoma partim in 3. d. 22. q. 3. art. 2. quæſtiuncula 1. & 3. contra gentes capite 23. partim in 1. 2. q. 36. art. 2. & ſi alibi oppoſitum cenſuiſſe videri poſſet, cuius tamen dicta conciliat Capreolus in 2. d. 6. q. 1. art. 3. Probatúrque primum ex Ariſtotele docente

Tertia concluſ.

Ei⁹ aſſertores.

Confirmatio.

ss 4. lib.

4.lib.de cœlo,c.3.tex.25.grauibus,& leuibus ineſſe principium actiuum ſuorum motuum.

Item quia cùm grauia & leuia abſente generante in naturalia loca tẽdant, neceſſariò dandum eſt aliquod inſtrumẽtũ ab eo relictum;cuius vi moueãtur,hoc autem aliud eſſe non poteſt quàm eorum forma ſubſtãtialis, & quæ ipſam conſequuntur grauitas,ac leuitas.

Grauitas & leuitas motrices facultates.

Rurſum quòd grauitas,& leuitas ad ſuorum corporum motus effectiuè concurrant ex eo priuatim ſuadetur, quia huiuſmodi qualitates nihil aliud ſunt;quàm virtutes motrices,ſeu potentiæ à natura datæ ad exequendũ motum,ſicuti intellectus ad actum intelligendi,voluntas ad actum volendi. Vnde Ariſtoteles,4.de cœlo c.1.text.2.dixit grauia, & leuia ζώπυρα hoc eſt incitamenta motus in ſe habere ϗ τὰ ἐνεργητικά,hoc eſt fomites ad motus,hiſce verbis grauitatem,& leuitatem deſignans.

Forma ſubſtantialis grauium & leuium influit actiuè ad motum.

Poſtremò quòd ad eundem motum ipſa forma ſubſtantialis grauium,& leuium,interuentu tamen motriciũ facultatum influat,ex eo oſtenditur,quia cùm ab illa grauitas, & leuitas dimanent(ab illa inquam,vt quo:ſuppoſitum namque eſt id, quod eiuſmodi qualitates vt agens quod immediatum ex ſe profundit) conſequens eſt vt earum actus,ſeu motus,ipſi quoque ſubſtantiali formæ aſcribẽdi ſint;mediatè tamen,& vt cauſæ vniuerſaliori. Manare autem grauitatem & leuitatem à forma grauium & leuium probat ea ratio,qua D.Thomas prima parte quæſtione 77. articu. 6.oſtendit omnes animæ potentias ab eius eſſentia fluere. Nam cùm forma ſubſtantialis ſit id,per quod res compoſita ſubſtantialem, & abſolutum actum poſſidet;neceſſe eſt vt eadem forma ex ſe pariat, atque efficiat actus omnes accidentarios natiuos,propriosq́ue ſubiecto,& qui naturæ ordine actum primum conſequuntur.

At enim obiiciet quiſpiam. Cùm generans ad priſtinum frigus aquam reducit,non vtitur ad id medio aliquo inſtrumento;ſed eã reductionẽ per formã immediatè exequitur;ergo pari ratione,cũ grauia & leuia ad ſua loca feruntur,eorum mot' immediatè à forma,nõ aũt à grauitate, & leuitate proficiſcẽtur. Itẽ Ariſtoteles quarto capite huius libr. text.32. apertè aſſeruit grauia,& leuia nõ habere in ſe principium agendi,ſed patiendi; ergo nihil grauibus,& leuibus ineſt,quod ipſorum motus efficienter adminiſtret. Obiectio 1. Obiectio 2.

Hiſce obiectionibus hunc in modũ occurrendum eſt:priori quidem;ideo grauibus,& leuibus inditam fuiſſe à natura motricẽ qualitatem diſtinctam à forma;quia cùm ferri debeant ad naturalia loca,à quibus ſæpè diſtant, quæque ab aliis corporibus occupantur,oportuit ingenitã illis eſſe aliquam vim effectricem impulſus,qua medium perrumperent,difficultateſque in itinere occurſantes ſuperarent;ac denique corpora locum ipſis debitum occupantia pellerent:Quod cùm in motu,qui ad qualitates tendit,minimè contingat,nõ oportuit vllam dari aquæ facultatem, qua ſe in priſtinum frigus vindicaret. Diſſolutio 1. Obiectũ.

Erit tamen qui probare contendat etiam aquam inſita aliqua virtute,aliove medio ad prædictam reuocationem vti, ſimiliterque alia elementa cùm repetunt naturalem ſtatum ſuarum qualitatum.Eadem námque in iis ratio videtur eſſe,atque in compoſitis; cùm natiuum temperamentum recuperant. Ac quod hæc tali virtute intermedia prædita ſint ſuadetur, quia cum hoſtia Oppugnatio ſolutionis.

conſe

conſecrata vltra ſuam temperiē à corpore circūfuſo frigeſit, deinde eo amoto per ſe ad natiuum calorem redit, ea reditio non oritur forma panis, quæ iam ibi non eſt; nec verò à quantitate, quæ nullam habet efficientiá: ſupereſt ergo vt oriatur ab aliqua virtute panis ibi relicta dataque ad id miniſterium à natura. Huic dubitationi, omiſsis aliorum reſponſionibus, occurrēdum eſt, hoſtiam conſecratam reuocari immediatè diuina virtute ad prædictā temperiem, Deo id ita inſtituente, ac præſtante, vt eiuſmodi actiones eo modo procedant, ac ſi ibi eſſet forma & materia panis. Neque id nouum omnino, aut diſtinctum miraculum reputandum eſt; cùm id Deus ratione antecedentis, præcipuíque miraculi, quo ſubſtantia panis in corpus CHRISTI conuerſa eſt, efficere decreuerit: ſicut etiam cùm vermis ex ſpeciebus conſecratis gignitur, ex eodem decreto materiam ipſe ſupponit ſiue denuo creatam; ſiue eandem, quæ abolita fuerat, reproductam; ſiue ab alio corpore aſcitam; ex qua vnà cum ſubſtantiali forma, quam agens naturale inducit, vermis coaleſcat; vti primo huius operis libro diximus.

Maironius in 2.d. 13. quæſt. 6. — *Refutatio oppugnationis.* — *Cap. 9 q. 5 ar. 5*

Sol. 2. obie. Poſteriori obiectioni ſatisfit dicendo cùm Ariſtoteles negat ineſſe grauibus & leuibus principium mouendi, loqui de principio ſeu cauſa principali efficiente; concedere tamen ineſſe eis principium patiēdi, ſeu recipiendi motum principale; quod eſt ipſorum materia prout habet actum formæ. Quod noſtræ ſententiæ minimè aduerſatur.

ARTICVLVS IIII.

DILVVNTVR ARGVMENTA INITIO quæſtionis propoſita.

ACcedamus nunc ad explicanda argumenta primi articuli, quæ tametſi probabilia ſint, non tamen concludunt. Ad primum conceſſa maiori propoſitione, neganda eſt minor, ad cuius priorem confirmationem dicendum vtcunque ſe habeat generans, ſiue abſens, ſiue præſens ſit; ſiue interierit ſiue non; ſemper ab eo corpus graue, & leue moueri. Illud enim Ariſtotelis, effectus in actu requirit cauſam in actu, non ita accipiendū eſt quaſi oporteat dum exiſtit effectus exiſtere actu cauſam. Id enim falſum eſſe patet in cauſa etiam finali, cuius realem exiſtentiam præit effectus, vt deambulatio ſanitatem. Eſt ergo vera illius ſententia, quatenus ſignificat effectum, dum actu editur, expoſcere cauſam actu cauſalitatem exercentem. Adde etiam licet nō exiſtat genitor, exiſtere tamen formam, & motricem virtutem, quam rei genitæ indidit, quarum interuentu, & quaſi vicaria opera motum exequitur. Nec id, quod de relatione mouentis adiicitur, quicquam efficit. Non enim omnis relatio mouentis ad rem motam realis eſt, aut nullo intellectu cogitante exiſtit; ſed ea tantùm, quæ inter extrema actu exiſtentia verſatur ſeruatis cæteris, quæ ad id requiruntur, conditionibus, de quibus alibi.

Effectus actu requirit cauſam in actu, qui ſenſus. — *Non omnis relatio mouentis ad rem motam realis eſt.*

SS 2 Ad

Ad ſecundum dicendum eſt omne generans principale grauis, aut leuis, graue aut leue eſſe, vno è duobus modis; vel actu & formaliter, ſi ſit cauſa vniuoca, vt cùm ignis ignem producit; vel poteſtate & virtute ſi ſit cauſa æquiuoca, vt cùm ſol radiorum coitione ignem efficit. Dicitur autem ſol virtute grauis, ſicuti & virtute calidus; quia vim habet producendi illud elementum, ſiue miſtum, cuius formam grauitas neceſſariò conſequitur. Quod verò aiunt nihil id, quo caret, tribuere; intelligitur de re, quæ id quod tribuendum eſt, neque actu, nec poteſtate in ſe cohibet. Quare abſurdum non erit grauia moueri ab iis, quæ non ſunt actu grauia, vel leuia ab iis, quæ actu leuia non ſunt, dummodo id ſint virtute & poteſtate.

Cauſa æquiuoca.

Pro explicatione tertij argumenti ſciendum propoſitionem illã, mouens corporeum non mouet niſi moueatur, ſi abſolutè, ac ſecundum eum ſenſum, quem præſefert, ſumatur, falſam eſſe; cùm magnes immotus ferrum ad ſe trahat. Eſt ergo ita intelligenda, vt nullum mouens corporeum moueat ſecundum locum, iniiciendo immediatè, ac per ſe impulſum rei motæ, quin ipſum moueatur. Magnes autem non eo pacto ferrum mouet, ſed alterando prius medium, eique imprimendo attractoriam qualitatem. Vel, dicitur agens corporeum non mouere immotum, ideſt, niſi actu vel potentia moueatur: quod pro certo habetur. Quin verò ſolius primi ac ſupremi mouentis proprium eſt nullum omnino motum, aut mutationem ſubire poſſe, ſed ſic omnibus influere, vt ſtabilis manens det cuncta moueri. Hiſce modis explicata Ariſtotelis propoſitio firmam retinet veritatem, quãtumlibet ei Theophraſtus teſtiterit in eo opere, in quo locos ab Ariſtotele ante tractatos diſcuſsit. Cuius argumenta lege ſi placet apud Themiſtium in paraphraſi lib. 1. de anima cap. 17. & apud Zimaram in theorematis, propoſitione 94. Hinc perſpicua iam eſt noſtri argumenti ſolutio. In primis enim generantia non mouent corpora grauia & leuia imprimendo eis immediatè impulſum. Deinde non ita mouent, vt ſubire ipſa motum nequeant.

Quo ſenſu verum ſit nullũ corpus mouere niſi moueatur.

Theophraſtus.

Ad quartum, non minùs naturale eſſe grauibus, & leuibus ad impediendum vacuum accurrere, quàm in ſuum proprium locum ferri. Siquidem dum vacui metu cientur, feruntur ad acquirendam diſpoſitionem propriam, ſibique naturalem, & in inſtanti generationis debitam, nimirum coniunctionem cum reliquis partibus vniuerſi, proindéque iſtiuſmodi etiam motio ad generans referri debet.

Dum metu vacui mouentur corpora moueatur à generante.

Ad quintum reſpondendum eſt argentum viuum moueri à generante, non tamen loco conſiſtere, quia impeditur ob concurſum cauſarum perennem illam agitationem efficientium. Cuius quidem rei præcipua cauſa eſt grauitas adiuta humiditate, fluxibilitate, & figura rotunda. Nam grauitas (quæ tanta argento viuo inſidet, vt omnia metalla, auro excepto, in eo ſupernatent) propellit globum deorſum, qui cùm in plano ſtabilem ſitum non inueniat, in hanc & illam partem voluitur, vti accidit ſphæræ ligneæ in planum demiſſæ: grauitatem autem cohibet humiditas quodammodo fugiens contactum corporis ſicci, faciensque vt partes colligantur in globum; fluxibilitas verò, & figura rotunda impediunt conſiſtentiam.

De hac re Scal. Exercit. 105. in Card. num. 1.

De motu argenti viui.

Ad

Ad ſextum dicendum non magis naturale eſſe corpori graui, & leui in locum ſibi à natura præſcriptum contendere; quàm igni calefacere; id tamen non ſufficere vt calefactio generanti aſcribi debeat; cùm hæc non ſit ad acquirendam diſpoſitionem igni naturalem modo antè explicato; quod de omnibus vitæ functionibus ſimiliter dicendum erit. Dubitatio tamen de motu cordis, difficiorem habet explicatum. Nam D. Thomas opuſculo 35. Capr. in 2.d.7.q.2.art.3. Ferratienſis ad c.97.lib.1. contra gentes alijque nonnulli concedunt eum à generante eſſe. Verum qui hanc ſequuntur opinionem, non eſt cur non idem quoque de nutritione ſentiant, quod tamen ijdem negant. Nam ſicuti motus cordis, ita & nutritio animanti naturalis eſt, eique ad tuendam vitam neceſſaria. Quare dicendum potiùs videtur motum cordis, cùm non ſit ſaltem per ſe primò ad natiuam illam, quam diximus, diſpoſitionem comparandam; non à generante, ſed ab ipſa anima, vt à principe cauſa proficiſci. Quæ videtur eſſe expreſſa Ariſtotelis ſententia ad calcem libri de motu animalium, vbi de cordis motu diſputans, ait cor eſſe quaſi ſeparatum animal, quod per ſe viuit, ac mouetur; ibidémque docet animantium operationes, è quarum numero haud dubiè eſt motus cordis, neutiquam ab externo motore pendere.

Num motus cordis ſit à generante.

Cor quaſi ſeparatum animal.

Quod verò ad appetitionem finis attinet, Ægidius in 2.d.25.q.5. Capreolus, & Hiſpalenſis eadem diſtinctione, q. vnica, Caietanus in commentariis. 1.2.q.9.art.4. Ferratienſis 3. contra gentes ad caput 89. alijque Diui Thomæ ſectatores concedunt ſicuti grauia, & leuia à ſuis genitoribus, ita voluntatem reſpectu finis ab auctore naturæ moueri. In qua opinione videtur eſſe D. Thomas. 1. part. quæſt. 105. art. 4. & quæſt. 107. art. 2. & loco citato contra gentes. Aduerſaria tamen ſententia, quam Henricus Gandauenſis quodlibeto. 9. quæſt. 5. & Scotus in 2. diſt. 25. quæſt. vnica, aliique complures ſequuntur, amplectenda eſt, dicendúmque nullam voluntatis, aut intellectus actionem ab externo auctore oriri eo pacto, quo motus grauium & leuium; tum quia functiones vitales non niſi à viuente ſunt, vt ex Ariſtotele, & communi Philoſophantium placito docuimus; tum quia intelligendi, & volendi actus non ordinantur ad obtinendam naturalem ſubiecti diſpoſitionem, & conſeruationem modo iam ſæpius explicato.

Motus voluntatis in finem non eſt à Deo vt motus grauiũ & leuium à generante.

Ad vltimum dicendum motus grauium, & leuium poſſe reduci ad pulſionem, vt aduertit D. Thomas ad caput 2. libr. 7. huius operis; generantia enim quodammodo dicuntur pellere grauia & leuia, dum eis grauitatem, leuitatémque conferunt, qua ad ſua loca tendant. Nec verum eſt omnes motus, qui ab externo motore fiunt eſſe præter naturam, vt ex 4. cap. huius libri conſtat. Non enim ad violentiam motus ſufficit illius principium externum eſſe; ſed requiritur præterea vt eidem res mota obnitatur.

Motus grauiũ & leuium ad pulſionem reuocatus.

* * *

Κεφάλαιον ε.

Τοῦτο δὲ διχῶς· ἢ γὰρ οὐ δι' αὐτὸ τὸ κινοῦν, ἀλλὰ δι' ἕτερον ὃ κινεῖ τὸ κινοῦν· ἢ δι' αὐτό· καὶ τοῦτο, ἢ πρῶτον μετὰ τὸ ἔσχατον, ἢ διὰ πλειόνων, οἷον, ἡ βακτηρία κινεῖ τὸν λίθον, καὶ κινεῖται ὑπὸ τῆς χειρὸς κινουμένης ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου. οὗτος δ', οὐκ ἔτι τῷ ὑπ' ἄλλου κινεῖσθαι. ἄμφω δὴ κινεῖν φαμὲν καὶ τὸ τελευταῖον καὶ τὸ πρῶτον τῶν κινούντων, ἀλλὰ μᾶλλον τὸ πρῶτον· ἐκεῖνο γὰρ κινεῖ τὸ τελευταῖον, ἀλλ' οὐ τοῦτο τὸ πρῶτον· καὶ ἄνευ μὲν τοῦ πρώτου, τὸ τελευταῖον οὐ κινήσει, ἐκεῖνο δ' ἄνευ τούτου· οἷον, ἡ βακτηρία οὐ κινήσει, μὴ κινοῦντος τοῦ ἀνθρώπου. εἰ δὴ ἀνάγκη πᾶν τὸ κινούμενον ὑπό τινός τε κινεῖσθαι, καὶ ἢ ὑπὸ τοῦ κινουμένου ὑπὸ ἄλλου, ἢ μή· καὶ εἰ μὲν ὑπ' ἄλλου κινουμένου, ἀνάγκη τι εἶναι κινοῦν ὃ οὐχ ὑπ' ἄλλου πρῶτον. εἰ δὲ τοιοῦτον τὸ πρῶτον, οὐκ ἀνάγκη θάτερον· ἀδύνατον γὰρ εἰς ἄπειρον ἰέναι τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου αὐτό· τῶν γὰρ ἀπείρων οὐκ ἔστιν οὐδὲν πρῶτον. εἰ οὖν ἅπαν μὲν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖται, τὸ δὲ πρῶτον κινοῦν, κινεῖται μὲν, οὐχ ὑπ' ἄλλου δέ, ἀνάγκη αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινεῖσθαι. ἔτι δὲ καὶ ὧδε τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον ἔστιν ἐπελθεῖν. ἅπαν γὰρ τὸ κινοῦν τί τε κινεῖ, καὶ τινί. ἢ γὰρ αὑτῷ κινεῖ τὸ κινοῦν, ἢ ἄλλῳ· οἷον, ἄνθρωπος αὐτὸς ἢ τῇ βακτηρίᾳ· καὶ ὁ ἄνεμος κατέβαλλεν, ἢ αὐτὸς, ἢ ὁ λίθος ὃν ἔωσεν. ἀδύνατον δὲ κινεῖν ἄνευ τοῦ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦντος, τὸ ᾧ κινεῖ· ἀλλ' εἰ μὲν αὐτὸ αὑτῷ κινεῖ, οὐκ ἀνάγκη ἄλλο εἶναι ᾧ κινεῖ. ἐὰν δὲ ᾖ ἕτερον τὸ ᾧ κινεῖ, ἔστι τι ὃ κινήσει, οὐ τινὶ, ἀλλ' αὑτῷ, ἢ εἰς ἄπειρον εἶσιν. εἰ οὖν τι κινούμενον κινεῖ, ἀνάγκη στῆναι, καὶ μὴ εἰς ἄπειρον ἰέναι· εἰ γὰρ ἡ βακτηρία κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπὸ τῆς χειρὸς, ἡ χεὶρ κινεῖ τὴν βακτηρίαν. εἰ δὲ καὶ ταύτην ἄλλο κινεῖ, καὶ ταύτην ἕτερόν τι τὸ κινοῦν. ὅταν δὴ τινι κινῇ ἀεὶ ἕτερον, ἀνάγκη εἶναι πρότερον τὸ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦν. εἰ οὖν κινεῖται μὲν τοῦτο, μὴ ἄλλο δὲ τὸ κινοῦν αὐτὸ, ἀνάγκη αὐτὸ αὑτὸ κινεῖν· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, ἤτοι εὐθὺς τὸ κινούμενον ὑπὸ τοῦ αὐτὸ αὑτῷ κινοῦντος κινεῖται, ἢ ἔρχεταί ποτε εἴς τι τοιοῦτον. πρὸς δὲ τοῖς εἰρημένοις καὶ ὧδε σκοποῦσι, ταὐτὰ συμβήσεται ταῦτα.

εἰ γὰρ

CAP. V.

Hoc [a] autem dupliciter: aut enim non per ipſum mouentem ſed per aliud quid mouens mouet, aut per ipſum. [b] Atque hunc quidem aut primum poſt vltimum aut per plura, vt baculus lapidem mouet & mouetur à manu, quæ ab homine mouetur, qui nõ vltrà mouet quod ab alio moueatur. Vtrumque ſane dicimus mouere, videlicet vltimum mouentem & primum: ſed magis primum, quippe qui vltimum moueat, non autem hic primum, quin etiam ſine primo vltimus non mouebit, illo verò ſine hoc, vt baculus non mouebit homine nõ mouente. [c] Si igitur neceſſe eſt quicquid mouetur ab aliquo moueri, & aut ab eo quod ab Textus 34. *alio mouetur, aut nõ ab eo, & quidem ſi ab eo quod ab alio mouetur, neceſſe eſt aliquid eſſe mouens, quod non ab alio primum, ſed ſi tale primum fuerit, neceſſe non eſt alterum eſſe. Nã quod mouet ipſumq́ ab alio mouetur in infinitum abire non poteſt, ſiquidem infinitorũ nullum eſt primum. Si ergo quicquid mouetur ab aliquo mouetur: primus autem mouens mouetur quidem, ſed non ab alio, ipſe à ſe moueatur neceſſe eſt. [d] Hoc etiã modo hanc eandẽ rationẽ licet concludere: quicquid mouet tum aliquid* Textus 35. *tum aliquo mouet. Aut enim ſe ipſo id quod mouet, aut alio mouet, veluti homo ipſe, aut baculo. Et ventus deiecit aut ipſe, aut lapis quẽ impulit. Fieri verò non poteſt, vt id quod mouet abſq́ eo moueat, quod ſe ipſo mouet, ſed ſi ſe ipſo moueat non eſt neceſſe aliud eſſe, quo mouet. Sin vero aliud ſit quod mouet aliud etiã eſt quod ſe ipſo nõ aliquo mouebit, aut in infinitũ abibitur. Si igitur quidpiam quod mouetur mouet, neceſſe eſt ſtatum eſſe, & nõ in infinitũ abire. Nam ſi baculus mouet quia à manu moueatur, baculũ mouet manus. Si verò & hanc aliud mouet, hanc quoq́ aliud quiddam erit mouens. Cùm igitur aliquo aliud ſemper mouet, id quod ſe ipſo mouet, prius ſit neceſſe eſt. Hoc itaq́ ſi mouetur, non eſt autem aliud, quod ipſum moueat, ipſũ ſe mouere neceſſe eſt. quare hac etiam ratione id quod mouetur, aut protinus ab eo mouetur, quod ſe ipſum mouet, aut in id, quod huiuſmodi eſt tandẽ acceditur. [e] Sed præter ea, quæ dicta ſunt, ſi hoc quoque* Text. 36. *modo conſideremus, hæc eadem efficientur.*

Nam

CAPITIS QVINTI EXPLANATIO.

Theorema Philoſophicũ. Hoc [a] *autem dupliciter.*] Ex eo theoremate, cuius confirmationem ad calcem ſuperioris capitis cõcluſit, videlicet, Omne quod mouetur, ab alio mouetur, ducit ad aliud,

nimi

nimirum, neceſſe eſt quidquid mouetur, ab aliquo primo tandem moueri, quòd ex ſe motum efficiat nec moueatur, quòd ſi moueatur, non ab alio externo, ſed à ſe ipſo motum accipiat Hoc verò vt oſtendat ſumit duo eſſe mouẽtium genera: alterum, quòd ideo mouet, quia ab alio externo ipſum impellente mouetur, vt baculus, qui lapidem mouet propterea quod manu cietur. Alterum, quod ex ſe motionẽ efficit non motum ab alio externo, vt animal, cùm lapidem mouet.

b *Atque hunc quidem.*] Partitur rurſus id, quod poſteriori modo mouet, in id quod ita mouet, vt ſit primum poſt vltimum, hoc eſt, quod per vnum duntaxat medium mouet: & in id, quod mouet per plura media, quo pacto Socrates interuentu manus baculum, interuentu baculi lapidem ciet. Deinde ait primum mouens, & media partim inter ſe conuenire, partim differre: conuenire, quòd omnia ſimul moueãt: differre, quod primum primò moueat, atque ita vt à nullo externo motore cieatur; deinde quod magis moueat, cũ poſſit mouere abſque ſecũdo, vt homo abſque baculo, non contra baculus abſq; homine.

Primum mouens primo & efficacius mouet.

Non dari progreſſum infinitum in mouẽtibus.

c *Si igitur neceſſe eſt.*] Theorematis, quod paulò ante aſſignauit, veritatem comprobat oſtenditque neceſſariò in mouentibus deueniendum eſſe ad vnum primum, quod non iã vlteriùs moueatur ab alio. Diſputat autem in hunc modum Quidquid mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri: vel igitur id à quo mouetur, mouetur à ſe tantùm, vel ab alio ipſum mouente: ſi à ſe tantùm, iam datur vnum primum mouens, cùm ex ſe moueat, nec aliunde motum recipiat. Quod verò non poſſit ab alio mouente moueri, & rurſus illud ab alio ita vt detur progreſſus in infinitum, ex eo demonſtrat, quia in mouentibus infinitis nullũ eſt primum; ſi autem primum non eſt, neque poſtremum, cùm hoc pendeat ab illo. Si autem primum & extremum non ſint, nullus erit motus.

d *Hoc etiam modo.*] Quæ paulò ante dicta ſunt hoc loco repetuntur, nõ deſunt qui putent ea non ab Ariſtotele ſcripta, ſed in textum è margine fuiſſe inſerta.

e *Sed præter ea*] Probat non quidquid mouet moueri, vel enim ex accidente mouetur, ita ſcilicet vt ab eo, quod mouetur, moueatur, ſed tamen accidentario eueniat, vt id quatenus mouet, moueatur: vel mouetur per ſe. Si ex accidente, certè nõ neceſſariò mouetur: atque adeo ſi ponatur non moueri nullũ accidet impoſſibile: licet enim ex eo quod eſſe poteſt, falſum interdum ſequatur; nunquam tamen ſequitur impoſſibile. At ſi ponamus id non moueri, tolletur omnis motus, ſiquidem vt aduerſarij volunt, quidquid mouet mouetur. Non igitur dicendum eſt omne id quod mouet, aliunde moueri. f *Atque*

Ex poſsibili non ſequi impoſsibile.

εἰ γὰρ ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον πᾶν, ἤτοι τοῦτο ὑπάρχει τοῖς πράγμασι κατὰ συμβεβηκὸς, ὥστε κινεῖ μὲν κινούμενον, οὐ μέντοι διὰ τὸ κινεῖσθαι αὐτὸ ἀεὶ ἢ οὒ, ἀλλὰ καθ' αὑτό. πρῶτον μὲν οὖν εἰ κατὰ συμβεβηκὸς, οὐκ ἀνάγκη κινεῖσθαι τὸ κινούμενον. εἰ δὲ τοῦτο, δῆλον ὡς ἐνδέχεταί ποτε μηδὲν κινεῖσθαι τῶν ὄντων· οὐ γὰρ ἀναγκαῖον τὸ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἐνδεχόμενον μὴ εἶναι. ἐὰν οὖν θῶμεν τὸ δυνατὸν εἶναι, οὐδὲν ἀδύνατον συμβήσεται, ψεῦδος δ' ἴσως. ἀλλὰ τὸ κίνησιν μὴ εἶναι, ἀδύνατον· δέδεικται γὰρ τοῦτο πρότερον, ὅτι ἀνάγκη κίνησιν ἀεὶ εἶναι. καὶ εὐλόγως τοῦτο συμβέβηκε. τρία γὰρ ἀνάγκη εἶναι, τό, τε κινούμενον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τὸ ᾧ κινεῖ. τὸ μὲν οὖν κινούμενον, ἀνάγκη μὲν κινεῖσθαι, κινεῖν δὲ οὐκ ἀνάγκη· τὸ δ' ᾧ κινεῖ, καὶ κινεῖ, καὶ κινεῖσθαι· συμμεταβάλλει γὰρ τοῦτο ἅμα καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ τῷ κινουμένῳ ὄν. δῆλον δ' ἐπὶ τῶν κατὰ τόπον κινούντων· ἅπτεσθαι γὰρ ἀλλήλων ἀνάγκη αὐτῶν, μέχρι τινός· τὸ δὲ κινοῦν οὕτως ὥστ' εἶναι μὴ ᾧ κινεῖ, ἀκίνητον.

ἐπεὶ

Nam ſi quidquid mouetur, ab eo, quod mouetur, moueatur, aut hoc rebus ex accidenti conuenit, vt id quidẽ, quod mouetur, moueat, non tamen quia ipſum ſemper moueatur, aut non ſed per ſe. Ac primum quidem ſi ex accidenti, non neceſſe eſt moueri id, quod mouet. Quod ſi hoc ſit, perſpicuum eſt fieri aliquando poſſe, vt nihil eorum, quæ ſunt, moueatur, cùm id, quod accidit, neceſſarium non ſit, ſed poſſit non eſſe. Si ergo id, quod eſſe poteſt, poſuerimus, nihil, quod eſſe non poſſit, efficietur, ſed forſitan falſum At fieri non poteſt, vt motus non ſit, cùm antea monſtratum ſit motum neceſſariò ſemper eſſe. f *Atque ex ratione hoc euenit. Nã* Textus 37.
tria neceſſe eſt eſſe, id quod mouetur, id quod mouet, & id quo mouet.. Id igitur, quod mouetur, neceſſarium quidem eſt moueri, at mouere neceſſarium non eſt. Id autem quo mouet, & mouere & moueri. Cùm enim ſimul ſit cũ eo, quod mouetur, vnà cùm ipſe mutatur. Quod in his, quæ loco mouent, perſpicuũ eſt, cùm vſque ad aliquid neceſſariò ſe tãgãt. At quod ſic mouet, vt id non ſit, quo mouet, immobile eſt.

Cùm

ἐπεὶ δ' ὁρῶμεν τὸ ἔσχατον, ὃ κινεῖσθαι μὲν δύναται, κινήσεως δ' ἀρχὴν οὐκ ἔχει, καὶ ὃ κινεῖται μὲν, ὑπ' ἄλλου δέ, ἀλλ' οὐχ ὑφ' αὑτοῦ, εὔλογον, ἵνα μὴ ἀναγκαῖον εἴπωμεν, καὶ τὸ τρίτον εἶναι ὃ κινεῖ ἀκίνητον ὄν. διὸ καὶ Ἀναξαγόρας ὀρθῶς λέγει, τὸν νοῦν ἀπαθῆ φάσκων καὶ ἀμιγῆ εἶναι, ἐπειδήπερ κινήσεως ἀρχὴν ποιεῖ αὐτὸν εἶναι· οὕτω γὰρ μόνως ἂν κινοίη ἀκίνητος ὢν, καὶ κρατοίη ἀμιγὴς ὤν. ἀλλὰ μὴν, εἰ μὴ κατὰ συμβεβηκὸς, ἀλλ' ἐξ ἀνάγκης κινεῖται τὸ κινοῦν, εἰ δὲ μὴ κινοῖτο, οὐκ ἂν κινοίη· ἀνάγκη τὸ κινοῦν, ᾗ κινεῖται, ἤτοι οὕτω κινεῖσθαι, ὡς κατὰ τὸ αὐτὸ εἶδος τῆς κινήσεως, ἢ καθ' ἕτερον. λέγω δὲ, ὅτι ἤτοι τὸ θερμαῖνον καὶ αὐτὸ θερμαίνεσθαι, καὶ τὸ ὑγιάζον ὑγιάζεσθαι, καὶ τὸ φέρον φέρεσθαι· ἢ τὸ ὑγιάζον φέρεσθαι, τὸ δὲ φέρον αὐξάνεσθαι· ἀλλὰ φανερὸν ὅτι ἀδύνατον· δεῖ γὰρ μέχρι τῶν ἀτόμων διαιροῦντα λέγειν, οἷον εἴ τι διδάσκει γεωμετρεῖν, τοῦτο διδάσκεσθαι γεωμετρεῖν τὸ αὐτὸ, ἢ εἰ ῥιπτεῖ, ῥιπτεῖσθαι τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς ῥίψεως· ἢ οὕτω μὲν, μὴ ἄλλο δὲ, ἐξ ἄλλου γένους· οἷον, τὸ φέρον μὲν αὐξάνεσθαι, τὸ δὲ τοῦτο αὖξον ἀλλοιοῦσθαι ὑπ' ἄλλου· τὸ δὲ τοῦτο ἀλλοιοῦν, ἑτέραν τινὰ κινεῖσθαι κίνησιν. ἀλλ' ἀνάγκη στῆναι· πεπερασμέναι γὰρ αἱ κινήσεις·

τὸ

Cùm igitur extremum id intueamur, quod moueri quidem poteſt, motionis autem principium non habet, & id, quod mouetur quidē, ab alio autem non à ſe ipſo, rationi conſonum eſt, (ne dicam neceſſarium) tertium quoque eſſe, quod immobile cùm ſit, mouet. Quapropter & Anaxagoras rectè dicit, mentem inquiens impatibilem eſſe, & non miſtam, quippe cùm motus principium eā faciat. Hoc enim ſolummodo immobilis manēs mouebit, & miſtionis expers vincet. g At ſi non ex accidenti, ſed neceſſariò id quod mouet, mouetur, ita vt, ſi non moueatur, non moueat, neceſſe eſt, id, quod mouet, quatenus mouetur, aut eadem motus ſpecie, aut alia cieri. Dico autē vel calefieri id, quod calefacit, & quod ſanat, ſanari, & quod fert, ferri, aut quod ſanat ferri, & quod fert augeri. Sed manifeſtum eſt fieri non poſſe. Dicere enim oportet vſque ad indiuidua diuidendo, ceu ſi quid geometriam doceat, id eādem geometriā doceri, aut ſi iacit, eodē iaci iactus modo. Quod ſi non hoc modo, ſed alio atque alio genere, veluti id quod fert augeri, quod autē hoc auget, ab alio alterari, id vero quod alterat, motu alio quopiā cieri, ſtetur certe neceſſe eſt, quandoquidem finiti ſunt motus. Textus 38.

Dice

f *Atque ex ratione.*] Antequam poſteriorem partem inchoatæ demonſtrationis concludat, oſtendit dari mouens immobile: ſed enim priùs ſumit tria eſſe in motu. mobile, id quo mouetur, ſiue inſtrumentum, & mouens. Atque id, quod mouetur, non neceſſariò mouere inquit; cùm poſſit non mouere: at inſtrumentum ſimul mouere & moueri; mouere, quia ad id aſſumitur, moueri, quia attingit rem motam, ſaltem vſque ad aliquem terminum (in motu enim locali non ſemper mouens toto motu coniunctum eſt mobili, vt in iactu videre eſt) cùm igitur in motu detur aliquid, quod dum mouetur non neceſſariò mouet; item aliquid, quod dum mouet neceſſariò mouetur: conſentaneum rationi eſt, vt detur etiam aliquid, quod moueat, & non moueatur. Corroborat autem hoc Ariſtoteles teſtimonio Anaxagoræ, qui Mentem, quam dixit primò mouere, & ſegregare omnia, miſtionis, motusque expertem fecit. h Nam

Tria, quæ in motu inueniuntur,

g *At ſi non ex accidente.*] Confirmat nunc poſteriorem partem minoris, videlicet non omne, quod mouet, per ſe & neceſſariò moueri. Vel enim moueretur eadem ſpecie motus, qua moueret, vel alia: quorum neutrum dici poteſt. Non primum, quia alioqui ſequeretur eum, qui Geometriam, verbi gratia, docet, debere ſimul ab alio Geometriam doceri: & eum, qui ſaxum voluit, debere etiam volui. Non ſecundum, quia ſpecies motus finitæ ſunt, atque ita neceſſariò dandus eſt ſtatus, veniendumque ad aliquod mouens, quod non iam alia ſpecie motus dicatur. h Nam

Species motus fini as eſſe.

Præoccupatio.

τὸ δὲ πάλιν ἀνακάμπτειν, καὶ τὸ ἀλλοιοῦν φάναι φέρεσθαι, ταὐτὸ ποιεῖν ἐστι, κἂν εἰ εὐθὺς ἔφη τὸ φέρον φέρεσθαι, καὶ διδάσκεσθαι τὸ διδάσκον· δῆλον γὰρ ὅτι κινεῖται καὶ ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρω κινοῦντος τὸ κινούμενον πᾶν, καὶ μᾶλλον ὑπὸ τοῦ προτέρου τῶν κινούντων. ἀλλὰ μὴν, τοῦτό γε ἀδύνατον· τὸ διδάσκον γὰρ συμβαίνει μανθάνειν, ὧν τὸ μὲν μὴ ἔχειν, τὸ δ' ἔχειν ἐπιστήμην ἀναγκαῖον.

ἔτι

Dicere autem fieri recurſum, & quod altera ferri: perinde eſt ac ſi quod ferri, & quod docet doceri ſtatim dicatur. h Nam quicquid mouetur, à ſuperiori etiam mouente moueri, & magis ab eo, quod in mouentibus primum locum occupat, manifeſtum eſt. Sed fieri hoc nequit cum eueniat, vt id diſcat quod docet, quorum alterum ſcientiam habere, alterum non habere neceſſarium eſt.

i Abſur

ἔτι δὲ μᾶλλον τούτων ἄλογον, ὅτι συμβαίνει πᾶν τὸ κινητικὸν εἶναι κινητόν, εἴπερ ἅπαν ὑπὸ κινουμένου κινεῖται τὸ κινούμενον· ἔσται γὰρ κινητόν. ὥσπερ ἄν τις λέγοι, ὅτι πᾶν τὸ ὑγιαστικόν, καὶ ὑγιάζον, καὶ ὑγιαστόν ἐστι· καὶ τὸ οἰκοδομητικὸν οἰκοδομητόν, ἢ εὐθύς, ἢ διὰ πλειόνων· λέγω δ', οἷον εἰ κινητὸν μὲν ὑπ' ἄλλου πᾶν τὸ κινητικόν, ἀλλ' οὐ ταύτην τὴν κίνησιν κινητόν, ἣν κινεῖ τὸ πλησίον, ἀλλ' ἑτέραν· οἷον, τὸ ὑγιαστικὸν μαθητόν· ἀλλὰ τοῦτο ἐπαναβαῖνον ἥξει ποτὲ εἰς τὸ αὐτὸ εἶδος, ὥσπερ εἴπομεν πρότερον· τὸ μὲν οὖν τούτων, ἀδύνατον· τὸ δὲ πλασματῶδες· ἄτοπον γὰρ τὸ ἀλλοιωτικὸν αὐξητὸν ἐξ ἀνάγκης εἶναι. οὐκ ἄρα ἀνάγκη ἀεὶ κινεῖσθαι τὸ κινούμενον ὑπ' ἄλλου, καὶ τούτου κινουμένου· στήσεται ἄρα. ὥστε ἤτοι ὑπὸ ἠρεμοῦντος κινηθήσεται τὸ κινούμενον πρῶτον, ἢ αὐτὸ ἑαυτὸ κινήσει. ἀλλὰ μὴν καὶ εἰ γε δέοι σκοπεῖν πότερον αἴτιον κινήσεως καὶ ἀρχή, τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, ἢ τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον, ἐκεῖνο πᾶς ἂν θείη·

τὸ

i *Abſurdius præterea, quã hæc ſint, accidit, videlicet, quicquid mouere aptum eſt, mobile eſſe ſi quicquid mouetur, ab eo mouetur, quod mouetur. Erit enim mobile, perinde atq; ſi aliquis dixerit, quicquid ſanare poteſt, & ſanat, ſanari poſſe, & quicquid ædificare aptum eſt, ædificari poſſe aut continuo, aut per plura. Cum ſi quicquid mouere aptum eſt, ab alio mobile ſit, non quidẽ eo motu, quo id mouet, quod ſibi propinquũ eſt, ſed alio, vt ſi quod ſanare aptum eſt dicere poſſit. At hoc aſcendẽdo in eã de vt diximus ſpeciẽ aliquãdo perueniet. Horũ igitur alterũ fieri nõ poteſt, alterum figmẽtum eſt, cũ abſurdum ſit id quod alterãdi vim habet, poteſtatẽ, vt augeatur, neceſſario habere.* Textus 39.

k *Non ergo neceſſe eſt id, quod mouetur, ab alio ſemper moueri, quod & ipſum moueatur. Quamobrem ſtatus erit. Quare quod primò mouetur, aut ab eo mouebitur, quod quieſcit, aut ipſũ ſe mouebit. Quin etiam ſi cõſiderare oporteat, vtrũ motionis cauſa ſit & principiũ, idne, quod ſe mouet, an quod ab alio mouetur, illud profectò quiuis ponet.* Nam

h *Nam quidquid mouetur.*]Quia verò diceret quiſpiam non oportere dari infinitas ſpecies motus ſed eaſdem trãſpoſitas, ita nimirum, vt quod loco mouet aliquid, alteretur ab illo, & quod alterat, ab alio augeatur, & quod auget rurſus, ab alio loco moueatur, ſicque in infinitum tranſponendo. Occurrit Ariſtoteles adhuc nihilominus ſequi rem moueri à mouente affecto eadem ſpecie motus. Vnũquodque enim magis mouetur à primo, quàm ab intermedio motore. Quare ſi A. mouetur à B. & hoc à C. & hoc à D. magis, A. mouetur à D. quàm ab aliis, vt ſi motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab eo quod augeſcit, & hoc rurſus à moto localiter, rectè ſequitur à primo ad vltimum, vt motum localiter moueatur à moto localiter. Præoccupatio. Vnũquodque magis moueri à primo, quàm à medio.

l *Abſurdius præterea.*]Repetitio eſt eiuſdem rationis, qua poſteriorem aſſumptiõnis partem confirmauit; etſi nunc magis vniuerſim procedat. Ducit ergo ad illud incommodum, ſi omne quod mouet, per ſe mouetur; quia videlicet oporteat ea quæ mouentur aut alia & alia motus ſpecie affici abſque termino, quod figmentum eſt: aut ſemper id quod mouet eandem ſpecie motionem ſubire, vt ſanari id, quod ſanat, ſiue ab alio proximè ſanitatem capiat, ſiue mediatè, vt cùm ſit recurſus ad eundem motum propter ſpecierum finitatem, vt paulò ante dictum fuit. Quod ſequatur incommodum ſi omne quod mouet, per ſe moueatur.

k *Non ergo neceſſe.*]Ex iis, quæ hactenus diſputata ſunt, concludit non oportere id, quod mouetur moueri ſemper ab alio, quòd aliunde motionem accipiat, nec dãdã in infinitum progreſſionem ſed in aliquo tãdem conſiſtẽdum. Tum ſubdit id, quod ita mouet, ab alio non moueatur, eſſe principem motus cauſam; quandoquidem quod per ſe tale eſt, id eſt magis tale, quàm quod alterius beneficio tale eſt. Mouens immobile eſſe principem motus cauſam. Quonam modo ſiquid ſe moueat, ſibi ipſi motus cauſa eſſe poſſit.

l Qua

τὸ γὰρ αὐτὸ καθ' αὑτὸ ὂν αἴτιον, ἀεὶ πρότερον τοῦ καθ' ἕτερον καὶ αὐτὸ ὄντος. ὥστε τοῦτο σκεπτέον λαβοῦσιν ἄλλην ἀρχήν, εἴ τι κινεῖ αὐτὸ αὑτό, πῶς κινεῖ, καὶ τίνα τρόπον. ἀνάγκη δὴ τὸ κινούμενον ἅπαν εἶναι διαιρετὸν εἰς ἀεὶ διαιρετά· τοῦτο γὰρ δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς καθόλου περὶ φύσεως, ὅτι πᾶν τὸ καθ' αὑτὸ κινούμενον, συνεχές. ἀδύνατον δὴ τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν, πάντῃ κινεῖν αὐτὸ αὑτό·

φέροιτο

Nam quod per ſe cauſa eſt eo eſt prius, quod eſt per aliud. l *Quare alio ſumpto principio hoc diſpiciendum eſt, ſi quid ſe moueat, quonã modo ſe moueat. Sane neceſſe eſt quicquid mouetur, in ſemper diuidua diuiduum eſſe. Hoc námque ante monſtratum eſt in his, quæ vniuerſim de natura, videlicet quicquid mouetur per ſe, continuum eſſe.* m *Fieri igitur nequit, vt quod ſe mouet, omni ex parte ſe moueat.* Textus 40.

ee Nam

φέροιτο γὰρ ἂν ὅλον καὶ φέροι τὴν αὐτὴν φορὰν, ἓν ὂν καὶ ἄτομον τῷ εἴδει, καὶ ἀλλοιοῖτο καὶ ἀλλοιοῖ. ὥστε διδάσκοι ἂν καὶ διδάσκοιτο ἅμα, καὶ ὑγιάζοι καὶ ὑγιάζοιτο τὴν αὐτὴν ὑγίειαν. ἔτι διώρισται ὅτι κινεῖται τὸ κινητόν· τοῦτο δὲ ἐστι δυνάμει κινούμενον, οὐκ ἐντελεχείᾳ· τὸ δὲ δυνάμει, εἰς ἐντελέχειαν βαδίζει. ἔστι δὲ ἡ κίνησις ἐντελέχεια κινητοῦ ἀτελής. τὸ δὲ κινοῦν ἤδη ἐνεργείᾳ ἐστίν. οἷον θερμαίνει τὸ θερμὸν, καὶ ὅλως γεννᾷ τὸ ἔχον τὸ εἶδος. ὥσθ' ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ τὸ αὐτὸ θερμὸν ἔσται καὶ οὐ θερμόν. ὁμοίως δὲ καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον, ὅσων τὸ κινοῦν ἀνάγκη ἔχειν τὸ συνώνυμον. τὸ μὲν ἄρα κινεῖ, τὸ δὲ κινεῖται τοῦ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦντος. ὅτι δ' οὐκ ἔστι τὸ αὐτὸ αὐτὸ κινοῦν οὕτως, ὥστε ἑκάτερον ὑφ' ἑκατέρου κινεῖσθαι, ἐκ τῶνδε φανερόν· οὔτε γὰρ ἔσται πρῶτον κινοῦν οὐδὲν, εἴ γε ἑκάτερον κινήσει ἑκάτερον· τὸ γὰρ πρότερον, αἰτιώτερον τοῦ κινεῖσθαι τοῦ ἐχομένου, καὶ κινήσει μᾶλλον· διχῶς γὰρ κινεῖν ἦν, τὸ μὲν τὸ ὑπ' ἄλλου κινούμενον αὐτὸ, τὸ δ' αὐτῷ·

ἐγγύτερον

Nãq; vnũ eadẽ & indiuidua ſpecie latione totũ ferretur & ferret, alteraretur & alteraret. Quare doceret, & doceretur ſimul, & eadẽ ſanitate ſanaret & ſanaretur. n Præterea definitũ eſt id quod mobile eſt, moueri. Hoc verò cũ mouetur poteſtate eſt non actu. At quod poteſtate eſt, ad actũ proficiſcitur, rei aũt mobilis actus imperfectus eſt mot⁹, quod vero mouet actu eſt, vt quod calidum eſt calefacit, & omnino id generat quod formã habet. Quare idem eodem calidum ſimul erit, & non calidũ ſimiliter & aliorum vnum quodque, quorum mouẽs habere id neceſſe eſt, quod eiuſdẽ nominis ſit ac rationis. o Eius igitur, quod ſe mo- Text. 4.
uet, aliud mouet, aliud mouetur. Fieri autem non poſſe, vt ſe quidpiam ita moueat, vt ab vtroque vtrunque moueatur, ex his manifeſtũ eſt. Nihil enim primum mouens erit, ſi vtrunq; vtrumque mouerit. Nam quod eſt prius magis cauſa eſt, vt moueatur, quam id quod hæret. atq; etiam magis mouebit. Etenim biſariam erat mouere, aliud quidem quod ab alio ipſum mouetur aliud vero ſeipſo.

Quod

l *Quare alio ſumpto.*] Aggreditur ad explicandum ſi quid ſe moueat, quo nam pacto ſibi ipſi motus cauſa eſſe queat. Ac primum ſumit, omne mobile & in infinitum diuiſibile & Varij modi
continuum eſſe: quod demonſtratum fuit lib. 6. huius operis, vbi effata ad communem de mouendi ic.
motu diſciplinam pertinentia ex profeſſo tradita ſunt. Deinde proponit modos omnes, quibus cõcipere animo poſſimus aliquid ſe ipſum mouere; videlicet quod aut totum, moueat totum, aut pars totum, aut totum partem aut pars partem.

Non poſſe totum mouere totum.
m *Fieri igitur nequit.*] Reiicit primum modum, quia ſi totum poteſt totum mouere, ſequeretur idem eadem ſpecie lationis ferre & ferri poſſe, eadem alteratione alterare, & alterari, atque adcò docere, & doceri, ſanare & ſanari: quod tamen fieri non poſſe liquet ex eo, quia eadem res ſecundum eandem formam eſſet in actu & poteſtate ſimul.

Omne mouẽs, qua tale, eſſe in actu.
n *Præterea definitum eſt.*] Iure à ſe fuiſſe excluſum primum membrum oſtendit ex ipſa motus natura, quæ cùm ſit actus entis in poteſtate, vt in poteſtate eſt, conſiſtit in quodam progreſſu ad actũ, & perfectionẽ; id verò, quod mouet, qua tale, ſuam perfectionem actũque poſſidet. Quo fit vt nullum totum ſecundum eandem formam poſſit eſſe mobile & mouens ſimul.

o *Eius igitur*] Oſtendit non poſſe aliquid totius ſic mouere totum vt vtraque eius pars ab vtraque moueatur; alioqui ſequeretur non dari in eo vnum aliquod primum mouens, in quo tamen neceſſariò conſiſtendum eſt. Conſecutio autem probatur, quia vtrunque foret primum aut neutrum primum foret, quandoquidem id primum eſt, quod alia mouet, & id, quod ab alio mouetur, primum non eſt, vt ſuperiùs dictum fuit, ſiue loquamur de mobilibus, quæ in ſe ſui motus cauſam habent, ſiue de iis, quæ ab externo motore ciētur.

p Præte

ἐγγύτερον δὲ, τὸ πορρώτερον τοῦ κινουμένου τῆς ἀρχῆς, ἢ τὸ μεταξύ. ἔτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν κινεῖσθαι, εἰ μὴ ὑφ' αὑτοῦ· κατὰ συμβεβηκὸς ἄρα ἀντικινεῖ θάτερον. ἔλαβον τοίνυν ἐνδέχεσθαι μὴ κινεῖν· ἔσται ἄρα, τὸ μὲν κινούμενον, τὸ δὲ κινοῦν ἀκίνητον.

ἔτι

Quod autem magis à re, quæ mouetur, diſtat, principio propinquius eſt, quàm medium. p Præterea neceſſe non eſt id, quod mouet, moueri, niſi à ſe ipſo. Reliquum igitur ex accidenti contra mouet. Accipi igitur poſſe non mouere. Quamobrẽ aliud erit quod mouetur, aliud quod mouet immobile.

q At

ἔτι οὐκ ἀνάγκη τὸ κινοῦν ἀντικινεῖσθαι, ἀλλ' ἢ ἀκίνητόν γέ τι κινεῖν ἀνάγκη, ἢ αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ κινούμενον, εἴπερ ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι. ἔτι, κἂν κινῇ κίνησιν, καὶ κινοῖτ' ἄν. ὥστε τὸ θερμαῖνον θερμαίνοιτο. ἀλλὰ μὴν οὐδὲ τοῦ πρώτως αὐτὸ αὑτὸ κινοῦντος, οὔτε ἓν μόριον, οὔτε πλείω κινήσει αὐτὸ αὑτὸ ἕκαστον· τὸ γὰρ ὅλον εἰ κινεῖται αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ, ἤτοι ὑπὸ τῶν αὐτοῦ τινος κινηθήσεται, ἢ ὅλον ὑπὸ ὅλου. εἰ μὲν οὖν, τῷ κινεῖσθαί τι μόριον αὐτὸ ὑφ' αὑτοῦ, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ πρῶτον αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν· χωρισθὲν γὰρ, τοῦτο μὲν κινήσει αὐτὸ αὑτὸ, τὸ δ' ὅλον οὐκ ἔτι. εἰ δὲ ὅλον ὑφ' ὅλου κινεῖται, κατὰ συμβεβηκὸς ἂν ταῦτα κινοῖ αὐτὰ ἑαυτά. ὥστ' εἰ μὴ ἀναγκαῖον, εἰλήφθω μὴ κινούμενα ὑφ' αὑτῶν. τοῦ ὅλου ἄρα τὸ μὲν κινήσει ἀκίνητον ὄν, τὸ δὲ κινηθήσεται· μόνως γὰρ οὕτως οἷόν τέ τι αὐτοκίνητον εἶναι. ἔτι, εἴπερ ἡ ὅλη αὐτὴ αὑτὴν κινεῖ, τὸ μὲν κινήσει αὐτῆς, τὸ δὲ κινηθήσεται, ἡ ἄρα αβ ὑφ' αὑτῆς τε κινηθήσεται, καὶ ὑπὸ τῆς α. ἐπειδὴ δὲ κινεῖ τὸ μὲν κινούμενον ὑπ' ἄλλου, τὸ δὲ ἀκίνητον ὄν, καὶ κινεῖται, τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ οὐθὲν κινοῦν, τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν ἀνάγκη ἐξ ἀκινήτου εἶναι, κινοῦντος δὲ, καὶ ἔτι ἐκ κινουμένου, μὴ κινοῦντος δὲ ἐξ ἀνάγκης, ἀλλ' ὁπότερ' ἔτυχεν·

ἔστω

q *At neque neceſſe eſt id, quod mouet, contra moueri, quin potius neceſſe eſt, vt vel immobile aliquid moueat, aut quod à ſe mouetur, ſiquidem motũ eſſe ſemper oportet. Et etiam, quæ mouet, motu moueretur, quare calefaciens caleſieret.* r *Atqui nec eius, quod ſe primum mouet, aut pars vna, aut plures ſe ſe mouebunt. Nam ſi totũ à ſe mouetur, aut ab aliqua ipſius, aut totum à toto mouebitur. Si igitur quia eius pars aliqua à ſe moueatur, ea profectò id erit, quod primum ſe mouet, quia ſi ſeparetur, ipſa ſe mouebit, totum autem minime. At ſi à toto totũ mouentur, hæ ex accidenti ſe ipſas mouebunt. Quare ſi non neceſſario, ſumantur non moueri à ſe ipſis.* s *Ipſius ergo totius alia pars immobilis manens mouebit, alia mouebitur. Hoc enim tantũmodo fieri poteſt, vt aliquid ſe moueat. Præterea ſi totum ſe mouet, aliud ipſius mouebit, aliud mouebitur. Ipſum igitur A. B. tũ à ſe ipſo, tum ab ipſo A. mouebitur.* t *Cùm autem, aliud, moueat, quod ab alio mouetur, aliud vero quod immobile eſt: & quod mouetur, aliud mouet, aliud nihil mouet:* u *id quod ſe mouet ex immobili mouente, & eo, quod mouetur (non mouet autem neceſſario, ſed vt contingit) conſtare neceſſe eſt.*

Textus 42.

Textus 43.

Sit

p *Praterea neceſſe non eſt.*] Quia ſtatuerat antea dari mobile, quod non aliunde, ſed à ſe moueatur. docet nõ propterea id ita ſe habere quòd vtraque eius pars vtranque moueat: oſtenditque ſi A. verbi gratia, moueat B. non neceſſariò ab illo moueri, etſi per accidens ab eodem moueri queat. Vnde fit vt poſſit ab illo non moueri, quandoquidem id, quod per accidens eſt in vtramque partem cadere nõ repugnat. Itaque nihil cẽſendum erit mouere ſe, quod vtraque illius pars alteri motum inferat, ſed quia vna eſt mouens non mota, altera verò ita motum recipit, vt non neceſſariò efficiat.

q *At neque neceſſe eſt.*] Rurſus probat non propterea aliquid ſe mouere quod vtraq; pars vtranque moueat, primùm quia, vt dictum fuit, non ſemper mouens ab alio mouetur, ſed aut motu vacat, aut ſe ipſum mouet, alioqui abeũdũ eſſet in infinitũ. nec daretur in motoribus ſtatus, vnde fieret, vt contra id, quod paſſim experimur, omnis motus è natura rerũ tolleretur Deinde quia, vt eſt, etiam ſuperius traditum, nihil ita ſe mouet, vt totum moueat totum, ac ſi vtraque pars eâdem motione, qua mouet, moueatur: cùm in eo euentu vtraque ſibi ipſi motum allatura ſit, perinde erit, aut certe nihil obſtabit quominus totum moueat totum, & idem ſe ipſum omni ex parte calefaciat, aut ſanet.

Si eſſent infiniti motores nullum motum futurum.

r *Atqui nec eius.*] Excludit modum aliũ, quẽ excogitare quis poſſet, nimirũ mouere aliquid ſe, quod vna, aut plures partes ſe ipſas moueant, ita vt earum merito totum ſe ipſum mouere perhibeatur. Nam ſi totum ob vnam, aut plures partes, ſibi ipſis motum afferentes à ſe ipſo moueri poſſet; aut moueretur ab aliqua parte, quæ ſe moueret. aut ſicut totum à toto, moueri diceretur. Si detur primum, vtique illa pars ſe ipſam primò mouebit, iamque totum non cenſebitur mouere primò ſe ipſum. Si poſterius, certè partes ex accidente ſe mouebunt. quo pacto quælibet continui pars merito totius per accidens mouetur. Quare poterũt partes à motu ceſſare, cũ nihil obſtet quo minus id quod ex accidente eſt, non ſit. Nõ eſt igitur aſſerendum totum mouere ſe, quia vna, aut plures eius partes ſe moueant.

s *Ipſius ergo.*] Ex iis. quæ diſputata ſunt, colligit cum aliquod totum ſe ipſum mouere dicitur, ſemper in eo dari partem vnam, quæ moueat, & immobilis permaneat, aliam ſiue alias, quæ motum excipiant; atque hac ſolummodo ratione poſſe quippiam ſe ipſum mouere. Quod inſuper explanat aiẽs, Cùm A.B. dicitur mouere ſe, moueri tũ à ſe ipſo tum

In omni mobili ſe mouente datur vna pars, quæ alias moueat.

ab alio; videlicet à ſe ipſo, quatenus non ab externo motore agitur, ab alio, quatenus eius pars, quæ motum efficit, à toto realiter diſtinguitur.

In omni mobili, q à ſe mouetur dari partem mouentẽ, & partem motam.

t *Cum autem illud*]Oſtendit in omni mobili, quod ſui motus cauſa eſt, duas illas partes reperiri, de quibus proximè egit; nimirum mouẽtem immobilem: motam, & quæ nõ neceſſariò mouet. Hoc autem vt apertiùs euadat tradit varia genera mouentiũ, & mobiliũ. Atque in primis duo genera mouentium; alterum quod mouet, & eſt expers motus; alterũ quod mouet, & ab alio mouetur. Deinde ſubiicit alia etiam duo genera mobilium; vnum, quod ita mouetur, vt ſimul moueat, aliud, quod nullum motum efficit. Quæ varietas quadripartita ad tria membra reuocari poteſt, quia duo in vnum recidunt; nimirum mouens quod mouetur & mobile quod mouet.

De eo, quod ſe mouet.

v *Id quod ſe mouet*. Tria genera proximè tradita reperiri ait in eo, quod ſe mouet: licet duo tantum neceſſariò inueniri debeãt, diſputatque in hunc modum. Sit A. mouens immobile. Sit B. id quod mouetur ab A. & mouet C. quod C. ita moueatur à B vt nihil iam vlteriùs moueat: hoc totum A.B.C. mouebit ſe ipſum, cùm vna eius pars moueat immobilis, alia moueatur. Cùm vero tres partes ſint, duabus manentibus, quarum vna moueat, & non moueatur; altera vero moueatur, ſiue moueat, ſiue non; & tertia dempta adhuc nihilominus ſe ipſum mouebit: at ſi duæ illæ non manſerint vna ſublata non mouebit ſe ipſum. Si ergo C. auferatur à B. ſe ipſum mouebit, cum eiuſmodi partes in ſe contineat, ipſum vero C. nec ſe mouebit, nec mouebitur, cùm abiunctum ſit ab illis, à quibus motum accipiebat, quod ſi A. fuerit ablatum, id quod reſtat, nimirum B C. non mouebit ſe ipſum; quandoquidem B. non mouet C. niſi quia ab A. mouetur. Tantum igitur dempto C. id quod relinquitur ſe mouet, cuius quidem vna pars ſic motum efficit, vt immobilis ſit, altera ita mouetur, vt neceſſariò non moueat. Quare planum eſt id, quod ſe mouet, neceſſariò eiuſmodi partes in ſe continere.

x *Quæ*

ἔστω γὰρ τὸ α κινοῦν μὲν, ἀκίνητον δὲ, τὸ δὲ β κινούμενόν τε ὑπὸ τοῦ α, καὶ κινοῦν τὸ ἐφ' ᾧ γ. τοῦτο δὲ κινούμενον μὲν ὑπὸ τοῦ β, μὴ κινοῦν δὲ μηδέν· εἴπερ γὰρ καὶ διὰ πλειόνων ἥξει ποτὲ εἰς τὸ γ, ἔστω δὲ δι' ἑνὸς μόνου. τὸ δὴ ἅπαν α β γ, αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, ἀλλ' ἐὰν ἀφέλω τὸ γ, τὸ μὲν α β κινήσει αὐτὸ ἑαυτό· τὸ μὲν γὰρ α κινοῦν, τὸ δὲ β κινούμενον, τὸ δὲ γ οὐ κινήσει αὐτὸ ἑαυτὸ, οὐδ' ὅλως κινηθήσεται. ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἡ β γ κινήσει αὐτὴ ἑαυτὴν ἄνευ τοῦ α· τὸ γὰρ β κινεῖ τῷ κινεῖσθαι ὑπ' ἄλλου, οὐ τῷ ὑφ' αὑτοῦ τινος μέρους. τὸ ἄρα α β μόνον αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ. ἀνάγκη ἄρα τὸ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν ἔχειν καὶ τὸ κινοῦν, ἀκίνητον δὲ· τὸ δὲ κινούμενον, μηδὲν δὲ κινοῦν ἐξ ἀνάγκης· ἁπτόμενα δὲ ἤτοι ἄμφω ἀλλήλων, ἢ θάτερον θατέρου· εἰ μὲν οὖν συνεχὲς ἔστι τὸ κινοῦν· τὸ γὰρ κινούμενον συνεχὲς ἀναγκαῖον εἶναι· δῆλον ὅτι τὸ πᾶν αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, οὐ τῷ αὐτοῦ εἶναί τι τοιοῦτον, οἷον αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν, ἀλλ' ὅλον κινεῖ αὐτὸ ἑαυτὸ, κινούμενόν τε καὶ κινοῦν, τῷ αὐτοῦ τι εἶναι τὸ κινοῦν καὶ τὸ κινούμενον· οὐ γὰρ ὅλον κινεῖ, οὐδ' ὅλον κινεῖται, ἀλλὰ κινεῖ μὲν τὸ α, κινεῖται δὲ τὸ β μόνον· τὸ δὲ γ ὑπὸ τοῦ α οὐκ ἔτι· ἀδύνατον γάρ. ἀπορίαν δὲ ἔχει, ἐὰν ἀφέλῃ τις ἢ τοῦ α, εἰ συνεχὲς τὸ κινοῦν μὲν, ἀκίνητον δὲ, ἢ τοῦ β τοῦ κινουμένου· ἆρα τὸ λοιπὸν ἄρα κινήσει τοῦ α, ἢ τὸ τοῦ β κινηθήσεται; εἰ γὰρ τοῦτο, οὐκ ἂν εἴη πρώτως κινούμενον ὑφ' αὑτοῦ τὸ α β· ἀφαιρεθέντος γὰρ ἀπὸ τοῦ α β, ἔτι κινήσει ἑαυτὸ τὸ λοιπὸν α β·

ἢ δυνάμει

'*Sit enim A. mouens quidem, ſed immobile, B. autẽ & moueatur ab A. & moueat C. quod moueatur quidem ab ipſo B. ſed nihil moueat. Siquidem enim & per plura interdum in C. veniat, ſit per vnum ſolum. Totum igitur A. B. C. ipſum ſe mouet, ſed ſi C. abſtulero, A. B. ſe ipſum mouebit, cùm A. ſit mouens, B. id quod mouetur. At verò C. non mouebit ſe ipſum, nec omnino mouebitur: ſed nec B. C. ſe ipſum ſine A. mouebit, quandoquidem B. mouet, quia ab alio mouetur, nõ quia à ſui ipſius parte vlla. Solum igitur A. B. ipſum ſe mouet. Neceſſe eſt itaque id quod ſe mouet, mouens immobile habere, & id quod mouetur, nihil autem mouet neceſſariò,* x *quæ quidem aut ſe ſe mutuò contingant, aut alterum alterum.* x *Quod ſi id quod mouet continuum ſit, quod enim mouetur neceſſario eſt continuum, conſtat totum ſe mouere, non quia eius aliquid tale ſit, vt ipſum ſe moueat, ſed quod totum ſe mouet, mouetúrque & mouet, quod id quod mouet, & id quod mouetur ipſius ſit aliquid. non enim totum mouet, nec totum mouetur, ſed A. quidem mouet, B. autem tantum mouetur, ipſum autem C. non vlterius à B. fieri enim non poteſt.* z *Dubium autem eſt ſi aut* Textus 44.
ipſius B quod mouetur, quiſpiã aliquid auferat, an reliquum ipſius A. mouetit, aut quod ſupereſt ipſius B. mouebitur. Nam ſi hoc fiat, non primũ profectò à ſe ipſo A. B. mouebitur, cum facta ab A. B detractione id, quod eius reſtat, adhuc ſe ipſum moueat.

2 *An*

x *Quæ quidem aut ſe mutuò.*] Explicat quo nam modo partes illæ, nempe mouens, & mota, quoad ſitum ſeſe habere debeant, atque illas aut ſe mutuò tangere, aut vnam duntaxat ab alia tangi. Nam cùm mouens & motum debeát ſimul eſſe, oportet inter id, quod mouet, & mouetur, dari mutuum contactum, qualis eſt inter ignem & aërem proximum, quem calefacit: vel ſaltem vnum tangere alterum, etſi tangend. reciprocatio non detur, vt videre eſt in mouentibus materia vacantibus, veibi gratia, in anima & intelligentiis orbium cœleſtium motricibus, quæ cùm ſuæ virtutis influxu, & quaſi tactu mobilia tangant, ab eis tamen non tanguntur.

Inter quæ mouentia, & mobilia requiritur mutuus contactus.

y *Quod ſi id quod mouet.*]Quoniam, vt dictum eſt, in eo, quod ſe ipſum mouet, datur vna pars immobilis, altera mota, quæ non neceſſariò mouet, declarat etiam nunc qua ratione totum hiſce partibus conſtans ſe ipſum mouere perhibeatur: ſumitque vtranque partem continuam, & magnitudine prædıtam eſſe. Nam quod pars mota, ſiue mobile talе ſit, conſtat ex libro 6. huius operis: de mouente autem idem ſupponit hoc loco, antequam rei veritas demonſtratione elucedat: præſertim cùm ad præſens inſtitutum nihil attineat vtrum ita ſe habeat, an non. Hac h, poſtea præmiſſa quia toti, cui duæ illæ partes inſunt, tria conueniunt, mouere, moueri, & mouere ſe ipſum, docet hoc poſtremum non ei attribui, quod aliqua eius pars ſe ipſam moueat; ſed potius ipſum totum eſſe, quod mouet, & quod mouetur, non quia moueat totum, aut a toto moueatur, ſed quia id, quod mouet, & quod mouetur, ſunt aliquid ipſius, & vnum ciet alterum, ita vt illud alterum non neceſſario motum edat.

Quopacto totum conſtans parte vna mota, & altera immobili dicatur mouere ſe.

z *Dubium autem eſt.*] Dubitationem quandam proponit ex dictis oriundam, nimirum ſi in ipſo ſe primum mouente, quod ſit A. B. duæ inſint partes, vna mouens immobilis, quæ eſt A. altera mota, nempe B. num detracta aliqua portione parti ipſi mouenti, quæ ſit continua, & altera item portione ablata parti motæ, quæ continua eſt, num inquam partes, quæ manent, adhuc ſic affectæ eſſe debeant, vt vna nihilominus moueat, & altera moueatur: ſi enim ita ſit planè ſequitur mouens A. B. ante detractionem non primò mouere ſe ipſum, cùm idem præſtet dimiſſa parte. a *An*

Dubium.

ἢ δυνάμει μὲν ἑκάτερον, οὐδὲν κωλύει, ἢ θάτερον τὸ κινούμενον διαιρετὸν εἶναι, ἐντελεχείᾳ δὲ ἀδιαίρετον· ἐὰν δὲ διαιρεθῇ μηκέτι εἶναι τὴν αὐτὴν ἔχον δύναμιν, ὥστ' οὐδὲν κωλύει ἐν διαιρετοῖς δυνάμει πρώτως ἐνυπάρχειν. φανερὸν τοίνυν ἐκ τούτων, ὅτι ἔστι τὸ πρώτως κινοῦν, ἀκίνητον· εἴτε γὰρ εὐθὺς ἵσταται τὸ κινούμενον, ὑπό τινος δὲ κινούμενον, εἰς ἀκίνητον τὸ πρῶτον· εἴτε εἰς κινούμενον μὲν, αὐτὸ δ' ἑαυτὸ κινοῦν καὶ ἱστὰν, ἀμφοτέρως συμβαίνει τὸ πρώτως κινοῦν, ἐν ἅπασιν εἶναι τοῖς κινουμένοις ἀκίνητον.

Κεφ. ϛ

[a] *An vtrumque, aut alterũ, nempe id quod mouetur, poteſtate quidem diuiduum eſſe nihil prohibet, actu autem indiuiduum, & ſi diuiſũ fuerit, non eamdem vltra poteſtatem haberet. Quare nihil obſtat, quominùs in diuiduis poteſtate primum habeatur.* [b] *Ita primum mouens immobile eſſe ex his quæ diximus manifeſtum eſt. Seu enim quod mouetur, ab aliquo autem mouetur, in immobili primo conſiſtat, ſeu in eo, quod mouetur quidem, ipſum verò ſe mouet, & conſiſtit, vtroque ſane modo euenit, vt quod primum mouet in omnibus, quæ mouentur, ſit immobile.*

a *An vtrumque.*] Diluit propoſitam dubitationem aiens nihil obſtare quo minus id, quod ob continuitatem poteſtate diuiduum eſt, nequeat ad diuiſionis actum perduci, vt patet in corpore ſolari. Item fieri poſſe vt id, quod in tanta quantitate mouet, aut mouetur, in minori nec conſiſtere, nec proinde mouere, aut moueri queat, cùm res naturales quoad minimum definitæ ſint. Idem videre licet in corde, quod ſectum motricem vim amittit. Quare nihil prohibet ſecundum hanc conſiderationem deſignari aliquid ſe ipſum primo mouens, quatenus videlicet notari poteſt quantitas, in qua eius pars mouens & pars mota non iam munia ſua obire valeant.

Reſponſio ad propoſi. dub.

b *Ita primum mouens.*] Ex iis, quæ hactenus de mouentium, & mobilium ſtatu, ratione que diſſeruit, colligit id, quod ſuſceptæ diſputationis ſcopus fuit, videlicet, quod primum mouet in omnibus, quæ mouentur, immobile eſſe oportere: ſiquidem oſtenſum fuit non omne, quod mouetur agitari ab alio, quod vlteriùs ab alio motum capiat; ſed

Primum mouens debere eſſe immobile.

conſiſtendum in vno aliquo, quod ſi ſit vltimum mouens, motu vacet; ſi verò non ſit, haud iam ab externo aliquo motore pulſetur, ſed in ſe ſui motus cauſam habeat, ita vt vna pars motum edat,nec ab alia moueatur, cæteræ verò eundem motum excipiant, nec neceſſariò moueant.

QVAESTIO I.

NVM ARISTOTELES RECTE OSTENDERIT eſſe in mundi vniuerſitate vnum motorem primum.

ARTICVLVS I.

RECTE ID AB ARISTOTELE demonſtratum.

QVibus rationibus probetur eſſe vnum mundi principem Deum.12.lib. Metaphyſicæ cum Ariſtotele fuſiùs pertractandum erit. Nunc paucis expendemus num Ariſtoteles cap.5.huius libri,& cap.2.libri 2. Metaph.rectè oſtenderit deueniendum eſſe ad vnum primum motorem. Porro tota eius probatio ex his duobus locis collecta in hunc fere modum concluditur: ſi non eſſet vnus primus motor, omnis cauſalitas cauſarum eſſentiali ſubordinatione mouentium, atque adeò omnis earum effectus tolleretur: hoc autem eſt apertè falſum, ergo & illud. Maior ita probatur. In omnibus cauſis mouentibus eſſentialiter ſubordinatis prima eſt cauſa mediæ, & mediæ vltimæ, ſiue mediæ plures ſint,ſiue vna duntaxat: remota autem cauſa remouetur id,quod ab ea pendet. Ergo ſi non datur prima,nec erit media, nec vltima, nec vllus effectus. Quòd autem in cauſis eſſentialiter ſubordinatis prima ſit cauſa mediæ, ſiue mediarum, hunc in modum oſtenditur. Sumatur tota multitudo cauſarum mouentium præter eam, quæ immediatè attingit effectum; quærimus num in tota illa multitudine ſit aliqua cauſa mouens, & non mota; an quælibet ita moueat, vt ab alia moueatur: ſi detur primum, iam dabitur vna prima cauſa,quæ non aliunde motionem accipiat, & tamen ipſa aliis motionem afferat; ſiquidem omnes aliæ cauſæ inter ſe ita cohærent, atque ordinatæ ſunt, vt poſterior à priore motum accipiat: ſi detur ſecundum, tota cauſarum collectio erit mouens & mota. Sed hinc ſequitur extra illam multitudinem neceſſariò exiſtere aliquam cauſam, à qua cæteræ omnes moueantur, & quæ ex ſe expers motus ſit: ergo vtrumlibet dicatur, non poterit non dari prima illa cauſa,quam inueſtigamus.

Ratio Ariſtotelis.

Natura cauſarum,quæ eſſentiali ſubordinatione mouent.

Sequi verò id quod dicimus, nempe extra illam multitudinem exiſtere talem cauſam, dupliciter oſtendi poteſt: primùm quia ſi omnes illæ cauſæ mouent,& mouentur,omnes ſunt inſtrumentales: at inſtrumentales eſſe non

poſſunt,

poſſunt, niſi ab alia principe cauſa cieantur. Deinde quia eadem ratio eſt in tota multitudine, quæ in ſingulis cauſis: quare ſi quælibet vindicat aliam à qua moueatur, etiam tota multitudo aliam ſeorſum poſitam, à qua motum recipiat, vindicabit. Quo patet non dari in mouentibus eſſentialiter ſubordinatis infinitum progreſſum; ſed exiſtere vnam primam cauſam mouentem, à qua cæteræ moueantur. Ita ferme ſeſe habet ratio Ariſtotelis, quæ ſane optima eſt; eaque vtitur D. Thomas. 1. Contra gentes cap. 13. & Scotus in quodl. quæſt. 7. eandémque interpretes communi conſenſu approbant.

ARTICVLVS II.

REFVTATIO OBIECTIONIS contra demonſtrationem Ariſtotelis.

Obiectio. OBiiciet tamen aliquis futilem eſſe conſecutionem illam, quàm intulimus, nimirum ſi quælibet cauſa infinitæ multitudinis habeat aliam à qua moueatur, neceſſariò ipſam quoque multitudinem debere vindicare aliam ſeorſum conſtitutam, à qua motum excipiat. Nam quòd à rebus diuiſim ſumptis ad totam collectionem non valeat conſecutio; in multitudine numerorum videre eſt: non enim ſi quilibet ab alio ſuperatur, iccirco oportet dari vnum, à quo tota numerorum multitudo vincatur.

Lege Ferr. cap. 13. lib. 1. contra gent. — Dilutio 1. Huic obiectioni occurrendum eſt cum Capreolo in 1. d. 3. q. 1. rationem illam non concludere vi formæ, ſed in ſubiecta materia duntaxat. Etenim cùm multæ cauſæ mouent ſimul & mouentur, non ſolùm quælibet earum, ſed etiam tota collectio, quatenus mota, eſt in poteſtate ad motionem ſubeundam: quod autem ita in poteſtate eſt, requirit aliam cauſam in actu conſtitutam, à qua excitetur, & in actum perducatur; hæc autem eſt cauſa mouens non mota. Dilutio 2. Reſponderi etiam poteſt cum Caietan. 1. part. q. 2. art. 3. (quod in idem ferme recidit) ideo diuerſam eſſe rationem in numeris & in cauſis ſimul mouentibus, ac motis; quia cauſa proxima, ſiue cohærens cum effectu habet cauſalitatem completam, cùm re ipſa effectum producat, quem alioqui producere non poſſet: non obtineret autem completam, ſeu perfectam cauſalitatem, ſi penderet in cauſando ab alia ſuperiori cauſa, & illa ab alia, ſicque in infinitum, quia infinitus aſcenſus & deſcenſus repugnant complemento, & abſolutioni. Ex quo ſequitur neceſſariò deueniendum ad aliquam cauſam ſuperiorem, qua proximæ cauſæ vis & efficacitas compleatur; quæ cùm inter eas, quæ mouentur, non occurrat, vtique extra illas quærenda erit. Quibus patet quamuis illa argumentandi formula à ſingulis ad totam multitudinem non valeat in numeris, valere tamen in re propoſita, ideſt, in cauſis, quæ ita mouent, vt moueantur.

***

CAP.

Κεφάλαιον ϛ.

Ἐπεὶ δὲ δεῖ κίνησιν ἀεὶ εἶναι καὶ μὴ διαλείπειν, ἀνάγκη εἶναί τι ἀΐδιον ὃ πρῶτον κινεῖ, εἴτε ἓν, εἴτε πλείω, καὶ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον. ἕκαστον μὲν οὖν ἀΐδιον εἶναι, τῶν ἀκινήτων μὲν, κινούντων δὲ, οὐδὲν πρὸς τὸν νῦν λόγον. ὅτι δ' ἀναγκαῖον εἶναί τι τὸ ἀεὶ, ἀκίνητον μὲν αὐτὸ πάσης δὲ ἐκτὸς μεταβολῆς, καὶ ἁπλῶς, καὶ κατὰ συμβεβηκὸς, κινητικὸν δ' ἑτέρου, δῆλον ὧδε σκοποῦσιν.

ἔστω

CAP. VI.

Cvm autem motum ſempiternū eſſe oporteat, & non intermitti, neceſſe eſt aliquid, quod primum mouet ſeu vnū, ſeu plura, ſempiternum eſſe, & id quidem quod primum mouet, immobile. Eorū ſane quæ immobilia quidē ſunt, ſed mouent, vnumquodque perpetuum eſſe ad præſentem ſermonem nihil attinet. At vero neceſſe eſſe, vt aliquid immobile, omniſq; mutationis ſimpliciter & ex accidenti expers, quod aliud mouendi vim habeat, ſemper ſit, his qui ſic conſiderant fiet manifeſtum. Text. 45. Textus 46.

a Fieri

CAPITIS SEXTI EXPLANATIO.

Qvemadmodum in ſingulis, quæ ab ſe mouentur, oſtendit dari vnum quid immobile, à quo in reliquas partes motus deriuetur; ita nunc ex tota ratione motus, qui in natura conſpicitur, probat dandum eſſe vnum primum motorem omni motu, mutationeque vacantem, ac ſempiternum. Concludit ergo inprimis motoris perpetuitatem ex eo quia ſemper fuerit motus, qui abſque mouente eſſe nequit; ſiue is motor vnus ſit, ſiue plures, ſiue alia etiam mouentia æterna habeantur, ſiue non. Dari vnum primum motorē omni motu vacantem.

a Fieri

ἔστω δὲ εἴ τις βούλεται ἐπί τινων ἐνδεχόμενον, ὥστ' εἶναί ποτε καὶ μὴ εἶναι ἄνευ γενέσεως καὶ φθορᾶς· τάχα γὰρ ἀναγκαῖον εἴ τι ἀμερὲς, ὁτὲ μὲν ἔστιν, ὁτὲ δὲ μὴ ἔστιν ἄνευ τοῦ μεταβάλλειν, ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι πᾶν τὸ τοιοῦτον· καὶ τῶν ἀρχῶν τῶν ἀκινήτων μὲν, κινητικῶν δὲ, ἐνίας ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι, ἐνδεχέσθω καὶ τοῦτο· ἀλλ' οὔ τι πάσας γε δυνατόν. δῆλον γὰρ ὡς αἴτιόν τι τοῖς αὐτὰ ἑαυτὰ κινοῦσιν ἐστὶ τοῦ ὁτὲ μὲν εἶναι, ὁτὲ δὲ μὴ εἶναι· τὸ μὲν γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν ἅπαν ἔχειν ἀνάγκη μέγεθος, εἰ μηδὲν κινεῖται ἀμερές· τὸ δὲ κινοῦν οὐδεμία ἀνάγκη ἐκ τῶν εἰρημένων. τοῦ δὴ, τὰ μὲν γίγνεσθαι, τὰ δὲ φθείρεσθαι, καὶ τοῦτ' εἶναι συνεχῶς, οὐδὲν αἴτιον, τῶν ἀκινήτων μὲν, μὴ ἀεὶ δ' ὄντων· οὐδ' αὖ τῶν ἀεὶ μὲν τάδε κινούντων, τούτων δ' ἕτερα. τοῦ γὰρ ἀεὶ ὄντος καὶ συνεχοῦς, οὔτε ἕκαστον αὐτῶν αἴτιον, οὔτε πάντα· τὸ μὲν γὰρ οὕτως ἔχειν, ἀΐδιον καὶ ἐξ ἀνάγκης· τὰ δὲ πάντα ἄπειρα, καὶ οὐχ ἅμα πάντα ὄντα. δῆλον τοίνυν ὅτι εἰ καὶ μυριάκις ἔνιαι ἀρχαὶ τῶν ἀκινήτων μὲν, κινουσῶν δέ. καὶ πολλὰ τῶν αὐτὰ ἑαυτὰ κινούντων φθείρεται, τὰ δ' ἐπιγίγνεται· καὶ τόδε μὲν ἀκίνητον ὂν, τόδε κινεῖ ἕτερον δὲ, τοδί· ἀλλ' οὐδὲν ἧττόν ἐστί τι ὃ περιέχει, καὶ τοῦτο παρ' ἕκαστον ὄν, ὅ ἐστιν αἴτιον, τοῦ τὰ μὲν εἶναι, τὰ δὲ μὴ, καὶ τῆς συνεχοῦς μεταβολῆς· καὶ τοῦτο μὲν τούτοις, ταῦτα δὲ τοῖς ἄλλοις αἴτια κινήσεως.

εἴπερ

a Fieri autem poſſe (ſi cui placeat) ponamus, vt ſine ortu & interitu quædam aliàs ſint, aliàs non ſint. Nam ſi quid partibus vacans interdū eſt, interdum non eſt, id omne mutatione aliquando ſit, aliquando non ſit fortaſſis neceſſe eſt. Hoc præterea contingat, vt principiorum immobilium, quæ mouendi vim habent, quædam interdum ſint, interdum non ſint: at vt omnia, fieri non poteſt, cùm perſpicuum ſit his, quæ ſe mouent, cauſam aliquam eſſe cur aliàs quidem ſint, aliàs vero nō ſint. Quicquid enim ſe mouet, magnitudinem habeat neceſſe eſt, ſiquidem nihil, quod partibus vacet, mouetur. At quod mouet, non neceſſe eſt ex his, quæ dicta ſunt. b Vt igitur alia oriantur, alia intereāt, idq; continue fiat, nihil eorum cauſa eſt, quæ immobilia quidem ſunt, tamen non ſemper ſunt, nec rurſus eorum, quæ ſemper hæc mouēt, illa vero, alia. Perpetuitatis enim atque continuationis nec vnum eorum cauſa eſt, nec vniuerſa. Nam quod ſic ſe habet, ſempiternū eſt, Text. 47. & neceſſariò. Vniuerſa autem infinita ſunt & non ſimul omnia. Quamobrē conſtat etſi decies millies nonnulla principia immobilia mouentia, & multa eorum, quæ ſe mouent, intereūt, alia verò generātur, & hoc quidem cùm immobile ſit, illud mouet, aliud verò aliud. Attamen quidpiam eſt, quod continet, atque hoc præter vnumquodque horum quod quidem cauſa eſt, vt alia ſint, alia non ſint, atq; mutationis continua. Et hoc hiſce, hæc autem aliis motionis ſunt cauſa.

c itaq;

εἴπερ οὖν ἀΐδιος ἡ κίνησις, ἀΐδιον καὶ τὸ κινοῦν ἔσται πρῶτον, εἰ ἕν· εἰ δὲ πλείω, πλείω τὰ ἀΐδια. ἓν δὲ μᾶλλον, ἢ πολλὰ, καὶ πεπερασμένα, ἢ ἄπειρα δεῖ νομίζειν. τῶν αὐτῶν γὰρ συμβαινόντων, ἀεὶ τὰ πεπερασμένα μᾶλλον ληπτέον· ἐν γὰρ τοῖς φύσει, δεῖ τὸ πεπερασμένον καὶ τὸ βέλτιον, ἐὰν ἐνδέχηται, ὑπάρχειν μᾶλλον. ἱκανὸν δὲ καὶ ἕν, ὃ πρῶτον τῶν ἀκινήτων ἀΐδιον ὂν, ἔσται τοῖς ἄλλοις ἀρχὴ κινήσεως. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ τοῦδε ὅτι ἀνάγκη εἶναί τι ἓν καὶ ἀΐδιον τὸ πρῶτον κινοῦν·

δέδεικται

c *Itaq; ſi perpetuus motus eſt, perpetuum erit & mouens primum, ſi vnum: at ſi plura, plura & perpetua. Vnum autem potius, quàm plura; & finita, quam infinita putandum eſt eſſe. Seper enim finita potius ſumenda ſunt, modò eadem fiant, cum in rebus natura id quod finitũ eſt, & melius, ſi eſſe poſſit, neſſe oporteat. Sati autem eſt ſi vnũ, quod cùm immobilium primum ſempiternúmve ſit, motionis principium aliis erit.* d *Perſpicuum vero etiam ex hoc eſt neceſſe eſſe, vt quod primum mouet vnum aliquid ſit & ſempiternũ.* Textus 48.

Etenim

a *Fieri autem poſſe.*] Docet etſi fingamus quædam phyſicæ generationis & interitus expertia modo eſſe, modo non eſſe, itemque licet faciamus partes mouentes, & per ſe inſectiles, quæ in animantibus motum edunt, per aliquam mutationem vnà cum ipſis animantibus incipere & deſinere, atque adeo quædam principia immobilia interdum eſſe, interdum non eſſe; tamen fieri non poſſe, vt omnia huiuſce ordinis, & conditionis ſint, & aliquando eſſe incipiant cum antea non fuerint, vel eſſe deſinant, cum fuerint. Id, quod ex eo probat, quia ſi quædam ſe mouentia aliquando ſunt, aliquando non ſunt, neceſſe eſt aliquam cauſam ortus & interitus ipſorum dari: ſiquidem omne, quod mouetur, mutaturve, ſui motus, ac mutationis cauſam habet. Quod autem interdum eſt, interdum non eſt, ſi ſit compoſitum, generatur, & interit. Præterea intereuntia, quæ ſe mouent, affecta ſunt magnitudine: nullum enim inſectile moueri poteſt: at quod in his motum edit non neceſſario partes habet. Multo ergo minus ſupremum motorem partibus conſtare oportebit.

b *Vt igitur alia.*] Primum motorem ſempiternum eſſe ex eo concludit, quia continuæ, ac perpetuæ mutationis, quæ in rebus conſpicitur, non poteſt cauſa eſſe vnum aliquod ex iis, quæ ortum, & occaſum ſubeũnt; cum nullum ſemper exiſtat, nec verô omnia, quia infinita ſunt, ac ſimul eſſe nequeunt; ſi autem non exiſtant, neutiquam eorum, quæ ſunt, cauſa eſſe poſſunt. Et verò licet, inquit, decies millies aliqua principia mouentia motus expertia, & multa ex eis, quæ ſe ipſa mouent, occumbant, aliaque ſuccedant & in lucem prodeant, & eorum vnum mouens immobile aliquid moueat, & illud aliud; neceſſarium tamen erit præter ipſa dari aliquod primum mouens, quod vniuerſa cohibeat, & complectatur, & communis cauſa ſicut alia gignantur, alia intereant, eiſdemque ad ſuas peculiares motiones adminiſtrandas vim communicare. Primum motorem eſſe ſempiternum.

c *Itaque ſi perpetuus.*] Rationem, qua ex motus æternitate ſempiternum eſſe motorem primum oſtenderat, repetit: addens non modo ſi vnus ſit ſempiternum eſſe oportere, ſed idem quoque pronuntiandum ſi plures numerentur. Sed enim aſſerendum potius vnum eſſe, quam plures: quod ſi plures ſint finitos potius, quam infinitos eſſe. Cùm enim finita ſufficiunt, ea potius ſumi debent, quam infinita: ſufficit verò vnus motor ſempiternus, qui aliis omnium motionum cauſa ſit; præſertim cum plura prima eſſe non poſſint. Neceſſariò dãdũ vnum mouens primum. Non eſſe res multiplicandas abſque neceſſitate.

d *Perſpicuum verò.*] Primum motorem, & æternum, & vnum eſſe comprobat ex perpetuitate, & vnitate motus. Nam cùm motus in natura ſemper fuerint, vt ſupra oſtenſum eſt, & iij ad vnum principem motum, à quo pendent, reduci debeant, hoc eſt ad cœleſtem motum quem proinde æternum eſſe oportet: cùm inſuper hic motus maximè vnus ſit, atque adeò continuus, ab vno, & ſempiterno pendeat neceſſe eſt. Nam ſi ab alio, atque alio motore efficeretur, non continuus foret, ſed vnus alium ſubſequeretur. Primum motorem ſempiternum, & vnum eſſe. e *Hic*

δέδεικται γὰρ ὅτι ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι· εἰ δὲ ἀεί, ἀνάγκη καὶ συνεχῆ εἶναι· καὶ γὰρ τὸ ἀεὶ συνεχές, τὸ δ' ἐφεξῆς, οὐ συνεχές. ἀλλὰ μὴν εἴ γε συνεχής, μία· μία δ', ἡ ὑφ' ἑνός τε τοῦ κινοῦντος, καὶ ἑνὸς τοῦ κινουμένου·

εἰ γὰρ

Etenim motum neceſſario ſemper eſſe demonſtratum eſt. At ſi ſemper neceſſe eſt & cõtinuum eſſe, cum id, quod ſemper eſt, cõtinuum ſit, quod autem deinceps, non continuum. At qui ſi continuus, vnus: vnus autem & ab vno eſt mouente, & vnius rei, quæ mouetur.

uu *Nam*

εἰ γάρ τι ἄλλο καὶ ἄλλο κινήσει, οὐ συνεχὴς ἡ ὅλη κίνησις, ἀλλ' ἐφεξῆς. ἔκ τε δὴ τούτων πιστεύσειεν ἄν τις εἶναί τι πρῶτον ἀκίνητον, καὶ πάλιν ἐπιβλέψας ἐπὶ τὰς ἀρχὰς τῶν κινούντων. τὸ μὲν δὴ εἶναι ἄττα τῶν ὄντων, ἃ ὁτὲ μὲν κινεῖται, ὁτὲ δ' ἠρεμεῖ, φανερόν. καὶ διὰ τούτου γέγονε δῆλον ὅτι οὔτε πάντα κινεῖται, οὔτε πάντα ἠρεμεῖ, οὔτε τὰ μὲν ἀεὶ ἠρεμεῖ, τὰ δ' ἀεὶ κινεῖται· τὰ γὰρ ἐπαμφοτερίζοντα, καὶ δύναμιν ἔχοντα τοῦ, ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ δὲ ἠρεμεῖν, δείκνυσι περὶ αὐτῶν. ἐπεὶ δὲ τὰ μὲν τοιαῦτα δῆλα πᾶσι, βουλόμεθα δὲ δεῖξαι καὶ τοῖν δυοῖν ἑκατέρου τὴν φύσιν, ὅτι ἔστι τὰ μὲν ἀεὶ ἀκίνητα, τὰ δ' ἀεὶ κινούμενα· προϊόντες δ' ἐπὶ τοῦτο, καὶ θέντες ἅπαν τὸ κινούμενον ὑπό τινος κινεῖσθαι, καὶ τοῦτο εἶναι ἢ ἀκίνητον ἢ κινούμενον, καὶ κινούμενον ἢ ὑφ' αὑτοῦ ἢ ὑπ' ἄλλου ἀεί, προήλθομεν ἐπὶ τὸ λαβεῖν, ὅτι τῶν κινουμένων ἐστὶν ἀρχή, κινουμένων μὲν ὃ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖ, πάντων δὲ τὸ ἀκίνητον. ὁρῶμεν δὲ καὶ φανερῶς ὄντα τοιαῦτα ἃ κινεῖ αὐτὰ ἑαυτά· οἷον τὸ τῶν ἐμψύχων καὶ τὸ τῶν ζῴων γένος. ταῦτα δὴ καὶ δόξαν παρεῖχε, μή ποτ' ἐνδέχεται κίνησιν ἐγγίνεσθαι μὴ οὖσαν ὅλως, διὰ τὸ ἐν τούτοις ὁρᾶν ἡμᾶς τοῦτο συμβαῖνον· ἀκίνητα γάρ ποτε ὄντα, κινεῖται πάλιν ὡς δοκεῖ. τοῦτο δὲ δεῖ λαβεῖν, ὅτι μίαν κίνησιν αὐτὰ κινεῖ, καὶ ὅτι ταύτην οὐ κυρίως· οὐ γὰρ ἐξ αὐτοῦ τὸ αἴτιον, ἀλλ' ἐνυπάρχουσιν ἄλλαι κινήσεις φυσικαὶ τοῖς ζῴοις, ἃς οὐ κινοῦνται δι' ἑαυτῶν, οἷον αὔξησις, φθίσις, ἀναπνοή, ἃς κινεῖται τῶν ζῴων ἕκαστον ἠρεμοῦν, καὶ οὐ κινούμενον τὴν ὑφ' ἑαυτοῦ κίνησιν.

τούτων

Nã ſi aliud, atq; aliud mouerit, totus motus continuus non erit, ſed deinceps. [e] His ſane adductus aliquis credere poterit immobile aliquid primum eſſe, & rurſus ſi ad eorum, quæ mouent, principia animaduertat. Eorum igitur quæ ſunt aliqua eſſe, quæ alias quidem mouentur, alias quieſcunt perſpicuum eſt. Atque hoc ipſo planum factum eſt, nec vniuerſa moueri, nec vniuerſa quieſcere nec alia quidem ſemper quieſcere, alia ſemper moueri. Quæ enim ancipiti natura ſunt, facultatémque habent, vt aliquando moueantur, aliquando quieſcant, horum fidem faciunt. Cum autem talia conſpicua omnibus ſint, & duorũ vtrãq; naturam demonſtrare volumus, nempe aliqua eſſe, quæ à motu ſemper vacant, alia vero, quæ ſemper mouentur, ad quod profecti, poſitoque illo quicquid mouetur ab aliquo moueri, hocque eſſe aut immobile, aut moueri, & id aut à ſe, aut ſemper ab alio, eo progreſſi ſumus, vt ſumeremus eorum, quæ mouentur, principium eſſe, eorum quidem, quæ motu cientur, id quod ſe ciet, omnium vero id, quod eſt immobile. Cernimus autem & id quidem manifeſte, aliqua eſſe eiuſmodi, quæ ſe mouent, vt animantium & animalium genus. Atque hæc ſane ſuſpicionem præbebant, ne fortaſſe contingeret, motum, cum omnino non eſſet, oriri, propterea quod in ipſis fieri id videremus, vt quæ immobilia cum ſint, rurſus, vt videtur, moueantur. Hoc igitur ſumendum eſt, vno motu hæc ſe mouere, & illo non proprie, quippe cum in ſe eius cauſam non habeant. Sed animalibus naturales alij inſunt motus, quibus nõ per ſe mouentur, vt accretio, imminutio, reſpiratio, quibus animalium vnumquodque, cum quieſcit, & ſe motu eo, qui ab ipſo proficiſcitur, non ciet, mouetur.

Textus 50.

Textus 51.

Atque

e *His ſane adductus.*] Ratione alia ſumpta ex principiis eorum, quæ ſe mouent, ſuadet vnum eſſe perpetuum motorem. Ad quam probationem repetit quædam ex iis, quæ ſuperiùs dixerat, quæ non eſt cur iterum à nobis explicentur.

f E qui

τούτων δ' αἴτιον τὸ περιέχον καὶ πολλὰ τῶν εἰσιόντων, οἷον ἐνίων τροφή· πεττομένης γὰρ καθεύδουσι, διακρινομένης δέ, ἐγείρονται καὶ κινοῦσιν ἑαυτούς, τῆς πρώτης ἀρχῆς ἔξωθεν οὔσης. διὸ οὐκ ἀεὶ κινοῦνται συνεχῶς ὑφ' αὑτῶν· ἄλλο γὰρ τὸ κινοῦν αὐτὸ κινούμενον καὶ μεταβάλλον, πρὸς ἕκαστον τῶν κινούντων ἑαυτά. ἐν πᾶσι δὲ τούτοις κινεῖται τὸ πρῶτον κινοῦν, καὶ τὸ αἴτιον τοῦ αὐτὸ ἑαυτὸ κινεῖν ὑφ' αὑτοῦ, κατὰ συμβεβηκὸς μέντοι· μεταβάλλει γὰρ τὸν τόπον τὸ σῶμα. ὥστε καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι ὄν, καὶ τὸ ἐν τῇ μοχλείᾳ κινοῦν ἑαυτό.

Atque horum cauſa eſt ipſum continens, & eorum multa, quæ ingrediũtur, vt nonnullorum alimentum. Cùm enim concoquitur, dormiunt, cùm vero diſtribuitur, expergiſcuntur, atque ſe mouent, primo principio extrinſecus poſito. Quamobrẽ à ſe nõ continenter mouentur. Nam ad eorum, quæ ſe mouent, vnumquodque aliud eſt mouens, quod ipſum quoque mouetur. In omnibus autem hoc primum mouens, & cauſa, vt ipſa ſe moueant, moueantur ſed tamen ex accidenti. Corpus namque locum mutat, quare & id quod eſt in corpore, atque id etiam, quod in vecte ſe mouet.

f E qui

ἐξ ὧν ἔστι πιστεῦσαι, ὅτι εἴ τι ἔστι τῶν ἀκινήτων μὲν, κινούντων δὲ, καὶ αὐτῶν κινουμένων κατὰ συμβεβηκὸς, ἀδύνατον συνεχῆ κίνησιν κινεῖν. ὥστ' εἴπερ ἀνάγκη συνεχῶς εἶναι κίνησιν, εἶναί τι δεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν ἀκίνητον, καὶ μὴ κατὰ συμβεβηκός· εἰ μέλλει καθάπερ εἴπομεν ἔσεσθαι ἐν τοῖς οὖσιν ἄπαυστός τις καὶ ἀθάνατος κίνησις, καὶ μένειν τὸ ὂν αὐτὸ ἐν αὐτῷ, καὶ ἐν τῷ αὐτῷ· τῆς γὰρ ἀρχῆς μενούσης, ἀνάγκη καὶ τὸ πᾶν μένειν συνεχὲς ὂν πρὸς τὴν ἀρχήν. οὐκ ἔστι δὲ ταὐτὸ τὸ κινεῖσθαι κατὰ συμβεβηκὸς ὑφ' αὑτοῦ καὶ ὑφ' ἑτέρου· τὸ μὲν γὰρ ὑφ' ἑτέρου ὑπάρχει καὶ τῶν ἐν τῷ οὐρανῷ ἐνίαις ἀρχαῖς, ὅσα πλείους φέρεται φοράς. θάτερον δὲ τοῖς φθαρτοῖς μόνον. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἔστι τι ἀεὶ τοιοῦτον, τὸ κινοῦν μέν τι, ἀκίνητον δὲ αὐτὸ ἀΐδιον, ἀνάγκη καὶ τὸ πρῶτον ὑπὸ τούτου κινούμενον ἀΐδιον εἶναι. ἔστι δὲ τοῦτο δῆλον μὲν καὶ ἐκ τοῦ μὴ ἂν ἄλλως εἶναι γένεσιν καὶ φθορὰν καὶ μεταβολὴν τοῖς ἄλλοις, εἰ μή τι κινήσει κινούμενον· τὸ μὲν γὰρ ἀκίνητον τὴν αὐτὴν ἀεὶ κινήσει τὸν αὐτὸν τρόπον, καὶ μίαν κίνησιν, ἅτε οὐδὲν αὐτὸ μεταβάλλον πρὸς τὸ κινούμενον· τὸ δὲ κινούμενον, ὑπὸ τοῦ κινουμένου μὲν, ὑπὸ τοῦ ἀκινήτου δὲ κινουμένου ἤδη, διὰ τὸ ἄλλως καὶ ἄλλως ἔχειν πρὸς τὰ πράγματα, οὐ τῆς αὐτῆς ἔσται κινήσεως αἴτιον, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐν ἐναντίοις εἶναι τόποις ἢ εἴδεσιν, ἐναντίως παρέξεται κινούμενον ἕκαστον τῶν ἄλλων, καὶ ὁτὲ μὲν ἠρεμοῦν, ὁτὲ δὲ κινούμενον. φανερὸν δὴ γέγονεν ἐκ τῶν εἰρημένων, καὶ ὃ κατ' ἀρχὰς ἠποροῦμεν, τί δή ποτε οὐ πάντα ἢ κινεῖται, ἢ ἠρεμεῖ· ἢ τὰ μὲν κινεῖται ἀεὶ, τὰ δ' ἀεὶ ἠρεμεῖ.

ἀλλ'

f *E quibus licet credere, fieri non poſſe, ſi quid immobile quidem eſt, ſed tamen, cum moueat, ipſum quoque ex accidenti moueatur, continuum motum id faciat. Quamobrem ſi neceſſe eſt, continuum motum eſſe, immobile aliquod primum mouens ſit neceſſe eſt, quod ne ex accidenti quidem moueatur, ſi in rebus, vt diximus, eſſe debeat inceſſabilis aliquis & immortalis motus. Et id, quod eſt in ſe, & in eodem manere. Manente enim principio, vniuerſum quoque maneat neceſſe eſt, quippe quod principio ſit continuatum.* g *Moueri autem ex ſe ex accidenti idem non eſt, quod ab alio. Etenim ab alio, nonnullis etiam in cœlo principiis, quæ lationibus pluribus cientur, ineſt, alterum autem iis ſolis, quæ intereunt.* h *Atqui ſi aliquid eiuſmodi ſemper ſit, mouens quidem aliquid, immobile autem, & ſempiternum, id etiam quod ab eo primum mouetur, ſempiternum ſit neceſſe eſt.* i *Hoc vero ex eo quoque perſpectum eſt, quod generatio & interitus, & mutatio aliis rebus non aliter contingeret, niſi quidpiam, quod moueretur, moueret. Namque id, quod immobile eſt, vno eodémque motu, & eodem modo mouebit, quippe quod nihil mutetur, eius, quod mouetur, habita ratione.* k *At id, quod ab eo mouetur, quod motu quidem cietur, ſed ab eo quod eſt immobile, quod aliter atque aliter ad res ſe habeat, eiuſdem motus cauſa non erit. Verùm quod in contrariis ſit, aut locis, aut formis, vnamquamque rerum aliarum contrariè motu afficiet, & alias in quiete, alias in motu conſtituet.* l *Ex his autem, quæ dicta ſunt, planum etiam factum eſt id, de quo initio dubitauimus, cur non omnia aut mouentur, aut quieſcunt, aut alia quidem ſemper mouentur, alia ſemper quieſcunt.* Text. 52. Text. 53.

Sed

f *E quibus licet credere.*] Argumentatur hunc in modum. Fieri nequit, vt vllum principium eorum quæ mouent mota per accidens, ſit cauſa perpetuæ & continuæ mutationis, cùm ea omnia ab aliis mota moueantur, nec ſuorum motuum, niſi alia in ipſis motione præeunte cauſæ ſint. oportet ergo aliud principiũ vltra hæc omnia conſtituere, quod neutiquam motum ſubeat ac nec ex accidente mutetur. Hoc autem erit primum, à quo cætera vim mutuentur alioqui motus vnus perennis, & ſempiternus non dabitur. Obiectio.

g *Moueri autem ex ſe ex accidente.*] In promptu erat obiectio contra proximè dicta. Nempe motores cœleſtium ſphærarum, quæ ſub mobili primo voluuntur, æternã & perẽnem motionem facere, & tamen ex accidente moueri. Occurrit bifariam dici aliquid moueri ex accidente, nimirum vel quia adiunctum eſt ei, quod ab alio ex accidẽte mouetur; vel quia motu, quem in alio edit, cietur; quo pacto anima ex accidente fertur motu corporis, quod ipſa agitat. Docet igitur mentes, quæ errantium ſtellarum globos circunuehunt, non moueri ex accidente hoc poſteriori modo; alioqui motum ſempiternum efficere non poſſent; ſed priori modo, quatenus videlicet aſſident orbibus, qui primi mobilis circumactu per accidens rotantur. Iuxta hanc interpretationem, quæ eſt D. Thomæ, Alexandri, Auerrois, & aliorum interpretum, nomine principiorum intelliguntur cœleſtes Dilutio.

 mentes.

mentes. Simplicius tamen ſphæras errantium ſtellarum, quæ motu primæ ſpheræ per accidens rapiuntur, deſignari credit.

h *Atque aliquid eiuſmodi.*] Duplici ratione oſtendit id, quod à primo mouente primũ mouetur, ſempiternum eſſe. Prima ratio ita ferè concluditur. Motus, qui non ſemper eſt, adminiſtratur à motore, qui per ſe, vel ex accidente mouetur: vt in ſuperioribus declaratum fuit: igitur cùm primum mouens motionis expers, perpetuúmque ſit, atque ita affectum, vt nec per ſe, nec ex accidente moueatur; conſequens eſt vt id, quod ab eo primum cietur, æternum ſit.

i *Hoc verò ex eo quoque*] Secunda ratio eſt Niſi daretur corpus vnum, quod indefecto motu ſublunarem mundum ab æterno regeret, non ſemper rerum generatio, & interitus extitiſſent, hoc autem, vt fuit ſuperiùs diſputatum à vero abeſt; ergo & illud: maiorẽ ſuadet: quia ſi inter primum motorem, & res, quæ gignũtur, atque occidunt, nõ intercederet primum mobile; cùm ipſe primus motor ſemper eodem modo ſe habeat, & quod tale eſt, diuerſitatis cauſa eſſe nequeat, vtique nulla ab eo rerum varietas manaret.

Neceſſitas conſtituendi primum mobile apud Ariſtotelem.

k *At id, quod ab eo.*] Admonet nec ipſum primum mobile à primo motore agitatum per ſe ſat eſſe ad generationum, & corruptionum varietatem inducendam, ſed quia ob differentem ſitum & aſpectum ad inferiora, & ob diuerſitatẽ ipſarum rerum quæ pariuntur, aliis temporibus aliter ſe habet, nunc ad motum euocat, nunc quietem affert. Hic aduerte Ariſtotelem lib. 2. de ortu, & interitu perennitatem generationum, & corruptionum attribuere primo mobili, earundem verò ſtata diſcrimina referre ad vim errantium ſtellarum, & obliquum motum Zodiaci Cui ſententiæ nõ contradicit hoc loco, nõ enim præcipuam, ſed aliquo modo cauſam eius varietatis primum mobile conſtituit.

l *Ex his autem.*] Ex ſuperiori diſputatione conſpicuum eſſe ait id, quod demonſtrandũ propoſuerat; cur videlicet alia perpetuò moueantur; alia perpetuò quieſcant; alia interdũ moueantur, interdum quieſcant. Enim verò quædam ſemper moueri oportet; quia à mouente immobili, quod ſemper eodem pacto ſe habet, & eundem perpetuò motum edit, cientur. Alia nũquam mouentur; quia in mouentibus non abitur in infinitum. Alia interdũ mouentur, interdum non: quia à mobili, quod ſemper mouetur, ita afficiuntur, vt ab eo nunc quietem, nunc motum accipiant. Porro in primo huiuſce partitionis membro continentur corpora cœleſtia: in 2 primus motor: in 3. res ſublunares. Nota

ἀλλ' ἔνια ὁτὲ μὲν ὁτὲ δ' οὔ. τούτου γὰρ τὸ αἴτιον δῆλον ἤδη νῦν, ὅτι, τὰ μὲν ὑπὸ ἀκινήτου κινεῖται ἀιδίου· διὸ ἀεὶ μεταβάλλει· τὰ δ' ὑπὸ κινουμένου, καὶ μεταβάλλοντος· ὥστε καὶ αὐτὰ ἀναγκαῖον μεταβάλλειν. τὸ δ' ἀκίνητον, ὥσπερ εἴρηται, ἅτε ἁπλῶς καὶ ὡσαύτως καὶ ἐν τῷ αὐτῷ διαμένον, μίαν καὶ ἁπλῆν κινήσει κίνησιν.

Κεφ. ζ

Sed aliqua interdum mouentur, interdum minime. Huius enim cauſa nunc manifeſta eſt, cùm alia ab immobili ſempiterno moueantur, & ideo ſemper mouentur, alia ab eo quod mouetur, & mutatur, vt ipſa quoque neceſſe ſit mutari. Id autem quod immobile eſt, cum (vt dictum eſt) ſimpliciter, eodemq́; modo, & in eodem ſemper permaneat, vnum ſimplicemq́; efficiet motum.

Effatum Philoſophicum.

Nota in hoc capite ad text. 48. effatum illud, Semper id, quod finitum eſt, melius eſt, ſi eſſe poteſt, quo Philoſophus monet finitatem infinitati præferendam eſſe, & in ipſa finitate paucitatem, & omnino vnitatem multitudini. Idem effatum inculcauit etiam 1. huius operis c. 6. text. 50. 12 Metaphyſ. c. vlt. tex. 55. vbi ſtatuit non eſſe bonam multitudinem principatus, ideoque vnum eſſe principem totius vniuerſi. Lege quæ in hanc ſententiam præclarè ſcripſit D. Thomas 1. lib. de regimine principum c. 2.

Vnitatem præferendam multitudini.

QVAEST

QVAESTIO I.

VTRVM PRIMVS MOTOR SECVNDVM Ariſtotelem omni mutatione, & magnitudine vacet.

ARTICVLVS I.

QVAE ARGVMENTA NEGATIVAM partem aſtruere videantur.

QVod primus motor ſecundum Ariſtotelis doctrinam non ſit ab omni prorſus mutatione, & magnitudine liber; conabitur aliquis in hûc modum ſuadere. Ab eo, quod vnum, & immobile eſt, vt conſtat ex iis quæ tradita ſunt lib. 2. de generatione cap. 9. text. 53. & c. 6. huius libri, tex. 53. non niſi vnum quid effici poteſt; ergo ſi primus motor eſt vnus, & immobilis, nequaquam ab eo ſecundum Ariſtotelis placita rerum varietas, & diſtinctio procedere potuiſſet; quod falſum eſt. Corroboratúrque argumẽtum, primo, quia cauſa debet in ſe effecta ſua cõtinere, atque adeò ſi ea multa ſint, oportebit ipſam cauſam multiplicem eſſe, ac variam. Secundò, quia neceſſe eſt effectum repræſentare cauſam, quæ autem multa ſunt, nequeunt appoſitè id, quod vnum eſt, repræſentare. 1. arg.

Deinde quicquid eſt in eo, quod mouetur, eſto in ſe illius motionem non recipiat, dicitur, ſaltem ex accidente, moueri; ſed Deus ſecundum Ariſtotelem extremo c. huius li. tex. 85. eſt in circũferentia primi orbis, qui perenni motu circũuoluitur; ergo ratione illius dicetur, ſaltem ex accidente, moueri. Maior probatur, quia vt docet D. Tho. 3. p. q. 76. ar. 6. corpus Chriſti in diuina Euchariſtia mouetur per accidens motu ſpecierum, & Angelus motu corporis aſſumpti, vt idem ait. 1. p. q. 51. art. 3. & tamen neque corpus Chriſti, neque Angelus eiuſmodi motum in ſe recipiunt. 2. argum. Corpus Chriſti in diuina Euchariſtia mouetur per accidens motu ſpecierum.

Tertiò Ariſtoteles in eo errore, & impietate videtur fuiſſe, vt Deum animal eſſe, atque adeo mole corporis præditum exiſtimaret. Non igitur Deus apud illum magnitudine vacat. Probatur aſſumptum. Namque 12. Metaphyſicæ c. 7. text. 39. ita ſcripſit. φαμὲν δὲ τὸν θεὸν εἶναι ζῶον ἀΐδιον ἄριστον. Hoc eſt, dicimus autem Deum eſſe animal ſempiternum, optimum. Quare Athenagoras Philoſophus Athenienſis in oratione, quàm ad Marcum, & Commodum imperatores pro Chriſtianis habuit, Ariſtotelem reprehendit, quod Deum animal ex anima, & corpore conſtitutum putarit, quod item cenſuiſſe Ariſtotelem ſcripſit Galenus in lib. de Philoſophica hiſtoria, ca. 25. Præterea Iamblichus non ſolùm Platonicus, ſed etiam; teſte Simplicio, diligens Ariſtotelis expoſitor, in 1. lib. de ſecta Pythagorica affirmat cuſtodiri in arcanis hæc Ariſtotelis verba. τοῦ λογικοῦ ζώου τὸ μὲν ἐστὶ θεὸς τὸ δὲ ἄνθρωπος. id eſt, animalis rationalis aliud eſt Deus, aliud homo. 3. argu. Athenagoras in oratione pro Chriſtianis. Galenus Iamblichus diligens interpres Ariſtotelis.

ARTICVLVS II.

PRIMVM MOTOREM DEVM OMNIS mutationis, & magnitudinis expertem eſſe.

VErùm quòd Deus opt. max. omnis prorſus mutationis, corporeæque magnitudinis expers ſit, docet fides orthodoxa, cum aliis ſacræ pagi-
Malach. næ teſtimoniis, tum illo ex capite tertio Malachiæ, Ego Deus, & non mutor,
Ioan. & illo, ex cap. 4. Ioannis, ſpiritus eſt Deus. Poteſtque id ex eo breuiter con-
1. ratio. firmari, quia Deus cùm ſit primum ens, eſt ſimpliciter in actu, nulloque modo in potentia; id autem, quod mutari poteſt, neceſſariò eſt in potentia ad aliquid noue acquirendum; & omne item corpus, cùm ſit continuum, eſt in
2. potentia vt diuidatur. Præterea omne corpus eſt compoſitum, & poſterius partibus, ex quibus coaleſcit: atqui primum ens non poteſt eſſe vlla re poſte-
3. rius; ergo nec corpus eſſe poterit. Item Deo conuenit id, quod perfectiſſimum eſt; ſed ſpiritale, & immutabile eſt perfectius corporeo, mutationique
D. Anſelmus. obnoxio; ergo id Deo attribuendum eſt. Huc ſpectat illud D. Anſelmi in Monologio, cap. 28. Iſte ſpiritus, id eſt, Deus, qui ſic ſuo modo mirabiliter ſingulari, & ſingulariter mirabili eſt; propter incommutabilem æternitatem ſuam nullo pacto ſecundum aliquem motum dici poteſt fuiſſe, vel fore: neque commutabiliter eſt aliquid, quod aliquando aut fuit, aut non erit; neque non eſt, quod aliquando fuit, aut erit: ſed quicquid eſt ſimul, & ſemel, & incommutabiliter eſt. Hanc etiam diuinæ naturæ immutabilitatem teſtaban-
Lege Ficinum lib. de immortalitate animorum. tur Platonici aientes animam eſſe mobilem multitudinem, Angelum multi- Platonici.
tudinem immobilem; Deum immobilem vnitatem. Appellabant enim Deum vnitatem immobilem, eo quòd naturam poſſideat maximè vnam, ac Deus immobilis vnitas.
nulli prorſus obnoxiam mutationi, quod in res creatas non conuenit; tametſi Angelus reſpectu aliarum rerum immobilis etiam vocetur, non ſimpliciter, ſed quod minus, quam illæ mutari conſueuerit.

Nihil verò dictis obſtat, quòd diuinæ literæ nonnunquam Deo dimen- Remotio obiectionis.
ſiones, hoc eſt, latitudinem, longitudinem, & profunditatem dant. Id enim vt
D. Dionyſius. Theologorum princeps Dionyſius 9. cap. de diuinis nominibus exponit, per metaphoram accipiendum eſt, ita vt latitudo ſit proceſſus diuinæ prouidentiæ ad res omnes; longitudo, Dei virtus à ſummo ad imum vſque peruadens;
Vt D. Auguſt. 4. ſuper Geneſ. ad litt. cap. 10. ex Platone. profunditas, Dei eſſentia à nullo comprehenſibilis. Nec item officit quòd doctores ſacri nonnunquam motum Deo attribuunt; ſimiliter namque motus nomen improprio, & tráſlatitio ſignificatu vſurpant; quo pacto, teſte eodem Dionyſio loco citato, moueri dicitur Deus propter actiones, quas ex ſe promit ſine vlla tamen ſui mutatione. Sicque attribuitur Deo motus rectus, Motus quo pacto de Deo dicatur.
Rectus. flexuoſus, & circularis. Rectus, ad ſignificandam indeflexibilem conſtantiam, progreſſumque diuinarum actionum nuſquam inclinantem, hoc eſt, quia vt rectus motus à linea recta minimè digreditur, ſed à quodam principio vſque ad finem æquabiliter euadit; ita diuina operatio à fonte totius eſſe egreſſa non curuatur; ſed per media omnia, vſque ad vltimum quaſi punctum,

ctum, ſecundum ipſius diſpoſitionem pertingit. Motus autem flexuoſus, ſiue obliquus ex diuerſis conſtat, vt patet, ideóque Deo accommodatur, prout in eius operatione intelligitur progreſsio, & ſtatus. Progreſsio, quatenus diuina potentia in ſummo rerum vertice exiſtens, quaſi per quendam defluxum ad res alias deriuatur. Status, quatenus res à ſe productas in eſſe proprio tutatur, & conſeruat. Denique in motu circulari duo inſunt. Nam circulare corpus quod eo fertur, ex parte concaua continet alia, præterea redit ab eodem ad idem punctum. Sic igitur circularis motus Deo aſcribitur, quia Deus omnia ſuæ potentiæ ambitu continet; & vniuerſa ab ſe vt à principio orta, ad ſe ipſum, vt ad finem, quaſi in gyrum reuocat, & conuertit.

[Margin: Flexuoſus. Circularis.]

Nullo autem prædictorum motuum, vel aliorum eiuſmodi, qui de Deo enuntiantur, mutari dicitur Deus, cùm per eos nihil in ſe admittat, amittatve, quo ex non tali talis, aut ex tali non talis in ſe ipſo fiat. In quam ſententiam lege caput Firmiter, de ſumma Trinitate, & fide Catholica. D. Auguſtinum lib. 10. ſuper Geneſim ad literam cap. 25. & lib. 6. de Trinitate, cap. 7. D. Anſelmum in Monologio. cap. 24. Hugonem Victorium de ſacramentis part. 1. lib. 1. cap. 13.

[Margin: Deus omni prorſus mutatione vacat. Cap. Firmiter. Auguſt. Anſel. Hug.]

ARTICVLVS III.

RESPONDETVR PROPOSITAE QVAESTIONIS ex mente Ariſtotelis: & expenditur ratio, qua ab eo primi motoris immobilitas probatur.

His ita explicatis ad quæſtionem directò reſpondemus primum motorem ſecundum Ariſtotelis doctrinam eſſe prorſus immobilem, atque omnis expertem magnitudinis. Id quod ex ſeptimi, & octaui libri progreſſu ſatis conſtat, vbi Ariſtoteles inter cætera primi motoris attributa hæc duo potiſsimum indagauit, in eaque confirmanda incubuit. Sed enim quia ratio, qua primi motoris immobilitatem oſtendit, nonnihil dubitationis continet, eam hoc loco paulò accuratiùs expendemus; habet autem ſeſe illa in hunc modum. Conſtat in rerum vniuerſitate multa eſſe, quæ moueantur. Cùm igitur omne, quod mouetur, ab alio moueri neceſſe ſit, vel danda eſt infinita progreſsio; vel perueniendum ad aliquem motorem, qui ita moueat, vt non moueatur. Primum dici non poteſt, quia infinitum non datur in natura; ergo ſecundum. Quod ſi quis reſpondeat dari vnum primum motorem, qui non ab alio; ſed à ſe ipſo per accidens moueatur; id ex eo refellitur, quia quod per accidens mouetur nequit ex æternitate mouere; at primus motor æternam efficit motionem. Quare fateri neceſſe eſt illum & per ſe, & per accidens immobilem eſſe. Effatum verò illud. Id, quod per accidens mouetur, nequit ab æterno mouere inde, vim habet, quia quod per accidens cietur (intellige eo modo, quo anima ad motum corporis) perennem ac ſempiternam continuare motionem non valet; cùm neceſſe ſit paulatim langueſcere, ac motrici vi deſtitui.

[Margin: Ratio Ariſtotelis. Hæc rationem affert etiam D. Damaſcenus li. 1. fidei orth. ca. 4. D. Thom. 1. cõtr. gent. c. 13.]

Porro

Non concludit niſi aliquid addatur.

Porro diſputatio hæc Ariſtotelis, niſi aliquid adiiciatur, non colligit inſtitutum, vt præter alios aduertit Scotus in primo diſtin.8.q.4. Nam cùm ex motu duntaxat phyſico procedat, tantum euincit perueniendum eſſe ad vnum aliquem cœleſtium corporum motorem, qui omnis phyſicæ motionis expers ſit. Diceret autem quiſpiam motorem hunc eſſe intelligentiam primi orbis motricem, quæ motu phyſico, nec per ſe, nec ex accidente affici poteſt, nec mouendo defatigatur, aut langueſcit; & tamē non eſt prima omniū cauſa, ideſt Deus, cuius veſtigationem ſibi locis citatis Ariſtoteles propoſuerat.

Complenda eſt ex iis quæ ab eodem traduntur 12. Metaph.

Vt igitur probatio hæc inſtitutum conficiat complenda ratio erit ex 12. Metaph. cap. 7. vbi Ariſtoteles ſumpto motu in tota ſuæ ſignificationis amplitudine, ita vt etiam metaphyſicas, ſiue ſpiritales motiones, quibus res vtcunque mutari poſsit, comprehendat, oſtendit perueniendum eſſe ad vnum primum motorem ab omni prorſus mutatione alienum, & abſolutum; hoc fere

Integra ratio.

modo. Cùm primum mouens moueat per intellectum & voluntatem; omne autem, quod ſic mouet, agat propter finem ad ſe cognitum, & amatum, vel primum iſtud mouens agit propter ſe tantum; vel alterius gratia: ſi propter ſe; ergo eſt omni ex parte immobile; quia iam non ab alio ad mouendum allicitur: ſi alterius gratia, iam de illo eadem quæſtio redibit. Cùm ergo non liceat in infinitum abire, vtique ſtandum erit in primo aliquo motore, qui ab omni, etiam metaphorica, & impropria motione aliunde cauſata liber ſit. Hic autem eſt prima omnium cauſa, naturæ totius moderatrix, quem Deum fateamur neceſſe eſt.

ARTICVLVS IIII.

OBVIAM ITVR PRIMI articuli argumentis.

Explicatur effatum philoſophicum.

Lege Ricna. in 2 d.1 q. 2 circa 4. princip.

NVnc argumentis, quæ initio quæſtionis propoſita ſunt, reſpondeamus. Ad primum dicendum eſt effatum illud, Ab vno, qua vnum eſt, non niſi vnum prouenit, verum quidem eſſe, ſi intelligatur de cauſa naturali, quę dum eodem modo ſe habet, & paſſum ſimiliter eodem modo affectum eſt, per ſe non niſi vnum producit, vt calor calorem, frigiditatem frigiditas: non autem ſi intelligatur de prima cauſa, quæ licet quoad ſuam ſubſtantiam maximè vna ſit; tamen in ſua poteſtate res omnes quantumlibet diſtinctas cohibet, ac tametſi ſpecies rerum naturalium, quæ ſub lunæ orbe continentur, per cauſas ſecundas modò efficiat, & conſeruet; poſſet tamen eas omnes ſine vllius rei interuentu ſe ſola procreare, ac tueri. Quod verò contra obiicitur, Id, quod eſt vnum, non poſſe aptè à pluribus repræſentari, falſum eſt. In primis enim quilibet effectus per ſe ſumptus, quatenus vnum quidpiam eſt, cauſæ ſuæ vnitatem appoſitè refert. Deinde conueniens fuit multa, diuerſaque effecta à Deo produci, vt vnumquodque, quoad eius fieri poſſet, diuinā adumbraret bonitatem, & quod vni ad eam adumbrandam deficit, ab alio vtcunque suppleretur, quod præclarè edocet S. Thomas 1. part. quæſt. 47. art. 1.

Vnum à pluribus quomodo aptè repræſentari poſſit.

Pro ſecundi argumenti explicatione animaduertendum eſt duas requiri conditiones,

conditiones, vt aliquid cenſeatur ex accidente moueri motu eius, in quo eſſe dicitur. Alteram ita in eo eſſe, vt ſaltem naturæ viribus alibi eſſe nequeat: quã conditionem ponit D. Thomas 1. ſentent. diſt. 37. q. 4. art. 1. & in 2. d. 8. q. 1. ar. 4. vnde inferr non moueri animam per accidẽs ad motum ſolius manus; ſed dum totum corpus mouetur. Adde requiri præterea vt id, in quo prædicto modo continetur, ſecundum ſe totum; locum mutet; qua de cauſa aſſerit etiã D. Thomas loco proximè citato, etſi (vt quorundam philoſophorum opinio fuit) motor cuiuſuis ſphæræ cœleſtis eſſet anima ſui orbis, atque adeò in toto cœlo exiſteret; non proinde aſſerendum fuiſſe quemlibet motorem moueri per accidens motu ſuæ ſphæræ, cùm illa ita circumagatur, vt totum ſitum nõ mutet. Altera conditio eſt vt id, quod ex accidente mouetur, ſit innexum, vel quaſi innexum ei, ratione cuius moueri dicitur. Quopacto ſe habet anima ad ſuum corpus, & Angelus ad corpus aſſumptum; atque etiam corpus Chriſti ad ſpecies diuinæ Euchariſtiæ. Eſt enim etiam inter illud, & ſpecies, colligatio quædã orta ex ineffabili modo exiſtẽdi in ſacramẽto. Huiuſce cõditionis defectu intelligentia motrix cœli non dicitur ex accidẽte moueri; cùm perpetuò in eodem ſitu maneat, è quo aliis atq; alijs ſphęræ partibus, ſibi mutuò ſuccedentibus impulſum imprimit, vt D. Thomas in 1. p. q. 51. art. 3. ex Ariſtotele hoc in li. cap. vltimo, text. 84. aduertit. Hinc iam patet argumẽti ſolutio. Licet enim Deus ſit in rebus, quæ mouẽtur; nequaquam tamen per accidens moueri dicendus eſt: cum nullis locorum ſpatiis definiatur, nec vlli rei illigatus ſit, ſed ſuæ eſſentiæ immenſitate vbique exiſtat; quod rebus in argumento adductis minimè conuenit.

Quæ requirun tur vt aliquid ex accidente moueatur.

Prima conditio.

Opinio Philoſophorum de motore cœleſtis ſphæræ.

2 conditio.

Intelligentia non mouetur per accidens motu cœli.

Cur Deus non dicatur per accidens moueri motu rerum.

Pr.ę occupatio. Aduerte tamen hoc loco motores orbium Planetarum dici ab Ariſtotele hoc in libro cap. 6. text. 52. moueri per accidens, non quidem ratione ſui; ſed ratione ſuorum mobilium, quia videlicet orbes, quos circumagunt, præter quam quod ab Occidente Orientem verſus proprio motu commeant, rapiuntur etiam motu alieno, ideſt vertigine primi cœli ab ortu ad occaſum. Quod tamen non conuenit primæ ſphæræ, quæ vnicum duntaxat motũ ſubit. Obiiciat tamen aliquis, ſi ex eo intelligentiæ dicendæ forent per accidens moueri, quia ipſarum orbes ex accidente rapiuntur; eodem pacto debuiſſe eas extrinſeca appellatione globoſas, lucentéſque vocari à figura, & luce eorundem orbium. Huic obiectioni occurrendum non eandem eſſe rationem in motu, quæ in figura, ac luce: hæc enim incorporeæ naturę repugnãt; motus verò non item, vt patet in anima rationali, quæ motu corporis per accidens mouetur. Adde, quod hæc ſuopte ingenio non niſi res, quibus inhærent, nominant, motus autem non ſolum actiuè rem agentem, cui nõ inſidet, appellat; ſed etiam paſſiuè nũcupat rem ſubiectam, cui interdum non hæret, vt animæ rationalis exemplo liquet.

Lege D. Th. 1. contra gent. c. 13.

Obiectio.

Solutio.

Quære ſi placet aliam ſol. apud Sonc. 12. Metaph. q. 6.

Ad vltimum ſunt qui dicant malè vertiſſe interpretes Ariſtotelem, vbi ait Deum eſſe animal æternum, & optimum, debuiſſeque reddere, vitam aut viuens, non animal; quia animal, græco vocabulo non ab anima dicitur, ſicuti latino; ſed à vita. Verùm, vt recte ait Beſſario lib. 3. contra Calumniatorem Platonis, cap. 14. hi immerito iubent latinos interpretes græca nomina ex etymologia, non ex analogico vſu latinè reddere, vt ἄνθρωπον, non hominẽ

Quorundam reſponſio ad vltimum arg.

Quæ non probatur.

 vertant,

vertant,ſed reminiſcentem,ſeu ſurſum ſpectantem; θεὸν, non Deum, ſed currentem,vel videntem ζωὴν non vitam, ſed feruorem. Quare dicendum potius eſt cum D.Thoma, Alexandro Alenſi,aliiſque expoſitoribus ad eum locum, Ariſtotelem non ſuo iudicio Deum animal appellaſſe; cùm inibi mox ſubiiciat, demonſtrétque diuinam mentem ab omni materia, & magnitudine prorſus abiunctam eſſe:ſed ex vulgari ſermone hominum, qui vt Deo vitam attribuerent,animal eum vocabant,quòd vitę functiones in animalibus manifeſtè appareant. Id verò propterea fecit Ariſtoteles, vt ex publica opinione confeſſum acciperet,quòd aſtruere nitebatur,nempe ineſſe Deo vitá. Iure tamen à Magno Alberto,aliiſque nonnullis reprehenditur,quod vulgi vocem quaſi ſuam vſurpans Deum animal vocarit,ſcripſit enim, φαμὲν τὸν θεὸν ζῶον, ideſt dicimus Deum animal:oportet enim philoſophum , cùm de Deo loquitur, ab iis nominibus abſtinere, quæ diuinæ naturæ excellentiam dedecent,erratíſque vulgi ſermonem potiùs corrigere. Quod verò ex Iamblicho protulimus accipiendum erit non quaſi dogma ſcholæ Peripateticę, ſed Platonicæ,quę animal rationale in Deos,ſeu cælites quoſdam immortales,& in homines diuidebat,vt conſtat ex Timæo,& ex Porphyriana Iſagoge capite de differentia.

Ariſtotelem non ſuo iudicio Deum animal vocaſſe.

Debuiſſe tamé ab eo vocabulo abſtinere.

Schola Platonica animal rationale in Deos & homines diſtribuebat.

Κεφάλαιον ζ.

Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἄλλην ποιησαμένοις ἀρχὴν μᾶλλον ἔσται περὶ τούτων φανερόν· σκεπτέον γὰρ πότερον ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ, ἢ οὔ· καὶ εἰ ἐνδέχεται, τίς αὕτη, καὶ τίς πρώτη τῶν κινήσεων· δῆλον γὰρ ὡς εἴπερ ἀναγκαῖον μὲν ἀεὶ κίνησιν εἶναι, πρώτη δὲ ἥδε καὶ συνεχής, ὅτι πρῶτον κινοῦν κινεῖ ταύτην τὴν κίνησιν, ἣν ἀναγκαῖον μίαν. καὶ τὴν αὐτὴν εἶναι καὶ συνεχῆ, καὶ πρώτην. τριῶν δὲ οὐσῶν κινήσεων, τῆς τε κατὰ μέγεθος, καὶ τῆς κατὰ πάθος, καὶ τῆς κατὰ τόπον, ἣν καλοῦμεν φοράν, ταύτην ἀναγκαῖον εἶναι πρώτην·

ἀδύνατον

CAP. VII.

Perſpicua vero etiam magis hæc fient, ſi aliunde exordiamur. Diſpiciendũ enim eſt, vtrum continuum aliquis motus eſſe,nec ne poſſit,& ſi poteſt, quis ſit, & quis motuum primus. Conſtat enim ſi motum perpetuo eſſe neceſſe eſt, primus autem hic & continuus eſt, primum mouentem,hunc motum efficere, quẽ vnum & eundem eſſe continuum & primum neceſſe eſt. [a] *Cùm igitur tres ſint motus, is, qui in magnitudine, & is, qui in loco quem græce, φορὰν,hoc eſt lationem nuncupamus, hunc eſſe primum neceſſe eſt.* Textus 54. Textus 55.

Accre

CAPITIS SEPTIMI EXPLANATIO.

Excellentia motus localis.

Cum a *igitur tres ſint*]Non parua eſt interpretum diſſenſio quid hoc loco mõſtrare velit Ariſtoteles. Dicendum tamen propoſitum illi eſſe eum motum,quo primum mobile à motore primo agitur,indagare. Docet ergo in primis lationem inter omnes motus primam eſſe. Nam cùm motus triplex ſit, vt 5.libro explicatum fuit:ad quantitatẽ,ad qualitatem,& ad locũ,hunc alios antecedere inde patet,quia cæteri abſque illo eſſe nequeũt. Etenim,vt in primo de generatione ex profeſſo diſſeritur,nihil poteſt accrementa ſumere niſi alteretur;nec poteſt alterari niſi loci mutatione præeunte:ſiquidem alimentum , cuius acceſſu res accreſcit,partim eſt diſſimile,partim ſimile;diſſimile quia rei alendæ primum aduerſatur,vt pote contrariis affectuum qualitatibus,ſimile,quia viuens miniſterio altricis virtutis ipſum decoquit,& præparat,ſibique tandem aſſimilat;hoc autem non niſi alterando præſtat. Deinde quod hanc alterationem latio præeat ex eo ſuadet, quia alterans educit de poteſtate in actum rem , in quam agit ; atque ita non ſemper erga illam

Alimentũ partim eſſe diſſimile,partim ſimile rei,quæ nutritur.

eodem

eodem modo affectum eſt. Quare oportet vt ad agendum, patiendúmque ſeſe ambo accommodent, ac ſibi mutuo accedant, quod lationis interuentu fit. Ita verò patet lationem eſſe primum omnium motum, immo & perpetuum, cum ſemper motus detur. Porro autẽ cùm duplex ſit latio, circularis, & recta, & illa prior ſit, quam hæc, vt progreſſu planũ fiet, conſtat motum circularem inter omnes motus, etiam locales, primum locum obtinere. Duplex latio.

b Cùm

ἀδύνατον γὰρ αὔξησιν εἶναι, ἀλλοιώσεως μὴ προϋπαρχούσης· τὸ γὰρ αὐξανόμενον, ἔστι μὲν ὡς ὁμοίῳ αὐξάνεται, ἔστι δ' ὡς ἀνομοίῳ· τὸ γὰρ ἐναντίον, τροφὴ λέγεται τῷ ἐναντίῳ. προσγίνεται δὲ πᾶν γιγνόμενον ὅμοιον ὁμοίῳ. ἀνάγκη οὖν ἀλλοίωσιν εἶναι τὴν εἰς τἀναντία μεταβολήν. ἀλλὰ μὴν εἴ γε ἀλλοιοῦται, δεῖ τι εἶναι τὸ ἀλλοιοῦν καὶ τὸ ποιοῦν ἐκ τοῦ δυνάμει θερμοῦ τὸ ἐνεργείᾳ θερμόν. δῆλον οὖν ἐστιν, ὅτι τὸ κινοῦν οὐχ ὁμοίως ἔχει, ἀλλ' ὁτὲ μὲν ἐγγύτερον, ὁτὲ δὲ πορρώτερον τοῦ ἀλλοιουμένου ἐστί. ταῦτα δ' ἄνευ φορᾶς οὐκ ἐνδέχεται ὑπάρχειν. εἰ ἄρα ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι, ἀνάγκη καὶ φορὰν εἶναι ἀεὶ πρώτην τῶν κινήσεων, καὶ φορᾶς, εἰ ἔστιν ἡ μὲν πρώτη, ἡ δ' ὑστέρα, τὴν πρώτην. ἔτι δὲ πάντων τῶν παθημάτων ἀρχὴ, πύκνωσις καὶ μάνωσις· καὶ γὰρ βαρὺ καὶ κοῦφον, καὶ μαλακὸν καὶ σκληρὸν, καὶ θερμὸν καὶ ψυχρὸν, πυκνότητες δοκοῦσι καὶ ἀραιότητες εἶναί τινες. πύκνωσις δὲ καὶ μάνωσις, σύγκρισις καὶ διάκρισις, καθ' ἃς καὶ γένεσις καὶ φθορὰ λέγεται τῶν οὐσιῶν. συγκρινόμενα δὲ καὶ διακρινόμενα, ἀνάγκη καὶ κατὰ τόπον μεταβάλλειν. ἀλλὰ μὴν καὶ τοῦ αὐξανομένου καὶ φθίνοντος, μεταβάλλει κατὰ τόπον τὸ μέγεθος. ἔτι καὶ ἐντεῦθεν ἐπισκοποῦσιν ἔσται φανερὸν, ὅτι ἡ φορὰ πρώτη· τὸ γὰρ πρῶτον ὥσπερ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, οὕτω καὶ ἐπὶ κινήσεως ἂν λέγοιτο πλεοναχῶς· λέγεται γὰρ πρότερον, οὗ τε μὴ ὄντος οὐκ ἔσται τἆλλα, ἐκεῖνο δὲ ἄνευ τῶν ἄλλων· καὶ τὸ τῷ χρόνῳ· καὶ τὸ κατ' οὐσίαν. ὥστ' ἐπεὶ κίνησιν μὲν ἀναγκαῖον εἶναι συνεχῶς. εἴη δ' ἂν συνεχῶς, ἢ ἡ συνεχὴς, ἢ ἡ ἐφεξῆς, μᾶλλον δ' ἡ συνεχής. καὶ βέλτιον συνεχῆ ἢ ἐφεξῆς εἶναι. τὸ δὲ βέλτιον ἀεὶ ὑπολαμβάνομεν ἐν τῇ φύσει ὑπάρχειν, ἐὰν ᾖ δυνατόν· δυνατὸν δὲ συνεχῆ εἶναι. δειχθήσεται δὲ ὕστερον· νῦν δὲ τοῦτο ὑποκείσθω, καὶ ταύτην οὐδεμίαν οἷόν τ' εἶναι, ἀλλὰ φοράν· ἀνάγκη δὴ τὴν φορὰν εἶναι πρώτην·

οὐδεμία

Accretio enim eſſe non poteſt, niſi alteratio præcedat. Quod enim augeſcit partim ex ſimili, partim ex diſſimili augeſcit, cùm alimentum contrario contrarium dicatur, & quicquid accedit, ſimile ſimili id omne euaſerit. Mutatio itaq; ea, quæ in contraria eſt, alteratio ſit neceſſe eſt. At ſi alteratur id ſit oportet, quod alteret, & ex poteſtate calido actu calidum efficiat. Quamobrem conſtat id quod mouet non ſimiliter ſe habere, ſed ad id, quod alteratur, interdum propius accedere, interdum longius ab eo remoueri. Hæc vero abſq; latione eſſe non poſſunt. Si igitur motum ſemper eſſe neceſſe eſt, lationem quoque neceſſe erit motuum primam ſemper eſſe, atque ſi lationis alia ſit prima, alia poſterior, eam, quæ prima eſt. Omnium etiam affectionum raritas & denſitas principium ſunt, cùm graue & leue, molle & durum, calidum & frigidum denſitates quædam eſſe & raritates videantur. At vero denſitas & raritas concretio ſunt, atque ſecretio, quibus ſubſtantiarum generatio & interitus eſſe dicitur, quæ autem coguntur & diſiiciuntur loco mutari neceſſe eſt. Atqui & eius, quod augeſcit, & imminuitur, magnitudo loco mutatur. [c] *Atque etiam ex his, ſi conſideremus, lationem primam eſſe perſpicuum erit. Ipſum enim primum vt in aliis, ita & in motu multipliciter dici poteſt. Dicitur autem id prius, quod cùm non ſit, alia non erunt, illud verò ſine aliis. Item tempore atq; eſſentia.* [d] *Quare cùm neceſſe ſit motum continenter eſſe, erit autem continenter, aut is qui cõtinuus eſt, aut is qui deinceps, magis verò q cõtinu⁹, præſtatq; cõtinuũ, quàm deinceps eſſe, atq; id, q̃d præſtat in natura eſſe, modo poſſit arbitramur, põt aũt cõtinu⁹ eſſe: quod quidẽ poſterius demõſtrabitur: nũc verò ponatur, atq; hũc nullũ aliũ niſi lationẽ eſſe poſſe, certe lationem primam eſſe neceſſe eſt.* Textus 56.

Nulla

b *Cùm autem affectionum.*] Aliud ſubiicit argumentum ex ſententia veterum philoſophorum, qui raritatem & denſitatem omnium qualitatũ principia faciebant, & dẽſitatem ipſam coitu, raritatem diſſipatione partium fieri arbitrabãtur, iiſdemque rerum generationem, & interitum conſtare aiebant. Cùm enim coitio ſiue concretio, & diſſipatio abſque latione non detur, patet eos motui locali primum locum dediſſe. Veterum dogma de raritate & denſitate.

c *Atque etiam.*] Vt aperiat qua ratione latio omnium motuum primus ſit, proponit tres modos prioris. videlicet prius natura, tempore, dignitate. Etſi enim plures numerentur tum in categoriis capite de hac ipſa re, tum lib. 5. Metaph. cap. 11. tamen hi tres præcipui habentur. Dicitur aũt prius natura id, ſine quo aliud eſſe nõ poteſt, ipſum vero ſine eo Modi prioris. Prius natura.

Prius tempore. Prius perfectione. Motus localis natura prior cæteris motibus. Natura ſemper facit optimũ, quod poteſt.

eſſe poteſt, vt animal ſine homine, non contra. Prius tempore nuncupatur id, quod prius tempore extitit. Prius perfectione, quod excellentiorem obtinet naturam.

d *Quare cùm neceſſe ſit.* Statuit lationem tribus illis modis, quàm motus alios priorem eſſe. Ac quòd natura prior ſit ita probat. Latio poteſt eſſe abſque aliis motibus: ipſi verò abſque latione eſſe nequeunt: ergo latio prior eſt. Antecedens oſtenditur, quia latio eſt continua; nullus autem cæterorum motuum continuus eſt, ita vt ingem continuitatem abſq; intermiſſione habeat. Hoc aſſumptũ probatur, quia, vti iã oſtenſum fuit, oportet dari cõtinenter in natura rerum vnum quendam motum, is aũt vel continuus erit, vel deinceps eumque magis conueniat eſſe continuum: (ſiquidem hic eſt magis vnus, & natura ſemper facit optimum quod poteſt) cùm præterea ſola latio continua eſſe queat, vt progreſſu patebit, fit vt is tantum motus rei ipſa perennem continuitatem ſeruet, isque ſemper detur, atque adeò vt prior natura ſit reliquis motibus.

οὐδεμία γὰρ ἀνάγκη, οὔτε αὐξάνεσθαι, οὔτε ἀλλοιοῦσθαι τὸ φερόμενον, οὐδὲ δὴ γίνεσθαι ἢ φθείρεσθαι. τούτων δ' οὐδεμίαν ἐνδέχεται, τῆς συνεχοῦς μὴ οὔσης, ἣν κινεῖ τὸ πρῶτον κινοῦν. ἔτι, χρόνῳ πρώτην· τοῖς γὰρ ἀϊδίοις, μόνον ἐνδέχεται κινεῖσθαι ταύτην. ἀλλ' ἐφ' ἑνὸς μὲν ὁτουοῦν τῶν ἐχόντων γένεσιν, τὴν φορὰν ἀναγκαῖον ὑστάτην εἶναι τῶν κινήσεων· μετὰ γὰρ τὸ γενέσθαι πρῶτον, ἀλλοίωσιν καὶ αὔξησιν. φορὰ δ' ἤδη τετελειωμένων κίνησίς ἐστι. ἀλλ' ἕτερον ἀνάγκη κινούμενον εἶναι κατὰ φορὰν πρότερον, ὃ καὶ τῆς γενέσεως αἴτιον ἔσται τοῖς γινομένοις, οὐ γινόμενον, οἷον, τὸ γεννῆσαν τοῦ γεννηθέντος. δόξειε δ' ἂν ἡ γένεσις πρώτη εἶναι τῶν κινήσεων, διὰ τοῦτο, ὅτι γενέσθαι δεῖ τὸ πρᾶγμα πρῶτον, τὸ δ' ἐφ' ἑνὸς μὲν ὁτουοῦν τῶν γινομένων οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἕτερον ἀναγκαῖον πρότερόν τι κινεῖσθαι, τῶν γινομένων ὂν αὐτὸ καὶ μὴ γινόμενον, καὶ τούτου ἕτερον πρότερον. ἐπεὶ δὲ γένεσιν, ἀδύνατον εἶναι πρώτην· πάντα γὰρ ἂν ἦν τὰ κινούμενα φθαρτά· δῆλον ὡς οὐδὲ τῶν ἐφεξῆς κινήσεων οὐδεμία προτέρα· λέγω δ' ἐφεξῆς αὔξησιν, εἶτ' ἀλλοίωσιν, καὶ φθίσιν, καὶ φθοράν· πᾶσαι γὰρ ὕστεραι γενέσεως. ὥστ' εἰ μηδὲ γένεσις προτέρα φορᾶς, οὐδὲ τῶν ἄλλων οὐδεμία μεταβολῶν. ὅλως δὲ φαίνεται τὸ γινόμενον ἀτελὲς, καὶ ἐπ' ἀρχὴν ἰόν. ὥστε τὸ τῇ γενέσει ὕστερον, τῇ φύσει πρότερον εἶναι· τελευταῖον δὲ φορὰ πᾶσιν ὑπάρχει τοῖς ἐν γενέσει. διὸ, τὰ μὲν ὅλως ἀκίνητα τῶν ζώντων δι' ἔνδειαν τοῦ ὀργάνου, οἷον τὰ φυτὰ καὶ πολλὰ γένη τῶν ζώων· τοῖς δὲ τελειουμένοις ὑπάρχει. ὥστ' εἰ μᾶλλον ὑπάρχει φορὰ, τοῖς μᾶλλον ἀπειληφόσι τὴν φύσιν, καὶ ἡ κίνησις αὕτη πρώτη τῶν ἄλλων ἂν εἴη κατ' οὐσίαν. διά τε ταῦτα, καὶ διότι ἥκιστα τῆς οὐσίας ἐξίσταται τὸ κινούμενον τῶν κινήσεων ἐν τῷ φέρεσθαι·

κατὰ

Nulla enim inest neceſſitas, vt vel augeatur, vel alteretur, vel gignatur, vel intereat id quod fertur. Harum autem motionum nulla eſſe poteſt ſi continua non ſit, quam primum mouens efficit. e *Tempore etiam primum cùm ea ſola cieri ſempiterna res poſſint. At in vnoquoque eorum, quæ generationem ſubeunt & interitum, vltimum motuum latio ſit neceſſe eſt. Nam poſtquam ſunt genita, alteratio primum eſt & accretio: perfectorum autem motus, latio eſt. Verùm aliud prius ſit neceſſe eſt, quod latione moueatur, & his, quæ fiunt, generationis cauſa ſit, generationi minimè obnoxium, vt id, quod genuit, eo, quod eſt genitum. Ob hoc enim generatio motionum prima eſſe videbitur, quod genitam rem eſſe primum oporteat. Quod quidem in ſingulis rebus quæ oriuntur, ita ſe habet, ſed aliquid prius ex his, quæ fiunt, moueatur neceſſe eſt, quod ipſum non fiat, & hoc item aliud prius. Cùm autem generatio prima eſſe non poſſit,* f *quæcunque enim mouentur interire poſſent, perſpicuum eſt nec vllum motuum, qui ſunt deinceps, priorem eſſe. Dico verò deinceps accretionem, alterationem, imminutionem, interitum, cùm generatione poſteriores ſint omnes. Quare ſi generatio latione prior non eſt, nec aliarum mutationum vlla erit.* g *Omnino autem id, quod gignitur, imperfectum videtur, & ad principium proficiſcens. Quò fit, vt, quod generatione poſterius eſt, natura ſit prius. Omnibus autem, quæ gignuntur poſtremò latio competit. Quãobrem viuentium alia omnino immobilia inſtrumenti penuria ſunt, vt plantæ, & animalium genera complura, aliis iam perfectis ineſt. Quare ſi latio his magis ineſt, quæ magis naturam adepta ſunt, motus quoque hic aliorum primus erit eſſentia tum ob hæc ipſa,* h *tũ quia quod mouetur minimè omnium motionum latione ab eſſentia abſcedit.* Text. 57. Text. 58. Text. 59.

Hæc

e *Tempore autem.*] Quòd latio cęteros motus tempore antecedat ex eo ſuadet, quia ęternum

num prius tempore eſt, quam non æternum: ſola verò latio, quæ cœleſtibus ſphæris conuenit, æterna eſt: cæteri verò motus, vt qui rebus caducis, interituique obnoxiis inſint, æterni eſſe nequeunt. At enim quia opponeret quiſpiam in rebus, quæ oriuntur, generationem omnium mutationum primã eſſe, motúmque localem poſtremũ; maximè ſi id, quod gignitur, animal ſit: id enim priuſquam lationem ineat, generari, alterari, & accreſcere oportet. Occurrit tametſi reſpectu rei, quæ gignitur, generatio primum locũ ſortiatur, ſimpliciter tamen lationem reliquis motibus priorem eſſe: propterea quod neceſſe ſit exiſtere in natura cauſam quandam vniuerſalem, quæ loco moueatur, & ad rerum omnium generationem concurrat, nempe cœlum. Item verò quia ipſam rem genitam antecedit generans, quod iam antea locales mutationes ſubierat.

Motus localis prior tempore.

Obiectio.

Diluitur.

f *Quæcunque enim*]Probat generationem non eſſe omnium motum primùm, quia alioqui omne, quod mouetur interiret, ſiquidem oporteret omne mobile, antequam loco moueretur, gigni, quidquid autem gignitur diſſolubile eſt: at quod non omne mobile intereat, patet in ſphæris cœleſtibus.

g *Omnino autem id quod gignitur.*]Lationem dignitate priorem eſſe, ita concludit. Natura progreditur ab imperfectis ad perfectiora, ergo id, quod generationis ordine poſtremum eſt, perfectione, atque eſſentia primum erit, at rebus, quæ gignuntur, motus ad locũ vltimo conuenit, vt in animalibus liquet, quorum nonnulla motu carent, vt quæ ſcopulis inhæreſcunt: Quæ verò mouentur, non niſi cùm ſuam perfectionem obtinuere, & membrorum firmitatem habent, lationem ineunt. Ergo is motus cæteris præſtat.

Motus localis prior dignitate.

h *Tum quia quod.*]Secundò id ex eo comprobat, quia latio inter omnes motus minimè ſubiectum dimouet à naturæ ſuæ ſtatu. Etenim nec quantitatẽ mutat, vt accretio, nec qualitatem, vt alteratio, nec ſubſtantiam, vt generatio, & corruptio. i *Ex*

Latio non remouet ſubiectum à naturæ ſuæ ſtatu.

κατὰ μηδὲν γὰρ οὐδὲν μεταβάλλει τοῦ εἶναι, ὥσπερ ἀλλοιουμένου μὲν τὸ ποιόν, αὐξανομένου δὲ καὶ φθίνοντος τὸ ποσόν. μάλιστα δὲ δῆλον, ὅτι τὸ κινοῦν αὐτὸ αὑτὸ μάλιστα ταύτην κινεῖ κυρίως τὴν κατὰ τόπον. καίτοι φαμὲν τοῦτ' εἶναι τῶν κινουμένων καὶ κινούντων ἀρχήν, καὶ πρῶτον τοῖς κινουμένοις τὸ αὐτὸ αὑτὸ κινοῦν. ὅτι μὲν τοίνυν τῶν κινήσεων ἡ φορὰ πρώτη, φανερὸν ἐκ τούτων. τίς δὲ φορὰ πρώτη, νῦν δεικτέον, ἅμα δὲ καὶ τὸ νῦν καὶ τὸ πρότερον ὑποτεθὲν, ὅτι ἐνδέχεταί τινα κίνησιν εἶναι συνεχῆ καὶ ἀΐδιον, φανερὸν ἔσται τῇ αὐτῇ μεθόδῳ. ὅτι μὲν οὖν τῶν ἄλλων κινήσεων οὐδεμίαν ἐνδέχεται συνεχῆ εἶναι, ἐκ τῶνδε φανερόν· ἅπασαι γὰρ ἐξ ἀντικειμένων εἰς ἀντικείμενά εἰσι, καὶ αἱ κινήσεις καὶ αἱ μεταβολαί· οἷον, γενέσει μὲν καὶ φθορᾷ τὸ ὂν καὶ μὴ ὂν ὅροι, ἀλλοιώσει δὲ τἀναντία πάθη, αὐξήσει δὲ καὶ φθίσει ἢ μέγεθος καὶ μικρότης, ἢ τελειότης μεγέθους καὶ ἀτέλεια· ἐναντίαι δὲ, αἱ εἰς τὰ ἐναντία. τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον τήνδε τὴν κίνησιν, ὂν δὲ πρότερον, ἀνάγκη πρότερον ἠρεμεῖν. φανερὸν οὖν ὅτι ἠρεμήσει ἐν τῷ ἐναντίῳ τὸ μεταβάλλον. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν μεταβολῶν· ἀντίκειται γὰρ ἡ φθορὰ καὶ γένεσις ἁπλῶς τῇ ἁπλῶς, καὶ ἡ καθ' ἕκαστον τῇ καθ' ἕκαστον. ὥστ' εἰ ἀδύνατον ἅμα μεταβάλλειν τὰς ἀντικειμένας, οὐκ ἔσται συνεχὴς ἡ μεταβολή, ἀλλὰ μεταξὺ αὐτῶν ἔσται χρόνος· οὐδὲν γὰρ διαφέρει ἐναντίας ἢ μὴ ἐναντίας εἶναι τὰς κατ' ἀντίφασιν μεταβολάς, εἰ μόνον ἀδύνατον ἅμα τῷ αὐτῷ παρεῖναι· τοῦτο γὰρ τῷ λόγῳ οὐδὲν χρήσιμον. οὐδ'

Hæc enim ſola nihil, quod inſit, mutatur, quemadmodum eius, quod alteratur, qualitas, eius quod augeſcit & decreſcit, quantitas. i *Ex eo autem perſpici poteſt maxime, quod mouens ſe ipſum hoc motu, qui in loco fit, maxime proprie ſe cieat, idq́; quod ſe mouet, rerum quæ mouentur, & mouent principium, & primum eſſe affirmamus. Perſpicuum itaq́; eſt lationem principatum in motibus tenere.* k *Nunc autẽ quæ latio prima ſit, demõſtrandũ eſt, idq́; quod nũc, & antea etiã poſitũ eſt, continuum aliquem & perpetuũ motum eſſe poſſe, eadem methodo ſimul patebit. Alterũ ſane motuũ nullum continuũ eſſe poſſe ex his conſtat. Omnes motus & mutationes ex oppoſitis ſunt in oppoſita, vt generationis & interitus termini, ens & non ens, alterationis contrariæ affectiones, accretionis imminutionis magnitudo & paruitas, aut perfecta & imperfecta magnitudo. Contrarij autẽ qui in contraria. Quod verò cùm prius fuerit, hoc motu non ſemper cietur, quieſcere antea neceſſe eſt. Quare, vt cõſtat, id, quod mutatur, in contrario quieſcere:* l *ſimiliter & in mutationibus. Nam quæ ſimpliciter generatio eſt, & interitus, opponuntur, atq; etiam ſingula inter ſe. Quare ſi fieri non poteſt vt oppoſitis ſimul mutetur, mutatio continua non erit, ſed mediũ tẽpus inter eas intercedet? Nihil enim intereſt, cõtraria ſint, an non cõtrariæ mutationes hæ, quæ in cõtradictẽtibus ſunt, modo eidẽ adeſſe ſimul nõ poſſint: ad rationem etenim hoc nihil conducit.*

Textus 60.

Text. 61.

Text. 62.

οὐδ' εἰ μὴ ἀνάγκη δὲ ἠρεμεῖν ἐν τῇ ἀντιφάσει, μηδ' ἔστι μεταβολὴ ἠρεμίᾳ ἐναντίον· οὐ γὰρ ἴσως ἠρεμεῖ τὸ μὴ ὄν· ἡ δὲ φθορὰ εἰς τὸ μὴ ὄν. ἀλλ' εἰ μόνον μεταξὺ γίγνεται χρόνος· οὕτω γὰρ οὐκ ἔστιν ἡ μεταβολὴ συνεχής.

οὐδὲ

Nec ſi non neceſſe eſt in contradictione quieſcere, nec item quieti mutatio aduerſatur (cum id, quod non eſt, fortaſſe non quieſcat, interitus autem in id, quod non eſt) ſed ſi ſolum inter ipſas tempus ſit: ita enim demum continua non eſt mutatio.

Nam

i *Ex eo autem.*]Tertiò idem confirmat, quia ille motus cæteris præcellit, quo maximè propriè res per ſe moueri dicuntur: ita verò ſeſe habet motus ad locum. Nam accretio fit etiam ab alimento, alteratio ſæpe lationem prærequirit: latio autem per ſe abſque alterius adminiculo, & interuentu adminiſtratur.

Nullum motũ præter localem potuiſſe ab æterno continuari.

k *Nunc autem quæ.*]Inueſtigaturus deinceps quinam motus inter lationes primus ſit, oſtendit nullum alium motum præter eum, qui ad locum eſt, potuiſſe ex æternitate continuari: argumentaturque hoc modo. Cæteri motus verſantur inter oppoſitos terminos, qui & certi ſunt, & intermediam quietem exigunt, cùm ad diuerſos motus ſpectent. Oportet igitur eos omnes finitos eſſe. Aduerte tamen id, quod Ariſtoteles ait de media quiete, non in vniuerſum ita ſe habere: cùm fieri poſſit, vt eodem inſtanti quo calefactio inchoatur, terminetur frigefactio. Itaque ratio probabilis tantum eſt. Qua de re in progreſſu.

Oppoſitæ mutationes in vnam continuã coaleſcere non poſſunt.

l *Similiter & in mutationibus.*]Ex oppoſitis mutationibus vnam continuam mutationẽ conſici non poſſe ex eo ſuadet, quia vel res, exempli cauſa, pariter generatur, & interit, atque ita ſimul oppoſitas ſuſtinet mutationes, quod fieri nequit, vel poſtquam genita eſt, ad interitum ruit, ſicque inter generationem & interitum cadit intermedia quies, quæ continuitatem ſoluit. Monet verò nihil referre vtrum mutationes, quæ inter contradicentes terminos verſantur, propriam habeant contrarietatem, an non, modò ſint eiuſmodi, vt eidem ſimul ineſſe non poſſint. Itemque non oportere rem, quæ gignitur, in termino contra dicente quieſcere, cùm nondum extet, & nihil niſi, quod exiſtentiam habet, quietem obtineat. Nec denique opus eſſe, vt quieti mutatio propriè aduerſetur, dummodò ratum maneat hiſce mutationibus perennem continuitatem ineſſe non poſſe. m *Nec*

Nihil niſi quod exiſtit, quieſcit.

οὐδὲ γὰρ ἐν τοῖς πρότερον ἡ ἐναντίωσις χρήσιμος, ἀλλὰ τὸ μὴ ἐνδέχεσθαι ἅμα ὑπάρχειν. οὐ δεῖ δὲ ταράττεσθαι, ὅτι τὸ αὐτὸ πλείοσιν ἔσται ἐναντίον, οἷον ἡ κίνησις καὶ στάσει, καὶ κινήσει τῇ εἰς τοὐναντίον· ἀλλὰ μόνον τοῦτο λαμβάνειν, ὅτι ἀντίκειταί πως καὶ τῇ κινήσει καὶ τῇ ἠρεμίᾳ ἡ κίνησις ἡ ἐναντία, καθάπερ τὸ ἴσον καὶ τὸ μέτριον τῷ ὑπερέχοντι καὶ τῷ ὑπερεχομένῳ· καὶ ὅτι οὐκ ἐνδέχεται ἅμα τὰς ἀντικειμένας, οὔτε κινήσεις, οὔτε μεταβολὰς ὑπάρχειν. ἔτι δ' ἐπί τε τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς καὶ παντελῶς ἄτοπον ἂν εἶναι δόξειεν, εἰ γενόμενον εὐθὺς ἀνάγκη φθαρῆναι, καὶ μηδένα χρόνον διαμεῖναι. ὥστ' ἐκ τούτων ἂν ἡ πίστις γένοιτο ταῖς ἄλλαις. φυσικὸν γὰρ τὸ ὁμοίως ἔχειν ἐν ἅπασι.

Κ φα

Nam nec in prioribus contrarietas conducebat, ſed ſimul ineſſe non poſſe. m *Nec verò conturbari quiſpiam debet, quod idem pluribus contrarium eſſe conſequatur; vt motus ſtatui & ei motui, qui eſt in contrarium, ſed in tantũ ſumere, cõtrarium motum & motui & quieti opponi, non ſecus ac æquale & mediocre ei quod excedit & ei quod exceditur. Ad hæc fieri non poſſe, vt ſeu motiones, ſeu mutationes oppoſita ſimul inſint.* n *In generatione item & interitu omnino abſurdum videbitur, ſi quod genitum eſt affatim interire neceſſe ſit, nulloq; tempore permanere. Quamobrẽ argumentum, quod aliorum fidem facit, ex his ſumetur. Naturale enim eſt, vt ſimilis in omnibus ſit ratio.* Textus 63.

C A P.

Vnum vni cõtrarium.

m *Nec vero conturbari.*]Quia de motu ſic egit, vt ei duo contrária oppoſuiſſe videatur, nimirum & quietem & motum, quo ad terminum contrarium peruenitur, cùm tamẽ vnũ vni tantum contrarium eſſe debeat, occurrit nihil incommodi eſſe vni duo aduerſari, alia tamen & alia ratione: quomodo æquale & mediocre aduerſatur ei, quod excedit, & quod exceditur: illi quatenus ab eo ſuperatur, huic quatenus ſuperat. Sic ergo motus diuerſa oppoſitionis ſpecie alteri motui, & quieti repugnat, videlicet motui contrariè, quieti priuatiuè. Illud tamen certum eſt, oppoſitas mutationes eidem ſimul cõpetere nunquã poſſe.

n In

a *In generatione.*]Generationem,& corruptionem inter ſe non continuari ex eo concludit,quod minimè conueniat vt eſſe, quod alicui natura per generationem contulit,id per interitum confeſtim adimat. Vnde etiam vult rationem duci poſſe ad idem in cæteris motibus,mutationibuſque comprobandum. Generationem & corruptionē non continuari inter ſe.

CAP

Κεφάλαιον η.

ΟΤι δ' ἐνδέχεται ἄπειρόν τινα εἶναι μίαν οὖσαν καὶ συνεχῆ, καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ κύκλῳ, λέγωμεν νῦν· πᾶν γὰρ κινεῖται τὸ φερόμενον, ἢ κύκλῳ, ἢ εὐθεῖαν, ἢ μικτήν. ὥστ', εἰ μηδ' ἐκείνων ἡ ἑτέρα συνεχής, οὐδὲ τὴν ἐξ ἀμφοῖν οἷόν τε εἶναι συγκειμένην. ὅτι δὲ τὸ φερόμενον τὴν εὐθεῖαν καὶ πεπερασμένην, οὐ φέρεται συνεχῶς, δῆλον· ἀνακάμπτει γάρ· τὸ δ' ἀνακάμπτον τὴν εὐθεῖαν, τὰς ἐναντίας κινεῖται κινήσεις· ἐναντία γὰρ κατὰ τόπον ἡ ἄνω τῇ κάτω, καὶ ἡ εἰς τὸ πρόσθεν τῇ εἰς τὸ ὄπισθεν, καὶ ἡ εἰς τὰ ἀριστερὰ τῇ εἰς τὰ δεξιά· τόπου γὰρ ἐναντιώσεις αὗται. τίς δ' ἐστὶ μία καὶ συνεχὴς κίνησις, διώρισται πρότερον, ὅτι ἡ τοῦ ἑνὸς καὶ ἐν ἑνὶ χρόνῳ, καὶ ἐν ἀδιαφόρῳ κατ' εἶδος· τρία γὰρ ἦν, τό, τε κινούμενον, οἷον ἄνθρωπος ἢ θεός· καὶ ὅτε, οἷον ὁ χρόνος· καὶ τρίτον, τὸ ἐν ᾧ· τοῦτο δ' ἐστὶ τόπος, ἢ πάθος, ἢ εἶδος, ἢ μέγεθος. τὰ δ' ἐναντία διαφέρει τῷ εἴδει, καὶ οὐχ ἕν. τόπου δ' αἱ εἰρημέναι διαφοραί.

σημεῖον

CAP. VIII.

Textus 64.

AT verò in infinitum aliquem vnū continuumq́; motum eſſe poſſe, eumq́; eſſe cōuerſionem nunc dicamus. Quicquid fertur aut in orbem, aut per rectam mouetur, aut admiſto motu. Quare ſi illorum neuter continuus motus eſt, nec is eſſe poteſt, qui ex vtrūque cōſtat. Quod autem per rectam ac finitam fertur, cōtinenter non ferri perſpicuum eſt, quippe cum reflectatur. Quod verò per rectam reflectitur, contrariis motibus mouetur. Is enim quo ſursū pergitur, ei quo deorſum, loci contrarietate aduerſatur, & is, quo in partem anteriorem ei, quo in poſteriorem, & is item, quo ſiniſtrorſum, ei, quo dextrorſum. Hæ enim loci contrarietates. Quis autem eſt vnus atq; continuus motus, prius definitum eſt, eum ſcilicet eſſe qui vnius eſt, & vno tempore, & in eo quod ſpecie differentiam non habet. Tria namq́; ſunt id quod mouetur, vt homo vel Deus: & quando, vt tempus: & tertium id in quo, quod quidem eſt aut locus, aut affectio, aut ſpecies aut magnitudo. At vero contraria ſpecie differunt, & non ſunt vnum. Loci autem quæ commemoratæ ſunt differentiæ.

b Mo

CAPITIS OCTAVI EXPLANATIO.

AT a *verò infinitum.*]Probat iam nullam lationem, circulari excepta, ſimul continuam & ſempiternam eſſe poſſe. Motus inquit omnis ad locum aut rectus eſt, aut circularis aut ex vtroque mixtus: ſed neque rectus, neque mixtus poteſt infinitam habere continuitatem: ergo ſoli lationi, quæ in orbem fit, id competer. Aſſumptio probatur, quia magnitudo recta infinita nulla datur, vt libro 3 demonſtratum fuit. at tam motus rectus, quàm mixtus, ſi infinitus ſit, infinitam poſcit magnitudinem. Quo fit vt nequeat is motus perpetuus eſſe niſi mobile retrocedat, ſi autem retrocedat, motus erunt contrarij, quos inter ſe cōtinuitatem habere impoſſibile eſt: ſiquidem vt conſtat ex iis, quæ libro 5 explicata ſunt, tria requiruntur ad motus continuitatem, videlicet vnitas mobilis, temporis, & formæ, quæ in contrariis motibus ſimul inueniri nequeunt.

Neque motum rectum, neque mixtum poſſe habere infinitā continuitatem.

b Mo

σημεῖον δ', ὅτι ἐναντία κίνησις ἡ ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ β, τῇ ἀπὸ τοῦ β πρὸς τὸ α, ὅτι ἱστᾶσι καὶ παύουσιν ἀλλήλας, ἐὰν ἅμα γίγνωνται. καὶ ἐπὶ κύκλου ὡσαύτως· οἷον ἡ ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ β τῇ ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ γ· ἱστᾶσι γάρ. κἂν συνεχεῖς ὦσι, καὶ μὴ γίγνηται ἀνάκαμψις, διὰ τὸ τὰ ἐναντία φθείρειν καὶ κωλύειν ἄλληλα, ἀλλ' οὐχ ἡ εἰς τὸ πλάγιον τῇ ἄνω.

μάλιστα

b *Motum autem qui ex A. in B. eſt ei qui ex B. ad A. cōtrarium eſſe id indicat, quod ſimul ſi fiant, mutuum ſibi ſtatum ac requietem afferunt. Nec ſecus in circulo, vt qui ex A. in B, ei qui ex A. in C. Nam ſi ſint continui, & recurſus non fiat, ſeſe mutuò ad ſtatum reducunt, propterea quod contraria viciſſim ſe perdant, atque impediant. Sed non ei qui ſurſum is qui in latus.*

c Sed

μάλιστα δὲ φανερὸν, ὅτι ἀδύνατον εἶναι συνεχῆ τὴν ἐπὶ τῆς εὐθείας κίνησιν, ὅτι ἀνακάμπτον ἀναγκαῖον στῆναι, οὐ μόνον ἐπὶ τῆς εὐθείας, ἀλλὰ κἂν κύκλον φέρηται· οὐ γὰρ ταὐτὸ κύκλῳ φέρεσθαι καὶ κύκλον· ἔστι γὰρ, ὁτὲ μὲν συνείρειν κινούμενον, ὁτὲ δ' ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐλθεῖν ὅθεν ὡρμήθη, ἀνακάμψαι πάλιν. ὅτι δ' ἀνάγκη ἵστασθαι, ἡ πίστις οὐ μόνον ἐπὶ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου. ἀρχὴ δὲ ἥδε· τριῶν γὰρ ὄντων, ἀρχῆς, μέσου, τελευτῆς, τὸ μέσον πρὸς ἑκάτερον ἄμφω ἐστὶ, καὶ τῷ μὲν ἀριθμῷ ἓν, τῷ λόγῳ δὲ δύο. ἔτι δὲ, ἄλλο ἐστὶ τὸ δυνάμει καὶ τὸ ἐνεργείᾳ. ὥστε τῆς εὐθείας τῶν ἐντὸς τῶν ἄκρων ὁτιοῦν σημεῖον, δυνάμει μέν ἐστι μέσον, ἐνεργείᾳ δ' οὐκ ἔστιν, ἐὰν μὴ διέλῃ ταύτῃ, καὶ ἐπιστὰν πάλιν ἄρξηται κινεῖσθαι· οὕτω δὲ τὸ μέσον ἀρχὴ γίνεται καὶ τελευτή· ἀρχὴ μὲν τῆς ὑστέρας, τελευτὴ δὲ τῆς πρώτης. λέγω δὲ, οἷον ἐὰν φερόμενον τὸ α στῇ ἐπὶ τοῦ β, καὶ πάλιν φέρηται ἐπὶ τὸ γ· ὅταν δὲ συνεχῶς φέρηται, οὔτε γεγονέναι, οὔτε ἀπογεγονέναι οἷόν τε τὸ α κατὰ τὸ β σημεῖον, ἀλλὰ μόνον εἶναι ἐν τῷ νῦν, ἐν χρόνῳ δ' οὐδενὶ πλὴν οὗ τὸ νῦν διαίρεσίς ἐστιν ἐν τῷ ὅλῳ τῷ α β γ. εἰ δὲ γεγονέναι τις θήσει καὶ ἀπογεγονέναι, ἀεὶ στήσεται τὸ α φερόμενον· ἀδύνατον γὰρ ἅμα γεγονέναι τε τὸ α κατὰ τὸ β, καὶ ἀπογεγονέναι· ἐν ἄλλῳ ἄρα καὶ ἄλλῳ σημείῳ χρόνου. χρόνος ἄρα ἔσται ὁ ἐν μέσῳ. ὥστε ἠρεμήσει τὸ α ἐπὶ τοῦ β. ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων σημείων· ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ ἐπὶ πάντων. ὅταν δὲ χρήσηται τὸ φερόμενον α τῷ β μέσῳ καὶ τελευτῇ καὶ ἀρχῇ, ἀνάγκη στῆναι διὰ τὸ δύο ποιεῖν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ νοήσειεν. ἀλλ' ἀπὸ μὲν τοῦ α σημείου, ἀπογέγονε τῆς ἀρχῆς, ἐπὶ δὲ τοῦ γ γέγονεν, ὅταν τελευτήσῃ καὶ στῇ·

Διὸ

c *Sed motum continuum ſuper recta fieri non poſſe, eo maxime licet perſpicere, quòd rem, quæ recurrit, non ſolum ſi ſuper recta, ſed etiam ſi ſuper circulo feratur, ſtare neceſſe ſit. Nō enim idem eſt in orbem ferri, & ſuper orbe. Nam id quod mouetur motum interdum continuat, interdum ad id rediens, vnde diſceſſit, recurrit.* d *Stare autem neceſſe eſſe non tantum ſenſus, ſed ratio quoque fidem facit. Atque principium hoc eſt. Cùm tria ſint, principium, medium, & finis; medium cū vtroque comparatum vtrūq; eſt & numero quidem vnum, ratione duo. Præterea aliud eſt poteſtate eſſe, aliud actu.* e *Quare quodcunque rectæ lineæ punctum, quod inter extrema poſitum ſit, poteſtate medium eſt, actu non eſt, niſi eam diuiſerit, & cùm conſtiterit, rurſus incipiat moueri. Sic verò eſt medium. Nam principium fit & finis, principium quidem poſterioris, finis prioris. Dico autem vt ſi A. quod fertur, ſteterit in B. Atque ad C. rurſus feratur.* f *Sed cùm fertur continenter, nec acceſſiſſe ad punctum B. poteſt, nec ab eodem receſſiſſe, ſed tantum in momento eſſe, nullo verò in tempore niſi in eo toto, cuius diuiſio eſt. Quod ſi acceſſiſſe quiſpiā & receſſiſſe poſuerit, ipſum A. quod fertur, ſemper ſtabit, cum fieri non poſſit, vt ipſum A. ad B. acceſſerit, & ſimul ab eodē receſſerit. Quare in alio & alio temporis puncto. Ita id quod eſt in medio, tēpus erit, ipſúmque A in B. quieſcet, nec ſecus in aliis punctis, cum eadem omnium ratio ſit. Cùm autem A. quod fertur ipſo B. medio vt principio & fine vſum fuerit inſiſtat neceſſe eſt, propterea quod duo faciat, perinde atque ſi animo conciperet. Sed ab A. quidem puncto, quod principium eſt receſſit, in C. verò fuit cum motionem abſoluit ſtetitque.* Text. 68.

g *Quod*

Motus reflexos eſſe cōtrarios.

b *Motum autem qui.*]Quòd motus reflexi inter ſe contrarij ſint probat. Quia ſi duo mobilia per eandem lineam rectam ſimul ferantur, alterum ab A. in B. alterumq; à B. in A. mutuò ſeſe impedient, perdéntque. Monet autem inter motionem, qua ad ſuperum locum itur, & eam, qua motus ad latus deflectit, prædictam repugnantiam non cerni, cum eæ mutationes ſibi impedimento non ſint.

Non poſſe motum rectū perpetuam habere continuitatē.

c *Sed motum.*]Rectum motum perpetua continuitate præditum dari non poſſe ita oſtēdit. Motus rectus nequit perpetuari, niſi per recurſum, ſed in puncto recurſus, tam in linea recta, quàm in circulo datur quies: non ergo talis motus perpetuam continuitatem habebit. Antequam verò aſſumptionem probet, ait non idem eſſe moueri in circulum, & ſuper circulo. Nam id quod ſuper circulum mouetur, poteſt motū perpetuare, vt in cæleſti motu patet: non autem id quod mouetur in circulum, ita videlicet vt procedat ab A. in B. & regrediatur à B. in A. per eandem partem circuli: in hoc enim motu interuenit reflexio, in priori vero non.

d *Stare autem.*]Mobilia in prædictis reciprocationibus retardari probat tum teſtimonio ſenſuum, tum ratione, priùs tamen duo ſumit. Alterum, in linea, ſuper qua fit latio, tria reperiri, principium, medium, & finem, mediumque cum principio & fine collatum

vtriuſque

vtriuſque rationem obtinere, proindeq́ue etſi re vnum ſit, ratione diuerſum eſſe. Alterum, eſt, medium lineæ punctum non eſſe medium actu, ideſt, ita medium, vt comparatione motus actu ſit principium & finis; ſed poteſtate, ideſt, poſſe tale fieri, ſeu vt tale ſumi à ce mota ſi eo perinde vtatur, ac ſi re ipſa ita ſe haberet. Medium punctum lineæ non eſſe medium actu.

e *Quare quodcumque.*] Ratio, qua propoſitum concludit, hæc eſt. Nullum mobile poteſt ad punctum aliquod peruenire, ab eodemque recedere, illo vt principio & fine vtendo, niſi antequam recedat, interiecta quiete ſubſiſtat: ſed id, quod reflectitur, peruenit ad punctum aliquod. & ab eodem ita recedit, vt illo tãquam principio & fine vtatur. oportet igitur vt in eiuſmodi puncto interquieſcat.

f *Cùm fertur continenter.*] Senſus eſt. Id, quod continuo motu agitur, momento ſolum, non tempore in B eſt, niſi dicatur eſſe illic in tempore ratione momenti, quod illius temporis pars eſt. quo pacto id, quod fit hodie, dicitur in hoc menſe fieri. Vocat autem momẽtum diuiſionem temporis: quia tempus momentis diuiditur, ſicuti punctis linea, lineis ſuperficies, ſuperficiebus corpora. Cur momentũ appellet Ariſtoteles diuiſionẽ temporis.

g *Quo*

διὸ καὶ πρὸς τὴν ἀπορίαν ταύτην λεκτέον· ἔχει γὰρ ἀπορίαν τήνδε· εἰ γὰρ εἴη ἡ τὸ ε τῇ ζ ἴση, καὶ τὸ α φέροιτο συνεχῶς ἀπὸ τοῦ ἄκρου πρὸς τὸ γ, ἅμα δὲ εἴη τὸ α ἐπὶ τῷ β σημείῳ, καὶ τὸ δ φέροιτο ἀπὸ τοῦ ζ ἄκρου πρὸς τὸ η ὁμαλῶς, καὶ τῷ αὐτῷ τάχει τῷ α, τὸ δ᾽ ἔμπροσθεν ἥξει ἐπὶ τὸ η, ἢ τὸ α ἐπὶ τὸ γ· τὸ γὰρ πρότερον ὁρμῆσαν καὶ ἀπελθὸν, πρότερον ἐλθεῖν ἀνάγκη. οὐ γὰρ ἅμα γέγονε τὸ α ἐπὶ τὸ β, καὶ ἀπογέγονεν ἀπ᾽ αὐτοῦ, διὸ ὑστερίζει· εἰ γὰρ ἅμα, οὐχ ὑστεριεῖ, ἀλλ᾽ ἀνάγκη ἵστασθαι. οὐκ ἄρα θετέον ὅτε τὸ α ἐγένετο κατὰ τὸ β, τὸ δ κινεῖσθαι ἅμα ἀπὸ τοῦ ζ ἄκρου· εἰ γὰρ ἔσται γεγονὸς τὸ α ἐπὶ τὸ β, ἔσται καὶ τὸ ἀπογίγνεσθαι, καὶ οὐχ ἅμα. ἀλλ᾽ ἦν ἐν τομῇ χρόνου, καὶ οὐκ ἐν χρόνῳ· ἐνταῦθα μὲν οὖν ἀδύνατον οὕτω λέγειν ἐπὶ τοῦ συνεχοῦς· ἐπὶ δὲ τοῦ ἀνακάμπτοντος, ἀνάγκη λέγειν οὕτως· εἰ γὰρ ἡ τὸ η φέροιτο πρὸς τὸ δ, καὶ πάλιν ἀνακάμψασα, κάτω φέροιτο, τῷ ἄκρῳ ἐφ᾽ οὗ τὸ δ τελευτῇ καὶ ἀρχῇ κέχρηται τῷ ἑνὶ σημείῳ ὡς δυσί· διὸ στῆναι ἀνάγκη· καὶ οὐχ ἅμα γέγονεν ἐπὶ τῷ δ, καὶ ἀπελήλυθεν ἀπὸ τοῦ δ· ἐκεῖ γὰρ ἂν ἅμα εἴη καὶ οὐκ εἴη ἐν τῷ αὐτῷ νῦν. ἀλλὰ μὴν τήν γε πάλαι λύσιν οὐ λεκτέον· οὐ γὰρ ἐνδέχεται λέγειν, ὅτι ἐστὶ κατὰ τὸ δ, ἡ τὸ η ἐν τομῇ. οὐ γέγονε δὲ, οὐδὲ ἀπογέγονεν· ἀνάγκη γὰρ ἐπὶ τέλος ἐλθεῖν, τὸ ἐνεργείᾳ ὂν, μὴ δυνάμει. τὸ μὲν οὖν ἐν μέσῳ, δυνάμει ἐστί, τοῦτο δ᾽ ἐνεργείᾳ· καὶ τελευτὴ μὲν κάτωθεν, ἀρχὴ δὲ ἄνωθεν· καὶ τῶν κινήσεων ἄρα ὡσαύτως. ἀνάγκη ἄρα στῆναι τὸ ἀνακάμπτον ἐπὶ τῆς εὐθείας. οὐκ ἄρα ἐνδέχεται συνεχῆ κίνησιν εἶναι ἀΐδιον ἐπὶ τῆς εὐθείας.

τον

g *Quocirca & dubitationi hunc in modum occurrendum eſt. Exoritur enim hæc dubitatio. Nam ſi E. linea lineæ F. æqualis ſit, atque A. continue ab extremo ad C. feratur, ſimulq́; A. in B. ſit puncto, & D. ab F. extremo æqualiter, eademq́; celeritate ad G. feratur, ipſum D antea ad B. perueniet, quam A ad C. quod enim prius receſsit ac abiit, id prius accedat neceſſe eſt. Nec verò ipſum A. in B. ſimul fuit & ab eodem receſsit. quæ cauſa eſt, vt poſterius perueniat. Nam ſi ſimul, non poſterius perueniret. At neceſſe eſt conſiſtere. Cùm itaque A. in B. fuit, D. ab F. extremo ſimul moueri poni non debet. Nam ſi A. in B. fuit, ab eo etiã diſceſsit, idq́; non ſimul. At in diuiſione temporis in illo erat & non in tempore. Hic igitur in continuo ita dici non poteſt. In eo vero, quod retrocedit, ita dicere neceſſe eſt. Nam ſi G ad D. feratur, rurſus retrocedens deorſum cieatur, D. vt principio & fine vtitur, vno ſcilicet puncto, vt duobus. Ideo inſiſtat neceſſe eſt, nec ſimul ad D. acceſsit, & ab eo diſceſsit. Eodem enim momento ibi eſſet, ſimulq́; non eſſet. Atqui ſolutio ea afferenda non eſt, quam nuper attulimus, cùm dici non poſsit, G. in diuiſione in D. eſſe, & nec acceſsiſſe, nec receſsiſſe. Nam ad finem, qui actu eſt, non autem poteſtate, accedat neceſſe eſt. Id verò, quod eſt in medio poteſtate eſt, hoc autem actu, & finis quidem, cùm ex loco infero in ſuperum itur, principium, cùm ex ſupero in inferum. Quare & ipſorum motuum ſimiliter. Quod igitur ſuper recta retrocedit, conſiſtat neceſſe eſt, ita continuus motus ſempiternus eſſe ſuper recta non poteſt.* Text.66. Text.67.

h *Eodem*

τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον ἀπαντητέον καὶ πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας τὸν Ζήνωνος λόγον, καὶ ἀξιοῦντας, εἰ ἀεὶ τὸ ἥμισυ διιέναι δεῖ. ταῦτα δ' ἄπειρα, τὰ δ' ἄπειρα ἀδύνατον διεξελθεῖν, ἢ ὡς τὸν αὐτὸν τοῦτον λόγον τινὲς ἄλλως ἐρωτῶσιν, ἀξιοῦντες ἅμα τῷ κινεῖσθαι, τὴν ἡμίσειαν πρότερον ἀριθμεῖν καθ' ἕκαστον γιγνόμενον τὸ ἥμισυ· ὥστε διελθόντος τὴν ὅλην ἄπειρον, συμβαίνει ἠριθμηκέναι ἀριθμόν. τοῦτο δ' ὁμολογουμένως ἐστὶν ἀδύνατον. ἐν

h *Eodem modo his occurrendum eſt, qui Zenonis rationem interrogando afferunt, petuntq́; dimidium tranſiri ſemper oportere: hæc autem eſſe infinita, & quæ infinita ſunt tranſiri non poſſe, vel vt alij eandem rationem aliter interrogant, petentes, cùm aliquid mouetur, id ſimul quodcumque, quod fiat, dimidium prius enumerare: quare cum totum ſpatium tranſierit, fieri, vt numerum numerauerit infinitum: quod quidem omnium conſenſu eſſe non poteſt.* In

g *Quocirca & dubitationi.*] Contra ſuperiora hunc in modum obiiceret quiſpiam. Si mobile ab eodem puncto ſpatij ſimul abeſſe, eidemq́; adeſſe non poſſet, ſequeretur duorũ mobilium æquæ velocitatis quæ in principio duarum æquarum linearum conſtituta eſſent alterum prius ad lineæ metam, quàm alterum peruẽturum eſſe, quod eſt apertè falſum. Probatur ſequens: ſit enim linea A.B. C. cuius medietas ſit B C. Deſigneturq́; alia linea D.E. æqualis medietati B.C. tunc moueatur mobile F. motu continuo ſuper tota linea A. B C. in inſtanti autem, in quo venerit ad punctum B. incipiat moueri mobile G ſuper linea D.E. & ſit æquæ velocitatis cum mobili F. tunc mobile G prius veniet ad punctum E. quam mobile F. ad punctum C. quia cùm mobile G. diſcedat à puncto D. in eodem temporis puncto in quo mobile F. venit ad punctum B. & mobile F. vt ais, non poſſit ſimul inde abſcedere; ſequitur mobile G. prius diſcedere à puncto quod eſt initium ſuæ lineæ, quàm mobile F. diſcedat à puncto B ac proinde citiùs venire ad punctum, qui eſt terminus ſuæ lineæ. Huic dubitationi reſpondet. Ariſtoteles non eandem eſſe rationem in pũcto, quod eſt medium lineæ ſupra quam mobile continuè mouetur, atque in puncto reflexionis. Etenim punctum quod eſt in medio, non eſt, actu finis nec principium, ſed poteſtate dumtaxat, ac proinde mobile non dicitur eo quaſi eſſe actu duo, nec ad illud acceſſiſſe, & receſſiſſe perhibetur quandiu vt punctum medium ſumitur, ſed tantùm dicitur per inſtans in eo fuiſſe: at verò punctum reflexionis actu eſt finis vnius, & exordium alterius, ideoq́. dicendum non eſt mobile momento tantùm in eo fuiſſe, ſed ad illud perueniſſe, deinde abſceſſiſſe atque adeo inter eum acceſſum, & abſceſſum interiecta quiete à motu aliquandiu ceſſaſſe.

Reſponſio.

Punctum in medio non eſt actu finis, nec principium.

Ratio Zenonis.

h *Eodem modo.*] Conabatur Zeno motum tollere cum aliis rationibus, tum ea, quod ſi motus eſſet, cùm in quolibet ſpatio inſint infinita dimidia motu percurrenda, oporteret infinitum finito tempore tranſiri: quod repugnat. Huic argumento reſpondet Ariſtoteles lib. 6. nihil mirum ſi infinita dimidia ſpatij finito tempore conficiantur, cum in ipſo etiam tempore finito inueniantur infinita dimidia ſpatij dimidiis ſeſe adæquantia. Porro hæc reſponſio etſi & ad diſputantem ſatisfecerit, tamen ad rem ipſam, & veritatem non omnino ſatisfacere videtur, cùm adhuc omiſſa magnitudine ſuperſit explicandum quonã pacto infinitæ partes temporis intra finitæ durationis terminos pertranſeant. i *Verum*

Reſpon. Ariſt.

ἐν μὲν οὖν τοῖς πρώτοις λόγοις τοῖς περὶ κινήσεως ἐλύομεν, διὰ τὸ τὸν χρόνον ἄπειρα ἔχειν ἐν αὑτῷ· οὐδὲν γὰρ ἄτοπον, εἰ ἐν ἀπείρῳ χρόνῳ ἄπειρα διέρχεταί τις· ὁμοίως δὲ τὸ ἄπειρον ἔν τε τῷ μήκει ὑπάρχει, καὶ ἐν τῷ χρόνῳ· ἀλλ' αὕτη ἡ λύσις, πρὸς μὲν τὸν ἐρωτῶντα ἱκανῶς ἔχει· ἠρωτᾶτο γὰρ, εἰ ἐν πεπερασμένῳ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν ἢ ἀριθμῆσαι· πρὸς δὲ τὸ πρᾶγμα καὶ τὴν ἀλήθειαν, οὐχ ἱκανῶς· ἂν γάρ τις ἀφέμενος τοῦ μήκους καὶ τοῦ ἐρωτᾶν, εἰ ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν, πυνθάνηται ἐπ' αὐτοῦ τοῦ χρόνου ταῦτα· ἔχει γὰρ ὁ χρόνος ἀπείρους διαιρέσεις· οὐκέτι ἱκανὴ ἔσται αὕτη ἡ λύσις. ἀλλὰ

In primis igitur de motu ſermonibus eo diſſoluebamus, quod tempus infinita in ſe haberet. Nullum enim incommodum eſt, ſi tempore infinito infinita aliquis tranſeat. Atque autẽ infinitum in longitudine ineſt, ac tempore. Sed hæc ſolutio ad interrogantem quidem ſatis eſt, cum interrogaretur an finito tempore infinita tranſiri, ac numerari poſſent. Ad rem autem ipſam & veritatem non eſt ſatis. Nam ſi longitudine omiſſa, & interrogatione, an finito tẽpore infinita poſſint tranſiri, de ipſo tempore aliquis hæc interroget, (infinitas enim tẽpus habet diuiſiones) ea ſane ſolutio haudquaquam ſufficiet. i *Verum* Text. 68.

ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς λεκτέον, ὅπερ εἴπαμεν ἐν τοῖς ἄρτι λόγοις· ἂν γάρ τις τὴν συνεχῆ διαιρῇ εἰς δύο ἡμίσεα, οὗτος τῷ ἑνὶ σημείῳ ὡς δυσὶ χρῆται· ποιεῖ γὰρ αὐτὸ καὶ ἀρχὴν καὶ τελευτήν. οὕτω δὲ ποιεῖ, ὅ, τε ἀριθμῶν, καὶ ὁ εἰς τὰ ἡμίσεα διαιρῶν. οὕτω δὲ διαιροῦντος, οὐκ ἔσται συνεχὴς, οὔθ' ἡ γραμμὴ, οὔθ' ἡ κίνησις· ἡ γὰρ συνεχὴς κίνησις, συνεχοῦς ἐστίν. ἐν δὲ τῷ συνεχεῖ, ἔνεστι μὲν ἄπειρα ἡμίσεα, ἀλλ' οὐκ ἐντελεχείᾳ, ἀλλὰ δυνάμει· ἂν δὲ ποιῇ ἐντελεχείᾳ, οὐ ποιήσει συνεχῆ, ἀλλὰ στήσει, ὅπερ ἐπὶ τοῦ ἀριθμοῦντος τὰ ἡμίσεα φανερόν ἐστιν ὅτι συμβαίνει· τὸ γὰρ ἓν σημεῖον, ἀνάγκη αὐτὸ δύο ἀριθμεῖν· τοῦ μὲν γὰρ ἑτέρου ἡμίσεως, ἀρχὴν· τοῦ δ' ἑτέρου τελευτὴν ἔσται, ἐὰν μὴ μίαν ἀριθμῇ τὴν συνεχῆ, ἀλλὰ δύο ἡμισείας. ὥστε λεκτέον πρὸς τὸν ἐρωτῶντα, εἰ ἐνδέχεται ἄπειρα διεξελθεῖν, ἢ ἐν χρόνῳ, ἢ ἐν μήκει, ὅτι ἔστιν ὡς, ἔστι δ' ὡς οὔ· ἐντελεχείᾳ μὲν γὰρ ὄντα, οὐκ ἐνδέχεται, δυνάμει δὲ ἐνδέχεται· ὁ γὰρ συνεχῶς κινούμενος κατὰ συμβεβηκὸς ἄπειρα διελήλυθεν, ἁπλῶς δ' οὔ· συμβέβηκε γὰρ τῇ γραμμῇ ἄπειρα ἡμίσεα εἶναι. ἡ δ' οὐσία ἐστὶν ἑτέρα, καὶ τὸ εἶναι. δῆλον δὲ ὅτι καὶ ἐὰν μή τις ποιῇ τοῦ χρόνου τὸ διαιροῦν σημεῖον τὸ πρότερον καὶ ὕστερον ἀεὶ τοῦ ὑστέρου τῷ πράγματι, ἔσται ἅμα τὸ αὐτὸ ὄν, καὶ οὐκ ὄν, καὶ ὅτε γέγονεν, ἔσται οὐκ ὄν. τὸ σημεῖον μὲν οὖν ἀμφοῖν κοινόν, καὶ τοῦ προτέρου καὶ τοῦ ὑστέρου, καὶ ταὐτὸν καὶ ἓν ἀριθμῷ, λόγῳ δ' οὐ ταὐτόν· τοῦ μὲν γὰρ τελευτή, τοῦ δὲ ἀρχή. τῷ δὲ πράγματι ἀεὶ τοῦ ὑστέρου πάθους ἐστίν.

Textus 43.

ἔστω

i Verum dicendum eſt, quod in proximis diximus ſermonibus. Nam ſi aliquis continuum in duo diuidat dimidia, is vno puncto, vt duobus, vtitur, quippe qui illud & principium faciat, & finem. Ita autē facit tum is qui numerat, tum is, qui in dimidia diuidit, quo quidem ſic diuidente, nec linea continua erit, nec motus, quòd rei continuæ continuus ſit motus. In continuo autem inſunt quidem infinita dimidia, non actu ſed poteſtate: quod ſi actu fecerit, continuū non faciet, ſed ſtabit: quod accidere ei manifeſtum eſt, qui dimidia numerat, eū vnum punctum, vt duo neceſſariò numeret. Namq; alterius dimidij principium erit alterius finis, niſi continuā lineā vt vnū, ſed vt duo numerat. Quare ad interrogantem, ſi infinita aut in tempore, aut in longitudine poſsint trāſiri, dicendum eſt, partim poſſe, partim non poſſe. Quæ enim actu ſint non poſſe, quæ autē poteſtate, poſſe. Nam qui continuò mouetur ex accidenti infinita tranſiit, ſimpliciter verò minimè: quandoquidē lineæ accidit, vt dimidia ſint infinita, eiusq; eſſētia diuerſa habeatur. k Perſpicuū verò etiā eſt, ſi quiſpiā temporis punctū, quod prius posteriusq; diuidit, ratione ad rem habita, poſteriori ſemper nō tribuat, fieri, vt idē ſimul ſit & nō ſit, & cùm factū eſt, non ſit. Pūctum quidem vtrisque commune eſt, nempe prioris & poſterioris, & vnum ad idem numero eſt, ratione verò non idem, cùm alterius finis ſit, alterius principium, at rei habita ratione poſterioris eſt ſemper affectionis.

Textus 69.

Sit

i *Verum dicendum eſt.*] Zenonis argumento eam nunc adhibet reſponſionem, quę ad rei naturam ſimpliciter accōmodata ſit, & cum iis quæ proximè dicta ſunt, cohęreat. Traditum eſt enim puncta in media magnitudine poteſtate duntaxat non actu eſſe, in actū autē venire ſi quis lineam ſecuerit. Hoc ipſum ait de partibus magnitudinem integrantibus affirmari poſſe videlicet poteſtate ſolùm plures, atque infinitas eſſe, iisque continuatis dari motum continuum, actu verò diuiſis continuitatem illico diſſolui. Igitur quærēti num infinitæ partes temporis, ſeu magnitudinis pertranſiri poſſint, reſpondendum erit partim poſſe, partim non poſſe. Si enim actu ſint, non poterunt; quia repugnat percurri infinitum actu: ſi poteſtate, quomodo ſunt in continuo, nihil obſtabit, quominus percurrantur: conficiuntur enim tunc ex accidente, ideſt ratione totius & per modum vnius.

Alia reſponſio ad rei naturam ſimpliciter accommodata.

Repugnat percurri infinitū actu.

k *Perſpicuum verò.*] Tradiderat paulò ante non poſſe in eodem momēto dari acceſſum mobilis ad aliquod punctum ſpatij, & receſſum ab eodem, id ipſum nunc diligentiùs cōprobat momenti naturam explicando. Docet igitur momētum quod prius & poſterius ſecat, licet ex ſe ad vtranque pertineat tanquam finis vnius & initium alterius: tamen ſi rei, quæ mouetur, ratio habeatur, poſteriori tempori aſcribendum eſſe; alioqui futurū vt idē ſimul ſit, & non ſit; itémque vt cùm res genita eſt, non exiſtat, verbi gratia, ſi aliquod corpus ex albo nigreſcat, inſtans quod diuidit tempora, in quibus id modo album, modo nigrum vocatur, ad vtrúque eorum temporum ſpectat, eſtque terminus eius, in quo fuit album, & exordium illius, in quo eſt nigrum. Veruntamen ſi attendatur ad ſubiectum, quod ex albedine ad nigredinem tendit, tunc eiuſmodi inſtans nigredini erit aſcribendū, pronuntiandumq́ue tale ſubiectum in eo inſtanti nigrum effectum eſſe: alioqui ſi tam ad albedinem quam ad nigredinem pertineat, dicetur res ſimul alba, & non alba, ac poſtquam nigra euaſit, nondū nigra erit. Quod hunc in modū Ariſtoteles concludit. Sit tempus A.

De momento quod ſecat prius & poſterius.

B.ſit mobile D ex albedine ad nigredinẽ tendens; quod toto tempore A. fuerit in albedine & toto B.ſit in nigredine. Si C. inquit, cõmune eſſet ipſis A.& B. habita ratione D. ſequeretur D. in ipſo C. eſſe album & nõ albũ, quia in quolibet momento ipſius A. erat albũ, non album, quia in quolibet ipſius B. atque adeo in C. quod eſt eius principium, non eſt album. Quare ne hoc abſurdum admittatur, dicendum erit C. ad ſolum B. ſpectare, & in quolibet momento ipſius A. rem eſſe albam, in quolibet ipſius B. atque adeo etiam in C. nigram eſſe Deinde quod de motu aſſeruit; idem de generatione, & corruptione ſuo modo exiſtimandum eſſe monet. Hinc verò notam haberi vult momentum eſſe quidpiam inſectile, proindeque verum eſſe, quod antea tradiderat; nimirum in eodem inſtanti acceſſum, & receſſum eiuſdem mobilis dati non poſſe. l Atq;

Non dari in eodem inſtanti acceſſum, & receſſum.

ἔστω χρόνος ἐφ᾽ ᾧ α γ β, πρᾶγμα ἐφ᾽ ᾧ δ. τοῦτο ἐν μὲν τῷ α χρόνῳ λευκόν, ἐν δὲ τῷ β, οὐ λευκόν· ἐν τῷ γ ἄρα λευκὸν καὶ οὐ λευκόν. ἐν ὁτῳοῦν γὰρ τοῦ α λευκὸν ἀληθὲς εἰπεῖν, εἰ πάντα τὸν χρόνον τοῦτον ἦν λευκόν, καὶ ἐν τῷ β μὴ λευκόν· τὸ δὲ γ ἐν ἀμφοῖν. οὐκ ἄρα δοτέον ἐν ἅπαντι· ἀλλὰ πλὴν τοῦ τελευταίου νῦν ἐφ᾽ οὗ γ. τοῦτο δ᾽ ἤδη τὸ ὕστερον, καὶ εἰ ἐγίγνετο οὐ λευκόν, καὶ εἰ ἐφθείρετο λευκὸν ἐν τῷ α παντί, γέγονεν ἢ ἔφθαρται ἐν τῷ γ. ὥστε λευκὸν ἢ μὴ λευκὸν πρῶτον ἐν ἐκείνῳ ἀληθὲς εἰπεῖν, ἢ ὅτι γέγονεν οὐκ ἔσται, καὶ ὅτι ἔφθαρται ἔσται, ἢ ἅμα λευκὸν καὶ οὐ λευκὸν ἔν, καὶ μὴ ὂν ἀνάγκη εἶναι. εἰ δ᾽ ὃ ἂν ᾖ πρότερον μὴ ὄν, ἀνάγκη γίγνεσθαι ὄν, καὶ ὅτι γίγνεται μὴ ἔστιν, οὐχ οἷόν τε εἰς ἀτόμους χρόνους διαιρεῖσθαι τὸν χρόνον· εἰ γὰρ ἐν τῷ α χρόνῳ τὸ δ ἐγίγνετο λευκόν, γέγονε δ᾽ ἅμα, καὶ ἔστιν ἐν ἑτέρῳ ἀτόμῳ χρόνῳ ἐχομένῳ δὲ ἐν τῷ β, εἰ ἐν τῷ α ἐγίγνετο, οὐκ ἦν· ἐν δὲ τῷ β, ἔστι· γένεσιν δεῖ εἶναί τινα μεταξύ· ὥστε καὶ χρόνος ἦν ἐν ᾧ ἐγίγνετο· οὐ γὰρ ὁ αὐτὸς λόγος ἔσται καὶ τοῖς μὴ ἄτομα λέγουσιν, ἀλλ᾽ αὐτοῦ τοῦ χρόνου, ἐν ᾧ ἐγίγνετο γέγονε, καὶ ἔστιν ἐν τῷ ἐσχάτῳ σημείῳ· οὗ οὐδὲν ἐχόμενόν ἐστιν, οὐδὲ ἐφεξῆς. οἱ δ᾽ ἄτομοι χρόνοι ἐφεξῆς. φανερὸν δ᾽, ὅτι εἰ ἐν τῷ α ὅλῳ χρόνῳ ἐγίγνετο, οὐκ ἔστι πλείων χρόνος ἐν ᾧ γέγονε καὶ ἐγίγνετο, ἢ ἐν ᾧ ἐγίγνετο μόνον παντί. οἷς μὲν οὖν ἄν τις ὡς οἰκείοις λόγοις πιστεύσειεν, οὗτοι καὶ τοιοῦτοί τινές εἰσι· λογικῶς δὲ ἐπισκοποῦσι, κἂν ἐκ τῶνδε δόξειε τῳ ταὐτὸ τοῦτο συμβαίνειν· ἅπαν γὰρ τὸ κινούμενον συνεχῶς, ἐὰν ὑπὸ μηδενὸς ἐκκρούηται, εἰς ὅπερ ἦλθε κατὰ τὴν φοράν, εἰς τοῦτο καὶ ἐφέρετο πρότερον· οἷον, εἰ ἐπὶ τὸ β ἦλθε, καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τὸ β, καὶ οὐχ ὅτε πλησίον ἦν, ἀλλ᾽ εὐθὺς ὡς ἤρξατο κινεῖσθαι.

τι

Sit tempus A.C.B res D. E. quæ in toto tẽpore A. alba ſit, in B. verò nõ alba. In C. igitur alba & nõ alba, cùm in quouis ipſius A. verè dicatur alba eſſe, ſi omni hoc tempore erat alba & in B. non alba, ipſumq; C. vtrique commune eſt. Non itaq; dandum eſt in toto, ſed vltimum C. excipiendũ, atq; hoc quidẽ poſterius eſt Atq; ſi album in toto A. aut fiebat, aut peribat in A, in C. profectò factum eſt aut perit. Quare album eſſe, aut non album in eo primùm verè dicitur: aut cùm ortum eſt, non erit; & cum interiit, erit: aut ſimul album & non album, & ens omnino, atque non ens ſimul eſſe neceſſe eſt. Quòd ſi id, quod cum ſit, prius non erat neceſſariò gignitur, & tum cùm gignitur, non eſt, fieri non poteſt, vt tempus in indiuidua tempora diuidatur. Nam ſi in A. tempore, D. album fiebat, ſimulq; factum eſt, & in alio eſt indiuiduo tempore, quod hæret, nempe in B ſi in A. fiebat, non erat, in B. autem eſt, generatio aliqua media ſit neceſſe eſt. Quare & tempus erat, in quo factum eſt Non enim eadem his erit ratio, qui indiuidua non ſtatuunt: ſed factum eſt, & in temporis eius, in quo fiebat, puncto extremo eſt, cum quo nihil cohæret, neque deinceps ſequitur. Indiuidua autem tempora deinceps ſequuntur. Perſpicuũ autem eſt ſi in toto tempore A. fiebat, id tempus, in quo factum eſt & fiebat, eo omni, in quo duntaxat fiebat, maius non eſſe l Atque hæ quidem, & alia quædam eiuſmodi propria ſũt rationes, quibus aliquis ductus hoc crediderit. Logice autem ſi conſideremus, hoc ipſum ex his effici cuipiam videbitur. Nam quicquid continuè mouetur, quo latione peruenit, eo quoque, ſi nihil prohibeat, antea ferebatur. Vt ſi in B. peruenit, in B. quoque ferebatur, nec tum ſolũ cùm prope erat, ſed mox atque incepit moueri. Text. 70.

l Atque hæ quidem.] Redit ad inſtitutum, probátque aliis rationibus communibus tamẽ & logicis, hoc eſt, probabilibus motus reflexus continuos eſſe non poſſe, ducitque in primis aduerſarium ad duo abſurda hoc modo. Motus ab A. in B. (vt ait) eſt continuus cum motu à B. in A. ergo cum mobile incipit moueri ab A. in B. ſimul etiam dicetur moueri à B in A. quia omne, quod continuo motu cietur, vbi primum moueri incipit, dicitur moueri ad quẽcunq; terminum peruenire tandem debet. Cum igitur motus ab A. in B. & à B. in A. ſint cõtrarij, admittendum erit idẽ mobile ſimul cõtrariis motibus agitari, quod à vero abeſt.

ro abeſt. Deinde cũ mobile incipit moueri ab A in B. iam mouetur ad A ſed nihil proficiſcitur in contrariũ niſi ex ſuo contrario: ergo cùm primùm incipit moueri ab A. antequã perueniat ad B. iam mouetur ex B. in quo neque eſt, neque vnquam fuit, quod perſpicue abſurdum eſt. Nihil proficiſci in contrarium niſi ex contrario.

m Pra

τί γὰρ μᾶλλον νῦν, ἢ πρότερον; ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων. τὸ δ' ἀπὸ τοῦ α ἐπὶ τὸ γ φερόμενον, πάλιν ἥξει ἐπὶ τὸ α συνεχῶς κινούμενον. ὅτε ἄρα ἀπὸ τοῦ α ἐφέρετο εἰς τὸ γ, τότε καὶ εἰς τὸ α φέρεται τὴν ἀπὸ τοῦ γ κίνησιν. ὥσθ' ἅμα τὰς ἐναντίας· ἐναντίαι γὰρ αἱ κατ' εὐθεῖαν. ἅμα δὲ καὶ ἐκ τούτου μεταβάλλει ἐν ᾧ οὐκ ἔστιν, εἰ οὖν τοῦτ' ἀδύνατον, ἀνάγκη ἵστασθαι ἐπὶ τοῦ γ. οὐκ ἄρα μία ἡ κίνησις· ἡ γὰρ διαλαμβανομένη στάσει, οὐ μία ἐστίν. ἔτι δὲ καὶ ἐκ τῶνδε φανερὸν καθόλου μᾶλλον περὶ πάσης κινήσεως· εἰ γὰρ ἅπαν τὸ κινούμενον τῶν εἰρημένων τινὰ κινεῖται κινήσεων, καὶ ἠρεμεῖ τῶν ἀντικειμένων ἠρεμιῶν· οὐ γὰρ ἦν ἄλλη παρὰ ταύτας· τὸ δὲ μὴ ἀεὶ κινούμενον τήνδε τὴν κίνησιν, λέγω δ' ὅσαι ἕτεραι τῷ εἴδει, καὶ μὴ εἴ τι μόριόν ἐστι τῆς ὅλης, ἀνάγκη πρότερον ἠρεμεῖν τὴν ἀντικειμένην ἠρεμίαν· ἡ γὰρ ἠρεμία, στέρησις κινήσεώς ἐστιν. εἰ οὖν ἐναντίαι μὲν κινήσεις αἱ κατ' εὐθεῖαν, ἅμα δὲ μὴ ἐνδέχεται κινεῖσθαι τὰς ἐναντίας, τὸ ἀπὸ τοῦ α πρὸς τὸ γ φερόμενον οὐκ ἂν φέροιτο ἅμα, καὶ ἀπὸ τοῦ γ πρὸς τὸ α. ἐπεὶ δὲ οὐχ ἅμα φέρεται, κινήσεται δὲ ταύτην τὴν κίνησιν, ἀνάγκη ἠρεμῆσαι πρότερον πρὸς τῷ γ· αὕτη γὰρ ἦν ἡ ἀντικειμένη ἠρεμία τῇ ἀπὸ τοῦ γ κινήσει. δῆλον τοίνυν ἐκ τῶν εἰρημένων, ὅτι οὐκ ἔσται συνεχὴς ἡ κίνησις. ἔτι δὲ καὶ ὅδε ὁ λόγος μᾶλλον οἰκεῖος τῶν εἰρημένων· ἅμα γὰρ ἔφθαρται τὸ οὐ λευκὸν, καὶ γέγονε λευκόν. εἰ οὖν συνεχὴς ἡ ἀλλοίωσις εἰς λευκὸν, καὶ ἐκ λευκοῦ, καὶ μὴ μένει τινὰ χρόνον, ἅμα ἔφθαρται τὸ οὐ λευκὸν, καὶ γέγονε λευκὸν, καὶ γέγονεν οὐ λευκόν· τριῶν γὰρ ἔσται ὁ αὐτὸς χρόνος. ἔτι, οὐκ εἰ συνεχὴς ὁ χρόνος, καὶ ἡ κίνησις ἀλλ' ἐφεξῆς. πῶς (δ') ἂν εἴη τὸ ἔσχατον τὸ αὐτὸ τῶν ἐναντίων, οἷον λευκότητος καὶ μελανίας.

Κεφά

Cur enim magis nunc, quàm prius? ſimiliſque aliorum ratio eſt. Quod autem ex A. in B. fertur, rurſus in A continuo veniet motu. Cũ igitur ex A. in B. ferebatur, tum quoq; eo motu ferebatur, qui eſt ex C. in A. Quare ſimul motibus contrariis qui recti ſunt. Simul vero etiã ex hoc, in quo non eſt, mutatur. Si itaq; hoc eſſe nõ poſſit, in C. ſtetur neceſſe eſt. Non igitur vnus motus, cùm vnus is non ſit, qui ſtatu intercipitur. Textus 71. *m Praeterea ex hiſce in omni motu vniuerſe magis planum fiet. Quicquid enim mouetur aliquo dictorum motuũ omnino mouetur, & ſtatibus oppoſitis quieſcit, cùm nullus præter eos alius detur. Quod verò hoc motu non ſemper mouetur (dico autem aliquem eorum, qui ſpecie differunt, non ſi totius aliqua ſit pars) oppoſita quiete quieſcere prius neceſſe eſt, propterea quod quies priuatio ſit motus. Quare ſi motus recti ſunt contrarij, & fieri nõ poteſt vt contrariis ſimul motibus moueatur id quod ex A. in C fertur, ex C. quoque ferri in A. non poterit. Cùm vero non ſimul feratur, eo autẽ cieatur motu, in C. prius quieſcat neceſſe eſt. Ea enim quies motui, qui ex C. cõtraria eſt. Ex his igitur quæ dicta ſunt cõſtat motum continuũ nõ eſſe.* Textus 72. *n Eſt vero & hæc ratio his, quæ allata ſunt, magis propria. Non album enim ſimul interiit, & factum eſt album. Si igitur alteratio, quæ ad album eſt & ex albo, cõtinua ſit, nulloq; permaneat tempore, ſimul nõ album interibit, & album fiet, atq; etiam non album: idem namq; trium erit tempus. o Præterea non ſi tempus continuum eſt, iccirco & motus, ſed deinceps. Quo autem pacto contrariorum idem fuerit extremum, veluti albedinis & nigredinis.*

CAP.

m *Praeterea ex hiſce.*] Alia ratione idẽ comprobat Omne inquit, mobile, quod motu aliquo cieri debet, nec dũ tamen cietur, opus eſt vt prius ſit in quiete ei motui contraria, qualis eſt quies in termino à quo: cùm enim alterum priuatiuè oppoſitorum abeſt, adeſſe alterum neceſſe eſt; atqui cùm mobile mouetur ab A. in B. nondum mouetur motu reflexo, qui fit à B in A. alioqui moueretur ſimul motibus contrariis: ergo antequam tali motu moueatur, quieſcere oportet in termino à quo, ſcilicet in B. ac proinde dabitur quies inter illos duos motus, ex quo fiet vt continui non ſint.

n *Eſt vero & hæc ratio.*] Hæc eſt alia ratio ad idẽ cõfirmãdã, aliquãtulũ magis propria, quia petitur ab iis, quæ magis per ſe motũ attingũt; videlicet. In alteratione ex nõ albo ad albũ progrediẽte, ſimul nõ albũ interiit, & factũ eſt albũ: ergo ſi eiuſmodi alteratio cõtinuata ſit cũ ea, qua ex albo ad nõ album fit reflexio, ſequetur ſimul album & nõ albũ fieri: immo ſimul fieri, & interire album & corrumpi, ac fieri non album. Quod repugnat. Simul interiit non albũ & factum eſt albũ.

o *Praeterea nõ ſi tẽpus.*] Poſtremã affert rationẽ, quę ſit veluti ſuperiorũ correctio. Eſto, inquit, in pũcto recurs⁹ nulla foret ĩteriecta quies, nõ iccirco tamẽ mot⁹ reflexi indicãdi eſſent continui, ſed contigui, ſiquidẽ ſpecie diſtinguũtur, ſibiq; mutuò aduerſãtur. Quo fit vt

 eodem

codẽ termino cõmuni copulari nequeãt. Videtur autem ſignificare hoc loco Ariſtoteles, tametſi hactenꝰ propoſitę rationes nõ omnino cõuincãt dari ſemper in puncto reflexionis quietẽ, nihilominus illud ſaltẽ haberi motus reflexos non debere continuos exiſtimari.

QVAESTIO I.

VTRVM MOBILE, QVOD REFLECTItur, neceſſario quieſcat in puncto reflexionis.

ARTICVLVS I.

PROPOSITAE QVAESTIONIS enodatio.

De hiſce opinionibus Ægidius & Venetus ad text. 65. M. Alber. tract. 3. cap. 2. Iauelus q. 12 huius lib. Maironius in 2 d. 13. q. 8.

Diuerſæ opin.

IN hac controuerſia, de qua 7. & 8. huius libri capite diſſeruit Ariſtoteles, variæ ſunt interpretum ſententiæ. Nam Auerroes affirmantem partem veram credidit in motibus reflexis naturalibus. Alij eandem in omni motu veram putant, ſi modò quies accipiatur non pro negatione motus in tempore, quo ſuaptè natura mobile cieri poſſet; quę eſt propria, & germana huius nominis vſurpatio; ſed pro quacunque motus vacuitate, ſiue momento inſit, ſiue in tempore. Alij contendunt per ſe in omni reflexione dari quietem propriè dictam, ex accidente verò, hoc eſt, ſi mobile aliqua aduentitia neceſsitate aliunde interpelletur, non dari.

1. concluſio.

Probatio.

Verùm omiſſa ad contrarias partes diſceptatione, quatuor concluſionibus hæc quæſtio explicanda eſt. Prima ſit. Cùm mobile ab externo motore per ſpatium plenum cietur, nec ei opponitur corpus durum, aliudvè agens vehementius, à quo aliorſum deflectatur, ſemper datur quies in puncto reflexionis. Hęc concluſio hunc in modum probatur. Sit corpus aliquod graue vt tria, quod impulſu ſex graduum, verbi gratia, per aërem, ſiue aquam in ſublime feratur; huiuſmodi aſcenſui reſiſtunt tres illi gradus grauitatis, & medium, quod ponamus habere quartam partem vnius gradus reſiſtentiæ: ergo tãdiu duntaxat impetus ille mouebit ſurſum corpus graue vt tria, quouſque impetus adeo debilitetur, vt ſit tantummodo vt tria cum quarta parte vnius gradus actiuitatis; tunc enim inter impulſum, & totam reſiſtentiam ad motum ſurſum erit proportio æqualitatis; atque adeò ceſſabit actio: ſed deinceps ad deſcenſum tantummodo impellet grauitas vt tria, reſiſtent verò tres gradus impulſus cum quarta parte vnius gradus; medium autem (vt poſuimus) habet aliam quartam partem gradus, qua deſcenſui obſiſtit; ergo, cùm à proportione minoris inæqualitatis non procedat actio tamdiu graue eo in loco quieſcet, quouſque duæ quartæ vnius gradus impulſus remittantur, incipiatque impulſus minor eſſe, quàm virius deorſum trudens. Adiecimus in hac concluſione, cùm mobile ab externo motore cietur; quia ſi mobile ſit viuens, quod à propria forma agitur, non eſt, cur tunc in puncto recurſus neceſſariò danda ſit quies; cùm enim auis exempli cauſa, volatu locum aliquem attingit, nihil ſanè cogit aſſerere non poſſe illam immediatè poſt inſtans, quo eiuſmodi locum tenuit ab eodem recedere.

A proportione minoris inæqualitatis non procedit actio.

2. concluſio.

Confirmatio.

Secunda concluſio. Si mobile per ſpatium vacuum ferretur non oporteret in puncto reflexionis quietem dari. Hæc ita ſuadetur, ſumatur graue vt tria,

tria, quod per ſpatium inane impulſu vt ſex aliunde ſibi iniecto in ſuperiorem locum euadat. Huic aſcenſui tantummodò reſiſtit grauitas vt tria; cùm medium nihil obnitatur; ergo tamdiu graue in ſublime tendet, quouſque impulſus continua remiſsione debilitetur, perueniaturque ad inſtans, in quo grauitas, & impulſus proportionem æqualitatis inter ſe habeant: ſed immediatè poſt eiuſmodi inſtans iam impulſus erit minor, quàm vt tria; ſiquidem continuè debilitatur; ergo tempore proximè ſequenti mouebitur corpus graue deorſum. Quare nulla tunc quies inter vtrumque motum intercederet; ſed vnum idemque momentum erit ſimul primum non eſſe aſcenſus, & vltimum non eſſe deſcenſus.

3. Concluſio.

Tertia concluſio: Cùm mobili in ſublime proiecto occurrit deſcendens corpus durum, aut quoduis agens fortius, à quo in contrariam partem impellitur, non opus eſt dari quietem in puncto reflexionis. Hæc probatur, etenim ſi grano milij ſurſum proiecto occurrat magna moles ferrea, haud dubiè nulla interponetur quietis mora in puncto, quo milij granum reflectitur; alioqui eiuſmodi granum molem ferream in medio aëre detineret, quod eſt perſpicuè abſurdum.

Probatio.

Quid aſſerendum de quiete cum vnũ corpus ad alterum proiicitur.

His adde non ſolùm cùm vnum corpus à ſuperiori loco alteri occurrit modo pauló ante explicato; ſed etiam cum quolibet modo vnum ad alterum proiicitur, ita vt neutrum comprimatur, alterivè cedat, haud oportere dari quietem in puncto reflexionis: quod probatur. Nam ſi in eo euentu proiectum corpus quieſceret, ſequeretur non poſſe iam illud cum impetu reſilire, quod experientiæ aduerſatur. Etenim corpus proiectum poſt quietis morulam non poſſet à corpore obiecto moueri; tum quia corpora, quæ attrahendi, & expellendi vi carent, nequeunt loco mouere, niſi ipſa pariter loco cieantur; tum quia cùm naturæ neceſsitate, & non liberè agant, haud dubiè mouerent eo tempore, quo mobile (vt aduerſarij fingunt) interquieſcit; cùm patiens agenti, quantum res poſcit, propinquum ſit. Denique quod tunc nec à proiectore per vim impetus ab eo iniecti moueri poſſet, inde patet, quia ſi talis impetus poſt quietem moueret, cur non etiam eo tempore, quo corpus quieſcere dicitur, moueret? Aſſerendum eſt igitur hæc mobilia non quieſcere in puncto reflexionis; ſed primum non eſſe motus directi eſſe vltimum non eſſe reflexi, mouerique reciproco motu ab illo ipſo impetu, quo priùs directè ferebantur: hic enim impetus propter obſtaculum, in quod incurrit, ducit corpus in oppoſitam partem, tametſi in eo conflictu infringatur; & flacceſcat, vt experimento conſtat. Diximus, ſi corpus proiectum, & quod ei opponitur adeò dura ſint, vt neutrum comprimatur, alterivè cedat; quia ſi proiectum cedat comprimaturvè, poterit aliqua ſui parte in puncto reflexionis quieſcere, vt videre eſt in pila ad parietem proiecta: ſenſu enim parete videtur ſuperficiem, qua pila primò parietem attingit, quieſcere in puncto recurſus. Pila namque poſt primum contactum impetus verſus parietem vi comprimitur, ipſumque parietem ſecundum maiorem, ac maiorem ſuæ ſuperficiei partem ſucceſsiuè pertingit, quouſque reſilire, & parietem ſucceſsiuè deſerere incipit.

Impetus proiecti corporis in conflictu minuitur.

4. Concluſio.

Quarta concluſio. In cæteris mutationibus, vt plurimùm, datur quies in puncto,

puncto, vbi fit reflexio, non tamen neceſſe eſt eam quietem perpetuò dari.

Probatio prioris partis. Prior pars huius aſſertionis oſtenditur. Nam inter generationem, & interitum eiuſdem rei perpetuò cadit quies, ſiquidem ſubſtantia gignitur per primum ſui eſſe; interit verò per primum non eſſe, at inter primum eſſe, & primum non eſſe rei genitæ neceſſe eſt interponi tempus, in quo illa exiſtat; cùm materia non niſi tempore ad aliam excipiendam formam diſponatur.

Aggeneratio habet coniunctam accretionem. Præterea cùm aggeneratio, & corruptio ſubſtantialis ei oppoſita accretionem, & diminutionem adiunctam habeant, neceſſariò etiam inter accretionem, & diminutionem intercedet quies, propterea quod, vt proximè dictum fuit, nequit noua forma aduenire priore abſcedente, niſi inductis diſpoſitionibus, quæ momento inferri nequeũt. Quod denique inter oppoſitas alterationes maiori ex parte quies intercipiatur, ex eo cõſtat, quia raro accidit agens cõtrariũ ita patienti applicari, vt primũ non eſſe vnius alterationis ſit

Probatio poſterioris partis. vltimum non eſſe contrariæ. Poſteriorem verò eiuſdem aſſertionis partem ea ratio oſtendit, quia ſaltem in iis, quæ ad natiuam temperiem redeunt, vt cùm aqua remoto calefaciente ſe ſe in priſtinam frigiditatem reuocat, non eſt incommodum primum non eſſe calefactionis, eſſe vltimum non eſſe frigefactionis.

ARTICVLVS II.

OBIECTA ADVERSVS EA quæ proximè dicta ſunt.

Argumenta Ariſtotelis. Verum contra ea, quæ proximo articulo ſtatuimus videtur eſſe in primis auctoritas Ariſtotelis ſuperioribus capitibus indiſcriminatim aſſerẽtis id, quod loco mouetur & reflectitur, quieſcere vbi fit reciprocatio: tum

1. etiam tria potiſsimum argumenta, quibus id ſtabilire adnixus eſt. Primum, quia ſi inter motum directum, & reflexum non daretur quies, eſſent ij motus inter ſe continui, proindeque contrarij motus, atque adeò ſpecie diſtincti

2. inter ſe continuarentur, quod fieri nequit. Deinde quia mobile, quod reflectitur, exiſtit in puncto reflexionis tanquam in principio, & fine actu: quod

3. non videtur in eodem inſtanti poſſe fieri. Poſtremò, quia mobile, antequam moueri incipiat, quieſcere debet ſub termino à quo. Quare cùm terminus ad quem motus directi ſit terminus à quo reflexi, neceſſariò mobile interquieſcet in puncto reflexionis.

Alia argumenta contra primam concluſ. Deinde contra primam concluſionem hunc in modum obiicitur. Vbi primùm ceſſat aſcenſus lapidis mox vaneſcit totus impetus, quo ſurſum ferebatur: ergo nihil moræ inter eius aſcenſum, & deſcenſum interponetur, atque adeò nulla illic dabitur quies. Probatur antecedens, quia vt docuit Ariſtoteles hoc in libro cap. 10. text. 82. cauſa motus proiectorum eſt in medio; medium autem non impellit niſi dum à tergo vrgens per ſuum motum vehit

Contra ſecundam. mobile; ergo vbi primum lapis deferri deſiit, omnis impulſus ceſſat.

Item contra ſecundam. Ipſa intercapedo ſpatij vacui remoratur mobile, alioqui

alioqui per vacuum fieret motus in inſtanti;ergo mobile in vacuo non poterit immediatè poſt primum non eſſe aſcenſus moueri.

Cōtra tertiam. Denique aduerſus tertiam. Si ænea pila atramento conſperſa ſurſum iaciatur, eique occurrat corpus durum, inficietur eiuſmodi corpus atramento pilæ;hæc autem infectio non videtur poſſe momento fieri;fit igitur in tempore quieſcente pila. Deinde ſi moles ænea minimè cedens ad parietem allidatur,cùm illum ſecundum partes aliquas diuiduas tangat,nequibit ſecundum eas omnes partes ſimul diuelli, ne interim dum aër ad punctum medium accurrit, in interiecto ſpatio vacuum detur, vt in 4. huius operis libro dicebamus. Neceſſe eſt igitur mobile interquieſcere dum aliæ, atque aliæ partes ſuccedente aëre paulatim adiungūtur. Quare non videtur negandum in hiſce euentis inter acceſſum, & receſſum corporum, mediam quietem interponi. Cap. 9. q. 1. art. 5. in fol. 4.

ARTICVLVS III.

DILVTIO OBIECTORVM.

NIhilominus dicendum vera eſſe, quæ articulo proximo aſſeruimus. Ac primū quod ad Ariſtotelem attinet,ſunt qui illum hac in re parū arrētè Philoſophatum eſſe dicant. Alij verò eum ab hac calumnia, vti par eſt, vindicant, aiuntque ideo loco citato docuiſſe dari quietem in puncto reflexionis, quod maiori ex parte dari ſoleat; ac tametſi videatur id vniuerſim concludere; non proinde tamen cenſuiſſe oſtenſum id ab ſe rationibus firmis, ſed probabilibus tantùm,& ad veritatis ſpeciem adductis,diſputaſſe.Quare ſoluenda à nobis erunt eius argumenta quatenus abſolutè aſtruere videntur neceſſariò prædictos motus intermedia quiete diſiungi.

Reſponſio ad argu. Ariſtotelis. Ad primum neganda eſt conſecutio ex ipſius Ariſtotelis doctrina hoc in libro ad initium capitis 9.text.73.vbi docet ſufficere aliquando vnum,idémque momentum ad diſiungendos, & diſcontinuandos motus duos, vti videre eſt in deſcenſu canis, qui de turri decidens in medio lapſu intermoritur;in eo namque deſcenſu vnum, & idem inſtans motum canis à cadaueris motu diſtinguit; cùm idem ſit primum non eſſe prioris motus, & vltimum non eſſe poſterioris;ſiquidem in eo puncto temporis,quo canis interit, ceſſat eius motus, (quia ad motus ſingularitatem, exigitur rei motæ identitas) & in eodem incipit motio cadaueris, quod qua ratione intelligendum ſit libro 5. expoſuimus.

Ad ſecundum inficiamur non poſſe idem punctum eſſe actu principium & finem, quatenus in eodem inſtanti alio, atque alio modo ſumpto terminari,& inchoari poſſunt motus totales diuerſi, vt proximè diximus. Ad 2.

Ad tertium neganda eſt propoſitio;fieri enim poteſt,vt lationem ſine vlla morula alteratio continenter ſequatur. Quæ eſt ipſius auctoris ſolutio 5. huius operis cap.4.text.40. Ad 3.

Quæ verò à nobis obiecta fuêre, ita diluentur. Ad id, quod contra primam concluſionem oppoſuimus, dicendum impulſum, quo lapis defertur, Dilut. obiect. contra 1. concl.

 in ipſo

in ipſo lapide hærere. Neque Ariſtotelem loco citato totam cauſam motus proiectorum ad medium referre; ſed affirmare eiuſmodi motum dependere partiarim à medio, quatenus impetus, quo proiecta feruntur, vi medij à tergo vrgentis incrementa ſumit, vt fuit à nobis 7. libro explicatum.

C.1.q.1.art.8. Ad aliud contra ſecundam occurrendum, etſi propter ſpatij vacui intercapedinem neceſſariò mobile tempus conſumat; non poſſe tamen ſpatium vacuum, mobile ne moueatur detinere, cum ea detentio non niſi à reſiſtente fieri queat; quod in vacuo nullum eſt. Dilut. obiect. contra 2. cócl.

Ad primum contra tertiam reſpondendum eſt, dum pila ænea atramento illita alterum corpus imbuit, ipſum atramentum, hoc eſt, corpus, in quo ater color ineſt, neceſſariò cedere, deprimíque aliquantulum, ac proinde in eo euentu morulam cadere, & quietem, vti ſuperiùs, de pila, cuius partes ob mollitudinem cedunt, aſtruximus. Dilut. 1. obiect. contra 3. concl.

Ad ſecundum dicito, Si inter pilam, & corpus, quod tangitur nihil aëris, aut alterius corporis, quod illico metu vacui rareſcat, interiectum ſit, (intercipi verò, vt plurimum, ſolet, docente Ariſtotele lib. 2. de anima cap. 11. text. 113.) tunc nequire immediatè poſt momentum contactus totam pilam à pariete diuelli, atque adeò quietem aliquam inibi futuram. Sed enim id non ex vi motus reflexi, ſed propter vacui periculum eueniet. Dilut. 2. obiec. contra eandem concl.

QVAESTIO II.

DE INCEPTIONE, ET DESITIONE RERVM.

ARTICVLVS I.

PRAELVDIA AD FVTVRAM diſputationem.

HVius controuerſiæ occaſio ſumpta eſt ex iis, quæ tradidit Ariſtoteles tum cap. 8. huius libri text. 65. tum libro 6. cap. 5. text. 43. & ſequentibus, vbi quædam ad rerum inceptionem, & deſitionem ſpectantia perſtrinxit. Vt autem quid dicendum ſit aperiamus, nonnulla prænotanda erunt. Primum ſit, inceptionem ſignificare initium durationis rei, deſitionem verò finem durationis eiuſdem. Quò fit vt qui quonam pacto res incipiant, ac deſinant inquirit, non aliud ſciſcitetur, quàm quomodo ſe habeant inſtantia, quibus vtrimque rei duratio clauditur, an ſcilicet ex parte principij connumerandum ſit inſtans cum tempore, in quo res exiſtere dicitur, ita vt in illo iam ſit, & immediatè ante non extiterit, an verò pertineat ad tempus præteritum, in quo res nondum erat, ita vt in ipſo nondum exiſtat, ſed immediatè poſt. Similiter ex parte finis pertineat ne inſtans ad id tempus, in quo res adhuc eſt, ita vt in ipſo res exiſtat, & immediatè pòſt non ſit, an verò ſpectet ad

Inceptio, & deſitio quid

ad tempus futurum, in quo res iam non exiſtit, ita vt in eo inſtanti non ſit, & immediatè ante extiterit. Ex quibus intelligere fas erit vnamquanque rem altero duorum modorum incipere, nimirum vel in inſtanti, quo ita eſt, vt immediatè ante non fuerit, quod Philoſophi in ſcholis vocant incipere per primum ſui eſſe ſiue intrinſecè; vel in inſtanti, quo ita non eſt, vt immediatè poſt ſit, quod appellant incipere per vltimum non eſſe ſiue extrinſecè. Pari etiam ratione colligere licebit altero duorum modorum quamlibet rem deſinere; aut ſcilicet in inſtanti, quo ita eſt, vt immediatè poſt non ſit, quod vocant deſinere per vltimum ſui eſſe & intrinſecè, aut in inſtanti, in quo ita non eſt, vt immediatè antea fuerit, quod appellant deſinere extrinſecè, ſeu per primum ſui non eſſe.

Quot modis res incipiant.

Quot modis res deſinant.

Deinde aduertendum eſt etſi quædam entia ſint, quæ, vt libro 4. expoſuimus, neque inſtantibus noſtri temporis, neque tempore menſurentur, vt Angeli; poſſe nos tamen eorum inceptionem, & deſitionem ad noſtra inſtantia, tempusque coaptare, ita vt dicamus ea incipere per primum ſui eſſe, cùm eorum inceptio reſpondet alicui noſtri temporis inſtanti, in quo iam ſunt, & incipere per vltimum non eſſe ſi non exiſtant, niſi immediatè poſt aliquod inſtans noſtri temporis.

Cap. 14. q. 3. art. 2.

ARTICVLVS II.

DE INCEPTIONE, ET DESITIONE rerum ſucceſsiuarum, inſtantium, aliorumque id genus.

VT igitur à rebus, quæ in ſucceſsione conſiſtunt, ordiamur; ſit prima aſſertio. Motus, & tempus incipiunt per vltimum ſui non eſſe, deſinuntque per primum ſui non eſſe. Hæc aſſertio ita probatur. Motus, & tempus, vt 6. lib. oſtenſum fuit, non poſſunt in inſtanti eſſe; ergo non habent primum, neque vltimum inſtans, in quo ſint, atque adeò non incipiunt per primum ſui eſſe, nec deſinunt per vltimum ſui eſſe; ſed quæcunque non ita incipiunt, & deſinunt, neceſſariò incipiunt per vltimum non eſſe; & deſinunt per primum ſui non eſſe; igitur motus & tempus incipiunt, & deſinunt prædicto modo. Id quod de motu diximus, pari ratione de quiete aſſerendum eſt. Nam quies, cùm ſit negatio motus in ſubiecto apto, & in tempore à natura conſtituto, neutiquam in inſtanti eſſe poterit; ſed in tempore, vt Ariſtoteles lib. 6. huius operis, cap. 3. text. 30. probat.

C. 6. q. 1. art. 2.

1. aſſertio. De inceptione, & deſitione motus, & tēporis.

Quare non rectè quidam negantes quietem in inſtanti eſſe, eam nihilominus deſinere inquiunt per vltimum ſui eſſe; conuincuntur enim malè concedere, quod rectè negant; ſiquidem quicquid per vltimum ſui eſſe definit, in inſtanti eſt; quia de eo verè dicimus, nunc, id eſt, in hoc momento exiſtit, & immediatè pòſt non erit; quare exiſteret quies in momento, & quod inde conſequens eſt, coguntur prædicti auctores concedere motum in inſtanti. Erit tamen qui obiiciat. Ariſtoteles 6. huius operis capit. 3. text. 31. aſſerit id quieſcere, quod ſimiliter ſe habet nunc, ac priùs, ſed id quod in

Quies non deſinit per vltimum ſui eſſe.

Obiectio.

 tempore

tempore antecedente quieuit,ſimiliter ſe habet in inſtanti, quo id tempus clauditur,ac ſe habebat priùs;ergo in eo inſtanti quieſcit. Huic obiectioni, omiſsis aliorum ſolutionibus,occurritur illius loci Ariſtotelici hāc eſſe ſententiam. Illud quieſcit,quod nunc,ideſt,hoc tempore ſimiliter ſe habet, ac priùs. Itaque non oportet,vt quod ante hoc inſtans quieuit,in eodem quieſcere dicatur,in eo enim nec verè dicimus mobile moueri,nec quieſcere;ſed non moueri.

Solutio. In inſtanti nec mouetur,nec quieſcit mobile.

Secunda aſſertio. Res permanentes,quę abſolutè cum motu incipiunt,ac deſinunt,incipiunt per vltimum non eſſe,& deſinunt per primum non eſſe. In hac aſſertione motus nomine intelligenda eſt quæuis mutatio ſucceſsiua. Diximus,quæ abſolutè cum motu incipiunt,ac deſinunt;quia quę ſecundū aliquid ſui momentanea mutatione inchoantur,deinde quoad aliud, per motum efficiuntur;ſimpliciter incipiunt per primū ſui eſſe; licet quoad id,quod motu inducitur,incipiant per vltimum nō eſſe,vt patet in ſolis illuminatione. Sol enim eo ipſo momēto,quo à Deo procreatus eſt, quoquouerſum per totam ſphæræ ſuæ regionem lumen diffudit;& in eodem(extrinſecùs tamē) cœpit per mutationem ſucceſsiuam in omnibus partibus, ad quas mouebatur, lumen augere. Itaq; ſubita illa effuſio lucis incepit per primū ſui eſſe; lucis aūt circumuectio,& incremētum in alijs atq; alijs hemiſphærij partibus ſucceſsiuè peracta non niſi per vltimū ſui nō eſſe inchoata eſt. Aduerte autē cùm dicimus in hoc inſtanti non eſſe motum tempusve, & immediatè poſt fore,nomine inſtantis nōn eſſe accipiendum verum,& reale inſtās,ſed imaginarium. Namque vt li.6.expoſuimus,ſicuti fieri nequit,vt initio motus detur aliquod mutatum eſſe;ita nec dari poteſt verū,& poſitiuum inſtās, quod ad eum motum,vel tempus intrinſecè attineat;quicquid in contrariam partem ſcripſerit Iandunus eodem li.15.alijque nonnulli, quos loco citato refutauimus.

2. aſſertio.

C.6.q.1.ar.1.

3. aſſertio. De inceptione, & deſitione indiuiſibilium.

Sit tertia aſſertio. Indiuiſibilia rerum ſucceſsiuarum, ideſt temporis inſtantia,& puncta motus,quæ mutata eſſe nuncupantur,incipiunt per primū ſui eſſe,deſinuntq; per vltimum ſui eſſe. Hæc facilè ſuadetur,quia iſthæc indiuiſibilia habent totum ſuum eſſe in inſtanti, nec valent conſiſtere vltra momentum,quod neceſſariò eſt & primum eſſe eorum; cùm antea non extiterint,& vltimum eſſe; cùm immediatè poſt interitura ſint. Id,quod de indiuiſibilibus temporis,& motus aſſeruimus,dictum quoque volumus de actionibus momentaneis,cuiuſmodi ſunt volitio,& intellectio;cùm per ſolū inſtans durant. In his enim eadem ratio conſpicitur:ſi quidem totum ſuū eſſe in inſtanti ſolùm poſsident,nec ante illud extitere, aut immediatè poſt extiſtent. Sciendum tamen actiones intellectus,& voluntatis non ſemper momentaneas eſſe:cum ſubſtantiæ intellectrici liberum ſit eas tempore conſeruare,non ſolum cum eadem,ſed cum maiori intenſione,adhibente potentia ſucceſsiuè vehementiorem conatum,vt in 3.lib.diximus.

Actiones Intellectus,& volūtatis nō ſemper ſunt momentaneæ.

Refellitur opinio Gregorij de mora actuū voluntatis.

Verū Gregor.in 1.d.17.q.2.art.2.Lichetus in 2.d.2.q.1.alijque nonnulli exiſtimāt nō poſſe viribus naturæ fieri,vt aliquid præter rerū fluētium indiuiſibilia,deſinat per vltimū ſui eſſe. Vnde cōcedit Greg.neceſſariò omnē voluntatis actionē aliquāto tēpore durare. Quę tamē ſententia minimè probāda eſt. Poteſt

C.2.q.1.ar.2.

eſt. Poteſt enim volũtas pro ſua libertate eum actum, quem in hoc inſtanti elicuit, immediatè pòſt abiicere; alioqui neceſſario etiã per aliquantum tempus continuaret actum vitioſum, quem ſemel inchoauit, quod nequaquam eſt admittendum.

Lege Scot. in quodlibetis q.12.ar.1.

ARTICVLVS III.

DE INCEPTIONE CERTÆ, incertæque formæ in ſubiecto.

SVperiori articulo explicatum fuit quo pacto formę, quæ motũ ſequuntur, ſimpliciter ſeſe haberent quoad deſitionem, & inceptionem, non ſpectãdo certum vel incertum earum gradum, aut extenſionem in ſubiecto, ſed abſtrahendo conſiderationem ab vtroque. Nunc igitur de iiſdem formis ſecũdum poſteriorem hunc modum diſceptabimus. Sed obſeruandum primò erit accidentarias formas (loquimur autem de iis tantùm, quæ & intenſionem & extenſionem vendicant) licet naturam certam, ac determinatam habeant; poſſe tamen expendi vel ſub certo gradu, & latitudine, verbi gratia, calorem in octauo gradu, quo pacto dicetur à nobis hoc loco forma certa; vel ſub incerta latitudine, vt calor abſolutè; quomodo appellabitur forma incerta.

Diuerſa cõſideratio formarũ accidentalium. Forma certa. Forma incerta.

Deinde recolendum eſt in qualibet quantitate alias eſſe partes formales, vel quaſi formales, vt puncta, lineas, ſuperficies; alias materiæ vicem obtinẽtes, nempe cæteras, è quibus corpus categoriæ quantitatis coaleſcit. Porro priores partes ſi ſumantur verſus eam dimenſionem, quã copulant, vt extima ſuperficies huius tabulę verſus profunditatẽ, certæ omnino ſunt. Poſteriores aũt poſſunt quidem certę eſſe, habereque inter ſe ordinem primę, & ſecũdę, ſi ſpectentur ſub tanta vel tanta dimenſione, verbi gratia, vnius palmi. Verùm ſi aliter accipiantur incertæ ſunt; nec habent ordinem primæ, & ſecũdę, cum ante quamlibet ſit alia prior. Vnde immediatè poſt primam ſuperficiẽ tabulæ non ſequitur pars aliqua certa verſus profunditatẽ, ſed infinitę. Hinc fit vt incipere formam in ſubiecto indeterminato nihil aliud ſit quam incipere in parte indeterminatè ſumpta, hoc eſt, in infinitis partibus, quæ poſt certam aliquam ſuperficiem immediatè ſequuntur. Incipere autem in ſubiecto certo ſit incipere in tanta, vel tanta magnitudine.

Quid ſit incipere formam in ſubiecto indeterminato.

His poſitis ſit prima aſſertio. Forma certa in ſubiecto certo incipit per primum ſui eſſe. Probatur, quia ſi non inciperet per primum ſui eſſe, ſed per vltimum non eſſe, daretur inſtans, in quo verũ eſſet dicere. Nunc tota hæc pars aquæ, verbi gratia, nõ eſt calida vt duo, & immediate pòſt erit calida vt duo: quod tamen falſum eſſe oſtenditur. Nam vel in eo inſtanti deſideratur aliquid ad perficiendum calorem vt duo vel nihil: ſi nihil, iam in eo inſtanti tota illa pars erit calida, vt duo, quod negabatur: ſi vero deeſt aliquid, cùm id non poſſit eſſe inſectile; quia inſectile adiectum alicui non efficit maius, vtique erit ſectile, atq; adeò prius inducetur eius medietas, quàm totũ. Quare poſt illud momẽtum, dabitur quoddam aliud inſtans, in quo tota illa ſub-

1 aſſertio.

iecti pars nondum ſit calida vt duo,& ex conſequenti punctum illud temporis antea deſignatum non erat vltimum non eſſe caloris vt duo in tota illa parte. Quo fit vt negari nó poſsit prædictum calorem incipere per primum ſui eſſe.

Ante inſtans, quo certa forma incipit, quid deſit.

Illud verò hoc loco ignorandum non eſt in toto tempore antecedente momentum,quo certa illa forma incipit per primum ſui eſſe, toto , inquam, collectiuè ſumpto,nihil illius formæ deeſſe in acquiri(liceat enim tritum in hac materia loquẽdi modum vſurpare)quia in toto eo tempore acquirebatur latitudo illa caloris vt duo;deeſſe tamen in acquiſito eſſe;ſiquidem nondum acquiſitionis motus ceſſauit:at in inſtanti terminatiuo,in quo motus euanuit,adeſſe iam omnes illas partes in ſtatu quieto. Si autem loquamur de tempore antecedẽte diuiſiuè ſumpto;deeſſe aliquid ſectile, quod acquirendum ſupereſt per ſubſequentem motus partem; cùm in eo pars vna antecedens,alia ſubſequens deſignari poſsit.

2 aſſertio.

Sit ſecunda aſſertio.Forma certa in ſubiecto incerto , ſeu indeterminate ſumpto,incipit per vltimum non eſſe.Hæc ita probatur.Calor,verbi gratia, vt eſt communis philoſophorum vox , acquiritur in ſubiecto vniformiter difformiter.Erit igitur aliquod inſtans,in quo in prima ſuperficie verſus agens ſit calor vt duo & in partibus,quæ poſt primam ſuperficiem immediatè ſequuntur,ſit quicquid eſt infra calorem vt duo(niſi enim ita res haberet non extẽderetur calor vniformiter difformiter,vt conſideranti patet.)Rurſus eiuſmodi ſubiectum immediatè pòſt calefiet; vel ergo immediatè poſt acquiret calorem vt duo,vel minorem.Non minorem, quia ſequeretur non habuiſſe antea quicquid eſt infra calorem vt duo;acquiret igitur calorem vt duo,atq; ita calor certus in incerta parte incipiet per vltimum non eſſe.

Extenſio vniformiter difformis qualitatum.

Obiectio 1.

Sed iam aliquis obiiciat.Id,quod in hoc inſtanti deficit ad calorẽ vt duo eſt quid ſectile;prius ergo eius medietas acquiretur,quam totum;atque ita eiuſmodi calor certus in parte incerta nõ cõparabitur immediatè pòſt ; hac quippe ratione paulo ſuperius ad primã aſſertionẽ confirmandã vſi fuimus.

Obie. 2.

Secundò.Calor extenditur vniformiter difformiter; non poterit ergo certæ intenſionis calor in aliquam partem ſubiecti immediatè pòſt diffundi.

Obie. 3.

Tertiò.Forma certa nequit incipere niſi euaneſcente ea parte motus, per quam inducitur:ſiquidẽ quamdiu motus durat,efficitur forma,dũ aũt efficitur,non certa,ſed incerta eſt : atqui non poteſt ea pars motus immediatè poſt interire:quia cũ immediatè pòſt ſit futura,eſſet ſimul,ac ſimul interiret,ergo,&c.

Dilu. 1. obie.

Ad primum horũ conceſſo antecedente neganda eſt conſecutio. Nam cùm id,quod deeſt ad calorem vt duo,incertum,indeterminatumque ſit,vtpote quidquid eſt infra calorem vt duo,nequit in eo deſignari medietas,quę prius comparetur:id enim,quod incertum eſt, in duas medietates ſecari nõ poteſt,ideoque nec licebit accipere inſtans,ante quod totum acquiſitum nõ ſit in parte incerta. Ratio verò,qua primam concluſionem aſtruximus, ſumebat partem certam,in qua calor,qui deerat,neceſſariò erat certus, proindeq; diuiduus in duas medietates.Nam calor, qui certo inſtanti inſidet in parte aliqua certa & definita,non poteſt non certam intenſionem vindicare, ac ſi quid ad calorem vt duo deficit,id quoque certum eſt.

Ad

Ad ſecundum dicendum,quanuis prima veluti productio caloris incedat vniformiter difformiter, poſtmodò tamen etiam vniformiter progredi;aliter nó poſſet ignis perfectè ſibi paſſum aſsimilare.Poſtquam igitur calorem vt duo in primam ſuperficiem intulit,ipſum deinde per paſſum effundit, vſque dum id ſibi aſsimilet,& in ignem conuertat. Ac ſaltem in toto minimo, quod verſus ignem eſt,negari non poteſt ſæpè numero eſſe calorem vt octo, vniformiter,antequam ignis generetur. Dilut.2.ob.

Ad tertium dicendum portionem motus, per quam producitur pars illa caloris in parte incerta,immediatè pòſt incipere,& deſinere: id enim nihil eſt aliud,quàm immediatè poſt ſequi partes infinitas,eaſdemque euaneſcere;ita tamen vt ſicut non datur prima, quæ incipiat,nec etiam detur prima, quæ deſinat. Dilutio 3.

Sit tertia aſſertio.Forma incerta in ſubiecto incerto incipit per vltimum non eſſe. Hane aſſertionem vt probemus ſupponimus id,quod in libris de cœlo oſtendimus, nimirum potentias actiuas quoad ſua effecta ſpectata ſecundum diſtantiam,habitaque ratione indiuiſibilium terminorum quantitatis,quibus ſpatium definitur,terminati extrinſecus verſus maximum,ideſt, dari ſuperficiem,in qua,verbi gratia,non fit lux à corpore lucido producta, & ante illam fit.Hoc poſito confirmatur aſſertio in hunc modum.Producat corpus lucidum vniformiter difformiter lucem in aëre vſque ad non gradum:vtique dabitur vna ſuperficies, quæ nihil omnino lucis habeat, ita tamẽ vt in parte aëris illi ſuperficiei immediata verſus agens ſit aliquid lucis: moueatur deinde corpus lucidum verſus illam ſuperficiem, quam antea luce ſua nondum attigerat. In inſtanti,quo moùeri cœperit, verè quiuis dixerit in parte aëris,quæ ſequitur poſt prædictam ſuperficiem,nihil eſſe lucis & immediatè pòſt aliquid lucis futurum, quod neceſſariò erit indeterminatum.Igitur forma indeterminata in ſubiecto indeterminato incipit per vltimum non eſſe.

Li.2.ca.11.q.3. 3.aſſertio.

ARTICVLVS IIII.

DE DESITIONE FORMAE, TAM certæ,quàm incertæ in ſubiecto.

QVod verò ad formarum,de quibus hactenus egimus, deſitionem attinet,ſit prima aſſertio.Forma certa in ſubiecto certo deſinit eſſe completa,atque perfecta in ſubiecto per vltimum ſui eſſe;abſolutè verò, ſeu ex toto,ita vt nihil eius remaneat,deſinit per primum nó eſſe.Hæc quoad priorem partem ita ſuadetur. Sit calor vt duo in aliquo ſubiecto.In inſtãti, quod eſt vltimum non eſſe motus contrarij licebit dicere. Nunc eſt tota latitudo caloris vt duo in hoc ſubiecto, & immediatè poſt non erit iam tota, quia aliquid per motum abiicietur ; ergo & cæt. Deinde poſterior pars oſtenditur. In inſtanti terminante motum, quo eiuſmodi ſubiectum antea calidum, redditum eſt omnino frigidum, fas erit dicere nihil iam in eo

1.aſſert. Confirmatio prioris partis. Confirmatio poſterioris partis.

in eo eſſe caloris,& immediate ante aliquid fuiſſe: ergo calor deſijt in ipſo quoad omnem ſui partem per primum non eſſe.

2. aſſertio. Suadetur quo ad priorem partem. Sit ſecunda aſſertio. Forma certa in ſubiecto incerto tam ſecundum omnes ſuæ intenſionis partes, quàm ſecundum aliquam earum, definit per vltimum ſui eſſe. Hæc quoad priorem partem videlicet quod calor vt duo, exẽpli gratia, exiſtens immediatè poſt primam ſuperficiem contiguam agenti aboleatur totus per vltimum ſui eſſe probatur; quia huiuſmodi calor non interit niſi acceſſu frigiditatis etiam vt duo; hæc autem in parte incerta incipit per vltimum non eſſe, vt conſtat ex ſecunda ſuperioris articuli aſſertione. Quare cùm vltimum non eſſe frigiditatis, ſit vltimum eſſe caloris; conſequẽs

Quoad poſteriorem. fit vt prædictus calor definat per vltimum ſui eſſe. Deinde oſtenditur eadem aſſertio quoad poſteriorem partem hoc modo. Si calidum agat in aquã ſummè frigidam, in vltimo non eſſe calefactionis verè quiuis dixerit in parte ſubiecti, quæ eſt vltra primam ſuperficiem contiguam calido, dari frigus vt octo,& immediate poſt nõ dari; ſed aliquid iam ei fuiſſe detractum ſubeunte calore. Igitur frigus vt octo in parte incerta definit quoad aliquam ſui partem in ſubiecto incerto per vltimum ſui eſſe.

3 aſſertio. Sit tertia aſſertio. Forma incerta in ſubiecto incerto definit ſimiliter per vltimum ſui eſſe tam quoad omnes partes ſuæ intenſionis, quàm quoad aliquam earum. Hæc quoad priorem partem, ita ſuadetur. In aere vniformiter difformiter illuſtrato neceſſario datur aliqua ſuperficies, in qua nihil iam inſit lucis, inſit tamen in parte aeris eidem ſuperficiei immediata verſus luminoſum. Hoc poſito, ſi luminoſum retro commeet, in inſtanti, quo eiuſmodi retrogreſsio inchoabitur, erit non nihil in parte illa quæ proximè antecedit prædictam ſuperficiem, & immediatè poſt eiuſmodi inſtans, non erit; ſiquidẽ immediatè pòſt ſubtrahitur ab ea luminoſum; ergo cùm ea pars aëris ſit incerta habetque incertam lucem, vt pote quæ eſt immediatè citra non lucem; perſpicuum relinquitur lucem incertam in ſubiecto incerto in totum deſinere per vltimum ſui eſſe. Deinde probatur eadem aſſertio quoad alteram eius partem. Ea lux quæ in aere illuſtrato eſt vltra primam ſuperficiem verſus luminoſum, eſt incerta,& in ſubiecto incerto, vt iam patet. Incipiat ergo luminoſum retro moueri; immediatè poſt inſtans, quo moueri cœperit, imminuetur aliquid de luce, quæ erat poſt primam ſuperficiem: ergo lux incerta in ſubiecto incerto amittit partem ſuæ intenſionis per vltimum ſui eſſe; quod erat probandum.

ARTICVLVS V.

DE INCEPTIONE, ET DESITIONE ſubſtantiarum, quæ gignuntur, & intereunt, & earum rerum, quæ creantur, quæque in nihilum recidunt.

Reliquum eſt vt de ijs rebus agamus, quæ per generationem, vel creationem incipiunt, quæque per corruptionem, vel annihilationem definũt. Sit

1. aſſertio. Sit prima aſſertio. Subſtantiæ, quæ gignuntur, & intereunt, incipiunt per primum ſui eſſe, deſinunt per primum non eſſe. Hæc quoad priorem partem corroboratur primum teſtimonio Ariſtotelis, qui hoc in libro, cap.8. tex.69. & lib.6. cap.5. text.45. & vbicunque de ortu, & interitu ſubſtantiarum diſſerit; eas momento gigni, momentóque interire docet. Quod confirmat etiam Auerroes 4. libro huius operis comm.129. & lib.5. comm.8. Simplicius eodem libr. ad text. 8. cæterique Philoſophi communi aſſenſu. Poteſt autem hæc ratio ad id probandum afferri. Nam forma rei generabilis non incipit eſſe in materia, niſi in ſtatu, quo incipiat ſeſe tueri ab aduerſariis, atque etiam operari; cum vnumquodque ſuæ operationis gratia ſit: at verò vt agere & reſiſtere incipiat, (quamuis ad actionem & reſiſtentiam continuandam non eodem prorſus modo res habeat) videntur requiri certæ diſpoſitiones, atque adeò præfinita extenſio materiæ, ſicuti & ipſa forma certum eſſentiæ limitem habet. Igitur cùm primùm ea materia congruenter præparata eſt, in totam ſimul atque in inſtanti forma inducitur, in eoque res genita ſimul fit, & eſt, proinde que incipit per primum ſui eſſe. Atque hæc ratio etſi non planè rem demonſtret, & conuincat, tamen in hac materia grauia Philoſophorum ingenia ſimilibus argumentis acquieuere, vt propoſitam concluſionem ſtatuerent, & in ſchola celebrem facerent. Oſtenditur prior pars. Res, quæ gignitur, ſimul fit & eſt.

Poſterior pars aſſertionis hunc in modum ſuadetur: ſemper cum generatione vnius rei, alterius corruptio coniuncta eſt; & contrà, vt docet Ariſtoteles 1. de generatione cap.3. text.20. Cum ergo ſubſtantiæ, quæ gignuntur, incipiunt per primum ſui eſſe, vt oſtenſum fuit, neceſſariò fatendum erit eaſdem, cùm intereunt, deſinere per primum non eſſe; ita vt in eo puncto temporis, quo res genita primum cohæret, iam ea, quæ interiit, non exiſtat. Confirmatio poſterioris partis. Cum generatione vnius ſemper coniuncta eſt alterius corruptio.

2. aſſertio. Sit ſecunda aſſertio. Ea, quæ propriè creantur, quæque propriè ad nihilum reuocari queunt, vt Angeli, & animæ rationales incipiunt per primum ſui eſſe. Hæc aſſertio quoad priorem partem ex eo concluditur, quia Deus ad creandum est liber concurſum infinitæ potentiæ, idque ſine adminiculo vel ope ra alterius rei, ad cuius moram, & tarditatem ſeſe accommodet, atque adeò ſubitò, & momento creat. Item quia huiuſmodi res habent eſſe indiuiſibile, atque ita ſuapte natura producibile in inſtanti, ſeu per primum ſui eſſe. Conſule D. Thom. 2. contra gentes cap. 19. & 1. part. q. 45. art. 5. & in 2. d. 1. q. 1. a. 2.

Poſterior verò pars ea ratione confirmatur, quia ſi velit Deus rem quampiam in nihilum redigere, veriſimile eſt ſubtractum iri ab eo per primum non eſſe concurſum, quo illam antea conſeruabat; maximè cum eiuſmodi res habeat eſſe momento in nihilum reducibile. Diximus, ſi velit Deus; quia vt D. Thomas ait 1. part. q. 104. art. 4. Deus, quæ ipſius eſt in omnia exuberans, & benefica bonitas, rem nullam in nihilum redigit. Deus nullam rem in nihilum redigit.

3. aſſertio. Sit tertia aſſertio. Qualitates ſupernaturales, quæ etiam, licet impropriè, creari dicuntur, vt alibi admonuimus, aliquando incipiunt per primum ſui eſſe; aliquando per vltimum non eſſe. Hæc probatur; quia poteſt Petrus, verbi gratia, perfectè ad gratiam diſponi, vel in hoc inſtanti, in quo ei ſtatim gratia diuinitus infunderetur; vel immediatè poſt hoc inſtans, quo euentu accipiet gratiam per vltimum non eſſe. Hoc in lib. 2. c. 2. q. 1. art. 1. Poteſt gratia infundi per vltimum non eſſe.

aaa ARTI

ARTICVLVS VI.

DVBII CVIVSDAM ENODATIO.

Num Angelus creari poſſit per vltimum non eſſe,

QVæret tamen adhuc quiſpiam eſto ea, quæ propriè creantur, ſecundum communem, & ordinariam legem eo modo, quo diximus, incipiant; vtrum nihilominùs poſsit Deus Angelum, verbi cauſa, per vltimum non eſſe creare. Dubitandi ratio ex eo ſumitur, quia cùm poſt vltimum non eſſe ſequatur tempus, oportebit quidquid ita producitur, in tempore effici, & accõmodatè ad naturam temporis, id eſt, ſucceſsiuè, & per partes; quod tamen in ea, quæ inſectilia ſunt; proindéque neceſſariò totum ſuum eſſe ſimul & impartibiliter accipiunt, vt Angelus, minimè conuenire poteſt, etiam diuina virtute; alioqui iam ea, quæ omnino partibus vacant, partibus conſtarent, & à propria natura deciderent. Secundo, quia ſi res permanentes incipere poſſent per vltimum non eſſe, pari etiam ratione res ſucceſsiuæ, vt motus, & tempus, poſſent incipere per primum ſui eſſe; cùm vtrobique æqua repugnantia eſſe videatur.

Reſponſio ad dub.

Vt huic dubitationi fiat ſatis prænotandum eſt dupliciter intelligi poſſe rem aliquam creari per vltimum non eſſe: vno modo, ita vt illius effectio menſuretur tempore, & ad eius fluxum naturamque, ſecundum alias & alias partes ſeſe accommodet: altero, vt exiſtat quidem eius productio dum tempus fluit, & tamen nec producatur ſucceſsiuè, nec tempore menſuretur, ſed tota ſimul efficiatur, & in ſe tota ſimul, atque impartibiliter exiſtat. Hinc ad propoſitam dubitationem reſpondemus cum Gregor. in 1. d. 17. quæſt. 2. art. 2. & aliis, non poſſe, etiam diuina virtute, Angelum creari per vltimum non eſſe, ſecundum priorem ſenſum, vt prima ratio earum, quas proximè attulimus, concludit; poſſe tamen ſecundum poſteriorem. Hoc enim pacto omnia, quæ Deus initio mundi creauit, etiam nunc in quolibet inſtanti, ac dum tempora decurrunt, conſeruat, totum ipſorum eſſe eis indiuiſibiliter, ac ſine vlla, eiſdem interna, ſucceſsione conferendo.

Sol. 2. argu.

Iam igitur conſtat quid ad primum argumentum reſponderi debeat. Ad ſecundum verò negandum eſt, quod aſſumit. Nam ex eo quod res permanentes per vltimum non eſſe prædicto modo incipiant, non ſequitur eas non habere ſimul totum eſſe: at ſi motus, vel tempus per primum ſui eſſe inciperent, obtinerent totum ſuum eſſe ſimul, quod repugnat naturæ ſucceſſiuorum. Vnde patet non eſſe vtrobique parem repugnantiam.

* * *

Κεφάλαιον θ.

Ἡ δ' ἐπὶ τῆς περιφερείας, ἔσται μία καὶ συνεχής· οὐδὲν γὰρ ἀδύνατον συμβαίνει· τὸ γὰρ ἐκ τοῦ α κινούμενον, ἅμα κινηθήσεται εἰς τὸ α κατὰ τὴν αὐτὴν πρόθεσιν· εἰς ὃ γὰρ ἥξει, καὶ κινεῖται εἰς τοῦτο, ἀλλ' οὐχ ἅμα κινηθήσεται τὰς ἐναντίας, οὐδὲ τὰς ἀντικειμένας· οὐ γὰρ ἅπασα ἡ εἰς τοῦτο τῇ ἐκ τούτου ἐναντία, οὐδ' ἀντικειμένη· ἀλλ' ἐναντία μὲν ἡ ἐπ' εὐθείας· ταύτῃ γάρ ἐστιν ἐναντία κατὰ τόπον, οἷον ἡ κατὰ διάμετρον· ἀπέχει γὰρ πλεῖστον. ἀντικειμένη δέ, ἡ κατὰ τὸ αὐτὸ μῆκος. ὥστ' οὐδὲν κωλύει συνεχῶς κινεῖσθαι, καὶ μηδένα χρόνον διαλείπειν. ἡ μὲν γὰρ κύκλῳ κίνησίς ἐστιν, ἡ ἀφ' αὑτοῦ εἰς τὸ αὐτό, ἡ δὲ κατ' εὐθεῖαν, ἀφ' αὑτοῦ εἰς ἄλλο. καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ κύκλῳ, οὐδέποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς· ἡ δὲ κατ' εὐθεῖαν, πολλάκις ἐν τοῖς αὐτοῖς. τὴν μὲν οὖν αἰεὶ ἐν ἄλλῳ καὶ ἄλλῳ γιγνομένην, ἐνδέχεται κινεῖσθαι συνεχῶς· τὴν δ' ἐν τοῖς αὐτοῖς πολλάκις, οὐκ ἐνδέχεται· ἀνάγκη γὰρ ἅμα κινεῖσθαι τὰς ἀντικειμένας. ὥστ' οὐδ' ἐν τῷ ἡμικυκλίῳ, οὐδ' ἐν ἄλλῃ περιφερείᾳ οὐδεμιᾷ ἐνδέχεται συνεχῶς κινεῖσθαι· πολλάκις γὰρ ἀνάγκη ταὐτὰ κινεῖσθαι, καὶ τὰς ἐναντίας μεταβάλλειν μεταβολάς·

CAP. IX.

Qui [a] autẽ fit ſuper circulari vnus erit & continuus, cum nihil ſequatur quod eſſe non poſſit. Nam quod ex A. mouetur, eodem impetu in A. ſimul mouebitur, ſi quidem in id moueatur, in quod veniet. Sed neq; contrarius neq; oppoſitis ſimul ciebitur. Non enim omnis, qui ex hoc motus eſt, ei eſt cõtrarius, aut oppoſitus, qui eſt ad hoc. At contrarius quidẽ eſt rectus. Hoc enim cõtraria ſunt in loco, vt qui eſt per diametrum, quandoquidẽ plurimũ diſtat. Oppoſitus aũt eſt qui per eãdẽ lõgitudinẽ. Quare nihil impedit cõtinue motũ fieri & nullo tẽpore intermitti. [b] Cõuerſio enim ab eodẽ in idẽ, motus eſt, qui autẽ fit recta, ab eodẽ in aliud. [c] Et is quidẽ qui in circulo, nũquã in iiſdẽ eſt: qui aũt recta ſæpius in iiſdẽ. Is igitur qui in alio & alio ſẽper fit, põt continuè cieri, qui verò in iiſdẽ fit ſæpius, nõ poteſt. Motibus enim contrariis ſimul moueatur neceſſe eſt. [d] Quare nec in ſemicirculo, nec in alia vlla circũferentia cõtinue fieri motus poteſt, quod ſæpius moueri in iiſdem neceſſe ſit, & contrariis mutari mutationibus. Text. 71.

Non

CAPITIS NONI EXPLANATIO.

QVi [a] *autem fit*] Poſtquam docuit cæteros motus, mutationesve æternam continuitatem nullo modo habere potuiſſe, nunc conuerſionem, & in infinitum continuari Conuerſionem poſſe, & inter omnes motus ſimpliciter primum eſſe oſtendit. Nam ex infinita, inquit, poſſe in infinitum continuari. continuitate motionis, quæ in orbem fit, ab eodem ad idem punctum redeundo, nullum exiſtit incommodum. Non enim quod [illegible] obtenderit, ex eo ſequetur idem contrariis motibus ſimul agitari aut motum continuum ex contrariis, & ſpecie differentibus componi; ſiquidem non omnis motus, quo ad aliquem terminum itur, contrarius eſt ei, qui ab eodem inchoatur termino, licet in motu, qui fit ſuper linea recta, ex qua maximam locorum diſtantiam me[illegible]itates habeat.

b *Conuerſio enim ab eodem.*] Alias ſubdit rationes cur potius conuerſio, quam cæteri motus continuitatem ſortiri queat. Vna eſt, quia quod in orbem agitur, vnam & Cur conuerſio continua eſſe poſſit. continuam lineam perpetuò decurrit, nec ab vno extremo ad aliud progreditur. Vnde eſt, quod in reflexu hærere, aut moram trahere nequaquam oportet.

c *Et is quidem.*] Alia ratio eſt, quia in motu circulari recurſus à puncto ad idem punctum non fit in iiſdem, hoc eſt per eandem lineæ partem. Cum enim v. g. ſol ab oriente in occidentem per noſtri hemiſphærij lineam fertur, rurſus ab occaſu ad ortum per aliam circuli partem, hoc eſt, per lineam inferioris hemiſphærij commeat: at motu recto per eandem lineam, idemque omnino ſpatium terendo, eò vnde mobile digreſſum fuit, repedat.

d *Quare nec in ſemicircul.*] Ex dictis colligit nec in ſemicirculo, nec in alia circuli portione ſuum motum poſſe continuari, quandoquidem in nulla parte circuli princi- Non poſſe continuari in ſemicirculo per- pium & finis eſt eun, vti in circulo, proindeque in nulla ab eodem ad idem, niſi per idem petuum motum. ſpatium reditio eſt. Vnde ſequitur tales motus ſibi aduerſari, nec ex iis vnum quid poſſe coaleſcere.

οὐ γὰρ συνάπτει τῇ ἀρχῇ τὸ πέρας. ἡ δὲ τοῦ κύκλου, συνάπτει, καὶ ἔστι μόνη τέλειος. φανερὸν δὲ καὶ ἐκ ταύτης τῆς διαιρέσεως, ὅτι οὐδὲ τὰς ἄλλας ἐνδέχεται κινήσεις εἶναι συνεχεῖς· ἐν ἁπάσαις γὰρ ταὐτὰ συμβαίνει κινεῖσθαι πολλάκις, οἷον ἐν ἀλλοιώσει τὰ μεταξὺ, καὶ ἐν τῇ τοῦ ποσοῦ, τὰ ἀνὰ μέσον μεγέθη καὶ ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ ὡσαύτως· οὐδὲν γὰρ διαφέρει, ὀλίγα ἢ πολλὰ ποιῆσαι, ἐν οἷς ἐστὶν ἡ μεταβολὴ, οὐδὲ μεταξὺ προσθεῖναί τι ἢ ἀφελεῖν· ἀμφοτέρως γὰρ συμβαίνει ταὐτὰ κινεῖσθαι πολλάκις. δῆλον οὖν ἐκ τούτων, ὅτι οὐδ' οἱ φυσιολόγοι καλῶς λέγουσιν, οἱ πάντα τὰ αἰσθητὰ κινεῖσθαι φάσκοντες ἀεί· κινεῖσθαι γὰρ ἀνάγκη τούτων τινὰ τῶν κινήσεων, καὶ μάλιστα κατ' ἐκείνους ἐστὶν ἀλλοιοῦσθαι. ῥεῖν γάρ φασιν ἀεὶ καὶ φθίνειν. ἔτι δὲ καὶ τὴν γένεσιν καὶ τὴν φθορὰν ἀλλοίωσιν λέγουσιν. ὁ δὲ λόγος νῦν εἴρηκε καθόλου περὶ πάσης κινήσεως, ὅτι κατ' οὐδεμίαν κίνησιν ἐνδέχεται κινεῖσθαι συνεχῶς, ἔξω τῆς κύκλῳ· ὥστε οὔτε κατ' ἀλλοίωσιν, οὔτε κατ' αὔξησιν. ὅτι μὲν οὖν οὔτ' ἄπειρός ἐστι μεταβολὴ οὐδεμία, οὔτε συνεχὴς ἔξω τῆς κύκλῳ φορᾶς, ἔστω τοσαῦθ' ἡμῖν εἰρημένα. Ὅτι δὲ τῶν φορῶν ἡ κυκλοφορία πρώτη, δῆλον· πᾶσα γὰρ φορὰ, ὥσπερ καὶ πρότερον εἴπομεν, ἢ κύκλῳ, ἢ ἐπ' εὐθείας, ἢ μικτή. ταύτης δ' ἀνάγκη προτέρας εἶναι ἐκείνας· ἐξ ἐκείνων γὰρ συνέστηκε. τῆς δ' εὐθείας, ἡ κύκλῳ· ἁπλῆ γὰρ καὶ τέλειος μᾶλλον· ἄπειρον μὲν γὰρ οὐκ ἔστιν εὐθεῖαν φέρεσθαι· τὸ γὰρ οὕτως ἄπειρον οὐκ ἔστιν· ἀλλ' οὐδ' εἰ ἦν, ἐκινεῖτο ἂν οὐδέν· οὐ γὰρ γίγνεται τὸ ἀδύνατον. διελθεῖν δὲ τὴν ἄπειρον, ἀδύνατον. ἡ δ' ἐπὶ τῆς πεπερασμένης εὐθείας, ἀνακάμπτουσα μὲν συνθετὴ, καὶ δύο κινήσεις· μὴ ἀνακάμπτουσα δὲ, ἀτελὴς καὶ φθαρτή. πρότερον δὲ καὶ φύσει, καὶ λόγῳ, καὶ χρόνῳ, τὸ τέλειον μὲν τοῦ ἀτελοῦς, τοῦ φθαρτοῦ δὲ τὸ ἄφθαρτον.

ἔτι

Non enim principio finem coniungit: qui verò fit in orbem coniungit, atque ſolus perfectus eſt. [c] *Perſpicuum verò ex hac diuiſione etiam eſt ne alios quidẽ motus continuos eſſe poſſe. Sic enim vt in omnibus per eadem ſæpe moueatur, vt in alteratione per media, & in eo qui eſt in quantitate per magnitudines medias, in generatione & interitu eodem modo. Nihil enim intereſt pauca an multa ea facere, in quibus eſt mutatio, nec aliquod medium addere, aut auferre, quod per eadem motum pari modo vtroque accidat.* [f] *Ex his itaq; perſpicuum eſt neq; eos naturales rectè dicere, qui ſenſilia omnia ſemper moueri inquiunt. Nam horum motuũ aliquo potiſſimum alteratione, eorũ ſententia cieatur neceſſe eſt. Fluere enim ſemper dicunt, atque imminui. Præterea generationem & interitum alterationem eſſe ſtatuũt. Præſens verò oratio omnem motum complexa eſt, nempe nullo motu, præterquam conuerſione, fieri poſſe, vt continenter quicquam cieatur, quare nec alteratione, nec accretione. At ad docendum quidẽ nullam, præter conuerſionem, infinitam eſſe, continuamq; mutationem, hæc ſatis ſint dicta.* [g] *At verò lationum conuerſionem primam eſſe manifeſtũ eſt. Nãque omnis latio, vt antea diximus, aut in orbem eſt, aut in rectũ aut mixta. Hac autẽ priores eſſe illas neceſſe eſt, quippe quæ ex eis conſtet. Recta verò eam, quæ eſt in orbem, cùm ſimplex magis ſit & perfectior. Nam fieri quidem non poteſt, vt ſuper infinita recta linea latio fiat, quandoquidem infinitum eiuſmodi non eſt, at neque ſi eſſet, quicquam moueretur, cùm id non fiat quod eſt impoſſibile: infinita autem nõ poteſt trãſiri. At quæ ſuper finita recta fit, ſi retrocedat cõpoſita erit, & duo motus. Si verò nõ retrocedat, imperfecta, & q̃ intereat. Porro imperfecto perfectum, & quod interire non poteſt, eo, quod poteſt, natura prius eſt & ratione & tempore.*

Latio

Tex[illegible]

T[illegible]

c *Perſpicuum verò.*] In nullo aliorum motuum perpetuam continuitatem inueniri ita concludit. Vbi progreſſio & regreſſio non fit per diuerſa media, ſicuti in circulo, ſed ſæpe per eadem, vt in diametro, non datur perpetua continuatio, vt ex dictis conſtat, oportetque mediam quietem interponi: atqui in alteratione cùm mobile progreditur ab albo in nigrum, & à nigro redit in album, fit recurſus per eadem media, nimirum per medium colorem. Igitur neceſſe eſt inter huiuſmodi acceſſum, & regreſſum quietem dari. Monet autem nihil referre vnum ſit, an plura media, quia quodlibet ad diſſoluendã cõtinuitatem ſat erit. Præterea eandem eſſe rationem in accremento, & decremento: imò & in generatione, & interitu: quia etiam cùm ignis, verb. gratia, in aërem & rurſus aër in ignem vertitur, medium aliquod interuenit, nimirum præparatio materiæ ad eiuſmodi formas. Sumit enim generationem & interitum vnà cum antecedentibus diſpoſitionibus.

Error Heracliti & Cratyli.

f *Ex his itaque.*] Errorem Heracliti, Cratyli, & aliorum, qui omnia in continuo fluxu verſari aiebant, iis quæ hactenus diſputata ſunt, confutatum eſſe inquit. Nam cum oſtenſum ſit nullum motum, excepta conuerſione, perpetuam poſſe, liquet non continenter

ter res fluere, alterationemvè ſubire; in qua alii rerum ortum, & interitum collocabant.

g *At vero lationum.* Reuertitur ad oſtendendum conuerſionem omnium lationum primam eſſe, argumentaturque hoc modo. Omnis latio aut circularis eſt, aut recta, aut ex his mixta: ſed hæc eſt poſterior illis duabus, quia omne compoſitum eſt poſterius ſimplici: item etiam recta eſt poſterior circulari: ergo circularis eſt omnium prima. Eſſe autem rectam circulari poſteriorem ex eo conſtat, quia circularis eſt ſimplicior & perfectior, vt ſatis indicat natura circuli, ſupra quem fit, qui abſolutior, & ſimplicior figura eſt, vtpote cui nihil poſſit addi; cum tamen rectæ lineæ ſemper aliquid adiici poſſit, quandoquidem infinita non datur. Quin vero et ſi illa extaret, non eſſet in tota ea motus; quia pertranſiri non poterat. In linea vero finita motus perpetuus haudquaquam erit, niſi per reflexionem: proindeque non vnus continuus, ſed multiplex dicetur. Quod verò multiplex eſt, ſimplici eſt poſterius.

Conuerſionem eſſe omnium lationum primam.

Circulus figura ſimplicior, & abſolutior.

h *Si vero non retrocedat.*] Si mobile, quod lineam rectam conficit, non retrocedat, euaneſcet, inquit, motus, ac certo limite concludetur, videlicet lineæ termino; proindeque à perfectiſſimi motus, qualis conuerſio eſt, abſolutione degenerabit. & quod inde ſequitur, conuerſio tali motu prior erit natura, ratione, & tempore. Natura, quia immortalis, ac nobilior. Ratione, dedit, definitione, quia habitus eſt definitione prior, quàm priuatio (hæc enim illum ad ſuæ eſſentiæ notionem exigit, non contra) & omne perfectum habet ſeſe ad id, quod imperfectum eſt, tanquam habitus ad priuationem. Tempore, quia omnibus retro ſeculis perſeuerauit.

Excellẽtia motus circularis.

ἔτι προτέρα ἣν ἐνδέχεται ἀΐδιον εἶναι τῆς μὴ ἐνδεχομένης. τὴν μὲν οὖν κύκλῳ ἐνδέχεται ἀΐδιον εἶναι, τῶν δ' ἄλλων οὔτε φορὰν, οὔτ' ἄλλην οὐδεμίαν· στάσιν γὰρ δεῖ γίνεσθαι. εἰ δὲ στάσις, ἔφθαρται ἡ κίνησις. εὐλόγως δὲ συμβέβηκε τὸ, τὴν κύκλῳ μίαν εἶναι καὶ συνεχῆ, καὶ μὴ τὴν ἐπ' εὐθείας. τῆς μὲν γὰρ ἐπ' εὐθείας ὥρισται καὶ ἀρχὴ, καὶ μέσον, καὶ τέλος, καὶ πάντ' ἔχει ἐν ἑαυτῇ. ὥστ' ἔστιν ὅθεν ἄρξεται τὸ κινούμενον, καὶ οὗ τελευτήσει· πρὸς γὰρ τοῖς πέρασιν ἠρεμεῖ πᾶν, ἢ ὅθεν, ἢ οὗ. τῆς δὲ περιφεροῦς ἀόριστα· τί γὰρ μᾶλλον ὁποιονοῦν πέρας τῶν ἐπὶ τῆς γραμμῆς; ὁμοίως γὰρ ἕκαστον καὶ ἀρχὴ, καὶ μέσον, καὶ τέλος· ὥστ' ἀεί τε εἶναι ἐν ἀρχῇ καὶ ἐν τέλει καὶ μηδέποτε. διὸ κινεῖται καὶ ἠρεμεῖ πως ἡ σφαῖρα· τὸν αὐτὸν γὰρ κατέχει τόπον. αἴτιον δ', ὅτι πάντα συμβέβηκε ταῦτα τῷ κέντρῳ· καὶ γὰρ ἀρχὴ καὶ μέσον τοῦ μεγέθους καὶ τέλος ἐστίν. ὥστε διὰ τὸ ἔξω εἶναι τοῦτο τῆς περιφερείας, οὐκ ἔστιν ὅπου τὸ φερόμενον ἠρεμήσει ὡς διεληλυθός· ἀεὶ γὰρ φέρεται περὶ τὸ μέσον, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸ ἔσχατον. διὰ δὲ τοῦτο μένει, ἀεί τε ἠρεμεῖ πως τὸ ὅλον, καὶ κινεῖται συνεχῶς. συμβαίνει δὲ ἀντιστρόφως· καὶ γὰρ ὅτι μέτρον τῶν κινήσεων ἡ περιφορά ἐστι, πρώτην ἀναγκαῖον αὐτὴν εἶναι. ἅπαντα γὰρ μετρεῖται τῷ πρώτῳ· καὶ διότι πρώτη, μέτρον ἐστὶ τῶν ἄλλων. ἔτι δὲ καὶ ὁμαλὴν ἐνδέχεται εἶναι τὴν κύκλῳ μόνην· τὰ γὰρ ἐπὶ τῆς εὐθείας ἀνωμάλως ἀπό τε τῆς ἀρχῆς φέρεται, καὶ πρὸς τὸ τέλος· πάντα γὰρ ὅσῳ ἂν ἀφίστηται πλεῖον τοῦ ἠρεμοῦντος, φέρεται θᾶττον· τῆς δὲ κύκλῳ μόνης, οὔτε ἡ ἀρχὴ, οὔτε τὸ τέλος ἐν αὐτῇ πέφυκεν, ἀλλ' ἐκτός.

ἔτι

Latio etiam, quæ ſempiterna eſſe poteſt, prior ea eſt, quæ non poteſt. Atqui conuerſio perpetuari poteſt, aliorum autem neque latio, neque alius vllus poteſt. Status enim ſit neceſſe eſt, qui quidem cum eſt, motus interit. i *Ex ratione autem fit, vt motus, qui in orbem eſt, vnus ſit & continuus, & non is qui rectus eſt. Recti enim motus principiũ, medium, & finis diſtincta ſunt, & in ſe omnia continet: quo fit vt id ſit, vnde quod mouetur incipiet, & id item ad quod deſinet: ſi quidem in extremis res qualibet quieſcit, cum in eo vnde, tũ in eo ad quod. At vero conuerſionis non diſtincta. Nam eorũ, quæ ſunt in linea, cur hoc potiùs, quam illud, terminus eſt? cum eorum quodlibet principium æque ſit, medium & finis, vt in principio & fine aliquid ſemper ſit, & nunquam. Vnde & ſphæra quodammodo mouetur, & quieſcit, cùm eundem occupet locum. Cauſa autem eſt, quoniam centro omnia hæc conueniunt, quippe quod magnitudinis & principium ſit, & medium, & finis. Quare cùm extra circunferentiam hoc ſit, nihil eſt vbi id quod fertur quieſcat, perinde atque tranſierit. Semper namque circa medium fertur, non ad extremum. Quod verò id maneat, totum ſemper, & quodãmodo quieſcit, & cõtinenter mouetur.* k *Accidit autem reciprocatio. Nam & quod motuum menſura conuerſio ſit, primam eſſe ipſam neceſſe eſt, ſiquidem primum omnia metitur: & quia prima, aliorum eſt menſura.* l *Atqui & æquabilis conuerſio ſola eſſe poteſt. Quæ enim recta à principio ad finem inæqualiter feruntur. At in ſola conuerſione nec principium ineſt, nec finis, extra.*

Textus 76.

Textus 77.

Sed

ὅτι δ' ἡ κατὰ τόπον φορὰ πρώτη τῶν κινήσεων, μαρτυροῦσι πάντες, ὅσοι περὶ κινήσεως πεποίηνται μνείαν· τὰς γὰρ ἀρχὰς αὐτῆς ἀποδιδόασι τοῖς κινοῦσι τοιαύτην κίνησιν·

διάκρισις

m *At verò lationem motuum primam eſſe omnes teſtantur, quotquot de motu mentionem fecerunt. Eius namque principia hi tribuerunt, quæ hunc motum efficiunt.* Text. 77

Etenim

1 *Ex ratione autem fit.*] Redit ad diſceptationem de perenni motus continuitate & quamobrem conuerſio, non autem recta latio, perenniter continua eſſe queat, ediſſerit. Ea, inquit, latio continua, ac perpetua eſſe poteſt, cuius mobile ex æquo atque indiſcriminatim ſemper eſt in principio, medio, & fine ſpatij: atqui ita ſe habet ſola conuerſio: ergo &c. Probat aſſumptionem, quia in linea recta, ſupra quam recta latio exercetur, diſtincta & determinata ſunt principium, medium, & finis; cùm in ea detur actu principium, vnde motus incipit, & finis, in quem deſinit, & in quo mobile quieſcit; in circulo verò nequaquam id accidit; cum nullum eius punctum finis magis, quam medij, aut principij rationem obtineat. Vnde eſt quod ſphæra moueri ſimul, & quodammodo quieſcere dicitur. Moueri, quia reuera circumagitur: quieſcere, quia totum locum, ſiue ſpatium non mutat, ſed voluitur circa centrum, quod fixum, immobileque eſt, & principij, medij ac finis vicem ſortitur: principij, quatenus ab eo omnes æquales lineæ ad circunferentiam ducuntur. medij, prout æqua diſtantia à peripheria diſiungitur: finis, prout omnes in eo lineæ terminantur.

Sphæram ſimul moueri, & quodammodo quieſcere.

k *Accidit autem.*] Cùm rationes ad circularis motus principatum & continuationem ſpectantes admodum inter ſe cognatæ ſint, non ſeparatim ſed mixtim eas pertractat Ariſtoteles. Hoc igitur loco rurſus probat conuerſionem inter cæteros motus primarium locum habere, eo quod omnium menſura ſit. Additque eſſe menſuram & eſſe primum inter ſe reciprocari. Nam cùm conuerſio ſit menſura, neceſſariò vendicat primum locum; & quia primum locum vendicat menſura eſt: ſiquidem primum in quolibet genere reliqua eiuſdem generis metitur.

Inter omnes motus ſolam conuerſionem eſſe æquabilē.

l *Atqui & æqualis.*] Eandem aſſertionem confirmat ex eo, quia inter omnes motus ſola conuerſio æquabilis eſt, eandemque velocitate perficitur. quod maiorem a[illegible] nobilitatē. Quod enim ſibi ſimile eſt magis eſt vnū, vnitas verò multiplicitati antep[illegible]. Non ſeruare autē reliquos motus æquabilitat[illegible] inde oſtendit quia quo mobilia à [illegible] cente, hoc eſt ab eo, vnde moueri cœperint, quod immobile eſt, longius eunt, eo [illegible] impetu feruntur. Cuius rei cauſam, & cur in iis quæ per vim mouentur, & in animantibus diuerſus inæquabilitatis modus reperiatur alibi expoſuimus. c. 6. 7

Veteres Phyſici lationi primatum detulere.

m *At verò lationem.*] Quod de lationis primatu docuit corroborat teſtimonijs veterum Philoſophorum Nam quicunque in conſtituendis rerum naturalium principijs de motu aliquid tradiderunt lationi principem locum aſſignarunt. Anaxagoras enim mētē Empedocles concordiā & diſcordiā motrices cauſas fecere. Leucippus & Democritus affirmarūt ſua illa inſectilia corpuſcula huc, illuc, cōcurſione, & diſſipatione per inane ferri, nec vllum alium motum ſubire præter lationem; etſi quæ ex ipſis concreſcerent cæteris quoque mutationibus forent obnoxia. Thales & alij, qui elementum vnum, aut medium quidpiam inter elementa principium eſſe exiſtimarunt, cùm rerum ortus & interitus ad denſitatem & raritatem coitionemque & ſecretionem retulerint, ſimiliter lationi primas dedere. Quod fecit etiam Plato dum animam ſe ipſam mouentem, cæteraque omnia agitantem induxit. Qua de re [illegible] huius operis copioſius.

Thales.

Plato.

n *An*

διάκρισις γὰρ καὶ σύγκρισις κινήσεις κατὰ τόπον εἰσίν. οὕτω δὲ κινοῦσιν ἡ φιλία καὶ τὸ νεῖκος· τὸ μὲν γὰρ διακρίνει, τὸ δὲ συγκρίνει αὐτῶν. καὶ τὸν νοῦν δέ φησιν Ἀναξαγόρας διακρῖναι τὸν κινήσαντα πρῶτον. ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι τοιαύτην μὲν οὐδεμίαν αἰτίαν λέγουσιν, διὰ δὲ τὸ κενὸν κινεῖσθαί φασι· καὶ γὰρ οὗτοι τὴν κατὰ τόπον κίνησιν κινεῖσθαι τὴν φύσιν λέγουσιν· ἡ γὰρ διὰ τὸ κενὸν κίνησις φορά ἐστι

τῶν

Etenim ſecretio, & concretio motus ſunt in loco, quo quidem modo mouent concordia & diſcordia, cùm altera ipſarum diſſipet, altera congreget. Mentem etiam quæ primum mouit Anaxagoras ait ſegregare. Similiter & quicunque nullam talem ſtatuunt cauſam, inane autem inquiunt mouere; & hi enim naturam motu, qui ad locum fit, moueri aiunt; ſiquidem motus per vacuum latio eſt, & quaſi in loco.

τῶν δ' ἄλλων οὐδεμίαν ὑπάρχειν τοῖς πρώτοις, ἀλλὰ τοῖς ἐκ τούτων· αὐξάνεσθαι γὰρ καὶ φθίνειν, καὶ ἀλλοιοῦσθαι συγκρινομένων καὶ διακρινομένων τῶν ἀτόμων σωμάτων φασί. τὸν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὅσοι διὰ πυκνότητα ἢ μανότητα κατασκευάζουσι γένεσιν ἢ φθοράν· συγκρίσει γὰρ καὶ διακρίσει ταῦτα διακοσμοῦσι. ἔτι δὲ καὶ παρὰ τούτους οἱ τὴν ψυχὴν αἰτίαν ποιοῦντες κινήσεως· τὸ γὰρ αὐτὸ ἑαυτὸ κινοῦν, ἀρχὴν εἶναι φασὶ τῶν κινουμένων. κινήσει δὲ τὸ ζῷον, καὶ πᾶν τὸ ἔμψυχον, τὴν κατὰ τόπον αὐτοκίνησιν. καὶ κυρίως δὲ κινεῖσθαί φαμεν μόνον τὸ κινούμενον τὴν κατὰ τόπον κίνησιν. ἐὰν δ' ἠρεμῇ μὲν ἐν τῷ αὐτῷ, αὐξάνηται δὲ ἢ φθίνῃ, ἢ ἀλλοιούμενον τυγχάνῃ, πῇ κινεῖσθαι, ἁπλῶς δὲ κινεῖσθαι οὔ φαμεν. ὅτι μὲν οὖν ἀεί τε κίνησις ἦν, καὶ ἔσται τὸν ἅπαντα χρόνον, καὶ τίς ἀρχὴ τῆς ἀϊδίου κινήσεως, ἔτι δὲ, τίς πρώτη κίνησις, καὶ τίνα κίνησιν ἀΐδιον ἐνδέχεται μόνην εἶναι, καὶ τὸ κινοῦν πρῶτον ὅτι ἀκίνητον, εἴρηται.

Κεφα

Aliorum autem nullum primis ineſſe cenſent, ſed his, quæ ex illis. Etenim augere, imminui, & alterari atomis compactis atque ſeiunctis inquiunt. Nec ſecus quicunque denſitate & raritate generationem faciunt atq; interitum. Nam ſecretione & concretione hæc diſponunt. Præter hos ij ſunt, qui motus cauſam animam faciunt. Id enim quod ſe mouet, eorum quæ mouentur, principium aiunt eſſe. n Animal autẽ omniſq; animans motu, qui in loco eſt ſe mouet. Et id propriè moueri ſolùm dicimus, quod motu, qui ad locum eſt, mouetur. Id verò ſi eodem in loco quieſcat, augeatur autem, aut imminuatur, aut alteretur aliqua ex parte, non ſimpliciter dicimus moueri. o Motũ itáque ſemper fuiſſe, omniq; tempore futurum eſſe, quidve motus ſempiterni ſit principium, & quis motus primus, quiſque ſempiternus duntaxat eſſe poſſit, mouénſque primum immobile eſſe dictum eſt.

CAP.

n *Animal autem.*] Rei propoſitæ confirmationem eo argumento concludit, quod animantes, quæ inter illa, quæ ab ſe mouentur, nobilitate excellunt, motu ad locum ſe ipſas mouent, tum præterea quia communi loquendi vſu motum pro latione vſurpamus, & ea ſimpliciter moueri dicimus quæ loco cientur, non ita verò quæ augentur, aliamve eiuſmodi motionem ſubeunt.

o *Motum itaque.*] Ea de quibus toto hoc libro diſſeruit, ſummatim colligit, vt ad illa, quæ proximo capite continentur, gradum faciat, & quia rurſus de primo motore agere inſtituit, quid de eo iam ſupra demonſtrarit, extremo loco repetit.

Κεφάλαιον ι.

Ὅτι δὲ τοῦτ' ἀμερὲς ἀναγκαῖον εἶναι, καὶ μηδὲν ἔχειν μέγεθος, νῦν λέγωμεν, πρῶτον περὶ τῶν προτέρων αὐτοῦ διορίσαντες. τούτων δ' ἓν μέν ἐστιν, ὅτι οὐχ οἷόν τε οὐδὲν πεπερασμένον κινεῖν ἄπειρον χρόνον· τρία γάρ ἐστι, τὸ κινούμενον, καὶ τὸ κινοῦν, καὶ τρίτον ἐν ᾧ, ὁ χρόνος. ταῦτα δὲ, ἢ πάντα ἄπειρα, ἢ πάντα πεπερασμένα, ἢ ἔνια, οἷον τὰ δύο, ἢ τὸ ἕν. ἔστω δὴ τὸ α κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον β, χρόνος ἄπειρος ἐφ' οὗ γ. τὸ δὴ δ κινείτω τι μέρος τοῦ β, τὸ ἐφ' οὗ ε. οὐ δὴ ἐν ἴσῳ τῷ γ· ἐν πλείονι γὰρ τὸ μεῖζον.

ὥσ'

CAP. X.

HOc a autem partibus neceſſariò vacare, nullámq; habere magnitudinem nunc dicamus, priùs hiſce definitis quæ hoc antecedũt. Quorum vnum eſt fieri non poſſe vt finitum vllum infinito moueat tempore. Tria enim sũt id quod mouetur, id quod mouet, & tertium, nempe tempus in quo. Hæc autem aut omnia infinita, aut omnia finita, aut aliqua, vt duo aut vnum. Sit igitur A. mouens C. quod mouetur B. & tempus infinitum C. finitum igitur D moueat partem ipſius B. quæ ſit E. certe nõ in æquali ipſi C. quod in maiori, maius. Text. 78.

Quare

CAPITIS DECIMI EXPLANATIO.

HOc a *autem partibus.*] Aggreditur ad probandum motorem primum vacare partibus, & magnitudine, eſſeque virtute infinita præditum. Vt verò inſtitutum confirmet, nonnulla præſumit theoremata. Primum eſt nullam vim finitam poſſe infinito tempore mouere. Ad cuius veritatem aperiendam ſupponit tria concurrere ad motum; nimirum virtutem mouentem, mobile, & tempus, quod motu conſumitur, atque hæc omnia aut eſſe infinita, aut finita, aut quædam infinita, alia finita, vnum vel duo. Deinde appellat vim mouentem A. mobile B. tempus C. tum accipit aliam vim mouentem minorem, quàm A. ſiue ſit pars ipſius A. ſiue non quam vocat D. item partem aliquam ipſius B. quæ ſit E. & ab ipſo D. cieatur. His poſitis ita argumentatur, E. mouetur in tempore, quod tempo-

Vim finitam non poſſe tempore infinito mouere.

Probatio.

tempori C. infinito æquale non eſt: ſiquidem A. quæ eſt maior virtus, mouet maiori tempore, vt poſitum fuit, mouet autem tempore C. ergo minori tempore, non autem ipſo C infinito, virtus D. ipſius B. partem, quæ eſt E. mouebit. Cum igitur D. moueat E. tempore minori (hoc vocetur F.) ſi ipſi D. pars alia adiecta fuerit, deinde alia, ipſum A tandem conſumetur. Similiter ſi ipſi E. alia pars ipſius B. adiiciatur, deinde alia, totum B. tandem exhauſtum erit: additur autem tempus ipſi quidem F. proportione, vt quantum virtuti adiiciatur, tanto plus temporis proportione mouere queat, nunquam tamen conſumetur, cùm ſit infinitum. Igitur tempus, quod additur, totum finitū efficit, temporeque finito tota virtus A. totum B. mouebit, atque adeò fieri non poterit, vt tempore infinito finita virtus moueat.

Summa rationis antea propoſitæ. Porro tota hæc ratio breuius & apertius ita concluditur. Si aliqua virtus moueat, verbi gratia, pondus quatuor librarum tempore infinito, certè quarta eius pars mouebit pondus vnius libræ in parte temporis minori atque adeò tempore finito. Itemq; dimidium virtutis mouebit medietaté prædicti ponderis tempore duplo maiori; atque adeò tota virtus in vnum collecta mouebit totum pondus tempore quadruplo maiori. Cum igitur tempus alio tempore finito quadruplo maius neceſſariò finitum ſit, conſequens eſt, vt virtus finita tempore infinito mouere non poſſit.

1. obiectio. Eſt tamen in promptu obiectio aduerſus hanc Ariſtotelis probationem, quia à calce libri ſuperioris traditum fuit ſiqua virtus pondus aliquod mouet, dimidium eius virtutis poſſe medietatem illius ponderis per idem ſpatium eodem tempore mouere, ſimiliterque quartam partem virtutis poſſe eodem tempore ferre quartam partem ponderis. Hoc autem in loco contrarium aſſeritur.

2. obiectio. Secundò, opponet aliquis, Intelligentiæ habent finitam virtutem; & tamen ſecundùm Ariſtotelem mouerunt ab æterno cœleſtes globos. Igitur non repugnat finitam virtutem mouere tempore infinito.

Diſ. 1. obiect. Ad primum horum variè reſponderi ſolet. Quidam opinantur rationem Ariſtotelis probabilem tantùm eſſe. Alij intelligendam ſolummodò de virtute motrice, quæ paulatim langueſcit & minuitur. Hæc enim etſi aliquanto tempore mouere poſſit partem illius ponderis, quam initio motus exuperat, non tamen eandem infinito tempore mouebit, quia progrediente motu ab illa vincetur, ac tandem vaneſcet. Septimo autem libro ſermo erat de virtute, quæ eadem ſemper manet, ſeu quæ ſemper exceſſum retinet comparatione reſiſtentiæ. Ad ſecundum reſpondendum eſt theorema Ariſtotelis ſic eſſe intelligēdum, quod mouet per ſe & independenter tempore infinito habet infinitam virtutem. Qua de re in progreſſu plura. Diſ. 2. obiect.

b At

ὥστ' οὐκ ἄπειρος ὁ χρόνος ἐν ᾧ τὸ ζ. οὕτω δὲ τῇ Α προστιθείς, καταναλώσει τε α, καὶ τῇ ε τὸ β· τὸν δὲ χρόνον οὐ καταναλώσει, ἀφαιρῶν ἴσον· ἄπειρος γάρ. ὥστε ἡ πᾶσα α τὸ ὅλον β κινήσει ἐν πεπερασμένῳ χρόνῳ τῷ γ. οὐκ ἐνδέχεται δὲ ὑπὸ πεπερασμένου κινεῖσθαι οὐδὲν ἄπειρον κίνησιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται τὸ πεπερασμένον ἄπειρον κινεῖν χρόνον, φανερόν. ὅτι δ' ὅλως οὐκ ἐνδέχεται ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει ἄπειρον εἶναι δύναμιν, ἐκ τῶνδε δῆλον. ἔστω γὰρ ἡ πλείων δύναμις ἀεὶ ἡ τὸ ἴσον ἐν ἐλάττονι χρόνῳ ποιοῦσα, οἷον θερμαίνουσα ἢ γλυκαίνουσα, ἢ ῥιπτοῦσα, καὶ ὅλως κινοῦσα. ἀνάγκη ἄρα καὶ ὑπὸ τοῦ πεπερασμένου μὲν, ἄπειρον δ' ἔχοντος δύναμιν, πάσχειν τι τὸ πάσχον, καὶ πλεῖον ἢ ὑπ' ἄλλου· πλείων γὰρ ἡ ἄπειρος δύναμις. ἀλλὰ μὴν χρόνον γε οὐκ ἐνδέχεται εἶναι οὐδένα. εἰ γὰρ ἐστιν ἐφ' ᾧ α χρόνος ἐν ᾧ ἡ ἄπειρος ἰσχὺς [illegible] ἐν ᾧ δὲ α β, πεπερασμένη τις, πρὸς ταύτην μείζω [illegible] πεπερασμένην, ἥξει ποτὲ εἰς τὸ ἐν τῷ α χρόνῳ κεκινηκέναι πρὸς

Quare tempus F. infinitum non eſt. Si igitur ipſi D. additio ſic fiat, ipſum A conſumet, etſi ipſi E. ipſum B. At tempus non conſumet, vnam æquale ſemper auferēdo, quippe quod ſit infinitū. Vniuerſum itaq; A. totum B. finito tempore C. mouebit. Ab eo igitur, quod finitum eſt motu infinito nihil poteſt moueri. Ita conſtat fieri non poſſe, vt quod finitum eſt tempore moueat infinito. b *At verò vim infinitam in magnitudine finita omnino eſſe non poſſe ex his conſtat. Sic enim maior ſemper virtus, quæ minori tēpore æquale facit, ſeu calefacit, ſeu dulcedinem afferat, ſeu proiciat, ſeu omnino moueat. Ab eo itaque quod finitum quidem eſt, infinitam autem habet vim id quod patitur, aliquid pati & magis, quàm ab alio neceſſe eſt. Amplior enim eſt virtus infinita. At tempus nullum eſſe poteſt. Sit namq; A. tempus, in quo vis infinita calefecit aut pepulit. in quo vero finita [illegible] qua ſit A.B. Huic ſi maiorem aliquam, finitam ſemper adiutiam, ad eam tandem perueniam qua A. tempore mouerit* Textus 9.

F

πρὸς πεπερασμένον γὰρ ἀεὶ προστιθεὶς ὑπερβαλῶ παντὸς ὡρισμένου, καὶ ἀφαιρῶν ἐλλείψω ὡσαύτως. ἐν ἴσῳ ἄρα χρόνῳ κινοῦσα ἡ πεπερασμένη τῇ ἀπείρῳ· τοῦτο δὲ ἀδύνατον. οὐδὲν ἄρα πεπερασμένον ἐνδέχεται ἄπειρον δύναμιν ἔχειν. οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐν ἀπείρῳ πεπερασμένην· καίτοι ἐνδέχεται ἐν ἐλάττονι μεγέθει πλείονα δύναμιν εἶναι, ἀλλ' ἔτι μᾶλλον ἐν μείζονι πλείω. ἔστω δὲ τὸ ἐφ' οὗ α β, ἄπειρον· τὸ δὲ β γ, ἔχει δύναμίν τινα, ἣ ἐν τινι χρόνῳ ἐκίνησε τὴν Δ, ἐν τῷ χρόνῳ ἐφ' ᾧ ε ζ. ἂν δὲ τῆς β γ διπλάσιον λαμβάνω ἐν ἡμίσει κινήσει χρόνῳ τῇ ε ζ· ἔστω γὰρ αὕτη ἡ ἀναλογία· ὥστ' ἐν τῷ ζ θ κινήσει.

οὐκοῦν

a *Finito enim ſi ſemper adiecero, defi-nitum omne ſuperabo; & ſi abſtulero, identidem diminuam. Finita igitur & infinita æquali tempore mouebit, quod eſſe non poteſt. Nulla igitur finita magnitudo vi infinita prædita eſſe poteſt.* c *Neque igitur finita, ea, quæ eſt infinita. Quod in minori magnitudine maior virtus eſſe poſſit, multò tamen maior in maiore. Sit igitur A. B. infinita magnitudo: certe B. C. aliquam vim habet, tempore aliquo nempe E. F. mouit D. ſi itaque ipſius B. C. duplam accepero in dimidio temporis E. F. mouebit. Hæc namq; ſit proportio. Quare in tẽpore F. G. mouebit.* Text. 80.

Sit

b *At vero vim infinitam.*]Secundum theorema eſt. In magnitudine finita non poſſe infinitam virtutem ineſſe. Hoc vt ſuadeat præmittit maiorem virtutem minori tẽpore idem efficere, quod in maiori minor, itemque virtutem infinitam citius mouere, quàm aliam quálibet virtutem finitã. Tum ita ratiocinatur. Si in magnitudine finita eſſet infinita virtus, nullum tempus mouendo conſumeret, demonſtratum eſt autem 6. huius operis ca. 3. omnem motũ tẽpore effici, ergo in magnitudine finita nequit eſſe infinita virtus. Maiorem oſtendit, quia ſi eiuſmodi infinita virtus ad mouẽdũ tẽpus exigeret, ſequeretur poſſe finitam & infinitã virtutem æquali tempore mouere, quod eſt contra hypotheſim. Conſecutio probatur, quia cùm quoduis finitum facta ipſi adiectione poſſit aliam finitam rem tandem ſuperare, eouſque finita virtus excreſceret, vt finitudinẽ illam temporis vinceret. Quid momenti hæc Ariſtotelis ratio habeat ſuo loco ſeparatim expendemus. In magnitudine finita non poſſe reſidere virtutem infinitam.

c *Neque igitur fieri poteſt.*]Tertium theorema eſt, in magnitudine infinita non poſſe ineſſe finitam virtutem. Quod ita probat; Virtus magnitudinis infinitæ exuperat quácunq; virtutem finitam: ergo neceſſario eſt infinita. Aſſumptum confirmat, quia licet non ſemper virtus ex æquo reſpondeat mobili; & in minori magnitudine magnæ interdum vires inſint, vt in ſeminibus, aliiſque id genus; tamen in mole infinita infinitas vires eſſe oportet. In magnitudine infinita non poſſe dari finitam virtutem.

d *Nam*

οὐκοῦν οὕτω λαμβάνων ἀεί, τὴν μὲν α β, οὐδέποτε διέξειμι, χρόνου δὲ τοῦ δοθέντος ἀεὶ ἐλάττω λήψομαι. ἄπειρος ἄρα ἡ δύναμις ἔσται· ὑπερβάλλει γὰρ πᾶσαν πεπερασμένην δύναμιν. πάσης δὲ πεπερασμένης δυνάμεως, ἀνάγκη πεπερασμένον εἶναι καὶ τὸν χρόνον· εἰ γὰρ ἐν τινι ἡ τοσήδε, ἡ μείζων ἐν ἐλάττονι μέν, ὡρισμένῳ δέ, κινήσει χρόνῳ, κατὰ τὴν ἀντιστροφὴν τῆς ἀναλογίας. ἄπειρος δὲ πᾶσα δύναμις, ὥσπερ καὶ πλῆθος, καὶ μέγεθος τὸ ὑπερβάλλον παντὸς ὡρισμένου. ἔστι δὲ καὶ ὧδε δεῖξαι τοῦτο· ληψόμεθα γάρ τινα δύναμιν τὴν αὐτὴν τῷ γένει τῇ ἐν τῷ ἀπείρῳ μεγέθει, ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει οὖσαν, ἣ καταμετρήσει τὴν ἐν τῷ ἀπείρῳ πεπερασμένην δύναμιν. ὅτι μὲν οὖν οὐκ ἐνδέχεται ἄπειρον εἶναι δύναμιν ἐν πεπερασμένῳ μεγέθει, οὐδ' ἐν ἀπείρῳ πεπερασμένην, ἐκ τούτων δῆλον. περὶ δὲ τῶν φερομένων, καλῶς ἔχει διαπορῆσαί τινα ἀπορίαν πρῶτον. εἰ γὰρ πᾶν τὸ κινούμενον κινεῖται ὑπό τινος, ὅσα μὴ αὐτὰ ἑαυτὰ κινεῖ, πῶς κινεῖται ἔνια συνεχῶς, μὴ ἁπτομένου τοῦ κινήσαντος, οἷον τὰ ῥιπτούμενα;

ὠ

Sic igitur ſemper accipiendo, magnitudinem quidem A. B. nunquam tranſibo, tempore verò dato ſemper minus accipiam. Quamobrem virtus erit infinita, quippe quæ finitam virtutem omnem exuperet, omnis autem finitæ virtutis tempus quoque eſſe finitum neceſſe ſit. d *Nam ſi aliqua in tempore tanta virtus moueat, in minori quanquam terminato proportionis conuerſione maior mouebit. Infinita autem omnis vis perinde eſt, atque multitudo & magnitudo, quæ terminatam omnem excedit.* Text. 81. e *Poteſt autem ſic quoque hoc demonſtrari. Aliquam enim vim infinita magnitudine accipiemus, quæ eiuſdem ſit generis atque eſt ea, quæ eſt in infinita, quæ vè eandẽ metietur. Vim itaq; infinitã in magnitudine finita, aut finitã in infinita non poſſe eſſe ex his conſtat.* f *De his autẽ, quæ feruntur, rectè habet in primis dubitationem quandam afferre. Sic enim quicquid mouetur, ab aliquo mouetur, quo pacto eorum, quæ ſe nõ mouẽt, nõnulla continenter, eo, quod mouet, non tangente, quæ iacimus, mouẽtur?* Textus 82.

εἰ δ' ἅμα κινεῖ καὶ ἄλλο τι ὁ κινήσας, οἷον τὸν ἀέρα, ὃς κινούμενος κινεῖ, ὁμοίως ἀδύνατον τοῦ πρώτου μὴ ἁπτομένου, μηδὲ κινοῦντος κινεῖσθαι, ἀλλ' ἅμα πάντα καὶ κινεῖσθαι, καὶ πεπαῦσθαι, ὅταν τὸ πρῶτον κινοῦν παύσηται, κἂν ποιῇ ὥσπερ ἡ λίθος, οἷον κινεῖ ὃ ἐκίνησεν. ἀνάγκη δὴ, τοῦτο μὲν λέγειν, ὅτι τὸ πρῶτον κινοῦν ποιεῖ, οἷον τι κινεῖν, ἢ τὸν ἀέρα τοιοῦτον, ἢ τὸ ὕδωρ, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ὃ πέφυκε κινεῖν καὶ κινεῖσθαι.

ἀλλ'

Quod ſi is qui mouit, aliud quidpiam ſimul mouet, vt aerem, qui, cùm mouetur, mouet, æquè fieri non poteſt, vt primo non tangente neque mouente moueātur. Sed ſimul omnia mouers & quieſcere, cùm mouens primum quieuerit, neceſſe eſt, quanquam perinde faciat vt lapis, nempe vt id moueat quod mouit. g *Neceſſe eſt autem hoc quidem dicere id quod primùm mouit, efficere, vt aer, aut aqua, aut aliquid eiuſmodi, quod mouere moueriq́; aptum eſt, poſſit mouere.* At

d *Nam ſi aliquo in tempore.*] Secundò idem ſtabilire conatur hunc in modum. Aliqua pars illius infinitæ magnitudinis pollet virtute ad mouendum aliquanto tempore, maior autem pars, cum maiores vires poſſideat, minus conſumet temporis: ergo tota moles infinita nihil temporis conſumet, & ex conſequenti infinitam virtutem motricē obtinebit.

e *Poteſt autem ſic.*] Tertiò idem ex eo corroborat; quia ſi magnitudini infinitæ ineſſet finita virtus, poſſet alia virtus finita eiuſdem rationis exiſtens in magnitudine finita metiri illam, quæ eſt in infinita magnitudine: atque adeo poſſet etiam magnitudo illa infinita menſurari ab ea quæ finita eſt, cùm eadem ratio quoad hoc videatur eſſe in magnitudine, quæ eſt in virtute.

Dubitatio. f *De his autem, quæ feruntur.*] Duo quædam interponit dubia ad motum pertinentia. Alterum eſt, qui fieri poſſit, vt iacta, verbi gratia, lapis, aut telum, quod ſurſum intorquetur, poſtquam diſceſſere ab eo qui iecit, motum contineuent, cùm nec ipſa ſe moueant, nec videantur à proiectore cieri, vtpote à quo poſt initium motus tangi deſierunt. Non enim ſatisfaciet qui dixerit huiuſmodi corpora ab aere tergum vrgente cieri, hærebit namque eadem rurſus quæſtio, qua ratione aer ille proximus nullo tangente moueat.

Reſponſio. g *Neceſſe eſt autem.*] Dubitationem propoſitā diluit aiens, id quod primò mouet, verbi gratia, manum, mouere medium, per quod fit iactus, nempe aerē ſibi attiguum, eum verò aeris partem aliam ſibi vicinam pellere, deinde hanc aliam, donec ea, quæ lapidi cohæret, ipſum lapidem vehat. Incipere autem motum proiecti corporis languēſcere cùm vis mouendi partibus aeris impreſſa deficere incipit; & omnino ceſſare motū, cùm prædicta vis euanuit, hoc eſt, cùm tanta eſſe deſiit, quāta ad mobile vlterius prouehēdum requiritur.

ἀλλ' οὐχ ἅμα παύεται κινοῦν καὶ κινούμενον, ἀλλὰ κινούμενον μὲν ἅμα, ὅταν ὁ κινῶν παύσηται κινῶν, κινοῦν δὲ ἔτι ἐστί. διὸ κινεῖταί τι ἄλλου ἐχόμενον· καὶ ἐπὶ τούτου ὁ αὐτὸς λόγος. παύεται δὲ, ὅταν ἐλάττων ἡ δύναμις τοῦ κινεῖν ἐγγίνεται τῷ ἐχομένῳ. τέλος δὲ παύεται ὅταν μηκέτι ποιήσῃ τὸ πρότερον κινοῦν, ἀλλὰ κινούμενον μόνον. ταῦτα δ' ἀνάγκη ἅμα παύεσθαι, τὸ μὲν κινοῦν, τὸ δὲ κινούμενον, καὶ τὴν ὅλην κίνησιν. αὕτη μὲν οὖν ἐν τοῖς ἐνδεχομένοις, ὁτὲ μὲν κινεῖσθαι, ὁτὲ δ' ἠρεμεῖν ἐγγίγνεται ἡ κίνησις, καὶ οὐ συνεχὴς, ἀλλὰ φαίνεται· ἢ γὰρ ἐφεξῆς ὄντων, ἢ ἁπτομένων ἐστίν· οὐ γὰρ ἓν τὸ κινοῦν, ἀλλ' ἐχόμενα ἀλλήλων. διὸ καὶ ἐν ἀέρι, καὶ ἐν ὕδατι γίνεται ἡ τοιαύτη κίνησις, ἣν λέγουσί τινες ἀντιπερίστασιν εἶναι. ἀδύνατον δὲ ἄλλως τὰ ἀπορηθέντα λύειν, ἢ τὸν εἰρημένον τρόπον. ἡ δ' ἀντιπερίστασις ἅμα πάντα κινεῖσθαι ποιεῖ, καὶ κινεῖν, ὥστε καὶ παύεσθαι. νῦν δὲ φαίνεταί τι ἓν κινούμενον συνεχῶς· ὑπὸ τίνος οὖν; οὐ γὰρ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ.

ἐπεὶ

At non ſimul mouere deſinit & moueri, ſed ſimul atque is qui mouet mouere deſierit, deſinit moueri, adhuc autem eſt mouens: quocirca aliud mouet quod hæret, cuius eadē eſt ratio. Ceſſat autem cùm vis mouendi in id, quod hæret, minor imprimitur. Prorſus vero deſinit, cùm id quod prius eſt, non vltra effecerit, vt moueat, ſed ſolùm vt moueatur. Atque hæc deſinere ſimul alterum quidem mouere, alterum moueri totumq́; motum neceſſe eſt. h *Sane hic motus in his fit, quæ aliquando poſſunt moueri, aliquando quieſcere, continuus item non eſt, ſed apparet, quando quidem earum ſit, quæ aut deinceps ſequuntur, aut ſe tangunt. Neque enim mouens eſt vnum, ſed mutuo ſibi hærent. Quocirca in aere & aqua his fit motus, quem antiperiſtaſin eſſe aliqui inquiunt.* i *Fieri autem non poteſt, vt aliter quàm dictū eſt, ea diſſoluātur, de quibus dubitatum eſt. At verò antiperiſtaſis moueri ſimul cuncta facit, & mouere, quare & quieſcere.*

Nunc autē vnum quid moueri continuè videtur: à quo nam igitur? non enim à ſe ipſo.

k *Quo*

ἐπεὶ δ' ἐν τοῖς οὖσιν ἀνάγκη ἀεὶ κίνησιν εἶναι συνεχῆ, αὕτη δὲ μία ἐστὶν, ἀνάγκη δὲ τὴν μίαν μεγέθους τέ τινος εἶναι· οὐ γὰρ κινεῖται τὸ ἀμέγεθες· καὶ ἑνὸς, καὶ ὑφ' ἑνός· οὐ γὰρ ἔσται συνεχὴς, ἀλλ' ἐχομένη ἑτέρα ἑτέρας, καὶ διῃρημένη. τὸ δὴ κινοῦν εἰ ἓν, ἢ κινούμενον κινεῖ, ἢ ἀκίνητον ὄν. εἰ μὲν δὴ κινούμενον, συνακολουθεῖν δεήσει καὶ μεταβάλλειν αὐτὸ, ἅμα δὲ κινεῖσθαι ὑπό τινος· ὥστε στήσεται καὶ ἥξει εἰς τὸ κινεῖσθαι ὑπὸ ἀκινήτου· τοῦτο γὰρ οὐκ ἀνάγκη συμμεταβάλλειν, ἀλλ' ἀεί τε δυνήσεται κινεῖν· ἄπονον γὰρ καὶ τὸ οὕτω κινεῖν, καὶ ὁμαλὴς αὕτη ἡ κίνησις, ἢ μόνη, ἢ μάλιστα· οὐ γὰρ ἔχει μεταβολὴν οὐδεμίαν τὸ κινοῦν.

δεῖ

Textus 83.

k Quoniã aũt in rerũ natura cõtinu' motus eſt neceſſarie, ille verò eſt vnus, & is qui vnus eſt, vnius ſit magnitudinis neceſſe eſt, cũ id nõ moueatur, quod magnitudinis eſt expers: vni' preterea & ab vno, alioquin cõtinuus nõ erit, ſed hærens alter alteri & diuiſus. id ſane quod mouet, ſi vnum eſt, aut, cùm mouet, mouetur, aut eſt immobile. Si igitur moueatur, vna ſequi oportebit, vt & ipſum mutetur, ſimulq́; ab aliquo moueatur: quamobrem ſtabitur, ad idque accedetur, vt ab immobili moueatur. Hoc enim neceſſe non eſt, vt ſimul mutetur, ſed mouendi ſemper facultatem habebit. l Nã laboris quoq; eſt expers hæc motionis ratio & modus. m Atque etiam æquabilis hic motus eſt, aut ſolus, aut maxime: ſiquidem quod mouet nullã habet mutationem.

Opor

Iactus quibus competat.

h *Sane hic motus.*] Addit motum iactus non conuenire corporibus, quæ perenni, & continuo motu agitantur, ſed quæ interdum à motu ceſſant, vt ſagittæ, & lapidi. Et verò quod hæc cum iaciuntur, non ferantur continuo motu ex eo oſtendit, quia non ab eodem mouente impelluntur, ſed ab alio & alio, vt à manu & aere, vel aqua, variiſque partibus intermedij corporis, quæ omnes à prioribus impetum accipiunt, & in vicinas transfundũt. Docet autem fieri iactum in aere, & aqua, quia hæc elementa cedunt, & agilia ſunt, non autem terra ob ingentem craſſitiem, & repugnantiam. Ignis verò non meminit, quod eius ſphæra procul à nobis ſit.

Opinio quorũdã de motu iactus.

i *Fieri autem non poteſt.*] Fuere qui motum iactus per antiperiſtaſim fieri dicerent, hoc eſt, quia corpus circunſtans motu vacui in locum ſuccedit eius quòd pellitur, atq; ita ſucceſſiua locorum permutatione res proiecta aliò ſubinde transfertur. Horum ſententiam corrigit Ariſtoteles aiens, etſi in motu iactus antiperiſtaſis interueniat, non hanc tamen integram eſſe cauſam cur proiecta corpora per aquam, aeremvé ferantur, ſed eam etiam, quã ipſe ſuperius attulit. Nam in prædicta antiperiſtaſi cuncta ſimul mouẽt & mouentur, hoc eſt tam partes aeris per quas ſagitta defertur, quam ſagitta ſimul mouent, motumque accipiunt; quandoquidem illæ à tergo ſagittam, & à parte anteriori à ſagitta feriuntur. Vt verò hæc omnia ſimul mouent, & mouentur, ita pariter à motu ceſſant. Quod in motu iactus non accidit. Namq́ue ceſſante antiperiſtaſis cauſa, & quieſcente eo qui ſagittã emiſit, adhuc ſagitta motum proſequitur: at cùm illa à ſe nõ moueatur, alia eius motus cauſa dãda eſt, videlicet iaculator à quo impetus exijt. Lege quæ de hac re ſupra diſputauimus.

Immobilitas primi motoris.

k *Quoniam autem.*] Explicata controuerſia de cauſa motus proiectorum, quem aſſetuit continuum non eſſe, redit ad primum motorem, eum que vnum eſſe probat ex continuitate primi, ac ſempiterni motus qui niſi & ab vno motore efficeretur, & vnius eſſet magnitudinis, continuus eſſe non poſſet. Deinde immobilitatem primi mouentis ex eo concludit, quia cum in mouentibus non detur progreſſus in infinitum deueniendum eſt ad vnum, quod non iam aliunde motum accipiat. At quod eiuſmodi mouens nec à ſe ipſo per accidens moueri queat, ex iis, quæ ſuperiùs dicta ſunt, colligi poteſt. Nã cùm nihil à ſe ex accidente moueatur, niſi vna parte mouente, altera mota; quod ſolis rebus magnitudinẽ habentibus conuenit. cũque oſtenſum fuerit id quod infinito tempore mouet, magnitudine carere, fit vt neceſſariò fateri debeamus primum mouens omnis magnitudinis expers eſſe.

Primum mouens mouere abſque laſsitudine.

l *Nam laboris quoque*] Ex eo quod primum mouens nentiquam moueatur, oſtendit ipſum abſque laſsitudine, & fatigatione motum efficere. Quod rebus viuentibus corporea mole præditis, quibus motio laborioſa eſt, haudquaquam euenit, ſiquidem laſſantur dum in opus incumbunt, cum ita agant vt aſſidua perpeſſione, & imminutione ſpirituum vitalium paulatim eis vires deficiant.

Æquabilis motus ſupremæ ſphæræ.

m *Atque etiam æquabilis.*] Motum primi mobilis æquabilem eſſe, ac ſibi ſimilem ex primi, mouentis ſtabilitate, & immutabilitate colligit. Nam cum primum mouens omnis mutationis expers ſit, conſequens eſt, vt primum motum æquabilitate ſumma efficiat

Vnde

Vnde etiam ipſius primi mobilis conſtãriam & immortalitatem arguit, quia maximè naturæ conſentaneum eſt, vt motus & mobile ſibi mutuo reſpondeant.

δεῖ δὲ οὐδὲ τὸ κινούμενον πρὸς ἐκεῖνο ἔχειν μεταβολήν, ἵνα ὁμοία ᾖ ἡ κίνησις. ἀνάγκη δὴ ἢ ἐν μέσῳ, ἢ ἐν κύκλῳ εἶναι· αὗται γὰρ αἱ ἀρχαί. ἀλλὰ τάχιστα κινεῖται τὰ ἐγγύτατα τοῦ κινοῦντος. τοιαύτη δ' ἡ τοῦ ὅλου κίνησις· ἐκεῖ ἄρα τὸ κινοῦν. ἔχει δ' ἀπορίαν, εἰ ἐνδέχεταί τι κινούμενον κινεῖν συνεχῶς, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ τὸ ὠθοῦν πάλιν καὶ πάλιν, καὶ τῷ ἐφεξῆς εἶναι συνεχῶς· ἢ γὰρ αὐτὸ δεῖ ὠθεῖν, ἢ ἕλκειν, ἢ ἄμφω, ἢ ἕτερόν τι ἐκδεχόμενον ἄλλο παρ' ἄλλου, ὥσπερ πάλαι ἐλέχθη ἐπὶ τῶν ῥιπτουμένων, εἰ δὲ διαιρετὸς ὢν ὁ ἀὴρ ἢ τὸ ὕδωρ κινεῖ, ἀλλ' ὡς ἀεὶ κινούμενος, ἀμφοτέρως δ' οὐχ οἷόν τε μίαν εἶναι, ἀλλ' ἐχομένην. μόνη ἄρα συνεχής, ἣν κινεῖ τὸ ἀκίνητον· ἀεὶ γὰρ ὁμοίως ἔχον, καὶ πρὸς τὸ κινούμενον ὁμοίως ἕξει καὶ συνεχῶς. διωρισμένων δὲ τούτων, φανερὸν ὅτι ἀδύνατον τὸ πρῶτον κινοῦν, καὶ ἀκίνητον ἔχειν τι μέγεθος· εἰ γὰρ μέγεθος ἔχει, ἀνάγκη ἤτοι πεπερασμένον αὐτὸ εἶναι, ἢ ἄπειρον. ἄπειρον μὲν οὖν ὅτι οὐκ ἐνδέχεται μέγεθος εἶναι, δέδεικται πρότερον ἐν τοῖς φυσικοῖς. ὅτι δὲ τὸ πεπερασμένον ἀδύνατον ἔχειν ἄπειρον δύναμιν, καὶ ὅτι ἀδύνατον ὑπὸ πεπερασμένου κινεῖσθαί τι ἄπειρον χρόνον, δέδεικται νῦν. τὸ δέ γε πρῶτον κινοῦν, ἀΐδιον κινεῖ κίνησιν, καὶ ἄπειρον χρόνον. φανερὸν τοίνυν, ὅτι ἀδιαίρετόν ἐστι καὶ ἀμερές, καὶ οὐδὲν ἔχον μέγεθος.

ΤΕΛΟΣ.

Oportet verò ſi motus ſibi ſimilis eſſe debet, id quoque quod mouetur nullam, ratione eius habita, mutationem pati. n *Neceſſe eſt autem aut in medio eſſe, aut in circulo: hæc enim, principia. At quæ ad mouendum proxime accedũt, celerrime mouentur. Eiuſmodi autem eſt circuli motus. Ille igitur eſt mouens.* o *Exiſtit autem dubitatio, an quidpiam quod moueatur poſſit continenter mouere, non autem (vt quod pellit) rurſus & rurſus, & ex eo, quod deinceps, continuè moueat. Ipſum enim aut pellere aut trahere, aut vtrunque facere oportet, aut certe aliud eſſe, quod ab alio excipiat, vt de his, quæ iaciuntur, nuper eſt dictum: ſiquidem aer diuiduus cùm ſit, aut etiam aqua, alius atque alius mouet ſubiens motum: vnus autem neutro modo eſſe poteſt, ſed hærens: quare is ſolus continuus, quem id facit, quod immobile eſt. Nã cùm eodem modo ſemper ſe habeat, ad id quoque quod mouetur, ſimiliter continenterq; habebit.* p *His definitis primum & immobilem mouentem magnitudinem vllam habere non poſſe manifeſtum eſt. Nam ſi magnitudinẽ habeat, aut finitam eam eſſe, aut infinitam neceſſe eſt. At magnitudinem infinitam eſſe non poſſe ante in Phyſicis monſtratum eſt. Nunc verò finitam vt finita præditam non poſſe eſſe, fieri item non poſſe, vt à finita tẽpore infinito quicquam moueatur, demonſtrauimus. Mouẽs autem primum ſempiternum ſempiternoq; tempore motum ciet. Quamobrem conſtat indiuiduum eſſe & nullam habere magnitudinem.*

Textus 84 · Textus 85 · Textus 86.

n *Neceſſe eſt autem.*] Edocet vbi nam primus motor ſit aiens cùm in vniuerſo duæ ſint partes, in quibus debere eſſe potiſſimum videatur, nempe mundi centrum, & circunferẽtiam ſupremi orbis, quæ ſunt duo principia mundanæ ſphæræ, potius dicendũ in circunferentia eſſe; atq; in ea parte quæ rapidiſſima vertigine circunuoluitur, vbi ſcilicet linea peripheriæ æqualiter diſtat à polis: ſiquidem in eam partem magis influit, ſuæque potentiæ apertiora ſigna exhibet.

Dub. o *Exiſtit autem dubitatio.*] Alteram affert dubitationem, quæ ad continuitatem primi motus, & ſupremi motoris vim declarandam ſpectat. Num ſcilicet fieri poſſit vt id quod ſic mouet, vt moueatur, motionem facere queat perennem, atque ita continuam, vt non ſolum media quiete non interrumpatur, ſed etiam perfectè æquabilis, ac ſibi vndequaq; ſimilis ſit.

Reſpon. Reſpondet haud poſſe id fieri; quia vel eiuſmodi mouens ab ſe rem motã pelleret, traheretvè immediatè, vel interuẽtu aliorum corporum, quorum alia impetũ transfunderent, vt in motu iactus dictum eſt: nullo vero horum modorum efficit motum omnino continuũ, & perfectè æqualem perennemq; cũ tale mobile defectui ſubiaceat. Quare ſolum id quod immobile eſt, ſemperque eodem modo ſe habet, eam motionem poſſe edere, videlicet æquabiliter continuam & perpetuam.

Primus motor expers omnis magnitudinis. p *His definitis*] Colligit tandẽ præcipuum huius loci inſtitutum, nẽpe motorẽ primum omnis materiæ & magnitudinis expertẽ eſſe: argumentaturq; in hunc modum. Si primus motor magnitudinem haberet, vel ea eſſet infinita, vel finita. Non infinita, quia vt in tertio huius operis libro oſtẽſum eſt: nulla datur infinita magnitudo. Sed neq; etiã finita eſſe poteſt; quia primus motor, cùm mouerit tempore infinito, pollet infinita virtute in magnitu- C.8 q.2 a2

gnitudine autem finita non poteſt eſſe infinita virtus, vt ſuperiùs fuit demonſtratum. Conſtat ergo motorem primum omni prorſus magnitudine vacare.

QVAESTIO I.

NVM ARISTOTELES COGNOVERIT Deum vbique eſſe.

ARTICVLVS I.

CONSTARE DEVM ESSE VBIQVE, ETSI EA de re gentium Philoſophi diſſenſerint.

Hac de re D. Th. 1. p. q. 8. M. Alb. in 1. d. 37. ibidéque alij doctores.

DEum vbique eſſe docent cõplura ſacrarum litterarum teſtimonia Pſal. 138. Si aſcendero in cœlũ, tu illic es; ſi deſcendero in infernum, ades. Ieremiæ 23. cœlum & terram ego impleo. Sapient. 1. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum. Quod etiam ea ratio conuincit, quia cùm Deus res omnes immediatè conſeruet conferendo eis eſſe, & in omni agente immediatè operetur; vtiq; oportet eum in omni re creata exiſtere, nec ab ea diſtare. Quę omnia ex iis, quæ 2. & 7. huius operis diſſeruimus, perſpicua ſunt.

Pſal. Ierem. Sapient.

Lib. 2. c. 7. q. 10. & q. 12. Lib. 7. c. 2. q. 1. art. 2.

Quòd verò ad Philoſophos attinet, non fuit hac in re conſentiens eorum opinio. Nã Ægyptij Deũ in cœleſti domicilio, vt in proprio loco ſtatuebãt, ideoq; ipſum, vt erãt Hieroglyphicis aſſueti, cœrulea veſte indutũ, manu altera zonã, altera ſceptrum tenentẽ pingebãt, vt teſtatur Euſebius li. 3. de pręparatione Euangelica; nimirum zona, cinguloue admirabilem Dei potentiã, qua vniuerſa continet, & colligat; ſceptro, regiam illius dignitatem; veſte cœrulea, eiuſdem in cœlo habitaculum ſignificantes. Alij, quos Ariſtoteles in extremo capite huius libri commemorat, arbitrati ſunt Deum in centro mundi eſſe, fortaſſe vt inde operationes ſuas, quaſi lineas, ad totam mundanę machinæ peripheriam explicaret. Alij, quorum mentionem fecit Iuſtinus Martyr in ſua paræneſi ad gentes, Dei ſedem ſphæra ignea, vel ſupremo cœleſtium corporum globo definierunt.

Lege Cyrillum Alexan. lib. 1. contra Iuli.

Aegypti. Euſebius. Iuſtinus Philoſophus.

Melior tamen Philoſophorum pars Deum vbique eſſe, ac totam rerum vniuerſitatem ſui numinis præſentia complere, pronuntiauit. Id quod in primis diſertè docuit in Aſclepio Mercurius, & Orpheus in Saturni hymno hiſce verbis,

Mercurius Orpheus.

Ὃς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμοιο γενάρχα.

Ideſt qui omnes mundi partes habitas generationis princeps. Item Pythagoras, qui Deum appellabat ψύχωσιν τοῦ παντὸς, ideſt, animationem vniuerſi. Ac quidnam eſſet Deus, teſte Lactantio libro. 1. c. 5. ita deſcribebat. Deus eſt animus per vniuerſas mundi partes, omnemque naturam pertinens, & diffuſus, ex quo omnia, quæ naſcuntur, animalia vitam capiunt. Quod poeta latinus in ſuo poemate ſic expreſsit.

Pythagoras.

Lege Syluianũ Epiſcopum li. 1. de prouidentia.

Deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlúmque profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque ſibi tenues naſcentem arceſſere vitas.

4. Georg.

Idem Heraclitus docuit, qui referente Ariſtotele 1. de partibus animalium

Heraclitus.

 cap.

cap. 5. caſam aliquando ingreſſus furnariam, cùm ignis hyberni gratia diutius ſediſſet, ad quoſdam ſe quærentes, quos tam vilem ingredi domum puderet, introite, inquit, ſunt enim hic etiam dij. Idem cenſuere Philolaus, Archytas, Parmenides, Anaxagoras, & ex Stoicis Boëthus, ex Platonicis Amblicius, & Plotinus, atque alij, quos recenſet Ficinus libr. 2. de immort. animorum cap. 6. & Eugubinus lib. 4. de perenni Philoſophia.

Alij.

ARTICVLVS II.

PROBABILE VIDERI NON ignoraſſe Ariſtotelem vbique Deum eſſe.

Argumenta in partem negatiuam.

QVæ tamen hac in re fuerit Ariſtotelis ſententia haud planè conſtat. Quod enim nō vbique Deum eſſe putarit, ex quibuſdā eius dictis colligi videtur. Nam extremo cap. huius libri text. 84. cùm docuiſſet duas eſſe potiſsimùm in vniuerſo partes, in quibus Deus maximè eſſe videretur, nempe medium, & circunferentiam, quæ totius ſphæræ principia ſunt, ſtatuit Deum eſſe in mundi circunferentia, vbi primus orbis rapidiori vertigine circunuehitur. Deinde 1. de cœl. cap. 3. text. 22. approbat commune elogium, & conſenſum mortalium Deo in cœleſti opificio ſedem attribuentium. Præterea ſecundo eiuſdem operis capite duodecimo text. 66. & ſecundo de generatione cap. 10. text. 59. ait corpora, quæ longè à Deo abſceſſere, turbulento motu agi, eſſeque interitui obnoxia. Item in libro de mundo ad Alexandrum ſtatuit haud quaquam diuinitati conſentaneum eſſe, vt Deus inferioris mundi rebus interſit: quod exemplo regis declarat. Quapropter, inquit, ſi è dignitate regis minimè foret, Xerxem adminiſtrare cuncta, ipſiſque operibus faciendis præſentem adeſſe: longè id nimirum minus Deo conuenit. Quare auguſtius id, decentiuſque exiſtimandum eſt, Deum ſummo in loco eſſe collocatum. Hæc Ariſtoteles. Ex quibus locis, hoc præſertim vltimo, non obſcurè doci videtur, illum in eo errore fuiſſe, vt putarit Deum non vbique; ſed in cæleſti duntaxat, ac ſupremo orbe conſiſtere. Atque hanc eius fuiſſe mentem aſſerit Iuſtinus Philoſophus in oratione prænetica ad gentes.

Lib. de cœl.

De generat.

Lib ad Alex.

Pro parte affirmatiua.

Alij contrà ſentiunt, affirmantque non latuiſſe Ariſtotelem, Deum toti mundo, ſingulisque eius partibus eſſe præſentem. In quam ſententiam lege Simplicium hoc in libro com. 84. Themiſtium 1. Metaph. paraphr. 12. Philoponum 1. de anima text. 40. Et ex recentioribus Nicolaum Leonicum in dialogo de animorum eſſentia, Fernelium in lib. de abditis rerum cauſis cap. 2. Eugubinum. 4. de perenni Philoſophia cap. 7. Toletum libr. 8. huius operis cap. 10. q. 7. Quòd ergo ita Ariſtoteles exiſtimarit, oſtendi poteſt imprimis ex eo, quia 1. de partibus animalium capit. quinto commendat dictum illud Heracliticum, quod ſuperiùs retulimus, videlicet nec ab exigua domumcula abeſſe Deum. Item quia, vt alibi ſtatuimus, veriſimile eſt cognouiſſe illum creationem

Hoc in lib. ca 2. q. 2. art. 2.

creationem, nec ignoraſſe materiam primam fuiſſe immediatè à Deo productam, ab eodémque immediatè conſeruari: prætereа agnouiſſe diuinam prouidentiam actionémque ad res omnes, etiam ſublunares, porrigi. Quare cùm nihil primò in rem diſtantem agere queat, vt idem ſeptimo huius operis cap.2.text.9.docuit: conſequens eſt, vt putarit Deum non cœleſti tantum ſed ſublunari etiam mundo adeſſe.

Hæc potiſsimum argumenta pro hac parte afferri poſſunt; quam, vt de Ariſtotelis ingenio credere par eſt, veriſimilem iudicamus. Quæ verò in contrariam partem adducta ſunt, vnam fere, eandémque explicationem habent; quam præter alios, ad textum illum octogeſimum quartum huiuſce libri D.Thomas affert; nimirum Ariſtotelem non conſtituere Deum in ſupremo globo cœleſtium ſphærarum, quaſi illum eo loco definiat, ac circunſcribat; ſed quòd inibi vberior, atque illuſtrior ſit eius operatio, maiorémque ſuæ virtutis ſignificationem det ob incitatiſsimum in ea cœli parte motum. In aliis autem locis libr. de cœl. & de generatione diſtantiam accipit non pro intercapedine ſpatij; ſed pro naturæ diſsimilitudine, ita vt illa dicantur à Deo longiùs diſtare, quæ perfectionis gradu ad eum minùs appropinquant. Quo etiam modo D. Auguſtinus duodecimo confeſsionum capite ſeptimo ſcripſit Deum feciſſe vnum prope ſe, ideſt naturam Angelicam; alterum prope nihil, ideſt, materiam primam; vbi non de ſpatij propinquitate, aut diſtantia loquitur, vt palam eſt. Verùm locus ille ex libro de mundo ad Alexandrum plus negotij exhibet. Sunt qui eum librum Ariſtotelicum eſſe negent. Alij ipſum pro Ariſtotelico habent, vt in proœmio huius operis retulimus.

Margin: Concluſ. — Sol. argumentorum pro parte negatiua. — D. Auguſt. — Controuerſia de auctore libri de mondo ad Alexand. — Pag.46

His ergo poſterioribus qui aſſentiri volet, Ariſtotelémque tueri, dicat, ſi placet, eum non abſolutè à rebus ſingulis diuini Numinis præſentiam remouere, ſed duntaxat affirmare Deum non ita rebus omnibus naturalibus adeſſe, quaſi eas per ſe appropriatè efficiat, ſicuti Ariſtotelico dogmate (etſi falſo, vt aliàs patebit) primi orbis motum abſque alieno miniſterio exequitur. Neque item in tota mundi vniuerſitate eodem modo eſſe, licet in tota re vera ſit; ſed in ſupremo orbe, qui locus excelſior eſt, & diuinior, vt in regia domo inſidere; in reliquis verò mundi partibus, vt in regno, quod tamen Numinis ſui immenſitate, & præſentia repleat.

Margin: Deus opinione Ariſtotelis mouet per ſe immediatè primum mobile. — Lib.2.de cœlo.

QVAESTIO I.

SIT NE DEVS EXTRA cœlum, an non.

ARTICVLVS II.

DISPVTATIO CONTROVERSIAE in partem negatiuam.

Negatiuam huiuſce quæſtionis partem ſecuti ſunt Scotus in 1. diſt. 37. quæſt. vnica D. Bonauentura art.2.quæſt.1.num.28. Durandus quaſt.1. Capreolus

Margin: Auctores partis negat. — Andreas Nouocaſtrenſis in 1.d.37 q.1.

Capreolus quæſt.vnica art.3.aliíque nonnulli,pro qua hæc potiſsimùm ſunt
1.ratio. argumenta. Extra cœlum nihil eſt: ſed Deus non poteſt eſſe in nihilo; non
2.ratio. eſt igitur extra cœlum.

Item, ſi Deus eſſet in ſpatio, quod vltra cœli complexum imaginamur; cùm ſpatium iſtud re vera nihil poſitiuum, aut reale ſit, pari ratione fas eſſet dicere Deum eſſe in cæcitate,aliiſque priuationibus: quod abſurdum eſt.

3.ratio. Deinde, ſicuti eiuſmodi ſpatium ſola mente concipimus, ita conſequens eſt, vt Deus non re ipſa, ſed noſtra tantum conceptione inibi exiſtere dica-
4.ratio. tur. Non ergo Deus re vera extra cœlum exiſtit. Accedit quòd ſubſtantiæ expertes materiæ non ſunt in loco, niſi per operationem: Deus verò extra mundum nihil operatur; ſicuti neque ante mundum conditum quicquam operabatur: quod D.Auguſt.lib.11.Confeſsionum cap.12. hiſce verbis ait. Dicenti quid faciebat Deus antequam faceret cœlum, & terram; reſpondeo non illud, quod quidam reſpondiſſe perhibetur iocularirer eludens quæſtionem violentam: Alta, inquit, ſcrutantibus gehennas parabat, & paulo poſt; antequam faceret Deus cœlum, & terram non faciebat aliquid: ſi enim faciebat quid niſi creaturam faciebat?

Reſponſio ad quæſtionem: quid faciebat Deus antequã mundum conderet.

D. Auguſt. Denique huic ſententiæ ſuffragatur idem D. Auguſtinus lib.3.contra Maximum cap. 21. quo lòco ſciſcitantibus vbi nam Deus eſſet antequam mundum fabricaret, reſpondet fuiſſe in ſe ipſo. Quod repetit ſuper Pſalm. 122.in illa verba. Leuaui oculos meos in montes. Nec ibi vllam imaginarij ſpatij,in quo Deus extiterit, mentionem facit.

ARTICVLVS II.

CONSTITVITVR PARS AFFIRmatiua teſtimonijs Philoſophorum.

Triſmegiſtus. ADuerſaria tamen pars quæſtionis vera eſt: quam docuit imprimis Triſmegiſtus in Aſclepio, vbi ita inquit, Deus ſupra verticem ſummi cœli cõſiſtens vbique eſt, omniáque circumſpicit. Eſt enim vltra cœlum ſpatium ſine ſtellis ab omnibus rebus corpulentis alienum. His concinit illa Dei definitio, quæ ab eodem tradita dicitur; Deus eſt intelligibilis ſphæra, cuius centrum eſt vbique, circunferentia nuſquam. In qua deſcriptione per ſphæram, quæ omnium figurarum abſolutiſsima eſt, ſumma diuinæ naturæ perfectio ſignificatur. Vel certè æqualitas omnium diuinorum attributorum; quia vt inquit D. Ambroſius in cap. 3. Epiſtolæ ad Epheſ. ſicuti in ſphæra quanta eſt altitudo, & latitudo, tanta eſt profunditas; ita & in Deo omnia ſunt æqualia. Per centrum, indicatur indiuidua, atque omnimoda Dei ſimplicitas. Quod propterea vbique eſſe dicitur, quia Deus vbique totus eſt; ac res omnes penetrat eſſentiæ ſuæ præſentia. Vnde Marius Victorinus libro 4. aduerſus Arium ſcripſit Deum ſedere quaſi in centro rerum omnium, atque inde vniuerſali oculo cuncta conſpicere: quoniam, inquit, à centro ſimul in omnia vnus eſt aſpectus. Denique per circunferentiã omnes terminos effugientem, declaratur immenſitas diuina; quæ nullis, neque intra neque extra cœli ambitũ, limitibus coercetur. Quod quidam hiſce carminibus expreſsit.

De hac Triſmegiſti ſententia Alanus in lib. de maximis Theo. propos. 7 Alenſis 2. part. quæſt. 19. membr 3.

Deus intelligibili ſphæræ comparatur.

D. Ambroſi.

Marius Victorinus.

Vt

Vt tota per artus
Corporeos mens vna ſubit; ſic vnus in vna
Mundi mole Deus, mundo tamen amplior ipſo
Tendit in immenſum, nullóque includitur arcu
Sphæra Deus viuens; centri tumor occupat omnem,
Curuatura locum neſcit.

Præterea idem placitum de exiſtentia Dei extra mundum ſecutos fuiſſe alios quoſdam ex antiquis philoſophis & Platonem, atque Ariſtotelem teſtatur Eugubinus lib. 4. de perenni philoſophia cap. 1. & 2. Quod item de Platonicis aſſerit Ficinus lib. 2. de immortalitate animorum cap. 6. Decere, inquit, Platonici putant infinitum bonum per immenſum exuberando ita ſeſe integrum fundere, vt nullam vel imaginariam vniuerſi particulam, ſiue in mundo ſit, ſiue cogitetur extra mundum, relinquat ſua præſentia deſtitutam.

Platonici.

Ariſtoteles.

Ac quod ad Ariſtotelem attinet idem eum ſenſiſſe probant nonnulli ex iis, quæ 1. de cœlo cap. 9. text. 100. docet, vbi hæc ſcripſit; Demonſtratum eſt extra cœlum nec eſſe corpus, nec etiam eſſe poſſe. Patet ergo neque locum extra cœlum eſſe, neque vacuum, neq; tempus. Quocirca neque apta ſunt ea, quæ illic ſunt, eſſe in loco; neq; tempus ſeneſcere ipſa facit, neque vllius eorum eſt vlla mutatio, quæ ſuper extima ſunt diſpoſita latione, ſed nullis alterationibus, nullis paſsionibus prorſus ſubiecta, optimam in vniuerſi ſempiternitate vitam, & ſufficientiſsimam habent. At enim verò hic locus bifariam in noſtræ ſententiæ patrocinium poteſt adduci. Vno modo, vt velit Ariſtoteles extra cœlum nō modo Deum eſſe; ſed alias etiam mentes à materiæ concretione liberas, quæ inibi cum Deo felici æuo perfruantur. Vel ita vt non aliam mentem præter Deum illic conſtituat. Priori explicationi obeſt quod Ariſtoteles 12. Metaphy. c. 8. text. 47 non alias agnoſcit intelligentias, quam quæ cœleſtibus ſphæris circumuoluendis aſsident, atque ita nullas extra mundum ponit. Poſteriori quod cum Ariſtoteles numero multitudinis vſus ſit (ita enim habet Διόπερ οὔτ' ἐν τόπῳ τ'ἀκεῖ πέφυκεν, ideſt, quo circa neque apta ſunt ea, quæ illic ſunt, in loco eſſe) non Deum tantùm, ſed alias præterea ſubſtantias intellectrices illic videtur collocaſſe.

Perpenditur locus ex 1. de cœlo.

Reſpondet quidem Auerrores pro hac ſecunda interpretatione vſurpatum fuiſſe ab Ariſtotele numerum plurium pro numero vnius. Sed meliùs forſitan dicetur retenta priori explicatione Ariſtotelem non ſatis conſtitutum habuiſſe, quid de numero intelligentiarum decerni oporteret. Nam & Clemens in Stromatibus ait Ariſtotelem mentionem feciſſe de diis localibus, qui vrbibus, & regnis præſiderent, quos non niſi incorporeas ſubſtantias feciſſe veriſimile eſt. Itaque dici poteſt Ariſtotelem in libris de cœlo, eo, quem iudicauimus loco, cenſuiſſe dari multas intelligentias ſupra cœlum, quamuis in contrariam partem inclinarit 12. Metaph. Cæterùm D. Thomas prædictum locum in alium ſenſum ab hiſce duobus longè diuerſum accipit, nimirum vt doceat Ariſtoteles Deum omneſque intelligentias eſſe ſupra cœlum, ac mundum, ideſt extra ſortem, & conditionem omnis naturæ corporeæ; neque ſucceſsionem temporariam pati, nec motibus

Auerr.

De numero intelligentiarum apud Ariſtotelem.

Lege Mirand. lib. 3 contra Aſtrol. c. 4.

D. Thomæ interpretatio.

ccc ſubiici

ſubiici, nec poſſe de immortali & felici vita quicquam amittere. Quam explanationem, quia ſuo etiam modo probabilem arbitramur, non credimus irrefragabile argumentum ex hoc loco duci ad probandum ſecundum placita Ariſtotelis Deum extra cœlum eſſe.

Quicquid tamen ille exiſtimarit, non pauci ex Peripateticis eam ſententiam amplexi ſunt, vt Ioannes Maior in 1.d.37. q. 2. Ferrarienſis q. 4. huius libri Altiſiodorenſis lib. 1. ſuæ ſummæ c.16. vbi docet hoc pronuntiatum, Deus non eſt extra mundum, falſum eſſe. Item Ficinus, & Eugubinus loc. cit. quibus nonnihil fauet D. Thomas quodl. 11. art. 1. vbi concludit Deum non ſolum eſſe in rebus veris, ſed etiam in imaginariis. Peripatetici aſſerentes Deū eſſe extra cœlū.

ARTICVLVS III.

CONFIRMATVR EADEM PARS *argumentis, & patrum, ac ſacræ paginæ teſtimoniis.*

HActenus philoſophorum dumtaxat auctoritate Deum extra mundum eſſe oſtendimus. Nunc id primò rationibus, deinde patrum, ac diuinarum literarum teſtimoniis confirmabimus. Prima ratio hæc ſit. Non minùs ſeſe fundit immenſitas Dei ad loca, quàm æternitas ad tempora; cùm omnia diuina attributa æquè perfecta ſint, eandemq; rationem habeat immenſitas ad locorum differentiam, quam æternitas ad omnem temporum varietatem: atqui Deus extitit per infinitū tempus imaginarium, quod ſua æternitate indiſcretè, & vnitè comprehendit: ergo & nunc exiſtit in infinito ſpatio imaginario, cui per ſuam immenſitatem reſpondet. Argum. Ab immenſitate diuina.

Secunda ratio. Deus eſt id, quo nihil maius poteſt concipi: at ſi extra cœlum non eſſet, poſſet aliquid eo maius concipi, nimirum ipſe Deus conſiſtens in infinitis ſpatiis, in quibus nūc non eſſet. Impoſsibile eſt ergo Deum non eſſe actu extra mundum. Corroboraturque argumentum, quia ſubſtantia immaterialis, quò nobilior eſt, eo ampliorem exiſtentiæ ſphæram habet. Quare ſi infinitè perfecta ſit, ſphæram obtinebit infinitam, ideſt, nullius ſphæræ ſiue ſpatij limitibus concludetur. A perfectione diuini eſſe.

Tertia ratio. Conſtituat Deus extra cœlum duo corpora, quæ aliqua ab ſe intercapedine ſpatij diſtent. Negari non poterit Deum eſſe vbi ea corpora exiſtent; cùm oporteat in qualibet creatura eſſe Deum: ſed abſurdum eſt affirmare Deum in iis corporibus exiſtere, neque tamen eſſe in ſpatio, quod inter illa iacet, ergo Deus actu iam eſt in toto ſpatio, quod extra mundum tenditur. Probatur minor, quia alioqui ſequeretur Deum eſſe quodammodo à ſe abiunctum, & diuiſum; itemque ab vna parte ſpatij ad aliam commeare, & migratorium motum ſubire; ſi videlicet eiuſmodi corpora, in quibus eſſet, ab ipſo Deo, vel ab Angelo hinc illuc transferrentur. Quare cùm nulla mutatio in Deum cadat fatendum erit exiſtere Deum in infinito ſpatio extra mundum. Ab immutabilitate diuina.

Patrum teſtimonia. D. Gre. Naz. Corroboratur deinde hæc ſententia auctoritate patrum. In primis D. Gregorius Naziãzenus lib. 2. de Theologia quæſtionem hanc ex inſtituto pertractans

pertractans refellit eos, qui dixerint, Deum in mundo tantùm eſſe, concluditque nec in mundo tantùm, nec extra mundum ſolummodò, ſed vtrobique Deum eſſe præſentem. Quod repetit in Apolog. 1. Item D. Baſilius homil. 16. Nec Pater, inquit, nec Filius ſunt in loco aliquo circunſcripto; totum quodcunque noueris, & quocũque ſpiritu tuo penetraueris, Deo plenum eſt. D. Dionyſius in libro de diuinis nom. c. 1. aſſerit Deum & in mundo, & ſupra mundum, & circa mundum eſſe. D. Athanaſius in epiſt. ſynodi Nicænæ affirmat Deum in omnibus eſſe ſecundum ſuam bonitatem & poteſtatem, eundemque extra omnia eſſe ſecundum ſuam propriam naturam. D. Hilarius in pſal. 118. Deum non corporalibus locis contineri, nec finibus, aut ſpatiis diuinæ virtutis immenſitatem coarctari. Poſtremò idem docet D. Auguſtinus. 11. de ciuit. Dei cap. 5. vbi indignum putat Philoſophis negare Deum eſſe extra mundum. An forte inquit, ſubſtantiã Dei, quam nec includunt, nec determinant, nec diſtendunt: ſed de ea, ſicut de Deo ſentire dignum eſt, fatentur incorporea præſentia vbique totam à tantis locorum extra mundum ſpatiis abſentem eſſe dicturi ſunt: & vno tantùm, atque in comparatione illius infinitatis, tam exiguo loco, in quo mundus eſt, occupatam? Non opinor eos in hæc vaniloquia progreſſuros; hæc D. Auguſtinus, idemque confirmat lib. 1. confeſſ. cap. 3. & lib. 7. cap. 7. in quo poſtremo loco Deum concipit tanquam mare immenſum, mundum verò inſtar paruę ſpongiæ in medio illius.

D. Baſil. D. Diony. D. Athan. D. Hilar. D. Auguſt.

Teſtimonia ſacræ paginæ. Lib. Reg. Baruch.

Accedunt ad eiuſdem rei confirmationem aliquot loca ſacræ paginæ. 3. Regum cap. 8. Cœli cœlorum te capere non poſſunt quanto magis domus hæc, quam ædificaui? Baruch. 3. Magnus eſt & non habet finem, excelſus & immenſus. Iiſque congruit illud quod de excellentia Virginis Matris canit Ecclesia, Quem cœli capere non poſſunt, tuo gremio contuliſti. Quibus verbis docemur Deum non cœlo, aut mundo concludi, proindeque in ſpatiis quoquouerſum infinitè diſtentis actu eſſe.

ARTICVLVS IIII.

QVIDNAM SIT IMAGINARIVM SPAtium: quo pacto Deus in eo exiſtat. Solutio argumentorum primi articuli.

AD vberiorem tum noſtræ ſententiæ, tum argumentorum explicationem, quædam circa ſpatium, de quo agimus, quod tam intra, quàm extra cœlum funditur, aduertenda erunt. Primum ſit, hoc ſpatium non eſſe veram quantitatem trina dimenſione præditam; alioqui non poſſent recipi in eo corpora, cùm plures eiuſmodi dimenſiones in eodem ſitu, naturæ viribus, ſimul eſſe nequeant. Item nec eſſe vllum aliud reale, ac poſitiuum ens, cùm nihil tale præter Deum ab æterno fuerit; hoc verò ſpatium ſemper extiterit, ſemperque eſſe debeat. 1. pronunciatum.

Secundum eſt. Spatium hoc non eſſe ens rationis, cùm ab eo re ipſa abſque opera intellectus intra mundum corpora recipiantur, & extra mundum recipi queant, ſi illic à Deo creētur. Quare eius dimēſiones non iccirco imaginariæ dici conſueuerũt, quòd fictitiæ ſint, aut à ſola mētis notione 2. pronunciatum.

pendeant,nec extra intellectum dentur; ſed quia imaginamur illas in ſpatio proportione quadam reſpondentes realibus, ac poſitiuis corporum dimenſionibus.

Varij modi quibus exiſtit Deus.
In ſe ipſo.
In rebus creatis
Extra cœlum.

In hoc igitur imaginario ſpatio aſſerimus actu eſſe Deum,non vt in aliquo ente reali;ſed per ſuam immenſitatem,quam quia tota mundi vniuerſitas capere non poteſt,neceſſe eſt etiam extra cœlum in infinitis ſpatiis exiſtere. Vbi aduerte aliter Deum in ſe ipſo, aliter in rebus creatis, aliter extra mundum eſſe.Eſt enim in ſe, quia nullius eget adminiculo: eſt in rebus creatis per ſuam eſſentiam,præſentiam,& potentiam:eſt extra cœlum, quia à nullo ſeu vero, ſeu imaginario loco excludi poteſt;etſi in imaginario non ſit præſens ſecundum coëxiſtentiam ad aliquam creaturam; ſed ſecundum realem,atque infinitam exiſtentiam ſui eſſe.

Reſponſio ad argumenta aduerſariorum.
Ad 1.
Ad 2.
Ad 3.
Ad 4.
Subſtãtiæ materiæ expertes quo pacto ſint in loco.
Ad vlt.

Aduerſariorum autem argumenta,quæ initio propoſuimus,hunc in modum explicanda ſunt.Ad primum inficiamur non poſſe Deum eſſe in nihilo,id eſt in ſpatio,quod ens reale,& poſitiuum non eſt;alioqui nec lapis diuina virtute extra cœlum eſſe poſſet. Ad ſecundum, negandum eandem eſſe rationem in cæcitate,aliiſque priuationibus,quæ in ſpatio.Sicut enim ſpatio conuenit aptitudo ad recipienda corpora, quæ non conuenit aliis negationibus,nec priuationibus,ita eidem competit vt in eo Deus eſſe dicatur,etſi in aliis negationibus,vel priuationibus non dicatur eſſe. Ad tertium,ita concipi à nobis illud ſpatium extra mundum,vt illic verè ſit; non tamen vt ens reale, & poſitiuum. Ad quartum, Deum non propriè dici in loco eſſe;cùm nullis ſpatiis concludatur:ſed neque ſubſtantias creatas materiæ expertes eſſe in loco per operationem;ſed per ſuam ſubſtantiam certo modo ſpectatam;quod enucleatius explicare non eſt huius loci. Ad poſtremum licet D.Auguſt. nullam in eo libro imaginarij ſpatij fecerit mentionem,feciſſe tamen,& quidem apertis verbis,ac luculentis,lib.11. de ciuitate Dei loco à nobis citato.Quæ cùm ita ſint patet non rectè Aquarium.1. Metaphy.dilucidatione.14.hanc,quam ſequimur, opinionem de exiſtentia Dei extra cœlum,erroris nomine incuſare.

QVAESTIO III.

VTRVM PRIMVS MOTOR SECVNDVM Ariſtotelis doctrinam infinita virtute polleat.

ARTICVLVS I.

QVIBVS ARGVMENTIS PARS negatiua quæſtionis oſtendi videatur.

Aſſertores partis negatiuæ.

VLtimo loco diſquirendum ſupereſt, num Ariſtoteles infinitã in primo motore,hoc eſt,in Deo virtutem agnouerit. Ochamus quodl. 3.q. 1.& quod l.7.q.22.& 23.Gregorius in 1.ſent.d.42.q.3.art.1. Marſilius. q. 24. artic.2.Aliacenſis.quæſt.13.art.3.Nouocaſtrenſis d. 44.q.1.Canus.10.de locis theologicis. Iandunus 12.Metaph. quæſt. 15. aliique nonnulli putant Ariſto

Ariſtotelem attribuiſſe Deo virtutem infinitam duratione tantum, non vigore & intenſione. Idemque cenſuit Plethon in libello; quem inſcripſit de ijs, quibus Ariſtoteles à Platone diſsidet, vbi tum alijs rebus, tum hac, Ariſtoteli Platonem anteponit, quod hic Deum pro dignitate honorauit, rerumque omnium parentem, & creatorem fecerit: ille eundem ſupremæ ſphæræ motorem conſtituerit, ac cæteris intelligentijs non infinita perfectione, ſed proportione quadam antecellere exiſtimarit.

Abulenſis ad c. 1. Ioſue q. 49. Niphus in lib. de infinitate primi motoris.

Plethon Ariſt. Platonem præfert.

1. argum.

Poſſunt autem pro hac ſententia hæc argumenta afferri. Ariſtoteles extremo capite huius libri probauit non poſse dari infinitam virtutem in magnitudine; quia ſi ea daretur, moueret in non tempore. Hinc ita licebit argumentari. Nulla potior eſt ratio cur virtus infinita in magnitudine, quàm extra magnitudinem, moueat in non tempore; ergo ſi Ariſtoteles cenſuit non poſſe virtutem infinitam in magnitudine eſſe, quia moueret in non tempore; conſequens eſt vt putarit non poſſe item ob eandem cauſſam virtutem infinitam extra magnitudinem exiſtere. Quòd ſi quis reſpondeat cum D. Thoma prima parte quæſt. 105. arti. 2. ad 3. & primò contra gentes, capite vigeſimo Ariſtotelem negaſſe infinitam virtutem in magnitudine, hoc eſt, in re naturali intellectus experte; quia hæc neceſſariò totam ſuam vim effunderet, atque ita vno puncto temporis motum faceret; non tamen eam negaſſe in re intellectus participe, qualis eſt primus motor, qui pro ſuo arbitratu motricem vim attemperare, & impulſui modum adhibere poteſt. Siquis, inquam, ita reſpondeat; facilè reuincetur; ſiquidem Deus ex Ariſtotelis ſententia, etſi abſurda, & impia, non operatur liberè, ſed ex naturæ neceſsitate, proindéque neceſſariò totam ſuam virtutem ad motum applicat, & ex conſequenti ſi apud Ariſtotelem haberet infinitam virtutem, efficeret motum in non tempore.

Approbatio re Ariſtotelis.

Refutatio reſponſioni.

Error Ariſtot.

2. argum.

Secundò, Ariſtoteles nonnulla Deo attribuit, quæ cum infinita eius virtute cohærere nequeunt. Non igitur putauit Deum habere infinitam virtutem. Probatur aſſumptum; quia. 1. de cœlo cap. 8. à text. 76. negat poſſe Deum plures mundos condere. Et 2. eiuſdem operis lib. cap. 6. à text. 35. aſſerit primum motum eſſe definitæ velocitatis ob determinatam vim primi motoris; putat igitur diuinam virtutem eſſe ad certum effectum determinatam, atque adeò non eſſe infinitam.

3. argum.

Tertiò, Ratio, qua vtitur Ariſtoteles ad aſtruendam primi motoris infinitatem, tantùm euincit conuenire Deo virtutem infinitam duratione: non igitur virtutem intenſione, & vigore infinitam Deo attribuit. Probatur aſſumptum, ſic enim ille ratiocinatur. Primus motor mouet tempore infinito; ergo habet infinitam virtutem. Hæc autem conſecutio, ſi de virtute infinita quod intenſionem intelligatur; nullius momenti eſt; alioqui probaret etiam intelligentias inferiorum orbium motrices, cum ſecundum ipſius doctrinam ex æternitate moueant, habere virtutem infinitam; quod non ita eſt.

* * *

ARTICVLVS II.

QVAESTIONIS EXPLICATIO.

Item Aegidius in 1. d. 43. quaeſt. Soncin. 12. Metaph. q. 41. Zimara theor. 61. Marſil. 12. Metaph. q. vi. Caiet. in opuſc. de infinitate primi motoris. Bargius in 1. d. 2. q. 3.

Concluſio.

PRobabilior tamen videtur eorum opinio, qui arbitrantur Ariſtotelem cognouiſſe Deum habere virtutem perfectione infinitam. Ita ſentit D. Thomas prima parte, quęſt. 25. art. 2. Henricus Gandauenſis prima parte ſuę ſummæ art. 35. quæſt. 6. Scotus in primo diſt. 2. quæſt. 2. & in quodlibetis quæſt. 7. Magnus Albertus hoc in libro tract. 4. cap. 1. & Simplicius ad text. 79. vbi aſſerit idem omnibus antiquis Peripateticis viſum fuiſſe. Probatur autem hæc ſententia ex diſcurſu Ariſtotelis ad calcem huius libri, & 12. Metaphyſ. capite ſeptimo, text. 41. qui in hunc modum ſe habet. In magnitudine non poteſt eſſe infinita virtus; ſed virtus primi motoris eſt infinita; cùm ex æternitate moueat. Non eſt igitur in magnitudine. Deinde maiorem propoſitionem confirmat, quia ſi infinita virtus eſſet in magnitudine, moueret in non tempore; quod neutiquam fieri poteſt. Quòd autem hæc Ariſtotelis ratiocinatio virtutem non ſolùm duratione, ſed etiam perfectione infinitam primo motori aſcribat, haud obſcurum eſt; arguit ſiquidem futurum motum in non tempore, ſi primi motoris virtus in magnitudine eſſet; ineptè verò argueret, ſi de virtute quoad durationem tantum infinita loqueretur. Non enim ex eo, quòd virtus aliqua infinitis ſæculorum ætatibus duret, ſequitur infinita velocitate, atque adeò in non tempore mouere; vt luce clarius eſt.

Confirmatur.

Reſponſio ad arg. partis contrariæ.

Ad 1.

Diſſoluamus igitur argumenta, quæ in aduerſam partem adduximus. Ad primum rectè reſpondebatur. Sed enim reſponſionis confutatio difficilem habet explicationem. Illud certe conſtat; neceſsitatem operandi, quam Deo impoſuit Ariſtoteles, non poſſe cùm infinita diuinæ naturæ perfectione congruere, vt alibi diximus. Dubium tamen, controuerſumque eſt; num ſecum ipſe pugnarit, dum aſſeruit Deum infinitam habere virtutem, eamque ad agendum neceſſariò applicare; & tamen non momento, ſed tempore mouere; cùm ex appulſu infinitæ virtutis infinita velocitas oriatur. Soncinas 12. Metaphyſ. q. 41. cenſet tametſi Ariſtoteles finxerit primum motorem naturæ neceſsitate agere; non tamen putaſſe eum totam ſuam vim ad motionem faciendam appellere; ſed duntaxat pro exigentia, neceſsitateve finis, ac Materiæ. Quo fit, vt eſto apud Ariſtotelem primus orbis à Deo motum accipiat; adhuc tamen in tempore moueatur; quia nimirum Deus licet infinita virtute polleat, non proinde infinitum impulſum imprimit; ſed certum, ac determinatum, prout cæleſtium corporum natura, & vniuerſitatis ordo, perfectioque depoſcit. Hæc Soncinatis explicatio probabilis eſt, atque ad Ariſtotelis doctrinam à contradictionis nota vindicandam admodum appoſita: videtúrque neceſſariò admittenda ab ijs, quibus tueri placuit, ex eo quod Deus ſecundum Ariſtotelem neceſſariò operetur, non continuo adimi apud illum rerum contingentiam. Namque ſi aſſerant Deum ex illius ſententia ad cuiuſque effectus productionem totam ſuam infini

Dubium.

Lib. 3. cap. 8 q. 2. art. 3. ad 4.

Explicatio dub.

Deus ſecũdum Ariſtotelem non applicat totam ſuam vim infinitam ad mouendum cœlũ.

Lege Caſ. q. 10. 1. p. Sonc. 6. Metaph. q. 12. Iauellum eodem lib. q. 10.

infinitam virtutem infinitè applicare; fateantur neceſſe eſt, nullum agendi locum cauſis ſecundis relinqui, proindéque concurſum cauſæ primæ non modificari à concurſu cauſæ ſecundæ contingenter operantis. Qua ſola ratione tueri quibunt rerum contingentiam cum neceſsitate diuinæ actionis ſtare poſſe. Sed hac de re alibi plenius, & planius.

Ad 2.

Quo pacto negari Ariſtoteles poſſe à Deo condi plures mundos.

Ad ſecundum dicendum eſt Ariſtotelem negare, poſſe eſſe plures mundos non ob defectum, aut imbecillitatem diuinæ potentiæ, quam infinitam credebat, ſed ob determinationem diuinæ voluntatis; quam, etſi falsò, ex natura ſua determinatam putabat ad certa effecta. Accedit quod arbitrabatur ex parte ipſius rei implicationem, & repugnantiam eſſe, quominus plures mundi ſimul conſiſterent; quam repugnantiam ipſe primo de cœlo cap. 8. & 9. aſtruere conatur: perperam tamen; niſi fortè loqueretur de potentia Dei ordinaria, ac ſecundum conſuetum rerum curſum: ſic enim plures mundi eſſe non poſſunt. Verum extraordinariam Dei potentiam Ariſtoteli haudquaquam innotuiſſe veriſimilius eſt. Ad id verò, quod de præſcripta primi motus velocitate opponitur; dicito eam non ex diuinæ potentię finitudine oriri, ſed ex limitata illius applicatione, quia ſcilicet primus motor vim motricem, qua valet, non totam effundit, ſed modo ſuperius explicato.

Extra ordinariam Dei potétiam non fuiſſe Ariſtoteli cognitam.

Ad 3.

Ad tertium reſpondendum eſt cum D. Thoma, Scoto, Henrico Gandauenſi, Ægidio, & alijs rationem illam Ariſtotelis non ſic eſſe intelligendam quaſi ex eo tantum, quòd primus motor ab æterno moueat, rite colligatur ineſſe illi infinitam virtutem: ſed quia ita mouet, vt à nullo motricem vim hauriat, nec aliunde pendeat; quæ agendi ratio infinitam arguit poteſtatem, virtutémque non duratione tantùm, ſed perfectione, & efficacitate infinitam. Namque, vt Scotus deducit, id quod virtutem mouentem non aliunde ſed à ſe ipſo poſsidet, habet quoque eſſe à ſe, cùm & eſſe, & ratio agendi ab eodem fonte ſint. Quod verò eſſe ab ſe habet, neceſſario illud ſecundum totá entis perfectioné obtinet; quia nihil limitatè poſsidetur, niſi quod ab alio ipſum præfiniente, & limitante ad certum gradum contribuitur. Cùm igitur primus motor ſecundum Ariſtotelem virtute propria motum edat (alioqui daretur progreſſus infinitus in mouentibus, quod fieri non poſſe demonſtrauit) cùmque totam entis plenitudinem in ſe includat, atque adeò infinitè perfectus ſit, ſequitur eius quoque potentiam infinitam eſſe.

Eſſe, & rationé agendi ab eodem fonte eſſe.

Obiiciet tamen aliquis. Si hæc Ariſtotelis probatio hunc in modum intelligenda ſit, æquè benè propoſitum concludere in quouis finito motu, atque in motu cœli infinito: ſiquidem nullum agens vel lapidem mouere poteſt virtute, quæ nullo pacto aliundè pendeat, quin infinitam potentiam obtineat. Quare ſine cauſſa Ariſtotelem ad probandam infinitam potentiam primi motoris, tantam vim in infinitate primi motus feciſſe. Huic obiectioni occurrendum eſt cum Scoto in quodlibetis q. 7. etſi ex quouis motu, & omnino ex qualibet actione citra omnem dependentiam edita, infinita virtus colligatur; tamen appoſitè Ariſtotelem ad infinitatem primi motus recurriſſe, propterea quod hic motus non ſolum infinitus ſit, eius ſententia; ſed etiam primò infinitus, atque ita primo motori maximè proprius.

Obiectio.

Dilutio.

Cur Ariſtoteles ad infinitatem primi motus recurrerit.

Sicque

Sicque tota ratio hunc in modum concludenda erit: Primus motor mouet motu infinito infinitate prima, quæ videlicet ab infinitate alterius motus non eſt, & per virtutem à nullo alio agente ſuperiori communicatam; habet ergo virtutem incircunſcriptam, atque infinitam.

Primogeniti AEgyptiorum capita errantiũ ſectarum.

Verum ſiue Ariſtoteles hoc, ſiue alio modo reſponderet; ſiue hæc ſiue alia eius fuerit ſententia, fides tamen Orthodoxa, quæ veræ Philoſophiæ parens, & rectè ſentiendi, atque honeſtè viuendi magiſtra eſt, quæ AEgyptiorum primogenitos, ideſt, errantium ſectarum capita veritatis gladio amputauit; cuius lumine omnis falſitas, quaſi nebula radio ſolis euaneſcit; Orthodoxa, inquam, fides infinitam potentiam, ac virtutem attribuit Deo Opt. Max. ſupra quem nihil; ſine quo nihil: in quo cuncta, tanquam numeri in vnitate, lineæ in centro ſunt; ibique verius, quã in ſe ipſis, eſſe habẽt: cui omnia comparata, adeò infra ſunt, vt nõ eſſe videãtur: qui eſt principium & finis; ex quo omnia; per quem ſingula, ad quem vniuerſa: cuius eſt vera æternitas, æterna veritas, æterna & vera charitas: à quo eſt omnis bonitas naturæ, & felicitas vitæ: quem qui cognoſcit, ſapiens eſt; qui colit, pius; qui intuetur, beatus; cui ſit laus & honor in omnem ęternitatem.

* *
*

FINIS LIBRI OCTAVI.

ROMA

INDEX RERVM PRAECIPVARVM, QVAE IN HOC VOLVMINE SECVNDO CONTINENTVR.

In quo numerus paginam indicat: P. Principium; M. Medium; F. Finem.

ACADEMICI.

EX Academicis nonnulli arbitrati ſunt locum eſſe ſpatium, ſiue capedinem corporum. pag. 23.m.

ACCIDENS.

Poſito diuinitus eodem corpore in duobus locis, quæ accidentia vtrobique ei conuenire debeant, quæ non. 44.m.

ACCRETIO.

Accretio motus ad quantitatem vnus ſpeciei, pag. 143.m.

Accretio vt eſt motus ad maiorem quantitatem non diſtinguitur ſpecie à decretione, vt eſt motus ad minorem quantitatem, ſed ſunt compoſita accidentaria. 144.m.

Vtrum detur accretio violenta, & naturalis. pag. 158.p.

Accretionem corporum accelerat ciborum, & deliciarum affluentia. ibid.

Achilles Zenonis motum tollentis. 209.p.

ACTIO.

Semper actio eſt à vincente. 44.p.

Creatio an ſit externa actio Dei. 257.f.

Actio vniformiter difformis. 174. p. & 179.m.

ACTVS.

Actus primus, & actus ſecundus. 297.p.

Actus ſpeciem capiunt ab obiectis. 139.f.

ACVS.

Acus pixidis nauigatoriæ qua vi ſeſe ad polum obuertat. 238.f.

Cur in quibuſdam locis non rectà polum intueatur. ibid.

ÆTERNITAS, ET AETERNVM.

Quid ſit æternitas. 109.f.

Aeternitas poteſt vtcumque demonſtrari à priori de Deo per eius immutabilitatem. pag. 108.p.

Quæ res potuerint ex æternitate eſſe. 178.f.

Non fuiſſe mundum ex æternitate communis veterum ſapientum conſenſus. 163 m.

Quid ſit æternitas participata, & quibus rebus conueniat. 110.m.

In æternis non differunt eſſe, & poſſe: quis ſenſus. 298.p.

Repugnat fuiſſe aliquid ab æterno, & duraſſe per tempus finitum. 183.p.

Aeternum cur Deus mundum non fecerit. 173 m.

Quo ſenſu Patres negarint potuiſſe aliquid præter Deum eſſe ab æterno. 182.m.

AEVVM.

Quid ſit æuum. 110.p.

Quo pacto æuum differat ab æternitate participata. 110.m.

Quæ res æuo menſurentur. ibid.

In æuo nec ſucceſſio eſt, nec partium diſtinctio. ibid.

Quid ſit modus æui, & quibus rebus accommodetur. 110.f.

AGERE.

Nullum agens poteſt primò agere in remotum. 236.p.

Poteſt aſſumi aliquid à Deo vt inſtrumentum ad agendum in id, quod ab inſtrumento diſtat. 248.p.

Phantaſia quo pacto agat immediatè in appetitum, à quo diſtat. 265.p.

Res vnitæ, & collectæ multò fortiùs agunt. pag. 226.m.

ALTERATIO.

Alterationis nomen variè accipiunt. 255.p.

An alteratio verſetur in ſolis tertiæ ſpeciei qualitatibus. ibid.

Rerum ſimulachra ſenſiterijs inuſta alterationem

tationem efficiunt,ſed impropriam. pag. 255.m.
Ad ſcientias,ad virtutes,ad figuras cur non ſit alteratio. 250 m.
Tot ſunt alterationes ſpecie diſtinctæ, quot ſpecies qualitatum, quæ per ſe motu acquiruntur. 145 m.
An varietas qualitatis mediæ ſpecie diſtinctæ arguat ſpecificam diſtinctionem alterationis. 145 f.
Alteratio alia naturalis, alia violenta. pag. 158 p.
Alteratio non eſt ad relationem. 253.f.

ANAXAGORAS.

Anaxagoras mundo initium dedit. 265.m.

ANIMA.

Anima non mouetur per accidens ad motum ſolius manus. 327 p.
Anima Platonicis mobilis multitudo. 324.m.

ANIMAL.

In animali tres partes, quæ imaginem quãdam politiæ exhibent, cor, caput,iecur. pag. 228.f.
Animalia genita ex putri materia. 235.f.
Animal quaſi ciuitas externo principe non eget,ſed à ſe ipſo mouetur & regitur.pagina. 302.f.& 229 f.

APPETITVS.

Appetitus corporum ad impediendum vacuum. 62.m.
Appetitus mutuę colligationis innatus corporibus. 62.f.

AQVA.

Aquæ ad natiuum frigus reuocatio cui agenti aſcribi debeat. 226.f.
Aquæ ad ignem cur ima pars minus caleat. pag. 242.m.
Aqua calida in vacuo reduceret ſe ad priſtinum frigus. 227.p.
Cur aqua ab igni remota non ſummè frigeſcat. 228.m.
Aquæ guttulæ cur ſe in rotundam figuram conglobare ſoleant. 62.f.
Argentum viuum à quo moueatur. 306.f.

ARISTOTELES.

Ariſtotelis in aſſerenda mundi æternitate conſtantia. 264.f.
Ariſtoteles accenſatus ob aſſertionem de æternitate mundi,& de vnitate primi principij. 164.m.
Probabile eſt cognitam Ariſtoteli creationem pag. 261.f.
Probabile eſt cognouiſſe Ariſtotelem Deũ vbique eſſe. 364.m.
Et eſſe extra cœlum. 367.m.
Ariſtoteles an cognouerit Deum habere potentiam infinitam intenſiuè. 372.p.
Ariſtoteles quid ſenſerit de numero intelligentiarum. 367.f.
Ariſtoteles quibus in rebus aſſeruit Deum naturæ neceſſitate operari. 278.m.
Ariſtoteles non percepit quo pacto cum noua actione Dei creantis cohęreret immutabilitas diuinæ naturæ. 261.m.
Ariſtoteles ſenſum communem ſtatuit in corde.pag. 244.p.
Quo pacto negarit Ariſtoteles poſſe à Deo condi plures mundos. 373.p.

ARS.

Ex artium inuentoribus mundi nouitas probatur. 268.p.
Ars naturam imitatur. 33.f.

AVERROES.

De libertate Dei in agendo. 278.p.
De vacuo in eo ſpatio, in quo nunc mundus continetur. 65.p.

AVICENNA.

Auicenna reprehendit Ariſtotelem, quod cap. 1. libri 7. huius operis falſa hypotheſi vſus fuerit. 221.f.
Exiſtimauit mundum fuiſſe ex æternitate. pag. 270.f.
Credidit imaginatricem vim animæ agere primo in re mota. 256.m.

BONVM.

Bonum quanto communius, tanto ad ipſum natura vehementiori conatu aſpirat. 67.p.

CAVSA.

In cauſis eſſentialiter ſubordinatis non datur progreſſus infinitus. 316.m.

COELVM.

Etiam extra cœlum patet infinitum ſpatium. 68.p.
Extra cœlum eſt Deus. 370.p.
Extra cœlum poſſet iaculum intorqueri.pagina. 67.m.
Cœlum ſupremum an ſit in loco. 28.f.
Cœlum Empyreum an ſuapte natura moueri queat. 65.m.

Aa

An ex motu cœli Empyrei ſequeretur dari vacuum. ibid.
Cœlum aliter in vnam partem ſublunaris mundi,aliter in aliam influit. 35.p.
An intelligentiæ dicendæ ſint moueri per accidens motu cœli. 327.m.

COGNITIO.

Ad Dei cognitionem triplici via aſcendimus, eminentiæ cauſalitatis negationis. pag. 266.m.
Diſcrimen inter cognitionem & volitionem Dei quoad neceſſitatem. 276.m.
Cognitio ſimplicis intelligentiæ, cognitio intuitiua. 276.f.

CONCVRSVS.

Dei concurſus cur non ſit vbique vnus ſpecie. 66.m.

CONSERVARE ET conſeruatio.

Conſeruatio quo differat à creatione. 259.p.
Ab æterno produci, & conſeruari ab æterno reciprocantur. 283.p.
Quo pacto cœlum terræ conſeruationem exhibeat. 260.p.

CONTACTVS.

Inter agens & patiens requiri contactum. pag. 231.m.
Contactus globi & plani. 174.p.& 179.m.
Contemplat. vide ſpeculat.

CONTINVVM.

Quid ſit continuum. 173.p.
Continuum non componi ex ſolis indiuiſibilibus. 181.p.
Quæ ſpecie diſtinguuntur an continua eſſe queant. 136.p.
Tempus eſt continuum continuitate ſpecie diſtincta ab ea,qua motus. 106.f.

CONTRARIA.

Contraria tribus modis dicuntur. 126.p.
Quo pacto omnis motus inter contraria verſetur. 126.m.
Duo contraria in gradu remiſſo poſſunt in eodem ſubiecto coaleſcere. 122.m.
Extrema motus contraria. 131.m.

COR.

Cor quaſi ſeparatum animal. 230.m.
Cor vitæ fons. 230.p.
Senſum communem ſtatuit Ariſtoteles in corde. 244.p.
In corde reſidet appetitus iræ, vt theſaurum vitæ ſeruet. 229.p.
Motus cordis eſt ſimilis ſphærarum cœleſtium conuerſioni. ibid.
Cordis motus quæ ſit finalis cauſa. 229.m.
Quæ efficiens. 229.f.
Motus cordis an ſit à generante. 307.p.
Quem gradum animæ ſequatur motus cordis. 230.f.
Cor focus iræ. 229 p.
Cor cur nulla præeunte notitia moueatur. 230.f.

CORPVS.

Corpora grauia, & leuia à quo moueantur, cum in naturalia loca tendunt. 300.f.
Corporum omnium appetitus ad mutuum nexum. 62.m.& f.
Omnium corporum diſpoſitio, & collocatio. 33.p.
Corpora glorioſa qua vi alia corpora penetrabunt. 42.p.
Duo corpora poſſunt diuina virtute eſſe ſimul in eodem loco. 40.m.
Et vnum in duobus. 43.f.& 44.p.
Idem corpus in duobus locis, vtrum Deus vna an duabus actionibus conſeruare debeat. 46.p.
Poſito eodem corpore in duobus locis,quæ accidentia vtrobique ei debeant conuenire. 44.f.
Corpus Chriſti in diuina Euchariſtia an moueatur per accidens. 327.p.
Cuilibet corpori naturali ſuus eſt locus. 32.f.
Sententia exiſtimantium poſſe duo corpora viribus naturæ ſeſe permeare, refellitur. 38.f.
Cur duo corpora non poſſint vi naturæ ſimul eſſe. 39.m.
Corpora glorioſa non ſe loco mouebunt in inſtanti. 200.p.
In partium humani corporis diſtributione imago quædam politiæ, & Ciuitatis. 228.f.
Cur corruptionis per ſe, generationis per accidens cauſa tempus dicitur. 88.p.

CREATIO, ET CREARE.

Creatio quid ſit. 255.m.
Creatio eſt actio externa Dei. 257.f.
In quonam ſubiecto hæc actio recipiatur. 258.f.
Creatio bifariam ſumitur. 255.m.

Diſcrimen inter creationem, & conſeruationem. 259 p.
Creationē multi Ethnici philoſophi agnouere. 261.f.
An Ariſtoteles cognouerit creationē. ibid.
Potuit aliquid creari ab æterno. 278.f.

DECRETIO.

Decretionem vt eſt abiectio quantitatis nullo pacto eſſe motum multo veriſimilius. 143.m.
Nouus modus quem quantitas poſt abiectionem manens comparat, reſultat in quantitate abſque vllo motu. 144.m.
Decretionem quo pacto numerarit Ariſtoteles inter motus vtrinque clauſos terminis poſitiuis. 144.f.

DEMOCRITVS.

Democriti corpuſcula. 232.f.

DEVS.

Deus omnis expers mutationis. 324.p.
Deus immobilis vnitas. 324.m.
Deus comparatur ſphærę intelligibili, cuius centrum vbique ſit, circunferentia nuſquam. 366.f.
Deus eſt vbique. 363.p.
Deus opinione Ariſtotelis per ſe immediate mouet primum mobile. 365.m.
Deus non ſolum eſt in mundo, ſed extra mundum in infinito ſpatio imaginario. 366.f.
Quo pacto Deus ſit in ſe ipſo, in rebus creatis, & extra vniuerſum. 370.p.
Deus non operatur neceſſitate naturæ. 275.m.
Ad Dei cognitionem triplici via progredimur. 235 f.
Deus nullam rem annihilat. 351.f.
Si Deus non vbique eſſet, nō poſſet vbique operari. 249.p.

DVRATIO.

Duratio an differat ab exiſtentia. 108.p.
Durationum varia genera. 109.m.
Videlicet tempus. 109.f.
Inſtans. ibid.
Æternitas. ibid.
Aeuum. 110.p.
Tempus continuum. 100.m.
Tempus diſcretum. 111.f.
Inſtans temporis. 109.f.
Inſtans naturæ. 112.p.
Inſtans temporis diſcreti. 111.f.
Aeternitas participata. 110.m.
Modus æui. 110.f.
Modus æternitatis participatæ. 111.m.
Quænam res hiſce durationibus menſurentur, quære eiſdem loc.
Quo pacto hæ durationes inter ſe diſtinguantur. ibidem.
Subſtantiæ corruptibiles qua duratione menſurentur. 110.f.

EFFECTVS.

Effectus actu requirit cauſam in actu. 305.f.

EFFICIENS.

In cauſis efficientibus eſſentialiter ſubordinatis non poteſt dari progreſſus infinitus. pag. 316.m.
Quæ ratio demonſtret peruenieudum ad vnum primum efficiens. ibid.

ELEMENTVM.

Quæſtio de locis naturalibus elemētorum late pertractatur. 32.m.
Quæ primarum qualitatum coniugationes ſingulis elementis conueniant. 32.f.
Elemēta vt vires ſuas viciſſim frangāt. 37.p.
Elementorum diſcors concordia. 33.p.
Elementorum inter ſe mutui nexus. 33.m.
Non potuiſſe elementa niſi eo modo, quo nunc ſe habēt congruenter diſponi. 34.m.
Refelluntur qui ſupra tria elementa negāt dari ignem ad lunæ concaua. 36.f.
Natura per alternos elementorum recurſus perpetuitatem ſublunaris mundi tuetur. 37.p.

EMANATIO.

Emanatio non eſt propriè actio. 225.m.
Emanatio frigoris in aqua remoto calefaciente attribuenda generanti vt agenti principali. 228.p.
Subſtantia poteſt eſſe immediatum principium emanationis. 228.m.

EXISTENTIA.

Exiſtentia quo pacto differat à duratione, pag. 108.p.
Exiſtentia vltima cuiuſque rei actualitas, pag. 108.f.
Exiſtentia eſt fundamentum omnium actuum ſecundorum. 249.m.
Quomodo tempus differat ab exiſtentia continuitatis motus. 107.m.

FASCINATIO.

Faſcinatio bifariam ſumitur. 229.f.
Faſciuatio datur. 234.f.

Quopacto

Quo pacto fiat. 219.m.
Cur vis faſcinandi potiſſimum fœminis inſi:,& inter eas iis, quæ duplices habent pupillas. 240.p.
Cur faſcinatio oculis maxime exerceatur. ibid.
Cur tenelli infantes faſcinatione ſæpius lædantur,quàm alij. 240.m.
Faſcinatio quædam ex fœdere inito cum dæmone. 259.f.
Toti familiæ vis faſcinandi aliquando inſita. 240.p.

FIGVRA.

Figura index formæ ſubſtantialis. 231.m.
Figura rotunda vnionis conciliatrix. 62.f.
Cur quædam corpora figuram rotundam affectent. ibid.

GALENVS.

GALENVS reprehēdit dicta quædam Ariſtotelis. 222.p.

GENERATIO.

Generatio ſumpta pro momentanea introductione formæ eſt vera actio. 128.f.
Generationes perfectorum animantiū non potuerunt ab æterno eſſe vt eas poſuit Ariſt.pag 287.m.
Generationes an ſimpliciter ab æterno eſſe potuerint in vtranque partem diſputatur. ibid.
Generationes quo ſenſu veloces, aut tardæ vocari poſſint. 261.f.

GRAVIA ET LEVIA.

Grauia & leuia, mouentur à generante ad loca naturalia. 300.f.
Cur viuentia non dicantur moueri à generante vt grauia,& leuia. 302.f.
Germana ratio cur grauia & leuia dicantur moueri à generante. 302.m.
Forma ſubſtantialis grauium,& leuium,ipſorumque grauitas, & leuitas ſunt principia actiua motus. 303.f.
Motus grauium, & leuium reuocatur ad pulſionem. 307.f.

HABITVS.

Ad habitus cur non ſit propriè alteratio 251.f.
Ad categoriam habitus cur non ſit per ſe motus. 127.p.

HERACLITVS.

Heraclitus aſſeruit omnia perenni motu fluere. 291.f.
Laudatur ab Ariſtotele, quod dixerit nec ab exigua domuncula abeſſe Deum 365 p.

HOMO.

Hominum corpora in dies minora. 169.p.
Homo gerit in ſe totius mundi velut imaginem; vnde paruus mundus dicitur. 273.m.

IGNIS.

Locus ignis ad lunæ concaua. 33.p.
Ignis quo pacto è longinquo naphtam incendat. 243.m.
Ignis in ſua ſphæra cur non videatur. 36.f.
Ignis omnium elementorū perfectiſſimus. pag. 33.p.
Ignis in pyramidis figuram acuminatus aſcendit. 34.p.

INCEPTIONES RERVM.

Varij modi inceptionis,& deſitionis rerum. pag. 344 f.
Quo pacto incipiant res permanētes.347.p.
Quo pacto incipiant res ſucceſſiuæ. 345.m.
Quomodo incipiant quæ cum motu incipiunt. 346.p.
Cur forma rei generabilis incipiat eſſe in materia in inſtanti. 351.p.
Poteſt à Deo creari homo, & angelus per vltimum non eſſe. 352.p.
Incrementi & decrementi leges. 157.f.

INDIVISIBILE.

Variæ opiniones de natura indiuiſibilium in continuo. 170.m.& 172.m.
Qui meras negationes eſſe volunt refelluntur. 173.p.
Indiuiſibilia diſtinguuntur realiter ab iis quorum nexus,terminiuè ſunt. 175.m.
Indiuiſibilia ad quem vſum ſint neceſſaria. pag. 173.p.& 175.f.
Indiuiſibilia pertinent ad eſſentialem definitionem continui. 183.p.
Num indiuiſibile per ſe moueri poſſit. pagina 215.p.
Num indiuiſibile diuinitus poſſit moueri continuo motu. 216.p.
Tempus diſcretum conſtat ex indiuiſibilibus. 183.m.
Vtrum continuum ex ſolis indiuiſibilibus coaleſcat. 180.p.

INFINITVM.

An repugnet infinitum claudi aliquo modo terminis. 176.m.

Qui defendunt generationes ab æterno eſſe potuiſſe, defendant potius dari poſſe actu infinitum. 289.f.

INSTANS.

Inſtantia temporis & naturæ. 109.m.
Inſtantia temporis diſcreti. 111.f.
In inſtanti non eſt motus. 199.p.
In inſtanti non eſt quies. 186 p.
An dum rem moueri intuemur, ea viſio in inſtanti fiat. 199.m.
In reſurrectione corporum an cinerum attenuatio, & addenſatio exhibenda ſit in inſtanti. 200.f.201.p.
Corpora glorioſa non ſeſe mouebunt loco in inſtanti. 200.p.
In motu vt non datur primum mutatum eſſe, ita nec primum inſtans. 194.m.
Tempus non exiſtit per ſola inſtantia. pagina. 105.p.
In toto tempore an ſit idem inſtans ſiue nunc. 83.p.
Quo pacto intelligendum ſit nihil nos habere de tempore præter inſtans. 105.f.

INSTRVMENTVM.

Poteſt Deus per inſtrumẽtum agere in rem ab inſtrumento diſiunctam. 148.p.
Humanitas Chriſti inſtrumentum diuinitatis. 248 f.

INTELLIGENTIÆ.

An Ariſtoteles agnouerit plures intelligentias, quàm motrices orbium cœleſt.um. 367.f.
An intelligentiæ dicendæ ſint moueri per accidens motu ſphærarum. 327.m.

LIBER.

Libro ſeptimo phyſicorum non videtur ab Ariſtotele extrema manus adhibita. 261.p.
Librum ſeptimum Phyſicorum nonnulli vt ſubdititium abdixere. 2 8.f.

LINEA.

Linea non eſt negatio vlterioris tendentiæ ſuperficiei. 173.p.
Cui à recta linea ſumi debeat maxima diſtantia. 131.m.
Maneret linea infinita negatiuè ſi ab ea extremum punctum auferretur. 176 p.
Linea gyratiua. 176.f.

LOCVS.

Loci natura cognitu, & inuentu difficilis. pagina 4.f.
Locus quid nam ſit. 23.m.
De natura loci variæ opiniones. ibidem.
Loci duplex acceptio. 27.p.
Loci affectiones. 13.f.
Locus non eſt interuallum. 23.f.
Motus localis non eſt per ſe ad locum, ſed ad vbi. 31.p.
Loca elementorum quàm aptè diſtributa ſint. 32.m.
Locus ſupremi cœli quiſnam. 31.p.
Non eſt abſurdum rem immotam mutare locum, dummodo non mutet ſitum, & vbi. 27.m.
Poteſt diuinitus idem corpus in duobus locis collocari. 40 p.
Et duo in vno. 43.f.& 44.p.
Locus quopacto dicatur immobilis. 24.p.
Locus an habeat vim conſeruatricem rei locatæ. 27.m.34.m.& 37.p.

LVMEN.

Luminis traiectio momentanea. 200.m.

MAGNES.

Vis magnetis in attrahendo, ſuſpendendo, & concatenando ferro. 236 f.
Quopacto magnes, ferrum alliciat variæ opiniones. 237.p.
Cur acus magneti affricta ſeſe ad polum obuertat. 238.p.
Cur cuſpis acus nauigatoriæ nõ vbique polum recta oſtendat. 238 f.
Vis attractoria magnetis quibus rebus impediatur. 237.m.

MAGNITVDO.

In quauis magnitudine vna tantum eſt integra linea. 175.p.& 176.f.

MOTVS.

Motus localis omnium motuum primus. pag. 328.f.& 330 p.
Species motus finitas eſſe. 310.f.
Motus corporum ad impediẽdum vacuum eſt à generante. 306.f.
De motu cordis multa. 309.p.
Motus in vacuo non eſſet in inſtanti. 73.f.
De motu proiectorum. 245.f.
De motu grauium, & leuium. 299.m.
De motu corporum ad impediendum vacuum. 64.p.
An in vacuo motus daretur. 72.m.
Num motus accipiant ſpeciem à termino. pag. 139.p.
De vnitate ſpecifica motus ad quãtitatem. pag. 142.m.

De vnitate ſpecifica alterationum. 145.m.
De vnitate ſpecifica lationum. 147.m.
Quæ requirantur ad vnitatem numeralem motus. 150.p.
Motus rectus, flexuoſus, & circularis quo pacto Deo per metaphoram attribuantur. 324.f.
Omne mutatum eſſe antecedit motus. 193.p.
Ad continuitatem motus quæ requiruntur, pag. 136.f.
Varia theoremata ad motum ſpectantia. 219.f.& 323.f.
Motus quomodo incipiant, & deſinant. 345.m.
Quo ſenſu non detur prima pars motus. pagina. 193.p.
Regulæ ad comparationem motuum.pag. 159.m.
Regulæ ad proportionem motuum cognoſcendam. 263 m.
An detur motus in inſtanti. 198.p.

MOVERE.

Quo ſenſu verum ſit, nullum mouens corporeum mouere niſi moueatur. 306.p.
An primum mouens ſecundum Ariſtotelem omni mutatione, & magnitudine vacet. 323.p.
Num omne, quod mouetur, moueatur ab alio. 222.f.
Vtrum ſecundum immateriales emanationes ſit idem prorſus mouens & motum, pag. 225.p.
Num omne, quod primò mouet, debeat eſſe ſimul cum eo, quod mouetur. 234.m.
A quo moueatur cor, variæ opiniones pag. 228.f.
Non dari infinitum progreſſum in mouentibus. 221.p.& 309.p.
Quæ ſint mouentia eſſentialiter ſubordinata. 316.m.
Sublato primo mouente tolli omnem motum. 313.m.
Primum mouens primò & efficacius mouet. 309.p.

MVNDVS.

Mundi pulchritudo ordine maximè continetur. 32.m.
Omnia, quæ mundus complectitur, numero, pondere, & menſura continentur. ibid.
Zareta Chaldæus mundum ex natura & harmonia componebat. 33.f.
Mundum cœpiſſe communis antiquorum vox. 263.m.
Mundum cœpiſſe demonſtrari non poteſt. pag. 267.f.
Probabilia argumenta ad probandam nouam mundi creationem. 268 p.
Quo anni tempore mundus creatus fuiſſe videatur. 265.m.
Quo menſe. 266 f.
Quo die. 267.p.
Rationes Ariſtotelis ad probandam mundi æternitatem. 269.m.f.
Diſſoluuntur. 271.f.
Argumenta Auicennæ, & aliorum pro æternitate mundi. 270.f.
Refelluntur. 272.f.
Quæ ratio afferri poſſit cur Deus mundum non crearit ab æterno. 273.m.
Cur ſi Deus mundum ab æterno non creauit, ſaltem prius non crearit futilis quæſtio. 274.m.
Mundus ipſe factum ſe eſſe à Deo proclamat. 260.f.

MVTATIO.

Quid ſit mutatio. 258.f.
Mutatio quot modis ſumatur. 140 m.
Quid ſit diſcriminis inter motum, & mutationem. 140.f.
An in quolibet motu ſit duplex mutatio, pag. 142.p.
Mutata eſſe quo modo ſe habeant ad motum. 193.p.

NATVRA.

Natura diuinæ immortalitatis æmula. 62.m.
Naturæ confœderatrix diligentia. 34.f.

NVMERVS.

Numeri Pythagoricis eſſentiæ. 263.p.

ORPHEVS.

Orpheus nouam mundi creationem cecinit. 263 m.

PHANTASIA.

Phantaſia quo pacto agat immediatè in appetitum à quo diſtat. 243.f.

PHILOSOPHVS.

Philoſophorum communem aſſenſum quãti faciat Ariſtoteles. 268.p.m.

PHYSICVS.

Phyſicus quatenus agat de ſubſtantijs materiæ expertibus. 218.f.

PLATO, ET PLATONICI.

Platonis error de ſempiternitate fluctuãtis materiæ. 263.f.
Plato mundum Initio temporis conditum agnouit. ibid.
Tempus cum mundo genuit. 270.m.
Platonici putant etiam extra mundum eſſe Deum. 364.p.
Platonici caput, animæ rationalis ſedem vocarunt. 229 p.
Platonici aerea quædam animalia finxerũt. pag. 294.m.
Platonica reminiſcentia. 254 m.

POTENTIA.

Potentiam extraordinariam Dei an Ariſtoteles cognouerit. 373.p.

PRINCIPIVM.

Principium dimidium totius. 5.p.
Principium pluſquam dimidium videri. ibi.

PROIECTA.

Vera cauſa motus proiectorum. 185.f.
Cur proiecta paulo poſt initium motus, incitatius ferantur. 247.p.
An impulſus in ſolo aere, vel in corpore proiecto inſideat. 246.f.

PROPORTIO.

De motuum proportionibus. 263.m.

PVLCHRITVDO.

Pulchritudo vna, è tribus corporis virtutibus. 251.f.
Pulchritudo vniuerſæ naturæ. 260.m.
Vniuerſi pulchritudo ordine maxime continetur. 273.p.

PVNCTVM.

Punctum an ſit quid poſitiuum. 173.p.
An diſtinguatur re ipſa à linea. 175.p.
An poſſit à fine lineæ diuinitus ſeparari. pagina 176.p.
An ſint actu puncta infinita in linea. ibid.
An ſint totidem puncta in maiori, & in minori circulo. 176.m.
Poteſt punctum diuina virtute reſpondere magnitudini. 217.p.
Punctum globi vtrum moueatur continuo, an diſcreto motu. 216.p.
Punctum quomodo ab Angelo delatum poſſit moueri continue. 218.p.
In pũcto reflexionis an detur quies. 340. p.

PYTHAGORAS, ET PYTHAGOREI

Pythagorica palingeneſia. 289.f.
Pytagorei quantum numeris tribuerint. 263.p.
Pythagoreorum error de ſempiternitate materiæ. 264.p.

QVALITAS.

Remiſſio qualitatis motus negatiuus. 143.f.
Gradus qualitatum vnde dicti. 128.p.
Qualitates occultas non eſſe ignorantiæ aſylum, vti quidam aiunt. 241.f.
Non omnia effecta, operationes vè naturalium rerum poſſe reduci ad vim quatuor primarum qualitatum. ibid.

QVANTITAS.

Quãtitatem qui materiæ coæuam fecerint. pag. 123. m.
Eſſentia quantitatis in quo conſiſtat. 40. f.
Quamobrem vna quantitas aliam permeare non poteſt. 41.f.
Affectiones conſequentes naturam quantitatis. 40.f.
Ad quantitatem an ſit per ſe motus. 127.p.
Abiectio quantitatis eſt motus negatiuus. pagina 143.f.
Vnus tantum eſt ſpecie realis motus ad quãtitatem. ibid.
Quantitas non eſt coæua materiæ. 127.m.

QVIES.

Quies non eſt in inſtanti. 345.f.
An neceſſario detur quies in puncto reflexionis. 340.p.
De contrarietate quietum. 156.m.

RATIO.

Rationis vſum in pueris quid demoretur. pag. 254.m.

RELATIO.

Cur ad relationem non ſit per ſe motus. pagina 127.p.129.p.
Relatio diſtantiæ quomodo acquiratur. pag. 199.f.200. p.

REMORA.

Compertum eſt experientia detineri naues à piſce remora, ſiue echeneide. 240.f.
Qua vi remora id efficiat opinio Fracaſtorij, quæ refellitur. 241.p.
Veriſimilior ſententia. 241.f.

RES

RES.

Res permanentes & ſucceſſiuæ quo modo incipiant & deſinant. 344.f.
A rebus creatis prouehimur ad Dei cognitionem triplici via. 267.f.
Res omnes an potuerint ex æternitate produci. 304 m.
Reſiſtentia totius naturæ ad impediendum vacuum non poteſt ab vlla vi finita ſuperari. 71.p.

SANITAS.

Sanitas non eſt qualitas ſimplex, vt putauit Auicenna. 256.m.
Sanitas requirit quaſi harmoniam primarum quatuor qualitatum. 256.f.
Ad ſanitatem an ſit alteratio. 257.p.
Sanitas numeratur inter corporis virtutes, pag. 251.f.
Ad ſanitatem quantum momenti habeat ſoli, cœlique natura. 252 p.

SCIENTIA.

Scientia Dei, quæ dicitur ſimplicis intelligentiæ, & quæ viſionis. 276.f.

SPATIVM.

Spatium imaginarium. 102.p.
Spatium non eſt locus. 16.p.
Spatium ad capienda corpora non eſt quid reale. 369.f. nec rationis. ibidem.
Suo tamen modo realiter, id eſt abſque beneficio intellectus datur. ibidem.
Spatium ad capienda corpora fuit ex æternitate. ibidem.
Spatium eſt immobile; & ob eius immobilitatem dicitur locus immobilis. 24.p.
Extra cœlum patet infinitum ſpatium. ibid.
Deus eſt actu in infinito ſpatio extra cœlum. 368.m.

SPECIES.

Specie differentia an inter ſe continuari valeant. 136.p.

SVBSTANTIA.

Ad ſubſtantiam non eſt motus. 127.p.
Subſtantia non eſt alteri ſubſtantiæ propriè contraria. ibid.
Emanationes ſunt immediatè à ſubſtantijs. pag. 218.p.
Subſtantiæ corruptibiles qua duratione menſurentur. 110.f.

TEMPVS.

Temporis cognitio quam ſit difficilis. 100.m.
Opiniones de natura temporis. 100.f.
Temporis definitio explicatur. 101.p.
Tempus an ſit ens reale, vel rationis. 103.p.
Singulis motibus ſua peculiaria tempora reſpondent. 101.m.
Tempus non ſimpliciter per inſtantia ſed per ſuas partes ſucceſſiuas exiſtit. 105 m.
De tempore ſpirituali. 111.m.
De tempore diſcreto. 111 f.
Tempus bifariam ſumitur. 101.f.
Cur tempus potius dicatur cauſa interitus, quam ortus, obliuionis, quàm ſcientiæ. 92.m.f.
Quæ res tempore menſurentur. 109.m.
Quodnam tempus ſit communiſſima menſura. 110 f. & 102.p.
Qua ratione tempus à motu diſtinguatur. 106.m.
Tempus quomodo differat ab exiſtentia. 107 m.
An ſit vnum & idem nunc in toto tempore. 106 p.
Anima non exiſtente an poſſit dari tempus. 102.f & 103.p.
Tempus & motus ſe viciſſim metiuntur. 95.f.
Qua ratione vnum tantum ſit tempus. 101.f.
Tempus imaginarium. 102.p.

TERRA.

Terra in mundi medio ſita. 33.p. & 38.m.
Terræ motus quo pacto accidat. 34.m.

TRISMEGISTVS.

Triſmegiſtus cognouit nouam mundi creationem. 263. m. item Deum eſſe non ſolùm in rebus creatis, ſed etiam extra mundum. 363.f.
Triſmegiſtus Deum comparat ſphæræ intelligibili. 366.f.

VACVVM.

Antiquorum opiniones de vacuo. 46.f. & 47.f &

47.f.& 61.f.
Eorum argumenta ad vacuum aſtruēdum. pag. 47.f.
Eiuſmodi argumentorum dilutio. 50.f.
Definitio vacui tradita ab antiquis. 49.p.
Rationes Ariſtotelis ad tollēdum vacuum. pag. 51.f.
Non dari vacuum in natura. 52.m.& 61. f.
Cur natura tantopere vacuum exhorreſcat. pag. 62.m.
Reſiſtentia naturæ contra vacuum à nulla prætérquam ab infinita virtute ſuperari poteſt. 71.p.
Quibus medijs vtatur natura ad impediendum vacuum. 64 p.
Angelica virtute an vacuum induci queat late diſquiritur. 69 p.
Concluditur non poſſe. 71.p.
Vacuum diuina virtute dari poſſe non eſt negandum. 67.f.
An ſi cœlum Empyreum moueretur, eſſet vacuum. 65.m.
In vacuo an motus daretur. 72 m.
In vacuo an fieret inſtanti motus. 73 f.
Valetudo. 252.p.
Situs comparatur acquiſitione vbi. 129.f.

VIOLENTVM.

Violentum quid ſit. 158.p.
Qui motus dicatur violentus. ibid.
An detur accretio violenta. 157.f.
An detur motus violentus ad qualitatem. 158.p.

VIRTVS.

Tres corporis virtutes, ſanitas, pulchritudo, robur. 251.f.
Virtus Dei infinita etiam ſecundum Ariſtotelem. 371.p.
Virtus motiua Dei licet infinita ſit, nō efficit motum in inſtanti. 201.p.
Vide potentia.

VIVENS.

Moueri ab ſe, eſt nota propria rei viuentis. pag. 301.p.
Viuentes aquæ vnde dictæ. 301.m.
Cur motus viuentium non attribuatur generanti, ſicuti motus grauium & leuium. 302.f.

VNIO.

Vnionis mutuæ amor ſingulis corporibus à natura inditis. 62.f.

VNITAS.

Vnitas ſpecifica motus ad qualitatē. 145. m.
Ad quantitatem. 142.m.
Ad vbi. 147.m.
Vnitas numeralis motuum. 150.p.
Diſcrimen inter vnitatem & pūctum. 132. f.

ZENO.

Zeno motum à natura tollere conatus eſt. 208.f.
Eius rationes diluit Ariſtoteles. 209. p. & 209.f.
Ratio Zenonis, quæ Achilles dicta eſt. 209. p.
Zenonis motum negantis argumenta corā ambulando Diogenes refutauit. 169.p.

LAVS DEO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE